MARIN PREDA

OPERE

I. Nuvele și povestiri

Morometii I

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

MARIN PREDA

OPERE

II. Morometii II • Risipitorii Intrusul • Marele singuratic

Ediție îngrijită de
VICTOR CRĂCIUN
Prefață de
EUGEN SIMION

univers enciclopedic
București, 2002

175057
58678/II

1 812078

Redactor: Elisabeta Simion
Coperta: PODALV
Tehnoredactor: Diana Tatu

MOROMEȚII. II
(1957)

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii Univers Enciclopedic și
Fundației Naționale pentru Știință și Artă

ISBN: 973-8240-85-9
ISBN: 973-8240-87-5

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

PARTEA ÎNTÂI

I

În bine sau în rău se schimbase Moromete? Cei care îl dușmăneau sau stăteau cu ochii pe el se potoliră sau îl uitară, ca și când l-ar fi iertat sau l-ar fi disprețuit. Ce putea să însemne asta?

Bălosu deveni chiar binevoitor față de vecinul său, iar Guica și Parizianu le întrebau pe fete când le întâlneau pe drum dacă alde Paraschiv nu le-a mai scris. De Nilă și Achim nu ziceau nimic, ca și când din partea ăstora doi n-ar mai fi putut prididi să citească atâtea scrisori. Arăta tăcută Guica, nu i se mai auzea deloc gura prin fața casei, pesemne că nepoții aveau alte griji pe-acolo decât să-i trimită scrisori. În acei ani muri părăsită în bordeiul ei și fu dusă la cimitir de Parizianu. Moromete, cu toate că era vorba de sora lui mai mare, nu veni nici măcar s-o vadă, dar asta nu mira pe nimeni, se cunoșteau în sat altele de acest fel mult mai rele.

Cu atât mai puțin băgă cineva de seamă că fi-său cel mic, Niculae, nu se mai ducea nici el la școală; deși maică-sa vânduse și ea un pogon din pământul ei să-l țină mai departe, totul se opri când trebuia să treacă pe al patrulea an: Moromete îi spuse, fără multă vorbă, că s-a terminat și cu istoria lui cu *studiile*, să stea acasă și să pună mâna pe sapă. Băiatul nu se mai zbătu nici el ca la început, nu se mai plânse nici pe lângă maică-sa și nici pe lângă preot sau fostul lui învățător ca să-l ajute; cu tatăl său

se întâmpla ceva. Nu se mai putea vorbi cu el, spuneai una și el asculta și ai fi zis că înțelegea, ca să te pomenești pe urmă că răspunsurile pe care ți le dădea veneau din altă parte... Devenise în mod ciudat întreprinzător și în anul când nu îi mai dădu voie lui Niculae să-și urmeze școala (an în care începuse și războiul) îi mergea destul de bine, își făcuse un pridvor în fața casei și tot timpul umbla cu căruța și caii de la munte la baltă. Parcă chiar întinerise, arăta zdravăn, cu mustața mereu neagră și când tot satul se pitea în casă și coșurile fumegau sub gerurile năpraznice ale iernii, era văzut cu alții mai tineri, cu săniile încărcate cu porumb, gata să plece să le vândă în creierul Carpaților, la mocani. Se întorceau cu purcei mici cât niște gherlani pe care îi revindeau în sat, cu șiță de învelit acoperișurile și cu butoaie de țuică. Poli galbeni îi umpleau buzunarele și pe toate le vedea acuma din punctul de vedere al unui câștig eventual. El nu zicea așa, găsise un alt cuvânt pe care îl adoptaseră și noii lui prieteni (căci cu cei vechi rupsese, cu Cocoșilă nu se mai împăcase nici până azi, iar de Dumitru lui Nae și Iocan se îndepărtase de mult), acest cuvânt era *beneficiu*. Moromete îl folosi chiar și când Niculae îl întrebă ce avea cu el de nu-l mai lăsa să meargă mai departe pe drumul lui, din moment ce nu era vorba de bani? Fusese singura întrebare pe care băiatul i-o pusese după ce așteptase câteva săptămâni, și el și maică-sa, să se lămurească dacă nu cumva era vorba doar de o suceală a lui, sau poate de-o uneltire care îl izbise cu putere și îl ridicase contra lor, temerea de totdeauna a mamei.

– De ce zici, tată, că nu vreai să mă lași mai departe? întrebă fiul cu o voce în care cu trei ani în urmă speranța legată de fapt de firea de atunci a tatălui avusese totdeauna un tremur cu care îi forțase acestuia gândirea lui întortocheată; acum nu mai răzbătea din glasul băiatului decât o curiozitate rece.

– Și ce beneficiu o să am eu, mă, de pe urma ta, dacă te las să te duci mai departe la școală? răspunse Moromete. Ce, nu-ți place munca?!

Dacă îi plăcea munca lui Niculae? Sigur că nu îi plăcea, dar ce, asta era o noutate, nu se știa încă de când era mic ce-i plăcea și ce nu-i plăcea acestui băiat? Lui Moromete parcă îi zburase mintea din cap și, cu bună știință, făcuse schimb cu a unui alt țăran care vorbea cu tine așa cum vorbești cu un cal sau cu o vacă. Îl puse pe Niculae la muncă și când văzu că băiatul nu se mișcă îl lovi și îl amenință: dacă nu vrea să asculte să se ducă de-acasă, s-o ia pe urmele celor trei, care au ajuns bine, Paraschiv lucrează la *ucebé*, să se ducă și el să intre acolo! Și pronunțase cu atâta satisfacție cuvântul încât băiatul se înfricoșă, fiindcă era adevărat: Paraschiv nu făcuse nimic la București cu ideea lui de comerț, pierduseră și oile și caii și ajunseră toți trei măturători de stradă. *Ucebé*-ul acela (Uzinele Centrale București) tocmai asta era, o instituție binecunoscută în sat, unde ajungeau în cele din urmă cei care cădeau jos. La toți li se părea că dacă zic *ucebé*, în loc de măturător de stradă, pot să ascundă în acest fel adevărul nenorocirii lor... Nu se știe dacă Niculae avusese sau nu în primul moment gândul să fugă de-acasă, dar soarta fraților lui vitregi o sperie și pe Catrina, care încercă să-l țină pe băiat de rău... Nu era nimic, zise ea, bine că învățase și ăia trei ani, să stea și el să mai aștepte până ce se face mare și atunci să plece și el în lume... Și până atunci să facă ce zice tat-său...

II

Într-o zi se întâmplă însă ceva care dezvălui familiei că într-adevăr fusese vorba de o uneltire, dar nu din partea cuiva, ci se copsese singură și îndelung în mintea tatălui.

Iată ce se petrecu... Primeau din partea celor trei câte-o scrisoare o dată sau de două ori pe an, în care unul din ei mâzgălea ca vai de lume că o duc bine... Anii care treceau micșoraseră parcă totul, ura lor că fuseseră bătuți atât de tare înainte de a fugi, rușinea familiei că fugiseră ca niște hoți... Scriau acasă ca și când una s-ar fi răscumpărat prin alta... Dar niciodată nu

spuneau ce însemna binele acela, în timp ce același Scămosu povestea în sat că îl văzuse cu ochii lui pe Paraschiv în cunoscutul costum de culoarea prafului, pe care scria, pe spinare, cu litere mari și albe acele litere rușinoase.

În același an, când Niculae rămase acasă, primiră de astă dată o scrisoare în plic și înăuntru găsiră o fotografie. Cei trei dădeau pentru întâia oară amănunte despre viața lor și iată ce spuneau, că Paraschiv nu mai lucra de mult la *ucebé*, că acum trecuse la *setebé* (Societatea Tramvaie București) și că era sudor autogen, câștiga atât pe lună. Nilă lucrase în ultimul an la un bloc, cărând materiale cu spinarea și inginerul îl lăudase și îl recomandase proprietarului care îl luase pe urmă portar. Asta era în plin centrul Bucureștiului, se numea Bloc-Algiu și se afla pe strada Cheia Roseti. Iar Achim era singurul care reușise totuși în comerț, ținea pe Calea Colentina un *Consum alimentar*. Urma fotografia ca o dovadă. Paraschiv arăta bine îmbrăcat, cu o banderolă mică pe braț, pe care se vedeau într-adevăr limpede literele S.T.B., iar Nilă o șapcă pe cap pe care scria *portar*. Se strânseseră toți în pridvor, fetele și mama. Niculae nu era acasă, era plecat cu caii. Se uitau la poză încercând să înțeleagă și ceea ce în scrisoare nu se spunea. Nilă arăta mai gras și avea ochii albiți, dați peste cap, stătea în mijloc cu o femeie cu gura strâmbată de o veselie a ei din momentul acela (sau poate că așa era ea strâmbă de felul ei), iar Paraschiv la fel, cu una cam neagră la față, putea să fie țigancă (sau poate așa era ea neagră de felul ei), veseli amândoi, în timp ce Achim era mai greu de recunoscut, cu beregata înainte, sub care atârna o cravată groasă, cu nodul cât un ghem, ai fi zis că se spânzurase cu ea și îi ieșise în felul acesta ochii din cap.

Rămaseră cu toții tăcuți, atinși de uimire. Va să zică ajunseseră bine până la urmă cei trei și nu în zadar se zbătuseră ei să plece de acasă. Se vedea după haine, după chipurile lor și se înțelegea și din felul cum scriau că nu se mai gândesc deloc la ceea ce se întâmplase în dimineața aceea când fuseseră bătuți

cu ciomagul și tăvăliți pe jos: spuneau „dragii noștri, dorim ca micile noastre rânduri să vă găsească în momentele cele mai fericite..." și se deducea din aceste rânduri întinse pe mai multe foi că acum, după ce au ajuns și ei cu meserii și au devenit bucureșteni, vor să uite ce-a fost și să se împace cu ai lor din sat, din moment ce soarta i-a despărțit și nu vor mai trăi niciodată împreună. Rămânea doar ca cei de aici să uite, mai ales că întrebau și de Niculae, cum merge cu școala, ceea ce putea să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni, fiindcă în nici una din scrisorile lor de până atunci nu puseseră asemenea întrebare. Nu însemna asta că ura lor contra mamei și a fraților vitregi se stinsese? Ceea ce mama și crezu, după obiceiul multor oameni care gândesc că dacă vezi tu lucrurile în bine, chiar dacă ele sunt rele, n-o să fie pe urmă vina ta că nu le-ai luat așa cum sunt. Și zise:

– Bine că au ajuns bine, că ajunseră de râsul lumii cu *ucebé*.

Nu se știe de ce, Moromete își ieși din pepeni. Se uită la ea cu privirea sticlind de vrăjmășie și îi spuse:

– Taci că ai auzit și tu de *ucebé*, lovi-te-ar moartea cu popa în brațe.

Nu se înțelese de ce tatăl nu era pe față bucuros de aceste știri neașteptate, se gândiră însă toți că în sinea lui îi părea bine, fiindcă uite că se putea spune că scăpase de grija lor și nu mai trebuia, ca până acum, să ia altă vorbă când cineva îl întreba ce mai fac copiii ăia ai lui pe la București. Fetele chicotiră.

– Nilă parcă e adormit, zise cea mare observând cea dintâi poziția ciudată a ochilor acestuia în mijlocul fotografiei.

– Păi dacă e beat! izbucni deodată Moromete. Nu vedeți? Sunt beți toți!

– Ei taci că știi tu, i-o întoarse mama. Ai fost tu acolo să vezi că erau beți! Așa arată pozele.

– Nu, că ai fost tu, zise Moromete abia stăpânindu-și furia. De multe ori te-ai pozat tu!

– Nu, că le știi tu pe toate, zise mama pufnind în râs, fiindcă era adevărat că în viața ei nu fusese să se pozeze nicăieri, și de ieșit din sat ieșise și ea de vreo două, trei ori, până la orașul cel mai apropiat, la Pălămida.

– Și muierile astea cine-or fi, tată? zise cea mică, avidă să afle tot, uitându-se acum singură cu fotografia în mână.

– Muierile lor, cine să fie, răspunse Moromete ridicând fruntea din pământ și ținând-o pe fată cu o privire la fel de albă ca și a lui Nilă, deși în ziua aceea el nu băuse nimic. Și adăugă: Sau crezi că sunt ale altora? Nu vezi cum se țin cu ele pe după mijloc, să nu se scape? Ce se fac ei unii fără alții dacă se scapă, nu cad jos și-și sparg capetele?

Mama intrase între timp în tindă și vedea de foc, dar curând ieși și-și făcu de lucru pe prispă, începu să scuture niște țoale vechi. Moromete se ridicase, coborâse din pridvor și pierise nu se știe unde. Mama se așeză apoi pe căpătâiul roșu plin cu foi de porumb, pe care șezuse înainte Moromete și luă iar fotografia în mână, vrând parcă să descifreze în ea înțelesul purtării tatălui. Rămase multă vreme privind-o, în timp ce fetele intrară ele în tindă și luară seama la ceea ce fierbea pe vatră. În cele din urmă mama, cu o expresie senină, ridică din sprâncene ca și cum ar fi înțeles și puse fotografia deoparte... Nu era nimic, toane de-ale lui, cine știe ce i s-o fi părut: cei trei arătau bine, fata cu care era Paraschiv pozat era chiar frumoasă, oacheșă cum arăta, o creștină și ea, o fi găsit-o și el pe-acolo și s-or fi luat... Treaba lor, ce mai avea acuma cu ei? Bine că n-au ajuns ca alții care au murit pe acolo de oftică! O mică nedumerire tot mai stăruia însă pe chipul Catrinei. Intră în tindă și începu să vorbească cu fetele: Paraschiv era la *setebé*, asta a înțeles. Nilă era portar. Dar Achim?! Era croitor?!

– De ce croitor? zise Tita.

– Păi parcă așa am înțeles, parcă așa zicea în scrisoare: costum...

Fata însă se pare că se gândea acum la ale ei și parcă nici nu auzi ceea ce spusese maică-sa: nici nu-i răspunse și mama nu mai zise nici ea nimic.

III

Totul se stinsese deci acum, și dacă n-ar fi fost Niculae care nu-și revenea din starea în care îl aruncase hotărârea de neînțeles a tatălui (în ultimul an Moromete cumpărase de la cineva un pogon de pământ și se spunea că mai avea bani de unul), totul ar fi putut să pară că era mai bine decât la mulți. Nu miră pe nimeni din familie faptul că puțină vreme după primirea acelei scrisori cu fotografia, tatăl (mereu posomorât însă) puse caii la căruță și zise că se duce la București. Era de înțeles, câtă vreme cei trei trăiseră pe-acolo, fără nici un rost, ce bucurie să te duci să-i vezi? Acum lasă să se ducă, sunt copiii lui, i s-o fi făcut și lui dor de ei după atâția ani.

Moromete plecă cu băiatul lui Parizianu, care se ducea la București ca să rămână acolo, făcuse și el ca și Niculae câteva clase de liceu și, ca și el, trebuise să întrerupă, tot în urma unei hotărâri a tatălui, cu deosebirea că Parizianu chiar că nu mai putea să-l țină și îl rugase pe Gheorghe al lui „să se ducă și el la București și să vadă ce-o face". Băiatul acesta al lui Parizianu a fost de față la întâlnirea care a avut loc între tată și feciori. După întoarcerea acasă a lui Moromete, mama cu Niculae și cu fetele trăiră mai multă vreme cu gândul că acolo nu putuse să se întâmple nimic deosebit, mai ales că tatăl dădu din umeri când fu întrebat, ceea ce putea să însemne că nu era nici mai mult nici mai puțin decât puteai să-ți închipui. Al lu' Parizianu povesti însă lui alde tat-său care venise de Crăciun la București felul cum decursese revederea între unchiu-său și cei trei. Și Catrina și fetele auziră. Fetele dădură din umeri, nu prea le păsară, dar mama căzu la pat săptămâni de zile și începând din vremea aceea se petrecu între ea și Moromete un lucru

ciudat și teribil, asemănător cu ceea ce se petrece de obicei numai între doi tineri care abia s-au cunoscut sau abia s-au căsătorit, și nu vorbesc nimănui despre asta, dar din pricina acestui lucru se iubesc sau se urăsc apoi toată viața. Ce se întâmplase la București?

Întâi că, în timpul care se scursese de când cei trei fugiseră de acasă, Nilă își făcuse armata, ceea ce deodată arăta că situația lui bună în care îl găsise într-adevăr tatăl era de dată recentă, iar în ceea ce îi privea pe ceilalți doi, Paraschiv nu fusese măturător de stradă decât câteva luni și Achim niciodată. Oamenii din sat, zise Paraschiv, rânjind cu buzele lui împletite, se opresc la un punct care le convine lor, să arate că tu ești prost și ei sunt deștepți. Sunt pe ... mă-sii, 'le muma în ..., că altă treabă n-au când vin pe la București.

Moromete tăcea. Dăduse de ei cu ușurință și nu pătise nimic pe drum, fusese însă tot timpul, ca și acum după ce îi întâlnise, tăcut. Se uita mereu drept înainte cu acea expresie des întâlnită la țărani când merg în căruțele lor prin orașe, că sunt numai ei singuri pe lume cu caii lor chiar dacă trec prin mijlocul unei mari mulțimi sau pe străzile cele mai aglomerate: astea sunt așezări efemere, ei sunt stăpânii pământului și nu știa care au apă în perete și nu mai văd lumina soarelui de-atâtea etaje. Numai la intrare, când dăduseră peste primele șine de tramvai oprise caii să întrebe, și unul, care se vedea că nu e mare brânză de capul lui, tot așa, avea și el o curte aproape țărănească, în loc să le răspundă prin cuvinte făcuse un gest cu mâna, adică mergeți voi înainte, că tot n-o să înțelegeți dacă vă spun... Găsiră până la urmă acea stradă...

Nilă stătea în dosul biroului lui de portar și se ridicase numaidecât când îl văzu pe tatăl său intrând cu biciul în mână pe poarta clădirii. Era tot Nilă, nu se schimbase deloc, tot stânjenit arăta, ca și acasă, și la fel de greoi cu fruntea lui încrețită, sub capela dată pe ceafă. În sat avea un fel al lui de-a sta în

picioare, cu mâinile în buzunar, lângă un salcâm, un om sau un cal, cu un aer nehotărât, gata să plece din locul acela, unde continua însă să rămână cu toate acestea mult timp. Așa arăta și acum în fața tatălui, și abia după primele întrebări ale lui Moromete (unde e Paraschiv? ca și când Bucureștiul ar fi fost tot un sat, să știi care pe unde e) se trezi că în holul blocului era o canapea de piele și zise:

– Hai, mă, să stăm colea! Și avu în glas o insistență bruscă de parcă tatăl s-ar fi opus. Apoi i se adresă băiatului: Și cu tine ce e, mă? Ce cauți aici?

– Am venit la București, răspunse al lui Parizianu.

Și Nilă se agață după aceea de el, cu vocea lui moale, cu toate întrebările pe care ar fi trebuit de fapt să i le pună tatălui: Ce face Tita, ce face Ilinca, ce face Niculae? Dar ga Maria când a murit? Cu pauze mari între întrebări, așa cum fac cei care nu vor să lase nici un înțeles să treacă prin mintea lor fără ca ei să bage de seamă și să-l păstreze, având însă, de câte ori deschidea gura, o mișcare greoaie a corpului, ca o respirație a gândirii lui încete, care tresărea și renunța: asta e, ce să-i faci, ce poți să faci? Era același Nilă, cu aerul lui împovărat și ziceai că îl știi și îl cunoști. Dar se purta tot așa de neașteptat cu tine, ca sub pornirea unei răzvrătiri resemnate, pe care era bine s-o îndrepți contra ta. Deși la mare pericol nu s-ar fi putut spune că te puteai aștepta din partea lui. Moromete nu stătu mult să se mire de purtarea fiului său mijlociu și întrerupse curând aceste întrebări fără noimă:

– Tu ce crezi, Nilă, că Paraschiv vine singur încoace, fără să te duci să-i spui? A ajuns el așa de deștept că o să-și dea seama de departe, prin tot Bucureștiul acesta, că am venit eu pe la voi?

Între timp, ușa cea mare de la stradă se deschidea, intrau sau ieșeau oameni. Se îndreptau spre unul din ziduri mai în fund, apăsau pe un buton, se aprindea o lumină roșie, se auzea un bâzâit, se vârau într-un fel de cutie luminată, trăgeau de

grilaj, trânteau ușa și cutia urca în sus, în timp ce niște frânghii groase și niște greutăți se mișcau cu aceeași viteză în jos. Nilă se ridică încet de pe canapea, cu mâinile în buzunare și rămase mult timp nemișcat chibzuind. În cele din urmă avu o mișcare mică cu mâna spre stradă și rosti:

– Mergeți și voi și plimbați-vă... Acum sunt în servici și nu pot, dar peste un ceas sunt liber și mă duc după Paraschiv și Achim. Plimbați-vă p-acilea... Și pe urmă vă întoarceți...

Și le întoarse el însuși spatele. Dar nu plecă, stătea mai departe, așa întors, cu mâinile în buzunare, puțin aplecat înainte...

– Să nu vă rătăciți, zise el moale și nehotărât, reflectând poate dacă n-ar fi mai bine să-i țină aici în hol, dată fiind primejdia aceasta care i-ar pândi lăsându-i singuri. Pe urmă însă se decise și arătă cu mâna afară, încă îndoit dar venindu-i acum în minte o soluție care știa el că e bună: uitați-vă și voi acolo unde scrie Jamol, le zise el, pe blocul acela! Și adăugă: vizavi e Cheia Roseti, strada noastră...

Adică să ia și ei drept reper punctul acela pe care li-l arătase. Se vedea într-adevăr prin geamul mare al ușii o clădire uriașă pe vârful căreia se aprindea și se stingea neîncetat un cuvânt albastru, *Jawohl*. Pesemne că pentru Nilă însuși, multă vreme, acest cuvânt cu litera m întoarsă pe dos fusese un punct sigur de orientare în marele oraș.

Paraschiv se schimbase, s-ar fi putut spune că mai îmbătrânise, iar Achim arăta parcă mai gras, sau poate era așa din pricina hainelor orășenești, pe trupul lui mic și îndesat. Nu se mirară când îl văzură pe tatăl lor, sau poate se miraseră înainte, când le spusese Nilă. Veniseră cu pachete cu salamuri, cu franzelă și cu sticle de vin, înfășurate în hârtie și urcaseră cu toții sus, în odaia lui Nilă, la etajul al unsprezecelea. Erau toți flămânzi și mai ales însetați. Moromete plecase pe la unu după miezul nopții cu căruța și până ajunsese la București nu pusese nimic în gură.

– Dar tu, Achime, zise al lui Parizianu, pe tine nu trebuia să te ia în armată? Parcă așa ne-ai scris nouă ultima dată.

– Hai, mă, tăceți din gură, se răsti Nilă, ca și când s-ar fi omorât cineva cu vorbitul, să mâncăm și pe urmă...

Odaia lui Nilă era mică, dar aveau loc în ea, și foarte curată. Avea un pat alb de fier, cu saltea și cearșafuri și o pătură cu dungi cafenii. Lângă geamul dintr-un singur ochi se afla o masă cu două scaune, pe care o traseră în mijloc și puseră peste ea sticlele și pachetele cu mâncare.

– Uite, zise Paraschiv, parcă l-ar fi contrazis cineva, pe Nilă o să-l ia în concentrare, pierde postul... Și se întoarse spre frate-său: ce-i faci, măi Nilă, dacă primești ordin?

– Toarnă mai bine în paharele alea și mai taci din gură, răspunse Nilă, care, nu se știe de ce, vroia tăcere.

Lui Paraschiv s-ar fi zis că îi plăcea că frate-său o să rămână fără serviciul lui și râse deodată de zăngăni fereastra.

– Am vorbit eu cu domnul Algiu, zise apoi Nilă. Măcar să mă întorc, să nu mă trimeată pe linia întâia...

Dar avu un astfel de glas că nici el nu credea în ce zicea, că domnul Algiu avea să-i păstreze lui postul de portar dacă nu-l trimite pe front... Începură să rupă franzela cu mâinile și s-o mănânce cu salam. Nilă părea însă încrezător, așa în general, deși gândul acesta, că oricum ar fi rău de el, i se amesteca rar printre înghițiturile de pâine și gâtul îi rămânea întepenit, ca și când s-ar fi uscat din timp în timp pe dinăuntru.

– Hai, mă, noroc, zise el deodată îndârjit, și puse mâna pe un pahar, îl ridică și îl dădu peste cap.

Apoi îl puse la loc gol și i se văzură dinții sticlind: asta era, de aceea i se oprea lui îmbucătura în gât și nimeni nu vroia să-i spună, ca să râdă de el: nu băuse un pahar! Ei, acum râdea el de ei! Și avu un fel de scuturătură din ceafă și îi dădu cu cotul lui al lui Parizianu:

– He! făcu, tu ai patru clase de liceu, mă?!

Asta părea să fie ceva de râs! Paraschiv se uită la el holbat și buzele lui se învălmășiră, parcă nu i-ar fi venit să creadă ce-i auziră urechile:

– Ce mă?! Și ce dacă are patru clase de liceu?! Știe carte, nu e prost ca tine.

– Ba prost ești tu, rânji Nilă pe neașteptate și îi dădu iar cu cotul lui al lui Parizianu: hai, mă, nu te uita la ce spune ăsta, o să ajungă el să-și facă casă în Colentina când mi-oi vedea eu ceafa fără oglindă.

Era ciudat că îi puteau trece prin cap lucruri atât de diferite și totuși limpezi. Nu se știa ce era cu el, vinul parcă îi trezea mintea dintr-un somn adânc și îl făcea mai deștept. Deci, dimpotrivă, în fotografie nu fusese câtuși de puțin beat, ci foarte treaz, judecând după înfățișarea lui dezghețată de acum, după câteva pahare. Paraschiv se uită la el cu neliniște.

– De ce să nu-mi fac casă în Colentina? zise el. Că nu vreai tu?

Nilă răspunse de astă dată cu un glas moale, șovăind:

– E mulți șomeri în București, să te duci dimineața în Piața Mare să-i vezi.

– De ce să se ducă să-i vadă?! zise Achim. A dat examenul, are la mână carnetul, are leafă permanentă, nu ca tine.

– Cine are leafă? se întoarse Nilă ca un taur îmblânzit, dar care avea totuși coarne fioroase pe capul lui mare.

– Cum cine are?! zise Moromete mirat. Păi n-are?

– Are! exclamă Nilă cu gândurile în părți, fără să se uite la ce era înaintea lui și cu cine și despre ce vorbea.

– Cum, mă, n-am?! zise Paraschiv răgușit de furie că i se punea la îndoială tocmai ceea ce avea cu adevărat.

Și scoase din buzunarul de la piept un portofel de piele, îl desfăcu, trase dintr-una din despărțiturile lui un carnet albastru, îl trânti pe masă și răcni:

– Uite, na, deșteptule! Ce scrie aici? Ia și citește, dacă ești în stare, că n-am luat eu carnetul acesta că l-am găsit pe stradă, i-am pus fotografia mea și să zic că sunt sudor autogen, dar nu sunt, să mă laud ca tine...

Nilă nu se lăudase, dar nu mai zise nimic, tot nu părea convins, își turnă un pahar, bău și rămase cu fruntea în jos.

– Să te fi văzut pe tine cum rezolvai, continuă Paraschiv ațâțat, dând și el pe gât un pahar. Ai un cazan în perete și s-a spart, ce faci? Acela de lângă mine a stat cu gura căscată ca tine, l-au trimis la măturat tramvaiele și eu i-am spus că mă bag înăuntru și lucrez acolo. Și inginerul, ca să mă încurce, zice: de ce să te bagi înăuntru când poți să faci gaură în zid, și să vezi despre ce e vorba. Cum să fac gaură în zid, spun eu, să se dărâme casa? Când s-a montat s-a avut în vedere calcarul de ani de zile de când fierbe, și-l repari! Ei? se holbă Paraschiv la fratele său cu o admirație de sine pe care nu mai putea s-o păstreze doar în mintea lui, din moment ce Nilă i-o refuza.

Și potolit și cu încrederea în planurile lui restabilită, continuă:

– Și atunci, de ce să nu-mi fac casă în Colentina? Locul l-am cumpărat, încet-încet mai cumpăr pe urmă și materiale și cu cărămida de-acolo îmi fac casă. Peste un an, doi, tragem stâlpi de la rețea și băgăm și lumină electrică. Și când vin acasă pun mâna și tac, se aprinde odaia. Și mă duc și la bucătărie și tac, și lumină la bucătărie... E?! Și tu ce-o să faci?! O să te-ntorci la grajdurile lui Tirlică din Bolintin, să țeseli caii și să umbli prin noroi până la genunchi.

Nilă se trezi la auzul acelui nume din Bolintin și o secundă dinții îi sticliră din nou. S-ar fi zis că tot ceea ce spusese Paraschiv mai înainte avea în vedere pe un altul și nu pe el, pe Nilă.

– Nu de tine ziceam, mă, murmură el, de acesta al lui Parizianu.

Adică? În care anume punct i se oprise fix gândul? Achim își înțepeni și el gâtlejul cu cravata, neînțelegând nici el.

– Ziceam de ăsta al lui Parizianu că n-are leafă, explică Nilă, că e mulți șomeri în București, să se ducă și el dimineața prin Piața Mare și să-i vadă. Nu de tine ziceam, i se adresă el fratelui cel mare.

Paraschiv își vârî portofelul la loc în buzunar și își turnă, lui și tatălui, în pahar, cu un aer resemnat: nu era pesemne întâia oară când Nilă îi spunea lucruri de acest gen, ca să-și dea pe urmă seama că el se gândise, de fapt, la altceva: trebuia să fii atent cu ăsta că, după ce spune, te lasă să vorbești și mai se și încontrează... Mâncaseră tot ce era pe masă și Achim adună hârtiile, le mototoli și le aruncă în colțul odăii.

– Ce face, mă, mama? zise el. Niculae mai merge la școală?

Al lui Parizianu crezu însă că îl întreabă pe el și zise:

– Ce să facă, bine.

– Nu, mă, se răsti Achim și privirea i se ascuți, parcă ar fi avut spini în luminile ochilor: mama noastră!

Nu era neapărat o întrebare de bine, dar nici de rău iar spinii din ochi îi țâșniseră din pricina precizării care fusese silit: *mama*, cum întrebase el, era una, iar mama *noastră* era cu totul altceva, n-o cunoscuseră niciodată, poate doar Paraschiv, dar nici el nu-și mai aducea aminte.

– Ce să facă, zise Moromete apăsat, bine.

Nilă desfăcuse o sticlă nouă și umplea acum paharele la toți. Paraschiv mai mesteca încă, fiindcă, vorbind prea mult, uitase să mănânce. Se vedea însă că avea acum gândul la ceva nou, care îl ațâța mult mai rău ca înainte, dar îi era foame și nu biruia în el nici gândul, nici foamea, amândouă îi puseseră parcă gheara în gât. Deodată se opri și sughiță. Ochii i se umflară în cap.

– Bea, mă, un pahar, zise Achim înfuriat.

Dar Paraschiv nu bău, dădu paharul la o parte și cu buzele lui împletite se stropși la Achim mâncând cuvinte; se ameți și îi juca beția în priviri:

– De ce nu vorbești la...

Și aici se poticni. Înghiți făcând ca toată osatura și mușchiulatura chipului său să participe și reluă:

– De ce nu vorbești la singu-ra-lal..

– Ce e, mă?!? se sumeți Achim cu un glas la pândă.

– De ce nu vorbești la singlu-ral? repetă Paraschiv.

– Ce e, mă?!? se înfipse Achim iar.

– Vorbește la singur-lal.

– Păi cum vorbesc?

– Cum păi cum vorbești? De ce vorbești la plural?

Acum se înțelesese bine cuvântul, Achim rămase însă mai departe năucit între nesiguranța dacă i se aducea o învinuire sau dracu știe ce vrea acum frati-său și de la el.

– Da' tu cum vorbești? sfârși Achim prin a se răsti vizibil uluit de pornirea lui Paraschiv și neînțelegerea cuvintelor care păreau să adeverească astfel că sunt făcute ca să-i încurce și să nu-i ajute pe oameni să comunice ușor între ei. Tu nu vorbești la plural? mai zise el.

– Ce, urlă deodată Paraschiv, mă auzi pe mine?

De dușmănie îi stropi pe toți cu vinul care îi gâlgâise în gât înainte de a vorbi.

– Și ce? zise Achim, tot cu ochii beliți de furie că nu înțelegea.

– Cum ce?

– Ce vreai?

– Cum ce vreau? E mama ta? urlă iar Paraschiv.

– Și dacă nu e?! zise Achim.

– Atunci de ce zici?

Acum se înțelesese: Achim spunând mama „noastră" mamei lor vitrege, vorbise deci la plural și îi inclusese în felul acesta pe toți trei, în loc să vorbească la singular, numai în numele lui, adică. Și cu această rămășiță de gramatică, care era poate efectul prezenței lui al lui Parizianu acolo, cu cele patru clase ale lui de liceu, reintrase Paraschiv în atmosfera de familie față de care se arătase atât de senin în scrisori.

– Eu n-am nimic cu ea, nu mă interesează, zise Achim.

– Dacă nu te interesează, zise Paraschiv, atunci de ce întrebi?

– Și ce dacă întreb? Mă doare gura?

– Atunci nu mai zi că nu te interesează.

Paraschiv arăta parcă istovit de această înfruntare cu frate-său mai mic și fața i se scofâlcise și fruntea îi prinsese pete albe. Începu să tușească fără veste, o tuse adâncă și rea, care îi venea din piept și nu din gât; răsuna odaia.

– Dă-i, mă, doi pumni după ceafă, îi zise Achim lui Nilă, cu o sticlire jucăușă în ochi.

Paraschiv se liniști.

– Cui să-i dea? zise el. Mie?

Nu mai zise nimeni nimic câtva timp. Nilă se uita la Achim care băgase mâna în buzunar. Bägă și el mâna în buzunar și scoase un pachet de țigări. Paraschiv întinse laba, dar Nilă se feri, pe urmă, la a doua întindere de mână a celuilalt, îl lăsă. Paraschiv scoase din pachet și puse țigara între buze.

– Și ce mai face, mă, Manda lui Bodârlache? îl întrebă el pe al lui Parizianu. S-a măritat?

– Nu s-a măritat, îi răspunse băiatul.

– Ce e, mă, zise Achim, ți-e dor de Manda lui Bodârlache?

– Din pricina ei am mâncat eu bătaie de la tata în dimineața aia, zise Paraschiv.

– Da' ce, numai tu ai mâncat?... Și ce ți-a făcut Manda lui Bodârlache?

Paraschiv însă nu vru să spună, trase din țigară cu sete, de i se văzură dinții, umplu odaia cu fum și se întinse pe patul mic al lui Nilă, cu pieptul în sus. Într-un târziu zise:

– Barim dacă...

– Ce-ți pasă ție acuma de Manda lui Bodârlache, zise Achim.

– Nu-mi pasă, dar când mi-aduc aminte de noaptea aia, parcă mă zgârie dracii în coșul pieptului.

Achim vru să spună iar nu se știe ce, dar Paraschiv se ridică în capul oaselor. În colț ziarul foșnise. Paraschiv duse degetul la gură, se îndoi ca o pisică și ascultă la pândă. Ziarul foșni din nou.

– Să știi că acum îl prindem, șopti el, Nilă, ia dă-mi perna aia.

– Bă, să nu-mi murdărești perna, se împotrivi Nilă.

Paraschiv însă nu-l luă în seamă, trase singur perna, îi desfăcu nasturii, o despuie de fața ei, și făcu semn băiatului să se dea la o parte de pe pat. Vârî apoi mâna între perete și deodată împinse patul. Prin golul făcut îi țâșni aproape în față un șobolan mare. Paraschiv răcni:

– Dați-vă la o parte! Al lui Parizianu, ține piciorul aici pe gaura aia să nu fugă.

Între perete și scânduri se vedea într-adevăr o gaură, dar mult prea mică față de grosimea șobolanului. Băiatul puse piciorul pe ea. Paraschiv desfăcu fața de pernă și pândea șobolanul care alerga tremurând ca o piftie pe la colțurile odăii, încerca să se urce pe pereți.

– Stai tu, fire-ai al dracului, dacă nu te prind eu acuma pe tine, zise Paraschiv.

Și într-adevăr, când bestia se repezi la un moment dat printre picioarele lui, Paraschiv îi puse înainte gura desfăcută a feței de pernă și îl văzură toți zbătându-se și chițcăind înăuntru ca un purcel. Paraschiv ținea strâns fața de pernă; cu țigara în gură, și pe chipul lui se așternuse o expresie schimonosită, dar nu pentru că prinsese șobolanul, ci pentru ceea ce tocmai îi trecea prin cap să facă cu el.

– Bă, zise Nilă amenințător, aruncă-l dracu afară pe coridor, să nu-l storcoșești în pernă, că...

– Cum afară pe coridor, strigă Paraschiv, să vie iar? Bă, da' deștept mai ești și tu, mă Nilă, mă mir cum dracu te țin ăștia pe aici și nu te dau afară. Ia deschide fereastra, al lui Parizianu!

Băiatul o deschise. Paraschiv ridică fața de pernă cu șobolanul, se apropie, scoase mâinile și urlă:

– Veniți, bă, să vă uitați.

Nilă nu veni, dar Achim și al lui Parizianu se lipiră cu burțile de marginea geamului și se uitară în jos să vadă ce-o să se întâmple. Bulevardul era înțesat de oameni, se mișcau încoace și încolo ca într-un furnicar. Paraschiv apucă fața de pernă de fund, o răsturnă și o scutură în capul lor, și șobolanul căzu în vid. Îl urmăriră cum se rostogolea în aer cu burta în sus, făcându-se din ce în ce mai mic. Și când ajunse jos se auzi o izbitură, ca un plescăit într-o apă, apoi țipete de groază, urlete subțiri de femei. Se retraseră de la fereastră și Paraschiv râse gâfâit și îi aruncă lui Nilă fața de pernă în cap.

– Na, mă, zise el, te-am scăpat de gherlan!

– A căzut în capul cuiva? întrebă Nilă curios.

– Uite-al dracului că n-a căzut, zise Paraschiv, s-a făcut terci pe trotuar și i-a stropit pe ăia cu sânge!

Și râse iar și se trânti pe pat cu țigara în gură și trase iar cu sete din ea, de i se văzură acum parcă și măselele, nu numai dinții.

– Și zi, mă, al lu' Parizianu, ce mai face tac-tău, strigă Achim, roșu la față și el de vinul băut, cu țigara între degete.

– De ce-ai venit, mă, p-aici? zise și Paraschiv.

– A venit la București, îl informă Nilă, dar cu îndoială, urmând, după glasul lui, ca băiatul să mai spună o dată dacă e adevărat și, dacă vrea sau dacă poate, să mai spună și de ce a venit, că el nu prea înțelesese.

– Ai vreun servici pe-aicea, mă? zise Paraschiv cu respect.

Putea să aibă, avea patru clase de liceu și nu strica să vorbești cu considerație despre cineva care te uiți la el că e mai mic, dar nu știi ce ajunge și poți să ai nevoie de el.

– Sau ai venit și tu că ai auzit că pe aici umblă câinii cu covrigi în coadă? adăugă el, văzând că băiatul tace.

Deci se putea să ajungă și mai rău și atunci n-avea nici un rost tot respectul, cu toate clasele lui de liceu.

Nilă zise:

– O să stea pe la mine dacă n-are pe unde, anunță și parcă se lăudă el, dar apoi tăcu, prins parcă de mari îndoieli.

– Cum să stea pe la tine, se zborși Paraschiv, și dacă pleci în concentrare unde mai stă?

– Treaba lui, ce-ți pasă ție?

– De ce să nu-mi pese, nu mi-e nepot de văr?

– Ce, o să-l iai tu la tine? se hlizi deodată Nilă și se uită în toate părțile atât de triumfător încât s-ar fi zis că aștepta să râdă pereții de pretențiile lui Paraschiv.

Achim se dădu pe spate și râse în felul lui, de parcă se înăbușea.

– Și tu ce râzi, mă! blodogări Paraschiv scos din pepeni, îl iai tu? Ia să vedem unde îl iai? Și adăugă pe deplin edificat: Deșteptule.

Se lăsă tăcerea și câtva timp toți trei fumară, pierduți în plăcerea pe care le-o făcea lor tutunul. Paraschiv rânjea mereu, trăgând din țigară și avea pe chip acea expresie amestecată a celui ce caută pe îndelete în creierul lui ce să mai scoată din ceea ce venirea atât a tatălui cât și a nepotului îi stârnea amintiri. Se uita la ei și toate se cântăreau în el și îi apăreau pe față cum se schimbă lumina când trec norii prea repede pe un cer nestatornic. Nu se topiseră prea mulți ani de când nu-l mai văzuseră pe tatăl lor, dar totuși erau ani și ce făcuseră ei trei fugind de acasă și furând, atât de nepăsători față de o posibilă întoarcere, pe care fapta lor n-o mai îngăduia? Ce putea tatăl lor să înțeleagă din ceea ce ei îi arătaseră și ce trebuia el să ghicească din felul lor gâtuit cu care se răstiseră ceasuri întregi unii la alții? Ce să înțeleagă acum din tăcerile lor fără rădăcini, din fumul țigărilor lor? Că degeaba avea băiatul acela al lui Parizianu patru clase de liceu, că nu era adică, și n-avea cum să fie altfel decât ei, sau chiar dacă avea să fie, asta era ceva atât de îndepărtat încât până atunci totul avea să se uite, toate cuvintele și toate gândurile spuse cu glas tare sau doar lăsate să fie înțelese dintr-o gâjâitură sau mârâitură? De asta le ardea lor acum, ce era cu al lui Parizianu?

– Paraschive, Nilă, Achime, zise deodată Moromete cu glasul lui de odinioară, cu care îi scula dimineața din somn pe cei trei, Paraschive, Nilă, Achime, repetă ca și când cu adevărat urma să-i trezească dintr-un somn în care însă trăiau cu ochii deschiși și care le punea viața în primejdie, ascultați... Ascultați că am ceva să vă spun o singură dată... Sunteți copiii mei orice-ași face, și eu sunt tac-tău, oricum ați vrea voi s-o întoarceți... A venit timpul să recunoaștem fiecare... Greșit a fost că nu v-am lăsat în sat să vă arăniți... Greșit a fost că ați fugit de acasă când puteați să vă faceți rostul vostru și să munciți pământul... Dar dacă voi ați uitat de acest lucru, eu n-am uitat... După fuga voastră n-am avut decât un singur gând și gândul acesta a fost la voi... Cum să fac... Cum să procedez ca să aflați că muncesc pentru voi și că puteți să vă întoarceți fără grijă și să găsiți tot pământul la un loc cum fusese?... Și mi-am reparat greșeala mea, am muncit zi și noapte să pun la loc pogoanele vândute... Și am reușit... Am mari speranțe, dacă nu-l mai dau pe Niculae la școală (și n-o să-l mai dau fiindcă îi ajung și lui clasele care le-a învățat să se arănească și el) să mai cumpăr un pogon și să refac totul complect și să-mi mai rămână să ne facem noi, adică eu și mă-ta și ăilalți o cojmelie alături și să vă rămână vouă casa, s-o măriți și să vă însurați în ea... Paraschive, Nilă, Achime, e timpul să reparați și voi greșeala voastră... Am la mine banii, nu vă vorbesc în vânt... Întoarceți-vă acasă... Ce vă așteaptă pe voi aici, măi, copiilor!? Să muriți într-o odăiță ca asta, în timp ce acasă aveți bătătura largă și pământul întins cât vezi cu ochii?... Să fie de aur meseria ta, Paraschive, și tu să câștigi bani cu duiumul, Achime, iar tu, Nilă, să ajungi portar șef și nu face să trăiești printre oameni străini care nu te cunosc de când erai mic, cum te cunosc cei din satul tău și te jucai prin țărână cu ei... Un bine a ieșit pentru voi stând aici trei ani în București, n-ați pierdut timpul degeaba, ați învățat ceva, știți și voi ce e lumea și ce sunt oamenii, dar nu atât încât să vă dați seama că o clipă mai mult dacă mai stați n-o să mai puteți să vă întoarceți înapoi chiar dacă ați muri... Și de ce să muriți când sunteți băieți tineri? De ce să pieriți în floarea vârstei? Paraschive și Nilă și Achime? Ai?! De ce să vă prăpădiți?!!...

Era ca și când acest lucru nu mai putea fi înlăturat. Era adevărul care se oprise deasupra lor la toți, părinte și copii, și nu mai vroia să părăsească odaia. Moromete tăcu. Peste feciori căzuse o tăcere împrăștiată în care cuvintele tatălui, neputându-se despărți în trei părți, înțelesul lor își pierdea din putere și ajungea la urechile celor trei micșorat și demn de dispreț. Ce mai vroia și ăsta acum? Cine l-a pus să se răsucească așa atâția ani, să mai muncească pentru ei, așa cum zisese, când dacă i-ar fi întrebat pe ei mai din vreme... Era cel din urmă lucru care putea fi bănuit la un om cu o fire ca a lui pe care i-o cunoșteau de când erau mici... Veșnica lui istorie cu dusul la munte de care erau acum sătui după ce toată tinerețea își bătuse joc de ei că nu sunt în stare de nimic și că să fie el muntele ăla de aur, și degeaba se duce Paraschiv cu căruța, că trece pe lângă el și nu-l vede. Ei, acum ce mai vrea? S-a răzgândit?! Îi vrea îndărăt acasă? Va să zică e bun acuma Paraschiv! Și te pomenești că e bun și Nilă! Mai târziu ei spuseră ce mai gândiseră încă în clipele acelea: că așa era, cât o duseseră rău prin București, alde tat-său nu vrusese să audă de ei. Și acum, când le mergea bine, nu-i mai plăcea, venea el să-i aducă iar acasă, să zică lumea că n-au fost în stare de nimic și tot tat-său le-a făcut și le-a dres. Încât, nu văzură, după nesfârșita tăcere care se așternu în odaie, cum pe chipul încordat ca de lemn al lui Moromete se rostogoliră broboane de sudoare.

– Nu vreți, strigă în cele din urmă Moromete, cu un glas înalt. Nu vreți nicidecum! Bine, Paraschive, bine, Nilă și Achime. Bine! Mi-am luat mâna de pe voi. Mâna mea deasupra voastră nu mai există.

Și cu aceasta se și ridică, făcu din brațe gesturi ca și când tot soiul de obstacole s-ar fi ridicat în calea lui și el le dădea la o parte, cu mișcări exagerate și teatrale, porni spre ușă, o deschise larg, o lăsă așa deschisă și începu să coboare scările. Dar cu toate că nu trântise în urma lui acea ușă, nimeni dintre cei trei nu se ridică să-l urmeze sau măcar să-l însoțească și să-i bâlbâie vreo promisiune, semn că, măcar dacă nu mai putea să facă lucrul acela care li-l cerea el, țineau la el și-l înțelegeau...

... Și se dovedi apoi, în anii care urmară, că el păstra mereu acea ușă deschisă în urma lui, doar-doar se vor întoarce băieții lui acasă; nu-l dădu mai departe pe Niculae la școală, deși ar fi trebuit, dacă ar fi înțeles că nu mai era pentru el, pentru Moromete, nici o speranță... Cei trei erau duși pentru totdeauna...

IV

Înainte de a afla toate acestea, Catrina avu timp de mai multe nopți visuri neliniștite, pe care le povesti însă fetelor cu o expresie senină, fiindcă preotul cel nou, un tânăr care nu-și lăsa barbă, îi spuse la o spovedanie că foarte rar se întâmplă ca un vis să însemne ceva. „Nici cele bune, părinte?" întrebă mama care aproape toată viața ei, de când se ducea la biserică, și-o împărțea între visurile din timpul nopții și întâmplările de peste zi. „Ba, cele bune sunt bune, răspunse preotul, dar e mai bine să nu te gândești la ele."

Nu puteai însă să nu te gândești! Să visezi lângă prispă un om negru călare, cu o pălărie cu pană la cap și alături o vacă și ceva mai încolo un lup. Și pe tac-tău pe prag, închinându-se înfricoșat: Doamne, Doamne! Doamne, Doamne! Ce poate să fie asta? Pe perioade lungi, mai ales în timpul iernilor, când nopțile erau nesfârșite, Catrina Moromete ducea lupta ei neslăbită cu „ăla spurcatu" și semnele de izbândă erau chiar visele, când îi apărea în somn Maica Domnului, sau Sfânta Vineri, sau când le auzea doar glasul. Aparițiile acestea erau cam aceleași, și fetele nici n-auzeau ce spunea, în schimb „Cine-nutrebuie" venea de fiecare dată în altfel, întrupându-se în cele mai ciudate animale și behăindu-i din gură drept în față, de-o făcea să sară până în grinda casei de groază. Atunci se dădea jos din pat, aprindea veșnica ei tămâie, ieșea cu ea pe afară, pe la colțurile casei și uneori se ducea chiar până în fundul grădinii, la dud și tămâia și împrejurul dudului, fiindcă o dată îl visase legat în lanțuri de trunchiul gros al acestui bătrân copac. Catrina era la poartă și l-a văzut cum se zbătea să rupă lanțurile și atunci ea i-a arătat pumnul și l-a amenințat stăpânită de o ură triumfătoare: „Acolo să stai, în vecii-vecilor!". Numai că în aceeași clipă s-au și auzit lanțurile zornăind și mama nu mai știa ce s-a întâmplat, doar că a chinuit-o rău cu coarnele. Și adăugase apoi cu umilință că niciodată să nu te bucuri că l-ai răpus, fiindcă numai Dumnezeu e în stare, și de aia trebuie să te închini, nu să arăți pumnul.

După ce se ridică din zăcerea în care căzuse aflând cele ce se petrecuseră la București, ea îl chemă într-o zi în odaie pe băiat, când nu erau acasă nici fetele și nici Moromete, și îi spuse că, dacă până acum ea l-a ținut de rău că o să fie bine, de aici înainte să știe și el să-și ia gândul că mai e de trăit lângă alde tat-său. Nu poate să-i spună ce-a auzit, fiindcă îi este frică de Dumnezeu, sunt fapte care se pedepsesc și Iisus Cristos nu dă voie să amesteci copiii în blestemul părinților, când s-o face mai mare o să audă și el, dar atunci ei vor fi morți și cu răsplată dată. Dar nici să-și prăpădească el viața, lângă un tată ca ăsta, nu e drept, așa că i-a venit timpul să deschidă și el ochii mari și să fugă de lângă el, să se ducă în lume și îndărăt să nu se mai întoarcă. Că nici ea n-o să mai stea mult și o să se ducă și ea.

Băiatul n-o întrebă unde și s-ar fi părut că nici nu auzi bine ceea ce mama îi spuse, fiindcă nu zise nimic, se uita doar într-o parte, cu privirea rece și neclintită, ca un animal tânăr adus din

pădure, prea crud ca să înțeleagă că a căzut în cursă și că nu mai e liber să sară gardul și s-o ia la fugă acolo unde ar fi trebuit să audă chemarea. Dar nici îmblânzit nu părea să fie. N-auzea nimic, sau nu știa încă să fugă, nu-l țineau picioarele!

Un an mai târziu războiul izbucni la granița noastră de la răsărit și ne luă și pe noi... În sat începură să vină scrisori negre. În unele case se auzeau plânsete, dar cum poți să versi lacrimi cu o hârtie în mână, nici măcar o fotografie? Suferința rămânea astfel închisă ca să trăiască apoi mulți ani împreună cu cel rămas în viață, și mai mult se plânse la moartea lui Boțoghină, care se vindecase de piept dar se apucase iar de muncă și boala, revenind, nu-l mai iertase, decât de cei care se auzea la un moment dat că sunt dați undeva departe, pe ger sau pe noroaie, morți, sau dispăruți, sau prizonieri. Mulți însă, înainte de a pieri pentru totdeauna, se întorceau de câteva ori pe acasă, îi vedeai veseli și sănătoși (le pria viața de cazarmă, unde mâncau mai bine decât ce le puneau ai lor în sat pe masă), în hainele lor verzi, cu tinerele lor muieri agățate de gât, topite că îi aveau cu ele (nici nu se mai sfiau, se uitau la ei și le curgeau lacrimile șiroaie), că permisia era lungă, de câte două, trei și chiar șase luni și că cine știe dacă în acest timp focul negru nu se va opri și bărbații lor vor scăpa astfel cu viață. Soarele strălucea luminos pe cer și înfloreau salcâmii și nu se putea ca oamenii să se omoare între ei, așa tineri! Cine e mai bătrân și a mai trăit poate să mai creadă, că lui nu prea îi pasă, dar cum să nu mai trăiască Gheorghiță al ei, cu care nu e nici un an de când s-a măritat și are de la el copil mic?... Nu e așa, Gheorghiță? Nu e așa că n-o să te mai prindă până îți trece ție concediul? Că spunea Bibina, că spunea Cornel că e ori, ori, dacă nu-i bate nemții acum pe ruși, până în iarnă, îi bate rușii pe nemți! Da, asta în orice caz, dacă nu-i bate ăia pe ăia, atunci îi bate ăilanți pe ăștelanți! Nu râde Gheorghiță, nu râde, mă țipa atunci femeia, cuprinsă de groază, simțind că nu era nimic adevărat din ceea

ce auzise, și credințele ei erau prea plăpânde. Și într-adevăr lunile treceau, trecea și concediul și zadarnic se agățau și mama și sora și tânăra nevastă de tunica ostașului, nici ele nu credeau că există cineva pe lume care ar putea să-l împiedice să se ducă și mai ales să-l ferească dinaintea glonțului. Și nu trecea mult și era văzută pe ulițe femeia, galbenă de sus până jos, parcă și picioarele ei tinere rămâneseră fără sânge. „Ce e cu tine, Tincuțo? Nu cumva a murit Gheorghe al tău?" „A murit, tață Paraschiva!" „N-o fi și el prizonier, Tincuțo?" „Nu, tață Paraschivo, e mort, că am întrebat, când nu știu ei bine, îl dau dispărut sau prizonier dar nu zic că e mort dacă nu au văzut cu ochii!" „Și tu ești acum liniștită, biata de tine!" „Ce să fac, tață Paraschivo!" „Ce să faci, ești mai galbenă ca frunza când cade ea toamna din pom, vezi să nu te prăpădești și tu!" „Ar fi bine să mă prăpădesc și eu, tață Paraschivo, dar uite că nu se poate, că nu ești cu el acolo, să mori odată cu el! Dacă o să trăiesc, o să am grijă de copil, dacă nu, e loc și pentru mine în deal la cimitir." Și luni de zile apoi privirea ei rămânea mai departe liniștită și pustie pentru ca la un moment când auzea că a venit cineva de pe front să se îmbrace și să se ducă la el. Nu era al ei, știa ea, dar venea de acolo de unde el pierise și vroia să-l vadă, să-l întrebe... I se făcea rău de pe la poartă, dar se ținea bine până intra în casă și îl vedea în costumul lui militar... Atunci se agăța cu mâna de prag și scotea un țipăt care până și pe soldat îl împietrea; parcă sfâșia lumina zilei glasul ei subțire...

Moromete primi și el într-o zi cunoscuta hârtie cu chenar negru în care se spunea că Nilă pierise în luptă la Cotul Donului. Nu se știe pe ce căi se află mai pe urmă că regimentul lui de dorobanți trăsese și în ruși și în nemți, care vrusese să-i vâre pe ei înainte într-o luptă grea, și de aceea muriseră atât de mulți. Se spunea că după luptă, alte unități îi găsiseră pe ai noștri aruncați într-o fântână și că printre ei fusese și Nilă. Moromete

stătu o jumătate de zi nemișcat în pridvor, cu fruntea plecată și cu hârtia în mână și nu se putu ști dacă în acest timp îi cursese vreo lacrimă sau rămăsese doar așa învăluit și parcă paralizat de mișcarea nevăzută a aripilor morții, care se opriseră și deasupra casei lui. Mama și fetele îi făcură lui Nilă un parastas împreună cu muierea aceea din fotografie, cu care între timp se însurase și avusese cu ea un copil; venise și ea la socri cu acest prilej și după parastas plecă.

În acest timp, așa cum spusese, mama începu să se îndepărteze din ce în ce mai mult de casă, stăpânită acum de o ură care nu se mai vedea, însă mai amenințătoare, fiindcă tocmai în acea vreme se mai petrecuse în familia ei ceva care părea parcă menit s-o atâțe și mai tare. Războiul nu stinge nimic între oameni, așa cum o flacără mai mare nu stinge una mai mică, ci dimpotrivă, parcă o întețește. Ce se mai întâmplase încă?

În prima ei căsătorie Catrina se măritase cu un băiat de care nimeni nu-și mai aducea aminte, unul al lui Năfliu, nu era nici el mai mare decât ea, nici nu făcuse armata, murise apoi repede de apă la plămâni, lăsând-o văduvă în plin război (era vorba de primul război) și cu o fată pe care o născu după moartea lui. Se apucase, acest băiat, să sape un gropan, să-și facă o fântână în fundul grădinii și nu-și dăduse seama cum intrase răcoarea în el și îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în câteva săptămâni se prăpădise. Catrina venea în Siliștea-Gumești dintr-un cătun vecin, dintr-o familie numeroasă dar nu săracă și, după moartea tânărului ei bărbat, vru să se întoarcă la ai ei, și să ia bine-înțeles și fetița cu ea, dar socrul, bătrânul Năfliu, care nici el nu era un om sărac, îi spuse să stea la el, sau în orice caz, dacă voia să plece și să se mărite cu altul, ceea ce n-avea dreptul s-o împiedice sau s-o învinuiască, atunci să-i lase măcar fetița, nu imediat, se înțelegea de la sine, ci după ce avea mai întâi s-o alăpteze și s-o înțarce. Catrina rămase, dar nu așteptă prea mult cu alăptatul fetiței și începu să lipsească nopțile de acasă, spre

furia socrului, care era silit să tacă, de frică să nu rămână pentru totdeauna fără fetița fiului său (singurul pe care îl avusese).

Se află în curând cine era cel de la care se întorcea în zori și cu care foarte repede de altfel născu un copil de văduvie: primarul satului, un bărbat și el la fel de tânăr, pe care însă lipsa unei mâini îl scutise de armată și de război. Nu fusese nici o înțelegere între ea și primar, acesta nu-i făgăduise nimic în ceea ce privea căsătoria și de altfel ea nu-i ceru nimic. El însă se purtă într-un fel neașteptat, câțiva ani mai târziu, când se termină războiul și se făcu reforma agrară, îl trecu pe bărbatul ei printre eroii căzuți pe front și îi dădu un lot mare de opt pogoane, ca văduvă de război, iar copilul, de astă dată un băiat, îl luă el, ca s-o lase liberă, să se mărite fără copii – știa și el că socrul vroia fetița.

De ce se purtă primarul atât de neobișnuit cu ea și n-o luă mai degrabă de nevastă din moment ce acceptă să-i ia copilul? Se spunea că el ar fi vrut, că ținea la ea și la copil, dar că s-ar fi opus părinții lui, oameni într-adevăr foarte bogați, tatăl fiind unul din proprietarii mari ai pădurii Cotigeoaia și al încă unui mare număr de pogoane de vie și de câmp și că trebuia să ia una la fel de bogată, dintr-un sat vecin, cu amenințări că dacă nu se supunea îl goneau de acasă și partea lui de avere i-o dădeau fratelui mai mic, la care de altfel părinții și țineau mai mult. Se mai spunea că în ceea ce privea copilul, primarul se înțelesese singur cu viitoarea nevastă și că în fața acestei situații părinții nu mai ziseră nici ei nimic...

Cu opt pogoane de pământ Catrina se mărită repede cu Ilie Moromete, proaspăt întors de pe front și împroprietărit el însuși cu un lot mare. Fetița rămase bătrânului Năfliu „în vale", adică acolo unde își trăise Catrina anii de dinaintea vârstei de douăzeci. În noua căsătorie născu două fete și un băiat, adică pe Tita, pe Ilinca și pe Niculae, iar între timp fetița „din vale" crescu și ea și într-o zi se mărită.

Măritișul acesta căzu ca un trăsnet peste capul mamei și se petrecu în același an când cei trei fugiră de acasă. Fata nu

spusese nimănui nimic și pur și simplu adusese într-o seară în casa bunicului pe unul Albei, un flăcău înalt și spelb, cu mâinile lungi, dulgher de meserie, dar foarte sărac, lucru care aproape că o năuci pe Catrina. Se duse la ea în aceeași seară, intră în casă și îi spuse fetei aceste cuvinte: „Bine, fă, Mariță, mă-ta sunt eu, fa, sau cine sunt?" Adică cum era cu putință să se ascundă până într-atât de mama ei că nici măcar s-o întrebe și pe ea ce zice de flăcăul pe care vrea să-l ia nu vrusese, măcar așa, de rușine pentru mă-sa care o crescuse și care îndurase cu ea s-o facă mare?! Or, tocmai asta era, că n-o prea crescuse, că socrul ei Năfliu era cel care avusese grijă de ea și că fata se cam îndepărtase de maică-sa. „Ieși afară că te împușc", răcni atunci bătrânul ducând mâna la grinda casei și într-adevăr luând de acolo o pușcă de vânătoare cu care se ducea el după iepuri, clămpănind din ea și ieșind furios pe urmele fostei neveste a fiului său, a cărei purtare din tinerețe se pare că n-o putuse uita niciodată; acum însă venise ziua răzbunării.

Se luă după ea cu pușca aceea în mână și de pe prispa casei țintì spre umbra fugară a mamei care alerga spre poartă să scape și trase în ea bubuind în noapte, drăcuind și înjurând. Toată partea aceea a satului se sculă în picioare, în hămăitul câinilor și bătrânul o urmări pe uliță și mai trase o dată în ea și dacă ar mai fi avut cartușe pe cele două țevi ar fi continuat s-o împuște în felul acesta până ar fi nimerit-o . Norocul Catrinei fusese că bătrânul era prea furios și arma îi tremura prea tare în mâini, altfel nu se știe dacă alicele lui pentru iepuri nu i-ar fi găurit cumva spinarea. Bineînțeles că mama veni acasă cu groaza în ochi și îi povesti lui Moromete rușinea, dar el nu se grăbi deloc să se ducă „în vale" și să-l pedepsească pe bătrân. „Dă-l în mă-sa de smintit, spuse Moromete flegmatic și mai adăugă ceva care părea cu totul lipsit de noimă în clipele acelea: Lasă-l că moare el mâine-poimâine și te împaci tu cu Marița!" „Eu cu ea? strigase mama scoasă din minți. În deal la cimitir și tot nu mă împac."

Se împăcase chiar înainte să moară bătrânul, se pomeniseră după vreun an cu Mariția și Albei la ei la poartă pentru împăcăciune, fiindcă Mariția născuse un băiat și vroia să facă nunta și nu se putea nuntă cu părinții certați. Bătrânul îmbătrânise rău de tot, tremurau nădragii pe el, avea peste nouăzeci de ani și tot se mai uita chiorâș la nora lui, dar avusese loc și nunta și nici Mariția nu prea îl mai lua în seamă, fiindcă bunicul e bunic și mama e mamă, el avea să se ducă și nu putea să trăiască certată cu neamurile.

Catrina se îmblânzi, mai ales că Albei îi săruta mâna și nu era zi să nu trimeată pe cineva, sau să vie chiar el și s-o întrebe ce mai face.

V

Și iată că Parizianu răspândi în sat ceea ce aflase de la fi-său. La început Moromete nu observă, dar zilele în care în casă începu să nu se mai facă ba focul în sobă, ba mâncarea să fie bună de dat doar la porci, ba să lipsească de dimineață și până seara atât mama cât și fetele, începură să se țină lanț. „Bă, strigă Moromete cu glasul lui cu care altădată băga groaza în toți, ce e cu voi? Vă omor pe toți". Dar nu se mai sperie nimeni, fetele îi arătau dosul, iar mama se îmbrobodea îndelung în fața oglinzii și rostea chiar înaintea lui, cu un glas în care răzbunarea târșnea cu violență ca dintr-o fântână, izmenindu-se ca să-i imite glasul lui din clipa aceea, topit adică de dragostea lui mălăiață pentru feciori: Măi copiilor! Măi copiilor!

Fetele însă nu se înțeleseseră cu mama, ele știau una și bună că orice-ar fi zis tatăl lor acolo la București, cei trei n-aveau să se mai întoarcă și acesta era singurul lucru care le interesa. Încât după ce trecu un an, se potoliră și începură să se poarte iar bine cu tatăl lor, cu atât mai mult cu cât, deși era război, Moromete continua să câștige mereu cu drumurile lui la munte și le dădea bani să-și cumpere de zestre. Catrina însă continua să spună

că o să se ducă „la ailaltă în vale" și cu timpul prinse ură și pe fete. Cuvintele „mă duc la ailaltă în vale" începură să revină în gura ei încărcate de amenințări întunecoase („o să vedeți voi!"), stârnind până la urmă în cele două surori o înverșunare surdă împotriva „Alboaicei" care nu se știe ce-i spunea ea când se ducea pe acolo de reușea s-o tragă parcă cu ața. „Mă duc la ailaltă în vale" începu să însemne în glasul mamei că se ducea la cealaltă fiică, spre deosebire de astea de aici, pe care le făcuse cu Moromete și care „îi semănau" că primeau bani de la el în loc să-i dea peste mână.

Ce-o atrăgea acolo „în vale" atât de tare? Amintirea primului ei bărbat, cu care nu trăise decât câteva luni, a tinereții care se dusese, a casei în care se întorcea în zori de la cel de-al doilea bărbat la care ținuse și unde născuse a doua oară? Sau cu adevărat ura ei împotriva bărbatului era așa de mare încât chiar se gândea să spargă casa și să-i lase? Chiar nu mai putea fi dres traiul lor nici cu prețul unei vieți care îi lega și care, orice s-ar fi zis, era acolo sigură în bătătură, cu casa și cu cele două loturi și fără cei trei? Cei trei nu mai erau, ce mai vroia? „Păi asta credeți că e în toate ale ei?" se mira câteodată Moromete, dar răspunsul Catrinei care nu întârzia arăta că tatăl se ferea și că se simțea totuși încolțit de ceva nemilos care nu numai că nu-l ierta dar amenința să se țină de el cu o îndârjire din ce în ce mai mare și să nu-l lase nepedepsit până în clipa morții. „Ai crezut că n-o să auzim, spunea mama cu obrajii arzând în flăcări de dușmănie nepotolită. Toată viața ne-ai mințit până n-ai mai putut nici tu și te-am crezut, și ce ți-ai zis: «Ia să mă duc eu la feciori, că a venit vremea!»" Ridica pumnul în aer și amenința: „Nu scapi tu numai cu atât, că o să mă duc eu la ailantă în vale. N-o să mă duc acuma, știu eu când o să mă duc!" „Ei, când o să te duci?" mai răspundea Moromete curios, fără să-și dea seama că nu mai avea în spate o familie în care cuvintele și gesturile lui să fie încărcate cu înțelesuri cu atât mai

adânci și mai de temut, cu cât erau menite să țină în cumpănă porniri atât de diferite și de neîmpăcat venind de la niște copii care ei înșiși aveau nevoie, chiar în ființa lor oarbă, de un stăpân care să nu țină la nici unul din ei dar să-i țină totuși pe toți în frâu. Acum însă, silit să țină doar la cei care îi rămăseseră, nu știuse să țină așa cum ar fi trebuit și cea dintâi care se răzvrătise împotriva lui era chiar mama, care ar fi trebuit să-l înțeleagă.

„O să mă duc când o să intri în anul morții și o să începi să zaci, răspunse Catrina speriindu-le până și pe fete, care încercară să o potolească, dar nu cu prea mare convingere, fiindcă știau că pământul e în mâinile ei și ținea de puterea ei la care cât să dea. Iar fetele astea, să prind eu una că stă lângă tine, o brazdă de pământ dacă o să vază de la mine!"

Moromete ieșea afară sau se ridica de unde era și o lua spre poarta de la drum ca spre poarta mântuirii: dincolo de ea era lumea, mai blândă decât femeia pe care o lăsa în casă, putea să se ducă și el în lume și să scape...

Dar nu se ducea, cu toate că uneori întârzia până după miezul nopții și pe Catrina o apuca neliniștea îndârjită, că putea în felul acesta să rămână fără el. Nu cumva s-o fi dus de tot? Dacă nu se mai întoarce? În asemenea clipe părea înghesuită de îndoieli dacă făcea bine ceea ce făcea. Tot amenințându-l în felul acesta și neascunzându-i ura pe care i-o purta putea într-o zi să-l facă să nu se mai întoarcă. Asta era una. Și în afară de asta, anul acela al morții lui părea tot atât de îndepărtat ca și al ei, zece ani diferență mai mult sau mai puțin nu mai însemnau nimic de la o anumită vârstă în sus, iar pe de altă parte, cum de uitase ce zicea Cristos, că trebuie să ierți greșiților noștri de șaptezeci de ori câte șapte? Încât valul de ură, fără să-și micșoreze puterea, se retrase totuși din purtările mamei și fu acoperit cu rugăciuni, fără ca prin asta să devină mai blândă. Domnul Cristos nu i-a gonit pe negustori din templu lovindu-i cu frânghia? N-o îmblânzi nici măcar Alboaica (această fată care

avea atâtea daruri) venind ea acum pe la Morometi, cu intenția neascunsă de a o potoli pe mama ei la care ținea.

Aducea cu ea ba un copil, ba altul, fiindcă ieșeau din ființa ei copiii cum ies fructele dintr-o ramură tânără (avusese noroc că Albei al ei nu nimerise pe front și venea des pe acasă), făcuse vreo patru. Catrina rămase neînduplecată, dar cu atât mai statornică pe drumul bisericii și când dintr-o vorbă a cuiva sau cine știe din ce pricină, mai ales de pildă când îi ajungeau la urechi clevetiri că degeaba se duce ea la biserică, că n-o să ajungă ea în rai după cum a trăit când era tânără, aprindea candela sub icoana lui Cristos din perete, se lăsa la pământ și își pleca foarte tare fruntea într-o umilință atât de totală încât se vedea că nu mai simțea și nu mai auzea pe nimeni în jur; stătea așa ceasuri întregi fără să i se audă glasul, cu umerii încovoiați și cu trupul sprijinit în genunchi și în pumni. În acest timp fetele treceau prin casă cu treburi, dar n-o turburau din rugăciunea ei chiar dacă o căuta sau o striga cineva la poartă. Se ducea una din ele și spunea că nu e acasă, să vie mai târziu, acum e plecată... Duminicile arăta ea cel mai bine, îi străluceau ochii când se întorcea de la biserică și adesea strălucirea aceasta ținea și a doua zi și a treia zi. A patra, a cincea și a șasea zi se întuneca iar, dar venea duminica și fetele o vedeau pe drum cum se întorcea cu alte muieri, veselă de parcă se întorcea de la o nuntă, ținând mănunchiul de busuioc în mână parcă nu ca pe o floare de evlavie păstrată în amintirea slujbei, ci de triumf, menită parcă altor amintiri. „Ce slujbă a ținut azi părintele Alexandru, spunea ea adresându-se celor două fiice și lucirea ochilor îi creștea brusc întinerind-o. În loc să stați aici cu ăsta bătrânu (ăla nu era deloc bătrân, dar ea se credea în acele clipe fată mare și nu mai vedea în el decât un sfrijit care se mira că putea să-i fie bărbat), mai bine ați veni și voi acolo să auziți și voi cum arată părintele Alexandru cu mâna spre cer!"

Acest părinte Alexandru de care vorbea ea și care venise în locul părintelui Provinceanu, îmbătrânit, ține, spre supărarea celor doi dascăli, slujba de la începutul până la sfârșitul ei, fără să sară nimic, și nu înțelegea să revină asupra acestui obicei cu care el, încă de la început, preot tânăr și neștiutor, venea de pe băncile facultății de teologie și voia să-l introducă aici într-o biserică țărănească. Ajunseseră cu anii să se certe și Catrina luă bineînțeles partea preotului. Dascălii săreau răspunsurile, preotul revenea asupra lor silindu-i s-o ia de la capăt, iar lumea din biserică băga de seamă și la sfârșit se amestecau și îl întrebau pe parohul cel tânăr: „Ce este, părinte, de ce nu vă înțelegeți? Fiți și sfinția-voastră înțelegător, sunt și ei dascăli bătrâni și cântă amândoi bine". Asta era adevărat, cel puțin unul dintre ei avea un glas care vara se auzea prin ușa bisericii până la pod, ai fi zis că îngerul cobora asupra lui și îl înzestra în orele acelea cu o astfel de voce frumoasă, înaltă. Ca om însă, acest dascăl era cam grăbit, avea treabă acasă, și se învățase ca preotul cel bătrân să termine slujba în cel mult un ceas și jumătate.

Pe de altă parte iarna nici femeile nu răbdau să stea mult în biserică și preotul rămânea cam izolat, dar nu se dădu bătut. Făcu rost de lemne, încălzi soba de fontă și continuă să țină slujba așa cum înțelegea el. Când pleca, Catrina îl însoțea spre centrul satului în văzul tuturor. „Frumoasă slujbă mai ții, părinte", îi spunea ea și se mai descreștea la față și se făcea și el mai vesel. Mergeau împreună până în centru și acolo Catrina se oprea, preotul o lua spre casa lui și ea le aștepta din urmă pe muierile cu care venise, să continue drumul.

Cu timpul începu să cunoască bine viața părintelui cel tânăr și așa se face că într-o zi se întoarse cu obrajii roșii de indignare. Aflase chiar de la el că n-o ducea bine cu preoteasa, că o prinsese cu unul din învățători (era și ea învățătoare) și că se dusese la protopop și îi ceruse să-l mute din Siliștea în altă comună, nu mai putea sta aici. „Părinte, șoptise atunci Catrina

Moromete (și povestind scena acasă, în clipa aceea îi țâșniră lacrimile), nu pleca, părinte, nu lua în seamă păcatul, o să treacă vremea și lumea o să uite." „Nu se poate, răspunse hotărât tânărul paroh, trebuie să plec." Și plecase. În locul lui veni altul, dar timp de câteva luni Catrina nu se mai putuse duce deloc la biserică. În ziua aceea, și apoi în prima duminică după plecarea tânărului paroh, nu mâncase nimic și stătuse toată ziua în pat, potrivnică și neclintită. După vreun an reîncepu să se ducă regulat la biserică și apoi după încă un an starea de dinainte îi reveni. Din când în când însă tot o mai auzeau în casă, așa din senin, cu privirea năpădită brusc de o lumină ciudată: „Ce-o mai fi făcând părintele Alexandru!" „N-o mai fi putând de dorul tău! îi răspundea atunci Moromete batjocoritor. În locul tău aș pune caii la căruță, l-aș lua pe Albei să-i mâie și m-aș duce după el: Părinte, uite-mă și pe mine, i-aș zice." Și adăuga subliniind cu umerii neputința dar și cu renunțarea lui de a înțelege ce e în capul unei femei: „Uite așa!" Fetele chicoteau și aici parcă s-ar fi putut zice că dragostea mamei pentru părintele plecat i-a adus în suflet destulă lumină ca să-i ajungă toată viața și să-l ierte deci pe Moromete pentru lucrul acela pe care îl făcuse în timpul războiului când se dusese la București. Era neîndoielnic, mai ales când o auzeau spunând cât de frumoase erau odăjdiile acelui preot și ce bine îi stătea cu ele, spre deosebire de cel care venise, care cu toate că nu era nici el bătrân, dar nu era așa înalt și subțirel ca părintele Alexandru și nici n-avea ochii așa mari și frumoși ca ai lui.

VI

În schimb însă, Niculae, fără să arate vreodată că ține cu maică-sa, începuse cam de pe atunci să facă așa cum îi spusese ea, să se înstrăineze adică de tatăl său și cu timpul chiar să vorbească din ce în ce mai puțin cu el. Trăgea cu urechea la vuietul întâi îndepărtat al războiului, apoi din ce în ce mai

apropiat, pentru ca apoi chiar să vadă cu ochii trecând peste sat în valuri, unul după altul, rostogolindu-se spre apus, întâi nemții în fugă, și apoi rușii după ei... După care se făcu iar liniște și contingentele mai vechi începură să se întoarcă în sat. Cei mai tineri rămâneau însă mai departe sub arme, fiindcă pentru ei războiul abia începea.

Când băgă de seamă, Moromete încercă să-și recâștige fiul și începu prin a-l lăsa în pace cu muncile, știind, desigur, cât de mult îl chinuia pe băiat să-l pui la muncă și că era suficient să-i dai cartea în mână ca să faci din el un miel. Dar mai credea el oare în carte după ce atâția ani îl silise să nu se mai apropie de ea? Mai credea, sau mai bine zis, nu încetase o clipă să nu creadă și să nu citească pe furiș, fiindcă niciodată nu se petrecuse cu el acea contopire cu lucrul pe care i-l dădeai să-l termine și nu reușise să facă din el un băiat priceput, asemănător cu alți copii din sat care se dovedesc încă de la o vârstă crudă nemiloșii țărani ce vor deveni nu peste mai mult de zece ani, adică să se însoare, să vorbească tare, să înspăimânte un bou cu un pumn făcându-l să scoată un răsuflu scurt pe nări după o lovitură dată în spate, să-și înjure nevasta cu acel amestec de sentimente în care autoritatea și dragostea se schimbă în cursul chiar al unui singur cuvânt spus și să facă să se afle că știe, dacă o să fie nevoie, să pună mâna pe măciucă și să dea fără șovăială la cap oricui ar îndrăzni să se lege sau să-i fure ce este al lui, chiar și un cap de ață.

Îl trimitea de pildă să mături oborul și să dea coceni la iapă, care fătase. Niculae se ducea în obor, dar tatălui i se părea pesemne că durează prea mult acest măturat și răcnea: „N-ai auzit, mă, să dai coceni la iapă?" Niculae lăsa măturatul și se ducea după coceni și la întoarcere, cu ei în brațe, ocolea o furcă aruncată acolo de cine știe cine. „Ridică, mă, chiorule, furca aia de jos, nu vezi că o să te înțepi în ea?", se auzea iar de pe undeva de unde îl urmărea vocea tatălui și Niculae se apleca să lase cocenii jos și să ridice furca, și atunci se apropiau pașii

din locul unde se auzea vocea și Niculae parcă ar fi avut capul de lemn, astfel de sunet scotea palma ca de curea lipindu-se de tidva lui.

Își revenise cu încetul și ajunse flăcău, și îl sprijinea acum atent pe tată în toate treburile, dar tot nu se purta în mod obișnuit, în privire întârzia să-i apară, ca la ceilalți, acea strălucire aprinsă când pe dinaintea lui își legăna trupul o fată sau o muiere tânără; rămânea umbrită ferind vechea strălucire de pe vremea când era elev și ca niște găini bete se învârteau fetele în preajma lui, fără ca el să le vadă. Iar cele care știau prea multe aveau expresii de neliniște când îl priveau, ca și când vederea acestui flăcău le-ar fi amintit cu spaimă că ele pierduseră de mult ceea ce el încă păstra, deși era băiat: credința că dincolo de poartă se găsește o grădină și în grădină se găsesc încă neculese florile nevinovăției. Ele se tăvăliseră însă de mult în aceste flori și știau că pentru ele grădina își schimbase pentru totdeauna înfățișarea.

Cam prin vremea când Moromete începuse să-l lase în pace cu treburile, o fată îl prinse totuși în capcană. Trecea într-o dimineață de sărbătoare prin Cotocești (cătunul în care erau adunate aproape toate neamurile lui Aristide), îl trimisese taică-său să ia un dublu de la cineva care nu vrea să-l mai aducă îndărăt, și pe drum îl chemase la un moment dat peste o ulucă glasul șoptit al unei muieri care îl chema să intre înăuntru. Era în dreptul casei unuia dintre cei care aveau porțile mari, un om care nu era bogat dar trăia bine, își dăduse fata la o școală profesională... Îl chema Costică Roșu... Era de Rusalii, sărbătoare în care morții se cinstesc prin praznice date acasă fără slujbă și la care se mânca pilaf din făină, din porumb dat la piatră ca să iasă doar un fel de grăunțe care erau fierte în lapte și îndulcite cu zahăr, sau din orez. Înainte de praznic, gazda spăla pe toată lumea chemată pe picioare, obicei rămas în sat din ceața îndepărtată a timpului. Niculae ezită... „Păi, țață Gherghino, se bâlbâi el, eu ...“ dar în cele din urmă intră.

Bâlbâiala asta nu era numai a lui. Casa lui Costică Roșu fără să fie mai mare decât a altor oameni bogați din comună, cu trecerea anilor începuse totuși să pară că e. În primul rând curtea era de trei ori cât una obișnuită și era plină de fânare, hambare, cotețe, grajduri, pătuluri și căsuțe mici de porumbei, ridicate sus pe un soi de prăjini înalte cât un salcâm sau lipite de acoperișurile pătulurilor. Porumbeii împânzeau aerul când zburau, Costică avea sute, de toate culorile și de toate soiurile, jucători și prăsitori, ștafete, dintre cei care cântă sau dintre cei care se giugiulesc tot timpul. Se știe că rudele acestei familii mâncau cât voiau carne dulce de porumbel. Pe o rază mare a satului nimeni nu mai creștea aceste păsări, știut fiind că cei care aveau puțini îi pierdeau, fiindcă se lipeau în cele din urmă de un cârd mai mare și se amestecau și nu-i mai puteai pe urmă nici cunoaște și nici aduce înapoi. De prin aceste construcții ale gospodăriei lui Costică se zăreau coșuri de locomobile, piese detașate de batoze, grape și boroane mari, rotile și cormane cu care gospodarii își cultivau hectarele... Dincolo de curte se întindea grădina... Părea fără sfârșit, fiindcă pe lângă pomi și zarzavaturi era plină și de bălării, lipane cât roata căruții și bozi nemaipomeniți, ai fi zis, dacă n-ai fi știut ce sunt, că trebuie să fie un soi de struguri, cu fructul lor negru pe care unii țărani îi cereau voie lui Costică să-i culeagă și să facă din ei țuică (atât de rea încât era de mirare că nu mureau bând o asemenea distilație otrăvită). Grădina dădea în râul satului pe care îl împingea mult spre mijlocul văii spre care se trecea pe un pod de lemn, cu pilonii atât de vechi încât creșteau din ei, câteodată, firișoare de iarbă și mici flori de câmp... Găinile lui Costică Roșu ouau pe sub aceste bălării și bozi din grădină; umblau câinii după ele și îi vedeai nu o dată cum fug pe vale cu ceva alb în gură. Tot atât de adesea însă se auzea din Cotocești și câte un trăsnet de pușcă de răsunau văile și se știa atunci că alde Costică Roșu a mai redus cu unul numărul câinilor care dădeau târcoale

orătăniilor lui. De altfel nu numai jigodiile care se apropiau astfel de gospodăria aceasta uriașă aveau un aer hăituit. Femeile sau copiii care din cine știe ce pricini trebuiau să împingă marea poartă de la drum a curții aveau în ei un aer nesigur, gata s-o închidă dacă cine știe ce semn li s-ar fi părut că face ca intrarea lor, deși cunoscută sau dorită de unul din membrii familiei, s-ar putea să nu fie dorită de ceilalți, sau chiar de unul singur dintre toți, și-atunci cel mai bun lucru era să rămâi dincolo de drum și să aștepți acolo să ți se spună ce să faci. Din pricina asta erau sărbători și obiceiuri care ocoleau casa lor. Femeile se fereau duminica în zori la cimitir, după ce se termina jelitul morților, să se apropie de înstărita muiere a lui Costică și să-i ofere colacii lor mici, să nu se spună cumva că s-au dus să primească colacii ei frumoși și mari, sau cozonacul cu care își umplea coșnița. Unele se mai apropiau, dar nu dintre cele socotite sfioase sau cu rușine și tot așa se întâmpla și de sărbătorile Rusaliilor, când grupuri de băieți și fete intrau prin curți la spălatul picioarelor. Le vedeai cum ocolesc două feluri de case: pe cele prea nevoiașe, unde știau că gazda o să le dea păsat de porumb rău făcut, de nu puteai să-l mănânci (și nu intrau câteodată chiar dacă femeia, cu o înfățișare speriată, văzând că băieții și fetele nu vor, ieșea la poartă și îi chema cu gura), și pe cele prea bogate, să nu zică pe urmă că au intrat să mănânce străchinile lor dulci de orez cu lapte, fiindcă acasă nu aveau. Cutare putea să se ducă, nu era chiar cea mai mare necuviință, dar pe urmă acasă, ai lui îi scoteau totul pe nas, nu-i fusese, i se spunea, rușine să intre acolo, să creadă lumea că e nemâncat? Astfel că, bogatul și săracul se pomeneau la sărbătoarea morților făcând amândoi același gest de umilință, ieșind lângă stâlpul porții și chemând în șoaptă: Florico, Gheorghe, hai veniți!

Astfel intrase și Niculae în ziua aceea în marea curte a lui Costică Roșu. Fusese ultimul chemat, în curte mai erau și alți băieți și fete, cei mai mulți desculți (Rusaliile cădeau în iunie),

toți foarte veseli și gata să se supună obiceiului. În mijlocul curții gazda pregătise două căldări mari cu apă fiartă, în timp ce rudele o ajutau pe muierea lui Costică aducând pelin din fundul grădinii. Presărară iarba argintie în jurul căldărilor și făcură același lucru până la scara pridvorului, să calce băieții și fetele pe ea când aveau să urce și să se așeze la masă – și spălatul picioarelor începu. Spălau cele două femei, bătrâna și nora, și trecu apoi la căldare, cu mânicile și rochia sumese, și fiica. Școala ei profesională n-o scutea de treburi în casă, asta nu însemna că ea se omora cu ele. Era o fată cu mișcări încetinite și stăruitoare și când începu să spele, după un timp bunica striga la ea cu acea voce parcă a altcuiva, care știe dinainte că vorbește zadarnic, dar că nici altceva mai bun nu are de făcut: „Hai, Ileano, dă cu mai multă apă, eu am spălat trei și tu de-abia unul".

Ileana parcă nici nu auzi, dar nici bătrâna nu mai stărui, nu era acum timpul, în zi de sărbătoare, să-i spună în fața străinilor ceea ce îi spunea pesemne de mai multe ori pe zi la ei în casă. Niculae își scoase piciorul gol din sanda, îl puse pe buza căldării și fata începu, cu mișcările ei moi, să-l spele și pe el. Mâinile îi erau închise la culoare, cum îi era și obrazul. Deasupra piciorului flăcăului întârzia îndelung și gâtul ei oaches, pe care alunecau în părți două cozi negre, cu străluciri de castană, stătea liniștit sub ochii lui. La al doilea picior se întâmplă ceva, fata scăpă săpunul din mână și se aplecă fără veste și începu să-l caute, cu brațul dezvelit până la umăr, pe fundul căldării. Băiatul își pierdu echilibrul în aceeași clipă și se feri să nu se sprijine de ea și atunci mișcarea fetei se opri și ea ridică privirea în sus și se uită la el. Niculae puse din nou talpa pe buza căldării. Fata scoase săpunul, dar îl scăpă din nou și din nou se uită la el. De astă dată lovită de o buimăceală care îi încetini și mai mult mișcările, de parcă ar fi picnit-o somnul, și păstrând o mână pe piciorul lui, fata se aplecă și căutând săpunul îi atinse o clipă

cu sânii coapsa. Între timp mama și bunica terminaseră cu ceilalți și care cum își scotea piciorul de sub brațul care îl scălda cu mici lovituri de apă fierbinte, călcând pe pelin, o lua vesel spre pridvor și de acolo se uita în voie peste curtea aceasta întinsă în care poate nu intrase niciodată până atunci.

Niculae însă nu se grăbi să urce după ce fata îl lăsă, arăta parcă supărat de ceva, se încruntase, se dăduse mai la o parte și stând aplecat peste genunchi se sprijinea de tulpina unui măr care crescuse chiar alături de pridvor și își tot lega și dezlega mereu curelele de la sandale. Parcă se cocoșase și nu mai putea sta drept și nu știa ce să mai facă să nu bage cineva de seamă că nu-și mai putea dezdoi spinarea. Gazdele chemară pe tineri într-una din odăile casei și acolo se aprinseră lumânările înfipte în colaci, mama fetei intră cu o oală nouă în mână în care ardea tămâie, cu busuioc verde și iarbă albă la mănușe, tămâie deasupra luminilor care în umbra dimineții de vară a odăii tremurau în flăcările lor ca și când ar fi ars direct din mierea galbenă din care fusese stoarsă ceara, picurau pe coaja pâinii și înghețau în șiroaie aurii; fetele și băieții se închinară toți deodată și vocea bătrânei spuse ceva de odihna și pacea sufletelor celor morți. Apoi se așezară toți la masă și se aduseră străchini pline cu orez cu lapte și apoi nuci și covrigi.

Niculae amuțise și după prânz se duse la horă și rămase tot așa mut, uitându-se la fata lui Costică Roșu dintr-o parte și de la distanță, cu luciri întunecate în ochii lui care până atunci fuseseră luminoși ca o oglindă.

Când soarele se lăsă dincolo de salcâmi și începu să cadă amurgul se duse acasă, mâncă și după ce întunericul se așternu negru peste sat, plecă și se duse în Cotocești. Nu rămase însă pe uliți, coborî în vale la pod și acolo se așeză jos și începu să se uite în grădina lui Costică Roșu. Nu se vedea nimic, iar în întunericul nopții, pătulurile și toate acareturile abia zărite printre salcâmi și pomi apăreau, pe cerul luminat doar de stele, mai îndepărtate și mai mari, stârnind o clipă în băiatul singuratic care se uita la ele îndoiala că s-ar afla pe niște locuri știute. Podul de lemn era însă acolo prezent și sigur, ca și apa râului care curgea susurând în liniștea nopții.

VII

În seara următoare, Niculae se duse din nou în Cotocești, coborî în vale la pod și începu să aștepte, urmărind ceasuri întregi tot ceea ce se putea mișca în grădină, tot ceea ce putea semăna cu trupul unei fete, copacii sau ierburile înalte și negre, stâlpii de la poarta dinspre curte și cei de jos care țineau gardul la marginea văioagei. Oricând dintr-unul din ei se putea face doi și asta ar fi însemnat că ea este. Dar nu se mișca nimic, totul zăcea în întuneric și liniște. În ziua a treia, după un ceas de când stătea și se uita, Niculae văzu deodată cum se mișcă lipanele mari de după gardul peste care, de pe pod, se vedea bine deasupra vârfurilor lor ascuțite. Dintr-o săritură fu aproape și se lipi de un copac. Se uită pe unde ar putea intra înăuntru și fără cel mai mic zgomot desfăcu două uluci, le dădu într-o parte și se strecură printre bozi. Acum însă nu se mai vedea nimic și se opri, se aplecă pe vine și căută cu privirea, răsucindu-se încet în toate părțile. Atunci se auzi departe de el un clefăit, precedat de ceva asemănător cu plescăitul ouălor când sunt sparte și golit de conținutul lor și flăcăul se ridică și se apropie de locul bănuit de unde venea zgomotul. Un câine ridică botul dintre lipane și în prima clipă se uită la Niculae țintă, dar apoi se năpusti într-o parte prins de o groază nebună și se repezi spre ulucile din fund, peste care zbură făcând o săritură de două ori mai mare decât era nevoie ca să scape. Pieri ca o nălucă. Niculae ieși și puse la loc ulucile cum fuseseră.

În seara a patra era întuneric beznă, nu se mai vedea nimic pe cer și după câtva timp începu să plouă. Flăcăul însă nu plecă și, în curând, șiroaie de apă începură să-i curgă de pe pălărie

ca de pe o streașină. Stătea nemișcat și se uita în grădina care vuia acum ca o pădure: era foșnetul bozilor și mai ales al lipanelor care primeau revărsarea din cer pe toată întinderea palelor lor grase și mari. Undeva, în stânga se auzi o căruță alergând, cine știe cine avusese poate intenția să măie la câmp și n-avea coviltir, îl apucase ploaia și trebuise să înhame și să vie acasă, sau poate venea de la gară, cu trenul de zece al cărui șuierat se auzea adesea în serile când toată lumea se culca devreme, precedând și apoi încheind cu un țipăt lung zgomotul locomotivei, parcă mult mai puternic, ca o rostogolire bruscă de drugi peste un acoperiș de tablă. Acum, din pricina ploii nu se mai auzise. Deodată flăcăul țâșni de pe pod și sări spre gard. Nu mai stătu să caute cele două uluci scoase seara trecută, sări pe deasupra lor și din doi pași se apropie de o mogâldeață care înainta repede spre el cu o haină în cap. Îi dădu haina la o parte: ea era. Rămaseră muți amândoi și un timp nu se mai auzi decât zgomotul ploii care potopise pământul. Apoi, din tăcerea care zăcea sub scurgerea monotonă a averselor, amplificându-se și turburând parcă asemeni unor bolboroseli care puteau fi ale cerului tăcerea nopții ploioase, murmure înăbușite se răspândiră în grădina întunecată. „Nu e bine aici, să nu mă mai aștepți. Dacă nu venea ploaia nu ieșeam. Trebuie să mă duc." „Am crezut că aici o să poți să ieși." „Nu pot să ies nicăieri seara, mai bine ziua. Am avut noroc cu ploaia, altfel n-aveam cum să ies." „În Cotigeoaia, în pădure!" „Nu, mă vede lumea; încolo, spre gară, o să spun că mă duc pe la Burdeni, pe la verișoara mea; treci mâine-seară înainte să se întunericească și îmi spui fără să te oprești, am să fiu lângă poartă." Și fata se smulse de lângă el și începu repede să taie grădina în torentele care nu încetau să răpăie asupra ierburilor și a pomilor.

Trei seri la rând trecu apoi Niculae prin fața porții ei, până o prinse și îi spuse unde. Era chiar pe locurile lor, la jumătatea drumului spre gară, lângă fântâna nouă de la Șanea. Nu se știa

bine cine era acest Șanea, dacă era cumva numele celui cu lotul de lângă fântână sau dacă chiar micul deal care se face acolo purta această denumire. Era din piatră albă curată și avea o cumpănă de o înălțime amețitoare, ți se ura până ajungeai cu ciutura la fund și până trăgeai pe urmă îndărăt de lumânarea de lemn înnădită în vreo două locuri cu lanț. Lângă fântână era o cruce mare de lemn, pe care se scrisese odată cu fier înroșit ceva, dar nu se mai putea citi ce anume, ca și când lemnul ar fi prins rădăcini în pământul bătătorit împrejur de vite și, crescând, ar fi deformat și crăpat scriitura. Era vorba de o rugăciune, cum se vedea adesea pe troițele de la răspântia unor drumuri, sau era mormântul unui necunoscut?

Cine poate să cunoască pașii unei fete care merge pe un drum de câmpie? Când din acest drum dau la dreapta și la stânga intrări adânci spre locurile îndepărtate, printre porumburi? Ea poate să aibă o soră mai mare cu vitele, un tată sau o mamă la sapă, sau la legat via... Iar Costică Roșu avea pământ în multe părți, nu avea un singur lot, să fie adică cunoscut pe câmp tot așa de bine cum îi era cunoscută casa din sat. Fata lui se putea deci duce oriunde ziua în amiaza mare, și era greu să știi unde se duce. Ea se oprea însă întotdeauna la fântâna albă de la Șanea, punea mâna pe ciutura fântânii și începea să tragă de lumânare să scoată apă. Se spăla pe față și pe mâini, își scotea sandalele și se spăla și pe picioare, apoi vâra din nou ciutura și o lăsa așa răsturnată. La zece loturi distanță Niculae vedea cumpăna și ieșea la drum, se uita dacă nu era cineva, îi făcea semn să se apropie, să intre în grâu și să aștepte să vie el s-o aducă.

Ileana însă nu era o fată dintre cele care știau multe, ci dintre cele care ar fi vrut să știe, acum cât mai avea timp, înainte de măritișul ei, care urma să aibă loc chiar în luna aceea cu un tânăr preot din Balaci.

Cum nu era fată mare și bănuia că preotul, cu toată sfințenia lui, n-o să fie foarte vesel când o să-și dea seama de acest

lucru, își spunea în sinea ei că măcar să știe și el pentru ce avea s-o părască pe urmă părinților, fiindcă mai mult n-avea ce să-i facă, știa ea că nu se hotărâse un popă să ia o fată fără multă carte (doar cu patru clase profesionale), dacă n-ar fi fost așa bogată cum era ea.

Ajungând preoteasă ea nu se rupse de suratele ei din sat și povesti mai târziu uneia din ele, cu care era prietenă, ce se petrecuse între ea și băiatul lui Moromete în acele întâlniri pe care le avusese cu el pe lotul lor, într-o covergă, și de ce totuși se măritase, sau de ce totuși, deși urma să se mărite, se mai încurcase cu Niculae care nu știuse nimic de măritișul ei aranjat dinainte... Nu-l vorbi de bine, îl luă în râs, spunând că nu fusese nimic între ei și că atunci când fusese se și terminase. Nu putuse să spună de el că nu ținuse la ea, fiindcă nopți întregi o așteptase în vale la pod, dar decât s-o fi așteptat-o acolo în ploaie, mai bine ar fost și el băiat când erau singuri în covergă. Și tânăra preoteasă se hotărî cu greu să spună de ce îi purta pică și nu înainte de a mai adăuga încă ceva pe seama lui, care se răspândi apoi în sat și aflară, nu se știe de ce, mai ales copiii, care se uitau apoi intrigați când Niculae trecea pe drum și chicoteau după ce el se îndepărta suficient ca să nu le fie frică, să poată s-o zbughească dacă el s-ar fi întors să-i ia de urechi. Nu că nu i-ar fi plăcut și ei de el, povesti mai departe preoteasa, era frumos când se uita la ea cu ochii și părul lui pe care îl purta tăiat scurt și dat într-o parte, nu cu claie mare cum aveau alții, de ce să zică un lucru care nu e. Dacă ar fi lăsat-o tat-său ea s-ar fi măritat cu el și nu cu un popă, care știe ea ce face și un popă, mai târziu, cu muierile în biserică... A auzit ea... Dar cine a mai pomenit să facă un băiat ce a făcut el? În loc să-i pară și lui bine că s-a iubit cu o fată, a amuțit pe urmă alături de ea și s-a făcut galben la față, de parcă nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat, ci i-ar fi dat cineva să bea un pahar cu cucută. „Niculae! zic, ce e cu tine? El nimic. Niculae, zic, ești cumva bolnav, te doare ceva, ce e cu tine? Spune-mi să știu și eu! Nimic! Tăcea și parcă nici nu mă vedea. L-am luat de umeri și zic, Niculae, uite, eu te las și mă duc până la fântână, mă întorc acuși. Ziceam că până mă duc eu și până mă întorc îi trece, cine știe, o fi așa, că nu seamănă toată lumea unii cu alții. Chiran cu care am vorbit eu întâi, mă ținea numai în brațe și tot timpul mă săruta, ziceam că mă înăbușă. M-am dus la fântână, am scos apă cu ciutura, am băut, m-am uitat să nu mă vadă cineva unde mă întorc și m-am întors. Tot așa l-am găsit. Nu i-am zis nici eu nimic, l-am lăsat acolo și am plecat..."

Câteva săptămâni băiatul lui Moromete umblă tăcut și cu o expresie de suferință atât de neacoperită pe față încât ai fi zis că cerea ajutor celui cu care își încrucișa privirile încărcate de o tristețe grea. Catrina îl apucă de umăr speriată: „Maică, ești bolnav, ce e cu tine? Nu mănânci, nu dormi..." Pe urmă Niculae își reveni și privirea lui se făcu iar cum fusese înainte...

VIII

Tocmai în acel an se mărită Tita și Niculae în loc să se apropie de tatăl său se lipi de proaspătul cumnat, pe care îl cunoștea de fapt de mic, îl chema nea Sandu (numele celălalt, Dogaru, fiind bun doar pentru cei mai mari și pentru autorități), o luă pe Tita îndată ce se întoarse de pe front și se termină războiul. Toată ziua Niculae era văzut pe la el prin curte, Sandu stând jos și cioplind vreun țăruș sau dregând vreo roată, sau vreun gard, sau lângă caii scoși afară și legați de un salcâm pe care îi țesăla și îi bușuma îndelung până le făcea pielea ca mătasea. Era, acest Sandu, un ins cam mare, cu chipul cât un cârpător de vârât pâinea în țest, dar cu arcuiri blânde ale gurii de îngăduință disprețuitoare când se uita la un om și cu voce mai degrabă fără culoare, dar mult încetinită ca pentru a da timp fălcilor lui late să se poată pune în mișcare și celui care îl asculta să se uite mai bine la el și să vadă și dincolo de

ceea ce spuneau cuvintele. Fiindcă atunci când vorbea ai fi zis că i se făcuse milă de cuvintele pe care le spune, așa mici și bicisnice cum sunt ele, când trebuie să zici de pildă: dă-mi toporul ăla, sau mișcă roata asta mai așa, hai să mâncăm. În felul acesta chiar și acțiunile implicate în cuvinte păreau parcă tot timpul puse sub semnul îndoielii, să-i dai un topor, dracul să-l ia de topor, să miști roata, dacă vreai s-o miști, că poți s-o lași și așa, sau să te duci să mănânci, mare brânză, ca și când nemâncat nu poți să stai! Și din pricina asta cuvintele și lucrurile din jurul său parcă se lipeau de el și el, cu labele lui tinere și blânde, le dădea parcă la o parte îngăduitor, conștient că nu le poți alunga orice ai face, și că cel mai bun lucru e să te folosești cât mai practic de ele și să tragi de pe urma lor foloasele care-ți revin. După aia le arunci dracului într-un colț și mai stai jos la soare pe iarbă cu picioarele desculțe și vezi ce mai e. În asemenea clipe Sandu avea un fel de surâs care era atât de total, lua adică parte la el nu numai ochii și obrajii, ci parcă și picioarele, genunchii și chiar spinarea lui imensă, lată ca un pat, în comparație cu a lui Niculae, surâs care putea să dureze ceasuri întregi și să nu dispară din ființa lui chiar dacă în acest timp s-ar fi înfuriat sau l-ar fi înjurat pe el cineva. Niculae și toți care îi erau apropiați puteau astfel să-l vadă adresându-se câte unuia cu care avea ceva: „Mă, al lui Boldeață, dacă te mai aud că te legi de mine, mă mai înjuri, pun mâna pe tine și-ți rup junghietura gâtului." „Hai, mă, nea Sandule, că nu e adevărat", răspundea acela al lui Boldeață cu ochii răciți de frică. „Eu nici nu aud ce spui tu acuma", zicea Sandu și îl întreba apoi pe același ce se aude cu altceva, vreo treabă pe care o avea el cu altul pe care al lui Boldeață îl cunoștea. Astea erau cele două stări ale lui: în timp ce se ocupa de lucruri, și după ce nu se mai ocupa. Niculae îl știa cam de pe când plecaseră cei trei de acasă, venea deseori pe la ei, scotea un pachet de cărți din buzunar și zicea: „Ce dracu-i facem, mă nea Ilie, noi nu mai jucăm un tabinet?"

„Păi să jucăm, răspundea Moromete, dar cu cine?" „Păi mă duc eu să-i chem pe nea Costică al Joachii, pe nea Matei Dimir și pe Nae Cismaru" (ăștia erau noii prieteni ai lui Moromete, nu cu mult mai tineri decât el, cu care se ducea iernile cu cărușele la munte). „Păi dacă zici că te duci, du-te", zicea Moromete și, la acest răspuns, Sandu îl descoperea atunci lângă el pe Niculae (în vacanțe, de Crăciun și Paști, sau în vacanța mare). Se uita la el, îi băga un deget în burtă și îl întreba: „Ce mai faci, mă Cioroșbulingă?" „Ce să fac, bine", răspundea Niculae.

De ce îi spunea el Cioroșbulingă și ce însemna de fapt numele acesta, nu știa și nici nu voia să afle nimeni, dar de ce îi băga un deget în burtă, asta da, era un semn de simpatie, dar nu la adresa lui, ci a soră-sii mai mari, după cum s-a și văzut mai târziu.

Înainte de asta însă Sandu Dogaru stătu în concentrare doi și apoi încă trei ani pe front, de unde se întorsese cu o gaură în coaste lungă de aproape jumătate de metru și cu tâmplele brumate, deși nu avea încă nici treizeci de ani. Rămăsese însă același – sau cel puțin așa părea – și venise și cu o explicație a lui despre războiul din care abia scăpase. I-o dădu lui Niculae îndată ce o luă pe Tita, chiar a doua zi după nuntă, când băiatul veni pe la el și îl găsi pe Sandu în mijlocul curții, așezat pe jos și scobind un trunchi de lemn uscat să facă piuă de zdrobit sare în casă. „Scăpărăm, mă, Cioroșbulingă, de păsărelele alea care se ouau în capul nostru, să ne facă mai puțini. Asta e, când ne facem mai mulți, mai vin niște păsărele, ne mai micșorăm, și pe urmă iar... Gaura asta a mea în coastă e de la un ou de-astea!"

Niculae era toată ziua pe la el și cine trecea pe drum îi vedea stând jos pe iarbă, Sandu cu o enormă pălărie pe cap cu borurile trase în jos din toate părțile și cu o cămașă albă colilie strânsă de un brâu roșu, Niculae subțirel și neîmplinit, desculț și cu capul gol, cu o frizură tăiată scurt și dată într-o parte. Din când în când tesla sau ciocanul din mâinile lui Sandu se opreau în

lucru la care meșterea, așa înfipt, minute întregi și în timpul acesta el îi spunea lui Niculae fără să ia mâna de pe unealtă nu se știe ce, vorbe îndelungi și cu neputință de ghicit de nimeni, după care, cu un gest de parcă aceste vorbe s-ar fi prelungit prin mână spre lucruri, Sandu scotea tesla sau ridica ciocanul de pe lucrul acela și se ocupa cu scobirea sau rotunjirea lui iarăși un timp nemăsurat de lung și cu clătinări din pălăria aceea ca o roată care vroiau parcă să spună că lucrurile în existența lor sunt bine încleștate și că numai omul nu se știe ce mama dracului tot vrea... niște ouă d-alea... să-l mai potolească... Frânturi de cuvinte pe care Tita, curioasă, le auzea când trecea pe lângă bărbatul ei ca din întâmplare cu un vas sau cu un alt obiect în mână.

Spre toamna aceluiași an într-o dimineață spre prânz Catrina Moromete era în grădină și îi ajuta feciorului cu furca să facă niște glugi de coceni, tatăl plecase pe la gară să vândă ceva, le lăsase lor treaba asta s-o facă. Era ceață încă din zori, dar acum era aproape prânzul și nu se ridica deloc, ba parcă chiar se făcea și mai groasă, și s-ar fi zis că ziua nu mai avea oră, cu lumina aceea a ei spălăcită și cu salcâmii cu coroanele mâncate până la trunchi, înghițiți cum stăteau în negura deasă. Unda dealurilor care tăia domol săritura câmpiei peste sat nu se mai vedea nici ea deloc și satul părea acum lipsit și de spațiu, nu numai de timp, cu elementele plutind peste el într-o curgere de pulbere albicioasă care nu se mai știa ce e, nu mai fusese văzută niciodată. O cioară fâlfâi pe deasupra grădinii numai cu zgomotul și se pierdu pe deasupra caselor, urmată curând de o puzderie, ale căror țipete o opriră pe mama cu furca în aer, ca la un semnal știut numai de ea, descoperit în aceste croncănituri care umpluseră cerul. S-ar fi zis că umblau în depărtare pe sub nori, zgâriind cu ciocurile lor ascuțite creierii liniștiți ai negurii. Când năvăliră peste sat se păru că pustiul din țipetele lor și pâlcurile numeroase înghesuite ce se amestecau de-a valma vor împrăștia norii și vor începe să smulgă crengile salcâmilor,

acoperișurile caselor și gardurile fumurii dimprejurul curților. Împânziră satul și se lăsară peste coșuri și fânare. Altele se îngrămădiră prin cuibare ori prin podurile părăsite. Cârâitul lor făcu să nu se mai audă de nicăieri nici un alt zgomot și tăcerea nu pieri din sat nici după ce ciorile se adunară de peste tot și zburară mai departe.

– Ce-o fi?! zise mama și deodată lăsă furca jos și o luă spre casă.

Intră în tindă, trecu dintr-o odaie în alta, reveni pe vatră și își aduse aminte: da, băgase pâinea sub țest, povesti ea mai târziu, și din pricina cocenilor o uitase, se gândise că trebuie să se fi ars, vârâse vătraiul în capul țestului, îl săltase și trăsese pâinea afară. Când o luase în mână să vadă cum e, i se rupsese în mâini în șapte bucăți. O băgase din nou așa ruptă, astupase marginile țestului cu cenușă fierbinte și se întorsese în grădină să-i ajute mai departe lui Niculae la făcutul glugilor. Nu știa cât trecuse de la venitul ei în grădină și o dată auzise, în partea aceea a caselor unde stătea fiica ei măritată, țipete. Nu sta departe Sandu, aci la pod, casa din colțul răspântiei. Lăsase furca și alergase la drum și de la drum spre pod, lângă care se vedea lume adunată și se auzeau mereu țipete înalte. Era o căruță care se opri chiar în dreptul casei lui Sandu și mamei i se tăiară picioarele când văzu, se apropie și se uită: întins între scoarțele largi ale căruței, înroșite în câteva locuri de sânge, stătea Sandu galben, abia suflând. O luaseră caii cu el la vale și îl călcase roata căruței. Cine nu țipa povestea cum se petrecuseră lucrurile, cum din pricina cetii caii s-au speriat de un câine care țâșnise fără veste dintr-un șanț unde mânca o cioară, și el a sărit jos fiindcă nu mai putea să-i oprească din hățuri, pusese piciorul pe răscruce și alunecase înainte pe șleauri. L-au ridicat pe brațe și când l-au văzut așa mare și prăpădit pe dinăuntru, dus pe mâinile oamenilor, cele două mame: a fetei și a lui Sandu au leșinat, fiindcă de cinci ani îl așteptase Tita să se întoarcă din

război, se întorsese și uite că nu era nici jumătate de an de când se însurase. Niculae veni și el la căpătâiul lui, și Sandu îl recunoscu și îi șopti înainte de a muri tot în felul acela al lui de parcă îi era milă de cuvinte, dar de astă dată cam supărat că i se luase puterea și avea glas slab: „Uite, mă, Cioroșbulingă", îi zise și renunță să mai spună restul, zicându-și poate că nici pe patul de moarte cuvintele sau lucrurile la care se referă ele nu merită să le spui numele și să vorbești despre ele.

IX

La șase săptămâni familia și rudele se gândiră din timp să-i facă lui Sandu un parastas mare. Timpul se răcise și frunzele salcâmilor și florile de prin grădini se îngălbeniseră, în dimineața aceea se întâmplă însă să fie soare și cald. Familia și rudele mari ale lui Sandu hotărâseră, pentru ca parastasul să fie așa cum îl doreau toți, să cheme să slujească la el patru preoți, doi din sat și doi de prin cele din preajmă, vroiau într-adevăr un parastas mare.

Totul era gata din timpul nopții și dimineața înainte ca lumea să înceapă să se strângă, fetele măturară bătătura și întinseră chiar în mijlocul ei o masă atât de lungă încât cei care treceau pe drum și nu apucau să vadă crucea albă de lemn bătută pe stâlpul porții, cu numele lui Sandu și anii la care se născuse și murise scris pe ea, credeau că e vorba de vreo nuntă sau împăcăciune. Copiii, în număr mare, așteptau zgribuliți și cu privirile mărite, nu atât de răcoarea dimineții de toamnă care era dulce în ziua aceea, ci de mirosul de varză, fasole, friptură de pasăre și țuică fiartă care umplea aerul până departe.

Când soarele se urcă la un stat de om, *cei patru preoți* coborâră în fața curții lui Sandu și intrară doi câte doi în curte. Lumea se feri în lături uitându-se în tăcere la patrafirele lor bogate care prin coloritul lor aduceau, aici printre salcâmi și sub cerul limpede de toamnă, ceva din interiorul bisericii unde

slujeau, din clipele de taină ale dimineților de sărbătoare când preoții ieșeau din altare și îmbrăcați în aceste odăjdii cântau ridicând ochii spre cer și îmbălsămând aerul cu mirosul cădelnițelor lor încărcate cu tămâie.

Înăuntru, peste două paturi erau întinse *capetele*, niște colaci împletiți de o albeață moale și învârfuiți cu colivă amestecată pestriț cu bomboane și plointe. Cei patru preoți deschiseră cărțile și familia și rudele, care niciodată nu sunt cu totul gata în astfel de momente, își făceau semne disperate și șopteau: „aduceți lumânările" și apoi: „să se aprindă *capetele*". Unul din preoții străini chiar vorbi gros, cu o voce sunând clar parcă a răspuns de liturghie:

– Aprindeți capetele; aduceți tămâie și lumânări mari pentru slujbă.

Se aprinseră lumânările, se înfipseră în colaci, preoților li se dădu câte un șervet lung și alb în mână – pe care aceștia le țineau agățate de mânecă și atârnând în jos – și slujba începu. Întreaga casă, curtea, grădina și împrejurimile se umplură de cântecele ce se auzeau din odaia unde se slujea. Trecuse mai bine de un ceas și preoții tot nu ieșeau.

– De ce ține așa mult? întrebă cineva.

Slujba abia ajunsese la jumătate și glasul unui preot tocmai cânta, poruncind: ... „Pentru ca să ne învrednicim noi ascultați sfânta evanghelie" și toată lumea, cei dinăuntru ca și cei de afară, se lăsară în genunchi și își plecară capetele. În sfârșit slujba se termină și cei patru preoți ieșiră apoi afară în timp ce se adresau familiei și rudelor de astă dată ca simpli oameni, spunând „Dumnezeu să-l ierte" fără să cânte. Își scoaseră odăjdiile și le dădură unui om de-al lor care le duse în trăsura cu care veniseră. Rudele și cei care ajutau se mișcau acum de colo până colo așternând paturi pe mesele improvizate de brad din mijlocul bătăturii și cărând în brațe și cu coșnițele strâchini și linguri, pâine tăiată în felii, oale mari cu fiertură și mâncare.

– Toată lumea să stea la masă! se auzi cineva spunând și în aceeași clipă copiii se repeziră la coadă și încălecară pe băncile lungi făcute pesemne anume pentru ei înghesuindu-se și înghiontindu-se. Haide, reluă același glas, poftiți și sfinția voastră.

Lumea începu să se așeze și cei patru preoți luară loc în cap, pe scaune cu spetează, spre deosebire de ceilalți care stăteau pe scaune fără. Se începu împărțirea mâncării în strachini, în timp ce de o parte și alta a șirului lung de mese doi oameni cu o damigeană în brațe împărțeau la rând câte o ceașcă de țuică fiartă fiecăruia. Cei mai bătrâni și rudele mari se așezară în capul mesei, aproape de cei patru preoți, toată lumea începu să mănânce și preoții ridicară pe rând paharele pentru odihna celui dus dintre ei. Începutul mesei trecu astfel repede, fiindcă de obicei la astfel de praznic, după pomenirile preoților, reluate apoi de ceilalți mai săraci, străini de familia care prăznuia și cărora li se dădea să bea la toți cu o singură ceașcă și ziceau „Dumnezeu să-l ierte" sau "să-i fie țărâna ușoară", începea să se mănânce bine și mai ales să se bea zdravăn. Dar nu la toți li se dădea mult de băut, ci numai la cei chemați și așezați într-un anume loc al mesei și aceștia nu erau prea mulți față de numărul celor obișnuiți să colinde nechemați la toate pomenile, copii zdrențăroși și cu ochii mari și chipurile negre, inși a căror ocupație principală era cum să-și astâmpere foamea, bătrâni învechiți în sărăcie, văduve prăpădite, toți amestecați la un loc cu cei mici, mâncau până ce se umflau. La o astfel de pomană cum era cea dată de familia lui Sandu ei veneau și cu traișțile în care aruncau tot ce rămânea de la masă, pâine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă și unii scoteau pe furiș și câte o oală și goleau în ea farfuriile copiilor care se săturau mai repede și îi îndemnau să mai ceară ca să ia ei. Se întâmplau câteodată și încăierări, repede stinse prin înhățarea celor în cauză și gonirea lor prin grădină, să nu vadă lumea, și potolirea lor cu darea la fiecare din mâncarea pentru care se încăieraseră. La parastasul acesta însă nu se întâmplă nimic, toți

ăștia își întesară tot ce aveau ca loc în care se putea pune, de la burți până la traiștile lor jigărite. Nimeni nu-i luă în seamă. Niculae mâncă puțin din ciorba de pasăre și din friptura care se puse pe farfurii, bău însă de câteva ori din țuică, câteva cești mărișoare, și de la un timp stătea și se uita alături la masa preoților și parcă aștepta ceva. Chipul lui își pierduse în aceste șase săptămâni de când murise cumnatu-său liniștea senină a trăsăturilor și ochii îi rătăceau străini peste oameni. La cei din preajma lui acum la parastas, după ce dăduseră toți câteva cești de țuică peste cap, le pieri încetul cu încetul pioșenia aceea de la început și deveniră mai voioși, se uitau la el și rosteau pomeniri ca și când ar fi rostit urări, în timp ce Niculae nici nu-i vedea, atras din ce în ce mai mult de cei patru preoți, care mâncau în farfurii de marmură, și cu tacâmuri de fier, spre deosebire de toți ceilalți care mâncau fără furculițe și cuțite și doar cu linguri de lemn din strachini smălțuite.

– Părinte, să vă întreb ceva, zise Niculae aplecându-se spre cei patru preoți și, rămânând așa aplecat, încât cel de lângă el trebui să se ferească mult ca să poată mânca mai departe, continuă: sunteți ca și cei patru evangheliști, patru, așa că o să-mi răspundeți...

– Întreabă, taică, zise cel din sat, binevoitor: auzise că acest băiat fusese cândva elev și îi răspunse cu oarecare considerație...

– Părinte, reluă Niculae, cumnatu-meu a murit de șase săptămâni, fără să știm pentru ce, nimeni nu știe. Eu am să vă spun mai pe urmă ceva, dar sfinția voastră ce credeți?

– Nenorocirea, taică...

– Nu, părinte, stai, să vedeți, să vă spun mai bine, zise Niculae repede. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gândească la orice...

Mâinile i se frământau pe masă și urmărea, vorbind, un anume lucru și glasul îi era muncit și privirea vie.

– Sfinția voastră, reluă el, ați îngropat o grămadă de oameni și când îi îngropați nu vă e frică? Cum se poate să-i îngropați

părinte? aproape că strigă el. Cum să bagi oameni în pământ și pe urmă să-i acoperi cu lopata? Sunt câini, părinte?

– Așa e osânda, taică, zise preotul căutând să se desprindă de acest tânăr care începea să nu respecte legea praznicului și vorbea ce nu se cuvine, dacă ar fi după noi, n-am muri nici unul și ne-am înmulți ca frunza și ca iarba...

Dar băiatul nu se desprindea, atras de cei patru preoți cu o forță irezistibilă și capete începură să se răsucească o clipă spre el, să audă ce spune.

– Părinte, mâncați și beți la moartea unui om și sfinția voastră chiar vă trudiți și cântați și primiți bani, iar ălora din fund chiar le pare bine când moare cineva, să poată să se sature și ei din când în când. Părinte, strigă băiatul îndârjit pe neașteptate, de ce a murit cumnatul meu? De ce l-ați băgat în pământ?

– Ești ca o salcie primăvara, n-ai de ce să te vaiți, taică, zise unul din preoți, scuturând parcă din mustăți și din barba lui neagră cu multe fire argintii în ea, vrând parcă să arate că iată cum se găsește să cârtească tocmai unul așa de tânăr care, cu toate că nu știe ce e viața, gândul lui e la moarte.

– Nici unul nu s-a gândit, părinte, continuă Niculae, de ce a murit din senin un om, dar el știa, mi-a spus-o de mai multe ori, zicea că e o boală, *am să mor, măi Niculae*, așa mi-a zis și mi-a spus și boala. Dar el mi-a spus, părinte, că pe toți ne paște boala asta, o să intre în sat pe furiș și chiar despre un parastas ca ăsta a vorbit, *un parastas general, cu laude...*

– Nu înțeleg, taică, zise preotul mâncând înainte. Așa e obiceiul, trebuie făcut parastas pentru odihna celui care e chemat de Dumnezeu.

– Laudele ce ni se vor aduce vor fi un parastas, așa mi-a spus și mi-a mai spus: „o să mor, măi Niculae, și n-o să apuc parastasul ăsta!" Cum să apuce el parastasul lui trăind? La cine se gândea el că o să-i facă parastasul înainte să moară? La cine se gândea el, părinte, sfinția voastră trebuie să știți.

– Niculae, îi șopti atunci Ilinca aplecându-i-se pe la spate la ureche, du-te puțin în casă că vrea nașa să-ți spună ceva.

– Ce nașă, sări deodată băiatul desfăcând violent brațele și ridicându-se în picioare. Ce, suntem la nuntă aici? Suntem la parastas și fiecare trebuie să-și aducă aminte cum vrea el de nea Sandu, că dacă nu, răstorn masa cu voi și vă dau pe toți afară.

– Stai jos și vorbește mai încet că se uită lumea la noi!

– Lasă să se uite.

– Nu ți-a făcut bine băutura.

– Bine că ți-a făcut ție, du-te la locul tău...

– Maică, stai jos și mănâncă, zise atunci și mama lui, dar fără să se îngrijoreze, uitându-se la el cu privirea înotând în lacrimi de jale și parcă înțelegându-l: îi era drag de el, zise ea clătinând din cap la dreapta și la stânga într-un vaier mut, toată ziua se ducea pe la el și stăteau amândoi în mijlocul curții și vorbeau... Și uite că plecă și nu apucă să-și vază nevasta cu copil, că a lăsat-o cu copil în ea, săraca, cinci ani l-a așteptat...

– După nuntă, zise Niculae parcă înnodând spusele lui cu ale maică-si, ieșeam într-o zi în grădină de dimineață, vream să-mi caut un ciomag să mă duc la el la deal, îmi spusese tata să mă duc să văz ce e cu niște porumb care se veștejea, ziceam că să-l întoarcem și să punem niște otavă. Ia să mă duc la nea Sandu, mi-am spus eu, poate merge și el, nici nu răsărise soarele, era devreme și senin. Mă duc la el și intru în curte și îl văz că dormea pe prispă singur, soră-mea era în casă, se sculase și ea și aprindea focul în vatră. Era cam la o lună după nuntă, cum v-am spus. „Bună dimineața, cumnate, îi zic, te-ai sculat?" El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar și era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătâiul lui și mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschiși și se uita... O mână o avea scoasă afară cu o țigare aprinsă între degete și care arsese singură: uitase să mai tragă din ea. „Ce faci, nea Sandule, mai dormi, i-am spus eu iar, vreai să mergem la deal?... Poate întoarcem niște porumb, mi-a spus tata... n-ar fi rău..." El

nu-mi răspunde, dar văd că se mișcă în așternut și se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet și-mi spune: „Ce să căutăm la deal, măi Cioroșbulingă, nu vezi că eu mă duc la vale?" „Dar ce ai cumnate, îi spun eu, te doare ceva?" „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg..." Așa a spus de trei ori și rar și mișcând înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-a îmbrăcat, a mâncat ceva și am plecat. Pe drum și-a făcut iar o țigare, a scos amnarul și a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar când mă întorc să-l strig, chiar atunci lăsase mâinile în jos și dăduse drumul pietrei și amnarului... „Ce-ai, cumnate?" îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă și tace. Am ieșit la miriști și ne apropiam de locurile noastre. Când ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Niculae, zice, stai, unde te duci?" „Pe locuri", îi răspund. „Ce cauți?" „Să văd ce e cu porumbul." „De ce?" „Cum de ce? întreb eu. Ca să vedem!..." „Ce să vezi?" îmi ia el vorba din gură. Se uita la mine și îmi strângea mâna. „Cumnate, îmi spune el, ascultă aici, mi-a intrat un vierme în os!" „Ce vierme, nea Sandule, ce vorbești?!" „Un vierme negru, pe măduva oaselor..." „Fugi de-aici cumnate, oi fi visat urât!" „Nu, nu, e un vierme, vezi, de când am venit de pe front îl simt cum se mișcă pe os, ascultă aici, stau eu și mă gândesc, n-am nimic, nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul*. Începe întâi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văd eu acum, că ai sprâncenele negre și nasul ca o piatră albă, și cum calci pe un mușuroi mic de furnici... Așa începe: vezi o grămadă de fleacuri și te gândești anapoda la ele. Și te tot uiți... și tot uitându-te, le vezi că nu mai sunt ca la început. Se umflă, se fac mari, deschid gura și parcă râd de tine; pui degetul alături jos și nu vezi nici o deosebire: ce mi-e degetul, ce mi-e pământul. Altele se mișcă, ți se pare că nu mai știi ce sunt, uiți de unde ai plecat și stai așa... Și pe urmă iar o iei de la cap. Cum sunt eu acuma, mi se pare că ce am de făcut, *n-aș vrea să mai fac*. Ăsta e începutul... Te uiți în sus și nu înțelegi nimic... Și când te uiți în jos și-ți vezi

căruța în bătătură, parcă te trezești din somn și nu mai știi nimic..." „Cumnate, îi spun eu, dacă nu te odihnești mai mult?! Stai și te odihnește!" Ce vă uitați așa, strigă deodată Niculae cu privirea scăpărând, dând scaunul la o parte și ridicând brațul. Uitați-vă încolo, în sus, dacă e ceva, nu vă uitați la mine cu îmbucăturile în gât. Ce mai vreți? Asta e tot, sufletul lui era în trupul lui, s-a dus și voi stați aici cu fălcile mari și mâncați... Și dumneata, părinte, care le știi pe toate, ce poți să spui, de ce murim, de ce ne mai naștem dacă trebuie să murim?

Se opri și se apropie de cei patru preoți dând pe omul de lângă el la o parte, care nu vroi și atunci se răsti la el:

– Dă-te la o parte de lângă mine... De ce ne mai naștem, părinte, dacă trebuie să murim, de ce s-a născut omul care îi facem acum parastasul, dacă într-o zi a trebuit să-l calce căruța? A scăpat cinci ani de gloanțe și bombe și n-a scăpat de un câine care mânca o cioară și i-a speriat caii. Asta era hotărât dinainte. Cine a hotărât, părinte, cine a luat decizia asta că el trebuie să moară?

– Cei ce nu mor, nici nu se nasc, taică, spuse preotul bătrân al satului bând foarte însetat, ca și când tot ce se întâmpla nu-l surprindea cu nimic, văzuse el destule și asta de acum i se părea cea mai în ordinea lucrurilor. Nu mor decât cei care se nasc, taică, și întrebarea se pune cum e mai bine, să te naști, dar să mori, sau să nu te naști deloc, dar nici să nu mori. Eu zic că e mai bine să te naști; iar în ce privește decizia, când urmează să mori, nu cunoaștem decât puține din măsurile Domnului.

– A, răcni deodată băiatul și apucă în aceeași clipă cu o mână masa s-o răstoarne și cu cealaltă să tragă de pe ea fața încărcată cu străchini și pâine. Afară cu voi, duceți-vă în pământ dacă v-ați născut ca să muriți, să arunc eu bulgării cu lopata peste tronul vostru. Afară, afară din curtea lui...

Se făcuse alb la față, îl luară repede de-acolo și îi vorbiră la ureche, să nu mai strige, că se uită lumea. Și unul din preoți zise că băiatul ăsta nu trebuia să bea țuică, a mai văzut el pe

cineva, tot așa, se tăvălea pe jos și făcea spume la gură... Ăsta de aici nu e chiar așa de rău, dar tot nu trebuie să mai fie lăsat să bea, să i se dea vin, că vinul e mai moale și n-a auzit până acum să i se facă cuiva rău de vin, dar de țuică... O femeie se adresă alteia zicând să ție minte și să-i spună mamei lui Niculae ce zice părintele, să știe să-l ferească de-aici înainte de țuică. Auzi, Catrino, ține minte ce-a zis părintele din Ciolănești...

După acest parastas – avusese dreptate preotul acela – Niculae zăcu vreo câteva zile și crezură chiar că o să-l țină și mai mult, fiindcă nu putea să mănânce și ce mânca cu sila îi făcea rău... Își reveni însă și se întremă repede și totul fu pus într-adevăr pe seama băuturii, a țuicii și că trebuie ferit de-acu încolo băiatul să dea cu ochii de vreo astfel de sticlă și să mai bea, fiindcă ciudățenia era că la întrebarea sanitarului pe care Moromete îl aduse totuși să-l vadă pe fiul său, dacă mirosul sau gustul de țuică îi face cumva rău la burtă, dacă îi vine așa greață și i se învârtește capul, Niculae răspunse că nu, din contră, ar bea și un kilogram și că se simțea chiar foarte bine la cap, îi veneau așa vorbele ca niște lumini și cu putere așa în oase și în mâini, nu vroia deci deloc să recunoască spusele preotului acela, că așa ceva nu e bine și că nu trebuie să se mai întâmple. Complet restabilit, el dădu din umeri și surâse cu blândețe asemenea lui nean-său Sandu: „de ce să nu se mai întâmple?" întrebă el cu aerul celui care nu vede de ce n-ar fi cu totul firești astfel de întâmplări care te fac să vorbești deschis și cu o mare putere de a dovedi ceva...

X

Și se lăsă iar cu burta pe cartea pe care o avea cu el. Nu se știa de unde făcea el rost de cărți, fiindcă bani pentru ca să le cumpere nu cerea. (În general nu-i mai cerea nimic de multă vreme lui taică-său.) Însă era adevărat că se ducea după ele și

preț de două-trei zile, cum povesti la un moment dat Moromete, când Niculae lipsi de acasă într-o sâmbătă și reveni abia luni cu un pachet legat cu sfoară. „Unde ai fost, mă?" îl întrebă el cu neîncredere, ca și când s-ar fi ferit să nu-și închipuie cineva că el, tatăl, credea că din pricina acestui pachet a lipsit el atâta de-acasă. „În satul cu oameni", răspunse Niculae fără să se uite la el și se întinse în pridvor și adormi îndată. Era plin de praf de sus până jos și sandalele lui nici nu se mai cunoșteau în picioare. Moromete i le desfăcu de curele, i le trase și ținându-le într-un deget în aer, strâmbându-se, se uită la chipul băiatului. „Să-l fi pus la o treabă, povesti el mai pe urmă, să se ducă să zicem numai până la gară, du-te, Niculae, cu căruța (nu pe jos!) că nu mai avem sare în casă, mai bine ți-ai fi păstrat cuvintele în gură decât să-i spui, pe câtă vreme așa... Cine știe pe cine o fi cunoscând el pe aici prin satele astea de prin prejur, care, la rândul lor, cine știe pe cine o fi cunoscând pe alții, că cică tocmai pe la Popești-Palanga l-ar fi văzut cineva într-o zi. Mort era, știți cum te pune jos somnul de nu se mai mișcă nimic în tine, l-am și hâțânat, mă, tu, ăsta, Niculae, zic, ia și mănâncă întâi și pe urmă te culcă, dar cred că nici n-a înțeles, că tot dormea și numai așa s-a uitat la mine o dată. Ai fi zis că s-a dus și el la bal, cum se duc băieții de seama lui colea la bancă și o fi dansat și el cu domnișoarele cum fac unii până la ziuă și se întorc dimineața, îi vezi descheiați la gât și cu părul năclăit de năduşeală... râzând... Acum ce e drept nici el nu arăta trist..."

Erau în grădină sub dud și Moromete se așeză jos lângă el cu țigarea în mână. Multă vreme nu zise nimic, rămânând liniștit în acea poziție care parcă îi mlădiase cu anii trupul anume pentru a nu vorbi, dacă n-avea ce spune sau asculta pe celălalt de lângă el, dacă nu era singur, sau tăcea împreună cu el, dacă nici acela nu simțea nevoia să spună ceva. Dar tot așa stătea și când vorbea și din pricina asta, văzut de la distanță, era greu să știi, când erau mai mulți, care dintre ei vorbeau. Moromete

avea cel mai mult aerul acesta că le spunea ceva celorlalți, cum stătea jos cu un picior sub el, celălalt ridicat cu cotul sprijinit în genunchi și cu țigarea în mână lăsată spre pământ ca o creangă a unui pom a cărui nemișcare vie o împrumuta.

– Felul cum se poartă un om are totuși rostul lui, domnule, rupse el tăcerea într-o vreme, cu acel glas al lui de odinioară care promitea mari dezvăluiri, fără să-și dea seama, sau poate dându-și dar prefăcându-se că nu observă că acum ceva suna în el nepotrivit.

Odată tot așa vrusese să vorbească în felul lui cunoscut și erau mulți oameni adunați și, fără nici o legătură, unul dintre ei l-a întrerupt, și i-a spus cu un dispreț zgomotos: „Taci mă, din gură, Moromete, tu vorbești, care n-ai fost la moartea soru-tii?" Moromete amuțise și cât mai stătuse acolo nu mai scosese un cuvânt. Ar fi putut să-i spună aceluia că nici el, care o înjura și o trăgea pe mă-sa de păr în mijlocul bătăturii, n-avea dreptul să vorbească, dar nu-i spusese aceluia nimic, mai stătuse acolo câtva timp, apoi se ridicase și plecase. Nimeni nu băgase de seamă lipsa lui.

– Cu tine vorbesc, nu cu duhul ăsta, zise Moromete văzând că Niculae nu zice nimic.

– N-ai ce să vorbești cu mine, răspunse Niculae cu totul în treacăt, aruncându-i tatălui o privire rapidă, de constatare, reluându-și absorbit lectura.

– Te rog să mă crezi, continuă atunci Moromete cu un glas de parcă ar fi fost sătul de convingere și nu mai făcea decât să aleagă cu ușurință lucrurile pe care avea să i le spună lui Niculae, te rog să mă crezi, repetă el, că sunt la curent cu tot și nu zic nimic. Sunt la curent cu istoria cu fata lui Costică Roșu, cu dusul pe la nean-tău Sandu, care așa e cum ai zis tu, nu muri atâția ani pe front și se prăpădi aici din nimica, auzi! nu-l călcară atâtea mașini pe unde fuse și îl călcă în sat roata căruții trasă de niște prăpădiți de cai! Am stat și m-am uitat la

tine cum îi întrebai pe cei patru popi pe care îi adusese rudele lui Sandu, cum devine cu omul pe care îl îngroapă ei ca pe-un câine și dă pământ peste el cu lopata. Și acuma viu eu și te întreb: dumneata cauți ceva pe lume! Ce?

Niculae nu răspunse, dădu foaia liniștit și de plăcerea lecturii se foi pe pământ să-și așeze mai bine trupul lungit și ca nu cumva să-l sâcâie vreun zgomot din afară, glasul cuiva, își acoperi cu podul palmelor obrajii și în același timp și urechile. Moromete își duse la gură țigarea și trase din ea îndelung. Urmă o tăcere, care fu la un moment dat turburată de un glas feroce, al cuiva, înjura de se cutremurau salcâmii.

– Mielule, unde ești, treci încoace și bagă boii înăuntru, fire-ai al drrracu' să fii, Mielule! Fire-ai al drrracu'!

Ăsta era unul mai rău decât fusese Țugurlan odată, putea să te omoare cu ciomagul dacă te luai cu el. Era vecin doar de grădină cu Morometii, avea o bucată de pământ aci, casa era în altă parte. Punea pe ea fân, trifoi, sau lucernă și venea cu fi-său Mielu des, cu căruța cu boii și îl coseau, dejugau în partea cealaltă, în măgură și se puneau pe treabă. Nici pomi, nici nimic nu se vedeau pe acest loc împrejmuit însă ca o redută cu un gard de nuiele împletite prin care cu anii crescuseră pâlcuri uriașe de cucută și de mărăcini, adică două lucruri care îți aminteau de otravă și de înțepat, una o ajuta pe alta să te împiedice cumva să intri. Dar să furi ce? Fiindcă altceva decât trifoiște nu-i trecea prin cap să facă din acest loc de grădină, cu tot ceea ce însemna acest cuvânt ca bogăție și frumusețe, el punea trifoi, atâta știa atâta făcea.

Avea un nume oarecare, dar înfățișarea lui nu era a unui oarecare. Se bărbierea atât de rar, încât în ziua aceea nu-l mai cunoștea nimeni fiindcă avea un păr negru care i se urca până sub ochi. Și cum avea și ochi negri și purta și-o căciulă neagră, ai fi zis că e dracu al cărui nume el îl folosea în așa fel că te băga în răcori. Nimeni nu-l auzea niciodată vorbind, stătea între oameni fără să zică nimic și când îi venea lui se scula și pleca.

Odată Niculae îl văzuse venind aci singur cu coasa, cu mâncare ca să nu se mai întoarcă acasă, pesemne stătea departe... Agățase traista într-un mărăcine mai înalt. Niculae spunea că nici el n-a văzut cum a venit un câine și a apucat-o cu dinții și a tras-o jos de pe cracă. Era legată la gură, dar câinele trebuie să fi dârdâit de flămând ce era, că a desfăcut-o cu botul și a mâncat tot ce era înăuntru, mămăliga, brânza, un ou, numai sarea și ceapa nu le-a înghițit. Nici nu se știa al cui era, în orice caz un câine prost, fiindcă în loc să fugă după ce a mâncat, a rămas pe-acolo și când a văzut că omul îl cheamă cu un glas așa blând, a început să se gudure. Fapt e că l-a prins, l-a legat de gât cu un ștreang și a început să-l bată cu un ciomag verde de salcâm. Îl învârtea prin aer și îl drăcuia: fire-ai al drrracu... Fire-ai al drrracu... Câinele a schelălăit el cât a schelălăit, dar pe urmă a început să sară la om, cu ochii roșii, turbat, până a murit cu capul plin de sânge.

Cât își ținea Niculae urechile acoperite cu palmele, tot auzi glasul acestui om și își ridică fruntea.

– Ți-am pus o întrebare, zise Moromete.

– Ce întrebare? A, da! Să știi, zise Niculae, că asta nu te privește.

– Asta, zise și Moromete, e cel mai lesne, să-mi spui că nu mă privește.

– Și cel mai greu care e?

– Cel mai greu e să-mi răspunzi.

– De ce?

– Păi fiindcă nici tu nu știi.

Niculae se posomorî. Răspunse cu o voce trufașă și îndepărtată, răsfoind cartea să găsească locul de unde se întrerupsese:

– Parcă dacă o să-ți spun o să înțelegi tu mai mult de-o grămadă.

– Spune tu, zise Moromete liniștit, și vedem noi cine înțelege mai bine și cine nu.

– Bine, zise Niculae, îți spun, dar cu o condiție, dacă n-o să înțelegi, să nu-mi ceri să-ți explic și să-și vadă fiecare de treburile lui.

– Ei, spune, acceptă Moromete.

Urmă o nouă tăcere, după care Niculae deodată declară:

– Eu îmi caut eul meu.

Moromete se uită în altă parte. Era limpede că în ciuda simplității cuvintelor, totuși nu înțelegea. Uitase însă că în acest caz trebuia să se ridice și să plece.

– În căutarea de care zici, spuse el în cele din urmă, ai în vedere că mi-a spus Aristide că acuma după război, dat fiind că mulți învățători au murit pe front, cu trei clase de școală normală cum ai tu poți să fii învățător suplinitor aci în sat și examenele alelalte le dai mai încolo... Ai casă, ai masă acilea, te duci la școală acolo și pentru diplomă stai și înveți liniștit. Și leafa îți merge, nu mai ai nevoie de nimeni.

Era cumva o declarație de vinovăție, că atâta timp cât avusese nevoie, el, tatăl, nu-l ajutase? Niculae se întoarse la carte decis să-și vadă de citit și spuse:

– Și-așa nu mai am nevoie de nimeni!

– Asta nu se poate, zise Moromete, cu cine o să trăiești?

– Cu nimeni, zise Niculae. O să mă duc în pustie, și de acolo o să mă întorc și o să propovăduiesc.

Moromete se uită la el cu atenție. Ce era asta? Nu cumva Sandu se întorsese de pe front adventist și îl făcuse și pe Niculae să creadă? Mulți băieți se ținuseră bine pe acolo, dar odată întorși acasă îi apucase frica de grozăviile la care luaseră parte și căzuseră într-o doagă. Cartea aceea pe care o citea acum Niculae nu era cumva o carte adventistă? Moromete întinse mâna și o întoarse să vadă ce scria pe copertă.

– Crezi că ai să înțelegi din titlu ce-am spus eu? exclamă Niculae batjocoritor. Mai bine ține-te de cuvânt și lasă-mă să citesc.

– *U-manism*, citi Moromete lăsându-se în voia sunetului cuvântului, în speranța că în felul acesta i se va dezvălui poate și înțelesul, *u-manism*, repetă el, în gândirea secolului... Aici, reluă Moromete, spune că trebuie să te duci în pustie și să propovăduiești?! Ce să propovăduiești?! exclamă el redevenind stăpân pe situație, dar cu o alarmă și în același timp cu o amenințare în glas. Ce să propovăduiești, Niculae, crezi că nu e lumea plină de propovăduitori? Numai la noi, în sat, sunt vreo șaptesprezece, să-i auzi ce spun și cum stau și se adună într-o casă cu lumânările în mâini și cântă după o carte de-a lor. Dar alde Busuioc, care e un fel de șef, nici nu știe să citească! Dar el stă cu cartea în mână și se uită în ea! adăugă Moromete subliniind comedia cu sprâncenele.

– Busuioc e pocăit, nu adventist, zise Niculae.

– Tot aia e, zise Moromete, văz că-i știi!

– Și ce dacă îi știu?

– Nimic, zic și eu, te întreb despre ce vreai tu să propovăduiești.

– Ți-am arătat că nu înțelegi, zise Niculae liniștit și îi făcu tatălui său semne să se ducă de acolo, adăugând că altfel, dacă mai stă și o să-i spună mai departe cuvinte pe care el nu le pricepe și n-o să-i explice ce înseamnă, o să moară de poftă să afle și n-o să aibă cum. Mai bine să rânească la cai, fiindcă la asta se pricepe, s-au dus vremurile alea când stătea cu el și îi explica...

– S-au dus? murmură Moromete.

– Da, s-au dus, afirmă cu tărie Niculae. Și după câteva clipe adăugă de parcă i-ar fi fost milă să-l lase pe taică-său chiar de tot în întuneric. Nu mai e nici-o speranță cu voi! Asta vorbeam și cu bietu nea Sandu, cum putu, mă, zice, Cioroșbulingă, alde socru-meu să nu te mai lase la școală? Că îmi scria Tita că vă merge mai bine ca niciodată. Și eu zic, păi tocmai d-aia, nea Sandule, că dacă ne-ar fi mers rău ar fi făcut orice, ca să termin

școala, pe câtă vreme așa, când a început să trăiască bine a scuipat pe carte. La ce mai trebuie cartea dacă trăiești bine!

– Și nu e așa? zise Moromete cu o mică energie de protest, mai degrabă vrând să-l împiedice pe fiu să-i dea înainte în felul cum începuse decât că credea cu adevărat că făcuse bine oprindu-l să învețe. Spune și tu, nu e așa? Din moment ce trăiești bine, la ce-ți trebuie cartea?

Voia să-l înfrunte sau să audă de la el răspunsuri mari? Niculae îl fulgeră cu privirea ochilor lui redeveniți limpezi:

– Și viermii trăiesc bine, zise el scuturând în același timp din cap ca și când ar fi vrut să alunge astfel beția pe care o simțea pronunțând aceste cuvinte.

Dar n-avea decât să le îndure tatăl dacă îi plăcea să afle ce gândea el, Niculae, despre faptele lui trecute. Moromete însă se ridică și plecă destul de mulțumit. Nu putea fi încă vorba de o apropiere, dar tot aflase ceva care îl liniștea, băiatul nu-i purta pică din pricina școlii întrerupte, oricâte vorbe ar fi spus el că așa și pe dincolo! Bine că îi plăcea mai departe cartea, fiindcă nu se poate să nu-l ispitească pe el faptul să fie învățător suplinitor și să-și dea pe urmă examenele. Nu vrusese el asta de când era mic?! Să ajungă învățător plin!?

XI

Dar, ca printr-o spărtură care nu mai putea fi dreasă, începură să năvălească în acest timp pe scena satului oameni și întâmplări care îl smulseră pe Niculae de acasă, înainte ca Moromete să vadă reparându-se greșeala lui față de acest băiat. Erau evenimente pline de viclenie, care nu se îndreptară de pildă, cum credeau unii, spre Țugurlan, care s-ar fi zis că le așteptase și nu fără noimă spunea câte cineva prinzând parcă din zbor înțelesul întregii lui vieți: domnule, Țugurlan e vechi comunist. Așa „vechi" cum era, trecerea lui prin întâmplările care urmară fu efemeră și, s-ar fi zis, văzând ce oameni ieșeau

acum la iveală, că un sat parcă nu era o așezare de cel mult două mii de case adunate într-o vale a unui râu și ascunse sub salcâmi, ci o groapă fără fund din care nu mai încetau să iasă atâția necunoscuți! Cine erau toți ăștia? Cei mai mulți erau băieți așa ca Niculae, și nu se știe cine le spusese lor că pot să se ducă la primărie, să se urce pe trepte și să înceapă să vorbească. Într-o zi Moromete se întoarse din sat strâmbându-se de nemulțumire și spuse că se întâlni pe drum cu Radu Lungu, zice, mă Moromete, vreai să-l vezi pe dracu? Ei cum, zic. Du-te la primărie, zice, și uită-te la Mărin al meu. M-am dus, adăugă Moromete, și așa era: ori îl vezi pe ăla cu coarne, ori pe alde Mărin al lui, tot aia e.

Intrigat, Niculae se încălță și se duse și el acolo. Judecând după timpul pe care îl avusese atât Radu Lungu cât și Moromete ca să se ducă și să-l vadă pe acel Mărin s-ar fi putut crede că era acum prea târziu să-l mai găsească în aceeași situație, adică urcat pe treptele primăriei și vorbind. Fiindcă acesta era lucrul drăcesc la care se referise alde tat-său când se întorsese, oprindu-i pe toți cei pe care-i întâlnea pe drum și spunându-le același lucru. Dar nu, Niculae îl văzu de departe cu un cap mai sus în fața unei mulțimi de oameni și grăbi pașii să-l mai prindă. Oratorul însă nici n-avea de gând să se oprească, vorbea înainte și da din mâini în fața unei adunări de inși care nici ei nu tăceau din gură și vroiau parcă cu tot dinadinsul să-l facă pe acela să se dea jos de acolo, dar nu știau cum să-l înfunde. De ce se adunaseră de fapt? Ce vroia al lui Radu Lungu și mai ales ce nu-i plăcuse lui alde tat-său în toată istoria asta? Într-adevăr i se rostogoleau ochii în cap lui alde fiu-său și îi dădea cu gura cu atâta pornire încât nu-și mai putea acoperi dinții lui tineri și când răspundea câte unuia se răsucea spre el atât de repezit încât ai fi zis că e un câine scăpat din lanț care nu sare la tine să-și înfigă dinții doar pentru că urmele curelei cu care a fost ținut până acum la respect le simte încă proaspete în jurul gâtului.

– Și ce vină are, mă, tac-tău, că ai fost tu de nevoie și ți-a fugit muierea de acasă? Alții cu pământ mai puțin ca tine și nu le-a fugit nevestele, au stat și-au muncit amândoi și și-au făcut.

– Dă-mi dumneata unul singur care a muncit și și-a făcut! Hai, dă-mi! strigă al lui Radu Lungu.

Și îi săreau stropi din gură când spunea, hai, dă-mi, parcă ar fi spus, ham, ham!

– Uite al lui Birică!

– Al lui Birică! Care dintre ei?

– Alde Ion.

– Birică a pierdut procesul cu alde socru-său, domnul Bălosu, și dacă nu ar fi avut noroc când îl concentrară să rămână la Manutanța Armatei și pe urmă să se reangajeze, nu știu ce ar fi făcut el cu trei copii și cu nevastă care îl împungea cu fusul în spinare, cu partea aia ascuțită.

– Ei și ce vreai tu, mă, să spui cu asta? Du-te și tu la București ca al lui Birică, dacă te țin curelele, sărea altul. Pe acolo umblă câinii cu covrigi în coadă.

În spatele lui, în picioare, stăteau și ascultau liniștiți trei inși, dintre care doi din sat, Niculae îi cunoștea, unul era primarul care venise îndată după 23 August, un oarecare Pascu, poreclit nu se știe de ce, încă de când era mic, Terente (numele vestit al unui bandit), celălalt primarul de acum, Gavrilă al lui Miai, iar al treilea nu știa cine e. Niculae nu avu timp să-și dea seama ce era cu această adunare că necunoscutul se și desprinsese dintre cei doi, coborî treptele și o luă chiar spre el.

– Nu mă cunoști? îi zise lui Niculae. Sunt noul notar.

„Cum de nu mă cunoști, se ghicea în dosul cuvintelor lui, mulți mă și cunosc, cu toate că sunt numit de puțină vreme."

Era de prin Slăvești, o comună cam la douăzeci de kilometri de Siliștea și se aflase repede cine era tat-său, subchirurg de spital cu o grămadă de fete, nu-l putuse ține pe băiat mai mult de șase clase de liceu și fiul, foarte practic, dăduse examene de

notar. Venirea lui în Siliștea stârnise un interes atât de mare că vechiul notar fu repede uitat, mai ales că de foarte mulți ani nu mai auzea bine și dacă vorbeai încet cu el nu te înțelegea, iar dacă ridicai glasul te înjura și te dădea afară din birou. Cel nou era o plăcere să-l vezi, curat îmbrăcat cum era și cu privirea vie, nu adormită ca a surdului scos la pensie. Își ținea mâinile în șolduri când vorbea cu oamenii și avea aerul că se află cu toată lumea înhămat la o treabă care îl ține tot timpul cu mânecile sumese, dar că lui îi plăcea munca, de aia era plătit, să le stea la dispoziție. Politică făcea? Cum să nu, răspunse tânărul și spuse că el era liberal tătărăscean, spre încântarea lui Aristide, care era liberal brătienist, dar spunea că nu mai contează acum ce fel de liberal ești numai să nu fii în cine știe ce alt partid din astea colorate, care apăruseră ca ciupercile după război, cu fel de fel de denumiri, social-democrat, național popular, F.N.D., sau alte litere. Pe la orele unsprezece când sosea poșta, se strângeau toți șefii comunei în biroul noului notar. Aveau toți aerul că în curând vor veni alegerile și oamenii or să-l aleagă iar primar tot pe Aristide, după ce au văzut de ce sunt în stare ceilalți. Deschideau ziarele, citeau cu glas tare articolele care apăreau în ziarele partidelor lor „istorice" și făceau pronosticuri cine o să vie întâi în țară să-i gonească pe ruși, englezii sau americanii? Până într-o vreme când pe lângă ei începu să intre în același birou și unul al lui Gogonaru, un băiat cam de vârsta notarului care nimeni nu înțelese ce căuta el acolo, fiindcă nu vorbea nimeni cu el.

La al lui Gogonaru se mai adăugă apoi acolo în birou, tot așa, pe nesimțite și fără nici un rost, unul numit Ouăbei, un flăcău înalt și parcă îndoit de umeri și de spinare de greutatea unei cobilițe purtată permanent, în timp ce el n-o purta de fapt decât din timp în timp, când pleca prin sat după ouă, pe care le precupețea pe urmă singur, cine știe cum, la București sau la prăvăliașii comunei, nimeni nu știa. Purta într-adevăr o

cobiliță cu două coșnițe la capete, într-una punea ouăle și în cealaltă marfa cu care le obținea, alviță și bomboane; avea în acest sens un strigăt care îi adusese porecla „Ouă, bei, care mai vinde ouă?!" El vroia adică să spună, ouă, bă, care mai vinde ouă, dar în loc de *bă* zicea *bei* ca să i se subțieze glasul mai boierește și să fie și auzit mai bine de urechile muierilor. Ouăbei pierduse cu inflația recentă bruma lui de capital și se lăsase de precupeție. Nimeni n-ar fi crezut că ar fi putut să joace un anumit rol în următoarea scenă care se povestea că a avut loc la un moment dat în biroul notarului:

– Bă, poștaru-ăsta, spuse Ouăbei adresându-se aceluia în timp ce notabilitățile răsfoiau ziarele cu nasul în ele, de ce n-aduci tu la primărie toate ziarele?

Poștarul nu-l luă în seamă, nu era el învățat să dea socoteală oricui. Își golea geanta și sorta hârtiile și scrisorile cu grija cuvenită. Ouăbei repetă de astă dată cu o vagă ironie:

– Dom' poștar (nu mai zise „bă poștaru-ăsta"), de ce nu aduci, dom' poștar, toate ziarele?

Poștarul se învioră, se uită la Ouăbei și se rătoi devenind pe neașteptate foarte nervos:

– Lăsați-mă dracului în pace, că am treabă, așa mă faceți voi de plătesc din buzunar...

– De ce nu aduci toate ziarele? îl chestionă Ouăbei scurt.

– Dom' director, spuse atunci poștarul respectuos, adresându-se directorului școlii primare, Toderici, uite, v-am adus ce-am vorbit...

Ouăbei se înțepeni și deodată ridică glasul:

– Ce, bă, tu ești surd, eu îți vorbesc aicea cu frumosul și tu te faci că nu auzi? Ai vată în urechi? De ce nu aduci toate ziarele?

– Care ziare? întrebă în sfârșit poștarul, din ce în ce mai nervos.

– Ziarele care sunt abonați. Uite colea, Gogonaru e abonat la *Scânteia* și mai sunt și eu... De ce nu-mi aduci

România liberă? Dacă de mâine încolo nu aduci toate ziarele să știi că te reclam domnului primar pentru fraudă în acte publice și cu mine o pățești. Apoi deodată adăugă, cu repros sincer: De ce oprești, mă, ziarele, nea Stane? Cu cine ești înțeles?

– Eu?! sări poștarul afectând nepăsarea. Eu le aduc și le las acilea, dracu știe cine le ia.

– Să mi le dai mie în mână, spuse notarul intervenind împăciuitor, o să am eu grijă de ele.

Și în urma acestor cuvinte care fuseseră rostite ca să se înțeleagă că el îl pusese pe Ouăbei să-i vorbească așa poștarului, cei adunați își spuseră că ori i se întâmplase ceva între timp notarului și încerca să schimbe macazul după politica guvernului, ori de la bun început mințise că era liberal și în realitate era cu totul altceva. Să admitem, spuse Aristide, că simpatizează cu comuniștii. Uite și gineri-meu, inginer agronom, s-a înscris la socialiști. Foarte bine, astea or fi vederile lui, dar de ce îl aduce pe Ouăbei în primărie? Și se neliniștiră toți și începură să vină tot mai rar în biroul notarului. În scurtă vreme nu mai veniră deloc, începură să-l ocolească.

Tânărul notar era însă din ce în ce mai activ și în duminica următoare el puse pe Bărăgan să sune goarna în sat și să spună să se adune toată lumea la primărie că erau de citit niște dispoziții. Și oamenii veniră și el le citi niște ordine oarecare, dar apoi începu să vorbească despre altele și să cheme și pe cine vrea din rândul lor să se ridice și să vină în față și să ia cuvântul. Atât a trebuit! În fiecare zi se strângeau acolo câte o sută și chiar două sute și numai căderea nopții îi împrăștia, fiindcă n-aveau lumină și nu mai vedeau pe cel care se ridica acolo și începea să le spună pe ale lui: trebuia văzut cine e, altfel toată chestia n-ar mai fi avut nici o noimă. Un cuvânt străin de vorbirea lor, ușor de ghicit că venea de la notar, revenea din când în când ca o oaie brează, în cele ce spuneau: fericire! Că să ne facem o viață fericită, că destul cu ce-a fost, că vechile regimuri n-au

făcut nimic și tu, nea Ioane, cum ai trăit că n-ai o cămașă pe tine și tu, nea Vasile, că muri frati-tău nebun de peleagră, dar tu, Ilie al lui Cocoșilă, ce-ți dădu nea Gheorghe când te însurași? Ei singuri își spuneau tot lor lucruri pe care le știau tot de la cei pe care îi pomeneau și în toate adunările acestea plutea o promisiune bizară, nelămurită, mereu reaprinsă cu fiecare vorbitor care se ridica acolo pe trepte. Ce li se întâmpla? Nu era pentru întâia oară când stăteau țepeni și se ascultau așa unii pe alții, dar acum erau adunați și le luceau ochii turburi de speranțele aprinse cu o putere crezută de ei înșiși stinsă. Fiindcă ce mai putea fi? Pământ nu mai era de împărțit, vitele nu le spusese nimeni că or să fie mai ieftine, bani nu le fluturase nimeni pe sub nas... Era de necrezut că tocmai ei, arși de atâtea dorințe înfrânate, se îmbătau tocmai cu acest cuvânt care nu spunea nimic. Fiindcă cei bogați stăteau și se uitau la ei tăcuți, cu mâinile lor puternice încleștate pe goga bastoanelor, nedumeriți că uite-l pe cutare, care dacă nu-i dădeau ei un sac cu porumb pe iarnă îi murea copilul de foame, se înghesuie acum acolo și strigă și el câte un cuvânt și ridică și el câte un braț cu pumnul cât o buturugă, dar cu umerii prăpădiți... Ce crede el, adică, săracul, că fără muncă o să vie fericirea aia peste ei, fiindcă clănțăne unul și altul din gură? Ce crede el, tineretul ăsta, că o să se umfle pământul ca să se facă mai mult? Ăsta e, care e, altul nu mai e, să pună mâna să-l muncească. Alte țări au pământ sărac și ca să-l îngrașe umblă cu căldarea cu căcat și pune la rădăcina legumii, în timp ce ăștia țin băligarul curat de vită lângă grajd, că le e lene să-l ducă și să-l împrăștie pe miriște... Degeaba vorbesc ei de fericire, că n-o să le dea nimeni pe degeaba! Vorbitorii nu se legau însă de cei bogați încât aceștia, în cele din urmă, se liniștiră și își văzură de treburile lor, lăsând doar printre cei adunați pe câte cineva care să le povestească.

Așa se află la un moment dat că noul notar, cu Ouăbei și cu ai lui Gogonaru s-au constituit într-o așa-zisă *celulă* și că poate să se înscrie și să intre în ea oricine, n-avea decât să se

ducă la primărie la notar, să iscălească o *adeziune* și devenea astfel comunist.

Se găsiră, dintre cei care se adunau pe acolo zilnic, destui, și nu numai tineri ca Ouăbei sau Mărin ăla al lui Radu Lungu, veni, de pildă, unul mai bătrân, numit Adam Fântână, un lipovean rătăcit de ai lui și străin de obiceiurile acestui sat prea mult îndepărtat de Dunăre ca să mai semene cu ale lui de-acolo din bălți. Totuși rămăsese în el, se spunea că ar fi fugit de cineva și că pe vremea aceea avea aici un prieten care era șef al postului de jandarmi și își pierduse deci urma cu ajutorul acestuia. Astea erau povești, dar faptul că era lipovean se adeveri prin aceea că își lăsase curând barbă, și mai ales prin aceea că bețiile lui nu semănau cu ale nimănui din sat, fiindcă de pildă se îmbăta Stan Moameș – și asta se întâmpla de fapt aproape în fiecare zi – și se întorcea seara târziu acasă, nu făcea decât să strige din când în când foarte vesel: hei, bă, hei, bă! și prin dreptul casei vreunui prieten să-i spună acestuia pe nume și să-l întrebe hei, bă, ce mai faci? Ceea ce însemna că oricât era el de beat, tot mai cunoștea el casele, pe câtă vreme Adam Fântână, ăsta nu mai recunoștea pe nimeni, dar chiar zăcea și nu-și venea în fire nici după o săptămână. E drept că nici băutura lui nu era ca a altora, era mult mai tare, și-o cumpăra singur de pe la Pălămida sau Turnu și avea o culoare albastră. Odată cineva îi spusese că băutura asta este „extrem de dăunătoare", că făcea rău, și atunci Fântână, auzind acel calificativ atât de categoric îi arătase ce scria pe sticlă, spirt medicinal, cum putea ăla să spună o astfel de vorbă, dimpotrivă, cel pe care îl beau ei e dăunător, ăsta al lui fiind *medicinal*, cu alte cuvinte văzut de medici, puteai să-l bei liniștit... Veni apoi unul Mantarosie, și ăsta străin de sat, moldovean de prin Huși, gonit de secetă și intrat slugă la cineva, nu avea pe nimeni acolo la el în sat și se oprise aici, zicea el, definitiv.

XII

Cum trăsese cu urechea la zgomotele războiului tot așa ridicase Niculae, atent, fruntea din cărți auzind cum unul cam de seama lui, mai apropiat de astă dată de el decât tunetele din cer ale luptelor, agita aci satul răscolindu-l în adâncuri. Și iată-l cum chiar alături, îi lăsase pe cei cu care sta în fața primăriei și în văzul la toți se dăduse jos să vie tocmai spre el.

– Cum să nu vă cunosc, zise Niculae, a avut grijă Bărăgan...

– Nu vrei să trecem colea la nea Valache să facem cunoștință? zise notarul.

Niculae nu zise nimic, dar se urni din loc alături de celălalt. De dincolo de podișca de ciment din fața primăriei de pe o terasă impunătoare pentru o cârciumă (ai fi zis că e o mică vilă a vreunui boier de țară, dacă n-ai fi zărit la geamul ei drapat de viță agățătoare sticle și clondire expuse pe un raft) un om foarte vesel ridică o măsură de vin în aer și strigă cu gura până la urechi de voioșie și plăcere:

– Să trăiți, domn' notar!

Apoi ridică brațul și mai sus spre cei pe care notarul îi părăsise:

– Să trăiți, dom...

Dar vocea i se frânse de șovăială, nu spuse și restul, domn primar, după cum îi trădase intenția gestul. Ăsta era Valache, care ținea a doua cârciumă din sat, dar toată lumea știa că băutura din ea o bea mai mult el și cu prietenii lui, care erau întotdeauna primarul și notarul, oricare ar fi fost ei. Valache era și grădinar, dar nu era văzut pe acolo decât la cules toamna sau când trebuia, de obicei sâmbăta, să plătească celor care îi munceau cu ziua. Aveau grijă de toate copiii și muierea, el stătea până și diminețile și juca table, de obicei pe țuici, și le-ar fi fost greu puținilor care se întâmplau să fie pe acolo să spună că Valache ar fi ieșit vreodată câștigător. Făcea însă să-l vezi ce vesel era când îi ieșea și lui câte o linie, cum i se întindea gura

literalmente până la ceafă, cum cerea de băut ridicând mâna și pocnind dintr-un deget în podul palmei fără să se uite, făcând pe marele client la propria lui cârciumă. Acum unii spuneau că Valache avea dificultăți cu primarii, că se schimbau prea des, și că îi venea greu să spună să trăiți dom' primar unui țăran care se numea Terente de care n-auzise în viața lui și care pe deasupra nici el nu părea să-l cunoască pe Valache... Adică cum să nu-l cunoască? Nu era nici o îndoială că îl dușmănea (cum să nu-l cunoască, până și copiii știau cine e Valache), dar ce-i făcuse el săluia de se uita chiondorâș la el?

– Nea Valache e un om foarte serios, zise tânărul notar după ce se așează cu Niculae pe terasă și cârciumarul grădinar intră înăuntru să aducă o sticlă cu vin. A fost primul om care m-a primit cu brațele deschise când am venit aici. Nu e așa, nea Valache?

Cârciumarul nu auzise ce se spusese despre el, dar nu în zadar îi cunoștea el atât de bine pe notari, puse sticla și paharele pe masă cu unul și pentru el, se așeză în fotoliu solid de răchită albit de ploi care trozni sub greutatea cam mare a omului și începu să toarne în pahare cu gura strâmbată într-o parte de plăcerea pe care i-o stârnea gâlgâitul vinului.

– Bine faci că stai de vorbă și cu băiatu-ăsta, zise el, să-l cunoști pe tat-său, pe Moromete, ar trebui susținut să vie el primar.

– Cum e, nea Valache?

– Cine?

– Domnul Moromete!

Se vedea că tânărul notar cunoștea deja ticurile verbale ale cârciumarului și sconta un anumit răspuns din partea lui.

– E un om foarte serios! zise Valache. Hai să trăiți! Să trăiți, dom' notar! Să trăiești, Niculae.

În acest timp alt vorbitor îi luase locul lui Mărin acela al lui Radu Lungu care văzându-l pe notar unde și cu cine se dusese mai așteptase puțin și venise și el acolo.

– Nea Valache spune că e serios orice lucru bine făcut, zise notarul golind paharul. Nea Valache, să știi că ăsta e un vin foarte serios, care îl bem noi acuma.

– Dar ce crezi că eu dau din el de băut la toată lumea? Tu ce vreai, mă Mărine? Ei, uite, ție n-o să-ți dau din ăsta, că l-ai supărat pe tac-tău, îl văzui cum plecă cu capul în jos când auzi prostiile tale.

Al lui Radu Lungu se făcu galben și nu se așeză, rânji la Valache și rămase cu mâna pe scaun:

– N-am nevoie de vinul dumitale!

Și se întoarse cu spatele și se dădu jos din cârciumă cu niște pași tărăgănați, vrând să arate că a plecat de voia lui de pe terasa lui Valache și nu că l-ar fi gonit cineva. Cârciumarul se zbârlise de furie și îl înjura, dar furia lui era atât de inocentă prin lipsa de răutate pe care n-o putea avea, că notarul începu să râdă.

– Lasă-l, nea Valache, că e băiat bun, ascultă-mă pe mine...

– E băiat bun?! se miră Valache.

– E un băiat foarte serios, zise notarul.

– Bine, atuncea să-l chem îndărăt. Mărine! Mă al lui Radu Lungu!

Dar ăsta ori nu auzea, ori se făcea că nu aude, fiindcă nu întoarse capul și în curând chiar dispăru din mulțimea care la apropierea serii începuse și ea să se împrăștie.

– Am auzit că ai înghesuit acum câtva timp patru preoți și că nici unul n-a știut ce să-ți răspundă, zise notarul după ce și Valache îi lăsă singuri. E adevărat?

– M-au scos din sărite cum mâncau toți după ce îl îngropaseră pe cumnatu-meu, zise Niculae senin, dar parcă retrăind și în orice caz fiind pe deplin de acord cu ceea ce făcuse el în ziua aceea. Ai fi zis că din pricina lui cumnatu-meu nu putuseră ei să mănânce până atunci și că acum, după ce au scăpat de el, pot și ei să se așeze la masă și să înfulece cu gurile pline.

– Așa e obiceiul, zise tânărul notar. Unii fac colivă și îți dau să mănânci și ai impresia că mănânci chiar din trupul celui mort. Dar ia spune-mi, continuă el, în fond ce întrebare le-ai pus?

– M-au scos din sărite, reluă Niculae aprins de vinul bun pe care îl băuse. Îi vedeai cum vor să uite mai repede și cum turnau țuică în cești, cu figuri cucernice, crezând că or să mă păcălească pe mine. Parcă nu-i știu eu cum înjură de pârâie căpriorile și cum își lovesc fetele peste gură cu dosul palmei și le lasă fără dinți toată viața. Și pe urmă mai târziu se dezvelesc la piept ca niște smintiți și se zgârie cu unghiile că fi-sa s-a măritat și nu vrea să-i mai calce pragul.

Niculae se mișcă în fotoliul de răchită și întinse brațele înaintea lui ca și când ar fi vrut să ridice de jos o greutate imensă.

– În loc ca forța asta uriașă care zace în ei, continuă el în timp ce notarul îl privea foarte atent aprobându-l cu acea tăcere vie care ne îndeamnă întotdeauna să vorbim tocmai despre lucrurile care constituiesc secretul ființei noastre și când dispare nu numai orice reținere, dar apare în același timp și o dorință imperioasă de a spune tot, ca și când tocmai aceste lucruri ne-ar împiedica să ne gândim la altele noi spre care ne cheamă de fapt soarta, – în loc ca mintea lor să fie la înălțimea puterii cu care sunt dotați (fiindcă sunt foarte puternici, uite, așa șolduri au cu oasele mari ca de bou) și să se secе ca într-o clipire noroaiele astea nenorocite care încep de prin noiembrie și țin până se face primăvară, dacă nu cumva ninge și îngheață, să pietruiască drumurile, să ridice stâlpi de lumină, să-și sape grădinile și să le umple de pomi și de tot ce au nevoie ca să uite că mai au și altceva de făcut pe lumea asta decât să-și lărgească chimirele cu burta plină de mămăligă... în loc să scoată din pământul care e al lor toate darurile și când te apropii de-un sat să zici că e grădina paradisului plină de copii, de flori înalte până la vârful casei și de animale de toate soiurile care se pot imagina, cum vezi că e la alte popoare, el zace vara sub umbra

salcâmului în timp ce soarele arde miriștea și seacă râul care luni de zile a curs de pomană pe la capetele grădinilor. Iar iarna stă după sobă în timp ce vita mugește jalnic în grajd lihnită de aceleași și aceleași paie pe care i le dă mereu să mănânce până începe să-i crească părul în smocuri mari că zici primăvara când o scoate la iarbă verde că e oaie nu mai e vacă. Ai să vezi că o să vie timpul când n-or să mai aibă ce să mănânce și or să pornească în haite asupra orașelor, cu țăpoaiele în mână, că adică orașele sunt de vină că trăiesc ei așa cum trăiesc.

Niculae se opri. Se simțea că nu atât adevărurile pe care le spunea îl obsedau, ci o dezamăgire ascunsă care le inventa și îl făcea neiertător. Notarul nu lăsă să dureze prea mult tăcerea care urmă și spuse fără șovăire:

– Trebuie să-i ajutăm. Datoria oamenilor luminați dintr-o țară e să-i ajute pe cei din mijlocul cărora au ieșit.

După care nu mai zise nimic, având chiar o expresie ciudată pe chip, care nu excludea mulțumirea că el și celălalt cu care stătea acolo la masă erau astfel de oameni, cum zisese. Asta era suficient și era foarte mult, să ai conștiința că ești un om luminat și ai mai întâlnit încă unul ca tine.

– Gândește-te, reluă el, ce-i rămâne unui om care vede starea de lucruri din jurul său? Ori tocmai că noi vrem să schimbăm starea de lucruri.

– Starea de lucruri o schimbă omul, nu poate s-o schimbe nimeni din afară, strigă Niculae.

Și avu o astfel de intonație în glas, încât s-ar fi putut crede că se bucura dacă nu chiar era pe deplin satisfăcut că nu poate nimeni să schimbe ceva din exterior. Se vedea că citise de toate, tocmai despre aceste lucruri.

– Uite la noi, continuă el, cât am trăit rău, tata, am ținut toți la el și a făcut tot ce a putut pentru fiecare. Cât s-a înstărit, n-a mai fost capabil de nimic, și nu pentru că nu mai putea, strigă Niculae. Bunăstarea ne îngrașă după aceleași legi ca și

pe-un animal și numai dacă îl aduci iar la rostul lui pe lume își mai aduce aminte că e om.

– Te contrazici, spuse tânărul notar net, uitându-se la el atât de nemișcat încât ai fi zis că vrea să-i bată lui Niculae un cui în creștet.

– Ba nu mă contrazic, răspunse Niculae cu o expresie triumfătoare, lucru care spori brusc atenția concentrată a privirii celuilalt, ascultându-l.

Noi trăim din umanismul secolului trecut, continuă Niculae, și n-am fost în stare să descoperim un nou umanism. Dovadă cele două războaie, mai rele decât pe vremea hunilor.

Ce știa el despre aceste două războaie? Notarul se mișcă și turnă hotărât în pahare păstrând pe chip acea expresie gravă a unuia mai în vârstă, care deși își dă seama că spusele celuilalt sunt împrumutate din cărți, vede că nu e mai puțin adevărat că aceste cărți i-au vrăjit mintea și i-au pregătit-o fie să gândească cu totul deosebit de cei din jur, fie să primească de la unul din ei o gândire nouă, apropiată de soarta lui de om tânăr, în fața căruia stăteau deschise atâtea drumuri.

În lume, continuă Niculae, a sporit cantitatea de rău, în special trufia, ceea ce pe vremea înfloririi religiilor nu se întâmpla. Vechiul umanism se baza pe religie.

Nici o dovadă nu exista însă că tânărul notar urmărea toate acestea cât de cât ca un cunoscător, dar nici Niculae nu se înșela, cineva care vorbește de starea de lucruri în care se află omul nu se poate să nu fi citit și să nu știe nimic. Cât despre Valache, el se ocupa să le mai aducă vin, să le aprindă petromaxul și să li-l pună în perete și numai într-un târziu își dădu pesemne seama că între cuvintele acelea ciudate care se rosteau acolo la el pe terasă și cutia de table pe care crezuse că o s-o deschidă în cele din urmă și să joace cu notarul o partidă nu exista nici cea mai mică legătură și la un moment dat o luă de-acolo și o duse înăuntru.

– Omul era în stare altădată să cucerească alte teritorii decât cele terestre, continuă Niculae. Victoriile lui se întindeau dincolo de spațiul pe care îl vedea cu ochii, și dincolo de timp, nu-i mai trebuia chiar toate aceste plăceri mărunte care li se par acuma unora atât de mari încât bucuros îl strânge de gât pe frati-său ca să le aibă. De mult au început să-și vândă sufletul pe nimic. Tata a uitat sau se preface că a uitat, dar tot de trufie m-a oprit de la școală, credea că el e centrul universului, și cum le aranjează el așa e bine, toată lumea trebuie să-l asculte... Nu-l cunoști, dar să-l fi văzut ce-a fost el odată. Știi cum se adunau oamenii când îl vedeau că iese la drum și se așează pe stănoagă? Îi vedeai cum o iau agale, unul de la o poartă, altul de dincoace, unul din fundul grădinii! Și să știi că nu le spunea nimic! Ei spuneau! Dar știau că el îi ascultă și... Ei! acuma s-a terminat, îl vezi cum îi ia altul vorba din gură fără nici un respect și el lasă fruntea în jos și nu mai zice nimic. De ce? Aici s-a întâmplat ceva și nimeni n-o să știe vreodată ce-a fost cu el, poate doar mama, dar eu nu cred!... Și iată cum uitarea le alină pe toate și poți să te duci să te îngropi, n-are rost să mai faci atâtea încurcături, cauți un gâldău în pădure, îți pui două pietroaie de gât și te arunci în el, măcar nu mai știe nimeni...

– Dar ce ți-a făcut tatăl dumitale? zise tânărul notar clipind acum mai rar, vizibil alarmat de această destăinuire repede reprimată, căci Niculae se oprise.

– Nu mi-a făcut nimic, dar omul are nevoie de o nouă religie a binelui și a răului, fiindcă răul din icoane nu-l mai sperie, iar de bine a ajuns să rânjească drăcește când îi aduci aminte de el.

– Noi venim cu o religie nouă, zise notarul practic, așezându-se mai bine în fotoliu, cu umerii mai aproape, să poată fi auzit mai bine.

Își scoase un ciubuc din buzunar, suflă în el și strigă la Valache să aducă un pachet de țigări.

– Am să-ți spun în ce constă această religie, continuă tânărul notar, și sunt convins că vei deveni nu primul apostol, fiindcă nu vei fi primul, dar unul dintre cei mai buni. Fiindcă și eu mi-am pus aceleași întrebări, eram elevi și mai ales pe ultimul an toată ziua discutam fiindcă eu știam că o să plec și n-o să mai pot să-mi dau bacalaureatul decât în particular... Ce e omul și cum ajunge el pe culmi sau se prăbușește în prăpastie! În realitate mama îndopa toată ziua curcani cu făcălețul și când eram mic verile noastre erau un chin, trebuia toată ziua să culegem urzici și să le tocăm. Șapte fete și un băiat!... Ce părere ai? E adevărat că omul dacă nu obține victorii, așa, în intemporal, cum bine zici, se târăște cu burta pe pământ. Dar cum? E adevărat că sfinții părinți erau niște oameni foarte serioși, dar mi-aduc aminte de orele noastre de religie, aveam profesor un preot foarte deștept și nu pot uita cum într-o zi nu știu ce lecție aveam și ni se povestea în manual despre Ian Huss, cu litere mărunte. Acesta, zice părintele nostru, a fost un adept al lui Wiclef, care a negat transubstanța, adică schimbarea pâinii și vinului în trupul și sângele lui Cristos. După care părintele odată a luat alt ton și a făcut și așa din mână: A fost ars pe rug! Parcă ar fi zis: i-au dat două picioare în spate. Dar știți voi, zice, ce-a pățit când a început să-l învăluie flăcările? S-a apropiat de el o babă cu o surcea în mână și a aruncat-o și ea în rug și reformatorul cică ar mai fi avut timp să zică: *Sancta simplicitas*. Idioată babă, a spus părintele, și noi am râs. Dar într-adevăr cine îi băgase ei în cap că dacă un om nu crede că în timpul slujbei pâinea și vinul se transformă la un moment dat în trupul și sângele lui Cristos trebuie ars de viu? Aici, nu te supăra, dar nu mai e nici o victorie, e o degradare!

– Sunt de acord, sări Niculae.

– Ești, dar mi s-a părut că spui că dacă oamenilor le-ar mai fi încă frică de răul din icoane și s-ar strădui să facă bine tot după aceleași principii, atunci omul nu și-ar mai vinde sufletul pe nimic și n-ar mai trăi din trufie. Și eu sunt de acord că dacă omul nu mai are nimic sfânt se sălbăticește și degenerează, dar omul poate fi o ființă morală și fără religie. Religia, eu n-aș zice că e opiul popoarelor, ci expresia spontană a năzuinței morale a omului.

Auzindu-l vorbind astfel, Niculae nu mai zise nimic, prins poate de uimire: nicicând, pe terasa lui Valache nu fuseseră emise asemenea idei cu atâta claritate și siguranță. Între timp se făcuse de mult întuneric și Valache se așezase la el în odaie, cu familia, la masă. La un moment dat reapăru cu o farfurie cu bucăți de friptură și pâine și le puse pe masă.

Cei doi tineri începură să mănânce fără măcar să-i mulțumească atât de prinși erau în discuția lor.

– Ei, și care e noua religie cu care ziceți că veniți voi? întrebă Niculae cu o privire avidă, fiindcă întrebarea lui nu era izvorâtă din neîncredere, ci dintr-o adâncă și flămândă curiozitate.

– Lupta pentru existență, zise notarul, împinge pe om la multe înfrângeri. Dar ia gândește-te, omul luptă să-și țină copiii, nu e ăsta un scop? El poate ieși ca vai de capul lui din această luptă. Dar ia gândește-te, ne-a făcut pe noi! El ne-a făcut, nu Dumnezeu. Și de suferit tot pentru noi a suferit, în ultima instanță, mă gândesc la mama! Parcă ei nu i-ar fi plăcut să ducă o viață mai spirituală, dar cum să ducă? Or, după părerea mea, de-aici trebuie să pornească orice religie. Dar de ce să-i spunem religie și să nu-i spunem revoluție? Fă-ți din eliberarea omului de sub povara luptei pentru existență un crez și ai să vezi că, realizându-l, o să ai înaintea ta un om nou. Fiindcă omul trăiește urmărit de acest blestem al sudorii frunții și aici eu nu mai sunt marxist și cred în blestem. Și am să-ți explic de ce. Ai băgat de seamă că un om preferă să se arunce cu gâtul sub o roată decât să asculte un sfat înțelept? De ce face el chestia asta? Aici îmi place mie omul cel mai mult, încăpățânarea lui de a gândi liber, dar tot aici, să-ți spun drept, mă scoate și din

sărite. Nu acționează spre binele lui decât dacă nu mai are încotro. Ce vreau să spun? Cât timp are o poziție de retragere, nu va voi să iasă din starea foarte rea în care de altfel recunoaște și el că se află. Cu nici un chip. Ba chiar îți oferă un spectacol de lașitate de care până și lui îi e greață. Înțelegi că mă refer la țărani, pe care amândoi îi cunoaștem din experiență. În prezent ei circulă pe un drum liber, în sus, în jos, săracul poate ajunge bogat, bogatul poate ajunge sărac. Chiar ăștia care îi vezi că se adună aici și strigă și ei unii la alții că nu e bine cum trăiesc, ferească Dumnezeu să crezi că se gândește vreunul că tocmai poziția lor e cauza răului. Dar aici e paradoxul, ei știu în același timp că nu e bine și vor o mare schimbare. Dar o mare schimbare la care ei să participe eventual doar ca beneficiari. Nu merge așa! Eu nu le spun nimic, îi las să vorbească, fiindcă pe mine mă interesează primul pas: sporirea rândurilor noastre. Pe urmă mai vedem noi!

De mult Niculae nu mai făcea decât să asculte. Se vedea că îi plăcea acest om foarte tare și doar o expresie de neliniște, dar și de fascinație, mai acoperea în privirea lui bucuria că îl cunoscuse, că timpul trecea și că celălalt nu făcea nici el nici o mișcare să se ridice și să plece: simțea și el pesemne aceeași atracție pentru ascultător. Întrebarea care însoțește de obicei astfel de întâlniri hotărâtoare nu părea să se pună pentru nici unul din ei: dacă nu cumva era vorba aici de una din marile ispite ale vieții despre care nimeni nu-ți putea spune unde te poate duce dacă o urmezi, pentru Niculae; și ce rol va juca acest băiat în viitorul lui, îi va fi credincios sau dimpotrivă îl va trăda ca Iuda, pentru tânărul om pasionat de politică și de revoluție, care nu era deocamdată decât un notar dintr-o comună oarecare.

– Și dacă vrei la un moment dat să nu mai faci parte din partidul comunist, ce se întâmplă? zise Niculae într-un târziu.

– De ce să nu mai vrei să faci parte?

– Așa, să nu mai vrei!

– Foarte simplu, zise notarul, și-și vârî mâna în buzunarul dinlăuntrul hainei, de unde scoase un carnețel mic, cu scoarțe roșii, te prezinți cu ăsta la cel care ți l-a dat – sau la altul! exclamă notarul râzând – și îl predai. Nu e o problemă!

Spre ziuă, Niculae se întoarse acasă și se culcă. El nu știa că toată lumea îl văzuse pe el și pe notar pe terasa lui Valache și că mulți spuseseră și aflase și taică-său că „și ăsta micu al lui Moromete s-a înscris în partid". Fie că îl așteptase să se întoarcă, fie că se deșteptase doar auzindu-l, Moromete se foi în așternut și când Niculae se liniști la rândul lui, deodată îi spuse:

– Ei, ți-ai găsit eul tău?

Tăcerea care urmă arăta surprinderea, sau lipsa de obișnuință de a comunica dintre tată și fiu? Într-un târziu Niculae răspunse:

– Mi l-am găsit! Și ce te miri așa?

– Eu?!! făcu Moromete umflând parcă aerul negru din odaie cu mirarea lui. Apoi adăugă cu totală nepăsare: Dacă asta e calea care crezi tu de cuviință, să te pui cot la cot cu Ouăbei, eu ce pot să mai zic?

– Nimic, ce poți să mai zici, mai răspunse Niculae, după care tăcură amândoi și lăsară liniștea zorilor care învinețea geamurile să recadă asupra casei.

XIII

Astfel dispăru Niculae din sat, chemat repede la județeană și trimis apoi de acolo undeva la o școală de partid, după cum declară notarul. În urma lui își mai dădură și alții adeziunea și tot în acea perioadă se mai întâmplă ceva. Aristide chemă într-o seară la el pe frati-său, Năstase, pe gineri-său, inginerul agronom, domnul Petrică, pe unul din prietenii lui Moromete, Nae Cismaru, care tocmai fusese și el numit primar, dar nu stătuse nici măcar o zi întreagă, fiindcă dimineața îl numiseră și pe la prânz venise cineva de la prefectură și îl schimbase cu

altul. Năstase era cu cei doi băieți ai lui, Dan și Ștefan, și un nepot de soră, unul Vasile al Moașei, cam de seama lui Niculae, și Aristide mai chemă pe cineva, și anume pe unul al lui Ilie Tăbârgel, Isosică.

Se spunea despre acest Isosică – de fapt îl chema Tăbârgel Gheorghe, după numele lui tat-său, dar nu se știe cine îi scornise această poreclă, care, oricât te-ai fi gândit tot n-ai fi putut să-ți dai seama ce putea să însemne – că maică-sa l-ar fi făcut cu Aristide, de față mare, nu că l-ar fi născut, ci că înainte de a se fi măritat, Isosică ar fi existat deja în trupul ei și că n-ar fi știut nimeni. Altfel cum s-ar fi putut înțelege de ce de la o vreme Aristide îl tot chema pe la el pe acasă și se purta cu el cum nu prea avea cineva obiceiul să se poarte cu copilul altuia? Asta însă era greu de crezut de cei care își aduceau aminte de felul neobișnuit în care cu douăzeci de ani în urmă se măritase mama lui.

Se dusese pe atunci zvonul că o fată de pe la marginea satului, una Sița lui Ciucă, a vorbit cu Maica Domnului pe izlaz. Lumea, adică întâi femeile și copiii se duseseră numaidecât s-o vadă. Cine sunt mai bine pregătiți, pentru astfel de evenimente, decât femeile și copiii? Sița stătea pe prispă – era o toamnă blândă când se întâmplaseră toate acestea – întinsă pe o velință și un căpătâi înflorat și povestea. Că stătuse așa ca și acum pe izlaz aproape de loturi și păzea vacile și odată a văzut o femeie mergând pe deasupra vârfurilor porumbului. Era îmbrăcată în alb și în betelă și cu cununiță pe frunte. Și era așa de frumoasă că ea și-a dus mâinile la ochi, crezând că pe urmă când o să se uite iar, Maica Domnului o să piară. Atunci i-a auzit glasul: „Siță, ia-ți mâinile de la ochi." Și atunci Sița i-a spus: „Maica Domnului, ce-ai cu mine?" „Am venit la tine că te-am văzut cum stai tu pe izlaz singurică", i-a răspuns Maica Domnului oprindu-se înaintea ei, în aer, să fi fost picioarele ei cam la o șchioapă deasupra pământului. Și Sița nu mai știa pe urmă ce a fost; ajunsă cu povestirea aici abia putea să se mai țină în capul

oaselor. Mai apuca să spună că îi e somn și într-adevăr adormea numaidecât, un somn de se vedea parcă pe obrazul ei tot ce se petrecea cu ea dormind; i se mișcau ochii sub pleoapele închise, se ridica în capul oaselor și din gât îi ieșea un șuierat îndelung și subțire de înmărmurire, după care recădea pe căpătâi și dormea apoi ore întregi. La trezire, la rugămințile acelor femei care nu fuseseră acolo când povestise ea vedenia, o spunea din nou, și în câteva zile prispa, curtea și ograda lui Ciucă începură să nu se mai golească de lume.

Interesul stârnit de vedenia ei de pe izlaz n-ar fi ținut mai mult de câteva ceasuri și n-ar fi trecut de capătul uliței dacă n-ar fi fost somnul acela al ei ca o mărturie. Și nu se știe cine aprinse lângă ea o lumânare și o lipi de stâlpul casei, dar fu de ajuns ca să facă toată lumea la fel, mai ales când ea începea să povestească. Cum numărul celor care veneau s-o vadă creștea și nu se găseau lumânări, o rudă a lui Ciucă se duse la Pălămida și aduse o ladă plină din care începu să vândă la poartă, unde o altă rudă ridică o cruce mare, pe care bătură o candelă sub icoana Maicii Domnului, pe care o lipiră pe lemn. Veneau acum și bărbați și flăcăi curioși, fiindcă cei mai mulți n-o știau decât după nume și după o infirmitate a ei din naștere, era șchioapă; și când o vedeau pe drum o recunoșteau după mișcarea șoldului. Sița lui Ciucă, fata aceea cu un picior mai lung și unul mai scurt. Apărură apoi oameni și din satele vecine și în curând atraseră atenția în special doi, îmbrăcați în flanele cărămizii ca orice țărani, dar care la o privire mai apropiată se vedea că aveau și ei ceva, unuia i se făcea o băsică în frunte, așa cât un ou, când vorbea și celălalt era ciung de-o mână și avea și gâtul strâmb, dar nu într-o parte, ci dus înainte încât de departe ai fi zis că se uită la ceva și nu vrea să-și mai tragă capul îndărăt. „Fraților, zise într-o zi cel dintâi, și numai la unele cuvinte – și asta era cel mai ciudat la el – îi ieșea pentru o clipă băsica aceea în frunte. Fraților, repetă el până ce toată lumea

auzi și se opri orice mișcare, să ridicăm aici, fraților, un mic lăcaș al Domnului și să ne închinăm și să ne rugăm. Poate să vină ploaie și vreme rea, și omul ăsta sfânt, care e părintele acestei fete, trebuie ajutat să poată să-și vadă de gospodărie, căci noi, fraților, îl stingherim de nu mai poate să se miște, să dea la vite și să-și vadă de copiii pe care îi mai are."

Ciucă mai avea încă trei copii afară de Sița, cel mai mic umbla încă doar în cămașă și izmene, destul de gras însă, cu capul mare, cu ceafa umflată ca o tigvă și puțin cam sâsâit. Oratorul acesta necunoscut vorbi apoi mai departe arătând că lesne s-ar putea ridica acel lăcaș al Domnului dacă fiecare care ar veni aici ar da la poartă numai câte un franc. Nici n-ar trece trei zile și s-ar înfăptui cuvintele lui Cristos, fiul Maicii Domnului, care a spus dușmanilor: Dărâm acest templu și în trei zile îl ridic din nou.

Iată deci cum puteau fi răstălmăcite cuvintele Nazarineanului. Supărat, preotul se ridică în biserică împotriva acestor doi necunoscuți care se îndepărtaseră de pe drumul adevărat al lui Cristos și ceru oamenilor și muierilor să nu-i asculte și să nu se mai ducă în curtea acelei fete, dar fu zadarnic, nu trecu mult, nu chiar trei zile, dar nu mai mult de câteva săptămâni și lăcașul fu ridicat.

Nimeni nu mai știa bine ce se întâmplase după aceea, cum ajunsese fata să spună la un moment dat că peste trei zile o să zboare. Să fi fost unul din cei doi străini care o îndemnase, sau poate gândul să se fi născut în chiar mintea ei, în timp ce cădea în somnul acela sub ochii celor adunați? Faptul ului pe mulți, fiindcă, ziceau ei, dacă zboară, nu era ăsta semnul că a venit sfârșitul lumii? Totuși nu era prea multă lume în curtea lui Ciucă în după-amiaza acelei zile când fata trebuia să facă minunea, erau însă cei care nu se îndoiau, și care sunt totdeauna destui ca să susțină orice miracol. Fata, ca de obicei, dormea și vorbea în somn și la ora anunțată, când se trezi, ea declară foarte senină că Maica Domnului i-a spus că n-are voie să zboare până nu se face mireasă. Mama și cu omul acela care făcea băsică la frunte când vorbea, însoțit de cel cu gâtul strâmbat, intrară în casă și se sfătuiră cu rudele ce să facă; nu se înțelegea bine ce vroia fata, să fie îmbrăcată în rochie de mireasă sau chiar vroia să fie mireasă de adevăratelea? Atâtat de această așteptare, de luminile de lumânări, de ceea ce avea să se întâmple, frățiorul cu ceafa rotundă ca o tigvă năvăli deodată în casă peste ei și cu brațele întinse începu să țipe sâsâit la tat-său: „Eu spor, tete, eu spor!" Adică el zboară! Îngrijorat și blând Ciucă îl apucă duios de mâini și îi zise: „Măi Nilă, stai aci, tu zbori, Sița zboară, eu cu cine mai rămân?". Copiii auziră și răspândiră în sat aceste cuvinte ale omului și ceea ce nu reușise să facă popa în biserică, reușiseră ei: alergau prin curți sau pe drum ca niște smintiți și cu brațele în aer, așa cum țin păsările aripile, răcneau sâsâit: „Eu spor, tete, eu spor!" Și pelerinajul în curtea Siței se opri.

Printre dulgherii care lucrară la ridicarea acelui locaș, numai unul nu vrusese să primească bani și ăsta era Ilie al lui Tăbârgel. El se însură cu Sița în aceeași toamnă și o luă cu nuntă, la dorința ei, care ținuse ca lumea să știe că atâta vreme cât a fost la părinți a fost fată mare. Nu se lămuri însă în noaptea nunții dacă într-adevăr fusese, nu prea se mai ținea seama de acest obicei, fiindcă se dovedise în ultima vreme că nu așa încep cele mai bune familii, ci întâi fata se ia cu băiatul, să trăiască doi-trei ani fără cununie și fără forme și dacă după acest timp băiatul care a luat-o n-o gonește, sau fata nu fuge, tânăra familie, adesea cu un copil destul de mare ca să-și aducă aminte mai târziu ca de ceva din povești, când maică-sa era îmbrăcată în alb de sus până jos, face la un moment dat toate acestea, adică formele la primărie și cununia religioasă, cu marea ei petrecere; era semnul că însurătoarea băiatului și măritișul fetei au reușit și că de aici înainte nu se vor mai despărți toată viața.

După însurătoare, Ilie Tăbârgel se certă cu socrul, care se dovedi că nu era el chiar așa de blând cum părea și trebui să-i ia din târla lui, cu forța, lăcașul la care el lucrase pe degeaba și

considera că i se cuvine; nici vorbă să i-l lase, îl dezveli la tălpici, îl puse pe roți, îl scoase cu patru boi și îl duse în curtea părinților lui; bineînțeles că îi luă și cărămida de postament și luă și crucea cea mare din curte, pe care tot el o făcuse; era din lemn bun și îi trebuia. Ciucă îl înjură în chiar momentele când o scotea din pământ, și îi spuse să se îngroape cu ea, și să i-o pună el, Ciucă, la cap, chiar în ziua când o credea el, adică gineri-său, că îi e cel mai bine. Atunci să i-o pună!

Ilie Tăbârgel și Sița se arătară mai târziu că nu erau nici credincioși nici eretici, cum le spusese preotul, nu se duceau nici la biserică, și nici cu cei doi străini, cel cu gâlmă la frunte și cel cu gâtul strâmb, nu mai avură de-a face. Avură un singur copil, pe acest Isosică și nu stătu nimeni să le numere lunile de când se luaseră, pesemne că nu bătuse nimănui la ochi. Țineau amândoi foarte tare la băiat, și știa toată lumea că la ei în casă Isosică era cel care făcea ce vrea și nu tatăl și cu atât mai puțin bunicul. În loc să-l strice însă ca pe alți copii, pe Isosică situația asta îl făcuse doar vesel și se apucase doar de fumat. Într-adevăr fuma mereu, dar nu cu lăcomie, ci lăsa țigara să-i ardă îndelung în colțul gurii în timp ce el arăta învăluit în fumul ei pe gânduri și o lua din când în când în mână și scuipa mărunt pe cotorul ei ca și când foița de atâta stat între buzele lui s-ar fi tot desfăcut. I-ar fi fost greu cuiva din sat să spună dacă atunci când stătea el așa și fuma, se gândea la ceva, dar nici să spună că nu se gândea nu putea. De când ajunsese flăcău, adică nu de mult, intrase în vorbă cu una a Ciulchii, cam de seama lui, o fată foarte frumoasă, dar foarte săracă și mai ales rea, dintre cele care nu se feresc de cuvinte și când se lega cineva de ea le folosea ca pe niște cuțite, așa limbă ascuțită avea. Îi plăcuse lui fata asta, se înțelegea pesemne bine cu ea, fiindcă erau în vorbă de vreun an de zile și Isosică nu mai fusese văzut cu nici o alta, cum aveau obiceiul flăcăii cât erau flăcăi, cei mai mulți, chiar când țineau cu adevărat la una și aveau de gând

să se însoare cu ea. Se pare că pe Isosică nu-l interesa acest gen de isprăvi, deși îi asculta și el, ca și alții, pe cei care se lăudau și vroia și el să știe, ca și ceilalți, cine era fata care zicea ăla că i-a făcut și i-a dres. El arăta ca și însurat cu Ciulca, fiindcă erau văzuți împreună chiar și ziua, la câmp sau prin sat. Nu prea se înțelegea totuși ce e între ei și Ilie Tăbârgel se supără într-o zi și îi spuse feciorului său că n-avea nimic contra Ciulchii – cu timpul fata avea să poarte numele maică-sii și avea să i se spună simplu Ciulca, – cu toate că n-avea decât un pogon de pământ, și, zise tatăl, nimic de la mă-sa, dar, adăugă el, știind că tot vorbea degeaba, „dacă țineți unul la altul, de ce nu vă luați?" adică măcar să se cheme că s-au luat din dragoste. N-avea însă de ce „să se cheme", fiindcă cu adevărat Isosică nu mai putea nici ziua fără s-o vadă pe fată. Trimitea pe cineva după ea mai ales când era la câmp, și nu făcea nimic izbitor, nu se piteau nici în porumburi și nici în cine știe ce văgăună ca alții, ci stăteau liniștiți în văzul la toți, fata cu ceva de lucru în mână, de obicei o iie, iar el cu capul în poala ei, cu ochii închiși, ai fi zis că era nedormit; dar nu dormea, deși aproape în fiecare noapte se întorcea de la ea la ziuă. În asemenea clipe, dacă vorbea, Ciulca avea alt glas, fără nimic ascuțit în el și după un timp începea fără veste să cânte.

XIV

Când Aristide trimise pe cineva să-i spună să vină seara la el, Isosică nu era acasă, plecase cu caii pe izlaz. Ceilalți băieți jucau bobicul, el însă sta întins pe dulamă și se uita neclintit la ei, dar această privire a lui nu-i vedea și se pare că nici veselia și glasurile lor nu-i atingeau auzul, fiindcă nu zise nimic când unul dintre băieți îl strigă întrebându-l dacă nu vrea să joace; le trebuia unul ca să fie cu soț. Isosică se uita la ei, dar nu răspunse. Nici ei însă nu-l mai luară în seamă și își văzură mai departe de joc. Cel care era *la blană* se aplecă, puse bobicul pe

ea, apoi se trase într-o parte cu pălăria în mâini, întoarsă cu fundul în jos și făcu semn celui care era la rând să-i dea drumul. *Blana* era de fapt un ciomag mai gros de corn, potrivit ca unul din capete să fie neted să poată sta pe el bobicul și să poată în același timp să fie puțin vârât și în pământ, să nu sară în sus. Cel care lovea se dădu mult înapoi, își potrivi distanța din ochi, apoi prin trei salturi își luă vânt și ținti lăsând să-i zboare ciomagul din mâini cu un vuiet scurt. Șters fulgerător de pe *blană*, bobicul avu o pornire care nici nu se văzu și se topi în depărtare în văzduh cu un piuit. Cei din fund se dădură cu repeziciune de-a-ndaratele să-l poată prinde și zvârli în pălăria celui de la *blană* cu care ținea în echipă, înainte ca jucătorul să se întoarcă cu ciomagul. Dar cu ochii prea mult în sus, picioarele desculțe ale unuia din ei nimeriră drept într-un scaiete și băiatul scoase un răcnet și începu să înjure. În acest timp, maimuțărind cine știe pe cine văzuse el că așa se mânuie un baston, jucătorul se înapoia triumfător după ce și-l culesese, după lovitură, mergând la pas cu el în mână ca la plimbare: adică ăia din fund aveau mult de alergat până să zvârle ei bobicul și să-l prindă ăsta în pălărie, nu trebuia să fugă ca de obicei.

– Brava, mă, Tilimplă, zise Isosică. Acum ia vin încoace!

– Pe mine mă chemi, nea Gheorghe! zise băiatul mirat.

– Da, pe tine, zise Isosică. Câte mai ai?

– Păi în afară de asta de-adineauri, mai am patru.

– Bine, zise Isosică. Dă-le și pe-alea patru și pe urmă vino încoace.

Și își vârî fața în haină ca și când și-ar fi continuat un somn întrerupt.

– Ce e, nea Gheorghe? zise băiatul pe urmă, apropiindu-se și șezând jos.

– Mă Tilimplă, zise Isosică și se opri, rămase câteva clipe nemișcat. Nu se uita nicăieri, își ridicase fața și tăcea. Alături de el, la câțiva pași, trei fete stăteau cu frunțile plecate în mica

pânză pe care o brodau și se putea ghici după mișcările rare ale acului invizibil că, înainte de a spune ceva, fiecare avea timp îndelung să se gândească. Jocul băieților nu le tulbura, dar când Isosică îl chemă la el pe unul din ei, cea care părea mai mică dintre fete lăsă acul înfipt pe jumătate în pânză și mișcările i se opriră. Nu-și ridică privirea, dar se vedea că urechea stă la pândă și că se străduia să biruie răcnetele băieților și să audă de ce îl chemase Isosică pe acela. Câmpia era plină de toate vitele pe care le putea avea un sat, de la cârduri de oi până la capre, se vedea câte o babă cu astfel de animal. Și pe lângă băieți erau și oameni mari, cu câini, și grupuri de fete.

De jur-împrejurul izlazului și al miriștii în care se prelungea, se vedeau porumburi înalte cu foile frânte, cu știuleți umflați, cu mătasea roșie. Soarele stătea într-o parte pe cer și un străin n-ar fi putut ști dacă lumina lui, care dădea fiecărui om sau animal o umbră, e spre apus sau spre răsărit, și nici dacă iarba de un verde crud care învelea pământul e de primăvară sau de toamnă. Numai miriștile rase și galbene din depărtare arătau că oricum grâul fusese secerat de mult iar mătasea roșie, uscată, a știuleților, că putea fi sfârșitul lui septembrie.

– Dă-te mai așa, treci în partea asta, zise Isosică în șoaptă, întorcându-și fața în așa fel încât se vedea că nu vroia să fie auzit de cele trei fete de alături. Dacă eu o să-ți spun ție să te duci undeva, tu o să știi ce să spui, sau o să mă faci de râs și mai bine nu te mai trimit?

– Nea Gheorghe, zise băiatul cu aerul că ceea ce avea să spună el acuma era un obstacol care nu vedea cum putea fi trecut. Eu mă duc, dar cine o să aibă grijă de caii mei?

– Lasă, mă, îl liniști Isosică. Eu o să am grijă. Care sunt caii tăi?

– Uite ăia doi de acolo, ăia negri cu chisița albă și cu căpăstru în cap.

– Ei, acolo ai să-i găsești, zise Isosică. Uite ici, continuă el scoțând dintr-un buzunar al pantalonilor o grămadă de obiecte mici, o piatră de cremene, un amnar, niște iască, niște nasturi de flanelă, niște acare și printre ele câteva monezi mici și galbene. Dar nu se mai auzi nimic din ce îi spuse el băiatului, care după câteva clipe o și luă din loc. Isosică își întoarse fața înainte uitându-se ca și la început la jocul băieților și într-o vreme i se auzi din nou glasul. Îi cerea unuia să aibă grijă și de caii celui plecat, să nu le fure cineva căpestrele...

De undeva din fund unde stăteau cei care prindeau bobicul se auzi tot atunci un fluierat lung și o voce care strigă:

– Bă, al lui Pretorian, se bate berbecul tău cu al lui Gavrilă, vino dracu și-l gonește că-l omoară ăla, îți rămân oile nemârlite.

Se vedea într-adevăr în stânga un cârd de oi fugind de parcă s-ar fi năpustit un lup asupra lor și în spate, la o distanță de aproape o sută de metri alergând unul spre altul, se făcură văzuți doi berbeci cu coarnele mari cât ale unor cerbi și răsucite în spirale largi și cu gâturile groase ca de boi.

– Fugi, mă, și desparte-i, răcni același glas, dar nu mai era timp și cei cu bobicul se opriră și ei să se uite.

La zece metri de ciocnire unul din berbeci șovăi. Într-adevăr, celălalt venea în salturi cu fruntea în sus și neînfricat, dar și cel de-al doilea își învinse șovăiala și se izbiră în capete cu atâta violență încât lovitura îi ridică pe amândoi în aer aproape un metru. Băieții săriră numaidecât și îi despărțiră cu lovituri de ciomege, apoi se întoarseră la bobic.

– E cel mai al dracului berbec, zise unul, dacă îl mai lăsam o dată, cădea al lui Pretorian de-a berbeleacul.

– Ăsta era să omoare cățeaua lui al lui Dumitru lui Nae, mă, zise altul cu admirație. Cât intri în cârdul lor, îl vezi cum ridică coarnele în aer... Cică Lisandru l-a învățat de mic, îi dădea porumb din mână.

Departe de cei care jucau bobicul alți băieți stăteau câte trei sau patru, întinși pe burtă, unii singuri, fără fete prin preajmă,

având în schimb, foarte aproape de ei, vitele. Erau pe lângă porumburi și pesemne că le păzeau să nu intre și să-i prindă pândarul. Unii stăteau chiar într-un lan sub o tufă și coceau dovleac. Prin preajmă se vedeau azvârliți și coceni fără boabe, semn că copseseră mai înainte și porumb și se săturaseră de el. Venind dinspre cei care jucau bobicul, un băiat se apropie de cei de lângă tufă și se așeză și el lângă foc. Se întinse apoi și luă un cotolan de alături și îl desfoi. Îi rupse cotorul încă crud și vârful, care îi lăsă în palme lapte din boabele strivite, și îl puse la foc. Între timp un cal se apropia atras de mirosul de porumb jupuit și își mișca în sus și în jos gâtul lui lung, cu urechile întinse înainte, semn de prietenie și de întrebare dacă nu i se putea vârî și lui în gură un cotolan.

– Du-te, bă, de-aici, zise cel numit mai înainte Pretorian și puse mâna pe un știulete și dădu cu el în cal.

Știuletele căzu alături, se lovi de burta animalului care se dădu înapoi și începu apoi să-și înfigă dinții lui mari în el.

– De ce dai, mă, în el, zise un altul, nu e al tău? Și vezi dracului dacă s-a copt dovleacul ăla, să plecăm, că dacă dă peste noi vreunul de-al lui Năstase ne rupe junghietura gâtului.

– Da' de ce, râse al lui Pretorian, ăsta e pământul lor?

– Dar al cui!

– Calul ăsta al tău mai e armăsar, mă, al lui Pretorian? se miră un altul uitându-se curios cum calul dădea acum foarte zgomotos târcoale unei iepe, și cum la un moment dat se și aruncă pe ea fără veste.

Băieții lăsară jocul și se răsuciră să vadă. Calul începu să scoată din gâtul lui cabrat, printre dinții lui lați cu care o apucase pe iapă de coamă, niște nechezături așa de ciudate, încât ai fi zis că e un om din gâtul căruia ies rugăminți pline de umilință și de recunoștință. Își luă și mai mult vânt, dar apoi totul se termină cu o renunțare de neînțeles, se dădu jos după ea și începu liniștit să pască.

– Ce rău era ăsta până l-am jugănit, zise al lui Pretorian, odată era să mă mănânce.

– Ce vorbești! Și mânzul ăla îl are iapa de la el?

– Aha!

– Și de ce dracu arată așa de puchinos?

– Să vă spui de ce, tata mi-a zis să-l las dracu pe câmp, dar el vine mereu acasă, ne pomenim cu el la poartă, nu putem să scăpăm de el.

– Dar ce are?

– L-a mursicat într-o zi un lup, zise al lui Pretorian, eram cu tata cu căruța în Frunzari. A ieșit din Cotigeoaia, dracu să-l ia de unde! Dacă ne trezeam mai devreme îl omoram cu furcile. La iapă și la cal nu s-a dat, i-a fost frică, o fi fost ogârjit de nemâncare, s-a dat și el la mânz și l-a mursicat uite aici.

Și al lui Pretorian le arătă cam pe unde, prin preajma inimii.

– Și? zise unul din băieți.

– Și a făcut viermi. Noi am zis că o să-i treacă, dar n-avem ce-i mai face, și tata l-a lăsat odată legat lângă pădure, să vie iar lupul ăla să-l mănânce. N-a mai venit nici un lup, l-a dezlegat și îl mai ținem de mila iepii. Dar îl mănâncă viermii de viu...

– Păi hai să-l omorâm, zise atunci un alt băiat, după ce stătuse cu gura căscată câteva clipe lungi.

Al lui Pretorian nu zise nimic, dar se uită în jurul său căutând ceva.

Apoi se proptiră amândoi în ciomege și se ridicară lăsând dovleacul în spuza fierbinte; ieșiră pe miriște. Cel care propusese să-l omoare prinse mânzul de mica lui coamă de pui de cal, și cu ajutorul celorlalți, îl puse jos pe partea unde nu era rănit și se uitară toți să vadă cât era de adâncă mușcătura. Era foarte adâncă, și băieții se înghemuiră pe rând, cu chipurile vii, aprinse de curiozitate. Unul din ei zise:

– De ce nu i-ați turnat creolină?

– I-am turnat și s-a închis și credeam că i-a trecut, răspunse al lui Pretorian. Când colo, degeaba, i-au deschis-o iar viermii.

Se lăsă o tăcere. Undeva în zarea îndepărtată fluieră prelung ceva, ca un avertisment de neînțeles și se văzu apoi năvălind peste cerul senin, aplecat mult în partea aceea, o coloană de fum gros și urât ca de incendiu. Mai încolo alți cai pășteau neturburați și prin apropierea lor păștea un cârd de oi.

– Ei, îl omorâm? zise băiatul care venise cel dintâi cu ideea asta. Părea foarte dornic să treacă la faptă.

– Hai să-l omorâm, se hotărî atunci al lui Pretorian. Și tata mi-a spus de câteva ori, dar mi-a fost milă: omoară-l, mă, zice. Îl omorâm, dar cum?

Băiatul care dăduse ideea stătea pe vine și se uita. Nici el nu știa cum. Mânzul clipea rar din ochii lui mari și negri și respira cu burta, i se urca și i se lăsa în jos tot trupul, abdomenul lui mititel, acoperit de păr mare și pufos. Băiatul acela se uita țintă la burta lui mișcătoare și deodată înțelesese cum. Îl apucă pe mânz de nări și i le strânse. Mânzul zvâcni și începu să se zbată. Era așa de voinic, acest băiat pentru cei cincisprezece sau șaptesprezece ani ai lui încât el nici măcar nu spuse celorlalți să-l ajute, să-i țină mânzului picioarele. Cuprinsă de o bănuială nelămurită, iapa veni până în apropiere, dar o alungară cu fluierături. Ea întorcea însă capul cu urechile ciulite în față parcă i-ar fi întrebat: ce fac ei acolo cu mânzul ei?

– Dă, mă, în ea, zise al lui Pretorian.

Și o goniră iar. De prin toate părțile începură să se apropie și alți băieți, dar între timp totul se terminase, nu mai apucară să vadă nimic, băiatul acela și cu Pretorian omorâseră mânzul înăbușindu-l, îl trăgeau acum de picioarele dinapoi și îl duceau undeva în porumb, în timp ce alții goneau mereu cât mai departe iapa, ca să nu-l vadă.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

XV

Băiatul pe care îl trimisese Isosică undeva nu se întoarse prea curând și când apăru în sfârșit în depărtare pe tipsia fără

obstacol a câmpiei nu se grăbea să se apropie ca și când ar fi vrut să spună prin mersul lui, parcă stânjenit, că n-a făcut nimic și nu prea se simte îndemnat să vie mai repede de vreme ce lucrul acela pentru care fusese trimis tot nu s-a putut face. Isosică însă nu-și luă ochii de la el până ce nu-l văzu alături.

– Ce e, bă, de ce întârziași atâta? îi zise.

Vorbise ca și mai înainte, cu spatele la fete și cu o voce coborâtă.

Băiatul nu răspunse de ce întârziase, dar de astă dată privirea lui spunea că a făcut tot ce i s-a spus și că a ieșit așa cum trebuia să iasă.

– Zi-i, bă, se supără Isosică abia ridicând glasul.

– Am fost, nea Gheorghe, se apără băiatul, dar nu mai adăugă apoi nimic și rămase în așteptare, cu privirea însă mai grăitoare decât cuvintele.

– Ei, ce ți-a zis?

– A zis, răspunse băiatul tărăgănat, că de ce nu vine persoana asta s-o cunosc și eu. „Cine e, mă?" mi-a zis.

– Și i-ai spus?

– Păi nu mi-ai spus să nu-i spun? zise băiatul.

– Păi ți-am spus eu, dar... Mai era cineva la el în birou?

– Mai erea, dar i-am spus așa cum m-ai învățat: „Domn notar, vreau să-ți spun ceva personal". „Spune, mă", zice. „Nu acum, zic, mai pe urmă." „Când mai pe urmă?" Și el a înțeles și am așteptat până nu mai era nimeni. Că era multă lume la el acolo.

– Și altceva n-a mai zis?

– Așa a zis: spune-i persoanei care te-a trimis să treacă pe la mine, că am și eu ceva să-i spun.

– Ce? zise Isosică.

Băiatul ridică din umeri: asta chiar că n-avea de unde să știe.

– Bine, reluă Isosică, dar când i-ai spus ce vor ăia să facă cu sediul nu te-a întrebat de unde știu eu?

– Ba m-a întrebat, își aduse aminte, cam agasat, băiatul: „De unde știe nean-tău Isosică, zice, chestia asta?" „Chiar de la ăia care vor să spargă sediul, de la alde Pătăleață...", i-am spus.

– Bine, zise Isosică mulțumit. Și la Ciulca ai fost?

Băiatul dădu din cap de sus în jos: a fost!

– Bine, mă, Tilimplă, mai zise Isosică și se ridică în picioare și își scutură tunica. Uite-ți colo caii și bagă de seamă să nu sufli cuiva...

Dintre băieții care jucau bobicul pe izlaz se desprinse la un moment dat de grup unul de la *blană*, și o luă pe acea parte a câmpiei opusă satului, adică spre Cotigeoaia, alături de care se vedeau în zare alte vite păscând, mai ales numeroși cai. Nu se știa de ce băiatul acesta era însuflețit de ceva care parcă n-avea nici pentru el nume, fiindcă sărea din când în când în ciomag. Îl proptea la marginea unui obstacol care însă putea fi și ocolit, un grup de scaieți, o crăpătură de pământ, sau dacă drumul era prea mult timp neted chiar un obstacol imaginar. Mai putea fi mult până la apusul soarelui, fiindcă drumul lui pe cer spre marginea orizontului era mereu greu de ghicit și nu dădea nici un semn izbitor că în curând avea să se facă roșu. Numai cine îl cunoștea bine putea să simtă în raza lui o foarte puțin tremurată îngălbenire, deși miezul îi era mai departe alb.

Când nu sărea, băiatul reteza cu ciomagul lui ager vârfurile înalte, cu măciuliile încă violete ale scaieților sau izbea în câte o piatră pe care o smulgea din locul ei cu atâta precizie și putere că o făcea să zbârnâie ca un proiectil trimițând-o cu o traiectorie înaltă în văzduh. Din aceeași pricină se luă după un cârd de oi ca un cățelandru cu limba scoasă și le goni aiurea, stârnind undeva într-un grup îndepărtat de băieți fluierături și înjurături furioase la adresa mamei și tatălui său.

Când se întoarse acest băiat, Ciulca venise și Isosică stătea cu capul în poala ei. Soarele nu mai avea raze împrejur, se făcuse ca un talger roșu și atingea buza orizontului gata să înceapă

să se ducă. Băiatul se apropie de una din fete și începu să-i spună ceva la ureche. Ea îl ascultă câteva clipe cu acul uitat în iie, apoi îl ascultă împungând mai departe, rar, cu scurte opriri, cu fruntea plecată, încât nu i se vedea fața și nu se auzea dacă doar ascultă sau mai întreabă și ea din când în când câte ceva. Apoi băiatul nu mai zise nimic, se sculă și se îndepărtă.

– Unde-ai fost, mă, ce-ai văzut? se lipi unul de el, dar băiatul își smuci brațul și nu vru să spună nimic.

– Pe cine ai văzut, mă, hai spune, se apropie un altul.

În clipa aceea Ciulca își ridică fruntea din ie, pândi câteva clipe ce își spuneau băieții și apoi deodată rosti:

– Ia ascultați, mă, vouă nu vă e rușine, măgarilor, dacă mă scol acuma la voi și vă dau câteva peste nas, vă învățați voi cum să vorbiți, când e de față fete. Ia fugiți de-aici!

Băieții se supuseră imediat, cu toate că s-ar fi părut că nu aud ce li se spune, se sculară în ciomege și se duseră mai încolo. Fata care aflase despre ce era vorba stătea tot cu fruntea plecată și acum soarele apunând îi roșea fața atât cât se vedea, sau poate că era roșie de ceea ce auzise. Mâna i se mișca în aer parcă ar fi făcut niște semne când într-o parte, când puțin mai în alta, ca și când ar fi respins mereu cu blândețe ceva care i se oferea stăruitor și ea nu voia să primească. Celelalte tăceau și ele își vedeau de cusături, numai Ciulca arăta parcă mai atâtată de ceva, întindea ia pe genunchi, băga degetul în ea și apăsa, descosea rupând firele cu dinții și scuipând alături. Amurgul începea să coboare venind de sus cu răcoare în timp ce pământul mai era încă luminat și cald, se mai vedeau încă firele de iarbă și scaieții îndepărtați cu măciuliile lor colorate și florile de câmp ale trifoiului de toamnă, ca niște dude roșcate căzute pe jos. Caprele treceau spre sat cu iezii lor lânoși cu mersul săltăreț și oile, în cârduri mari, începeau să tragă și ele spre casă, mai păsteau încă, dar cu capetele spre salcâmii stufoși ai satului din depărtare, pe care apusul soarelui îl îndepărta parcă și mai mult.

Deodată, fata care primise o veste de la băiatul acela își ridică fruntea. Avea ochii aprinși de lumina asfințitului la care se uita nemișcată. Cum stătea așa, începu fără veste să cânte. Își reluă cusătura și cu fruntea aplecată cântecul ei se ridică în înserarea care se lăsa, nefiresc de subțire, înalt și cu mare putere, parcă ar fi cântat ajutată de o foiță de leandru sau de păr, cum făceau băieții când se duceau sau se întorceau noaptea de pe la fetele lor. Dar era glasul ei, nu al foiței, îi strângea sau îi umfla gâtul, țipând cu întreruperi de-ai fi zis că vocea i se frângea sugrumată. Era în cântecul ei o credință potrivnică oricărei gândiri, pe care o au numai fetele și o pierd muierile, că e așa cum știe ea, orice i-ai spune, chiar dacă ai lua-o de mână și ai duce-o să vadă cu ochii ei pe băiatul la care ține, peste fusta ridicată a alteia...

Când soarele se dusese de tot fata se oprise de mult din cântat și începuse Ciulca. De la locul lor de acolo unde stăteau ai fi zis că fetele n-au simțit că se apropie întunericul fiindcă ele continuau să împungă cu acul în iile lor și te mirai cum de mai vedeau să coasă înainte. În curând însă se ridicară toți și băieții încălicară pe cai și o luară spre sat. Cârduri de oi și de vite behăiau neîncetat, prinse de excitația asfințitului, sfârșitul unei zile, mulsul și domnia tăcută a nopții.

XVI

Isosică nu apucă să intre bine în curte cu caii că alde tat-său îi și spuse că Aristide trimisese pe cineva după el să-l cheme.

– Ce-are cu mine? zise Isosică fără să se mire.

– El știe, de unde să știu eu, răspunse și tatăl tot așa.

Și adăugă amănuntul că să se ducă nemâncat, de astă dată cu oarecare nedumerire, ca și când s-ar fi găsit mulți oameni în sat care să nu poată mânca de două ori la rând. Pesemne că de atâția ani de când trăia bine, Aristide ajunsese să creadă că și alții o duceau tot așa și că nu le priia două mese una după

alta, cum nu i-ar fi priit lui. Încât Isosică făcu ceea ce ar fi făcut și tat-său, se așeză la masă și abia pe urmă se spălă pe mâini, își puse o cămașă curată și plecă la Aristide.

Se înserase bine peste tot, se vedeau luminile din vetre și acea mișcare înceată a umbrelor din fața ușilor deschise spre bătătură, din care se putea ghici că toată lumea începuse, sfârșise sau era încă la masă: întunericul se clătina străpuns de razele tremurătoare care veneau din tindă și care lăsau să se vadă câinele așteptând pe prispă așezat în fund, sau umbra unei mâini mărită până la grajd, a cărei sursă putea să fie acolo în tindă între cele două odăi, a unui copil care ducea lingura la gură, sau a unei fete care spăla vasele și le punea curate la locul lor pe poliță. Salcâmii, nemișcați și întunecoși, păreau fără frunze, uriași tăcuți și negri care poate că dormeau și ei sporind astfel liniștea care atrăgea animalele să se lipească cu burta de pământ și pe oamenii care își mai purtau încă ființa cine știe pe unde și încotro, să se grăbească să facă același lucru: somnul era o taină de aici de jos, nicăieri sus cerul nu se oprea să doarmă, se schimba mereu până la ziuă și poate doar soarele mai apropiat de oameni dormea și el în timpul nopții... Era însă greu de lămurit cum ajungea el totuși dimineața pe dedesubt să răsară din nou tocmai în partea cealaltă...

– Vorbeam cu nean-tău Năstase și cu gineri-meu, zise Aristide când Isosică intră în odaie și fostul primar de dinainte de război îi arătă cu mâna un scaun lângă el, să se așeze. Că el zice că comuniștii n-or să țină mult, că n-o să-i sprijine nimeni. Și eu îi spuneam că se găsește, găsești să-l omori și pe tac-tău. Dacă chem eu aici la mine pe Badea lui Ilie Cârcâdat și-i spun, bă, îți dau un pogon de pământ, dă-i una în cap lui alde tac-tău! Ai să vezi că-i dă!

Năstase ascultă toată chestia asta tăcut și scârbit. Era neras și arăta mult mai bătrân decât era, în timp ce frati-său Aristide, care nu era decât cu doi-trei ani mai tânăr decât el, arăta cu

mult mai puțin. Pe pat fiul cel mare al lui Năstase, Dan, tăcea și el și fuma cu țigarea în mână în timp ce Isosică o ținea între buze și umplea odaia de fum.

– Cum dracu de nu se dădu, mă, câinele ăsta al lui neant-tău Aristide la tine? se miră Năstase uitându-se la Isosică. Pe Dan era să-l muște de picior!

Isosică avea într-adevăr acest dar ciudat că trecerea lui prin sat și chiar prin curțile altora nu era nici anunțată și nici însoțită de lătratul vreunui câine. De aceea și drumurile lui erau greu de urmărit, trecea pe uliți agale învăluit în fum și nu o dată unii se certau că l-au văzut în același timp în locuri diferite, cu martori. Când pleca dintr-un loc parcă pierea, cu toate că se putea întâmpla să stea în locul acela ceasuri întregi. Dacă ar fi fost întrebat cel care îl văzuse stând, să zicem pe o podișcă împreună cu cineva, încotro a luat-o când a plecat, acela n-ar fi știut precis, chiar dacă drumul n-ar fi avut decât un încoace și un încolo, adică n-ar fi fost o răspântie de uliți, ci un drum drept și fără cotituri. Numai taică-său băgase odată de seamă că nu-l lătra un câine, care tot așa, cum zisese și Năstase, la el se repezise să-l sfâșie. „De ce, măi Gheorghe, nu se dau câinii la tine când intri într-o curte?" „Mă cunosc, dă-i dracu", răspunsese Isosică nepăsător. Dar nu era adevărat, fiindcă chiar dacă nu-l cunoștea, cel mai învrăjbit câine se potolea deodată cu vederea lui sau doar la auzul glasului lui, iar alții începeau chiar să se gudure, cădeau pe spate cu labele în sus și Isosică se apleca în treacăt, îi gâdila pe burtă și își vedea de drum.

– S-o fi culcat și el, îi răspunse Isosică lui Năstase. Mai dorm și câinii!

În odaie era lumină albă, frumoasă, de petromax, însă la geamuri fuseseră închise pe dinafară obloanele. Toată casa mirosea a pâine proaspătă și a friptură pe jărăgai. Velințele roșii de pe pat și șervetele mari de la ferestre cusute cu șebace de mătase împodobeau odaia ca la alții la botez sau la Anul Nou.

– Bea, mă, Isosică, zise Aristide turnând dintr-o sticlă într-o ceașcă mică și înflorată de porțelan.

Parcă turna doctorie, așa grijă avea să nu pice ceva pe jos. Băiatul gustă și se îndreptă în scaun, cu ochii mari. Aristide nu bea țuică obișnuită, ci dintre acelea în care nu se pune deloc apă când se distilează în cazan, iese de prună curată, de struguri sau de ce e, cu un grad mare: ce scot alții dintr-un cazan, dintr-o astfel de fierbere iese de trei, patru ori mai puțin. Trebuia să fii însă Aristide să te înduri să scoți atât de puțin.

– Așa că asta e, continuă Aristide adresându-se lui frati-său.

– Nu e aia, zise Năstase tărăgănat și cu dispreț. Ăla care zici tu, Cârcâdaț, e un bețiv!

– Ăla e un bețiv, ăla e un curvar, ăla e un hoț, zise Aristide. Eu nu guvernez numai pe unii, toți sunt sub autoritatea mea.

Năstase nu mai răspunse prin cuvinte, ci prin clătinături din cap: nu era așa, nu se poate susține pe baza asta că poți să guvernezi.

– Îi guvernezi pe toți, sigur că da, zise gineri-său, inginerul agronom, dar trebuie să faci deosebirea, așa am eu impresia...

– Cum mă dădură ei pe mine jos, se minună atunci Nae Cismaru și se mișcă pe pat ca sub stăpânirea unei mari emoții. Vine la mine cum ar fi seara, alde băiatu ăsta, notarul, și zice domnule Nae Cismaru, nu vreai dumneata să fii primar? Vreau, Nică, zic, cum dracu să nu vreau, și zice, vino mâine la primărie să te instalezi, am ordinul respectiv, o să fii primarul comunei. M-am dus eu dimineața, – m-am dus de dimineață, că noaptea uite așa m-am întors și pe-o parte și pe alta, mă, zic, ce-o fi, și spre ziuă n-am mai putut să dorm neam – și când am ajuns la primărie, așa erea, a venit pe urmă notarul și am citit și eu, scria negru pe alb: „Nae Cismaru e numit primar". Am stat eu pe acolo până la prânz până am luat în primire de la Cochințu și nu plecă bine Cochințu că văz că intră unul așa cu șapcă în cap și zice: „Cine e primar aici?" „Eu sunt", zic. „Îmi pare rău, zice,

dar nu mai ești. O să dai în primire lui Ciocotă." „Cine dracu e ăsta?" zic. „Dracu, cine să fie, dacă dumneata că ești de aici, și nu-l cunoști, de unde vreai să-l cunosc eu?" Pe urmă am aflat cine era Ciocotă, e de pe la vale, ține pe-a lui Ion Ilie Albuleasa, care are un băiat la București, la Pirotehnie, dracu să-l ia.

– Cât o să stea și Ciocotă, zise Aristide. Dacă o să înțeleagă o să stea mult!

– Ce să înțeleagă? întrebă Nae Cismaru, cu îndoiala celui care n-a înțeles și căruia îi e frică să nu descopere că ar fi trebuit sau ar fi putut totuși să înțeleagă. Ce să înțeleagă, Aristide, ce e de înțeles aici?

– Asta nu știu, zise Aristide. Presupun că e ceva de înțeles și că nimeni nu înțelege, altfel nu s-ar perinda ei primarii câte șase pe an.

Nu vroia să-i spună sau poate nu știa nici el, însă cuvântul *perinda* arăta că observase totuși acest fenomen și că se gândise la el, deci ceva tot știa.

– Tată, deschide ușa, se auzi din tindă glasul unei fete, și sări Dan și-i deschise.

Maică-sa venea din urmă cu farfurii și cu pui fripți și fata se întoarse și aduse sticle de vin, pahare și furculițe. Pe urmă ieșiră amândouă.

– Ia hai să luăm ceva, zise Aristide, și traseră toți scaune de pe lângă pereții albi, încărcați de jur-împrejur până la brâu cu velințe bătute în cuie nevăzute și se așezară. De ce plecași, Lenuțo, zise Aristide tare, ia treci încoace și bea și tu un pahar de vin.

– Păi noi am luat în tindă, zise atunci fata reapărând în odaie cu cozile ei negre și groase pe spinare.

Rămase în picioare lângă taică-său, puse mâna pe un pui, îl rupse în două, apoi îl rupse iar și începu să mănânce împreună cu ceilalți, deși zisese că luase în tindă. De ce o chemase Aristide numai pe ea și nu și pe maică-sa? Năstase, frate-său,

mânca cu poftă, dar parcă și cu silă pentru pofta pe care o simțea, sau poate rămăsese cu disprețul dinainte în sine, când spusese frate-său că se găsește ce vrei, chiar să-l omori pe tac-tău.

– Toarnă, mă, tu un pahar de vin, spuse el lui fiu-său, Dan, ca și când numai în el ar mai fi avut încredere, după care își luă seama și adăugă: toarnă la toată lumea.

Isosică mânca la fel cum fuma, îndelung și pe gânduri, mesteca atât de minuțios, că în cele din urmă te puteai întreba dacă mai avea ce înghiți; înghițea totuși, cu pregătiri care făceau ca fălcile lui să se miște foarte vizibil în sens diferit, una spre urechea dreaptă și cealaltă spre urechea stângă, când se uneau egal, mestecatul se oprea și gâtul lui Isosică se îndoia înainte ca la cocoși. Se vedea că îi plăcea, arăta și el mirat de cât de buni pot fi niște pui de găină cruzi, cu mujdei și pâine caldă din țest, îi mâncai întregi, cu oasele lor cu tot.

– Eu m-așteptam ca Moromete, zise Aristide punând mâna pe pahar. Hai să bem.

Nu-l ridică însă să-l ciocnească, fiindcă nici ceilalți nu puseseră mâinile pe pahare, aveau gurile pline. Apoi ciocniră și duseră paharele sub nas și dădură fiecare, pe rând, și cu o îndoire înceată, de parcă s-ar fi uitat buimăciți în tavan, capetele pe spate. Unii chiar clănțăniră dinții pe pahar și nu-și reveniră din uimire și trecu multă vreme până își aduseră iar aminte de mâncare.

– Mă, bun mai e vinu ăsta, unchiule, zise Dan copleșit. Ziceam anul trecut că s-au stârpit aracii ăia și n-o să mai culegi matale nimic de sub ei.

– Păi de ce am ginere agronom? zise Aristide cu o expresie rece de triumf.

– Îți vine să înghiți și paharul, zise Nae Cismaru, uitându-se la pahar cu frică parcă, drept care ezitând, mâna lui se întinse și îl puse pe masă la distanță, ca să nu mai aibă de-a face cu el.

Numai lui Năstase nu-i era gândul la gustul vinului.

– Te-așteptai ca Moromete, ce? zise el.

– Să facă ceva, răspunse Aristide.

– Ce să facă? murmură Năstase cu o iritare ascunsă și posomorâtă.

Aristide însă nu era atent la starea fratelui său și se vedea limpede că nu-i spusese nici lui la ce se așteptase el de fapt din partea lui Moromete. Umplu din nou paharele și rosti:

– Hai noroc! Și după ce băură iar, continuă: M-așteptam ca Moromete să se dea de partea notarului cum a făcut lipoveanul de Fântână, când acolo, i-a luat-o fi-său înainte! N-am nimic cu fi-său, e băiat cu carte și dacă n-ar fi venit vremurile astea, îl luam cu mine... Așa, s-a dus la comuniști. Treaba lui! Dar nici să ajungă comuna pe mâna lui Ouăbei! Fiindcă Niculae al lui Moromete am auzit că spunea notarul că o să plece la o școală unde o să-l trimeată partidul lor, poate să-l trimeață, sunt la putere, și eu aș fi făcut la fel în locul lor, și mi-aș fi făcut om pe care să mă bazez, dar pe Ouăbei poate să-l trimeată oriunde vrei și tot Ouăbei rămâne și o să mi-l trimeată tot îndărăt în sat, să fie el primar! El și cu nenorocitu ăla de Mantarosie și care s-or mai ivi... D-aia trebuie să vedem ce-i facem! Moromete primar, n-am nimic de zis, sau Nae Cismaru, dar uite că pe alde Nae s-au repezit să-l dea jos, nici n-a apucat bine să se iscălească dedesubt, și i-au și luat tocul din mână.

– Așa e, mă, exclamă Nae Cismaru uluit, taman vream și eu să mă iscălesc sub un act și țineam tocu în mână și îl văz pe acela că întinde mâna și mi-l ia, așa ușurel, din mână, ca la copii: lasă ăsta, zice, să nu obosești, să te-apuce durerea de cap!

– Chiar așa ți-a zis? întrebă Aristide și în ochii lui mijiră lumini ironice. Îi era milă de tine?

– Da, mă, îl apucase mila de mine, auzi! Moromete zice: mă Nae, unii tot se cheamă că au fost primari, există acolo la arhiva lui Oprescu iscăliturile lor în negru pe alb, dar tu cu ce

poți să subții că ai fost, din moment ce semnătura ta nu figurează la dosar?

Aristide începu să râdă; gineri-său însă, deși rămăsese tot timpul grav și atent, auzind ceea ce povestise Nae Cismaru, deveni și mai serios.

– Mă mir, zise el, că notarul nu și-a îndreptat privirile și spre Moromete și atrase doar pe fi-său. Și cum ziseși și dumneata, tată socrule, fi-său e băiat cu carte, dar pe urmă domnul notar îl primi în birou pe alde Ouăbei.

– Acum și-au făcut și un sediu, zise Aristide, au pus mâna pe prăvălia aia părăsită a lui Ionel, le-a dat-o Ciocotă, în calitatea lui de primar, și au scris pe deasupra, *P.C.R. Siliștea-Gumești.* Spunea ăsta al lui Jugravu că cică l-ar fi întrebat cineva pe Ciocotă „Păi bine, domn primar, dacă se întoarce Ionel și vă dă afară?" „Ordin de rechiziție precum că sus-numitul nu mai locuiește de mult în Siliștea-Gumești", a răspuns Ciocotă. „Nu mai locuiește, dar e a lui." „A lui o fi, zice, dar am rechiziționat-o noi!" Îl învață bine notarul, zise Aristide cu admirație. Până pleacă, fiindcă am auzit că pleacă și el. Iar voi, cu partidul vostru social-democrat, se adresă el ginerelui, o să vă dedați și voi cu comuniștii, fiindcă n-o să aveți încotro, așa spunea domnul Tache Mărăcineanu, fost prefect, m-am întâlnit ieri cu el pe la gară și ne-am dus pe la Balaci, pe la Slăvescu. Tot așa zicea și el: am intrat în zona limitrofă, regele nu mai semnează decretele constituționale, iar miniștrii liberali din guvern n-or să mai stea nici ei mult.

– Dar de ce? zise ginerele lui Aristide potrivnic, dar și neliniștit, atins de bănuiala că împotrivirea lui s-ar putea să nu-i mai ajute la nimic din moment ce întâmplarea sau fatalitatea a și hotărât dinainte pentru el. Nu înțeleg, zise el mai departe, fără să tresară la ideea că regele va fi înlăturat, ce zonă limitrofă?

Asta era, nu vedea care era legătura între zona aceea limitrofă, soarta regelui și a întregului său sistem legat de monarhie, cu soarta partidului său social-democrat. Nu înțelegea să fie împins pe același drum cu cei legați de monarhie și îi spuse lui Aristide că nici nu credea, din moment ce social-democrația urmărea, așa cum știa toată lumea, același țel ca și comuniștii, cu deosebirea că ei, socialiștii, preconizau alte mijloace.

– Socialismul e salvarea omenirii, zise el patetic, restul sunt chestiuni în litigiu, discutăm, guvernăm pe rând și vedem care realizează mai bine acest țel.

– O să guvernați voi la rând altă dată, dar nu acuma, răspunse Aristide cu o ironie atroce. Și adăugă: faceți politica struțului (expresia asta o auzise probabil tot de la acel fost prefect, Tache Mărăcineanu, sau chiar de la fostul pretor al plășii, Ilie Slăvescu, cu care era prieten), credeți că dacă nu vă uitați voi la zona limitrofă, nici zona limitrofă nu se uită la voi. Asta vă privește, dar eu sunt obligat să nu las satul în părăsire, și să aștept să-l salveze socialismul vostru.

– Și ce vrei să faci? zise ginerele nedumerit.

– Aici e toată chestia. De-aia v-am și chemat, răspunse Aristide. Asta cu sediul e un fleac, n-o să aibă ei sediu în Siliștea-Gumești, nu e așa, Isosică?

Isosică nu răspunse nimic, tocmai termina de ros un ciortan și s-ar fi zis că acum o să răspundă, dar parcă nici nu auzi că despre el era vorba și luă din farfurie alt ciortan.

– Toată chestia e să te retragi la timp, asta în ce vă privește pe voi, reluă Aristide adresându-se mai departe ginerelui. Dar asta e, că n-ai cum să te retragi... Povestea domnul Mărăcineanu că prin 1944, când au început rușii să-i împingă pe nemți îndărăt, mareșalul Antonescu era pe linia frontului și primește o telegramă de la Hitler să vie urgent la Berlin să discute cu el situația militară. Antonescu se urcă în avion, dar la aerodrom îi spune serviciul meteorologic că în aer e furtună mare la o oră de mers cu avionul și că e pericol să cadă. Cât ține furtuna? întrebă Antonescu. Nu știm, zic ăia. Ei, dacă nu știți, eu dau

ordin de plecare, zise Antonescu și pilotul n-a avut încotro și a trebuit să execute. Și nu era numai Antonescu singur, a trebuit să se urce în avion cu el și statul major și alții care mai erau de la guvern. Chestia asta, zicea domnul Tache, i-a povestit-o cineva care era prieten cu medicul personal al lui Antonescu, care era și el în avion. N-au mers ei nici un ceas și așa era, cum a zis serviciul meteorologic, au intrat în furtună și avionul a început să-i răstoarne pe toți când în gât, când în cur. I-a învălmășit pe toți, abia au scăpat, se mirau și piloții pe urmă... Ei, când au ieșit din furtună, toți prăpădiți, galbeni la față, le-a venit inima la loc și arătau și ei mai veseli, au început să-și dreagă hainele și cravetile... Și Antonescu odată se uită la ei și le zice: „Ei, ce râdeți, vă pare bine că ați scăpat?... Ce vă pare așa bine? Dacă muream nu era mai bine? Am fi fost plânși de toată lumea, ziarele ar fi fost pline de doliu, ni s-ar fi făcut funeralii naționale... Am fi fost niște bărbați de stat care am guvernat țara într-un moment al ei greu (când toți au fugit și s-au ferit) și care am căzut la datorie ca niște eroi. Dar așa?! O să pierdem războiul și cine știe... O să mai avem noi parte de onorurile pe care le-am fi avut acuma? Așa că degeaba râdeți, mai bine ați plânge!"

– Om deștept, zise Năstase parcă mai înviorat în scârba aceea a lui care nu-l părăsea. Așa s-a și întâmplat, cum a zis el, i-a judecat pe toți ca pe niște trădători, avea dreptate!

– Asta ziceam și eu, reluă Aristide, dar omul nu vrea să creadă, zice că n-o fi chiar așa cum își închipuie el.

– Nu cred eu că Franța și Anglia... zise inginerul agronom.

Dar nu-și duse gândul până la capăt, se opri și-și arătă în chip mai elocvent brațele desfăcute.

– Ce? insistă atunci Aristide.

– Că n-or să intervină ei în zona asta limitrofă, zise agronomul.

– Ce vorbești tu, mă Petrică, zise atunci Năstase clătinând din cap, sceptic, aici are dreptate Aristide, nu există ajutor de

nicăieri când vin vremuri din astea! A sărit cineva să-l ajute pe Franțuz când intră Neamțul peste el și când ne luă și nouă o parte din Ardeal de-o dete Ungurului? Ia adu-ți aminte!

Se lăsă o tăcere, fiindcă toți care erau acolo își aduceau bine aminte. Era pe la sfârșitul verii lui '40 și citiseră în ziare că Hitler a dictat ruperea unei părți din trupul țării și cum ministrul nostru de Externe, văzând harta, a leșinat. În aceeași zi Toderici a pus să sune goarna și în ziua următoare s-a adunat lumea la școală. Copiii recitau poezii și când unul a început să spună cu glasul nevinovat Clujule, Clujule, mulți au început să plângă. Nimeni nu înțelegea de ce țara nu intra atunci în război să-și apere pământul. Era tocmai ceea ce vroia să spună acuma Năstase, că rămăsesem adică singuri din toate părțile, în fața neamțului.

– N-a sărit nimeni, continuă el, din contră și dacă nu întorceam noi armele în 44 și nu luptam, cine știe ce-ar mai fi fost... Anglia și Franța abia dacă sunt în stare să-și apere zonele lor limitrofe, dar să mai aibă grijă de-ale altora.

– De ce, zise agronomul, uite, în Grecia s-a oprit zona limitrofă! Dacă nu era Anglia acolo, nu se oprea.

– Asta așa e, zise Aristide, dar dacă mai trăia paraliticul ăla de Roosevelt trecea și peste Grecia.

– De ce? zise inginerul agronom. Nu văd legătura.

Aristide nu răspunse, se uită însă cu o privire trufașă peste toți cei adunați, ca să se vadă încă o dată că puterea lui asupra altora nu ținea de avere, ci de ceea ce avea în cap; iată gineri-său, om cu carte, declară singur că nu înțelegea, în timp ce el, Aristide, de unde de neunde, înțelegea perfect. Și ca dovadă că era așa, iată că n-avea să-i spună care era legătura între Roosevelt și zona limitrofă; numai proștii se grăbesc să se arate că sunt deștepți.

– Nu mă doare pe mine capul de Grecia, zise el râzând ca de ceva demn de dispreț. Pe mine mă doare ce facem aici cu Ouăbei!

Și zicând acestea bătu insistent cu dosul palmei într-un punct al mesei, ca și când Ouăbei s-ar fi aflat chiar acolo pitit dedesubt și ei nu vroiau să creadă. În acea clipă se auzi o bătaie afară în oblonul ferestrei. Aristide nu se miră. Se întoarse spre fi-sa și-i spuse să se ducă până afară și să vadă cine era.

XVII

– Fiindcă pe mine nu mă interesează să conduc numai eu comuna, continuă el după ce fata ieși, am fost primar zece ani, a venit războiul, am scăpat pe mulți de rechiziție și de front, n-am nici o pretenție! Când se termină războiul și veni ordinul cu animalele de captură, să le dăm rușilor îndărăt, i-am băgat în mă-sa pe-ăia cu comisia lor de armistițiu, să se ducă la domnul general cutare sau la domnul moșier cutare (care i-a trimes fi-său maior sau colonel cai și vaci de captură), nu să-i ia tot văduvei vaca din bătătură, că n-are bărbat s-o apere. Să spuie domnul Terente, băga-l-aș în mă-sa și pe-ăsta, care veni primar după mine când se termină războiul, cum era gata să semneze ca un bou lista cu care venise niște hoți de pe la plasă. Țugurlan, care a fost și el primar o zi ca și tine, Nae, i-a dat afară din primărie... Terente, care a fost numit în locul lui, nu! Zicea că e comunist domnul Terente, dar prima lui iscălitură de primar „comunist" era s-o pună pe vacile unor nenorociți. Bagă de seamă, domnule Terente, îi zic, că o să răspunzi de ce iscălești... Ce e, mă, ce cauți aici? se întrerupse Aristide văzând că pe ușă fata lăsase să intre pe cineva.

Era un flăcău cu o căciulă mare cât o baniță pe cap și cu o dulamă cu guler de oaie tot așa, deși toamna abia începuse și nopțile erau încă dulci.

– Ce te-ai încotoșmănit așa?

– Nea Aristide, zise flăcăul cu îndoială, văzând atâta lume adunată acolo...

– Zi-i, bă, dă-i drumul, ce s-a întâmplat? aprobă totuși Aristide.

– Au vrut unii să spargă sediul partidului comunist.

– Ei și?!

– I-au găsit acolo pe-al lui Gogonaru, pe Mantaroșie și pe Ouăbei, cu felinarul aprins. Și ăsta, Ouăbei, le-a strigat, bă, zice, eu știu cine sunteți, ne-a spus tot unul dintre voi, mă, a venit azi un băiat la primărie și i-a spus pe toți notarului. Dați de dracu, dacă nu vă vedeți de treabă.

– Și? întrebă Aristide.

Flăcăul rânji ca un tâmpit și apoi dădu din umeri, dar nu fiindcă îi ardea să dea din umeri, și era el atât de nepăsător pe cât vroia să pară; era mai degrabă speriat de ceva.

– Vreai să spui, se dumiri Aristide ajutându-l, că ăia care veniseră să spargă sediul au fugit...

– S-au dus dracu'! exclamă și flăcăul venindu-i deodată inima la loc.

– Bine, mă, Pătăleață, bine că mi-ai spus și mie, să știu și eu! Ia bea și tu ici un pahar de vin și du-te și-ți vezi de treabă.

Și îi turnă unul plin, pe-al său, și i-l întinse flăcăului.

– Tu de unde vii? îl mai întrebă, ca să zică ceva.

– Eu sunt de gardă în noaptea asta cu alde Mărin al Măriei lui Usturoi.

– Bine, zise Aristide, dă-l peste cap și vezi-ți de garda ta.

După plecarea flăcăului, Aristide îi ceru fetei un pahar curat și îi porunci să-i spună maică-sii să stea pe pridvor să aibă grijă să n-asculte cineva la geam.

– Iar tu du-te în prăvălie, și adu-mi mapa cu hârtii și un creion chimic... Isosică, zise apoi Aristide în timp ce umplea iar paharele, cu începere de-aici înainte mă înjuri prin sat și spui că sunt așa și pe dincolo. Fiindcă zise el, adresându-se la toți, trebuie să ne gândim la niște inși care să-i văpsim comuniști, să-i alegem noi să intre în partid, fiindcă nu putem să lăsăm comuna să ajungă pe mâna ăstora. De-aia v-am chemat! Fiindcă

până vine Anglia și America să facă și să dreagă, noi stăm aici în zona limitrofă și o să pună mâna pe sat drojdia de dedesubt, nu e de glumit, înțelegeți? Tu înțelegi, mă, Isosică?

Adică de ceilalți nu se îndoia, fiindcă erau toți rudele lui, iar Nae Cismaru era un om cu mintea coaptă și sigur că înțelegea, dar el, Isosică?

– Înțeleg, zise Isosică după ce lăsă să se scurgă clipe lungi, învăluit în fum de tutun și dus parcă pe gânduri de greutatea întrebării.

Fata tocmai se întorcea de-afară.

– Era cineva? zise Aristide.

– N-am văzut pe nimeni.

– Spune-i mă-tii să stea pitită în pridvor, repetă el. Eu n-am nimic contra comuniștilor, dacă vor să guverneze... Și noi am guvernat, continuă Aristide. Dar ei în loc să stea de vorbă cu oamenii care sunt ceva în comuna asta, nu zic să stea de vorbă cu noi, că n-am pretenția, dar sunt atâția inși care nu ți-e rușine să le zici dom' primar, și să-ți scoți chiar căciula înaintea lor fiindcă unii sunt bătrâni și chiar părintele are pentru ei cea mai mare considerație... Dar cum să-ți scoți căciula în fața lui Ouăbei? N-am nimic cu el, să-și vadă de cobilița lui, dar să nu intre el în primărie cu ea și să aibă pretenția că merită. Asta e chestiunea!

Pe masă nu mai rămăsese nimic, nici fărâmituri de pâine și nici măcar urmă de oase, totul fusese mâncat și fata scuturâ și luă farfuriile și tacâmurile (de care de altfel nu se servise nimeni). Mai aduse însă sticle de vin, de aceeași culoare porfirie și turnă ea în pahare, în timp ce tatăl se ștergea pe mâini cu un șervet.

– Ia dă-mi acuma tu linia de liniat, zise el.

Și cu linia în mână făcu pe hârtie un tabel pe care scrise și apoi citi la toți cu glas tare, însă în mod consultativ. *Tabel nominal de locuitorii din comuna Siliștea-Gumești care se vor înscrie în Partidul Comunist...*

– E bine așa?

– E bine, aprobă Năstase mai mult curios decât convins. Și întrebă: Adică ce vreai tu să faci?!

Sub întrebare se ghicea totuși o îndoială, fiindcă rămăsese în aer o neîncredere pricinuită de apariția ciudată a flăcăului îmbrăcat toamna cu dulamă și căciulă de iarnă. Cum era cu ceea ce zisese el atât de hotărât mai înainte că n-or să-și facă ei, comuniștii, sediu în Siliștea-Gumești? Uite că și-l făceau.

– E clar ce vreau să fac, răspunse Aristide neturburat, cu atât mai mult cu cât se dovedește că au și început să aibă oamenii lor ascunși, nu numai pe față, cum văzurăți și voi ce zicea băiatu-ăla al lui Pătăleață că s-a întâmplat chiar în seara asta cu sediul. Mai clar nici că se mai poate! Aflăm noi totul! Nu asta e important că au pus ei o tablă pe prăvălia lui Ionel. Ia scrie tu aici, Isosică. Numărul curent, numele și pronumele, comuna și județul, ocupația și p... mă-sii! Ai scris? Unul câte unul or să se ducă fiecare nevorbiți între ei și neștiuți, azi unul, poimâine altul și să se înscrie în partidul comunist. Scrie, Isosică.

Isosică puse mâna pe creion și hârtie, dar ținea țigara în gură și când se aplecă să scrie se înecă cu fumul și începu să tușească, se făcu roșu ca sângele.

– Lapădă dracu țigara-aia, zise Aristide cu disprețul curat al celui care nu fuma. Scrie: 1. Cârcâdat I. Badea.

Se lăsă o tăcere. Isosică aștepta cu creionul în aer. Ce se întâmpla acum? Ce era cu această listă care devenea un fapt, o probă? Tăcerea fu ruptă de Năstase.

– Parcă ziseși că să nu pună mâna pe sat drojdia de dedesubt.

– Da, dar nici să intre cine vor ei, îi alegem, zise Aristide.

Vroia adică să spună că atâți câți erau drojdie din cei care urmau să fie aleși, ascultau de ei, de Aristide și cei care erau acolo.

– N-oi fi vrând, zise Aristide iar, să băgăm oameni care să devină comuniști convinși!

– Dar nici așa de-ăștia n-or să primească, zise agronomul.

– Trebuie să căutăm numai de-ăia care îi știm noi și o parte din sat, dar nu tot satul, zise Aristide. De-aia e bun Badea al lui Ilie Cârcâdat.

– Bine, zise Năstase. Ei, altul, mai zise el, cu un glas de parcă ar fi fost cu putință să se mai găsească unul ca ăla care fusese pomenit.

– Păi spune tu acuma unul, zise Aristide. Ai scris, mă?

Isosică nu scrisese. Rămăsese cu creionul în aer, nemișcat. Avea să scrie, dar parcă vroia să se țină minte că scrisul lui era pe hârtie, nu al lui Aristide sau al altuia. Se gândea: da, bine, avea să scrie. Dar... Și se aplecă hotărât. Înainte de a începe avu un gest de școlar sau de tâmplar, înmuie întâi vârful creionului în gură, apoi începu să facă prima literă. Fiindcă dedesubt nu era nimic, creionul găuri hârtia chiar în clipa când să rotunjească prima literă a numitului Cârcâdat.

– Pune-i un caiet dedesubt, Lenuțo, zise Aristide. Ei, Năstase! Până zici tu, ia trece-l, mă, acolo pe Neagu Postu.

– Da, zise Dan nu se știe de ce, ăsta e bun.

– Ăsta e un om blând, lucrează la mine, când vorbești cu el trebuie să spui de două ori o vorbă ca s-o înțeleagă, zise Aristide.

– Păi o vrea? se îndoi Dan.

– Dacă îi spun eu, vrea, zise Aristide. Nu e prost, face el pe prostu, chestia asta cu spusul de două ori se mai și preface. Mă, Neagule, îl întreb eu într-o zi, e adevărat, mă, ce ți s-a întâmplat astă-primăvară la deal? Și mi-a răspuns numaidecât, a râs: e adevărat, domnu Aristide, zice. Și la ce te gândeai? zic. Mă gândeam și eu la multe, zice. Așa că vezi e foarte bun...

– Da' ce-a pățit la deal? zise Nae Cismaru care tot timpul fusese cu ochii pe toți, care cum deschidea gura se uita la el și asculta.

– N-a pățit nimic, zise Aristide și privirea îi sticli de simpatie pentru omul lui. Sta și el răzimat în bâtă, pe câmpul mare și

păzea caii... Și cum sta el așa nemișcat, cine știe cât o fi stat, s-a pomenit cu o barză pe umeri. A scos un urlet și a dat așa din mâini, s-a speriat și el, l-a luat barza drept pom... Scrie-l acolo, Isosică. Neagu Postu.

– Ăsta e numele lui adevărat? zise Isosică.

– Ăsta e!

– Și ce să facă ăsta la comuniști?! se miră Năstase.

– Să nu facă ce i-o spune, zise Aristide.

– Păi îl dă afară.

– Până îl dă afară mai vedem noi, venim cu alții.

– Atunci, zise Năstase, trece-l și pe Nicu-Canel.

– Nicu-Canel, zise Aristide, da, dar ăsta e prea bun, nu e bun!

– Beșleagă, zise Năstase.

– Beșleagă, strigă Nae Cismaru surprins, vecinul meu.

– Ăsta e bun, zise Aristide, dar n-o s-o ia razna pe urmă?

– Nu, zise Năstase, numai când bea, dar bea rar, așa că... Îl cunosc eu, suntem prieteni de la școală... Stam într-o bancă. Scoate căciula înaintea ta, are șapte copii, i-am dat pe iarnă vreo zece saci de porumb împrumut.

– E rău când bea, zise Aristide, astă-iarnă când zici tu că i-ai dat sacii-ăia de porumb a vândut el ce-avea în pod și trei zile și trei nopți a băut uite aici la mine, nu vrea să iasă afară la miezul nopții... Mi-e frică să nu spună la o beție că noi l-am îndemnat și atunci nu e bine.

– Așa e, conveni Năstase și se scârboși iar și nu mai zise nimic.

– Mă, Aristide, ce-ar fi să vorbim cu Cornel? zise Nae Cismaru.

– Cine, ungurul?

– Da.

– Foarte bun, zise Aristide. Omul nostru. Și nu știe nimeni.

Pe-ăsta îl adusese în sat Anghelina Neacșii lui Tărăboanță, îl găsise la un târg, era mecanic de batoze și nu prea înțelegea bine românește, dar își făcuse mulți prieteni în sat. Cu Anghelina se certa în fiecare zi dar nu se despărțeau, bătrâna, Neacșa lui Tărăboanță, căreia i se spunea, nimeni nu știa de ce, Bibina, povestea că după ceartă îi apuca pe-amândoi, Cornel striga la ea, ieși afară, Tărăboanțo, și o dădea afară și încuia ușa. Prietenul lui cel mai bun era unul Călin Dogaru, tot un fel de lăcătuș-mecanic, și într-o zi ungurul a venit la el foarte nedumerit. „Mă, Caline, zice, Anghelinul ăsta al meu strigă la mine, ma, Stoica Mucedu... Cine paștele la mama lui e Stoica ăsta Mucedu?" „Un prost, mă, Cornele, cine să fie, i-a răspuns Călin râzând", și atunci ungurul a zis, „Păi cum, ma Căline, eu sunt prost, ma Căline", și s-a dus peste Anghelina și a luat-o la bătaie. Când o bătea se auzeau țipetele muierii până afară din sat.

– Câți sunt, mă, ia citește, zise Aristide. Și după aceea adăugă: Scrie acum la numărul curent care urmează pe Fane-Marin Bâznae.

Rămaseră tăcuți. Nae Cismaru zise:

– Cum, Aristide, nu știi? Păi ăsta e!

– Ce vorbești? De când?

– De curând: ăsta și cu ai lui Ghice, frații ăia doi. Ăștia au fost și legionari, i-am văzut eu când au venit odată în sat, niște legionari de la Pălămida, la un Crăciun.

Și Nae Cismaru le povesti la toți dacă își mai aduc aminte cum au intrat atunci în lunile alea cât au stat ei la putere în sat, așa cam vreo zece inși în formație de câte doi, erau și din Pălămida și din Turnu, era printre ei unul cu piciorul drept răsucit și mai scurt decât celălalt. Era noroi și ningea, dar ei au început să meargă prin mijlocul drumului și să cânte, ca un pluton de soldați, țineau bine pasul și aveau voci puternice, învățaseră bine cum să cânte în marș. Au intrat pe șoseaua

mare, au străbătut satul de la un cap la altul, pe urmă au pierit nu se știe unde.

– Și? zise Aristide.

– Și la coada lor, în spatele ăluia șchiop, era Fane Marin Bâznae și Victor Bălosu, și la coadă ăștia doi ai lui Ghice.

– Nu știam, zise Aristide. Mama lui de Bâznae. Și acum s-a repezit la comuniști! Nu mi-a spus nimic, mai zise Aristide, și privirea lui avu o secundă o lucire îndârjită ca de oțel. Mi-e dator cincizeci de mii de lei, i-am dat să-și cumpere niște cai, zălog un pogon de pământ, s-a rugat de mine cu căciula în mână. Hm! Vedem noi! Mama lui de Bâznae. Spuneți și voi altul.

Fiindcă fusese vorba de Bâznae, lui Dan îi veni și lui în minte unul și îl numi, Țondrică Anton, și spuse că ar putea să fie bun. Era un prieten de-al lui, un băiat blând, – fiindcă zisese Aristide că ăștia sunt buni să nu facă ce-o să li se spună. Țondrică, zise Dan, taman se însurase acum o săptămână, cu nuntă, adică pe baza că mireasa e fată mare și seara când lăutarii l-au adus cu ea în odaie, blândețea lui l-a cam făcut de râs.

– De ce? zise Aristide.

– Nu se auzea strigătul miresii dinăuntru și taică-său s-a înfuriat pe-afară, Antoane, zice, dacă mai stai mult intru eu și pun mâna pe ea. Până la urmă a ieșit bine, a țipat mireasa, și Anton când a dat cu ochii de tat-său în tindă l-am auzit eu cum l-a înjurat; era galben de furie alde Anton, dar tat-său a râs și nu s-a supărat de înjurătură în fața oamenilor, mai bine așa decât să creadă lumea că fi-său...

– Numai să vrea ăsta, zise Năstase clătinând din cap, adică: e el blând, dar o să vrea să se bage?

– Vorbești tu cu el, Dane, zise Aristide. Spune-i că e nevoie. Hai noroc, hai să mai bem.

Isosică lăsă creionul jos și puse și el mâna pe pahar.

– Mă, zise Aristide, cu un glas ca de fier, hai noroc! Aveți grijă să nu vorbiți cu oricine, orice. Nu e glumă!

Paharele erau adunate în aer ca un buchet mare, așa de rubiniu era vinul în ele, la lumina albă a petromaxului care sfârâia nesimțit în perete. Apoi buchetul se rupse și duseră paharele sub nas.

– Așa, făcu Aristide așezându-se la loc. Lenuțo, mai adu vreo două sticle din vinul ăsta, poate ni se mai face sete. Ce zici, Năstase?

– Să mai aducă, se strâmbă Năstase, ca și când pentru el totuna era dacă bea vin sau apă.

Totuși parcă se mai înseninase de când începuseră cu lista: vedea parcă o speranță clară.

– Mai departe, Isosică, spuse Aristide, ia trece-l tu acolo pe Ilie al Mariei lui Usturoi. Ce ziceți de-ăsta?

– E bun, se strâmbă Năstase pufnind, parcă ar fi vrut să spună: dacă prin bun trebuie să înțelegem rău.

– De ce, surâse Aristide, Ilie al Mariei lui Usturoi lucrează la mine la pădure, băiat bun...

– Bun la ce? zise Năstase.

– Așa, bun să fie văpsit comunist.

– Băga-l-aș în mă-sa de nerod, de cine a găsit el să-și bată joc..., zise Năstase.

Toți știau despre ce era vorba. Unul de prin Cotocești, de unde era și Năstase, avea o fată fără degete, băgase, când era mică, mâna sub țest să scoată pâinea (maică-sa ținea vătraiul și dădea niște oale la o parte) și atunci s-a rupt vârful țestului, care nu se vedea că crăpase și a căzut cu buza pe degetele fetiței, care a leșinat. A făcut arsuri și a rămas numai cu podul palmelor, dar asta n-ar fi fost nimic, nu-i trecea sperietura nici când s-a făcut mare și din pricina asta avea voința slabă, tremura dacă se răstea cineva la ea. Și odată a trimis-o maică-sa după bureți în pădure, că nu avea ea degetele topite de tot și a dat peste ea ăsta al Mariei lui Usturoi. Nu era nimeni prin preajmă și s-a răstit și el la ea și a pus-o pe urmă jos... S-au pomenit cu ea

că a rămas însărcinată. Fata era și jumătate mută, și îi era frică numai de cel care se răstea la ea în prezent, încât nu le-a fost greu la ai ei s-o facă să spună cine a fost. S-au dus cu șeful de post peste băiat.

– Cum a scăpat el atunci de nu l-au băgat la pușcărie? întrebă Năstase.

– A venit la mine și mi-a spus: domnu Aristide, toată viața o să fac ce-o să-mi zici, spune-i lui dom' șef să nu mă ia la secție să mă bată. „Bine, mă, am zis, da' te-ai făcut de râs, altă fată n-ai mai găsit și tu să pui jos?" „Domnu Aristide, zice, n-am vrut, nu știu cum s-a întâmplat..." „Bine, zic, du-te acasă și-ți vezi de treabă, dă o declarație că nu e adevărat și pe bază de martori te lasă șeful în pace, îi spun eu, dar înțelege-te și cu părinții fetei." S-a înțeles cu ăia să-i dea fetei, pe numele copilului, o juma de pogon de pământ și a scăpat. Altfel intra la beci. Ia mai pune, Dane, din vinu ăsta, că mi s-a făcut sete.

Și Dan umplu paharele și ciocniră iar.

– Tu de ce ții, Vasile, paharul hol? zise Aristide adresându-se acelui nepot care nu scosese până acum nici un cuvânt.

– Nu, eu nu mai beau, zise Vasile răgușit de tăcere.

– Ce, zise Aristide, nu te mai țin balamalele?

– Nu, am amețit, răspunse flăcăul.

– Păi uite, Ștefan, de seama ta, parcă nici n-ar fi pus picătură pe limbă.

Trufaș, fiul cel mic al lui Năstase râse încet, cu o semeție care se vedea că o împrumuta nu de la scârbitul de taică-său, ci de la unchiu-său Aristide.

Afară, cocoșii se porniră să cânte întâia oară. Era miezul nopții.

– Isosică, ia du-te acuma pe-afară, zise Aristide, o fi adormit țață-ta Paraschiva în pridvor și o fi ascultând cineva la geam. Ieși tu întâi, Lenuțo, și te uită și pe urmă Isosică să dea târcoale casei.

Fata deschise înainte ușile și Isosică ieși pe urma ei, întâi cea din tindă, apoi de la pridvor și pe urmă de la grădiniță. Mergea înaintea flăcăului cu cozile pe umăr și la colțul dinspre drum al pridvorului se lipi de perete și-și răsuci, în tăcere, capul și se uită spre bancă. Paraschiva, era adevărat ce spusese Aristide, se întinsese în pridvor și se învelise cu cojocul, dormea de s-auzea din drum. Isosică se lipi și el de perete lângă fată și atunci ea se trase repede îndărăt și se întoarse în casă. Însemna că văzuse pe cineva și se speriase. Isosică se uită mai bine, se dădu jos în grădiniță și ieși sub acoperișul cârciumii. În spate, spre drum, se vedeau obloanele ferestrei odăii de unde ieșise. Nici un fir de lumină nu se zărea pe sub ele. Dar nu era nimeni și nici nu putuse fi, chiar dacă ar fi fost și-ar fi fugit, s-ar fi văzut, n-avea pe unde s-o ia ca să se topească. Isosică rămase câtva timp în mijlocul grădiniței, ca o umbră. Pe lângă el i se ridicau până la genunchi flori mari, cârciumărese cu tija grasă și zorele care se urcau peste toți stâlpii casei lui Aristide, până la acoperiș. Nu era absolut nimeni și cerul de miezul nopții era plin de lumină, cu toate că luna lipsea, iar satul, după ce fușnise la cântecul cocoșilor, căzuse acum în tăcere. O singură dată se auzi de pe undeva de departe un șuierat lung și gâlgâit, care se stinse și el și liniștea recăzu.

Pe la al doilea cântat al cocoșilor terminară lista, și Aristide o luă și făcu o copie după ea, pe care i-o dădu lui Isosică. Originalul cu scrisul lui Isosică rămase la el, la Aristide, și îl vârî în portofel. Pe aceste liste Isosică fusese și el trecut, deși el spusese că nu e nevoie, se ține el minte și fără listă, nu e nevoie să se citească acolo ca să-și aducă aminte cum îl cheamă.

– He, he, he, râsese Aristide, he, he, he, auzi ce-a zis, băiat deștept. Nu degeaba spune lumea că e al meu, he, he, he... Mai deștept decât fi-meu Tache, care nu știe decât să guițe și să dea cu pumnii în oameni la moară.

Cu toate că trecuseră aproape zece ani și în răstimp se rostogolise peste toți un război, Aristide nu uita nici acum istoria din anul acela, cu bătaia lui Tache la moară. Țugurlan se întorsese de la pușcărie după câteva luni: Aristide plătise un avocat să-i facă recurs după ce se împăcase cu el tot prin intermediul avocatului, iar unii tot îl mai înjurau pe Aristide că nu trebuia el, pentru fi-său Tache, să-l pună pe domnul Florică să-i facă lui Țugurlan proces. Numai puțini știau – și îi dădeau dreptate – că nu din pricina lui fiu-său Tache nu-l iertase el de la bun început pe Țugurlan, ci pentru că ăla sărise la el în fața primăriei și îl dăduse cu ceafa de perete și îi crăpase pielea capului. „De ce, întrebă Aristide când venea vorba despre asta și cineva îi spunea că n-a făcut bine ce-a făcut, de ce să sară la mine? Că nu-i făcusem nimic, pusesem doar jandarmul să-l ia și să-i dea câteva de ochii lumii, că nu mi-era mie că îl umpluse pe Tache al meu de borș, și Tache mai da în unii și eu i-am spus mereu să se astâmpere, că o s-o pățească într-o zi. Dar el a sărit atunci la mine, mi-a înfipt mâna în beregăți și a început să mă înjure. De ce? Îi făcusem ceva? Nici nu mă gândeam să-l bag la pușcărie, m-ați văzut voi vreodată că am băgat pe cineva la pușcărie? Din contră i-am scăpat pe toți care au venit la mine și m-au rugat..."

Aici așa era, și faptul că întorcându-se de la închisoare Țugurlan nu-l amenințase și nu-i făcuse nimic lui Aristide arăta că într-adevăr cei doi, chiar dacă nu se împăcaseră în fundul sufletului, încercau să se uite unul pe altul ca și când n-ar fi fost nimic între ei...

XVIII

Amintirea preotului plecat se șterse însă curând din sufletul Catrinei și ura ei împotriva lui Moromete ieși iar la suprafață. Drumul pe care apucase Niculae nu-i plăcea și îl învinuia de acest lucru pe taică-său, dacă nu s-ar fi dus în anul acela la București... Și întâmplarea de atunci, după ce stătuse atâția ani la întuneric, izbucni iar la lumină cu o forță sporită. Vrând să

se apere, Moromete se prefăcu că nu înțelege legătura și spuse că de ce, drumul era foarte bun, se spunea înainte că dacă vin comuniștii la cârma țării o să mănânce lumea. Uite că au venit și...

Într-o zi însă Niculae se întoarse în sat și dezminți această părere naivă a tatălui său. Iată ce se întâmplă...

Sunase Bărăgan cu goarna să se strângă lumea la primărie că are iar notarul nu știu ce să le spună. (Nu plecase încă din sat acest notar.) Moromete, ca de obicei, nu se duse, deși Bărăgan, trecând prin dreptul porții lui, îi spusese cu glasul lui spart, pe lângă care al lui Dumitru lui Nae părea cu totul obișnuit, ca al oricărui om, iar al oricărui om părea o șoaptă pipernicită:

– Du-te, bă, Moromete, pe la primărie, că a venit alde fi-tău să țină un discurs!

– Și ce, bă, Bărăgane, răspunse Moromete din curte, fără mine nu poate să țină?

– Ordin de la notar să se strângă toată lumea, zise Bărăgan fără să fi auzit, căci forța glasului lui și a goarnei în care sufla micșora pesemne atât de mult tăria vorbelor altora, încât urechea lui nu le mai prindea înțelesul.

Drept care Moromete îl înjură din curte cu admirație și pe el și pe notar fără teamă că Bărăgan l-ar putea auzi. Într-adevăr, de când plecase, nimeni nu-l mai văzuse pe Niculae prin sat, dar nu numai pentru asta lumea se adună la primărie în număr mare. Erau, de la o vreme, din ce în ce mai atenți cu acești trimiși fiindcă unora începuse să nu le placă deloc ce făceau alții și altora nu le plăcea câtuși de puțin ce făceau unii. Partidul comunist avea el sediu aici și mai erau și alte partide cu fel de fel de denumiri în care se înscriau mulți, dar adevăratele partide de dinainte de război nu mai erau și nu prea înțelegeau unii cum se întâmplase acest lucru. Mai mult chiar, nu înțelegeau nici cum vechii țărăniști și liberali stăteau cu mâinile în sân și se uitau la valul care îi îneca fără să facă nimic... Aristide, nu se știe de ce, își vânduse moara și își cumpărase un restaurant

la București, se lăsase de politică, nu mai știa nimeni ce e cu el... Trebuiau deci ascultați cu grijă mare acești tineri ca alde Niculae ăsta, fiindcă trebuia descifrat totul mai dinainte, pentru a preîntâmpina pregătiți răul, sau, dacă va fi cumva cazul, de luat parte cât mai mult la eventualul bine, cum făcuseră cu moșioara Episcopiei, care e drept că abia le ajunsese pe-o măsea, dar oricum fusese și asta ceva... Numai un prost ar sta acasă liniștit, după un război în care Neamțul a încercat să dea și până la urmă a mâncat bătaie de la Rus și când un comunist vine aici înaintea ta și zice: puteți să luați pământul care mai e al vreunui moșier, și pământul să fie luat și să nu vie nimeni, nici armata și nici jandarmii să te împiedice. Poți afla multe de la un băiat cu caș la gură, dacă ai puțină minte, și poți ghici din vorbele lui, cu mult înainte, la ce te mai poți aștepta în viitor. Așa că veniseră în număr mare, în cămăși și izmene, unii desculți și alții încălțați și cu chimire sau brâie roșii cu o simplă curea peste ele, cu pălării care fuseseră odată negre, unii cu bastoane cu gogă la cap, solemni, alții mititei, slabi și cu o licărire atât de mică de speranță în luminile ochilor încât semăna mai degrabă a disperare, și stăteau toți împrăștiați în fața acelui băiat, fiecare având aerul că s-a oprit aici ca din întâmplare și că nu va asculta mult și își va continua drumul spre treburile lui care poate că nu păreau unora așa de importante cum erau cele de genul celor de față, dar erau în orice caz mai stabile și mai durabile, pentru că fără ele nimeni, de nicăieri, nu putea trăi... Și atunci sigur că n-aveau să piardă aci decât câteva minute, să mai vadă și ei cine ar putea crede că îi poate învăța pe ei ceva, afară doar cum să-i tragă pe sfoară, să le ia produsele și vitele, dacă s-ar putea, pe nimic: dar de stat să audă ce e, or să stea! Iar locul era același de aproape o sută de ani cam de când se ridicaseră, așa cum arătau acum, biserica, școala și primăria, aceste trei puncte de sprijin ale satului, toate trei având pământul foarte bătătorit la intrare, biserica și școala mai mult, fiindcă

aveau curte, primăria însă n-avea decât una mică în care era ținută șareta primarului și un obor necesar închiderii vitelor contravenient sau sechestrate pentru impozite, încât adunările de la primărie aveau loc chiar în mijlocul drumului, cele mai scurte bineînțeles, cum era cea de față, cu un caracter oficial sau semioficial, cele electorale sau culturale fiind înghesuite tot la școală.

Niculae începu să vorbească și unii plecară aproape imediat, lămuriți: băiatul vorbea ca și notarul, doar poate cu mai multă patimă, că au făcut reforma agrară (ce reformă? care reformă?), că au răsturnat dictatura fascistă și altele de același gen. Cei mai mulți însă rămaseră fiindcă nu era deloc limpede unde vroia el să ajungă, și nu trecu mult și aflară ce era: cu toate ocolișurile pe care le făcu vorbitorul, el nu putu să-i facă să nu priceapă că nu era la mijloc nici o neînțelegere care în cazul de față ar fi putut îndulci lucrurile. Dincolo de frazele lui acaparatoare reieșea că partidul comunist consideră că nu era deloc bine ce se petrecea aici prin satele astea cu moldovenii goniți de secetă, rătăcind și dându-și haina din spinare pentru o bucată de pâine. Și nu numai că consideră, spuse băiatul, dar chiar se opune și face apel la toți să se prezinte și să vândă la prețul oficial cerealele destinate acestor oameni bătuți de soartă, la centrele ce se vor forma în acest scop și că să se gândească fiecare ce-ar fi dacă lucrurile ar sta invers și ar fi ei în locul moldovenilor și moldovenii în locul lor? Vorbea bine și dacă n-ar fi vorbit exact despre ceea ce vorbea, mulți s-ar fi minunat, după cum chiar se întâmplă, dar aceștia fiindcă nu înțelegeau sau nu se considerau practic în cauză, fiindcă nu le prisosea nimic, abia le ajungea lor cât făcuseră. Dar nu erau numai dintre ăștia adunați acolo.

În acest timp apăruse pe dealul care urca cu zece cincisprezece metri satul mai sus, și la poalele căruia se afla primăria, un car cu boi. În el stătea un flăcău și el intră liniștit în mulțime, silind toată lumea să se desfacă și să-i lase drumul liber. Un om mai în vârstă, adică cu o experiență oarecare în

ceea ce privește autoritățile, ar fi înțeles ce era acolo și ar fi ocolit din vreme pe o uliță dosnică.

– Treci, mă, și tu cu boii mai repede, zise șeful postului de jandarmi, unul nou, cel vechi, căruia îi luase Țugurlan pușca, ieșise la pensie și plecase din sat.

Părea în trecere pe-acolo, dar nu era, avea și el ordinele lui, însă nu prea hotărâte, cum învățase el înainte. Ce era asta? O întrunire legală sau una particulară? Și contra cui se apăra aici ordinea, în caz de dezordine, contra țăranilor, sau a băiatului ăla care nici nu se legitimase? Încât el se adresase celui cu boii cu îndoiala și pe chip și în glas, care de altfel tot nu înțelesese, zdroncănitul căruței, boii uriași din fața sa și vederea simplă a mulțimii fiind de ajuns pentru înțelegerea lui, că adică toate acestea existau și mai mult decât atât ce mai putea fi? Oameni adunați acolo de pomană, care făceau totuna cu galbenul de miere al luminii soarelui, care bătea din plin la ora aceea peste întreg pământul.

O babă profită și ea de această spărtură făcută în mulțime de carul cu boi și trecu cu niște pui de gâscă, cu o expresie la fel de călătorită ca și a feciorului, deși ea mergea desculță pe jos... Iar șeful postului de jandarmi se îndepărtă de el, având aerul că aceste întruniri civile erau totuși perfect legale și nu-i inspirau nici un fel de neliniști, fiindcă era de față notarul și asta însemna că și el și primarul știau ei ceva, altfel n-ar fi sunat cu goarna.

– Om vedea noi atunci ce-am face, ne-om descurca noi și fără tine, zise deodată, cu o voce spartă, unul dintre cei cu chimir. Și se adresă apoi celorlalți: ia dați-l jos de-acolo pe băiatu-ăsta a lui Moromete. Alde tat-său s-a pricopsit chiar de dimineață cu o pereche de cizme noi pe un dublu de porumb și fi-său ne face propagandă să dăm partidului comunist să împartă el egal la toată lumea. Du-te, măi băiatule, și vezi-ți de treabă, nu veni tu aici să ne înveți pe noi cum să trăim, oameni bătrâni.

– Foarte rău că și tata s-a luat după alții, fără să-și dea seama că cu o cizmă nu te pricopsești, dar pe ăla îl faci și mai nenorocit...

– Dacă are cizme noi, nu e el așa de nenorocit, zise unul desculț, având aerul că nu s-ar da nici el în lături până nu l-ar vedea pe acela cu totul nenorocit, desculț și fără cămașă pe el, adică fără nimic de tot, să-i mai rămână doar sufletul, atunci poate că nu i-ar mai lua nimic...

Câteva râsete arătară că deși oamenii nu au fost câștigați de partea vorbitorului, totuși n-au fost îndepărtați, li se mai putea vorbi încă, ceea ce tânărul activist și făcu.

– Domnilor! răcni atunci unul din ei, ca și când spusele oratorului ar fi ajuns la acea margine unde lucrurile, nemaiputând fi întinse mai departe, trebuiau oprite cu orice preț, permiteți-mi, domnilor!

Și cum nimeni nu se grăbi să-i facă locul pe care și-l pretindea înaintând, începu să și-l croiască cu bastonul în mână, dând pe unul și pe altul la o parte și oprindu-se în mijlocul adunării. Era un ins cu fața trasă, ras complet și îmbrăcat într-un costum negru, cu pălărie bună, pe care când scoase răcnetul o dădu pe ceafă cu mâna în care ținea bastonul. Părea să fie prăvăliaș, funcționar sătesc, sau chiar învățător și chemarea să i se permită să vorbească o făcu cu o voce cu prelungiri oratorice gâtuite, parcă de nebun, pe care de altfel le și reluă și le păstră tot timpul cât vorbi, producând asupra celor adunați, așa cum se dovedi, o adâncă turburare.

– Domnilor, zise el ridicând bastonul în aer și subliniind cuvintele zgomotos și agitat din tot trupul și mai ales cu pieptul și brațele cu care descria prin aer gesturi ca de proroc care anunță venirea apocalipsului, astăzi, domnilor, nu trebuie să fii comunist. Trebuie să fii... trebuie să fii.. anti-comunist!!!

Asta era tot ce avusese de spus și îi lucea în priviri o convingere holbată că a spus ceva atât de important și hotărâtor încât

după aceea nu mai era voie să nu se mai întâmple o dărâmare. Și într-adevăr horcăitul lui demential stârni îndată tumult și începură să se audă glasuri care cu greu ar fi putut fi închipuite cu câteva clipe mai înainte. Parcă erau zbierete de măgari furioși, loviți de strechie, sau lătraturi de câini flocoși, întărâtați cu ciomagul de-a lungul gardurilor. N-or să dea nimic, se auzeau glasurile lor urlate atât de tare că se pierdeau în propria lor răgușeală furioasă, nimic nu vor da, nici un bob, știu ei ce fac, treaba lor, sunt stăpâni pe târla și pământurile lor, să se ducă în p... mă-sii toți ăia care fac pe deșteptii cu centrele lor de colectare cu tot. Să nu îndrăznească să vie cineva să le spună lor ce au de făcut, să facă la ei acolo la oraș, dacă vor să fie mai cu moț și să le dea ei moldovenilor să mănânce și să-i țină la ei dacă sunt așa deștepți. Ce e asta, să facă ei astfel de centre, cine le-a spus să le facă, i-a rugat cineva? Păi dacă nu i-a rugat nimeni, de ce se amestecă, de ce nu-și văd de treburile lor, cu politica lor? Au politica lor, au ajuns la putere, ce mai vor? Să-și vadă de partidul și de ce mai au ei acolo la oraș, sindicatele-alea, și ce mai au... Taci că se găsiră milosii să vină aici și să facă ei pomană altora, dar nu din buzunarul lor. Uitaseră parcă de Niculae, băiatul lui Moromete, și mai târziu, dezmeticindu-se, cei cu scaun la cap spuseră că dacă au fost ei vinovați că și-au pus mintea cu el, și el dacă ar fi înțeles în minutele alea că tot ceea ce auzise nu i se spunea lui personal, ci celor care îl trimiseseră și că ei făceau asta acum fiindcă își dădeau foarte bine seama că nu mai au pe nimeni stăpân, și că și lui Aristide i se mai tăiase nasul și nu vroiau să vie alții noi peste ei nu s-ar fi întâmplat nimic, s-ar fi putut cel mult retrage din fața lor și să se facă astfel nevăzut, lămurind, fără o înfruntare nelalocul ei, această ieșire a lor care „depășise marginile", era adevărat, dar începuse și lor să le fie frică de ce se spunea, că o să li se ia pământul și trebuiau să se opună acuma, cât mai aveau timp.

Niculae însă se încordă ca un arc în fața lor, și deodată răcni el însuși cu o voce parcă plină de triumf:

– Ba o să dați!

– N-o să dăm! urlară atunci și ei, cu ochii roșii și îngrămădindu-se amenințători și ațâțați cum nu se mai poate.

– Ba o să dați, strigă și Niculae cu vocea ca o lamă sclipitoare.

– N-o să dăm!

– Ba o să dați!

Atunci ei se îmbulziră pe scări și puseră mâna pe el. Îl traseră în jos pe trepte, îl înghesuiră cu burțile lor revărsate peste chimir și începură să-l lovească. Individul în negru îl izbi cu bastonul în gât și numai o mână ridicată în aer, care ea însăși vroia să dea, feri capul băiatului de o nouă lovitură de baston care poate că l-ar fi dat gata. Stătea mai departe între ei, înfipt ca o vergea, cu chipul ca piatra albă, cu privirea lucind și repetând din pricina surâsului care îi înțepenise pe figură, prevestitor și sarcastic:

– Ba o să dați! O să dați!

– Uite că dăm! strigau ei înăbușindu-l cu suflarea gurilor lor deschise, înghiontindu-l, împingându-l, plesnindu-l peste obraji, uite că dăm, să te săturăm, să te înveți minte altă dată să mai vii în mijlocul nostru să ne spui tu ce trebuie să facem.

Sări notarul și îl trase din mijlocul lor, îl vârî în biroul lui și încuie ușa cu cheia. Nu era însă nevoie, nimeni nu urcă treptele primăriei să-l urmărească, se potoliră repede și o jumătate de oră mai târziu putu să iasă și să treacă chiar printre ei, fără să-i mai facă nimic, păreau că nici măcar nu se uită la el, parcă ar fi trecut nimeni printre grupurile lor dese și nemișcate.

– Sări, mă, Moromete, și du-te și apără-ți băiatul, strigase din drum Stan Moameș, cu un glas de parcă ar fi fost vorba nu de băiatul altuia, ci chiar de-al lui.

– Da' ce, mă Stane, l-am trimis eu acolo? răspunse Moromete înfuriat. Bine i-au făcut, să se învețe și el altă dată să-și mai pună

mintea cu toți proștii. Vor ei să schimbe lumea, că n-o schimbară alții mai deștepți, o s-o schimbe Mărin al lui Radu Lungu cu Ouăbei! Uită-te și tu la el faptă, vine în sat și nu dă și el întâi pe-acasă, că are și el o casă aici unde a copilărit și a învățat carte, i-o fi și lui dor de ei, de mă-sa și tat-său...

Când dăduse acest răspuns Moromete crezuse că Stan Moameș vrusese adică să spună că nu Niculae ar fi pățit ceva la propriu, ci l-o fi încolțit cineva cu vorba, din ăștia colțoșii fără nimic în cap care n-au altă treabă decât să ia seama la ce spune un copil. Când însă auzi ce s-a întâmplat alergă acolo oprindu-se în drum pe la Parizianu, luându-l cu el, dar Niculae nu mai era de mult la primărie, iar cei adunați acolo aveau chipurile tăcute și trase în jos și arătau acum ei înșiși triști și întunecați de pornirea care îi împinsese până acolo încât puțin le lipsise să nu devină ucigași...

– Frumos vă stă, mă, vă muma în... de nenorociți, spuse Moromete rostogolindu-și ochii în fundul capului. Și proști sunt și ăștia, le muma în... și lor, că vă cheamă pe voi să vă spună cu frumosul, în loc să pună parul pe voi să vă sature!

– Asta ai făcut din copilul tău, strigă Catrina fără cruțare. Să ajungă să fie omorât de oameni, că n-ai vrut tu, de dragul ălora, să-l mai lași să-și urmeze darul cu care l-a înzestrat Dumnezeu... Dar nu e nimic, mă duc eu și-i spun, că el nici nu știe, și să nu te mai vadă pe urmă la față câte zile ai avea... Te-aranjez eu pe tine, n-ai nici o grijă...

Într-adevăr, nimeni nu putea s-o împiedice să facă ceea ce spunea... Moromete arăta îngrijorat... Asta ar fi fost cu adevărat o lovitură... Tăcea, și chipul lui, care se trăgea parcă în jos, arăta că rezistența lui slăbea și că îndura din ce în ce mai greu această luptă în care mama dovedea dimpotrivă din ce în ce mai multă putere. Nu se mai temea nici de plecările lui de-acasă, căci întoarcerile îi erau din ce în ce mai puțin târzii și îl aduceau îndărăt din ce în ce mai mult la fel cum plecase.

Într-o zi își rupse cămașa de pe el și începu să se vaite cu un glas plin de jale, zicând că mai bine ar veni o moarte să-l ia și să scape... Și se puse la pat, nu se mai sculă și nu mai vru să mănânce.

XIX

– Am simțit eu, zise atunci Catrina cu un glas înalt în care răzbunarea se hrănea acum cu nesaț parcă chiar din spinarea lui Moromete întors cu spatele spre ușă. Ai intrat în anul morții! Mă duc la ailaltă în vale și o s-o iau cu mine și pe Ilinca, iar Tita s-o prind că îi calcă talpa pe-aici. Că o să mori și nu te-ai îndurat să ne treci casa pe numele nostru, o să aibă acum grijă de tine Guica, o să vie din smârcurile iadului să-ți ție lumânarea.

Și începu să dea jos păturile și velințele de pe lada cea înflorată în care, după părerea lui Paraschiv, Nilă și Achim, zăceau pe fund mamudele și icușari de aur din munca lor, scoase din ea hainele ei bune, se îmbrăcă cu ele, făcu un pachet din altele și plecă lăsând totul vraiște, să se uite mai bine cel ce zăcea la acest dezastru și să vadă și el cu ochii soarta pe care singur și-a pregătit-o. Veniră fetele și aranjară totul la loc, se apropiară de tatăl lor, îi puseră mâna pe umăr, îl hâțânară. Tată, ziseră, să chemăm un doctor, ce te doare?

– Nu mă doare nimic, răspunse el cu un glas stins și senin, de om care n-o mai duce mult și nici nu mai știe ce spune.

Și prima noapte când Catrina lipsi de-acasă el o întrebă pe Ilinca în același fel pierdut în neștiința minții în care cad, după cât se pare, toți cei cărora li se apropie ceasul:

– Unde e mă-ta?

– La Alboaica, răspunse fata înfuriată.

– Și ție nu ți-a spus să te duci cu ea? se milogi subțire glasul stins al lui Moromete.

Fata nu înțelese:

– Ce zici, tată?

– Tu nu te duci și tu după ea? Nu ți-a spus să te duci?

– Ba mi-a spus, da' ce eu mă iau după capul ei?!

– Aoleo cum mă dor oasele, gângăvi Moromete și cuvintele i se pierdură într-o tuse de mosneag prăpădit care știi când începe, dar nu știi când se termină, ahî, ahî, poate s-o țină și până dimineața.

Îngrijorate, fetele se sfătuiră între ele ce să facă, fiindcă le era frică de maică-sa... Cea mare, Tita, primise ea două pogoane când se măritase, dar Catrina, prevăzătoare, nu i le trecuse pe nume nici până acum și nu vroia să se certe cu ea fiindcă Niculae, plecând de-acasă, declarase că el n-are nici o pretenție la pământ și deci puteau spera ca mama să le mai dea câte un pogon în folosință, adică fiecăreia câte trei, dacă nu-i ieșeau din vorbă. Dar cum să nu-i iasă din vorbă fără să se facă de râs în sat că au avut dreptate cei trei când au fugit de-acasă și Guica, toată viața, că sunt niște cățele care le-au mâncat munca și averea ălora și acum uite că se adevărește, l-au lăsat acolo să moară singur? În acest timp Moromete zăcea nemișcat în pat, îi crescuse barba mare și abia mai putea ieși până în grădină sprijinindu-se în ciomag și ținându-se de uluci. Tita și Ilinca se hotărâră să facă așa: să se ducă peste mama lor la Alboaica și să-i arate că lumea abia aștepta să le vorbească de rău: că dacă pentru Tita nu mai e vorba de măritiș, Ilinca e nemăritată și ajunge câți băieți i-a gonit până acuma de la poartă, nu mai are chef să i-l gonească și pe-ăsta de-acum, mai bine se lipsește și de pământ și de tot, îi spune băiatului ce fel de mamă are și dacă el nu zice nimic și o ia și fără, se duce după el acolo la Ploiești și îndărăt s-o mai vază nu se mai întoarce niciodată.

Ilinca avea acum aproape douăzeci și opt de ani și într-adevăr viața ei de fată nu fusese ușoară, din pricina mamei, care sărea cu gura pe ea de fiecare dată când băiatul cu care era ea în vorbă venea seara la poarta lor și fluiera s-o scoată din casă. I se făcea

rău mamei când auzea acest fluierat, și parcă i se aprindeau flăcări de ură în ochi când se uita la ea și o vedea repezindu-se la oglindă să se dreagă înainte de a o zbughi pe ușă: „Du-te la șanț, îi spunea, să te întinzi în el ca Sora lui Ilie Pipa... Că numai asta știți, și la Dumnezeu nu vreți să vă gândiți!" „Da, răspunse în cele din urmă fata, scoasă din minți de îndărătnicia smintită cu care maică-sa i se punea înainte în prag și nu vroia s-o lase să iasă, parcă tu mult te-ai gândit la Dumnezeu când ai fost fată. Dacă nu mă lași în pace să știi că mă mărit cu Alboaica fără să te întreb și n-o să mă împac cu tine câte zile oi avea!" Dar mama nu se sperie și greu de spus dacă anii care trecuseră și nehotărârea fetei nu aveau ca pricină și persecuția aceasta a ei fără măsură, atâtând-o pe fată neîncetat cu vorbe care nu o dată o făceau să i se aprindă obrajii de rușine, sau s-o apuce plânsul și să țipe în gura mare: că o să fugă de-acasă cu primul care avea s-o ceară, sau să înceapă cu maică-sa o luptă fără milă și întâmplă-se pe urmă ce s-o întâmpla, chiar dacă una din ele avea să intre în mormânt Așa de tare ajunseseră să se urască. Avu însă noroc, băiatul pe care îl cunoscuse în ultima vreme, deși nu avea mai mulți ani decât ea, era un înțelept, cum se întâmplă nu o dată, și el nu fluieră seara la poarta ei, ci pur și simplu intră în casă și făcu acest lucru ziua, și zise „sărut-mâna" mamei și se purtă nu se știe cum că rămaseră toți înmărmuriți: mama se potoli deodată ca un cazan în care ai fi vărsat o căldare de apă rece, ura fetei se topi și ea, iar Moromete începu să discute cu acest străin ca și când l-ar fi cunoscut de mult, deși el era de pe undeva din Ploiești, lucra la aviație, pe la magaziile de scule... Fiindcă în apropierea gării pe întinderea netedă a câmpiei se construise un aerodrom pentru avioanele astea noi care zburau ca glonțul.

Amenințarea fetei celei mici își făcu efectul, și mama se întoarse acasă, dar nu trecu bine pragul că din pat se auzi o voce înăbușită care nu mai avea de mult puterea să facă frică,

dar al cărei gât păstrase totuși bine amintirea sunetului care făcea teamă:

– Cine e?

– Eu sunt, zise mama sfidând, nu pentru tine am venit, pentru fata asta care se mărită, da' să nu te-aștepți că o să murim de grija ta.

– De ce să mori de grija mea, zise Moromete distinct, ți-a cerut cineva să mori? Te-ai dus la ailantă în vale, de ce te-ai întors?

Și spunând acestea se mișcă încet în pat, ca și când ar fi vrut să se culcușească mai bine și să bolească mai departe, fără să-și arate fața bărboasă.

– Știu, zise el, că dacă n-ar fi fetele astea nu mi-ai da nici o cană cu apă. Așa că...

Se făcu tăcere. Mama se dezbrăca de hainele bune cu care venise și nu răspunse decât târziu.

– Așa că ce!? I-ai făcut și le-ai crescut tu? Ce le rămâne lor de pe urma ta? Vezi bine că ai intrat în anul morții și nu te gândești să le dai și lor câte un pogon de pământ!

– De unde știi tu că am intrat în anul morții?

– După fapte, răspunse Catrina fără șovăire; și adăugă: faptele te-au pus la pat!

În clipa aceea Catrina nici nu se uitase la el, și nu văzuse cum Moromete făcuse unul din marile lui gesturi de odinioară, pe care ea i le cunoștea totuși destul de bine. Ridicarea brațelor spre cer, întinderea lor în formă de cruce, pornirea bruscă din loc cu pași înfricoșători prin disperarea care le dădea un impuls atât de încordat, sau mișcarea care îi înmuia ei întotdeauna inima altădată și îl ierta de tot ce făcuse și avea să mai facă: izbirea genunchilor cu amândouă palmele, însoțită de un geamăt adânc de suferință...

– Faptele mele crezi tu că sunt rele ca să mă vezi murind? strigă el cu o voce de o tărie uluitoare. Eu să mor din pricina faptelor mele? Atunci toată lumea să moară și să mori și tu, n-ai mai ajunge să treci pragul.

Și deodată se dădu jos cu mișcările vânjoase ale unui om pe deplin sănătos și sigur de sine și se ridică în picioare cu amândoi pumnii încleștați ridicați în sus să lovească. Catrina țâșni spre ușă și ieși afară ca și când n-ar fi fost în odaie. Moromete ieși după ea cu pași care făceau să duduie pământul, dibui după scară după același par de porumb cu care îi ciomăgise pe cei trei înainte de a fugi și se luă după ea.

– Stai pe loc că te omor, strigă el alergând. Ai zis că te duci la ailantă în vale și mă lași aici să mor singur. Du-te la ailantă în vale, mânca-te-ar pământul!

Și ridică ciomagul să-i reteze picioarele. Catrina își pierduse firea, fiindcă în loc să iasă la drum, unde ar fi scăpat, o luase după colțul casei, dar nu-și pierduse și instinctul, căci fugea ca o fetiță de doisprezece ani, îi sfârâiau călcâiele. Moromete alerga și el din răsputeri cu parul în aer, dar era departe de a o prinde, însă era limpede că o zăpăcise, nu vroia deloc să părăsească împrejurul casei, cu toate că de câteva ori Moromete fusese gata să arunce după ea cu parul; dar în aceeași clipă ea pierea pe după colț...

Lumea ieșise într-o clipire la porți și se uita și unii aveau pe chip uimire: nu le venea să-și creadă ochilor. Și în casa asta, parcă spuneau ei cu tristețe, se întâmplă astfel de lucruri? Nu s-ar fi putut să nu se fi întâmplat? Bietul nea Ilie, a căzut și el odată bolnav și uite ce-a pățit, nici să bolească liniștit nu l-a lăsat asta care se duce în fiecare duminică la biserică. De ce s-o mai fi ducând! Unul dintre ei, un bărbat aproape mic de statură, tânăr, să fi avut treizeci și cinci de ani, cu o privire de om atât de bun, încât te întrebai dacă nu cumva el e așa de bun fiindcă nu e în stare să fie rău, intră hotărât în curtea vecinului (căci era un vecin, îl chema Cârstache al lui Dumitrache) și îi tăie drumul lui Moromete desfăcând brațele ca să nu-l mai lase să treacă.

– Nea Ilie, măi nea Ilie! se auzea glasul lui cu o tonalitate egală și insistentă. Nea Ilie, măi nea Ilie. Nea Ilie, măi nea Ilie!

Moromete aruncă din mâini, cu o vigoare iarăși de neînțeles pentru un om bolnav, parul și gemu:

– O, zise el, mă Cârstache, mă! Mă Cârstache, mă! Mă Cârstache, mă! Apoi, după o lungă tăcere continuă: Mă, nu mai vreau decât un singur lucru, altceva nu doresc: să se ducă, să nu-i mai aud glasul, să plece.

– Ei, ho, c-o să plece, nu era nevoie să se uite lumea la noi ca la țigani, spuse Ilinca din pridvor, supărată pesemne numai din pricina asta. Ziceam că ești bolnav și tu te prefăceai! Mă miram eu cine umbla în cușniță după pâine și lua brânza din borcan. Că mie îmi spuneai că nu suporți decât „puțin lapte", se maimuțări Ilinca. Ie-te-te!

Catrina însă plecă de-acasă și nu mai ținu seama de amenințarea de mai înainte a Ilinchii și îi spuse că ori merge cu ea la ailaltă în vale până se mărită, ori nu-i dă nimic ca zestre, și o să le dea pământul copiilor Alboaicii, că tot are ea mulți și bietul Albei muncește din zori și până în noapte ca să-i ție. Să aleagă.

Speriată de astă dată, Ilinca spuse că o să vină, gândindu-se în același timp cum să facă să nu se certe cu maică-sa pentru totdeauna. Fiindcă n-avea două, avea una singură și nimănui nu-i e ușor să rămână fără mamă, oricât de mari și de îndreptățite ar fi pricinile care ar îndemna-o să rupă cu ea. Și atunci se gândi la Niculae. Să vie Niculae pe-acasă și să încerce el să-i împace pe părinți. El era bărbat și după câte știa ea pe tatăl ei îl durea faptul că el, Niculae, nu venea pe-acasă decât o dată pe an, când avea concediu, deși ar fi putut să vie, așa cum făceau alții, în fiecare duminică, nu era decât un ceas de mers cu trenul de la Pălămida până la gara Balaci.

XX

Fata avea planul ei... Se urcă în tren, ajunse la reședința de raion, îl căută pe Niculae și îi povesti tot. Și ca el să înțeleagă bine despre ce era vorba, îi povesti și ceea ce mama o oprise

până acum să-i spună, și anume ce se întâmplase de fapt la București în anul acela când el se dusese pe la alde Paraschiv, Nilă și Achim, după primirea scrisorii cu fotografia. Din pricina acestei călătorii nenorocite se iscase ura aceasta a mamei lor, și din pricina, zise fata, a zâmbatului ăla de Gheorghe al lui Parizianu, care s-a apucat să-i spună lui tat-său și ăla să povestească în sat. Bine era acum că s-a ajuns aici, să te arate lumea cu degetul, că uite-o pe aia, care alde mă-sa a fugit de la alde tat-său, oameni bătrâni amândoi.

– Ei, ce s-a petrecut la București, o întrebă Niculae, ia să vedem!

– Păi n-a fost de glumă, răspunse Ilinca, acuma că ție nu-ți mai pasă, putem să-ți spunem. S-a dus la ei cu chimiru plin de bani și le-a spus măi Paraschive și Nilă și Achime, uite aici miile, pentru voi le-am strâns, am cumpărat și un pogon de pământ îndărăt din cele două vândute și de-aia l-am oprit și pe Niculae să se mai ducă la școală, ca să vă întoarceți voi îndărăt. Vă fac case la toți, muncim împreună. Ce vă așteaptă pe voi aici? Ce vreai tu să faci, Paraschive? Ce casă poți tu să-ți faci? Și tu, Nilă? Am făcut cum ați vrut voi, am bătut toate drumurile muntelui, nu e piatră pe piatră pe care să n-o fi călcat-o copita calului. Vă dau tot, și casa și pământul pe care le am, îl trec pe numele vostru, că sunt și ale voastre de la mă-ta, a muncit și ea pe ele înainte să moară și noi o să ne facem o cojmelie alături, că fetele alea o să se mărite și ele și or să plece de-acasă, și Niculae o să găsească și el pe undeva să se arănească. Asta le-a zis, încheie Ilinca, și noroc că ăia n-au vrut, că nu știu ce-ar mai fi ieșit. Ei, și mama când a auzit din ce pricină nu te-a mai dat el pe tine la școală și cum plănuise el să ne bage și pe noi într-o cojmelie cum făcuse și cu Guica pe vremuri, i s-a făcut rău, a căzut la daruri la biserică, a dat acatiste... Nimic, mânca și i se făcea rău, se vărsase de, fierea în ea. Pe urmă s-a mai potolit și eu am crezut că s-a isprăvit. Cât a fost în sat popa Alexandru îi năzărise pe el, știi și tu minte, de-aia nu-i mai ardea

ei de tata... Dar pe urmă, când a văzut că din pricina lui ai apucat-o tu pe drumul „celor ce n-au credință" și mai întâlnea și copii care de Paști ziceau bună-ziua în loc de „Cristos a înviat", a început iar să i se facă ochii turburi. Îi oprea pe drum și îi întreba: „Cristos a înviat nu știți să ziceți? Ce păgâni vă învață la școală că nu mai știți religia!" Ăia ce să zică și ei, puțin le păsa lor de ce le spunea nu știu ce muiere în mijlocul drumului. Și a cășunat iar pe tata. Vin tu acasă și spune-le să se împace, nu le e rușine, oameni bătrâni, să vorbească satul despre ei parcă ar avea douăzeci și cinci de ani și s-au însurat și ei de câtva timp și nu se înțeleg, să stea acolo amândoi în casă și n-au decât să nu-și vorbească, dacă nu se mai pot suferi, dar nu să te prefaci bolnav ca să te iai pe urmă cu parul după ea. Să nu spui că am venit pe la tine, mai zise Ilinca.

Niculae răspunse că el a bănuit toate astea chiar din clipa când tatăl l-a oprit să urmeze mai departe școala normală, dar că n-are nimic cu el, bine că s-a trudit și l-a ținut și cei trei ani, alți țărani nici măcar a zecea parte din asta nu fac pentru copiii lor. E drept că sunt și unii care fac de zece ori mai mult, prin urmare la o medie iese totul normal, n-ai ce să-i faci, bine că alde Paraschiv și Achim n-au vrut să vină, că atunci chiar că ne-ar fi aruncat pe toți pe drumuri, adică ăia ar fi făcut-o și tata n-ar mai fi avut puterea asupra lor, aici are dreptate mama că nu poate să-l ierte. I s-o fi părând și ei că toată viața a mințit-o. Dar ce-a putut și el să facă? A crezut că le aranjează el iar cum au fost, n-a vrut să se împece cu gândul că i-a pierdut pe cei trei...

– Cine știe! mai zise Niculae. Poate că și tu și eu am face la fel dacă am fi în locul lui, de ce să nu crezi că nu se poate să recâștigi ce-ai pierdut?

– Crezi, nu crezi, asta e situația, reluă Ilinca, în tine a rămas toată speranța și mama și tata țin la tine și dacă le spui tu or să facă așa cum le spui.

– Da, numai că eu nu pot veni până la toamnă, răspunse Niculae, așa că deocamdată nu e nimic de făcut, n-am timp

de chestii de-astea, dar să sperăm că până atunci or să se împace singuri.

– Niculae, mai zise Ilinca, eu la toamnă mă mărit și dacă rămân cu tata în casă, cine știe ce e în stare să-mi facă mama cu pământul.

– Ai și tu dreptate, zise Niculae. Nu știu ce să-ți răspund, fiindcă dacă aș putea, îți închipui că aș veni.

XXI

Era pe la sfârșitul lui iunie. Începea campania de strângerea recoltei și în această perioadă activiștii erau mobilizați chiar și duminica și uneori și noaptea, se sculau din somn, se urcau într-un *Gaz* și alergau în cutare comună unde era nevoie de ei. De aceea Niculae îi spusese sorei lui că nu putea. Avea comunele lui, cu totul opuse ca așezare în raion față de Siliștea, de care de mulți ani se ferea.

Într-o seară cineva deschise ușa încăperii comune în care dormeau el și cei fără familie sau cu familiile prea îndepărtate de orășelul raional de reședință și întrebă dacă tovarășul Moromete era acolo. Era o oră nu prea târzie pentru aceea la care dormea orașul, nu prea devreme însă pentru acești tineri țărani care se învățaseră de mici să înceapă odată cu revărsatul zorilor și să se încheie cu căderea întunericului: stinseseră becul din tavan și numai minuscule puncte roșii arătau că o parte din ei erau încă treji și că își fumau ultima țigară înainte de a adormi.

– Ce-ai cu el? zise o voce din întuneric, fără să răspundă dacă cel căutat era sau nu acolo, dacă adormise sau încă nu venise.

– Mâine-dimineață la ora opt, zise umbra din prag, să treacă pe la tovarășul prim pe la comitet.

– Să nu se mai ducă la Broșcoșești? reluă cel dintâi.

– La ora opt fix să fie la tovarășul prim, repetă atunci celălalt făcând să se observe printr-o ușoară înăsprire a vocii că era de la sine înțeles că la tovarășul prim trebuie să treacă înainte de a pleca la Broșcoșești și o să vadă el atunci dacă plecarea aceasta mai rămâne valabilă sau nu.

Și, fără să mai adauge ceva, umbra se retrase. Abia acum se vedea că încăperea era un sfert luminată de stâlpul de afară, lumină însă care nu se știe de ce balansa, ca și când firul electric ar fi fost agățat de un pom ale cărui crengi le-ar fi bătut ușor vântul. Se auzi chiar în clipa aceea foșnetul apropiat, lângă ferestre al unor plopi cu frunză bogată, care se opri curând fără ca odată cu acest foșnet să se oprească și mișcarea de plutire a luminii electrice. Ușa se deschise și intrară doi inși care se strecurară în tăcere printre paturile suprapuse. Unul lepădă ceva din picioare: niște pantofi de aba cu tălpi late, așa cum sunt cei tălpuiți cu cauciuc de roată de automobil, care se zăriră o clipă, mari cât niște pepeni, la lumina ferestrei – și se urcă sus. Câteva clipe după ei prin ușa rămasă deschisă mai intră cineva și i se auziră și lui pregătirile de culcare undeva în colțul opus al ferestrei, dar mai îndelungi și mai micoșite...

– Pe unde umbli, Moromete? zise din aceeași direcție aceeași voce. Tovarășul prim-secretar te caută personal prin toate părțile și tu umbli cine știe pe unde.

– Am fost la cantină, zise Niculae cu glasul celui care crezând o clipă că faptul era adevărat, reproșează celorlalți că au fost pasivi și nu i-au spus tovarășului prim să-l caute în cel mai ușor loc unde putea fi găsit de oricine, adică la cantină, după care însă își reveni și se indignă: hai, mă, Iosife...

– Ce, hai, Iosife, zise atunci o voce groasă și rece, mâine-dimineață la opt să treci pe la tovarășul prim-secretar.

Faptul părea neîndoielnic, era o voce care nu îngăduia confuzii pe astfel de teme. Urmă o tăcere.

– Așa e când nu pui mâna și nu studiezi temeinic, reluă cel dintâi numit Iosif. Și fiindcă nimeni nu zise nimic, continuă: A aflat tovarășul prim ce răspuns ai dat tu azi la cabinetul de partid și a trecut pe-aici să întrebe cum e, măi frate, chestiunea

asta că nu știți lucrurile de bază, dacă mergeți pe teren și aplicați în felul ăsta! Așa a zis!

– Ce răspuns am dat? întrebă Niculae.

– Cum ce răspuns ai dat, reluă Iosif, n-ai spus tu azi că în problema alianței trebuie să ne sprijinim pe mijlocași?

– Eu am spus așa?! N-ai înțeles tu bine. Am spus că am avut o discuție cu unul Băznae de la direcția regională a comerțului care susținea că în actuala situație sprijinul cel mare e pe mijlocași și că asta e o linie foarte greșită.

Urmă o clipă de tăcere fiindcă răspunsul lui Niculae abia că întărea ceea ce spusese mai înainte cel numit Iosif, nu se înțelegea cine a zis că asta e o linie foarte greșită, acel Bâznae sau Niculae?

– Lasă, mă Moromete, n-o mai întoarce tu acum, că nu venea el tovarășul prim să te caute pe tine la locul de dormit, zise a doua voce joasă în timp ce se foia energic, pregătindu-se să-și întindă corpul și să-și pună capul pe căpătâi. Are el destule sarcini să nu-și piardă timpul dacă n-ar fi pe ici pe colo și câte-un caz izolat...

– Ce caz izolat? tresări Niculae.

– Să spui tu că trebuie să ne sprijinim pe mijlocași! zise acel Iosif parcă copleșit de eroarea comisă care se abătea și asupra lor. E o problemă foarte nesănătoasă, să vezi tu ce-ți face mâine tovarășul prim.

– Și cine s-a apucat să se ducă și să-i spună ce răspuns am dat eu? zise Niculae cu o voce brusc schimbată.

Asta aduse iar câteva clipe lungi de tăcere în încăperea semiluminată.

– Cine, necine, uite că a aflat, zise Iosif.

– A aflat greșit!

– Spune-i tu asta mâine-dimineață tovarășului prim, c-o să-ți priască ție cafeaua cu lapte.

– Nu știi că nu-i face bine cafeaua cu lapte? zise o altă voce de lângă peretele ușii.

Și în aceeași clipă o traiectorie roșie străbătu din direcția aceea încăperea și ieși pe fereastra deschisă, în noapte. Urmă imediat o a doua de alături, dar asta nu nimeri afară și căzu în patul suprapus care acoperea fereastra pe jumătate. Cineva din acel pat care nu adormise încă se mișcă tocmai atunci, dar nu din pricină că ar fi simțit țigara aprinsă, și se întoarse pe partea cealaltă oftând greu, ca un om trudit, dar bine hrănit și împăcat cu soarta lui. Un altul de-alături îi atrase atenția, cu o voce parcă cu totul străină de a celorlalți care vorbiseră înainte, că o țigară aprinsă a fost aruncată în așternutul lui.

– Tovarășul Braga, de la cabinetul de partid, nu era acolo?! întrebă cineva.

– Sigur că da, zise Iosif, prinzând ideea din zbor. Era acolo și era obligația lui să raporteze imediat tovarășului prim-secretar ce s-a întâmplat la învățământul politic, nu era nevoie să se ducă cineva special să-i spună, cum crezi tu, mă Moromete.

– Eu nu l-am văzut pe tovarășul Braga acolo, zise Niculae.

– Nu l-ai văzut tu, dar i s-a raportat...

– Mai bine să dormim, zise Niculae afectând că nu-i pasă de toată întâmplarea sau în orice caz importanța acestui incident în care era implicat era mult mai mică decât aceea a somnului.

Drept care, după un asemenea răspuns, care era parcă scontat și care de astă dată fusese peste așteptări, se făcu o mare liniște în dormitor, nu mai zise nimeni nimic și în clipele următoare toată lumea adormi.

XXII

Dimineața Niculae se duse cu un sfert de oră mai devreme la sediul comitetului raional de partid, intră în biroul secretariatului și se așeză să aștepte pe primul-secretar. Ar fi putut să vină la opt fix, așa cum i se comunicase, dar ora care se comunică e ora celui care te cheamă, în timp ce a celui chemat nu poate să fie aceeași. Odată Niculae uitase și venise la o ședință

lărgită a comitetului regional de partid la ora la care li se spusese și s-a apropiat de el cineva și i-a atras atenția că a întârziat. „De ce îmi faci dumneata observație, i-a replicat Niculae, am venit la ora fixată." „La ora asta vin conducătorii, i s-a răspuns, dumneata trebuie să vii mult mai devreme."

– Tovarășe prim-secretar, m-ați căutat dumneavoastră aseară?! îl întrebă Niculae când acesta intră pe ușă.

Primul-secretar îi făcu din cap un semn de confirmare și în același timp de liniștire, că adică da, firește că îl căutase din moment ce i se comunicase acest lucru.

– Nu mai pleci la Broșcoșești, îi comunică el. La loc, tovarășe Moromete. Dumneata ești din Siliștea-Gumești?

– Da, tovarășe prim-secretar.

– Și de ce te-am repartizat noi pe timpul campaniei la Broșcoșești? Nu e mai normal să te duci la Siliștea?

Niculae avu o tăcere care nu confirmă această descoperire a primului-secretar.

– Cum, reluă acesta, nu e mai normal să te duci acolo unde cunoști mai bine oamenii și unde poți să te orientezi mai ușor?

– Tovarășe prim-secretar, noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid, zise Niculae.

– Nu chiar oriunde, că dacă te trimit eu acum la Moreni, la sondele petrolifere, n-o să zici că te orientezi... Și atunci e normal ca un activist să se orienteze mai bine pe un teren cunoscut de el, ca unul care a copilărit, așa că te duci la Siliștea.

În timp ce vorbea secretarul tot ridica de pe birou un dosar subțire, un fel de tabel, pe care ca pe o piesă de argumentare îl tot vâra înainte în spațiul de aer care revenea activistului. Se vedea pe el scris cu litere mari de cerneală: *Evidența* și dedesubt încă ceva cu litere mai mici, pesemne evidența adreselor activiștilor și a locurilor lor de naștere.

– Aseară m-am uitat și când am văzut, am trimis să te caute.

Și, spunând acestea, secretarul puse undeva mai la margine, la un loc mai nefolositor, dosarul acela pe care scria *Evidența* și pe chipul lui se intensifică o lumină satisfăcută de destindere. S-ar fi zis că rezolvase în sfârșit o problemă care chiar dacă nu se putea spune că îi stătea pe gât, îl sâcâia cam de mult și iată că dosarul acela îl ajutase să găsească soluția: fiindcă era clar că nu atât evidența aceea concretă de pe tabel îl nemulțumea, aia nu spunea nimic, orice om are un nume și un loc de naștere, ci aceea abstractă, că adică era o evidență că Moromete n-avea de ce să nu se ducă tocmai acolo unde era cel mai indicat să se ducă, adică la el în sat și nu în altă parte și să stea să sprijine acolo desfășurarea în bune condițiuni a campaniei.

– Tovarășe secretar, zise Niculae, eu n-am mai fost pe la mine prin sat de multă vreme...

– Cu atât mai bine, răspunse secretarul, te duci acum! Ce, vrei să spui că nici părinții nu i-ai mai văzut de multă vreme?

– Ba nu, eu vorbesc de sat...

Secretarul nu înțelese:

– Din moment ce te-ai dus să-ți vezi părinții, n-ai trecut și prin sat? Sau ai aterizat cu avionul drept în bătătură?

– Ba am trecut, tovarășe secretar, răspunse Niculae ridicând vocea, dar n-am stat acolo să activez cu o sarcină de partid și mai bine cunosc de exemplu oamenii și problemele din Broșcoșești sau Scrioștea sau oricare sat vreți dumneavoastră de prin apropierea raionului, decât din Siliștea, Surdulești și toate alea de pe-acolo...

– Și ce e cu asta? zise secretarul ridicând la rândul său puțin vocea. Singur spuseși adineauri că noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid. Sau asta e valabil doar în vorbe, să stăm pe-aici pe lângă raion, că nu e departe? continuă secretarul cu o licărire triumfătoare în priviri.

– Tovarășe secretar, dar eu n-am spus că refuz sarcina de partid, sări atunci vocea lui Niculae parcă l-ar fi înțepat cineva

fără veste cu un ac, de ce îmi atribuiți dumneavoastră că vreau să stau pe lângă raion când eu mă duc oriunde îmi trasați să mă duc?

– Păi dacă te duci, atunci ce mai stai la discuție, tovarășe Moromete, sări atunci și secretarul eliberând brusc parcă o veche și turbure indignare care nu se știa dacă era o trăsătură a lui care se manifesta pe neașteptate fără legătură cu persoanele, sau numai cu acest activist din fața lui și numai pentru că socotea că atitudinea acestuia îl îndreptățea. Poți să pleci, zise apoi cu un glas deodată binevoitor. Și continuă în același fel: țineți legătura cu raionul și nu luați măsuri înainte să raportați tot ce survine. Cum stai cu stomacul, am auzit că nu prea te simți bine, ai fost la spital? Dacă vrei telefonăm la spital să te consulte doctorul Gafa, poate ai nevoie de regim.

– Apa minerală îmi face bine, zise Niculae.

– Ți-o fi făcând bine, dar doctorul poate să-ți prescrie un tratament și să n-ai nevoie de apă minerală. Te duci acuma într-un sat și stai vreo patru-cinci săptămâni cât ține campania, de unde o să găsești acolo apă minerală?

– Tovarășe prim-secretar, zise Niculae ca și când n-ar fi auzit, am o rugăminte să vă adresez, spuneți-i dumneavoastră tovarășului Iosif că eu nu sunt obligat de fiecare dată când e vorba de unele sarcini sau altceva și se întâmplă să executăm amândoi un ordin sau cu ceilalți, dar e și el acolo, să stăm pe urmă să iasă unele încurcături care pe urmă alți tovarăși să spună că a fost din pricina mea. Să mă lase în pace!

– Am auzit, zise secretarul și deodată surâse. Ce s-a întâmplat?

– Nimic, dar îmi spune el că a venit la dumneavoastră tovarășul Braga, de la cabinetul de partid, nu vă mai spun, tovarășe secretar...

– Ce este, zise însă secretarul abia alarmat și dorind acum să știe ce era. Spune.

– Că eu nu studiez bine și că dau răspunsuri greșite la învățământul politic...

– Nu știu nimic, zise secretarul, ce răspunsuri greșite?

– Că am zis eu că în etapa actuală ne sprijinim pe mijlocași.

Nu ne sprijinim, zise secretarul, facem alianță, ne sprijinim pe sărăcime și lovim în chiaburi, cum ai putut să faci confuzia asta?

– Păi n-am făcut-o, tovarășe prim-secretar.

– Ei cum, îi luă secretarul vorba din gură, își permite el așa...

Era o îndoială că tovarășul Iosif și-ar putea permite fără să fie la mijloc un sâmbure de adevăr.

– Își permite, tovarășe secretar, zise Niculae hotărât și adăugă fără să-și dea seama că uita să redea detaliul referitor la faptul că dimpotrivă, tocmai el Niculae fusese acela care combătuse o asemenea idee într-o discuție cu acel Bâznae de la direcția regională a comerțului și că secretarul n-avea de unde să deducă în ce sens speculase pe urmă Iosif răspunsul său la seminar, și că n-avea prin urmare de ce să se arate atât de convins că, odată cu această convorbire, situația se va schimba și Iosif o să înceteze să-l mai persecute în felul acela al lui: și mai erau și alții de față, tovarășe secretar, când a spus...

– Trebuie să studiem cu atenție tezele și bibliografia care ni se indică, tovarășe Niculae, zise secretarul sever, fără studiu teoretic nu e suficient, așa spune tovarășul Stalin, practica fără teorie este oarbă. Nu pierdeți vremea, când aveți timp liber puneți mâna și studiați temeinic, altfel n-o să putem face față sarcinilor tot mai complexe pe care le ridică înaintea noastră construirea socialismului.

Reieșea că tot Niculae era vinovat și că nu putea avea sprijin într-o chestiune de principiu cum era cea de mai sus, primul-secretar neputând decât să repete și el ceea ce spusese

și Iosif ieri-seară în dormitor, că adică Niculae n-ar studia temeinic și de aceea a putut susține o teorie greșită.

– Tovarășe prim-secretar, dar nu e adevărat că am susținut eu ce a zis Iosif, sări el din nou și de astă dată i se urcă sângele în obraji. Dacă e vorba de studiat să studieze el, care îl picnește somnul în timpul referatului, s-a învățat să țină ochii deschiși și în timpul ăsta să doarmă pe el, trebuie să-l hâțâne cineva când se termină lecția...

Primul-secretar puse mâna pe buton și apăsă:

– Tovarășul Iosif a plecat? o întrebă el pe fata care intră.

– Nu, e cu tovarășul Nistorescu.

– Să vină aici.

Fata vru să iasă, secretarul o opri cu un gest și adăugă:

– Spune-i și tovarășului Nistorescu să vie și să-mi aducă procesele-verbale ale organizațiilor din Pereți și Smârdioasa. Mi-ai bătut situațiile acelea?

– Mai am.

– Dă-le drumul și spune-i lui Merdescu să fie gata cu mașina că plecăm imediat. E gata?

– Nu e gata, e plecat șeful Atelierelor Mecanice la București și maistrul nu știe nimic, zice că habar n-are despre ce piese e vorba.

– Dă-mi Atelierele la telefon și spune-i lui Merdescu să vină la mine.

După un sfert de oră ieșiră din biroul primului-secretar șoferul, apoi Nistorescu, apoi secretara care îi adusese o parte a situațiilor și rămaseră Iosif și Niculae.

– De ce dormi la învățământul politic, tovarășe Iosif? zise secretarul tăios făcând să piară brusc de pe chipul aceluia o bună dispoziție complice la care se pare că el credea că o să-l asocieze și pe primul-secretar și să anihileze astfel posibila plângere a lui Moromete; dar întrebarea directă parcă îi dăduse una în stomac.

– Nu dorm, tovarășe secretar, protestă el, la fel însă de neconvingător cum fusese Niculae mai înainte, cum o să dorm tocmai la învățământul politic?

– Tocmai asta te întreb și eu, cum te gândești să dormi în ceasul-ăla când trebuie să fii atent și să înveți, tovarășe Iosif, nu dormi noaptea destul, nu te culci devreme, pe unde umbli, tovarășe Iosif, de n-ai când să dormi și-ți alegi tocmai ora asta?

– Nu dorm, tovarășe prim-secretar...

– Păi sigur că nu dormi când te știi cu ochii deschiși crezând că nu te vede nimeni, lasă că îi spun eu tovarășului Enache și adio somn în timpul orelor de învățământ, tovarășe Iosif. Au reparat ăia din Belitori sitele alea stricate de batoză?

– Încă nu, tovarășe secretar, așteaptă să vie șeful Atelierelor Mecanice de la București și le trimite la reparat.

– Hai, la treabă, și aveți grijă să nu mai repetăm greșelile de anul trecut și să îndeplinim planul la colectări de cereale în timpul iernii, când puteam foarte bine să-l îndeplinim chiar în timpul treierișului.

– Ba la floarea-soarelui nici acuma nu l-am îndeplinit total, tovarășe prim-secretar, zise Iosif parcă cu duioșie, și la porumb la fel...

Și privirea îi strălucea ca de o mare minune uitându-se la secretar și aducându-i toate acestea la cunoștință. Dar secretarul nu-i mai vedea pe nici unul și le făcu semn să plece și să-și vadă de program.

XXIII

Cei doi activiști ieșiră și dincolo de ușă pașii lor avură parcă o ezitare dacă să continue sau nu drumul împreună, dată fiind scena care avusese loc în biroul pe care tocmai îl părăsiseră, sau să se îndepărteze chiar acolo unul de altul în semn de răceală reciprocă? Continuară însă să meargă alături părând să fie amândoi de acord că împinseseră prea departe această istorie

care privea un lucru atât de important cum era învățământul de partid și care nu putea fi deloc fără urmări în asemenea situații când o vorbă aruncată în vânt putea să-i determine pe cei în drept să-ți oprească drumul la alte studii și să-ți schimbe deci cu timpul și natura sarcinilor în cadrul comitetului. Niculae mergea cu capul în jos și tăcea, Iosif însă arăta parcă înmuiat de ceva și vorbele îi veneau parcă din creier atât de aproape de exprimare încât îi forțau deja un surâs care cerea celuilalt să treacă repede peste tot ce se întâmplase întrucât iată că el... Și îl întrebă pe Niculae de ce l-a chemat tovarășul prim-secretar, recunoscându-se astfel vinovat că a mințit aseară când i-a spus ceea ce i-a spus. Niculae îi răspunse că nu se mai duce la Broșcoșești pe timpul campaniei, se duce la Siliștea...

– Aha, făcu Iosif, și când pleci?

– Acuma plec...

– Bine, să trăiești!

– La revedere, răspunse Niculae și se despărțiră.

Se spunea despre cei doi că sunt prieteni, fiindcă nu puține erau momentele când acest lucru părea evident pentru mulți, dar pentru și mai mulți era tot atât de evident că nu se aveau deloc bine, în special despre Iosif exista această părere, că ar avea ceva împotriva lui Moromete. Nu farse cum era cea de azi, ci întâmplări care înlătură orice dubiu, nemailăsând celorlalți posibilitatea nici uneia dintre acele interpretări care au în vedere caracterul capricios al acestor relații și despre care, dacă vrei să nu te înșeli e mai bine să păstrezi o imagine globală care să includă în același cerc sinuos al prieteniei atât certurile cât și împăcările. Multă vreme, de pildă, și anume la început când Niculae venise la comitetul raional de partid, fuseseră văzuți împreună la ședințe, cu scaunele alături sau plecând în oraș de la cantină, și de câteva ori chiar aranjându-se să fie trimiși să activeze prin aceleași localități. Fuseseră văzuți împrumutându-și bani. Dar nu mai mult decât atât, de pildă să se apere în

ședințe unul pe altul, cu toate că de câteva ori s-ar fi putut foarte bine să se întâmple, în special o dată când i s-a adus lui Niculae o învinuire că din pricină că nu fusese destul de vigilent, niște chiaburi sabotaseră undeva electrificarea unei comune, în realitate sabotorii fiind organele locale, care sustrăseseră cerealele date de țărani în acest scop și organele acestea întocmiseră apoi un dosar în toată regula înaintându-i pe acei chiaburi justiției (care de altfel îi și condamnase). În comuna aceea activase atunci și Iosif și el cunoștea foarte bine care era adevărul și în timpul ședinței tăcuse tot timpul și abia când văzuse că majoritatea îl apăra pe Niculae de critica nedreaptă care i se aducea, se ridicase și el și spusese că nu era adevărat și că vinovații sunt alții. Cei care crezuseră până atunci că Moromete și Iosif sunt prieteni, nu mai crezură din clipa aceea.

Continuau totuși să fie văzuți împreună și opinia reveni, fiindcă dintre două fapte mai puternic e cel care nu mai poate avea și o altă interpretare decât cea conformă cu faptul însuși. A nu lua apărarea unui prieten într-o ședință putea avea și alte explicații decât aceea care se impunea la prima vedere, ce putea să însemne în primul rând? Câtva timp prinse deci consistență această impresie, dar când fu pe punctul să devină un fapt cert Iosif începu deodată să facă dezvăluiri: știau ei oare ce fel de om era Moromete ăsta? Da, știau, i se răspunse, așa cum știau despre fiecare, conform comportării lor în cadrul muncii în comitet. Ei nu, râse Iosif, să vedeți... Și începu să dea la iveală acele lucruri care se spun între doi prieteni în faza de început, acele destăinuiri care sunt de obicei reciproce și tocmai de aceea nici nu se divulgă. Și din felul cum le povestea Iosif reieșea tocmai acest lucru neașteptat, că aceste destăinuiri nu le făcuse decât Moromete și că Iosif se mulțumise doar să le asculte.

Și astfel se află că Moromete era odată la vie și că i s-a făcut sete și s-a dus mai încolo la o covergă să ceară apă celui dinăuntru și când colo a dat peste două fete care nu se știe ce făceau

acolo împreună, dezvelite și una cu trupul peste cealaltă. Și numai atât? întrebaseră unii plictisiți. Ce-a făcut Moromete? A luat-o la fugă, le-a răspuns atunci Iosif, și în clipa aceea așa înalt și voinic cum arăta el cu statura lui, s-a frânt brusc pe spate și s-a cutremurat de râs de parcă ar fi trosnit un pălimar. Într-adevăr, au convenit ceilalți, era ceva vesel aici... Și încă ce? Că altă dată tot așa într-o seară la un clic, l-au scos pe Moromete niște băieți în tindă. Cum, s-au mirat cei care ascultau, pe el l-au scos, nu pe fată? „Nu, fata l-a scos", a răspuns Iosif și în clipa aceea s-a opintit iar în râsul acela al lui scurt ca un pârâit de gard. Și? Și acolo în tindă, în paie, Moromete a stat și el cu ea de vorbă pe întuneric. Pe urmă s-a dus zvonul în sat că fata respectivă nu mai era fată mare. Și nu era adevărat? au întrebat ceilalți. „Nu!", a răspuns Iosif. „Te pomenești, a zis atunci un activist minunându-se, că Moromete ăsta n-o fi având..." „Ba nu, a spus altul, o fi având, că altfel s-ar bolnăvi, dar n-o fi având..." „L-o fi având pe toate mici", a zis altul și au râs toți și cel mai tare se auzea răcnetul ca o rostogolire de buturugi al lui Iosif, după care tot el a restabilit lucrurile afirmând că Moromete le are pe toate în regulă, dar așa e el din firea lui. Fiindcă iată de pildă tot la un clic ce i s-a întâmplat în altă seară, se juca ghicitoarea-n poezie, știți cum e asta, unul zice așa: „Mă cutare, știi că alde cutare mi-e frate?" „Unde l-ai găsit?" zici tu și atunci acela răspunde: „L-am găsit sub podul de aramă, îl făcea dracii pastramă", sau altele, dar trebuie să ai grijă că poate să spună de tine în loc de el, l-am găsit pitit între sobă, îți făcea spinarea tobă, sau altele mai rele, dacă aveai vreo soră sau vreo fată la care țineai. Așa i-a spus lui Moromete, dar nu că ținea el la ea, hi,hi, zice „Măi cutare, știi că al lui Moromete mi-e frate?" „Unde l-ai găsit?" „L-am găsit în pod sub o grindă", și a spus ceva de una Sanda că nu știu ce-i făcea acolo Moromete. Și Sanda asta în loc să se supere a chicotit, dar Moromete n-a auzit-o, n-avea nimic cu ea, s-a făcut roșu

și a sărit la ăla că de ce să zică de el și de Sanda... Și aici, terminând relatarea, ochii lui Iosif, uitându-se la ceilalți, își măriseră vizibil prunele, și în clipa următoare gura i se strâmbase cu limba afară într-o descărcare de râs de astă dată parcă chinuită. Nimeni nu observa că era greu de crezut sau cel puțin greu de închipuit cum ar fi putut Moromete să povestească chiar el despre sine niște lucruri din care să iasă el chiar așa cum ieșea din gura lui Iosif. Ceea ce era însă neîndoielnic era că totuși povestise ceva și, mai mult, continua încă să povestească.

Firește că se găsiră curând destui cărora nu le plăcu deloc toată istoria acestei prietenii și îl luară pe Niculae deoparte și îi spuseră să nu se mai încreadă și el atâta în Iosif și să-i spună chiar tot ce-i trece prin cap, că ăla dă pe față la toată lumea și îl face dracului de râs. Niculae îl evită și drept răspuns într-o ședință îi trase lui Iosif una în cap de-l turti, relată sub forma unei întrebări o istorie cu o petrecere de lăsata-secului, în ale cărei dedesubturi intrase cu totul întâmplător fiind în satul lui Iosif și nimerind peste un dușman al acestuia, de altfel un element dubios, când Iosif era acolo secretar de organizație, și neputându-se descotorosi de acest element care avea rude în locuri sigure și îl susținea în funcția de președinte, îl îmbătase cu frate-său la petrecerea aceea, îi sustrăsese carnetul de partid din dulamă și îi dăduse foc cu chibritul; figura îi reușise din plin, acela fusese dat jos și din funcția de președinte și exclus și din partid. „Să spună tovarășul Iosif, formulase Niculae întrebarea sa, ce e cu istoria unui I.P. Neacșu de la el din sat care mi-a povestit mie felul nestatuar cum a fost exclus din partid?" Iosif se făcu galben, se ridică în picioare și, bâlbâindu-se cât era de mare, răspunse că nu știa absolut nimic, cine știe ce bețiv o fi fost cel care... Și îi veni în ajutor tot Niculae confirmând că într-adevăr individul părea cam deocheat, dar că i s-a părut că totuși omul a fost nedreptățit. „Nu, nu, n-a fost nedreptățit, există procesele-verbale", răspunse Iosif

nemaidându-și seama cum îi ies cuvintele din gură și ce înțeles mai are răspunsul său, cu o voce împiedicată de parcă i se lipea limba de dinți, în timp ce își ștergea cu cotul fruntea umedă. Niculae, văzându-l căscând ca peștele pe uscat, renunță, adăugând că el a pus doar o întrebare, i s-a părut că omul a fost nedreptățit, dar dacă tovarășul Iosif susține că nu, el îl crede, bineînțeles, pe tovarășul Iosif, nu pe un bețiv dubios.

Câteva luni Iosif nu mai scoase un cuvânt despre Moromete, cu toate că acum erau văzuți împreună parcă mai des decât înainte. „Ce mai face Moromete, Iosife?" îl întrebau câteodată. „Ce să facă, bine!" răspundea Iosif fără echivoc și celălalt relua: „Ce mai zice?" „Ce să zică, răspundea Iosif, și el ca omul." „Adică? Ce mai povestește?" „Ce să povestească, de-ale lui!" Dar nu mai spunea ce. În schimb însă apărură după câtva timp aceste farse, la început mici de tot și apoi din ce în ce mai groase, la care Iosif încerca și uneori reușea să asocieze și pe alții care se mai nimereau prin preajmă...

De la comitet Niculae trecu pe la dormitor, își luă servieta în care vârî din cufărul de lemn pe care îl păstra sub pat câteva cămăși și obiecte de toaletă și o jumătate de oră mai târziu se afla la gară, unde luă cursa care îl lăsă, după un ceas de mers peste câmpie, la patru kilometri de Siliștea-Gumești.

PARTEA A DOUA

I

Prima care află în sat că Niculae al lui Moromete o să vie acasă pe tot timpul cât o să țină secerișul și treierișul fu Marioara lui Fântână, fata lipoveanului; află vestea chiar de cu seară, cu multe ceasuri înainte ca Niculae însuși să fi știut unde avea să se ducă el a doua zi.

Dimineața fata se trezi povestind mamei că visase că era la deal la secere și că începuse o ploaie mare și cineva o chema să se adăpostească sub un pom sau sub o covergă între niște pepeni, dar pentru că nu știa cine era sub coviltirul acela, ea nu se ducea și ploaia o ploua și de frică începuse să strige. A strigat în somn. S-a auzit sau nu s-a auzit?

– Nu s-a auzit, zise mama, a plouat nițel azi-noapte spre ziuă, a dat câteva picături, d-aia ai visat ploaia.

Fata însă întârzia în așternut fără să-și dea seama, prinsă poate de ceea ce numai ea știa că mai simțise încă în vis și maică-sa se răsti la ea să se dea mai repede jos de pe prispă și să se apuce de treabă, n-auzea că vaca aia a început să mugă? Fata tresări, se dădu repede jos, își spălă mâinile cu săpun (pe față nu se spălă, se drese numai cu un fel de preparat vâscos de glicerină), își trase rochia pe cap, și își puse un șorț curat și, cu mânecile sumese, cu un vas mare de lut într-o mână și o copaie mică de lemn plină cu tărâțe în cealaltă, o luă spre

șopron unde într-adevăr se auzea mugetul parcă nedecis al vitei; era o chemare să i se dea să mănânce și să i se ia laptele care îi presa ugerul, nervoasă însă în același timp că avea să rămână fără el, amintire poate a vițelului care dispăruse nu se știe unde și nu-l mai vedea în fiecare dimineață alergând cu botul întins spre ea și înghesuindu-i-se sub burtă în timp ce ea îl lingea sub coada îmbârligată de plăcere.

Răsărea soarele, norii se topeau în zare. Ploaia care întâmpinase revărsarea zorilor scuturase copacii de flori. Marioara străbătu curtea desculță, cu un mers care nu era cu nimic turburat în legănarea lui firească de vasele pe care le ducea sprijinite cu mâna de șold și de subțioară. Tălpile ei desculțe lăsau urme nestricate pe bătătura înmuiată. Călca fără să se uite, peste petalele mici și albe împrăștiate pe pământ.

Sub șopronul deschis vaca se neliniști, suflă puternic pe nări și schimbă agitată locul, biciuind aerul cu coada ei lungă. Marioara n-o luă în seamă, îi puse copaia înainte și din vasul cu care venise turnă de câteva ori în mână și îi spălă ugerul, dar ceva nu era în ordine, vita schimbă iar locul, de astă dată fără veste, și îi trânti vasul sub care fata se pregătea să înceapă mulsul.

– Și tu ce-oi fi având, fire-ai afurisită să fii, era să-mi spargi oala, zise Marioara tare. Nu ți-am dat tărâțe, ce mai vreai?

Vaca lingea într-adevăr cu lăcomie din copaie, dar cu capul dispus în așa fel încât ochiul ei mare să vadă și ce se petrece sub uger și pesemne că era ceva care nu-i plăcea fiindcă și pielea de sub burtă avea cutremurături dese și prelungi, deși în staul nu se trezise încă nici o muscă.

– Of, cum te prostești tu și când ți-oi da eu acuma câteva, zise Marioara în șoaptă, nervoasă; mamă, nu știu ce-are vaca asta astăzi, dă cu piciorul, ce să-i fac eu?!...

– Vorbește-i frumos și stai liniștită, răspunse mama. Sare mai are?

– Are.

– I-ai spălat ugerul cu apă caldă?

– Da.

– Spune-i pe nume, și nu mai țipa așa ca o nebună, zise mama într-un târziu, prinsă de altele.

Acest dialog potolise vita și Marioara îi apucă ugerul și apropiind oala apăsă. Laptele țâșni cu putere în pereții smălțuiți ai vasului împrăștiind spumă albă și miros crud de ierburi. Fata avu în aceeași clipă un surâs strâmb și cu amândouă mâinile pe uger izbucni brusc în plâns, și lacrimile îi năvăliră peste obraji în boabe mari și repezi udându-i șorțul și genunchii dezveliți. Vaca suflă pe nări, răsturnând copaia, care de altfel era goală, izbi cu coada, dar nu se mai mișcă și Marioara ștergându-se la ochi continuă mulsul. Ca o răpăială de primăvară, plânsul îi trecuse...

Ea era fata care îl așteptase, făcându-se de râs, pe Niculae al lui Moromete în paie în tindă. Despre ea se spusese pe urmă că ar fi rămas bortoasă cu el. Era mică atunci, abia împlinise paisprezece ani, și se duse la clic pe furiș (mâncase pe urmă bătaie îndesată când se întorsese acasă), venise la ea o surată și îi șoptise la ureche că la alde cutare e clic și a vorbit ea cu un băiat să-l aducă și pe Niculae, și acolo tot băiatul acela o să stingă lampa și o s-o scoată pe ea cu el în tindă. Asta era ceva care nu prea se făcea la un clic (stinsul lămpii), de obicei ieșea întâi băiatul fără să se bage de seamă cine e și pentru asta ieșeau mai mulți afară și numai unul din ei rămânea pe întuneric în paie și abia pe urmă era scoasă și fata, dar asta în văzul la toți și silită, împinsă cu forța și ea trebuind să se zbată și să se proptească în prag cu picioarele, să nu se spună după aceea că a ieșit cu voia ei. Nu erau însă siguri de Niculae și de-abia se hotărâseră să stingă lampa ca să nu se vadă că băiatul n-ar vrea, ceea ce ar fi fost nemaipomenit, s-ar fi băgat de seamă că de fapt fata e aceea care vrea, și s-ar fi făcut în felul ăsta de râs. Se și făcuse, dar nu pentru mult timp și nu intrase chiar în gura celor mari,

ci tot a celor de seama ei care și acestia uitaseră repede întâmplarea, mai ales după ce se dovedise că acolo în paie nu se întâmplase chiar nimic (nici măcar nu legaseră vorbă, să se ducă pe urmă el singur pe la ea și s-o fluiere seara să iasă la poartă). Bătaia primită pe urmă dimineata acasă, așa cum îi spusese chiar mama târând-o de păr, nu fusese din pricină că se dusese la clic. La clic putea să se ducă, dar la ce clic și cu cine? Acela la care fusese ea nefiind clic de fete mari, iar cea cu care se dusese nefiind în orice caz, dacă erai să te iai după ce zice lumea, fată mare. Se spunea că văduva lui Ilie Pipa, mama acelei fete, se culca ea cu un băiat într-un pat și în patu ălalalt fata ei, pe care o chema Sora, cu un alt băiat și că mulți flăcăi furau noaptea din podul casei părintești duble de grâu sau kile de tot felul de alimente fără de care muierea și fata ei nu le deschideau ușa și că se duceau acolo și petreceau, muierea aprinzând focul și făcând gogoși calde în untdelemn, iar flăcăii venind pe lângă altele și cu țuică în tunică, sau cu vin, care mergea bine cu gogoșile. Ceea ce nu știa însă mama, dar ce știa foarte bine fata lipoveanului (și de aceea poate tăcuse mâlc în timpul păruielii) iar Niculae știa și el, era că vara Marioara se întâlnea cu alte fete după-amiezele să păzească via și în covergă unde stăteau pitite se petrecea numai ele știau ce. Târnuiala mamei și vorbele care îi ieșiseră după acel clic curmaseră, după câte se părea, prietenia ei cu Sora, dar ceva se întâmplase totuși între ea și Niculae al lui Moromete, și anume nu ceva de care știau numai ei doi, de vreme ce venise cineva să-i spună că Niculae o să-și petreacă secerișul aici în sat. Nu răsuflase însă nicăieri nimic care să dea de vorbit.

Marioara terminase de muls, și când se ridică și ieși cu vasul plin, surâsul ei strâmb era acum vesel și mama îi urmări pe furiș, cu o privire bănuitoare, pașii și mișcările cu care urca scara prispei și intră în tindă. Nu se știe ce nu-i plăcu, fiindcă deodată ridică brațul și o lovi în cap. În loc să se arate surprinsă și să

se indigneze, fata se feri și se îndârji doar cu o împotrivire care nu mai avea în ea nimic spontan:

– Stai, mamă, la'n loc, vreai să-mi cadă laptele din brațe sau ce te-a apucat?!

Ca și când asta ar fi fost grija ei, să nu-i verse mama laptele, pe care de altfel foarte grijulie îl puse jos și începu să se îndeletnicească cu vărsarea lui în diferite oale mai mari sau mai mici, la prins, la fiert, sau la dubă pentru strâns de vânzare.

– Când ți-oi rupe eu ție moațele, șuieră mama.

– Ce-ai cu ea, fă, intervenì Adam Fântână de pe prispă, unde își făcea, pe îndelete, bocancii albi de pospaiul de la moară (el era responsabilul morii naționalizate a comunei). Ce tot o înghiontești?

– Stă în așternut dimineața și acum uită-te la ea, zise mama, dar omul nu se uită, își văzu mai departe de periat.

– Ce făcu, îți sări ție în cap? continuă el. E fată mare, nu mai are paișpe ani, se mărită mâine, poimâine... când o să te duci pe urmă la ea o să te dea bărbatu-său afară din casă.

– O să vezi tu ce-o să facă asta, las-o tu în voia ei, să vezi cum o să ia câmpii. Și tot eu o să pătimesc, n-o să pătimești tu care stai toată ziua la nenorocita-aia de moară și nu mai știi nimic.

– De ce nenorocită? exclamă lipoveanul. Și continuă îndată: nenorocită ești tu, că stai toată ziua cu gura pe fata-asta, în loc s-o lași în pacea ei să-și vadă de tinerețe!

– Unde vezi tu că n-o las?! Vorbești și tu fără nici un rost, răspunse mama cu un dispreț acum liniștit și prinsă de alte griji, în timp ce într-adevăr rostogolea de undeva din pod pe o scară o cergă uriașă și cam ruptă pe care vroia pesemne s-o cârpească. Vezi bine, adăugă ea ca un fel de exemplificare, că s-a oprit ăla la poartă, Vasile al Moașei din Cotocești, ce-o mai fi vrând și ăsta, a trecut și aseară pe-aici. „Du-te la moară, îi zic, acolo îl găsești." Nu, că nu vrea să se ducă la moară.

II

Lipoveanul ridică barba de pe genunchiul frânt și se uită. Nu zise nimic când văzu într-adevăr un om la poartă, nu dădu nici o încuviințare, își reluă văxuitul și abia într-un târziu întrebă:

– Ce este, Vasile, intră în curte, ce aștepți acolo? Ce, ești milog de stai așa dimineața la poartă și nu zici nimic?

– Bună dimineața, zise Vasile apropiindu-se și continuă să nu zică nimic, când ar fi putut să răspundă, dacă ar fi fost vorbăreț, că milogii vin ei la poartă, dar nu tac din gură, se milogesc de se-aude din capul satului.

Adam Fântână intră în tindă, se așeză la masă și începu să mănânce. Vizitatorul rămase afară, dar în apropierea pragului tindei și de acolo începu să spună ceva cu glas înăbușit și monoton. Era un bărbat foarte tânăr, cu trupul subțire, aproape delicat, dar cu mâinile lungi, cu labele mari, crescute parcă la alt trup, groase și negre ca niște cazmale. În spusele lui reveneau des niște inși care se numeau ba Isosică, ba Plotoagă, ba Mantarosie, ba Zdroncan și încă alții, pe care îi învinuia în linii generale că după ce singuri au vrut să facă anul trecut aici în sat o gospodărie agricolă colectivă, tot ei pe urmă s-au apucat și au împiedicat-o să ia ființă, pe motivele că nu le convine, dar fiindcă i-a apucat raionul de lucru ăsta, să nu zică cineva că n-au făcut, dar uite că nu vor oamenii...

– Și oamenii vor?! îl întrerupse brutal Fântână, înghițind flămând mari bucăți de mămăligă dumicată în laptele proaspăt. Oamenii vor, 'le mama lor de oameni, când m-am ridicat eu în ședință – și aici lipoveanul ridică un braț în sus drept ca lumânarea – am strigat, fraților, cine vrea să se înscrie să rămână aici cu mine în clasă, n-a rămas unul, am rămas eu singur, să spună pe urmă domnul Isosică la raion că eu am gonit oamenii să nu se înscrie! Și când am ridicat pe urmă chestiunea în organizație, de față cu instructorul Filip de la regională, ați tăcut toți din gură, ca să poată să zică Bilă despre mine că visez! Va

să zică eu visam și voi toți, ca niște deștepți, erați treji. Acuma veniți la mine să-mi spuneți, dar așa pe furiș, până și la moară vă e frică să veniți, să nu vă vadă cineva și să-i spună lui alde Isosică sau Plotoagă că ați venit la mine fără măcinat, adică să-mi spuneți mie cine știe ce și să vă ia așa la ochi. Ce să-mi spuneți, mă, voi, mie? Ce să-mi mai spuneți?

– Dar ceva care e în interesul dumitale ești dispus să asculți? zise vizitatorul.

– Spune, zise responsabilul morii mai încrezător, având de astă dată în glas o suspiciune de altă nuanță, una cronică, devenită parcă a doua natură.

Și continuă să mănânce, în timp ce tânărul vizitator matinal continuă să vorbească.

– Și tu de unde știi de chestia asta? spuse în cele din urmă Fântână cu un glas din care se vedea că crede tot ce i s-a spus, mai rămânând de lămurit doar acest amănunt în ceea ce privea sursa.

– De la unul din ei, zise tânărul.

– De la care?

– De la Plotoagă, Isosică, Bilă sau Zdroncan. S-ar putea să fie amestecat și Mantarosie, care li s-a alăturat.

Plotoagă era președintele sfatului, Isosică secretar de organizație de bază și referent la sfat, Bilă nu era nimic (adică nimic plătit, îl aleseseră în ceva cu denumirea de *Arlus*, – Asociația română de strângere a legăturilor cu Uniunea Sovietică – el era cu această sarcină, de care de altfel toată lumea știa că era foarte mândru), Zdroncan secretar al sfatului, iar Mantarosie cantaragiu la moară.

– Va să zică nu vreai să spui, zise lipoveanul.

– Ți-am spus, repetă tânărul, știu asta de la Isosică, Zdroncan, Plotoagă sau Bilă.

Nu-i mai spusese pe cei patru în aceeași ordine, ca și când s-ar fi ferit ca nu cumva să lase un indiciu oarecare despre cel de la care știa secretul dezvăluit.

– Și ce interes are unul din ăștia ca eu să știu ce-au pus ei la cale în privința mea?! zise din nou lipoveanul neizbutind să dea de firul tainei.

Vizitatorul tăcea.

– Spune, mă Vasile, tu n-auzi ce te întreb?

– Ce să spun?

– Ești surd? Ce interes are unul din ăștia patru, care sunt împreună, ca eu să știu ce pun ei la cale în privința mea?!

– Ce interes? întrebă Vasile curios.

– Da, ce interes.

– Nu știu, zise Vasile mirat. De unde să știu? Și adăugă cam supărat, ca față de cineva care tot nu aprecia valoarea dezvăluirii care i se făcuse: Prea multe vreai să știu!

– Bine, Vasile, zise lipoveanul cu o voce deodată caldă, o să văd eu, bine că mi-ai spus! Dar și mai bine ar fi fost, adăugă, dacă veneai la moară și-mi spuneai, le-aș fi crezut și mai mult, pe câtă vreme așa, ce știu eu ce mai puneți la cale.

– Nu te costă nimic c-ai aflat, zise tânărul rece.

– Și pe tine ce te costă că mi-ai spus?

– Tovarășe Fântână, zise tânărul posomorât, eu nu ți-o dau asta ca bună, ți-o dau s-o știi, nu știu dacă trebuie să crezi sau să nu crezi.

– Asta nu mai era nevoie să mi-o spui tu, d-aia te-am întrebat de unde-o știi și ce interes are ăla care ți-a spus să știu eu din moment ce el e cu ei. Plotoagă nu poate să fie, fiindcă el fără cumnatu-său Zdroncan și fără Isosică, n-ar fi nimic, Zdroncan nu poate fi contra lui cumnatu-său Plotoagă (contra ălorlalți doi, Isosică și Bilă, poate) dar numai ei doi, fără Isosică, nu poate el, cumnatu-său Plotoagă, și atunci tot nimic n-am făcut. Mai rămâne Isosică și Bilă. Bilă poate fără Plotoagă și Zdroncan, dar nu poate fără Isosică și iar n-am făcut nimic. Ar însemna că e Isosică. Isosică este? se holbă Fântână cu barbă cu tot ca și când o astfel de idee l-ar fi pocnit în cap și l-ar fi căpiat chiar și ca ipoteză.

– Nu știu, zise Vasile supărat. Și repetă: Prea multe vreai să știu!

Și se ridică, își luă bățul pe care îl lăsase răzimat de zidul casei și plecă încet, cu spatele la cei din casă și i se văzu îndelung mersul până la poartă, egal și impenetrabil ca și dezvăluirea pe care o făcuse.

În acest timp Marioara dispăruse în odaie și când acel Vasile se duse ieși în prag gătită de plecare.

– Unde te pornișI tu acum de dimineață? sări maică-sa.

– Mă duc nițel pe la surata Ilinca, răspunse fata cu o sugestie în glas a unei neînsemnătăți atât de mari a ceea ce urma ea să facă la surata ei, că abia așa o făcu pe mamă bănuitoare și o alarmă mai rău decât dacă ar fi spus că se duce să se mărite pe furiș.

Mama puse mâna pe vătraiul din vatră și îl ridică crâncenă în aer.

– Dezbracă-te și stai acasă că-ți rup spinarea!

– N-auzi că mă duc nițel și mă întorc acușea, ce tot ridici vătraiu-ăla la mine?!

– Păi ce, asta e în firea ei! zise tatăl ridicându-se de la masă și făcându-și cruce. Lasă, fă, fata în pace, să se ducă, nu rămâne acolo, n-o mănâncă nimeni și dac-o s-o mănânce o să strige și ea, e lume... Du-te, Marioară, hai, dar întoarce-te repede, că nu șade bine să pleci de dimineață de-acasă, râde lumea...

Fata trecu pragul și se dădu jos de pe prispă. Schimbase rochia, se spălase pe picioare și încălțase niște sandale, dar se vedea că nu erau cele mai bune lucruri pe care le avea, să nu se spună pesemne că s-a dus la ai lui Moromete de dimineață așa gătită, când lumea are treabă și poartă alte haine. Cu o expresie buimăcită mama lăsă vătraiul din mână și se luă după ea. O strigă cu vocea ei de mamă blândă și înțelegătoare:

– Marioară.

Și când fata se întoarse, deodată o imploră.

– Marioară, nu te duce tu la ăla, maică, acum de dimineață, fă și tu o dată cum te rog eu, dezbracă-te și treci în casă că avem treabă să cârpim cerga-aia, vine seceratul și treieratul și n-o să avem cu ce înveli căruța și pune grâul...

Dar abia aceste implorări o scoaseră deodată și pe fată din ale ei și scrâșni din dinți și chipul i se schimonosi de o împotrivire fără măsură, aproape sălbatică:

– Lasă-mă, mamă, în pace, ți-am spus că mă întorc repede, ce tot îi dai zor cu treieratul și seceratul...

Și îi întoarse spatele și se duse, deschise poarta și i se văzu capul pe lângă vârfurile ulucilor, mergând grăbită dar cu pas măsurat, ca orice fată care a plecat într-un loc unde are treabă, nu unde se pierde timpul. În casă, Adam Fântână, cu un picior pe ducă, o mai întrebă totuși o dată pe muierea lui ce-are cu fata. Femeia spuse atunci ceea ce înainte nu vrusese să dea pe față, că aseară a strigat-o cineva pe Marioara, fată sau băiat, n-a înțeles bine, și i-a șopocăit că mâine vine Niculae al lui Ilie Moromete în sat și stă până se termină treieratul.

– Și? întrebă omul neînțelegând.

– Și! făcu femeia. Vezi-ți de-ale tale, când ai s-o vezi aci în casă cu burta la gură să nu zici că n-am ținut-o din scurt.

– Da' ce e între ea și Niculae al lui Moromete?

– Nu e nimic, răspunse femeia după o ezitare.

– Păi dacă nu e nimic, ce-ai cu ea, creștino, nu poți s-o lași în pace? Unde vreai să găsească un bărbat, la tine în vatră?

– Ăla nici nu se uită la ea și ea de cinci-șase ani...

– Ce e de cinci-șase ani?! se miră tatăl, coborând de pe prispă și luând-o și el spre poartă. De ce nu zici tu de zece ani, ce mi-e cinci-șase ani, ce mi-e zece.

Și se îndepărtă și el pe lângă garduri, asemeni fetei, luând-o însă spre acea parte a satului dinspre care se auzea cântecul rar al motorului morii, care pe vremea aceea mergea cu uleiuri

grase, scoțând pe un burlan rupt, în același timp, zvâcnituri de fum și un zgomot ca de jucărie, care izbea într-un fel vesel urechea celor care treceau prin apropiere. Iar muierea rămase acasă singură, să coasă cerga, și cu gândul în două părți: cu grija spre fată care se făcuse mare și nu vroia să mai asculte și cu pornirea spre bărbat care, în loc să sară și s-o oprească, o lăsa să plece dimineața spre casele altora, să se facă de râsul lumii...

III

Casa Moromeților era așezată la șoseaua mare și se putea ajunge la ea ușor din orice parte a satului. Casa era veche, dinainte de primul război, și numai pridvorul, grajdul și fânarul erau făcute mai de curând. În pridvor era văzut de obicei Moromete, care părăsise prispa de dinainte de cel de-al doilea război și dormea acum aici și ridicase în același timp de-a lungul prispei un parmalâc cu câte-o floare romboidală tăiată în mijlocul fiecărei scânduri. Sub pridvor își construise o pivniță plină cu butoaie și putini în care intrai ridicând o trapă chiar de lângă pridvor, de pe prispă, care acum era din scânduri, ca și dușumeaua celor două odăi din casă, altădată din pământ.

Aici, în pridvor, veneau la el de câte două-trei ori pe săptămână și câte unul aproape în fiecare zi – uneori chiar și de două ori pe zi – prietenii lui politici de după Iocan, foști liberali ca și el, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir și Giugudel. Cu ei bătuse muntele ani în șir. Cu Cocoșilă se împăcase într-o vreme, dar nici unul nu mai reușise să facă să fie între ei ceea ce fusese pe vremea lui Iocan și se vedeau rar și pentru scurt timp, cu toate că încet, ca dintr-o lungă boală, Moromete își revenise.

Arăta mereu în plină putere, și se găsiră destui care să spună că anume jucase el comedia cu căzutul la pat, ca s-o poată goni pe Catrina de-acasă și să se însoare cu alta. Presupunerea nu se confirmă atunci, dar se adeveri mai târziu. Într-adevăr arăta

iarăși senin și se uita pe drum ceasuri întregi exact ca pe vremuri, fără să aibă adică nevoie de nimic din afară ca să se simtă trăind, deși dintre copii, lângă el nu mai era decât Ilinca. După măritișul ei cu Sandu, Tita nu se mai întorsese în casa părintească fiindcă avea de la bărbatul ei un băiat care moștenea casa lui. Moromete nu găsea în el nici o frică față de trecerea anilor. Când Ilinca alerga la poartă și striga: „Tată, a murit cutare!" ai fi zis că la această știre Moromete avea să tresară și măcar din gură să spună ceva de bine de cel care nu mai era. „...Pe mă-sa, răspundea el într-adevăr după un moment de reculegere. A murit fiindcă n-a mai avut zile!" „O să ai tu mai multe, o să trăiești cât lumea", răspunse într-o zi Catrina cu un glas înfiorat, de teamă și de îndoială, fiindcă de atâția ani de când se ducea la biserică ea aflase nu fără neliniște că în ochii Mântuitorului păgânul e mai nevinovat decât cel ce cunoaște învățătura, dar n-are destulă credință. Ea n-avea destulă credință, nu se putea înșela, în timp ce el era păgân. „Nu, că o să trăiești tu cât lumea, îi răspunse și Moromete cu nepăsare. Crezi că dacă te duci la biserică o să trăiești mai mult ca alții!" „Nu, zise și mama, dar barim cât trăiesc să nu trăiesc în întuneric! Ce-o fi pe lumea ailaltă o să vadă Domnul Cristos!"

Adică o să-și dea el seama cine merită să fie ales să trăiască alături de el și cine trimis în smârcurile unde domnește *Cinenupoate*. Astfel îi spunea ea adesea diavolului ferindu-se să-i rostească numele: dar de ce considera ea că diavolul e „Cel ce nu poate", era greu de înțeles, când știa bine ce putere avea el asupra oamenilor, vroia poate să spună că nu avea și asupra lui Dumnezeu și a celor ce urmau învățătura lui Cristos? Aici Moromete ridica din sprâncene și le dădea într-o parte, confirmând subțirel: „Așa e!" făcea. Și se înghesuia singur în sine cu un gest care vroia să spună că nu e rău ce zice ea, așa o fi, gest zadarnic de bunăvoință menit s-o domolească și s-o facă să uite cu timpul istoria dusului la București...

Revenindu-și, lui Moromete îi revenise și gustul pentru politică și se uita foarte intrigat la acești oameni noi de pe la sfatul popular (nu se mai spunea primărie) care îi intrau în curte și îi vorbeau ca și când nu l-ar fi cunoscut și n-ar fi știut cine e. El nici nu le zicea nimic când îi vedea cum se urcau pe scara podului, cum apreciau cu un glas tare cam cât porumb era acolo și cam cât trebuia să dea din el la prețul oficial drept cotă către stat. Avea aerul că dacă ar vorbi ar strica totul, în timp ce, după el, făcea să stai și să te uiți la ei fără să te saturi cu riscul că puteai după aia să pierzi câteva coșuri de porumb. Fiindcă nici măcar nu dădeau bună ziua când îi intrau în curte! Îi făceau apoi o hârtie, i-o lăsau pe pridvor și plecau, atrăgându-i doar atenția că dacă nu se duce singur cu porumbul vor veni atunci tot ei, de astă dată cu căruțele. S-a dus vremea, ziceau ei, când cu porumbul acela domnul Moromete cutreiera munții și făcea negustorie (ca și când cuvântul negustorie ar fi fost ceva de rușine!).

Moromete surâdea: „Auzi, mă, Matei, ce zice lipoveanul-ăsta, că tu și cu Giugudel (și l-a mai adăugat și pe Cârstache la rând) cică sunteți uneltele mele. Adică cum *unelte?*" (Era un cuvânt din ziare, prin care erau desemnați astfel acei țărani care continuau încă să fie în relații pașnice cu chiaburii, alt cuvânt necunoscut în sat prin care erau desemnați cei cu stare.) Prin unelte, Moromete dădea de înțeles că se gândește la o furcă, o sapă, o greblă... Iar în ceea ce privește porumbul nu zicea nimic. Cum o să se ducă să-l dea?! Asta ar fi fost culmea. Să vină ei să vedem o să i-l ia cu forța?!

Și într-adevăr nu veniră. În anul acela. Dar în anul următor i se urcară liniștiți în pod și îi luară câteva zeci de coșuri, din cele câteva sute, eliberându-i și o hârtie pe care îl puseseră s-o semneze și îi dădură și niște bani, cam a zecea parte din prețul cu care se vindea porumbul pe piață, la munte ca și la baltă. Nu reieșea de nicăieri că i s-a luat ceva, ci pur și simplu, *s-a predat* cantitatea cutare contra cost, ca orice marfă. Nu era

cine știe ce, dar se zvonea că nici la munte nu mai avea voie să se ducă.

„Ce-i facem, mă, Costache, îl întrebă el pe Costache al Joachii îndată după aceea. Ce facem, mă, Nae?!" „Ce să facem, răspunse Nae, întreabă-mă să te întreb! Întreabă-l mai bine pe băiatu-ăla al tău, că el trebuie să știe?" Costache, fără să se omoare cu firea, se arătă nepăsător și spuse că probabil sunt tot chestii de-astea care semănau cu istoria cu seceta din Moldova, cu deosebirea că acum n-aveai încotro și trebuia să dai ceva. Din zece duble dintr-o sută nu sărăcește nimeni.

În anul următor însă istoria se repetă, de astă dată nu numai la grâu și la porumb, ci și la floarea-soarelui, la carne, la lapte și la lână. Mai mult, se judeca numărul de oi după suprafața de pământ, chit că Moromete, de pildă, mai rămăsese doar cu o oaie. Păștea pe-acolo prin grădină, și nu înțelegea nimeni de ce n-o dăduse odată cu celelalte șapte-opt pe care le vânduse, după cum spusese el, din pricina ciobanilor, care le mulgeau pe izlaz și nici lână nu-i ieșea cine știe ce. El nu spunea că stofele se găseau acuma la un preț mai ieftin la cooperativă și că fetele și mama nu prea se mai arătară dornice ca altădată să mai întindă războiul de țesut în casă în timpul iernilor (singure velințele mai rămâneau). „Ce zic, mă, Matei, ăilalți oameni?" îl întrebă el pe Matei Dimir, ca și când asta l-ar fi interesat mai mult, ce ziceau alții, decât faptul în sine că nu mai putea merge la munte. „Ce să zică, se răsti Matei (așa era felul ăstuia, semăna pe undeva cu Cocoșilă, cu deosebirea că totul la el rămânea la răsteală, nu ieșeau prea multe cuvinte din creierul lui) nu zice nimic, ce să zică." „Cum, mă, nu zice nimic! sărea Moromete ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă urechilor, adică cum nu zice nimic? Păi ei nu văd?" „Și ce dacă văd?" „Cum ce dacă? Adică cum?! Ce treabă e asta?!" „Treabă, ce să fie?!" se răstea Matei Dimir silindu-se ca răsteala lui să se transforme într-un răspuns, adică asta era, vedeau, dar nu ziceau nimic, ce puteau

să zică la urma-urmei, că le place? „Cum, mă, Matei, revenea el după câteva zile, pe altă cale, când se vedeau din nou, să dau eu cotă de la o *oaie* mă?!!! Ce e aia, oaie sau magaoaie?" În ce lume adică intrau ei în felul ăsta și care era partea lor în ea, să fie cei cu oaia, adică cei cărora avea să li se ceară în viitor altele și mai gogonate decât li se cereau acum, și la asta *să se rezume* tot rolul lor, sau într-adevăr avea să se schimbe lumea din temelii cum se zicea și să fie chemați să ia parte la ceea ce avea să aducă în bine această schimbare?

Fiindcă iată de pildă *fonciirea*, acum că Moromete nu mai avea bani, revenise, o simțea... I se trimeteau prin Ilie Micu, piticul satului, care mai era încă ținut pe-acolo pe la sfat, singurul care mai rămăsese dintre slujbașii vechii primării, niște hârtii în care i se spunea că pentru fiecare zi de neplată a fonciirii i se majora cu nu știu cât zero virgulă zero cinci, șase sau zece la sută din suma totală și că asta mergea crescând... Mai bine, i se spunea cu nepăsare, să se ducă la sfat și să-și achite ce avea de achitat că altfel suma se îngroșa „în detrimentul dumitale, ți-o spun cu lăcrimi în ochi", zicea unul Bilă care nici măcar nu se știa ce rol avea pe-acolo, dar care totuși se dovedea că era el la curent și știa ce spune. Bineînțeles că Moromete nu se duse, cum să se ducă chiar așa de la începutul anului, era destul timp până la toamnă, dar ajunse curând să nu mai știe nici cât avea de plată și nici dacă, așa în general, se putea plăti, dat fiind că aceste majorări la rândul lor se majorau și ele și acestea la rândul lor sufereau și ele de-o majorare, și așa mai departe.

„Ce fac eu aicea, domnule?" zise el ducându-se totuși la sfat cu aceste hârtii, uitându-se nedumerit la Zdroncan, unul din băieții lui Traian Pisică ajuns secretar în locul lui Oprescu. „Ce este, nea Ilie?" îl întrebă Zdroncan fără să-și miște ochii din hârtiile în care scria cu cerneala lui violetă. „Mă Zdroncane, păi eu degeaba plătesc acum în fața ta, fiindcă până îmi faci

tu chitanța, suma s-a și majorat și trebuie să-ți plătesc din nou, și până îmi faci iar chitanța, iar s-a majorat, și așa mai departe."

Dar nici o tresărire din partea celuilalt. Și doar se spuseseră în fața lui cuvinte uneori menite să-i întindă măcar un zâmbet, și un zâmbet face uneori pe doi oameni să treacă peste hotare, care altfel nu se trec niciodată. „Nu-mi plătești mie, du-te la referentul încasator principal", răspunse Zdroncan fără să-l audă bine, nu-i ardea lui de dedesubturile lui alde Moromete, nu era acum timp de dedesubturi de-astea. Astea erau bune pe vremea lui Aristide.

Moromete se duse la referentul încasator principal, care luase locul atât vechiului perceptor cât și agentului său de urmărire, Jupuitu, scoși la pensie sau dați afară, nu le ducea nimeni grija, se aranjaseră ei bine cât fuseseră la putere. Ăsta se uită la Moromete tot fără să-l vadă și nu vorbi cu el până nu-și aruncă întâi o privire în vraful de hârtii cu care omul venise nedumerit de-acasă. Îi arătă apoi și el ceva tipărit, cu pasaje subliniate cu cerneală roșie, zicând că după ele și-a orientat și el calculele, nu le-a făcut din capul lui. Și îi făcu semn spre ușă: mai mult n-ar avea ce să-i mai spună, nici măcar nu-l interesa dacă țăranul plătea sau nu plătea.

IV

„Bine, continuă Moromete adresându-se prietenilor lui liberali, dat fiind că statul are nevoie de parale fiindcă nu mai suntem ca pe vremea regimului burghez al moșierului... de moșieri, cu sămânța lor, de unde i-au mai scos și pe-ăștia, care știți și voi alde Costache și alde Matei că se luă moșia mare a coanei Marica îndată după ălălalt război, și nu acuma, dar dat fiind că numai ei au nevoie de bani, noi n-avem, să zicem că fonciirea trebuie achitată. Orice stat, nu așa, are funcționărime de plătit și toată lumea e datoare. Dar Valache a dat tot ce i se cuvinea și n-a zis nimic nici de cârciumă, când i-a închis-o,

știți cum îi plăcea lui să bea cu notarul și primarul. Le făcurăm bine pe toate alelalte și rămase nerezolvată cârciuma lui Valache. Nu zic de moară și de păduri, trecură la stat, așa consideri dumneata din punct de vedere ca să nu mai existe oameni cu averi, foarte bine, dar Valache ce bogat îl găsiși? În fine, să zicem că alcoolul fiind monopolul statului, eu, stat, ți-am dat autorizația de desfacere, eu ți-o retrag, am eu alte planuri cu meateurile, mă privește! Dar ce-i făcură ei cu alde Gae și ăia care mai erau cu ei? Că Valache nu plânge el după cârciumă, ce cârciumă, avea acolo câteva sticle, îi plăcea și lui pe vremuri să stea cu alde notarul și primarul care era, sau când ăștia aveau treabă, cu domnul Gogu Pișculescu, săracul, pe unde o fi și ăsta, dar ați auzit și voi cum a intrat peste el, și alde Gae a ridicat ciomagul lui cu care păștea altădată oile oamenilor pe izlaz, și a izbit cu el în masă... Că pe mă-ta de chiabur, scoate și plătește impozitele! Valache, spun unii care l-au văzut, cum era el cu obrajii cam grași, uite-așa au început să-i tremure fălcile și se uita așa la ei și asculta cum înjura Gae, ți-nchipui, om care nu-i făcuse nimic, că i-ar fi spus el dacă era la mijloc o răzbunare și zice Valache, de ce mă înjuri dumneata, ce ți-am făcut eu ție, scoate și plătește, zice, facu-ți și dregu-ți de chiabur, te învățăm noi minte să mai unelteşti... Am plătit, zice Valache, și-i arăta chitanțele, dar ăla care nu știa carte ce să înțeleagă el, nici n-a vrut să se uite, îi da zor că îi arată el... Pe urmă au ieșit de-acolo și au plecat. Știți și voi ce i-au făcut pe urmă: tot Gae l-a dat în judecată pentru că nu și-a achitat impozitele, s-a dus Valache la Pălămida la înfățișare, cu avocat. Onorată instanță, c-o fi c-o păți, uite chitanțele că învinuitul și-a plătit îndatoririle care i se cuvin, cerem achitarea. Atunci s-a ridicat judecătorul și, zice, probele sunt necorespunzătoare, drept care urmează să fie condamnat. Asta e! Săracul Valache! Nu le zise nimic în timp ce alde Stan Ciocea l-ați auzit și voi cum spunea în gura mare că nu vin ei mai repede americanii ăia să-și facă un tâlv și cu el să bea sângele lui alde Isosică și Adam Fântână. Și n-a

venit nimeni să-l aresteze! L-au ridicat ei mai pe urmă, dar nu din pricina asta. Și îl băgară la beci pe Valache...“ „Cică e să iasă acum, lunile astea“, a zis atunci Giugudel, care era totdeauna cel mai bine informat... „O să iasă, dar cum să mai trăiască acum omul ăsta în sat? răspunse Moromete. Fiindcă eu nu înțeleg, dacă vii dumneata la putere, să te răfuiești cu ăl care a făcut rău, țineți minte cum îl scoaseră legionarii pe alde Ilie Pârvu și îl bătură cu funiile ude în fața primăriei. A și murit pe urmă... Nu era normal ca ăia doi legionari care au dat cu frânghiile și nu numai pe Victor Bălosu, care e la beci, să pui acum mâna pe ei și să-i belești, nu pe Valache? Ași! Unul din ei e pe la București, tramvaist, iar celălalt își vede de treabă aici în sat, are chiar onoarea ca ulița aia din deal, de la marginea satului unde stă el, să-i poarte chiar numele, ulița legionarului, așa îi spun muierile.“ „Cică l-ar fi întrebat alde ăsta al lui Bragadiru pe Gae, spuse iar Giugudel, care e fapta de care se face vinovat Valache. Ce faptă, zice Gae, vezi să nu te trimit și pe tine după el. Accept să mă trimiți, zice al lui Bragadiru, dar mult nu pot să stau acolo și când ies să fie al dracu' care nu-ți roade beregata.“ „Asta nu știam, zise Moromete. Și Gae ce i-a răspuns?“ „Singur, zice, ai intrat la ascuțirea luptei de clasă, a zis Gae. Să nu crezi că mi-e frică mie de tine. Și l-a luat și pe-ăsta și l-a trimis la raion.“ „L-au băgat la zdup?“ întrebă Moromete. „Păi dar! Un an de pușcărie, mă, stă acolo alde al lui Bragadiru, îi pune la muncă, se duce alde muierea aia a lui și-i duce de mâncare să ție la metri cubi, că așa cică, are de săpat atâția metri cubi, dacă îi face, îl eliberează înainte de termen. Și cică îi mai dă și niște bani!“ „Așa închisoare zic și eu, exclamase Moromete cu un entuziasm probant. Și crezi tu că ăsta al lui Bragadiru o să-i roadă beregata lui alde Gae după ce iese? Așa se lăuda și alde Nae Marinescu că dacă el îl prinde pe Gae că-i intră în curte și i se urcă pe scara podului îi dă una și îl lasă lat. Ei, și când veni Gae și intră în curtea lui fără măcar să bată la poartă și îl puse să dea două căruțe de porumb cotă, nu mai

zise alde Nae nimic. E drept că Gae nu s-a ostenit să se urce el pe scara podului și zice, de-aici se predă imediat două căruțe, taie-i domnului Nae Marinescu chitanța de încasare la preț oficial și să mergem mai departe. «Bine, mă, Nae, zice alde Boldeață, după câteva săptămâni, că n-ai putut să-i tragi una lui Gae atunci pe loc, mai înțeleg că era milițianul cu el, dar spunea alde Tănăsache al Gârii că v-au văzut pe urmă pe-amândoi la *meate*, tu plăteai». «Minte al lui Tănăsache al Gârii, eram acolo întâmplător, n-am și eu voie să beau o țuică?» «Ba ai, dar Gae cică era singur, de ce nu i-ai tras una?» «Ce să-i tragi, mă, zice, ăsta a înnebunit, nu e zi să nu trimeată câte doi-trei cu milițianul la judecată». «Mă Tănăsache, așa e cum zici tu, ce dai acuma ca cote e un zero pe lângă ce dai pe urmă dacă te trece la chiaburi. Nici nu știi ce frică mi-e, îmi rămân copiii neînsurați...» Mira-m-aș să scape el multă vreme, mai spusese Moromete. Dar nu asta e problema! Că dacă azi îi faci ăstuia și ăluia ceea ce îi faci, cine te mai împiedică să vii și peste alde Costache al Joachii și să-i faci și lui la fel, chit că el n-are nici în clin nici în mânecă cu ceea ce se cheamă un chiabur!? Nu mai vorbesc de mine care am două loturi, încheiase Moromete cu un glas totuși foarte liniștit. Dacă n-ar fi Niculae, mai spuse el, de mult aș fi luat-o și eu pe urmele lui Valache!“

Era exact ceea ce gândeau și prietenii lui în clipa aceea. Asta nu-i împiedica însă pe nici unul dintre ei să vină mai departe la Moromete în pridvor. Li se părea că dacă și pe ei ar fi început acel Gae să-i ia la ochi, asta ar fi fost sfârșitul lumii. Iar dovada că nu era totuși sfârșitul lumii erau chiar adunările acestea ale lor, în ciuda amenințărilor lipoveanului sau ale acelui Gae; nu li se întâmpla nimic și se reîntâlneau totdeauna liniștiți, luând-o de unde rămăseseră.

Într-o zi însă Giugudel le spuse celor care arătau că nu de mult timp se vor mai bucura ei de libertatea lor de acum: noul președinte, Plotoagă, și noul secretar de organizație, Isosică, pariaseră între ei că nu le e lor frică de Niculae și că pe-o vadră

de vin, zicea Plotoagă, că îl va lua pe Moromete și îl va băga la beci pentru agitație împotriva regimului (Isosică paria că Plotoagă nu va îndrăzni) și că Isosică îl va doborî pe Niculae (asta era mai greu, și Plotoagă paria că Niculae îl va doborî el pe Isosică în clipa când va mirosi cine din comună unelteşte contra lui). Moromete se posomorî: nu era de glumit cu sminti-ții ăștia... Dar nici o clipă nu se feri să se vadă mai departe cu prietenii săi...

V

Nemaiputându-se duce la munte, Moromete, după oarecari ezitări, îi ceru bani feciorului, lui Niculae. De la cei doi, Paraschiv și Achim, n-avea ce să ceară. Paraschiv izbutise într-adevăr să-și facă o casă în Colentina și izbutise chiar să tragă și lumină de la stâlpi și să facă pac, cum zisese el, când intra în ea, dar se îmbolnăvise de oftică, tușea de răsuna casa aceea a lui pe care și-o ridicase mâncând numai pâine cu cartofi. Moromete fusese la el o dată s-o vadă cu Niculae. Îl pensionaseră pe Paraschiv care era și el în partid, cu toate că după un pahar de vin începuse să-i spună lui frati-său vitreg că nu le dă comuniștilor nici un an. Era înainte de abolirea monarhiei și Paraschiv, nu se știe de ce, era regalist și arăta indignat că se zicea despre rege că nu mai face nimic, că ar fi adică (și asta îl supărase pe el cel mai tare) un *manochin. De ce manochin?!* se stropșise el la Niculae, că zic ei? (comuniștii adică, din rândul cărora făcea și Paraschiv parte), și prins de o pornire ciudată se înroșise de furie și începuse să tușească. Du-te în sat, a continuat el adresându-se tatălui, și spune-i lui Stan Ciocea că eu țin cu el. (Ăsta era un fruntaș țărănist care avea cârciumă aproape de Aristide.) De ce credea Paraschiv că îl mai poate încălzi pe Stan Ciocea ținutul ăsta al lui tocmai de-acolo de unde era și mai ales acum după ce pierduseră puterea și nici nu erau semne că ar mai fi putut-o recâștiga vreodată? Nu era

de-a bună cu tusea asta a lui, om tânăr scos la pensie... Însemna că nu mai putea munci, deși se spunea că acum oftica se vindecă de tot cu o doctorie nouă care se numea penicilină... Cât despre Achim, îi dădea înainte cu „Consumul lui alimentar" dar zicea că duce lipsă de capital, că altfel... ar ajunge adică mare negustor!

Spre bucuria lui Moromete, Niculae îi trimise numaidecât bani. Însemna că avea, că era adică bine plătit acolo la Pălămida și Moromete nu aşteptă să treacă prea mult timp ca să-i ceară iar. „N-am bani, domnule, îi scria el ca să se justifice, cu ortografia lui din 1900, mă apasă lipsa de bani și ăștia de la sfat mă apucă de sume mari... Dacă îmi dai o mie de lei, se plângea el, și îmi ceri să-ți dau ție pe ea un leu, pierd mia, că n-am de unde să-ți dau leu-ăla!" La început răspunsul lui Niculae nu întârzia și îi trimetea suma cerută, dar fiindcă scrisorile deveniseră pe urmă prea dese, nu-i mai răspunse la ele prin mandat ci prin tăcere, lăsând să se scurgă cel puțin o lună până să-i expedieze ceva. Moromete se făcu că nu înțelege și începu să ia trenul spre Pălămida. „N-ai primit scrisoarea mea?!" îl întreba pe Niculae fără prea multe ocoluri. „Ba am primit-o!" răspundea Niculae. „Păi dacă ai primit-o, atunci de ce..." Dar nu îndrăznea totuși să-l ia direct la rost, luându-l totuși în felul acesta.

Niculae, când îl vedea la poarta Comitetului de partid aşteptându-l, abia izbutea să-și ascundă nemulțumirea. Nu înțelegea, îi spunea el tatălui, de ce îl căuta? Din moment ce el nu-i trimisese bani, nu era limpede că nu putuse, că n-avusese? Ce adică, credea că a uitat?!

Și într-o zi își ieși din pepeni și îi spuse că s-a săturat, pentru cât l-a ținut el în școală, i-a trimis bani destui și de-aici înainte n-o să-i mai dea nici un leu. Nu există scrisoare pe care să fi primit-o de la el și în care să nu fie vorba decât de bani și niciodată nu l-a întrebat și pe el ce mai face și cum o mai duce, cel puțin cât a fost militar a primit o singură scrisoare, fiindcă

știa și el că acolo n-ai leafă, n-ai ce să ceri. Gata, s-a sfârșit și cu istoria asta. De-aici înainte n-are decât să facă ce-o vrea, dar să-și ia gândul că o să-i mai trimită vreun șfanț!...

„Șfant! șopti Moromete deodată înmuiat și începu să clatine din cap a reproș. Păi, mă, Niculae, exclamă el cu o duioșie care îți chema înțelegerea pe-aci pe-aproape, pe lucruri mici, dar adevărate și de neînlăturat, dacă eu aș avea, crezi că ți-aș cere eu ție?!"

Dar nu-i merse comedia aceasta a uimirii totale nici față de fiul său. Niculae continuă să strige că îi ajungea, și că dacă până acum i-a tot dat, a fost din pricina mamei, că s-a gândit la ea că n-are. Ei, o să-i cumpere de-acum încolo tot ce-i trebuie ei de îmbrăcăminte și încălțăminte și lui n-o să-i mai dea absolut nimic. Asta era, și să nu-l mai vadă pe-acolo, că n-avea ce să mai caute.

În tot timpul acestei ieșiri nestăpânite Moromete se fâțâise pe scaun ba înainte, ba îndărăt, și pe chipul lui apăruseră și se topiseră rând pe rând ba mânia și protestul, ba rugămintea prefăcută naivă, însoțită de încercarea, repede curmată de mânia mai mare a fiului, de a o da pe glumă, ca să-i alunge băiatului supărarea. Era la restaurant și mâncaseră împreună și aveau între ei o sticlă de vin și totul începuse de la o vorbă a tatălui, care spusese la un moment dat fără nici o urmă de bucurie că își vedea fiul și se afla cu el la un pahar de vin: „Veni pe la tine zilele trecute Enache al Cârstichii!" „Ei și?" răspunsese Niculae. „Nu puteai să ne trimiți și nouă o sticlă de untdelemn?!" „O sticlă de untdelemn! îi sărise atunci lui Niculae țandăra, au ajuns țăranii să ia untdelemn de la oraș, mâine-poimâine o să aveți pretenția să ieșim noi la plug și să vă dăm și pâine! Ei, uite, eu n-o să-ți mai dau nimic, dacă e vorba pe-așa!"

Și o ținuse aproape o jumătate de ceas în același fel și din ce în ce mai aprins de furie. Că nu le mai plăcea să muncească pământul, că altădată făceau câte cincizeci-șaizeci de kilograme

de untdelemn pe an și că acum nu mai făceau nimic, le plăcea să le dea alții de-a gata (nu spunea că untdelemnul și împreună cu el și floarea-soarelui constituia monopolul statului, sămânța trebuia predată, contra cost, firește, și că din pricina asta nu mai semănaseră nici ei, în anul care venise, floarea-soarelui sau semănaseră prea puțină), că nu mai vor să hrănească păsările cu urzici cu mălai și porcii cu lături, le dă acuma făină de grâu amestecată cu lapte, ca să facă porcul carnea dulce, și pe de altă parte se plâng că n-au pâine în casă, iar porcul îl vând la speculă pe piețele Bucureștiului să-și cumpere aparate de radio și butelii de aragaz, că asta le lipsea, încolo le făcuseră bine pe toate! La cooperativă le place că sunt mărfuri și unelte agricole ieftine, dar cerealele ei ar vrea să le vândă de zece ori mai scump profitând de faptul că statul n-are încă rezerve ca să desființeze de tot cartelele și să-i scoată din circulație cu produsele lor pe care le vând la astfel de prețuri. Gata, nici nu vrea să mai audă de el, hai să plece chiar atunci și să mai vie când l-o chema el!

Moromete se resemnase de mult să lase să curgă astfel peste capul lui această ploaie de amenințări și învinuiri. Nu mai zicea nimic, tăcea și asculta cu privirea albă, rătăcind pe lucruri care nu erau acolo și nu se vedeau și din când în când doar tresărea, dar foarte slab, luptând cu mâhnirea și tristețea. Ce mai putea să-i facă acestui băiat? Avea și el dreptate, leafa lui n-o fi nici ea cine știe ce, i-o fi trebuind și lui, nu poate să trăiască aici fără haine bune și să umble desculț vara, numai în cămașă și izmene, ca în sat. Dar de ce striga el așa de tare? Cu ce îl supărase de-i sticleau așa ochii? Că nu-i zisese nimic...

Când Niculae se opri, Moromete își îndreptă încet fruntea spre el, să vadă dacă s-a oprit, sau se odihnește s-o ia iar de la capăt? Se oprise, i se coloraseră obrajii și nasul lui alb ca de piatră i se făcuse și mai alb decât era. Se uita într-o parte și se uita și la îndârjirea din el, care pesemne că nu-i trecea, dar nici nu mai țâșnea în afară să se descarce în cuvinte. „Lasă, mă,

Niculae, zise atunci Moromete oftând, vrând parcă să-l consoleze. O să-mi dai tu, că ai inimă bună!" Și oftase iar, ca și când ar fi fost o mare nenorocire că fiul avea o astfel de inimă. Auzindu-l, Niculae se agitase pe scaun și flacăra din el se aprinsese parcă și mai tare, dar nu mai zisese nimic și încetul cu încetul se stinsese, lăsând doar tăciunii aprinși, fiindcă tot nu-i vorbi în ziua aceea. Dar într-adevăr continuă să-i trimită tatălui bani, ca și înainte.

VI

Cu toate că munca lui de activist avea concedii neregulate, totuși o dată pe an venea pe-acasă și stătea câte-o săptămână două. Nu era însă chip de odihnă cât stătea, fiindcă de îndată ce sosea îl și luau în primire... Ce se mai aude? E adevărat că americanii au o bombă care dacă dă cu ea la București omoară și pe-aici? Nu e adevărat?! Dar e adevărat că rușii nu au o astfel de bombă și că dacă ar vrea americanii le-ar face și le-ar drege? Nu e adevărat?! Atunci ce zice alde ăla al Mariei lui Trăilă care are un radio mic, cu căști și aude în fiecare seară... Minte ăla?! Aveau o curiozitate lacomă și, cu toate astea, nu mai citeau ziarele ca pe vremuri, nici măcar Moromete. „Înainte ne adunam la Iocan și vorbeam ce vream noi despre rege și nu ne zicea nimeni nimic, îi spunea tatăl fiului. Dar ăsta al vostru, Gae, crede că acuma de-aia l-au dat ei pe rege jos ca să nu mai zică nimeni nimic de ei." „Ăștia sunt mai mari decât regele, mă Ilie, ascultă și tu aici la mine o dată!" răspunse Nae Cismaru cu indignarea celui care, știind mai multe, nu înțelege de ce totuși oamenii se uită în gura celui ce știe mai puține, unul din ăștia fiind de pildă Moromete, ale cărui uimiri, ce puteau să însemne decât că nu știa?" „Mă, eu zic că ei n-au pretenția asta!" răspunse Moromete cu un bun-simț care trebuia negreșit să fie și al acelora din moment ce el îl avea și erau și ei tot oameni ca și el. „Ba au! strigă Nae Cismaru. Ascultă aici la mine: au! Ai să vezi tu că au pretenția. Mai vorbim noi!"

Ceea ce îl făcea însă pe Niculae să-l amenințe pe tatăl său că n-o să mai vie deloc pe-acasă era faptul că o chestiune considerată bine lămurită azi era luată a doua zi de la cap. În tot acest timp cât fiu-său stătea în sat cu ai lui, tatăl dormea puțin și nu-l lăsa nici pe el să doarmă. S-ar fi zis că totul îi zbura din minte îndată ce discuțiile se terminau și trebuiau să se ducă să se culce. Pe la orele trei dimineața, când la răsărit cerul vestea apropierea zorilor, Moromete se scula, se ducea prin grădină, se întorcea îndărăt, se așeza în pridvor și începea să fumeze. Nici măcar nu încerca după aceea să-și înnoade somnul întrerupt, intra în casă ușurel și se așeza la fel de grijuliu pe marginea patului în care Niculae dormea cu pumnii încleștați.

Era deplină liniște peste sat, cerul abia se lumina, toată lumea dormea încă și în tăcerea odăii Niculae auzea un fosnet reținut de ziar jupuit de o mână liniștită și trează; deschidea ochii și alături de căpătâiul său, uneori pe un scăunel, răsucindu-și țigara, gata îmbrăcat, stătea tatăl. „Ce vreai?" îngăima fiul. „Eu?! se mira Moromete. Nimic." „Atunci ce te-ai sculat și ai venit la capul meu?" „Și dacă am venit, ce? Nu poți să dormi?" „Cum o să dorm dacă stai aici și-ți faci țigare? Ce vreai de la mine? zicea Niculae cu o voce îngroșată, care abia se stăpânea. De ce nu mă lași să dorm?" „Păi cum, domnule, să suprimi dumneata comerțul liber?!" izbucnea atunci Moromete ridicându-se imediat după scaun și ieșind cu pași mari afară, cu țigarea în gură. Ca și când n-ar mai fi putut suporta discuția, care avusese loc tocmai aseară și nu numai aseară. Avea în glas un refuz de a înțelege atât de total încât îl împrăștia parcă în jur... Niculae arunca pătura de pe el și înjura cu acea expresie chinuită a tinerilor pentru care somnul e ca o naștere din nou dimineața și trezirea silită din el e ca o tortură: „Mama lui de comerț că vii aici și mă scoli la patru dimineața după ce ți-am spus aseară de zece ori cum e cu comerțul..." „Bine, înțeleg",

se întorcea tatăl blând și se așeza iar pe scăunel și în mod ciudat îl apuca veselia, zâmbea deodată sub mustață, și vedea că nu era numai discuția care se amesteca aici; întindea mâna și îl împingea pe fiu în umăr, ca și când prezența acestuia acolo ar fi fost ceva de râs, când de fapt nu se mai putea stăpâni. Zilele treceau, el avea să îmbătrânească mâine, poimâine și bărbatu-ăsta stătea puțin pe-acasă, cine știe dacă avea să-l mai vadă... Și atunci trebuia venit lângă el și trezit din somn, să se uite la el și să-l audă vorbind, să-i vadă chipul lui tânăr, cu orice risc, chiar dacă se supără... Era singurul fecior care îi mai rămăsese, după ce se căznise o viață să-i aibă pe toți în jurul lui... „Așa e cum spuneți voi, reîncepea el continuând să surâdă ca de o mare năzdrăvănie, dar dacă dumneata cu mijloacele de care dispui, care le ai acum în mâinile tale, căi ferate, uzine, mine de sare, nu așa, mine de cărbuni, ai aurul, domnule, ai argintul, ai fierul... De ce te legi de căruța mea când mă duc și eu până colea și vând niște porumb la mocani și pui milițianul pe urmele mele, să vie și să se uite în căruță și să-mi confiște porumbul? Ai tu nevoie să mă împiedici pe mine să vând și eu câteva duble de porumb, să trăiesc și eu? Din ce trăiesc eu dacă dumneata îmi iai posibilitatea asta? De unde fac rost și eu de-un ban să-mi iau o cămașă pe mine? Tu îmi spui să vând statului că asta e o datorie patriotică – adică nu tu, că tu nu poți să spui așa o prostie, dar ăștia de pe-aici... Ei! De când sunt eu pe lumea asta, și nu sunt de puțină vreme și am auzit și eu vorbind multă lume, dar una ca asta nu mi-a fost dat să aud." „Ei, auzi acum, răspundea fiul sarcastic, n-ai auzit-o până acum, o s-o auzi de-aici înainte. Faceți gospodărie colectivă dacă nu vă convine. Scăpați atunci de toate." „Da, atunci o să ne ia bucatele direct dintr-o magazie mare, ce să mai stea să se mai chinuiască alde Cristache degeaba cu cotele!"

Cristache acela era în ultima vreme colector, adică „împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole", funcție nouă în sat și de care Cristache, după felul cum pronunța el însuși această denumire, se arăta foarte mândru.

„Bineînțeles, relua fiul, cât despre rest, dacă o să vreți să faceți comerț o să contractați cu statul și o să câștigați după cum o să munciți". La astfel de răspunsuri se vedea că Moromete se stăpânea din răsputeri să nu uite că era fiul cel care îi spunea aceste lucruri, și nu un străin și ca urmările schimbului de cuvinte să nu ajungă acolo în adâncul lui unde totdeauna se luptase să fie liniște și nu cumva din pricina a ceea ce se întâmpla pe lume să-și îndepărteze de tot și pe acest băiat, desfăcea brațele ca și când s-ar fi lăsat răstignit pe aceste mari neînțelegeri ale acestor timpuri, numai să nu se supere copilul și spunea: „Nu știu! Dacă nu știu, nu știu! De ce să zic că știu când nu știu!" Și părăsea odaia să nu audă răspunsul fiului, care îl biciuia totuși din urmă fără cruțare și fără pic de încredere că chiar așa gândea tatăl în clipa aceea: „Și poimâine-dimineață iar ai să vii aici la capul meu să jupoi jurnalul și s-o iai de la început... Zic și eu că vin în concediu acasă și când colo mă scoală din somn la ora patru dimineața, că nu vrea el să înțeleagă cum devine cu comerțul! Să te prind eu că mă mai scoli din somn!"

Îl prindea chiar după un ceas când readormea. De astă dată nu mai intra în casă, se chema că îl lasă să doarmă, dădea însă târcoale pe-afară și se oprea de-atâtea ori în dreptul ferestrei, unde îl apuca tusea și începea să vorbească singur (ca altădată) încât Niculae arunca iar pătura de pe el și se dădea jos din pat. Atunci pierea, o lua spre grădină, dar reușise deci să-l facă pe băiat să nu doarmă. „De ce nu mă lași să dorm? îl întreba Niculae ascunzându-și chinul oboselii sub această curiozitate de suprafață, să afle adică, chipurile, ce vroia la urma urmei tatăl său de la el. Ia spune-mi!" „Nu e timp acuma de dormit", răspundea Moromete cu ceva în mână, o furcă sau vreun lanț, parcă ar fi fost ca pe vremea când Niculae era mic, șeful unei familii

numeroase pe care trebuia s-o țină bine în mână și s-o îndemne la treabă dând el cel dintâi exemplu. Numai că acum era cam târziu și se uita la Niculae cu teamă: s-o fi supărat sau l-a înțeles? Îi dădea oricum înainte și fiul sta lângă el jos pe pământ cu genunchii la gură și îl asculta. Și totul părea așa cum trebuia să fie: tatăl cu fiul alături, acolo în ograda părintească, dimineața în zori, cum se scoală oamenii de când sunt ei pe pământ...

VII

Niculae ajunse în sat pe la zece dimineața, dar înainte de a veni acasă trecu întâi pe la sfat, unde întârzie câtva timp, fiindcă tocmai atunci se anunțase și vizita secretarului doi al raionului de partid, care sosi împreună cu președintele comitetului executiv raional.

Pe la prânz Niculae intră pe poartă și îl găsi pe tatăl său în pridvor cu cineva (totdeauna era cineva în pridvorul lui), meșterea ceva cu sula în căputele unui bocanc. Când îl văzu, Moromete se miră:

– Păi, parcă ziceai că în septembre îți iai concediu.

Ai fi zis că totul e în regulă în casă și în familia lui, ca și când să-ți fugă muierea de-acasă pe la șaizeci de ani ar fi fost ca și la douăzeci, aveai viitorul înainte... Și numai venirea fiului i-ar fi stricat lui vreo socoteală prin faptul că sosea în iunie și nu în „septembre"...

– Nu sunt în concediu, zise Niculae trecând pragul și intrând în casă, am venit în sat cu campania.

– Cu campania, repetă tatăl după o pauză. Și adăugă: aha! Auzi, bă, alde Nae! Adică ce-o mai fi și aia campanie, ce să facă adică el personal în această așa-zisă campanie, să pună mâna pe secere și să ajute? Asta ar fi ceva...

Alde Nae nu zise nimic când apăru Niculae, ca și când n-ar fi văzut și nici n-ar fi auzit cine venise și ce zisese. Aveau ceva de vorbit, ei doi, și după câtva timp își continuară spusele,

Moromete mai mult ascultând cu fruntea în bocancul de pe genunchi. În casă nu era nimeni și Moromete ridică fruntea și strigă spre grădină:

– Ilinco, unde ești?

– Ce-ai cu mine, tată?

– Treci încoace c-a venit Niculae și pune mâna și fă mâncare, taie o pasăre și pune-o la foc. Ce faci tu acolo?

Ilinca nu răspunse, dar i se auziră pașii grăbiți și apoi glasul, se vedea că știe ea de ce se bucura.

– Ai venit, mă! zise ea urcând scara pridvorului. Hai încoace în casă.

– Uite-l pe Costache al Joachii, zise Nae din pridvor, fără să arate cu vreun gest unde e Costache. O fi auzit și el că a venit Niculae. Te întâlnișI cu el, mă, Niculae?

– Mă întâlnii, răspunse Niculae din casă.

– Acuși pică și alde Matei, zise Nae iar.

– De unde știi? îl întrebă Moromete fără curiozitate.

– Mă întâlnii eu cu el înainte să vin la tine. „Unde te duci, zise, te duci pe la alde Moromete?" „A-ha!" „Du-te, zice, că viu și eu acuși."

– Ce e, Costache, zise Moromete, fără să ridice glasul, în timp ce Costache intra pe poartă alene, și cu o înfățișare liniștită de proprietar ca și când ar fi intrat în curtea lui. Ce te-a apucat de te-ai sculat așa de dimineață?

Era ceasul aproape douăsprezece și de la o vreme Costache al Joachii se scula la această oră târzie, îl cam dureau oasele și până i se deștepeneau și se înmuiau, se urca soarele sus. În pridvor se opri și duse două degete la pălărie:

– Bună dimineața.

– Mai trăiești, mă? zise Moromete. Mai apuci să-i vezi pe comuniști dați jos?

– Eu zic că îi apuc, răspunse Costache cu capul într-o parte, semn că începuse să nu mai audă nici bine, după ce că mersul îi era stingherit.

– Ai surzit de tot, mă, zise Nae cu afecțiune.

– De unde, zise Costache încrezător, de auzit aud bine, mai rău e că țigara nu prea mai îmi place; eu zic că am fumat în viața mea un vagon de tutun.

– Care va să zică zece mii de kilograme împărțit cam de la câți ani zici tu că ai început să-l bei? socoti Moromete.

– Păi de la doișpe ani...

– Să zicem de cincizeci de ani, zece mii de cincizeci, cincizeci într-o sută fac doi, adăugăm două zerouri, două sute de kile pe an, cam o jumătate de kil de tutun pe zi! Păi nici nu e așa mult! exclamă Moromete.

Se lăsă apoi o tăcere nestingherită de nimic. Moromete își vedea de bocanc, Nae fuma stând alături, Costache luând și el loc tot alături.

– Mă întâlnii cu alde Pavel Titică, continuă Costache, se ducea încoace, căuta ziua de ieri. Zicea că e de rău că ăia care au împrumutat grâu de sămânță de la stat, le-a crescut și niște neghină d-aia mare, cu șapte măciulii. Umblă după ei prin sat să-i scoată la *privit*.

– Cine, Costache? întrebă Moromete, fără să acorde spuselor acestuia încrederea cuvenită.

Nu Costache era cel care le știa cel mai bine, ci Giugudel, care însă nu sosise și Moromete primea de la ceilalți cu rezervă orice știre, lucru care pe Costache nu-l supăra, dar pe Matei Dimir de pildă îl scotea din sărite. În realitate, Matei Dimir, după cum o știau toți, nu se pronunța niciodată asupra a nimic important, avea doar o intenție, dar din care nu ieșea decât răsteli, ce faci, bă, ce zișesi, bă, sau ce v-am spus eu atunci, bă, pe tonurile cele mai diferite cu putință, de la uimirea scandalizată, până la cea mai violentă furie prefăcută; această furie fusese cândva adevărată, și era adresată celorlalți trei, lui Costache al Joachii, lui Giugudel și lui Nae Cismaru, care nu-l luau în seamă și continuau să vină la Moromete în loc să se ducă la el,

pentru ca în cele din urmă să se împace cu situația și să vină și el la Moromete. Dintre toți patru, singur Giugudel n-avea nici o pretenție, deși într-adevăr afla cel dintâi faptele cele mai izbitoare din sat și le povestea, cu aerul că el nu se întreabă dacă ceilalți știu sau nu, ci el le spune, și pe urmă o să se vadă dacă sunt sau nu cunoscute. Plăcerea lui vizibilă era să-l audă câteodată pe Moromete reflectând pe neașteptate, când toată lumea vorbea despre altceva: „Degeaba vorbiți voi, chestia asta care o spuse Giugudel adineauri..." „Cum? Ce chestie? Care chestie? se răstea atunci Matei Dimir și Moromete spunea el din nou ceea ce le spusese mai înainte Giugudel și lor nu le sărise în ochi.

– Ăștia de pe la sfat, zise totuși Costache. Le-a dat grâu de sămânță cu neghină.

– Când? întrebă Moromete.

– Astă-toamnă.

– A! Ăia care au luat grâu cu împrumut de la stat! Păi bine le-a făcut, zise Moromete, să se învețe minte să se mai încreadă în stat.

– Da, și ăștia nu vor să iasă. Parcă poți să mai smulgi acum neghina? Și pe urmă chiar dacă o smulgi rămâi cu grâu puțin. Uite-l pe Giugudel. Giugudel, fuseși pe la deal? O fi plouat și pe acolo pe la noi?

Giugudel îl văzuse și el pesemne pe Niculae pe drum și o pornise spre Moromete. Urcă pridvorul, dădu bună ziua și la întrebarea despre ploaie răspunse că a fost, și s-a dus să vadă, dar n-a dat nici o picătură.

– Nu mai plouă! Ce dracu ne facem, ar trebui o ploaie zdravănă acuma după răritat, încheie el.

– De ce? zise Moromete. N-ajunge că plouă în Uniunea Sovietică? Ce nevoie e să mai plouă și la noi?

Costache îl întrebă pe Giugudel dacă a luat astă-toamnă cu împrumut grâu de sămânță de la stat. Giugudel răspunse

că a luat. Cu neghină? Da, cu neghină. L-a dat la trior? Nu. A auzit că trebuie să iasă să smulgă neghina? A auzit, cum dracu să n-audă tocmai el, dar ce, e nebun s-o smulgă? Îi trebuie.

– Ce faceți voi acolo? se auzi apoi vocea unuia care, trecând pe drum, se oprise în dreptul podiștei lui Moromete cu un băț în mână și se uita la cei din pridvor, dintr-o parte, grăbit parcă după ce va fi auzit răspunsul să-și continue drumul.

Dar nu-i răspunse nimeni nimic, ca și când nu l-ar fi văzut și atunci omul se urni de pe podișcă și intră în curte să vie peste ei. S-ar fi zis că urcă să atingă pe vreunul cu bățul. Avea bocanci buni în picioare, pantaloni și flanelă fără petece sau rupturi, spre deosebire de ceilalți care cam aveau.

– Ce cauți, mă, aici, Giugudel? se răsti el când fu sus.

– Îl văzui pe Costache acilea și venii și eu. Tu ce faci? zise Giugudel.

– Pe dracu fac, se răsti iar noul-venit și rămase mai departe în picioare cu bățul acela în mână, pe care îndată după aceea îl ridică și îi luă lui Moromete pălăria din cap cu el și i-o puse jos, descoperindu-i părul cu fire amestecate tăiat scurt și fruntea albită parcă de șederea îndelungată a pălăriei.

Moromete nu zise nimic și noul-venit se așeză.

– Ție tot nu-ți vine mintea la cap, Matei?! zise în cele din urmă Moromete cu un glas ca pentru el. Sau te pomenești că iar s-a însurat alde Gheorghe al tău și nu mai poți de bucurie?

Ăsta era Matei Dimir. Avea copii mulți și unul dintre ei se însura des, se mira lumea cum de găsea el fete de le schimba de două ori pe an.

– Ce-a avut, mă, cu asta a lui Trăilă, de-a gonit-o? reluă Moromete.

– A fugit ea singură, dă-o dracului, zise Matei cu un glas parcă șuierând de admirație sau de încântare. Bine că s-a dus, mi se făcea rău la masă.

– De ce, Matei? zise Moromete.

– Clefănea, dă-o în pastele mă-sii, răspunse Matei cu același șuierat.

În acest timp în casă Ilinca îi povestea lui Niculae că nici gând n-avea mama lor să se întoarcă și că îi pare bine că a venit, că pe măsură ce trece timpul în loc să-și vie în fire, mai rău e pornită contra tatei. Și tata nici el nu înțelege să se ducă pe la ea și să încerce să se împace. Bine, zise Niculae, lasă că se ocupă el de chestia asta, vede el ce e.

– Nu știu, Niculae, că parcă e un făcut, acuma când am găsit și eu un băiat și mi-a venit sorocul să mă mărit, n-ajunge câte mi-a făcut până acuma, parcă expre a fugit ca să n-am eu parte de un măritiș ca toate fetele. Și, dacă n-ar fi pământul, m-aș duce și, în viața mea, nu m-aș mai întoarce.

– Hai, lasă, nu te mai văieta și tu, că sunt destui care se ocupă cu chestia asta, zise Niculae ironic. Știi și tu bine că are dreptate mama.

– Are, dar ce vină am eu? zise Ilinca. În fine, dacă zici tu, zic și eu ca tine, dar nu e seară să nu-l trimeată pe Sande să viu la ea și să-l las pe tata singur. Ei, cum să-l las? Ce-ar zice lumea? Eu îi spun că o să viu, dar cât o să-i spun? Dacă îi vine într-o zi nebunia și mă lasă fără pământ?

– Nu te lasă! o liniști Niculae și se apucă să-și desfacă valiza.

Marioara Fântână ajunsese la Morometi prin fundul grădinii și nu intră, se opri lângă dud și o strigă de-acolo pe Ilinca. Sora lui Niculae lăsă puiul în grija Titei, care venise și ea între timp, și se duse să vadă ce-avea cu ea fata lipoveanului.

– Nu, domnule, nu asta e problema, i-am spus eu: să fiu al dracu dacă nu-ți dau o vadră de țuică, o bem împreună, dacă tu îmi răspunzi mie la următoarea întrebare: Care ar fi cauza...

Cineva întrerupse însă acest glas cu o voce mormăită, se auziră alte vorbe și apoi nu se mai auzi nimic, o tăcere.

– Unde e el, surată? o întrebă Marioara pe Ilinca.

– În casă, unde să fie.

– Și ce face?

– Ce să facă, se rade.

– Neras nu stă?

– ...Care ar fi cauza faptului că nemții când au început războiul n-au stat să-și pună întrebarea: „Domnule, ce fac eu, mă iau la bătaie cu *tot* globul?" Aicea să te văd dacă ești deștept.

– Și? A știut?

– N-a știut.

– Și ai dat vadra?

– Păi dacă n-a știut cum să i-o dau?

– Ascultă... spune-mi, mă, băiatu-ăsta...

– Ăsta e nea Costache, zise fata lipoveanului. O fi ieșit Niculae în pridvor, s-o fi ras.

– Asta... Uite c-am uitat, zise Costache. Stai. Așa! Spune-mi, mă Niculae, ce este în... Cum îi zice... În Est. Începuse un război în Est.

Moromete scoase sula dintr-o curea, o puse alături și împunse cu acul.

– În Coreea, Costache, interveni el.

– Așa, în Coreea!

Se făcu tăcere. Costache stătea liniștit și nu mai zicea nimic. Moromete ridică fruntea și se uită o clipă la el.

– Ei, și ce ai vrea să știi tu, Costache? îl întrebă.

– A! da, tresări Costache. Spune-mi... ruși sunt acolo?

– Nu, răspunse Niculae.

– Domnule, sări deodată Moromete ca și când ar fi băgat de seamă că toți ocolesc înadins ceea ce nu mai putea fi ocolit. El ridică fruntea, și aruncând bocancul undeva tocmai în fundul pridvorului, continuă: Ia să-mi spui dumneata mie aicea...

Și mai venise acolo în afara importanților liberali ai comunei și un membru de partid, același Vasile care trecuse de dimineață și pe la Fântână; intrase în curte, urcase și el în pridvor și se așezase să asculte; Moromete îl cunoștea și îl vorbea de

bine, din pricina maică-sii care murise, și îl lăsase de mic printre neamuri...

– Ia să-mi răspunzi dumneata aicea la următoarea întrebare, da' să-mi dai un răspuns de om în toată puterea cuvântului, nu să te joci cu mine... Cum poți dumneata să guvernezi fără opoziție?!!

Niculae într-adevăr se răsese și ieșise în prag și, la întrebarea tatălui, în loc să vie acolo unde i se spusese, se lăsă jos și se așeză pe pragul tindei cu genunchii la gură. Liberalii își scoaseră pungile de tutun și începură să-și facă țigări groase ca degetul...

– Măi nea Ilie! strigă cineva de la poartă.

– Vino, mă Cârstache, că nu se dă, zise Moromete în treacăt.

Ăsta era Cârstache al lui Dumitrache, acel vecin al lui Moromete care i se pusese înainte când îl văzuse alergând cu parul în mână după Catrina, venea și el pe la aceste adunări și totdeauna după ce striga la poartă și Moromete îi răspundea, Cârstache zicea: „Ce face câinele ăla al dumitale, nea Ilie?" Moromete n-avea câine rău, dar așa intra Cârstache în vorbă cu el și, cu timpul, Moromete nu mai aștepta să-l audă întrebând, îi răspundea direct.

– Guvernez foarte bine, răspunse Niculae, ce-mi trebuie mie opoziție?

– Adică da, conveni Moromete, cu o voce micșorată ca și când la asta nu s-ar fi gândit. Dar apoi deodată își reluă strigătul: Și crezi dumneata că e bine așa? Crezi dumneata că numai dumneata ai dreptul să vorbești în numele țării și ăilalți să nu zică nimic?

– N-ai decât să zici, înscrie-te în partid, du-te la ședințe și ia cuvântul, zise Niculae. Dar în realitate la toți vă e gândul îndărăt, la vechiul sistem de guvernare. Ei, ați guvernat destul după sistemul vostru și știm ce-a ieșit.

– Ei, exclamă Moromete curios cum nu se mai poate, ce vorbești! Ia spune-ne și nouă ce-a ieșit, că noi ăștia care suntem aicea – și el îi arătă pe toți cu mâna și le spuse pe rând și

numele – nean-tău Costache, nean-tău Matei, alde Giugudel, alde Nae, nu știm!

Dar Niculae se uită la ei cu ochii abia crăpați, cu o lamă de lumină între gene de parcă s-ar fi uitat la niște salcâmi sau la stâlpii pridvorului și răspunse cu îngăduință:

– Întâi că i-ați băgat pe toți comuniștii în pușcării și cu asta ați guvernat fără nici o opoziție. Fiindcă n-o să-mi spui că era vreo deosebire între țărăniști și liberali când avea loc vreo grevă, și când și unii și alții scoteau armata și trăgeau în ei.

– Și a fost bine așa?!! protestă Moromete indignat.

– Asta urmează să vă întreb eu pe toți, zise Niculae. Nu vă păsa că alții erau la pușcărie.

– Să știi, Niculae, zise Cârstache luând cuvântul, că absolut nimeni p-aici n-avea idee de ce zici tu acuma. Eu, și aici chipul bun al lui Cârstache se însufleți ca și când i s-ar fi aprins pe dinăuntru o lumânare și se uită la Moromete cu dreptul celui care respectă atât de tare pe cineva încât poate să recurgă la el să-i fie martor la ceea ce avea să zică și care putea să-și permită să creadă că le gândea la fel și Moromete, eu, repetă el, citeam cărți din scoarță până în scoarță și știi că ți le dădeam și ție, Niculae, când erai mic, niciodată să zic că am găsit în vreuna așa ceva.

Și Cârstache se opri și se uită iar la Moromete: vorbise bine?

– S-ar fi auzit, mă, Niculae, zise atunci Giugudel. Suntem oameni bătrâni.

– Domnule, eu admit, strigă Moromete dând peste cap teza aceasta, că dacă n-au auzit ei nici n-a fost nimic. Dar acum vii dumneata la putere și frânele guvernului sunt în mâinile tale. Ce-ai cu mine? De ce te legi de mine, când eu nu-ți fac ție nimic, stau colea liniștit și mai vorbesc și cu alde Giugudel, că de-aia mi-a lăsat Dumnezeu gură?

Niculae începu să dea din cap uitându-se demonstrativ în altă parte adică n-ajungi la nici un rezultat dacă într-o discuție vii și spui că nu știu cine ți-a spus nu știu ce...

– Lasă că știu eu cum era când vă adunați toți la Iocan, se aprinse și Niculae, nu ieșea nimic din ce discutați voi acolo, și alții în timpul ăsta vindeau bogățiile țării peste hotare.

Se lăsă o tăcere și Moromete deodată începu să dea și el din cap, uitându-se în altă parte: adică degeaba vorbești dacă nu vrei să înțelegi ce ți se spune, degeaba spui tu pe urmă lucruri adevărate, la ce folosește?

– Tu nu trebuie să mai faci ce-a făcut ăla, domnule, strigă el prinzând de prin aer cu un gest larg acest adevăr care plutea parcă pe lângă el. Înțelegi dumneata?

Niculae se gândea. Întru târziu se hotărî, nu fără o privire bănuitoare, să răspundă.

– S-a făcut o experiență, zise el, s-au adus într-o sală o mie de oameni și li s-a spus să strige un cuvânt, dar fiecare pe contul lui. S-a făcut un fel de gălăgie... Pe urmă li s-a spus să strige același cuvânt toți odată, la un semnal. S-au spart geamurile!

– Ce vreai să spui cu asta? zise Moromete.

– Asta vreau să spun: noi acuma avem un singur țel, să construim socialismul și n-ar ieși decât un fel de gălăgie dacă ar fi să facem cum ziceți voi.

Costache al Joachii își arcui sprâncenele spre Moromete: Ei, ce zicea de chestia asta?! Moromete își adunase între timp bocancul de pe unde îl aruncase și îl cerceta acum foarte atent pe dinăuntru și pe dinafară, băgase mâna în el și tot dibuia ceva. Începu să tragă de acest ceva și în cele din urmă se auzi o pârâitură, fapt care îl enervă pe Moromete și trase mai tare, până scoase afară un fel de limbă uscată și crestată de mâncărimea cuielor în care fusese, cine știe de când, prinsă.

– Bocancul ăsta, zise el scârbit, e bun acum să-l roază câinii!

Și zicând aceasta îl și aruncă peste pridvor drept în mijlocul bătăturii, speriind câinele, care se apropie, îl atinse cu botul și într-adevăr, simțind pesemne mirosul de grăsime de picior de om care intrase în el cu timpul, îl apucă foarte delicat de o

ureche și porni cu el spre grădină, cu capul sus: era doar ceva care i se aruncase, nu era furat...

– Noroc, zise Moromete, că mai e mult până la iarnă și poate îmi dă și mie Armeanca ăsta de la cooperativă unii noi.

– Pe gratis! zise Costache.

– Păi dar pe ce!? zise Moromete. Eu nu le dau cote tot pe gratis? Apoi i se adresă lui Niculae: și unde zici că s-a făcut experiența aia cu ăia care au spart geamurile, Niculae?

– Acolo unde s-a făcut, i-o întoarse fiul. Parcă dacă îți spun o să înțelegi tu mai mult de-o grămadă!

– Păi nu zic eu, i-o întoarse și Moromete, le înțelegeți voi pe toate, ce trebuie să le mai înțelegem și noi!

VIII

Ilinca își luase ceva cu ea, o bluză de fir spumos în care lucra cu mătase după un caiet cu desene pe pătrățele.

– Și când ajungi aici cum faci? zise Marioara arătând cu unghia un punct pe desenul colorat.

– Tot în patru, răspunse Ilinca.

– Și cât stă, bia?

– Până se termină treieratul. Uite-o pe Sora, ce-i facem?

– Păi ce să-i facem?

– Dacă se așează și ea jos?

– Nu-i nimic, că noi plecăm pe urmă, mai stăm așa nițel și mergem.

În fundul grădinii era un șanț care despărțea gospodăria Morometilor de vecinul din partea aceea, dar toți aveau același șanț și pe lângă el, printre ierburi mari și grase de nalbă și lipane, se ghicea o potecă pe care treceau adesea cei care vroiau să scurteze drumul spre cine știe ce uliță.

– Stai jos, Soro, unde te duceai? zise fata lipoveanului.

– P-aici prin grădini, răspunse Sora și se așeză. Vă văzui de pe viroagă.

Își luase și ea ceva de lucru în mână, dar bumbac. Marioara se uită la ea cum își așează ghemele, neclintit la fruntea ei, la mâinile și genunchii ei ca la o ciudățenie. Fuseseră ele prietene, dar nu mai erau, cu toate că nimic nu se întâmplase între ele, nu se certaseră și nu umblaseră una contra alteia cu vorbe... Ilinca se ridică imediat ce Sora se așeză și rămase în picioare cu lucrul în mână, dar fără să plece.

– Ce mai faci, Soro, zise Marioara rămânând jos, răsfoind rar și atentă caietul cu modele. Ce mai face mă-ta?

– Bine, răspunse Sora cu o veselie parcă doar a dinților (ținea gura ușor întredeschisă și printre buzele groase i se vedea șirul de dinți mărunți cu creșterea parcă neterminată). Bine, ce să facă...

– Vă duceți și voi la secere?

Parcă ar fi spus: mai e nevoie să vă duceți la secere? Sau: sunteți și voi în rândul oamenilor și faceți o astfel de muncă?

– Nu, că l-am pus porumb, avem și noi un pogon și mama a zis că îi trebuie porumb să dea la găște.

– Ia spune, Soro, tu când ai de gând să te măriți? Sau nu te mai măriți?

– De ce să nu mă mărit? se miră Sora.

– Păi maică-ta de ce nu s-a măritat?

– Ea zice că n-a vrut.

– N-a vrut?... Dar tu vreai, Soro?

În picioare, Ilinca avea sprâncenele una și o înfățișare mai mândră decât ar fi putut ea însăși să-și închipuie că ar putea fi vreodată. Cosea și nu scotea un cuvânt, cu toate că o anume nervozitate cu care trăgea acul arăta că tot ce se petrecea e pentru ea o întâmplare de neînțeles și fără rost, să-i tai cuiva limba și n-ar putea să fie în stare să spună ce spunea surata asta a ei, Sorei. Ce nevoie avea să vorbească cu una ca ea!?

– De ce să nu vreau, zise Sora.

– Păi bine, Soro, cum o să te măriți tu, dacă vorbești așa cu toți flăcăii? Trebuie să pui și tu ochii pe unul și numai cu acela să vorbești. Pe urmă te măriți și tu cu el!

Sora lăsă lucrul din mână și se uită rânjind la fata lipoveanului. Se uita neclintită, în timp de Marioara, cu pleoapele lăsate, întinsă jumătate pe iarbă, continua să răsfoiască absorbită caietul lat cu desene.

– Până acuma, bia, ar fi trebuit și tu să te măriți, continuă Marioara ca de departe. Nu te-a cerut nimeni?

Sora clătină din cap mută: nu.

– Păi vezi! exclamă Marioara din ce în ce mai absentă, și câtva timp nu se mai auziră decât vocile din pridvor și ciripitul vrăbiilor din dudul gros sub care Marioara și Sora continuau să stea.

– Ce faceți voi aici? se auzi glasul cuiva care trecea.

Întrebase și el ca să se afle în treabă, n-avea de ce să se oprească, dar îi răspunse Sora și răspunsul ei îl făcu, după cum se văzu, să se abată din drum. Era un flăcău de prin vecini, și se ducea undeva, avea o dubă mică de tablă în mână.

– Ce faci, Soro, zise el, au dat platagelele lui nea Valache?

– Nu știu, zise Sora, eu nu lucrez la platagele.

– Dar cine lucrează? zise flăcăul curios.

– Mama.

– Ea lucrează la platagele? Și tu la ce lucrezi?

Ceva se înțepenise în mintea Sorei și deși se uita în sus țintă la flăcău, nu răspunse, dar nu pentru că ar fi împiedicat-o vreo pricină, ci fiindcă întrebările băiatului și răspunsurile ei fuseseră parcă repezi și acum nu mai știa ce spusese mai înainte.

– Da, sunt mari, zise ea anapoda, uite așa sunt de mari, și-i arătă flăcăului pumnul ei rotund.

– Sunt mari? zise el, și ție îți plac mari? Mici nu-ți plac?

– Nu, zise fata și privirea îi rămase agățată de a lui, complet deschisă, în timp ce mâinile dădeau drumul în poală ghemelor și iglițelor.

– Ia plecați voi de-aici, zise atunci flăcăul cu un glas gutural și imperios.

Și era limpede că nu se va sfii, dacă ele nu fug imediat, să facă de îndată ceea ce îi trăznise chiar sub ochii lor la lumina amiezii... Și într-adevăr, când, după o clipă de uluire nu prea mare, ele plecară, fără să fugă însă, dar și fără să se uite înapoi, flăcăul se apropie de Sora, se lăsă în genunchi, o întinse pe iarbă și îi ridică fusta. Mișcările lui nu erau grăbite, dar erau foarte decise și se vedea că în clipele următoare nu-i va păsa de orice s-ar întâmpla în jurul lui... Părul fetei se amesticase cu iarba...

IX

Marioara urcă pridvorul cu surata ei înainte, dădu bună-ziua și își continuă drumul spre ușa de la tindă. Niculae stătea în prag și fără s-o vadă îi făcu loc.

– Bună ziua, Niculae, strigă ea ca unui surd, și pieri în casă, de unde i se auzi încă glasul subțirel și tremurat, ce e, surată, cu Niculae, nu vede, n-aude, ce-o fi cu el săracul, să chemăm un doctor de la dispensar... Niculae, ia vino, mă, până aici, să te întreb ceva. Spune-i, surată, să vie, că eu pot să-l rog până mâine și el tot nu...

Niculae intră în odaia cea mare a părinților și rămase nemișcat alături de prag.

– Eu zic că ești cam surd, mă Niculae, după ce că nu vezi, nici n-auzi bine.

– Ce este? întrebă el.

– Trec pe lângă tine, mă uit la tine și tu te uiți la mine ca mutul lui Ciucă. Du-te și tu acolo la raion să-ți dea ceva de ochi, că ai ponogul găinilor.

– Ba te-am văzut foarte bine, zise Niculae brusc supărat, ce mai vreai, ai ceva să-mi spui sau vorbești și tu ca să te afli în treabă?

Și ieși afară și o lăsă singură în odaie fără să-i arunce măcar o privire. Marioara se duse la oglindă și își desfăcu și înnodă barișul cu mișcări îndelungi. Deodată își prinse buza de jos cu dinții și ceea ce fusese de dimineață când mulsese vaca doar o țâșnire acum fu un adevărat potop de lacrimi, și așa de tare o picni încât tot chipul i se schimonosi ca și când ar fi fost pus pe foc ca o mască vie care ardea și înainte de a pieri se strâmba de groază. Simțind ceva, surată-sa Ilinca intră înăuntru și se apropie repede de ea și o luă în brațe.

– Fată ești tu, sau ce ești? îi spuse ea.

Marioara arătă cu mâna spre ușă făcând semne disperate, adică să nu intre cineva peste ele și s-o vadă așa, și Ilinca se duse și trase zăvorul. Marioara se întinse pe pat cu trupul frânt doar pe jumătate și umerii începură să i se zgâlțâie și de sub brațul sub care își pitise fața se auzi apoi un țipăt neașteptat de puternic, un adevărat urlet, care trecu prin ferestre și tindă până-afară. Se pare însă că fu luat drept un chiot de râs, cum le apucă pe fete cine știe din ce pricină, fiindcă Moromete zise:

– Mă, ce faceți voi acolo!? Vedeți că se strică vremea.

Adică se strică vremea, se încurcă măgarii, în cazul de față măgărețele. Tita puse mâna pe clanță să intre, dar Ilinca îi făcu semn prin perdeaua de deasupra jumătății geamului ușii să stea nițel în tindă. Toată odaia mirosea a leșin de fată, și Ilinca crezu că Marioara chiar a leșinat și se apropie și o ridică în capul oaselor. Nu, părea liniștită și se dezbrobodi cu mișcări scurte, și numai faptul că se dezbrobodi și îmbrobodi astfel de câteva ori arăta că mintea fetei rătăcea aiurea și nu mai știa ce face.

– Surată Ilinco, zise ea abia deschizând gura, să știi că dacă îi spui lui Niculae, mă omor.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

– Da, că altă treabă n-am eu, decât să mă apuc să-i spun lui Niculae, răspunse Ilinca. Și tu de ce ești proastă? Nu că mi-e frate, zise ea, dar oricine ar fi, în locul tău nici nu m-aș uita la el.

– Îmi place de el, surată, ce să fac, răspunse Marioara. D-aia am stat așa mult în grădină, ziceam ca să-mi treacă și când urcai adineauri scara pridvorului și îl văzui, mi se tăiară picioarele.

Fata cea mică a lui Moromete rămase și ea tăcută în fața acestei mărturisiri. Dar apoi se încruntă împotrivindu-se parcă gândului că așa ceva i s-ar putea întâmpla și ei vreodată și zise:

– Orișicât!

Marioara însă nu părea să poată auzi pe cineva orice i s-ar fi spus. Se uita înaintea ei cu ochii înotând în lacrimi și cu obrajii fripți de rostogolirea lor fierbinte pe chipul ei, pe care lăsau dâre ca de cenușă.

– Eu sunt mai mare ca tine, continuă Ilinca în glas cu o mândrie de nezdruncinat, și nu-mi pasă, pe câtă vreme tu...

– Păi pentru că al tău ține la tine, surată, d-aia nu-ți pasă, răspunse Marioara. La toamnă te măriți, și ești în vorbă cu el abia de un an, doi... Iar eu...

– Mărită-te și tu!

– Tu de ce nu te-ai măritat până acum?

– Dacă nu mi-a plăcut! răspunse Ilinca.

Vroia, adică, să spună că nu i-au plăcut toți cei care au cerut-o, dar nu spuse că așa cum zicea ea că nu-i păsese, nopți în șir se perpelise și pe-o parte și pe alta de fiecare dată când, din pricina mamei, băiatul cu care era în vorbă întârzia s-o fluiere la poartă. Acum uitase, făcea pe viteaza.

– Dacă o fi să fie, surată, zise Ilinca, trebuie să te măriți cu cine îți place, dacă nu, ce rost are!? Să te măriți cu el și să-ți placă numai ție, iar el nu? Ce viață e aia?

Și zicând acestea Ilinca se duse să deschidă fereastra, fiindcă prea tare mirosea în odaie a plâns. Și atunci se auziră iar glasurile celor adunați în pridvor.

– Alege-mă pe mine ministru și atunci o să vezi ce bine o să-ți fie!

– Ce-ai face, nea Matei? zise Ilinca din odaie.

– În primul rând l-aș pune pe Gheorghe al meu subsecretar de stat la Finanțe, că tot îl omoară pe el lipsa de bani, răspunse Matei Dimir.

– Eu aș face cotele de două ori mai mari, să te bag în draci, zise Costache al Joachii cu o însuflețită satisfacție, uitându-se bățos peste capetele a toți, ca și când l-ar fi și făcut ministru și le-ar fi arătat el cam cum ar fi.

– Am auzit acuma că și Bilă o să ia leafă, zise Moromete.

– N-o să ia, dă-l dracului, zise Giugudel cu invidie și nu mai adăugă nimic, se încreți fumând și aruncând țigara din mână ca și când i-ar fi fost silă că trebuia să fumeze și mai ales să și audă istorii de-astea cu de-alde Bilă.

– Văd că și-a pus niște creioane în piept, umblă cu ele în piept, vreo cinci are, zise Giugudel.

– Dă-l dracului, nu știe nici să se iscălească, spuse Costache al Joachii cu dispreț.

După câtva timp de tăcere, Nae Cismaru, care se vede că era și el intrigat de ceea ce se spusese despre Bilă, întrebă:

– Atunci ce tot umblă el pe-acolo pe la sfat, cu creioanele alea? Că și eu l-am văzut!

– Cum! făcu Moromete. Păi Bilă ține legătura cu Uniunea Sovietică, nu știați?!

– Mă al dracu! râse Costache.

– Acum vreo cinci-șase ani, continuă Moromete, Bilă striga pe toate drumurile cu gura la ceafă: „Domnule, zicea, astăzi nu trebuie să fii comunist! Trebuie să fii anticomunist!" După vreo doi ani îl văz că se înscrie în partid. „Păi ce faci tu, Bilă, îl întreb, ce fel de comunist ești tu?" „Nu mă cunoști, domnule Moromete, zice. Eu sunt comunist anticomunist..."

– Și acum ține legătura?!

Dar Moromete chiar se supără că era luată în derâdere funcția lui Bilă și începu să dea din cap: nu se făcea!

– E om greu, domnule, protestă el.

Soarele se urcase sus de tot pe cer și căldura începuse să vie și la umbră în pridvor. Foștii liberali tăcură îndelung ca și când existența și devenirea lui Bilă i-ar fi dat gata pe toți. Fiindcă Bilă era un ins mai degrabă blând și numai când i se dădea un pahar începea el să urle și ridica bastonul (umbla cu un baston). Era „sărac", dar purta haine negre ca și când ar fi fost învățător sau notar și acum trăia din trei pogoane de pământ pe care i le muncea muierea și copiii. Nimeni nu-și amintea să-l fi văzut vreodată la câmp. Cum umbla mereu printre autorități, le transmitea dispozițiile fără însărcinarea cuiva... „Bagă de seamă, cutare, spunea el cu blândețea aceea a lui din glas sub care zăcea însă ceva neliniștitor, nu vreai să vii la sfat și să *lichidezi* afacerea-aia. Vino, domnule, și aranjează lucrurile, președintele e supărat, zău, ți-o spun cu lacrimi în ochi." Dar nu-o văzuse nimeni niciodată vreo lacrimă.

– Ăștia ca ăștia, zise Giugudel cu vocea lui înceată și ca pe nas – din pricina asta nu prea erau atenti când vorbea el, însă Moromete era –, dar spuse Ilie al Pinții că se pune ei pe anu-ăsta. Sta de vorbă cu alde Năstase și trece Arghirescu, de la sfat, care e cu impozitele, referentul încasator, cum îi spun acuma. Fiindcă l-au chemat la raion să-l ia la rost și ăsta, ce să zică, zice și el, tovarășe, chiaburii sabotează. Se laudă cum a ieșit el din încurcătură cu vorba asta, spuse alde Geacă și Dănălache, că ăștia umblă pe-acolo, mă întâlnii eu cu ei. Cică i-a plăcut foarte mult președintelui de la raion când a auzit vorba asta și zice, păi mă, tovarășe, dacă chiaburii sabotează, noi ce mama dracului păzim aici, ordin scris să li se ia declarații că într-o lună vor achita impozitele și dacă nu, pe ei! Și trece Arghirescu prin dreptul bisericii și se oprește, povestea al Pinții, nea Năstase, zice, nu știu cum să subliniez mai mult cotoioșenia situației în care, conform ordinelor, o să te punem. Băga-l-aș în mă-sa, zice al Pinții că

a zis alde Năstase, au ajuns toți nenorociții să-mi vorbească ca la ușa cortului. O sută optzeci de mii cică are de plătit.

– Și tu ce crezi, Giugudel, zise Moromete, că alde Năstase o să dea dosul să plătească?

– Mă, nu știu! zise Giugudel. Când aveai tu datorii înainte de război, mai te ciorovăiai și mai scoteai ăluia ochii cu câte-o mie de lei, acuma...

Adică acuma timpurile se schimbaseră de așa manieră, că nu mai știai dacă un lucru de necrezut, cum era cel care îl privea de pildă pe Năstase, n-avea să fie dus la împlinire fără nici un fel de șovăire.

– Aș vrea să trăiesc s-o văd și pe-asta! zise Moromete. Cine o să îndrăznească să intre în curtea lui Năstase?!

– Păi nu intrară, mă, astă-iarnă și îi luară vreo cinci căruțe de porumb? zise Costache. Ai uitat?

– Nu prea îmi aduc aminte, zise Moromete. Și Năstase n-a zis nimic?

– A zis el, dar cine l-a crezut!...

– Ce-a zis?

– Că n-are! Și atunci i s-au urcat în pod și alde Cristache, colectorul, zice da' ăsta ce e? Du-te, domnule, dracului, că-mi mor porcii de foame, cică ar fi răspuns Năstase!... Da' aia bătrână, povestea alde Ilie Brutaru că ar fi visat noaptea dracu știe ce, că i-a sculat pe toți din somn și i-a băgat în sperieți, cică îl asmuțea pe nepotu-său: Păzea, păzea! Dane, pune mâna pe el!

– Și crezi tu că Isosică și Plotoagă or să se ducă ei peste Năstase să-i încaseze o sută optzeci de mii de lei, Giugudel? reluă Moromete.

– Mă, nu știu cine o să se ducă, răspunse Giugudel, dar de dus îți garantez eu că cineva tot se duce.

– Asta, ce e drept, așa e, recunoscu Moromete, uitasem că mai e și plutonierul Moise care nu stă el cu tine la discuție cum stătea săracu Florică, pe unde-o fi, și-acum îmi aduc aminte când veni el să-l ia pe alde fi-meu Achim la post și Achim

taman plecase cu oile la București. Da' și pe Nilă, săracu, a vrut să-l ia de la premilitară, că îi băgase mâna în gât lui Toderici. A mers și el cu el până la marginea satului și zice, du-te, mă băiatule, și vezi-ți de treabă, ai noroc că îl cunosc pe domnul Moromete, un om, nu așa, care nu face să-i iai băiatul la secție. A! făcu deodată Moromete cu gura plină, semn că distincția pe care avea s-o facă aproape că nici nu mai intra în discuție, păi ăsta crezi că se mai uită și el să vază cine ești? Ești chiabur, chit că tu ești desculț și n-ai după ce bea apă, și imediat îți face hârtie și te trimete la raion.

– Mă, da' Ștefan dădu norocul peste el! zise atunci și Costache al Joachii.

– Da' ce noroc! se răsti Matei.

Nu se mai gândeau acum la Năstase, ci la băieții lui. Erau încă neînsurați, de la Dan fugiseră vreo două, Ștefan nu luase încă nici una, era foarte tânăr, abia se întorsese din armată, pe care însă n-o făcuse ca toată lumea, era printre cei dintâi fii de chiaburi care fusese exclus de la acest drept, în loc să învețe să mânuiască armele de foc învățase să mânuiască doar armele albe, lopata, târnăcopul, roaba și cărămida – dacă și asta putea fi numită armă albă. Se întoarse într-o bună zi, venind pe jos de la gară, prăfuit, cu lada în spinare, cu sudoarea șiroaie pe gât, dar bucuros că scăpase, deloc îmbătrânit de cei trei ani cât lipsise din sat, ca și când s-ar fi întors doar dintr-o lungă călătorie. „Cum e, Ștefane?" îl întrebase cel care îl văzuse și care povestise apoi în sat ce îi răspunsese flăcăul. „Cam albastru, nea Gheorghe", zisese Ștefan uitându-se drept înainte și ducându-și cu nădejde cufărul în spinare, ca pe o povară cu a cărei apăsare se obișnuise și nu credea că o s-o mai poată arunca jos. De atunci de când venise nu mai vroia să știe de nimic decât de cai, care îi plăcuseră de mic și pe care îi îngrijea de dimineață până seara, mereu era văzut cu țesala pe ei, sau bușumându-i cu un șomoiog de paie pe sub burtă, să le pună sângele în mișcare și să fie iuți și frumoși. Și într-adevăr erau, se ridicau pe

două picioare atât de sus și nechezau atât de pătrunzător încât ai fi zis că sunt sirepi și ar putea, luând-o la goană, să te pomenești cu ei sărind în zbor peste garduri și case. Se spunea că dacă n-ar fi fost el să-l țină de rău pe frate-său Dan, multe s-ar fi întâmplat în familia lor și astăzi ar fi fost cu toții închiși. Era mai ales vorba de o istorie de anul trecut cu vărul lor Vasile (care era aici de față și nu scotea un cuvânt), se spunea că dacă n-ar fi fost Ștefan care să fi știut cum să vorbească la anchetă, n-ar fi scăpat Dan.

– Niculae, zise Ilinca din tindă, tată, hai la masă.

Și o dată cu vocea ei ieși în pridvor și apoi începu să coboare treptele Marioara lipoveanului. Se zăpăcise de tot pesemne că tot nu-și revenise, fiindcă nu se uită la nimeni trecând pe lângă oameni și nu dădu, plecând, bună ziua la nimeni.

– Uite, mă, că se făcu târziu, se răsti, scandalizat, Matei Dimir. Hai, mă, încolo d-aici! Hai, Costache, hai, mă Giugudel!

Plecară toți... Era bine! Dacă ar fi fost rău, le-ar fi spus băiatu-ăsta... Plecară deci încă o dată liniștiți, așa cum li se întâmpla de fiecare dată când se adunau toți patru și spuneau care ce știa, celorlalți, să vadă ce se potrivește și ce nu din ceea ce auziseră sau li se întâmplase lor înșile în răstimpul de câteva zile cât trecuseră de când nu se mai văzuseră... Veneau la Moromete cu o neliniște nedeslușită. Se întorceau acasă cu ea alungată, sau limpezită: aia era.... pe mă-sa, ducă-se, n-au decât să se descurce ăia care au luat grâul de sămânță cu împrumut... Și așa mai departe... Și în felul ăsta... Iată că Plotoagă n-avea curajul să se lege de Moromete și dacă nu se lega de el, nu se lega nici de ei... Cât timp?!... Mai rămase în pridvor doar Vasile al Moașii din Cotocești. Moromete intră în tindă.

– Aș vrea să vă spun și eu niște aspecte de-aici din sat, zise Vasile. Nu cumva, când aveți timp...

– Le-ai spus întâi în organizație? îl întrebă Niculae.

Vasile, fără să-și facă mai mare privirea micșorată de soarele care bătea acum din plin în pridvor, tăcu, drept orice răspuns. Și atunci Niculae ridică puțin glasul și repetă că de-aia există organizație de bază, ca să se discute acolo orice aspecte ar apărea în activitatea oricărui membru de partid. Nu era el, Vasile, membru de partid? Atunci de ce venea el aici în pridvor cu lucruri de-astea? Vasile nu mai zise nimic, își puse pălăria în cap și plecă și el ca și Marioara, fără să dea bună-ziua.

X

Despre ce aspecte vroia el să-i vorbească? În orice caz cu Fântână își atinsese scopul: cât ajunse la moară responsabilul începu să strige furios la cei care măcinau că unde era cantaragiul Mantarosie, și că să se ducă cineva imediat să-l caute, ca și când cei care măcinau ar fi fost salariații morii și nu clienții ei.

Fiindcă una din mori fusese desființată din lipsă de piese de schimb și piesele celei desființate le folosiseră la cea rămasă, tot timpul era aglomerație la moară. Unde să se fi dus deci omul să-și macine, în cazul în care ar fi avut chef să nu înghită aceste țipete? În altă comună? Dar și acolo puteai să dai tot peste unul căruia să nu-i pese dacă ție îți plac sau nu-ți plac strigătele lui. Înainte se întâmplase odată să se strice moara lui Aristide și atunci se formase un convoi întreg de inși care și-au pus caii la ham și s-au dus zece kilometri în comuna învecinată decât să macine la morarul celălalt, cu care erau certați. Acuma însă, nu se știe de ce, înghițeau și se găsi chiar unul care zise foarte entuziast că se duce el să-l caute pe Mantarosie.

– Spune-i să se prezinte imediat la mine în birou, că am treabă cu el, mai spuse Fântână, fără măcar să-i arunce o privire de bunăvoință celui atât de dispus să-l servească.

Și o luă spre fundul curții unde avea într-adevăr o odăiță lângă un șopron, pe frontispiciul căruia scria cu litere mari de păcură: BIROU. Nu era însă nici un birou înăuntru, doar o

masă de brad cu o bancă lustruită drept scaun, cu un sertar ruginit în care responsabilul morii vârî o cheie și scoase de-acolo un dosar jegos. Trase mai aproape banca și cotrobăi în sertar după un creion chimic și desfăcu dosarul, care conținea bonuri diverse, chitanțe și tot felul de procese-verbale, toate amestecate varză sub aceleași coperte și se făcură și mai varză sub mâinile late ale lipoveanului, care căuta ceva. În cele din urmă găsi, și anume o coală curată de hârtie. O luă, o puse deasupra dosarului și gemând de efort se aplecă foarte tare asupra mesei și începu să scrie. Dar trecură mai bine de două ceasuri de când responsabilul buchisea la scrisoarea lui și Mantarosie tot nu venea. La cântar îi ținea locul ajutorul de cantaragiu, un băiat sub douăzeci de ani, rudă a lui Fântână, nepot al nevesti-sii, și care stătea lângă cântar chiar și când era Mantarosie acolo. Așa primise ordin de la responsabilul morii.

Adam Fântână îi spuse să aibă grijă că el se duce prin sat și dacă vine cumva Mantarosie să-i spuie să-l aștepte, să nu plece nicăieri până nu se întoarce el. Și plecă.

La sfat el găsi oarecare agitație (Mantarosie însă nu era pe-acolo), iar un oarecine îi spuse că se așteaptă sosirea unuia dintre secretarii de partid de la raion, tovarășul Sârbu Ion, și încă a unuia, tot activist la raion, Niculae al lui Ilie Moromete, care o să stea până după treierat.

Adam Fântână se îndepărtă de clădirea sfatului luând-o spre centru, unde erau grupate cooperativa, un M.A.T. (*meaté*, cum îi ziceau oamenii), un cămin cultural și mai la vale o stațiune de montă. Aici își aduceau unii iepele, în fața unui armăsar voinic și gălăgios, căruia nevasta tehnicianului, care asista adesea din pragul casei la ședințele de reproducere – locuiau chiar în aceeași împrejmuire cu monta, într-o fostă casă boierească (a Coanei Marica), odinioară frumoasă, astăzi cam dărăpănată – îi vorbea ca unui om, adresându-i îndemnuri să fie mai potolit și să nu-i sperie pe țărani cu sforăiturile și nechezăturile

lui de nebun. Adam Fântână se întoarse însă repede înapoi întețind pașii și intră în clădirea sfatului, unde de fapt nici nu intrase, trecuse pe lângă și se oprise doar în fața treptelor, unde ascultase informațiile servite de acel oarecine.

Fântână intră în biroul secretarului unde Zdroncan stătea cu telefonul la ureche și lua o notă pe care o scria și o verifica în același timp citind cu glas tare fiecare cuvânt care i se transmitea.

– Da, punct, fire-al dracu, zî-i mai departe, lua-te-ar dracii, spunea el celui de dincolo.

Zdroncan era al nouălea băiat al lui Traian Pisică, vestit prin nepăsarea totală cu care își crescuse el copiii, lăsându-i să facă absolut ce vroiau, să bea, să fumeze, să-și spargă capetele, să umble cu muieri, să nu se ducă la școală, să nu-și respecte părinții, să nu se respecte între ei, orice, chiar să meargă și la pușcărie. Unul dintre ei chiar fusese plimbat prin sat cu cătușe la mâini, furase o oaie și o vânduse și fusese prins, era iarnă, și mâinile la spate ale băiatului se făcuseră negre de ger și lumea, uitând fapta, îl căina în gura mare, mai ales femeile, cătușele acelea fiind o nenorocire care nu se mai putea repara cu nimic, în timp ce o oaie, dă-o dracului, o dai îndărăt și ai terminat... Dar în afară de acest fiu apucător și de Sfârfâlică, rămas mut și după ce se făcuse mare, Pisică avusese totuși noroc cu băieții lui, se descurcară bine și fără pământul care nu le revenise la însurătoare, iar unuia din cei mici îi plăcuse chiar și școala și după ce terminase șapte clase primare îl luase Aristide pe lângă el să-l învețe secretele scriptelor, prea sătul probabil de secretarul existent, Oprescu, ale cărui beții ajunseseră, treptat, să nu mai poată fi comparate decât cu ale lui Fântână. Cu ceva însă tot mai rămăseseră băieții lui Pisică de pe urma marii libertăți acordată de tatăl lor: înjurau. Zdroncan cel puțin – de fapt îl chema Fănică, porecla i-o dăduse maică-sa când era mic fiindcă alerga toată ziua prin pat: „mă stai dracului locului, nu mai

zdroncăni blănile astea ale patului, Zdroncane"; și așa îi rămăsese numele și prenumele – ajunsese să înjure aproape la fiecare cuvânt și dacă cineva se supăra arăta foarte mirat și se ruga de acela să n-o ia de bună. De fapt, nu se mai supăra nimeni, fiindcă înjurăturile lui erau atât de strâns legate de firea lui care ea aceea unui băiat cumsecade, încât își pierduseră de mult înțelesul lor urât și omul înjurat mai degrabă își descreștea fruntea decât se supăra. În privința asta, Zdroncan se deosebea total de Cocoșilă, a cărui fire era departe de a fi aceea a unui om deschis, cum era de fapt Zdroncan.

– Va să zică să-ți citesc ce-am scris, fii atent, fire-al dracului, să nu zici pe urmă că am greșit eu nota.

Și Zdroncan începu să citească cu un glas monoton o lungă circulară administrativă și Fântână auzindu-l vru să plece, ca și când ar fi uitat de ce se întorsese. Îl căuta pe Mantarosie și îl întrebă pe același oarecine dacă nu-l văzuse, deși acela îi spusese o dată că Mantarosie e la *meaté*. Dar secretarul sfatului îi făcu semn să rămâie, cu o gesticulație că ceea ce o să audă acum îl privește:

– Da, a, arde-te-ar dracii peste urechea aia surdă, să se ceară concursul mă-tii pentru a controla în mod eficace strângerea recoltei sub supravegherea directă a organelor locale, organele...

Urmă o groaznică și minuțioasă înjurătură... Și astfel continuă secretarul sfatului până termină toate paragrafele, a, b, c, d, e, f, inventând pentru fiecare noi măscări la adresa celui care îi dicta nota, pesemne un prieten.

– Dă-mi, mă, o țigare, fire-al dracu', nu vezi ce muncesc eu aicea? zise apoi agățând receptorul în furcă. Du-te unul și cheamă-l încoace pe tovarășul Isosică, n-oi fi vrând să mă duc tot eu? Vezi dacă tovarășul președinte e la el în birou... Ai auzit, tovarășe responsabil al morii, citește ici și semnează că ai luat cunoștință, ce să-ți mai trimit o copie, că n-am timp de cópii, nu macini în timpul strângerii recoltei fără chitanță de predare, dă-mi, mă, și-un foc, fire-al dracu'!

Telefonul târâi absorbind din nou atenția secretarului la treburile curente. Fântână citi nota, înmuie tocul în cerneală și semnă pe marginea ei, în colțul de sus și nu mai ascultă observația lui Zdroncan că nu acolo trebuia semnat, acolo se pune rezoluția, ci jos, sub textul citit... Se grăbi să iasă și s-o ia din nou spre centru.

– Nu l-ați văzut trecând pe-aici pe Mantarosie? întrebă el a treia oară pe unul de-afară.

– Ba a fost, dar a plecat cu Isosică și cu Bilă la *meaté*, răspunse Zdroncan tare, n-auziși că îți mai spuse ăla de două ori? S-au dus să bea, lua-i-ar dracii, mai adăugă el, dar se vede de-acolo când vine mașina tovarășului secretar Sârbu, de-aia!

XI

Se explica deci de ce plecase Mantarosie de la moară: fiind membru în biroul organizației trebuia să fie și el acolo la răspântie în centru, alături de Isosică. Era lume multă. Cele câteva zile care îi despărțeau de seceriș, unii le omorau la *meaté*, dar nu neapărat consumând ceva, mai mult fumând...

Fântână îi zări numaidecât pe Isosică, Bilă și Mantarosie, lângă geam, la singura masă din *meaté*, cu o sticlă mare înainte, beau din pahare mici țuică bună, se vedeau de departe prunele vinete pe hârtia-etichetă.

– Mantarosie, vin până aici, că n-am timp să stau, plecași de la moară și lăsași cântarul singur, nici măcar nu m-așteptași să vin eu.

– Lasă, că știe el nepotu dumitale ce face acolo, răspunse Mantarosie, schițând totuși un gest să se ridice.

Dar nu se ridică decât după ce se uită întâi la Isosică.

– Ce este? întrebă cantaragiul și se opriră amândoi în mica poiană bătătorită din fața *meaté*-ului.

Avea o sclipire jucăușă în privirea lui mijindă de moldovean învățat de mic cu vinuri bune care înmoaie sufletul și părea

dispus să dea totul pe față dacă un dușman mai primejdios l-ar fi înhățat brusc de guler și să scape vânzându-i astfel pe ceilalți, dar nu se sfia în același timp să se arate și sfidător, simțindu-se pesemne cu toate cărțile mari în mână.

– Gheorghe, zise lipoveanul, ai auzit ce plănuiește Isosică?

– Ce să plănuiască?

– N-ai auzit nimic?

– Nu, răspunse Mantarosie, schimbându-și brusc înfățișarea și având un glas mic și curat care însemna: „N-am auzit și sunt mirat și nici nu cred, dar dacă tu ai să-mi dezvălui și să-mi dovedești cu fapte că Isosică e altfel decât știu eu, am să cred și am să cad pe gânduri". Nu, repetă, el, ce să plănuiască, spune!

– S-au înțeles între ei, Isosică, Plotoagă, Zdroncan și Bilă, să ne dea pe amândoi afară de la moară și să vie el în locul meu, iar pe Bilă să-l ia cantaragiu, zise Fântână cu glas scăzut.

Când fusese de dimineață la el, Vasile Cotocești nu-i spusese și cum va decurge redistribuirea funcțiilor rămase libere, el îi spusese doar ce pericol personal îl pândea pe el, și nicidecum că va fi dat afară Mantarosie și înlocuit cu Bilă.

– De unde știi? întrebă moldoveanul brusc bănuitor, dar nu numai în ceea ce privea spusele lui Fântână, ci și bănuitor la adresa celor doi pe care îi lăsase la masă, cine ți-a spus?

– Prea multe vrei să știu, îl parafrază atunci lipoveanul pe acel Vasile. Și tu stai la masă cu ei și beai! Trebuie, măi Gheorghe, să terminăm odată cu atmosfera din satu ăsta!

– Da, ai dreptate, murmură celălalt, dar nu mai adăugă nimic.

– Las-o dracului de băutură, zise Fântână avansând („auzi cine vorbește!" se miră Mantarosie în gând), nu te mai întoarce la ei și hai să-i spunem și lui Niculae Moromete, băiatul ăla, am auzit că a venit și el și o să stea aici până după recoltă. Să-i cerem să convoace o ședință și în ședință...

– Spune-mi și mie un singur om care să aibă curajul să ia cuvântul contra lui Isosică, zise Mantarosie dând din cap supărat mai mult pe Fântână care nu vedea acest adevăr, decât

pe lipsa de curaj generală a oamenilor. Și reluă: Cine ți-a spus ție că Isosică vrea să ne dea afară? Nu pot eu, continuă apoi dându-și pesemne seama că mai pusese o dată întrebarea aceasta și nu primise un răspuns care să-i alunge ezitările, n-am eu cum să mă bazez pe spusele unuia sau altuia și să-i spun lui Niculae cine știe ce. Nu pot, ți-o spun sincer, ce-o să zică ăla, visezi cai verzi pe pereți, nene? Și te sfătuiesc și pe dumneata să nu te mai iai după oricine, fiindcă mă mir, Isosică te vorbea de bine, când te văzu intrând zice, ia cheamă-l pe Fântână să bem câte-un rachiu. Să știi că mă mir!

– Lasă, măi Gheorghe, văz eu că nu vreai, am să vorbesc cu tovarășul secretar Sârbu, zise Fântână.

– Vorbește, îl îndemnă Mantarosie aprobând, parcă de aprobarea și nu de participarea lui avea nevoie celălalt. Vorbește, ai tot dreptul, dacă crezi în ideile dumitale, dar să știi, ți-o spun, vorba lui Bilă, cu lacrimi în ochi, ești în eroare.

– Gheorghe, îl strigă lipoveanul parcă fără voia lui, stai puțin, Gheorghe.

Mantarosie se opri dar nu se întoarse, nu reveni asupra distanței parcurse și Fântână o parcurse el înaintând.

– Gheorghe, spuse el în șoaptă, ce ți-am făcut eu ție?

Și se uită la celălalt cu o privire întristată din ochii lui albaștri și curați încă, neobosiți, de om ai cărui părinți îl crescuseră în apele bălților și care bălți îl împiedicaseră să știe prea multe despre oamenii de prin sate...

Mantarosie se posomorî și alungă parcă cu mâna o viziune:

– Mi-ai făcut pe dracu! Nu mi-ai făcut nimic!

– Nici eu nu ți-am făcut ție și, Gheorghe, atunci de ce...

Dar nu mai spuse nimic, se opri ca în fața unei porți închise. Mantarosie se smulse cel dintâi cu hotărâre și se întoarse și intră la loc unde îl găsise celălalt mai înainte. Fântână se smulse și el în aceeași clipă cu aceeași hotărâre și o luă înainte pe șosea, dar îndată se văzu că la el hotărârea pașilor nu era susținută de

o hotărâre dinăuntru la fel de clară, pentru că după câteva zeci de metri parcurși în acest fel deodată se opri și după câteva clipe de ezitare o luă înapoi într-o direcție contrarie, pentru ca după alți treizeci de pași să se răsucească iar pe loc și s-o ia pe un alt drum care se deschidea aici în răspântie în trei direcții. S-ar fi zis că discuția cu Mantarosie îl zăpăcise și nu mai știa încotro e moara, spre care se îndreptă de fapt după această împleticeală de beţiv, cum o socotiră cei care îl văzură în acele clipe, spunându-și unii altora că iar a băut Fântână din spirtul lui „medicinal", și se învârtește pe loc ca oaia capie. N-aveau cum să știe că de la o paralizie a unui picior, care îl lovise pe iarnă, speriat, lipoveanul nu mai pusese nimic în gură, nici medicinal nici din cel obișnuit și că astăzi era treaz ca orice om.

XII

În acest timp Isosică și Bilă (cu creioanele în piept) ieșiră fără să plătească și o luară spre sfat: secretarul Sârbu nu mai venea și Zdroncan trimisese pe cineva după ei. În drum se opriră un minut în curtea școlii. Aici, copiii, cu toți învățătorii de față, erau vaccinați și unii urlau cuminți și resemnați, trecând prin fața borcanelor cu ser, cu ferma convingere în urletele lor supuse că nu vor mai trece teferi dincolo.

– Toată lumea la vaccinat, zise Bilă cu blândețe, deși nu era nimeni care să nu stea la rând și să aștepte să ajungă în fața sanitarilor.

– Mergem, zise Isosică și își duse două degete la pălărie în semn de salut global și o luă spre ieșire.

Ajunseră apoi la sfat și intrară în biroul lui Zdroncan. Secretarul, cu capul în hârtii, își duse mâna la gură și tuși răgușit, apoi se întoarse spre telefonul agățat la perete și, tușind mereu, ceru drăcuind oficiul.

– Ia citește astea, Isosică, fire-ai tu al dracului, să nu zici pe urmă că n-ai știut. Citește și semnează. Alo, Broșcoșeștii?

Isosică se uită peste hârtii fără să le citească, se iscăli și el sus în colț, alături de Fântână și ieși.

– Ascultă, Plotoagă, zise el întâlnindu-l pe președinte pe coridor, dacă îl vezi cumva pe Fântână că vrea să vorbească cu Sârbu ai și tu grijă, că o să am și eu grijă, îi dai cu gura și nu-l lași pe-ăla să audă.

– Bine, zise președintele, n-ai nici o grijă.

Tocmai se auzea zgomotul unei mașini și ieșiră pe trepte. Era chiar mașina raionului, *gazul*, și Bilă și țâșnise înaintea la toți și se plantase alături deschizând ușa și ieșindu-i în întâmpinare secretarului. Secretarul nu era singur, îl culesese pesemne pe Niculae chiar pe drum, se dădu și el jos de pe partea cealaltă împreună cu încă cineva, un ins scurt și îndesat, cu ochii vii și cu sprâncenele groase.

– Du-te cu mașina acolo și pune-o la punct, întoarce-te, că nu stăm mult aici, spuse secretarul adresându-se șoferului. Cât îți trebuie? Într-o oră ești gata?

– Imediat, zise Bilă care era alături, într-o jumătate de ceas e aici.

Șoferul însă clătină negativ din cap și își tăie stomacul cu palma, adică trebuie să și mănânce, nu numai mașina avea nevoie de combustibil.

– S-a făcut! Gata, tresări Bilă din nou, urmărind cu o atenție parcă absentă tot ce își spuneau cei doi, fiindcă era vădit că practic nu auzea prea bine, sau trecea sub tăcere această latură a traducerii în fapt a lucrurilor, dar vroia să se audă totuși în tot momentul că el era acolo, glasul lui, persoana lui, și gata să facă chiar și ceea ce nu era cu putință, nu i se cerea sau nu era nevoie să se facă.

– Îi servești tu micul dejun, Bilă? îl întrebă Plotoagă coborând și ieșind în întâmpinarea activiștilor.

– Numaidecât, făcu Bilă, și în ochi îi licări ceva parcă amenințător și pe chipul lui negru și osos apărură broboane de sudoare ca sub stăpânirea unei adânci trude interioare.

Toată lumea ieșise în fața sfatului. Mașina se răsuci, întoarse și plecă. Secretarul Sârbu, Niculae și celălalt intrară în clădirea sfatului și Isosică și Plotoagă îi însoțiră în biroul din fund pe ușa căruia scria: *Organizația de bază P.M.R.* Bilă intră și el, deși Isosică și Mantarosie îi făcură amândoi semne de interdicție și în același timp de încurajare, să stea adică afară și să n-aibă nici o grijă, totul e cum nu se poate mai bine, dar nu e cazul să vie și el acolo... Bilă însă se făcu că nu înțelege, era doar membru în birou. În același timp în depărtare se văzu pe drum apropiindu-se silueta voinică și barba de preot a lipoveanului. Se grăbea să vină și el să-i întâmpine pe activiști, dar scăpase momentul și chiar după felul cum nu se mai grăbea nici el, se înțelegea că renunțase la acest gând și că pașii îl aduceau încoace fără nici o convingere, în virtutea inerției.

– Cum stăm cu pregătirea campaniei, tovarășe președinte? intră secretarul direct în subiect, aveți ceva probleme pe-aici, cum stați cu batozele? Băgați de seamă să nu repetăm greșelile care s-au făcut anul trecut în chestiunea colectărilor. Anul ăsta avem o recoltă bogată, planul trebuie îndeplinit sută la sută. Restanțe aveți?

– Avem, tovarășe secretar, răspunse președintele.

– Ați primit circulara cum să se desfășoare recoltarea și predarea cotelor?

Isosică se uită cu o mică răsucire a capului la Plotoagă.

– Am primit, tovarășe președinte, am și luat măsuri înainte să primim circulara, conform instructajului dumneavoastră, răspunse Plotoagă.

Însemna că acesta era președintele raionului.

– Membrii de partid să fie în frunte la predarea cotelor. Vă luați angajamentul să obțineți chitanța numărul 1? Ai, ce zici, tovarășe Isosică? zise acum secretarul de partid.

– O luăm, tovarășe secretar, răspunse Isosică abia stăpânindu-și vocea flegmatică de siguranță că vor lua și răslua chitanța aceea.

– O luăm, o luăm! confirmă și Plotoagă cu un glas administrativ și tocmai de aceea adăugă strecurând un cuvânt care în alte împrejurări avea un înțeles de îndoială: *Cred* că o luăm, tovarășe secretar, fiindcă la noi totul e organizat.

Discuția continuă în același fel până se întoarse șoferul cu mașina. Nu existau probleme, toate măsurile fuseseră luate sau se vor lua, totul era sau va fi organizat. Numai cu neghina era ceva, nu ieșeau oamenii s-o smulgă, încolo totul era în ordine, încheie Plotoagă și se ridicară toți mulțumiți, bucuroși și satisfăcuți, ca și când secerișul și recoltatul erau ca și terminate, planul de colectări îndeplinit, țăranii cu grâul în hambar și acum puteau și ei, tovarășul secretar Sârbu, tovarășul președinte de sfat raional, tovarășul președinte sătesc Plotoagă, tovarășul secretar de organizație Isosică, tovarășul Cristache colectorul care nu era de față, dar care iată-l și pe el și pe responsabilul morii, Fântână, așteptând afară cu Zdroncan, puteau să răsufle puțin și să se bucure în voie de rezultatele activității lor organizate.

Cu o mână ținând larg deschisă ușa mașinii, stătea Bilă, cu aerul cel mai decis că le-a aranjat el pe toate, a vorbit el cu tovarășii ăștia, și ce era de spus le-a spus el, pe-ăi care i-au făcut lui un bine i-a vorbit și el de bine, iar pe cei care s-au ridicat contra lui, n-or să mai aibă ocazia să se ridice d-aici înainte fiindcă i-a zdrobit el pe toți...

XIII

După plecarea mașinii, Isosică nu mai vru să stea de vorbă cu nimeni, deși atât Plotoagă, cât și Bilă și Mantarosie se uitau la el întrebători: ce facem, mergem iar pe la *meate*? Ar fi cazul după succesul cu secretarul Sârbu! Învăluindu-se în fumul țigării, secretarul organizației le întoarse spatele drept răspuns și o luă încet spre casă.

– Lăsați-l, spuse Zdroncan tare din biroul lui, prin geamurile deschise, și continuând să scrie, fără să se uite însă afară,

nu vedeți că se duce să nu-l ia Ciulca la bătaie cu vătraiul? Lasă că mergem noi, viu și eu acuma, stați nițel să termin actul ăsta!

Nu era adevărat că lui Isosică îi era frică de muiere, sau cel puțin nimeni nu auzise și n-o văzuse pe Ciulca punând mâna pe vătrai. E drept că nici pe Isosică ridicând vreodată mâna la ea, ceea ce era neobișnuit după atâția ani de când se luaseră.

Fiindcă Ciulca cea bătrână murise, Isosică, la îndemnul fetei, se mutase la ea, să fie ei singuri în casa lor, să nu se certe ea cu soacra, și Isosică, cine știe, să se apuce să-i țină mă-sii partea. Zonzi, singurul frate al Ciulchii, își făcuse o casă a lui în altă parte în înțelegere cu ea. Tăbârgel și Sița nu se supăraseră, dar rămași singuri luaseră o fetiță de suflet, a unei rude, bineînțeles, fiindcă, ziceau ei, aveau să îmbătrânească și cine să aibă grijă și de ei, acolo în casă? La rândul lui, nici Isosică nu se supără, fiindcă un copil de suflet însemna un moștenitor și trebuia deci să i se lase casa după moartea părinților adoptivi și o parte din pământ. Înțelegerea aceasta dintre Isosică și părinți stinse zvonul că el ar fi fost făcut de Sița cu Aristide și că toată istoria mamei lui cu Maica Domnului pe izlaz s-ar fi născut în capul ei, speriată de frică să nu afle lumea că a rămas borțoasă de fată mare. La asta ajutase și plecarea lui Aristide din sat. În casa lui dormeau acum diverși funcționari ai sfatului raional sau instructori și activiști de partid în trecere. Nimeni nu mai știa unde e acum Aristide, fiindcă i se luase și restaurantul din București, unii spuneau că ar fi închis, alții că ar fi spion și ar fi izbutit să fugă peste hotare.

În timp ce stătea la masă, Ciulca îi spuse bărbatului ei ce se mai aude prin sat, acele lucruri care din diferite pricini un secretar de organizație cum era el le auzea ceva mai târziu decât le poate auzi o femeie și uneori chiar „prea târziu". Ciulca făcea parte dintre puținele fete din sat care absolviseră cursul primar complet, adică șapte clase, și care știa să țină în mână un jurnal și să-l citească singură pentru sine, pentru curiozitatea ei și fără

să facă din asta caz, să arate adică la toată lumea că știe carte, cum vroia să arate de pildă Bilă cu creioanele lui în piept că știe să scrie (și abia că lumea spunea că nu știe, deși știa). Ciulca era asesoare populară și în fiecare marți și vineri se urca într-o căruță, se ducea la gară, lua cursa de dimineață de la ora șase și se ducea la raion, la tribunal și își ocupa locul la dreapta sau la stânga judecătorului și stătea nemișcată ore întregi ascultând astfel, împreună cu un alt asesor popular, de astă dată un bărbat, un mecanic de la atelierele de reparații din oraș, scurgerea proceselor.

La plecare îi făcea rost Isosică de căruță s-o ducă la gară, dar la întoarcere nu știa când vine și atunci Ciulca se descurca singură, se urca în vreuna de ocazie și venea astfel acasă. Ciulca ar fi rămas multă vreme o femeie frumoasă dacă de la un timp n-ar fi început să se îngrașe. Îi plăcea să mănânce bine, gătea singură după niște rețete aduse de la oraș și ea fu prima gospodină din sat care făcu rost pe-acolo pe la raion de o butelie de aragaz și se lipsi astfel pentru întâia oară în bucătăria satului de paiele tradiționale, sau de lampa de gătit cu petrol. Casa lor nu era dintre cele mici, dar nu prea avea acareturi, semn că gospodarul nu prea se ocupa cu agricultura și n-aveau nici vite, nici nutrețuri, Isosică fiind, înainte de a fi fost numai referent la sfat, agent agricol, sau achizitor la cooperativă. Cât fusese flăcău, același Aristide îl ajutase să câștige bani pe la gară, pe la negustori, stătea la gura magaziilor cu un plaivas la ureche, scria dublele care le dicta negustorul, în timp ce cu mâna stângă rădea dublul țăranului cu o răzătoare.

– Ei, ia spune, Ciulco, zise el așezându-se la masă și gâlgâind un gât de țuică din sticla mare pusă pe masă lângă mămăliga fierbinte. Tu ce-ai, mă, de te strâmbi așa? se adresă băiatului.

Aveau unul singur, era pe clasa a patra, Ciulca nu mai putuse rămâne însărcinată după prima naștere. Fusese gata să moară la a doua, după cum povestea Isosică, căzuse noaptea

în grădină și îl scârbise până și pe Zdroncan cu amănuntele acelei nenorociri, pe care Isosică le dădea însă cu un glas speriat și înduioșat, fără să-și dea seama că asemenea lucruri nu se spun, așa de mare fusese mila de muierea lui în acele clipe, să nu moară și să rămână fără ea.

– Păi nu văzuși că ne-a vaccinat la școală, nu trecuși pe-acolo? zise băiatul gârâind cu dispreț că cineva care e tată poate să nu-l vadă pe fi-său în rând cu alții așteptând să fie vaccinat.

– Și te-a vaccinat și pe tine?

– Dar pe cine!

– Bravo, mă tilimplă, zise Isosică cu o falsă admirație folosind acest cuvânt cu care se adresa el în general de mult tuturor băieților, numai el cunoscându-i înțelesul, și se puse să mănânce pui fript cu mujdei, în timp ce Ciulca nu se lăsa nici ea mai prejos și topiră astfel toți trei o mămăligă întreagă cât ai clipi din ochi.

Câinele stătea pe prag și îi era parcă frig uitându-se la ei, bâtâia pe picioare și când femeia îi aruncă un os nici nu se văzu ce se întâmplă cu el, nici nu căzu jos și câinele nu făcu decât un hap și îl și trimise în el între coastele lui tremurânde.

– Astăzi iar s-au strâns la Moromete o grămadă de oameni, zise Ciulca, și domnul Ilie Moromete iar ne-a înjurat în gura mare, auzea și lumea de pe drum...

– Ce zicea? se interesă Isosică.

– Zicea că o să vedem noi când n-o să mai fie comuniștii la putere.

– Ce-o să vedem?

– „Când o să-i vadă pe americani colea pe izlaz, a zis el, sarcina mea proprie e să belesc zece comuniști."

– Ie-te-al dracu! exclamă Isosică parcă înveselit de această perspectivă, dar nu prea interesat să se convingă că Moromete spusese cu adevărat acele cuvinte. Și ăilalți ce ziceau? Cine mai era?

– Păi era fi-său Niculae...

– Aha, făcu Isosică de astă dată cam uimit, va să zică era și el de față? Și n-a zis nimic?

– N-a zis. Era Nae Cismaru, Matei Dimir, Costache al Joachii, Giugudel, Cârstache, era și Vasile...

– Era și Vasile? Ei mânca-ți-aș ochii, Doamne, era și Vasile care va să zică! Și n-a zis nimic domnul Vasile?...

Ăsta era în sfârșit un lucru care merita să-l auzi.

– Nu, n-a zis nimic, nici el nici nimeni care mai erau acolo. A fost întâi de dimineață pe la Fântână, l-a văzut Aneta lui Dănălache.

– Văd eu, zise Isosică reflectând, că trebuie să trecem de la pariuri la fapte. Pe mine nu mă interesează considerentul că din punct de vedere că fiul lui e activist la raion noi trebuie să închidem ochii și să nu raportăm partidului cine întreține aici o agitație contrarevoluționară. N-are decât să-l apere pe urmă fi-său. Eu îl arestez.

– Nu numai pe el, zise Ciulca mai domoală, ca și când ar fi vrut să-l apere pe Moromete.

– Nu, eu pe el îl arestez, fiindcă una, el îi strânge la el și al doilea mi-a spus mie Zdroncan, rânjind, că niciodată nu voi avea eu cu Plotoagă curajul necesar ca să-l arestăm pe Moromete.

– De ce n-ați avea curajul? se interesă Ciulca.

– Păi de-aia, că fi-său e cine e... Dar el mai vrea să spună că nu numai din pricina asta, și așa, că ne-ar fi rușine...

– Are dreptate, zise Ciulca, nu trebuie să te bagi într-o chestie ca asta.

– Am pariat, răspunse Isosică fără nici o urmă de înversunare. Eu pe-o vadră de țuică că îl dobor pe fiu-său, Plotoagă pe una de vin că îl ridică pe tat-său. Dar nu pariul mă interesează. Eu trebuie să-l arestez, să nu mă pomenesc cu Fântână că raportează el la raion de atmosfera nesănătoasă pe care o întreține Moromete în sat și atunci cad eu foarte prost...

– Ai dreptate, zise Ciulca pe gânduri.

– Și altceva? reveni Isosică.

– Alde Ilie al lui Troscot, veneam ieri de la raion și el venea de la gară cu căruța și-i zic: „Ia-mă și pe mine, nea Ilie!" dar el, „Te iau eu, dar caii-ăștia mănâncă și ei ovăz". „Păi tot te duci acasă", îi zic. „Da, dar năduşeala care le-o scot în spinare, dacă te iau și pe tine, face exact două trăiști cu ovăz."

– Ie-te-al dracu! exclamă Isosică din nou înveselit parcă de capacitatea aceluia de a calcula exact sudoarea cailor lui. Și? Ce-a mai zis?

– Pe drum prindem din urmă doi tractoriști în salopete, mergeau pe jos și veneau spre sat sau doar treceau, că n-au vrut să spună (nu erau tractoriști, erau securiști, ofițeri de la raion, îi cunoșteam) și când i-am văzut, așa, numai de-a dracului, îi spun lui Vasile: Oprește-te să urce și tovarășii.

– Și? făcu Isosică.

– A oprit, ce era să facă?

– Și n-a mai zis nimic?

– Ce era să zică!

Povestind, Ciulca trăsese de câteva ori cu urechea spre ușă și Isosică se miră:

– Ce este?

Tânăra femeie nu răspunse, dar îi porunci băiatului:

– Mă, ai mâncat? Ei, ia du-te și te joacă. Apoi după ce rămaseră singuri: Fântână i-a dat azi la prânz poștarului un plic către raionul de partid, și pleacă cu șareta la gară abia pe la cinci, după-masă doarme. Mi-a spus nevastă-sa: „Fă, zice, dacă mi-ați ajuta să cumpăr și eu o butelie de aragaz îți spun un mare secret".

Zicând acestea Ciulca luă de pe poliță un plic și i-l întinse bărbatului.

– L-am dezlipit eu la aburul mămăligii, îl lipesc pe urmă la loc cu gumă arabică; citește și ai să vezi; mă uitasem să nu vie aia după el înainte să-l fi citit.

Isosică pufni din ce în ce mai vesel și ar fi fost greu de spus ce îl bucura mai mult, abilitatea muierii lui sau pățania expeditorului. Începu să citească cu voce tare, cu pauze și exclamații de uimire.

– „Tovarășe prim-secretar Ghimpețeanu («ie-te-al dracu!»), astăzi 28 iunie a.c. a venit la domiciliul meu Vasile al Moașei, membru P.M.R. și mi-a declarat următoarele că tov. Isosică secretarul organizației cu președintele Plotoagă membru și în birou cu cumnatu-său Zdroncan secretarul sfatului, cu Bilă membru P.M.R., responsabil *Arlus* și cu cantaragiul meu Mantarosie, membru în birou organizației P.M.R. care li s-a alăturat, vor să mă destituie și asta n-ar fi nimic. Dacă partidul hotărăște eu mă supun bucuros («ie-te-al dracu!»), dar vor să mă scoată de hoț să-l puie pe Mantarosie să-mi sustragă din convoiul care va pleca la baza de recepție recent cu uiumul de cereale 3 (trei) saci pe care să-i pitească în pădurea Cotigeoaia, și ei să vie cu milițianul din partea opusă, să oprească convoiul și să controleze după borderou («Hm!»). Constatând lipsa a trei saci, să-mi încheie proces-verbal de sustragere din avutul obștesc și în felul acesta să pună ei mâna pe moară s-o jefuiască, să introducă irimicul și să înșele lumea la cântar («Ce vorbești mă!»). Când l-a întrebat odată cineva pe Plotoagă când era el la moară, ce e cu irimicul, el i-a răspuns da' ce te interesează, bă, pe tine («uite la el al dracului cum le născocește!»). Tovarășe prim, eu v-am mai spus dumneavoastră anul trecut că ei vor sabota gospodăria colectivă să nu ia ființă și dumneavoastră mi-ați spus baliverne, nu e adevărat așa și acu' eu îmi declin orice răspundere dacă partidul nu mă vrea, eu nu insist («Păi nu insista, fi-ți-ar barba a dracului, cine te pune să scrii scrisori?»). Singur am rămas pe poziție când s-a constatat că oamenii adunați de Isosică să se înscrie în colectiv nu vor și am strigat fraților, cine vrea, să rămână cu mine în sală. N-a rămas nimeni, au ieșit toți, numai eu am stat zadarnic cu mâna ridicată și la

prezidiu Isosică i-a dat cu cotul lui Plotoagă să se uite la mine și să-și bată joc («Păi dacă ai fost bou! Ai crezut că-ți merge figura»). Tovarășe prim, eu mai mult nu vă spun, că e și cu campania și sunteți ocupați dar am conștiința curată și martori pe Vasile al Moașei și o să iau și pe alții când o pleca convoiul ca să vă convingeți."

Și scrisoarea se încheia cu o urare la adresa partidului și era semnată Adam Fântână, P.M.R., responsabil al morii din comuna Siliștea-Gumești. Isosică vârî hârtia la locul ei în plic de astă dată fără nici o urmă de veselie, iar Ciulca o lipi la loc și o puse pe poliță.

– Nu pot să înțeleg, zise Isosică, de unde știe Vasile acesta toată operația!

– De! zise și Ciulca, nici eu nu pot să pricep. De ce, ăla care i-a spus, i-a spus tocmai lui Vasile și nu direct lui Fântână. Fiindcă de spus i-a spus unul din ei, Plotoagă, Zdroncan, Bilă sau Mantarosie. Să-i luăm pe rând: Plotoagă nu putea, fiindcă și el vrea să nu mai fie Fântână acolo, Zdroncan e cumnatu-său; Bilă îi vrea locul lui Mantarosie... Mantarosie să-i fi spus?

– Să zicem, dar de ce nu i-a spus direct? E clar că aici s-a întâmplat ceva care, dacă mă gândesc bine, nici n-ar trebui să mai dorm până nu aflu ce e. Ce caută Vasile aici? strigă Isosică izbind cu palma în masă.

– Așa este, zise Ciulca rânduind prin diferite cuie și policioare vasele pe care le spăla și le ștergea. Două lucruri sunt rele aici, cine dintre voi i-a spus lui Vasile și de ce tocmai lui Vasile.

– Ciulco, spuse Isosică într-un târziu ridicând ochii spre ea și privind-o lung și cu admirație, ca pe-o preoteasă a secretelor, tu n-ai putea să afli ce e aici?

– Ba cum să nu, spuse Ciulca, dar cu o condiție!

– Las-o dracului de condiție, spune numai dacă poți.

– Îți spun că o să mă interesez și până la urmă aflu absolut tot. Dar cu o condiție...

– Ei, spune condiția.

– Să-l iai pe frati-meu, Zonzi, cantaragiu.

Isosică se încruntă, dar repede ridică fruntea și spuse că asta n-o să se poată, că o să bată la ochi și ce-o să zică lumea, dar Ciulca parcă nici nu-l auzi și nici nu insistă, dar nici nu luă altă vorbă. Femeile nu prea au obiceiul să-și argumenteze dorințele și nici nu prea le aud pe cele care li se opun. Dar au aproape totdeauna în mână mijloacele de presiune. Și Isosică înțelese.

– Bine, zise el, dar află cât mai repede. Mă calcă pe ceafă când mi se întâmplă să orbecăiesc cu mâinile înainte în întuneric!

XIV

După masă Niculae se îmbrăcă și ieși din curte cu pașii decișii ai celui care pleacă în sat chemat de tot felul de treburi. Ilinca se luă după el și îl prinse pe podișcă.

– Niculae, șopti ea.

– Ei, ce este?

– Unde te duci?

Niculae se uită îndelung pe cer ca și când ar fi depins de starea timpului dusul lui încotro avea de gând, apoi se uită lung înspre partea dreaptă a șoselei, pe lângă gardurile a căror potecă da, după douăzeci-treizeci de case, în fierăria lui Iocan, unde lucra acum unul din băieții lui, chiar se auzeau dintr-acolo slabe piuituri, îndepărtate, ca o părere. Niculae se uită brusc în pământ și se posomorî, în timp ce gândul îi relua mișcarea îndreptându-i privirea în partea opusă a șoselei, care ducea *devale*, se vedea țărâna albă printre șirul de salcâmi și podiști cu stănoage până jos la pod, unde se făceau două uliți la dreapta și la stânga, prima mai mică urcând spre măgură și apoi spre cimitir, a doua mai lată, spre vale, unde era râul și trecerile spre izlaz.

– Mda, făcu Niculae fără grabă și abia în clipa când avu această exclamație, se văzu că toate aceste mișcări și uitături, împreună cu acest *mda* care vroia să spună că lucrurile sunt ele

încâlcite dacă stai să te gândești, dar nici mintea care le vede așa nu se sperie cu una cu două, erau curat Moromete, cu care Niculae, în mod ciudat, semăna la fire, dar nu și la față, care era în întregime a mamei.

– Ei, făcu soră-sa batjocoritoare, ce văzuși?

Drept răspuns Niculae se urni din loc și o luă spre pod.

– Unde zici că te duci? repetă Ilinca.

Niculae merse câtva timp pe lângă garduri, după care răspunse ironic, fără să se uite îndărăt:

– La ailaltă, în vale!

Alboaica stătea într-adevăr în valea satului cu o grădină distanță de gropile pe lângă care șerpuia râul și se intra la ea printr-o uliță pe care n-o foloseau decât ea și încă un vecin. Era, timp de trei anotimpuri, plină de ierburi grase și de puieți de salcâmi care o țineau veșnic în întuneric și răcoare, în timpul căldurilor.

Când intră în curte, Niculae văzu de departe casa împrejmuită cu meri și prispa de lut cu stâlpi vechi și cu scară înaltă și în mijlocul bătăturii pe Alboaica. Ea întoarse capul în felul acela al ei care o făcuse pe maică-sa să-i spună că e *poancă*, un cuvânt născocit de ea pentru felul cum fata ei, când se uita undeva, nu întorcea liniștită fața într-acolo, ci parcă o arunca, pentru ca după aceea să și-o ducă îndărăt sau chiar într-o direcție cu totul opusă, cu aceeași mișcare. Nu-i stătea deloc rău Alboaicii uitătura aceasta a ei pornită parcă dintr-un elan de bucurie pe care anii și atâția copii câți îi născuse nu-l stingeau, ținându-l subjugat și acum pe Albei al ei care toată ziua era prin sat cu tesla în mână să câștige și să-și țină familia.

– Mamă, strigă ea, uite-l pe Niculae!

Și în aceeași clipă surpriza îi smulse nu numai aruncarea înapoi a capului spre casă unde pesemne era mama, ci și un soi de încântare speriată, că își dădea seama de ce a venit el și cine știe ce-o să iasă acum de-aici. În ce-o privea, orice s-ar fi întâmplat era bine, fiindcă ea n-a avut și n-o să aibă nici de aici

înainte nici un amestec în hotărârile mamei ei, n-avea atâta putere asupra ei ca s-o îndemne în vreun fel sau în altul.

Catrina Moromete ieși întâi pe prispă, dar apoi nu mai putu să stea să aștepte și se dădu jos și o luă spre băiat, călcând cu acel mers ezitant al mamelor în astfel de clipe când li se turbură cu adevărat mintea cum nu li se întâmplă în nici o altă împrejurare a vieții, căci rămân totdeauna pe deplin stăpâne pe ele, chiar și în fața morții părinților, și cu atât mai puțin în fața flăcăilor când sunt fete sau în fața altarului când sunt mirese. Rar se văd însă printre ele care să-și țină firea în fața copilului lor ajuns bărbat:

– Niculae, mamă, zise ea cu o astfel de voce tărăgănată că se umplu parcă tot aerul de dragostea ei fără margini și nu mai era în văzduhul alb de iunie loc pentru astfel de cuvinte și repetă, Niculae, mamă, adică ea și el, mai mult nu se mai putea spune.

Și când se apropiară de tot unul de altul ea îi luă mâna dreaptă și începu să i-o sărute, în timp de Niculae își apropia fața, fără să se oprească, silind-o astfel să meargă alături de el și să renunțe la alte gesturi pe care dacă i le-ar fi încurajat ar fi sfârșit prin a cădea în genunchi înaintea lui.

– Ei, mamă, o luă Niculae repede, parcă ar fi vrut să speculeze aceste clipe ale ei de părăsire și să-i smulgă astfel făgăduiala că se întoarce acasă, ia să-mi spui mie acum, tu de ce ai plecat de-acasă, că știu de ce ai plecat și îți dau dreptate, dar de ce nu te-ai întors, fiindcă aici nu-ți mai dau...

– Niculae, mamă, zise atunci Catrina parcă tânguindu-se și ai fi putut crede auzind-o că ochii îi înoată în lacrimi și de aceea glasul îi e așa de sugrumat, când de fapt nici o lacrimă nu se zări apoi sub genele ei în timp ce îi răspunse fiului. Niculae, mamă, cum să te oprească el, maică, pe tine să urmezi la școală numai ca să le cumpere ălora pământul îndărăt și să ne dea pe noi afară din casă? De ce să facă el asta?

– Mamă, dar el n-a făcut, a vrut doar să facă.

– Ba a făcut, ani de zile a umblat pe la munte cu gândul ăsta.

– Bine, mamă, exclamă Niculae râzând, dar sunt copiii lui, trei copii, cum ții tu la noi, care ne-ai făcut, n-are și el dreptul să țină la ai lui?

– Eu nu zic, mamă, să nu țină, dar când am venit la el demult, când nu vă născuserăți voi, și i-am spus, mă, tu ai trei băieți, ăștia când se fac mari mă dau afară din casă, ce-ai de gând? Eu la tine nu stau, dacă nu treci casa și pământul și pe numele meu. Bine, o să-ți trec, zice, n-ai nici o grijă. Și nu mi-a trecut, Niculae, și am vândut și-un pogon de pământ pe timpul foametei după războiul ălalalt, că o aveam pe Tita și pe Ilinca și mi-era frică să nu moară de foame. Și le-am dat să mănânce și la ai lui, că nu puteam să nu le dau... Mă, zic, trece-mi măcar o jumătate de pogon pe numele meu, să fie jumate-jumate, lasă, zice, că i-l dau fetii când s-o mărita, adică Titei. Abia când fu de te dete pe tine la școală vându două pogoane pe care pe urmă le cumpără la loc, să-i aducă pe-ăia îndărăt, iar Titei când se mărită nu-i dădu nimic. Spune și tu, maică, ăsta e om? Să nu-l lași singur și să moară cu păcatele în spinare?!

– Da, dar nu înțelegi că îi faci Ilinchii rău, taman acum când îl găsi și ea pe aviatorul ăla de la aerodrom? zise Niculae.

Aici interveni Alboaica dându-și cu o mișcare de încântare extremă capul întâi într-o parte, apoi în cealaltă și zise că așa i-a spus și ea, măcar până se mărită Ilinca și pe urmă n-are decât să stea aici, dacă nu-l mai poate suferi.

– Dar i-a cășunat rău pe el, Niculae, zise ea mai departe aproape râzând, deși nu era nimic de râs aici.

– Nu pot, Niculae mamă, să mă mai uit la el, zise Catrina parcă și ea curioasă de acest fenomen. Să nu-l văz în ochi. Și nici Ilinca să mai stea acolo: eu am pătimit cu ea și dacă nu mă ascultă, dau pământul ei didă-tii!

– Fugi de-aici, mamă, și nu mai vorbi așa, că Niculae o să creadă că eu te îndemn, Doamne ferește, exclamă Alboaica și de astă dată rămase cu capul cu uitătura puțin poncișă, de unde îi venise pesemne mamei ei cuvântul de poancă cu care o poreclise.

– Dar ce sunt eu, mă-sa sunt sau o miloagă de pe drum să mă rog de ea! continuă Catrina cu aceeași voce duioasă pentru Niculae, dar neîmblânzită pentru bărbat și fiică.

– Bine, mamă, zise iar Niculae uitându-se acum în sus printre salcâmi, semn că nici el nu putea trece peste ceea ce nu înțelegea, dacă mie nu-mi pasă de ce mi-a făcut tata, cum de îți pasă ție? Dacă eu m-aș plânge aș mai zice, dar eu nu zic nimic, și ca dovadă că e așa, e că nu mai mi-a plăcut să fiu învățător, că aș fi putut să fiu după război. Înțelegi?

– Lasă că știu eu, zise mama cu o voce din ce în ce mai dură și mai întunecată. Dacă te duceai la școală mai departe, n-ai fi luat-o pe urmă contra Domnului Cristos.

– Unde m-ai văzut tu că am luat-o contra Domnului Cristos? zise Niculae râzând.

Alboaica începu și ea să râdă și mama, încoltită, nu mai zise nimic și câteva clipe rămase tăcută și cu o expresie încremenită.

– Lasă asta acum, porunci Niculae, dacă vrei să mai viu pe-acasă de-aici înainte, fă cum zic eu și nu-i strica Ilinchii măritatul. Și cu tata vorbind, ori îți trece casa și pe numele tău, ori dacă nu, îi spun că nici eu n-o să mai viu să-l văz și n-are decât să rămână singur și să-i cheme pe Paraschiv și Achim de la București. Vrei așa?

– Nu, mamă, zise Catrina cu o voce blândă dar neînduplecată, nu-ți amesteca tu tinerețile cu păcatele noastre, cine ți-a spus să vii?

– Nu mi-a spus nimeni, am venit pentru treieriș, cu treburi.

– Și cât stai?

Niculae spuse cât.

– De ce nu stai tu aici la didă-ta Marița?

Așa deci! Niculae se ridică supărat, plecă, ajunse acasă și se repezi fără milă la tatăl său; să-i spună ce i-a făcut el mamei de s-a născut ura asta în ea, fiindcă nu se poate să fie numai istoria cu dusul lui la București, altceva mai grav poate s-a întâmplat.

Ce? Moromete avu nevoie de un timp destul de lung ca să se dezmeticească. Apoi zise:

– Păi, nu știi?

– Nu! zise Niculae, de unde să știu!?

Și se pregăti să asculte. Moromete se pregăti și el să-i spună, dar apoi se întâmplă ceva de necrezut. Deodată el începu să nu mai vrea să spună, se posomorî, își lăsă de câteva ori fruntea în pământ, pentru ca în cele din urmă să rămână tăcut de tot. Semăna în clipele acelea cu un bolnav care s-a însănătoșit, dar n-a scăpat neatins. Cu toate străduințele lui, Niculae nu scoase de la el nici un cuvânt de părere de rău, sau de recunoaștere că le-ar fi greșit cu ceva... Nu zicea nimic și puteai să crezi că da, se gândise, îi trecuse prin cap să le facă rău, sau dacă nu chiar rău, pur și simplu nu-i păsase, trecuse peste toți fără să dea socoteală cuiva și își urmărise gândul așa cum vrusese el. Tăcea și își ținea fruntea în jos ca un vinovat, dar se vedea că în sinea lui nu se simțea așa, dar nu era nici senin. Era o tăcere fără scăpare. Fiindcă pe urmă ridică privirea și, redescoperind lumea, Niculae se pomeni cu el că ia altă vorbă; cu veselie, cu îngrijorare sau cu vechea lui uimire, dar fără să fi răspuns la ceea ce se aștepta de la el.

– Mă, exclamă el, fata asta a lui Niculae al Niculii!

– Ce e cu ea, tată? întrebă atunci Ilinca, zgâindu-se pe drum să vadă și ea ce era cu fata acea care într-adevăr tocmai trecea pe lângă garduri fâțâindu-și fusta.

– Picioarele ei, zise Moromete, trece porcul cu jijeu printre ele.

Asta însemna că fata acea a lui Niculae al Niculii avea picioarele așa de curbate în afară, încât porcul, căruia i se pune de obicei la gât jijeu să nu poată trece printre spărturile gardurilor, printre picioarele ei putea totuși trece. Ilinca chicoti înainte să-și dea seama că Niculae aștepta de la el un răspuns. Și pe chicotul ei, Moromete părăsi locul, se sculă și o luă încolo spre grădină. Nehotărât, se întoarse în mijlocul bătăturii. Acuma ce să fac, părea să spună, încotro s-o iau, spre poarta de la grădină, sau spre poarta de la drum? Pașii i se mișcară și în cele din urmă o luă spre cei doi salcâmi care străjuiau ieșirea din curte. Iar Niculae rămase cu privirea după el până ce nu-l mai văzu. Ai fi zis că nu se întâmplase nimic dacă n-ai fi știut că nu era nici o lună de când acest om pașnic și înțelept alergase cu parul după muierea lui, urlând la ea să se ducă din târla lui.

– Ce făcuși, Niculae? șușoti Ilinca apropiindu-se.

Adică ce-a făcut cu mama, a izbutit s-o facă să-i vină mintea la cap? Dar Niculae nu înțelese și se dezvinovăți învinuind:

– Eu, ce făcui?! Voi, ce făcurăți! N-ați putut, tu și cu Tita, să-i țineți de rău mai din timp?

– Nu știu, dădu Ilinca din umeri cu nepăsare. Mie să-mi dea partea mea de pământ și să nu dea Dumnezeu să mă stric și cu băiatu-ăsta din pricina lor, că...

Și nu-și termină vorba, nici măcar nu vroia să se gândească la ce s-ar mai putea întâmpla în asemenea caz.

– Ce stai, zise ea, du-te după el.

Adică mai era vorbă că nu trebuie lăsat să tacă și să se ferească?

– Așa face și cu noi, nici nu-ți dai seama cum te păcălește: tu îi spui și el tace și odată îl vezi că ia altă vorbă.

Niculae se dădu jos din pridvor și din drum se uită apoi să vadă încotro o luase taică-său.

– A intrat la Iocan, Niculae, spuse Cârstache din curte, unde dregea un pătul de porumbei.

XV

Soarele trecuse de cealaltă parte a șoselei, printre salcâmii lui Cârstache. Era parcă amiaza după-amiezii. Umbrele gardurilor și ale caselor începeau să crească spre răsărit, după ce câteva ceasuri stătuseră pe loc. Nu se știe de ce la ora aceea se vedeau mereu pe drum fete sau muieri tinere, după a lui

Niculae al Niculii apăru acuma una însărcinată. Nu mergea pe poteca de pe lângă garduri, mai ferită, ci pe cea de pe marginea șoselei, în plină lumină, cu burta înainte, fără nici o sfială. Se și vedea copilul în ea rău pus, parcă de-a curmezișul, te mirai că n-o durea... În spatele ei, parcă pitindu-se, una veselă, se opri, îi dădu bună ziua lui Niculae și îi șopti ceva. Niculae murmură un răspuns și tânăra femeie își văzu apoi mai departe de drum, sărind sprintenă șanțul și luând-o acum pe lângă garduri, cu aerul că trupul ei nu știe nimic din ce-a făcut capul, ce i-o fi spus lui Niculae, iată, și-l leagănă cu nepăsare în mers și simte din plin bucuria de a sări un șanț fără să miști o pietricică din locul unde laba desculță a piciorului a atins țărâna pământului.

– Bună ziua, nea Ilie, i se auzi apoi glasul subțire și cântat, fiindcă într-adevăr Moromete se întorcea acasă și tocmai se întâlnea cu el.

Nici Cârstache și nici Niculae nu-l văzuseră când se apropiase pe lângă garduri. Venea cu oarecare grabă, ca omul prins într-o treabă pe care ca s-o facă trebuie să umble de colo până colo până îi dă de cap. Niculae îl lăsă să treacă și în curând se auzi uruind polița de deasupra ușii... Căuta ceva, cine știe ce îi trebuia...

– Lasă mai bine să dregem altceva mai greu de reparat, zise Niculae când Moromete se dădu jos de pe scară și ieși din nou pe poartă.

Se luă după el. Moromete nu înteți și nu-și micșoră pașii, totuși se opri deodată nedumerit.

– Tu ce treabă oi fi zicând că ai încoace? Sau n-ai nici o treabă?

– Cu tine, zise Niculae, nu se poate discuta decât de pe poziții de forță?

– Adică cum? se miră Moromete. Vreai să spui că o să mă forțezi tu pe mine?

– Eu nu vreau să te forțez, dar pot să mă pun pe o poziție de forță și atunci să vedem ce-ai să faci.

– Ei, pune-te, zise Moromete.

– Uite, n-o să-ți mai trimet banii. Și să știi că nu glumesc oricât de bună inimă crezi tu că am!

Moromete nu șovăi, dar ridică sprâncenele; nu-i plăcea totuși ce auzea și se vedea că își dă seama că Niculae nu glumește.

– Noroc, nea Ilie, zise unul grăbit trecând pe lângă ei cu o nuia verde subsuoară; noroc, Niculae!

– Bine, zise Moromete. Dar fă-mă să înțeleg ce vreai tu?!

– Hai cu mine până la mama, zise Niculae.

– Bine, zise Moromete, hai.

Și se întoarseră din drum și o luară devale. Moromete arăta foarte senin și mergea cu mâinile în buzunarele din față ale pantalonilor și cu pași rari și lungi. Asta era la el semn că, fără să fie îngrijorat de ceva, era totuși preocupat, dar parcă în mod plăcut și singura dificultate era o anumită alegere care trebuia făcută din mai multe lucruri deloc rele. Deodată pufni într-un fel de râs care era mai mult o înduioșare pe care o prelungi cu dări din cap de protest că nu a putut cuiva să-i treacă prin cap că...

– Ei! zise Niculae.

– Să zici tu, că... Hm... Auzi... Păi, mă, Niculae, crezi tu că dacă aș putea eu să înham căișorii mei colea și să fac nu zece, câte făceam altădată, cinci, hai trei, drumuri la munte, aș mai avea eu nevoie să-ți cer? Sau tu crezi că eu îți cer fără să am nevoie?!! zise el parcă s-ar fi pomenit trăsnit că la asta nu se gândise.

Și se opri în mijlocul drumului uitându-se la fiu să-și dea seama dacă nu cumva era adevărat. Dar Niculae nu se opri și Moromete trebui să se miște din loc și să-l ajungă din urmă.

– Eu nu ți-am spus că așa o să fac, zise Niculae. Eu te întreb ce s-a întâmplat între tine și mama de ați ajuns în situația asta și tu iai altă vorbă profitând de faptul că nu poate să-ți smulgă nimeni vorbele cu cleștele din gură. Nu e o modalitate de a rezolva o problemă.

– Bine că venișI tu cu alte modalități, zise Moromete cu un glas cât p-aici să te facă să crezi că într-adevăr se bucura de posibilitatea asta. Noroc, bă Stane, răspunse el unuia care se apropiase și trecuse pe lângă ei cu niște pași atât de regulați că ai fi zis că drumul de unde vine și se duce el nu are nici început nici sfârșit și n-are deci rost mergând pe el nici să mergi iute nici să te precipiți. Arași alea patru pogoane care ieșiră prost cu porumbul pe ele? mai întrebă Moromete.

– Le arai, zise celălalt (și răspunsul lui nu veni imediat).

– Și ce puseși în loc? mai zise Moromete.

Între timp, celălalt, cu mersul lui nezgâlțâit, se îndepărtase mult și i se vedea turul pantalonilor mișcându-se în ritmul adormitor al pașilor. Era prea departe ca să mai răspundă și timpul se scurgea în urma lui în valuri de așteptare pe care nu le tulbura nimeni. Iar în urma lui rămânea o enigmă: într-adevăr, ce pusese el pe cele patru pogoane ale lui pe care le întorsese?

– ...pe mă-ta cu spinarea aia a ta lată cât o ușă, după ce că ești surd, ești și mare! mai zise Moromete fără să-și micșoreze cine știe ce glasul, încât te apuca frica să nu fi auzit cumva ăla și să se întâmple ceva cu totul neplăcut.

– Tot porumb, răspunse atunci celălalt foarte distinct, dar fără să fi ridicat glasul.

– Fiindcă îmi spuse al lui Niculae al PințII că ai pus otavă, zise Moromete strigând. E bine că l-ai pus tot porumb, fiindcă acuma o să se facă, atunci când venișI și arași tu în primăvară căzuși pe seceta aia! și de-aia nu-ți crescu.

– Deșteptu de fi-meu! se mai auzi în dosul spinării celuilalt, tot așa, fără să fi întors vreo clipă capul sau să-și fi schimbat o secundă ritmul pașilor.

După care nu se mai auzi nimic și Moromete, care între timp se întorsese cu trup cu tot spre cel cu care schimbase aceste cuvinte, reveni cu fața spre fi-său.

– Avem de mers undeva, zise Niculae fără bunăvoință. Mergem acuma la mama. Dacă vrei să poți să stai de vorbă cu

oamenii pe care îi poți întâlni pe drum, fă în scopul ăsta un drum special și distrează-te.

Moromete se opri pe loc alarmat, amenințând astfel că dacă fiul continuă să se poarte cu el în felul acesta, s-ar putea, cu orice risc, să nu mai meargă acolo unde se duceau. Dar Niculae nici măcar nu se uită și din nou Moromete trebui să-l prindă din urmă.

– Cu toate că s-a dovedit că a fost în detrimentul meu, continuă Niculae, nu pot să nu recunosc că nu-ți stătea deloc rău pe vremea când ai câștigat atâția bani că ți-ai cumpărat la loc cele două pogoane vândute după fuga lui Paraschiv, Nilă și Achim. Toată activitatea ta de-atunci avea la bază o idee greșită! Și te purtai foarte urât. Crezi că nu se poate să devii activ decât pe baza unei idei greșite?

– Păi uite, ați venit voi cu idei bune, zise Moromete prompt, ne-ați interzis orice mișcare, nici până la gară nu poți să te mai duci cu o căruță că și găsești un milițian acolo care te caută sub cergă.

– Acuma mergem la mama, repetă Niculae.

– Și nu putem și noi să vorbim așa ca doi oameni...

– Cum să nu. De ce nu treci casa și pe numele mamei? Dacă asta îți cere ea, ce te costă, crezi că mai are acum nevoie Paraschiv de ea, când o are pe-a lui? Tu ți-ai cumpărat la loc cele două pogoane, ai un lot întreg, în timp ce mama a vândut un pogon pe vremea foametei de după primul război și a mai vândut pe urmă încă unul ca să am eu bani de cărți și de taxe. Pentru aste două pogoane nu face un loc de casă? La ce te gândești, că s-ar putea să vie Achim în sat și să se apuce iar de plugărie și ai vrea să-i dai casa? Foarte bine, dar cine vă împiedică să vă faceți în cazul ăsta tu cu mama alta alături și să trăiți liniștiți?

– Locul ei, zise Moromete, l-am vândut lui Tudor Bălosu să te țin pe tine la școală.

– Nu-i adevărat, rosti Niculae indignat. Mă mir cum poți să spui o asemenea minciună. Cu cine crezi că vorbești? Locul ăla era al Guichii, în timp ce curtea e destul de mare s-o împărțiți în două și unde e acum grajdul să dărâmați și să vă faceți o casă nouă.

– Mă Niculae! Mă Niculae! strigă Moromete deznădăjduit, tu crezi că eu nu vreau?! Mâine, domnule, mă duc la sfat și îi trec și casa și locul pe numele ei inclusiv! Dar crezi tu că asta e?

– Asta e! afirmă Niculae fără înconjur. Fă tu chestia asta și ai să vezi că asta e.

– Păi atunci, zise Moromete oprindu-se și dându-și pălăria pe ceafă, ce mai căutăm acolo, hai încoace spre sfat să facem actul.

Adică, era vorba numai de-atât, în ceea ce îl privea, socotea intrarea aceasta în domeniul simplității practice a vieții drept cel mai precar lucru care se putea închipui, era gata oricând să facă tot ceea ce se cerea de la el.

– Nu, zise Niculae, asta e o altă modalitate de a te abate din drum (se uită la ceas), mergem întâi la mama și pe urmă de-acolo, dacă mai avem timp, mergem și pe la sfatul popular.

– Mergem, conveni Moromete cu o tristețe duioasă, abia simțită și ochii mari deschiși îi înotau parcă în niște lacrimi care nu se scurgeau, dar care nu-i înecau mai puțin vederea. Mergem, Niculae, zise el cu glas mic și curat, ca să nu se bage pesemne de seamă ceea ce îl copleșea pe el în clipele acelea, mergem unde zici tu, întâi la mă-ta și pe urmă, dacă nu mai avem timp, mergem mâine la sfat, că e timp și mâine...

Aproape că nu se putea îndura acest glas și aceste cuvinte cu duioșia lor asemănătoare unei rugăminți voit inocente ca să nu sufere pedeapsa teribilă care se pregătea sub ochii lui înspăimântați. Niculae însă mergea înainte cu privirea țintă la ceva care numai el știa ce era, și nu băga de seamă și nu i se păru foarte ciudat nici glasul și nici supunerea atât de totală, de neînțeles a tatălui care primea tot ce i se spunea.

– Dacă zici tu că așa e bine, continuă el, zic și eu ca tine, poate știi tu ceva...

– Ce spui, tată? zise Niculae, cu glasul celui care n-a fost atent fiindcă n-a auzit bine.

– Zic că poate, că e bine așa cum zici tu, să nu-ți închipui că ai venit și tu pe la noi, ai văzut sau ți-au spus fetele astea ce s-a întâmplat și n-am ascultat și de vorba ta. Să trăiești, Anghelache... Uite, plecai și eu cu băiatu-ăsta prin sat...

– Ia-l la secere, nea Ilie! zise acel Anghelache voios.

Moromete redevenise între timp stăpân pe sine și se uită dintr-o parte la fiul său: dădu din cap ironic arătându-l pe cel care trecuse:

– Acuma eu ăstuia, după teoria ta, nu trebuia să-i mai răspund la ce-a zis, fiindcă mă împiedică să merg!

– Nu să mergi, să ajungi, zise Niculae.

– Adică cum, zise Moromete cu o dorință sinceră de a înțelege. Întrucât mă poate împiedica cineva să ajung unde mi-am propus dacă...

– N-am timp să-ți spun și nici nu mă interesează, îl întrerupse Niculae, mai bine gândește-te ce-o să-i spui mamei când o să te întrebe de ce ai gonit-o de-acasă, nu că stai la taclale cu alde Anghelache!

– Cine a gonit-o de acasă!

– Tu ai gonit-o, răspunse Niculae, fiindcă una e să spui niște vorbe care poate să nu-ți placă și alta e să te prefaci bolnav zile întregi, ca să poți pe urmă să pui mâna pe par și să te iai după ea ca s-o gonești. Astea sunt faptele, n-ai cum s-o cârmești orice ai zice și asta trebuie să rezolvi, nu altceva.

– Mă copilule, exclamă iarăși Moromete, de astă dată însă mai ferm, dacă din pricina vorbelor s-ar fi întâmplat tot ce știi, nebun să fiu eu și să nu fac orice ca să nu fie așa. Dar nu e vorba de vorbe!

– Dar despre ce e vorba? zise Niculae cu acel glas plin de siguranță pe care îl avem întotdeauna când suntem încredințați

că întrebarea noastră va rămâne fără răspuns. Mama se întorsese de bine de rău acasă, și nu zice nimeni să-ți fi părut bine de fapta ei, dar era acasă, și era acasă *în dreptul ei*, ai înțeles vreodată lucrul ăsta? Mie să-mi răspunzi direct la întrebare.

– Am înțeles, că nu e așa mare filozofie ce spui tu, zise Moromete supărat. Dar...

Și nu mai completă și restul gândului. Niculae aștepta.

– Ei, zise el în cele din urmă, vezi că de fapt n-ai înțeles bine despre ce era vorba? Înțelegi abia acum, dar atunci nu ți-a trecut prin cap că n-ai dreptul să recurgi la forță. Să te văd acum cum te descurci.

XVI

Ajunseră și intrară în curtea Alboaicii. Ca și mai înainte Marița era tot în bătătură și îi văzu nu pentru că se uită la ei, ci pentru că prin mișcarea pe care o făcea capul pe gâtul ei zărea tot timpul totul și nu se putea petrece nimic chiar și în spatele ei fără ca ea să nu-și dea seama în aceeași clipă:

– Mamă, strigă ea, păzea, a venit tata în petit.

Îi convenea să râdă, vroia parcă să spună că Albei al ei n-avea s-o gonească niciodată de-acasă orice i-ar face. Catrina fie că nu se așteptase să-l vadă pe omul ei venind după ea chiar în aceeași zi în care venise Niculae, fie că nu știa ce să mai facă văzându-l că se apropie de prispă, rămase câteva minute lungi ca năucită, timp în care toată lumea se așeză pe-aproape. Alboaica aduse niște scăunele mici pe care le puse pe jos printre troscotul verde, care la ei se apropia până la marginea de lut a prispei. Dar apoi Catrina își reveni, se ridică fără veste de la locul ei și pieri în casă prin tinda deschisă. Să fi fugit astfel fără să spună nimic? Moromete se uita în pământ mohorât.

– Mamă, strigă Niculae încet, să știi că stăm aici și te așteptăm.

Alboaica, parcă râzând, își dădu capul pe spate cu o mișcare de parcă s-ar fi ferit de-un fluture care zbura prin preajmă și zise în șoaptă:

– Lasă, Niculae, că iese acuși. Apoi adăugă și mai șoptit: Dar să știi, tată, că nu e de-a bună, mai bine o mai lăsați și veneați peste vreo lună...

– De ce peste vreo lună? zise în clipa aceea Catrina prin geamul deschis al odăii.

Se vedea că se drege în oglindă și când ieși chipul ei, sub o broboadă nouă, arăta ca para focului iar din ochi îi scăpărau lumini verzi.

– Ce cauți aici? zise ea rămânând în picioare pe prispă, adresându-se bărbatului care stătea jos pe scăunel, afară în curte! Să nu stai tu aici în fața mea și să vii cu Niculae după tine! Hai, afară din curte! Și dacă Niculae ține cu tine și îți caută în coarne, să plece și el! N-am nevoie de feciori care umblă contra Domnului Cristos și îndeamnă lumea să nu se mai ducă la biserică.

Stătea mereu în picioare și din când în când îi dădea îndărăt pe tată și pe fiu cu dosul palmei, cu mișcări care n-aveau în ele nici o știință a efectului, dar erau totuși cumplite, fiindcă arăta în clipele acelea tot atât de tânără și pătimașă ca și una de treizeci de ani care avea de mult bănuieli că viața ei e greșită, dar i-a trebuit totuși o dovadă a trădării, ca să rupă cu cel care totdeauna a înșelat-o.

– Tu, zise ea dându-și odată cu vorba brațele îndărăt, ca o pasăre gata să zboare sau să atace, azi dacă ar veni feciorii, azi ne-ai arunca pe drumuri. Că nu-ți ajunse că fugiră cu caii și cu oile și sparseră lada și luară din ea banii cu care trebuia să meargă Niculae la școală!

– Pe unul din ei, măcar, zise Moromete, iartă-l, c-a murit. Au mai rămas doi; unul e bolnav și o să moară și acela mâine-poimâine. De cine ție mai frică?

– Mai bine ai fi murit tu, spuse Catrina cu mintea rătăcită. Că eu cu ei n-am nimic, i-am crescut și m-am trudit cu ei și i-a bătut Dumnezeu după păcatele lor, dar tu...

Vroia adică să spună că el a rămas nepedepsit și că trebuia deci să moară și el pentru ca astfel să ispășească. Ea era singura care n-avea nici o vină și deci nimic de ispășit, deci singura care merita să trăiască.

– Mamă, rupse Niculae tăcerea încărcată de aburii înfierbântați de ură care otrăvise numaidecât tot aerul din jur și era greu de văzut cum se mai putea vorbi mai departe fără să fie împrăștiați de cineva cu hotărâre. (Moromete tăcea hotărât, și nu știa dacă venise aici cu gândul ca să rabde sau să dea lupta în fața lui Niculae și să încerce să câștige în felul acesta.) Uite, mamă, zise Niculae cu un glas care arăta că era singurul care putea să păstreze aici o judecată limpede, deși necoaptă și poate neștiutoare. Tu ai fi vrut ca tata să moară și, din câte am înțeles eu, el chiar a vrut să-ți facă pe plac și s-a pus pe pat și n-a vrut să mai mănânce. (Aici Niculae îi aruncă Alboaicii o privire, și sora lui vitregă înțelese că nu trebuia să râdă.) Cine din sat de la noi sau chiar și din alte sate ar fi fost în stare să facă una ca asta? Că până la urmă tata n-a reușit, asta e adevărat, dar și tu te-ai grăbit să-l lași să se chinuiască singur și ai vrut s-o iai și pe Ilinca după tine. Cred și eu că lui tata i-a pierit atunci cheful să moară de dragul tău.

În clipa aceea Moromete se agită pe scăunel și deodată se ridică în picioare. Îl trânti fără să vrea, bâjbâind din mâini și împiedicându-se în propriii genunchi până porni împleticindu-se și făcând totuși pași mari. Ce era cu el? Nu cumva e adevărat, gândi Niculae, ce i-am spus eu mamei doar în glumă, ca să-i arăt că nu e nimic de lăudat nici fapta ei, care la drept vorbind nu prea se deosebește de a celor mai rele muieri din sat când ajung și ele la astfel de răscruci ale vieții? De ce fugea el iarăși și nu stătea aici să meargă până la cap? Putea să fie

adevărat acest lucru de necrezut, că nu vrusese să mai trăiască? Dar de ce oare? Se simțise el așa de tare chinuit de remușcări? Sau într-adevăr răutatea răzbunătoare a mamei îl împinsese atât de departe? Oricum, chiar dacă nu se gândise să moară, bine nu-i făcuse, prin urmare știa singur să ispășească și nu trebuia să vie ea mama să-i dorească sfârșitul, când el se ținea mereu așa de voinic și mintea lui era atât de vie!

– Tată, strigă Niculae cu glas răgușit, tată!

Dar el nu se oprea și mergea din ce în ce mai dezordonat și Niculae fugi după el și îl ținu.

– Tată, zise Niculae, unde pleci fără mine? Cum ne-a fost vorba?

Moromete se opri și glasul tânăr care îi pronunța numele îl făcu să-și adune în sine patimile răscolite cum își adună un cal puterea să se oprească înainte de a-și trânti călărețul. Se descotorosi cu blândețe de brațul băiatului și își continuă mersul, acum regulat și sigur de sine. Niculae îl urmă.

– Ei, zise Moromete pe ulită, ai văzut și tu? Că vii și-mi spui că de ce nu fac și nu dreg. Uite, am făcut și-am dres, spune și tu acuma dacă asta merită să se mai numească femeie, că e mă-ta și n-ar trebui să-ți spun așa. Ca să vezi și tu cum e, am zis ca tine să viu să stau de vorbă. Păi crezi că ai cu cine? Nu vezi că nu e în toate mințile? Lumea e plină de nebuni, mă mir că se mai încape!

– Da, dar tot trebuie să-i treci jumătate din locul de casă, zise Niculae mohorât. Trebuia să faci chestia asta demult. De ce n-ai făcut-o?

Moromete nu răspunse și nici Niculae nu avea aerul că ar mai fi doritor să afle de ce. Totuși continuă:

– Pune-te în locul ei, de la început de când noi nici nu eram trăiește cu gândul că într-o zi s-ar putea ca Paraschiv s-o arunce pe drumuri. Cât timp a văzut că nu ții nici cu noi nici cu ei, a mai fost cum a mai fost, dar pe urmă tu te-ai apucat și te-ai

dus la București... De ce te-ai dus? Sau în orice caz, de ce te-ai dus cu căciula în mână, când din contră, ei trebuia să te primească pe tine smeriți, că doar ei erau vinovați. Când colo, tu le-ai dat tot! exclamă Niculae cu o nedumerire împrăștiată și cam absentă, din care nu lipseau însă unde reci de neînțelegere.

Ajunseseră la capătul uliței și Niculae o coti spre văgăuni, și nu îndărăt spre casă, cu o înfățișare nemulțumită și iritată. Moromete făcu același lucru. Îi trecuse duioșia aceea tremurătoare cu care venise, nu era nici un ceas, mai înainte, la Alboaica.

– Ați fost șase copii, zise el crezând că Niculae nu mai avea mai multe de spus. N-am putut să mă rup în șase părți că m-aș fi rupt și aș fi zis, na ție cutare, na și ție cutărică, tu ăsta du-te la școală și studiază, tu Paraschive ia și te însoară cu Manda lui Bobârlache, tu Nilă aranjază-te și tu cum te taie capul cu ce-ți dau, tu Achime ia-ți oile și fă ce vrei cu ele, voi, fetele astea, vedeți cu ce vă mai dau eu și cu ce că mai vine de la mă-ta arăniți-vă și voi pe-acolo prin târla ăluia cu care o să vă măritați!... Iar eu părintele să ajung la mila voastră, să mă trimiteți de la unul la altul cu mămăliga în mână, că n-o să am cu ce s-o mănânc. Ei, chiar dacă făceam așa, tot n-ați fi fost mulțumiți!

– Sigur, de-aia păstrezi tu lotul numai pentru tine, ca să n-ai vorbe! zise Niculae sarcastic. De ce nu le-ai dat lui Paraschiv, lui Nilă când trăia și lui Achim partea lor, dacă zici că de dragul lor te-ai dus după ei la București?

– Ca să-l bea pe-acolo cu muierile! zise Moromete la fel de sarcastic.

– Care muieri? Când începu Paraschiv să-și facă economii pentru casă, nu mai era vorba de nici un fel de muieri.

– De unde să știu eu? făcu Moromete sumbru. Câte n-au început ei, și n-au dus nici una la cap!

– Dar nu despre asta era vorba, zise Niculae cu un glas mai înalt și mai curățit de o împotrivire ascunsă care nu întârziase să apară câtva timp la adresa tatălui, când îi auzise primele cuvinte în uliță, după ce plecase împleticindu-se de la Alboaica. Când te-ai dus la București așa cum te-ai dus, i-ai arătat mamei că n-ai de gând să te ții de cuvânt. Ce-ai fi vrut atunci să facă ea în cazul de față, să bată din palme? Acum ai să-i treci din locul de casă.

– De ce, că vreai tu? zise Moromete foarte mirat.

Niculae tăcu o vreme în fața acestei reveniri neașteptate. În cele din urmă pufni cu nepăsare, deodată străin de toate acestea:

– Nu pot să sufăr oamenii care nu e un ceas de când au promis un lucru și pe urmă uită despre ce e vorba.

– Ba asta s-o crezi tu că am uitat, răspunse Moromete și el cu aceeași nepăsare cu care vorbise fiul. Ca să nu ziceți că am gonit-o pe mă-ta de dragul ălora de la București, trec jumătate din locul de casă, dar nu ei, ci Ilinchii și cu condiția expre să nu-i spui nici tu, nici Ilinca până la moartea mea. Și nici să-i mai văd picioarele prin curte de-aici înainte.

Și cu acestea Moromete se răsuci brusc cu fața spre sat și o luă singur pe drumul de întoarcere, fără să se uite dacă fiul avea de gând să-l urmeze. Niculae nu-l urmă, se îndreptă și el în același timp, grăbit, ocolind văgăunele pe acele poteci care duceau tot spre sat, dar cu totul în altă parte.

XVII

Ce putea să răspundă Marioara, fata lipoveanului, dacă ar fi fost întrebată unde se duce în ziua aceea când plecând de la surata ei, Ilinca lui Moromete, o pornise pe drum? Încotro se ducea? Fiindcă un om sau o fată într-un sat trebuie să se ducă undeva dacă picioarele li s-au urnit din loc și au început să calce pământul. Poate să meargă la apă, la fântână cu o găleată, sau se poate duce undeva departe, în altă parte a satului unde are o rudă; și aici mersul e ghicit de toată lumea, e rar, *așternut*. Se poate duce până colea peste drum, la cineva cu care are

puțină treabă, sau fără treabă; și atunci mersul e liber, gata să mai piardă cu altcineva timpul destinat să-l piardă cu cel la care se gândise de la început; și afară de sărbători când toată lumea părăsește casa și se strânge ba pe marginea șanțurilor, femei și bărbați deopotrivă, sau la horă și la plimbări prin pădure, băieți și fete tinere, un om într-un sat nu se mai poate duce nicăieri unde să fie văzut și să nu știe ce e cu dusul lui și ce rost are. Este cunoscut și mersul nenorocirii, când un bărbat trece cu capul gol pe drum, cu niște pași rari și cu fruntea plecată și tăcut, strivit parcă de fâlfâitul morții care i-a intrat în curte și i-a răpit fie copilul, fie mama bătrână, sau chiar femeia încă tânără... Mersul acesta însă *nicăieri*, tărăgănat, care fu văzut în după-amiaza aceea cu câteva zile înainte de seceriș al Marioarei lui Fântână, stârni vorbe pe tot parcursul lui... „Ce e cu asta? Unde se duce?" Și trecută de o casă silueta fetei era zărită din curtea cealaltă și după câteva clipe lungi de tăcere se auzea șoapta în liniștea zilei: „Uite-o și pe Marioara lui Fântână, de unde o fi venind?" Și nu trecea mult și se auzea și altă voce: „Asta le-a terminat pe toate, se duce acuma să joace!" „Ce-aveți cu ea, s-o fi ducând și ea pe la vreo fată!" o apăra câte-un glas de femeie. „Pe la vreo fată n-ar fi nimic, răspundea bărbatul, să nu nimerească ea în altă parte." Unde ar fi putut nimeri? Se auzea protestul scârbit al muierii, amestecat cu râsul scurt al celui fără măsură la vorbă. Din altă curte țâșni chiar întrebarea curată, plină de interes, a unei surate care nu-și arăta însă fața.

– Unde te duci, Marioară?

Marioara tresări, se uită într-acolo și timp de câțiva pași nu zise nimic. Pe urmă răspunse tare, foarte răspicat și explicativ.

– Mă duc la pădure după bureți.

Da, asta ar putea fi adevărat, plouase puțin azi-noapte și puteau fi căutați bureți, mare minune să-i găsești însă după o ploaie atât de mică și care nici nu se știe dacă o fi ajuns în

pădure... Dar puteai să-i cauți, bureți, sau melci, sau chiar pește, dacă te mai duceai cu cineva, cu o plasă să dai pe la fundul râului, aici la intrarea în pădure, sub deal. „Se duce ea după bureți, cum mă duc eu acuma, de Sân-Petru, după iepuri", se auzi alt glas, ca și când de Sân-Petru vânătoarea de iepuri ar fi fost la fel de lipsită de noimă ca și mersul pierdut al acestei fete.

Pe urmă Marioara ieși din sat și scăpă de sub ochii oamenilor. Ajunse în Valea Morii unde se vedea podul cel vechi de lemn, cu schelăria lui care în singurătatea care năvălea parcă din pădure asupra râului, părea, împreună cu o cruce și o fântână de prin apropiere, la fel de veche că s-ar fi zis că e părăsită dacă jgheabul ei uriaș cu scoarța de mușchi crescut din coaja fostului copac din care fusese făcut n-ar fi arătat că vitele și poate oamenii continuau să bea din ea. O rămășiță a unor timpuri de mult uitate, singura mărturie că în acest sat au mai trăit și alți țărani și că cei din prezent vor pieri într-o zi cu toți și numai astfel de urme cum sunt podurile, fântânile, crucile, făcute de mâna lui, sunt o mărturie de om, restul, pădurea și ierburile existând și singure, iar casele și drumurile fiind mai mult decât acestea din urmă amenințate de târnăcopul care le dărâmă sau le desfundă.

Marioara coborî încet pe spinarea domoală a micului deal în coasta căruia curgea râul și ajunse, trecând pe pod, în poiana de lângă marginea pădurii. În depărtare se vedea albia râului cotind lin, cu apă bogată, printre sălcii plângătoare și ierburi înalte. Soarele bătea din plin peste lăstăriș și era liniște mare. Pădurea se întindea dincolo de lăstăriș plină de răcoare și umbră. Când Marioara trecu podul un strigăt din lăuntrul pădurii răsună ca dintr-o casă uriașă al cărei acoperiș era cerul. Marioara se opri și se uită într-acolo, cu mâna pe frunte și cu privirea sticlind. Se auziră glasuri limpezi foarte apropiate. Un zgomot puternic de cai, trecând vijelios peste pod, îi întoarse privirea înapoi și curând caii zburară prin fața ei și pieriră în

adâncul pădurii. O clipă doar zări fâlfâind cămașa albastră a călărețului pe fondul verde-crud al lăstarilor și după aceea nu se mai auzi decât tropăitul care se depărta sporindu-și enorm viteza din pricina ecoului care dubla repede cele opt răpături de copite peste pământul bătătorit. Apoi tropăitul păru că se domolește și se îndepărtează, dar reveni cu forță sporită parcă de sub pământ și umflându-se din ce în ce, până ce deodată se stinse de tot și liniștea recăzu.

Soarele cobora deasupra pădurii și părea mai puternic decât era în înaltul cerului, lumina mai tare, văile mici și câmpia îndepărtată zăceau scăldate în lumina coborâtă jos, încă albă, deși galbenul din ea putea fi ghicit în strălucirea aparte a unor ierburi, în reflexul apei, sau în umbrele sălciilor răsturnate cu capul în jos în dreptul gâldaelor adânci unde râul își încetinea scurgerea și își sporea adâncimea și suprafața. Marioara reveni parcă indecisă, intră sub pod și după ce rătăci câtva timp pe sub stinghiile lui de dincoace de apă, pline de cuiburi de rândunici și pânze uriașe de păianjeni, o luă încet înainte pe albia râului pe o potecă de sub mal. Poteca făcea o buclă de-a curmezișul malului înalt, ajungea jos și acolo dădea în altă potecă, chiar lângă apă, pe un mal mai jos, plin de ierburi cu firul subțire și roșu, ardeiul șerpilor. Fața apei strălucea ca argintul, iar de o parte și de alta, pe maluri parcă ardea un foc rece. Marioara își scoase sandalele și intră în apă, într-un loc unde curgerea râului se subția și se vedea la fund pietrișul alb, trecu pe malul celălalt și se încălță la loc. După o vreme de mers intră din nou în apă și trecu iar pe malul celălalt, ca și când spre locul încotro vroia ea să se ducă nu se ajungea decât așa. Ocolind valea cu o mișcare largă, albia râului o lua acum pe la marginea pădurii, pregătindu-se pentru un drum lung. Într-o parte se înălța pădurea, iar în cealaltă zarea fără sfârșit a câmpiei. Grânele creșteau până aproape de mal și nimic nu se mai vedea sub cerul albicios în afară de ele, nici un pom, nici o ridicătură, doar

soarele singuratec deasupra și cerul înecat în lumină. Undeva în pădure, prin apropiere, se auziră din nou glasurile de la început și bălăcărit de apă. Râul, ocolind pădurea, intra pesemne în ea și băieți sau poate și fete se scăldau sau prindeau pește cu plasa. Marioara trecu râul și o luă într-acolo printr-o potecă. După câtva timp de mers se făcu deodată o poiană largă și se văzu din nou râul oprit aici parcă definitiv, atât de mare era gâldăul în care se împotmolise. Nici poiana nu era dintre cele obișnuite, din ea se vedea în depărtare, dincolo de râu, un crâng și cariere de piatră, văgăuni de unde se lua pietriș pentru bătături, nisip și pământ humos de cărămizi – își căscau, aceste văgăuni, de departe gurile lor roșietice cu mușuroaie albe; acolo era și cimitirul animalelor, din apropiere putea fi văzut greabănul uscat sau capul mare al vreunui cal, sau mai mic al vreunui câine.

Undeva înapoi, se vedea printre copaci casa lui Valache și dincolo de ea fosta primărie, acum sediul sfatului popular, iar în vale, spre râu, se zărea roata bulgărească cu care își uda Valache grădina lui de zarzavat. Într-adevăr se prindea pește și cineva își scălda caii, iar pe mal făceau zarvă câțiva copii printre care și flăcăi mai mari și câteva fete de prin apropiere, le strigau de prin fundul grădinilor mamele să vină acasă că au treabă, nu e vremea acuma de stat la gâldău. Marioara se apropie și se uită și ea în apă, unde două muieri îmbrăcate în pantaloni trăgeau de o plasă cu apă până aproape de subsori.

– Ai prins ceva, țață Mariță? zise Marioara.

– Am prins ceva, zise femeia după câtva timp și se apropiară de mal și vărsară pe mâl, broaște groase, mormoloci și nici un pește, nici măcar de sămânță.

– Au prins mai mult de-o grămadă, spuse un flăcău care stătea pe vine pe creasta dealului și trăgea din țigare cu aerul că mai bine s-ar duce acasă cele două muieri și ar lăsa apa în pace. Vasilico, zise el mai departe uitându-se neclintit la

nădragii rotunzi pe care apa îi lipea pe trupul muierii, ce-a spus nea Ilie al tău când te-a văzut că ai băgat-o în nădragi?

– Mă, ăsta al lui Udubeașcă, Gheorghe, când oi băga eu mâna în nămol și ți-oi da una în ochi, ai să vezi tu ce-a spus.

Nu arăta prea grozav Gheorghe al lui Udubeașcă, desculț și cam gălbejit cum era și cu cămașa ruptă în spinare, dar el nu părea să se fi văzut vreodată cu ochii lui.

– Păzea, Gheorghe, îl preveni una din muieri cu un glas binevoitor și matern, fiindcă Vasilica aceea se și aplecase în apă și ținea în mână nămolul să dea în el.

Dar nu dădu, îl lăsă în apă și își văzu de plasă. Mai încolo se zărea pe mal peste ceva negru o cămașă albastră a celui care, în mijlocul apei, își spăla cu multă ardoare caii. Era Ștefan al lui Năstase din Cotocești.

– Uitați-vă la Vatică și Sora cum vin cu săpăligile pe umăr, băgă de seamă un flăcău care stătea lângă cel numit Udubeașcă și care arăta și mai bățos decât acesta, n-avea nimic rupt pe el, iar în lobul urechii stângi îi strălucea un nit de argint de forma unei mici steluțe. Vatică, strigă el, mă, tu știi că Gheorghe al lui Udubeașcă mi-e frate?

– Ce vorbești, unde l-ai găsit? zise Vatică de departe cu un glas subțirel și cu un suflu slab, dar bucuros că era întâmpinat astfel de un flăcău cum era cel cu nit în ureche, pesemne mai ceva decât alții și în orice caz decât cei de acolo.

– Că, răspunse celălalt, l-ar fi găsit pe-al lui Udubeașcă undeva într-un pat, îi dădea lui (lui Vatică adică, al lui Boțoghină) cu ceva în cap, și spuse cu ce, o denumire restrânsă a ceva cunoscut numai de ei: cu ștremeleagul. Sora își ținea fusta cu o mână și trecea uitându-se în jos la apă, iar Vatică venea în urma ei trecând prin apă fără să-și ridice izmenele, și se uita spre mal cu un zâmbet încrezător... Când ajunseră lângă ceilalți umărul pe care ținea flăcăul săpăliga i se arcui lin spre pământ și o dată cu unealta se așeză și el jos pe-o parte, sprijinindu-se în cot. Arăta trudit, dar zâmbea mereu, cuprins de nu se știe ce fericire

lipsită de sens, dintre cele ușor de stins printr-un cuvânt sau printr-un gest. Ceea ce se și întâmplă: cel cu nit la ureche îi făcu cu cotul lui al lui Udubeașcă și ăsta apucă brusc marginile pălăriei lui Vatică și i-o trase astfel pe ochi. Fără să se supere acesta își dădu pălăria la loc și protestă:

– Stai, mă Gheorghe, că-mi rupi pălăria!

Nu se știa de ce nu crescuse ca lumea și nu se însurase băiatul lui Boțoghină, avea peste douăzeci și cinci de ani și arăta ca de nouăsprezece. Unii spuneau că ar fi luat boala de la tat-său, dar nu-l auzise nimeni tușind sau văitându-se. Se știa doar ce-i răspunsese el lui Fântână anul trecut când venise la el să-l înscrie în gospodăria colectivă. „Mai bine mănânc mămăligă cu cenușă decât să mă înscriu acolo!" Ca și când cine știe ce avere ar fi pierdut dacă se înscria acolo, cele două pogoane care îi rămăseseră de la taică-său (soră-sa Irina plecase din sat de la paisprezece ani, când mai trăia încă Boțoghină, care o ajutase să intre într-o școală la București).

– S-au făcut roșiile, Vatică? întrebă o muiere din gârlă.

– De mult, răspunse Vatică.

– Cât îți dă pe zi Valache?

Vatică vru să răspundă, dar din nou Gheorghe acela al lui Udubeașcă îi trase pălăria pe ochi, de astă dată mult mai tare, încât mușamaua veche a pălăriei se rupse și prin ruptură i se văzu lui Vatică părul răvășit. El muncea acolo la grădină și sta în soare și pălăria lui era cam arsă, nu ținea de joacă. Se făcu roșu de necaz, își smulse pălăria din cap și trântind-o alături de săpăligă izbucni:

– Mi-ai rupt pălăria, Gheorghe... Mai și râzi... Du-te dracului cu dinții tăi...

Și se repezi să facă și el la fel cu pălăria celuilalt, dar acela se răsturnă pe spate și se feri forfecând în aer ca un cârcâiac din picioare.

– Fire-ai al dracului de cloncan, mai spuse Vatică lăcrimând.

Stătea abătut și răsucea pălăria în mână și atunci cel cu nit în ureche sări:

– Ce-aveți, mă, cu el? Bă, ăl al lui Udubeașcă!

Se dădu aproape de Vatică, îl cuprinse de umeri și începu să-i vorbească apropiat, ca între prieteni:

– Ce mai faci tu, Vatică? Cum lucrezi tu cu Sora la grădină? Te mai odihnești și tu din când în când în poala ei? Ai? Tu ce zici, Soro? Își mai pune Vatică capul din când în când în poala ta?

– Nu și-l pune, zise Sora zâmbind cu dinții ei mărunți.

– Nu și-l pune. Păi de ce, măi Vatică? A? Ia spune?

– Ia du-te și tu în mă-ta, zise deodată Vatică, încercând să scuture de pe umerii săi brațul lung al celuilalt...

Era tot ce se știu de drumul făcut de fata lipoveanului în după-amiaza acelei zile, când plecând de la surata-sa Ilinca lui Moromete în loc s-o ia spre casă, o luase în neștire spre pădure și cum trecuse peste pod, și cum se auzise tropăitul cailor lui Ștefan și cum ea o luase pe urmă de-a lungul apei, trecând când de-o parte când de alta a malurilor râului. Fusese văzută de sus din grădinile oamenilor. Iar de la gârlă, din locul unde se prinde pește și mai erau și alți băieți și fete, plecase înaintea lui Ștefan și o luase de astă dată prin pădure și nu pe marginea râului, de unde venise.

Dar nu se întorsese atunci în sat, ci abia târziu de tot, spre seară, fusese văzută din nou pe ulița de pe pod... Acasă mama n-o întrebă nimic, dar o întâmpină mai tăcută decât întunericul care se lăsase. Fata însă n-o luă în seamă, aprinse focul în vatră, puse de mămăligă, apoi se duse la fântână după apă proaspătă și în drum se opri în dreptul unei porți, fără să lase toarta căldăroiului din mână. Acolo șopocăi ceva cu o fetiță, repede să n-o audă cineva, după care se întoarse acasă și se așeză pe vatră. Nu-i păsa ei de aceste tăceri din casă, fiindcă o tăcere voită, e mai slabă decât una adevărată și ea tăcea fiindcă chiar n-avea în seara

aceea ce vorbi cu maică-sa. Ori, maică-sa, dimpotrivă, alesese tăcerea ca să poată opri urletele care i-ar fi ieșit din gât dacă ar fi deschis gura, și păruiala pe care i-ar fi tras-o fetei ca urmare. Ori, tocmai asta era, cum să mai păruiești o fată care a trecut de douăzeci de ani? Cine poate să-ți spună dacă mai faci bine purtându-te cu ea ca și când ar avea tot paisprezece?!

Fetița cu care vorbise Marioara în întuneric se urni de lângă poartă și o luă la fugă pe uliți. Ieși la șoseaua mare și în curând ajunse în dreptul unei porți, unde se opri și strigă:

– Țață Ilinco!

Ilinca lui Moromete ieși în pridvor și întrebă în noapte:

– Cine e la poartă?

– Vin' până aici, țață Ilinco, vreau să-ți spun ceva.

Și când Ilinca fu la poartă ea îi șopti:

– Țață Ilinco, m-a trimes țața Marioara să-ți spun să-i spui lui nea Niculae să se ducă în seara asta pe la ea să-i fluiere la poartă, că vrea să-i spună ceva.

Vorbise dintr-o suflare. Și mai mult nu spuse, se întoarse și dădu dosul acasă, să nu fie cumva băgată de seamă și lipsa ei și păruită de maică-sa, așa mică cum era...

XVIII

Pe Niculae însă se grăbise să-l cheme, înaintea Marioarei, Ileana lui Costică Roșu, preoteasa din Balaci, care venise pe la părinți de vreo câteva zile, fiindcă la ea se spoia. Prietena căreia ea îi povestise cu șase-șapte ani în urmă ce se întâmplase lângă fântâna albă de la Șanea în coverga de pe lotul Moromeților, se măritase și ea între timp și făcuse copii, de altfel ca și preoteasa. Neavând timp, Ileana lui Costică Roșu trimisese după ea și așa află că venise în sat Niculae.

– Ia spune, fă, zise ea, cum arată? Că de-atunci nu l-am mai văzut, s-a schimbat?

Ba îl văzuse de multe ori, mințea...

– Nu s-a schimbat neam, răspunse cealaltă, tot așa e cum îl știi, numai că s-a făcut și el mai mare. Dar nu cine știe ce!

– Tot așa e tuns?

– Tot așa.

– Și ce spune lumea, s-a însurat?

Prietena răspunse că lumea nu prea știe, numai unul de pe la vale, alde Voicu Iancu, ar fi vrut într-o vreme să i-o dea pe fi-sa aia mare, Afrodita, care era studentă pe undeva. Nu învăța ea prea bine și tat-său zicea că ar fi mulțumit s-o vadă învățătoare pe-aici prin sat, dar pesemne că nu credea nici el și de-aia i-ar fi plăcut s-o ia Niculae, s-ar fi dus după el la raion și ar fi scăpat de ea, că mai avea două. Când îl întâlnea pe tatăl lui Niculae pe drum își scotea respectuos pălăria și, după ce spunea că are marea onoare să-l salute cu toată cinstea și considerația pe domnu Ilie Moromete, îl întreba ce mai face băiatu-ăla al dumitale, că nu l-am mai văzut de anul trecut... Pentru ca pe măsură ce însurătoarea dorită de el se îndepărta din ce în ce mai mult de casa fetelor lui, acest respect să se răcească și în locul lui să apară un fel de dușmănie vinovată, amestecată însă cu un soi de tristețe răcită, ca o dimineață de toamnă despuiată de frunze. Ar fi fost bun Niculae, băiat cu ceva carte, cu funcția lui (oricare ar fi fost, acolo la Pălămida, numai leafă să i se fi dat), le-ar fi făcut o casă cu mobilă bună de cireș, și ar fi intrat amândoi în rândul lumii...

– Va să zică nu s-a însurat, spuse preoteasa, și cum aș face eu, bia, adăugă folosind această expresie pe care o foloseau mai ales fetele între ele și mai puțin sau deloc muierile, semn că în clipa aceea Ileana lui Costică Roșu era stăpânită fără doar și poate de amintirile ei de-atunci, să mă întâlnesc cu el și să nu afle nimeni? Să stau și eu nițel de vorbă cu el!

– Păi asta numai seara, zise cealaltă și avu o astfel de voce plină de preveniri încât Ileana trebuia să înțeleagă că dacă era adevărat că numai așa se putea, era cu atât mai rău dacă totuși se afla ceva, fiindcă ziua, treacă meargă, dacă te vede cineva că intri într-o casă, dar seara, adică noaptea, nu se mai putea spune că te-ai dus și tu cine știe de ce. Seara acest cine știe de ce se schimba în „știe ea de ce" și n-aveai ce să mai zici.

– Ei, și nu poți tu să faci să nu mă vadă nimeni?! se miră Ileana.

Cealaltă repetă atunci că numai pe întuneric se putea și spuse și cum, o ducea mai din vreme pe la Stela lui Jugravu și sta acolo până se întunericea, până nu mai băga nimeni de seamă dacă a ieșit de-acolo sau nu. Și se ducea ea pe urmă după Niculae să-l cheme.

– Dar dacă nu vrea să vină? mai zise ea.

La care Ileana dădu un răspuns care nu se potrivea deloc cu ceea ce povestise ea despre Niculae cu ani în urmă:

– Lasă că vine el!

Adică știe ea ceva care o îndreptățește să nu se îndoiască de puterea pe care această chemare avea s-o aibă asupra lui.

Într-adevăr, când auzi cine îl cheamă, Niculae se uită cu ochii mari la muierea care trecuse după-amiază pe la poartă și murmură uitându-se uimit la ea: „Bine, spune-i că am să vin!"

Cele trei muieri aranjară astfel lucrurile încât să se poată spune că Niculae dăduse cu totul întâmplător peste ele, el căutându-l de fapt pe Jugravu, care era plecat la gară pe șantierul aviatic și venea târziu acasă cu vreuna din căruțele care așteptau „trenul de doispe", de miezul nopții.

– Ei, spune, Niculae, zise gazda, Stela lui Jugravu, cu o uimire care îi sticlea în ochi, ce zici tu de Ileana cum ajunse ea preoteasă?

Ce zici tu, adică, mai însemna întrebarea ei, cum veniră de trecură anii și nu că îmbătrânirăm, dar uite că ne măritarăm, făcurăm copii și numai tu rămăseși neînsurat, cu toate că pentru un băiat asta nu e totuna cum e pentru o fată, dar oricum, e atâta vreme de când ar fi trebuit și tu să rămâi în rând cu fetele de seama ta...

– Ce să zic, răspunse Niculae, îmi pare bine.

Dar vorbise ca și când Ileana n-ar fi fost de față și Niculae se uită chiar în pământ. După ce răspunse avu apoi unul din gesturile de pe atunci pe care fetele i-l cunoșteau, gest de copil care nu știe încă să dea din amândoi umerii în semn de manifestare plină a unei gândiri sau simțiri mature, ci numai dintr-unul, în mod spontan, plin de rezervele pe care un băiat neștiutor le are în sine și care constituie deocamdată singura lui avere: nu se știe, dar nici nu-i pasă.

– Ia uite cum dă din umăr, zise tânăra muiere minunându-se, și avu ea însăși în aceeași clipă același farmec ca și el, cu deosebirea că îl chema parcă pe Niculae la judecată: ce făcea el în acest timp, unde îi era gândul și ce înțeles avea pentru el tinerețea, dacă nici acum el nu știa ce să facă cu ea?

– Uită-te, mă, și tu la ea, Niculae! se minună mai departe Stela Jugravu, ce stai cu capul în pământ?

Ca și când tinerețea aceasta era chiar Ileana, chiar dacă era preoteasă, și trebuia măcar să apuce ce-i scăpase altădată. Niculae se foi pe pat într-o parte și alta, își ridică fruntea și se uită spre fereastra neagră în întunericul de-afară. Zise:

– Într-o zi vine la raionul de partid un om care ne spune că vrea să-l ajutăm să se facă și el tractorist. Avea palton bun pe el și era așa, ras și cu cravată. De ce vrea ăsta să se facă tractorist?! O fi fost la canal... Ce meserie ai dumneata? îl întrebăm noi.

Aici Niculae se uită în jurul lui la cele trei muieri din odaie care stăteau pe-un pat și el pe celălalt și începu să râdă behăind ca un ied, cu ochii sticlind și cu nasul lui mic albindu-se ca o piatră spălată îndelung de apele unui râu:

– He, he, he! He, he, he! Erea popă! He, he, he! Vroia să se facă tractorist! He, he, he!

– Aoleu, Niculae, se văită deodată cealaltă muiere, prietena preotesei, ce bătaie ți-ar trebui ție!

– Păi l-au mai bătut pe el o dată oamenii, zise Stela lui Jugravu, cu un glas care arăta că dacă atunci când i se întâmplase lui Niculae acest lucru îi păruse rău, acum își spunea că bine i-au făcut.

– Și ce, mă, dacă vrea să se facă tractorist! zise iar prietena Ilenii.

Adică de ce râde el de un lucru care nu era de râs...

– E bine că au ajuns preoții să-și lase patrafirul și să se urce cu d-alde voi pe tractor?

Niculae râse din nou, dar fără să mai behăie.

– Mă auzi pe mine că zic că e bine?! zise el. Sau ești ticnită?

Muierea avu o mișcare de dare înapoi ca și când ar fi fost împinsă în piept cu un pat de armă. Își pierdu glasul și câteva clipe se așternu o tăcere stingheritoare.

– Atunci de ce râzi? zise gazda.

– Da' ce vrei să plâng?

– Să nu plângi, dar nici să nu râzi, Niculae!

Stela lui Jugravu părea mai puțin simțitoare la soarta preoților, gândea doar că nu e bine, și că nebinele ăsta nevenind de la ea atunci nu-și spărgea capul să vadă ce și cum. Niculae însă stricase cu râsul lui ceva și zadarnic o luară iar de unde se întrerupseseră. Vorbele nu se mai lipeau așa de bine de lucrurile despre care vorbeau și să se topească în ele, pluteau prin odaie fără folos, cu toate că timpul trecea; se apropia ceasul când Jugravu trebuia să se întoarcă de la gară și nu trebuia să-și găsească muierea așa târziu stând la taclale cu altele; în plus, cu atât mai ciudată i-ar fi părut prezența lui Niculae al lui Moromete la el acasă.

– Fiindcă acuma trebuie să ținem noi biserica, zise prietena Ilenii, înainte o ținea statul.

– Ți se părea ție, zise Niculae, tot noi o ținem și pe preoți tot noi, dar prin buzunarul guvernului. De unde crezi tu că avea guvernul bani?

Muierile însă n-aveau gândul la istorii de felul ăsta și nu mai zise nici una nimic, de unde cineva ar fi putut crede că răspunsul lui Niculae le-ar fi convins.

– Și ce faci tu, Niculae, acolo la raion?! îl întrebă acum chiar Ileana.

Rămăsese aproape neschimbată fata lui Costică Roșu, ba s-ar fi putut chiar spune că acum arăta mai fată ca atunci, numai că era mai bine îmbrăcată, purta o rochie de culoarea crinului, în pantofi de vară fără tocuri, cum era moda pe atunci, și cu părul ei negru, bogat, strâns într-un coc care o făcea să semene cu o tânără învățătoare care înțelege să rămână bine îmbrăcată și îngrijită, în ciuda faptului că va trebui de-aici înainte să trăiască la țară; asta n-avea nici o importanță, fiindcă și la țară e viață, numai dacă nu te apuci să umbli și tu murdar și să începi să miroși a sudoare de vită, sau a cocenii pe care îi mănâncă ele; nu că ar fi un miros urât, dar atunci care e mirosul tău, de om?

– Ce să fac, zise Niculae, tai și eu frunză la câini!

– Ce vorbă ai și tu, zise Stela lui Jugravu. Îi e drag omului să te asculte.

– He, he, he, behăi Niculae iar, he, he, he!

Și nu mai zise nimic, să spună adică ce găsea el de râs în reprosul deloc glumeț al muierii.

– Și barim voi sunteți mai ceva decât un popă? zise prietena Ilenii. Ori tot popa o să vă îngroape și pe voi?

– De ce popa, zise Stela lui Jugravu, pe ei îi îngroapă fără popă.

– Uitasem, zise cealaltă. Și copiii tot nebotezați îi cresc.

– Ia spune, Niculae, reluă Stela lui Jugravu, așa e cum se aude, că Ouăbei a ajuns director mare?

– Ce director? zise Niculae.

– Păi nu știi, tu trebuie să știi!

– Altă treabă n-am, răspunse Niculae.

– Da' ce treabă ai tu, mă, zise prietena Ilenii, că văz că aia nu, ailaltă nu, de însurat nu te însori, ce răilor e în capul ăla al tău? Uite cum tace ca un mut... Tu îi vorbești și el nici n-aude!

– Numai cu alde tată-său, bia, stă el de vorbă, zise Stela lui Jugravu părând că se minunează iar de felul de a se purta al lui Niculae. Când vine pe-acasă îi vezi adunați pe toți în pridvor...

– Dar Ilinca de ce nu se mărită, Niculae? zise prietena Ilenii. Ce așteaptă, s-o ia prințul, sau pe cine?

Niculae rânjii:

– Care prinț? Prinții...

Avea aerul că știe el și despre prinți lucruri și mai vesele decât despre preoți petrecute tot pe-acolo pe la raion, dar nu mai vroia să povestească nimic, păstra adică numai pentru sine aceste lucruri de care muierile nu râd cătuși de puțin! Prinții, de pildă, lor le plac și de-ăștia, chiar dacă n-au auzit de când sunt ele să fi luat vreuna unul de bărbat, sau măcar să-l fi văzut cum arată la față.

– Ea e mai mare ca tine, Niculae, sau e mai mică?

– Cine, bia?

– Ilinca.

– E mai mare cu un an! zise Niculae.

– Auzi, e mai mare, ce-o fi așteptând...

– Se mărită în toamnă, zise Stela lui Jugravu, a găsit un băiat de la aerodrom, cică e subofițer... Așa e, mă, Niculae?

– Așa o fi! zise Niculae cu aerul unui fumător, cu coatele pe genunchi, dus pe gânduri, cum arată toți acești băutori de fum în clipele lor de părăsire...

Niculae însă nu fumase niciodată și nu fuma nici acum.

– Parcă el știe, zise prietena Ilenii, îi pasă lui de soră-sa cum îmi pasă mie de vara trecută.

– De ce să nu-i pese, îl apără gazda, e soră-sa, dar așa e el, îi e lene să deschidă gura... Ia să intre acum aici alde Costache al Joachii!

Niculae se uită cu o mișcare cu totul discretă la ceasul de la mână, gest învățat la oraș, dar nu apucă să vadă ce oră e că prietena Ilenii îl și împunse:

– Sigur, acuma vrea să plece, se uită la ceas, nu mai vrea să stea de vorbă cu noi!

– Vorbim duminică, răspunse Niculae absent, uitându-se într-o parte cu un surâs uitat în colțurile gurii, dar fără să arate că ar fi chiar grăbit să plece.

– Așteptă și el să rămână singur cu Ileana?

– Uite al răilor ce colțat e! se miră prietena Ilenii, fără să dea însă vreun semn că ar avea de gând să se ducă. De ce duminică, mă, acu ce treabă ai?

Asta o auzise Niculae în familie, spusă odată de taică-său, să vorbești adică în ziua când tot n-ai ce face, și nu în celelalte zile, când trebuie să muncești, ca de obicei tocmai el se găsise să spună un asemenea lucru, care făcea din orice zi de duminică, chiar când nu vorbea, fiindcă revenind în felul lui de-a fi de altădată revenise și cu năravurile: treburile pe care punea el mâna mai bine le-ar fi lăsat așa, să le facă Ilinca sau chiar Catrina; mai mult le încurca, le lăsa neisprăvite și se pomeneau cu el că se ducea nu se știe unde și nu se mai întorcea decât seara.

– Vrednici vă găsirăți voi toți ăștia ai lui Moromete că n-aveți timp de vorbit decât duminica, reluă prietena Ilenii văzând că Niculae nu răspunde. De-aia fugiră ăia trei de-acasă, și cu tine al patrulea, că vă plăcură să munciți!

– Cine ți-a spus ție că am fugit? zise Niculae.

– Dar ce-ați făcut, n-ați fugit?

– De ce, zise Niculae. Am mers încet!

– Aoleu, se văită iar tânăra muiere, o să ajungeți bine, mă! Am auzit că Paraschiv e pe moarte și tat-său habar de grijă, să se ducă și el pe la el la spital să-l vază.

– Nu se mai moare acum de oftică, zise Niculae, mi-a scris o scrisoare, i-am trimis niște bani...

– Și Achim ce face la București, Niculae? îl întrebă Stela lui Jugravu cu un glas din care puteai să înțelegi că Achim era cam de seama ei și că îl cunoscuse bine când fusese fată.

– Ce să facă, lucrează acuma în comerțul de stat.

– Și are leafă?

Era o îndoială în felul cum întrebase, ca și când statul n-ar fi putut decât să-l pună pe Achim la corvezi și în schimb să nu-i dea nimic. Niculae se îndoi și el:

– O fi având, de unde vrei să știu eu, că nu m-am dus să-l controlez.

– Păi nu e, mă, frati-tău, fire-ai al răilor, își ieși prietena Ilenii din țâțâni, și întinse o mână, o înfipse în umărul lui Niculae și cu cealaltă începu să dea în el, cu o sete ciudată, scrâșnind din dinți.

Niculae nu se apără și începu să râdă, ca și când loviturile, altfel date cu toată puterea, l-ar fi gâdilat. Atunci muierea întinse mâna să-l apuce de păr, dar el, dându-se într-o parte cu o mișcare rapidă, ca de șopârlă, se feri și îi puse mâna în piept, nimerind drept în sânii ei bogați. Odaia se umpluse de gâfâitul muierii, nu se sinchisea de obstacol și se lupta mai departe năvălind asupra lui cu toată greutatea trupului, brusc sălbăticită și mereu cu ghearele țintind să i le înfigă în cap.

– Dacă nu-ți smulg eu ție părul ăla așa mic cum e...

Dar se potoli la fel de brusc cum se pornise și reveni la locul ei.

– Fii mă, serios, Niculae, zise acum muierea cu un glas așezat, că te întrebăm și noi să știm! Am auzit că nevasta lui Nilă a venit pe-acasă pe-aici cu copilul după ea, ca să-i dea alde tac-tău partea lui Nilă de pământ. Și că nea Ilie ar fi gonit-o! Așa e?

– Așa e, ce-l mai întrebi și tu, zise Stela lui Jugravu, l-a auzit al Tinchii că era pe la ei: „Du-te, creștino, și vezi-ți de treabă, cine ți-a spus ție că Nilă are pământ pe-aici? Am dat eu cuiva pământ și l-am uitat pe Nilă?!"

– Aoleo, ce i-aș mai fi făcut eu în locul ăleia! amenință prietena Ilenii, după ce că a murit, săracul Nilă, pe-acolo pe front, alde Moromete nici măcar să zică și el că i-a lăsat fi-său un nepot, să-i dea și el noră-sii nu zic trei pogoane, cât avea dreptul, ci barim unul! Vrea s-o facă pe Ilinca cocoană!

Niculae înclină capul și aprobă în felul lui taică-său subțirel și ironic:

– Păi o face!

– Nu vezi, bia, că el nu știe nimic, îți răcești gura degeaba, zise Stela lui Jugravu.

Și se lăsă iar o tăcere, care de astă dată se lungi destul pentru ca în clipa când oricare dintre ele ar fi deschis gura, să poată să spună că e târziu și că era timpul să se ducă fiecare la casa ei. Dar nu spuse nici una nimic, ca și când, ehe, mai era destulă vreme să rămână Niculae cu Ileana în odaie. Până se făcu miezul nopții și preoteasa trebui să se ridice ea cea dintâi și să plece. Se vede că renunțase la gândul că ar mai fi timp să rămână în seara aceea singură cu el, dar asta nu însemna că nu mai erau seri și că îi păsa ei de nu mai putea de ce-or să zică cele două când or s-audă spunând ceea ce avea să-i spună:

– Bine că te văzui, Niculae, zise ea luând-o spre ușă, bine că stai mai mult pe-aici... O să stau și eu vreo săptămână... Apoi adăugă ceva menit să nu fie înțeles decât de el: e vreme frumoasă, nu mai plouă să te ia pe dedesubt...

Adică, dacă își mai aducea aminte de nopțile când el o aștep-tase în vale la pod și ea ieșise la el în grădină în timp ce de sus ploua așa de grozav, să vină iar acolo, fiindcă de astă dată ea o să iasă și pe vreme bună, nu-i mai era frică de părinți ca atunci.

Și nu mai aștepta răspunsul lui, zise la revedere și ieși.

Acasă, Niculae tocmai se pregătea să adoarmă (de prin iunie tatăl se culca și el ca toată lumea afară, în pridvor) când o văzu pe Ilinca intrând încet în întunericul din cameră. Se așeză lângă el pe scaun.

– Niculae, zise ea, nu ți-am spus, mă, că Marioara lui Fân-tână a trimes pe cineva pe seară, după tine?

– Da, mi-ai spus, zise Niculae. Și?

– După ce ai plecat tu, a trimes iar pe cineva. Nu te-ai dus la ea.

– Nu.

– Păi de ce?

– De ce, de ne ce, nu m-am dus, răspunse Niculae după un timp care se scurse liniștit în tăcerea nopții. Dar de ce? zise el la rândul lui.

– Păi, zise sora cu o voce șoptită și cu glas mut, ca sub apăsarea a ceva mare la care n-aveai ce să mai faci, sunteți în vorbă de-atâta vreme, a venit și ea azi pe-aici și tu nici nu te-ai uitat la ea. Mi-e milă și mie de ea, că... Treaba ta, faci ce știi, reluă Ilinca. Nu-mi place să mă amestic, nu știu de ce o fi trimes vorbă, dar mie la prânz mi-a spus că mai bine se omoară decât să crezi tu că se ține de tine. Dar o fi vrut și ea cine știe ce să-ți spună la poartă. Te dureau picioarele dacă te duceai?

– Ia întinde-o de-aici, zise Niculae, drept orice răspuns. Hai!

XIX

Și își trase pătura peste cap și închise ochii să adoarmă. Știa ce vine și nu mai putea de bucurie: i se făcea lumină sub ochi ca și când ziua ar fi luat-o iar de la cap. Dar era o lumină și o zi mișcătoare și nu neapărat aceea care tocmai se încheiase. Nu era o părere, se uita plin de uimire la oamenii și lucrurile care își vedeau de mersul lor ca într-o viață adevărată, scăldați adesea în culori niciodată văzute pe pământ, totuși întâlnite undeva, fiindcă nu se mira de ele. „Că el vede așa niște chestii înainte

să adoarmă, spunea Iosif pregătindu-se să-și îndoaie de râs trupul lui ca un pălimar, dar adesea uita de această intenție (de a râde) și prins el însuși de cele ce spunea numai trupul își făcea mișcările lui de rupere, în timp ce gura îi dădea înainte... Odată a văzut un cal prin sălcii, cu frâu la gât și și-a întors gâtul la el și a făcut hi-ha-ha (și aici Iosif imitase așa de bine cum făcea un cal, încât unul care era înăuntru în clădirea comitetului a pretins mai târziu că s-a dus la geam și s-a uitat în curte și a fost foarte mirat că n-a văzut ce credea el, adică vreo gloabă intrată cine știe cum pe poarta rămasă deschisă). Și Moromete a sărit de pe pernă și s-a izbit cu capul de patul lui Zdărăboajă de deasupra. L-a sculat pe-ăla din somn, ho, ho, ho... Să spună și Zdărăboajă când a auzit bufnitura, nu-i așa, Zdărăboajă?!... Altă dată, a văzut Moromete o poiană cu muieri goale la el la Siliștea, la marginea pădurii, jucau singure, fără fluier și a doua zi și s-a dus acolo să vadă ce era și a găsit iarba uscată, așa ca un cerc!..." Lui Iosif i se păreau toate acestea niște lucruri atât de năzdrăvane, încât toată ființa lui de zbanghiu se cutremura de încântare povestind, el care dormea ca un buștean fără nici un fel de vedenii și se trezea dimineața vesel îndată ce deschidea ochii. Era primul căruia i se auzea gura și care sărea jos din pat, în ciuda staturii lui mari, în timp ce alții, printre care și Niculae, se sculau nu totdeauna bine dispuși, istoviți de odihna care le dezgropase în timpul nopții oboseala ascunsă în timpul zilei prin comunele pe unde de cele mai adeseori treceau străbătând zeci de kilometri pe jos... Bineînțeles că nu credeau nici ei o iotă din cele spuse de Iosif, gândind însă în același timp că ceva trebuie să fi fost, că nu putea el Iosif să le scoată pe toate din cap... În casa în care își aveau dormitorul lor comun găsiseră la un moment dat o carte rătăcită de proprietarul ei printr-un fund de dulap și Iosif o luase și se întinsese cu ea deasupra pieptului, foarte grav, s-o citească. Fusese un moment ciudat, care le arătase la toți că Moromete ăsta avea el tot dreptul să vadă

sub pleoape ceea ce vedea și că degeaba râdea Iosif de el, fiindcă aici nu era de râs, ci de scos căciula din cap și salutat Moromete ca pe unul care avea și alte merite decât ei. Iată ce se întâmplase. Cu gura puțin întredeschisă de o spaimă care îi îmbrobodea fruntea, Iosif silabisea din cartea aceea și nu izbutea, după cum povesti el, să treacă nu numai de prima pagină, dar nici măcar de primele cuvinte și îl apucase frica să nu se fi zăpăcit de cap din pricina atâtor lecții pe care le ținea cu ei tovarășul Enache, unde e drept că el dormea cu ochii deschiși, dar tocmai asta era, să nu i se fi întâmplat ceva cu creierul și să ajungă ca nelumea... „Mă, Moromete, zisese el, ia vin încoace! Tu înțelegi ce scrie aici?" Niculae se apropiase și se uitase și chipul lui rămăsese neschimbat, dăduse din umeri și răspunsese: „Sigur că înțeleg, că doar nu sunt chior". „Titlul îl înțeleg și eu, spusese Iosif (și el citise fără îndoieli, deși prima literă *e* avea o liniuță deasupra, *è*, ceea ce, după câte știa el, nu trebuia să fie, *La mère,* adică la mere, la cules de mere pesemne...) dar, spuse Iosif, mai departe, mai încolo mi se produce așa o încurcală înaintea ochilor și nu mai înțeleg nimic." „Ba cum să nu, de ce să nu înțelegi, răspunse Niculae, uite să-ți citesc eu, ține cartea la tine", și Niculae începuse să citească foarte firesc, deși cu oarecare poticniri, niște cuvinte care, ce e drept, nu semănau chiar cu cele din vorbirea obișnuită, ci erau doar mai frumoase, așa cum sunt ele în cărți, când se începe o povestire lungă. Pe urmă Niculae îl bătuse pe Iosif pe umăr și îl liniștise: „Nu e nimic, o să-i raportăm noi tovarășului prim-secretar că ești cam surmenat și să-ți dea un concediu să te mai duci și tu pe-acasă, să te mai recreezi. Sunt sarcini mari aicea și nu e ușor să le faci față". Asta a fost una din figurile bine plătite de Niculae, mai ales că unul din activiști care și-a dat imediat seama că e vorba de o carte într-o limbă străină și din care Moromete citise traducând, l-a sprijinit cu multă îngrijorare zicând că nu e bine că Iosif mai stă acolo în pat și nu se duce imediat să-l consulte

doctorul Ivănescu de la spital... Oboseala creierului nu e de glumă, adăugă activistul, cunoaște el un caz la Buzău cu un lector de la școala de partid, unul Diaconescu, foarte bun tovarăș, care într-o zi a căzut în genunchi în timp ce citea ceva despre economia politică, i se înmuiaseră picioarele. Dar nu era de la picioare, ci de la creier, că picioarele cu creierul devine de sunt în legătură și asta era... S-a internat în spital... E o situație grea... Se întâmplă... Dar sperăm că nu e grav și că o să te întorci curând iar în mijlocul nostru, tovarășe Iosif... Mai curios a fost faptul că pe urmă tocmai el, Iosif, care râsese atâta pe seama lui Niculae, după întâmplarea asta a umblat câteva zile supărat pe toți care fuseseră atunci de față în dormitor.

XX

Niculae se foi în așternut și deschise ochii. Nu-i plăcea ce vedea sub pleoape (era porcul care intrase în grajdul cailor și grohăia la ei cu râtul în sus, disprețuitor și familiar, parcă ar fi vrut să-i întrebe: ei, cine sunteți voi, sunteți cai, ei și ce dacă sunteți cai, care e deosebirea dintre mine și voi și în general dintre mine și restul lumii, nici una!) și se întoarse pe partea cealaltă, și își aranjă altfel palma sub obraz ca să nu mai apară ceea ce nu dorea. Într-adevăr întunericul se despică încet, asemenea unei perdele, și înaintea lui se întinse o uliță a satului care ducea spre vii. Da, asta era ceva în care puteai adormi ca la cinci ani, iată lumina soarelui cum scaldă drumul și totul zace în liniște și nemișcare. Cunoștea această uliță cel mai bine, ani de zile mersese pe ea, iată gardul negru al lui Gavrilă, cu ulucile neregulate, pe urmă poarta mare a lui Ion al lui Iacov, unde sta nașa... Nașa asta îl adusese odată în brațe când mergea jumătate în picioare jumătate de-a bușilea, și mama povestea că rămăsese o taină pe unde putuse el să iasă din curtea închisă și să ajungă tocmai pe ulița aceea... Înnebunise când văzuse că nu mai era pe prispă (și cum se dăduse el jos de pe ea și nu

căzuse) și a ieșit la șosea și a început să alerge când într-o parte când în alta, strigând zadarnic pe la curțile vecinilor. Dar nu-i răspundea nimeni, fiindcă satul era pustiu, toată lumea era la secere... Se aprinsese cămașa pe ea de spaimă, nu era nicăieri și îi trecuse prin cap să nu fi căzut în vreun gropan și să se fi înecat... Atunci a auzit niște ropote de cai dinspre ulița aceea și s-a liniștit, fiindcă l-a și văzut strivit sub copite și și-a zis că acuma gata, copilul ei e mort și i-a și trecut prin cap de unde să facă rost să cumpere niște pânză să-i facă o cămășuță pentru înmormântare... A luat-o spre ulița nașei și când l-a văzut în brațele femeii, cu mâinile încolăcite de gâtul ei, abia atunci i s-a făcut rău și a leșinat în mijlocul drumului, fiindcă presimțirea ei n-o înșelase, aflase pe urmă că într-adevăr caii aceia trecuseră peste el sub ochii îngroziți ai nașei, care taman venea de la fântână cu o căldare de apă și îl zărise pe sub burțile lor. Ca să vezi, că și vitele astea, cât sunt ele de mari și aleargă de zici că nu le mai poate opri nimeni, văd și ele ceva când dau de-un copil și îl feresc...

Un om ieși dintr-o curte și o luă înainte pe uliță cu spatele întors la Niculae, un spate lat ca o ușă și un fund și mai lat, încins cu un chimir peste un brâu roșu, cu vestă și cu pălărie în cap. Mergea liniștit pe lângă uluci, și nici nu se uita îndărăt. „Cine p... mă-sii o fi și ăsta?! se miră Niculae chicotind. Întoarce-te, mă, să te văd și eu, fi-ți-ar fundul al dracului", dar omul nu vru să se întoarcă, își văzu de drum înainte cu același mers egal până pieri la capătul uliței, se topi la răspântia de unde porneau atâtea uliți că Niculae nu le învățase încotro se duc nici până acum, știa doar că la stânga una da spre măgură și măgura spre vii, unde pe-aproape se afla cimitirul satului, iar cealaltă spre ulița Alboaicii. He, făcu Niculae văzând că deodată îi apare în fața ochilor vâlceaua plină de sălcii care tăia viile și se pierdeau în zarea îndepărtată unde se aflau Pământurile. Fiindcă ghicise unde îl duce gândul, la Marioara, și parcă o

vedea pe ea, ca și pe Stela lui Jugravu... „Ale dracului muieri, ce-or fi având cu părul meu! Noroc că mie îmi place să-l tai scurt, nici măcar n-au de ce să apuce..." Dar Marioara nu apăru, vâlceaua rămase pustie și verde, adormită sub cerul alburiu de vară, cu sălciile plângătoare aplecate peste curgerea subțire a unui pârâu cu apa așa de limpede că ar fi fost bună de băut dacă totuși nu s-ar fi spus, nu se știe de către cine, că înainte de a ajunge printre vii undele lui cristaline treceau pe undeva pe sub iarba șerpilor și că erau otrăvite... „Ei, zise Niculae, hai să te văd, ce vreai de la mine, arată-te la față și spune-mi ce-ai de spus... Că văd că te ții de mine de ani de zile și până și pe Ilinca o găsi mila de tine că suntem în vorbă... În care vorbă? De când ești tu în vorbă cu mine? De-atunci? He! Asta e bună! Să nu zici tu că d-aia nu te-ai măritat tu până acuma că ți-am spus eu vreodată măcar vreun cuvânt din care să înțelegi că trebuia să mă aștepți... Ți s-a năzărit că eu aș fi bun de bărbat pentru tine și ți-a intrat în cap chestia asta... Cred și eu... Să mă însor eu cu o proastă ca tine... Cam ghicești tu ce-o să fie mai târziu, să pleci din sat și să ajungi pe unde o să ajung eu, poate chiar la București, să nu mai dai cu sapa... Crezi că dacă te uiți la mine și-ți curg lacrimile, nu mai pot eu de lacrimile tale, mai bine te-ai mărita și ai lua un *aliat* de pe-aici, ai încheia socoteala... Ei, ia arată-te să te văd... Cred și eu, nu-ți convine când ți se spune în față, lasă că dacă eu nu vă cunosc pe voi, atunci nu vă mai cunoaște nimeni, ca și Ileana... Ileana barim m-a iubit și am iubit-o și eu pe ea... Nici nu mai simțeam apa că era fierbinte, cum îmi ținea ea piciorul sub braț și mi-l spăla și se lipise de mine... O, ce dor mi-a fost de ea, a fost prima fată care mi-a plăcut și mie... Îmi bătea inima de mă înecam când vedeam cumpăna fântânii de la Șanea ridicată cu greutățile în cer și stând așa, cu ciutura înecată în adânc... Era ea, venea la mine și stam jos în covergă pe tunica mea și ne luam obrajii în palme și ne sărutam până

se învârtea coverga cu noi... Mi-a fost foarte frică și ea n-ar fi trebuit să plece în ziua când s-a întâmplat, ce puteam să fac, așa a fost... Dar nu-i aduc nici o vină, cum să-i fi cerut eu să înțeleagă când nici eu n-am înțeles... Puțin îmi pasă cum se întâmplă cu alții, dar mie îmi venea de fiecare dată să leșin că nu mai vream pe urmă nimic decât să mă uit de-aproape în ochii ei... Nu-mi venea să cred că o fată are în ea pe dracu, când o vezi de-aproape cum i se zbat genele și mâna ei îți umblă pe gât și îți vâră în neștire degetele pe sub nasturii cămășii... Nu trebuia ea să plece atunci și să mă lase singur în covergă... Că eu n-aveam nimic cu ea, ar fi putut să-și dea seama... Adică n-avea de ce să-și dea seama, dar ar fi fost așa de bine dacă nu pleca, cu toate că, dacă e să mă gândesc drept, nici n-o mai vedeam, așa de... Da, chestia aia nu pot s-o uit, m-a trecut sudoarea rece de trist ce eram... Și nu știu de ce... După zile întregi când ne vedeam, a patra sau a cincea zi, nu mai țin minte, nu mai i-am dat drumul din brațe și nici ea mie și atunci s-a întâmplat... A fost o zăpăceală, și ea a început așa să țipe încet și să mă sărute orbește... De fapt zăpăcită era ea, îi sufla gura foc, stătea cu fața în sus, cu capul dat puțin pe spate, cu ochii pe jumătate închiși și pieptul i se ridica și cobora de ziceai că trage să moară... Mai ciudat a fost că... hm... tocmai în ziua aia eu eram pentru prima dată, de când ne întâlneam, foarte liniștit și numai când am luat-o în brațe și m-am trezit că eram în ea și a început să mă legene rar în sus și în jos mi s-a părut o clipă că amețesc. Pe urmă, vezi, asta e, am simțit întâi că mai bine ar fi fost dacă nu s-ar fi întâmplat, cu toate că în ziua aceea de spălatul picioarelor mi-a fost așa de dragă și aș fi iubit-o așa de tare... Acum nu puteam s-o văd cum mai stă încă întinsă și nu se învelește imediat și din apropierea ei venea un miros ca de iapă, dracu să le ia de muieri, că... Dar Ileana n-avea nici o vină, tare aș fi vrut ca în seara asta să rămân singur cu ea... Nu s-a schimbat deloc, ba parcă s-a făcut... Și

atunci era... Mi-aduc aminte de umerii ei, când i-am dezvelit odată, nici o fată nu cred să aibă umeri așa de frumoși, rotunzi și cu oasele care se îndoiau sub mână și aluneca palma peste claviculele ei dulci și catifelate. Pe câtă vreme tu ce vreai? Nu ți-e rușine? Știi bine că m-ai văzut când eu credeam că nu e nimeni și stam eu singur... N-am obiceiul ăsta, nu puteam să-i sufăr pe băieți la gârlă cum se aruncau în apă goi... Pe urmă umblau cu... prin apă, și vedeai câte unul. Zicea altuia... că ba pe soră-sa, ba pe verișoară-sa... În timp ce în preajma fetelor odată îi vedeai cum se învârtesc ca niște oi capii și nu mai îndrăznesc să spună nimic... Adică unii mai îndrăzneau, se mai culcau pe câte una și se tăvăleau cu ea prin iarbă, dar aia nu prea era fată cine știe ce, era din astea proaste, ca și ei... Dar asta... He! O figură... ești curios să știi cât... Du-te, mă dracului, dacă ar fi așa, te-ai împletici în mers și ai cădea în nas, tâmpitule... Nu că, zău care minte... 'Te mă și te-nsoară, ce mai aștepți, nu, că nu vrea tata să-mi dea pământ, cică să fac întâi armata, da' câți dracu ani ai tu, păi șaisprezece, aoleo, mai ai patru ani până la armată... Și tocmai atunci te-ai găsit și tu să treci, să zic că n-ai văzut nu-mi vine să cred, că doar te uitai drept la mine și te oprisei la trei pași... Iar eu să nu mai vorbesc, cum stam întins sub salcie... De unde să cred eu că la nimiez, pe via noastră, o să treacă cineva... Cine să treacă, lumea stă la masă, mie nu mi-e foame, mâncasem de dimineață și nu vream să mai vin acasă, luasem cu mine teancul de foiletoane de la Cârstache cu *Izgonită în noaptea nunții sau Frumoasa Renata* și vream să citesc până se făcea întuneric... Fiindcă tata n-aștepta să mă vadă că n-am ce face că găsea el ce să-mi dea, ba ca să încarc căruța cu băligar și să mă duc la deal, ba să fac și să dreg, așa că... Cine să dea peste mine la vremea aia? Mai târziu încolo, când trecea soarele pe partea ailaltă, vin oamenii pe la vii și cine are prepeleac m-am uitat eu să nu fie vreunul prin apropiere, că din prepeleac vezi departe... Ce căutai tu

pe-acolo? Că via voastră e spre ăia de la vale și dacă veneai de-acasă n-aveai ce să cauți pe-aici. Când aud iarba foșnind așa ușor, ca de pași de pisică, și când mă uit sar în picioare... am crezut că și tu o să iai la fugă urlând... da' de unde, ca și când m-ai fi văzut că țin în mâini un buchet de viorele, pe care abia așteptai să ți le ofer, poftiți domnișoară, în semn de omagiu și nu... Veselă, fata noastră zice ce mai faci, Niculae?... Ce citești... Parcă citind m-ai fi găsit tu pe mine! Dacă îți fură cineva struguri din vie... Cine să-mi fure... Eu să-ți fur... Ie-te-te! Pe urmă nu că să mă scoată ea în tindă, pesemne nu mai avea altceva în minte decât ce văzuse ea în viroagă că țineam eu în mână stând cu fața în sus și ar fi vrut din față să devină muiere... Noroc că n-am înțeles... Numai la asta vă gândiți, sau dacă hai să zicem că nu vă gândiți, asta faceți, sau hai să zicem că nu chiar așa, dar asta știți și voi bine, că la altceva nu vă pricepeți... Mă duc și eu într-o zi la o covergă să cer apă, că mi-era sete și nu mi-a plăcut niciodată să iau apă cu mine... Nu știu de ce, dar beam apă acasă și la plecare mi se părea că n-o să mi se mai facă mie sete până în seară, ce să mai iau cu mine urciorul, mi-ajungea că trebuia să alerg după Bisisica, mânca-o-ar câinii, bine că s-a dus dracului Achim cu ea la București, o fi belit-o cineva pe-acolo... Și nu trecea mult și mi se făcea o sete de tânjeau mațele în mine și soarele, ehe, era sus... Că pe vremea aia nu făcuse fântâna de la Șanea, și până în Frunzari, unde era o fântână, cum să te duci, că n-aveai cui să lași oile... Noroc că uneori mai trecea câte un om cu căruța și alergam la capătul lotului și-l întrebam ca un milog: ai, mă nene, apă? Și ăla zicea: am, taică, am! Și îți da bota pe marginea căruții, ca la viței și scoteai firul de porumb din găurica ei de lemn și începeai să bei până i se ura omului care se oprise pentru tine că nu vreai tu să umbli cu urciorul... N-am putut să sufăr să duc în mână ceva, când dam cu sapa îmi venea să mor, fiindcă din palme mă apuca, îmi venea să urlu, eu cred

că aici e ceva, fiindcă la armată am făcut carceră, m-au pus să duc o piesă de mitralieră și am dat cu ea în pământ. M-a scos sublocotenentul la raportul colonelului pentru neexecutare de ordin, perfect, grupa e împărțită în cei ce duc în spinare piesele de mitralieră și cei ce nu le duc, de ce să fac eu parte din prima categorie, noroc că au vrut să mă facă ofițer fiind membru de partid, dar altă dată i-am lăsat fetei geamantanul în stradă, găsise cavalerul... Și m-am dus spre coverga aia să cer apă... Când mă uit înăuntru, două dezvelite, nu știu ce făceau acolo, a doua erai tu! Cauți apă și dai de dracu în chip de fată... Cine ți-a băgat ție în cap că ești în vorbă cu mine!? Ți-am spus eu ție vreodată ceva? E adevărat că te vedeam pe-aici de câte ori veneam în concediu și una-două ce mai faci Niculae, ce mai dregi, Niculae, când mai vii pe la Siliștea... Eu abia venisem și ea mă întreba când mai viu... Nu vezi că nu știi nici să deschizi gura și să legi și tu două vorbe? Nici măcar nu știu cum arăți, ești frumoasă, ești urâtă... Cred că ești urâtă, că dacă erai frumoasă aș fi băgat eu de seamă... Ia să te văd..."

De mult pierise vâlceaua de sub ochii lui Niculae și el se răsuci iar și reveni cu fața la perete pe obrazul celălalt... Când se gândea, lumina aceea de sub pleoape se stingea sau se amesteca fără formă, cu spirale și fluvii unduioase pe măsură ce amintirea punea din ce în ce mai mult stăpânire pe el. Acum se făcuse liniște, de-afară se auzea sforăitul rar și regulat al tatălui din pridvor și cântecul întrerupt, ezitant, ca un plâns singuratic de ființă părăsită pe lume al unui greier vârât undeva jos pe după sobă. Niculae chicoti pregătindu-se de astă dată să adoarmă cu adevărat și închizând ochii o chemă pe fată s-o vadă cum arăta ea de fapt, prins de o curiozitate vie și veselă: „Ei, ia să te văd!" Și întunericul se dădu iar la o parte ca un zăbralnic sfâșiat și Niculae văzu un om fumând dus pe gânduri și undeva, mai încolo, pe președintele Plotoagă, făcându-i acestui om un semn imperceptibil cu ochiul. Acela care fuma era Isosică. „Să

spună și tovarășul Niculae, că e de-aici din sat", zise Isosică și își luă țigara din gură și începu să scuipe mărunt pe ea, învăluit în fumul ei albastru, care brusc se transformă în fum de horn, și alături de horn apăru o barză cu picioarele ei ca niște cataligе... „Te-n... mă-tii", se supără Niculae, și alungă barza și se gândi insistent la Marioara lui Fântână, așa cum o văzuse el de dimineață, dar de fapt n-o văzuse, nu-și amintea cum arată. Culorile însă se turburară fără ca să mai iasă ceva din ele, fata nu vroia să apară și Niculae se gândi că peste câteva zile avea să înceapă secerișul și mâine și poimâine trebuia să țină ședințe cu toți cei care urmau să fie mobilizați să ajute la strângerea recoltei, copiii de vârstă școlară, cu cadrele didactice locale, cu președintele Plotoagă, cu Fântână, să stabilească exact și amănunțit cum urma să se macine după secerиș conform situației existente și în general... așa... să-i cam... pe toți ăștia din satul lui... care... hm... să nu creadă ei că... Dar nu mai avu timp să se gândească ce anume nu trebuia ei să creadă și nici să apară Marioara s-o vadă și el cum arăta că începu să respire abia simțit, cum e somnul celor foarte tineri, și adormi fără să mai viseze nimic. Se trezi dimineața în zori, prea devreme, fără să știe de ce, nedumerit el însuși... Dar pe urmă își dădu seama că fusese din pricina gândului că iar o să vină taică-său la capul lui să jupoaie jurnalul și se uită pe geam spre pridvor, nu, de astă dată Moromete dormea și el... Niculae își trase iar pătura peste cap...

PARTEA A TREIA

I

În acel an secerișul începu tot după legile agrotehnice nescrise ale satului, adică îndată după Sân-Petru, cu toate că, după părerea specialiștilor de la raion, grâul era deja copt și trebuia secerat puțin verde, să nu se scuture. Oamenii însă rămaseră la a lor, deși cădeau și ei de acord că așa e, se cam scutură el... Și nu mai adăugau: lasă să se scuture, ce atâta grijă pe voi că se pierde acolo un dublu de grâu la cinci pogoane, mănâncă și păsările cerului, ele nu trebuie să mănânce, să trăiască și ele, numai voi vreți să trăiți? Ele tot sunt bune la ceva, curăță pământul de gângănii, dar voi la ce sunteți buni? Luați lefurile degeaba să bateți drumul pe la porțile oamenilor, păcat de încălțăminte. Și în afară de toate astea, pământul e al nostru, așa că mai duceți-vă și dracului până una alta, îl secerăm noi când credem de cuviință, după agronomia noastră proprie.

În curtea lui Moromete căruța aștepta cu oiștea spre drum, era răcoare, luceafărul strălucea pe cer. Era ora somnului cel mai dulce, cel mai adânc și mai odihnitor, când oboseala care doboară ființa omului seara e dată afară de respirația lui profundă și regulată. Iar această moarte care nu sperie pe nimeni începe, odată cu subțierea cerului și cu sporirea limpezimii stelelor, să-și subțieze și ea stratul gros de întuneric și omul să pornească în zboruri cu neputință de realizat în viața

lui trează și să-și atingă dorinți neîmplinite, să-și vindece răni care îl dor... Corpul începe să geamă, brațele izbesc pe cel de alături peste față într-o răsucire violentă, din pieptul unuia iese chiar un șuierat vesel, un râs singuratic care răzbate din lumea lui tainică. Cei în vârstă nu mai au însă somnul lung. Grijile unei vieți s-au lipit prea tare de ei și odihna lor e mai scurtă.

Cu toate acestea un băiat de vreo cincisprezece ani îl trezi în dimineața aceea pe Moromete. Intră ușor în curtea tăcută, se urcă pe scara pridvorului și se opri în dreptul căpătâiului său. Ilinca și Niculae dormeau în casă cu ferestrele deschise. Era desculț și în izmene, cu cămașa larg desfăcută până la genunchi, fără curea, așa cum arată țăranii în vâltoarea lucrului în timpul verii, să poată munci nestingheriți în mișcări. Până și pălăria o purta la fel, cu borurile trase în jos de jur-împrejur, să nu păstreze apa ploilor sau praful și pleava ariilor. El puse fără nici o sfială mâna pe umărul lui Moromete și îl mișcă energic.

– Bătule, zise, scoal'!

Moromete se trezi și se uită nedumerit la el.

– Ce e, mă, cu tine, Sande? Ce cauți aici?

– Bătule, zise băiatul aproape poruncitor. Scoal' în sus și hai la secere.

– Ce vorbești, mă! zise Moromete. La care secere?

– Hai la deal la secere, zise băiatul ca un surd...

– Da' ce, zise Moromete minunându-se, terminași tu la tine la secere și venișI la mine că nu ai ce face? Cine te-a trimes?

– Bâta, zise Sande la fel de tare ca înainte și cu un astfel de glas că reieșea că bâta asta e mai mare peste toți și nu se stă de vorbă despre spusele ei: se face cum zice ea și gata.

– Da' ce, zise Moromete în același fel, bâta se boieri și te trimise pe tine în locul ei?

– Bâta se duce cu mama și m-a trimes pe mine în locul ei.

– De ce nu te-ai dus tu cu mă-ta! se miră Moromete.

– Hai, bâtule, hai, că acuși se face ziuă și ne prinde soarele în sat, zise Sande fără să fi auzit ultimele cuvinte ale lui

Moromete care între timp se sculase și începuse să-și jupoaie o foiță de jurnal să-și facă o țigare.

Băiatul Alboaicii se dădu jos în bătătură și o luă spre grajd. Casa era așa de liniștită, încât părea pustie, Ilinca încă nu se sculase. Moromete se dădu jos și o luă încet spre grădină. Era noapte plină, nici vorbă de apropierea zorilor, stelele nu se răsuciseră în felul în care se văd ele când începe să se albească de ziuă, să fi fost la unul sau două ceasuri după miezul nopții.

– Mă, ăsta, Tugurlane, zise Moromete întorcându-se din grădină, lasă tu caii în pace, că nu asta e ăl mai greu în dimineața când pleci la secere, să pui caii la căruță. Ia tu mai bine oala aia cu păcură de-acolo din cui și vin cu ea încoace să ungem căruța. Pe urmă mai vedem noi ce mai e de făcut. Sau pe tine nu te cheamă Țugurlan!? zise Moromete cu aerul că în acest caz se schimbă socoteala.

– Pe mine mă cheamă Sande, bâtule, zise băiatul și el cu aerul că asta înseamnă mare lucru.

În acest timp Ilinca se trezise și ea; avea o căldare neagră în mână și o vârsă de pe pridvor drept în mijlocul bătăturii; Moromete, care fusese cât pe-aici să fie înmuiat de sus până jos, nu zise nimic, nici nu se uită.

– Tu ce cauți, mă, aici? se răsti ea la Sande. Cine te-a trimes? Alboaica sau mama?

– Cea mai bună socoteală, Ilinco, e să-mi arunci apa direct în cap, de ce s-o mai prăpădești pe de lături, zise Moromete.

– Păi mișcați-vă mai repede, că acuși pui de mămăligă și parcă văz că tot vă moșmondiți, zise Ilinca.

– Auzi, mă, Sande, cică noi ne moșmondim! Ia vino tu și pune oala colea.

Ilinca îl trezi și pe Niculae, care spusese de cu seară că vroia să meargă și el, nu să secere chiar până la sfârșit, ci să dea și el câteva ceasuri și pe urmă să plece peste loturi, să vadă care e situația și să poată pe urmă să raporteze ce văzuse la raion.

Fumul alburiu ieșea nesimțit pe coș, undeva în grădină se auzi un cârâit de păsări, apoi un crau scurt și fata, cu cuțitul în mână, intră în curte și porunci tatălui să vină să taie pasărea. Liniștit și important, Moromete îl lăsă pe Sande la căruță și puse mâna pe cuțit, apoi, întorcând spatele găinii care sărea în sus parcă de veselie că nu mai avea cap, îl salută de jos pe Niculae ridicându-și pălăria și nu se turbură când fata îi spuse să lase parascoveniile și să calce de două ori într-un loc că acuși se face lumină și nimic nu e gata. De mult trebuia să fi fost plecați, se și aud căruțele oamenilor.

– De mult trebuia să fi și secerat, ce zic eu, să-l fi și treierat, zise Moromete.

– Vorbim duminică, zise fata luând pasărea și urcând vioaie pridvorul.

Aprinse apoi focul, puse de mămăligă, opări găina.

– Niculae, zise Moromete cu intonațiile de autoritate de altădată, vino tu să ungem căruța, că băiatu-ăsta mi-e frică să nu se boșorogească p-acilea, mă omoară pe urmă Alboaica, mă pune să-l plătesc ca pe-ăl bun.

În sfârșit Sande se hlizi, înțelegând și el că bâtu-său glumea. Totuși ținea cu nădejde cu umerii și cu spinarea căruța, în timp ce Moromete trăgea roata până la marginea osiei și cu șomoiogul înmuiat în păcură ungea întâi bucceaua și apoi fierul albit de frecatul lui cu lemnul. Se opintiră apoi amândoi și roata alunecă pocnind la locul ei.

– Hai să trecem acum la cealaltă, spuse Moromete cu un glas de parcă l-ar fi invitat la ceva extrem de plăcut. Să trecem s-o ungem și p-aia! Mă Niculae, tu ții minte căruța asta?

– Cum să nu.

– Hei, tot aia e! Ce căruță, a făcut-o săracu Iocan înainte de a muri acum zece ani și mai ține zece ani! N-am schimbat eu la ea o piuliță. Era gata să rămân fără ea, taman o adusesem nouă de la fierărie și se opriră doi în poartă: nu, că să mă prezint

cu ea la rechiziție. O să mă prezint, zic, dar nu acuma. Fiul meu și-a dat viața pe front, pentru țară, acuma veniți să-mi luați și căruța din bătătură. Nu credeți că ați depășit marginea?

Între timp trecuse la roțile din urmă; se opinteau, trăgeau roata afară că ai fi zis că o să cadă cu căruță cu tot, Moromete fleșcăia cu șomoiogul de-a lungul ei, apoi făcea același lucru cu bucceaua pe dinăuntru și apoi pac, o împingea să alunece la loc cu căpățâna sub loiță. În aer nici gând să se lumineze. Undeva într-o grădină îndepărtată se auzi un pâlpâit de aripi și un cocoș dădu un semnal lung și insistent. Răspunsul care urmă umplu văzduhul de țipete ca și când corul păsărilor ar fi vrut să alunge astfel din aer umbrele nopții.

– Gata, strigă Moromete cu o bruscă spaimă în glas. Mâncarea în căruță, bota cu apă. Secerile în cutie, hai, Niculae, să punem caii.

Dar mai era până la cai, nu se neliniști nimeni de glasul lui. Când fu gata, Ilinca se apropie și începu să pună mâncarea în cutia desfăcută a căruței. Oala stă bine? Să nu se verse. Vezi că se clatină cutia, înțepenește-o cu ceva, că tata știe doar să comande, dar să dreagă o cutie nu vrea. Stai să mai leg încă o dată oala, ține-o bine, Sande. Vezi că se freacă tigaia de strâchini, au să se spargă, pune sacul ăla între ele. Ce e cu tigva asta? Urcă-te în pod, Sande, și ad-o pe-aia mare, dar mai repede că au și început căruțele să treacă... Pune și ghioarsa asta de secere, că e bună să strângă tata cu ea snopi. Rogojina n-o luăm? Dacă vine o ploaie? Pune căpătâiul pe cutie.

Moromete și fiul scoaseră caii din grajd și îi înhămară. Nu erau grozavi caii, erau cam mititei și cam de timpuriu băgați în ham, dar erau buni, erau vioi și bine îngrijiți. Unul din ei își ciuli urechile și Moromete îl apucă de nări și îl trase în jos și câteva clipe capul lung al calului rămase lipit de burta omului în timp ce primea palme posesive pe gâtul lui cam subțirel dar tânăr și plin de vigoare.

– Dă, Doamne, vreme bună, spuse Ilinca băgând printre strâchini și linguri niște ceapă smulsă din grădină. Gata, tată! Hai, toată lumea în căruță.

Capacul cutiei fu închis, se urcară, Ilinca și Sande în spate, pe o cergă sub care puseseră paie, tatăl în față pe cutia căruței, cu hățurile și biciul în mână. Niculae deschidea poarta mare. Căruța ieși, Niculae închise la loc și punând cu grijă un picior pe bara răscrucilor se urcă și el alături de tatăl său.

Se grăbiseră bine, nimeni nu ieșea încă din curți... Coborâră spre râu, îl trecură pe undeva pe unde era mai mic, unde apa ajungea doar până la căpățâna roții și începură pe urmă să urce dealul spre câmpie. Moromete lovea din când în când caii și nu vorbea. După atâția ani de viață pleca la secere fără Catrina și dacă în timpul pregătirilor, până să iasă din sat, s-ar fi putut zise că mai era o speranță ca în dreptul uliței Alboaicii s-o vadă ieșind și în felul ăsta simplu să se întoarcă ea acasă și să uite cu toții ceea ce se întâmplase, urcând dealul această speranță se spulberă, fiindcă ulița Alboaicii era pustie și nici urmă de muierea lui, se uită zadarnic de-a lungul uliței. Moromete ținea fruntea în jos.

În spatele lor se putea în sfârșit ghici răsăritul, stelele luceau mai tare, cerul începea să se albăstrească pe o întindere care cuprindea jumătate din el, în timp ce cealaltă dormea încă în negura groasă. Moromete arăta că anume nu vrea să se uite și să vadă răsăritul cum făcea Sande și Ilinca, stând puțin într-o parte, cu fața într-acolo, deși țineau capetele în jos, cu acea expresie a tuturor care se așternă la o trudă de durată și pe care numai gândul care o ia înaintea acelei trude cu exact timpul și măsura ei, face posibilă ducerea până la cap a efortului. Moromete începu deodată să dea din cap, așa cum faci când cineva spune ceva și îți pare rău că trebuie să auzi asemenea cuvinte care nu sunt cătușă de puțin apropiate de adevăr.

– Ei, ce e? făcu Niculae intrigat, după o lungă tăcere pe care nimeni nu o turbura.

Expresia lui Moromete se schimbă, se întoarse spre fiul său cu o înfățișare explicativă:

– De la bogat ia tot, iar săracului nu-i dă nimic! zise el.

– Asta ce mai e? zise băiatul.

– Păi ăsta e socialismul vostru! Fiindcă noi ne ducem acum să secerăm, zise Moromete, dar nu mai e rodul muncii noastre al nostru, și nici să zici că ni-l ia și îl dă ăluia care n-are. Înțelegi dumneata?

Niculae tot nu răspunse, se vedea că el însuși se gândea la ceva și că spusele tatălui nu-l stinghereau, putea să asculte și în același timp să le aibă în minte apropiate pe-ale lui... Peste câmpie, totul era nemișcat și curând intrară pe un drum de plan, printre ziduri galbene de grâu și după o vreme opriră. Ajunseseră. Grâul, cu spicul plecat, parcă îi aștepta. Moromete lăsă caii pe seama băiatului și începu să jupoaie o foiță de jurnal. Sande și Ilinca se dădură din căruță și își schimbară îmbrăcămintea cu haine proaste. Nimeni nu vorbea. Numai caii turburau liniștea câmpiei sforăind din când în când cu botul în grâul crud, amestecat cu iarbă, pe care Niculae îl tăiase repede și li-l punea la spatele căruței. Când nu sforăiau, tăcerea câmpiei nemărginite era așa de mare că li se auzeau fălcile măcinând.

– În tot ce spui tu, zise întru târziu Niculae, un singur lucru scapi din vedere.

Moromete nu se grăbi să întrebe care. Era chiar posibil ca să-i scape lui ceva din vedere și mai ales un singur lucru, și anume, pesemne, cel mai important?

– Ei, care? zise el în cele din urmă, curios mai mult de formă.

– Faptul că pământul ăsta pe care calci nu e al tău, zise Niculae.

– Dar al cui?! zise Moromete deodată alarmat.

– Tot ce e proprietate se desființează, inclusiv pământul, tăie glasul lui Niculae, și pronunțând aceste cuvinte el se uită în zare posomorât, ca un emisar care știe dinainte ce vaiete și

plânsde femei aduce el cu sine; dar tot ceea ce ținea de puterea lui era doar să fie drept, să desființeze adică peste tot, fără excepție proprietatea, pentru ca durerea și izbăvirea să fie generale. Sau crezi, continuă el, că la orașe construim socialismul și desființăm proprietatea și la țară vă lăsăm pe voi de sământă!? Nimeni n-are drept asupra a nimic, decât asupra muncii brațelor sau a minții lui. Iar pământul a fost la început liber ca și omul și trebuie să redevie liber.

– Crezi, zise atunci Moromete, că omenirea asta, de când e ea pe pământ, n-a știut să trăiască și venirăți voi s-o învățați?!

– Asta în orice caz! răspunse Niculae.

– Adică voi sunteți mai deștepți decât tot globul?

Știa bine acum cum era cu rotunzimea planetei, tot se alesese și el cu ceva că îl ținuse pe Niculae la școală atât cât îl ținuse. Niculae pufni:

– Și ce te miri așa? Sigur că suntem mai deștepți.

– Cu Stalin în cap?... zise Moromete și pronunță numele cum ar fi zis Marin.

Și se enervă brusc și porni din loc, o luă încolo pe drumul de plan cu o țintă foarte precisă; se opri la marginea unui lan de porumb și rămase câtva timp cu spatele întors. Când reveni, fata îl luă la rost:

– Hai, tată, lasă acuma discuția, îi zise, pune mâna și taie de legături, cât e grâul jilav, ce aștepți, să se urce soarele la nimiezi?

– Unde-o fi văzut fata asta soare, eu nu înțeleg! răspunse Moromete.

Dar se urni și puse mâna pe secere. Moromete se uită lung la fata lui cum făcea pârtie cu Sande în zidul des. Începuseră, fără codeală, secerișul. Niculae legase caii cu opritorile și le tăia înainte grâu verde, de pe margine, amesticat cu iarbă.

– Păzea! exclamă în sfârșit Moromete, dar tot fără să se uite.

Ilinca și Sande se uitară înapoi. Într-adevăr, la răsărit norii se dăduseră la o parte și la marginea orizontului apăruse buza

roșie a discului solar. Deodată, întreaga lume se schimbă, peste întinderea de spice începu să joace o pulbere care era când aurie, când albicioasă, amesticată cu reflexe albastre și verzi, când strălucitoare de roua pulverizată parcă și în aer, nu numai peste spice și porumburi, de mâinile invizibile ale dimineții. Soarele ieșea implacabil și triumfător punând astfel capăt acestei ore nesigure de pe pământ când nu e nici noapte, nici zi, și găsindu-i pe oameni gata aplecați la rădăcina spicelor, celebrând, pe lângă un vechi blestem, țâșnirea de foc a razelor lui.

II

– Ia spune, tată, ce e cu Vasile ăsta din Cotocești, zise Niculae tăind cu tatăl său grâul înalt din capul locului, anume pentru legături. Alaltăieri era și el acolo în pridvor, ce vrea? Nu, că să-mi spună nu știu ce!

– Ce să-ți spună? zise tatăl după un timp, curios.

După cât se părea la asta se gândise deci Niculae pe drum și din pricina asta nu spusese el nimic despre definiția pe care tatăl său o dăduse socialismului. Drept răspuns, Niculae adresă o înjurătură fără fereală dintre cele care dezvălui ura ascuțită și inexplicabilă, și prin care i se dorea acelui Vasile, întoarcere la origine, în maică-sa, și anume să se bage singur acolo de nenorocit.

– Da' ce ți-a făcut, mă, ce-ai cu el, se miră tatăl. Parcă n-aveai nimic cu el...

Niculae nu răspunse îndată.

– Că niște aspecte, că nu știu ce, ce-mi spui mie, spune acolo în organizație, că d-aia aveți organizație de bază.

Moromete făcu doi pași mari și strânse grâul secerat de fi-său și îl făcu, adăugând pe al său, maldăr. Era plin de mană și mâinile lui bătrâne și vânjoase se înnegriseră de acest polen care în aer, când era scuturat, parcă era pulbere de aur galben. De la distanță, din lanul vecin, țâșni în sus, cu un zburătăcit gras

de pasăre grea, o prepeliță și căzu în grâu mai încolo, într-un loc nedeterminat. Niculae lăsă tăiatul și uitându-se atent, asemenea câinilor de vânătoare spre locul nesigur de unde zburase pasărea de câmpie, intră în grâul vecin și începu să meargă prin el. Deodată se opri.

– L.e-ai găsit? întrebă tatăl.

– Da.

– Câte sunt?

Niculae nu răspunse, se aplecă jos și nu se mai văzu. Tatăl se duse și el acolo și se uită. Ca o mică minune apăru sub ochii lor un cuib cu ouăle pestrițe, împletit din frunze fine de paie de grâu, descoperit și fără apărare, în această lume înaltă, în care firele de grâu semănau cu o pădure și cei doi oameni, cu două animale uriașe. Ei se uitau la el fără să pună mâna, stând în picioare tăcuți, ființe blânde care ocroteau, după felul cum dăduseră și țineau spicele la o parte, acest miracol latent din care aveau să zboare mai târziu niște păsări.

– Face și ea pui, numai să nu-i mănânce vreun câine, zise în cele din urmă Moromete, și se urniră și se întoarseră la locul lor. Spune, mă, continuă apoi, puțin agasat, ce-ai cu el, nu știam că ai ceva cu el, ce ți-a făcut?

– Nu mi-a făcut nimic, dar s-au învățat toți, nu intri bine într-un sat și dai de-ăștia care au nu se știe ce, ba cu președintele, ba cu secretarul organizației. Ca și când un președinte ar putea să le facă pe plac la toți. Ridică problema acolo în organizație, dacă ai ceva și nu ești un fricos nenorocit. Dacă ești, du-te în..., nu veni la mine să mă lupt eu pentru tine.

– Bine, zise Moromete, dar ce ți-a făcut, ce-ai cu el?

– N-am nimic cu el, zise Niculae tăind cu mișcări regulate grâul înalt de jos de la rădăcină. Și reluă: Vine în pridvor și stă și nu zice nimic și pe urmă nu, că vrea să-mi spună... Să zicem că are dreptate și că spusele lui nu sunt minciuni. Ei și? Așteaptă să vie raionul de partid și să-i rezolve lui toate problemele?

– Da' tu ce ești raionul de partid? zise tatăl. Ești și tu un om și poate că o fi vrut și el să-ți spună ceva. Nu trebuie să te porți așa cu cineva, că ăsta nu e ca Gae, să-ți intre în curte și nici bună ziua să nu-ți dea. Ce-ai cu el, ce ți-a făcut?

Tatăl era acum curios și fiul răspunse agasat:

– N-auzi că nu mi-a făcut nimic, nu-ți spusei?

– Când îmi spuseși?

– N-am nimic cu el, dar lasă că-l știu eu, zise fiul, veneam odată de-acasă și mă duceam pe izlaz, pășteam caii cu Mărin al lui Țugurlan și dimineața îi păștea el și după-masa eu. Și când viu îl găsesc pe Mărin al lui Țugurlan plecat și caii lăsați până viu eu unui al lui Pretorian, băga-l-aș în mă-sa și pe ăsta, care sta ca un tâmpit lângă un tufan și caii ieșiseră de pe miriștea lui și intraseră pe o miriște a lui alde Năstase Rădulescu și păș-teau acolo. Eu am crezut că aia e miriștea ăstuia care îl găsisem acolo, al lui Pretorian, că i-am văzut caii lui acolo, stăteau și pășteau împiedicați... Când mă uit eu, cine venea de la ca-pătul-ălălalt al lotului? Ăsta, Vasile, nici nu știam cine e și „Bă, ăsta al lui Moromete, zise, de ce pașți, mă, caii, pe locurile noastre?" Și când îmi trântește două palme peste obraz mi-a sucit gâtul și m-a azvârlit cu cracile în sus. „Mă nene, zic eu, eu n-am fost aici când au intrat caii pe miriștea voastră, Mărin al lui Țugurlan sau ăsta i-au băgat", dar el nici nu m-a auzit, și m-am uitat la el să văz dacă dă și în ăla al lui Pretorian, că erau și caii ăluia pe miriștea lui. N-a dat, i-a scos ăluia caii de pe lot și s-a dus în ... mă-sii fără să spună nimic. O lună întreagă m-a durut gâtul, dar nu l-aș fi ținut minte dacă l-ar fi cârpit și pe-ăla al lui Pretorian, că ăla lăsase caii să intre pe miriștea lor! Nu, ăluia nu i-a spus nimic, nici nu s-a uitat la el. Ori i-a fost frică de el, ori înseamnă că avea ceva cu mine și nici nu spun că în viața mea n-am luat așa palme de la cineva.

– Ai luat tu, nu zi așa, replică Moromete, ți-am dat și eu din când în când... Și ți-au dat mai ales oamenii acolo în fața primăriei! Ce, ai uitat?

– Nu țin minte, răspunse fiul cu nepăsare, dar pe ăsta îl țin minte.

– Da' câți ani aveai tu atunci și câți avea el?

– Era în anul când nu mai m-am dus la școală. Taman în toamna aia, venise pe izlaz cu caii și ăsta al lui Parizianu, Gheorghe. Nu știu dacă e mai mare ca mine, da' și eu ce m-a apucat de-am stat ca un prost și nu i-am sărit pe urmă în cap. Nu știu, mi-a fost frică, m-a luat fără veste...

– Mă Niculae, zise tatăl intrigat, de când te știu eu, de când ești băiat mare și ai făcut și tu armata și atâtea înjurături n-am auzit din gura ta.

Fiul nu zise nimic.

– Urât mai înjuri, Niculae, zise și Ilinca, dar parcă cu admi-rație și nu cu repros. Și continuă, în timp ce mâinile îi mergeau parcă singure tăind spicele și făcându-le poloage: Pe vremea aia trăia maică-sa și nu ajunsese ce-a ajuns mai pe urmă, să-l bată verii cu biciul pe miriște, zise ea.

– De ce îl băteau? întrebă Niculae.

– Din te miri ce. Odată pierduse calul un căpăstru, și l-au bătut pentru căpăstru-ăla de-a zăcut o săptămână în pat, nu mai putea să meargă.

– Bine i-au făcut, zise Niculae, știu ei de ce l-au bătut, asta cu căpăstru zice lumea, dar de știut știe numai ăla care era acolo. Degeaba nu l-au bătut ei.

– Așa o fi, zise tatăl, dar pe mă-sa ei au omorât-o, toată lumea știe. Cum a fost, Ilinco?

– Vă găsiră acuma poveștile, zise Sande care nu înțelegea felul ăsta de muncă, deși era și el băiat mare. Până acum, zise el mai departe, nu vorbirăți și vă găsi acum vorbitul.

– Cu mă-sa a fost așa, că întâi pe alde tată-său veni de-l omorâră cu bătaia, zise Moromete cu aerul că facerea legăturilor îi permitea foarte bine să și muncească, să și povestească.

Niculae îi tăia grâul și i-l făcea maldăr și Moromete făcea legăturile, le punea alături făcând alt maldăr și în acest timp

îi spunea fiului povestea lui Vasile și a părinților lui, neam cu Năstase și Aristide. Vasile ăsta copilărise în familia unchiului cel mare, Năstase, de ai cărui fii, Dan și Ștefan, Vasile era și astăzi legat. Năstase și Aristide, frații mai mari ai mamei lui Vasile, fuseseră împroprietăriți după primul război mondial și se pricepuseră nu numai să-și păstreze întregi loturile lor de pământ, dar să și ajute altora să scape de ele, cei care după împroprietărire se înglodaseră în datorii prin bănci să-și cumpere unelte și vite. Năstase, și de la el Aristide, învățase în timpul războiului, pe care îl făcuse la intendență cu gradul de sergent, cum se poate ca fără să furi cuiva avutul sau banii din buzunar, să-l faci să vie el singur să ți-i dea și încă să nu uite toată viața binele pe care i l-ai făcut ca unul care n-ai pregetat ca alții să-l ajuți la nevoie. În anii de după primul război începuseră să circule prin sate tot felul de hârtii numite polițe, scadențe, ordine de licitație și altele asemenea, care erau ele niște hârtii mici și colorate ca niște jucării de copil, dar pe baza lor niște necunoscuți care se ascundeau sub denumirea de „Creditul Agricol" sau „Banca Marmoroschblanck" puteau să-ți vândă pământul și să rămâi pe urmă de izbeliște, fiindcă boier să te duci la curtea lui să-ți dea de lucru nu mai era și rămâneai muritor de foame cu copiii pe drumuri. Ei, și se iviseră ăștia, Năstase, mai ales, Aristide, doar la început, te duceai la ei, uite, măi Năstase sau Aristide, așa și-așa, mă scoate la vânzare, ce fac eu? Cât datorezi? Atât și atât. Păi de ce să-ți vândă ție locul la licitație și să pierzi la el jumătate și să nu-mi vinzi mie o jumătate din el și să pierzi doar un sfert? Oameni săritori, își dădeau vita din bătătură să-ți facă ție rost de bani să nu pierzi lotul, puteai să-i mai uiți? Pe mulți au scăpat de la nevoie și s-au înmulțit, s-au adunat acolo în Cotocești și și-au făcut case în spatele bisericii, Năstase are chiar o strană a lui personală și o icoană mare de argint în altar... Mama lui Vasile s-a măritat tocmai în timpul când se făcea împroprietărirea generală,

imediat la doi-trei ani după primul război mondial și ăla pe care l-a luat ea, unul Ilie al Moașei, cu toate că făcuse și el războiul, n-a fost împroprietărit, nu se știe de ce, nu s-o mai fi ajuns pământul, că alții au luat lot de opt pogoane, alții de șase și unii au rămas și fără, și atunci a lăsat-o pe asta a lui Rădulescu și s-a însurat cu o văduvă de război care primise un lot de opt pogoane. Văduva însă avea copii și ăștia, cu toate că nu erau mari, au înțeles ei sau i-a învățat cineva că mă-sa le va aduce frați vitregi de la un tată care n-avea lot și vor trebui, când s-or face mari și s-or însura, să împartă cu ei lotul mamei. Ei sau neamurile, sau ei cu neamurile cu tot, făcură ce făcură și îl goniră din casă și ăsta trebui să se întoarcă la nevasta dintâi. Mama lui Vasile îl primi dar în loc să stea la locul lui să se mulțumească cu ce avea de la ea, câteva pogoane de pământ, se amestică în averea fraților nevestei, pretinzând nu se știe ce pentru casa părintească și încă ceva pământ, spunând că din munca ei trăiseră toți și că trebuie să-i plătească pentru asta, lucru care nu era deloc sau nu era întru totul adevărat. Fără să facă gălăgie frații Rădulescu încercară cu binișorul să-i bage nerodului mințile în cap, dar fiindcă acest lucru nu le izbuti, atunci hotărâră să i le scoată. Îl bătură cu ciomegele într-o noapte atât de rău că nu mai rămăsese Ilie al Moașei zdravăn și după câțiva ani muri cu zile. Mama lui Vasile nu se mai mărită, trăi în casa părintească împreună cu fratele ei mai mare și îl crescu pe Vasile odată cu copiii acestuia. Muri și ea după vreo zece ani și unii spuneau că tot din pricina neamurilor... Vasile avea o grămadă de veri și verișori de-al doilea și de-al treilea, bunici și unchi, și era la rândul lui văr și fin și nepot de bunici și nepot de unchi și nepotel de bunică, de tușă, de țață... Cât trăise maică-sa muncise ea pentru el și îl păzise de aceste rubedenii, dar după ce ea muri, nu mai avu cine să-i țină grija. „Vasile, du-te până la tușă-ta Steliana că are ceva cu tine..." „Vasile, mănâncă și du-te până la unchi-tău Traian..." Băieții de seama lui se jucau

cu zăpadă în drum spre școală, se scăldau vara în pădure și se luau cu caii la întrecere. Vasile stătea seri întregi și legăna copilul tușei Steliana, zile întregi învârtea la o sucală de răsucit cânepă, iar vara păzea vitele multe ale lui unchiu-său Năstase și ale altora din neamul lor, oile mai ales, și lumea îl vedea seara cum se întorcea cu cârdul de la păscut și sta să le aleagă de miei și să le bage în curțile rudelor. Maică-sa nu muri fără să-i blesteme, așa spun femeile care au stat la capul ei în ziua când s-a dus... Stătea în odaia ei cu ușa închisă și zăcea și cică îi era rău și una dintre ele a vrut să cheme rudele și a zis s-o lase să moară barim liniștită, dacă de trăit n-a avut parte de liniște. Una din ele a întrebat-o să spună ce are, de ce suferă, dacă o doare ceva și ea a spus că n-o mai doare nimic și i-a spus uneia să-l întrebe pe popa: după ce moare omul se duce drept în rai sau se mai chinuiește cine știe pe unde? Aia a ieșit și ea până afară, a stat nițel pe la poartă și s-a întors și i-a spus că părintele a zis că pe om îl ia îngerul chiar din pat și îl duce la lumină în rai. Stă la fereastră și așteaptă și când vrea Dumnezeu îi spune îngerului să vie la căpătâiul tău și să te ia. Muierea care a povestit zice că ea s-a speriat spunând vorbele astea, fiindcă tocmai atunci s-a zbătut craca de măr de la fereastră și în curte a zbughit-o un purcel la fugă. Mama lui Vasile cică nu s-ar fi speriat deloc, sta întinsă în patul ei și a început să spună cum s-a întâmplat cu boala ei, ce i-a făcut într-o zi Dan, ăla mare dintre copiii lui frate-său. Parcă i se înfipsese un cuțit în șale și ăla mâna căruța, se duceau să culeagă fasolea la deal. „Oprește, mă, că mor!" i-a zis. „Ce să opresc, zice, se usucă fasolea acolo, vreai s-o culegi pe soare, să se scuture, ori sunteți nebuni?" Pe urmă cică l-ar fi chemat pe Vasile la ea și i-ar fi blestemat pe frați în fața lui. Că să n-aibă încredere în rude fiindcă rudele dacă te văd plângând îți mai îndeasă și ele una să plângi mai tare și dacă te văd râzând, te pun la muncă, zice că d-aia râzi, că ești prea odihnit. Și dacă i-o fi foame sau sete să nu le ceară verilor, să-și ia singur

și să aibă grijă să nu-l vază ei, să-i scoată pe nas și îmbucătura de pâine... Or să-l bată! Să strângă și el din dinți și cât o trăi la ei, să nu umble în fața lor cu fruntea jos, dar nici sus să n-o țină, până s-o face mare și o să scape de ei. Fiindcă o să scape, i-a blestemat ea, să moară de tineri, și copiii și tat-său și praful și pulberea să se aleagă din toți...

– Și s-a ales? zise Niculae, când Moromete se opri.

– N-aș zice! răspunse tatăl. Astă-iarnă, reluă el, a vrut Vasile să scape de ei, zicea că fac gospodărie colectivă și el se înscriese să se ducă acolo, au venit ăia doi peste el acasă, că el are o casă mai mică exact în spatele ăleia mari a lui Năstase, i-au făcut-o alde verii lui când s-a însurat Vasile cu Florica lui Ciupăgeanu, și lumea spune că Dan i-a tras o palmă Florichii și când Vasile a sărit la ei, ăia au scos cuțitele. Era și o fată acolo de la *utemé*, cică ar fi lovit-o și pe aia prin geam cu o cărămidă, i-ar fi spart capul. I-au arestat, dar nu-ș' ce-au făcut ei și ce-au dres, c-au scăpat... Știe el ce spune, Vasile ăsta, încheie Moromete, când zice de-ăștia de la sfat, de alde Plotoagă și Isosică, fiindcă vezi cum vine, dacă ei nu s-ar fi opus să se facă gospodărie o făceau ăștilalți, alde Fântână cu Mantarosie, că Mantarosie n-are nimica, și Vasile intra și el acolo și scăpa de veri. Nu erau ei mulți dar patruzeci-cincizeci de neisprăviți tot se găseau și se chema că sunt. Acum ai înțeles?

– Am înțeles, răspunse Niculae înfigând secerea în maldărul de grâu și ștergându-și fruntea de sudoare. Apoi, după câtva timp, schimbă subiectul. Văz că ai cea mai înaltă părere despre Isosică și Plotoagă și numai de formă, așa, zici că sunt așa și pe dincolo.

Moromete tăcu o vreme, luat prea repede și neînțelegând despre ce era vorba. Înaintă câțiva pași și culese niște spice, care rămaseră apoi întregi ca niște flori cu tija delicată în mâinile lui vânjoase.

– Vreai să spui că dat fiind că Isosică și Plotoagă sunt contra gospodăriei îi consider oameni cu scaun la cap? zise el întru târziu, puțin mirat că se putuse trage o asemenea concluzie din spusele lui.

– Da, asta vreau să spun, zise Niculae.

– Părerea mea, spuse Moromete cinstit, e că era mai bun Gae. Îl știi pe Gae?

– Îl știu.

– Ei, ăla să fi văzut om! Nu sta el la discuție cu tine, ca alde Isosică! Bă, făcea, pe mă-ta și tac-tău, și te lua de guler și te da pe mâna milițianului.

– Nu mai spune, zise Niculae ironic. Și de ce?

– Parcă mai știai de ce!? se miră Moromete. Te pomeneai la miliție și când ajungeai acolo mai găseai și pe alții, îți mai venea inima la loc... Unii mai râdeau, alții mai glumeau, alții că lasă că vine el Gae și vedem noi ce-are cu noi. Și venea Gae: Ce să aibă! Ereau de-ăia care mai vorbeau și ei cum vorbesc și eu cu alde nean-tău Matei, alde nean-tău Giugudel, alde nean-tău Cârstache al Joachii când vin pe la mine și stăm în pridvor. Dare în judecată, făcu-vă și dregu-vă, pentru ascuțirea luptei de clasă contra regimului. Înaintarea lor sub stare de arest la raion, să se învețe minte! Tu trebuie să știi, că ești acolo, mai zise Moromete. Sau tu nu te ocupi cu partea asta?

– Nu mă ocup, zise Niculae.

– Ei, și veniră și-l schimbară pe Gae, veni alde Plotoagă și Isosică. Moromete se strâmbă, nemulțumit: nu sunt buni! Ăsta, Isosică, are și el un băiat și vine într-o zi pe la ei Sița al lui Tăbârgel, mă-sa lui Isosică adică, bunica băiatului. Și-l spune lui tat-său că uite ce-a făcut ăla, erea pe la ea a Pinții, femeie bătrână, o creștină, dar de, oameni mai cu stare: trecută recent pe listă și nu-ș' ce îi zice ea băiatului, că ăla odată urlă la ea: taci din gură, zice, bestie chiaburească. Ia vino-ncoace, mă, zice Isosică băiatului și îl pune cu burta pe prispă și se desface la curea. Dă izmenele jos, zice, să nu-ți prăpădesc izmenele, ăla urla, aoleo că nu mai fac, și aoleo că așa ne-a citit și învățătorul la școală din cartea de citire. Facu-i și dregu-i și învățătorului ăla, zice Isosică, dar pe urmă nu l-a mai bătut că a văzut și el că așa erea trecut în carte, nu mințea băiatul. Da va să zică rezultă că Isosică nu e bun? Nici nu-l văz eu că apucă toamna și-l dau alții jos... Bine i-ar face, băga-l-aș în mă-sa, încheie Moromete pe neașteptate, că au pus pariuri ei doi, cu Plotoagă, pe vedre de țuică și de vin, pe mine, că mă duc legat la raion, și pe tine că te coboară...

– Ce vorbești, zise Niculae ironic. Și puse secerea jos. Eu am plecat, mai zise.

– Du-te, măi tovarășe, îi răspunse Moromete convenind, uite, ia-o pe-aici, dai de barza-aia de-acolo care vine încoace. Stai și tu de vorbă cu ea, poate te învață să te însori și tu...

Într-adevăr se vedea înaintând rar pe firele ei de picioare, mergând prin grâu, o barză singuratică cu penele în culori și cu ciocul lung și roșu constituind parcă împreună cu corpul ei ca un ou mare și picioarele înalte și roșii, o figură geometrică vie, un desen mișcător prin lanurile lungi așternute pe câmpia nemărginită. Era încă răcoare, era ora când roua încă nu se uscase. Se auzea doar din când în când pitpalacul. Ciocârlia încă dormea.

III

Raionul își trimisese în aceste zile prin sate toți activiștii organizațiilor de masă și Niculae întâlni pe cineva chiar în cea dintâi dimineață a campaniei când porni pe câmp de la locul tatălui său, după răsăritul soarelui. Era o fată îmbrăcată în pantaloni și ai fi zis de departe că e unul din acei băieți care începeau să se vadă din ce în ce mai des prin sate, pe tractoare, și când Niculae o întrebă cine era și unde îi era tractorul, ea răspunse că nu e tractoristă, e de la U.T.M., dar că se pricepe și la tractorie.

O luară împreună pe la capetele loturilor și Niculae călca rar și se uita drept înainte peste lanuri, oprindu-se din când în când în dreptul câte unui om, dând bună dimineața la toți, schimbând cuvinte despre numărul pogoanelor aceluia, valoarea spicului strivit în palmă, a boabelor pe care le suflau de pleavă trecându-le dintr-un pod de palmă în celălalt și le aruncau apoi în gură amestecându-le ca pe niște mieji... Fata îl însoțea cu un vag aer de subalternă – tovarășul era de la raionul de partid, ea era doar de la U.T.M. – se oprea odată cu el, se uita direct la țărani cu o privire sigură de sine în care nici o clipă nu licărea îndoiala asupra rosturilor ei printre acești oameni sau asupra importanței prezenței ei acolo, ca și când de când lumea țăranii ar fi fost astfel însoțiți de alții mai înțelepți decât ei și fără de care existența lor de țărani nici n-ar fi fost posibilă.

– Foarte bine, exclama Niculae din când în când între două opriri, uitându-se mereu înainte, preocupat, până ce într-o vreme fata îl întrebă despre ce era vorba și el răspunse: Foarte bine că te pricepi și la tractoare, zise el.

Și se opri iar în dreptul unuia pe care îl cunoștea, îi dădu noroc, dădu mâna cu el și o arătă cu capul pe utemistă.

– Se pricepe și la tractoare, zise el.

Și porni mai departe spre ținta lui care nu era grabnică, și pe care n-o uita în opririle lui ici-colo. Se încrucișară la un moment dat cu alți doi activiști, se salutară și în mod ciudat fata, deși tresărise la vederea lor și se arătă bucuroasă de întâlnire, nu rămase cu ei, își continuă drumul alături de Niculae. Avea acum o privire întoarsă în sine, atentă la ceva ca și când s-ar fi apropiat parcă momentul să-și facă datoria pentru care fusese trimisă aici și se pregătea gândindu-se cum să înceapă fără să dea greș.

– Tovarășe Niculae, zise ea deodată, am și eu un fost utemist aici care abia a devenit membru de partid, aș vrea să vă spun ceva despre el.

– Spune, tovarășă, răspunse Niculae binevoitor.

– A fost unul dintre cei mai serioși utemiști din raion, trebuie să-l știți, că sunteți de-aici, e vorba de Vasile al Moașei. M-am întâlnit ieri-seară cu el și am stat de vorbă. Mi-a spus că a încercat să vă spună și dumneavoastră, dar l-ați sfătuit să se ducă mai bine în organizație și acolo să discute.

– Da, așa i-am spus și foarte bine ar fi să facă așa, zise Niculae trecând pe lângă un cap de lot și fu salutat ca o veche cunoștință, dar el nu se opri și continuă: nu crezi?

– Ba da, dar el avea ceva să vă spună în legătură chiar cu organizația.

– Ei, ia spune, despre ce e vorba? zise Niculae rece.

– Nu pot să vă spun, că mergeți prea repede. Am venit special să vă caut, m-am gândit că trebuie să fiți pe-aici...

– Bine, am să merg mai încet... Spune.

– E aici un om pe care îl cheamă Adam Fântână, începu fata, și astă-iarnă tovarășu' ăsta – e responsabil cu moara – s-a dus la raion și s-a lăudat el că sunt condiții coapte să se înființeze și în Siliștea o gospodărie colectivă. Foarte bine, i-a spus raionul de partid, formați un comitet de inițiativă și începeți munca de atragere. Am fost mobilizați și noi și am venit aici tot eu, era prin februarie. Ce se întâmplase? Comitetul era format din oameni care nici unul nu vroia gospodărie, dar ca nu cumva Fântână să reușească au intrat toți în comitet, tovarășul președinte Plotoagă, tovarășul Isosică, noul secretar de organizație...

– Cine fusese vechiul secretar?

– Fântână, care era și referent la sfat. Păi tocmai asta era, zise fata cu însuflețire. Fântână vroia să dovedească, înțelegeți, că n-a fost bine că l-au schimbat pe el din funcția de secretar și și-a zis că o să facă el gospodărie colectivă în sat și o să vadă atunci tovarășul secretar Ghimpețeanu de la raionul de partid cât a greșit în ceea ce îl privea.

– Ia să stăm jos colea pe dâmbul ăsta, zise Niculae. Să văd și eu despre ce e vorba.

La treizeci de metri mai încolo, la rădăcina unui zid galben și înalt de spice, lega snopi, nevăzut, un țăran. El auzi tot ce se spuse...

Fata se așeză pe dâmb cu spatele la lanul de grâu și Niculae lângă ea.

– Fântână, continuă fata, a avut o idee bună, să atragă în special tineretul care nu era așa legat de proprietatea privată cum erau cei bătrâni și s-a pomenit lângă el cu Vasile ăsta gata să facă și el parte din comitet. Mergeau prin sat, Fântână, Zdroncan, secretarul sfatului și Isosică și lucrurile se petreceau așa, Fântână vorbea, ducea muncă de convingere și ceva mai în spatele lui, Isosică sau Zdroncan dădeau așa din cap uitându-se la țăran, adică *nu*, nu era nimic de bază, erau vorbe fără rost ale lipoveanului, nici discuție că ei, Isosică sau Zdroncan sau Plotoagă, erau contra. Și țăranul se prefăcea și el că ascultă, dar în timpul acesta se scărpina pe spinare lângă sobă. Și atunci, le-a venit ideea lui Isosică și Plotoagă să-l compromită rău pe Fântână în fața raionului și l-au lăsat să organizeze o adunare festivă la care urma să înceapă înscrierea în noua gospodărie colectivă din raion. Au venit vreo sută de inși, au venit și câțiva activiști de la regională, dar nu prea mulți, n-au lăsat ei să vină chiar prea multă lume din partea raionului sau regionalei, că nici așa nu era bine, ieșeau și ei prost, au aranjat-o să vină doar să vadă și dacă totul avea să iasă bine, la sfârșit urma să aibă loc și adunarea cea mare, cu tovarășul Ghimpețeanu de la raion, cu ziariști și cu oameni care să filmeze... A ieșit ceva, cum să vă spun... Nu s-a înscris nimeni, țăranii au ieșit afară și a rămas doar Fântână în mijlocul sălii, strigând că el stă pe poziție și să vină să se grupeze toți în jurul lui. Nu s-a grupat nimeni. Ei, și atunci s-a sesizat tovarășul Ghimpețeanu și a trimis doi activiști să stea aici și să ajute și a trimis-o și pe ea, din partea raionului U.T.M. Când a venit în Siliștea în dimineața aceea a aflat că nici măcar Vasile nu mai vroia să facă parte din comitetul de inițiativă și a fost trimisă la el acasă să vadă despre ce era vorba. Acolo a aflat de la nevasta lui o istorie întreagă, dintre Vasile și verii lui, cum veniseră cu o dimineață înainte și ăștia îi pretinseseră să nu se înscrie, altfel îl dă afară din casă, un bordei mic din spatele lor, făcut cică pe pământul care nu era al lui. S-au luat la ceartă și a zis și ea ceva, nevasta lui Vasile, și acela mare, Dan, i-a cârpit una peste obraz. Vasile a sărit la el: „Mă, zise, ce dai tu în nevasta mea?" Dar n-a putut să-i facă nimic, că ăia erau doi, au ieșit pe ușă înjurând că dacă îl prinde că se înscrie vede el pe dracu... Vasile avea un hectar de pământ de la maică-sa, dar cică nici ăla nu era pe numele ei.

– Asta mi-a povestit-o nevasta lui Vasile, că pe el nu l-am găsit acasă, continuă activista U.T.M. Am stat și m-am gândit cum aș fi putut interveni și l-am așteptat pe Vasile să vorbesc cu el și să văd el ce spune. Mi-am dat seama că în situația în care se afla el gospodăria colectivă era o scăpare, și că ăștia patru, Plotoagă, Isosică, Zdroncan și Bilă, îi stricase toate planurile. Până să vie Vasile de unde se dusese, nevastă-sa a ieșit în tindă să pună de mămăligă și m-a chemat și pe mine să stau lângă foc. Era foarte frig, mă rebegisem pe drum de la gară până aici, fiindcă era vreme rea, nu era nici de sanie nici de căruță și bătea un vânt de te pătrundea până în oase și a trebuit să venim pe jos, eu și tovarășul Strătilă, de la sfatul popular, putea să ne mănânce lupii.

Până să fiarbă mămăliga, nevasta lui Vasile spuse că Vasile are un prieten, unul Ion al lui Ripitel, era și el utemist, se pricepea la aparate de radio, își făcuse unul singur, din piese detașate, citind după un manual și cică Plotoagă ar fi vrut să-l pună la taxe, și că Ion al lui Ripitel ar fi zis de ce să plătească el taxe pentru aer, ce, consumă combustibilul cuiva? Și Plotoagă cică n-ar mai fi știut ce să-i răspundă și ar fi lăsat-o baltă. Mai

târziu, a doua zi, când activista U.T.M. vorbi cu acest Ion al lui Ripitel între patru ochi află și ce se mai întâmplase cu Vasile în după-amiaza care urmase după istoria cu palma dată nevestei lui și cum petrecuse Vasile noaptea.

Rătăcise ceasuri întregi pe-afară, pe lângă casă, prin fundul grădinii, căutând parcă ceva, cu lopata în mână, curățind zăpada, făcând pârtii, spulberând zadarnic troienele care se formau repede la loc în urma lui. Era văzut de pe drum, se zărea peste gard lopata neagră ridicându-se cu mișcări regulate în aer, muncea liniștit, tușea, uneori se oprea și se uita pe drum... Dar când nevasta ieși la prânz și îl chemă la masă, nu-i răspunse nimic, nu veni și continuă curățatul ăsta, fără noimă al zăpezii până ce scurta zi de iarnă începu să se întunece.

Seara mâncă totuși ceva, dar ea, nevasta lui, nu putu să mănânce, îi dădu doar lui și fetiței și apoi se culcă și adormi îndată. În schimb Vasile rămase treaz lângă ea toată noaptea și dimineața se sculă tăcut și posomorât și când cineva de la sfat trecu pe la ei să-i spună că este așteptat la ședința comitetului de inițiativă, nevasta lui ieși și-i spuse aceluia că nu-i arde lui acum de comitet. Mereu mohorât și galben la față, Vasile plecase apoi la Ion acela al lui Ripitel, de la care nu se mai întorsese tot timpul dimineții.

– Până la urmă a venit, am stat de vorbă cu el, încheie activista U.T.M. Nu era prea vorbăreț, n-am putut să-l conving să lase totul la o parte și să vină la sfat și să-l sprijine pe Fântână să acționeze mai departe. Mi-a spus că „acțiunea a fost compromisă pe mai mulți ani" și că el mă roagă, întrucât și el și Ion al lui Ripitel împlinesc vârsta de ieșire din U.T.M., să-i ajut să fie primiți amândoi în partid. „În partid, zice, o să pot să fac mai bine și ce spuneți dumneavoastră." Din felul cum vorbea am înțeles, sau poate mi s-a părut, că avea, în viitorul apropiat, ceva grabnic și mai important de făcut decât gospodăria colectivă. Dar ce anume? N-am putut să smulg mai

mult... „Și din ce-o să trăiți? l-am întrebat. Cu ce o să vă munciți pământul dacă vă despărțiți de veri?" „Ne descurcăm noi", mi-a spus. Bineînțeles că din comitetul de inițiativă nu s-a mai ales nimic, a eșuat și încercarea asta și atunci l-am recomandat pe el și pe Ion al lui Ripitel să intre în partid, și au fost primiți foarte greu, mai ales el, Vasile, dacă nu-l avertizam eu personal pe tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu să trimită pe cineva acolo nu l-ar fi primit. Nu știu ce avea Isosică cu el, n-am înțeles de ce se opunea și nici n-am putut să aflu de la cineva despre ce putea fi vorba. Până la urmă n-au avut încotro, au ridicat mâna și au votat, cam în silă, dar n-au avut ce face, fiindcă la întrebarea tovarășului de la raionul de partid să spună motivele pentru care se opun, n-au putut spune nimic concret. Că să fie amânat, că să se cerceteze dacă nu cumva e omul chiaburilor, al neamurilor lui adică, și vrea „să se strecoare în rândurile partidului". Tovarășul de la raion le-a răspuns scurt „s-a cercetat, tovarășe", și le-a închis în felul ăsta gura.

– Și ce e cu cărămida care s-ar fi aruncat în geam și te-ar fi lovit pe dumneata în cap? întrebă Niculae. N-au fost arestați ăștia doi, Dan și Ștefan?

– Ba da, dar s-a dovedit că nu Ștefan dăduse cu cărămida, ci un altul, probabil tot pus la cale de Dan, dar nu s-a putut dovedi că ar fi existat o înțelegere între ei și l-au închis numai p-ăla, ăstora doi le-a dat drumul.

– Și ce propui? zise Niculae ridicându-se.

Fata se ridică și ea și își continuară drumul printre lanuri.

– Ce vă spuneam și la început, să-l ascultați pe Vasile.

– Oriunde intri într-un sat, zise Niculae, dai peste unul ca Vasile ăsta cu o istorie așa cam dubioasă. În realitate, cum ai observat și dumneata, chiar în legătură cu el, cine știe ce urmărește. Trebuie să fim atenți și să nu facem jocul unuia sau altuia, fiindcă fără să-ți dai seama te poți pomeni că ai fost atras tocmai în jocul pe care zice ăla că îl fac ăia pe care el îi demască. Înțelegi?

– Înțeleg, zise fata posomorâtă deodată și adăugă mai mult de formă: Tocmai d-aia v-am spus și dumneavoastră, ca să vă semnalez faptele. Dumneavoastră aveți posibilitatea să le analizați mai adânc.

Niculae se posomorî și el și își văzu de drum, în timp ce fata rămase în urmă. Se opri în dreptul unui lot și intră în vorbă cu un țăran...

– Băi Niculae, zise acel țăran desdoindu-se și apropiindu-se fără grabă cu secerea și grâul în mână. Măi frati-meu, zise el – și după felul cum vorbea se vedea că era cu feciorul lui Moromete prieten mai de mult – ce-i facem, mă, cu neghina asta, parcă nici nu zici că e grâu cu neghină, ci neghină cu grâu! Hai noroc!

– Noroc, Ilie, zise Niculae.

– Ce-i facem, mă?

Mănunchiul din mâna secerătorului era o probă aproape neliniștitoare prin abundența ei, ca o prevestire a ceva necunoscut, o parte era grâu și două neghină, dar parcă nu era o neghină obișnuită, ci un soi foarte reușit cu măciulii multe și mari, cu grăunțele negre ca tăciunele și umflate de spațiul sevei pământului din care se hrăniseră nestingherite de nimic. Spicele de grâu galbene păreau neînsemnate printre tulpinile crăcoase ale acestui statornic însoțitor al grâului, cu care era greu de înțeles ce afinități putea avea.

– Ce să faci, îl seceri, zise Niculae, cu glas tare, să-l audă și alții de prin împrejurimi ca și când n-ar fi vrut să-și răcească gura cu fiecare în parte. Să vă fie învățătură de minte să mai semănați de-aici înainte fără să dați grâul la trior. Că nu numai că îți iese neghina însutit – da' ce zic eu însutit, înmiit' – dar îți înăbușe grâul propriu-zis...

– Aia o știm noi, mă Niculae, zise omul cu glas scăzut, ca și când în ceea ce îl privea pe el, n-avea nici un chef să-i audă vorbele și alții. O știm noi pe viitor, dar ce-i facem acuma? Am auzit, adăugă el coborând și mai jos vocea – și de astă dată intenția lui era clară, dacă era adevărat ce auzise el, fiind vorba

în mod evident de un secret, îl ajuta în felul acesta pe Niculae să coboare și el vocea când o să-i răspundă – am auzit, repetă el, că având în vedere și dat fiind că situația e de-așa natură încât recolta e bună pe tot cuprinsul țării și o să fie cereale destule, se consideră că nu mai e cazul să plătim Semeteul de anul trecut și îl plătim numai pe-ăl de anul ăsta, pe considerentul că anul trecut recolta a fost slabă.

– Nici să nu-ți treacă prin cap Ilie, răspunse Niculae îndepărtându-se, tocmai d-aia, tocmai pentru că anul ăsta e recoltă bună, o să trebuiască să achitați tot până la ultimul bob. Când dracu să achitați plata pentru arături, dacă nu acuma, că s-a făcut! Anul trecut când nu s-a făcut, Semeteul v-a iertat, deși nu era normal, fiindcă îl costă... Mă întreb cine dracu vă bagă vouă asemenea idei în cap, mai spuse Niculae nedumerit.

– Nu ne bagă nimeni, mă Niculae, zise omul de astă dată tare, nemaiavând pesemne ce ascunde, dar ne gândim și noi dacă e să dăm și restanțele și arătura de astă-toamnă, și cote, ne mai rămâne pe dracu!

– Lasă, Ilie, nu-mi spune tu gogoși de tufă, că, dacă ar fi după tine, ar trebui să renunțăm la tot și să rămânem tot cu boul de coadă, în timp ce alte țări stau călare pe tractor și automobil. N-o să ne închinăm noi la boul tău. Cu boii nu mai faci nimic, s-a dus epoca boilor. Noroc, nea Stane!

– Noroc, mă Nică!

– Și dumneata ești de părere să stăm agățați de coada boului?

– De, măi Nică, mi-ar plăcea și mie să am tractorul meu, dar văd că e tot al vostru...

– Și ce dracu să facem noi cu el? râse Niculae. Tot pentru voi e!

IV

– Unde-ai plecat Niculae, unde te duci? Stai puțin că vreau să te întreb ceva.

Era glasul unei fete... Tocmai termina de tăiat ce apucase cu mâna, dând cu o mișcare ușoară peste umăr spicele și punându-le pe polog. Apoi părăsi lanul și o luă spre drumul de plan. Era Marioara, singură cu maică-sa, Fântână nemaiavând de mult obiceiul să iasă la muncă, la câmp. De altfel ei nici nu aveau mult pământ, trei pogoane pe care le adusese muierea când îl luase.

Fântână făcuse trei copii, unul murise pe frontul rusesc, unul mai mic decât Marioara era la liceu, deși la școală învățase prost, era un „zăltat", cum spunea oamenii, adică un țicnit, dar trecuse la examenul de admitere fiindcă avea „origine sănătoasă". Marioara, deși învățase bine la școală, făcuse doar cursul complet, de șapte ani, n-o dăduse taică-său mai departe, fiindcă nici ea nu stăruise. Era o fată care nu crescuse prea mare, semăna la păr cu lipoveanul, dar statura nu era a lui, ci a maică-sii, ai fi putut lesne să-i dai șaisprezece ani, deși ea trecuse de douăzeci. Fântână, cu anii, ajunsese un uriaș, deși o parte din mărimea lui îi venea și din grăsime și când te uitai la el și îi vedeai capul așa de mare te întrebai dacă nu cumva și creierul lui suferea, și poate că de aceea bea el spirt albastru cu speranța că, cine știe, alcoolul acela fiind „medicinal" ar putea să-i mai topească din grăsimea care îi apăsa mintea. Marioara mai moștenea de la maică-sa scârba pentru mâncare și mai ales pentru băutură, era de mirare cât de puțin mânca ea la masă și n-ar fi pus pe limbă o picătură de țuică s-o pici cu ceară, și mai ales o limpezime a gândurilor și a faptelor pe care tatăl ei nu o avea.

În drum spre capătul lanului fata se abătu pe la căruță și scotoci în cutie și luă din ea o mică basma înflorată pe care și-o puse repede pe cap și se uită într-o oglindă cât palma pe care o răzimase de bucceaua osiei, se aplecă jos și se drese, să n-o vadă Niculae.

– Uite acuși viu, că eram cu basmaua ruptă, zise ea apropiindu-se. Și adăugă: la secere, de, n-are rost să te duci gătită ca la horă.

Și își arătă picioarele în ciorapi groși, să nu i le ardă soarele și să nu i le zgârie mirișteа.

– Da, da, șopti Niculae ca pentru sine, uitându-se la ea dintr-o parte, sigur, așa este, frumușică fată, nimic de zis, numai că eu nu prea am timp de stat de vorbă, aici e problema!

– Nu e nimic, zise Marioara pornind alături, încotro se ducea el. N-avem noi mult de secerat, un pogon și jumătate de grâu, în trei-patru zile l-am terminat, dacă dăm încet.

Și s-ar fi zis de departe că ea părăsise locul nu din întâmplare, fiindcă trecuse Niculae pe-acolo, ci fiindcă așa se înțelesese cu el, să vie el s-o ia de-acolo și să plece pe urmă împreună.

– Da, da, ține-te tu după mine că o să ajungi departe, zise Niculae întețind pașii. Eu m-am oprit fiindcă am crezut că vreai să mă întrebi ceva, cum mă întreabă oricare dintre cetățenii ăștia care au ceva de întrebat, când de fapt tu n-ai nimic să mă întrebi. Sau ai? Dacă ai, întreabă-mă mai repede și întoarce-te la secere, că te strigă maică-ta.

Era adevărat și Marioara se opri și făcu în urmă un semn vesel cu mâna. S-ar fi zis că era o dulceață cum se avea ea de bine cu maică-sa, așa de cristalin îi era glasul și de copilăresc gestul:

– Viu acuma, mamă, vreau să-l întreb ceva pe Niculae când s-o duce pe la Pălămida.

Așadar aici era un interes nu glumă, pe cine mai putea ea să întrebe acel ceva pe care îl avea în vedere nu se știe pe cine din Pălămida, poate chiar un băiat, decât tot pe cineva care trăia acolo, pe Niculae ăsta al lui Moromete?

Și atunci Niculae se opri, fiindcă era limpede că ea îl va însoți atât cât avea ea nevoie, mersul înainte nu era bun.

– Fii concisă, zise el întorcându-se drept în față. Te ascult.

Ea surâse și ca într-o sclipire sub buzele ei umede care tremurară o fracțiune de secundă ca într-o răsucire de plâns i se văzură dinții albi, regulați și frumoși ca niște boabe nefirești,

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

care n-ai fi zis că sunt făcuți ca să muște și să mestice: mărgăritare, repede acoperite odată cu zâmbetul ei care se topi înainte de a se fi format.

– Bine, Niculae, șopti ea, tu asta îmi faci, fără să-mi spui și mie, Marioara, uită-te la mine că nu e nimic de capul meu, degeaba zic eu că nu mă uit la nici o fată și nici la tine nu mă uit, că la Ileana lui Costică Roșu mă duc seara în grădină și stau cu ea până la ziuă, muiere cu doi copii care înainte să se mărite se făcuse de râs prin sat. Venea Chiran la poartă și prin gard își bătea joc ăla de ea, ea zicea că nu vroia să iasă afară din curte, că sta aia bătrână cu ochii să nu iasă din curte. N-am nimic, bunico, zicea, vrea și el să-mi spună ceva, uite, nici să ies la poartă. Nu ieșea, dar se lipea de ulucă și prin ulucă... Și la asta ai găsit tu să te duci, care cât a auzit că ai venit în sat l-a și lăsat pe popa acasă și a venit după tine!? Din partea mea poți să faci ce vreai, că nu e numai Ileana, barim ea e preoteasă, și nici nu e o muiere urâtă, dar poți să te duci și la Sora lui Ilie Pipa, dacă îți place să-ți râzi de tine.

Se opri. Se făcuse albă la față și arăta frumoasă ca o mireasă sau ca o moartă în sicriu, acoperită de flori și plânsă de suratele ei... Dar și Niculae se făcuse la fel de alb. Marioara însă pesemne că nu mai vedea nimic înaintea ei, poate doar o prăpastie și acum se simțea că venise clipa când trebuia să sară: să scape dincolo sau să cadă în ea, nu mai avea de ales.

– Nu te ține nimeni legat și descântat, continuă ea, vii o dată pe an, eu vin să te văd, trimit după tine să te cheme... Și când pleci și când te întorci, vezi că mai sunt fete și muieri, poți să te ții după ele ca un câine, până o să îmbătrânești și n-o să se mai uite nimeni la tine!

Și apoi tăcu. De alături, de la capătul unui lan la care nu secera nimeni sau poate secera de la capătul celălalt (și de aceea instinctiv atât Marioara cât și Niculae se opriseră amândoi în dreptul lui să nu-i audă nimeni), țâșni o ciocârlie atât de aproape, încât oricine ar fi tresărit și s-ar fi întors fără voie, fie chiar și pentru o clipă. Ei însă nu auziră nimic, se uitau acum unul la altul drept în ochi și pe măsură ce clipele se scurgeau, albul ochilor fetei se făcea din ce în ce mai mare, pleoapele lui Niculae se închideau din ce în ce mai mult, până nu mai rămase decât o dungă ascuțită ca la animalele sălbatice care dacă le-ai judeca după ochi ai crede că dormitează, când de fapt toate instinctele lor stau la pândă. El chiar scoase un fel de mârâit, își luă ochii de la ea și întorcându-i spatele o lăsă acolo în mijlocul drumului de plan. Și exact după atâta timp cât trebuia ca ea să nu se mai îndoiască de faptul că ăsta era singurul lui răspuns la tot ceea ce auzise, dar nu prea târziu încât s-o facă de râs față de toată lumea care se uita poate la ei până pe la al șaptelea lot, glasul lui Niculae se înnodă în continuare cu cel pe care el îl avusese mai înainte și zise:

– Așa o să fac, cât ajung acolo numai grija asta o să am, mă și reped să-i spun, nici o nădejde! Mă gândesc chiar dacă n-ar fi cazul să mă duc imediat până la sfat și să-i dau un telefon!... Și schimbă tonul, brusc înstrăinat: Noroc, nea Gheorghe, cum merge?! Câte ai pus anul ăsta?

– Mă Nică, câte am pus eu ar mai fi cât ar mai fi, dar am două pogoane însămânțate cu grâu de împrumut și a ieșit, mă Nică, neghina, cum n-a ieșit grâul, însutit, cum spune în parabolă...

– Ei, cum spune în parabolă?

– Păi nu știi, se miră omul. Ieșit-a semănătorul să semene sămânța sa!

– Foarte bine, zise Niculae, dar semănătorul ăla a ieșit să semene *sămânța sa*, pe câtă vreme dumneata te-ai împrumutat de la stat. Păi de ce, nea Gheorghe, rămăsesei fără sămânță?

– Rămăsesem, Nică, că nu mai aveam...

– Nu mai aveai pe dracu, n-ai vrut să semeni, că ai văzut că se ia cotă mai mare la grâu și ai vrut să semeni la primăvară

mai mult porumb! Lasă, nea Gheorghe, că știu eu cum devine, nu mai veni dumneata cu parabola semănătorului că n-o să-ți ajute la nimic.

– Ce-o să ne facă, măi Nică?

– Ce-o să vă facă, nu știu, dumneata să fii sănătos, răspunse Niculae fără să se uite o clipă înapoi să vadă ce mai făcea Marioara, căreia totuși i se adresă: regret că v-am dezamăgit, domnișoară, dar dacă m-aș încărca cu tot felul de rugăminți când m-oi întoarce la Pălămida ar însemna să plec de la raionul de partid și să mă fac comisionar. Noroc, nea Gheorghe, dă-i înainte și altă dată fă-ți dumneata socotelile la o lampă de gaz cu un număr mai mare, că n-o să spuneți că nici gaz n-aveți destul.

Și își continuă apoi neabătut drumul, al cărui itinerar începu să se ghicească. Mergea spre linia ferată, unde se terminau pământurile celor din Siliștea și de unde avea să facă apoi un lung ocol și să se întoarcă după aceea în sat pe partea cealaltă, care cuprindea la înapoiere toate pământurile de dincolo de pădurea Cotigeoaia și de dincolo de drumul raional care lega gara de sat.

Între timp se făcuse cald peste câmpie și soarele începuse să inunde grânele de lumină. Micii copaci, stejari singuratici, peri sau meri pădureți, împrăștiați ici-acolo peste loturi și păstrați de oameni mai mult pentru umbră, pe care îi ocoleau ani în șir și cu plugurile, cu fructul mic, dar adesea având un gust și o aromă care făceau să licăre ochii copiilor mai tare decât pentru cei de-acasă din grădină, încremeniseră fără pic de vânt în aerul albastru, iar verdele coroanelor lor se făcuse negru, ca și dunga îndepărtată a pădurii și aceea și mai îndepărtată a satului acoperit cu salcâmi. Vitele mâncau iarbă cu grâu și izbeau din cozi la căruțele lor, le venise rândul să șadă și omul să muncească, fiindcă ele araseră aceste întinderi și el mersese doar în urma lor ținând în brațe lucrul acela care le omora de greu ce era de tras, le fluiera răsuflarea în gât să-și dea duhul, și tot trupul lor se umplea de spume când ajungeau la capătul unei brazde. Acum era bine pentru multă vreme și sforăiau cu putere cu nasul în maldărul de grâu fraged și de plăcere izbeau din când în când cu câte-un picior în pământ sau se repezeau deodată cu dinții sau cu coarnele în coama sau în burta perechii cu care trăia și muncea. Și atunci se auzea glasul *lui*, de care le era frică, dar care le scotea fără voia lor un muget sau nechezat de bucurie când îl vedeau că se apropie cu făptura lui mică, dar cu voința cumplită, că le izbea cu ceva tare că se pomeneau în genunchi, huooo, răcnea el și glasul acesta umplea aerul și le intra în urechi însoțit de amenințări nelămurite și își potoleau numaidecât joaca lor care și ea era supravegheată.

În acest timp soarele tot urca din ce în ce mai viu și mai arzător. Roua pierise de mult, iarba își pierduse și ea jilăveala, iar pământul, chiar jos la rădăcina spicelor, începuse să miroasă a țărână uscată. Jerbele de spice își înțepeniseră și ele paiul și chiar spicul putea fi acuma sfărâmat cu ușurință în palmă și din boabele lui să sufli pleava așa cum avea să arate ea țâșnind de sub sita de jos a batozei când va începe treierișul. Dați-i drumul că nu e de stat, trebuie să terminăm săptămâna asta, se scutură snopii, s-a pus pe noi ăsta să ne coacă spinările, de dimineață ne luă. Nu e nimic dacă te doare capul, du-te acolo în porumb, rupe niște foi și leagă-te cu ele la frunte. Și să știi un lucru, că după ce ajungem la cap, pe tine nu te mai punem la secere, gata, te scutim! Și pe mine nu mă scutești, tată? Așa e, pe tine te uitasem, cum de-am putut eu să te trec cu vederea taman pe tine, vrednic cum ești! Uite, să nu mă mișc din locu-acesta dacă n-o să fac așa cum îți spun, după ce n-o să mai rămâie nici ce e ăla spic pe toată suprafața asta a lotului nostru, să știi că până la anul nu te mai punem la secere! Ai promisiunea asta din partea mea! Băiatul râde cam palid, îl doare spinarea, osul lui nu s-a copt și munca îi face rău, îi simte chinul, suferința aceea parcă fără nume și fără înțeles care îți strânge sufletul la gură cum ai strânge baierele unui sac plin și l-ai lega.

Degeaba glumește tatăl că n-o să-l mai pună la secere până la anul, păi sigur, dacă nu mai e nici o secere, cum o să-l mai puie, că doar nu sunt două veri într-un an! Durerea trece o clipă, oasele desdoite o alungă din șale, râsul mai alină acea plângere a întregii tale ființe și crezi că poate s-a dus de tot, dar după ce te apleci începe iar și nu mai știi ce să mai faci, îi dai înainte și sudoarea te scaldă de sus până jos și din gât îți iese un geamăt... Ce e acolo, mă, te-ai tăiat la deșt, nu m-am tăiat, atunci de ce gemi, îți vine să feți, și ceilalți râd și trebuie acuma nici să nu mai gemi, să înduri în tăcere și să dai fără nici o nădejde, fiindcă grâul nu se va secera singur până n-o să-l termini tu, polog cu polog, mii de poloage, azi și mâine și poimâine și răspoimâine... Nici nu mai vezi bine înaintea ochilor, îți joacă zarea sub priviri ca o apă fără sfârșit...

Iar sub bolta înaltă a cerului se ridicaseră cu spinarea în sus ciocârliile, multe la număr, ai fi zis că tot văzduhul e plin de ele, și de cântecul lor fără oprire ai fi putut crede, ascultându-le, că așa era cum spuneau glasurile lor, că pe deasupra pământului e o neîntreruptă sărbătoare. Nu se mai opreau, când una se urca alta se lăsa, întețindu-și parcă odată cu creșterea puterii soarelui cântecele (cu cât înainta el pe cer cu atât trilurile lor umpleau mai tare câmpia) încât o jumătate de ceas mai târziu, când glasurile lor amuțiră, s-ar fi putut zice că soarele le fulgerase pe toate din zbor și că se prăbușiseră prin grâne fără viață.

V

La prânz, Niculae coborî în sat și se duse la sfatul popular, unde luă prin telefon legătura cu unul din secretarii comitetului raional de partid căruia îi raportă că în Siliștea secerișul a început peste tot în bune condițiuni. Întrebă la rândul său dacă tovarășul avea ceva să-i comunice. Nimic. După-masă se duse apoi pe la siloz și la baza de recepție de la gară să controleze dacă și acolo toată lumea se pregătea din timp să primească recolta.

Seara gândi că de atâția kilometri câți străbătuse nici n-o să aibă timp să se urce în pat și o să pice frânt de oboseală. „Da, își spuse el însă, așteptând să adoarmă, după ce că m-am stăpânit și nu ți-am spus nimic din ce meritai, crezi că o să stau acuma să nu dorm din pricina ta!...“

Niculae căscă lung, de i se păru că o să-i rămână fălcile înțepenite și clănțăni din gură... „Mă dor oasele... și patu ăsta... totdeauna la noi s-a dormit fără... mai sănătos, dar... decât filozof ofticos, mai bine măgar sănătos... eu prefer măgar filozof... săracu domnu învățător Teodorescu, muri de oftică...“

Niculae deschise ochii, își puse mâinile sub ceafă și rămase cu fața în sus: va să zică, își spuse el, Marioara se gândise bine înainte de a vorbi... „Bine, nu vreai să te lași, să vezi ce-o să pățești tu acum... he-he! făcu Niculae tare, în întunericul odăii. Și-aia nebună, auzi, prin gard, avea haz fata asta, dacă o fi adevărat...“

Ilinca nu terminase de strâns vasele în tindă și auzindu-l la început căscând și apoi chicotind singur deschise ușa și îl întrebă:

– Ce râzi, mă, așa singur?

Niculae nu răspunse.

– Dormi, mă?!

– He, he! făcu Niculae și fata, curioasă, se apropie de pat și se așeză.

Niculae ridică un picior, i-l puse pe ceafă și o împinse, Ilinca îi cârpi una peste nas bestecăind în întuneric cu palmele și strigând ca pe vremea când erau mici:

– Tată, uite la ăsta, mi-a dat cu piciorul în ceafă.

În copilăria lor Ilinca primise într-adevăr multe picioare de la Niculae, fie în piept, fie în inimă, pesemne că nu le uitase. „Mamă, răcnea Niculae, mi-a dat cu cotul în ochi...“ ca s-o impresioneze pe mama. Niculae descoperise odată că Ilinca era o pârâtoare, rar se întâmplase vreodată să-i ascundă ceva

maică-sii. Odată se jucau împreună în grădină și Niculae vrusese s-o atragă de partea lui împotriva unuia dintre frații vitregi care aproape că îl deșălase aruncând după el cu o bucată de dovleac turcesc, din pricina unui ardei... Cumpăraseră gogoșari și Paraschiv îi întepa cu o furculiță și îi arunca într-o putină la murat. Băgând probabil de seamă cât de absent era fratele său, Niculae găsise un ardei pe care îl gustase înainte și simțind cât era de uite i-l întinse lui Paraschiv, na nene, și nean-său, hap, mușcase din el, dar n-apucase el să mestice bine că se și aplecase să-l scuipe și scosese un urlet și se uitase în jurul lui cu ce să arunce în ăla care o și rupsese la fugă. Îl nimerise pe Niculae drept în fund și lovitura îl pusese în patru labe, vrusese el să mai râdă mai departe, dar îi cam înghețase râsul în el, așa de tare îl pocnise cu dovleacul. Mai ales nu-i venea să creadă că îl putuse ținti așa de bine tocmai de la prispă la poarta grădinii, prin care tocmai fusese gata să scape... Și într-o zi îi spusese Ilinchii, cum stătea cu ea și se jucau amândoi pietre și el credea că tot așa gândea și ea și că puteau împreună să aibă ei doi o taină a lor... „Ilinco, tu ai văzut?" „Ce?" întrebase Ilinca. „Te-ai uitat la nenea Paraschiv?" „Ce să mă uit?" „Ai văzut ce prost e?" șușotise băiatul înfiorat de conspirația care tocmai se năștea împotriva fratelui cel mare și se uitase la sora lui așteptând s-o vadă și pe ea mărturisind aceeași descoperire, dar în loc de asta Ilinca deodată căscase gura parcă ar fi tăiat-o cu un cuțit la gât și începuse să orăcăie: „Mamăăă!". Mama robotea prin curte și auzind strigătul acela din gură de șarpe venise la ei să vadă ce era. „Ce e, fă, ce urli așa?". „Mamă, spuse Ilinca, Niculae l-a făcut pe nenea Paraschiv prost!"

Și mama pusese atunci mâna pe o jordie din maldărul de coceni de floarea-soarelui din apropiere și pleosc, îl croise pe Niculae pe spinare, care, de uimit ce era, uitase până să se și ridice și s-o ia la goană ca să scape, cum făcea alte dăți.

– Ia spune, Ilinco, zise Niculae, cum a fost cu Ileana lui Costică Roșu și cu Chiran; înainte ca ea să se mărite?

– Da' ce, tu nu știi? zise Ilinca fără să-l creadă.

– De unde vreai să știu? se supără Niculae. Crezi că eu sunt Bibina.

Asta era ghicitoarea la care se ducea nu o dată mama când Moromete era plecat pe la munte cu porumb. Uneori o chema și pe la ea și o punea să dea și în bobi, nu numai în cărți. „Vine, Catrino, spunea ea bătând cu convingere mare cu vârful degetului craiul de tobă care era Moromete. Uite-l pe drum de seară cu un dar de bani, sosește la vremea rea, dar cu inima îndoită, fă! Nu se bucură de darul ăsta! Cu niște vorbe, de la o damă de verde, în afara casei... Îi cade un necaz, uite ici muierile astea două, cu craiul de roșu." „Guica trebuie să fie și cu Parizianu, și cu ăla de pe la București", răspundea mama. „Nu știu", făcea Bibina, și iar lua cărțile și începea să le bată ca să le mai dea o dată. Era prietenă cu Catrina și nu vroia să ia nimic de la ea, deși de fiecare dată mama încerca să-i dea ba un ou, ba un franc...

– Păi cum, zise Ilinca, n-a umblat Chiran nebun o toamnă întreagă călare pe un cal cu o măciucă la șa, zicea că e haiduc, îl nenorocisera ăia cu ciomegele într-o noapte când l-au pândit și l-au prins în Cotigeoaia cu Ileana?... Sau tu ai fost chior, nu l-ai văzut cum trecea peste porumbiști, călare pe-o mârțoagă și nici nu se uita nici la dreapta nici la stânga?

– Ba l-am văzut, dar nu știam ce e cu el.

– Vai de capul lui, săracul? zise Ilinca. Săptămâni de zile umbla numai pe câmp, și ziua și noaptea și când vedea așa câte-un pâlc de copii se oprea și el și stătea cu ei de vorbă. Că să-i spună lui dacă i-a bătut cineva, că le arată el la ăia care i-au bătut. „Nu ne-a bătut nimeni, nea Chirane", ziceau copiii. Și atunci se urca în șa și o lua înainte. Toată lumea se mira de calul ăla, că n-a murit, da' slăbise de-i ieșise curu-afară și nu prea mai putea nici el să alerge la trap.

– Voi ce faceți acolo, nu dormiți, zise tatăl cu un necaz ciudat intrând în odaie.

Se vedea că nu din pricină că nu dormeau ei îi păsa, ci de felul că băiatul stătea de vorbă cu Ilinca și nu cu el.

– Ia du-te tu de-aici și te culcă, îl alungă fata.

Dar Moromete nu se dădu dus și se așează alături pe pat.

– Păi a fost comedie mare cu Chiran, mă Niculae, mă mir că n-ai auzit, zise el, că de văzut sper că l-ai văzut și tu cum trecea așa pe câmp noaptea de ți se făcea frică de el dacă nu știai cine e.

– Ăia l-au nenorocit, Costică Roșu și fi-său, zise Ilinca.

– Ăsta, alde Costică și fi-său, ce s-au gândit, continuă Moromete. Domnule, una și cu una face două, dacă stăm și ne uităm, într-o bună zi ne pomenim cu Chiran cum s-a pomenit Tudor Bălosu cu Birică, fuge cu fata într-o noapte și până să sari tu, nu mai e nimic de făcut... Ia să-l prindem noi mai bine și să-l învățăm minte! Și l-au pândit în pădure și s-au pus cu ciomegele pe el să-l omoare.

– N-a murit el, dar e, că nici zdravăn n-a rămas, zise Ilinca, s-a însurat pe urmă, a luat pe una a lui Cochințu...

– Și când s-a oprit el să mai umble pe izlaz călare pe Rozinanta aia a lui, că eu nu mai țin minte, zise Niculae.

– Ce Rozinantă? zise Ilinca.

– Mârțoaga aia pe care mergea călare.

– Nu era mârțoagă, că era cal bun, zise Moromete, dar slăbise cum îți spuse și fata asta din pricină că dădea mereu târcoale uite așa cât e câmpia de mare, o lua de pe la drumul-de-fier, pe la Ciolănești, ocolea Cotigeoaia și te pomeneai cu el pe drumul de la Râca, prin Pământuri. Pesemne că nici nu prea îl lăsa să mănânce pe calul ăla, numai apă îi da, îl vedeai cum se oprea la fântâni și se da jos să-i scoată apă cu ciutura. Ce flăcău, domnule, exclamă Moromete. Îți plăcea să te uiți la el, îl prăpădiră ca niște smintiți noaptea la miezul

nopții, toată lumea credea că n-o să-și mai vie în fire. Fiindcă știi că mulți spuneau, că vorbeau cu el când umbla el așa peste câmp, că n-avea nimic din punct de vedere că îl vătămaseră cu ceva, venise și îi trecuse capul spart, și îl oprea câte unul, băieți, de... Ce e, mă, cu tine, Chirane, de ce nu te dai jos de pe cal și să te întorci în sat, de ce umbli tu așa și ziua și noaptea, ca un besmetic, vreai să zică lumea de tine că ești nebun și să te bage la balamuc? Și el cică răspundea că o să alerge așa până o să moară și el și calul și să-i mănânce lupii pe-amândoi în pădure. Că venea și dormea în pădure.

– Și nu l-au mâncat? zise Niculae.

Moromete făcu în întunericul odăii un semn de protest din cap:

– Nu l-au mâncat, zise, dar asta e o pedeapsă, nu un bine, că n-a murit.

– De ce?! se miră Niculae.

– Tu nu înțelegi?

– Nu, zise Niculae și mai mirat, aproape vesel. Dacă zici că i-a trecut bătaia și s-a însurat, ce mai vrea?

– Păi îi plăcea, mă, de Ileana, explică atunci Ilinca cu un gest în care răzbăteau zeci de aluzii ironice: adică uite-l pe tata cu un glas moale că îl apucă mila de Chiran și uite-l și pe Niculae, că se face că nu înțelege că ăla murea după ea, dar murea cum se moare, nu că era aia bogată, îl lovise cu leuca, parcă alte fete nu mai găsea... Hai, gata, mai adăugă ea, tată, venișî acilea parcă de mult n-ai mai fi vorbit cu Niculae, de ce nu te-i fi ducând să te culci, cât e ceasul, mă?

Niculae se uită la ceasul lui de mână cu cadran fosforescent și spuse că era ora nouă; Moromete ieși.

– Și e adevărat că venea seara la gard? o mai întrebă Niculae pe soră-sa cu un glas de parcă abia și-ar fi stăpânit încântarea.

– Ei, făcu Ilinca, la gard, la negard, ce te-o fi interesând și pe tine! Parcă tu nu te-ai întâlnit cu ea? De ce n-ai întrebat-o?

– N-am avut timp, zise Niculae imitându-l aici pe taică-său și atunci sora avu o exclamație în felul ei ironic și îi băgă degetele în coaste, să se ducă încolo de lângă ea și să doarmă, să nu mai întrebe atâtea prostii...

Și se ridică repede de pe pat, fiindcă Niculae se și pregătise să-i tragă iar un picior în ceafă...

VI

„Va să zică aici n-a fost o chestie cum ai vrut tu să-mi spui; dar nu e nimic, îți trec cu vederea, fiindcă tot ce e în capul tău rezultă din ideea... he, he, lasă că viu eu într-o seară la tine și îți explic, uite, o să-ți fac pe plac și o să viu la tine la poartă să te fluier... Dar ce-o să afli tu de la mine, mai bine... Bine că mi-ai spus vorbele alea acolo, că dacă mi le-ai fi spus când nu ne-ar fi văzut nimeni, nu știu... huo!" făcu Niculae în gând, fiindcă sub pleoape îi apăruse o uliță largă și un câine care se da la el, una dintre acelea pe care ani de zile ieșise el cu oile și cu caii când era mic. Era pustie și mereu înecată în lumina verii – iarna nu se dusese niciodată pe ea ca să vadă cum arată – avea două fântâni, una lângă alta, pentru vite și pentru oameni, și da drept în vale la văgăuni, vestita „vale", unde pe o uliță mai mică stătea și Alboaica, cu bâtul Năfliu. Ce om și bâtu ăsta, așa gros și bătrân și cu nădragii ăia ai lui n-ai fi crezut că e în stare să se ia după un copil și să fugă după el. Fiindcă o dată se luase după Niculae și fusese cât pe-aici să pună mâna pe el și să-l prindă, să fi avut pe atunci șaptezeci, optzeci de ani, poate chiar nouăzeci, că nu mai știi câți ani are un om bătrân când te uiți la el... Dar pe urmă se împăcaseră, că Niculae îi păzea și lui vaca, chiar acolo în vale, era foarte mic atunci și era foarte mirat când urcând dealul în vârf vedea că cerul fuge de pe creastă, cu soare cu tot. Și bâtu ăsta într-o zi a apărut pe seară la marginea văii cu ceva alb în mână și îl flutura în aer cum arăți cuiva un lucru pe care vrei să i-l dai. Niculae a luat-o la goană spre el cu inima ticăind: îi făcuse bătrânul un toiag pe care-l curățase de coajă, îi crestase și un măr la cap, și bâtule, a strigat, bâtule, și mai mult nu-și aducea aminte, doar atât că înțelesese că în timp ce el îi păzea vaca dar îl și uitase, în același timp bâtul migălise pentru el cu briceagul și îi făcuse un toiag așa alb și cu măr la cap... „Ce-oi fi făcut cu el, nu știu! Cine mi l-o fi luat, îmi pare rău și acuma de el, nimeni nu mi-a mai dat de atunci *mie* un lucru ca ăsta făcut de el cu mâinile lui *pentru mine*... bietu bâtu, cum a tras el pe urmă cu pușca după mama, poc, poc ..., he-he, mama are talentul ăsta, recent și tata s-a luat după ea cu parul de porumb... Dar bâtul la nuntă, săracul, când s-a făcut Alboaica mireasă cu copil de trei ani, sta și el la masa mare și lua cu lingura din strachină și îi bâtâia mâna, până s-o ducă la gură nu mai rămânea nimic în lingură, dar el tot sorbecăia din ea și o lua iar de la cap... Nici nu știu când a murit... dar uite că eu îl văd tot acolo, la marginea văii... Niculae, măi Niculae..."

Dat tot nu pierea câinele pe care îl huiduise Niculae pe uliță, era flocos și rău, clănțănea din dinții rânjiți, ham-ham, parcă ar fi vrut să-l mănânce și ieși și un om dintr-o curte cu un ciomag și dulăul o luă la goană pe lângă garduri, dar cu capul întors să vadă când o porni spre el lovitura și să se ferească să scape după direcția pe care avea s-o ia ciomagul. Dar și omul cunoștea figura și gonind în paralel cu el întâi se prefăcu că dă, și câinele înteți goana, dar atunci porni și ciomagul prin aer cu un vâjâit și îl prinse drept de-a latul, trântindu-l cu burta într-o parte și făcându-l să urle lung și răgușit... „Așa, fire-ai al dracului, așa îți trebuie, eu mă gândesc la bâtu și tu clănțăni la mine ca un turbat, când eu nu ți-am făcut nimic... Nu stimată domnișoară, asta nu te privește pe tine... Ileana e fata pe care am iubit-o din tot sufletul meu și puțin îmi pasă că mai înainte a iubit-o și Chiran... Dacă vrei să știi de-aia nu te pot iubi pe tine și nici pe altcineva, fiindcă am iubit o dată și îmi

ajunge. Eu nu sunt omul mai multor iubiri, în pieptu-mi de aramă... D-aia m-am dus iar la ea, acolo pe pod în fundul grădinilor, ca să trăiesc din nou clipele când ploaia a început să răpăie pe lipanele din grădină și să mai trăiesc o dată clipele când am zărit-o pe ea venind și șușotindu-mi cu aburul fierbinte al gurii ei că nu poate ieși acolo și să mă gândesc să-i spun unde, undeva în afara satului... (I-am spus: „Pe lotul tatei din Frunzari, și semn de recunoaștere lumânarea trasă în jos a fântânii lui Șanea...") Și acum am văzut-o iar aseară ca odinioară, apropiindu-se prin grădină de pod, umbra dragă care îmi făcea inima să-mi bată ca un ciocan... Și am luat-o în brațe și am strâns-o cu disperare, că mă scoaseră din sărite cu o seară înainte Stela lui Jugravu și celelalte muieri ale dracului, care n-au vrut să plece și să ne lase pe noi singuri în odaie... Ileana, Ileana... Ce dulce era acum trupul ei și ce fericit m-am simțit după ce am iubit-o, nu ca atunci când o tristețe sfâșietoare îmi chinuia inima și mi se făcuse de ea și de trupul ei o scârbă de moarte... «Niculae, zice, tu tot supărat ești pe mine că am plecat atunci din covergă, nu știam nici eu, eram și eu proastă, că degeaba mă iubise Chiran, că tot nu înțelesesem». «Dar acuma, zic, înțelegi mai mult de-o grămadă»; «Vorbește mai încet, zice, nu că mi-e frică de cineva, din partea mea nu mai mă interesează, dar pentru tine...» «Da, zic, chestii d-astea înțelegi, nimic de zis, nu mi-e frică mie și ți-e frică ție...» «Lasă, Niculae, că au venit acum vremuri mai bune pentru noi, dar nu-mi pare rău decât de ziua aia cum am putut eu să plec, stau și mă gândesc uneori și te văd cum rămăsesei tu încremenit și-ți curgea sudoarea pe obraji»; «He, he, acuma îți aduci aminte și de sudoare, dar atunci te-ai apucat, după ce te-ai făcut preoteasă, să spui în sat la noi să râdă și copiii de mine că... Eu nu te învinuiesc, dar ce mult aș fi ținut eu la tine, și ți-aș fi spălat eu pe urmă picioarele cum mi le-ai spălat tu mie și ți le-aș fi ținut și eu în brațe dacă nu plecai din covergă să te duci

la popa al tău...» «Dacă vreai, fug de la popa și îmi las și copiii și vin după tine»; «Da, zic, dar eu nu vreau»; «Ți-e frică, zice, de situația ta din partid...» «Mai ești și acum cum ziceai că nu mai ești, Ileano, neroadă, și zici că ai înțeles...» Și atunci o dată a gemut: «Așa e cum zici tu, nu se mai poate nimic, o, Niculae, eu nici n-am ținut la tine, am zis că barim dacă mă părăște popa că dragostea mea cu Chiran a fost până la cap să știe și el pe ce, dar tu m-ai zăpăcit zile întregi în covergă și cum m-ai așteptat nopți întregi în ploaie, nu mi-am dat seama ce-o să-mi rămână în suflet... O, ce mi-a rămas în suflet, sufletul tău, și ce rău am ajuns... Să dea Dumnezeu să nu ajungi să-ți fie și ție scârbă și să-ți vie să mori de o femeie pe care n-o iubești, cum am ajuns eu să-mi fie scârbă de bărbatul pe care l-am luat...» «Nu înțeleg, Ileano!» «Popa» zice. «Ce e cu popa?» «Mănâncă și bea vin și când te-am vorbit eu de rău ziceam despre tine că uite un bărbat și acum am ajuns să fiu fericită doar în alea câteva zile pe lună ale oricărei femei pe care le lungesc la o săptămână...» «Dar de ce nu-ți place?» «Mi se face greață. Cred că o să mă îmbolnăvesc într-o zi și o să mor...» «N-ai decât să-ți vezi de copii și să-l lași să se ducă la alte muieri...» «Am încercat, e mai rău, mă dau jos și ies afară fiindcă îmi vine să vomit...» «Dar de ce? Nu te-ai dus la doctor?» «Ce să-mi spună doctorul, că stă cu izmenele pe el?» «Dar în ce-ai vrea să stea, n-ai mai văzut izmene la tac-tău?» «Să nu mai vorbim», zise. Am pus mâna pe obrajii ei, adică i-am luat în palme ca în covergă și m-am uitat la ea și a început să plângă... Dar eu am început să râd: «Ileano, cum era mai bine, să ne fi cunoscut și să ne fi iubit, așa cum s-a întâmplat, sau să nu ne fi cunoscut, dar nici să ne fi iubit... Popa al nostru din sat mi-a spus odată când a murit nea Sandu că asta era întrebarea, cum e mai bine, să te naști și să mori, sau să nu te naști și atunci nici n-ai ce muri...» «Îți spun eu, Niculae, e bine să te naști, dar de murit e bine să mori când faci cea dintâi

prostie, fiindcă pe urmă degeaba mai trăiești...» Săraca Ileana, are dreptate, uite, eu... n-am făcut o prostie, dar are dreptate, dacă o să fac și eu una, mai bine să mă omor decât să... E bine că poți să-ți faci singur chestia asta, în deplină cunoștință de cauză... Precis... Cât te-ai prins că ai făcut neghiobia cea mare, gata îi pui singur punct vieții. N-au decât să trăiască alții dacă le convine... Să mănânce și să se îndoape până la adânci bătrânețe... Pe urmă să verse-n mormânt toate bunătățile pe care le-au înghițit în timpul vieții. Măcar Ileana vomită de pe acum, că își dă ea seama că s-a bucurat de ce nu trebuia, la început cu Chiran, care între timp a înnebunit după ea, și pe urmă cu popa al ei, pe care l-a preferat mie... Tot e bine că a dat greața peste ea, în timp ce alții... «Nu era bine, Niculae, dacă eram eu moartă?» «Și când să fi murit?» am întrebat-o. «Atunci când te-am lăsat singur și am trecut pe lângă fântână. Să mă fi aruncat în fântână.» «Cum să te arunci dacă nici nu te gândeai?» «Așa, fără să mă gândesc, să-mi fi venit și să mă fi aruncat înaintea trenului care tocmai trecea prin gară când am ajuns la barieră și a venit popa și m-a luat cu șareta.» Da, uite, Ileana a găsit răspunsul la întrebarea care zicea popa al nostru din sat... Că el a zis atunci că tot mai bine e să te naști, dar n-a spus de ce, unde e binele ăsta, fiindcă nea Sandu murise după ce trăise cinci-șase ani cu moartea în sân pe front. «Mă Cioroșbulingă, n-a fost zi să nu belesc ochii la ea, *haiti*, acuma s-a isprăvit, mă lovește și pfiu, pfiu! pfiu, pfiu! Și vâjîîîî-bum! Bum-bum!» Noi n-am știut nimic... Trăiam liniștiți în sat, tata se ducea la munte și pe urmă hazaica! Ce hazaică! (Se făcuse mama roșie de furie, Tita și Ilinca se pitiseră sub pridvor, du-te, zice mama, de-aici din curte lua-te-ar Cinenutrebuie!) Avea un buboi la ceafă cu vârful alb, se opriseră în centru și în cinci minute umpluseră satul cu transmisiuni pe motociclete cu atașe... un om le-a dat un pepene și ăla cu buboiul l-a tăiat cu briceagul și mâncau și scuipau în dreapta și în stânga, mă mir

că nu i spărgea buboiul, că îl atingea mereu gulerul tunicii... al lui Pătăleață râdea ca prostul, motocicleta, motocicleta de unde e? Nu știu cum l-a înțeles, a răsucit ghidonul și prrr, americanschi, zice, și au pierit încolo spre gară. Matei Dimir se mira că «ce limbă o mai fi și asta să-i spui vacii *carova*, ce zici tu, mă Ilie?» «Ce să zic, nu zic nimic, tu crezi că așa cum spui tu la vacă se zice peste tot globul?» «Da, dar nici cum zice alde Ivan ăsta, dă-o dracului de carovă, că aia nu mai e vacă»... Două luni mai târziu a venit și nea Sandu, avea fire de păr alb la treizeci de ani și o gaură în burtă. Tita ținea la el și popa n-a răspuns la întrebare, e drept că aici nu se potrivește ce zice Ileana, că nea Sandu, el, n-a făcut nici o prostie, dar a murit când credea că a scăpat. Ce vină avea? Dar Ileana făcuse marele ei pas greșit, și degeaba mai plângea, i-am lăsat obrajii și am desfăcut-o la umeri, să-i văd dacă tot așa au rămas. Da, cum rămâne omul același, deși nu mai e. «Da, nu fuge nimic de pe tine». «Mă duc, Niculae, că nu pot să mai stau, bine că am putut să te mai strâng o dată în brațe și să fiu fericită, tot e bine că ești tu așa cum ești, mai pot și eu să trăiesc cu gândul la tine, că altceva nu mi-a mai rămas...» Și tu vii să-mi spui că mă țin după muieri ca un câine, taci că știi tu ce fac eu! Le știți voi pe toate! Până o să îmbătrânesc și n-o să se mai uite nimeni la mine... He, he, he, râse Niculae iar, de astă dată însă mai înăbușit, să nu i se pară iar, lui taică-său, cine știe ce... Ca și când dacă nu vă mai uitați voi la cineva, gata s-a terminat cu el... Zi mai bine invers, dar lasă că-ți arăt eu ție."

Niculae se ridică într-un cot: a doua zi avea s-o întâlnească iar pe Marioara, adică ea venea să-l caute, sau dacă nu, a treia, sau o să vie iar pe aici și pe urmă și pe la raion cum se întâmplase în câteva rânduri. Nu-i făcuse până atunci nici un rău, e drept că nu-i plăcuse când o văzuse venind la comitet, crezuse că poate are nevoie de vreun lucru sau are vreun necaz, dar pe urmă îi spusese portarului să-i transmită că nu e acolo. Da, dar

acuma uite că îl oprise în mijlocul drumului și asta n-ar fi fost nimic, fiindcă era învățat să se oprească sau să fie oprit și să asculte tot felul de oameni, dar ea îl luase la rost ca și când i-ar fi fost bărbat de mulți ani și l-ar fi prins că se ducea noaptea pe la alte muieri. Asta însemna că mâine-poimâine n-o să se mai mulțumească să plece din fața comitetului de partid când o să i se spună că tovarășul e pe teren, ci o să se așeze mai încolo pe o bancă în parcul de alături și să-l aștepte... Trebuia lichidat...

La ora aceea a nopții însă Niculae își dădea seama pentru întâia oară că de mult timp el trăia anii de glorie ai tinereții lui când ființa sa turbura și făcea să sufere alte ființe care se gândeau la el și că mai târziu nu va mai fi așa. „Dar eu nu vreau să sufere nimeni pentru mine și nici n-am nevoie de nimeni nici acum și nici mai târziu, gândi el. Singură Ileana rămâne pentru mine așa cum am cunoscut-o eu atunci, cum am așteptat-o la pod și tot ce-a mai fost în zilele care au venit. Mi-ajunge! Să stea alții să se uite la dinții frumoși ai Marioarei și să-i asculte prostiile care îi ies din gură. Că asta era la ea, că nu mai putea ea trăi din pricina Ilenii care i-a făcut nu știu ce Chiran prin gard. Bine că nu ți-a făcut ție, asta te durea pe tine!"

Și Niculae se uită la ceas și când văzu ce oră era (încă devreme, abia zece), începu, cu mișcări ușoare, să se îmbrace. Apoi ieși în curte și după o ezitare o luă prin fundul grădinii pe unde era mai aproape spre casa Marioarei.

VII

Niculae învățase și el când era mic și nu uitase ce trebuie să faci în fața porții unei fete și când ajunse în dreptul casei lui Fântână în liniștea nopții care se lăsase peste tot se auzi un fluierat de flăcău care s-a oprit pe loc și spune ceva. Asta nu era ușor de deprins, să scoți un astfel de șuierat cu limba îndoită în cerul gurii și să se audă și plăcut și să se înțeleagă și ce înseamnă. El făcea ca o pasăre de câmp (se străduise o vară întreagă până

ce învățase), una din acelea pe care le vedea pe la sfârșitul lui august cum zbura la mică înălțime pe miriști ca peste valuri, nu le știa numele, erau așa de multe, piu, apoi o pauză ca o unduire, apoi iar piu, rar și domol, ca și când o nostalgie fără nume îi strângea gâtlejul, pesemne chiar sfârșitul verii, apropierea toamnei și odată cu ea a marii călătorii spre miazăzi...

Apoi Niculae tăcu și se așeză pe stănoaga podiștei lipoveanului și nu trecu nici un minut și fără ca dinăuntru să se fi auzit vreo ușă deschizându-se, vreo treaptă coborâtă sau vreo curte străbătută de cineva, poarta de la drum se deschise ușor ca de o mână nevăzută și pe ea apăru Marioara. Puteai să crezi că stătuse tot timpul în dosul ei și așteptase, fiindcă altfel cum să se îmbrace cineva în mai puțin de un minut, să-și pună și ceva în picioare și să-și dreagă părul așa cum îl avea ea răsucit în două cozi mici care i se odihneau pe umeri și pieptănat lins în față? Rămase nemișcată, lipită de poartă și își duse brațele la sâni, pe care le încrucișa liniștită, ca într-un ritual, semn al tăcerii și al așteptării care premerge orice început când ai nevoie de o deplină economie de mișcări în vederea unei adânci chibzuieli: putea sau nu putea să aibă omul un rost pe această lume și era sau nu acest flăcău din fața casei cel sortit să meargă cu ea până la sfârșitul vieții? Aici nu încăpeau înșelătoriile sau văpaia sângelui, avea să se retragă imediat în dosul porții, în sânul familiei, dacă el va lăsa să vorbească astfel de porniri: corpul ei părea de neatins în felul cum stătea și aștepta, iar dacă ar fi fost atins de el n-ar fi răspuns la nici o întrebare, mai bine era să nu se apropie prea mult...

Dar iată că flăcăul căruia i se dădeau de înțeles aceste adevăruri nerostite nu se apropia nici măcar atât cât îi era îngăduit, stătea prea departe pentru ca să-i poată auzi glasul și vedea fața. Și tăcea și el. Lungi minute se scurseră astfel. Atunci fata se mișcă și mișcă și poarta înapoi cu umărul, cu înțeles: n-avea de gând să stea acolo până la miezul nopții, avea să plece.

– Bună seara, spuse atunci Niculae.

– Bună seara, zise fata. Și adăugă: tu erai, Niculae?

– N-am putut la prânz să-ți răspund la ce mi-ai spus, fiindcă ar fi auzit lumea, zise Niculae în șoaptă. N-aș vrea să audă nici acum cineva, nu pentru mine, pentru tine, că tu ești fată; unde putem merge?

Marioara nu răspunse. Brațele ei încrucișate nu se mișcară și nimic nu dădu la ea de înțeles că se gândea măcar să răspundă în clipele următoare. Toți caută locuri ascunse unde să se ducă, nu le place poarta unde nu se poate întâmpla nimic din pricină că oricând putea trece cineva pe drum sau veni unul din părinți pe furiș să se uite peste gard. Și atunci născocesc cele mai bălțate minciuni, care proastă are însă mintea să le creadă? Se găsesc și din astea!...

– Va să zică nu-ți pasă, zise Niculae după o lungă tăcere, eu îți vorbesc și tu te faci că n-auzi. Bine, atunci am să-ți spun aici, măcar dă-te mai încoace, stai colea pe stănoagă lângă mine, să nu mă faci pe urmă să spun o vorbă de două ori, că n-ai auzit-o bine.

Aici Marioara îl ascultă imediat, se desprinse cu o mișcare nesilită, ca de pisică, de stâlpul porții și veni și se așeză lângă el. Dar își încrucișă iar mâinile peste sâni, tot atât de neatins ca și înainte când stătuse la distanță.

– N-am impresia, începu Niculae, că nu ești o fată cu scaun la cap și cu toate acestea te porți ca și când n-ai fi, ca și când între noi ar fi ceva sau ar fi fost ceva vreodată. Ia să-mi spui tu când și în ce împrejurare ți-am dat eu de înțeles că ai avea vreun motiv să te gândești la mine, și mai mult decât atât să te amesteci unde nu te privește și să mă iai și la rost albă la față! Pe loc atunci era s-o pățești dar pe urmă m-am gândit și eu și zic, mă, cine știe, i-oi fi spus eu vreo vorbă și ea a înțeles așa sau cine știe ce și-o fi închipuit văzând că nu mă însor, trebuie lămurit, să nu-mi fac păcat cu ea, că e de la mine din sat și

orișicât... De ce să mă port eu cu ea cum nu trebuie până nu-i vorbesc!? Ca să știi că eu nu am obiceiul să stau și să-i spun cuiva, fată sau băiat, o chestie de care mă simt absolut în afară, îi trântesc una în cap de-l satur și să se învețe minte pe urmă să se mai agațe așa fără nici un rost, că n-are el o axă și crede că nici alții n-au. Ți-aduci aminte sau oi fi auzit și tu, că nu mi-a fost mie frică de-un sat întreg, atunci pe vremea secetei, când au crezut ei că dacă dau cu pumnii în mine mi-astupă gura. Așa că d-aia ți-am spus să mergem undeva să vorbim, să n-audă cineva că am venit la poarta ta și că ți-am spus că a venit timpul să-ți iai gândul și să-ți vezi de treabă! Mai rămâne doar dacă eu sunt vinovat cu ceva! Ei, dacă sunt vinovat, atunci să știi că accept consecințele și cu toate că nici nu-mi trece prin cap să mă însor, chiar mâine viu la taică-tău și te cer în căsătorie. Sunt vinovat cu ceva!? Iată întrebarea.

– Nu te-a învinuit nimeni de nimic, răspunse Marioara după câteva clipe de întârziere.

– Ba m-ai învinuit, rosti el imediat, că umblu ca un câine și altele de felul ăsta, azi-dimineață mi le-ai turnat pe toate, că o să îmbătrânesc și n-o să se mai uite nimeni la mine. Ei și? Ți-ai luat tu grija asta, că să nu mă lași singur la bătrânețe? He, he, he! Cine ți-a spus? behăi Niculae sarcastic.

– Nici eu nu știu ce mi-a venit, rosti fata calmă și gânditoare, trezindu-se ca dintr-un somn straniu. Nici nu mi-aduc aminte ce ți-am spus.

– Ei, tocmai asta poate să te coste ce nici nu gândești, dacă nu iai seama de-aici înainte la ce faci.

– Am să iau seama, răspunse fata, bine că știu, fiindcă eu nu prea am obiceiul, surata Ilinca mă cunoaște: n-aș spune eu o vorbă unui băiat să mă pui cu ochii pe foc.

– Știu eu de ce ai făcut o excepție cu mine, dar uite că eu nu mă supăr, te-am înțeles...

Și tăcu și nu spuse ce anume ar fi putut să-l supere din ceea ce înțelesese, dar nici Marioara nu se arătă dornică să afle.

– Nu vreai să știi ce, se miră el văzând-o că tace. Ea tăcu încă un timp apoi zise:

– Niculae, treaba ta, eu mă gândesc mereu cum am putut să-ți spun dimineața vorbele alea.

Asta însemna că n-o interesa să afle explicația de la el, ci s-o găsească pe-a ei, fiindcă îi venea greu să-și închipuie că ce n-a înțeles ea din ce-a făcut, a înțeles altul mai bine; dacă era să iei drept adevărate vorbele ei că se gândea chiar la lucrul acela!

– Ai s-o lămurești tu și mâine și poimâine, dacă o să mai ai ce lămuri, zise Niculae, nici nu văd la urma urmei ce importanță mai are din moment ce eu am uitat și tu ai înțeles că așa ceva nu trebuie să mai faci! Adică cu mine, fiindcă nu mă apuc eu acuma să-ți dau lecții cum să te porți cu alții.

– Nici să nu mai vorbim, n-are nici un rost, șopti ea și avu în clipa aceea atâta căldură în glas încât s-ar fi putut zice că tot sufletul ei ieșise afară și îl învăluise pe el cu rugămintea să nu mai pomenească de astfel de lucru care îi făcea lui atâta rău; orice vorbă în plus era asemeni unui păcat care înnegrea și murdărea inimile.

– He-he! behăi Niculae, nici să nu crezi tu acuma că vorbele alea ar fi pricina, ba eu zic chiar că bine ai făcut că m-ai oprit și mi le-ai spus, fiindcă astfel ai mai fi ținut-o așa cine știe cât! Mărită-te, domnișoară, și n-avea tu grija muierilor la care umblă alții. Asta vroiam să-ți spun și nimic mai mult! Și acuma, șopti el apropiindu-și gura de urechea ei, ridică-te tu de pe stănoagă și pleacă să nu se spună, în caz că se uită cine știe ce ochi la noi prin cine știe ce fereastră, că te-am lăsat eu în drum fiindcă n-am mai vrut să mai stau de vorbă cu tine. Lasă-mă tu pe mine în drum, e ultimul sacrificiu pe care îl fac pentru tine, fiindcă mă gândesc că trebuie să am și eu o vină pe undeva că n-am făcut din vreme ceea ce am făcut în seara asta.

– Am să plec acuși, dar vreau să-ți spun și eu ceva, zise fata.

– Știu ce vrei să-mi spui, așa că eu consider că mi-ai și spus, zise Niculae și se ridică de pe stănoagă, semn că nu mai vroia să se sacrifice și că în clipa următoare va pleca.

Fata întinse un picior în aer cu o ezitare de parcă n-ar fi fost sigură că acela era și-și pocni apoi într-un anumit loc pulpa cu violență; de departe s-ar fi zis că cel care era cu ea îi cârpise una peste față. Casa lor era mai aproape de râu și prin preajmă se auzea într-adevăr bâzâind țânțarii prin salcâmi.

– Niculae, nu fi supărat, zise ea în șoaptă, du-te, dar să știi că poți s-o întrebi și pe surata Ilinca dacă am eu obiceiul să fac ce-am făcut. Mi s-a întâmplat și mie, mai bine luam secerea în dinți decât să deschid buzele și să-mi iasă din gură ceea ce mi-a ieșit. Mi-am dat și eu seama pe urmă că nici n-am mai putut să mai mănânc, când mă uitam la soare știam de ce îmi arde fața: nu era de soare!

– Vorbe multe, înțelegere puțină! mârâi Niculae întărâtat. Văd eu că nu vreai să înțelegi oricât îți explică omul. Nu e nimic.

– Dar am înțeles, șopti ea și mai precipitat și vocea îi deveni tânguitoare: ce vrei, să mă spânzur cu betele de craca unui salcâm ca să te conving că am înțeles? Oricât aș ține eu la tine, dar asta chiar că nu pot s-o fac, s-o știi o dată pentru totdeauna.

– He, he, he, izbucni Niculae și râsul lui gâlgâi în noapte atât de ciudat că nu mai semăna cu al unui om, ci mai mult ca oricând cu al unui țap întărâtat. O dată pentru totdeauna, repetă el ca și când de aici înainte o să tot avem de-a face unul cu altul și e bine să știu ce poți tu pentru mine și ce nu poți. Nu mă interesează ce poți și ce nu poți. Să fie clar, să nu aștepți să avem a doua oară de vorbit împreună că nu mai avem ce vorbi. E limpede?!

– M-am exprimat greșit, zise ea.

– Nu, domnișoară, te-ai exprimat foarte corect, de gândit ai gândit greșit și eu înțeleg că nu poți gândi dintr-o dată bine,

după ce atâta vreme ai gândit strâmb. Dar sunt convins că până la urmă o să reușești. Eu am încredere în oameni, zise el ironic, așa m-a învățat partidul. Bună seara.

– Bună seara, Niculae, șopti ea cu un glas senin și îi întoarse spatele și o luă spre poartă, în dosul căreia pieri tot așa cum apăruse, fără nici un pic de zgomot nici când o închise și nici când urcă prispa și o deschise pe cea de la casă străbătând distanța ca o nălucă.

Cu toate acestea, când se culcă, minute întregi mama îi auzi gâfâitul în așternut: parcă se înăbușea. Dar nu-i mai zise nici ea nimic, înțelese că pentru întâia oară fata ei avea un semn, venise în sfârșit la ea la poartă băiatul acela al lui Moromete care îi plăcea ei, se dăduse pe după colțul casei și îl recunoscuse. Bine că venise, că se făcea de râsul lumii, ea după el și el nimic. Acuma pesemne că era și ea bucuroasă...

VIII

Timp de aproape două săptămâni după aceea, tot secerând și făcând clăi, Moromete văzu aproape zilnic trâmbe de praf pe drumul dintre gară și sat, făcute de tot felul de mașini. O lua ca odinioară spre lotul vecinului său, cel cu bună dimineața locule, mulțumim dumitale Voicule, și de departe i se auzea glasul întrebând de câte două ori același lucru, vrând să spună că nici de trei ori și nici de zece ori nu era destul ca să înțelegi cât de cât despre ce era vorba.

– Măi Voicule, mă Voicule, ce e, mă Voicule, ce e, mă, cu acest du-te-vino, ce vor, mă, ăștia de la noi?...

Fiindcă veneau adesea și pe drumurile de plan, se opreau, coborau din mașini și mergeau pe jos kilometri întregi, asemeni lui Niculae în prima zi. Moromete se oprea din secerat când îi vedea că se apropie de capătul lotului, și o lua spre ei.

Păreau oameni de treabă, cu șepcile lor pe cap, și cu pantalonii lor de doc cenușiu, în cămășile lor colorate simplu, ca

ale fietecui. Dar ori vorbeai unei căruțe, ori le vorbeai lor, tot aia era, nimic nu puteai smulge din spusele lor, oricum ai fi întors-o. Cum merge, cât mai aveți, câte hectare, cu ce îl cărați la arie, aveți căruțe bune (dacă n-aveți să spuneți să vorbim cu tovarășul președinte de sfat să vă facă legătura cu alții care au terminat și să vă dea prin bună înțelegere) și așa mai departe, și apoi bună ziua, noroc, spor la lucru. Nu lăsau să se vadă nimic din ce gândeau și parcă nici nu ascundeau nimic. Ai fi putut să rămâi chiar încredințat că nici nu știau nimic, dacă nu ți-ai fi adus aminte la timp că sunt mari și că nu se poate să nu știe ei chiar nimic.

– Mă, ce-i facem, Ilie, cu ăștia? Ce ți-au spus?

– Voicule, zice Moromete, până acum am zis și eu că știu ce va să zică nimic. Ei, exclama el cu un glas plin de admirație, n-am știut.

– N-ai știut?

– Nu!

– Mă, să fie-al dracu! se mira și Voicu.

– Ascultă aici la mine, reluă Moromete, ori vorbești cu calu ăla al tău, ori vorbești cu unul din ăștia, tot la rezultatul ăla ajungi.

– Te pomenești că tot ce spunea băiatul ăsta al tău e adevărat, zice Voicu.

– N-ar fi exclus, răspundea Moromete, dar nu-mi vine să cred.

– Nu-ți vine ție, dar ai să vezi că așa o să fie.

Și Moromete se apuca din nou de legat snopi și de făcut clăi, încredințat și el ca și ceilalți, după cum și-o mărturisea, după ceasuri de muncă sub vipia cerului când treceau unul la altul sub un pom de pe răzor să fumeze o țigară, că nu se putea să fie adevărat ce spunea alde Niculae, zicea și el așa ca să nu spună ai lui de la raion că ia leafa degeaba, realitatea fiind că nu știe nici el nimic. Numai ăștia mari știu și nu vor să spună

cine știe din ce pricină... Și poate chiar n-o să fie nimic, o să fie ca anul trecut, o să ia de la cine are mai mult, de la ăștia cu averi, și de la cine are mai puțin o să-i lase în pace. Și după ce fumau țigările se întorceau la snopi și începeau cu familia lungi socoteli, cu cine din rudele lor sărace se putea înțelege să le dea la treierat o parte din grâu, să facă șire mici la arie...

Un ordin scris puse în vedere că vor fi acuzați de sabotaj acei proprietari care nu vor repara batozele și nu le vor pune în bună stare de funcționare și nu le vor scoate la timp pe izlaz, la locuri anume destinate, în vederea treierișului. Un alt ordin le puse în vedere acelorași că uiumul luat ca plată pentru treierat revine acum statului în proporție de optzeci la sută, iar cele douăzeci la sută de cereale care rămân vor fi supuse cotelor ca la orice țăran, bineînțeles cu plata aferentă per kilogram, așa cum se va stabili în acest an prin H.C.M. Și încă alte ordine și instrucțiuni sosiră în sat, unul după altul, tot timpul cât dură secerișul, încât Zdroncan abia mai prididea să le transcrie în condică, să le afișeze în afișierul de lângă sfat, sau să-l pună pe Bărăgan să sune cu goarna și să aducă și astfel la cunoștință conținutul lor. De altfel, funcționarii rurali, învățători și tineret școlar erau mobilizați, constituiți în echipe și trimiși prin casele oamenilor și pe câmp să „popularizeze" aceste dispoziții și instrucțiuni. Preotul însuși, în prima duminică de seceriș, citi în biserică o enciclică a Patriarhiei Ortodoxe Române prin care, cu texte din evanghelie sau din scrisorile sfântului apostol Pavel, erau îndemnați țăranii să asculte de ordinele autorităților și să adune cu grijă „darul ceresc" al pământului, să nu risipească grâul, să-l secere la timp și să nu-l scuture întârziind recoltarea. Pe un panou uriaș la răspântia satului fusese afișată o lozincă scrisă de elevi cu litere roșii de hârtie care se referea tot la strângerea recoltei, dezvăluind următorul adevăr: *Te-ai grăbit, ai câștigat, ai întârziat, ai pierdut* și semnată I.V. Stalin. Iar pentru gazeta de perete a ariei principale din mijlocul izlazului, alături de lada cu nisip și uneltele care se amenajară împotriva incendiului, se obținu de la același preot un articol pe care Zdroncan îl copie cu cerneală violetă pe hârtie mare cu scrisul lui plin de înfloriturи la fiecare început de frază: „Un popor, sau mulțime, cum o numim, n-a putut fi liber decât prin puterea de unire și consolidare între el fără a se ține seama de burghezimea care ne-a supt sângele. Partidul Muncitoresc Român este singurul partid care poate să culmineze gândurile tuturor ce ar putea să se gândească la supraputernicie. Toate partidele politice, sau cum să le numim, toate frânturile care s-au perindat la alegerile trecute..." Și așa mai departe, semănând mai degrabă cu un articol electoral decât cu unul de seceriș, dar Isosică și Plotoagă nu stăteau ei acuma să se uite la deosebiri din astea. Lor le trebuia iscălitura preotului și cu vorbe care să zică de bine despre regim, restul le incumba lor, ca organe locale. Și într-adevăr, o avea această iscălitură, adevărată și cu cerneală, dedesubtul textului.

IX

Oamenii însă se mișcau încet și toată febra politică și administrativă trecea pe lângă ei și pe lângă căruțele și vitele lor fără să-i atingă. Fără să afle nimeni și cu această lentoare în mișcări dădeau și ei o luptă, dar una mai puțin spectaculoasă, subterană și eficace. De aceea și erau senini și liniștiți și îi primeau pe activiști parcă anume cu acea înfățișare și acele vorbe care justificau enormul val de cuvinte care se revărsa din aparatele de radio, din ziare și de pe sonorul benzilor de filme despre bucuria țăranilor din timpul strângerii recoltei, despre creșterea conștiinței lor de clasă și alianța lor cu clasa muncitoare sub conducerea acesteia din urmă. Nimeni nu observă că în acest an, în ciuda recoltei bogate, șirele de paie care începuseră să se clădească după seceriș, în jurul batozelor, erau în mod ciudat destul de mici și relativ egale între ele, și că erau departe de a

reflecta contrastul real, diferențele adevărate dintre hectarele de pământ pe care le avea fiecare. Să stea cineva și să cerceteze că alde cutare, de pe atâta pământ, nu putuse să facă atât de puțin, și cutare de pe atât de puțin să facă atât de mult. Scriptele nu erau bine puse la punct, cum avea să se întâmple mai târziu, iar aparatul de control nu atât de priceput să înțeleagă un lucru atât de simplu. Și în afară de asta atenția lor cea mare era îndreptată asupra celor bogați, să strângă grâul de pe câmp, să-l ducă la arie, să nu cumva să-l lase nesecerat, sau să-i dea foc, cum li se spunea prin broșuri și literatura difuzată în cantități mari cu această ocazie, că făceau chiaburii...

Treierișul începu ca în toții anii, cu cete de cincisprezece-douăzeci de oameni, care își uneau vitele și căruțele. Cerul câmpiei se umplu în preajma ariilor de praf și de pleavă. Batoza începu să murmure de dimineață din zori și din depărtare se vedea roata cea mare a locomobilei, cureaua uriașă care o lega de axul principal al mașinii de treierat și două oală de metal care se învârteau tot timpul deasupra locomobilei, ca două testicule ciudate, înfipte acolo nimeni nu știa în ce scop.

Din prima zi însă, treieratul chiar se opri pentru câteva ore: se află că nimeni nu avea voie să ducă grâul acasă înainte de a preda cotele cuvenite statului, S.M.T.-ului, restanțele și grâul împrumutat. Mai mult, baza de recepție care se afla la gară trimise înapoi primele căruțe care se prezentară să predea aceste cote, pretinzând ca grâul cu neghină să fie dat la trior și să predea cotele fără corpuri străine. Cei care se întorseseră erau atât de convinși că e vorba de o neînțelegere încât arătau nepăsători, și vrură s-o ia spre casă cu căruțele pline cu grâul acela al lor pe jumătate amestecat cu neghină, dar fură opriți în mod hotărât de către paznici și șefii de tarlale. Și ce să facem? întrebară oamenii. Deșertați grâul jos, li se răspunse. Vedem. Telefonăm la raion și vă spunem. Continuați treieratul, puneți grâul în

grămezi pe arie și așteptați, nimeni n-are voie să ducă recolta acasă fără chitanță de la baza de recepție.

Urât grâu le ieșise celor care semănaseră cu sămânță împrumutată astă-toamnă și nu-l dăduseră la trior. Se vedeau grămezile acoperite ici-colo cu rogojină, și se apropia câte unul și se uita, dădea rogojina la o parte și contempla boabele clipe îndelungi.

Pe baza acelui telefon care urma să fie dat la raion, nici cei care aveau grâu bun nu se duseră să-și predea cotele: tot nu credeau că trebuie să predea toate restanțele și toate cantitățile prevăzute după numărul de duble. Îl puseră și ei pe jos și se așezară lângă el să aștepte... Câțiva mai sceptici încărcară tot ceea ce datorau, predară și se întoarseră cu chitanța respectivă. Ăștia nu credeau în minuni și își duseră grâul acasă și cu chitanțele acelea se putuseră duce la moară să macine, să mănânce pâine nouă. Printre aceste chitanțe nu era însă în nici un caz aceea cu numărul 1, cu care se lăudaseră Plotoagă și Isosică.

În acest timp, ca și când cei care urmau să intre la rând la batoză ar fi fost altfel de inși, cu o situație specială, care n-aveau nici în clin nici în mânecă cu cei care își puseseră grâul pe jos, alți oameni trăgeau căruțele pline cu snopi de o parte și de alta a mașinii și treieratul continua. Și când în partea din față a batozei se umplea lada în care curgea grâul și un referent de la sfat îi citea proprietarului cantitățile pe care urma să le predea, acesta se uita neîncrezător în hârtiile aceluia și cu o privire naivă pe chipul lui ars de soare și cu pălăria plină de praf și pleavă, întreba: Cât ziseși? Atâta și atâta, repeta funcționarul, direcția baza de recepție gara Balaci, chitanță la nenea în palmă și acasă cu recolta să mănânci pâine cladă. Care gară? întreba atunci omul închipuindu-și poate că dacă o dă pe glumă, o să zică și ăla că a glumit și atunci el o să se întoarcă la cei cu grânele de pe jos și o să le spună: Încărcați, mă, proștilor, grâul în căruță și duceți-vă acasă, voi ați crezut că e serios? Au glumit ăștia să mai râdă p-acilea de voi, că voi n-ați înțeles cum devine, să-i

dați și lui acolo un sac de grâu și să vă dea drumul acasă. Parcă știe cineva ce socoteală ține el acolo? Și i se adresa în șoaptă funcționarului, hai, mă, că îți dau cinci duble de grâu, lasă-mă s-o iau cu căruța spre casă, că nu ne vede nimeni. Funcționarul însă scotea un răcnet să golească lada și să mai tacă din gură, să plece de acolo și să se ducă dracului, dar nu fără chitanță, să predea întâi grâul și pe urmă să se ducă și-n mă-sa, dacă avea chef.

X

Între timp Plotoagă și Zdroncan fuseseră avertizați de către Isosică asupra necesității de a afla urgent de unde știa Vasile din Cotocești de „Operațiunea Cotigeoaia", cum numeau ei plasa pe care se pregăteau să i-o întindă lui Fântână. Nu le spusese că el, Isosică, știa foarte precis că lipoveanul era informat și alarmat. Nu-l văzuseră ei pe Mantarosie vorbind cu el în ziua aceea în fața *meate*-ului și cum arăta Fântână mai rău decât ar fi fost beat? Era exclus ca chiar Mantarosie să-i fi spus, bănuitor că odată Fântână înlăturat va fi înlăturat și el, Mantarosie?

– Fir-ar mantaua lui roșie a dracului! Cel mai sigur e că mie la sută Vasile îi pândea din umbră, de-aia s-a dus el în dimineața aceea la Fântână, acasă, să se înțeleagă amândoi... N-a uitat pesemne cum s-au opus ei doi, Isosică și Plotoagă, la primirea lui în partid.

– De fapt de ce te-ai opus? se miră Plotoagă.

– Cum de ce?! se miră la rândul lui și mai mult Isosică. Ai uitat?

– A, da! exclamă președintele amintindu-și și apoi tăcură amândoi posomorâți.

De fapt nu-și aminteau nimic precis, pur și simplu se opuseseră, fiindcă Vasile le era străin și nu le plăcuse privirea lui tăcută și sfredelitoare. Îi decisese mai ales să se opună felul cum vorbise el când i se dăduse cuvântul, știa să vorbească și

simțeai că acesta nu intră în partid doar ca să-i mai îngroașe rândurile cu încă unul. Zdroncan, care asista la această discuție în tăcere, se ridică în clipa aceea, grăbit, de la masă, o luă spre tejghea și pronunță printre dinții lui zâmbați, care stăteau parcă veșnic dezveliți, aceste cuvinte misterioase și de neînțeles pentru cei care se aflau acolo și le auziseră (și bineînțeles că le răspândiră, ca niște ciudate semne de întrebare):

– Fir-ați ai dracului, nu vă mai convine acuma. Și, ca și când constatarea aceasta l-ar fi înveselit peste poate, strigă în continuare, adresându-se de astă dată vânzătorului, lui Stancu Tumbea: Dă-mi, mă, mie în fugă un rom, că am treabă, nu ca ăștia care stau aici și n-au nici o grijă. Auzi, bă, Isosică, fire-al dracu'? Am plecat, 'vă oasele în..., noroc, bă, al lui Ciupăgeanu, fire-ai și tu al dracu'!

Și plecă rânjind cu veselia aceea a lui care din pricina dinților părea că nu-l părăsește niciodată și a cărei expresie mereu surprinzătoare chiar și pentru cei apropiați erau înjurăturile lui izvorând ca dintr-un strat subteran închis vederii celor din afară. În fapt nimeni nu știa ce gândea cu adevărat secretarul sfatului despre cei din preajma lui, cu care conducea satul, despre satul însuși în care se născuse și despre evenimentele pe care le trăia acest sat de câțiva ani. Se făcuse indispensabil tuturor și nimeni nu se gândea să-l schimbe odată cu schimbarea comitetului executiv. Era reales.

La a doua întâlnire Zdroncan nu mai era de față, era doar Bilă care părea să fi descoperit că nu era exclus ca șeful postului de miliție să le facă greutăți în actele de constatare a viitoarei fraude a morarului. Ceea ce spunea el însă părea întunecos și de neînțeles pentru președinte. Plotoagă se uita la el nedumerit și pe de altă parte disprețuitor, iar Isosică fuma și îl asculta cu o curiozitate împrăștiată și absentă; se vedea că nici măcar nu-i trecea prin cap să fie atent la ce le-ar putea spune Bilă, chiar dacă din întâmplare responsabilul *Arlus* ar fi descoperit în

evenimentele viitoare o anume fisură. Care fisură? Nu era asta cea mai mare fisură, că Fântână aflase de la Vasile? Cine i-o fi spus lui Vasile? Secretarul organizației se chinuia zadarnic să afle și nici Ciulca nu dăduse până acum de nici o urmă, deși avea aerul că în curând o să țină fără doar și poate în mâini firul întregii istorii. „Spune-mi măcar la ce te gândești?" o rugase Isosică. „Mă gândesc că vă are pe toți la mână Vasile", răspunse Ciulca. „Dar de ce?" „Așa cred eu, și o să-ți spun pe urmă și de ce, pe bază de fapte. Dar nu acuma că nu știu nici eu."

– Așa e, Bilă, ai dreptate, zise Isosică după ce îl ascultă până la cap pe responsabilul *Arlus*. O să vorbesc eu cu șeful de post, dar nu acuma, știu eu când. Hai, Plotoagă, adăugă apoi ridicându-se, hai să vedem ce-au făcut ăia cu butoaiele de apă la aria chiaburilor, le-au pus sau nu le-au pus?

Și se ridicară apoi amândoi și o luară repede spre ieșire, încât Bilă nu mai avu timp să se țină după ei, și să mai ia parte la ceea ce aveau să-și spună. Președintele sfatului și secretarul organizației de partid mergeau unul lângă altul spre biserică, pe drumul cel mare pe care se intra și se ieșea din sat spre gară, care dădea întâi spre un pod de ciment de deasupra râului (și făcea aici la poalele câmpiei, sub dealul argilos, un al doilea gâldău adânc al satului, după cel din pădure) și apoi urca sus și tăia izlazul în două până în zarea îndepărtată. În dreapta izlazului, cum ieșeai din sat și te aflai pe muchia câmpiei, se aflau instalate de curând trei din cele șase sau șapte batoze ale comunei. Asta era aria principală, celelalte fiind împrăștiate una în Valea Morii, și două în apropierea gării, să nu se care tocmai de-acolo clăile de grâu și să se scuture spicele. Asta se făcuse în urma unei dispoziții venite de la raion, până în vara aceea batozele fiind în general instalate cât mai în apropierea satului, de frica incendiilor. Acum însă se organizaseră din timp peste tot echipe speciale și materiale necesare de stingere, nisip, lopeți, găleți și butoaie cu apă. Iar scoaterea și transportarea batozelor

pe arie nu se mai făcuse ca până acum cu boi, înjugați în mod spectaculos câte patru sau cinci perechi și conduși cu strigăte și răcnete de-a lungul satului, ci cu tractorul, și la una din arii se obținură de asemenea două tractoare în locul locomobilelor cu aburi pe care proprietarii nu putuseră să le mai pună în bună stare de funcționare.

– Ascultă, Plotoagă, eu nu mai cred acuma că Mantarosie i-a spus lui Fântână toată operația, eu cred pur și simplu că numai Bilă era în stare să se gândească la Vasile și să se ducă să-i spună.

– De ce? zise Plotoagă.

– Fiindcă o fi mirosit că n-o să-l iau eu pe el cantaragiu, că nu sunt prost și atunci s-o fi înfuriat și el și și-o fi zis că dacă îi spune lui Fântână o să-l ia ăla în locul lui Mantarosie.

– Toate astea sunt presupuneri fără nici o bază, zise Plotoagă, și eu zic că și ideea ta că Fântână a aflat ceva de la Vasile mă mir de unde ai născocit-o! Altceva nu înțeleg eu și de mult vreau să-ți spun, de ce l-ai vârât tu pe Bilă între noi și te-ai apucat și i-ai promis că îl iai cantaragiu? Nu înțeleg, să mă tai cu cuțitul. Și tot așa nu înțeleg de ce l-ai băgat și pe Mantarosie să știe, ca să nu mai poți pe urmă să-l dai afară, stau și mă întreb și să fie al dracu' care te înțelege.

Mergeau pe marginea șoselei, pe lângă garduri și era căldură și liniște peste tot satul. Oamenii erau toți ieșiți la seceriș și cei doi își închipuiau poate că nu mai e nimeni prin case și nu-i aude nimeni și își continuară fără grijă conversația.

– Nu i-am vârât eu, răspunse Isosică. Ei s-au vârât.

– Ei s-au vârât cum se vâră oricine, zise președintele iritat, dar cum a ajuns Bilă să știe de moară și tu să-i promiți că o să-l iai cu tine? Să te văd cum îmi explici tu chestia asta.

– Păi uite cum a fost, nu mă face pe mine vinovat: el s-a apucat să ne spună, erai și tu de față și era și Zdroncan; ai memorie scurtă, el a venit cu ideea „operațiunii Cotigeoaia" și noi

nu ne-am dat seama că el vrea locul lui Mantarosie. Fiindcă la început n-a vrut nimic, ne-a lăsat să vadă ce zicem noi. Și noi în loc să tăcem din gură și să nu-l mai lăsăm să stea la masa noastră, am zis că e o idee extraordinară; Zdroncan a zis, dacă ți-aduci aminte. Și pe urmă când a văzut că e în regulă, Bilă a venit cu pretenția. Dacă ziceam nu, era clar că se ducea și ne spunea lui Fântână. Tot mai puteam să-l dăm la o parte, dar n-a trecut mult și tot el a venit cu ideea să-l atragem pe Mantarosie... Și Zdroncan iar a sărit în sus: formidabilă idee. Ei, ceartă-te acuma cu Zdroncan! Te certi degeaba, n-ai cum să mai scapi de Bilă...

– Decât într-un singur fel, zise deodată președintele rece și hotărât și avu o astfel de expresie și un astfel de glas încât nu se putea înțelege decât că e vorba de o suprimare fizică și că numai astfel se putea scăpa de Bilă.

Isosică îl înjură atunci pe Bilă cu mânia scârbită a celui care e silit să recurgă la ce nu trebuie, ca să facă ordine într-o situație grea ajunsă la impas din vina chiar a celui care va fi victima unei asemenea măsuri extreme.

– Iau eu asupra mea cum să scăpăm de Bilă, continuă președintele, dar cu o condiție, să nu-l păstrezi pe Mantarosie cantaragiu, să-l iei pe frati-meu Grigore.

– Nu pot, zise Isosică, trebuie să-l iau pe cumnatu-meu Zonzi. Asta e situația.

Președintele tăcu. Aici era mâna Ciulchii, nimic de făcut. Apoi vorbi cu acel glas al celui care era silit acum să-și modifice fără ezitare și cu toate pierderile cuvenite planurile de până atunci.

– Bine, atunci ia-l pe frati-meu Grigore ajutorul lui Zonzi. Fi-i-ar bila lui a dracului, cum stăturăm noi ca niște proști și ne uitarăm în gura lui...

Și convins acum nouăzeci la sută că toate urmele trădării nu puteau să ducă în altă parte, Isosică începu deodată să-l

înjure pe Bilă cu creioanele lui cu tot, zicând că să și le scoată pe toate din piept și să le bage în aia mă-sii de porc, cum i-a înșelat el pe toți strecurându-se pe nesimțite în biroul organizației și agățându-se de pantalonii lor cum se agață ciulinii de coada câinelui.

– Mă, Plotoagă, ia ascultă aici, zise el din ce în ce mai furios, tu mai ți-aduci aminte ce-a pățit al lui Moromete în '46 când erau să-l omoare oamenii în fața primăriei și abia l-a scăpat notarul din mâinile lor?

– Cum să nu-mi aduc aminte, zise Plotoagă. Nu eram și eu acolo?

– Ei, tu ții minte cum a urlat atunci Bilă? „Domnilor, astăzi nu trebuie să fii comunist, trebuie să fii anticomunist!"

– Cum dracu să nu țiu minte, exclamă președintele, din pricina urletelor lui au început să urle și ăilalți și să-i dea lui Moromete cu pumnii în cap! Era beat mort.

– Ei, tu știi o chestie? continuă Isosică. Eu l-am văzut pe urmă cu ochii mei cum a ridicat ciomagul lui cu gogă și a vrut să-i dea lui Moromete una în cap. S-a lovit ciomagul de mâna unuia care și ăla vrea să dea, altfel îl omora pe Niculae. Ce-ar fi să-i spunem noi lui Moromete? Scăpăm dracului de domnul Bilă, îl curățăm...

– Păi tocmai la asta mă gândeam și eu adineauri, îmi luași vorba din gură, zise președintele, și uite cum o să facem: îi punem întâi pe alții să se ducă la al lu' Moromete acasă și să-i spună, și dac-o fi nevoie, dăm și noi declarație. Băga-l-aș în mă-sa pe domnul Bilă, că de mult stam și mă uitam la tine cum umbli cu el în toate părțile, și toată lumea ne înjură din pricina lui.

Se apropiaseră între timp de arie și deveniră tăcuți. Doi inși săpau într-un loc cu niște cazmale niște gropi, alții înfigeau niște țăruși și niște panouri cu instrucțiuni și gazeta ariei. Pe pământ zăceau alături o cutie cu o cruce roșie pe ea, probabil farmacia volantă, iar mai încolo, lângă locomobila tăcută, alții se opinteau

rostogolind spre un loc anume două putini uriașe, necesare probabil pentru cazanul de aburi al locomobilei.

– Dănălache, chemă Isosică cu o voce scăzută și tainică și de lângă gropi se desprinse acel Dănălache, un om cu statura înaltă și slăbănoagă și se apropie în grabă de cei doi. Cu cine ești tu acolo?

– Cu Geacă, zise Dănălache arătând cu degetul gros înapoi.

Isosică avu o expresie elocventă de mulțumire și se uită la Plotoagă semnificativ: ce zicea, nu era o potriveală perfectă?

– Geacă, strigă și președintele cu același glas ca al lui Isosică de mai înainte și cel strigat lăsă cazmaua și se apropie și el în grabă.

– Ia veniți voi încoace, le spuse Isosică luându-i mai la o parte și în timp ce se îndepărta încet cu ei continuă cu glas ceva mai tare ca să-l audă ceilalți să nu-și închipuie cumva că e vorba de altceva decât de ceea ce își pot închipui în mod normal: terminați azi aici și mâine duceți-vă la Cotigeoaia, că scoatem batoza lui Năstase Rădulescu și aveți grijă să nu saboteze chiaburul instalarea ei; aria lor o să fie aria chiaburilor și dacă nu suntem atenți cine știe ce figură poate să ne facă.

Plotoagă zise și el ceva de același gen celor care continuau să lucreze, și stătu lângă ei mereu, în timp ce Isosică vorbea acum cu cei doi fără să se mai audă ce le spunea. În cele din urmă cei doi reveniră, președintele îi părăsi pe cei ce lucrau, se îndepărtă cu secretarul organizației, iar Dănălache și Geacă, cu niște expresii impenetrabile, puseră mâna pe cazmale și continuară cu săpatul gropilor.

Geacă era un om care ar fi putut trece drept un ins gras, dacă n-ar fi fost așa de roșu și n-ar fi avut în cap niște ochi așa de mari cât niște cepe. Asta se vedea întâi la el și cine nu-l cunoștea și-ar fi putut închipui, pe lângă toate, că trebuie să fie și iute la mânie și periculos nevoie mare. Dar nu era, după primele vorbe pe care le auzeai că le spune cu ochii aceia ai lui mari se întâmpla ceva, parcă zâmbea de o istorie pe care vroia

să ți-o povestească și chipul lui cu pielea umflată și roșie părea și el parcă încărcat de un val de bucurie ascunsă care îi inunda porii. În zilele de duminică, dimineața așa spre prânz mai ales, o mare parte din sat auzea dinspre casa lui valuri de cântece dintr-un instrument pe care numai el îl mai avea dintre toți și din care numai el mai știa să mai cânte: din cimpoi. Cine stătea atunci alături de el îl vedea cum degetele lui groase joacă pe cele câteva găuri ale tevii de lemn care ieșeau din burduf și cum ochii i se umflau și mai mari și chipul i se făcea mai roșu suflând în teava de aer din capul aceluiași burduf. Nu juca nimeni după cântecele lui și nimeni nu-și arăta dorința să bealească, așa ca el, o capră, și să vie la el să învețe cum se cântă din ea. Geacă avusese un copil care îi murise în război, în 1945, într-un lagăr de prizonieri nemțesc. Cei care scăpaseră de acolo povesteau că din pricina foamei pierise, nu rezistase la mizerie și se prăpădise. „Iar cântă săracu Geacă, spuneau muierile când îl auzeau, cântă după Anton al lui că nu se mai întoarse de pe unde îl târî rezbelul." Geacă era foarte sărac, era dulgher și membru de partid încă de la început, de când venise notarul acela în sat, se înscrisese odată cu Fântână. Dar nu reușise să fie nimic în toți anii care urmară.

– Ce e, mă Geacă? zise unul din oameni adresându-i-se ca și când era de la sine înțeles că degeaba l-ar fi întrebat pe Dănălache, că ăsta n-ar fi spus nimic. Ce zicea Isosică?

Dar avură o surpriză. Geacă se supără pe neașteptate și păru că se înroșește și mai mult decât era el roșu, iar ochii lui negri, bohoșați și încă tineri, nu mai surâseră ca asupra unei istorii pe care era gata să ți-o povestească.

– Ce să fie, bă Tănăsache, răcni el, tu n-ai auzit? Sau ai cam surzit de o ureche?

– Du-te, mă, dracu', se supără atunci și numitul Tănăsache. Și adăugă parcă în silă: Crezi că eu stau să aud prostiile voastre. Taci, că altă treabă n-am.

– Păi dacă n-ai, atunci de ce întrebi? zise de la locul lui celălalt conspirator, Dănălache, șef de tarla, numit de Isosică, omul lui cel mai sigur, știa toată lumea.

Numitul Tănăsache însă parcă nici nu auzi, dădu mai departe cu cazmaua și nu mai răspunse nimic. Chiar că părea surd. Tăcerea care urmă însă stărui timp de câteva minute lungi asupra tuturor. Și unora li se umbrira chipurile: ce era cu asta, de se supărase Geacă? Ce putuse Isosică să-i spună de îl făcuse să strige așa? Ce se întâmpla în sat cu oamenii de nu mai puteau vorbi unii cu alții ca altădată, fără aceste bănuieli și aceste taine?

XI

Și iată cum prin jocul imprevizibil al forțelor pe care le declanșează totdeauna o uneltire, inspiratorul „Operațiunii Cotigeoaia" care îi ținea încleștați pe cei ce conduceau comuna Siliștea-Gumești tocmai în perioada când Niculae Moromete revenise cu o sarcină de partid în satul său natal, Bilă adică, deveni deodată omul care trebuia definitiv îndepărtat de pe scena satului. Dar câți erau cei care, judecați după trecutul lor, nu meritau să fie excluși? Nu exista decât o singură posibilitate să se afle răspunsul la această întrebare, să i se cerceteze dosarul la raion în urma unei sesizări: a declarat oare tovarășul Dobrescu, la intrarea lui în partid, cine era? (Ăsta era numele adevărat al lui Bilă, nimeni nemaiamintindu-și cine și de ce îl poreclise cu acest cuvânt care însemna ceva rotund și ce înțeles avea această sugestie pentru înfățișarea sau felul lui de a fi, chipul lui osos și negru nepotrivindu-se deloc cu această poreclă; poate doar vorba lui egală și persuasivă, cuvintele lui măsurate și avertismentele lui unduioase însoțite de acel „ți-o spun cu lacrimi în ochi", fiindcă cealaltă latură a firii lui, explozivă și demențială, apărea doar când se îmbăta, și asta se întâmpla extrem de rar, necunoscându-i-o decât un număr foarte restrâns de persoane). Dacă de la raion venea informația că „partidul știe", atunci totul trebuia altfel construit, cu mai puține șanse că Bilă putea fi „curățat", dar acționându-se în orice caz în vederea obținerii unui rezultat care să ducă cel puțin la scoaterea lui din birou și îndepărtarea lui de pe primul plan de conducere a treburilor comunei. Nimeni adică să nu mai poată să facă vreo alianță cu el, și în nici un caz Fântână.

Așa se face că în zilele secerișului Niculae se pomeni într-o seară cu doi inși la poartă, pretinzând, cu o voce coborâtă și cu un aer misterios, că vor să-i spună ceva și că vor să-i dea și în scris... Unul dintre ei, care părea să fie un ins gras, dar care tot așa de bine putea să fie doar voinic, stătea mai în față, iar celălalt, înalt și slăbănog, ceva mai în spatele lui, având parcă aerul să spună că deși rolul lui este același cu al celuilalt, poziția nu e aceeași, el fiind un ins fără importanță anume, putea doar să întărească cele ce avea să spună grasul, fără să adauge însă ceva nou. Amândoi în schimb așteptau liniștiți și convinși că Niculae o să le deschidă ușa, să intre în curte și, undeva în grădină sau în pridvor, să se așeze pe ceva și să înceapă să-i povestească. Niculae însă îi întrebă fără bunăvoință:

– Despre ce e vorba? Și adăugă și mai neprietenos: Ce este, nea Geacă, ce s-a întâmplat?

Se vedea că pe celălalt nici măcar nu-l întreba cine e și că, dacă nu l-ar fi recunoscut pe Geacă și n-ar fi știut că e un om cumsecade, s-ar fi răstit la ei și i-ar fi gonit pe amândoi de la poartă înainte chiar ca vreunul din ei să apuce să deschidă gura.

– Măi Nică, zise Geacă fără șovăire, de astă dată cu o voce obișnuită, și părăsind brusc și parcă scos din sărite orice taină, noi am venit să-ți spunem ceva care te privește individual, dar dacă nu te interesează, plecăm și bună seara...

– Cine v-a trimis? întrebă tânărul cu alt glas, coborât, sec și foarte rapid.

Parcă nici nu mai era glasul aceluiași om. Urmă o clipă de tăcere. Geacă rămase țeapăn în întunericul serii. Atunci se auzi șoapta tărăgănată a celuilalt:

– Nu ne-a trimis nimeni, am văzut că ai venit în sat și n-ai mai dat de mult pe-aici și ne-am gândit să-ți spunem ce știm ca o datorie a noastră de membri de partid...

– Ce vorbești? Și până acum ce-ați făcut? Vreți să vă spun eu de ce ați venit? zise Niculae. Și continuă: Să-mi spui că Bilă era la primărie când au sărit oamenii la mine, așa este? De ce nu spui, nea Geacă?

– Măi Nică, asta e, recunoscu Geacă intimidat.

– Și erai și dumneata acolo de față, când s-a întâmplat.

– Păi eream.

– Păi ereai, reluă Niculae tăios și ereai și dumneata care nu te cunosc, cum te cheamă?

– Dănălache!

– Ereai și dumneata și ereau și alții și ce-ați făcut? Ați stat și v-ați uitat și acuma veniți să vă pârâți unul pe altul crezând că eu, gata, o să vă ascult pe voi și o să vă primesc declarațiile voastre scrise. Ia căutați-vă de-aici și, dacă vă mai prind că umblați cu istorii de-astea, vă pun eu în discuția organizației și o să afle toată lumea cu ce vă ocupați.

Și le întoarse spatele și intră în curte. Din cuvintele sale însă necruțarea îi izbise atât de tare pe cei doi încât rămaseră mai departe la poartă ținuți parcă de piept de ghearele ei furioase și invizibile: nu se mai puteau urni din loc, stăteau mereu lângă poartă ca două momâi fără sens, prelungiri sau repetări tăcute ale stâlpilor porților sau trunchiurilor din preajmă.

– Cine erea, mă? întrebă Moromete când băiatul intră în tindă.

– Geacă și Dănălache.

– Și ce căutau?

– Să-mi spună ei mie nu știu ce! exclamă Niculae cu dispreț. Și când i-am întrebat cine i-a trimes, Geacă, om în toată firea, că ți-e milă de el cum a rămas fără Anton, a tăcut din gură și a răspuns ălălalt, Dănălache, crezând că mă prostește el pe

mine: nu ne-a trimes nimeni! Nici măcar nu i-am lăsat să vorbească, le-am spus să plece și să nu-i mai văd.

Moromete ieși în pridvor și se uită spre poartă, ca și când ar fi vrut să verifice în felul ăsta spusele fiului. Stătu câteva clipe lungi, apoi se întoarse și exclamă cu o uimire care parcă se cerea ea însăși verificată.

– Păi, îi văd că stau mereu la poartă!

Niculae se ridică și el de pe prag unde se așezase și apăru în cadrul ușii uitându-se și el lung în aceeași direcție. El stătu însă mai mult și când reveni spuse că în sfârșit cei doi s-au urnit de la poartă, s-au dus...

– Fă și tu cum crezi, zise Moromete întru târziu, cu îndoială. Dar sigur zici că Geacă...

– Tocmai d-aia, răspunse atunci Niculae ridicând fruntea spre tatăl său. Nu poate să rămână Geacă, Geacă, așa cum îl știm toți? aproape că strigă. Și adăugă după câteva clipe lungi, țintuindu-l pe tatăl său cu privirea sa tânără care nu clipea: De ce nu poate? Ce îl împiedică?

XII

Tatăl nu răspunse și nici fiul nu mai zise nimic. Altă dată, în altă zi, mai ales cum era acum, după o zi de odihnă – era prima duminică de la începutul secerișului – Moromete ar fi luat-o negreșit de la cap, dar se întâmplase în cursul zilei ceva cu Catrina acolo la Alboaica și tatăl și fiul arătau îngrijorați. Bâta, povestise același Sande trimes de Alboaica pe furiș, venise la prânz de la biserică, se culcase în pat și nu mai vrusese să vorbească cu nimeni. Nu stătuse nici la masă și se făcuse seara și tot în pat stătea. „Ce e cu tine, mamă, o întrebase Albei nedumerit, te doare ceva, să-i spunem lui Niculae să chemăm pe doctorul Ruiu de la spital. Îl cunoaște personal, dacă îi dă un telefon de la sfat să știi că vine!" „Nu mă doare nimic", răspunse mama cu o voce foarte sigură dar foarte mohorâtă,

și alte vorbe nu mai scosese și se înțelegea limpede că dacă le scosese și pe-astea fusese doar ca să împiedice venirea zadarnică a medicului tocmai acum în zi de sărbătoare, când poate că se odihnea și el ca orice om. „Ce e, mamă?" o întrebase și Alboaica cu blândețe, dar trebuise să o lase în pace, fiindcă degeaba vorbea cu ea. Stătea întinsă în pat în casă, îmbrăcată așa cum venise, în fusta ei bună și cu bluza ei de zile mari, cu spatele la toți cei care ar fi intrat pe ușă și nu scotea un cuvânt. Era atât de mohorâtă încât toată odaia părea plină de împotrivirea pe care o împrăștia parcă în jurul ei și șederea aceasta în pat, neclintită. Vecinii și rudele mai îndepărtate știau că mama lui Niculae își purta supărările pe picioare, așa cum făcea mai toată lumea, dar numai tatăl, fiul și fiica cunoșteau felul acesta al ei de a se culca și de a nu vorbi când ceva dușmănos o copleșea din afară, sau dimpotrivă când ea copleșea pe alții cu dușmănia ei. Și cele mai rele stări care o țineau cel mai mult la pat, cum era cea de azi, erau cele în care această dușmănie nu se limpezea: cât venea din sufletul ei, cât din al altora și care dintre ele erau mai rele. Pentru că ea învățase de la biserică și o spunea și altora, că trebuie să uiți faptele rele și să le ții minte numai pe cele bune, fiindcă așa îi place Domnului Cristos. Nu reieșea însă de nicăieri din cele patru evanghelii că asta era una din plăcerile Nazarineanului, totuși asta fusese cea mai des repetată dintre învățăturile pe care Catrina Moromete o desprinsese de-a lungul anilor ducându-se la biserică. Familia ei însă, Moromete îndeosebi, și alții care îi cunoșteau tinerețea înțelegeau de aici mai multe, de ce chiar uitarea ar fi fost una dintre marile învățături ale lui Cristos: trecutul Catrinei lui Moromete nu părea să fie pentru aducerile ei aminte un izvor de lumină...

Moromete se ridică de pe prag, se duse pe vatră, scormoni cu vătraiul în cenușă și luă de pe el spuză roșie de la care își aprinse pufăind țigara lui de tutun răsucită în foiță de mână. Alături, Ilinca spăla vasele (când Niculae fusese strigat la poartă

de cei doi, abia terminaseră cu masa) și le rânduia la locul lor pe polița de lemn din perete. Sperând că poate îi va pica totuși ceva de mâncare atâta timp cât lumina tindei și umbrele stâlpilor se mișcau mărite de-a lungul pereților și podului pridvorului, câinele stătea întins într-o parte pe patru labe arătându-și doar botul la lumină lângă stâlpul ușii, clipind rar din ochii lui parcă vinovați de conștiința de a fi câine și de a nu fi mai mult, vită de pildă, față de care stăpânul are mai multă dragoste, se scoală anume dimineața și o îngrijește și îi dă mai mult să mănânce, nu numai fărâmiturile lui de la masă. Era unul tânăr, nu mai era Dutulache, acela murise de mult, pierise într-o zi de acasă și nu-l mai văzuse nimeni.

– Vezi cum devine, zise Moromete, îți spuneam acum o săptămână când veniși cu noi dimineața în căruță la deal: nu mai e el secerișul de altădată cu tot rodul muncii noastre! Așa e și cu biserica! În loc să se ducă și să se întoarcă de acolo cu sufletul senin, se întoarce și cade la pat. De ce? E bine așa?!

Tăcu și se întunecă și el la față, ca și când ar fi pățit și el ce pățise mama în acești ani când biserica fiind dezlipită de stat și copiii nemaiavând la școală religia, nu mai știau de Dumnezeu decât de la oameni... Cu toate că în viața lui, nici de Paști nu se ducea totdeauna la slujbă, Moromete se trezea acum că e credincios!

– Când erați mici vă luam din pat în noaptea Paștilor și vă duceam la biserică și mă-ta punea peste prag un strat de pământ proaspăt cu iarbă crudă... Vă dădeam pești pe el... continuă Moromete.

– Ei și?! făcu Niculae.

Începea parcă să-l scoată din sărite aerul acesta pașnic al tatălui său, după ce o gonise pe maică-sa de acasă cu parul. Oricum, avea aerul să creadă că ea stă acolo la Alboaica de dragul lui, să-i facă pâine și cozonaci și să vie pe urmă acasă bucuroasă ca de zile mari, ca pe timpul frumoaselor vremuri când toții copiii erau la un loc, și în zilele de sărbătoare, de Paști sau de

Crăciun, nu se mai înjura și nu mai ridica nimeni mâna unul la altul. Ce tot îi da el zor cum era cu pământul pus pe marginea pragului și alte istorii înflorite care nu mai puteau să ascundă nimic?

– Mă mir cum te împovărezi tu cu lucruri care nu te privesc, zise Niculae, și cu alea care te privesc direct, te scuturi ca și când nici usturoi n-ai mâncat și nici gura nu-ți miroase.

– Păi mă întâlnii și eu la prânz cu Catrina lui Bălțoi, răspunse Moromete indignat și zice „Ilie, vezi că s-a supărat rău nașa (adică mă-ta), am fost cu ea la biserică și după slujbă popa a citit ceva ca să ne ducem la secere și să dăm cotele..." Asta e logică?!! exclamă Moromete furios. De ce îl amesteci pe preot în astea? Că doar tu nu crezi în Dumnezeu!

Așadar din pricina asta căzuse Catrina la pat, că preotul lăsase la o parte evanghelia și vorbise de cote...

Când Moromete se opri, se ivi Ilinca scoasă și ea din sărite că tatăl ei vorbește de maică-sa ca și când amândoi ar fi fost de față și s-ar fi uitat unul la altul ca niște prunci.

– Voi nu mai tăceți din gură, Niculae? zise ea. Nu vă dor fălcile de atâta vorbă?

– Nu ne dor, pe tine te dor? zise Moromete înțelegând că lui îi erau adresate aceste cuvinte.

Și schimbă subiectul.

– Cu alte cuvinte, reluă Moromete adresându-se fiului, te ferești să vorbești cu unul sau cu altul din ce motiv?

Ai fi zis că întrebarea avea rostul ei. Și adăugă situându-se nu fără o anume încântare de sine pe un plan din afară:

– Care sunt metodele dumitale?

Sigur, nu erau amândoi oameni politici? Făceau schimb de vederi...

– Metodele mele sunt că am în față un sat vechi și acționez să iasă din el unul nou, răspunse Niculae. Ori, intriga și turnătoria n-o să facă niciodată din nimeni și pe nimeni un om nou.

– Și cotele crezi că or să facă? zise Moromete.

– Cotele o să le desființăm, dar deocamdată suntem siliți să recurgem la ele, fiindcă nu avem încotro. Cu ce aprovizionăm orașele la un preț convenabil?

– Bine, conveni Moromete, dar după ce le desființezi îmi dai îndărăt ce mi-ai luat?

– Sigur că o să-ți dau și îndărăt sub o formă sau alta o să-ți iai singur, răspunse în cele din urmă Niculae ridicându-se de pe prag și pregătindu-se să se culce, având acum acea expresie a celui care ghicește ce i se va răspunde și n-are chef să audă, n-are acuma timp de discuție.

– Dă-mi dumneata un bon la mână în care să se specifice următoarele, zise într-adevăr Moromete fără să ia în seamă intenția fiului de a părăsi terenul. Am luat de la cetățeanul cutare din comuna cutare raionul cutare cereale cantitate cutare în valoare de lei, care nu corespunde cu prețul pieții. Prin prezenta, mă oblig, ca stat, să-i achit diferența, așa, eșalonat. Drept care i-am eliberat prezenta spre a-i servi la nevoie.

– Nu merge cu chestii d-astea, zise fiul hotărât și agresiv.

– Nu merge?! se îndoi Moromete, ca și când ar fi crezut o clipă că faptul era posibil și ar fi putut încheia tranzacția chiar atunci și anume cu fiul său, care ar fi avut împuterniciri speciale.

XIII

Isosică, Plotoagă, Zdroncan și Bilă și Mantarosie care făcea și el parte din biroul organizației, dar care înainte de a li se alătura șovăise un timp între ei și vechiul secretar, Adam Fântână, nu-și dădură cu adevărat seama de ceea ce se petrecea pe arii nici după numărul celor care își întindeau grâul pe jos crescut atât de mult încât, văzută de departe, o arie începea să semene cu un fel de bivuac. Grămezile conice de grâu cu rogojini pe ele aduceau a corturi, iar țăranii în cămăși tolăniți pe lângă ele a trupă în repaus. Isosică, în a doua zi de treieriș, plecase la raion de unde se întoarse pe seară cu știrea pe care o comunică lui

Plotoagă și lui Zdroncan, că Bilă nu declarase la primirea sa în partid ce rol jucase în evenimentele din '46 din fața primăriei și că era momentul să se trimită la raion declarațiile respective și să fie curățat. Plotoagă însă, președintele sfatului, nu se putu lăuda cu un succes asemănător și spuse că Niculae al lui Moromete era complet refractar dezgropării trecutului lui Bilă și că nici măcar nu vrusese să stea de vorbă cu Geacă și Dănălache, pur și simplu îi gonise de la poartă fără discuție.

– Pe noi nu ne interesează dacă el vrea sau nu vrea, zise atunci Isosică aproape disprețuitor, dând parcă de înțeles că în chestiuni de astea nu persoana ta interesează... Avem noi și alte socoteli cu el și cu tat-său, domnul Ilie Moromete. Nici o grijă, nu vom scăpa momentul potrivit pentru a-i demasca pe amândoi pentru agitația pe care o duc... Așa, Niculae avea ocazia să-l iertăm pentru ceea ce face taică-său. N-o să-l mai iertăm.

Zdroncan schimbă subiectul cu un surâs impenetrabil:

– Cu cine ai vorbit la raion?

– Am vorbit chiar cu tovarășul care are sarcina să se ocupe cu probleme de-astea, răspunse Isosică. Și adăugă ironic: ce, credeai că m-am dus să vorbesc cu tovarășul Merdescu sau cu Bumbea?

Merdescu era unul din șoferii comitetului de partid raional și cel numit Bumbea unul din oamenii de la poartă, care te opreau să intri neanunțat. Zdroncan ripostă cu o înjurătură admirativă la adresa lui Isosică spunând că era dat în pastele mă-sii, dar că o să vadă el ce-o să-i facă mâine sau poimâine tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu când o să afle că oamenii și-au pus grâul pe jos și nu vor să se ducă să-și predea cotele la baza de recepție. Ce măsuri înțelege să ia?

Isosică își descleștă fălcile și căscă cu gura până la urechi, abia înregistrând faptele. Se aflau acum la sfat în biroul președintelui, luminat puternic de becul din tavan, și nu era nimeni pe acolo, afară de un paznic vigilent care făcea ce făcea și se

dădea ca din întâmplare când pe lângă ușă, pe coridor, ascultând încremenit, dar și gata să-și reia mersul dacă ar fi fost surprins, când pe-afară, pe sub ferestre, ca și când ar fi pândit să nu sară cumva vreun dușman de clasă peste cei dinăuntru și el să nu fie acolo și să dea alarma. În realitate trăgea cu urechea...

– Nu egzistă, zise Isosică toropit de somn și de o mulțumire esențială, care înăbușea nesilit orice încercare a oricui, nu numai a lui Zdroncan, de a-i strecura în preocupări vreo îngrijorare cât de mică. Cotele trebuie predate fără discuție și cine nu vrea, nu duce grâul acasă. N-are decât să-l țină acolo pe câmp, să vedem cât îl ține. Trecui și eu pe-acolo când veniii de la gară, adăugă el puțin mirat, și unii îmi spuneau că n-au căruțe... Niculae al lui Moromete n-a fost pe arie?

– A fost de dimineață, zise Plotoagă, și pe la prânz a plecat spre raion, l-a chemat tovarășul Ghimpețeanu.

– Adică n-a zis nimic!

– Ce să zică, și mie îmi spuseră tot așa, că n-au căruțe și că îl duc mâine-dimineață.

– Poate că n-or fi având? admise Isosică descleștându-și iar fălcile, vedem noi mâine, organizăm noi altfel convoaiele, luăm căruțe de la cei care stau și n-au intrat în ceată și le dăm lor...

Niculae se întoarse în aceeași seară de la raion și dimineața ținu o ședință cu Isosică, Plotoagă, Bilă și Mantarosie, cei trei membri ai biroului organizației, plus Plotoagă în calitatea lui de președinte al comitetului executiv și nici el, Niculae, nu pomeni nimic de situația de pe arie. I.e reaminti doar pe scurt instrucțiunile și măsurile care trebuie respectate în vederea unei bune desfășurări a treierișului, punând însă accentul insistent pe o supraveghere specială a ariei chiaburilor.

După felul cum le vorbise era lesne de înțeles că pentru asta fusese el chemat ieri la raion și exemplele pe care le dădu confirmară imediat această presupunere. În cutare sat un chiabur a refuzat pur și simplu să-și strângă grâul de pe câmp, un altul

a stricat sitele de la batoză, un altul a încercat să fure niște saci cu zoană, acel praf amestecat cu pleavă și boabe rupte de grâu care se scurge alături de lada mare, altul a fugit din sat nu se știe unde și și-a împărțit recolta la alții, crezând că cu manevra asta...

Niculae era încruntat. Exemplele sale erau meschine, dar nu le inventase el, cum, necum, ăștia cărora le vorbea trebuiau să bage bine la cap să nu spună că n-au fost prelucrați...

Aria chiaburilor funcționa însă fără nici un fel de accidente, se treiera necontenit, batoza avea toate sitele în regulă, chiaburii erau toți prezenți lângă șirele lor de grâu și, în afară de toate acestea, la ei nimeni nu-și pusese recolta pe jos și nimeni nu zicea că n-are căruță să-și ducă cota la baza recepției, cum ziceau ceilalți. Bogații satului treierau în tăcere și păreau surzi la strigătele pe care le scotea din când în când Plotoagă când ceva i se părea lui că nu era în regulă sau nu se mișca bine și numai copiii păreau veseli sau străini de ideea că au fost pentru întâia oară despărțiți de sat printr-o arie specială; fugeau și se zbenguiau printre șire, sau cărau cu aceeași veselie paiele de la curul mașinii, iar alții țineau de căpestre caii înhămați la căruțele încărcate și botul cailor abia le ajungea la urechi și caii stăteau cuminți în mâinile acestor omuleți care, în afară de faptul că erau așa mici, semănau întru totul cu părinții lor, de la pălărie și cămașă, până la chipul energic, ars de soare.

A doua zi dimineața, așa cum își repartizaseră sarcinile, Niculae și Isosică o luară de la sfat spre aria principală de pe izlaz, unde funcționau trei batoze. Lângă pădurea Cotigeoaia, fură trimiși Bilă și Mantarosie din conducerea organizației. Când Niculae ajunse printre mușuroaiele de grâu întinse până departe pe arie, la început merse printre ele în tăcere și cu oarecare grabă și fără să manifeste o atenție specială. După ce ieși însă din ele și fără să se oprească din mers, îndepărtându-se deci de arie, îl întrebă pe Isosică cu o voce tăioasă ca un brici:

– Ce e cu grămezile astea de grâu?

Isosică își încetini nu se știe de ce pașii, și nu se grăbi să răspundă, dar celălalt nu și-i încetini și atunci se creă deodată între ei o distanță care nu putea fi micșorată decât ori de Niculae, care ar fi trebuit să stea să aștepte, ori de secretarul organizației, care ar fi trebuit să-și întețească mersul. Nu se știa încotro se ducea, așa glonț, Niculae și în cele din urmă Isosică mai micșoră din distanță, grăbind pașii, dar izbind din când în când cu vârful pantofului în scaieții sau pietrele pe care le întâlnea în drum, având, pentru cei care s-ar fi uitat la ei de departe, aerul celui care nu pune el mare preț pe cel ce merge așa iute înaintea lui și că situația lui nu depinde de ăsta, deși aparent trebuie să...

– Erau numai câțiva care aveau grâul cu neghină, zise el, nu știu ce mama dracului e cu ăilalți... Cică n-au căruțe...

– Asta s-o spună ei unuia care nu știe cum se treieră grâul și tu s-o spui cui vrei, dar nu mie, zise Niculae ridicând glasul. Grămezile astea s-au făcut ieri; în prima zi am văzut și eu că baza de recepție îi trimete cu grâul îndărăt pe ăia cu neghina, dar ieri ce-ați păzit, tu și Plotoagă, de i-ați lăsat și pă ăia cu grâul curat să-l pună jos? De ce nu răspunzi, ce-ați făcut ieri?

Dar tot nu se uita la el și tot mai rămânea între ei o oarecare distanță, pe care secretarul local tot nu se străduia s-o micșoreze complet; nu mai izbea însă nici mărăcini, nici pietre.

– Plotoagă nu știu ce dracu a păzit, zice că a umblat pe la Ciolănești după niște máhine! răspunse Isosică cu un glas egal în explicațiile lui cu cel al căruia îl trăgea la răspundere. Eu am fost la raion, la comitetul de partid, am avut treabă cu serviciul de documentare.

– Și altă zi nu ți-ai găsit să te duci la serviciul de documentare?

– De unde dracu să fi știut eu că ăia cu grâul curat o să-l pună pe jos?! Mă duceam în altă zi, răspunse Isosică.

Acum nu mai era între ei nici o distanță și între timp se lămurise și încotro se ducea al lui Moromete așa glonț: spre aria chiaburilor. Intră în ea și dădură ocol batozei și tractorului care

înlocuia locomobila. Tractoristul îl salută pe Niculae cu un deget la capela lui unsuroasă, iar referentul de la sfatul raional făcu același lucru, având însă și o expresie întrebătoare: avea tabelele cu chiaburi în mână, le ținea bine, vroia tovarășul de la raionul de partid să se uite pe ele? Niculae se uită în treacăt în lada cu grâu, își vârî mâna în el, vânturându-l, și întrebă unde e președintele.

– Uite-l acolo, zise referentul local arătând cu degetul spre niște șire și ordonă unui țăran care stătea și se uita și el la grâu: ia cheamă-l încoace pe tovarășul președinte!

Niculae însă nu-l aștepta, se îndepărtă de batoză și o luă spre marginea ariei. Mergea însă acum agale, și Plotoagă și Isosică, șușotind între ei, se apropiară de el fără grabă, fumând țigări, și cu niște expresii preocupate... Stăteau acum toți trei împreună, în picioare, sub soarele apăsător și cei doi așteptau în tăcere în timp ce Niculae îi privea sfredelindu-i; părul lui tuns scurt și dat într-o parte îl făcea mult mai tânăr decât era cu adevărat față de ei.

– Ce e asta, tovarășe președinte? zise Niculae cu o ironie bruscă și necruțătoare. Poți să-mi explici, tovarășe președinte? Unde e chitanța numărul 1, tovarășe președinte?! continuă Niculae în același fel, parcă ar fi avut o sulițe în mână și o înfigea cu fiecare cuvânt în omul impenetrabil din fața lui. Nu părea însă să-i pese lui de această impenetrabilitate. „Luați chitanța numărul 1?" v-a întrebat tovarășul secretar Sârbu. „O luăm, o luăm", zice tovarășul președinte așa flegmatic, acompaniat de tovarășul secretar de organizație Isosică. Și când eu v-am atras atenția că e o problemă cu neghina asta, ei, zice tovarășul președinte așa binevoitor: „Lăsați că vă explic eu'..." Da, da, explică-mi!

Îi ținea fără să clipească sub privirea tăioasă a ochilor lui negri.

– Parcă nici n-ai zice că ai în față doi oameni care se gândesc la problemele comunei cum mă gândesc eu la problemele

papalității, continuă Niculae. Așa niște tovarăși care au organizat ei totul, l-au chemat chiar și pe părintele să-și dea contribuția.

Isosică și Plotoagă erau și ei negri de soare, dar parcă se înnegriseră chiar în aceste clipe sub ploaia batjocoritoare de cuvinte care se abătuse asupra lor. Cel mai lovit arăta Plotoagă, care chiar transpirase sub cazna aceasta care îl muncea vizibil, să nu înghită ceea ce i se făcea, și frâna gândirii care îl avertiza probabil că dacă se hotăra să răspundă, trebuia să se împace în același timp și cu ideea că era foarte posibil ca după aceea să nu mai fie președinte. Erau amândoi oameni cu pământ și nimeni nu-i silea să se lase astfel biciuiți, se pare însă că Niculae cunoștea bine soiul acesta de țărani care ieșise la iveală în viața satului, și în cuvintele lui nu răzbătea nici cea mai vagă grijă că ar putea avea din partea lor surpriza unei tresăriri de independență.

– Ce ordonați să facem, tovarășe Niculae? zise Isosică prinzând pauza din zbor. Aveți dreptate, ne facem autocritica, dar ce dracu îi facem cu ăia cu neghina? Cu ăia fără neghină, lăsați că se aranjează, vorbim noi cu ei și o să plece toată lumea la baza de recepție. Nu se poate, ordinul e ordin, ai arat, plătești, ai contract... Dar baza de recepție ar trebui să le primească grâul cu neghină că doar ei l-au dat, nu l-am inventat noi. Vorbiți dumneavoastră cu baza de recepție la telefon și noi mergem la arie să formăm convoaiele cu ăilalți.

– Am vorbit ieri cu baza de recepție, zise Plotoagă.

– Și? întrebă Niculae.

– M-au trimis la Ciolănești, că sunt acolo două máhine, să le luăm și să dăm grâul la trior.

– Și? reluă Niculae.

– Nu era nici o máhină, erau stricate, am bătut drumul degeaba, la telefon mi-au spus că sunt bune... Să-i ia mama dracului!

Președintele spusese aceste cuvinte cu gura plină, obidit și înfuriat. Niculae se urni din loc și o luă spre sat.

– Mergeți pe arie și până în seară să nu mai existe grămadă de grâu pe jos, ordonă el. Mă duc eu să vorbesc la telefon cu baza de recepție. Executarea imediat!

XIV

Ajuns la sfat, Niculae intră în biroul lui Zdroncan și îi ceru să-i dea la telefon baza de recepție. Secretarul se răsuci pe scaun, ridică receptorul de pe furca lui mare de tip vechi și începu să învârtească energic la manivelă.

– Alo, urlă el în receptor, oficiul? și continuă repede ca și când ar fi chemat pompierii să stingă un incendiu: Oficiul, oficiul, oficiul! Alo, oficiul, răcni după aceea scârbit și insistent și spuse: Dă-mi baza de recepție, fi-ți-ar urechea aia stângă cu care ții receptorul, a dracu'! Alo, baza, vorbește aici...

Avea un glas de parcă ar fi fost pe frontul din '914, așa răcnea până primea o legătură.

Niculae luă receptorul și întrebă dacă la telefon era șeful bazei. I se răspunse că era chiar el.

– Din partea raionului de partid, zise Niculae sever, spune-mi, tovarășe, ce e cu oamenii care au grâu cu neghină, care e situația?

– Trebuie să-l dea la trior, nu le putem primi cotele și plata S.M.T.-ului și nici restanțele cu un procent mai mare de șapte la sută, zise șeful bazei. Astea sunt instrucțiunile Consiliului de Miniștri.

– Chiar și în cazurile în care baza le-a dat grâu de sămânță cu neghină? întrebă Niculae.

– Chiar, răspunse funcționarul liniștit. Nu trebuia să-l semene așa cum l-au luat, trebuia să-l dea la trior.

– Bine, asta în ceea ce privește S.M.T.-ul care are dreptul să i se plătească arătura cu grâu curat. Dar cotele?

– Și cotele, zise funcționarul.

– Bine, dar dacă asta e calitatea grâului, cum poate baza să le pretindă alta?

– Trebuia să-l fi dat la trior înainte de a-l fi însămânțat, răspunse mai departe șeful bazei.

Urmă o pauză, apoi Niculae întrebă:

– Și dumneavoastră, care ați dat grâu cu neghină, cantitatea propriu-zisă împrumutată, o vreți tot fără neghină? Vreau să spun nu cotele, ci sămânța datorată...

– Fără neghină, spuse șeful bazei neturburat.

– Dar voi l-ați dat cu neghină.

– N-are importanță.

– Cum n-are importanță? Ce răspuns e ăsta?

– Sunt ordine precise, răspunse șeful bazei laconic.

Niculae puse receptorul în furcă și ieși afară. Dar nu plecă nicăieri, rămase în pragul clădirii pe scările de ciment, își vârî mâinile în buzunare și rămase așa, drept, uitându-se pe drum cu privirea în curtea celui ce se învecina cu sfatul popular, curtea lui Valache, grasul și veselul partener de table al foștilor primari și notari de odinioară ai acestei comune. Pe vremea lor, un primar n-avea de rezolvat astfel de probleme, nu existau nici campanii și nici baze de recepție. Primăria era o clădire în general liniștită, înregistra nașterea și moartea populației, avea un perceptor de impozite și un agent de urmărire, dădea bilete de vite și verifica măsurătorile și greutățile și executa un buget comunal nu prea încărcat, iar și dacă vreunui om i-ar fi venit chef să-și semene de pildă pământul cu sticle de lampă, toată lumea ar fi rămas complet indiferentă. Sticle de lampă vrea să semene? Foarte bine dacă are omul ideea asta, trebuie lăsat cu ideea lui, nu toți oamenii seamănă între ei să aibă fiecare aceeași idee. De-aia sunt mai mulți oameni, ca să aibă mai multe idei.

Valache nu făcea nimic, găseai în cârciuma lui covrigi și băutură, nu te silea nimeni să intri la el să iei ceva, dar când vindeai sau cumpărai o vită nu era asta o schimbare în gospodăria ta și nu trebuia să bei un păhărel în cinstea acestui

eveniment? Ici semnai biletul în primărie și dincolo treceai și beai în sănătatea vitei (cumpărate sau vândute). Dar în sănătatea cui nu beai! Parcă dacă treceai copilului care se însura două pogoane de pământ te îndurai să te întorci acasă ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic? Și Valache era acolo, vesel în permanență, sau poate nu era el vesel, dar te înveselea pe tine vederea lui când te gândeai că tot câștigul lui la cârciumă se topea la table pe țuici cu pungașul de notar și de primar care îl beau fie că pierdea Valache la table, fie că pierdeau ei. Era acolea, ca un paznic voluntar al primăriei, cu țoiul în mână, și cine nu-l auzise măcar o dată strigând cu vocea lui moale de încântare, să trăiți, dom' primar, să trăiți, dom' notar? Ca și când ar fi fost parcă plătit să întrețină în mintea oamenilor ideea că aceste două clădiri care stăteau față în față îți erau prietene, cu oamenii din ele cu tot. Pe urmă venise războiul și după război... Chiar aici în fața casei lui Valache se întâmplaseră atâtea răsturnări! Aici cunoscuse cineva pe un notar nou și petrecuse cu el pe terasa lui Valache o noapte dintre cele care nu se mai uită.

Și tot aici, puțin mai târziu era chiar gata să fie omorât același băiat, care chemase oamenii cu goarna să le vorbească... Acum sta pe aceleași trepte și se uita, pe gânduri, la fosta cârciumă... Obloanele erau închise... În casa lui Valache vrusese să se mute odată un învățător, fiindcă altfel, fără rafturi, odaia era frumoasă, avea ferestre mari, acoperite pe jumătate de viță agățătoare. Și se mutase, dar pe urmă plecase de-acolo și sfatul nu mai trimisese de-atunci pe nimeni să-l înghesuie pe Valache cu muierea în odaia din fund... Îl aveau însă în evidență.

– Ce mai faci, nea Valache, bună ziua, zise Niculae de pe trepte, adresându-se unui om care nu mai era gras ca odinioară, ci negru și parcă stors și care ducea de funie o vacă, venea de la fântâna din apropiere, de lângă școală.

Valache se uită la tânărul de pe treptele sfatului și fie că nu auzise întrebarea, fie că o auzise și nu vrusese să răspundă la

ea, dar cu privirea așa țintă, își văzu de drum, bagă vaca în curte, închise poarta și se pierdu undeva în fundul gospodăriei.

– N-o mai duce mult nea Valache, zise paznicul de serviciu care urmărise scena de undeva de alături unde stătea jos.

– Dar ce-are? zise Niculae.

– Nu știu ce are, dar nu mai vorbește.

– Adică, are vreo boală?

– Cică n-are nici o boală, zic unii, nu-l doare nimic, dar nu mai vrea să vorbească. A intrat o dată alde Gae peste el și nu știu ce i-a făcut acolo. Cică l-ar fi înjurat... I-a făcut pe urmă proces...

– Și de ce a intrat peste el?

– Păi în calitate de președinte!

– Și?

– Nu știu ce-a vrut de la el, cică i-ar fi răsturnat masa și ar fi ridicat ciomagul la el să dea impozite... Unii spun că l-ar fi înjurat, mai adăugă paznicul, punând un semn de egalitate între aceste două acțiuni, ridicarea ciomagului și înjurătura, dând chiar de înțeles că înjurătura ar fi fost, prin natura ei, mai gravă decât lovirea cu ciomagul.

– Dar de auzit aude? zise Niculae intrigat.

– Cine știe? Muierea spune că aude, dar că din ziua aia de la proces a luat hotărârea să nu mai vorbească. Are mai bine de un an de când ține gura închisă și nu mai vrea să scoată un cuvânt.

– Dar ce s-a întâmplat la proces?

– Păi cică Gae îl trecuse că nu-și plătise impozitele și nea Valache zise onorată instanță, vă prezint chitanțele care le am asupra mea ca dovadă că sunt nevinovat. Dar judecătorul cu asesorii populari nici n-au vrut să se uite la ele, zicând că să nu umble el cu uneltiri și cu avocat, că n-o să-i meargă. Probele nu sunt din punct de vedere concludente, a zis judecătorul, și a zăcut nea Valache vreo paisprezece luni în pușcărie. Cică acolo

a început el să refuze să mai vorbească, zice muierea, că se ducea cu mâncare la el și ea îl întreba una și alta și el nimic.

Paznicul tăcu. Niculae întrebă:

– Și ce face acuma Gae?

– Ce să facă, stă acasă. Așteaptă să fie iar președinte.

Posomorât, Niculae părăsi treptele și se întoarse în biroul lui Zdroncan.

– Ia dă-mi raionul de partid, îi spuse, pe tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu.

Se vede că se gândise tot timpul afară dacă să cheme sau nu raionul și că în cele din urmă se hotărâse să-l cheme. Zdroncan lăsă scrisul, puse mâna pe receptor și reîncepu urletele către oficiu.

– Merge greu, zise într-o vreme, raionul e ocupat...

După vreo oră de trudă reuși în cele din urmă să obțină legătura și Niculae luă receptorul și începu să raporteze. Primul-secretar era la postul său și îi răspunse că cunoaște situația, că același lucru se petrece și în alte comune și că totul se datora agitației chiaburilor...

– Mobilizați membrii de partid și combateți agitația cu toată energia, tovarășe Niculae, și în același timp strângeți toate trioarele existente sau máhinele, cum mama dracului le spun unii pe-aici, și selecționați cantitatea respectivă de cote și să se predea la baza de recepție. Nu putem să perpetuăm să dăm bazei grâu cu mare număr de corpuri străine, pe urmă baza îl păstrează pentru la toamnă și îl vinde cui n-are și o ținem așa ca gaiamațu. Trebuie explicat oamenilor că nu există altă soluție.

– Și trebuie predat fără neghină chiar și grâul de împrumut? întrebă activistul.

– Dar ce crezi că bazele astea de recepție lucrează de capul lor? Care sunt dispozițiile? zise secretarul.

– Dispozițiile sunt pentru întreaga țară? întrebă Niculae.

– Păi sigur că sunt pentru întreaga țară, n-oi fi vrând să se dea dispoziții fiecărui țăran în parte.

Și convorbirea se încheie în felul acesta. Niculae închise.

– Câte trioare avem în sat? îl întrebă pe Zdroncan.

– Sunt câteva trioare, răspunse Zdroncan, dar zice că sunt toate stricate, s-a interesat ieri tovarășul președinte și le-a văzut cu ochii lui. S-a dus pe urmă la mama dracului la Ciolănești să ia pe-alea de-acolo, le-a găsit și pe-alea stricate.

– Și nu se pot repara?

– Nu se pot, că le lipsesc tot felul de piese. Nu știu ce-au făcut cu ele, că nu e unul bun.

– Dă-mi S.M.T.-ul. Poate găsim la ei.

– Sunt date. Se lucrează cu ele în alte părți.

– Dă-mi iar baza de recepție.

După ce obținu legătura, Niculae îi spuse aceluiași șef că situația era fără soluție și că cu cele câteva trioare ale S.M.T.-ului nici până la toamnă n-o să se poată selecționa atâta grâu. „Știm, dar n-avem ce face", răspunse funcționarul. Se pare că numai în regiunea lor se ivise complicația asta. Poate că la regiune s-o fi primit vreo dispoziție specială de la Consiliul de Miniștri?

– Dă-mi comitetul regional de partid, ceru Niculae și Zdroncan se puse iar pe urlat.

Dar iată că legătura cu regiunea se obținu mai ușor decât cu raionul și Niculae luă receptorul și ceru să vorbească cu un anume tovarăș Georgescu. Și se întâmplă ca acest tovarăș să fie chiar în sediu, cu toate că în această perioadă mai toți activiștii erau plecați pe teren.

– Tovarășe Georgescu, zise Niculae, puteți să-mi spuneți și mie care e situația cu bazele de recepție care au ordin să nu primească grâul care are mai mult de șapte la sută corpuri străine? Știți că la noi s-a ivit o complicație și am vorbit și cu tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu, dar soluția asta cu datul grâului la trior este practic de neaplicat. Ce-i facem?

– Raionul o să primească dispozițiile care se vor impune, răspunse scurt tovarășul Georgescu. Nu înțeleg de ce veniți voi cu chestiuni de-astea la comitetul regional! De ce nu țineți legătura cu raionul?

– Tovarășe Georgescu, replică Niculae iritat, v-am spus că am raportat tovarășului prim-secretar Ghimpețeanu și dânsul mi-a spus că mai sunt și alte sate în situația asta. Problema e dacă nu cumva mai sunt și alte regiuni în aceeași situație și în cazul acesta ce măsuri sunt de luat, ca să știm cum să ne orientăm...

– Țineți legătura cu raionul, răspunse impasibilă vocea de la celălalt capăt al firului.

Și închise. Niculae închise și el și de astă dată foarte hotărât o luă spre ieșire și nu se mai opri în pragul clădirii sfatului să se mai gândească. Un sfert de oră mai târziu fu văzut apropiindu-se de aria principală și Isosică și Plotoagă îi ieșiră în întâmpinare. Se vedea însă după felul lipsit de chef și șovăielnic cum li se urneau pașii că ei nu făcuseră între timp nimic și că în general nu prea înțelegeau ce era de întreprins într-o asemenea situație decât să execute ordinele. Se mișcau în așteptare, sau așteptau mișcându-se, nu păreau sau poate chiar că nici nu se deosebeau cu ceva de ceilalți țărani, sau poate că un vechi instinct le spunea că în astfel de împrejurări e mai bine din toate punctele de vedere să te retragi în masa din care ai ieșit și să lași autoritățile superioare să acționeze direct, sau o persoană anume trimisă de sus pe care s-o lași să ia contact pe viu cu întregul sat pe propria-i răspundere... Bineînțeles că nu trebuia să te retragi prea mult și să lași această persoană complet singură, fiindcă atunci te va curăța după, și va pune pe altul care va ști să execute mai bine decât tine ordinele și dispozițiile date, dar poți să stai așa de formă alături de el, ca să nu se observe că nu vrei să te amesteci, și alături de țărani nefăcând nimic, ca să nu-ți ridici satul în cap după ce valul va fi trecut și să se plângă contra ta și iar să te curețe...

– Ordinele sunt următoarele, zise Niculae fără menajamente. Și începu să le spună ce aveau de făcut. Erau ele, chipurile lor, de nepătruns, dar prin coaja lor îngroșată de straturi de experiență seculară pătrunse, ciuruind-o parcă cu o mitralieră, necrutarea unuia care ieșise tot dintre ei și care îi cunoștea și știa cum să le înfrângă împotrivirea și șiretenia.

– Hai, dați-i drumu, încheie Niculae. Dați-i drumul și începeți și combateți efectele acțiunii chiaburilor. Treceți la contraacțiune. În loc să duceți muncă politică susținută, duceți muncă să-i mobilizați pe Geacă și pe Dănălache și să-i trimeteți la mine! Numai achitându-vă de sarcinile care vă revin, puteți să scăpați și să nu vă demasc ca unelte ale chiaburilor! Eu mă duc la Cotigeoaia să văd cum decurge acolo treieratul și când mă întorc uite-așa să văd convoaiele înșiruite spre baza de recepție.

XV

Isosică și Plotoagă o luară înapoi spre centrul ariei și se vedea cum o cumplită furie pusese stăpânire pe ei. Când un grup de oameni le ieși înainte cu expresii parcă vesele care șovăiau între speranță și șovăială vrând să știe adică în ce sens se modificase situația, renunțaseră sau nu renunțaseră autoritățile la cote, având deci aerul că totul se mișca între aceste două extreme și că existau șanse și pentru și contra, Isosică și Plotoagă începură să strige pe rând cu chipurile schimonosite de o mânie cu totul neașteptată și bizară, cu atât mai mult cu cât până atunci nu ziseseră nimic, având și ei aerul că chestiunea asta cu cotele ajunsese puțin cam prea departe:

– Atențiune aici, urlă Plotoagă.

– Rechiziționarea trioarelor, îl urmă Isosică cu un glas nu mai puțin urlat, dar parcă mai rece și mai amenințător.

– Cine nu prezintă triorul reparat se confiscă pe loc și nu se mai dă îndărăt, reluă Plotoagă, și se interzice cu începere din acest moment depunerea grâului pe jos.

Se apropiară de batoză.

– Cine treieră? făcu președintele.

– Eu, răspunse un țăran tânăr cu un glas de parcă ar fi fost strigat la apel în armată și i-ar fi făcut plăcere să-și reamintească, răspunzând așa voios, de acele frumoase timpuri petrecute în cazarmă.

– Ai căruță personală?

– Am.

– Încărcarea în ea a cotei cuvenite și direcția gara Balaci.

– Stai, tovarășe președinte, că n-am terminat, protestă atunci țăranul cu o energie disproporționată față de argumentul pe care îl invoca.

Președintele o luă spre grămezile de grâu, dar tânărul țâșni de lângă ladă, îi ieși înainte și protestă și mai înverșunat, de astă dată roșu de indignare și cu fulgerări scurte de spaimă în privirile ochilor săi măriți de o încordare până atunci ascunsă.

– N-am terminat, tovarășe președinte, ce te legi tu de mine când eu abia am băgat în batoză și uite colo căruțele la rând să tragă la coș.

– Ai neghină? îl luă președintele din scurt.

– N-am.

– Ai arat cu S.M.T.-ul?

– Am arat.

– Atunci ce ... mă-tii crezi tu, că S.M.T.-ul ăsta e pe gratis, n-ai iscălit un contract că o să plătești în produse?

Și trecu peste el fără să-l mai ia în seamă, dar celălalt reveni îndârjit.

– Și tu ce ... mă-tii cășunași pe mine, care nici n-am terminat, când ăștia stau cu grămezile pe câmp de două zile și nu le zice nimeni nimic. Nimerișii peste mine, Dumnezeul ...

de președinte, că dacă mă reped acuma în tine te fac de uiți pe toată viața că ai fost vreodată președinte.

– Cristache, ordonă președintele adresându-se unui băiat care stătea cu furca în mână și se uita, du-te la postul de miliție și spune-i tovarășului Moise Ion să vină imediat aici pe arie.

Țăranul nesăbuit amuți deodată, ca și când i-ar fi luat cineva indignarea cu mâna. În acest timp se adunase în jurul lor toată aria, și numai batoza continua să treiere. Băiatul cu furca nu se grăbi să alerge să cheme milițianul, dar nici președintele nu-și repetă ordinul.

– Suntem martori că tu l-ai înjurat întâi, zise un țăran cu glas potolit și președintele se făcu că nu aude, dar nu dădu curs ciocnirii, continuă să strige ordinele așa cum începuse.

Le repeta nu tocmai așa cum i le spusese Niculae, ci deformându-le împins de furia aceea a lui pe care n-o pricepea nimeni și tocmai de aceea căpătau parcă în auzul celorlalți un caracter incredibil: se confiscau trioarele, se confisca recolta, se puneau cu miliția pe ei...

– Să ne ia tot grâul și să știm o socoteală, zise liniștit un țăran adresându-se practic președintelui, cu o astfel de voce care nu lăsa nici o îndoială că el știa că președintele nu născocise el ordinele astea și că, prin urmare, dacă făcea pe intermediarul, să transmită mai sus propunerea asta.

– Sigur că da, admise un altul, ce să mai stăm să ne socotim, că S.M.T., că U.T.M., că F.D.P.... Să ne ia tot grâul, tot acolo ajunge.

F.D.P. era Frontul Democrației Populare, denumire sub care se prezentase partidul și guvernul la alegerile recente și nu știa de ce îi rămăseseră ăstuia în minte inițialele respective. Cât privește U.T.M.-ul (Uniunea Tineretului Muncitor), organizația asta nu cerea nici un fel de cote, dar tot așa, se pare că în mintea acestui țăran nu se făcea nici un fel de deosebire între Stațiunea de mașini și tractoare, organizație cu scopuri strict

tehnico-agricole, și organizațiile de masă existente care aveau alte sarcini. Nu se știe de ce propunerea cu luatul în întregime al grâului de către organizațiile numite potoli treptat furia președintelui și începu să-i ia pe fiecare la rând, ocolind liniștit grămezile de grâu.

– Ce e, Costache, de ce nu vreai să-ți duci cotele aferente la bază?

– Păi acuma treierai, aștept să vină alde cumnatu-meu cu căruța de la Mozăceni și îl duc. De ce să nu-l duc? Îl duc? Cum să nu-l duc! Tocmai pe mine mă găsiși să nu-l duc?

– Și tu, Pațac? Tu ce aștepți?

– Păi acu' treierai și eu! protestă Pațac uimit că evidența acestui fapt era atât de greu de presupus. Acu' treierai și aștept să vie Ilie cu căruța să îl duc și eu.

– Care Ilie?

– Cum care Ilie? Ilie Usturoi, cu care sunt în ceată.

– Lasă că vă facem noi rost de căruțe, n-aveți nici o grijă, să vedeți cum o să plătiți voi și transportul până la gară, zise președintele și continuă: Noroc, măi Aguță.

– Noroc, Plotoagă.

– Măi Aguță, trebuie să-ți duci cotele la gară, zise președintele ca între prieteni. N-ai ce face. Așa sunt dispozițiile.

– Ce vorbești, se sperie Aguță. Păi ziceai că le taie.

– Nu le taie, Aguță, cine dracu ți-a mai spus și prostia asta?

– Lumea. Să stăm, zice, să nu le ducă nimeni și n-are ce să ne facă.

– Are, Aguță, mai bine încarcă și du-le, nu mai pierde vremea de pomană.

– Mă, eu dacă le duce toți, le duc și eu, zise Aguță cuminte, uitându-se cu ochii mari de sinceritate în cei încremeniți și duri ai președintelui.

Isosică începuse să nu mai zică nimic, îl însoțea pe Plotoagă și, în clipele când acesta arăta mai prins în vorbă cu omul, el se uita vizibil în altă parte, având aerul că asta era misiunea președintelui, să răspundă de aspectul ăsta cu cotele...

– Bine, ăla zice că dacă le duce toți, le duce și el, continuă Plotoagă oprindu-se lângă un purcoi mare de grâu, galben și curat ca aurul, fără pic de corpuri străine, dar dumneata de ce te apucași să-l pui jos de pomană? Crezi că cu atâta grâu n-o să dai nimic statului, sau crezi că dumneata n-ai nici o obligație patriotică față de poporul care muncește în fabrici și uzine?

– Măi Nică, zise țăranul neted, pe mine să nu mă amestecați în chestiunile voastre de partid că grâul e proprietatea mea și fac ce vreau cu el. Dacă dumneata vreai să mi-l iai, ai puterea s-o faci, dar să nu mă puneți voi pe mine să iscălesc, că nu iscălesc...

– Poți să nu iscălești, dar încarcă grâul în căruță și du-ți cotele aferente, zise președintele.

– Lui Ilie al lui Moacă, începu omul să povestească, și avea în privire și pe chipul lui lung ca o lubeniță o expresie de triumf ca și când ceea ce avea el să le dezvăluie va stârni senzație, i-au intrat astă-iarnă în curte și i-au luat un bou. „Mă, zice Ilie al lui Moacă, ăștia nu se mulțumesc să-ți ia vita din grajd, dar te mai pune pe urmă să iscălești că ai dat-o de bunăvoie".

– Dar când a încasat banii în avans de contract i-a plăcut, zise președintele întorcându-se spre Isosică, ia să-l trecem noi pe ăsta, în cap cu domnul Ilie Moacă, pe lista de agitație contra regimului, să-i învățăm noi minte să mai umble cu minciuni! Cum te cheamă pe dumneata?

Omul însă se feri și deodată chipul lui alungit se decoloră și se închise și nici urmă de triumf nu mai păstra pe trăsăturile lui dungate de soare și de o mânie oarbă cu care nu mai știuse ce să mai facă. Acum parcă descoperise brusc ce-ar fi trebuit să facă: s-o păstreze doar pentru el și să nu-i dea frâu în gura mare. Văzându-l că și-a dat seama singur de prostia lui, Plotoagă nu stărui nici el să-i afle numele, dar îi repetă să încarce imediat

cotele în căruță, dacă nu vroia s-o pățească... Imediat, acuși, în fața lui, dar ce, ne jucăm aici de-a cotele, trebuie s-o duci întâi acolo și pe urmă mai stăm și la discuție, dacă mai e ceva de discutat...

Lângă purcoiul următor se agita un omuleț mic, chemând pe cineva care se afla undeva printre șiri, își vâra degetul mic în gură, fluiera și striga:

– Mă Costică, vino, mă, încoace, mai repede cu căruța să încărcăm cotele și să le ducem, nu vezi că s-a supărat aici toată lumea, o să creadă tovarășul președinte că nu vrem să le ducem, hai mai repede, Costică, să le ducem acolo și gata...

– Bă, fi-ți-ar capu-al dracu' șopti Isosică întrerupându-i strigătele, tu ești membru de partid sau ce mama dracului ești? Ia încarcă repede și să nu te mai prind cu grâul aici.

Și trecură mai departe și în urma lui omulețul nu se grăbi să pună în practică strigătele lui către acel Costică, șopti unui băiat care sta lângă el să aibă grijă de grâu și dispăru într-o direcție cu totul contrarie celei de unde ar fi putut veni căruța cu Costică în ea. De altfel așa făcură și ceilalți acum când nimeni nu mai aștepta nimic nou din partea celor doi, președintele și secretarul: se limpezise în ceea ce îi privea pe ei, n-avea nici un rost să mai stea să-i asculte. Și se pitiră printre șirele de paie sau o luară nepăsători și singuratici care încotro, lăsând grămezile de grâu pe seama copiilor sau femeilor. Rămăseseră numai cei cu grâul cu neghină, care aveau aerul că ei sunt scoși din cauză din moment ce lor nu li se spunea nimic.

– Singur că da, zise unul dintre ei, muncitoru ăla trebuie să mănânce și el, nu poți să-l lași așa să dea cu ciocanul cu burta goală... Să vedem cum îi facem, că de dat dăm noi, dar să știm...

– Dar ce, ne dăm și noi seama, îl continuă un altul prefăcându-se că nu-l vede pe un activist necunoscut care se apropiase între timp de grămezile de grâu și începuse să vorbească

în șoaptă cu Plotoagă și Isosică. E chestia asta cu S.M.T.-ul, ți-a arat, ți-a grăpat, te-ai înțeles să dai, dai! Sunt, nu așa, diferite forme, tu muncești aici pe ogoare, el muncește acolo la nicovală, trebuie să te înțelegi... Toată lumea are nevoie de pâine, nu numai tu, plus că acum suntem toți muncitori cu brațele! Tu ai nevoie de piulița lui, el de datoria ta patriotică... Ce poți să-i faci? Clasa muncitoare, în unire cu țăranul muncitor...

Îi apucase acuma grija de muncitori și aveau aerul că nu spun lozinci, ci cred cu tot dinadinsul că trebuie să se într-ajutoreze. Erau atât de naivi în viclenia lor încât își închipuiau că chestiunea era în mare fierbere acolo sus, și că nu strică să se audă și să se transmită din partea lor că ei nu sunt smintiți la cap să pretindă anularea S.M.T.-ului sau a datoriilor, dar trebuie să înțeleagă și ei că istoria asta cu cotele... Ca să nu mai vorbim de pretenția cu corpurile străine...

– Degeaba zice el Plotoagă să ne apucăm acuma să dăm la trior, reluă altul. Asta e așa o glumă! Păi ce ne mai rămâne dacă îl dăm la trior?

– Neghina, asta îți mai rămâne! răspunse altul mirat că evidența asta nu era înțeleasă.

– Asta e mare ispravă, cu neghina, reluă un altul cu un glas care sugera că o s-o povestească și nepoților; și adăugă: dacă ar ști muncitorul ăla, ar da cu ciocanu în pământ...

Pe acestea activistul necunoscut tocmai se despărțea de Isosică și Plotoagă și se îndepărta grăbit. Iar cei doi făcură și ei la fel, dar nu prea grăbiți, ci mergând agale, parcă gânditori... S-ar fi zis că acel activist cine știe ce le spusese, să lase poate lumea în pace să-și încarce grâul și să se ducă acasă, cum se întâmplase anul trecut... Nu vezi, au plecat fără să mai zică nimic...

XVI

Nu se lămuri însă ce era cu acest activist în timp ce se aduseră pe arie trioarele (sau máhinele, cum li se zicea) și se

dovedi că toate erau în bună stare, nu le lipsea nici cel mai mic șurub... Nu era deci nici o glumă, trioarele fură instalate pe arie și începură să funcționeze. În mod ciudat, tocmai ei, cei cu neghina, care erau în felul lor nedreptățiți, părăsiră orice împotrivire și începură să-și dea grâul la trior. Erau toți tăcuți și posomorâți și prin tăcerea aceasta docilă cu care acceptară ideea să dea înapoi grâul curat în locul celui neghinos pe care îl primiseră, s-ar fi părut că ceilalți nu mai aveau acum nici un sprijin în rezistența lor și nici un motiv să mai întârzie formarea convoaielor.

Și, cu toate acestea, nimeni nu se mișcă, grămezile de grâu continuară să rămână păzite doar de femei și copii, iar cei care treierau, în loc s-o ia spre gară cu căruța, trăgeau, cu aerul cel mai firesc, căruța cu grâu pe arie, întindeau cerga pe pământ și începeau să depună cuminți grâul pe ea. Arătau foarte harnici în această îndeletnicire și uitându-te la ei ai fi putut spune chiar că depun mult sârg, ca și când ar fi vrut să dovedească în felul acesta că iată ce oameni vrednici și de înțeles sunt ei, cât de harnici și săritori... Strigau la copii să întindă cerga bine, vorbeau în treacăt cu caii promițându-le că după ce treaba va fi terminată o să le dea ovăz în trăiști, aveau în mișcări un zor destins și mulțumit, chiar plin de o anume recunoștință (dar adresată nu se știe cui) și se uitau la cei din jur foarte senini și elocvenți: uite, parcă ziceau, o făcurăm și pe-asta, treierarăm, așa e viața noastră, muncim ce muncim, dar pe urmă e bine, îți aduni grâușorul de pe câmp și mănânci pâine... În acest timp Isosică și Plotoagă depuneau același zel în ceea ce privea activitatea trioarelor, dădeau ordine, supravegheau, treceau de la un trior la altul, dădeau sfaturi și adesea chiar puneau mâna la manivela care învârtea roata care la rândul ei învârtea cilindrul selector, având și ei aerul că asta e situația, erau toți o familie și în astfel de împrejurări n-are rost să stai cu mâinile în buzunar, trebuie să ajuți... Când ostenești, pe urmă mai stai

de vorbă, mai fumezi o țigare... Niculae revenise între timp de la celelalte arii și căzu tocmai când unul din țărani, cu merticul în mână, se pregătea să-și descarce liniștit recolta pe cergă și se duse la el și îi zise:

– Stai, de ce îl pui pe jos? N-ai auzit că se interzice depunerea grâului pe arie? Predă cotele și du-ți grâul acasă.

Omul arătă cea mai nedumerită dintre figuri:

– Păi unde se predau cotele?

– Du-te la gară, zise Niculae.

– Cum, să mă duc cu căruță cu tot? se miră mai departe omul, dar nu prea mult, înțelegând după cât se pare că față de neștiința celuilalt mirarea lui prea exagerată ar putea să fie necuviincioasă. Și explică: pun partea mea acilea până una alta și dacă e să mă duc la gară, nu e nevoie să mă duc cu toată căruța, duc numai cotele, ce rost are să mă trambalez până acolo cu tot grâul?

Avea dreptate. Convoaiele trebuiau să se formeze bineînțeles numai din cote și într-o căruță trebuiau să fie puse cotele a mai multor inși, măsurate foarte exact și puse în saci. Dar de ce această operație atât de simplă continua să nu se facă?

Văzând scena, Isosică și Plotoagă se apropiară indecișii și după semnele cunoscute numai de ei înțeleseră că se pot apropia de tot și lua parte la discuție.

– Noi ne-am gândit cum să evităm greșelile de anul trecut. Și acuma s-au ivit altele, zise activistul sfatului raional.

– Și de ce, tovarășe președinte, reluă Niculae adresându-se de astă dată lui Plotoagă, nu se formează convoaiele și să lichidăm grămezile de pe câmp? Ce așteptați? Ce vorbirăm noi mai înainte?

– Am fost după trioare, explică Isosică luându-i în felul acesta apărarea președintelui, acuma trebuie să așteptăm să dăm grâul la trior.

– De ce trebuie să așteptăm?! exclamă Niculae.

– Cotigeoaia cum merge? întrebă Isosică.

În loc să răspundă se apucase să pună el întrebări. Niculae îl scrută câteva clipe cu privirea micșorată de intensitate ca și când s-ar fi întrebat ce trebuia să facă cu asemenea ins care în mod evident se ferea din fața sarcinilor care îi reveneau în calitatea lui de secretar de organizație și îi lăsa pe alții să le execute în locul lui și el doar să stea și să apară astfel în fața oamenilor ca un prunc nou născut.

– O să discutăm noi în organizație toate problemele astea, răspunse Niculae cu un glas care promitea multe. Să ieșim din campanie și o să analizăm noi aceste evenimente.

Fără îndoială că asta ar fi putut să se întâmple întocmai cum promitea. Dar până una-alta se aflau în campanie și Isosică și Plotoagă nu riscau ei să fie puși în discuția organizației (mai ales acum când aveau atâtea planuri) dacă situația cu strânsul recoltei nu i-ar fi depășit. Ce puteau și mai ales ce putuseră ei să facă și nu făcuseră? Puteau să dea ordine, dar iată că nu le executau țăranii, părăsiseră aria și lăsaseră recolta în grija celor cu care nu se putea sta de vorbă, a copiilor și a femeilor.

– Tovarășe Niculae, zise Isosică cu o voce foarte coborâtă, semn de mare neliniște dacă l-ar fi auzit oamenii, la Mozăceni s-a procedat așa cum spui dumneata, din prima zi s-a oprit treieratul la primul om care n-a vrut să-și ducă cotele la bază și n-a avut ce face și le-a dus, dar pe urmă s-au oprit de tot batozele și nu mai vrea să treiere nimeni. Iar la Zâmbreasca a venit un camion de milițieni și au dat drumul la boi peste ei, erea să-i răstoarne în șanț și să-i omoare boii cu coarnele.

– Cum să-i răstoarne în șanț? întrebă Niculae uitându-se cu dispreț la acest secretar sătesc alarmist, care era în stare să debiteze asemenea bazaconii.

– Au aflat din vreme că vine un camion cu milițieni și când l-au văzut că intră în sat au dat năvală cu boii din toate părțile, explică Plotoagă. Boii, continuă el arătând și cu mâinile, fuseseră strânși anume prin ulițele din preajmă și când au văzut camionul, hua, hua, și trosc-pleosc cu bicele în ei să se repeadă orbește... Ereau să-i omoare, mai spuse el simulând o îngrijorare extremă și după câteva clipe adăugă filozofic: ce poți să le faci la niște boi!

Și parcă era și o oarecare admirație în felul cum rostise el aceste cuvinte, dar firește nu pentru boi, ci pentru cei care știuseră să-i folosească atât de bine, țăranii aceia din numita comună.

– Și de ce a venit camionul cu milițieni? zise Niculae.

– Cică i-ar fi chemat președintele de-acolo, că ar fi sărit ăia pe el, încercă Isosică să povestească. Tot cu cotele, ce mai încoace și încolo, o încheie el tăindu-și singur firul.

Dar nu fără o intenție foarte subțire, fiindcă tăcerea care urmă după aceea rezuma elocvent întreaga lui gândire și comportare, a lui și a lui Plotoagă, în sensul că iată că aici la Siliștea nu s-a întâmplat nimic de acest gen și că nici nu e bine să se întâmple, ferească Dumnezeu... Că Niculae nu trebuia să se plângă de ei și că n-avea nici un rost să-i tot amenințe și să-i batjocorească, o să iasă bine dacă o lasă mai încet... Dimpotrivă, dacă se forțează ceva era chiar foarte periculos, dintr-o pripeală putea ieși o daravelă să ia foc toată aria.

Niculae le întoarse spatele și o luă spre sat. Ajunse la sfat și îi ceru lui Zdroncan să-i dea legătura cu Zâmbreasca, cu președintele sau secretarul de-acolo. Zdroncan avea de lucru și mânca la masa lui pâine cu brânză, nu se mai dusese acasă, și avea la piciorul scaunului și o sticlă cu un dop de cocean de porumb, din care trăgea fără sfială: era un lichid alb-tulbure, țuică făcută din surse locale, pesemne porumb, cea de struguri sau corcodușe de anul trecut fiind de mult băută în sat.

– Alo, oficiul, scoase el un urlet răgușit, de o agresivitate nepăsătoare, învârtind din manivelă și în același timp mestecând vârtos din fălci.

Se făcuse foarte cald și peste dejunul lui Zdroncan roiau muște. Nu mai era nimeni afară de el, până și paznicul se vârâse cine știe în ce cotlon mai răcoros.

– Alo, Zâmbreasca? Cine e acolo? strigă Zdroncan. Ce faci, bă, nea Ilie?... Președintele ăla al vostru mai trăiește sau a dat ortu popii?... Uite îl caută raionul de partid, vorbește aici.

– Alo, cine e la aparat? întrebă Niculae și după ce află cine e și își spuse și el numele și calitatea îl întrebă pe funcționar ce activist de la raionul de partid se afla acum la Zâmbreasca? Tovarășul State? Vreau să vorbesc cu el, trimite pe cineva să-l caute. E urgent.

După o jumătate de oră cel din Zâmbreasca se afla la aparat.

– Alo, State, zise Niculae, să trăiești, Moromete la telefon.

– Să trăiești, zise celălalt, ce s-a întâmplat?

– Cum merge strângerea recoltei la Zâmbreasca?

– Destul de bine, răspunse State. La Siliștea?

– Merge bine, zise Niculae. Ceva nou? Am auzit ceva cu niște boi...

– Ce?! strigă celălalt neauzind bine, sau profitând de faptul că putea să nu audă bine.

– Niște boi, zise Niculae, o chestie cu niște boi. Dacă s-a întâmplat la Zâmbreasca o istorie cu niște boi, repetă.

– A, se dumiri celălalt, istoria cu boii, da, s-a întâmplat, dar nu la Zâmbreasca.

– Dar unde, State?

– În Atârnați! He-he! râse deodată tovarășul State, dar nu spuse nimic, deși prin râsul său trăda că deține amănunte. Știi cine era acolo?

– Nu. Cine era?

– Ghici!

– Nu-mi pot da seama!

– Erau acolo Iosif și tovarășul Beju. El a dat ordin miliției, a trimis un camion...

– Iosif?! tresări Niculae.

– Nu, nu Iosif, tovarășu Beju!

Era vorba de unul din secretarii comitetului regional. Nu era însă vădit că State râsese cu acel he-he al lui, neînsoțit de explicații, cu gândul la relațiile de prietenie dintre Iosif și Niculae, ci mai degrabă se gândise la secretarul Beju, despre care reușise să afle că personal și fără aprobarea primului-secretar Mircea, îl șterse pe el, pe State, de pe lista celor care urmau să fie trimiși la Școala superioară de partid „Jdanov". Și acum nu se putuse stăpâni să arate că îi părea bine de cele întâmplate... Se știa de altfel că Beju mai făcuse altele de acest gen și altora și că fusese criticat de forurile superioare, dar în ciuda acestor critici continua să-și exercite funcția de secretar-trei și să fie apoi reales în biroul regional și să i se încredințeze mai departe aceeași funcție, deși toată lumea se așteptase să fie în cele din urmă scos din ea. Ori, se întâmplase tocmai pe dos, adică în cele din urmă fusese reales... Era un ins cunoscut în special pentru tendința lui de a urmări și exclude din partid pe toți cei care credea el că sunt dușmani și nu trecea o săptămână să nu se audă cum umbla prin organizațiile regiunii și excludea câte doi sau trei. Probabil de aceea era el așa de apreciat mai sus... Se înțelege de la sine că mulți dintre cei excluși de el înaintau apoi forurilor superioare contestații, dar dosarul lor ajungea tot la tovarășul Beju și rari mai erau aceia care se adresau după aceea Comitetului Central. Acum Beju dăduse ordin miliției să intre în acțiune, dar iată că țăranii aceia din Atârnați își luaseră și ei măsurile lor, folosind resursele locale.

– Am vorbit cu Iosif la telefon, continuă State.

– Ai vorbit?! Și ce ți-a spus? aproape că strigă Niculae.

– N-auzi, tovarășul secretar Beju a dat ordin să vie miliția, zise State obiectiv, cu o voce ciudat îngroșată.

Și nu mai spuse nimic, tăcu la celălalt capăt al firului și Niculae tăcu și el un timp nedefinit, opriți parcă amândoi la marginea cuvintelor ca la marginea unui gard fără porți.

– Spune-mi, la dumneata sunt unii care au grâu cu o mare cantitate de corpuri străine? rupse Niculae tăcerea.

– Sunt, zise State.

– Și cum ați rezolvat?

– Rezolvăm pe parcurs, răspunse State după o pauză de gândire.

– Adică cum, insistă totuși Niculae, deși se putea lesne înțelege că situația la State era cel puțin la fel de neclară ca și la Siliștea. Ce însemna asta că rezolvau pe parcurs? Care parcurs?

– Organizăm pe bază de tabel, răspunse tot așa de obscur State. Îi avem pe toți pe listă.

Niculae mai continuă în felul acesta câteva minute, apoi închise, și cu o voce în care răzbătea o undă joasă de îngrijorare ceru legătura cu comitetul de partid. Primul-secretar Ghimpețeanu era mai departe la postul său și-i răspunse imediat.

– Tovarășe prim-secretar, zise Niculae raportând, am mobilizat trioarele și le-am adus pe arie, se lucrează cu ele, sunt în număr de trei.

– Foarte bine, tovarășe Niculae, răspunse secretarul înainte ca activistul să fi terminat, dați-i înainte și obțineți aceleași succese.

– Tovarășe prim, ar mai fi o chestiune, zise Niculae cu o diminuare aproape reflexă în voce a importanței însăși a problemei despre care voia să vorbească. S-a răspândit zvonul că o să se taie cotele și avem unele dificultăți pe chestia asta. Și de-aia v-am telefonat iar, să vedem ce îndrumări ne mai dați ca să ne descurcăm... Profitând de chestiunea asta cu neghina nici alții nu vor să-și predea cotele și s-au strâns grămezile pe câmp și stă lângă ele câte-un copil sau câte-o muiere și...

Secretarul însă îl întrerupse cu acea nerăbdare a celui care având o perspectivă a întregului, de mult nu mai aude el nimic nou în ce i se spune din diferitele lui părți.

– De dimineață și până acuma, că s-a făcut ora unu, vă explic că aici nu există discuție, cotele sunt o datorie patriotică și nu e nici o situație specială! Nu văd nici o situație specială. Acționați cu răspundere, evitați orice neînțelegere și, acolo unde există, lămuriți cu tenacitatea specifică comunismului că așa se pune problema și nu cum îi trăsnește cine știe cui prin cap. E clar? Doar ești la tine în sat! Mai ai vreo nelămurire?

XVII

Era foarte clar, dar claritatea aceasta se oprea net pe arie.

– Vasile al lui Troscot a terminat și l-a dat la trior și nu i-a mai rămas nimic, spuse unul apropiindu-se de un grup de lângă o șiră de grâu și așezându-se jos cu o vădită plăcere, având aerul că, iată, s-a aranjat și problema asta și acum o să fie bine.

– Nu mai spune, exclamă un altul, chiar nimic nu i-a mai rămas?

– Conform calculelor, trebuie să predea tot, răspunse celălalt cu aceeași încântare. Îi mai rămâne neghina.

– Ce face, domnule, băiatu ăsta al dumitale, nea Ilie? exclamă un altul, adresându-se lui Moromete care stătea mai la o parte într-o rână și fuma și vorbea nu se știe ce cu Nae Cismaru.

– Ce vreai să facă, măi Cârstache, răspunse Moromete (era chiar Cârstache, vecinul său de poartă) cu un glas în care stăteau în cumpănă convingerile lui politice cu înțelepciunea lui de țăran care știa ce înseamnă o autoritate de stat constituită și un singur ins... Ce putere are el?

– Măi ăsta, Ilie, sări atunci Nae Cismaru de alături, mă, eu în locul tău nu l-aș primi în casă, mă!

– Da, dar tu nu poți fi în locul meu, exclamă Moromete ridicând un deget în sus ca să sublinieze deosebirea.

– Nea Ilie, reluă repede Cârstache, ca să nu-i ia cineva vorba din gură, păi bine, domnule, el nu vede situația cum stă în

realitate? De ce nu spune acolo că nu se poate? Eu sunt convins că el nici măcar nu le-a spus: domnule, nu se poate!

Moromete tăcu îndelung și cine îl cunoștea știa că acum el nu-i va răspunde lui Cârstache. Câțiva însă, care erau strânși acolo, nu-l cunoșteau bine și se întrerupseră câteva clipe din vorbă și se uitară la el să vadă ce-o să zică. Cârstache era un admirator al celor patru, dorind mult să fie el al cincilea, să-l cheme Moromete și pe el când veneau ceilalți și nu să-l lase să vină singur, mai ales că nu era un simplu vecin. Când era Niculae mic, băiatul venea pe la el și Cârstache scotea de sub pat un cufăr cu cărți și îi dădea câte una să citească. Cărțile astea și le cumpăra singur cu bani din buzunar, nimeni nu știa când și de unde și nu le dădea nimănui, mai degrabă venea el singur seara în casa omului, se așeza lângă lampă și citea la toată lumea... Ai fi putut crede, auzindu-l, că erau scrise de el toate povestirile acelea asemănătoare basmelor, sau adevărate, dar pline de o taină care rămânea până la urmă tot nedezvăluită. Numai lui Niculae îi împrumuta el aceste cărți, dar nici lui fără limită. Într-o zi cufărul rămase închis înaintea băiatului și Cârstache îi spuse sever, așa cum spui cuiva care a ajuns la marginea lucrurilor permise: „Gata, nu-ți mai dau, ce, tu vreai să-mi citești toate cărțile?"

Cârstache trecuse prin ani grei pentru el, cu însurătoarea, când luase o muiere cu casă pe lângă cimitir și nu trăise bine cu ea, o prindea mereu cu câte unul prin vie și chiar prin grădină, seara pe la miezul nopții. Și se povestea că fugise de la ea nu din pricina asta, ci pentru că într-o noapte se pomenise cu un om negru pe pieptul lui, cu două cornițe ieșindu-i din cap ca la iezi. Cârstache s-a zbătut să-l dea jos, dar n-a putut și ăla îi spunea mereu: „Deschide gura, să-ți scuip în gură, să faci copii urâți ca mine". S-a întors la casa părintească, i-a dat taică-său o parte din curte, că nu era el singurul fiu, și-a ridicat un bordei al lui și s-a însurat cu alta, făcând-o crilă de copii (nici mai frumoși nici mai urâți decât alții, de unde se putea

presupune că ăla negru cu coarne de ied nu reușise totuși să-i scuipe în gură). Moromete nu intrase niciodată cu el în aceste amănunte, nici când îi mersese bine, nici când îi mersese rău, era însă binevoitor cu el, de pildă nu-l mai lăsa să întrebe la poartă ce face câinele, ci îi răspundea direct: „Hai, mă, că nu se dă, Cârstache, intră".

– De unde ești tu convins, Cârstache? zise atunci unul văzând că Moromete nu răspunde. Ai stat tu lângă el când a vorbit?

Cârstache răsuci în dreapta și stânga priviri de respect pentru Moromete și de protest față de cel care punea problema în felul acela și zise în cele din urmă:

– Dumneata, nea Vasile, crezi că pentru a ști un lucru trebuie să fii acolo corporal?

Și se făcu imediat roșu, izbit el însuși de ceea ce spusese.

– Ei, nea Vasile, mai zi ceva! exclamă altul dându-l drept învins pe acest Vasile și cu multă considerație pentru Cârstache, care își întărea cu modestie și imperceptibil gâtul, semn că adevărul descoperit de el nu era dintre cele de toate zilele.

– Dar cum?! zise acela. De unde poți tu să știi cum devine un caz la Pitești, dacă tu ești la Siliștea? De unde știi tu ce-a zis Niculae la raion dacă tu ai fost pe arie? Poate că a spus, de ce să zici tu că n-a spus?

Se lăsă o tăcere. Începură să fumeze țigări și numărul celor care se adunaseră aci spori încetul cu încetul, unul câte unul. Veneau agale de pe undeva de printre șirele de snopi, se uitau și vedeau grupul și se apropiau și ei și se așezau la margine cu un aer elocvent: n-avem nimic de făcut în acest ceas al zilei, parcă spuneau, am secerat ca și voi și ne-am adus grâul aci, și așteptăm liniștiți să vedem ce iese... N-o să ne apucăm noi să facem ce nu fac alții, să ne ducem adică grâul la gară și să-l lăsăm acolo ca niște proști în timp ce alții stau și așteaptă și poate scapă cu el nedus, dar nici dacă ne vine o idee bună n-o să stăm să așteptăm să le vie la toți, încărcăm grâul în căruță și fuga cu el acasă. Li se citea pe față această pândă liniștită a

împrejurărilor și arătau destinși și încrezători fiindcă ei știau mai de mult că înaintea voinței oamenilor se schimbă întâi împrejurările, faptele oamenilor sunt amesticate cu împrejurările...

– Din contră, zise unul cu ochii mari lucind de o hotărâre și un sacrificiu posibil, de ce zici dumneata, nea Nae, să nu-l primească în casă? Dacă o fi să învețe băiatul meu ca Niculae vând dracului tot ce am și îl dau încolo, în școli... Ce să stea să mănânce cu mine mămăligă cu fasole toată iarna... Măi, nea Ilie, exclamă el cu același entuziasm de care parcă îi era plină inima, adresându-se direct lui Moromete, era iarnă de nu te vedeai în nămeți și parcă îl aud pe Niculae cum spunea poezii. Eram prin grădină și dam coceni la cai și el fugea în grădină desculț și în cămașă... Țin minte ce zicea...

Păsărica cea isteață
Nu-și mai cântă cântul său...

Omul declamase naiv aceste două versuri și se uită în jur să regăsească pe chipurile celorlalți emoția care îl încercase pe el pesemne în clipele acelea și pe care n-o uita. Dar pe chipurile celorlalți nu era nimic; continuă:

– Le vedeam cum stau înșiruite pe craca de măr de lângă geam și afară era un soare de ziceai că e vară. Dar ce ger, îți pocneau măselile în gură. Și deschideam geamul dimineața și când fereastra atingea craca le vedeai cum cad jos ca niște nuci. Erau înghețate toate, săracele, se așezaseră și ele lângă geam unde simțeau aburi de căldură, dar degeaba...

Se lăsă o mică tăcere, ce era și cu asta, cu păsăricile lui?! Ce păstra el în mintea lui?

XVIII

– Niculae ce zice, nea Ilie? întrebă unul cu un glas proaspăt crezând că el e primul căruia i-a venit în cap ideea asta, să-l întrebe pe Moromete ce zice alde fi-său.

– Niculae?! se miră Moromete. Niculae zice că are în fața lui un sat vechi și vrea să facă din el unul nou. Cum, mă, Niculae?!! exclamă Moromete cu o nedumerire totală, amesticată cu o tristețe simulată sfâșietoare. Cum vreai tu să faci un sat nou?!! repetă.

Aceste sentimente nu păreau însă să fie ale lui, ci închipuite, sau mai bine zis ale altora, la care el însă ajunsese prin gândire, transformându-le în semne de întrebare, lucru care celorlalți le era mai puțin la îndemână. Dar o pâlpâire a privirii și un geamăt ascuns și rău acoperit care scăpa celor care nu-l cunoșteau le aduse aminte celor apropiați că totul era acum la el adevărat și că în dosul acestei gândiri a lui, cu ajutorul căreia se străduise mulți ani să stea sus, se zărea o surpătură nouă: era singur, muierea lui fugise de-acasă și nu se întorsese.

– Adică cum ai tu în față un sat vechi, continuă Moromete parcă implorând, de ce spui tu că e vechi?! Ce înseamnă asta vechi!? Noi avem loturile noastre cam de treizeci de ani, asta înseamnă la tine vechime? Văzuși tu că trecură sutele de ani peste noi și lumea se schimbă și numai noi rămaserăm în urmă la plugul de lemn? Unde văzuși tu sat vechi? Că pe vremea lui tata se treiera grâul cu caii și n-apucai eu să mă fac mare și apăru batoza de treierat și când erai tu copil veni tractorul și secerătoarea și toate uneltele agricole care tu te lauzi că le-ai adus tu. Alea care le-ai adus tu nu zic că nu sunt, dar sunt ale tale nu vreai să mi le vinzi mie, să ar eu când cred eu de cuviință, nu să te las pe tine să-mi ari prost de-mi iese bolovanul într-o parte să te pui zece inși cu măciucile pe el și tot nu-l spargi. Agricultură de-asta în combinație o fi ea bună cui nu-i place să muncească, dar nu pentru mine, fiindcă eu dacă văd că porumbul se îngălbenește sau grâul crește rar, repede pun caii la ham, pun plugul în căruță, mă duc la deal și-l întorc, semăn din nou sau semăn ce știu eu că îmi iese, și nu pierd nimic, dar cu tine pierd, fiindcă până stau eu la discuție cu tine, până te

conving că am dreptate, în fine, până te miști tu, a trecut vremea! (dacă te miști, dacă îți convine să vii de la locul unde te afli până la terenul cu pricina, că te costă benzină și carburant!). Că ați înființat ici-acolo colhozuri, și îndemnați lumea să facă la fel peste tot, păi da' crezi că eu nu m-am dus și n-am văzut? Ce vreai dumneata? Să nu mai am eu cai, să nu mai am eu pământ, să nu mai am eu cu ce-mi crește o oaie, o vacă, o pasăre sau un porc. De ce? Ce vezi tu rău în asta? Vreai să crești tu la colhoz? Păi niciodată n-o să ajungi tu să crești atâtea oi, atâtea vaci și atâtea păsări câte cresc eu dacă mă lași în pace să-mi văd liniștit de gospodăria mea. Poți dumneata să crești la ferma dumitale mii de vaci câte avea satu ăsta înainte de război? Vita dacă nu e a ta, ce-ți pasă ție dacă moare, se îmbolnăvește sau nu mai face viței? Și atunci ce să mai vorbim, să ne mai răcim gura degeaba. Am fost la gospodăria ăstora din Balaci, continuă Moromete. Și ce credeți că am văzut? Vite neîngrijite, nutreț risipit, pui de găini care în loc să mănânce ce li se da, se învățaseră cu carne și se ciuguleau unii pe alții pe spinare, aveau spinările pline de sânge, apucă-te și bagă în oală o pasăre ca asta!

– Dar ce carne le dau ei? De unde? întrebă cineva.

– S-au apucat și au omorât caii, răspunse Moromete mai departe. Cică „consumă mult" și atunci le-au dat cu paru' în cap, i-au belit și carnea au tocat-o și au dat-o la păsări.

– Și cu ce cară când au ceva de cărat?

– Au mai păstrat ei, că nu i-au omorât pe toți, dar „pe măsură ce ne industrializăm, așa mi-au spus, o să-i dăm pe la fabricile de conserve, sau o să-i omorâm noi p-acilea..."

– Fie-al dracu' care s-o înscrie cât o trăi în gospodăria colectivă, exclamă cineva cu un glas încărcat de o decizie fără întoarcere.

– Ei, și zic eu, continuă Moromete cu o voce foarte potolită și senină, ca și când ar fi povestit lucruri nu cine știe ce ieșite din comun, cum munciți, cum faceți împărțeala, cât vă iese...

Iese bine, zise, muncim bine, și atunci le-am spus și eu: „Ori munciți ori nu munciți, fără vite tot ați rămas!" Și am plecat, n-am stat eu să mă pun cu ei la discuție. Nu înțelege el ce-i spui, că omul de când e el om n-a trăit fără vită! Pentru că dacă azi omori calul, mâine le omori și pe-alelalte și ai terminat socoteala, scapi de grijă! A! exclamă Moromete aducându-și parcă aminte cu surprindere de un lucru pe care nu-l putea nicidecum trece cu vederea. Ai tu tractoare ca să-mi scutească mie calul de poveri, bucuros, pune-le în vânzare la prăvălie, când mă duc pe la Pălămida, sau pe la Pitești sau pe la București, să le văd și eu cât costă și dacă nu sunt mai scumpe decât o pereche de cai buni sau de boi... eu cumpăr, domnule, că-mi convine, dar de cal tot nu mă lipsesc pentru că mie îmi trebuie calul, nu pot să mă mișc fără el, eu am treabă, degeaba îmi spui tu că dacă mă pui pe mine călare pe tractor și pe orășean în automobil, ai făcut socialism. Că așa mi-a spus Niculae, că ăsta ar fi scopul... E unul Lenin, care le-a spus așa, mai adăugă Moromete pronunțând numele cum ai fi zis Călin. Foarte frumos, zic, și dacă te însori și chemi și tu lumea la nuntă și duminica după masă pleci cu mireasa în sat cum se obișnuiește, cu lumea în căruțe și cu flăcăi călare cu brazi, de unde iai cai, că n-o să te apuci să remorchezi căruțele cu tractorul, fără să mai vorbim că n-o să-ți aprobe nimeni de-acolo de la S.M.T. să-ți dea ție tractor să plimbi mireasa, și în loc de cântecul ălora cu vioara să se audă păcănitul motorului. Păi sigur, zice, parcă pe jos nu poți s-o plimbi pe mireasă, o dor picioarele dacă iese pe jos. Păi bine, mă Niculae, zic, tu nu știi ce e o mireasă, o miresă e și ea o singură dată mireasă în viața ei și cât o trăi ea după aia o să tot meargă pe jos, dar în ziua aia fie c-o duci sau n-o mai duci la biserică, dar de la un cap la altul al satului trebuie s-o plimbi cu beteală și cunună pe cap, cu muzică, cu rochie albă până jos, cu pantofi cu tocuri înalte și cu flăcăi cu bradul pentru tine și așa mai departe, cum știi și tu că trebuie să faci. Face cine vrea, zice, cine nu vrea, nu face. Da, bine, zic,

dar una e să nu vreai, fiindcă n-ai posibilitatea materială momentală, și atunci faci nunta mai târziu încolo, după un an sau doi, și alta să n-o faci fiindcă tu cai nu mai ai, căruță nu mai ai... Și ce parcă numai de nuntă e vorba? Vreai de pildă să te duci până la Zâmbreasca să-ți vezi o rudă, patru kilometri, și te îmbraci și tu cu haine de sus și iai și ceva, că n-o să te duci cu mâna goală. Ce-i faci? Te duci la S.M.T. și faci cerere să-ți dea un tractorist să te ducă? Și cum să te ducă, încaleci pe motor, să-ți ardă fundul, cum îi faci? Dar ca să nu zic eu de o rudă, sau altceva, trebuie să te duci la moară să-ți macini, că n-o să-ți dea de la gospodărie măcinat, îți dă cereale, grâu și porumb, ce-o să faci, iai sacul în spinare o dată pe săptămână și te duci cu el așa ca un țigan? Te duci, zice, la președintele gospodăriei și închiriezi un atelaj. Mai întâi, zic, că dacă le-ați dat cu paru-n cap de unde să-ți dea acela cai și căruță și în al doilea, admitem cazul că tot ați mai păstrat câțiva de sămânță, și va să zică de unde eu până acum aveam căișorii mei acilea și făceam ce vream cu ei, să mă duc la ăla cu căciula în mână și să mă rog de el, cam ăsta ar fi scopul. De ce, zice, să te rogi? E dreptul tău, e obligat să-ți dea. Păi uite de ce, zic, el fiind președinte o să vrea să-mi scot pălăria înaintea lui când îl văd și poate că eu n-am chef s-o scot, fiindcă de pildă când a ajuns odată primar Stan Ciocea, alde nean-tău Matei a spus așa, bă, eu ăstuia nu-i dau bună ziua, nu-l consider din punctul meu de vedere că merită să stea în fruntea satului, și când trecea pe lângă el întorcea capul în altă parte și alde Stan Ciocea ce putea să-i facă? Nimic nu putea, că n-avea nevoie să se ducă la el și să-i ceară ceva. Dar ăsta are și vreai nu vreai trebuie să-ți scoți pălăria, fiindcă dacă n-o scoți el nu zice nimic, că nu e prost, știe și el că e obligat, dar când te duci să-i ceri cum ziceai o căruță cu cai, parcă el o să-ți spună nu vreau? O să spună că sunt la brigăzi și cu nespus regret nu poate să te servească... Și atunci n-ai de ales decât două soluții, una mai bună decât alta, ori îți iai picioarele la spinare și te duci așa la Zâmbreasca sau la moară cu sacul,

mai rău decât săracul cel mai sărac din satu ăsta care zici tu că e vechi, sau să-ți rânjești fasolele la tovarășul președinte și să te rogi, hai, bă tovarășe președinte, că de-aici încolo o să te laud la toți că om ca tine nu s-a mai văzut și te propun președinte pe viață. De, dar atunci trebuie să recunoști și tu că dacă ar fi să zicem așa două sate care să trăiască, unul așa vechi cum spui tu că e, și altul nou, cum vreai tu să-l faci, să considerăm că atare după comune cam egale între ele, Siliștea și Balaci. Și să treacă, să zicem, cât să zicem? Cât ai tu nevoie să-ți omori toți caii și să te dezvolți? Zece ani ți-ajunge? Nu-mi ajunge, dar să zicem. Ei, să zicem douăzeci și după douăzeci de ani adună astea două sate aici pe izlaz și întreabă-i pe ăștia vechi din Siliște: mă, voi vreți să schimbați cu ăștia noi din Balaci? Să treceți voi în locul lor și ei în locul vostru? Ai să vezi că nici unul din Siliștea n-o să vrea. Dar când o să-i întrebi pe ăia din Balaci să vezi cum te pomenești cu ei grămadă că vor toți.

Moromete tăcu, își plecă fruntea și deși toți se uitau la el așteptând, tăcerea lui se prelungi și el nu mai zise nimic.

– Ei, și Niculae ce-a mai zis, nea Ilie? exclamă cineva neobservând că Moromete se posomorâse și avea acea înfățișare elocventă a celui care își dă seama că argumentele lui nu se lipesc de nimic și că, în ciuda lor, lucrurile despre care spune el că ar trebui să nu se întâmple, se vor întâmpla totuși orice ai face.

Arăta foarte tăcut și însingurat, deși toți stăteau în jurul său liniștiți și nu erau puțini și prin tăcerea lor confirmau că gândesc ca și el; până și Nae Cismaru uitase să-l contrazică. Era limpede că nu era vorba aici de soarta cailor, plimbarea unei mirese sau drumul nu știu cui până la o rudă din Zâmbreasca.

– Ce-a zis, nea Ilie, Niculae? Ce-a răspuns el când i-ai spus așa? repetă același și atunci Moromete ridică privirea cu o secundă de uimire și neînțelegere.

Asta putea fi un semn că fie că fusese smuls dintr-o adâncă tăcere în care omul nici măcar nu mai gândea, ca un refuz de a mai considera lucrurile despre care se vorbise în ordinea în

care gândirea oamenilor ar mai putea interveni cu ceva, fiind deci vorba de lucruri străine gândirii lor normale, fie că tot ceea ce povestise el nu se petrecuse decât în mintea lui și că în această discuție fiul său fusese absent ca prezență fizică.

– Niculae, răspunse el apoi, și în clipa următoare își trase adânc răsuflarea și oftă copleșit de astă dată nu de o tristețe a altora, la care ar fi ajuns prin înțelegere, cum făcuse impresia la început, ci de o tristețe a lui proprie, mai mică, mai puțin sfâșietoare, dar mai neagră, mai singuratică, mai dureroasă. Niculae e un copil, zise, el nu știe ce știm noi. El nu știe că binele n-a dispărut niciodată din omenire. Binele, domnule, reluă Moromete de astă dată cu o voce schimbată în care simțirea lui proprie fusese reprimată și răzbătea iarăși plăcerea lui pură pentru cuvinte, binele n-a dispărut niciodată din omenire, repetă stârnind o înghesuită uimire pe chipurile tuturor. Dă-mi, mă, Nae, o țigare, că îl terminai pe-al meu, se adresă apoi lui Nae Cismaru și Nae Cismaru îi dădu și Moromete nu se uită la nimeni tot timpul cât o răsuci, o lipi și o aprinse învăluindu-se în rotogoale de fum.

– Aici n-ai dreptate, zise un altul la fel de îndoit.

Se vedea că nu înțelegea nici el, nici alții: adică ce vrea să spună Moromete, că a fost bine întotdeauna? Cum putea să susțină o asemenea idee?

– Aici n-ai dreptate, zise un altul la fel de îndoit, cu mult regret că fusese alături de el până aici, și că aici Moromete nimerise aiurea. Cum poți să spui că a fost bine din omenire...

– Da, ascultați-mă pe mine aici, așa e cum vă spun eu, reluă Moromete cu tărie, binele n-a dispărut niciodată din omenire. Dar, zise el cu un gest care înhăța parcă din aer adevărul care avea să urmeze, n-a fost pentru toți!

Ei, așa da! Tocmai se mirau și ei cum ar fi putut el să spună că... Unii își descleștară fălcile nerase și rânjiră cu o lumină intensă sticlindu-le în priviri, uitând parcă în clipa aceea tot

ceea ce li se înfățișase ca nesigur, încețoșat și de rea prevestire în ceea ce spusese și mai ales în felul cum spusese mai înainte Moromete că va fi viața lor în viitor.

– N-a fost pentru toți, reluă el, dar de dispărut n-a dispărut niciodată și aici nu trebuie să vii tu și să strici și binele ăla care a fost, pe motivul că faci ceva nou. Începe de colea de la capul unde e rău, nu de la capul unde e bine, dacă zici că ăsta ar fi scopul. Înțeleg să vii să-mi mai dai, nu să-mi iai. Eu nu zic să-mi dai, că nu sunt nebun să-ți cer dacă nici tu n-ai de unde, dar măcar nu-mi lua. Dacă tu zici că ai în față un sat vechi și vreai să faci unul nou, de ce...

Se opri însă brusc și făcu un gest de neputință de a înțelege; se întorcea de unde plecase și luând-o de la cap ar fi întâlnit mereu același obstacol: de ce se întâmpla ceea ce se întâmpla și mai ales cum se putea ști dacă tot ceea ce avea să se întâmple în viitor avea să se întâmple orice-ai face? Oare asta să fie schimbarea veșnică a lumii pe care cât ești tânăr n-o simți, deși poate că alții bătrâni când tu nu știai nimic au suferit ca și tine acum? Așa să fie oare?

– Mă, mult nu mai avem de trăit, zise el deodată, uitând că printre cei care stăteau într-o rână în jurul lui erau și tineri, cine știe, o fi bine așa cum zice Niculae al meu. Cine o trăi o să vadă. Fiindcă el așa zice, că nu e așa cum credem noi, continuă Moromete. Se face un sat nou și se distruge ăla vechi, fără să te mai întrebe nimeni dacă ăsta nou e mai bun sau mai rău ca ăla vechi, îl face și s-a terminat și n-ai unde să te mai întorci, trebuie să te aranjezi cu ce e. Și cum, mă, Niculae, zic, o să ne forțeze? Așa, zice, de unde, o să fie prin liberul consimțământ. Așa că, încheie Moromete cu nepăsare, asta e! Cine o mai apuca și timpurile alea!

Asta putea să însemne că toate neliniștile lui priveau doar un viitor la care el nu va mai lua parte și că măcar atât cât mai avea el de trăit avea să fie scutit să verifice dacă ceea ce spunea

Niculae al lui avea să se întâmple sau nu. Dar se vedea că nici de asta nu era sigur.

În depărtare, în trei direcții care reunite ar fi putut înscrie pe aria cea mare un uriaș triunghi, se vedeau cele trei batoze treierând neîncetat. Treierișul nu se oprea, totul părea pașnic și liniștit sub bolta întinsă pe care o făcea cerul deasupra câmpiei. Printre șirile de snopi se vedeau oamenii mici în căruțe cu pătuluri înalte, reduși la albeața cămășii sau la punctul negru al pălăriei lor. Caii de asemenea păreau mici între aceste depărtări și numai câmpia era mare, fără limită acum când căldura unui soare care parcă nu mai vroia să alunece spre apus topea zările și ștergea contururile orizontului. Și pe această întindere a șesului încețoșată de lumină și căldură, se văzu deodată un om alergând dinspre pădurea Cotigeoaia și strigând...

XIX

De peste tot de unde stăteau astfel întinși sau împrăștiați pe la șirele lor toți îl zăriră pe acest om și se ridicară rând pe rând în picioare; ce era cu ăla de alerga așa și urla? Luase cumva foc aria de la Cotigeoaia? Sau nimerise vreunul în batoză și pe ăsta îl apucase groaza și alerga să spună și aici, cu speranța smintită că asta mai putea folosi la ceva? Oricum goana lui alarmă paznicii, funcționarii și activiștii celor trei batoze și câțiva îi ieșiră înainte și îl opriră, dar în urma lor se și strânsese un număr mare de bărbați și femei, în special cei care treieraseră și așteptau cu grâul pe arie. Doi activiști vrură să-l ia foarte energic pe om deoparte cu intenția vădită să afle ei cei dintâi despre ce e vorba și să-și dea astfel seama dacă nu cumva trebuia oprit imediat insul să vorbească, ceea ce și reușiră timp de câteva minute ducându-l hotărâți mai încolo, dar aproape în același timp apăru un altul venind în goană dinspre Cotigeoaia și fu numaidecât înconjurat de oameni:

– Ce e, mă, ce s-a întâmplat? răcni cineva.

– La Cotigeoaia, țâșni deodată glasul acestuia, Bilă a sărit la Nae Marinescu și i-a dat cu goga în cap și atunci oamenii l-au pus jos. Și Mantarosie s-a dus la miliție... Vine miliția, strigă el cu ochii într-o clipă măriți cât cepele și își făcu loc și o luă întins spre centrul ariei cu pași și înfățișare de vestitor anunțând o năvală sau un revărsat de ape. Toți de la Cotigeoaia încarcă grâul în căruțe și îl duc acasă, răcni el.

Cei doi activiști îl lăsară pe cel dintâi și se luară după acest al doilea cu ochii lui măriți care mergea ca un orb drept spre un grup mai mare de oameni care îl așteptau cu picioarele ciudat înțepenite în pământ, gata parcă fiecare s-o ia în mai multe direcții contrarii, atât erau de împrăștiați, încordați, neîncrezători și în același timp sorbind cu priviri nesățioase vorbele aceluia.

– Să sară el cu goga... I-a spart capul... L-au pus jos și l-au strâns de gât...

– L-au omorât, mă? se înfricoșă unul cu un glas înalt.

– Nu l-au omorât, c-a scăpat. A fugit să cheme miliția. Toți încarcă grâul și îl duc acasă...

Zadarnic încercau cei doi activiști să împrăștie pe cineva, erau gata împrăștiați toți, cu mare distanță între fiecare, dar erau adunați totuși în felul acesta pe o întindere enormă și puteai trece printre ei în linie dreaptă fără să te lovești de vreunul. Cel dintâi se potolise, nu se știe ce-i spuseseră cei doi activiști, se cam posomorâse și nu prea mai vroia să vorbească. Cu toate acestea, înspre el și nu spre cel de-al doilea se îndreptară cei mai bătrâni și mai stăpâniți, ca și când nu le-ar fi plăcut deloc sau n-ar fi înțeles nimic din strigătele celui din urmă.

– Spune, mă, ce s-a întâmplat?

– Au trecut pe-acolo Isosică și Plotoagă, începu omul să povestească, nu știu ce le-a spus ei lui alde Bilă și Mantarosie... În tot cazul, reflectă omul încercând el însuși să înțeleagă pe măsură ce relata faptele, dându-și după cât se pare seama chiar atunci că totul a început de fapt de aici, din momentul trecerii acestora doi pe la aria unde se aflau Bilă și Mantarosie. Ce le-o

fi spus ei n-a auzit nimeni, dar de spus le-a spus... În tot cazul, nu știu ce i-au pus ei în vedere lui Bilă, că n-a auzit nimeni, ordine de-ale lor, că cine a stat să le asculte, s-au tras așa mai într-o parte și se uitau cam urât la Bilă. Ilie Neață zice că se uitau urât și la Mantarosie, dar mai mult se uitau la Bilă. Și pe urmă au plecat. Al lui Ilie Nica spuse că s-au dus pe urmă în sat, nu i-a mai văzut nimeni pe alde Plotoagă și Isosică. Erea la batoză Nae Marinescu, treiera și își punea grâul pe jos, făcuse așa o grămadă cam mare, avea grâu alde Nae. Și vine Bilă și se apropie de el și de unde până atunci nu zisese nimic, își dă pălăria pe ceafă cu goga și îi spune lui Nae Marinescu că începând cu el nu se mai admite descărcarea grâului din căruțe și că Nae Marinescu să se facă el cap de convoi. Nae Marinescu n-a vrut să se ia cu el, nici nu-i răspundea, își vedea de treabă, descărca grâul și Bilă îi spune lui Mantarosie să se uite pe tabel și să vadă câte cote are de dat domnul Nae Marinescu. Avea cam multe, arase cu S.M.T.-ul, dar grâu cu neghină n-avea, avea cotele astea, S.M.T.-ul și cât îi revenea... Și mai avea și două căruțe pline de snopi netreierate, stăteau să le vie rândul, că nu terminase, grâu mult, ce mai încoace și încolo. Și Bilă îi spune că după ce că cu atâta grâu nu e trecut la chiaburi, nici cotele nu vrea să le dea? Imediat să devină cap de coloană. Și atunci Nae Marinescu i-a spus: „Du-te, măi Bilă, și vezi dacă nu sunt pitit pe după grămezile alea de paie, nu sta aici pe capul meu, tu nu vezi că n-am terminat?" Asta a fost, și Bilă odată a început să urle. Parcă nu era în firea lui, urla ca un zăltat, nici nu-l mai cunoșteai; alde Gheorghe Pațac spune că era beat. S-au adunat toți ai lui Nae Marinescu, s-a oprit treieratul și Bilă urla mereu că imediat să se formeze coloana că dacă nu, o să vedem noi pe mama dracului dacă nu ne satură el pe noi să mai punem grâul pe jos. Ai lui Marinescu s-au apropiat de el și Nae i-a zis și i-a făcut un semn cu mâna spre sat: „Du-te, mă Bilă, cu *arlusul* tău și lasă-ne pe noi în pace, ce cauți tu aici, tu îți legătura cu Uniunea Sovietică, du-te acolo și nu mai face umbră

p-acilea". „Domnilor, a urlat atunci Bilă la noi cu gura de i se vedea omușorul din gât, ați auzit, domnilor, ce a zis acest spion anticomunist luând în derâdere lagărul. Ești arestat, te arestez în numele comitetului executiv". Și s-a repezit în el, a ridicat goga și i-a dat lui Nae Marinescu una în cap. Nae Marinescu a căzut jos plin de sânge și atunci ai lui au sărit toți și au pus mâna pe Bilă. Erau să-l strângă de beregăți, se făcuse vânăt, dacă nu săreau alții să-l scape îl omorau. Și au fugit pândarii și s-au dus la miliție. Când au văzut unii că pândarii fug, au început să încarce grâul în căruțe și s-o ia la goană cu el spre casă. Toată lumea încarcă! încheie omul cu o voce parcă deznădăjduită și începu să strige pe cineva: Gheorghe, bă, Gheorghe, vino mă dracu încoace, că pe tine te caut. Pune grâul în căruță și du-l acasă.

– Nu se mai dă cote? întrebă nedumerit acel Gheorghe.

– Vedem noi mai pe urmă. Cât vreai să-l ții aici? Vreai să vie o ploaie peste noi să stai pe urmă să-l întinzi la soare să se usuce?...

În clipa aceea se auziră dinspre pădurea Cotigeoaia țipete ascuțite și prelungi de femei parcă scoase din minți, iar imediat după aceea două împușcături de armă, una după alta, amplificate de ecoul pădurii. Un fior trecu cu repeziciunea unui circuit secret prin toată aria și oamenii o luară la fugă în toate părțile prin preajma batozelor. Se auzeau ordine scurte, încordate. La căruță. Fuga și înhamă caii. Așterneți cerga! Aduceți sacii. Spune-i mă-tii să mărure în odaie. Puneți o parte în pod, o parte pitiți-l în pătul...

Cei doi activiști treceau de la unul la altul fără să-și piardă calmul.

– Nu încălcați dispozițiile, nimeni n-o să fie scutit de cotele datorate, avem tabele și să nu credeți că o să plătească alții S.M.T.-ul pentru dumneavoastră. Degeaba îl duceți acasă, moara are ordin să nu macine la nimeni fără chitanță de predare, înțelegeți omenește.

Păreau să înțeleagă, dar continuau să încarce cu o grabă liniștită, ca și când tocmai asta li se cerea să facă. În acest timp, dinspre Cotigeoaia se mai auziră o dată țipete de femei și urmă iarăși trosnetul amplificat de pădure a două împușcături. Nu se știa ce se petrece acolo, dar nici nu păreau curioși să afle, și după câtva timp se și află, dar asta nu modifică absolut cu nimic activitatea febrilă de pe arie, încărcatul grâului și dusul lui acasă. Bilă, povesti cineva, se întorsese cu șeful postului de miliție, tovarășul plutonier Moise Ion, și vruseseră să-l aresteze pe alde Nae Marinescu. Săriseră însă mai ales femeile, țipând, și șeful trăsese în aer să le împrăștie, dar fără să reușească. Acuma cică a plecat și Moise de-acolo și au plecat și toți care mai erau de pe la sfat și raion. Nu mai era nimeni pe arie, dar de treierat se treieră înainte fără ei.

Nae Cismaru nu treierase, n-avea ce duce acasă, dar îi străluceau ochii în cap și îi îndemna pe alții:

– Hai, mă, hai pe ei, hai să-i dăm jos de la primărie, să scăpăm de ei!

El credea că acuma toată situația era în joc, îl apucase și nu mai contenea:

– Hai, bă, hai, Ilie, hai să ne strângem toți și să ne ducem grămadă peste ei, peste Isosică și toți ăștia.

Trioarele fuseseră părăsite pe-acolo pe unde fuseseră aduse și cei care își dădeau grâul lor cu neghină la ele încărcau totul în saci, care cu merticele, care cu pălăriile, iar alții pur și simplu cu brațele, puneau gura sacului jos la baza grămezii de grâu, țineau cu dinții de baiere și cu amândouă palmele, cu coate cu tot, cu mișcări adânci și repezi trăgeau grâul în el cu o veche pricepere... Tot așa făceau ei și în alte dăți cu alte treburi, cu aceeași pricepere și grabă când venea o ploaie și ceva trebuia cules de pe câmp, sau ceva trebuia strâns și pus la adăpost sau învelit și apărat de un vânt neașteptat... Sau și mai demult bunicii străbunicilor lor, când în zare apăreau caii armatei dușmanului, cu nevoia veșnică a tuturor năvălitorilor de aceleași

cereale, același nutreț și aceeași nevoie de tot ceea ce în general numai la ei se găsea în cele din urmă mai lesne, vite de tăiat, păsări și alimente de jefuit...

– Hai, mă! Hai, mă! se auzea din când în când glasul lui Nae Cismaru îndemnând. Puneți mâna pe ei, care sunt comuniști! Arătați-i cu degetul, fraților, să se învețe minte! Uite-o pe Ciulca lui Isosică.

Într-adevăr Ciulca era pe-acolo, stătea răzimată de o căruță și mânca liniștită semințe cu fruntea puțin plecată. Se uita însă cu atenție peste tot pe arie și la auzul glasului lui Nae Cismaru nu se feri și nu se sperie câtuși de puțin.

– Ce e, nea Nae? zise ea cu un glas neașteptat de ascuțit și calm, totuși pașnic, mai mult curioasă, s-ar fi zis, că știe cu adevărat ce vrea omul de la ea.

– Nu mi-a spus mie Vasile al lui Troscot?! strigă Nae Cismaru.

– Ei, ce ți-a spus?

– Că venea într-o zi de la gară cu căruța și te-a luat și pe tine și tu pe drum l-ai oprit să mai ia doi!

– Și ce dacă l-am oprit?

De furie că nevasta lui Isosică nu se sperie deloc, Nae Cismaru își ieși din pepeni:

– A început ea să dea ordine în sat, ie-te a dracului... Acuma s-a terminat cu tine... O să răspunzi tu pentru toate judecățile care le-ai făcut la Pălămida, să nu crezi c-ai să scapi...

Ciulca nu-i mai răspunse, pieri de-acolo dar nici Nae Cismaru n-o mai urmări, alți mesageri soseau neîncetat cu vești de pe aria Cotigeoaia și el se ducea să-i asculte ce spun...

XX

– Isosică și Plotoagă sunt la sfat, au dat telefon la raion să le vie milițienii, strigă un om care năvăli pe arie cu căruța și trase lângă o grămadă mare de grâu care lucea ca mierea în bătaia soarelui.

Nu se putea ști întrucât vestea aceasta avea în ea ceva neașteptat, dar felul cum omul o rosti și mai ales cum din goana căruții răsucise caii împrejurul grămezii cu grâu cu o mână de fier, făcând animalele să frâneze din cele patru picioare gata să se prăbușească mai degrabă unul peste altul decât să mai înainteze un singur pas, arăta că asta era clipa hotărâtoare și că alții acționau ca s-o câștige, Isosică și Plotoagă, în timp ce ei, cei de-aici, nu se mișcau, și aveau să-și merite pe deplin soarta care li se pregătea.

– Nu v-am spus eu, răcni Nae Cismaru. Nu v-am spus eu vouă, bă! repetă el și abia acum se petrecu cu el o schimbare: nu mai era întârâtat ca și când lumea pe care el o văzuse până atunci se răsturnase brusc înainte ca ea să se răstoarne în realitate... Hai peste ei, zise el, să-i dăm jos, să nu mai găsească pe nimeni când or veni. Să ne găsească pe noi. Hai, Ilie, ce mai stai? Hai Cârstache!

Și își drese pălăria pe cap, își trase cămașa pe sub brâul roșu încins cu o curea neagră, puse mâna pe o furcă și cu ea pe umeri o luă la goană spre sat alergând ca un om tânăr chemat undeva de o mare primejdie, moartea tatălui, a copilului, sau focul care i-ar fi aprins casa; i se vedea fundul zbătându-i cămașa la spate și călcâile ridicate în aer, și nici urmă de șovăială care să fi înmuiat acest trup copt; se putea presupune că e condus de o minte la fel de coaptă și putuse să aibă timp, după prima sută de pași, ca această minte să-i șoptească să-și încetinească goana. Dar în ciuda distanței care de la sine dă celui din urmă iluzia că un om fuge din ce în ce mai încet, Nae Cismaru se vedea, dimpotrivă, fugind din ce în ce mai tare și atunci, numaidecât se luară după el și alții, țâșnind fie cu furcile, ca și el, fie cu mâinile goale. Tot atunci dădură peste paznici noi care încărcate cu grâu, o luară însă peste câmp. Se duceau în sat, dar pe drumuri ocolite, altele decât cele care se vedeau cu ochii pornind de pe arii. Cu privirea iscoditoare, un funcționar raional, cu tabelul în mână, se consulta cu Dănălache și Geacă întrebându-i în șoaptă cine sunt cei care fugeau cu căruțele și cine era cel care o luase la goană spre sat. Dănălache le spunea numele și funcționarul făcea un semn în dreptul lor. În dreptul lui Nae Cismaru făcu o cruce...

– Ce-i facem? întrebă unul din activiști. Să oprim treieratul?

– De ce, se miră funcționarul raionului, grâul trebuie treierat, vedem noi cum decurge cu cei care au încălcat dispozițiile.

Vorbise ca și când numărul celor care le încălcaseră era neînsemnat, în timp ce grosul celorlalți stăteau cuminți pe arie și le respectau. Geacă și Dănălache însă se uitau tot mai des spre marginea satului urmărindu-i cu ochi neliniștiți pe cei care se luaseră după Nae Cismaru și fugeau spre sfat. Isosică și Plotoagă eram acolo, dar unde pierise Niculae al lui Moromete? Sau era și el cu ei? Și aici de ce nu venea nimeni, îi lăsaseră pe ei, pe paznici, pe Geacă și Dănălache cu ăștia de la raion, care nu știau nici ei ce să facă!?...

Tocmai când grupul celor care se topeau în zare spre sat era gata să coboare și să nu se mai vadă, se auziră dinspre partea aceea împușcături și toți cei care plecaseră să-i dea jos pe Isosică și Plotoagă, în frunte cu Nae Cismaru, fără văzuți gonind ca niște nebuni înapoi, scoțând strigăte răgușite de spaimă și căzând pe izlaz ca și când i-ar fi nimerit gloanțele și i-ar fi omorât. Dar se sculau repede de pe unde căzuseră și își continuau goana. În urma lor se zăriră curând pe fondul negru al salcâmilor de pe coama dealului siluetele a patru, cinci sau șase milițieni cu puștile în mână urcând potecile și trăgând... Îi urmăreau foarte energic pe cei care vruseseră să ia cu asalt sfatul, și se apropiau de arie în formație de luptă, răsfirați și împușcând la comandă. Câteva gloanțe piuiră și sfârâiră prin aer până aproape de batoza unde se aflau Geacă și Dănălache, care se speriară așa de tare că se dădură repede pe după putinile cu apă. Nu mai era nici o îndoială, se trăgea fără șovăire și o nouă salvă făcu să piuie

din nou gloanțele la mare înălțime pe deasupra ariei. Geacă începu să se bâlbâie adresându-se lui Dănălache:

– Ce-ar fi să ne băgăm în putini? Glonțul se stinge dacă dă de apă.

– Se stinge el, zise Dănălache laconic, dar tot te găurește.

– Ai dreptate, zise Geacă, murim și înecați și împușcați.

Și se uită pe după putină. Milițienii se opriseră, lăsaseră pușțile în jos și se întorceau acum îndărăt, mergând agale. Se duceau la umbră, sub salcâmi... Nu omorâseră pe nimeni, dar nu părea să le ardă de glumă. Nae Cismaru și toți care năvăliseră îndărăt pieriră repede printre șiri și instigatorului i se auzi glasul înspăimântat:

– Bă, Moromete, unde ești mă? Ai văzut, mă! Ne împușcă, mă! Ne împușcă cu pușca, mă, ce-i mai facem noi acuma?!

– Ce-o să pățești tu acuma, măi Nae, se auzi glasul liniștit al lui Moromete, o să fie vai de curul tău!

– Al meu, mă! De ce? Da' ce-am făcut?! se auzi vocea din ce în ce mai neliniștită a celuilalt. Și continuă: M-am dus și eu acolo să văd ce e! Ce, n-am voie să mă duc? Nici n-am ajuns, m-am dus până colea și am dat de ei, stăteau culcați pe burtă la umbră cu pușțile în mână. Nu le-am făcut nimic, ce, de ce zici tu că...

Dar nu mai primi nici un răspuns din partea prietenului său, sau dacă îl primi nu-l mai auzi nimeni... Câțiva mai reușiră s-o ia anapoda peste câmp cu căruțile pline, dar cei care mai încercară după aceștia fură opriți hotărât de vocea îndepărtată a unuia din milițieni, care tăindu-le drumul din timp le strigă foarte prietenos, dar cu pușca în mână, să se întoarcă înapoi. Doar atât: „Înapoi pe arie".

XXI

Niculae era în acest timp la sfat cu Isosică și Plotoagă. Dar înainte de a se fi întâlnit cu aceștia în biroul lui Zdroncan, după

convorbirea lui cu acel State și după a doua convorbire cu primul-secretar al comitetului de partid raional părăsise clădirea și o luase grăbit spre moară.

– Mă duc să vorbesc cu Fântână și să mobilizăm toate forțele organizației, îi spusese el lui Zdroncan înainte de a ieși. De ce stă el deoparte și nu ne ajută? Așa că dacă mă caută cineva, sau e nevoie de ceva, sunt acolo, să trimiți repede un om să mă cheme.

Fântână era la postul lui stând afară printre oameni și căruțe, i se vedeau de departe părul și barba albite de pospai, ai fi zis că era preotul satului care venise și el să macine un sac ca oricare om.

De când începuse treierișul, începuse nu mult după aceea și moara să funcționeze, ceea ce însemna că toți aceștia de-aici își predaseră cotele și că prezentaseră responsabilului chitanța emisă de baza de recepție. Căruțele umpleau curtea largă a morii și erau ele însele pline cu saci. Cai grași, bine îngrijiți, cu piele strălucind și cu picioarele înalte ca niște copaci tineri plini de sevă stăteau deshămați în spatele căruțelor mâncând din șușleț iarbă verde sau trifoiște cosită. Oamenii însă nu arătau la fel ca vitele, erau desculți, în cămăși adesea rupte, nerași, cu pălării scofâlcite pe cap, tăcuți și înnegriți parcă nu numai de soare. Niculae trecu printre ei salutând, o singură dată toată curtea, și responsabilul, văzându-l, se dezlipi de lângă o căruță unde stătea de vorbă cu cineva și îl așteptă cu barba în aer.

– Ia vino puțin să discutăm unele aspecte, zise Niculae uitându-se în jur și căutând vizibil un loc unde s-ar fi putut duce, să nu fie auziți de nimeni.

– Mergem în birou, zise Fântână și o luară într-acolo și după câtva timp intrară în așa-zisul birou.

– Ăștia sunt majoritatea chiaburi care macină, explică Fântână luând în brațe banca din spatele mesei și punând-o

de-a curmezișul micii încăperi de lemn să stea amândoi pe ea. Toți au chitanțe de cotele predate, cu ăștia nu merge discuție...

– Ia să-mi spui, zise Niculae, de ce nu ajuți dumneata organizația acum pe timpul campaniei când e un moment greu și te mulțumești să stai aici în loc să vii cu noi pe unde e nevoie?

Fântână își pironi privirea lui albastră în cea a tânărului și o secundă se uitară astfel unul la altul, lipoveanul cu o strălucire cam nesigură, dar intensă în ochi. Niculae cu răceală și duritate. Se vedea că, spre deosebire de el, care spusese direct tot ceea ce avea de spus, Fântână, care avea prea multe, nu putea să facă același lucru, deși dorea din toate puterile. În cele din urmă, înghițind de câteva ori, reuși să-și aducă aproape răspunsul, de prin depărtările pe unde rătăcea oprit de atâtea obstacole și zise:

– Nu pot să închid moara și să viu eu să activez în locul lui Isosică, dacă nu știe să se descurce! Altceva cum știe? Când e vorba să se ducă la raion cum știe? Și să se ducă la direcția morăritului cum știe? Astea de ce știe să le facă? Știe să nu se bage unde nu vrea. Eu nu pot! Eu am ordin să macin, să predau statului uium, am un plan de îndeplinit, nici noptile nu mă duc acasă să dorm, stau și macin permanent...

– Nu-ți cere nimeni să nu îndeplinești planul, răspunse Niculae reținând doar această parte a răspunsului celuilalt, dar înainte să fi început treieratul, toate aspectele astea negative din comună puteai să contribui și dumneata, ca membru de partid, să le înlături. Atunci nu mergea moara, cât a durat secerișul n-a măcinat nimeni.

– Aveți dreptate, zise Fântână bâlbâindu-se, aspectul ăsta cu neghina... de astă toamnă nu trebuia semănat, dar mi-aduc aminte că n-a vrut nimeni să-l dea la trior, cu toate că nici nu prea mai era timp... Eu eram secretarul organizației și rămăsesem în urmă cu însămânțările de toamnă. Cetățeanul din sat, reluă el apoi, crede că cine știe ce fac eu aicea cu uiumul și cu cerealele și se uită urât la mine ca și când ar fi averea mea și nu

i-aș da și lui. Dar o să plec dracului într-o zi și să-mi văd de treabă, îmi văd de agricultură, nu-mi trebuie mie să mă înjure toată lumea și până la urmă tot să mă scoată de aici, dar nu ca un om cinstit, ci ca hoț! Ce-mi trebuie mie asta când eu am pământul meu, îmi iau caii de căpăstru și... Auzi din ce pricină să ajung eu să nu mai dorm, că vine cineva într-o zi și fără să am absolut nici o vină îmi încheie proces... Mai bine plec singur și-o las dracului de moară să tragă de ea cine-o vrea. Fiindcă cetățeanului să nu credeți că îi pasă unde ajunge uiumul pe care îl dă el! Statului, dracului, din moment ce i-ai măcinat și poate să se ducă cu făina acasă, puțin îi mai pasă! De ce i-ar mai păsa? Și dacă i-ar păsa ce-ar putea să facă el? Poate el să vină aici peste mine să mă controleze? Păi îi dau cu chitanțele și cu registrul în cap, nimic n-o să găsească!

Și zicând acestea responsabilul morii trase iute sertarul, scoase un registru gros și soios și o varză nemaipomenită de alte hârtii, le răsfoi ca să fie și mai răsfoite decât erau, nemaiînțelegându-se ce vroia el să demonstreze prin asta și continuă:

– Nu mă bazez eu pe ce zice cetățeanul din sat, că el tot nu mă crede, orice i-aș spune, mă duc eu la raion, la sfatul popular, la direcția morăritului și îl caut pe tovarășul director... E tot de prin satele astea ieșit, dar mai deștept, om cu ceva carte, nu mă compar eu cu el. Și stau și vorbesc cu tovarășul director azi, și îmi spune să vin să vorbesc cu el mâine, și mâine îmi spune să vin să vorbesc poimâine, și mă duc și poimâine să vorbesc cu el, ce să mai vorbesc, că ce-avusesem de vorbit vorbisem din prima zi, adică eu vorbisem, că el mai mult așa, îmi arătase dinții dintr-o parte. Eu îi spun, tovarășe director, uite așa și așa, vă aduc asta și aia la cunoștință, că dumneavoastră m-ați numit. Și se uită la mine: hî, da, te-am numit! Tovarășe director, zic, și îi spun iar, așa mai pe larg, amănunțit cum devine cu activitatea morii din comuna Siliștea și ce probleme sunt în *perspectivă*... Da, da, zice, hî, am înțeles! A trecut și Isosică pe-aici! Când am auzit așa am ieșit în stradă

și m-am șters pe ochi cu foaia cămășii de la spate, uite așa curgea sudoarea pe mine. Ce căutase Isosică la direcția morăritului?

– Cine a fost înainte director la morărit? zise Niculae.

– Ouăbei, răspunse Fântână.

– Și acum unde e Ouăbei?

– E la *Ucecop*, la Turnu, nu-l știți?

– Nu. Ce face acolo?

– E șef!

– Ouăbei te-a recomandat?

– Da.

– Uite, acum n-avem timp de aspectele astea ale activității morăritului, zise Niculae, suntem în campanie, înțelegi ce vreau să spun?

– Înțeleg, răspunse Fântână docil, trasați-mi sarcina respectivă și eu o execut.

XXII

Deodată însă sări de la locul său și dădu buzna afară. Lângă birou, în spate, un om se îndepărtă repede, fără să se uite înapoi, cu aerul că n-avea nici în clin nici în mânecă cu biroul de lângă care de fapt se smulsese văzându-l pe lipovean. Nu se putea ști de când stătea el acolo și asculta. Fântână îl înjură, cu glas tare, direct și de mamă, fără nici o posibilitate de interpretare că nu l-ar înjura pe el, ci cumva pe un altul și se întoarse furios înapoi, lăsând ușa deschisă. O femeie tocmai trecea pe-acolo și mersul ei încet părea mersul obișnuit al unei femei din sat, deși un ochi atent s-ar fi putut îndoi că era un mers neatent la ceea ce se petrecea în jur. Niculae se ridică în picioare grăbit.

– Oprește măcinatul, zise el scurt, asta e sarcina ce ți-o trasez. Macină-l pe acela care e acum în coș și pe urmă spune că s-a stricat ceva la motor și că trebuie să te duci la raion să faci rost de-o piesă. Vino la sfat și, dacă nu sunt acolo, o să-ți spună Zdroncan la ce arie mă găsești.

Și ieși afară și o luă repede înapoi spre centrul satului. Pe drum auzi împușcături dinspre pădure și se opri o clipă trăgând cu urechea neîncrezător. Nu cumva era vreo joacă de copii, vreo pocnitoare? Împușcăturile se repetară. De la moară până la sfat era departe, Niculae înteți pașii și când intră înăuntru și îi văzu pe toți adunați acolo în biroul lui Zdroncan, în afară de Isosică și Plotoagă, pe Bilă, pe Mantarosie, pe plutonierul Moise și încă vreo patru pe care nu-i cunoștea, înțelese că s-a întâmplat ceva și o cută crâncenă îi apăru între ochi.

– Ce e asta, zise el, cine a tras cu arma? Ce este aici?

– Tovarășe Niculae, zise Isosică, veniți puțin până încoace.

Ieșiră pe coridor și intrară în biroul sediului organizației și acolo secretarul îl puse pe Niculae la curent cu cele ce se petreceau la Cotigeoaia. Îi spuse apoi că îl trimisese pe plutonierul Moise să-l apere pe Bilă și să-l aducă aici și pe alde Nae Marinescu, să potolească lucrurile. Dar ieșise mai rău, săriseră muierile și plutonierul fusese silit să tragă în aer ca să scape de ele. Ei, și acum nu mai știau din ce parte s-o mai ia ca să dreagă ce făcuse Bilă.

– Adică! rosti Niculae tăios.

– Păi să vedeți, fug oamenii din toate părțile cu grâul acasă și nu mai știm ce să mai facem, paznicii nu mai au nici o putere. Am impresia că Bilă anume a făcut așa, fiindcă nici nu trebuia ceva mai rău decât cum a procedat el, ca să ne pomenim în situația asta.

Niculae îi întoarse spatele și reintră în biroul lui Zdroncan.

– Dă-mi mie raionul de partid, îi porunci el lui Zdroncan, cere-l urgent pe tovarășul prim. Iar dumneata, tovarășe plutonier, trimite imediat milițienii pe care îi ai pe aria principală la marginea satului cu ordin să nu permită nimănui să intre în sat cu grâu și du-te și dumneata la fața locului.

Plutonierul însă nu se mișca.

– Ce e de discutat aici, tovarășe plutonier, ce mai aștepți?

– Tovarășe Niculae, nu am milițieni, zise plutonierul.

– Dar unde sunt milițienii?

– Am primit ordin să-i trimit la Balaci.

– Bine, așteaptă, zise atunci Niculae.

Tocmai se obținuse legătura cu raionul de partid și Niculae trecu ca peste un cal peste masa lui Zdroncan și duse receptorul la ureche.

– Tovarășe prim-secretar, tot eu sunt, din Siliștea, Moromete.

– Ei, ce mai e, tovarășe Niculae, cum merge, ia raportează.

– Tovarășe prim, zise activistul cu sânge rece (și nu făcu nici o pauză de gândire ca să continue), aici anumite elemente au sărit asupra paznicilor și au început să fugă cu grâul acasă fără să predea cotele. (Acum însă făcu o pauză.) E o situație grea, tovarășe prim-secretar, ce-i facem, îi lăsăm să ducă grâul acasă?!

– În nici un caz, strigă de la celălalt capăt al firului primul-secretar, el însă fără nici o pauză la auzul semnalării acestei situații grave. Și continuă: Nu putem admite în nici un caz, tovarășe Niculae, ca aceste elemente să stârnească dezordini în campania de strângere a recoltei. Mobilizați activul de bază al organizației, dați dispoziții în consecință șefului postului de miliție și așteptați ordine. Te chem eu îndată.

Și închise. Era la curent. Nu trecură nici zece minute și sună miliția raională. Plutonierul Moise ascultă fără să spună altceva decât „am înțeles" și „să trăiți" și apoi îi spuse lui Niculae că „deocamdată" ordinele primite de el erau următoarele: să se mobilizeze urgent un număr de paznici (șefi de tarla) câți erau necesari pentru aria principală (patru sau cinci inși) care au făcut armata și știu să mânuiască în mod sigur arma, să nu tragă în cineva din greșeală, să-i îmbrace în uniformă de milițieni și să oprească în felul ăsta oamenii care fug cu grâul acasă. „Deocamdată", repetă plutonierul. Sensul era că raionul avea să ia mai târziu măsurile pe care le va crede de cuviință și că ei aici să încerce să se descurce până atunci în felul acesta.

– Să încercăm! exclamă el încrezător și sceptic în același timp, ca orice milițian care știe că utilizarea armei poate să dea și în același timp să nu dea rezultatele dorite, dar de încercat trebuie să încerce, fiindcă altceva n-aveau ce să mai facă. Numai să nu-i... Hm! Asta ar fi vesel!

Avea haz Moise ăsta, clătină din cap tot gândindu-se la ce ordin primise, se vedea că îl excita ideea să îmbrace țărani în uniforme și să le dea puști în mână. Puști avea, soldați n-avea, dar oricum... Numai să nu-i recunoască oamenii, că atunci s-ar face miliția de râs...

Nu mai plecă însă după paznici pe la arii, plutonierul îi luă cu el chiar pe cei patru care erau acolo și se duse să-i îmbrace în uniformă, tot paznici erau și aceștia și șeful postului de miliție nu se mai uită la ei să vadă dacă aveau sau nu o înfățișare care să-i inspire o încredere deplină: orice om de la țară știa să țină o pușcă în mână și, în afară de asta, avea să se ducă chiar el pe liziera satului și o să procedeze în așa fel încât să nu-i recunoască nimeni: avea să-i țină mai tot timpul cu burțile la pământ și de ridicat să se ridice numai el... Ceea ce și făcu, exact la timp ca să-i întoarcă îndărăt nu numai pe Nae Cismaru și cei care se luaseră după el, ci și pe cei care încercau să fugă peste câmp cu căruțele pline de grâu.

Nimeni nu mai știa însă ce se mai petrecea pe aria de la Cotigeoaia și, când își aduseră aminte de ea, năvăliră iar câțiva paznici dintr-acolo și spuseră că ai lui Nae Marinescu cu neamurile lor au luat-o spre sat și că s-au dus spre casa lui Bilă și Plotoagă să le dea foc. Și că mai toată lumea fuge cu grâul acasă fără să țină seama de nimeni. Casa lui Bilă era chiar în deal, în apropiere de clădirea sfatului și într-adevăr se auzeau dintr-acolo țipete de muieri și în curând se văzu și o dâră de fum înălțându-se spre cer. Ieșiseră toți afară.

– Mergem acolo, zise Niculae. Sau așteptați să vină domnul Nae Marinescu și la sfat să ne dea și nouă foc? Ce mai așteptați, tovarășe președinte?

Porniră repede câți erau, mai bine de zece inși, și numai Zdroncan rămase lângă telefon. Ai lui Nae Marinescu nu mai erau însă acolo, îi spărseseră lui Bilă geamurile și ușile și după ce îi dăduseră foc o luară la goană spre casa lui Plotoagă. Săriră toți și începură să stingă focul care era foarte leneș și se lăsa stins cu ușurință, nu adia nicăieri vântul. S-ar fi zis că ținea cu Bilă. Ieșea însă fum mult și lăsară totul pe seama vecinilor, o luară spre casa lui Plotoagă. O muiere le ieși și le spuse că ai lui Nae Marinescu au fugit în pădure și au spus că la noapte, de, o să vadă el Plotoagă pe dracu.

– O să vadă ei pe dracu, nu eu, până mâine-dimineață, spuse Plotoagă îndârjit. Doar dacă nu fug din sat și trec granița... Altfel, dacă nu pun eu la noapte laba pe toți și-i belesc, nu-i mai belește nimeni niciodată.

Se întoarseră apoi din nou la sfat și Zdroncan le dădu să citească o circulară urgentă, pe care tocmai o primise telefonic. Avea o înfățișare ironică Zdroncan, scria mai departe în hârtiile lui și parcă spunea că în timp ce ei se zbat și aleargă de colo până colo și nu fac nici o brânză, sau fac ca Bilă de ajung în situația să se uite cum se dă foc satului, el, Zdroncan, duce în spinare tot greul și rezolvă esențialul. Uite dovada: să citească ei circulara și să vadă ce scrie în ea și să se chiorască mai bine dacă n-or s-o înțeleagă de la prima lectură, că era scrisă citeț și nu puteau să dea vina pe scrisul lui... Ceea ce Plotoagă și făcu. Se vedea că de furie nici nu mai vedea literele înaintea ochilor și atunci lui Isosică i se făcu milă de el și începu să citească el ordinul circular, dar cu voce tare, ca să-l scutească pe președinte de trudă.

– E clar, spuse Niculae. Mergem pe arii.

Și o luară întâi spre cea principală. De departe se vedea cum toată lumea aștepta, nu se mai zărea nimeni întins pe jos sau fugind cu căruțele. Numai treieratul continua implacabil mai presus de aceste zvârcoliri, cu oameni sus la coș, străini parcă de cei de pe pământ, cu mișcările lor care se repetau și creșteau în dimensiuni pe bolta albastră, pătată de fum, a acestui sfârșit de amiază: prinderea snopului pe aripa batozei și dezlegarea lui, răsfirarea în gura scânteietoare cu dinți metalici, care îl smulgea și îl amesteca într-o fracțiune de secundă urmată de geamătul înecat de satisfacție al întregului corp al mașinii, aruncând prin spatele ei, care, de departe, semăna cu un fund urias de albină, paie, pleavă și pulbere înecăcioasă...

Plotoagă se urcă într-o căruță să-l vadă toată lumea și începu să strige. Problema s-a soluționat, urlă el triumfător. Tovarăși de răspundere au înțeles situația și au aprobat ca bazele de recepție să primească de la cei care au grâu cu corpuri străine peste șapte la sută, toate cotele care le au și ei de dat, S.M.T., împrumut, și așa mai departe. Nu mai există acum nici un motiv de instigație chiaburească și cu începere din clipa asta se pot forma convoaiele și pleca spre a fi predate, încheie el cu această frază și cu un astfel de glas încât cineva care n-ar fi știut despre ce e vorba ar fi putut să creadă că până atunci toți oamenii de pe arie se tot îngrămădiseră s-o ia spre gară, dar că autoritățile îi împiedicaseră. Acum însă îi lăsau, puteau să înceapă și ei să-și pună liniștiți grâul în căruțe și să se ducă cu el acolo unde totdeauna s-au dus ei de fapt cu recoltele lor, cu o plăcere deosebită și înainte de a da pe-acasă, la gară, la magazii. Și într-adevăr, începând din ceasul acela se formară și porniră de pe arii primele coloane spre baza de recepție... Nae Cismaru însă dispăruse.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

PARTEA A PATRA

I

Încât după treieriș, când foștii liberali ai comunei se adunară iarăși în pridvorul casei lui Moromete, Matei Dimir se miră zgomotos:

– Ce e, mă, cu Nae?

– Nae?! exclamă Moromete surprins. Nae s-a dus și el să se plimbe pe la Pălămida, ce te miri așa? Sau, după tine, n-are voie să se plimbe. În regimul nostru democrat-popular și țăranul are acuma dreptul să se plimbe. Mai ales că el a făcut și treabă, n-a stat ca mine sau ca tine să se uite!

– Ce vorbești tu, Ilie!

– Dar ce credeai tu?

Era acolo în pridvor și Cârstache, dar nu venise singur, cum se întâmplase atâția ani, ci pentru întâia oară Moromete nu-l mai așteptase să-l vadă apărând la poartă cu pasul lui măsurat de respect și o trimisese pe Ilinca îndată ce se zărise pe drum Costache al Joachii, zicând: „Uite-l pe Costache, acuma o să vie și Matei Dimir și Giugudel și bietul Cârstache o să iasă și el și iar o să mă întrebe ce face câinele ăla al nostru; ia du-te tu mai bine și spune-i să vie pe la noi!" Fata se dusese și strigase de pe podișcă, tare de auzise toată lumea, și Cârstache ieșise la poartă: „Te cheamă tata, nu știu ce vrea să-ți spună", și Cârstache răspunsese cu o voce cu atât mai micșorată cu cât erau mai vădite pe chipul lui surpriza și bucuria care îl năpădiseră: „Spune-i lui nea Ilie că îndată ce voi termina de învârfuit niște paie, cu plăcere am să viu!"

Liberalii arătau acum liniștiți, chiar încântați, ca și când evenimentele care avuseseră loc de când nu se mai văzuseră întrecuseră așteptările lor, fără să poată însă ghici în ce direcție. Costache al Joachii, cu durerea aceea a lui de oase, părea să se simtă mai bine pe căldură și chiar s-ar fi zis că și auzul îi era mai bun, iar Matei Dimir, cu felul lui răstit de a vorbi, vorbea și mai răstit, ceea ce la el în anumite împrejurări era semn de mulțumire, de triumf asupra celorlalți, care nu l-ar fi crezut sau i-ar fi contestat dreptul de a se fi pronunțat mai înainte asupra a ceea ce urma să se întâmple

– Moromete, mă, am auzit eu ceva, dar tu ereai acoleo, ia spune, mă, cum a fost, zise Costache.

– Nici nu încape discuție, exclamă Moromete înlăturând orice dubiu: A făcut treabă alde Nae, ascultați-mă aicea. N-a stat cu mâinile în sân ca unul sau ca altul. „Arătați-i cu degetul, fraților, striga. Hai la sfat să ne găsească pe noi acolo!"

– Cine să găsească?! zise Costache.

Moromete îi arătă celuilalt palmele goale sugerând că așa cum nu înțelege Costache nimic, tot așa nu înțelege nici el ce era în mintea lui alde Nae.

– Și pe cine zicea el să-i arătăm cu degetul!? zise și Matei.

Dar Moromete nu-i răspunse și continuă ca la început, imitând glasul lui Nae:

– Hai, zice, la sfat și când or veni, să ne găsească pe noi, nu pe ei. Și a luat-o la fugă spre sat. Crezi că nu s-au găsit, cât ai clipi din ochi, destui care să se ia după el?

– Și pe urmă? zise Matei.

– Pe urmă, continuă Moromete deodată începu să strige speriat, dar cu vocea mică, mă Ilie, zice, ne împușcă, mă! ne împușcă cu pușca, mă! Și când stai să te gândești, adăugă

Moromete, el nici nu treierase și nici n-avea cine știe ce de dat, că arase cu caii lui și nici sămânță împrumutată nu avusese. Îmi spusese mie mai înainte: împărții, zice, grâul cu alde cumnatu-meu Gheorghe, că el n-are decât de pe-un pogon și mă interesai cam ce cotă mi-ar ieși: doi saci de grâu. La cât, Nae? zic. Păi să fie, zice, să-mi iasă vreo două sute de duble. Cu alte cuvinte, una peste alta, cam zece la sută din recoltă.

– Și dacă nu-l împărțea cu alde cumnatu-său, cât trebuia să dea? zise Costache al Joachii.

– Ceva mai mult, zise Moromete, aproape dublu, dacă nu chiar triplu.

– Dar tu ce întrebi, Costache, parcă tu n-ai împărțit cu alde Gogoașă? se răsti Matei furios.

– A? făcu bătrânul.

– Tu n-ai împărțit cu alde Gogoașă, ce te faci că nu știi?

– Păi fiindcă eu am dat mai puțin de doi saci, răspunse Costache.

– După cât?

– Păi cam după două sute cincizeci de duble, răspunse Costache.

– Va să zică mai mult decât Nae Cismaru, se răsti Matei.

– De ce mai mult? Mai puțin! se miră bătrânul.

– Cum mai puțin? Mai mult, se răsti Matei furios.

– De ce mai mult, se miră, de astă dată cu îndoială, Costache, am dat opt duble de grâu, un sac și trei duble, Nae zice Moromete că avea de dat doi saci.

– Da' n-ai făcut mai mult grâu decât el?

– Ba am făcut!

– Atunci de ce zici că mai puțin? se răsti de astă dată Matei furios de-a binelea, dar bătrânul nu se lăsă și o ținu pe-a lui, explicând:

– Păi nu, că tu zici c-am dat mai mult și eu tocmai asta ți-arătam, că nu știi să numeri, degeaba vii pe la ăsta!

Și îl arătă cu capul pe Moromete, ca pe-un învățător. Lui Cârstache îi sticleau ochii văzând încâlceala minții celor doi, dar nu se amestecă, ca și când n-ar fi avut încă acest drept, trăgea cu coada ochiului la vecinul său să vadă el ce-o să zică.

– Parcă tu, Matei, ai fi mai breaz decât alde Costache, zise Moromete, parcă tu nu i-ai fi dat soră-tii jumătate din grâu!

– Așa e, recunoscu Matei, dar voi știți ce mi-a făcut pe urmă soră-mea Rada?

– Ce ți-a făcut? zise Costache.

– Nu vrea să-mi mai dea grâul îndărăt! exclamă Matei nedumerit. Fă, zic, tu ești nebună? Nu, zice, că dă-mi și mie un sac de grâu că n-am neam. Cum n-ai neam, n-ai făcut de pe pogonul tău din Grama, și pe urmă nu o să faci porumb după alea două din Cotigeoaia? Mă, zice, zgârcit mai ești, fire-ai al răilor, nu-mi trebuie grâul tău dar am vrut să te încerc... Auzi, Ilie, sunt eu zgârcit, mă?

– Ești cam zgârcit, zise Moromete, dar nu despre asta e vorba. Vorba e că așa stând lucrurile, altceva îl ardea pe alde Nae să se ducă el la sfat... Nu cotele era problema: cotele...

Și aici Moromete se strâmbă și în aceeași clipă fruntea îi alunecă încrețindu-i-se în două părți, jumătate în sus și jumătate în jos cu o sprânceană ridicată și una coborâtă și clătinând din cap în semn că problema asta cu cotele nici nu merită să mai vorbești despre ea. Se uită apoi la ei și expresia chipului i se refăcu; deodată zise:

– Unde mergem noi, domnule? Ce ajungem noi în situația când ție nu-ți mai pasă de nimeni și faci ce vreai tu și rostul meu pe lumea asta nu e decât să zic ce zici tu? Din ce punct de vedere? Să mă bagi în colectiv și să-l pui pe Bilă să-mi dea cu goga în cap? Ce i-a făcut alde Nae Marinescu? Nu era normal să fie acolo unde e Nae Marinescu și Bilă cu el? De ce l-au luat să-l judece numai pe Nae Marinescu? Nu vorbesc de alde Nae ăsta al nostru, Cismaru, să-l lăsăm pe el la o parte. Uite, eu vă asigur că dacă Giugudel în loc să ne fi spus cât veni

că Bilă și toți ăștia i-a adunat de pe la raion și stă cu ei în ședință, că Nae Marinescu și Bilă i-a luat pe-amândoi plutonierul Moise și i-a dus și i-a băgat la beci, ca unii care, și aici Moromete începu să bolborosească repede asemenea unui slujbaș de cancelarie care nu ținea cu nimeni, având în vedere că sus-numiții au tulburat bunul mers al strângerii recoltei de pe teritoriul comunei ce fac și ei parte, cu onoare vi-i trimit din post în post spre a li se încheia proces, conform legii; ei, dacă așa s-ar fi întâmplat lucrurile, vă asigur că mi-aș fi scos pălăria și aș fi zis: domnule, este o lege! Dacă e bună, dacă e rea, nu discutăm acum! Bună sau rea, e pentru toată lumea și dacă tu, care ai făcut-o, o s-o simți și tu pe coaja ta că e rea, o să te grăbești cât mai repede s-o schimbi. Da, dar tu vii și nu respecți legea, îl iai tot pe ăla lovitu și-l judeci, iar pe ăla care a lovit stai cu el în ședință.

– Da, zise Giugudel, sunt la școală toți adunați, și cică nu sunt numai de pe la raion, au venit unii mari de pe la București.

– De oriunde ar fi venit, tot cu Bilă stă ei la prezidiu, ce s-o mai încurcăm, zise Moromete. Că n-o să mă cheme ei pe mine, poftim, Moromete, dumneata, ia te rog loc în prezidiu și să stăm să vedem cum s-au întâmplat lucrurile.

– Nea Ilie, zise Cârstache, nu ești dumneata, dar e băiatul dumitale, și eu cred că el n-o să se lase și o să arate...

– Ce s-arate, Cârstache? zise Moromete binevoitor. O să spună toți că alde Nae Marinescu a avut o atitudine provocatoare și că asta e!

Rămaseră mirați de ultimele cuvinte ale lui Moromete (de unde știa el că așa o să spună?!) și câtva timp tăcură așteptând ca el să le explice în vreun fel ce înseamnă mai ales cuvântul *provocatoare*. Dar Moromete fie că nu voi, fie că nu știa nici el sau nu-și dădu seama că nu știau ceilalți, că nu le explică și firul discuției se rupse.

– Hai acasă, se răsti Matei ridicându-se și luându-și bățul gros și strâmb cu care umbla mereu, hai, Giugudel. Hai că plouă!

Se dădu jos din pridvor și o luă grăbit spre poartă, fără să-l mai aștepte pe Giugudel. Mergând își aruncă un ochi într-o parte, uitându-se câtva timp în zare. Într-adevăr se vedea spre Cotigeoaia o pată întunecată și o îngrămădire îndepărtată de nori. Nu mai plouase de mult și putea să fie chiar ploaie, acum sau la noapte. Putea însă tot așa de bine să nu fie nimic, dar omul era dator să-și pună la adăpost vitele și uneltele și să facă încă o sumedenie de alte treburi pe care ploaia le-ar fi stricat.

După Matei Dimir plecară și ceilalți și cercetară și ei o clipă cerul cu orizontul negru: da, avea să plouă, aici sau acolo. Aceia nu erau nori care să treacă degeaba pe deasupra pământului.

II

Și se puse de altfel pe ploaie, mai curând ca norii să fi acoperit tot cerul și să poată ajunge acasă cei care se aflau pe drum sau pe câmp. Era furtună, dar nu jos, ci undeva sus de tot, se vedea cum pe deasupra norilor mai coborâți și mai negri, urcau cu o viteză de parcă ar fi fost ființe vii alți nori, de un alb amenințător, precedați de brațe uriașe de fum care încercuiau repede spațiile albastre. De plouat însă nu ploua din ei, ci foarte pașnic din cei de jos, încețoșând văzduhul și micșorând lumina ca într-o înserare.

Moromete intră în casă și din prag lăsă ușa larg deschisă, păstrând însă un pumn încleștat pe clanță și celălalt pe lemnul de deasupra broaștei, într-una din pozițiile lui de crucificat, când ridica și fruntea și se făcea parcă și mai înalt:

– Ei, zise el, v-ați socotit? Tu, ăsta, acuma că ai aflat, cu toate că am spus expres să nu sufle nimeni o vorbă, ce mai cauți aici? Două pogoane pe care vreai tu să i le dai fetei ăsteia ca să mă lase pe mine singur, ei, i-am dat eu trei și i-am trecut și loc de casă să se mărite cu băiatul ăla al ei și să stea aici: Nu mai zici că sunt gata să te arunc pe drumuri? Acuma să te înțelegi cu fi-ta fiindcă credeai că numai tu ai pământ și o să se ia fata

asta după o smintită ca tine! Du-te la asta în vale, de ce te-ai întors iar?

Catrina tăcea potolită, dar neîmpăcată. Lumini ascuțite îi sticleau în ochii verzi. Nu se știe de la cine aflase totul și venise s-o amenințe pe Ilinca, și Moromete le lăsase pe amândouă în odaie și el ieșise în pridvor să-i primească pe-alde Giugudel și ceilalți.

– O brazdă de pământ n-o să-ți dau, zise Catrina, nu cu alt glas decât dacă ar fi vorbit unei străine. Ăsta te-a înșelat cum ne-a înșelat pe toți toată viața și mâine când o veni Achim ai să vezi că o să se ducă să-ți ia îndărăt ce ți-a dat. Numai în judecăți o să vă țineți.

Dar Ilinca nu se sperie.

– El măcar, de bine de rău, mi-a dat și nu mi-e frică mie de Achim, dar tu nu mi-ai dat nimic, și dacă nu era tata cine știe ce mai ieșea, că nici acuma nu mă măritam. Să te duci și să mă lași în pace. Dacă o să vreai să-mi dai ceva peste o lună, când m-oi mărita, o să zic și eu că am o mamă, dacă nu, n-ai decât să-i dai Alboaicii, dar atunci să nu te mai prind p-aici!

– Așa vorbești cu mine, că te-am crescut și am pătimit? zise mama.

– Asta a fost odată, făcu Ilinca și mâna ei voinică flutură prin aer în semn că e așa de mult de-atunci că chiar să vrei și n-ai mai putea să stai acum și să-ți aduci aminte...

Între timp, atrase de ceea ce se putea întâmpla acasă la părinți prin întoarcerea aceasta neașteptată a mamei (nu se știa încă de ce se hotărâse ea brusc la pasul de împăcare) veniseră și Tita și Alboaica și fără să întrebe nimic aflaseră numaidecât din gura mamei ce se întâmplase. Alboaica își plimbă liniștită capul de la un umăr la altul și surâse. Deși era adevărat că nu i-ar fi stricat un pogon de la maică-sa dacă rămânea la ea, totuși nu l-ar fi vrut cu prețul unei rupturi atât de adânci în familia mamei, cu toate că unii erau în stare pentru mult mai puțin să se înstrăineze de ai lor până la mormânt și să trăiască

învrăjbiți și singuri ca niște lupi. Tita însă când auzi se făcu albă la față. Trei pogoane de la tata Ilinchii și ei nimic, plus jumătate din locul de casă!...

– Tată, strigă ea, ridicându-se de pe pat și apropiindu-se de geam, ia vin' încoace! Lasă-i nițel pe nea Costache și pe nea Matei!

Moromete se supuse cu o grabă obișnuită, tocmai ca să nu înțeleagă prietenii lui că la el în casă se întâmplă iar ceva neobișnuit, și intră înăuntru. Închise cu grijă ușa și întrebă ce era.

– Păi eu credeam, făcu el apoi – și auzindu-l ai fi zis că e așa de încolțit că nu mai știe pe unde să scoată cămașa – totdeauna am zis că dacă e pământul meu, fac ce vreau cu el!

– Cum faci ce vreai, zise Tita, fără să mai ia în seamă aceste întorsături de gândire, tocmai în astfel de clipe te repezișsi să-i dai ei trei pogoane și acuma o să-i dea și mama, și ce socoteală e asta care-o faceți voi în cap? Aveți copii sau niște țigani prinși de mici, de care să vă bateți joc! Unuia cinci pogoane și altuia două?

Moromete însă nu se turbură:

– Spune și tu, de, tu dacă ai fi în locul meu ai face ce ți-ar zice unul și altul sau te-ai lua după mintea ta, dat fiind că ești liber să procedezi cum crezi tu de cuviință? Tu ai luat de la mă-ta două pogoane, dar Ilinca vrea și ea să se mărite și mă-ta o amenință că nu-i dă. E aici de față, socotiți-vă cu ea nu cu mine, că n-o să mă scoateți acuma vinovat că vă dau pământul! Asta ar fi culmea, mai zise Moromete, și situația i se păru așa de enormă că n-o admise și le întoarse spatele și reveni în pridvor.

Ce vrusese el să spună? Că dacă mama nu s-ar fi purtat așa, el ar fi împărțit aceste trei pogoane în mod egal celor două fete? Păi dacă era așa, lucrurile se puteau drege, mama îi putea da fetei celei mari încă un pogon și jumătate de pământ și Ilinchii încă o jumătate și ar fi avut amândouă câte trei pogoane și jumătate. Dar pentru asta ar fi trebuit ca mama să se întoarcă acasă de la Alboaica și să se împace cu tatăl.

– Și tu, ce nebunie te-a apucat de te-ai făcut de râs în tot satul cu dusul tău la Marița? zise Tita cu glasul ei care niciodată nu era ridicat, dar era egal și greu ca un ciocan de lemn cu care te-ar fi lovit în cap. Ia să faci bine și să te întorci, dar mie să-mi dai partea de pământ pe care i-a dat-o tata Ilinchii.

Nici nu apucă bine să termine că nu numai mama și Ilinca, dar și Alboaica săriră toate trei cu gura pe ea, cum să-i dea ei și de unde atâta pământ, când mama mai avea mari și late patru pogoane?

– Din alea patru, scrâșni Tita surdă, fără să-și dea seama că din spusele ei se înțelegea că mama să-i dea ei trei pogoane, cât îi dăduse tatăl Ilinchii.

– De ce nu zici tu să-ți dăm ție tot și noi să ne băgăm cu ziua la tine?! se miră Ilinca.

– De ce să vă băgați cu ziua? Fiecare la casa lui, dar să fie o dreptate, nu unul să ia de două ori cât altul, când altul a muncit de două ori mai mult.

– Unde ai muncit tu de două ori mai mult? zise Ilinca. Ai muncit și tu ca fiecare și ți-a dat mama ca să te măriți, ce mai vreai? Tare mult o să te văz eu pe-aici când tata o îmbătrâni. O să ai tu grijă de el?

– De ce să n-am grijă, zise Tita, ce, numai tu ai mâini?

– O să te vedem atunci! zise Ilinca, el mai are trei pogoane, o să-ți dea din ele, dacă o să-i dai și tu un pahar cu vin când o veni pe la tine?

– Paște murgule iarbă verde, zise Tita, dacă era așa, ție de ce ți-a trecut...

– Păi, n-auzi, Tito, sări Alboaica, i-a dat fiindcă mama îi tot spunea că nu-i dă și în toamnă vrea și ea să se mărite...

– N-are decât, zise Tita cu acea privire mereu oarbă pe care o dă o furie bine ținută în mâini, dar ai cărei aburi turbură totuși mintea. Treaba lui că i-a dat, dar să nu mai vie colea cu pretenția să-i dea mama.

– Nu dau la nimeni nimic, zise atunci mama încercând să pună capăt certei, însă cu un glas neliniștit de situația întoarsă, în care ea era acum amenințată de fete și i se pretindea cu glas turbure să dea... Și nu v-a oprit nimeni să vă măritați, dar să vă faceți de râs v-am oprit și acuma uite roadele!

– Mamă, zise Ilinca în culmea unei nedumeriri pe care avea aerul că ar da mult s-o depășească, îți cere cineva ceva? Cu cine crezi tu că vorbești, cu Sande? Pe mine m-ai împiedicat să mă mărit, și dacă n-aveam noroc cu băiatul ăsta, nu-mi rămânea decât să iau unul cu copii, sau un văduv cu copii mari, să mă ia ăia la bătaie. Asta mi-ai făcut, ai vrut să mă mărit și eu tot ca tine, numai că tu ai uitat că înainte să-l iai pe tata și să ne faci pe noi... Când mă uit la tine îmi vine să-mi smulg părul din cap, te întorseși de la dida ca să bagi iar zâzanie în casă, că mai e o lună până se mută băiatul ăla aici. Măcar luna asta ține-o la tine, didă, se adresă ea Alboaicii, că dacă mai stă pe-aici taman acuma, nu știu ce-i fac.

– Ei, fire-ai și tu a inghinaților, se supără atunci Alboaica în felul ei ciudat, în care mișcarea de „poancă" a capului și surâsul de pe chip n-o părăseau, nu ți-e rușine să vorbești așa cu mama?

Și sări și Tita:

– Ce, zice ea, și-a luat-o în cap unde tatăl îi trecuse locul de casă și pământul?

– Da, zise Ilinca, și vă dau pe toți afară. Ia ieșiți afară! În casă la mine fac ce vreau!

În casă la ea! Tita și Alboaica strigară amândouă o dată spre geamul dinspre pridvor.

– Tată! Ia vin până încoace! Ilinca ne dă afară din casă, zice că e casa ei.

– Vedeți să nu vină, zise Ilinca, mai strigați-l o dată.

Și într-adevăr tatăl nu veni, se făcu că nu aude. Hotărât, fata cea mică pusese stăpânire pe tot ce fusese odată gospodăria Moromeților și tatăl ținea cu ea, nu mai era nimic de făcut.

– Așa că, mamă, să vii când mă mărit, continuă Ilinca. Și tu, didă, la fel, de Tita nici nu mai vorbesc, din partea mea n-are decât să-i dea mama cât vrea, că nu mă supăr, să nu ziceți că sunt femeie rea. Dar cu certuri să nu-mi veniți pe cap, băiatul ăla mi-a și spus, rămân în Siliștea, zice, la tine, dar cu condiția asta.

Alboaica râdea. Îi plăcea. Tita se gândea poate că și ea avea casa ei rămasă de la bărbat și că la urma urmei Ilinchii îi trebuia și ei o casă. Unde să-și facă și să-și crească și ea copiii? Pe de altă parte sora cea mică se arăta și înțeleaptă, n-avea nimic contra ca mama să-i dea ei, Titei, ceva pământ... Mama însă înțelese că tatăl a câștigat contra ei și că fetele, pe care ea se bizuise în această luptă, o părăseau.

– Treaba voastră, zise ea neînduplecată, în ziua când o să ai tu nunta eu o să dorm și o să mă întorc pe partea ailaltă, crezi tu că o să viu să te văd. Nici o grijă, că nu ți se pune nimeni în cale, mincinoaso, de când te știu numai cu minciuni ai umblat, ca Guica.

Atunci intrase Moromete.

III

– N-am venit pentru tine, zise mama după ce îl ascultă uitându-se la un perete. E fetele mele, eu le-am făcut și n-o să-ți cer voie dacă am ceva de vorbit cu ele.

– Ai terminat de vorbit? zise Moromete.

– Am terminat.

– Ei, atunci...

Dar Ilinca nu-l lăsă să mai spună și restul, adică să plece, îi făcu un semn cu mâna spre ușă:

– Hai, tată, iar începi și tu, ajunge o măciucă la un car cu oale, las-o că se duce, că nu vrea să vie la nunta mea, i-e necaz că mă mărit!

– Mie mi-e necaz? zise mama. Puțin îmi pasă.

Moromete le lăsă înăuntru și ieși pe prispă. Ploua acum cu clăbuci, curtea se umpluse cu apă și pâraiele începură să curgă pe sub uluci și să se verse în șanțurile drumurilor. Bărbați sau femei cu câte un sac în cap alergau pe șosea, prinși cine știe pe unde, pe la arie unde după plecarea batozelor mai rămâneau o zi sau două paiele câtorva, sau pe câmp cu căruțele, trecând în goană cu caii, abia zărindu-se prin pânza văzduhului. Intrau apoi prin curți cu zbierete să deschidă cineva dinăuntru mai repede poarta, deshămau și băgau căruța sub șopron, fugind apoi în casă să se dezbrace și să-și schimbe cămășile. Totul se ascundea sau se pitea, în afară de rațe; fremătau sub trâmbele de apă, țâșnind după râme, pe care le smulgeau din pământul moale cu orăcăituri care aminteau că odată fuseseră și ele sălbatice. Pământul se umplea de omizi trântite de prin crăcile pomilor, de frunze și ramuri subțiri de salcâm, ca și când pământul trebuia astfel să fie sărbătorit pentru ploaia care îi lipea la loc țărâna și îi reumplea izvoarele secătuite.

Atras în mod ciudat de ploaie, îi era sete, sau poate îl excita aerul încărcat de electricitate de afară și îl îndemna să iasă și să facă nici el nu știa ce, un cal scăpase din grajd și se plimba sforăind prin curte, amenințând să dărâme una din porți, când pe cea de la drum, când de la grădină, oprindu-se și frecându-se cu spinarea de stâlpii gardurilor. Le priise cailor în timpul verii, se făcuseră mai mari, celui care alerga acum prin bătătură îi lucea pielea și parcă îl înțelegeai că nu putea să stea mult timp închis în grajd cu atâta putere în el.

– Ce e, mă, Isosică, zise Moromete, cu un glas numai pentru el, când îl văzu, vezi să nu strici vreo ulucă, fiindcă să știi că atunci e vai de pielea ta.

Și plecându-și fruntea, Moromete începu să coboare scările, dar fără să-și ia nimic în cap, numai cu pălăria și arăta atât de absorbit încât intrând sub potopul de ploaie el nu grăbi pașii și nu făcu nici una din acele mișcări pe care le face un om muiat într-o clipă din cap până în picioare, să-și ferească adică fața sau să-și schimbe în vreun fel mersul. E drept că se ducea direct spre cal, dar cu mâinile în buzunare și cu pasul neturburat pe care îl are orice om sub cerul senin de vară.

– Tu de ce ziseși că ieșisi, numai așa ca să te prostești, zise Moromete iar, și calul, auzindu-i glasul, necheză și se opri.

Omul îl luă de coamă și porniră amândoi spre grajd dar tot la pas, și în mijlocul bătăturii Moromete îi dădu drumul calului și calul se duse direct spre ușa neagră de unde ieșise. „Adică se poate ca ele să nu știe?! se miră Moromete cu bărbia plecată. Ilinca e mai deșteaptă și e mai tânără, ea a auzit ce vorbesc eu mereu cu Niculae, ce-o să se întâmple cu pământul... Sau te pomenești că au și ele dreptate...Până în clipa din urmă omul e dator să țină la rostul lui, chit că rostul acesta cine știe ce s-o alege de el!...

Începuse să tune și să fulgere, semn că abia acum se pregătea a ploaie mare, putea să țină și până mâine, astfel de amestecătură de nori se învălmășeau în straturile înalte ale văzduhului. Trosnete și bubuituri cutreierau și sfâșiau cerul de-o parte și de alta, ai fi zis că e o activitate plănuită acolo sus de niște inși, așa de mult semăna acum a minte de om felul cum tuna ici și răspundea dincolo... Sub apa care cădea, grumazul lui Moromete arăta roșu ca arama însă timpul săpase ciudate semne, asemănătoare și ele cu pământul, când e crăpat de o prea îndelungată secetă.

Între timp ploaia se întețise așa de tare că picăturile nu mai puteau sta nici unele lângă altele, nici curge ca picături, ci se uneau și formau mari grămezi de lichid care înecau totul, nu se mai vedea nimic. Moromete se mișcă din loc și își scoase

pălăria din cap, pe care în mod bizar o scutură de apă, ca și când nu și-ar fi dat seama ce cădea de sus. Și-o puse în cele din urmă la loc, dar nu s-ar fi putut spune că din pricină că îl supăra ceva, ci pentru că o pălărie trebuie să stea pe cap și nu în mână. „Uită-te la mine, continuă Moromete luând-o fără grabă spre grădină, am peste șaizeci de ani și în mintea mea e că o să trăiesc o sută. De ce să nu trăiesc? Ce, nu e bine de trăit? Și atunci de ce să mă mai mir eu că fetele astea se ceartă pentru pământ crezându-l al lor, deși nu se poate să nu fi auzit și ele ce-o să fie în viitor?"

Ocoli cu grijă mare șira de paie și se uită în sus cercetând-o atent. Era bine făcută, ploaia aluneca peste creasta ei ca și când ar fi fost acoperită. Moromete nu se arătă mulțumit, puse mâna pe o furcă de lemn pe care o trase chiar din paie și cu coarnele ei lucioase izbi zdravăn de mai multe ori într-un anume loc. Avea o înverșunare puțin cam sâcâită, doar el făcuse șira, cum de-i scăpaseră astfel de burți și goluri prin care apa putea pătrunde și mucegăi paiele, și îi dădea înainte cu lovituri rare, dar foarte îndesate, uitându-se mereu în sus în timp ce ploaia îi spăla din belșug chipul osos, cu fruntea lui bombată și cu ochii feriți sub arcade puternice și drepte. Cu anii, adăpostindu-se parcă de soare și de ploi, ochii lui i se trăseseră mult în orbite și de-acolo, când stătea liniștit și se uita înainte, vedea parcă zarea câmpiei și îi trebuiau totdeauna și lui și altora de-o vârstă cu el cel puțin o secundă în plus ca să vie aproape și să înțeleagă ce-i spuneai: „Ce ziseși tu, Gheorghe? A, da, așa e!"

Dând lovituri cu furca, Moromete nu înceta să vorbească. Dar nu avea ceva anume de soluționat, în ultimii ani apăruse la el acest fel puțin diferit de a vorbi singur, prin grădină sau pe la loturi, care nu avea un obiect precis, și nu se ferea dacă cineva din familie era pe-aproape și îl auzea, semn sigur acum de bătrânețe, cu deosebirea că expresia chipului și privirea lui rămâneau foarte vii și te fulgera din ochi reproșându-ți cu

mișcări din cap și din umeri că ești complice într-o istorie care să crezi tu că n-a aflat-o lumea și nu vorbește... „Da' ce-am făcut, tată?" îl întrebase Ilinca într-o zi. „Ce-ai făcut, mai și întrebi, parcă tu nu știi că asta nu e o faptă..." Era însă în același timp și un semn că era mulțumit și că se simțea bine în asemenea clipe...

Moromete lăsă furca, își plecă sub ploaie grumazul și tăcu. Terminase să-și spună ce avusese de spus și nu arăta deloc mulțumit. Era însă parcă o nemulțumire mulțumită, nu vroia să plece, îi era bine acolo. „...Și socoteala ciobanului?!" se întrebă el deodată nedumerit și parcă indignat. Avea aerul că tot ceea ce gândise el în acest timp mai era cum mai era, dar cum de uitase un lucru atât de important, dacă nu chiar cel mai important? Tot atunci cedând presiunii apei care pesemne la mărimea ei era cu atât mai mare, o cracă uriașă de salcâm pârâi și se lăsă apoi în jos, dezvelind trupul copacului și lăsând pe tulpina lui groasă o rană albă din care brațul rupt încă nu căzuse de tot. Moromete se uită într-acolo pe sub pălăria lui ale cărei boruri nu se fleșcăiseră de atâta ploaie, dar pe care se făceau bășici ca pe jos, și începu să pășească în direcția aceea să vadă ce s-a întâmplat. Pesemne craca era ea de mult bătrână de se rupsese din senin, nici măcar n-o trăznise, o apucă de vârf și trase de ea s-o dea jos. Craca se întinse, dar nu vru să se desprindă din locul ei și atunci Moromete se uită în sus mirat și o lăsă. Dacă mai avea în felul ăsta legătură cu seva trunchiului, se putea drege și rămâne verde mai departe. „Socoteala ciobanului e achitată", zise Moromete acum cu un glas pe deplin tare, care dacă n-ar fi fost ploaia ar fi putut fi auzit și din curte. „Ce s-o mai încurcăm c-o fi, c-o păți, asta e, dacă îți place. Dacă nu, fă și tu ce-oi ști, pe mine nu mă privește!... Nu te-o fi privind pe tine, dar pe mine mă cam, fiindcă, hm, unde vreai să mă duc?!!"

S-ar fi zis că vorbea mai departe feciorilor, lui Nilă care nu mai era, sau lui Achim, înainte de a se hotărî dacă să-l trimită sau nu la București cu oile. Dar cui se adresa el acum? Nu o dată era auzit răspunzând cu această referire la socoteala ciobanului a cărei sursă cei mai tineri n-o cunoșteau, și nici el nu le spunea când îl întrebau ce însemna, uitase ori nu-i stătea în obicei să explice lucruri care, dacă n-au fost trăite, nu pot fi înțelese. Nu știa niciodată cine era cel care punea atunci de demult o asemenea întrebare, dar vocea se auzea foarte limpede fiindcă se auzea la urmă, după ce împăratul neliniștit de apariția acestor magi care urmăreau o stea îi chema la el și vroia să le smulgă secretul; cei trei crai după ce își izbeau săbiile lor cu a lui Irod ori de câte ori răspundeau, dădeau apoi să plece, când se auzea vocea: „Și socoteala ciobanului?" Dar ce căuta el acolo în spatele lor, îmbrăcat în pielea lui de oaie întoarsă pe dos pe urma unor crai care, ei, porniseră în căutarea unui nou Mesia? Flăcăii magi cu hlamide strălucitoare de hârtie colorată peste tunici îi acordau ciobanului un rol mut care nu atrăgea însă mai puțin atenția: se culca pe jos în zăpadă, se prefăcea că doarme, sforăia... Lumea râdea. La auzul întrebării se ridica în picioare, se proptea în ciomag și aștepta. Se producea o nedumerire, dar apoi unul din magi răspundea cam în grabă și cam de formă (era limpede că nu se putea sustrage și nu putea trece peste asta fără un răspuns): „Socoteala ciobanului e achitată", dar spus cu un astfel de glas că reieșea că dimpotrivă; nu era achitată deloc, și lumea iar râdea. Moromete ridica uneori fruntea și îi spunea câte unui om, pe neașteptate: socoteala ciobanului e achitată!, și din glasul lui se înțelegea cum: Ca vai de lume! Sau, în alte dăți: era prea târziu să se mai poată face ceva, socoteala ciobanului era achitată, gata, s-a terminat, ce să mai stăm s-o mai sucim și s-o răsucim... Alteori însă nu trebuiau ei să-i ducă grija ciobanului, socoteala lui era achitată, mai rău era de ei ăștialalți, cum aveau să iasă din situația aceea...

Moromete se apropiase de gard și luă de lângă el o sapă răzimată cu tăișul înăuntru. Începu să facă în pământul moale al grădinii un mic șanț spre viroagă. Nu mai zise nimic și părea că nici nu se mai gândea la nimic. Avea aerul să spună că din moment ce totul era în regulă, n-avea la ce se mai gândi. Sau în orice caz, dacă mai era ceva, să se gândească ăia care i-au achitat-o, el avea acuma treabă. „Uite, dacă nu făceam eu șănțulețul ăsta, o nimica toată, apa asta care s-a făcut baltă în grădină ar fi intrat sub paie și mi le-ar fi putrezit. Ori, mie paiele îmi trebuie, ce aștern iarna la cai în grajd și cu ce fac focul să încălzesc soba în casă? Fiindcă orice-ai spune tu, bolborosi Moromete mai departe, în timp ce mâinile lui spălate de izbiturile ploii mânuiau cu atâta pricepere sapa încât ai fi putut crede, uitându-te la el, că brat, trup, sapă și pământ se înțeleseseră să se miște în așa fel încât toată apa din jur să alerge spre locul acela și s-o ia veselă la vale, într-o casă tot trebuie să stai și focul în ea tot trebuie să-l faci, indiferent că tu vii și strici rostul... Fiindcă dacă o să ajungi să nu mai ai casa ta, o să fie vai de capul tău, și dacă nici cu ce să faci focul în ea n-o să ai, o să fie vai de copiii ăia ai tăi pe care o să ți-i nască muierea, fiindcă tu aci mai bine ca nimeni altul poți să te arănești și să ai grijă de vită și de casă, în timp ce pe mâinile altuia o să alergi ca un nenorocit cu căciula în mână pentru orice fleac... Și o să ajungi să fii și mulțumit după una și alta, nici n-o să-ți mai dai seama ce rău ai ajuns și o să ți se pară că ți se face o mare cinste dacă o să primești, cu chiu cu vai, ceea ce ți se cuvine de drept, adică rodul muncii tale... Fiindcă mă uitam la unii când veni Plotoagă și alde fi-meu pe arie, să le spună că chestia cu neghina s-a aranjat, că tovarăși cu munci de răspundere au înțeles situația și că nu se mai ține seama de corpurile străine. Și mă uitam la unii că le luceau ochii că au scăpat și că n-or să dea, uitaseră că ăsta era un drept al muncii lor și că n-aveau ei nevoie să-i înțeleagă nimeni...

Ei, uite așa o să vă zbateți pentru cel mai mic drept și o să vă lungiți gura până la urechi de bucurie când o să vie unul să vă anunțe că s-a aranjat... Fiindcă să nu-mi spui tu mie cum e omul, eu îl cunosc cum e făcut, și de câte ori trebuie să se lovească cu capul de pragul de sus ca să-l vadă pe ăla de jos! De-atâtea ori că în timpul ăsta neomul încalică pe umerii lui și el îl duce și până își dă seama că la urma-urmei cu ce drept stă ăla pe umerii lui, îi trece și viața și abia de mai apucă să le spună copiilor lui că așa n-a fost bine, și moare. Iar copiii, care își mai aduce aminte, bă, tata a zis așa, bine, care nu, care pe unde apucă o ia de la cap sau învață de la altul cum nu e bine, că de la ta-său nu s-a priceput... Că tu vii și-mi spui că noi suntem ultimii țărani de pe lume și că trebuie să dispărem... Și de ce crezi că n-ai fi tu ultimul prost de pe lume și că mai degrabă tu ar trebui să dispari, nu eu?... Eu nu zic asta, fiindcă prostul e dat și el de Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu sub denumirea de deștept, să nu se mai înțeleagă cine e, ci sub denumirea lui de prost, așa cum l-a știut dintotdeauna lumea și nu l-a pus niciodată în vârf... A, că totdeauna el a încercat să arate că nu e așa cum e, și a ajuns nu o dată să-i dea jos pe ăi cu minte, nimic de zis, dar a ajuns singur prin puterile lui, a dat din coate și a asudat, ce să-i faci, pe lume sunt și puturoși și pe spinarea lor se urcă proștii deștepți... Dar n-a venit nimeni să-l caute la el acasă și în văzul lumii să-i spună: vino, bă, încoace, tu ăl prost, că tu ești bun, treci aici și fii mare și tare, 'le muma în ... la ăilalți, lasă că le arătăm noi lor! De ce?"

Și aici Moromete se opri din vorbit, dar altfel ca până acum, liniștit, cu întrebarea parcă în mâini amesticând-o cu apa și pământul pe care îl săpa cu mișcări fără greș. „Așa că vezi, reluă Moromete în glas cu o admirație de sine neacoperită față de generozitatea lui, eu te las pe tine să trăiești!... Dar fac rău, că tu vii pe urmă și-mi spui mie că nu mai am nici un rost pe lumea asta... Și ce-o să mănânci, mă Bâznae? Ce-o să mănânci,

mă, tâmpitule", exclamă Moromete apăsând cu un fel de milă nesfârșită, aproape părintească, pe ultimul cuvânt, contemplând parcă cu jale mizeria mintală a acelui Bâznae care îi spusese lui asemenea lucruri despre soarta care le era rezervată în viitor țăranilor. (Nu-i spusese lui, ci lui Niculae, și de la Niculae știa și Moromete.) „Măcar, zise Moromete mai departe, eu tot am făcut ceva, am crescut șase copii și le-am ținut pământul până în momentul de față – că n-au vrut să-l muncească, ce să le fac eu, toată viața le-am spus și i-am învățat – dar pe tine să te vedem dacă ești în stare cel puțin de-atât! O să fii în stare? Nu să-i îmbraci și să le dai să mănânce, că asta e lesne, de mâncare îi dai și unei vite în grajd, dar ce le spui?! Ce-i înveți, fiindcă un copil chiar dacă nu-i intră lui în cap cât e mic, când se face mare își aduce aminte. Bietul Paraschiv, când fusei pe la el anul trecut, zice, mă tată, ce bine aș fi trăit eu acuma dacă n-aș fi fost bolnav. Dacă nu fugeam de-acasă și plecam și eu în mod normal, cum au încercat mulți să-și facă alte rosturi și la momentul greu când am avut nevoie de bani pentru casă să nu fi răbdat de foame din ambiție și să-mi fi trimes banii măcar de pe-un pogon de pământ, nu ajungeam aici! ori, noi te-am refuzat când ai venit la noi, să fie zece-cincisprezece ani de-atunci, cu chimirul plin de bani... Nu ne-am dat seama că muncisei pentru noi trei ani de zile și că ne vroiai binele, nu răul... de, mă Paraschive... dacă mor, zice, măcar n-o să-l înjur pe tata cum fac unii...Poți să mă înjuri, zic, prăpăditule, numai să te faci bine, că dacă v-am spus și v-am învățat, vedeam eu că nu e lesne, dar zic lasă, când s-or face ei mari or să-și aducă aminte... Acum, că n-ai avut nici tu noroc, și asta e adevărat, dar se cheamă că și-a făcut fiecare datoria și dacă ar fi fost și vremurile mai bune, izbuteai. Nici copii nu făcuși! Dar tu, ăsta de-acuma, care nu vreai să mai știi nimic, ce-o să le spui la ai tăi? Fiindcă degeaba o să le spui tu din vorbe, c-o fi și c-o păți, că mai deștept ca tine nu mai e nimeni, din fapte ei o să vază că nu ești nici deștept și nici n-ai ce să le spui și or să ajungă de capul lor și-or să te învețe ei pe urmă minte când oi îmbătrâni... O să-și steargă picioarele pe tine, că n-ai știut să faci din ei oameni..."

Moromete se apropia încet cu șanțul său de viroagă, îl termină și se întoarse apoi și îl luă de la cap să-l adâncească. Apa se scurgea la vale cântând și de sus continua să toarne fără oprire. Moromete ridică fruntea și se uită și ceea ce văzu îl făcu să-și dea pălăria pe ceafă de admirație. Șanțul cel mare, comun tuturor grădinilor de pe-acolo, dădea peste mal de-atâta apă și dacă n-ar fi curs cu repeziciune spre o direcție a ei care ducea spre râu, te-ai fi putut teme că dacă ploaia nu se va opri curând, va îneca satul.

Lipsind atâta vreme din pridvor, Ilinca se neliniști cea dintâi de tatăl ei și ieși după el cu un sac în cap. Când îl văzu cu sapa în mână și ud de sus până jos începu să strige la el să se întoarcă numaidecât în casă, nu-și dădea seama că putea să răcească și să moară? Dar Moromete parcă nici nu auzea și zadarnic fata se apropie și îl trase de mână, fugi de-aici, o goni el, nu vezi că e ploaie caldă? Dar așa caldă cum era, fata și începuse să clănțăne din dinți. Se întoarse în casă și curând ieșiră și celelalte surori și începură și ele să strige spre grădină, tată, vin încoace, însă fără ca el să le asculte, conducând mai departe torentele de apă, făcându-le loc cu sapa și continuând liniștit și neturburat să vorbească, prizonier parcă fără scăpare al elementelor și al lui însuși...

IV

De unde știa însă el că în acest timp Bilă se afla într-adevăr la prezidiu, așa cum le spusese lui Costache al Joachii și celorlalți? Fiindcă de la Niculae nu avusese cum să afle, era și el acolo. E drept că Bilă abia avea loc, era ultimul din margine și stătea pe colț, împreună cu moldoveanu Mantarosie. Masa

prezidiului era formată din trei catedre puse unele lângă altele și acoperite cu obișnuita pânză roșie folosită la pavoazări și la ea stăteau în mijloc doi necunoscuți având la dreapta și la stânga pe primul-secretar al raionului de partid, Ghimpețeanu, și pe Niculae, după care venea încă un activist necunoscut într-o parte și apoi Isosică.

Veniseră fără veste și toți membrii de partid fuseseră mobilizați de urgență. Ceva asemănător, să vină adică atâția inși care se vedea cât de colo că sunt mai mari decât raionul (Ghimpețeanu stătea și el la prezidiu mai al treilea) nu se mai întâmplase de mult. Funcționarii sfatului, paznicii și tot ce deținea o responsabilitate în comună se răspândiseră în tot satul și reușiseră să-i facă pe membrii de partid să înțeleagă că se va întâmpla ceva neobișnuit și că prezența trebuia să fie de astă dată completă. Și se adunară aproape toți, în jurul a o sută de inși, cam câți și erau, din cei aproape două sute câți fuseseră până la verificările care începuseră prin '48 și ținuseră mai mult de un an. Erau pe atunci unii care nu fuseseră niciodată la o ședință și care și uitaseră că sunt membri de partid, fiind excluși fără ca ei să știe și nu aflaseră de acest eveniment decât într-o bună zi când un băiat cu șapcă, însoțit de secretarul din acel an al organizației, bătuse la poarta lor și le ceruse să le predea carnetul. Care carnet, întreba omul, închipuindu-și că era vorba de ceva în legătură cu vreo chitanță de impozite, singura hârtie care era bine s-o păstrezi, să nu te pună cumva perceptorul să plătești de două ori... Era cunoscută o întâmplare cu unul care nu înțelesese nici după ce i se răspunsese despre ce era vorba, zicând că n-avea un asemenea carnet, nu-și aducea aminte... „Carnetul de partid, explicase atunci secretarul, ăla cu scoarțe roșii și cu o secere și un ciocan pe el." „O secere și un ciocan!" repetase omul încercând vizibil să-și reprezinte aceste unelte pe un carnet și ce rost aveau ele și rămăsese cu gâtul într-o parte, înțepenit în acest efort de memorie nedumerit. „Ioane, vin dracu' încoace că avem treabă", strigase femeia din curte și

omul tresărise luminat la față și le spusese celor doi să aștepte că trebuie să știe muierea aia unde poate fi acest carnet, dacă era așa că îi fusese cine știe când înmânat... Și într-adevăr se întorsese cu el, învelit într-o hârtie, bine păstrat, și acum își aducea perfect aminte că prin '45... Da, da, se și pozase cu ocazia asta, venise de pe front, i se dăduse două pogoane de pământ din rămășițele moșiei coanei Marica, moartă de mult, și i se ceruse o poză... El credea că asta era dovada de împroprietărire!... „Nu e dovadă de împroprietărire", răspunse supărat însul cu șapcă luându-i carnetul din mână. Și dăduse să plece, dar i se păruse pesemne că omul trebuia măcar acuma să afle ce-a pierdut și-i spusese: „Află, tovarășe, că de-aici înainte o să rămâi în afara partidului". „Parcă până acuma am fost în centrul lui!", răspunsese omul deodată supărat și el brusc de supărarea celuilalt asemeni celor care n-au nimic cu tine până în secunda când află că ai tu cu ei și atunci se supără ei mai al dracului decât ar avea dreptul.

Cei care rămăseseră nu se considerau chiar în centrul partidului, dar începuseră cu timpul să vină mai des la ședințe, fiindcă, spuneau ei, de ce să mă înjure acolo pe mine alde Gavrilă și eu să stau acasă și să nu zic nimic, cu atât mai mult cu cât observaseră de-a lungul anilor că ăla care îi înjura în loc să-și facă nume prost în sat cum se așteptau ei, și cum se întâmpla pe vremuri, din contră, era pus ba vânzător la *meaté*, sau la cooperativă, ba șef de tarla, ba paznic la sfat sau la școală, sau achizitor, sau cantaragiu la moară, ba chiar referent încasator, cum era alde Arghirescu. Ca să nu mai vorbim de funcția de președinte, care dacă o îndeplinea Plotoagă, mâine o putea îndeplini bine oricare dintre ei! Chiar mai bine! Ce, era mai deștept Plotoagă decât vreunul din ei? Din contră, era mai prost... Totul se povestea apoi în sat și se țineau minte ședințe mari când se ridica sau cădea câte cineva sau când nu cădea și nu se ridica cel care se așteptau să se ridice sau să cadă.

Despre prima parte a celei de azi nu se povesti mai târziu nimic, fiindcă nu se găsise mai nimic ce să se spună. La început n-a fost nimic, se zicea și se trecea imediat la ceea ce se petrecuse după. Cine erau ăia doi care veniseră? Ăia doi?! Păi ereau! Erea primul secretar de la regională! Și ălalalt! Păi erea și ălălalt! Erea tocmai de la București de la C.C. Avea și-un nume, stai că ți-l spun acum, Bâcu, așa îl chema, ce nume o mai fi și ăsta! Și de ce veniseră ăștia doi? Cum de ce veniseră! Auziseră și ei chestia cu Bilă și Nae Marinescu. Om mare și Bilă ăsta, s-a auzit de el tocmai pe-acolo! Ce vorbești?! Stai să vezi! Tovarăși, zice Ghimpețeanu, facem analiza, uite aici tovarășii care vor să audă cum a decurs, ce mai, arătăm ezact așa cum e... Se ridică Niculae al lui Moromete, și el la fel... Au vorbit ei mulți și Dănălache și Geacă... N-a fost nimic, că desigur Nae Marinescu o să-l judece organele noastre populare pentru cuvintele ce le-a zis de bastionul socialismului la adresa tovarășului Dobrescu ca unul ce era personal însărcinat, dar nici din partea tovarășului Dobrescu n-a fost just că s-a luat după el! Cine era Dobrescu ăsta? Cum, nu știi? Așa îl cheamă pe Bilă, ăsta e numele lui. Trebuia, tovarăși, în legătură cu atitudinea neîmpăciuitoristă a lui Nae Marinescu, chemat de la început plutonierul Moise Ion și mai cu vorbă bună, mai aplicându-i dictatura proletariatului... Și aici se râsese în sală, ca de un lucru îndeobște cunoscut, prin veselia lui, cum era dictatura aceasta când intervenea, și cel care vorbise nici măcar nu mai avusese nevoie să spună ce rezultate s-ar fi obținut în felul ăsta de la Nae Marinescu, aproape că i-ar fi plăcut și lui!... Trimisul C.C. nu scoase în acest timp decât puține cuvinte, întrebase de pildă care era tovarășul Dobrescu și Bilă spusese că el era, sau îl întrebase pe Geacă dacă fusese de față când Nae Cismaru, altul adică decât Nae Marinescu, strigase să se ducă cu el la sfatul popular și să-i dea jos pe președinte și pe secretarul organizației. „Am fost la fața locului individual", răspunsese Geacă foarte

hotărât și cu aerul că în privința asta se puteau baza în întregime pe el și că dacă era să fie ceva să fie chemat el și nu altul, că el știe bine.

Se făcuse seară și cineva aduse să aprindă un petromax. Comuna era electrificată încă din 47, dar fiul fostului morar, Tache al lui Aristide, care avusese grijă de motor, fugise și el din sat odată cu tat-său și cel de-acum, unul al lui Gheorghe al lui Pătăleață, nu se știe ce tot îi făcea el motorului acela că ba mergea, ba se oprea. Acuma când erau de față și oameni străini, tocmai că lumina nu se aprindea. Se luă o pauză și toți se ridicară să-și miște oasele, ieșiră pe coridor, iar prezidiul se retrase în cancelarie.

V

Primul-secretar al regiunii de partid și trimisul C.C. îi cam luaseră fără veste cu venirea lor nu numai pe Isosică și Plotoagă, ci și pe primul-secretar al raionului de partid, Ghimpețeanu, și pe Niculae. Fuseseră precedați doar de niște telefoane, dar nu puseseră ei bine receptorul în furcă și mașina de tip militar a regiunii își și făcuse apariția, întâi în fața sediului comitetului de partid din Pălămida și apoi după câteva ceasuri direct la Siliștea-Gumești. Isosică dormea când Zdroncan alergă chiar el să-l anunțe. Ciulca intră și ea în odaie.

– Trebuie să mobilizezi urgent toți membrii de partid, ai dat de dracu... oasele în... zise Zdroncan.

– Ce să fac, mă?! se holbă Isosică întinzându-se și căscând cu gura până la urechi, cine zici că s-a anunțat?

Dar, ori parcă știa, ori că se așteptase de la o zi la alta la o astfel de ședință, că nu se grăbi câtuși de puțin să se îmbrace și să plece.

Zdroncan repetă, cu înjurături cu tot, ce spusese mai înainte și dădu să iasă zicând că nu putea să lase sfatul fără nimeni,

că și Plotoagă lipsea, a trimis după el să-l cheme și a trimis și după Niculae al lui Moromete.

– Atunci stai aici și așteaptă-mă, că nu fuge sfatul de la locul lui până mă îmbrac eu... N-ai cerut și tu niște amănunte?

– Ce amănunte?

– Tu n-ai întrebat?

– Pe cine să întreb?

– Cu cine ai vorbit la telefon?

– Cu tovarășul Cârcâdaț, de la sfatul raional.

– Cârcâdaț, mâine mat, pleacă poșta la Balaci, zise Isosică. Stai liniștit, nu te mișca fără să mă întrebi pe mine. Eu personal o să mobilizez pe toată lumea! Îți spun eu, se oferi Isosică, așteaptă-mă la poartă până mă îmbrac.

Dar o dată Zdroncan ieșit, privirea lui Isosică se încrucișă cu a muierii.

– Ce-i facem, Ciulco? Punem în aplicare planul? E pericol! Crezi că o vrea să se împace cu mine? Uită el ce i-am făcut?

– Are altele pe suflet, nu-i pasă lui la ora actuală de ce i-ai făcut tu anul trecut, zise Ciulca. Ai să vezi!

– Bine, zise Isosică. Pericolul e mare. Nici n-am altă soluție...

După câteva minute Isosică ieși agale din casă. Zdroncan îl aștepta, aprinseră țigări și așa pufăind ca doi șefi se îndreptară cu un aer foarte pașnic spre sfat.

– N-aud nimic, exclamă Zdroncan după un timp. O să-i mobilizezi tu pe toți, că ești dat dracu, și de ce să nu fac eu nici o mișcare fără să te întreb?

– Mobilizarea se face din momentul ce o să vedem de ce vine aici Ghimpețeanu și ceilalți, zise Isosică scuipând gânditor asupra țigării pe care o fuma, ca s-o facă să ardă cu mai mult fum. Și adăugă și mai gânditor, aproape cu duioșie: Așa se face o mobilizare.

– Și dacă te întreabă de ce nu sunt oamenii mobilizați, ce-i spui? zise Zdroncan nedumerit.

– Îi spui că acuși se adună toată lumea și că ai trimes să-i caute.

– Și?

– Și nimic. Stai și afli despre ce e vorba și după ce afli, pleci chiar tu după ei, arătând că fără tine nu e nici o nădejde.

– Mă, al dracu' te-a mai făcut pe tine mă-ta, exclamă Zdroncan cu admirație, capul tău a mai fost la un cur de muiere, dar vezi să nu ți-o ia al lui Moromete înainte și să mobilizeze el organizația fără să te mai întrebe pe tine. Și fără să-ți mai spun, și eu zic că în cazul de față nici nu e nevoie de explicații, vin ei toți să-l vadă pe Bilă jugănit, că îl aranjarăți voi bine, tu și cumnatu-meu Plotoagă, 'vă oasele în ...

– Ar fi cazul să vorbești ceva mai tare ca să te audă toată lumea, șopti Isosică.

Într-adevăr, se spunea pe ici-colo că Bilă fusese victima îndemnurilor lui Isosică și Plotoagă să nu mai admită depunerea grâului pe jos, că întâi îl îmbătaseră nu se știe cum înainte de a merge pe arie și că pe urmă trecuseră pe la el și îl incitaseră.

– Vă merge gura prea mult, adăugă Isosică de astă dată mohorât, fără prietenie. După ce că...

Dar se opri net și nu mai spuse și restul gândirii care îl fulgerase parcă și pe el însuși prin imprudența ei, dacă ar fi exprimat-o. Zdroncan se uită la el:

– După ce că ce, ce?

– O să-ți spun eu, zise Isosică, cu o sinceră promisiune în glas. Nu ești tu omul cu care să mă cert! Tu o să rămâi toată viața secretar la sfat, mă Zdroncane!

Asta gândise el oare în clipa aceea?

– Ce vreai să spui? zise Zdroncan.

– Nimic nu vreau să spun! Ce-ai auzit!

Zdroncan avu o clipă o expresie de derută uitându-se iar la omul de lângă el, care mergea cu fruntea în pământ, cum nu avea obiceiul. Cu un gest reflex, ridică mâna în care ținea

țigarea și după ce trăgea din ea, o umezea grijuliu ca și când după fumul tras țigarea s-ar fi dezlipit undeva.

– Măi vere, să nu te legi de mine, că eu nu sunt Bilă, spuse Zdroncan fără grijă să nu fie auzit.

Isosică se îndârji:

– Nici voi să nu vă legați de mine că nici eu nu sunt Mantarosie. Am fost numai noi patru, și cineva i-a spus lui Vasile de „Operațiunea Cotigeoaia". Fântână era singur, izolat, și acuma îl are pe Vasile, care a intrat în partid cu sprijinul raionului, are oamenii lui pe linie de...

Și aici din nou se opri, la timp.

– Pe linie de ce?

Dar Isosică se înfurie liniștit:

– Lasă că știi tu. Tot ce pot să-ți spun e că e mai bine să rămână fiecare cu ce știe. Nu te apuc de mână, nu mă apuca nici tu de picior. Mă vezi pe mine că îți reproșez ceva?

Zdroncan se simțea pesemne așa de încolțit, că nici nu mai știa pe unde merge și la un moment dat călcă alături și alunecă în șanț cât era de mare. Se ridică numaidecât înjurând și făcea să-l vezi cum chiar și în asemenea momente nu-și putea acoperi dinții și ai fi crezut că tot vesel e...

– Nici n-ai avea ce să-mi reproșezi, zise el furios, dar fiindcă dracu știe ce te-apucă pe tine câteodată, mă fac că n-am auzit și nu-i spun nici lui cumnatu-meu Plotoagă. Sunteți prieteni și n-aș vrea să vă certați degeaba.

Dar Isosică de mult nu-l mai asculta. De altfel se apropiaseră de sfat, se vedeau în fața intrării Plotoagă, Bilă și Niculae. Zdroncan avusese dreptate, Niculae și dăduse toate ordinele și se auzeau câinii prin sat lătrând la porțile celor care erau chemați de urgență să se adune la școală. Isosică se arătă mulțumit de aceste măsuri și zise:

– Perfect! Mă duc și eu să-i ajut. Pe Fântână și pe Mantarosie s-a dus cineva să-i anunțe? mai întrebă el în treacăt.

– Da, zise Plotoagă, l-am trimis eu pe Ilie Micu.

– L-ai trimis pe dracu, zise Zdroncan, uite-l pe Ilie Micu înăuntru. Bă, Ilie Micu!

– Uite-acum mă duc, ziceam să iau și niște scrisori strigă un glas ciudat dinăuntru ca de copil.

– Vezi de treabă, zise Isosică, lasă că mă duc eu la moară.

Și plecă cu aceiași pași așezați și calmi cu care venise. Zdroncan se dădu pe lângă cumnatu-său Plotoagă și îi spuse:

– Ia vin încoace, tovarășe președinte, să semnezi corespondența, să nu mai zică cineva că suntem în neregulă.

Intrară însă în biroul lui Arghirescu, căruia îi făcură cu un gest rapid semn să iasă afară.

– Trimite pe cineva să se ia după el, să vadă unde se duce, zise Zdroncan.

– Cine? întrebă Plotoagă.

– Isosică.

– De ce?

– Nu știu. Fă cum îți spun, de unde vreai să știu eu? Ai să afli când o să afli.

– Dar ce s-a întâmplat?

– Cumnate, zise Zdroncan batjocoritor, nu știu, că dacă aș ști, ți-aș spune.

Plotoagă se posomorî și timp de câteva clipe chipul lui pietros, cu fălcile care îi făceau împreună cu fruntea un pătrat ca din cărămizi, rămase tăcut și dur, încercând să înțeleagă:

– Nu înțeleg, exclamă el cu mâna pe clanța ușii, cu o voce care datorită intensei sincerități pe care o exprima părea încărcată de o bruscă neliniște.

După câteva minute se întoarse.

– L-am trimis pe Arghirescu, care a dat fuga să-l trimită pe fi-său ăla micu, care nu-l cunoaște Isosică, dar el îl cunoaște.

– Perfect, exclamă Zdroncan și reintră apoi în biroul său, puse mâna pe toc și își văzu de scris.

Arăta senin: nu-i spusese el Isosică exact acel lucru menit să liniștească pe oricine, că nimic nu-i amenința existența și

munca de pe urma căreia își ținea muierea și copiii? Fiindcă Zdroncan n-ar fi avut chiar nimic din ce trăi, dacă ar fi fost dat afară din biroul acela...

VI

Isosică fu ușor de urmărit de către feciorul lui Arghirescu: secretarul organizației o luă spre moară și acolo îl căută pe Mantarosie cu care se trase deoparte și începu să vorbească cu el nu se știe ce. Ca de obicei, curtea morii era plină de căruțe cu oameni, de femei cu copii, și feciorul lui Arghirescu se pierdu printre ei apropiindu-se însă cât putu mai tare de locul unde cei doi stăteau de vorbă. Le întoarse spatele răzimându-se de loitra unei căruțe și începu să tragă cu urechea. Nu se auzea însă nimic și de altfel nici ceea ce își spuneau Isosică și Mantarosie nu dură mult.

– E clar? zise Isosică de astă dată fără să-i mai pese că putea fi auzit. Rapid! mai adăugă el.

Rapid ce? Feciorul lui Arghirescu se întoarse și îl văzu pe Mantarosie îndepărtându-se și căutând cu privirea pe cineva.

– Enache! strigă el. Bă al Cârstichii!

Enache al Cârstichii se desprinse de lângă căruța unde aștepta stând de vorbă cu alții și se apropie repede de Mantarosie, desculț și în izmene cum era și fără cingătoare la cămașă, care îi atârna de jur-împrejur de la umeri în jos în mod egal.

– Ce e, mă, zise el cu biciul în mână.

– Avem ședință, zise Mantarosie. Lasă-ți căruța aici și du-te repede până la Vasile al Moașei din Cotocești și spune-i că i-am spus eu să stea acasă și să mă aștepte, că am ceva să-i spun. Da' să nu plece de-acasă înainte să vin eu!

– Adică unde să se ducă? zise omul vrând și el măcar cu atât să se aleagă de pe urma a ceea ce avea să facă, dar moldoveanul nu dădu nimic dinainte.

– Du-te tu și pe urmă îți spun eu, zise el, lasă-ți căruța în grija cuiva de-acasă să-ți macine și fă ce-ți spun. Dar uite cum: în drum spre Vasile treci și pe la Fântână... Și aici nu se mai auzi nimic din ce-i spuse Mantarosie celuilalt. După care strigă iar, ochind pe cineva de la altă căruță: Bă Milică! la vin încoace, mă! Și după ce acel Milică se apropiase: Du-te până la Geacă să se ducă la Dănălache și să aștepte amândoi la el.

– Pe cine să aștepte? se arătă și ăsta curios.

– Pe nimeni. Să stea și să aștepte.

– Și dacă mă întreabă eu ce să le spun?

– Să le spui să aștepte, nu mai întreba atâta, du-te și pe urmă de-acolo tu te duci la școală, că avem ședință de partid; vino și tu la ședință și fii atent...

Și aici Mantarosie puse în mișcare în mod sumar un sistem de semne din mână, din cap și din gât care sugerau că centrul interesului era el, Mantarosie, și ce-avea să facă el să fie atent și Milică să facă la fel...

În acest timp blondul nepot al lui Fântână ieșise și el în pragul ușii de la intrare a morii și se uita pierdut în gol; ai fi zis că doarme de-a-n-picioarele și visează rezemat de stâlp, picnit de liniștea dimprejur și monotonia modernă a morii, cu păcăitul ei intermitent prin coșul acela construit dintr-un burlan tăiat ca un fluier de salcie, anume ca să se audă din depărtare că moara macină. Când însă Isosică și Mantarosie plecară luând-o agale spre centrul satului, adormitul de nepot pieri într-o clipă în interiorul morii și după câteva clipe ieși grăbit aproape fugind și intră în camera mică în care se afla motorul. Când ieși de-acolo cineva îl însoțea și intră în locul lui în moară, iar el o luă la fel de grăbit undeva în sat.

Feciorul lui Arghirescu așteptă câtva timp până ce Isosică și Mantarosie se îndepărtară bine, apoi o luă iar după ei pe lângă garduri, păstrându-se un timp la distanță, apoi ajungându-i pe la spate, trecând de ei și pierind la o răspântie; tocmai acolo

cei doi se despărțiseră... Isosică se opri în dreptul curții unuia numit Neagu Postu, omul despre care se povestise odată că îl luase o barză drept pom și i se așezase în cap, membru de partid, și strigă foarte autoritar să iasă cineva afară. Ieși chiar Neagu Postu alergând, dar și nedumerit și chiar speriat.

– De ce, bă, nu ți-ai predat cotele pe arie, strigă Isosică furios, ia să faci bine să-ți încarci imediat căruța și să te duci la bază...

După care se lăsă o tăcere nefirească; apoi tăcerea fu ruptă:

– Ce, crezi că o să vin a doua oară să-ți spun, milițianul nu pot să-l trimet?

După care îi vorbi iar altceva în aceeași tăcere șoptită, tot nu se auzea ce-i spunea și plecă de la poarta lui. De la Neagu Postu secretarul organizației intră pe ulița următoare la Dănălache, unde Geacă și venise. Dar rămăsese cu el și Milică, și Dănălache se uită întrebător la Isosică.

– Geacă și Milică, porunci secretarul cât intră, mergeți la școală și adunați-vă că vin și eu acuma. Băgați de seamă, luați și voi cuvântul și spuneți exact cum a fost, că noi n-avem nevoie să ascundem realitatea în fața tovarășului prim-secretar Ghimpețeanu și cine o mai fi. O să iau și eu cuvântul și o să vedeți că noi, organizația de bază, nu închidem ochii la greșelile unora sau altora. Cât a greșit, îl dăm jos, că nu e bătut în cuie. O să vedeți voi, ce mai, comitetul executiv ca organ local... Cine a avut sarcina bunei desfășurări sub conducerea organizației, nu el, președintele comitetului executiv, ce mai încoace și încolo!?

– Așa e, ziseră deodată cei doi, înțelegând.

– Și atunci?! exclamă Isosică sincer. Ce, o să stăm și să ne uităm la el? Să-și facă autocritica și dacă n-o să vrea să-și facă autocritica, atunci...

Și aici Isosică puse și el în mișcare, prin semne, ca și Mantarosie, un sistem de sugestii liniștitoare că în acel caz o

să aibă altcineva grijă de președintele comitetului executiv, sarcina lor limitându-se la atât... Cei doi ieșiră...

De la Dănălache Isosică o luă înapoi pe acea uliță zisă „a legionarului", și își continuă drumul până ajunse în dreptul casei lui Vasile din Cotocești, un bordei cu ferestre mici și întunecate așezat chiar în spatele casei lui Năstase, unchi-său. Vasile și Mantarosie erau chiar în poartă, îl așteptau.

– Unde putem să stăm de vorbă, Vasile, că vreau să-ți spun ceva, zise Isosică.

– În casă putem, răspunse Vasile.

– Atunci de ce nu m-așteptați în casă?! Nu e nici o grabă, avem destul timp, mai zise el scoțând din buzunarul mic de sub cureaua pantalonului un ceas alb și subțire pe care îl cercetă, adăugând: numai proștii se grăbesc.

– Îmi pare bine că suntem noi deștepți, zise Vasile ironic.

Intrară amândoi și Mantarosie plecă înapoi spre sfat. În prag dinaintea lui Isosică se dădură la o parte două fetițe, rău îmbrăcate amândouă, cea mică având fustița complet decolorată.

– Du-te tu și te joacă, zise cea mare sever, adresându-se celeilalte, care o și zbughi, iar ea intră odată cu oamenii, închise ușa și trase perdelele de la geam cu mișcări ferme, urcându-se cu genunchii pe pat.

După care rămase lângă sobă, sprijinind-o cu spatele ca în timpul iernii, și uitându-se acum cu aceeași severitate la Vasile. Se vedea că nu numai că știa tot ce știa el, dar că avea chiar grija ca nu cumva el să uite o parte din ceea ce știau împreună.

– N-ar fi bine să stea muierea aici, zise Isosică.

Fetița aceea așa mică era deci nevasta lui Vasile și mama celei care plecase.

– De ce, zise Vasile, ce-ai cu ea?

– N-am nimic, dar știi cum e muierea...

– De ce, reluă Vasile, Ciulca ta o dai afară din casă când vine Plotoagă pe la tine?

– Florico, zise atunci Isosică văzând că Vasile nu vroia s-o dea pe nevasta lui afară; uite ce e, ce-o să vorbim noi acuma numai pereții ăștia să știe. Fiindcă lumea atâta așteaptă, să ne înjure. Și cui îi place să fie înjurat?

– Dar tu ești bun să înjuri pe alții, zise deodată femeia și apoi tăcu, nemișcată.

S-ar fi zis că nu ea ar fi vorbit, ci o altă femeie, matură și necruțătoare, ascunsă în podul casei; mica femeie eliberă scurt o respirație șuierătoare și privirea ei aproape că se topi în aceea a bărbatului ei: îl ruga s-o mai lase încă să vorbească; cu privirea dreaptă, bărbatul încuviință, posomorât, clătinând din cap: dă-i drumul, parcă îi spunea, nu te sfii, avem lupul între noi, a venit singur când a văzut că e încolțit...

– Ar fi trebuit, Isosică, zise atunci nevasta lui Vasile, să te dăm afară pe ușă câte am înghițit noi din pricina ta și a Ciulchii și cum v-ați ridicat voi contra lui Vasile să nu intre în partid. Acuma v-ați făcut de râs cu treieratul și v-a intrat frica în oase, dar Vasile n-o să se ridice el să vă apere pe de-alde voi decât dacă vă vede în tron cu mâinile pe piept, pe cât ați fost de nemernici! Eu nu vreau să-ți spun mai mult, că ești la mine în casă, zise femeia, dar o să-ți spună el Vasile acolo în ședință! Să afle toată lumea cine sunteți voi.

– Și atunci de ce zici că m-am opus să intre Vasile în partid? șuieră și Isosică. Să sprijin un dușman? Dacă mă învinuiești tu, te învinuiesc și eu.

– Atunci nu ți-era dușman! Când a auzit Dan că vrem să scăpăm de ei, a venit aici și a scos cuțitul la Vasile. Ai auzit și tu și în loc să-l ajutați să intre în partid v-ați ridicat toți contra lui. Toți știați cine e Vasile și câte am pătimit noi din partea rudelor și în loc să-l ajutați pe el, l-ați ajutat pe Dan să scape, și în ședință ați spus că Vasile e omul chiaburilor. O să spună el acuma Vasile cine e omul cui. Crezi tu că Vasile nu știe de ce v-ați opus să intre el în partid?

– Tocmai d-aia ne-am opus, o întrerupse Isosică, fiindcă știam că el știa de ce ne opunem. Cât timp sta în afara partidului, spusele lui, despre mine în special – fiindcă de ceilalți treaba lor, n-aveau decât să tragă consecințele – nu le-ar fi dat nimeni crezare, în timp ce odată intrat în partid, se schimba situația și nimeni nu putea să știe ce-o să iasă.

– Uite că a intrat și n-a făcut ce credeai tu, zise nevasta lui Vasile cu obrajii în flăcări. Fiindcă nu de-aia a intrat el, ca să se țină de ce vă țineți voi, tu cu Plotoagă, cu Mantarosie și cu Zdroncan, cu toate că are lista cu scrisul tău, scrisă cu ghearele tale în casa lui Aristide! Nu te gândeai tu, continuă nevasta lui Vasile cu un glas ca la o judecată care în sfârșit venise, ce-ai făcut când te-a pus ăla s-o scrii și pe urmă a băgat-o în portofel pe-a ta și ți-a dat-o ție pe-a lui. Acuma Aristide a fugit, nu-i mai pasă lui de lista de atunci, dar ție îți pasă!

– Da, zise Isosică supărat, și taci că i-a băgat Vasile lui Aristide mâna în portofel să i-o ia. Adică ce să mai vorbim degeaba și să mai spunem astfel de prostii pe care nu le-ar crede nici un copil!

– Culcă-te tu pe urechea aia, zise atunci nevasta lui Vasile și apoi, la un semn al bărbatului ei, tăcu.

Și tăcerea continuă, Vasile o lăsă să se scurgă parcă anume ca să înțeleagă celălalt că nu era câtuși de puțin sigur că acea listă nu s-ar afla în posesia lui, a lui Vasile, și că deci avea pe deplină dreptate femeia când îl sfătuia să nu se bazeze pe faptul că pentru asta ar fi neapărat nevoie să se fi băgat mâna în portofelul lui Aristide.

– Uite, zise Isosică, eu nu mă culc niciodată nici pe-o ureche nici pe alta, dorm cu fața în sus sau în jos, îmi păstrez bine urechile, fiindcă am nevoie de ele. Eu pornesc de la ideea că Vasile ar putea să se ridice în ședință și să spună, cum zișeși tu, Florico, care cine suntem. O să spună și n-o să iasă nimic, zise Isosică pe deplin stăpân pe sine. Cel mult o să profite

lipoveanul. Uite, acuma o să vă spun și eu ce am de spus și pe urmă sunteți liberi să faceți ce vreți. Prima problemă: De ce-ați vrut voi să faceți gospodărie colectivă aici în sat și v-ați unit cu bețivu ăla de Fântână? Gospodăria colectivă e bună dacă vreai s-o faci, dar dacă nu vreai, poate să fie ea cea mai formidabilă ca idee, nu iese, fiindcă omului îi place să nu-i comande nimeni. Cu câți n-am vorbit?! Mai bine mănânc mămăligă cu cenușă, dar nu mă duc eu să-mi comande mie Mărin al lui Usturoi, zicea până și nenorocitu ăla de Vatică al lui Boțoghină. Asta e situația în momentul de față, continuă Isosică, și dacă domnul Fântână vrea el să se grozăvească față de raion că face el gospodărie colectivă, voi de ce să-l sprijiniți pe drumu ăsta? 'Tu-i mama lui de nenorocit, că mi-am pus în gând să nu mai înjur pe nimeni, dar cu ăsta mi se învârtește capul când vine vorba de el. Asta ar fi prima problemă. Să v-o spun acum și pe-a doua. Nu pe calea asta v-aș fi recomandat eu prin urmare să rezolvați ce e între voi și rudele voastre. De ce să te înjure pe tine satul că ai tu nu știu ce cu alde Dan sau cu alde tat-său? De ce vreai să faci tu satului un rău și nu un bine? Fiindcă asta e problema cea mai grea, cum poți să faci satului un bine și bineînțeles să-ți rezolvi și ție problemele în litigiu. E clar că înainte de orice nu cu Fântână o să ajungi la o înțelegere și nici cu Bilă sau cu Plotoagă. La înțelegerea asta poți să ajungi cu mine, cu Mantarosie, și cu alții, Zdroncan fiind, după părerea mea, absolut neutru, adică el să rămână secretarul sfatului, *indiferent* cine vine președinte sau secretar de organizație. (De-aia nu mai trebuie amesticat în ceva.) Iar președinte al comitetului executiv, să fii tu, Vasile, Plotoagă dovedindu-se incapabil să facă față situației, cum a fost cazul cum a decurs campania de strângerea recoltei. O să vrea el să dea acuma toată vine pe Bilă, dar nu merge chestiunea asta. Bilă e el vinovat, da Bilă a fost a cincea roată la căruță și o să-l scoatem și pe el din biroul organizației, dar asta nu e suficient. Înțelegi,

Vasile, aici e chestia situației: *nu e suficient!* Ce vreau să spun prin asta? M-am gândit bine și când am văzut ce-a ieșit cu Bilă și cu toată campania, mi-am dat seama că n-o să se mulțumească Ghimpețeanu să dăm noi toată vina pe Bilă și atunci o să se întâmple că lipoveanul o să profite de situație și o să se ridice în ședință și o să tragă tare de tot în președinte. (În mine n-o să aibă curajul, fiindcă asta n-o să-i placă nici lui Ghimpețeanu, înseamnă că e vinovat și Niculae al lui Moromete și e vinovat și Ghimpețeanu personal, că n-a știut să ne îndrume.) Ei, cine ne spune nouă că procedând în felul ăsta nu iese că organizația o să ceară să-i schimbe pe amândoi, să-l treacă pe Plotoagă la moară și să ajungă Fântână în fruntea satului președinte al comitetului executiv? Un lucru e sigur: nici-unul n-o să vrea să știe de tine și problema stă în felul următor: eu, ca secretar de organizație, Mantarosie, ca membru în birou, Dănălache, Geacă, Enache al Cârstichii, Milică Roșu, Stancu Tumbea de la *Mat*, Armeanca de la cooperativă și dacă mai vreai îți mai spun, toți o să te susținem să fii numit președinte al comitetului executiv. Fiindcă ei o să se orienteze după cum o să vorbesc eu. Da, dar noi n-o să putem face asta decât dacă „cineva" o să se ridice și să spună *tot ce știe* despre Plotoagă și să-i taie lui Fântână apa de la moară. Dacă aș fi ajuns mai repede la concluzia asta, încheie Isosică, aș fi venit și ți-aș fi spus mai din timp, dar aveam eu o problemă neclarificată, cine ți-a spus ție tot ce știi în legătură cu moara, anumite lucruri pe care le știam numai noi. Zilele astea am aflat de la cine și, după părerea mea, bine a făcut ăla care ți-a spus, eu îl apreciez din punct de vedere ca o învățătură de minte. Vasile, asta e situația, oricum ai răsuci-o, mai bine nu poate să iasă! Da, sau nu, ești decis să părăsești niște aliați care se uită la tine ca la o gânganie?

– Nu se uită nimeni la mine ca la o gânganie, zise Vasile crunt la față.

– Adam Fântână cum se uită?

– Adam Fântână nu e aliatul meu.

– Forțamente, zise Isosică. Nu poți să faci nimic singur cu al lui Ripitel. O să vă treziți în ședință de partea lui, vrând-nevrând, în timp ce eu vă propun un rol independent.

– O să vezi tu ce rol o să joc eu, răspunse Vasile amenințător.

– O să văd, nu mi-a fost niciodată și nu mi-e nici acum frică de tine, zise Isosică, dar recunosc că e ora ta! Dacă îmi declari război acum pe față, ai putea să mă nimerești, dar nici tu nu scapi teafăr. Gândește-te!

Și Isosică se ridică și ieși. Când ajunse la școală toată organizația era adunată și toată lumea, inclusiv primul-secretar al raionului și cei doi necunoscuți, îl așteptau doar pe secretarul de organizație sătesc ca să înceapă.

– A trebuit să conving pe unii care nu se îndură ei să-și lase treburile și să vie la ședință, zise Isosică liniștit. Sunt oameni de bază, și trebuie răbdare cu ei, mai adăugă și avu în clipa aceea atâta căldură și sinceritate în glas încât chipurile cam reci ale celor trei oaspeți se făcură ceva mai binevoitoare: da, putea fi adevărat ce zicea el, altfel cum să-ți explici riscul la care se expunea un secretar de organizație sătesc lăsându-se așteptat în felul acesta ca un boier?

VII

Prima parte a ședinței nu se desfășură însă așa cum se povestise în sat mai târziu, că nu se întâmplă nimic; pentru mulți membri de partid evenimente cum ar fi numirea sau scoaterea unuia ca Bilă din biroul organizației nu însemna încă, așa cum nu însemna nici pentru oameni ca Moromete, mare lucru și cu atât mai puțin prezența sau absența cuiva de la ședință, fie ea chiar onorată de necunoscuți venind de la forurile superioare ale partidului. Ori, tocmai un astfel de lucru, uimitor pentru cei ca Isosică, Plotoagă, Mantarosie și Zdroncan și cei care se învârteau în jurul lor, se petrecu de astă dată: Adam Fântână

lipsea. Și orele treceau și el nu apărea. După aceea într-adevăr că în prima parte a ședinței nu se mai întâmplă nimic deosebit, ședința nu curgea încă în nici o direcție vizibilă, nimeni din conducerea organizației nu lua cuvântul, nici președintele comitetului executiv și nici altcineva cât de cât ca să ușureze scoaterea la iveală a problemelor care agitaseră atâtea zile satul. Fuseseră îndemnați pe rând de primul-secretar raional, Ghimpețeanu, de Niculae Moromete, de celălalt necunoscut care se află că era instructor regional, care însă nu prea fusese văzut prin Siliștea, și se ridicaseră din sală și vorbiseră, criticându-l foarte blând pe Bilă și arătându-se așa în general că le cam lipsise la toți vigilența și le dăduse posibilitatea chiaburilor să facă agitație contra predării cotelor... dar ei își vor primi pedeapsa... și uneltele lor ca alde Nae Cismaru... și ca alde Nae Marinescu... și așa mai departe, stând toți cu privirea fixă și așteptând, în timp ce vorbeau și trăgându-și puținele cuvinte care se învârteau în jurul acestor idei, să se întâmple adică nu se știe ce acolo, la masa prezidiului, să audă un cuvânt sau să vadă un semn.

Luase apoi cuvântul primul-secretar al regiunii de partid, cu același scop, să-i îndemne să intre mai adânc în analiza muncii organizației. Ce, zise el batjocoritor, asta era tot ce aveau de spus, că tovarășul Dobrescu n-a fost just că s-a luat cu ăla de piept?

– Și presupunând că tovarășul Dobrescu o să ia cuvântul și să arate cum s-a lăsat el provocat și a greșit, de-aia am venit noi aici, eu, primul-secretar al regiunii de partid, și tovarășul delegat al C.C. tovarășul șef de secție Bâcu și tovarășul Ghimpețeanu, să auzim autocritica tovarășului Dobrescu?! He! făcuse primul-secretar arătând brusc o veselie rece și sarcastică și exclamația aceasta a lui puțin behăită făcuse pe un oarecine din fundul sălii să izbucnească într-un râs repede reprimat din pricina izolării lui, căci sala nu reacționase în nici un fel,

rămânând toți tăcuți și nemișcați ca niște pari. Văd că cineva a râs acolo, continuase primul-secretar parcă înmărmurit de acest fenomen. Cum, tovarășe, de-aia am venit noi aici, să auzim cum râzi dumneata? Ce zici, tovarășe Bâcu? A? Dumneata ce zici, tovarășe secretar de organizație?

– Au amorțit și ei, tovarășe prim-secretar, răspunse Isosică degajat, nu vedeți cum stau câte trei în băncile astea mici, că n-avem și noi o sală mai mare, abia anul ăsta proiectăm...

Primul-secretar parcă nu auzise acest răspuns și continuase arătând că în nici un caz nu putea fi acesta scopul venirii lor, să audă autocritica tovarășului Dobrescu. Se înșeală cei care își închipuie că au atâta vreme de pierdut. Încât, el și cu tovarășul Bâcu așteaptă liniștiți și cu răbdare să se intre serios în conținutul ordinii de zi. Era clar chiar și pentru cel din urmă membru de partid prezent la această ședință că acum trebuia să ia cuvântul secretarul organizației sau președintele sfatului popular, sau măcar Mantaroșie, fără să mai intre în discuție Bilă, ca unul care trebuia să-și facă neapărat autocritica.

Acum știau ce era asta, autocritica, spre deosebire de primii ani, când le fusese mult mai greu... O dată unul din ei, un fel de cizmar, cârpaci, dresese bocancii cuiva și în loc să-i dea înapoi, îi băuse. Până la urmă se înțelesese el cu păgubitul, îi plătise bocancii la loc, dar făcuse, ca membru de partid, o impresie foarte urâtă în sat și din pricina asta avusese apoi loc ședința organizației unde i se ceruse de către un băiat de la raion, așa ca Niculae, să-și facă autocritica. Nu vroia însă în ruptul capului și s-au chinuit cu el o după-amiază întreagă până l-au hotărât să se ridice în picioare și să spună ceva: „Tovarăși, a gângăvit el, recunosc! Îmi fac critica și autocritica".

Cu un aer de o blândețe, de-ai fi zis că ăsta nu putea fi în stare să facă niciodată nimănui un rău, se ridică în sfârșit Bilă și începu să vorbească. Că el n-a vrut să se ia cu domnul Nae Marinescu, că el i s-a adresat cu frumosul...

– Măi omule, nu pune grâul pe jos că e păcat, de ce nu încarci dumneata în căruță să-ți duci cotele la bază și pe urmă să te întorci frumos și să-ți duci și restul de grâu acasă? Ți-o spun cu lacrimi în ochi, spre binele dumitale și în felul acesta ai da și-un exemplu altora, te-am cita la gazeta de perete ca un caz înaintat și spre mândria feciorilor dumitale, care au și ei nevoie să fie remarcați în serviciul militar. În loc de răspuns, continuase Bilă cu blândețea aceea a lui de un patetism neverosimil, care făcu să se umfle de atenție până și privirile celor care își închipuiau că îl cunosc pe dinafară pe Bilă, domnul Nae Marinescu a început să mă înjure pe mine și să înjure și Uniunea Sovietică. Domnule, îi zic, fii serios, nu se leagă nimeni de dumneata, îți dau un sfat, dacă vreai și primești, dacă nu, să fii sănătos... S-a repezit la mine cu feciorii lui, țipând ca niște turbați, aveam goga în mână. Nu te apropia, zic, că îți dau la cap, sunt în legitimă apărare! Poate să declare și plutonierul Moise care a anchetat pe urmă cazul.

Și Bilă se așezase apoi jos cu un aer mâhnit. Urmaseră după aceea câteva minute de tăcere grea. Se adună totdeauna în ședințe astfel de nori invizibili deasupra capului cuiva și fără să se spună vreun cuvânt toți așteptară ca el să se ridice și să vorbească. Adunarea stătea cu ochii înțepeniți pe Isosică. Și atunci i se auzi într-adevăr vocea rostind cu degajarea lui obișnuită:

– Poate are ceva de spus tovarășul președinte!

Președintele se ridicase în picioare ca fulgerat.

– Sigur că am, răspunse el.

Și începuse să vorbească, dar vizibil luat prin surprindere și foarte nehotărât, neștiind până unde să meargă cu relatarea faptelor, s-o ia de la început de tot ca să poată să explice cum au decurs lucrurile, sau să se refere la cazul anume, care dăduse naștere la turburările cunoscute. Își descărcă furia asupra celor care profitaseră de turburări și fugiseră cu căruțele de grâu acasă

fără să predea cota. O încurcă înghesuit sub aceste extreme, cu țâșniri de furie disproporționate și fără adresă precisă, uimind foarte tare adunarea care nu se aștepta, cum povestiră unii mai târziu, să-l vadă tocmai pe el, un om pe care îl știau destul de bățos și pe picioarele lui, să se încurce așa de rău în fața celor doi străini, parcă ar fi fost prins că el i-ar fi îndemnat pe ăia cu căruțele să fugă. „Lasă-i dracului pe ăia cu căruțele, îmi venea parcă să strig la el (povestea mai pe urmă unul), ce te tot legi de ei, spune cine e vinovat și n-o mai ocoli atâta."

Astfel de surprize cu privire la zăpăceala de neînțeles a unora care multă vreme sunt crezuți oameni tari erau însă la începutul lor și de aceea Bilă făcu o impresie mai bună decât președintele, care, la urma-urmei, se purtase bine în aceste împrejurări cu campania și nu înțelegeau frica lui de acum sau dracu să-l ia ce-l apucase. Să fi spus: da, tovarășe, suntem vinovați, nu trebuia să-l lăsăm pe tovarășul Dobrescu să aibă el de-a face cu oamenii, propun să fie scos tovarășul Dobrescu din biroul organizației și să-și vadă de treaba lui ca orice om. Iar în ceea ce ne privește pe noi, ne luăm angajamentul ca pe viitor să fim mai vigilenți și să facem mai puține greșeli ca până acum... Dar el, în loc să vorbească așa, îi da înainte că ăia cu căruțele au făcut și au dres...

În pauză, cât ieși pe coridor, Plotoagă dădu peste Arghirescu, care deși era membru de partid lipsise și el ca și Fântână, dar absența lui nu fusese băgată de seamă.

– Tovarășe președinte, zise el tare, ceva urgent în legătură cu impozitele, am stat la telefon și d-aia n-am putut să vin la ședință.

Zdroncan le făcu semn să iasă afară și se ciuciuliră apoi câteșitrei în întunericul ploios sub streașina școlii și Arghirescu începu să spună foarte alarmat tot ceea ce putuse să afle fiul său urmărindu-l pe Isosică. Băiatul, zise el, s-a pitit în spatele casei lui Dănălache și l-a auzit cum le spunea lui Geacă și Milică

Roșu să se ridice în ședință contra președintelui, că se înțelegea de la sine că și Dănălache avea să facă la fel, plus Enache al Cârstichii și Mantaroșie. Pe urmă nu se știe ce-o mai fi vorbit acasă la Vasile din Cotocești, că s-a dus acolo și a stat al dracului aproape un ceas, cu toate că aici toată lumea îl aștepta, mai adăugă referentul încasator de astă dată cu admirație.

– Ce-a vorbit cu Vasile? întrebă președintele răgușit de furie și de bănuieli nedeslușite.

– Asta n-a mai putut să afle, zise Arghirescu, fiindcă a crezut că o să se dea câinele lui Vasile la Isosică și în timpul ăsta să poată trece el în spatele casei, dar al dracu' câinele a dat din coadă, Isosică are daru ăsta că și câinii se pun cu labele în sus când îl văd și l-a mirosit în schimb pe băiat și a sărit să-l mănânce cu dinții. Vasile a venit la ședință? încheie Arghirescu.

– De ce? zise Zdroncan.

– Fiindcă băiatul spune că el nu l-a văzut plecând de-acasă.

– A venit nițel mai târziu, zise Plotoagă. Cu Ion al lui Ripitel.

– Cu Ion al lui Ripitel? se miră Arghirescu.

– De ce?

– Ăsta cine mai e!?

– Au intrat amândoi în partid pe linie de U.T.M., astă-iarnă, zise Plotoagă. Ai uitat?

– Aha! exclamă Arghirescu.

– Ați dat de dracu, 'vă oasele în... zise Zdroncan rânjind cu dinții lui deja rânjiți, hai înăuntru să nu se bage de seamă... Trebuie să iai cuvântul, Arghirescule, altfel ești mort! O să iau și eu să vă apăr, dar n-ajunge, trebuie vorbit repede și cu ăilalți, cu alde Stancu Tumbea de la *Mat*, cu Armeanca de la cooperativă și atras Mantaroșie, care n-a luat nici el cuvântul. Și în situația de față ar fi fost cazul să fi vorbit și cu Fântână, să ne fi împăcat cu el, dar văd că n-a venit, unde mama dracului o fi pierit și ăsta taman acum!...

Se întoarseră pe rând înăuntru și se amesticară în înghesuiala de pe coridor. Cu toate că cele trei ferestre mari ale sălii rămaseseră tot timpul deschise, fumul ieșea greu, peste tot mirosea ascuțit a hârtie arsă din care își făceau țigările, a ploaie și a nădușeală răcorită. Se vorbea puțin și aproape nici un cuvânt despre cele ce se petrecuseră sau credeau că aveau să se petreacă în ședință și deși se auzea un astfel de murmur, tăcerea cea mai nefirească domnea peste adunarea aceasta de aproape o sută de oameni voinici, cu grumazuri puternice, pe care erau în stare să ducă fără șovăire saci de câte șaptezeci și cinci de kilograme, dar care grumazuri rămâneau mult mai încordate și mai îmbrobonate de sudoare când proprietarii lor erau puși în situația să-și spună o părere aici în ședință.... „Ce faci, Ilie?" „Ce să fac, fusei și eu pe la moară să macin..." „Și măcinași?" „De unde, îl lăsai cu alde Gheorghe, cumnatu-meu, nu știu ce-o fi făcut..." „Ce faci, bă, Buricule?" „Ce să fac, mă!" „Vorbești și tu aici?" „O să vedem dacă o fi situația de așa natură, o să ridic mâna! Ce, mă doare mâna?" Ăsta, Buricu, pare și viteaz după toate! „Bă, al lui Pacică! Ce faci, mă, f... iapă! Zici și tu ceva acilea?" Ăsta după glas părea cel mai viteaz dintre toți. „Dar tu de ce mă întrebi?"

În loc de răspuns, acela întindea înainte, între degete, și cu gura după mână, un țigăroi cât un cocean și îl aprindea îndelung de la al celuilalt, pentru ca după aceea să intre în vorbă cu unul de-alături ca și când nu el ar fi pus întrebarea. Armeanca de la cooperativă, Stancu Tumbea de la *Mat*, Mantarosie și alții de la care încercară Zdroncan și Plotoagă să smulgă o promisiune se comportară în același fel, păstrându-și adică dreptul să vadă care va fi situația. Ori situația nu trebuie așteptat s-o vezi care va fi, ci trebuie s-o faci, dacă vrei să fii stăpân pe ea, și când cineva îți răspunde în felul acesta înseamnă că se ferește să se angajeze, sau chiar și mai rău, că s-a angajat fără să știi tu față de alții.

Președintele arăta crunt și amenințător și avea acea înfățișare a celor care vor să sugereze că lupta abia începea și că nu s-a spus încă nimic decisiv. Își făcu loc prin înghesuiala de trupuri și intră în fund în cancelarie, o manevră nedibace, care se dovedi repede jalnică, fu dat afară de acolo de o voce care îl făcu să iasă imediat și să închidă ușa la loc. Ori, Isosică era înăuntru, și iată deci ce însemna să fii secretar de organizație... Mantarosie stătea deoparte cu Bilă și fumau amândoi în tăcere, Bilă arătând nespus de blând și de liniștit, așa cum e orice om complet nevinovat, dar peste care a căzut o belea și n-are ce să facă, se gândește și el ce dovezi ar mai putea aduce ca să fie toată lumea convinsă... Nimeni nu se uita la Vasile al Moașei din Cotocești și la al lui Ripitel cu care stătea într-un colț și, tot așa, fumau și nu ziceau nimic. Plotoagă se apropie de ei și îl întrebă pe Vasile, dar uitându-se la al lui Ripitel:

– Ce faci, Vasile?

– Ce să fac, tovarășe președinte, răspunse Vasile cu claritate și nu mai adăugă nimic.

– Iai cuvântul?

– În mod sigur, zise Vasile cu același glas.

– În mod sigur?! se miră președintele.

– Da, foarte sigur.

– Îmi pare bine, zise președintele. De când ai intrat în partid nu te-am auzit niciodată vorbind.

– O să mă auzi acuma.

– O să fiu curios... Vai de capul lui Bilă, că o să vă repeziți acuma toți în el!

– De ce? se miră Vasile. Până acuma văd că nu s-a repezit nimeni. Nu văd de ce s-ar repezi de aici înainte. Eu personal nu văd...

– Măcar Bilă a făcut treabă, continuă președintele. Așa pățesc toți care fac treabă, iar alții stau și nu se bagă și pe urmă la ședințe te întreabă ei de la prezidiu dacă n-ai ceva de spus. Mama lui de om care ai crezut că e om!

– Ce să-i faci, zise Vasile, și eu așa am crezut că dacă o să fiu recomandat de U.T.M. să intru în partid, o să fiu primit cu brațele deschise. Când colo, s-au ridicat brațe contra!

– Și la mine la fel, zise celălalt utemist, Ion al lui Ripitel.

– Eu n-am știut nimic, zise Plotoagă. Isosică m-a indus în eroare.

Cei doi tăcură cu înfățișări impenetrabile. Nu aveau aerul că au auzit această explicație a celuilalt. În acest timp în locuri diferite, Zdroncan și Arghirescu stăteau de vorbă cu alții, și într-o vreme trecură pe rând pe lângă Mantarosie și Bilă, care nu se mișcaseră din locul unde nimeriseră la luarea pauzei. Aprinseră țigări unul de la altul, se atinseră pe umeri prietenește, Zdroncan rânjind cu dinții lui zâmbați ca și când totul îi mergea mai bine ca oricând și n-avea nici o grijă pe cap. Cei mai mulți nu făceau însă nimic, arătau doar priviri lucitoare căutându-se unul pe altul din ochi, neputând ascunde că faptul acesta că erau legati unul de altul prin apartenența la același partid îi bucura ca atare, că se puteau adică aduna împreună cel puțin o dată la patru săptămâni și că toate treburile comunei se discutau și se hotărau în orice caz cu știrea lor. (Unii rămăseseră numai la atât, deși erau ani de când veneau la ședințe; pentru ei oricine era în conducerea organizației era bun, fiindcă nu venea el acolo fără să știe partidul și când nu mai era bun și trebuia schimbat, tot partidul se îngrijea de asta, ca unul care știa el mai bine cum stau lucrurile!...)

– Și în sfârșit ușa cancelariei se deschise și Isosică ieși singur și anunță reluarea ședinței, toată lumea să se adune iar în bănci. Se apropie de Mantarosie și întrebă repede:

– Ce e cu Fântână?

– Nimic, zise Mantarosie.

– N-a venit?

– Nu.

– Perfect! zise Isosică. Hai!

Și intrară printre cei dintâi în clasă și se apropiară de prezidiu, dar fără să se așeze. Un minut mai târziu apărură și cei trei, primul-secretar al regionalei, delegatul C.C. și Ghimpețeanu. Până să se așeze aceștia la locurile lor, Isosică se duse să închidă ușa, dar o închise și pe cea dinafară dinspre curte.

– Bă, zise el, adresându-se unui om care ședea în pragul ușii de la intrare și se uita pierdut cum plouă, al lui Leoaică, ți-am mai spus să nu stai pe coridor când avem ședințe de partid. Vreai să te dăm afară și să punem un membru de partid în locul tău?

Speriat, omul închise ușa, dar Isosică ieși după el pe pragul scării de ciment și continuă:

– Unde e cheia?

– E la mine.

– Încuie ușa și nu mai dai drumul la nimeni să intre, oricine ar fi! Spui că ședința a început de la orele cinci și s-a terminat, acuma tovarășul de la Comitetul Central trage concluziile. El a dat ordin să nu mai intre nimeni în sală și să fie liniște! Scurt și fără discuție!

VIII

Ședința apoi reîncepu și dimpotrivă, luând cuvântul Isosică, spre deosebire de Plotoagă, încremeni organizația de uimire prin hotărârea și siguranța cu care vorbi și ceru sancțiuni, deși până atunci el lăsase multora impresia unui om în orice caz foarte prudent și care se cam ferea să fie drastic... I se dădu cuvântul îndată după începerea ședinței și vorbi puțin, intrând însă imediat în miezul problemelor. Că el nu era de părerea celor care au luat cuvântul aici și l-au atins pe tovarășul Dobrescu așa, cu un fel de floricele care s-ar chema critică. Adică cum, după cele ce-a făcut tovarășul Dobrescu, după greșelile săvârșite, asta era tot ce merita el din partea organizației? Nu, zise el, astea erau fapte de statut menite să compromită

acțiunile partidului în sânul țărănimii și ei nu puteau trece pe lângă ele ca câinele prin apă! Să ridici ciomagul și să lovești un cetățean în cap și încă în numele „comitetului executiv", cum strigase tovarășul Dobrescu acolo pe arie, era o faptă incompatibilă cu calitatea de membru de partid. De altfel tovarășul Dobrescu a mai ridicat el o dată goga la cineva, în timpul când partidul lupta împotriva secetei după război, când venise aici în sat, trimis de plasă, tovarășul Niculae Moromete. El a urlat atunci să sară chiaburimea, în mijlocul cui se afla, și l-au lovit să-l omoare pe tovarășul Niculae; poate să spună aici care l-au văzut, Dănălache, Geacă și alți tovarăși care mai știu. Asta n-ar fi fost nimic dacă tovarășul Dobrescu ar fi declarat la intrarea lui în partid fapta săvârșită, partidul poate că l-ar fi iertat sperând în căirea lui. Dar el a mințit și ne-a înșelat pe toți. Iată de ce, după o matură gândire, propun să fie sancționat tovarășul Dobrescu, fără a se mai trece, conform statutului, prin toate treptele prevăzute, vot de blam și vot de blam cu avertisment. Direct excluderea, tovarăși, și prin aceasta organizația se va curăța și se va întări și mai mult.

Cei mai mulți crezură, așa cum povestiră mai târziu, că tot ce spusese și avea să mai spună Isosică în cuvântul lui se hotărâse în pauză acolo în cancelarie și că i se dăduse sarcina asta. De aceea ei strigară imediat că așa era, trebuie dat jos Bilă, și să fie scos pe loc din partid.

– Am fost și eu de față când Bilă era să-l omoare pe tovarășul Niculae, zise Geacă ridicându-se în picioare.

– Bine, zise primul-secretar al regiunii, o să iai dumneata cuvântul și o să spui ce știi.

Și ceru liniște. Isosică își continuă apoi cuvântul spunând că cu regret trebuie să arate aici că nici tovarășul președinte al comitetului executiv nu și-a făcut datoria cum se cuvine, deși a fost permanent îndrumat de tovarășul Niculae Moromete din partea raionului de partid și de tovarășii de la sfatul popular raional. Tovarășul președinte a mers tot timpul în coada

maselor, lăsându-se influențat de acele elemente *neinteresate* în predarea cotelor și datoriilor către baza de recepție. Una erau sfaturile și îndrumările care i se dădeau și alta era atitudinea tovarășului președinte când lua contact cu acei cetățeni recalcitranți aflați sub influența chiaburilor. Tovarășul președinte nu știe ce e autocritica. În cuvântul lui nici n-a fost pomeneală. Toate acestea trebuie să aibă o cauză, altfel nu se explică atitudinea împăciuitoare a tovarășului președinte față de greșelile săvârșite. Trebuie să se intre mai adânc în aspectele astea ale muncii comitetului executiv, el a arătat o parte din ele, dar mai sunt și altele mai grave, deocamdată el se oprește aici cu o privire autocritică din pricină că nici biroul organizației n-a îndeplinit până la cap îndrumările tovarășului Niculae, și ale tovarășului Ghimpețeanu personal, ori de câte ori a fost cazul.

– Ce n-ai îndeplinit, tovarășe secretar? zise Niculae tăios.

– Păi din prima zi, răspunse Isosică liniștit, când ați venit dumneavoastră, ne-ați atras atenția asupra grâului cu neghină și a plivitului care ar trebui făcut și nu s-a făcut. Tovarășul președinte s-a arătat foarte disprețuitor auzind ce-ați spus și datoria mea era să-i arăt că era o greșeală gravă că n-au fost convinși oamenii să iasă și să smulgă neghina.

Niculae se încruntă, dar nu mai zise nimic. Arăta rece și potrivnic la tot ceea ce spunea vorbitorul, dar primul-secretar regional și trimisul C.C. arătau mulțumiți, era vizibil că desfășurarea ședinței începea să le placă. O mână se ridică aproape în aceeași clipă când secretarul organizației încheie și o voce se auzi imediat după a lui:

– Cer cuvântul.

Era Vasile al Moașei din Cotocești.

– Și eu, se auzi o voce lângă el și posesorul ei se ridică chiar în picioare.

Era celălalt fost utemist, Ion al lui Ripitel. După el se auziră și alte glasuri și alte mâini țâșniră în semiîntunericul de prin fundul sălii și cerură să li se dea cuvântul. Se mai înscrie cineva?

se puse întrebarea de la prezidiu. Se mai înscriseră doi: Bilă din nou și Mantarosie cel din urmă. Avea să plătească scump mai târziu Mantarosie această prudență, vorbind ultimul, când îi era foarte lesne să vadă în ce direcție se îndreptau evenimentele; fu scos fără menajamente de la moară și numit în loc de referent de sfat, cum i se promisese, șef de tarla și, ca să nu fie scos și de acolo, trebui să tacă și să se arate mulțumit. Fântână continua să lipsească de la această ședință.

– Ai cuvântul, tovarășe, i se spuse lui Vasile după ce înscrierile se terminară.

Și, ca și mai înainte când vorbise Isosică, se lăsă o liniște atât de mare că nu se mai auzea în sala de clasă decât murmurul de afară al ploii; în lumina petromaxului, trupul subțire al lui Vasile părea înalt din pricina umbrelor încăperii și i se vedeau palmele mari ieșindu-i din mânecile albe ale cămășii; nu știa ce să facă cu ele și, foarte liniștit, le puse pe colțul băncii ca pe niște unelte și se răzimă pe ele.

Vasile începu apoi imediat să vorbească și până își găsi suflul, tușind de câteva ori, zise că el era de acord cu ce-a spus aici tovarășul Isosică în ceea ce îl privea pe Bilă, că adică Bilă nu merita să mai rămână în partid după cele întâmplate și mai ales dacă e adevărat că n-a declarat la adeziunea lui că a fost un element decăzut în perioada secetei... El e pentru propunerea de excludere fără să se mai treacă prin treptele statutare, ca unul ce fiind demascat pentru trecutul lui, să i se dea lui domnu Bilă direct sancțiunea maximă.

– Mă chiamă Dobrescu, stimate tovarășe Vasile, zise Bilă ridicându-se cu blândețe de la colțul prezidiului și vorbind cu o uimitoare liniște și înțelepciune în glasul parcă plin de milă față de toți, atât de mare părea să-i fie înțelegerea. Nu înseamnă, continuă el, că dacă chiaburii și-au pus de gând, prin intermediul altora, să mă umple pe mine de noroi, eu o să mă las să fiu umplut cu noroi. Știu eu anumite lucruri, sunt informat,

tovarășe Vasile, nu te pripi dumneata să mi te adresezi cu porecla, că nu s-a ajuns până acolo.

– Când o să ai iar cuvântul o să răspunzi și să spui ce știi, zise Vasile la fel de liniștit, deocamdată eu mă iau după fapte și faptele sunt astea, tovarășe Dobrescu.

– Mulțumesc, zise Bilă trist și se reașeză.

– Am spus, continuă Vasile stând mereu proptit în palmele lui late, că în chestiunea la care s-a dedat tovarășul Isosică privitor la tovarășul Dobrescu, sunt de acord și n-am ce adăuga, dar în chestiunea a doua cu tovarășul președinte al comitetului executiv, sunt în total dezacord. El a vorbit aici de floricele și de câinele prin apă, dar tot așa a făcut și el cu tovarășul Plotoagă.

De ce? continuase Vasile explicând pricinele pentru care Isosică se arătase atât de blând cu președintele. Fiindcă în realitate Plotoagă nu mai merita să rămână în fruntea satului atâta timp cât câțiva tovarăși știu absolut de bine cine e tovarășul Plotoagă și el, Vasile, o să spună aici în fața organizației cu *de-amănuntul* faptele lui din trecut și cum s-a ascuns și el în organizație ca un om direct al celui mai mare exploatator din câți s-au văzut, Năstase Rădulescu și fiii lui, cei mai chiaburi din câți există, ciomăgarii și hoții din comuna Siliștea-Gumești.

– Astă-iarnă, în ziua când era vorba să începem acțiunea pentru formarea unui comitet de inițiativă pentru atragerea în *geacé*, a venit la mine în casă domnul Dan, vărul meu. O să-i spun eu acum pe ei cine sunt, că nimeni nu știe și crede că mai vorbește lumea, muierile, și n-o fi chiar așa, că l-o omorât pe tata cu bătaia și pe mama au lăsat-o să zacă fără nici un ajutor, deși era sora lui. Să zicem că nu e adevărat, dar ce-o să vă spun eu acuma e trăit de mine, nu e nevoie să întrebăm babele să aflăm ce-a fost. Domnul Dan a vrut să mă omoare cu cuțitul, el și cu frati-său Ștefan, că de ce să dau eu pământul la colhoz care nu e al meu, am martor pe tovarășa secretară a raionului U.T.M., era la mine acasă. Pământul ăsta de care zicea

domnul Dan era al meu, de la mama, și pentru locul de casă le-am muncit ani de zile ca să nu mă considere nici până în ziua de azi plătit. Dar eu sunt om mare, mai știu eu să și rabd, am făcut armata și am învățat să trag cu mitraliera și cu tunul de 110, nu mi-e frică mie de unul sau de altul, dar un copil ce știe? Când era fata mea de trei ani, se ducea vara la ușa lor și nu le făcea nimic, sta și ea pe prag și se uita la ei cum mănâncă, fiindcă un copil când e mic e ca o pisică, n-are ce mânca acasă sau nu se satură, se duce și el unde vede cu ochii. Și într-o zi se întoarce prin grădină cu lacrimile șiroaie și o întreb eu: ce e, tată, de ce plângi, că nu vrea să spună, și când mă uit eu mai bine îi văd urechea plină de sânge, așa cum ți-ai vârî unghia unde e cercelul fetelor și m-am dus cu ea de mână la ei. „Ce v-a făcut vouă, zic, copilul ăsta de v-ați bătut joc de el?" „Să nu-l trimeți, zice domnul Dan, să întindă mâna pe la porțile oamenilor, că nu sunteți neam de milogi, s-o învățați să cerșească". „N-am trimis-o noi", zic. „Nu, c-om fi trimis-o noi, zice, că nu putea ea să vie singurică dacă n-o învăța cineva." Și să zică că avea atunci ceva cu noi, că aș fi fost înscris în U.T.M., dar nu eram, fiindcă abia în armată m-am înscris! Știa că n-am cu ce ara, că n-aveam vitele mele cum n-am nici acuma, și că sunt la cheremul lor. Lumea a sărăcit după război și nu-ți dă nimeni să ari și să semeni, că abia poate pentru el. Și atunci m-am hotărât eu că *geacé*-ul ar fi salvarea noastră și a altora care tot așa ca noi găsesc că cooperativizarea agriculturii, bun înțeles prin liberul consimțământ, ne scapă de exploatarea chiaburească și ne dă nouă posibilitatea să trăim liberi. Și aici a venit tovarășul președinte Plotoagă și a sabotat în mod conștient, știind că noi vrem, atâția câți eram, treizeci sau patruzeci. De ce a sabotat el? Am să spun mai pe urmă. Să ne întoarcem la dimineața când noi am vrut s-o luăm de la cap cu comitetul de inițiativă și m-am pomenit în casă cu domnul Dan și Ștefan. „Bună dimineața, vere, zice, am auzit că iar vreai

să dai pământul la colhoz." Intraseră în casă cu zăpada pe ei parcă intraseră în grajd și nevastă-mea s-a făcut roșie: cum să intre ei așa în casă ca la niște țigani? Și le-a spus că a mai văzut și ea oameni, dar așa fără nici un simț în ei, n-a mai văzut. „S-a boierit cocoana, a zis atunci Dan, e lene să dea cu mătura." Și atunci i-a spus și nevastă-mea: „D-aia au fugit de la tine din casă trei fete, că le-a fost scârbă să dea cu mătura în urma ta. Iar altele nici nu se uită la tine." Asta n-a răbdat-o el, că era adevărat și toată lumea știa că o ceruse cu un an înainte pe Didina lui Palici și Didina pe urmă a plecat din sat, a intrat într-o fabrică și se auzea că dădea la facultate fără frecvență. Nu vrusese să intre în neamul lor. „Da, zice el, am auzit și eu că domnișoara Palici a intrat la facultatea de prostologie. Regret foarte mult că nu m-a luat, intram amândoi la facultate, luam diplome de prostologi. Oho! zice, ce-am să încalic eu o dată pe bălana și ce pinteni o să-i dau când o să-i văd pe comuniști dărâmați. Vin ei americanii încoa', și dacă n-o să-i adun eu pe toți prostologii lângă Cotigeoaia și o să pun mitraliera în ei, or să muște țărâna cu sânge." „Vezi să n-o muști tu până atunci", zice nevastă-mea, și atunci o dată a sărit de pe pat, a înjurat-o pe nevastă-mea și a plesnit-o cu dosul palmei peste ochi. M-am uitat și eu la ea și când am văzut-o galbenă la față i-am spus lui Dan: „Mă, zic, de ce dai tu în nevastă-mea? Ce ți-a făcut ea ție de dai în ea?" Și am sărit la el, dar aveam mâinile goale și el avea cuțitul în buzunar, l-a scos și sta cu el în mână să mă taie. A sărit Ștefan tot la mine și mă ținea de mâini. Ăsta e domnul Dan, la fel ca și tat-său, și când am venit la sfat și i-am spus tovarășului Plotoagă, a dat din umeri, că n-are ce să-mi facă. Și mă întorc acum și spun de ce a dat el din umeri și toată activitatea lui cum apare în legătură cu *geacé* și acum cu strângerea recoltei.

Și vorbitorul se întoarse iar cu ani în urmă și povesti întâlnirea de după război care avusese loc acasă la Aristide și

cum discutaseră ei acolo ce oameni de încredere să „vâpsească" pentru a nu scăpa satul din mâinile lor de exploatatori în anii care aveau să urmeze. Vorbitorul fusese de față când Năstase a spus să fie chemat Plotoagă la el să-i dea ordin să se facă comunist, să se înscrie în partid și să ajungă primar.

– Eu vreau să-i pun tovarășului Plotoagă întrebarea, continuase Vasile, dacă tovarășul Plotoagă a declarat când a intrat în partid, că a fost omul de încredere al chiaburilor, dacă din momentul ce se înscrie în partid a rupt-o cu ei. Dacă el a declarat asta, atunci tot ce învinuiri i-am adus pe direcția asta, nu mai sunt valabile și am încetat să i le mai aduc. Dar el nu poate să zică pentru că n-a declarat nimic, tovarăși, ca și Bilă, a mințit partidul, sperând că nimeni nu știe cine e și ce joc face el, îndeplinind funcția de președinte al comitetului executiv.

Și cu aceasta, Vasile se așeză. Tot ceea ce spusese el produse asupra organizației și asupra prezidiului un efect covârșitor, nu atât prin faptul că dezvăluirile sale zdrobeau pe cineva, cât mai ales prin afirmarea forței lui, cât de bine vorbise și cât de stăpân se arătase că era pe sine și pe evenimentele prin care viața lui trecuse, neștiut de nimeni până atunci.

Urmară ceilalți la cuvânt și începu după aceea o bătălie pierdută, care dură însă ceasuri întregi, până pe la miezul nopții. Zadarnic au încercat unii din ei să-l apere pe Plotoagă, se povestea mai târziu, Vasile îi aștepta de la locul lui pe fiecare să ia cuvântul și după ce terminau, se ridica în picioare și cerea prezidiului să-i pună ăluia o întrebare. Ei, și cu sistemul ăsta îi zăpăcea pe toți, fiindcă nu se știe de unde dracu le aflase el pe toate și le ținea minte. Pe Arghirescu spre exemplu l-a întrebat când a primit el noul plan de încasări și ce măsuri s-au prevăzut în sarcina sfatului popular în vederea îndeplinirii lui și dacă s-au executat măsurile respective. Nu se executaseră. De ce? Când s-a primit planul? La întâi ianuarie. Și acum în câte suntem? În 25 august. Aproape opt luni. S-au luat declarații

de la fiecare, că se obligă să plătească impozitele care le revin? Nu s-au luat. Cât avea de dat domnul Năstase? O sută optzeci de mii. A dat vreun leu? N-a dat. (Și aici toată adunarea fluierase și se făcuse zarvă mare, din momentul acela fusese gata cu Plotoagă, nimeni nu mai credea că o să mai vie a doua zi la sfat.) Iar Vasile strigase că nici ceilalți chiaburi ai comunei și nici Arghirescu n-o să-i încaseze, câtă vreme tovarășul Plotoagă era acolo ca președinte al comitetului executiv și îl ferea pe domnul Năstase și pe fi-său Dan și pe toți bogătașii satului cu spatele lui lat... Arghirescu, ca să scape, o lăsase moartă cu apărarea președintelui, dădea vina pe el că ține hârtiile încuiate în birou...

Și astfel luă sfârșit această ședință care îl aducea pe acest Vasile la ordinea zilei și nimeni, în afară de Isosică, nu-și dădu seama atunci că odată cu ieșirea acestuia din umbră începea pentru sat o nouă perioadă de zvârcolire care avea să dureze mai bine de zece ani, la sfârșitul cărora pământul tuturor, cu vitele mari și uneltele agricole, aveau să fie cooperativizate. El însă, Vasile, avea să continue, cu unele întreruperi, să rămână în fruntea satului și după această perioadă...

Pe la orele trei dimineața Isosică se întorcea acasă cu Ciulca. Luase și ea parte la această ședință. În general lipsea, îi ajungea că se ducea el. Multă vreme merseră unul lângă altul fără să-și spună nimic.

– Ai văzut, zise ea într-un târziu, că ăsta a fost firul pe care l-am prins eu? Cum a mers acasă cu Vasile?

– N-a mers prea ușor, zise Isosică, din pricina Florichii, muierea aia a lui mică. E deșteaptă, dar nu știe să uite, n-o să facă bine Vasile dacă o să se ia prea mult după ea.

– D-aia el nici nu-i spune tot, zise Ciulca.

– De ce crezi?

– O știu eu pe Florica lui Ciupăgeanu, dacă Vasile i-ar fi spus până unde a ajuns el pe linie de U.T.M., nici n-ai mai fi

putut tu să le calci pragul și să stai de vorbă cu el. Te-ar fi dat afară. El nu cred că s-a mirat că l-ai propus tu președinte, dar Florichii cred că i-a bătut inima ca un ciocan când te-a auzit... Fiindcă nu știa ce știa Vasile! Fiindcă dacă ar fi știut l-ar fi sfătuit să tragă și în tine tare și să te dărâme. Și cine știe ce-ar fi ieșit, că muierile nu știu ce este puterea, pe care n-o poți avea singur și trebuie s-o împarți cu alții dacă vrei să nu cazi repede...

– Crezi că nu i-a spus el ce mi-ai spus tu mie, că a ajuns până la președintele regiunii în audiență? Crezi că nu i-a spus el așa o ispravă formidabilă că președintele sfatului popular regional e rudă cu fata aia care l-a sprijinit pe Vasile să intre în partid, de la raionul U.T.M.?! Mira-m-aș!... Dar ia spune, cum ai prins tu firul, că am uitat să te întreb: care a fost primul fapt care te-a ghidat?

– A, făcu Ciulca! Nu ți-am spus? Într-o zi am aflat că Vasile nu e acasă, adică nu e în sat, fusese văzut la gară așteptând cursa de Turnu. Unde se putea duce? La raion sau la regiune, și cum știam că e prieten cu secretara U.T.M., poate mai precis la U.T.M.... Și atunci mi-a venit în minte să aflu ce e cu fata asta, cine e, de unde vine, ce rude are, cine sunt rudele, și atunci am aflat că președintele sfatului popular al regiunii e unchiul ei!... Am plecat la Turnu și acolo am aflat de la Bâznae că Vasile fusese văzut prin Turnu cu fata asta. Era clar pentru mine... utemista, nereușind prin al lu' Moromete să-și impună omul ei, în întâlnirea de pe câmp în prima zi a secerișului, s-a dus cu Vasile în audiență la unchi-său...

– Și fetei ăsteia de la U.T.M. ce mama dracului i-a cășunat pe Vasile?

– Nu știu! E omul ei! I-o fi plăcând de el!

– Bine, și Zdroncan de ce ne-a trădat? De ce i-a spus el lui Vasile despre „Operațiunea Cotigeoaia"? Ce interes avea?

– Păi Zdroncan știa înaintea mea de legătura asta a lui Vasile cu fata și prin fată cu președintele regional, și s-a gândit

și el că, de... Dar audiența a avut loc după ce i-a spus el lui Vasile ce vreți voi să-i faceți lui Fântână. Numai simpla legătură l-a făcut pe Zdroncan să-i divulge lui Vasile secretul...

– Norocul lui Vasile, gemu Isosică intrând în curte, a fost Bilă și prostia lui Nae Marinescu! Că altfel, cu toată legătura lui, mai avea el de așteptat...

Și cei doi soți continuară să discute în același fel până se culcară, atât de obosiți totuși amândoi că uitară adevăratele cauze care îl aduseseră pe Vasile la suprafață, de care se temuseră și ei, intensificarea luptei de desființare a celor bogați din sat, părându-li-se acum că Nae Marinescu, și că Bilă, și că Zdroncan...

IX

Vasile fu numit președinte al comitetului executiv chiar a doua zi, fiindcă în anumite situații schimbările acestea se operează fără formalități de prisos și cu o rapiditate uluitoare. Bilă fu exclus din partid și Plotoagă sancționat cu vot de blam. La a doua abatere urma avertismentul și apoi excluderea, dar nemaifiind președinte această amenințare n-avea nici un sens și pe urmă poți fi exclus și direct dacă ajungi în situația lui Bilă, treptele statutare nu sunt un obstacol de netrecut. Noroc că Plotoagă avea pământul lui și putea acum să-și vadă de plugărie, mai ales că nu avea chiar puțin, nu era adică „sărac", cum se trecuse el în dosarul de membru de partid în autobiografia pe care și-o scrisese.

Vasile luă foarte minuțios de la el în primire toate scriptele și după ce îi petrecu pe activiștii care veniseră de dimineață să-l pună în funcție (venise chiar președintele sfatului popular raional), se întoarse în biroul său, încuie sertarul și dulapul cu cheile și ieși și intră peste Zdroncan.

– Să trăiești, tovarășe președinte, zise Zdroncan respectuos, continuând însă să-și vadă de scris. Ai nevoie de mine?

Vasile se aplecă și se răzimă de bara de lemn ca orice țăran și stătu astfel pe gânduri câteva clipe lungi.

– Mă Zdroncane, ia vin' puțin încoace! zise el în cele din urmă.

Și ieșiră amândoi, și Vasile o luă spre biroul pe care era scris „președinte", deschise ușa și rămase în picioare mergând agale încoace și încolo în bocancii și pantalonii lui ușori din piele de drac.

– Ce crezi tu că trebuie să fac eu acuma, Zdroncane? zise Vasile. Primul lucru pe care ar trebui să-l fac?

– Nu știu, zise Zdroncan, eu ce-am știut ți-am spus și când o să mai știu ceva, o să-ți mai spun. I-am spus și lui cumnatu-meu Plotoagă că mai bine ar fi făcut dacă se împăca cu dumneata și i-am spus și de ce, dar dacă omul a fost sincer și mi-a spus și el?

– Ei, ce ți-a spus? zise Vasile.

– Măi Zdroncane, zice, dacă aș putea, m-aș împăca, dar numai când mă gândesc văd roșu.

– Și de ce, mă, Zdroncane, că doar nu i-am făcut nimic! zise Vasile fără să se mire prea tare.

Parcă era singurul lucru care încetase să-l mai mire încă de mult? El care fusese un băiat sărac și trăise greu, să nu poată tocmai el să intre în partid și să trebuiască să lupte ca să fie primit?

– Asta chiar că nu știu, zise Zdroncan, mai bine întreabă-l pe Isosică, fiindcă văz că te-ai înțeles bine cu el. Felicitările mele.

Era un repros că divulgându-i ceea ce știuse, Vasile nu-și îndreptase totuși lupta contra lui Isosică și să-l fi cruțat deci pe Plotoagă?

– Va să zică nu-ți trece prin cap care ar fi primul lucru pe care ar trebui să-l fac în calitatea mea de președinte? zise Vasile ocolind reprosul.

– Nu, nu-mi trece, zise Zdroncan.

– Bine, ai să vezi.

Isosică plecase la raion de dimineață, și spusese că se întoarce peste câteva zile, avea multe de făcut acolo. După-prânz pe la ora cinci, fură văzuți Năstase Rădulescu și Dan intrând în clădirea sfatului și apoi în biroul președintelui. Vasile dăduse ordin să vie și aceștia veniseră. Câteva minute mai târziu sosi pe-acolo ca din întâmplare și plutonierul Moise. Dar el intră, cum avea obiceiul când venea la sfat, în biroul lui Zdroncan și începu să răsfoiască pe gratis ziarele și revistele altora. Paznicul de afară care văzuse și auzise prin fereastra deschisă povesti apoi în sat cum se desfășuraseră lucrurile acolo în biroul președintelui. Vasile se ridicase în picioare la intrarea celor doi și le dăduse apoi scaune și le zisese să ia loc, că avea ceva să le spună.

– Și nu putuși să aștepți pe-a doua zi? zise bătrânul Năstase negru de o umilință disperată pe care nu putea să și-o înfrângă, deși făcea eforturi vizibile să se uite în altă parte și să nu-l vadă pe Vasile instalat în partea cealaltă a biroului. Crezi că nu știm noi de ieri-seară, înaintea ta, că a venit un ordin să te pună pe tine moț? Nu era nevoie să ne chemi aici chiar îndată, puteai să mai aștepți trei-patru zile, să nu râdă lumea de tine.

– M-am gândit și eu, zise Vasile, să aștept o zi, două, dar pe urmă mi-am zis că am așteptat destul până am pus mâna pe voi. Nici nu știți cât am așteptat și câte am înghițit, de câte ori era gata să mă dau bătut și să fug din sat. Acuma am pus mâna pe voi.

– Și ce-o să ne faci? exclamă Năstase disprețuitor.

În clipa aceea Vasile se aplecă și îl plesni pe bătrân atât de năprasnic peste față încât îl lungi pe podea cu scaun cu tot.

– Sări, domnule Dan, să-ți aperi tatăl căzut la pământ! șopti președintele ieșind de după birou și uitându-se la vărul său cu un ochi arzând rece de o ură nevindecată. Aveai un cuțit, nu-l mai porți la tine?

Într-o clipită Dan avu scaunul în mână și îi dădu lui Vasile cu el în cap. Căzură amândoi, dar Vasile se ridică îndată, în timp ce Dan se perpelea pe jos. Fusese el însuși lovit undeva,

dar când și în ce fel? Vasile îl lăsă să se perpelească, îl ridică pe Năstase și îl puse pe scaun. Bătrânului îi curgea sânge din nas, i se făcuse cămașa roșie.

– Închină-te la Dumnezeu, zise Vasile gâfâind, ai să mori pe-acolo pe unde am să te trimit eu și din averea și din tot ce ai tu o să se aleagă praful. N-am să dorm ca lumea până n-am să vă stârpesc pe toți din rădăcină, dar o să încep cu tine, ca rudă ce-mi ești...

Alarmați de paznic, Zdroncan și plutonierul Moise intrară înăuntru.

– Cine v-a dat voie să intrați aici fără să bateți la ușă? strigă Vasile furios. Afară!

Pe urmă se liniști:

– Plutonier Moise, zise el, iai pe ăștia pe-amândoi și cu Arghirescu mergi cu ei acasă să plătească o sută optzeci de mii de lei impozit. Dacă nu plătesc, luați-le tot grâul și îl trimiteți la baza de recepție contra chitanță. Să se cerceteze pe urmă exact cât pământ au și îi dăm în judecată pentru că au indus în eroare sfatul popular nedeclarând suprafețele de pe care au strâns recolta. Fiind chiaburi înrăiți și periculoși, îi trimiți pe urmă cu escortă la raion pe bază de declarații de la toți pe care i-au omorât ăștia cu măciucile în viața lor.

Plutonierul Moise îi făcu semn bătrânului să se șteargă pe față și pe gât de sânge, dar acesta parcă surzise, părea cu adevărat cu totul străin de ceea ce se petrecea în jurul lui și se ridică foarte grăbit și aferat să plece de-acolo. Dan însă nu-și revenea din lovitura primită. Fusese atins undeva, în burtă sau între picioare, fiindcă mâinile și bustul le mișca fără greutate. Îi curgea sudoarea în șiroaie și arăta vinețiu, așa de tare îl secase.

– Mi-a spus cineva că așa trebuia să-ți fac când ai scos cuțitul la mine în casă, după ce ai plesnit-o pe nevastă-mea, îi explică Vasile, dar nu m-am gândit. Să dai tu în nevastă-mea, murmură el deodată cu alt glas și în aceeași clipă îl cârpi pe Dan ca și pe bătrân mai înainte și îl întinse fulgerător cu spinarea pe podea. Am venit atunci la tovarășul plutonier Moise și i-am relatat cazul și tovarășul plutonier mi-a spus că, neexistând dovezi, n-are ce-mi face. Poftim dovezile, tovarășe plutonier, exclamă Vasile sarcastic, să declare domnul Dan că n-a intrat el în casa mea cu cuțitul, cu frati-său și mi-a bătut nevasta. Să îndrăznească să mintă. Îi iai declarație și lui și lui domnul Ștefan și le aduci la mine. Dă-i ăstuia afară să se spele să nu-mi facă mie bâlci prin sat cu sângele lui puturos pe cămașă.

– Vere, mârâi Dan ridicându-se de jos, de astă dată sigur pe sine – ai fi zis că palma care îl lungise avusese în mod bizar un efect înviorător – fă-ne tu nouă cel mai mare rău pe care poți să ni-l faci, că dacă venim noi și cădeți voi, să nu-ți pară rău că nu l-ai făcut...

– Să fii liniștit în privința asta, îl asigură Vasile, n-o să-mi pară rău de nimic și o să mă străduiesc de așa manieră încât piatră pe piatră n-o să mai găsiți când o să vă întoarceți. Dacă o să vă mai întoarceți!

Și făcu semn din cap să fie scoși afară de-acolo. Plutonierul ieși cu cei doi și în aceeași zi le făcu actele de dare în judecată și îi trimise la raion sub stare de arest: înșelaseră autoritățile la arie, nu declaraseră suprafețele și cantitățile exacte; și nu plătiseră mai nimic din cele o sută optzeci de mii de lei impozite, câte le aveau înscrise pe rol. Pe Ștefan însă nu-l prinseră, fugise la timp de-acasă și nu mai reveni niciodată în sat...

X

Printre hotărârile luate în ședința organizației, în afară de excluderea lui Bilă din partid și sancționarea cu vot de blam dată lui Plotoagă, mai era una considerată de primul-secretar Ghimpețeanu ca foarte importantă și anume formarea unei comisii locale care să meargă în zilele următoare prin sat și să strângă în căruțe cotele celor care fugiseră cu ele de pe arie și credeau ei că au să rămână fără să le dea. Era, de altfel, zise el,

și ultima sarcină pe care o mai avea de îndeplinit în satul natal Moromete, după care putea să se întoarcă liniștit la raion și cu asta să se considere ca încheiată, în fapt, campania de strângerea recoltei din anul acela. Instrucțiunile prevedeau ca această comisie să fie formată din organizațiile de masă, în special din Frontul Plugarilor și chiar și din oameni așa, mai respectați din sat, și să facă parte bineînțeles din ea și membri de partid, ca să-și atingă scopul: adică de la chiaburi să ia cereale în contul impozitelor și de la ceilalți restanțele. S-o conducă, firește, președintele sfatului și tovarășul Moromete să-i îndrume să iasă totul bine...

Niculae dormi târziu după ce se întoarse de la ședință și până se sculă și se îmbrăcă se făcu prânzul, nu mai plecă de-acasă, încât instalarea lui Vasile se făcu în lipsa lui.

– Sarcina mea s-a cam încheiat, zise el adresându-se tatălui, mâine sau poimâine plec. Bine că s-a terminat, o să-l aveți acum președinte pe Vasile, singur spuneai că e un om...

– Când am spus eu? se apără Moromete.

– În ziua când am început secerișul, și mi-ai povestit la capul locului cum l-a omorât Năstase pe tatăl lui Vasile și alte istorii de același gen.

– Bine că știi tu istorii de alt gen, zise Moromete supărat și ca niciodată până atunci se arătă foarte puțin dornic de discuție, se ridică și se pierdu pe undeva prin grădină.

Spre seară Niculae se duse pe la sfat și îl găsi pe Vasile acolo.

– S-a operat, zise Zdroncan, de dimineață pe la doispe, o schimbare în sânul comitetului executiv. Am trimes pe tâmpitu ăsta de Ilie Micu să vă cheme și n-a știut ce să spună, că nea Ilie Moromete n-a vrut să te scoale, zicea că dormi, și îl arătă cu capul pe acel Ilie Micu, care nu știuse ce să spună.

– Foarte bine, zise Niculae, știam că o să vină Vasile.

– Ei, uite-l pe tovarășul Vasile, continuă Zdroncan, noul președinte.

Niculae se uită pe sub sprâncene la cel numit, care era acolea și câtva timp nu zise nimic.

– A și băgat spaima în chiaburi, zise acel Ilie Micu, care era într-adevăr un om mic de tot, aproape pitic, ședea la un colț al mesei lui Zdroncan și sorta niște scrisori.

Era chiar pitic, mic și spân, îndeplinea funcția de curier, da demult, dinainte de război, îi plăcea lui Valache să-și aprindă țigara de la el ridicându-l cu trup cu tot până la gură. El ducea toate scrisorile prin sat și era foarte bățos, nu aștepta să vie omul până la poartă după ce îl striga, îi arunca plicul peste gard și își vedea de drum spunând că el n-are timp de pierdut, îl așteaptă dom' primar și dom' notar... Acuma îl degradaseră pe Ilie Micu, nu se știa sigur dacă i se mai dădea sau nu leafă de curier și nici prin sat nu mai era văzut în fiecare zi, ca pe vremuri.

– Taci, mă, din gură, Ilie, că dacă te prind că mai spui ceva de oricine-ar fi, te dau afară, zise Zdroncan. Ia du-te mai bine și adu apă, uite cana ici, spal-o nițel, fire-al dracu', vezi c-a băut Arghirescu din ea și miroase a usturoi. Că și ăsta, al dracu', parcă n-ar mai găsi altceva ce să mai mănânce.

– Ia vino, tovarășe președinte, zise Niculae adresându-se lui Vasile, Isosică unde e? Ia să se ducă cineva să-l cheme.

– Isosică?! exclamă Zdroncan. Cred că la ora asta stă la discuție cu Fântână pe la Pălămida, au plecat amândoi de dimineață, cred că s-au întâlnit în tren, dacă nu cumva bărbosul l-o fi aruncat jos din tren, aflăm noi!

– Adevărat, zise Niculae, de ce n-a venit Fântână la ședință aseară?

– Nici Isosică n-a crezut că o să se prindă, dar a încercat și i-a reușit perfect, zise Zdroncan. L-a trimes pe Enache al Cârstichii să-i spună lipoveanului că ședința are loc la ora nouă seara, și nu la cinci cum a fost.

– Și Fântână a crezut?

– N-a fost numai asta, zise Zdroncan, ștergându-și penița pe cap și punând-o apoi pe suport, a venit tocmai atunci și nepotul lui și i-a spus că poate să-l prindă la moară pe Ștefan al lui Năstase. Fântână era montat rău de muierea lui să c-a făcut Marioara de râs din pricina ăluia și când a auzit așa a venit la moară, l-a lăsat pe Ștefan să plece cu căruța și când a luat-o ăla la dreapta s-a urcat peste el cu nepotu-său, că ăsta venise cu căruța cu coviltir de frica ploii, l-au dat peste cap și l-au dus spre Cotigeoaia. „Bine, mă, zice bărbosul, de ce te-ai apucat tu să umpli satul că te întâlnești în pădure cu fata mea, ce fel de flăcău ești tu?" „Nea Adame, zise Ștefan, eu n-am suflat o vorbă, poate Marioara să fi spus ceva." „Cum Marioara, zice ăsta, ai mai pomenit tu ca o fată să bată singură toba și să se facă de râs că se întâlnește în pădure cu un flăcău?" „Nu știu cine a spus, zice Ștefan, că dacă află tata mă dă afară din casă." „Va să zică nu vrei să juri, zice ăsta, ți-e frică să minți! Ei lasă că-ți arăt eu ție." „Nea Adame, uite jur că n-am suflat nimănui o vorbă, crede-mă, ce dracu, am făcut și eu armata, nu mai sunt un prost..." „Bine, zise Fântână, atunci de ce când ai băgat de seamă că s-a aflat n-ai zis că nu e adevărat? Și după una și alta te-ai mai apucat să și minți, că n-a fost vorba de însurătoare." „Nea Adame, n-a fost vorba de absolut nimic, nici măcar să zici că am schimbat așa o vorbă, nici n-am văzut-o în ziua aia care zice lumea că a rămas cu mine în pădure. Cheam-o aici și ai să vezi că nu mint." „Atunci lumea de ce vorbește?" „Dracu s-o ia de lume, zău că nu știu de ce, uite poți să mă și bați, că nu știu nimic." „Bine, zise bărbosul. Dar dacă cu începere de mâine, n-o să spui la oricine te-ntreabă exact cum mi-ai spus mie aici, atunci să știi că pun eu iar mâna pe tine și paștele și clopotnița mă-tii care te-a mai făcut." Seara la nouă vine Fântână la școală la ședință și dă de Ilie al lui Leoașcă cu ușa închisă care nu vrea să-i dea drumul înăuntru. Ordin expre de la Comitetul Central. Ei, să fi auzit înjurături de dimineață

când a venit bărbosul pe aici și a aflat cine a dat de fapt ordinul ăsta și mai ales la ce oră a început ședința, încheie Zdroncan. Unii zic că eu înjur. Eu nu înjur decât cum zicea alde tata: ...oasele în... sau: fir-ai al dracu', sau lua-te-ar dracii! Ei, să-l fi auzit voi pe Fântână de dimineață, mai zise Zdroncan cu dinții lui zâmbați, sticlind de încântare.

– Dar dumneata de unde știi, domnule Pisică, zise Ilie Micu cu respect, spunându-i pe numele adevărat lui Zdroncan, nume cu care semna el foarte încogârlițat și cu o coadă lungă de jumătate de pagină actele legale ce emanau de la sfatul popular.

Zdroncan, deși evident flatat de respectul lui Ilie Micu, nu catadicsi totuși să-i răspundă și continuă explicând de ce Isosică se grăbise prin urmare să prindă de dimineață trenul de șase spre Pălămida. E drept că era adevărat că avea el ceva de aranjat pe la direcția morăritului... Și de felul cum pronunță secretarul sfatului această ultimă frază se văzu numaidecât că nici nu știa ceva precis în legătură cu plecarea celor doi la Pălămida și unde avea fiecare din ei treabă.

Niculae spuse că în cazul ăsta să poftească Zdroncan cu președintele la o ședință pe care s-o țină câteșitrei în legătură cu comisia; mâine-dimineață trebuia pornit prin sat și lichidată această lipsă din timpul campaniei. Până se ridică Zdroncan și încuie hârtiile, Niculae îi spuse lui Vasile în biroul acestuia:

– Ai vorbit foarte bine aseară la ședință. Dacă te apucai să-mi spui și mie așa cum ai vrut, când am venit la începutul campaniei, n-ai mai fi obținut același rezultat.

– Chiar de-atunci v-am dat dreptate, răspunse Vasile.

Zdroncan tocmai veni și el și ședința restrânsă intră în subiect. Formară două comisii. Căzură apoi de acord că trebuia chemat imediat împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole și să i se dea sarcina să adune mâine-dimineață la sfat pe membrii celor două comisii: una avea s-o conducă Maxim al lui Pătăleață, electricianul comunei,

și să meargă cu ei și Mantarosie, și alta avea s-o conducă chiar noul președinte, să împartă adică satul în două și să se termine acțiunea în câteva zile.

Împuternicitul acela veni. Ajutat de curierii și paznicii comunali, el plecă ca să-i anunțe pe cei numiți. Împuternicitul acesta nu era de fapt altcineva decât Cristache al lui Cioacă și era vecin chiar cu unul numit în comisie și începu chiar cu el; era chiar Enache al Cârstichii.

– Băgați de seamă, spuse împuternicitul, Cristache al lui Cioacă, adresându-se lui Enache al Cârstichii. Dacă vreunul din ei pretinde că n-are, că nu-ș' ce, că pe partea ailaltă, faceți percheziție și confiscați. Aveți împuternicirea asta de la mine, împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole. S-a înțeles?

– Hai, mă, că știm noi! răspunse Enache tot așa, la plural, cum vorbise și Cristache.

Dar de fapt nu știau nimic. În viața lor nu făcuseră percheziție și nu confiscaseră ceva cuiva.

– Maxime, zise împuternicitul când vorbi cu electricianul comunal, bagă de seamă, ești șef, îl învesti el. Cu tine stau de vorbă, mai adăugă cu un glas care promitea multe referitor la avantajele acestei învestituri, dar care totodată avea și ceva amenințător, ceea ce dădea de înțeles că există și dezavantaje, dacă nu chiar neplăceri.

Asta depindea de felul cum îl asculta pe el.

– Hai, mă, că am înțeles eu, protestă și Maxim arătându-i împuternicitului brațele sale desfăcute: chiar așa mă iai? Am și eu cap, adăugă, și clătină din cap drept dovadă parcă.

XI

A doua zi dimineața Maxim al lui Pătăleață electricianul și Mantarosie cantaragiul erau la sfat. Dar nu veni Enache al Cârstichii, vecinul împuternicitului, și în afară de el nu venise

nici un anume Busuioc, membru în Frontul Plugarilor. Din cealaltă echipă veniseră toți, și Vasile se pregătea să plece cu ei.

– Să se ducă cineva și să-l cheme pe Busuioc și pe Enache al Cârstichii, zise el, ce așteptați? Maxime, mai adăugă el, aveți grijă cum intrați în curtea omului, explicați-i că nu se poate să nu dea, că a fost o eroare că au fugit de pe arie, dar acum trebuie îndreptat... Asta în cazul în care vedeți că omul e cumsecade și nu prea are el putere economică. Cu chiaburii însă nu intrați în discuție, adăugă el, deși până la ora aceea nu se știa nimic dacă vreun chiabur profitase și el de împrejurări și fugise cu grâul de pe arie; aveau însă impozite de plătit.

– Pe chiaburi îi executăm, spuse atunci o voce foarte blândă, dar foarte hotărâtă și Vasile se uită îndărăt.

Era Bilă. Tocmai sosise și el și auzise ultimele cuvinte ale noului președinte.

– Îi executăm la sânge, repetă el.

Avea aerul că nu i se întâmplase nimic alaltăieri, că adică nu fusese exclus din partid și că putea mai departe să vie pe la sfat și să fie văzut dând sau executând diferite însărcinări ca mai înainte. Singurul semn care fu observat la el că suferise marea înfrângere era că nu mai avea creioanele acelea în piept, și le scosese pe toate.

– Mantarosie, zise Vasile, decât să stai acolo și să sprijini sfatul să nu cadă, mai bine te-ai duce să-l chemi pe Enache al Cârstichii și pe Busuioc, că n-avem timp de pierdut.

Niculae stătea în biroul lui Zdroncan și vorbea la telefon cu raionul de partid, Mantarosie afară, răzimat într-adevăr de una din coloanele clădirii, răsfoia liniștit tabelele de colectare. Arăta foarte vesel Mantarosie, dar era greu de știut din ce pricină.

– Gata, imediat, zise Bilă cu un zel indiferent. Ce, ne jucăm de-a baba-oarba? Proces-verbal, ordin de la raion, așteaptă aici tovarășul președinte Vasile.

Era însă ceva de o tristețe care nu se mai ștergea în glasul lui. Fusese zdrobit, dăduseră în el ca în fasole, fără nici o milă și nu-și revenea, nu putuse sta acasă după ce atâția ani își petrecuse zilele în jurul acestei clădiri albe.

– Uite că Enache a și venit, spuse Mantarosie rânjind fără să fi ridicat fruntea din hârtii.

Într-adevăr se vedea pe șoseaua puțin înaltă coborând de departe un om. Cu toate că distanța era mare, se distingea bine cum se apropia cu o călcătură largă și neregulată, bălăbănindu-și brațele. Din când în când ducea mâna la pălărie fără nici un rost și se uita în toate părțile cu un aer triumfător, parcă ar fi fost mai-marele satului. Văzându-i pe cei adunați, le făcu un semn foarte nedeslușit și i se auzi glasul, ca un fel de chiot sau de chemare.

– Da, e Enache, zise și Vasile. Noi am plecat, ne vedem la prânz! Al lui Pătăleață, ți-a spus Cristache că ești șef, cu tine stau de vorbă. Hai să mergem, le spuse apoi celorlalți și se îndepărtară toți grăbiți.

Trei căruțe cu cai cu cergi în ele se puseră în mișcare și îi urmară îndeaproape. În ele trebuiau puse cotele.

– Hehehe! făcu Enache din nou, acum la câțiva pași de sfat, stați așa.

– E beat, constată Bilă cu o superioritate plină de remușcări, ca un cunoscător.

– Fraților, ehehe, stați așa, strigă Enache și se opri înaintea lor și își dădu pierdut pălăria pe ceafă. Să umblați voi de-a lungul Dunării de unde intră ea în țară de la Turnu-Severin și până se revarsă în mare și muiere ca a mea n-o să mai găsiți. N-a zis ea nimic, au! sau of! De dimineață așa pe la cântatul cocoșilor, mă scol din pat și mă duc la ea și zic, eu dorm acilea și ea, săraca, s-o fi luptând în o mie de sudori. Nimic! Uite, să-mi saie ochii din cap! Râdea! Zău, să fie prost! Să fie al dracu' care vă minte! Când am intrat acolo sta în pat și când m-a văzut mi-a râs... Ce făcuși, fă? zic. Îl făcui, zice. Ei, pă dracu! Zău

că l-am făcut! Aoleo! Când am auzit-o așa, mi-a sărit inima. Unde e, fa, să-l văd și eu. Îl spală, zice, îi leagă buricul. Ce este? Băiat, zice, seamănă cu tine. O să avem acum, *ezact* zece copii. Muiere, zic, ești cineva. Fire-al dracu' dacă mai e careva ca tine...

Enache suflă greu, își scoase pălăria din cap și se șterse pe frunte de sudoare. Îi apucă pe Maxim și Mantarosie de brat și îi luă cu el.

– Hai înăuntru, zise el. Plotoagă e aici?

Habar n-avea că Plotoagă nu mai era președinte.

– Ce s-a întâmplat, Enache? îl întrebă Zdroncan ieșind pe coridor.

Întreba degeaba, fiindcă auzise totul prin fereastra deschisă.

– Mă, acesta, zise Enache apucându-l de umeri pe secretar. Dă-mi primu-întâi! Dă-mi alea douăzeci de mii de lei.

– He! făcu secretarul. Ce vorbești? Ți-a născut muierea al zecelea? Ai dreptul! Decretul Marii Adunări Naționale!

– Ah! făcu Enache și dându-se un pas înapoi își smulse pearca lui de pălărie din cap și o izbi de podea. Pe urmă se aplecă după ea, o ridică și și-o puse în cap, după care îi apucă iar pe Maxim și pe Mantarosie de brat, îi trase afară și le spuse grăbit: stați acilea, să mă duc să-i spun muierii! Vin acum!

– Enache, strigă Mantarosie în urma lui. Vezi că Busuioc stă chiar acolea, lângă casa de naștere. Întoarce-te cu el! Bă, să nu vii fără el.

Maxim intră din nou în biroul secretarului și se așeză supărat pe un scaun. Biroul spațios era ca de obicei plin de oameni cu tot felul de treburi. Pe pereți se vedea dintr-o parte portretul lui Stalin care de mare ce era scăpa parcă atenției, iar din față portretele conducătorilor partidului printre care și o femeie, grupați în fotografii egale, șapte sau opt.

– Poftim! Fă treabă cu Enache! spuse Maxim urmărindu-l cu privirea pe Niculae, crezând că Niculae o să intre astfel cu el în vorbă.

Dar Niculae nici nu se uita la el, ieși în prag și rămase multă vreme cu privirea țintită spre casa lui Valache. Nu se mai vedea de nicăieri Valache, parcă era pustiu în gospodăria lui.

În curând Enache se întoarse cu Busuioc care mergea parcă l-ar fi împins cineva din spate.

– Haide, mă Busuioc, ce dracu aștepți, să te chemăm cu lăutari? strigă Maxim încruntat. Ce e cu tine? N-am fost eu aseară pe la tine și ne-am înțeles? De ce n-ai spus că nu vreai?!

Busuioc se uita în pământ și tăcea. Când ajunse în fața clădirii sfatului se opri și se uită în altă parte, ferindu-se să dea ochii cu cineva.

Din cauza noroiului – abia ieri spre seară se limpezise cerul – toți se înșiruiră în flanc câte unul și spre uimirea lui Zdroncan și a lui Niculae care se uitau în urma lor, se amestică și Bilă în echipă.

– Ce e cu ăsta? exclamă Niculae.

– Dracu să-l ia! zise Zdroncan și dădu din umeri.

Nu se gândea nimeni să-i strige lui Bilă să părăsească echipa, sau chiar dacă se gândea, își spunea poate că Bilă nu face totuși nici un rău nimănui, putea să fie trimis cine știe unde, să facă pe curierul, dacă îi plăcea. În frunte mergea astfel Maxim al lui Pătăleață, după el venea Enache, care, de copleșit ce era că avea zece copii, nu se mai ferea deloc de noroi, plescăia din bocanci și se uita mereu în toate părțile cu un aer triumfător, apoi în spatele lui călca Busuioc, umil, străin parcă de toți și uitându-se în pământ, și, în sfârșit la coadă, Mantarosie, cu tabelele în mână și prins mereu de starea aceea a lui care nu i-o cunoștea nimeni, bătându-și parcă joc de cineva sau ca și când și-ar fi bătut altul joc de el și acuma nu-i rămăsese și lui decât să râdă de el însuși...

XII

– Nu mai plescăi așa, Enache, că mă umpluși de noroi până la genunchi, spuse Busuioc cu un glas șoptit și evlavios.

După care urmă o lungă tăcere. Toți se gândeau poate la faptul că acum în plină vară plouase ca toamna și se făcuse aproape frig.

– Ce-o fi cu Dumnezeu ăsta de-a vărsat atâta ploaie, se miră Enache rupând tăcerea.

Nimeni nu zise nimic. Într-un târziu, Mantarosie constată din urmă:

– Nu îndeplinise planul la plouat.

– Ehe! I-auzi ce zice! Ehe! exclamă Enache râzând zgomotos. Maxime, auzișI?

Maxim mergea înainte tăcut și încruntat. Bilă se ținea în urma lui, cu modestia lui bătoasă. Enache îl împunse în spinare:

– Auzi, mă, Bilă! AuzișI ce zice ăla? Bilă, fi-ți-ar bila de râs. Da' tu, am auzit că nu mai ești în partid, ce cauți aici? Hehe... continuă Enache, rămânând în urmă și călcând prin noroi alături de Mantarosie.

Deodată Busuioc se rupse din rând și o luă înainte grăbit. După pași se vedea că e mânios și că părăsește echipa.

– Ce e cu ăsta? exclamă Enache nedumerit. Busuioc, unde te duci?

– Scuipați peste chipul lui Dumnezeu, bolborosi Busuioc pătimaș, grăbindu-se cât putea mai tare. Știu eu de ce nu vin la adunările voastre! O să vă roadă viermii cei neadormiți!

Mantarosie începu să râdă în gura mare.

– Du-te după el, Enache, și adu-l îndărăt. Mai rădem p-acilea!

Enache se grăbi să-l prindă din urmă și să-l aducă înapoi pe Busuioc.

– Mantarosie, de ce nu-ți vezi de treaba ta? spuse Maxim. Lasă-l pe om cu credința lui! Ce te legi tu de credința lui?

– Haha, făcu Mantarosie neturburat. N-ai auzit? Cică o să ne roadă viermii cei neadormiți.

– Pe marginea șanțului o să mori, ca un câine, spuse Busuioc cu ură.

Maxim interveni și-i luă apărarea lui Busuioc. Aveau ordine să nu se lege de credința oamenilor, li se spusese în mod special. Cu părere vizibilă de rău, Mantarosie trebui să-și înghită deci pornirea nestăpânită de a se hlizi pe seama lui Busuioc și să tacă.

Busuioc ajunsese bisericos datorită unei întâmplări destul de ciudate, petrecută cu mulți ani în urmă când într-o zi se apucase să dreagă un perete al casei și pusese copiii și muierea să aducă pământ galben de la văgăuni, să-l amestece cu paie și balegă și să facă din acest amestec un soi de cărămizi cât toate zilele de mari numite chirpici. Era într-o zi de vineri și muierea se împotrivise: nu vroia să lucreze vinerea. Busuioc se înfuriase, o înjurase atât pe ea cât și pe Sfânta Vineri și spusese că da, să fie păcatul lui, să-l muncească pe el dracii pe lumea ailaltă, dar până una-alta să pună mâna să muncească dacă nu vrea să pună el mâna pe retevei. A doua zi cel mai mic dintre copii, o fetiță, începu să se plângă de o zgârietură la picior căpătată pesemne în timpul când frământase pământul, dar nu se sinchisi nimeni, asemenea zgârieturi căpătau copiii aproape în fiecare zi. În noaptea următoare însă, fetița avu un somn chinuit, iar femeia se deșteptă îngrozită și povesti bărbatului că a visat-o pe Sfânta Vineri amenințând. Copilul muri în călduri mari și Busuioc se înspăimântă și începu să se ducă la biserică. În timpul liturghiei stătea smerit și tot timpul se închina. Când preotul pomenea de focul gheenei gemea înfricoșat și întețea crucile frângându-și grumazul.

Ținea tot timpul în mână un busuioc, din clipa când ieșea pe poartă, cât dura slujba, și până se întorcea acasă. Cu timpul i se uitase numele adevărat în schimbul poreclei de Busuioc, de la floarea aceasta care cu vremea nu se mai știa dacă mirosul ei fusese de totdeauna același și fusese doar aprobat de biserică, sau floarea însăși își schimbase mirosul în nările oamenilor, amintindu-le de slujba din altar și de icoanele de jur-împrejurul cărora era pus în cununi groase.

Echipa mergea înainte prin noroi în frunte cu Maxim și primii pe la care trecură, avizați pe căi simple că se apropie comisia, lăsară muierea acasă și se pitiră prin vecini. Maxim se supără:

– Indiferent pe cine găsim acasă, stăm și cercetăm, hotărî el. Așa nu se poate, țăranul nostru crede că poate să înșele statul. Nu există, legea e lege, și gata.

Maxim spusese „țăranul nostru", deși continua să fie și el țăran, cultiva cereale ca toată lumea. Fiind însă electricianul comunei, începuse pesemne să-i placă să se detașeze...

În curând se opriră în fața altei porți. Bilă ridică ciomagul și enervat că nu găsiseră până acum pe nimeni acasă, lăsă modestia aceea a lui falsă la o parte și bătu autoritar în ulucă. Uitase că nu mai avea acest drept.

– Ia uite al dracului cum bate! zise Maxim. Ia nu mai bate așa, dom'le Bilă, că nu ești stăpân pe curtea omului, îi și spuse direct. De altfel dumneata n-ai ce căuta în echipă, mai bine ți-ai vedea de situație...

Dar Bilă nu pricepu sau se făcu că nu pricepe, și nu se opri din bătut. În ograda omului nu se vedea nimeni. De undeva din fundul curții ieși un dulău roșcat, mare cât un vițel, care numaidecât se avântă înainte, și începu să se arunce asupra porții. Oricare alt gard s-ar fi prăbușit, afară de acesta care avea uluci groase din lemn de fag, bătute bine în cuie. Dulăul se zbuciuma și se izbea neîncetat, încercând rezistența porții din toate părțile. Totuși el nu era prea îndârjit, hămăia și făcea salturile sale cu oarecare indiferență.

– Hai, mă, du-te dracului, zise Enache confidențial, adresându-se câinelui. Bă Gheorghe! Gheorghe!

Iată că stăpânul casei ieși în bătătură. Era un om scurt și îndesat, cu umerii puternici, parcă n-avea gât. Ar fi fost greu de spus că exista ceva binevoitor în înfățișarea sa, totuși deschise poarta în grabă și se îndeletnici grijuliu cu alungarea cât mai departe a dulăului. Chiar întârzie puțin cu această treabă lăsându-i pe membrii comisiei să intre singuri în casă.

– Gheorghe crede că o să-l scape câinele din încurcătură, zise Mantarosie.

– Hai, mă Gheorghe, treci încoace la raport, zise Enache tare, prefăcându-se autoritar.

Gheorghe se grăbi să le deschidă ușa casei și se prefăcu că nu pricepe gluma sau poate chiar nici n-o pricepu.

– Cum să nu, dar nu știu pe unde o fi, unde le-o fi pus muierea aia! Zina (stați jos! stai jos, Enache!), unde ai pus alea?

În casă nu era nimeni, dar Gheorghe avea două odăi. Zina nu răspunse, probabil că nu auzise și atunci Gheorghe se grăbi să iasă. Toți membrii echipei stăteau în picioare, nimeni nu se așeză. Erau cam stingheriți. Când Gheorghe ieși s-o caute pe Zina, Mantarosie se luă după el.

– Zino, unde ai pus, fă, alea de la mașină? spuse Gheorghe din tindă, nevroind să intre în cealaltă odaie.

Mantarosie nu se sinchisi, apăsă pe clanță și pătrunse dincolo lăsând ușa deschisă. Acolo muierea lui Gheorghe stătea pe un scăunel și tăia dintr-o oaie răstignită, făcută pastramă. De alături, de pe plita de tuci, ieșea un miros greu, dar atâtător de carne friptă. Pe pat, un copil de vreo patru ani cu burta goală, mânca dintr-o strachină pastramă din asta cu mămăligă. Muierea își ridică fruntea. Era tânără, în plină înflorire; avea niște ochi mari și frumoși, negri și sprâncenați. Copilul nu semăna cu ea, semăna cu tatăl său, trunchios și fără gât, cu privirea bănuitoare și închisă.

Echipa veni în urma lui Mantarosie. Gheorghe întrebă din nou muierea, iar aceasta îi răspunse că nu știe, el știe, să caute acolo în chichița lăzii, acolo sunt toate hârtiile.

Nu e nevoie, spuse Mantarosie, știm precis. Ai de dat o sută douăzeci de kilograme de grâu și două sute de porumb restanță din anul trecut.

– Floarea-soarelui a dat? întrebă Maxim.

– Am dat. Am dat. Floarea-soarelui am dat, se grăbi Gheorghe să răspundă.

– Și pe alelalte? întrebă Mantarosie.

– Ei, nu, nu! Dar am dat. Floarea-soarelui am dat (Stai jos, Enache.) Chiar am zis: să mă duc acolo, să dau floarea-soarelui. De dat, am dat.

Asta era tot o istorie de anul trecut, cu floarea-soarelui. Cotele se luau când trebuia făcut untdelemnul, dar unii, văzând așa, dăduseră mai bine sămânța la porci decât să le ia fabrica cote. Omul își ferea privirile și își căuta de lucru: muta un scăunel de ici-colo, îl îndemna pe Enache să stea... Busuioc ținea fruntea în pământ, dându-se mereu pe după Bilă, iar Bilă stătea bățos lângă Maxim, gata să întărească orice ar fi spus acesta. Singur Enache era voios. Se așezase pe scăunel aproape de muierea lui Gheorghe și îi povestea ceva în șoaptă...

– Auzi, Ghiță, alde Aristița a făcut azi-noapte! Al zecelea, săraca de ea!

– A făcut lesne? întrebă Gheorghe. Nu s-a canunit?

– Cine să se canunească?! Muierea mea? Păi am întrebat-o: „Te-a durut, fă?" „De unde!" zice. N-auzi că stătea în pat învelită cu un cearșaf d-ăla și când m-a văzut mi-a râs? Zău că mi-a râs!

Muierea lui Gheorghe se ridică de pe scăunel, se duse la plită unde sfârâiau bucățile, luă de pe sobă o strachină mare și începu să pună în ea.

– Ia, nea Enache, hai luați, zise ea așezând strachina învârfuită pe un scăunel.

În acest timp Maxim se uitase prin casă cu atenție. Sub pat se vedeau marginile unui balot gros de fire de bumbac și în dreptul ferestrei era așezată o mașină de cusut *Singer* fără capac.

– Ai putere economică, spuse Maxim posomorât. De ce ai vrut să înșeli statul?

– Ce făcuși tu, fă? Păi adu niște mămăligă, zise Gheorghe adresându-se muierii, ca un surd total, după care deschise ușa și ieși foarte grăbit.

Mantarosie se apropie de Maxim și-i șopti la ureche:

– Nu trebuie să-l lăsăm, că ăsta n-o să dea. Să scoată acum ce-are de dat și să ducă la căruțe...

Maxim rămase cu chipul nepătruns. Nu răspunse nimic. Gheorghe se întoarse cu o oală mare plină cu ceva și se grăbi să întindă fiecăruia câte o ceșcuță galbenă de pământ smălțuită.

– Beți, luați.

Era țuică veche, de anul trecut, cum de-o mai păstrase... Enache și Bilă mâncau pastramă cu mămăligă, Busuioc nu vru, spuse că el nu mănâncă miercurea carne... Maxim stătea posomorât.

– Haide, nene Maxim, îl îndemnă muierea. Ați plecat de dimineață și n-oți fi avut timp să luați ceva în gură.

Maxim continuă să rămână posomorât, dar întinse mâna și începu și el să mănânce. Muierea zise:

– O să dăm și cotele alea, ce să facem!

– Nu-nu! O să dăm! De dat o să le dăm, că nu e cine știe ce! Așteptăm să vie alde cumnatu-meu de la Tecuci, că i-am dat căruța și caii să se ducă, spuse Gheorghe cu convingere, atent mai mult la obligațiile lui de gazdă față de musafiri decât la cele pentru care veniseră aceștia.

Bilă, cu paharul în mână, se apropie de Gheorghe și începu să-i șoptească ceva tainic la ureche.

– Gheorghiță, ascultă-mă pe mine! Dă cotele, domnule! La câteva duble de grâu și gata... La puterea ta economică nu contează, zău, ți-o spun cu lacrimi în ochi!

Gheorghe însă nu-l luă în seamă, se uita în altă parte ca și când Bilă n-ar fi existat. Îl urmărea cu o privire îngrijorată pe Mantarosie.

XIII

După ce stătuse un timp alături de ceilalți fără să se atingă însă de mâncare și băutură, Mantarosie ieșise apoi pe nesimțite din casă. Gheorghe îl văzu urcând scara podului, apoi îl văzu ieșind în curte și luând-o spre șoproane. Curând îl văzu întorcându-se. Mergea și rânjea tot timpul. Intrând în casă, Mantarosie se uită disprețuitor la gazdă și spuse:

– Te-ai chiaburit, dom'le Gheorghe.

Deodată se făcu tăcere. Se posomorâră toți, în afară de Maxim care își păstră înfățișarea de nepătruns.

– E, asta e acuma! exclamă Bilă indignat.

Busuioc își lăsă fruntea în jos, ca și când ar fi vrut să intre în pământ de rușine, iar voiosul Enache rămase cu gura căscată.

– Da, te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, spuse Mantarosie din nou. Acuma șase ani când erai sărac și ai primit pământ, era bun partidul, acuma nu mai e bun, isprăvi Mantarosie cu un zâmbet plin de răutate și plăcere invidioasă.

– De ce nu mai e bun? Cine ți-a spus ție că nu mai e bun? M-ai auzit tu pe mine vorbind? Ori ești nebun?! zise Gheorghe pe neașteptate. Începu să strige: Te știu eu pe tine, Mantarosie. Să nu crezi tu că poți să mă duci și pe mine de piept... Ce?! Ai muncit tu în locul meu? Când eu umblam desculț și cu izmenele sumese prin noroi și cultivam sfeclă și tutun și munceam de dimineață și până seara, tu ce făceai? Ai, mă? Am muncit pe spinarea ta? Te-am *isploatat* pe tine acolo în Moldova de unde ai venit?

Striga, se frământa de mijloc și izbea cu pumnul când în direcția ușii, când a peretelui, când în aerul de deasupra capului. Se făcuse urât la față, sălbatic și ochii îi aruncau lumini întunecate.

– Te-am *isploatat* pe tine, mă, am *isploatat* pe cineva de spui că sunt chiabur? Sunteți martori! Ați auzit ce-a spus!

Pufni greu pe nări, cuprins parcă de o vâlvătaie. Își dădea pălăria pe spate, își apuca chimirul cu mâinile, izbea scaunele de pământ mutându-le fără nici un rost dintr-un loc în altul.

– Da' ce, bă, am ajuns de râsul lumii să vii în târla mea să-ți bați joc de mine?! Ei lasă, că nu rămân ele lucrurile aici! Fire-al

dracului care o lăsa afacerea asta așa! Vii aici și te urci în podul meu, îți bagi nasul prin toate părțile, te duci în șopron... Lasă că te aranjez eu! Dacă nu te-oi aranja eu, nu te mai aranjează nimeni.

Se părea că va pune mâna pe ceva și-i va lua pe toți la goană...Bilă se dăduse mai spre ușă iar voiosul Enache se ridicase de pe scaun și arăta încurcat de tot. Cât despre Busuioc, el pierise, nimeni nu băgase de seamă când și pe unde ieșise.

– Nu striga, că nu mi-e frică de tine, spuse Mantarosie sfidând. Te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, asta e socoteala!

Peste chipul lui Gheorghe trecu o umbră, ochii i se făcură ca păcura. Părea să înțeleagă că nu mai e nimic de făcut, că adică se apropie încet de el pacostea și el n-avea cum s-o înlăture: pe baza spuselor ăstuia aveau să-l treacă la chiaburi. Asta însemna distrugerea totală a tot ce agonisise el atâția ani de muncă pe brânci; cu chiaburii nu se discuta. O umbră de nebunie licări în privirile lui negre. Era neliniștitor să vezi nepăsarea lui Mantarosie, nici măcar nu se uita la Gheorghe. Îți trecea prin cap că iată, uite așa putea muri cineva. El părăsi din nou odaia și dispăru afară. După câtva timp se auzi de pe prispă un zgomot de trapă care se ridică; era, pesemne, de la pivnița lui Gheorghe în care Mantarosie intra. Se făcu din nou liniște.

– Tovarășe Gheorghe, asta o să vedem noi, ce spune Mantarosie, dacă o să trebuiască sau nu să te trecem la chiaburi, zise Maxim împăciuitor, ca și când asta o dată făcută nu era cine știe ce. Dar până atunci, promise Maxim, trebuie să dai ce ai ca restanțe.

– I-am spus și eu pe arie că trebuie să dea și uite că n-a dat, iar astă-toamnă am mâncat tot porumbul ca porcii, zise femeia, ignorând restul amenințării, poate în felul acesta se uita de ea.

– Gheorghiță... începu Bilă și după ce-i șopocăi câteva clipe nu se știe ce la ureche, se retrase clătinând din cap. Zău, ți-o spun cu lacrimi...

Dar Maxim îi spuse și el pe șleau să tacă din gură și să nu se mai amestece. Bilă tăcu dar nici Maxim nu mai știu ce să spună. Se scurseră astfel câteva minute. Femeia mai turnă țuică. Gheorghe tăcea, crunt și neliniștit, acum parcă paralizat de ceva, incapabil să ia o hotărâre. Prin fereastră, răzimat de stâlp, se vedea Busuioc. Apăruse iar de unde dispăruse, văzând că nu se întâmplă nimic.

– Astea ce sunt, dom'le Gheorghe? zise Mantarosie intrând în casă și arătând ceva.

Era un pachet mare și lunguieț învelit în hârtie ceruită. Mantarosie îl desfăcu și apărură cinci-șase încărcătoare de pistol-mitralieră încovoiate ca niște roșcove.

– Erau acolo în pivniță, pitite bine, continuă Mantarosie vârând unghia într-un încărcător pe care îl scuturâ.

În palmă îi luci galben un glonț ca o ghindă mică. Toți se uitară la el, nemișcați, apoi se ridicară și se uitară mai de-aproape. Ce era asta? Dăduseră de un dușman de clasă care ținea muniție la el? Gheorghe căpătă brusc o expresie rătăcită și deodată sări de la locul lui, îl împinse la o parte pe Mantarosie, țâșni afară și începu să alerge spre grădină. Sări pârleazul și o luă spre viroaga satului.

– După el, prinde-l, strigă atunci Maxim cu un glas încordat, după câteva clipe de ezitare.

Vocea lui avusese, strigând, o tensiune parcă improprie, țâșnită dintr-o spaimă naturală și veche; la fel ar fi strigat dacă ar fi fost noaptea santinelă în post și ar fi zărit fără veste în raza sectorului o umbră necunoscută, cine e, stai! Și țâșni cel dintâi și o luă la goană în urma celui care fugise. Toți îl urmară, Busuioc speriat dar ca și când ar fi vrut să fugă de acest loc nelegiuit și într-adevăr el pieri și nu se mai văzu încotro o luă, Mantarosie rânjind, Bilă având o înfățișare severă, parcă ofensat. Iar Enache ezită și el câtva timp și strigă de câteva ori:

– Gheorghe, măi Gheorghe! Mă, n-auzi?

Și se luă în cele din urmă după fugar, dar mai strigând de câteva ori, vrând parcă să facă totul pentru Gheorghe și dacă el nu vroia să asculte, el, Enache, în felul acesta să-și decline prin aceste strigăte răspunderea pentru situația care se crease. Casa lui Gheorghe era așezată la marginea din partea aceea a satului și el ieși din primele clipe la câmpie. Vru s-o ia la stânga, unde se vedea dunga neagră a pădurii Cotigeoaia, dar urmăritorii, fără să se fi înțeles între ei, îi tăiară drumul și nu-i lăsară liberă decât partea care îl duce spre râu. Poticnindu-se, fugarul o luă într-acolo și în curând se văzu panglica albă, de culoarea prafului, acum umflată de atâta ploaie sticlind sub soarele de august. Maxim strigă lui Mantarosie să-i taie lui Gheorghe drumul în susul malului, lui Enache să înainteze direct spre el, și împreună să-l încolțească astfel pe fugar din trei direcții. Gheorghe se uită înapoi, fugi câteva zeci de pași în sus, apoi în sens contrar, șovăi și deodată întinse brațele și se aruncă în râu cu capul înainte. Urmăritorii se apropiară repede și îl văzură zbătându-se, sforăind și plescăind să ajungă la celălalt mal și să dispară în pădure. Era ușor de observat că ori nu știa să înoate ori vroia să înoate prea repede și hainele de pe el, cămașa și o flanelă, îl stinghereau, ori că se agățase de ceva care îl trăgea de picioare la fund. Nici nu dură o jumătate de minut cât îi tot zăriră capul zbătându-se să nu se cufunde.

Când se adunară la mal toți urmăritorii, el nu mai ieși la suprafață. Alergară înainte, se opriră, alergară înapoi tăcuți și gâfâind. În cele din urmă se liniștiră și rămaseră nemișcați cu privirile și chipurile nedumerite îndreptate spre locul bănuit unde dispăruse Gheorghe. Erau așa de smintiți la minte de atâta alergătură că nimănui nu-i veni ideea, sau nu avu curajul să sară să-l scape?...

– S-a înecat, zise unul dintre ei, ca o justificare, adică nu mai era de sărit să-l scape, unde să sară, în care parte, nu se mai vedea nici o urmă peste suprafața curgătoare a apei de câmpie, nu se zărea nici o bolboroseală.

– Ce dracu l-o fi apucat de s-a aruncat în râu? zise Enache cu un glas de parcă nu și-ar fi dat seama de întâmplare și mai aștepta încă să-l vadă pe consăteanul lor ieșind la mal.

Dar valurile apelor umflate curgeau nepăsătoare și singure, iar întrebarea lui Enache nu micșoră, ci spori tăcerea grea care plutea pe deasupra undelor turburi.

PARTEA A CINCEA

I

Timp de câteva săptămâni Moromete nu încetă să se mire: Bă, ce-a mai plouat, făcea, parcă în viața lui n-ar mai fi pomenit una mai mare. Ilinca și vecinii se uitau la el cam dintr-o parte; întinerise, nu-l mai recunoșteau. Fata povestea că înghețase când își dăduse seama de cât timp stătea el afară. Moromete își îndreptase umerii, fruntea i se descreților, mersul îi devenise mai hotărât, iar din glas îi pierise acea neliniște adâncă pe care oamenii i-o simțiseră pe arie când el încercase să vadă cum va fi viața lor în viitor.

Prietenii lui liberali arătau la fel, și, în cele câteva zile cât mai stătu pe-acasă, Niculae fu scutit de întrebările lor pe care le uitau a doua zi după ce i le puneau.

Cei mai tineri nu înțelegeau bine aceste ciudate stări ale celor în vârstă. Ei nu trăiseră atât de mult ca să-și dea seama de unde le venea acestora bucuria aceea a lor care îi umplea de vigoare. Nu veniseră ei de la arie cu căruțele pline acasă? Acolo sus, în pod, nu aveau ei tot ce le trebuia până la anu? Și un an e lung, până la vara viitoare mai vedem ce-o mai fi...

Se știe că mai neliniștiți de viitor sunt cei în vârstă deși ei au mai puțini ani de trăit decât cei tineri. Dar nu tocmai de aceea se bucură ei atât de tare de câtă viață le-a mai rămas? Nu de aceea se neliniștesc ei atât de adânc de lucruri care celor din

urma lor li se par trecătoare? Seninătatea pe care aceștia le-o cer n-are nici o noimă, mai bine le-ar oferi-o. De aceea întâmplările care urmară, deși grave și hotărâtoare pentru sfârșitul vieții lor de țărani, nu îngrijorară decât pe cei bătrâni...

La câteva săptămâni după treieriș, Moromete se pomeni din nou în pridvorul lui cu prietenii săi liberali... Costache al Joachii era atât de tulburat încât, dacă nu l-ar fi văzut șchiopătând, Moromete nu l-ar fi recunoscut.

– Ce e, mă, Costache? zise.

– Bă Ilie, e rău, mă! M-am certat cu al lui Gogoașă și ăla a spus că am împărțit grâul cu el ca să dau cotă mai puțină.

– Păi nu erea, măi, Costache, nevoie să spună ăla, zise Moromete, toată lumea știe, că ai avut tu grijă să vorbești. Ei și ce?

– A venit Vasile al Moașii, noul președinte, cu căruțele la mine și mi-a luat grâul din pod!

– Tot? se miră Moromete, știind dinainte că prietenul său mințea.

– Aproape tot.

Se lăsă o tăcere, care confirma că și celorlalți li se întâmplase același lucru. Asta nu era bine. Ce era cu Vasile ăsta?

– I-a luat și lui Matei, care a împărțit cu soră-sa, zise Costache, deși Matei era de față și ar fi putut să spună singur. Dar Matei nu zicea nimic, nu-i mai ardea să se răstească la nimeni. Zice că nu s-au făcut bine calculele când era Plotoagă președinte, mai spuse Costache.

– Păi nu s-or fi făcut! zise Moromete.

– Nu s-o fi făcut și ce, vine el acuma să le facă el?

– Uite că vine.

– Nu scapi nici tu, zise atunci Giugudel cu un glas de parcă ar fi vrut să spună că a sunat, în sfârșit, ceasul și pentru Moromete, care până acum a fost mereu ferit de loviturile pe

care alții le-au tot îndurat. Niculae al tău, continuă el, nu mai e la Pălămida, l-au scos de-acolo și nu la bine l-au trimes.

– De unde știi tu? zise Moromete deodată fără prietenie, deși parcă întru nimic zdruncinat.

– I-au făcut ăștia pe-aici un raport că din pricină că n-a îndrumat bine munca s-a înecat alde Gheorghe, ginerele lui Trafulică... Că adică, el l-ar fi înecat pe ăla. Așa s-au lăudat ei, o fi adevărat sau n-o fi adevărat, că pe baza raportului lor l-au scos pe Niculae, fapt e că l-au scos...

– Mi-ar părea bine dacă ar fi așa, zise Moromete cu dispreț. Nu era locul lui acolo, cot la cot cu toți neisprăviții.

– Vorbele astea să nu le mai spui, se răsti atunci la el Matei Dimir foarte îngrijorat. „Dacă vă mai prind că vă adunați la Moromete și vorbiți tot ce vă trece prin cap, cu regret o să iau măsurile necesare și o să vă închid gura."

– Cine a spus asta? zise Moromete și fiindcă Matei nu răspunse: Vasile?

– Nu, zise Matei cu un glas din care se vedea că nu vrea să-i pună aceluia în spinare chiar și ce n-a spus. Nu, adăugă, unul pus de el. Unul care poate s-o și facă.

– Adică?

Fruntea lui Matei se încreți în sus: dezvăluirea pe care o va face va confirma exact ceea ce Moromete ar vrea să nu creadă!

– Șeful de post!

– Cui, mă, Matei? zise Moromete.

– Lui Giugudel.

Adică tocmai omului care le povestea cel mai bine tot ceea ce se petrecea în sat. Moromete izbucni:

– Și adică cum să nu mai vorbim ce ne trece prin cap?!! Adică cum, el când vorbește, vorbește despre ce îi trece prin cur?... Adică cum, el crede că mi-e frică mie de ce-o vrea el să-mi facă. Măcar că și ăla, Vasile, dacă i-a spus el, el crede că stă mult acolo dacă nu lasă lumea în pace?!

– Nu știu ce crede el, zise Costache, dar văz ce face! Ai auzit? A venit alde Nae. I-au dat drumul.

Moromete, între timp, se întunecase la față. Nu păru că auzise știrea despre Nae Cismaru. Vedea cumva cu ochiul minții lucruri care până atunci îl lăsaseră de fapt nepăsător? Fusese cumva până atunci protejat și el crezuse că oameni ca el și ca prietenii săi și-au câștigat pentru totdeauna dreptul de a nu se mai atinge nimeni de ei? Putea fi adevărat că acest simplu fapt, căruia el nu numai că nu-i dădea importanța cuvenită, dar îl simțise ca pe o suferință și o remușcare secretă, că fiul său nu se afla unde trebuia, îl apărase de primejdii care pe alții îi lovise?

– Degeaba zici tu că îți pare bine că Niculae nu mai e acolo, rupse Giugudel tăcerea. În tot cazul, adăugă el, trebuie să recunoști că atâta timp cât era el acolo mai puteam și noi să vorbim ce vrem.

– Nu-l înjurați voi pe toate drumurile că Niculae ce păzește acolo? zise Moromete deodată sumbru. Ba chiar ziceați că în locul meu nici nu l-ați mai primi în casă.

– N-am zis noi, Nae Cismaru a zis, spuse Costache împăciuitor și trist. Mi-a spus să nu mai spun la nimeni, că l-am întrebat: „Ce ți-au făcut, mă, Nae, de ți-au dat drumul așa de repede?" „Mă, Costache, zice, m-au bătut, mă, 'tui paștele mă-sii."

– I-a plăcut și lui! se răsti Matei Dimir.

Apoi tăcerea stingheritoare se lăsă iar printre ei. Din grădină, unde trăgea cu maică-sa o urzeală de război, Ilinca se uită intrigată spre pridvor de unde nu se mai auzeau nici râsete și nici fum gros de tutun nu ieșea de-acolo ca pe hornul unei case.

– Ce-o fi cu ei, zise, și strigă: tată! Ce faceți acolo?

– Și ce... mă-sii! zise deodată Giugudel. O să murim de două ori? Și prin glasul lui bâlbâit răzbătu un adânc dispreț, care dezvălui tuturor parcă sub o lumină neașteptată că

dincolo de firea lui pașnică și bâlbâiala lui se ascundea un om care nu s-ar fi lăsat cu nici un chip, chiar cu prețul vieții, să-i pună cineva piciorul în șale și să-i rupă spinarea. Să trăiască ei, spuse el mai departe, și să-și aresteze pe urmă mamele și copiii și după ce s-or aresta între ei și n-or mai avea pe cine să aresteze.

Își mișcară oasele și parcă se treziră dintr-o încordare supremă, de care însă nu știuseră nici ei. Se uitară unii la alții cu privirile încărcate de viață, parcă ar fi fost oameni tineri. Redeveniră senini, își răsuciră țigări și începură să fumeze ca și când declarația lui Giugudel i-ar fi eliberat de o povară.

– Ei, ia spune, Moromete, zise Matei. Spune, mă, fir-ar să fie ea a dracului de situație, că eu credeam că dacă am îmbătrânit o să aibă grijă feciorii de mine și n-o să fac altceva decât am să umblu de acolo până acolo și să beau tutun. Nu ne lasă, mă, să trăim, iar ăștia tineri te uiți la ei și vezi după ochii lor că nu înțeleg nimic. Bă, zic, pământul, ce faceți? Ce să facem? zice. Cum ce, vi-l ia, orbilor, voi nu vedeți?

– Până în ultima clipă, Matei, până la cea din urmă suflare trebuie să te zbați și să dai din mâini, zise Moromete. Și cine nu-și dă seama de asta e și el un orb. Asta e! Și mie în loc să-mi pară bine, nouă la toți, să ne pară bine că băieți ca Niculae al meu sunt acolo și feresc lumea de rele, atât cât se poate, cât e omenește posibil, ne apucăm să-i judecăm că de ce n-au făcut și n-au dres. Parcă ar fi ei vinovați și ar fi adus ei vântul care trece uite-așa dintr-o parte a lumii spre alta, care își vedea de treburile ei cum își vede omul de-ale lui pe cer senin. Eu am stat cu el de vorbă. El are credința asta, că lumea, așa cum era ea când a deschis ochii pe pământ, nu e bună, și trebuie schimbată. El n-a văzut, săracul, că lumea asta am fost eu, eu l-am oprit să mai meargă la școală, mi-a luat Dumnezeu mințile, am crezut că o să-mi aduc băieții îndărăt și am strâns bani, n-am mai putut să-l țin. N-am reușit, cu toate că m-am străduit, știam că o să fie rău de ei trei, un părinte știe și uite

că unul muri pe pământ străin aruncat într-o fântână și altul e bolnav de oftică, din ambiție. S-a ținut de la mâncare să nu cheltuie, să-și ridice casă în București ca să-mi arate el mie, prăpăditul, că și el e om și a avut dreptate să plece de acasă. Că îl năpăstuiam eu. Am știut dinainte ce era în mintea lui, înainte chiar să-i vie lui gândul și m-am speriat, Matei, și am început să muncesc pe brânci și să alerg de la munte la baltă, știți și voi că am mers împreună, mai mult decât am alergat eu toată viața (să nu-mi omor caii, mergeam, vă aduceți aminte, cu mâna pe loitră, prin ploaie și zloată și nu mă urcam deasupra în căruță decât când îmi dădeam seama că-mi amorțesc picioarele și nu le mai simt). Și m-am dus la ei cu chimirul plin de bani și cu un pogon de pământ cumpărat la loc. N-au vrut, Matei, n-au vrut, Giugudel, n-au vrut, Costache. N-au vrut, mă, să se întoarcă îndărăt! Și acuma numai de Achim aud că e sănătos, dar mare scofală n-a făcut nici el pe acolo. Puteam eu să-i spun copilului pe vremea aia: Niculae, așa și pe dincolo, mi se prăpădesc băieții pe la București, au ajuns măturători de stradă, nu mai pot, tăticule, să te țin mai departe la școală, ai trei clase secundare, intră și tu când te-i face mai mare funcționar pe undeva. Degeaba i-aș fi spus eu, că n-ar fi înțeles. El o știa pe a lui. Și după ce se termină războiul, îl prinse vântu ăsta... S-a dus fiindcă l-a chemat unu care avea el ceva în cap... Dar el era un copil, și vii tu să-i ceri lui să îndrepte el, un băiețaș fără știința lumii, ce fac rău ăilalți, pe care nu i-a ales el și nu i-a făcut el mari... Că trebuia să-și fi dat singur demisia și să fi plecat, am auzit pe unii spunând. Hm! Și ce-ar fi făcut? L-ar fi dat afară din partid și ce-ar fi ieșit de aici? Nimic. Pe câtă vreme stând acolo, putea opri, atât cât putea, mâna prostului, să nu ajungă să umble el cu ea peste toate câte lucruri bune au mai rămas pe lumea asta, și să le strice. Și uite că acum nu mai e. E adevărat, Giugudel, de unde știi?

– E adevărat, absolut, răspunse Giugudel. L-au scos de-acolo.

– Ei, uite, să mai vie Nae Cismaru, sau alt prost care se crede mai deștept decât alții, care nu mai poate de bine și vrea ca toată lumea să-i aducă lui toate avantajele la nas, și să zică, he, păi Niculae ăsta al lui Moromete cum putea el să admită să se întâmple pe arie ce s-a întâmplat? Poftim, acuma nu mai e, de ce nu se duce el în locul lui să îndrepte lucrurile? E lesne să stai la tine acasă și să pretinzi altora să facă și să dreagă. Și tu ce să faci? Măcar dacă ai fi o minte cinstită și ai recunoaște că nu te pricepi la politică, sau ai altă credință, și că prin urmare orice ar fi făcut Niculae ție nu ți-ar fi plăcut fiindcă de fapt toată credința lui ție ți se pare greșită. Ei, nu mai spune! Și a ta care e? Dacă o ai, pune-ți pielea la bătaie pentru ea, nu pretinde doar altora să renunțe la a lor.

– Cine zicea? întrebă Matei.

– Cine să zică? Bâznae! Mie îmi pare bine, repetă Moromete, chit că ai dreptate, Matei, ani de zile ne-a mai ferit și pe noi de una de alta. Dar îmi pare rău că băiatul o să sufere. Ți-nchipui! E tânăr și ce-o să facă el de pe margine, cu credința în el! Că mă apucai să spun. De mii de ori m-aș fi considerat în fața lui vinovat, decât să-l văd că începe să creadă în lucruri pe care nu le cunoaște și că vrea el să strice niște rosturi care nu ele sunt de vină că a fost lovit și n-a putut să-și urmeze soarta. Eu, părintele lui, sunt vinovat, eu, nu altcineva, îmi scot pălăria și stau în fața ta cu capul plecat, tu trebuia să fii acuma învățător, sau și mai bine, profesor mare. E vina mea că ți-am stricat viața. Credeți că nu i-am zis? A râs, știți cum râde el, lasă că știu eu, zice, vreai să iai pe umerii tăi păcatele lumii în care ai trăit! Ei! Mai zi ceva!... Să sperăm, reluă în cele din urmă cu glas ferm, că o să se întoarcă negreșit la ce i-a plăcut de când îl știu eu: cartea! Și o să se pună cu brâncile să învețe și să ajungă ce-a vrut să ajungă de mic. Altă cale nici nu are! E tânăr!

– Și ce facem noi acum, Moromete? zise Costache. Așa e, Niculae o să-și găsească el drumul pierdut, dar noi ce facem? Stăm așa, să ne ia bucatele din pod? Ce-ar fi să mergem toți la Vasile și să vorbim cu el?

– Bucatele n-ar fi nimic, zise Moromete. Îți ia o parte, două părți îți mai rămân, și să vă spun un lucru, n-o să credeți cum nu l-am crezut nici eu, dar pe urmă m-am gândit că n-are nici un rost să mă mintă el chiar pe mine, Niculae. Domnule, prețul pe care îl plătește sfatul per kilogram de grâu sau pe carne, ăsta e prețul de pe tot globul, nu-ți dă mai puțin, cum cred unii. Atât că nu te lasă să-l vinzi pe piață la prețul tău... S-a schimbat situația când prețul grâului pentru toată Europa se stabilea aici la noi la Brăila și erea leul cât roata carului. Pe mine chestia asta cu cotele mă lasă absolut rece, chit că alții umblă cu gura căscată prin piețele Bucureștiului și-ar vrea cu un sac de zarzavat să cumpere un aparat de radio. Mie mult mai rea mi se pare ideea că Vasile nu din capul lui i-a spus șefului de post să ne amenințe. De-aia eu zic că nici nu trebuie vorbit cu Vasile.

– Dar cu cine? se răsti Matei, care se vedea cât de colo că istoria cu prețul mondial al grâului în ceea ce îl privea nu numai că nu-i plăcuse, dar i se păruse o bazaconie.

Moromete trase adânc din țigară, se posomorî și începu să-i contemple fumul albastru care ieșea din ea pe la ambele capete.

– Vasile, zise Moromete, e greu să stai de vorbă cu el, el știe una și bună, că trebuie să se aleagă praful de tot ce-a însemnat cât de cât ceva în satu ăsta, și așa o să și facă, să țineți minte de la mine.

– Cu cine, atunci, Moromete să vorbim? zise Costache.

– De pildă cu Isosică!

Costache se îndoi:

– Crezi tu că ăsta a făcut cuiva vreodată un bine?

– A făcut, afirmă Moromete, prin faptul că n-a făcut rău! E o chestiune aici: de ce l-a ajutat el pe Vasile ăsta să ajungă el președinte, și nu l-a apărat pe Plotoagă, care față de Vasile era un om de înțeles, cu toate că mai striga și el, hă, bă! Eu l-aș întreba!

– Vreai tu să vorbești cu el!? se miră cu însuflețire Costache. Vorbește, Moromete: îndărăt ce mi-au luat n-or să-mi mai dea ei, dar să nu vie să-mi mai ia!

Temerea asta a lui Costache însemna că atât cât îi mai rămăsese în podul lui era departe de a mai înceta să mai fie o ispită pentru colectorii care cutreierau încă pe ulițe.

– Așa e, reluă Moromete, și o să mai mă gândesc eu ce trebuie făcut, n-o să mă doară gura să vorbesc și cu Vasile ăsta, fiindcă l-ați văzut, venea și el pe la noi și sunt curios să știu ce-o să zică când o să-i spun: mă, Vasile, și aici glasul lui Moromete avea iar acele subțirimi și grosimi de odinioară când citea ziarul în poiana fierăriei lui Iocan, întrucât prin faptul că niște oameni se adună pe pridvorul unuia sau altuia constituie un pericol pentru regimul care ne-a scăpat de robia *fascistă*? Ai văzut și tu! Nu cădea nici guvernul din vorbele noastre și nici pe tine nu te-am împiedicat să ajungi președinte. Bravo! Vezi-ți de drumul tău, dacă crezi că e chiar drept să distrugi agoniseala altuia și la ce folos s-ar ajunge, dar nu te lua după ce ți se cere să faci, zi și tu că ai făcut și că toată lumea de la mic la mare laudă guvernul, și o să stai mulți ani în fruntea satului. Da, exclamă Moromete, dar eu mă tem de altceva!

Și se ridică de pe pridvor acuma pe deplin senin și cu expresia aceea de tinerețe revenindu-i pe deplin în privire. Avea în luminile ochilor luciri care erau parcă reflexe îndepărtate ale unor teritorii care nu se vedeau. Începu să coboare scările pridvorului și o luă încet spre grădină lăsându-și, fără să le spună cât lipsește, musafirii singuri. Întârzie destul de mult și când reveni ușui foarte grijuliu un cocoș, care mânca mălaiul unei cloști cu pui întârziați. Apropiindu-se de pridvor, nu urcă, rămase la distanță și începu să se uite stăruitor peste drum.

Foștii liberali poate că înțeleseră că trebuie să plece, dar cum să plece tocmai acum?

– Hai, bă, Moromete, vino încoace și spune-ne! se răsti Matei exprimând pe față nerăbdarea tuturor.

Moromete se smulse parcă cu greu din contemplarea a ceea ce văzuse el că se întâmplă pe drum și urcă în sfârșit în pridvor.

– Mă, urât tată a mai avut și băiatu ăsta al lui Stancu Tumbii, zise el pe deplin detașat de tot ceea ce vorbise mai înainte. Are un ochi care parcă îi cade în gură.

Matei trase, de enervat ce era, o înjurătură. Nu-i ardea lui acuma de al lui Stancu Tumbii și de poziția ochilor lui.

– Mă tem de altceva, zise în sfârșit Moromete, dar parcă uimit de cuvinte de a căror importanță părea chiar covârșit. Când lucrurile pornesc de se dau de-a rostogolul la vale, ele nu se liniștesc până nu ajung jos și n-au unde se mai rostogoli. Ce putem noi împiedica? Lumea asta se ține bine pe picioarele ei, sau primului nebun care îi vine în minte s-o dea peste cap o dă?! Asta e întrebarea.

– Hai, bă Moromete, vorbește cu ei, măcar vezi ce zic, nu da îndărăt, că am vorbi noi, dar tu știi mai bine de la Niculae cum să-i iai, zise Matei.

– Așa e, întări Giugudel.

Dar Moromete, cu fruntea plecată, răsucindu-și o nouă țigară, nu dădea nici un semn că le auzea îndemnurile. Și nu spuse nimic nici în minutele care urmară. Tăcea și fuma. Vedea ceva înainte? Se gândea?

– Hai, bă, să plecăm, că se face noapte, zise atunci Costache ridicându-se pe neașteptate, ca și când și-ar fi adus aminte că în tot acest timp cât a stat aici, a uitat de ceva foarte important.

Începură toți să coboare scările și o luară repede spre poartă, fără să se mai uite în urmă și fără să se aștepte unii pe alții.

II

Când Costache spusese „hai să plecăm că se face noapte", ăsta era un fel de a vorbi: soarele era încă sus. Nu mai aveau

însă treabă acolo, s-ar fi scurs vremea de pomană dacă mai stăteau. Mai mult nu aveau ce afla de la Moromete în acea zi.

Soarele abia trecuse de vârfurile salcâmilor. Era o după-amiază de septembrie, cu lumină multă ca și în plină vară, dar cu căldură mai puțină. Moromete plecă de-acasă îndată ce prietenii săi se îndepărtară.

Se duse direct la Isosică. Noul responsabil al morii, care izbutise, după cât se pare, fără „Operațiunea Cotigeoaia" să pună mâna pe acest post, stătea în biroul acela care semăna de departe cu o gheretă, și din care condusese măcinatul, până acum câteva săptămâni, Adam Fântână, curățat... Aceleași hârtii făcute varză îi dădeau acuma de furcă și lui Isosică. Le lăsă însă așa cum erau de îndată ce îl zări pe omul care intrase peste el și își dădu seama cine e. Își ascundea însă bine, ca de obicei, și mirarea și curiozitatea în fumul de tutun care îi urca pe dinaintea ochilor din țigara pe care o ținea în felul acela al lui, atât de gânditor și grijuliu, între degete. Se uita însă direct, în tăcere deplină, la Moromete, neajutându-l cu nimic să intre în vorbă, neinvitându-l să ia loc, neîntrebându-l nimic.

– Și mâine-poimâine, zise Moromete simplu, așezându-se pe banca de lemn alb, când Vasile o să te dea și pe tine la o parte și n-o să mai fii nimic, ce-o să te faci, Isosică?

Nici nu se uita la el, își încreți fruntea și scruta îngrijorat podeaua, ca și când Isosică ar fi fost fiul său mai mare, Paraschiv, a cărui soartă nu înceta să-l îndurereze. Contempla acest viitor nesigur și plin de amenințări, la care se referise, își duse mâna la flanelă învăluindu-se parcă în tăcere și începu să-și răsucească și el o țigară. Isosică nu-l pândise, dar îi dădu când țigara fu gata, peste masă, să aprindă.

– Ce s-a întâmplat, nea Ilie? zise în sfârșit Isosică la fel de îngrijorat parcă de soarta omului care venise la el, ca și când ar fi fost taică-său.

„Și când te gândești că ăsta o fi făcut raportul că Niculae l-ar fi înecat pe nenorocitul ăla de Gheorghe, gândi Moromete senin. Dacă l-aș întreba ar beli ochii la mine că nu e adevărat și mi-ar spune pe altul..."

– Niculae al meu, domnule, mai bine pune mâna pe plug sau încalică pe-un tractor și ară pământul (care trebuie arat orice-ar fi!) decât să-și zâmbească fasolele cum făcea Bâznae când stătea de vorbă cu al lui Pretorian ca să arate că ei doi sunt prieteni. Noroc că ăla nici nu se uita la el, cu toate că mare brânză nu era nici de capul lui.

– Îl bag în... mă-sii și pe Bâznae și pe Pretorian, zise Isosică devenind și el gânditor.

Și nu mai adăugă nimic. Era adică de aceeași părere cu ceea ce spusese, dar și cu ceea ce nu spusese Moromete.

– Și atunci, zise Moromete, poți să-mi spui de ce te-ai speriat tu și te-ai dus acasă la Vasile să-l ajuți să ajungă președinte?

„Dacă gândești ca mine și în general ca noi, ăștia, oameni mai în etate, se înțelegea din glasul lui, poți să spui cum ai putut să faci o astfel de prostie, care o să te coste, cât o să ne coste și pe noi, adică ceea ce știi și singur ce amenințări ne trimete Vasile, dacă nu și mai mult, dat fiind că tu ești om tânăr și ai alte ambiții?"

– Cum să nu, zise Isosică.

– Ei, de ce? sunt curios.

– S-au încârligat două lucruri, nea Ilie, zise Isosică.

Și se apucă și trase cu atâta precauție și atât de îndelung din țigară, încât după ce o luă de la buze și începu pe îndelete să povestească, minute în șir el vorbi cu fum în gură, care parcă nu se mai termina.

– Primul lucru, zise el, și apoi tăcu.

Se întreba poate dacă să spună sau nu ceea ce se aștepta de la el. Se hotărî: trebuia spus, din moment ce toată lumea putea

gândi că ar fi făcut, prin urmare, o prostie, așa cum o dovedea venirea aici la el a acestui om atât de respectat.

– Pe Vasile ăsta, începu el, eu l-am împiedicat cât am putut să nu iasă din curtea lui, dar el s-a dat la fund ca rața și când a scos capul deasupra, a ieșit departe. Nu-ți spun ce cred eu, îți spun ce e. Aș fi luptat cu Vasile dacă ar fi fost numai atât. Dar mult n-aș fi luptat, fiindcă nu l-aș mai fi putut împiedica și aici se încârligă prima situație cu a doua.

– Care ar fi prima? zise Moromete.

– Nu ți-a spus-o Niculae?

– Nicidecum.

– Niculae e vinovat de ridicarea lui Vasile.

– Ei, nu mai spune, exclamă Moromete parcă răpit de această ipoteză.

– Ai să vezi, și dacă nu mă crezi, gândește-te, adu-ți aminte. La începutul campaniei o fată de la U.T.M., secretara raionului cu tineretul, l-a căutat pe Niculae pe câmp și a încercat să-l convingă să-l sprijine pe Vasile în intenția lui de a forma aici o gospodărie colectivă și de a lupta necontenit contra noastră, a mea și a lui Plotoagă, care știi și dumneata că ne-am opus. Lui îi convine G.A.C.-ul, nu pierde nimic, din contră, îl ajută, fiindcă n-are nici pământ, nici vite. O să-ți spun la urmă ce gânduri, adică nu ce gânduri, că le pune în practică, ce metode are de gând să folosească Vasile să-și atingă acest scop, care vine și în planul raionului. Acolo, știu eu, se spune așa: dacă sunt posibilități și prin liberul consimțământ. Contra metodelor de constrângere... Dar să ne întoarcem la întâlnirea de pe câmp dintre activista de tineret și Niculae. Niculae o asculta cum îi spune toată povestea lui Vasile și cum noi așa și pe dincolo i-am făcut și i-am dres... La urmă de tot, Niculae i-a răspuns așa: „Oriunde intri într-un sat, dai peste unul ca Vasile ăsta cu o istorie așa cam dubioasă... Trebuie să fim atenți și să nu facem jocul unuia sau altuia". Și i-a întors spatele. Foarte bine am zis eu când am auzit dar acum spun: foarte rău.

Trebuie să gândești cui spui asemenea cuvinte. Cine e persoana? Ei, ce interes are să susțină așa de tare pe unul sau pe altul? Ei, persoana era secretara raionului U.T.M. Dacă ea îl apără pe unul ca Vasile, înseamnă că știa ea ceva. Nu știu ce, dar era clar, ținea la el, cu toate că Vasile are și el un Dumnezeu la care se închină în fiecare zi și nu și-ar întoarce capul după alta: Florica, muierea aia a lui mică, și fetița. Prostia lui Dan și a lui tat-său și care o să-i coste viața (numai viața, fiindcă pământurile or să fie colectivizate la toată lumea) a fost asta, că au lovit-o pe Florica. Dar să ne întoarcem la secretara de tineret. Ținea la Vasile ca la un prieten. Oamenii au și ei prieteni, nu? Niculae nu și-a dat seama. Și fata asta văzând că n-are câștig de cauză cu activistul Niculae Moromete, s-a dus la regiune, la președinte, și i-a povestit toată tărășenia. Crezi că ar fi avut timp un ștab așa mare s-o asculte? De-acolo de unde conduce știe el altele și mai rele decât pățania unui oarecare Vasile al Moașii din comuna cutare, raionul Pălămida, cu rudele lui... Dar aici vine al doilea lucru care s-a încârligat cu primul: fata era rudă cu președintele și el a ascultat-o. Ce fel de rudă n-aș putea să-ți spun, destul de rudă ca s-o asculte și să-i dea dreptate. Și uite așa pleacă într-o zi din sat și lipsește două zile Vasile al Moașii și este primit în audiență la președintele regiunii. Ce-au discutat acolo, n-aș putea să-ți spun. Dacă ai avea pretenția asta, ar însemna să-mi ceri prea multe. Erea obligat Niculae să știe toate astea? Nu, nu erea, dar când ceva iese rău, rezultă că trebuia să știi. Asta sau altceva, n-are importanță. Fapt e că nu trebuia să procedezi cum ai procedat. Eu, cum am aflat la timp și am tras toate concluziile? Puteam să nu aflu, dar m-a mirat ceva. Aveam noi o înțelegere, eu, Plotoagă, Bilă, Zdroncan și Mantarosie, care ni s-a alăturat mai pe urmă. Și cineva dintre noi ne-a trădat. Cui? Tocmai persoanei care aveam de gând s-o aranjăm. Prin cine? Ei, prin cine crezi? Prin Vasile! Și nu mai aveam stare neam. Mă, de ce prin Vasile? Ce caută Vasile aici? Că de ce ne-a trădat, mai înțelegeam, îi spuneam că e unul

dintre noi care joacă pe două fețe. Cine știe? Dacă nu izbuteam? Și până la urmă ce-am zis eu? Bă, ia s-o pun eu pe Ciulca mea să afle! N-am vrut să recurg la serviciile muierii, fiindcă muierea întotdeauna îți cere ceva în schimb, mi-a și cerut și a trebuit să-i satisfac această dorință. Ei, și a aflat! Două lucruri: una, ce ți-am povestit eu până acuși, și al doilea, trădătorul. Era Zdroncan, care și el aflase de prietenia lui Vasile cu fata aia, și cine erea ea, și înțelesese că Vasile va veni mai devreme sau mai târziu în fruntea comitetului executiv. Și atunci s-a dat cu el și nouă nu ne-a spus nimic, nici măcar lui cumnatu-său Plotoagă. L-am iertat, că n-aveam ce să-i fac. Ei, și se punea acuma marea întrebare: ce fac eu? Am doi dușmani, unul pe care îl știi, sau l-ai ghicit, Fântână, și al doilea Vasile. De Fântână nu mi-era frică, dar de Vasile, da. Și mi-am spus așa: Vasile, deocamdată, dacă lupt cu el și îl susțin mai departe pe Plotoagă, nu vine el așa repede președinte. E adevărat, dar și când o veni (că de venit vine!) ne curăță pe toți absolut. Ai să te întrebi de ce erea obligatoriu să vină? Numai din pricină că vrea el și că reușise să ajungă în audiență atât de sus? N-ar fi fost suficient! Dar evenimentele din vara asta de pe arie arată că unul ca Vasile ar fi căutat, mai devreme sau mai târziu, raionul, pentru scopurile pe care ți le-a spus amănunțit Niculae (le știi și dumneata!) și Plotoagă nu mai corespunde. Ce am făcut eu? Am ales varianta a doua, să-l ajut să vină mai devreme și să-l părăsesc pe Plotoagă (l-a părăsit el cumnatu-său, darmite eu!). Și m-am dus la Vasile acasă și i-am propus alianța. Și Vasile s-a dovedit deștept. În tot cazul s-a gândit că eu nu sunt primul lui dușman, ci văru-său. Și ca să poată cât mai curând să-l nimicească pe el și pe tat-său, pe alde Năstase adică, nici nu s-a mai uitat că face alianță cu mine.

– Și presupunând că Niculae ar fi ascultat-o pe fata care zici l-ar fi sprijinit pe Vasile contra voastră, nu pornești de la presupunerea că ar fi fost tot aia? zise Moromete. Întrucât în cazul ăsta mai e vinovat Niculae, cum ziseși?

– Nu e tot aia, zise Isosică.

– De ce?

– Fiindcă ne-am fi împăcat noi cu Vasile fără să-l împingem atât de sus.

– Crezi că v-ați fi împăcat? se îndoi Moromete.

– Dacă i-aș fi dat pe Dan și pe tat-său pe mână ar fi fost suficient și cu asta s-ar fi terminat totul.

– Te contrazici, îl întrerupse Moromete.

Isosică se gândi.

– Stai să vezi, se corectă el. Sigur că problema rămânea în picioare, dar așa stând lucrurile, am fi căutat noi un alt Vasile când ne-am fi dat seama ce vrea raionul și Plotoagă nu mai e bun și nu ne-am fi pomenit noi vrând-nevrând cu unul care e pus pe fapte mari. Am fi știut cum să-l anihilăm pe Vasile al Moașii și cum să împingem în față un alt Vasile, care nu i-ar mai fi acoperit pe cei bogați, dar nu s-ar fi apucat să dea în oameni ca dumneata.

„În timp ce tu nu dai, ... pe mă-ta și pe tac-tău ăla care o luă așa șchioapă, și te făcu pe tine, să ajungi în fruntea satului", îl înjură Moromete în gând.

– Și cum l-ați fi anihilat pe Vasile al Moașii? zise apoi.

– Lăsându-l, de pildă, să facă el aici la noi o gospodărie colectivă: l-am fi susținut să fie el președinte. Nu ne-ar fi durut. Așa, acum, o să facă în așa fel încât o să mă oblige și pe mine să intru. O să intru cu un pogon. N-am încotro.

– Și crezi tu, Isosică, că e cel mai mare rău care te așteaptă pe tine de-aici înainte? zise Moromete înveselit parcă de faptul că acela își vedea cu atâta blândețe viitorul.

– Ce-aș putea să fac? zise Isosică.

– Nu te gândești?

– Nu.

– Mai e lume în sat, zise Moromete.

– Nu înțeleg.

– Mai e lume în sat care să aleagă alt om mai cu scaun la cap decât pe Vasile ăsta. Singur ai spus că ai fi făcut tu rost de alt Vasile dacă nu venea Vasile ăsta! Fă acuma!

– Acuma e prea târziu, zise Isosică.

– Pentru că te gândești la unul mai slab ca el! exclamă Moromete. Gândește-te la unul mai tare.

Isosică tăcu o vreme îndelungată. Înțelesese. Nu degeaba se spuneau despre acest om atâtea povești. Avea mintea pătrunzătoare. Știa totul. Îl pierduse pe Niculae, vroia să se apere.

– Vrei să spui, zise Isosică într-un târziu, că dacă nu-mi găsesc un alt om pe care să-l sprijin și să-l sprijine și lumea și să-l pun să se opună lui Vasile, și să fie mai tare ca el, o să am și eu soarta lui Plotoagă.

– Da' cum!? exclamă Moromete.

– Vreai să-ți spun drept? exclamă și Isosică cu un glas atins parcă de o boare de tristețe. Așa e, așa trebuie făcut și faptul că Vasile n-are de gând să țină seama de oameni ca dumneata și recurge la amenințările care ți s-au transmis și pot să spun că vor fi puse în practică, dacă vă mai adunați, mă îndreptățește să nu părăsesc terenul. Fiindcă așa aveam de gând: cât o fi! îmi ziceam, și pe urmă mă întorc la treburile mele, ca orice om, dar două dificultăți se ridică la orizont: una, Vasile e foarte deștept, va face acum în comună o gospodărie colectivă, a și pus pe picioare un comitet de inițiativă și cu meritul acesta o să fie imposibil să-l clintești de pe poziția lui. Al doilea: care să fie omul capabil să-l înfrunte?

– Pe cine are de partea lui? întrebă Moromete cu un glas de parcă ar fi spus: n-are pe nimeni!

– O să-și adune destui. Se găsesc! Găsești orice! își aminti Isosică de acest adevăr rostit odată de Aristide.

– Domnule, lumea asta la care el le ia bucatele din pod, e cu el? îl întrebă Moromete parcă stupefiat de faptul că Isosică tot nu înțelegea.

Se lăsă iar o tăcere.

– Vrei să spui că există cineva în sat care să facă același lucru și totuși lumea să fie cu el?! zise în sfârșit Isosică uluit parcă și el că ăsta ar putea să fie gândul lui Moromete.

– Da' ce credeai că vreau să spun?! râse parcă Moromete.

– Adică? Fii mai clar. Te gândești la un om anume?

– Se înțelege de la sine.

– Ei, cine e?

– O să ți-l spun eu. Nu sunt sigur... Adică nu că nu sunt sigur. Nu știu. N-am mai stat de mult de vorbă cu el. După ce stau cu el de vorbă o să-ți spun și cine e...

– Mă faci curios, pe cuvântul meu! zise Isosică. Spune-mi-l și mie! Asta ar fi chiar prea de tot să existe un astfel de om și eu să nu mă fi gândit la el.

Moromete, drept răspuns, se ridică. Celălalt ieși de după biroul său și îl însoți până ce ieșiră din curtea morii, care era de obicei plină de căruțe, de vite și de oameni. Se auzea de departe zgomotul valțurilor, iar de alături cel al motorului, care cânta ca un cuc prin coșul său înalt asemănător unui fluierici uriaș de copii, făcut din salcie. Parcă ar fi vrut să spună că iată ce vesel și plăcut e la moară.

– E membru de partid omul la care te gândești dumneata? zise Isosică.

Se opriră în poartă, ca doi țărani pașnici, tăifăsuind de-ale lor cu țigările în gură. Moromete dădu din cap într-o parte ca și când i-ar fi părut rău:

– Nu mai știu dacă e, zise el, de-aia spusei să vorbesc întâi cu el... Da' nu-ți terminași vorba cu Vasile. Ce metode zici că vrea să folosească? Nu există decât o singură metodă, răspunse tot el: ordin general de intrarea tuturor în gospodărie și cu asta socoteala ciobanului e achitată!

– Asta ar fi prea simplu, zise Isosică.

– De ce prea simplu?! exclamă Moromete uitându-se nedumerit drept în ochii lui Isosică. Dacă eu n-am nici o pretenție, declară el, ce te mai oprește? Ce rost are să mă pui pe mine să-l muncesc eu, pământul, să vii pe urmă să-mi iai din el cât vrei tu și pe urmă să mă mai pui să plătesc și impozitele și cote de carne, de lână și de lapte, chit că eu nu mai am nici vaci, nici oi! Întrucât mă privește, eu sunt pentru! În tot cazul nu sunt contra, se corectă el. Dacă tineretul acesta nu mai vrea să muncească pământul, cum o să mai vreau eu, care sunt om în etate și copiii mei toți s-au dus care încotro! Mi-a mai rămas o fată. O să se mărite și ea cu un băiat care are leafă și ce să mai fac cu atâtea pogoane de pământ?... Spune și tu, Isosică.

Isosică însă nu-i răspunse nimic, se vedea că nici nu se gândește, așa cum nu ne gândim când înțelegem clar că în spusele cuiva se exprimă ceva exact pe dos decât ceea ce se afirmă.

– E pământul meu, nu? întrebă Moromete. Și continuă presupunând că nu poate fi contrazis: Plătește-mi-l, dă-mi bani pe cât costă, fiindcă și eu l-am plătit cu munca mea și pe urmă n-ai decât să-l iai și să treci peste el cu tractoarele. Și cine nu vrea să-l vândă, să-l muncească în colectiv. Simplu ca bună-ziua.

Era adevărat, atunci ce mai vroia Moromete? Isosică se uită la el cu un surâs care îi deschidea în mod ciudat chipul, în general senin, dar care surâdea rar și trăsăturile nu-i erau învățate; parcă era alt om, mai tânăr și mai atrăgător decât se putea ghici.

– E clar, zise Isosică fără cea mai mică umbră de ironie. Așa o să se facă!

Moromete clătină din cap în fața evidenței, aruncă ceea ce îi mai rămăsese din țigară, scuipă subțire drept peste ea și exclamă cu reproș:

– Ei f... l-ași?

Și deodată nu mai vru să afle ce metode i-ar fi putut dezvălui Isosică, referindu-se la intențiile acelui Vasile. Plecă. Numai primii pași lăsară această impresie, fiindcă îndată își lăsă fruntea în pământ și mersul i se încetini. Era mersul lui când se gândea și când nu mai vedea nimic în jur.

III

De aceea nici nu auzi cum o femeie care tocmai ieșea din curtea morii cu o căruță îl strigă din urmă și apoi se ținu aproape de el cu caii la pas... Îl strigase numai de două ori și nu prea tare, apoi tăcuse. Stătea dreaptă pe cutia căruței și aștepta ca el să audă cu întârziere că numele lui fusese rostit de cineva și nu într-un mod obișnuit, ci așa cum fac cei care au dreptul după ce au ținut la tine o viață, să te cheme fără teamă de nimeni...

Era sora mai mică a primei lui soții, una Fica, femeie încă tânără, despre care numai Ilinca știa de mulți ani că, deși măritată și mamă a doi copii, gândul ei fusese totdeauna la Moromete, mărturisit doar fetei lui prin întrebări care nu se schimbau (ce mai face, Ilinco, tac-tău?), când fata se ducea pe la Râca parcă anume, dintr-o curiozitate precoce, acoperită de inocența vârstei, ca să afle dacă mătușa ei continuă să țină la tatăl ei, în ciuda trecerii anilor... Ținea, și mai ales în ultima vreme, după ce îi murise bărbatul. Nu avea încă cincizeci de ani și văzută de departe putea fi luată drept fată, subțire cum era și cu pasul viu și ușor...

– Ce e cu tine pe-aici cu căruța? zise Moromete ridicând pe neașteptate fruntea.

Glasul ei îi sunase în urechi cu întârziere. Se abătu din drum, coborî șanțul și se apropie de căruță; puse piciorul pe vătraiul loitrei și se urcă sus lângă muiere.

– Asta e o treabă pentru tine!? zise el.

– De ce Ilie?

Moromete începu să clatine din cap; nu se făcea! Sunt lucruri care au rostul lor și ce rost e ăsta să...

– Credeam că ai murit și tu, nu numai bărbatu-tău! zise el ferindu-se. Mă, ziceam, așa o fi murit și ea pe-acolo prin Râca ei, de n-a mai dat nici un semn că mai e pe lumea asta!

– Aha! făcu muierea. Și m-ai îngropat și pe mine alături de el și ți-ai văzut de treabă. Parcă mai cunoști tu pe cineva de când ți-au fugit feciorii? Las' că nici când erau pe-aici nu prea te gândeai tu la mine, dar o dată, de Crăciun și de Paști, tot ne mai vedeam noi.

În acest timp Moromete nu-i aruncase muierii nici o privire. Dar se uita ea la el.

– N-ai îmbătrânit neam, spuse ea mai departe, ai ceafă dreaptă. Știu că ai trecut de șaizeci, dar nu știu cu cât.

– Nu cu mult, răspunse Moromete cu încântare, parcă minunându-se că, iată, trăiești mult, veri după veri și ierni după ierni, și când te uiți în urmă vezi că n-ai decât șaizeci și ceva de ani. Orice-ai zice, nimeni nu te împiedică să te gândești că mai poți trăi optzeci.

– Am auzit că tu și Catrina vă aveți ca la douăzeci de ani, ea a vrut să te lase, tu ai alergat cu parul în mână după ea pe după casă... Căci te-ai prefăcut bolnav, așa e?

– Așa e! întări Moromete subțirel.

– Ei, ce-ți pasă! Fi-tu Niculae e bine, Ilinca am auzit că o să se mărite și ea! Numai Paraschiv, săracul, e bolnav. De ce nu-i dai și lui niște bani, să-și ia doctorii?

– I-am dat, Fico, crezi că am așteptat să vii tu la moară în Siliștea și să ne întâlnim noi ca să-mi dai tu ideea? Da mi-a spus muierea aia a lui că nu se îngrijește. După ce i-am dus eu banii, că am strâns și eu de la ce mi-a dat Niculae, primul drum pe care l-a făcut după ce-am plecat eu a fost la cârciumă! „Nu se mai stăpânește, tată, mi-a spus creștina aia cu care trăiește, n-am ce să-i fac, bea și fumează și hârjâie pe urmă din gât de mă și sperie." Da' el zice: „Lasă, fă, că nu mor eu, v-arăt eu vouă la toți 'vă muma în..." Care or fi ăia toți și ce vrea el să le arate, numai el știe! Care-or fi?

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Muierea însă nu-l urmărise chiar cu toată atenția, și s-ar fi zis că nu prea îi pasă ei de soarta lui Paraschiv.

– Arăți bine, dar nu ești vesel! zise ea. De ce? Crezi că mai ai tinerețea în față să te zbați din pricina unuia sau altuia? Care cum și-a așternut, așa să doarmă!

– Crezi că nu mai pot eu de inimă rea, Fico? Zic și eu că mă întrebași, răspunse Moromete într-adevăr senin.

– Acesta e norocul tău, zise muierea. Ai minte de om tânăr, altfel ai fi murit de mult, după câte te știu eu.

– De ce zici tu asta?!

– Așa!

Avea în ea ceva ocrotitor această femeie. După dinții întregi care i se vedeau când vorbea, nu părea să fi trecut de mult de patruzeci și cinci de ani, iar de departe arăta și mai puțin, fiindcă statura ei semăna cu a unei fete. Era îmbrăcată toată în negru, așa cum au obiceiul unele muieri când ies din satul lor și se duc în alt sat, când pun pe ele ce au mai bun, chiar dacă au de făcut o treabă.

– Așa ai fost tu bun și nu ți-ai ridicat, de când te știu eu, ochii la o muiere. Ai avut două, pe soră-mea, săraca, pe care ai omorât-o, și pe Catrina, care o să te omoare ea pe tine, cu zile, dacă n-o gonești de acasă, sau dacă nu fugi tu. Ia să te fi uitat, și ai fi văzut că n-ar fi îndrăznit să te lase singur și bolnav în pat și să-i scapere ochii ăia veninoși de bucurie că ai să mori. E nebună, să știi de la mine, să-ți aduci aminte!

– Eu zic că n-o să mă lase Dumnezeu să mă canunesc când n-oi mai putea, zise Moromete.

– De ce să nu te lase? Parcă Dumnezeu are milă de ăl bun și îl pedepsește pe ăl rău? zise muierea.

– Da' cum crezi tu că e?!

– Uneori e și după păcate, dar alteori nu e! zise muierea. Al meu, după câte bătăi mi-a tras, ar fi trebuit să se canunească

și el nițel când l-a luat Dumnezeu. Nu s-a canunit neam, a murit întâmpinat.

– Era acasă? o întrebă Moromete.

– În pat, zise muierea. Venisem de la cimitir și pusesem cușnița cu colaci de grindă. Mi-e foame, zice, și îl văd că se ridică și întinde mâna sus să ia cușnița. A! a făcut, și gata!

Urmă o tăcere. Căruța ieșise de mult din sat și caii, simțind parcă roșul asfințitului în spate, începuseră să bată grăbiți drumul cu copitele. Moromete avea aerul că merge și el acasă, cu toate că satul lui era în urmă, nu înainte. Stătea mereu cu fruntea puțin aplecată și nici acum nu întorcea privirea să se uite măcar o dată la muiere, deși din spusele lor se înțelegea că n-o mai văzuse de multă vreme.

– Că s-ar putea ca muierea asta a mea să-mi facă și să-mi dreagă, admit, murmură întru târziu, ca pentru sine. Dar că pe soră-ta Rada aș fi omorât-o eu, pe asta de unde ai mai scos-o?

– Ai omorât-o după ce l-a făcut pe Achim, zise femeia. Mi-a povestit pe patul morții.

– Ți-a povestit?

– Da, mi-a povestit.

– Hm!

– Mi-a povestit și altele, nu numai asta!

– Ei, ce vorbești?!

– Săraca, n-am să uit până oi muri cum s-a întors ea acasă și a venit la mine să-mi povestească cum ai dat tu peste ea în plină zi pe miriște, la capătul locului tău din Pământuri. Uite, pe-acolo! zise muierea arătând cu biciul spre stânga, în depărtare. Era un stejar pe-acolo, a îmbătrânit și s-a uscat. Știi cum te-a poreclit ea atunci, nu ți-am spus nici până acum?

Moromete nu răspunse și câtva timp muierea nu turbură nici ea tăcerea câmpiei pe care păcănitul roților și loviturile copitelor o făceau parcă să sporească și mai mult. Moromete înălță în sfârșit un umăr. Hm! În acest ceas al vieții sale trebuia

să afle despre sine lucruri pe care nu avusese timp să le afle atâta amar de vreme! Șaizeci și ceva de ani nu sunt o glumă, ei, uite că tinerețea sa tot mai era aproape în mintea cuiva ca și când ar fi fost ieri.

– Lumea care m-ar auzi și te cunoaște nu m-ar crede, spuse femeia mirându-se parcă pentru întâia oară de ciudățenia faptului. Te-a poreclit Mutul. Nu vorbeai neam! Pe urmă, când v-ați luat și te-am cunoscut și eu, am văzut că așa era. Te uitai la mine, te uitai la ea, te uitai la tata, la orice te uitai nu ziceai nimic. N-aveai darul vorbirii! Da' ce mustață frumoasă aveai și ce subțirel arătai! Nici acuma nu ești gras, dar ți s-au adâncit ochii. Era nebună săraca după tine, din prima zi am văzut-o că-și pierde mințile. Fiindcă trebuie să știi și tu că după ce ai venit pe la noi și te-a văzut mama, când am rămas numai noi, i-a spus Rădiții: „Fugi, fă, de-aici, cum o să te ia ăsta pe tine? Ăsta e om serios, ce i-o fi venit să se uite la o urâtă și la o melă ca tine? Că de stricat nici măcar o vorbă văz că nu strică pe tine!" Rădița a început să râză: „Ei, o să vedeți că mă ia, așa urâtă cum credeți voi că sunt! Și dacă e mut și nu vorbește, știu eu de ce e!" Eu am înghețat, se smintise Rădița, știam ce înseamnă vorbele astea ale ei și mi-era frică să nu înțeleagă toată lumea ce-a vrut să spună. Dar mama s-a strâmbat doar așa și a dat din umeri: „Se poate! a zis. Găsește și-o găină chioară un bob!" Ești vinovat! Nu trebuia să te uiți la ea! Dacă nu te uitai, ar fi găsit și ea acolo un creștin de la Dumnezeu și poate ar fi trăit și acum!

– De ce să nu mă fi uitat! zise Moromete cu o voce înăbușită și de astă dată întoarse capul și privirea lui se încrucișă plină de nedumerire cu aceea sigură a muierii.

Și-o retrase însă în clipele următoare.

– Nu înțeleg nici azi, zise muierea. Tocmai asta e că nu te-ai uitat la ea, iar ea știa și râdea. „Nu se uită la mine, îmi zicea, dar nu-și ia ochii de pe mine." Adică vrea să spună că te uiți

la ea fără s-o vezi, n-o vezi că e urâtă și prăpădită, dar te uiți tare, n-o slăbești din ochi... „Ei, de ce?" o întrebam. Nici ea nu știa să-mi spună, dar știa de ce. Trei copii i-ai făcut pe urmă, unul după altul, ca un berbec care nu alege oaia frumoasă.

– Cât era ea plină de viață în ea, zise Moromete, așa de nepricepuți și de seci la minte i-au ieșit copiii. De unde rezultă că speranțele pe care le pui în copii mai bine să nu le pui deloc, că e mai bine.

– Ți-e gândul tot la ea, zise muierea. Degeaba zici că nu ești ăla care nu mai poate de inimă rea.

Nu era dezamăgire, dar nici compătimire în glasul muierii. Umerii lui Moromete rămaseră nemișcați. Da, parcă spunea el. Așa era. Ce putea să facă? Ni se pare că putem să nu ne mai gândim. De fapt e mult mai rău: nu ne gândim, dar suferim. Ni se apleacă umerii fără să știm de ce. Și abia din când în când ne dăm seama.

Tăcerea care se așternu între ei deveni parcă nemișcare, ca și când totul s-ar fi oprit, și gânduri și sentimente. Numai caii, cu mușchiulatura lor vie, umpleau aerul mișcându-și ritmic coamele în timp ce cu copitele călcau pământul făcând parcă să trăiască și căruța cu ei, ale cărei roți stăteau de vorbă cu împrejurimile; loturile de porumb pe lângă care treceau, miriștile goale, răzoarele lor bogate cu ierburi erau încremenite ca în vis. Trecem, păcănea căruța, ne întoarcem de unde am venit, scârțâim sub greutatea a ceea ce au pus cele două mogâldețe de sus peste noi.

Copacii îndepărtați le ieșeau înainte și pe nesimțite rămâneau în urmă și se topeau în aburul plin de culori al asfințitului. Din când în când, caii sforăiau cu putere, ca și când n-ar fi știut în acele clipe că sunt adevărații stăpâni ai pământului.

În curând intrară în sat, a cărui viață în amurg îi învie pe cei doi și le aduse aminte că li se întâmpla ceva neobișnuit: ea, Fica, mamă a doi copii însurați, aducea cu sine acasă pe înserate

un bărbat din alt sat. Cine era? O muiere fu atât de năucită de curiozitate încât se apropie de căruță, puse mâna pe leucă și se uită:

– Cine e, fă, omu ăsta? zise.

– Cumnatu-meu, fă, nu te mai chiorî așa și du-te și-ți vezi de treabă, se răsti în șoaptă Fica.

Moromete se înveseli.

– Cine era neroada aia? zise el după ce muierea rămase în urmă.

– Nu e chiar așa de neroadă, îi răspunse Fica.

– Așa e, conveni Moromete. Să stai și să te gândești.

În curte femeia trase căruța la prispă și Moromete se dădu jos ca un om la casa lui, coborî șușletul de la spate și apucă de un sac pe care îl aduse ridicându-l pe grumaz la marginea blănii. Îl luă în spinare și îl puse pe prispă. Muierea intră în tindă și aprinse lampa. După ce termină cu sacii, Moromete trase căruța sub șopron și deshămă caii, pe care îi băgă în grajd și îi legă la iesle.

– Tu ai ceva să dai să mănânce la caii ăștia? i se auzi glasul în amurg.

– Deasupra e niște nutreț, se auzi și glasul ei, însoțit de crăonitul unei găini și de zarva orătăniilor speriate.

Muierea prinse una, pe care i-o dădu lui Moromete s-o taie. Se duse apoi cu ea în tindă s-o opărească. Mișcările, la oamenii bătrâni, sunt încurcate și întortocheate ca și când ar avea la îndemână un timp nesfârșit ca să le ducă la capăt. Ei scot din fire pe cei tineri, care caută să scape repede de ele, fiindcă ei cred că viața cea adevărată se află dincolo de lucruri și de treburi. Nici nu-și dădu seama Moromete când se pomeni cu mămăliga fierbinte pe masă și cu pasărea friptă în strachină. Abia de se așezase pe prag și-și jupuise jurnalul pe care îl purta în flanelă să-și facă o țigară, și abia avusese timp să-și fumeze țigara aceea. El nu știa că minute lungi treceau până își amintea el c-o ține în mână și că femeia se uita din când în când la el și îl vedea pierdut, dus pe gânduri. Nu-l turbură, dar focul sub mâinile

ei dibace ardea necontenit și grăsimea de pasăre sfârâia neîncetat în jarul cocenilor de porumb.

– Hai, Ilie, să mâncăm! zise ea deodată, și Moromete tresări.

– Hai, să facem și treaba asta, că pe celelalte le isprăvirăm, conveni și Moromete, și când văzu ce era pe masă deschise ochii mari: Tu vorbești serios?!

Muierea luă masa rotundă în brațe și o dădu aproape de genunchii lui.

– Bei, Ilie, și o ceașcă de țuică?

– Mă, Fico, păi tu nu știi?

– Ce?!

Moromete spuse cu regret:

– Mie nu-mi place băutura.

– Ei zău!?

– Nu-mi place băutura, ca pisicii untura, zise Moromete.

– Acuma tu glumești, dar pe vremea aia chiar că nu-ți plăcea, zise Fica. Toți ne miram. Om la nunta lui să nu pună el băutură pe limbă.

– Așa un strop tot am băut eu! zise Moromete.

– Atât, zise muierea, și continuă: Să trăiască ginerele, să trăiască mireasa, să le dea Dumnezeu copii, să trăiască socrii și să le dea Dumnezeu sănătate! Pe urmă să trăiască nunii mari, frații, surorile, verii! Nimic, el tot cu ceașca aia în mână stătea. „Da' bea odată ceașca aia, s-a înfuriat mama, bărbat ești tu sau ce ești?" Și atunci ai băut-o și te-ai strâmbat, ții minte ce-ai spus? „Ce obicei or mai fi având și oamenii să bea porcărie de-asta!" „Ei, taci, au strigat toți, a vorbit popa-n biserică. Nu vrei să ne spovedești, părinte?" Mi-a plăcut de tine, Ilie, de-atunci, zise deodată femeia cu un glas care era atât de înfiorat încât în clipa aceea semăna cu al unei fete îmbătate de dragoste, uite, îți spun, așa de mult, că dacă n-aș fi fost așa mică în anul ăla când muri soră-mea, nu m-aș fi uitat că eu aș fi fost fată mare și tu cu trei copii, care mi-ar fi fost nepoți! Ți-aș fi trimis argint viu, să-ți ia mințile, și să te însori cu mine!

Moromete ascultă parcă la pândă această declarație ca și cum o așteptase, acum vedea, tăcând, că fusese bine făcută, apoi se miră:

– Da' câți ani aveai tu atunci?! și avu o astfel de intonație în glas încât ai fi crezut că muierea nu spunea adevărul.

Ea nu răspunse, își umplu iar o ceașcă și rupse apoi din puiul rumenit din strachină. Rupse doar o aripă. După ce o mâncă nu se mai atinse nici de băutură, nici de carne.

– Dragostea face pe om mai deștept, șopti ea întru târziu. Nu zic că din pricina ta n-am ținut la bărbatu-meu după ce m-am măritat și eu și-am făcut copii. Țineam la el, avea inimă mare și nici prost nu era. Dar când mă gândeam la tine, parcă mi se făcea ziuă în cap. Te vedem o dată, de două ori pe an și-mi ajungea, și cu toate că niciodată nimeni n-a știut ce simt eu, bărbatu-meu a știut, dar murea să afle cine e. Fiindcă vedea. Și atunci, ca prostul, cum fac toți când se îmbată, venea și mă lua la bătaie, sau invers, ca să poată să mă bată se ducea mai întâi să se îmbete. Mai rău era că pe urmă, când ai început să te schimbi, când ai început să vorbești, mi-am dat seama că te-am ghicit eu bine, ca și soră-mea, săraca. Tu nu vorbeai la început din pricină că erai prea tânăr, dar ochii tăi se uitau și vedeau lumea. N-aveai glas, dar gândeai! Și când ai început să ai, au văzut și alții ce văzusem eu, un copil!

– Te apucaseși să-mi spui pe drum că eu am omorât-o pe Rădița, zise Moromete pe deplin senin și neturburat. Adică cum? Eu știu că a fost ceva cu moartea ei, dar n-am putut să-mi dau seama ce, n-am avut cum, știu că n-a suferit de ceva anume. Ți-nchipui că eu cu mâna mea nu i-am făcut nimic. N-o să te apuci să subții un astfel de lucru.

– Ba i-ai făcut, răspunse femeia după ce lăsă să se scurgă între ei minute lungi de liniște. I-ai făcut, Ilie, repetă, dar fără reproș și chiar fără prea mare interes.

S-ar fi zis că nu-i stătea prea mult pe inimă nici soarta pe care a avut-o atunci sora ei.

– Nu pot să te învinuiesc, Ilie. Oamenii nu prea țin la viață, o pierd din te miri ce! Soră-mea a murit, fiindcă n-a avut răbdare să iasă din lehuzie, cu toate că nu mai era o fetiță care nu știe ce trebuie și ce nu trebuie să facă o muiere care naște, câtă vreme trebuie ea să se ferească. Tu nu știai nimic, dar ea știa, că mama era acolo și i-a spus. „Bine fă, Rădițo, am întrebat-o, tu ești nebună?" „Ce să fac, Fico, mi-a spus, mi-era dor de el, mi se părea că nu mai am nimic, că și cu Paraschiv și cu Nilă tot așa a fost și n-am pățit nimic." „Acum o să mori", zis. „Ei și? zice. Am făcut trei copii, am trăit, nu-mi pasă. Mare bucurie nu mai m-așteaptă, am văzut eu... copiii, să-i ștergi la cur, să le dai să mănânce, nici noaptea nu te lasă... Bărbatul..." „Ei, zic, ce e cu bărbatul?" N-a zis nimic. Se vedea că gândul la bărbat o făcea să-i pară rău. S-a întors cu spatele la noi, și zice: „Fico, dă-mi un cui". „Un cui? Ce-ți trebuie?" „Îmi trebuie mie!" M-am uitat la mama, la sora-ta Guica, nici ele nu înțelegeau. M-am urcat pe scara de la pod, am căutat pe poliță și i-am adus un cui. M-am uitat să văd ce vrea să facă cu el. Nimic, îl ținea în mână. În timpu acesta sângele picura din ea în oala de sub pat... Pe urmă ai venit tu cu sanitarul. Ce să priceapă un sanitar! Când am întors-o nu mai avea viață în ea. Sanitarul zicea: „Ia uite, are un cui înroșit în mână." Și când ne uităm, alături de căpătâi, trei măsele cu șipcile mari însângerate. Și le scosese singură din gură cu cuiul.

Moromete se uită brusc afară, ca și când ar fi vrut ca această cumplită dezvăluire a suferințelor primei lui femei să nu mai fie auzită și de altcineva.

– A zis și ea așa ca un gând care-i venise, spuse el în cele din urmă. Ca să moară liniștită. De la început i-a fost rău, după ce l-a făcut pe Achim. Era cam nebună soră-ta, de s-a apucat ea să-ți spună un lucru ca ăsta.

– Nu erea adevărat?

– Cum o să fie? Și ce-a apucat-o cu dinții? Ea nu mi-a spus niciodată că o dor! Auzi, să-și bage cuiul în gură!

– Uite-așa de mari erau măselele, cu câte trei șipci, repetă Fica. Nici una nu era stricată. S-a mirat și sanitarul. N-am mai văzut una ca sta, zice. Mai ți-aduci aminte? Pe urmă, repede, te-ai însurat...

– Ce puteam să fac? Cine să fi avut grijă de cei trei care erau mici? Am vrut eu să mai aștept, reluă Moromete parcă vesel, dar și puțin batjocoritor la adresa femeii, a gândului ei spus adineauri, din care se putea înțelege că ar fi trebuit s-o aștepte pe ea, pe Fica, să se facă mare. Până într-o zi când m-am dus pe la Turnu, după niște pește. Mai era, dar nu mult, până a început primul război. La întoarcere (îi lăsasem în grija soră-mii Guica) îl găsesc pe ăl mic, pe Achim, în copaie, venise de i se urcase caca pe spinare, de jos până la gât, tocmai pe după ceafă, așa avusese grijă soră-mea Guica de ei! Pe urmă avea pretenția că de ce am adus-o pe Catrina în casă, care erea și a mă-sii, adică a feciorilor, de, a nepoților. Adică să fi stat eu așa, ea să se fi măritat, să-și fi adus bărbatu acolo la mine, și uite-așa! Gândurile astea de femeie smintită le-a băgat pe urmă și în capul lui Paraschiv, al lui bietu Nilă și al lui Achim, când s-au făcut mari, iar ei n-au avut mai multă minte decât ea și au crezut-o! Iar asta, Catrina, nici ea n-a avut mai multă minte și toată viața i-a fost frică de ei, să nu mor eu și să n-o arunce ei pe drumuri! Că, adică dacă nu-i trec casa pe numele ei! Mânca-o-ar pământul de casă!

Între timp muierea începuse să strângă masa. Nu s-ar fi putut spune că ascultase cu interes tot ceea ce spusese Moromete. După ce el tăcu nu-i mai dădu nici un semn, nici da, nici ba.

– Hai, Ilie, să ne culcăm, zise ea în tăcerea care se lăsase în tindă.

Și de astă dată vocea ei însemna: lucrurile astea, dacă le răscolești, nu le mai termini până dimineața. Tot mai bine e să dormi și, când răsare soarele, să te scoli odihnit și cu gândurile proaspete.

– Tu, zise Moromete, ești chiar singură? Unde e băiatul ăla al tău?

– A, păi nu ți-am spus?!

Și se așează pe un scăunel cât o șchioapă, foarte aproape de pragul unde stătea Moromete.

– Da' tu, zise ea, un vin nu beai?

Moromete ridică din umăr mâhnit ca și când s-ar fi ivit din vina ei o neînțelegere care îl întrista...

– Ți-am spus eu că nu?!

Ea se duse undeva în odaie și se întoarse de-acolo cu o damigeană mică împletită în nuiele și astupată cu un cocean...

...Moromete se uită iar afară, și cu paharul în mână rămase atent, așteptând. Într-adevăr, se auziră pași în curte, pași ușori de pisică, așa cum îi fac fetele desculțe care vin de la poartă și se apropie de prispa casei. Se auzi urcatul pe prispă, o săritură elastică, fără zgomot, doar fâșâitul fustei turbură liniștea zilei de vară. În prag, cu lumina mare a bătăturii în spate și cu fața sub umbra tindei, apăru Rădița.

– Ce e cu tine, unde fuseși? zise Fica. Flăcăul ăsta te-așteaptă aici de-aseară, și tu umbli pe drum fără nici un rost.

Rădița nu zise nimic, dar părea veselă. Trecu spre odaia cealaltă luându-și de pe cap barișul ca să și-l pună mai bine, în timp ce i se văzu părul castaniu și cozile împletite care îi atârnau pe spinare. Lăsă ușa deschisă și se întoarse. Era subțirică și înaltă și pulpele picioarelor ei erau mari și arse de soare.

– Unde te duci de te gătești așa? zise Fica.

Nu arăta însă deloc gătită, dar barișul ei frumos era de sărbătoare.

– Trebuie să mă duc, zise Rădița, cu un astfel de glas că se făcu deodată liniște.

Cu toate că nimic n-o turburase mai înainte, liniștea parcă crescu în aer. Fata se așeză și ea pe un scăunel și puse mâna pe-un pahar. Fica îi turnă și ea gustă din vin strâmbându-se. Pe chipul ei apăru, în timp ce lăsa paharul gol, o expresie senină de deznădejde. Ea surâse și rosti:

„Vine moartea prin grădină
C-un pahar și c-o lumină".

Moromete se uită afară. Se supără:

– Dă-i, Ilinco, și lui Niculae ăsta niște flori, să-și facă coroană, nu vezi cum plânge? Ce ești așa cârpănoasă?... Mă, ăsta, ia ici cureaua mea și încinge-te cu ea peste cămașa aia, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gârlă... Ia și pălăria mea!... Na!... Te duci și tu degeaba la serbare, să auzi cum o să te lase repetent.

Catrina o luă spre poartă. Peste sat sunau rar și stăruitor clopotele, chemând lumea la biserică. Niculae se spălă pe labele picioarelor lui mari, prăjite de soare și zgâriate de țepile mirișt ilor.

– Fico, dă-mi un cuțit, zise Rădița în tindă.

– Da' ce-ți trebuie?

Rădița nu răspunse, o văzură însă cum asculta cu privirea mare și cu urechea întoarsă ușor spre afară. Din depărtare, din naltul cerului, veneau până aici în umbra răcoroasă a tindei, abia atingând auzul, strigăte rare de gâște, puse pe călătorie îndelungată. Strigătele lor însă nu erau țipete, ci semne sigure și liniștite de recunoaștere, să se audă doar între ele, să nu li se destrame șirul, să anunțe pe cocorul bătrân și știutor care le conducea (căci ăștia erau cocorii) că totul e bine în urmă și să nu se abată din înaintarea lui înceată și sigură.

Ieșiră cu toții pe prispă și se uitară în zare. Într-adevăr, se apropiau plutind, alunecând în formă de săgeată cu deschiderea largă, croncănind rar, nu toți odată, ci în așa fel încât cântecul lor să fie neîntrerupt. Rădița se dădu jos de pe prispă și în mijlocul bătăturii înfipse cuțitul în pământ. Își ridică apoi privirea spre cocori, în timp ce cu degetul cel mare al piciorului drept începu să scurme stăruitor țărâna chiar alături de lama

cuțitului. Păsările se apropiară, dar când ajunseră în dreptul bătăturii, bătrânul cocor scoase deodată un țipăt pătrunzător de spaimă și zborul începu să i se clatine. În clipele următoare el se întoarse pe cer și începu să se învârtească în cerc împreună cu tot cârdul deasupra capului fetei. Ea nu-și lua în acest timp ochii de pe cer, urmărindu-i cu o privire neclintită și limpede, și degetul ei nu înceta să scurme pământul alături de cuțit. Scoțând un nou țipăt, de-astă dată parcă a jale, bătrânul cocor rupse deodată cercul în care se rotea și făcu cale întoarsă împreună cu tot cârdul. Rădița îi urmări până nu se mai văzură, apoi smulse cuțitul din pământ și se întoarse chicotind spre soră-sa. La flăcăul din prag nu se uita.

– Mă mărit, zise ea. O să fiu fericită cu Mutu ăsta, cu toate că nu se știe cât. Ar fi trebuit să-mi cadă jos la picioare cocorul meu, dacă ar fi fost să mor de bătrânețe. Ei și? Nu m-a întrebat nimeni dacă vreau să vin pe lumea asta! De ce mi-ar păsa când o să plec?

– Atunci să mergem, zise Moromete.

Înainte o luară patru flăcăi călări, cu pălării cu pene de păun înfipte în panblică. Unul ținea în mână un brad cu un măr înfipt în vârf. Calul lui, cu coama înfoiată, cu gâtul îndoit, cu dinții rânjiți sub zăbală, țâșnea din când în când în frunte. Acesta era Benogu, murise în războiul care venise, acum uite-l că a înviat și a venit să fie cavaler la nunta prietenului său. Căruțele pline cu rubedenii alergau în urma celei care venea după cai, cu mirele și mireasa printre lanurile de grâu dat în pârgă. Pe la jumătatea drumului, între Râca și Siliștea, Moromete opri căruța.

– Dă-te jos, îi spuse el fetei.

Mireasa se supuse, căutând să calce cu grijă cu pantofii ei noi, să nu-și rupă picioarele. O luară pe un drum de plan care se pierdea în depărtare în timp ce alaiul își continua drumul ca și când mirele și mireasa ar fi fost încă acolo. Cântecul

viorilor se pierdea în liniștea câmpiei pe care o unduiau valurile de spice. Drumurile erau pline de iarbă, iar porumbul era atât de verde, încât se făcea parcă întuneric pe unde creștea.

– Și a cui zici că ești tu creștină? zise flăcăul.

– A mamei care m-a făcut, păgânule, răspunse fata.

Focul de coceni ardea pe miriște cu flăcări a căror culoare se schimba neîncetat, din galbenă se făcea violetă, din violetă, albastră, din albastră bătea în verde, asemeni porumbului pe care cei doi îl jupuiau și îl puneau alături pe jăratic să se coacă.

– Mă duci la tine acasă s-o văd pe mama care te-a făcut?

– Ei, nu zău?! Păi ce-ai putea să vorbești tu cu ea, când de dimineață și până acum abia ai scos și tu trei cuvinte?... O să râdă mama de tine... De unde l-ai mai scos?... Nu că mi-ar fi rușine cum arăți, o să creadă tocmai pe dos, că mi-ai sucit capul și nu-mi dau seama ce fac... Dacă vii, nu mai pleci, siliștene!... A, ce frige porumbu ăsta... Eu îți coc ție aici cotolani și tu nici nu te uiți la ce-ți dau... N-ai mâncat nimic de când ai venit aici peste mine, ia să te văd cum arăți când miști fălcile...

– Sui-te în căruță, zise flăcăul.

Soarele coborâse spre asfințit când rosti el aceste cuvinte. Fata se supuse și se urcă dintr-o singură mișcare, ca o căprită, ținându-se de loitră.

– Mai e cineva pe câmp? o întrebă flăcăul.

– Nu, n-a rămas nimeni, răspunse fata cu neliniște, coborând.

Era ca și când ar fi fost părăsiți în pustietatea câmpiei și n-ar mai fi putut să se întoarcă acasă. Punea acum cu grijă picioarele pe fierul răscrucilor, să nu se încurce în rochia mare de voal și în beteala care îi atârna strălucind pe spinare, până jos la poale. Flăcăul o coborî parcă jos cu privirea și o aduse lângă el fără să facă nici o mișcare, apoi îi puse ușor mâna în piept și o împinse încet, dar fără revenire, pe spate. Se urcă deodată peste ea și o acoperi și chipurile li se întâlniră ca într-o apă, unul privind, celălalt răsturnat, susținându-i privirea și recunoscându-se unul

în altul uluiți. El îi puse mâna pe frunte și o apăsă ca și când ar fi vrut să-i vadă mai bine ochii ei strălucitori; se apropie și mai mult de fața ei, stăpânit parcă de o ezitare: nu știa cărui impuls să se supună, celui sălbatec, care îl făcuse să se repeadă asupra ei, sau celui blând, pe care îl trezeau în el ochii ei cerând ocrotire.

– Nu te repezi, șopti ea, lasă-mă să-mi dau seama. Văd că te uiți la mine, lasă-mă să mă uit și eu, să înțeleg cu ce te-am zăpăcit și eu pe tine, fiindcă nu e numai ce vreai tu acum... Ei, ce este?... Sunt aproape de sufletul tău? Ești un flăcău singur pe lume?... De ce nu-mi răspunzi? Nu ești? La ce te gândești? La mine? Sunt prima fată cu care te porți așa? Prima care ți-a luat glasul sau așa o fi felul tău?

Ezitarea lui, ascultând-o, crescu, și atunci o bucurie fără margini înflori pe chipul fetei. Ea îl apucă de gât și începu să-l sărute. Surprins, flăcăul se feri și scăpă de brațele care i se încolăciseră pe după grumaz, dar ea își ridică gâtul și cu o vioiciune de animal parcă în luptă cu altul care ar fi vrut s-o omoare și îl urmări acum fără nici o teamă de puterea și amenințarea lui.

– Te simt, te-am ghicit, șopti ea retrăgându-se, tu nu știi, sau vrei și tu să afli, și de aia te gândești... ești singur, cu toate că ai surori și alte rude... și vecini... Eu sunt cu tine și noi doi... pe lume... o să facem copiii noștri... M-ai văzut, ești al meu, te-ai uitat la mine și m-ai văzut...

Fata gâfâia. Închise ochii și își duse mâinile goale sub ceafă. Bluza mică și prea săracă pentru trupul ei voinic se ridică și îi descoperi pântecul. Flăcăul se dăduse de mult jos de pe ea. Când șoaptele ei se opriră o luă din nou în brațe, de astă dată mai blând, pe chip cu o expresie de beție mai mare. Ea îl înlănțui după mijloc și se mișcă sub el cu o știință pe care o dobândise doar cu gândul: era stângace, trupul ei tremura dar parcă știa ce-o să urmeze.

Totuși nu, fiindcă ea scoase un țipăt pe care numai spaima de a nu fi auzită o făcu să și-l înăbușe în chiar secunda când îi ieșise din gât. În clipa următoare o strigă pe maică-sa, mamă, mamă, ca și când ar fi vrut s-o încredințeze pe cea care o născuse că ea tot fetiță a rămas, cu toate că strângea în brațe un flăcău care o și scosese pentru totdeauna, printr-un țipăt, din rândul fetelor și o vârâse în cel al muierilor.

În acest timp, din depărtarea în care se topise, cântecul viorilor revenea odată cu tot alaiul, clinchetul clopoțeilor de la gâtul cailor și chiotele subțiri ale femeilor. Cei patru flăcăi apărură la capătul lanului de grâu și cel cu bradul întoarse calul și îl struni făcându-l să joace pe loc. Așteptau. Se făcu tăcere.

– Cum, zise fata, și ce facem cu căruța și cu caii noștri? Da' mama nu știe nimic... Dacă află tata îmi rupe picioarele... Și chicotea ca și când acest lucru ar fi înveselit-o pentru ceva pe care numai ea îl știa.

Nu mai era fată mare, cu toate că ea încă se simțea. Dar una e ce simți tu și alta e ce ești. Acest gând, această iluzie, o făcea veselă: nu e rău să fii muiere și să te simți fată. Păcălești pe cineva, face să râzi.

– Toată speranța, zise Moromete, a rămas în mine. Și dacă și ăsta cine știe ce drumuri o fi apucat, ce-o să-i spun eu, n-o să-i intre pe-o ureche și-o să iasă pe cealaltă? Băznae se poate considera în acest caz, hi, hi, hei, hei, să bem vin, verde de peliiin, și de rozmarin... domnilor, a venit frantuzul prin transee și nu trageți foc, nu trageți foc, ce râzi, mă, ăsta micu, vezi să nu-ți cârpesc vreo două, trebuia lăsat neamțul să se apropie, și cum să-l lași să se apropie când îl vedeai cu baioneta înainte, te-apuca frica morții și îți venea să tragi, și ăsta nu, mergea frantuzul înainte, și generalul nostru cu el, și nu trageți foc, nu trageți foc, și când a zis pe urmă foc, au murit la nemți cu grămada, uite-așa se rostogoleau ăi vii din spate pe ăi morți, care erau secerați de-aproape cu mitralierele pitite... Da' uite

că Benogu s-a întors, cine zicea c-a murit pe-acolo pe la Mărășești, ce băiat și jumătate, parcă și calul râde sub el știind cine îl călărește... Ce-o fi plângând acum fata asta, nu înțeleg, taci, mireasă, nu mai plânge, că de la maică-ta te-oi duce, că deșteptu ăla de taică-tău a făcut scofală mare că nu ți-a dat nimic, măcar o pătură cu ce să te învelești...

...Fica îl învelea tocmai atunci pe Moromete cu pătura. Era fereastra deschisă și în casă intra răcoarea nopții. O liniște desăvârșită domnea asupra casei și împrejurimilor. Moromete se trezi, deschise ochii. Dar nu se ridică în capul oaselor.

– Fico, zise el în șoaptă. Ce faci tu? Stai aici cu mine!

Femeia se întoarse și se așeză pe pat lângă picioarele întinse ale lui Moromete.

– Ți-a plăcut vinul, zise ea, nu mai știi ce-ai făcut, sau erai ostenit și nici nu mai știi cum te-ai culcat?

– Cum să nu? zise Moromete, dar nu mai adăugă nimic.

– Parcă te-ai ferit de ceva, zise ea atunci, te-ai ridicat de pe prag ca un copil, te-ai dus spre pat și te-ai culcat cu spatele la mine.

– Da, știu că m-am ferit, zise Moromete. Tu ești de vină, am vorbit prea mult despre Rădița.

– Nu poți să vorbești ce-ai vrea, răspunse Fica. Și tu ai vorbit prea mult despre copiii tăi.

– Rădița îmi spunea în somn că o să ne facem copiii noștri și n-o să mai fiu eu singur pe pământ... Hm!... Ce bine că omul poate să doarmă, adăugă el întru târziu văzând că femeia tăcea.

– De ce, zise femeia, ai visat ceva care ți-a plăcut?

– Închipuiește-ți tu, zise Moromete, să te visezi tânăr. Da' chiar tânăr ca și când ai trăi de la început. Cum vine asta?

Și începu să povestească.

– Înseamnă că te simți tânăr și ai mare chef să uiți de toate, zise ea la urmă. Numai în vis poți să uiți complet...

Moromete nu zise nimic multă vreme. Se gândea poate cui datora el această bucurie care îi răzbătea în fiecare cuvânt pe care îl rostea? Simțea în el cu adevărat revenindu-i vigoarea de altădată și beția care ți-o dă această revenire a puterilor, ca un izvor care începe să curgă fără veste cu ape bogate, înainte de a seca pentru totdeauna? Sau prezența acestei femei încă tinere, care ținuse la el de când îl cunoscuse, era pricina acestei nopți neobișnuite cu amintirea atât de puternică a acelor ani care nu erau deloc foarte îndepărtați, ci se apropiaseră pe-aci prin preajma lor îndemnându-i pe amândoi să-i trăiască de-acolo de unde viețile lor se despărțiseră? Rădița nu mai era, dar ea, sora ei, pe atunci mult prea mică, trăia aici de față și ținea în sufletul ei parcă întreagă, neștirbită, tinerețea lui de atunci.

– Nu numai în vis, zise Moromete întru târziu.

– Nu numai în vis, ce Ilie?

– Poți să uiți de toate. Uite, cu tine uit de toate!

– Nici nu știi ce bine îmi pare... șopti femeia.

El se ridică atunci și în clipa următoare mâinile lor se întâlniră și se încleștară una în alta... Femeia trecu alături și se întinse lângă coasta bărbatului. Din tindă crescu, acoperind liniștea, scârțâitul unui greier...

– ... Ai să vii de-aici înainte la mine, Ilie? șopti ea întru târziu.

– Da' cum? răspunse Moromete.

– În fiecare zi?

– În fiecare zi, nu, că nu mai sunt flăcău, zise Moromete cu ironie, dar așa la două-trei zile, tot o să vin.

Femeia înțelese și rosti cu duioșie:

– Vino o dată pe săptămână! Vino, Ilie, repetă ea, că pot să spun și eu ca Rădița în vis: o să trăiesc de-aici înainte numai pentru tine, și n-o să mai știu de nimic, nici de copii și nici de rude, numai să te fac să uiți că cineva ți-a dorit moartea și te-a lăsat singur acasă, bolnav în pat.

– Crezi că eu m-am pus la mintea ei? zise Moromete. Dar ai dreptate, nu mai e cu ea nici o speranță, nu e în toate firile.

Nu poate să-mi ierte că am vrut să-i aduc pe Paraschiv, Nilă și Achim îndărăt acasă. De ce să nu-i aduc? exclamă el cu o mirare proaspătă, ca și cum abia acum și-ar fi dat seama de acest adevăr. Nu erau copiii mei?

Ea nu-l încurajă să se întoarcă cu gândurile spre această istorie.

– Uite că se face ziuă, spuse uitându-se la geam. Mâncăm ceva, Ilie? Mâncăm și pe urmă pleci!

Și sări peste bărbat fără să-l atingă și asemenea unei muieri tinere, al doilea picior nu-l sprijini în săritură pe cel care îl pusese doar cu vârful tălpii pe pământ. Și se duse în tindă și aprinse focul, în timp ce Moromete, ca totdeauna dimineața, și pe nemâncate, se căută în flanelă și începu să-și răsucească o țigară.

Două ceasuri mai târziu, intra în curte și închidea ușurel poarta de la drum, ca și când s-ar fi întors de pe colea de prin vecini. Catrina nu se uită la el. Era vremea culesului viilor, a boambelor și a prunelor, și în sat începea să ardă cazanele de distilat țuică. Numai că Moromete nu arăta câtuși de puțin amețit, semn că ar fi întârziat până acum lângă vreunul din ele. Ea se opri lângă bărbat și îl privi stăruitor cu ochii ei răi și verzi:

– De ce te-ai mai întors?

Știa așadar de unde, și presimțea cumva că o ruptură s-a petrecut în viața lor pe care o trăiseră împreună zi și noapte, timp de mai bine de treizeci de ani? O curiozitate rece strălucea în licărirea ochilor ei șerpești. La un astfel de lucru nu se gândise niciodată. De când născuse cu el al cincilea copil, al cărui cap mare și mort o înspăimântase pe ea pentru totdeauna de viața trupului, îl gonise de lângă ea. El avea pe atunci abia patruzeci de ani și părea să se fi împăcat ușor cu gândul că viața lui de bărbat lua sfârșit. Iată însă că nu luase. După douăzeci de ani se ducea cu căruța cu sora fostei lui neveste (aflase acest lucru chiar de cu seară) și dormea la ea acasă, în pat străin.

– Mai bine ai fi rămas și ai fi murit acolo, mai zise, nu era nevoie să te mai întorci să te mai văd și eu la față.

Continuă să se uite la el stăruitor. Își pierduse mințile și avea să trăiască cu el acea rușine a femeilor care își văd bărbatul de șaizeci de ani rătăcind taman la bătrânețe, sau totul avea să se oprească numai la atât? Nu află însă nimic sfredelindu-l cu privirea, și o expresie de neliniște și de ură îi adânci trăsăturile.

– De ce? zise Moromete liniștit. Cum să nu mă mai fi întors? De dorul tău m-am întors, adăugă batjocoritor, căutând în chichița lăzii. Unde sunt, Ilinco, banii ăia? ceru el fetei.

– Ce faci cu ei?

– Dacă mă mai întrebi o dată ceva în felul acesta, îți dau una, fetițo, după ceafă, de rămâi cu gâtul strâmb și o să te uiți pe dedesubt la bărbatul pe care o să-l iei. Adu banii încoace!

Ilinca surâse și se supuse parcă încântată simțind gheara de altădată a leului. De ce să se supere? Nu era tatăl ei? Nu-i trecuse el casa pe numele ei? Știa că ține cel mai mult la ea, și era adevărat că prea se înmuiase el în ultimii ani. Bine că își revenise. O fi adevărat că a dormit la Fica? Adică chiar o fi dormit cu ea, sau or fi stat și ei de vorbă?

– Tată, șopti ea tainic, dându-i banii, ai grijă de lume. Eu știu că Fica ține la tine, de când eram eu mică și mă duceam pe la ei. „Ce mai face, Ilinco, tac-tău? Ce mai drege, Ilinco, tac-tău? Unde-a mai fost, Ilinco, tac-tău?" Dar credeam că i-a trecut. Ca să nu bage lumea de seamă nu te duce pe la ea vreo câteva săptămâni. Nu trebuie să vorbească lumea. Stăpânește-te, tată!

– Până nu te văd măritată, e un sfat pe care eu nu îndrăznesc să ți-l dau, zise Moromete sarcastic.

– Ce sfat?

– Să te stăpânești! Când îmbătrânești și mori nu-ți ajută ce zice lumea.

– Așa e, dar dacă se poate și fără să rânjească lumea, de ce să nu ții seamă?

– Proștii rânjesc orice-ai face! zise Moromete scurt. Pe maică-ta ai ținut-o de rău când a fugit de-acasă? N-ai grijă, nu-mi trebuie banii să mă duc să chefuiesc. Am treabă, și de dus mă duc unde vreau eu, când am eu chef, orice-ar zice lumea. Care lume? exclamă el cu un glas ca și când lumea ar fi pierit. Care lume, Ilinco? Cârstache al lui Dumitrache? Ion al lui Miai? Cocoșilă? Udubeașcă?

– Ăștia care vin pe la tine și îți place să vorbești cu ei. Giugudel, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir! Și alții care stau cu ochii pe tine.

Moromete nu mai zise nimic, începu să-și văcsuiască bocancii și să-și perie pantalonii. Se bărbieri. Își schimbă cămașa și flanela. Pe urmă, înhămă caii la căruță și se duse la gară.

IV

Nu intră însă în ea, ci ocoli pe un drum ce ducea spre marele siloz, o construcție care urca singuratică spre cer, ca un zgârie-nori pe această câmpie în care totul era mic.

– Mă, băiatu ăsta, se adresă el unuia care stătea rezemat de zid, dar care nu era deloc băiat, ci soldat de gardă îmbrăcat în uniformă.

Fuma tutun uitându-se pe gânduri peste câmpia netedă.

– Ia spune-mi, zise Moromete, Țugurlan e aici?

– Cum să nu, zise soldatul.

– Că ăsta nu dă neam pe-acasă, unde-o fi dormind?

– Aicea doarme, are o odăiță chiar în siloz, lângă birou. Nea Stane, strigă el întorcându-i lui Moromete spatele și intrând înăuntru și abia atunci se văzu că avea o pușcă cu el, o armă adevărată, militară, cu bătaie lungă. Vino încoace, nea Stane, că te caută cineva.

Țugurlan ieși afară și când văzu cine îl caută ridică o sprânceană. Nu apucase să se închege prietenia dintre ei doi, arestarea și condamnarea lui Țugurlan de dinainte de război

parcă pusese între ei ceva străin, mai ales că nici Moromete nu mai fusese multă vreme același ca în ziua când stătuseră ei doi pe arie și se simțiseră atât de bine.

Sfârșitul istoriei cu Aristide, când acesta făcuse recurs pentru el și îl scosese din închisoare după câteva luni, în loc să stea doi ani, nu-l îmblânzise câtuși de puțin pe Țugurlan. Dar el trăise pe atunci o stare ciudată, pe care n-avea s-o uite: i se păruse că tot ceea ce i se întâmpla lui, chiar și închisoarea, avea un rost, nevoia de a se împăca cu lumea, apoi bătaia de la moară care îi arătase că această împăcare cu lumea și cu sine nu putea avea loc dacă înghițea ca prietenul său Ion al lui Miai să fie umilit și apoi el însuși lovit de jandarm în mijlocul satului. Peste flacăra îndrăznelii în care inima sa ardea de totdeauna, s-ar fi așternut o lespede de gheață. Și înțelesul acestor încercări tocmai acesta era, îl descoperise în închisoare: trebuie să existe pe această lume și oameni fără frică, altfel toți vom fi îngenuncheați și vor domni peste noi cei ticăloși și cei slabi, cu ajutorul puterii. Cine știe? Dacă într-o zi o să fie nevoie tocmai de ei, de cei îndrăzneți, și ei vor lipsi sau vor fi cu inima moartă? Fără să-l ierte, îl uitase însă pe Aristide, ciulind și el, ca și alții urechea la bubuitul tunului care începuse într-o parte a lumii, se rostogolise apoi în cealaltă parte, aducând cu sine amenințări pentru tot ceea ce însemna pe pământ putere și bogăție.

Țugurlan înțelese. Intră în partid imediat ce se termină războiul atras de alt fel de oameni decât cei care aveau să formeze mai târziu în sat prima celulă comunistă, nu de genul tânărului notar de mai târziu, care făcea un joc greu de descifrat; nu se înțelegea dacă era comunist, fiindcă era notar și primise un ordin, sau era notar, fiindcă era comunist și fusese trimis în acest sat cu o misiune din partea partidului său. Pe Țugurlan îl atrăseseră unii, mai bătrâni, pe care pe urmă nu-i mai văzuse decât o dată când îl scăpaseră de la excludere. După aceea nu

mai reușise să dea de ei, pe unde se ducea, i se răspundea că „tovarășul nu mai activează în acest sector".

Ce se întâmplase?

Îndată după înscrierea sa, Țugurlan fu numit primar în locul lui Aristide, care aproape că plecă singur, înțelegând ce vremuri veneau. Nu trecură însă mai mult de câteva zile, și satul amorțit în adâncurile lui de rănile primite după atâția ani de război și concentrări abia avu timp să audă că se schimbă ceva. Cum? Cine, Țugurlan? A, da, ăsta e vechi comunist, dar auzi, cică l-ar fi dat și pe el jos. Cică ar fi sărit și i-ar fi bătut pe unii de la prefectura județului, s-ar fi pus cu pumnii pe ei și i-ar fi dat afară din primărie. Ei, la ce te-ai fi așteptat din partea lui Țugurlan, dacă nu la una de felul ăsta?

Curios lucru, nimeni nu știu multă vreme ce se petrecuse de fapt, și când se află nimeni nu-l lăudă pe Țugurlan, unii fiindcă nu crezuseră că acest om ar fi ținut cu satul (toată viața fusese contra satului), alții fiindcă nu-și dădură bine seama ce cauză apărase Țugurlan, pericolul de care se vorbise trecuse peste ei în cele din urmă fără ca ei să știe cine îi ferise. Acei inși care veniseră cică ar fi pretins noului primar să adune toate vacile din sat și să le predea la armistițiu. Toate vacile! Țugurlan încercă la început să stea de vorbă cu ei cu binișorul. Ăia însă l-ar fi luat tare, ori execută ordinul, ori zboară de-acolo. „Cum, ce ordin e acesta, să iai omului vaca din bătătură? Atâta are și el, o vacă, fără ea moare de foame. Cu ce drept să i-o iai? N-ajunge că unora li s-au luat caii și nu i-a mai văzut nimeni de-atunci?" „Nu ne privește." „Nu vă privește? Dar ce vă privește?" „Armistițiul! Asta ne privește. Tot ce-a fost captură, se dă îndărăt." „Și ce credeți că noi am capturat, ăștia din Siliștea? Duceți-vă la ăia care au, ce căutați aici să luați văduvei vaca din bătătură?" „Dumneata ești membru de partid?" a fost atunci întrebat Țugurlan. „Sunt!" „N-ai să mai fii!" „De ce, că vrei dumneata?" „Da, fiindcă vreau eu. Și să părăsești de îndată primăria." Și atunci Țugurlan cică ar fi sărit pe ei și i-ar fi bumbăcit.

A venit în urma lui unul Terente, tot un comunist proaspăt ca și Țugurlan, care însă era cât pe-aici să semneze ordinul cu privire la aceeași problemă a vacilor. Dacă nu era Aristide să-i spună să nu semneze, cine știe ce-ar mai fi ieșit.

Apărându-l să nu fie exclus din partidul în care abia intrase și la care, în mod ciudat, Țugurlan începuse să țină (el care nu ținuse niciodată la nimeni în afară de familia, rudele și unicul său prieten, Ion al lui Miai), bătrânul activist care îl atrăsese pe el să se înscrie cică i-ar fi spus să nu mai sară niciodată la bătaie, dacă vrea să poarte numele de comunist, și să stea și să aștepte, fiindcă într-o zi o să aibă neapărat nevoie partidul de el și o să-l cheme. Trecuseră însă șapte-opt ani de-atunci și nu-l chemase nimeni.

El la adunările organizației din comună nu se ducea, stătea la siloz, unde câștiga o pâine bună și venea acasă doar o dată pe săptămână să-i aducă muierii de-ale mâncării. Pe băiat, care ieșise foarte isteț, dar care nu învățase prea bine pentru examene și căzuse la o admitere la liceul industrial din Pitești, îl dăduse pe urmă la o școală de mecanici de pe la Pălămida și acum era angajat acolo și se însurase.

V

Vederea lui Moromete îl înveseli pe Țugurlan. Avea aerul celui care tresare în adâncul ființei sale dându-și seama că în trecerea egală a zilelor, se întâmplă din când în când un astfel de eveniment, să dea adică peste tine un om cu care vei ieși în mod sigur din această scurgere cenușie a timpului și te vei ridica deasupra lui.

– Câți ani sunt, mă Țugurlane de când n-am mai stat de vorbă noi doi? zise Moromete în loc de bună-ziua.

– Păi, câți să fie, vreo cincispe, răspunse Țugurlan la fel de uimit că acești cincispe ani erau pe-acolo pe-aproape prin preajma lor și nici nu băgaseră de seamă când trecuseră.

N-aveau decât să facă ei doi un gest așa cu mâna, adică duceți-vă, voi anilor, încolo de-aici, și viața lor să se fi dat, foarte simplu, cu cincisprezece veri îndărăt.

Lângă gară, pe dreapta, cum veneai dinspre Balaci, mai trăia o veche cârciumă, care nu făcea încă parte din trustul alimentației publice locale. Era plină de țărani sau mici funcționari cu treburi pe la gară, ca Țugurlan, sau pe la oborul de vite (care se ținea de două ori pe săptămână pe o poiană de alături). Niște lăutari cântau cântece folclorice fără noimă, făcute de ei, în care apăreau cuvinte cum ar fi S.M.T., camion, cooperativă, amestecate cu leliță, frunzuliță și altele. Moromete asculta cu o expresie de extremă încântare pe chip și aproape că uitase de Țugurlan, cu care se așezase la o masă să bea un pahar.

Țiganul lucra la Mat
Și venea acasă beat,

gâlgâia milogit, însoțit de plânsetul scârțâit al viorii, lăutarul. Mai pe urmă țiganul din cântec o lua pe urmele țigăncii fugite cu un „boier" undeva la Calafat, intra în curtea acestuia și zicea:

Dă-mi boierule nevasta,
Că mi s-a prăpădit casa,

iar acela îi spunea:

De-o vorbi pe țigănește
Să ți-o iai cum se găsește;
De-o vorbi pe românește
Îți tai capul ca la pește.

Moromete mai ascultă câtva timp, apoi se întoarse și îi spuse lui Țugurlan:

– Cum vine asta, mă Stane? Ce, la noi mai sunt boieri care să-ți taie capul ca la pește? Ori țiganul nu lucra la *Mat*, zise el, ori acela care îi luase nevasta nu era boier.

– Sunt cântece vechi, îl scuză parcă Țugurlan pe lăutar, le-au aranjat și ei pentru acuma, dar se vede că nu le-au aranjat bine.

– Păi tot ce e vechi, zise Moromete, se aranjează în felul acesta ca și când ar fi nou. Pe noi nu ne aranjează tot așa? Cum, Țugurlan, lovi el deodată cu mâna în aer, ca și când ar fi dat brusc frâu liber întregii lui gândiri, să nu mai pot eu să vorbesc ce vreau?

Țugurlan nu se arătă deloc surprins. Privirea însă îi sticlea ascultându-l. Își amintea... Ocupațiunea lor mintală... Facultăți... Discursul domnului V. Madgearu...

– Poți să concepi una ca asta? reluă Moromete. Adică eu să tac și tu să vorbești, rolul meu rezumându-se doar să te ascult pe tine?!

Țugurlan se gândea... Dincolo de cuvintele sale, omul acesta care nu mai avea patruzeci de ani trăia parcă într-o veșnică nedumerire care nu era prefăcută, ci adevărată. Trebuia să-i răspunzi.

– Poți să gândești, zise Țugurlan, după ce îl lăsă pe Moromete să aștepte câteva clipe. Nimeni nu te împiedică, adăugă el. Ia model de la mine.

– De unde știi?

– De unde să știu ce?

– Că nimeni nu te împiedică.

– Ți-am spus eu. Pe mine nimeni nu mă împiedică.

– Și crezi tu, zise Moromete, că dacă îl lași tu să nu te lase să vorbești, pe urmă nu te împiedică să și gândești?

– Aș vrea să știu cum, zise Țugurlan.

Moromete rămase câtva timp pe gânduri, apoi deveni parcă visător.

– Găsesc ei cum, zise el cu duioșie. Nu mi-a spus mie Niculae?! Te întreabă: ce părere ai despre tovarășul Stalin?

Și el pronunță ca de obicei acest nume cum ar fi zis Călin.

– Ei, și? zise Țugurlan. Spui și tu ce-ți cere, că e așa și pe dincolo și ai terminat. Ce-ți pasă ție de ce spui despre Stalin?!

– Îmi pasă, zise Moromete, fiindcă îți cere pe urmă să declari că fi-tu e dușman al poporului și că n-ai nici în clin nici în mânecă cu uneltirile lui dușmănoase.

– Nu declari!

– Ei, și tot acolo ai ajuns, zise Moromete.

– Adică unde?

– La pușcărie!

– Intri la pușcărie, zise Țugurlan brusc îndârjit și glasul lui sună ca o sumbră amenințare.

– Și dacă mori acolo? zise Moromete.

– Ei, și? făcu Țugurlan în același fel. Oriunde-ai fi, de-un mormânt tot ai parte. Măcar tu n-ai ce pierde, în timp ce pe acela care te-a băgat acolo, îl apucă groaza la gândul că trebuie să moară ca și tine și că nimic din ce e el nu mai înseamnă nimic.

– Așa dacă o luăm, la ce mai trăim, zise Moromete, dacă tot o să murim! Ba eu vreau să trăiesc, și să trăiesc cum vreau eu, fără bineînțeles să mă pun fără nici un rost contra a ceea ce la lume nu-i pasă. Tineretu acesta! Treaba lor! Dar mie să nu-mi trimeată domnul Vasile amenințări prin șeful de post că nu mai am voie să stau de vorbă cu cine vreau eu. Să le trimeată amenințările astea muierii ăleia a lui, Florica lui Ciupăgeanu, la care se uită în gura ei ca un nerod și nu-și dă seama că nu se procedează așa cu oamenii care trăiesc mai de mult în satu ăsta! Am vrut, înainte să vin la tine, să vorbesc cu el, dar mi-aș fi răcit gura de pomană. Cred că nici nu m-ar fi auzit, fiindcă urechea lui nu aude decât ce-i șoptește răzbunarea: până nu termină cu toți care au însemnat ceva în satu ăsta, o

să fie surd și orb. Dar am vorbit cu Isosică, Țugurlane, tu trebuie să lași silozul ăsta în pacea lui și să vii în sat și să nu lași comuna pe mâna lui alde Vasile al Moașei. De ce stai tu deoparte? Trebuie să-ți spun că în tine a mai rămas speranța!

– Și ce să fac eu, Moromete? zise Țugurlan îndată, semn că acest îndemn, care îi venea acum din afară, îi venise și lui, și nu o dată, dinăuntru, și că nu trecuse niciodată de întrebarea pe care acest îndemn o conținea. Ce pot să fac? Crezi că eu nu-i urmăresc și nu văz cum se mănâncă între ei? La ce-ar folosi să le sporesc numărul cu unu, chit că, să zicem, un oarecare timp aș reuși să ajung în fruntea comunei?

– Nu-mi răspunzi ca unul care își dă seama ce-i spun eu, zise Moromete.

Se lăsă o tăcere. Lăutarii terminaseră istoria lor cu țiganca fugită, care la întrebarea bărbatului ei răspunde pe țigănește și deci țiganul poate s-o ia cu el. Acum începuseră ceva foarte vechi și le dârdâia bărbia ridicând vocea. Cei doi păreau însă acum surzi la cântecul lăutarilor și la vocile celorlalți care se încurcau, se ridicau și coborau neîncetat.

– Ai dreptate, zise Țugurlan. N-am înțeles bine. Mai spune o dată.

– Țugurlane, zise Moromete, tu ești omul care ne cunoști și pe noi și știi ce a fost bun și ce a fost rău în viața pe care am dus-o mai înainte și îi cunoști și pe ăi săraci care acum sunt chemați să facă ei altă viață. Viața asta pe care vor ei s-o facă mai bună, cine îi împiedică? De ce cred ei că noi? Viața asta numai tu poți s-o faci, fără să treci peste noi cum trec eu cu grapa peste bolovani. Nimeni altul în satul nostru nu e în stare să înțeleagă și să facă ce spun eu acum, afară de tine. Tu ești speranța! Întoarce-te în sat și fă tu primul pas! Ai să vezi! O să vie alături de tine o sută.

Pe chipul lui Țugurlan începu să apară acea schimbare pe care o dă totdeauna bătaia nedorită sau neașteptată a inimii,

puternică și înaltă, și care apare înaintea gândirii sau înțelegerii. Da' la urma-urmei ce așteaptă el? Să hotărască alții pentru soarta lui? Iată chemarea! Nu venea de unde crezuse el atâta vreme că trebuie să vie, dar nu tot aici avea să ajungă? Curând avea să i se termine și lui viața, și ce s-a ales din ea?

– Oricât cred eu că știu ce s-a întâmplat în sat, e clar că ceva îmi scapă, de îmi vorbești tu așa, zise el într-un târziu. Eu știu tot ce s-a întâmplat, dar n-ai vrea să-mi povestești și tu? Vreau să aud de la tine. Spune-mi pe concret, de ce ai venit la mine.

Moromete îi explică: atâta vreme cât fiul său fusese activist la raion, nimeni nu îndrăznise să-l amenințe în mod serios, în orice caz, lui nu-i păsase. Acuma îi păsa, gluma se îngroșase, dacă asta putea fi numită glumă, să fugărești un om care nu ți-a făcut nimic și să-l îneci în gârlă.

– Cine a făcut asta de fapt? întrebă Țugurlan.

– Cum cine, zise Moromete, Vasile! A treia zi, adică ce zic eu a treia, a doua (că în prima a fost ocupat să-și aresteze neamurile și să le trimită la pușcărie) au pornit prin sat să ia bucatele oamenilor și alde Gheorghe al Mariei lui Pițur, ginerele lui Trafulică, s-a speriat și a luat-o la fugă spre pădure. Dar apa se umflase și l-au împins în gârlă și l-au înecat...

– Vasile a făcut chestia asta? întrebă Țugurlan.

Moromete răspunse fără șovăire că da, Vasile personal, nu era el președinte, nu dăduse el ordinele cum să se procedeze? Și atunci? Să te mai miri când o să auzi că cine știe ce-are să le facă și lor, lui Moromete și prietenilor lui?

– Nu e bine, zise Țugurlan răgușit.

– Nu e bine deloc, zise Moromete apăsând pe ultimul cuvânt, vrând să arate că absența binelui nu e totdeauna totală, dar în cazul de față era. Întrebarea mea, Țugurlane, continuă el, e următoarea: tu cu Isosică poți să te înțelegi?

– Pot, reflectă Țugurlan. Dar ăsta te vinde la prima cotitură.

– Numai dacă e la ananghie, explică Moromete. Ideea mea e că Vasile o să-l dea jos și pe Isosică și Isosică știe și el ce-l așteaptă, i-am spus și eu, dar știa și el, că nu e prost. Vii, Țugurlane?

Țugurlan nu răspunse, dar turnă, parcă îndârjit, în pahare, pe care apoi le ciocniră și le goliră însetați.

– Cum o să faci și cum o să procedezi, asta știi tu mai bine și părerea mea e să intri la moară cantaragiu, reluă Moromete. Asta poate să-ți aranjeze Isosică, chiar dacă n-o să fie deloc lesne, fiindcă o are și el pe cap pe muierea aia a lui rea, pe Ciulca. Da' trebuie să-ți facă, îți garantez. În ce mă privește pe mine, o să vă vorbesc pe-amândoi de bine prin toate părțile. Și o să am dreptate. Fiindcă dacă eu îți spun ție o vorbă, știu că ne înțelegem. Mai mult îmi dau și eu seama că nu se poate, Țugurlane, eu știu încotro mergem! Ce vreau eu personal, e să mergem cât mai încet, fiindcă nu sunt neam doritor să văd și cu ochii ce-o fi! Îmi închipui! Noi, care am apucat să trăim pe loturile noastre până la șaizeci de ani, rămânem la asta. Dar eu nu neg că poate să iasă bine pentru voi, care n-aveți ce pierde, și pentru ăștia tinerii, care nu știu ei bine ce înseamnă să ai pământul tău la deal și căruța și vitele în bătătură... Știu un lucru, că pământul trebuie muncit, și nu cum crede Bâznae, că o să se coacă bucatele pe el singure. Vii, Țugurlane?

– Vin Moromete, răspunse de astă dată Țugurlan și prin chipul lui nebărbierit și încă tânăr țâșnea parcă din nou, însuflețindu-l ca odinioară când prietenul său fusese bătut, dogoarea îndrăznelii și a hotărârii.

VI

Pe la începutul lui septembrie se prezentă într-o după-amiază spre seară la poarta comitetului de partid din Pălămida o fată care spuse că îl caută pe tovarășul Moromete Niculae și că vrea să vorbească cu el. Ea nu zise dacă se poate, ci pur și simplu

vroia să vorbească cu activistul. Omul de la poartă era unul care n-o cunoștea și îi ceru buletinul. Îl deschise la prima pagină, îl ținu astfel deschis cu mâna lui făcută să țină bușteni și nu hârtii și cu cealaltă ridică receptorul care semăna cu cel al lui Zdroncan și întrebă pe cineva din comitet dacă tovarășul Moromete putea să vină până la poartă unde îl aștepta... Și aici el silabisi cam mirat și nesigur: Fântână Maria...

– Da? zise el. Nu poate? Aha! făcu omul. Bine. Nu poate, i se adresă el, apoi fetei, dar în clipa aceea ușa se deschise din curte și apăru în biroul mic al informațiilor chiar cel căutat.

Cu mâinile în buzunare Niculae ieși cu ea în stradă și o întrebă ce vroia. Fata avea înfățișarea celui care vine de departe la o rudă, a găsit-o și e bucuros cu măsură, așa cum se cuvine. Nu răspunse la întrebarea care i se pusese. Era îmbrăcată ceva mai bine decât în dimineața când venise pe la el în pridvor și, deși era cald, avea un bariș pe cap. Drept răspuns ea zise că nu era singură și arătă cu mâna parcul orașului cu care se învecina clădirea comitetului: pe una din băncile din apropiere se vedea într-adevăr stând și așteptând altă fată, îmbrăcată însă într-o rochie mai vie și fără nimic pe cap.

– Didina al lui Palici, zise Marioara, nu-l știi pe tat-său? Au lotul lângă al nostru și când eram mică îl auzeam pe nea Palici așa gros, pe mirișe: Boi Poline! Polinee! Și ăsta se supăra și nu zicea nimic și nea Palici iar îl auzeai: Boi Poline! Polinee! Ce e, mă?! se răstea ăsta așa cam după un ceas și nea Palici: Hai, boi Poline, să mâncăm dovleac. Îi era rușine, de, lui alde Polin, că auzea toată lumea cum îl chema tat-său să mănânce dovleac.

Niculae se uită la ea: „Nu-i stă rău unei fete când își aduce aminte de copilăria ei, gândi el. E veselă. Ce i s-o fi întâmplat?" Fata cealaltă, între timp, se și ridicase și se apropia.

– E la facultate, zise Marioara.

– La ce facultate? întrebă Niculae drept orice prezentare.

Didina lui Palici nu se grăbi însă să răspundă, se strâmbă afectând o mulțumire indiferentă și răspunse:

– La o facultate! Și îi făcu semn fetei lipoveanului din cap că ea o ia înainte.

Orașul era plin de țărani, de funcționari sătești în delegație, de elevi și de soldați. Crepusculul care se lăsa încet peste salcâmii și clădirile lui vechi amintea de câmpia care îl împresura și de tăcerea ei uriașă. Adevărații lui locuitori erau însă de descoperit în această foială pestriță, care umplea și cele câteva restaurante, cofetării și berării și se părea chiar că ei nici nu existau de fapt, străzile fiind pline de prăvălii închise cu zăvoare definitive, cu ferestrele bătute în scânduri si cu firmele fie mâncate de rugină, fie date jos și rămânând doar urmele. Tot ceea ce justificase altădată pavarea străzilor și ridicarea de astfel de case așezate des unele lângă altele nu se mai vedea decât în clădiri și în firmele moarte, ca și când orașul ar fi fost dezgropat din pământ și case și străzi redate existenței ca odinioară, dar fără oamenii care le locuiseră, și acum era invadat de o mulțime de turiști, care aveau însă tot felul de treburi și nu stăteau să cadă pe gânduri în fața vestigiilor unor generații dispărute. Ajunseră în centru și Niculae se opri în fața unei plăcintării și o întrebă dacă nu-i era cumva sete; se vindea acolo și bere.

– Și nici o plăcintă nu vreai?

Ea dădu din cap scurt și hotărât: Nu. Niculae însă intră și bău o sticlă, după care reapăru și-și continuară drumul. Ea o luase pe o anumită stradă.

– E unul de la noi din sat, al lui Cocioală, e rudă cu Palici, și au casă de mult pe strada asta, e brigadier silvic, zise Marioara. E plecat în concediu la Sinaia, are grijă Didina de casă.

– Ei, ia spune, zise Niculae. Cu ce pot să-ți fiu de folos?

– M-a trimes tata să-i iau niște nasturi, că n-am găsit la farmacia din Balaci, mi-a spus doctorița de-acolo că mi-a dat rețetă de București, că numai la București o să găsesc, da' mi-a spus să încerc și la Pălămida.

– Dar ce-are tac-tău?

– Nu știu, de-ale lui, nu mai e la moară, l-a dat Isosică jos și tata s-a apucat iar să bea. Nu i-a făcut rău pe loc, că l-a mai strecurat prin pâine, da' zicea că nu mai are gustu ăla și într-o zi l-a băut așa și a băut mai mult. Dimineața când să se dea jos din pat, ologise. Cică dacă îi găsesc nasturii ăia o să-i treacă, dar ce folos, zicea doctorul, că pe urmă o să bea iar. Tata s-a jurat că nu mai bea, numai să meargă iar. Treci, zice, și pe la Niculae al lui Moromete și spune-i situația. Ce situație! se miră fata singură dând din umeri, dă-o încolo de moară, să-și vază mai bine de treabă ca toți oamenii.

Între timp se făcuse de tot întuneric și orașul începuse să se golească de mișcarea de pe străzi. Se lăsa tăcerea.

– Și ai găsit nasturii ăia? zise el într-un târziu.

– Nu, cică tot la București.

– Și când ai venit? mai zise el tot așa, după ce merseră multe zeci de pași.

– Ieri cu trenul de șase.

– Și ai dormit aici?

Ea spuse că da. Ajunseseră în dreptul unei porți. De-acolo se și simțea apropierea și întunericul câmpiei adormite. Era o liniște mai mare decât într-un sat, fiindcă acolo hămăitul rar al câte unui câine tot mai arăta că mai era cineva treaz. Aici nu se auzea nimic, puteai să stai așa ceasuri întregi. Strada zăcea în întuneric de la un capăt la altul și numai la casa de-alături se vedea o lumină aprinsă, pesemne Didinei lui Palici îi era urât să adoarmă singură în întuneric și poate că aștepta sau poate că adormise cu lumina aprinsă. Marioara se răzimase de stâlpul porții și stătea nemișcată, nu zicea nimic. Niculae rămăsese în fața ei și stătea și el și tăcea. Minutele treceau în această mutenie și în acest calm pe care numai apropierea depărtărilor fără obstacol, sub respirația liniștitoare și sub lumina stelară a nopții de vară a câmpiei îl poate ține în echilibru. Un om întârziat apăru la capătul străzii și începu să se apropie de cei doi. Trecu

apoi pe lângă ei cum ar fi trecut pe lângă niște stâlpi scufundați în pământ și își văzu de drum până ce intră și el într-o curte și se făcu din nou liniște.

– Am o veste mare să-ți dau, șopti Marioara.

– Dă-mi-o! șopti și el. Zici că brigadierul ăsta v-a lăsat vouă casa pe mână. Nu vrei să intrăm înăuntru?!

Marioara avu o privire reflexă de țărancă; se uită în jur: îi vedea sau nu-i vedea cineva? Se decise: nu-i vedea nimeni! Și deschise portița și o luă înainte...

VII

Faptul însă că într-una din zilele acelei săptămâni cât mai stătură fetele acolo doi tineri trecură pe la ele, și unul din ei aduse la un moment dat un cufăr, nu atrase atenția nimănui, fiindcă totul se petrecu la lumina zilei; tinerii stătură așa cam preț de un ceas vorbind între ei înăuntru, dar cu geamul deschis, apoi ieșiră și se duseră. După o săptămână unul dintre ei reveni, de astă dată când stăpânul casei se întorsese și fetele nu mai erau acolo, luă acel cufăr cu el și se duse.

În acele zile, a treia dimineață după ce Niculae se întâlnise cu Marioara lui Fântână, Iosif, prietenul atât de îndoielnic al lui Niculae, trebuia să se ducă pe teren și câteva ore mai târziu primul-secretar Ghimpețeanu îl căută cu telefonul tocmai acolo în comuna unde era așteptat să fie găsit: avea nevoie urgentă de el. Organele locale răspunseseră însă că tovarășul Iosif nu e acolo, n-a venit și nici n-au vreo știre că ar putea cumva să fie pe drum. Primul-secretar dădu ordin să se afle urgent unde era, spuse că trebuiau să plece împreună la regională, că erau chemați amândoi și că erau așteptați chiar în acea dimineață și să fie neapărat găsit și scos tovarășul de unde se vârâse.

În dimineața aceea Iosif întârziase nejustificat prin birouri înainte de a pleca căutând tot felul de hârtii, recitind tot felul de procese-verbale și pretextând că avea nevoie de nu știu ce

pentru organizația comunei unde se ducea pe teren și nu găsea. În cele din urmă găsi sau renunță să mai caute și plecă luând-o pe jos prin oraș. Mergea repede și după câteva minute îl prinse din urmă pe Niculae care și el mergea repede, avea în mână un cufăr și după toate aparențele se grăbea să ajungă la gară și să nu piardă trenul.

– Noroc, Niculae, spuse Iosif.

– Noroc, Iosife.

– Te duci la gară, nu?

– Da, răspunse Niculae.

– Te duci acasă, în Siliștea?

– Da, dar de ce?

– Te-am așteptat să ieși din dormitor, trebuia să plec la Mozăceni.

– Și de ce n-ai plecat?

– Fiindcă vreau să-ți spun ceva.

– Spune, zise Niculae.

– Nu pot pe stradă, durează și trebuia să plec la Mozăceni.

– Să intrăm undeva?

– Și mai rău.

– Uite ce e, zise Niculae, după ce se gândi, în drum spre gară e strada Unirii 24, intrăm acolo și îmi spui, o iau eu înainte și te-aștept la colțul străzii. E un consătean de-al meu...

Celălalt dădu din cap că era foarte bine și se îndepărtă, iar un sfert de oră mai târziu se aflau în odaia brigadierului silvic în care stătuse mai înainte Marioara și domnișoara Palici; Iosif spuse:

– Măi Niculae, am fost chemat ieri de tovarășul secretar Beju de la regională și tovarășul Beju m-a întrebat dacă așa ca prieteni, cum am fost noi, îți cunosc originea nesănătoasă și cum îmi explic eu că atâta vreme nimeni de la comitetul raional nu și-a pus întrebarea... Eu i-am spus că nu știu nimic și că pentru felul cum ai condus tu munca în Siliștea, de s-a înecat cetățeanul acela, foarte just s-a procedat că s-a luat măsura să

nu mai faci parte din activul comitetului raional de partid, dar că despre altceva eu nu știu nimic, și că n-am de unde. „Tovarășe Iosif, mi-a spus atunci tovarășul Beju, nu e nimic, remediem noi lipsa asta și te informăm, de altfel o să primești sarcină direct de la tovarășul Ghimpețeanu, dar am vrut să știu ce părere ai, să vedem dacă putem avea deplină încredere că o să știi să iai cazul în mână și să-l prelucrezi în mod just în fața organizației locale din Siliștea." „Tovarășe Beju, zic, puteți avea deplină încredere, execut sarcinile cu cea mai mare conștiinciozitate, dați-mi materialele care există și le prelucrez... Nu e vorba aici că Moromete mi-e prieten, prietenia nu există în afara îndeplinirii sarcinilor, ai greșit, te-ai ars... Când am aflat că tovarășii din comitetul regional sunt nemulțumiți că nu s-a luat nici o măsură în cazul înecării cetățeanului, și eu și tovarășul Ghimpețeanu și tot comitetul raional ne-am dat seama că trebuia mers mai adânc și am fost de acord că bine s-a făcut că s-a luat hotărârea de către comitetul regional ca el să nu mai facă parte. Perfect just!" „Lasă asta, zice atunci tovarășul Beju, acuma Moromete o să se întoarcă în sat și o să activeze acolo în cadrul organizației, ca simplu membru de partid și mulți n-o să știe de ce. Trebuie să afle tovarășii de-acolo și, mai mult, poate că ei o să aibă alte păreri decât noi, poate că ei o să fie mai drastici și noi n-avem dreptul să împiedicăm o organizație să-și spună părerea... Înțelegi, tovarășe Iosif?" Cam asta mi-a spus și am plecat. Am înțeles că discuția cazului tău, dacă te întorci acasă, n-au vrut s-o analizeze în calitatea ta de membru în comitet, ci în Siliștea, în cadrul organizației de-acolo, ca simplu membru de partid. Înțelegi de ce?

– Nu, zise Niculae.

– Să rezulte că organizația din sat ți-a aplicat sancțiunile, ei se feresc, zise Iosif. Și din partea raionului să mă trimeată pe mine, să raportez pe urmă că dacă și prietenul lui a fost de acord cu sancțiunea supremă, înseamnă că era vinovat...

– Ce sancțiune supremă? întrebă Niculae alb ca varul.

– Excluderea.

Se lăsă o lungă tăcere.

– Tovarășul Beju! murmură Niculae cu o lucire intensă în priviri și cu trăsături înțepenite de spaimă sau de ură. Și tovarășul Ghimpețeanu ce-a zis? El care cunoaște în ce condiții am activat eu în Siliștea și i-am raportat totul minuțios?!

– Tovarășul Ghimpețeanu ai văzut singur că s-a rezumat să-ți facă o critică de formă în comitet și mai mult el n-a vrut și nu vrea, dar a luat tovarășul secretar Beju chestiunea în mână și se ocupă personal de ea; el a făcut raportul ca să fii scos din activul comitetului de partid.

– Și crede tovarășul Beju, zise Niculae, că eu o să mă las exclus din partid, fiindcă vrea el și îi place lui să excludă și să trimită camioane de milițieni prin sate?

– El așa crede. Eu i-am raportat tovarășului Ghimpețeanu cum s-au întâmplat lucrurile, că eram acolo și i-am spus că nu e bine să se procedeze cu mijloacele astea, dacă vreai îți spun și ție, și dacă faci raport poți să spui că știi de la mine și îmi iau răspunderea totală. Îți dau și o declarație scrisă.

Niculae spuse că chiar îl ruga și Iosif se puse pe scris și când termină se lăsă iarăși între ei o tăcere grea.

– Așa că în nici un caz nu te întoarce în sat, zise apoi Iosif. E bine că tovarășul secretar Beju s-a gândit la mine, trebuie să-i mulțumești în gând, altfel n-aveai cum să afli și cădeai acolo exact ca acela care s-a aruncat în râu și a murit! Te înecai și tu!

Și aici Iosif se destinse și cum se ridicase în picioare și se uita pe geam afară, cu mâinile în buzunare, se îndoi pe spate și izbucni brusc în râsul lui ca o pârâitură de gard ca și când ar fi trosnit un pălimar. Ce găsea el de râs? Niculae continuă însă să rămână alb la față și nasul lui, ca o piatră străvezie, nu i se mai prea distingea pe chipul fără sânge.

– Și în legătură cu originea mea ce-a găsit el să spună? zise.

– Rău și aici, zise Iosif. De fapt aici mi-am dat eu mai bine seama că e rău, a zis că partidul e plin de tot felul de elemente, de fii de reacționari și că are dovezi scrise că tac-tău face agitație în sat împotriva regimului. Asta e! E adevărat?

Niculae însă arăta acum atât de îndârjit încât se uită țintă la celălalt și parcă nu înțelese întrebarea. Nu răspunse nimic.

VIII

În aceeași zi luă trenul spre Capitală și în dimineața următoare se afla în biroul primului-secretar al comitetului regional de partid București, care îl primi îndată ce se anunță. Era fostul notar din Siliștea, ales foarte recent membru al Comitetului Central și căruia cu aceeași ocazie i se încredințase această înaltă funcție.

– Ei, zise el după ce îi dădu mâna și îi făcu semn să ia loc în fața lui, stând amândoi nu la birou, ci în cele două fotolii de alături, ca doi vechi prieteni ce erau. Dă-i drumul, adăugă fostul notar, ce ți s-a întâmplat?

Și auzindu-l vorbind astfel îndârjirea și neliniștea de pe chipul tânărului se înmuie, fiindcă omul care îl atrăsese pe el în partid rămăsese același și cum oricine crede despre el însuși că nici el nu s-a schimbat, credința în cauza pentru care trăiește se ridică iarăși în el cu forța de odinioară și odată cu ea și speranța că va fi în cele din urmă mai tare decât dușmanii lui. *Ce ți s-a întâmplat*, nu însemna oare că el, fostul notar, știa că prietenului său trebuie să i se întâmple din când în când ceva și că oricât de gravă ar fi acea întâmplare el, fostul notar, știa dinainte că nu Niculae era vinovat sau în orice caz nu numai el și în nici un caz atât de mult încât să măsoare vina lui de unul singur, cu vina a mai mulți...

– Așa de rău ești speriat încât nici nu mai mă gândesc să-ți spun că sunt supărat pe tine că n-ai mai dat și tu un semn de viață... Nu te-am atras eu în partid? exclamă fostul notar cu

un soi de mândrie mai încurajatoare decât orice cuvinte. Eu răspund de tine și o să te apăr până în pânzele albe, fiindcă nu se poate să fii tu negru ca funinginea și alții albi ca colilia! Nu te-ai gândit?

– Ba m-am gândit, răspunse Niculae, dar n-am avut ce să fac, fiindcă atâta timp cât m-am ferit să mai viu la Siliștea cu o sarcină de partid ai văzut și tu că am activat bine și ani de zile nu mi s-a întâmplat nimic de când cu istoria cu seceta.

– Bine, zise primul-secretar luând parcă o hotărâre. Să vedem ce s-a întâmplat.

Adică să nu tragem încă nici un fel de concluzie, să vedem întâi ce greutate are omul în spinare și abia pe urmă, după ce o să i-o ridicăm, să ne dăm seama dacă nu cumva l-a și strivit. Atunci n-o să mai fie nimic de făcut!

– Stai, întâi să spun să nu ne deranjeze cineva, mai adăugă el, apoi se reașeză și începu să asculte.

Niculae se puse pe povestit și trecu repede peste toată campania. Deși au avut loc turburări, spuse el, dacă n-ar fi fost provocările la care s-au dedat unele persoane locale, cu soluția pe care au găsit-o în cele din urmă forurile superioare nu s-ar fi întâmplat chiar nimic și în cazul ăsta nici n-ar fi fugit nimeni cu căruțele de la arie fără să-și dea cotele și bineînțeles că n-ar mai fi fost nevoie pe urmă nici de echipele care s-au creat ca să meargă pe la ei din casă în casă...

– Cine s-a dedat la provocări? întrerupse primul-secretar. Poți să spui, e bine să-i știu eu.

– Au fost sancționați, zise Niculae, președintele a fost dat jos și individul respectiv exclus din partid.

– Care individ? se arătă curios fostul notar.

– Unul Bilă!

– Bilă! exclamă primul-secretar ridicând uluit brațele în sus. Bilă membru de partid!

– A fost exclus, repetă Niculae.

– Bilă era să-ți dea atunci cu un ciomag în cap și să te omoare, zise fostul notar, urla că astăzi nu trebuie să fii... Mama lui de Bilă, exclamă primul-secretar și se bătu cu palma peste frunte nevenindu-i încă să-și creadă urechilor, deși era de presupus că de atâția ani de când era și el activist avusese fără doar și poate ocazia să vadă și să audă destule. Din pricina lui a trebuit eu să fac atunci un raport scris și să arăt că nu erai vinovat, că și atunci s-a găsit cineva care nu știu ce vroia să-ți facă, nu vroiau să mă creadă pe mine. Ei, ia spune, cine și la ce provocări s-a dedat?

Niculae povesti dar se vedea că nu-i era gândul la Bilă, vroia să treacă repede la ceea ce i se întâmplase lui și nu altora.

– Secretarul, Isosică, și președintele Plotoagă, ca să-l curețe pe Bilă, l-au lăsat să se îmbete și i-au dat ordin să sară peste cal în chestiunea depunerii grâului pe jos... A fost ca o scânteie, a luat foc satul... De altfel i-au și dat foc casei lui Bilă țăranii provocați...

Niculae spuse apoi cum tot focul fusese stins și cei vinovați sancționați... Și trecu la istoria cu cel înecat:

– Întru cât putea fi cineva răspunzător dacă la un oarecare se găsesc niște încărcătoare de pistol-mitralieră pline de gloanțe și acest oarecare o ia la fugă și se aruncă în râu și râul îl lua la vale și îl înecă? zise el. Cine nu știe să înoate să nu se arunce în apă decât dacă vrea să se sinucidă, iar dacă are gloanțe de pitit atunci să le pitească în... mă-sii dacă vrea cumva să se folosească de ele ca să împuște iepuri, fiindcă să nu-mi spună el că avea altceva în mintea lui tâmpită când s-a apucat să și le-ascundă în pivniță cu gândul că n-o să îndrăznească nimeni să intre în târla lui... Dacă ți-ai predat cotele, nu intră, dar dacă nu ți le-ai predat, intră, aici e toată chestia... Alții adică să tragă din greu și tu să speculezi momentul! „Tovarășe Niculae, ce mai încoace și încolo, zice tovarășul Ghimpețeanu, cine știe ce bandit o fi fost și Gheorghe ăsta, nu s-ar fi aruncat el degeaba

în râu dacă n-ar fi avut conștiința încărcată." „Eu nu pot, tovarășe Ghimpețeanu, să susțin că acest om avea sau nu avea conștiința încărcată și să trag de-aici concluzia că era un bandit sau un om cumsecade. Faptul că el a luat-o la fugă pentru mine nu e concludent, o fi auzit și el că mulți au fost închiși pentru te miri ce, darmite când se găsesc la tine gloanțe! De-aici și până la a susține că faci parte dintr-un complot care urmărește să răstoarne regimul nu era decât un pas, cu toate că s-au văzut și cazuri adevărate..." „Bine, tovarășe Niculae, fă-ți raportul și continuă-ți activitatea..." Până ce intervine tovarășul secretar Beju. Eu l-am înțeles pe Ghimpețeanu și pot chiar să spun că a făcut pentru mine mai mult decât era cazul, fiindcă în realitate trebuia să mă prelucreze în fața activului comitetului raional de partid și să fie rău de mine, dar el a refuzat să execute acest ordin pe care îl primise, m-a chemat la el în birou și mi-a spus: „Du-te, zice, la tovarășul prim-secretar Mircea și expune-i situația, fiindcă eu aș vrea să te păstrez ca un element de bază și nu sunt de acord că ai avea vreo vină, poate îl convingi pe tovarășul Mircea și cu totul se aranjează." Am plecat chiar în ziua aia la regională și am cerut primului-secretar să mă primească. Mi s-a spus că nu e acolo, că e plecat la București, deși eu știam perfect de bine că era, am înțeles că Mircea e un om slab și nu îndrăznește el să-l contrazică pe Beju. Am mai încercat și în zilele următoare dar a fost în zadar. M-am întors la comitet, la raion și m-am gândit ce să fac, fiindcă mi-am dat seama că toate drumurile în regiune îmi sunt închise peste tot oriunde m-aș duce și atunci m-am hotărât să mă întorc câteva săptămâni în sat și în timpul acestor săptămâni să încerc să intru în contact pe linie de învățământ cu vreun raion din regiunea Argeș, fiindcă știam că erau mulți învățători suplinitori ca și mine cu trei sau patru clase de liceu și după aceea să viu la tine să te rog să mă sprijini la minister să obțin numirea. Și pe parcurs mi-aș fi dat și restul de examene... Mai mă gândeam

să mă duc pe un șantier ca simplu muncitor și să mă calific, dacă asta a urmărit cu mine partidul, să-mi închidă toate drumurile și să mă scoată din activitatea politică! Ce puteam să mai fac când mi se arunca în dreptul fiecărui drum câte-o buturugă peste care nu puteam trece? Nu puteam să-mi închipui că în ciuda faptului că Ghimpețeanu a susținut că nu mi se putea imputa personal activitatea din Siliștea în timpul campaniei, Beju vroia cu orice chip să mă distrugă, să mă lase să mă întorc în sat, să mi se trimeată talonul la organizația din Siliștea și acolo să vină pe urmă fără veste cel mai bun prieten al meu din comitet și să mă prelucreze cu sancțiunea supremă. „Măi Niculae, zice prietenul ăsta al meu, să știi că dacă te duci în sat eu execut sarcina! Calc secretul încredințat fiindcă știu că n-ai nici o vină, poți chiar să te bazezi pe declarația mea dacă ai de gând să mergi mai sus, eu ți-o dau chiar scrisă – uite (și aici Niculae scoase din buzunar o hârtie pe care o despături și i-o întinse fostului notar) – nu mi-e frică să susțin adevărul, dar dacă ești prost și te lași belit, dacă te prinde adică Beju în sat, atunci să știi că te execut și eu!"

Fostul notar luase în mână hârtia și chipul său ascundea acum, sub pretextul lecturii ei, impresia pe care i-o făcuse de fapt cele auzite. Arăta mai departe prietenos dar ceva se schimbase, sau era pe cale, s-ar fi zis că se așteptase poate la mai mult, întâmplarea să fi fost mai gravă sau povestitorul să fi apărut în ea într-un chip mai eroic...

– E foarte bună declarația asta, zise el în cele din urmă, dar cu fruntea încrețită, ca și când fără ea nu se știe ce-ar mai fi putut face el pentru Niculae. Las-o la mine, fiindcă o să am nevoie de ea.

Niculae începu deodată să se uite într-o parte și rămase astfel nemișcat timp de câteva clipe, apoi ca în somn mâna lui se mișcă și mai scoase ceva din haină, de astă dată însă din buzunarul interior.

– Poate ai nevoie și de ăsta? zise și ridică în aer un carnet mic și roșu oferindu-l hotărât fostului notar. Mai sus de tine nu merg, zise el mai departe, și dacă și tu ești de părerea lui Beju, atunci trebuie să recunoști că n-am ajuns unde mi-ai spus că o să ajungem când ne-am cunoscut noi doi și nici n-o să ajungem vreodată cât timp de ăștia ca el o fie plin partidul și voi o să tremurați de frica lor.

– Ești un prost, zise fostul notar după un timp, fără să se tulbure. Nu-ți dai seama că dacă e vorba de frică, ei sunt ăia care în fond le e frică și nu nouă? Nu vezi că și de tine îi e frică? Avea el nevoie de organizația din sat ca să te excludă? Nu vezi că ești orb?

– Ba văd.

– Nu vezi, că dacă ai fi văzut n-ai fi venit la mine așa de derutat. Bine că ți-a trecut. Bagă carnetul în buzunar și să nu mai faci gestul ăsta niciodată, fiindcă s-ar putea să te coste, nu mai suntem în '45 și '46 când partidul avea nevoie de oameni, acum se înghesuie la porțile lui toți oportuniștii și nu se mai impresionează nimeni de atitudini din astea, dimpotrivă, s-ar putea să găsești pe cineva să-ți dea și un picior în spate, depinde la ce nivel o faci! Cu cât o faci mai jos, cu atât ai mai mari șanse să ți se râdă în nas și să ți se și ia imediat carnetul. Îți repet, dacă nu i-ar fi fost frică, Beju te excludea el fără să fie nevoie să recurgă la organizația din sat... Dar, pe de altă parte, ai și tu dreptate, mai zise fostul notar și îndoi declarația lui Iosif și o rupse și o aruncă la coș. N-o să te excludă nimeni din partid, o să-ți cer eu mutația de-acolo și cu asta am pus punct. Acuma să trecem la punctul doi. Să știi că trecem printr-un moment greu care nici mie nu mi-e clar cât o să țină, și sarcina ta e să rămâi cu orice preț în partid, indiferent ce muncă o să caut eu să-ți găsesc. Fiindcă excluderea e o înfrângere, chiar dacă e o nedreptate, înțelegi ce vreau să-ți spun?

– Înțeleg, zise Niculae ridicând glasul, dar înțelegerea asta face din noi niște lași. Niciodată nu m-am ridicat, nici eu și nici alții, împotriva lui Beju, tocmai pe considerentul ăsta, că nu se mai uită nimeni la tine dacă ai dreptate dar ești exclus. Cine a adus în partidul nostru această frică de excludere?

– Pentru că mulți trebuiesc într-adevăr excluși, iată adevărul, ți-am spus că e un moment greu, răspunse fostul notar. De-aia nici nu pot să te bag în învățământ, cel puțin acum, pe moment, ar însemna să te expun. Ori eu știu cât de mult îți place munca politică și de-aia te-am și scos din comerț unde lucrai cu Bâznae, după ce te-ai întors din armată, dar acum îmi pare rău că nu te-am luat cu mine în primăvară când am venit aici... Acum e precis că Beju ăsta ți-a băgat la dosar cine știe ce despre taică-tău, că a făcut politică liberală în trecut. Dosarul ăla al tău, zise fostul notar scârbit, toți porcii din Siliștea ți-au băgat în el câte o hârtie... Așa că e mai bine s-o iai pe ocolite, să te dai la fund, să muncești undeva departe de sat, să-ți câștigi existența și în timpul ăsta să înveți carte, să te specializezi în ceva... Și după ce te specializezi, vedem noi!

Și aici fostul notar mișcă degetele în aer cu sensul că până la scadența aceea aceste evenimente care sar așa și joacă amenințător în această perioadă își vor schimba ele cursul și atunci vor sta ei iarăși de vorbă...

– Problema e să fii un om cu o specialitate bine pusă la punct, continuă în același fel fostul notar. Eu am studii juridice, și când am de-a face cu diferite probleme, sunt în cunoștință de cauză, nu stau eu să-l ascult ce-mi îndrugă el, văd singur despre ce e vorba. Asta e sarcina care ți-o dau eu și caută s-o duci la îndeplinire. Uite o meserie frumoasă, zise primul-secretar după ce se gândi câtva timp: să înveți să te ocupi de grădini! De pomi și de flori, să te faci inginer horticultor! Ce zici?

Niculae nu răspunse, dar avea o privire care arăta că, în ceea ce îl privea, va face orice i se va spune să facă, dacă îi rămânea neatinsă speranța activității politice care îi plăcea atât de mult; și fostul notar se uita la el cu o privire care nu-l înșela, tocmai de aceea vroia acum să-l ferească, pentru a-l ajuta mai târziu

să se ridice, avea și el, fostul notar, nevoie de oameni siguri pe care să se sprijine.

– Toată lumea aleargă la tehnică, e și normal, continuă fostul notar, dar s-a dovedit că oamenii nu pot trăi nici fără fructe, nici fără flori. Poată că fără flori se găsesc mulți care să poată trăi, dar fără fructe e imposibil. Așa că lasă-i pe alții la tehnică și fă-te inginer horticol. E o grădină și o seră la Mogoșoaia, ale unui castel, chiar azi mi se plângea administratorul de-acolo că le-a plecat horticultorul, nu găsesc altul și au contracte cu Horticola 1 Mai pentru livrare de flori pe piața Capitalei. Du-te acolo ca simplu muncitor, câștigă și înscrie-te la școală. Ai deja trei clase secundare, n-ai nevastă, n-ai copii, de plăcut să înveți, știu că ți-a plăcut, d-aia te-am atras eu așa repede în partid, că nu erai mulțumit cu soarta care te aștepta... Acuma așază-te liniștit pe carte și învață.

IX

Toate astea se aflară însă târziu de tot în sat, după ce trecu mult timp. Un prim moment greu despre care vorbea fostul notar se consumă chiar în anul următor, când se descoperi că mulți dintre cei asemănători lui Beju deviaseră la dreapta (în special cei mai mari ca el), cu toate că acțiunile lor erau de stânga, și fură îndepărtați. Despre felul cum fu tratat Beju (care, simțind pesemne că se apropie ceva, se grăbise să sancționeze o abatere așa-zis stângistă pentru a nu fi acuzat el de aceeași boală) nu se aflară amănunte, în genere se făcea doar un semn sub gât când cineva întreba curios pe unde-o fi, ceea ce nu însemna neapărat că i s-a tăiat capul la propriu, ci în orice caz la figurat, adică în cea mai probabilă dintre ipoteze era pe undeva la munca de jos, dacă nu chiar la pușcărie, adică chiar acolo unde băgase și el atâția...

În mod ciudat, scoaterea lui Niculae Moromete din activul comitetului raional de partid nu miră în sat pe nimeni și

nici faptul că după aceea dispăruse nu se știe unde; cu atât mai puțin deci că fusese amenințat să fie exclus și că, după căderea lui Beju, nu fusese repus în munca de partid. Nu se știa precis, dar nici nu mai interesa pe cineva ca altădată soarta lui.

Se spuse într-un timp că ar fi pe undeva, și chiar că ar fi avut nu se știe ce istorie cu o femeie, că ar fi văzut-o cineva la el în odaie, un băiat al lui Enache al Cârstichii, care ar fi fost pe la el... Că cică ar fi venit la el în seră femeia aceea și că într-o zi nu era nimeni și Niculae a pus-o jos pe pământ și i-a făcut felul... Era așa de tâmpit ceea ce povesti acest băiat al lui Enache al Cârstichii încât cineva îi dădu la un moment dat o palmă după ceafă și băiatul își arătă ca prostul fasolele râzând, vrând parcă să spună că a încercat și el să facă pe-acela care știe ceva și nu i-a mers... Uitaseră cu totul de feciorul lui Ilie Moromete și într-o vreme cineva spuse că *ar fi murit*... Nici asta nu miră pe nimeni, dar dintre toate veștile care se aflară despre el în acest timp de aproape zece ani care se scurseră de la scoaterea lui din activul de partid, asta li se păru unora cea mai credibilă și mai plină de adevăr.

Pentru că în toți acești zece ani multora li se părea că lucrul cel mai credibil și mai plin de adevăr era cel nefiresc, și, dimpotrivă, cel lipsit de interes și fără noimă era ceea ce era firesc și normal. O însurătoare era altădată un eveniment mare, mai ales dacă se făcea nuntă, dacă băiatul era unul din acei flăcăi care semăna cu bradul pe care îl ducea prietenul lui încă neînsurat, pe calul care tropăia în buiestru în fața alaiului de căruțe ale nuntașilor și dacă mireasa era frumoasă și se făcea de nerecunoscut în rochia ei albă și în voalul ei pe care nu-l punea pe cap decât o dată în viață. Cuiva îi veni însă în acești ani ideea că de ce la drept vorbind să piardă el banii cu ocazia nunții când, dimpotrivă, ar fi putut foarte bine să câștige și nu se știe cum făcu și cum o aranjă și ce dădu el să mănânce și să bea la masă că la sfârșit, când făcu socotelile, îi ieșiră patru mii de lei în plus, în loc să-i iasă în minus, cum se întâmpla de obicei. Nuntă cu

plata obligatorie pentru invitați... Asta stârni oarecare vâlvă și încetul cu încetul învățară și alții cum să facă... Asta atrase însă în cele din urmă și atenția sfatului popular și președintele făcu cercetări și apăru deodată ceva straniu în legătură cu nunțile: un impozit pe cununie, și încă destul de mare, ca pe orice comerț... Asta nu descurajă pe nimeni, dar din ziua aceea acest eveniment din viața unui flăcău și a unei fete, atât de învăluit în taine altădată, păru acum mai ales în clipa când invitatul era pus să-și scoată portofelul și să-și plătească mâncarea, ceva tot atât de lipsit de interes ca orice petrecere neghiobească a unor inși care le-a venit lor nu se știe de ce cheful să se adune la un loc și să bea și să mănânce fără nici un rost.

Altădată plecarea unui om din sat era de asemenea un eveniment, mai ales dacă pleca în urma unor împrejurări ieșite din comun, se interesau de el ca și când s-ar fi simțit răspunzători... dacă ajungea bine, dacă ajungea rău, nu le era nicicum străină soarta lui... În acei ani se întoarse într-o zi în sat un general... Era chiar general; avea cu adevărat acest grad și la început toată lumea crezu că e vreun străin venit cine știe din ce pricină... Se află însă curând că nu, era unul de-ai lor, tat-său trăia aci în Siliștea și până nu demult pe feciorul lui parcă îl văzuseră de câteva ori pe-acasă îmbrăcat militar... Erau însă și înainte mulți militari prin sat, subofițeri, ofițeri și chiar o dată și un maior, feciorul fostului boier mort însă după primul război mondial... General însă...

Asta în mintea fiecăruia însemna atâția ani de învățătură, încât trebuia să aibă la naștere darul ăsta, să stai și să-ți tocești atât de tare coatele învățând încât după aia să nu te mai cunoască nimeni... Ăsta al lui Pretorian însă nu învățase decât șapte clase primare, pe urmă fusese luat militar, și după aceea... Nu se mai știa precis ce făcuse, dar de vorbit vorbea ca și înainte cu cei care îl cunoșteau, ce mai faci, Stane, bine, Ioane... Când se spunea în sat despre un băiat că știe carte și că soarta îl îndemnase să ajungă poate un om mare, fiecare dintre cei ai căror

copii semănau cu cel numit tresăreau înfiorați auzind aceste cuvinte... Astfel de clipe îi țineau în viață cu credința neclintită că între soarta unui om mare care putea fi și a copilului lor și știința de carte era o legătură tot atât de strânsă ca între copac și pământul în care își avea el înfipte rădăcinile. După întâmplarea cu generalul mulți tresăriră însă de ambiție și plecară și ei din sat – „adică cum, ziceau ei, suntem noi mai proști ca Ion al lui Pretorian?" – și într-adevăr se află curând despre cei mai mulți dintre ei că au ajuns care mai de care șefi sau directori cine știe pe unde și de aceea curând nu mai tresări nimeni și chiar începu să li se pară lipsit de noimă și de interes să spui despre un copil că știe carte și că îl aștepta un viitor deosebit...

Și se mai întâmplă un lucru izbitor, pe măsură ce treceau anii. În legătură cu evenimentele care se petrecuseră odată pe aria lor, mulți se mirau plictisiți când cineva le aducea aminte acum, când nu mai aveau un pământ al lor propriu-zis decât prin preajma casei, de vara aceea când se neliniștiseră ei atât de tare și făcuseră caz pentru niște neghină și pentru niște cote care nu reprezentau nici măcar a zecea parte din recolta lor... Așa e omul, spuneau ei râzând de ei înșiși cu un soi de dispreț nici măcar amar. Moartea lui Valache, de pildă, nu miră pe nimeni, iar pe unii îi făcu chiar să spună imitând ceva care nici ei nu știau bine ce era, că dat fiind că nemaiputând suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus singur capăt zilelor... Fiindcă într-adevăr Valache fusese văzut într-o dimineață atârnând cu streangul de gât de grinda din fața fostei lui prăvălii, unde altădată băuse atâtea țuici, jucase atâtea partide de table cu domnul notar și cu domnul primar și văzuse atâtea dimineți izbucnind în geamul lui mare, drapat cu viță agățătoare, ale cărei frunze se făceau toamna roșii ca sângele.

X

Și, cu toate astea, Niculae nu numai că nu murise în acest timp, dar ajunsese inginer horticultor și la o conferință a

regiunii de partid București fusese ales delegat și apoi membru în comitet. Putea însă să ajungă oricât de sus, drumul lui se pierduse, atât de mare era forfota celor de jos care își căutau febril propriul lor vad: cum și-l căutaseră cu zece ani în urmă Isosică, Plotoagă, Zdroncan și Bilă și Mantarosie care li se alăturase, iar mai apoi Vasile, care venise din urmă și ieșise departe. Îl mai văzură pe Niculae la moartea tatălui, venind într-o mașină, dându-se jos în drum și intrând în curtea părinților cu un buchet de flori în mână, cu capul gol și tuns așa cum îl știau ei... Fiindcă în acei ani murise și Moromete dar de moarte bună, nu ca Valache sau Năstase Rădulescu, care nu murise el chiar acolo unde îl trimisese Vasile, dar se șubrezise așa de rău încât degeaba i se mai dăduse apoi drumul acasă, că n-o mai ținuse mult...

La poarta Morometilor fluturau prapurii, și în curte printre femei și copii, așezați lângă coșarul acum dărăpănat din lipsă de vite, niște dulgheri ciopleau liniștiți un lemn de salcâm tăiat de verde... Din când în când clopotul de la biserică bătea de două ori, bang-bang, și atunci toți își făceau cruce, dar nimeni și de nicăieri nu se auzeau plânsete. Mama lui Niculae stătea într-un pâlc de muieri și se uita din când în când atentă să nu lipsească ceva la alți bărbați care mâncau lângă gardul grădinii pe niște scânduri geluite, dulgheri și aceștia chemați să ajute... Un câine negru complet, de la coadă până la bot, stătea foarte aproape de ei și pândea într-o așteptare lihnită firimiturile, fără nici un semn că simțul lui i-ar fi spus în vreun fel că lumea aceasta adunată și mirosul acela de mămăligă cu varză care îi atâța nările însemna moartea bătrânului său stăpân: dacă cei ce mâncau atât de lacom din strachini nu simțeau nimic, de ce ar fi trebuit să fie el neliniștit, câinele?

Catrina Moromete nici nu avu, după cum spuse ea mai târziu, timp să-și dea seama că tinerelul care intrase în curte cu paltonul lui negru era chiar băiatul ei, Ilinca însă, sora lui cea mică, îi ieși înainte, urcă pridvorul și acolo sus se oprise în fața

bătrânului care stătea culcat într-un pat plin de flori și scoase deodată un țipăt mare:

– Tatăăăă, țâșni strigătul ei înalt și curățit de orice durere, ca o chemare disperată și în același timp albă de orice nădejde, adresată unui om în viață care însă nu mai vroia să audă. Scoal' în sus c-a venit Niculae! Scoal' și stai cu el de vorbă, că nu l-ai mai văzut de anul trecut! Uite-l c-a venit!

Se dădu apoi la o parte și Niculae se apropie. Chipul bătrânului își pierduse orice asemănare cu cel din viață și privirea fiului nu stătu mai mult de câteva clipe asupra lui, ca și când ar fi avut înainte un străin. Se aplecă, îi puse alături de frunte buchetul de flori, se întoarse și începu să coboare scările. Porni foarte decis spre poartă, chiar grăbit, de parcă ar fi vrut să plece mai repede dintr-un loc unde greșise că intrase, dar își reveni și o luă apoi spre grădină. Se uitau la el nedumeriți: unde vrusese să plece (chiar vrusese să plece?) și acum încotro o lua? Niculae deschise poarta și aici pașii îi șovăiră, se rezimă de un salcâm și deodată izbucni în plâns. Mama și sora veniră după el și îl luară cu ele, dar el se desprinse, se întoarse cu spatele la curte, și la toți care erau în ea, se așeză jos pe un butuc vechi de tăiat lemne și cum sta așa, din nou îl podidi plânsul și fața i se schimonosi. Bătrâna, cu privirea care îi rămăsese tânără în obrazul plin de încrețituri, se supără:

– Hai, maică, vezi de tine, că ești mititel și slab, el a fost voinic și și-a trăit viața. Mai mult pe noi ne-a chinuit în ultimul an, că nu mai putea și vrea mereu să plece de-acasă...

La înmormântare venise și Matei Dimir, și Cocoșilă, și Nae Cismaru, și Giugudel și vecinul mult mai tânăr al lui Moromete, alde Cârstache. Lipsea doar bătrânul Costache al Joachii, pe care cu câțiva ani în urmă îl pusese jos durerea aceea a lui de oase și stătea și acum paralizat și nici mâncarea nu mai putea s-o mănânce singur. Cel mai în putere dintre ei era Matei Dimir, dar și cel mai întunecat la față, Giugudel și Nae Cismaru fiind

senini. Cârstache cel puțin plângea ca o rudă și povestea cum lui i se făcuse rău într-o zi când stătea nea Ilie în pridvor și își dădea și el seama că se duce. „Măi Cârstache, zice, eu o să mor și ție nu ți-e deloc milă de mine." Și aici Cârstache i se adresă direct lui Moromete:

– Cum ai putut să crezi tocmai dumneata, nea Ilie, despre mine, că nu mi-era milă?

În timp ce se pregătea praznicul, Niculae rămase o vreme în odaie cu sora lui și o puse să-i povestească. Toate urmele și semnele morții pieriseră, și sunetul goarnei și prapurii, și crucea de salcâm verde și scârțâitul nesfârșit al căruței cu boi pe care gospodăria colectivă o dăduse pentru înmormântare. Ilie Moromete nu mai era printre ei. În timp ce Ilinca povestea mai intră înăuntru o femeie, care se așeză pe pat și la un moment dat începu și ea să povestească. Era Alboaica.

XI

– ...După ce-ai plecat tu din sat, atunci când cu zarva aia mare, l-a apucat porneala, zise Ilinca parcă cu o indignare plină de admirație, având în glas o seninătate ciudată încât ascultând-o îți venea să crezi că ea știe că tatăl ei nu e mort și că acum o să vină din grădină, să urce scara pridvorului și să o asculte și el. Nu-ți spun că întinerise și toată ziua îl vedeai ba pe la primărie, ba pe la moară cu Isosică și cu Țugurlan, ba pe la... Se ducea la Râca, strigă deodată tânăra femeie, ca și când s-ar fi înfuriat că nu poate să ocolească o astfel de ispravă pe care o făcuse cât mai trăise tatăl lor...

Niculae însă nu înțelesese. Nu se citi pe chipul lui nici o întrebare.

– Mama l-a lăsat în pace, cu toate că i se făceau obrajii vâlvătăi când se certa cu câte o muiere și aia îi spunea: „De-aia se duce omul tău pe la Râca, fiindcă ești bună la suflet, s-o fi săturat și el de tine". Dar încolo mamei nu-i păsa, dar nici nu

l-a căinat mai târziu! După ce-ai plecat tu, de unde până atunci, cu toate că tu erai la raion și ar fi trebuit să le fie frică de tine, ăștia treceau pe lângă el și când îl vedeau uite-așa întorceau capul în altă parte, și nu mai făceau prinsoare pe vedre de vin că îl ridică și îl bagă la beci, acum, că ce mai faci, nea Ilie, c-o fi, c-o păți, nu-ș' ce le venise... Să vezi! Nimeni nu știe ce i-o fi spus el lui Țugurlan, care de ani de zile sta deoparte și nu ieșea decât duminica din siloz, că într-o zi acela a lăsat silozul la o parte și a venit la moară. Isosică l-a și primit, l-a dat afară pe nepotu ăla al Ciulchii. Unii spun că s-au certat rău, Isosică cu muierea, din pricina asta... La început nimeni n-a înțeles, pe urmă s-a auzit prin sat că se spune că n-a fost bine ce-a fost, să scoți milițienii, să-i pui să tragă în oameni și cu toate că nu Vasile făcuse asta, ci ălălalt, Plotoagă, lumea da vina pe Vasile. De ce? Pentru că el a pus oamenii de s-au luat după ăla înecatu, alde Gheorghe Pițur, ginerele lui Trafulică. Ăsta îneacă oamenii, mă, făcea Nae Cismaru, care nu se învățase minte de ce pățise când îl luaseră și-l ținuseră închis, din pricina ălora care dăduseră foc casei lui Plotoagă. Vasile trimitea pe plutonierul Moise ba pe la unul, ba pe la altul, a venit și pe la noi și tata nu s-a speriat de el, fiindcă aflase de la Țugurlan că toate astea care le ziceau oamenii le ziceau și ăia pe-acolo pe la raion... După ce tot ei dăduseră ordin, acum ziceau că n-a fost bine și îl învinuiau pe Vasile, parcă nu l-ar fi pus tot ei președinte și n-ar fi știut că Vasile nu era amestecat... Pe ăla nu-l înecase el, așa fusese ordinul, să strângă grâul de la ăi care fugiseră de pe arie. El nici nu fusese de față, Mantarosie ăla era vinovat, dar Mantarosie era șef de tarla, își vedea de treabă, nu se lega nimeni de el și pe unde îl vedeai își arăta colții, cu toate că nu mai avea el puterea dinainte... Și într-o zi vine și Vasile pe la noi. Tata nu era acasă, erea... în porneală! I-am spus și eu să vie alt' dată și Vasile a venit și l-a găsit în pridvor. „Că știu eu, zice Vasile, de ce te-ai speriat dumneata, dar să știi că

de ce ți-e frică nu scapi!" „Și mai ai justificarea să vii la mine în pridvor și să-mi spui asemenea cuvinte?" „M-ați înțeles greșit, a zis Vasile, nu știu la ce te referi, dar și Niculae ți-a spus același lucru, cu toate că erea băiatul dumitale!" „Băiatul meu să nu mi-l amestecați voi în faptele voastre, că el acuma își vede de treabă și nu umblă să trimeată pe șeful de post pe la casele oamenilor." „Mai bine să trimet eu șeful de post să-i potolească, zice Vasile, decât să mai vie trei camioane cu milițieni și să-i ridice, cum a făcut Plotoagă la care toți țineați ca la ăl mai bun președinte." Tata a tăcut. Asta așa erea. „Eu mă refer, zice Vasile, la pământ, știu că ți-e frică de alea două loturi, să nu ți le luăm în colectiv. Ori dumneata îți închipui că Tugurlan în locul meu o să zică: «Moromete mi-e prieten, să-l lăsăm pe el să trăiască așa cum vrea. Recunoști?»" „Și de ce n-ar zice? i-a întors-o tata. Recunosc, ei și? Tu ești în stare să zici așa? Dacă rudele ți le-ai băgat în pușcărie, darmite pe noi?!" „Aici te înșeli, i-a răspuns Vasile, eu n-am nimic cu cine nu ne împiedică să ne facem altă viață." „Știu, a zis tata, ți-nchipui că mi-au spus-o alții mai deștepți înaintea ta. Eu trec peste toate și trec și peste faptul că o altă viață cu Bâznae în cap nu poate să ducă la nimic bun, dar admit cazul că Bâznae n-o trăi cât lumea și fi-său să zicem că o să pună mâna pe carte și o să învețe, ei, unde ajungem? Care ar fi scopul? Să-ți spun eu ție, că tu nu știi, de pe un lot de pământ trăiește întreaga suflare omenească, trăiesc eu și copiii mei, trăiesc vitele care le rămâne din recoltă nutreț, mă încălzesc eu iarna cu cocenii porumbului de anul trecut și ăi de floarea-soarelui, îmi fac ce vreau din lână și din cânepă, trăiesc și câinele și păsările cerului, și popândăii și berzele și găinile și îmi pun și tutun pe care stau iarna și-l păpușesc cu copiii, ca alde Traian Pisică pe vremuri. Nu-mi iese nici o brânză din el, dar am ce fuma?! Am! În timp ce tu ce faci? Tu vreai să dai totul peste cap și nu te gândești: mă, o fi bine? O fi rău? Ce face omul fără vite în bătătură? Ce ajunge el? La ce-i

mai trebuie curțile și șoproanele astea? Ce să facă dacă nu mai poate să mai pună și el palma pe spinarea unui cal, sau să mai tundă o oaie? Ce vrei să tundă? Câinele? Cine îți spune ție că dacă gonești berzele și tot ce e suflare pe suprafața pământului, pe motiv că sunt dăunători, nu usuci totul și ajungi să trăiești ca în pustie? Fiindcă așa am auzit, că se dă cu praf peste tot, din avion, și tot ce se mișcă prin grâu și pe sub brazdă se întoarce cu picioarele în sus și moare. Așa că nu de alea două loturi mi-e frică mie, că o să mi le luați voi mie în colectiv! Cu toate că e și aici o chestiune. Cu ce drept să mi le luați, dacă eu nu vreau să vi le dau?" „Prin liberul consimțământ", i-a răspuns Vasile. „Îți bați joc de mine? a zis tata. Ia te rog să poftești afară din târla mea și altă dată să nu mai vii". „Bine, i-a zis Vasile, dar îți spun și eu un lucru. Într-o vară eram copil, am trecut pe drum și am văzut ceva în mijlocul bătăturii, la dumneata, am crezut că e vreun vițel bolnav sau vreun mânz, m-am oprit și m-am uitat prin ulucă. Dumneata stăteai în picioare și vorbeai cu sanitarul. «Ce zici, domnule Crivăț?» «Bă, nea Ilie, zice Crivăț, eu zic că n-o mai duce. Da, păi nu vezi că abia mai suflă!? Are temperatură patruzeci și unu de grade!» M-am așteptat să spui că o să-l tai să-i iai pielea, când îl auz pe sanitar că strigă spre muierea dumitale, care nu știu de ce stătea în casă și se uita prin geam, parcă i-ar fi fost frică: «Tață Catrino, zice, fă-i cămașă!» Adică de înmormântare, să-i facă una nouă. Atunci am înțeles că ce zăcea acolo în mijlocul bătăturii pe o pătură la picioarele voastre nu erea un animal, ci Niculae. L-am văzut că se mișcă, se ridică în patru labe, pe urmă în picioare, și o ia împleticindu-se spre grădină. Mai mult ca sigur că a auzit tot ce vorbeați voi. Întreabă-l și ai să vezi că știe!" „Și ce vreai să spui cu asta?" a zis tata. „Că nu-ți păsa dumitale dacă îți murea un copil! Parcă ce, aveai vreo vină? Frigurile vin de la țânțari! Și ce, țânțarii nu trebuie să trăiască și ei?!" A tăcut tata. Pe urmă s-a supărat și i-a spus lui Vasile

că asta e o minciună. Dar se vedea că ceva tot își mai aducea el aminte... Încerca Vasile să se împace cu ăi pe la care trimisese milițianul, dar n-a reușit și peste vreo doi ani l-a dat jos Țugurlan. Dar în timpul ăsta Vasile făcuse în sat gospodărie colectivă și când veni de reuși Țugurlan, Vasile fu ales președintele lor acolo, la *geaceul* pe care îl înființase, fiindcă mergea prost și se certau între ei, cu toate că le dăduse pământul ăl mai bun și atelaje și bani de la bancă. Dar nu intraseră cu tot ce-aveau și erau mai mult funcționari, iar ăilalți care nu erau, dar intraseră cu mâinile goale, nu prea munceau, că le plăcea la toți să comande ălorlalți și le rămânea toamna târziu porumbul necules pe câmp. Vasile i-a pus la treabă și a început să le meargă mai bine. Lui tata îi plăcea. Foarte bine, zicea, cui îi place acolo, n-are decât să se ducă, dar n-a ținut mult plăcerea asta a lui, adică a ținut toți anii ăia când veniră de se desființată și cotele. Când într-o zi se întorcea nu știu de pe unde foc acasă. „Cum adică, îl aud că îmi spune, de-aia te-am scos eu de-acolo de la siloz și te-am vorbit de bine pe toate drumurile, ca tu să faci pe urmă mai rău ca Vasile?" „Da' ce rău a făcut, tată?" (Era vorba de Țugurlan.) „S-a pornit, zice tata, din casă în casă, cu o droaie de alții veniți cine știe de pe unde, și nu și nu, nu mai iese din casa omului până nu se înscrie în colectiv. Asta e o faptă?! Am vrut să stau cu el de vorbă și parcă nici nu mă mai cunoaște. S-a smintit la cap." Aici tata n-avea dreptate, cu Țugurlan mai stăteai de vorbă și unde nu se putea și nu se învoia omul cu nici un chip îl lăsa în pace. Da' acum, de, venise vântul peste el și nu mai sta nici el de vorbă și de-aia se supărase tata, că de ce s-a pretat. „Așa ne-a fost vorba?" cică l-ar fi luat la rost. „Moromete, i-a răspuns Țugurlan cătrănit, n-o să mai așteptăm noi acuma după cheful tău să facem ce ne-am pus în gând. Facem! Și tu ar trebui să intri primul, să dai exemplu." Asta l-a supărat pe tata, vorbele astea că s-a legat și de el, că altfel, pe urmă, nu i-a mai păsat nici de pământ, nici de nimic,

l-a dat acolo și a terminat. Dar pe moment, a dat vina pe Țugurlan, că de la el a pornit. Nimeni nu mai știe bine cum a fost, dar e adevărat că Țugurlan a fost primul care a început și lumea a crezut că e de vină el și a ieșit gălăgie mare, au început oamenii să strige. Și atunci a căzut Țugurlan și a venit iar Vasile, care ăsta în câteva săptămâni dacă au mai rămas patru-cinci care nu s-au înscris! Oleu! Abia atunci am văzut noi că Țugurlan căzuse nu pentru că făcuse lumea gălăgie, cum credeau unii, ci pentru că mergea prea încet... Vasile, parcă puteai să stai de vorbă cu el? Te înscrii, nu te înscrii, tot aia e, zicea, toată țara se înscrie și numai tu nu vrei? Și îți lua mâna și te punea sforțat să te iscălești. Mulți au fugit care pe la Pitești, care pe la București, care pe șantiere, dar degeaba, că le-au pus pe muieri, pe babe, pe care au găsit în casă să semneze că intră de bunăvoie în gospodăria colectivă. Cine avea copii funcționari pe la Pălămida, sau Pitești sau oriunde ar fi fost, veneau ăia și-i convingeau pe părinți să se înscrie, ca să nu le pericliteze situația. Și știți cum erea asta, că odată ce unul semna, venea ăsta pe urmă numai de-al morții să semnezi și tu, de ce adică el da, și tu nu? Tata, ca să nu-i pricinuiască vreun rău lui Niculae, a făcut ce-au zis ei, nici n-a mai stat la discuție... Dar cu Țugurlan a rămas certat, dar nici ăla n-a mai stat în comună, s-a dus, și-a vândut casa și locul și nimeni nu mai știe pe unde-o fi... Îmbătrânise tata, nu-i mai erea așa bine. Nu că suferea de ceva, dar nu se mai simțea în apele lui, mai ales că și Paraschiv murise în anul ăla în spital. Se lăsase de tutun că se speriase, într-o zi se pomenise că-i curge sânge din gât și doctorul i-a zis c-a scăpat ca prin minune. Tocmai împlinise șaizeci și nouă și s-a speriat când a văzut. Haiti, zice, tata! Mi-a venit și mie sorocul. Parcă îl aud și acum, ar fi vrut el s-o dea pe glumă, dar i-a spus doctorul că dacă sângele acela nu se spărgea la inimă sau la cap, murea întâmpinat, cum mor unii, că nici nu mai apucă să-și dea seama. S-a ținut, a lăsat tutunul, dar era așa de

nervos, îi căşuna pe orice şi ba zicea că nu mai are chef de viaţă, ba se speria că o să moară şi n-o să mai vadă lumina soarelui. Când primea câte o scrisoare de la tine, ba se supăra, ba zicea că ţi-o fi greu şi ţie, nu e lesne, zicea, să te apuci să înveţi aşa de târziu. Ar fi trebuit să-l fi ţinut pe Niculae mai departe la şcoală, să nu umble el pe urmă de gât cu toţi ăştia ca de-alde Isosică. Vezi, zicea, aici am greşit. Pe urmă îşi vedea de-ale lui, veneau ăştia pe la el, alde Costache şi Giugudel şi ăilalţi şi vorbeau între ei, dar se înmuiase el, nu ştiu ce avea... Înainte când bătea clopotul în sat intram pe poartă şi îi spuneam, tată, a murit cutare. Pe mă-sa, zicea el atunci, a murit fiindcă n-a mai avut zile. Acum, după sângele acela din gât, cum auzea cum bate clopotul şi afla cine e, ofta aşa subţirel şi, hei! zicea, nu-i pare la nimeni bine că moare cineva! Se înmuiase, de, vedea şi el că oamenii mai şi mor... Pe urmă a început să se sprijine într-un ciomag şi îmi spunea mie: „Ion al lui Iacov are optzeci şi şase de ani şi merge călare pe cal. Eu am şaptezeci şi ceva!" Adică, de, să-i treacă lui slăbiciunea aia şi o să meargă şi el ca Ion al lui Iacov. Dar când lua câte o ţuică, te uitai la el cum îi pare rău că nu poate să bea toată sticla, că şi asta era o poveste, nu-l mai ţineau vinele şi picioarele lui nu mai erau bune de nimic, i le luai cu mâna şi le dădeai la o parte ca pe nişte lemne. Începuse să cadă, se ducea până colea la pod şi cădea şi pe urmă luptă-te cu el să-l aduci acasă, că nici nu vrea, da din mâini şi te izbea!... El zicea că mai e el omul ăla în putere s-o ia de-aici şi să se ducă până la Râca dus şi întors, pe jos, cum a făcut într-o vară când am rămas fără cai. M-am pomenit cu el pe seară, mergea el, dar parcă trăgea de picioare. „De unde vii, tată?" zic. Nu ştiam eu ce e cu el, credeam c-o fi fost pe-aici prin sat, că uneori aşa făcea, pleca şi nu venea la prânz la masă. „Unde fuseşi, tată, unde mâncaşi?" îl întrebam. „Păi, Ilinco, zice, uite că nu mâncai nimic." „Păi uite aşa, mă plictisii, zice: că veni el alde Matei şi zise să iau ceva, că la el fusei, dar uite că nu luai."

Ştiam eu unde fusese, la Fica, dar mă prefăceam că nu înţeleg. „Şi nu ţi-e foame?" l-am întrebat. „Uite că nu-mi fu." Asta îi venea lui şi-acasă, şi erea mâncare bună, de, că găteam puiul la aragaz şi zic: „Hai tată, ce te tot codeşti aşa, aşază-te odată la masă că n-am timp să te chem cu lăutarii, copiii ăştia l-e foame, nu mai sta şi te scărpina la ureche." Că aşa făcea, ducea mâna aici la tâmplă şi se scărpina sub pălărie şi se uita aşa la mine şi se strâmba. Într-o vreme ai fi zis că o să se joace cu copiii. Când îl făcui pe ăl dintâi sta şi se uita ceasuri întregi la el în leagăn şi îl vedeai că îi pare bine... În anii ăia a avut zile când i-a fost şi lui ca pe vremuri, nu prea mai zicea nimic, nici de ăştia de la sfat, mai ales după ce se desfiinţară cotele... Bea la tutun cu alde Costache al Joachii şi toată ziua stăteau de vorbă la umbră sub salcâm sau în pridvor şi se uitau pe drum. Mai venea el din când în când afumat cine ştie de pe unde şi începea să dea din mâini şi să ne firuie, mai ales pe mama. Pe urmă se culca şi când se scula îl auzeam aşa cu glas ca de fată: „Ilinco!" „Ei, ce e", ziceam. „Păi mie nu-mi dai, domnule, şi mie să mănânc?" Îl apuca blândeţea! Alteori îl lua pe băiat pe genunchi şi îi cânta el un cântec cu un soldat rănit în războaie şi cu un câine care moare şi el la capul lui... Mama uite aşa se învârtea pe lângă el înfuriată, că să lase copilul în pace să-i cânte *Bine eşti cuvântat, Doamne,* nu de „război"... Ei, şi când îl făcui pe-al doilea veni el de se plictisi, nu-i mai plăcu... Să-l fi văzut cum se scărpina lângă ureche şi se strâmba aşa la mine şi da din cap parcă i-aş fi făcut eu ceva. „Ce e tată?" Nu vrea să spună, da mereu din cap supărat rău, pe urmă se uita drept la mine şi se scula şi pleca. Nu ştiu ce îl rodea, avea el ceva, dar nu vreo boală... Că mă apucai să-ţi spun ce era în inima lui când începu să meargă în ciomag, fiindcă de-asta ne-am dat noi repede seama, el credea că o să-i treacă, fiindcă îmi adusei aminte cum a intrat pe poartă cu picioarele lui târâş. Am văzut eu că vine de undeva şi ştiam de unde şi că n-a băut nimic. „De unde vii,

tată?! îi zic. Și el se oprește în mijlocul bătăturii și se uită așa la mine enervat. „Păi nu fusei, Ilinco, la Balaci?!" Nu vrea să spună Râca, dar îl lăsam să spună ce vrea el. Parcă mi-ar fi spus mie mai dinainte și eu aș fi uitat, sau parcă l-aș fi trimes eu până colea la cooperativă? „Pe jos?" zic. „Da' pe ce?" „Și ce căutași, de ce nu-i spuseși lui bărbatu-meu dacă avuseși treabă acolo?" „Dar ce crezi tu, zice, că am fost singur? Am fost cu alde Sande." Mințea. Alde Sande, îl văzusem eu pe la cooperativă, dar îi zic: „Și tu ai picioarele lui Sande? Și n-a trecut pe drum nici o căruță să vă urcați și voi în ea?" „Nici de sămânță, zice, am mers paisprezece kilometri pe jos." Asta ținea el minte, că n-a fost un an de când s-a dus pe jos la Râca și că o să-și revie el și o s-o vadă iar pe Fica și eu n-am vrut să-i spun că n-o să se mai urce el pe cal ca Ion al lui Ilie Iacov (unde l-o fi văzut el pe ăla nu știu, o fi auzit pe cineva, că ai lui Iacov se duc acolo la gospodărie, le-or fi dat lor atelajele în primire) și nici că o să mai apuce el măcar să iasă din sat, darmite până la Râca. Dar am vorbit cu doctorul și l-am dus la spital. A stat el acolo câteva săptămâni, i-a fost mai bine. „Domnule doctor, i-am zis, îi e mai bine, să-i mai dăm niște doctorii, să-l punem pe picioare?" „N-o să-l puneți, a zis doctorul, acum lui nimic n-o să-i mai facă nici bine nici rău, bătrânul nu suferă de vreo boală, dar i s-a scurs viața... Cât o trăi, bine, să nu-l chinuiți cu cine știe ce, că nu mai ajută." Avea slăbiciunea asta, că nu-i venea neam să stea în casă și îl vedeai cum o lua cu ciomagul în mână pe lângă garduri. „Tată, unde te duci? Stai acasă, că iar n-o să poți să te mai întorci și dacă vine mama după tine să știi că te bate." Avea boală pe mama, că nu-l lăsa în pace, odată când a vrut și ea să se ducă pe la neamuri în Burdeni, l-a încuiat în odaie... Eu n-am știut nimic, plecasem câteva zile cu bărbatu-meu și copiii pe la Ploiești, la socri, și când ne-am întors l-am găsit așa înjurând, că aia bătrână vrea să-l ducă mai repede la cimitir, să scape de el. Că el nu mai stă cu ea, o lasă aici și se duce la ailaltă în vale, la Alboaica. (Și aici Alboaica intră și ea în odaie și începu și ea să asculte.) Așa a și făcut, continuă Ilinca, mama nu știa nimic, că nici eu nu l-am crezut, am zis că zice și el așa, de ură pe ea... Ei, și într-o dimineață pe la revărsatul zorilor, l-a simțit ea mama că se scoală din pat și se duce, dar a crezut că se duce în grădină, de, ca omul bătrân... Că îi luase frica, se trezea din somn și se ducea în grădină și mama a crezut că nu e nimic și și-a văzut de somn. Eu la fel. Dimineață, când ne-am uitat, patul gol... Stai acum și caută-l în tot satul, că el n-o lua totdeauna într-o parte, văzuse că dăm de el repede, și ca să ajungă la Râca fără să știm noi cum, te pomeneai cu el te miri pe unde. Așa a fost și atunci când a pierit de dimineață. Când a fost asta, Alboaico?!

– Păi anul trecut, zise Alboaica. Și continuă ea povestirea. O fi plecat el de-acasă noaptea, dar la mine, de, a ajuns târziu, răsărise soarele și am crezut că mama știe, n-aveam de unde să-mi dau seama că el a fugit. I-am dat eu o cană de lapte, a băut-o și se uita așa în cană. „Mă Mariță, zice, ajunsei să beau lapte, tu niște țuică n-ai?"... „I-am dat un păhărel de vin, că mi-a fost frică să-i dau țuică, să nu-i ia de tot puterea și s-a așezat pe prispă și a băut așa din pahar jumătate... Îl ținea în mână și eu mi-am văzut de treabă și când mă întorc el tot așa rămăsese: „Ce faci, tată, zic, nu beai?" El se uita la mine, și am văzut că nu înțelege: „Paharul, zic, dă-l peste cap, ziseși că nu vreai să bei lapte. Nu-ți place?"... „Ba îmi place", zice, dar tot nu bea și ținea așa paharul strâns în mână. Atunci m-am uitat și eu mai bine la el și mi s-a făcut rău, Niculae. Se împuținase, săracul, nu erea ca bâtul, dacă îți aduci tu aminte de el, așa voinic și cu oasele mari, când a murit i-am făcut un tron că abia avea loc în căruță. M-am dat mai aproape și întind eu mâna și îi iau paharul să vedem ce zice. N-a zis nimic, Niculae, a rămas așa, se uita la mine... Vedeam eu că ceva nu e bine, și zic: „Tată, ce te doare?" „Nimic, zice, n-am nimic." Și-l văz că

ridică iar capul și se uită așa spre grădină. Se uita țintă. Taman răsărea soarele și era așa liniște. „Mă, Mariță, zice, ia uită-te, se făcu seară." Am tăcut și eu, mi s-a făcut frică. Bâtu n-a murit așa, s-a lovit de-o buturugă în grădină și și-a sfărâmat un picior, uite-așa se făcuse zob fluierul de sub genunchi, și a înjurat până a închis ochii, că de ce să se ducă pe lumea ailaltă din pricina unei buturugi. Pe urmă m-am mai liniștit eu și am zis că dacă el e în stare să șeadă pe prispă înseamnă că nu e nimic, o fi din pricina drumului, de, i-o fi luat toate puterile și de-aia nu-și mai dă seama, dar își vine el în fire. „Treci, taică, i-am zis, colea mai la soare, că acolo ți-o fi frig." Când pe urmă o văz pe mama val-vârtej, aflase unde era și pune mâna pe el să-l tragă de mânecă să se ridice și să-l ducă.

Aici ochii Alboaicei luciră, și, trecând printr-o mișcare de la stânga la dreapta, capul ei se dădu pe spate cu o spirală care de astă dată nu mai putea fi de bucurie, ci de plâns, pe care îl alunga astfel ca să povestească mai departe cu glasul curat. Sau ar fi vrut poate să se oprească? Își adusese cumva aminte de ceva care nu putea fi auzit și de urechi străine, sau ceea ce urma ar fi putut să supere pe cineva!? Se uită la Catrina: mama asculta și ea ca și ceilalți, ai fi zis că ea uitase toate acestea și era și ea curioasă să audă ce s-a întâmplat, ca și când nu despre ea și omul ei era vorba. Alboaica povesti atunci mai departe:

– Eu mă luasem cu altele și el cât stătuse la soare își venise în fire... S-a ridicat de pe prispă și a început să se sprijine în ciomag și încet-încet, hai să meargă. Mama îl îndemna și îl firuia, nu-ș' ce-l spunea, că dacă n-o să-l țină de-aici înainte numai în casă, să-i încuie și să nu-i mai dea neam drumul. Da' nu mai știu ce i-a zis, că la firuit, nu mai țin minte, și tata zice: „De ce mă firui tu, fă, pe mine?" Și ridică ciomagul și jap! îi trage una pe spinare. M-a pufnit râsul, dar am văzut eu că nu e de râs, și m-am dat după coșar... Ei, și pe urmă, nu-ți mai spun, Niculae, ce-am pățit cu el, că n-a mai putut să meargă

și cum să-l ducem acasă că era departe. Mergea el, de, așa, doi-trei pași, dar pe urmă, chiar dacă îl țineai, se făcea greu ca un pietroi și se lăsa jos. Altfel n-avea nimic, îl întrebam mereu: „Tată, te doare ceva?" „Nu mă doare nimic", zicea: Ce să-i facem, cum să-l ducem acasă? Îi spun eu lui Sande: „Du-te, mamă, și fă rost de-o căruță cu cai, să-l punem în căruță și să-l ducem acasă." „De unde căruță și cai, zice Sande, nimeni nu mai are voie să țină căruță cu cai, ce, nu știi?" „Du-te, zic, la gospodărie și spune-i lui alde Moreanu să-ți dea, că acuma l-am ales pe el președinte și e om la locul lui, o să-ți dea." Da' Sande zice că nu se duce el acolo, că o fi el Moreanu om la locul lui, dar așa s-a dus Mărin al lui Matei Dimir să ceară s-o ducă pe fi-sa la gară, că pleca la școală, și unul de-acolo l-a trimis la alde Ilie Nica, care are grijă de cai, și Ilie Nica i-a spus că îi dă cu condiția să-i care și lui niște lemne din Cotigeoaia. „Du-te, Sande mamă, zic, spune-i și tu că îi faci și pe urmă nu-i mai faci." „Mai bine îl duc pe bâtu în brațe, zise Sande, dar eu la nenorocitu ăla să-i cer cai nu mă duc." Și s-a apucat el să-l ia pe tata în brațe. Ce să-l ia, că era greu și ce crezi, Niculae, că a făcut Sande? Aveam o roabă și l-a pus pe tata în ea și uite așa l-a dus până acasă. Să fi văzut cum stătea tata cu capul ridicat și se uita pe drum. Și Sande zice: „Îți place, bâtule, să te plimbi așa pe drum?" „Îmi place, mă Sande, zice, numai ăleia bătrâne nu-i place și nu vrea să mă lase! Ea crede că n-o să ajungă și ea ca mine!" „Bine, bâtule, zice Sande, uite las roaba la matale și când oi mai putea și eu așa, vin să te plimb. Că acuma trebuie să mă duc la brigadă să fac procente." Da' n-a mai putut Sande, săracul, s-a întors acasă și zice: „Mamă, eu nu mă mai duc pe la bâtu, mi-e milă de el cum îl văz că se topește, zici că parcă nici nu mai e el și m-apucă plânsul". Și când a zis vorbele astea a și început să plângă Sande, că așa e el din toți copiii mei, ți-ar aduce cu spinarea sacul de cinci duble până la gară, dar de ce îi e lui milă când îi e, să nu-i ceri, fiindcă nu poate... Din ziua

aia de când cu roaba nici nu l-a mai văzut și nici acuma n-a venit, nu l-am lăsat noi...

Alboaica tăcu.

– Și cum a murit? zise Niculae întru târziu. L-a durut ceva?

– Nu l-a durut nimic, răspunse Ilinca. De vreo două săptămâni nu se mai ridica deloc din pat și atunci ți-am trimes eu telegrama.

– Eram plecat, zice Niculae, și Marioara s-a întâmplat să fie și ea plecată într-o tabără...

– Ești însurat cu Marioara? zise Alboaica.

– Ce-ți pasă ție cu cine sunt însurat? răspunse Niculae.

– Ce face ea la București? Am auzit că are și ea serviciu, reluă Alboaica parcă înveselită de răspuns.

– E la un preventoriu de copii, e asistentă medicală.

– Doctoriță? zise, fără să se mire, Alboaica.

– Ei, doctoriță! exclamă Niculae, a făcut și ea școala tehnică sanitară, trei ani.

– A, ca un fel de sanitar... Și ea de ce n-a venit?

Dar Niculae nu răspunse.

– Și, cum a murit? reluă el.

– Păi când ți-am dat eu telegrama, zise Ilinca, nu mai cunoștea. „Cine sunt eu, tată?" îl întrebam. „Marița lui Turcin", zicea, și eu mai râdeam, credeam că face dinadins. Dacă îi dam să mănânce, mânca. „Mănânci, tată?" „Mănânc!" zicea. „Mai mănânci?" îl întrebam. „Nu mai mănânc." Era greu, mama s-a chinuit cu el, de, om bătrân, nu mai putea nimic. Când și când lovea cu brațele și atunci chemam doctorul și îi făcea o injecție. Se liniștea și adormea. Cu vreo trei zile înainte să moară, tot așa, a venit doctorul și i-a făcut injecție în mână. „Cum e, tăicuțule, zice doctorul, cum îți merge?" M-am uitat și eu la el, parcă ziceai că acum o să-i fie bine. Injecțiile veneau și îl făceau că înțelegea tot ce îi spuneai și vorbea și el. „Domnule, l-am auzit că îi spune doctorului, eu totdeauna am dus o viață

independentă!" Doctorul zice: „Dar acuma, tăicuțule, cum îți este?" „Mi-e bine, zice, nu mă doare nimic, dar nu prea mai sunt conștient"... Pe urmă a dormit el, și când și când se trezea și se uita așa ceasuri întregi pe geam... Pe urmă noaptea a început să tragă, răsufla rău de tot, și în ziua aia n-a mai cunoscut deloc pe nimeni... Și alaltăieri dimineață, înainte să se lumineze, a murit...

Între timp intraseră în odaie o mulțime de inși, și printre ei un militar care se uita la Niculae deschis cu o privire insistentă și parcă frățească. Ilinca îi spuse lui Niculae că ăsta e bărbatul ei, subofițerul de la unitatea de aviație de la aerodrom cu care se măritase atunci în toamna aceea... Și spunând acestea puse mâna pe doi copii care tocmai intraseră și ei în casă și îi dădu afară.

– Sunt ai mei, zise ea. Ieșiți, mă, afară, nu vă e rușine să intrați aici peste oamenii mari? Hai, afară...

Dar se aplecă și îngenunche în fața lor înainte de a-i da afară, și le drese cămășile la gât, le încheie nasturii, le dădu la o parte, cu un pieptene, părul de pe frunte, iar pe cel mai mic îl luă în brațe ca să-i ridice mai sus pantalonașii... Catrina se apropie și îl măsură pe Niculae de sus până jos, cu o privire severă.

– De ce trăiești fără cununie ca păgânii?

Niculae însă nu-i răspunse, parcă nu mai era nici el de mult acolo și nu mai înțelegea bine ceea ce se spunea. Își lăsă fruntea în pământ și rămase astfel clipe lungi. Nimeni nu mai zise nimic. Apoi el se ridică abia murmurând, fără sânge în obraji, spuse că el acuma nu mai poate să mai stea și că la noapte trebuie să fie la București, după care își luă ziua-bună de la toată lumea și ieși fără șovăieli și fără să se uite înapoi.

XII

Șoferul care îl adusese în sat era din Pălămida, fiindcă cel cu care venise de la București i se stricase mașina și Niculae nu

mai avusese răbdare să aștepte. Raionul de partid nu avusese nici el vreuna liberă în acel moment și atunci i se dăduse mașina sfatului, a tovarășului Iosif, care nu mai făcea nici el parte din activul de partid al comitetului raional, dar ajunsese în schimb președinte al comitetului executiv.

Acum mașina străbătea cu grijă drumul deloc neted și Niculae stătea tăcut și se uita pe fereastră. Era toamnă târzie, dar era soare și uscat și câmpia zăcea îmbrăcată sub lumina înserării. Șoferul manevra des, și într-o vreme mașina se opri cu botul chiar sub fundul unui măgar pe care nu-l putuse ocoli ca să nu dea într-o groapă mai mare. Proprietarul, un țăran foarte tânăr, ridică o jordie și îi aplică măgarului o lovitură energică pe spinare și făcu loc. După ce trecură șoferul rânji:

– Marca Simson, zise el, aprindere cu ciomagul.

Adică asta era ăla din urmă, cu mijlocul lui ciudat de locomoție... Nu merseră prea mult și dădură de alt măgar, tot așa, înhămat la un fel de troacă pe două roți în care însă proprietarul dormea așezat pe niște trăiști.

– Ăsta unde dracu s-o fi ducând la ora asta? se miră șoferul. Unde te duci, mă nene? strigă el când trecu pe lângă troacă, scoțând capul pe fereastră.

Dar nu primi nici un răspuns, deși omul, la sunetul claxonului, se trezise și se uita cu ochii mari la mașină.

– Unde-ai plecat la ora asta? repetă șoferul cu o voce de om prea blazat de câte a văzut el pe drumurile lui, dar cu care s-a obișnuit și i-ar fi fost urât să nu le mai întâlnească.

Omul tot nu-i răspunse, ca și când n-ar fi înțeles limba, și atunci șoferul, văzându-și de drum, reflectă ironic:

Două roate și-un măgar –
Atelaj particular!

– Acum două săptămâni, continuă el, am luat-o și pe fi-mea până la Mozăceni, a reușit acuma să intre la facultate, la filologie, și când a văzut ea d-ăștia pe șosea zice: „Tată, eu știam

că numai în Spania sunt pline potecile de măgari, că e țară muntoasă, la noi aveau înainte numai ciobanii". „Ei, acuma îi au și oamenii, i-am zis eu". Când s-a făcut colectivizarea totală, au uitat să-l considere animal socialist și atunci oamenii, din interzicerea cailor, au început să crească măgari.

Șoferul dăduse acum de drum bun și, ca să-i abată pesemne gândurile prietenului șefului său, știind de unde îl aducea, continuă:

– Știți ce scumpi sunt? Uite-așa un puiandru costă cât un cal dinainte. La Mozăceni stă tata, e și el colectivist, că i-a băgat pe toți, n-a mai stat să-i gâdile la subsuori cu munca de lămurire, cum au făcut atâția ani. Tata avea și el șase pogoane, dar de când îl știu se tot văita, că aoleo că avem pământ puțin, că ce bine ar fi să mai avem noi un lot de încă șase pogoane... Acuma i-au lăsat și lui acolo ceva în folosință personală cât să pască un cal priponit. Să vezi cum îl muncește, el cu bătrâna, și cum îl sapă de câte cinci ori! Și-i zic: „Cum e, tată, când te văitai că ai pământ puțin?" Acuma ți-ajunge arii ăia care ți i-au mai lăsat?" „Măi băiatule, zice, să am eu acuma din alea șase pogoane câte le-am avut numai două, și le-aș pupa!..."

Șoferul observă însă pesemne că prietenul șefului său rămânea mai departe cu privirea dură pierdută peste câmpuri și că chipul nu i se lumina și atunci tăcu și se făcu atent la drum, fiindcă treceau prin sate apropiate mult unele de altele și pline de orătănii și de copii. Ieșiră apoi după câtva timp din nou la drum întins și acum soarele roșu scăpăta într-o văpaie ca într-un imens incendiu înțepenit la orizont. Pe acest drum lung, mai întâlniră un măgar, apoi un convoi lung de tractoare, o întreagă brigadă înșiruită pe mai mult de un kilometru, apoi nu mai întâlniră nimic și mașina se pierdu în umbra asfințitului, spre orașul de câmpie unde Niculae avea să-și reia șoferul său, care știa mai bine decât ăsta când trebuia să tacă și când e cazul să vorbească...

XIII

„...N-aș fi putut crede că abia un an mai târziu aveam să-mi dau cu adevărat seama că sunt un om care nu mai are tată. Mi-a scris Ilinca să viu la parastas și am venit singur și la întoarcere încă mi se părea că am venit de-acasă unde el erea mai departe în pridvorul lui, când m-am uitat la Marioara și am văzut pe chipul ei o îngrijorare. Se uita direct la mine și privirea îi era grea de neliniște: cum te simți? parcă mă întreba. Sunt cu tine, știu că acum ești singur, dar ne ai pe noi, femeia și copilul tău. Și atunci m-am simțit singur, fiindcă dincolo de îngrijorarea ei, îi lucea în ochi parcă și un triumf că pentru ea se apropiase momentul pe care îl dorise tot timpul și că tot pregătindu-se până atunci să poată trăi și singură cu copilul, nu renunțase nici o clipă la ideea care mijise odată, demult, în mintea ei de fată, că Niculae al lui Moromete era băiatul care îi plăcuse ei și cu el trebuia să se mărite. Fiindcă a știut să facă din credința mea cu o minciună ce n-a fost în stare în atâția ani de așteptări. Îmi plăcuse de ea, ca de o consăteancă, când a venit atunci la poarta comitetului de partid... Nu mi-era bine și chipul ei îți da un fel de liniște, nu-i păsa ei dacă un bărbat la care ținea era sau nu membru în comitetul raional... Fapt e că a picat la țanc și după ce am plimbat-o până seara prin oraș am dus-o acasă unde stătea în casa silvicultorului ăla plecat la Sinaia cu domnișoara Palici. Și acolo, zice, la poartă: „Am o veste mare să-ți dau". M-a făcut curios și apoi înăuntru în casă: „Mă mărit Niculae, zice, am venit la tine să-mi iau la revedere". Ei, cu cine te măriți?" „Cu un băiat pe care l-am cunoscut astă-primăvară când veniră ăia cu sonda și găuriră pământul în Grama să scoată petrol." N-aș putea să spun că m-a găsit cu inima moale din pricină că Ghimpețeanu mă anunțase în ziua aceea că n-o să mai fac parte din comitet, și că unii parcă nici nu mă mai cunoșteau! Cine își face iluzii!... Mi se pare normal, din moment ce nu mai ești printre ei, ce să mai vorbească cu

tine, n-ai de ce să te miri că se face că nu te vede, deși ai lucrat cu el! Ai căzut, ești bun căzut... Ceea ce nu-l împiedică să zică pe urmă, să trăiți, tovarășe, cum s-a întâmplat ulterior când am revenit ca secretar în comitetul regional și am găsit câțiva dintre ei care mai rămăseseră de sămânță, ați fost la școala superioară de partid, sigur că da, la sapă și la lopată, ani în șir în grădina Mogoșoaia, tâmpitul, vroia să spună că nu crede, deși știa perfect de bine ziua când nu ca să mă trimită la școală m-a scos Beju... Și în ziua aia înainte să mă anunțe Iosif ce primejdie mă pândea parcă se sfârșea ceva ca și în '45 după război și în calea mea la o răspântie apărea o fată, mă ținea de brat pe stradă și se lipea de mine. N-aveam inima moale, dar speranțele mele erau turburi, eram atât de derutat... La orice m-aș fi așteptat dar nu la o astfel de lovitură pe care o primisem și nu era singura, parcă aveam presimțirea că asta nu era totul... „Și, Niculae, am venit să-mi iau la revedere", zice. Foarte bine! Nu mai vrea nimic, era împăcată, a înțeles din seara aceea, când m-am dus eu la poarta ei, să nu se mai agațe! Dacă vrea fata să-și ia la revedere, e din satul tău și ăștia sunt cei de o seamă cu tine, alții nu mai sunt decât mai mari sau mai mici, și de prin alte părți. „Bine, Marioară, îmi pare bine, zic, mă bucur..." „Plec acum din sat după el." „Departe?" „Păi la Moreni!" Ce mai depărtare și mi-am adus iar aminte de Ileana, ce fată mai iubisem eu în pragul măritișului, aveam în palmă strânsoarea ei, se vede că se întâmplă ceva cu ele în momentele astea, că mă miram ce glas senin avea, uite îi pare și ei bine, săraca, nu mai stă să mă aștepte pe mine și avea mereu colțurile gurii întinse într-un surâs vârât în obraz, de bucurie, pesemne când nu mai vrei nimic de la nimeni, îți ajunge ce ai tu... „Și știi, zic, că nu mai sunt la raion?" „Nu știu, zice, dar o să te trimită la alt raion, mă mir că îți place, mă uit și la tata că uneori se perpelește noaptea și nu poate să doarmă și înjură de i s-a făcut sufletul negru, de ce să ajungi să ți se facă așa, ce bucurie oi mai

fi având? Că nu mai dai cu sapa... Dar când lași sapa jos știi că e odihnă, și nu-ți mai pasă de nimeni, pe câtă vreme în munca asta a voastră vai de odihna aia... Mie să știi că îmi pare bine că te-au scos..." „Da' ce, zic, e obligatoriu să ajungi ca alde tac-tău?" „Nu e, zic și eu, o meserie e mai bună, știi că faci ceva și când vii acasă îți vezi de ale tale, că n-o să trăiești două mii de ani..." „Și atunci am scuturat din cap de amețeală fiindcă mi s-a părut că aud și glasul Ilenii și până și mirosul părului ei umed de rouă și atunci am pus mâna pe ea și am apucat-o de umăr și până și umerii ei erau la fel de moi și de plăpânzi ca ai Ilenii. Da, asta e iubirea cea mare a unei fete: înainte de măritiș cu câteva săptămâni, maximum o lună, dacă ar ști cei care se însoară ar amâna sau nu i-ar da răgaz, în ziua când ar cere-o s-o ducă și la primărie... Dincolo se vedea lumina aprinsă și Marioara s-a dus și i-a spus ceva domnișoarei studente Palici, în tot cazul nu să stingă lumina, fiindcă n-a stins-o. „Ei, zic, dacă tot te măriți și ai ținut atât de mult la mine..." Și am întins-o pe pat. Marioara, atât de vitează, a început să tremure. Hm! Nu era ca Ileana! Era fată mare... Și după ce am făcut-o să nu mai fie, iar nu mai semăna cu Ileana, a stat lângă mine ceasuri întregi până s-a făcut ziuă, și n-a scos o vorbă, numai inima îi bătea și îi ardea fruntea, avea temperatură... Și mie mi-era milă, uite, zic, cât ține la mine, am judecat-o greșit... Când colo, o aud că îmi spune că nu e vorba de nici un măritiș. Hm! Iată cum umblă fetele cu minciuni și cum reușesc cu ele mai bine decât cu adevăr... Dacă mi-ar mai fi spus o dată că ține la mine, plecam și acolo o lăsam... În zilele alea a rămas însărcinată... A venit la mine la seră că n-are nici o pretenție... Da' când l-a făcut, am avut eu, nu puteam s-o las așa, i-am dat cât am putut din salariul meu de grădinar și acum pușiul are aproape zece ani, seamănă la frunte și la ochi cu tata, parcă l-ar fi făcut el, nu eu... Și în seara aia când m-am întors de la înmormântarea lui: nu simțeam atunci nimic,

m-am uitat la ea mirat, am mângâiat-o și eu, dar i-am spus că nu-mi face bine s-o văd cu obrazul strâmb ca o oglindă urâtă în care m-aș uita... Să se ducă să nu lase să doarmă singur copilul... Iar eu eram foarte calm... Nu mă durea absolut nimic, sufletul nu doare, numai se strânge, se apropie de nesimțire, ceva parcă se încetinise în lucruri, stătea fiecare la locul lui, iar geamul deschis, orașul și străzile izolate, și cerul... Muream parcă și eu ca în ziua când am ieșit din spital fără Simina mea... Acum eram fără tatăl meu, pentru totdeauna... Îmi aminteam și de ziua când el mi-a spus că nu mă mai dă la școală, tot așa am simțit și parcă mă vedeam pe mine de la distanță, ca pe un străin, și nu mă interesa... Nici nu mai știu cum am dormit, iar dimineața m-am sculat ca de obicei, m-am îmbrăcat și am plecat la comitet. În ziua aia trebuia să plec pe teren cu Deaconu, nu știu de ce pun unii ochii pe mine și vor să mă scoată din munca de partid, deși acum, hm, e cam greu... Ne-am urcat în mașină și am plecat, eram în plin sfârșit de campanie de toamnă... Ieșeam pentru întâia oară pe teren cu ăsta, mă cam ocolea în anumite acțiuni, ca să poată pe urmă să mă critice. Numai că primul-secretar, de, nu semăna cu cel care n-a vrut el să mă primească atunci în chestiunea Beju, unde pleca mă lua cu el și nu era de acord când Deaconu începea așa pe de departe să pună în discuție activitatea mea... Pesemne că văzând situația asta s-o fi gândit să renunțe pentru moment și hai să mergem pe teren... Seara la întoarcere l-am găsit pe fostul meu notar în birou... Și am intrat la el. „Ei, ce este?" „Vreau să-ți spun, zic, că trebuie dat un ordin prin raioane să-l întâmpine astfel pe Deaconu!" „Adică cum?" „Păi să-ți spun, dă capota «gazului» pe spate și se ridică în picioare lângă șofer și trece așa pe străzi și prin sate..." „Nu mai spune? Vreau să văd și chestia asta!" „Da, dar nu știu dacă cu tine o să facă..." Iar acasă mi s-a părut pe urmă că totul a decurs ca și înainte, cu deosebirea mare că m-am pomenit singur povestindu-i

Marioarei această istorie! Vroiam parcă să uit sau să mă prefac că nu știu sau nu cred că nu mai aveam tată. Când te porți cu totul obișnuit nu înseamnă că consideri totul la locul lui, prin chiar sporul de neobișnuit pe care îl aduci, povestind unei muieri pentru întâia oară un lucru care n-o privea?... Dimineața următoare, am plecat iar la comitet, aveam de pregătit un referat important pentru o ședință care a durat atât de mult că mi-a rămas în minte lungă cât o săptămână... Ah, nu mai pot dormi, s-ar putea ca de aici înainte... Ce întuneric e sub pleoape... Nu știu când s-a întâmplat, dar de mult nu se mai face lumină sub pleoapele mele și nu mai trece nimeni pe drum să mă uit ca altădată și să adorm senin... Tată! De ce nu te-am visat niciodată și de ce mie nu mi te-ai arătat la fel ca mamei? Ești supărat pe mine că n-am fost la căpătâiul tău când ai murit? Dar n-am putut veni, ca și Sande, când ai fost pe la mine cu el, mi s-a făcut rău când te-am văzut... Nu e adevărat că n-am știut, a fost Ilinca pe la mine și mi-a spus că ai căzut la pat, dar eu *am vrut* să cred că n-o să ți se întâmple nimic, ca să pot să viu să te văd așa cum ești, adică tare bătrân și cu chipul morții pe față... Vezi, tot noi vrem să trăim, care rămânem, în timp ce voi vă duceți și tot noi vrem ca voi să aveți chipuri tinere, ca și când o viață întreagă nu ne-a ajuns cât s-a săpat în sufletul nostru... Un an de zile nu m-am gândit la tine după ce te-ai dus, crezând că e mult mai bine ce fac împotriva uitării, fără să-mi dau seama că întunericul năvălește tot mai negru în serile mele, peste mine... Am plecat cu Marioara în zori și mama, cu privirea ei în care verdele tot strălucea povestind, „Niculae, zice, l-am visat zilele astea pe taică-tău. «Moșule, zic, tu ești?» «Eu sunt.» «L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormântarea ta?» «L-am văzut.» «Și cu Dumnezeu ce faci?» Nu mi-a răspuns, a tăcut."

Niculae se răsuci în pat, aprinse lampa și se ridică în capul oaselor. De trei ori o pusese pe mama lui să-i povestească acel vis până izbutise să-l înțeleagă. „Maică, de multe ori îl visez, dar nu răspunde, eu îl întreb și el tace, răspunsese mama. Și azi-noapte l-am visat iar și acum a vorbit. Pesemne că știa că o să vii și tu pe-acasă de parastasul lui de-un an. «Moșule, i-am spus, tu ești?» «Eu sunt.»" Și aici apăruse în glasul mamei glasul lui din ultimii ani, tărăgănat și resemnat, copleșit de griji și de tăceri lungi, când vedea că îmbătrânește și simțea el că asta nu mai putea fi oprit. „L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormântarea ta?" continuase mama și abia acum, repetând, se înțelesese ce vrusese să spună, că în ceasurile lui grele, când a murit, Niculae n-a fost lângă el, dar că totuși a venit la înmormântare. „Și el ce-a răspuns?" întrebase Niculae. „L-am văzut" a zis. „Atât?" „Atât!" Și Niculae nu se mai putuse înșela, era cu adevărat glasul lui, se simțea în aceste cuvinte de dincolo de mormânt că pe lângă durerea pe care ar fi simțit-o el de a fi murit fără să aibă pe nici unul din feciorii lui alături, nu s-a mai adăugat aceea de a fi fost înmormântat, fără să fie măcar unul de față; dar durerea a doua, care n-a fost, n-o ștergea pe prima, care se produsese, l-a văzut că a venit și nu păstrează acolo unde e, cu privire la moartea lui, nici bucurie, nici tristețe, ci singurătate și tăcere. Adică cu oamenii, cu păcatele lui din ultimii zece ani și cu propriii lui fii a văzut cum e, dar cu Dumnezeu? „Fusese el necredincios, adăugase mama, dar singurul lui păcat în afara necredinței și a rătăcirii din urmă nu fusese decât trufia, prea credea că n-o să mai moară niciodată, și aș fi vrut să știu dacă Dumnezeu l-a iertat." „Și tata ce-a răspuns?" zisese Niculae. „A tăcut. Nu mi-a răspuns nimic." Adică așa cum făcuse în partea din urmă a vieții lui, când dădea de înțeles că singurătatea și tăcerea nu pot fi alungate de nimeni odată ce au pătruns în inima omului și că nu-i mai rămânea decât trufia, pe care o păstrează și dincolo de moarte, cu toate că moartea se luptă cu noi să ne ia totul.

Niculae stinse la loc lumina și-și puse tâmpla pe pernă. „Tată, șopti el, eu nu te-am părăsit niciodată, știi bine... Nu ți-am făcut nici un rău, nu te-am chinuit cu nimic și îmi pare

bine că te-ai împăcat cu mama... Dar de ce nu vorbești și cu mine? Crezi cumva că de-aia n-am venit la patul tău înainte să mori, fiindcă te-am uitat?... Știu că poate cu timpul amintirea ta de când eram mic ar fi crescut iar la loc și ar fi astupat-o pe cea de care mi-a fost mie frică să n-o capăt venind la patul tău, m-am gândit și la asta, dar eu mai știu că nu toate încercările te lasă neatins... puține te întăresc, toate caută să-ți ia puterea... Și eu vreau să spun ca și tine că binele n-a pierit niciodată din omenire, dar că trebuie să ajungem să-l facem pentru toți... Altfel crezi că meritām să vedem lumina soarelui? Tată, mă auzi? Nu mai vrei să stai cu mine de vorbă? Sunt eu, Niculae, mamei i te-arăți și mie nu. De ce? Nu mai ai nimic să-mi spui?"

În acea clipă Niculae văzu cum stratul gros de întuneric (în care gândurile lui se înlănțuiau cu acea tărie care alungă întotdeauna somnul și neliniștește sufletul) se dă la o parte dinaintea ochilor lui asemeni unei uși și în lumina veșnicei zile de vară care scălda bătătura și salcâmii de acasă apăru chiar tatăl său din grădină și o luă încet spre poarta de la drum cu mersul lui ciudat care îți spunea că de acolo de unde vine e greu să-ți spună ce-a fost, dar de-acolo de unde se duce s-ar putea să se întoarcă el cu un rezultat... Ce rezultat?... „Tată!" șopti deodată Niculae și în aceeași clipă simți cum se năpustește asupra lui din adâncul neștiut al ființei un val de duioșie agresivă care îi pipăi apoi gâtul și începu să-l sugrume. „Tată, tată, chemă el și își duse coatele la ochi hohotind. Unde te duci tu acum, încotro o s-o iai după ce deschizi poarta și o să ieși iar la drum?..."

Turburată de plâns, imaginea tatălui reveni iarăși în același loc mereu sunt aceiași salcâmi ai curții, luând-o agale spre șosea. Stătea însă mereu cu spatele și mergea exact ca un om care e adevărat că al lui era numai ceea ce era împrejmuit cu gard, dar și peste rest cine îl împiedica să se uite? „Tată, unde

te duci?" strigă Niculae iar de astă dată însă foarte încet făcând să se topească în el cu un efort suprem plânsul care îl îneca, nu pentru că se temea că Marioara îl va auzi din odaia ei, ușa era groasă, ci pentru că vedea că plânsul nu e bun... Moromete ieșise pe podișcă și Niculae porni alături de el cu fruntea în pământ... Văzuse că nu vrea să se uite la el...

„... Sigur, de ce să se uite, de ce să stea și el de vorbă cu tine, crede că se mai roagă cineva de el, mai e prostul ăla, parcă dacă nu vrea el nu vinde mama partea mea de pământ... și Bărăgan suna goarna băăăăăă toată lumea să se strângă la primărie că a venit băiatul ăsta al lui Moromete... Ilinca se mărită cu Ouăbei, taceți din gură, striga mama parcă s-ar fi dărâmat casa pe ea și el îi făcea semn Ilinchii, de ce, zice tata senin, ce are Ouăbei, nu e și el flăcău ca alții?... N-am mai văzut-o până atunci pe mama ridicând pumnul în aer, du-te, fa, de-aici, când ți-oi da una acuma te trimet taman la popa în brațe... pentru întâia oară ieșisem așa de departe și stam cu fața în sus și soarele ardea roșu prin mușamaua neagră a pălăriei și ce pustiu era în vârful dealului, parcă pieriseră oamenii de pe pământ și rămăsesem numai eu... Am dat pălăria la o parte și m-am uitat la soare să-l văd cu ochii deschiși, eram numai noi doi, și i-am văzut miezul de foc alb și am închis pe urmă ochii fiindcă se făcea întuneric în jur și atunci am simțit o palmă care îmi mângâie tigva tunsă și urechile... Pe unde venise? Niculae, mamă, ce faci tu aici singur?... Dar tu unde te duci?... Mă duc să-l tămâi pe tata pe care tu nu l-ai mai apucat... Acuma ziua?... Da, mă duc pe la surori și până diseară abia ajung, că e taman la Burdeni și dorm și eu la ele și la noapte mă duc la cimitir... Și s-a-ndepărtat pe câmpie cu cușnița de răchită albă sub braț și o văd că se întoarce... Ți-o fi foame, maică!... Nu mi-e foame... Ești cu caii, să-ți dau, zi bogdaproste, că ești copil curat... Și s-a-ntors înapoi cu fustele ei mari, ce înaltă era, dar tatei îi venea numai până la umăr,

dar nici el nu era mai înalt ca Dumitru lui Nae... Și el crede că nu știe nimeni ce trebuie să facă, merge pe lângă garduri absolut fără să te ia în seamă cu fruntea când sus spre vârfurile salcâmilor, când jos pe lângă poteca pe care calcă și se uită la ea de parcă s-ar feri să nu se ia poteca după el, bun, bine, am înțeles, mergem mai departe și e și ăla cu care ne întâlnim un om și ăsta care stă pe loc lângă stâlpul ulucii lui și celălalt de la celălalt stâlp de la cealaltă poartă peste drum, ca să nu mai vorbim de cel la care ne ducem, care e omul cel mai în puterea cuvântului dintre toți, dar socoteala ciobanului e achitată?... Sau ne ducem acolo degeaba?... Socoteala ciobanului e achitată... Atunci putem să discutăm, fiindcă băieți mai vrednici ca ai mei nu mai are nimeni, mai ales că ăsta micu, Niculae, i-a plăcut să muncească de când era mic, îi sfârâiau mâinile pe treabă, la secere, fetele astea, care nici ele nu pot să zic că nu erau vrednice, dar nu se puteau ține de Niculae, că el o lua așa înainte cu postața și curgeau poloagele în urma lui ca traversele pe calea ferată și de bucurie odată își înfigea mâinile în părul Ilinchii și aia striga tată... tată... tată..."

De mult Niculae adormise. Dimineața când se sculă nu arăta nici prea odihnit, nici prea senin, și Marioara se miră, fiindcă, zise ea, de câteva ori a trezit-o ceva, nici ea nu și-a dat seama ce, și pe urmă a tras cu urechea și nu s-a înșelat: l-a auzit pe el, pe Niculae de alături, cum râdea în somn...

RISIPITORII
(1962)

PARTEA ÎNTÂI

I

Când Petre Sterian pătrunse în casa unui negustor de pe Calea Griviței și ceru în căsătorie pe aceea dintre fiicele lui care se numea Rodica, el nu avu atunci sentimentul că nu se va mai putea apoi despărți de fata aceea. Tinerii nu se simt turburați de gravitatea marilor acte ale existenței, și primul lucru pe care îl făcu el a doua zi când intră în secție și se opri în fața dulapurilor să-și îmbrace salopeta fu să se laude că a dat gata una bogată și că o să-și ridice o casă în cartier.

Adevărul este însă altul. Fata nu se mirase atât de tare că dinspre partea aceea a casei lor, dinspre *Ateliere*, îi venise ei un băiat. De când era foarte mică parcă îl cunoscuse. Stătea ca o pisică lângă geam și când suna sirena tresărea și deschidea ochii mari. Știa că acum or să iasă de-acolo, din spatele porților înalte, de sub acoperișurile lungi, valuri de oameni. Își turtea nasul de geam și începea să se uite. Le urmărea mersul și le auzea ca prin vată și vocile. Treceau câte doi și câte trei, cu șepcile pe ceafă, cu mâinile băgate până la cot în buzunare, legănându-se. Urmărea un grup până nu se mai vedea, apoi alegea un altul, care îi plăcea ei mai mult, pentru un amănunt știut numai de ea, un nas mai lung al unuia dintre băieți, sau o ceafă mai netunsă. Când se făcu mai mare începu să coboare în prăvălie, și din prăvălie în stradă, chiar printre ei, privindu-i

cu un zâmbet naiv și familiar. Și tinerii treceau pe lângă ea ferindu-se să n-o atingă, fără s-o ia în seamă, legănându-se mai departe cu mersul lor liniștit și egal.

Într-o după-amiază lungă de vară, la ora când cumpărătorii erau foarte rari și părinții urcau sus în odaia lor, începu să apară în prăvălie un domn. Era, după cum aflară curând, fiul proprietarului unui magazin de fierărie, *La omul de fier*. El călca pragul și dădea bună ziua într-un fel aparte, având aerul că săvârșește o ispravă pentru care trebuie negreșit să fie remarcat și admirat, iar de după tejghea, cu metrul în mână, îl întâmpina cea mai mare dintre surori, cu aceeași expresie; buzele li se subțiau la amândoi, privirea le sticlea, vocea căpăta accente străine, și cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele într-un fel foarte vesel: „Domnișoara vrea să-mi acorde câteva minute întreținere?" începea de obicei tânărul. „Pardon, domnule, răspundea atunci fata, întrețineți-vă cu cine v-ați mai întreținut." „La cine faceți aluzie?" „La dumneavoastră." „Mă confundați." Și asta dura minute și uneori ceasuri întregi. Se pândeau și triumfau unul față de celălalt într-un fel de neînțeles, parcă ar fi făcut cunoștință anume ca să se poată înfrunta. Deseori el se despărțea de ea cu un aer trufaș și mușcător, pentru ca în ziua următoare revenind, să plece ofensat și bățos, iar sora cea mare rămânea după tejghea furioasă și roșie de jignire sau jubilând de răspunsul cât mai usturător pe care i-l dăduse. Vroiau parcă să-și dovedească unul altuia ceva, dar ce anume, nu se putea ști și se supuneau acestei porniri cu convingerea cea mai liniștită că așa face toată lumea și că așa se poartă un cavaler cu o domnișoară. După ce se căsătoriră, fata venea deseori pe-acasă, se închidea cu mama în odaie și ceasuri întregi i se auzeau de acolo smiorcăiala și drăcuielile. Continuau, se pare, așa cum începuseră. Venea apoi bărbatul după ea și o lua acasă cu „scuze", dar se vedea după ochi că n-o iertă pe soția lui decât pentru moment.

Fata mijlocie coborî la tejghea în locul celei mari și într-o zi un alt tânăr începu să întârzie și el în prăvălie ca și celălalt. El nu vroia însă să-i dovedească fetei nimic, nu era deloc bățos s-o invite astfel: „Domnișoară, vreți să împărtășiți două scaune cu mine diseară în grădină?" Nu se pricepea, și surâzând în sinea ei, fata găsea că acest domn era cam plicticos. Totuși, nu uita nici după atâția ani acest unic curtezan al ei, pentru care cu vremea începuse să aibă curioasă nostalgie. Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie și în același timp o neclaritate afectivă turburătoare, căci sugera copiilor tinerețea mamei, tainică și plină de farmec. „Stăteam în prăvălie, când văd că intră cineva, mi-am dat eu seama că nu era un client, începea de obicei mama. A spus bună ziua și a întrebat dacă avem nu știu ce. N-avem, zic. Și a plecat. A doua oară când a venit a rămas așa, pe gânduri: Dumneavoastră, zice, stați la tejghea? Da, zic. Și, zice, părinții dumneavoastră, domnul Petrașincu, unde este? E sus. Și dumnealui, zice, stă dimineața și dumneavoastră după masă? Nu, stă și după masă, dar numai după ce doarme nițel. Dar de ce, zic, aveți ceva cu el? Nu, zice, n-am nimic... Și aici mama se oprea pufnind în râs, nedumerindu-i pe copii, și niciodată nu trecea mai departe, ca și când ar fi ajuns la o poartă prin care nu putea să intre decât singură și despre care nu se vorbește nimic nimănui. Într-adevăr, după câteva săptămâni, curtezanul ei o invitase la un bal, și acolo se petrecuse acel ceva despre care ea nu vroia să mai povestească.

La numai câteva minute de la sosire, intrase pe ușă un tânăr cu mustața deasă, răsucită în sus și cu niște ochi mari și strălucitori, și dintre toți, deodată nu-l mai văzuse decât pe el. Era îmbrăcat ca și fiii de negustori care organizaseră balul, cu ghete negre, pantaloni rotunzi, fără dungă și fără manșetă, jiletcă, guler alb și țeapăn, ridicat sub bărbie și cu cravată cu nodul enorm, cum era moda pe-atunci... El își plimba privirea peste

sală, căuta parcă pe cineva. „Pe mine mă caută", a gândit ea atunci cuprinsă de veselie, și tot privindu-l își spunea, fără să creadă prea mult, că numai pe ea putea s-o caute, fiindcă numai ea, dintre toate fetele care erau acolo, își dădea seama cine era el, cu mâinile lui mari, cu costumul lui de împrumut, cu privirea lui îndrăzneață, căutând nici el nu știa pe cine, dar prefăcându-se că știe, ca să-și ascundă stinghereala. Deodată, el a văzut-o și a pornit spre ea. I s-a făcut frică, a cuprins-o brusc ameteala și au început să-i tremure picioarele. A vrut să se refugieze sub protecția cavalerului ei, dar era prea târziu, necunoscutul i se și plantase în față, și o invita, printr-o înclinare mută, la dans.

„Dacă vrei să te nenorocești, mărită-te cu el, spuse tatăl după ce Sterian le făcu o vizită și o ceru, câteva luni mai târziu, în căsătorie. Îl vezi așa subțirel și cu mustață, dar nici măcar hainele de pe el nu sunt ale lui. Și încă asta n-ar fi nimic, e băiat tânăr și calificat în meserie, ar putea să-și facă și să trăiască bine, dar eu îi cunosc pe ăștia, sunt beți și curvari. O să se poarte bine cu tine un an sau doi, și pe urmă, după ce o să faci copii, o să-ți dea cu piciorul. De la *Ateliere* o să tragă direct la cârciumă și o să se întoarcă acasă la miezul nopții, plin de noroi și cu chenzina pe jumătate. O să se trântească în pat să-l descalți și să-i tragi pantalonii și dacă o să scoți o vorbă o să-ți umple gura de sânge. Iar bruma de zestre pe care o să ți-o dau o să ți-o toace și pe aia și o să fie vai de capul tău. Ce-ai să faci dacă ajungi în mizerie și nenorocită, cu copii în brațe? continuă tatăl, posomorât și potrivnic. Unde ai să te duci cu ei? Că altceva de la mine n-o să mai ai parte, că nu ești numai tu!"

Și la această întrebare se oprise și se uitaseră la ea toți care mai erau de față, mama, surorile, cumnatul și două mătuși. Se lăsase o tăcere grea. Ce avea să facă? Unde avea să se ducă? Așteptau s-o vadă șovăind, cuprinsă de îndoieli, renunțând, sau dacă nu, apărându-se, încercând să-i convingă că ea îl cunoaște bine și știe că n-o să fie așa cum îi prooroceau ei. Ea parcă

tresări, își îndreptă umerii și deodată întrebă cu o voce limpede: „Atunci, cu cine să mă mărit?"

Răsuflară ușurați. Asta era altceva. Tatăl făcu un gest: se găsesc destui băieți buni. Și după câteva clipe aruncă un nume din lumea lor de mici negustori. Fata surâse și ascultând numele rămase parcă pe gânduri, apoi deodată spuse iarăși cu aceeași voce distinctă, având însă ceva în plus, care te putea face să crezi că e beată: „Nu, mai bine mor!". Și nu mai adăugă nimic, nici o explicație care măcar să le fi ușurat lor înțelegerea și să poată, la urma urmei, s-o lase să se mărite cum vroia ea.

O lăsară, totuși, în pace vreun an, să-și vie în fire, să-și facă loc spre mintea ei sfaturile și amenințările lor. Dar pe urmă înțeleseră că nu era nimic de sperat; minte avea, dar ea nu era o fată prea frumoasă, și îi *căzuse* rău băiatul acela ochios; orice încercare de a o sili să nu-l mai vadă n-ar fi făcut decât s-o lege și mai tare de el. Consimțiră, dar își luară toate măsurile de prevedere: zestrea fetei să rămână pe numele ei, casa pe care aveau să și-o ridice și mobilierul dat de părinți. Spre uimirea lor, tânărul dădu din umeri acceptând. „S-o văd și pe-asta, zise el, să mă dea ea pe mine afară din casă; plec și mă însor cu alta!" Rubedeniile protestară: n-o să-l dea nimeni afară din casă, dar e bine așa cum zic ei, fiindcă femeia este aceea care face copii, și copiii trebuie să fie la adăpost de un tată care ar lua-o razna. Și lui Sterian i se păru firesc acest răspuns, și nu zise nimic.

II

Pe vremea aceea, cartierul nici nu exista, Bucureștiul se oprea undeva prin spatele *Atelierelor*, după care veneau gropi, rampe de gunoi, câmpie întinsă, bătea crivățul iarna și spulbera zăpada. Au ales un loc și au început să muncească să-și facă o casă. Bătrânul Sterian veni anume de la Oltenița, să-i ajute fiului „să-și dureze un cămin". Era dulgher. Casa a fost ridicată într-un an, cu fundația de cărămidă, „solidă", cum

spunea bătrânul, părând mică pe din afară, dar spațioasă înăuntru, cu trei odăi, dintre care cea din mijloc sufragerie și salon, primind soarele în ferestre de la răsăritul până la apusul lui, cu bucătăria în spate și o mică verandă în față.

În al doilea an, întorcându-se într-o zi mai târziu de la niște prieteni, Sterian își găsi soția afară stând tăcută pe un scăunel. O întrebă ce are. Ea nu-i răspunse nimic. I se întâmplase ceva, nu mai vorbea. „Am fost la club", îi spuse el, și cum ea nu dădea nici un semn de recunoaștere: „Rodico, s-a întâmplat ceva la voi, a murit cineva?" Tăcerea ei era însă prea înghețată ca să confirme o nenorocire de acest fel. Atunci el folosi cuvintele care exprimau bucuriile știute numai de ei doi. Drept răspuns, ea avu un gest de dezgust cu înțelesuri care lui îi scăpară. El dădu din umeri: n-avea decât să tacă, dacă așa îi plăcea!

Dar zilele treceau și se părea că puterile ei în această tăcere erau foarte mari. Atunci el se mohorî, se înfurie, începu să bea, și gândul despărțirii fu cel dintâi care i se strecură în minte când se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea. Când se întorcea de la *Ateliere* ametit de zgomotele asurzitoare ale ciocanelor de la cazangerie și știa că în pragul casei îl așteaptă o tăcută, i se părea ușor și de neînlăturat să se despartă de ea, și gândul că această căsătorie care începuse atât de bine avea să se strice curând îi apărea firesc, obișnuit, și fără urmări pentru cineva. Ba chiar începu să se simtă mândru și să-și bată joc în sinea lui de cei care, în aceeași situație, făceau tărăboi mare, își amenințau femeia cu moartea și altele asemănătoare. „Da' de unde, își zise, nici de un fir din părul ei n-o să mă ating. Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o țin cu sila. În ce privește casa, o să i-o las, să nu spună pe urmă rubedeniilor ei c-am vrut să-i mănânc zestrea; dar copilul mi-l iau."

Astfel au trăit câteva luni. Între timp, casa începuse să arate jalnic, odăile erau murdare, rufele împrăștiate prin colțuri, pereții plini de păianjeni, bucătăria murdară și rău mirositoare, patul conjugal veșnic desfăcut, copilul nespălat și flămând...

Mai ales acest pat, cu pernele storcoșite și încrețite, cu albiturile neschimbate de multă vreme, arăta cu prisosință starea de decădere în care ajunsese și se complăcea femeia lui. „Uite ce e, se pomeni spunându-i într-o dimineață de duminică, uite ce e, dragă Rodico – și înainte de a pronunța ceea ce avea să urmeze, el făcu întâi un gest tăindu-și gâtul cu palma foarte aproape de bărbie –, mi-e până peste gât, zise el, de aerele tale de fată de negustor care nu știe ce e munca. Asta e, dacă vrei să știi, mi-e până peste gât."

Și pentru întâia oară ieșiră din gura lui înjurături pe care ea nu le mai auzise. Femeia se uită la el cu un ochi imobil, contemplând parcă înjurăturile și cuvintele lui lipsite de sens, străine de ei doi, din care reieșea că ea a avut aerele acelea de fată de negustor care nu știe ce e munca încă de la început și că el le-a tot răbdat... Cuvinte prostești de bărbat tânăr care nu mai știe nici el ce-i iese din gură. „Mai bine să ne despărțim", zise ea cu un glas istovit și cu o expresie de silă disperată pe chipul ei neatins până atunci de suferință.

Pe neașteptate, venind nu se știe din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzație de spaimă proaspătă și cumplită ca o tăietură de brici adâncă și rece. Cum adică? Rodica lui, pe care a văzut-o... ai cărei ochi i-a întâlnit când a intrat în sala aceea de bal... să nu mai fie, să n-o mai vadă?...

Ea începu să-și clatine capul într-o parte și-n alta, fără o lacrimă, fără un geamăt, suferind de un rău adânc și inexplicabil, care secase totul în sufletul ei, parcă chiar și suferința însăși. Seceta nu se abate numai asupra pământului, când moare iarba și tânjesc plantele și copacii, ci și asupra simțirii oamenilor, când se ofilesc și se usucă toate sentimentele. În asemenea epocă, totul este chinuitor pentru cel lovit de această calamitate naturală, și adesea cei mai apropiați și cei mai iubiți, tocmai ei sunt cei care sporesc prin prezența și devoțiunea lor chinurile celui care nu mai poate absorbi nici această dragoste și nici această devoțiune. Abia acum, văzând-o cum suferea, a

înțeles el ce se întâmplase în seara aceea la bal: ea era a lui pentru totdeauna, n-o mai putea părăsi: nu numai el o dăduse gata pe ea, ci și ea pe el. „Nu, mai bine mor, dar de tine nu mă despart", răspunse tânărul cazangiu venindu-și în fire.

Aceste cuvinte îi făcură însă ei parcă cel mai mare rău, dar el nu se lăsă înșelat, înțelese că prin preajma lor dă târcoale nenorocirea și că trebuie să rămână numai la ce simte el pentru ea, și nu la ce simte ea pentru el. Ea începu să zacă, mânca puțin și dormea tot timpul. O ridica în capul oaselor și îi căuta privirea. Rareori tresărea, își oprea o clipă ochii asupra trăsăturilor lui îngrijorate, stătea o clipă cu brațele aninate fără vlagă de gâtul lui, apoi brațele îi alunecau în jos, privirea i se stingea, își întorcea fața de la el și aceeași expresie chinuită de disperare și dezgust schimonosea trăsăturile ei cunoscute. În epoca aceea el se îndrăgosti parcă a doua oară de brațele ei subțiri și de trupul ei care zăcea cu genunchii la gură ca un animal în culcuș... În somnul ei nesfârșit avea adeseori coșmaruri. O auzea gemând și atunci o lua în brațe. Ea se trezea și se desfăcea din îmbrățișare, se ghemuia și mai mult în singurătatea aceea a ei căreia îi căzuse prizonieră.

O toamnă și o iarnă a ținut-o această boală fără să-i fie bine dintr-o dată fiindcă o chinuia tristețea, plângea, tresărea la cel mai mic zgomot, îi era mereu frică de ceva.

Abia o dată cu primăvara își reveni și se vindecă. Se înzdrăveni atât de bine că deși adevărata greutate a vieții abia după aceea se lăsă asupra casei lor, ea nu numai că n-o resimți, dar făcu deseori, când umerii lui slăbiră, să treacă pe ai ei mai mult decât putea să îndure o femeie. Născu de patru ori și crescu trei copii.

III

Răbdarea aceasta care îl făcuse să-și cucerească și apoi să-și păstreze soția era la el ceva înnăscut, dar nu-i venea din familie,

fiindcă fratele său, deși semăna cu el fizicește, era pe undeva mai ușuratic, îi plăceau femeile și petrecerile și avea un instinct al familiei mai slab, lipsindu-i acel dramatism necesar în a presimți și preîntâmpina primejdiile care o pândesc. În schimb, instinctul social era mai slab la fratele cel mare și dimpotrivă, mai puternic la petrecărețul cel mic. Cazangiul nu-și dădea de pildă seama de primejdiile care puteau amenința o familie din afară și mulți ani n-a înțeles care era pricina că administrația nu vroia în ruptul capului să-i adauge la salariu un anumit spor de care cazangii de-o vechime cu el se bucurau. Și nici alții nu i-au spus tot pentru că nu-și putuseră închipui că el n-a înțeles și singur un lucru atât de la mintea oricui. Faptele erau simple. O dată Sterian părăsi locul său și în văzul tuturor se opri în fața unuia pe care toți îl știau că se duce la direcție și toarnă. I se întâmplase unuia dintre ei o neplăcere, unui cazangiu care pe mulți îi învățase meseria; îl învățase și pe el; fusese amendat de un funcționar nou și zelos și bănuiau bineînțeles că acest funcționar deținea informațiile de la turnătorul acela, și nu atât amenda, cât desconsiderarea făcuse ca obrazul bătrânului să rămână atât de lungă vreme împurpurat și să nu poată trece peste jignire. Nici marea vechime într-o meserie așa de grea nu poate obține respectul patronului și mai ales al funcționarilor săi? „Ascultă, mă, se adresă Sterian turnătorului, ce-ai făcut tu nu e faptă de om! Pentru mine, omul dacă nu e om, eu nu-l respect și-l bag în... mă-si de om!"

Și îi întorsese spatele să nu-i audă răspunsul și nu făcuse apoi nici o legătură între această scenă și sporul acela de salariu de care fu lipsit apoi o vreme atât de îndelungată. E drept însă că reacția de moment a cazangiilor nu-l ajutase în ziua aceea să înțeleagă gravitatea faptului, trecuseră când unul, când altul pe lângă el și foarte degajați îi confirmaseră că avusese dreptate și că bine făcuse. „Așa e, ai dreptate, spuneau ei cu aerul cel mai firesc, turnătorul nu e un om, e un căcat, bine ai făcut că l-ai

băgat în mă-sa." Dar că mulți dintre ei nu îndrăzneau totuși să-l blameze pe față pe acest turnător, asta se fereau să spună, creându-i lui Sterian impresia falsă că atitudinea lui va fi lipsită de urmări.

În preajma unei mari greve care urmă câțiva ani mai târziu lipsa lui de instinct ieși din nou la iveală. Era membru în Partidul Social-Democrat și în epoca aceea Partidul Social-Democrat făcuse alianță cu un partid nemuncitoresc, pentru a-l sprijini pe acesta să vină la putere. Drept recunoștință, acest partid, care își zicea „țărănesc", ordonă, scurtă vreme după ce formă guvernul, masacrul minerilor din Lupeni. „Ce facem, Toma? Ce fel de socialiști suntem noi?" își întrebă Petre Sterian fratele. „Nu știu ce fel de socialiști sunteți, răspunse Toma, nu sunt membru al acestui partid, și nici n-o să fiu vreodată. (Toma nu era membru al acestui partid, dar în discuțiile cu fratele său simpatiza cu comuniștii.) Nu vezi, zise mai departe Toma, cu cine faceți voi alianță și pe cine aprobați să tragă în noi cu pușca?" „Care în noi, răspunse Petre supărat, de unde știi tu ce s-a întâmplat acolo?" „O să vezi când o să se întâmple și-aici, atunci o să știi", răspunse Toma fără să-și dea seama ce profeție sinistră făcea.

În sinea lui, Petre îi dădea dreptate, dar era ceva care Toma nu știa și care cazangiului îi plăcea, o slăbiciune a lui: cluburile. Îi plăcea să se ducă acolo, să citească ziare și broșuri, să discute... (mai ales să discute).

Când greva izbucni însă, cazangiul înțelese și învățâ multe. Conducerea partidului său le cerea de pildă să nu ia parte la ea, și ce era de făcut? Scopul final urmărit de greviști nu mai era acum numai revendicarea economică, ci și greva politică, manifestarea unei demnități care se cerea verificată: „Suportăm dominația acestor legi din lașitate, sau pentru că suntem puțini și prost organizați?" Când împrejurările coboară sub o anumită limită prețul vieții, oamenii nu mai țin la această viață în așa

măsură încât să evite lupta de teama înfrângerii. (Înfrângerea era lucrul care speria conducerea partidului său.) Nu totdeauna victoria imediată este scopul final al unei lupte.

Greva avu loc în februarie, în același an în care în Germania venea la putere partidul lui Hitler, și cu toate că urmă imediat represiunea sângeroasă, greviștii își atinseră scopul fiindcă lupta lor avea să fie retrospectiv considerată unul din evenimentele culminante ale activității politice comuniste până la luarea completă a puterii, care începu după 23 August '44. Copiii cazangiului cunoșteau în toate amănuntele istoria marii greve, precum și felul cum se purtaseră tatăl lor și unchiul Toma în acea perioadă. Uneori însă evenimentele mai mici sunt mai neclare și par chiar mai dramatice decât cele mari. Prin '51, adică la câțiva ani după naționalizare, i se întâmplă lui Petre Sterian ceva. Era președinte al comitetului de întreprindere al *Atelierelor*, și, spre uimirea tuturor, la noile alegeri sindicale el se retrase pe neașteptate și ceru să fie pensionat ca vechi cazangiu. În aceeași perioadă se răcirâ și relațiile lui cu fiul cel mare, Anghel, și cu soția acestuia, Filomița. Ce i se întâmplase acolo la sindicat? Nu se destăinui nimănui. Copiii nu-l înțelegeau: dacă nu-i mai plăcea activitatea socială tocmai acum când, după cucerirea puterii, erau atâtea de făcu, n-avea decât să se uite la cei tineri, care urcau cu energie pe scenă, și să surâdă filozofic, așa cum îi stă bine unui om mai în vârstă. De ce nu surâdea?

IV

Dar cum ar fi putut el să surâdă și să se uite liniștit la cei tineri? Oare nu tocmai de la o vârstă în sus, după ce terminaseră de întemeiat familiile lor proprii, cei maturi urmau să înceapă să se ocupe de familia cea mare, societatea? Nu trebuia deci tânărul să învețe întâi să-și dirijeze mica lui barcă, să se însoare și să-și facă o familie, și abia după aceea să ridice pretenții, dacă se va dovedi că merită, să se urce pe marea corabie?

E adevărat că această descoperire o făcu cazangiul abia după ce părăsi *Atelierele*, dar o făcu așa de repede încât în afară de faptul că toată lumea înțelese că i s-a întâmplat încă ceva pe lângă ceea ce i se întâmplase acolo (ceva în legătură cu fiul său cel mare), el însuși rămase cu credința că totdeauna gândise așa despre rolul celor tineri și celor maturi în noua societate. Iar la întrebarea, de o logică nemiloasă, a fiului său mai mic, de ce, în acest caz, ceruse totuși să fie pensionat, Petre Sterian răspunse că asta se datora situației fără ieșire care i se crease în preajma alegerilor sindicale, și nu schimbării sale de orientare. O dublă furie răzbătea prin cuvintele lui, și Vale, fiul său cel mai mic, își permise să râdă, căci naivitatea nu e totdeauna trăsătura oamenilor lipsiți de experiență sau slabi de spirit, ci și a celor foarte puri, și anume de o puritate atât de intratabilă încât în ochii tinerilor (cărora vârsta le dă un soi de beție care îi face îndrăzneți până la cinism), ea capătă altă denumire, adică prostie... Tatăl credea că frământările lui sunt la adăpost de privirea ultimului său copil care îi mai stătea în casă și era convins că furia lui era atât de complicată încât putea să se înșele chiar pe sine închipuindu-și că totdeauna gândise cu aceeași claritate ca acum despre rolul generațiilor în viața socială.

Fără să știe însă absolut nimic despre ceea ce i se întâmplase tatălui său la *Ateliere*, Vale ghicise totuși natura reală a conflictului în care fusese el vârât acolo. Imediat după ce se pensionă, tatăl său se duse să se sfătuiască nu cu frati-său Toma, care era un om cel puțin mai experimentat, ci cu fecioru-său mai mare, Anghel, la care ținea cel mai mult... De ce ținea el la Anghel? Vale nu putuse să înțeleagă asta niciodată, și dacă mai târziu, după ce trecu de adolescență, avu o vagă idee că explicația ar putea fi căutată în faptul că Anghel muncise din greu cot la cot cu tatăl său în perioada când el, Vale, și sora lui Constanța erau mici și că deci își ajutase părintele să-și țină familia – ceea ce în mintea și în inima unui om cum era tatăl

lor asta putea lăsa urme de neșters – după ce Anghel se însură și mai ales după ce începu să fie ridicat în diverse munci de răspundere, Vale nu mai înțelese chiar nimic din relația tatălui său cu Anghel, din natura afecțiunii lui pentru el. Fiindcă această afecțiune, în loc să se limiteze la ceea ce fusese, având ca sprijin și argument moral trecutul, dimpotrivă, trecutul nu mai conta, tatăl avea aerul că ține la el pentru ceea ce era el în prezent și bineînțeles pentru ceea ce promitea să fie în viitor. Dar cum se potrivea o astfel de afecțiune pentru Anghel, la un om atât de curat, cum era tatăl său? Și mai ales cum erau posibile, la el, credulitatea și surzenia de care dădea el dovadă ori de câte ori Vale îi aducea la cunoștință felul cum se comporta fratele său în funcțiile pe care le îndeplinea? (Funcții, deoarece era schimbat mereu, avansat sau transferat, avansări sau transferări care urmau de fiecare dată când Anghel se înfunda în situații fără scăpare.) Tatăl asculta în tăcere istorisirea și nu auzea nimic, și în clipele acelea Vale avea revelația că nu este iubit, că tatăl nu-l auzea. Era surd! Pur și simplu nu înțelegea ce i se spunea. Și Vale alegea cea mai rea dintre soluții când încerca să-i ofere o imagine a ceea ce era de fapt Anghel în familia lor și în funcțiile prin care trecea ca un câine prin apă. „Ai auzit, tată? începea el de obicei. Nenea Anghel iar a fost transferat!" Și cu anii, Vale ajunse să-i dorească fratelui său căderea – căderea și nu îndreptarea, spunându-și în sinea lui că între tată și frate îl alesese pe tată, că tatăl său se putea trezi din părtinirea lui ciudată, pe câtă vreme fratele nu avea nici o șansă. Anghel se purta fără nici o frână și cum din afară frâna nu vine decât foarte târziu, Anghel ajunsese și el să creadă că acționa în mediul său natural. La început se speriase și el; avusese momente când se temuse că o să fie tras la răspundere, dar asta durase atât de puțin (fusese, ca urmare a acelei acțiuni de care se temuse, nu sancționat, ci avansat) încât în anii următori se șterse până și amintirea acelei temeri. Iar Vale observă

în aceiași ani cum se producea sub ochii săi un fenomen inexplicabil: cu cât se înmulțeau și sporeau în gravitate faptele reprobabile ale lui Anghel, cu atât același Anghel creștea în ochii unora și cu atât mai mică era indignarea altora și propria lui indignare. Fratele său devenea un fel de personaj exterior, ca într-o comedie, unde arta te face să admiri creația, scoțându-te din cauză și așezându-te pe un plan superior, de contemplare, unde ceea ce este reprobabil nu mai este ceva acut, experiența aceasta fiind trăită în subtext, în conștiința creatorului, care prin creație a învins și a redevenit senin. Vale redevenise însă senin abia după un număr de ani. Căpătase în sfârșit convingerea că în cele din urmă fratele său o să fie trimis la munca de jos, dacă nu chiar și mai rău, să nimerească și în vreo închisoare.

Nu izbutise însă să descifreze la fel de bine ce avea să i se întâmple tatălui său și să poată să-l ajute. Părtinirea de care dădea el dovadă cu Anghel era neliniștitoare. Iar surzenia morală mai mult decât atât. Fiindcă însemna că putea fi la fel de părtinitor și de surd și acolo la el, la *Ateliere*, în calitatea lui de președinte de sindicat, când inși care i-ar fi plăcut ca și Anghel pentru cine știe de virtuți inexistente i-ar fi intrat la un moment dat sub piele. Și Vale știa că în asemenea situații surzenia morală putea fi de-a dreptul vinovată, fără nici o circumstanță care să i-o atenueze. În privința asta își amintea totdeauna cu un resentiment turbure de prima lui ciocnire cu această inerție oarbă a tatălui, cât de furios fusese și cât de vinovat îl socotise el în clipa aceea pe bătrân. Vale îi făcuse pe vremea aceea fratelui său o vizită la Oltenița, unde Anghel era secretar al Sfatului popular raional, și la întoarcere îi povestise tatălui ceea ce văzuse. Anghel îl luase la un fel de petrecere de nuntă a unui prieten de-acolo, unde venise multă lume, și în timpul petrecerii el l-a pus pe acest prieten să-l aducă și pe un anume tânăr inginer, un corespondent voluntar al unui ziar din București, corespondent care îl tot sâcâia mereu pe Anghel cu criticile lui.

Tânărul a venit și i s-a dat să bea vin amestecat cu scrum de țigări, pregătit chiar de Anghel. I s-a făcut, bineînțeles, foarte rău și a început să vomite, iar Anghel s-a arătat foarte indignat și a luat imediat un număr de declarații de la cei de față care atestau că numitul corespondent e un individ descompus, alcoolic în ultimul grad, declarații care urmau să fie expediate chiar a doua zi ziarului central unde apăreau corespondențele tânărului. „Și?" a întrebat tatăl, agresiv. „Cum și?" a răspuns Vale. „Și? Le-a trimis?" „Ce, declarațiile? Sigur că le-a trimis!" a zis Vale, după care tatăl s-a posomorât și a tăcut.

Dar nu era o tăcere turburată, ci una rătăcită parcă într-o lume în care atât Anghel cât și bătrânul trăiau într-un fel de continuă luptă cu o societate dușmană lor și în care acțiuni cum era cea povestită de Vale constituiau dacă nu o victorie, în orice caz un lucru despre care nici măcar nu se aduce vorba, dată fiind lipsa de sens a oricărui fel de reproș. „Cum, tată, ți se pare că nenea Anghel face bine că procedează în felul ăsta? l-a întrebat Vale. Crezi cumva că merita corespondentul ăla să i se fac o asemenea figură? Că avea ceva personal cu el, era un dușman de clasă camuflat? Sau crezi că dacă cineva n-a lucrat la *Ateliere* și n-a luat parte la greva din '33 n-are dreptul să zică nimic de Anghel? Nici nu știi ce urlă pe-acolo, cum se poartă ca un țigan care a ajuns boier! Îți convine chestia asta la Oltenția, în orașul în care bunicului toată lumea îi dădea bună ziua și își scoteau toți pălăria când treceau pe lângă el? Du-te și-l vezi dacă nu mă crezi!"

Dar fostul cazangiu nu auzea. Pur și simplu tăcea cu capul în jos și avea în clipa aceea pe chip unica expresie impenetrabilă, singura pe care Vale nu reușise s-o descifreze, și o mutenie potrivnică celor ce auzise, dar din care nu răzbătea nici cel mai mic indiciu care să arate natura acestei împotriviri. Era cumva îndârjit că Vale îl asalta cu dovezile acestea crude despre reaua purtare a lui Anghel? Era cumva bănuitor că fiul său mai mic,

gelos că tatăl ținea așa de tare la fratele cel mai mare, sporea gravitatea comportării acestuia cu acea abilitate inconștientă de care numai gelozia copiilor este în stare? Nu se putea ști.

V

Relațiile dintre tată și cei doi băieți ajunseră prin urmare de așa natură încât în ziua când fostul cazangiu nu se mai duse la *Ateliere* Vale avu imediat bănuiala că pensionarea aceasta a lui nu era normală, iar când îl văzu că pleacă de-acasă și se duce să-l caute pe Anghel făcu deducția că a pățit-o rău de tot.

Numai că se întoarse de la Oltenița turburat și cu ideile acestea furioase despre cui i se cuvine și cui nu să se urce pe scena activității sociale. Era limpede: din moment ce venise tocmai de la fiul său iubit cu astfel de idei însemna că în mod neîndoielnic Anghel își dăduse arama pe față chiar și pentru ultimul om din lume care ar fi fost dispus să rămână pentru totdeauna fără auz la acuzațiile care i se aduceau, fiindcă altfel nu se putea explica starea în care ajunse bătrânul în scurtă vreme, remușcările lui naive, refuzul lui încăpățânat de a se destăinui și mai ales de a face apel la forurile superioare sindicale sau de partid unde să-și explice situația; nu vroia să se ducă nicăieri, deși cunoștea și era cunoscut de o mulțime de oameni, dintre care unii ajunseseră sus și ar fi fost suficient să se ducă numai la unul din ei pentru ca situația lui să se limpezească: însemna că stăruia mai mult în el surpriza pe care i-o făcuse Anghel decât problema propriu-zisă în care îi ceruse sfatul. Iar pentru Vale nu era nici un mister ce putuse Anghel să-i spună de îl îndurerase atât de tare: cu îngâmfarea lui, s-o fi apucat să-i dea sfaturi tâmpite și jignitoare care să fi subliniat situația creată între un tată ajuns să fie silit să plece din aceeași întreprindere unde altădată făcuse grevă și un fiu ajuns foarte rapid în fruntea unui raion pe baza tocmai a acestor merite ale tatălui. Și tocmai ăsta, care pe vremea grevei abia învățase abecedarul, și îl învăța

atât de prost încât mulți ani unchiul Toma își bătuse joc de el spunându-i *Anghel-pâsâică*, fiindcă așa silabisea el abecedarul, împrumutând fiecărei litere un *î*, și nu înțelegea cuvântul nici după ce operația asta se termina, fiindcă ieșea în loc de pisică, *pâsâică*...

Și acum tăcea, supărat pe toți. Nu vroia să scoată un cuvânt. Toma, care era și el activist de partid la unul din raioanele Capitalei, ar fi putut și el să-l ajute, dar cum să procedeze dacă nu știa în ce sens? O asemenea reținere îi dădea lui Toma de gândit, căzuse, poate, Petrică în vreo istorie încurcată, făcuse poate vreo prostie acolo la *Ateliere* cu felul lui de a fi intransigent în mod nedibaci, cheltuindu-și intransigența în lucruri nu cine știe ce de grave ca să rămână apoi cu sângele în obraji de neputință și dezarmat în fața celor cu adevărat grave. Nu părea să fie bun Petrică pentru frecușul acesta zilnic al activității de mase, unde ai de făcut față presiunilor celor mai diverse și mai lipsite de greutate perceptibilă, unde semnalele obișnuite, de la om la om, nu mai sunt valabile ca să-ți dea măsura exactă a intențiilor cu care cineva vine la tine, unde o greșeală de apreciere are consecințe nebănuite și unde din pricina asta e necesară o armătură de principii atât de solidă încât nu-ți este permis să nu înțelegi atât de multă vreme că fiul tău se află, din punct de vedere politic, pe un drum nesănătos. Astfel gândise Toma în această perioadă fără să poată face nimic, neputincios în fața îndârjirii cu care fratele său mai mare se menținea în tăcere, și pe care tăcere, Toma nu îndrăznea s-o forțeze din prea mare respect pentru cel care își întemeiase și își scosese la liman într-un fel atât de reușit familia. Constanța era profesoară, Vale inginer, copii buni amândoi și crescuți așa cum se cuvine.

Pe copii însă nu-i mai strivește de la o vârstă în sus un astfel de respect paralizant pentru părinți, și Vale se hotărî să forțeze el mutismul furios în care se închisese tatăl său. Nu știa că la oamenii mai în vârstă vanitatea nu se diminuează

cu trecerea anilor, ci dimpotrivă, crește și uneori apare chiar și acolo unde nu existase deloc în firea cuiva. Se trezi repezit de la primele cuvinte cu care i se adresă, sfătuit „să-și vadă de treaba lui" și „să facă pe deșteptul la el acasă, când s-o însura și o să aibă copii mari, de la care să primească sfaturi". „Lasă, că știu și eu pe unii care s-au dus la Oltenița după sfaturi", zise atunci Vale cu o gelozie ranchiunoasă, sugerându-i astfel tatălui că n-are nici o justificare să facă pe părintele autoritar, care n-are nevoie de sprijijnul copiilor, când își mâncase singur această autoritate, cerându-i sfaturi tocmai lui Anghel căruia mai bine i-ar fi tras palme.

Reacția tatălui fu însă neașteptată, și Vale regretă pornirea care îl făcuse să-i dea acest răspuns. Fostul cazangiu se făcu roșu de jignire, nu răspunse nimic și nu-i mai vorbi fiului câteva săptămâni în șir. Vale se duse atunci pe la unchiul său, îl vizită chiar la el în birou la comitetul raional, și îl luă și pe el la rost. „Unchiule, începu el cu o voce măsurată, fără nici un fel de introducere, tata nu mai poate sta în situația asta și nici dumneata nu mai ai voie să te uiți la el și să nu ridici un deget ca să-l sprijini. Nu știu ce-a făcut el acolo la *Ateliere*, dar eu pot să jur că cel mai grav e nu ce-a făcut, ci că s-a retras acasă și stă. Poți dumneata să nu pui mâna în foc că ce-a făcut el acolo e de zece ori mai puțin grav decât ce face nenea Anghel mereu? Și atunci, de ce să fie el pus în situația să-și dea demisia, când acum ar învăța și el ca și alții să activeze și să câștige experiență, când alții fac greșeli mai mari și sunt sprijiniți mai departe în activitate și trimiși la școli și așa mai departe? Tata are cincizeci și trei de ani, e în puterea vârstei, cum să stea el acasă? Pentru că eu nu înțeleg pasivitatea dumitale, nu știu, parcă ți-e frică de el, sau parcă cine știe ce crimă ar fi făcut! N-a făcut nimic, unchiule. Uite, îți garantez eu că nu numai că n-a făcut nimic, dar că alții i-au făcut lui... Te rog să stai cu el de vorbă și să lepezi mănușile! Eu am încercat, dar pe mine nu mă iubește nici măcar nu mă aude, iar mama nu știe de unde să-l ia în problemele astea și ce-i spune ea nu nimerește bine. Nu mai sta pe gânduri, nu e nevoie aici de nici o dădăceală, pur și simplu silește-l să-ți povestească ce s-a întâmplat și trimite-l la forurile superioare! Știi dumneata ce trebuie să faci și unde să te duci cu el mai departe în caz că nu reușiți chiar de la început.

Spre uimirea lui Toma, fostul cazangiu se comportă aproape cum prevăzuse Vale, povesti într-adevăr totul, și fratele mai mic putu astfel în câteva zile, să-l urnească de-acasă și să-l pună pe drumuri. Se duseră întâi, amândoi, la forul sindical superior al *Atelierelor* și plecară repede de-acolo. Tovarășul care îi primi, un ins foarte zâmbăreț bine dispus, nu știa nici măcar cine sunt și Toma îl călcă pe fratele său pe picior când acesta fu gata să se apuce să-i spună despre ce era vorba, se ridicară și ieșiră. Se duseră a doua zi la comitetul raional de partid superior al *Atelierelor*, și aici, primul-secretar, le spuse deschis că problema îl depășea. Da, cunoștea, era foarte bine informat și după părerea lui, tovarășul Sterian nu greșise în fond, ci numai într-o anumită chestiune, că ezitase când nu trebuia și fusese intransigent după ce totul se rezolvase, dar acum era prea târziu ca raionul să-l mai ajute. Trebuia să meargă mai sus.

VI

Așa se face că în această perioadă, Constanța care tocmai se căsătorise și se mutase de-acasă, și care era în familie copilul cu vârsta mijlocie, așa cum fusese odinioară și mama la părinții ei, era considerată de toți fericită... Constanța se căsătorise vara trecută prin august. Pe la sfârșitul lui aprilie în anul următor, după ce Vale vorbi cu unchiul său și îl urni pe tatăl său să-și rezolve problema, într-o dimineață mama lipsi de acasă mai mult ca de obicei și se întoarse abia spre prânz fără să ia în seamă reproșurile tatălui, că dacă mai întârzia nițel pleca Vale nemâncat la uzină. Plecase de dimineață la piață, ca totdeauna,

dar se făcuse ora unu și nu se mai întorcea. „Probabil, se gândi Vale, s-o fi dus iar pe la tanti Cecilia (asta era sora ei mai mare, măritată cu acel prăvăliaș sclifosit care îi făcuse pe vremuri curte în felul lui bățos în magazinul părinților ei), da, își spuse Vale, dar de ce n-a pregătit nimic de mâncare?"

Știa că din când în când, și foarte rar, deodată o apuca pe maică-sa dorul de surori și se ducea pe la ele fără să mai țină seama nici de timp, nici de nimic, lucru care îl scotea pe tatăl lui din sărite. „Ho, că o dată m-am dus și eu pe la ele, nu te mai uita așa la mine", îi răspundea ea la întoarcere, desgătindu-se. „Du-te, creștino, și stai cât vrei, dormi și acolo, dacă ai chef, dar nu poți să spui dinainte unde te duci?! exclama de fiecare dată Petrică Sterian, cu glas moale și blând, dar cu ochii măriți de furie. Te doare gura să spui unde te uită Dumnezeu?" „Mă doare!", răspundea mama fără să-i pese și se pregătea să ia de coadă treburile care în lipsa ei umpluseră casa de neorânduială.

În dimineața aceea, Vale era în schimbul doi, stătea în odaia lui și citea, în cartier și în casă era o liniște atât de mare încât pe la ora zece când se aducea pâinea la chioșcul din colț și se începea descărcarea, zgomotele camionului, ușile trântite, motorul care mergea în gol, vocile căpătau proporții de parcă ar fi năvălit pe mica străduță o formație de tancuri. Apoi liniștea se restabilea și Vale putea auzi din odaia lui cele mai mici mișcări pe care le făcea dincolo tatăl său, după cum acesta putea număra fără greutate filele cărții pe care le întorcea Vale citind.

De un an de zile, de când era inginer, din douăzeci și patru de ore, cel puțin cinci, Vale citea. A citi fără a avea în cap ca un cui ideea că ceea ce citești va face, mai devreme sau mai târziu, obiectul unui examen, fusese o plăcere pe care el n-o cunoscuse nici ca student și nici ca elev. Și nu pentru că ar fi semănat cu sora lui – nu semăna deloc, învățase mult mai ușor și fusese mult mai adaptabil, nu se speria ca ea cu un an înainte de o materie nouă – ci pentru că plăcerea propriu-zisă a lecturii

libere nu i se trezise, așa cum unora nu li se deschide decât târziu ochiul pentru natură, sau nu li se trezește simțul moral decât după ce au fost zguduiți de o întâmplare dramatică. Examenul de stat și numirea ca inginer într-o uzină mare nu constituia pentru el o cotitură în preocupări, ci doar o eliberare de grija învățăturii.

Există un mod de a pierde pe nesimțite timpul fără să faci nimic. Cel mai mic dintre copiii lui Sterian avea și el senzația că nu face nimic, dar nu o avea pe aceea că pierde timpul. Sentimentul care îl stăpânea în epoca aceea era de așteptare, și în această așteptare își petrecea zilele citind, apoi la uzină, apoi din nou citind, ca într-o alunecare imperceptibilă și fără întoarcere și în afară de grija trecătoare pe care i-o pricinuia tatăl său, acest sentiment de așteptare nu era însoțit nici de grabă și nici de inerție, nici de semne dramatice de întrebare, dar nici de acel sentiment amorf al acelor tineri care nu puteau gândi și simți nimic deosebit până nu se adunau în grupuri, pe străzi sau în localuri, sau la așa-zise ceaiuri dansante. Fără să știe de ce, Vale continua să învețe, dar fără program și cu toată puterea minții desferecată, simțind poate că singura satisfacție durabilă care se potrivea cu sentimentul lui de așteptare era aceea pe care i-o dădea asimilarea de cunoștințe. Despre rest nu avea idei formate și cu atât mai puțin originale, căsătoria de pildă: oamenii care se căsătoresc sunt în general niște persoane cu care nu mai e nimic de făcut. Au strâns din viață tot ce puteau strânge, și după căsătorie încep altă viață, când e prea târziu să mai înveți ceva și când tot ceea ce ți se poate întâmpla rămâne bun întâmplat, nu-l mai poți schimba. Așa gândea el.

Constanța ducea, până la căsătorie, o viață aproape ca și a fratelui ei mai mic, ca și el era foarte liniștită și bucuroasă că și-a luat în cele din urmă examenele, că are un post la o școală de prin apropiere (nu trebuia să taie Bucureștiul în două și să schimbe trei tramvaie până acolo), că era tânără și se făcea din

ce în ce mai frumoasă, spre uimirea tuturor și a lui Vale însuși, care o urmărise cu neliniște și cu o durere secretă de-a lungul adolescenței, cum se făcea din ce în ce mai bleagă și mai deșirată și mai ales cât de departe era ea de a-și da seama că o să fie în viață o femeie fără nici o îndoială urâtă. Și apoi adolescența ei se apropiase repede de sfârșit. În mod vizibil, sub ochii tuturor, începuse să se împlinească, privirea ei, care la început lui Vale i se păruse bleagă, deveni întâi imobilă și scrutătoare, apoi se lărgi și se înnegri de o intensitate liniștită, sprâncenele i se arcuiră ca ale mamei, părul începu să-i crească bogat și se nuanță și el cu acel amestec de culori și de mirosuri care este al vârstei bogate a celor douăzeci de ani și Vale începu să se simtă înaintea ei intimidat, ca orice frate în fața sorei lui mai mari căreia nu mai avea nimic să-i reproșeze. Citea ca și el acum aproape tot timpul și nu ieșea decât din când în când, la un cinematograf sau la o plimbare.

Până într-o zi de vară, anul trecut chiar, când se întoarse de la o astfel de plimbare sau cinematograf cu un aer parcă preocupat... Da, asta era înfățișarea ei, a cuiva preocupat, căruia i s-a întâmplat sau i se întâmplă ceva la care nu știi ce să faci... Nu părea să fie nimic grav la mijloc, mai degrabă unul din acele lucruri care stârnesc femeilor o curiozitate extremă chiar și la firile cele mai apărate, parcă se strâmba ea însăși de uimire că e atât de curioasă și că faptul o preocupa atât de tare. Faptul că arăta ea însăși nedumerită de propriile ei reacții era un semn liniștitor pentru Vale și pentru părinți, însemna că luciditatea îi era trează și că știa bine încotro o duc pașii. Nici fratele și nici părinții nu se înșelau, avea într-adevăr mintea trează și pașii foarte siguri, numai că așa cu mintea aceasta trează și cu înfățișarea asta a ei preocupată le aduse, într-o zi, în vizită, un tânăr medic cu care spuse că vrea să se mărite. Era chiar trează de tot, făcu, cu acest prilej, sau mai degrabă reluă o glumă a ei veche, pe care o repeta într-o versiune potrivită situației, glumă care

totdeauna o scosese pe mama din sărite. Despre ce era vorba? Cum se întâmplă adesea între frați, Vale atinsese cu ea odată într-o discuție despre un film, acel gen de idei care excită foarte tare gândirea adolescenților, referitoare la caracterul unic al iubirii sau al căsătoriei... De fapt, discuția nu era decât proiecția unei stări de spirit de exuberanță din partea lui și de negare plină de maliționizitate și chiar de un fel de cinism, camuflat din partea ei, fiindcă în realitate Vale se întorsese cu sufletul turburat de frumusețea și jocul actriței, iar sorei lui, neplăcându-i actorul, rămăsese indiferentă. În film actrița iubea atât de tare pe nepotul ei încât, spre a-l feri de moarte, face un sacrificiu și cedează insistențelor unui prinț și nepotul scapă astfel cu viață. „Hm! a chicotit atunci Constanța, ce mai sacrificiu!" fapt care îl lăsase pe băiat înmărmurit literalmente, căci el nu înțelegea cum poate cineva gândi așa cum gândea ea. Părinții, care asistau la această discuție, nu înțelegeau nimic din ce își spuneau ei, dar înțelegeau pozițiile: fata își bătea joc de emoțiile de care era în stare fratele ei în fața femeilor și încerca să-l convingă, ca o probă vie, dezvăluindu-și propria ei gândire, cum e și cum gândește în realitate o femeie, în realitate însă, nu în închipuire. „Când o să-l cunosc pe primul meu viitor bărbat, ai să vezi, Vale, cum o să mă port cu el; complet indiferentă", spusese ea. „Vezi să nu-ți dau vreo două acuma", spusese mama, și discuția se încheiase în felul acesta.

Mai târziu însă ea repeta mereu gluma. „Tanța, mai schimbă și tu rochia aia de pe tine, îi spunea mama (păstra încă de pe vremea adolescenței ei ingrate aceste urme de neglijență și neștiință vestimentară care pe mama o supărau încă foarte tare, fiindcă îi aminteau de câte pătimise ea cu această fată a ei unică). Tu nu vezi că nu mai are nici un dumnezeu pe tine?" „Lasă, mamă, răspundea ea, primul meu viitor bărbat o să mă placă și așa!" Sau când pleca de-acasă la ore cam nepotrivite: „Und' te duci?" se pomenea mama răstindu-se la ea, dintr-o

inerție mai veche. „Mă duc să mă plimb, mamă!" „La ora asta?" „De, răspundea ea, poate că acum îl întâlnesc pe primul meu viitor bărbat, nu trebuie să scap ocazia."

Mama tăcea fiindcă n-avea încotro, fata era acum mare și dacă n-ar fi fost vorbele și glumele astea ale ei pe care nu numai că nu le înțelegea, ci îi stârneau chiar bănuieli, ar fi răsuflat ușurată. Îi stârneau bănuieli, ghicea parcă în dosul lor mintea încă proastă a unei fete care crede, dumnezeu știe de ce, că poate să spună orice bazaconie îi trece prin cap și că poate să-i mai stea și bine spunând-o. Nu-i stăteau bine deloc, era singurul cusur care îi mai amintea de ceea ce fusese Tanța în anii aceia când ea creștea așa de greu de îți venea să crezi că era o fată care o să rămână urâtă și proastă toată viața și n-o s-o ia nimeni. Nu rămăsese urâtă și nici proastă nu era, și soția fostului cazangiu nu înțelegea de ce nu se dezbăra fata ei de acest cusur. Până ce se pomeniră că chiar le aduce în vizită pe viitorul ei bărbat să-l cunoască, și spuse iarăși gluma ei, cu atât mai nepotrivită acum, când cu adevărat era vorba de un bărbat cu care avea să se mărite: „Vă prezint, zise ea fără să zâmbească, pe primul meu viitor bărbat". Bineînțeles că n-a râs nimeni. Tânărul medic a rămas absolut senin, ca și când nici n-ar fi auzit, părinții s-au uitat la ea severi, iar Vale, posomorât, a avut atunci senzația ciudată că sora lui se înstrăinează de el și de toți și că nu se vor mai înțelege.

Medicul îi făcu o impresie de neuitat, avea figura senină cu trăsături de o mare distincție, frumos la înfățișare, cu privirea imensă, limpede ca un cristal și care te fixa în întregime, fără să clipească, fără să te întrebe nimic, dar și fără să-ți destăinuie ceva, elegant și subțirel sugerând o energie comprimată până la a-ți stârni neliniștea. Și Constanța, alături de acest necunoscut, cu care avea de-aici înainte să stea la masă, să doarmă cu el, să-i facă mâncare...

Se căsătoriră aproape imediat și Vale nu cedă chiar de la început înstrăinării, încercă să se împrietenească cu acest cumnat care era la originea lui fiul unui medic oculist, un domn cumsecade și cam demodat, purtând mustață ca și fostul cazangiu, ochelari fără rame, mici numai cât rotunzimea ochiului, semăna cu Victor Babeș. O cunoscu și pe mama soțului Constanței, o femeie de o politețe cam exagerată, dar care îi făcu lui Vale o impresie la fel de puternică, însă în cu totul alt sens; parcă era o sfântă Paraschiva trăind într-un apartament din vremea noastră, păstrând însă în suflet ciudate extazuri care îi luceau încă în priviri. Cu greu trebui să recunoască Vale că îi plăcu de această femeie și că se gândea adesea la ea, nu-i putea uita figura, gesturile, expresia chipului și mai ales ochii, care erau foarte frumoși, foarte vii și tremurând parcă, vibrând de generozitate și delicatețe. Nu se mira că dăduse naștere unui fiu atât de interesant cum era acest doctor Munteanu, soțul sorei lui. El era membru de partid și avea o situație strălucită în profesiunea lui, i se repartiză imediat un apartament foarte bun într-o vilă lângă un parc. Constanța arăta bine și parcă se schimbase și mai mult, devenise femeie în toată legea și părea așternută să trăiască din plin bucuria primilor ani de căsătorie. Într-adevăr, rămăsese imediat însărcinată. Totuși nu născu; întrerupse această sarcină, și foarte repede ea arătă din nou schimbată, de astă dată în rău, parcă se urâți și deveni foarte tăcută. Dar Vale clasă toate acestea printre surprizele care îi privesc doar pe cei căsătoriți și nu i se părură lucruri nefirești.

Și veni apoi dimineața aceea când mama lipsi de acasă.

– Ce fac eu, trebuie să plec, zise Vale. Unde s-a dus, de ce nu se mai întoarce?

VII

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Mama apăru în sufragerie chiar în clipa aceea. Nu se auzise nici poarta, nici pașii ei în verandă. Intră în bucătărie și se auzi

acolo zgomot de farfurii și de tacâmuri, iar după câtva timp se întoarse și intră în odaia din dreapta, care fusese altădată a copiilor și în care se mutaseră apoi ea și bărbatul, lăsând vechiul dormitor lui Vale. Pe peretele de lângă pat se aflau câteva fotografii, care arătau perechi în ziua căsătoriei, erau acolo toate rubedeniile, Toma cu nevasta lui, cu Veronica, îmbrăcată mireasă, cu beteală și voal, Anghel și Filomița, apoi ea, nevasta cazangiului, aproape o fetiță cu sprâncene arcuite, lângă Petrică, cu mustăți negre. Și iat-o și pe Constanța, această fată pe care o crescuse atât de greu, alături de bărbatul ei. Mama arătă fotografia, o arătă pe Constanța cu degetul, puse degetul pe chipul ei. Și rosti cu o voce ciudată care îl aduse pe Vale în odaie:

– Frumușică fată.

– Ce este, mamă? o întrebă băiatul deodată atent.

Și atunci mama spuse că a avut o bănuială ieri când s-a dus pe la ea și i-a făcut curat în casă.

– Ce bănuială? întrebă Vale.

A avut o bănuială, a găsit-o în pat și a crezut la început că e bolnavă, zise mama povestind. Când intrase în casă ea stătea nemișcată în pat și zăcea și se răsucise doar cu spatele și se uitase la mama ei cu o privire netedă, goală de orice expresie, așa cum te uiți, fără să te miri, când se deschide o ușă, să vezi cine a venit, și a cărui venire nu-ți spune nimic, poate să vină sau să plece, tot aia e.

„Ce e cu tine, fetițo?"

O apucase de umăr și o ridicase în capul oaselor. Îi dăduse apoi drumul și ea se lăsase la loc pe pernă fără pic de viață în ea. Se întorsese iar cu spatele, își trăsese genunchii la gură și stătea nemișcată, nu i se simțea nici măcar respirația. Părul îi era răvășit pe pernă, iar perna era încrețită și urâtă. Cearșaful, de asemenea, neschimbat de multă vreme.

Mama se ridicase de lângă ea și începuse să se miște prin casă. Mobila era plină de praf și, părăsită acolo unde fusese

împinsă, o masă cu cristal deasupra stătea lângă geam, cu o pâine mâncată pe jumătate, un pahar de iaurt murdar și cu coji de salam uscate pe ea. Pe brațul unui scaun, în dezordine, zăceau o rochie de jerseu galben, o bluză albă nu prea curată, o pereche de ciorapi... Peste tot se vedeau scame, bucăți mici de hârtie, cu care fusese șters un cuțit și aruncate pe covor, urme de încălțăminte pe parchet. Un soare deformat și pătat bătea în ferestre. În bucătărie, când deschisese ușa, o mulțime de libărci negre fugiseră care încotro de-a lungul și de-a latul mozaicului. Dubla chiuvetă era plină până sus de farfurii murdare, cuțite și furculițe sleite, pâine mucegăită, castroane cu fundul ars, pahare cu dungi uscate, uitate acolo de săptămâni, iar mașina de gătit pătată de supă și lapte vărsat și uscat pe ea. Un miros grețos, rânced, plutea peste tot. Deschisese geamul și revenise în dormitor.

„Voi nu mai aveți bucătăreasă?"

Nu mai aveau. Mama întrebase de când. Fiica se gândise câtva timp și răspunsese:

„De vreo două luni."

„Bărbatul tău unde mănâncă?"

Nu-i răspunsese nimic. Tăcea liniștită, se freca la ochi, parcă ar fi fost un pisoi care înțelege cuvintele ca pe niște zgomote ce se produc în jurul lui, dar care n-au pentru el nici o semnificație.

„Eu te-am crescut fără bucătăreasă, zisese mama. Când te-ai măritat n-aveai bucătăreasă. Unde e bărbatu-tău? Întoarce-te cu fața când vorbești cu mine."

Se întorsese cu fața, încet, se ridicase chiar în capul oaselor și întinsese brațul spre chipul mamei. Mama îi lovise pe neașteptate brațul cu toată puterea.

„Ia mâna de pe mine."

Atunci ea se întinse la loc pe pernă și vrusese iarăși să-i întoarcă spatele, dar se răzgândise și se ridicase la loc în capul oaselor, de astă dată ceva mai trează.

„Mamă, zisese cu milă și parcă cu dispreț, o să-ți spun totul altă dată... Acum lasă-mă."

„Să-mi spui altă dată? Ce să-mi spui?"

Soția fostului cazangiu, femeie care născuse de patru ori și care rămăsese cu chipul încă tânăr, începuse să-și privească fata neclintit. Glasul îi coborâse deodată cu un timbru mai jos și cuvintele începuseră să curgă amenințător?

„Ce vrei să-mi spui tu mie altă dată? Dacă ai să deschizi gura și ai să-mi spui vreo prostie te cârpesc cât ești de mare. De când zaci tu așa? La școală te duci?... Și ce îi înveți tu pe copii? Că locul și patul în care dormi tu nu mai seamănă cu al unei femei? Că totul în jurul tău miroase și pute? Că îi e scârbă omului să intre în casa ta? Că nu mai ai în tine nici urmă de rușine? Ți-ai pierdut de tot rușinea! Nu ți-e rușine?"

„Mamă, strigă deodată fiica, parcă ar fi fost atinsă cu biciul, încetează!"

„Ce vrei să-mi spui? continuase mama. Cine te-a învățat pe tine să trăiești așa? Eu!! Mâine-poimâine o să mor, toată viața trebuie să te învăț? Mie să mi te scoli dimineață la ora șase, să te pui cu brâncile pe treabă, să mi te speli, să faci curat în casă, să înghiți ceaiul și să te duci la serviciu. Și să nu te prind eu că patul tău nu e proaspăt, rufa ta și a bărbatului nespălate și bucătăria ca o cocină. Dă-te jos din pat!"

Se dăduse jos din pat și se apucaseră amândouă să curețe și să frece și atunci băgase de seamă că în biroul lui rafturile erau goale și hainele lui lipseau din șifonier și n-a avut puterea s-o întrebe nimic. După ce singură o oprise să spună ceva, azi-dimineață s-a dus la socrii ei și a aflat.

– Constanța e divorțată de aproape trei luni, zise mama cu un glas care se stăpânea din greu să nu fie deznădăjduit, bărbatul ei s-a însurat cu alta, se mirau că noi nu știm nimic. E ambasador la Roma, a plecat acum câtva timp, ambasador sau ajutor de ambasator, n-am înțeles bine.

Foarte posomorât, Vale spuse:

– Să-i fie de cap!

Și se apropie de mama lui, îi sărută mâna și rămase într-o tăcere care vroia parcă să sugereze că nu mai aveau ce să discute pe acest subiect. Să n-o facă să sufere.

– Și nouă de ce nu ne-a spus nimic? E supărată pe noi, ce are de se ferește? zise și tatăl într-un târziu, dar cu un glas din care s-ar fi putut deduce că ăsta era singurul lucru pe care nu-l înțelegea din ceea ce se întâmplase, încolo totul era foarte clar.

Mama răspunse că nu se ferește, așa e firea ei, s-o lase în pace și să n-o întrebe nimeni nimic.

– Când ai timp, Vale, n-o lăsa singură. Mi-ar fi spus ea mie până la urmă, că mie îmi spune, dar în casă era așa de murdar că n-am răbdat s-o văd cum zace... Dar acuma să n-o lăsăm singură!...

VIII

„Parcă și-a cobit Tanța când ne-a spus atunci în prima zi că ne prezintă pe primul ei viitor bărbat", gândi Vale în timp ce se dădea jos din autobuz și se pierdea în valul miilor de salariați ai uzinei, care intrau și ieșeau din schimb. Acum n-o mai vedea căsătorită, era iarăși sora lui ca și mai înainte și se întreba, foarte intrigat, și cu o vagă îngrijorare, ce se întâmplase acolo în viața ei cu acel doctor, de trebuise să se întoarcă îndărăt și să redevină din nou fată, purtând însă de astă dată pentru un timp oarecare, bineînțeles ca pe un stigmat, denumire de *divorțată*. Asta înseamnă, oricât de blând ai vrea s-o iei, o nereușită. Cine era acest doctor Munteanu cu care ea se măritase, nu se împlinea nici măcar un an? Acum, că el nu mai exista pentru sora lui, Vale se simțea cuprins de o vie curiozitate să afle totul despre el și să poată apoi să afle ce s-a întâmplat între ei ca să poată s-o și înțeleagă. Fiindcă altfel n-o să-i fie de nici un folos să se ducă doar să-i facă vizite, fiindcă o cunoștea bine,

de la ea nu afla nimeni nimic dacă apuca să nu spună de la început, era încăpățânată într-un mod cu totul absurd, și singurul lucru pe care îl puteai obține de la ea în astfel de situații era doar s-o exasperezi. „Cu cine să vorbesc eu să aflu cine e doctorul ăsta Munteanu?“ se întreba el având senzația aceea neobișnuită că prin apropierea amintirii, printre cunoscuții lui mai îndepărtați, vede pe cineva care ar fi putut să-i spună tot ce dorea, dar nu reușea să-și fixeze imaginea acestui ins și să-și dea astfel seama unde îl cunoscuse și cum l-ar putea acum reîntâlni. Își reîncepu ziua de muncă preocupat de această idee, spunându-și că trebuie neapărat să-și aducă aminte...

Și într-adevăr își aminti, era tot un doctor, îl cunoscuse cu câteva luni în urmă la Tanța acasă, îl găsise la ea, îl căuta pe doctorul Munteanu, cu care era prieten și care, zicea el, lipsea în mod inexplicabil de la spital. Venise să-i facă o vizită să afle ce e cu el. Din scurta conversație avută atunci, Vale înțelesese că era și el, ca și doctorul Munteanu, psihiatru la același spital, că erau foarte buni prieteni – și felul cum pronunțase el aceste cuvinte *foarte buni prieteni* avea ceva neobișnuit și îi rămăsese în amintire tocmai datorită acestui fapt – și că nimeni nu știa unde dispăruse doctorul Munteanu, toată lumea îl întreba pe el, pe doctorul Sârbu (ăsta era numele lui), și el nu știa ce să le răspundă. „E într-o delegație în străinătate, v-am spus“, repetase Constanța cu o voce atât de naturală încât Vale se arătase foarte nedumerit de lipsa de reacție a musafirului. Ar fi trebuit să se arate edificat sau dacă nu, să-și fi exprimat îndoiala, dar el rămăsese exact cu acea expresie pe care o au totdeauna oamenii când se prefac că n-au auzit nimic și schimbă vorba ca să nu pună pe cineva dintre cei de față într-o situație jenantă. Îi displăcuse această nepolitețe, Vale își amintea acum bine, îi făcuse o impresie neplăcută felul cum tăcuse de două ori acest doctor Sârbu când Constanța spusese și apoi repetase ce e cu bărbatul ei. Știa el cumva unde era de fapt doctorul Munteanu

la ora aceea și i se părea penibilă minciuna Constanței? Atunci de ce mai venise la ea s-o mai întrebe?

„Ăsta trebuie să știe tot“, își spuse Vale și intră în biroul secției și îi căută numele în cartea de telefon.

– Alo, zise Vale după ce formă numărul, domnul doctor Sârbu?

– Da, i se răspunse de la celălalt capăt al firului. Ce doriți?

Vale zise că la telefon era inginerul Sterian și îi reaminti medicului în ce împrejurări îl cunoscuse.

– Da, repetă celălalt, și ce doriți?

Doctorul Sârbu locuia pe o arteră paralelă cu Calea Griviței, într-un cartier vecin cu hipodromul, și a doua zi pe la orele cinci după-amiază Vale sună la intrarea unui bloc cu două etaje și fu primit de acest medic, care după primul schimb de cuvinte de la telefon auzind ce se dorea de la el se arătase neașteptat de cordial și îl invitase imediat fixându-i ora și explicându-i adresa. Vale urcă niște trepte mici de ciment negru foarte curate și care se opreau în fața ușii medicului, pătrunse într-un antreu tot așa de mic și curat ca și scările și își urmă gazda într-o odaie cu un geam mare, care dădea spre câmpia hipodromului. În fața casei medicului cineva semănase pe hectare întregi ceva verde, făcând să apară astfel aici o priveliște neașteptată și izbitoare, dând celui ce o contempla o neliniște bruscă ce apare adesea în conștiința orășeanului care trăiește cocoțat la etaje și nu mai simte de mult puterea germinativă a pământului. În depărtare, dincolo de acest covor verde, sub streașina uriașă a orizontului, se vedea marginea orașului, cu coșuri și uzine și clădiri înalte, ocolind într-un semicerc larg această peninsulă ciudată de câmpie. Se vedea grâul acesta verde, sau ce era, de la prima aruncătură de ochi. Odaia doctorului era foarte sumar mobilată, sau mai bine zis era aproape nemobilată, căci, în afară de un studio și un taburet de lemn negru, nu conținea decât rafturi cu cărți și reviste și un aparat de radio cu încă o cutie

anexă, probabil un picup. Nici birou, nici scaune, nici fotolii, nici dulapuri. Parchetul era foarte curat, galben ca lămâia, și peste el, în mijlocul odăii, un covor industrial colorat ieftin, dar care dădea totuși interiorului un aspect atrăgător. Fără să spună vreun cuvânt, doctorul își lăsă musafirul să aștepte în picioare în mijlocul odăii și dispăru pentru câtva timp pe o ușă mascată, care semăna cu zidul, de unde se întoarse apoi cu un scaun-fotoliu, pe care îl depuse aproape de fereastră, invitându-l pe Vale să ia loc. Era un ins mai degrabă scund, cu păr puțin și de un castaniu-deschis pe creștetul capului, voinic fără să fie gras și creându-ți prin felul lui de a fi o senzație de mare liniște, ca și când te-ai fi avut în față pe tine însuți: Asta venea, fără îndoială, din inexpresivitatea vie a chipului său, care alunga din cel cu care vorbea orice stinghereală sau complex de inferioritate.

– Eu am aici un așa-zis apartament, zice el, mai am două odăițe, unde stau părinții mei; acolo am și un birou..., dar eu lucrez în pat, ca pe vremea studenției...

– Foarte curios, spuse vizitatorul, la ce poate să *lucreze* un psihiatru!

– La lucrări de psihiatrie, spuse medicul zâmbind. Ești tot atât de ignorant ca un rural, dar îmi face plăcere când am de-a face cu ignoranții. Oamenii care știu mă plictisesc, orice discuție cu ei cade în apă, aia știe, pe-aia e pe cale s-o știe, despre aia a citit, pe-ailaltă o cunoaște... Despre ce să mai stai cu unul ca ăsta de vorbă? Îmi amintesc cu o încântare extremă de un coleg al meu de facultate, un rural pe care l-am invitat odată la restaurant. El a luat o ciorbă, dar în timp ce mânca, se uita curios în farfuria mea. Ce te uiți? zic. Ce e aia, ce-ai luat tu? Cum ce-am luat, zic, neîncrezător, dar și stupefiat? omletă! Nu știa ce e o omletă, toată viața în satul lui mâncase ouăle doar jumări, în tigaie, sau fierte. Dar așa galbene și înfășurate în farfurie, nu mai văzuse... Încât o să-ți explic cu dragă inimă

ce înseamnă un psihiatru. Un medic de nebuni! Ce s-o mai încurcăm!

Vale își dădu vesel capul pe spate.

– Aveți dreptate, zise el, la asta nu m-am gândit. Mă faceți să râd, înseamnă că mă simpatizați?

– Bineînțeles, dar nu trebuie să ai încredere în mine decât dacă ești bolnav. Bolnavii mei m-au învățat să recomand, în materie de încredere, celor sănătoși, prudența, ca să nu vie pe urmă la mine să-i internez. Și pentru că fără încredere nu se poate trăi, eu le recomand *prudența deschisă*, sau mai bine zis *prudența afectuoasă*, fiindcă pe lângă nebuni curați eu tratez și alți bolnavi, dintre care un număr considerabil sunt șocați tocmai în acest sentiment, încrederea, pe care n-au știut s-o ferească și au expus-o, imprudenți sau naivi, loviturilor. Christos zice că fericiți sunt cei săraci cu duhul! Ei, să viziteze un creștin modern salonul meu și să vadă cât de fericiți sunt acești săraci cu duhul! O să aibă îndoieli că a lor va fi împărăția cerurilor. Numai o conștiință complicată și păcătoasă poate, prin exercițiu moral, să atingă o anumită treaptă de puritate, la care face Christos aluzie și nu cum credea Tolstoi, că inocența pierdută e fără întoarcere. Săracul cu duhul e slab și suferința lui nu e deloc curată: Îi plac, în adâncul ființei lui, oamenii ceilalți, puternici și păcătoși și ar vrea să se zică și despre el: bețivu-ăla, sau curvaru-ăla, băga-l-aș în mă-sa; ticălosu-ăla... aspiră să ajungă ca ei. Să-ți povestesc un caz... Într-o întreprindere forestieră, un băiat socotit foarte de treabă îl apucă deodată o stare curioasă, în plin lucru lăsa fierăstrăul jos, se ducea mai încolo, se așeza pe un butuc și stătea așa ceasuri întregi. Mă cutare, cutăriță, ce e cu tine, treci la lucru, du-te acasă, nimic. Mă, i-a făcut cineva ceva, i-o fi suflat cineva fata, i s-o fi întâmplat ceva cu părinții, nimic. Mă, l-o fi durând ceva și nu știe să spună, să chemăm doctorul, nimic. Vine doctorul, îl consultă, nu suferea de nici o boală. Mă, te dăm afară dacă nu lucrezi nimic.

Chiar așa și făcură, îl concediară, dar a doua zi el veni la lucru ca și când nimic nu i s-ar fi întâmplat, se așeză pe un butuc și stătu așa nemișcat, cu capul în jos, cu înfățișarea celui care se gândește la ceva și e atât de copleșit de gândirea sa încât nu mai aude și nu mai vede nimic din ce se petrece în jur. Ce să facă cu el? Până la urmă au chemat iar medicul, și ăsta, având o intuiție și folosind un truc, l-a adus la mine. L-am examinat. N-avea nimic, atâta doar, că nu mânca și slăbise foarte tare. Asta m-a alarmat înainte de orice și i-am făcut, cu titlu de încercare, două unități de insulină. Asta înseamnă doza cea mai slabă care se poate face pentru pofta de mâncare. Tocmai cu scopul ăsta, întâi, să-l înzdrăvenesc puțin și pe urmă văd eu și ce e cu starea aceea a lui. A intrat în comă insulinică, m-am și mirat, din două unități?! În sfârșit, cu oarecare trudă l-am pus puțin pe picioare și l-am luat la întrebări. Să-mi spună ce e cu el, să-mi povestească ce i s-a întâmplat și eu îi promit că după aceea o să-i fac eu ceva care să-l aducă iar la starea dinainte. Totul are să fie în regulă, cu condiția să-mi spună. Nu vroia, nu mă înțelegea, nu pricepea ce doresc de la el. Nu e nimic, am eu nevoie să știu de pildă cum și-a petrecut el ziua dinainte de a-i fi venit cheful să lase lucrul și să se așeze pe butuc. Ia să vedem. S-a dus la lucru, ca de obicei... Asta a fost dimineața. Cum a mers lucrul? Și e o mare satisfacție în profesiunea noastră să vezi cum mintea bolnavului în sfârșit te urmează, cum începe să te ajute, ca s-o poți și tu ajuta... Cum însăși această minte se trezește din starea de șoc în care se afla și în care gândirea nu mai producea gândire, ci doar o stare de gândire cu un declic profund între sistemele superioare de semnalizare și începe ea însăși, la început doar curioasă, apoi uimită și în cele din urmă indignată, să descopere cauza care o șocase. Ce era? În ziua aceea care precedase primul lui impuls de a părăsi lucrul, așa pe seară, intrase în cabana unde erau cazați și se așezase frumos și cuminte pe o bancă în fața sobei. Era ger mare, și în cabană, deși focul duduia, era foarte

frig. Venise primul și se așezate în fața ușii deschise a sobei. În curând căldura îl toropi și băiatul, trudit și singur cum era, ațipi. Se gândea și el la părinți, la surori și la frați, la faptul că avea aproape douăzeci de ani și încă nu cunoștea o fată cu care să se însoare. Nu era de prin partea locului și nu prea îi plăceau fetele care nu semănau cu cele din satul lui, se gândea că peste un an sau doi o să strângă ceva parale și o să se întoarcă în sat... Ei, da, în sat la el, acolo unde copilărise, unde era gârla natală, cu „soarele care albea bătătura"... Și deodată aude un fel de bubuit și se trezește pe jumătate și apoi iar bum, bum, la intervale regulate, apropiindu-se de el. În clipa următoare, o lovitură puternică peste picior îl face să sară din amorțeală și un corp greu se așază lângă el împingându-l în același timp mai încolo. Un râs gros: „Ce faci, cutare, adormișI?" Nu trece multă vreme și din nou ușa se deschise și se închise cu aceeași bubuitură, alți pași pe podea și un alt muncitor înfrigurat se apropie de banca lungă din fața sobei. Ăsta pune o mână pe umărul băiatului, alta pe a celuilalt și se bagă între ei grohăind: „Frig, zice ăsta, mi-a înghețat..." (și băiatul a spus cu naturalețe pe nume organului procreativ). Tăcere și după câtva timp ușa cabanei se deschise din nou și un alt înfrigurat se apropie de bancă. Ca și ceilalți, și ăsta pune mâna pe umărul băiatului, desface umărul băiatului, desface trupurile și se vâră între ele grohăind ca și cel dintâi. Figura aceasta se repetă până ce banca se umple și băiatul se trezește deodată că a ajuns la capătul ei, departe de foc. Nu și-ar fi dat seama de asta dacă n-ar fi simțit că frigul îi dă așa, „niște fiori". Ce bine era în dreptul sobei și ce frig era acum! Îi era așa de frig încât a început să dârdâie. „Ești friguros din fire?" l-am întrebat. Nu era. „Atunci de ce tremurai așa?" l-am întrebat cu blândețe, dar imperios. Și am repetat: „De ce tremurai? Spune! Trebuie să spui imediat de ce tremurai și cu asta nu mai ai nimic de povestit. Răspunde: De ce tremurai?" Vedeam după expresia lui cum i se formulează în minte

adevărul acela care întârziase să i se impună în zilele care au urmat după istoria cu banca și acum trebuia să-l aud și eu ca să mă conving că, odată exprimat, el și-l va însuși și va face din el o armă. „Ei, ai de gând să vorbești, nu l-am slăbit. Dă-i drumul!" Deodată a izbucnit în plâns. Dar ce plâns, încreștit și chinuit, și ce trufie rănită ieșea din el la iveală! „Încetează, i-am spus, nu ți-e rușine să plângi înaintea mea? Eu nu sunt maică-ta și nici tu nu mai ești copil. Dă-i drumul. Spune de ce ai început să tremuri!" A stat așa o clipă fără să mai verse lacrimi și deodată a pronunțat următoarele cuvinte: „De ce p... mă-si să mă dea ei pe mine la o parte de pe bancă!?" Asta era! Dacă e posibil să-ți imaginezi că un om poate fi șocat atât de teribil de o atât de mică întâmplare... Și acum, că ți-am satisfăcut curiozitatea și ai aflat cam la ce „lucrează" un psihiatru, spune-mi ce mai face doctorul Munteanu? Tot nu l-am mai văzut de-atunci, continuă medicul, dar e drept că am fost așa de ocupat, că nu mai știu nici ce am făcut eu, darmite alții... S-a întors din străinătate?

– Nu s-a întors, zise Vale, e în diplomație, s-a despărțit de soră-mea și s-a și însurat cu altcineva... Cu fata unui ministru sau ministru-adjunct de externe, nu știu precis.

Vale vorbise uitându-se țintă la doctor, să-și dea seama dacă toate acestea erau sau nu noutăți pentru el și dacă să continue sau nu pe aceeași temă și văzu că doctorul Sârbu nu se arătă cine știe ce expresiv, dar ceva din privirea lui, prin care trecu parcă o vagă umbră de neliniște amestecată cu surpriză, îl făcu să înțeleagă că în orice caz medicul nu știuse nici atunci de sora lui și nu știa nici acum nimic precis despre prietenul său, dar că avusese, în acest sens, bănuieli. În clipele care urmară, această impresie i se modifică, apoi într-un mod neașteptat își aplecă fruntea și rămase vreme îndelungată tăcut, devenind parcă alt om, în a cărui metamorfozare n-ar fi fost posibil să crezi cu câteva minute mai înainte.

– Scuză-mă o clipă, spuse el apoi cu un glas amorțit și trase telefonul alături de el pe pat și cu o expresie și cu niște mișcări reculese formă un număr.

– Vă rog cu doctorul Stamate, ceru el. Când vine, adăugă după ce ascultă răspunsul, spuneți-i că îl rog să-mi dea un telefon.

Închise, depuse aparatul la locul lui pe raftul cu cărți și încă după aceea mai rămase aproape un minut în aceeași tăcere care amenința să se adâncească și celălalt să fie astfel silit să-și limiteze vizita și să plece, fie să înceapă să se explice, și tăcerea aceasta să se transforme într-o destăinuire. O privire lungă, deschisă pe care doctorul Sârbu i-o aruncă apoi musafirului îl făcu pe Vale să înțeleagă că efectul produs de știrea sa fusese mare și că în minutele sau orele care vor urma acest efect nu se va micșora, ci va crește.

– Îmi închipui ce vrei acum de la mine, zise în sfârșit medicul, dar să știi că nici eu nu înțeleg ce s-a întâmplat, cu toate că sunt prieten cu doctorul Munteanu de mai mult de zece ani. Dumneata nu știi probabil ce s-a întâmplat cu el și sora dumitale, și eu nu știu ce s-a întâmplat între medicină și el, cu toate că dumneata îți cunoști bine sora și eu cunosc bine relațiile lui cu medicina.

În acest timp, mușchii bărbiei și gurii i se împingeau încet în sus, în semn de neștiință totală și de scepticism că nu va reuși, oricât de mult ar vorbi, să-și explice măcar într-o oarecare măsură lui însuși sensul celor auzite.

– O să-ți spun, zise el, dar e bine să păstrezi doar pentru dumneata ce o să afli nou de la mine fiindcă sora dumitale ori știe, și atunci n-are rost să-i arăți că știi, ori nu știe, și atunci chiar că nu e bine să știe. N-ar avea nici un rost! În ce privește lucrurile pe care ai să le auzi, pune-le la urmă pe toate sub semnul întrebării, fiindcă dacă în mine n-ar stărui îndoiala, nu

ți-aș povesti nimic... Când înțelegem cu adevărat ceva mai înțelegem că nu știm niciodată totul până la capăt...

Se opri brusc și își împinse iar bărbia și gura în sus, ca sub impulsul unui nou val de neștiință și scepticism.

– Am fost prieteni, declară el, și îi arătă musafirului o expresie nedumerită, vrând parcă să spună că el și acuma i-ar mai fi rămas dacă... Și sublinie cu o mișcare scurtă a gâtului că în sfârșit el o să povestească și o să vadă că... Istoria prieteniei noastre, începu el, în faza ei bună, e lipsită de interes, a început la douăzeci de ani, când nu știm încă să iubim femeia și când toată afecțiunea noastră se revarsă în prietenie, și s-a maturizat, când ne-am maturizat și noi. Învățam împreună, ne făceam vizite, cunoșteam împreună fetele... Sentimentele, în faza aceasta, sunt alimentate mai mult din ele însele, au puțină gravitate și cunosc prea puțin gelozia și suspiciunea. Să trecem peste asta. Destul că nimic n-a umbrit această prietenie pe toată perioada cât a durat studenția și încă mult timp după aceea. Ceea ce o să-ți spun acum e relativ proaspăt, de doi-trei ani... Am fost amândoi repartizați la Spitalul unificat și în curând... Dumneata ești inginer, nu știu cum e la ingineri trebuie să știi că în medicină nu e deloc ușor să te remarci, mai ales că, între altele, o ucenicie sub pulpana unui mare specialist este aproape inevitabilă. Cât trebuie să țină această ucenicie, cât e de necesară, când încetează de a mai fi ucenicie, și mai ales ce i se poate întâmpla unuia care nu are șansa sau poate nu vrea să fie sub pulpana cuiva, asta e altă chestiune. Destul că doctorul Munteanu se afla departe de toate acestea, și profesorul meu, când se referea la el, o făcea ca și când doctorul Munteanu ar fi fost de o generație cu el. Asta înseamnă mare succes, să treci, adică, pe plan profesional, de la o generație la alta... Nu știu dacă îți dai seama... Eu lucrez de aproape doi ani la un studiu despre neurastenia bătrâneții și sunt nevoit din ce în ce mai mult să mă restrâng și să mă limitez de la alte activități fiindcă

trebuie să-ți spun că acest lucru care pare atât de firesc la prima vedere – adică să te dedici problemei pe care vrei s-o studiezi – în realitate nu e deloc atât de firesc, fiindcă nimeni nu e obligat să fie convins că dumneata nu vii la ședință din pricină că ești ocupat. Dumneata crezi că noi nu suntem? Crezi că noi n-am ști ce să facem cu timpul liber? Doctorul Munteanu are o activitate științifică la fel de importantă ca și a dumitale, și cu toate acestea vine la toate ședințele și nu refuză nici o sarcină... Sunt membru de partid și am obligația să execut sarcinile de partid care mi se încredințează, aici nu încape nici o discuție, în același timp, însă, eu mă simt în stare să fac ca profesiunea pe care o practic să câștige ceva... adică în afară de munca mea zilnică la patul bolnavului, pentru care statul îmi plătește un salariu. Dar oare știe cineva că am luat-o pe acest drum în afară de profesor, care mă cunoaște din facultate și al cărui sprijin nu-mi mai e suficient? Fiindcă în timp ce doctorul Munteanu trece radios pe coridoare în suita savanților, pe mine mă persecută împrejurările meschine și îmi dau seama ce bine a făcut el creându-și o astfel de situație și cum dracu a reușit... Se supăra că sunt atât de timorat, îmi dădea sfaturi și se înfuria când în săptămâna următoare îi mărturiseam că n-am putut să le urmez... „Ești un fleț, cum poți să fii atât de fleț?“ îmi spunea. Din când în când mă îndemna: „Dă-i drumul la studiul tău, ce faci cu el? Îl pritocești prea mult.“ Nu înțelegeam aceste îndemnuri, iar într-o zi mi-a spus, cu un aer foarte îngrijorat pentru mine, că colegul meu D. pregătește o comunicare la Academie, am început să râd. „Râzi tu, dar habar n-ai ce pun ăștia la cale. Am vorbit despre studiul tău cu profesorul Nicolicescu, am aranjat să ți-l publice imediat, dă-i drumul mai repede, pierzi prea mult timp. Și trebuie să vorbești și tu cu profesorul, du-te într-o zi la el, chiar mâine“. Nu înțelegeam de ce să mă duc la el, în ce scop să-l deranjez. „Fă cum spun eu, zice, du-te și cere-i o audiență, spune-i cine ești, spune-i

tot". „Bine, dar pentru ce? Să-i spun tot? N-am nimic să-i spun." „Ba ai! Spune-i despre studiu... Eu așa am făcut și a fost foarte bine..." Trebuie să mărturisesc că m-am frământat zile întregi cu problemele acestea și mereu veneau altele. „Sârbule, îmi spune el într-o zi, se pregătește o ședință importantă, ce-i facem?" „În ce sens?" „Ce-i facem cu tine? E o ședință extraordinară, cu cineva de la Capitală, acum e acum!" Și îmi relatează o istorie cu președintele sindicatului, că sunt anumiți inși care vor să-l schimbe, i-au făcut acestui președinte, care e medic de laborator, următoarea figură: i-au trimis la analiză, în loc de urină, ceai de mușețel și că acest medic a analizat ceaiul de mușețel și a pus hiperglicemie, a aflat toată lumea și se râde peste tot și că au vrut să-l compromită ca să-l schimbe. „Acest președinte de sindicat a reușit într-adevăr să-și atragă antipatia tuturor, foarte bine că va fi schimbat", i-am răspuns. „Da, dar nu acum, nu în ședința asta atât de importantă", a zis el. „Ba dimpotrivă, zic, găsesc că e unicul prilej, fiindcă în nenumărate alte ședințe a fost criticat, și voi, biroul organizației, n-ați vrut să-l schimbați, l-ați apărat și l-ați susținut." „Am greșit, o să-l schimbăm, dar nu acum." „Bine, înțeleg, dar tot nu pricep ce legătură am eu cu chestia asta! Nu cumva vrei să iau cuvântul și să-l apăr pe acest președinte?" „Ba da, tocmai asta trebuie să faci, fiindcă vor să dea și în tine." „O să mă apăr, și nu înțeleg să mă apăr susținându-l pe președinte." „Nu pe președinte îl susții, ci biroul organizației de partid, care va fi atacat indirect." „Nu văd ieșirea, fiindcă mai mare prejudiciu o să suferiți susținându-l pe președinte decât recunoscând că ați greșit." „Ai dreptate, dar din păcate nu la nivelul ăsta se pun problemele acum la noi, e un moment greu, nu pot să-ți explic, e necesar ca președintele sindicatului să fie *apărat acum*. Imediat după ședință o să-i dăm ceea ce merită, dar e foarte important ca *tu* să iei cuvântul..." Toate aceste enigme sfârșeau cu același laitmotiv: „Fă cum zic eu, eu așa am făcut, și a ieșit foarte bine".

Am făcut cum a zis el și a ieșit foarte prost! M-am dus la profesorul Nicolicescu și m-am comportat ridicol, savantul m-a primit cu bunăvoință, dar n-a înțeles deloc ce voiam de la el, iar la ședința aceea importantă am stârnit cea mai mare confuzie prin cuvântul meu. Faptul că președintele sindicatului a fost totuși înlocuit, și biroul organizației, criticat fiind, n-a pățit nimic, faptul că nu m-a criticat nimeni, cum îmi prezisese doctorul Munteanu, și faptul că a doua zi era foarte radios și totul se rezolva fără urmările catastrofale pe care le prevedea el m-au trezit parcă dintr-o năuceală... Ne vedeam ca și înainte, el continua să mă sfătuiască, eu ziceam că așa o să fac și bineînțeles că nu mai făceam... Ți-am dat aceste câteva detalii sumare numai ca să-ți faci o idee că în timp ce eu mă zbăteam în tot felul de false probleme și complexe, el trecea, profesional, din generația noastră în cea următoare și trebuie să-ți spun că e meritul lui că prietenia noastră nu s-a rupt din această pricină, fiindcă ținea la mine și mă lăuda peste tot, făcea adică singurul lucru potrivit în asemenea situații care împiedică doi prieteni să-și separe drumurile.

IX

...Numai acum vreo doi ani, pe la sfârșitul primăverii, prietenia noastră a trecut printr-o criză. Deci cu câteva luni înainte ca el să se însoare cu sora dumitale. Îl văd la un moment dat însoțit de o femeie, o tânără doctoriță nou venită la neurologie, și îl întreb cine e. Mi-a răspuns că a fost numită de vreo lună de zile în locul doctorului Strihan, detașat la alt spital. „E foarte drăguță", am zis. „Nu-i așa? a zis doctorul Munteanu, parcă tresărind. Vrei să-ți fac cunoștință cu ea?" „Da", am răspuns. „Știi ce, propune el, o invităm deseară la masă la *Athénée Palace* și faci cunoștință cu ea." „Bine", am convenit... N-am înțeles de ce ținea să vină și el la *Athénée Palace*, nu mai eram studenți să cunoaștem o fată împreună, dar mi-am zis că mă crede atât

de timid încât vrea să-mi facă cunoștință cu ea, dar să-mi ușureze și primele ore de conversație ca unul ce o cunoștea mai dinainte și îi era mai familiar. Mie mi-ar fi convenit să fiu singur cu ea, să mi-o prezinte pur și simplu la spital, și în ceea ce privește invitația, în sfârșit, invitația să nu intre în discuție, dar dacă el a ales modalitatea aceasta n-aveam cum să-i pun condiții cu atât mai mult cu cât ideea i-a venit în treacăt, putea foarte bine să-i vie alta... Seara venind, m-am îmbrăcat cu grijă, m-am dus la restaurant și am făcut cunoștință cu această fată. La restaurant, ea mi-a plăcut mai puțin, nu era potrivit îmbrăcată și avea, mai ales, ceva schimbat în expresie, n-am putut să-mi dau seama ce. Există în asemenea împrejurări aceste expresii care sugerează intrarea pe scenă a personajului, a femeii care simte că începe să joace un rol în existența cuiva și nici ea nu știe cât de extins e acest rol și ce să facă, să fie cu grijă să nu scape ocazia, sau dimpotrivă, să nu-și facă nici un fel de griji și să aștepte ca și mai înainte o suită nesfârșită de admiratori? Indecizia aceasta n-o favoriza, în orice caz mi-am dat seama după felul cum se purta că hotărârea se lua totuși fără știrea ei undeva în forul ei interior și faptul că ea nu știa ce se petrece în ființa ei intimă, că nu-și dădea seama ce alegere face, m-a dezamăgit, n-avea de unde să mă cunoască și faptul că îmi ieșea în întâmpinare cu atâta bunăvoință dovedea că feminitatea ei e prea accesibilă... Într-adevăr, se purta cu mine cu o atenție aproape excesivă, ca și când nu ea îmi plăcuse mie, ci eu ei. Dacă doctorul Munteanu vorbea, și eu spuneam apoi la rândul meu ceva întrerupându-l sau doar completându-l cum se întâmplă în orice conversație, ea își dizloca rapid atenția de la el ca să asculte ceea ce spuneam eu, chiar dacă pentru asta trebuia să-l lase cu o frază neterminată care i se adresa chiar ei. Bineînțeles că dacă vorbeam eu, mă asculta neîntrerupt și nu trecură nici cincizeci de minute și între noi trei începu deodată să se întâmple ceva... Comandasem felurile și în timp ce eram

serviți, fata avu un gest stângaci și vărsă sarea. Doctorul Munteanu îndreptă prompt solnița și foarte familiar zise că nu e nimic, sarea înseamnă bogăție. „Asta în cazul dumitale, adăugă el, fiindcă de pildă în cazul doctorului Sch. înseamnă cu totul altceva. Îl cunoști pe doctorul Sch.?" „Nu", zice fata. „Doctorul Sch. stă la masă într-o braserie sau într-un restaurant și vrea să-și aprindă o țigară. Bățul se rupe însă și zboară în aer aprins și cade pe rochia unei femei de vizavi. Atunci doctorul Sch. speriat se ridică să-l stingă, dar trage după el fața de masă. Se întoarce să dreagă fața de masă și răstoarnă scaunul vecin". Colega noastră râdea. „Și ce semnificație are faptul? îl întreabă ea pe doctorul Munteanu. Nu înțeleg sensul." „Nesiguranța! exclamă prietenul meu. Nesiguranța asta îl omoară", continuă el ocolind de fapt explicația (fără aluzie la faptul că doctorul Sch. era cunoscut în spital prin aceea că nu înțelegea nimic din marxism și că la conferințe sau la cercuri politice stârnea veselia tuturor prin expresia de totală nesiguranță și aiureală care se citea pe chipul lui, ascultându-l pe conferențiar). „Apropo de nesiguranță", continuă doctorul Munteanu, și începu să-i spună fetei o anecdotă, și în clipa aceea începu să arate ca și când eu n-aș fi fost de față, ca și când mi-ar fi sugerat că devenisem inoportun și că trebuie să mă ridic și să plec. Mi s-a părut ciudat... Chelnerul ne întrebase ce fel de vin dorim și doctorul Munteanu alesese vinul și-l comandase. „Doriți poate altceva?" am întrebat-o eu pe fată, și ea s-a uitat la mine și a zâmbit: „Aș vrea să beau un pahar de bere", a răspuns ea confirmând că îi ghicisem gândul. Doctorul Munteanu, cu un gest, un fel de pocnitură produsă de izbitura degetelor de podul palmei, a întors chelnerul înapoi și a comandat bere. Ni s-a adus berea și a luat el însuși sticla din mâna chelnerului și a turnat în pahare. Promptitudinea gesturilor și inițiativelor lui începu să-mi atragă din ce în ce mai mult atenția. Prima sticlă n-a ajuns să umple paharele, doctorul Munteanu a luat-o pe a doua, a

turnat mai departe și a lăsat apoi sticla jumătate plină pe masă. Retrăgându-și însă mâna, sticla s-a culcat pe masă, gâlgâind. El a vrut s-o ridice și atunci a vărsat paharul meu. M-am retras să nu-mi curgă berea pe pantaloni, și am izbucnit în râs. Mă așteptam să râdă și el, dar n-a râs, iar colega noastră, nu știu de ce, a roșit foarte tare, ca și când ea ar fi vărsat sticla. În cele din urmă, el a zâmbit rece, am observat însă că era foarte afectat, iar fetei îi displăcea vizibil veselia mea și îmi spuneam că nu e rău că mă comport astfel: dacă îi displăcea profund această trăsătură a firii mele, cu atât mai bine, căci nu vom fi prieteni și eu nu mă voi îndrăgosti de ea. (N-aș putea să afirm că eram convins că fetei îi displace chiar atât de profund felul meu de a fi și bineînțeles că nici nu-mi trecea prin cap să retrag cât de puțin din sentimentele mele pentru ea.) Îmi spuneam că acum, după ce vom pleca, doctorul Munteanu ne va zice la revedere și eu voi rămâne singur cu fata și o voi conduce acasă. Pe drum, gândeam eu, îi voi explica fetei cât de lipsit de umor a fost doctorul Munteanu neobservând figura pe care firea noastră ne-o face chiar în clipele când ne credem atât de deosebiți și feriți de ceea ce povestim că li se întâmplă altora. Doctorul Munteanu a chemat chelnerul și a plătit fără să-mi arunce măcar o privire, având aerul că plătește fiindcă ignoră prezența mea, fapt care, în loc să mă supere, cum ar fi fost cazul – cu atât mai mult cu cât în fond fata era invitata mea, și el știa acest lucru –, a continuat să mă facă să mă simt mereu bine dispus. Ne-am ridicat și am ieșit. Am ajuns până la cheiul Dâmboviței, și eu m-am oprit. Fata stătea pe bulevardul Mărășești și îmi spuneam că doctorul Munteanu ne-a condus destul. Acum o să-și ia la revedere și o să ne lase singuri. Eram foarte absorbit de prezența fetei și eram gata să-i întind doctorului Munteanu mâna, când el îmi atrage atenția că nu se face s-o lăsăm pe colega noastră singură... Asta nu mi-a plăcut deloc, dar mi s-a părut că n-aveam ce face și mi-am zis până la urmă că poate are dreptate, n-o fi, cine știe, elegant, să petrecem seara împreună, și la un moment dat fata să rămână numai cu unul din noi. S-ar putea ca ea să se simtă stingherită. Bine, fie, mi-am mai spus, lasă c-o s-o văd eu a doua zi fără martori. Și am condus-o împreună acasă.

X

...Eu vroiam să mă căsătoresc, și cum știam că nu mă înșel că fata îmi place, vroiam s-o cunosc bine. Era frumoasă și îmi spuneam că nu trebuie să scap prilejul acum, când mintea mea era limpede, s-o cunosc bine, să nu fac vreo prostie. Trebuia să-i verific intențiile. Vroia ea, ca și mine, în acel moment al vieții ei, să se căsătorească? Dacă da, atunci se va observa la ea, cum cred că se va observa și la mine acea concentrare a gândului care ascunde o concentrare a sufletului, și care se petrece în ființa noastră totdeauna în momentele decisive... Am trecut de câteva ori prin salonul unde lucra ea, și în cele din urmă i-am sugerat că aș vrea s-o văd într-o zi și, dacă n-ar supăra-o propunerea mea, să-i fac o vizită acasă. Am adăugat că vizita mea s-ar produce duminica viitoare după-amiază. A acceptat roșind foarte tare, n-am înțeles de ce... Până duminică mai erau cinci zile și în acest timp am căutat să n-o mai văd. Duminică dimineața telefonez unui văr de-al meu, pictorul Manea, și îi spun că aș dori să mă însoțească într-o vizită. „Vrei să-mi arăți vreo fată?" m-a întrebat. „Da, zic, cum ai ghicit?" „E în glasul tău ceva care în acest caz e ușor de interpretat." „Așa e, i-am răspuns, dar e vorba de o fată care nu pare obișnuită cu ideea unei vizite acasă la ea. În doi, faptul e mai puțin frapant." „Bine, zice, te însoțesc." Am ajuns la ea, am sunat. Ne-a deschis o femeie, foarte jenată, mama ei, fapt care m-a surprins, deoarece vizita mea, presupun, nu era neanunțată, n-avea de ce să adopte aerul acela stupefiat, și pe undeva cam servil. „Vă rog să ne scuzați, a zis ea foarte confuză, fata mea e plecată, dar se întoarce, poftiți, îmi pare rău că trebuie să așteptați..." Am intrat; colega

mea locuia cu părinții, într-un fel de mansardă neterminată, într-un fel de pod... Am trecut printre niște frânghii de rufe, printre niște lăzi, în timp ce mama colegei mele se scuza mereu. „Poftiți", zice, și ne descuie ușa. În fața noastră apare o odaie largă, confortabilă, cu un geam mare, prin care se vedea cerul. În mijlocul odăii o masă cu fotolii, și într-unul din fotolii, un domn cu o revistă în mână. Domnul ridică fruntea și amândoi ne privim în ochi. Cine crezi că era? Doctorul Munteanu! Mă apropii de el și îi șoptesc: „Ce dracu cauți tu aici?" „Am să-ți spun mai pe urmă, zice el. Are niște necazuri cu D. (un medic) și m-a rugat să-i fac o vizită, s-o sfătuiesc cum să se descurce..." Hm! Nu trece mult și apare fata. S-a scuzat de absență, ne-a servit cu cafele... Mama ei vorbea necontenit. Pictorul Manea tăcea și observa scena. „Dacă fac vreo prostie, el o să observe, cum ne-am înțeles, și o să-mi spună mai târziu..." Gândeam totuși că de astă dată doctorul Munteanu o să se care repede și o să pot să rămân singur cu fata. Timpul trecea însă, mama fetei isprăvise de povestit istoria familiei lor de funcționari, și iată că mama iese și nu mai revine și rămânem toți patru în odaie. Dar doctorul Munteanu nu pleca. Am propus să ieșim. În stradă, el își apropie fața de urechea mea și-mi șoptește amical, dar și hotărât: „Nicule, ia-o tu puțin înainte cu prietenul tău, că eu am ceva de vorbit cu fata asta". N-am zis nimic, am luat-o înainte, pe chei cu pictorul. La un moment dat mă uit în urmă. Fata îi vorbea doctorului Munteanu și avea într-adevăr un aer îngrijorat. „Ce e cu prietenul ăsta al tău? îmi șoptește pictorul. „Are ea nu știu ce să-i spună", răspund. „E foarte drăguță", zice pictorul. Da, dar nu mai terminau de vorbit. Mergeau în urma noastră și timpul trecea. Am observat cum ei au devenit apoi tăcuți și intimi, iar fata avea o expresie cam ciudată... Ne-au ajuns din urmă și au luat-o înainte, unul lângă altul, ca și când eu și cu pictorul nici n-am fi existat. M-am apropiat de ei. „M-am plictisit de atâta plimbare, am zis, e timpul să ne luăm

la revedere." Doctorul Munteanu tăcea. M-am uitat la fată. Ea și-a ferit privirea și am înțeles că eram inoportun, că mă vârâsem fără să am nici cea mai vagă bănuială, într-o istorie din care abia dacă mai aveam timpul să mă retrag fără ca prietenia mea cu doctorul Munteanu să se rupă. „Verificarea intențiilor s-a soldat cu un eșec, m-am gândit eu. Îi place doctorul Mutneanu, între mine și el l-a ales pe el." Le-am spus la revedere și am plecat. Eram foarte liniștit... „Ei, te mai întreb o dată, ce e cu prietenul ăst ala tău?" zice pictorul. „Nu știu", zic. „De ce te-ai lăsat? îmi spune el. Nu vezi că s-a băgat pe fir?" „Ba da, văd, dar aici femeia are și ea un cuvânt de spus și după cum vezi fata l-a plăcut pe el. Întrucât mă privește pe mine chestia asta?" „Poți s-o iei și-așa, zise pictorul, dar trebuie să-mi povestești și mie cum s-au întâmplat lucrurile, fiindcă impresia mea e că dimpotrivă ți-a dat un picior în spate, și tu dai vina pe fată." Când am auzit așa, am văzut roșu. Dacă oamenii ar fi lăsați în pace cu impresiile lor prime! Dar au totdeauna grijă alții să te pună la curent cu implicațiile actelor tale, de a căror gravitate puțin îți pasă. Când eram adolescent primeam picioare în spate fără să mă sinchisesc, acum asemenea întâmplare ar aduce în conștiință o arsură care nu s-ar vindeca decât printr-un duel. Dar cum duelul este oprit de lege, lupta se dă pe terenul invizibil al conștiinței, unde adversarul poate fi ucis tot atât de bine, tranformându-l însă într-un cadavru viu: îl poți ucide interior, iar după aceea el continuă să mai mănânce și să se mai plimbe, nu va mai fi însă decât un intestin ambulant. Cum adică, prietenul meu să-mi fi dat un picior în spate și eu să continui să-l cred prieten? Dacă e așa, asta o să mi-o plătească... Mergeam pe Calea Victoriei, foarte animată la ora aceea, și am ajuns la Capșa. La Capșa am intrat înăuntru, am cerut cafele și am început să-i povestesc pictorului istoria. Mi-era prieten intim, pe lângă că mi-era văr, dar în asemenea situații curiozitatea din privirile celui care te ascultă te apropie de el și mai tare și îi dai

drumul fără să te gândești prea mult. Ăștia sunt oamenii deschiși – așa cum pari să fii și dumneata –, prevăzuți parcă cu un paratrăsnet, le spui ce ai pe suflet și prin ei se scurge... observam însă cum el ascultă din ce în ce mai puțin atent, ca unul care și-a format deja părerea și îi este prea de ajuns. „Nu cred că e bine pentru tine să ai un asemenea prieten", a zis el. „De ce? Ce găsești reprobabil la el? După cât se pare, s-a îndrăgostit de fată și are asupra mea avantajul și dreptul celui care e îndrăgostit, eu nu sunt îndrăgostit". „Dacă n-aș fi atât de sigur de ceea ce spun, nu mi-aș permite să-ți bag pile contra celui mai bun prieten al tău, mi-a răspuns pictorul. Sunt absolut sigur că întreaga lui comportare e premeditată." „Premeditată?! Nu înțeleg!" „Poate că ești bun psihiatru, a zis el, dar ești un slab psiholog, am să-ți explic îndată punctul meu de vedere." Am cerut din nou cafele, și văru-meu a făcut următoarea ipoteză: Doctorul Munteanu urmărește ceva în ceea ce mă privește. Încordarea lui la masă, când a vărsat sticla de bere când a observat că ea mi-a zâmbit, faptul că el nu m-a lăsat singur cu ea, cum era și normal – era foarte normal să se retragă, era chiar obligatoriu –, întreaga lui comportare după ce am sosit noi, și minciuna, fiindcă era evident o minciună, că fata l-ar fi invitat din pricina unor așa-zise necazuri... Cum de nu-mi dădeam seama?... Am plecat acasă turburat. Când intru pe ușă, pe cine găsesc așteptându-mă aici în fotoliul acela? Pe doctorul Munteanu. „Nicule, zice, uite despre ce e vorba, am impresia că m-am purtat cu tine într-un fel inadmisibil, am lăsat-o imediat pe fată și am venit la tine să mă explic." „Explică-te", i-am răspuns. „Tu ai să crezi că m-am băgat pe fir, dar poți să verifici că ea m-a rugat să trec s-o văd duminica asta, că are necazuri mari în familie și ar vrea s-o ajut. Asta e, și nimic altceva." „Bine, îi zic, dar tu știai de ce am venit eu la ea în vizită și, cu toate că știai, ai rămas." „Ea m-a rugat să nu plec, când mergeam pe drum." Am fost ispitit să intru în explicații, dar

deodată am avut bănuiala că doctorul Munteanu nu e satisfăcut de succes și că încearcă acum să steargă totul... De ce, nu înțelegeam... Totuși, n-a vrut să plece, mi-a vorbit îndelung despre aceeași temă, cu explicații noi, relatându-mi o istorie a unui conflict între fată și părinți, că părinții o presează să se mărite și să-și facă un rost, mai ales mama, care la prima vedere pare atât de inofensivă, dar că e o scorpie, își înșală bărbatul și de aceea vrea să scape de fată, care e o aliată a tatălui. Și n-ar fi nimic numai atât, da doctorul D. îi face fetei o curte asiduă și amenințătoare etc. În timp ce îmi vorbea mă simțeam din ce în ce mai turburat, simțeam că el știa ceva care nu voia însă să mi-l comunice, orele treceau și continua să stea și să-mi vorbească. Nu mai mi-aduc aminte ce-mi spunea, dar știu că la un moment dat am avut o senzație bizară de dedublare, eram doctorul Munteanu și îi vorbeam așa cum îmi vorbea el mie, și el asculta și îl înțelegeam și îl aprobam, fără să știu de ce, până mi-am dat seama că eram fascinat de ideea să aflu ce vroia el de la mine, și că n-o să aflu oricât l-aș asculta, n-o să-mi spună, tocmai de aceea a venit la mine, ca să mă împiedice să rămân singur și să ghicesc ceea ce el nu vroia ca eu să știu. M-a apucat furia, mi-am dus mâna la guler și am tras și mi-am rupt cămașa de pe mine. „Nu pot să te mai ascult, i-am strigat, ce dorești, să nu mai fim prieteni?" „Nu" „Atunci, cară-te și până nu-ți vorbesc eu, nici măcar să nu mă saluți."

XI

...Ipoteza pictorului Manea nu mi s-a părut apoi atât de verosimilă când am auzit, scurtă vreme după aceea, fără să mă mir, că doctorul Munteanu se va căsători curând cu doctorița T. Ce legătură avea asta cu mine, adică întrucât urmărea el prin asta ceva în ceea ce mă privea? E drept că eu nu am bătut de tot în retragere și am încercat să recuceresc fata. Rezultatul a fost că ea a cochetat puțin cu mine și mi-a acordat chiar o

întâlnire, la început, când nu trăia încă cu doctorul Munteanu, și la întâlnirea aceea mi-a declarat că doctorul Munteanu a cerut-o în căsătorie și dacă mi-a acordat acest *rendez-vous* a făcut-o pentru că se simțea vinovată față de mine și vrea să se explice. „Când te-a cerut în căsătorie? am întrebat-o. Înainte, sau după ce te-am vizitat eu?" „Înainte, a răspuns ea, dar eu trebuia să te anunț să nu mai vii să mă vizitezi." „Doctorul Munteanu știa că îți voi face o vizită?" am întrebat-o. „Da". „E adevărat că aveai sau ai necazuri în familie?" am mai întrebat-o. „Doctore, mi-a spus ea, mă tem că ți-am făcut un mare rău... Ai fost atât de drăguț cu mine și mă tem că din pricina mea prietenia dintre dumneata și doctorul Munteanu... Da, aveam și am necazuri în familie, dar asta nu înseamnă că eu trebuia să fiu atât de neghioabă și să te pun într-o situație penibilă." „Da, zic, așa e, nu trebuia să faci chestia asta, acum nu ți-a mai rămas decât o singură șansă ca s-o dregi, să te îndrăgostești de mine." Și m-am uitat atent la ea și mi-am dat seama neted că îi eram mai departe străin, ca și la început, slăbiciunea ei fiind doctorul Munteanu... Ultima dată am vorbit cu ea după o adunare a noastră, unde eu am făcut o comunicare. La ieșire mă aștepta doctorița T., și atunci am avut cu ea o ultimă explicație. Mi-a făcut un compliment, care avea cam următorul sens: că nu se cunoaște pe fața mea că sunt un cercetător, cu alte cuvinte nu par ceea ce sunt, ceva de acest gen. „Mai bine să vorbim despre dumneata, i-am răspuns, ce mai faci? Poți să-mi spui, am întrebat-o, dacă în seara când am ieșit împreună la *Athénée Palace* doctorul Munteanu și-ar fi luat la revedere de la noi și am fi rămas singuri, te-ai mai fi îndrăgostit totuși de el, sau m-ai fi preferat pe mine?" „Te-aș fi preferat pe dumneata și m-aș fi îndrăgostit de el", a răspuns ea, vrând să mă lase să deduc că în prezent, deși e îndrăgostită de el, m-ar prefera totuși pe mine. „Ce dorești acum?" am întrebat-o după câtva timp de tăcere, foarte rece. Nu mi-a răspuns. Se făcuse

seară și mergeam pe jos, eram obosit și vroiam să ajung mai repede acasă. „Uite, i-am spus, sunt obosit și diseară am intenția să mai lucrez ceva, n-ai vrea să luăm totuși autobuzul?" „La ce lucrezi?" m-a întrebat în șoaptă, fără a lua în seamă dorința mea de a curma plimbarea. „La ceva foarte neinteresant, i-am răspuns, și m-am oprit și am repetat întrebarea: Ei, acum ai să-mi spui ce dorești de la mine?" „Da, a zis, să te împaci cu doctorul Munteanu." „Doctorul Munteanu mi-e prieten vechi și suntem în cele mai bune relații, i-am răspuns, n-am cum să mă împac, fiindcă nici nu sunt certat." „Nu-i adevărat, a zis ea, ești gelos pe el și-l detești." „Mâine dimineață, când o să-l văd, o să-l îmbrățișez și o să-l pup ca să-ți fac plăcere", i-am răspuns. „Ba ești gelos și nu-l ierți că m-am îndrăgostit de el." „Ba sunt foarte încântat, i-am răspuns, altfel mă îndrăgosteam eu de dumneata, și n-ar fi fost bine." „E logic ceea ce spui, dar nu e adevărat! I-ai interzis să te mai salute!" Am tresărit. Avea o voce cam alarmată, ceva ca o presimțire. Poate că își dădea seama că actul întâi și al doilea din mica ei piesă se jucase și vroia să evite deznodământul, complicând intriga. Oboseala mi-a pierit și am continuat plimbarea. „De ce te-ai grăbit să trăiești cu doctorul Munteanu?" am întrebat-o în șoaptă. S-a oprit pe loc și a protestat, spunând că nu e adevărat. Acest protest mi-a confirmat că deznodământul se apropia încet de ea și că inima ei nu mai era curată ca să reziste. Așteptarea loviturii o neliniștea. „Te-ai grăbit, am continuat. Ce nevoie aveai să te grăbești? Dacă nu te grăbeai aș fi putut să te ajut, am ținut la dumneata și mai țin și acum și aș vrea să-ți fiu de folos, dar nu mai am cum. Îmi ceri să mă împac cu doctorul Munteanu, dar ți se pare cumva că relațiile mele cu doctorul Munteanu te privesc?" Tăcea, mergea cu capul în jos, și din când în când se împiedica în câte ceva. Am luat-o de braț și am continuat: „Doctorul Munteanu mi-a fost foarte bun prieten și te asigur că n-am absolut nimic împotriva lui, dacă această asigurare poate să

însemne ceva pentru dumneata. În orice caz, dumneata, n-ai modificat chiar cu nimic natura relațiilor noastre, fii liniștită în privința asta." „Doctore, te ascult, a zis ea, și nu înțeleg nimic din ce-mi spui, și apoi, deodată, înțeleg totul. Când sunt singură și mă gândesc uneori la dumneata, mă așez în pat și îmi vine să-mi muște pumnii până la sânge pentru jignirea pe care ți-am adus-o, iar alteori, când mă gândesc cât de tare îl urăști pe doctorul Munteanu fiindcă m-am îndrăgostit de el, simt o satisfacție cumplită..." Așa credea ea, că îl urăsc pe doctorul Munteanu, sau așa ar fi vrut să creadă, ca eu să mă îndrăgostesc totuși de ea și ca doctorul Munteanu să fie gelos și astfel să câștige mai mult teren. Încerca mereu să complice artificial intriga și, ca să fiu sincer, dacă nu s-ar fi grăbit să trăiască cu doctorul Munteanu, aș fi fost atras în jocul ei și ea poate că ar fi evitat lovitura care avea să urmeze, dar acum era prea târziu... Deznodământul s-a produs repede, după câteva săptămâni, într-o ședință sindicală importantă. Se pronunța din ce în ce mai des un nume, al unei domnișoare *șefă de lucrări*, o femeie de vreo patruzeci de ani, medic primar, cunoscută în cercurile medicale și cu oarecare merite științifice, și-mi aduc aminte că era tot mai des acuzată de lucruri foarte grave pe care le-ar fi comis, de întreținerea unei atmosfere reacționare, cu întâlniri acasă la ea, unde se urzeau tot soiul de intrigi. Domnișoara *șefă de lucrări* lua parte la ședință și nu dădea nici o explicație și, atunci un medic, acum secretar al organizației, a acuzat-o deschis, cu dovezi, că a simpatizat cu legionarii. Atmosfera era foarte turbure, și de unde la început cei care se temeau de această persoană și având ei înșiși ceva pe conștiință tăcuseră, deodată, în urma acestei dezvăluiri, au început să vorbească. „Cine a mai fost de față când tovarășa *șefă de lucrări* a spus că va da afară pe infirmiera cutare fiindcă e membră de partid?" a întrebat de pildă cineva din prezidiu. Cine a mai fost de față? S-au citat nume, și la un moment dat cineva îl

pronunță și pe al fetei, doctorița T. Am tresărit, m-am răsucit în bancă și am văzut-o pălind. Ceea ce se spunea, dacă avea să fie dovedit, nu mai era nici o îndoială că avea să ducă la sancționarea ei în organizație (era membră de partid) cu vot de blam, dacă nu și mai rău. Ce se spunea? Că o vizita foarte des pe *șefa de lucrări*, că era intimă cu ea și că lua parte la toate acțiunile și intrigile acestei personalități. I s-a dat cuvântul, dar a uitat că numele ei a fost pronunțat într-un anumit context și nu a dat explicații convingătoare. I s-au pus întrebări. „De când o cunoașteți pe tovarășa *șefă de lucrări*?" „De când eram studentă." „Ce părere aveți de dânsa?" „N-am știut nimic despre activitatea ei dușmănoasă, eu am cunoscut-o doar ca profesoară." O altă întrebare: „Cine a adus-o aici pe doctorița T.? Cine i-a obținut numirea?" „Tovarășa *șefă de lucrări* mi-a spus ce trebuie să fac ca să fiu numită aici", a răspuns fata stârnind rumoare semnificativă în adunare. Întrebare din prezidiu: „Ați fost acasă la tovarășa *șefă de lucruri*?" „Am fost." „Cu ce chestiune?" „M-a invitat la dânsa și m-am dus..." „Și ce v-a spus tovarășa *șefă de lucrări* în discuțiile pe care probabil le-ați avut împreună?" „Chestiuni de serviciu, am și uitat, n-a fost nimic care să-mi atragă atenția. Mi-aduc aminte, a continuat fata, că ea și-a justificat astfel invitația: că e o femeie în vârstă, care iubește știința și că vrea să lase în urma ei elevi buni" (rumoare veselă în adunare). „Bine mulțumesc", i s-a răspuns din prezidiu. Au mai urmat la cuvânt trei persoane, apoi i-a venit rândul doctorului Munteanu. Tensiunea în sală crescuse... Doctorul Munteanu fusese secretar al organizației de bază, și acum era membru în birou. El trebuia să explice cum a fost posibil ca organizația de partid să tolereze astfel de acțiuni ca acele ale *șefei de lucrări*, dar, spre uimirea tuturor, el n-a explicat nimic, a vorbit despre cosmopolitism, subliniind pericolul cosmopolitismului. Întrebare din sală: „Ce părere are tovarășul doctor Munteanu despre doctorița T.?" „Cred că doctorița T. n-a dat

dovadă de vigilență ascultând cântecul de sirenă al domnișoarei *șefă de lucrări*", a răspuns doctorul Munteanu degajat și cu sânge rece. Liniștită și palidă, fata a ridicat mâna; vrea să pună și ea o întrebare. „Poftiți", a zis președintele binevoitor. „Aș vrea să precizeze doctorul Munteanu la ce se referă el când mă acuză că n-am fost vigilentă." „S-au arătat aici acțiunile domnișoarei *șefă de lucrări* și cred că tovarășa T. avea datoria să aducă la cunoștința organizației de bază ceea ce știa despre aceste acțiuni", a răspuns viitorul soț, neturburat. „Altă întrebare! a cerut colega noastră. Doctorul Munteanu, a zis ea, cunoștea aceste acțiuni?"

Tăcere mare în sală. Dacă doctorul Munteanu răspundea că nu știa de aceste acțiuni, spunea o minciună care ar fi fost imediat dovedită, iar dacă răspundea că știa, în ce măsură a prevenit-o pe viitoarea lui soție să nu asculte cântecul acela de sirenă la care se referise? Până să răspundă doctorul Munteanu a intervenit un ins de la raion care asista la ședință. „S-a lămurit aici, a spus el, că unii tovarăși au dat dovadă de slăbire a spiritului de partid și a vigilenței în problema *șefei de lucrări*, încetați cu aceste acuzații reciproce și gândiți-vă mai bine cum să vă îndreptați greșelile ca munca dumneavoastră în slujba sănătății oamenilor să meargă din ce în ce mai bine." Întrebările au încetat. Fata s-a apropiat de prezidiu și a cerut voie să iasă. În pauză am găsit-o în fundul coridorului, singură, rezemată de perete... Plângea fără nici o reținere, uda podeaua... M-am apropiat de ea și am sfătuit-o să se ducă acasă, să nu mai aștepte, doctorul Munteanu n-avea să vie după ea s-o caute. Astfel s-a sfârșit idila lor, sau ce dracu a fost, că n-am înțeles nici atunci și nu înțeleg nici acum... Fata n-a pățit nimic... S-a dovedit și de astă dată că doctorul Munteanu a exagerat importanța evenimentelor. Domnișoara *șefă de lucrări* a fost, firește, dată afară din spitalul nostru, dar în ceea ce îi privește pe cei implicați în intrigile și abuzurile ei, s-a deschis o anchetă, care a scos din

cauză de îndată pe toți cei care fuseseră acuzați fără dovezi. Doctorița T. nici măcar n-a fost chestionată, socotindu-se pesemne lipsită de importanță relația ei cu numita domnișoară.

XII

Doctorul Sârbu tăcu, aruncă o privire fugară musafirului, apoi se scuză și dispăru pentru câteva clipe din odaie: mama lui apăruse încă mai dinainte, în cadrul ușii aceleia mici, invitându-l fără cuvinte probabil să-i spună ceva. Vale stătea liniștit în fotoliu și se gândea. Povestirea medicului nu i se păru prea plăcută. În general, când povestești lucruri atât de intime unui om pe care îl vezi a doua oară, înseamnă că ești dominat de nevoia de a te destăinui, că lucrurile au mereu un caracter acut și că nu te mai interesează prea mult cui povestești. În ce consta caracterul acesta acut? Nici el nu spunea tot ce știa și Vale își aminti de recomandarea lui să pună la urmă tot ce a auzit sub semnul întrebării. Sau poate mai vroia încă în continuare să-i povestească? Doctorul Sârbu se întoarse și, din înfățișarea lui Vale înțelese că un pretext îl determinase să vorbească și tot un pretext îl oprise.

– Lucruri de acest gen, spuse el și din nou își înghesui mușchii bărbiei și ai gurii în sus, semn că nu limpezise cu ceea ce povestise aproape nimic și că n-avea rost să mai continue.

– Și dacă mai pun și sub semnul întrebării tot ce mi-ați spus, ce mai rămâne? zise Vale.

– Rămâne, zise medicul. Rămâne să vedem. Mai dă-mi un telefon într-o zi, poate ne vedem împreună cu sora dumitale.

– Bine, domnule doctor, zise Vale ridicându-se.

Și după ce musafirul plecă, doctorul Sârbu începu să se îmbrace de oraș, cu o expresie de parcă s-ar fi grăbit, ca și când vizita aceasta i-ar fi stricat cine știe ce socoteli, sau în orice caz, le-ar fi modificat serios și acum trebuia să plece și să pună ordine în ele. Arăta ca și când n-ar fi povestit nimic și nu i-ar

fi rămas în minte decât primele minute ale vizitei, când Vale îi spusese ce era cu doctorul Munteanu și pusese mâna pe telefon îi căutase pe cineva, pe acel doctor Stamate. Îmbrăcându-se, s-ar fi zis că se ducea la el sau în orice caz undeva în vizită, își legă cu grijă cravata după ce își alesese cu aceeași grijă costumul și cămașa. Îl întrerupse telefonul.

Ridică receptorul și răspunse. După ce ascultă câteva clipe, fruntea i se încreți, contrariat și nedumerit...

– Nu cred, zise el. După voce... Bine, am să vin, dar stați liniștită, că nu puteți să aveți nimic grav... Da, vin îndată, stați liniștită în pat și citiți ceva... Luați o carte citiți...

Era Constanța, spunea că i se făcuse deodată foarte rău și îl ruga să vină s-o vadă imediat. Doctorul Sârbu puse receptorul în furcă și din nou se strâmbă: parcă ar fi vrut să spună că aceste coincidențe nu sunt deloc pe gustul lui și sta și se gândea ce hotărâre se ia... În fine! Se hotărî, luă cu el o servietă în care băgă un aparat de tensiune și un termometru și ieși îndreptându-se spre Piața Domenii, unde se urcă într-un autobuz.

Se făcuse seară și circulația se înteți se. Constanța locuia într-un cartier de vile lângă Parcul Independenței, și ca să ajungă la ea, doctorul Sârbu străbătu pe toată lungimea lor principelele bulevarde ale Bucureștiului, din Piata Domenii, până jos în Piața Mare; de aici o luă pe jos prin spatele clădirii Marii Adunări Naționale și în curând începu să urce un deal paralel cu parcul. Ajunse apoi pe aleile tăcute ale acestui cartier, și urcă unicul etaj al vilei, pe o scară largă, din lemn galben, care dădea într-un coridor la fel de larg, comun celor două apartamente de deasupra. O mochetă curată, verzuie, cu pânză pe mijloc urca șerpuind de la intrare și se prelungea prin alta de-a lungul coridorului.

Nu trebui să sune. A doua ușă din fundul coridorului se deschise îndată, și medicul se grăbi să intre. La lumina din antreu, doctorul Sârbu aruncă o privire fugară femeii și pătrunse în apartament fără să spună nimic.

Odaia în care se afla dădea în dormitor, de care era despărțită printr-o draperie. Draperia acoperea o arcadă de lemn și era dată la o parte, se vedea în cealaltă odaie patul. În peretele opus ferestrei mari, o ușă dădea probabil în birou. Deși odaia și dormitorul erau relativ mici, mobilierul dădea impresia de lărgime. Se vedea că a fost ales cu grijă, tocmai în vederea acestui scop, cu scaune fotolii cu brațe subțiri pe un covor persan de culoare deschisă, odihnitoare.

– Întâi să-mi spuneți cum vi s-a făcut rău, zise doctorul Sârbu așezându-se. Acum tot vă mai e rău?

– Da, răspunse femeia.

– Ce vă supără?

– Îmi bate inima.

– Inima trebuie să bată, murmură medicul neîncrezător că asta ar fi pricina răului. Am să vă examinez, duceți-vă în dormitor și culcați-vă pe pat. Doctorul Munteanu, presupun că în calitatea lui de soț și de medic, știa că în general n-aveți nimic, nu e așa? De ce, atunci, sunteți atât de fricoasă? Sau poate pentru că e plecat? Totdeauna vă e rău când el e plecat?

Și râse pălăvrăgind în felul acesta nesărat și protector pe care îl adoptă uneori medicii ca să-și dea importanță. Dar femeia nu-i răspunse. Doctorul Sârbu apucă unul din scaunele fotolii, îl ridică și o urmă pe bolnavă în dormitor, unde se așeză lângă patul ei. Privirea ei exprima îndoiala. „Credeți într-adevăr că sunt bolnavă?" parcă îl implora.

Doctorul Sârbu îi ceru să-și scoată capotul și așteptă până ce femeia se pregăti. Medicul se aplecă apoi și-i controlă inima cu aparatul. Îi spuse să se întoarcă pe o parte, o ascultă din nou, o ciocăni... îi cercetă ochii, fundul gâtului... O întrebă dacă are poftă de mâncare, dacă doarme bine, și alte amănunte care se refereau la viața intimă, dar fundamentală a organismului.

Femeia avu o ezitare, reflectând ce să răspundă, ca și când nici n-ar fi fost atentă până acum la toate acestea. Îngăimă ceva, dar medicul, cu aparatul de luat tensiune în urechi, nici n-o auzi.

El îi cercetă apoi și cu urechea, direct, activitatea inimii apoi rămase nemișcat, contrariat parcă, nemulțumit și aproape enervat de ceea ce aflase.

– N-aveți nimic la inimă, zise el tăios, și ea îl învălui atunci cu o privire lentă și întrebătoare, parcă ar fi vrut să-i explice că n-avea nici o vină că o găsea sănătoasă.

– Doctore, zise ea, te rog să mă crezi că mi-a fost într-adevăr rău.

Doctorul Sârbu ieși din dormitor și nu răspunse. Deschise servieta și-i dădu câteva pastile.

– Dacă se întâmplă să vă fie iar rău, luați o pastilă din astea. Luați chiar preventiv una, culcați-vă și dormiți. N-aveți nimic. Doar faptul că mi-ați telefonat ar fi de luat în considerație, dar să sperăm că n-o să se mai repete.

Și se înclină, îi sărută mâna ceremonios și ieși. Iar fosta soție a doctorului Munteanu rămase singură și îl ascultă pe medic, intră în bucătărie, dădu drumul la robinet îl lăsă să curgă, umplu un pahar și îl bău cu poftă, până la ultima picătură, după care înghiți una din pastile. În jurul ei era foarte curat peste tot, ca într-un laborator. Se duse apoi în dormitor și se vârî în pat.

XIII

Dimineața se sculă apoi devreme și începu să se pregătească de plecare. Pe deasupra copacilor din parc soarele intra în baie prin fereastra largă și aprindea oglinda de deasupra chiuvetei într-un joc de lumini feerice. Scânteierile aurii ale răsăritului jucau în apele oglinzii, se vedeau cerul albastru de primăvară și vârfurile înmugurite ale copacilor din parc.

Intră apoi în bucătărie și, în timp ce apa fierbea, făcu ordine în casă, se întoarse apoi din nou în bucătărie, bău ceaiul și începu să se îmbrace.

Când ieși pe coridor, în ușa celui de-al doilea apartament, vecina aranja preșul dinaintea intrării și nu răspunse la salutul Constanței, se întoarse înăuntru cu spatele și își văzu de treabă. Avea probabil ceva să-i reproșeze, lucruri legate de îngrijirea casei, la care Constanța, după cât se pare, nu vroia sau nu știa că trebuie să ia parte.

În clipa aceea se auzi de jos, atins doar într-o fracțiune de secundă, un claxon. Constanța tresări și se opri o clipă din mers pe scări. În stradă, în fața vilei se odihnea un turism mare, strălucitor, negru, de șapte locuri. Constanța se urcă în față. Șoferul întinse mâna și închise el însuși ușa, pe care femeia n-o trântise cu vigoarea necesară. Ea dădu bună dimineața și șoferul, cu mâinile pe volan, puțin aplecat, cu privirea înainte, și atentă, nu răspunse. Făcu mașina să duduie și porni manevrând cu mișcări puține și sigure. Ieși din cartier și se așternu pe un lung bulevard.

– Ți-am spus să nu mai vii, zise femeia fără repros, cu o voce parcă stinsă, a cărei severitate părea din pricina asta timidă și obosită.

Șoferul era un băiat în preajma a douăzeci de ani. Nu-i răspunse nimic. Se uita mereu prin geamul din față, tăcut și atent, și mașina aluneca ușor printre camioane și tramvaie. Ieșiră din nou pe un bulevard. Acum, el păstra doar o mână pe volan și se rezemă câteva clipe pe banchetă mâna cealaltă rămânându-i pe genunchi. Apoi piciorul i se mișcă încet, apăsând. Luă din nou volanul în amândouă mâinile.

– Nu goni! zise femeia.

El zâmbi parcă în extaz, piciorul slăbi apăsarea, apoi zâmbetul i se stinse, redeveni atent și rămase nemișcat, cu privirea ațintită înainte. Deodată, ea tresări:

– Ascultă, Iliuță, îi zise, am să te rog ceva. Vino după masă la ora șase la Fabrica de cărămizi și așteaptă-mă la ieșire. Spune-i portarului că mă aștepți pe mine, intră dacă vrei înăuntru și stai acolo până vin eu. Ai să poți?

El avu o privire ciudată care străluci parcă de ironie sau de bucurie.

– Numai dacă n-o să-mi mai spuneți să nu mai vin, îi răspunse el și parcă făcu un efort considerabil de gândire pronunțând aceste cuvinte.

– Ți-am spus să ai grijă, se eschivă femeia.

De astă dată, expresia chipului lui se schimbă, parcă n-o mai auzea. Asculta totuși ca și înainte și tăcea.

– Dacă mă silești să-ți spun încă o dată să ai grijă, până la urmă o să mă supăr și n-o să ne mai vedem deloc.

– Nu trebuie să-mi mai spuneți, zise el posomorât. Unde să vă duc?

– Du-mă în cartierul Obor.

Constanța era profesoară, dar nu preda la școală, ci mergea pe teren. Drumul ei spre învățământ nu fusese cel obișnuit cum fusese al fratelui ei mai mic, Vale, fiindcă în '45, când avea nouăsprezece ani și lucra la serviciul central de dispeceri al *Atelierelor*, nu absolvise decât trei clase de liceu și era greu de crezut pentru cine o cunoștea că mai avea ea la vârsta aceea suficientă voință să înceapă iar să învețe și să mai dea examene care să-i acopere cel puțin zece ani de învățătură, adică restul liceului și trei ani la Școala pedagogică superioară. Avusese însă această voință. După război energiile rămase în viață se trezesc cu o putere uimitoare, ca și când ar dori să suplinească pe cele pierdute și de unde până atunci Constanța păruse că se resemnează la cele patru clase de liceu cât făcuse și la postul de tehniciană din *Ateliere* pe care îl obținuse nu cu ușurință, îndată după război se reînscrise la liceu în particular și începu să dea chiar câte două clase într-un an, în timp ce înainte abia

reușea să nu rămână repetentă... Își luă diploma... Asta uimise întreaga familie! Fusese un copil cu mintea greoaie și lipsită de acea vioiciune care îi încântă atât de mult pe părinți și de aceea, la unsprezece ani, când îi rugă s-o dea la liceu, toți se mirară și nu înțeleseră și nici nu știură ce să-i răspundă, căci nu din ambiția de a ieși din mediul familiar sau social părea ea să-și manifeste dorința de a învăța mai departe. Nimeni nu înțelegea de ce. Pe de altă parte însă, era așa de neîndemânatică în casă, că îi cădeau lucrurile din mână, „parcă avea două mâini stângi", cum îi spunea mama, și în afară de asta era și uitucă și manifestarea acestei dorinți de a merge mai departe la liceu fusese singurul ei act de voință care îi putuse până atunci pune pe gânduri pe părinți.

Și îi pusese. Fiindcă deși viața se mai ieftinise și era mai ușor de trăit – Petrică Sterian avusese noroc cu socrul său, care îi ajutase să-și ridice casa, și salariul lui era ușurat deci de greutatea chiriei, care înghițea pe vremea aceea o foarte mare parte din câștigul oamenilor – totuși cazangiul se simțea din ce în ce mai apăsat, căci familia lui trecea prin perioada ei cea mai grea, când copiii nu erau nici mari ca să poată munci și câștiga, dar nici mici de tot ca să nu ceară să fie îmbrăcați și încălțați. Se impunea o schimbare, o încordare în plus a puterilor până ce copiii vor crește și vor începe să câștige, trebuia făcut ceva cu fata să nu întârzie nici ea mai mult de trei-patru ani. Era însă foarte greu pe atunci ca o fată să câștige bani atât de timpuriu.

Sterian se sfătui cu fratele său mai mic, Toma, care lucra la secția de tâmplărie, ce să facă cu copiii. Toma, în afară de faptul că și el avea casa lui și nu plătea chirie, o ducea ceva mai ușor, fiindcă nu avea decât un copil, pe Gabi, de vârsta lui Vale, iar nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureștiului și câștiga bine.

Deși fără un instinct prea treaz al familiei, Toma o ducea totuși bine cu soția lui. La un pahar de vin însă, când

discutau despre femei, prietenii săi făceau glume groase pe socoteala soției lui, care, ziceau ei, „nu poți să juri dumneata că femeia, când ține ea o palmă așa frumoasă, nu bătătorită ca a dumitale, în mâinile ei să nu-i placă!" Toma ridica din umeri. „I-o fi plăcând, nu pot să jur, răspundea el. Dacă s-ar întâmpla, n-aș avea nimic contra numai să aibă grijă, să se ducă și ea mai încolo, să n-o vadă cineva." Răcnete de veselie, răgușite, zguduiau cârciuma. Ceilalți nu știau însă că, înainte de a se căsători, Toma o urmărise de câteva ori pe Veronica prin geamul salonului unde își câștiga leafa ei, cu șapca trasă pe ochi și se liniștise; cum lucra el cu rindeaua la scândurile și materialele lui pentru vagoane, așa lucra și ea la mâinile tipilor ălora; era o meserie și asta... Sentimentele lui pentru ea se manifestau printr-un fel aparte de ușurință și detașare glumeață, având tot timpul aerul că pe el nu l-ar supăra cine știe ce dacă ei i-ar veni cheful să-l părăsească, fapt care nu displăcea deloc femeii, dimpotrivă, se lăuda cu el peste tot și nu mai putea după el. Înainte de căsătorie el îi spuse: „Știi, dragă, tu ai încă timp să... vezi, așa cum ești tu... cum devine cazul, poate ar fi mai bine... în sfârșit poate că ți-ar place unul mai bogat și mai..." Și spunând aceste fraze, el le însoțise de o mimică expresivă, mișcând din palmă și din cap, vrând să arate cum stăteau lucrurile pe față și pe dos, rămânând apoi tăcut și serios și așteptând efectul destăinuirii sale, oricare ar fi fost el. Vroise să sugereze, chipurile, că grija lui pentru viața unei femei la care ținea era atât de mare, încât simțea că poate să renunțe totuși la ea dacă ea ar fi astfel mai fericită. Mai sigur era că în clipa aceea era el însuși plin de un farmec natural, pe care ea i-l știa încă de la Oltenița, când intra peste el în atelierul tatălui, și el o prindea și îi vâra talaș pe spinare. A înțeles din prima clipă ce vroia el să spună, a izbucnit în râs și l-a tras de păr într-un fel parșiv, mușcându-l de ureche și șoptindu-i amenințător: „Nu, Tomiță, nu scapi tu de mine cu una, cu două". Ținea la el atât de mult,

încât sentimentele ei se revărsau și asupra fratelui lui. Așa se explică de ce în ziua când Petrică veni la ei să discute cu fratele său ce să facă cu copiii, ea produse asupra bărbatului și a cumnatului o surpriză... Îndoiala și îngrijorarea se refereau mereu la Constanța, care vroia să fie dată la liceu. Petrică nici nu se gândea la asta, dar se întreba totuși ce să facă, unde s-o dea, ce soartă să-i pregătească. Unde s-o dea? Ce să-i facă? „De ce, nene? întrebă Veronica, amestecându-se în discuția bărbaților, de ce să n-o dai la liceu? Unde ai vrea s-o dai? Lasă, pe Constanța am s-o ajut eu..."

Uimiți, frații se uitaseră la ea bănuitori, stăpânindu-și posomorâți bătăile puternice ale inimii. Sunt bucurii mari care trebuie frânate cu grijă, căci adesea pornirile prea generoase se retrag tot atât de brusc precum au țâșnit. „Da, dragă cumnată, spuse Petre cu un glas răgușit, dar vă trebuie și vouă, aveți și voi un copil și știu eu că așa ar fi frumos, și fata n-ar uita ea cine a ajutat-o, dar..." „Nene, îl întrerupse femeia, ne ajutăm cu ce e. Când n-o mai fi s-a sfârșit! Gabi al meu are de toate, nu trebuie să-ți faci griji."

Adevărul era că femeii îi plăcea mult viața de familie, să facă copii mai mulți, să-i îngrijească, să-i facă mari și să le dea drumul în lume, însă visul nu i se împlinea, după nașterea lui Gabi rămăsese cu un beteșug.

XIV

Intrând la liceu, Constanța se arătă și mai puțin strălucită la învățătură, spre uimirea tatălui, care se aștepta, judecând după dorința ei de a urma liceul, s-o vadă de astă dată scânteind de inteligență și cunoștințe. Dimpotrivă, se făcea parcă și mai molâie, mai neîndemânatică și mai uitucă. „Ce înveți tu, Tanța, acolo la liceu? o întreba tatăl. Înveți ceva, sau cheltuim degeaba cu tine?" „Învăț, tăticule!" răspunse copilul. „Ce înveți? Ia spune-mi și mie! Hai, spune ce înveți? Păi dacă nici tu nu știi

ce înveți, atunci de ce mai tocești degeaba încălțămintea?" încheie cazangiul cu o nedumerire și pentru el însuși că o mai lăsa să se ducă în loc s-o țină acasă să învețe măcar gospodăria. (În realitate, în aceste nedumeriri se amestecau și șoaptele lui Anghel care ucenicea sârguincios la secția de tâmplărie a *Atelierelor* și spunea că el n-are nevoie de liceu și nu vede la ce-i poate folosi cuiva liceul.) „O mai lăsăm anul ăsta (era în al doilea an), îi spusese cazangiul nevestei, și pe urmă gata! Ce să facă ea, la urma urmei, cu liceul? E plină țara de *bacaloriați*, o s-o dau la Fabrica de tutun, să învețe o meserie ca lumea."

Fata nu zise nimic, nu plânse, nu dădu nici un semn că hotărârea o lovea, dar continuă să se ducă la școală, și cum tatăl nu plăti taxele de înscriere și nu-i cumpără cărți, o mai lăsară să se ducă atât cât o mai primeau, dacă aveau s-o mai primească mult fără taxe. Îi trase însă pe sfoară, căci ea știa că tanti Veronica și unchiul Toma o ajutaseră încă de la început, și se duse la ei s-o mai ajute „măcar un an, numai un an, tanti, și n-o să uit toată viața".

Veronica gândea: „săraca, nu se pricepe la nimic, îi place cartea, dar nici la carte nu se pricepe; trebuie ajutată, asta e, este un copil care are nevoie de ajutor, altfel se prăpădește... Toma, îi spuse ea bărbatului, s-o mai ajutăm un an, ce zici?" „O mai ajutăm, dar de ce nu învață și ea mai bine?" zise Toma, care știa că fratele său era dezamăgit de această fetiță. „Auzi ce zice unchiul, spuse Veronica. De ce nu înveți mai bine?" „Învăț, tanti!" „Cum înveți? Păi așa se învață? zise unchiul. Un copil de muncitor trebuie să fie spirt la învățătură, că noi n-avem altă avere decât mintea! Ar trebui să fi luat câte două clase într-un an, nu așa ca tine, care abia te târâi pe la coada clasei. Lasă, că știu eu, ți-am văzut eu ție notele..."

Astfel că mai urmase un an la liceu... În anul acela însă, mama n-o mai cruța de la treburi, și adesea lipsea de la cursuri. Nu se prindea nimic de ea și era ciudat câtă bătaie putea să

rabde, căci cu cât intra mai adânc în treburile gospodăriei, cu atâta o zăpăcea parcă și mai mult taina lor. Priceperea întârzia să apară la acest copil și pricina bătăilor era tot ea, căci o înșela pe maică-sa cu străduința ei, făcând-o să-i încredințeze treburi pe care apoi, când încerca să le ducă singură la capăt, pricinuia pagube familiei. „Tanța, ai grijă de mâncare până mă întorc de la prăvălie", zicea mama, și mâncarea se afuma. „Uită-te la mine cum se calcă o bluză", spunea mama, și copilul se uita, și când fu lăsată singură, uită fierul încins și arse rufa. „Măcar spune-mi că nu ești în stare: Nu pot! și atunci te-aș lăsa în pace", zicea mama exasperată.

O dată o descusu o vecină și divulgă astfel secrete de-ale familiei. Mama strigă la ea: „Să pleci de-acasă, să te duci, că mi-ai mâncat sufletul". Dispăru și o căutară noaptea pe uliță. Întrebând lumea, o găsiră în magazie, ascunsă în dosul lemnelor. Stătea lângă stivă cu tâmpla firavă rezemată de un butuc și dormea, împăcată și părăsită.

În cele din urmă, mama înțelese: copilul ăsta creștea greu. Începu să-i ghicească sufletul prin ochii ei mari, adesea speriați sau poate prea uimiți în fața acestei lumi necruțătoare care cerea de la ea parcă prea mult și prea de timpuriu s-o cunoască. N-o mai pedepsi, dar nu încetă s-o țină lângă ea și s-o învețe și nici nu mai bagă de seamă că pe lângă toate mai era și urâțică și slăbuță și că hainele stăteau rău pe ea, iar pieptănătura, oricum i-ai fi făcut-o stătea pe capul ei străină și lipsită de farmec. Foarte rar îi era necaz mamii că niciodată acest copil nu reținea atenția cuiva când vorbea. Întârzia în creștere ca un pom ciudat care, deși e destul de mare ca să dea roade, lăsa să treacă peste el primăveri după primăveri și tot nu înflorește. Ce se va alege din ea? Vale, parcă din milă, făcea unele treburi în locul ei, dar pe furiș, să nu-l vadă cineva, ca și când i-ar fi fost rușine.

Într-o după-amiază, mama se duse pe la părinți, dar găsind prăvălia închisă se întoarse acasă. Tatăl și Anghel erau la *Ateliere*.

În odaie auzi glasurile copiilor și ceva îi atrase atenția, nu făcu zgomot, se așeză pe sofaua din sufragerie și începu să asculte. „Încă o dată, Vale", spunea fața. Vale începu să spună ceva cu glas tărăgănat de școlar: „Cauza pentru care a izbucnit războiul Troiei a fost din cauză că..." Fata îl întrerupse: „Cauză din cauză nu se poate. Mai spune o dată!" „Războiul Troiei a izbucnit din cauză că Elena a fost furată de Paris și atunci Menelaos..." „Vale, eu îți pun ție întrebări, și tu spui lecția ca un papagal." Mama dădu puțin la o parte perdeaua care acoperea glasvandul și începu să se uite la copii. „Repet întrebarea. Vale, fii atent: Care au fost cauzele războiului Troiei?" „Tanța, dar am răspuns." „Răspunde frumos și limpede: Cauza războiului Troiei au fost următoarele: repetă!" Vale repetă și începu să înșiruie cauzele acelea unele după altele. „Bine, zise ea apăsat. Să știi că cel mai greu examen e când ți se pun întrebări. Atunci se vede dacă ai *înțeles* lecția, că de învățat e ușor să înveți ca un papagal. La cursuri e mai lesne, că te ascultă în fiecare zi, dar în particular o să-ți fie greu la examen, că o să-ți pună numai întrebări." „Tanța, o să mă asculți în fiecare zi?" „O să te ascult eu, Vale, cât o să pot, dacă o să mai am timp, că dacă tata mă dă la fabrica de tutun, când o să viu acasă trebuie s-o ajut pe mama..."

„Trebuie s-o ajut și eu să învețe mai departe, își spuse mama hotărâtă, având sentimentul că se află în fața unui copil care mai putea fi încă sprijinit să-și găsească drumul lui adevărat. O s-o las mai încet cu treburile casei și să-și urmeze liceul în particular..."

Dar fusese cu neputință s-o ajute. În anul următor, cazangiul, după strădanii și rugăminți îndelungate în dreapta și în stânga – „are trei clase de liceu", insista el –, izbuti să facă să fie angajată nu la Fabrica de tutun, ci într-o muncă mai ușoară și mai bine plătită, la *Atelire*, la controlul tehnic al secției de strungărie. Numai pe Vale îl lăsară să urmeze liceul în particular, mai ales că promitea să dea câte două clase într-un an. Constanța încercă și ea, dar acasă, de trudită ce era, adormea cu capul pe carte. Izbuti să mai dea un an, dar la examenul pentru cursul superior căzu.

XV

Îndată după război află de la una din fostele ei colege, cu care se întâlni într-o zi și care ca și ea nu izbutise să treacă în cursul superior, că acum cu patru clase de liceu putea să fie numită foarte ușor suplinitoare la o școală primară, trebuia doar să facă o cerere la minister ca să-i aprobe numirea. Cu toate că între timp se calificase la serviciul central de dispeceri și avea un salariu destul de bun, Constanța părăsi imediat *Atelierele* și intră ca suplinitoare chiar într-o școală din cartier. Ministerul aprobă numirea fără greutate, căci învățătorii erau de obicei ofițeri de rezervă și mulți dintre ei pieriseră pe front, lipseau cadrele din învățământ. Același minister aproba pe vremea aceea ca acești suplinitori să-și continue studiile și să devină învățători titulari. În doi ani, Constanța depăși aceste studii și în anul naționalizării industriilor urma cursurile serale de trei ani ale Școlii pedagogice superioare. Examenul de diplomă ca profesoară îl trecu cu succes. Căpătase în cinci ani de învățământ atâta experiență încât la proba de aplicație reuși fără emoții. Avea în față elevi pe care îi vedea pentru întâia oară, dar îi fură de ajuns câteva minute de conversație cu ei ca să-și dea seama cum să le predea lecția și cum să obțină de la ei reușita.

Lecția ei plăcu, și acest examen fu primul ei succes neîndoielnic, care o încălzi și o făcu să ridice fruntea după atâția ani de efort.

În anul următor îl cunoscu pe doctorul Munteanu și se căsători. Asta se petrecuse vara trecută. Când reîncepu noul an școlar, primi într-o zi la școală un telefon de la secția de învățământ a raionului, care o invita să se prezinte chiar atunci la

șeful secției. „Ce-o fi având cu mine, tovarășe director?" îl întrebă ea pe directorul școlii. „Nu știu, vezi și dumneata despre ce e vorba, răspunse acesta. Cine știe ce-o fi! Te pomenești că te avansează!" adăugă el cu acel glas al celor care știu despre ce e vorba dar din motive binecuvântate nu vor să spună.

Constanța se gândi că era posibil să fie într-adevăr detașată de la școala elementară ciclul doi, unde era, la o școală medie. Dorea de mult acest lucru, era profesoară și socotea că i se cuvine. Nu spunea însă nimic nimănui, aștepta să fie apreciată fără să intervină nicăieri.

Șeful secției de învățământ o primi cordial și prevenitor, o invită să ia loc și începu prin a-i face confidențe referitoare la situația învățământului din raionul său. Sunt mulți învățători și învățătoare care fug de sarcinile care li se încredințează și care consideră că misiunea de a înfăptui revoluția culturală nu le revine lor, ci... Vorbea cu un glas coborât și prietenos și spunea că pentru lucruri care ar trebui să meargă de la sine trebuie de fiecare dată să se depună un efort special. „Tovarășe Nicula, despre ce sarcini e vorba?" „Am să-ți spun îndată despre ce e vorba", răspunse șeful secției. „Tovarășe Necula, vă rog să nu mă scoateți din învățământ!" zise ea neliniștită. I se mai făcuseră astfel de propuneri, nu era prima oară când i se spunea că partidul ar avea nevoie de ea în conducerea învățământului, dat fiind faptul că era bine pregătită și că era fiică de muncitori, dar refuzase mereu spunând că ea pentru învățământul propriu-zis s-a pregătit și la altceva nu se pricepe. „Nu, nu e vorba de scoaterea dumitale din învățământ, zise Nicula și adăugă: Colegii și colegele dumneavoastră vă consideră o profesoară bună. Directorul e de părere că dumneavoastră predați cel mai bine, aveți bune metode pedagogice și elevul vă iubește... Ei, tocmai de metodele astea avem și noi nevoie. Trebuie să lichidăm odată plaga analfabetismului din țara noastră, despre asta e vorba."

Urmase o tăcere. Era vorba deci să fie numită în munca de alfabetizare. Asta era sarcina celor din ciclul întâi, a învățătorilor.

„Pe șantierele orașului, continuă Nicula, vine mână de lucru analfabetă, țărani și flotanți, trebuiesc învățați carte. În marile uzine industriale, nici nu există astfel de cazuri... Dar sunt acești flotanți și mai ales o mulțime de întreprinderi mici, unde stau ascunși..." Șeful secției avea un tabel nominal întocmit pe întreprinderi și pe străzi, cu numele, prenumele, vârsta, profesia și situația școlară a fiecăruia. Fabrica de lanțuri, Fabrica de cărămizi, Fabrica de jucării, Fabrica de frânghii, Fabrica de iaurt, Fabrica de fum (negru de fum), Fabrica de gheață, centre de pulpare, depozite, cooperative, centre de congelare. Din toate acestea i se repartizaseră numai câteva, la celelalte fiind detașate alte cadre din învățământ.

Constanța plecă pe teren. Conducătorii acestor mici întreprinderi erau într-adevăr avizați și gata s-o ajute. Cei mai mulți dintre ei nu ascundeau însă că păstrau o amintire puțin favorabilă colegelor ei care munciseră aici în anii precedenți. Îi povesteau istorii neverosimile și dădeau din cap cu dispreț. Cutare învățătoare căra gaz cu duba în timpul dimineții la domiciliul elevei, care zicea că n-o să vină ea la lecție după-amiază fiindcă, vezi dumneata, pierde bonul de ulei, iar o altă învățătoare plătea din buzunarul ei o spălătoreasă ca să-i spele analfabetei rufele, fiindcă și asta răcnea: „îmi speli dumneata rufele?".

Tot așa se va comporta și noua învățătoare? O sfătuiră în orice caz să fie foarte severă și să nu repete aceste greșeli dacă vrea să facă vreo treabă ca și când n-ar fi știut că nu pentru că răcneau analfabetele la învățătoarele lor se speriaseră acestea din urmă așa de tare încât se apucaseră să le care gaz sau să le angajeze spălătorese. Și nici pentru că le prinsese cine știe ce pasiune de a se umili ca să lumineze poporul. Și nu spuseră nici că ei, în calitatea lor de directori care aveau acești salariați analfabeți în întreprinderea lor, nu dăduseră dovadă de mai mult curaj preferând să scoată castanele din foc cu mâinile acelor învățătoare. Analfabetul era călare pe situație! Constanța

începu în orice caz cursurile având în minte aceste sfaturi și promisiuni de ajutor. Dar cum să fie severă? Avea în fața ei cinci, șapte sau zece elevi, între optsprezece și cincizeci de ani. Se uita la chipurile lor, buimăcite parcă de efortul de a înțelege, și simțea cu neliniște că aceste chipuri refuză să se lumineze și să se lase cunoscute, cum se întâmpla cu cei mici și avea o senzație de singurătate, ca și când ar fi explicat unor pari, sau unor dovleci, sau unor momâi înțepenite și uluite. După un sfert de oră una dintre aceste momâi o întrerupea și îi spunea că „la cinci și jumătate se deschide la mălai". Numai atâta spunea, propoziție stranie cu sunet nepotrivit, la distanță uriașă de procesul de gândire al celui mai slab elev dintre toți elevii cunoscuți de ea mai înainte și, până să-și dea seama ce avea de făcut într-o astfel de situație, momâia ieșea pe ușă fără un cuvânt. Aici exista totuși o explicație, se întrevedea un univers, undeva se făcea o coadă și dacă lipseai de la coada aceea pierdeai un anumit aliment. Dar de cele mai dese ori explicația nu se producea, momâia se ridica pur și simplu de pe bancă, arăta o privire albă, complicată în opacitatea ei simulată și în care hotărârea de a pleca nu părea măcar să fie rezultatul unui proces interior determinat și ieșea pe ușă fără un cuvânt. „Mă duc! Plec", atâta tot. Ce i se putea spune? Când începu să-și revină din surpriză și încercă să-i oprească, severitatea ei nu avu nici un efect. Doar o ușoară pâlpâire în priviri: „Dacă eu plec, dumneata de ce zici să rămân?" „Nu e voie să plecați!" Încercă să-i amenințe și nu obținu decât o umbră de nedumerire și umilință pe chipurile lor: „Știm că nu e voie... dar plecăm". „De ce îi lăsați să plece?" se miră directorul. „Dar ce pot să le fac?" „Cum ce puteți să le faceți? întrebă directorul și mai nedumerit. Să nu-i lăsați să plece!" Și profesoara, lipsită de experiență, nu știu nici ea să-i răspundă directorului: dar dumneata, care ești director, de ce nu intervii și să le atragi atenția că fără știință de carte n-o să mai poată să-și câștige pâinea? Ar

fi fost deodată mai convingător decât tot corpul învățătorilor din Capitală la un loc.

Totuși, pe căi știute numai de ei, elevii aflau că profesoara căuta sprijin la direcție și o săptămână sau două stăteau cuminți și se sileau să învețe semnele acelea pe care profesoara aceasta vroia, nu se știe în ce scop, să le vâre în capetele lor. Dar apoi iarăși începeau să plece, făcând zadarnică și chinuitoare peregrinarea ei pe urmele lor. O năpădi îndoiala. „Îi trebuie cu adevărat omului învățătura? se întrebă. Este într-adevăr cultura o lumină? Există o deosebire esențială între un om cultivat și unul care trăiește în afara cunoștințelor pe care i le oferă cărțile? Ce sunt cunoștințele?" Și continuă să rumege zile întregi aceste idei care o obsedau. Un om de serviciu, o lucrătoare, își spunea, îndată ce iese din această mică încăpere în care i se arată niște semne cabalistice la tablă, se duce acasă, redevine vesel, se simte bine, își crește copiii, îi face dacă nu-i are, petrece de sărbători cu rudele și cu prietenii, există independent de cultură, într-un fel natural, într-o lume în care satisfacerea trebuințelor dă bucurie și fericire. Întru cât cultura schimbă cursul fundamental al acestor curgeri? (E vorba de cultură, și nu de calificare, fiindcă fără cunoștințe nu s-ar fi făcut nimic din tot ce există.) Un învățător sau un profesor reprezintă media între un analfabet și un erudit. Ce reprezintă de pildă viața colegului ei cutare? În trecut el a provocat moartea unui elev, persecutându-l cu abilitate până ce copilul s-a sinucis. Un ins fățarnic. După 23 August nu numai că a continuat să rămână în învățământ, dar a fost multă vreme chiar director al școlii. Era căsătorit și avea copii mari, botezați cu nume neaoșe, romane: Romulus, Remus, Titus, Ulpius, își bătea soția cu cruzime și nu se sfiise s-o amenințe pe colega lui, Fierbințeanu, că o zboară din învățământ dacă nu vrea să se culce cu el. Și o zburase. Cum se comportaseră unii colegi de-ai ei din corpul didactic al școlii față de acest director? Se acomodaseră cu el,

îl lingușeau și se temeau de el, ba ajunseseră chiar să-l respecte. Printre ei se afla și un tânăr profesor, inteligent și foarte bine pregătit, îi făcuse de la început curte Constanței și ea fusese cât pe-aci să se îndrăgostească de el. Descoperise însă curând că și tânărul acesta, deși îl detesta pe director, se arăta totuși curios să descopere în ce consta forța lui, zicând că e „o forță" și, fără s-o afirme vreodată deschis, se putea ghici din felul lui de a gândi că această așa-zisă forță e ceva firesc și real, în ordinea naturală. Astfel că, până și acest tânăr cu adevărat luminat și subțiat de cultură se comporta și el ca și ceilalți, învăluindu-se însă într-o ceață de formulări mai subtile.

Fu invitată la raion, și șeful secției de învățământ, tovarășul Nicula, se supără așa de tare încât Constanța se gândi pentru întâia oară cum ar putea să facă să se întoarcă îndărăt la *Ateliere* la serviciul de dispeceri. „Dumneata nu-ți faci datoria, îi spuse el. Ai uitat ce ți-am spus data trecută să vii la mine dacă se ivesc greutăți care te depășesc, așa ți-am spus. De ce n-ai venit?" „Tovarășe Nicula, acestea nu sunt greutăți care mă depășesc", răspunse ea îndârjită, dar fără să mai dea alte explicații. „Atunci de ce merge prost treaba? Văd că dumneata nu procedezi cum a făcut colega dumitale, să dai certificate false, dar nici altceva mai bun n-ai găsit!" „Nu, n-am găsit", răspunse ea în același fel și șeful secției se mai potoli și o luă mai domol. „Tovarășă Munteanu, după câte știu eu, elevii dumitale vin la lecție, dar pe urmă pleacă. De ce îi lași să plece?" „Ce pot eu să fac?" „Închide ușa, reazămă-te cu spatele de ea și spune-le: «De ce fugi dumneata, tovarășe, de învățătură? Dumneata știi că statul este condus astăzi de muncitori și țărani? Ce crezi dumneata, că un stat poate fi condus de oameni care nu știu nici măcar să citească un ziar? Cine vrei să conducă treburile statului, stimate tovarășe, dacă dumneata nu vrei să înveți!? Ia loc în bancă și pune mâna și învață, că nu e glumă!» Asta să le spui și ai să vezi că o să meargă!"

Bineînțeles că n-a mers. Unul a răspuns astfel: „Ei, dacă e vorba că o să ajung să conduc treburile statului, o să vin să învăț", și pe loc s-a și cărat. Tovarășul Nicula a început să râdă când Constanța i-a relatat acest răspuns. „Acum îmi dau seama ce e cu dumneata, a spus el uimit privind-o cu multă simpatie: ești un copil. Lasă, că o să trec într-o zi să-ți dau o mână de ajutor."

S-a ținut de cuvânt și a trecut în inspecție. „Care e capul acela de lemn care vrea să ajungă ministru și nu știe să iscălească? Ia arată-te la față", a cerut el. Întâmplător, elevul era acolo. „Ce meserie ai dumneata?" l-a întrebat. „Paznic de noapte!" „Vezi să nu-ți mărească leafa, i-a spus tovarășul Nicula. O să fii atunci un mare șef! Tovarășul director nu ți-a spus până acum că s-ar putea să-ți mărim leafa?" „Nu mi-a spus, dar n-ar fi rău!" a răspuns paznicul cu un zâmbet prostesc. „Eu zic că n-ar fi rău să pui mâna să înveți, să nu te pomenești într-o zi că nu mai ești bun nici de paznic de noapte, darmite de zi! Ce părere ai?"

Argumentul ăsta ar fi trebuit adus mai de mult, dată fiind eficacitatea lui, care nu întârzie să apară de îndată. Pe de altă parte, ea însăși începuse să se obișnuiască cu ei. Că feciorul e bolnav și se prăpădește cu băutura, se plângea una, că iubește o fată care iubește pe altul fiindcă acel altul e îmbrăcat mai bine și câștigă mai mulți bani – Dumnezeu știe cum îi câștigă, e un pungaș care de două ori a fost prins cu gestiunea lipsă – iar fiul ei nu se pricepe la de-alde astea, că l-a crescut băiat cumsecade și cinstit, îl bătea bietul tat-său cu bățul când îl prindea că nu se ține de meserie. Acum e singură și n-are putere asupra lui, îl vede zi de zi cum se omoară cu băutura și nu știe ce să-i facă, să nu se mai gândească la aia, și uite-așa... uite-așa!... Și femeii bătrâne îi dădeau lacrimile la tablă, și mâna ei, ciudată, mărită, umflată și crestată de miile de rufe și dușumele spălate în decursul vieții, nu mai știa cum să țină creta în mână, o mișca

cu un gest conținut și retezat și rămânea cu ea în aer, ca un simbol al neputinței chemată să poată.

XVI

Intuiția acestor existențe și drame obscure o avusese de mai înainte, când ea însăși abia împlinea douăzeci de ani din pricina copiilor le uitase, fiindcă creierul copiilor era ca aluatul și făceai ce vrei cu el, pe câtă vreme al analfabeților era asemănător unor pietroaie. Ce poți să le faci unor pietroaie? Cel mult poți să le spargi, pe câtă vreme copilul, chiar când îl vezi pentru întâia oară și chiar când el își ține cu grijă ascunsă taina lui, sufletul îi rămâne tot dezvelit și sensibil la educație. Pe vremea când era suplinitoare și în același timp studentă se dusese o dată în târgul Moșilor cu Vale și cu mama, să vadă târgul și mama să cumpere o stropitoare, și cunoscuse acolo un astfel de copil.

Era înghesuială mare, mirosea a ulei prăjit și a gogoși și aerul țipa de sunetele ascuțite ale trompetelor și în depărtare zburau în aer scaunele tiribombelor, cu oameni în ele, însoțite de cântecul clarinetelor. Se vedea și „zidul morții", desenat în culori țipătoare, cu o femeie pe motocicletă urcând în jurul unui fel de puț de scânduri. Era răcoare, aproape frig, plouase toată noaptea.

Ocoliră și ajunseră la marginea târgului. Zgomotele bâlciului păreau că se amestecă și se agață unele de altele, ca un ghem care nu se mai desfăcea și rămâneau acolo prizoniere ale propriului lor vârtej. Aici era însă liniște. Stăteau înșiruite grămezi de oale și străchini, ulcioare, farfurii de pământ înflorate, borcane de sticlă întinse pe pământul gol. În spatele unei asemenea grămezi, pe marginea unei gropi, dormea un copil.

– Puștiule, scoal' în sus, că răcești, e pământul umed, zise Constanța. Ai să răcești, nu dormi aci, repetă ea.

Era îmbrăcat într-un trening albastru și era desculț. Se trezi și se uită în sus la femeia care îi vorbea.

– Văd că ești băiat mare, de ce nu dormi acasă? Du-te acasă și te culcă. În ce clasă ești? Câți ani ai?

El nu spuse nimic. Nu era un copil vagabond, treningul de pe el era curat.

– Din ce pricină nu poate un copil să doarmă acasă la el? îl întrebă Constanța pe Vale. Îi e somn. Ai dormit azi-noapte acasă?! îl întrebă tare pe băiat.

El neagă din cap. Spuse însă unde stătea. Era prin apropiere. Avea doisprezece ani. Și odăi câte aveau ei acasă? La început nu vru să răspundă. Apoi, deodată își ridică ochii la ea și spuse că aveau o singură odaie.

– Și n-aveți loc, sunteți mai mulți frați? întrebă Constanța și fiindcă el își feri privirea în lături nu-l mai întrebă nimic.

Fusese gonit de-acasă, sau fugise el? Era din pricină că erau mai mulți frați și n-aveau loc? Asta era puțin probabil.

Părea cu totul subjugat de acest secret al său. Se uita în sus la ea și parcă dorea ca vocea ei să se audă din nou. Umerii lui abia căpătau formă prin treningul larg. Avea o frunte de o puritate izbitoare și tâmple parcă din petale sidefii. Constanța îi cumpără o gogoașă.

– Fiindcă nu vrei să-mi spui de ce nu dormi noaptea acasă, acum am să te las, zise Constanța.

El rămase nemișcat și tăcut. Se uita la ea fără să clipească, cu privirea încărcată de taina aceea a lui care îl oprea s-o divulge. Era o taină care nu-l chinuia deloc, dar care coborâse parcă prea adânc în el și încetinea acolo ceva, împiedicându-l să vorbească.

Femeia se pierdu prin mulțime.

Șase ani mai târziu, băiatul lucra la o gospodărie de stat, la o fermă, și într-o dimineață îi adună brigadierul în dormitor. Erau el, o fată pe care o chema Ileana, unul căruia i se spunea nea Costache, un țăran proaspăt angajat și un paznic. Lângă o fereastră, magazinerul așezase o măsuță și alături o tablă neagră.

– Stați acilea, că acuși vine, zise brigadierul, e în birou la director.

Constanța intră după câtva timp, dădu bună ziua și se așeză la măsuța aceea. Făcu apelul.

– Da, prezent, zise acel nea Costache și se pregăti să facă ceva sau să se supună la ceva, dar străina, după ce îi aruncă o privire, citi alt nume.

– Burlacu Ilie, zise ea.

– Răspunde, Iliuță, ce-ai rămas așa holbat? zise directorul.

El răspunse *prezent* și se roși foarte tare. Privirea femeii avu o lucire. Strigă și celelalte nume apoi directorul plecă.

– În fiecare joi și vineri dimineața la orele zece să vă găsesc pe toți adunați aici, zise ea. Trebuie să învățați carte. Se uită la Burlacu și rosti cu alt glas: E mică lumea nu-i așa Iliuță?

Inginerul zootehnician intra adesea în dormitor în timpul lecțiilor și se uita la această necunoscută îmbrăcată bine care se ocupa de muncitorii lui. Era un tânăr cu fața atinsă de soarele și vântul câmpiei, cu o expresie de provincial la marginea Capitalei.

Elevii aceștia erau răbdători, chiar și țăranul, deși nu arăta deloc convins. „Eu învăț, părea el să spună, dar la ce mi-o fi folosind învățătura asta, numai dracu poate să știe." Îi absorbea însă pe toți prezența ei, și după terminarea lecției nu se grăbea nici unul să plece, ca și când mirajul ce li se deschidea odată cu însușirea acelei științe ce te făcea să poți citi și așterne pe hârtie gânduri care până mai înainte se pierdeau în vânt ar fi fost unul și același lucru cu existența particulară a acestei femei, care se afla în posesia deplină a tainei.

– Puteți să plecați, zise profesoara într-o zi. Rămâne doar tovarășul Burlacu, care dă examen.

Nu voiau însă să plece, erau veseli și curioși și asistară la micul examen la care băiatul răspunse fără șovăieli.

Constanța îi întinse certificatul. El îl ținu câteva clipe în palme, apoi îl îndoi cu grijă în două și în patru și îl vârî în portofel. Când profesoara se pregăti de plecare și dădu bună ziua, o umbră trecu prin privirea lui. Se întoarse cu spatele la ceilalți și o așteptă, o însoți deschizându-i ușa. Afară continuă s-o însoțească mergând alături de ea, cu o jumătate de pas mai în urmă, călcând agale, cu capul plecat, ca și când o greutate i-ar fi apăsat grumazul.

Îi deschise poarta. Elevul ridică asupra ei aceeași privire de odinioară, senină, descoperită, intensă.

– Acum pot să mă înscriu la A.V.S.A.P., la școala de șoferi, zise el, și în aceeași clipă o expresie de triumf îi inundă fața.

Ea rămase câteva clipe tăcută, parcă reflectând. Îi zise:

– Bine, îți urez succes.

Se îndepărtă apoi spre șoseaua asfaltată. El rămase în poartă urmărind-o cu privirea. Nu se clinti din locul său nici când silueta ei nu se mai văzu deloc.

Șapte luni mai târziu, după trecerea iernii, acest băiat o aștepta la ieșirea din fermă, într-un turism mare și negru. Ajunse șofer.

O duse acasă și ea îi spuse să urce. El se dădu jos și deschise capacul. Drese sau controlă ceva, apoi închise la loc și se uită în sus. Începu să urce scările. În prag își aruncă privirea asupra interiorului. O ușă deschisă făcea să se zărească de la intrare o odaie cu un birou în ea. În spatele biroului se vedeau rafturi înalte. Ea se duse și închise ușa aceea și îi spuse să ia loc.

– Vrei să iei masa cu mine, Iliuță? Ai cumva treabă, trebuie să pleci undeva? A cui e mașina?

– V-am spus, a Academiei, lucrez la Academie.

Își puse un șorț peste rochie, se spălă pe mâini, și aprinse aragazul. Băiatul se așeză pe un scăunel și se uită la ea cu privirea pe jumătate închisă.

– Acum poți să-mi spui de ce dormeai în ziua aceea când te-am găsit eu, pe un maidan în Obor? îl întrebă Constanța. Era adevărat ce mi-a spus mie o vânzătoare de-acolo de la Obor?

– Ce v-a spus?

– Că te dădea maică-ta afară din casă.

– Nu, nu mă dădea.

– Atunci de ce ai fugit de la ea?

O roșeață violentă i se urcă băiatului în obraji și avu un gest vag cu palma, parcă ar fi vrut să gonească de pe frunte ceva care îl dogorea.

– Pentru că a vrut să mă omoare, spuse el.

Constanța spărgea ouă și auzindu-l, rămase o clipă înmărmurită.

– E adevărat ce v-a spus fata-aia, continuă băiatul, plecam de-acasă ca să rămână noaptea cu omul ăla al ei. Dar nu era nevoie să mă dea afară, plecam singur. Și într-o seară am plecat tot așa, dar m-am întors și m-am pitit după colțul geamului, să-i aud ce vorbesc. Și el zicea; „Trebuie să-ți intre-n cap că eu cu vițelul altuia nu te iau" (adică eu eram vițelul ăsta), și trece un timp și pe urmă o aud pe ea cum zice foarte hotărâtă: „Scap eu de el!" Am început să tremur și am fugit. Dumneavoastră m-ați întâlnit chiar atunci, a doua zi!

Constanța se uită la el încremenită. Nu apăruse în sufletul lui, după atâția ani nici o urmă de îndoială asupra înțelesului pe care îl dăduse el cuvintelor mamei sale. „Un copil de obicei își iubește mama și nu se naște în mintea lui gândul că ea poate să-l omoare decât dacă o spaimă teribilă însoțește acest gând, își spuse Constanța. O fi el un copil slab, sau ea o mamă ucigașă?"

– Și de atunci n-ai mai văzut-o?

– Nu.

– Ești un băiat fricos?

El surâse liniștit și sigur de sine. Nu răspunse nimic. Înțelesese la ce făcea ea aluzie, dar convingerea lui era așa de nezdruncinată că maică-sa vrusese cu adevărat să-l omoare, încât nu simțea nici o nevoie s-o dovedească.

– Du-te, totuși, s-o vezi, insistă Constanța.

El clătină din cap: Nu. Deloc. Și minute în șir nu mai vorbiră nimic, timp în care ea pregătea dejunul.

Se așezară apoi la o masă mică lângă geamul bucătăriei. El se uită afară. Se zăreau în depărtare parcul și bulevardele orașului.

– Iliuță, eu vreau acum să dorm, zise ea la sfârșit. Dacă poți să mai mergi cu mine undeva departe, unde am eu treabă, cu sau fără mașină, bine, mă aștepți sau te întorci peste două ceasuri, dacă nu...

El zise că o așteaptă. Ea se închise în dormitor și băiatul rămase în hol, într-un fotoliu. Stătu câteva minute nemișcat, apoi se ridică în vârful picioarelor și începu să se uite la acuarelele de pe pereți. Ajunse în dreptul ușii prin care se vedea de la intrare biroul. Apăsă încet pe clanță, și ușa se deschise, se rezemă de prag și plimbă privirea peste obiecte. În rafturile înalte erau prea puține cărți, ca să nu se înțeleagă că fuseseră golite... Casa prea mare ca să nu-ți dai seama că cineva lipsea din ea, bărbatul ei, al fostei lui profesoare... Închise ușa la loc, se întoarse în fotoliu și nu se mai mișcă. Numai privirea îi lucea absorbită, întoarsă în sine.

Din ziua aceea începuse să vină regulat dimineața cu mașina și o ducea în punctul cel mai îndepărtat unde avea ea lecții atunci. La început ea nu zise nimic, dar apoi se supără și îi spuse să nu mai vină. El nu mai veni în mod regulat, dar venea totuși din când în când și atunci ea nu mai zicea decât de formă că se va supăra dacă îl va mai vedea că vine...

XVII

– Atunci ne-am înțeles, Iliuță, la ora șase mă aștepți la Fabrica de cărămizi, zise Constanța în timp ce el oprea. Vino

fără mașină că nu e a ta... N-are nici un rost să ai vreo neplăcere, abia intrat în serviciu.

Constanța merse apoi pe jos până ce ieși la câmp deschis. Deși circulația pe șoseaua asfaltată se scurgea neîntrerupt, cu uruit de camioane grele care cutremurau aerul și cu zdrăngănit persistent de căruțe cu roate care se îndepărtau greu de ureche și zgomotele orașului se auzeau încă înapoi, tăcerea câmpiei începea să domnească și întinderile verzi și bolta cerului parcă se lărgiră și rămaseră încremenite. Constanța își continuă drumul ei încet ca o furnică singuratică pierdută în aceste spații mari, și curând o luă pe un drum lateral care o ducea printre niște așezări izolate, case mici, cu trotuare de pământ. Dispăru pe o poartă înaltă, care ascundea privirii ceea ce era dincolo de ea și pe care scria *Fabrica de frânghii*.

După un ceas reveni în oraș și intră într-o brutărie. Îndată ce trecu pragul în marea încăpere unde zăceau întinse în copăi corpurile uriașe de cocă, unul dintre lucrători sări de la locul lui și dispăru repede undeva. Se întoarse curând împreună cu alții pe care îi adunase de prin curte și magazii.

La orele unsprezece Constanța ieși de la Fabrica de pâine și porni din nou pe străzi. Intră pe poarta unei clădiri modeste, cu ziduri vechi, așezată la rând cu clădirile obișnuite, pe una din șoselele cu circulație intensă care treceau prin preajma cartierului Obor; în spatele ei se ridicau schele. Pârâiau pistoanele cu aer comprimat, un escavator încărca șiruri de camioane cu pământul scormonit. Se turnau fundațiile, se vedea la cinci metri adâncime cimentul proaspăt alb-cenușiu și pânza de jgheaburi cu sârma cu desenul retezat de la bază al viitoarei clădiri.

Avea aici patru elevi, tineri țărani proaspăt angajați, care deși semnaseră statul de salarii prin punere de deget pretinseseră că ei știu totuși carte și nu vruseseră să se prezinte la lecții. Până la urmă se prezentară și dovediră că nu mint, știau să scrie și

să citească, dar în felul lor, amestecând literele de mână cu cele de tipar și folosind alandala minusculele cu majusculele. Deformau chiar și cuvintele, ca și când le-ar fi plăcut cum sunau ele în limbajul vorbit.

La ora douăsprezece trebuia să vie toți patru, mai avea o jumătate de oră, și Constanța intră în fabrică. Dintre salariații neflotanți ai întreprinderii – fabrică de jucării – mai rămăseseră trei: o vopsitoare de vreo patruzeci de ani, un om de serviciu și o lucrătoare foarte tânără, de la secția croitorie, o fată cunoscută bine de toată lumea. Constanța asistase într-o zi la o scenă care se petrecuse în fața întreprinderii. Soția instalatorului fabricii o pândise la ieșire pe această Jeni și-și înfipsese mâinile în părul ei coafat. Țipetele ei de spaimă, mulțimea care se adunase și sărise în ajutorul ei nu-i mai foloseau la nimic. Fusese trântită de bordura trotuarului și soția înșelată îi smulgea din rădăcini cârlionții. Jeni răcnea și se zvârcolea jos sub mâinile pricepute, necruțătoare și îmbătrânite ale soției, până ce venise bărbatul, care printr-un singur gest o redusese pe răzvrătită la ascultare și o luase de-acolo acasă.

Constanța se întâlni cu Jeni la poartă; venise la lecție mai devreme și aștepta în cabina portarului, stătea de vorbă cu el. Se spunea că portarul își pierduse capul după ea, voia să-și lase nevasta, cu care avea doi copii, și să se însoare cu Jeni. Portarul era însă membru de partid și se pare că acolo în organizație cineva ridicase problema lui, îl puseseră în discuție și îl sfătuiseră că ar fi mult mai folositor pentru el dacă și-ar băga mințile în cap. Fusese și el, trei luni de zile, elevul Constanței și lecțiile se țineau în a doua cămăruță a pazei; el păstra cheia și avea grijă să fie întotdeauna curat și să nu lipsească nimic din materialul didactic.

Se ridică în picioare și o salută tăcut și respectuos, dar posomorât la față, întunecat și parcă chinuit de ceva. Jeni era cu el și împrumutase și ea ceva din îngrijorarea lui, se vedea

că puneau ceva la cale împreună sau se apărau de ceva care îi amenința pe amândoi.

– Bună ziua, zise Constanța răspunzând la salut. Tovarășa Coliban a venit?

Portarul spuse că nu. Ea îl rugă să fie anunțată îndată ce se strâng toți.

– Bine, zise portarul.

Constanța pătrunse în sala mare a fabricii și se pierdu printre secțiile ei. O secție însemna aici nu mai mult decât o masă de câțiva metri. Zăceau pe ea rochii minuscule, colorate, cărucioare de-o palmă, sau vapoare mari de pasageri, și tramvaie, și camioane de mare tonaj, împrăștiate ca într-o catastrofă. Doi sau trei Guliveri le întorceau cu roțile în sus, contemplând minute întregi mecanismele lor, vărându-le câte ceva înăuntru... Mai încolo, parcă strălucea soarele peste o pădure cu o colibă galbenă cu geamuri albastre și se vedeau prin preajmă iepuri și măgari, pitigoi, câini, pelicani, trăind laolaltă. Un urs aplauda pocnindu-și labele în care avea fixate niște plăcuțe de aramă, zbuciumându-se parcă de entuziasm. Constanța privea totul, fascinată. Și cum nimeni nu se uita la ea, și toți își vedeau de lucru absorbiți, nu se feri când brusc lacrimi mari îi țâșniră din ochi și i se rostogoliră pe obraji... „Ar fi avut acuma două luni copilul meu" gândi ea.

Se întoarse acasă pe la orele două. Soarele bătea pieziș în ferestre și arunca până în mijlocul odăii umbra celor doi plopi tineri care străjuiau în fața casei. Se vedea cum vârfurile lor abia înmugurite, proiectate pe bolta cerului, se legănau din când în când și umbrele lor se încurcau pe covorul roșu care luminat de soare căpăta reflexe violete.

Intră în bucătărie și mâncă o felie de pâine cu brânză albă și bău un pahar cu apă. După o oră plecă. Se dădu jos din tramvai într-un centru aglomerat. Circulația era foarte vie, mașinile se îngrămădeau la stopuri, căruțe cu țărani cu

expresii înțepenite și parcă buimăcite treceau în goană printre mașini, goană care, printre aceste viteze mari, păreau să ilustreze esența însăși a încetinelii, iar tramvaiele se încrucișau din patru direcții, pocnind la intersecții din roțile lor bătrâne și dominând toate zgomotele cu uruitul lor, care nu se putea distinge dacă e al motoarelor, al șinelor sau al osiilor. Pe trotuar, fete cu părul în coadă de cal treceau cu pași repezi spre direcții necunoscute, tineri în grupuri nediferențiate cu creste de cocoș și îmbrăcați în costume cadrilate și pantalon burlan staționau în fața cinematografelor... La un bufet, afară, excitat de țuica gălbuie care îi stătea înainte și de mișcarea zgomotoasă și monotonă din jurul său, un individ cu privirea dilatată și calmă ținea un discurs bombastic și incoerent stând liniștit pe scaun la masa lui.

După o jumătate de oră Constanța intră într-un cartier cu străzi liniștite, cu garduri de lemn și cu orătănii prin curțile strâmte și nepavate, cu odăi mici, așezate în șir, cu pragurile la nivelul pământului. Intră într-una spațioasă, o adevărată bătătură țărănească plină cu frânghii de rufe și troace pentru păsări și purcei. O mulțime de copii între șase și zece ani, cu obrajii aprinși, băteau cu ardoare o minge de cârpă. Puse ochii pe unul din ei, care nu alerga, și îl întrebă unde stă tovarășa Coliban, dar întrebarea ei căzu tocmai în clipa când echipa adversă se îndrepta amenințător spre poarta marcată cu șepci, pe care el o păzea, și nu căpătă nici un răspuns. El reveni însă îndată ce pericolul trecu și Constanța repetă întrebarea.

– Onică, strigă el, treci încoace, o caută cineva pe maică-ta.

– Nu e acasă, se auzi un glas din învălmășeală. E la biserică.

– Auziți, e la biserică, repetă cel întrebat și se încordă iar, fiindcă din nou atacanții amenințau spațiul său dintre cele două șepci.

Se apropie o fetiță și-i explică necunoscutei că madam Domnica a plecat cu madam Dumitrache și cu madam Lazăr

la biserică, a trecut domnul Chiricuță și le-a luat... Acum un ceas au plecat.

– La care biserică? întrebă Constanța. E departe de-aici?

Nu era departe, fetița ieși în stradă și îi arătă în depărtare cupola unei biserici. Când ajunse acolo avu o ezitare, deschise totuși portița și intră în curte. Ușa bisericii era dată de perete, se vedeau înăuntru mișcări de umbre, femei tăcute aprizând lumânări sau îngenunchind în fața icoanelor. Se pregătea o slujbă și un om se urcă în clopotniță și începu să bată toaca.

Constanța urcă cele câteva trepte de piatră de la intrare și pătrunse în biserică. I se făcu parcă frig, își mișcă umerii și rămase lângă zid cercetând cu privirea femeile îngenuncheate. Erau și fete tinere cu basmalele legate peste gură și bărbați și cucoane cu pălării de modă veche pe cap, în taioare negre, și cu pantofii scâlciați care îmbătrâniseră odată cu ele. Un om de vreo treizeci de ani, înalt de statură, într-un costum cărămiziu de stofă groasă, îngenunche lângă Constanța și oftă greu, închinându-se necontenit. O fată aprinse o lumânare și se apropie de Constanța cu ea în mână. Ea se feri într-o parte, intimidată, dar fata lipi lumânarea într-un sfeșnic mic, care se afla chiar alături, se dădu un pas înapoi și începu să bată mătănii.

Se auzeau șoapte undeva în față, lângă altar. Deodată începu să cânte încet, la unison, un cor de femei. Constanța își îndreptă privirea într-acolo, schimbă locul și, ferindu-se cu grijă de cei care băteau cruci și îngenuncheau, se dădu mai aproape. Femeile stăteau în jurul stranei și cântau cu ochii îndreptați spre un bărbat de pe podium, care dirija cu capul. Arătau îmbrăcate îngrijit și aveau o expresie comună de destindere și împăcare.

Portiera de sub catapeteasmă se mișcă ușor, omul care conducea corul își îndreptă privirea într-acolo, mai continuă să dirijeze câtva timp, apoi se ridică din strană și intră pe ușa din dreapta a altarului.

O femeie se desprinse din cor și Constanța se răsuci și o luă spre ieșire. Femeia o urmă. În curtea bisericii Constanța se opri și se așeză pe o bancă de lemn de lângă clopotniță. Femeia rămase în picioare.

– Tovarășa Coliban, spuse Constanța, ce e cu dumneata de nu te-ai dus azi la serviciu?

– Uite că nu m-am dus, am ostenit și eu de-atâta muncă, răspunse femeia.

– La lecție de ce n-ai venit?

Nu răspunse. Ușa bisericii era deschisă, se vedeau înăuntru licărind luminile și umbrele, într-un clarobscur liniștit și misterios.

– Tovarășă Coliban, spuse Constanța cu o voce fără ocol, de ce crezi dumneata că eu trebuie să mă gândesc la dumneata și dumneata nu trebuie să te gândești la mine? Mă întorc și eu acasă de pe teren și vreau să mă odihnesc și mă culc în pat și sunt gata să adorm. „Ce-o fi cu ea, de ce n-o fi venit la lecție? mă pomenesc că îmi trece prin cap. Se apropie sfârșitul anului și ea tot n-a învățat să scrie și să citească, ce să fac eu cu ea?" Și mă gândesc cum să fac să-ți fie mai ușor, să înțelegi mai bine, și vin la fabrică pregătită să te învăț, și când colo dumneata Coliban lipsești.

– Ce mai îmi trebuie mie să învăț? se împotrivi deodată femeia.

– Nu știu, răspunse Constanța ridicând glasul. Trebuie să înveți.

– S-a întors băiatul meu din militărie și mi-a spus să nu mă mai duc la serviciu, că o să mă țină el, mărturisi deodată bătrâna lucrătoare. „Acum ți-ajunge, mamă, zice, m-ai crescut mare, m-ai învățat meserie, mai odihnește-te." E electrician, să-i ajute Cel-de-sus să nu-l strice vreo muiere.

– Să nu-l strice, dar de ce nu te-a învățat să scrii și să citești? zise Constanța cu glas mohorât.

– Păi mă învățase el odată, dar nu m-am ținut, că pe vremea aia trăiam cu sifiliticul de taică-său, și toată ziua mă bătea, putrezi-i-ar mâinile.

Constanța rămase tăcută timp de aproape un minut.

– Bine, spuse ea parcă tresărind, de astă dată cu o voce mai blândă. Și adăugă. Nu mă mai face să vin după dumneata, ne-am înțeles? Vii sau nu vii la serviciu, dar de la lecții te rog să nu mai lipsești.

– Bine, maică, o să viu, promise lucrătoarea. O să viu, ce să fac?

XVIII

Burlacu aștepta la Fabrica de cărămizi în cabina portarului, venise cu mașina, pe care o lăsase prin apropiere, lângă o cofetărie, și acum stătea pe banchetă și fuma. Din când în când arunca pe gemulețul mic al pazei câte-o privire în direcția mașinii.

– Am întârziat puțin, zise Constanța intrând, mai am un sfert de oră de aranjat ceva la direcție, poți să mă mai aștepți?

El răspunse că poate, și ea, cu un fosnet al rochiei proaspete, se întoarse și dispăru. Șoferul se aplecă înainte, își rezemă coatele de genunchi și cu palmele își frecă ochii și fața. Arăta stăpânit de o oboseală care parcă îi plăcea, murea parcă de poftă să se culce și să doarmă. Constanța reveni.

– Haide, tovarășe Burlacu.

Se ridică și ieșiră în stradă.

– Iliuță, te invit în cofetăria aceea, zise ea. Și continuă mergând: Eu trebuie să mă duc pe strada cealaltă încă un ceas și o să dau iar ochii cu niște derbedei, de-aia te-am chemat. Ies de pe undeva niște derbedei și se leagă de mine.

El nu zise nimic, parcă n-ar fi auzit. Intrară și se așezară în colțul cofetăriei. Constanța ceru înghețată.

– Ce fel de derbedei? mormăi el în cele din urmă, parcă neatent sau neîncrezător.

– Sunt de vârsta ta, poate ceva mai mari, zise femeia. Eu n-am fost crescută pe Calea Victoriei și cunosc mahalaua, am auzit multe. Dar ce iese din gura ăstora!... La început nu-i auzeam, o femeie se învață să nu audă pe stradă ce nu trebuie, dar ei au observat că ies cu regularitate la o anumită oră și mă așteaptă. Mergi cu mine? Am să te rog însă să nu te legi de ei, fiindcă atunci or să cheme milițianul și o să fii tratat drept huligan și dus la miliție.

– Nu vă promit, zise el după câtva timp uitându-se pe geam. Mergeți singură.

Ea îl privi neclintită și încetă să mai mănânce. El zâmbi.

– N-aveți nici o grijă, zise. N-o să ajung în nici un caz la miliție, mă descurc eu! De ce nu mi-ați spus până acum?

– Am crezut că or să se plictisească și or să mă lase în pace.

Deschise geanta și plăti. El nu prea era atent. Pe cât de treaz și concentrat arăta în mașină, pe atât de absent și de o nepăsare neserioasă arăta afară.

– Nu v-au făcut nimic? zise el ca din întâmplare.

– Ba da, răspunse ea. Unul din ei, care e un fel de șef al lor... Dar mai bine nu-ți mai spun!

Și nu-i mai spuse. Burlacu își plecă fruntea și mâna care se juca cu linguriță de înghețată își încetini treptat mișcarea. Se strâmbă: chestia asta îl cam supăra.

Se ridicară și ieșiră. Nu făcură nici zece pași și Constanța îl apucă pe băiat și îl strânse ușor de braț.

– Pe trotuarul celălalt, la capătul străzii, lângă *Alimentara*, e un *Bufet*. Acela care se așează acum la masa de lângă câinele care dormitează cu botul pe labe. El e! Când o să mă întorc eu de pe strada cealaltă, or să fie adunați toți acolo.

– Duceți-vă, zise el. Vă aștept aici să vă întoarceți. Cât durează?

– Peste un ceas sunt înapoi, ți-am spus. Unde ți-e mintea?

El se înveseli parcă, o luă îndărăt și începu să se plimbe. După câtva timp reveni și se apropie de *Bufet*. Intră înăuntru, ceru o halbă de bere, pe care o bău în picioare, plăti și ieși. Nu aruncă nici o privire nimănui. Lângă cel dintâi mai venise încă unul, stăteau afară la o masă. Burlacu se îndepărtă. Trecură două fete, îmbrăcate în ținută sportivă. Cel dintâi le urmări cu privirea și deodată strigă:

– Mă, hanorac! Mă, n-auzi? și rosti o înjurătură trivială. Una din fete chicoti, grăbiră însă pașii amândouă. Unde fugi, mă hanorac? Mă, n-auzi? Nu râde, mă! Vino încoace, hanorac... și repetă înjurătura.

Burlacu traversă, o luă spre cofetărie, se urcă în mașină, porni și dispăru pe după colț. Făcu un ocol prin străzile învecinate, se opri, se dădu jos și căută ceva în spatele mașinii. Se urcă la loc la volan și, făcând același ocol, se întoarse pe strada cu *Bufetul* și opri lin în dreptul celor doi. Scoase capul pe geam:

– Măi frate, care e strada Clăbucetului?

Cel dintâi care se așezase la masă întoarse capul, se ridică, se apropie de șofer și arătă cu mâna.

– A treia la stânga și pe urmă la capul ei, la dreapta și la stânga e Clăbucetului. Ce număr cauți?

– Caut strada, mă învârtesc p-aici de vreo jumătate de oră. Nu vrei să te urci? Te-aduc înapoi.

Celălalt ocoli și se instală cu o veselie afectată lângă șofer. Burlacu închise bine ușa. Deodată luă viteză.

– Nu pe-aici, zise celălalt după câtva timp, ia-o la stânga.

– N-am voie, e sens interzis.

Stătea ușor aplecat pe volan, cu privirea înainte. Mașina șerpuia acum pe asfalt, ieșise la șosea și gonea cu viteză.

– Ia ascultă, mă șobolane, de ce te legi tu de sora mea pe stradă? zise Burlacu pe neașteptate. Pe tine te caut, bine că te-am găsit.

– Care soră! zise celălalt deodată alaramat.

– Aia îmbrăcată în hanorac, răspunse Burlacu cu întârziere și continuă: Ai călcat pe bec, am să te nenorocesc.

Conducea fără să părăsească o clipă geamul și oglinda laterală, prin care defila drumul din spate. Arăta celuilalt un profil nemișcat, atent și absorbit. Albul ochiului îi strălucea.

– Unde lucrezi? Ia mâna de pe ușă, fiindcă n-o să opresc și o să-ți rupi gâtul. Ce meserie ai?

În aceeași clipă cu întrebarea, mâna de pe volan se desprinse și se opri cu un sunet plin peste gura celuilalt. Acesta sări și năvăli întâi asupra șoferului, căruia îi dădu câteva lovituri dezordonate în cap, apoi se întoarse la ușă, hotărât s-o deschidă. Burlacu, conducând cu o mână, căută la spate și scoase de sub pled o cheie franceză. Celălalt se înmuie și se rezemă ca un bețiv cu tâmpla de aparatul de radio.

Între timp mașina ieșise din periferie. Burlacu încetini viteza și de astă dată începu să se uite încet la dreapta și la stânga. Rămase cu privirea ațintită spre stânga, și deodată răsuci volanul și coborî de pe asfalt pe un drum de țară, plin de troscot și de urme adânci de căruțe. De o parte și de alta a drumului se înălța viță-de-vie pe araci. În depărtare se vedea o perdea de lăstăriș. Șoseaua asfaltată nu se mai zărea.

Lângă lăstăriș frână. Deschise ușa și împinse cu piciorul corpul celui leșinat. Acesta alunecă moale lângă roți și se întinse, bătând pământul ca o păpușă mare, dezarticulată. Deschise ochii gemând, apoi îi închise la loc. Se vedea că se trezise, dar de frică nu mai mișca, rămas întins cu un picior sub burtă, cu brațele întoarse și cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pământ ai drumului. Burlacu se dădu jos, se apropie și deodată piciorul lui zvâcni și izbi de trei ori la rând în figura celui de jos, care brusc, ca un animal, se chirci și își ascunse capul sub burtă. Burlacu îl contemplă și câteva clipe se scurseră în liniște.

Se însera. În largul câmpiei se profilau în amurg țărani călcând rar în urma cailor. Soarele asfințea printre lăstari...

Băiatul se întoarse la mașină, se urcă și porni motorul. Manevră o singură dată și întoarse ambalând lung, făcând motorul să geamă ascuțit. Apoi o luă încet, aproape domol, spre șoseaua asfaltată.

PARTEA A DOUA

I

A doua zi după audiența sa la primul-secretar al raionului de partid în raza căruia se aflau *Atelierele* și care se arătase foarte binevoitor și îl sfătuise pe fostul cazangiu să se adreseze cu problema sa comitetului orășenesc, Petre Sterian se adresă într-adevăr unuia din secretarii comitetului de partid al Capitalei și fu primit chiar în ziua următoare în cursul dimineții. Cu jumătate de oră însă înainte acest secretar chemă la el în birou pe un alt activist, un ins voinic și negricios, cu capul mare și sprâncene enorme și a cărui întreagă înfățișare ar fi putut face pe cineva care ar fi intrat în birou și n-ar fi știut care dintre ei e secretar să creadă că el era secretarul iar celălalt un activist mărunt, și stătură de vorbă îndelung până se făcu ora când trebuia primit fostul președinte de sindicat al *Atelierelor*.

În biroul spațios, lumina dimineții pătrundea prin toate cele trei ferestre înalte ale acelei clădiri de modă veche, cu pereți groși, prin care din zgomotul străzii nu parvenea decât foarte rar, ca prin vată, claxonul câte unui automobil. Erau orele zece dimineața și la ora aceea soarele cădea din plin asupra biroului, supărându-l pe secretar; stătea acum la o masă din fund – o mică masă de ședințe, cu șase scaune – și îl asculta pe activist. Pe masă scrumierele erau goale și curate, nici unul din ei nu fuma. Erau rași prospăt, în costume bine croite și secretarul

părea foarte tânăr, avea un zâmbet subțire pe buze și o strălucire rece în priviri. Vorbitorul îi dădea înainte... Avea o frază care se înlănțuia reluând neobosit ideile celei precedente. Din pricina asta, ceea ce spunea el părea să fie expresia unei vechi indignări cu toate că în ton se ferea cu grijă, se străduia chiar, să șteargă până și urma unei bănuieli că n-ar fi obiectiv în cele ce relata.

– ...Nu era ușor pentru el, dar sunt împrejurări când nu-ți mai rămâne altceva de făcut... Când nu poți lua decât o singură atitudine, spunea el exprimându-se de parcă ar fi citit o dare de seamă sau un raport de cadre. Sunt lucruri care se impun de la sine, și dacă nu te orientezi în direcția lor, toată lumea își dă seama că nu mai ești omul potrivit în funcția pe care o îndeplinești și trebuie să te retragi. El a considerat că trebuie să se retragă și a făcut foarte bine! Dar se punea problema dacă retragerea lui nu era pripită. Fiindcă era mai bine dacă lua o atitudine hotărâtă și să recunoască...

În această clipă tăcerea secretarului se ațintì parcă brusc asupra activistului și acesta schimbă imediat și tonul și ideile:

– Am și ajuns la subiect! A fost vorba de-un păcătos, era responsabilul financiar al sindicatului. Organiza „reuniuni tovărășești", cu bufet și tombolă, cu bere, și mititei, și prăjituri, și sandvișuri și le vindea cu un mic supraprețț, pe care îl băga în buzunar fără bătaie de cap, cu bonuri mai puține. Găinar!... Organiza excursii în același fel. Tovarășul financiar începu pe urmă pe nesimțite să nu mai dea timbre pentru cotizațiile pe care i le vărsau sindicaliștii, fapt care la început nu fu observat de nimeni, fiindcă știți că timbrele nu se emit matematic chiar îndată ce sindicalistul își depune cotizația responsabilului de grupă. Uneori trec chiar două săptămâni și nimeni nu se îngrijorează din pricina asta. După ce trecu însă o lună de zile, muncitorii pretinseră timbrele, și responsabilii de grupă începură să-l caute pe tovarășul financiar să li le dea. Financiarul însă chefuia cu telefonistele, lipsea... Se mai scurse o lună de zile și, în sfârșit, președintele sindicatului află și el de toată povestea și îl trase pe responsabil la răspundere. Se descoperi că păcătosul cheltuise optsprezece mii de lei pe ceasuri de aur, pe care le făcuse cadou celor două prietene ale lui, telefonistele, și cu restul acoperise gestiunea lipsă a unui frate, care lucra la o alimentară. În loc să procedeze energic și să-l predea justiției, tovarășul Sterian încercă să mușamalizeze istoria, dându-i termen și ducând chiar discuții cu el să pună banii la loc. Ăla, când a văzut așa, nu s-a grăbit să acopere suma, chefuia mai departe și organiza „reuniuni tovărășești", așteptând să fie iertat. Am intervenit eu, sesizat de tovarășii din uzină, și am chemat miliția și l-au arestat.

– Care tovarăși din uzină?

– Poftim?

– Ai spus: sesizat de tovarășii din uzină. Care tovarăși?

– Am primit o sesizare din partea direcției, un tovarăș Stanciu, lucrează acum la Bicaz... Ce avea de făcut Sterian în urma lichidării acestei afaceri? Un singur lucru, să recunoască deschis greșeala. N-a făcut-o! Ca și când nu el ar fi fost acela care a încercat să-l acopere pe hoț. A cerut să fie pensionat ca vechi cazangiu și s-a retras...

– De ce?

– Poftim?

Celălalt nu repetă întrebarea. Pe chipul mare, viril, negricios, al povestitorului se așternu timp de câteva clipe o expresie derutată. Apoi își reveni.

– De ce s-a retras?! se miră el însuși. El n-a spus propriu-zis că se retrage. Toamna trecută, în timpul alegerilor sindicale, după câte am aflat, spunea în dreapta și în stânga că se simte cam bolnav și bineînțeles că n-a mai fost propus în comitetul sindical.

– De ce n-a mai fost propus?

– Poftim?

– Ai spus: *bineînțeles* că n-a mai fost propus. Bineînțeles în ce sens: fiindcă zicea el că se simte cam bolnav, sau fiindcă s-a considerat că nu mai e bun?

– Asta nu mai știu, n-am urmărit îndeaproape chestiunea, zise celălalt, nemaiștiind ce spune.

– Ai spus: „a vrut să-l acopere pe hoț", „s-a retras". Astea ce sunt, opiniile dumitale personale, sau fapte obiective stabilite pe bază de cercetare?

– Sunt fapte obiective, răspunse celălalt, cu o voce atât de hotărâtă, încât avea nuanțe de protest.

– Ce fel de fapte obiective sunt ele, când singur recunoști că n-ai urmărit îndeaproape chestiunea? zise atunci secretarul, cu un zâmbet subțire și cu o licărire ironică, tăioasă în priviri. Și Stanciu ăla care zici că lucrează acum la Bicaz, tot pe baza unor fapte obiective a făcut sesizarea? Adu-mi-o s-o citesc și eu!

– Să v-o aduc acuma?

Celălalt nu răspunse. Se lăsă tăcerea, care apoi se prelungi. Secretarul se ridică din fotoliu, se duse la birou și apăsă pe un buton. Apăru o femeie.

– Să poftească tovarășul Petre Sterian, zise el.

Femeia se retrase și Petre Sterian apăru în cadrul ușii. Cel care povestise mai înainte întârzie câteva clipe în birou, apoi el merse degajat spre ușă și se încrucișă în drum cu fostul cazangiu. Ieși fără să spună nimic.

– Ia loc, tovarășe Sterian, zise secretarul se după birou așezându-se el însuși.

II

O oră mai târziu, fostul cazangiu se afla în biroul fratelui său, la Comitetul raional de partid. Stătea pe canapea îndârjit, cu o expresie de împotrivire pe chipul său cu obraji care se păstraseră nepătați de vârstă, ca și când briciul n-ar fi trecut peste ei și cu mustața sa groasă, de modă veche, acum amestecată cu fire argintii.

– Totdeauna mi se întâmplă așa când mă iau după alții, zise el. Eram gata să-ți dau dreptate și simțeam o părere de rău că am stat atâtea luni și n-am încercat și soluția asta. „Tovarășe secretar", zic, și încep să-i spun. Dar n-am apucat bine să încep că mi-a pierit cheful. Nu știu de ce, uite așa, n-am mai avut nici un chef să-i spun nimic.

– Petrică, parcă ai fi un ou care te uiți la tine și nu mai poți de frică să nu cazi jos și să te spargi, zise Toma supărat. Cum ar fi trebuit să decurgă, după părerea ta, audiența, ca să nu-ți piară cheful?

– Tu poți să mai faci ceva când știi sigur dinainte că nu iese nimic? Poți? zise Petrică.

– Dar de ce, ce ți-a venit, explică-mi. Te rog să-mi explici, uite, nu pleci de-aici până nu-mi explici.

– Pătrașcu Vasile lucrează acum la Comitetul orășenesc. Când am intrat eu acolo în birou, eu intram și el ieșea. Ai înțeles acum? Pătrașcu Vasile, de la raionul de partid, pe care l-a îmbrobodit Stanciu...

Fratele îl privi câtva timp în tăcere.

– Ai dreptate, zise Toma. Gata, nu mai e nimic de făcut. Mergem la tovarășul Lungu, poate ne primește chiar azi, mergem amândoi.

Și puse mâna pe telefon și ceru Comitetul Central. Pe Lungu, despre care vorbea Toma, îl cunoșteau din timpul alegerilor din '46, când plecaseră împreună la țară, lucrase și el în '33 la *Ateliere*, dar apoi dispăruse... De la cabinetul lui li se răspunse că tovarășul Lungu îi primea după-masă la orele șase și cei doi frați se aflau la șase fără zece la *Informații*, după care intrară înăuntru și Lungu îi întâmpină. Era un om mic de statură, cu o privire de un albastru-cenușiu, neclintită și ferită parcă cu pleoapele de uimiri sau surprize: pleoapele

rămâneau clipe lungi coborâte peste ochi, primind numai pe jumătate lumina și impresiile. Parcă asculta cu ochii. Nu-și ascunse răceala și le spuse celor doi frați că numai fiindcă îi cunoștea și bănuiește despre ce e vorba i-a primit chiar azi, altfel nu i-ar fi putut primi, era foarte ocupat, avea de lucru. Și pleoaplele i se lăsară peste ochi și arătă prin tăcere și nemișcare dovada; pe biroul lui se vedeau, împrăștiate, hârtii și broșuri, pagini bătute la mașină și pagini scrise. Băuse cafele și fumase mult, și în încăpere stăruia mirosul specific, ascuțit al acestor stimulenți care se solicită și se anulează reciproc și succesiv în organismul celui care îi folosește. Apoi tăcerea sa deveni și mai elocventă: cât le trebuia ca să spună de ce au venit? Un sfert de oră le ajungea? îi întrebă apoi direct cu o astfel de privire din care se putea lesne deduce că el știa despre ce e vorba și considera inutilă toată istorisirea. Nu, un sfert de oră în nici un caz, răspunse Petre Sterian cu o indignare care părea hotărâtă să meargă până la cap, nemaiavând ce pierde și simțind din răceala acestui șef că nici de câștigat nu mai avea ce. Mai bine pleca dacă nici el nu vroia să-l asculte.

– Uite ce e, Petrică, zise Lungu adresându-se fostului cazangiu la fel de supărat. Am și eu ceva de vorbit cu tine, dar acuma n-am timp, o să te chem eu. Acuma ascultă aici: eu presupun că ai avut motive serioase să nu-mi dai un telefon atunci când s-a întâmplat istoria aceea, așa că să trecem la fapt, uite ce-ți propun eu: pune pe hârtie cum s-au petrecut lucrurile și peste două sau trei săptămâni te chem să stăm de vorbă. Îți convine soluția? Eu sunt foarte prins acum, altfel, din moment ce tot ai venit, te-aș fi ascultat și aș fi căutat să văd cum stau lucrurile și în ce sens pot fi soluționate, dar sunt foarte ocupat. Ai primit vreo sancțiune în organizație?

– Nu, spuse Petre.

– Halal! murmură Lungu posomorât. Ar fi trebuit să primești, dacă ne orientăm după unele declarații. În orice caz, nu te îndoi de părerea mea: știu că ai fost presat din toate părțile, de directorul *Atelierelor* și toți șefii lui, să-l acoperi pe porcul ăla... Nu trebuia, Petrică, să accepți... Tu erai președintele sindicatului și obrazul tău, nu al lor, era pus în discuție... acuma să nu mai discutăm despre asta... Du-te acasă și stai liniștit. O să te chem...

– Trebuia de la început să fi venit la el, recunoscu Petrică afară, aproape tremurând de emoție. Ai auzit? Halal, așa a zis! Cred și eu! I.e...

Și aici fostul cazangiu își trase adânc răsuflarea și înjură crâncen pe cineva, cu privirea lui naivă sticlind de furie.

III

Ajuns la uzină, Vale îi dădu sorei lui un telefon și o întrebă când putea să-i facă o vizită. Săptămâna asta lucra după-amiază, ce făcea ea săptămâna viitoare, luni de pildă? Nimic, zise ea, nu făcea nimic deosebit, putea să vină s-o vadă luni după prânz. Avea o voce foarte liniștită. „Foarte bine! gândi Vale și închise telefonul. Foarte bine că e liniștită."

Se afla în biroul secției, erau orele trei fără un sfert după-amiază, începea schimbul. Vale își scoase haina, deschise ușa unui dulap de metal și își îmbrăcă salopeta. Căută în buzunarele ei și scoase o vizetă albastră cu ramă de piele. Tot atunci intră pe ușă cineva și salută cu două degete la ureche. Această ureche, chipul însuși al omului, șorțul lui de azbest aveau toate culoarea fumurie, neagră, a materialelor de fier.

– A plecat Răducanu? îl întrebă Vale.

– Nu, v-a așteptat.

Un al doilea se ivi în birou și salută.

– Ce aștepți, tovarășe, de ce n-ai plecat? zise Vale.

– Vreau să văd șarja.

Acest al doilea era foarte tânăr. Privirea lui strălucea. Se legăna alene când pe un picior, când pe celălalt, plutea parcă în beția propriei lui oboseli.

– Ce material ați avut?

– Țevi de tun. Pe la orele...

Dar nu se mai auzi ce spune, un al treilea deschise ușa și aerul sub presiune parcă astupă cu palma gura omului. Cel care intrase era un ins de vreo cincizeci de ani, cu mișcări elastice. Se vedea că toată viața lui făcuse sport. Pașii i se întindeau ca și când ar fi schiat. Ușa se închise și, noul-venit, care era de fapt șeful lui Vale, fu informat despre ceea ce vorbiseră înainte cei trei.

– Să vedem, zise el.

Ieșiră cu toții afară. Omul cu mișcări elastice făcu un gest: ușa cuptorului se înălță. Cei doi care îl întâmpinaseră pe Vale se precipitară cu o imensă lingură în adâncul incandescent al masei lichide și luară o probă; Vale și șeful său mai în vârstă scrutau cuptorul prin vizete; începură apoi să scruteze lichidul de probă, care vărsat într-un tub producea artificii scânteietoare.

– Ce ziceți? strigă Vale.

– E în regulă, mai băgați var, zise inginerul-șef.

Topitorii puseră mâna pe lopeți și începură să arunce var, apoi ușa cuptorului se lăsă rapid peste șuieratul intens al flăcărilor, și oțelarii se împrăștiară pe platformă, ștergându-și frunțile de sudoare.

Deasupra lor, pe o bară transversală se vedea o pancartă, pe care scria cu litere de hârtie *Brigada tineretului*, iar jos, pe peretele din stânga, o hârtie în chenar lipită pe o tablă de lemn arăta o săgeată roșie, frântă întâi, apoi urcând și coborând și în cele din urmă țâșnind spre extremitatea chenarului, ca o foaie de temperatură sau ca un semn magic. Nici un indiciu nu arăta ce semnificație practică aveau acele litere, prin ce se deosebea datorită lor cuptorul acesta de aici de celelalte. Această brigadă avea totuși o istorie...

Cu opt luni în urmă trecuse pe aici cunoscutul inginer-șef cu ochelarii lui fumurii tăiați sub formă de hexagon, însoțit de directorul tehnic al uzinei și încă de unul nou, un băiat voinic și tăcut, care mergea docil, dar atent, alături de ei, și care arunca din când în când, pe sub sprâncene priviri în dreapta și în stânga, se vedea că mai fusese pe aici, îi erau cunoscute figurile pe care le întâlnea și așezarea secției.

– Iată cuptorul numărul unu, spusese directorul tehnic. O să intre peste câteva săptămâni în reparație generală, n-a dat randament!

Și trecuseră mai departe, până ce se opriseră în dreptul celui din urmă, la care noul inginer fusese repartizat.

A doua zi, Vale (el era acela) urca scara secției cu haina pe brat, prima lui zi de proaspăt inginer, era ora șapte dimineața. Când ajunse pe platformă, o pereche de ochi îl și luă în primire și-l urmări măsurându-l de jos de la picioare până în creștet. Stătea pe o grămadă de metal înghețat și mânca un sandviș. Tot atunci se apropie un altul care ținea un vătrai în mână pe care îl aruncă departe de podea, făcând un zgomot asurzitor. Se prezentă:

– Îmi dați voie, prim-topitorul Mateescu. Arătă cu brațul o ușă în stânga și, făcând semn cu capul, strigă: Tovarășe inginer, veniți vă rugăm, două minute...

O luară câteșitrei într-acolo și intrară în birou. Nu era nimeni. O masă acoperită cu carton roz, plin de iscălituri și cifre, un grafic mic în perete, un calendar, un telefon, un singur scaun. Prim-topitorul se așeză pe colțul mesei și nu spuse nimic; se uita afară prin ușa rămasă deschisă și după ce văzu că mai vine și celălalt, își întoarse privirea spre inginerul cel nou și explică:

– Vrem să vă întrebăm ceva.

În birou intră cel așteptat, un ins mic de statură, în costum sport, cu șapca pe cap. El se recomandă: maistrul Săndulescu, iar cei doi topitori se mișcară în așa fel încât inginerul cel nou

să-l aibă în față pe acest om mic de statură. Gesturile sale reținute și o anumită fixitate a privirii cu vagi labe de gâscă la colțul ochilor trădau pe omul căsătorit, având chiar copii.

Avu o scurtă ezitare, se opri și se consultă din priviri cu cei doi. Aceștia clătinară din cap imperceptibil, dând din umeri: dă-i înainte fără ocoluri!

– Ieri, când ați trecut pe aici, tovarășul director tehnic a spus: cuptorul unu n-a dat randament. Uite ce vă rugăm noi, dumneavoastră ați fost repartizat la cuptorul cinci: foarte bine! Ați putea să treceți pe la noi peste vreo trei săptămâni, așa, de curiozitate?

– Nu înțeleg despre ce e vorba, dar am să trec, dacă asta vă interesează, zise Vale.

„Am să trec peste trei săptămâni pe la ei, să văd despre ce poate fi vorba, gândise, probabil că au ceva cu directorul tehnic al uzinei și vor să probeze ceva împotriva lui. Sau poate că n-au nimic cu el, ci poate cu altcineva, o să vedem..."

Nu se împliniră însă aceste trei săptămâni. Într-o dimineață, când trecea ca de obicei spre echipa sa, cel numit Mateescu, îi tăie iarăși drumul și îi arătă cu mâna cuptorul său, care acum tăcea, se vedea ușa deschisă, focurile stinse, și zidari călare pe el lovindu-l cu ciocanele și dezvelindu-i schelăria metalică. Mateescu își arătă oamenii împrăștiați pe platformă, cei mai mulți adolescenți, în salopete, cu mâinile încă subțiri, cu gâturile parcă prea înalte și golașe. Era foarte supărat.

– Acum trebuie să stăm și să ne uităm.

Se apropie și omul cel mic, cu șapca pe cap, care parcă înțelese ce trebuia făcut ca să-l explice pe Mateescu.

– Să vă spunem despre ce e vorba, zise el cu glas potolit, ca și când ar fi vrut să arate că dacă supărarea lui Mateescu poate să facă impresia că el exagerează, glasul său calm exprimă adevărul curat. Serviciul aprovizionării și alți tovarăși și-au concentrat toate forțele la cuptorul cinci și le creează lor toate condițiile. Dumneavoastră știți că o șarjă de șpan durează mult

și trebuie să te lupți cu ea ore întregi să nu-ți găurească vatra, se face mămăligă în cuptor. Și, știți că tot șpanul ni-l trimit nouă? Și cu toate astea, cuptorul a fost bine îngrijit și a dat randament. Acum, uitați-vă, ni-l dărâmă! Vreți să veniți până jos?

Coborâră jos sub cuptor, printre găurile de aer și coșuri. Vale se uită prin ele câteva minute scrutându-le cu atenție.

– Sunt destul de arse, zise el.

– Îmi pare rău, tovarășe inginer, rosti maistrul cu o voce netedă, totuși explicativ, să nu-l jignească pe tânărul specialist, dar noi mai puteam da aici cel puțin treizeci de șarje. Au fost aruncate milioane pe fereastră. „Răspunzi dumneata, dacă se prăbușește vatra cu șarja în ea?" m-a întrebat inginerul-șef. „Răspund tovarășe", i-am spus. „Nu răspunzi dumneata, eu răspund", a zis și nici n-a vrut să mai stea la discuție.

Urcară. „Ce doresc ei de la mine? se întrebă Vale. N-au dreptate, cuptorul trebuia dărâmat. Dar ce doresc?!" Ei îi mărturisiră atunci fără ocol: inginerul lor e un om care se mulțumește să ia situația așa cum e, nu-și ajută oamenii, vine, se uită, asistă al elaborarea șarjelor, face tot ce trebuie, într-un cuvânt, e un inginer bun, afară de un singur lucru: nu vrea să insiste. Să insite în ce sens? întrebă Vale, și după lungi explicații ocolite află de la ei că vor să lucreze bine și să câștige și n-au un șef pe placul lor, care să-i ajute. Li se distribuie materia primă care le creează ore moarte, în timp ce alții sunt favorizați: „Trebuie să verific dacă e adevărat, gândi Vale. Dacă e, o să lucrez cu ei și o să-i sprijin. Nu e admisibil ca producția să sufere pentru că nu știu cine favorizează, nu știu de ce, cutare sector, în dauna altora."

Verifică și află că era adevărat. Cuptorul fruntaș era sub atenția șefului secției și a serviciului aprovizionării, iar prim-topitorul elogiat în presă. Era un topitor bun, Vale își dădu seama, dar nu-i plăcu de el. „Celui ce are, răspunse acest oțelar când Vale îl întrebă de ce e favorizat, i se mai dă, iar celui ce

nu are i se mai ia și ce are." „Da, văd eu că ești un cititor pasionat al *Bibliei*", zise Vale, și se uită cu atenție la el să-și dea seama dacă nu cumva chiar și era, dar îi fu imposibil să ghicească, credincioșii moderni deosebindu-se de cei clasici prin aceea că nu li se mai putea citi ca altădată exaltarea pe chip sau în priviri. „Da, repetă Vale, cunosc parabola, dar așa nu se poate! Am să plec de la voi. Și atunci o să vedem noi cui trebuie să i se mai dea și cui nu."

Comitetul U.T.M. al uzinei îl anunță în acest timp că dosarul său de utemist a sosit de la facultate și că Sava Petre, secretarul comitetului, îl invită să treacă pe la el să stea puțin de vorbă împreună. Vale se prezentă. Sava nu-i spuse nimic deosebit, deși avea aerul. Că, zise el, îi pare bine că tovarășul Sterian face parte din organizația uzinei. Și spera, să găsească în el un utemist bun, care să răspundă la toate chemările organizației și nu numai să răspundă la chemări, ci să aibă și inițiative. Mai mult, nu se îndoia că tovarășul Sterian nu va ocoli comitetul U.T.M. și dacă o să aibă vreodată o problemă pe care n-o să poată s-o rezolve singur, să vie aici, la el, la Sava în persoană. Cum se simeța de când lucra aici? Avea ceva de spus, vreo nemulțumire, vreo sesizare?... Nu, nimic! Își întinseră mâinile și se despărțiră.

Coborând scările, Vale se opri deodată brusc și vru să se întoarcă imediat înapoi. „Trebuie să rumeg ideea la rece, își spuse în timp ce inima îi bătea de emoție. O să mă gândesc și o să văd. Mi se pare că am găsit. Dar de fapt n-are nici un rost să mai mă gândesc."

Și se întoarse îndărăt pe scări și intră iar în biroul activistului. Îi venise imediat în minte istoria celor de la cuptorul unu și parcă îi văzuse înaintea lui pe adolescenții aceia necalificați cu gâturile lor golașe privindu-l de departe cu speranța în luminile ochilor, în timp ce șefii lor, acel Săndulescu și Mateescu, îi explicau lui despre ce era vorba, și Mateescu striga

că el trebuie să crească și cadre, să-și califice singur oamenii... „De ce singur? se întrebase Vale. O s-o facem împreună, în mod organizat", și îi trecuse prin minte ideea înființării unei brigăzi de tineri, chiar la cuptorul acela. O brigadă sau un cuptor al tineretului, după cum va găsi de cuviință și acest Sava, denumirea n-o să fie o problemă.

– Și care ar fi obiectivele? îl întrebă Sava după ce îl ascultă. Eu am înțeles, dar trebuie să formulăm obiectivele în așa fel încât să fie clar pentru comitetul de partid și direcție de ce e necesară înființarea acestei brigăzi și să ne sprijine, altfel n-o să iasă nimic. E nevoie de mișcare de cadre, să grupăm utemiștii și de la alte cuptoare și să organizăm o discuție de constituire. Lasă-mă să pregătesc terenul.

Sava pregăti acest teren și Vale află, nu fără uimire, și obiectivele care urmau să fie atinse de brigadă, formulate pe puncte, astfel: întâi, producție peste plan, doi, calificarea tinerilor în condiții organizate prin brigadă, și trei, intensificarea activității utemiștilor în rândurile tineretului. Punctul acesta din urmă era cam, hm! Nu se putea spune că era abstract, fiindcă era de fapt concret, dar parcă nu de tot concret, cum intensificarea activității utemiștilor în rândurile tineretului? Va să zică exista o activitate a utemiștilor și brigada urma s-o intensifice? Bineînțeles, era foarte clar! Și intensificarea aceasta urma să aibă loc în rândurile tineretului neutemist? „Nu, tot despre utemiști e vorba, dar nu numai despre ei, las-o așa, zise Sava, e foarte bine așa, punctul acesta e cel care a plăcut tovarășului Negoescu, secretarul comitetului de partid, și el ne-a susținut la direcție. E bine așa cum am lucrat eu; va trebui să iei cuvântul la constituire și să dezvolți aceste puncte. După aceea trecem la treabă."

IV

Organizarea dură două săptămâni, timp în care se termină și rezidirea cuptorului la care lucra echipa lui Mateescu. Se dădu

drumul la focuri și „Brigada tineretului" luă astfel ființă. Ciocnirea ei cu cei care favorizau cuptorul fruntaș se produse însă din primele ore. Vale refuză să încarce cuptorul numai cu șpan. Focurile ardeau în gol și oțelarii stăteau în așteptare. Primul care apăru pe platformă fu inginerul-șef al secției, care îl avertiză pe tânărul șef de brigadă că s-ar putea să fie sancționat. Vale evită însă ciocnirea cu el, îi dădu de înțeles că el consideră că toată vina o poartă aprovizionarea, deși știa că nu era așa, și îl rugă să-l cheme pe platformă pe șeful serviciului aprovizionării. Inginerul-șef îl chemă.

– Eu alte materiale nu vă dau, strigă șeful aprovizionării. V-o spun din capul locului. Mergeți și reclamați, faceți ce știți, nu mă privește.

Dădea din mâini, răcnea, trântea ușile și izbea cu vârful bocancului în obiectele pe care le întâlnea în cale, deși înfățișarea lui solemnă nu prea se potrivea cu aceste izbucniri dezordonate ale corpului. Fără să se uite la Vale, îl arătă cu mâna înapoi, punctându-l și strigând: degeaba așteaptă, alea sunt materialele; să pună mâna și să încarce cuptorul, dacă vrea să nu i se întâmple cine știe ce.

– Ce ai dumneatea cu mine? zise Vale mirat. Dumneata trebuie să repartizezi în mod egal materia primă, nu ți-a dat nimeni dispoziția să-mi trimiți mie tot șpanul.

– Mergeți și reclamați, strigă șeful aprovizionării ca un surd.

– Am impresia că-ți face plăcere să te reclam. Am să te reclam, n-ai nici o grijă. Sabotezi „Cuptorul tineretului".

Această propoziție îl făcu pe ins să se holbeze: ce mai era și asta, „Cuptorul tineretului"? De unde mai răsărise și ăsta cu așa-zisul cuptor al tineretului? Dispăru de pe platformă gesticulând mai departe, nedumerit și disprețuitor.

Maistrul Săndulescu și prim-topitorul Mateescu stăteau lângă Vale cu ochii strălucind de tensiunea ciocnirii. Ce avea să iasă?

– Să nu vă lăsați, zise maistrul urmărindu-l pe Vale pe platformă încoace și încolo. Dacă vă lăsați acum nu mai e nimic de făcut.

Al treilea care apăru pe platformă fu omul cu ochelarii fumurii, care se închise cu Vale în birou și îi atrase atenția că atitudinea lui poate să aibă consecințe neplăcute. Și își scoase ochelarii hexagonali, descoperind niște priviri dure și reci care îl intimidară pe tânăr.

„Mă intimidează, gândi Vale, vrea să mă facă să simt exact care e locul meu în ierarhia conducerii producției și vrea să-mi sugereze că nu sunt nimic și că nu trebuie să fac nimic fără el și fără toată ierarhia, dacă vreau cumva să fiu ceva. Nici nu fac, dar n-am de gând să înțeleg prin ierarhie ceea ce vrea el să-mi sugereze."

– Cine v-a spus să vă luați angajamente care nu se pot respecta? Pe mine m-ați întrebat când v-ați luat acest angajament? zise directorul adjunct.

– Tovarășul director general a fost de față la ședința U.T.M. când s-a înființat „Brigada tineretului", răspunse Vale. Am crezut că sunteți la curent. Pe urmă, vă rog să mă scuzați, ce părere aveți dumneavoastră de felul cum lucrează serviciul aprovizionării? Oare materialele pe care le primește uzina sunt proprietatea personală a acestui șef de serviciu, ca să le manevreze cum vrea el? Nimeni n-are acest drept.

Spunând acestea, Vale își feri privirea de aceea a acestui șef, se posomorî și nu mai zise nimic. Se agățase de serviciul aprovizionării, deși știa că șeful secției S.M. este acela care emite bonurile de materiale și distribuie materia primă cuptoarelor. Vroia însă să deplaseze conflictul în afara secției pentru a-i da șefului său direct posibilitatea să se desprindă și dacă nu să-l susțină, în orice caz să-l neutralizeze. Manevra reușea, inginerul-șef al secției se făcuse nevăzut. Maistrul Săndulescu intră în birou și anunță că a sosit pe platformă tovarășul Negoescu,

secretarul comitetului de partid și Sava de la U.T.M. Vale și omul cu ochelarii fumurii se ridicară și ieșiră.

– Unde e șeful aprovizionării? zise Negoescu. Să vie încoace.

Cel chemat sosi și începu să se bâlbâie: că n-are altă materie primă, că de unde să ia el materia primă pe placul fiecăruia? (Într-un fel ciudat, insul lua asupra lui învinuirea care de fapt plana asupra conducerii secției oțelăriei.)

– Tovarășe, zise secretarul comitetului de partid prevenitor, aici s-a înființat „Brigada tineretului". Nu zic să-i protejezi, ar fi nejust, dar de ce le faci greutăți? Nu-ți mai place această funcție? Spune-ne limpede, te eliberăm și te numim într-un loc mai potrivit.

– Primește spagă de la cuptorul cinci, se auzi atunci glasul cuiva.

Cel care rostise aceste cuvinte le rostise cu jumătate voce, să-l audă, și în același timp să nu-l audă secretarul, în orice caz, să-l audă bine șeful aprovizionării. Acesta auzi, întoarse capul, îi aruncă o privire atentă, scurtă, sfredelitoare, apoi privirea sa reveni, ca și când n-ar fi văzut nimic, nepăsătoare și plină de dispreț.

Atunci apăru de unde se ascunsese inginerul-șef al secției și prefăcându-se că nu știe despre ce e vorba ceru lămuriri. Cum se putea?! sări el indignat după ce i se explică. Imediat să se încarce altă materie primă și spanul să se distribuie egal la toate cuptoarele. Cum, dar asta se întâmplă pentru prima oară, așa ceva n-o să se mai... și cine va mai încerca să-i calce dispozițiile, va fi...

Arăta indignat la culme în timp ce vagonetele cu șpan, aglomerate pe platforma cuptorului unu, porniră și spre celelalte cuptoare. Supraveghe el însuși operația reproșându-i lui Vale prin mișcări din cap faptul că nu i s-a plâns lui din prima clipă. Echipa începu încărcarea cuptorului cu materia primă proaspăt primită. Adolescenții erau radioși. Bătălia se terminase.

„Cuptorul tineretului" începu astfel să dea oțel și graficul său urca încet, crescând de la o lună la alta, în ciuda faptului că din când în când tot se mai aglomera șpanul pe platforma lor, mai ales când Vale ieșea din schimb. Din nou trebuia să fie atunci ridicată chestiunea în ședință și din nou criticat șeful aprovizionării. Faptul începea să devină proverbial, capra, adică inginerul-șef al secției, făcea ceea ce spune proverbul, și oaia, adică șeful aprovizionării, o păștea, numai că Vale, uimit, află că acesta din urmă nu era deloc oaie, că era într-adevăr implicat în această acțiune arbitrară de favorizare într-un fel care lui Vale îi scăpa, dar oțelarii îl asigurară că așa stăteau lucrurile și că individul era foarte obraznic: îl urau, iar cu inginerul lor șef n-aveau nimic.

Vale se încrucișa, adesea cu prim-topitorul fruntaș, cel cu citatul din *Biblie*, și acesta își apropia fața de a lui și striga înțelegător: „Fiți atent, tovarășe inginer, că Mateescu o să dărâme într-o zi cuptorul peste dumneavoastră; păziți-vă!"

Era șmecher acest oțelar, dar era într-adevăr foarte priceput, și nu se supără și nu purta pică nimănui când începu să nu mai câștige chiar atât cât câștiga înainte. „Principalul e să dăm metal mult, zise el când graficele atinseră cam aceeași înălțime; de când ați venit dumneavoastră, oțelăriile S.M. și-au depășit planul."

Părea să fie sincer. Drept răspuns, Vale râse.

Pe platformă oțelarii preparau un fel de pastă de culoarea cenușii. Cu lopețile, începură să arunce din această pastă pe gura deschisă a cuptorului. Se urmăreau unul pe altul în cerc, ajungeau în dreptul flăcărilor, aruncau, își fereau fața și apoi reveneau înfigându-și din nou lopețile în grămada cenușie. Vale părăsi platforma și începu să urce scările din fund. Pătrunse în laboratorul oțelăriei.

– Proba de la unu? întrebă.

– Proba de la unu, tovarășă Iliade, răspunse chimistul-șef.

Din fundul laboratorului, dintre recipiente și eprubete, întoarse fața spre el o fată pe care Vale n-o mai văzuse acolo. Când o privi rămase câteva clipe nemișcat, apoi începu să se apropie încet de ea.

– Ce e cu tine aici? o întrebă.

Ea nu răspunse nimic, mâna îi tremura vizibil pe o eprubetă în care tocmai se precipita ceva. Nu se uită la el, iar mișcarea mâinilor îi deveni parcă și mai nesigură. Îi era teamă să se uite la el, părea evident cuprinsă de panică. Avea talia ca de trestie, umerii mici, părul blond, tăiat scurt în bucle împrăștiate; fruntea ei era ceea ce avea deosebit, era descoperită și ușor bombată și dădea întregii ei înfățișări noblețea vârstei. Se îndepărtă apoi cu pași ușori, continuând să tacă, revenind și îndepărtându-se iar, străduindu-se vizibil să fie atentă doar la lucrul ei. Nu i se vedea rochia la gât și nici la genunchi și părea goală sub halatul alb.

– Mi-am luat examenul de stat și am fost numită aici, zise ea în cele din urmă.

Ceva îi scăpă atunci din mână, o eprubetă, care se sparse jos cu zgomot. Tânărul își feri privirea. O întrebă cu un glas rece când a venit, probabil de curând, fiindcă... Venise de o săptămână și lucrase noaptea, răspunse ea întrerupându-l, și îi spuse că în sesiunea din vara trecută căzuse, abia în ianuarie reușise să-și ia examenul de stat. Vorbind își revenise cu totul și lucra acum la descompunerea probei cu mișcări sigure și calme. Vale tăcea. Prin geamul din față de la înălțimea la care se afla laboratorul se vedea în depărtare Capitala, un oraș parcă necunoscut, întins pe câmpie, strălucind sub razele soarelui de primăvară. În laborator era liniște desăvârșită și afară se vedeau pâlcuri de ciori negre zburând și așezându-se pe întinderea verde, presărată ici-colo de gropi. În stânga se întindeau livezi pe ușoare coline, vagi unduiri care se topeau în depărtare.

Vale se smulse ca dintr-o inerție și se îndepărta. Pe platforma oțelăriei, sub supravegherea maistrului Săndulescu, pregăteau materiale pentru repararea vetrei. Se dădu semnalul de chemare a oalei de turnare. Vale și inginerul-șef al secției urcară pe brâul cuptorului și își scoaseră vizetele din buzunare în timp ce oțelarii se împrăștiară la posturile lor. Mateescu izbea în spatele cuptorului cu un drug ascuțit la cap. În așteptarea eliberării, cuptorul parcă își întețea căldura. Tot izbind, deodată apăru o șuviță albă care se coloră brusc în roșu-crud. Grumazul prim-topitorului crescu de încordare, izbiturile se întețită. Firișorul crescu și deveni șuvoi, începu să curgă în oala imensă. Între jgheab și fundul oalei se revărsă în aer o jerbă de scântei, care inundă și parcă dilată, făcându-i imateriali, pereții halei. Mateescu se retrase, ferindu-și fața cu brațul, Vale, inginerul-șef și tehnicienii duseră vizetele la ochi. Radiațiile luminoase pătrundeau chipurile și dezvăluiau, în fulgerări scurte, expresii de triumf, parcă demonice.

V

Doctorul Sârbu comunică abia la spital doctorului Stamate, cel pe care îl căutase imediat la telefon după ce Vale îi relatase ce era cu fostul soț al sorei lui, știrea că doctorul Munteanu evadase din lumea medicală. În aceeași dimineață primi însă un telefon de la redacția revistei *Neurologie, psihiatrie și neurochirurgie*, revistă în conducerea căreia lucrase până de curând și unde trimisese un fragment din studiul său despre *Neurastenia bătrâneții* și redacția îi cerea acum studiul să-l publice în întregime. Studiul întreg se afla însă la același doctor Stamate, care îl ținea de o săptămână acasă și întârzia să se pronunțe.

– Te rog să-mi aduci studiul, indiferent dacă l-ai citit sau nu, zise doctorul supărat.

– Studiul e la mine, ți l-am adus de ieri, dar am uitat să-ți spun, zise doctorul Stamate. Poftim studiul.

Trase sertarul biroului și scoase afară un dosar. Avea gesturi moi, istovite. Suferea parcă de ceva. „Tu ai preocupări științifice și îngrijorări înalte, în timp ce pe mine puterile mă părăsesc, nu mai pot să suport", părea să spună privirea lui.

Era adevărat că în general doctorul Stamate avea această figură, că adică te așteptai ca dintr-un moment într-altul puterile să-l părăsească și să cadă leșinat la picioarele celui cu care stătea de vorbă. Parcă abia sufla, glasul îi era mic și tărăgănat, pleoapele istovite, jumătate închise, gesturile moi și puține și avea și o anume paloare. Totuși nu căzuse niciodată, deși statura lui puțină se flencănea cu adevărat în mers și picioarele doar că n-o luau razna, ba mai mult chiar, odată a ținut o comunicare atât de lungă, și de minuțioasă și de documentată, încât alții au fost gata să leșine în bănci, în timp ce el stătea în picioare la pupitru și nu mai termina de citit. Era foarte erudit, dacă la acest cuvânt care și așa spune destul despre capacitatea de a înmagazina a unui creier, se mai poate adăuga și cuvântul foarte. Colegul său, doctorul Sârbu, nici nu se mai obosea să se ducă la bibliotecă, îl întreba direct pe doctorul Stamate și acesta îl călăuzea fără efort. Tot așa îi dăduse și studiul său, cu deplina certitudine că va obține de la el cea mai exactă apreciere. Numai că din când în când i se întâmpla doctorului Stamate câte ceva în spital care îl arunca literalmente în afara oricărei preocupări științifice.

– Ce e cu tine, dragă Stamate? îl întrebă doctorul Sârbu după ce sfârșiră vizita în saloane. Iar te-au chemat să muți cărămizi dintr-un loc în altul?

Doctorul Stamate era încă utemist și într-o zi organizația din spital chemase pe toți utemiștii la muncă voluntară, la căratul unor cărămizi care trebuiau mutate din locul unde se aflau, într-alt loc. Utemiștii erau bine dispuși, spre deosebire de doctorul Stamate căruia îi cădeau cărămizile din mână, și stârnea astfel veselia nestăpânită a tinerelor surori, care parcă

se jucau cu ele. Odată, se afla singur în birou și a intrat cineva peste el, o femeie pe care doctorul Stamate n-o cunoștea. „De ce păstrezi dumneata acest portret aici?" l-a întrebat ea arătându-i singurul portret existent pe pereții micii încăperi, copie după o gravură a domnitorului Dimitrie Cantemir. Doctorul Stamate s-a uitat și el la portret și a dat din umeri. „Nu l-am pus eu și habar n-am cum a ajuns aici!" a răspuns. Femeia i-a replicat: „Așa înțelegi dumneata să te alături clasei muncitoare?" „Repet, că nu a fost pus aici de mine", i-a răspuns doctorul Stamate cu o voce blândă. „Și dacă ai fi găsit aici portretul lui Hitler tot așa ai fi spus, că nu l-ai adus dumneata?" „Mai întâi, Cantemir nu e Hitler, și în al doilea rând, află că n-am să-l mai scot de aici, fiindcă nu văd motivul. Cantemir a fost unul din cei mai mari învățați ai timpului său și în plus a fost un domnitor român care a luptat împotriva jugului turcesc. Ridică-ți nivelul înainte de a veni aici să mă insulți pe mine." „Nu te insultă nimeni, dar alte portrete n-ai mai găsit să pui?" „Într-adevăr, a remarcat și doctorul Sârbu după ce a ascultat relatarea incidentului, alte portrete mai apropiate de epoca noastră n-ai mai găsit?" „Dar nu l-am pus eu acolo", i-a răspuns doctorul Stamate deprimat.

Astăzi arăta la fel ca în ziua aceea.

– Ce este? insistă doctorul Sârbu.

– Ai citit gazeta de perete?

Doctorul Sârbu dădu din umeri. N-o citise. Ce putea fi într-o gazetă de perete?! Porniră amândoi spre holul pavilionului. Se opriră în dreptul gazetei de perete și doctorul Sârbu citi în ea un articol semnat de o soră: se critica atitudinea dușmănoasă a unor doctori care nu înțeleg să se alăture maselor, cum era doctorul Stamate care la manifestația de 1 Mai a lăsat steagul lângă pom și a părăsit rândurile.

– Nu e adevărat, știi și tu, zise doctorul Stamate. O să ridice chestiunea și în ședință.

– Bine, o s-o ridice, aranjez eu chestia asta. Spune-mi despre studiul meu, ce părere ai, zise doctorul Sârbu. Am impresia că tonul meu e nepotrivit, ca și când aș fi descoperit leacul împotriva cancerului. Nu ți se pare?

– Nu, nu mi se pare. Tonul e adecvat, răspunse doctorul Stamate mai vioi, auzind promisiunea prietenului său că va aranja el problema aceea.

Apăru apoi, după câteva minute, *profesorul*, căruia i se spuse în treacăt noutatea despre doctorul Munteanu, apoi se ridicară și ieșiră după aceea cu toții pe coridor. În fund, ceasul electric arăta ora unsprezece, când profesorul, însoțit de medici și surori, își începea contravizita...

După-amiază aveau plenară sindicală. Doctorul Sârbu se dădu jos din tramvai și intră grăbit într-unul din nenumăratele pavilioane ale spitalului, unde se ținea ședința, coborî scările spre subsol aproape alergând și pătrunse în sală.

Se apropie cu pași hotărâți de o femeie care stătea în banca din față:

– Tovarășă Vintilescu, vino puțin te rog, vreau să-ți spun ceva, îi șopti el poruncitor.

Ședința întârzia ca de obicei cu o jumătate de oră, „mireasa", adică președintele sindicatului, se lăsa totdeauna așteptat. Vintilescu, soră la secția neurologie, se ridică, și doctorul Sârbu se retrase lângă geam.

– Tovarășă Vintilescu, începu doctorul, dumneata erai prea nervoasă și iritată în ziua aceea la manifestație – și pronunțând aceste cuvinte privirea medicului stărui câteva clipe asupra gâtului puțin umflat al femeii – și n-ai înțeles când doctorul Stamate ți-a explicat cum stau lucrurile. Steagul era la mine, tovarășă Vintilescu, nu l-a aruncat nimeni nicăieri.

Sora Vintilescu rătăci cu privirea în părți.

– He, zise ea cu o voce joasă, încărcată parcă de furie, eu am găsit stegul lângă pom, tovarășul doctor Stamate l-a lăsat acolo. Dacă el lasă steagul, ce să-i fac eu?

– Dumneata nu înțelegi că steagul era la mine? șopti medicul. „Hipertiroidism, gândi el. Nici astăzi după atâtea zile, nu i-a trecut iritarea împotriva doctorului Stamate." Era la mine steagul, tovarășă Vintilescu, n-ai văzut că îl duceam eu? repetă.

– Dumneavoastră duceați alt steag, am văzut eu, cum să nu văd, că nu sunt oarbă.

– Tovarășă Vintilescu, eu, inițial, nu purtam nici un steag. (L-ați găsit dumneavoastră pe doctorul Stamate, un bărbat foarte vânjos, să-i dați să poarte atâtea ore un steag.) M-am înțeles deci cu el să-l purtăm amândoi cu rândul. Steagul găsit de dumneata lângă pom era altul, l-a pus acolo altcineva, că stătea coloana pe loc și ne odihneam. Nici măcar nu te-ai uitat să vezi că tovarășul care l-a lăsat acolo lângă pom când s-a urnit coloana, și-a adus aminte de el, a ieșit din rânduri și s-a întors fuga îndărăt și l-a ridicat. Dar dumneata n-ai văzut, că erai ocupată să-l jignești pe doctorul Stamate, să faci atmosferă neplăcută într-o zi de sărbătoare.

– Dumneavoastră să nu vă bateți joc de mine, că eu știu cum s-au petrecut lucrurile!

– De ce nu-ți tratezi gușa? o întrerupse medicul. Vrei să se facă mare, să intri sub cuțit? Eu te rog pe dumneata să iei cuvântul și să-ți retragi acuzația, iar mâine să scoți articolul de la gazeta de perete și să-i ceri scuze doctorului Stamate. E posibil, tovarășă Vintilescu, să aruncăm acuzații asupra oamenilor fără să ne gândim măcar o clipă că am putea să greșim? Ce ți-a făcut dumitale doctorul Stamate? Ia cuvântul și fă-ți autocritica, altfel iau eu cuvântul și ia cuvântul și doctorul Horia, fiindcă el era acela cu steagul lângă pom. (Nu era el, dar doctorul Sârbu se gândi în clipa aceea că în cazul unei discuții, acesta nu va șovăi să dea explicații în favoarea doctorului Stamate, fiindcă a fost de față.) Te ridici și spui în două cuvinte că ai greșit, pur și simplu, și nimeni n-o să ți-o ia în nume de rău. Ne-am înțeles? La revedere.

În sală se auzeau șoapte. Se deschisese ușa din fund, din dreapta prezidiului, și apăruse președintele, un doctor jovial, care intră zâmbind. Ședința începu și decurse ca de obicei. Sora Vintilescu nu luă cuvântul, dar la sfârșit veni și se scuză, repetând doctorului Stamate că ea așa a crezut, când a văzut steagul lângă pom...

– Nu e nimic, o întrerupse doctorul Sârbu, se întâmplă, scoate și dumneata articolul acela... Și nu mai sta cu tiroidă netratată, că o să-ți dea turburări mari.

Era târziu. Doctorul Sârbu se despărți de colegul său și luă tramvaiul spre casă. În tramvai găsi un scaun liber, se așeză și începu să răsfoiască niște reviste vechi medicale pe care i le adusese cineva. O femeie se apropiase între timp de scaunul său, stătea în picioare lângă el și îl privea cu atenție.

– A, bună seara! exclamă tânărul, surprins, doctorița Tiberiu!

Și se ridică în picioare, dar femeia nu se așeză, rămase și ea în picioare și continuă să-l privească în tăcere. Avea un surâs care vroia parcă să reamintească ceva petrecut demult, dar nu cu scopul de a stărui în acea amintire, ci pentru a sugera doar că timpul nu e ireversibil, cel puțin atâta vreme cât o femeie rămâne tânără și frumoasă. În ceea ce o privea pe ea, așa cum îi apărea ea în clipa aceea tânărului, nu numai că nici timpul (de altfel nu prea lung, trecuseră doar doi ani de la aventura ei cu cei doi medici prieteni), dar parcă nici întâmplarea în sine nu lăsase vreo urmă în viața ei. Își revenise cu totul, așa cum își revin plantele tinere culcate de o furtună, și s-ar fi putut chiar spune că furtuna îi priise, arăta liniștită, sigură de sine și deloc dispusă să se mai lase ispitită să joace roluri care nu i se potriveau. În privința aceasta se părea chiar că acumulase un anume dispreț pentru femeile care, în urma ei, neștiutoare, continuau genul de comedie de natura celei în care doctorul Munteanu o atrăsese pe ea. Avea un rictus de dispreț, abia perceptibil, în colțurile gurii ei tinere, ceea ce la vârsta ei nu făcea decât să-i sporească farmecul.

– Ce mai faci, doctore, nu te-am mai văzut de mult, zise ea dându-i mâna, pe care acesta i-o sărută. Uite, acum îmi dau seama că mi-a fost dor de câteva ori de dumneata, aș fi vrut să mai stăm de vorbă.

– Oricând o să stau de vorbă cu dumneata cu emoție, zise el familiar și curtenitor. Auzisem într-o vreme că te măriți cu doctorul Zahariade, e adevărat?

– Să vorbim despre altceva decât despre măritișuri și altele de același gen, zise ea fără răceală, dar cu adevărat neinteresată de asemenea subiecte.

„Să vorbim, dar despre ce?" gândi, cu o undă de veselie tânărul.

Nu e însă greu de găsit subiecte de conversație și vorbiră despre tot ce se putea vorbi într-un sfert de oră în tramvai. Și pe el îl intriga foarte tare această schimbare, mai ales fizică, cu rictusul acela al ei în jocul bărbiei, care ar fi putut să-i dea lui deplină satisfacție, fiindcă oricât de mare ar fi farmecul de acest gen pe o figură plină de tinerețe el este totuși semnul unei îmbătrâniri, creanga uscată din pădurea verde, care nu mai e de mult numai lăstari. Și cu ce se alesese ea trecând prin aceste vârste? Ar fi trebuit măcar să fi fost măritată, și când colo, ea nici nu voia să discute despre așa ceva. Dar el nu simți în conversația cu ea decât o bucurie care nu era nouă, dar care se intensifica în clipele acelea. Se simțea în fața ei exact ca și cu doi ani în urmă, când o cunoscuse fără însă ca tresărirea inimii să-i mai fie direct adresată ei. Asta însemna, în gândirea lui din clipa aceea, că el era mai tânăr ca ea cu cel puțin doi ani, cu toate că în realitate era mai mare.

VI

Ajuns acasă, puse revistele pe noptieră, se descălță, se întinse pe pat și continuă să răsfoiască revistele vreme îndelungată. Începea să se înnopteze bine. În curând se lăsă întunericul, se

aprindeau luminile în depărtare. Se trezi ca dintr-o buimăceală, se frecă la ochi și aruncă revistele. Se îmbrăcă și ieși.

Trecu pe lângă stația de tramvai și o luă pe trotuarul larg, la vale, spre Piața Victoriei. Mergea cu fruntea plecată și fu primit drept în față de un grup de fete care se feriră în lături cu veselie alarmată. Trotuarul foarte lat, mărginit de arbuști proaspeți și de curțile largi, îngrijite, ale cartierului C.F.R., era la această oră plin de astfel de grupuri, care turburau liniștea cartierului cu exclamații afectate și râsete sparte. Doctorul Sârbu se dădu la o parte, părăsi trotuarul și traversă. La Piața Filantropiei o luă la stânga și ieși la Șosea. Coborî și intră în cartierul care se învecina cu Piața Victoriei. Străbătu câteva străzi și intră în curtea unei case tip vilă, cu pereți încărcați de cornișe; tot cartierul acesta vechi era plin de astfel de case. Apăsă de două ori la rând pe unul din butoane și așteptă. După câtva timp se făcu lumină înăuntru și se deschise ușa de la intrare.

– Te deranjez, doctore? Bună seara, zise vizitatorul.

– Nu, răspunse gazda cu o voce hotărâtă. Poftim.

Urcară o scară mică și dintr-un antreu doctorul Sârbu deschise o ușă la stânga și pătrunse într-un salon. Era o încăpere luminată puternic, însă cu o lumină ocrotită. Pereții erau lungi și înguști, și pe ei tablouri, și într-un colț, deasupra unei etajere cu cărți, o maternitate de lut, o țărancă în picioare, cu doi copii lipiți de genunchii ei. În fund în fața mesei, pe un covor care bătea în galben de câmpie, fotolii cu spătarul mult aplecat.

Gazda se opri și prezentă cu un gest musafirului un ins care la intrarea acestuia se ridicase în picioare. Doctorul Sârbu, fără să dea mâna, se înclină și nu spuse nimic.

– Doctorul Palade, zise gazda.

Se așezară.

– Discutam care e originea zicalei populare „De ce ți-e frică, nu scapi". Eu o aud foarte des, oamenii o folosesc fără să

observe că ea conține o mare cantitate de neliniște. Să nu scapi de lucrul de care ți-e frică! E neliniștitor, nu e așa?

Vorbise insul. Gazda nu zise nimic, tăcea foarte hotărât, ca și când n-ar fi pus nici un preț pe musafir, și nici pe ideile în sine. Doctorul Sârbu se ridică din fotoliu și se duse lângă etajeră, unde începu să contemple statueta de lut.

– Zicalele populare n-au avut la originea lor pretenția de a exprima adevăruri totale, zise gazda cu o voce înțelegătoare, și în paranteză fie zis, un bun cunoscător în ale zicalelor ți-ar servi una care să exprime o idee exact contrarie; de pildă: „Paza bună trece *obejdia* rea". Așa zice mereu bucătăreasa noastră. *Obejdie* înseamnă *primejdie*, prin urmare dacă ai presentimentul unei obejdii e suficient să te păzești!

Doctorul Sârbu zâmbi. Omul la care venise în vizită neanunțată avea ironiile lui, pe care numai cine îl frecventa mai des le cunoștea și le aprecia. Vizitatorul pe care îl găsise la el nu făcea parte dintre aceștia și își da sârguința să-i atragă gazdei atenția, fără să reușească însă, ironia cu care era întâmpinat fiind o dovadă că n-avea nici o șansă. Îl chema doctorul Ionescu și era cunoscut ca medic al medicilor, alți pacienți nu prea veneau să se trateze la el, iar ceilalți numai când sufereau de ceva mai aparte, de acele afecțiuni care nu cedau la tratamentul obișnuit. Firește, cine avea apendicită sau tuberculoză nu afla nimic de la el, dar cine suferea de pildă de ficat sau de turburări generale în nutriție și de încă alte maladii, care fără să pună viața omului în primejdie îi creau totuși o stare de spirit că o vedea în negru, avea ce se „pricepe", după propria expresie a acestui medic, care la rândul lui, după cum o declara des, le împrumuta, aceste expresii, de la bucătăreasă. (Am fost la cutare medic să mă tratez și nu *„m-am priceput nimic"*, spun în genere țăranii, adică tratamentul n-a atins exact boala și n-a avut nici un efect, organismul nu s-a resimțit cu nimic.) Publicase o carte populară intitulată *Despre alimentație*, și lucra dimineața la un spital,

unde nu se remarcase în nici un fel. Acasă la el însă, cu pacientul în față, medic ca și el, își arăta din plin priceperea. Își începea de obicei consultația printr-o manieră curioasă, punând o mulțime de întrebări, ca un judecător de instrucție sau ca un preot la spovedanie. Stătea în spatele măsuței-birou, cu capul într-o parte, cu coatele pe masă și își privea pacientul în ochi. Avea parcă întrebările în minte dinainte pregătite, deși ele decurgeau aparent din răspunsuri; de fapt, și răspunsurile erau parcă premeditate tot de el, și pacientul nu făcea decât să le rostească. Îl ducea pe pacient undeva, cu un anume scop, cu îndemânare și siguranță, cu o gravitate aproape ridicolă, și acesta se supunea cu un scepticism îngăduitor, hotărât să meargă până la capăt, să vadă ce dracu o să iasă.

Ieșea în general bine, spre uimirea suferindului. Unii se enervau, se ridicau în picioare, și nu mai dădeau pe acolo. Aceștia nu erau însă cine știe ce suferinzi sau în orice caz suferința lor era cu mult inferioară puterii lor de rezistență. N-aveau, într-adevăr, ce căuta acolo. Asta însemna că majoritatea pacienților lui prezentau o rezistență scăzută față de boală, ceea ce era și adevărat, dar bineînțeles că acest medic n-ar fi recunoscut acest lucru decât dacă ar fi luat în același timp hotărârea să renunțe la felul lui de tratament. Ar fi însemnat însă să rămână fără clienți și care medic ar renunța să mai practice medicina din pricină că ar descoperi că tratează doar un anume gen de bolnavi? Dimpotrivă, din moment ce genul există, trebuie să existe și medicul potrivit pentru ei.

Doctorul Sârbu se prefăcea că se tratează la el de o durere de cap (rebelă, care îi mai apărea și acum după oboseli mari), ca să-l poată vizita și vorbi cu el. Îl considera un om interesant. Prima dată însă, cu ani în urmă, îl adusese la el într-adevăr o durere insuportabilă de cap și nu făcuse decât să se enerveze și mai tare auzindu-l ce-i spune.

– Durerea de cap poate fi pricinuită de o răceală, de o tumoare, un cioculeț de papagal pe șira spinării, o sinuzită, sau o proastă irigație a creierului, începuse doctorul Ionescu după ce îl anchetase în felul acela al lui, care pe tânărul psihiatru aproape că îl înveselise. Dumneavoastră suferiți de cea din urmă și trebuie găsită pricina. Conflictele de conștiință pot foarte bine da turburări vasculare care iau această formă. Omul modern suferă adesea fără să aibă cea mai slabă idee de cauzele suferinței. El o alungă prin pilule, și prin alungare ea se întărește, pe câtă vreme remediul împotriva ei este acceptarea. Suferința cere să fie acceptată, e dreptul ei. O dată acceptată, ea cedează, puterea ei slăbește.

– De ce are dreptul suferința să fie acceptată? întrebase tânărul medic stupefiat. Nu înțeleg, noi suntem medici tocmai ca s-o calmăm și pe cât posibil s-o eliminăm, nu s-o acceptăm.

– Pentru că există! răspunse celălalt.

– Ei, și? Tot ce există trebuie acceptat?

– Dumneata înțelegi prin acceptare abandonare. Prin acceptarea a ceea ce există, inclusiv suferința, eu înțeleg angajarea, care e o acțiune și nu un abandon. În general oamenii luptă împotriva suferinței, dar ceea ce înțeleg ei prin luptă nu e acțiune, ci sustragere.

– Vă jucați cu cuvintele, răspunse tânărul psihiatru iritat. A accepta înseamnă a fi de acord, a nu fi împotrivă. Întrucât asta înseamnă angajare? Angajare la ce?

– Angajare față de suferință sau de realitatea cu care ești în conflict, răspunse doctorul Ionescu. Înainte de orice trebuie să fii de acord și să accepți ca pe o realitate care este a ta suferința sau conflictul care te chinuie. Această durere este a mea, sunt proprietarul ei, există și n-o pot nega. În felul acesta se produce singura conciliere posibilă între ființa noastră și suferință și datorită acestei concilieri suferința dezarmează. Dacă continuăm s-o acceptăm până la cap, ea va fi chiar anihilată. Au

existat oameni cărora li se sfâșia carnea cu cleștele și ei surâdeau. Au existat, nu puteți nega! Erau Sfinții Părinți! Omul modern nu e inferior acestor oameni, dar el dispune în prezent de metode atât de subtile de sustragere, încât tuturor li se pare firesc să nege suferința. Au ambiția s-o alunge cu totul din viața lor, ca și când ar fi nemuritori.

– Ceea ce spuneți dumneavoastră acum e valabil și pentru durerea mea de cap? întrebase tânărul. Simt un fel de cuțite uite pe-aici, sunt de acord cu ele (adică nu sunt de acord, constat că există), le accept existența, sunt ale mele... Dar văd că nu trec!...

Îl durea capul așa de tare, încât asta îl silea să fie la fel de grav ca și medicul.

– O să vă prescriu contra cuțitelor acelora un calmant, răspunse doctorul Ionescu, dar de ce când sunteți fericit sau foarte bucuros nu vă trece prin cap să luați un calmant? Așa ar fi normal!

Tânărul izbucnise în râs. Omul din fața lui avea în voce un repros adevărat, credea în ceea ce spunea așa cum crede un credincios în Dumnezeu. Și îl dăscălea părintește, cu înțelegere pentru ignoranța sa, dar străduindu-se, cu devoțiune parcă, să inventeze pilde ușor accesibile înțelegerii și convertirii.

– Când te afli la un *rendez-vous*, continuase el, și aștepți și vezi că vine și te inundă din creștet până în tălpi, așa ca un fel de lumină, de ce nu te duci repede la farmacie și să ceri ceva contra acestei stări care te zgâlțâie mai rău ca orice?! Cred că nimănuia nu i-ar trece prin cap să facă așa ceva, ar trebui să fie nebun, din contră, caută prin toate mijloacele să păstreze această stare, nu s-o combată. De ce n-am face același lucru cu suferința?

Și continuase în același fel, fără ca doctorul Sârbu să-l mai poate urmări. Mai târziu află despre el lucruri incredibile, era evreu și fusese deportat într-un lagăr, era membru de partid. Nu se potriveau deloc teoriile lui despre suferință cu marxismul, dar el nici nu pretindea că se potrivesc. Pe vremea aceea doctorul Sârbu nu se înscrisese încă în partid și îl întrebă pe doctorul Ionescu motivul pentru care el se înscrisese.

– Pot să-ți spun doar motivul aparent, răspunse doctorul Ionescu. Am citit o carte de reportaj în care se relatau la un moment dat următoarele: înaintând în iarna anului 1942, împotriva armatelor sovietice, nemții puneau la răscrucile de drumuri soldați ruși prizonieri în uniformă, îi împușcau în ceafă și îi lăsau să înghețe așa, în picioare, cu brațul întins pe care puneau pancarete: *Spre Leningrad* sau *Spre Moscova*. Și tancurile germane treceau și se orientau în felul ăsta în ofensiva lor... Mi-am imaginat o clipă că eu aș fi un astfel de prizonier și atunci am plecat de-acasă și m-am dus și mi-am dat adeziunea. Ăsta e motivul aparent. Cel de fond nu ți-l mai spun, dar să știi că e cam de același fel, mai spusese doctorul Ionescu și făcuse apoi o declarație aparent foarte ciudată. Am stat în lagăr aproape un an, nu spun ce este și ce se poate vedea într-un lagăr. Un lagăr e un lagăr, nu se poate descrie. Dar când am citit, la un an după ce-am ieșit de-acolo, pasajul pe care ți l-am relatat, mi-am dat seama că nu există ceva mai groaznic, mai umilitor pentru umanitate, o crimă mai josnică la care se poate coborî o armată decât asta, cu prizonierii înghețați. Poate că n-am dreptate, firește că s-au comis crime și mai abominabile, dar așa s-au petrecut lucrurile cu mine, asta mi s-a părut mie cea mai abjectă și mi-a păstrat vii toate ororile trăite de mine însumi în lagăr...

Doctorul Sârbu, cu toate că trăise și el în atmosfera războiului, scăpase fără să-i păstreze în vreun fel imaginile de oroare deși văzuse și el oameni îngropați sub dărâmături și lucrase ca student în spitalele înțesate de șocați și mutilați. Era însă foarte tânăr și nu se lipise nimic de el. Tot atât de tânăr era și pe vremea când doctorul Ionescu îi răspunsese la întrebarea pentru ce s-a înscris în partid. Răspunsul acesta avusese

darul să întârzie propria lui înscriere, căci descoperise cu acel prilej că el nu avea un motiv atât de extraordinar ca al doctorului Ionescu care să-i susțină actul de adeziune. Vrusese la început să se înscrie fiindcă prietenul său, doctorul Munteanu, se înscrisese și îl sfătuia să facă și el la fel (formula pentru întâia oară acele sfaturi ale sale pe care avea apoi să le repete și mai târziu, în alte împrejurări: „înscrie-te, Nicule, fă cum fac eu și ai să vezi că o să fie bine". „Bine, dar de ce să mă înscriu?" răspundea el, nu atât pentru că nu știa de ce, cât ca să afle de la prietenul său pentru ce se înscrisese el însuși. „Întâi înscrie-te, zisese atunci doctorul Munteanu, și pe urmă o să vezi tu de ce te-ai înscris!") dar de fapt, după cum avea să-și dea într-adevăr seama mai târziu, când avea să analizeze mai detașat acest eveniment din viața lui, vrusese să se înscrie fiindcă simțise că se fac asupra conștiinței lui apeluri dintre cele mai diverse, de la cele directe, practice, constând în discuții în care era atras, acțiuni în spital la care era chemat să participe, până la cele imponderabile, care toate îi sugerau ideea că e nevoie și de el în atingerea unui țel care avea în vedere o creștere și o înflorire a vieții oamenilor pe altă cale decât cea cunoscută de el înainte. Că el nu cunoștea bine viața dinainte, asta n-avea nici o importanță... Ceea ce e nou e mai bun decât ceea ce e vechi... Și deodată venise doctorul Ionescu care avea în sprijinul adeziunii sale o experiență tragică. Se simțise parcă intimidat și lipsit de însemnătate să facă parte dintr-un partid în care oamenii aveau astfel de motive să adere la idealurile lui... Doctorul Ionescu însă nu se simțise răspunzător de această șovăială. „Dacă ai vrut cu adevărat să te înscrii, răspunse el, atunci înscrie-te imediat. Uneori argumentul afectiv e mai de preț decât ideea, pentru că ideea circulă pe toate drumurile, pe câtă vreme dorința dumitale de a construi o lume nouă se naște în inima dumitale."

Tânărului psihiatru îi plăcuse acest îndemn, cu toate că dorința lui de a construi o lume nouă i se insuflase, și nu se

născuse chiar în inima lui... Doctorul Ionescu făcea foarte rar caz în relațiile sale cu colegul său mai tânăr de faptul că era membru de partid, dar făcea totuși, și știa, într-un mod surprinzător de exact, când să fie medic curant, și când prieten și confident în probleme mai complicate privind relațiile tânărului psihiatru acolo la el în spital. Astăzi el ghici imediat că nu durerea de cap l-a adus pe doctorul Sârbu în cabinetul lui și se grăbi să-l expedieze pe celălalt, cu discuția lui despre proverbe cu tot. Apoi sună și ceru acelei bucătărese a lui, la a cărei gândire și exprimare era atent, să servească niște cafele, după care se așeză și el în fotoliu și își împreună mâinile în față. Involuntar, semăna în asemenea clipe cu un duhovnic sau cu un om bătrân. Dar doctorul Sârbu de mult se învățase să nu-i mai observe ticurile.

– Doctore, i se adresă el stând drept în fotoliu, cu coatele pe genunchi, există sentimente neînscrise încă pe tabela unui Mendeleev al moralei, dar care nu sunt mai puțin rele și ne țin gândirea prizonieră. Prietenul meu, doctorul Munteanu, a părăsit lumea medicală și a intrat în diplomație; am rămas fără prieteni și singurătatea mă apasă... iată de ce am venit azi la dumneata.

Spunând acestea, se ridică și începu să se plimbe prin cabinet.

– Ce e cu lucrarea? zise doctorul Ionescu cu o expresie și cu o atitudine de grabă filozofică față de timp, nu atât pentru că îi lipsea sau pentru că tânărul venise în vizită la o oră nepotrivită, ci pentru că în felul acesta îi dădea un răspuns mult mai profund decât dacă și-ar fi exprimat părerea în cuvinte. Naivitatea acestei manevre nu displăcu însă deloc tânărului, dimpotrivă, parcă făcu ordine în gândirea sa, parcă se mai însenină.

– Da, și cu lucrarea, continuă el. Am trimis-o la revistă, va apărea, dar un coleg în care am încredere (cel mai erudit dintre noi) a citit-o și nu mi-a spus nimic, n-a făcut nici o remarcă.

Vroia deci să-i spună că e copleșit de sentimentul că viața nu-i merge bine și că nu știe de ce. Se așteptase ca lucrarea să facă o impresie bună colegului său, dar iată că acest coleg, pe care îl prețuia, nu exprimase nici o opinie și de aici neliniștea amintirii, sentimentul că îi scapă ceva, un sentiment sau mai bine zis un presentiment că în curând i se va întâmpla ceva grav și primejdios, exact senzația care îl sperie pe un om câtva timp înainte de a deveni conștient că a greșit drumul și că s-a rătăcit.

– Nu trebuie să dorești să te recompenseze alții pentru munca ta mai mult decât o poți face tu însuți, zise doctorul Ionescu. Trebuie să-ți ajungă bucuria care te-a stăpânit în timp ce lucrai și să rămâi numai cu ea. E singura care contează și numai pe ea trebuie s-o cauți. Dacă bucuria de atunci nu-ți revine în ceasurile astea de oboseală înseamnă că ai lucrat prost și să te înveți minte altă dată să mai lucrezi prost: înseamnă că nu ți-ai cunoscut măsura și te-ai înhămat la ce nu poți duce. Cât despre prietenul tău... Cred că nu s-a schimbat nimic între voi, tu continui să ții la el și fiindcă nu vrei să recunoști acest lucru, de aici îți vin toate aceste... Ai crezut că nu mai ții la el, și acum ai descoperit că ții, că ai jucat, în prietenie, rolul doi... Ei?! Recunoaște acest lucru și vezi-ți de treabă... Ce importantă are faptul dacă doctorul Munteanu a părăsit sau n-a părăsit lumea medicală?! exclamă medicul medicilor despreunându-și mâinile cu o uimire sinceră și rămânând apoi tăcut și fixat pe această uimire, ca și când ar fi vrut să dovedească astfel că mai mult decât atâta nici o semnificație nu se mai putea scoate din cele ce i se relataseră, că, adică trebuia să țină la el mai departe, fiindcă nu-l împiedica nimeni s-o facă și cu asta să pună liniștit punct acestui conflict sufletesc...

Doctorul Sârbu se opri din plimbat și rămase în picioare. Se scurseră câteva clipe.

– Asta vreau să știu și eu, și tocmai asta nu pot să-mi dau seama. Îmi scapă ceva, sau mi-a scăpat de mult ceva. Surpriza

pe care ți-o produce un om pe care îl cunoști bine nu e prea departe de una asemănătoare pe care ți-o poți produce tu, ție însuți. Și dacă consideri această surpriză ca o eroare, cum am impresia că a comis doctorul Munteanu, această eroare nu te pândește și pe tine?

– Ne pândesc tot felul de erori, zise doctorul Ionescu deodată supărat. Ar fi însă bine să fii mai puțin subtil, avem treabă, n-avem timp să ne ocupăm de genul acesta de erori. De ce nu-ți vezi mai departe de lucrare? Doar ți-am citit cât ai scris din ea și ți-am spus că e un lucru foarte bun și util. Ce mai dorești?

VII

Săptămâna următoare, Vale trecu în schimbul de noapte, și luni după-amiază porni spre sora lui să-i facă o vizită.

Constanța îl primi cu aerul așa-zis „natural" pe care Vale i-l cunoștea de mult și nu o dată îl enerva, arătând, de pildă acum ca și când totul ar fi în regulă în viața ei, dar pregătită în același timp și să facă imediat față în cazul în care cineva ar încerca s-o ia prin surprindere, având totodată aerul că de fapt ea e alta, e străină de evenimentul sau istoria în care e implicată. Avea o silă înnăscută să dea prea multe explicații. „Bine, Tanța, ție nu ți-e rușine să-i spui mamei că am luat eu banii ăia?" o întrebase o dată Vale indignat, într-unul din obișnuitele conflicte dintre frați. „Care bani?" spuse ea. „Cum care bani? Care-i strânsesem împreună să ne luăm alt radio. De ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?" „Fiindcă am vrut eu să-ți cumpăr ție un ceas", a răspuns ea numaidecât, fără să mintă, dar fără să spună întregul adevăr. „Și mi-ai cumpărat?" a zis Vale. „Nu ți-am cumpărat, că nu mi-au ajuns pentru ce-am vrut eu să-ți iau și mi-am plătit eu niște datorii." „De ce ți-ai plătit ție niște datorii când nu erau toți banii tăi?" „Cum, a exclamat ea surprinsă, aproape scandalizată, nu mi i-ai fi dat?" „Ba ți i-aș fi dat, a răspuns Vale

scos din sărite, dar atunci de ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?" Și crezuse că la asta ea n-o să mai aibă ce spune și o să-și recunoască lașitatea și ipocrizia. „Intenția contează", a zis ea cam absentă fără să se deranjeze din citit. „Care intenție?" a mai întrebat-o el, neînțelegând. „Că am vrut să-ți cumpăr ție un ceas de aur. Hai, Vale, las-o moartă", a mai spus, și n-a vrut să explice de ce a ținut ea să creadă mama lor că Vale a fost cheltuitorul, când de fapt erau banii lor, ai amândurora, și puteau să facă ce vroiau cu ei fără să dea socoteală părinților.

Dacă Vale ar fi luat-o în clipa aceea la rost, chiar de la intrare: „Ce e cu tine, Tanța, ești divorțată de atâta vreme, nu ești în toate mințile?" „De ce dragă?" ar fi întrebat ea mirată. „Cum de ce, nu spui la nimeni?", „Cum, ar fi zis ea, păi n-ați aflat?!" Și dacă Vale sau altcineva apropiat și-ar fi pus mintea cu ea și ar fi insistat până în pânzele albe, nu în situația de față, ci cu alt prilej mai puțin dramatic, tot nu s-ar fi putut obține de la ea reacția dorită. O dată Vale încercase, câtva timp mai târziu după istoria cu banii, dar tot pe același subiect și nu din răutate, ci pur și simplu fiindcă el nu înțelegea ce nevoie a avut ea să-i spună mamei o minciună, că doar ținea la ea și n-avea obiceiul pe care îl au unii, să pârască încă din familie: „Tanța, vreau să știu, aproape că se rugase el. Ce nevoie ai avut tu să spui că eu am cheltuit banii? Fă-mă să înțeleg, fiindcă nu înțeleg." Și o tot pisase așa minute întregi, având din ce în ce mai aproape senzația că ea o să spună de la o clipă la alta ceva extraordinar... îl asculta, corecta niște caiete, până ce deodată a lăsat caietele la o parte și a izbucnit în plâns. Băiatul s-a apropiat de ea și i-a cerut iertare și mai mult a intuit decât a înțeles că nu întotdeauna e cu putință să-l faci pe om să spună un lucru care ție ți se pare atât de firesc că trebuie să-l spună. Și când s-a certat odată cu ea și i-a spus un cuvânt din pricina căruia nu și-au vorbit apoi aproape două luni, Vale a avut sentimentul că nu i-a adresat o insultă convențională, ci că imaginea i s-a impus prin forța asemănării. Ea era atunci încă la *Ateliere*, la serviciul

de dispeceri, și îi făcea curte un electrician, un frate al unui coleg al lui Vale. Față de acest coleg, Vale avea o admirație aparte, era cel mai bun din clasă, dar nu unul dintre acei tocilari ambițioși și antipatici, ci unul cu adevărat foarte dotat și generos, părinții săi, fără să fie bogați, aveau oarecari venituri și băiatul îl invita adesea pe Vale la cofetărie. (Era foarte spiritual, îl întreba de pildă pe Vale pe cine vrea să apuce de picior, pe Dumnezeu, sau pe sfântul Petre, asta însemnând, respectiv, că dacă ia o sarailie, atunci îl apucă pe Dumnezeu, dacă ia un trigon, ceva mai puțin, doar pe sfântul Petre.) Tot acest coleg, cu prestigiul său, potolise o dată un anumit avânt al cuiva într-un moment când câțiva dintre ei fuseseră cât pe-aci s-o ia razna. Într-o dimineață unul dintre ei venise în clasă îmbrăcat în cămașă verde și făcuse o impresie foarte puternică asupra celorlalți. Se înscrisese în „frățiile de cruce" și în tăcerea uimită a clasei începuse să țină, până la venirea profesorului – care era tot un legionar, el aranjase scena după cum s-a aflat ulterior – un discurs. Vorbea bine, i se trezise, spre surprinderea celor mai mulți, această pricepere și fusese cât pe-aci să devină erou. Din păcate, însă, clasa îl cunoștea cum învață, și asta la o anume vârstă, este esențial, nu poți cuceri altfel respectul colegilor decât prin capacitatea de a asimila materia și de a stârni laudele profesorilor. Ori, acest elev, cu statura mare și impunător în cămașa lui verde cu diagonală, învăța atât de prost, încât majoritatea profesorilor se plictiseau să-l asculte și unii, mai spirituali, îl scuteau și pe el și pe toată lumea de un spectacol atât de rizibil de ignoranță: „Tănase, să te mai ascult, sau nu?" „Cum credeți, domnule profesor!" „Păi știi?" „Nu prea, domnule profesor." „Bine, atunci să-ți dau un patru și să trecem mai departe", spunea profesorul cu privirea sticlind de un umor pe care toată clasa îl gusta și nu se tocea prin repetare. Astfel că în toiul discursului său se produsese ceea ce nu era de așteptat – dat fiind faptul că legionarii erau la putere și era primejdios să ignori acest lucru, chiar într-o clasă de elevi –, dar ceea ce era

totuși în firea lucrurilor să se producă, din același motiv. Se auzise deodată vocea acestui elev pe care Vale îl admira atâta, rostind cu putere și cu un dispreț plictisit într-un moment când colegul lor legionar tocmai își trăgea răsuflarea: „Hai, mă Tănase, mai du-te în p... mă-ti cu cămașa ta!" Și clasa izbucnise în râs și după câteva clipe de derută începuse ca prostul să râdă și Tănase însuși.

Și fratele acestui elev strălucit era electrician la *Ateliere* și îi făcea curte Constanței. Constanța îi cunoștea pe amândoi și cum curtea electricianului începea să capete o întorsătură care ei îi displăcea, îi făcu lui Vale confidențe și îi ceru părerea. „Tanța, zise Vale, eu o să-ți spun ție ceva, dar cu condiția să-ți ții gura. N-aș vrea s-audă frate-său, care ține la el foarte mult, și înțelegi tu cum m-aș simți dacă unul dintre ei ar afla". „Bine, bine, desigur, zisese ea, mă știi pe mine vorbăreață?" Ceea ce era adevărat, discreția ei era un lucru sigur. Și Vale îi povesti: acest electrician, cu un prieten al său șofer, luaseră două fete cu ei în mașină, erau două vecine, le duseseră într-o pădure și acolo le violaseră. Fetele erau eleve de liceu și ca să nu fie eliminate de la școală tăcuseră, dar părinții lor tot aflaseră și cu greu se înăbușise scandalul. Era băiat bun acest electrician, dar uite ce fusese în stare să facă. Era bine ca ea să știe acest lucru, dar încă o dată, să nu-i spună lui ceva... Cu toate astea, câteva zile mai târziu, Vale veni de la școală furios și uitându-se lung la sora lui pronunță acest cuvânt care este grav sau inofensiv, după împrejurări (în cazul lor era grav, fiindcă nu se obișnuia): „Ești o măgăreață".

Ar fi putut să spună ceva, să dea explicații care tot ar mai fi dres ceva, dar ea nu scosese un cuvânt și nu explicase nimic nici mai târziu, după ce se împăcaseră. De ce totuși se folosise ea de informațiile pe care Vale le știa de la prietenul său, fratele electricianului, ca să rupă cu acela...

Uneori când se supăra pe ea, Vale parcă îi dorea răul, nu de altceva, dar ca să se învețe minte... Ca mai pe urmă să i se

facă rușine și să-i dorească să ajungă tot ceea ce dorea ca să ajungă (fiindcă nu prea îi era nici lui limpede care erau, în afară de profesiunea ei care îi plăcea, visurile ei de viitor). Stupefiat, o auzise odată pronunțând următoarea frază atât de bizară, dacă stăteai să te uiți la cine-o spunea, încât Vale o și uitase imediat, ca și când creierul lui ar fi acționat selectiv, împotriva voinței lui: „Eu sunt cea mai interesantă femeie din București".

– Ei, ia spune, Vale, ce mai faci? îl întâmpină ea parcă veselă, cu un glas de parcă rolurile ar fi fost inversate, adică Vale avea nevoie să fie sprijinit în suferința lui și nu ea. Cum te mai simți?

– Eu?! exclamă Vale surprins. Nu prea bine. Dar tu?

– Destul de bine! zise ea. Ce face mama?

– Bine, ce să facă?

– Dar tata? Tot acasă stă?

Vale se așeză și răspunse cu o mișcare elocventă a degetelor pe brațul subțire al fotoliului, adică în ordine și cu tata, deși sunt posibile și surprizele.

– Hai să ieșim pe balcon, zise ea și ieșiră pe balcon.

– Mare baftă ai și tu! zise Vale uitându-se peste împrejurimi. E așa de frumos aici la tine, de câte ori vin, parcă vin în alt oraș, parcă aș veni lângă o pădure!

– O lovișă, zise ea, uită-te în partea aceea și vezi parcul.

Ea reintră și aduse întâi scaune mici, apoi se întoarse cu niște prăjituri de cofetărie și o sticlă cu vin, pe care i-o dădu fratelui s-o desfacă. „Bravo ei, gândi Vale, se ține bine, s-a dus ea să cumpere vin..."

– Tanța, hai să-ți spun de ce am venit eu pe la tine, începu apoi Vale după ce mâncară prăjiturile și ajunseră la sticla de vin. Anul trecut, înainte de examenul de stat, făceam practică tot la uzina asta unde am fost pe urmă repartizat și am cunoscut acolo o fată.

– Nu cumva e vorba de istoria aia cu Gabi, de e supărată și acum tanti Veronica pe tine că nu vrei să te împaci cu el? zise Constanța.

– Ba chiar aia e! răspunse Vale.

– Ei și ce s-a mai întâmplat tocmai acuma, după un an?

– Stai să vezi, zise el, și începu să povestească.

Ea îl asculta rezemată de peretele casei, cu călcâiele sprijinite pe una din barele balconului, și nu zicea nimic, asculta cu atenție și plăcere, bucuroasă vizibil că fratele îi face confidențe. Nici o altă stare sau preocupare, sau absență nu părea s-o distragă. Din când în când numai își schimba poziția, foarte rar Vale surprindea ceva ciudat la ochii ei, parcă îi creștea privirea, parcă i se măreau globurile ochilor și ea parcă uita sau nu mai putea să lase pleoapele peste ei. Atunci se vedea că și slăbise foarte tare, și în asemenea clipe Vale se oprea din povestit și se uita în jos, posomorât, ca pentru a-și aduna gândurile. Uita atunci de el și făcea un efort să alunge, să înghită din gât un nod care îi altera vocea. Apoi relua cu naturalețe firul povestirii.

Îi dăduse, chiar de la început acelei fete pe care o cunoscuse, o întâlnire, nu era nimic grav, începu el, vroia pur și simplu s-o cunoască, și dacă nu i s-ar fi părut că dintre toți care erau acolo numai lui îi aruncase ea o anumită privire, bineînțeles că nu s-ar fi încurcat tocmai atunci, în preajma examenelor, cu o fată care trebuia negreșit cucerită împotriva voinței ei. Numai că se înșelase de la bun început și iată cum decurseseră lucrurile. Erau numai ei doi, ceilalți din grupul lor se duseseră jos, la oțelăriile speciale. Ea tocmai își spăla mâinile sub un robinet pe platformă și se uita la el peste umăr, conversa cu el în felul acesta. Cine era ea? Era studentă la Chimie, făcea, ca și el, practică la laborator. Vroia să se întâlnească cu el după masă, să se recreeze împreună? o întrebase el. Cum să nu, i-a răspuns ea și a dat din cap, parcă ar fi vrut să arate cât de mult îi convenea propunerea. Acasă Vale și-a schimbat costumul, și la ora convenită s-a dus s-o întâlnească. Locul fixat era Grădina botanică și ea a venit foarte punctuală, dar arăta parcă

schimbată. Adică tot ea era, dar parcă nu-i mai plăcea ceva, mergea alături de el parcă ar fi avut un cui în pantof. I-a întrebat de unde vine. De unde putea veni, și ce sens avea o astfel de întrebare?

– Tu ce părere ai? exclamă Vale uitându-se la sora lui cu o anume nedumerire, cu sensul că putea fi și ea convinsă că nu exista răspuns la o asemenea întrebare.

– Nu știu, zise Constanța zâmbind. Ce i-ai răspuns?

– Ce puteam să-i răspund?

– Depinde!

– I-am spus, bineînțeles, că viu de-acasă, de unde puteam veni? „N-aș zice", o aud că-mi răspunde. Și deodată mă pomenesc prins în următorul dialog: „De ce, zic, ce te face să crezi că nu vin de acasă?" „De! o aud și începe să se hlizească. Ai venit, zice, pe jos sau cu autobuzul?" „Cu autobuzul." „N-aș crede!" „Dar de ce?!" „Îmi face impresia că ai venit pe jos". „De unde această impresie?" „Se vede după mutra ta." Mutra mea! Cu asta m-a făcut pilaf! M-am oprit din mers și i-am spus: „Scuzați-mă că v-am deranjat (și am făcut o plecăciune), nu sunt capabil să susțin cu dumneavoastră un dialog atât de subtil, permiteți-mi să vă conduc în acel loc de unde să vă pot spune adio și să uităm amândoi simultan că am făcut vreodată cunoștință. Unde să vă conduc?" Ea se uită la mine foarte indignată și ce crezi că îmi răspunde? „După ce că m-ai adus tocmai aicea, zice, acum vrei să și pleci. Nu puteai să-mi spui să viu la Șosea, mai aproape de cartierul meu?" „De unde era să știu eu care e cartierul dumneavoastră?!" zic eu.

Vale tăcu, se posomorî și începu să se uite în depărtare pe deasupra acoperișurilor. Tăcu multă vreme, cu o expresie deodată dramatică, până ce vocea Constanței îl făcu să-și revină.

– Ei, și? Mai departe, Vale.

– Da. Unde rămăsesem?

– Dar ia spune-mi zise , câți ani are fata asta?

– Peste douăzeci! zise Vale.

– Cam mult, zise din nou Constanța. Dar cum e, cum arată?

– Așa... subțirică, blondă. E bine făcută... Eram foarte prins cu pregătirea pentru examene, continuă Vale, dar până sâmbătă tot ne-am mai văzut de câteva ori. De ce zic sâmbătă?

Sâmbătă vroia s-o ducă la Ateneu la un concert și a cumpărat două bilete. Invitația i-a făcut-o marți. Vineri, în timpul unui curs, Cosma Dante, un prieten al său, îl înștiință printr-un bilet că a doua zi seara avea să aibă loc la Antracit acasă (un alt coleg) un așa-zis ceai și că va veni și Anda – așa o chema pe fată. „Fii atent, vărul tău Gabi s-a băgat pe fir, îi scria Cosma Dante. Toată lumea știe." Vale zâmbi, mototoli biletul și îl aruncă sub pupitru. Era, pesemne, o glumă care încerca să reușească prin intermediul lui Cosma Dante, cu care era prieten bun. Prietenii cei mai intimi se pretează adesea la astfel de farse, cel mai vesel lucru fiind, după cum li se pare lor, să vezi un coleg îndrăgostit pierzându-și capul de gelozie.

Sâmbătă seara Vale se duse cu cinci minute mai devreme la Ateneu. Era un concert rar, se executau cantate laice de Bach, acele mici piese care lui îi plăceau atât de mult, compuse să fie executate la clavecin, cu instrumente de coarde, cu puțină orgă și cu tot așa de puțin cor, și gândul că timp de aproape două ore va asculta această muzică îl făcu să nu-și dea seama că Anda întârzia. Când văzu că încep să se închidă ușile, vându biletul în plus pe care îl avea și intră. După concert își aminti însă că fata nu venise și fu prins de bănuiala că nu era vorba de o farsă. Porni repede spre casa lui Antracit, urcă scările gâfâind și sună. Era ora zece și jumătate. Îi deschise Antracit (acest Antracit se numea de fapt Popa Viorel, dar era negricios și ciupit de vărsat, semănând într-adevăr cu un cărbune, și porecla i se prinsese).

– Gabi e aici? zise Vale indiferent.

– Nu, n-a venit încă, răspunse Antracit.

Intră înăuntru. Stăteau pe o canapea și pe scaune, iar parchetul era gol, se vedea că până atunci dansaseră și acum făceau o pauză. Unul dintre ei, comentând întârzierea celui numit, își dădu cuvântul de onoare că Gabi e un tip plin de surprize și mistere, iar Cosma Dante întreba cu dispreț ce înseamnă mister în cazul lui Gabi? Vroia să i se explice.

– De când l-au ales pe Cosma în birou (era vorba de biroul organizației U.T.M. din facultate), a devenit un determinist agasant, spuse Antracit cercetând teancul de plăci de lângă picup cu acel aer blazat pe care și-l iau adesea tinerii, blazarea fiind semnul unor experiențe bogate care au trecut peste capul lor.

– Un determinist vulgar, completă un altul, care fuma cu țigarea „uitată" în colțul gurii.

– Gabi posedă dintre noi, cel mai bine materia, o să ajungă un mare specialist, zise din nou primul student, cu o intonație elogioasă și admirativă.

– Asta e adevărat, conveni Cosma Dante, dar am impresia că posedă atât de bine materia, încât nu-l mai interesează. Nu fac un paradox.

Pe ușa din fund intră o fată cu părul coafat și mițos, cu un cuțitaș în mână și cu mânecile suflecate.

– Câți suntem cu toții? întrebă ea. Mai vine cineva?

– Sigur că mai vine, vine Gabi cu Anda, răspunse întâiul student.

Antracit se smulse de lângă picup, străbătu odaia spre bucătărie și în trecere îi dădu gafeurului o palmă peste cap. Intră apoi în bucătărie, uitând ușa deschisă. Văzu siluetele a încă două fete, care stăteau în jurul mesei și spălau și aranjau niște farfurioare și pahare.

Antracit reveni în odaie cu două sifoane în mână și o sticlă înfundată. Închise ușa cu piciorul.

– Ah! se auzi un strigăt din bucătărie, după care urmă zgomotul unui pahar spărgându-se pe mozaic.

– Valeria, strigă Antracit printre râsetele care izbucniseră în odaie și în bucătărie, te omoară mama.

Între timp o motocicletă se oprise în stradă și continua să pârâie și să trosnească, jos, la poalele blocului. La un moment dat încetă și atunci se auzi din stradă un glas strigând:

– Antracit!

– Ăsta e Gabi, zise din nou gafeurul, și se repezi la geam. Gabi, strigă el, aplecându-se, de unde ai motocicleta aia?

– Ce faceți voi acolo? se auzi glasul de jos.

– Vă așteptăm, veniți sus?

– Mai facem un tur și ne întoarcem.

Vale se ridică din fotoliu și se duse la geam. Se uită în jos. Se vedeau capul și umerii motociclistului. În spatele lui, o fată subțirică se ținea de inelul de cauciuc dintre genunchi și se uita în sus spre geamul deschis de la etaj. Motociclistul făcu o mișcare energică cu piciorul, motocicleta izbucni în pârâituri și pieri pe după colț. Vale continuă să rămână la geam încă multă vreme, până ce pârâiturile nu se mai auziră deloc, topindu-se în zgomotul îndepărtat al orașului. Cosma Dante venise între timp lângă el și îi atinse brațul.

– Te-am avertizat, zise, de ce ai mai venit?

– De ce să nu viu?

– Mai bine pleacă, merg și eu cu tine, zise tânărul în șoaptă. Gabi o să vină aici cu Anda. Îți convine?

– Nu, am să stau, vreau să-i văd! Cred că e o glumă tâmpită de-a voastră!

– Nu e nici o glumă, să știi.

În odaie, Antracit pusese o placă și ceilalți dansau. Fata cu părul mițos ajutată de gafeur aranja farfuriile și umplea paharele cu vin.

După un sfert de oră soneria țârâi și apăru Gabi însoțit de o fată. Erau foarte veseli și se acomodară imediat, băură câte un șpriț și începură să danseze. Vale și Cosma Dante nu se

întoarseră de la geamul deschis, stăteau cu spatele la cei din odaie și continuau să șoptească între ei. Se răsuciră apoi după câtva timp și ocolindu-i pe cei care dansau, se așezară în fotolii. Anda se făcuse roșie și o licărire parcă de mânie străluci în ochii ei. Fata cu părul mițos se apropie de Vale și îl servi cu o felie de tort și un șpriț.

Curând, placa se sfârși și se împrăștiară la locurile lor servindu-se cu fursecuri și vin. Gabi afecta că n-are nici o legătură cu fata și că chiar dacă ar avea, lucru e prea puțin important. Mult mai important era altceva: îl preocupa ceva care fără să fie rostit stârni dinainte curiozitatea nedefinită a celor ce îl cunoșteau îndeaproape.

– Ce e cu tine, Gabi? zise numaidecât gazda, acest Antracit care, după felul cum se uita la el se vedea că îl admira sincer, sau că în orice caz ținea ca Gabi să observe acest lucru.

– Ah, exclamă acesta furios, formidabil cum mi-au trecut pe sub nas opt mii de lei. Opt mii de lei, cumpăram motocicleta, era acum a mea; unsprezece rezultate exacte i-am dictat individului ăla și ai să vezi că tot n-o să mi-o lase mai ieftin.

Nimeni însă nu se arăta prea curios să ceară amănunte, toți fiind la curent cu așa-zisul lui fler la pronosport, fler a cărui caracteristică era că se adeverea numai dacă nu cumpăra și nu completa el buletinul.

– Gabi, îți dau o idee, zise Antracit. Joacă mai departe la pronosport, dar pe buletinele noastre. Joacă de pildă pe buletinul meu.

– Parcă tu o să fii fraier, dacă câștigi, să împarți cu mine câștigul! Ah, dacă aș câștiga acum cinci mii de lei sunt sigur că individul mi-ar vinde motocicleta cu cinci mii, fiindcă el a câștigat acum opt și vrea să-și cumpere una nouă.

– Gabi, zise fata, joacă pe un buletin pe numele meu.

Vale întinse mâna și luă paharul de pe măsuța din fața lui. Degetele îi tremurau. Vru să-l dea peste cap, dar se opri și mâna

sa mare, ca o cazma, strânse paharul și îl sfărâmă ca pe o coajă de ou. Cosma Dante sări de la locul lui. Din palma tânărului picura sânge pe parchetul gol. Se făcuse palid și înțepenise în fotoliu, tăcut și cu o expresie cruntă pe chip. O tăcere se așternu în odaie. Gabi își turnă o jumătate de pahar cu vin, îl umplu cu sifon și îl dădu peste cap. Fata se uita spre fotoliul unde stătea Vale, răsturnat și nemișcat. Se ridică și pieri la bucătărie. Cea cu părul mițos o urmă și ieșind aruncă o privire întrebătoare spre cei din odaie? Ce se întâmplă aici?

– Vale, ce înseamnă asta? interveni un băiat pe care îl chema Amariței. Avea aerul să spună că s-a mers prea departe și că toate acestea i se păreau lipsite de interes și exagerate. Vale, Gabi, hai, bă, lăsați, fiți serioși, dați-vă mâna! Apoi se adresă lui Gabi, ridicându-se și împiedicându-l să-și toarne un nou pahar; astâmpără-te, îi zise, mai suntem și noi aicea, ai băut trei pahare, du-te dracului, uite cât vin a mai rămas!

Tăcerea continua. Amariței îi prinse pe toți într-o privire circulară, se opri apoi asupra lui Vale, la pândă. Vale se mișcă din nou în fotoliu, tuși, iarăși, ca și mai înainte, și deschise gura să spună ceva; în aceeași clipă, Amariței care îl pândise, insistă, acoperindu-i cuvintele înainte de a fi rostite, cu vocea lui supărată:

– Bea el singur trei pahare! Bă frati-meu, dar egoist mai ești! Ia ține, Cosma! Valeria! Adu un alt pahar, pentru Vale.

– Mulțumesc, Amariței, nu beau, șopti Vale și se ridică și porni spre ușă.

Cosma Dante îl urmă pe scări până jos, la colțul străzii. Se opriră amândoi. Alături susura apa unei mici arteziene. Era târziu, se lăsase liniște peste oraș. Vale desfăcu batista și întinse mâna deasupra țâșniturii de apă.

– Așa de teribil te afectează chestia asta? întrebă Cosma, surprins și îngrijorat, speriat parcă nu atât de ceea ce se întâmplase, cât de ceea ce se putea întâmpla.

– Da, teribil, șopti Vale și tuși iar.

Îi lipsea parcă aerul.

– Hai la o farmacie, să nu-ți fi rămas cioburi în palmă. Îți curge mereu sânge, zise Cosma.

– Nu-i nimic, ușurează creierul.

– De fapt tu ești de vină, zise Cosma. Te-am prevenit.

– Ei, și? Vroiam s-o văd! Nu mi-am închipuit c-o să se uite așa la mine. Cosma, fă-mi o plăcere, întoarce-te îndărăt... Amariței ăsta e băiat deștept, m-a oprit de la sinceități penibile, fă și tu ca el și spune-le că n-a fost nimic, am spart paharul din greșeală...

– Nu te mai șterge cu batista aia, zise Cosma, uite-o pe a mea e nefolosită.

– Mulțumesc! Hai, du-te, la revedere.

După plecarea lui Vale au continuat să danseze, și apoi Antracit coborî, câteva minute mai târziu, la tutungerie și cumpără vreo zece buletine pe care Gabi le completă după sistemul lui, scandalizându-i pe toți; înscrise un pronostic favorabil pentru o echipă slabă de mineri, care avea să joace chiar a doua zi cu o echipă de militari, una dintre cele mai puternice formații din categoria A, și puse semnele de meci egal la o echipă care nu suporta așa ceva.

A doua zi se întâlniră cu toții spre prânz și porniră spre stadion mai devreme. Spre seară alergară cu toții în centrul orașului, în spatele Universității, unde staționau zeci de inși în fața tabelei de pronosport, care se schimba din zece în zece minute, pe măsură ce funcționarii agenției centrale primeau telefonic rezultatele din provincie. De fiecare dată se auzeau exclamații simultane de dezamăgire sau de triumf. Funcționarii mai greșeau și, când veneau să modifice rezultatul, cei care mai înainte înregistraseră cu satisfacție scorul ridicau acum brațele, excedați.

– Ați văzut? strigă Gabi cu entuziasm, nimeni n-a prevăzut victoria Minerului.

Pe unul din buletinele sale apărură în curând douăsprezece rezultate exacte: după câte se părea, avea să câștige o sumă neobișnuită.

Se întâmplă însă că un număr de câteva sute de inși completară și ei ca și Gabi aceleași buletine cu toate cele douăsprezece rezultate exacte și astfel împărțit, premiul reveni fiecăruia la ceva mai mult de cinci sute de lei. Să fi fost oare din pricina asta că Gabi, furios, rupse aproape imediat legătura cu fata sau poate că scena din casa lui Antracit fusese prea violentă față de ceea ce simțea el pentru fată?

– Ca și când, zise Vale pregătindu-se să-și încheie istorisirea, ar mai fi avut vreo importanță ce-ar mai fi făcut el sau ea după ce i-am văzut împreună și am văzut-o pe ea cum se uita la mine cu ochii sticlind, parcă tot eu aș fi fost vinovat. Fapt e că s-au despărțit a treia zi, mi-a povestit Cosma. Eu cu Gabi nu mai vorbesc de-atunci, dar pentru mine nu Gabi e o problemă, cu toate că a venit după aia la noi tanti Veronica, să mă caute să ne împăcăm. Eu i-am spus lui tanti că nu sunt supărat, n-are decât să vie domnul Gabi și să se împace, dar după câte îl cunosc eu, n-o să vie, și să nu se supere tanti, dar nu e cazul să mă duc eu să alerg după el și să-i cer scuze. În sfârșit, Gabi, după cum știi, le-a dat el pe urmă lui tanti și lui unchiul Toma o problemă ceva mai gravă pentru ei de rezolvat decât istoria asta a noastră de studenție. Ceea ce am descoperit eu însă în seara aia n-o să uit niciodată și ți-am povestit toate astea ca să pot pe urmă să-ți pun o întrebare. Mi s-a mai întâmplat mie o dată ceva asemănător, dar nu cu o fată, și în orice caz nu mi-am putut închipui că o să se repete... Dar mai bine să-ți explic despre ce e vorba. Mă ia o dată de brat un coleg cu care eram prieten și iese cu mine de la curs și foarte afectuos îmi propune să intrăm undeva și să bem o bere că are ceva să-mi povestească. Eu aveam treabă în ziua aia, mă aștepta mama să mergem undeva, i-am dat un telefon că întârzii și am intrat cu

băiatul ăsta într-o berărie de alături, unde aveam noi toți obiceiul să intrăm după cursuri. De ce? Țineam la el, de ce să nu recunosc, și aș fi dorit ca prietenia noastră să devină din ce în ce mai exclusivă, nu fiindcă simțeam neapărat nevoie, ci din instinct, prietenia e o forță, nu? Ești mai puternic când ai mulți prieteni, nu e așa?... Hm? Ce zici?

– Să zicem, conveni Constanța. Și?

– Și am intrat cu el bucuros în berărie. Pe scurt, colegul ăsta al meu mi-a spus de la început, cu un anume patetism care îmi făcea plăcere, despre ce era vorba. Că îl cunosc pe cutare? Îl cunosc. Dar știu ce fel de om e? Nu prea. E un porc, zice. Și începe să-mi povestească ce i-a făcut lui... Într-un cuvânt, figuri porcești ca răspuns la dovezile de prietenie pe care el i le arăta... servicii făcute, cum i-a luat apărarea în organizația U.T.M. când a fost atacat, ețetera... Era adevărat ce spunea, auzisem și eu că acest coleg al nostru își permitea să procedeze în felul ăsta, și m-am indignat împreună cu el, iar el mă lăsa să înțeleg că numai eu știu să prețuiesc o prietenie și că numai pe mine mă consideră un adevărat... Nici n-a apucat însă el să spună și cuvântul din urmă, adică prieten, că ne pomenim la masa noastră, cu cine crezi? Chiar cu acest al treilea de care se plângea colegul meu, îl văd că trage imediat un scaun, se așează foarte la largul lui, cere o bere, îl bate pe-ăsta care se plânsese de el în fața mea peste umeri, îl întreabă ce mai face, îi spune că are chef după masă să meargă cu el nu știu unde. Ce văd? Băiatul cu care eu voiam să leg o prietenie exclusivă se topise în fața celuilalt, clipea des și de emoție că acela îl bătea pe umeri și îi propunea să petreacă cu el după-amiaza, uitase complet și de mine și de ceea ce spusese mai înainte... Chestia mi-a provocat greață... N-am înțeles despre ce era vorba, ce i se întâmplase sau ce se întâmpla între ei, fapt e că la plecare, în stradă, mai înainte ca eu să am timp să-mi iau la revedere de la ei, colegul ăsta al meu care mă făcuse să-i dau mamei un telefon că nu viu acasă se grăbește să-mi întindă mâna și să-mi

arate el drumul încotro s-o iau („tu o iei pe-aici?", zice), adică o direcție contrară celei încotro o luau ei, ca și când i-ar fi fost frică nu cumva să rămân cu el și să-l împiedic în felul ăsta să fie el singur cu celălalt. Nici măcar nu i-am mai spus *hai sictir*, atât de tare m-a surprins comportarea asta a lui. În cazul cu fata a fost parcă mai rău. Fata când m-a văzut în casă s-a înfuriat. Am văzut cum i-a țâșnit ura din ochii ei albaștri, s-a grăbit adică la fel ca și colegul acela să fie furioasă că îi stric socotelile, închipuindu-și că eu o s-o împiedic să facă ce dorește. Eu te întreb: e în mine ceva care să-i îndreptățească pe alții să mă considere atât de asemănător cu ei și de dependent în același timp? Las eu această impresie? Iată întrebarea.

– Nu lași, răspunse Constanța foarte senină, deși fratele ei nu arăta prea destins. Nu lași, repetă ea, dar oamenii nu sunt prea atenți la ce fac și tu cam exagerzi, cel puțin în ceea ce o privește pe fată. Așa cred. Tu știi însă mai bine, poate că nu te înșeli. Și ce-a mai fost? Ce s-a întâmplat de ți-ai adus aminte de toată chestia?

– Săptămâna trecută dau de ea în laborator, exclamă Vale. Au repartizat-o și pe ea, ca și pe Gabi și pe mine și încă pe alții, la aceeași uzină unde am făcut practică, dar pe ea mai târziu, fiindcă a căzut la prima sesiune. Ei, ai să râzi, arată complet schimbată, era să nici n-o mai cunosc...

Constanța se ridică, intră în casă și întârzie câtva timp. Se întoarse apoi îmbrăcată de oraș.

– E șase, zise ea. Mă duci la un cinema? Vorbim pe drum...

„A fost foarte atentă la povestirea mea, dar nu pare să-i treacă prin cap să mă imite, gândi Vale când se întoarseră și luară masa împreună. N-am fost deloc molipsitor..." Fusese ideea care îi venise în minte, venind la ea, s-o facă astfel să vorbească, dar nu-i reușise. Constanța nu-i povesti într-adevăr nimic despre ea tot timpul serii, și Vale, care o cunoștea, nici măcar nu se gândi să facă vreo aluzie...

VIII

De la sora lui, Vale se duse direct la uzină. Erau orele unsprezece noaptea. Găsi pe birou o notă în care era invitat a doua zi dimineața la ora zece să treacă pe la cadre, la tovarășul Mânăfoaie, într-o chestiune de serviciu.

Se prezentă pe la două. Tovarășul Mânăfoaie îl primi cordial și supărat.

– Dumneata nu poți să respecți ora de audiență?

– Ba pot, dar la ora șapte dimineața ies din schimb, ar fi însemnat să vă aștept trei ore, răspunse Vale. Nu știu dacă asta a fost intenția dumneavoastră!

– N-a fost,... conveni tovarășul Mânăfoaie. Ia loc, avem o chestiune de soluționat.

Vale se așeză și șeful cadrelor începu să-i pună întrebări minuțioase și inutile... Avea această manie, și o dată o pătise cu cineva când lucra la Ministerul Industriei Alimentare, tot ca șef de cadre și se prezentase la el un inginer zootehnician. „Ce studii ai dumneata?" îl întrebase pe acela, deși avea dosarul omului chiar la el pe birou, stătea cu coatele pe el. „Sunt inginer zootehnist", răspunse acela. „Și te pricepi la animale?" îl întrebase tovarășul Mânăfoaie. „Mă pricep, răspunse zootehnistul, știu să disting un bou de o vacă."

Era cunoscut în toată uzina prin luările lui de cuvânt. Vorbea ca un școlar care psalmodiază o lecție din care nu înțelege nimic și, oricare ar fi fost obiectul dezbaterilor, ideile lui erau aceleași: „Tovarăși, iau cuvântul pentru propunerea adusă... care depășirea producției este una din problemele de bază ale uzinei, serviciul de cadre, profund preocupat de aceste probleme, asist cu interes la această ședință interesantă... Închei, câteva cuvinte urându-vă..."

Îl întrebă de pildă pe Vale, între altele, dacă era utemist, deși luase și el cuvântul la ședința de constituire a „Brigăzii tineretului" și le urase utemiștilor succes.

– Ei, uite, zise el după aceea, fiindcă ești utemist și zici că îți place metalurgia, noi ne-am gândit că un element de valoare, facem un schimb de experiență cu uzinele din N. Adică ei ne trimit un tânăr inginer, și noi le trimitem din partea noastră. Și dumneata fiind tânăr în producție îți va fi de mare folos să pleci pentru câteva luni. Noi te-am recomandat ca un cadru cu origine foarte sănătoasă și sperăm că ai să ne reprezinți cu cinste la N. Personal îți urez mult succes...

Vale își plecă fruntea uitându-se la picioarele scaunului. Nu răspunse nimic. „Câteva luni înseamnă toată vara", gândi el.

– De ce te-ai întristat așa? zise Mânăfoaie preocupat. Nu cumva ești din ăia care nu vor să plece din Capitală?

– Eu? Nu, nicidecum. Din contră!

– Din contră? Bine, atunci du-te sănătos. Și întoarce-te de acolo cu o mireasă, o bănățeancă din alea, adăugă șeful cadrelor și începu să râdă singur de gluma lui.

– V-aș ruga însă să notați ca la anul să mi se dea concediul în iulie sau august. Dacă se poate.

– Asta o să aranjezi dumneata cu sindicatul, zise Mânăfoaie binevoitor.

– Da, dar dacă sunt trimis în schimb de experiență tocmai în lunile astea, n-am ce să mai aranjez, oricât de sănătos aș pleca, răspunse Vale. Perspectiva unei mirese bănățene nu este obligatorie chiar în aceste luni.

Mânăfoaie auzind această întorsătură de frază se înveseli brusc; parcă tot corpul îi tresări. Îi plăcuse, nu era obișnuit să i se răspundă astfel. Se aplecă peste birou și îl bătu pe tânăr zdravăn pe umăr, mai ales că avea și în ce da, Vale fiind, stând pe scaun, tot așa de înalt cât Mânăfoaie ridicat în picioare.

– Păi de ce nu ne-ai spus? zise șeful cadrelor.

– Ce să vă spun? îl întrebă Vale mirat. Parcă acuma, când știți ce vreau, de ce nu amânați acest schimb de experiență pentru la toamnă? De ce neapărat tocmai în aceste luni?

– Nu se poate, răspunse Mânăfoaie tot bine dispus, însă hotărât.

Vale trecu, așa cum îi spusese șeful cadrelor, pe la serviciul de muncă și salarii, și aici constatând că hârtiile și formele de plecare erau deja făcute, zise:

– Siguri ați fost dumneavoastră că o să plec la N. de mi-ați și făcut formele fără să mă întrebați!

Șeful serviciului dădu din umeri mirat.

– Ordin de la direcție. Nu vi s-a comunicat?

„Are dreptate", gândi Vale și tăcu, și fiindcă își dădu seama că era privit de funcționari, răspunse:

– Ba mi s-a comunicat...

Și nu mai spuse când i s-a comunicat, ieși și se îndreptă spre secția sa călcând îngândurat, cu capul în pământ peste pietrișul de pe aleile care întretăiau din toate părțile curtea uriașă a uzinei. Se gândea însă acum la altceva.

Traversă platforma fără să se uite la nimeni, deși în clipa aceea îi trecu prin minte că „Brigada tineretului" era acum amenințată prin plecarea sa, dar își spuse numaidecât că n-avea decât să aibă grijă direcția și Mânăfoaie să nu se întâmple nimic, și începu să urce scările mici, în spirală, ce duceau spre laboratorul uzinei.

IX

Când intră, ea stătea în picioare la locul ei, în fața mesei lungi și înguste încărcate cu eprubete și se uita pe geam. Nici când se apropie de ea nu făcu nici o mișcare, și Vale își aruncă și el privirea afară și rămase și el nemișcat. În depărtare se formaseră nori groși, acoperind jumătate din Capitală, în timp ce cealaltă strălucea încă sub lumina soarelui. Un vârtej uriaș făcea legătura între cer și pământ și se răsucea lent și amenințător apropiindu-se de orașul descoperit. Pe șoselele asfaltate se

vedeau șerpuind camioanele ca niște jucării, ieșind sau intrând din periferie, grăbite și parcă alarmate de apropierea furtunii.

– Nu te plictisești deloc, zise Vale în cele din urmă.

Fata tresări, se întoarse și făcu ochii mari. Nu se aștepta să-l vadă aici, și ceva de pe chipul ei îi lărgi brusc privirea, ghicind cu acel instinct sigur al fetelor că trebuie să fie atentă acum și că în orele ce vor urma, toate clipele vor fi decisive.

– Nu, deloc, cum o să mă plictisesc?! zise și reveni cu atenția în laborator, scoase din priză o instalație mică electrică și turnă un lichid într-o eprubetă. Arăta acum mult mai liniștită decât ar fi trebuit să fie.

Șeful laboratorului se apropie și începu să se uite și el pe geam. Se vedeau norii acoperind cu rapiditate bolta cerului urcând parcă cu intenție spre sursa de lumină. În clipa în care discul solar fu încolțit și acoperit din trei direcții, o săgeată vie, de o luminozitate orbitoare, spintecă în trei frânturi aglomerația neagră de nori și, în timp de câteva secunde lungi, ușile și geamul laboratorului se cutremurară, zgâlțâite parcă de mâna furioasă a unui uriaș.

Un oțelar se apropie și întrebă dacă e gata proba. Fata nu răspunse, se deplasă spre alte eprubete și dădu doar din cap, afirmativ. Între timp, văzduhul se încețoșase și valuri succesive de apă cutreierau câmpia și înecau orizontul. Afară nu se mai vedeau clădirile, parcă se înserase.

– Proba de la trei! zise cineva intrând în laborator.

– Patru luni n-o să mai urc aici, zise Vale. Plec la N.! Am venit să-ți spun la revedere.

Ea parcă nu auzi. Geamurile se aburiseră, și în laborator pătrundeau curenți de răcoare, mirosul a țărână udă și a ierburi.

– Înainte să pleci aș vrea să-ți spun ceva, zise deodată fata.

El întoarse capul și o privi. Timp de câteva clipe nu mai făcu nici o mișcare. Îi vedea pupila mărită și albastrul ochilor ațintiți asupra lui.

– ...Am ceva să-ți spun, repetă ea. Invită-mă după masă unde vrei tu și...

– Bine, zise el, să plecăm împreună la ora trei. Am să urc să te iau.

La ora trei ieșiră împreună și porniră pe jos pe marginea șoselei asfaltate. Ploaia încetase de mult și soarele strălucea din nou pe cer. Merseră în tăcere un sfert de oră, și la un moment dat el părăsi bordura înaltă a șoselei, și o luă peste câmpia înverzită, care mustea de apă. Traversară un drum lăturalnic și urcară o mică movilă de pietriș peste care iarba se țesuse într-un strat gros, acoperind-o ca pe un gorgan vechi. Vale se sui pe ea, își scoase haina și o invită pe fată să se așeze.

Tăcea, n-o vedea deloc, se uita peste câmpie cu un ochi neclintit și total, absorbind parcă adânc, până la împrăștierea și dispariția atenției, depărtările și luminile. Se gândea în clipele acelea că el o uitase și că acum se simțea bine și ar fi trebuit, poate, să plece, în loc să stea aici de bunăvoie lângă o ființă pe care n-o mai cunoștea și care îl făcuse odată să sufere. Ce mai vroia acum de la el?

– Uite despre ce e vorba, zise ea cu o intonație curioasă, parcă agresivă și în același timp speriată, crezi tu că sunt eu chiar atât de vinovată pe cât ți se pare ție?

Și auzind-o pronunțând această frază, Vale o simți parcă mai înstrăinată de el decât dacă ar fi tăcut, dar nu zise nimic, o lăsă tot timpul să vorbească. Și ea își începu destăinuirea înfruntând cu bună-știință acest risc, care părea oricum mai mic decât dacă ar fi tăcut, nimeni în afară de ea neputând să-i explice lui ce se întâmplase cu un an în urmă și mai ales ce se întâmplase după, fiindcă dacă n-ar mai fi fost nimic după, nici n-ar mai fi fost nimic de destăinuit, chiar dacă ea rămânea în amintirea lui vinovată. Cui îi pasă de asemenea amintiri dacă ele nu mai sunt legate de nimic?

– Vale, începu ea deodată, cele mai proaste fete sunt cele care, deși nu cunosc deloc bărbații, au deja despre ei păreri și preferințe. Ele nu știu că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie, și că abia după aceea vine preferința.

Trebuie deci, continuă ea, înțeles așa cum se cuvine faptul că el nu i-a plăcut ei deloc când l-a cunoscut, fiindcă nu era pe gustul ei! El era mare, cam lălău, se încrunta și avea aerul că gândește, iar ei îi plăcea, dimpotrivă, ca un bărbat să fie de statură mai mică, vioi, senin, vesel și să nu gândească în general decât la lucruri care fac plăcere. De ce acceptase atunci întâlnirea cu el, deși nu-i plăcea? Întâi pentru că un băiat așa cum i-ar fi plăcut ei nu prea găsea și se cam îndoia că o să găsească, celor pe care ea îi întâlnea le lipsea ba una, ba alta din trăsături; un Gérard Philipe e greu de găsit, și pe urmă, chiar dacă îl găsești undeva întâmplător, altcineva mai înainte l-a și cucerit... În al doilea rând a dorit deci să se vadă cu el și pentru că nici ea nu era foarte convinsă de preferințele ei și în al treilea pentru că o cunoștință nouă te duce într-un anturaj nou, și în anturajul acela nou șansele de a întâlni bărbatul preferat sporesc... Ceea ce îi spunea ea era o istorie neinteresantă a unei fete care a pățit apoi exact ceea ce a meritat, e adevărat, recunoaște singură, dar fata asta nu mai există, sau în orice caz dacă există e o soră a ei nereușită și, oricât i-ar fi de soră, nu vrea cu nici un chip să fie solidară cu ea și să-i împărtășească aventura. Dar să continue povestirea... Iată că lucrurile s-au petrecut cum prevăzuse: în anturajul lui l-a cunoscut pe Gabi și din prima clipă când l-a văzut i-a și plăcut de el. Singurul lucru de remarcat în toate acestea e faptul că acolo, la serată, el, Vale, nu trebuia să vie. El trebuia „să se retragă la depou cu farurile stinse", cum spuneau ceilalți cu veselia lor gregară, și trebuia să facă asta de la bun început, ea însăși gândise că așa ar fi fost potrivit și, de aceea, când l-a văzut acolo făcând pe victima a

cuprins-o mânia, mai ales că el a mai spart și paharul în mod penibil și îi curgea sânge din mână.

După istoria asta n-a ieșit din cămin câteva zile. Apoi lucrurile s-au întâmplat așa: fără s-o dorească, mintea ei a păstrat două imagini, luate în două momente diferite, prima în Grădina botanică, pe o bancă unde stătuseră împreună în acele zile când se cunoscuseră, și a doua când l-a văzut plecând pe ușă după scena cu paharul. Dintr-o imagine formată din pete negre și albe și contururi fără înțeles, a apărut deodată un om atrăgător, deloc urât, având în el ceva care îi inspira o mare încredere. E adevărat că nu-l bănuise impulsiv și pus pe soluții radicale, dar aici era vina ei... Însă ea așa l-a redescoperit; ca pe un om care a venit spre ea cu sufletul deschis, și faptul acesta a izbit-o și a turburat-o atât de tare, încât a luat imediat măsuri de prevedere. Când avusese ea timp să-l cunoască atât de bine? Și atunci apărea a doua imagine, care spulbera această îndoială, momentul când sub ochii ei furioși, acolo, la serata aceea, sufletul lui se închidea. O dorință în care zăcea îndoiala că poate se înșeală a împins-o să vie într-o zi la uzină să-l vadă. Era prin toamnă, prin septembrie. Vroia să se încredințeze dacă ea nu este genul de femeie care trăiește după cum bate vântul, dacă nu se înșeală și acum cu privire la el, cum se înșelase crezând că îi place Gabi. Venise să se uite la el și să vadă dacă îl plăcea pe el cu adevărat, așa simplu, abstracție făcând de așa-zisa ei vinovăție. Restul nu avea nici o importanță, chiar dacă trezirea aceasta a ei se producea, poate, printr-o pierdere.

Și-a ridicat gulerul paltonului și și-a strâns bine, să nu se vadă, părul sub batic. Era o zi frumoasă, dar între timp vremea se stricase și ploua mărunt, se plimba la distanță de poartă, așteptându-l. Își spunea că dacă va fi necesar îl va opri și îi va vorbi. N-a fost necesar.

L-a văzut imediat coborând din autobuz, cu mersul lui legănat, cu statura lui mare. Arăta deschis la față, dar parcă ferit,

și după cum i s-a părut ei (aici nu mai putea să spună precis), întristat. Atunci și-a dat seama că chiar dacă Gabi s-ar fi îndrăgostit de ea, schimbarea ei tot s-ar fi produs și legătura tot s-ar fi rupt.

– Am avut atunci convingerea că între noi nu s-a petrecut nimic grav, continuă ea, fiindcă situația care se crease prin faptul că deși te cunoscusem pe tine mai înainte și mă plimbasem cu tine de câteva ori n-am venit totuși la întâlnire și m-ai văzut pe urmă cu Gabi a fost singura prostie pe care am făcut-o și nu mi s-a părut deloc că e prea târziu s-o repar. Dar asta o gândeam eu. Ce gândeai tu? reluă ea după ce tăcu câteva clipe. Mi-am dat seama că plimbările noastre și ziua aceea când am fost în parc și pe care eu o și uitasem au fost pentru tine cu totul altceva decât pentru mine și că tu nu puteai trece – și probabil că nu poți să treci nici acum – peste ceea ce a urmat fără să mă disprețuiești.

Tăcu și nu mai continuă. Nu arăta deloc bine. Tenul ei, cât timp durase explicația, luase culoarea părului, și sângele îi fugise tot mai mult din obraji. Gura i se albise. Apoi, glasul i se auzi din nou:

– Ascultă, Vale, n-aș fi avut curajul să-ți spun ceea ce ai auzit dacă n-aș fi fost convinsă că sentimentele descrise nici nu mai există! De-aceea mi-a și fost ușor să-ți povestesc. Uite ce vreau să te rog: fă în așa fel ca scena asta să nu se mai repete. Știi?! Ne întoarcem cu un an îndărăt... Suntem în Grădina botanică... Mă inviți la un concert... Am să vin...

Vale nu răspunse, tăcu multă vreme cu o expresie care dădea de înțeles că nu va vorbi. Apoi se ridică.

X

Peste un sfert de oră intrară într-un restaurant și se așezară la o masă. Ea aruncă o privire piezișă în jur și își încheie nasturii jachetei, ascunzând bluza de lucru, cu care venise de la uzină.

Vale alese felurile. Nu schimbară împreună nici un cuvânt. Ea își ținea obrajii în palmă și se uita la el cu privirea lărgită. I se vedeau ochii mărginiți de palme, ca și când anume ea nu vroia să mai vadă și să mai știe decât ceea ce se afla înaintea ei. Nu mâncă nimic și refuză din cap îndemnurile lui.

Ieșiră apoi pe Calea Victoriei și Vale se uită la ceas. Se făcuse ora cinci. În dreptul magazinului *Muzica*, el se opri și intră. Cercetă catalogul și o întrebă pe vânzătoare când vor mai primi noi înregistrări.

– Nu-ți place muzica, zise apoi pe stradă, fără s-o privească. Trebuie să încerci, să vezi, poate îți place. S-ar putea să-ți placă, și atunci...

Nu mai spuse ce s-ar fi întâmplat în acest caz, dar ea roși, fiindcă după vocea lui era greu de ghicit dacă el se gândea în clipa aceea cum o așteptase atunci seara la Ateneu și ea nu venise, sau pur și simplu o îndemna doar să asculte muzică pentru că îi plăcea lui.

O luară apoi și cotiră pe Edgar Quinet, în spatele Universității, întârziind, ca și alții, în fața vitrinelor încărcate ale magazinelor Consignația. Apoi își continuară drumul, mergând înainte pe Academiei, spre fostul cartier al băncilor, acum gol de lumea sa financiară și locuit de oameni obișnuiți sau de întreprinderi de stat. Cupolele Bisericii rusești străluceau de soarele bucureștean, îndepărtat și parcă străin de aceste străzi aglomerate și de această viață închisă în beton armat și țevi de scurgere.

Ieșiră din nou pe Calea Victoriei, oprindu-se adesea în dreptul vitrinelor, până ce ajunseră la Cheiul Dâmboviței, cu apa ei puturoasă și cu peisajul ei sordid. Luară autobuzul, care făcu cu ei calea-ntoarsă și îi duse departe, în apropierea Arcului de Triumf.

– Ești obosită?

Ea clătină din cap: nu, deloc.

Intrară în marele parc și o luară pe alei cunoscute care duceau spre lac. Nici măcar pe lac, când obosi vâslind timp de

aproape un ceas, tânărul nu deveni mai comunicativ. O întreba? „Vrei să vâslești?" sau: „Vrei să mergi acasă?" sau: „Ți-am stricat cumva programul?" Când urcară din nou pe alei se făcuse seară și el se opri și o întrebă brusc:

– Vrei să mergem la *Pescăruș*?

Ea clătină din cap: nu. Se așezară pe o bancă și ea se zgribuli. Se făcuse răcoare. Era o zi de lucru, și pe alei se plimba puțină lume. Boschetele miroseau a frunză crudă, adia vântul. Vale se uită pe cer și rămase nemișcat, cu privirea întoarsă în sus. Fata se uită la el și după câteva clipe șopti:

– Mi-e frig!

El tresări și se ridică în picioare; porniră din nou. Peste un sfert de oră ieșiră din parc și el o întrebă:

– Mai ți-e frig? Mai poți să mergi?

Ea zâmbi; clătină din cap: nu! Nu mai putea merge.

– Te conduc până acasă.

Trecură prin străzi vechi, cu vile tăcute, cu mici grădinițe pline de verdeață, luminate la rare intervale de becuri galbene, care nu reușeau să împrăștie întunericul odihnitor și tainic care învăluia acest cartier. Fata cotea la răspântii și de astă dată el o urma. Ieșiră într-o piață cu barăci de lemn închise și zăvorâte, intrară prin niște ulițe cu garduri de lemn, care alternau cu ziduri și porți de metal, cu case mici, printre care răsăreau blocuri subțiri cu două sau trei etaje, și după ce merseră astfel vreme îndelungată, deodată ea se opri și zise:

– Aici stau eu.

Era o casă cu grilaj de fier, cu o curte în linie dreaptă trecând prin fața a trei imobile vechi, masive și cufundate în întuneric. Fata deschise poarta și o luă înainte. Se opri în dreptul celui de-al doilea imobil și scoase o legăturică mică de chei din geantă. Era liniște peste tot și, căutând cheile, respirația ei se auzi ușoară și înăbușită. Tânărul tuși, așteptând lângă ea, foarte aproape de umerii și de fruntea ei plecată, în timp

ce căuta broasca ușii. Urcară un etaj călcând cu grijă pe scările de ciment, și clipele de afară se repetară în dreptul unei alte uși, în fața căreia fata se oprise, alegând altă cheie.

Tot timpul cât dură de la oprirea în stradă și până aici sus, ea nu-l privi nici o clipă și nu-i adresă nici un cuvânt, nu-i șopti nimic și nu făcu nici un gest. Totuși, ea deschise cea de-a doua ușă cu fermitate și, după ce pătrunseră într-un mic hol, porni cu aceiași pași fermi spre o ușă din dreapta și o lumină, făcând să se audă zgomotul comutatorului. Era o odaie simplă, cu un studio fără ladă, o masă rotundă cu două fotolii într-un colț și cu o fereastră prin care se vedea stâlpul electric din stradă.

– Vale, iartă-mă un minut, spuse fata.

Ea se așeză pe divan și-și ridică picioarele pe cuvertură, le trase sub ea, fără să-și scoată sandalele. Luă o pernă și se întinse, ascunzându-și fața cu brațele. Era istovită. El se așeză în fotoliu. Rămase nemișcat câtva timp, și în tăcerea neturburată de nimic a acelei ore târzii, el se ridică, se apropie de divan și se așeză la picioarele ei. Întinse mâna și îi desfăcu catarama sandalei, întâi de la un picior, apoi de la celălalt, i le scoase apoi pe amândouă, le așeză jos, lângă stinghia patului, iar picioarele ei mici și alungite mirosind a praf de atâta umblat se strânseră și mai tare, ca două vietăți care nu mai aveau unde să se refugieze. Mâna fetei dibui stofa subțire a fustei și le acoperi.

– Anda, șopti tânărul.

Ea îl privi de pe pernă fără să se miște, cu niște ochi cutreierați de neliniște și trupul subțire i se încordă și începu să tremure.

El îi șopti din nou numele și veni spre ea și o luă în brațe, ridicând-o în capul oaselor. Deodată o frânse și își lipi fața de a ei.

– Vale, nu mă speria, se rugă ea cu aceeași voce șoptită cu care îi spusese mai înainte că îi e frig.

– Te iubesc, rosti el, și rămase deasupra ochilor ei, privind-o de aproape și continuând să repete ca într-o beție numele ei.

Se îndepărtă apoi, se ridică și se așeză din nou în fotoliu. Dar trecură minute întregi și nici ea și nici el nu-și mai reveniră, parcă le-ar fi fost cu neputință să-și mai ia privirea unul de la altul. Încercară amândoi să vorbească, dar nu reușiră, cuvintele pe care le scoteau se împiedicau parcă de scaune și pluteau în odaie, intensificând prin șoapta cu care erau rostite ceea ce nu se putea rosti dar era mai real decât cuvintele.

Rămaseseră totuși în mintea lui Vale câteva idei care din cauza muțeniei lui îndelungate ajunseseră să-l obsedeze și erau atât de puternice încât îi alungară, încetul cu încetul, turbarea. Dar tocmai, de aceea și tăcuse, ca să nu le dea glas, crezând că va reuși singur să le descifreze înțelesul. Și iată că nu reușise.

– Ce-ai înțeles tu, spuse el în cele din urmă, când ai spus că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie? Adică cum?

Ea tăcu mult înainte de a răspunde. Îl privea neclintită, de acolo de unde era întinsă și se vedea parcă fizic cum întrebarea aceasta a lui îi lua oboseala cu mâna și îi aprindea în ochi lumini scânteietoare. Parcă triumfa, fiindcă ghicise deodată genul de gânduri care îl frământaseră pe el în timpul după-amiezii și nu se grăbi să-i răspundă, iar când îi răspunse se făcu că nu înțelege.

– Ți-am explicat, Vale, a fost exact prostia pe care am făcut-o eu cu preferințele mele.

– Nu înțeleg, i-o întoarse el, n-ai vrea să-mi explici mai amănunțit?

– N-am ce să-ți explic, zise ea, dacă tu înțelegi prin asta ceva personal.

– Nu, ce înțelegi ca idee.

Din nou ea lăsă să treacă un timp.

– Uite, să-ți explic, mi-am adus aminte de o prietenă care m-a scos totdeauna din sărite, să-ți spun despre ce e vorba... Dar nu vrei mai bine să vorbim despre altceva?

– Ba da, zise el încurcat, dar mi-am adus aminte și m-ai făcut curios...

Se vedea însă că nu-și adusese deloc aminte, așa cum zicea el, ci fusese una din ideile pe care o rumegase cât tăcuse și că avea s-o rumege și acum, dacă ea nu-i răspundea. Și ea nu-i răspunse.

– Cum ai găsit odaia asta? zise el.

– Am avut noroc, să-ți spun cum. După ce mi-am luat examenul și am fost repartizată la uzină, mi-am spus așa, că pe oricine aș întâlni, indiferent cine ar fi, înainte de a schimba o vorbă să întreb: „Nu cunoașteți pe cineva care are o odaie liberă?" Fiindcă la o repartiție de la Spațiul locativ nici nu mă gândeam, și ce crezi? Chiar a doua zi după ce mi-am pus în aplicare metoda mea, o colegă din laborator îmi răspunde: „Ba da, cunosc eu pe cineva, un inginer care are o fată care s-a măritat, i-a lăsat o odaie liberă și îi e frică să nu-i trimită Spațiul locativ cine știe ce bețiv". Și mi-a data adresa.

– Și mobila? zise Vale.

– Mi le-am adus de-acasă.

Vale se uită în jur, apoi privirea i se răsuci pe pereți. Ea nu se mișca din poziția aceea a ei, ghemuită, întoarsă pe-o parte cu fața la el și privindu-l mereu.

– Și de ce, zise el, nu m-ai chemat în ziua aia când ai venit la poarta uzinei?

– Ți-am spus că așa hotărâsem eu, dacă o să fie necesar.

– Adică?

– N-a fost necesar. N-aș mai fi putut învăța și nu mi-aș fi luat examenul de stat.

– Și de unde-ai știut că o să ne mai vedem? Vreau să spun de unde ai știut...

Și se încurcă și făcu un gest care trebuia să fie elocvent, adică tot restul, de unde a știut ea, sau cum a fost sigură că după atâta timp o să-l mai găsească pe el neschimbat, așa cum îl cunoscuse?

– Numai dacă rămâneai așa cum te-am cunoscut ne-am mai fi întâlnit, răspunse ea. De întâlnit, adică, ne mai întâlneam noi, dar tu nu te-ai mai fi întors în laborator azi să-ți iei de la mine la revedere și nici eu nu ți-aș fi cerut să mă asculți dacă n-ai fi rămas neschimbat.

– Și atunci cum rămânea? întrebă el.

– Cum rămânea ce, Vale?

– Cum rămânea cu faptul că n-ai socotit necesar să mă chemi în ziua aia când zici că m-ai așteptat dacă eu m-aș fi schimbat?

– Eu știu? Nici eu nu știu. S-ar fi întâmplat altceva.

– Eu te întreb cum rămânea cu faptul că m-ai lăsat să trec pe lângă tine și nu mi-ai spus nimic. Nu te-ai gândit că ai fi fost de vină dacă nu ne mai vedeam?

– Nu, Vale, m-am gândit mai degrabă că aș fi fost de vină dacă din pricina asta aș fi dat peste un om care n-ar fi putut să mă asculte ca astăzi. Nu trecuseră decât câteva luni de când ne cunoscusem și poate că în amintirea ta era mai proaspătă scena din seara aceea decât prezența mea care ți-ar fi apărut fără veste, și, în cel mai fericit caz, străină...

– Singurul lucru care m-a durut, zise Vale destăinuindu-se, a fost că am avut impresia că tu îți închipui că venisem să-ți cer socoteală, n-ai așteptat să vezi de ce am venit și te-ai uitat la mine cu ură...

– Da, știu, ai intuit bine ce simțeam eu atunci. Nici acum nu pot să-mi dau seama cum tremuram de furie când mă uitam la tine cum stăteai acolo în fotoliul acela și te prefăceai că nu mă vezi. Și pe urmă când ai spart paharul nici n-am putut să stau, am intrat în bucătărie, fetele alea spuneau că mă făcusem vânătă.

– Dar de ce? tresări deodată Vale cu o expresie chinuită de suferință.

– Nu știu, răspune ea senină. Dar știu că a doua zi și văru-tău mi s-a părut un ins nesărat, cu pronosportul și cu anturajul lui de lingușitori – ia spune-mi, în paranteză, de ce îl lingușeau așa toți?

– Nici eu nu știu, probabil că din pricină că tatăl lui, unchiul meu, e secretar la un raion de partid...

– Și?

– Și credeau ei că cu ajutorul lui Gabi ar fi putut să rămână în București, să nu-i trimită la Hunedoara, ăla negriciosu în special. Și? Spune mai departe.

Ea se ridică în coate, își schimbă poziția și își înveli din nou picioarele goale cu poalele fustei.

– Și a doua zi, nu, că să mergem la meci, continuă ea. Mie nu-mi place sportul ca spectatoare, îmi place să schiez și mă duc iarna la Predeal aproape în fiecare sâmbătă. Tu știi să schiezi?

– Nu, zise Vale.

– Am să te învăț eu... E foarte ușor de învățat...

– Și cu cine te duci iarna?

– Mă duc cu tata, răspunse ea, dar nu înainte de a fi lăsat să se scurgă iar o pauză, ca și când ar fi meditat dacă el merita să-i dea acest răspuns. El m-a învățat, continuă ea, el a fost chiar la concursuri când era tânăr, se ducea la Sinaia și mă lua și pe mine... Tata e profesor în Ploiești, ți-am spus mi se pare, e un om așa înalt, foarte înalt, mai înalt ca mine, abia intră pe-o ușă, noroc că natura nu m-a făcut să semăn cu el în mod exagerat, așa cum se întâmplă câteodată, tatăl are nasul mare și fiul îl are așa ca o caricatură, și mai mare. La mine a fost o asemănare invers, adică în moderație... Și mi-a făcut foarte bine, fiindcă eram totuși înaltă și aveam mușchii de la picioare cam slabi... Stăteam eu pe schiuri, dar mi-era o frică îngrozitoare să nu cad, fiindcă nu puteam să mă mai ridic... Pe urmă mi s-au întărit cu anii și acum merg foarte bine... Nu-mi plac mie răcnetele astea pe stadioane, mai ales pentru o femeie, un bărbat treacă-meargă, mai înțeleg... Nu, că să mergem! I-am spus că eu nu merg,

dacă vrea el să se ducă singur, să se ducă, dar fără mine. „Nu, că o să-ți placă, să vezi ce interesant e", îmi promite el că o să-mi placă. „Ce e de promis aici, i-am răspuns eu, știu despre ce e vorba și mă plictisește, și nu înțeleg să merg eu acolo unde mă plictisește pe mine, în loc să vii tu acolo unde să ne placă la amândoi." Ei s-au uitat atunci toți la mine cu figurile acelea de viței entuziaști contrariați pe care le au unii din amatorii ăștia când le spui că așa ceva te poate plictisi, nici măcar nu pot să conceapă! Faptul că sunt mulți acolo pe stadion le dă certitudinea că sportul ăsta nu e o simplă distracție, vorbesc de privitori, ci ceva, ehe, mult mai mult!... În fond le umple vidul sufletesc și în clipa aceea am avut senzația că băiatul ăsta, altfel plin de calități și care era, ca înfățișare, atât de mult pe placul meu, era împins într-acolo de un asemenea vid și că în fond eu nu-i plăceam lui deloc, lucru care deodată m-a scârbit, fiindcă mi-am adus aminte că tu cu el erați totuși rude, veri buni, și că ușurința lui nu mai avea justificarea pe care ar fi avut-o în alt caz. Mi-a părut deodată rău și mi-am luat la revedere de la el și toată ziua aia am stat la cămin singură și am învățat. Nu mi-am dat seama de tot ce s-a întâmplat decât încetul cu încetul...

Vale rămase tăcut și își plecă din nou fruntea, ca și când ar fi înțeles că nu trebuie să-i smulgă ei aceste mărturisiri, pe care i le mai făcuse o dată sub altă formă, acolo pe dâmbul acela, când îl rugase ca scena să nu se mai repete. Îl rodea însă gelozia, acest sentiment neașteptat, care însoțește adesea într-un mod atât de acut începuturile unei iubiri și cu care, el, neînvățat, nu știa ce să facă. Fiindcă putea să-i șoptească cu vocea sugrumată de emoție *te iubesc*, dar nu putea să-i repete cu aceeași șoaptă *sunt gelos*.

Pe cine era gelos? Pe vărul lui, pe tatăl ei, pe toți cei care o cunoșteau, chiar dacă el nu-i cunoștea, sau poate tocmai de aceea... Cine era ea? Cum era sufletul ei, în ea? Mai iubise până atunci?

– Trebuie să plec, spuse el deodată și se ridică hotărât. Trebuie să mă duc la uzină, am întârziat.

Ea se ridică și îl conduse. Ieși cu el afară, ca și la început, în aceeași tăcere și din nou se opriră la toate ușile, foarte aproape unul de altul, ca și când ar fi săvârșit ceva tainic. Și aceste ore îl apropiară pe Vale de fată mult mai mult decât dacă ar fi rămas cu ea până dimineața cum mai rămăsese cu fete sau femei pe care nu le iubise.

Călcau foarte încet pe pavajul de cărămidă al curții și când ajunseră la poartă se opriră fără s-o deschidă și în umbra ei el o îmbrățișă. Rămaseră astfel încremeniți vreme îndelungată, în timp ce din liniștea nopții orașului nu se mai auzeau decât foarte rar pașii vreunui trecător punctând un trotuar îndepărtat sau uruitul periferic al tramvaielor care se retrăgeau.

Într-un târziu, Vale ieși și se pierdu în noapte. Era atât de fericit, că mai merse încă o jumătate de oră fără să-și dea seama că merge pe jos și că până acasă, dacă nu lua un tramvai sau un taximetru, i-ar mai fi trebuit cel puțin două ore până să ajungă...

XI

După o tăcere de aproape o lună, doctorul Stamate dădu în sfârșit la iveală pricina rezervei sale față de studiul pe care doctorul Sârbu îl rugase să-l citească.

– Doctore, îi zise, după vizită vreau să-ți spun ceva.

Avea aceeași voce, cu suflu puțin și tărăgănat, și doctorul Sârbu auzindu-l gândi: „Iar o fi intrat în vreo încurcătură cu vreo infirmieră sau vreun tâmplar și nu mai știe ce să mai facă. Acuma însă să mă slăbească!" Și, fără nici o jenă, îl evită. Doctorul Stamate îl așteptă însă la plecare.

– Te rog să mă scuzi că am întârziat cu studiul tău, începu el, de astă dată cu o voce neobișnuit de hotărâtă, dar a trebuit să citesc niște comunicări făcute în străinătate în ultimii ani cu

privire la maladiile bătrâneții. Chiar dacă și altcineva ar fi descris sindromul tău neurastenic, și studiul tău tot ar rămâne bun, prin varietatea cazurilor cercetate și exactitatea descrierii lor. Am vrut însă să fiu sigur și acum pot să-ți spun că sindromul îți va purta numele. Uite, dacă te interesează, am notat aici niște autori și dacă vrei, ți-i dau să-i citești. Poți să te referi la ei și să te delimitezi, dacă crezi că e cazul.

Încuie geanta și îi întinse niște note. Doctorul Sârbu le răsfoi, apoi fluieră a pagubă.

– Vreau să-ți fac o propunere, continuă doctorul Stamate, dacă îți convine, gândește-te și dă-mi răspunsul. Am făcut și eu unele observații cu privire la epilepsie. Dacă vrei, să cercetăm împreună mai departe chestiunea și să semnăm împreună!

– Da, mă interesează, zise doctorul Sârbu. Îți mulțumesc.

Ieșiseră în curtea spitalului și se îndreptau spre stația de tramvai. Doctorul Sârbu se opri.

– Ascultă, zise, n-ai impresia că trebuie să sărbătorim acest eveniment? Ai un program de la care nu te poți abate? Te invit la mine la masă să bem un pahar.

– Nu te grăbi, se auzi atunci o voce din spate.

Se răsuciră. Era doctorița Tiberiu. Doctorul Stamate își scoase pălăria și salută într-un fel familiar, care atrase numaidecât atenția celuilalt.

– Doctorul Stamate m-a invitat azi la un cinema, zise ea.

Și îi aruncă o privire. Doctorul Sârbu se uită la ea, apoi la colegul său și înțelese: n-o invitase, se invita acum singură. „Trebuie să intervină totdeauna o femeie...", gândi el furios. Surâse, se aplecă la urechea ei.

– Tu nu trebuie să-mi faci mie niciodată nici un rău, îi șuieră. Nu eu sunt acela pe care trebuie să te răzbuni.

Ea roși. Se vedea cum sângele îi cucerește treptat fața. Își mușcă buzele, îl privi drept în ochi și reuși să zâmbească.

– Te rog să mă scuzi, zise ea, n-am știut că vrei să sărbătorești ceva.

– Dar nu se bat cap în cap, zise doctorul Stamate descurcându-se.

„A pus ochii pe el și îl va cuceri fără doar și poate", își spuse doctorul Sârbu pe drum, observând schimbarea care se petrecuse cu colegul său și care stărui și după ce doctorița Tiberiu zise la revedere și se dădu jos din tramvai. Dotorului Stamate îi sticleau ochii și era parcă absent, dar nu în maniera lui leșinată, ci într-un fel nerăbdător și obsesiv. „Ce trebuie să simtă cineva care stârnește interesul unei femei în așa măsură încât să se inverseze rolurile, femeia să-l cucerească pe bărbat? își spuse doctorul Sârbu observându-l mereu. În orice caz, numai așa putea fi dat gata doctorul Stamate. Numai să nu-l țină sub papuc și să nu se bage să facă ordine în relațiile lui din spital, fiindcă atunci o să fie un dezastru: l-ar îndemna numai la lucruri de care el nu e în stare."

La masă reluară discuția despre studiu și doctorul Stamate făcu observații noi în legătură cu valoarea lui. La un moment dat el spuse:

– Am ceva de spus și de ordin negativ, dar care nu se referă la tine în mod particular. Un neamț, de pildă, ar fi conceput lucrarea ta în trei volume, cu aceeași idee, fără să spună mai mult în ce privește valoarea observațiilor și în același timp să spună totuși ceva în plus. N-aș putea să precizez în ce constă acest plus și nu poate fi vorba de o atitudine de epuizare a subiectului, caracteristică la cercetătorii nemți, ci de ceva care scoate în evidență... cum să-ți spun exact? De ceva care atrage atenția că lucrul de care are nevoie știința germană s-a înfăptuit. Întâmplarea face însă ca în momentul acela știința mondială să aibă nevoie de același lucru. S-o numim întâmplare? Dar am deviat de la știință. De fapt am vrut să-ți spun ceva cu mult mai simplu, dar am uitat...

Și o expresie de regret se așternu pe chipul lui. Doctorul Sârbu nu mai mânca de mult, asculta absorbit. Cuvintele doctorului Stamate produseseră asupra lui un efect neașteptat. Un soi de împotrivire obosită și neagră îi lungise trăsăturile. Nu rupse tăcerea și nu păru să observe cum celălalt se străduia, fără să reușească, să-și aducă aminte de lucrul acela simplu pe care vroise să i-l spună.

– M-am ramolit, zise el cu glasul lui subțire, care acum vroia să fie spiritual. Se uită la ceas. Trebuie să mă duc, zise și se ridică.

– Mulțumesc, doctore, zise gazda conducându-l. La revedere.

În zilele următoare, doctorul Sârbu fu văzut cu o umbră cârcenă și scârbită pe chip, nevorbind aproape deloc, agresiv și strivit parcă de o surdă nemulțumire de sine. Abia spre sfârșitul săptămânii se mai însenină. Sâmbătă după-amiază ciocăni la ușa părinților.

– Ce este, domnule, cărui fapt datorăm prețioasa dumneavoastră vizită? zise tatăl din pat, cu o afectare care se vedea că ajunsese la el o obișnuință, își închipuia probabil că se exprimă ironic.

Scoase de sub braț termomentrul și îl citi. Avea treizeci și șase cu patru.

– Nu urcă, spuse el nemulțumit și nervos. Ieri mi-au ieșit cilindri la analiză, ar trebui să urce.

– Ce filme sunt în oraș, mamă? zise fiul.

Mama îi spuse câteva titluri și câteva nume de actori.

– Fiindcă n-ai ținut regim. Mi-a telefonat ieri tanti Yvette că alaltăieri seară ai fost cu ei la restaurant și ai mâncat măsline, zise fiul.

– Nu-i adevărat, mârâi tatăl agresiv, te pricepi tu în medicină cum mă pricep eu la astronomie. Nici ce e aia temperatură nu știi. Lasă, că o mai iau eu mai târziu... Mai bine duceți-vă

după niște penicilină, să nu trebuiască pe urmă să umblați la miezul nopții cine știe pe unde după ea.

– Dacă n-ai temperatură, ce-ți trebuie penicilină? Ți-am mai explicat că organismul e mai inteligent decât tine, și ar trebui să ai mai multă încredere în el.

– Mai inteligent e al tău, eu prefer să judec cu capul, răspunse tatăl parcă ofensat, ca și când i s-ar fi spus că judecă cu șira spinării sau cu picioarele. Acuma n-am temperatură, dar îmi garantezi tu că la noapte nu sare la un moment dat la treizeci și nouă de grade?

– O să sară!... Dar ce zic eu: o să țopăie! zise fiul supărat. Și nu la treizeci și nouă de grade, la patruzeci și nouă de grade!

Și se sculă apoi și se duse să vadă un film.

XII

Poate că în cele din urmă Gabi s-ar fi dus să-i ceară scuze vărului său dacă în preajma examenului de stat horărâri mult mai grave nu l-ar fi stăpânit cu putere. Dintre acestea, pe una o și puse în practică imediat ce își luă examenul de stat: îl rugă pe tatăl său să-i facă rost de un bilet la mare, fiindcă îi plăcea marea, fusese o dată într-o excursie pe litoral și de-atunci nu mai uita. Iar ultima dintre hotărâri, o puse în practică toamna, după ce fu angajat la uzină și începu să câștige, și anume își anunță părinții că ar dori să aibă o odaie sau un apartament al lui în afara casei părintești și că îl ruga pe tatăl lui să nu se supere și să nu i-o ia în nume de rău, dar o să aibă oricum nevoie să se mute în cazul în care, acum sau mai târziu, ar dori sau ar trebui să se căsătorească. Iar între distanțele acestor hotărâri (marea și mutatul) se aflau sumedenie de alte hotărâri, mai grave sau mai puțin grave, care însă îl stăpâneau atât de tare, încât ele se traduceau pentru el în tot ceea ce făcea, aproape chiar în toate gesturile și cuvintele sale, având pentru ele o justificare nu într-un sistem de idei, ci într-o stare de spirit. Iar

starea aceasta de spirit era atât de acută încât nici măcar în fața părinților lui nu era capabil s-o exprime lămurit. Ce vroia? De ce se grăbea să plece de-acasă, când acest lucru nu-i crea, în mod practic, decât neplăceri? Cine să-i ia locul maică-si, cel puțin atâta timp cât avea să trăiască singur, ca să-i gătească, să-i spele și să aibă grijă de el? El însuși? Nu părea să aibă calități de acest gen. Dacă tatăl său, convenind să-i facă pe plac, ar fi putut în același timp să-l urmărească îndeaproape, ar fi căpătat foarte curând răspuns la toate aceste întrebări. Dar și ăsta era un lucru care făcea parte dintre hotărârile lui Gabi, și anume dintre cele grave, de a nu mai da voie la nimeni să-i urmărească existența și să-și facă astfel vreo idee despre ea. Încât chiar dacă ar fi putut, dacă ar fi avut, adică, timpul, tatăl său tot n-ar mai fi reușit să se țină aproape de el. La mare Gabi cunoscu chiar în prima zi pe plajă o fată. O chema Anny Hollinger și nu părea să aibă mai mult de paisprezece ani. Avea un obraz îngust, lunguieț și niște ochi cafenii. Era acolo cu mama ei și cu un frate mai mic, și Gabi se duse la ea chiar în după-amiaza aceleiași zile și o găsi singură. Stătea la marginea stațiunii, în plină câmpie, într-o casă particulară, făcută din piatră calcaroasă. Pe sub geamuri și în dreptul ușii roiau muștele, în ciuda vântului. Fața îi deschise și îl invită să ia loc. Îi spuse că mama și fratele sunt plecați, se întorc târziu... Era zăpușeală înăuntru, mirosea ațâțător a sare și a căldură de piele încinsă. Nu mai ziseră apoi nimic nici unul. El fuma și se uita din când în când peste umăr, pe fereastră. Era pustiu de jur-împrejur, bătea cu putere briza dinspre mare. Ea se ridică de pe pat și își dădu din abundență cu spirt pe picioare și brațe. Apoi se apropie de el cu o țigare în mână și aprinse de la el. Avea mâini netede, înnegrite de soare, cu unghiile roșii, mâini parcă mai mature și mai pricepute (se vedea după felul cum ținea țigarea între degete) decât vârsta pe care o arăta.

Întâlnirile continuară la București ca și la mare, așa cum începuseră, fără declarații și fără angajamente. Când nu se întâlnea cu Anny se ducea la cinematograf sau se plimba pe bulevarde.

Se afla odată pe Lipscani să-și cumpere o cravată și văzu cum un individ cu motocicletă intră în mulțimea aglomerată și lovește, trântind la pământ, un ins slăbuț și pipernicit, care mergea cu un copil în brațe și cu soția de mână. Nevrând să scape copilul, insul căzu și cei din jur îl ajutară să se ridice, amenințându-l în același timp pe motociclist. Motociclistul ascultă liniștit apostrofările lor, dar deodată el înfipse mâna în gulerul celui cu copilul și începu să-i care la pumni în cap.

– Atinge-l, șefule, strigă Gabi, să se învețe minte!

Oamenii săriră. Motociclistul se urcă, își luă viteză și mai trânti vreo doi din ei. Gabi nu mai asistă până la cap, să vadă sfârșitul scenei: la apariția milițienilor care se apropiau, se îndepărtă cu o expresie plictisită.

Altă dată era în tramvai și un grup de studenți urcară gălăgioși și rămaseră pe platformă nevrând să scoată bilete. Taxatoarea începu să-i moralizeze, amintindu-le că statul le pune la dispoziție cămine gratuite și burse, și că pe vremea ei ar fi vrut și ea să învețe, dacă ar fi avut norocul pe care îl au ei acuma. Opri tramvaiul, invitându-i pe băieți să coboare. Aceștia se făceau că nu aud, stăteau pe platformă, vorbind tare și afectat între ei. Gabi se făcu palid, se ridică de la locul lui, se apropie de taxatoare și începu să strige la ea cerându-i să dea drumul la tramvai.

Întâlnirile cu Anny aveau loc la el acasă și durau puțin, un sfert de oră sau douăzeci de minute. Uneori o lua de la coafor, sau o însoțea în cine știe ce vizite, unde o lăsa pentru un ceas sau două, revenind s-o conducă în odaia lui din cartierul Sf. Apostoli. Ocupa o cameră spațioasă într-o locuință de tip vechi, cu uși grele și cu etaje fără lift, construită pe un teren

rămas larg, împrejmuit cu un grilaj gros și ruginit, cu vârfuri ca niște pumnale.

Într-o zi, Anny nu veni la întâlnire. Gabi ridică din umeri. După o săptămână însă, îi telefonă.

– Eu zic să nu ne mai vedem, îi explică ea când el o întrebă ce s-a întâmplat.

– Bine, bună ziua, spuse el și închise telefonul.

După o săptămână îi telefonă din nou.

– La urma urmei, de ce te retragi? o întrebă.

Ea nu răspunse și închise telefonul. El rămase lângă aparat, mut, cu privirea tulbure. Vârî o fisă și formă din nou numărul. Se afla într-o tutungerie.

– Anny, te aștept în față la Dalles, încearcă să nu vii, că-ți arăt eu ție. Dacă nu vii, te pândesc și o pățești.

Gâfâia de furie. Ieși și începu să se plimbe agitat pe trotuarul din fața Fundației Dalles. Ea veni și porni către casă și același fel firesc și necomplicat legătura se refăcu.

Dar numai pentru scurt timp. O conducea într-o zi ca de obicei la o prietenă a ei, cu care apoi plecară împreună în altă parte, într-o casă pe Schitu Măgureanu, unde Anny și prietena sau cunoștința ei (nu se înțelegea care erau relațiile dintre ele două) luau acolo lecții de limba engleză de două ori pe săptămână. Anny stabilise acest program ca, după terminarea orei, el să vie s-o ia și să încheie ziua împreună la el acasă. Anny îl prezentă acelei prietene, care, dându-i mâna, rosti cu seriozitate următorul nume: Odette Brătianu, la care Gabi începu să râdă și răspunse: Iuliu Maniu.

O conduse la imobilul acela, apoi coborî în Cișmigiu și începu să se plimbe pe alei. La un moment dat se simți apucat de braț, și în aceeași clipă un glas jovial îi șopti la ureche:

– Dragă domnule Sterian, numai o clipă, vreau să discut ceva cu mata dacă nu te superi. Ești amabil să-mi acorzi numai câteva minute?

Era un ins de vreo patruzeci sau cincizeci de ani, cu capul mare, cu un nas gros, voinic de statură și lejer în mișcări și foarte prietenos și cordial. Se prezentă „avocat Obedenaru" și îl împinse pe Gabi prevenitor, dar hotărât, să se așeze pe una din băncile izolate din apropiere.

– Dragă domnule Sterian, scuză-mă că te-am deranjat, dar am să-ți aduc la cunoștință lucruri care te privesc îndeaproape, dar pe care mata nu le cunoști... Da, da, să iei mata cunoștință... De o extremă gravitate pentru situația matale... Spune-mi, te rog, tatăl dumitale e secretar de raion de partid? – scuză-mă că te întreb... Dragă domnule Sterian, uite, în două cuvinte, despre ce e vorba. Mata o cunoști pe persoana pe care ai condus-o adineauri?... Nu, dragă domnule Sterian, dacă cunoști biografia (sau autobiografia ei, cum dorești mata) într-un cuvânt, dacă știi cine e... Da, da, e studentă fără frecvență spui mata; nu, dragă domnule Sterian, Anny Hollinger e fiica fostului bijutier regal, ai auzit mata de numele ăsta? Să-ți spun despre ce e vorba. Domnul Hollinger e clientul meu de patru ani, de două ori l-am apărat în procese de trafic de aur și dolari, și acum o săptămână a fost prins din nou cu valută și e arestat!... Înțelegi mata?

Gabi vru să spună ceva, dar avocatul îi puse afabil mâna pe genunchi și îl opri:

– Dragă domnule Sterian, mata știi cine e persoana cealaltă, care o însoțea pe duduia Anny? Ți-a fost prezentată? Știi că se numește Brătianu, că face parte din familia Brătianu? Dragă, dragă domnule Sterian, mata știi cine a fost Brătianu?

Dintr-o veche deformare profesională, avocatul vorbea neîntrerupt, înăbușind, prin revenirea neîncetată asupra ideilor și apelațiunilor, intențiile interlocutorului de a riposta sau de a cere lămuriri.

– ...Spune-mi, spune-mi, da, da, spune-mi, dragă domnule Sterian, mata cunoști casa unde au intrat cele două persoane? Știi cine locuiește acolo? Ai auzit de generalul R., dragă

domnule Sterian? Trebuie să fi auzit, fiindcă tatăl matale a fost, probabil, în Piața Palatului la 24 februarie '45, când generalul R. a tras cu mitralierele în manifestanți... Ha, he, așa, prin urmare, dragă, dragă domnule Sterian, nu știi că în prezent madam Ursache, alias R., locuiește în această casă și dă lecții de engleză unor persoane așa, pe care mata le cunoști și în același timp nu le cunoști, dragă domnule Sterian! Mata știi pentru ce învață ele englezește?

Avocatul surâse cu simpatie infinită pentru neștiința și naivitatea interlocutorului său, și îi puse din nou mâna de genunchi.

– Învață ca să știe că converseze cu englezii și americanii, când vor veni englezii și americanii în țară, înțelegi mata? Ele așteaptă liniștite evenimentul ăsta!... Dragă domnule Sterian, câți ani crezi mata că are duduia Anny Hollinger? – permite-mi să te întreb... În sfârșit, se oprise și aștepta cu tot dinadinsul să i se răspundă. Dar Gabi tăcea, uluit. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian! exclamă avocatul. Și din nou se opri de astă dată ca și când ar fi dezvăluit în sfârșit faptul cel mai senzațional și ar fi așteptat ca dezvăluirea să-și producă toate efectele. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian. Și de la vârsta de paisprezece ani, ha, he, da da, Anny Hollinger trăiește cu mine, știi mata? De când au început procesele!... Nu-ți spun ce ar însemna pentru mata dacă s-ar afla că ești amestecat în toate acestea, îți dai seama! Poți să continui, dragă domnule Sterian, și în clipa aceea se întrerupse brusc și se uită la ceasul-brățară, absorbit deodată de altceva și strâmbându-se de ora pe care o descoperea, ha, he, da, da, poți să ignori fondul chestiunii, dar te previn că alții nu-l vor ignora... Scuză-mă, aș mai sta cu plăcere, cu multă plăcere de vorbă, dar trebuie să plec. La revedere, dragă domnule Sterian!

Și plecă cu pași ușori, tinerești și parcă la fel de joviali ca și cuvintele și ideile sale. Gabi rămase pe bancă posomorât și multă vreme nu se mișcă de acolo. Când plecă o luă spre sensul opus celui în care se afla clădirea de pe Schitu Măgureanu.

XIII

Se îndeletnici câtva timp cu scrisori și cu excursii duminicale la munte, organizate de colectivele sportive din uzină. Scrisorile erau adresate vechilor săi prieteni și admiratori din timpul studenției, dintre cei repartizați prin provincie... Ei răspunseră cu întârziere și cu entuziasm moderat, în comparație cu cel de altădată, la aceste scrisori, fapt care îl plictisi și îl determină să-și facă alte legături. E foarte greu însă să-ți faci legături noi, mai ales când dorești acest lucru cu tot dinadinsul. În secția oțelăriilor speciale nu erau decât doi ingineri din aceeași generație cu el și încercările făcute cu aceștia nu-i reușiră: colegii aceștia aveau anturajul lor mai vechi și Gabi se feri să înțeleagă ceilalți că el n-avea propriul lui anturaj.

Într-o zi lipsi de la uzină fără să știe precis de ce. În dimineața următoare, un sfert de oră după ce intră în secție, inginerul-șef îl chemă în birou și îi spuse să dea un telefon la cadre și să-și justifice absența.

– Cui să-i dau telefon?

– Tovarășului Mânăfoaie!

Gabi formă numărul și i se dădu imediat legătura cu șeful cadrelor.

– A! exclamă Mânăfoaie binevoitor, ce faci, tovarășe? Încă n-ai plecat?

– Unde să plec? se miră Gabi. Aici e inginerul Sterian.

– Da, da, am auzit, dar trebuia să pleci la N. Ce e cu dumneata?

– Probabil că e vorba de inginerul Valeriu Sterian, de la Siemens-Martin, răspunse Gabi. Aici e inginerul Gabriel Sterian, de la Oțelăriile speciale.

– Ce dorești? întrebă șeful cadrelor după un moment de tăcere.

– Vroiam să vă anunț că sunt cam bolnav și vreau să plec în concediu.

– Foarte bine, răspunse tovarășul Mânăfoaie, după un alt moment de tăcere, de astă dată ceva mai lung, timp în care vocea sa mormăise un „da" în afara receptorului, care nu era adresat celui cu care vorbea. Foarte bine, repetă Mânăfoaie cu răceală, dar de ce ai lipsit dumneata ieri?

– V-am spus că sunt bolnav!

– Prin fapte, tovarășe, nu prin vorbe!

– Cum prin fapte?

– Adu dumneata certificat medical.

– Și dacă nu aduc?

– Dacă nu aduci, nu e bine, zise funcționarul prevenitor, deocamdată vi se reține din salariu, dar studiază și dumneata contractul de muncă și vezi condițiile pe care trebuie să le îndeplinești pentru ca să ți se desfacă. Probabil că asta dorești, nu?

– Nu, vreau să plec în concediu, spuse tânărul iritat.

– Asta e altceva, treci dumneata pe la *Muncă și salarii*, să vedem pe ce lună te-ai programat când s-au făcut listele, te ștergem de pe listă și te trecem, dacă se mai poate, la data la care dorești.

Spre prânz, într-un moment când cuptoarele electrice erau încărcate și prezența sa nu era necesară, Gabi ieși din secție și urcă scările administrației, să-și aranjeze plecarea. I se spuse că se poate, să facă o cerere și să treacă peste trei zile să-și ridice banii de salariu și de concediu. Trecu peste trei zile.

– Mergeți dumneavoastră la *Financiar* la tovarășa Arvanitache, spuse casierul experimentat, văzând că salariatul ezită să semneze statul. Vi se pare că nu primiți cât vi se cuvine? Dânsa o să vă explice cum se calculează un concediu.

Gabi ieși de la *Casierie* și intră la *Financiar*. Era o sală imensă, cât o secție de uzină, în care erau concentrate probabil mai toate serviciile. Sala era împărțită în nenumărate cuști, construite din placaj și geam, se vedeau funcționarii, dar vocile lor se auzeau estompate. Gabi deschise ușa unei astfel de cuști și întrebă unde

lucrează tovarășa Arvanitache. I se spuse că *Financiarul* e în fund, în colțul dinspre geam, și se îndreptă într-acolo. Intră înăuntru și dădu bună ziua. Era o cușcă mică, atât cât aveau loc biroul și două scaune, iar în dreapta și în stânga erau lipite de ea alte două cuști. Pe ușă scria *Calculații – șef secție*. O femeie cu fruntea în hârtii și cu mâna pe manivela unei mașini de calculat, tip râșniță, lucra absorbită și nu auzi când inginerul intră și dădu bună ziua.

– Mă scuzați că vă deranjez, reluă el vorbind ceva mai tare, dumneavoastră sunteți tovarășa Arvanitache?

– Da, eu sunt, răspunse funcționara. Ce doriți?

– Aș vrea să știu cum s-au calculat banii mei de concediu.

– Cum vă numiți?

Și funcționara își îndoi degetul, bătu în geamul din stânga și puse din nou mâna pe râșniță.

– Luați loc, tovarășe inginer, rosti ea.

Avea o voce intimă și melodioasă. Gabi se așeză pe scaun. După câteva învârtituri de manivelă funcționara se ridică și se uită prin greamul cuștii.

– Ah, exclamă ea cu necaz reașezându-se. Așteptați puțin, vine acum funcționara care v-a făcut calculația.

Așezându-se, Gabi nu-și mai lua ochii de pe ea, și arăta parcă surprins de ceva, o privea cu expresia celui care se chinuia să-și amintească unde și în ce împrejurări a mai cunoscut o persoană care vorbea și se comporta asemeni ei. Când ea se ridică înălțându-și statura, privirea lui o urmări ca atrasă de un magnet.

În cușca de alături apăru silueta unei femei, ținea un pahar gol în mână, cu care venise de afară. Șefa de secție ciocăni iarăși în geam și funcționara se întoarse și intră în birou.

– Se uită la vizitator și îl întrebă:

– Ce doriți?

– Domnul inginer cere lămuriri la calculație; explică-i, să știe omul ce bani a primit, zise șefa și vocea ei deveni izbitoare

prin totala ei intimitate. S-a dus să-și încaseze salariul și o fi observat dânsul ceva, că n-a venit degeaba, să te deranjeze pe tine de pe coridor.

– La ce secție lucrați? îl întrebă funcționara pe vizitator și nu așteptă răspunsul, se aplecă la urechea domnișoarei Arvanitache și începu să-i șoptească ceva.

Șefa de secție rămase câteva clipe cu stiloul în mână și ascultă, apoi răspunse cu voce tare, reluându-și râșnița:

– Nu, sunt obosită, scuză-mă! Sunt frântă. Nu pot să vin.

– La ce secție lucrați? întrebă funcționara din nou.

– La 304.

– Așteptați o clipă.

Domnișoarea Arvanitache se ridică. De la genunchi în jos, pulpa ei era la fel de intimă ca și vocea. Avea statura aproape mică. Feminitatea ei era parcă desferecată, expusă, între secretele ființei ei și ceilalți neexistând parcă nici o barieră.

– Unde vă duceți în concediu, domnule inginer? La mare sau la munte? Și după ce Gabi spuse unde, ea exclamă: Ah, la mare, vă invidiez!

Și această exclamație neacoperită de nimic, neferită de ceea ce ea putea sugera – fiindcă invidia pentru plăcerea de a merge la mare se ghicea cel mai puțin în vocea ei, iar cel mai mult în suspinul neașteptat al unei femei care ar fi vrut și ea să poată fi atât de liberă să aleagă – îl tulbură atât de tare pe Gabi încât privirea lui începu deodată să ardă învăluind-o, cercetând-o uimit, neîncrezător într-o asemenea apariție, a unei femei atât de atrăgătoare care mărturisea invidia după o bucurie pe care ar fi putut-o obține atât de ușor. Era tânără, dar nu foarte tânără, putea să aibă douăzeci și șase sau douăzeci și opt de ani, avea părul castaniu-închis, cu reflexe negre, nu prea scurt, cu cărare, prelins pe cap și strălucitor de briantină, iar tenul îi era puțin palid, gura rujată, rotundă și cu desenul precis. Privirea dădea expresiei o mare vioiciune.

El se uită pe geamul prin care se vedea funcționara căutând în sertare, apoi se aplecă atingând marginea mesei și rosti:

– Vă deranjez dacă vă rog să-mi permiteți... Aș vrea să vă rog să-mi permiteți la ora trei să vă însoțesc, să vă conduc până acasă...

– Vreți să mă conduceți acasă! exclamă ea. Bine, așteptați-mă la ieșire!

XIV

O conduse până acasă și de la autobuz până pe strada ei merseră câteva minute pe jos. Ieșită din birou arăta și mai atrăgătoare, cu statura ei aproape pitică, cu mersul ei parcă legănat (deși nu era legănat deloc, abia își îndoia genunchii în mers) și cu conversația ei intimă, care nu mai lăsa între ea și cel cu care vorbea decât simțirea sau gândirea reală, aceea pe care o aveai, eliminând neînțelegerile, temerile, timiditățile sau complicațiile legate de toate acestea. Era ca și Anny din acest punct de vedere, dar Anny era parcă numai a ei, pe câtă vreme această fată sau femeie părea să fie numai a celui cu care vorbea. Din depărtare ea își arătă casa ei, îi spuse că are o casă a ei personală, adică a ei și a părinților, și îi povesti ce-a pățit, cât a trebuit să se zbată ca să nu le bage Spațiul locativ pe cineva în ea. N-aveau decât trei camere și un hol și să-și închipuie cineva care și-a făcut cu greu o astfel de casă, în timpul războiului, când toate sunt scumpe, că intră în ea un străin, care și el n-are nici o vină, dar dacă acolo îl trimite Spațiul locativ, trebuie să stea și el sub un acoperiș. Da, dar o astfel de casă nu e făcută să poată sta și un străin în ea, fiindcă în oricare cameră ai da nas în nas cu ceilalți, oriunde ai vrea să te miști. Până la urmă însă a izbutit, au rămas numai ei, tatăl, mama, un frate mai mic și ea.

Ajunseră și se opriră, femeia îi ură concediu plăcut, iar Gabi o urmări apoi în tăcere cum deschide mica poartă. Casa era

singură în curte, cu ferestre dintr-o bucată, dreptunghiulare și late, construită în stil modern, în formă de cub, cu muchiile discret ornamentate, cu grădiniță și un arbore de magnolia în dreptul ferestrei dinspre stradă. O dată intrată în curte, femeia nu se mai uită înapoi, deschise ușa antreului și dispăru.

Gabi se smulse din loc și porni. „Cine e femeia aceasta?" se întrebă. Nu părea să fie vreo Anny, avea alt limbaj, și avea o funcție totuși mare în uzină. Dar avea o astfel de casă, și încă făcută în timpul războiului. Cine putea să-și facă așa o casă în timpul războiului?

A doua zi, cu un sfert de ceas înainte de ora trei, Gabi pătrunse din nou în biroul de calculații la Serivicul financiar. Fata nu era singură și când îl văzu îl întâmpină ca pe-o cunoștință veche și îl invită să ia loc.

– V-ați ridicat banii și ați venit să ne mai vedeți? Luați loc! Spune-mi, Nuți dragă, de ce zici tu că ai făcut șase còpii?

– Arhiva cere, doamnă Arvanitache! răspunse funcționara.

– Le trebuiesc lor chiar trei còpii? se miră șefa secției. Spune-i domnului Negulescu să mai citească și dânsul *Urzica*.

– Dinspre mine, nici originalele nu le-aș păstra! zise funcționara.

– Doamnă Arvanitache, spuse o altă funcționară, cu mâna pe ușă, mâine-dimineață trebuie să mă duc la C.E.C., așa că o să întârzii.

– Du-te, dragă, dar caută și tu să faci piața acum, după masă, să întârzii mâine mai puțin.

– Nu gătesc eu, doamnă Arvanitache, soacra mea gătește și face singură piața, răspunse funcționara zâmbind.

– Atunci, vezi să nu fie coadă prea mare la C.E.C.!

Biroul se goli. Femeia își feri privirea. Astăzi își schimbase pieptănătura și avea alt taior.

– Ce mai faceți, domnule inginer? Când plecați?

Tânărul își ținea pieptul lipit de masă și avea parcă o expresie îngrozită, iar umerii i se mișcau vizibil, zgâlțâiți rar și ritmic dinăuntru. El nu răspunse și femeia nu repetă întrebarea. Tăcerea se prelungi, și în această tăcere el îi apucă deodată mâna și în aceeași clipă începu s-o sărute pătimaș.

– Domnule inginer!, exclamă femeia foarte tulburată, vă rog să nu mai veniți pe-aici, plecați, vă rog să plecați!...

– Să nu mai viu? Nu se poate să nu mai viu... Am să viu în fiecare zi! Am vrut să plec să... Dar acum nu mai plec, răspunse el gâfâind.

Ea închise și deschise ochii în mod voluntar. Se uită apoi iarăși la el. El îi apucă acum palma și palma ei prizonieră se încleștă și se zvârcoli în mâna lui și începu să șoptească iarăși întretăiat, cu o voce speriată:

– Trebuie să plecați... Vă implor!

El însă nu plecă și reveni hotărât asupra concediului simțind că i se întâmplă ceva decisiv. Femeia aceasta, în ciuda intimității ei, se ferea de el, iar el nici măcar nu mai putea dormi gândindu-se la ea. Cât închidea ochii îi vedea statura apărându-i aievea sub pleoape. Piciorul ei mic și atât de delicat, încât părea ireal, îl obseda.

În noaptea următoare nu dormi nici măcar un minut și dimineața ajunse la uzină mai devreme și neștiind ce să facă se duse ca un orb spre clădirea administrației și urcă spre birourile în care se afla Serviciul financiar. Birourile și cuștile de placaj și geam erau pustii, el deschise totuși ușa în spatele căreia știa că lucra ea și nu apucă s-o mai închidă la loc: ea era acolo. Rămase o clipă ca fulgerat, iar ea țâșni în picioare îngrozită: o prinsese. Ce căuta ea acolo la ora aceea? Se apropie, o luă în brațe și într-o clipă începu să smulgă de pe ea paltonul pe care nu avusese timp să și-l scoată și taiorul ei mititel care păstra în mâinile lui dogoarea și parfumul intim al bustului ei dezgolit. Era ca și când ciudata lui oboseală din ultimele

săptămâni i-ar fi pregătit pe nesimțite puterea și violența cu care se simțea acum atras de această femeie. Iar schimbarea aceasta amețitoare, care dădea pornirilor lui o astfel de agresivitate, îi aducea pe buze bâlbâieli bizare, pe care nu credea că avea să le pronunțe vreodată, parcă ar fi vrut să-i spună ceva mai presus de cuvinte, dar din care nu se înțelegea decât că aceste implorări duioase erau și ele nestăpânite. Iar ea nu făcea decât să se roage ca și el, sporindu-i însă și împingând atât violența cât și propriile lui implorări spre ceea ce pe ea tocmai că o înspăimânta să se petreacă în acel loc...

Scena se repetă apoi în aceeași zi, seara, acasă la el, și apoi a doua zi iarăși, câteva săptămâni la rând. Și de fiecare dată se pierdeau amândoi în aceleași bâlbâieli de la început, căci ea se împotrivea de fiecare dată la fel ca în prima clipă și dacă spaima primei îmbrățișări din dimineața aceea, sporită de surpriza întâlnirii cât și de pericolul de a fi surprinși, pierise, gustul ei straniu le rămăsese în amintire și parcă se rugau unul de altul să facă în așa fel ca acest sentiment ascuțit să nu mai apară, tocmai pentru a nu-l măcina și a-l păstra cu ei pentru totdeauna.

Dar nu puteau să facă nimic pentru că îi atrăgea tocmai ceea ce vroiau să păstreze, fiindcă nu se cunoșteau și nu aveau din ce trăi în orele lungi ale nopților pe care le petreceau împreună. El nu știa să povestească nimic și nu știa nici să asculte, iar ea era tot timpul preocupată cum să facă să amâne pentru ziua următoare bâlbâielile cu care el o întâmpina la ieșirea din uzină și cărora știa că din clipa când le auzea ieșindu-i din gură nu-i mai putea rezista și se ducea cu el și nu se mai întorcea uneori acasă cu zilele, fiindcă rămânând la el peste noapte, la prânz, voința ei era și mai mică și venea tot la el, iar în noaptea următoare pleca dimineața tot împreună cu el.

Astfel trăiră câteva săptămâni și părea că nimic n-avea să-i oprească să continue astfel luni întregi, când într-o noapte i se întâmplă ei deodată ceva.

Stătea ca de obicei în patul lui, băuseră puțin coniac, fumaseră, și se pregăteau să adoarmă. Gabi stinse lumina și rămaseră în întuneric, el o luă în brațe și după câteva minute chiar adormi. Îl trezi însă curând zgâlțâiturile corpului ei și rămase atent în tăcerea nopții neînțelegând. Ea nu dormea și o podidise pe neașteptate plânsul. Și nu era una din acele descărcări inexplicabile dar bruște pe care le oferă adesea o femeie după clipe prea pasionate de dragoste. Stătea cu spatele la el și plângea neîncetat și plânse aproape toată noaptea răspunzându-i lui, însă, foarte liniștită, în întuneric, la toate întrebările. Avea necazuri în familie? Avea, dar nu se gândea acum la ele. La serviciu? Nu, în nici un caz. Avea pe cineva de care îi era frică, vroia să se despartă de el și o amenința. (Gabi mai cunoscuse astfel de cazuri.) Nu, n-avea pe nimeni de care să-i fie frică. Era cumva bolnavă? Nu. Îi era cumva dor de cineva din familie, care nu era în țară sau care murise. (Gabi își amintea că o dată i se întâmplase și lui să se gândească la bunica și i se făcuse rău, începuse să plângă.) Nu, zise ea, nu-și amintea de nimeni, nu era vorba de așa ceva. Atunci ce era? Nu știa nici ea, sau nu vroia să spună, se ghemuise cu umerii în pernă și hohotea neîncetat, hohote adevărate și rele, fără cea mai slabă urmă de iritație în izbucnirile acestea care se reluau, sau de intensificare atâtată de voința femeii, ca să scape de starea aceea, să se autoimpresioneze, sau să-l impresioneze pe el. Atunci Gabi îi puse în cele din urmă o întrebare pe care nu vroise să i-o spună, fiindcă dacă nu era în firea lui să fie gelos (nu se interesa niciodată de trecutul unei femei, o femeie fiind pentru el ceva prezent, așa cum prezentă e o ploaie care cade asupra ta și te udă; o ploaie care *a fost*, nu te pune niciodată să te adăpostești, de ce te-ar pune atunci pe jăratic ceea ce a făcut altădată o femeie?), era însă, adesea, cinic (așa i se spusese de către unii) și de astă dată nu-i făcea nici o plăcere să fie. Dar cum s-o împiedice altfel să nu mai plângă și mai ales cum să afle ce era cu ea? Îi puse deci întrebarea, dar găsi totuși o formă ocolită,

fiindcă la gândul că s-ar putea să fie adevărat lucrul la care se gândea el îl apucase și pe el brusc o tristețe apăsătoare și tristețea aceasta îl făcuse să găsească fără efort cuvintele cele mai potrivite.

– Mimi, îi spuse el luând-o în brațe mohorât și încercând s-o ocrotească parcă de un rău impalpabil, ia spune-mi tu, ți s-a mai întâmplat asta vreodată?... (Gândul lui inițial fusese dacă nu cumva ea mai avusese astfel de legături și dacă nu cumva, la un moment dat, într-o anumită fază a legăturii adică după un anumit număr de zile, o apuca întotdeauna starea aceasta, cum îi apucă pe unii beți, după un anumit număr de pahare plânsul, deși la trezire sunt niște ticăloși care n-ar scoate o lacrimă să-i pici cu ceară.)

Fără să-și ridice fața din pernă, umerii și capul ei se zgâlțâiră a negație de câteva ori și într-un fel de parcă i-ar fi sugerat că dintre întrebările lui asta era cea mai puțin apropiată de adevăr. Ce plângea ea atunci? Ce fel de paradis din care fusese izgonită? Gabi, istovit de așteptare și de confuzie, se dădu jos din pat, se spălă și începu să se îmbrace. Se făcuse albastru la geamul lui înalt, nu mai putea dormi, trebuiau să plece amândoi la uzină. Când reveni de la baie o văzu ridicată în pat în capul oaselor, cu chipul la fel de fumuriu ca și zorile și cu ochii ei negri încărcați de o istovire liniștită și sumbră. Gabi rămase neclintit privind-o, în timp ce ea nu-l vedea, contemplând undeva în sinea ei ceva asemănător parcă unei priveliști devastate. Gabi își aminti cât de senină și atrăgătoare fusese ea nu cu mult mai înainte de câteva săptămâni și cât de turburată și schimonosită arăta acum, aproape să n-o mai cunoască. Și deodată lui i se păru că înțelege ce i se întâmplase ei în această noapte și apăsarea și tristețea aceea îl părăsiră numaidecât: Mimi se speriase de ceva și vroia să se despartă, i se mai întâmplase asta și înainte, dar pesemne că niciodată așa de tare ca acum și de aceea plânsese așa de rău. Dar de ce s-o fi speriat?

Veni lângă ea și când o văzu de aproape deodată se contamină, o luă în brațe și începu și el să plângă. Era cu ea, nu

se puteau despărți, îi zise el, de unde îi venise ei că trebuie să se despartă? El o iubea ca un nebun, din prima clipă când a văzut-o i s-au turburat și mintea și inima și nu mai poate trăi fără ea. N-a înțeles ce i se întâmplă, de aceea i-a pus toată noaptea una după alta întrebările acelea, nu i-a trecut prin cap că pe ea o apasă asemenea gânduri; n-ar fi lăsat-o să se chinuie atâta. Cum adică, își continuă el declarația, de astă dată fără să mai fie însoțită de aceeași bâlbâială pătimașă de până acum, ci de lacrimi fierbinți pe care ea le contempla cu privirea căscată, cum adică, ea crezuse că totul se terminase și vroia să nu-l mai vadă? Dar de ce, nu-l iubea și ea, la rândul ei? Să fie oare adevărat că în inima ei totul se terminase și că nu mai simțea pentru el nimic din ce simțise ea în ziua aceea când mâna ei se zvârcolise într-a lui, când el simțise că nu se mai poate stăpâni fără să-i declare c-o iubește?

Ea nu răspunse nimic, rămase tot timpul tăcută și străină și el nu reuși, în dimineața aceea, oricât se strădui, să reaprindă flacăra care se pare că se stinsese singură în inima ei. Cel puțin așa credea el.

În ziua aceea nu se putu duce la uzină, rămase la el și dormi până la întoarcerea lui. Nici când se întoarse însă nu se dădu jos din pat, îl rugă doar să-i aducă de undeva o gustare și țigări, mâncă, fumă în tăcere și readormi cu țigarea aprinsă alături în scrumieră. Parcă nici nu-l vedea, deși se uita mereu la el.

A treia zi însă își reveni. Arăta iar așa cum fusese când o cunoscuse el la început. Ca un miracol... Aceeași... Noaptea aceasta rea, de care ei nu-i plăcea să-și amintească, parcă o ferise de ceva, de o prăbușire sau de o moarte a dragostei. Lui Gabi i se părea că se iubeau mai tare ca înainte...

XV

Pe la mijlocul lui iunie, într-o dimineață, după o absență de aproape o lună, se auzi din nou pe Aleea Suter același claxon

prin care își anunța Burlacu prezența și Constanța, care era în dormitor, închise ușa dulapului, ieși pe balcon și se aplecă și se uită în jos. Mașina neagră, cu spinarea lată, strălucitoare, stătea lângă trotuar. Burlacu nu se vedea.

– De unde ai aterizat, Iliuță? Bună dimineața! îi zise după ce urcă în mașină.

– Lăsați, spuse băiatul și întinse mâna pe după spatele ei și trânti el ușa.

– Trebuie să te hotărăști și să-mi răspunzi totuși când îți dau bună dimineața, zise ea. Altfel nu mai merg cu tine.

El își mișcă degetele pe volan, se uită în jos.

– Bună dimineața, zise și tuși. Unde să vă duc?

– Astăzi nu merg pe teren, mă duci la școală. Am să-ți spun eu unde să oprești, mergi spre Pantelimon. Ascultă, Iliuță, ce le-ai făcut tu la ăia de sunt așa cuminți?

El nu răspunse, dădu drumul la mașină.

– Ei, spune!

– Poftim?

– Ești surd? N-ai auzit ce te-am întrebat?

– Nimic. S-or fi cuminți singuri, zise băiatul.

Ținea volanul în brate și se uita drept înaintea sa. Era în costum maron, cu cravată la gât și ceas la mână. Învârti de volan la stânga și rămase cu el astfel câteva clipe. Mașina ocoli un milițian care dirija circulația, ridicat pe un podium.

– Ascultă, zise Constanța după câtva timp, ție ți se pare că știi multe, și poate că și știi. Dar eu te sfătuiesc să te porți ca și când ai ști puține, e mai bine așa, în general... Acuma povestește-mi... Sau nu vrei să-mi povestești?

– Ba o să vă povestesc, zise el, nu cine știe ce încântat. Trecu însă multă vreme până spuse: L-am luat pe ăla pe care mi l-ați arătat și l-am dus mai încolo...

Doar atât, și pe Constanța, care aștepta urmarea și se uita cu atenție la el, o pufni deodată râsul; lipsa lui de chef de a

povesti era adevărată, nu înțelegea ce nevoie mai era de povestit din moment ce toată chestia se aranjase.

– Bine, l-ai dus mai încolo, și? Ce i-ai făcut?

Dar cum l-ai dus mai încolo, el a vrut? întrebă ea.

Expresia chipului său se schimbă, deveni preocupat. Conduse atent, într-o piață și o luă apoi pe un bulevard larg.

– Da, zise el, aveți dreptate...

Și începu să povestească oarecum mai amănunțit, cu un anume efort de a relata cât de cât cronologic și exact ceea ce făcuse, dându-și parcă și el seama că faptul că el știa cum se petrecuseră lucrurile nu anula curiozitatea unuia care nu știa. Însă repede de tot se convinse totuși de lipsa de însemnătate a faptelor și le rezumă în câteva fraze. Și părea mai degrabă scârbit decât încântat de ceea ce făcuse.

– Dar dumneavoastră, zise el pe neașteptate, de ce nu-mi spuneți și mie ce mai faceți? Data trecută când am urcat sus și v-ați culcat, parcă erați bolnavă.

– Da, confirmă ea, cum ai ghicit?

– Acum vă e mai bine? întrebă el după ce o auzi vorbind și așteptă, după obiceiul lui, câteva clipe, fără să răspundă la întrebarea ei, cu toate că se vedea limpede că o are în urechi.

Și mai avea și un zâmbet înțelegător, ca și când nu i-ar fi fost el ei subordonat tocmai datorită faptului că înțelegerea lui nu-i prea folosea, în orice caz nu-i ajungea să se impună, așa cum ar fi dorit... Nu considera însă că se afla atât de departe de viața ei ascunsă încât să nu i se povestească chiar deloc ceea ce măcar era evident. Avea totuși înțelegere: le place femeilor, parcă spunea el zâmbind, câte un băiat ca el care nu știe nimic, mai ales când un altul mai mare care știe prea multe le-a părăsit...

– Da, acum mi-e mai bine, dar de unde ai aflat? zise Constanța privindu-l atent.

– Am eu o păsărică, zise el, și în clipa aceea Constanța își dădu seama că într-adevăr Burlacu știa tot.

Și câtva timp tăcură amândoi, el continuând să zâmbească în felul acela și ea având pe chip o curiozitate pe care și-o reprima: de unde o fi știind? (De fapt, de unde putea să știe decât din deducții, învățat sau mai bine zis silit de mic să observe aceste lucruri chiar de la mama lui?)

– Ți-am spus eu bine, zise Constanța în cele din urmă, că ție ți se pare că știi prea multe, cu toate că de fapt știi prea puține! Dacă n-aș avea dreptate, n-ai zâmbi tu așa ca un șmecher. Ia oprește!

El se sperie așa de tare și așa de brusc, că imediat trase pe dreapta și opri. Se dădu jos și ocoli mașina prin față și-i deschise ușa. Se uită apoi la ea cu o speranță posomorâtă în priviri: poate nu s-a supărat, poate că într-adevăr trebuia să se dea jos aici?

Constanța trebuia să se dea jos, ajunsese la școală, unde fusese chemată încă de ieri și nu avusese timp să se ducă, dar se și supărase: fostul ei elev încerca, poate fără să-și dea seama ce face, să iasă din rolul lui și să-și exprime nu se știe ce sentimente. Ce sentimente?! Doar se exprimaseră o dată, când îl cunoscuse la bâlci și apoi la ferma aceea, ce mai vroia? Se uită la el și când îl văzu, fruntea i se descreți: nu era nici un pericol, n-avea să mai facă, iată-l ce neliniștit arăta. Îi zâmbi și îi spuse la revedere. Și ca să-l liniștească și mai mult și să se ducă să-și vadă de serviciul lui îi făcu, ca altădată când se îndepărta de poarta fermei, un mic semn de despărțire cu mâna. Burlacu o urmări nemișcat tot ca altădată, apoi se întoarse cu pași egali și dispăru pe ușa uriașei lui mașini, al cărei motor îl făcu apoi să duduie.

Constanța intră în curtea școlii, apoi în cancelarie. Directorul, singur, scria ceva la biroul comun. Profesoara dădu bună ziua și se așeză.

– Ce e cu dumneata de ai slăbit așa? zise directorul.

– Nu prea mănânc, zise Constanța. Nu prea mi-e foame. Apoi adăugă: Despre ce e vorba, tovarășe director? De ce mi-ați telefonat?

Directorul se ridică și închise ușa.

– Tovarășul Nicula de la secția de învățământ nu mai e, zise el, a plecat... E de rău, am dat de dracu. A fost numită în locul lui o tovarășă, Geta, a trecut pe-aici în inspecție. A lăsat o notă să te prezinți la raion.

– Nu știți de ce?

– Nu. Ascultă să-ți spun mai departe, continuă directorul cu o voce îngrijorată.

Și începu să relateze o istorie de inspecție cu amănunte menite nu atât să dezvăluie ceva real, ci mai mult ceea ce simțea el față de aceste amănunte, teama pe care i-o inspira faptul că noua șefă de la raion era una dintre cele cu care puteai s-o pățești, să fie așadar cu ochii în patru.

– Când a spus să mă prezint la raion? îl întrebă în cele din urmă Constanța pe director.

– N-a spus când, dar eu zic să te duci chiar acuma, răspunse directorul.

Nu mai așteptă și intrigată plecă la raion chiar în dimineața aceea. Șefa secției de învățământ era într-o ședință, trebui s-o aștepte cam vreo jumătate de oră, apoi o primi, îi arătă scaunul din fața biroului și începu să-i spună despre ce era vorba. Era o femeie grasă și neagră cu o înfățișare foarte puțin plăcută, fapt însă care se dovedea lipsit de importanță îndată ce începea să vorbească. Vorbea bine, curgător și fără digresiuni. Raionul, zise ea, știe cum lucrează pe teren tovarășa Munteanu și n-are nici o observație negativă de făcut cu privire la munca ei. Și fiindcă i se adresă folosind numele vechi, Constanța o întrerupse precizând că era divorțată, se numea Sterian, iar șefa secției lăsă să intervină o pauză, timp în care nu făcu nimic, se uita parcă la călimara de pe birou, apoi continuă:

– Tovarășă Sterian, tovarășul Nicula mi-a și spus că a făcut o propunere de evidențiere la cererea ministerului, referitor la acțiunea de alfabetizare, pe care a înaintat-o Secției de învățământ a Capitalei; nu cunosc în ce constă propunerea, probabil că guvernul are în vedere anumite evidențieri, dat fiind că acest capitol al revoluției noastre culturale s-a încheiat. Tovarășă Sterian, uite de ce te-am chemat. Noi ne-am gândit că sarcina dumitale pe lângă întreprinderile din raionul nostru e ca și îndeplinită. Acum, noi trebuie să intrăm mai profund în aceste pături ale populației care, nefiind pe lângă nici o întreprindere, se lasă mai greu antrenate. Avem aici o listă cu toate datele. Ce trebuie făcut? Trebuie să înlocuim pe unii tovarăși care se descurcă mai greu (cum ar fi de pildă tovarășa Tamara Ciobanu, care a venit la mine plângând că i s-a furat geanta cu cinci sute de lei la biroul populației) și să preluăm aceste ultime cazuri pe care să le urmărim până la lichidare. Dau acum niște telefoane la miliție și în altă parte, să se ia cazul în cercetare, și dumneata aruncă-ți o privire pe lista aceasta.

Nu mai era nimic de întrebat, nici de adăugat. Constanța luă lista și se uită peste ea. Rubrica *întreprinderea* lipsea de pe această listă, iar la rubrica *meserii* scria: bidinăreasă, ciurar, sparge lemne, spoiește tingiri, haine vechi, pune cozi la topor; din acestea o listă lungă.

Șefa secției de învățământ închise telefonul...

– Trebuie să fii atentă, continuă. O să-ți fie probabil greu, dar trebuie să te gândești că oamenii aceștia sunt foarte înapoiați și unii dintre ei rămași cu obiceiuri urâte. Ultimii elevi ai dumitale de la întreprinderi o să-i ia în primire tovarășa Ciobanu, de la Școala elementară nr. 12. la contact cu dânsa și începe munca.

– Când credeți dumneavoastră că o să mă întorc la școală? întrebă Constanța fără să se miște. Eu sunt profesoară, predau la ciclul doi; cât timp credeți dumneavoastră că o să mai iau asupra mea oalele sparte ale altora?

– În general, zise șefa secției cu o voce blândă, acțiunea e pe sfârșite, a mai rămas, cum îți spun, această categorie, de care trebuie să ne ocupăm și de ei. N-avem ce face!

Constanța rămase în picioare, cu lista în mână. Era cu ea aproape de birou și stătea cu ea în aer, fără s-o privească, posomorâtă. Brusc, îndoi hârtia, deschise geanta și o vârî înăuntru.

– În toamnă aș vrea să mă întorc la școală, să predau elevilor pentru care am fost pregătită.

– Îți promit eu că la toamnă ai să revii la școală, zise șefa secției. Dumneata ne înțelegi mai bine, altfel vorbim cu dumneata, nu e nvoie să-ți explic. Ajută-ne acum, și la toamnă ai să te întorci la școală. Mai mult chiar – ca să vedeți că suntem bine informați, chiar dacă dumneata n-ai spus-o la toată lumea – îți promit că eu voi face tot ce depinde de secție ca să fii numită la o școală medie. Știu că te gândești că acest lucru trebuia făcut mai de mult, dar să știi că nici așa de târziu nu e; dacă ai ști că nu există încă o organizare satisfăcătoare în ce privește încadrările ai zice chiar că ai noroc că predai exact materiile la care ți-ai luat examenul de stat; avem profesori de științe naturale care predau geometria sau profesori de istorie care predau chimia alimentară. Facem noi ordine în toate, numai uite că nu merge așa de ușor cum cred unii. Sper că e în regulă, nu e așa? Sper că m-ai înțeles!

XVI

Aproape toți acești noi și ultimi elevi locuiau într-un cartier vestit altădată, Constanța auzise de el, cartierul Tei, dar din ce pricină era vestit, nu știa. Îi găsi stând pe la porți sau trebăluind prin curțile lor pline de orătănii și de copii cu fețe tuciurii și cu burțile goale și le spuse că de aici înainte vor învăța cu ea, să vină în cutare zile ale săptămânii, la ora numită, în sala de pe strada pe care ei o cunosc și să fie anunțați și cei care nu sunt acasă; să aibă în vedere fiecare că a doua oară ea nu va mai veni

după ei... Răspunseră femeile, cu o voce mieroasă: Vor veni. Când să vină, mâine după masă? „Ține minte, fă, mâine după masă, să-i spui lui Gică să nu plece."

Notă numele celor cu care vorbi și adresa. A doua zi se duse cu o jumătate de oră mai devreme pe strada unde se afla clădirea cu sala rezervată. Sala era foarte murdară, mirosea urât înăuntru. Deschise geamurile. Ieși apoi în stradă și începu să se plimbe și prelungi plimbarea, fiindcă elevii întârziau. Se întoarse apoi obosită de atâta mers și se așeză într-o bancă. Își puse fruntea pe brațe și rămase nemișcată.

Ridică apoi, după ce trecu multă vreme, fruntea de pe brațe și se uită neclintit spre ușă, care continua să rămână închisă. Se uită la ceas: trecuse o oră. Se ridică, încuie ușa și plecă în cartier. „Și-au bătut joc de mine, gândi, ar fi trebuit să-mi dau seama, prea erau pline de bunăvoință țigăncile acelea ca să nu ascundă o înșelătorie." Văzu trei din cele pe care le vizitase ieri la o răscruce de străzi și se îndreptă spre ele.

– Dumneata, zise Constanța adresându-se uneia, de ce n-ai venit la lecție? Așa ne-a fost vorba ieri?

– Ai mai fost matale pe la noi? răspunse femeia, fără mirare.

– A fost, fă, ieri, ai uitat? zise alta.

– Dar dumneata, care n-ai uitat, de ce n-ai venit? o întrebă Constanța. Și dumneata ești pe listă.

– Mi-ai spus mie să viu, mânca-te-aș? se holbă țiganca, fără nedumerire. Mie nu mi-ai spus, să nu le fie bine copiilor mei dacă mi-ai spus! Mă bate Dumnezeu!

Și continuă să se jure, angajând existența a tot ce era legat de ea și de organismul ei și dacă n-o credea mai avea și un bărbat și se jura și pe sănătatea lui. Căsca ochii mari și cuvintele ieșeau din gura ei cu o convingere care părea nezdruncinată. Nu i s-a spus să vină, s-o omoare Dumnezeu dacă minte. Și nu mințea, fiindcă lucrul la care se gândea ea era altul: nu vroia să se ducă să învețe și asta era totuna cu: *nu mi-ai spus*, repetat

mereu cu jurăminte. Celelalte clătinau din cap aprobând, da, da, așa era jurau și ele, nu li s-a spus nimic, să le trăsnească pe toate Dumnezeu dacă... Constanța asculta numai cu jumătate atenție și le întrerupse întrebându-le ce credeau ele, că ei îi plăcea să bată străzile și să le audă cum o mințeau de la obraz? Unde îi era bărbatul? o întrebă pe cea dintâi.

– E la muncă, unde să fie?

– Unde muncește?

– La *comperativă*, mută mobile, i-a băgat acum la *comperativă*, parcă n-ar fi tot deșălatul ăla, zise femeia. Îl doare la rinichi, domnișoară, se pișă sânge!

– Dacă îl doare la rinichi, de ce nu-și schimbă meseria? Să-i spui să vie mâine la lecție dacă vrea să-i meargă bine acolo la cooperativă.

Trecu mai departe îndârjită de această rezistență moale dar de neînvins în inconsistența ei și după câteva străzi intră într-o casă, într-o curte mică, pe colțul străzii, cu un gard la fel de mic, năpădită de obiecte casnice, în picioare, sau rezemate de pereții casei. Era împânzită de frânghii scurte de rufe, cu sârmă pentru câine, cu feluri de pari, de vase de aramă sau de tuci, cu un pom mic în mijloc, o stropitoare alături, o magazie minusculă de lemne într-un colț, un burlan ieșind pe fereastră, o pisică nemișcată pe o prispă concepută pe aceleași dimensiuni înghesuite dar nu învălmășite. De la ușa curții la ușa odăii nu erau decât patru sau cinci metri, pavați cu cărămidă roșie. Dar existența ordonată a obiectelor în acest spațiu comprimat făcea ca distanța să pară mult mai mare decât era, sugerând-o atât de bine pe cea necesară, încât parcă o și obținea.

În casă mirosea curat și odaia era mobilată cu lucruri bune, un divan-studio, un dulap cu oglindă, un aparat mic de radio, scaune ieftine, dar noi, și pe jos podea de lemn vopsită maron, cu preșuri mari, neuzate. Aici se câștigau altfel de bani decât la ceilalți, dar cine îi câștiga? O țigancă și un tânăr de vreo

douăzeci de ani stăteau pe vatră. Băiatul avea ochi negri și sprâncene mari, mâini subțiri, nervoase. Femeia, bătrână și tăcută, stătea la vatră și cocea plăcinte în cuptor. În casă părea mai larg. Constanța dădu bună ziua și intră în odaie prin ușa deschisă. Se așeză pe un scaun. Pe pereți se vedeau fotografii înrămate în scoici, o mireasă și ginerele cu rubedenii și prieteni, țigani puși la cravată și la pantofi cu fețe duble, figuri de demult, se vedea după costumele lor cu pantalonii charleston foarte largi și haina scurtă cu umerii ascuțiți și înalți. Apoi fotografia unei țigănci în uniformă de miliție, o fată de vreo nouăsprezece sau douăzeci și cinci de ani, cu trăsături energice, mongoloide.

Bătrâna își părăsi plăcintele și veni în casă.

– Pe dumneata cum te cheamă și ce meserie ai? îl întrebă Constanța pe băiat.

Îl chema Sandu Firicel și era ginerele ei, zise bătrâna.

– Asta nu e o meserie, zise Constanța.

– Muncește cu brațele, e muncitor, explică bătrâna.

– De ce n-ai venit ieri la lecție? îl întrebă Constanța direct.

– O să vie, o să vie, interveni din nou bătrâna. Să iasă Zambilica mea din spital și o să vie. O să vorbească Zambilica mea cu tovarășul maior și o să-l ajute.

– N-o să poată tovarășul acela maior să facă nimic pentru dumneata, zise Constanța.

– De ce? zise bătrâna, cu un ochi căscat parcă de spaimă.

– Fiindcă nu știe carte, trebuie să învețe să scrie și să citească. Și dumneata la fel. Ai o fată milițiancă, de ce nu te-a învățat?

– Să se facă ea sănătoasă, zise bătrâna cu duioșie amenințătoare. Îi fac plăcinte să-i duc să mănânce... Aoleu, ce-a mai pătimit, pupa-i-aș tălpile lui Dumnezeu și domnilor doctori și tovarășului maior, că era să moară, era să-și dea sufletul!

Ieși din odaie și se întoarse după câteva minute cu plăcinte.

– Ia, domnișoară, zise bătrâna. Ia, Sandule.

– Dar ce are fata dumitale de e în spital?

– Ce are? Domnișoară, prin ce a trecut ea, să ferească Dumnezeu și sfântul Ilie!

Obișnuită cu tot soiul de destăinuiri, Constanța se feri să întrebe mai mult, era grăbită să plece, dar bătrâna îi dădu drumul singură, mai mult monologând decât povestind. Bietul tat-său (al fetei), ce om la casa lui, țambalagiu cunoscut, a dat-o pe fată la școală, păcat de el că s-a prăpădit și n-a apucat s-o vadă ce bine îi stă în uniformă și ce leafă bună are. Și Sandu, ce ginere la locul lui, băiat cinstit și cu suflet în el, o iubește pe fată, muncește și are grijă de ea.

Astă-iarnă însă, într-o noapte fără stele, dormeau amândoi chiar în patul acela și un pumn străin spărsese geamul și cineva trăsese asupra lor din întuneric șapte gloanțe de revolver. Pe el îl găurise în vreo două locuri și se vindecase repede, dar pe ea o nimeriseră gloanțele în piept și zăcea de cinci luni în spital. Acum îi era mai bine. Bătrâna și băiatul stătuseră la capul ei săptămâni de zile.

– Ce mai m-am rugat de ea să nu moară, aoleu, domnișoară!

Fata avea călduri mari și nu cunoștea pe nimeni. Horcăia și arunca răul din pieptul ei până în tavan. „O, Rafilico, să nu mori, zambilica mea, îi spunea bătrâna și plângea. Fă-te sănătoasă, pune-te pe picioare și du-te la tovarășul maior și spune-i pe toți, să nu-i lași să trăiască, cum au vrut ei să mi te omoare! Să-l prinzi pe ăl cu revolverul și să-l bagi să nu mai vadă lumina soarelui câte zilișoare o avea."

Fata mugea, parcă ar fi înjunghiat-o cineva cu cuțitul și arunca cearșafurile de pe ea, iar bătrâna bocea... O scăpaseră doctorii, iar tovarășul acela maior venise și el o dată s-o vadă.

– Cum o să pună ea mâna pe hoțomanul cu revolver! încheie bătrâna amenințând din nou cu o voce cam sinistră.

Băiatul se posomorî și părea obsedat și el de clipa când o să le cadă la amândoi în gheare banditul.

„Dar de ce or fi tras în ei? se întrebă Constanța. Ce secrete or fi vrut să ucidă sau să răzbune omorându-i? În orice caz nu le arde lor acuma de învățătură cu toate că până acuma ei sunt primii de care sunt sigură că vor învăța."

– Bine, le zise, atunci vă las până iese Zambilica din spital.

– Rafira o cheamă, domnișoară, zise bătrâna petrecând-o. Zambilica îi spun eu, mânca-i-aș ochii!

În dimineața următoare, Constanța vizită o cărămidărie. Zece-cincisprezece dintre cei de pe listă lucrau acolo în apropierea cartierului, pe un loc viran. Obținu informația de la un bătrân care stătea cu nepotul pe marginea lacului și meșterea la un zmeu. Bătrânul părea să se fi născut odată cu cartierul și să-i fi trăit toate schimbările, avea în adânciturile feței și în expresia chipului contraste bizare, părea după mâini să fie muncitor calificat, dar bătrânul era chior, și în celălalt ochi străluceau din când în când priviri înflăcărate de viclenie și ferocitate. Tâmplar pașnic sau gazdă de hoți, crescător blând de porumbei sau cuțitar, bețiv și trișor sau umil paznic la un depozit de lemne, era greu de ghicit ce fusese și ce mai rămăsese.

– Băgați de seamă, zise el după ce Constanța îl întrebă unde puteau fi găsiți cei de pe listă. Pe unul din ei îl găsiți la morgă, s-au tăiat azi-noapte cu cuțitele la cărți... Lăsați-i dracului și vedeți-vă de treabă. Acum doi ani a fost chemată și fi-mea, e funcționară la *Filatură*, că să-i ia la școala de analfabeți să-i învețe carte, și ce credeți că au făcut? Au venit și au murdărit clasa, i-a găsit otrăvindu-se pe jos... N-a avut ce să le facă! Îi găsiți uite-acolo, dincolo de lac, dar luați pe cineva cu dumneavostră, nu vă duceți singură. Aș merge eu, că unii din ei mă cunosc, he! făcu bătrânul și rânji, și ochiul cel bun se micșoră brusc, dar sunt bătrân, domnișoară, mă doare piciorul!

Constanța reveni în cartier, intră într-un restaurant cu telefon public și telefonă la raion. Ea spuse că majoritatea celor de pe lista ei care trebuiau alfabetizați lucrau pe un loc viran izolat și că unul din ei, după cât se părea, era la morgă. Ar fi bine s-o însoțească cineva, îi e frică să se ducă singură. Bine, o să se rezolve, îi răspunse șefa secției. Unde se afla? Să aștepte acolo, o să vină cineva s-o însoțească. După un ceas sosi un ins de la circa de miliție, îmbrăcat civil și Constanța porni cu el spre cărămidărie. Când se uită la ei, Constanța gândi: „Bătrânul acela chior are în orice caz multă fantezie".

Erau slabi și jigăriți, îi sufla vântul. Oricum, vântul de primăvară care adia insistent prin aceste locuri deschise stinsese, dacă existase cu adevărat, orice flacără pasională din privirile lor. Constanța dădu bună ziua și după ce spuse cine e și de unde vine, scoase din geantă lista și încercă să facă un fel de apel. Atunci ei se treziră, o parte lăsară lucrul și se dădură mai aproape, curioși și parcă interesați. Erau pașnici, inofensivi, plini de o ciudată umilință. Cu o asemenea umilință în voce, unul o întrebă de ce a venit. Vrea să le ajute la cărămidă?

– Ați venit să ne luați pâinea de la gură, domnișoară? reluă un altul, înalt și cocârjat, desculț, cu pantalonii suflecați peste genunchi, frământând niște pământ cu țurloaiele lui negre și subțiri ca niște bețe uscate.

– Trebuie să învățați carte, zise Constanța, atentă, uimită de această imperceptibilă schimbare.

– Fără carte nu stăm? zise același care pusese întrebarea. De ce să învățăm noi ce-au uitat alții? Mă, Fănică...

Și cu ciudata și nefireasca lui umilință, individul alcătui distinct o înjurătură lungă și trivială prin care Fănică era invitat să aducă o căldare de apă, apoi continuă fără trecere, adresându-se politicos Constanței:

– Mai rău o să ne zăpăcim la cap, domnișoară, o să ne rămână copiii pe drumuri.

De ce or să le rămână copiii pe drumuri? Păreau să creadă cu tot dinadinsul că învățătura o să le încurce atât de tare mințile încât o să le fie cu neputință să-și mai poată câștiga existența.

Trei pași mai încolo, câțiva începură fără o pricină vădită să se certe. Doi săriră să aplaneze, adăugând însă înjurături nemaipomenit de plastice și de deșucheate, în timp ce un altul se apropie de un așa-zis vinovat și îl scuipă între ochi cu înjurături fiziologice amănunțite și scabroase. Se produse atunci larmă și începură să se scuipe unii pe alții cu dexteritate, nimerindu-se în frunte și obraji de la distanță de câțiva metri. Se îndoiau de șale și gesticulau indecent, inventând acum înjurături din ce în ce mai josnice și mai nedemne. Se vedea că totul era simulat și că totul fusese declanșat printr-un semnal cunoscut numai de ei.

La început Constanța nu auzi, dar la un moment dat ceva o făcu să înțeleagă că ei vroiau în felul acestea să scape de ea, s-o alunge adică de acolo și s-o determine să renunțe de tot. Procedeul o răni însă atât de tare că începu să tremure și când așa-zisa ceartă se mai potoli le spuse cu o voce clocotind de mânie?

– Sunteți mai răi și mai murdari ca animalele de cocină. Numai râtul vă lipsește.

După care, la auzul acestei apostrofe disperate, se lăsă tăcerea. Însul care o însoțea pe Constanța se uita la ea întrebător. Să intervină? În ce fel? După câtva timp, unul din cărămidari spuse demonstrativ și liniștit, încercând parcă să remedieze și să calmeze lucrurile:

– Țiganul nu e murdar, domnișoară! Când are toale pe el e mai boier decât alții.

Părea să fie și ironic și jignit în același timp. Posomorâtă Constanța le întoarse spatele și se îndepărtă. Se adresă apoi omului în civil și îi spuse că acum merge singură. Își spunea că ea era de vină, nu trebuia să vie după ei, ci ei trebuiau aduși de cineva – nu era treaba ei de cine – la o anumită oră într-o încăpere amenajată și autoritățile n-aveau decât să aibă grijă ca ei să respecte ora și ordinea, dacă vroiau ca în raionul lor să nu mai rămână sămânță de analfabeți.

Ajunsă în cartier, se uită la ceas; mersul pe jos o făcu să mai uite scena. Era încă devreme. „Poate că, își zise, dacă aș mai fi sigură pe doi sau trei dintre ei, până la urmă ar veni dacă nu toți, cel puțin cei mai buni dintre ei! Există printre ei tineri care pot să apuce alte drumuri dacă nu i-ar împiedica ceilalți prin inerția vieții lor mizerabile."

Se uită din nou pe listă. După ce străbătu câteva străzi, se opri și bătu în treacăt la o casă unde până atunci găsise mereu ușa încuiată. De astă dată i se deschise și o întâmpină o femeie între două vârste, cu pipa în gură și cu părul negru și lățos revărsat pe umeri. Constanța intră și fără voia ei strâmbă din nas, cuprinsă de greață. În odaia scundă, cu pământ pe jos, mirosea sufocant a flori putrede și a aer închis, stătut. Un pat sordid etala albul murdar al unor cearșafuri răvășite. Vru să se întoarcă și să iasă, dar o opri vocea voalată a țigăncii, gâtuită de șoapte.

– Ai venit să-ți ghicesc, prințeso? zise, și vârî mâna sub fustă și scoase de acolo un ou, o cochilie mare, acvatică, cu o cavitate lucioasă cu marginile înăuntru. Șezi, mititico, stai aici lângă mine și taie ghiocul, să-ți fie cu noroc!

Constanța posomorâtă, rămase în picioare.

– Lasă, ghicitul, zise. N-avem timp de ghicit.

– A? Cum? N-avem timp? Avem berechet, frumoaso. Să-ți ghicesc pe-ăl care o să se uite în ochii tăi să-ți vadă gândul și dorința. Îi spun numele și averea și îți fac cum să-l aduci la tine și cum să-l gonești, ți-l leg și dezleg cu legătură de inimă! Hai, mititico, taie ghiocul! Oghiorlane, ia șuieră tu la urechea domnișoarei și spune-i unde îi e gândul și de ce îi piere somnul. Taie-l, mititico, uită-te la el și taie-l pe unde e tăiat. Îl vezi cum e tăiat? Parcă e o... seamănă cu o...

Și spuse numele cu poftă indecentă, trăgând din pipă și frământând în palme oul cu cavitatea lui lubrică.

– Tai, prințeso? Ce gură frumoasă mai ai! Ce te-aș mai mușca eu de ea dacă aș fi ăl care...

Și își apropie fața și începu să-i șuiere la ureche, în avalanșă, propuneri nefirești și nemaiauzite care o făcură pe Constanța să se retragă și să iasă speriată.

– Mai vino, prințeso, mai treci pe la mine, o urmări țiganca șoptind pe după garduri. Mai vino, mai treci...

Constanța înteți pașii. În munca ei auzise folosindu-se des cuvântul *înapoiat*, prin care erau desemnați oamenii de acest fel, dar nu-și putuse închipui că înapoierea are atâtea trepte, care pot coborî atât de jos încât raza de lumină să nu mai rămână decât o amintire a conștiinței, repede stinsă. Înapoiați erau și elevii ei din întreprinderi, dar ei nu întârziaseră să țină totuși cu ea, să-și dea adică seama că în această istorie era vorba de o femeie a cărei trudă trebuie respectată și a cărei perseverență trebuie să-ți dea de gândit. Că ei nu vedeau prea limpede la ce le-ar folosi să mai învețe când patruzeci sau cincizeci de ani din viața lor se scurseseră fără învățătură, era adevărat, dar ei nu putuseră să nu gândească în cele din urmă că nu-i costă mare lucru s-o asculte și că așa cum făcuseră multe în viață și puține cu folos, de ce n-ar face-o și pe asta când vedeau bine cu ochii lor că ea bătea drumurile după ei și se gândea la soarta lor? Și nu fuseseră puțini cei cărora le schimbase cursul vieții sau le restabilise o linie frântă sau culcată a existenței lor. Împotrivirea acestora de-acum nu era numai un reflex al unor conștiințe primitive, ci expresia unui egoism degradat și bestial, maleabil doar pentru a induce în eroare, ca s-o poată apoi înjosi cu înjurăturile lor, de a căror nemernicie erau pe deplin conștienți. Până la a câta treaptă puteau ei urca în sus cu ajutorul învățăturii, când se aflau mult prea departe de prima treaptă?

XVII

De câteva zile dormea puțin noaptea. Fără să întrebe pe nimeni intră într-o farmacie și ceru un somnifer. Noaptea precedentă dormise cel mai rău. Ajunse acasă, înghiți o pastilă și se culcă. Trecură câteva ceasuri și nu adormi. Mai înghiți o pastilă. Stătea în pat, cu perdelele trase. Se însera.

În acest timp, doctorul Sârbu aștepta un telefon. Își îmbunătățea studiul și aștepta un telefon de la doctorul Stamate, de la Biblioteca Academiei să-i verifice o informație. Telefonul sună, dar nu era de la colegul său, ci din nou de la fosta soție a doctorului Munteanu.

– Ce spuneți? exclamă el după ce auzi despre ce era vorba. De unde știți că sunteți otrăvită?... Adică, ce simțiți?... Bine, vin imediat.

O oră mai târziu stătea la patul ei și îi scria o rețetă. O rugă pe mama Constanței, care era și ea acolo (fusese chemată de fiica ei la telefon), să se ducă să cumpere medicamentul.

– V-am prescris o contraotravă zise el ironic după ce mama plecă. Vă repet, nu e de vină somniferul, vi s-a fixat o oboseală și încă de data trecută se crease un focar de inerție, am crezut că o să-l învingeți. E bine să vă internați în spital.

– Ce fel de focar, doctore?

Fără s-o vadă, medicul tăcea, cu gândurile în altă parte. După câtva timp, parcă tresări.

– Ce fel de focar? zise. Așa, un focar de lemne care arde cu vâlvătaie mare. A slăbit ceva în această cutiuță adăugă apoi, arătând capul.

– Doctore, mi-a fost foarte rău, nu știu câte ceasuri am stat leșinată... ce poate să fie asta.

– Ați avut vreun necaz și dacă n-ați fi fost atât de obosită, nici nu l-ați fi luat în seamă. Stați liniștită, luați până mâine-dimineață, dacă vi se mai face rău, douăzeci și cinci de picături din sticluța pe care o să v-o aducă mama dumneavoastră și mâine nu vă duceți pe teren. Odihniți-vă. Eu trebuie să plec.

Și în timp ce se îndrepta spre ușă îi repetă că era bine totuși să se interneze, să scape mai repede de acest început de nevroză care se putea înrăutăți.

– Chiar mâine se face liber un pat într-o rezervă la mine, mai spuse el. Dacă nu veniți mâine-dimineață la vizită, va trebui pe urmă să mai așteptați. V-aș sfătui să veniți.

Curând după aceea se întoarse și mama de la farmacie și spuse că doctoria o să fie gata abia peste două ceasuri și că a trebuit să se ducă la o farmacie de serviciu, să n-o amâne pe mâine-dimineață.

– Trebuie să aștepți; mai ți-e rău? zise mama cu o nădejde în glas.

Constanța nu răspunse nimic, se uita la mama ei cu o expresie de parcă ar fi descoperit în clipa aceea sonoritatea cuvintelor și faptul ar fi uimit-o atât de tare încât nu le mai putea prinde înțelesul. Avea, în orice caz, în privire, parcă o astfel de dificultate, ca și când ar fi privit printr-un aparat de fotografiat în care imaginea apărea dublată.

– Trebuie să mănânci ceva, zise mama.

– Da, mamă, dar n-am nimic de mâncare, zise Cosntanța revenindu-și, clipind însă cu greutate.

O undă de nedumerire și teamă se simțea în glasul ei și mama se neliniști și ea: Ce era? Se simțea din nou rău? Dar n-o întrebă nimic, îi întoarse spatele și dispăru în bucătărie. De acolo se întoarse apoi cu o sacoșă în mână și ieși pe ușă să se ducă și să-i cumpere ceva de mâncare.

Rămasă singură, Constanța stătu câteva minute nemișcată, apoi întinse mâna, luă o carte groasă de la capul patului și începu să citească. Era *Poemul pedagogic*, de Makarenko. Citi vreo zece minute și se răsuci într-o parte cu vădită plăcere, într-o totală destindere. După câtva timp se răsuci iar, apoi se ridică într-un cot și se cufundă cu totul în lectură. Deodată însă tresări și rămase parcă la pândă ca și când hoții ar fi dat târcoale în jurul casei. Se ridică într-un cot și-și roti încet privirea prin odaie, neliniștită parcă de prezența statică a lucrurilor și de

însăși existența lor. Se schimbase înfățișarea încăperii? Se dădu jos din pat și începu să se plimbe agitată. Se uită la ceas. În clipa următoare, undeva în noapte izbucni o bubuitură de tun și geamurile zăngăniră. Imediat urmă a doua, apoi o a treia. Constanța începu să tremure, se duse repede spre pat, se întinse și începu să gâfâie. În privire îi licărea o spaimă mare. Sări iar din pat și se duse spre ușa cu geam care dădea în balcon. O deschise tremurând, continuând să gâfâie și ieși, dar nu stătu acolo deloc, ca și când n-ar fi găsit ce căuta, reveni și o luă spre bucătărie, dădu drumul la apă, căută într-o pungă cu zahăr și luă o bucată și duse paharul la gură. Îi clănțăneau dinții, și la jumătate aruncă apa și ieși din bucătărie și începu să coboare scările spre parter.

Căuta lume, oameni... Singurătatea în care se simțise până atunci bine, era arunată în aer în însăși ființa ei de către un dușman nevăzut care pusese stăpânire chiar pe sufletul și gândirea ei... și ea credea acum că vederea altora o putea ajuta să-l alunge și să se regăsească... De câteva ori spaima cea mare îi scoase ochii din orbite. „Ah, Doamne, voi muri, nu mai pot să respir", gândi și se întoarse înapoi, dar nu îndrăzni să se urce în pat, de unde începuse să-i fie rău. Se învârtea prin odaie ca un animal în cușcă...

Se auzi ușa de jos de la intrare. Mama, cu plasa încărcată cu alimente, începu să urce scările. Constanța își pironi privirea asupra ei și o strigă:

– Mamă! Nu mai pot să mai merg! Nu mai îmi simt picioarele. E ceva în oraș? S-a anunțat ceva? S-a tras cu tunul.

– Vino și mănâncă, se răsti mama fără să se uite la ea. Taci că știi tu ce e ăla tun, zise apoi cu totul liniștită, ferindu-și însă cu grijă privirea. Hai, vino încoace, continuă cu blândețe. Boala pe care o ai tu, numai...

Vrusese să spună: numai bărbatu-tău te poate vindeca, amintindu-și de o boală asemănătoare pe care o avusese și ea în primul an de căsătorie dar se opri, fiica ei nu mai avea bărbat.

– Cum să mai poți merge dacă ești străvezie? zise. Treci imediat la masă.

Constanța însă nu putu adormi toată noaptea și spaima aceea se mai repetă de câteva ori și mama o veghe, împiedicând-o de câteva ori să-l cheme din nou pe doctorul Sârbu. Îi era rău, mama vedea bine, dar ce putea să-i mai facă doctorul? Trebuia, dimineața, să se interneze, cum îi spusese. Criza care izbucnise nu se mai retrăgea...

PARTEA A TREIA

I

Sâmbătă după-amiază Gabi scoase motocicleta și se duse la un croitor să-i calce costumul lui de vară, de doc englezesc, cumpărat de maică-sa încă de anul trecut de la *Consignația*, și pe drum avu surpriza să întâlnească niște vechi colegi. Era cald, soarele de iulie ardea, era multă lumină peste oraș, și de pe un trotuar, agitând brațele, un grup de patru sau cinci inși începură să strige cu voci parcă disperate spre el, care se afla pe aproape, printre cei cu mașini sau motociclete, opriți la un stop. Erau în costume, deși era foarte cald, cu serviete în mână, cu cravată la guler șifonat, părând a fi în drum spre gară, ieșind direct dintr-o ședință de la ministrul lor de resort, unde fuseseră chemați de specialiști să discute chestiuni de specialitate, sau de modificări de plan, sau să li se dea cine știe ce indicații. Unul ținea gura deschisă și avea o expresie de încântare, nu mai fusese, după cât se părea, de mult prin Capitală.

– Gabi! Gabi!

El întoarse capul și îi văzu alergând. Recunoscu numaidecât în fruntea lor pe negriciosul Antracit și trase motocicleta la bordura trotuarului; lăsă motorul să pârâie, nu descălecă, iar dialogul care urmă avu loc printre aceste pârâituri ale motocicletei, amestecate cu zgomotul tramvaielor și al mașinilor.

Nu-l mai văzuseră de anul trecut. Și-a cumpărat în sfârșit motocicletă? Cât l-a costat?

– Gabi, unde mai stai, să venim pe la tine. Te-ai mutat, dă-ne adresa.

Dar el le spuse că nu-i putea primi acum, se căsătorea și era ocupat cu pregătirile. Dar le dădu adresa bucuros. Strada Toamnei nr. 15.

– Veniți la mine, am o casă splendidă, mai adăugă el.

Și răsuci ghidonul și pârâiturile se accelerară brusc. Le întinse mâna:

– V-am pupat, la revedere.

– La revedere, Gabi, succes, felicitările noastre.

Nu putuse să-i spună mamei care îl vizita aproape zilnic că se însoară, ar fi devenit în orice caz inevitabile întrebările și tot alaiul cu dorința ei de a-și cunoaște nora și cu interesul tatălui pentru originea socială a viitoarei soții și cum să-i spună de pildă tatălui că domnul Arvanitache a fost secretar general la Ministerul de Externe în 1937, într-un guvern Tătărăscu, și fratele acestuia, arhitecul Arvanitache, fugise din țară în 1946? Le va spune când căsătoria și instalarea lui în casa aceea vor deveni un fapt împlinit pe care vor trebui să-l accepte vrând-nevrând...

Pe la orele unu a doua zi sună la intrare și Mimi îl primi și îl prezentă părinților ei. Gabi pătrunse în holul mare care alcătuia parterul acestei case și, în timp ce făcea cunoștință cu domnul și doamna Arvanitache și cu fratele mai mic al fetei, aruncă priviri circulare pline de curiozitate asupra interiorului. Casa părea nemobilată și asta îl cam dezamăgi. Întregul ei spațiu, din tavanul alb și până la ferestrele mari cu pereții dreptunghiulari și întinși, cu rare tablouri pe ei, părea gol. O arcadă de lemn galben, subțire, despărțea acest spațiu în două încăperi oarecum distincte, cea din stânga fiind sufragerie, cu o masă îngustă și lungă, joasă și cu scaune cu spătare mici,

vizibil incomode, iar cea din dreapta salonul. Din spatele unui colț al arcadei urca în spirală o scară de lemn, care ducea, probabil, spre alte odăi ale casei. Un perete întreg era de sticlă și se vedea prin el o terasă prelungindu-se până printre niște straturi de flori; draperii grele, de un roșu-vișiniu, acopereau jumătate din acest perete. Pe jos, suprafața primei încăperi era acoperită de un covor foarte mare, de o culoare indistinctă, bleumarin-deschis sau albastru-închis, sau vișiniu, de la intrare bătea în roșu-aprins. Lângă peretele din dreapta se afla un fel de divan, sau pat, sau canapea, dar care nu era nici divan, nici pat, nici canapea. Acolo stătea doamna Arvanitache în clipa când Gabi se înclină înaintea ei. Lemnul acestei mobile era lăcuit în alb, iar tapiseria dintr-un material auriu; la căpătâiul ei se vedea o lampă cu picior înalt, cu un abajur cam la fel de auriu ca și canapeaua. Aceeași culoare, alb și auriu, o aveau și cele două fotolii și măsuța așezată lângă peretele opus, unde stătea domnul Arvanitache cu o carte în mână, și tânărul Arvanitache, răsfoind niște reviste. La drept vorbind, nu era chiar așa de nemobilată. Se mai vedea și o vitrină ceva mai încolo, prin al cărei cristal se zăreau statuete verzi și negre, sau vaze albastre, înflorate; pe raftul superior, cu o alună în lăbuță, stătea o veveriță împăiată.

Domnul Arvanitache lăsă cartea din mână, doamna Arvanitache se ridică într-un cot pe canapeaua aceea a ei, tânărul Arvanitache se ridică și el și, după ce îi oferi musafirului locul său, continuă să răsfoiască revistele preocupat, iar Mimi își luă un taburet și se așeză în apropierea fratelui. Gabi se uită fără sfială la domnul Arvanitache, un ins cam uscățiv și cam țeapăn, cu gâtul lung și gros și cu capul prea mic față de asemenea gât. El oferi musafirului pachetul său de țigări ieftine și începu conversația. Așadar, domnul Sterian lucra la aceeași uzină la care era angajată Mimi?

– L-am cunoscut pe fostul proprietar, inginerul Malaxa, pe vremea când era în plină ascensiune, spuse domnul

Arvanitache referindu-se la fostul patron al uzinelor. Era un om foarte capabil, un ascet, continuă el. Secretara lui, soția unui prieten al fratelui meu, povestea cum a fost angajată de Malaxa, cum așteptau la ușa lui vreo cincizeci de solicitatoare și când i-a venit și ei rândul...

– Despre cine vorbești? îl întrerupse doamna Arvanitache.

– Despre Sanda Bujor, nu-ți amintești de ea? răspunse domnul Arvanitache. Cânta la mandolină!

– Sanda Bujor care lucra în '46 la Ambasada americană?

– Da, zise domnul Arvanitache. Se spune că a vrut să fugă cu bărbatul ei, cu o barcă cu motor, sau așa ceva, și la somație nu s-a oprit și au fost împușcați amândoi, în raza portului Constanța. Prin 1938, pe primăvară, așa, primesc un telefon, continuă domnul Arvanitache.

– Dar Sanda Bujor parcă divorțase, zise doamna Arvanitache, întrerupându-l iar, cum putea atunci să fie împușcată cu bărbatu-său?

– A fost o combinație! Ca să poată ieși din țară, Sanda Bujor s-a măritat cu un funcționar al ambasadei, căpătând cetățenia americană, iar bărbatul ei urma să plece într-o delegație și să se întâlnească cu ea în...

– Vorbești prostii, îl întrerupse din nou doamna Arvanitache. Ce-au căutat amândoi la Constanța dacă el urma să plece într-o delegație? Parcă așa ziseși.

– Combinația a fost următoarea, explică domnul Arvanitache. Înainte ca el să plece în delegație...

Dar înainte ca domnul Arvanitache să fi terminat fraza sa, doamna Arvanitache îl întrerupse iarăși, dar în alt stil, începând cu altă frază:

– Și cum putea s-o împuște dacă ea era cetățeancă americană?

Și cuvintele lui *să plece în delegație* se întâlniră și se ciocniră în aer cu ale doamnei Arvanitache *era cetățeancă americană*. După care se făcu tăcere.

– Să vezi cum, zise domnul Arvanitache ca și când n-ar fi luat în seamă chinurile la care era supusă dorința lui de a face conversație.

– Mimi, poți să aștepți mult și bine pe ăla cu sifoanele, spuse doamna Arvanitache răsucindu-se pe canapeaua ei cu o expresie de parcă ar fi avut o durere veche care mai mult o scârbea decât îi pricinuia suferință. Du-te mai bine la *Bufet* și ia de-acolo.

– Dănuț, dă o fugă, se rugă Mimi și tânărul Arvanitache încetă cu răsfoitul revistelor, se ridică și dispăru undeva, într-una din odăi.

Doamna Arvanitache, după ce obținuse astfel tăcerea bărbatului ei, se interesă de vârsta musafirului. Gabi îi spuse câți ani are și glasul său se încâlci cu al ei, care, în clipa când el deschise gura, ea rosti:

– Pari foarte tânăr!

Această observație fu făcută pe un ton aluziv.

Domnul Arvanitache spuse că lui, dimpotrivă, domnul Sterian îi face impresia că trebuie să aibă douăzeci și opt sau treizeci și doi de ani.

– În orice caz, continuă el, uitând că putea fi iar întrerupt, condamnarea la moarte a inginerului Malaxa nu era necesară! Inginerul Malaxa era una și capitalistul Malaxa era cu totul altceva. Putea fi folosit ca specialist.

Doamna Arvanitache se interesă apoi de familia viitorului ei ginere și îl întrebă ce meserie are tatăl.

– E activist de partid, spuse Gabi.

– Iar mama, probabil ufederistă, zise doamna Arvanitache fără itenție vizibilă de a face o ironie ieftină.

– Nu, mama nu activează nicăieri.

– Și dumneata ce ești acuma, că nu mai ești proletar, continuă doamna Arvanitache cu interes. Dacă te căsătorești și faci copii, ți-i primește la școală?

– De ce nu?! se miră musafirul și râse.

Doamna Arvanitache contemplă râsul musafirului cu o curiozitate indiferentă și după ce tăcu câteva clipe zise:

– Cine nu e fiu de proletar n-are dreptul să urmeze cursuri superioare. Pe Dănuț l-au dat afară din facultate chiar acum două luni. De ce nu răspunzi? insistă doamna Arvanitache, zâmbind parcă din nas, fixându-l pe tânăr cu o privire rece și imobilă.

– Oricine are dreptul la studii, se bâlbâi Gabi, am avut colegi care...

Mimi pofti pe toată lumea la masă. Mereu cordial, domnul Arvanitache se interesă la rândul lui de producția uzinei și de specialitatea tânărului inginer. Mimi servi pește, scrumbie cu ceapă, apoi ouă umplute și friptură de porc la tavă. Băură șprițuri. Serviciul de masă, farfuriile de pește, cu pești desenați pe ele, paharele de cristal, tacâmurile grele de argint nu reușeau să ascundă că masa era totuși cam sărăcăcioasă, vinul cam acru și prăjiturile ieftine, cumpărate de la cofetărie. Domnul Arvanitache însă înfuleca, și un anume plus de satisfacție, înghițind umplutura de ouă, dovedea că nu se bucură prea des nici chiar de un astfel de meniu.

– Ai fi putut să-i dai un leu băiatului ăla să ne aducă ghiață! zise doamna Arvanitache zâmbind în felul ei ciudat... După ce că e o poșircă, vinul ăsta mai e și căldut. Și îndepărtă de la ea paharul de cristal în care sifonul ieșea vizibil la suprafață.

– Mamă, te-am rugat doar să te duci tu sau Dănuț dimineața, când se dă ghiață la chioșc.

– Nu vorbi prostii, zise mama. Tu știi de la ce oră se face coadă?

Se pare că pe domnul Arvanitache nu-l deranja faptul că băutura nu era frapată. Își turnă și își sifonă un pahar plin și îl bău cu poftă.

– În chestiuni din acestea, zise el, cum ar fi ghiața sau liftul care nu merge și altele de acest gen, se vede, deocamdată, că ideea planificării e o iluzie, deși i se aduc elogii ca unei zeități.

De produs se produce, dar mult mai anarhic decât după legea cererii și a ofertei. Nu se produce ceea ce se planifică. E adevărat că începe să apară scheletul unei industrii naționale moderne, dar asta pentru că investițiile sunt uriașe, zise domnul Arvanitache. Și problema nu e să investești, și șaptezeci la sută din investiții să-ți iasă industrializare, iar treizeci la sută să fie pierderi. Pierderi să nu fie deloc sau foarte puține. Pe urmă, planificarea nici nu e o noutate. Marile corporații americane produc și ele tot pe baza planificării.

– De unde știți că șaptezeci la sută din investiții e industrializare și treizeci la sută pierderi? zise Gabi.

– Parcă el știe ce spune?! mormăi doamna Arvanitache uitându-se cu infinită nepăsare la aerul de sub ochii ei. Mimi, fă-mi mie o cafea tare, mi s-a făcut greață de ouăle tale.

– Nu ți-au plăcut, mamă?

– Ba au fost foarte bune, dar acum mi-e greață! răspunse doamna Arvanitache și se ridică de la masă.

II

Își reluară locurile dinainte și Mimi servi cafele. Domnul Arvanitache, atât de cordial la început, acum tăcea, iar Mimi se uită în gol. După câteva minute dispăru câtva timp și se întoarse apoi îmbrăcată pentru ieșire. Cu o expresie surprinsă musafirul se ridică.

– Gabi! exclamă fata în stradă și îi puse mâna pe brat.

– Simpatică mama ta! zise tânărul. Dar de ce l-au dat afară pe fratele tău de la facultate, Mimi? A făcut ceva?

Ea nu răspunse, se opri, și cu capul într-o parte, ferindu-și privirile, rosti:

– Gabi, trebuie să mă întorc. Ne vedem mâine. La revedere, sunt foarte obosită, azi-noapte n-am închis un ochi.

El o întrebă de ce, ea îi zâmbi, făcând parcă un efort.

– De emoție, zise. Mă gândeam că ai să vii tu a doua zi, să-i cunoști pe părinții mei și mă bucuram... Îmi pare bine că ți-au plăcut...

Se despărțiră.

Mimi se întoarse și se apucă de spălat vasele. Domnul Arvanitache se retrăsese în dormitor, doamna Arvanitache veni la bucătărie după fiica ei și se așeză pe un scaun. Junele Arvanitache se întinsese în hol pe mobila în care o găsise musafirul pe mama lui și continua să răsfoiască colecții vechi de reviste ilustrate și sport. Doamna Arvanitache tăcea cu o expresie imobilă, așteptând.

Deodată, Mimi renunță brusc să mai spele vasele, își șterse mâinile și urcă repede sus în odaia ei. Acolo se întinse în pat și rămase dreaptă, încordată. Prin fața odăii se auziră apoi după câtva timp foșnete, un du-te-vino care nu părea să se mai termine. După un timp, foșnetele încetară. Apoi, după câteva minute, se auzi distinct zgomotul pe care îl face discul unui telefon când se formează un număr. Mimi se ridică, ieși din odaie și închise ușa deschisă de la odaia mamei. Câteva clipe nu se mai auzi nimic, dar după câtva timp vocea doamnei Arvanitache, vorbind la telefon, începu să răzbată distinct prin toate ușile. Convorbirea părea în unele momente că s-ar fi încheiat, dar curând se auzea din nou tocând monoton.

Fata se ridică și coborî în hol.

– Dănuț, zise ea, urcă sus și lasă-mă pe mine aici singură.

Băiatul își strânse colecțiile, se ridică fără să spună un cuvânt și dispăru. Deși era cald, Mimi se zgribuli și se făcu covrig, își cufundă capul în tapițeria aurie. Tăcerea coborâse asupra casei.

Fără veste, însă, scara interioară trosni și doamna Arvanitache începu să coboare în hol. Cobora încet, treaptă cu treaptă, cu o expresie bizară, ca și când ar fi fost somnambulă sau s-ar fi ridicat în clipa aceea, încă sub narcoză, de pe o masă de operație. Fata rămase nemișcată. Doamna Arvanitache dădu drumul la radio și se așeză într-unul din fotolii. Fata nu se mișca, stătea mai departe ghemuită, ca și când ar fi dormit greu. La radio, după ce se încheie un concert de selecțiuni din opere, izbucniră apoi zgomotos hore din Maramureș. Doamna Arvanitache schimbă postul, apoi se ridică și se apropie de fiica ei. Se așeză lângă ea.

– Ce e, mamă? Sunt obosită, zise fata în aceeași clipă, cu o voce intensă, ridicând fruntea.

Doamna Arvanitache, cu un zâmbet la care participa acum și o vagă tresărire în sus a buzei superioare, rămase câtva timp cu privirea fixată asupra fetei, apoi clătină negativ din cap. Așa-zisul zâmbet se accentuă apoi și întări și el negația, sugerând în plus un dispreț rece și poruncitor.

– Bine, am înțeles, zise fiica, lasă-mă acum să dorm!

Doamna Arvanitache se ridică și se urcă din nou sus, în același fel cum coborâse, lăsând de astă dată radioul deschis. Fata se duse și îl stinse, se întoarse și se ghemui din nou la locul ei. În curând se auziră de sus uși care se deschideau și se trândeau neîncetat. Timp de aproape un ceas dură această mișcare, apoi doamna Arvanitache apăru în hol îmbrăcată pentru vizite. Se îndreptă spre ieșire și dispăru. În sfârșit, se lăsă asupra casei tăcerea.

Peste o jumătate de oră o trezi însă fratele ei, care fără să-i spună vreun cuvânt se așeză în fotoliu și tăcu, uitându-se elocvent pe fereastră. „Te cheamă", spunea expresia chipului lui. Mimi se ridică, intră în bucătărie și aprinse aragazul. Jumătate de oră de somn îi readuse în priviri strălucirea și în mișcări calmul și răbdarea. Umplu un ibric cu apă, îl puse pe reșou, apoi trase un sertar și scoase o pungă pe care scria *ceai hepatic*. Pregăti acest ceai, cu care urcă sus în odaia tatălui, luă un taburet și se așeză pe el lângă geam. Domnul Arvanitache sorbea din ceai și se strâmba de neplăcere.

– Dă-mi și un biscuit, ceru el.

Mimi rămase nemișcată, uitându-se afară. Strada era pustie, nu trecea nimeni. Se auzea însă de undeva zarvă de copii.

– Mai vrei ceva în afară de biscuit?

Domnul Arvanitache nu răspunse. Sorbi ceaiul, scârbit, se întinse în pat și mormăi:

– Nu mai vreau nimic! Costumul meu bej l-ați curățat?

– Nu.

Pe geam se văzu băiatul ieșind. Avea pașii lenți și măsurați, și expresia rigidă și palidă. Fata deschise geamul și îl strigă; băiatul abia întoarse capul, fără să se oprească din mersul său îmbătrânit.

– Dănuț, ai bani? Să-ți dau ceva bani, spuse sora de la geam, dar el își văzu de drum ca și când n-ar fi auzit și dispăru la colțul străzii. Nu-și mai revine băiatul ăsta, ce să facem noi cu el? zise fata.

– Da' belergonul ăla unde o fi dispărut? – mormăi domnul Arvanitache cotrobăind cu mâna în sertarul noptierei.

Îl găsi însă, înghiți pilula și-și mai turnă puțin ceai.

Cu vreo șase ani în urmă Dănuț își trăsese un glonte în inimă, în urma unui conflict cu dirigintele clasei. Se furase un stilou, și din proprie inițiativă elevii procedaseră la o percheziție corporală. Stiloul fu găsit în buzunarul unuia dintre ei, și elevul Arvanitache se apropiase de hoț și îl pălmuise. Hoțul izbucnise în hohote de plâns, părăsise clasa și se întoarse cu dirigintele. Susținea, impresionându-i pe toți, că nu el a furat stiloul, că i s-a vârât în buzunar de către făptaș și îl privea cu o ură fierbinte pe colegul său Arvanitache care îl pălmuise. Dirigintele îl chestionă pe elevul Arvanitache: „Ești sigur că el e hoțul?" „Da", răspunse elevul cu o expresie parcă adormită de convingere și desconsiderare. „Stiloul s-a găsit în buzunarul lui." „Și dacă nu el e hoțul?" insistă dirigintele. Elevul Arvanitache părea surd. În clipa aceea un elev cu o expresie de vinovăție buimăcită și sinceră pe chip se ridică în picioare și declară că el era autorul. „Eu am furat stiloul și cum s-a început percheziția m-am speriat și l-am strecurat în buzunarul colegului meu." „Bine cel puțin că recunoști. Vei fi sancționat, zise profesorul și continuă: Elevul Arvanitache să ceară scuze colegului său pentru că l-a jignit din greșeală." Elevul Arvanitache răspunse: „N-a fost nici o greșeală, stiloul a fost găsit în buzunarul lui." „Ești total lipsit de cavalerism, spuse dirigintele. Te-ai grăbit să sancționezi, ca și când te-ar fi învestit cineva cu acest drept. În fond ești un laș, incapabil să recunoști o greșeală de care nici măcar nu ești vinovat."

Elevul Arvanitache se făcu alb ca hârtia. Seara, acasă, părinții săi auziră la un moment dat o împușcătură în baie. Alergară acolo și îl găsiră pe băiat întins pe mozaic, fără cunoștință, cu cămașa desfăcută în dreptul inimii. Pistolul, sustras din ascunzătoarea pe care tatăl o credea știută numai de el, îi căzuse în chiuvetă împreună cu manualul de anatomie. Sinuciderea fusese premeditată să nu dea greș, băiatul studiase în fața oglinzii regiunea inimii, cu o carte în mână și pistolul în cealaltă. Probabil că nu-și pierduse cunoștința imediat și, încercând să se agațe de chiuvetă, scăpase din mâini manualul și arma. Chemaseră *Salvarea* și sinucigașul scăpă, dar după aceea deveni tăcut, aproape că nu vorbea, erau zile când nu scotea un cuvânt.

– Ți se pare ție că nu-și mai revine, zise domnul Arvanitache auzind expresia fetei. Istoria aia a uitat-o de atunci. Seamănă cu bunicul său după mamă, nici ăla nu scotea mai mult de două cuvinte pe zi.

– Dar eu cu cine semăn, tată? zise Mimi.

– Tu?! se miră domnul Arvanitache. Nu știu cu cine semeni.

Și se ridică din pat să se îmbrace. Arăta bine după ceai și belergon și o jumătate de oră mai târziu plecă și el de acasă.

III

A doua zi la uzină, Gabi nu avu răbdare, ca de obicei, să se apropie ora de plecare și să telefoneze la Serviciul financiar;

o chemă pe Mimi mai devreme, i se făcu dor de ea și vru s-o audă vorbind. Telefonul sună câtva timp în gol, apoi vocea unei femei îi răspunse că doamna Arvanitache lipsește.

„Nu știm, n-a venit", i se răspunse cu acel glas sec cu care răspund totdeauna funcționarii când un coleg de-al lor lipsește și ei trebuie să dea toată ziua mereu aceeași explicație: nu lipsește din birou, n-a venit astăzi, nu se știe de ce n-a venit.

„Trebuie să fi fost foarte obosită Mimi de n-a venit astăzi la uzină, gândi Gabi și rămase câteva minute tăcut în biroul secției. Nu arăta deloc bine ieri." Ridică receptorul și formă numărul ei de acasă.

– Cine e? se auzi o voce de bărbat.

Gabi răspunse.

– Cu Mimi, vă rog. Aici inginerul Sterian.

– Lipsește pentru moment. V-a lăsat vorbă să treceți pe-aici azi după-masă.

La prânz luă masa la cantina uzinei și apoi porni direct spre casa fetei. Intră în curte și sună. Dar abia sună și un ins se apropie cu pași lenți de micile trepte din fața intrării și îi făcu semn să-l urmeze. Purta un costum cam vechi și avea o înfățișare tăcută și dură.

– Pe cine căutați? întrebă necunoscutul cu voce coborâtă. Buletinul dumneavoastră.

Gabi se supuse și scoase actul din portofel. Necunoscutul luă actul și se retrase din fața intrării pe terasă. Gabi îl urmă.

– Cine sunteți dumneavoastră? zise Gabi la rândul său.

– De la miliție, tovarășe!

Insul deschise actul și îl cercetă fără grabă. Apoi îl întrebă pe Gabi ce căuta acolo. Tânărul lămuri. Milițianul în civil păstră actul în podul palmei și porni spre ieșire. Gabi înțelese că trebuie să-l urmeze mai departe. Merseră în tăcere până la colțul străzii și când ajunseră acolo se zări adăpostită sub un castan bătrân o mașină.

– Mergeți cu tovarășul, zise milițianul arătând pe cineva, tot în civil, care dăduse drumul la motor și deschisese ușa mașinii. După cum vedeți, s-a întâmplat ceva cu prietena dumneavoastră și e nevoie să dați anumite lămuriri. Poftiți buletinul.

Gabi luă actul și se posomorî, o undă de îndârjire apăru pe chipul său.

– Dar ce s-a întâmplat? întrebă el.

– Mergeți, zise milițianul, vă scutim doar de un drum, în loc să primiți o citație acasă, mergeți acum și dați lămuririle care vi se vor cere.

Gabi se urcă și mașina porni. Străbătură bulevardele spre centru, ajunseră în dreptul miliției și mașina intră înăuntru. Însoțit de milițianul din mașină, urcă vreo două etaje și fu introdus într-un birou unde fu invitat să ia loc și să aștepte. Milițianul vorbi cu cineva din birou, și peste câteva clipe apăru un ofițer care îl pofti pe tânăr să-l însoțească. Ieșiră pe coridor și intrară în alt birou, unde îl întâmpină un ofițer în uniformă care îi explică tânărului cam același lucru pe care i-l explicase mai înainte celălalt milițian, punându-i în treacăt și cam aceleași întrebări, dar mai amănunțite.

– Pe fratele prietenei dumneavoastră îl cunoașteți de mult? Cam de când?

– De ieri, zise Gabi.

Până ieri n-a mai avut prilejul să-l vadă? La vreo reuniune, la vreun așa-zis ceai, unde să fi fost cu prietena lui?

– Nu, răspunse Gabi.

– Așteptați dincolo, spuse anchetatorul.

După o jumătate de oră fu poftit din nou și Gabi îl văzu în birou pe tânărul Arvanitache, așa cum arăta și ieri, nepăsător și absent. O expresie deloc ascunsă de mândrie și dispreț apăru pe chipul lui când îl zări pe Gabi.

– Îl cunoașteți? întrebă omul de după birou.

– Da, v-am sus că îl cunosc.

– Dumneata ai spus că nu-l cunoști! zise anchetatorul adresându-se tânărului Arvanitache.

– Ba da, acum îl cunosc, dar după nume nu mi-am adus aminte, zise cel anchetat rostind foarte rar cuvintele și cu o intonație obosită și flegmatică.

Ușa din stânga se deschise și i se făcu semn să iasă.

– O să dați o declarație și sunteți liber, i se adresă apoi anchetatorul lui Gabi.

Între timp, aceeași ușă se deschise din nou și în birou fu introdusă o femeie. Gabi se uită la ea, și când o văzu schiță mișcarea de a se ridica în picioare, ca și când ar fi ascultat de un impuls mai puternic decât voința lui. Femeia era de o frumusețe stranie, foarte tânără, cu ochii verzi. Linia frunții, arcada sprâncenelor, nasul și trăsăturile gurii erau parcă trase în sus de violența unei gândiri fanatice, lăsând să se vadă sub buza superioară dinții strălucitori, ca niște mărgăritare înghețate. Gabi se uită la ea neliniștit, ca și când apariția ei ar fi fost însăși primejdia, încercând același sentiment care îl pândise și în ziua când fusese oprit de avocatul acela în Cișmigiu și îi dezvăluise existența dublă a lui Anny. Nu cumva această femeie de aici săvârșise lucruri în care el căzuse fără să știe, ca într-un coșmar? Nu cumva o cunoștea pe Anny? Sau pe acea Odette? Sau chiar pe Mimi? Și atunci iată-l din nou învârtindu-se pe o orbită care putea să-l bage la apă fără să știe... Putea fi altfel? Altfel n-ar fi fost confruntat cu această femeie. Auzi glasul anchetatorului întrebând-o dacă îl cunoaște, adică pe el, pe Gabi, și tresări.

Ea tresări de asemenea și avu o smucitură a capului ca și când cineva ar fi încercat s-o apuce de sub bărbie de un frâu invizibil, iar expresia chipului ei căpătă brusc o nuanță de uimire extremă: dacă îl cunoștea pe individul care stătea pe scaun? Se apropie de el și îi aruncă o privire de-o clipă, și rosti un singur cuvânt:

– Nu.

– Dar dumneavoastră? Vă amintiți s-o fi văzut până acum? Și urmă o nouă întrebare ca și cum răspunsul la cea dinainte nu l-ar fi interesat pe anchetator sau ca și când întrebarea în sine era superfluă sau prematură: în ce împrejurări ați cunoscut-o pe domnișoara Arvanitache? Și făcu semn ca femeia să fie scoasă.

Gabi povesti. Lucrau la aceeași uzină, s-a prezentat la Serviciul financiar...

– Când s-a întâmplat exact?

– În martie.

– Așadar, înainte de 1 Mai? Unde ați fost în seara zilei de 30 aprilie?

În seara zilei de 30 aprilie se culcase devreme fiindcă a doua zi în zori trebuia să plece cu Mimi într-o excursie. Anchetatorul mulțumi, îl rugă să pună și pe hârtie ceea ce spusese prin viu grai și îi spuse apoi că e liber.

Gabi ieși din clădirea miliției pe la ora șase după-amiază și se plimbă pe Calea Victoriei până se lăsă întunericul. Merse pe tot traiectul ei de jos de la Podul Senatului până în Piața Victoriei.

Știa bine că Mimi nu era Anny și că existența ei n-avea pentru el ascunzișuri, totuși ce se întâmplase, ce făcuse ea de ajunsese să fie arestată? Făcuse ea ceva sau alții o vârâseră într-o astfel de istorie fără ca ea să se poată apăra? Și ce căuta acolo fratele ei? Fratele ei, palidul acela, nu cumva făcuse el vreo prostie? Și din pricina lui... Își aminti că doamna Arvanitache parcă spusese ieri nu știu ce în legătură cu facultatea, că a fost exclus de la facultate... Avu deodată sentimentul că nu se înșală, și atunci o luă spre casă, având de astă dată presentimentul că dacă Mimi e nevinovată o s-o găsească la el în odaie așteptându-l.

Urcă scările din câteva salturi și puse mâna pe clanță; ușa se deschise larg: Mimi era într-adevăr acolo, stătea în fotoliu și îl aștepta. Îi puse numaidecât întrebarea, și ea confirmă din cap: așa era, ghicise bine, fratele ei era cauza, se întâmplase ceva cu el. Ce anume, ce făcuse?

Ea tăcu într-un fel care dădea de înțeles că știe, sau că dimpotrivă, e copleșită de neștiință, dar nu vorbi, rămase mai departe nemișcată și posomorâtă, cu o expresie foarte dură, cunoscută lui, asemeni celei din noaptea aceea când ea plânsese, străină și necruțătoare. Gabi se sperie: nu cumva de astă dată se vor despărți? Ce ar însemna iar înfățișarea aceasta a ei? Ce se întâmplase? Se aplecă jos lângă genunchi ei și îi vorbi cu îngrijorare și teamă rugând-o să-i spună cum s-au petrecut lucrurile, ce a făcut fratele ei și dacă e vorba de ceva lipsit de importanță, sau este chiar vinovat? În zadar însă o imploră, ea stătea mai departe înghețată parcă pentru totdeauna în apa aceasta neagră în care fusese aruncată... După aproape un ceas de tăcere, ea începu parcă să-și revină și îl rugă, ca și atunci, s-o lase să se culce.

Se trezi pe la miezul nopții după cinci ore de somn, se îmbrăcă și îi ceru s-o ducă la un restaurant bun să mănânce și să bea ceva. Se duseră la un restaurant și luară masa. La sfârșit ea ceru o cafea și își aprinse o țigare. Se mai înseninase, dar tot nu vorbi deși părea să fi venit foarte aproape de această nevoie obișnuită a tuturor oamenilor, de a se elibera prin cuvinte de ceea ce apăsa înăuntru. Era însă aproape în comparație cu distanța pe care conștiința ei o străbătuse de la șocul produs, dar nu în comparație cu aceea pe care o mai avea de străbătut fiindcă nu numai în seara aceea, dar nici în zilele următoare nu vorbi și nici mai târziu. Nu vorbi nu numai despre subiectul propriu-zis, dar nici despre lucrurile obișnuite la modul în care o făcuse până atunci. Din pricina asta, Gabi nu mai știa ce este și ce nu este important pentru ea, care lucruri prezintă interes și care nu, ce anume trebuie făcut pentru a obține de la ea o reacție dorită și ce nu, pentru ca reacția să nu se producă. S-o mai însoțească tot așa ca de obicei la ieșirea din uzină și să-i mai dea telefon în timpul serviciului? Întâlnirile să aibă loc la el, ca și până acum, sau poate vrea să vină el acasă la ea?

Căsătoria să fie amânată? Sau vrea poate cumva să fie grăbită? „Desigur", spunea ea și deschidea privirea de uimire, dar alteori zicea: „Nu, Gabi" și avea o astfel de expresie încât era limpede că el nu mai trebuia să-i pună vreodată o astfel de întrebare sau să-i facă asemenea propuneri, deși până atunci răspunsese cu plăcere și dorise fără codire să i se ofere lucrul acela la care se referea el. În cele din urmă Gabi înțelese și se mai liniști că dacă ea n-a renunțat de tot la ideea de a-l părăsi, în orice caz faptul nu mai e atât de iminent cum se înfățișase în ora aceea grea... Cât despre întâmplarea propriu-zisă, cu arestarea fratelui ei, el n-o mai întrebă de atunci nimic. Înțelese că ori nu avea voie să vorbească, ancheta fiind probabil în curs (și aceste motive erau suficiente și lesne de înțeles), ori că așa se manifesta firea ei în toate împrejurările grele și că, deci, el nu trebuia să insiste.

IV

Cu toate că în dimineața următoare Constanța se simți mai bine, deși nu dormise toată noaptea, se hotărî să se ducă la spitalul unde lucra doctorul Sârbu și să se interneze după cum o sfătuise el, să nu i se agraveze oboseala aceea însoțită de neliniște care nu se mai retrăgea. La consultații veni chiar doctorul Sârbu și îi spuse să aștepte. Cu un aer obosit din pricina nopții de gardă pe care o făcuse, doctorul Sârbu reveni după o jumătate de oră în holul pavilionului și spuse Constanței că rezerva în care avea să stea abia acum are un pat liber și că trebuie să aștepte să se schimbe rufăria și să se facă un pic de curățenie. Totul e în regulă, adăugă el, sunt gata și formele de internare, trebuie să vină doar sora cu magazia și să-i ia hainele.

Se așezară pe o bancă. Prin hol trecu un om însoțit de mama sau de nevasta lui, arăta atât de bolnav încât nu se putea ghici dacă îi e mamă sau nevastă. Parcă ținea prune în gură. O spânceană îi era întinsă în sus spre creștetul capului, nasul dat într-o parte de o umflătură ca un măr, iar de o parte și de

alta a gâtului îi crescuseră niște rotunjimi ca niște tigve gingașe, care ridicau în sus pielea capului până după urechi. Mama își feri privirea și șopti Constanței să nu se uite, dar ea se uită și-l întrebă pe doctorul Sârbu ce are acel om.

– Ce să aibă, gâlme, zise medicul.

Trecu o femeie tânără foarte palidă, care abia se ținea între două surori. „Eu merg singură, eu nu sunt așa palidă; nu am gâlme", gândi Constanța aproape bine dispusă. După câtva timp apăru sora cu magazia și îi spuse s-o urmeze.

– Nu fi așa speriată, mamă, în trei-patru zile am să ies, zise Constanța, deși mama ei nu arăta deloc speriată, ci doar tăcută. Doctore, dumneata unde te duci?

– Eu mă duc acum la alți bolnavi, zise medicul și își luă la revedere de la cele două femei și se îndepărtă.

Constanța coborî la subsol și sora îi ceru să se dezbrace și să predea îmbrăcămintea. Din rafturi ea dădu jos rufăria de spital, o pijama vărgată, un halat de molton de culoare maron și niște papuci mari cu talpa groasă. Bolnava primi toate acestea cu un zâmbet amuzat, parcă de dispreț, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic prin faptul că părăsea universul ei nelimitat și pătrundea în altul în care se îngusta brusc manifestarea vieții. Sora îi văzu zâmbetul, dar nu-i confirmă înțelesul, fără însă să i-l infirme. Era o femeie în vârstă și privirea ei văzuse multe, poate chiar bolnave care se prezentau la ea ca și aceasta, sănătoase în aparență, dar care ieșeau pe urmă cu picioarele înainte: acest subsol era uneori *stație terminus*, ultimii pași în rochie ai unei femei; hainele nu mai erau eliberate celei care le-a lăsat, ci părinților sau soțului.

– Lăsați totul aici și mergeți cu mine, zise o altă soră, care intrase între timp și aștepta.

Constanța urcă din nou la parter, străbătu două lungi coridoare care miroseau puternic a dezinfectant, urcă un etaj, apoi încă unul și sora se opri în dreptul unei uși, a unui salon

în care zăceau zeci de bolnave, îmbrăcate în aceeași pijamale vărgate ca și ale ei.

– Aici?

– Veniți cu mine, răspunse sora cu o voce care sugera că aici nu prea are rost să pui multe întrebări, ci trebuie doar să te supui dacă vrei să fii bine tratat și să te faci sănătos.

Constanța o urmă printre lungile șiruri de paturi. O bolnavă stătea cu un mat roșu în gură, cu o expresie chinuită, din care se înțelegea că înghițise până la măruntaie acel mat și că trebuia să stea cu el așa ore întregi. În alt pat dormea o fată într-o totală nemișcare, galbenă ca lămâia, părea moartă. O femeie de serviciu, într-un halat alb, făcea curățenie printre paturi și cu toate că geamurile erau deschise, în salon stăruia un miros de medicamente și trupuri omenești istovite. Cealaltă ieșire a salonului dădea într-un mic hol și continua apoi printr-o ușă asemănătoare, jumătate geam, dând în alt salon, spre altă categorie de bolnave. Micul hol avea o masă și câteva scaune de lemn, și în cele două extremități erau alte două uși, la fel ca și celelalte și care dădeau în așa-zisele rezerve, mici odăi de două persoane, cu ferestrele însă mari, prin care se vedeau nenumăratele pavilioane ale spitalului. Infirmiera intră într-una din ele, care avea un pat liber, și îi arătă Constanței să se așeze.

– N-aveți voie să păstrați aici mâncare. Nu părăsiți rezerva în timpul vizitelor.

Și plecă. În celălalt pat zăcea o bătrână, dormea sau bolea, nu se mișcă și nu deschise ochii când Constanța își aranjă în noptieră micile obiecte de toaletă și desfăcu și aranjă patul altfel decât era. Se auzi o mișcare la ușă. Constanța se întoarse. Ușa se deschise încet și se ivi o bolnavă de vreo cincizeci de ani, cu mișcări țepene și cu o privire în care zăcea o febră rece, liniștită și imobilă.

– Poftiți, spuse Constanța, ce doriți?

– Pardon! spuse femeia și se retrase fără grabă și i se auziră pașii prin ușa jumătate geam îndepărtându-se târșâit.

– Culcă-te, maică, acuși vine și doctorul, zise deodată bătrâna.

Deschise ochii fără să se miște și se uită la noua-venită cu o expresie discretă, senină și resemnată.

– Așa eram și eu când am venit, continuă ea, nu știam ce să fac cu timpul, nu-mi venea neam să șed locului. „Stai la pat, mătușă, aici trebuie să stai în pat." „Cum să stau în pat, domnule doctor, când de șaizeci de ani eu n-am știut în timpul zilei ce e ăla pat? Cum să stau eu în pat dacă se luminează de ziuă?" „La pat, la pat", zice. Ce să fac, m-am învățat și cu asta! încheie bătrâna, subliniind tâlcul situației cu o mișcare energică a sprâncenelor ei albe și dese.

– Ești de la țară? o întrebă Constanța. Învățătoare?

– Da. De pe lângă Râmnicul-Vâlcea, dar sunt preoteasă. Cu o învățătoare s-a ținut popa, când era și el mai tânăr, una de pe aici de prin București, i-a făcut și un copil. Acum a îmbătrânit și popa, adăugă femeia pe neașteptate și sublinie iar din sprâncene, cu ironie veselă, tâlcul situației.

Ușa rezervei se deschide și din nou apăru încet capul aceleiași bolnave care o mai deschisese mai înainte.

– Ce doriți? întrebă Constanța, dar la fel ca și înainte femeia zise *pardon*, și se retrase cu mișcări țepene.

– Nu nimerește toaleta, zise bătrâna, așa face mereu, deschide toate ușile... O mai ajută câte o soră, dar sunt și ele aglomerate.

Se lăsă tăcerea. De undeva de jos se auzea cineva cântând. Deodată, o voce puternică de femeie, care venea de undeva din salonul din stânga, răzbătu prin ușă. Cu o plăcere crescândă și triumfătoare, în liniștea care se lăsase, ea număra:

– Una, cinci, trei, zece, patru, cinșpe...

O umbră de neliniște trecu pe chipul Constanței. Nu cumva, prin apropiere... Dar bătrâna îi alungă teama zâmbind, îi explică: era vorba de o bolnavă din salonul vecin, care nu mai

știa să numere. N-avea nimic altceva decât încurcătura aceasta în mintea ei, dar celelalte, din plictiseală, să mai râdă, îi spuneau că azi când a pus-o doctorul să numere a numărat mai bine ca ieri, și atunci ea de bucurie se punea să le arate încă o dată.

La orele unsprezece trecu *profesorul*, urmat de suita sa de medici și surori. Bătrâna, cuminte, se ridică în capul oaselor.

– Ei, ia să vedem, ce vă aduce la noi spuse profesorul adresându-se Constanței și după mișcările sale surorile înțeleseră că vrea să stea și i se aduse îndată un scaun. Mi-a spus doctorul Sârbu că aveți o oboseală și nu puteți dormi. Altceva ce mai aveți?

Constanța, după ce ezită, spuse că mâncarea îi face greață. Înainte de plecare băuse un ceai cu unt și brânză albă și se simțise foarte rău.

– Păi se vede, ați pierdut din greutate, zise profesorul. Dar asta o să se aranjeze, o să luați la plecare așa, opt-zece kilograme. Sau nu vă convine? Vă convine mai mult silueta, te pomenești că ați luat ceva, vreun medicament din astea și de-aia ați slăbit... Cineva, zise profesorul lăsând bolnava și adresându-se medicilor, făcuse așa o siluetă de viespe, luând un medicament din astea. Și bărbatul ei, doctor, o ducea în vizite și toată lumea o admira. Pe urmă se așezau la pocher și viespea noastră uite așa o carafă mare de apă cerea... Ăla era el medic, dar pocherul e pocher, nu băga de seamă că soția lui bea așa, cam trei-patru carafe de apă în câteva ore...

– Diabet... zise doctorul Stamate cu vocea lui subțire...

– Dar ce diabet! exclamă profesorul. Acum își face insulină, trei pe zi. Dar are siluetă! Ce e drept, e drept...

Toată lumea zâmbea. Începu s-o consulte, îi ascultă inima și o ciocăni, dar fără prea multă atenție. Nu erau interesanți pentru ei acești bolnavi și numai cine știe ce capriciu îl făcea să întârzie mai mult de un minut la patul lor. Între aceste mișcări făcea pauze mari, îi punea întrebări, o părăsea și se adresa mai mult suitei. Doctorul Stamate, cel mai tânăr dintre

ei, îl asculta stând rezemat de ușă, atent și admirativ. Atenția celor mai în vârstă scădea însă adesea, și atunci profesorul, cu degetul lui gros, îi trezea înghiontindu-i simbolic în coaste, ca pe niște studenți ignoranți, ținându-le fragmente de prelegeri, reamintindu-le să bage bine în cap, cât îl mai aveau între ei, marile adevăruri elementare ale medicinei.

– Bolnavul se face sănătos singur, spunea el. Ființa monocelulară din care am pornit a fost înzestrată de la origine cu mijloacele de luptă și apărare față de mediu... Dacă ai văzut dumneata pe un drum de țară, i se adresă de astă dată Constanței, o căruță care ia așa pe roate noroi mult și greu și ajunge căruța la poalele unui deal; atunci țăranul se dă jos și pune umărul și boii se opintesc. Când au ajuns în vârf stă toată lumea și răsuflă. Dar cine a dus căruța: țăranul, sau boii?

– Boii, zise Constanța.

– Ei, doctorul e țăranul, zise profesorul, pune și el umărul, dar opinteala o face bolnavul. Noi o să vă ajutăm, dar dumneavoastră trebuie să vă faceți sănătoasă singură. Cum stați cu stomacul, cu ficatul? la să vedem... Suportați bine grăsimile, făinoasele?... Vă doare aici?... Nu vă face bine laptele. Cred și eu, laptele e pentru viței, nu pentru oameni! exclamă profesorul, adresându-se de astă dată medicilor. E normal să vă usture... Trebuie să vă dispensați în general de lapte, deși e păcat, e foarte hrănitor, se adresă apoi Constanței. Numai dacă s-ar găsi lapte care să semene cu cel de mamă... Se spune că laptele de măgăriță ar semăna cu cel uman. De aia, adăugă profesorul, printre oameni sunt atâția măgari!

Bolnava se uita cu privirea sticlind intens la acest om mic de statură, verde și vânjos, a cărui existență parcă o uimea. Avea pe chip o expresie elocventă, ca și când l-ar fi cunoscut pe acest bătrân de totdeauna, parcă i-ar fi fost rudă sau protector în copilărie. În mod neobișnuit, profesorul întârzia el însuși consultând-o. O întrebă unde lucrează, câte ore, ce eforturi speciale

a făcut în ultimul timp. Emise ipoteza că asemenea eforturi pot produce carența unor substanțe necunoscute în metabolism... Trebuie urmărit... Dar nu spuse ce anume și apoi își aminti: era vorba de un caz pe care îl relată medicilor amănunțit... Apoi o întrebă pe bolnavă:

– Vă place să dormiți? Și nu-i așteptă răspunsul. Terapie cu somn și cu insulină! încheie profesorul și se ridică și deodată deveni grăbit și dispăru din rezervă.

– Mâine-dimineață să nu mâncați nimic, spuse o soră rămânând în urmă. Mergem la analize.

La prânz, Constanța luă masa, apoi se culcă. Se simțea bine și își spunea că într-o săptămână, cel mult zece zile, avea să iasă de aici odihnită și sănătoasă. Nu dormise de trei nopți. Adormi și se trezi târziu, cu o expresie rătăcită. Un necunoscut în halat alb stătea pe marginea patului și îi lua pulsul. Se ridică în capul oaselor strângând cu mâna pijamaua închisă până sub bărbie. Privi în jur, cu o dificultate de orientare care nu se limpezea. Prin geam strălucea un cer de aramă în amurg, se vedeau vârfurile unor copaci, nemișcați, indiferenți. Se trase mai spre capătul patului și privirea îi alunecă pe pereți, exprimând mereu aceeași dificultate de orientare afectivă chinuitoare.

– Cum vă simțiți? zise omul în alb.

Bolnava își trase brusc răsuflarea și avu o exclamație de suferință nedefinită, de neliniște vagă. Scutură din cap, își duse palmele pe față și-și frecă ochii; se uită țintă la omul de lângă ea și se acoperi cu pătura.

– Dumneavoastră sunteți doctor?

– Da, zise ncunoscutul în halat alb. Eu sunt doctorul Drăghici. Cum vă simțiți? Ați dormit, dar parcă nu prea v-a făcut bine somnul!

Avea un glas odihnitor. Era un ins păros, cu favoriți negri și cu mulți negi pe față. Și mâinile îi erau păroase, mari, cu

palmele late și parcă bătătorite de muncă. Podul palmei era însă neted, curat.

– Care e motivul pentru care v-ați internat în spital?

Bolnava avu o ezitare, apoi răspunse:

– N-am mai putut să merg.

– Acum puteți să mergeți? Ia dați-vă jos din pat.

Se supuse. Doctorul o privi câtva timp cu atenție, fără să zică nimic.

– Ședeți, zise el și n-o mai examină.

– Domnule doctor, șopti bolnava. Își duse mâna la gât și bărbia începu să-i tremure. Sunt foarte tristă...

Medicul tăcea.

– N-ați mai fost niciodată până acum așa tristă? zise el în cele din urmă.

– Nu...

Medicul se întoarse spre sora de serviciu, care stătuse tot timpul în picioare lângă ușă, și spuse numele unui medicament.

– Trebuie să dormiți mai departe, reluă el apoi. Există oboseli și mai grave, am avut un caz, un coleg de-al dumneavoastră, profesor de estetică, s-a oprit deodată din expunere și n-a mai putut scoate un cuvânt; era la curs și a rămas mut în fața studenților. Oboseala se localizase la organul vorbirii, acolo unde omul făcuse excese. După tratament, totul s-a aranjat... I-am sfătuit, bineînțeles, să vorbească mai puțin, adăugă medicul, cu o blândă ironie. La dumneavoastră e departe de așa ceva, trebuie să vă faceți bine...

V

Tot așa gândea și ea, că trebuie să se facă neapărat bine și cât mai repede, și impresia pe care i-o produseră acești doi medici, mai ales cel de dimineață, căruia ceilalți îi spuneau profesor, i se părea că e o garanție. Cât timp stătuseră lângă ea și o examinaseră se simțise chiar sănătoasă și se gândise dacă

n-ar fi fost mai bine să spună acest lucru acelui profesor, probabil un savant, că nu e chiar așa de bolnavă să se ocupe de ea, când alții cu adevărat bolnavi poate că îl așteptau. A doua zi dimineața sora o duse la laborator.

Se așeză pe un scăunel mic și alb de metal și laboranta se apropie și o înțepă în deget, apoi, cu o vergea subțire de sticlă, aspiră picătura de sânge și o întinse pe niște pătrățele de geam. O altă laborantă o invită să se întindă alături pe un pat medical de piele și aduse lângă ea o mulțime de eprubete pe un suport.

– Uitați-vă pe geam, spuse fata după ce îi legă brațul cu o bucată roșie de cauciuc, dar bolnava nu se uită pe geam, rămase liniștită, cu grațul întins, și nu trădă prin nimic că ar fi simțit ceva când acul îi fu introdus în venă.

Constanța își privea mâna, care se făcuse albă ca hârtia. I se aplică vată cu spirt pe locul înțepăturii, îndoi brațul, se ridică și rămase nemișcată pe marginea patului. Pipăi vata, dezdoi brațul, îl îndoi la loc. Tresări când i se spuse că totul era gata, poate să plece. Înțepătura aceasta de aici îi amintise de alta, asemănătoare, când îi trebuise pentru căsătorie. Pașii i se opriră brusc pe coridor. Scutură din cap, se apropie de un perete, se redresă și își continuă drumul. Fusese în dimineața aceea împreună cu *el* la un laborator, să dea o probă pentru reacția Wassermann, și după înțepătură i se dăduse, ca și acum, puțină vată înmuiată în spirt, dar aruncase vata. El se arătase mirat, ceruse din nou puțină vată. „Fii serioasă, îi spuse, ține vata acolo"; lăsase în jos mâneca rochiei, râzând: „Lasă că n-o să-mi iasă mațele pe-acolo", îi răspunse. (Când era mică și își jupuia genunchii sau își zdrelea coatele în cădere, venea și arăta mamei zgârietura: „Las', că n-o să-ți iasă...", zicea mama.) Se grăbi spre rezervă și se întinse pe pat. I se spusese că trebuie să doarmă mult. Închise deci ochii să alunge amintirea și mai ales cuvintele acelea care, într-un mod bizar, nu-i mai fugeau din creier, stăteau parcă agățate și se pronunțau singure. Sub pleoape însă

văzu deodată o imagine vie, un cal cu musculatură suplă. Calul scoase un nechezat. Un om apăru dintr-un grajd și se repezi la el. Calul se ridică în două picioare, se răsuci cu tropot dezlănțuit de copite, apoi țâșni în aer, descriind o curbă și nechează din nou, pătrunzător și sălbatic. I se întâmplase parcă ceva, nu mai putea fi oprit...

Constanța deschise ochii și se ridică în capul oaselor. Tremura. Se dădu jos din pat, se duse la baie și se spălă îndelung cu apă rece. Ce fusese asta? Era o imagine nedorită și absurdă, niciodată nu văzuse un asemenea cal, al cărui mecanism muscular să fi scăpat de sub controlul creierului său de cal și să dea astfel din picioare. Tot astfel și cu amintirea înțepăturii: ea venise nedorită, o simțise chiar fizic în creștet, ca o apăsare înapoi spre infinitul timpului scurs, iar ceea ce rămânea prezent sub ochi nu mai avea înțeles. În baie era un scaun. Se uită la el neliniștită. Ce era un scaun? Simțea cum armonia care îl ținea întreg în mintea ei se desfăcea, se decupla, un scaun nu mai era un obiect din lemn, făcut de oameni pentru a servi unui scop, ci un obiect ale cărui sensuri se separau. Ce rost avea acest obiect? Ce obiect avea acest rost, această idee de a ședea? Făcu o sforțare și se smulse din fața scaunului tremurând de neliniște.

Ieși din baie și se întoarse în rezervă. Intră o soră, care îi aduse ceai, marmeladă și pâine. După ce mâncă închise din nou ochii, dar îi deschise repede la loc. Amintirea cutreiera iar nechemată.

El stătea în picioare, întors cu spatele și se uita pe geam. Se răsuci apoi s-o vadă. Ea se ridicase, deschisese ușa dulapului și scosese paltonul. Se aplecase jos, trăsese un sertar și se încălțase. Îmbrăcase paltonul și cu bărbia în sus încercase de câteva ori să se încheie. Copca nu se prindea. *El* se apropiase puse mâna pe gulerul mic de blană și o încheiase. Coborâse apoi singură în parcul înghețat și o luase pe aleile pline de zăpadă.

Începea să se întunece. Se așezase pe o bancă. „Ce să fac eu acum?" se întrebase.

Când îl cunoscuse anul trecut era în vacanță și se plimba prin Cotroceni, mergea spre Grădina Botanică. De poarta unui stadion se apropiau mașini și se oprise și ea să se uite. Intrarea era liberă. Alături se oprise altă mașină și din ea coborâse un ins foarte bătrân, negricios, iar în urma bătrânului, *el*. Intraseră înăuntru. Era un concurs al Crucii Roșii și *el* făcea parte din juriu. *El* o urmărea cu privirea.

Nu-și închipuise că putea exista un bărbat care să fie atât de îndrăznet și în același timp totuși rezervat. Îi dăduse o întâlnire și ea acceptase. Stăteau la masă într-o cofetărie și în general ea tăcea, fiindcă abia avea timp să înțeleagă ceea ce i se întâmplă, deși mintea îi era trează și gândea în clipele acelea la modul cel mai febril pe care și-l cunoștea. „Cine ți-a stricat materialul ăsta de rochie? zisese el. Poate îți place? Te pomenești că dacă îți arată cineva o rochie cu adevărat frumoasă o să ți se pară urâtă? Să știi că nu e vorba aici nici de lux, nici de bani. Cu același material și la același preț de lucru... Vezi femeia aceea care intră acum pe ușă? Rochia ei e mai ieftină decât a ta, e însă o rochie frumoasă. Îți place? Și părul?" continuă el, parcă obsedat.

Stăteau aproape singuri la etajul cofetăriei, la o masă lângă balustradă, de unde vedeau jos mișcarea fără să fie văzuți. Era liniște și ea îl asculta cu atâta intensitate încât nici nu-și mai dădea seama ce mănâncă. El ceruse un soi de tort care avea un gust neașteptat de bun, mâncase câteva linguriță. În acest timp, el vorbea însă, și ceea ce îi spunea îi tăia parcă răsuflarea. Își amintea apoi din nou de ceea ce avea în față și se apleca și înfigea linguriță. Când ajunse la păr, atenția ei la pândă, îi încetinise mișcările. „Ce vrea să spună de părul meu? se întrebase. Am păr frumos? Trebuie să înghit ce am în gură, fiindcă e în stare să-mi spună ceva să mi se oprească tortul în gât." Înghițise și se uitase la el așteptând, cu privirea micșorată, ca a pisicilor.

Mâna împinsese mai încolo farfuria mică și linguriță. El îi prinse capul în palme, o întorsese spre el, îi ridicase puțin bărbia și cu o mână îi strânse părul la ceafă. „Crezi poate că dacă ai păr frumos trebuie să-l expui? O femeie trebuie să aibă aerul că nu e meritul ei dacă are de pildă părul frumos și de aceea îl și ascunde cu grijă: abia atunci ea atrage cu adevărat atenția." Ea gândea: „Ăsta profită de teoriile lui ca să-mi pună mâna pe cap." Îl disprețuise câteva clipe, dar nu zisese totuși nimic, era atât de curioasă și intrigată, că uitase imediat să-l mai disprețuiască.

Avea nevoie de el, să facă tot ceea ce îi spusese, simțea că el are dreptate. Se vedeau în fiecare zi, și uneori de două ori pe zi. Se uita în oglindă la înfățișarea ei schimbată și își spunea că și fără el ar fi aflat toate aceste lucruri mărunte. Lipsită de tact și fără să-și dea seama ce face, chiar îi și spusese într-o zi, adăugând că, de n-ar fi fost el, ar fi fost altul.

El zâmbise subțire, ca și când i-ar fi făcut o plăcere deosebită declarația ei, îi luase mâna cu multă delicatețe și i-o sărutase continuând să zâmbească.

În ziua aceea se plictisise cu el, o năpădise o senzație acută de singurătate. Se despărțiseră ca de obicei după ce văzuseră un film și se plimbaseră pe străzi. „La revedere", îi spuse ea. El se înclinase și răspunse. „La revedere", dar abia acasă își dăduse ea seama că el nu-i mai fixase ora și locul de întâlnire pentru a doua zi. „O să mă caute el, dacă e să mă caute", își spusese și nu se mai gândise la el.

Trecură însă patru zile până ce el o căută din nou. În acest timp, senzația aceea de singurătate crescu și ca să scape de ea, dimineața se ducea la țărm, stătea la soare, înota și citea. Cărțile erau de la el. Tot ceea ce îi spusese el despre rochii și ținută o lăsase liniștită în forul ei interior, dar într-o zi el îi spusese și ceva care o făcuse să roșească. Se opriseră în fața unei librării și ea intrase și cumpărase o carte, expusă vizibil în vitrină. Era *Educația comunistă*, de Kalinin. „Asta vi se cere la

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

școală, sau îl citești tu fiindcă te interesează", zisese el după ce ieșiseră din librărie. „Mă interesează", răspunse ea. „Educația înseamnă corectare, reluase el după câtva timp. Ce vreți voi să corectați la om? Ce nu vă place? Sau pentru tine problema nu are un caracter atât de direct?" adăugase el văzând că ea tace. „Ba are, răspunsese ea, fiindcă între instrucție și educație nu e un zid, deși sunt două lucruri deosebite." „Deci are!", zisese el. „Sigur că are!", răspunsese ea, parcă tresărind și vocea ei era gata să continue, dar nu continuase, se oprise ca și când s-ar fi împiedicat brusc de un obstacol ciudat. „Atunci răspunde, reluase el. Ce vă displace vouă la om de vreți să-l educați? Nu vă place cum l-a făcut natura?" „Nu știu, zise ea cu pornire, dar au unii un talent de-mi pun niște întrebări, parcă-mi dau cu o lopată în cap! Nu știu, probabil că așa se socotește, că omul nu e bun de la natură și că trebuie corectat. De unde vrei să știu eu cum era omul de la natură? E cam mult de atunci!"

I se urcase sângele în obraji simțind că s-a comportat urât, deși el nu zisese nimic. Stârnise însă în ea pe nesimțite sentimentul acela neplăcut care se naște în noi când suntem siliți să ne recunoaștem ignoranța. „Zici că nu știi cum era omul de la natură, reluse el, în altă zi, încercând s-o facă să se simtă iar în largul ei (și reușise). Tu ești un om natural! Ți-ai însușit prea puține din păcatele vechii societăți, aș zice chiar deloc! În schimb, adăugase el după câtva timp, ești un teren destul de bun pentru păcate noi." „Care ar fi alea?" îl întrebase ea cu o neîncredere ironică și indiferentă. El tăcuse multă vreme. O conducea acasă, se apropiau de cartierul ei. Curiozitatea stârnită de cuvintele lui abia se mai ținea, începuse să se gândească la cel mai plăcut lucru pentru ea din zilele acelea, croitoreasa la care el o dusese și la care se găseau tot felul de modele de rochii, de îi lăsa gura apă când își amintea de ele. A doua zi avea o probă și ardea de nerăbdare să vadă cum o să iasă. „Nu zic că te afli în situația unora care găsesc mai plăcut gustul ignoranței decât al științei,

zisese el în cele din urmă, dar te simți îndemnată să cochetezi pe chestia asta. Lipsa de atenție în exprimare e un lucru cu care te delectezi? Ce înseamnă de pildă expresia: «Au unii un talent de îmi dau cu lopata în cap»? Eu nu dau la nimeni cu lopata în cap, dacă vrei să știi. Și, în afară de asta, nu fac parte dintre acei «unii» cu care ai avut tu probabil de-a face."

Vocea lui avea alt timbru. Se gândise mult până să-i răspundă și își alesese cu grijă cuvintele. Se ghicea în spatele vorbelor că o prețuia, existența ei îl acapara. Auzindu-l vorbind astfel, bănuind impulsurile lui secrete, luând astfel cunoștință de puterea pe care începea în mod inexplicabil s-o aibă asupra lui, ea uitase discuția cu partea ei neplăcută și rămăsese doar cu ideea că e cam ignorantă, lucru care însă nu s-ar fi putut spune că lui îi displăcea.

Și ei îi era plăcută prezența lui. Avea, lângă el, un sentiment copleșitor de libertate, necunoscut de ea până atunci, care se ștergea când rămânea singură. La întâlnirea următoare însă, se reaprindea parcă mai puternic și în curând nu se mai stinse deloc. Sentimentul acesta ajunsese s-o domine, și când el o ceru în căsătorie, ea avu un zâmbet meditativ: căsătorie?! Adică ce însemna asta? Va mai fi tot așa de liberă? Se va mai simți la fel de bine?

Se căsătorira și se simți la fel de bine. Resimți însă într-un fel exagerat detașarea ei la acțiunea de alfabetizare, se adaptă greu și perioada primelor luni, când căutară casă și se mutară, îi fu turburată doar de această criză a ei, când fu cuprinsă de îndoieli, dacă talentul ei în învățământ era real și nu era doar o ambiție susținută de împrejurări favorabile. Criza trecu și vechile bucurii reveniră. Se petrecu însă cu el ceva. Rămăsese însărcinată și el îi ceru să întrerupă sarcina. „Bine, zise ea, dar de ce?" El nu răspunsese așa cum se aștepta ea; nu răspunsese îndată și se gândi, și când vorbi nu spusese nimic revelator. „S-ar putea, zise el, ca viitorul nostru copil să fie răutăcios și

să verifice dacă data nașterii lui față de data căsătoriei noastre nu e cumva anterioară. Și în afară de asta, mai adăugă, văzând că n-a convins-o, nu-mi convine ca la cincizeci de ani să am un copil de douăzeci."

De ce nu-i convenea? Așa! Nu-i convenea! Ea avu pentru întâia oară sentimentul că libertatea ei e știrbită, se plânse soacrei și se pierdu în ezitări, și nu-i folosi la nimic nici îndemnul mamei, care, într-o zi, fără să știe despre ce e vorba, deodată o luă la rost: „Ia ascultă, de ce nu faci copii?" Mărturisi: „Mamă, el nu vrea". „Ce e asta nu vrea? Îi poartă el?" zise mama.

„Nu-i purta el, dar se împotrivi mai departe cu îndârjire și atunci ea îi făcu pe plac, deși avea presimțirea că nu-i mai folosește la nimic, că era prea târziu, că lui i se întâmplase ceva. Îl întrebă: „George, ce e cu tine?" Atunci el îi răspunse: „Trebuie să ne despărțim".

Era iarnă, duminică, stătuse toată ziua în pat și dormise. El nu arăta bine. Când îi auzi declarația, o auzi mai puțin decât văzu chipul lui răvășit, cum nu-l știa. Rămase tăcută pe marginea patului și timpul se scurse îndelung între ei. Apoi parcă își aminti de ceva, se ridică și începu să se îmbrace. Se îmbrăcă metodic, și rochia, puloverul, ciorapii foșneau în tăcerea odăii. În sfârșit, foșnetele încetară, ea deschise șifonierul și scoase din el paltonul. Îl îmbrăcă, ridică gulerul și vru să-l încheie sus, sub bărbie, dar nu reușea.

Veni el de la fereastră și puse mâna pe guler. Fața lui era mereu urâțită, albă, încordată, și în privire îi stălucea o luciditate stranie, parcă impură. Ea întoarse capul. Îi simți doar degetele sub bărbie, apucând copca și încheindu-i nasturele.

Coborî în parcul cel mare plin de zăpadă de la picioarele cartierului lor și stătu acolo pe o bancă până se făcu miezul nopții. Parcul zăcea în nemișcare, cu copacii încărcați de chiciură. Se ridică apoi de pe bancă aproape înghețată și porni spre casă. „Știu ce am de făcut, gândi. Lampa arde singură, dar nu

văd de ce trebuie s-o sting! Nici nu pot și nici nu înțeleg de ce ar fi nevoie! Pentru că unul pleacă din casă, celălalt să rămână în întuneric? Nu văd de ce ar trebui făcut așa!"

Acasă se vârî în pat și adormi numaidecât. El nu dormea, dar nu-i vorbi. Dimineața își dădu seama că el nu putuse închide ochii, dar nu înțelese de ce și nici nu se simți îndemnată să afle. Se duse în bucătărie, pregăti masa, îl chemă și mâncară ca și când fiecare ar fi fost singur. Ea se spălă apoi pe mâini, se îmbrăcă și plecă pe teren. Afară era ger și soare; răsuflarea oamenilor se împrăștia în aer, învăluindu-le capetele în aburi.

Se răsuci în pat și căută cu privirea fereastra. Se ridică și deschise. În curtea spitalului duduia o mașină. Într-un castan ciripeau vrăbii. Se întinse la loc, se întoarse pe o parte. „Acum însă ce să fac? se întrebă. Lampa s-a stins și a venit întunericul." Sări în capul oaselor și privi în jur. Aerul era parcă încețoșat, plin de scame și de pânze de păianjen. Scoase un geamăt, se dădu jos din pat. Ieși. Se întoarse cu o soră.

– Ei, ce e? întrebă sora.

Îi era rău. Sora ieși, și după câteva clipe intră doctorul Drăghici. Stătea întinsă și respira cu greutate. Sudoarea îi picura pe tâmple, se prelingea pe gât, cearșaful cu care era învelită mirosea puternic a transpirație fierbinte și abundentă. Mâinile îi stăteau întinse de-a lungul corpului, cu palmele întoarse. Se vedea dansul rar al arterei.

– Ce te supără? o întrebă medicul.

– Mi-e foarte rău.

Doctorul Drăghici repetă întrebarea: în ce sens îi era rău? Și adăugă liniștit și încurajator:

– Nici măcar nu ai febră, zise el.

Seara ea nu mai putu dormi nici cu somnifere și criza se repetă la miezul nopții cu o violență sporită. Stătu până dimineața într-o stare de semiveghe, apăsată de tăcerea zidurilor și de întunericul nopții.

VI

În aceeași perioadă, la ambasada română din Roma doctorul Munteanu reușise să-și facă un program de lucru așa cum dorise și își petrecea zilele aproape tot timpul în grădina ambasadei studiind. Stătea într-un fotoliu de paie cu volume groase de medicină alături pe o măsuță și citea ore întregi într-o nemișcare aproape totală, semn al unei mari concentrări, după cum fila care se mișca cu un foșnet rapid din timp în timp arăta de asemeni că lectura se asimila cu aviditate și fără cea mai mică slăbire a atenției. Nu-l deranja nimeni, afară de primul consilier (doctorul Munteanu era al treilea), care din când în când, afabil și onctuos, cobora personal pentru câteva minute și chema să rezolve cine știe ce chestiune mai urgentă pe care funcționarii în subordine nu aveau împuternicirea s-o ia asupra lor. „Ce faci, tovule, spunea el totdeauna, nu vrei să urci pentru cinci minute? E ceva urgent." Folosea această apelațiune pe care cam toată lumea o folosea aici, inclusiv ambasadorul însuși, dar cu care doctorul Munteanu nu izbutea cu nici un chip să se familiarizeze. La început chiar se enervase, și îi replicase primului consilier într-o manieră destul de dură, sperând să curme din rădăcină folosirea cuvântului, zicând că el, doctorul Munteanu, nu era *tov, tov* era consilierul, dacă asta îi plăcea, și îl ruga ca pe viitor să nu i se mai adreseze în felul acesta. Dar asta nu folosise la nimic, dimpotrivă, asemeni tuturor celor care venind într-un mediu cu totul străin celui din care au plecat și neconvenindu-le un amănunt, un tic general sau o formulă curentă care constituie, într-un fel, un indiciu asupra nivelului spiritual al relațiilor dintre indivizii noului mediu, își exprimă de fapt în felul acesta surpriza și rezerva, și în fond voința de a nu-și însuși fără spirit critic modul de viață și mentalitatea acestui proaspăt mediu în care abia au intrat, doctorul Munteanu fu întâmpinat cu ironie voit grosolană de către câțiva șefi ai săi și cu zâmbete subînțelese de politețe neconvinsă și ușor exagerată de către

subalterni. Replica sa, dată primului consilier, ajunge la urechea ambsadorului, care la prima ședință i se adresă în auzul tuturor, fără să surâdă: referatul la cutare problemă să-l facă tov. Munteanu! Și adăugase: „Sunteți de acord, tovilor?" Bineînțeles că, de satifacție prea mare, nu râse nimeni și desigur că după acest bobârnac membrul cel nou al ambasadei fusese iertat.

Furios însă și undeva în forul său interior detașat totuși și nepăsător, doctorul Munteanu forțase și el nota și își permisese atunci să coboare în timpul orelor de serviciu în grădină și să citească. Spre surprinderea lui, ambasdorul nu-i făcuse nici o observație, dimpotrivă, apăruse o mare liniște în jurul lui, și toată lumea se purta cu multă considerație, întrebându-l doar foarte rar, cu un interes respectuos: „Dați vreun examen?"

La două luni de zile însă de la numirea sa acolo, doctorul Munteanu înțelese într-o astfel de dimineață că totul fusese nefiresc în jurul lui, că adică așa se purtau funcționarii și șefii cu un om în a cărui prezență acolo nu numai că nu credeau, ci și lucrau ca ea să devină cât mai curând absență, adică să-l scoată cât mai repede posibil din mijlocul lor. Coborî, tot așa, la el, primul consilier, de astă dată însă cu un plic în mână. Doctorul Munteanu desfăcu plicul și scoase din el hârtia. Era însă o hârtie cu antetul ministerului și nu conținea decât câteva rânduri.

Ridică privirea.

– Tovarășul ambasador e în cabinet? întrebă el.

– Desigur, răspunse primul consilier pentru prima oară fără afabilitate, bineînțeles că e în cabinet.

Adică, parcă vroia el să spună, unde poate să fie dacă nu în cabinet? Doctorul Munteanu se sculă, strânse cărțile, intră în hol și urcă la etaj. Peste o jumătate de oră coborî și intră în cabinetul ambasadorului. Acolo i se confirmă conținutul hârtiei: cariera lui în diplomație se sfârșea, trebuia să plece. Dar ce se întâmplase la București? Nu erau nici două luni de când fusese

numit, de ce îl mai numiseră dacă acum îl rechemau? Simțind în clipa aceea în spatele său profesiunea și preocupările sale de medic, doctorul Munteanu își permise să-și exprime cu glas tare această nedumerire, deși știa bine care va fi răspunsul ambasadorului. Simțea însă dorința de a nu tăcea, de a elimina din preocupările sale nedumerirea și contrarierea aceea de funcționar, de care de fapt se simțea străin.

– Ce rost a avut, zise el, numirea mea în această funcție dacă după două luni mi se spune s-o părăsesc? Nu înțeleg, dumneavoastră puteți să-mi explicați?

– Cum să nu, zise ambasadorul, în corpul diplomatic se produc tot felul de mișcări de cadre, poate să vă trimită în altă parte, unde se consideră că veți fi mai util, la Paris, la New York, depinde...

Și ambasadorul contemplă parcă aceste posibilități așezate chiar la rând în aer drept înaintea lui și nu părea să se îndoiască de această ipoteză, cea exprimată, ca și când ar fi fost unica posibilă, celelalte fiind ori excluse, ca neuzitate în practică, ori cu totul nepotrivite în cazul dat. Acel *depinde* nu însemna decât că se va avea în vedere o mai bună utilizare a cunoștințelor personale ale diplomatului.

– Știți englezește? zise el.

– Desigur, răspunse doctorul Munteanu.

– Ei, exclamă ambasadorul, vedeți, depinde și de asta.

– Pentru mai multă exactitate, zise atunci doctorul Munteanu liniștit, o să solicit funcția de curier diplomatic, deplasările dintr-o capitală în alta fiind aceeași și în schimb ai mai multe avantaje, nu-ți iei nici soția după tine și nici nu trebuie să împachetezi și să despachetezi la bagaje.

– Depinde, zise iar ambasadorul, de astă dată cu un surâs, adică aprecia gluma celuilalt, dar depinde și aici de o mulțime de lucruri, nu-i așa ușor nici asta, să fii numit curier diplomatic.

„Așa-mi trebuie!", gândi atunci doctorul Munteanu simțind că nu numai că își satisfăcuse dorința de a vorbi și că nu mai avea nici un chef să continue, dar că primise și replica pe care o merita o asemenea dorință. Îl întrebă pe ambasador cui să predea hârtiile care se aflau în biroul său și după ce primi răspunsul se retrase și toată ziua aceea se ocupă de plecare.

Soția sa primi știrea cu seninătate – în general ochii ei rămâneau totdeauna senini, și nici măcar sprâncenele nu i se mișcau ca să turbure cel puțin în aparență această seninătate –, și numai prin câteva întrebări apăsate, dar nu apăsate de turburare sau de contrariere, reacționă ea când el îi aduse la cunoștință că trebuiau să plece.

– Ce? zise.

– Trebuie să plecăm, repetă doctorul Munteanu cu un glas alb.

– Când? întrebă ea atunci, deloc alarmată, cu voce multă, ca și când noutatea sau neplăcerea consta nu în plecarea în sine, ci în data plecării, care în mod absurd putea fi chiar atunci, în clipa aceea.

„E nebună", gândi doctorul Munteanu surprins de această opacitate de recepție care îl trezea parcă dintr-un vis ciudat, parcă dintr-o căsnicie anterioară chiar primei lui căsnicii, unde mai trăise cu ea aceste momente sau în orice caz o mai auzise întrebând în acest fel, neverosimil, cum făcuse acum. Și nu fusese așa când o cunoscuse (o cunoscuse și îi plăcuse de ea mai de mult, când tatăl ei nu era ministru adjunct, și după despărțirea de Constanța ea îl căutase și se căsătoriseră repede), și nu căsătoria o schimbase, ci sarcina, doctorul Munteanu știa bine acest lucru, dar era oare posibil ca o sarcină să producă schimbări atât de profunde în creierul unei femei încât să n-o mai recunoști? Și de ce nu se petrecuseră aceste schimbări cu primul ei bărbat (căci mai fusese și ea căsătorită o dată, doctorul Munteanu îl cunoștea pe fostul ei soț, un conferențiar universitar de istorie, de care se despărțise ea) fiindcă și cu el rămăsese însărcinată și chiar și născuse (copilul le murise la cinci ani, de poliomielită). Sau poate că toate acestea aveau să treacă după sarcină?

– Pune mâna și împachetează, zise el, nu plecăm chiar acum, în clipa asta, dar mâine-dimineață ar fi bine să ne cărăm.

– De ce? făcu ea.

– Să nu ne prindă, trebuie să ne cărăm cât mai repede posibil. Lasă, că îți spun eu, pune mâna și împachetează.

– Vorbești aiurea, exclamă ea atunci, simțind că e luată la vale și se și supără, dar supărarea ei parcă nu avea în ea nimic personal, era parcă o supărare pură, o esență de supărare care putea fi scoasă din ea și turnată sub formă de lichid într-o eprubetă, ca pe o secreție gastrică.

Se dădu jos din pat – nu se sculase încă la ora aceea –, își vârî picioarele în papuci și ieși din dormitor. Sarcina încă nu i se vedea și corpul ei își păstra încă liniile nestricate. Semăna cu maică-sa, o ardeleancă a cărei statură și fertilitate le moștenea, rămăsese însărcinată aproape imediat. Există femei a căror atracție naturală e însoțită uneori de un farmec în plus, aproape ideal, constând din sugestia că pe cât de mare e atracția, tot atât de întreagă îi rămâne bărbatului libertatea față de ea, cu condiția, firește, să fie vorba de un bărbat normal, și doctorul Munteanu îl invidiase din prima clipă pe fostul ei soț pentru că găsise o astfel de femeie. Acum această femeie era a lui și n-ar fi putut spune că nu era aceeași, dar iată de pildă întrebarea aceasta, pusă într-un moment când orice femeie care nu era ca ea s-ar fi alarmat de plecarea însăși, și nu de modul sau timpul când trebuia făcută. Era oare posibil, se întreba el, în timp ce își împacheta cu grijă și pe îndelete numeroasele volume de medicină pe care le adusese cu el, ca hrana destinată să urce spre creierul ei, prin faptul că o parte din ea rămânea mai jos ca să hrănească și alt creier, să nu-i fie suficientă și să pună deci o

astfel de întrebare? Da, era foarte posibil, trebuia în orice caz sperat că da, până ce în sfârșit avea să nască și să se lămurească misterul, își mai spusese doctorul Munteanu cu ironie, gândind în același timp că era cu totul lipsit de importanță în ce sens avea acest mister să se lămurească. În orice caz, scurtul dialog cu ea și munca istovitoare de împachetat, totul îl făcu să uite scena neplăcută cu ambasadorul și chiar ambasada și orașul în care se afla. Îi era deja gândul la București, la întoarcerea la spital...

Luă avionul a doua zi dimineață și părăsi Roma pe o vreme frumoasă. La început avionul merse o jumătate de oră printr-o ceață deasă, dar după aceea ceața se sparse în valuri, coborî foarte jos la suprafața pământului, amestecându-se cu norii, și avionul își văzu de drum sub cerul care la această altitudine era veșnic senin.

Era singurul dintre călători care nu dormea, stătea lipit de geam și se uita în jos nemișcat. Soția sa stătea în fotoliul din față, cu o pungă în mână, și se străduia să nu vomite. N-o auzea. Trepidația motoarelor copleșea aerul în avion. Din când în când, stewardesa trecea printre scaune și dispărea pe ușa din față.

– Ce e cu tine, o întrebă el în cele din urmă pe soția lui când văzu cum i se zgâlțâie umerii, data trecută nu ți-a fost rău.

Ea nu auzi nimic și doctorul Munteanu se ridică și veni alături de ea.

– E din pricina sarcinii, spunse femeia, și de astă dată, din pricina intensității vibrației motoarelor, el nu auzi, își aplecă urechea și ea repetă.

– Ce ai? o întrebă.

– Mi-e greață, mi-e foarte rău. E din pricina sarcinii.

El privi dincolo de chipul ei și câteva clipe nu spuse nimic. Ar fi trebuit să fi luat niște pastile pentru rău de avion, dar nu luase. „Ea e însărcinată și ar fi trebuit să se gândească singură la ce-i trebuie, gândi doctorul Munteanu. În general, ea va

suferi în perioada aceasta tot soiul de neplăceri și după felul cum se uită la mine își închipuie probabil că eu voi lua asupra mea dacă nu toate neplăcerile, cel puțin o parte din ele. Dacă fenomenul ar fi posibil, bineînțeles că așa aș face."

– De aici înainte să ai grijă de tot ceea ce îți trebuie ca femeie însărcinată, fiindcă eu nu pot să te ajut cu nimic, îi spuse aplecându-se la urechea ei. Se uită la ceas și adăugă: Mai avem o oră până la Viena, o să te dai jos o oră și o să-ți treacă. În general, nu numai acum, cât ești însărcinată, dar și după aceea, să nu aud nimic de aceste grețuri, scutece și biberoane. O s-o ai pe mama ta, pe mama-soacră, și o mulțime de alte mătuși la care să te duci și să te vaieți sau să te sfătuiești.

Îi spuse toate acestea zâmbind, dar privirea îi era rece. Tăcu și continuă să zâmbească. Ea parcă nici nu auzi ce i se spusese, o clipă doar îi aruncă o privire ironică în care sticlea o curioasă sfidare, apoi se strâmbă și puse din nou mâna pe punga de hârtie. „Așa crezi tu, parcă îi răspunse, nici măcar nu-mi bat capul să înțeleg ceea ce ai spus. Nici n-am auzit și nici n-am înțeles. Mie mi-e rău și tu trebuie să stai lângă mine."

Doctorul Munteanu se retrase în fotoliul său și închise ochii, dar în curând o auzi vomitând din nou. Icnea fără nici o reținere. Auzi apoi pași în jurul ei și deschise ochii. Stewardesa sosi cu un pahar de apă. Doctorul se sculă și ridică de bărbie cu vârful degetelor capul soției lui, ce părea aproape leșinată. Îi luă pulsul. Ea surâse, în timp ce privirea îi deveni rugătoare. Părea să spună că atâta timp cât el stă lângă ea nu-i mai era deloc rău și privindu-l îl ruga să stea deci lângă ea, s-o țină de mână și să fie atent și absorbit de ceea ce i se întâmpla ei, nimic altceva. Dacă o să se retragă iar în fotoliul lui, o să înceapă din nou să vomite. Ea chiar întinse mâna, i-o apucă pe a lui și i-o strânse, păstrându-l alături. Doctorul Munteanu se supuse, dar numai pentru câteva minute. Se gândea mereu la această întoarcere a sa cu totul neașteptată, la faptul că locul său în

schemă la spital fusese ocupat în mod sigur, iar cel de la Academie și mai sigur. Ce se întâmplase totuși la București? Oare socrul lui nu știa nimic de problema asta? Se putea oare să nu știe, când el făcea parte din conducerea ministerului, fiind unul din adjuncți? Și dacă știa, de ce nu-i dăduse un telefon să-l prevină, să-i explice despre ce era vorba sau în orice caz dacă nu putea să-i explice să-i indice o explicație, un sens? Lucrul începea să devină important, cu toate că ieri când se gândise la întoarcerea sa la spital i se păruse că nu e, că nu exista, adică, o legătură prea mare între una și alta. Se întâmplă însă uneori în viața socială să nu existe nici o legătură reală între două evenimente și cu toate acestea oamenii se comportă față de cei implicați în ele ca și când legătura ar exista. Și într-un mod inexplicabil, de unde până mai înainte nu se putea stabili nici o corelație reală între două întâmplări, deodată această corelație începe să se stabilească și cele două categorii diferite de oameni implicați în ele încep să fie determinați și să suporte consecințele unor evenimente de fapt inexistente. Și acest fenomen curios e un fenomen de interție și nu de conștiință, pentru că niște inși preveniți pot împiedica fără prea mare greutate stabilirea acestei corelații, iar oamenii nu observă că li s-a smuls de sub nas o pradă a curiozității lor indiferente și a gândirii lor uniforme. Cu aceeași nepăsare s-ar accepta în spital ideea că a fost rechemat de la Roma ca să fie numit la Londra sau la New York, sau dimpotrivă să fie retrimis în profesiunea lui și încadrat la spital ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat și cu aceeași nepăsare ar trage de pildă concluzia că intrarea lui în diplomație a fost un eșec sau o întâmplare norocoasă care i-a permis să cunoască timp de două luni un mare oraș european după cum ar reuși să-și reia sau nu activitatea în secția Academiei, cu toate că nu există nici o legătură reală între aceste două evenimente, la Academie, pur și simplu postul să fie ocupat, și până la anul schema să nu mai poată fi modificată. „Schema va trebui să fie

modificată", își spuse doctorul Munteanu hotărât, înțelegând deodată toate implicațiile neașteptate ale întoarcerii lui în medicină. Și cât mai dură drumul se gândi minuțios la tot ceea ce avea de făcut îndată ce ajungea la București. Bineînțeles, trebuia imediat să afle ce s-a întâmplat, deși asta, conform acelei legi de corelație la care tocmai se gândise, nu avea o importanță practică prea mare. Totuși era curios.

Ajunseră la aeroport după-amiază. Era foarte cald la București. Doctorul Munteanu prezentă bagajele la vamă, și soția lui se duse să telefoneze acasă.

– Alo, mama? Eu sunt, Irina. Suntem la aeroport, la București.

– Ce e cu voi!? exclamă mama.

Dar apoi nu mai zise nimic și trecură câteva clipe lungi de tăcere.

– Tata e acasă? Spune-i să ne trimită mașina!

Iarăși se scurseră câteva clipe de tăcere.

– Luați și voi un taxi, răspunse mama.

– Un taxi? se miră ea.

– Luați un taxi, repetă mama apăsat.

Nu înțelese nimic, închise și se îndreptă către soțul ei.

– Auzi ce zice mama, că să luăm un taxi!

– Dacă așa zice, atunci așa să facem, răspunse el preocupat.

Un taxi negru, un ford bătrân, particular, manevră de la locul lui de staționare și trase alături de pasageri.

În oraș era și mai cald. Bucureștiul zăcea amorțit sub soarele de iulie. Soții Munteanu ajunseră acasă și coborâră bagajele. Locuiau într-o vilă la Șosea. Aici era mai răcoare. Câmpia și lacul Herăstrău și imensul parc din apropiere purificau aerul de zăpușeală. Femeia de serviciu le luă în primire bagajele, soții urcară în apartamentul lor, se dezbrăcară și făcură un duș. Două ore mai târziu doctorul Munteanu se afla acasă la socrul său,

în biroul acestuia. Ministrul adjunct stătea chiar la birou, într-un halat vișiniu foarte subțire de mătase și citea ceva.

– Bine ai venit, îl întâmpină, și părăsi cititul fără grabă, se ridică în picioare, ieși în mijlocul încăperii – o încăpere cu ferestre mari, deschise spre grădina cu măcești stufoși și trandafiri sălbatici care urcau până sub pervaz – și strânse mâna ginerelui. Arăți bine, îi spuse, ce face Irina, cum se simte?

Era un ins de șaizeci de ani, foarte voinic, aproape atletic, deși scurt și cam înghemuit la înfățișare. Fusese în tinerețe ziarist și ajunsese cunoscut după ce devenise de stânga. Dar după ce devenise de stânga încetase să mai fie ziarist și cu atât mai puțin după 23 August, când trebuise să îndeplinească tot felul de însărcinări, cu totul diferite de profesiunea lui.

– Începe să se simtă cam prost, cum e și normal, îi răspunse doctorul Munteanu. În avion i-a fost cam dezagreabil, dar acum nu mai are nimic.

Ușa se deschise și intrară mama și fiica.

– Și tu arăți bine, spuse tatăl, nu trebuie să te sperii că din când în când ți-e rău. Așa îmi spune bărbatu-tău, că ai călătorit prost.

O îmbrățișă și o sărută.

– Din pricina lui George, ce scârbos poate să fie! exclamă ea apoi, cu o expresie de uluială, și își privi soțul cu ochii holbați și furioși.

Se așezară pe un colț al biroului și începu să istorisească cu lux de amănunte cum i-a fost foarte rău, gata să leșine, și că George stătea în fotoliu și „habar n-avea, sforăia ca un nesimțit". Da, așa era, continuă fiica aruncând mereu priviri spre bărbat, spre a atrage atenția mamei asupra tăcerii lui vinovate, a trebuit să plângă și să se roage de el ca să stea puțin lângă ea, și dacă n-ar fi sosit stewardesa nici nu s-ar fi uitat la ea, și numai de rușine s-a ridicat și a venit s-o întrebe ce are.

Doctorul Munteanu, așezat în fotoliu, întepenise și se făcuse foarte palid. Amuțise, privirea i se făcuse ca gheața. Mama interveni și, deși se vedea că în sinea ei socotea și ea de neiertat purtarea ginerelui, se adresă totuși fiicei spunându-i că nu se vorbește așa unui bărbat, nu-i era rușine? Era și tatăl ei de față, nu-i era rușine de el?

– Mamă, se plânse femeia, cu expresia ei uluită să zic și eu că era nervos sau supărat de ceva, mai înțeleg, dar el îmi spunea măgăriile zâmbind, uite-așa zâmbea!

Și își schimbă expresia, se însenină, deschise ochii mari și surâse întocmai ca el, cu o liniștită semeție. Își dădu apoi capul pe spate și începu să contemple lumea din jur cu același surâs neclintit și ridicol întepenit în colțurile gurii.

Tatăl se înveseli.

– Te imită bine, zise adresându-se ginerelui. Apoi adăugă: Irina, ia vezi că pe urmă te duci cu el acasă! Mai bine spune-i Niculinei să ne aducă niște cafele.

Ea își privi soțul și nici o umbră de îndoială n-o turbură, nu-i păsa de el; se ridică foarte liniștită și ieși din odaie.

– Trebuie să fii mai atent cu ea, spuse mama după ce Irina ieși.

Tatăl stătea așezat la locul lui. Palma lui albă întinsă pe brațul plușat al fotoliului se ridică brusc în aer, apoi coborî lin și rămase nemișcată. Femeia aruncă o privire spre această palmă și înțelese. Se ridică și ieși.

– Altfel, ce noutăți? Ce mai face Popescu? întrebă socrul.

Popescu era ambasadorul de la Roma. Doctorul Munteanu nu răspunse, tăcea mereu. Ușa se deschise și Irina apăru cu cafelele. Călca cu grijă, să nu le verse. Avea gene mari, ochii negri, jumătate închiși, atenți la clătinătura imperceptibilă a tăvii. Cu același aer absorbit puse serviciul pe birou, luă una din cești, îl servi pe tatăl ei, apoi reveni și îl servi pe soț. Se servi apoi pe sine, se apropie de soț și se așeză pe brațul fotoliului său. Tatăl

ceru de pe birou o țigare de foi, fiica îl servi și se reașeză apoi lângă bărbat. Arăta acum mulțumită de el ca și când adineauri ar fi povestit o ispravă care lui îi plăcuse mult.

– Irina, tu ești obosită de călătorie, ia du-te tu acasă și trage-i un pui se somn, nu mai sta aici pe capul lui bărbatu-tău! Bea cafeaua și du-te, zise tatăl.

Ea nu se împotrivi.

– Am și băut-o zise. Mă duc.

– Nu lua în seamă ieșirile astea, zise socrul după ce fiica ieși. Femeile au istericale când sunt însărcinate. Să nu te neliniștești că ai fost rechemat, continuă. Întoarce-te la spital. Eu lucrez acuma în altă parte, în altă funcție. Cred că nu ești supărat pe mine!

Doctorul Munteanu nu asculta. Mai stătu puțin, întrebându-l cu o voce monosilabică pe socrul său ce se întâmplase, și plecă apoi și el.

VII

Cine erau această femeie și această familie în care intrase fără să reflecteze prea mult? se întrebă după ce ajunse acasă și rămase singur în biroul său, lăsând deocamdată pe planul doi evenimentul la care se referise socrul, plenara C.C. care tocmai avusese loc și scoaterea sa din minister și trimiterea într-o muncă mai modestă. Oare nu putem trăi cu o femeie fără să fim determinați de ea?

– Irina! strigă doctorul Munteanu în picioare. Se apropie de birou și apăsă cu talpa pe soneria așezată pe parchet, chiar lângă marginea biroului.

După câtva timp apăru femeia de serviciu.

– Spune-i doamnei că o rog să vină până aici.

– Doamna s-a culcat, răspunse fata cu accentul ei gros de țărancă.

– Trezește-o.

Soția veni și deschise ușa stăpânindu-și greu un căscat.

– Ce e, dragă, zise, ai uitat drumul spre dormitor, mă chemi prin servitoare?

Nu era revoltată, ci moleșită de somn și de oboseală. Erau orele unsprezece seara.

– Aș vrea să te întreb de ce tu, dacă ai fost prost crescută de părinți, ți-ai închipuit că eu o să înghit scene ca asta care mi-ai făcut-o azi la ai tăi? Să-mi răspunzi.

– Prost crescut ești tu, răspunse femeia cu un glas distrat și cochet și în aceeași clipă își duse mâna la gură și căscă iarăși, de astă dată lung și cu voluptate.

Se apropie de canapea, și în cămașă, cu un picior vag dezvelit sub genunchi se așeză. Cam tot în aceeași clipă doctorul Munteanu se apropie și el, o ridică de umeri în capul oaselor. Și deodată o izbi peste obraz. După o clipă o izbi din nou, cu violență mare. Femeia scoase un țipăt pătrunzător, se ghemui în canapea și își acoperi fața cu brațele. El o apucă de mână, trase de ea și o dădu jos pe covor. Ea continua să țipe, dar scotea un țipăt foarte pur, în care nu era angajat nici un sentiment, ci doar expresia nealterată a senzației violente la care era supusă. Se vedea cum țipetele ei sporeau mânia lui făcându-l să întețească loviturile și parcă dădea în același timp expresiei lui o destindere, ca o eliberare. Continuă s-o lovească, și ea țipa din ce în ce mai ascuțit, cu sunete foarte înalte, parcă vesele. Se tăvălea pe jos, se dezvelea.

– Ridică-te, răcni el și o trase în sus și o aruncă la loc pe canapea.

Ea își reveni într-o clipă, se cabră, privirea îi străluci, începu să plângă, ridică pumnii în aer, și se repezi în el și începu să dea cu pumnii la nimereală, înghesuindu-se în el și proferând injurii. El ridică din nou mâna, dar n-o mai lovi. O ascultă înjurând.

„Acum trebuie să mă hotărăsc dacă să mă despart de ea sau nu, gândi doctorul Munteanu în prada acestei a treia revelații

în douăzeci și patru de ore pe care i-o producea reacția ei la lovituri. De la o femeie care țipă în felul ăsta când e lovită, nu obții nimic chiar dacă ai lovi-o cu o frânghie udă. Dar cum să mă despart de ea, când am crezut fără nici o rezervă că este exact femeia care îmi trebuie? Înseamnă că o altă femeie o să aibă alte păcate și că ceea ce îmi trece mie acum prin cap nu sunt decât niște pure idei, n-o să mă despart de ea din lipsă de convingere. Poate că totuși după naștere o să-și revie!"

Îi spuse cu blândețe, gâfâind:

– Ascultă, Irino, dacă te mai prind vreodată că te porți cum te-ai purtat azi la ai tăi, te leg de piciorul patului ca țăranii, și te bat până te omor.

– Eu te bat pe tine, eu te leg de piciorul patului! răspunse ea cu promptitudine, fărâmițând gravitatea clipei prin simularea unei incapacități de a sesiza cauza mai adâncă a furiei lui.

– Va să zică nu vrei să înțelegi cum devine cazul, spuse el uitându-se foarte liniștit la soția lui. Nu vrei să înțelegi că mi-e foarte dezagreabil gândul că te porți ca o patachină, persiști!

– Tu ești patachină! Tu persiști!

– Bine, atunci am să te bat iar! o amenință el, dar fără gândul de a-i mai face ceva.

Totuși auzindu-l, ea se întoarse cu fața, împreună mâinile și intensifică brusc la maximum cântecul acela din gâtlej, care la ea nu era tocmai plâns, ci o manifestare aparte, compusă din toate chemările și sugestiile. O apucă de păr și îi dădu capul pe spate. Fața ei dogorea de loviturile primite, iar parfumul corpului ei în plină tinerețe umplea aerul. În aceeași clipă, ea i se adăposti la piept și de astă dată izbucni în hohote adevărate. Plângea la pieptul lui într-un fel foarte ciudat, ca și când nu el ar fi fost călăul, ci un altul, de care el trebuia s-o protejeze...

Doctorul Munteanu o lăsă și ieși pe terasă, se așeză într-un fotoliu de răchită. Își trase răsuflarea încercând să uite. Arborii care ascundeau vilele cartierului dormeau liniștiți, nici o frunză nu se mișca. Cerul nopții era senin, plin de stele. „Nimic de făcut! gândi. Singura speranță rămâne că după naștere o să-și revie; copilul o să-i dea de lucru."

A doua zi se sculă devreme și se duse la minister. Ministrul lipsea în clipa aceea și fu îndrumat la unul dintre adjuncți, unde fu primit imediat.

VIII

Doctorul Munteanu știa că era chemat să i se spună că munca sa în cadrul Ministerului de Externe a încetat și că trebuia să se prezinte la Ministerul Sănătății, totuși avu și o surpriză. I se dădu să citească o hârtie – după ce într-adevăr i se spuse că s-a considerat că e mai bine să-și continue studiile și cercetările sale în clinică și la Academie decât să devină diplomat – cu precizarea că între această hârtie și rechemarea sa de la Roma nu există nici o legătură, dar că totuși era necesar să se clarifice chestiunea și să dea o declarație scrisă, bineînțeles, numai dacă avea ceva de spus, nu era nimic obligatoriu, nu era vorba de o piesă juridică, ci de o chestiune de ordin mai mult moral și politic. Doctorul Munteanu se posomorî și nu se atinse de hârtie.

– Despre ce e vorba? întrebă el foarte prudent, sigur pe sine și hotărât parcă să nu citească dacă această hârtie ar putea constitui un obstacol sau o problemă care l-ar împiedica să se întoarcă imediat la spital. Despre ce e vorba, tovarășe ministru? repetă el fără să ia în seamă expresia vădită de dezaprobare de pe chipul acestuia. Nu vă supărați că insist, dar consider că din clipa aceasta nu mai am nici în clin, nici în mânecă cu ministerul și nu văd ce problemă sau chestiune ar mai trebui clarificată din moment ce chiar dumneavoastră o considerați ca neobligatorie.

– După ce o citiți, zise calm ministrul adjunct, zâmbind împăciuitor. Citiți-o, își dădu el parcă cu părerea. Poate ne

ajutați pe noi, nu trebuie să ziceți că n-o să mai aveți nici în clin, nici în mânecă cu ministerul nostru... Poate că o să mai aveți, cine știe!

Între timp, doctorul Munteanu luase hârtia, își aruncase ochii pe ea și se făcuse palid. Citise doar titlul, se uitase la semnătură, care lipsea, și se oprise. Era o notă în copie de trei pagini bătute la mașină, asupra comportării sale în cadrul ambasadei pe timpul cât stătuse la Roma îndeplinind funcția de consilier cultural, și citind acest titlu doctorul Munteanu își aminti fulgerător că îi trecuse o dată prin cap că nu era bine că în timpul orelor de serviciu cobora în grădină și citea, dar acest gând nu-i apăsase conștiința cu toată gravitatea, și iată acum rezultatul binemeritat al acestei comportări lipsite de seriozitate și de răspundere, pe bună dreptate ministerul fusese informat... Începu să parcurgă textul, resemnat să întâlnească, cu detaliile necesare, inevitabil umflate (cât fusese secretar de organizație în spital mai citise astfel de note), istoria sa cu ieșitul în grădină în timpul programului, dar spre nedumerirea lui întâlni cu totul altceva. Era caracterizat din capul locului ca având dispreț ciocoiesc față de toți membrii ambasadei, fiind notorie întâmplarea scandaloasă când doctorul Munteanu a ridicat pur și simplu glasul la primul consilier, cerând ca lui să nu i se adreseze cu denumirea de *tovarăș*, el fiind, după mamă, de origine aristocratică, care a fost fiică de moșier, nu de muncitori sau țărani „de la coada vacii". (Ghilimelele erau puse aici ca să arate că doctorul Munteanu se exprimase chiar așa.) În privința acestei scene pot să confirme toți membrii ambasadei care l-au auzit. De altfel, se mai adăuga la acest punct, doctorul Munteanu mergea până acolo cu lipsa unei elementare atitudini de respect tovărășesc că chiar față de ambasador avea o comportare cu totul necorespunzătoare. Și se povestea o altă „scenă" care ar fi avut loc când toată lumea a remarcat vocabularul doctorului Munteanu (și se cita, cu aceleași ghilimele, o expresie pe care

cel numit ar fi folosit-o la adresa ambasadorului). Pe un ton liniștit și curgător, nota își continua relatarea în același fel, dezvăluind luxul cu totul nepotrivit în mediul sobru al unei ambasade socialiste pe care îl etalau tovarășul Munteanu și soția dânsului, apoi discuțiile pe care acesta le avea cu persoane necunoscute și dubioase, apoi erau menționate prânzurile cât mai copioase pe care și le serveau cei doi soți, spectacolele și filmele decadente pe care le frecventau, precum și vizitarea de către aceștia a localurilor de noapte (baruri), unde n-au ce căuta reprezentanții unei ambasade socialiste. Nu se pomenea nimic, până la sfârșit, de singurul fapt adevărat pe care doctorul Munteanu și-l imputa, și anume istoria lecturilor sale nepotrivite, în timpul orelor de program. În spatele fiecărui cuvânt se ghicea rânjetul cinic, încântat de capacitatea sa de invenție și ticluire, a autorului notei. Doctorul Munteanu puse hârtiile pe birou și așteptă ca ministrul adjunct să termine el însuși de citit niște hârtii.

– Ei?! exclamă acesta ridicând fruntea.

– E o murdărie, zise doctorul Munteanu cu dispreț care se adresa parcă și ministrului, care îi dăduse să citească o astfel de hârtie.

– Dacă se dovedește că nimic nu e adevărat, așa cum sugerați, zise ministrul, apoi atunci vă garantez eu că n-o să-i fie deloc bine acestui ins care a scris-o.

Urmă o pauză plină de îndoieli sugerate de faptul în sine. Din moment ce asemenea hârtie se produsese, însemna că cel ce o făcuse nu se temuse că la o anchetă, dovedindu-se că născocise totul, ar fi fost sancționat.

– Mă îndoiesc că n-o să-i fie bine, zise doctorul Munteanu fără ocol.

– De ce credeți? făcu și adjunctul cu un glas atât de senin încât părea aproape să confirme îndoielile celuilalt, ca pe un adevăr îndeobște cunoscut, de care sunt surprinși numai cei cărora li se întâmplă asemenea lucruri pentru prima dată.

– Pentru că ar fi trebuit întâi să ordonați ancheta, și pe urmă să-mi arătați această hârtie, dacă ar mai fi fost cazul.

– Mai greșim și noi, zise adjunctul cu aceeași voce care părea și mai senină ca înainte, și cu aceste cuvinte audiența se încheie, și doctorul Munteanu părăsi ministerul.

Se făcuse ora unsprezece, dar nu se duse acasă, se prezentă la Ministerul Sănătății, apoi trecu pe la Academie. Dar vechiul post de la Academie ținea de marele savant direct.

I se spuse că Nicolicescu este încă în biroul său. Intră fără să se anunțe, pur și simplu deschise ușa și dispăru pe ea fără să lase nici secretarului și nici altora timpul să-și dea seama că nu respectă regulile anticamerei. „Probabil că Nicolicescu îl așteaptă", gândiră toți și nu zise nimeni nimic.

Înăuntru, când îl văzu, savantul se ridică nehotărât în picioare. Doctorul Munteanu se posomorî. „Mă ia drept cineva mare, un șef de la partid care am intrat fără să mă anunț, nu mă mai recunoaște", gândi.

– Domnul?... făcu bătrânul, politicos.

– Doctorul Munteanu, zise tânărul fără șovăire, nemulțumit și în același timp prudent, cu o voce care sugera foarte hotărât că n-o să lase să se întâmple nimic nedorit după ce confuzia se va înlătura.

Repetă numele și spuse funcția pe care o avusese în secția Academiei pe care savantul o conducea. Nu-și mai amintea de el?

– Doctorul Munteanu? Nu-mi amintesc! zise bătrânul cu simplitate.

Erau cunoscute scăpările lui de memorie, care nu-i produceau însă nici o turburare, fapt care îi determina pe unii să le pună sub semnul întrebării. Doctorul Munteanu lăsă să se scurgă o pauză lungă, reflectând posomorât: „Dacă simulează, n-o să-i fie mai comod". Își îndreptă privirea asupra savantului.

– Am scris odată un studiu care v-a interesat foarte mult. Despre rolul funcțiunilor endocrine și importanța endocrinologiei în lumina pavlovismului. Vă amintiți?

– Da, mi-aduc aminte, răspunse savantul cu aceeași seninătate. Dumneata erai autorul?

– În prezent eu lucrez la un studiu în care mă ocup foarte pe larg de această problemă. Regret că lipsa mea temporară v-a determinat să mă scoateți din colectivul secției, am anunțat, doar, că doresc să rămân mai departe, continuă doctorul parcă ar fi fost și el surd.

– Descurcă-te și dumneata cum poți, îi răspunse Nicolicescu preocupat, trădând deodată că îl cunoștea pe tânăr sau că în orice caz auzindu-l vorbind și-a adus aminte de el.

Doctorul Munteanu rămase neclintit. Rosti:

– Zilele acestea am predat *Revistei medicale* un nou articol despre cercetările dumneavoastră. Pot să vi-l trimit să-l citiți? „Trebuie scris și trimis imediat la revistă acest articol. Trebuie scris chiar azi", gândi.

– Trimite-l, și dacă o să am timp o să-l citesc, zise savantul și dădu semne de nerăbdare, începu să se foiască în scaun și să bată toba cu degetele.

Doctorul Munteanu nu se uita. Părea scufundat într-o adâncă meditație.

– Studiul meu de anul trecut a avut un ecou internațional, reluă. Revista pariziană *Etudes Endocrinologiques* reia problema ridicată de mine și se ocupă pe larg pornind de la acest articol de descoperirile dumneavoastră.

– N-am cunoștință, zise savantul mirat. Când zici că a apărut?

„Are să uite să se intereseze", gândi doctorul Munteanu.

– Mă mir că n-ați fost informat, zise. Eu l-am citit la Roma și mi se pare că l-am adus cu mine. O să-l caut și o să vi-l trimit.

După ce rosti aceste fraze, se ridică solemn și detașat de pe scaun. Își încheie haina deja încheiată, rămase drept. Savantul se ridică și el. Ridică însă în același timp receptorul.

– Mihăilescu, zise, apoi după câtva timp întrebă în receptor: Cum stai cu schema? Îmi trebuie vechiul loc al doctorului Munteanu. Studiază problema. Apoi închise telefonul și întinse mâna sa ușoară, ca o crenguță uscată, spre tânăr. În cel mai rău caz, de la 1 ianuarie, când voi reînnoi schema, o să lucrezi la noi. Trimite-mi revista aceea.

La spital, de astă dată cu hârtia de numire de la Ministerul Sănătății în buzunar, doctorul Munteanu se prezentă la direcție.

– N-avem decât un singur loc liber în schemă, și anume unul de medic practicant, se împotrivi însă directorul. Duceți-vă din nou la minister și cereți să fiți repartizat la alt spital. Sau poate vreți să plecați în provincie? mai adăugă el.

Dar celălalt părea parcă decis să nu audă ce nu se cuvine și trecu peste ultimele cuvinte ale directorului, care erau atât de obraznice, încât merita palme.

– Sper că o să mă încadrați la locul cuvenit, zise solicitantul fără să-și accentueze în vreun fel răspunsul.

– Poate de la 1 ianuarie, își dădu parcă cu părerea directorul.

– Vă reamintesc că sunt medic de specialitate și să căutați să-mi aranjați situația imediat, zise doctorul Munteanu zâmbind.

– Trebuie să știți încă, răspunse atunci directorul, zâmbind și el binevoitor și aproape confidențial, că mai există o serie întreagă de medici tineri foarte capabili, dar care ocupă în momentul de față postul de stagiari. Chiar dacă aș vrea eu să prefer pe cineva, tot n-aș putea.

– Da, zise doctorul Munteanu aprobând, cu atât mai mult cu cât metoda preferințelor vă este cu totul străină.

Și zicând acestea, îl apăsă cu privirea câteva clipe lungi. „Acum trei luni, acest medic obscur mă saluta el cel dintâi", gândi și continuă:

– Și cu atât mai mult cu cât activitatea științifică a unui medic vă preocupă în cel mai înalt grad. Mi-aduc foarte bine aminte cât de bine vă pricepeați dumneavoastră să susțineți activitatea științifică în spital. Biroul organizației de partid era foarte des sesizat de străduința dumneavoastră.

Directorul tresări. Zâmbetul i se șterse. Era un adversar ascuns și încăpățânat al activității științifice a medicilor, mai ales a celor tineri, dar acest lucru nu-l știau decât puțini, cei din administrație, secretara și intendentul, care îl auzeau deseori bombănind: „Nu te mai poți mișca de atâția savanți". Punea ochii pe câte unul care i se părea lui mai înfumurat și mai vulnerabil și îl persecuta pe ascuns, cu dibăcie și îndârjire.

– De pildă, doctorul Sârbu și doctorul Stamate, dacă ar ști cu câtă grijă i-ați ajutat dumneavoastră în muncă, v-ar fi foarte recunoscători, continuă doctorul Munteanu zâmbind subțire. Chiar și profesorul Istrate, și profesorul Davidovici v-ar felicita pentru unele dovezi foarte concrete ale pasiunii dumneavoastră depuse pentru intensificarea activității științifice. În ceea ce o privește pe domnișoara Zane – aceasta era *șefa de lucrări*, – continuă doctorul Munteanu, vă amintiți ce răspuns i-ați dat laborantei Mihai Elena când a venit să se plângă că a fost dată afară din laborator...

Directorul mișcă de pe biroul său, dintr-un loc într-altul, hârtiile, tampoanele și dosarele. Un zâmbet prostesc, de astă dată amuzat, complice, îi strâmbă gura.

– De ce? zise. Toată lumea știe că eu susțin tineretul! Și o să vezi că, în ciuda unei anumite situații, o să te susțin și pe dumneata.

Doctorul Munteanu se ridică.

– Nu înțeleg, zise el, la ce situație vă referiți și nici nu vreau să mă gândesc la ce soartă vă așteaptă dacă, trecând peste vechea noastră alianță, îmi declarați război, mie și prietenilor mei.

Directorul se prefăcu că e surd, dar nu pentru a confirma vreo declarație de război, ci dimpotrivă, pentru a deveni și mai maleabil.

– Peste două, trei zile, zise el, pleacă doctorul Rusan la Cluj, se transferă... De fapt, el e din Cluj...

Avea poftă de conversație, devenise amabil și familiar, se uita la doctorul Munteanu cu o privire care îl invita să se așeze ca să-i mai dea și alte amănunte despre doctorul Rusan și poate încă despre alții care l-ar interesa. Dar doctorul Munteanu îi întoarse spatele și ieșise.

Din pavilionul direcției el se întoarse în pavilionul secției de psihiatrie și intră într-un birou de la demisol. Se uită din nou la ceas: era douăsprezece și jumătate. O ușă deschisă lăsa să se vadă o odaie spațioasă, cu portretele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin pe pereți și cu portretele membrilor biroului politic al P.M.R. Pe culoar o femeie de serviciu lustruia lespezile de piatră cu o cârpă.

– Mai e cineva pe aici? o întrebă.

– Este, răspunse femeia și se opri din lustruit.

Rezemă coada de mătură de zid, se apropie de ușa deschisă a biroului și se uită înăuntru. Doctorul Muneanu se afla chiar în fața ușii deschise și se uită și el înăuntru. Ea se miră:

– Era aici!

– Cine?

– Tovarășul doctor Simion. Uite-l, zise femeia arătând spre niște uși din fund.

Tocmai pe el îl căuta, aflase că el era acum secretar al organizației de partid din spital.

– Ce faci, când ai venit? zise doctorul Simion, apropiindu-se.

Era un ins voinic, cu fața mare, albă, frizură bogată, sprâncenele groase și negre. Doctorul Munteanu răspunse că face bine, și la rândul său puse aceeași întrebare.

– Ce faci acum, doctore, ești ocupat?

– Da, se văită doctorul Simion cu o voce mică, dar cu volum extins care îți sugera că e așa de ocupat că e vai de capul lui, dar că bineînțeles că poți să stai, nici prin minte nu i-a trecut să facă vreo aluzie să pleci, nu se pricepe el la abilități de acest gen.

Doctorul Munteanu reluă:

– Zilele astea o să mă duc la raion să depun talonul, tot Florescu e secretar?

– Ce talon?

Și rostind aceste cuvinte, doctorul Simion avu o uimire mică, senină și puerilă. În spatele ei însă gândirea lui rămânea liberă, intactă și impenetrabilă. Era genul lui țărănesc, *finaud*, cum îl caracterizase cineva. Mai demult doctorul Munteanu fusese cu el în relații mai strânse, dar apoi îl evitase. Ca prieten intim, doctorul Simion era dezagreabil, râdea prea tare și te apuca de brat și de gât în momentele cele mai nepotrivite.

– Cum ce talon? zise doctorul Munteanu rece. Mă întorc în spital, nu trebuie să mi se trimită dosarul meu de membru de partid din nou la raion?

– A! exclamă secretarul organizației. A, da, se corectă el, dosarul tău! Ai nevoie de ceva? adăugă după o clipă atent și serviabil.

– N-am nevoie de nimic, te-am întrebat dacă tot Florescu e prim-secretar.

– A, nu știi! exclamă doctorul Simion parcă în sfârșit dumirit. Nu, nu mai e Florescu, e Dănilă. Florescu...

Rămase apoi gânditor, cu pleoapele peste ochi, cu fruntea puțin plecată, cu un creion în mână. Și nu spuse nimic de Florescu, ce e cu el, dar doctorul Munteanu înțelese din felul în care celălalt se oprise să mai spună ceva că Florescu nu fusese schimbat din această funcție, ci îndepărtat. De ce, asta chiar că nu putea să spună, nu știa nici el, dar iată noutatea, destul de importantă pentru cineva care a fost secretar de organizație sau membru în birou, cum fusese doctorul Munteanu pe

timpul când fusese și Florescu prim-secretar. Firește, gândurile doctorului Simion nu mergeau atât de departe, nu era treaba lui să facă asemenea asociații, care n-aveau nici un rost, numai forurile superioare de partid se puteau gândi la asta, dacă se ridica cumva vreo problemă specială. Cine poate să știe?

– Ai fost la Roma...

Și deodată doctorul Simion îi făcu cu ochiul, într-un fel absurd, și o roșeață bruscă, liliachie se urcă în obrazul lui. El izbucni în râs, hi, hi, și, întinzându-se peste birou, îi dădu doctorului Munteanu o palmă zdravănă peste spinare.

Doctorul Munteanu rămase nemișcat, parcă pietrificat. Se lăsă o mică tăcere, care se făcu în curând mare, căci doctorul Simion se potolise tot atât de brusc cum izbucnise, nu mai spunea nimic, stătea cu capul în jos, cu creionul în mână și cu pleoapele peste ochi. Doctorul Munteanu îi mai puse câteva întrebări, să-și dea seama ce alte schimbări se mai petrecuseră în lipsa lui, apoi se ridică și se întoarse acasă.

Era ora patru și jumătate, Irina, cu expresia ei de uluire care nu spunea nimic, îi arătă, în timp ce serveau masa, o hârtie și îi explică și ce era cu ea: vila pe care o ocupau trebuiau s-o schimbe. În timpul dimineții se prezentase un funcționar de la Președinția Consiliului de Miniștri și lăsase o repartiție de la Spațiul locativ. Trebuiau să se mute în locuința indicată în repartiție.

Doctorul Munteanu se retrase în biroul său și rămase întins pe canapea timp de mai multe ore în șir. Într-un târziu se ridică, se îmbrăcă și ieși în oraș. Cercetă noua locuință. Era un apartament central, lângă Grădina Icoanei, cu două camere, bucătărie și un mic hol. Blocul era așezat pe o arteră de circulație, trecea un tramvai hârâind chiar prin fața ferestrei.

...N-ar fi stricat ca apartamentul ăsta să fi avut o odaie în plus, cât de mică, își spuse doctorul Munteanu plecând. Irina o să nască și lui avea să-i fie greu să n-audă ceea ce face să se audă în general orice copil. Va trebui să plece de-acasă și să lucreze la Biblioteca Academiei... Deocamdată însă era bun și ăsta... Va trebui doar să-și capitoneze ușa.

IX

Petre Sterian făcuse acel memoriu pe care i-l ceruse Lungu, dar timpul trecea și el nu primea nici un răspuns: zadarnic stătea toată ziua lângă telefon, Lungu nu dădea nici un semn. Și atunci, nici el nu-l mai așteptase, fiindcă plenara C.C., care îl ținuse atât de ocupat pe tovarășul Lungu, avusese loc, trecuseră deja câteva săptămâni și intraseră în plină vară: până toamna nu mai putea fi vorba de vreo speranță că problema lui va fi soluționată. Nici nu mai vroise să stea acasă, îl scotea din sărite situația aceasta de a da mereu târcoale aparatului aceluia negru de ebonită care când suna nu făcea decât să se audă aceleași voci, a lui Toma, a lui Vale, a Veronichii și a altor rude mai îndepărtate sau mai apropiate.

Ieșea pe străzi și se plimba fără nici o țintă și în general încetă să se neliniștească și să uite ceea ce îl obseda, mirându-se chiar, uneori, cum de putuse să se frământe el din pricina unei istorii care acum, după trecerea timpului, i se părea de neînțeles. Dacă din pricina ei n-ar fi fost direct implicat, i s-ar fi părut, povestită de cineva, o pură născocire. Trecerea timpului punea pe chipul unor oameni și întâmplări un semn de întrebare atât de ciudat, încât, deși cunoști tu însuți omul și ai trăit tu însuți întâmplarea, ești cuprins de îndoieli: a existat cu adevărat omul acela și s-a petrecut chiar aievea meschina întâmplare cunoscută? Și dacă e adevărat, atunci care e înțelesul ei?

Întâlnise într-una din acele zile pe un funcționar de la serviciul cadre al *Atelierelor*, și acesta îi dădu amănunte cu privire la fostul responsabil financiar al sindicarului, din pricina căruia se întâmplaseră toate acestea. Acest ins lucrase la *Ateliere* până prin '48, când fusese chemat în armată, și cum

era membru de partid și țăran sărac de origine, fusese trimis la școală și în doi ani ieșise ofițer. Se dusese apoi într-o zi pe acasă să-și vadă și să-l vadă părinții. Unde să se mai ducă după aceea să fie văzut, dacă nu la *Mat*? În uniformă fiind, cu cizme bine lustruite, cu mănuși în mână, mai precis, cu o mână în mănușată, ținând-o liberă pe cealaltă, intrase deci la el în sat la *Mat* și salutase ducând mâna cu mănușa la chipiu, trecând solemn pragul. A! exclamaseră cei care îl văzuseră. Alde Cutare! Ofițer! Ofițer! Și se adunaseră în jurul lui cei de o generație cu el, se așezaseră la masă și ceruseră de băut. Ciocniseră, așa, cu paharele în aer, când iată în prag încă o veche cunoștință, se uita și el și nu-i venea parcă să creadă. Cine era ofițerul? Cutare? Ei, nu mai spune! Chiar el?!

Și se apropiase de ei și pocnindu-l pe ofițer în spinare, după obiceiul unor țărani care sub masca unui entuziasm de ocazie își exprimă totodată și invidia, îi zisese: „Ce faci, mă Cutare? Ce vorbești!? Ești ofițer?" Și vrusese să se așeze să ia și el un pahar. Ce se întâmplase însă în clipa aceea cu ofițerul? El îl măsurase de sus până jos cu dispreț pe noul-venit și îi spusese printre măsele: „Du-te, mă, de-aici și să nu te așezi la masa mea, că dacă te iau acum pe vârful cizmei, te zbor de nu te vezi".

Și îi întoarse spatele. Celălalt s-a dus la altă masă, rânjind galben, a cerut și el o sticlă de vin, și după ce a băut un pahar s-a ridicat de la masă și, apropiindu-se de ofițer, i-a spus tot așa, printre măsele: „Mi se pare că o să te zbor eu pe tine, dar fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei".

Și a plecat.

A auzit toată lumea și au râs: aiurea, putea el să zboare pe cineva, un prost ca el, care abia scăpase din pușcărie, fost șef în frățiile de cruce legionare în '40!...

După șase luni, cine intră însă la același *Mat* și se așează la o masă? Același ofițer, dar într-adevăr în civil, redevenit acum ceea ce fusese înainte, adică muncitor, toată lumea aflase că

fusese dat afară din armată, dar nimeni nu știa de ce. Cine intră însă după câtva timp și cere un chil de vin? Cine se uită și vede pe fostul ofițer? Prostu ăla! Când îl vede, rânjește iar galben, se apropie de masa lui și îi zice: „Ți-am spus eu că te zbor fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei!"

El i-o făcuse, fiindcă îi cunoștea adolescența cum și-o cunoștea pe-a lui și trimisese o hârtie acolo la el la unitate, în care povestise amănunțit această adolescență a lor legionară. Tovarășul acesta de la cadre, care îi relata lui Sterian toate acestea, a încheiat: „Am fost în sat după referințe și mi s-a spus că pe urmă ăștia doi s-au împrietenit iar ca pe vremuri și cică s-ar fi dus pe urmă amândoi la unul din ei acasă și ar fi luat la rând pe toți cei ce plecaseră din sat și ocupau funcții de răspundere. Erau băuți, dar destul de treji ca să se apuce de lucru."

Să se apuce de lucru? Adică ce să facă? Întrebase Petre Sterian neînțelegând. Să facă altora ceea ce ăla rânjitu îi făcuse ofițerului, i-a răspuns funcționarul. Era însă neclar un lucru: pentru ce ofițerul, știind că ăla îi cunoștea adolescența, zisese că-l zboară pe vârful cizmei? Funcționarul de la cadre dădu din umeri: ce întrebare! „Așa, de-al dracului, să-l admire ceilalți!" zise el. „Chiar cu riscul ca ăla să-l demaște ca fost legionar?" „Chiar cu riscul!"

Dar toate acestea, serviciul de cadre avea să le afle foarte târziu. Individul mai avea încă de riscat! După ce a fost zburat din armată, el s-a prezentat apoi la cadre la *Ateliere* și a declarat că și-a încheiat serviciul militar și că vrea să fie reprimit în secție în vechiul său post. A fost ofițer? Da, a fost, dar a căzut la un examen și a fost trecut în rezervă. Era membru de partid, probabil că în armată se considerase totuși că nu e suficientă o declarație a unui legionar ca să se pună în discuție și calitatea lui de membru de partid... Serviciul de cadre de atunci n-a intrat mai adânc în problemă, l-au angajat din nou la *Ateliere* și totul a fost dat uitării. Era băiat tânăr și încetul cu încetul a ieșit iar din anonimat, a ajuns, după cum se știe, responsabil financiar.

Iată cum a căzut: tot ca și prima dată și tot ca atunci a riscat pe ceva: se pare că s-ar fi lăudat față de unii că acoperă el gestiunea lipsă a unui frate, că erau la un chef și că ceilalți, auzindu-l, au râs: he, he, he! He, he, he! cu sensul că aiurea, nu e el în stare să aibă un costum de haine ca lumea pe el, darmite să-l mai ajute pe frate-său! (frate-său fiind de față!). Și s-au uitat la el și s-au topit iar, behăind: He, he, he! He, he, he! Atunci el cică ar fi băgat mâna în buzunar, ar fi scos un teanc de bani și l-ar fi zdrobit pe masă cu pumnul. „Poftiți banii!" a răcnit el. Și râsetele au încetat: erau cotizațiile sindicaliștilor. Și s-au pus pe chefuit mai departe, zile în șir, de astă dată venind fiecare și cu prietena lui. În orice caz, riscul a fost acum mult mai mare decât în ziua aceea la Mat, când și-a riscat gradul și situația militară, de astă dată și-a riscat chiar libertatea, a primit trei ani.

Acesta era finalul, de neînlăturat, spre care mergea individul, dar până când finalul acesta, ca o lovitură de gong, să fi curmat lanțul reacțiilor pe care existența lui le stârnise (printre care cele mai neprevăzute și mai complicate fuseseră cele care îl implicaseră pe el, pe președintele sindicatului), cât timp trebuise să treacă? Foarte puțin totuși, parcă nici nu existase, ca o insectă dintre acelea care se naște dimineața, și seara moare.

Mai straniu era cum el, Petre Sterian, în calitatea lui de președinte al sindicatului, nu l-a dat imediat pe mâna miliției și a acceptat ca directorul *Atelierelor* și raionul de partid, prin acel Pătrașcu, să garanteze pentru el că va pune banii la loc... A acceptat, n-a rezistat presiunii, ăsta e adevărul. Și nici azi n-a aflat care era rațiunea pentru care aceștia doi vroiau să-l acopere pe acest dubios responsabil financiar. Rude nu erau, nici prieteni. Atunci care o fi fost rațiunea?... Să nu fie ei rău văzuți că au promovat un hoț!... Ducă-se dracului toți trei!...

După întâlnirea aceasta cu funcționarul, Petrică Sterian se liniștise aproape cu totul și nu se mai gândea la nimic în legătură cu întreaga istorie, când deodată, telefonul țârâise. Rodica spusese: „Telefonează Tanța să vin să-i calc rufele", și se dusese

și ridicase receptorul. Petre Sterian stătea pe sofa și citea. Într-o mână păstrase încă ziarul, și hârtia foșnea ritmic și rar pe pătură. Inconștient, mâna desfăcu foaia și urechea nu mai auzi bătaia violentă a inimii. „Da, e acasă, vine îndată". Petrică se ridică și intră în odaie. Tuși de câteva ori și abia după aceea duse receptorul la ureche. „Petrică, ți-am citit memoriul și m-am informat. Așa este. Pătrașcu de la raionul de partid și directorul *Atelierelor* ți-au pus ție totul în cârcă, cu tot felul de declarații, că ai lucrat mână în mână cu el, ca să se justifice ei de ce nu l-au dat pe mâna miliției. Vino mâine-seară la ora șapte, să stăm de vorbă. La revedere!" Atât, și a închis telefonul.

...Cineva, vorbindu-ți poate să-ți șteargă din minte o mulțime de lucruri, mai ales pe cele obișnuite pe care le știi și le vezi și le auzi de o mie de ori și care fac din gândirea ta ceva obișnuit. Îți vorbește și nu pare să-ți spună nici el ceva extraordinar, dar ți se întâmplă parcă o zguduire; lucrurile obișnuite continuă să fie aceleași, un tramvai, un copil pe stradă, o șosea asfaltată, stâlpii de telegraf, mașina asta în care te-ai urcat ca un simplu călător și care te va lăsa curând acolo, întinderile de grâu, câmpul negru, proaspăt arat, totul există ca și mai înainte și îți dă ca și înainte aceeași bucurie de a le vedea, dar nu mai fac din gândirea ta ceva obișnuit, ceva din ele se intensifică în sufletul tău și acest lucru e neîndoielnic, ai dovada în tine însuți; știi că ai de înfăptuit ceva important și ești cuprins parcă de o patimă să vezi ce o să găsești acolo unde ești trimis, ce fel de oameni o să întâlnești, cum o să lucrezi cu ei, cum o să te descurci, și sub toate aceste întrebări curge încrederea că vei reuși, convingerea că nu se poate să nu reușești, când ai în spate partidul, care te-a trimis, și pe tovarășul Lungu, care te-a chemat la el și te-a îndrumat personal...

Dar iată locul... Nu era așa de departe de București, cum părea, treizeci sau treizeci și cinci de kilometri, sau poate chiar numai douzeci și cinci... Sat vechi, se vede după salcâmi, parcă

ar fi boababi! Gospodăriile sunt largi și nu prea se văd bordeie. Da, pare un sat înfloritor...

Petre Sterian coborî din autobuz.

X

Nu se înșela, era o comună mare fostă reședință de plasă, centrul semăna cu un mic orășel. Avea case mari, adevărate vile de țară, cu cerdacuri acoperite cu viță-sălbatică, cu grădinițe de flori și curți pline de gâște. Cu geamantanul în mână, trecu pe lângă Căminul cultural, o casă de nașteri, văzu o grădiniță de copii, apoi întâlni cooperativa și un bufet T.A.P.L. (Trustul Alimentației Publice Locale).

La Sfatul popular președintele lipsea, era plecat la raion. (Mai târziu aflase că era plecat tocmai în legătură cu schimbarea aceasta de președinți, că el nu vroia să fie schimbat și că se dusese să protesteze sau să se roage să nu fie schimbat; bineînțeles că fusese sfătuit să se întoarcă în sat și să-și vadă de treabă, ceea ce el însă nu făcuse, după cum se va vedea.) Petre Sterian găsi pe activistul de la Sfatul popular raional, pe care președintele raionului i-l dăduse să-l însoțească după ce Sterian se prezentase acolo. Se duse apoi la *Bufet* și ceru niște salam și o sticlă de bere. I se făcuse foame. Bufetul era plin de țărani. După câtva timp, observă că unii treceau pe lângă el și rosteau: „O să stea și el două-trei săptămâni și o să plece, îl gonim noi de-aici". Dar nu înțelese despre cine era vorba. Tot timpul foiră pe lângă el, intrând și ieșind, aceste căciuli și izmene ciudate și văzu și câteva sepci, printre care unele îl salutau cu un soi de jenă. „Uite, parcă ziceau, ai în vedere că te salutăm. Nu cu toată mâna, dar te salutăm!" Până seara nu se mai întâmplă nimic. Președintele continua să lipsească.

Dormi în casa de oaspeți. A doua zi după-amiază veni secretarul raionului de partid și avu loc schimbarea oficială a președintelui. Ședința se ținu cu deputații locali și organizația de bază, la sediul organizației, în clădirea Sfatului popular.

Cineva puse din capul locului o întrebare și răspunse chiar secretarul, confirmând, da, chiar așa era, cum credea tovarășul acela că nu este, faptul nu trebuia să producă asupra nimănui nici o turburare, deși la prima vedere ar fi putut să producă: era o hotărâre a partidului. Apoi noul președinte ținu un scurt discurs, în care spuse foarte net că pe el n-o să-l împiedice nimeni să-și îndeplinească sarcina pentru care a fost trimis și n-o să plece în două-trei săptămâni, cum le-ar plăcea unora.

Avea să afle mai târziu de la țărani că ședința aceasta nu s-ar fi desfășurat așa cum știa el, ci oarecum altfel. „Tovarăși, cică ar fi zis secretarul deschizând ședința, știți care e rostul adunării ăsteia?" Unii au zis știm, alții au zis nu știm. „Rostul ședinței ăsteia este: decăderea comitetului executiv și înlocuirea lui cu tovarășul." Atunci s-a ridicat unul și a pus întrebarea: „Păi cum dracu, măi tovarășe, așa, de sus în jos?" „Da, tovarășe!" a răspuns secretarul. Asta era tot, la asta s-ar fi rezumat toată ședința.

În ziua următoare își începu activitatea chiar din primele clipe când se apropie de clădirea sfatului. Îl întâmpină niște inși cu niște priviri neclintite, tăcute și lucioase. Erau patru și veniseră de dimineață, cu noaptea-n cap, așteptau pe băncile de lemn din fața clădirii și se ridicară în picioare la ivirea noului președinte.

– Cu cine aveți treabă? îi întrebă Sterian.

– Tovarășe președinte, cu dumneata! zise unul dintre ei.

Sterian le întoarse spatele și le făcu semn să vină după el. În birou nu erau scaune, președintele ieși afară și intră la secretar, același secretar, cel nou nu se prezentase încă, și îl întrebă unde se pot găsi niște scaune, să i se aducă niște scaune în birou. Secretarul, un ins bătrân, cu ochelari, „un om de paie", se ridică fără să spună nimic și plecă să caute ceea ce i se ceruse.

– Stăm în picioare, zise unul dintre cei patru când președintele se întoarse. Tovarășul Ciupuligă nu stă cu nimeni de vorbă pe scaun, adică el stătea pe scaun, iar tu, care veneai la el, stăteai în picioare.

– Foarte rău, zise Sterian, de ce l-ați învățat așa? Secretarul intră cu câteva scaune. Ei, zise Sterian, despre ce e vorba? Și-și scoase pachetul de țigări din buzunar și dădu să-și aprindă o țigare. Se uită însă la țărani și întinse pachetul peste birou. Ia să fumăm întâi, sau nu fumați?

Țăranii nu se grăbiră să se servească. Se uitau la pachet dintr-o parte, ca și când ar fi reflectat dacă era sau nu cazul să se atingă de el, parcă ar fi vrut să spună că ei nu sunt fumători și e păcat să strice țigările degeaba. Își vârâră totuși degetele și traseră câte o țigare.

– Un lucru trebuie să știți, le spuse Sterian cu o voce fără tocmeală, eu sunt un om pățit, nu-mi place minciuna.

Ei rămaseră țepeni pe scaunele lor, parcă nici nu auziră. Nu-și luară încă ochii de pe acest om matur, mai în vârstă decât ei, cărunt la tâmple și puțin cărunt și în mustața lui deasă, cu vârfurile răsucite în sus... Parcă îl întrebau: „Știi tu oare să faci dreptate? Îi cunoști pe țărani, să te descurci cu ei? Noi o să-ți spunem acuma ceva, dar o să înțelegi, o să ne crezi?“ Pline de speranță, dar pregătite și pentru dezamăgire, privirile lor întârziară, lucioase și neclintite, măsurându-l pe necunoscut îndelung. Apoi începură să vorbească.

Își spuseră întâi numele: erau frații Fane și verii Dinică. Și spuseră în puține cuvinte și de ce veniseră. Fuseseră trecuți toți de către fostul președinte, în categoria chiaburilor, vânduseră oile și caii și încă mai trebuia să vândă ca să poată preda cotele stabilite pentru chiaburi. Li se distrugeau gospodăriile. Fane Marin și Dinică Dumitru erau membri de partid; Dinică fusese voluntar contra nemților, luptase în Tatra.

– Ai fost chiar voluntar? îl întrebă Sterian.

– N-am fost singur, răspunse Dinică, ca și când s-ar fi justificat, am fost trei inși d-aici din sat: eu, Gheorghe a lui Bunoaica și alde Strătilă, am făcut armata împreună, la artilerie. Gheorghe a rămas pe-acolo, și-a dat viața! Mai bine a făcut!...

Președintele parcă nu auzi încheierea deprimată, reluă întrebările, el vroia să înțeleagă de ce fuseseră trecuți la chiaburi. Când se întâmplase faptul? Nu demult. „Acuma recent“, ziseră ei. Cum adică, Dinică Dumitru a luptat voluntar, membru de partid, de ce n-a ridicat problema în organizație? Era chiabur într-adevăr? Nu, fusese trecut conform unui ordin, zice-se venit de la raion, care considera pe toți meseriașii comunei chiaburi. Erau mici meseriași, dulghereau, se pricepeau la roți de căruțe, la montatul unui acoperiș sau la punerea unei ferestre... Nu credeau că există un asemenea ordin! Atunci, zise Sterian, pentru ce n-au ridicat chestiunea în organizație? Fane Marin răspunse:

– Am ridicat-o eu, dar ce folos? Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul!

– Poftim? făcu Sterian.

– Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul. M-au băgat la punctu ăsta și mi-au închis gura!

– Eu am făcut contestație, zise celălalt Fane. Am venit și am întrebat ce e cu contestația mea. Nici n-a vrut să stea de vorbă, mi-a spus pe urmă secretarul că au băgat-o la dosar, considerând-o *anonimă*, ca unul care nu mi-am predat cotele.

– Păciuitorism, anonimă, rosti fostul cazangiu supărat, mie să-mi spuneți clar de ce v-a trecut la chiaburi și de ce dacă v-a trecut nu v-ați dus la forurile superioare să reclamați.

Se auzeau glasuri pe coridor și Sterian își îndreptă atenția într-acolo. O voce puternică se distinse:

– Ce e, Vasile, ce căutați aici? Ia nu mai sprijiniți pereții ăștia degeaba și duceți-vă acasă, ce dracu v-ați adunat aici?

Ușa se deschise apoi cu o mișcare energică, obișnuită s-o deschidă în felul acesta, și în biroul președintelui apăru un ins voinic, cu un baston în mână, cu șapcă și într-un costum de stofă deschisă, cu dungi, cu cămașă cu guler răsfrânt. Se apropie de biroul lui Sterian și aruncă o privire celor patru, care stăteau nemișcați pe scaune.

– Ia ieșiți, bă, nițel afară, le zise.

Poruncise neglijent, cu o mișcare a capului. Luă scaunul de sub unul din ei, îl ridică în aer și se așeză alături de Sterian.

– Ieși, bă, afară, Dinică, ce paștele mă-ti mai aștepți? zise insul cu o furie calmă, puțin absentă.

Privirea fostului voluntar se albi. Nu se supuse ordinului. Atunci insul se ridică în picioare, îl apucă pe Dinică de guler, merse cu el spre ușă o deschise și îl dădu afară.

–V-ați luat-o în cap, unde ăsta nu știe cine sunteți? Afară!

Sterian îl măsură liniștit. Necunoscutul se prezentă și zise:

– Eu sunt tovarășul Ciupuligă, președintele sfatului popular.

Sterian se ridică de la birou și ieși. Voluntarul din Tatra stătea pe coridor și aștepta.

– Treci în birou, zise Sterian. Apoi se adresă celor de pe coridor: cine are ceva cu mine să aștepte, eu sunt președintele Sfatului popular, tovarășul Ciupuligă nu mai are nici o atribuție la sfat, e un cetățean ca oricare dintre dumneavoastră. Unde e paznicul?

– Ordonați! se auzi o voce.

– De aici înainte tovarășul Ciupuligă nu mai are voie să intre în birourile sfatului fără să m-anunți pe mine, porunci fostul cazangiu. Du-te și dă-l afară!

Între timp însă, Ciupuligă auzise ce se spunea despre el pe coridor și se grăbi să iasă singur. Nimeni nu înțelese ce vroia. Această întâmplare, spre uimirea lui Sterian, nu avu în sat nici un ecou. Se întoarse înăuntru și îi rechemă pe cei patru și îi ascultă mai departe.

XI

„Ce fel de ordin o fi primit acest Ciupuligă de la raion? E posibil să existe un astfel de ordin? se întrebă după ce termină cercetările cu frații Fane și verii Dinică.

În dimineața celei de-a patra zi ceru la telefon Sfatul raional, pe tovarășul președinte. Nu-l găsi însă, era pe teren. Petre Sterian rămase câteva clipe tăcut. „Să-l întreb pe Anghel, își spuse. Dacă e un ordin general, trebuie să-l fi primit și el și o să-mi spună."

– Raionul Oltenița poți să obții?

– Da. Cu cine doriți? zise telefonista.

– Cu secretarul sfatului, tovarășul Anghel Sterian.

Telefonista vârî niște fișe și începu, cu voce nazală, să ceară raionul Oltenița. Președintele se întoarse în birou și începu să se uite pe fereastră. În curtea vecină cu sfatul începu să țipe un grostei. Un țăran cu o muiere îl răsturnaseră cu burta în sus, în timp ce un al treilea îi făcea ceva între picioarele din urmă, lucrând acolo cu un cuțit. Guițatul crescu în intensitate și puse cu totul stăpânire pe aerul liniștit ca o apă din împrejurimi. Sterian își astupă urechile. Se produse însă brusc o eliberare și guițăturile încetară. Țăranul cu cuțitul ținea în mână două ouă vii, pe care le înfășură apoi într-un jurnal. Telefonul țârâi. Președintele ridică receptorul.

– Anghele, tu ești? întrebă. Cu tovarășul secretar Sterian!

Nu era Anghel. I se spuse că tovarășul nu mai îndeplinea această funcție de vreo zece zile, era mutat în altă parte. Unde?

– Nu știm, tovarășe.

Fostul cazangiu închise și începu să se uite iarăși pe fereastră. „Ce s-o fi întâmplat? se întrebă. Unde l-or fi trimis? Trebuie să mă duc pe-acasă să văd ce-o fi și să-mi aduc și niște rufărie..."

Dar întrebările acestea nu mai găseau în el nici un ecou, și gândul că Anghel iar o fi făcut ceva și că de astă dată o fi fost sancționat nu mai stârni în el nici o preocuparare. Îl iertase pentru felul lui îngâmfat cu care îl primise când se dusese să se sfătuiască după plecarea de la *Ateliere*, dar odată cu iertarea, vechea lui dragoste și părtinire pentru copilul lui cel mai mare, care îl ajutase când Vale și Constanța erau mici și o duceau

greu, nu mai reizbucnise cu putere sporită ca altădată și soarta lui Anghel ca activist social îl lăsa acum aproape indiferent.

Ieși din birou, intră în cel al secretarului și îi spuse că mâine, duminică, pleacă la București; se va întoarce mâine seară sau poimâine dimineață.

Traficul de călători până la București era deservit de autobuze mereu supraîncărcate de țărani și nu te mai puteai mișca de ei, erau veșnic pe drumuri, ocupau locurile cu tot soiul de boarfe, cu păsări și baloturi, cu unelte de tot felul, tot felul de legături, de saci în care se mișca ceva moale și cald sau care, dimpotrivă, îți striveau genunchii parcă cu pietre de moară sau cu fiare groase, ascuțite și tari. Petre Sterian călători în picioare tot timpul și ajunse obosit.

– Nu mai sunt tânăr, Rodico, spuse el cu privirea lui naivă, care aștepta o dezmințire.

– Vrei să încui casa și să vin cu tine acolo? zise mama. Mă gândesc la Constanța, o să-mi fie greu să mă duc s-o văd tocmai de acolo; altfel aș veni chiar acum cu tine. Vale tot e plecat.

– Ce e cu Constanța, îi e mai bine?

– Nu, zace! Abia vorbește când mă duc pe la ea... Azi e duminică, mergi și tu s-o vezi?

– Da, merg și eu. A telefonat cumva Anghel? Ce-o fi cu el? Mi s-a spus de acolo că nu mai e la Oltenița de zece zile.

Mama nu răspunse.

Erau orele unu și era foarte cald. Sterian se culcă pe sofa. Ea îi pregăti o cafea și îl lăsă singur, să răsfoiască ziarele și să fumeze. Se duse în bucătărie și pregăti un pachet. Rămase după aceea câteva clipe lungi pe un scaun, cu brațele în jos. Anghel fusese scos din funcție și trimis la *Ateliere*, la tâmplărie, pe care o părăsise cu șapte ani în urmă. Primise vot de blam cu avertisment, iar nevastă-sa, Filomița, era anchetată. Cu trei ani în urmă, când se expropriaseră complet moșiile, fusese numită șefă a comisiei de inventariere a unui conac și era bănuită că ar fi

sustras de acolo covoare și mobilă. Anghel venise ieri pe aici și îi spusese totul, vroia să divorțeze. Dar nu din pricina ei fusese el scos de la Sfatul raional Oltenița.

Se ridică de pe scaun și intră în sufragerie. Petrică adormise cu ziarul pe piept. Apucă ușurel ziarul, îl dădu la o parte, îl strânse, se duse în bucătărie și îl vârî în sacoșa pregătită pentru Constanța. Se întoarse și se uită din nou la el. Destins, bărbatul ei dormea într-o adâncă nemișcare. Nu mai era tânăr, era adevărat, dar în ochii ei el rămase la fel ca și atunci când îl văzuse întâia oară intrând în sala aceea de bal în costumul acela elegant care nu era al lui. De atunci se simțea atât de bine cu el, în ciuda a aproape treizeci de ani de viață dusă împreună, încât adesea o copleșea îngrijorarea că zilele ei au fost atât de norocoase, că poate de aceea suferea acum fata ei în spital și de aceea băiatul ei cel mare era atât de neînfrânat. Fiindcă suferința venită din afară nu lasă urme, iar de cea dinăuntru, din casă, el o ferise. Copiii însă, Anghel și Constanța, nu păreau să-i semene lui, ci ei, și pe cel mare nu-l putea feri nimeni, iar pe Constanța ar fi putut-o feri, dar nu avusese noroc...

Ieșiră amândoi o oră mai târziu din casă și se îndreptară spre stația de tramvai. Căldura copleșea orașul, paralizându-i mișcarea lui de păianjen. Adierea vântului, totdeauna prezentă pe întinderea câmpiei în mijlocul căreia cu multe sute de ani în urmă un cioban se instalase, întemeind aci orașul, era respinsă acum de zidurile înalte și cenușii de beton-armat și totul ardea: barele tramvaielor, asfaltul trotuarelor, carcasele mașinilor, clanțele ușilor, chiar și monezile din buzunar erau calde și ude de transpirație. Tramvaiul icnea la opriri, lipsit parcă de viață. Pe trotuar, treceau femeile, în rochii ușoare, cu umerii goi.

Spitalul se afla la extremitatea cealaltă a orașului. După aproape o oră de mers, tatăl și mama urcau scările pavilionului în care era internată Constanța. Fostul cazangiu se mira de mărimea acestui spital, parcă ar fi intrat într-o cetate a cărei

existență nici măcar n-o bănuise. Nu cunoștea suferința pricinuită de boală, fusese bolnav numai când era mic, de scarlatină, la șapte ani, iar la zece de ceva în legătură cu mațele și uitase totul. Scarlatina o luase de la Toma. Mama lor făcuse pâine și o pitise cu grijă, să nu dea ei de ea; erau la sfârșitul bolii, și se știa că dacă copiii mănâncă pâinea caldă, boala se întoarce. Toma descoperise pâinea după miros, se târâse de la locul lui, așa slăbit cum era, și se întoarse cu o felie mare. Mâncaseră amândoi și „fuseseră să moară", cum spune mama. Boala mațelor a fost mai veselă: îl dureau, nu mai putea merge, era „surpat". Și îl vindecase bunica, îi pusese pe burtă o cutie de chibrituri cu patru lumânări aprinse, lipite de ea, și peste această cutie venise o oală de pământ și i-o aplicase pe burtă ca o ventuză! Dar ce ventuză! Când i-a desfăcut-o, după vreo jumătate de oră, de sub oală a ieșit un șuierat și un pocnet... Cu astfel de amintiri despre suferința pricinuită de boală fostul cazangiu nu era în stare să-și înțeleagă fiica, pe care în sinea lui nici măcar n-o considera bolnavă, știa doar atât, că ea trecea acum printr-o perioadă grea, ca orice femeie căreia nu-i reușise prima căsătorie, și mai mult decât atât nimic, oboseală și slăbiciune. Dar astea nu sunt boli!

– Tanța, șopti el când o văzu (Constanța era doar foarte palidă), cum ai ajuns tu să slăbești așa, ce s-a întâmplat cu tine? De ce nu te ridici tu din pat să mergi cu mine la aer, cum se poate să stai tu aici în chilia asta, când tu n-ai nimic?

Ea își întoarse spre ușă privirea de la părinți și nu zise nimic, și nimic, cât stătură ei, nu-i stârni interesul, iar când mama îi arătă ziarul pe care i-l adusese și îi spuse că figura într-o listă de profesori și învățători cărora printr-un decret li se acordase titlul de „emeriți", se strâmbă cu indiferență, ca și când n-ar fi înțeles rostul acestor titluri. Se miră doar la un moment dat:

– Ce scrie Vale în plicul ăla așa de voluminos?

– Nu vrei să citești! zise mama. Îți scrie și el, îți spune ce mai face!

Ea nu răspunse îndată. Se uită iar spre ușă, cu ochii ei umflați, ca și când ar fi tot așteptat să intre cineva la ea și nu mai intra și de aceea era tăcută cu părinții, după care puse mâna pe plic și îl vârî în noptieră.

– Dacă l-ai adus, lasă-l! zise.

Abia după ce plecară află fostul cazangiu de la soția lui – ea nu vrusese să-i spună înainte, ca să poată să fie senin cu Constanța – că Anghel fusese sancționat și trimis la munca de jos, iar soția lui sub anchetă, și spre uimirea ei el nu zise decât atât: „Ce putem noi să-i mai facem? Ani de zile a primit avertismente, și ce să-i facem noi dacă n-a vrut să țină seama?"

XII

Câteva săptămâni după istoria în care tânărul Arvanitache își implicase sora și părinții, și Gabi se arătase neliniștit de legătura lui temându-se să nu fie părăsit, Mimi își reveni cu totul și pierdu, fără să-și dea seama, poziția cea mai potrivită și mai avantajoasă pe care ar fi putut-o avea față de Gabi dacă ar fi știut să păstreze multă vreme ascunse sentimentele care o stăpâneau. Fiindcă atâta timp cât el crezuse că legătura este amenințată, fusese atent și plin de grijă cu ea, dar apoi treptat această atenție și grijă îl părăsiră ca și când nici n-ar fi fost ale lui vreodată, deși ea continuă să nu scoată un cuvânt cu privire la fratele ei. Gabi înțelese că de fapt toată îndârjirea ei neagră din ziua aceea nu-l atingea deloc pe el, ci era îndreptată împotriva altcuiva, probabil a situației în care fusese pusă sau poate și a cuiva anume, dar dacă ea nu mai vorbea, n-avea de ce să-l mai preocupe: descoperind acest lucru, Gabi așteptă liniștit ca starea aceasta a ei să-i treacă de tot, și într-adevăr așa se și întâmplă, iar el reveni la felul lui de a fi anterior. Dar cum să-și fi putut ea păstra sentimentele care o copleșiseră în cele două

dăți când el se simțise amenințat, o dată în noaptea aceea ciudată când ea plânsese ore întregi, și a doua când nu scosese nici o lacrimă, deși fratele ei era în primejdie? Trebuia să uite totul fiindcă nu putea trăi cu senimentele pe care i le stârnise fratele ei prin purtarea lui. Nu știa de ce fusese arestat, dar bănuia că vanitatea lui ascunsă, care pesemne că era atât de mare încât nimic nu răzbătea la suprafață, îl vârâse iar în cine știe ce istorie de genul celei care îl mai îndemnase o dată să se sinucidă când era elev și o căutase deci în felul ăsta cu lumânarea și o și pătise. Și că nu ținuse seama de nimic, de mama lui, de asta nu avea decât să se lamenteze mama, fiindcă ea îi încurajase și hrănise această vanitate, iar ea, sora lui, îl hrănise de-a binelea, îi dăduse mâncare gătită și câștigată prin munca ei, îl îmbrăcase și ținuse cu salariul ei, și el ar fi trebuit să știe că, dacă n-ar fi fost ea, toată familia, în cap cu el, ar fi prăjit cartofi pe un godin în cine știe ce odaie sordidă în care i-ar fi aruncat lupta pentru existență care în aceste timpuri era atât de necruțătoare. Și ce se alesese din toți acești ani în care numai grija și atenția ei fuseseră treze? Să fie arestată și dusă la miliție și amenințată să-și piardă postul fiindcă era el mândru din fire și mândru datorită educației date de mama? Dacă vrea să se sinucidă, să se arunce cu capul în jos de la un etaj, dar nu să-și târască sora acolo unde ea nu vrea să meargă. Ca să nu-l urască, se străduise din răsputeri și izbutise să-l uite. Și într-adevăr, în acele zile Gabi se micșora parcă și el în ochii ei, dar apoi creștea la loc și ea se purta cu el fără să poată ascunde acest flux și reflux al sentimentelor.

Se înțeleseseră că trebuie așteptat câtva timp cu căsătoria, să-și revină mama ei de pe urma istoriei cu Dan și să se familiarizeze cu ideea că fata ei va avea un bărbat; în toamnă, după căsătorie, urma să se mute la părinții ei. Între timp însă, Mimi îi spuse tânărului că a rămas însărcinată și că n-are de gând să-și întrerupă sarcina.

– Înainte de căsătorie, Mimi? o întrebă Gabi, derutat.

– Ce importanță are asta, Gabi? Doar ne vom căsători! Și pe urmă, eu nu pot să știu (cine poate să știe?) cât timp și de cine depinde ca o femeie să rămână de mai multe ori însărcinată. După ce o să am un copil, atunci o să pot să fac ce vreau, să mai fac sau să nu mai fac altul, dar până atunci există riscul să ajung, printr-un accident, o femeie stearpă, și asta nu vreau.

Pentru întâia oară de când se cunoșteau, Gabi se posomorî și o întrebă, atuncându-i o privire întunecată:

– Ce e asta ce-ai spus tu, că n-ai de gând să *mai* întrerupi sarcina? Când ai mai întrerupt-o?

La rândul ei, fata se întunecă și ea, nu-i răspunse îndată. Rosti însă imediat după această tăcere, ca și când hotărârea de a-i face dezvăluirea se luase singură:

– Nu în timpul scurtei mele căsătorii, care s-a soldat cu un eșec și despre care nu ți-am spus nimic, Gabi, ci la o lună după ce ne-am cunoscut noi doi. Și adăugă cu aceeași voce: Noaptea aceea când am plâns eu. În noaptea aia în corpul meu era o rană, scosesem afară „fructul iubirii" noastre și mă apucase spaima că o să ajung să înmulțesc și eu cu una numărul femeilor care din vina lor nu mai vor fi mame. Decât să mai petrec o noapte ca aia, mai bine fac un copil de fată mare!

Și pronunțând aceste cuvinte, vocea ei căpătă un timbru care parcă mai aducea și acum adieri din acele ore târzii ale acelei nopți de care ea se speriase atât de rău. Gabi nu mai spuse nimic timp de câteva minute. Se aflau la el acasă, se pregăteau să iasă, s-o conducă pe ea și, deși era gata de plecare, el întârzia cu fruntea în pământ în fotoliul în care de obicei stătea ea, adunându-și în întregime în el corpul ei mic cu picioare cu tot. Mimi se pieptăna acum în oglinda mare a dulapului și părea foarte prinsă de această îndeletnicire, nu observă privirea neclintită pe care, după câtva timp, și-o ațintì Gabi asupra ei.

– Ești chinezoaică, zise el, de ți-e frică așa să nu rămâi fără copii? Numai la chinezi am auzit că o femeie care nu face copii sau face numai unul sau doi nu mai iese toată viața din casă.

Acum, că știa motivul plânsului ei din noaptea aceea, prinsese glas și o lua peste picior. Gândul că în curând, el, Gabi va avea un copil i se părea nepotrivit, ceva cu totul străin, năstrușnic, și în orice caz nu al lui, în sensul că nu numai că nu-i simțea nevoia, dar nici așa, în general, nu se simțea prea aproape cu înțelegerea de acest fenomen care face ca dintr-un om mare să iasă unul mic de tot, chiar din ființa lui fizică, și de asta să trebuiască să te ocupi, să-i dai un nume, să-i cumperi haine de dimensiunile lui, să-l duci la doctor dacă îl doare burta și așa mai departe, cu foarte mici deosebiri decât dacă ar fi vorba de unul mare. Practic, asta ar fi ca și când cu voia ta ai primi să-ți intre cineva străin în casă și tu să începi să-l servești, să te bagi slugă la el. Fiindcă nu se vedea cum o astfel de ființă mică își putea da seama câte faci pentru ea și măcar să-ți fie recunoscătoare și să dea din coadă când îi aduci de mâncare, cum ar face un cățel, din contră, poate să înceapă, drept mulțumire, să urle și să nu te lase să dormi nopți în șir. Firește, există copii, cum există și bătrâni, dar copiii ăștia ar trebui... În sfârșit, să-i facă cine vrea, dar el, Gabi, nu înțelegea să i se aducă unul în grijă chiar dacă aducătoarea era o fată ca Mimi, la care el ținea și cu care voia să se căsătorească.

– Faci copii, înțeleg, continuă el, dar asta mai târziu, încolo, pe la patruzeci, cincizeci de ani!

– Sunt mai bătrână decât tine, Gabi, am douăzeci și șase de ani, zise ea continuând să se aranjeze în oglindă. Când aveam douăzeci și trei ca tine eu nu înțelegeam cum e cu copiii și nici acum nu înțeleg mai mult decât că mi-e frică să nu mai pot face mai târziu. Atât, mi-e frică, și gata, nu-ți spun mai multe, fiindcă tot n-ai să înțelegi.

– De ce să nu înțeleg?

– Așa, pentru că n-o să înțelegi.

– Ba o să înțeleg perfect, protestă el cu un glas care respingea ca absurdă ideea că există lucruri pe care un om le poate

înțelege și altul nu, datorită unei diferențe oarecare de ani. Ce e de neînțeles aici? Ți-e frică să nu mai poți face, înțeleg perfect, repetă el. Dar tu nu înțelegi că n-are de ce să-ți fie frică! Atâtea femei fac copii la treizeci și la treizeci și cinci de ani, și chiar la patruzeci, de ce tocmai tu n-o să mai faci?

– Așa, pentru că atunci n-o să mai vreau eu, răspunse femeia și nu mai dădu nici o explicație, ca și când ar fi premeditat anume să-l pună înaintea unui lucru pe care el nu-l înțelegea.

– De ce n-o să mai vrei tu? întrebă el într-adevăr nedumerit.

– Ei vezi, sublinie ea oprindu-se din pieptănat și îndreptându-se spre capul divanului, pe marginea căruia se așeză apoi, cu privirea sticlind parcă de o abundență de hotărâri mai mici care o susțineau din toate părțile în hotărârea ei unică și mare, vezi că nu înțelegi!

– Ce nu înțeleg?

– Că tot așa cum ești tu acum străin de ideea de a avea un copil, tot așa pot să fiu și eu mai târziu? Vezi că nu înțelegi?

– Și ce-ți pasă, zise Gabi, dacă o să fii străină, o să fii străină, nu văd ce trebuie să înțeleg și nu înțeleg.

– O să-ți spun eu mai târziu ce nu înțelegi, dacă nu cumva o să înțelegi și singur între timp.

– Ce-o fi aici de neînțeles?! exclamă Gabi cu nepăsare, adresându-se pereților. Era totuși iritat, încât, văzând că ea nu-i răspunde, continuă: Măcar așteaptă până ne căsătorim, ce-o să se spună de tine la birou când or să te vadă... La birou și, în general, cum o să mergi așa, cu burta țuguiată!

– Stăpânește-te, Gabi, se rugă ea cu blândețe posomorâtă, măsoară-ți cuvintele. Știi că eu nu sunt cicălitoare, nu-mi place nici să mă supăr pe bărbatul la care țin, dar nici el să nu se amestece în treburile mele, dacă nu le înțelege. Pot să țin la tine și așa, nu te înghesui în sufletul meu. Dacă mie nu-mi pasă de ce-o să se zică în dreapta și în stânga, nu văd de ce ți-ar păsa ție, care ești bărbat și n-o să ți se vadă nimic țuguiat.

Avusese o astfel de voce pronunțând ultimele cuvinte, încât se vedea cât de colo că ea scontase să-l înveselească, să-l audă râzând de ultima ei remarcă. Dar el nu râse și nu se înveseli, parcă nici nu auzi ce spuse ea, cu toate că sensul imediat al cuvintelor nu-i scăpa.

– Dacă o să ne căsătorim o să se spună că n-a fost copilul meu, zise el într-un fel neașteptat.

– Ce-ți pasă ție, Gabi, exclamă ea în aceeași clipă, semn că ghicise de la început că el o să spună asta, din moment ce tu știi că e al tău, ce-ți pasă de ce-o să se spună?

– Cum să nu-mi pese, zise el deodată, parcă revoltat că se putea concepe să nu-ți pese de ce s-ar spune într-o astfel de situație, îmi pasă, cum să nu-mi pese, ție nu ți-ar păsa în locul meu?

– Mie nu-mi pasă în locul meu, dar într-al tău! exclamă ea veselă, în timp ce Gabi nu se însenina deloc și nici nu părea să înțeleagă ce motive ar avea ea în plus să-i pese mai mult decât lui și să fie veselă că totuși nu-i păsa.

Și în clipa următoare plutiră parcă în odaie și rămaseră în aer și în auzul a amândoi, neconsumate, cuvintele des folosite *îmi pasă, nu-mi pasă*, care coborâră apoi între ei ca o dificultate misterioasă: rămaseră tăcuți în același timp și se priviră cu neliniște, ca și când cineva le-ar fi luat graiul sau ca și când și-ar fi dat seama că cel dintâi care va vorbi acum va purta pentru totdeauna răspunderea pentru tot ceea ce avea să urmeze.

– Ei, de ce ai tăcut, Gabi? zise în cele din urmă femeia, reîntorcându-se parcă înstrăinată după acest larg înconjur în jurul existenței lor impalpabile.

– Ba n-am tăcut deloc, răspunse Gabi muiat, cu o voce care mai mult simula că n-a observat că s-a petrecut ceva decât că era aceeași dinainte. Sigur că ai dreptate că ție ți-e mai greu decât mie, dar de ce să-ți fie greu și ție?

Se speriase de tăcerea aceea care intervenise, și acum îi dădea dreptate. Într-un mod ciudat, el venea aproape de ea până la

uitarea de sine, dar numai dacă ea îl speria cu gândul pierderii ei, al despărțirii. Cu spaima aceasta fusese cucerit din prima clipă, când ea, după declarația lui acolo în birou, îi ceruse să plece, adică să se ducă în concediu, să nu mai vie la ea, să dispară, să nu mai fie nimic între ei doi. Cum să nu mai fie nimic? citise ea atunci întrebarea îngrozită în privirea lui arzătoare.

Și acum arăta cam ca atunci, neliniștit și deodată blând și aproape de ea, dându-i târcoale: ce s-a întâmplat, parcă o întreba, de ce glasul tău s-a întors din tăcerea lui cu un sunet atât de ciudat? Și din nou ea pierdu, nu chiar în aceeași zi, ci o săptămână mai târziu, când un eveniment neașteptat se abătu asupra ei, poziția cea mai potrivită pe care o putea avea față de Gabi, neștiind, sau poate nefiind în stare, sau poate neplăcându-i să-și reprime sentimentele, nedorind să țină ea astfel în mâna ei cheia acestei legături și să poată el, astfel, să rămână tot timpul aproape de ea. În ziua aceea însă, la întrebarea lui de ce să-i fie ei greu să țină copilul, ea îi răspunse mai departe că nu-i e greu deloc și că nu-i pasă de nimeni, îi făcu adică o declarație sugerându-i că pentru ea el era totul și nu mai vroia să știe de nimic, adică exact ce nu trebuia să-i spună lui Gabi pentru ca ea să devină totul pentru el. Dacă ar fi putut sau dacă și-ar fi dat seama, ea n-ar fi trebuit să modifice cu nimic din poziția lor inițială, să fi rămas aceeași dinainte de a-l cunoaște, fiindcă el se îndrăgostise de o femeie care în clipa aceea nu-l iubea, și numai de o astfel de femeie putea el să rămână mai departe îndrăgostit. Tot ceea ce se petrecuse cu ea mai pe urmă, faptul că și ea se îndrăgostise de el, nu trebuia alungat, dar trebuia ascuns și cu cât mai multă pricepere, cu atât mai bine. Ea însă nu știa sau nu vroia să ascundă nimic, nu-și dădea seama că o iubire nu e *iubirea* și că aceea a lui Gabi purta pecetea clipei când se văzuseră prima dată: pornirea lui fulgerătoare și nestăvilită pentru o femeie care numai el știa ce văzuse la ea, și ea nu trebuia să-și bată capul să afle, ci să rămână așa cum

era atunci, cel puțin în aparență, și nu doar pentru câtva timp, ci pentru toată viața.

În epoci însă în care viața unei societăți e mai mult sau mai puțin stratificată, în care marile schimbări s-au produs de mult și generațiile lasă moștenire una alteia valori morale și materiale stabile, atenția oamenilor asupra caracterului irepetabil al marilor acte ale existenței lor individuale are la dispoziție și timpul și răbdarea să aștepte și să stăruie. Se moștenește ideea că ești singurul răspunzător de împlinirea lor, marile tipare din afară neputând să te ajute decât cu echilibrul creat între generații și mentalități. Un om însă îndrăgostit de o femeie al cărei dosar de pildă se încarcă exact în timpul în care urmează să se decidă dacă va avea sau nu loc întemeierea unei noi familii, nu mai poate avea sentimentul întreg că e răspunzător de împlinirea acestui act. Dosarul poate interveni și face imposibilă căsătoria. Mimi Arvanitache știa că al ei e încărcat cu istoria lui Dan, fratele ei, și nu mai avea nici timpul și nici răbdarea să stăruie asupra felului cum ar fi trebuit să se poarte cu ea Gabi ca să se poată mărita. Îl iubea și nimic altceva nu mai avea loc să se strecoare în mintea ei pe lângă această iubire care acoperea totul, în ciuda faptului că nu se putea să nu simtă măcar instinctiv că acest dosar va slăbi în conștiința lui Gabi, fără voia lui, în funcție de rezultatul anchetei, care va fi trecut de asemeni acolo, sentimentul lui de răspundere.

Pe la miezul verii luă sfârșit istoria cu fratele ei, care însă pe ea n-o surprinse prea tare, ca și când ar mai fi asistat la asta de nenumărate ori. Mai mult chiar, tocmai în perioada aceea găsi că e momentul potrivit să-și anunțe părinții de hotărârea ei categorică de a se mărita și a-și aduce bărbatul acasă. Iată ce se petrecu.

Într-o dimineață, la birou, chiar după primul sfert de oră de la venire, cele două funcționare din custile vecine o găsiră pe șefa și prietena lor plângând. Nu le plăcu deloc cum arăta și se îngrijorară: ce i se întâmplase? Îngălbenise rău, se uita în

gol și lacrimile îi curgeau șiroaie, pătându-i obrazul. Era ca o mască vie zguduită de spasme. Părul ei negru, bine spălat, și tăiat scurt și pieptănat cu cărare într-o parte, rămânea neatins și nestricat de durerea care îi deforma trăsăturile. O întrebară ce are. Ea le făcu semn cu mâna să iasă, s-o lase singură. După ce ele ieșiră, ea încetă să mai plângă, deși paloarea i se accentuă. După un sfert de oră de nemișcare, își aminti parcă de ceva, văzu telefonul și, după ce îl contemplă câteva clipe, ridică receptorul și formă un număr.

– Mamă! Și-acuma ce e de făcut?

Ascultă răspunsul, care fu scurt. Închise. Se ridică, ieși și intră în biroul din dreapta.

– Drăguțo, șopti, și vocea ei, cu acest *drăguțo* familiar (paloarea chipului îi făcuse între timp nasul și urechile ca de ceară), sună neverosimil.

– Spune, Mimi!

– Dă-mi o țigare.

Se liniștise. Aprinse țigarea și fumă parcă fără gust, ca o păpușă. Din biroul ei se auzi telefonul. Se ridică de pe scaun și ieși.

– Da, mamă!... La ce oră?... Bine!

Și închise. Venise la serviciu ca totdeauna, dar nu se așezase bine pe scaun, și primise un telefon de acasă. Dănuț fusese executat. Împreună cu o femeie care îi condusese (fiindcă fuseseră mai mulți) aruncaseră, în seara zilei de 30 aprilie, o bombă într-o Alimentară, omorând și rănind oameni. Era tot ce aflase mama. Acum îi spunea să vie la cimitir pe la ora unu. Închise telefonul și ceru numărul interior al lui Gabi.

– Nu ne putem vedea azi și mâine, Gabi, zise, îmi face rău sarcina, și doctorul mi-a prescris două zile concediu. Poimâine îți dau eu un telefon și ne vedem... La revedere!

Nu spuse nimănui nimic. Se duse la șeful serviciului, ceru o învoire și plecă. A doua zi dimineață veni la birou și nu scoase

un cuvânt tot timpul. Paloarea însă începuse să i se atenueze, și în zilele următoare dispăru cu totul.

După ce doliul trecu spuse deodată părinților că e însărcinată și că are intenția să se căsătorească imediat. Putea să-și aducă bărbatul acasă? întrebă ea. Era ca și când s-ar fi apărat astfel de noi evenimente și părea decisă ca faptul să se producă înainte de a pleca în concediu. Erau la masă. Domnul Arvanitache, auzind-o, bolborosi:

– Băiatul acela, care a venit în vizită...

Doamna Arvanitache se uită la aerul de sub ochii ei fără să scoată un cuvânt. Stătea în capul mesei și doar câteva clipe ascultă ce spunea fiica ei apoi se servi mai departe și continuă să mănânce ca și când n-ar fi rostit nimeni nimic în prezența ei. Abia întru târziu se opri cu furculița și cu cuțitul în mâini, cu un aer gânditor. Expresia chipului ei sugera că acum va vorbi. Dar exact în clipa când tatăl și fiica așteptau s-o audă, mâna ei stângă, gălbuie, pătată de ani, părăsi furculița, se urcă spre ureche, vârî un deget în ea, zgudui astfel urechea, apoi reveni și continuă să mănânce în tăcere. Se părea că moartea băiatului o zguduise atât de tare, că o lăsase neschimbată, și numai astfel de reacții nelalocul lor, cum era cea de azi când fiica ei anunțase o astfel de veste, arătau că nu e încă pe deplin lucidă.

A doua zi dimineață, Mimi se sculă mai devreme și, ferindu-se să facă zgomot, împachetă într-un geamantan uriaș o mulțime de rochii, taioare, pantofi și rufărie măruntă. În alt geamantan, la fel de mare, vârî haine de iarnă, haine de blană, căciuli femeiești demodate, cizme îmblănite, poșete, flanele de lână... Încuie geamantanele într-o odăiță care nu mai servea de cămară, încuie odăița și plecă la serviciu.

La orele trei ieși cu Gabi pe poarta uzinei. Se detașară de mulțimea care se îngrămădea în fața uzinei, urcându-se în autobuze.

– Deocamdată nu e nimic de făcut cu ai mei, zise ea pe neașteptate. Mama mi-a dat de înțeles că n-o să accepte niciodată să mă mărit cu tine. Poate că s-ar fi îmblânzit ea până la urmă dacă nu s-ar fi întâmplat istoria cu nefericitul ăla de băiat, dar acum cred că nu mai e nimic de făcut. În ochii ei tu ești unul din cei care i-au asasinat băiatul. Înțelegi ce vreau să spun...

Auzind-o, el se posomorî foarte tare și își plecă fruntea.

– N-am ce să le fac, zise ea observându-l fără să se uite. Cred că cu timpul mamei o să-i fie dor de mine... Mai ales, adăugă ea, că ei nu câștigă nimic și n-o să aibă din ce să trăiască – doar dacă se vor pune pe vândut... Așa că eu o să viu acuma la tine și ne căsătorim.

Îi vorbea monoton, ca despre întâmplări de mult petrecute, și îl ținea de braț.

– Dănuț al vostru, spuse Gabi cu o înfățișare care parcă se ferea, deși ea se uita drept înaintea ei, cu totul liniștită, n-a fost un „nefericit", cum ai zis tu, ci un bandit de prima clasă. Da, de prima clasă. Puteai să fii și tu în Alimentara aia unde au aruncat ei bomba...

Ea parcă nu auzi, cu totul surdă imitând-o în clipa aceea, fără s-o știe, pe mama ei.

– Să luăm un taxi și să trecem pe la mine pe acasă, zice ea, trebuie să-mi iau geamantanele.

– Bine, spuse el într-un târziu, abia înțelegând. Și bolborosi: Mă scoate din sărite căldura asta înăbușitoare.

Luară un taxi, și Mimi intră grăbită în casă. Doamna Arvanitache stătea întinsă în hol și citea ceva, parcă nici nu auzi pașii fetei. Când o văzu cu șoferul, care o ajuta, ridică privirea și rosti:

– Ce e, Mimi, unde cari tu geamantanele alea?

– Plec la mare, răspunse fata, grăbită.

– Pleci la mare! și de ce ți-ai luat atâta bagaj?

Se chinuia în antreu să treacă geamantanul prin ușă. Mâinile și genunchii îi tremurau vizibil. Doamna Arvanitache lăsă cartea și ieși în urma ei.

– Mă grăbesc, mamă, la revedere. Ți-am lăsat o mie de lei în sertarul din bucătărie.

Gâfâia, în timp ce taxiul manevra să întoarcă. Doamna Arvanitache coborî de pe treptele intrării și ieși în stradă. Fata însă n-o așteptă, deschise ușa mașinii, care menevra încă, și se adresă șoferului cu voce șoptită și amenințătoare:

– N-o mai învârti, nene, dă-i drumul pe unde-o fi! Bag-o în viteză și ieși de aici! Deschise apoi ușa mașinii și flutură din mână: La revedere, mamă, te sărut! La revedere!

Doamna Arvanitache îi întoarse spatele și intră în curte.

Acasă, în timp ce șoferul le ducea geamantanele în odaie, urcând treptele, ea se împiedică deodată în prag și căzu.

– Ah, exclamă el, abia stăpânindu-se, uită-te pe unde calci! Și o contemplă o clipă cum stătea în genunchi pe treptele de ciment. O ajută să se ridice. Haide odată, ridică-te mai repede și nu te mai uita așa la mine.

În casă zvârli de pe el cămașa, leoarcă de sudoare, se descălță și aruncă pantofii sub pat.

– Aș vrea să fac acuma un duș, dar crezi că e liberă baia? mârâi el. Crezi că e liberă? Crezi că poți să te miști de ăștia? Crezi că poți să faci un pas fără să te lovești în nas cu ei?

Spumega de furie. Nu se gândea că ieșise un eșec cu mutatul în splendida ei casă, dar simțea mai tare cum era aceea în care locuia. Desigur, Toma, taică-său, ar fi putut să-i găsească una bună, dar știa că anume n-o făcuse, ca să-l determine să se întoarcă lângă maică-sa, acasă la părinți...

Ieși în hol și se îndreptă spre baia comună a apartamentului. Ușa de la baie era într-adevăr încuiată. Se auzea dușul curgând și bălăcăritul interminabil al celui dinăuntru. Se întoarse în odaie, se trânti în pat și începu să înjure deschis, cu dușmănie

aprinsă, pe cei care ocupaseră baia și n-o mai eliberau. Îi înjura direct, de mamele lor, scrâșnind din dinți, zicând că tot porci rămân, cu mutrele lor de imbecili, indiferent dacă or să stea sub duș un sfert de oră sau o zi întreagă. Îi înjura cu atâta minuțiozitate și atât de inventiv, încât ai fi zis că e bine dispus și superior din punctul de vedere al unei anumite stări sufletești, când ne contemplăm iritarea și îi dăm o expresie de compensare, sugerând celor care ne ascultă să ia aminte, în tot cazul, că se spun totuși niște adevăruri în ciuda furiei. Fata îl auzea, dar parcă numai cu o ureche, văzându-și liniștită de geamantane.

– Să știi, Gabi, spuse ea la un moment dat, că nu mă amuză deloc înjurăturile tale.

– Nici nu trebuie să te amuze, zise el mai potolit.

– Nu, dar ai aerul... Ia vino mai bine și-mi ajută să desfac geamantanul ăsta, s-a stricat cheia, nu știu ce are.

– Dă-ncoace la mine, spuse el și se ridică și veni lângă ea și îi luă cheia din mână.

Ea păstră mâinile aproape de ale lui, lângă broasca de metal. Erau albe și îngrijite, și dacă n-ar fi avut unghiile prelungi și date cu lac, ai fi zis că sunt ale unei fetițe de zece ani. Erau însă mâini femeiești, care stăteau în așteptare lângă ale lui, să-l ajute, concetrând în această așteptare, fără s-o știe, mai multă feminitate și chemare decât orice gest, orice cuvânt rostit, sau privire aruncată. Și tot zgâlțâind la broască, deodată el le văzu și se opri și se uită la ea. Ea stătea cu capul aplecat, atentă să-i țină geamantanul să nu se miște. Își ridică fruntea și se uită la el și văzu atunci cu uimire cum el lasă cheia și îi ia mâinile și începe să i le sărute. Și cu această uimire care îi amintea lui de primele zile când o cunoscuse, ea reuși ceea ce sentimentele ei adevărate de iubire erau gata să nu reușească, să se întâmple adică în așa fel ca aceste clipe când ea se muta la el de tot să se asocieze în amintirea lor cu prima zi când ea îi călcase pentru întâia oară pragul, fără de care din această zi de acum, care era ceva nou

în legătura lor, le-ar fi rămas doar neliniștea și semnele de întrebare stârnite de mânia lui nejustificată. Acum însă o privea turburat și îi săruta din ce în ce mai pătimaș mâinile până ce amândoi, amețiți, începură să plutească pierduți pe apele trecutului lor atât de puțin îndepărtat, dar atât de bogat în amintiri...

XIII

Când auzi că doctorul Munteanu s-a întors la spital, pe doctorul Sârbu îl apucă o dorință atât de vie să-l vadă, încât îi trebui un efort mare de voință să nu pună mâna pe telefon și să-l caute. Era aproape ca odinioară, când parcă întreaga existență părea clădită pe acest sentiment de prietenie de a cărui putere și întindere nu-și dăduse seama decât după ce simțise că fusese amenințat. Iată, acum se reîntorcea, și nu numai atât, dar părea să nu-și fi micșorat niciodată intensitatea. Ce se întâmplase oare în acest timp? Ce făcuse el, doctorul Sârbu? Lucrase. Nu cumva în toată această perioadă de trei ani de zile, în care această prietenie fusese hărțuită și pusă sub semnul tuturor îndoielilor, puterea lui afectivă fusese absorbită de lucrarea lui, și toate problemele care îl roseseră în legătură cu comportarea doctorului Munteanu în relațiile din spital și în relațiile dintre ei doi erau numai și numai reflexul acestei situații particulare de care nici el și nici doctorul Munteanu nu erau vinovați? Această liniște, această contemplare calmă, la proporțiile reale ale tuturor evenimentelor care pot surveni într-o prietenie, n-o mai simțise de mult de tot, da, tocmai din perioada când îi venise ideea de a studia și de a aduna material în problema sa medicală. Și oare nu de atunci apăruseră primele semne de criză în prietenia lor? Oare nu de atunci apăruse la el, la doctorul Sârbu, acea intransigență morală la care nu poate să reziste nici un sentiment, când fiecare vorbă și fiecare gest sunt luminate cu o intensitate disproporționată care devine nimicitoare? Liniștit, doctorul Sârbu păstră în rezervă impulsul

său care îl îndemna atât de viu să pună mâna pe telefon și să-l caute pe doctorul Munteanu și în plimbări lungi pe bulevarde și prin grădini (începuse să aibă acest obicei comun tuturor intelectualilor care stau prea mult nemișcați în fața lucrărilor lor de specialitate), în mijlocul agitației orașului și a oamenilor pe care nu-i auzea, începu să-și rememoreze fapte de mult uitate și să privească, retrospectiv, cu un ochi calm, acele întâmplări considerate de el până atunci grave și de neînțeles și în care prietenia lor fusese implicată atât de adânc.

Dar ce era la urma urmei atât de grav și de neînțeles, în istoria cu doctorița Tiberiu? fu întrebarea care i se puse cel dintâi și asupra căreia se opri mai îndelung, deoarece istoria aceasta fusese și cea care îl obsedase cel mai mult, nu mai târziu decât cu două luni în urmă o povestise unui om pe care îl cunoscuse abia cu o lună înainte, fratelui fostei soții a doctorului Munteanu. Ce arătase desfășurarea ulterioară a evenimentelor? Rămăsese el cu ideea că această fată era femeia vieții lui și că numai datorită acelei întâmplări o pierduse pentru totdeauna? Asemenea sentimente unice nu fuseseră în nici un caz puse în cauză, apăruse cel mult la el un sentiment foarte pur și în forma lui cea mai distinctă și deschisă, dar care exprima mai mult o criză a sa bărbătească în general, nevoia de a se căsători, decât una specifică de a întâlni acea singură femeie a cărei viață să fi pornit spre el încă de la naștere și care trebuia să continue lângă el până la moarte. Întrebarea care se punea abia acum era deci dacă doctorul Munteanu ar fi avut aceeași comportare și în cazul în care doctorița Tiberiu ar fi fost acea femeie unică, și bineînțeles răspunsul era că nu, cum de nu-și dăduse seama de acest lucru încă de pe atunci? Ceea ce se petrecuse nu se ridica deloc mai presus de o simplă lezare a vanității masculine, care în forma ei acută e adevărat că poate împinge pe cei implicați la ruperea pentru totdeauna a unei prietenii, iar la oamenii mai puțin evoluați, adică la aceia la care această vanitate trezește cele mai

primare instincte, la ucidere. Dar tot atât de adevărat e că doi bărbați sfârșesc prin a se împăca după ce criza a fost lăsată în urmă un timp oarecare, femei ca acelea pentru care au fost gata să se urască pe viață mai putând găsi fiecare separat, dar o prietenie atât de adevărată cum era a lor, nu. Așadar, nimic în această istorie nu era nici iremediabil și nici dezastruos.

Dar în celelalte? Doctorul Sârbu se opri asupra uneia singure la care nici măcar nu făcuse aluzie când îi povestise lui Vale în după-amiaza aceea.

După istoria cu domnișoara Zane, doctorul Munteanu îl căută la câteva zile după și îi spuse că vrea să se întâlnească cu el, să discute împreună ceva. Doctorul Sârbu fu convins că în sfârșit i s-a întâmplat prietenului său ceea ce trebuia să i se întâmple și simți deodată, ca totdeauna în asemenea împrejurări, cum i se mobilizează toată afecțiunea pentru el și toată puterea gândirii, să poată, în întâlnirea ce avea să aibă loc, să-l influențeze într-un mod hotărâtor și prietenia lor să devină astfel indestructibilă.

Se înțeleseră asupra datei. Urmau să se vadă duminica viitoare, după masă, acasă la doctorul Munteanu, și fixară și ora. Era într-o miercuri. Până duminică doctorul Sârbu nici nu simți cum trec zilele – fiindcă adesea timpul zboară ușor, abia atingându-ne cu trecerea sa când convingerile ne sunt clare și când credem că sentimentele ne sunt sau ne vor fi împărtășite – și se pregăti de întâlnire cu o stare de spirit pe care nu o dată o încercase în această prietenie, de elan și bucurie proaspătă, alungând în uitare tot ce se adunase între ei, și istoria cea mai recentă, cu doctorița Tiberiu, în primul rând. Duminică se îmbrăcă de vizită, se prezentă la ora șapte fix în fața ușii apartamentului unde locuia familia Munteanu și sună. De obicei deschidea mama lui, această femeie cu aerul ei de stareță atât de fermecător, care după ce îl poftea înăuntru își anunța fiul cu o voce cutremurată de surpriză, zicând „a venit

doctorul Sârbu" de parcă ar fi zis „a venit neobișnuitul doctor Sârbu, iese-i înainte cu o cunună de lauri". De astă dată însă trecu timpul când ar fi trebuit să audă zgomotul de *yale* și ușa deschizându-se, și nu apăru nimeni. De obicei ea apărea imediat după prima apăsare de sonerie. Doctorul Sârbu apăsă încă o dată și așteptă liniștit. Se întâmplă uneori să nu poți veni imediat să deschizi cuiva. Dar trecură minute întregi și dinăuntru nu se auzi nici un semn. Nedumerit, doctorul Sârbu sună iarăși de astă dată prelung și apoi insistent, după care se opri și așteptă din ce în ce mai nedumerit. Își spuse că poate părinții lui nu sunt acasă și el nu aude din odaia lui și sună din nou, fără să mai ia, câtva timp, degetul de pe sonerie. Nu deschidea nimeni. Se uită la ceas: era șapte și cinci minute, mergea bine, și-l controlase la prânz după radio. Să fi înțeles oare greșit doctorul Munteanu ora de întâlnire, o oră mai devreme? I-ar fi dat în acest caz un telefon să se intereseze ce e cu el, stătuse însă acasă toată după-amiaza, nu primise nici un telefon. Să fi înțeles el o oră după șapte? Nu li se întâmplase așa ceva niciodată, totuși, văzând că nu iese nimeni, coborî foarte nedumerit în stradă și căută un telefon public să vadă ce-o fi cu el, poate doarme sau poate cine știe ce face, o fi la vreo femeie... Formă numărul, dar nu răspundea nimeni nici la telefon, târâitul suna în gol. Așadar, doctorul Munteanu nu era acasă, deși știa că la ora aceea avea o întâlnire, și nu o întâlnire dintre cele obișnuite. De ce n-o fi dat el un telefon dacă între timp a survenit ceva atât de grav încât a trebuit să plece?

Doctorul Sârbu ieși din restaurantul de unde dăduse telefon și începu să se plimbe posomorât pe strada pe care locuia doctorul Munteanu. Se gândi să mai urce o dată dar își spuse îndată că urcă degeaba. Totuși nu se îndepărtă, se întoarse și reveni astfel de câteva ori de jur-împrejurul blocului, neștiind nici el de ce mai întârzia, într-o stare de spirit mult mai confuză și mai rea decât aceea care îl stăpânise în timp ce ieșiseră de la

doctorița Tiberiu, și el mergea în urmă cu pictorul, și doctorul Munteanu înainte cu fata. Deodată el ridică privirea spre etajul în care știa că stă prietenul său și rămase țintuit. Tocmai în clipa aceea cineva aprinse lumina în apartament, și în apropierea geamului doctorul Sârbu zări o figură cunoscută, dar parcă avu o halucinație, fiindcă după aceea silueta abia zărită se retrase în interiorul apartamentului: era parcă a doctorului Balaban, o figură prea cunoscută în spital ca să se înșele asupra lui. Cine era acest doctor Balaban? Era chiar fostul președinte al sindicatului, marea nulitate notorie de care nu reușiseră să scape decât după ce un grup de câțiva medici, în frunte cu un anume doctor Strihan, un internist foarte dotat, îl demascaseră profesional, arătând că e medicul cel mai prost din tot spitalul. Și iată-l acum pe doctorul Balaban acasă la doctorul Munteanu. Deci prietenul său era acasă și nu vroia să deschidă! Stăpânindu-și emoția aproape dezastruoasă pe care i-o stârni această descoperire, doctorul Sârbu se mai plimbă câteva minute pentru ca plecarea lui să fie considerată acolo sus sigură, apoi urcă din nou și sună ca un necunoscut care nu se știe cine poate fi și trebuie să te duci să deschizi să vezi cine e. Într-adevăr se auziră pași înăuntru apropiindu-se de ușă și cei doi prieteni se pomeniră deodată față în față. Prima reacție a doctorului Munteanu: furie cumplită. A doctorului Sârbu la fel, poate chiar mai mare. El pătrunse imediat în apartament uitând de regulile de bună-cuviință, și se duse direct să se convingă dacă se înșelase sau nu în privința doctorului Balaban, deși în clipa aceea îi era absolut indiferent cine era acolo, nu-i mai păsa de motivele pentru care i se făcuse această figură. Era într-adevăr doctorul Balaban și mai erau și alți doi, tot din spital, și un internist, amândoi detractori ai doctorului Strihan, stăteau la masă și se vedea că se fumaseră multe țigări și se băuseră numeroase cafele, masa de sufragerie era încărcată de cești goale și negre de zaț și de scrumiere aproape învârfuite de mucuri, se simțea

mirosul în întreg apartamentul. Începuseră răcnetele. Doctorul Munteanu, că n-are nici o vină, n-a auzit soneria și că i-a dat un telefon acasă, dar se vedea că nu se străduiește măcar să ascundă că stratagema cu care a fost silit să deschidă ușa îl scosese pur și simplu din sărite și că restul nu mai avea nici o importanță, ăsta fiind lucrul cel mai grav din toată istoria. Iar doctorul Sârbu plimbându-se triumfător de la un capăt la altul al odăii și strigând că până acuma a tot sperat că bănuielile lui nu se vor confirma, acum nu mai are nici o îndoială, și din clipa aceea între ei nu mai putea să fie nimic, intrase doar să-i spună acest adevăr în față și să plece apoi trântind ușa. Ceea ce și făcu, dar trântind nu ușa de la intrare, ci doar aceea de la sufragerie, ca să revină și să răspundă la întrebarea pe care i-o pusese unul din medici, dacă are așa de mulți prieteni încât își permite să rupă cu unul ca doctorul Munteanu care ține la el cel mai mult, după cum știe toată lumea. „Nu, n-am atât de mulți, dar decât așa prieteni mai bine deloc!"

Și ieșise apoi trântind într-adevăr în urma lui foarte violent ușa de la intrare. Jos în stradă se liniștise, dar abia după aceea apăruse întrebarea care făcea ca întreaga istorie să-i apară cu timpul într-o lumină din ce în ce mai turbure: ce căutau cei trei medici la el și ce se întâmplase sau se întâmpla la spital, că doctorul Munteanu riscase mai degrabă acest incident grav cu un prieten vechi decât să nu se întâlnească, în după-amiaza aceea, cu cei trei?

Dar tocmai în perioada aceea, își spuse doctorul Sârbu, încordarea lui în redactarea lucrării atingea punctul maxim. Astăzi, de pildă, ar fi întârziat poate cinci minute acasă și ar fi primit telefonul care decomanda întâlnirea, n-ar fi fost atât de punctual, ca la șapte fix să pună degetul pe sonerie. Și chiar dacă telefonul doctorului Munteanu n-ar fi existat, ar fi acceptat liniștit ideea că i s-a întâmplat prietenului său ceva neobișnuit și grav și ar fi plecat, n-ar fi dat târcoale blocului o jumătate

de oră ca să-l prindă apoi în flagrant delict. Meritase însă să sufere: îl văzuse pe Ghiță ieșindu-și în felul acela din sărite și răcnind că tot el, doctorul Sârbu, era de vină că îi turburase conciliabulul, dar există oare la oameni comportări care să suporte exigența unei sensibilități absolute și implacabile? Cine ar fi rezistat la un astfel de examen? Și mai ales câtă vreme? Nu era firesc ca într-o prietenie, care dura de aproape zece ani de zile, să apară și asemenea căderi?

XIV

La ora aceasta însă, când în plimbările sale doctorul Sârbu lua astfel hotărârea să-și revadă vechiul prieten, doctorul Munteanu își încorda întreaga atenție și se întreba ce era de făcut, fiindcă într-adevăr situația lui se înrăutățise în mod brutal. Și nu era atât refuzul, fără explicații, pe care îl primi din partea *Revistei medicale* de a-i publica articolul despre marele savant, și nici faptul că la spital directorul nu se grăbea nici el să-i reglementeze încadrarea, deși în ziua venirii, când se prezentase la el, se arătase în cele din urmă docil; în aceleași zile doctorul Munteanu se prezentase cu talonul la raionul de partid și ceruse să fie primit de noul prim-secretar, fusese primit și audiența nu decursese așa cum decurgeau vechile sale întâlniri cu fostul prim-secretar.

Vrusese să spună că, din moment ce nimic nu se schimbase în fond prin scurta sa absență din spital, nu era cât se poate de firesc să reînceapă să activeze în organizație ca și înainte? Dar cu ce putea el să demonstreze noului secretar că schimbarea de formă nu era și de fond? Numai într-un singur fel se putea da răspuns unor astfel de întrebări și anume numai dacă se admitea dinainte, de către cel care te asculta și avea puterea să decidă, o altă idee sau sistem de idei de genul celor care puteau asigura pe toată lumea, fără demonstrație, că faptul era nu numai posibil, ci și necesar, și ca atare trebuia de îndată restabilit și

acceptat ceea ce era evident și indiscutabil: în cazul de față, replasarea doctorului Munteanu, la viitoarele alegeri pentru meritele lui cunoscute, în conducerea organizației, ca secretar sau cel puțin membru în birou. Doctorul Munteanu asistase o dată la o ședință de U.T.M. din spital când fusese ales secretarul organizației de tineret, care nu numai că lipsea în clipa aceea, dar nici măcar nu-l văzuse cineva la față până atunci, abia urma să fie angajat, și cineva din adunare pusese întrebarea, cum se poate să fie ales cineva și în lipsă și necunoscut? Și activistul de la raion răspunsese foarte liniștit: „Se poate, tovarășe!" Și chiar zâmbise puțin înveselit de faptul că unuia îi venise ideea să fie așa de formalist. Un astfel de activist ar fi trebuit să fi fost noul prim-secretar al raionului de partid, ca să înțeleagă ceea ce doctorul Munteanu nu exprima decât pe ocolite... Dar nu era, și din pricina asta nici nu înțelegea ce i se spunea.

– Sigur că da, zise el la un moment dat, sigur că trebuie să activați iar, să intrați în probleme și să vă aduceți, nu-așa, contribuția ca să înviorăm și mai mult și mai bine decât până acum viața de partid din marele dumneavoastră spital. Aveți experiență, nu-așa, ați mai fost și în birou, și secretar, aveți altă perspectivă... Sigur!

Se întâmplă însă uneori ca, atunci când te aștepți la și mai rău, lucrurile să ia o întorsătură spre bine. Audiența aceasta la primul-secretar, deși se încheiase atât de alb, dădu parcă alt curs faptelor în care doctorul Munteanu era implicat. A doua zi chiar, el primi un telefon de la Academie, îl chema Nicolicescu și află cu uimire că într-adevăr revista pariziană publicase un studiu dedicat savantului, dar într-un număr nu tocmai recent. Savantul își reînnoi promisiunea, că la prima mișcare în schemă îl va reîncadra, poate chiar mai curând decât spera, și apoi: citise în manuscris ariticolul său trimis *Revistei medicale* și îl considera interesant, dar avea anumite observații de făcut, motiv pentru care sugerase redacției să mai întârzie publicarea lui. Dar dacă

doctorul Munteanu insista, putea să apară și așa. Da, să apară, răspunse doctorul Munteanu înfrigurat, iar câteva zile mai târziu, directorul spitalului îi aduse și el la cunoștință că a fost încadrat în vechiul său post din schemă.

Totul era deci din nou bine, în orice caz pentru scurtul timp cât trecuse de la întoarcerea sa era bine, chiar dacă nu se putea spune că totul, fiindcă în organizație nu vedea deocamdată cum s-ar putea să se schimbe ceva în sensul în care dorise el că se putea schimba ducându-se în audiență la primul-secretar Dănilă și întâlnirea cu doctorul Sârbu îl găsi mulțumit de sine și liniștit, atât de mulțumit și de calm, încât neliniștea pe care i-o stârni în primele ceasuri conversația cu vechiul său prieten îl urmări după aceea zile în șir. Fiindcă de atâta timp de când nu se mai văzuseră uitase că doctorul Sârbu nu numai că nu era un prieten comod, dar că, dacă nu umblai în preajma lui totdeauna bine înarmat, așa prieten cum îți era, îți punea, cel mai adesea fără voia lui, în primejdie tot echilibrul interior.

XV

A doua zi după ce luă hotărârea sa, doctorul Sârbu se duse după masă la o prelegere a *profesorului* de psihiatrie și acolo se întâlniră cei doi doctori prieteni după ce nu se mai văzuseră de mai mult de o jumătate de an.

După prelegere sala nu se goli îndată și doctorul Sârbu rămase la distanță observând mișcările prietenului său. Doctorul Stamate și logodnica lui, doctorița Tiberiu, își luară la revedere de la el și plecară împreună. Arăta neschimbat doctorul Munteanu, cu expresia și comportamentul lui cunoscut când se afla într-o adunare, părând sau poate chiar fiind – doctorul Sârbu nu reușise nici până acum să afle adevărul – asaltat și abia făcând față multiplelor idei pe care le avea de schimbat cu o mulțime de oameni. Era același de totdeauna care cunoștea pe toată lumea și care avea parcă cu fiecare dintre ei atâtea

probleme de rezolvat încât cutare doctor, un ins cu desăvârșire mediocru, căpăta parcă o lumină, o strălucire, când în trecere pe lângă doctorul Munteanu, era oprit de acesta, luat o clipă de brat, tras doi pași mai încolo și apoi angajat într-o conversație dintre cele mai însuflețite și mai intime. Ros de o curiozitate extremă în primele timpuri ale prieteniei lor, doctorul Sârbu se apropia adesea să afle despre ce putea fi vorba, dar tocmai în clipa aceea conversația se încheia, cei doi se despărțeau pronunțând cuvinte disparate cu sensul de clarificare („ne-am înțeles!"), de angajament („îți dau eu un telefon!"), de promisiuni misterioase („luni, luni vorbesc eu cu el!") și doctorul Sârbu rămânea mereu cu senzația că misterul acestei activități spontane, nesilite și pline de eficacitate se făcea cu atât mai mare cu cât încerca el, prin aceste apropieri, să-l descifreze. La început pusese totul la îndoială fiindcă e o vârstă când ceea ce nu ne seamănă intră în domeniul existenței ca spectacol exterior și singurul reproș pe care îl adresăm prietenilor noștri e că au ales să fie actori în loc să fie, cum e și mai vesel și mai plăcut, spectatori; iar dramele sau viciile pe care le joacă sau le întrupează nu micșorează în mod serios afecțiunea noastră pentru ei, cu condiția să le placă și lor tot atât de mult ca nouă rolul pe care și l-au ales și cu care îi identificăm tot mai mult odată cu trecerea anilor. Dar doctorul Munteanu avea o privire scrutătoare și o ironie care înflorea pe chipul lui, străină de masca sa de actor din diversele roluri pe care le juca. Și doctorul Sârbu, urmărind cu reflectorul atenției lui aceste scene în care apărea din loc în loc prietenul său, nu se mai simțea doar spectator și gata să savureze jubilând intriga din fotoliul său de dincoace de rampă; doctorul Munteanu îi sugera că există în relațiile dintre oameni poziții care dirijează și jocul actorilor, și conținutul spectacolului și reacția și opinia celor care se cred spectatori. Și atunci doctorul Sârbu își dădu seama că nu trebuia nimic pus la îndoială și că ceea ce nu ne seamănă nu

intră neapărat în domeniul comediei. Fiindcă scena e adevărată, și intriga, menită să ucidă, ucide cu adevărat. Asta înseamnă că morala pe care trebuie s-o tragă spectatorul devine obligatorie, cu aceleași riscuri de a fi ucis ca și actorul dacă o respinge ca pe o simplă morală care nu l-ar implica.

Da, arăta neschimbat doctorul Munteanu, ce ciudat, părea chiar mai liniștit și mai sigur de sine ca înainte, ca și când ultimele evenimente i-ar fi confirmat lui una dintre cele mai adânci certitudini, în timp ce aceleași evenimente au însemnat pentru alții eșecul. Avea o expresie senină și destinsă și parcă zâmbea cu un aer explicativ. „Știu ce gândiți toți despre întoarcerea mea în spital, părea el să spună, dar nu mă grăbesc să vă dovedesc că vă înșelați, las lucrurile să-și urmeze cursul lor firesc, și după ce totul o să treacă (și asta o să dureze mai puțin decât își închipuie unii) o să vă pomeniți toți convinși că fiecare dintre voi ar fi făcut în locul meu la fel." „Da, poate că ai dreptate", răspundeau unii, în același fel mut, amabili și familiari, în timp ce își exprimau cu glas tare surpriza că îl văd și îi puneau întrebări referitoare la Italia și la medicii și medicina acestei țări, sau la faptul dacă s-a întors de tot la spital sau e numai întâmplător pe acolo...

– A, Nicule, exclamă doctorul Munteanu, și în clipa aceea când îl văzu pe prietenul său stând lângă fereastră și așteptând parcă pe cineva, pe chipul său se produse o schimbare, aerul acela lipsit de ostentație și condescendent în felul acela al lui plăcut se risipi și o surpriză și o bucurie adevărată îi luară locul. La rândul său doctorul Sârbu tresări lovit de aceeași surpriză (deși îl observase timp de câteva minute lungi) și de emoție se și bâlbâi, aproape ca pe vremea când era elev.

– Ce e cu tine, mă Ghiță? exclamă și el, nemaiștiind ce spune, și se priviră apoi drept în ochi strângându-și mâinile, învăluiți câteva clipe lungi în aceeași flacără născută din ciudatele lor afinități nu pe deplin limpezi nici pentru ei, dar care îi atrăseseră

totuși și îi ținuseră prieteni atâția ani: Ai plecat așa, continuă doctorul Sârbu să se bâlbâie, ai stat pe acolo pe unde ai fost, nu mi-ai dat și tu de veste...

– În schimb ți-am adus niște cărți, Nicule, ai să cazi jos când o să începi să le citești.

– Mi le-ai adus mie?!

– Ție personal, ce te miri așa?

– Nu mă mir, spuse doctorul Sârbu cu un glas care parcă vroia să alunge dintre ei orice notă străină sau falsă care ar putea să-i turbure bucuria acestei revederi. Când mi le dai? întrebă el și pornind amândoi spre ieșire, luându-se de brat și vorbind cu însuflețire, stabilind ora și ziua când urmau să se vadă.

Și astfel hotărâră să se întâlnească chiar a doua zi, da nu acasă la acesta din urmă, cum se întâmplase totdeauna între ei – doctorul Munteanu însuși se ferise să facă această propunere dată fiind amintirea acelei scene – și nici acasă la doctorul Sârbu, unde celălalt nu fusese decât de câteva ori și nu le era deci la amândoi în aceeași măsură de familiară, ci la un restaurant care îndeplinea aceste condiții, unde se întâlniseră totdeauna, restaurantul zis *București*, odinioară *Capșa*.

Aveau acolo doi chelneri care îi cunoșteau și găseau totdeauna pe unul din ei de serviciu. Avea încă acest restaurant, pe vremea aceea, obiceiul de a nu schimba chelnerii (obicei după cât se pare foarte înrădăcinat dacă rezistase tocmai în acea perioadă când nu numai vechile obiceiuri, bune sau rele, erau date peste cap, ci și oamenii schimbați de colo până colo, într-o mare febră a căutării celor mai bune formule), și găseai astfel, după ani de zile, același om, care îți păstra parcă amintirea primelor ieșiri la restaurant, a primului meniu sau pahar închinat în afara familiei și nu o dată a primei fete pe care ai invitat-o să stea singură cu tine de cealaltă parte a unei mese acoperite cu o față albă strălucitoare. Cei doi doctori intraseră prima oară aci ca studenți și cunoscuseră întâi braseria și apoi cu timpul

intraseră și în restaurant. Asta se petrecuse după război, după ce deveniră medici și începură să câștige, fiindcă nu timiditatea îi ținuse atâția ani la braserie, ci enormele prețuri de *dincolo* în raport cu ceea ce părinții lor le puteau oferi ca bani de buzunar. Amintirile lor comune legate de interiorul roșu al acestui restaurant despre care știau că era foarte vechi și că fusese locul de întâlnire al aproape tuturor scriitorilor, artiștilor de teatru și oamenilor politici mari și mici ai vechii Românii, erau atât de esențiale încât adesea veneau aci și singuri, cu sentimentul că celălalt nu lipsește: hotărârile luate odinioară împreună, proiectele de viitor, iluziile sau deziluziile trăite și împărtășite, primele victorii în profesiune, primele cute crâncene apărute pe fruntea celuilalt trăiau din nou aci în destăinuiri intime, făcute celuilalt chiar dacă el lipsea, și când se întâmpla uneori – și se întâmpla nu o dată, ca prin miracol – ca ușa să se deschidă și, deși nu existase o înțelegere prealabilă între ei, silueta celuilalt să apară printre rânduri îndreptându-se spre masa cunoscută, inima bătea cu o violență de care orice privitor s-ar fi îndoit fiindcă prietenia e mult mai mult o categorie a spiritului decât oricare alt sentiment spectaculos de care se leagă de obicei la oameni ideea de fericire, cum ar fi dragostea dintre un bărbat și o femeie. (De aceea și rezistă prietenia atât de greu când e lovită din afară, ea nefiind alimentată și susținută de necesități biologice și apoi sociale, dar și pentru că fiind sentimentul cel mai lipsit de finalitate, deci cel mai gratuit, este și cel mai violent atacat și cel mai puțin apărat dintre toate.) Aci luaseră cei doi prieteni hotărârea să nu-și deschidă nici unul, niciodată, cabinete medicale de consultații acasă ca să se poată astfel dedica mai bine medicinei și bolnavilor din spitalul unde aveau să lucreze, să poată să facă cercetări și să ajungă să se realizeze astfel ca oameni de știință și practicieni în aceeași măsură. Aci hotărâseră să nu susțină niciodată o cauză sau o inițiativă din spital care le-ar fi adus unuia au altuia prejudicii în realizarea

acestui scop, în cel mai rău caz, hotărâseră ei, dacă nu puteau avea o platformă comună, trebuiau să se abțină. Și tot aici hotărâseră ei că o *madame* Curie în România era greu de găsit, dacă nu chiar imposibil, și că prin urmare femeia nu trebuia să joace în viața lor un alt rol decât acela de a-i face fericiți (nimic mai mult), și că orice problemă care le-ar fi încurcat cât de cât drumurile în acest sens trebuia înlăturată, odată cu femeia respectivă, dacă nu se putea altfel. Și nu mai erau foarte tineri când luaseră aceste hotărâri, erau deja medici cu câțiva ani vechime și nu puțin timp, de asemenea câțiva ani, aceste hotărâri rămăseseră în întregime în picioare dintre care cea referitoare la deschiderea de cabinete până astăzi și probabil pentru totdeauna. Cea dintâi care fusese însă călcată fusese, bineînțeles, a doua, referitor la platforma comună în spital, care era și cu neputință de respectat multă vreme, iar în ceea ce privește ultima, aici se pare că se întâmplase ceva nu întru totul limpede, doctorul Munteanu spusese că doctorița Tiberiu nu era, după părerea lui, nici o *madame* Curie, și nici o femeie în stare să-l facă pe unul din ei doi fericit și formulase ceva în acest sens în apărarea sa, după ședința aceea cu domnișoara Zane, *șefa de lucrări*, deși doctorul Sârbu cam uitase de această hotărâre a lor veche în ce privește rolul pe care trebuia să-l joace femeia în viața lor și nu-i ceruse nici un fel de explicații în legătură cu comportarea lui în istoria cu doctorița Tiberiu.

Tot aici însă venise doctorul Sârbu și în altă împrejurare în care dialogul cu cel care lipsea nu mai avusese loc decât prin intermediul unui al treilea, pictorul, în după-amiaza aceea când o vizitase acasă pe aceeași doctoriță Tiberiu și când explicațiile unui al treilea, prin simplu fapt că se produceau în acest fel, adică prin pătrunderea unui străin în prietenia lor, marcaseră, indiferent de gravitatea întâmplării, existența golului, a faptului că se pierduse ceva și se produsese o spărtură. Și tot aici venise doctorul Sârbu și în seara aceea de duminică, după ce răcniseră

amândoi unul la altul că nu mai sunt prieteni și continuase cu el dialogul, fiind, de astă dată, nu numai singur, ci și simțindu-se pentru întâia oară singur la aceeași masă la care se întâlniseră împreună *totdeauna*, timp de atâția ani. Dar și de la această întâmplare trecuse destul timp, mai bine de un an, și în clipa când intră în restaurant, doctorul Sârbu uită de toate acestea...

XVI

Era ora opt și jumătate seara când se găsiră împreună la una din mesele care le erau familiare. În luna aceea, în plină vară, toată lumea se ducea prin grădini sau pe terase, și Capșa era aproape goală. Un ventilator cât o elice de avion făcea totuși plăcută șederea și între zidurile închise ale acestui restaurant. Cei doi medici comandară grătar și luară înainte pește cu ceapă și țuici.

– Am auzit că o să ai un copil, Ghiță, zise doctorul Sârbu fără să ridice ochii din farfurie.

Dacă n-ar fi fost atent, celălalt ar fi putut crede că spusese ceva de peștele pe care îl mânca. Nu-i răspunse îndată, fiindcă doctorul Sârbu chiar ridică fruntea și îl căută cu privirea pe chelner, căruia îi ceru apoi ceva care lipsea la masă.

– Da, e adevărat, zise doctorul Munteanu după câtva timp, cine ți-a spus?

– Cine crezi că putea să-mi spună?

– O femeie. Doctorița Tiberiu! exclamă doctorul Munteanu fără să caute prea mult.

– Da, ea este, confirmă doctorul Sârbu. Nu știu de unde află totul despre tine, deși cred că n-o mai interesezi din nici un punct de vedere. Probabil că îți poartă pică, deși nu pare. Eu m-aș teme de resentimentele ei dacă aș fi în locul tău.

– Nu văd de ce m-aș teme! zise doctorul Munteanu după câtva timp. Ce mi-ar putea face?

– Multe, zise doctorul Sârbu, iarăși după o tăcere făcând pauze între întrebări și răspunsuri și cu atenția împărțită... De pildă, mie, care nu i-am făcut nimic, sunt sigur că o să încerce să-l îndepărteze pe doctorul Stamate de sub influența mea și să-l ia sub a ei. Asta m-ar scoate din sărite, ca să fiu sincer. Ar trebui să mă însor și eu și să... Formidabil, suntem de aceeași vârstă și tu te-ai însurat de două ori – aș putea chiar zice de trei – o să ai în curând un copil și eu... murmură doctorul Sârbu cu regret, și nu mai adăugă și restul gândirii, că, adică, un bărbat să se însoare de cât mai multe ori posibil.

– Depinde ce importanță acorzi acestor lucruri, zise doctorul Munteanu. De obicei le obțin mai ușor cei care nu le acordă nici o importanță. Se trezesc deodată cu o nevastă foarte reușită și cu doi sau trei copii, foarte reușiți și ei...

– Uite, eu nu le acord nici o importanță și nu mă trezesc cu nici un fel de nevastă, nici reușită, nici nereușită! exclamă celălalt.

– Dacă nu le acorzi nici o importanță, zise doctorul Munteanu, cum se face atunci că observi că nu le ai?

– Nu observ că nu le am, observ că nu sunt în regulă, prin comparație...

– Dacă ne-am lua după reguli...

Conversația curgea domol trecând prin toate acele subiecte strâns legate de oamenii și întâmplările comune, subiecte care uneori, oricât de meschine ar apărea ele pentru cineva din afară, devin mari îndată ce unul din cei doi și mai ales când chiar amândoi sunt implicați personal; și dimpotrivă, când, deși mari, subiectele, prin lipsă de aderență afectivă, se meschinizează în aceeași măsură în ciuda efervescenței intelectuale care le-ar însoți. (Așa se explică de altfel dezamăgirea pe care o simte adesea un om cu o profesiune neintelectuală când nimerește, din întâmplare, printre intelectuali; el observă, cum, într-un mod neașteptat, acești intelectuali discută despre lucruri

foarte comune și adesea excesiv de concrete și nu o dată într-o manieră cu totul nesărată, la nivelul cel mai ordinar.) Astfel, cei doi prieteni trecură în revistă întâi situația lor personală, doctorul Munteanu făcând observația că la treizeci de ani nu se poate trage nici o concluzie din faptul dacă ești sau nu însurat și ai sau nu copii, doctorul Sârbu convenind în cele din urmă că, de fapt, cam așa era, nu simțea nici un fel de aprehensiune în acest sens... Că e interesant totuși de știut ce simte un bărbat de patruzeci de ani când vine la el fata lui de optsprezece și îi spune că vrea să se mărite (și îi spune și cu cine, îl prezintă și pe tânăr! „Eu i-aș da afară!" exclamă doctorul Sârbu, parcă speriat). Apoi doctorul Munteanu răspunse ceva mai amănunțit la întrebarea cum de se căsătorise, divorțase, și apoi se căsătorise din nou într-un timp atât de scurt, aproape mai puțin de un an, și ca întrebarea să nu forțeze nimic care nu trebuia mărturisit, dacă celălalt nu vrea s-o facă, fusese urmată de precizarea că numai ideea timpului era aceea care îl uimea, dată fiind, după câte știa el, inerția imensă a sentimentelor: unii au nevoie pentru asta de foarte mulți ani! Doctorul Munteanu însă nu se feri și mărturisi că n-ar fi trebuit să se căsătorească cu Constanța, deși se îndrăgostise de ea foarte tare. Era, zise el, o femeie neîmplinită, care aștepta prea multe de la căsătorie și nu numai de la căsătorie... Și făcu un gest, adică așa, în general, de la toate, și cu asta explicațiile lui se opriră, fără să aibă însă aerul că ocolește întrebarea.

Și tot astfel răspunse și la întrebarea ce-a fost cu scurta lui plecare din lumea medicală, întrebare pusă tot așa ca și celelalte, cu o încredere deplină că va primi unicul răspuns pe care el îl putea da. Nu, el n-a vrut să plece, socrul a fost ambițios și el, doctorul Munteanu, a acceptat să-i facă lui pe plac din mai multe motive, între care cele mai importante erau tot de ordin profesional. Adică? Adică, de pildă, avea nevoie de un răgaz de câteva luni să se pună la punct cu o chestiune medicală de un

interes excepțional (o să se afle curând despre ce e vorba). Și au mai fost și alte motive!

– Și cum te-ai întors, îl întrebă mai departe doctorul Sârbu, ai terminat punerea aceea la punct, sau...

– Nu prea, dar faptul n-are nici o importanță.

– Unii o pun în legătură cu ultimele evenimente politice, zise doctorul Sârbu, cu Plenara C.C.!

– E și normal!

– Da, dar tu știi ce se vorbește? Nu e bine deloc!

Doctorul Munteanu tresări auzind această exclamație a celuilalt și se uită la el cu atenție. Asemeni oamenilor care se cunosc bine între ei și știu ce semnificație are la un moment dat un gest sau o tresărire a pleoapelor la cineva apropiat lor, el avu o clipă de încordare și făcu un efort vizibil și parcă dezorientat să-și amintească de ceva în legătură cu felul cum exclamase în clipa aceea doctorul Sârbu.

– Eu n-am auzit nimic, zise doctorul Munteanu într-un târziu și se opri aici, așteptând cu o expresie bizară pe chip, parcă un soi de speranță că nici n-a fost ceva de auzit, și de invitație să nu i se spună totuți despre ce e vorba în cazul în care auzise ceva.

– Eu am auzit și dacă te interesează îți spun și ce, răspunse totuși doctorul Sârbu și atunci doctorul Munteanu își aminti, auzindu-l, de semnificația uitată pe care o avea în clipa aceea glasul prietenului său: era siguranța lui de sine, că are dreptul să-i spună ceea ce de obicei se trece sub tăcere, așa-zisele „adevăruri nemiloase" menite să-ți producă, chipurile, revelația unor pericole care te pândesc sau a unei nefericiri care te paște ori a unei înfrângeri iminente față de care lumea, plină de nepăsare, nu te avertizează cu nimic.

– Ai să râzi, zise doctorul Munteanu puțin vesel, nu mă interesează chiar deloc ce se spune. Crezi că nu-mi închipui?

– Nu știu. N-aș zice că poți să-ți închipui așa ceva, răspunse doctorul Sârbu pe gânduri.

– Bine, Nicule, m-ai convins, o să-mi spui tu, zise doctorul Munteanu cu un glas apropiat și intim, dar cu o răceală care sugera totuși neaderența lui la acest subiect, dar nu mi-ai spus nimic de tine! Am auzit numai lucruri bune de studiul tău. Știi că Nicolicescu ți l-a citit în manuscris și că i-a făcut o impresie deosebită? L-am auzit cu urechile mele și m-am bucurat, deși nu-mi plăcea deloc că mi te dădea drept exemplu...! Ca și când tot ce aș fi făcut eu s-ar rezuma la articolele mele elogioase despre studiile lui! Dar *à propos*, am aflat că nu mai faci parte din conducerea *Revistei de psihiatrie*. De ce?

– Asta de mult, zise celălalt.

– Nu prea de mult, în toamnă mai erai încă în colegiu, dacă mi-aduc bine aminte. Mai lucrai?

– Când ne-am văzut noi ultima dată, prin ianuarie, cam pe atunci s-a întâmplat...

– De fapt ce-a fost, am auzit că l-ai dat afară din birou pe profesorul Rotărescu, e adevărat?

– Nu e nici o legătură între una și alta, de mult vroiam să plec.

– De ce? se miră doctorul Munteanu.

– Îmi mânca aproape tot timpul.

– Și nu e nici o legătură...

– Am auzit și eu că profesorul Rotărescu s-a lăudat că m-a dat el pe mine afară... Ar fi vrut el, cum mi-a făcut-o pe vremea când eram student, când m-a amenințat că mă trimite pe front, și m-a dat de câteva ori afară de la curs... Nu zic că nu era un profesor bun și chiar un medic bun și mai e încă și acuma, dar e foarte scârbos, îl știi și tu, nu-mi inspiră nici un pic de respect...

– Nu mai mi-aduc aminte, zise doctorul Munteanu. Ce făcea?

– Nu, că nu se purta cu toată lumea așa și și-acuma sunt mulți care îl ridică în slăvi.

– Tocmai!

– După părerea mea e cam nebun, suferă de mania personalității, nu scoate un cuvânt în care să nu fie vorba de el: *eu, studiile mele, comunicările mele, elevii mei, cercetările mele*, îți vine să-ți versi mațele când îl auzi. La spital acolo unde era șef în timpul războiului mi-a spus o doctoriță că se purta ca un țicnit, răcnea pe coridoare, înjura...

– Și la revistă cum a fost, sau n-a fost nimic? insistă doctorul Munteanu.

– Era plecat în străinătate doctorul Sterescu și îi țineam locul (îi țineam eu și înainte, nu-i vorbă, dar acum eram oficial redactor-șef) și într-o zi mă pomenesc că se anunță profesorul Rotărescu. „Să poftească", spun, și intră și-mi pune pe birou un dosar gros, testamentul lui științific. „Și ce doriți?" zic. „Cum ce doresc?! se holbează el la mine, să-l publicați în revistă." „Mori dumneata mai întâi, îi zic, și pe urmă vedem noi ce e și cu testamentul, dacă îl publicăm sau nu." S-a ridicat de pe scaun și s-a înălțat așa spre mine peste birou: „Ieși afară!" mi-a spus. „Nu pot să ies afară, zic, sunt la mine în birou, ieși dumneata afară, dacă consideri că ai terminat ce-aveai de spus."

Doctorul Munteanu începu să râdă, dar parcă nu de ceea ce auzise, ci de înfățișarea supărată a prietenului său. Deodată vocea acestuia se schimbă, își ridică privirea spre celălalt și rosti:

– Ascultă, Ghiță, vreau să te întreb ceva! Ce părere ai tu, care e lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om?

– Hai să ne mișcăm, răspunse doctorul Munteanu, să plătim și să ieșim.

Și-i făcu semn chelnerului să vie să le ia banii. Rămaseră apoi tăcuți cât mai dură până li se făcu socoteala și ieșiră apoi afară.

XVII

– Hai s-o luăm încoace spre Șosea, zise doctorul Munteanu și cotiră pe Calea Victoriei și o luară în sus spre Piața Palatului.

Nu văd, spuse el apoi, ce legătură are faptul că e greu să-ți închipui ce zice lumea cu întrebarea care e lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om. Nu văd nici o legătură.

Totuși după felul cum își rostea el nedumerirea parcă vedea, sau mai bine zis ghicea, dar îi sugera în același timp celuilalt că de mult nu mai avea el obiceiul să poarte o discuție pe ghicite. Asta era apanajul celor foarte tineri sau celor care se îmbată cu cuvintele. Despre ce era, de fapt vorba?

Doctorul Sârbu explică: ce simte cel care e tentat să-și schimbe profesiunea? De ce o face? La ce visează în realitate? Se opri în dreptul unei tutungerii și-și cumpără un pachet de țigări. Doctorul Munteanu se opri și el câțiva pași mai încolo. Deși era încă devreme, noaptea de vară a câmpiei care se ghicea dincolo de oraș pusese cu totul stăpânire pe străzi și bulevarde. Erau puțini trecători, era liniște, și mașini treceau puține. Se răcorise, și aerul purificat lăsa să se vadă cerul plin de stele. Foarte rar spărgeau liniștea doar grupuri de tineri care ieșeau de prin restaurante amețiți de alcool și începeau să vorbească tare cu aceea degajare afectată de limbaj în care se consuma zgomotos ultima rămășiță de energie cu care nu vroiau în nici un caz să se ducă să se culce și cu atât mai puțin să viseze. Femeile sau fetele singure riscau totdeauna să nu facă nici zece pași fără să fie acostate și asta se întâmplă adesea chiar când erau însoțite. De aceea nu o dată acești tineri erau tăvăliți pe jos de acei bărbați sau soți care nu se jenau de scandalul pe care aceste grupuri mizau când le acostau femeile. Înjurăturile și pumnii în fălci care puteau fi auziți atunci făceau ca marele oraș să semene în clipa aceea, în acel punct unde se petreceau astfel de scene, cu un sat din care nu lipseau decât câinii...

– Lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om, zise doctorul Munteanu, este cel pe care știi să-l faci și nu un altul, în special nu cel de care te simți ispitit, dacă ăsta e sensul întrebării tale. Dar problema nu e asta, fiindcă ce interes

poate să prezinte un om care își părăsește meseria fără motiv și se apucă de altceva? Ori nu-i place meseria pe care și-a ales-o, ori în general e vorba de un om căruia nu-i place să exercite o profesiune. M-am întâlnit zilele trecute cu un fost coleg de liceu, dacă-ți mai aduci aminte de el, Clepcea. L-am întrebat ce face. A ridicat așa brațele cu palmele spre mine, parcă s-ar fi dat prizonier, și ce crezi că mi-a răspuns? „Universal-Genève!", adică de toate, n-avea nici o meserie. Și arăta foarte încântat de sine. Știu ce vrei să spui, că elanul personalității noastre slăbește când începem munca propriu-zisă, pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni și că de aceea suntem tot timpul supuși tentației de a o întrerupe sau de a o schimba? Da, e adevărat, dar la ce faci tu aluzie? Faci o simplă observație de ordin psihologic sau vizezi o particularitate de ordin social cu privire la exercitarea profesiunilor?

– Și una și alta, răspunse doctorul Sârbu mergând agale, la oarecare distanță de prietenul său și fumând. Am vorbit despre această trăsătură psihologică fiindcă o cunosc bine, e foarte accentuată la oameni de structura mea și e o slăbiciune pe care o învingem cu ajutorul orgoliului. Consider că orgoliul profesional este singurul care este creator și care poate fi din punct de vedere moral, justificat. Fiindcă mai rea decât truda propriu-zisă pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni este lupta cu tentația de a o părăsi, văzând rezultatele așa de puțin spectaculoase pe care le obținem în comparație cu alții, care își potențează profesiunea prin acțiuni care nu sunt străine de ea, dar pe care nu orice profesionist este capabil să le inițieze. Și atunci, ca o compensație, apare orgoliul profesional, ca trăsătură comună a celor mai numeroși, care îi deosebește de ceilalți, mai puțini.

– Și ce vrei să spui cu asta? îl întrebă doctorul Munteanu atent.

– Că observ în lumea intelectuală o scădere a orgoliului profesional. Și că tu ești unul dintre cei care se străduiesc să dea

lovituri mortale acestui orgoliu, fără să-ți dai seama că îți pregătești singur terenul ca să fii disprețuit și să devii jucăria altor forțe sociale care n-au nici un interes ca psihologiile profesionale să se coaguleze și să-și câștige o relativă independență în lupta socială. N-o să mă apuc acuma, Ghiță, să-ți spun ce se zice sau ce se crede despre tine în legătură cu întoarcerea ta în spital – am observat că nu te interesează fondul problemei, te-ai angajat în mod conștient pe drumul tău și se pare că știi ce-ai de făcut – dar îți atrag totuși atenția că te pândește o mare primejdie și că ai încă timpul să te retragi pe o poziție din care să ieși învingător. Problema e dacă ai tu suficient curaj să te retragi pe o asemenea poziție, îți repet, după mine singura de pe care te poți apăra cu succes.

– Să lăsăm presimțirile și ipotezele referitor la situația noastră personală în spital și să reținem fondul problemei, zise doctorul Munteanu cu un glas liniștit. Dacă e vorba de faptul că eu mă străduiesc să dau lovituri mortale profesiunii noastre, aici am ceva de spus și pot să discut cu tine. Ai cunoscut tu vreodată o situație în care profesiunile să se poată exercita absolut liber una de alta și mai ales absolut liber de legile economice și politice ale societății și epocii respective? De unde au luat și cu ce au finanțat Pasteur sau doctorul Babeș institutele lor de cercetări? E foarte comod să vorbim de orgoliul profesional câtă vreme nu facem mai mult decât să prescriem rețete de lentile, cum a făcut tata timp de treizeci de ani – să stai cu el de vorbă și să vezi ce orgolios e, ai zice că toată medicina se sprijină pe el – sau când strângem foarte pe îndelete un număr de cazuri de bătrâni suferind de neurastenie și scriem un excelent studiu despre această chestiune, dar, lăsându-l la o parte pe doctorul Marinescu, care știm cum lucra și ce mijloace a avut, să ne gândim la alți cercetători, să ne întrebăm ce trebuie să fi simțit Babeș, când îi lipseau banii să-și extindă cercetările și când îndura tot felul de jigniri și umilințe pe măsură ce

înainta în vârstă. Așa că s-o lăsăm mai încet cu orgoliul profesional care nu cuprinde o sferă mai mare decât coridorul *Serviciului 14* (aceasta era denumirea pavilionului unde lucra doctorul Sârbu) și să ne închipuim mai puțin că un asemenea coridor constituie o poziție de pe care se poate da o bătălie mare – și încă să mai ieși și victorios! Fiindcă asta e probabil poziția la care te referi când îmi prezici că voi avea de înfruntat o mare primejdie.

Încheiase cu o voce în care erau amestecate și tristețe, și indignare, dar și înțelegere afectuoasă pentru cel care se hazardase atât de imprudent pe un teren necunoscut lui și întesat de mine: era totuși prietenul său cel mai vechi și mai de bună-credință și trebuia să-l despartă cu grijă de opiniile sale care erau, ca totdeauna, pe cât de intransigente, pe atât de mărginite. „Formidabil, gândea în același timp doctorul Sârbu, îmi vorbește de parcă ar fi măcinat de aceleași griji ca ale doctorului Babeș sau Marinescu."

– Ascultă, Ghiță, rosti el când celălalt se opri, eu nu-ți recomand micimea coridorului, ci ideea de coridor. Spitalul, sau spitalele, cu toate coridoarele lor sau dacă vrei, ministerul cu toate cabinetele lui, dar al *Sănătății*, nu al *Afacerilor Externe*. Ce legătură are Ministerul Afacerilor Externe cu medicina? Am auzit din gura ta această bizarerie, că ai avut nevoie de câteva luni ca să te pui la punct cu nu știu ce. Dacă e să discutăm, tu consideri ăsta un răspuns la întrebarea care ți se poate pune și care de fapt ți s-a și pus de toată lumea în clipa când te-ai întors în spital? Fiindcă dacă nu te întorceai nu-ți mai punea nimeni nici o întrebare, totul era în regulă.

– N-am constatat la nimeni și nici nu cred că își pune cineva, în ce mă privește, o asemenea întrebare, răspunse doctorul Munteanu cu îndoială. Ce sens ar putea să aibă o asemenea întrebare pe care să mi-o pună alții și să nu mi-o pun eu însumi? Dar să presupunem că dacă mi-o pui tu e suficient să

mă consider obligat să-i dau un răspuns – altul decât cel particular, accidental și adevărat care mi l-am dat mie însumi când am părăsit pentru câtva timp spitalul. Într-adevăr, e o greșeală, se poate interpreta că am vrut să părăsesc medicina și n-am reușit. Ei și? Nu văd care e problema și nu înțeleg ce gen de răspuns aștepți de la mine.

– E foarte ciudat, zise atunci doctorul Sârbu nedumerit, că tocmai tu care aduci ca argument al orientării tale profesionale dependența generală a profesiunilor de factorii politici și economici, nu-i vezi, în actuala situație, ca factori psihologici foarte concreți și ce probleme îți ridică sau or să-ți ridice.

– Ce te face să crezi că nu-i văd? Formidabil cum seamănă oamenii între ei! exclamă doctorul Munteanu stupefiat parcă deodată atât de tare de această idee încât uitase în aceeași clipă că îi pusese celuilalt o întrebare. Seamănă între ei indiferent de vârstă și de caracter și chiar de mentalitate, chiar ieri am avut o discuție cu părinții mei exact pe aceeași temă și exact cu aceleași idei ca ale tale, formulate doar altfel. Indivizii umani au pierdut mult însușiri naturale, între altele pe aceea de a rămâne senini și puternici în fața schimbărilor. Au neliniști sufletești. Dar ce sens au aceste neliniști sufletești?! Înțeleg să pierd ceva cu care m-a înzestrat natura în schimbul a ceva superior pe planul conștiinței, dar ce-am câștigat eu pe planul conștiinței prin faptul că percep schimbările cu neliniște?

– Eu nu-ți sugerez ție să ai neliniști sufletești dacă tu te simți senin și puternic, ci îți spun să te gândești dacă într-adevăr ești destul de senin și de puternic ca să ieși victorios din situația în care te afli, zise doctorul Sârbu făcând parcă o sforțare să se exprime cu cea mai mare atenție în aceste clipe, care începeau să devină din ce în ce mai încordate.

– În ce situație mă aflu? întrebă într-adevăr celălalt cu o voce care scăzu brusc în volum și crescu în intensitate. Dacă

n-ai să-mi răspunzi acum cu claritate ce-ai înțeles prin aceste cuvinte, va trebui să încetăm imediat discuția. Avem amândoi experiență și știi și tu unde poate duce.

– Am să-ți spun: eu nu pretind de la tine să faci ceea ce nimeni dintre noi nu poate să facă! Dar ceea ce poate să facă ultimul, mă simt foarte îndreptățit să-ți cer s-o faci.

– Tu spune-mi net, fără ocolișuri, în ce situație mă aflu eu. Răspunde la întrebare, dar pe scurt, că observ că ai început să nu mai poți spune ceva decât vorbind mult. Ca să-mi spui că nu-ți place că am plecat câteva luni din spital, m-ai luat ca majurul din poveste, pe dreapta, despre sensul activității umane... Să revenim la problemă. Ce e asta că nu-mi pretinzi să fac ceea ce nimeni dintre noi nu face, dar că ceea ce poate să facă ultimul, ețetera? Răspunde întâi la asta.

– Nu pot. Dacă la noi se știe ceva mai mult în vreo chestiune medicală – și nu numai medicală – decât în alte țări (și în epoca noastră aproape în toate părțile cu un anumit grad de civilizație se descoperă tot timpul lucruri care pun foarte acut problema schimburilor culturale și științifice) presupun că cine e în urmă și e interesat să nu mai fie, vine pur și simplu aici sau acolo unde s-a produs descoperirea și află despre ce e vorba. Dacă eu, acuma, în anul 1952, aș vrea să aflu ceva, trebuie, de asemenea, să plec. Și pentru asta, cineva, ministerul, Academia, institutul sau spitalul trebuie să aprobe această plecare și să-mi dea și bani. Și pentru ca această aprobare să fie dată, cineva trebuie s-o sprijine și acest cineva să fie mai mare ca mine, fiindcă simpla mea cerere nu e suficientă. Ei, dintre noi – vorbesc de noi, medicii care ne considerăm mai buni, nu de toți, adăugă doctorul Sârbu ironic făcând cu degetul o roată în aer – nici unul nu vrea sau nu poate să facă tot ce depinde de el ca să reglementeze această chestiune, fiecare se descurcă pe cont propriu și din pricina asta fiecare îl învinuiește pe

celălalt că stăm prost. Din toți, tu ai făcut ieșirea cea mai spectaculoasă. Fii atent, o să plătești.

Se lăsă tăcere între ei doi, cel care vorbise așteptând parcă sub tensiune să vadă dacă fusese urmărit în adâncime, dincolo de ceea ce puteau exprima cuvintele, cel de al doilea luptând parcă sub aceeași tensiune cu înțelegerea care îi forța conștiința și îi forța aproape în același timp, sub aceeași presiune, gândirea logică, împingându-l să se exprime și să se lase prins în lanțul adevărurilor amenințătoare care se încolăceau din ce în ce mai mult deasupra capului său.

– Cu alte cuvinte, rosti el deodată, ca și când gândirea i-ar fi țâșnit ca un șuvoi, revii la ideea că sunt vinovat că am vrut să mă las de medicină și îmi ceri să mă întorc la ea cu umilință, ca ultimul dintre medici?

Doctorul Sârbu nu răspunse îndată. Un bețiv trecu printre ei despărțindu-i, îl ocoliră fără să-i audă înjurăturile triviale și-și continuară drumul, de astă dată doctorul Munteanu fiind cel ce aștepta cu încordare extremă răspunsul celuilalt. Tot mergând ajunseră la capătul Căii Victoriei și o luară spre Șosea. Cu toate că aici într-adevăr piața și cele două vechi șosele lărgeau definitiv orizontul de câmpie, pe care Capitala fără depresiuni spectaculoase de sol o sugera chiar în centrele ei aglomerate, impresia de oraș mare abia aici prindea consistență, cu toate că nu se mai vedeau de-a lungul celor două șosele mărginite de copaci bătrâni și alei înflorite de trandafiri decât rare vile înecate în ierburi de grădină sau vechi clădiri în care erau adăpostite opere de artă, muzee de tot felul sau vechi institute științifice. Poate că vastitatea pieței, în care răspundeau sau din care porneau șapte sau opt bulevarde și șosele, și apoi șoselele însele sugerau existența unui oraș mai mare și mai frumos decât era el în realitate? Parcă și cerul de noapte era aici mai cețos și mai citadin, iar firele groase încărcate cu electricitate care pluteau deasupra pieței ca o enormă pânză de

păianjen din care țâșneau fulgere albastre la trecerea tramvaielor care mai circulau încă pe acolo în acei ani sporeau și ele, împreună cu luminile circulare care alungau întunericul și cele care scăldau Palatul Președinției Consiliului de Miniștri, această impresie neconfirmată apoi o mie de metri mai înapoi.

– Da, răspunse într-un târziu doctorul Sârbu, ai înțeles exact ceea ce eu de două ceasuri nu reușesc să exprim. E una dintre ideile care circulă în spital, după părerea mea cea mai importantă. Bineînțeles că nu formulată atât de nobil, dar se poate obține ca ei să accepte această formulare a ta, adică să revii cu umilință la medicină, ca ultimul dintre servitorii ei.

– Dar cum e formulată? zise doctorul Munteanu cu gura strânsă și nu se auzi bine și trebui să repete ceea ce spusese.

– Nu e formulată! E ceva, așa, de natură insesizabilă, dar care ar permite unuia sau altuia să facă sesizabilă o asemenea idee, adică să ți se întâmple ceva care să te aducă într-o asemenea situație umilă. E foarte primejdios, să știi că e momentul cel mai primejdios prin care treci tu de când ne cunoaștem. Cel puțin așa mi se pare mie, poate că tu știi ceva... Nu vreau să-ți stârnesc neliniști sufletești care să nu-ți folosească la nimic. Gândește-te. De-aia ți-am spus mai înainte că n-aș zice că poți să-ți închipui așa ceva, că tu ai zis că am să râd, dar nu te interesează chiar deloc ce se spune în spital, că îți închipui. Ai dreptate, ce se spune poți să-ți închipui, mai mult sau mai puțin, dar ce se gândește? Ei, aici să vezi. Ți-am spus, de pildă, ce gândesc eu, dar crezi că numai eu gândesc așa? Și fiindcă suntem prieteni eu am făcut un efort și ți-am spus până la urmă ce gândesc și ca să nu fac vreo greșeală am demarat așa de greu. Dar crezi că vei mai găsi unul ca mine să-ți spună? Nu pentru că s-ar feri de tine, ci pentru că pur și simplu e dificil de formulat. Pentru că nu mi-era clar nici mie; știam doar atât, că se consideră un eșec total încercarea ta de a părăsi profesiunea noastră. Și ce bărbat, de pildă, ar interpreta fuga soției lui de

acasă altfel decât o dorință expresă de a rupe căsătoria? Nu vreau să duc comparația mai departe, dar cum să nu-ți doresc eu, după această trădare, dacă vreau ca prietenia noastră să nu excludă preocupările comune – fiindcă fără ele am fi tot așa de puțin prieteni cum ar fi doi soți care ar face fiecare copii în altă parte – să ți se întâmple ceva care să-ți permită să-mi dovedești că iubești medicina și că aventurile tale diplomatice, și la propriu și la figurat, nu înseamnă nimic și nu sunt altceva decât simple slăbiciuni (care dintre noi ar refuza câteva luni la Roma sau în altă parte având în același timp posibilitatea să se întoarcă oricând la spital?). Eu am început să am bănuiala că tu lucrezi la ceva, studiezi nu știu ce, dar întâi ce fel de studiu e acela în afara clinicii și al doilea, chiar dacă ar fi, să zicem, un material de interes excepțional, cum de altfel mi-ai și spus, cine ar mai sta *acuma* să te creadă? Ar însemna că vrei să ne arăți nouă și ție însuți că iubești medicina printr-o lovitură de efect. Numai dacă într-adevăr ai veni cu ceva excepțional s-ar răsturna întreaga situație și toată lumea ar uita. Dar asta ar însemna o mare surpriză pentru mine și s-ar dovedi că tot ce ți-am spus eu până acuma ar fi pură invenție a unui spirit mărginit și timorat. De bucurie că ai avea tu dreptate aș uita imediat că am fost atât de neghiob și te-am judecat după aparențe. Poți să-ți imaginezi ce bucuros aș fi? Evenimentele din ultimii ani au pus cam greu la încercare prietenia noastră și despre toate istoriile care au amenințat-o avem așa, un fel de sentiment general că așa s-a întâmplat, ce poți să faci... Dar oricât de mult ai ține la cineva, îndoiala persistă și nu suntem totdeauna la fel de puternici ca să trăim cu îndoiala în noi. Eu acuma pot să-ți spun că toate acestea nu mai au pentru mine nici o importanță, țin la tine și așa, dar mult timp după ce s-a petrecut tot ce știi, n-a fost așa și nimeni nu-mi garantează că n-o să revină în viitor.

– Să lăsăm considerațiile de ordinul ăsta, zise doctorul Munteanu. Știi și tu bine că în materie de prietenie sau de dragoste contează totdeauna cu ce vii de acasă. Și eu țin la tine,

dar dacă ar fi să mă iau după toate măgăriile pe care mi le-ai făcut, de mult ar fi trebuit să te consider un dușman și nu un prieten.

– Ce măgării ți-am făcut eu ție? îl întrebă doctorul Sârbu uimit și izbucni imediat în râs, ca și când faptul de a face cuiva măgării era ceva foarte vesel.

– Lasă că știi tu, murmură doctorul Munteanu fără nici o plăcere, și tăcu, și merseră astfel unul lângă altul fără să-și mai spună nimic.

– Ba nu, te rog să-mi spui, zise doctorul Sârbu după ce se gândi câtva timp. N-ai să poți cita un singur fapt din care să reiasă că ți-am făcut vreo măgărie.

– Zeci de fapte, zise doctorul Munteanu liniștit și convins.

– Zeci de fapte?!

– Da, zeci, te crezi foarte departe de genul de măgării pe care le reproșezi altora.

– Spune măcar unul, să văd și eu ce înțelegi tu prin măgării!

– Aia făcută profesorului Rotărescu ce e?

– Tu spune ce măgărie ți-am făcut eu ție în calitate de prieten, lasă-le pe alea!

– Când te-am rugat anul trecut să iei cuvântul în organizație contra grupului de cosmopoliți, ce mi-ai spus?

– Ce ți-am spus?

– Că tu îl consideri pe doctorul Strihan un medic foarte bun și nu-ți dai seama ce e cu cosmopolitismul de care îl făceam noi vinovat.

– Chiar că nu-mi dădeam seama, răspunse doctorul Sârbu nedumerit. Ce-aveai cu el?

– Vezi?! exclamă atunci celălalt și continuă cu un soi de filozofie a deznădejdii: erai în sală când domnul Strihan a ținut o comunicare și a stârnit chicoteli pe seama unor articole ale mele și aproape că ai râs și tu fără să-ți dai seama că acolo era în joc și situația ta, nu numai a mea și a altora! Asta nu e măgărie?

– Uite, ai cuvântul meu, zise doctorul Sârbu solemn, fără să ia în seamă fondul problemei, că acum aflu de la tine că ai avut ceva cu doctorul Strihan. Mă crezi?

– Ți-am spus că e mai bine să lăsăm la o parte considerațiile strict personale, sigur că te cred, dar tocmai asta e măgăria, că eu ți-am atras atenția și tu nici măcar nu mai ții minte.

Doctorul Sârbu vru să spună ceva, dar renunță, avu o mișcare din umeri și din cap de îndoială și în același timp de nesiguranță: era posibil, într-adevăr așa ceva se putuse întâmpla, în sfârșit...

– Ai dreptate, zise el, n-are rost să ne apucăm acuma să dezgropăm morții. Asta e situația, zise el încheind parcă abia acum ideea pe care o urmărise înainte ca doctorul Munteanu să-l oprească de la considerațiile prea personale. Ți-am spus cam ce se gândește și ce gândesc și eu... Tu probabil că vezi lucrurile altfel și ai și motivele tale, dar eu ți-am atras atenția că una e ce gândim noi și alta e situația în care ne pomenim implicați și care are, vrând-nevrând, o anumită semnificație, care devine obligatorie dacă ne pasă. Dacă nu ne pasă și nu dăm nici doi bani pe semnificația propriilor noastre acte de existență, totul e în regulă... Cu condiția ca totul să se termine cu bine.

– Ei nu! mai zise și doctorul Munteanu, deodată hotărât să încheie discuția și cu o undă de sarcasm la adresa neliniștii ciudate din glasul prietenului său, nu asistăm la o comedie lirică, în care după ce se plânge și se râde, totul se termină cu bine. În așteptarea sfârșitului imprevizibil, fii și tu mai vesel. Tu nu ești implicat...

PARTEA A PATRA

I

Constanța își amintea acum cu un sentiment că era parcă vorba de o poveste veche, cum se lămurise în acele zile după declarația lui că ei doi ar fi fost fericiți numai dacă nu se căsătoreau, că le plăcea la amândoi prea mult să fie liberi pentru ca în cele din urmă o căsătorie să nu-i înstrăineze. Dragostea lor nu fusese nici dragoste de amanți, nici de soți, căsătoria prea rapidă stricând pe cea dintâi, și cea dintâi stricând apoi, prin lipsa sau scurtimea ei, pe cea de-a doua. E adevărat că în ceea ce privește această grabă el recunoscuse că era vinovat, dar nici el nu mai știa să explice după aceea de ce se grăbise așa de tare, ce-i venise. Îi plăcea de ea, o iubea, o simțea atât de apropiată, atât de a *lui* încât se grăbise să pună mâna pe ea, îl apucase parcă o frică să n-o scape, să nu se întâmple ceva și din pricina asta s-o piardă. Așa îi spusese el, și ce era mai ciudat era că aceste cuvinte exprimau exact ceea ce simțise și ea în aceeași perioadă, și își amintea cum îl întrebase: „Și acum nu mă mai simți că sunt *a ta*?" „Ba da, îi răspunsese el, dar nu mai știu ce să fac cu tine." „În ce sens? îl întrebase ea atunci simțind în acele clipe cum îi fuge sângele din obraji și se face albă. (Fuseseră clipele cele mai rele din tot ce mai urmase.) În ce sens nu mai știi ce să faci cu mine? Să nu te ferești să vorbești deschis, adăugase ea, fiindcă eu totdeauna m-am gândit că așa cum îi spui cuiva

te iubesc, tot așa trebuie să-i spui și *nu te mai iubesc*. Unii nici măcar nu vor să audă, crezând că dacă nu se pronunță aceste cuvinte se mai poate drege ceva. Eu vreau să mi le spui!" „Am să-ți vorbesc deschis, îi răspunsese el. Te iubesc, dar nu mai știu ce să fac cu tine, mi-a apărut un sentiment chinuitor că pe lângă iubire ar trebui să mai fac ceva pentru tine și nu știu ce." „Văd eu că-mi vorbești deschis, spusese ea, dar tot pe mine mă lași să ghicesc singură de ce vrei totuși să ne despărțim, deși mă iubești. Nu mă gândesc chiar de azi la asta, mă gândesc de vreo două luni, de când am întrerupt sarcina. Mare lucru n-am descoperit! Știu că ar trebui să înțeleg că la urma urmei nu mă mai iubești și că ești un bărbat serios care nu vrea să încurce o femeie și să rămână căsătorit cu ea deși lui nu-i mai place, dar înțelegerea asta n-o are cineva decât când ori iubește foarte tare pe cineva, ori nu-l iubește deloc. În ambele cazuri înțelegi mai ușor fiindcă nu ți-e frică. Ori mie mi-e frică și de aceea nu înțeleg." „De ce să-ți fie frică?" spusese el și i se dusese și lui sângele din obraji și se făcuse alb. Se vedea că în aceeași clipă chiar îl cuprinsese și pe el frica. „De ce să-mi fie frică?! întrebase ea mirată. Cum să nu-mi fie frică? Ce facem noi aici, ne jucăm de-a căsătoria, de-a despărțirea? Cum de ne-am putut înșela? Și cine ne garantează că dacă ne despărțim găsim pe cineva mai bun? Dacă găsim pe cineva și mai rău?" Paloarea lui se accentuase auzind-o vorbind astfel și se îndârjise pe neașteptate: „Ce putem face? E foarte posibil să nu găsim pe cineva mai bun, dar ajunge gândirea asta ca să ne împiedice să ne despărțim?" „Eu nu spun că ajunge, răspunsese ea, eu spun de ce mi-e frică. Și parcă mi-e frică și de ceea ce înțeleg că înseamnă frica asta. Ce-ai făcut?! îl întrebase ea și pe chipul ei începuse să apară treptat o expresie de înstrăinare înspăimântătoare, de ce ai stricat ce începusem, și de ce-ai mai început dacă aveai de gând să strici? Ce s-a întâmplat?" „Nu știu ce s-a întâmplat, de unde vrei să știu eu?" răspunsese el cu o voce parcă golită de viață

lăuntrică, și se uitaseră apoi unul la altul, privire în privire, fără să clipească, un timp nesfârșit de lung, căutând parcă să afle astfel ceea ce rațiunea și gândirea logică nu reușeau să descifreze.

Era spre seară, într-o zi de duminică și după aceea ea se îmbrăcase și se dusese în parc, simțind nevoia să-și consolideze înstrăinarea, și să rămână singură cu mâhnirea aceea apăsătoare care îi stătea atunci pe inimă ca un bolovan.

Seara s-a întors și s-a culcat. N-a mai scos un cuvânt, a pus capul pe pernă și în câteva secunde a adormit. Înțelesese că el avea dreptate și frica îi pierise, asemeni cuiva care fiind expus total unei lovituri descoperă că dacă primește această lovitură fără să se ferească, n-o să-i mai fie pe urmă frică niciodată.

II

Cu aceste amintiri limpezi Constanța se considera scăpată de boala ei și singura preocupare care o stăpânea ca o obsesie era de ce picioarele ei nu vroiau s-o mai asculte ca altădată și de ce tremura din tot corpul când trebuia să meargă și abia de putea merge fără să simtă tot timpul senzația că se va prăbuși. Era iritată că zilele treceau și că în loc să simtă o revenire treptată și oricât de înceată a puterilor, dimpotrivă, pe zi ce trecea se simțea mai slăbită și somnul îi era din ce în ce mai puțin și mai obositor. Se trezea dimineața cu dureri vii în tot corpul și cel mai mic gest o istovea, și în loc să se simtă istovită și în dorințele ei ca să poată zăcea și uita că e bolnavă, dimpotrivă, acestea erau și mai vii și mai ascuțite sporind și mai mult procesul de epuizare și inerție în care organismul ei se prăbușise. Și cu timpul amintirile și reflecțiile asupra trecutului ei încetară cu totul, nu mai veniră nici dorite, nici nedorite, și iritarea puse cu totul stăpânire pe ceea ce ar fi trebuit să rămână neatins, adică viața cea mai intimă a conștiinței.

„Observând dezinteresul cu care era tratat cazul ei – doctorul Sârbu nu trecea pe la ea zile întregi – Constanța avu deodată

bănuiala că de fapt suferă de paralizie generală progresivă și că în curând nu se va mai putea deplasa decât cu căruciorul, cum deja văzuse pe acolo pe coridoare că i se întâmplase unei bolnave. Maladia avea chiar un nume, îl află discutând pe coridor cu alte bolnave, îi spunea boala lui *Charcot-Marie*, consta în topirea progresivă a mușchilor picioarelor, doar atât află, și că era incurabilă. Se întoarse în pat abia ținându-se de ziduri și începu să-și examineze pulpele, care i se părură sensibil micșorate. Îi ceru doctorului Drăghici, care o vizita zilnic (medicul acela cu favoriți, atât de blând și de serios), să-i confirme că despre asta era vorba și doctorul Drăghici nu se putu stăpâni și își dădu capul pe spate hohotind scurt. Avea aerul că așa ceva vesel de mult n-a mai auzit, dar ei nu i se păru nimic vesel, deși ideea aceasta îi fu astfel alungată din minte în aceeași clipă. Se împrieteni apoi cu o activistă de U.T.M. din Ploiești, care se internase pentru a doua oară și care îi făcea vizite aproape în fiecare după-amiază și îi ținea de urât. Suferea cam de aceleași stări ca și ale ei, dar într-un fel care parcă mai semăna a boală, adică pe lângă istovirea fizică, o apuca din când în când, chiar în fața Constanței, plânsul, mai ales când povestea cum muncea ea acolo în comitetul U.T.M., și cum nu putea să rabde ce întâlnea pe teren și cum se întorcea apoi noaptea târziu acasă și nu putea să adoarmă de mânie și indignare. Era o fată totuși voinică, avea doi copii și un bărbat petrolist, șef de echipă. Istoriile ei de pe teren care o obsedau erau mai toate în legătură cu copii martiri bătuți în mod bestial de părinții lor alcoolici sau desfrânați, copii bolnavi și neîngrijiți, sau dați pe mâna unor rude nu mai puțin destrăbălate, care scoteau sufletul din ei pentru o bucată de pâine. Povestirile ei o turburară foarte tare pe Constanța aducându-i aminte că și ea săvârșise ceva apropiat întrerupând o sarcină și îi veni ideea că asta era pricina bolii ei, regretul adânc că nu făcuse un copil. „Ah, dacă aș fi avut copilul nimic nu s-ar fi întâmplat", își spuse, și avu sentimentul

că viața ei este stricată acum pentru totdeauna și că nu mai are de ce mai trăi. Când o auzi spunând acestea doctorul Drăghici dădu din umeri și strâmbându-se cu blândețe îi spuse să vină cu el în salonul vecin și să-i arate cel puțin douăzeci de femei bolnave de aceeași nevroză, cu copii. N-avea nici o legătură boala asta cu copiii.

Dar iritația îi creștea și se lipeau de conștiința ei parcă toate ideile și toate temerile morale. Era bolnavă, își spunea, fiindcă nimic din viață nu făcuse cum trebuie, nici în copilărie, când o chinuise pe maică-sa cu nepriceperea ei, și nici mai târziu, când se făcuse mare și se măritase. Cine îi spusese ei, se pomenea întrebându-se, că așa trebuie să se poarte o femeie cu un bărbat, să aștepte totul de la el și ea să nu facă nimic? De la cine învățase asta? Pentru că nu făcuse nimic pentru el, chiar nimic, cu toate că ținuse la el și nu dorise nici o clipă să se despartă. Nu e destul să ții la cineva, trebuie să mai știe din când în când și celălalt cam cum se petrec lucrurile cu *ținutul* ăsta, cât de tare îi și mai ales în ce fel. Simțise doar că e al ei cu un sentiment vechi de tot, din copilărie. În ciuda bătăilor pe care le mâncase când era mică, ea nu gonise din gândirea ei copilăria. Nimic din ceea ce simțise, fetiță fiind, că e al ei nu-i putuse fi luat. Privea pe atunci totul cu ochii micșorați, cu acel sentiment aproape divin de posesiune care îi șoptea că tot ceea ce vedea îi aparținea fie și numai pentru faptul că totul se afla mai întâi în ea (nu-și amintise niciodată ca privirea ei să descopere ceva străin), și dacă norii pluteau pe cer și cârciuma din colț era acolo la locul ei și dacă lumina soarelui scălda cartierul sau ploile zguduiau pământul, asta nu era decât o năvală vastă și liniștită a acelorași lucruri aflate mai întâi în mintea ei și le scotea afară prin ochi, fiindcă era destul de pildă să strângă din pleoape și să-și astupe urechile, fie și pentru o clipă, pentru ca totul să se acopere, noaptea populată de foșnetele abia auzite ale plopilor, târâitul greierilor și țânțarilor, tânguirea și vâjâitul

crivățului iarna, strigătele căruțașilor și lătratul cățeilor, trâmbele de praf care pluteau seara peste cartier când se întorcea de la școală, trecerea țăranilor spre piețe, cu căciulile lor țuguiate, pe care nu le scoteau nici vara de pe cap, sau ceața de fum de țigări din aceeași cârciumă din colț în care intra sâmbăta seara să-l cheme pe tata la masă. O treabă de făcut, o mână ridicată asupra ei și o bătaie înghițită erau lucruri bizare și puține, se pierdeau în numărul nesfârșit al celor care erau atât de întinse și de supuse voinței ei. Parcă tot timpul cineva o răsfățase mereu și ea nu făcuse niciodată nimic pentru acest cineva care o însoțise peste tot cu devotament. Unde era acum acest cineva? O părăsise și iată că acum ea nu mai era nimic fără el.

Gândirea aceasta făcu parcă să sufle asupra ei un vânt agresiv de disperare și începu să se agite și să geamă. Stătea pe spate cu ceafa pe pernă și își clătina capul când spre perete, când spre marginea patului, ca și când cineva nevăzut i s-ar fi așezat pe piept și ar fi silit-o să bea un pahar cu otravă. Vecina ei de pat se dădea jos și chema sora, sora chema mediul și acesta venea și îi prescria doze sporite și din ce în ce mai puternice de calmante, pe care ea le înghițea cu tot mai puțină încredere că vor ajuta-o să redevină iar ceea ce fusese odată.

III

Calmantele își făcură totuși efectul. Curând iritarea dispăru, dar lăsă în urma ei o ciudată tăcere, care din zi în zi se făcea tot mai mare. Acum parcă își pierdea încetul cu încetul memoria, și singurul lucru care îi rămânea viu în amintire era doar că avusese memorie. Nimic și nimeni nu mai răspundea la apel. Nimic parcă nu mai aveau sens. Pașii pe coridoare, lumina zidurilor albe nu mai avea nici un înțeles. În aceste zile tot se mai putea ține pe picioare și ieșea uneori afară în curtea spitalului, dar îndura greu spetacolul obișnuit al vieții. Ce era această mișcare, aceste obiecte, aceste ființe care mergeau pe

două picioare și făceau zgomot articulând sunete? Care este *esența* existenței lor? Nu știa să răspundă. Și, își zicea ea nu cumva dacă nu știm ce sunt lucrurile și ființele și lumea în care se mișcă ele înseamnă că nu știm nici cine suntem și, neștiind cine suntem, nu știm nici ce putem deveni, în mâna cui se află destinul nostru? Senzația era atât de chinuitoare, încât se uita la copaci cu o stranie invidie. Ei erau superbi cu coroanele lor de frunze, înecați de lumina soarelui, puternici și nepăsători. Iar deasupra lor, cerul plin de nori și soarele atotputernic. Se uita în sus, dar nu putea să îndure lumina, totul era prea viu, copacii prea copaci, norii prea nori, prea adevărați, parcă erau ființe animate de un mare secret care fusese și în posesia ei și de care acum, cu memoria stinsă, nu-și mai putea aminti. Același doctor Drăghici o examină și îi dovedi că totul era în regulă cu memoria ei, dar ea nu știu cum să-i explice că faptul că chemările ei adresate trecutului rămâneau fără răspuns însemna că e vorba de pierderea memoriei afective, strivirea ei de către această tăcere prin care nu mai răzbătea nimic. Era ca și când, rătăcită într-o pădure întunecoasă, ar fi dat de o colibă, din care, deși știa că înăuntru sunt oameni și o aud, nimeni nu vroia să răspundă la bătăile ei în poartă. Dar nu numai înapoi se forma un zid, ci și înaintea ei. Nu mai vedea nimic în viitor, și atunci avu senzația că prezentul este nimicul. Nu mai era nici o luptă de dat. Venise parcă sfârșitul. Legată la stâlp și cu dușmanul dând târcoale în jurul tău cu cuțitul în mână, nu mai era nimic de sperat: trecutul și viitorul, acești prieteni, nu mai existau. Fusese despărțită de ei, iar ei închiși undeva și striviți de marea tăcere. „Înțeleg ce mi s-a întâmplat, gândi ea, sufletul meu a murit, iar eu mai zac încă prin nu se știe ce ciudățenie. Probabil că voi muri curând și fizicește." Și în aceeași clipă, această gândire făcu să urce în ea cu o violență copleșitoare chiar senzația vie și iminentă a morții, senzație necunoscută ei până atunci, care smulse parcă năprasnic din mintea ei, cum ar smulge o vijelie copacii din rădăcină, ideea oricărui rău sau

oricărei suferințe care s-ar fi putut compara vreodată cu ea. Și cum moartea nu venea din afară, ca să lupte cu ea sau să încerce să fugă dinaintea ei, ci venea din chiar intimitatea cea mai adâncă a conștiinței, de acolo de unde stă parcă ascuns însuși echilibrul tainic al existenței unei ființe vii, Constanța nu se mai agită, nu mai gemu, se agăță doar cu mâinile de marginea de metal a patului și rămase liniștită așteptând să moară. Senzația crescu atunci până la paroxism, apoi se retrase... Dar își croi în sufletul bolnavei parcă un tipar, după care urma să se repete parcă toată viața chinuind-o până la zbaterea finală, moartea cea adevărată și definitivă, în care suferința ar fi pierit și ea. Astfel începură aceste noi crize ziua și noaptea; bolnava începu să refuze mâncarea, deveni tăcută și în curând puterile fizice o părăsiră aproape cu totul. Vedea că moartea întârzia, dar suferința, din ce în ce mai activă, îi șoptea cu o voce neagră: „Viața și moartea sunt lucruri limpezi, unde se află una lipsește cealaltă. Dar moartea ca un corolar al unei suferințe îndelungi? Dacă ești condamnată să suferi astfel, numai într-un singur fel poți să-i pui capăt..." Era gândirea care o chinuia cel mai tare, fiindcă își dădea seama că era de fapt o șoaptă de sinucidere. Cine se cuibărise în sufletul ei și rânjea de acolo, substituindu-se gândirii ei celei mai secrete?

Înșelate de faptul că mama obținuse permisiunea să-i aducă mâncare de acasă, infirmierele o neglijară câtva timp și nu băgară de seamă decât târziu că bolnava nu mânca nici ceea ce i se aducea de acasă și că slăbea din ce în ce mai rău. Atunci îi spuseră doctorului Sârbu.

Doctorul Sârbu dădu din cap că a auzit și își văzu de alți bolnavi, după părerea lui mai amenințați. (Nu ni se întâmplă să murim împotriva opiniei celei mai optimiste a medicului?) Când i se spusese că fosta soție a prietenului său nu doarme și are crize în timpul nopții, contrariat, îi mărise doza de somnifere, iar când i se aduse la cunoștință că refuza mâncarea, gândindu-se ce să facă se consultă cu doctorul Stamate.

„Insulină, zise doctorul Stamate, exact insulina o să-i facă bine. A fost de altfel și părerea profesorului." Doctorul Sârbu nu zise nimic, ieși din birou și se duse în rezerva bolnavei. Arăta de nerecunoscut; pe cât fusese de slabă cu o săptămână în urmă, acum arăta de două ori mai rău. Medicul se posomorî, îngrijorat.

– De ce nu mâncați? o întrebă.

Ea își întoarse fața de la el și nu răspunse. Tăcerea ei era ca o lespede, cu nimic nu putea fi urnită. Doctorul Sârbu scoase stiloul dintr-un buzunar interior, ceru fișa bolnavei și scrisese ceva în ea.

– Insulină? întrebă infirmiera.

– Da. Începeți de mâine-dimineață cu patru unități, și continuați cu câte patru și cu câte opt.

Vârî stiloul la loc în buzunarul interior, se uită la mâinile bolnavei, se aplecă, îi luă o mână și îi pipăi brațul, masându-l în sus spre încheietura cotului.

– Are vene bune, zise. Faceți-i glucoză după insulină, are o sensibilitate digestivă, să nu mănânce prea multe dulciuri, fermentează...

Se ridică și ieși în holul mic dintre cele două saloane, însoțit de infirmieră.

– A slăbit foarte rău, trebuia s-o siliți să mănânce! De ce nu sunteți atente?

– I se aduce mâncare de acasă, se dezvinui infirmiera, am crezut că mănâncă. Pe urmă mi-a spus bătrâna că o dă la vecini...

– Spuneți-i maică-si să stea lângă ea și să nu plece până nu mănâncă. Din moment ce tot vine, lăsați-o pe mama ei să stea cu ea.

IV

De fapt, doctorul Sârbu se interesa de ea numai pentru că fusese soția prietenului său și pentru că o vizitase de câteva ori în perioada în care nici el nu știa ce era cu doctorul Munteanu,

unde dispăruse. Doctorul Drăghici era cel care trebuia s-o facă sănătoasă și avea deplină încredere în colegul său, mai mult chiar, îl considera pe el cel mai bun practician dintre psihiatrii de-o generație cu el, mai bun decât el și Stamate, deși doctorul Balaban, fostul președinte al sindicatului, ca să se răzbune pentru istoria cu ceaiul de mușețel, lansase o dată, nu fără succes, formula că ei trei abia dacă formau un medic bun, unul fiind erudit, altul cercetător și celălalt practician, fiecare separat neputând adică întruni această calitate. Cum în acele zile cei doi prieteni tocmai se revăzuseră, doctorul Sârbu abordă, la cea de-a doua întâlnire pe care o avu cu doctorul Munteanu, chestiunea sănătății Constanței, întrebându-l pe fostul soț dacă avea ceva revelator de spus, de natură să-i ajute psihiatrului s-o pună pe piciore.

– Ai văzut-o? îl întrebă el.

– Da, răspunse doctorul Munteanu, chiar ieri am trecut pe la ea și m-a oprit sora la ușă să-mi spună să n-o trezesc din somn că e foarte greu până o face să adoarmă. Am intrat încet și m-am uitat la ea. Aproape că nici n-am mai recunoscut-o. A slăbit foarte tare.

– Asta n-are nici o importanță, zise doctorul Sârbu, ca și când nu i-ar fi plăcut relevarea acestui aspect al chestiunii, o să-i facem insulină și o să se aranjeze, altceva dacă mai știi. Ai vorbit cu ea?

– Nu, răspunse celălalt, și avu o expresie întrebătoare: trebuia să vorbească, era necesar?

– Nici nu cred că ar fi bine, zise doctorul Sârbu. Dar e posibil să-i facă bine puțină psihoterapie. D-aia te întrebam dacă în legătură cu despărțirea ai putea să ne dai vreo indicație. I-aș transmite lui Drăghici și el ar ști cum să se folosească de eventualele date ale problemei. A fost vreo problemă?

– Da, spuse doctorul Munteanu hotărât, dar stingherit totuși de o anume dificultate în a-și preciza gândul. Nu știu dacă nu greșesc... Când s-a pus problema despărțirii...

– Cine a pus această problemă, tu sau ea?

– Inițial eu, dar practic vorbind problema a devenit, în câteva ceasuri, o problemă comună, ceea ce, mărturisesc, m-a cam uluit, fiindcă de fapt ea nu vroia să se despartă. M-a învinuit că de ce m-am apucat să mă căsătoresc dacă la numai câteva luni după aceea trebuia să mă despart. Cum să-ți spun... Nemaipomenită chestie, nici acuma nu înțeleg, parcă am fi făcut o căsătorie de catolici...

Doctorul Munteanu se opri, dar celălalt îi ceru, din priviri, precizări.

– Din moment ce ne-am căsătorit ar fi trebuit să rămânem așa toată viața. Cam așa suna, deși nu s-a exprimat chiar așa.

– Asta e mai degrabă ceva țărănesc, observă doctorul Sârbu. Și adăugă: Asta era problema?

– Nu, zise doctorul Munteanu, la fel de hotărât ca și mai înainte, dar fără să pară că îi stă mai mult la îndemână să spună dintr-o dată despre ce era vorba. Două lucruri m-au uimit pe mine în comportarea ei, zise el decis deodată să sugereze cu aceste două lucruri ceea ce i se părea dificil de prins într-o formulare clară și distinctă. Întâi, că a întâmpinat declarația mea completă descoperită, nu s-a produs adică nici o panică în conștiința ei, deși s-a făcut albă la față și mi-a declarat că îi e frică...

– Frică de ce? întrebă doctorul Sârbu.

– Frică de tocmai ceea ce eu vedeam că nu îi e, adică de ideea despărțirii, de gândul că nu va găsi unul mai bun ca mine. (M-a întrebat și pe mine dacă eu cred că voi găsi una mai bună.) Și al doilea, a fost *înstrăinarea* ei de mine, care s-a produs sub ochii mei, în numai câteva ceasuri. În loc să verse lacrimi și să continue apoi să ceară, cel puțin un anumit timp, explicații, ea rămase după aceea tăcută, dar nu în sensul că își impunea această tăcere ca o măsură de apărare, ci pur și simplu, tăcea fiindcă nu mai avea cu mine nimic de comunicat... Aș vrea să știu câți inși pot dormi în noaptea care vine după despărțire, sau în orice caz ce fel de somn au. Eu n-am dormit aproape

deloc câteva zile în șir. Ei, ea a pus capul pe pernă și a adormit imediat și profund până în zori. Mă uitam la ea tot timpul și eram uluit de cât de *singură* dormea ea în noaptea aceea... I-am fost atât de recunoscător de felul cum a primit ea atât începutul cât și sfârșitul acestei legături, încât dimineața am plecat și i-am lăsat o scrisoare în care îi spuneam că mi-am luat doar cărțile și hainele și că totul îi rămânea ei și că de divorț o să mă ocup tot eu, e suficient să nu se prezinte la înfățișare pentru ca instanța să admită divorțul.

– Nu văd problema, zise doctorul Sârbu, care urmărise totul cu atenție.

– Ce problemă?! se miră celălalt.

– Te-am întrebat la început dacă a fost o problemă între voi și tu mi-ai răspuns că a fost, dar că nu știi dacă n-o să greșești spunând care. Spune problema și vedem noi cum e!

– Da, îți spun, dar acum am și mai puțină siguranță că nu mă înșel. Eu m-am împotrivit la un moment dat ca ea să păstreze o sarcină și mă tem că am greșit.

– S-a discutat asta în momentul când s-a pus problema despărțirii?

– Nu, dar mi-a trecut prin cap când am auzit-o că spune că îi e frică. Atunci mi-a fost și mie frică de ce-am făcut și m-am gândit că n-aveam dreptul s-o opresc să nască, dacă ea vroia.

– Și ea vroia?

– Da.

– În mod deosebit?

– În mod normal.

– Și?

– Și mi-am dat seama că trebuia s-o las pe ea să decidă, să-i spun adică mai întâi că nu mai putem trăi împreună și că eu vreau să ne despărțim și abia după aceea eventual să-mi exprim părerea mea că ar fi bine să nu existe copil (în afară de argumentul obișnuit că și pentru copil ar fi bine să nu crească fără tată).

– Cum s-au asociat la tine frica ei cu a ta, nu înțeleg. Ce legătură ai văzut tu între faptul că ea simțea în momentul acela o frică și faptul că tu ai împiedicat-o să nască.

– Am avut în clipa aia senzația că ea nu se va mai remărita niciodată, mărturisi doctorul Munteanu cu un glas care parcă mai sugera și acum spaima care îl cuprinsese atunci având această revelație.

– Aha, zise doctorul Sârbu, înțelegând deodată totul. Un copil, adică, i-ar fi împlinit viața, și faptul că nu s-ar fi recăsătorit n-ar mai fi avut pe urmă nici o importanță. Și presupui că ideea asta a lucrat la ea subteran și ea nu i-a rezistat... Că, adică, e adevărat că nu se va mai remărita... Da, murmură doctorul Sârbu pe gânduri, o să-i spun lui Drăghici și o să încerce să afle de la ea dacă ipoteza asta are vreo bază reală. Ia spune-mi, întreruperea sarcinii s-a făcut fără accident? Mă refer la acele dureri persistente care sunt uneori semnul unor inflamații ireversibile, care, în majoritatea cazurilor, împiedică pe urmă concepția.

– Nu. Totul a decurs normal. Îți spun, e o femeie normală, poate prea normală, mai zise doctorul Munteanu de astă dată posomorât și parcă iritat că folosea asemenea expresii care nu spuneau nimic. În mod normal, încearcă el să explice, o femeie își reface imediat viața intimă, cu atât mai ușor cu cât căsătoria noastră a fost mai degrabă o legătură legalizată, terminată și aceea foarte repede și fără pic de cenușă între noi. Asta e de fapt meritul ei, fiindcă s-a purtat cu o naturalețe foarte rară la femei, strâmbându-se ea nițel când i-am spus că o iubesc, dar strâmbându-se și la sfârșit, când i-am spus că n-o mai iubesc; și acuma când mă gândesc îmi dau seama de ce m-am îndrăgostit eu de ea, dar aș fi vrut mai degrabă să-mi fi fost soră, cred că aș fi făcut totul pentru ca ea să fie fericită și să nu sufere ca acuma; ca bărbat însă mi-am dat seama că nu mai puteam, și după câte o cunosc eu, n-o să găsească nicăieri unul cu care să se potrivească.

– De aici ipoteza ta că nu se va mai recăsători?

– Acuma nu mai am chiar certitudinea că pot să emit o asemenea ipoteză, răspunse doctorul Munteanu, dar nu văd de ce s-a îmbolnăvit. Fiindcă în mod normal, cum spuneam adineauri, ar fi trebuit să-i vie foarte ușor s-o ia de la început cu altcineva, sau în orice caz, dacă nu putea așa repede ca mine, să aibă în vedere o asemenea perspectivă, peste un an sau doi, sau chiar cinci, avea tot timpul să aștepte și să caute. Nu, ea se îmbolnăvește și, mai mult decât atât, după câte am înțeles eu de la tine și mi-am dat seama și când am văzut-o, nici nu vrea să se facă sănătoasă, să lupte adică cu boala. E posibil chiar să nu-și dea seama de primejdia care o pândește, mai adăugă doctorul Munteanu de astă dată supărat și foarte mâhnit că un om se putea astfel distruge pe sine când de fapt el se născuse să trăiască și să fie fericit. Am impresia, continuă el, că așa detașată cum era de mine, ideea de căsătorie se asocia la ea cu o idee pură de căsătorie, ca de un ritual pe care niște legi nescrise dar invincibile îți interzic să-l repeți... Ca la primitivi, pe onoarea mea, moare bărbatul, o îngroapă cu el de vie împreună cu calul și câinele.

V

Doctorul Drăghici însă nu confirmă nici măcar pe departe această ipoteză.

– Are nevoie să zacă și să nu mai știe de ea, asta e, spuse el și adăugă: insulina o să-i facă bine.

– Va să zică crezi că n-are nevoie de psihoterapie? zise doctorul Sârbu, nemaiștiind dacă să se mai supere sau nu că toate sugestiile lui în cazul acesta erau respinse.

– Nu, n-are nevoie, în orice caz nu acuma și în nici un caz în direcția asta, răspunse doctorul Drăghici. Dar de unde ai ajuns tu de fapt la concluzia asta, apropo de copil și de căsătorie? întrebă el curios.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Doctorul Sârbu îi relată discuția cu fostul ei bărbat și îi înșiră și argumentele, evitând însă detaliile intime.

– Auzi ce poate să spună! exclamă doctorul Drăghici contemplând parcă întristat întinderea prostiei umane care nu-i scutește câteodată nici pe indivizii cei mai inteligenți.

– Bine, doctore, zise atunci doctorul Sârbu cam atins și râse cam spart, fiindcă lui i se păruse foarte verosimilă ipoteza prietenului său. Bine, atunci te ocupi tu în continuare, e în regulă, nu mai zic nimic.

Și își văzu de bolnavii lui, preocupat în zilele acelea ca orice salariat unde să se ducă în vara asta să-și petreacă concediul de odihnă și cum să facă să-și pună în acord dorințele cu posibilitățile.

Avea ceva bani, cartea îi fusese trimisă la tipar, putea să se ducă liniștit în oricare stațiune, la munte sau la mare... să se distreze foarte bine, să se simtă perfect... Să se simtă din toate punctele de vedere... Adică nu chiar din toate, fiindcă anul trecut avusese o aventură la Tușnad, dar spre surpriza lui, la București femeia nu vrusese să-l mai vadă... Hm! Să găsești o femeie frumoasă căreia să-i faci curte...

Stătea la geam în picioare, și se uita afară tăcut și nemișcat. Lanul de grâu sau de ovăz care mărginea golful pe care îl făcea câmpia în această parte a Bucureștiului fusese de mult secerat de oamenii hipodromului și pe miriștea uscată crescuse iarbă. În depărtare, căldura verii se materializa parcă în valuri de ceață străvezie, iar norii stăteau nemișcați pe cer, adormiți și cu contururile șterse. Venise timpul somnolenței.

Această euforie la apropierea verii nu era însă stârnită numai de amintirile concediului precedent și a unei aventuri pe munte care putea fi repetată. Prietenia lui cu doctorul Munteanu se refăcea de la o zi la alta, cu descoperiri pe care nu le mai credea posibile la vârsta lui, dar care îi confirmau totuși vechi gândiri de adolescent că viața e destul de lungă ca pe parcursul ei, dacă

se întâmplă să nu ai noroc, să ai totuși destul timp să trăiești din plin acele clipe de adâncă bucurie care țin numai de ființa ta lăuntrică și asupra cărora nici hazardul și nici mișcarea neîncetată a lumii nu pot nimic. Destăinuirile care urmară după prima lui întâlnire cu doctorul Munteanu, care nu fusese decât o întoarcere în centrul acelui univers al prieteniei de care preocupările lor profesionale obsesive îi îndepărtaseră spre extremități îi confirmară din plin că nu se înșelase nici la douăzeci de ani când această prietenie începea și nici acum la treizeci când se relua după o criză de maturizare.

– Nicule, îi spuse doctorul Munteanu în acele zile, în felul lui neașteptat, care totdeauna îl făcea pe doctorul Sârbu să simtă o bătaie de inimă, tu ai avut intuiția unei înfrângeri ale mele, dar nu acolo unde crezi tu, ci în relațiile mele cu mama. Eu vreau să-ți spun ție ceva și tu să fii foarte atent fiindcă e ceva foarte important pentru mine și nu-ți spun decât ție. Tu o cunoști pe mama?

– Atât cât știi și tu că o cunosc, răspunse doctorul Sârbu.

VI

– N-o cunoști, am să-ți spun eu câteva lucruri despre ea. Mama, continuă doctorul Munteanu, m-a crescut pe mine exact cu aceeași stare de spirit cu care m-a născut, că adică eu aș fi în orice caz un copil neobișnuit și că trebuia încă de mic să mă comport ca atare. Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional este îndoielnic, dar ceea ce este neîndoielnic este că ea a fost și a rămas o femeie deosebită și singurul lucru care ar mai rămâne de explicat este cum a putut ea să se mărite cu un om ca tata, care fără să aibă cine știe ce cusururi sau vicii ieșite din comun, are totuși unul care te poate face să-l detești și anume acela că nu știe și nici nu bănuiește ce fel de femeie a fost și a rămas mama. Există astfel de bărbați peste care dă norocul de le iese înainte o femeie ca un vis și trăiesc lângă ea și îi fac copii

fără cea mai vagă bănuială că iau de la viață ceea ce nu le e nici destinat și nici nu li se cuvine. Mama a fost rudă săracă a unor așa-ziși moșieri și și-a petrecut copilăria și vacanțele la țară umblând desculță și cățărându-se prin copaci. O puneau și la treabă și n-o fereau deloc de contactul cu țăranii, a căror filozofie și-a însușit-o într-o oarecare măsură, după cum ai să vezi în cele ce-o să-ți spun, și și-a însușit și superstițiile lor; îmi aduc aminte totdeauna cu stupoare cum stătea ea de vorbă cu animalele, cu păsările, cu coțofenele și chiar cu lucrurile neînsufletite. În vacanțe mă duceam și eu pe la unchiul ei și o vedeam cum redevenea țărancă și cum în ochii ei frumoși stăteau răsturnați salcâmii verzi, liniștiți și încărcați de un soi de flori albe care mama îmi spunea că se numesc brebenei și mă îndemna să le rup din crăci și să le mănânc. Nu înțelegeam, mi se părea grețos gustul dulceag și parfumul acelor flori, dar mama se făcea de nerecunoscut, le mânca și râdea de mine într-un fel care mă făcea să tremur de gelozie atât de furioasă (îi ceream, agresiv, să nu le mănânce), încât numai palmele pe care mi le dădea mai mă trezeau și mă făceau să redevin copil. Mă ducea prin măguri pustii și îmi arăta cercuri largi în iarbă, urme ale ielelor care dansaseră pe acolo în timpul nopții și îmi povestea că ea le-a zărit o dată când era ca mine și că nu era adevărat că vederea lor te pocea sau îți lua graiul, cum se speriau țăranii, și că într-o noapte o să mă trezească să le văd și eu, că sunt „surorile" mele și că nu trebuie să mă tem de ele. A făcut liceul la București și l-a cunoscut pe tata ca studentă; a întrerupt cursurile și s-a măritat cu el. Am pomenit adineauri cuvântul gelozie. Îți vorbesc de mama ca să-ți explic ambiția mea care pe mulți și chiar pe tine v-au pus în gardă, fiindcă e o trăsătură de caracter care naște foarte multă ură în jur mai ales când e însoțită și de acele merite pe care o ambiție bine dirijată nu numai că nu le umbrește, ci chiar le potențează. Eu am fost un copil sănătos construit și fără sensibilitatea aceea de prisos care

dă naștere la atâtea drame în viața unora. Cel puțin așa cred! La țară, contemplam uneori boii și îmi plăceau mai ales când stăteau liniștiți, cu coarnele în aer și cu ochiul lor netulburat de nici o neliniște din interior sau exterior. Cel mai perfect echilibru îl reprezintă boul și înțelegeam de ce egiptenii îl aleseseră ca zeu. Omul e o ființă permanent amenințată de dezechilibru, și idealul meu era, în acei ani, să am o minte de geniu și o insensibilitate de bou. Să nu-ți închipui că o astfel de insensibilitate mi-ar fi fost necesară ca să-mi pun în aplicare nu știu ce planuri care aveau să treacă cu tăvălugul peste morala umană, ci numai pentru a nu răspunde excesului de sensibilitate pe care îl observam că există la oameni și care se degradează și ia atâtea forme complicate și dezgustătoare, în care demnitatea conține și o doză de servilism, servilismul un procent oarecare de demnitate, meschinăria îmbrăcând forme generoase și așa mai departe... Gama sentimentelor noastre naturale, îmi spuneam eu, e și așa destul de bogată și complicată încât ce nevoie mai e de aceste degradări care fac din om personaj de comedie și de care omul, în momente de relaxare stârnite cu mijloacele artei, râde el însuși în hohote, de complicitate, ea însăși comică, cu destinul? Rar mi se întâmpla – și ceea ce îți spun acum e valabil și pentru perioada prin care trec în prezent – să cunosc un om al cărui comportament să nu fie, mai devreme sau mai târziu, atins de acest soi de degradări. Un coleg, licean ca și mine, mi-a făcut o dată cadou un stilou foarte frumos și din ziua aceea a început să umble cu mine cu brațul pe după gâtul meu și să mă înjure în mod familiar de mamă. I-am tras la un moment dat, exasperat, palme și picioare în cur și am făcut o impresie foarte proastă asupra tuturor, a celorlalți colegi, dirigintelui și chiar mamei. Colegul însuși, nedumerit și sincer jignit, plângea cu lacrimi adevărate și mă implora din priviri să-i cer iertare, să ne împăcăm și totul să fie iar ca înainte. Nu i-am cerut nici o iertare,

i-am mai tras câteva picioare în cur și i-am înapoiat stiloul, fără ca prin asta să fiu mai bine înțeles. Dacă aș fi avut în mine echilibrul unui bou, întâi că i-aș fi refuzat stiloul, n-aș fi fost adică sensibil la atenție și al doilea dacă totuși l-aș fi primit, aș fi primit apoi cu liniște suverană și înjurăturile și gesturile lui familiare. Doctorița Tiberiu a venit la noi în spital prin protecția domnișoarei Zane, șefa aceea de lucrări, era membră de partid și medic prost, ambițioasă și rea, am cunoscut-o imediat ce fel de fire are. Domnișoara Zane își persecuta laborantele și le amenința, și doctorița Tiberiu nu numai că nu zicea nimic, în calitatea ei de membră de partid, dar făcea și vizite acasă acestei femei. Toate acestea ascunse în spatele frumuseții chipului ei pe care prietenul meu, doctorul Sârbu, văzându-l i-a plăcut și a fost pe punctul de a cădea în cursă: era exact ce dorea ea, să se mărite cu unul dintre cei mai buni dintre noi, ca pe urmă, măritată, să-l împingă de la spate pe soț să ajungă ceea ce ambiția ei nu era în măsură să valorifice – fiindcă din punctul acesta de vedere proastă nu era și știa că numai ambiția și frumusețea nu ajung ca să-ți câștigi un loc de prestigiu în profesiunea noastră. I-am și spus-o: „Nu-ți face iluzii cu doctorul Sârbu, el se poate îndrăgosti de tine, dar și după ce o să descopere că s-a înșelat, o să se poarte cu tine fără milă". „Nu mi-e frică", mi-a răspuns ea atunci cu ochii sticlind și atunci am luat eu hotărârea care a dus la desfășurarea evenimentelor așa cum o știi. Ea nu te vroia pe tine în mod special, vroia un bărbat care să aibă perspectivele pe care ea nu le putea avea și din punctul acesta de vedere eu aveam în ochii ei mai mari perspective decât tine și nu mi-a fost greu s-o conving că o iubesc, cu atât mai mult cu cât îmi și plăcea, fiindcă numai un moralist mediocru satirizează o femeie frumoasă. Bineînțeles că pe urmă, când o întoarcere a ei la tine nu mai era posibilă, în ședința în care a fost demascată domnișoara Zane, am afirmat cu sânge rece, când mi s-a pus întrebarea, că viitoarea mea soție n-a dat

dovadă de vigilență în relațiile ei cu numita domnișoară și că merită să fie sancționată (ea a răspândit în spital știrea că ne vom căsători, eu nu i-am promis niciodată direct nimic în acest sens, deși arma folosită de mine ca s-o cuceresc era tocmai asta). O insensibilitate cucerită n-o să semene însă niciodată cu una naturală, totdeauna vei fi acuzat de premeditare și n-o să poți să-ți spui niciodată, așa cum își spunea Caligula căscând, după ce mai otrăvea un patrician: „Ceea ce admir eu cel mai mult la mine este insensibilitatea mea". În fond imaginea boului pe care mi-au lăsat-o în memorie vizitele mele la țară se asocia la mine cu ideea de echilibru și nu de insensibilitate, asta însemnând de fapt puterea de a-ți urmări liniștit țelul, de a ara ogorul încet și adânc, de a mânca mereu aceeași iarbă cu aceeași foame care să alunge ideea despre calitatea mâncării și de a dormi apoi profund după marea trudă depusă în timpul zilei. Despre ce era vorba de fapt? Fiind atât de deosebit de mama, pe care o iubeam și o admiram pe măsură ce treceau anii și pe măsură ce luam cunoștință de firile noastre atât de diferite, se năștea în același timp în mine ideea de a-i dovedi ei și mie însumi că eu reprezentam o altă ipoteză reușită de umanitate și că deosebirea dintre noi nu însemna decât asta și nu altceva. Eu n-aș putea să spun acuma cu certitudine dacă ideea asta s-a născut în mintea mea în mod spontan sau dacă nu mi-a fost sugerată chiar de mama, cu instinctul ei ieșit din comun care îi spunea că numai așa, dat fiind că băiatul nu-i semăna, putea stârni în ea și emulația de a deveni în viață un om care să realizeze ceva mare și să-i păstreze și în inima lui, întregi, și dragostea și admirația pe care copilul o avea pentru ea în mod natural, cum se întâmplă totdeauna când avem parte de o mamă reușită și nu purtăm din naștere cine știe ce stigmat al unei ereditați încărcate, care ar face din noi, încă de mici, niște ticăloși. Fapt e că chiar și acum, când sunt un om lucid și am ajuns la maturitate, tot nu-mi dau seama ce fel de femeie e mama și

de ce nu pot eu aproape niciodată să vorbesc despre ea ca despre o ființă prea cunoscută, cum ar fi și firesc când eu voi avea în curând un copil și ea va împlini, peste doi-trei ani, vârsta de cincizeci. Nu-mi aduc aminte să mă fi îndoit vreodată de personalitatea mea și s-o fi simțit într-un fel anihilată pe a ei, cu toate acestea, mulți ani după ce am început să exercit medicina toate proiectele mele aveau în vedere înainte de orice reacția imprevizibilă a mamei și dorința secretă să ajung cândva să trezesc în inima ei aceeași admirație pentru fiul ei cum avea acest fiu pentru mama lui. Nu era o idee obsesivă, dar era una fundamentală și ca să-ți sugerez cât de cât ceva din genul relațiilor care se stabiliseră între noi încă de la vârsta de cinci ani, să-ți relatez cum o dată spărsesem unul din puținele obiecte de preț din casă și cum mă apucase groaza la ideea că mama o să vie acasă și o să vadă. Bunica, făcându-i-se milă de mine – fiindcă cu obiceiurile ei țărănești, mama mă bătea foarte energic când nu reușea să mă convingă de ceva sau când făceam vreuna boacănă – îmi propuse să punem totul pe seama întâmplării sau a pisicii și eu răsuflai ușurat, dar când auzii pașii mamei pe scări bunica și propunerea ei pierdură orice importanță, alergai la ușă, ieșii afară din apartament și spusei imediat totul, pedeapsa pe care urma s-o primesc și care era neîndoielnică, nemaiavând nici o importanță. Dar povestindu-i scena asta îmi dau seama că am acoperit și nu am dezvăluit figura mamei, încât mai bine să renunț la intenția de a-ți sugera ceea ce ar fi necesar să înțelegi; ce coloratură particulară căpătă apoi ideea aceasta care mă însoți de-a lungul vârstelor, să ajung să realizez ceva deosebit în cel mai scurt timp și în nici un caz atât de târziu încât mama să fie atât de bătrână încât să i se pară totul foarte firesc – cum li se pare tuturor bătrânilor. Bineînțeles că în momentul în care căpătai siguranța că ideea aceasta era chiar expresia intimă și necesară a personalității mele, admirația pentru mama se potoli și procesul formării mele ca medic și

ca om de știință se încheie. Este aproximativ perioada din care fiecare cunoscut al nostru sau coleg de profesiune poate povesti restul intuind mai mult sau mai puțin exact intențiile și premeditările noastre, deduse din ceea ce fiecare a văzut cu ochii lui sau a completat din cele auzite ceea ce s-a întâmplat. Un singur lucru nu-l știe nimeni și am să ți-l spun ție acum. Eu urmăresc să ajungem să vindecăm totuși schizofrenia sau să cucerim în orice caz teritorii întinse din domeniul pe care ea îl ține sub stăpânire, și că de trei ani de zile nu dorm decât cinci ore pe noapte studiind tot ceea ce este cunoscut despre ea, ca să pot pe urmă să formez un colectiv de cercetători și să pot să încep astfel atacul frontal contra acestei vechi maladii a psihicului uman. Iată aici rezultatul muncii mele!

Și doctorul Munteanu se sculă de pe canapea – se aflau acasă la el, în noua locuință, doctorul Sârbu exprimându-și dorința să afle unde stă și să vadă cum s-a aranjat –, se duse la birou și scoase din sertarele lui manuscrise impunătoare cu titluri care se refereau la diversele forme ale maladiei, lucrări, după cum se părea, de sinteză, menite să-l elibereze pe cercetător de ceea ce se făcuse și să-l înarmeze în vederea a ceea ce urma să facă.

– După apariția acestor studii ar fi urmat să fac propunerea și să primesc aprobarea pentru formarea colectivului, continuă doctorul Munteanu în timp ce prietenul său, cu o curiozitate uimită și avidă, răsfoia unul din manuscrise. Nu se poate acorda conducerea unui colectiv, unui tânăr necunoscut într-un spital în care există atâția medici cu experiență și care și ei pot declara, cum aș declara eu, că vor să realizeze lucruri mari în știință. Ar fi ca și când un simplu ofițer ar cere să i se dea conducerea unei armate fiindcă el e tot atât de bun comandant ca și Napoleon la Toulon... Să trec acuma la lucrul pe care vroiam să ți-l spun, la înfrângerea pe care totuși am suferit-o undeva, dar nu în

spital, după cum crezi și tu și alții, și pe care după teoria ta ar trebui s-o accept.

– O înfrângere, zise doctorul Sârbu, de aceea se cheamă așa, fiindcă chiar dacă o accepți sau nu, urmările ei rămân neschimbate. Dacă există posibilitatea ca aceste consecințe să fie împiedicate, înseamnă că nu e încă vorba de o înfrângere.

– Să-ți spun despre ce e vorba, dacă nu cumva ai și ghicit, continuă doctorul Munteanu. E vorba tot de mama. Când am luat hotărârea cu privire la formarea unui colectiv pe care urma să-l conduc, aveam atunci douăzeci și șapte de ani și îmi mai stăteau în față – așa hotărâsem eu – trei ani ca acest colectiv să-și înceapă activitatea. Timpul mi se părea pe atunci enorm. În acești ani, înainte de a mă hotărî să încep publicarea studilor mele, mi se întâmplă ceva, o cunoscui pe fosta mea soție. Când a trebuit să mă despart nu mi-a fost deloc ușor, mama se atașase de Constanța și află înaintea mea că o să aibă un nepot. Părinții nu văd cu ochi buni o despărțire, sunt neliniștiți când fiii lor strică o căsătorie, ei nu mai au același timp în față și se tem să nu dispară înainte de a-și fi văzut copiii cu urmași. Încercai să-i explic mamei ceea ce eu însumi nu înțelegeam, de ce nu mai puteam trăi cu Constanța, și spre surpriza mea mama vărsă lacrimi, dar nu dintre cele firești în asemenea împrejurări, ci lacrimi pline de durere și mai ales de neliniște, și anume tocmai pentru faptul pe care eu îl consideram drept argumentul meu moral, că din moment ce nici eu nu știam de ce căsătoria noastră ajunsese într-un impas și trebuia să ne despărțim, nu vedeam nici de ce trebuia să ne mai lege tardiv, un copil, când acest lucru se putea evita fără nici o primejdie pentru nimeni. Îi explicai că și Constanța era de acord că n-aveam dreptul să aducem pe lume un copil fără unul din părinți, dar pentru întâia oară cuvintele mele nu găsiră la ea nici un ecou. Suferința ei îmi produse încetul cu încetul revelația unei judecăți implacabile, nedorite nici de ea, dar nemiloase și fără rezerve

împotriva cursului pe care îl luase viața mea prin această nereușită în căsătorie. Aici era și multă superstiție țărănească, în ciuda faptului că mama e o femeie instruită și că trăiește în București de peste treizeci de ani. Mi se păru că sensul durerii ei nu e străin deci de idei exterioare și mă hotărâi atunci să mă recăsătoresc repede și tot atât de repede să refac situația de la punctul pe care îl presupuneam că reprezintă pentru mama nereușita mea, adică noua soție să rămână imediat însărcinată, socotind că pe mama n-o interesa o anume soție, ci faptul natural de a avea o soție care în mod tot atât de natural trebuia să nască. Aici mi se păru că am chiar noroc, pe Irina o cunoșteam de mult și ea chiar și rămase însărcinată cum dorisem. Două luni după căsătorie, ministrul mă invită într-o zi la el în cabinet și îmi aduse la cunoștință că atât pregătirea mea, cât și nivelul meu politic și cultural îl îndreptățesc pe el să-mi acorde sprijinul necesar să mă fac util în cadrul ministerului. Refuzai cu hotărâre și îi explicai că am alte planuri și că în nici un caz nu doresc să lucrez în diplomație. Sunt medic și mă interesează medicina. „Am o propunere, zise el. Du-te la Roma unde e acum liber postul de consilier cultural, ia-ți lucrările cu tine și în timpul liber vezi-ți de medicină. După ce le termini, te întorci la spital." Nu mi s-a părut nerealistă propunerea, cu atât mai mult cu cât aveam să găsesc acolo cărți și literatură de specialitate de care aveam absolută nevoie și, în cadrul serviciului la ambasadă, nu era de presupus că aveam să fiu mai mult ocupat decât la spital. Am hotărât deci să accept. La Roma am despachetat geamantanele cu cărți și am stat și am citit. Nimic altceva n-am făcut în cele câteva luni pe care le-am petrecut acolo... Îți spuneam data trecută ceva în legătură cu incapacitatea oamenilor de a rămâne senini și puternici în fața schimbărilor, cum încep să-i macine neliniștile sufletești: mă refeream tocmai la părinții mei și îți spuneam cum au reacționat ei ca și tine a doua zi după-amiază după ce m-am întors la București

și le-am făcut o vizită. În familie se spun uneori lucruri atât de neplăcute, încât te întrebi dacă cel mai mare dușman al tău nu ți-e de fapt prieten, în comparație cu părinții și rudele. Se spun din răutate sau din amărăciune, așa-zisele *adevăruri*, cuvinte crude, nepotrivite, grosolane în nuditatea lor, justificate de gradul de rudenie sau de sânge. Ce se întâmplase cu tata? M-a întâmpinat cu informația că celebrul meu socru cică ar fi fost văzut la o berărie cu șapca pe cap stând la o masă și bând bere. M-am uitat la el cu atenție. „Ei și? zic. Ce e cu asta? N-are și el voie să bea o bere ca orice cetățean?" „Nimic! zice. Nimic!" Și dădea din mâini așa ca din niște vârtelnițe, enervat și iritat de ceva. „Te-ai grăbit, zice, să lași fata borțoasă, ca în *Ion* de Liviu Rebreanu, ca să fii sigur de zestre! Ei? Și acum? Unde e zestrea?"„În loc să-ți vezi de lentilele dumitale, i-am răspuns, și să cercetezi mai departe dioptriile bolnavilor, îți vine pofta să fii nedelicat cu fiul tău, a cărui soție e însărcinată. Ce urmărești, să nu mai vorbim cel puțin doi ani?" „De ce ai divorțat tu, George? zice, Ai putea să-mi explici?" Vorbea ca și când evenimentul la care se referea s-ar fi produs ieri și el l-ar fi aflat chiar azi, astfel de prospețime avea iritarea lui. Asta era insuportabil. Ce vroia? Ce se întâmplase în lipsa mea? Mama tăcea și se uita la mine cu o expresie de mare neliniște în ochii ei atât de frumoși. „George, zice ea, nu cumva regreți că te-ai căsătorit cu Irina?" „Nu, mamă, de ce aș regreta?" i-am răspuns. Dar sensul neliniștii lor era totuși altul, și anume, desigur, căderea socrului, de care ei presupuneau că îmi legasem cariera și că acum nu voi mai fi reprimit la spital (deși le-am spus că totul e în regulă) și că nici la minister nu voi rămâne, și așa mai departe... Există totuși undeva un sâmbure de adevăr: în zilele astea m-am întrebat și eu dacă n-ar fi fost cazul să reflectez mai mult înainte de a mă recăsători. Irina mă supăra și mama aflase și mă vizită într-o zi în noua locuință, și nu se putu abține să nu observe – fără s-o audă, bineînțeles, Irina, făcând deci aluzie

la prima mea soție – că vechiul apartament de pe Aleea Suter era o bijuterie în comparație cu ăsta. Obsevația mă turbură, fiindcă mama continua să aibă în glas o tristețe al cărei înțeles era mult prea evident; ea considera că peste ceea ce mi se întâmplase înainte cu Constanța – și care nu putea fi remediat – mi s-a mai întâmplat încă ceva rău, și anume că aici voi locui definitiv și în orice caz răul va plana deasupra mea mereu. Era o temere voalată, reținută, dar foarte reală, de țărancă rudimentară care consideră schimbarea în bine trecătoare, iar schimbarea în rău definitivă. Care era însă schimbarea asta în rău? Ce se întâmplase cu mama? Și aproape concomitent cu discuția cu tine mi se strecură pe sub conștiința mea lucidă ideea unei înfrângeri în relațiile mele cu mama, înfrângere care mi se pare lipsită de sens, nedreaptă și mai ales absurdă prin lipsa de rațiune cu care mama nu vrea să accepte nici căsătoria mea cu Irina, nici copilul care o să vie și nici ideea de a lupta împotriva acestui fatalism țărănesc care vedea toate lucrurile sub specia iremediabilului. O căsătorie nereușită, desigur, poate fi înlocuită cu o alta, căreia să-i zici reușită, dar ceea ce era să fie nu mai e, și nici nu mai poate fi! Un copil al soției tale pe care ai iubit-o și pe care ai împiedicat-o să nască este ceva cum nu se poate mai trist și mai sfâșietor și aici privirea mamei în care citeam toate acestea ca într-o carte se lărgea și își sporea vizibil strălucirea, și deodată începea să curgă din ochii ei un șuvoi de lacrimi cum nu mi s-a întâmplat niciodată s-o văd din copilăria mea până în aceste zile. O iubea, se îndrăgostise de Constanța și eu nu știam, n-am aflat la timp... Iată înfrângerea... Fiindcă îmi dau seama că nu pot avea asupra mamei, această ființă necunoscută, nici o putere și că totuși trebuie să fac ceva. Dar ce pot face? Oamenii care trăiesc sub imperiul unei lumi lăuntrice, cum e mama, sunt tot atât de intratabili ca și cei al căror suflet zace în întunericul cel mai adânc...

Aici se opri această neașteptată destăinuire.

VII

Doctorul Drăghici rămase deci să se ocupe în continuare de fosta soție bolnavă a colegului său doctorul Munteanu și el începu astfel, după ezitările doctorului Sârbu, să aplice energic tratamentul prescris. În fiecare dimineață la orele șapte i se făcea Constanței o înțepătură în brat și era apoi ținută fără să mănânce sau să bea trei ore sub efectul insulinei. În primele două zile reacția nu fu cea dorită, bolnava nu manifestă nici foamea și nici setea așteptată, în a treia zi însă ea se produse din plin și medicul se așeză lângă ea pe pat zâmbindu-i în felul acela al lui blajin care făcea din el ținta admirației aproape a tuturor bolnavilor din toate saloanele. În mintea lor practică și interesată ei îl confundau și credeau chiar că e un medic mare și nu înțelegeau de ce stătea el pe la coadă când trecea în vizită suita aceea care avea în cap un ins scurt de talie, gros și cărunt și purtând mustață și având mai degrabă înfățișarea unui țăran bătrân și energic decât a unui *profesor*, cum i se adresau ceilalți și care, după cum își închipuiau ei, nu vindecase niciodată pe nimeni. Istorisiri cu vindecări neobișnuite care circulau pe seama doctorului Drăghici transmise printre bolnavi de către ei care stăteau aici în tratament de lungă durată ajunseseră și la urechile Constanței și, în a treia zi când simți pentru întâia oară o modificare în starea ei, tresări când îl văzu și îi atribui de îndată curioasa și neașteptata schimbare pe care o simțea.

– Ce mi-ați făcut? șopti ea tremurând de emoție și de surpriză, încercând să se ridice în capul oaselor, vrând parcă într-o pornire naivă și ridicolă, pe care o au toți bolnavii la primele semne de remisiune, să arate că își dau seama de efortul medicului și că îi ies în întâmpinare făcând ei și un efort paralel.

– Eu nu v-am făcut nimic, zise doctorul Drăghici fără s-o observe, insulina își face efectul. Vă e foame, nu e așa? Ați uitat de obsesiile dumneavoastră și acum vă chinuie foamea și setea... Foarte bine! N-a fost omul, de când e el, supus foamei și setei?

Începea să-și aducă aminte de clipele pierdute într-un trecut care fugise în urmă incomensurabil, clipe blânde și sfioase care acum îi susurau în memorie asemeni unor mici izvoare, mici de tot și subțirele, atât de dulci și de subțiri încât inconsistența lor îi picura în inimă remușcări și nostalgii sfâșietoare. Începea să știe ce i s-a întâmplat, bolnavul se dădea încet la o parte de pe inima ei și imensa apăsare slăbea. „Știu de ce m-am îmbolnăvit, își spunea, am uitat de copilăria mea, am uitat de viața mea trecută, am îngropat aceste bucurii prețioase și le-am schimbat cu altele, care n-au fost nici bune, nici curate."

Inima începea să-i bată în piept foarte apropiat și intim confirmându-i nu neliniștea și spaima, ca înainte, ci seninătatea și simplitatea unei bucurii calme și profunde. Sub pleoapele închise se întindeau, într-un dulce somn, primăveri străvezii, miraculoase, iar cerul se dezvelea înaintea ei ca o cupolă și începea să alerge sub el aruncând de pe ea ca pe o haină toată viața trăită până atunci... Nu se mai vedea decât zarea îndepărtată... Câmpia întinsă și verde... Dincolo de ea se aflau sate cu țărani care erau și semănau, dar ea și cu Vale nu știau ce este acela un sat și nici de ce oamenii aceia numiți țărani arau și semănau... Merseră mult înainte și dădură de un loc unde câmpia era plină de un soi de iarbă subțire și deasă, verde și înaltă cât ei de mare. Intrară în ea, și foșnetul firelor îi sperie, ieșiră repede afară, uimiți și cu inimile ticăind. Mai încolo, pierdut în zare, ca un punct negru, se vedea un om care păștea agale în urma a doi cai. Păștea regulat într-un fel uimitor, parcă ar fi căutat ceva, dar fără să se grăbească, iar mișcările lui dădeau de înțeles că el căuta acel ceva foarte de mult și o să continue să caute astfel până seara, și mâine, și toată viața, el și copiii lui. „Ăla ară", spuse Vale, și Constanța, cuprinsă de o tainică uimire, înțelese și ea că într-adevăr omul acela ara, cu toate că niciodată nu mai văzuse nicăieri ceva asemănător. „Vale, hai să vedem și noi!"

„Haide", răspunse Vale, și o luară la fugă într-acolo. Omul tocmai întorcea brazda înapoi și văzându-i se oprise. Cu un instrument de lemn, având în cap o bucată de fier ca un vârf de cuțit, el începuse să curețe de pământ felia de metal a plugului, care luci o clipă, orbitor, la soare. Era desculț în cămașă și izmene și cu o pălărie veche pe cap. Lângă cai, abia atunci băgaseră de seamă că se afla un băiat mare cât picioarele cailor, tot desculț, tot în cămașă și izmene și tot cu pălărie la fel de veche pe cap ca și a țăranului. Era chiar taică-său, dar fără mustăți, și fără mâinile acestuia, mari și noduroase, de culoarea pământului, parcă mult mai mari și noduroase ca ale tatălui lor (când se întorcea de la *Ateliere*, și când Constanței i se părea că tatăl ei are niște mâini foarte mari). „Ce e, mă copii?" spuse țăranul văzându-i, și glasul lui parcă alb, nu vroia nimic de la ei, nu-i alunga și nu se mira de ei și era liniștit și protector, ca și câmpia, ca și cerul și norii alburii și frumoși care stăteau pe cer în grămezi liniștite, sub văzduhul adânc al primăverii. „Ce faci, nene, ari?" întrebă Vale îndrăznet. „Ar, taică, ar", răspunse țăranul. Caii răsuflau odihnindu-se, erau obosiți și stăteau cuminți cu capetele în aer, cu trupurile brăzdate de nădușeală. „Ostenirăm caii, Vasilică, zise țăranul, uite la ei că nici de păscut nu le mai arde. Ia stai și tu jos și odihnește-te". Băiatul se așeză jos, aruncă o privire cercetătoare spre Vale, iar țăranul începu să-și răsucească o țigară. Din fundul văii se apropia o femeie cu un par în mână, călcând pe marginea arăturii și la fiecare pas se oprea, înfigea parul în pământul negru, îl ocolea, arunca ceva în locul unde înfipsese parul, învelea cu piciorul ceea ce aruncase și mergea mai departe, repetând mereu aceleași mișcări. În curând se apropie și ea de capul locului și, fără să spună nimic se așeză și ea jos. Constanța o văzu apoi cum întinde mâna și rupe niște frunze de iarbă, pe care începu să le mănânce. Băiatul se apropie și începuse și el să culeagă acele frunze și să le mănânce. „Ce de măcriș! spuse femeia. Veniți încoace,

copii, și culegeți măcriș." Erau acre și în același timp dulci și parfumate, atât de bune...

„Ah, se trezi ea apucându-se cu mâinile de marginea patului, mi-e sete, mi-e foarte sete, am să leșin după gustul acesta răcoritor și dulce... Ah, acești ani, atât de istovitori, cu evenimente parcă prea grele, cu bucurii parcă prea încărcate... Am să trăiesc de aici înainte singură acasă la mine, singură de tot și dimineața o să plec la elevii mei, o să merg încet, o să-i învăț carte și după aceea o să mă odihnesc, singură și liniștită. Și seara o să-l chem pe Vale la mine, o s-o chem și pe mama, am să-i servesc cu brânză albă și salată verde și cu ceai și cafea și Vale o să ne pună să ascultăm muzică... Iar duminică dimineața o să megem cu toții afară pe câmpie, să ne așezăm pe iarbă și să culegem măcriș... N-o să mai iubesc pe nimeni, nimeni n-o să se mai culce de aici înainte în patul meu, nimeni, nimeni..."

Și viitorul acesta îi dădea parcă o beție, îl simțea în ea ca o cucerire de preț și își spunea că niciodată n-avea să-l mai trădeze... Foamea și mai ales setea aceasta care o făcea să simtă aceste chinuri atât de curate nu erau doar niște iluzii, se repetau în fiecare dimineață și le trăia așa cum le simțise odinioară ani nenumărați... Iată cum bolboroseau norii urcând amenințător deasupra cartierului și cum vocea mamei din casă o striga, pe ea și pe Vale: „Vale, Tanța, intrați înăuntru, închideți geamurile". Totdeauna mama era neliniștită în astfel de clipe și închideau geamurile dar nu intrau în casă, se repezeau la poartă și se uitau de-a lungul străzii, pândind. Și pe ei îi neliniștea ceea ce avea să vină, dar ei doreau această neliniște, o căutau. „Vine", țipa Vale și o lua la goană înapoi, se urcau în verandă și apucau stâlpul gros al casei în brațe, așteptând. Vedea vârtejul cum se apropie acum de sus, călărind acoperișurile. Era ca o femeie fără contururi, mânioasă și despletită și cu partea de jos pătrundea deodată în curte și îi izbea, plesnindu-le chipurile, cu palmele ei de praf, de pietricele și de gunoaie. „Tanța, Vale, intrați în

casă!" striga mama. Cum să intre în casă? Se dădeau jos, ocoleau colțul verandei, se opreau lângă bucătăria de vară și se urcau pe capra de tăiat lemne. În depărtare, cerul, plin de nori întunecați, cădea jos. Și deodată, în liniștea care se făcea, începeau prin preajmă să cadă picături rare și mari, zvârlite parcă de sus de cineva. Încetau în aceeași clipă. Apoi porneau iar, acum mai des, intensificându-se sub ochii lor, împânzind cerul și înecând împrejurimile. Vale șoptea: „Zi-i tare!" Și în clipa aceea murmurul sporea și văzduhul se încețoșa. Săreau jos de pe capră și se adăposteau după zidul casei. Deasupra uruia streașina. Își punea gura sub șuvoi, închidea ochii, lăsa apa să-i stropească cu violență chipul, să-i curgă șiroaie pe gât și pe piept... apa asta care cădea de sus, cu gustul ei de ploaie pe care nici o apă nu-l avea...

Ușa cu geam a rezervei se dădea în lături și apărea sora cu tava de mâncare. Vroia să întindă mâna să ia siropul și să-l bea, dar o cumplită slăbiciune îi paraliza mișcările. Nu se mai putea mișca, cerculețe alburii îi apăreau și dispăreau în fața ochilor. Sora își vâra atunci brațul sub ceafa bolnavei, o ridica atât cât să poată bea din pahar și bolnava înghițea lichidul tremurând din tot trupul.

Dar aceste ore ale dimineții în care izvoarele amintirii și ale speranței îi răscoleau atât de adânc sufletul nu-și prelungeau durata dincolo de sfârșitul mesei. Întunericul dens al deprimării revenea iarăși asupra ei îndată ce termina de mâncat și apăsarea grea a unei triștețI disperate îi tăia din nou calea și din nou moartea își repeta asupra conștiinței ei înspăimântate exercițiul ei odios. Încerca să-și prelungească reproșurile acelea care îi subțiau atât de miraculos amintirile, dar efectul nu mai era același. „De ce oare, se întreba, n-am scos eu o lacrimă când m-am despărțit de bărbatul meu? Măcar când a plecat să fi plâns, să fi vărsat atunci o lacrimă. Nu e de mirare că s-a recăsătorit atât de curând, că m-a uitat atât de repede, căci ce amintiri puteau

să-l împiedice pe el să mă uite, când eu treceam totdeauna mută prin fața lui când veneam acasă de pe teren, și când deschideam gura o făceam doar ca să mă vait, să-i spun că îmi merge prost cu elevii, că rămân în fața lor la fel de nătângă și proastă cum rămâneam în fața mamei când îmi punea fierul în mână să calc o rufă?..."

Aduna neîncetat asupra ei învinuiri din ce în ce mai exagerate cu speranța obscură că această tristețe nemiloasă și agresivă o să-i înece în cele din urmă sufletul și o să poată în sfârșit să boicească prăbușită într-o suferință reală, cu gemete și lacrimi. Nu se întâmpla însă nimic și medicul se mira iarăși într-o zi auzind-o ce gânduri o stăpânesc.

– Există, zise el, în Dostoievski un personaj numit Marmeladov, căruia îi place să se învinuiască și să sufere... Și să facă și paradă de cât de multe păcate e el capabil și de cât de multă suferință... Nu știe el, așa ca un franțuz, să mănânce un ou *à la coque*, dar în schimb cum știe el să sufere!... Ei, nu mi-aș fi închipuit, continuă doctorul Drăghici, că de când ești la noi ai devenit o adeptă a lui Marmeladov! Eu care te tratez și sunt mai în măsură decât dumneata să-mi dau seama cum îți merge, îți spun că îți merge mult mai bine, te-ai mai îngrășat și în curând o să poți să te plimbi după masă...

Bolnava însă, în afara dimineților, nu simțea nici o ameliorare, cu toate că observase și ea că se mai îndreptase, prinsese câteva kilograme și avea un ten ceva mai colorat. Ieșea din când în când în curte. Dar dacă în urma convorbirilor cu medicul înceta să mai fie obsedată de idei de vinovăție, în schimb tristețea neîncetând să-i sfâșie mereu pieptul cu gheara ei necruțătoare, o idee tot începea să-i dea târcoale, una dintre cele mai statornice și care nu părea să aibă în ea nimic maladiv și anume că dacă în cele din urmă va reuși să se pună pe picioare fizicește, împotriva acestei triști disperate care nu vroia să cedeze, nu există remediu, și o va purta în inimă până la moarte. Avea

senzația stranie, cu această tristețe în ea, că asista la spectacolul vieții din spatele lui, cum ar fi asistat la o piesă nu din sală, ci din culise, văzând astfel regia vieții cu toate mijloacele ei de producere a iluziei și cunoscând parcă totul. În adâncul acestei cunoașteri zăcea însă spaima de a nu mai cunoaște nimic și se îngrozea văzând cum pe sub ochii ei reci și sticloși trecea lumea naivă și nepăsătoare, plutind inconștient în mica ei beție de dorinți efemere. Numai cerul și norii n-aveau moarte și se ferea să se uite în sus, speriată de întrebările lor mari pe care le presimțea deasupra capului: „Dacă te-ai născut ca să dispari, pentru ce te-ai mai născut? Noi suntem veșnici!"

Această tristețe strivitoare era, așadar, dușmanul ei intim, care nu se temea de nici un medicament și care era tot de neînvins cum de neînvins e bucuria de a trăi a celui în inima căruia acest dușman nu s-a putut plămădi. Fiindcă tristețea aceasta nu era o boală, ci o emanație a propriei vieți ajunsă într-o etapă în care speranța nu mai e posibilă.

Începuse să se miște încet pe coridoare și să coboare jos pe seară în parc și să se plimbe așa cum îi spusese doctorul Drăghici că o să se întâmple, fără să acorde însă în sinea ei vreo importanță acestei schimbări, obsedată mereu cum era de viitorul care o întâmpina cu tristețea aceea cuibărită în adâncul sufletului. *Profesorului*, care o mai văzu o dată în toiul tratamentului și care îi spuse că arată bine și că s-a colorat la obraji, îi răspunse că a observat și ea acest lucru dar adevărul e că această culoare seamănă cu aceea a unui măr care are coaja roșie și frumoasă, dar înăuntru s-a cuibărit un vierme.

VIII

Și apoi deodată, tot în aceste zile, când se așteptau mai puțin, cei doi doctori prieteni primiră o lovitură. La treizeci de ani câți împlineau ei atunci, tinerii fac de obicei experiența dragostei și primele iluzii care suportă un șoc mai mare sunt

cele legate de o femeie. În privința asta însă, unul din ei avea iluziile întregi, reușind să acopere în întregime în amintire eșecul cu doctorița Tiberiu și credea, așa cum cred foarte mulți oameni, că viața noastră pe pământ este foarte lungă și că avem întotdeauna timp să ne-o refacem și să fim de mai multe ori fericiți. Cum crezuse doctorul Munteanu căutându-și foarte rapid o altă nevastă. Nu dintr-o experiență cu vreo femeie îi aștepta deci lovitura.

Evenimentele avură loc tocmai când doctorul Sârbu le credea cel mai puțin posibile, când doctorul Munteanu îi făcuse destăinuirea aceea a lui stranie cu privire la relațiile lui cu maică-sa și îi dezvăluise planurile lui vechi de a forma în spital un colectiv de cercetători. Doctorul Sârbu se pregătea bucuros să plece în concediu, și în afară de ședința trimestrială a organizație de bază nu mai avea nici o treabă în spital, își lăsase bolnavii în grija doctorului Drăghici și Stamate și își încasase chiar și salariul, intrase adică în plină vacanță. La două zile însă după ce își anunță plecarea, doctorul Simion îi telefonă acasă și îl întrebă dacă n-a plecat încă. În cazul când n-a plecat, zise proaspătul secretar, îi reamintea că aveau ședință de organizație și îi spuse data precisă, ora și pavilionul unde avea să aibă loc, în pavilionul radiologic, la demisol, fiindcă, zise doctorul Simion cu un gals parcă plin de făgăduieli, acolo era mai răcoare și puteau să se adune liniștiți și să discute conform ordinii de zi.

În felul acesta începu această ședință, era într-adevăr foarte cald și toată lumea se gândea că toți or să vorbească puțin, să „sleiască" repede ordinea de zi, cum se exprimase în glumă doctorul Simion dându-le la toți telefoane, și seara nu tocmai târziu o să se ducă apoi fiecare acasă.

– O să iei cuvântul, doctore? îl întrebă secretarul organizației pe doctorul Sârbu înainte de a închide.

– Știi că eu nu vorbesc bine, răspunse doctorul Sârbu mirat. Dar de ce întrebi?

– Ar fi bine să iei cuvântul, zise doctorul Simion parcă reflectând, ca și când ideea aceasta i-ar fi trecut prin minte chiar în clipa aceea.

– De ce?

– Zic și eu. Nu vorbești bine, dar ai putea să spui lucruri interesante.

Se făcu o mică tăcere înainte ca doctorul Sârbu să răspundă. Noul secretar de organizație era un ins corect și sârguincios ca medic, ca secretar însă dovedea însușiri deosebite. Evident, activitatea cea mare a unui medic e tot la patul bolnavului, dar dacă așa am hotărât, așa trebuie să facem, părea să le spună doctorul Simion. În timpul vechiului birou din care făcea parte și doctorul Munteanu, se luau de asemenea hotărâri, dar era ceva care lipsea sau care prisosea în modul cum se traduceau ele în practică. Toată lumea parcă uita de ele, deși mecanismul ședințelor era același, frazele care se rosteau aveau în vedere apărarea acelorași principii. Și cu toate acestea o inerție curioasă împiedica pe membrii biroului să urmărească, și pe membrii organizației să execute sarcinile care li se încredințau. Și nu s-ar fi putut spune că doctorului Simion îi displăceau, să zicem, modul degajat sau glumele pe care le făcea de pildă doctorul Munteanu când conducea o ședință, dimpotrivă, în privința aceasta el se străduia chiar să-l imite ca și când ar fi vrut parcă să probeze că nu ăsta era cusurul predecesorilor săi, din contră, ăsta fiind un merit. Și nici că doctorul Simion ar fi exagerat cu îndeplinirea sarcinilor, cum s-ar fi părut la prima vedere. Acelea însă care se hotărau le urmărea fără explicații de prisos, având în surâsul său *finaud* și pe chipul său cu trăsături stabile de om care se simte sigur pe picioarele sale, întipărită expresia însăși a evidenței, vrând parcă să spună că executarea sarcinilor era între altele și o chestiune de disciplină colectivă, atât de necesară intelectualilor în această fază de tranziție de la o societate la alta, când partidul cerea de la membrii săi să-și educe

voința și conștiința ca această trecere să dureze cât mai puțin posibil, cu cât mai puține dureri, și scopul comun să fie atins printr-un efort la care să participe cât mai mulți din cei mai buni. „Trebuie să facem treabă, spunea el. Nu mai merge." În asta constă toată filozofia lui. O simpatie fără rezervă începuse deci să înconjoare persoana doctorului Simion, simțind fiecare în mod practic că era activ și că orele pe care le petreceau în ședințe aveau un sens.

Doctorul Sârbu nutrea și el aceleași sentimente ca și ceilalți pentru colegul său și de aceea când doctorul Simion îi spuse la telefon că „ar fi bine să ia cuvântul" el făcu un efort să înțeleagă ce putea să însemne acel „ar fi bine", convins dinainte că nu era vorba de o simplă opinie și știind că doctorul Simion nu era un palavragiu.

– Da, îi răspunse el în cele din urmă, aș putea să spun lucruri interesante, e adevărat, dar știi și dumneata, doctore, că pe urmă trebuie să ia cuvântul altul ca să explice el ce-am vrut să spun eu. Ți-aduci aminte că o dată doctorul Balaban a stârnit în sfârșit și el râsete generale spunând că el are curajul să instituie un premiu pentru cine ar fi în stare să înțeleagă și să-i explice și lui ce vreau eu să spun când iau cuvântul. Ți-aduci aminte?

Doctorul Simion râse foarte vesel la celălalt capăt al firului și apoi se opri și zise cu un glas numaidecât altul, ca și când cel care ar fi râs ar fi fost un al treilea care asculta clandestin pe alt fir.

– Asta e după conceptul grec sau latin al oratoriei, ce-ți impută doctorul Balaban. După cel anglo-saxon am auzit că e invers: un orator care vorbește bine face o impresie foarte proastă, este suspectat că a vrut să-i inducă pe ascultători în eroare folosind arta oratoriei. Dacă vorbești în Camera Comunelor bâlbâit, și nimeni nu înțelege ce-ai vrut să spui, ești primit cu aplauze furtunoase, ai fost adică sincer, n-ai vrut să iei mințile

nimănui folosind trucuri de efect. Ei, aplică principiul ăsta, încheie doctorul Simion surprinzător, vorbește așa cum poți și eu o să te ascult ca un englez.

– Bine, doctore, răspunse celălalt convenind, înțelegând în cele din urmă că secretarul poate are în vedere faptul că e prima lui ședință trimestrială de când fusese ales noul biroul și că vroia ca discuția la raport să fie interesantă și reușită. E în regulă, mai spuse el, am să iau cuvântul.

Dar bineînțeles că nici nu se gândi să ia în seamă sugestia că putea vorbi oricum și, ca de obicei, se pregăti cu o zi înainte făcându-și un punctaj minuțios, deși știa că așa minuțios cum și-l făcea uneori nu-i mai servea la nimic. În privința aceasta experiența îl învățase pe doctorul Sârbu să nu se încreadă decât foarte aproximativ în punctul de vedere sau în ideile care făceau, cu o zi înainte de ședință, obiectul punctajului său. Într-adevăr, pe lângă că vorbea destul de rău, cu acea stângăcie de neînțeles pentru un om care avea totdeauna ceva interesant de spus, dar destul de frecventă la intelectualii a căror gândire nu se desfășoară în voie decât în intimitate, doctorul Sârbu își mai și agrava această stângăcie, întârziind, din lipsă de experiență sau perspicacitate, să adopte în luările sale de cuvânt acele formule curente de limbaj și de gândire menite să înlăture nuanțele și exprimările prea originale, inoperante, dacă nu chiar dăunătoare, într-o perioadă în care gândirea socială își căuta rapid un stil al ei nou, în stare să se impună și să fie asimilat de categorii largi de oameni, de la intelectuali subtili la muncitori cu calificare superioară sau țărani. Doctorul Sârbu se străduia să adopte și el acest stil, în care lozincile de pe pereți sau din ziare trebuiau incluse și rostite cu un astfel de glas încât să lase impresia că sunt descoperirile proprii ale vorbitorului, dar observa că mai mari succese obținea în această direcție portarul spitalului și atunci își amintea că el este intelectual și trebuie să se exprime ca atare și când reușea era într-adevăr apreciat,

numai că asta se întâmpla o dată pe an. De cele mai multe ori când își propunea să ia cuvântul încă din prima jumătate de oră după începerea ședinței, ascultându-i pe cei din prezidiu sau pe primii care îl precedau, își dădea seama că punctul său de vedere se potrivea cu mersul ședinței ca nuca în perete. În dezvoltarea ideilor lui el presupunea de pildă posibilitatea adoptării unui ton ironic. Ori ședința începea, să zicem, într-o atmosferă gravă, care chiar dacă mai slăbea pe parcurs, tot nu ajungea până acolo încât să permită unui vorbitor să aibă un asemenea ton. Alteori se întâmpla tocmai pe dos, ședința începea într-o atmosferă voioasă și pe undeva superficială și doctorul Sârbu avea în buzunar un punctaj foarte pretențios, care după cum îl gândise el acasă nu putea fi dezvoltat decât pe un ton grav și cu citate din filozofi. Și una din cauzele pentru care el vorbea atât de greu în ședințe avea și această explicație, că el făcea parte din acea categorie de intelectuali a căror gândire se formase din asimilarea culturii profesionale ca student și a lecturilor solitare ca medic și nu exprimase niciodată într-o adunare idei care nu aveau legătură directă cu profesiunea. Și când în ședințe înțelegea că punctajul lui era dat peste cap intra în derută fiindcă nu mai putea să-și retragă cuvântul și în clipa când de la prezidiu se anunța: „Are cuvântul doctorul Cutare, se pregătește doctorul Sârbu", simțea cum i se formează și începe să i se rostogolească încet de la ceafă în jos pe șira spinării picături groase și reci de sudoare. Începea, bineînțeles, să-și bâlbâie aceleași idei din punctaj, fiindcă era incapabil să reia cele care dominau ședința, dar nu se mai înțelegea nimic din ideile lui la al căror ton trebuise să renunțe.

IX

De astă dată însă se potrivi ca el să ceară și doctorul Simion să-i dea primul cuvânt și cum ședința începea într-o atmosferă neutră putu să vorbească așa cum gândise de acasă, deși i se

întâmplă apoi pe parcurs un lucru care nu i se mai întâmplase de mult, adică fu întrerupt din adunare și cineva îi puse o întrebare neplăcută.

Alături de demisolul unde se ținea ședința străjuiau doi copaci umbroși și bătrâni și cam după ce se termină raportul și începură discuțiile un stol gros de vrăbii, năvăliră în frunzișul lor și începură să se certe atât de gălăgios și îndelung încât doctorul Sârbu, în picioare, se întrerupse brusc și scurta tăcere amuzată care urmă îl calmă cu totul și putu după aceea să-i dea înainte nestingherit. De fapt nu vorbise el primul, ci doctorul Mircea dar era ca și când n-ar fi vorbit fiindcă doctorul Mircea cerea totdeauna primul cuvântul ca să nu trebuiască să ia atitudine în cazul când desfășurarea ședinței ar fi impus acest lucru, adică să nu i se impute că n-a vorbit, și toată lumea se învățase cu el, bălmăjea, cu un aer nu se știe de ce agresiv, probabil ca să lase impresia că e combativ la adresa dușmanului de clasă, timp de câteva minute fără să fie ascultat de nimeni și în felul acesta, adică cu acest protocol pe care nici nu-l mai băgau în seamă, începeau apoi discuțiile. De la raionul de partid participa chiar primul-secretar, se afla în prezidiu cu cei trei membri ai biroului și asculta foarte atent cuvântul doctorului Sârbu. Fiind nou în această funcție, toți înțeleseseră că el vroia să cunoască întâi bine această organizație cu specificul ei intelectual (venea aproape la toate ședințele) și abia pe urmă, după ce avea să se familiarizeze cu ei și cu problemele lor, să intervină când ar fi fost cazul.

Deocamdată tăcea și asculta și numai foarte rar făcea câte o observație sau spunea câte un cuvânt care putea fi luat drept o confirmare sau o negare a vreunei poziții a cuiva. Asta făcea o impresie foarte bună și era de pe acum privit cu simpatie, părea să fie cu totul pe placul lor. Micile lui intervenții lăsau să transpară că avea toată considerația pentru profesiunea lor în care n-avea în nici un caz pretenția să se amestece, dar cerea

și el, la rândul lui, ca în chestiunile politice toți tovarășii medici să fie la curent și să execute ca orice membru de partid sarcinile pe care organizația le trasează. Era o idee care nu trebuia căutați de puțin, datorită aparentei ei simplități, subapreciată. Fusese una din puținele pe care le formulase în fața lor, cu o înțelegere potolită și detașată a situației, dat fiind faptul că unii puteau gândi că aceste sarcini nu sunt, deocamdată, la nivelul preocupărilor lor. Dar se va ajunge și acolo.

Deși se simțea foarte liniștit și n-avea de nicăieri nici un indiciu că ideile sale nu se potrivesc cu atmosfera adunării, doctorul Sârbu își dădea seama că vorbește totuși foarte prost și că n-a reușit aproape deloc să stârnească în mod serios interesul cuiva. În sală, deși era liniște, persista o neatenție multiplă, compusă din fosnete fără rost, zgomote mici care se produceau chiar în clipa când el exprima cea mai importantă idee, o tuse a cuiva sau un scârțâit de scaun, care se întâlnea chiar cu finalul important, așa credea el, al unei fraze. Ideile din punctajul său se refereau la schimbarea importantă care se petrecuse în organizație (în bine) odată cu alegerea noului birou, și cum reușise doctorul Simion în calitatea lui de secretar să rezolve în câteva luni o serie de probleme care trenau nerezolvate în spital de aproape doi ani, enumerarea minuțioasă a acestor probleme constituind grosul argumentației și pe deasupra câteva aprecieri foarte elogioase asupra aceluiași doctor Simion, care, ca un secretar bun, împreună cu un birou activ reușeau să te convingă și să te antreneze. Avea el, doctorul Simion, acest merit, care nu poate fi apreciat la justa sa valoare decât prin comparație cu vechiul birou, care pe el, pe doctorul Sârbu personal, nu l-a făcut să simtă decât că e posesorul unui simplu carnet roșu... Ajunsese foarte mulțumit de sine la acest punct în luarea lui la cuvânt; pronunțând însă această frază își dădu seama, în timp ce gura continua să scoată cuvinte, că a spus o gogomănie și se grăbi să încheie, prins de o enervare subită, care

nedumeri adunarea. Și atunci se auzi întrebarea care îl împiedică să se așeze jos:

– Tovarășul doctor Sârbu spune că a considerat acțiunile obștești incompatibile cu stofa unui intelectual...

– O voce protestă și îl întrerupse:

– Nu s-a exprimat așa.

Se exprimase astfel: „Mi s-a părut că nu e cazul să facem pe felcerii, substituindu-ne Sanepidului".

– Să precizeze doctorul Sârbu, prin exemple concrete, continuă directorul spitalului neturburat (el era acela), acele acțiuni obștești la care n-a considerat că poate să ia parte.

Se făcu tăcere.

– De exemplu acțiunea de lămurire a populației în ce privește respectarea regulilor de igienă pentru prevenirea maladiilor, răspunse vorbitorul. Ea o acțiune obștească, deși sarcina aceasta este a policlinicilor raionale și a Serviciului sanitar al Capitalei. Uneori însă, trebuie să intervenim tocmai de aceea, că în anumite sectoare sociale este necesară o mobilizare în plus a forțelor.

– Foarte bine, zise atunci primul-secretar al raionului de la prezidiu.

Și încurajat parcă, doctorul Sârbu continuă și deveni și agresiv:

– Știu că tovarășul director dacă ar fi situația de așa natură ar scoate pe câțiva dintre noi pe care îi crede dânsul, după o apreciere aproximativă, că sunt mai buni pentru tratamentul gâlcilor decât pentru specialitatea la care s-au format și ne-ar trimite la Căciulații din deal, dar deocamdată faptul nu e posibil și l-aș ruga să nu-mi deformeze ideile înainte de a mi le combate.

Nu râse nimeni și nici nu prea se înțelese ce-a vrut să spună. Directorul rosti cu sinceră nedumerire și își însoți întrebarea și cu o expresie potrivită, care a avut un efect instantaneu.

– Care gâlci, doctore! zise el. Și de ce crezi dumneata că locuitorii din Căciulații din deal n-au nevoie de asistență medicală?

Și adunarea izbucni imediat în hohote. Doctorul Sârbu simți cum i se urcă încet sângele în obraji și o undă rece de ură crescu în el la adresa acestui medic mai în vârstă, dar ranchiunos și în mod absurd invidios de activitatea științifică a colegilor lui și din pricina căruia toată organizația râdea acum fără nici un rost, de el, de doctorul Sârbu. Când se așeză jos, adică prea târziu, își dădu seama că ar fi trebuit în clipa aceea să spună că e ușor să faci circ simulând că nu înțelegi despre ce e vorba, mai greu e... O violentă durere de cap îl picnise ca și când brusc i s-ar fi prins tâmplele într-o menghine de fier și uită tot ce gândise. Da, iată, vechea lui durere care apărea când și când, la două sau trei luni și care îl aducea de fiecare dată în cabinetul medicului medicilor, doctorul Ionescu.

Directorul nu scăpă însă cu maniera aceasta foarte frecventă de a face pe prostul.

– Uite că nu numai doctorul Balaban a reușit să stârnească ilaritate pe socoteala doctorului Sârbu, ci și tovarășul director, zise doctorul Simion de la prezidiu cu o ironie directă care alungă numaidecât din adunare orice urmă de veselie. Cum e cu caloriferele din sala de comunicări, tovarășe director? Despre ele a vorbit foarte clar doctorul Sârbu și la asta ar fi trebuit să vă referiți nu la cine trebuie să se ducă de fapt în Căciulații din deal. Cred că știți mai bine ca toți că în Căciulații din deal nu există nici-un pavilion de psihiatrie și ca atare n-are ce căuta acolo doctorul Sârbu.

– Care calorifere? întrebă directorul.

– Care stăteau reci, și noi în paltoane iarna, în timpul comunicărilor, răspunse doctorul Simion cu falsă bunăvoință.

– Erau planificate, doctore, răspunse directorul cu o indignare la fel de adevărată ca și nedumerirea lui de mai înainte privitoare la gâlci, și adunarea izbucni iar în hohote, deoarece caloriferele acelea se tot planificau de vreo doi ani și tot nu se mai reparau.

Directorul auzise că o să fie schimbat, întrebările acestea în plenul organizației erau o confirmare a zvonurilor care circulau în acest sens de câtva timp și nu se sfii să-și spună deschis părerea aceea a lui pe care el credea că nu i-o cunoșteau decât secretara și intendentul, și adăugă:

– Tot nu folosea la nimic, zise el lapidar și cu o intonație parcă resemnată că în zadar se discută pe această temă, el rămâne la convingerea lui că așa-zisa „activitate științifică" a unora ca doctorul Sârbu nu merita reparația și cheltuielile acelei săli.

– Noi o să vă dovedim că folosește, răspunse doctorul Simion.

Primul-secretar Dănilă interveni și el spre satisfacția doctorului Sârbu... Cum, zise el, ce însemna asta că nu folosea la nimic o sală de comunicări, ce-a vrut să spună directorul cu afirmația aceasta ciudată, pe care el, Dănilă, mărturisea sincer, n-o înțelegea? Era sau nu vorba de sala de comunicări?

– Da, zise directorul și se ridică în picioare.

– Adică o sală în care se adună doctorii și își comunică, nu-așa, cazurile mai interesante sau mai grele... Da, sau nu?

– Da!

– Atunci cum nu folosea la nimic?

Se făcu tăcere în adunare. Directorul nu răspunse.

– Nu înțeleg! zise Dănilă nedumeit, dar cu o astfel de voce că toți își dădură seama că dimpotrivă înțelege prea mult, însă nu vrea să ridice acum problema acestui director care punea bețe în roate propriilor săi colegi profitând de faptul că funcția lui îi dădea o astfel de putere. Nu înțeleg, repetă primul-secretar, o să lămurim noi și chestia asta și nu înțeleg nici cum dumneavoastră v-ați împăcat cu situația, deși erați aici în organizație și puteați să-l trageți pe tovarășul director la răspundere, sau dacă era cazul să-l ajutați...

I se dădu cuvântul următorului. Acest al doilea, fiindcă n-avea ce spune, reluă și el fără să se jeneze ideea emisă de antevorbitor, că adică foarte bine a activat biroul în aceste trei luni și că într-adevăr, în comparație cu vechiul birou simțise și el că nu e numai posesorul unui simplu carnet roșu... Doctorul Sârbu, apăsându-și tâmplele cu podul palmelor și presându-și din când în când ochii, tresări și se uită să vadă cine vorbea. Era un vestit chirurg, desfăcător de cranii, un ins a cărui cruzime în limbaj băga groaza în pacienți, dar pe care îi vindeca, și doctorul Sârbu fu uimit să-l audă vorbind atât de șters și împrumutând de la el ideea aceea cu carnetul. Mai vorbiră vreo doi cam la fel de șters și luară o pauză. În pauză doctorul Sârbu se duse la farmacia spitalului și înghiți deodată două antinevralgice. Nu simți însă, după jumătate de oră cât ținut pauza, nici o ameliorare și ceru voie să părăsească ședința. Doctorul Simion se cam codi, îi dădu de înțeles că ar fi bine să rămână, că o să se reia chestiunea activității direcției spitalului și că el, doctorul Sârbu, ar putea să mai ia cuvântul. Nu putea să rabde? Era doar o durere de cap, avea să-i treacă...

– Da, dar trece numai dacă mă duc eu la cineva care îmi dă el nu știu ce pilulă, răspunse doctorul Sârbu. Dacă îmi trece promit că mă întorc.

– Neapărat, zise secretarul organizației. Să știi că o să dureze, suntem informați că doctorul Chirescu (așa îl chema pe director) a venit la ședință cu un dosar, el și Pantofaru (acesta era șeful cadrelor). Nu te uita la ceas și întoarce-te chiar dacă e târziu.

– Am promis, răspunse doctorul Sârbu.

X

Dar nu se ținu de promisiune fiindcă se uită totuși la ceas când îi trecu durerea de cap și i se păru că e prea târziu să mai revină: era unsprezece noaptea când sosi acasă venind de la

doctorul Ionescu și nu bănui că la ora aceea târzie ședința mai putea continua. Cum era în concediu, a doua zi nu se duse la spital, dădu însă un telefon să afle la ce oră se terminase și cum decursese, dacă într-adevăr se discutase chestiunea conducerii și dacă directorul spitalului, doctorul Chirescu, venise cu un dosar, așa cum spusese doctorul Simion. I se răspunse că ședința durase până pe la ora două noaptea și că da, se discutase și chestiunea conducerii...

– Ai făcut rău că ai plecat, doctore, zise la celălalt capăt al firului vocea cunoscută a doctoriței Tiberiu (cu ea vorbea. Îl căutase întâi pe doctorul Munteanu și i se răspunsese de către o voce necunoscută că lipsea de la spital).

– De ce am făcut rău? o întrebă doctorul Sârbu surprins de tonul ei ciudat, altul decât cel obișnuit.

– Ai să afli, spuse femeia în același fel. Văd că nu știi nimic. Vino la spital, deși nu mai e nimic de făcut.

– Ce să aflu?! repetă el și își dădu seama în aceeași clipă de stupiditatea întrebării.

Ea îl ajută însă în aceeași clipă șoptindu-i:

– Doctore, vino la spital!... Te aștept. Da vino imediat.

Doctorul Sârbu nu se grăbi însă să se îmbrace și să plece imediat la spital. Nu-i plăcea să dezlege enigme în care nu credea. Îl căută pe doctorul Simion dar nu-l găsi și atunci telefonă laborantei Mihai Elena, femeia aceea care îl atrăsese cu ani în urmă în partid și care ținea și acum la el.

– Da, spuse ea la telefon foarte uimită, ce e cu dumneavoastră, nu sunteți aici?

– Nu, sunt în concediu. Ia spune, tovarășă Elena, cum a fost ieri? Am auzit că ați ținut-o până pe la două noaptea.

– Da, răspunse laboranta, și nu mai spusese nimic, nu mai adăugă nici un amănunt, urmă o tăcere de neînțeles.

– Ce-ați discutat atâta?

Femeia tăcu însă mai departe, nu veni nimic de la celălalt capăt al firului.

– Probleme, spuse ea în cele din urmă. Darea de seamă... Veniți la spital, zise apoi cu o voce care în clipa aceea semăna cu a doctoriței Tiberiu. Nu știți nimic?

– Ce să știu?

– Ce s-a întâmplat de dimineață?

– Nu.

– Veniți la spital. Da veniți imediat...

Și se poticni iar, nu mai adăugă nimic.

– Bine, tovarășă Elena, mulțumesc, zise atunci doctorul Sârbu înțelegând că n-are rost să mai insiste, închise telefonul și începu să se îmbrace grăbit.

Era limpede că se întâmplase ceva și știa tot spitalul și nu la telefon avea să afle ce anume. În orice caz se întâmplase ceva în care nu se mai putea interveni, doctorița Tiberiu lăsase să-i scape că nu mai era nimic de făcut. Ce se putuse întâmpla?

O oră mai târziu intra în biroul ei, și fata se ridică imediat de pe scaun și veni spre el. Îl apucă de brat și îi spuse cu o voce joasă și foarte hotărâtă, vrând parcă să înlăture astfel tot ce era de prisos în evenimentul și așa destul de straniu care se petrecuse:

– Doctorul Munteanu s-a sinucis azi-dimineață cu o doză mare de luminal. E la serviciul opt, e în agonie. Nu mai e nimic de făcut. Vrei să-l vezi?

Și în timp ce punea această întrebare fata luă din cuier un halat alb, proaspăt, îl scoase pe cel de pe ea și se îmbrăcă. Înmărmurit, doctorul Sârbu se făcu crâncen la față și sângele îi pieri din obraz. Fata îl luă de brat și ieșiră pe coridor.

– Sunt acolo toți profesorii, continuă apoi fata mergând amândoi de-a lungul coridorului. I-au administrat antidotul și au încercat să-i facă spălături... Nu i se poate desclești gura și cineva a încerca să-i bage tubul pe nas... N-a reușit decât să-i facă o hemoragie... Când ai telefonat tu tocmai plecasem, profesorul Istrate mi-a șoptit că în câteva ore o să moară și n-am putut să...

Ieșiseră în curte. Doctorul Sârbu își revenise între timp și o întrebă pe doctorița Tiberiu ce s-a întâmplat. A fost ceva în ședință, care e explicația acestei sinucideri?

– Dragă, a fost, răspunse ea cu aceeași voce hotărâtă și din care se simțea că n-are de gând să renunțe la adevărurile pe care ea le știa în legătură cu această problemă, indiferent cine era implicat în ele, chiar și ea însăși. A fost, reluă ea, dar, cum să-ți spun, nimeni nu se sinucide dintr-atât. Ședința s-a terminat pe la orele două și am plecat toți acasă. Dimineața pe la orele opt a fost adus aici în stare de comă și nevastă-sa pretinde că i s-a întâmplat ceva în timpul nopții, a primit un telefon. Nu era el prea vesel când a venit acasă (și am să-ți povestesc de ce, era bineînțeles în legătură cu ședința) și n-a apucat bine să se dezbrace și a sunat telefonul. Asta e, de la cine a primit el telefonul la ora aia și ce-a aflat, ce i s-a spus... Nevastă-sa pretinde că asta e pricina, că după aia a intrat în biroul lui, a stat acolo nițel și pe urmă a ieșit... I-a spus că are puțină treabă și se întoarce. S-a întors cam după vreun ceas și i-a spus nevestei că mai lucrează puțin și se culcă și el (avea obiceiul să lucreze târziu noaptea). Ieșise probabil în oraș după luminal, nu i-a fost greu să-și facă singur o rețetă...

– La ce oră a luat doza?

– Să fi fost ora cinci sau șase...

Doctorul Sârbu se uită la ceas și se posomorî. Nu era foarte târziu, dar nici prea devreme nu mai era. Urcau încet scările serviciului opt. Doctorul Munteanu fusese adus într-o rezervă și sătea întins pe pat, cu ochii închiși cu o paloare mortală pe chipul lui sever, cu trăsături fine și net desenate. Toată lumea tăcea, sau mai bine zis aștepta și doctorul Sârbu îndată ce intră rămase și el tăcut, cu fata alături, în aceeași așteptare. Se aflau adunați acolo cei mai mari medici ai spitalului și stăteau toți

cu palmele pe genunchi, cu o expresie de neputință pe chipurile lor de savanți și profesori experimentați care scăpaseră de la moarte bolnavi atinși de maladii grele și primejdioase și nu puteau acum să facă nimic să salveze un coleg care înghițise niște pilule. Unii se ridicau și ieșeau pe coridor, se interogau în șoaptă dacă s-a făcut tot ce trebuia, se răspundea printr-un gest că bineînțeles că se făcuse totul, era acolo și profesorul Istrate, și profesorul... Și se îndepărtau continuând întrebările și șoaptele, întâlnindu-se cu alții care se grăbeau să intre și să vadă cu ochii lor ce era. Cei tineri rămâneau respectuoși în spatele profesorilor și nu întrebau nimic, își plecau fruntea și după câteva minute ieșeau și se întorceau la saloanele lor. Doctorul Sârbu nu întrebă nici el nimic și după câtva timp ieși și coborî scările.

– Și la ședință ce s-a întâmplat? zise el așezându-se alături pe o bancă și luându-și capul în mâini.

– La ședință s-a întâmplat așa, răspunse doctorița Tiberiu rămânând câtva timp în picioare. Discuția a pornit de la ideea ta cu carnetul roșu și s-a apucat fiecare să repete ca un papagal că s-a simțit posesorul unui carnet roșu, nu s-a simțit posesorul unui carnet roșu, până când Dănilă s-a cam supărat și a cerut lămuriri și așa a început să se discute de activitatea fostului birou, deși nu era, după cum știi și tu, nimic de genul ăsta pe ordinea de zi. Bineînțeles că s-a ajuns în felul ăsta numaidecât la cazul domnișoarei Zane. Aici doctorul Munteanu a sărit ca ars și a început să înșire tot ce știam noi de anul trecut de ne săturasem, că grupul Strihan a făcut și a dres și că cosmopolitismul lui Strihan numai știu ce... Că asta a fost problema principală a activității vechiului birou și că problema domnișoarei Zane, șefa de lucrări, e o diversiune care nu înțelege de ce se mai dezgroapă la ora de față când această domnișoară nici nu mai lucrează aici și cazul ei s-a lămurit de mult. Atunci cineva a spus că nici doctorul Strihan nu mai lucrează, și atunci de ce doctorul Munteanu îl mai aduce în discuție? Până aici

n-a fost nimic și dacă doctorul Munteanu n-ar mai fi luat cuvântul poate că totul s-ar fi oprit... Fiindcă de fapt cei mai mulți ar fi vrut mai degrabă să se discute activitatea doctorului Balaban și a direcției, fiindcă nimeni nu uitase că doctorul Chirescu era foarte tare sprijinit de sindicat. Fusese el sprijinit și de doctorul Munteanu, dar cu plecarea lui în străinătate cei mai mulți îl uitaseră. Și acum el vorbea și ne reamintea la toți că de fapt el îl sprijinise cel mai tare atât pe doctorul Chirescu, cât și pe fostul președinte al sindicatului, doctorul Balaban, și că fără el poate că nici unul n-ar fi putut să rămână atât de multă vreme în funcțiile lor și să provoace atâta discordie. Ne-am enervat toți, adică eu m-am enervat cel mai tare, fiindcă m-a scos din sărite ambiția lui să-i păstreze neatinși pe cei doi și am cerut cuvântul. „Nu înțeleg, am spus eu, cum poate să vorbească aici doctorul Munteanu despre doctorul Strihan pe același ton și cu aceleași insinuări ca și acum doi ani învinuindu-l în fața organizației de cosmopolitism, când acum se știe că toată această istorie cu «grupul cosmopoliților» e o invenție și o ticluire grosolană a fostului birou în care doctorul Munteanu decidea totul: Doctorul Strihan lucrează acum la *Colentina*, e membru de partid și numele lui e din ce în ce mai cunoscut în medicina noastră și se bucură peste tot de cea mai mare considerație. *Scânteia* publică sub semnătura lui articole despre diverse probleme medicale și aici doctorul Munteanu reia învinuirile lui cu care l-a persecutat pe doctorul Strihan ani de zile până l-a gonit din spital, sperând, poate, să-l gonească și din medicină. Ar fi cazul să înceteze cu aceste metode și să încerce să-și vadă într-un spirit mai autocritic propriile lui greșeli". „Nu știu ce a devenit între timp domnul Strihan, a sărit atunci doctorul Munteanu din nou (îți spun, parcă îi luase cineva mințile, anume am pomenit că *Scânteia* îi publica doctorului Strihan articole de popularizare a medicinei, să-l fac să înțeleagă că trebuie să renunțe definitiv la pozițiile lui de

dinainte de a fi părăsit spitalul, dar nici prin gând nu-i trecea, din contră), nu știu și nu cunosc despre ce prestigiu e vorba în legătură cu acest domn, a început el să ridice glasul, dar nu mai târziu decât anul trecut domnul Strihan nu se sfia să facă propagandă politică medicinii americane și să atace în toate felurile, el și grupul lui, organizația de partid. Atacul și compromiterea doctorului Balaban, după cum se vede, i-au reușit pe deplin. Noi am fost de acord că doctorul Balaban are anumite lipsuri, dar istoria cu ceaiul de mușețel arată că domnul Strihan și grupul lui știau ce fac, că lovind în doctorul Balaban loveau de fapt în organizația de partid, pe care vroiau s-o compromită în spital și să instaureze printre medici spiritul lor de grup, dușmănos..." „Nimeni nu poate să citeze nici o acțiune care să susțină ideea doctorului Munteanu că doctorul Strihan nutrea asemenea scopuri, am răspuns eu. Cazul doctorului Balaban e singurul care poate fi citat, și după părerea mea rău a procedat fostul birou susținându-l să fie ales președinte, când se bucura de o reputație profesională atât de proastă în spital." Atunci s-a ridicat doctorul Zahariade și a cerut să-i pună doctorului Munteanu o întrebare. „Care e motivul, a zis el, că s-au tolerat acțiunile dușmănoase ale șefei de lucrări, domnișoara Zane?" „Ce acțiuni dușmănoase?" a zis doctorul Munteanu. „De pildă, cazul tovarășei Mihai Elena, pe care domnișoara Zane a scos-o din funcție, după cincisprezece ani de muncă în laborator, și direcția cu cadrele i-au răspuns că dacă vrea are pentru ea în schemă un post de femeie de serviciu. Tovarășul director și tovarășul Pantofaru sunt aici de față, pot să confirme." „Este adevărat, tovarășe director?" a întrebat atunci Dănilă, de la prezidiu. „Da, este adevărat", a răspuns doctorul Chirescu, și a tăcut, n-a mai dat nici o explicație. „Am de pus și eu o întrebare", a zis atunci și doctorul Munteanu din ce în ce mai agresiv. (Primejdia care se crease pentru el era foarte mare și n-am înțeles de ce în clipa aceea toată lumea a început

să râdă; doctorul Munteanu înainte de a pune el întrebări altora avea întâi de răspuns la întrebarea doctorului Zahariade, și se pare că unora li s-a părut comică această situație; mie, dimpotrivă, mi s-a părut tragică.) Să nu crezi nici o clipă că toate acestea, reamintindu-mi vestita ședință în care el, viitorul meu bărbat (și te asigur că mă ceruse într-adevăr în căsătorie) m-a demascat că n-am fost vigilentă cu domnișoara Zane, îmi trezeau vreun sentiment de răzbunare împlinită. Am ținut foarte tare la el și mai țin și acum și mă simțeam speriată. „Întâi răspunde la întrebarea mea", i-a zis doctorul Zahariade foarte calm, și doctorul Munteanu a replicat imediat: „Ce întrebare?" urmată de astă dată de râsete generale. A intervenit doctorul Simion de la prezidiu și s-a făcut liniște. Am înțeles numaidecât un lucru pe care nu l-aș fi crezut niciodată. Doctorul Munteanu, atât de stăpân pe sine, se zăpăcise și nu mai știa nici ce are de spus și nici ce are de făcut. Spre uimirea mea și a multora s-a așezat la loc ca și când totul s-ar fi lămurit și a trebuit să fie ridicat în picioare de Dănilă, care i-a reamintit întrebarea doctorului Zahariade și l-a invitat să răspundă la ea. S-a făcut liniște și toți am așteptat ca el să explice cum s-au petrecut lucrurile cu domnișoarea Zane, din ce motive a ocrotit-o el vreme atât de îndelungată, și să terminăm odată cu aceste istorii și să încheiem ședința. Fiindcă se făcuse târziu, eu nu ți-am redat aici decât părțile care îl privesc pe el, vreo două ceasuri s-a vorbit de pildă despre concedii și cum a reușit doctorul Balaban să ne scoată pe toți din sărite în anii trecuți încurcându-ne la toți concediile. Asta în legătură cu felul cum în anul ăsta, datorită sprijinului energic al doctorului Simion dat sindicatului, concediile au fost organizate exemplar.

XI

Între timp doctorița Tiberiu se așezase alături pe bancă și își aprinsese o țigare. Era o noutate la ea, dar doctorul Sârbu

nu observă nimic, tăcea și se uita în pământ cu capul în mâini, cu ochii larg deschiși și imobili. Fata reluă cu vocea ei hotărâtă, dar foarte joasă, aproape șoptită:

– „Spuneți, tovarășe doctor, i-a cerut Dănilă de la prezidiu, cum explicați dumneavoastră faptul că s-au tolerat asemenea acțiuni la adresa unor tovarăși de-ai noștri – fiindcă au mai fost și altele, nu numai cazul tovarășei Mihai Elena, știu asta din dosar – și dumneavoastră n-ați luat nici o măsură și n-ați sesizat forurile superioare de partid? Cine v-a împiedicat? Eu am găsit sesizări ale unor membri de partid care aduceau la cunoștință activitatea dușmănoasă a acestei domnișoare Zane, și o sesizare de-a dumneavoastră, care erați zilnic informat și nu vă puteați înșela în ce privește caracterul acestor manifestări, n-am găsit. Poate că ați adus totuși la cunoștință partidului comportarea ei. Ați adus?" Și doctorul Munteanu a tăcut. Dănilă a ridicat din umeri și a spus că nu înțelege. Știa sau nu știa doctorul Munteanu de abuzurile acelei *șefe de lucrări*? „Știam", a răspuns el. „Va să zică știați! Știați că sunt persecutați membri de partid abuzând de faptul că era o persoană cunoscută, cu oarecari merite științifice?" „Știam!" „Va să zică n-aveați nici un dubiu în această privință?" „Nu, n-aveam!" „Și atunci de ce n-ați ridicat nicăieri această problemă? În birou, în organizație, la forurile superioare... Oriunde ați fi ridicat-o, ar fi fost bine." Doctorul Munteanu tăcea. „Tovarășe doctor, noi discutăm aici ca să ne lămurim mai bine asupra unor greșeli și să învățăm să nu le mai repetăm, a continuat Dănilă. Iată de ce tovarășul doctor care v-a pus întrebarea și la care mă asociez și eu ar vrea să știe de la dumneavoastră, care aveați contact direct cu toate problemele spitalului, ce v-a împiedicat să acționați așa cum se cerea să acționați și a fost posibil apoi, fiindcă n-ați acționat, să se comită tot felul de ilegalități și să se creeze pe urmă o atmosferă foarte turbure, așa cum singur vă dați acum seama că s-a creat și datorită direcției, și

serviciului de cadre și sindicatului și așa mai departe. Eu zic să vă mai gândiți la toate astea și să ne dați totuși un răspuns. Dumneavoastră ați fost la mine la raion și după câte am înțeles eu ați vrea ca tovarășii din organizație să vă încredințeze iar sarcini importante, dar să știți că o să fie greu să mai aibă cineva încredere că vă puteți achita de asemenea sarcini, dacă nu lămuriți aici cum ați înțeles să vă achitați de cele dinainte. O să fie foarte greu, v-o declar deschis." Cam asta i-a spus Dănilă, după care am luat o pauză. Se făcuse ora douăsprezece noaptea. După pauză discuția a continuat, s-a ridicat doctorul Miron (știi că el era cel care îl admira și îl susținea cel mai mult pe Strihan) și a spus că deși nu e statutar și n-a fost pe ordinea de zi, s-a discutat totuși practic vorbind cazul comportării doctorului Munteanu și al abaterilor lui și că, date fiind faptele grave comise, el propune organizației darea de sancțiuni. S-a discutat dacă să se accepte sau nu propunerea doctorului Miron. A fost până la urmă respinsă, dar s-a votat propunerea unui altuia ca într-o viitoare ședință să se reia discuția ca punct pe ordinea de zi. Doctorul Miron însă a insistat ca acest punct să nu figureze în vag și a cerut ca el să fie înscris pe ordinea de zi la cea de-a patra adunare generală a organizației, adică în septembrie, după ce toată lumea o să se întoarcă din concediu. Nu s-a acceptat propunerea și atunci s-a ridicat un altul și a cerut să se pună la vot propunerea lui, adică să i se dea pe loc doctorului Munteanu un vot de blam. Ne-am enervat toți și cineva a răspuns că propunerea asta a mai fost respinsă o dată. Atunci s-a ridicat un altul și...

Doctorița Tiberiu tăcu și doctorul Sârbu ridică fruntea. Se apropiase de ei, venind agale, cu expresia lui liniștită și blândă, doctorul Drăghici. E adevărat, întrebă el, că doctorul Munteanu a înghițit două tuburi de luminal și că nu mai poate fi salvat? Doctorul Sârbu clătină din cap afirmativ și își plecă din nou fruntea. Celălalt mai stătu lângă ei câteva clipe și fiindcă era

vizibil că îi stingherea – doctorul Drăghici nu era în partid – se îndepărtă și începu să urce și el scările să-l vadă pe sinucigaș.

Doctorița Tiberiu își aprinse o nouă țigare și își încheie în aceeași șoaptă relatarea. S-a ridicat un altul și a declarat foarte liniștit că el nu înțelege de ce se respinge propunerea care s-a făcut aici. Dacă de pildă într-o organizație se descoperă la un moment dat, în plină ședință, un element dușmănos, o să se amâne excluderea lui la o dată foarte indecisă, pe motivul că individul respectiv nu a fost inclus pe ordinea de zi? Fiindcă la asta se reduce, în ultimă instanță, obiecția celor care se opun propunerii ca doctorul Munteanu să fie sancționat. Nu vrea să insinueze că doctorul Munteanu e un element dușmănos, dar a ieșit aici la iveală în mod complet și fără putință de îndoială că el a săvârșit greșeli și că trebuie sancționat. El e pentru propunerea de a i se da doctorului Munteanu vot de blam. Asta îl va face să reflecteze mai serios la atitudinea lui și nu cum a arătat aici prin tăcerea sa că disprețuiește organizația din care face parte și nu consideră că trebuie să răspundă la întrebările îndreptățite care i s-au pus și la care s-a asociat chiar și tovarășul Dănilă.

S-a pus din nou la vot și majoritatea a respins propunerea ca doctorul Munteanu să fie sancționat în această ședință, a rămas ca problema comportării lui să fie discutată într-o ședință viitoare a organizației. Dar fără să se precizeze data. Era limpede că majoritatea considera că atât cât fusese îi ajungea doctorului Munteanu și că el avea să tragă din istoria asta toate concluziile.

– Cam asta a fost, mai spuse fata. Un singur lucru mi se pare întunecos. Într-adevăr, de ce n-a vrut el să răspundă la întrebarea care i s-a pus în legătură cu domnișoara Zane? De ce n-a sesizat cazul? Nu înțeleg nimic.

Doctorul Sârbu continua să tacă. O infirmieră coborî scările în goană și a trecut repede pe lângă ei îndreptându-se spre farmacie.

– Și mai e ceva, continuă după câtva timp doctorița Tiberiu. Cred că nu mă înșel, dar am observat că din clipa când în sală

s-a râs și-a pierdut complet stăpânirea de sine și nu și-a revenit decât foarte greu, când a început să-i vorbească Dănilă. Dar nimeni n-a înțeles de ce a tăcut, când i-ar fi fost așa de ușor să spună ce-a fost...

Doctorul Sârbu se ridică încet, ca un om bătrân, și începură să urce iarăși scările. Pe coridor, în dreptul rezervei sinucigașului se observa o animație; se petrecea sau se petrecuse ceva înăuntru, un tânăr medic relata cu admirație că venise un psihiatru de la serviciul 14 și îndrăznise să nu fie de acord cu profesorul Istrate. „Ce faceți, domnule profesor, îl lăsați pe colegul nostru să moară? îl întrebase. I-ați făcut spălături?" „Încearcă și dumneata", i-a răspuns profesorul. Era înăuntru, s-a urcat pe burta lui și i-a descleștat gura, îi face spălături.

Doctorul Sârbu intră cu fata și îl văzu pe doctorul Drăghici aplecat asupra sinucigașului, îl masa energic în timp ce o infirmieră îi făcea spălături. Era foarte greu, gura muribundului se închleștă la loc îndată ce doctorul slăbea masajul. Infirmiera care alergase adineauri intră și aduse un pachețel pe care îl desfăcu și îl dizolvă în recipientul de care cealaltă infirmieră se folosea. Doctorul Drăghici avea fruntea îmbrobonată de sudoare, dar arăta foarte calm și dădea ordine foarte energice.

– Antidot, rosti el.

– I s-a administrat o doză dublă, doctore, zise de pe pat, cu bunăvoință, unul din profesori.

– Nu-i nimic, să-i mai administrăm una, răspunse doctorul Drăghici, continuând energic masajul în timp ce o altă infirmieră legase brațul sinucigașului pregătindu-l pentru injecție.

– Doctore, te ajut eu, administrează-i antidotul, îl masez eu, zise doctorul Sârbu apropiindu-se.

– Fii atent dacă își mai încleștează maxilarele. Era gata să moară prin autoasfixie, înainte să-l dea gata luminalul. Presează-i mereu cordul și plămânii, dar cât poți de energic.

Doctorița Tiberiu se apropie și ea și începu să le ajute pe infirmiere.

– Doctore, chiar dacă nu scapă, ai toată admirația mea, zise unul din profesori ridicându-se, adresându-se doctorului Drăghici. Noi pierdusem orice speranță, acum a mai rămas una...

Și profesorii plecară, ieșind încet pe coridor, unul după altul, tot sceptici în ceea ce privea soarta muribundului, dar având acum rezerve față de prognosticul lor fatal, știind din îndelungata lor experiență că o respirație artificială energică și răbdătoare, și împotriva tuturor regulilor, încă un antidot, s-ar putea să salveze totuși viața cuiva.

XII

Ceea ce se și întâmplă, sporind în spital reputația de practician inspirat a doctorului Drăghici: sinucigașul scăpă și în câteva zile fu în afara oricărui pericol. Doctorul Sârbu îl îngriji zilnic până se puse pe picioare. Dar așteptă zadarnic să-l audă vorbind. Tăcea cum tăcuse și în ședință, deși lângă el nu mai era decât prietenul său, căruia ar fi putut să-i spună, dacă nu tot adevărul, măcar o parte din el, așa cum avea obiceiul. Ce i se întâmplase de fapt? Fusese oare atât de grav ceea ce descoperise în timpul desfășurării ședinței încât să răstoarne tot ceea ce frecușul lui cu oamenii și cu intrigile lor îl învățase în îndeajuns de lunga lui experiență de om aflat în centrul atenției colegilor lui?

Doctorul Sârbu o vizită pe soția lui acasă în timp ce el era încă în spital și află de la ea cum se petrecuseră lucrurile. Da, era adevărat, răspunse ea, un telefon pe care l-a primit l-a împins pe soțul ei să se sinucidă. L-a auzit și ea a doua oară. Să fi fost la o jumătate de oră după ce s-a întors de la plimbare. A aprins lumina și a ridicat receptorul, știa că soțul ei își capitonase ușa de la birou și n-ar fi auzit dacă ea l-ar fi lăsat să răspundă el. A bănuit însă că trebuie să fie același telefon de mai înainte și se întreba dacă să-l deranjeze sau nu pe George, crezând că e vorba de cine știe ce probleme, cum i se întâmpla

și tatălui ei de multe ori, că era chemat câteodată chiar după ce adormea târziu. Când a dus receptorul la ureche n-a auzit nimic și până să spună ea *alo*, o dată a izbit-o în urechi un hohot de râs. Dar nu era al unuia, erau mai mulți și râdeau așa, ha, ha, ha, ha, gros și sardonic. A apucat-o furia, fiindcă i s-a spus: „unde e fă, bărbatu-tău, dă-l încoace să-l felicităm din nou..." A închis... A adormit ea la loc, dar nu prea bine, să fi fost ora cinci, cinci și jumătate, s-a trezit și a intrat la el. I se întâmpla des să lucreze așa târziu și îl găsea la birou cu capul pe brațe, dormind. Îl lăsa, știa că dacă îl trezește să se bage în pat el sparge o fiolă de cofeină și în loc să se culce se apucă iar de lucru.

Și femeia continuă povestea cu lux de amănunte, cu o expresie cam ciudată, parcă n-ar fi fost vorba de bărbatul ei, ci de o istorie dintr-un film sau un roman pe care l-ar fi citit recent și l-ar fi găsit pe gustul ei și numai când făcu observația că dacă n-ar fi trezit-o al doilea telefon din somn bărbatul ei n-ar fi scăpt, fiindcă în acest caz ea s-ar fi trezit pe la zece, unsprezece dimineața și ar fi fost prea târziu să se mai încerce ceva... Doctorul Sârbu tresări și se uită la ea mai atent. „Cu alte cuvinte, cei care l-au împins la sinucidere cu telefonul lor, tot ei l-au salvat", gândi doctorul Sârbu surprins și n-o mai ascultă, mulțumi și își încheie vizita posomorât: telefonul acesta nu lămurea mare lucru, se cunoșteau istorii de acest fel mult mai rele, fără să aibă acest rezultat.

Era urmărit de un singur lucru pe care nu-l înțelegea: cu o săptămână înainte deschisese el însuși procesul acesta al relațiilor pe care prietenul lui și le crease în spital și îl avertizase fără putință de răstălmăcire că îl pândea o primejdie. Nu era vorba de o primejdie din afara lui, ci de una interioară, aceeași primejdie care ne pândește totdeauna când nu ne dăm seama la timp că de mult viața și acțiunile noastre nu se mai bizuie pe un echilibru natural al forțelor noastre sufletești, ci pe unul artificial, fals. Îl avertizase că toată lumea aștepta de la el să dea

puțin înapoi, iar cei care îl urau să dea chiar înapoi pe o poziție dintre cele mai umile. Nu era vorba să facă pe plac acestora din urmă ci celor dintâi, mai numeroși, care de altfel îl și apăraseră în organizație, cu toate că îl găseau și ei vinovat...

XIII

Îl lăsă să iasă din spital și se duse apoi și îi făcu o vizită. Doctorul Munteanu își revenise cu totul și părea de neînțeles că el fusese eroul unui act care dacă s-ar fi împlinit la acea oră l-ar fi făcut să nu mai stea acolo așezat într-un fotoliu și afișând un zâmbet subțire, ci în neființă. Cu atât mai avidă era și privirea doctorului Sârbu, când se uita la el, să afle de fapt ce se întâmplase.

– Foarte multă lume a crezut, mult timp, că eu aș fi condus acest spital din anul când m-am înscris în partid și până la plecarea mea la Roma, începu doctorul Munteanu ferm, aproape agresiv. În realitate, continuă el, adevărul e cu totul altul și am să-ți spun și ție, Nicule, ceea ce știe toată lumea, afară de tine și de câțiva care înțeleg greu nu numai ceea ce se întâmplă în jurul lor, dar chiar ce li se întâmplă lor înșile. N-am vrut să-ți spun până acum nimic, fiindcă ignoranța ta constituia pentru mine un fel de oază, dar acum a venit timpul să-ți dezvălui totul, deși îmi dau seama că există riscul să nu înțelegi și între noi să se producă o spărtură. Ce vrei să bei, o cafea, o citronadă, un coniac... Mă duc să-i spun mamei, care nu mă crede că acum totul a trecut, cam stă pe la mine, chipurile să-i ajute nevesti-mi... Dorința de a muri nu e totdeauna o consecință logică a cutăror fapte, sau mai bine zis o anumită grupare de fapte nu ajunge ca să te împingă în mod fatal la un asemenea gest. În disprețul și greața mea – fiindcă în urma unei asemenea crize, de dispreț și de greață, am luat eu hotărârea de a muri – tu nu joci nici un rol, chiar dacă ai fi rămas în sală și ai fi încercat să mă aperi. Tu vorbești atât de prost și în general

contezi atât de puțin în opinia celorlalți încât fie că aperi fie că înjuri pe cineva, efectul e neînsemnat. Am auzit că nevastă-mea a povestit istoria cu telefonul primit și îmi dau seama că toată lumea crede că din pricina asta... Bineînțeles că nu e din pricina asta, e ușor să-ți imaginezi trei-patru canalii într-o odaie, cu gurile grohăind lângă un telefon, ca să-ți dai seama că ei nu merită o atenție mai mare decât ai acorda-o unor câini care se dau la tine pe după un gard... Fiindcă stau pe după un gard, nu pot decât să-și scoată boturile printre ulucile sociale, iar balele lor de satisfacție nu mă puteau clinti. Îi cunoșteam pe toți ăștia, știam cine e la celălalt capăt al firului, știam și unde sunt, la doctorul Miron acasă... Citesc în ochii tăi întrebarea cum de m-au copleșit așa de tare disprețul și greața și din ce pricină am cedat și am vrut să termin. La firi ca a mea, când apar asemenea stări, efectul e năprasnic din pricina incapacității de a vedea și accepta eroarea. Unde e eroarea? Și totuși am avut revelația unui lucru cumplit pentru mine, și asupra căruia tu m-ai avertizat din timp, dar pe care eu nu l-am înțeles atunci și de fapt nici acuma nu-l înțeleg și anume că se dorește umilirea și izolarea mea. Când ești puternic, de umilire nu ți-e frică fiindcă simți că nu te vei lăsa umilit, și de izolare nu-ți pasă fiindcă ești convins că vei avea destui de partea ta cu care să te retragi și apoi să lupți și să ieși victorios. Dar eu am simțit deodată că nu mai am organizația de partea mea: au râs de mine toți, în hohote, m-au trădat fiindcă auziseră că doctorul Chirescu, directorul, va fi schimbat și în locul lui va veni doctorul Strihan și își căutau acum, psihologic, punți de înțelegere cu doctorul Miron și ceilalți, care au cerut să mi se dea vot de blam, cu intenția nemărturisită și tristă în josnicia ei, de a se aranja cu viitorul grup care avea să domine viața în spital, doctorul Simion nefiind decât un om de tranziție. Tot ceea ce construisem eu atâția ani, echilibrul existent între diferitele tendințe, creat de mine cu trudă, se prăbușea. Să nu

crezi că eu n-am înțeles că era cazul să părăsesc conducerea politică a marelui nostru spital, dar n-am conceput nici un moment ca oamenii care au luptat din toate puterile împotriva organizației noastre să pună ei mâna acum pe organizație și pe administrație și să ne elimine apoi pe noi nu numai politic, dar și ca medici și ca oameni de știință. Doctorul Simion, da, de ce nu? Doctorul Sârbu, foarte bun! Și ca voi mai sunt destui! Din nenorocire tu crezi că e posibil să stai izolat și să reușești, alții cred că divergențele nu sunt de neîmpăcat, iar alții sunt comozi și nu văd între mine și doctorul Miron mare deosebire. Iată că acum va veni Strihan, care între timp s-a înscris în partid, să poată să-și plătească polițele, care sunt mai puternice decât principiile lui așa-zis liberale. Și mă găsește pe mine în picioare în fața unei organizații care îmi pune mie întrebarea lașă de ce n-am sesizat forurile de partid că erau persecutați comuniștii de către faimoasa domnișoară Zane, care domină și acum cu umbra ei destinele unui mare spital. Cum, dar toată lumea știa, la raion, la regiune, la minister că era ruda marelui N. care nu glumea când era contrazis, în consiliul de miniștri înjura ca un birjar și bătea cu pumnul în masă, bă, f... Dumnezeul...., semnează decretul, că te împușc, paștele... Omul primitiv, ajuns la putere, îl admiră pe Stalin și nu principiile care ne-au fascinat pe noi doi când ne-am înscris în partid. Nu e admirabil să crezi într-o lume care, schimbând totul în jur, se schimbă pe sine? Nu e admirabil să crezi că o construiești pe valori reale, și tu, care ai sentimentul valorilor, să aderi la ea cu entuziasm? Ar fi putut această lume să se coaguleze într-o nouă societate fără acest entuziasm al nostru, al intelectualilor idealiști, care ne-am amestecat cu mulțimile și am purtat același steag? Am făcut asta în ciuda rânjetelor lui Strihan, care la ora aceea cocheta cu intelectualii partidului liberal, în care a și intrat și a făcut parte din conducerea acelei fracțiuni a studențimii respective, liberale, din Universitate. Și iată că te trezești cu brutalitate cu

un astfel de individ cum era protectorul domnișoarei Zane pentru care puterea nu înseamnă un mijloc, ci un scop, și care nu discută cu nimeni... Îți închipui că m-ar fi cruțat el pe mine când ruda lui (pe care nici măcar nu se învrednicea s-o sfătuiască să se înscrie în partid), domnișoara Zane, ar fi fost pusă în discuția organizației, și nu m-ar fi trimis în cel mai idilic caz în Maramureș să practic medicina generală într-un sat în care primul-secretar al raionului de partid m-ar fi scos din dispensar să mă duc împreună cu pionierii să culeg spicele de grâu rămase în urma secerătoarei (fiindcă ruralul ia și el parte la putere și nu mai e rural decât cu casa, forța lui de muncă speculându-și-o pe șantiere, unde câștigă mai bine). Dacă aș fi avut unul la sută îndoiala că n-aș fi pățit acest lucru, aș fi riscat și aș fi dat-o afară din spital pe domnișoara Zane, care nu era o reacționară, cum s-a spus, și nu persecuta membrii de partid, că nu era tâmpită, ci îi plăcea și ei pur și simplu să facă la scară mică ceea ce ruda ei cocoțată sus făcea la scară mare. Dar nu puteam să am astfel de îndoieli, fiindcă dacă cei care împărțeau puterea cu acest individ nu erau capabili ei să-l curețe, cum să-l înfrunt eu și cu ce rezultate? E adevărat că n-au întârziat totuși prea mult și l-au trimis acolo unde și el a trimis pe mulți, dar până atunci a trimis el pe alții, care n-au fost și nu vor fi așa curând reabilitați și ce-ar fi vrut unii, să le îngroș eu numărul și la ora actuală să fi fost la pușcărie ca dușman de clasă, și în orice caz exclus? Să-l înfrunt eu cu mâinile goale în timp ce el avea în mână o măciucă? Tu și încă vreo câțiva retrași și naivi nu știați și nu știți toate acestea, dar cei care mi-au pus întrebarea, inclusiv principialul Dănilă, știau și nu s-a ridicat nici unul dintre ei să spună că întrebarea era lașă și că li se putea pune fiecăruia dintre ei. Pentru că tovarășul Dănilă mă îndoiesc că a găsit în dosar mai mult de una sau două sesizări cărora fostul secretar de raion nu le-a dat curs, persoanele în cauză fiind cine știe ce laborante victime ale domnișoarei Zane,

cărora, date afară cum erau n-aveau ce să le mai facă. Disprețul și greața mea împotriva acestei ipocrizii generale m-au făcut să-mi pierd stăpânirea de sine, nu mai știam ce o să spun și nu mai auzeam ce mi se spune. Cum e posibil să stai și să te uiți cum e distrus moralmente un om? Crezi oare că în felul acesta cel aruncat în prăpastie, cum era odinioară aruncat un om ca să ia ciuma cu el, va lua cu sine cu adevărat păcatele altora, izbăvind de culpabilitatea generală pe concetățenii noștri? Da, suntem vinovați, dar nu sacrificând pe unul ca să scapi pe ceilalți vei depăși această vinovăție, lumea noastră nu mai poate astăzi să se refugieze în spatele unor mituri atât de primitive. Scapă tu azi, dar mâine îți va veni rândul, fiindcă tu ai vrut-o, în loc să renunți la viață și să nu te porți ca un sclav, îl sacrifici pe altul crezând că tu ai mai multe drepturi decât el să trăiești... Da, dar aveai organizația în mână și puteai s-o ajuți pe Mihai Elena, ai putea tu să-mi răspunzi și îți răspund și eu: Puteam s-o ajut singur? Doctorul Chirescu, directorul spitalului, era împotriva acestei femei, care știi și tu, pe aureola pe care și-o crease că atrăsese multă lume în partid – vorba vine, ea nu făcea decât să le bage unora mai fricoși adeziunea sub nas, sugerându-le că nu e bine dacă n-o semnează; excepție faci doar tu, care ai avut în acele momente stări de spirit narodniciste – pe această falsă aureolă nu prea mai ținea seama de realități și vorbea ce trebuie și ce nu trebuie. Ori Chirescu, care era membru în birou, s-a opus când am încercat odată să pun chestiunea domnișoarei Zane pe ordinea de zi. Dacă ai memorie bună, nimeni din organizație nu s-a ridicat vreodată să ceară punerea în discuție a acestui caz. E adevărat sau nu? Nu vreau să spun prin asta că toată organizația era compusă din fricoși, dar unul nu știa, altul nu era convins că n-avea dreptate domnișoara Zane, altul fusese jignit de criticile cam deplasate ale acestei Mihai Elena, iar altul era, bineînțeles, și las. În ziua când Mihai Elena a luat cuvântul și s-a plâns de tratamentul la care era

supusă, doctorul Chirescu i-a tăiat-o declarând că se muncește prost acolo și că laborantele își fac de cap, ar trebui luate într-o zi niște măsuri. Iar doctorul Balaban a susținut același lucru și că dacă n-aș fi oprit eu discuția s-ar fi ridicat și alții. Crezi că poate să existe un director care să nu-și găsească susținători? Te asigur că Chirescu îi avea și el pe ai lui. Că acuma l-au cam părăsit, nici nu încape îndoială că au făcut-o fiindcă nu le mai folosea la nimic să-l mai apere, aflaseră că va fi schimbat în ciuda opoziției lor (vulnerabile!). A, cum să nu, eu înțeleg dorința de justiție a oamenilor, dorința lor de a trăi conform unui ideal moral, dar dacă nu ridici un deget să realizezi acest ideal moral, înseamnă că abandonezi totul în profitul omului cu măciuca și te aranjezi cu uneltele lui sacrificându-l tocmai pe cel care și-a pierdut cei mai frumoși ani luptând ca acest ideal al unei umanități mai bune să devină realitate. Cu cine să devină? În fapt vrea cineva să se realizeze acest ideal? Să presupunem că nu e în firea omului să se sacrifice pentru idei, că omul e un animal fără păr, o maimuță care a pierdut blana și coada și că are mult mai multe șanse de a supraviețui ca specă dacă se comportă ca o bestie decât ca o ființă spirituală și că spiritualitatea i-a îmbolnăvit conștiința făcând din el un animal bolnav care a luat cunoștință de destinul lui tragic, acela că trebuie să moară în timp ce e în stare biologică pură, fără conștiință morală, e mai sănătos și mai rezistent: Nu știe că trebuie să moară, și fibra lui biologică nu e traumatizată de disperarea creștinului Kierkegaard, trăiește mai mult și are sentimentul că e nemuritor. Întâi că ăsta e și sentimentul sclavilor, pe care frica instinctivă, animalică, de moarte îi împiedică să se revolte împotriva stăpânilor sau tiranilor și să ajungă să trăiască liberi, cum au fost ei odinioară când umblau prin copaci și dormeau prin grote. Măreția omului constă în luarea de cunoștință că trebuie să moară, că nu e etern și că trebuie să încerce să obțină eternitatea prin idee. Sclavul n-a ajuns la

idee, se crede fără moarte și îi e frică de ea, în timp ce omul liber a scăpat de această frică și abia așa a obținut eternitatea. În al doilea rând ipoteza că sunt mai sănătoși biologic e o pură iluzie. Negrii de pildă, care n-au fost încă turmentați de idei, care nu sunt consecvenți cu credințele și totemurile lor (un zeu la ei dacă nu salvează viața unui bolnav e batjocorit și scuipat, apoi abandonat) și care n-au ajuns încă să depășească conștiința tribală, sunt foarte puțin rezistenți la infecții în comparație cu albii, și o negresă, doctoriță, pe care am cunoscut-o la Roma, mi-a explicat că nu condițiile sanitare sunt de vină, fiindcă odinioară nici albii n-au avut unele mai bune, ci formula sanguină e deficitară, sângele e slab, microbul e mai puternic decât soldații din sânge care la european sunt foarte energici. Spiritualitatea noastră nu ne-a slăbit biologic, dimpotrivă, așa bolnavă cum ne e conștiința, sângele pulsează cu putere în vinele noastre, și dacă avem mai mulți diabetici decât africanii și asiaticii, asta se datorește faptului că am descoperit insulina cu care îi ținem în viață și nu slăbirii puterii noastre vitale. Ce justificare are deci un om din timpurile noastre să nu lupte pentru o idee? Una singură: că pe porțile libertății pe care el le deschide cu ideile lui, năvălesc urangutanii cu bâtele în mână. Ei și? Asta justifică abandonarea ideii și sacrificarea tocmai a acelora dintre noi care suntem entuziasmați de frumusețea ei? Ai să-mi răspunzi că eu însumi am încercat să mă aranjez cu urangutanul, sau că în orice caz mi-a fost frică de el, sub pretextul superior că aveam de realizat un lucru măreț pentru umanitate și anume vindecarea nebuniei, în timp ce dacă înfruntam bestia aș fi pierit fără folos. Ei bine, așa este, n-am nici o justificare: în cele din urmă am ajuns tot acolo, n-am vrut să fiu consecvent cu ideea la care am aderat, mi-am pierdut cârma și am eșuat în intriga măruntă, uzându-mi cele mai bune forțe sufletești, ce aveam mai bun în mine. Din pricina cui? A oamenilor, a semenilor mei, pe care am vrut să-i servesc, dar și dintr-a mea și atunci

„am văzut" sfârșitul vieții, adică mi-am văzut viitorul, lipsit de speranțe și iluzii și m-am hotărât să nu aștept până atunci, să parcurg adică fără rost un număr imens de ani stăpânit de dispreț și de greață, ci să pun punct de pe acuma acestei existențe recâștigându-mi, fie și pentru câteva clipe, libertatea supremă. Știu, ai să-mi spui că omul trebuie să fie mai modest și atunci realizează mai mult, ca tine de pildă, care te-ai mărginit în mod voluntar la o prietenie la care ai ținut în ciuda trădărilor mele și la câteva mici descoperiri în profesiune, utile însă oamenilor, foarte utile, cu adevărat utile... Dar ce valoare are prietenia și cât de rezistentă e ea într-o lume care fierbe, cum e lumea noastră? Am fi fost amândoi două personagii ridicole și ne-am fi rupt la prima intrigă pe care oamenii, geloși și singuri, în ciuda concepției colectiviste la care au aderat, ar fi țesut-o cu siguranță împotriva noastră... Un om care stă în fruntea unei colectivități un număr de ani înseamnă că e dorit de acea colectivitate și că ceea ce face el reprezintă voința și intențiile lor. Eu am crezut că am condus atâția ani acest spital în simpatia generală și că chiar dacă vine altul în locul meu, această simpatie nu-mi va fi retrasă sau în orice caz nu va fi îndreptată asupra rivalului meu. Ca să descopăr că de fapt ei țineau mai mult la doctorul Strihan decât la mine. Însemna că în realitate el conducea spitalul din umbră, și îl acceptau toți în timp ce pe mine mă țineau la suprafață ca să suport toate șocurile. Astfel își protejau ei șovăieile lor de concepție, ezitarea de a adera fără rezerve la o credință și la un ideal, să fim în partid dar să simpatizăm și cu unul care nu e, așa și așa, nici cu idee nici fără, istoria e vicleană, cine știe ce surprize ne rezervă, o prietenie cu Strihan ne poate salva, eventual, viața, asta se știe, viața, viața, înainte de toate viața, restul nu contează. Să-l încurajăm pe față pe doctorul Munteanu să fie el cel mai comunist dintre noi și în spate să ne dăruim simpatia doctorului Strihan. În ziua când am descoperit acest adevăr am făcut și

marea eroare: în loc să mă dau la o parte și să-l las pe el să se expună, am pornit împotriva lui o luptă deschisă și necruțătoare, i-am atribuit lui și grupului o boală la modă, cosmopolitismul, și i-am creat o atmosferă atât de irespirabilă, încât l-am silit să se care de aici, să se ducă în altă parte și să facă oriunde o vrea pe intelectualul liberal și filozof, nu mă interesa ce-ar fi devenit, nici dacă ar fi ajuns să ia Premiul Nobel. A plecat și a lăsat în urmă regrete generale. Chiar și prietenul meu cel mai bun, doctorul Sârbu, îl simpatiza și nu înțelegea ce am cu el. Iată ce rezistentă e o prietenie! Ca să aud acum că se întoarce deodată înarmat cu titlul de membru de partid, pentru care n-a ridicat niciodată un deget, și vine să ne izoleze el pe noi și să ne umilească, mai precis pe mine, în asentimentul general... Nu, *mon cher*, viața nu merită trăită oricum, prietenia nu ajunge, au trecut timpurile când Marx, ca să nu se strice cu un prieten, n-a vrut să-l înjure că i-a deformat, public, ideile din *Manifest*. Astăzi ar fi fost silit să-i facă un proces și să-l silească să declare că e un spion al imperialismului și în ciuda promisiunii de a-l lăsa în viață să-l execute, iar mamei lui, ca să scape de tânguirile ei, să ordone în secret să i se pună o piatră de gât și să fie aruncată într-un râu... Ai să mă întrebi ce-am să fac... Întâi, nu vreau să mai văd pe nimeni, nici pe tine, nu mai țin la tine, n-ai fost alături de mine când mi-a fost greu, nu pot să-ți iert acest lucru. Ai știut sau ai bănuit că voi fi pus în discuție și ai spălat putina la timp... Văd că taci, ai aerul că ești nevinovat... Vinovat sau nu, persoana ta nu mă mai interesează și probabil că o să mă transfer și din acest spital și o să încerc să trăiesc ca doctorul Drăghici, care e singurul om la ora actuală pe care îl respect. Mi-a salvat viața, în timp ce colegii, prietenii și profesorii, stăteau și se uitau, așteptau să mor. Tu stăteai afară pe bancă, la taclale, cu doctorița Tiberiu, această ființă care m-a lovit cel mai tare, răzbunându-se pentru că n-am luat-o de nevastă și nici pe tine nu te-am lăsat s-o iei.

Deocamdată țin la viață, acum după ce am trecut pe lângă moarte, nu renunț la *Ideea* la care am aderat în '45, îmi voi realiza pe altă cale aspirațiile, dar port asupra mea instrumentul cu ajutorul căruia oricând pot să renunț dacă încă o dată semenii mei nu vor dori să-i servesc... Și bineînțeles voi face în așa fel încât să nu dau greș...

XIV

„Așadar, gândi apoi doctorul Sârbu ieșind, ușa cea secretă a afinităților n-a putut fi forțată de prietenia pe care ți-am purtat-o atâția ani, ci de *ei*, toți cu care ai intrat în conflict. Ai ținut mai mult la părerea și sentimentele lor decât la mine și te-ai simțit mai legat de *ei* decât de mine. Ei bine, nici eu nu pot să te mai văd și ca să aflu adevărul integral o să mă duc acum și am să stau de vorbă și cu acest Strihan. Mi-e greu să mai cred că toate rațiunile sunt de partea ta și toate intențiile malefice de partea celorlalți."

Doctorul Strihan era un ins blond, surâzător și cu trăsăturile luminate parcă de o lampă puternică pe care cineva i-ar fi pus-o tot timpul în față. Îl primi pe doctorul Sârbu la spital și intrară amândoi în birou.

– Aveam o antipatie pentru dumneata, zise el continuând să surâdă, dar fără să sugereze cuiva că această antipatie n-ar fi existat și în prezent. Nu știu de ce.

– Pentru că eram prieten cu doctorul Munteanu, încercă doctorul Sârbu să explice.

– Nu cred. Mi-erai antipatic fără explicație, răspunse doctorul Strihan. Doctorul Munteanu mi-era mai degrabă simpatic prin ura pe care mi-o purta. Mă ura foarte tare și a și reușit să mă alunge din spital.

Și surâse, ca și când i s-ar fi făcut prin asta un mare serviciu și o plăcere deosebită. Continuă:

– De câtva timp mă ocup cu filozofia și îmi reținatenția în special relațiile și violența pasiunilor noastre. Suntem o societate la vârsta copilăriei și totuși pasiunile noastre n-au frumusețea acestei vârste, mă întreb de ce? Fiindcă nu trăim într-o lume așa cum o vrem noi, ci într-o lume dată? Poate de aceea?! Sentimentele noastre iau forme unilaterale poate tocmai datorită faptului că totul e în schimbare și ceea ce ni se pare azi sublim sau monstruos mâine devine ridicol și penibil, chiar dacă alții sunt loviți? Cei mai mulți înțeleg bine acest proces și se angajează în el păstrându-și luciditatea, având presentimentul că nu-l pot influența decisiv decât pe o lungă perioadă putând deveni victime dacă nu-și eșalonează astfel forțele. Alții însă nu-l înțeleg și se angajează atât de total în el (cazul doctorului Munteanu) încât îi agravează exact acele laturi care prin însăși noutatea lor sunt greu de înțeles. Acești oameni pasionali (în fond doctorul Munteanu e un ambițios, de aceea a și intrat în partid atât de timpuriu) devin astfel ținta atacurilor celor care ar dori să nu se schimbe nimic și noua societate să se dizolve în mentalitatea celei vechi. Eu am dorit asta! Dar ei nu devin ținta atacurilor doar a acestora din urmă, ci și a celor dintâi, care se simt ei înșiși amenințați de formele extremiste ale schimbării. Fiindcă în asemenea perioade însăși febra schimbărilor dă naștere la stihia schimbărilor și amenințarea acestei stihii ascute pasiunile într-un fel atât de violent încât ulterior devin neverosimile. Nici doctorul Munteanu nu era (și nici nu putea fi într-un timp atât de scurt de existență a noului regim) un comunist atât de convins și intransigent pe cât căuta el să pară (dovadă atitudinea lui față de domnișoara Zane, pe care un comunist mai modest n-ar fi tolerat-o în nici un caz), iar eu nu puteam fi atât de cosmopolit și de anticomunist pe cât se putea deduce din diferitele mele atitudini luate în conflictele din spital (dovadă faptul că părăsind acest spital conflictul dintre mine și doctorul Munteanu s-a stins dovedind prin intrarea mea în partid că nu aveam nimic cu comuniștii în general, ci

cu comuniștii de tipul doctorului Balaban și Munteanu). Ura doctorului Munteanu împotriva mea nu putea avea altă explicație și „cosmopolitismul" meu nu era o invenție a doctorului Munteanu, cum credeau unii. A fost real. Și l-am detestat pe doctorul Munteanu tocmai pentru că era membru de partid și secretar de organizație și îl consideram responsabil direct și personal de stihia schimbărilor în cultură, printre care interdicția de a citi autori străini sub pretextul principial că se face astfel „propagandă politică medicinei americane" și sub lozinca luptei împotriva cosmopolitismului. Ca să nu mai vorbesc de ridicula teorie a pavloviștilor, că toate maladiile sunt datorate sistemului nervos central. Te doare nițel în anus, e de vină sistemul nervos central. Doctorul Munteanu nici măcar n-are umor! Pasiunile lui au o anumită puritate pe care o capătă prin vecinătatea cu ideile. Dar e în el și ceva impur, deplorabil, care explică alianța lui stranie cu un ins ca doctorul Balaban sau Chirescu, niște nulități! De ce nu putuse el să înceteze și de ce preferase să rămână prizonierul unor metode inacceptabile în cultură, iată un mister care nu mi se va dezvălui curând.

– E adevărat că o să vii director la noi? îl întrebă doctorul Sârbu întrerupând tăcerea care se lăsase apoi între ei.

– Sunt dezolat, știu că doctorul Miron a răspândit zvonul ăsta ca să-l deruteze pe doctorul Munteanu, care n-a suportat acest gând. Vai de păcatele mele, cum o să vin, eu sunt filozof și medic, nu administrator. I-am reproșat asta doctorului Miron, ne-am certat.

Și spunând acestea nu mai surâse și fruntea i se încreți parcă de o tristețe liniștită și însingurată.

– Ce are doctorul Miron cu doctorul Munteanu?

– Nu știi? se miră doctorul filozof. Ești doar membru de partid. Când doctorul Miron și-a dat adeziunea și s-a discutat primirea lui în organizație, doctorul Munteanu l-a atacat violent și a reușit să-i amâne intrarea cu un an. N-ai fost de față?

– Nu, răspunse doctorul Sârbu.

– Uite, poate că de-aia mi-ai fost antipatic, că nu știi ceea ce trebuie să știi și te-ai angajat politicește fără să cedezi mare lucru din libertatea dumitale. Asta nu se poate. Trebuie să fii prezent când e nevoie de dumneata. Dacă ai fi fost de față ai fi înțeles mai bine că prietenul dumitale e orbit de ură și poate l-ai fi putut sprijini să frecventeze mai mult *Ideea* decât *Ambiția*. În fond ce de te-ai înscris în partid?...

– Am fost solicitat, răspunse doctorul Sârbu. Am fost chemat.

– Și ai răspuns la chemare?

– Da.

– Pe mine nu mai m-a chemat nimeni... Am intrat eu, fiindcă prea mulți ca dumneata au intrat atunci în '46 săvârșind o greșeală. Am intrat ca să repar, pe cât voi putea, greșelile voastre.

– Ce greșeli?

Dar omul blond, cu surâsul lui însingurat, nu răspunse. Doctorul Sârbu se ridică.

XV

Spre sfârșitul lui august, cu o lună de zile mai devreme decât fusese fixată ședereа sa la Combintul metalurgic din N., Vale fu înștiințat să se întoarcă la București.

Se prezentă la uzină pe la orele unsprezece, nu prea intrigat de motivul pentru care fusese rechemat – probabil, își spunea, se socotise pur și simplu că era destul cât stătuse la N., și probabil că aveau nevoie de el în scopul cine știe cărei reorganizări – dar la uzină era și Anda și se duse nu atât că vroia s-o vadă *azi*, cât pentru că *mâine* era o noțiune mult prea îndepărtată și străină de ceea ce simțea el în ceasurile acelea, ca să amâne revederea. Îl stăpânea o bucurie totală. Abia călătorind își dăduse seama că distanța dintre București și N., cât și scrisorile pe care le trimisese și primise fuseseră o iluzie care

îl ajutase trei luni să suporte liniștit despărțirea de ea. Acum însă această distanță nu mai ea, și trebuia s-o vadă și știa că nimic nu-l putea împiedica, avea să se ducă la uzină, să urce în laborator ca la început, ea avea să tresară de surpriză și să se facă palidă, să-i pice ceva din mână! Acest gând făcea să crească în inima lui o bucurie atât de mare, încât parcă nici nu vroia s-o mai vadă, deși gândirea lui era prinsă de imaginea ei, cum stătea înaintea ferestrei în picioare, cu silueta ei de trestie, și cum lucra, și cum din când în când ridica privirea, să se uite afară peste câmpie... Stăpânit de un sentiment care iradia dintr-o zonă ascunsă, și care parcă îi șoptea că nimic din ceea ce ni se întâmplă în viață nu se repetă, Vale ocoli, în orele care urmară, cât putu de mult clipa revederii cu Anda. Nu trebuie să ne uităm cât mai mult în forul nostru interior pentru a potoli această năvală a bucuriei, care zăpăcindu-ne mintea ne-ar putea împiedica să fim fericiți?

Se prezentă întâi la cadre și tovarășul Mânăfoaie îl primi imediat. Spre deosebire de data trecută, când îl văzu se ridică în picioare, în spatele biroului. Avea un zâmbet care sugera că putea să fie chiar mai mult decât încântat că îl vede, dar că se abținea. Desigur că, în lipsa tânărului inginer, șeful cadrelor s-a străduit și a reușit să obțină în favoarea lui un lucru pe care acum, când o să-l afle, tânărului o să-i facă o mare plăcere. N-o să-i spună chiar el în ce constă lucrul acela, pentru asta trebuie să se ducă la tovarășul director, o să afle acolo.

– Nu știți despre ce e vorba? – întrebă Vale.

Mânăfoaie ieși prevenitor și confidențial de după birou, îl luă pe tânăr de brat și merse cu el spre ușă, adică: să nu insiste, să se ducă la tovarășul director personal, fiindcă așa se cuvine, acolo e creierul tuturor problemelor și secretelor.

Al tuturor problemelor, era adevărat, dar nu și al secretelor. Directorul general al acestor uzine nu făcea parte din categoria aceea de șefi care transformă cabinetul lor directorial în cameră

de mistere, și audiența într-o ceremonie precedată de așteptări și amânări, de reveniri și manevre diplomatice. Aveai o hârtie și îți trebuia semnătura directorului general, ți-o semna imediat. Vroiai să-l vezi ca să-i aduci la cunoștință că în sectorul tău s-a petrecut cutare lucru, care necesită o intervenție de sus: îl vedeai, și intervenția se producea pe loc, la telefon, sau cobora imediat cu tine acolo în secție (sau nu-l vedeai, dar îți spunea prin secretară să-l cauți la o oră pe care ți-o indica, și la ora aceea îl găseai negreșit și complet liber și-ți stătea la dispoziție). Când fu numit aici și își manifestă în conducere aceste calități, muncitorii, tehnicienii și funcționarii nu prea îl apreciară. Înaintea lui fusese un altul, figură ștearsă, fără calități de conducător, care cât timp putu să stea cuminte și să nu încurce producția cu nepriceperea lui – și reuși asta aproape un an – nu se atinse nimeni de el. O privire retrospectivă, însă, arată că, totuși, într-un an de zile directorul fusese silit să aibă anumite inițiative și să ordone anumite măsuri: toate fuseseră niște gogomănii, și se ridicară și îl criticară; dispăru, nu mai auzi nimeni nimic de el.

Cel nou, tovarășul Jurcă, venea din provincie, de la Brașov, unde se remarcase în primul an al naționalizării, la început ca președinte al comitetului de întreprindere al unei uzine metalurgice, apoi ca director-adjunct, și după aceea fusese numit aici, director general al unei mari uzine din Capitală. Un șef care nu creează chiar nici un fel de dificultăți în relațiile lui cu oamenii face o impresie hotărât favorabilă, dar nu de adâncime. Oamenii se atașează adesea cel mai mult de acei conducători care sunt buni, dar care au și reacții imprevizibile. Ba chiar închid adesea ochii la unele cusururi, dacă această trăsătură se manifestă din plin. Printre istoriile cu funcționari există una cu un șef, căruia subalternii îi prezentau lucrările la semnat concepute în două sau trei versiuni. Dacă citind lucrarea șeful începea să răcnească, funcționarul, cu altă hârtie la spate, lua din mapă prima versiune și i-o înfățișa fulgerător pe a doua, menită să reducă răcnetele la un mormăit, și stiloul să scârțâie semnătura. De acest șef își aduceau aminte toată viața.

Tovarășul Jurcă, ardelean, nu avusese, când venise, asemenea reacții și de aceea atât calitățile lui de organizator, cât și punctualitatea, și mai ales simțul operativității în conducere nu uimiră pe nimeni, ca și când ar fi fost de la sine înțeles ca el să aibă asemenea virtuți. Identificarea lui cu problemele îl scufunda într-un anonimat care nu stârnea admirația nimănui. Se întâmpla adesea să treacă prin secții și abia să fie observat, un om scund de statură, îndesat și cu mustață neagră, tovarășul director!

Cei care îl cunoșteau bine și lucrau cu el zilnic știau însă că lucrurile nu stăteau chiar așa, că priceperea lui organizatorică îl costa ceasuri de informații și de cercetări, că punctualitatea lui întâlnea în uzină foarte adesea nepunctualitatea altora, și asta îi dădea ceasuri mohorâte. („Nu înțeleg, domnule, declara el adjunctului când trebuia să sancționeze întârzierile repetate, cum poate un om să întârzie două ore la uzină, când eu, care n-am muncă normată, las ceaiul nebăut, și la ora șapte sunt la postul meu!") Că operativitatea lui era nu o dată anihilată, sau în orice caz efectul ei în producție mult micșorat, de indolența sau tembelismul unora, și că asta îi crea astfel de preocupări și griji obsesive, că mintea lui nu mai avea răgazul să mai fie și imprevizibilă. Și cu toate astea, într-un anumit sens, era, dar o știau puțini, și când o aflau n-aveau nici un chef s-o mai spună și altora, sau, cum era cazul unora, nu mai aveau posibilitatea s-o facă, fiindcă tovarășul Jurcă îi *zbura*. O singură dată lumea funcționarilor tresări, ciulind urechile. Se observă că o fată foarte drăguță, nou angajată, studentă la cursurile serale ale *Institutului Maxim Gorki*, în clipa când pendula bătea ora două și jumătate, se îmbrăca și pleca acasă mai devreme. Semnalul plecării era uneori dat de un telefon, ea răspundea, se ridica și ieșea din birou. Se află însă că de fapt se ducea la direcție și rămânea acolo închisă în cabinetul directorului până la ora trei și jumătate. Era o fată cam tăcută, puțin timidă, dar

deloc intimidabilă, cu privire îndărătnică și stăruitoare. Când cineva din birou îi puse întrebarea indiscretă, referitoare la plecările ei, studenta răspunse cu candoare: „Am o sarcină de U.T.M." Și își plimbă privirea aceea a ei asupra tuturor, oprind în față chicotelile și râsetele pe care le stârni acest răspuns. Dar faptul fu verificat și, oricât părea de îndoielnic la prima vedere, se constată că nu mințea. Secretara nu-și admira directorul, și ea fu aceea care confirmă, după presupuneri și deducții care n-o puteau înșela, că era într-adevăr vorba despre o astfel de sarcină. Mai târziu, studenta povesti ea însăși amănuntele, dar nu pentru a bârfi, ci ca să-și arate uimirea și, spre deosebire de secretară, chiar admirația față de directorul ei.

O carpetă groasă care preceda un covor uriaș, industrial, unea biroul cu ușa. Distanța aceasta mare, dintre birou și ușă, putea da unui șef timpul necesar să observe mersul și fizionomia celui pe care îl chema sau care solicita audiența. El putea astfel să-și dea seama dacă omul venea cu minciuna, cu intriga, sau cu complicitatea și să-l manevreze în scopul dorit de el. Tovarășul Jurcă însă nu se folosea de aceste semne exterioare ale puterii, cum erau biroul său mare, telefoanele și soneriile de diferite culori, și nici nu avea plăcerea de a manevra oamenii, de aceea avea atât de puțini admiratori; aceștia însă erau cei mai buni și cei mai siguri. Studenta, în povestirea ei, se referea la prima întâlnire cu tovarășul Jurcă, când fusese și ea izbită de simplitatea și sinceritatea reacțiilor lui. O invitase să ia loc, și fără alte fasoane trăsese unul din sertarele biroului, și începuse să cotrobăie în el. În clipa aceea intră secretara cu un aer misterios. Tovarășul Jurcă o privi nemulțumit.

– Ce este? o întrebă.

Femeia spuse un nume și așteptă, cu o expresie de convingere, că nemulțumirea din glasul directorului general va dispărea la auzul acelui nume. Privirea tovarășului Jurcă se rotunji însă, și se mări.

– Poate să fie și mama tovarășului, spuse el, în această oră sunt plecat, te-am rugat să anunți acest lucru, când nu e vorba de chestiuni urgente care privesc uzina.

Tovarășul Jurcă nu răcnise aceste cuvinte, dar era ca și cum ar fi făcut-o; gestul din cap și cuvântul reținut, calm și politicos pe care îl spuse adresându-se aceleiași secretare creară această impresie.

– ...Poftim!

Adică să iasă afară și să se ducă la postul ei. Tovarășul Jurcă se aplecă din nou spre sertarul tras și scoase din el cărți și caiete, pe care le depuse cu respect pe cristalul gros al biroului său.

– Începem, domnișoară?

– Da, începem, tresări studenta. Citiți!

Aplecat peste birou, omul începu să citească. Treptat, coatele lui înaintară pe cristal, se lăbărțară, alunecând în părți, fața se apropie din ce în ce mai mult de carte, și în curând el luă o poziție care amintea de copii, la pupitrele lor, cu umerii strâmbi, cu gâtul într-o parte, urmărind un text în manual. Citind, el se bâlbâia adeseori, dar, dovedind talent pedagogic prematur, studenta îl lăsa să se descurce singur și atunci el *ștergea* cu o mișcare din cap cuvântul rostit greșit, și lua pronunția de la început. Uneori dădea de câmp neted, cunoscut de el mai dinainte, și atunci citea cu ușurare și oarecare trufie, având aerul că a mai prins și el câte ceva din aceste secrete, dar în clipa următoare venea dezmințirea, se auzea glasul studentei care îl corecta chiar în aceste momente, când el crezuse că o inițiere oarecare tot era pe cale să se producă. Dar, era ceva, îi confirma ea, dar și aici tovarășul director ori punea accentul greșit, ori mânca un semn moale, ori înmuia o consoană tare.

– Bine, rosti în cele din urmă fata. Acum citiți încă o dată și traduceți fiecare propoziție.

Auzind cuvântul *bine*, directorul se mai însenină. Se redresă în scaun și oftă.

– Greu! Greu al dracului! constată el. Și începu să citească pentru a traduce: *Ruschi celovec – velican.*

Era titlul lecției.

– Pronunție greșită, rosti studenta. De ce puneți accentul pe prima silabă? *Velican* trebuie citit cum ați zice pe românește *pelican*. Traduceți!

– Omul rus uriaș.

– Greșit! exclamă fata. În limba rusă verbul *a fi* nu se întrebuințează, ci se subînțelege în propoziții, în traducere însă nu poate lipsi. Repetați.

– *Ruschi celovec – velican!* repetă tovarășul Jurcă și după câteva clipe continuă: *Omul rus uriaș.*

– Greșit! V-am spus că verbul auxiliar în traducere nu e eliptic, numai în limba rusă e eliptic.

Tovarășul Jurcă oftă, fruntea i se îmbrobonase de sudoare; se șterse pe frunte și pe ceafă și ridicând din sprâncene, mărturisi:

– Greu! Greu al dracului!

– Să știți că nu e greu deloc! zise studenta. E foarte simplu: verbul *a fi* rusește e eliptic, se pune această linioară, și uneori nici măcar această linioară nu apare. Repetați, tovarășe director.

Directorul se aplecă asupra manualului.

– *Ruschi celovec – velican!* Omul rus... începu tovarășul Jurcă și nu îndrăzni să traducă mai departe, se răsturnă în fotoliu și declară timid: Nu înțeleg, domnule, ce e cu elipticul ăsta! Mai spune o dată!

– Tovarășe director, în traducere verbul *bîti*, adică *a fi*, trebuie folosit, fiindcă nu se subînțelege ca în limba rusă.

De astă dată, chiar sub ochii uimiți ai fetei, fruntea tovarășului Jurcă se umplu brusc de pete mari de sudoare. Un miros ascuțit, violent de bărbat se răspândi în preajma ei. Rămase tăcută, cu privirea încăpățânată și stăruitoare în cea albastră și blândă a acestuia.

– Tovarășe director, rosti ea, vedeți, așa cum traduceți dumneavoastră are alt înțeles *Ruschi celovec – velican: Omul rus uriaș. Omul rus este un uriaș*, așa e corect și înseamnă cu totul altceva. Înțelegeți?

– Omul rus este un uriaș, îngână directorul și deodată exclamă: adică cum?

Nu înțelesese nimic, chiar după ce auzise traducerea cu urechile lui.

– Dracu să-l ia de eliptic! murmură el.

Închise cartea, o puse în servietă, vârî și caietele și se întinse în fotoliu.

– Bei o cafea? o întrebă.

– Mulțumesc, îngână fata, nu beau.

– Eu am să beau, fiindcă la ora cinci am universitate de partid, trebuie să fiu treaz.

Și sună, și ceru o cafea tare, fără zahăr.

– Ia spune, mai zise, crezi că am să trec eu examenul ăsta?

– Dacă învățați, treceți, tovarășe director.

– Păi nu învăț? Uite că învăț. Învăț cu dumneata.

Fata nu răspunse, nu-l încurajă cu nimic.

– În orice caz, cu elipticul ăsta s-a lămurit, continuă directorul, având poate speranța secretă că dacă se încurajează singur, înțelegerea va țâșni, dacă prin efort ea întârzia să se producă.

Dar nu se produse, și după vreun an de zile deodată el renunță și se înscrise la cursurile serale ale Politehnicii; vroia să ajungă inginer mecanic.

XVI

Vale nu-l cunoștea mai mult, dar nici mai puțin decât majoritatea celor din uzină, și înclina mai degrabă ca și alții să creadă că este un conducător mediocru decât unul dintre cei buni.

– Eu am dat dispoziție să fii chemat, zise directorul după ce îl invită să ia loc. Nu știu care e adevărul, o să se lămurească acum, dar oțelarii care lucrează cu dumneata susțin că ai fost trimis la N., nu în schimb de experiență, ci sancționat. Eu am

semnat trimiterea dumitale fiind convins că e vorba de un schimb de experiență, și a fost într-adevăr vorba de așa ceva, un inginer de la N., a fost primit de noi la oțelăriile S.M. Dar oțelarii de la cuptorul unu pretind că ai fost „aranjat" de șeful aprovizionării și de inginerul-șef, că nu era cazul să fie trimis la N. chiar șeful *Brigăzii tineretului* și că după plecarea dumitale, acest șef al aprovizionării a început încetul cu încetul să le facă oțelarilor tot felul de mizerii. N-au folosit la nimic, zic ei, nici un fel de critici care i-au fost aduse în ședințele de producție. Care este părerea dumitale?

Vale întârzie răspunsul câteva clipe.

– Este o idee fixă a oțelarilor de la cuptorul nou, că acest șef cu aprovizionarea nu ne simptizează pe noi, cei din *Brigada tineretului*, zise el. Nu văd de ce nu ne-ar simpatiza, și în general n-am înțeles, și nu înțeleg nici acuma ce interese personale pot fi angajate într-o chestiune cum ar fi aprovizionarea secției cu materii prime, și mai ales ce legătură are acest șef cu secția noastră... „Vinovat e șeful secției", gândi în aceeași clipă, și fu gata să-și exprime acest gând cu glas tare, dar apoi își aminti că oțelarii îl cruțau, și că cu aprovizionarea aveau ei ce aveau, și nu mai spuse nimic.

– Uite cum, zise directorul. Acest șef a observat că există un interes general pentru fruntași în producție, că atât presa, cât și conducerea întreprinderilor și organizațiilor de partid îi susțin și îi sprijină în toate felurile. Mai mult chiar, e o dovadă că lucrurile merg foarte bine într-o întreprindere unde sunt mulți fruntași, și invers, dacă o întreprindere nu-i are, înseamnă că stă prost. Și atunci ce poate face un șef cu aprovizionarea? Eu te ajut să ajungi fruntaș, zice el, îți sortez materia primă cea mai bună, și te servesc, dar tu trebuie să-mi dai o parte din câștigul pe care o să-l realizezi cu ajutorul meu, fiindcă eu nu lucrez în acord ca tine. Bineînțeles că asta n-o s-o pretindă niciodată în mod deschis, și nici măcar confidențial, fiindcă asta

ar fi un gen de hoție, dar o s-o facă prin modul de a-ți repartiza materia primă. Dacă tu n-ai să înțelegi, sau ai să te prefaci că nu înțelegi, te părăsește și caută pe altul. Oțelarii care lucrează cu dumneata nu susțin că șeful cu aprovizionarea ar lua „spagă" direct de la cei de la cuptorul cinci, pe care îi favorizează, i-ar fi frică să le facă asemenea sugestii, dar că lucrurile se aranjează în altă parte, prin felul cum e susținut la premieri, la recompense...

– Tovarășe director, eu cred că bănuielile oțelarilor din *Brigada tineretului* trebuie luate în seamă, și trebuie făcută o anchetă, zise Vale.

– Putem verifica imediat, zise directorul și chemă secretara. Dă-mi te rog dosarul cu primele retribuite pe ultimele zece luni și invită-i la mine pe tovarășii Bumbaccea și Mânăfoaie.

Secretara descuie dulapul din spatele șefului ei, îi dădu dosarul și ieși. Directorul îl răsfoi. Se scurseră câteva clipe, în care nu se auzi decât acel răsfoit.

Vale se ridică în picioare.

– Șezi, zise directorul, nu mi-ai spus ce-ai făcut la N. Cum e acolo? E mai bine ca la noi?

– Nu, răspunse Vale și se reașeză. Nu stau deloc bine cu cadrele de maiștri la S.M., și nici cu organizarea producției. Merge cam alandala, nu prea am avut ce învăța de la ei. Aș fi avut ce învăța, dar nu m-au lăsat, așa e acolo moda, cei vechi nu vor să ridice cadre, ca și când le-ar fi frică să nu fie pe urmă ei înlocuiți.

– Asta e mentalitatea de altădată a maistrului român, aflat la cheremul unei industrii care bătea pasul pe loc, zise directorul. Altceva?

Vorbiră până ce ușa se deschise și apărură cei doi Bumbaccea (acesta era președintele sindicatului) și Mânăfoaie.

– Ai fost în concediu? zise directorul adresându-se mai departe lui Vale, care se ridicase.

– Nu.

– Când pleci?

– Îl avusesem fixat în august, acum a trecut.

– Îți iei, dacă vrei, imediat concediu. Acuma treci pe la comitetul de partid, la tovarășul Negoescu. Are ceva să-ți spună.

Vale ieși.

Comitetul de partid avea birourile instalate în niște barăci construite în mijlocul uzinelor, lângă secția de sculărie, cea mai liniștită dintre toate. Tot acolo se afla și comitetul U.T.M. Lipsa de fast a acestor încăperi, cu podea de scânduri și cu ferestre albe de lemn nevopsit, dădea impresia de ceva militar, a unor posturi de stat-major în campanie, unde uniforma pompoasă, parăzile și defilările erau părăsite. Oamenii însă erau dintre cei obișnuiți, în civil, cu cravată la gât, cu telefoane pe birouri, cu dulapuri cu hârtii, și cu hârtii pe birouri. Tovarășul Negoescu era singur în biroul său, ceilalți activiști stând câte doi într-o încăpere, lipsind majoritatea timpului, plecați prin secții. Numai spre prânz, către orele două, puteau fi găsiți mai ușor, când se întorceau și consemnau în scris unele din rezultatele activității lor.

Primindu-l pe Vale, tovarășul Negoescu îl invită să ia loc și intră direct în subiect, reproșându-i atitudinea pasivă în chestiunea plecării la N. Cum a putut părăsi brigada fără să treacă pe la comitetul de partid și să anunțe că pleacă? Dacă nu intervenea comitetul de partid, brigada și-ar fi slăbit coeziunea și i-ar fi rămas doar numele scris pe o pancartă, cu producție sub plan. Trebuia cel puțin să-l fi sesizat pe tovarășul Sava, sau pe tovarășul...

Vale asculta cu ochii pe fereastră.

– Mă faceți vinovat, zise el, că am refuzat să reflectez asupra trimiterii mele într-un schimb de experiență care mi s-a părut foarte normal. Cât privește faptul că n-am trecut pe la comitetul de partid, să fim serioși, tovarășe Negoescu, dumneavoastră știați foarte bine despre ce era vorba, sunteți doar informat de tot ce se petrece, și dacă ar fi fost ceva în neregulă, m-ați fi chemat imediat, și ați fi discutat cu mine chestiunea; sunteți doar oțelar de aici din uzină, și tot ce se petrece la S.M. puteți afla în cinci minute, ba chiar mai repede, aveți oțelăriile în palmă. Sper că nu pentru asta m-ați chemat.

– Uite, zise secretarul atent, dacă comitetul de partid nu e sprijinit în munca lui de cei mai buni din uzină, atunci nici comitetul nu-i poate sprijini pe ei, intențiile noastre nu se întâlnesc, alunecă pe de alături, ca rândunicile.

– Asta numai în cazul în care eu m-aș considera prin trimiterea mea la N. ca sancționat. Dar eu nu mă consider, și în ce privește faptul că n-am trecut pe la dumneavoastră înainte de a pleca, e pentru că n-am bănuit că serviciul aprovizionării și șeful secției S.M. abia au așteptat să plec, ca să-mi persecute oamenii din brigadă. De ce credeți că trebuia să am eu bănuiala asta, și să n-o aveți dumneavoastră, care printr-un simplu telefon puteți afla ceea ce eu nu pot să aflu, și puteți da o dispoziție pe când eu nu pot s-o dau?!

Vorbind, Vale se aprinsese. Ascultându-l, secretarul se aprinsese și el. În același timp însă, Vale văzu prin mica fereastră cele cinci coșuri înalte ale oțelăriilor S.M., și în spatele lor, din profil, muchiile ferestrelor laboratorului. Sângele îi pieri din obraji, și privirea începu să-i ardă. Chipul lui căpătă brusc acea paloare pe care o au cei cărora, primind o veste neașteptată, le piere graiul, și inima, prinsă de șoc, începe să bată cu putere, dublându-și ritmul. Rămase tăcut.

Secretarul vroia acum să treacă la subiect, dar i se păru că tăcerea tânărului nu confirmă, ci parcă infirmă, sau în orice caz, nu confirmă întru totul punctul său de vedere.

– Chestiunea asta cu serviciul aprovizionării a fost studiată de noi, zise el, sunt unii tovarăși care înțeleg greșit stimularea întrecerilor și a fruntașilor, și sunt alții care profită de această greșeală. Să fie clar, noi nu te criticăm pe dumneata, din contră,

le lăudăm. *Brigada tineretului* e dată ca exemplu de întrecere socialistă justă și bine organizată. Foarte bine că dumneata te-ai arătat un element disciplinat, nimic de zis, dar eu te întreb: te-ai gândit vreodată că partidul ar putea să aibă nevoie de oameni ca dumneata, de elemente active, de bază, cu răspundere în viitor, ieșite direct din clasa muncitoare? Noi suntem de părere că dacă nu te-ai gândit, ar fi cazul să te gândești, și îți facem recomandarea asta pentru intrarea în partid. E timpul, tovarășe Sterian, să faci parte din rândurile partidului. Ce părere ai?

Și aici se opri, îi aruncă o privire și zâmbi elocvent. „Pentru asta te-am chemat, restul a fost o introducere nereușită", parcă îi spunea. „O surpriză, reflectă Vale; într-adevăr, nu m-am gândit."

– Singurul lucru la care aș putea să mă gândesc ar fi dacă am într-adevăr maturitatea necesară intrării în partid, încolo să știți că n-am la ce mă gândi.

– Știm, de-aia îți și facem propunerea, zise secretarul. De-aia te-am chemat, să te pregătești pentru curând. Știi ce ai de făcut; în ședința orgnizației de U.T.M. se va face recomandarea, după care vei lua parte la ședința organizației de bază de la S.M., unde se va discuta cererea dumitale. Ai să iei cuvântul și să spui cine ești și ce motive te îndreptățesc să intri în partid. Oțelarii te apreciază așa că să nu te intimidezi. Mai treci pe aici cu o zi înainte.

Vale ieși din baracă pe lângă secția sculărie și o luă drept înainte. Merse timp de aproape un minut spre o direcție contrarie celor cinci coșuri ale secției S.M., dar apoi deodată se opri și se întoarse, o luă direct spre oțelării.

Intră în secție ca de obicei, urcă scara și ajunse pe platformă. Unul dintre băieți îl văzu, se opri cu vătraiul în mână și îl contemplă, scoase un șuierat, care în aerul dens de zgomote al secției abia se auzi. Vroia să le atragă atenția celorlalți asupra celui care venise. Vale trecu pe lângă băiat, îi puse o clipă mâna pe umăr, și-i salută pe ceilalți fără să se oprească, merse agale spre graficul lipit de tabla mare rezemată de peretele din stânga. Câteva clipe mai târziu, oțelarii veniră câte unul și îi întinseră coatele, cu privirile vesele, cu expresiile destinse de oboseala muncii și bucuria revederii. Maistrul Săndulescu îl apucă de brat cu o mână, și cu alta îi arătă graficul în punctul în care săgeata cobora:

– Era s-o pățim, tovarășe inginer, mergeam în jos... O să vă spunem noi ce-a fost aicea!

Drept răspuns, Vale o luă spre birou, să-i asculte acolo unde se putea vorbi fără să ridice vocea.

După o jumătate de oră, ieși de acolo și se îndreptă spre biroul cel mare al secției, mereu cu același mers, cu pașii mari, cu genunchii parcă înmuiați de greutatea corpului, uitându-se, la intervale de secunde, în pământ, cu gândul parcă jumătate în sine, jumătate împrăștiat afară, și cu efortul mereu treaz de a-l uni. Câteva minute după aceea ieși și de acolo și o luă spre peretele din fund, unde se vedea o potecă trecând printre fiare vechi împrăștiate, blocuri mici de fontă înghețată, rebutată, și apoi printr-o ușă care acum, vara, din pricina căldurii fusese scoasă și pe lângă care șerpuiau șine înguste cu vagoneți veșnic încărcați cu materie primă, împinși până aici de lucrătorii serviciului aprovizionării. Vale începu să urce rar, treaptă cu treaptă, scara în spirală de metal subțire, care ducea în laborator, și când ajunse sus deschise ușa, o închise și rămase cu mâna pe clanță. Ea era acolo și jumătate de clipă el o privi. În jumătatea cealaltă însă, parcă n-o mai văzu, ea se întoarse, și vederea chipului ei parcă îl supără, își feri privirea și o luă încet spre ea. Nu mergea bine, cu statura lui mare arăta senin, rece, îndepărtat.

Și chiar era, avea să-și amintească bine mai târziu: n-o iubea atunci cel mai mult, poate chiar cel mai puțin. Atât de turburat însă n-avea să mai fie niciodată.

– Vale bine-ai venit, șopti ea, iar el se opri, îi sărută mâna și se întoarse cu fața spre geam.

Amândoi erau stăpâni pe mișcările lor, cu grijă că sunt observați. Cu privirea afară pe geam, peste câmpul adormit sub soarele de august, el spuse cu vocea înăbușită de o emoție pe care zadarnic încercase s-o frâneze începând chiar din primele minute ale dimineții:

– Nu pot să mă uit la tine.

Atunci ea scoase o exclamație nestăpânită și îl apucă strâns de braț.

– Du-te, îi spuse, așteaptă-mă la tine în birou, cobor în zece minute. Du-te imediat...

Și din nou, rămas singur, în timp ce cobora, el avu iarăși sentimentul acut că ar putea să n-o mai aștepte în birou, să coboare în curtea uzinei, să plece și să n-o mai vadă niciodată. Iar acest sentiment sporea și mai mult chemarea pe care o simțea pentru ea, și de care nu era pe deplin conștient, dar care avea să rămână în amintire drept cea mai adâncă și mai răscolitoare.

XVII

La extremitatea dinspre nord a uzinelor, în partea opusă a orașului, serviciul aprovizionării, biroul, se afla tot într-o baracă în stilul în care se afla comitetul de partid. În ziua aceea coborî de la administrație și se duse acolo un funcționar nou angajat, un contabil. Era un ins de vreo treizeci și cinci de ani, dar părând mult mai bătrân, din pricina ochelarilor și a mișcărilor lui, care, deși degajate, aveau în ele parcă un arc ce restrângea, sau, dimpotrivă, în anumite clipe relaxa brusc mișcarea pașilor.

În baracă se aflau un birou și două mese. Mesele erau goale, fără hârtii, la birou însă, lângă fereastră, ședea șeful aprovizionării și lucra. Părea să nu fi auzit că intrase cineva, nu răspunse nimic la bună ziua dat de funcționar. Acesta se apropie, se opri la un metru distanță de birou și rosti:

– Vă rog, aici e serviciul aprovizionării?

Omul de la birou era un ins de vreo patruzeci de ani, cu o expresie de seninătate și tăcere pe chipul său mare. El rămase gânditor câtva timp, cu stiloul în mână, apoi își duse mâna la frunte, își mângâie tâmplele, privirea îi alunecă într-o parte, se aplecă și continuă să lucreze în singurătatea sa neturburată. S-ar fi putut spune că hârtiile și tot ce era pe birou însemnau pentru el ceea ce înseamnă pentru un preot potirul, crucea și alte simboluri de oficiat. O dată ridicat de la birou el putea deveni un alt om, să strige sau să profere injurii – cum drăcuie sau înjură de grijanie însuși preotul care dă această grijanie credincioșilor –, dar cel adevărat era cel de la birou, în elementul lui și nu cel de toate zilele, care putea discuta și răspunde la întrebări ca orice om.

– Ce doriți dumneavoastră? zise el cu blândețe nespusă, după aproape un sfert de oră de la întrebare.

„Ce doriți dumneavoastră, în general nu se poate, părea să spună el, dar aveți dreptul să vorbiți, vă ascult."

Avea o voce limpede care pornea parcă din niște singurătăți inaccesibile. Din această pricină capul său, aflat aci, în apropiere, părea imens, și i se vedeau urechile, care sugerau amplificări misterioase, și fălcile odihnite, calme, rase proaspăt, gura parcă de bronz, cu tăietura delicată, cu un zâmbet interior de liniște și putere pierdut în cutele obrazului și bărbiei.

Vizitatorul bâlbâi motivul: căuta pe cineva.

– Pot să-l aștept aici?

– De ce să nu puteți, zise omul de după birou, luați loc. Uite, continuă el cu uimitoarea sa voce blândă, aveți un scaun lângă dumneavoastră. Luați loc și așteptați.

Vizitatorul mulțumi, se așeză pe un scaun și întrebă dacă poate să fumeze. După cinci minute de tăcere, omul de după birou răspunse:

– Fumați.

Trecu astfel aproape o oră. La un moment dat se auziră pași afară, și vizitatorul tresări, ridică fruntea și se uită spre ușă. Apăruseră doi inși în salopete, unul înalt, masiv, blond, cu capul gol, celălalt mai mult mic decât mijlociu, subțirel, cu mâini fine, cu pălărie în cap și cu gâtul aplecat puțin într-o parte. Se îndreptară spre mesele libere transpirați de muncă, cu sudoarea înecându-le privirea. Vizitatorul se ridică de pe un scaun și se apropie de ei. Cel mic îl văzu și exclamă:

– Răzeșene!

Cel blond și masiv întoarse și el capul, și rămase o clipă țintuit. Apoi exclamă și el.

– Răzeșene!

– Cosmologea, Benone! murmură și vizitatorul.

Erau exclamații de uimire și de surpriză, dar parcă restrânse și oprite. Cel mic exclamă iar:

– Ce e cu tine, Răzășene?

– Ce e cu tine, mă? întrebă și cel blond și masiv, ca un ecou al vocii celuilalt.

Vizitatorul își împinse ochelarii de pe nas, se uită întâi la unul cu gura deschisă, își mută cu o mișcare fără tranziție capul spre celălalt și schiță un zâmbet încremenit. Se putea însă bănui că în această schiță de zâmbet se aduna toată bucuria lui, și că bucuria aceasta lui i se părea elocventă în sine: nu răspunse nimic la întrebările celor doi.

– De unde vii, mă? continuă cel mic.

– Ce cauți aici? zise cel blond și masiv.

– Pe voi vă caut! răspunse vizitatorul.

– Și de unde zici că vii? repetă cel mic.

– Din Pașcani. Am fost transferat aici.

– Ce făceai tu la Pașcani?

– Acolo lucram.

– Ce lucrai?

– Eram contabil.

– Bravo, mă Răzășene!

– Și pe-aici de ce-ai venit? reluă cel blond și masiv.

– N-auzi, am obținut transferarea. Am văzut în statul de plată numele voastre și am venit să văz dacă sunteți voi!

– He! făcu din gât cel blond, ca un soi de concluzie; he! repetă el și parcă chicoti, și privirea îi sticli, parcă spusese: „E bine că ai venit! E bine că ai lucrat la Pașcani". Cel mic se uita la musafir degajat și vag protector. He! făcu din nou cel blond și masiv, parcă adăugând: „E bine că vă uitați unul la altul".

– Câți ani sunt de când nu ne-am mai văzut, Răzășene? întrebă cel mic.

– Ehe! Mulți, zise vizitatorul. Din '45 nu ne-am mai văzut. Dar tu ce mai faci, Cosmologea, mai scrii poezii?

Cosmologea era cel blond și masiv.

– Mai scriu! Dar tu? zise el.

– Eu ce?

Blondul poet avu parcă o clipă de buimăceală, apoi deodată surâse și întrebă:

– Mai ți-aduci aminte de facultate?

– Mi-aduc! S-a dus studența! zise contabilul.

– He! făcu blondul, parcă spunând: „S-a dus, asta e!"

– Da, Răzășene!

Se lăsă iar tăcerea. Vorbiseră tot timpul în șoaptă și cei doi salahori, acum, când nu mai spuneau nimic, păreau intrigați de ceva, atenți parcă la ceva care nu parvenea să urce spre treptele superioare ale conștiinței, dar care lor nu le era deloc străin. Cel mic, cu gâtul strâmb, fuma gânditor. Sub salopeta lui cu greu s-ar fi putut descoperi ceva dintr-un fost student. Poate pălăria! Stătea mereu cu ea în cap, îl ferea, pesemne, de soarele de afară.

– Dar unde ați fost voi până acuma, că v-am căutat anul trecut acasă, șopti vizitatorul. Eram într-o delegație și am trecut pe la tine, Cosmologea.

I se răspunse prin tăcere. Masivul poet, observând că celălalt așteaptă o explicație, se uită spre cel mic și făcu din gât: he! adică, he, ce vesel, nu înțelege! Și fiindcă nici această exclamație nu-l lămuri pe vizitator, blondul masiv șopti:

– Ai uitat ce-a fost când eram studenți, Răzășene?

– Ce? Ce să uit?

– Ai uitat? Diagonala, Răzășene! Purtai și tu diagonală!

– Eu? Ce diagonală? se miră musafirul.

– He! chicoti masivul, amuzat de faptul că celălalt nega un lucru atât de îndeobște cunoscut.

Gânditor, scuturând scrumul țigării cu degetul mic de la aceeași mână cu care fuma, cel cu gâtul strâmb și cu pălăria în cap zise:

– Nu, Răzășeanu n-a fost.

Și fiindcă fostul provincial din Pașcani tot nu reușea să prindă sensul celor ce se spuneau, cel mic continuă:

– Am stat la pârnaie doi ani, Răzășene, fiindcă am îmbrăcat cămașa verde când eram studenți! Și eu, și Cosmologea! Tu n-ai îmbrăcat-o!

Cel masiv, Cosmologea, se uită atunci spre vizitator și exclamă admirativ și invidios, dară fără răutate:

– Ai avut noroc, mă!

– Adică cum am avut noroc?! exclamă vizitatorul.

– Adică... zise masivul și făcu un gest de la umăr spre șold, în sensul că a avut noroc că n-a purtat și el...

Ca și când purtarea acelei cămăși și diagonale ar fi fost o chestie de pur noroc.

– Și... reluă musafirul mirat, v-a primit în serviciu?!

– Ne-a angajat el, șeful aprovizionării, explică în șoaptă cel mic, arătând cu țigarea peste umăr spre omul de după birou. „Vă primesc, dar la cea mai mică abatere vă zbor", așa ne-a zis. E prieten cu un știab de la administrație, mai adăugă, și făcu cu ochiul, sugerând că acest știab de acolo de la administrație

e un om... așa... înțelegi... care o lasă mai moale! Și din nou cel mic făcu cu ochiul sub pălăria lui, mică și ea, cu borurile trase în jos de jur-împrejur.

Cât durase acest dialog, masivul care fusese și poet aruncase de câteva ori niște priviri nedumerite, parcă de așteptare, dar parcă și de speranță nedeslușită, spre omul de după birou, care, absorbit, lucra singur în hârtiile sale. Deodată, cel mic, prins și el de o agitație bruscă, se uită la ceasul-brățară și, trăgând intens din țigare cu privirea la pândă, șopti:

– Mergem?

Masivul nu răspunse, rămase cu o ciudată îndoială în privirea și chiar în ținuta capului său mare și blond. Și stătură pe loc. Cel cu pălăria în cap se uită din nou la ceasul-brățară, strivi țigarea în nisipul de deasupra sobei, și apucă întâi mâna vizitatorului, o strânse parcă pe furiș, făcu la fel cu celălalt și șopti:

– V-am salutat, la revedere!

Și o luă repede spre ușă, călcând în vârful picioarelor. Nu făcu însă nici trei pași. În tăcerea care domnea în baracă, se auzi de după biroul de lângă geam o voce îndepărtată și blândă, care rosti.

– Cosmologea, e ora trei fără un sfert, și eu n-am primit încă raportul săptămânal.

– Da, tovarășe Ionescu, răspunse masivul cu o voce jenată, care tot mai nutrea încă speranța unei posibile amânări a acelui raport. Știți, tovarășe Ionescu, gândiți-vă că... Poate că...

Se întrerupse. Cel mic făcuse o săritură spre ușă și cu un salt de o elasticitate uimitoare, masivul îi tăie drumul și răsuci cheia în ușă.

Omul de dincolo de birou continua să lucreze, cu capul în hârtii, i se vedeau de la distanță urechile mari.

– Tovarășe Ionescu, murmură masivul, cerneală!

– Cerneală, răcni deodată șeful aprovizionării, și în clipa aceea se produse parcă o revelație, parcă ieși din el adevăratul

său eu. Uite aici la mine pe birou cerneală roșie, făcătoare de minuni pentru sufletul vostru verde. Executarea!

Atunci masivul întinse brațele în aer, așa cum fac copiii când se joacă de-a baba-oarba, și căută astfel să pună mâna pe cel mic. Acesta se dădu înapoi, dar masivul îl urmări mai departe. Părea un golem jenat, deloc convins, parcă nehotărât, totuși implacabil. Cel mic nemaiavând unde se retrage se întinse deodată cu spinarea pe dușumea, și începu să dea din mâini și din picioare, ca un cârcâiac, și să răcnească. Blondul se prăbuși peste el, îl acoperi cu pieptul, întinse mâna spre birou, luă de acolo o sticlă cu cerneală, trase cămașa celui de jos, îl descheie la pantaloni și îi turnă conținutul ei roșu între picioare. După care se ridică și se uită elocvent spre omul de după birou. „Iată, parcă spunea, e gata și raportul săptămânal".

Între timp, omul de după birou se ridicase și privise atent scena. Zbătându-se, celui mic îi căzuse pălăria din cap și stătea și acum cu gâtul strâmb pe podea, încercând cu mișcări precaute să-și ridice în așa fel picioarele, încât cerneala care îi pătase pântecul și fesele goale să nu-i murdărească prea tare salopeta.

– Ce, Benone, răcni omul de după birou, vrei să fugi de raport?!

– Nu, tovarășe Ionescu. Eu, tovarășe Ionescu... bâlbâi cel de jos.

Lângă una din mese, cu ochelarii pe nas, cu gura deschisă și cu privirea holbată de uimire, rămăsese vizitatorul de la contabilitate, fostul provincial din Pașcani.

XVIII

Primind-o pe Mimi în casa lui, Gabi începu, nici el nu știa de ce, să întârzie căsătoria. Asta era cu atât mai grav cu cât sarcina iubitei lui avansa. Trebuia să se căsătorească înainte de cincisprezece august ca să poată pleca împreună în concediu,

dar ruptura pe care Mimi o provocase între ea și părinți parcă dădu peste cap acest plan.

De ce? Așa! Îl dădea peste cap! Nu așa înțelesese el că trebuie să se petreacă lucrurile în ziua când ea îl invitase să-i cunoască părinții și să-i vadă casa. Din pricina fratelui ei însă, palidul acela care bine că fusese împușcat, se rupsese Mimi de ai ei și... În acest timp însă, femeia părea că se dezinteresează și ea de căsătorie. Arăta cu totul prizonieră sarcinii, pe care de altfel o purta cu o ciudată seninătate.

Își făcuseră un obicei ca duminica dimineața să plece împreună la pădurea Băneasa. El scotea motocicleta în curte, și în timp ce motorul pârâia stârnind lătratul tuturor câinilor din cartier, ea pregătea sacoșa cu cele trebuincioase micii excursii, gustare din friptură rece, ouă și șvaițer, firișoare verzi de ceapă, o prăjitură bună care îi plăcea lui, pregătită de ea în bucătăria comună a apartamentului, sticle de bere ținute la rece în răcitorul improvizat într-o chiuvetă veche. Apoi cobora cu sacoșa, se așeza în spatele lui și porneau. Într-o dimineață, Gabi gonea tare și părea obsedat de ceva. Niciodată însă stările acestea ale lui n-aveau o consecință pe care el să fie deplin stăpân și să poată vorbi despre ele și să le apere dacă i-ar fi fost reproșate, sau dimpotrivă să renunțe la ele dovedindu-se nedrepte la adresa cuiva, și poate chiar rele pentru el însuși. În ziua când ea se mutase la el și trecându-i pragul se împiedicase și căzuse, în loc ca starea aceasta a lui, care atunci pusese stăpânire pe el din pricina căldurii, să se înmoaie și s-o ridice pe Mimi de jos în brațe, căci el era voinic și ea ușoară ca fulgul, răcnise la ea să se ridice odată și să nu se mai holbeze așa la el. Acum de pildă gonea foarte tare, dar cine putea ști din ce pricină? Ieșiră din oraș și în apropiere de Băneasa șoseaua se curba. În loc să încetinească însă viteza, el o spori îndârjit parcă împotriva curburii însăși a drumului și atunci ea se agăță deodată de gâtul lui și începu să strige înspăimântată:

– Gabi, oprește! Oprește, te rog!

El se scutură cu violență de strânsoarea ei, motocicleta derapă și în aceeași clipă se pomeniră în șanț. Motocicleta într-o parte, continuând să pârâie și să scoată fum, el cu pieptul într-un pâlc de scaieți, și femeia pe brânci, la marginea șoselei. Gabi sări în picioare cu privirea holbată, se apropie de ea, o apucă de piept ridicând-o în capul oaselor, răcni nestăpânit la ea. Pentru întâia oară scrâșni la adresa ei, cu voce tare, o înjurătură fioroasă.

– Ți-am spus să nu te agăți de mine! gâfâi el. Dacă vrei să ne sinucidem amândoi mai agață-te încă o dată în felul ăsta, și ai să vezi că o să ne reușească.

Îi întoarse apoi spatele și se apropie de motocicletă, pe care o ridică și începu s-o cerceteze dacă nu s-a stricat ceva la ea. Femeia rămase cu privirea rătăcită... Deodată avu un spasm și începu să vomite. În acest timp, lângă motocicletă el apăsa pe aprinzător, care după ce stârnea câteva pârâituri repezi se oprea. După fiecare încercare bolborosea înjurături. În cele din urmă pârâiturile nu se mai opriră și, ștergându-se de sudoare și de praf, bloca motocicleta fără să-i oprească motorul și aruncă o privire spre femeie.

Acum, că starea aceea îi trecuse și se convinsese că nici motocicleta n-are nimic, în privire îi străluci, uitându-se cum femeia stă foarte liniștită cu bărbia pe genunchi, pe marginea șoselei pe dâmbul înverzit, teama aceea a lui care apărea de fiecare dată când simțea la ea astfel de însingurări. Ultima oară ea mai trecuse printr-o astfel de stare când se hotărâse să păstreze copilul și când îi mărturisise că nu mai vroia să mai întrerupă sarcina și să mai treacă printr-o noapte așa de rea ca aceea când plânsese. Se apropie de ea deodată temător și îi spuse cu vocea lui, care în astfel de clipe părea răgușită de umilință și regrete:

– Mimi, nu te supăra, dar ți-am spus să nu te mai agăți de mine, de ce nu înțelegi că mă scoate din sărite când simt cum te agăți...

Era ca de obicei foarte sincer și pe ea o izbi parcă pentru întâia oară această declarație, care fără voia lui avea parcă prin cuvântul „agăți" un sens simbolic. Își ridică privirea și îl cercetă cu o intensitate din care nu se mai înțelegea de astă dată nimic: dacă e supărată sau nu pe el, dacă e pe pragul de a intra din nou într-una din acele însingurări ale ei amenințătoare, dacă îi reproșa ceva, sau dacă îl ierta. Nimic, doar lucirea unei priviri negre pe chipul ei de pe acum vag umflat și desfigurat de sarcină, și care era departe de a sugera că în clipa aceea s-ar putea petrece cu ea ceva deosebit de alarmant.

Puterea ei de a-l neliniști, acea stare de retragere în sine care într-adevăr nu era îndreptată împotriva lui Gabi, dar care avea acest efect absurd că îi amintea lui de primele lor întâlniri, când se simțea mistuit de dragoste pentru ea și îngrozit ca nu cumva s-o piardă, această putere deci, neștiută nici de ea, nu mai apăruse în clipa de față, ca și când nimic grav nu s-ar fi produs, ca și când sufletul ei n-ar fi resimțit strigătele și înjurăturile pe care el i le adresase cu neînfrânată violență ca și când i s-ar fi făcut declarații pătimașe de dragoste.

Întâmplarea aceasta însă, rămasă fără reacție din partea ei, aduse după sine, așa cum se întâmplă totdeauna când lăsăm să treacă nelimpezit ceva grav în care suntem implicați, alta asemănătoare și mai rea...

Era o dimineață de august mai răcoroasă, dintre acele prime dimineți de sfârșit de vară care nu încep chiar de la răsăritul soarelui să înăbușe zidurile orașului în căldură și nemișcare și când soarele însuși părea mai plin de strălucire, dar fără încărcătura lui apăsătoare de flăcări din zilele de caniculă. Gabi se trezi foarte aferat dis-de-dimineață să plece cu un coleg de la uzină la pescuit. Foarte ciudat cum îi apucă pe unii bărbați tineri astfel de pasiuni liniștite, rezervate de obicei celor mai în vârstă, cum ar fi pescuitul, un sport bun în orice caz pentru cei contemplativi, sau care își fac din el și o îndeletnicire profitabilă. Se pare însă că lucrurile nu stau chiar așa. Gabi

fusese rugat de colegul său să-l ducă cu motocicleta la unul din lacurile de prin apropierea Capitalei, la Mogoșoaia, și fiindcă nu avusese ce face, ceruse și el o undiță cu un viermuș și aruncase cârligul în apă, așa cum văzuse că face colegul său, căruia îi promisese să-l aducă îndărăt, în schimbul împărțirii prăzii. Nu apucase însă să-și dea seama dacă a aruncat sau nu bine undița, că simțise cum un lucru neobișnuit se și petrece în apă: ceva începuse deodată să se zbată la celălalt capăt al firului, și scosese un răcnet văzând prin undele limpezi ale apei corpul peștelui. Fugea în rotocoale mari coborând în adânc și se zbătea cu o vigoare atât de neașteptată încât Gabi, care simțea fiecare zvâcnire în podul palmei, scotea de fiecare dată câte un răcnet. Colegul său îi sări în ajutor și îi spuse să stea liniștit, și dacă vrea să nu-l scape „să-l plimbe" puțin și să-l tragă apoi afară cu hotărâre, dar fără bâțâieli, adăugând cu un dispreț amuzat că așa pățesc toți ageamii, de la început le cade în undiță unul mare, ca să aibă cu ce se lăuda mai târziu, când n-or să mai prindă nimic. Zvâcniturile acelea ale peștelui, pe care le simțise cu un fior, ca o veche și totuși nebănuită surpriză în podul palmei, de pe vremea locuințelor lacustre, îl cuceriseră pe Gabi, și a doua zi își cumpără toate cele necesare și abia aștepta duminica următoare să se ducă din nou la pescuit. De astă dată însă nu mai prinse nimic, și cu toate că colegul său împărți cu el peștele, se întoarse acasă obosit și enervat, adică contrariu a ceea ce se presupune că oferă acest sport celor care îl practică, odihnirea și calmarea nervilor.

Erau orele unu și aveau mâncare gătită de aseară, dar Mimi se duse să pregătească și peștele adus de el. Se auzi, în timp ce femeia râcâia corpul peștelui de solzi, la un moment dat, soneria. Nu prea aveau musafiri, ca orice căsnicie încă nelegalizată, și ea se uită nepăsătoare pe geam să vadă cine putea fi, fiindcă de cele mai multe ori era căutat vechiul locatar sau era căutat vecinul din același apartament. De la geamul bucătăriei ea văzu cum stăteau jos în fața ușii de la intrare patru inși,

aruncând priviri în sus și rostind cu veselie numele lui Gabi, pe care, după cum lesne se putea ghici, erau foarte nerăbdători să le deschidă și să-l vadă. Mimi lăsă peștele și intră în odaie și îi spuse despre ce e vorba. El sări în sus din pat, unde se trântise și răsfoia *Sportul*, și se duse la geam. Deodată se sperie.

– Du-te și spune-le să plece! spune-le că m-am mutat de aici.

Și cum ea nu părea să înțeleagă sau părea parcă dornică, sau în orice caz nu vedea de ce nu i-ar putea primi, deodată el șuieră:

– N-auzi ce-ți spun? Ești surdă?

Și o pălmui năprasnic, scrâșnind din dinți; era alb la față.

Soneria țârâi din nou. O voce se auzi de la etajul de sus, parlamentând:

– Pe cine căutați?

– Pe inginerul Sterian.

– Da, aici stă, mai sunați.

Gabi se trânti în pat gâfâind, și luă iarăși ziarul. Mimi ieși. Coborî scările și la un moment dat se opri și-și trecu palma peste gură. Se uită la mâna înroșită de sânge și își supse buzele. Repetă dialogul:

– Pe cine căutați?

– Pe inginerul Sterian.

Erau veseli toți patru, și se vedea cât de colo că veselia lor e provincială, că vin adică de foarte departe și aveau toți un aer cam prostesc, fără știință față de complicațiile vieții capitalei, crezând că dacă au venit ei în grup, de la o distanță așa de mare, surpriza și bucuria celor pe care îi vizitează trebuie să fie cel puțin direct proporționale cu distanța dintre orașul unde locuiesc ei și București.

– Cine sunteți? îi întrebă femeia.

– Colegi de-ai lui Gabi, preciză unul negricios și ciupit de vărsat. Am fost pe strada Toamnei unde ne dăduse el adresa într-o zi, dar o doamnă de acolo ne-a spus că Gabi are altă adresă, ne-a dat-o pe asta.

– Nu stă aici, spuse Mimi, cu glas indiferent. S-a mutat și de-aici. Tăcu câteva clipe, apoi adăugă: Chiar acum două zile s-a mutat...

Și închise ușa. Grupul ieși în curte nedumerit și se îndepărtă. Femeia începu să urce scările. De câteva ori se opri și din nou își supse gura care îi sângera. Intră în odaie, și el sări în sus și începu să se plimbe agitat.

– Au ghicit... Precis că și-au dat seama că sunt acasă și nu vreau să răspund. Dacă în loc să te uiți la mine ai fi coborât imediat să le spui că nu stau aici, n-ar mai avut timp aia de la etaj să le spună... Precis că au ghicit! Le dădusem adresa voastră, și acum e sigur că și-au dat seama că nu vreau să-i primesc!

Dar femeia tăcea, și ca și data trecută ea nu reacționă. Îi întoarse spatele și se duse în bucătăria comună să-și vadă de pește.

XIX

A doua zi se duse la serviciu ca de obicei, și când ajunse chemă la ea în birou pe cele două subalterne și prietene din cușțile vecine și închise ușa să n-o deranjeze nimeni. Stătu astfel cu ele mai bine de o oră.

După-amiază Gabi plecă și el la uzină. Era în schimbul doi. Spre seară, cele două prietene sunară la intrare.

– Cât e ceasul? le întrebă Mimi primindu-le în odaie.

– E șapte.

– Avem timp destul. Haide, zise ea, puneți mâna și ajutați-mă.

Și deschise cu o mișcare energică cele două uși ale șifonierului ieftin, cumpărat de Gabi de la *Comlemn*, trase de deasupra un geamantan uriaș din carton presat, îl depuse în mijlocul odăii și începu să golească șifonierul de rufe și haine.

Această activitate dură aproape două ceasuri, timp în care cele două femei ieșiră de câteva ori și se întoarseră una mai devreme, aducând ceva de mâncare, și alta mult mai târziu, anunțând-o pe prietena și șefa ei de birou că totul e în regulă.

Se făcuse zece seara. Se dezbrăcară și se culcară apoi cătesitrele în pat, înghesuindu-se. Trudite, cele două femei adormiră aproape imediat. Pe la unsprezece și jumătate, în cartier se auziră deodată răpăiturile unei motociclete, și femeia tresări și începu să le hâțâne pe cele două, care sforăiau.

– Treziți-vă, șopti ea înspăimântată. Haide, a sosit mirele în ceasul al doisprezecela: să-l întâmpinăm!

La intrare se auzi scârțâitul ușii deschise, apoi pași grei urcând pe scări. Mimi sări jos, îmbrăcă un halat apoi reveni și trase cuvertura peste ea.

– Să nu vă fie frică, șopti ea tremurând.

Cele două se înveliseră și ele până la gât și rămaseseră cu privirile holbate spre ușă. Mimi se răzgândi și dezvelindu-se brusc, se ridică în capul oaselor pe marginea patului.

Ușa scârțâi. Lumina din tavan se aprinse. Gabi aruncă o privire uimită, apoi se așternu tăcerea. Trase un scaun și începu să-și desfacă șireturile de la pantofi.

– Au dat turcii, nu mai are lumea unde să doarmă? mormăi el cu blândețe, cu o voce obosită. Sau vă arde de glume? Ce sunt glumele astea, Mimi?

– Nu e glumă, Gabi, trebuie să ne despărțim, zise femeia. Trebuie să pleci chiar în seara asta din casă...

Și cum el rămăsese neclintit, cu mișcarea cu care voise să-și desfacă șireturile de la pantofi neterminată, femeia coborî repede, deschise ușile dulapului și continuă:

– Nimic de-al tău nu mai e aici, afară de pat și șifonier, pe care o să ai generozitatea să mi le lași mie. Ți-am împachetat totul în geamantan și ți-am trimis geamantanul acasă la părinții tăi.

– Ce tot spui tu acolo? Unde zici c-ai trimis lucrurile mele?

– Acasă la părinții tăi.

– De ce?

– Ți-am spus că trebuie să ne despărțim, repetă femeia, și spunând aceste cuvinte se înfrigură brusc; nu te supăra, dă-mi voie să mă bag în pat, mi-e frig.

Se vedea cum îi tremură genunchii.

– Liniștește-te, porunci una din prietene. Hai, liniștește-te!

– Sunt liniștită, dar mi-e frig!

Cu privirile sticlind, cele două femei stăteau cu ochii pe bărbat, ca două harpii, gata să sară și să-l ciugulească dacă el ar fi îndrăznit să nu se poarte cum trebuie cu prietena și șefa lor. „Ce se va întâmpla totuși? parcă se întrebau. Va reuși sau nu va reuși această figură? Sau el nu va ține seama de nimic și se va repezi cu pumnii pe noi." Fiindcă își închipuiau că de aceea le chemase Mimi să doarmă la ea, ca s-o apere, și fiindcă o văzuseră de dimineață cu buzele umflate și plesnite, își făcuseră ideea că viața ei cu tânărul inginer trebuie să fie un iad, toată ziua numai în bătăi o ține. Le crescură însă ochii în cap când văzuseră cum primește el declarația ei de despărțire. Gabi rămase nemișcat pe scaun, cu mâinile pe genunchi și se uită la femeia lui parcă fascinat, ca și când el și nu ea i-ar fi făcut lui o declarație, și nu una de despărțire, ci de dragoste, și acum aștepta neliniștit și cu sufletul în priviri răspunsul. Surpriza fu așa de mare pentru cele două femei, că se ridicară încet în capul oaselor ca la un spectacol când tragi de gât mai sus și te dai mereu după cel din față, ca să vezi mai bine. Și se mai întâmplase ceva: palid cum era în clipele acelea, tăcut și cu privirea lui parcă hipnotizată de farmecul unei iubiri care, din pricină că era adânc amestecată cu ființa lui intimă, nu se putea exprima decât prin acea imobilitate ca de statuie a chipului său nealterat încă de nici unul din semnele de stricăciune ale trecerii anilor, cu părul negru și tâmplele netezi, deodată lucrurile deveneau îndoielnice: vroia într-adevăr Mimi să lase un asemenea bărbat? Avea el într-adevăr cele câteva vicii care te fac să te saturi de cineva, oricât ar fi el de frumos și oricât te-ar iubi de mult, beția, curvăsăria și altele de același gen? Neîncrederea apăru pe chipul lor, și în clipele de tăcere care urmară, ele și erau pe jumătate câștigate de partea lui. Femei măritate și cu copii, nu

mai puțin tinere decât șefa lor, dar ai căror soți arătaseră și ei odată ca Gabi și de mult nu mai puteau fi eroii unor asemenea situații, ele fremătară de o bucurie în care totul putea fi implicat, de la încercarea pe care o puteau face să-i împace pe cei doi amanți, până la tresărirea obscură (și care nu numai în sufletul femeilor vulgare nu găsește rezistență), de a încerca apoi, după ce despărțirea se va fi consumat, să-l consoleze în cel mai deplin înțeles al cuvântului pe acest bărbat reușit, dar nenorocos.

În tăcerea aceasta de lungi minute nu se auzi decât o dată cum trecea o mașină. Apoi deodată femeia rosti cu un glas străin și îndepărtat, altul decât cel înfrigurat și neliniștit cu care își făcuse declarația, efect parcă al aceleiași contemplări la care îl supusese și ea odată cu prietenele ei pe bărbat, ajungând însă parcă la o convingere și mai mare că nu mai era nimic de făcut.

– Gabi, știu că mă iubești și eu te iubesc pe tine, dar s-a întâmplat ceva și nu mai putem trăi împreună. De altfel nici nu e așa o problemă, continuă ea după câteva clipe, văzând că numai privirea lui vorbește și că de fapt el nici nu înțelege bine ce i se spune, afară doar de sensul general al cuvintelor, care pentru el însemnau același lucru, faptul că trebuiau să se despartă; zadarnic deci să-i mai dea explicații de prisos. Noi nici nu suntem căsătoriți și cu casa o să te descurci tu, îl ai pe tatăl tău care te poate ajuta să-ți găsești altă locuință. Eu mă mulțumesc cu odaia asta, n-am chef să mă întorc la ai mei. Fiindcă să știi, Gabi, zise ea mai departe, abia schimbând tonul, în care apăru o vagă urmă de reproș, că mie îmi place odaia asta, și o să fiu bucuroasă să primesc în ea vizite...

După care tăcu, prinsă parcă brusc de o greață imensă, care o scârbi și îi desfigură pe loc chipul. Se dădu jos din pat, nu prea repede, și ieși încet din odaie. Se întoarse curând, foarte palidă, găsindu-l pe el în aceeași poziție și pe cele două într-o stare totală de confuzie: acum nu mai înțelegeau nimic. Ce se întâmplase între ei doi? Despre ce putea fi vorba? Și mai ales

ce putea fi atât de grav, și în același timp el să nu știe? Pentru că se părea că el nu prea știa despre ce e vorba, cu toate că părea totuși să aibă unele bănuieli.

– Pleacă, Gabi, și nu căuta să mă chinuiești să afli de ce nu mai putem trăi împreună, zise femeia urcând iarăși în pat. Poți să-ți închipui și tu că dacă o femeie însărcinată în situația mea, nici măcar să-i dea copilului ei o stare civilă obișnuită nu mai vrea, trebuie să fie ceva la mijloc, nu? Ca să nu-mi păstrezi însă o amintire rea, o să-ți spun, dar nu chiar motivul adevărat, numai unul... În loc să fii fericit că eu am păstrat sarcina ta, tu te-ai apucat să discuți cu mine... Nu pot să-ți mai vorbesc, te rog să pleci, spuse ea deodată ridicând glasul, adresându-i-se însă de astă dată cu o voce înghețată și necruțătoare, ca și când amintirea acelei discuții ar fi stârnit în ea porniri sălbatice de răzbunare, cărora nu vroia să le dea frâu liber. Te rog, Gabi, să pleci imediat, dragul meu, te rog eu din suflet să te ridici și...

Se opri însă, ca și când și-ar fi dat brusc seama că orice manifestare a sentimentelor bune sau rele nu ușura, ci dimpotrivă, îngreuia o despărțire, și că într-o astfel de luptă (fiindcă se dă totdeauna o luptă al cărei scop nu pare să mai fie doar recâștigarea celuilalt, ci acapararea și a unei poziții care să te pună cât mai bine la adăpost de suferință) învinge cel care e mai viclean, care ia asupra lui vina și îi lasă celuilalt iluzia că poate să se care liniștit și să înceapă o nouă viață cu altcineva...

– Dar ce te rog eu, eu vreau să mă despart și tot eu te rog, zise ea atunci făcându-și parcă sincere reproșuri că nu se stăpânise și ridicase vocea la el, care poate că în clipa aceea era îndurerat și sângera și el în sufletul lui. Te ascult, Gabi, eu am spus ce-aveam de spus, acum vorbește și tu. Poate că o să mă convingi că m-am înșelat.

El nu putea însă articula un singur cuvânt, deși se vedea după privirea lui – care trecuse de la imobilitatea aceea care le câștigase pe cele două femei, la un dialog dramatic cu ea, cu

clipiri și răsuciri bruște și cu întunecări și izbucniri de lumini încărcate de zeci de întrebări, care se izbeau în el una de alta într-un început încă îndepărtat de tumult interior, dar paralizat de reluările ei, care nu erau în nici un fel previzibile – că avea ceva de spus și că despărțirea nu se va putea produce fără ca să se spună acest ceva.

Reacția lui fu însă iarăși neașteptată pentru cele două femei. Dar se pare că nu și pentru Mimi, care probbil că tocmai de aceea le chemase să fie cu ea. Gabi se ridică în picioare și ca și în dimineața aceea când veniră amândoi mai devreme la birou, fără să se fi înțeles între ei, începu să bâiguie ceva pătimaș, și ininteligibil făcând ca privirea femeii să crească și să se încarce de o neliniște atât de mare încât hotărârea ei amenința să se prăbușească...

– Mimi, zise el, eu te iubesc pe tine și tu îmi pui acuma în spinare că am vrut să te fac să nu păstrezi copilul. Dar eu tot la tine m-am gândit și ți-am spus că o să avem destul timp, să facem nu unul, ci zece, sau cât vrei tu și eu aș fi muncit și te-aș fi ținut... Dar tu nu mă iubești și ca să nu spui asta, zici că... Sau că... Și eu... m-am enervat, dar mi-e și mie necaz că... Dar tu nu mi-ai spus, că dacă știam...

Numai prima idee, referitoare la copil, rămăsese inteligibilă și de altfel cea mai puțin convingătoare – se simțea că nici măcar ca idee nu înțelege ce legătură ar fi între un copil și el – restul fiind mai puternic exprimat, însă nu prin cuvinte, ci prin expresia sa dramatică și de o sinceritate turbure, în care iubirea țâșnea fără reținere ca un element natural și spectaculos, care n-avea încă o formă și nu-și croise încă o albie.

Ascultându-l, cele două femei nu mai aveau acum nici o urmă de îndoială că prietena lor face o greșeală ireparabilă dacă se desparte. Crezând că la mijloc e ceva de ordin practic, care ar trebui forțat, una din ele interveni și o întrebă în șoaptă pe Mimi, ce-ar fi dacă s-ar căsători imediat și ar lăsa la o parte

neînțelegerea asta care, o spunea sincer, n-o considera gravă și prin căsătorie s-ar rezolva imediat? (Credea că la mijloc era într-adevăr problema copilului, și probabil vreo discuție pe care or fi avut-o ei doi pe această temă, și cine știe ce greșeală o fi făcut el pe care ea nu i-o poate ierta; probabil n-o fi vrut el să se căsătorească atunci când ea o fi așteptat, când a rămas însărcinată, prostie pe care un bărbat tânăr e în stare s-o facă fără să-și dea seama.) Mimi însă nici nu auzi această întrebare și de altfel nici Gabi, însă avu darul să întrerupă șuvoiul acela al tânărului, care nici n-ai fi crezut că putea să ofere surpriza aceasta, să nu fie în stare să vorbească, deși era atât de elocvent în bâiguielile lui, știa ce simte și nu mai era, în clipa aceea, copleșit de impulsuri contrarii.

– Da, Gabi, eu te cred, dar nu mai e nimic de făcut zise femeia hotărâtă. Dacă zici că mă iubești, dă-mi și tu o dovadă, singura la care să mă uit și eu cu ochii mei și să-mi spun că am iubit la douăzeci și șapte de ani un bărbat care mi-a făcut un copil, și să nu-mi pară rău.

– Care, Mimi? întrebă el. Ce dovadă vrei?

– Pleacă, Gabi.

El își lăsă fruntea în jos, și timp de câteva minute lungi nu mai zise nimic. Se posomorâse foarte tare și chipul i se albise. Se sculă apoi brusc și plecă.

Un minut mai târziu se auziră afară pârâiturile motocicletei. Ținură câtva timp sub fereastră, deveniră regulate și începură apoi să se îndepărteze. Femeia ascultă până nu se mai auzi nimic. Mai ascultă încă și după aceea, timp de câteva minute. Apoi cu o voce șoptită, dar nesovăitoare, le ceru celor două să se culce și să adoarmă. Și în timp ce femeile se pregăteau în tăcere, ea se întorcea din când în când pe o parte și pe alta eliberând în răstimpuri o respirație șuierată. Tremura din când în când și o sudoare rece îi acoperea fruntea și mâinile. Prietenele ei o luară între ele și începură s-o liniștească. Ea se agăța de umerii lor, își vâra capul sub brațele lor puternice și se străduia din răsputeri să răsufle liniștit, și să elibereze acea clipă nu atât de suferința în sine, cât de manifestarea ei pe care probabil că și-o cunoștea și o speria pe ea însăși: de aceea le și invitase pe cele două prietene, s-o ajute în acest moment greu. Nu putea să-și stăpânească tremurul gurii, când vroia să spună ceva îi clănțăneau dinții. Apoi se liniști și din rece fruntea ei începu încetul cu încetul să-i ardă. Adormi într-o stare de febră, gemând în somn și bolborosind cuvinte fără sens. Cele două însă o vegheară până târziu, sfătuindu-se în șoaptă cum să facă a doua zi să fie mereu cu ea, să nu i se întâmple ceva în timpul acestei crize.

XX

Răspunsul Constanței dat *profesorului* că în ciuda culorilor care îi reveniseră în obraji avea un vierme care i se cuibărise în suflet nici nu fu auzit de doctorul Drăghici, care îi spuse fără prietenia de altădată că e cam sănătoasă și că să se pregătească de plecare... Dar nici ea nu auzi bine și nu înțelese că recomandarea era categorică și cu atât mai puțin putu să-și dea seama că expresia de înstrăinare care apăruse și pe chipul surorilor la auzul acestei recomandări nu putea să însemne altceva decât că șederea ei acolo se terminase și că plecarea era o chestiune de zile. Memoria stării ei de sănătate era mai puternică decât memoria stării de boală și nu-și dădea seama că acea luciditate necruțătoare, care îi mărise privirea silind-o să vadă și să înțeleagă ceea ce o ființă vie nu dorește niciodată să vadă și să înțeleagă, adică moartea, începuse să cedeze și că tristețea aceea se retrăgea și ea de la o zi la alta. Continua să zacă, dormind din douăzeci și patru de ore aproape douăzeci, trezindu-se doar pentru câteva ore ca să ia masa și să se plimbe puțin prin curte... „Acum am încetat complet să mai fiu om, își spunea, acum sunt un animal care doarme și se îngrașă".

Îi mai dădură răgaz doar trei zile. La ora aceea ea tot nu știa că scăpase și nu-și mai dădea seama că unii oameni sunt atât de tare înfipți în existență, încât numai un moment de criză din viața lor mai este în stare să-i smulgă puțin din sol și să-i pregătească astfel, împotriva zbaterii lor disperate, să înțeleagă cum trebuie atât viața cât și moartea. Zbaterea ei se terminase. Înțelegerea trebuia să urmeze.

În penultima dimineață se trezi târziu, pe la orele douăsprezece, și găsi alături pe noptieră hainele cu care se internase cu șase săptămâni în urmă. Constanța se îmbrăcă și urcă sus la etaj pe terasa spitalului, unde se ducea de câteva zile și stătea la soare. Era o terasă lungă, pardosită cu plăci albe de piatră și nu era nimeni la ora aceea, erau orele două, toată lumea dormea și parcă dormeau și împrejurimile, copacii bătrâni de prin apropiere și orizontul senin din depărtare. Numai soarele pe cer era treaz și scălda totul într-o baie de lumină. Se așeză într-un *chaise-longue* și se întinse la soare. Era plăcut aici, căldura verii era amestecată cu o ușoară adiere a vântului de câmpie, dar mai jos această răcoare nu putea răzbate și asta îi aminti numaidecât de primăvara și de cartierul copilăriei, care era așezat tot așa ca și spitalul acesta, în acele locuri ale marelui oraș care mai primeau încă nealterate toate mirosurile și toate zvonurile pe care câmpia le aducea dintr-o lume necunoscută. Se simți cuprinsă de o blândă senzație că acum totul se terminase, că răul fusese învins și că abia acum tot ceea ce constituise pentru viața ei o problemă putea fi judecat și înțeles la o măsură potrivită. Ce avea să facă de aici înainte? Fiindcă o legătură eșuată cu un bărbat nu înseamnă nimic, cu doi bărbați însă sunt deodată două eșecuri. Deci cu acest al doilea care ar veni va trebui să trăiască mereu cu frica în sân? Așa se va întâmpla dacă acum nu va lua o hotărâre care să-i schimbe cursul existenței. Dar ce hotărâre să ia? Ce hotărâre se putea lua în afara aceleia la care se și gândise o dată în timp ce zăcea, să trăiască de aici înainte singură și nimeni să nu se mai culce vreodată

în patul ei? „Da, așa va fi", gândi ea și o senzație ciudată de nepăsare fericită o năpădi. Era ca și când alături de ea se afla cineva căruia îi încredința toate acestea, și să aibă el grijă să răspundă acestor grave întrebări și pe ea s-o lase să se bucure de lumina și căldura soarelui. Deodată își luă brațele de pe ochi și se ridică în capul oaselor: senzația era atât de vie încât se uită alături, ca și când ar fi simțit chiar prezența materială a cuiva, care totdeauna o slujise cu devotament și îi făcuse copilăria și adolescența fericite. Iată, se întâmpla iar ca odinioară, când ca și atunci era de ajuns să-ți acoperi ochii pentru ca întreaga lume să-ți rămâie prizonieră sub pleoape și să-ți iei mâna de la ochi și totul să năvălească iarăși afară, întregul spațiu cu întregul cer, cu norii uriași și soarele plin de lumină...

Stând astfel în *chaise-longue* își adună picioarele și-și duse genunchii la gură întorcându-se pe-o parte și adormind cu brațele la ochi. Instinctiv corpul ei căutase o poziție ciudată, vizibilă adesea la oameni în intimitate, aceea pe care au avut-o odată în pântecul mamei, ghemuiți cu capul în jos, cu spinarea îndoită și cu genunchii în întâmpinarea frunții. E amintirea la care aspiră parcă permanent, nemulțumiți poate atât de mărimea corpului lor cât și de greutatea experienței vieții lor de care ar vrea să se dezică. Și dormi astfel până spre seară, până ce o trezi imperceptibila schimbare a luminii care se stingea și a aerului răcoros, care îl alunga pe cel dilatat al zilei de iulie.

A doua zi veni maică-sa s-o ia și când o văzu liniștită și cu culori în obraji, o apucă în brațe, o strânse și începu s-o sărute izbucnind în plâns. Din asta se vedea cât fusese ea de îngrijorată și ce ușurare simțea acum că își vedea fiica iarăși sănătoasă. Asta înainte de orice, sănătatea, fericirea vine după, viața nu începe și nu se termină cu un bărbat. Constanța începu să râdă și astfel, una plângând și alta râzând, o luară împreună spre ieșire, lăsând în urmă această cetate a durerii și această *stație terminus* care e, adesea, un spital. Pentru ea fusese a regenerării și totul trebuia uitat.

Mai târziu Constanța avea să-și dea seama că nu se putea dezice și uita nimic și cu atât mai puțin de amintirea morții care o vizitase îndelung. Avea s-o retrăiască ori de câte ori avea să uite prea multă vreme că viața are un sfârșit și că acest sfârșit nu e urmat de nici o recompensă. Nu mai vine nimic după.

Ca să micșoreze spaima pe care i-o făcea totdeauna acest gând se recăsători și făcu și copii. Iar în orele când uita cu totul prima ei iubire și tot ceea ce urmase, se simțea fericită...

XXI

Pe la începutul lui decembrie era încă toamnă liniștită, cu soare bogat, care deși nu mai încălzea orașul ca altădată, îi lumina totuși acoperișurile și îi aurea frunzele căzute și grădinile pardosite cu foi late de castani. Mimi Arvanitache născuse de câteva săptămâni și stătea acasă în concediu necesar sugarului, se ocupa toată ziua de el neajutată de nimeni în afară de cele două prietene, care o vizitau din când în când și îi povesteau cu aceeași ocazie și ce mai e pe la birou.

Nu i se întâmplase nimic despărțindu-se de Gabi, dar cele două prietene nu încetaseră să-i facă tot felul de aluzii că băiatul suferă, că e foarte la locul lui la uzină și nu s-a încurcat cu nimeni, că e serios și muncește, și toată lumea are o părere bună despre el și nimeni nu înțelege ce are ea cu el, tocmai acum, când e însărcinată și o să se nască și copilul, așa și pe dincolo, are și el nevoie de un tată, ca orice copil, că doar nu s-a născut într-un stabiliment...

Ea le asculta foarte atentă, dar nu răspundea nimic și copilul se născu în cele din urmă fără tată. Gabi îi dădu și el târcoale cu câteva săptămâni înainte de acest eveniment, ea îi deschise ușa, și îl primi ca pe un musafir cunoscut, îl tratâ cu un coniac, stătu cu el de vorbă, dar nu obținu de la ea nimic mai mult.

Între timp însă se făcuse frig, și decembrie era el frumos, dar avea dinții din ce în ce mai ascuțiți. Și într-o astfel de zi

Gabi o vizită din nou pe fosta lui iubită, și când îl văzu în prag ea îl întâmpină parcă cu o vagă tresărire, o abia perceptibilă urmă din ceea ce altădată fusese al lui, înaintea acestei înstrăinări care apăruse între ei, nu se știe de ce.

Femeia stătu cu el de vorbă, îl tratâ iarăși cu un coniac, și când îl văzu că vrea să plece, îi spuse cu un glas alb care semăna iarăși vag cu cel de altădată, să se ducă el până în pivniță, și dacă vrea să-i taie niște lemne pe mai multe săptămâni, că îi vine foarte greu să taie singură, și are acum cheltuieli mari cu copilul, și îi e greu să plătească pentru treaba asta un tăietor de lemne.

Ca să-i taie ei însă atâtea lemne, lui Gabi îi trebuiră mai multe după-amiezi, și astfel începu să vină la ea aproape zilnic. Îi aducea de la piață alimentele mai grele, o însoțea în unele vizite ale ei ca s-o ajute să nu cumva să-i cadă copilul din brațe, o aștepta apoi la aceeași casă în stradă, la ora când îi spunea ea să vie s-o ia...

Astfel trecură mai multe luni până ce părinții săi îl luară la rost. Ce însemna asta? Așa de mult ținea el la femeia aceea? Și dacă ținea de ce nu punea piciorul în prag să legalizeze odată legătura și să-și recunoască copilul? Da, răspunse Gabi întunecat, ținea la ea, dar se întâmplase ceva între ei și nici el nu mai știa dacă mai era ceva de făcut. Bine, zise Veronica, dar ce e cu ea, e smintită, nu-și dă seama că... Toma se posomorî și Veronica tăcu, înțelegând că n-are rost să-i pună băiatului astfel de întrebări...

Toma însă se hotărî să-i facă acestei femei o vizită. O găsi pe Mimi pregătindu-și copilul pentru baie. Tânăra mamă dovedea multă pricepere și prinsă de îndeletnicirea asta îl cam neglijă pe musafir... La un moment dat însă îl rugă s-o ajute, și Toma luă copilul în brațe și îl ținu câteva clipe în aer. Copilul, simțind poate mână străină, făcu „îngî", schimonosindu-și gura lui știrbă, și avu succesiv, din mâini, din picioare și din corpul lui crud, zvâcnituri de pisoi. Râdea sau poate

plângea, se bucura sau poate, dimpotrivă, nu-i plăcea cum e ținut, îl durea ceva. Se zbârci din nou și, parcă repezindu-se înainte, scoase iarăși micul lui răcnet indescifrabil, sugrumat de surpriză indefinită, de spaimă sau de încântare. Femeia se uită la el, clipind rar, contemplându-l cu o privire umedă, încărcată de lumini statice, pe chip cu o expresie vie de tinerețe și singurătate.

Tinerii, zise Toma cu acel aer reflexiv pe care îl au toți oamenii maturi când descoperă adevăruri vechi, își risipesc, într-un fel sau altul, tinerețea fără s-o știe. De ce, continuă el, se chinuia pe ea și pe Gabi în felul ăsta, când în realitate țineau unul la altul și erau amândoi legați printr-un copil? Ce s-a întâmplat, n-ar putea să-i spună și lui? Ba da, spuse ea deodată. Lui Gabi nu i-a plăcut casa unde a iubit și a fost fericit... Și nu mai spuse nimic, nu mai adăugă nici un cuvânt, numai făcu nici un gest din care să poată înțelege dacă faptul din care ea a înțeles acest lucru e atât de grav încât totul e cu neputință de reparat, sau dimpotrivă, nașterea, timpul, vizitele acestea au însemnat totuși ceva și împăcarea va fi posibilă. „Nici ea nu știe", îi spuse Toma Veronichii acasă, după ce îi povesti vizita. „Și ce e de făcut?" zise Veronica. „Ce să fie, răspunse Toma îngândurat, dacă ține la ea, ce poate să facă?! Să țină înainte, poate iese bine..."

XXII

În aceeași toamnă, Vale se căsători, și apoi primăvara, înainte chiar ca stagiul său de candidat de partid să se fi încheiat, el deveni conștient de faptul că viața și preocupările lui, lecturile lui întinse și neobosite, și care fără să-i dea sentimentul că face ceva îi dădeau totuși undeva certitudinea că nu pierde timpul, deși începuseră și se petrecuseră sub impulsul unei nevoi stricte a spiritului său eliberat de rigorile studiilor obligatorii ale politehnicii abia terminate, luară apoi un curs neprevăzut,

nepremeditat, absorbindu-l și împingându-l încet și fără întoarcere pe un drum nou: directorul uzinei îl chemă și îi spuse că va trebui să părăsească întreprinderea și să se pună la dispoziția ministerului; va fi trimis să conducă lucrările de construire a unei uzine metalurgice în Oltenia. Trebuia să plece imediat. Și Vale părăsi, cu tânăra soție, capitala, și se instală în orașul de provincie unde avea să petreacă cel puțin câțiva ani. Și în timpul pregătirilor de plecare avu și întâia nostalgie de vârstă: se simțea matur, și simțea că nu va mai avea parte de ceea ce avusese până atunci, de ore pline de lecturi și de ceasuri lungi petrecute în familie și între rude. Își întemeia propria lui familie și în același timp sentimentul de așteptare în care trăise până atunci se împlinea. Trebuia, la rândul lui, să facă să se împlinească ceea ce se aștepta de la el.

Cam în aceeași perioadă tatăl său își îndeplinea și el sarcina în comuna aceea unde fusese trimis, reușise să facă să ia ființă acolo o cooperativă agricolă de producție (un g.a.c., cum i se spunea pe atunci), și fusese apoi chemat la București. În urma acestei munci, pe care o duse el la țară, se considera că e suficient de priceput în treburile agricole și problemele legate de agricultură, și fu numit activist de partid în aparatul C.C. într-o funcție corespunzătoare.

Cei doi medici prieteni se înstrăinară din ce în ce mai mult după încercarea unuia dintre ei de a se sinucide, și în câțiva ani relațiile lor se răciră atât de tare încât dacă n-ar fi intervenit un al treilea, poate că în cele din urmă s-ar fi înstrăinat de tot și nimic nu i-ar mai fi putut ajuta să readucă iarăși între ei ceea ce fusese; acesta al treilea era chiar doctorul Drăghici, salvatorul sinucigașului, care, în ciuda afecțiunii pe care i-o purtau toți bolnavii care treceau prin salonul lui, nu avea prieteni, blândețea firii sale și pasiunea pentru medicina curativă constituind parcă un obstacol în încercările lui timide de a-și forma sau de a intra într-un cerc de prieteni. În mod bizar se atașă de

doctorul Munteanu și acesta de el. Se vizitau cu nevestele, și în vara următoare petrecură concediul împreună.

Doctorul Munteanu nu renunță la ambițiile lui științifice, dar, declară el, își dăduse seama că a scula un bolnav din pat și a-l face să meargă cum reușea admirabil doctorul Drăghici, sau a-l smulge morții, cum fusese el însuși smuls, face tot atât de mult cât toate tratatele, care nu sunt decât un *summum* al activității practice de totdeauna... Cândva, pornind de aici, va scrie poate și el unul, care să dezvăluie în cele din urmă lumii leacul împotriva schizofreniei. Trebuie învinsă această maladie, nu ne putem nici împăca și nici resemna cu amenințarea ei. Nu-l mai obseda steaua doctorului Strihan și arăta cu totul senin când numele acestuia era pomenit în fața lui.

Cu un tact care era în realitate o deformare profesională și când considera el că terenul era suficient de pregătit, doctorul Drăghici îl invită într-o zi la el pe doctorul Sârbu, care între timp se căsătorise și el, cu o femeie cam micuță și urâțică, dar a cărei expresie era plină de viață și de farmec și astfel, fără să-și aibă la început multe de spus, cei doi vechi prieteni reîncepură să se vadă regulat sâmbăta seara, la doctorul Drăghici, care le arăta o considerație egală și care parcă știa că nu se poate, cu timpul, să nu uite acești doi oameni care ținuseră atât de mult unul la altul de eșecul lor din trecut și să înceapă să se închege între ei doi o nouă prietenie. Ceea ce se și întâmplă, mai ales că doctorul Sârbu se strică cu doctorul Stamate din pricina soției acestuia, al cărui nume de fată era Tiberiu, și care nu încetase, după măritiș, să fie ambițioasă, dimpotrivă, împingându-și soțul de la spate să-și pună mai bine în valoare talentele lui de erudit în profesiune. El se supunea, dar pe doctorul Sârbu supunerea aceasta îl scotea din sărite...

INTRUSUL
(1968)

PARTEA ÎNTÂIA

I

Știu că de azi înainte voi începe drumul de întoarcere al vieții mele și că va fi atât de lung încât mă gândesc dacă n-o să-l scurtez singur: n-am nici treizeci de ani. Asta ține doar de puterea amintirilor mele. Deocamdată m-am hotărât să părăsesc acest oraș, în care nu sunt nici bătrâni și nici amintiri, cum îi spun toți pe-aici fără să-și dea seama ce le iese din gură.

Astăzi am fost la director. Am vrut să plec fără să mai spun nimănui nimic, dar el e singurul care rezistă judecății mele rele și pe care aș vrea să-l mai văd.

– Tovarășul director e ocupat, nu cred că poate să te primească, zise secretara când mă văzu, uitându-se drept la mine în față, cu ochii mari rotunzi și fără să clipească.

Ea era dintre cei care se uitau la mine drept în ochi.

– Anunță-l că nu-i cer nimic, vreau să plec din oraș.

Femeia înțelese pesemne cu acel simț al ei experimentat de secretară că nu mințeam, totuși mai întârzie înainte să se ridice, ca și când ar fi calculat ceva. Îi părea cumva rău că un om cunoscut al cabinetului ei n-avea să mai calce niciodată acolo, sau îi părea bine? Nu era o femeie indiferentă și la început ori de câte ori mă vedea că apar pe ușă se și ridica și n-ajungeam eu bine să mă apropii de biroul ei că se și întorcea cu răspunsul.

De astă dată, după ce intră, ieși destul de târziu, timp în care mai veniră și alții, niște ingineri cu niște nemți care ne vânduseră și ne montaseră nu știu ce noi instalații pentru combinatul nostru chimic, umblau mereu împreună. Că n-a putut să-i spună, zise ea, că e foarte ocupat, dar că o s-o cheme el iar, și atunci... Pe de altă parte se uita la mine parcă îngrijorată ca nu cumva audiența mea să nu reușească. Nu înțelesei această grijă, în ciuda faptului că nu știam că e o femeie care ținea tot atât de mult la salariații care veneau acolo ca și la director. El o învățase să fie așa. Nu știu de ce mi se părea că acum avea ceva în plus.

Directorul apăru pe ușă făcând loc inginerilor și străinilor.

– Ce e, zise el văzându-mă, vino după masă la cinci dacă vrei să stai cu mine de vorbă.

– Tovarășe director, spusei ridicând glasul, eu n-am nimic să vă cer dumneavoastră, numai dacă aveți timp puteți sta de vorbă cu mine.

– Da ce e cu tine? zise el liniștit.

– Vrea să plece din oraș, adaugă atunci secretara.

– După masă la ora cinci, reluă directorul binevoitor și îmi aruncă și el o privire drept în față, deși el făcea parte dintre cei care când vorbeau cu mine își fereau ochii. Dacă zici că nu-mi ceri nimic nu e urgent, poți să vii la cinci, mai adaugă el ca și când aș fi putut să mă târguiesc cu el în privința orei. Era singurul lucru care nu-mi plăcea la el, când se izmenea așa.

– Dumneavoastră spuneți ora care e și eu pot, nu pot, vin la ora aia.

Și am luat-o spre ușă.

Am venit la cinci fără un sfert și am găsit-o pe secretară acolo, m-a întâmpinat cu aceeași privire a ei care nu se ferea și mi-a spus să iau loc pe scaun. Părea mereu prinsă de gândul că n-avea să mă mai vadă.

– Tovarășe Surupăceanu, zise ea după un timp, aș vrea să te întreb ceva, nu te superi!

Nu puteam bănui ce vroia să mă întrebe, dar mă supărai înainte de a afla.

– Ai mai spus cuiva că vrei să pleci din oraș?

– Nu, n-am mai spus.

– Nici la sfatul popular?

– Ce-mi pasă mie de sfatul popular, n-ajunge cât umbli cu căciula în mână când îți repartizează o odaie, trebuie să alergi după ei și când o părăsești?

Secretara zâmbi încercând să mă îmbuneze:

– Ei, lasă, zise ea, că n-ai alergat dumneata după locuință cu căciula în mână.

Vroia să mă măgulească, adică noi, care am construit temeliile acestui oraș, am intrat în el ca la noi acasă, nici nu apucase pe atunci să aibă sfat popular că îl și ocupasem.

– Ba am alergat, îi spusei cu dușmănie și în aceeași clipă mă oprii deodată ezitând, căutând parcă în amintire ca și când aș fi mințit înainte să fi găsit minciuna și mi-aș fi dat seama că n-am cu ce s-o acopăr, nici măcar în sinea mea. Când m-am însurat, mai spusei!

Femeia se uită într-o parte. Nu mai rămânea, pomenind despre însurătoarea mea, decât ca această clipă să treacă singură, nici măcar secretara, care nu-mi era nici rudă nici prietenă, n-o putea grăbi cu ceva.

– Am înțeles, spusei eu în cele din urmă, vă interesează camera mea. Și adăugai fără să-i mai aștept răspunsul: Probabil nu pentru dumneavoastră.

– Am o soră care stă la mine.

– Nu, n-am spus la nimeni și nici spațiul locativ nu știe nimic, dacă puteți luați-o. Eu vă ajut că n-o să-i anunț deloc și sora dumneavoastră poate să se mute și să-i pună în fața unui fapt împlinit.

Secretara nu mai zise nimic și mă miră că pe fața ei nu văzui nici o urmă din mulțumirea la care mă așteptam. Arăta mereu ca la prânz, când mi se păruse prinsă de gândul că n-avea, de aici înainte, să mă mai vadă în cabinetul ei. Ce mai vroia încă?

– N-o să vă fac eu tocmai dumneavoastră o figură, vorbii atunci ghicindu-i gândul. Dacă vă convine, în schimbul serviciului pe care vi-l fac, sora dumneavoastră să-mi cumpere puținul mobilier pe care îl am în odaie. Asta numai ca să fiți liniștită că n-o să dau altcuiva camera mea.

Într-adevăr, apăru o strălucire atât de vie pe chipul femeii încât parcă și biroul se făcu mai luminos.

– Bine, zise, nu te supăra că insist, dar e așa de greu...

Nu mă supărasem dar nici n-aș fi putut spune că nu văzusem cum plecarea mea din oraș și golul pe care îl lăsam astfel se umplea din prima clipă și fără nici o reculegere înainte chiar ca eu să-l părăsesc.

II

Câteva minute mai târziu eram în cabinetul directorului și mă așezai în fotoliu în fața lui. Se apucă să dea un telefon. Se uita în jos. Avea un aer vinovat, dar de fapt nu se ferea de mine, îmi și spusese: „Nu-mi place deloc că sunt pus în situația să-ți dau tocmai eu o astfel de slujbă, care te cunosc și știu ce poți". Asta după ce primisem, crezuse că o să refuz. Nu-și dădea seama că dintre toate umilințele pe care le trăiam atunci, eu credeam că asta era cea mai mică. Mai târziu am văzut și eu că nu, de fapt era cea mai mare, fiindcă nimeni nu ocolește un om pe care dragostea pentru o femeie îl pune pe brânci, dar de la cineva care nu mai e printre ei și nu mai poate să le schimbe în nici un fel situația lor în meserie și lume, întorc capul nepăsători. În privința asta oamenii nu se deosebesc de celelalte viețuitoare, se despart și nu se amestecă, cu toate că trăiesc împreună așa cum ar trăi caii cu oile. În ultima vreme mi se întâmplă foarte adesea să fiu atent la expresiile lor; au aerul că nu știu cine sunt și îmi vine să mă reped în ei și să le dau la picioare în spate până i-aș pune pe fugă, să piară din fața ochilor mei! Dar îmi aduc aminte la timp că ei sunt bine

organizați, și că în urma unei astfel de întâmplări aș fi luat fie cu binișorul, fie cu forța și dus la spital. Locul meu se hotărâse. Trebuia să stau acolo unde m-au pus ei și dacă m-aș fi mișcat în felul ăsta, scăpau repede de mine.

Directorul puse receptorul în furcă.

– Ei, ia spune-mi, zise el, chiar te-ai hotărât? Întrebarea mea e, de fapt, ai scăpat, te-ai hotărât să-ți închei socotelile? Și unde vrei să te duci?

– Tovarășe director, eu n-am venit la dumneavoastră ca să vă spun unde mă duc și ce-o să mai fac.

– Bine, zise directorul, și sună. Notează, se adresă el secretarei, când vrei să pleci? mi se adresă mie.

– Chiar și mâine.

– Să i se lichideze ce are de încasat și să i se dea actele cu aviz de transfer! O să-ți lase tovarășul Surupăceanu o cerere când o să plece de la mine.

Secretara se retrase. Directorul se posomorâse și îmi dădui seama că acum trebuie să-i spun imediat pentru ce am venit, că avea treabă și că lucrurile bune și rele din viața noastră încap în același spațiu, nu suntem mai mult timp nenorociți decât fericiți, totul se consumă sub aceeași lumânare.

– Tovarășe director, spusei uitându-mă la el cu brațul sprijinit de sticla biroului, dacă am putea să facem ce vrem cu amintirile noastre, dumneavoastră sunteți singurul din acest oraș pe care nu l-aș alunga din ele.

Directorul se posomorî. După câteva clipe rupse tăcerea:

– Nu merit, uită-mă și pe mine! Nu știu cum se întâmplă că ne irosim viața pentru inși care ar trebui mai degrabă să-i iai la bătaie și să-i dai afară cu biciul din oraș și când ne vine un om care cu adevărat are nevoie de tot sprijinul nostru începem să ni-l drămuim. Nu spun că nu m-am purtat bine cu tine și că n-am fost călăuzit de cele mai bine intenții, dar în fapt am ezitat, fiindcă alții erau contra ta.

– Vă referiți la problema cu Viena?

– Da, și cu școala de maiștri, și altele.

– Măcar vă dați seama și poate cu altul o să fiți mai hotărât, deși mie asta nu-mi face nici cald nici rece.

– Dar nu mi-ai răspuns la întrebare, zise directorul. Ai scăpat în realitate, sau plecarea ta e doar o fugă?

I-am răspuns că nu știu și nici nu mă interesează, dar că nu mai pot sta și asta e suficient.

Directorul bătu palma în sticla biroului. Strigă:

– Să știi că eu te aprob. Ai dreptate, nu e important să răspunzi la niște întrebări pe care alții și le-ar pune, n-au decât să răspundă singuri, răspunzi numai de ale tale, și asta e suficient. Gata, pleacă și nu te uita îndărăt!

Mă ridicai în picioare. Era exact lucrul la care mă așteptasem venind la el, să mă îndemne adică să plec după ce o să-și dea seama că mă rupsesem de tot și că nu mai aveam în sufletul meu nici o cruțare pentru nimeni.

III

Am ieșit din biroul lui și am luat-o apoi încet, pe jos, spre oraș. Sunt opt kilometri, pe care în ultima vreme îmi place să-i străbat cu piciorul în timp ce troleibuzele, camioanele și mașinile trec mereu, fâșâind fără încetare, pe lângă mine. E un drum care știu că o să-mi rămână în amintire, singurul pe care îl suport din ceea ce văd, cu toate că uneori seara, am și momente când uit; văd lanțul de lumini care se întinde pe această distanță... De fapt cerul nu se mai vede oricât ar fi el de întunecat noaptea, iar eu cunosc și înălțimea și numărul de legături electrice care se țin lanț de la un combinat la altul; luna care e plină și albă ca argintul în munți aici e galbenă și stinsă, aruncată parcă pe cer ca o simplă pată sau chiar ca un simplu bec al cărui filament ar da semn că n-o mai duce mult. Atunci văd și globurile perfect sferice, din aluminiu, din spatele

combinatului de cauciuc, și mi se par atât de mari că îmi trebuie câteva secunde ca să-mi aduc aminte la ce folosesc: nu mă învăț cu ele, au apărut acolo în timp ce noi mai săpam încă pământul sau în timp ce încă ne calificam, nimeni n-a înțeles ce rol aveau: erau rezervoare, dar rezervoare a ce? Nici azi n-aș putea să răspund foarte exact la această întrebare. Mărimea lor uriașă însă o vezi dacă mergi pe jos, nu treci de ele timp de un ceas, cu toate că nu sunt decât trei la număr și de pe șosea par așezate unele lângă altele. Ziua bate soarele în ele și ai putea crede că au venit acolo de pe altă lume, atât sunt de albe, rotunde și închise. Nu vezi nici un om prin preajma lor.

Dar amintirea mea nu va veni din partea aceasta, adică din dreapta, unde se întind, colorate în roșu, în alb, în verde și în albastru zecile de țevi care trec de la o instalație la alta, în plin aer, înlănțuind clădiri și turnuri înalte pe această distanță cât ține drumul meu de la combinatul chimic până în oraș, ci de la drumul propriu-zis. Pe el îl străbat de câteva luni în fiecare zi și mereu gândurile mele se retrag îndărăt căutând o anumită clipă a vieții mele, un anumit ceas când în fața pașilor sau privirii soarele a aruncat pe pământ o anumită lumină, care era numai a mea și pe care eu, văzând-o, am râs și nu m-am oprit, cu toate că pe vremea aceea eram liber ca o pasăre. Descoperirea aceasta am făcut-o călcând zilnic kilometri de asfalt, și anume într-o zi când m-am pomenit deodată că merg, ca pe vremea când eram mic, cu capul în jos. Și acuma merg numai așa, cu toate că acest mers, care ascunde trecătorilor fața mea, ar putea să pară celor care mă cunosc că e din pricina... De fapt, acum ca și pe atunci nu-mi mai pasă de ce se poate spune, știu însă că nimeni nu mai are dreptul, părinți și învățători, să vie să-mi dea fața pe spate cu pumnul ca să-i văd pe ei. N-am chef să văd capetele lor, nici al tatălui și nici al nimănui, încă de la vârsta aceea am avut presimțirea că lumea nu merită să fie privită în față...

Unii oameni loviți de soartă se întorc, după cum am citit și eu în puținele cărți bune care mi-au căzut în mână, la anii

copilăriei, când au fost și ei fericiți. Eu însă mă întorc mereu la anii din preajma celor douăzeci și din copilărie nu păstrez decât puține amintiri cum ar fi aceasta, că învățătorii, la îndemnul tatei, mă băteau la palmă că țin capul în jos, i se părea tatei că dacă și-l ține pe-al lui sus e ceva de el. În realitate, pentru ceea ce făcea el nu trebuia prea mult cap! Ciurele, pe care pe urmă și le vindea tot el, pleca dimineața cu văcăliile în spinare, se ducea la un oarecine unde le bătea sitele și se întorcea pe urmă seara fără ele. Câți bani nenorociți lua el pe chestia asta n-am știut niciodată, pentru că nu i-am văzut. Nu știu de ce ne pocnea de fiecare dată, și pe mine și pe frati-meu mai mare, ori de câte ori ne apropiam să vedem cât scoate el din chimir. Îi punea pe pat și numai cu mama șopocăia nu se știe ce, îi vedeam mereu mâinile bestecăind, luând din chimir, punând pe pat și apoi vârând în buzunarele flanelei lui albe (toată viața a purtat o flanelă albă, nu știu dacă era chiar aceeași) rodul zilei lui petrecute de dimineața până seara cu văcăliile și apoi cu ciurelele pe spinare în oraș. N-am reușit să aflu niciodată cum le vindea, avea de toate soiurile, mai mari, mai mici, de făină, de mălai, de cozonac. Pe cele mai mici le băgă în cele mai mari, nu știu cum și le aranja el că încăpeau o grămadă unele în altele. Cât lua pe ele, cât îl costa pe el materialul și mai ales cum striga? Ciurele, bă! Sau, luați ciurele. Sau, să vă dau ciurele? Era mic de statură (adică e și acuma, că n-a murit) abia se vedea dintre ele și într-o zi l-am întrebat și așa mic cum era s-a întins spre mine și când mi-a dat una am căzut lat lângă piciorul patului: „Uite-așa strig, mi-a spus, și dacă mai vrei să știi, îți mai spun".

Dar ciudat era că totuși aveam ce mânca, ieșea de-o pâine și de-un fel de fasole, ori de varză, ori de cartofi și iarna aveam și-un purcel. Locuiam, și tata și mama locuiesc și acum, pe șoseaua Pantelimon, într-o casă mică cu două odăi și o curte, a mamei. N-a înțeles nimeni cum o fată cu astfel de zestre a luat un astfel de bărbat. O fi fost frumos, cine știe?! Bățos însă era, odată într-o iarnă care umpluse toată șoseaua de niște

nămeți mari cât tramvaiele ne-am înghemuit toți într-o odaie și pe-ailaltă am închiriat-o unui student, sau nu știu ce era, că toată ziua citea. Și la început când venea vremea mesei îl vedeam cum lăsa cărțile, se îmbrăca și ieșea, dar după un timp am băgat de seamă că la întoarcere aducea doar o pâine și a doua zi mânca pâinea aia goală, și abia pe urmă se îmbrăca și ieșea. Mama se înțelesese cu el ca pentru încălzit să mai dea ceva dar pesemne că n-avea, de era frig la el în odaie, se făceau flori groase de zăpadă la geam. Tata stătea pe patul care pentru el era prea înalt, îi atârnau picioarele în bocanci fără să atingă podeaua, în flanelă, și fuma la căldură, în timp ce plita ardea și fasolea umplea odaia de miros de fiertură. Nu știu cum ungea mama fasolea, că pe urmă eu ceva așa de bun n-am mai mâncat, în orice caz într-o seară intră ca de obicei chiriașul nostru, scoate din buzunar un portofel și-i dă mamei o hârtie să-i ia și lui o pâine a doua zi. Tata, uitându-se la farfuria în care mama taman turna ciorba, se chiorăște la el și îl aud că îi spune mârâind: „Cine mănâncă tot timpul numai pâine goală... se tâmpește la cap!" Ai fi zis, auzindu-l, că murea de poftă să-l țină pe urmă lângă el pe student, să-l facă să înghită în sec, să se învețe minte să mai fie ceea ce era, cu cărțile lui, când putea trăi foarte bine și făcând ciurele. Dar studentul parcă nici nu l-a auzit și nici nu s-ar fi putut spune că îi era gândul la mâncare, cât a stat la noi nici n-a slăbit și nici nu s-a văzut că îi păsa că mânca numai pâine goală.

IV

Când să fi fost ziua aceea care îmi vine în minte mereu? Câți ani să fi avut? Optsprezece? Nouăsprezece? Era în orice caz într-o după-amiază de sfârșit de vară sau început de septembrie, sau poate că nu era, dar astfel de zile au în ele nemișcarea unei zile de vară și lumina aceea a zilei de toamnă care de bogată ce e, oprește parcă și ea pe loc trecerea timpului.

Toamnelor cărora li se spun lungi e și din pricina acestor zile care se țin lanț, dimineața nici un nor, la amiază soarele dulce care nu te gonește în casă la umbră, după masă cer mereu senin și pe seară asfințitul lung, cu înroșirea cerului și aprinderea acoperișurilor... Am văzut asta de atâtea ori că mă gândesc câteodată dacă aceste după-amiezi și asfinturi nu s-au îngrămădit de fapt în amintirea mea într-una singură din pricina lucrurilor care s-au petrecut din întâmplare într-o astfel de zi? Ei și? Ce importanță are dacă s-a întâmplat așa sau nu? De ce de pildă din atâtea dimineți câte am trăit aici și mi-au bătut ani de zile în fereastră nu s-a ales nici una pe care să n-o pot uita? Geamul meu de aici dădea exact spre răsărit și verile mai ales mă sculam odată cu soarele.

Și cu toate acestea, adică cu toată această siguranță care începe să mă lege de trecut, amintirea mea dă târcoale, dibuie, și niciodată nu are puterea să scoată la suprafață toată lumina acelei după-amiezi. Fiindcă unele din gesturile mele de atunci le înțeleg bine, dar altele îmi rămân străine. Totuși erau ale mele. Îmi spun de pildă că eram vesel și că de aceea stând acolo, pe acoperișul acelei biserici, cântam. Dar mi-e greu să văd de ce aș fi putut fi atât de vesel, cu atât mai mult cu cât meșterul cu care lucram mă înjura să tac din gură și să fiu atent să nu-mi alunece cumva piciorul și să cad, fiindcă pilaf mă fac când o să ajung jos... În realitate de atunci și până..., m-am uitat totdeauna curios în hăul care se căsca sub picioarele mele, mă miram cum se făceau lucrurile de mici și ce întins și gros era pământul văzut de la înălțime.

Mă îndemnase tata să mă fac vopsitor zicând că tabla plouă și ninge peste ea și dă repede jos văpseaua, ai totdeauna de lucru. Și m-a trimis cu un meșter pe acoperiș. De ce n-o fi vrut el să mă facă și pe mine ciurelar? O fi bănuit din vreme că n-o să vreau, cum n-a vrut nici frate-meu, sau, poate că și-o fi dat și el seama că într-o bună zi s-ar putea să nu mai cumpere

nimeni o astfel de marfă care avea să se găsească lesne în prăvălii? În orice caz faptul de a umbla sus pe acoperișurile caselor mi-a plăcut așa de mult că mi-am dat seama că asta e pentru mine ceva de care n-o să mă las toată viața. Să fi fost din pricină că în toți acei ani ai copilăriei mele umblasem cu capul în jos și nu văzusem nimic? Și că deodată, pentru întâia oară, de voia mea, ridicasem fruntea și văzusem? Când am început pe urmă să mă laud cu meseria mea față de cei care de pildă erau ucenici cismari... să stai mereu cu fundul pe un scaun scobit cu trei picioare și să miroși mirosul picioarelor altora lăsat în căpute sau să te chiorăști cu ochii la ac, la croitorie, și altele, ca picolo, într-un restaurant, ajungi să te îmbolnăvești de varice servindu-i pe alții, nu știu de unde dracu le aflasem pe toate, sau să-i razi pe alții, îi mai și tai la gât, te dă pe urmă patronul afară cu picioare în..., ei și ce, mi se răspundea, mare brânză, ce vezi tu de pe un acoperiș vede oricine vrea când se urcă într-o casă cu etaje și se uită pe fereastră, sau iese pe-un balcon. Și pe urmă tu cinci câștigi șapte mănânci, ce-ți rămâne pune bine, să-ți ajungă și la anu, vrea adică să spună că n-o să am un câștig sigur, că o să am zile când o să mănânc mai mult decât o să câștig, și n-o să pot să-mi fac economii. Nu-mi păsa mie atunci de economii, dar a doua zi i-am spus meșterului ce mi-a zis ăla și că vreau să mă uit de pe balcon să văd de-acolo cum e. Meșterul m-a înțeles și numaidecât mi-a spus că „nu e același lucru". Ținea și el la meseria asta și când ne-am dat jos îl văz că-i spune administratorului blocului care ne angajase că vrea să vadă ceva, i se pare lui ceva ciudat la marginea acoperișului și că trebuie să se uite pe dincoace dintr-un balcon. Am intrat pe lângă un apartament printr-un culoar de serviciu și am ieșit pe balconul respectiv, nu numai că nu era același lucru, dar nici nu se compara, ce vedeai de-acolo, cu cerul care îți stă deasupra capului și de jur-împrejur nu mai e nimic de care să te sprijini sau să-ți acopere spatele. Eu zic că omul e rudă cu păsările, altfel

i-ar fi frică să meargă cu tălpile pe-un acoperiș înclinat fără să se țină de nimic (cum mergeam eu cu meșterul) și nu numai să nu-i fie frică, dar să-i vie și să nu mai plece deloc de-acolo, să doarmă pe el și numai din când în când să se dea jos... E adevărat că i se făcea și meșterului nu știu cum când mă vedea că mă apropii de tot de margine și stau așa în picioare la o palmă de buza acoperișului... Jos era golul, se vedea trotuarul de ciment sau pământul curților, și oamenii mici, apărea câte-o muiere cu mâna streașină la ochi speriată de vederea mea. „Mă, ăsta, Călinescule, îmi șoptea meșterul parcă ar fi vrut să nu mă sperie și să nu fac vreun pas greșit (fiindcă aste e totul să nu faci vreun pas greșit, fiindcă atunci te-ai dus), pe mine mă chema Călin Surupăceanu, dar așa îmi spunea el mie, Călinescu, cum alții pe urmă nu-mi spuneau Surupăceanu, ci numai Suru, ca pe cai, auzi tu, zice, nu te mai da și tu aproape în picioare, stai dracului jos, că nu pot să mă uit la tine". „De ce meștere, ți-e frică?" „Nu-mi e frică, zice, știu eu că nu cazi, când eram și eu ca tine de șaisprezece ani tot cam așa făceam, dar acuma nu știu de ce când văz că te-apropii așa de marginea-aia parcă m-apucă cineva cu mâna de alea două cu care te-a făcut și pe tine tac-tău și mi le strânge..." „De ce meștere?" îl întrebam, fiindcă îmi plăcea cum vorbea, sau nu știu dacă chiar cum vorbea, îmi plăcea de el tot, cum se răstea la mine fără motiv și ridica și mâna cu pensula și mie nici nu-mi trecea prin cap să mă feresc fiindcă știam că n-o să dea. Mi se părea pe atunci că simpatia meșterului pentru mine era ceva cu totul obișnuit și normal și că în general această căldură care nu se arăta prin adevărat asupra mea sau mai bine zis care se arăta pe dos și știam de pildă când se răstea la mine răgușit de furie și mă amenința că o să mă spună tatei, n-o să mă spună orice-aș fi făcut, și că niciodată mâna lui ridicată n-o să cadă cu adevărat asupra mea chiar dacă m-aș fi apucat de pildă să vărs de sus de-acolo de unde eram văpseaua în capul celor care treceau pe drum, cum mi s-a și

întâmplat la un moment dat din greșeală, această căldură așadar mi se cuvenea sub toate formele care se arătau, fără să mă gândesc să-i răspund neapărat printr-o căldură asemănătoare. Nici n-aș fi știut cum! „Măi, Călinescule (pironindu-mă cu niște ochi albiți de furie), o să iau eu acuma restul din ce-a mai rămas pe fundul oalei ăleia și o să ți-l torn în cap ca să vadă lumea după culoarea văpselii care o să-ți rămână încleiată în păr, cât ești de prost!" „Nu-i nimic, meștere, i-am spus și eu, parcă eu nu mă duc să mă spăl?" „Vezi cât ești de aiurit? Crezi tu că te mai spală dracu când ți-o intra văpseaua la rădăcina dovleacului ăla pe care îl porți între urechi!" „Mă duc și mă tund, meștere!" „Vezi să nu te tund eu cu o mașină numărul trei, să mă ții minte multă vreme!" Această căldură a lui mi se părea a firii, că așa sunt toți oamenii (chiar și tata o avea de zile mari, la Crăciun și la Paști și din când în când și duminica sau în zilele când se întorcea mai devreme din oraș fără ciurele, când le vindea și el mai ușor, fără să bată prea multe străzi, spre deosebire de zilele când se întorcea seara târziu cu o parte din ele în spinare nedate; atunci era scârbos ca un câine pe care tu vreai să pui mâna și el *ham!* al dracului și-nfige colții în ea) și că și mai târziu cât o să mai trăiesc o să am parte de căldura asta, așa credeam. Nu știam pe atunci că pe măsură ce te faci mare oamenii își închid față de tine încetul cu încetul sufletul și că această căldură nu se revarsă din ei decât față de copii și că restul e dat muierilor lor și prietenilor, cine are norocul să-i aibă.

V

În orice caz a avut dreptate tata, am prins repede chestia asta, și câștigam, oricât de mirat eram, bani. Și nu atât cât spuneau ăia, cinci câștigi șapte mănânci, și ce rămâne pune bine, chiar puneam și îmi făcusem costumele... Fiindcă toată viața până atunci umblasem desculț și dezbrăcat, în afara iernilor când tata scotea dintr-un cufăr niște pantofi ai lui mai

vechi și mi-i dădea. Mă săturasem de pantofii lui mai vechi care musteau, îi aruncai peste gard. Tot pe atunci frati-meu se însurase și își deschisese croitorie proprie în odaia din față, dinspre drum, își pusese chiar și firma respectivă și curând își făcu o odaie a lui lângă casă. Tata ținea mai mult la el decât la mine, deși se spune că părinții țin mai mult la ultimul născut. Nu știu ce-avea cu mine, mă mârâia mereu că uite alde frati-tău a făcut și a dres, a mărit casa, tu nu ești în stare, o să-ți cheltui toți banii la biliard și pe muieri.

Vorbea prostii, în viața mea nu luasem în mână tacul într-un biliard iar cuvântul „muieri" nu-mi spunea mai mult decât ceea ce vedeam, adică femei cu fuste mari, cu copii și bărbați, văzându-și fiecare de treburile lor, ce-aveam eu cu ele și ele cu mine? Dacă ar fi spus fete, da, fetele îmi plăceau, mă uitam la ele ceasuri întregi, duminica, cum trec pe stradă și când mă duceam la seratele care se dădeau la Filatură, unde erau multe și dansam cu ele. Filatura nu era departe de noi și când n-aveam de lucru o luam într-acolo la ora de ieșire și mă uitam la ele de peste șosea de la nea Gică, un prieten al lui frati-meu, care avea un magazin al lui de tinichigerie. La ora când veneam eu era de mult închis, nea Gică era mâncat și ieșeam amândoi în curte, în grădiniță, la umbra salcâmului și jucam table. Nea Gică însă era și mare biliardgiu și pesemne că de-aici mă judeca tata, muierile care ieșeau cu sutele de pe strada aceea care da drept în porțile Filaturii, biliardul de la nea Gică, crezând că mă luam după el și jucam și eu acolo unde se ducea el.

De unde știu oamenii că marile primejdii ale vieții sunt legate două câte două, una propriu-zisă, care e, plus femei? Femeile se lipesc de toate: vin și femei, scandal și femei, bani și femei... Foarte rar se zice de câte unul: Femeile o să-i mănânce capul. Dar și atunci se are în vedere nu numai că o să-ți toace averea să le îmbraci, dar că și tu o să capeți cu această ocazie de pildă patima risipei și a petrecerilor de care n-o să te

mai lași până la ruina totală, sau o să te apuci să furi pentru ele, sau să omori pe cineva și să ajungi la pușcărie. Tata nu avea în el ceea ce avea de pildă meșterul meu, adică știința asta de a te face înțeles când spui ceva fără să folosești prea multe cuvinte. Nici el nu folosea prea multe, dar nu se înțelegea nimic. De ce mă pisa el mereu și de ce și lui frati-meu i se părea că așa e și natural? Le cunoscuse el, tata, aceste femei cu care mă tot speria? Îi topiseră ele vreuna averea pe care n-o avusese și în statura lui de pitic zăcuseră vreodată patimile pentru care mă tot bârâia la cap ori de câte ori vream și eu să mai stau pe-acasă și să mai vorbesc cu frati-meu și cu mama? Nu l-aș fi crezut orice-ar fi zis! Dar nici nu înțelegeam, cine îi băgase lui în cap că o să-mi cheltui toți banii la biliard și pe femei. Fiindcă una e să te iai după ce poate să zică cineva la un moment dat și tu să crezi o vreme că e adevărat și alta e să vezi cu ochii tăi că nu se cheltuie nici un ban în felul ăsta. Dar parcă tata mă credea? „Vino și vorbește cu meșterul, îi spuneam, pe el îl cunoști, vă duceți și beți bere împreună, să-ți spună el cât am câștigat și dacă n-o fi așa, înseamnă că eu sunt mincinos." „Și ce dacă ești tu mincinos", zicea. „Cum ce dacă sunt mincinos?" „Așa, ești mincinos!" „Mincinoși sunt alții care vorbesc fără să știe", spuneam eu cu sângele în obraji și mă așteptam să iasă un mare scandal, dar în mod ciudat nu ieșea, tata își îmbrăca înjurând flanela lui albă (abia mai nemerea mânecile de enervat ce era), trecea pragul cu pasul lui de pitic, ridicând mai sus decât noi piciorul și pierea spre bucătăria de vară unde își ținea acum fiarele vechi și belciugele, fiindcă după război prinsese mania asta, aduna tot ce era de fier. „Ehe, zicea, să vedeți ce-o să fie, nimic n-o să se mai găsească. Un lacăt o să fie o avere." Și aduna tot felul de broaște, de mânere, de piroane, le îngrămădea acolo în colțul bucătăriei. „Fiindcă o să vină vremea să nu mai găsești un cui! O să-și facă oamenii cuie din lemn! Ce fel de cuie o să fie și alea, se mira tot el, cum dracu o să le bată, cu sula ca într-o

pingea! Cine o să mai aibă și sulă!" Începea să răscolească între ele multă vreme și până la urmă pleca cu ceva în mână, vreun ivăr galben sau cine știe ce clește sau lamă de fierăstrău. Se lăsase de ciurele, negustoria asta îi mersese foarte bine în anii războiului fiindcă bucureștenilor începuse să li se dea pâine cu mălai și pesemne că nu le plăcea și preferau să-și cumpere singuri făina direct de la țărani să facă pâine și aveau nevoie de ciurele s-o cearnă. În afară de asta îl ajuta acum pe frati-meu la atelier, îi pregătea cărbunii pentru mașina de călcat, se ducea pe la clienți cu costumele...

Foarte târziu, și numai după ce am băgat de seamă că nici frati-meu nu prea mai vrea să vorbească cu mine am înțeles că eu făceam ceva care nu plăcea la nimeni, nu numai tatei și mamei, și lui frati-meu, dar nici măcar vecinilor, care erau la curent, și cărora ar fi trebuit să le fie indiferent cum trăiam eu. Ei uite că nu le era! Și de la unul din ei a trebuit să aflu despre ce e vorba. Că de ce țin banii la mine! Banii pe care îi câștigam! De ce îi țineam la mine în buzunar, în portofel, în loc să-i dau tatii. Când am auzit am intrat peste el în odaie, m-am dus la dulap, mi-am scos haina cu banii, i-am luat pe toți care îi aveam și am început să strig: „Na bani, să fie ei ai dracului care are nevoie de ei, de-aici înainte nici să nu mai vorbești cu mine, să te duci direct la meșter să-ți dea partea mea, să faci ce vreai cu ei, să strângi potcoave de cai morți și să deschizi cu ele o prăvălie. Până la armată! Și după ce mă liberez, adio!"

Și i-am aruncat, tot ce aveam, în cap, în poală, pe pat, pe jos, și am ieșit înjurând. Nu știu la ce m-am gândit eu atunci când am spus adio, că o să plec de-acasă și n-o să mai vreau să știu de el, sau doar că începând cu întoarcerea mea din armată o să consider că nu mai are nimeni nici un drept asupra mea și n-o să mă mai simt obligat să-i dau lui socoteală? Mai degrabă asta, dar el a înțeles ailaltă și s-a speriat, seara la masă, și el și frati-meu să mă împace. Mama nu se amesteca fiindcă nu știa

care ce-o să ajungem și care e mai bun dintre noi să aibă grijă și de ea când o îmbătrâni. Că, zise ea, doar nu mă învață nimeni să dau cu ochii pe foc, tac-tău are și el grijă de tine, nu la el se gândește, ci tot la voi. Sigur că da, îi luă frati-meu vorba din gură, dar ce credeam eu, că are tata nevoie de banii mei? Dar mâine-poimâine vreau și eu să mă însor și unde o să stau? Nu trebuie să-mi fac și eu o odaie? Și cine o să-mi țină banii, un străin? Ți-i ține, nu ți-i mănâncă. Îți bagă într-o zi cineva mâna în buzunar, ce rost are să rămâi fără ei cine știe din ce prostie pe care oricine poate s-o facă, nu numai tu! Tata, care nu știa să vorbească mult, dar nici când vorbea puțin nu se înțelegea nimic, îl lăsă în felul ăsta pe frati-meu să-i dea înainte și abia la urmă zise și el ceva, mă întrebă dacă nu era așa?! „Da, da, răspunsei eu cu un sfert de ureche, așa e, poimarți!" Rămaseră toți tăcuți. Poimarți ce? Adică credeam că tata n-o să-mi dea banii înapoi, sau ce? „O s-o fac pe numele tău, mă, nenorocitule", zise tata holbându-se la mine. „Și ce dacă o faci pe numele meu?" „O să fie odaia ta". „Aha!" făcui eu cu gura mare, și pe această neîncredere a mea pe care de fapt n-o aveam m-am despărțit eu de ai mei, fiindcă acum îmi aduc aminte, n-a trecut mult și a venit apoi ziua aceea... Am uitat că eu nu le spusesem ce înțelesesem prin acel adio, și în toți anii care au urmat ei au crezut că din pricina asta am plecat eu de acasă și din București, fiindcă mi-au zis ei să le dau lor să-mi țină banii și eu n-am vrut...

VI

Cu toate că era după-amiază, în minte îmi veni acum că în ziua aceea parcă răsărise soarele. De fapt el era gata să apună. Ce se întâmplase? Începea viața mea? În orice caz era ca și când aș fi deschis pentru întâia oară ochii. Mă trezeam cântând. „Mă Căline, zice meșterul, mai taci din gură, că dacă îi dai înainte așa, o s-o faci pe fata aia care se uită de trei zile la tine,

să cadă jos de la fereastră!" „Care fată, meștere?" „Uite aia de colo, de la mansardă." Dar câte mansarde nu erau în jur și meșterul nu se uita la nici una. Și ca să nu râdă de mine cu ajutorul meu mi-am spus că nu trebuie să ridic fruntea și să nu mă uit nicăieri și mai ales să nu mă opresc din cântat.

Eram pe turla unei biserici de pe strada Armenească, nu știu dacă nu era chiar biserica Armenească după nume. Meșterul găsea locurile, era ultimul lucru pe care îl aveam de învățat de la el și pe care nu vrea, sau în orice caz nu se grăbea să mi-l spună: cum îi găsea el pe cei care aveau nevoie să-și văpsească acoperișurile, sau cum îl găseau ei pe el. „Te duci și întrebi mă, Călinescule, zicea meșterul, n-aveți nevoie să vă fac cutare lucru sus pe casă?". „Da ce, meștere, sunt țigan cu bidineaua, să umblu după spoit?" „Și ce, țiganii nu sunt și ei oameni?" „Să fie la ei în cartier, meștere!" „De ce mă, Căline, erau boieri care când dădeau de câte o florăreasă, cheltuiau averi s-o îmbrace și s-o încalțe." „Erau niște nenorociți, meștere." „De ce mă? Eu am citit chiar într-o carte tipărită pe hârtie, nu să zici că vorbește cine știe ce prost din gură la un pahar de vin, că un boier a pus una goală pe o grămadă de struguri în pivniță și după ce a... s-a apucat pe urmă și a scos vin din strugurii ăia storcoșiți și a pus vinul la păstrat. Bea așa din când în când câte-un păhărel, să prindă viață. Și cică a trăit mulți ani!" „Băga-l-aș în ... mă-si, meștere, și pe el și pe-ăla care i-a tipărit cartea", i-am răspuns eu și am scuipat peste acoperiș de greață ce mi se făcuse. „Mă, da scârbos mai ești, mă, Căline, tu nu știi că..." Și meșterul începea să-mi spună porcării, dar eu nu-l mai auzeam, însă în felul ăsta mă ducea el cu vorba ori de câte ori îi ceream să-mi spună cum face el rost de clienți și cum se tocmește, fiindcă astea erau două lucruri care nu știam cum să le fac și mă țineau legat de el, nu că aș fi vrut să-l las, dar mi se părea așa de greu că îmi închipuiam că or să treacă mulți ani până o să învăț și eu. Or, planul meu era să nu mă prindă

armata fără să știu bine o meserie, fiindcă în lipsa ta câte nu se întâmplă în viață și cine îmi garanta mie că meșterul n-avea să se lege de altul, sau cine știe din ce aiureală să se certe cu tata și drept răzbunare să se despartă și de mine. „Mie îmi place fata să fie îmbrăcată în alb, meștere, ca rochița rândunicii, i-am mai spus eu atunci tăindu-i apa de la moară. Am și eu o boală: când văd golani pe stradă îmi pare rău că nu sunt ca Gogea Mitu, să le umplu gura cu bulion. Ăștia ne strică fetele, de le învață ce nu trebuie și le umplu de boli." „Așa e, mă Călinescule, ai și tu dreptate. Numai să nu dai și tu peste una, să te strici și tu." „Da ce crezi că sunt călugăr, meștere? Am dat și eu peste ce spui dumneata, dar nu mi-a plăcut, aici e toată chestia. Când am văzut-o eu că nici n-am apucat să-i spun cine sunt, ehe, zic, fetițo, vai de tine, am crezut că e ceva de capul tău, când colo tu ești bună de tractir, du-te acolo, nu sta cu mine ochi în ochi." „Chiar așa i-ai spus?" m-a întrebat meșterul. „Da de ce să nu-i spun?" „Eu nu zic de ce, eu sunt curios să știu dacă i-ai spus sau nu i-ai spus." „Da de ce să-i spun, ce, eu sunt popă, meștere, zic că mi-a părut rău, asta era, i-am spus în gând." „Baremi, era frumoasă?" „Era frumoasă, meștere, a dracului, era gata să mă ducă, i-am luat eu așa, o pereche de pantofi și i-aș mai fi luat și altele, dar am avut noroc cu una care nu atât că mă iubea pe mine, cât o ura pe ea și m-a dus de mână într-o seară să mă uit cum se întâlnește și cu altul." „Aha, zice meșterul și cu ocazia asta ai prins tu boala care zici! Ce era ăla, un golan?" „Nu, de ce, era un om foarte serios, cam de seama dumitale meștere!" „E-te-a dracului!" se miră el. Mă credea meșterul, n-avea idee sau uitase de câte piroane e în stare să taie un băiat când vine vorba de fete, când în realitate era adevărată numai chestia cu rochița rândunicii și încă și aici lucrurile stăteau așa că pe toate le vedeam curate, nu știam eu care e floare adevărată și care buruiana a dracului. Deși dacă mă gândesc bine, știam, sau poate că acuma știu și mi se pare că n-am fost niciodată

neștiutor, deși când ne uităm la un copil și îl vedem cum se pitește după un stâlp și scoate singur niște răcnete de surpriză de-ți sparge urechile când te vede tot el, ne dăm seama cam cum am fost și noi când eram mici și că neștiința nu e ceva care nu știi și dacă îți spune cineva ai aflat, ci e o stare pe care o trăiești cu toată ființa ta și nu te poate scoate din ea nici o învățătură a nimănui. Or, eu nu-mi aduc aminte să nu fi știut. Dar cum? Prostiile pe care i le spuneam meșterului le auzisem și eu de la alții și el, care făcea parte dintre acei alții care le născocesc, acum le credea adevărate auzindu-le din gura mea. Nu o dată m-am pomenit mai târziu lăudând fata care știe să dea peste cap un pahar de vin fără să facă atâtea nazuri, cu alte cuvinte femeia care știe ce e un tractir când în realitate singurele femei sau fete care mi-au plăcut au fost doar cele pe care le-am cunoscut și n-aș putea nici acum să-mi dau seama dacă purtau sau nu rochița rândunicii sau dacă dădeau sau nu gâlgâind paharul de vin pe gâtul lor făcut să vorbească subțire. Dar adică de ce să aibă numai oamenii mari secrete și cei care n-au împlinit încă douăzeci de ani să nu le aibă pe-ale lor? De ce adică meșterul meu să aibă el totdeauna ultimul cuvânt într-o discuție și eu nu, sau de ce să conducă el totdeauna discuția și eu să mă țin după el ca mânzul după iapă! „Cine era, mă, aia, mai m-a întrebat meșterul, era de la noi din cartier, sau din altă parte? „De la noi din cartier", i-am răspuns eu cu un glas rar de om bătrân, adică să-și dea cineva seama unde am ajuns de nu mai sunt fetele de altădată, când nu îndrăzneau să ridice ochii din pământ până nu venea logodnicul ales frumos de părinți, să-i ceară mâna de la ai ei. Și i-am spus și cine era, o fată destul de frumoasă și despre care se cam șoptea că n-ar fi cuminte. Meșterul ar fi fost în stare să-mi dea peste cap cu o singură vorbă toată scheleria pe care i-o ridicasem în cazul acela dacă nu i-aș fi spus că era de la noi din cartier și anume cutare. Să se ducă și să controleze. Ce era mai ciudat, era cum țineam

unul la altul parcă tocmai din pricina asta, că știam să mințim când spuneam ceva adevărat și cum de fapt nu ne gândeam niciodată să ne păcălim unul pe altul... În orice caz mie mi se făcea rușine și a doua zi sau când ne vedeam din nou, îi spuneam: „Te-am mințit meștere data trecută, nu te superi pe mine, nu mi-am dat seama ce-mi iese din gură". Și el zicea: „Nu e nimic, ia și tu seama la vorbă, să nu te înveți așa, că mulți mint din obicei prost". Asta era culmea, că el credea despre el și eu despre mine și amândoi unul despre altul că noi n-avem obiceiul ăsta. Și de fapt nici nu-l aveam, dacă mă gândesc bine, dovadă faptul că mie nu mi-a rămas și cine știe dacă nu cumva meșterul se prefăcea că mă crede ca să mă ajute să cresc.

Ce-ar fi fost dacă în clipa când m-am hotărât să mă opresc din cântat și să-l controlez pe meșter dacă nu cumva se distra pe socoteala mea, că adică taci că n-avea altă treabă de trei zile nu știu ce fată de la vreuna din mansarde și răpită de vocea mea ar fi fost pe punctul să se arunce de la geam, dacă eu continuam să n-o iau în seamă, ar fi ajuns oare viața mea să se încheie la treizeci de ani? Din aer mi-au izbit mai înainte urechile niște cuvinte, într-un moment când terminam un cântec:

Mai vino seara pe la noi, Ionele dragă!

Și mă gândeam pe care altul să-l încep și din pricina asta a urmat clipa când m-am oprit și m-am uitat peste case. „De trei zile stă acolo și-i mai arde și de cântat. Nici nu pot măcar să mă uit la el.". Asta era o voce de femeie printre puținele din viață pe care n-am să le uit niciodată, vreau să spun puținele laude care mi-au fost aduse când mi-am dat și eu seama că ceea ce pentru mine nu era nici o ispravă să merg pe înălțimea aceea înclinată, pentru alții era până și greu de privit, în timp ce eu într-adevăr nu mai băgam de seamă și îmi ardea de cântat. „Eu cred că alta e explicația, ăsta e felul lui de a-i face curte fetei de colea de la mansardă, stă la fereastră și se uită la el de când am venit eu." Asta era o voce de bărbat, mai groasă, se adresa

vocii de femeie și am înțeles că stăteau amândoi pe-o terasă și se uitau – nu neapărat la noi, dar venise pesemne ora când intrasem, eu și cu presupusa fată de la mansardă, în vorba lor. „Dar e Viorica a noastră!", i-a răspuns atunci femeia. După glas să fi avut treizeci sau patruzeci de ani, și dacă e să mă gândesc la unul din lucrurile sigure și pline de nostalgie ale amintirii mele, apoi asta e vocea acestei femei, clară, ondulată și mai ales încărcată de uimire la fiecare cuvânt. „Se poate să ai dreptate, a mai zis ea, asta să fie maniera lor naturală de a vorbi de la inimă la inimă."

Să fi fost chiar aceste cuvinte primele care m-au atins și m-au făcut să ridic fruntea? Fiindcă din cântat mă oprisem și ascultam cu capul în jos, lucrând fără grabă, cuvintele ciudate, de un gen pe care nu-l mai auzisem până atunci, care se spuneau, nu era nici o îndoială, chiar despre mine. Am ridicat fruntea. Și ca într-o mare tăcere, am văzut parcă pentru întâia oară orașul așternut la picioarele mele. Era într-adevăr înaltă biserica aceea Armenească (de ce i-o fi spunând astfel, oare chiar să fi fost făcută de armeni numai pentru ei?) și de acolo de pe turlă se vedeau jos de tot oamenii ca niște copii iar blocul de alături de peste drum, de unde auzisem eu glasurile, avea nouă etaje. Eram la nivelul mansardei. Dar nu era numai asta. Din spatele meu lumina soarele și am văzut deodată marea de acoperișuri întinzându-se până la marginea cerului, toate liniștite și tăcute, părăsite parcă de oameni care n-aveau niciodată treabă pe ele, lăsate în voia ploilor, a ninsorilor și a vânturilor, singure cu puținii grăunți de praf care se mai puteau urca de jos spre ele, cu păsările care mai ajungeau până aici dinspre câmpie, porumbei, ciori, vrăbii și rândunici dar niciodată de pildă berze, coțofene care prin prezența sau țipătul lor să anunțe vreo vizită, vreo știre, vreo dispariție sau vreun gând de departe, cum povestea mama că știa dinainte bunica ei de la țară ziua când veneam noi pe la ea. Oamenii care trăiau dedesubtul acestor

acoperișuri îi alungaseră pe acești vestitori și îi înlocuiseră cu niște sârme pe care zadarnic se certau câteodată stoluri de vrăbii și cârâiau din când în când câte două trei ciori; nu le mai lua nimeni în seamă glasul lor cu ceea ce aduceau ele de pe unde zburau, cei de prin aceste case mari aveau acum alte semne în care vâjâitul vântului în horn, țipătul lăstunilor sau culorile asfințitului nu le mai spuneau nimic. Aici însă deasupra eu le mai simțeam și ni se întâmpla câteodată să vie cu gâtul întins spre noi, drept în față, parcă să ne scoată ochii că eram atât de sus, câte o pasăre cu gâtul puternic al cărei nume nu-l știam și să ne dea târcoale țipând cu îndrăzneală de necrezut. Pe urmă se ducea și rămâneam năuci, eu și cu meșterul și nu vorbeam multă vreme după aceea.

Astăzi însă era o liniște scăldată într-o lumină care ai fi zis că e de totdeauna și niciodată nu va mai părăsi pământul, vor începe niște zile fără nopți cu un cer fără nori și un soare fără asfințit. „Meștere, am șoptit, ia uită-te!" Și i-am arătat cu degetul înainte, cum stăteam cu spatele la soare și îmi încălzea spinarea goală, deja arsă, ajunsă de culoarea tablei ruginite. „Să știi că așa e, zise meșterul după un timp, după ce își luase ochii de unde îi arătasem, un pompier prost ar da alarma și ar lua-o la goană să se ducă să stingă acoperișul ăla". Dar eu nu asta îi arătasem și am tăcut, nu i-am mai spus nimic. Mi-am dat seama că ceea ce vrusesem eu să-l fac să vadă nu se vedea și dacă el n-ar fi zărit întâmplător acel acoperiș înroșit de soare, mi-ar fi fost greu să-i arăt exact locul...

Ce era?... Nici astăzi nu pot să spun, fiindcă după cum nu era de văzut, nu este nici de gândit... Era o lumină undeva în spatele unei case, în spatele unui zid plin de viță agățătoare la fel de singur și de părăsit ca și aceste acoperișuri nesfârșite și când mi-au căzut ochii pe această lumină uitată acolo parcă de cineva din ceruri, o ființă misterioasă, din nou mi-am simțit bătaia inimii, de astă dată dulce și blândă, duioasă ca un plâns

neauzit al unui copil într-un leagăn, când numai chipul lui mic se strânge și din gât suferința lui nu scoate decât un sunet care nu știi ce e, fiindcă seamănă și cu cel pe care îl scoate el când se simte bine, care topește deodată totul în tine și te face să simți că acel copil ești tot tu, dar care știi, și plânsul lui intră în tine ca al tău. Tot așa am simțit și eu în clipa aceea lungă, cum intră în mine această lumină, odată cu gândul că eu sunt lumina aceea și că trebuie să mă duc să mi-o iau. Și am făcut o mișcare atât de bruscă să mă ridic, că meșterul mi-a povestit mai târziu că a înghețat, că adică nu mai mi-am dat seama unde eram și am făcut o mișcare de ridicare ca pe pământ uitând că aceeași mișcare acolo sus pe clopotniță pe vârful cel mai înclinat la care lucrasem eu până atunci, putea să mă ducă de-a berbeleacul. Și că totul a fost din pricina fetei, am uitat de mine zgâindu-mă la ea...

VII

Ori, până în clipa aceea eu nici n-o văzusem. Abia după aceea m-am uitat. Ne despărțea hăul străzii, și atunci mi-am dat seama că între noi nu erau nici douăzeci de metri, impresia mea era că era acolea, în aer ca și mine, numai că ea avea în spate o clădire, o odaie la geamul căreia stătea, și eu n-aveam nimic. „Bună ziua, domnișoară Viorica, ce mai faci?" i-am spus eu cu gândul că ea o să se mire de unde o cunosc, fiindcă nu era neapărat obligatoriu ca vocile auzite de mine mai înainte să le fi auzit și ea, tocmai pentru motivul că eu eram în aer și le puteam capta, în timp ce ea era așezată în prelungirea terasei, puțin mai sus; le putuse auzi numai dintr-o parte. Ceea ce se și verifică: Fata nu răspunse nimic, semn că i se părea de neînțeles să-i știe cineva numele și ea să nu-l cunoască pe cel care îi vorbea astfel, prefera să tacă și să aștepte. „Scuzați-mă, i-am spus eu atunci, că vă întreb ce mai faceți, mi-a adus și mie vântul la urechi numele dumneavoastră." Ea se aplecă atunci mai mult peste geam și se uită și se pare că înțelese, văzu probabil terasa

de alături și pe acel domn și mai ales acea doamnă, glasul ei atât de frumos care fără să fie strigat se auzea totuși limpede de la mare distanță. „Mai politicos ar fi, zise ea atunci, să te recomanzi înainte de a-mi vorbi, chiar dacă ai auzit de la alții cum mă cheamă." „Bravo, Viorico, o urmă aproape imediat vocea doamnei, și în aceeași clipă ea se răsuci în șezlong și repetă: Bravo, draga mea, dacă aș fi mai aproape te-aș săruta, foarte frumos ai răspuns, așa este, politețea inimii cere să nu vorbești niciodată cu golanii sub nici un motiv, chiar dacă cei din jurul tău te-ar tenta. Nu te lăsa tentată!" „Hâm, făcu meșterul după ce se așternu tăcerea în urma acestor cuvinte, ai nimerit în bară, mă, taman tu care ai boală pe golani, te făcu golan!"

Dar eu nu mă supărasem ci, ca și la început, mă vrăjise glasul acelei doamne care te făcea parcă să-l asculți orice ți-ar fi spus și să dorești să faci pe urmă cum ți-a spus ea. Eram vesel. „Domnișoară, i-am spus eu atunci fetei, nu-mi recunosc altă vină decât că m-am grăbit să pronunț numele dumneavoastră înainte să-l pronunț pe-al meu." Știam ce spun, putusem să-mi dau seama nu o dată ce înseamnă să citești cărți, te miri singur cum te ajută nu numai să vorbești, dar să și gândești. Citisem pe atunci cel puțin o sută și nu numai din cele care se numesc *Mortul de sub scară* sau *Pata de sânge*. „Ai auzit ce i-a răspuns? șopti doamna de pe terasă, care între timp intrase și ieșise dinăuntru cu o stropitoare în mână și începuse să-și ude florile. Și să nu crezi, adăugă ea coborând și mai tare glasul, că e o simplă galanterie! El nici nu știe ce spune, dar e perfect în asentimentul ei!" Și auzind-o, ca să-i fac plăcere chiar și în sinea mea, îmi și spuneam că așa e cum zice ea, nu prea știu ce spun, străduindu-mă însă cu grijă să vorbesc mai departe frumos, ca să-i ascult pe urmă iarăși laudele. „Așa că, domnișoară, îmi dați voie acum să mă recomand, Călin Surupăceanu, și să nu mi-o luați în nume de rău că nu vă fac o plecăciune mai adâncă dată fiind situația care ar risca să mă pomenesc prea jos la picioarele

dumneavoastră și să nu mă mai scol niciodată!" Aici meșterul își izbi fruntea cu palma, ca și când în viața lui n-ar fi auzit ceva mai șmecheresc, fata chicoti, iar domnul de pe terasă, care îi ținea companie doamnei, râse gros: hă, hă, hă! „Perfect, zise doamna punând stropitoarea jos. Dragă Viorico, îți spun să te ferești : e un corupător! Dar un corupător cu inimă. După ce o să se dea jos de-acolo unde îi place să stea cocoțat, să treacă și pe la mine să-mi văpsească marginea terasei, că tot e ea ruginită de când o știu." „Să mă duc, meștere?" îi șoptii eu, meșterului. „Parcă pot să te opresc eu", îmi răspunse el cu spatele.

A urmat o lungă tăcere în care eu am dat ultimele pensule cu vopsea sub tălpile mele, pe acoperișul turlei bisericii, în timp ce meșterul fuma și soarele înțepenise la un stat de om de buza asfințitului. Mi se părea că trecuseră ceasuri de când se afla acolo și nu se mai mișca să coboare spre scăpătat. Mi-am aruncat o privire în treacăt să văd dacă lumina mea mai era acolo. Era, de altfel știam că e, fiindcă o simțeam în mine... ce pot să spun acum, când nu mi-a mai rămas decât amintirea acelor... săpate ca un șanț în sufletul meu...

De acolo de la înălțimea la care mă aflam îmi închipuiam că doamna de pe terasă trebuie să fie în orice caz cu totul asemănătoare glasului ei, iar fata de la mansardă o adevărată domnișoară în genul celei despre care îi pomenisem eu odată meșterului. Nu era așa, dar n-am simțit dezamăgire, ci uimire, așa cum mi se întâmpla când eram copil și urmăream cu ochii mari și cu burta la pământ, la țară la bunica, greierele care cânta în iarbă: vroiam să-i descopăr pe spinare vestita vioară al cărei sunet îl auzeam chiar eu cu urechile mele, dar nu vedeam decât o gânganie obișnuită, care mergea împiedicându-se printre rădăcinile ierbii, continuând însă să scârțâie și refuzând să-și arate ochilor mei uimiți taina cu care fusese trimis pe lume.

Tot așa era și doamna de pe terasă, o femeie obișnuită, să fi avut într-adevăr treizeci sau patruzeci de ani, potrivită de

statură, oarecum voinică, dar fără să fie grasă, cu oase late de țărancă, dar o țărancă îmbrăcată cu lucruri bune, aș zice boieroaică de la țară, dacă aș ști ce e aceea. Glasul îi rămânea parcă străin de înfățișarea ei și mă uimea chiar în fața mea, cât era de șoptit și de melodios și cum umplea în același timp cu viața din el tot aerul care o înconjura.

Iar fata, când am intrat peste ea, m-a izbit prin totala ei neasemănare cu ceea ce mă așteptam eu să văd, nici vorbă de rochița rândunicii, primul lucru care mi-am dat seama la ea a fost că era bătrână și avea gura puțin mare, cu toate că în realitate bătrânețea ei nu însemna altceva decât că ea avea douăzeci și doi sau douăzeci și trei de ani, în timp ce eu aveam cu trei sau patru mai puțin, iar impresia că are gura mare s-a șters chiar în minutele următoare, când am început să vorbim. De fapt eu nu mai știu acum cum arăta cu adevărat, dacă avea în realitate gura cam mare și acest lucru nu era vizibil decât în primele secunde când o cunoșteai, sau n-o avea și abia după ce o cunoșteai mai bine descopereai că te-ai înșelat. În orice caz și ea s-a înșelat cu privire la vârsta pe care o aveam eu atunci, s-a luat după statura mea mare crezând că am cel puțin douăzeci și cinci de ani. Am lăsat-o să creadă și poate că crede și astăzi...

VIII

Dar ceea ce nici măcar puterea gândurilor mele de acum nu poate să descopere (și cei ce-au cunoscut în viața lor nenorocirea știu ce putere au amintirile vieții lor fericite) este frumusețea ochilor acestei fete. În ei strălucea acel lucru singur care e secretul oricărei ființe în parte, chiar și al unui câine... Toți îl purtăm cu noi la lumina zilei, dar nu impresionăm cu el pe nimeni... Mișcarea ochilor era la fata asta jocul sufletului ei, fiecare clipire îți spunea ceva care te punea parcă jos, să te apleci și s-o iei în brațe cum culegi un copil și îl urci apoi sus la acea înălțime a umărului tău la care încă de mic și fără să știe

vrea și el să ajungă cât mai repede... Așa i se mișcau ochii când mi-a deschis ușa și m-am trezit cu ea în față. De fapt ochii îi stăteau nemișcați, luminile erau acelea care tremurau, mai precis și ochii, numai pleoapele nu clipeau... S-a tras înapoi când eu am trecut pragul și acum îmi aduc aminte ce înțeles avea tremurul privirii ei: era de frică. Cum se putea să intru astfel la ea în casă? De unde ne cunoșteam? Cine ne dădea dreptul să călcăm regulile fără să ne disprețuim unul pe altul din chiar momentul cunoștinței? Atunci eu am fost deodată sincer, gata adică să plec: „Doamna Sorana, i-am zis eu, mi-a spus că dacă faceți cel mai mic gest că nu vreți să stați de vorbă cu mine să-mi cer scuze și să plec. Adică să nu-mi închipui că e cazul să insist, că gestul dumneavoastră ar fi numai așa de formă..." „Are dreptate, răspunse ea și continuă făcându-mi o declarație parcă cu sufletul la gură: doamna Sorana, țin foarte mult la ea și ea mă cunoaște..." Era însă prinsă mereu de aceeași teamă dinainte care acum parcă crescuse, după ce auzise că această doamnă, la care ea ținea foarte mult știa că eu o să îndrăznesc să vin și să-i bat la ușă... „Intrați", zise ea deși eu și intrasem și în aceeași clipă, puse mâna pe-un scaun, singurul pe care îl avea, îl săltă de la locul lui și îl duse undeva mai la distanță, lângă fereastra de la care făcuse cunoștință cu mine mai înainte, să mă așed adică pe el și să înțeleg că mă primește.

Mă așezai și, fără să știu de ce, începui să-i povestesc despre vizita mea pe terasa doamnei Sorana și râsei. Ea nu înțelese veselia mea. Mă încurcai înțelegând că n-aveam de ce râde de această femeie și că Viorica n-ar fi înțeles nici dacă eu personal aș fi avut cu adevărat ceva cu ea. Mă hotărâi că nu trebuie s-o vorbesc decât de bine deși glasul ei care îmi plăcea atât de mult mă îndemnase să încep a povesti despre ea râzând. Intram parcă în pielea altcuiva, care acest altcineva ar fi râs. De ce? Așa, cum râd proștii când văd ceva care nu înțeleg și aici trebuie să spun că nu puțini ani din viața mea am trăit în pielea unui prost,

mai ales când mai întâlneam și alți proști și aici iarăși trebuie să spun spre dezvinovățirea mea că numărul lor este foarte mare. Ne plac proștii, ăsta e un fapt, dovadă că după ce mă simțisem atât de inteligent acolo sus pe clopotnița bisericii, acuma nu puteam rezista să fiu prost și începui să râd, povestind de acel domn, după ce îmi dădusem seama că de doamnă nu mai puteam.

„Vrea să-mi schimbe meseria, he, he, că cică la ora de față nu acolo trebuie să stau eu și să dau cu bidineaua (auzi, bidineaua, mă confundă cu spoitorii!), de ce, îi zic, ce deosebire e între ora de față și ora de ieri sau ora de mâine. E bărbatul ei?" „De ce?" mă întreabă domnișoara Viorica. „Păi fiindcă ea a sărit atunci cu glasul ei și a strigat: Dănuț, zice, lasă băiatul în pace, lasă-l așa nestricat, că sunteți destui voi care credeți că le știți pe toate! He, he, și Dănuț ăsta era un vlăjgan mai solid ca mine și ea îl mângâia cu ochii... E fi-său?" „Doamna Sorana are mulți prieteni care țin la ea și o vizitează, au dat-o afară de la teatru că n-a vrut să joace în piese comuniste. Dar are pensie!" „Va să zică nu e bărbatu-său!" am spus eu râzând mereu. „Nu, doamna Sorana n-a fost măritată niciodată și acum a hotărât singură să nu mai aibă de-a face cu bărbații!" „Păi văz că are!" „N-are!" „Atunci ăsta era unul camuflat!?" „Cine vine la ea sunt doar prieteni".

Am simțit iarăși că trebuie să cred acest lucru și plictisit m-am întors la acel domn pe care simțeam eu o mare plăcere să-l iau în balon (singura dovadă de inteligență în ochii unui prost nu este luarea în balon?). Țineam atât de mult la meseria mea că mi se părea cu adevărat un lucru foarte hazliu să vină unul să-mi spună că nu fac eu mare brânză umblând pe acoperișuri cu oala cu văpsea după mine și că mai bine aș face dacă m-aș duce cu el, să mă învețe el alta. „Asemenea calități, zice, îmi trebuiesc mie să te urci la o sută de metri înălțime fără să tremuri și să lucrezi la voltaj, cu calificare înaltă!" Îmi trebuie

mie voltaj, când eu câștig singur și nu-mi pasă de nimeni! „De ce râzi?“ m-a întrebat fata iar, foarte nedumerită, uitându-se la mine parcă speriată.

Parcă nici nu auzise bine ce-i povesteam, și nici nu mai înțelegea dacă băiatul din fața ei era același cu cel de mai înainte, care știuse să dea răspunsurile lui așa de bine că o hotărâse apoi, când bătusem la ușa ei, să mă primească, sau mă înlocuise un șmecher oarecare? Atunci am întors capul spre fereastră și am căutat în tăcere zidul uitat cu lumina mea pe care o părăsisem fără să-mi dau seama și de care mi-am amintit deodată cu un ciudat regret. Tot atunci am văzut și cât de nerod era disprețul meu pentru celelalte meserii de care îmi vorbise acel domn fiindcă în realitate n-am râs deloc când el a început să-mi vorbească ce s-ar întâmpla cu mine dacă aș lăsa pe seama altora acoperișurile mele și m-aș duce după el. „Ce ești tu? m-a întrebat el. Nu ești nimic, în timp ce tinerii de seama ta au pus mâna pe pistoalele cu aer comprimat și găuresc munții. Acolo e locul tău și pe urmă la școală, să ajungi cineva, nu să stai cu boșorogii care nu sunt în stare decât să dea cu o bidinea pe o tablă. Aruncă bidineaua, ia-ți ziua bună de la frați și surori și vino cu mine să construim o altă lume, fiindcă asta în care am trăit până acum nu e bună. Nu e nevoie să știi tu de ce, dar ce trebuie să știi neapărat e că ăsta e ceasul tău cel mare, dacă îl scapi nu e numai că ai să rămâi un om care nu știe nimic, dar o să se uite toți de seama ta la tine ca la cel mai prost dintre ei și partea interesantă o să fie că n-o să ai ce să le răspunzi. Nu lor, a strigat acest domn când a ajuns cu vorbele lui până aici, *ție* n-o să ai ce să-ți răspunzi, că ți s-a ivit ocazia și ai scăpat-o și că ai fost chemat să construiești o lume nouă și ai fugit pe acoperiș.“ „Dane, a zis atunci doamna Sorana, în picioare cum era, ducându-și brusc mâna în jos încât te-ai fi așteptat că o să-l dea afară, când de fapt cuvintele ei erau blânde ca o rugăminte. Când ai să înțelegi, dragul meu, că omul e totdeauna și va

rămâne însetat de o viață deplină?“ „Ce viață deplină o mai fi și asta, să vopsești o bucată de tablă!“ a zis atunci acest domn furios de parcă ar fi fost jignit. „Dragul meu, eu te stimez pe tine pentru cinstea ta, nu pentru ideile tale care sunt în realitate ale lui Karl Marx. Cinstit este să spui că se face o experiență nouă și nu că se construiește o lume nouă. O lume nouă nu se construiește pe ură!“ „Asta e ceva trecător, răspunse el supărat, ce te legi mereu numai de asta?“ Mâna care se lăsase în jos a doamnei Sorana se ridică deodată spre cer împreună cu râsul ei care fu lung și ciudat, cum nu mai auzisem eu până atunci. M-am oprit din văpsit și mi-am răsucit privirea spre ea, curios să aud ce-o să urmeze după acest râs al ei ca un chiot: „Eu, a strigat ea, eu sunt vinovată că doar pomenesc de această ură, în timp ce tu iai parte la ea și îți spui: nu e nimic! E ceva trecător! E ca și când te-ai apropia de băiatu-ăsta și i-ai da brânci dincolo de această terasă, în vid, și i-ai striga din urmă: nu e nimic, e ceva trecător! O, Doamne!“ Și aici ea își duse deodată mâinile la ochi și gemu. Nu mi-aș fi închipuit până atunci că femeia, ca gen, poate să ajungă până acolo încât să mă uluiască prin cuvintele și mintea ei înaltă. Parcă se urca pe un piedestal. Și auzind-o gemând astfel i-am dat dreptate cum n-am dat eu dreptate la nimeni, deși habar n-aveam despre ce era vorba, îmi intrau în cap cuvintele ei cu o claritate absolută, dar nu știam ce se ascunde în spatele lor. M-am uitat atunci la acel domn să văd ce-o să zică. Arăta mereu posomorât și l-am auzit cum spune tot furios: „N-am inventat noi nici clasele și nici ura dintre ele! Ele există.“ „Și voi le proslăviți, spuse doamna Sorana uluită, le ridicați în slăvi, ca pe-o nouă religie! Religia urii! Și pe ea vreți să construiți o lume nouă! Ha, ha, ha!“ Formidabil cum putea să râdă! Cu toată ființa ei, ca și mai înainte, când gemuse de o suferință al cărei înțeles îmi scăpa.

Terminasem văpseaua și i-am spus că o să trec a doua zi să-i fac și restul terasei, de fapt mai aveam, dar am lăsat vasul acolo

să mai viu și a doua zi s-o mai aud vorbind... „Doamna Sorana, i-am spus, aș vrea să mă spăl pe mâini, cum aș face!?" „Nu te supăra, mi-a răspuns, că n-o să-ți dau voie în baie, dar o să-ți torn eu apă aici lângă gura de scurgere". Era o femeie simplă, dar nu așa cum era simplă madam Dumitrache, prietena mamei, care se uita parcă speriată la mine când mă vedea în zori la cișmea că mă spălam râzând. Fiorii apei mă făceau să mă sclifosesc așa. „Ce e madam Dumitrache, ce te uiți așa la mine?" „Nu râde de dimineață, mă băiatule". „De ce coană mare?" „Tu nu știi că nu e bine să râzi de dimineață?!" Numai de-astea auzisem eu până atunci de la femeile care nemaifiind tinere să vorbească despre băieți sau copiii lor mici, cădeau ori în doaga dusului la biserică, ori în tot felul de superstiții. „Dumneavoastră vă duceți la biserică, doamnă Sorana?" am întrebat-o eu în timp ce mă spălam. „Dacă mă duc la biserică! He! a făcut ea, auzi ce mă întreabă!"

Parcă aș fi întrebat-o dacă mănâncă șerpi prăjiți! Mi-a turnat mai departe apă în pumni până m-am spălat bine și nu mi-a răspuns.

IX

Unii spun că fericirea trece fără s-o știm și nu aflăm de ea decât după ce am pierdut-o. Dar cum se face că tânjim după ea dacă n-am știut când suntem fericiți, că suntem? Pe alții i-am auzit spunând că din viața noastră numai suferința persistă, bucuriile se duc. Eu cred că suferim nu pentru că fericirea s-a dus, ci dimpotrivă, că e în noi, dar întoarsă în negativ, ca la clișeele fotografice și ne uităm la ea și ne chinuim să-i mai vedem adevăratul chip. A mea a venit punând mâna pe mine cu o mare putere, iar eu știam perfect de bine ce nume avea ceea ce trăiesc eu. Simțeam însă în același timp că sunt smuls din ceva care n-avea să se mai întoarcă și de aceea m-am uitat cu acel regret ciudat pe fereastră, căutând zidul acela unde eu

văzusem lumina mea. Inima îmi bătea cu o violență liniștită și o mare tăcere se așternuse în odaia în care eu mă aflam singur cu o fată necunoscută. Mă uitam însă zadarnic pe geam crezând că o să mă liniștesc și n-o să se întâmple nimic. Ce era? Știu bine; au fost cuvintele ei, mi-aduc perfect aminte: de ce râzi? Și am încetat să mai râd ca și la o comandă de neînțeles, în aceeași clipă inima a început să-mi bată făcându-mă să văd astfel adevăratul sens al prezenței mele acolo. Eram în odaia unei fete, singur cu ea! Revenind în odaie cu privirea am dat de ochii ei care parcă nu se mai închideau și care, speriați, aruncau acum asupra mea marea răspundere a acelei clipe, după ce o declanșase privindu-mă neclintit ca două mari oglinzi în care ea pierea și mă vedeam numai pe mine. Și atunci m-a năpădit o dorință care aproape că mă înăbușea și odată cu ea o întrebare, dacă pe lume au femeile vreun rost... Și ca în vis am făcut o mișcare, menită să aducă răspunsul: am pus mâna pe ea. Aș putea să spun că am înhățat-o, am apucat-o de umăr și numai întrebarea care plutea asupra mea a îmblânzit acest gest sălbatic și a împiedicat-o să țipe. „Ah, domnișoară, i-am spus și m-am aplecat asupra ei, ce ochi frumoși mi-e dat să văd! Nu e nici un merit pentru un băiat și o fată că după ce se cunosc bine unul pe altul ani de zile, se fac pe urmă fericiți, mai greu e să reușești lucrul ăsta dintr-o dată..." „Nu sunt domnișoară, mi-a răspuns ea ferindu-se, dându-se puțin pe spate și neslăbindu-mă din ochi, dar cu chipul înflorit de surpriza pe care i-o făceau cuvintele mele, fiindcă simțeam și eu că ieșisem din pielea mea de prost și eram iar ca pe turla bisericii. Și pe urmă să nu-mi spui mie că ești fericit din pricina mea, cât ai intrat aici în odaie, adăugă ea și râse punându-mi mâna în piept să-mi oprească apropierea, stai frumos pe scaun dacă vrei să nu fac ce ți-a spus doamna Sorana și atunci să nu mai ai încotro și să pleci."

M-am așezat la loc cu o imensă dezamăgire în inimă parcă aș fi simțit cum se retrage din mine un val și mă lasă singur și

pustiu și mi-am simțit și inima bătându-mi iar, cu toate că nu mai avea de ce. „Nu sunt domnișoară, a repetat ea, e bine s-o știi." Dar când s-a uitat la mine nu știu ce-a putut vedea că i-a pierit și ei toată veselia și pe chip deodată i-a apărut o îngrijorare stranie: „Ce este, m-a întrebat, nu-ți place că nu sunt ce credeai?" „N-oi vrea să spui că nu ești ce-mi văd ochii!" i-am răspuns eu uitându-mă însă în dușumea, ca să nu observ că de pe chipul meu pierea ceea ce văzuse ea și o îngrijorase, iar eu simțeam că nu mă înșel fiindcă mă stăpâneam acum cu putere să nu pun iar mâna pe ea; valul acela trecuse și venise altul, care mă ridica iar în sus; simțeam că amețesc. „Dacă nu ești domnișoară, am continuat eu, cu atât mai mult văd că nu știi ce spui, fiindcă nu interesează ce credem, ci ce arătăm că suntem!"

Și deodată, ajuns aici și reușind să-mi înfrânez pornirea, care aproape că îmi tăia răsuflarea de a o lua în brațe, mi-a izbucnit în minte ca o inspirație, singura dată în viața mea când am înțeles ce înseamnă acest cuvânt, ce trebuie să fac ca să nu mai zică nimic această fată și mâinile ei să se înmoaie în pieptul meu și să nu mai întâlnesc nici o împotrivire: atunci și nu mai târziu, la ora aceea nu mâine sau nu știu peste câte zile (nu reușeam să pătrund decât într-un singur fel înțelesul spuselor ei, că nu e domnișoară: că adică, nu e fată mare, nu e fecioară, ceea ce în loc să mă îndepărteze, mă făcea și mai mult să simt cum mi se turbura mintea privind-o). „Îmi pare rău, am început eu, uitându-mă mereu în jos și încercând să dau glasului exact asemănarea cu al unuia căruia îi pare chiar rău și știe el ce știe, dar am crezut că ți-a spus nea Niculae că de două săptămâni trec eu pe-aici și încerc să-ți fac cunoștință. Eu credeam că știi totul, altfel pe cuvântul meu dacă aș fi avut curajul să viu să-ți bat la ușă și să mă port în felul ăsta. M-am luat după faptul că văzându-te de vreo trei zile le geam mi-am zis că ai aflat și nu ești supărată câtuși de puțin pe mine. Nu ți-a spus nimic nea Niculae?" „Nu", zise ea și ochii i se lărgiră,

amestecându-se în apele lor crinurii, parcă de catifea, curiozitatea cea mai mare, cu uimirea extremă, în care stă veșnic la pândă neîncrederea. Tăcui, parcă copleșit. „Nu, repetă ea, nea Niculae nu mi-a spus nimic".

Nea Niculae ăsta era portarul blocului, auzisem cum îl cheamă tot de la doamna Sorana, sunase la ea și îi adusese nu știu ce. „Mulțumesc, Niculae", îi spusese, și închise ușa în urma lui, iar eu apucasem să-i văd capul și să fac legătura că ăsta era individul de jos, care mă întrebase și pe mine la cine urc. „De fapt, dacă mă gândesc bine, nu era treaba lui și bine a făcut că nu ți-a spus. Te-am văzut pe stradă și m-am ținut departe, dar mi-am dat seama unde ai intrat și l-am întrebat cum te cheamă și unde stai. Crezi că a vrut să-mi spună dintr-o dată? Și sunt trei săptămâni de când nu mă gândesc decât la fata cu ochi frumoși, când adorm îi văd sub pleoape... Zile întregi am stat uite-acolo pe trotuarul ăla, să te văd ieșind sau întorcându-te de la lucru." Când venise vorba de Viorica doamna Sorana îmi spusese și asta. Că lucrează la Apaca, la confecții, fabrica aceea construită nu demult de brigăzile voluntare. „Și după ce te vedeam, continuai eu, mă duceam și eu acasă, nu mai vream nimic în ziua aia."

Tăcui iar, strivit parcă de propria mea mărturisire. Aveam în glas ceva care putea să te facă să crezi că sunt atât de trist încât povestitul îmi lua toate puterile și o să tac la un moment dat din gură și n-o să mai spun nimic. Mă feream mai ales să mă uit la ea, întorceam capul spre geam și mă uitam lung afară. Simțeam însă că toată atenția ei era îndreptată spre mine să audă povestirea iubirii mele pe care n-o știuse. „Până când n-am mai putut să rabd, trebuia în vreun fel să mă vezi și atunci aveam să-mi dau seama dacă există pentru mine vreo speranță sau să-mi iau gândul definitiv și să sufăr și eu cât oi suferi, trei luni, un an, trei ani, cine poate să știe? Fiindcă sunt oameni care se însoară, țin la nevestele lor, fac copii, ajung la patruzeci

de ani și tot nu uită în sufletul lor o fată pe care au văzut-o într-o zi și s-au ținut după ea zadarnic. Mă plimbam cu mâinile în buzunar când am văzut turla roșie a bisericii. Toată numai rugină, nu fusese vopsită niciodată și când am văzut că e chiar în dreptul blocului vostru am plecat repede și l-am căutat pe meșter. Mergem, meștere, să vopsim o biserică pe care am găsit-o eu? Dar să vorbești dumneata cu părintele care o fi slujind în ea, că mie mi-e frică să nu ne refuze, acuma de când statul nu le mai dă atâția bani ca înainte, și sunt săraci și ei și să nu zică, cine știe, că nu le arde lor de ce e pe turlă, când pe dinăuntru îi mănâncă funinginea. Bine, zice meșterul, bine, Căline, facă-se voia ta și a doua zi ne interesam la ăla care stă mereu înăuntru și curăță sfeșnicele de ceară, dacă părintele e în altar sau unde e, că vrem să vorbim cu el ceva. Părintele stătea pe-aproape, aci pe intrarea Spătarului, ne-am dus la el și meșterul zice nu e păcat de Dumnezeu, părinte, să lași tabla să se mănânce de rugină, mâine, poimâine îți plouă în biserică și atunci o să te coste mai mult, în timp ce cu cât îți cerem noi pentru vopsit abia dacă bei o bere și mănânci o friptură seara la restaurant. De, zice părintele, trebuie să și ai cu ce plăti berea aia și friptura. Cât face să vă urcați sus și s-o vopsiți? O mie de lei, părinte. Plus materialul. Și materialul cât costă? Păi v-aduc bon de la Ferometal. Nu s-a mai tocmit părintele, pesemne că se așteptase la mai mult, și am început lucrul. Și în prima zi, când am început să cânt și te-am văzut că deschizi fereastra și te uiți, meșterul pretinde că i-a înghețat spinarea, că am făcut un pas greșit și că era să zbor de-acolo, ca Meșterul Manole care și-a zidit nevasta între ziduri și a rămas pe turlă fără schele. Acuma n-o să te mai văd, am terminat lucrarea și numai mâine mai viu o jumătate de ceas la doamna Sorana... Dar mă gândesc să nu mai viu nici la ea..."

„De ce să nu vii, spuse Viorica cu un glas care tremura parcă ar fi strâns-o cineva de gât. Și repetă, zăpăcită: de ce să nu vii?

Vino! Eu ți-am spus că nu sunt domnișoară fiindcă așa mi te-ai adresat și mi-era rușine de doamna Sorana când te-a auzit, fiindcă ea știe că am fost măritată, că am și-un copil pe care mi l-a luat bărbatu-meu prin proces cu avocați și câte am suferit eu din pricina asta... Și chiar dacă nu te-ar fi auzit nimeni, chiar aici în casă când mi-ai spus, am vrut să afli, fiindcă să știi că nu-mi place să fiu luată ce nu sunt, de ce să încurc eu omul spunându-i ce nu e sau să creadă cine știe ce. Și bine-am făcut, mai ales că n-am știut nimic că m-ai observat pe stradă și ți-ei fi spus, ce domnișoară, când ea nu mai e domnișoară de la șaptesprezece ani. Fiindcă de la șaptesprezece ani m-am măritat! Dar spune-mi, n-am cu ce să te tratez, am niște lichior, dar vouă bărbaților nu vă mai place lichiorul, beți coniac, sau vin. Să-ți dau?"

Și nu mi-a mai așteptat răspunsul, s-a ridicat de pe pat și s-a dus după o perdea, de unde a scos o sticlă și două pahărele mici cât un degetar. M-am uitat la ea și din nou am simțit cum mi se înnegurează ochii. În loc să strice, spusele ei că a fost măritată și are și-un copil mai rău ajutase. M-am uitat iar pe geam (uitatul acesta mă liniștea) și mi-am spus că trebuie încă să mai aștept, că o să vină acuma ceva din partea ei care e ca un fel de condiție și că trebuie nu numai să las acest lucru să se producă, dar să fiu alături de ea, în acele clipe, cu toată inima mea și să-mi piară gândul care îl aveam absolut din minte, nu numai să nu încerc cumva să mă prefac, dar chiar să-l alung cu totul.

X

Nu mă înșelasem. În fiecare femeie, mai mult decât într-un bărbat, zace o istorie. Dar de când mă știu n-am auzit una mai scurtă, cu toate că evenimentele din ea puteau foarte bine să-i ajungă cuiva pentru toată viața lui. Să fi simțit Viorica că mai mult decât atât nu eram în stare să ascult, sau să pricep? „Am

simțit eu că pentru mine cânți, zise ea turnând în cele două pahărele cu acea dibăcie atât de plăcută a mâinii unei femei, cu toate că te fereai să te uiți încoace și îți vedeai de treabă... Acum înțeleg că mă văzuseși mai demult și nu mă mir că nu te-am băgat în seamă, de când m-am despărțit de bărbatu-meu și mi-a luat copilul n-am ochi să văd un bărbat înainte, oricine ar fi el, așa am ajuns de rea și nesuferită. Viorico, zice doamna Sorana, nu te împotrivi zadarnic, draga mea, orice-am face... Stai să vezi cum mi-a zis: Orice-am face noi, zice, masculul e pe urmele noastre... Dar dumneavoastră, zic, cum vă feriți? Nu vrei să bei?"

Am luat pahărelul și am ciocnit: „Sărut mâna, domnișoară", i-am spus eu tot în același fel și am dat lichiorul peste cap. Ea doar și-a înmuiat buzele dar se vedea că îi place, era, poate, singurul fel de alcool la care se pricepea. „Dumneavoastră vă feriți și mie îmi spuneți să nu mă feresc, cu toate că puteți să vă mai căsătoriți... Draga mea, mi-a spus, nu există ceva mai... ceva mai... nu știu cum mi-a spus, decât dragostea unui bărbat. Iluzia, draga mea, nu mă mai satisface. Ori, un bărbat vede într-o femeie o iluzie, și când iluzia zboară, ha, ha, (ai auzit-o cum râde), noi suntem de vină!... Nici mie nu mai îmi trebuie, doamnă Sorana, i-am spus, numai de copil mi se rupe inima." „Aici nu mai înțeleg eu, domnișoară Viorica, de obicei bărbații când se despart fug de copii, îi lasă fostei neveste..." Ea tăcu și, cu un gest neașteptat, trase perdeaua de la geam. Dar nu aprinse lumina... „Am aflat mai pe urmă, răspunse apoi Viorica, avea niște rude la țară care căutau un copil de suflet, a venit în instanță în calitatea lui de activist de partid și avocatul a declarat cu martori că eu aș fi incapabilă să-l cresc, că n-am o meserie și trăiesc în promiscuitate. Așa a zis, am întrebat-o mai târziu pe doamna Sorana ce înseamnă vorba asta. Era din pricină că aveam locuință nesalubră, dar nu spunea că el m-a luat din casa noastră frumoasă de la Oltenița și m-a adus în

magherniță lui împuțită de pe 13 Septembrie, cu taică-său bolnav de oftică. Tot eu eram vinovată, și până să-mi dau seama ce pune el la cale m-am pomenit cu hotărârea că am pierdut procesul și copilul. Că el nu mi-a spus așa, mi-a spus, că de unde, vezi de treabă, ce sunt eu, mamă, să cresc copii, n-oi fi vrând să-l dau pe mâna ăleilalte? Ți-l las ție! Martorii au spus adevărul, dar n-au spus că promiscuitatea era a lui, nu a mea. Era adevărat că n-aveam meserie și abia după aia m-am dus la *Apaca* și m-am calificat la confecții, dar cât am trăit cu el din leafa lui în viața mea n-o să uit cum îmi lăsa două sute de lei să mi-ajungă pe-o săptămână și restul îl oprea el, cinci-șase mii de lei... Știa el că din două sute de lei poți să trăiești două zile, nu șapte, dar zicea că nu-ți dau mai mult să nu-i dai mă-ti! Mama! Ajunsese mama la mila lui, când tata avea pensie de marinar, și nu le lipsea nimic, vai de capul lui, că pe urmă l-au dat afară și din partid și s-a apucat iar de dulgherie prin comuna Militari, l-au întors pe nebun acolo unde se pricepea și el..." De ce l-au dat afară din partid?" am întrebat-o eu. „L-au prins! El credea că o să-i meargă multă vreme, lua bani cu unul de la un șantier de la cei care veneau să se angajeze, ca să-i angajeze. Zece mii de lei de om. Și era și prost, că s-a apucat și a luat de la mai mulți câți putea să-i angajeze și ăia au așteptat ei cât au așteptat și s-au dus la procuratură și l-au reclamat că nici nu-i angajează, nici nu le dă banii îndărăt. Procurorul a vrut s-o facă moartă, dar ăia nu s-au lăsat și au scris la un ziar... Dar câte nu făcea!" Aici Viorica se opri din povestit și pufni în râs. „Mă mir cum l-au ținut doi ani de zile, pesemne ce-mi spunea el că face pe-acolo pe la raion le plăcea la unii din ăia care îl țineau că altfel l-ar fi dat de mult afară: numai chestia cu angajările n-au putut s-o mușamalizeze și atunci au pus problema". „Da ce făcea?"

Viorica tăcu câteva clipe uitându-se într-o parte, ca să-și amintească. Dar nu ceva îndepărtat, ci apropiat, de care își

aduse aminte adineauri și, râsese. Și spuse: „Când aresta câte un chiabur, îl punea să-și mănânce căciula! Mănâncă-ți căciula, îi spunea, că dacă nu, te bag la beci și acolo rămâi, te mai scoate dracu!" „Și ăla?" „Și-o mânca, ce putea să facă, da pe urmă tot nu scăpa! Și să știi că nu era așa când l-am luat eu, până s-a văzut numit acolo la raion. Într-o zi, nu știu ce căutam eu în șifonier și-mi arunc ochii deasupra unde țineam ce-aveam și eu într-o cutie, niște mărgele și agrafe de aur de la tata, îmi plăcea să deschid capacul și să le iau în mână. Stăteau pe actul de naștere și actul de căsătorie. Când mă uit eu, lipsea actul de căsătorie. Unde e actul de căsătorie, îl întreb, tu l-ai luat? De unde, zice, ce să fac cu el? Lipsește, zic, cine a putut să-l ia? Uite-așa, cu mine în casă, băgase omul divorț... Dăduse peste una pe-acolo pe la raion, nu-i mai plăcea de mine, ajunsese prea mare. Aveam copil, m-am dus peste ea, nu vream să fac scandal, îmi dădeam seama că n-are nici un rost, dar vream să văd ce e, ca să știu ce să fac, fiindcă socrii mi s-a părut că țineau cu mine, e tânăr mamă, mi-a spus soacră-mea, lasă că se potolește el, n-o să divorțeze. Când colo, aia era și ea însărcinată, cu el, era vânzătoare la o librărie, și când am întrebat-o la ce i-a folosit că mi-a distrus casa, mi-a răspuns că bine c-am fost în stare, cum ai vrut tu să ai un bărbat așa am vrut și eu. Așa mi-a spus! M-am întors acasă și am găsit casa fum, juca table cu tot felul de prieteni de-ai lui din cartier, odaia era plină de sticle de bere goale și fumul să-l tai cu cuțitul. Bine, Petrică, zic, dar mi-a luat vorba din gură, stai lângă mine, zice, că am de plătit patruzeci de sticle de bere, poate că mi-aduci noroc. Nu-i păsa! După divorț am vrut să-mi văd copilul, dar nu mi-au dat voie, s-a însurat cu ailaltă și a adus-o aici, le-a dat apartament și pe mine m-au lăsat din milă să stau mai departe cu părinții lui. Și într-o zi vine la mine frati-său. Măi, Viorico, zice, vai de capul tău, te lăsă smintitu-ăla și rămăseși și fără copil. Ia îmbracă-te tu și hai cu mine! M-am îmbrăcat eu și am plecat.

Ne-am dus la un prieten al lui, care nevastă-sa era maistoriță la *Apaca*, ăștia doi erau ceva pe la sfat. N-ai putea, zice cumnatu-ăsta al meu, dragă, s-o bagi și pe ea, să învețe și să se califice? A lăsat-o frati-meu, a pus mâna pe el una șmecheră și eu o înțeleg pe ea, (adică pe mine) nu vrea să se întoarcă îndărăt la Oltenița, divorțată și fără nici un rost, ce să mai facă ea acum la Oltenița, are buletin de București, e păcat s-o lăsăm așa! Să vie mâine-dimineață la ora șapte și să mă aștepte la poarta fabricii, a zis atunci maistorița de la *Apaca*. Vedem noi ce-i facem! Și m-am angajat acolo. N-au trecut nici șase luni și am început să câștig și tot ăsta, frati-său, mi-a găsit și odaia asta, e un om serios, de vreo cincizeci de ani, are copii mari cât mine. Cum au putut să iasă doi frați, unu așa și-unu așa, nu înțeleg, să fi vrut cineva să-i facă așa deosebiți și n-ar fi putut."

Viorica se opri iar eu îmi dădui seama că tăcerea care se așternuse apoi între noi se îngroșase, în timp ce la început când intrasem la ea în odaie și apucând-o de umeri fusesem gata s-o violez nimic nu mă stingherise. În loc ca povestirea care mi-o spusese s-o deosebească, o amestecase cu alte femei... s-a măritat, a divorțat, a avut un bărbat cam smintit care în cele din urmă a fost și el pus la locul lui... Iar ea, Viorica, a ieșit de fapt câștigată (dacă facem abstracție de copilul pentru care n-aveam impresia că a luptat ca o leoaică, nu trebuie să lupte o mamă, pentru copilul ei, ca o leoaică!?), are o odaie a ei în centrul Bucureștiului, mobilată bine și pe urmă era tânără (acum găseam că era tânără!), avea meseria ei și pe lângă toate se împrietenise cu o femeie deosebită ca doamna cu terasă... Dar poate că ea tocmai asta vrusese, să se amestece cu alte femei. Fiindcă ea tăcu apoi completamente iar eu începui să gândesc la început mic și ca de pe altă lume apoi din ce în ce mai apropiat: sunt singur cu o femeie în odaie... sunt singur cu o femeie în odaie... Și deodată mă uitai la ea ca și cum aș fi vrut să-mi dau seama dacă e adevărat. Era. Am văzut-o că se ridică

de pe pat, se dă puțin într-o parte, și cu mișcări care erau exact cum gândeam eu că trebuie să fie, adică adevărate pentru că erau ale unei femei care exista aici lângă mine și neadevărate fiindcă semănau cu ceea ce puteam să-mi închipui, se culcă pe pat și rămase întinsă cu fața în sus.

În odaie, pentru cineva care ar fi venit de la lumină era întuneric complet, dar noi amândoi ne obișnuisem ochii – mi-am dat seama de asta mai târziu, când am aprins lumina – și vedeam perfect toate lucrurile. Așa am văzut-o eu și pe ea cum, după un timp în care nu mai încetam s-o privesc liniștit și-a ridicat bărbia puțin în sus, și-a întredeschis buzele, și pieptul ei a început, ușor de tot, să i se urce și să coboare parcă adormise pe neașteptate și uitase cu totul de prezența mea acolo. Niciodată, de atunci, nu-mi vine în minte să mai fi avut atâta timp ca să văd toate acestea la o femeie. Poate că le-am văzut nu o dată, trebuie să le fi văzut, dar nu-mi amintesc nimic... Totul e ca o apă în urma mea și dincolo de această apă se afla femeia aceasta cu capul dat pe spate, răsuflând liniștit, dar cu toată ființa ei așteptând... M-am ridicat de pe scaun și m-am apropiat de pat. Și parcă cu mare grijă să nu se întâmple ceva tot așa cum odată m-am dus cu niște băieți într-un grâu să-mi arate un cuib cu ouăle în el de nu știu ce pasăre necunoscută și am dat la o parte, cu inima svâcnind, spicele ca să-l vedem, i-am ridicat femeii încet rochia și am dezvelit-o. În clipa aceea tăcerea parcă a sporit, la fel cum noaptea târziu, într-o odaie, somnul celor dinăuntru te face să auzi mai tare liniștea: Viorica respira mai greu. Nici un moment nu m-am gândit să mișc din loc acel trup, mi se părea de neatins, deși știam că în clipele următoare se va întâmpla...

Atunci a încetat să mai respire așa de adânc și a început să tremure. Dar se stăpânea, vroia parcă și ea cu orice preț să rămână așa cum era, fără să facă nici un fel de mișcare, să nu strice cu nimic poziția corpului ei, ca și când așa era dat și nu

se putea altfel. Și cu toate astea trupul ei era atât de viu că din tremurul acela repede a luat parcă foc, a scos un șuierat și odată a început să plângă... Am scos și eu atunci un hohot, dar nu de plâns. O țineam în brațe, și odaia se umplea de râsul meu care acum era gros și aspru, ca un nechezat. De atunci nu mi s-a mai întâmplat cu nimeni, numai cu ea am avut eu râsul acela bestial care s-a repetat apoi și dățile următoare...

XI

A doua zi după-amiază am venit la doamna Sorana îmbrăcat în hainele mele de sus, așa spunea mama la haine, de purtare și de sus, pesemne îi rămăsese de la țară denumirea asta pe care o foloseam și noi, și spre mirarea mea după ce am terminat ce-mi mai rămăsese din terasa și acoperișul ei mic de deasupra odăii, fiindcă de fapt tot la mansardă era și ea, cu deosebirea că odaia ei era parcă ceva mai jos, și era foarte frumoasă cu cărți, tablouri, baie, antreu și o bucătărie mică, fără să mai pomenesc de terasă, m-a invitat să iau loc într-un fotoliu și a început să vorbească cu mine. „Te rog, mi-a spus, și într-adevăr mi-a fost dat să văd cum arătau de fapt fața și ochii cuiva care te roagă, nici nu poți măcar în gând să mai refuzi pe cineva care se uită așa la tine, te rog, dragul meu, să nu-ți bați joc de Viorica, orice s-ar întâmpla între voi. Să știi că am încredere în dumneata, de când te-am auzit cântând pe turla bisericii mi-am spus: uite un băiat care nu poate să înșele pe nimeni. Mi-ajunge dacă ești conștient de cele ce-ți spun și-mi promiți. Promite-mi!" „Vă promit!" i-am răspuns. „Să știi că m-am uitat în ochii dumitale când ai pronunțat cuvintele. Ești un băiat jucăuș, nu-ți dai seama ce mare lucru e să ai încredere în cineva și acel cineva să fie conștient de acest lucru și să lupte permanent să nu cadă mai prejos de încrederea celuilalt." „Doamnă, am strigat într-adevăr râzând, pe cuvântul meu că îmi dau seama de ce-mi spuneți dar nici măcar nu-mi trece prin

cap să înșel pe cineva!" „Te cred, dragul meu, dar putem înșela un om fără să ne gândim. Ori eu cer individului să nu iasă nici o clipă dintr-un permanent efort conștient de autoînălțare. N-ai nici un merit dacă ești un băiat integru fără să știi, când poți deveni oricând victima unei uneltiri. Ori, după mine, nu e vinovat în lume numai bădăranul care face din omul bine-crescut o victimă. A fi bine-crescut înseamnă a nu permite celui care înșeală să facă din tine o zdreanță. Zilnic vin la mine victime neputincioase ale violenței și golăniei și eu le spun: Fiindcă ați fost învățați să fiți bine-crescuți și manierați, dar nu v-ați însușit voi înșivă această bună creștere, ci numai o pojghiță pe deasupra, iar dedesubt sunteți dezarmați în fața Neandertalianului..."

Ce respirație lungă avea această femeie! Abia la urmă după astfel de cuvinte, o vedeam cum își înalță fruntea, își ridică umerii și își umflă pieptul. Pe de altă parte n-aveam să uit niciodată spusele ei, cu felul acela de a mă impresiona, deși nici acum nu prea știu ce mai căutau la ea acele victime neputincioase care o vizitau zilnic, din moment ce ea nu le mângâia, după cum singur aveam să constat... Dar aveau să-mi intre bine în urechi ideile acestea care îmi cereau să fiu conștient de calitățile mele. Despre defecte nici nu venea vorba, îmi spunea că o să aibă grijă alții să mi le arate, o să mă ciocnesc singur cu defectele lor și că o să sufăr destul, „dacă îmi păstrez inima nobilă".

M-ar fi plictisit însă definitiv cu tot glasul și cuvintele ei pline de vrajă dacă în chiar ziua aceea, după ce am vorbit de Viorica și mi-a cerut să mă port cu ea cinstit, nu mi-ar fi spus apoi că nu pentru asta m-a oprit să stau cu ea la discuție. Viorica e majoră și la urma urmei unui om îi e câteodată necesară „o imensă experiență dureroasă" ca să înțeleagă cât de cât ce rost are viața lui și ar fi o greșeală să ne arogăm noi dreptul de a feri pe cineva să nu se ducă într-acolo unde îl trage

ața. Aici am tresărit deodată ca un cal: va să zică, totuși, omul, numai el poate să-și dea seama ce poate să-l facă fericit și ce nu? Și i-am pus ei această întrebare. „Totdeauna! a strigat ea ridicând pe jumătate un braț în așa fel încât cotul îndoit și vârful degetului arătător ridicat în sus nu trecea de înălțimea frunții. Și asta nu înțelege prietenul meu Dan, de a cărui cinste mă cutremur, e profund cinstit, dar cu atât mai înspăimântătoare e eroarea lui. Dar și eu am greșit ieri, dragul meu și de aceea ți-am spus acum să stai, să repar această greșeală, fiindcă nu știm niciodată dacă dorind binele cuiva sau împiedicându-l să facă un anumit lucru pe care noi îl considerăm primejdios pentru el, nu-l oprim de fapt de pe adevăratul lui drum, care îl cheamă poate spre o fericire supraumană! În adevăr omul nu e făcut numai să se zgâiască la cer, luând cazul cel bun că iubește cerul și norii care trec pe el, – și eu mă întind seara pe terasă pe șezlong cu fața în sus și trăiesc clipe privind cerul înstelat... Fiindcă de lenesul care preferă să fie dus la spânzurătoare decât să-și înmoaie singur pesmeții, cunoști povestea acelui leneș desgustător din cartea de citire, nici nu merită să vorbim, omul trebuie să se ridice drept și să nu înceteze nici o zi să acționeze câtă vreme fiecare semen al lui de pe suprafața pământului n-o să aibă acoperișul sub care să se adăpostească și să-și iubească femeia, și bucata de pâine zilnică pe care s-o aducă copiilor să nu-i moară de foame. Aici Dan are dreptate, Dumnezeule (și își acoperi fața cu mâinile așa cum făcuse și ieri și scoase iarăși acel geamăt care mă dăduse și mă dădea și acum gata), a venit azi-dimineață pe la mine o nepoată de la țară, uite acolo a stat, unde stai dumneata... N-au ce să mănânce, declară doamna Sorana cu un glas care îmi dădea fiori pe șira spinării. I-am dat din pensia mea atât cât mă țin puterile, dar asta nu ajută nici cât o picătură în acest ocean al mizeriei." „Doamnă, i-am spus, nu vă supărați, are și mama rude la țară. E adevărat că de bani nu prea dispun, dar pâine

și case să știți că au și încă ce case, i-am mai spus, cu grădini frumoase și vite multe!" „Dragul meu, suferința e un tezaur de care nu trebuie să ne rușinăm, dar pe care nu trebuie să-l mai sporim conștienți! se feri ea, ca și când nici nu m-ar fi auzit. Am avut o lungă discuție cu prietenul meu, după ce ai plecat de-aici și te-ai dus să-i faci o vizită lui Viorica. Nu m-am dat bătută, din orgoliu, dar după ce am rămas singură mi-am pus perna pe ochi și am încercat să văd limpede prin întuneric. Fiindcă orgoliul e întunericul cel mai mare în care zacem. E clar, mi-am spus, am văzut cu ochii mei cum băiatul se lasă influențat de ceea ce îi spuneam eu, și nu de ceea ce îi spunea Dan, dar fără să pătrundă cu mintea eroarea lui Dan. Ce valoare are atunci această influență? Și papagalii aud cuvinte frumoase care le încântă auzul și le repetă, dar de înțeles nu înțeleg nimic. Are vreun merit acel om care spune niște cuvinte sonore și ceilalți le învață pe dinafară și le aplaudă? Nici unul! În schimb prietenul meu ți-a spus câteva lucruri de bun-simț la care datoria mea îmi cere să încerci să te gândești și dacă le respingi, să le respingi dumneata cu mintea dumitale și nu cu a mea, care e bună numai pentru hotărârile pe care le iau eu. Am să ți le reamintesc și pe urmă eu am să mă retrag, să gândești singur. E bine să stai pe acoperișuri, să dai cu o pensulă și să-ți câștigi în felul ăsta existența, dar dragul meu, nu-ți trebuie pentru asta prea multă inteligență. Ori, aici nici Dan și nici eu nu ne înșelăm, dumneata ești înzestrat cu o inteligență care surprinde și s-ar putea ca nu peste mulți ani să-ți dai seama că nu ți-ai folosit-o cum se cuvine și ai făcut ca omul din parabola cu talanții îngropați, o cunoști nu-i așa!" „Da, i-am răspuns, o cunosc, am citit Biblia la paisprezece ani și mi-am pierdut credința". „Din pricina Bibliei?!" „Da!" „De ce?" „Nu știu!"

În realitate știam, era din pricina mamei, care nu mă lăsase în pace până n-o citisem... Și de atunci știu că nu trebuie să forțezi niciodată voința cuiva, dacă vrei cu adevărat ca el să

descopere un gând sau o credință. Numai singur și liber poate cu adevărat s-o facă...

„Cred că din prostie, dragul meu, nu te supăra că-ți spun, zise doamna Sorana, n-ai înțeles despre ce e vorba și atunci ai pus totul sub semnul întrebării. Ai citit-o prea devreme!" „Adineauri îmi spuserăți că sunt inteligent, doamnă Sorana", zisei eu crezând în sinea mea, foarte încântat, că această întrebare dovedea chiar acest lucru, uitând că eu singur știam că în mine zace și un prost. „Poftim, exclamă și ea, abia îl lăudai și lui i-a și intrat în cap că e inteligent încă de pe vremea când se afla în burta maică-si." „Dumneavoastră v-ați păstrat credința?" „He! a făcut ea iar, ca și ieri, cu un dispreț atât de neobișnuit pentru mine că mi-am dat capul pe spate pe fotoliu și am izbucnit în râs. Se află în fața unei răspântii a vieții lui și lui îi arde să știe dacă nu cumva tot ce-i spun eu nu vine de la o credincioasă care se duce la biserică și crede în dracii ăia cu furci în mână, pe care ți le bagă în burtă și te țintuiește în tavanul iadului pe lumea ailaltă." Am râs și mai tare, fiindcă era adevărat că îmi trecuse prin cap gândul ăsta. Dar ca și ieri tot n-a vrut să-mi răspundă dacă era sau nu credincioasă. „N-are nici o importanță, dragul meu, dacă eu cred sau nu în draci și în cornițele lor, sau în minunile sfântului Sisoe. Îți dau adresa inginerului Dan Mihăilescu și dacă te gândești bine și vrei să-l urmezi el pleacă din București săptămâna viitoare. Fă-i o vizită... E un om cum sunt puțini, generos și călăuzit de o credință, să nu discutăm amândoi temelia acestei credințe, nu vreau să pleci de la mine cu idei gata făcute..."

XII

Și acum vine cealaltă zi care spre deosebire de prima, când am cunoscut-o pe Viorica, îmi strânge peste ani inima fără să mi-o mai slăbească, acea strângere deloc apăsătoare care nu ne împiedică să trăim, dar o simțim prin lungimea vremii că ne

ajunge din urmă ca un semn de întrebare fatal, la care nu mai putem răspunde.

Nu m-am grăbit câtuși de puțin să mă duc să-i fac inginerului Dan o vizită, dar îmi dădeam seama că într-adevăr mă aflam la o răspântie, simțeam că lumea se schimbă, asta o spunea și tata, și nu eram sigur că în viitor vor mai fi case cu acoperișuri de tablă, care să aibă nevoie din timp în timp, să fie vopsite. Sau că în orice caz asta e o meserie în fața căreia nimeni n-o să-și scoată căciula. Ceva mai mult decât ciurelar! Era clar că nu mai era de mine. Văzusem tot pe-atunci un cartier nou, în Ferentari și-i spusesem meșterului: „Astea n-au să aibă nevoie de noi, meștere!" „Ei și, mi-a răspuns el, cât e el Bucureștiul de mare, ți-ajunge cât trăiești!"

Da, de trăit nici vorbă, și tata trăise cu meseria lui, dar n-aș fi putut spune că mă simțeam foarte mândru când îl vedeam cu văcăliile în spinare. Am băgat adresa inginerului în buzunar, dar totuși în loc să mă duc la el, în zilele următoare mă pomeneam iar la doamna Sorana. „Eram sigură că ai să vii, mă întâmpina ea, uimindu-mă cu această declarație, intră, dragul meu, poftim!"

Să fi fost a cincea sau a șasea vizită pe care i-o făceam. Am intrat și ca și în celelalte după-amiezi, din ușă am văzut că odaia nu era goală. Curiozitatea mea însă nu slăbea, de fiecare dată mă pregăteam să văd și eu cum arătau la față „victimele neputincioase" de care îmi pomenise la început. Mi-a arătat cu mâna un taburet lângă oglindă și m-a prezentat celorlalți, care nu erau aceiași cu cei de ieri sau alaltăieri: „Domnul Surupăceanu, un tânăr foarte inteligent! Și de astă dată a mai adăugat: E atât de tânăr că te-apucă amețeala când te gândești ce de prejudecăți și idei false îl așteaptă. Iar el râde când îi spun." Și într-adevăr mie îmi veni să râd auzind-o vorbind astfel, dar mă stăpânii atras de înfățișarea celor din odaie. Nu semăna nimeni nici din ăștia a victime. Un domn cu barbă neagră stătea în fotoliu dat pe spate cu un aer nemotivat de seninătate care mi s-a părut din prima clipă cam pe deasupra (victimă înseamnă om care suferă și ăsta n-avea nicidecum o astfel de înfățișare), iar pe scaune și taburete împrăștiate prin odaie, câteva doamne. Numai una din ele era cam de vârsta gazdei, celelalte păreau a fi sub treizeci de ani. De la început privirea îmi fu atrasă de una dintre ele care stătea aplecată cu coatele înfipte în genunchi și cu bărbia în pumni, (dar numai o secundă mă uitai la ea, fiindcă era așa de elegantă încât am vrut să păstrez numai pentru mine secretul surprizei care mă izbi; să nu observe nimeni că am zărit-o) toată atenția îmi rămase însă la pândă, fiindcă doamna Sorana continua încă să vorbească despre mine. „Dar n-o să treacă mult și tânărul nostru Călin o să înceapă prin a nu mai râde și o să râdă întâi cam albastru, apoi n-o să mai râdă deloc și în cele din urmă doar o să rânjească, așa cum fac mulți, nici n-o să-l mai recunoști, un om oarecare, cam posomorât fără să știe nici el de ce, fără haz și fără lumina aia care îi joacă acum în ochi. Și o să-l întrebi, cum e Căline, bine doamnă Sorana, dar spus bine așa cum ar spune un vițel în prima dimineață când nu l-ai mai lăsa să sugă... Ha!"

Formidabil ce haz avea femeia asta, cum își bătea joc de mine fără să mă supere și când a făcut *ha!* ai fi zis că a strâns în felul acesta în gât un râs mare cât casa, care crescuse în ea și nu vroia să-i dea drumul să se dezlănțuie. În schimb i-am dat eu drumul la al meu, eee! heee! eee! heee!... În timp ce domnul cu barbă s-a smucit cu spatele din fotoliu și cu o mână înainte într-o poză ciudată, ca de sfânt, repeta cu o voce la fel de nemotivată ca și figura lui: „Sorana! Sorana! oare nu e asta soarta tuturor celor care nu ei își trăiesc viața lor, ci viața îi trăiește pe ei?" Va să zică el era unul din cei care își trăia viața lui! Și am izbucnit iar, eee! heee!... „De ce râzi dumneata?", s-a întors el spre mine cu o foarte puțin adevărată curiozitate,

ci mai mult din nedumerire, și nu fiindcă s-ar fi simțit jignit, mi-am dat seama că jignirea nu mai intra în socotelile lui, devenise adică superior. „De mic copil, i-am răspuns, am fost așa, în cartier mă porecliseră Călin Rădelesne". Ceea ce nu era adevărat, dar ce puteam să-i răspund, că râd de el? Samaritean cum arăta mi-ar fi cerut să-i spun și ce anume din spusele lui mi se păreau de râs, ceea ce m-ar fi făcut să râd și mai tare și să trec marginea. „Mai m-am corectat eu după porecla asta, de frică să nu se prindă (și nu s-a prins!). Dar, după cum vedeți, am continuat eu, se cunoaște că e ceva adevărat în ea."

„Dragul meu Horia", spuse doamna Sorana strângându-și poalele capotului auriu de mătase în jurul genunchilor și vârându-se pe jumătate sub o pătură subțire de lână înfășată în cearceafuri albe ca zăpada. Nu era frig, dar culcatul acesta al ei în pat avea un rost, o văzui că scoate de sub perină o legătură ca un turban turcesc colorat și o pune pe ochi petrecând-o până sub cap, și rămase astfel cu fruntea ei lată spre tavan și vorbind acum cu o voce mai îngroșată, ca o oarbă care vede minuni în întunericul ei misterios și le transmite și celor cu ochi buni, dar care nu folosește la nimic... „Dragul meu Horia, amintește-ți de părintele Serghie!..." Făcu o pauză și uite că și-a dat în petic, gândii eu, tot ce spune vine deci de la un popă, Serghie ăla, pe care pesemne îl știau toți. „Tolstoi a pus acolo toată experiența lui teribilă de luptă împotriva trufiei, zise ea apoi, și dacă te gândești numai la asta și tot ajunge să-ți dai seama că n-o să-ți mai vie așa de ușor să prevezi soarta cuiva. Nimeni nu poate să știe ce se va întâmpla cu acest băiat în anii care îl așteaptă! Îți amintești de fata aceea spre care părintele Serghie pornește după ce cade și își pierde puritatea? Pașenka! O puneau băieții să le arate dacă știe să înoate și ea se întindea cu burta pe podea și începea să dea din mâini și picioare..." (Mai târziu mi-am amintit de această poveste și am căutat-o într-o bibliotecă și am citit-o și eu. Mi s-a părut într-adevăr cam bisericească.)

„Spune, draga mea, că te-am întrerupt, își reveni ea parcă la realitate adresându-se uneia pe care într-adevăr o întrerupsese; dar tot n-o lăsă să continue și își luă legătura aceea de pe ochi și se ridică în pat în capul oaselor. Pe la doisprezece ani, reluă ea, am trăit câtva timp cu gândul că nașterea mea e o greșeală. Eram slabă, proastă și cu înfățișarea mizerabilă, așa ca această uluitoare Pașenka a lui Tolstoi. Mi-o spuneau toți ceilalți copii, și eu așteptam cu ochii senini și cu inima împăcată ca această greșeală să se repare, adică să mor, să dispar. Astăzi, la treizeci și cinci de ani, dimpotrivă, am sentimentul că dacă aș muri s-ar produce o greșeală. Așadar a trebuit să trăiesc ca să mi se facă frică de moarte! De ce, dragă Horia? Întrucât s-ar săvârși acum o greșeală dacă aș muri? Sunt oare mai perfectă decât acel copil neîntinat de atunci? Fiindcă eu n-am rămas aceeași, peste ani, cum a rămas Pașenka, ci dimpotrivă, am ajuns ca părintele Serghie! De ce am ajuns să-mi pierd seninătatea pe care o aveam în copilărie în fața morții? Ce s-a întâmplat cu mine între timp? Eram mai înțeleaptă copilă fiind? Când eram mică – și aici vocea ei coborî la o șoaptă care fără să știu de ce aproape că mă sperie... – aveam un prieten care mă făcea să vărs lacrimi arzătoare, să uit și să înțeleg; el îmi amintea că nu sunt singură, că sunt cu el, și că atâta vreme cât suntem noi doi pe lume, de nimic n-aveam să mă tem. În chiar timpul când se abătea asupra mea palma și sudalma, trântită în colb și biciuită cu înjurături, nedemne de un tată și un bărbat, ridicam doar brațul și îmi feream ochii, încolo nu-mi păsa de nimic, fiindcă îndată auzeam șoapta la ureche: haide Sorana! Și mă ridicam și mă duceam într-un colț al grădinii și acolo îmi plecam iar urechea să aud vocea interioară: hai Sorana, plângi fetițo, dă-i drumul draga mea, varsă lacrimi cu găleata și spală-ți sufletul de tot ce-ai auzit și simțit. Mi-era cel mai scump și mai drag acest prieten care mă apuca de mână cu aceste cuvinte și mă ducea pe câmpia însorită, plină de o vrajă mistuitoare, a inocenței și purității...

Puritatea dragul meu Horia, nu e o stare psihologică, cum crede imensa majoritate a oamenilor, ci e un drum pe care se află sau nu se află întreaga ta ființă, așa cum o fecioară, oricât de impure i-ar fi gândurile, ea rămâne totuși fecioară în ființa ei biologică dacă e, dacă nu mai e, adio puritate... Mulți săvârșesc ticăloșii și nu se cred niște ticăloși, și poate că nici nu sunt dacă n-au pornit-o pe drumul ticăloșiei și în adâncurile ei insondabile ființa lor nu s-a alterat... Faptul că ei n-au nici un semn că această alterare s-a produs și se cred mai departe în mod sincer inocenți, nu mai are nici o valoare, deși s-ar părea că nu s-a întâmplat nimic din moment ce *psihologic* omul se crede nevinovat. Există totuși un semnal pe care ființa noastră în primejdie îl dă urechilor noastre surde și superficiale și l-am auzi dacă beția existenței cu tot corolarul ei de vanități nu ne-ar împiedica să-l auzim. Semnalul acesta straniu, deosebit în timbrul lui misterios nu poate fi confundat cu noianul de infinite semnale pe care le primim mereu... Alterarea ființei noastre morale bate pe o undă necunoscută de noi până atunci când cu totul întâmplător ne aflăm în singurătate și pentru moment nici succesele vieții noastre și nici simțurile satisfăcute nu ne mai domină: unda spaimei. Omul e o creație desăvârșită ca speță, are tot ce-i trebuie ca să lupte cu dușmanii săi. Are însă un singur dușman, pe care dacă a ajuns să și-l facă, acest dușman devine invincibil: este el însuși, chiar dacă el umblă hlizindu-se ca un tâmpit cu iubita de brat și iradiind de fericire. Ai înțeles, dragul meu Horia, că vorbesc de mine. Teribil a fost momentul când în plină orgie a succesului m-am trezit față în față cu un dușman, eu care până atunci nu avusesem în mine însămi nici un dușman. Între timp fetița crescuse, se făcuse frumușică, debutase în teatru, fusese trimisă la Paris, ea, care se juca în țărână într-un sat pierdut din Moldova, într-o casă în care de dimineața și până seara toată lumea robotea ca să țină în picioare o gospodărie ale cărei garduri împrejmuiau și sufletele!

Teribil ce repede se adaptează femeile, cum pot din bătătură să treacă în palate. Bărbatul e mai greoi, nu renunță el așa repede la ce i-au fost părinții, dacă e țăran rămâne țăran chiar dacă ajunge doctor în filozofie! În timp ce o fată, când zice *je parle français* prima oară în liceu, ea chiar zice, nu stă ca o mototoală, cum stă un băiat să se gândească la baliga natală! Cum mai puteam eu atunci să rămân în cap cu ideea întreagă a imperfecțiunii mele care îmi dominase copilăria? În orele splendide ale spectacolelor în care jucam și în ropotul de aplauze care mă primeau la scenă deschisă? Mai avea nevoie fetița de altădată de acel prieten care îi smulgea hohote fierbinți de plâns, în ceasurile de înfrângere? Care înfrângere? Nu mai exista așa ceva, totul era doar o amintire! Și atunci, a apărut acel spectru hâd a cărui existență n-o bănuiam, vai, dacă domnișoara moare?! Pe această undă am recepționat eu alterarea ființei mele morale. Ce făcusem? Nici nu știam! Ce-o să mai fac, m-am întrebat îngrozită, fără succesele și curtezanii mei care mă așteptau după fiecare spectacol cu brațele pline de flori?! Oferindu-mi mașinile și vilele lor somptuoase în dar?! Și atunci fetița de altădată își aduce aminte că avea un prieten și caută prietenul și prietenul nu e! Unde a pierit? De ce a părăsit-o?! Cine l-a alungat din inima ei? Și se uită cu disperare în jur, singură cu toaletele și bijuteriile ei scumpe și începe să tremure. Și atunci ia hotărârea pe care n-a înțeles-o nimeni, nici măcar cel care îi cădea la picioare și îi declara că o iubește. În realitate se iubea pe el și chiar când o strângea în brațe în somn, adică în momentele cele mai adevărate de uitare de sine, tot pe el se iubea și atunci l-am părăsit și pe el."

Efectul acestei destăinuiri asupra mea a fost covârșitor și de durată, aș putea să spun că ceva din mine e amestecat cu toate acestea fără putință de desprindere, pe moment însă m-am repezit și am întrebat-o: „Dar cine era prietenul acela al dumneavoastră din copilărie, doamnă Sorana?" „Eram sigură că o

să întrebe!" zise una din doamne și din felul cum vorbi înțelesei că cei prezenți știau cine era și că asta era un rezultat al venirii lor mai de mult acolo, începuseră s-o înțeleagă nu la modul obișnuit, cum făceam eu, ci parcă după un cod. Totuși, cine era acel prieten din pricina căruia ea a dat cu piciorul la atâtea lucruri care le spusese? Eram atât de curios încât aproape că mă înfuriai când la întrebarea mea, ca și la aceea cu privire la credință, doamna Sorana nu vru să-mi răspundă și o invită din nou pe cea pe care după cât se pare povestea ceva înainte și venirea mea o întrerupsese: „Spune, draga mea, rămăsesei la ședința de constituire. Iartă-mi această tiradă, dar am simțit nevoia să privesc în propria mea ființă ca să-i răspund lui Horia." „Sorana", spuse atunci acel Horia cu o expresie atât de nelalocul ei încât mă uitai pe geam jenat. Și nu-i mai ascultai răspunsul care mă plictisise nemaipomenit, enervat cum eram că nu mi se mai acorda nici măcar atâta atenție încât să nu fiu lăsat cu întrebarea agățată în aer ca un caraghios. Apoi acel Horia termină ce avea de spus și una din doamne începu să povestească. Mă străduii să înțeleg, dar fără să reușesc, pentru că nu cunoșteam nici persoanele, nici genul de fapte și în plus nici nu povestea bine, așa cum mă obișnuisem cu doamna Sorana, când chiar dacă nu înțelegeam ce spunea, era efortul de a înțelege și până la urmă ceva tot îmi rămânea în minte: era chiar acest efort.

XIII

Că nu știu cine, pe care toți cei de față îl cunoșteau, fusese numit președinte, că avea o voce nu știu cum, că s-a ridicat și a zis cutare vorbe... Și aici deodată povestitoarea își schimbă și ea vocea și imită atât de bine o persoană străină că tresării în prada uimirii: ce dar ciudat aveau aceste femei, ca și doamna Sorana, că puteai să rămâi cu gura căscată dacă nu erai atent, cum rămâneam eu la Moși când eram mic în fața unei scene

în care apăreau două păpuși, Maria și Ion, și începeau să se certe cu o voce pițigăiată: mă, prostule, mă, fire-ai al dracului să fii, de ce întârzii, mă, acasă, Ioane, na, na, na, și mica păpușă năvălea asupra celeilalte și îi dădea în cap, spre râsetele oamenilor care se înghesuiau să vadă mai rău decât noi, cei mici. La alt teatru nu fusesem iar la cinema iluzia pe care o aveam că e ceva real era așa de mare că nu aveam o idee foarte clară în ce fel un actor e luat și pus să joace. Acum vedeam cu ochii mei cum în vocea acelei doamne începea să strige, răgușit, și pe nas, un bărbat: „Tovarăși, eu mă ridic aici în numele sindicatului și demasc pe atâtătorii la un nou război și printre noi pe cei care mai tânjesc după așa-zisul Occident..." „Cum, o întrerupse atunci doamna Sorana strigând, va să zică nici măcar acest merit geografic nu-l mai are Occidentul, a devenit «așa-zis»! He!"

Și izbucni într-un râs formidabil pe care însă îl rupse brusc la voința ei, și continuă cu o voce normală: „Nu râdeți, copii, farsa pe care o trăim este a acestui secol, care repede o transformă în tragedie!" „Dar eu nu spun că e de râs, doamnă Sorana", zise povestitoarea. „Iartă-mă, draga mea, ai dreptate! Ni se cere să jucăm într-o piesă în care farsa grosolană se îmbină cu fanatismul și ni se mai cere în plus să fim și sinceri. Săracii copii!" „Sorana, zise atunci acel Horia puțin cam enervat, ai dreptate, dar tu nu mai ești în teatru și nu știi că noi toți cei de față acolo vorbim altfel și susținem ceea ce tu numești «farsa pe care o trăim»". „Știu, dragă Horia, nu-mi spune!" Și aici doamna Sorana își duse mâinile în față și făcu semne aproape deznădăjduite, că știe și răsștie.

Nu înțelegeam nici despre ce piesă era vorba și nici cine le silea pe aceste doamne să joace în ea. Acel Horia nu se lăsă și o contrazise iar pe doamna Sorana spunând ceva cu neputință de înțeles, vorbe multe pe care dacă le ascultai multă vreme și nu te enervau, puteai să adormi liniștit pe un scaun fără spetează. Eu însă eram foarte treaz fiindcă băgasem de seamă

că ori de câte ori domnișoara care era atât de elegantă că nu mă puteam uita la ea mai mult de-o secundă, încerca să spună și ea ceva, doamna Sorana fie că îi lua pur și simplu vorba din gură, fie că îi spunea chiar direct: „nu vreau să ascult draga mea" și făcea un gest de îndepărtare de la sine a acelor lucruri pe care nici măcar nu avea curiozitatea să le audă. Iar fata în loc să se simtă jignită rămânea cu ochii ei limpezi agățați parcă de gesturile și cuvintele celorlalți, care de asemenea nu-i prea acordau atenție. Atunci începui să mă uit mai îndelung la ea și anume în chiar momentele când vroia să vorbească, să-i dau de înțeles că și eu aș asculta-o mai degrabă pe ea decât pe ceilalți și dacă vrea, să mi se adreseze mie... Ceea ce ea chiar și făcu, își dădu taburetul mai într-o parte, ca din întâmplare și apoi, pândind un moment când gazda ieși pentru că sunase cineva, mă întrebă: „La ce teatru sunteți angajat?" „Tocmai asta e, îi răspunsei, că eu m-aș lăsa de teatru și aș pleca din București, m-aș duce să pun mâna pe-un pistol cu aer comprimat și să găuresc munții."

Curios ce repede îmi și însușisem ideile inginerului Dan, pe care însă atunci când le exprimam încercând să fac pe interesantul în fața acelei domnișoare eram încă departe de a fi luat o hotărâre dacă să-l urmez sau nu. Ea păru că se gândește și îmi răspunse: „Asta e ușor pentru un bărbat, dar sper că n-o să părăsești definitiv teatrul". „Dacă nu pot să joc în piesele care îmi plac mie, tot degeaba rămân!" Ea păru iar că se gândește, în timp ce din antreu se auzea vocea doamnei Sorana mulțumind nu știu cui pentru nu știu ce servicii. Apoi se întoarse în odaie. Tot atunci se ridică de lângă mine fata. „Plecați?" o întrebai. „Da, trebuie să mă duc."

Mă ridicai și eu cu aerul că a cam venit ora plecării și doamna Sorana ne conduse spre ușă. „La revedere dragii mei, domnule Surupăceanu, când ajungi jos spune-i lui Niculae că îl rog să urce până la mine, dacă nu e la vedere strigă-l că trebuie

să fie pe-acolo." Îmi aduc aminte fiecare cuvânt spus, ora zilei, șapte fără un sfert, mă uitasem la ceasul de la mână în momentul în care mă ridicasem de pe taburet, parchetul galben ca lămâia al odăii din care ieșisem și mirosul jachetei și părului elegantei domnișoare pe care o însoțeam. Nu era numai parfumul ei care îmi intra în nări, ci și mirosul stofei curate și proaspete ținut în garderobă bună iar fata era o brunetă cu puțin mai mică decât mine, cu un picior bronzat care se mișca ușor în felul acela aproape de necrezut al pisicilor, deși statura ei o amintea mai degrabă pe aceea a unei iepe de rasă, cu pulpa alungită și undu-ioasă, măsurând parcă singură de la genunchi în jos, un metru.

Am început să coborâm scările, fiindcă lifturile începuseră să fie raționalizate și erau folosite doar pentru a urca și în mers m-am ferit s-o ating. Dar ea m-a apucat de încheietura mâinii și mă ținea astfel, coborând cu grijă, să nu alunece pentru că tocmai atunci cineva spăla treptele și palierele, se și vedea în jos trupul unei fete aplecat asupra cimentului ud. „Îmi dați voie, i-am spus eu domnișoarei încercând s-o apuc de brat, să nu cădeți!" „Nu, nu, mi-a răspuns ea, lasă-mă că mă țin eu de mâna dumitale, mă simt mai în siguranță." Și într-adevăr se ținea bine, aș fi putut spune că mâna aceea a ei cu unghiile lăcuite nu avea șovăieli, știa să apuce.

Eu coboram fără să mă țin de bara albă a scărilor atent însă la pașii ei, a căror mișcare o urmăream, până am ajuns în dreptul fetei care spăla... Aici această fată îngenuncheată se opri din spălat, se redresă pe jumătate să ne facă loc să trecem și în aceeași clipă își ridică privirea în sus. Era Viorica. Asta fu prima ei privire. Apoi veni a doua, directă și lacomă. Se uita la mine. Mă înțelesesem cu ea s-o găsesc în odaie, dar pe seară, pe la orele opt; acum era șapte. Pașii mei șovăiră dar nu mă oprii, trecui pe lângă ea, mă uitai apoi în urmă. Tu ești? parcă mă întreba, dar parcă nu era întrebare, ci: el e, băiatul care mi-a plăcut și mie, trece acum pe lângă mine cu alta, fără să mă vadă.

O vedeam însă foarte bine și ochii ei de-atunci prin care apăreau și piereau tot atâtea lumini și umbre câte puteau să-i facă trecerea mea și a fetei care mă ținea de încheietura brațului, n-am să-i uit vreodată. Uneori scena îmi apare cu atâta claritate înainte, văd adică așa de prezenți frumoșii ei ochi umiliți de statura mea, privindu-mă de jos, întâi scurt cum te uiți la oricine, apoi revenind lung cum nu te poți stăpâni s-o faci când cunoști persoana și în acest interval, cum se schimbaseră și culoarea și lumina din ei, devenind crinurii în rotundul lor pupilar, cu alb mult în jur, curat și fără nici-o firișoară de sânge, sticlind fără să clipească, cu licăriri diferite și care se stingeau una după alta, de vinovăție, curiozitate avidă, reproș, întrebări, încât mă abat din drum, caut un loc ascuns sub un tufiș, mă așed jos și rămân ceasuri întregi cu coatele pe genunchi uitându-mă drept înainte ca un orb. În realitate o văd pe Viorica în timp ce peste scena de pe scară și peste pământ începe să se lase încet întunericul: nu pot să-mi aduc aminte ce-a mai fost după aceea. Știu că n-a mai fost nimic, am dus-o pe domnișoara cu care eram, acasă, și atât și că am fost tot timpul atât de vesel încât, ca și atunci când suntem foarte triști, am uitat cu totul de Viorica și de atunci n-am mai văzut-o. Dar de ce ? Nu reușesc să-mi explic...

PARTEA A DOUA

I

Ca de obicei drumul pe jos de la combinat până în oraș, pe lângă fiorul totdeauna diferit al amintirilor mi-a adus și de astă dată istovirea fizică de care nu mă pot lipsi de multă vreme și care mă ajută să am un somn normal și să mă trezesc dimineața liniștit. Fiindcă îmi dau seama că trebuie să dorm bine și să-mi abat cât pot de mult gândurile, nu sunt nici ele o fântână nesecată.

Dimineața la ora zece a venit sora secretarei directorului, să-i dau cheia, după ce aseară o găsisem așteptându-mă ca să mă întrebe dacă să-și despacheteze ca la ea acasă, iar eu am plecat să-mi ridic actele și restul de salariu pe care îl mai aveam de încasat de la combinat. Când m-am întors se făcuse ora douăsprezece, la unu jumătate aveam cursă, care mă ducea la gară. Fetei îi tremurau încă mâinile pe lucruri, mutându-le de colo până colo, de oboseală sau poate de emoție, nu-i venea încă să creadă că era adevărat că o să aibă de-aici înainte odaia ei și să facă orice ar vrea fără să se mai încurce de familia soră-si. De bucurie ar fi fost în stare să se culce pe loc chiar și cu mine, în semn nu numai de recunoștință, dar și așa ca să-și inaugureze casa. Gândul s-a descărcat câteva clipe lungi asupra mea asemeni unui curent în scurtcircuit dar nu s-a ars în mine nici o rezistență, încât m-am uitat senin la trupul bine făcut al fetei

care văzut din spate când era aplecată se despica asemeni unui pepene. Dintre ziariștii care m-au căutat să stea cu mine de vorbă unul singur mi-a stârnit interesul prin sinceritatea cu care a căutat pentru mine o soluție, zicându-mi, ca între bărbați, că să mă culc cu multe femei. Se uita la mine cu simpatie și spre mirarea mea îmi vorbea frumos de ele, deși în același timp îmi atrăgea atenția că trebuie să evit cazurile complicate și dacă nu merge să nu ezit să scot bani din buzunar și să le plătesc. L-am ascultat și în ciuda faptului că n-a trebuit să pun în practică recomandarea cu privire la bani, am simțit o plăcere ascuțită ca o rană, dar apoi imediat o tristețe doborâtoare m-a năpădit. Știu că ea era poate în mine, dar actul acela a asmuțit-o parcă asupra mea ca pe un câine flămând și puțin a lipsit să nu-mi lichidez pe loc toate socotelile. De atunci mă tem de apropierea unei femei și nu pentru că mi-e frică, ci pentru că aș putea trezi astfel în mine atâția dușmani necunoscuți... Cine ar putea să-mi spună ce ar deveni alte sentimente, teama de pildă, dacă n-ar deveni groază, ura, dorință ucigașă, sau iubirea, sminteală și umilință...

Ce ciudățenie... Roțile trenului bat sub mine, mă uit pe fereastră, mi-am găsit un compartiment singur și mă bucur că aceste plăceri simple mi-au rămas întregi, cum ar fi călătoritul cu uitatul pe geam, cu încântarea că pământul fuge în urmă, și copacii și stâlpii vin unul după altul în timp ce întreg peisajul defilează în fund mai încet, dar destul de repede ca să-l vezi și pe el mișcându-se, schimbându-și mereu înfățișarea. Și simt că starea mea bună poate să dureze ore lungi...

Bineînțeles că nici nu-mi trecea prin cap să părăsesc casa părintească definitiv. Nici n-aveam de ce. „Unde te duci mă?" m-a întrebat tata în seara când le-am spus că a doua zi dimineața plec cu un inginer undeva în Moldova. N-a auzit nici cu cine plec și nici unde, stătea ca o momâie pe patul lui și al mamei – unul dormea la un cap și altul la celălalt – care era

așa de mare că începea de la un perete și se oprea la cel opus, iar ca înălțime abia îmi ajungeau mie picioarele la dușumea când stăteam pe el, dar lui tata, când te uitai la el ai fi zis că e un copil care a îmbătrânit cu păr alb în cap și cu mustăți. „Ne ducem la poalele unui munte cu pistoale d-alea de aer comprimat în mână și prrr, prrr, prrr, nu ne oprim până nu-l găurim până în partea ailaltă!" Și mi-am însoțit spusele cu râsul meu care părea de astă dată și mai mult să țâșnească dintr-o comprimare prea îndelungată a unei veselii care trăia parcă singură, fără voia mea: eee, heee, eee?

Tata s-a întors spre frati-meu și i-a spus după ce s-a uitat bine la el ca să se convingă că ălălalt copil al lui a rămas același, n-a dat adică nimic peste el: „Ăsta e nebun!", a zis și intonația glasului lui arăta sinceritatea înțelegătoare (eram totuși și eu copilul lui) încât aceste cuvinte, cu ceea ce nu se spunea în ele, aș putea să zic că sunt printre puținele care mi l-au păstrat în suflet cu rangul de tată, eram nebun, dar nu se lepăda de mine, tot era ceva, încât veselia mea s-a întețit și am reizbucnit eee, heee, eee, și am dat și din picioare. Puteam s-o fac, eram între ai mei!...

Numai mama asculta totul cu un surâs în colțul gurii, și îmi pregătea bagajul parcă ar fi vrut să spună că ea știa ce e în sufletul meu și nu zice nimic. Ce poate să-și dorească mai mult o mamă decât să-și știe fiul vesel, indiferent unde se ducea? Și unde se putea duce ca să fie neliniștită din pricina unui astfel de vlăjgan cum eram eu? Rău ar fi fost, sau în orice caz ar fi fost semne de întrebare, dacă n-aș fi avut o meserie și m-aș fi dus să învăț una pe-acolo, singur, ieșind de sub ochiul tatălui și al fratelui mai mare. În timp ce așa...

„De ce e nebun? zise mama. Parcă dacă mai învață o meserie, o s-o uite pe-ailaltă? Să vrea s-o uite și n-ar fi în stare, așa o greutate i-a fost până a învățat-o să dea cu bidineaua peste o tablă!" „Așa, mamă, am strigat eu, ia-mă în balon, să nu-ți

zic și eu ce greu i-a fost lui tata s-o învețe pe-a lui". „Pe-atunci avea altă meserie", pufni mama. Și spre uimirea mea spuse deodată foarte simplu acel lucru care până atunci rămăsese pentru mine și frati-meu un mister, cum putuse ea, fată de țăran bogat, care făcea negustorie la Obor și își ridicase aci pe Pantelimon o casă cu două odăi, să ia pe cineva care n-are nimic la bază, și de care să-i fie tot ei frică și să asculte de el ca și când el ar fi venit cu casa, iar mama cu mâinile goale. „Tat-tău a avut un *Magazin*, lângă Obor, dar a dat faliment când erați voi mici de tot", zise ea.

După care tăcu în așa fel încât înțelesei că tata a fost cineva la viața lui! Faliment! Ehei! asta nu e glumă! Nu dă faliment unul care vinde cinci șireturi într-un gang lângă Piața Mare. Pe urmă aflai nu fără să casc ochii că și tata era țăran și că se cunoștea cu mama înainte de a fi devenit bucureșteni și că falimentul lui însemna de fapt pierderea unei grădini de zarzavat din satul lui pe care o vânduse ca să-și deschidă lângă Obor numitul *Magazin*. Dar cine-l „ruinase" de-l silise să-și lichideze prăvălia? Că, zise mama, s-ar fi așezat în fața lui peste drum sau chiar alături de el un altul cu mijloace mai mari și că asta n-ar fi fost nimic, însă pur și simplu au venit și alții ca el și numărul unor astfel de *Magazine* a devenit atât de mare încât socotelile nu s-au împlinit și câștigul a ajuns să fie chiar mai mic decât impozitul.

Tata sta pe pat și asculta spusele mamei cu un aer de năuceală (să fi fost surpriza că secretul vieții lui era astfel dat pe față?) și numai felul în care își ținea el țigarea în gură arăta că mama povestea bine și el nu avea nimic de adăugat: o ținea între buze dreaptă ca un băț și el însuși stătea bățos, ca totdeauna, probabil cu o încordare înăuntru să pară mai înalt, nu vedeai la el în general acea ședere pe care o au alți oameni, când se odihnesc la ei acasă, cu spinarea puțin încovoiată sau cu capul aplecat. „De ce nu spui cum a crescut prețul terenurilor, zise el, totuși, văzând că mama se oprise și ocolise pesemne acest amănunt important. După ce-am vândut foarte bine cu de două ori mai mult cu cât l-am luat, când am vrut să cumpăr altul se scumpiseră de cinci ori." „De ce n-ai deschis aici?" îl întrebai eu fără prea mare interes. Ca să aflu tot de la mama că odaia în care ne aflam fusese construită cu acei bani. Atunci cine ne spusese nouă că totul era al mamei? „Negustoria nu merge oriunde, zise tata încremenit cum sta cu țigarea drept spre ușă, în flanela lui albă încheiat la toți nasturii, numai proștii cred!"

Ie-te-te! Mai mă făcea și prost, după ce se dovedise că prostu-ăla fusese el, din moment ce prăvălia pe care o vânduse atunci cu de două ori prețul ei în realitate valoarea era de cinci ori mai mare. Și în loc să-i răspund prin cuvinte începui să râd, lucru care îl enervă pe tata și îl făcu să-și ducă mâna la gură ca să-și ia țigarea, pesemne ca să vorbească mai bine când mi-o răspunde. Dar la el cuvintele rămâneau mult îndărătul a ceea ce voia să facă și în loc să-i vorbească gura îi vorbi mâna, care apucă greșit țigarea și îi rupse vârful aprins. Se fripse pe palmă și scrumul îi atinse și flanela care mirosi imediat în odaie a lână arsă. Se scutură pe pantaloni să nu i-i găurească și pe-ăia vreo fărâmă de tutun cu foc și țâșni spre mine să mă pocnească. Nu vroiam să mă despart de el certat, așa că îl lăsai să dea și el chiar dădu, văzui în aer cureaua de care se descinsese cu o singură mișcare și mă croi cu ea drept în cap. Gândul meu fusese bun, dar lovitura mă ustură așa de tare că un fior de ură începu să curgă liniștit în mine și spusei: „Mai dă! Ți-am spus că până fac armată poți să te porți cu mine ca și când aș avea șapte ani, n-o să-ți iau din mână cureaua aia a dracului și să te pun să alergi după ea afară pe brânci!"

Tata se făcu alb, fiindcă își dădu și el seama că nu trebuia să dea tocmai acum când plecam. Și pe urmă amenințarea mea arăta că n-o să uit cum s-a purtat cu mine în ziua când, așa cum îi spusesem, mă voi considera desfăcut de orice supunere. Și

scuturai din cap să nu mai simt lovitura, care își înteți așa de tare durerea că îmi țâșniră lacrimi din ochi. Și atunci sări mama, iar frati-meu ridică și el deodată glasul și strigă: „De ce dai în el, tată, că nu-ți făcu nimic, dumneata îl făcuși prost din senin și el în loc să se supere, râse. De ce dai în el? Dacă s-ar fi supărat ți-ar fi plăcut? Ce e și cu dumneata de-ți sare mustarul fără nici un rost, nu te uiți la el că e mare și într-o zi s-ar putea să-ți dea un brânci așa cum îl auzisi și n-o să ai ce să-i mai faci?" „Îl omor cu toporul!" spuse tata. „De ce, zise mama cu dispreț, fiindcă e cuminte și te-ascultă? Asta e răsplata pe care i-o dai tu?" „Nu-l ascult că sunt cuminte, spusei eu cu tot sângele dogorându-mi în obraji, îl ascult fiindcă m-a făcut și m-a crescut, oricât de neghiob s-ar purta el cu mine." „Pe mine mă faci neghiob? zise tata mai ușurat, acum că mă coborâsem și eu la nivelul lui și îi răspunsesem așa cum merita. Și văzând că nu mai răspund: De ce crezi că sunt eu neghiob și tu, care ești copilul meu, ești mai deștept?" „Hai, zise frati-meu lovindu-mă cu cotul, ieși pe-afară și lasă!"

Ăsta era remediul care se practica pe la noi prin cartier, îl știa toată lumea: am văzut eu așa, zicea câte unul când povestea cine știe ce discordie rea în familie, mi-am luat pălăria și am ieșit afară. Adică a părăsit terenul ușurând stingerea focului. Cel puțin pentru momentul acela. În ce mă privește, cât am trecut pragul am și uitat, deși știam că în urma mea mama și frati-meu abia vor începe ei între ei, fiindcă nici unul nu băgase de seamă că de fapt tata știuse el de ce dăduse în mine și știusem și eu, și că îi venea greu să recunoască...

II

„Hai domnule Surupăceanu, zise inginerul Dan a doua zi dimineața când mă văzu așteptându-l la locul convenit în fața Gării de Nord, ai bani de bilet, sau să-ți cumpăr eu și te decontezi pe urmă din primul salariu?"

Îi răspunsei că am și un sfert de oră mai târziu ne urcarăm în automotorul *Pullman* București–Iași. Nu mersesem nici-odată în el și mă așezai pe banchetă lângă geam cercetând totul cu ochii și cu mâinile. „Ei, zise inginerul, ia spune-mi, ce-ai visat azi-noapte? O să facem noi treabă amândoi, sau o să ne despărțim repede?" „În orice caz, domnule inginer, îi spusei, trebuie să recunoașteți și dumneavoastră că n-ați mai găsit alt fraier care să părăsească Bucureștiul și să plece la mama dracului nici el nu știe unde." „Aici ai dreptate", zise inginerul în timp ce motoarele începură deodată să duduie mai tare și se puseră apoi în mișcare și mie îmi veni în aceeași clipă să mă închin, nu din credință, ci din obicei. Lumina zilei, ferită de acoperișurile de deasupra liniilor de plecare cât timp automotorul stătuse sub ele, izbucni acum în compartiment cu soare cu tot și făcu să țâșnească și din mine spre inginer un elan de sinceritate pe care nu mi-l putui stăpâni: „M-am certat aseară cu tata și m-a croit peste cap, dar nu din pricină că plec, sau dracu știe de ce, poate că de-aia și nu mi-am dat eu seama, în orice caz am aflat că fusese în tinerețea lui negustor și să vedeți ce-am visat". „Spune, mă, Surupăcene", zise inginerul tutuindu-mă în felul acesta neașteptat, lucru care însă nu mă supără, deși pentru alții aveam eu o vorbă a mea cu care îi corectam oricât ar fi fost ei de mai în vârstă decât mine; le ziceam: *Domnul* Surupăceanu, că n-am murit"! „Dumneavoastră vă pricepeți la vise?" îl întrebai. „Nu mă pricep, dar spune!" Izbucnii în râs și începui să-i povestesc: „După cearta cu tata am visat că plecam undeva, dar se făcea că mă oprisem sub un pâlc de salcâmi și eram cu câinele meu și am început să scot dintr-un sac cutii de zahăr. «Să-ți desfac cutiile ca să poți lua bucățile, sau să ți le las așa?» l-am întrebat pe câine. «Desfă-le, a zis el, că mă doare botul când dau de carton.» Atunci a venit o femeie, o doamnă, care mi-a luat de pe masă o tabletă de ciocolată. «Vă costă o sută treisprezece lei doamnă», i-am spus eu furios. «Vreau și-o sticlă de apă minerală.» «Vrei dumneata, dar nu se

poate.» «Totuși!» «Nici un totuși!» Atunci câinele meu s-a dus să-i dea el și am rămas trăznit și nici gura n-am mai putut s-o deschid de trist ce eram, cum mă trădase tocmai el, câinele meu, să nu înțeleagă afrontul ce mi se făcuse și să se ducă fără să se gândească, să-i dea acelei doamne sticla!" „Ei tocmai ca să ștergem afrontul ăla, să-i tragem noi dintr-o sticlă adevărată", zise inginerul și-mi arătă dintr-o sacoșă o sticlă plină cu ceva, care avea culoarea frunzei de vie ruginite. Îi desfăcu dopul, scoase un pahar mic de argint dintr-o trusă și turnă; apoi zise, așa cum se pronunță o parolă: „Bea și spune cum e!" Nu eram priceput la vinuri, dar ceva tot știam eu ca să-mi dau seama ce beau. „Domnule inginer, zic, ăsta nu e vin care se vinde pe piață." „Închipuie-ți că mi l-a făcut cadou un episcop, zise inginerul, sfinții părinți știu cum să uite de necazurile acestei lumi. Noroc, mă, băiatule, și nu uita și tu că ai băut cu mine un pahar când ne-a fost cel mai bine, adică atunci când nu ne cunoșteam mai deloc și aveam încredere unul în altul!" „Domnule inginer, i-am spus, dacă vă duceți dumneavoastră acolo care știți atâta carte și ați putea foarte bine să găsiți servici în București, de ce să nu mă duc eu, care sper să învăț ceva?" „Asta în orice caz, mi-a răspuns el, îți garantez eu (și aici și-a dus mâna la piept) că în mai puțin de un an ești un om cu calificare serioasă și o să lucrezi tot pe sus, cum îți place, dar nu cu pensula ca nea p... ăla cu care te-am văzut pe turla bisericii, ci cu cleștele patent în mână și cu carnetul de electrician în buzunar." „Eee, heee, eee!" am făcut eu când am auzit cum i-a spus el lui săracu nea meșterul meu, cu care petrecusem ceva ani pe acoperișuri; niciodată nu mi-ar fi trecut prin cap să-i spun astfel.

În orice caz mi se ștergea din minte parcă cu viteza cu care mă îndepărtam de București și alergam peste câmpurile verzi galbene de porumburi. Dar el se micșora în sufletul meu nu numai din pricina săracei lui meserii care îl făcea pe acest inginer să-i spună nea p..., ci și pentru că îmi apărea nemișcat

într-o lume care nu știa ce e mișcarea, în timp ce eu zburam cu o viteză ametitoare spre o lume care nu exista încă și trebuia s-o facem noi acolo la poalele acelui munte, sau poate chiar sub munte, sau poate chiar deasupra muntelui, sau poate chiar suspendată de vârfurile a doi munți, pe piloni nemaivăzuți, cine putea să știe ce-o să iasă? Și primul om care mă ducea acolo avea pentru mine și acea căldură pe care o avusese meșterul, dar avea și ceva în plus care mă făcuse să-l urmez, ceva care te făcea să bați din picioare pe loc de nerăbdare să te duci unde e el, așa cum bați din picioare acasă când trebuie să te duci la un bal: acolo e ce e, acolo e totul, dacă nu te duci acolo ești pe dinafară și pe dinafară o să rămâi toată viața. Ce? Era de vârsta mea, cu toate că părea să fie trecut de treizeci de ani, în timp ce pe meșterul meu îl simțeam departe de mine nu cu zece cincisprezece și nici cu treizeci, cu cât era în realitate, ci cu șaizeci. Și încă; autoritatea pe care o simțeam că o are asupra mea nu venea nici din gândul meu că trebuie s-o aibă, fiindcă e inginer cum gândeam despre tata fiindcă mi-era tată, sau despre meșter fiindcă era mai bătrân și cunoștea ce e de bine și ce e de rău în purtarea cuiva, pe lume; dimpotrivă, mă bucuram că le învățasem solid pe-astea și la anii mei, cu șapte clase primare, cu meseria aceea așa cum era ea și cu ceea ce știam despre cum trebuie să se prezinte un om în viață, puteam să zic că nu-i trecusem degeaba. În același timp însă simțeam că nu știam ce o să se întâmple cu veselia și credința mea că totul e bine după ce aveam să ajung să nu-l mai ascult pe tata fiindcă nu merita, și ce avea să se întâmple atunci când nimeni n-avea să mă mai împiedice să nu-i dau brânci, așa cum bine prevestise frati-meu și când aveam să mă despart de meșter și n-o să mai am nevoie nici de autoritatea lui blândă, cu care îmi plăcea să mă joc fiindcă îmi plăcea să mă cred mereu mic. Ori, tocmai asta părea să fie inginerul, omul unei noi autorități în care intra parcă și aceea a tatălui și fratelui meu și a meșterului și care mă

liniștea total în privința viitorului, pe care însă nici tata și nici meșterul nu erau în stare s-o facă.

„Eu n-aștept numai asta din partea dumneavoastră, domnule inginer, i-am spus, nu un an cum ziceți, ci trei ani pot să am răbdare să învăț..." „Deocamdată calificarea, celelalte or să vină de la sine, ai să vezi", zise inginerul cu un glas care nu vroia nici să se ferească pe el să înțeleagă ce aveam eu să-i spun, nici să mă împiedice pe mine să vorbesc, deși așa părea, că vrusese prin răspunsul lui și una și alta. „Toată chestia, i-am spus, venind acum cu idei implântate în mine de la doamna Sorana, e cum poți să rămâi un om!" „Mai depinde și de om, zise inginerul. Tu, am impresia că ai să poți să ajungi și să rămâi, dar mai depinde și de condiții. Ori, tocmai asta vrem noi să schimbăm, condițiile, dar nu *noi*, ci noi toți împreună. Noi, ne creem pe noi", zise inginerul arătându-se pe sine, cu înțelesul că acest gest era valabil pentru întreaga omenire. „Domnule inginer, strigai, un tată care n-are autoritate asupra mea decât fiindcă vreau eu, cum devine asta din punct de vedere cum spuneți dumneavoastră? Fiindcă a dat el faliment odată și n-a fost capabil să fie negustor!" „Îl băgăm în comerțul de stat", spuse inginerul fără clipire, iar eu răcnii: „Eee, heee, eee!" „N-o lua și tu chiar așa, zise inginerul, ia-o într-un sens mai general. În cazul tău particular e suficient dacă nu veți fi siliți să trăiți împreună, ceea ce trebuie să recunoști și tu că dacă mulți pe lume ar putea pur și simplu să se separe de condițiile lor de existență tragice, s-ar ridica cel puțin jumătate din greutatea care apasă pe spinarea oamenilor în prezent".

Nu știam cum să-l aduc la ceea ce mă interesa pe mine și cu cât vorbeam mai mult, cu atât mi-era mai greu. „În fond, zise el fără veste, punând parcă deodată mâna pe mine, tu vrei alt tată, ești un băiat bun, și nenorocul tău e că gândești așa la nouăsprezece ani în loc să gândești la patruzeci. Prin asta nu vreau să spun că ești bătrân la minte, ci că îți dai seama de ceva care ar fi trebuit să-ți dai mai târziu, când suntem destul de puternici ca să ne privim singuri soarta în față! Ai înțeles?" „Nu", i-am răspuns. „Mi-e greu să-ți explic că deși zic că ești un băiat bun, vrei alt tată, când ar trebui să spun că ești bun doar în aparență. În realitate ești chiar bun și ți-au rămas necheltuite sentimente de devotament față de familia ta. Nu-i nimic, o să te însori și o să dai tu băieților tăi ce n-a fost în stare să-ți dea ție taică-tău!" „Și nu credeți că s-ar putea întâmpla ca fiii mei să nu merite?" „Ba cum dracu să nu cred, zise inginerul, dar de ce să te apuci să iai avans când s-ar putea foarte bine ca ei să merite? Să nu iai niciodată avans!" „Dumneavoastră aveți copii, sunteți căsătorit?" l-am întrebat, fiindcă trecuse cu răspunsul lui pe-acolo pe unde m-așteptasem de la el să treacă, îmi plăcuse ce-mi spusese și aș fi dorit acum să-l știu căsătorit, iubindu-și soția și având și copii. El însă făcu he! în genul doamnei Sorana și râse pocnindu-mă solid peste umeri: „Sigur că sunt căsătorit și am și doi copii, dar asta n-are nici o importanță, mă Surupăcene, poți să ajungi om și să rămâi și fără asta." Și apoi parcă m-ar fi trezit dintr-o amorțire: „La ce te gândești?" Am scuturat din cap, dar într-adevăr clipind des ca și când aș fi fost surprins cu mintea călătorind în timp ce în fața lui m-aș fi prefăcut că îl ascult; i-am zâmbit și i-am răspuns că nu mă gândesc la nimic, că îmi pare bine că mă duc unde mă duc și că... nimic, asta era tot, ce putea să mai fie? În realitate îmi bătea foarte tare inima, începeam să țin la el foarte tare și îmi spuneam că dacă unde mă duce n-o să mai am ocazia să stau cu el atâtea ore, cele pe care le petreceam acuma împreună îmi vor fi nesterse toată viața, chiar dacă mai târziu, printre atâția câți aveam să fim acolo ar fi ajuns să nu mai mă recunoască...

III

Am ajuns într-adevăr la poalele munților, dar munții rămâneau mereu în depărtare, cu toate că mergeam spre ei de aproape o oră, cu un tren mic cu care am schimbat la Iași

Pullman-ul, apoi cu un autobuz. Ne-am oprit într-un sat și ne-am dat jos. Eram de fapt tot la câmpie, cu toate că munții, rămânând îndepărtați, dacă te uitai mai mult la ei le vedeai culoarea verde-albastră a brazilor și văile fumurii, care se formau între crestele lor roșcate.

Din hodorogeala autobuzului am căzut într-o liniște în care cântecul unui cocoș îți spărgea urechile. „Hai, Surupăcene, zise inginerul cu micul lui geamantan în mână, luând-o înainte, ia uite ce frumos e pe-aici... Ăsta e un sat cu țărani care mai poartă plete, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare, ia uită-te la ăla care trece cu mânzatul de funie!" Ăla părea însă vechi ca de pe vremea lui Dragoș Vodă, așa îmbrăcăminte aiurită avea și căciulă în cap în plin soare de august, ai fi zis că nu și-o scoate niciodată, nici măcar la masă... De necrezut mi se păru când îl auzii vorbind românește cu inginerul, adică într-o limbă de azi, ați venit iar pe la noi, da, am venit, mă angajați și pe mine, te angajăm, când începeți, curând, chestii d-astea... „Da fetele lor tot așa sunt, domnule inginer?" „Văd eu că ți-e gândul tot la fete", zise inginerul vesel și el, în timp ce se abătea din drum și intra într-o curte. Ne ieși înainte un fel de funcționar care ne conduse în casă și inginerul îi spuse: „Angajează-l pe tovarășul Surupăceanu și dă-i în primire o echipă. Fă-i rost unde să doarmă. Eu mă duc pe la sfat să vedem cum stăm cu mâna calificată, ce-a făcut președintele, mi-a găsit câți dulgheri i-am spus?" „Cred că ne-au găsit mai mulți decât avem nevoie, sunt gata să înceapă, vă așteaptă de trei zile cu teslele și fierăstraiele în mână pe-acolo pe lângă sfat, stau tolăniți alături în luncă." „Perfect", zise inginerul și ieși lăsându-și geamantanul în odaia de alături, unde se instalase. Era casa unui chiabur al satului, care fusese rechiziționată.

Funcționarul mi-a găsit o cameră la un alt țăran de acest tip și primele zile s-au topit în așteptare. Bineînțeles că am bănuit de la început că ideea cu pistolul cu aer comprimat care să pârâie în burta muntelui era doar o vorbă cu tâlc și nu una

care să mă întâmpine acolo asurzindu-mi urechile, abia a treia sau a patra zi am văzut că intră în sat un camion care trage undeva într-o poiană și din el se dă jos un șofer care întreabă de mine. „Eu sunt", i-am spus. „Adu-ți echipa și descărcați materialul." M-am uitat să văd despre ce era vorba: era hârtie gudronată. Am dat-o jos și am așezat-o cu țăranii mei în grămezi. Pe urmă camionul a plecat și am mai așteptat degeaba o zi când a venit iar un camion, tot cu hârtie de-asta. Au început apoi să vină mai des alte camioane, cu alte materiale, a apărut un specialist care a marcat terenul și satul s-a umplut de tot felul de oameni. Construiam barăci, magazii pentru depozite, birouri din plăci prefabricate, cu geamuri și uși... Nici nu știu cum m-am pomenit șef, nu pentru că inginerul mă numise, ci fiindcă mă pricepeam fără să fi învățat vreodată, dam ordine și mi se auzea gura peste tot și de unde la început trebuise să mă stăpânesc să nu se vadă că îmi plăcea cum indicațiile mele se transformau în fapte, cum omul se punea în mișcare sub ochii mei și terenul se modifica, mai pe urmă această plăcere a pierit și nu mă mai mulțumeam să văd că oamenii se mișcă, acum vroiam să se miște mai repede, fiindcă îmi dădeam seama că această construcție nu însemna încă nimic, abia după terminarea ei avea să se vadă care erau planurile inginerului. „Ce-o să se facă aici, domnule inginer", îl întrebam sub o formă sau alta când aveam ocazia să-l văd venind pe la noi. Prinsese obiceiul ca drept răspuns să facă doar așa un gest cu degetul, care cuprindea un foarte mare teren cât ținea zarea de-acolo de la marginea satului, două treimi din cât vedeai cu ochii. A treia treime, satul propriu-zis, era inclusă și ea cu un semn din toată palma, adică după aceea, mai târziu, îi vine rândul și satului și reteza aerul energic, adică totul va dispărea, tot ce se vede va fi ras. După care ducea un deget la gură în semn că nu trebuie vorbit cu nimeni despre asta. „Iese scandal cu urmașii lui Ștefan cel Mare, mi-a spus el de la bun început. Dacă se află înseamnă că tu le-ai spus; fii atent!"

Numai că urmașii ăștia nu numai că știau totul, ci și ceva în plus față de mine, și anume că în locul satului lor va fi un oraș și că pe terenul acela misterios dinspre răsărit se vor ridica fabrici, care vor face nu știu ce cu sarea din munți, o să fie adusă de-acolo prin tuburi topită în apă fierbinte și apa aia o să încălzească și orașul prin țevi să faci baie în pielea goală pe gerul Bobotezei. „Nu-i așa, dom' șef?" mă întreba câte unul după ce își termina în felul ăsta pălăvrăgeala, care nu se potrivea câtuși de puțin cu pletele lui strămoșești. „Așa o fi! răspundeam, din moment ce dumneata știi ce nu știm noi, ce mai întrebi? Mai bine i-ai da înainte cu acoperișul-ăla, că ne-apucă gerul Bobotezei cu el neterminat și n-o să mai poți să faci baie în pielea goală. Nu știam că pe-aici se face baie îmbrăcat."

Râdeau. Țăranii nu se deosebesc de bucureșteni decât prin haine, au aceiași ochi rotunzi care se uită drept la tine mincinoși când vor să nu-ți spună ce gândesc și aceeași hoție în glumă, când nu știi dacă se ia pe el la vale când face pe-ăl care nu înțelege sau te ia pe tine. Ca și bucureșteanul de la mine din cartier, nu cel de pe Calea Victoriei. „Iertați-ne, zise, că noi nu pricepem, cu mintea noastră cea proastă." Ei, când spune vorbele astea, e chiar prost și eu când auzeam pe câte unul așa, i-o tăiam fără nici un respect: „Lasă-te dumneata de chestii de-astea de pe vremea lui Papură-Vodă și Ion Creangă și pune mâna pe blană, că nu ești nici atât de deștept pe cât te crezi și nici atât de prost pe cât vreai să mă faci pe mine să te cred. Muncește cu toată capacitatea, dacă vrei să ne mai vedem la față, că n-am făcut nuntă împreună, să ne fie așa de greu să ne despărțim." Eram din ce în ce mai poruncitor și mă miram când îi vedeam că în loc să mă saboteze, parcă chiar mă ajutau. „Așa dom' șef, mă aproba de obicei chiar câte unul dintre ei care era și cel mai bun și căruia pesemne nu-i plăcea că munca lui era la fel plătită cu a altora nu atât de dibaci ca el, nu-i slăbiți deloc că ăștia sunt în stare să-i apuce primăvara ca să câștige pe degeaba banii poporului."

Nici nu putea fi vorba, am terminat barăcile pe la sfârșitul lui septembrie, puteau să doarmă în ele sute de oameni, care de altfel le și umplură în câteva zile. Și într-o dimineață iată că auzii într-adevăr pârâitul unui pistol cu aer comprimat și văzui primul grup electrogen care îl alimenta. Terenul avea pietriș la suprafață, o jumătate de palmă, pământ nearabil, dur de-desubt, ales poate și pentru asta, scrâșnea piatra sedimentată și ieșeau scântei de sub tăișul târnăcopului. Curgea sudoarea pe tâmplele oamenilor. Mă grăbii într-acolo să văd. Era un băiat scund care îl ținea în mână dar cu umeri muschiuloși îmbrăcat într-o salopetă neagră. Nu numai eu venisem să mă uit, avea poate toată lumea impresia că dacă ceea ce urma să se ridice peste aceste locuri era ceva neobișnuit care avea să le schimbe din temelii viața, temelia aceea numai așa putea fi săpată, cu ajutorul unor astfel de instrumente neobișnuite, dintre care unul își și făcea auzit pârâitul lui de început. Curând mai veniră vreo trei și toate continuară în același loc. Îmi închipuiam că în zilele următoare o să se umple câmpul cu ele și mă dusei la inginer care în această zi era și el acolo. „Ei, i-am zis, acuma îmi dați și mie unul de-astea? N-are importanță că nu e burta unui munte, e la picioarele lui, merge și-așa!" „Știi ce-o să fie aici? zise el, ca și când nu m-ar fi auzit, dar cu un glas care îmi cerea să deschid urechile, fiindcă ceea ce avea să urmeze mă atingea direct și de felul cum voi înțelege spusele lui atârnă și hotărârea pe care urma s-o ia în privința mea; adică, știi ce te-așteaptă pe tine în viitor în legătură cu ceea ce ai văzut că începe aici? Lasă figura cu pistolul cu aer comprimat că nu pentru munca asta te-am adus eu cu mine din București și te-am luat cu mine în tren, să vii aici să te joci. Aici, continuă el, o să fie o uzină electrică pe care trebuie s-o construim de urgență înainte să ne punem planurile în aplicare, sau în orice caz cu precădere, pentru rațiuni care nu e cazul să ți le spun, fiindcă înțelegi și singur: uzina electrică înseamnă lumină și energie,

n-o să utilizăm grupuri electrogene scumpe pentru un șantier așa cât o să fie ăsta, încât: adio Surupăcene și nu mă uita, șefi de brigadă găsesc câți vreau eu, dar electricieni gata pentru ziua când uzina o să înceapă să-mi dea curent nu prea am, e mare căutare în branșa asta, așa că peste câteva zile plecarea lui D., la școala de calificare: să-mi scrii de-acolo și să-mi spui cum îți merge capul."

Lăsă să treacă o pauză în care timp se deplasă într-o direcție spre ceva care îi atrăsese atenția și începu să strige că nu se făcea bine ceea ce era acolo, apoi se întoarse spre mine și îmi mai spuse: „În U.T.M. te-ai înscris?" „Nu!" îi răspunsei. „N-a venit nimeni să-ți ceară?" „Nu!"„Nu-i nimic, o să te înscrii acolo, bagă de seamă să nu cumva ca în loc să începi prin a învăța, să vii să-mi spui că te-ai luat la ceartă cine știe cu cine și te-au dat afară de la cursuri. Nu ăsta e scopul. Orice altceva ce ți se va cere să faci, să nu discuți cât timp n-ai carnetul de electrician în buzunar. Restul nu contează". Mi s-a părut mie că spusele lui au un punct care nu era prea limpede, dar nu l-am mai întrebat nimic, fiindcă în linii mari înțelesesem: că un carnet de calificare merita totul și că înainte de orice, adică înainte de pildă de a încerca să înțeleg de ce trebuia să mă înscriu neapărat în U.T.M., sau mai bine zis de ce nu trebuia să zic nimic când vor veni la mine să mă înscrie, trebuie să mă gândesc că scopul meu era să mă calific și că lucrurile acestea se legau strâns între ele, și nu era de nasul meu să stau să le discut: erau, în orice caz, gata discutate de alții și ce mă interesa pe mine? Să-mi câștig ceea ce nu mi se va mai putea lua dacă învățam, sau să-mi pierd situația pentru ceva care la urma urmei știau ei mai bine de ce îl înființase, adică pentru acest U.T.M.?

IV

N-aș fi crezut vreodată că învățatul poate să-ți facă o plăcere așa de mare, păstram mai degrabă în minte de când eram mic

de la școala primară ideea că un fel de apăsare fără nume ți se așează pe creier și ți-l gâdilă cu toate că ochii îți rămâneau deschiși, un somn total te cuprindea și cădeai în el ca într-o apă caldă... Să dormi... Să te scufunzi în uitare, în timp ce glasul învățătorului plutea pe deasupra ca o chemare la care trebuia să răspunzi...

Păstram temerea că și acum la nouăsprezece ani o să pățesc la fel, uitând că mai pe urmă am învățat bine în clasele a cincea, a șasea și a șaptea, în special la matematică și geometrie, când știam să extrag o rădăcină pătrată și chiar să rezolv ecuații de gradul întâi, lucru care nu fusese obligatoriu pentru toți, ne arătase învățătorul numai pentru noi, cei mai buni din clasă și eu învățasem. Ce bine îmi prindeau acum toate acestea și ce ușor mi se părea nu numai să memorez, ci și să înțeleg perfect toate legile care ni se predau despre electricitate. Eram de altfel singurul dintre cursanți care aveam cunoștințele necesare asimilării integrale a lecțiilor, fiindcă unii nu mai știau nici să facă o înmulțire cu zecimale, dacă știuseră vreodată, darmite să înțeleagă ei legea lui Ohm. Când profesorul a enunțat-o pentru întâia oară s-a așternut o tăcere ca de gheață asupra clasei și parcă pentru a-și feri creierele ca nu cumva să se uite el în ele și să vadă în ce besnă zac, toți se uitau în jos ferindu-și ochii, aceste ferestre care îi puteau da de gol. Numai eu m-am uitat la el liniștit fiindcă citisem înainte în manual și pentru mine această lege mi se părea cel mai ușor de înțeles lucru, că intensitatea curentului staționar care trece printr-un conductor metalic este proporțională cu tensiunea electrică aplicată la capetele conductorului și invers proporțională cu rezistența electrică a acestuia. Ciudățenia e că în cele din urmă, prin meritul maiștrilor și profesorilor și mai ales prin aplicații practice, până la urmă începeau să înțeleagă și majoritatea, fiindcă îți arăta conductorul să-l vezi și îți experimenta clar cu aparatele, până se pricepea nu atât teoria, ca o formulă care trebuia

învățată papagalicește pe dinafară, ci consecințele ei în construcția și întreținerea unei instalații. În orice caz, se obișnuiau cu ea, cu electricitatea, chiar dacă n-o înțelegeau încă. Unul dintre noi, de pildă, demontă într-o zi foarte rapid comutatorul de lângă ușă și cunoscând puterea rețelei puse două degete direct pe sârme. Aștepta astfel la ușă cu aerul că stă și el acolo că a venit mai devreme, și „Ce mai faci cutare, noroc", și întindea mâna... Celălalt i-o lua și în aceeași clipă cădea jos scoțând un urlet... Și repetă figura ținând în mână clanța ușii închise. De astă dată urletul se auzea de-afară... Până când îl luă maistrul la rost și îi arătă că nu-și dă seama ce face, explicându-i încă o dată noțiunea de masă, care dacă s-ar forma cu el chiar și de la o sonerie al cărei curent nici nu-l simți la mână de slab ce e, poți să mori acolo agățat de câteva firișoare subțiri cât firul de păr...

Locuiam într-o casă singură în curte, cu patru odăi mari, din care administrația școlii scosese tot ce avusese odată proprietarul, în afară de masa de bucătărie și câteva dulapuri și adusese cam câte șase paturi suprapuse în fiecare odaie. Mâncarea ne-o căram singuri în marmite din altă casă unde se gătea și pentru alții și era îngrozitor cu apa care nu curgea decât câteva ore pe zi și nu atunci când eram noi acolo și totdeauna era o problemă spălatul veselei, pentru echipa de servici care trebuia să ajute femeile la strânsul mesei. Dar chiar și când curgea duminica rămâneam câteodată cu săpunul pe față, rași pe jumătate, sau cu capul plin de clăbuc sub robinetele care începeau să fâsâie. Alergam pe la acei vecini care aveau cișmele și începeam să pompăm nu totdeauna cu succes, fiindcă aici și cișmelele aveau un debit limitat... În general istoria apei în acest oraș ne aducea, seara așa pe lună, când ieșeam și noi la plimbare, amestecat cu mirosul de tei, și niște adieri așa oarecum împuțite care te făceau să nu mai fii sigur când te izbea parfumul florilor dacă nu va fi urmat imediat și de alt parfum și să-ți

ferești respirația când fără voia ta ți se umfla pieptul... Uneori discutam pe tema asta și cădeam de acord că în cazul cunoștinței unei fete nu trebuia riscat să-i spui că îți place de ea într-o astfel de plimbare, trebuia dusă dracului undeva în afara orașului, pe-un răzor sau o potecă de țară și acolo făcută declarația respectivă. Alții spuneau că în principiu ideea e valabilă dacă e vorba de-o fată străină de oraș, dar că una născută și crescută aici n-o deranjează, probabil că nu-și mai dă seama... Și porniți pe panta asta unii descopereau câte idioțenii de pe unde citiseră, sau auziseră, că în Coreea, de pildă, i-a spus lui o soră de spital care a fost într-o echipă în timpul războiului, că acolo e peste tot așa și la țară și la oraș, dar în mod planificat, ca îngrășăminte pentru culturi, stârnind protestele celor cu ficatul sensibil, prin amănuntele pe care le dădea... Și că în China e la fel... „Tăceți, bă, odată din gură, se auzea atunci glasul cuiva, ridicându-se furios din nu se știe care pat, sunteți nebuni, altceva nu mai aveți ce discuta?" Dacă n-am fi știut că nici unul dintre noi n-a fost crescut nici în puf și nici cu cărucior, am fi crezut că ăsta, de pildă, era altfel de specimen. Așa, trebuia să constatăm mirați că unii nu suportau nu numai discuții de acest fel, dar nici altele mult mai inofensive, la masă, de pildă, sorbecăitul altora, sau plescăitul din limbă, sau clefăitul cine știe cui... Îl vedeai că se uită cu ură la el, pune lingura deoparte și se ridică de la masă; și-i spunea vecinului tare: „Păstrează-mi și mie farfuria că eu aștept în dormitor până termină nesimțitul ăsta cu clefăitul și să pot pe urmă să mănânc și eu..."

În acest timp m-am împrietenit cu unul care pe urmă s-a îndepărtat de mine lăsându-mă deodată să descopăr că mulți dintre noi aveau de pe acum o gândire nenaturală, cu toate că de pildă nu s-ar fi putut spune că învățătura prea multă de carte ne-ar fi falsificat-o sau viața noastră din familie, complicată, ne-ar fi influențat-o în cei șapte ani de acasă. Era un băiat bălan

cu niște ochi care aveau darul să se lipească de sufletul tău de la prima încrucișare de priviri... Într-o zi mă pomenesc cu el că se ridică din banca lui, se întinde spre mine și îmi pune pe scobitura pupitrului un foarte frumos creion *Castel* tăiat puțin la cap și pe locul tăieturii scris un nume: A. Petrică. Era numele lui, îl chema Aanei Petre. Mulțumesc mă, Petrică, i-am spus, dar ce, tu ai mai multe?" „Ți-l dau așa, ca amintire", mi-a șoptit el. „Dar ce, zic, ne părăsești, după câte știu eu o să lucrăm după calificare împreună la Șar, de-acolo vii și tu! Sau te pomenești că o să tragi chiulul și te angajezi în altă parte. Nu știu dacă o să te repartizeze!" El se uita la mine fără să clipească și aș putea să spun că îmi asculta glasul cum ar fi ascultat o muzică, așa de contemplativ mă privea. Ca elev era printre cei șapte-opt care promiteau să se califice în cele mai bune condiții, iar ca utemist în timpul alegerilor se făcu galben în banca lui când un ins de la raion îi strigă numele cu al meu și cu încă al unuia să facem parte din birou. Asta mă miră cu atât mai mult cu cât fusesem deja anunțați, nu era o noutate ce auzeam. „Ce e, Petrică, îi șoptii, te-ai răzgândit? Iau eu cuvântul și spun că n-o să poți face față sarcinilor și propunem pe altcineva." S-a uitat la mine cu privirea mare: era adevărat, glumeam pe chestia asta?! Nu mă bucuram că am fost ales acolo?! Am înțeles imediat că într-adevăr trebuia să renunț, când era vorba de U.T.M., la felul meu de a fi și am și renunțat pe loc și am început să mă uit și eu atent spre prezidiu. Și a fost cu atât mai nimerit cu cât pe urmă am fost ales secretar și Petrică se uita la mine topit, parcă mi-ar fi spus: vezi, dacă nu te avertizam eu la timp, cine știe ce-ai fi făcut, poate chiar ai fi râs și ar fi fost o nenorocire. De fapt ținea parcă atât de mult la mine încât aveam impresia netă că fericirea lui ar fi să ajung eu într-o zi să gândesc ca el și să fac eu în locul lui ce-ar vrea el să facă și nu poate. Dar ce anume? Și de ce nu făcea el pur și simplu și

își punea în felul ăsta foarte ciudat speranța în mine? De ce, adică, nu putea?

Era adevărat că nu știa, de pildă, să spună clar ce gândea când i se întâmpla să fie nevoie să ia cuvântul, se bâlbâia complet, se făcea gălăgie în adunare, nimeni nu-l mai asculta și părăsea tribuna exact parcă în acel moment când chiar dacă ai fi dat un premiu ca să spună cineva ce-a înțeles din cuvântarea lui și tot n-ai fi găsit unul... Era apoi adevărat că le cam încurca chiar și când nu era vorba să susțină o problemă prin luare la cuvânt... După cum tot adevărat era că nici hârtiile, procesele-verbale, nu știa nici să le întocmească și nici să le țină în ordine... Dar era tot atât de adevărat că în cadrul biroului nu se mai bâlbâia nicidecum și ca o surpriză vorbea parcă chiar mai bine decât noi... Încurcăturile lui nu erau chiar atât de fără sens, știa adică ce face, vedeam bine că în felul ăsta nu-l puteai trage la răspundere și că la urma urmei lucrurile acelea în discuție nici nu prea meritau să învinuiești cu ele pe-un om... În orice caz simțeam fără să mă gândesc prea mult de ce, că fără el nici o ședință nu mi se părea în ordine, îmi lipsea prezența lui care mă făcea să vorbesc eu bine în locul lui, să țin eu descurcate sarcinile care ni se trasau de la raion, să întocmesc eu procesele-verbale... Celălalt membru din birou pe care îl chema Dămăceanu Ilie era, spre deosebire de Petrică, un ins care știa să vorbească. Tat-său era țăran ceferist, fochist sau așa ceva. Dar și ăsta vorbea puțin și era tot timpul posomorât parcă tocmai atunci cu o jumătate de oră înainte ar fi întâlnit sau descoperit niște dușmani ai organizației U.T.M. și acum aștepta să i se dea cuvântul și să-i demaște. Dar nu se grăbea și uneori amâna această operațiune pe altă dată, în special când eram convocați la ședințe unite de către oraș. Cuvântul lui se compunea din afirmații scurte și răstite: „Tovarăși, să aplicăm linia partidului!" Sau din întrebări care tăiau nodul gordian: „Care e problema, tovarăși, s-o aud și eu, răspicat." Dădea în

felul ăsta de înțeles că dacă problema se va formula în mod special pentru urechea lui se va vedea imediat cum iese la iveală și soluția. Sau prin acele ședințe mari cu profesori și studenți când nu știu pe cine viza el când se ridica și spunea: „Tovarăși, eu mă cobor de pe locomotivă!"

Fapt e că pe zi ce trecea Petrică al meu care îmi dăduse acel creion și mă făcuse să simt în el primul prieten de când părăsisem Bucureștiul, rămânea tot mai pierdut uitându-se la Dămăceanu, întâi de la masa prezidiului când îl vedea vorbind și apoi din ce în ce mai mult și în restul timpului, evitându-mă pe mine pe măsură ce îi acorda lui o tot mai mare atenție. Iar în ziua când răceala lui atinse cel mai înalt punct, când abia mai mă vedea și mă recunoștea, veni din nou un ins de la raion și mă desărcină din funcția de secretar ca să-l numească în locul meu pe Dămăceanu. Rămăsei aproape cu gura căscată și apoi în zilele următoare umblai prin oraș apăsat de nedumerire. Nu putusem și eu, după atâta timp, să mă împrietenesc cu cineva care să nu-mi pună o atât de mare condiție cum îmi pusese Petrică ăsta Aanei? Devotamentul lui, recunosc și astăzi, îmi lipsește și n-am mai avut parte de atunci de la nimeni de o astfel de prietenie...

Pe urmă am aflat și de ce am fost schimbat, fusesem chemat la un moment dat tot la o ședință cu studenții și nu fusesem de acord cu procedeul lor de a scoate din facultate pe unii dintre ei pe motivul că ar fi huligani. Nu se cita nici un fapt care să dovedească acuzația și în cuvântul meu le-am cerut, scos din fire, să dovedească concret despre ce e vorba, de ce nu deschideau gura să vorbească și să spună fățiș care erau faptele? Ori tocmai în felul ăsta se apărau și cei în cauză punând, adică, aceleași întrebări nedumerite ca și ale mele. Nimic. S-au uitat prin mine ca prin sticlă și nu mi-au răspuns nici atunci și nici mai târziu, dar mi-a suflat un băiat de la orășenesc că ăsta a fost motivul pentru care am fost schimbat. Și că bineînțeles cuvântul meu nu le-a ajutat la nimic acelora, tot au fost dați afară și tot cu aceeași ștampilă pe spinare. În realitate motivele erau cu totul altele...

Mi-am adus atunci aminte de ceea ce îmi spusese inginerul înainte de plecare și am înțeles clar că acceptarea de a intra în U.T.M. nu însemna în același timp că toate drumurile spre calificare sunt netezite automat. M-a apucat furia. De ce? Pentru că le place lor să procedeze în felul ăsta? N-au decât, dar să nu-mi ceară și asentimentul meu și dacă din pricina asta o să pățesc și eu ca studenții ăia și or să mă dea afară din școală, sau să mă trântească la examen, mă duc îndărăt pe șantier și-i spun: nu e timpul să se învețe cinstit o meserie, domnule inginer, n-o să aveți în mine un electrician pe șantierul dumneavoastră, dați-mi mai bine un târnăcop, dacă asta e condiția să nu faci ce crezi tu că nu e bine! Furia era însă și împotriva mea fiindcă îmi dădeam seama că nu-i ascultasem sfatul: după cum nu trebuia să refuz să intru în U.T.M. tot așa nu trebuia să accept să fiu secretar până nu treceam examenul și puteam să invoc greutatea la învățătură și să fiu mai mult sau mai puțin crezut, dar nu s-ar fi putut trage nici o concluzie hotărâtă asupra adevăratelor motive. Se dovedi însă că temerile mele fuseseră exagerate, mă schimbaseră ca secretar, dar nu se gândi nimeni, sau cel puțin nu se puse în practică nimic în sensul că șederea mea în școală să fie periclitată.

V

Pe la sfârșitul lui martie mă prezentai pe șantier și inginerul Dan mă primi în biroul lui instalat într-una din barăci și închise chiar el ușa cu o grijă în felul cum o făcu, că ai fi zis că vroia parcă să-mi spună ceva cu totul deosebit. Mă cuprinse veselia aceea a mea care abia aștepta un prilej ca să se manifeste.

Nu știu de ce credeam eu că asta e ceva care se transmite, mai ales că adesea se și transmitea, vedeam cel puțin un surâs

în ochii sau pe buzele celuilalt iar când nu vedeam, a mea se întețea, pe de o parte fiindcă nu credeam că mi se putea rezista, pe de alta pentru că mi se părea foarte caraghios chipul încruntat, pânditor, sau lipsit de bunvoință al respectivului. Cu toate acestea dacă mă gândesc bine, nu sunt totuși aceștia anii care mi-au lăsat în suflet urmele cele mai adânci și dacă mi-amintesc totuși de ei în oarecare ordine e pentru că în realitate nu eram chiar vesel, sau mai bine zis nu eram *eu*. Dacă de pildă eram supărat și-mi ridicam ochii, copacii mi se păreau după felul cum dădeau din frunze, sau cum pur și simplu își împreunau crăcile în tot felul de figuri și cum stăteau strâmbi, că râd... Sau dacă mă uitam în sus, și chiar dacă nu știu cine mă scosese din sărite și fierbeam de furie, norii pe cer mi se păreau o uriașă lume în lumină care petrecea. Oriunde aș fi întors capul dădeam fie de garduri cu dinți de lemn tăiați anume la vârf ca să rânjească la mine, fie de câte o femeie sau fată a cărei sprânceană abia se ținea să nu se miște în sus într-o înțelegere ascunsă sau ca un semn de recunoaștere că nu e nevoie să spunem ce simțim, fiindcă știm că e același lucru... Chiar și când sărea la mine câte un câine, în timp ce gura lui înspumată clănțănea să mă sfâșie, ochii lui mi se păreau că sticlesc în virtutea aceleiași porniri asemănătoare cu a mea, iar pielea care i se dădea îndărăt când își arăta colții mi se părea o izbucnire de râs pe dedesubtul datoriei câinești de a fi rău... De aceea și umblam adesea prin sat cu mâinile goale și când întâlneam vreunul care n-avea nici un chef să se dea la mine, mă dădeam eu la el și după ce îl stârneam, îi întorceam spatele cu gura până la urechi și îmi vedeam de drum fiind sigur că nu se poate să muște câinii... Astfel, nici sudoarea oamenilor pe tâmple, când îi vedeam pe șantier cu târnăcoapele sau lopețile în mâini, nu-mi părea semnul trudei și istovirii, deși câteodată îmi sărea în ochi gălbeneala câte unuia sau tremurul izmenelor altuia, care nu mai putea. „Hai nea Izmană,

strigam, ce te-ai îngălbenit așa, pune mâna și mănâncă mai bine când vii pe șantier, nu vârî banii la ciorap să-ți cumperi motocicletă!" „Fir-ar a dracului de motocicletă! făcea și țăranul cu un glas care confirma că e adevărat că vroia să-și cumpere, și că n-avea ce face din moment ce asemenea lucruri existau. Stau acolo în vitrină, domn' șef și îți lasă gura apă când te uiți la ele ce noi sunt", mai zicea el și le înjura iar, fiindcă îl puneau la asemenea casnă.

Așa și inginerul mi se păru că el închidea ușa cu grijă ca să rămână numai cu mine și să se bucure că am ieșit electrician... Iar o îngrijorare fără nume, ca o părere care putea fi lumina soarelui care îi cădea din spate și îi punea chipul în umbră, nu mi se păru că e la el ceva adevărat. Nici nu eram atent la asta, așa cum nu mai ești atent la o casă după ce i-ai ridicat pilonii, au fost puși, gata, urmează acum să ridici pe ei frumoasele ziduri și odăi care au acum pe ce dura. Tot așa era pentru durata vieții mele, care se înfigea amețitor de departe în timp, statura inginerului Dan. Nu se oferise el singur să fie acest stâlp pe puterea căruia urma ca noi să construim o altă lume? Eu eram unul din primii lui oameni care țineau la el cu un soi de nepăsare care e mai puternică decât dragostea (nu-i scrisesem, de pildă, nici un rând cât timp fusesem la școală) fiindcă își înfige rădăcinile în inima noastră nesilit, în deplină libertate, așa cum face floarea cu ale ei în pământ, fără ca noi să vedem cum se întâmplă. Ori spre dragoste oamenii sunt împinși și de interes, în timp ce nimic de acest fel nu exista între noi doi: nu dorința de a-mi schimba meseria mă atrăsese spre el, mă simțeam bine cu meșterul meu, ci îmi schimbasem meseria ca să fim amândoi alături, fiindcă îmi dădusem seama că și el avea nevoie de mine, și ca acest lucru să fie cu putință trebuise să mă calific.

Înainte de a intra la el înțelesesem și mai bine acest lucru văzând ce se petrecuse între timp pe șantier: acum nu mai erau sute, ci mii de oameni, locul, pe o întindere de kilometri era

plin de materiale, de excavatoare care scormoneau neîncetat în adâncuri, de camioane care încărcau și descărcau pământ, ciment, sârme, țevi și tot soiul de unelte. Pârâitul pistoalelor cu aer comprimat venea acum din toate părțile și pe toate tonurile asemeni mitralierelor pe front, gros și îndepărtat dintr-un colț care te lua prin surprindere, asurzitor colea la doi pași, ascuțit undeva călare pe o schelă metalică, unde punea nituri, întrerupt în altă parte de puterea rezistenței marilor pietroaie care trebuiau sparte și îndepărtate, filoane de cremene de-ale muntelui întinse până aici pe dedesubt, de culoarea ficatului, în care capul metalic al pistoalelor juca și scăpăra ca în uriașe amnare încleștate în ghearele pământului negru. Dacă voiai, totul putea să ți se pară și un nemaivăzut dezastru, cum poți să spui de un răsărit de soare că seamănă cu un apus, să-ți închipui că aici a fost cândva o mare așezare omenească împreună cu atelierele unei civilizații fantastice și că totul a fost ras până la temelii de un incendiu sau de un bombardament; era tocmai ceea ce se vedea, temeliile, și rar, ici-colo jumătăți de ziduri sau schele de turnuri drepte, care era greu să spui ce vor deveni. De satul strămoșilor lui Ștefan cel Mare nu se atinsese încă nimeni, se vedea însă că de lângă el pornea și noul oraș nu chiar de aproape, dacă te uitai bine, ci de la un kilometru distanță, dar de departe părea să fie în continuare din pricina unei șosele late la care se lucra și care avea să fie, după cum am înțeles, asfaltată și legată de Șoseaua Națională București–Suceava. Neaoșii țărani cu plete pieriseră, fie că erau acum înghițiți de cei peste cinci mii de oameni care veniseră aici de prin alte părți, fie că, mai știi, poate chiar se tunseseră, fiindcă nu mai dădui cu ochii de nici unul din vechea mea brigadă de o sută de inși cu care ridicasem primele barăci. Uzina electrică era însă aproape gata și intrai în ea înainte de a veni la inginer: acolo simții, înfuriat, că sunt unul din atâtea mii, cineva de sus care lucra chiar în viitoarea cabină a tabloului de anclanșări se uită foarte neprietenos la mine și mă întrebă ce doresc. „O să lucrez și eu aci, zisei, dându-mi seama în același timp că glasul meu era al celui care se pretinde cu vechime pe șantier, nu ca alții care au venit pe urmă, sunt electrician…“ „N-avem nevoie de electricieni, răspunse individul cu patentul în mână și apoi îmi arătă cu el undeva în direcția șantierului: pe acolo, zise, au nevoie, la sapă și la lopată“. Și atunci simții că singurul om de care eram legat pe lume era inginerul Dan și că față de toți aceștia care veniseră cât fusesem eu plecat era și el un străin ca și mine, cu toate că era șef… Nu ne cunoscusem noi doar amândoi în București la doamna Sorana și nu-mi vorbise el atât de mult tocmai ca să fim aproape unul de altul? Cu câți putuse el să vorbească la fel ca și cu mine și dacă în general mai repetase el această figură după plecarea mea, cu cineva… În șase luni? Șase inși? Doisprezece? Cel mult! Făceam parte dintre aceștia și mă simții imediat în siguranță în timp ce dublam liniștit la douăzeci și patru numărul oamenilor de încredere pe care îi putea avea el și pe care se putea baza ca să țină în mână marele șantier.

Se bronzase la față de vânturile și gerurile prin care trecuse în timpul iernii, mai bine zis i se înnegriseră urechile și vârful nasului ca la țărani și numai privirea lui care nu oscila rămăsese aceeași, singura în care îl recunoșteam, cel puțin în clipa aceea, fiindcă pe chipul lui persista aceeași îngrijorare care nu părea de moment, se strânsese cu timpul, deși prin veselia mea de atunci gândul acesta nu pătrundea… „M-am ținut de promisiune, zise el, acuma ești un om serios, cu toate că văd că cele șase luni de școală te-au dat dintr-un punct de vedere îndărăt, spre cei cincisprezece ani din care abia ai ieșit și nu spre cei douăzeci și cinci, de care am eu nevoie…“ „Sunt serios, tovarășe inginer, i-am spus, ca dovadă că în timpul cursurilor am fost și secretar al organizației U.T.M..“ „Vestea asta să știi că mă bucură, și o să trebuiască să te remarci și aici cu aceste calități, de care avem stringentă nevoie. Acum ascultă, tocmai de-aia

nu te-am recomandat la școala profesională, unde n-ai fi învățat mult mai multă electricitate în trei ani câtă ai învățat în șase luni, în schimb cultura generală ar fi fost alta, dar tu poți recupera singur într-un an ceea ce alții trebuie să învețe în patru. Pentru că am nevoie de tine, nu pot să te aștept trei ani ca să-ți dobândești pe lângă calificare și o cultură generală. Asta ai să ți-o faci aici și uite cum. Întâi: uzina electrică nu e încă gata, trustul respectiv are cadrele lui, tu ești cadrul meu; o să-ți dau iar o brigadă. Doi: înscrie-te la liceu, la cursuri serale sau fără frecvență, și fie că ajungi inginer fie maistru, treaba ta, mie mi-e totuna, depinde de ce ți-o plăcea și ție și câtă voință o să ai; dar în nici un caz să nu te oprești aici. De aceea nici să nu încerci să te aranjezi definitiv undeva până nu ridicăm noi orașul nostru, vreau să spun, să te tragă ața cine știe încotro și să mă lași; în el, în noul oraș o să te așezi și nu altundeva. Și până atunci învață. Ia-ți o cameră cu chirie la un țăran, fiindcă în barăci nu se poate citi la nici o oră, oricât ai fi de viteaz și pune-te cu burta pe carte. Și de câte ori o să iai un examen cu brio, te îmbraci frumos, îți schimbi hainele, te bărbierești și mergem amândoi la Bacău sau la Piatra-Neamț să sărbătorim evenimentul, așa cum o să facem și acum, pentru diseară. Ne-am înțeles?" „Ne-am înțeles, tovarășe inginer". „Vino pe la orele șase aici și plecăm cu gaz-ul meu, acuma du-te la serviciul personalului să te ia în evidență, vezi că e tot ăla care l-ai întâlnit prima dată când ne-a lăsat pe noi autobuzul colea în sat..."

Un surâs apăru pe chipul lui patinat parcă de vreme... Deși șase luni trec ca șase zile, uneori trec și ca șase ani... Aveam să aflu foarte târziu că tocmai ăsta fusese cazul lui, dar pe atunci n-aveam nici măcar bănuiala că în afară de priceperea și capacitatea lui de a construi, mai trebuiau și alte calități ca să stea pentru noi în picioare și că chinul la care se supunea el ca să le dobândească fără să știe nimeni, era, poate, cel mai mare pentru un om, fiindcă deși e pricinuit de alții, totuși cu acordul lui el

se supune la el și acceptă să-și strâmbe sufletul cum ai strâmba un par încălzindu-l la foc. Unii consideră asta de neînlăturat dar pentru mine e mai bine să mori decât să trăiești așa...

VI

Sau poate că nu? Cine poate să știe cât de lung e drumul de la o astfel de situație până la o astfel de hotărâre? În orice caz, în ceea ce îl privea pe inginerul Dan situația lui nu s-a lămurit pentru mine nici azi... După întâmplarea cu studenții din Iași m-am întrebat și eu ce aș fi făcut dacă mi s-ar fi spus în față să aleg, să rămân în școală dar să zic ca ei sau să fiu dat afară dar să rămân la părerea mea. La întrebarea asta mai răspunsesem și în ziua când îmi povestise Viorica despre ăia pe care bărbatu-său îi punea să-și mănânce căciula: nu le dădea drumul cum le promisese. Și încă de atunci înțelesesem că cu niște oameni lași și mincinoși degeaba încerci să le faci pe plac, ajungi jucăria lor, după cum ei sunt jucăria altora și nu mai ești un om, ci o cârpă. În privința asta, având pe urmă de-a face cu sute de oameni de toate soiurile pe șantier, mi-am dat seama că trei inși, adică eu și cu încă doi putem ține piept la mii, și nu numai o dată ni s-a întâmplat să fim în situație de izolare și să avem până la urmă dreptate. Noi ăștia trei însă ne înțelegem perfect, iată secretul. Și cu timpul m-am convins că ajung și doi și că chiar tu singur dacă n-ai nimic să-ți reproșezi, poți să fii unul contra a toți, și să te ții liniștit pe poziție, fiindcă n-are nimeni ce să-ți facă. Numai să vrei.

Era exact ceea ce am început după un timp să bag de seamă, că inginerul Dan, nu că nu vroia, ci refuza parcă să creadă că va fi în cele din urmă pus în această situație. S-ar fi zis că nu vroia această situație deși în aparență era cel mai ușor s-o respingă, așa cum zicem despre un timid râzând de ce nu pune el mâna pe fata care stă lângă el și așteaptă ca o pară coaptă să-i cadă în brațe. Numai că această teamă a inginerului Dan era

ceva care n-avea pentru mine un nume. „Tovarășe inginer, îi spuneam, nu trebuia să recunoașteți dumneavoastră că Ghimbăveanu, Zaharia și Prună au dreptate, ce nevoie aveți când nici n-o au, nu vă înțeleg, le dați apă la moară, și data viitoare o să devină și mai obraznici! Eu i-aș da afară de pe șantier!" „Nu te băga, Căline, ține-te de carte, lasă șantierul pe seama mea, că tu nu înțelegi despre ce e vorba. Nu poți să dai pe nimeni afară, ce-ți trece ție prin cap? E un fenomen nemaipomenit, ascultă și tu aici, în loc să te aștepți din partea lor să muncească, să-și ia salariul și să-l ducă acasă și să-și... nevasta duminica și sărbătorile, ei se dedau la alte îndeletniciri!" „Care, tovarășe inginer?" „Care?! se mira el. Pescuitul." „Păi în ce, tovarășe inginer, unde?" În tot felul de ape! Din cinci inși, unul e posibil pescar, amator sau cu permis în regulă!" „Și ce vă interesează pe dumneavoastră chestia asta, de ce vă pierdeți vremea cu ei, de ce îi lăsați să se ridice contra dumneavoastră și eu să vă aud, zicând: accept critica și-mi fac autocritica!? V-am auzit cu urechile mele când știați bine că nu e adevărat". „N-ai ce să le faci, sunt mulți, e mai bună tactica mea: câinii latră, ursul merge. Ursul e șantierul, cât timp merge n-are importanță ce zice unul și altul..."

Avea dreptate, afară de un singur lucru, de ce nu-i lovea el peste bot pe de-alde Ghimbăveanu și ceilalți și cum de nu-și dădea seama ce întristat eram eu când îl vedeam cum se străduiește să se strâmbe după dorințele tocmai ale ăstora. Sigur, n-avea nici un rost să-și ridice șantierul împotriva lui fiindcă nu știu cine i-a zis nu știu ce într-o ședință și el s-a luat în colț cu el, și azi cu unul, mâine cu altul, și-a făcut dușmani pe toată lumea. Dar să faci chiar pe dos iar nu e o soluție! Poți să taci, să dai posibilitate celor care țin la tine să se ridice și să te apere. „Tovarășe inginer, de ce nu așteptați să luăm noi cuvântul și să vă apărăm? O să ajungeți într-o zi să se creeze impresia că aveți contra dumneavoastră tot șantierul și să se și spună chestia

asta și o să fie caraghios să sărim noi să spunem că nu e adevărat... O să fie prost atunci..." Făcea ochii mari și deodată se alarma; mormăia: „Ai dreptate!" Și se corectă și nici măcar a suta parte din cei care țineau la el nu era nevoie pe urmă să ia cuvântul și să facă ordine în ședințele sindicale: „Ia mai tăceți mă, din gură, te pomeneai cu câte unul indignat, văzând într-adevăr că inginerul asculta în tăcere învinuirile, ce e aia că șeful șantierului nu se îngrijește de cantină? Nu există un responsabil cu cantina, pe el de ce nu-l întrebați? Vă întâlniți cu el zilnic, dați nas în nas, nu-l cunoașteți? Tovarășe președinte, să se ridice dreptul la cuvânt la ăștia care bat câmpii, nu putem să auzim aici chiar toate neroziile care le trec unora prin cap". „Eu nu vreau să amenințe pe nimeni, se ridica apoi altul, dar de când sunt n-am văzut inși care să muncească așa de prost ca Ghimbăveanu, Zaharia și Prună. Lasă că ridicăm noi problema în altă parte (adică în organizația de partid) și ori plecați de pe șantier, ori vedem noi ce măsuri mai luăm contra voastră." O sfecleau toți ăștia, sau cel puțin așa mi se părea mie, în orice caz câteva luni amuțeau, ai fi zis chiar că nu mai lucrează nici unul aici...

Însă într-adevăr „ursul" mergea înainte, în primul rând că se întindea, nu știu care era realitatea, dar toți credeam că era cel mai mare șantier al țării... Iar eu învățam și îmi propusesem odată cu atingerea obiectivelor de pe șantier, să mi le ating și eu pe-ale mele, adică să termin liceul și să intru la Institutul de electrotehnică. Cei doi inși care erau cu mine m-au dus la convingerea ca o axiomă și care în mintea mea suna așa: dă-mi trei inși care se înțeleg între ei și înfrunt lumea – (cum spusese Arhimede, mi se pare, că răstoarnă globul dacă îi dai o pârghie și un punct de sprijin) – erau unul țăran din Ardeal și altul ieșean și am dat de ei într-un fel neobișnuit. „Dom' șef, mă pomenesc la un moment dat cu unul, lăsând din mână lopata cu care arunca nisipul în plasă, eu sunt adventist și au venit la

mine acasă să mă aresteze. A trimis muierea un copil să mă anunțe să fug. Unde să fug, dom' șef, că tot dă de mine. Puteți să mă scăpați?" M-am uitat la el în timp ce mă gândeam dacă n-o fi făcut el și altceva în afară de faptul că era adventist și mi-am adus aminte că mândria acestor sectanți era tocmai asta, că nu mințeau și își respectau credința, erau câțiva și la noi pe Șoseaua Pantelimon. „Te scap, i-am spus, dacă îmi răspunzi mie la câteva întrebări!" „Răspund, domn' șef".

Era un om așa de voinic, că până și eu arătam cam cum ar fi arătat unul mic față de mine. Dar cât de blânde îi erau privirile și mișcările! Când lua lopata în mână o vâra adânc în nisip și o învârfuia bine și nu știu cum făcea că apoi când o ridica în aer nu cădea o pietricică din ea, rămânea tot cu vârf și apoi se cutremura plasa când o arunca. Aceeași mișcare, curbată ca o eclipsă perfectă readucea lopata din nou în grămada de pietriș și din nou cu un scârțâit adânc și plăcut instrumentul se vâra până dincolo de cotorul ei, dislocând o nouă cantitate exactă de material. Și asta neobosit și egal, timp de ore întregi... Îți venea să nu-ți mai iai ochii de la el și eu însumi de departe mă uitam minute întregi observând mișcările lui egale și ordonate, prin sutele de brațe ale celorlalți care prin contrast mi se păreau foarte dezordonate și lipsite de eficiență în muncă. Și tocmai pe acest om veniseră să mi-l aresteze. Ne-am tras mai la o parte și i-am spus: „Uite ce e, eu pot să mă duc la șeful șantierului și să încerc să te scap, dar cu condiția să ne spui despre ce e vorba. Altfel n-o să reușim. Ai făcut ceva?" „Dom' șef, n-am făcut nimic, dar noi ne adunăm din când în când și citim din Biblie. După câte am înțeles eu, e interzis să ne adunăm!" „Și de ce vă adunați?" l-am întrebat curios. Țăranul tăcu și își aplecă fruntea. „Asta e credința noastră, zise el. Apoi, după câteva clipe adăugă: În constituția țării nu se spune că sunt interzise adunările și atunci noi am crezut că se respectă legea și ne lasă în pace să ne adunăm și noi cum vă

adunați și dumneavoastră la U.T.M.". Și altceva n-ai mai făcut?" „Nu." „Poți să promiți că n-o să vă mai adunați de aici înainte?" Țăranul își plecă iar capul și promise. După câte am aflat mai târziu nu era de glumit cu arestările lor, erau acuzați că acționează împotriva intereselor statului printr-o propagandă împotriva ideilor partidului, nu erau adică, ei, niște credincioși pașnici care se mulțumeau doar cu cititul Bibliei. Cel puțin așa ni s-a spus la miliție. M-am dus la inginerul Dan și i-am expus cazul. „Bine, a zis el, să ne informăm la miliție dacă n-a făcut și altceva. Nu făcuse, dar a fost foarte greu să-l apărăm, fiindcă Ion Cărpinișan, așa îl chema pe acest om, era un fel de șef, și nu era prima oară când fusese avertizat de ceea ce îl putea aștepta dacă nu se lăsa de felul cum înțelegea el constituția în ce privește libertatea adunărilor.

L-am scăpat și pe urmă am început să stau de vorbă cu el. Biblia o cunoșteam și eu și eram curios să aflu ce anume din ea îi făcea pe acești sectanți să respingă biserica și să țină sabatul, ca la evrei. Nicăieri în Biblie, îmi spuse el, nu stă scris că trebuie să-ți faci cruce și să serbezi duminica. Că nici călugării și maica stareța de la mânăstirea de prin apropiere n-au fost în stare să răspundă la aceste două lucruri și îmi povesti vizita lui acolo, cum fusese chemat într-o zi să stea de vorbă cu un bătrân credincios care dăruise mânăstirii jumătate din averea lui și toată viața studiase Biblia, trecea drept un mare cunoscător. Era un om de vreo șaizeci de ani, cu o barbă albă până la brâu și când a venit, din prag înainte de a intra, a spus Cărpinișan sosise înaintea lui: „Blagoslovește maică stareță." Iar stareța i-a răspuns: „Fii miluit!" Era o femeie tânără, bine îmbrăcată și degetele ei erau îngrijite, cu unghiile date cu lac. Foarte cumsecade, i-a tratat cu dulceață de mânăstire și cu o sticlă de vin moldovenesc și a luat parte la discuție fără să se amestece prea mult, spunând doar și ea așa, din când în când, câte un cuvânt: asta e legea lui Cristos. Sau: așa ne învață Mântuitorul. Mânăstirea ei, povestea

Cărpinișan, avea comenzi din partea statului pentru țesături naționale, broderii și alte chestii de-astea și pereții atelierelor erau plini de lozinci despre muncă și pace, luate din cele patru Evanghelii și din scrisorile sfântului Apostol Pavel. Foarte bine, zise Cărpinișan, dar unde stă scrisă legea sau învățătura respectivă? Să deschidem Biblia și să vedem. Despre duminică se spune acolo că e prima și nu ultima zi a săptămânii și atunci de unde au născocit preoții ortodocși și catolici că e a șaptea zi, care trebuie serbată? E ziua în care a înviat Mântuitorul, i-a răspuns omul cu barbă, foarte hotărât. Ei și ce, i-a întors-o Cărpinișan, Biblia e cartea sfântă și în ea stă scris, la capitolul învierii, versetul cutare, că această zi e prima zi a săptămânii și nu a șaptea, cum o consideră în mod greșit biserica. Ce mai, l-a dat gata pe cunoscătorul Bibliei, care nu se știe de ce i-a fost frică să pună mâna pe cartea sfântă și să verifice spusele adventistului. Spunea doar din gură că e mare păcat să muncești în marea zi a învierii, care trebuie serbată prin slujbă și rugăciuni și nu prin rătăciri... „Care rătăciri, zisese Cărpinișan, noi care credem în a doua venire a lui Cristos și în domnia lui pe pământ, sau voi care nu mai credeți în aceasta și v-ați apucat să domniți în locul lui? V-ați unit cu puterea lumească și ați ajutat-o să stăpâniți împreună sufletele, în timp ce noi nu admitem decât o singură putere, cea divină, care va fi instaurată pentru o mie de ani când Cristos va veni." „Ei, uite, i-am spus eu, cu mine o să-ți fie mai greu să discuți, fiindcă mie nu mi-e frică să deschid Biblia și să verific." „Hai s-o deschidem", mi-a răspuns Cărpinișan și m-a invitat la el la niște rude, unde stătea, avea neamuri pe aici. Eu știam dinainte ce e cu această sărbătoare a Sabatului și i-am spus că e posibil ca în Biblie să se spună că duminica e întâia zi a săptămânii, dar la evrei, nu la creștini. „Care creștini? m-a întrebat el. Pe vremea aia creștinii nici nu existau."

Omul acesta nu înțelegea ce înseamnă o religie, cum se naște și cum se organizează ea de către cei care vin după cel ce

a adus-o pe lume, el credea că nu există decât o singură învățătură adevărată, cea din Biblie și ce nu e acolo, nu e bun. Acolo însă se găsesc destule litere ca să zăpăcească pe cineva la cap pentru toată viața. M-am dat bătut și l-am lăsat în pace. Nici eu n-am observat de la început ce om devotat mi-am făcut în felul ăsta, mult mai mult decât pentru faptul că îl scăpasem de închisoare. Îmi spunea tot ce se petrece pe șantier, bineînțeles numai uneltirile și ceea ce credea el că poate să ajute la îndreptarea oamenilor, furturile care se puneau la cale sau se comiteau și el le afla înaintea altora, adevărul asupra unor conflicte încâlcite, înșelătoriile la adresa conducerii șantierului. Era pe cât de inofensiv în ochii unora, pe atât de eficace. O dată, datorită lui, fiindcă era foarte tăcut și retras și nimeni nu se ferea de el, am scăpat de la viol o fată de la comitetul regional U.T.M. căreia o bandă dintre cei care nu munceau bine și nu suportau prezența ei fiindcă nu-i lăsa să-și facă de cap, îi puseseră gând rău. Era o activistă cu putere de convingere, inimoasă și plăcută la înfățișare, dar purtarea ei avea un cusur, nu-și dădea seama cu cine are de-a face, crezând că galsul ei care vibra de la tribuna adunărilor avea ecou în toți cei prezenți. A fost atacată la marginea unei păduri pe lângă care trecea drumul spre stația de autobuz și, filați dinainte, au fost prinși toți și apoi bătuți întâi crunt înainte de orice proces, să se învețe minte să le mai treacă astfel de idei prin cap. Am asistat la ciomăgeala lor, fiindcă cu un ciomag le-a înmuiat oasele unul în civil care venise de la Piatra Neamț și a stat cu ei de vorbă înainte să-i ia miliția în primire. Îi chema unul câte unul, le vorbea la început frumos și pe urmă îi întreba ce rău le-a făcut lor personal fata aia? Poate or fi având și ei dreptate, i-o fi persecutat cu ceva, i-o fi atins la salariu, sau o fi pus vreo vorbă bună să-i ia și pe ei în excursie la București să vadă întâlnirea finală dintre echipele C.C.A. și Petrolul? Avea haz tipul ăsta, era foarte calm și după ce ăla răspundea mormăit că nu, venea întrebarea:

„Atunci de ce ați vrut să vă bateți joc de ea?" Nu răspundea nici unul nimic și aveau aerul că din chestia asta ce putea să iasă? Ce, parcă există o lege care să-i condamne pe ei, muncitori la putere? Legea e pentru chiaburi și de-ăștia care au avut averi și închisorile la fel, făcute să-i primească numai pe ei, nu niște băieți tineri de pe un șantier așa de mare, unde până și șeful se poartă cu ei cu mănuși. Și tot așa, era fiecare foarte mirat când la surzenia lor când li se punea întrebarea finală și răspundeau printr-o tăcere absentă și posomorâtă, se uitau foarte neîncrezători la parul pe care punea în cele din urmă mâna tovarășul acela. Să fi fost prietenul fetei, ștab pe la regională și să fi obținut el permisia să facă judecata asta pentru început? Fapt e că știa să-i croiască, dintr-o lovitură îi dobora. Pe urmă a intrat în baracă un ofițer de miliție și noi am plecat.

Cel de-al doilea om cu care am format eu cu Cărpinișan un triumvirat îmi pare rău de el și acum, cum și-a bătut joc singur de viață și a decăzut fără să înțeleagă cineva de ce, el cel mai puțin dintre toți. Și el muncea bine, avea o fată pe care o dăduse la liceu, nu era țăran și avea șapte clase primare, îl citise pe Marx și pe Engels (când lua cuvântul pronunța Engels cu *ge*, nu cu *ghe*, deși auzea că toată lumea spunea altfel), s-a calificat repede sudor și îl vedeam de la distanță cățărat pe stâlpii metalici ai viitoarelor hale și îl recunoșteam după felul cum țâșnea de sub masca lui flacăra albastră, mai lung decât la alții, semn de mare siguranță a mâinii și a ochiului. Ne-am cunoscut într-o zi când au venit pe șantier doi scriitori și ne-am adunat în sala de festivități din sat să vorbim cu ei. Și ăștia, ca și inginerul Dan, înghițeau ce li se spunea de către unii care se ridicau: Că nu prea i-au văzut pe-aici pe șantier și ce-or să scrie dacă nu trăiesc cu ei cot la cot să le cunoască viața? Și tot așa, scriitorii, că da, tovarăși, recunoaștem, ăia că să vă povestim noi întâmplări eroice, până la un moment dat când unul din ăștia a fost întrerupt tot din sală de o voce flegmatică așa cum

nu mai auzisem eu la cineva, ai fi zis că încă de pe când era în scutece a ajuns de s-a blazat completamente văzând atâta prostie omenească în jur: „Ce întâmplări eroice să-i povestești tu mă, care nu ești în stare nici să te iscălești cu numele întreg când iai salariul? Nu te-am văzut eu că te trec sudorile până faci și tu un G de la Gheorghe și pe urmă tragi așa o codârlă de frică să nu bage nimeni de seamă cât ești de prost!? Știi tu ce e aia literatură, te trezișI și tu să vorbești! Stai jos acolo și învață înainte să-ți iasă și ție un cuvânt din gură! Boule!"

Era formidabil, fiecare cuvânt îi era parcă scăldat într-un fel de secreție de dispreț și arăta atât de convins că are dreptate încât cel care îi căzuse victimă în loc să sară și să protesteze pentru insultă începu să râdă ca un tâmpit și toată sala îl urmă, stârnindu-se astfel o mare veselie pe care responsabilul nostru cultural pe linie sindicală zadarnic mai încercă s-o spulbere. „Ei, nu, da să stai să-l asculți pe el vorbind despre literatură, se mai auzi încă glasul acestui om ciudat, mai puțin tare de astă dată, așa cum te justifici față de cei care îți sunt apropiați și care încearcă să te facă să înțelegi că nu e bine să-i spui cuiva în față chiar așa... Tovarăși, zise el ridicându-se, cer și eu cuvântul. Vreau să explic aici că n-am nimic cu ăla, dar eu îl cunosc, el poate să le spună scriitorilor ce vrea, dar cu condiția să nu fiu eu aici, sau să mă roage: Uite, mă tovarășe Fane, vreau să vorbesc eu, te-aș ruga dacă ești bun să-ți astupi urechile, ca să nu auzi ce-o să spun. Așa, el se ridică și vorbește aici de faptele lui eroice." „Da' nici dumneata nu ești mai presus când te exprimi aici în felul cum te-ai exprimat", a zis atunci și responsabilul cultural. „Bineînțeles, i-a răspuns Fane, dacă îmi dați și mie cuvântul eu o să-mi explic atitudinea." „Poftim, ai cuvântul!" „Eu îl rog pe-ăla să nu se supere, a zis Fane imediat, retrag cuvântul *bou* (și aici sala a izbucnit într-un râs colosal, se cutremurau geamurile și ai fi zis că o să se dărâme tavanul peste noi) în mod sincer, a continuat Fane, el știe că nu pe el am vrut să-l

fac, ci așa în general să nu venim noi, că Engels a studiat și Lenin în *Statul și revoluția* spune că nu orice prost poate să întărească revoluția, fiindcă statul nu dispare până nu se întărește...

Și tot așa i-a dat înainte și a vorbit aproape o jumătate de ceas, buimăcindu-i pe toți cu câte știa, istorie, geografie, evul mediu, istoria antică, Lenin, Stalin... A șters cu totul prima impresie în rău pe care o putuse face cel puțin la prezidiu și când s-a așezat jos toată lumea l-a aplaudat cu ochii scânteind de admirație îndreptați spre locul unde era el. Inginerul Dan nu era în sală, dar i-am povestit eu mai târziu și mi-a spus și el că îl cunoaște pe nea Fane, ăsta e cel mai bun sudor de pe șantier. Ne-am împrietenit în aceeași zi, și câteva luni eu cu el și cu adventistul plecam împreună la Piatra-Neamț în fiecare sâmbătă cu toate că adventistul nu bea și discutam până ne dureau fălcile, de la religie și tehnică, până la chirurgia creierului și învierea din morți.

Nea Fane a fost cel care a stricat pe urmă triumviratul. Nu știam nici eu și nu știa nimeni că avea darul beției și că noi îl cunoscusem după o dezintoxicare pe care o suferise la spital la Iași înainte de a se califica. Meseria lui inițială fusese de dulgher de cartier, așa cum erau cartierele pe atunci, că aveai nevoie ba să-ți dreagă un acoperiș, ba o ușă, ba un coteț de păsări. Se ținuse bine până își văzuse fata în liceu și într-o zi ne-am pomenit cu el că se urcă beat pe stâlpii metalici. Câtva timp am mai încurcat-o noi cu asta, ne-am făcut că nu observăm, dar curând, sau mai bine zis concomitent cu beția, a căzut în patima spunerii adevărului și a ajuns să nu-l mai poată suferi nimeni. Atât timp cât nu începuse iar să bea se ținuse bine în frâu și știa totdeauna s-o dreagă, fiindcă oamenilor le place să li se spună adevărul, dar să tragi pe urmă imediat cortina, așa cum repede își acoperă o femeie picioarele pe care vântul le dezvelește fără veste, deși știe că asta place în general bărbaților. Lumea nu-l mai aplauda pe nea Fane ca în ziua aceea cu scriitori, iar asta în loc să-l pună pe el pe gânduri îl îndârjea și uneori cădea

într-un fel de delir. Unii râdeau, fiindcă și atunci dezvăluirile lui erau adevărate, și cei care nu-i puteau suferi pe cei vizați se simțeau satisfăcuți, fără să-și dea seama că a doua zi avea să le vină și lor rândul. Atunci se supărau și clătinau din cap: nu era bine! Nici așa! Iar eu mă întrebam, de ce trebuia să bea nea Fane și să se distrugă, când lumea era bine făcută pentru el, era membru de partid, fata învăța bine la liceu și el era cel mai bun sudor? De când îi pusesem aceste întrebări și încercasem să aflu ce era cu el începuse să mă ia și pe mine la ochi și să spună în gura mare lucruri pe care le știam numai noi trei, aruncându-mă deodată și pe mine în rândul celor care îl urau, fiindcă într-adevăr nu mai avea nici o măsură. A avut bunulsimț să înțeleagă că dacă mai vine beat pe șantier o să fie dat afară. Într-o zi însă n-a mai venit deloc și i-am pierdut urma...

VII

Între timp uzina electrică fusese terminată, și eu îmi și luasem două clase de liceu într-un singur an, dar nu mai avui când să fiu repartizat la întreținerea ei fiindcă primii ordin de chemare. Cu câteva săptămâni înainte cunoscui însă o fată. Era prin august și fusesem mobilizat de organizația U.T.M. a șantierului să fac parte dintr-o echipă de votare a sfatului popular regional. Aveau loc alegeri generale și cum eram și eu major am fost numit membru al unei subcomisii de supravegherea și despuierea scrutinului, câteva sate mai încolo. N-aveam nimic de făcut, stăteam la masă împreună cu alții și când intra cetățeanul, unul din noi întindea mâna din dosul mesei, îl controla la identitate și îl bifa după tabel. I se dădea apoi un buletin, i se explica felul cum devenea valabil votul lui, țăranul se ducea într-o cabină din lemn alb cu o ușă pe care o închidea în urma lui, pe urmă ieșea și își vâra buletinul îndoit în crăpătura urnei.

Să fi fost orele zece sau douăsprezece, satul se cam terminase să se perinde prin fața mesei noastre, începusem de dimineață

de la răsăritul soarelui și pe tabele nu mai rămăseseră decât unele babe sau moșnegi surzi, care după spusele organelor locale nu prea înțelegeau despre ce e vorba, cu toate că fiind bătrâni ar fi trebuit să-și aducă aminte că așa ceva se mai petrecuse nu o dată și pe vremea vechiului regim. Nu era o invenție a noastră. Președintele local, care nici el nu părea mai breaz, făcu așa un gest cu mâna, adică mai bine ne-am lipsi de votul ăstora și am încheia procesele-verbale. Nu prea înțelegea nici el cui dracului folosea sau în orice caz cui îi dăuna dacă nu votau chiar așa toți șchiopii! Ba chiar la vreo doi care cică erau bolnavi la pat s-au dus cu urna după ei. Vot cu procent de 99,97 la sută, ca să nu existe practic rubrica celor care nu s-au prezentat. În orice caz, ca la toate acțiunile de participare a maselor, organizarea noastră era atât de perfectă încât cei care ar fi avut cheful de pildă să nu voteze, adică pur și simplu să-și exercite dreptul de a se abține, se trezeau izolați și până la urmă veneau ei singuri înainte să mai aibă ocazia să-i vadă pe activiștii de ocazie aleși tot dintre cetățeni, încă o dată la poarta lor. Așa fu adusă la un moment dat parcă de la spate o fată care doi pași făcea și unul se oprea. O văzui pe geam și când se apropie de podișca școlii elementare unde se vota mă izbi înfățișarea ei: era bălaie, i se vedea părul ca aurul pe sub batic și ochii albaștri sălbatici, se uita la clădirea școlii ca și când ar fi urmat să fie împinsă înăuntru la tăiere, nu să-și exercite dreptul de vot. Ar fi fost greu să spui ce fel de fată era, în orice caz nu era urâtă, era mai degrabă frumoasă, dar aversiunea ei față de ceea ce se cerea de la ea, să intre adică într-o clădire cu oameni și să pună și ea o hârtie într-o urnă o aducea de undeva de departe parcă dintr-o pădure și dacă astfel de ființe primitive pot să pară atractive la cinematograf, în realitate nu e nici o deosebire între ceea ce te face să simți o capră încăpățânată pe care o tragi de coarne să intre unde trebuie și o fată de asta, oricât de bălai i-ar fi părul și albaștri ochii. Nu vroia în ruptul capului să treacă pragul. „Ia du-te dumneata, tovarășe Surupăceanu", zise președintele

subcomisiei cu acea încredințare a bărbaților mai în vârstă că un lucru pe care ei nu-l pot rezolva cu argumente, un tânăr îi dă de cap prin simpla lui prezență.

M-am ridicat și am ieșit afară. I-am spus țăranului care era cu ea: „Las-o pe domnișoara că nu te cunoaște" și i-am făcut semn să se îndepărteze. Locul acolo era plin de lume, toți erau îmbrăcați de sărbătoare și un megafon umplea aerul cu melodii ciobănești. În clipa aceea tocmai răcnea unul *tropotire-aș tropoti* și în pauzele textului făcea *ha! ha! ha!* parcă îi băga cineva de fiecare dată o sulă în fund, și el ihănea de satisfacție și chiar de mândrie.

M-am apropiat de fată, am luat-o ușurel de mână și ca prin farmec s-a urnit din loc și a intrat cu mine înăuntru. În fața mesei subcomisiei i-am lăsat mâna și am trecut la locul meu. „Numele dumitale", zice președintele, gata s-o caute pe tabele și o găsește și o bifează. O chema nu știu cum Măria, un nume, Petre sau Niculae. I se dădu un buletin și i se explică ce are de făcut, ea ascultă, se duse înăuntru în cabină, se întoarse, totul decurse normal iar președintele îi spuse ca să zică și el ceva: „Ai văzut tovarășa Măria ce bine a mers? Și dumneata nu voiai să intri! Se poate tovarășă! Ești cetățeancă liberă, trebuie să-ți exerciți dreptul de a alege și de a fi aleasă, mâine poimâine cine știe, te propun cetățenii deputată, nu trebuie să știi să faci față? Credeai că cine știe cine-o fi înăuntru și când colo oameni ca și dumneata!" Ce vorbărie, mă gândeam eu, cum nu pot să tacă unii din gură și să-și vadă de treabă. Fata în acest timp ascultase cu privirea ei alb-albastră înțepenită parcă în tavan, își înnoda și desnoda barișul și deodată o văd c-o podidește plânsul. Dar ce plâns, cum se vărsau lacrimile din ochii ei și i se rostogoleau pe piept până în podea! Iar ea pe cât de dreaptă stătuse până atunci, cum se frânsese ca un lăstar sub bătaia vântului! Fusese de altfel singurul gest cu care parcă se ferea de ceea ce o stăpânea, mai încerca să se ridice, dar deodată își ferea fața cu brațul într-un mod neașteptat, vertical, plecându-și în același

timp capul ca și când cine știe ce apariție i-ar fi înspăimântat vederea. Ce era cu ea? Să fi impresionat-o atât de tare cuvintele președintelui și să se fi întâmplat cu ea ceea ce se întâmplă cu unii copii care stau relativ liniștiți în brațele mamei lor și deodată apropierea și cuvintele unui străin rup în ei cine știe ce zăgaz tainic și încep să urle? Dar asta era fată mare, nu era fetiță! M-am ridicat iar de la locul meu am apucat-o iar de mână și am pornit împreună afară. „Ce e domnișoară, zic, ți-ai adus aminte că ai fost odată mică și te-ai speriat de vorbele lui nenea ăla, care sta la mijlocul mesei? am întrebat-o eu fără să glumesc. Nu e valabil, dacă votezi înseamnă că ești majoră! Crezi că-i stă cuiva bine să plângă?" N-auzea, în mod curios s-a așezat pe balustrada podiștei de ciment din fața clădirii în care mai înainte nu vrusese să intre, și-a scos o batistă mică de la brâu și începând să plângă a început să-și șteargă ochii și obrajii. Din când în când mișcările acestea i se istoveau și atunci rămânea cu gura deschisă și răsufla greu și în clipele următoare toate încercările ei de a se stăpâni se prăbușeau. Dar o lua de la cap cu răbdare. Dintre cei adunați se uita câte unul la ea, dar nu mult și își întorcea pe urmă capul ca și când plânsul și existența fetei le erau cunoscute, iar dacă nu le erau, nici nu erau curioși să afle.

Curând fata, fără să-i fi trecut cu totul starea ei, se ridică și se îndepărtă încet. Pe măsură ce ea nu se mai vedea o pereche de ochi ai cuiva se uitau tot mai insistent spre mine și în cele din urmă proprietarul lor se urni din mijlocul celor cu care stătea de vorbă și se apropie. Era îmbrăcat cu o flanelă cărămizie și sub braț avea niște ziare. N-am fost curios să știu cine era, un țăran, să fi avut patruzeci de ani, l-am lăsat să se așeze alături de mine pe zidul de ciment al podiștii și să-mi povestească. Eu nu i-am spus în acest timp nici un cuvânt, nici nu l-am întrerupt, nici nu i-am cerut explicații acolo unde ar fi fost normal s-o fac. Foarte rar se întrerupea el când vedea că se apropia de

sfat câte un întârziat, dar se lămurea repede că eu n-o să mă mișc de pe podișcă și atunci îi da înainte. Nu mi s-a povestit niciodată ceva mai închis și care să-mi strecoare în același timp în sânge atâta furie rece... M-am întors pe urmă în clădire și am stat ceasuri întregi cu pieptul răzimat de masa pavoazată în roșu, încercând să înțeleg ce se întâmplase și ce aveam eu de făcut în istoria asta. Fiindcă deodată acest sat lângă care locuiam de un an și jumătate și în care ar fi fost greu să crezi că s-a întâmplat sau se va putea întâmpla vreodată ceva, atât de pașnic arăta, mi-a apărut în fața ochilor parcă rânjind din fiecare gard pe care îl vedeam pe geam, dar fără să mai văd ca până atunci în spatele acestui rânjet o clipire veselă care ar sta, chipurile, în al doilea plan, nevăzut, al lucrurilor. Acum era exact pe dos și luptam din răsputeri să împiedic această schimbare de planuri din sufletul meu. Povestirea țăranului se înfipsese între mine și lume ca un obstacol de netrecut...

VIII

Rar mi-a fost dat să aud, cu toate acestea, un om povestind mai prost și poate și de aceea oi fi rămas eu pe urmă vârât cu totul în faptele auzite. Că acum un an sau doi o fată păștea vitele factorului poștal Dutrec și că într-o seară mama ei vitregă trecu pe-acolo și spuse domnului Dutrec, ești mata bun să-i dai drumul fetei să meargă cu mine până acasă că mi-e frică singură! După câtva timp se auzi peste apă la bufet râsete și veselie și factorul poștal Dutrec o văzu pe fată cu un ins cam de vârsta lui, așa de vreo cincizeci de ani, bea la masă cu ele amândouă, fără tat-său... Tat-său ăsta, pentru un pahar de rachiu își dădea și „cămeșa" de pe el... Acum după ce făcuse cunoștință cu fii-sa, erau văzuți zilnic, cu ăla, și nu mai putea de bucurie că îl lovise norocul... Îi dădea să bea și îl asigura că o să aibă el grijă de fata lui, să nu-și bată cineva joc de ea... Fetei, când rămânea numai cu ea îi spunea pe dos, că tot ce-o

să câștige ea la Dutrec o să dea tat-său pe gât și mai bine ar face să plece de la factorul poștal și să vie în satul vecin, mai aproape de el, dacă vrea să se aleagă ceva de munca ei și să-i fie bine în viață... La cine? zise fata. I-a găsit el un loc la unul Efteni, în satul Ereste, tot ca la Dutrec, dar în schimb mai aproape... Fata se duse la Efteni în satul Ereste și o ținea înainte, cu ăsta care o adusese, care câștiga bine, era cineva, paznic de noapte la cooperativa kilometru' 14, bine plătit și zicea că are șanse mari să-l avanseze, să-l facă de zi. Dimineața era liber, ieșea din pază, se urca în trenul forestier plecând de la cooperativa kilometru' 14 și se dădea jos în apropiere de Ereste... I se auzea glasul pe drum, ba că are nu știu ce de aranjat pe la miliție, ba pe la sfatul popular, venea și pe aici, om greu, avea de-a face cu președintele și cu cine mai întâlnea pe acolo... Ajungea în dreptul casei lui Efteni, își vâra un deget în gură și șuiera lung. Fata îl auzea, lăsa treaba și ieșea să-l vadă, și azi așa mâine așa, până când ăla își ieși într-o zi din pepeni și îi spuse să se care de la el, ce e târla lui să vină și să șuiere așa în fiecare zi la poartă? Ce, a furat ceva? Râzând nici ea nu știa de ce, fata vru să se întoarcă la factorul poștal Dutrec și atunci Cazaciuc Ambrozie, că așa îl chema pe paznicul din Ereste, care făcea noaptea servici la cooperativa kilometru' 14, prietenul ei, de, zice de ce să te duci la Dutrec și să nu vii la mine? Ce, eu n-am gospodărie ca și el, ba chiar mai mare și pe lângă asta la mine o să trăiești bine și o să faci ce vreai. Se duse la el și văzu că nu mințise; avea o gospodărie mare, curte largă, șoproane, vite, și avea și copii mari, cam de vârsta ei și pe lângă nevastă mai era acolo și o fată pe care tot așa, o adusese la el acasă și care nu se știe ce rost avea în târla lui... Cele două îi șoptiră ăsteia să-și ia tălpășița și să se ducă de unde a venit, n-aveau nici un chef s-o mai vadă și pe-a treia, dar le era frică de ea, era mai tânără și mai mult o rugau, pesemne știau ele ce s-ar întâmpla dacă Ambrozie ar afla ce-i zice. Așa că asta nu plecă, stătu mai departe în gospodăria lui. În

toiul primăverii, începuse aratul. Un băiat al lui, unul Vlăsie, o luă pe fată la câmp, el ținea plugul și ea mâna caii fiindcă Ambrozie umbla după referințe de partid pe la Piatra-Neamț cu perspectivele lui de avansare, să-l facă de zi, avea nevoie și n-avea timp de arat. Fata nu prea se pricepea la cai și pe la prânz osteni, că era însărcinată și caii o luară razna cu plugul după ei... Vlăsie puse atunci mâna pe bici și tăbărî pe ea și o bătu cu codiriștea de corn că-i făcu dungi roșii pe obraz și pe trup de-i țâșnea sângele. Fugi și se duse tocmai la Rădăuți la spital să nască, și se pomeni cu un copil în brațe. Dar câștigă în schimb puțină minte, povesti în spital surorilor și doctorilor ce era cu ea și ăștia oameni cu carte ce-și ziseră ei, hai s-o ajutăm, să-i aranjăm să-și țină copilul la o creșă și pe ea s-o angajăm tot acolo să ajute la supraveghere și să facă și ea curat prin odăile alea. În timpul ăsta Cazaciuc Ambrozie nu știu ce era cu el că în prima noapte când se întoarse de la Piatra-Neamț i se întâmplă că îi sări în cap un dulău al nu știu cui, îl puse jos și aproape că îl mâncă de viu, îl ridicară cu pătura jumătate mort și îl băgară în spital. Cât timp fata născu zăcu și el la Piatra-Neamț și după vreo două luni de zile se făcu bine și se duse după ea. O găsi repede, se prezentă la spital la Rădăuți și zise că el e tatăl nelegitim al copilului și întrebă unde e soția lui că vrea s-o ia acasă. Medicii și surorile îi spuseră că dacă singur recunoaște că e nelegitim de unde și până unde pretenția s-o ia cu el!? Dar Cazaciuc Ambrozie nu degeaba era el paznic de noapte la cooperativa kilometru' 14, și se plimba prin sate ca prin curtea lui, de vorbă cu milițianul, cu președintele și cu care mai era pe acolo, nu-i fu greu să dea de Măria acolo la creșă și scoase briceagul și i-l arătă: ori se duce după el, ori o omoară și pe ea și pe copil. Fata se sperie, se întoarse în sat și vru să se ducă iar la Dutrec, dar Ambrozie o opri: „Vii la mine acasă, îi zise el. Ai să vezi de vite, ce, parcă Dutrec e mai ceva decât mine? Ce ți-a intrat în cap? Trebuie să stai sub ochii mei, fiindcă eu

răspund de copil și dacă nu mă asculți te omor. Toată lumea trebuie să mă asculte, altfel vă belesc pe toți!" Dar cum să se ducă la el cu copilul? Se întoarse la părinții ei, la mama vitregă și la taică-său bețivu, și copilul, de, ca orice copil, plângea și el câteodată noaptea și îl trezea din somn și începea s-o înjure să se ducă cu el la ăl cu care l-a făcut. Mama vitregă nu-i spuse nimic în față, dar nu trecu mult și cine intră și își făcu apariția în curtea lor? Importantul paznic de noapte al cooperativei de la kilometru' 14, care între timp tot nu fusese avansat de zi, și ce-i zise, că dacă nu venea în casa lui cu copil cu tot zilele îi erau numărate și dacă nu crede, uite, și se puse cu pumnii și picioarele pe ea sub ochii părinților și o trânti jos mototol... Fata urla ca din gură de șarpe și de pe lângă casele vecine lumea se uita peste gard, oameni și muieri, și nimeni nu zicea nimic, cu toate că muierile țipau săriți mă, dar nu sărea nimeni, că bărbat i-a trebuit bărbat a găsit, să se învețe minte altă dată! Care altă dată, că ăsta era! A doua oară cum putea să mai fie, că nu se mai făcea ea la loc fată mare cum a fost. Era un băiat p-aci care tocmai își terminase armata și cu care fusese ea într-o vreme în vorbă, înainte de Ambrozie, dar care se însurase cu alta, îi spuse lui Ambrozie să-și vadă de treabă. La care Ambrozie îi răspunse să-și vadă el de treabă, are nevastă, ce se bagă. Și nevasta băiatu-ăstuia sări și zise că așa e, era bine când umbla pe la bufet cu mă-sa și râdea, acuma să plângă... Și nici nu știi când te pomenești cu el, intră la ei în curte, stă ce stă, nu-ș-ce le face, lui mă-sa vitregă și lui tat-său, că pe urmă o ia pe ea la bătaie, ca să vie cu el. Și tat-său și mă-sa nu zic nimic. Și îi spune că e o lege pe care o știe el că poate s-o ia cu forța dacă vrea, așa zice... Și uite că acum au venit alegerile și când intră alde băiatu-ăsta al lui Istrati s-o cheme să voteze și ea, Ambrozie era la ei. Ăsta era rostul de a picnit-o pe ea plânsul înăuntru, a văzut și ea tineret, băieți și fete de seama ei, adunați, și nimeni nu se uita la ea, că mă întâlnesc cu ea aseară, venea

de la Dutrec, fiindcă tot la el câștigă o pâine și îi spun, lasă Mărie că m-am dus eu și l-am reclamat (ziceam și eu așa, era adevărat că fusesem, dar fără rezultat, mi-au spus că astea sunt probleme personale care noi n-avem cum ne amestica) dar ea zice, pentru mine, unchiule Niculae, nu mai e scăpare, că de la o vreme nu mai mă bate, dar îmi spune că mă lasă să mă odihnesc și dacă nu mă duc la el o să mă omoare... Nu știu ce să mă fac, unchiule Niculae, că aș muri dar mă uit în oglindă și mi-e milă de ochi să-i văd sub pământ din pricină că nu mi-a venit și mie mintea ca la alte fete mai devreme...

IX

Stăteam cu bărbia în pumni, cu coatele pe masă și mă gândeam dacă mai veghează pe pământ asupra oamenilor ochiul acela în triunghi pe care îl vedeam când eram mic pe unele cărțulii de rugăciuni pe care le aducea mama de la biserică. Precis că nu mai veghează, îmi spuneam, altfel l-ar străpunge pe Cazaciuc Ambrozie când o izbește pe fata aceea peste ochi și o trage de păr. Nu mai e nimic scris în cele trei colțuri ale lui. Am pus mâna pe creionul și pe foaia de hârtie din fața mea, l-am desenat de mai multe ori și i-am notat unghiurile ca la geometrie, dus pe gânduri: Brutalitate, Nesimțire, Ignoranță iată, mi-am zis, cele trei vârfuri ale unui nou triunghi magic al cărui ochi întors asupra lumii este orb.

Și fără să mă mai sfătuiesc cu nimeni am părăsit comisia, am ieșit afară și am luat-o, după ce am întrebat încotro e, spre casa fetei, dorindu-mi foarte tare să-l mai găsesc pe Ambrozie acolo și fiind pentru întâia oară mulțumit că nu sunt mic fizicește. Eram hotărât să mă bat cu el ca un orbete, dar în același timp tot mergând mă gândeam că poate nu numai pentru că oamenii din satu ăsta așa cum erau nu săreau s-o apere pe fată, ci pentru că omul era probabil primejdios și îmi spuneam că n-avea nici un rost să mă întorc pe șantier cu vreun

ochi lipsă și pe deasupra tot eu vinovat de huliganism. M-am gândit atunci la inginerul Dan, ce m-ar sfătui el dacă aș veni să-i povestesc toată chestia și parcă i-am și auzit glasul în sinea mea și mi-a venit ideea. Dacă nu reușea asta, aveam să văd la fața locului, dar întâi cu asta nu numai că trebuia doar să încerc, ci s-o pun chiar în practică de-adevăratelea.

Am intrat în curte și am dat bună ziua. Cazaciuc era acolo, sta pe prispă cu tatăl, iar mama vitregă cu fata vânturau pe-o cergă, fasole, întinsă în mijlocul bătăturii, una în picioare cu o baniță în mână, cealaltă în genunchi alegând corpurile străine care tot mai scăpau la vânturat. M-am uitat foarte atent la Ambrozie și am înțeles imediat că e mai voinic ca mine, ar fi putut, dacă ar fi fost cazul, să se bată singur cu încă trei. Era ceea ce se numește un zbanghiu, cu spinarea lată, cu gâtul scurt și puternic și cu burta trasă ca la ogari. Lucru de mirare la un om așa de îndesat. Mama vitregă se apropie de mine curioasă rânjind cu bunăvoință, în timp ce fata îmi aruncă doar o privire scurtă și își văzu de ales boabele pe cergă. „Pe dumneata te caut, zisei, vrei să vii mai aproape?"

Ea se sculă și se apropie de prispă. „S-a primit, îi spusei, o reclamație împotriva soțului dumitale, Cazaciuc Ambrozie, dumneata ești?" mă întorsei eu spre el. „Da, eu sunt, sări el, ce reclamație?" „Mai mulți locuitori din comuna Ereste declară că trăiești în bigamie și acuma ți-ai luat încă o fată cu care ai și-un copil și pe care o bați ca să vină cu dumneata. Ești pasibil de închisoare de la cinci la opt ani. Dai o declarație că ești tatăl nelegitim al copilului?"

Se lăsă o liniște ca după un vânt care s-ar fi oprit brusc și cei de față s-ar fi pomenit deodată față în față cu această tăcere care le aducea parcă o sentință dintr-o lume pe care o crezuseră atât de îndepărtată încât le amorțea până și mintea când se gândeau tocmai pe unde e. Abia dacă Ambrozie putea să aibă oarecare idee, umblat cum era, datorită funcției lui care îl obliga

să ia zilnic trenul forestier și să vadă tot felul de oameni. „Ați spus un cuvânt care nu l-am înțeles bine, se dezmorți el în cele din urmă, trăiesc, cum?!" „Omul care trăiește cu două femei sub același acoperiș se face vinovat de bigamie, chiar dacă nu e însurat cu ele. Dacă o aduci pe fată la dumneata și cum ai declarat la Rădăuți doctorilor care sunt martori că ești tatăl nelegitim al copilului, dovada de bigamie s-a făcut, dat fiind că dumneata ești căsătorit și mai ții încă o femeie pe acolo." Tăcerea reveni iar, necruțătoare. Omul nu era prost, îi simțeam privirea grea apăsându-mă și nu mă mirai câtuși de puțin când îl auzii că mă întreabă drept orice răspuns: „Cine ești dumneata?" „Eu sunt de la U.T.M., îi spusei și dacă vrei să știi, nu mă interesează persoana dumitale decât în măsura în care ai de-a face cu ea (și o arătai pe fată), am fost sesizați de procuratură și cazul ni s-a predat nouă să ne ocupăm de el. Depinde de dumneata. Ce răspunzi? Ai sau n-ai intenția s-o iai la dumneata? Și mai depinde și de ce zice fata. Dacă ea nu vrea și dumneata o silești cu amenințări, ești pasibil de încă doi ani închisoare. Avem declarațiile oamenilor care te-au văzut cum o băteai la ea acasă."

Îl lăsai să rumege singur adevărul spuselor mele, care era neîndoielnic, aveam chiar de gând să-mi duc până la capăt amenințările adică să iau acele declarații și să mă ocup de această chestie până i-aș fi venit de hac și mă adresai apoi fetei fără să-l mai iau în seamă pe Ambrozie, căruia aveam un chef nebun să-i fac gura ambrozie dacă i-ar fi venit ideea să sară la mine și dacă pe de altă parte n-aș fi observat cu plăcere că avea o ureche sfârtecată, urme lungi pe gât care arătau că fusese sugușat de acel câine fioros și te mirai cum de scăpase, și o crăpătură adâncă lângă ochiul stâng, care parcă nu mai sta bine la locul lui, ai fi zis că fusese desgărdinat din rădăcini și că abia se mai ținea, ca un bec deslipit care nu mai atârnă decât în filament. Îl aranjase mult mai bine câinele ăla, să mă fi bătut eu cu el

oricât și tot nu-i făceam atâtea, fără să mai vorbesc că nu se știe cum aș fi scăpat la rândul meu. Ce i s-o fi năzărit de i-a sărit în cap? Sinistră istorie! Parcă ar fi vrut să însemne că un câine cu câinii se încaieră și acum îmi părea bine de înțelepciunea mea, cu toate că nu o dată în cartier mă întorceam și eu cu cămașa sfâșiată și cu un ochi umflat. Mă simțeam totuși între ai mei, cu care pe urmă mă și împăcam, ceea ce nu era cazul cu acest Cazaciuc, fi-i-ar cazacioaica lui a dracului. „Spune-mi, domnișoară, nu vrei să vii la noi pe șantier și să te califici, să înveți o meserie?" am întrebat-o. „Vreau!", spuse fata și se ridică în picioare de pe prispă, ca și când ar fi fost dispusă să plece chiar în clipa aceea, așa cum era.

Și se și îmbrobodi și se legă sub bărbie, gata de drum. Și atunci luai și eu o hotărâre pe care n-o prevăzusem: „Bine, zisei, pregătește-te, plecăm chiar în momentul ăsta". Vocea mamei vitrege șuieră în aceeași clipă ca un șarpe: „Și copilul?" „Copilul, șuieră și fata, să-l creșteți voi, că voi m-ați vândut, tu și cu tata, pe-o oca de țuică."

Și trecu în spatele meu, la doi pași, îmbrobodindu-se iar, de astă dată atât de hotărâtă încât nu mai vroia nici măcar să mai intre în casă și să-și ia de-acolo ceva. Nici copilul nu mai vroia să și-l vadă.

PARTEA A TREIA

I

Trei ani când mă întorsei din armată șantierul exista încă, dar noul oraș era gata. Strălucea în culori la poalele muntelui. Am crezut la început, până să intru în el, că trebuie să fie un efect al luminii. În realitate culorile erau adevărate și câteva ceasuri mă plimbai prin el aproape ca la Moși, atât de vesel mi se părea totul și neobișnuit. Nu întâlnii pe străzi nici un bătrân, peste tot fete și băieți în jurul a nouăsprezece, douăzeci și cinci de ani, prin cofetării și chioșcuri alimentare. Avea un centru, ca orice oraș, cu un parking de mașini, un patrulater din blocuri paralelipipedice și o cupolă comercială în mijlocul lui lângă o clădire de peste zece etaje, unde sus găseai un mare restaurant. Iar zidurile și geamurile balcoanelor erau pur și simplu albastre sau vernil, roze sau gălbui, în afara centrului, care imita huma bej.

După această primă impresie care mă năuci, începui să simt că era aici ceva care nu mi se impunea, nu-mi venea parcă să iau toată chestia în serios. Erau frumoase aceste culori, dar se potriveau ele cu un oraș? Zidurile erau parcă prea subțiri. Pe urmă chiar în spatele patrulaterului se vedeau dâmburi de iarbă, rest din vechiul teren crud pe care nu fusese înainte nimic. Apoi blocurile nu erau bine lipite unele de altele și în plus o liniște sătească plutea peste tot, nici o mașină nu trecea, nici un autobuz, și mai ales nici un tramvai, singure sârmele electrice, stâlpii

și lampioanele făceau o impresie mai solidă. Aveam, desigur, Bucureștiul în sânge și îl comparam fără să vreau cu acest nou-născut. În orice caz din comuna urmașilor lui Dragoș Vodă mai rămăseseră doar câteva case, fugite ici-colo prin văi, pe marginea râului și iertate de demolare tocmai pentru că nu mai constituiau o așezare propriu-zisă. Șoseaua asfaltată le izola și mai mult de oraș, care de altfel nu-i furase numai terenul și așezarea potrivită față de răsăritul soarelui, ci și numele de Șar, care mai târziu avea să fie și el schimbat.

Abia după ce începură să mă doară picioarele îmi adusei aminte că aveam aici o cunoștință apropiată, aș fi putut să spun chiar o rudă, dacă vreo legătură de sânge ar fi fost între noi. În mod regulat primisem de la ea în armată la fiecare două săptămâni câte o scrisoare, la început simple cărți poștale și apoi plicuri închise pe măsură ce conținutul celor scrise se schimba. Eu n-o încurajasem cu nimic, dar îmi plăcea să-l aud pe secretarul cancelariei cum îmi strigă numele și îmi întinde plicul, în timp ce alții nu primeau nimic cu lunile. Fiindcă în afară de inginerul Dan, care îmi răspundea foarte pe scurt la cele ce-i scriam eu și ce-l întrebam (și în mod inexplicabil de mai mult de un an nu-mi răspundea nici atât), și de frati-meu care îmi trimitea și el din joi în paști câte-o carte poștală, n-aveam propriu-zis pe nimeni care să vrea să știu ce face atât de des și să-mi fie milităria mai ușoară. Iar în permisii mă duceam acasă la București, unde îl întâlneam pe tata, care se umflase în pene de mă mir cum de îl suporta cartierul. Fusese numit vânzător la centrul de pâine după ce frati-meu fusese silit, sau convins, nu știu care din două, să intre la o cooperativă și să-și lichideze atelierul propriu. El îmi spuse în orice caz că tot cam aia e, clientul tot atât plătește dacă vrea să iasă lucru bun și la timp, iar el nu câștigă cu mult mai puțin ca înainte. Tata însă se purta la chioșc mult mai rău decât dacă ar fi fost stăpânul cartierului. Pe copii și femei le înjura dacă cereau pâine mai proaspătă și

mai bine coaptă și nu se speria nici de bărbați, se răstea la ei cu cuțitul lung în mână. În cele din urmă, datorită cozilor, tot el ieșea învingător, fiindcă lucru curios, tot pe cel ce protesta îl reducea lumea la tăcere, nu știu de ce, săreau babele pe el... Chestia asta mi se părea dezgustătoare, la zece ani după război și mai ales că pâine era destulă, rămâneau rafturile pline după ce se termina coada. Dar era pâine veche, care nu știu de ce trebuia vândută și aia în mod forțat... Mai ciudat era că la câte reclamații făcute de cetățeni în condică tata ar fi trebuit să zboare de mult de acolo. Ori el stătea mai departe parcă ar fi fost bătut în cuie și mai ușor citeam în ziare că erau dați afară miniștri decât un vânzător de la un chioșc de pâine care se purta în felul ăsta cu populația. Se înțepenise și mai tare în gât și avea aerul să-mi spună că e mult mai bine aranjat decât cred unii și că o să vedem noi de ce mai e el capabil.

Nu știu la ce se gândea, că n-aveam timp să-l ascult, profitam de zilele de permisie ca să mă satur să văd o groază de filme noi, vesternuri americane care te țineau timp de un ceas și jumătate cu răsuflarea la gură, ieșeai din sală împleticindu-te, ca după o beție... Eu apucasem să-mi dau seama cât erau ele de formidabile încă din timpul primului an de după război, pe urmă fuseseră suprimate și înlocuite cu filmele sovietice cu Stalin.

II

...Eram curios s-o văd, dar nu doritor, fiindcă în ciuda scrisorilor ei regulate nu mi se păruse că o îndeamnă mai mult să-mi scrie decât faptul că părăsindu-și satul nu izbutise încă să-și facă noi legături, că deși era mare, fusese dată înapoi s-o ia de la cap... Iar scrisorile ei în care mi se adresase multă vreme la plural, nu aveau pentru mine alt înțeles decât că eram singura persoană mai apropiată din noua ei viață, fără să mai vorbesc că pesemne nu putea să uite felul cum o scăpasem eu din mâinile acelui Ambrozie... Că veți ști că eu sunt bine sănătoasă

și mă gândesc la dumneavoastră... Că domnul inginer m-a trimis la școala de calificare de laborante de trei ani și că învăț cu sârguință să nu vă fac de rușine... Că eu tot la dumneavoastră mă gândesc neîncetat și nu am pe nimeni, nici un prieten. Ei, na, cu asta, după un an de cumințenie, m-a făcut praf, uite, am râs eu, tronc Marițo în păpușoi, cum zicea mama când cineva spunea deodată ceva deplasat... Iată-ne acuma și „prieteni". Scrisoarea următoare însă era și mai și, începea pur și simplu așa: dragul meu! Ie-te-te! Iar nu la mai târziu de o lună scria ca o femeie: iubitul meu, mi-e dor de tine. Se dusese deci dracului vremea lui dumneavoastră. Era însă aici ceva mai mult decât simplul fapt că nu prinsese încă rădăcini în noua ei viață, ar fi fost fără rost din partea ei să-mi scrie că nu se gândește decât la mine și în realitate să aibă pe altul, nu vedeam ce sens ar fi avut, încât indiferent de adevărul celor spuse de ea în scrisori (ce putea să fie, că nu mă cunoștea, după ce am adus-o pe șantier am plecat și n-am mai văzut-o) ținea la mine în orice caz.

În prima zi însă nu simțeam în mine decât acea semeție pe care pe urmă am pierdut-o (și încă cum, unde am putut ajunge!) când nu te împinge spre cineva decât curiozitatea, care o dată satisfăcută îți reiai plimbările tale de om liber prin lume și te uiți dintr-o parte cu privirea micșorată de sfidare până și la soarele de pe cer. Nu știu dacă nu cumva nu sunt clipele în care ne simțim cei mai liberi pe lume, neangajați cum suntem nici pe drumul fericirii și nici al nefericirii. S-o văd, zic, cum arată după atâta vreme și după aia să se termine istoria asta cu prietenul drag din scrisori, mai ales că eu îi răspundeam de fiecare dată cam în sensul că, adică bine, bine, te înțeleg că n-ai pe nimeni și îmi porți recunoștință veșnică, dar... lasă că știu eu că n-o s-o ții așa ca gaia-mațu cât o să dureze milităria mea, și când o să mă întorc și o să mă uit o dată la tine o să uiți completamente cei trei ani de corespondență și o să-ți pară rău de timpul pierdut... Ea, ori se făcea că nu înțelege, ori că înțelegea

dar nu știu ce-o împingea să-i dea înainte, că la scrisoarea următoare abia dacă găseam o aluzie la spusele mele, zicând, dragul meu, am primit frumoasele tale rânduri și nici nu știi câtă nerăbdare am în inimă să te văd iar la față că nu mi-ai trimis și mie o fotografie... Ce-i spuneam eu și încotro nimerea ea! Asta îi mai lipsea, o fotografie, că încolo le aranjase pe toate.

Am sunat la ușa ei, fiindcă știam din scrisori că i se repartizase acum o odaie în noul oraș, abia se întorsese de la școală, că o și angajaseră la rafinărie (se construise lângă combinatul chimic și o rafinărie de petrol și m-am uitat la această fantastică construcție o jumătate de oră nevenindu-mi să-mi cred ochilor), dar n-a răspuns nimeni, a ieșit o vecină și m-a întrebat pe cine caut. La ora asta e de obicei acasă, mi-a spus această femeie, mirată parcă ea însăși de ceea ce spunea, ca și când ar fi fost ceva atât de neobișnuit să nu fie un om acasă la o oră la care de obicei este. Am coborât treptele blocului spunând că o să revin și am ieșit iar în stradă.

Soarele de toamnă cobora. Mi-am vârât mâinile în buzunare și fără să mă îndepărtez de intrarea blocului am rămas nemișcat uitându-mă de-a lungul străzii. Și atunci fără să știu de ce, tot uitându-mă și văzând în jurul meu clădirile și soarele care mă privea am luat cunoștință că au trecut aproape cinci ani din ziua când am plecat din București și iată-mă ajuns la un capăt de drum în care toate s-au împlinit așa cum dorisem, eram electrician calificat, terminasem armata, îmi luasem și primele clase de liceu și n-aveam nici măcar douăzeci și cinci de ani. Ce-o fi făcând inginerul Dan? Trebuie să fie acum atât de ocupat încât nu e de mirare că nu mi-a mai răspuns în ultima vreme, dar de dus la el tot mă duc. Mai era încă timp, uitasem ce era cu mine acolo și pașii mi se puseră brusc în mișcare, simțind o dorință atât de vie să-l întâlnesc încât voiam să-l caut, dacă nu l-aș fi găsit pe șantier, oriunde mi s-ar fi spus că e. Nici zece pași nu mă îndepărtasem când o voce de femeie mă

cheamă de la etaj: A-lo! Dar nu așa cum se zice la telefon, ci cum chemi un străin căruia nu-i știi numele, dar un motiv foarte serios te face să-l rețiI, și ești sigur că după ce o să afle despre ce e vorba o să-ți mulțumească chiar el că nu l-ai lăsat să se ducă. M-am întors și am văzut-o la geam pe aceeași vecină, și în același timp am auzit prin ușa deschisă a blocului un răpăit pe scări, așa cum fac copiii când aleargă ca nebunii fugărindu-se și apăru în fața porții de metal care da chiar în trotuar o domnișoară care o și luă glonț spre mine. Când ajunse întinse în sus brațele și fără cea mai mică umbră de șovăială mă luă de gât și mă strânse. Oricât eram eu de îndepărtat de ea în clipa aceea faptul îmi luă piuitul. Mai avui timp să mă gândesc că e normal după atâția ani, dar că după acest val o să ne trezim față în față ca doi străini ce eram și cu asta basta.

Era însă abia începutul. Își ridică ochii plini de lacrimi la mine, mă privi drept și șopti: Călineț Și izbucni în plâns. Rămăsei mirat: n-o mai cunoștea nici dracu, în viața mea nu mai văzusem o femeie în felul ăsta de frumoasă, cu părul ei galben strâns bine pe cap și legat la spate într-o coadă tăiată scurt, într-o rochie înfoiată, și cu ochii ei care sclipeau de albaștri ce fuseseră și de isteți ce deveniseră; și cum stătea ușoară ca o pasăre în brațele mele, fremătând și neslăbindu-mă din priviri...

Formidabil câtă dreptate avusese doamna Sorana când spusese cât de tare se poate schimba o fată de la țară în numai câțiva ani... N-o sărutai, cu toate că asta aștepta, cum sta cu fața în sus, cu buzele întredeschise și gâfâia șoptind mereu: Călineț Iubitul meu! Chiar așa, Călin, iubitul... E drept că terenul era de mult preparat, dar chiar așa, numai pentru simplul motiv că ne cunoscusem odată și că unul din noi, respectiv eu, jucasem în viața ei un oarecare rol... Mă apucă de încheietura mâinii și mă trase să urcăm în odaia ei. Oricum, îmi zisei, e una dintre cele pe care, ca și pe mine, o născuse din nou șantierul și o oarecare pornire frățească între noi putea să ajungă foarte bine până la îmbrățișări și lacrimi. Chestia cu iubitul o s-o lămurim mai târziu, acum hai să nu-i stric bucuria revederii care la mine e doar simplă curiozitate, dar la ea, orice s-ar spune, e sinceră.

Înăuntru m-am uitat la odaia ei intrigat. Blocul de patru etaje n-avea lift și când am intrat i-am spus că vreau să mă spăl pe mâini. N-aveam bagaje fiindcă trecusem de la unitate prin București și îmi lăsasem totul acasă, dar eram murdar de cărbunele prost al trenului pe care îl luasem fiindcă *Pullman*-ul nu mai circula. Mi-a deschis ușa la baie și singură a dat drumul la robinet și mi-a adus un șervet proaspăt. Prin ușa deschisă am văzut că odaia ei era goală, parchetul fără nimic pe el și numai o dormeză roșie era lipită de un perete, cu un geamantan alături. Geamul nu avea nici storuri, nici jaluzele și de mânerul lui era agățat un umeraș cu o rochie pe el. „De când ești tu în serviciu?", o întreb. „Păi de când am terminat școala, imediat din iunie". „Și ai învățat ceva, sau ai trecut și tu cum trece câinele prin apă?" Ea râse în cadrul ușii care da în antreu, baia se afla la stânga când intrai, și nu răspunse nimic, dar cu o expresie îndepărtată că chestia asta s-a lămurit de mult, acum e angajată și sigur că a învățat, altfel cum ar fi trecut examenele? „Aveai ceva la bază, sau s-a făcut o excepție cu tine? Eu credeam că o să rămâi să măturI la cantină și pe urmă după un timp să avansezi, s-ajungi să servești..." „Nu s-a făcut nici o excepție, zise ea, aveam șapte clase și când am fost mică am învățat bine. Dar era așa de demult că crezusem c-am uitat tot. Și când am început cursurile m-am mirat și eu cum îmi aduceam aminte!. „Va să zică ai memorie bună, i-am spus, dar o ai la toate, sau numai la carte?" Făceam aluzie la trecutul ei care mi se părea neguros, în comparație cu lumina care iradia acum de pe chipul ei! „Eu cred că o am la toate", zise ea, dar fără să mai râdă, în timp ce eu închideam bine robinetul și mă ștergeam pe mâini cu prosopul pe care ea mi-l întinse. Abia atunci observai că

robinetul nu era așezat la locul lui în fața chiuvetei, deși vârful lui îndoit prin care curgea apa venea până în dreptul ei. „Dar robinetul ăsta zisei, ce mama dracului are, de ce e așezat alături?", „E o inovație, îmi răspunse ea, se mișcă, poți să-l împingi într-o parte și atunci curge și în baie". Și veni și îmi arătă, și atunci observai că baia n-avea baterie. „Interesant! spusei. Și la toate blocurile e la fel? „Cică nu, numai la primele, a venit unul cu ideea asta ca să facă economii, a luat și un premiu..." „Băga-l-aș în mă-sa și pe el și pe ăia care i-au dat acest premiu", am zis eu fără să râd, cu gândul în altă parte, dar ea a râs iar și glasul ei venea parcă spre urechile mele de la mari depărtări, parcă aș fi auzit-o undeva într-o poiană și eu aș fi trecut nepăsător pe drum.

„Nu mi-ai spus nimic de inginerul Dan, zisei eu intrând în odaie și așezându-mă pe dormeză, ce mai face, fiindcă la urma urmei lui îi datorezi totul". „Inginerul Dan nu mai e de mult pe șantier", zise ea. „Ce vorbești, dar unde e?". „Nu știu, a plecat de anul trecut, așa am auzit și eu!" M-am ridicat de pe dormeză, m-am apropiat de geam și am început să mă uit afară. Strada era mereu aproape goală și în zare vedeam, călare pe schelele altor blocuri, macarale cu ciocul lor uriaș mișcându-se alene pe fondul îndepărtat al aerului limpede. Se construia mereu.

III

În felul ăsta am vorbit despre toate până se făcu seară. Mă întinsesem la loc pe dormeză și ea venise aproape și îmi pusesem capul în poala ei. Și într-o vreme mi-am dat seama că vorbele mi se formează ele clar în minte, dar gura nu le mai rostește decât pe jumătate și că ochii mi se închid. Nu mai știu când m-a năpădit apoi un sentiment de chin, se făcea că sunt acasă la bunica și că era dimineață, soarele răsărise printre salcâmi și un graur fluiera în fundul grădinii. Mă sculam să-l prind dar

nu știam unde e și tremuram de dorință că îl auzeam chiar deasupra capului și din când în când îl zăream printre crăci schimbând locul și pitindu-se întruna: muream să-l prind și să pun mâna pe frumoasele lui pene galbene și pe ciocul lui care nu știam cum o fi de scotea acel fluierat atât de asemănător cu al omului... Am luat salcâmul în brațe, să mă urc după el, dar trunchiul copacului s-a lungit deodată lângă mine și era viu și avea o moliciune ușoară... Am deschis ochii pe jumătate și prin crăpătura lor am zărit-o pe ea cu părul revărsat pe pat, trează și cu mâna după gâtul meu... La geam, soarele izbucnise în fereastră în culori de aramă. Era dimineață. Trecuse noaptea ca o clipă... Dormise tot timpul lângă mine, sau poate veghease? Oricum, nu se dezbrăcase, era în aceeași rochie și numai pantofii și-i scosese din picioare... Am închis ochii la loc și m-am lăsat greu peste ea, încercând în același timp să-mi regăsesc visul sau măcar să-l păstrez pe-aproape... Să mă agăț de ea crezând că urc pe-un copac... Dar în loc să dau de scoarța lui zgrunțuroasă am simțit fosnet de rochie și picioare fierbinți și catifelate... Pe jumătate adormit m-am trezit ușor în ființa ei care m-a uimit ca o amintire de demult, de astă dată fără nume, însă atât de dulce și de tainică încât am simțit că m-am născut nu se știe când și voi trăi la nesfârșit marea vârstă, legat de acest corp... Am surâs acceptând fără mirare înțelesul neașteptat al acestei întâlniri și am luat-o pe femeia de sub mine în brațe rămânând nemișcat, ucis parcă de depărtările care veneau spre mine, ca și când aș fi plutit între cer și pământ, fără să-mi dau seama de spațiile pe care le străbăteam...

Astfel, într-un anumit moment, care poate fi pentru noi de nepăsare, de curiozitate sau mâhnire, de tristețe fără leac sau veselie fără frâu, de așteptare sau încordare, de teamă sau sfidare, sau pur și simplu de întâmplare, de totală uitare a clipei, ceva cu totul neîmplinit sau nepregătit, fără un înțeles adânc, se află totdeauna lângă noi o femeie care schimbă toate acestea în ceva grav. Că din niște scrisori care nu-mi stârneau niciodată

ceva mai mult decât veselia protectoare să văd ce mai e, să văd cum evoluează scrisul ei de școlăriță întârziată la unul săltăreț de elevă reînviată și apoi la unul de femeie care citește suficiente povestiri de dragoste ca să afle că un bărbat căruia îi scrii mai mult, trecerea timpului îl transformă obligatoriu în „prieten", pentru ca în cele din urmă să devină „iubitul meu" și mai ales din spațiul dintre ele, când numai ea știe ce gândea, să se pomenească cu adevărat în brațe cu acel așa-zis iubit, nu era nimic nefiresc. Dar pentru mine? Ce era cu acea acceptare?

Din instinct și din experiență mi-am dat seama că atâta timp cât o să stau nas în nas cu ea n-o să pot răspunde la această întrebare, că totdeauna ruperea rapidă de o femeie cu care ai petrecut un ceas de dragoste restabilește imediat, chiar când nu dorești acest lucru, starea de lucruri anterioară, și cel mai adesea afli răspunsul care te interesează chiar prin absența unui răspuns.

I-am promis totuși s-o conduc până la combinat, unde aveam și eu treabă și am văzut-o înflorind literalmente când am ieșit apoi împreună. Nici nu se mai uita la mine de fericită ce era, mergea cu fruntea sus, cu privirea scăldată în lumina dimineții și ai fi zis că trăiește nu numai prin fiecare respirație care îi umfla vizibil pieptul, dar și prin cel mai mic zgomot și prin cel mai oarecare semn al prezenței mele lângă ea: nu mă privea, dar peste chip i se vedea orbirea aceea a oamenilor îndrăgostiți, acel aer de rătăcire pe care îl au ei mereu pe chip fiindcă nu mai văd nimic înaintea lor decât pe omul pentru care trăiesc.

Lumea întorcea capul la ea în autobuz, cu uimire și invidie și nu puțini cu admirație pentru frumusețea ei care tulbura mai ales pe femei: se uitau la ea cu acea lăcomie neclintită și rece a privirii lor în care se observa, în insistența și durata acelei cercetări nemiloase, recunoașterea că nu e la mijloc nici o înșelătorie, că părul ei era adevărat, și ea îl mai și ascundea printr-o pieptănătură strânsă, care o ferea de disprețul pe care l-ar fi stârnit prin etalarea lui, iar ochii îi erau într-adevăr albaștri asemeni florilor de cicoare, de pe marginea câmpurilor, culoare

strecurată, vie și cu tremurul pur al luminii în ea. Le vedeam cum nu întorceau îndată capul cum ar fi făcut dacă i-ar fi descoperit cine știe ce cusururi, și o nedumerire liniștită se năștea în mine: cu adevărat fata asta mă așteptase pe mine trei ani și era chioară de nu vedea ce efect produce asupra altora? Chiar așa, nu avea pe nimeni, nu se găsise nici unul să înnebunească după ea și s-o abată de la gândurile ei și în felul ăsta să mă uite? I-am plăcut eu chiar așa, definitiv și pentru totdeauna? Să zicem că la întrebarea „nu are pe nimeni" se putea răspunde că mă are pe mine și prin urmare una din ciudățeniile vieții ei cade, dar a doua? E cu putință să nu se fi ținut nimeni de ea și dacă să zicem n-a reușit s-o facă să-și piardă capul, măcar să și-l fi pierdut el pe-al lui? În mod normal așa trebuia să se fi întâmplat. În realitate, cum am aflat mai târziu, n-a fost nimic și mi-am spus pe urmă că nu e exclus ca o femeie foarte frumoasă, dacă nu e stricată până în măduva oaselor, să fie tot atât de ferită de aventuri ca și una urâtă, fiecare bărbat spunându-și, văzând-o, că trebuie să-i tragă cineva clopotele și prin urmare s-o ocolească.

Cum stătea lângă mine în picioare și se uita răpită pe fereastra autobuzului am ridicat mâna și am bătut-o ușurel pe umăr: „Eu mă dau jos aici, i-am spus, deși îi promisesem chiar să intru cu ea în laboratoarele unde lucra, s-o văd cum știe să-și facă meseria. Pe urmă plec la București și cine știe când mă întorc, depinde de data când mi se va spune aici că o să fiu angajat. S-ar putea chiar să nu mă angajez, am adăugat, și atunci"...

Și i-am făcut un semn de adio adică s-ar putea foarte bine să nu ne mai vedem niciodată. Și fără să mai mă uit la ea i-am întors liniștit spatele și am coborât...

IV

Sigur, mi-am spus, numai la tine o să mă gândesc, nici n-o să mănânc la prânz, iar la noapte o să mă perpelesc și pe-o parte

și pe alta și n-o să închid un ochi! Și râzând, nu în sinea mea, ci de-a binelea, pe șoseaua asfaltată umedă de roua nopții, m-am urcat în autobuzul următor și pe loc am și uitat-o.

La cadrele combinatului n-am mai găsit pe nimeni cunoscut și a trebuit să răspund la o grămadă de întrebări până să fiu angajat. Lasă că, după cum mi-am dat imediat seama, chiar dacă însuși șeful mi-ar fi fost frate tot ar fi trebuit să răspund la ele, dar oricum, nu se mai terminau, când venisem eu cu cinci ani în urmă pe-aici și nu erau decât scaieți, nu m-a luat nimeni la întrebări și nici eu cu inginerul pe alții. Parcă erau, ei de la miliție și eu un infractor, urmând să le dovedesc acolo în față scris și verbal într-un formular și apoi într-o așa-zisă autobiografie, că n-am săvârșit și n-am făcut o grămadă de chestii, n-am fost moșier, n-am fost negustor, proprietar, legionar, țărănist, chiabur, că părinții mei n-au fost exploatatori fugiți în străinătate, că frații, că surorile, că copiii fraților și surorilor înainte de 23 August, după 23 August... M-am gândit să-i fac o figură lui tata și în dreptul rubricii lui să trec că a fost mare comerciant, pe urmă mi-am dat seama că nu lui îi fac eu figura, ci mie și am scris: negustor ambulant de ciurele... Am fost repartizat la o echipă de întreținere și mi s-a spus că de mâine pot să încep să vin la lucru, să mă prezint maistrului cutare... Înainte de a pleca i-am întrebat dacă unul Cărpinișan mai e pe șantier sau dacă s-a calificat și lucrează cumva în vreun sector de specialitate și mi s-a răspuns că da, și am aflat că era șoferul directorului, adventistul, toți îl cunoșteau. Vestea asta m-a bucurat foarte tare.

M-am reîntors apoi la București să-mi aduc ce aveam, costumele făcute de frati-meu demult, și care îmi rămăseseră și acum bune, fiindcă avusese el grijă când mi le croise să le lase mai largi, toate lucrurile mele pe care nu le luasem cu mine, inclusiv cărțile.

Cu țigarea băț în gură așezat pe pat tata mă întrebă seara înainte să se culce (totdeauna seara își punea el întrebările lui neroade) dacă sunt eu așa mare electrician de ce mă duc tocmai acolo să mă instalez și nu mă angajez aici în București? Era din puținele lui cuvinte care aveau nu numai un înțeles clar, dar era și greu de răspuns la ele și dacă n-ar fi adăugat încă ceva m-ar fi pus în mare încurcătură în timp ce așa mă scoase din sărite și mă făcu să-i dau peste nas; dar întrebarea rămase în mine cu un semn mare, care nu se șterse multă vreme dinaintea ochilor. „Că, zise el, numai proștii pleacă din București, ăi deștepți rămân în el." Atâta știa el să spună, că proștii sunt ăia care nu fac cum zice el, în timp ce deșteptii se îngrămădesc toți în flanc câte unul în spatele lui. Avusese totuși un glas binevoitor, dar am vrut să-i arăt că mă țin de promisiune și că așa cum eram acum cu armata făcută trebuia să se ferească de mine fiindcă aveam multe să-i plătesc. „Judecând, i-am răspuns eu, după cei prezenți care stau pe pat și nu pot dormi de grija altora, nu s-ar putea spune că Bucureștiul nu e orașul celor care au târâte în loc de creier." „Da, și ăla în care te duci tu să-l întemeiezi o să fie capitala șmecherilor." „Lasă-l în pace, tată, a zis atunci frati-meu, dacă acolo îi place lui. Ce-ai cu el? Și-o fi făcut cunoștințe, prieteni... Când o să vrea oricând poate să se întoarcă, fiindcă are unde, nu ca alții care umblă bagabonți după buletin de București..." Mare deștept și ăsta, fiecare cuvânt al lui să-l iei și să-l pui într-o ramă.

A doua zi înainte să plec la gară am trecut pe la inginerul Dan și am sunat la ușă. Eram cu valiza în mână, dar îmi luasem două ore avans pentru cazul în care l-aș fi găsit acasă și ar fi putut să stea de vorbă cu mine. Locuia pe Ștefan cel Mare într-o casă fără etaj, al doilea apartament după al proprietarului (fiindcă erau mai multe, până în fundul curții). Nu mi-a răspuns nimeni nici după ce așteptând câteva minute lungi am mai sunat o dată, mirat că nu era măcar nevastă-sa acasă, sau măcar unul din copii, să-mi spună ce e cu taică-său. Ar fi trebuit să plec,

dar în loc de asta m-am pomenit iar cu degetul pe sonerie, ca și când aș fi știut că e cineva înăuntru și că trebuie negreșit să-mi deschidă, măcar pentru câteva secunde, să aflu ce e cu inginerul. La urma urmei dacă nevastă-sa nu vroia să mă primească n-o dureau picioarele să crape puțin ușa și să-mi spună unde e bărbatu-său, ce adresă are. Și am sunat iar, insistent. Curtea era pustie, nu se vedea nimeni nicăieri, iar ferestrele proprietarului rămâneau și ele nemișcate, deși data trecută când sunasem pentru întâia oară la ușa inginerului ieșise el, acest proprietar, un individ solid, cu niște mustăți negre, groase și ascuțite, într-o jiletcă peste cămașa albă, cum purtau altădată cârciumarii... Cum stăteam cu capul într-acolo am auzit un *pst!* alături și atunci m-am întors și i-am văzut soției inginerului doar ochii în spatele ușii întredeschise și apoi i-am auzit șoapta care abia sufla, mai mult i-am ghicit cuvintele: „Nu e acasă! Du-te! Nu mai suna" „Sărut mâna doamnă, i-am spus micșorând și eu, nu știu de ce, vocea, nu vă supărați..." Atunci ea deschise și îmi făcu semn să intru. Deși trecuse atâta vreme și mă văzuse o singură dată cu soțul ei își aducea aminte de mine, pesemne fiindcă arătam așa voinic și poate și pentru că în ciuda aparențelor nu fuseseră mulți cei care, ca și mine, îi trecuseră pragul.

Mi-am pus valiza jos în vestibul și m-am așezat pe ea, fiindcă nu m-a invitat înăuntru în casă, se uita afară spre șosea și cerceta cu grijă împrejurimile. Avea însă o expresie foarte senină, aproape plină de acea bucurie secretă a femeilor când sunt pe cale să facă un lucru pe care ele știu prea bine că nu trebuie făcut, să primească un amant în lipsa bărbatului, sau pe cineva care să-i aranjeze ceva de acest gen. O văzui că închide cu grijă și parcă mulțumită ușa și apoi își întoarse spre mine ochii complet deschiși, mari și plini de zeci de întrebări la care singură știa însă că nu există un răspuns și tot ce putea să facă era să mă pună la curent. „Nu știi?" zise . „Nu doamnă!" „A fost luat! Într-o zi când se întorcea de la birou, n-a mai ajuns acasă. Era la minister și mi-a telefonat că vine. Am telefonat pe urmă

eu ca să întreb când l-au văzut, era trei fără cinci minute, a mai stat alea cinci minute și a plecat, și-a luat la revedere de la colegi și unul spune că a mers chiar cu el până la colț, când s-au despărțit". „Și?" „Și?" exclamă ea, adică asta e tot, a fost luat între aceste două puncte, locul unde s-a despărțit de ultimul coleg și casa pe care o știu și eu unde e, aci! „Și când s-a întâmplat asta, doamnă?" „Să fie un an și două luni, fără șapte zile!" „Și de atunci nu știți nimic de el, nu v-a anunțat nimeni unde e?" „Nimic!" „Dar ce-a făcut, doamnă?" Femeia ridică din umeri cu o nedumerire care nici până azi nu făcuse un pas mai departe față de ziua când se produsese faptul, nu înțelegea și mai departe avea aerul să spună că nici nu se putea merge. Încotro să te duci? Ce să faci adică?

Era într-un capot, femeie încă tânără, îți făcea plăcere să te uiți la ea, se răzimă de glasvand și apoi mă imită și se așeză jos pe covorul din capul scărilor trăgând sub ea un cărțoi dintr-un maldăr de lângă perete.

„Dumneata ești Călin, nu?" „Da, doamnă!" „Ținea la dumneata, spunea că după ce te întorci din armată te face unul din adjuncții lui, că ai mare talent organizatoric și că trebuie să-ți termini liceul. Vezi, ai grijă și nu vorbi cu nimeni, dacă te întreabă cineva spui că ai sunat și după ce ai aflat că bărbatu-meu nu e acasă, ți-ai luat valiza și ai plecat. Spui că am vorbit despre șantier, cum te-ai instalat acolo și... Adică nu, nu e bine despre șantier spui că eu te-am întrebat ce mai faci și mi-ai spus cum o duci, că vrei să te însori și să te instalezi în noul oraș. Atât!" „Bine, doamnă, am înțeles, mai ales în situația dumneavoastră trebuie să vă luați toate măsurile de prudență. Viitoarea mea nevastă e o fată care are un copil din flori, e blondă și lucrează la combinat ca laborantă. Tot soțul dumneavoastră a trimis-o și pe ea la o școală profesională și pe chestia asta putem să discutăm mult, cum am găsit-o eu într-un sat unde încăpuse pe mâinile unui oarecine paznic de noapte, dar cu mari perspective să ajungă de zi!, al cooperativei de la kilometru' 14, din

satul Ereste, sau așa ceva, și cum o omora cu bătaia să vie la el acasă unde mai avea vreo două... Acuma nici n-o mai cunoști". „Asta e chiar adevărat?" „Da, doamnă, în afară de faptul că ar fi viitoarea mea nevastă. Nu e, dar bineînțeles că mi-e prietenă." „Știu că și dumneata ai ținut și mai ții la el și ce pot să-ți spun eu?" Și aici brusc din ochii acestei femei care se ținea cu voință senină și alături de disperare, țâșniră lacrimi care se vărsară pe obraji ca un torent. Ea însă nu clipi și îmi surâse: „Numai presupuneri pot să fac. I-am și spus: de ce vorbești? De ce să nu vorbesc, îmi răspundea, sunt părerile mele și fără ele nu mai sunt nimic, sunt un zero tăiat în patru și cine are nevoie de oameni care sunt niște nule? Crezi că e timpul acuma să-ți spui părerile? ziceam eu. Sunt destule nulități printre voi care ar vrea să te înlăture, pe tine și pe alții ca tine. Acuma nulitățile cresc... Și ce vrei, zicea, să-i lăsăm să ni se urce pe umeri și să-i ducem în felul ăsta toată viața? Să fi fost din pricina asta? se întrebă ea bâjbâind. Cine știe ce-o fi spus și vreunul atâta a așteptat!" „Ce putea să spună, doamnă, am zis eu, neîncrezător, să-l țină arestat un an de zile și să nu știți nimic? Nu vă supărați, dar eu cred că mai mult dumneavoastră vă spunea el părerile lui și nu fiindcă i-ar fi fost frică, să le spună și altora, ci pentru că era un om foarte prudent și calculat, pe șantier trebuia să-l împingem noi de la spate să ia cuvântul și să se apere de diverși pescuitori în apă tulbure. Mi-a și spus: există pescari autorizați, cu permis în regulă! Știa doamnă, nu era el un romantic naiv". „E adevărat," zise femeia, și rămase câtva timp într-o tăcere pe care n-o întrerupsei...

V

Apoi ea spuse: „A făcut el odată și un fel de memoriu... A venit la el într-o zi un prieten și i-a spus că taică-său a fost arestat și l-a rugat să intervină să salveze niște documente..." Femeia tăcu prinsă de niște îndoieli de care ca să zic așa, nu

era sigură, întrebându-se poate în sinea ei dacă istoria aceasta în care fusese implicat altul ar avea vreo legătură cu propria soartă a bărbatului ei...„Tatăl prietenului ăsta, continuă ea, era istoric, dar făcuse și politică la viața lui, demult, și făcuse parte dintr-un guvern dar care nici măcar nu ajunsese să se convoace că și căzuse. Lista lui însă fusese publicată în Monitorul Oficial și de pe Monitor i-a luat cam pe toți, din guvernele de după primul război mondial și până la sfârșitul celui de-al doilea. Istoricul ăsta, când l-au arestat, a spus că are de făcut o comunicare foarte importantă. Persoana mea nu contează, a zis el, ca om care am studiat atâția ani istoria, fără să mă compar cu Iorga care a avut o tragică soartă, înțeleg de ce regimul actual ia aceste măsuri, dar am o singură rugăminte. În arhiva mea care mi-a fost ridicată sunt documente de preț, rodul unor cercetări de-o viață, nu toate au aceeași valoare, dar unele sunt atât de prețioase că distrugerea lor nu poate fi echivalată cu nimic. Fac apel la patriotismul dumneavoastră să nu distrugeți aceste documente. Și atunci drept răspuns s-a dat ordin chiar în fața lui să fie arsă această arhivă, cu toate documentele ei așa-zis prețioase. Istoria n-o mai faci dumneata, domnule fost ministru, cică i s-ar fi spus, o facem noi. Toate astea s-au aflat mai târziu, am să-ți spun când, pe moment fi-său, care a bănuit numai ce-o să se întâmple, a venit la bărbatu-meu alarmat: la conac, la țară, mai are o parte din arhivă, plus biblioteca, să intervină undeva tot așa, în sensul în care zisese și taică-său, ca s-o salveze, și Dan a luat imediat trenul și s-a dus acolo cu cineva mai mare, fost ilegalist, care l-a atras pe el în partid în '945, un om foarte serios care lucra la Comitetul Central. Când au ajuns acolo era prea târziu, conacul, umblau paznicii prin el din proprie inițiativă auzind că proprietarul a fost arestat, au scos toate hârtoagele în curte cu cărți cu tot și se încălzeau la ele... Uitai să-ți spun că înainte să se ducă bărbatul meu să încerce să pună mâna pe ceva, a făcut un memoriu la ministrul

de interne crezând că acolo sus nu se știe. Mă gândesc că poate s-a înțeles că ia apărarea unui reacționar și l-au arestat să-l cerceteze dacă n-o fi avut cine știe ce legături?!..." se miră femeia.

Eu îmi mișcai umerii cu cap cu tot: „Păi ce vă mai mirați doamnă, asta trebuie să fie", îi spusei. Ea se gândi: „Da, dar de-atunci au trecut șase ani și între timp, istoricului de care îți pomenii (de la el știu ce-ți povestii adineauri) i s-a dat drumul. Se putea să nu-i dea drumul și lui Dan, dacă era vreo legătură între arestarea lui și a istoricului?" „E clar, doamnă, am zis eu, că nu e nici o legătură!" Dar ea nu părea convinsă. Se uita într-o parte, dusă pe gânduri, dar fără să scormonească întâmplarea. „Mai a avut el un prieten", reluă ea apoi cu un gest înainte pe care îl face un om cu umerii, pus pe povestit, fără să se grăbească câtuși de puțin, deși când sunasem la ușa ei cu un ceas în urmă întârziase atâta până să-mi deschidă. Dacă n-aș fi insistat, acum n-ar mai fi avut cui să-i spună gândurile ei cele mai intime.

„Era fostul lui colonel de regiment, Dan a fost ofițer de rezervă și în timpul războiului a fost mobilizat pentru instrucție, numai când s-au întors armele contra nemților a intrat unitatea lui în foc. Să vezi cum, fiindcă pe urmă colonelul... Dumneata fumezi?" „Nu doamnă!" „Nu-i nimic, nici eu nu fumez, să-ți spun ce-a pățit... Colonelul a auzit apelul regelui prin radio și i-a atacat pe nemți primul pe țară. După 23 August a fost deblocat, i s-a dat o pensie, își vedea de treabă liniștit. La zece ani după terminarea războiului e arestat și i se face proces că a condamnat la moarte un soldat fără judecată. Legea îmi dădea dreptul, a răspuns el, aveam caz de dezertare în fața inamicului plus uciderea santinelei care îl păzea, în dosar se spune clar cum s-au întâmplat lucrurile. Dosarul l-ai întocmit dumneata, i-a zis judecătorul. Dosarul l-a întocmit detașamentul colonelului cutare, în subzistența cui se afla dezertorul, eu doar am aprobat cererea colonelului respectiv pentru ca dezertorul criminal să fie pedepsit. Va să zică ați aprobat. Sigur că am aprobat, ce-ați

fi vrut, să-l țin să-mi mai omoare și alți ostași, era un caz de demență dacă l-aș fi lăsat în libertate pe linia întâia, cine știe ce-ar fi făcut. E chemat Dan să depuie ca martor la cererea colonelului și bărbatu-meu declară că cunoaște perfect cazul și știe că soldatul a dezertat de pe linia frontului ca să se ducă acasă să-și omoare nevasta dracu știe de ce. Nevasta a venit la colonelul comandant al detașamentului și i-a spus unde e ascuns, s-a trimis o patrulă după el, a fost prins și dat în paza unei santinele. Noaptea dezertorul omoară santinela și fuge iar în satul din apropiere, unde era nevastă-sa. E prins din nou și sub ordinul comandantului executat pe loc. Perfect legal. Fără judecată? întreabă procurorul. Fără. Nici nu era soldat român, a declarat Dan în fața întregii instanțe, era ucrainean din armata trădătorului Vlasov, aciuat într-un sat și pe urmă încorporat de noi, mă mir că dumneavoastră judecați astfel de cazuri punând în dubiu cinstea unui ofițer român care s-a luptat vitejește pentru patrie. Regimentul nostru a fost citat de înaltul comandament al armatei ruse pentru felul cum alături de corpul de armată al generalului nu știu care și-a făcut datoria... Dumneavoastră, i s-a spus, nu sunteți chemat aici să vă dați cu părerea, ci să spuneți ce știți. Restul nu vă privește. Cum să nu mă privească, a zis bărbatu-meu. Se aruncă dezonoarea asupra comandantului meu și eu să nu zic nimic? Nu i-au mai răspuns, dar l-au notat..." „Și pe colonel l-au condamnat, doamnă?" „Închisoare pe viață. După patru ani a fost grațiat." „Și a mai avut mulți prieteni de ăștia, doamnă, tovarășul inginer Dan?" am zis eu și atunci femeia numai n-a izbucnit în râs, dar am văzut că se stăpânește. Sau poate că în plâns? În orice caz în cele din urmă a reușit să zâmbească și mi-a răspuns: „Nu, numai pe ăștia doi: istoricul și colonelul", și făcu un gest, adică acuma, iată i-a venit și lui rândul, celui de-al treilea...

M-am ridicat de pe geamantan. „M-ați întristat de moarte, doamnă, cu cuvintele dumneavoastră, i-am spus, dar păstrez

totuși speranța că nu va trece mult și îl veți avea din nou liber pe domnul inginer Dan și toate astea vor fi doar un vis urât." Ea nu mi-a răspuns, m-a condus de astă dată până la poartă, i-am sărutat mâna și m-am grăbit să nu pierd trenul.

VI

Chiar așa de întristat de moarte nu eram eu cum spusesem, fiindcă nu înțelegeam... Nu înțelegeam nici de ce trebuise să fie arestat istoricul și cu atât mai puțin de ce trebuise să se dea ordin să i se ardă arhiva, și nu înțelegeam nici de ce fusese umilit colonelul acela și drept recompensă pentru că întorsese primul armele împotriva nemților fusese condamnat pe viață ca un borfaș. Poate dacă aș fi auzit că toți foștii ofițeri e ordin să fie închiși pentru motivele așa și-așa, ca să fie mai sigur că n-or să facă nimic, aș fi înțeles clar că intrau la lupta de clasă, care se scria că există, dar după câte știam eu nu se dăduse un astfel de ordin, aveam și noi în cartier un maior care își încasa pensia liniștit și își uda florile în fiecare seară cu stropitoarea în grădiniță. Și era încă tânăr, deci primejdios din punctul de vedere al luptei de clasă. Nevastă-sa era basarabeancă și preda limba rusă la nu știu ce școală și când se înfuria în urma a tot felul de istorii pe care le avea cu vecina de la etajul de jos, basarabeancă și ea (bărbatu-său era contabil undeva), ridica glasul pe rusește, ca să nu înțelegem noi și o dată am auzit-o în culmea isteriei, țipând: *Nie pravda, nie pravda, moi muj idealnîi, idealnîi*... Țin bine minte aceste cuvinte ciudate, care până la urmă când m-am înscris la liceu și am început să învăț limba asta obligatoriu pentru examene, le-am aflat înțelesul: Nu e adevărat, nu e adevărat, bărbatul meu e un om ideal, ideal... Pesemne cealaltă cine știe ce insinuări i-o fi făcut despre felul cum își petrecea maiorul timpul cât ea era dusă la orele pe care le preda. Deci, individului îi ardea de aventuri, nu de luptă de clasă, în timp ce un altul, pentru că executase un

dezertor criminal, care pe deasupra mai făcuse parte dintre acei ruși care se dăduseră de partea nemților, zăcea la închisoare. De ce?! Nu înțelegeam absolut nimic și gândul mi-a zburat, încă înainte de a ajunge la gară, la noul nostru oraș, în care nu mai puteam de nerăbdare să ajung și să încep să trăiesc.

Abia așteptam să mă prezint la lucru și să văd în mână o schemă electrică pe care să mi se ceară s-o citesc și să trec pe urmă la treabă. Îmi spuneam, când ca o adiere de neliniște gândul mi se întorcea îndărăt la nevasta inginerului, cum stătea ea, săraca și îmi povestea mie de bărbatul ei dispărut (în timp ce privirea mea culegea cu o lăcomie care îmi umplea inima, câmpurile întinse, cu văile și colinele pline de arbori pe care totdeauna le vedeam parcă pentru întâia oară atât de mult îmi plăceau) că nu se poate să nu apară el iar în libertate, că e un om cinstit care nu e vinovat de absolut nimic și dacă le-au dat drumul istoricului și colonelului, trebuia să-i dea și lui. Nu mă întrebam când și nici de ce un om ca el trebuie să plătească un astfel de preț nu se știe pentru ce. Sunt totdeauna lucruri, îmi spuneam, pe care le aduce politica celor cărora le place s-o facă, recunoscând în același timp în sinea mea că ea trebuie făcută. A te abține ar fi ca și când cineva ți-ar da brânci în apă, și tu, deși știi să înoți, nu vrei să dai din brațe să te salvezi pe motiv că nu-ți place să fii aruncat în apă. Dar ai fost aruncat, iată faptul, și nu în valuri e momentul să te întrebi cine ți-a făcut figura asta, de ce și unde e dreptatea. Întâi trebuie să ieși la malul celălalt și pe urmă acolo, să-ți pui liniștit, dacă mai e cazul, și întrebările. Erau propriile cuvinte și idei ale inginerului Dan, pe care mi le spusese nu o dată când ne urcam noi doi sâmbăta în mașină și ne duceam la Piatra-Neamț, să sărbătorim ceva. „Un filosof, pe nume Voltaire, spunea odată, Surupăcene, cred că ai auzit tu de el, că fiecare să-și sape grădina lui, considerând asta drept un punct de vedere cel mai solid împotriva oricăror căutări a adevărului, care te pot duce la aventuri cu

totul opuse lui, în orice caz socotind că asta e ceva util și care nu face rău nimănui. Da, dar în zilele noastre chestiunea se pune ce-i faci că și grădina a încetat să mai fie un loc de refugiu sigur împotriva vicleniilor istoriei." „Dar de meserii o să fie nevoie tot timpul, tovarășe inginer?!" îi spuneam și eu cu un glas de parcă cu asta l-aș fi dat gata, adică hai să zicem că nu sunt valabile grădinile, dar cine să-mi ia mie cleștele din mână, din moment ce există electricitate și din moment ce nimeni nu se putea lipsi de ea? „Nu fi tu așa sigur pe ce spui, mi-a răspuns el batjocoritor, se poate pune în locul tău și unul care habar n-are! Ai uitat ce ni s-a întâmplat astă-primăvară cu inginerul ăla?! Ai memorie scurtă, băiatule, sau îți umblă mintea aiurea!"

Nu uitasem nicidecum și am rămas cu gura căscată văzând ce înțeles mă îndemna șeful meu de șantier să-i dau acelei istorii. Se lucra la montarea unei noi instalații electrice și la un moment dat s-a auzit un trăznet și din ea nu s-a mai văzut decât fum. Am alergat acolo, s-a adunat lume, a venit inginerul-șef și s-a apropiat de un om care sta răzimat de zid, galben la față, cu gura căscată și cu ochii rătăciți. „Ce s-a întâmplat, tovarășe inginer?" l-a întrebat inginerul-șef. Iar ăstuia i-a ieșit atunci din gură ceva straniu; a zis: „Păi dacă mă țineți peste zece ore pe șantier?". El se și gândea la un proces și ce-o să răspundă procurorului pentru toți morții pe care aveam să-i găsim de-a lungul rețelelor, se și gândea să dea vina pe alții! Ce se întâmplase? Cu o jumătate de oră înainte inginerul-șef îl chemase pe acest inginer responsabil cu montarea stațiilor și-i spusese mult mai clar decât era nevoie (fiindcă era o regulă a cărei nerespectare te putea costa ani de pușcărie) următoarele: „Tovarășe inginer, am oprit stațiile pentru remedieri în vederea predării. Ni se cere de către conducerea uzinei să punem sub tensiune una din stații fiindcă au sosit străinii și trebuie început rodajul. Verificați stațiile personale, dați oamenii afară din interiorul lor, mergeți în stația de conexiuni și băgați sub tensiune postul de transformare unde s-au terminat remedierile". Ce-a făcut inginerul? A intrat în stația de conexiuni fără să verifice prezența oamenilor în posturile de transformare și apoi a executat o manevră de necrezut pentru un inginer, a anclanșat greșit băgând sub tensiune alt post de transformare decât cel indicat. El credea acum, fără să se înșele bineînțeles în credința asta, că trebuie să fi murit toți cei care se aflau atunci pe rețeaua pe care băgase el greșit curentul și pe care electricienii respectivi lucrau liniștiți la remedieri. Am alergat într-acolo și norocul la toți a fost că unul din băieți a vrut să-și aprindă tocmai atunci o țigară și a pus o cheie deasupra capacului pe bare și în felul acesta s-a închis circuitul. Altfel îi găseam pe toți negri... Ne-am întors la stație și vinovatul tot așa era cum îl lăsasem. Inginerul-șef s-a apropiat de el și a început să-i vorbească foarte încet: „De ce nu spuseși că nu ești capabil să faci ceea ce orice electrician calificat obișnuit se pricepe, tovarășe inginer? Când te trimisei eu și îți spusei precis despre ce e vorba, nu te arătași dumneata indignat? Și acuma ce-i făceam noi dacă ieșea un dezastru uman pe șantier?... Dumnezeul mă-ti, tovarășe inginer cu originea ta sănătoasă și cu ăia care te-au trecut la examene, marș din ochii mei și să piei de pe șantier dacă vrei să nu chem procuratura, să intrăm toți la apă din pricina ta. Marș, îți spun, cară-te și să te duci în p... mă-ti, să faci muncă de birou, să numerotezi borderourile, dar nu la mine... Să te transferi, îți dau transferul!" Și i-a întors spatele și a început să dea ordine să se îndepărteze lumea... A mușamalizat-o cu inginerul Dan, i-a costat o sută douăzeci de mii de lei refacerea stației, dar aveau economii mult mai mult și în felul ăsta s-a aranjat. „Și dumneavoastră credeți că nu e o pură întâmplare inginerul ăla?" i-am răspuns eu șefului meu. „Dovadă, mi-a răspuns el, că nu trăim în cultul profesiunilor, cum crezi și ai vrea tu și că ăsta nu e nici primul nici ultimul căruia i se dă drumul de pe băncile facultăților și institutelor pentru merite care n-au nici o legătură

cu profesiunea. Știi, Căline, că în facultăți, dacă studentul sau candidatul la admitere e nepregătit vinovat e numai profesorul? El e belit... Eu sunt convins că se va renunța la acest principiu dar până atunci se vor revărsa în toate profesiunile indivizi bizari asemeni inginerului ăla electrician și să te gândești la consecințele catastrofale care se vor prelungi în societatea noastră atâta vreme cât vor trăi toți ăștia! Nu profita nici tu de situația actuală a învățământului ca să-ți treci ușor examenele, învață bine dacă vrei să fii un om adevărat, așa cum mi-ai spus odată că vrei să ajungi și să rămâi."

În fond el continua să fie pentru mine în libertate, atât de bine îmi făcea gândul la el și la spusele lui ca și când locul unde era el acum ar fi fost firesc să fie și nu trebuia să mă neliniștesc zadarnic. Și într-un fel curios, asemeni nevestei lui, nici nu mă nelinișteam, deși gândul că s-ar putea să nu-l mai văd așa cum îl știam eu, să-l văd schimbat, să-l văd prea târziu sau să-l văd bătrân și bolnav, îmi aducea un gol în inimă și îmi venea să plâng. Înainte de armată poate că aș fi plâns, acuma însă mă țineam bine, îmi spuneam, o să vii, tovarășe inginer, o să vii... În timp ce roțile trenului îmi întăreau acest gând prin păcănitul lor ritmic și mă împiedicau astfel să trăiesc până la capăt prima mea durere cu toate înțelesurile ei și, cine știe, să-mi schimbe, poate, această trăire, propria mea soartă!

Acuma știu că mi-ar fi schimbat-o. Iar eu nu fac parte dintre cei care nu învinuiesc pe nimeni, zicând, când li se întâmplă ceva grav, că acel ceva a înlăturat un altceva și mai grav care de altfel i-ar fi strivit. Am citit odată un roman cu unul care fiind învinuit de omor nu se apără și se lasă închis și stă ani de zile în celulă unde moare zâmbind. Zâmbet de cretin! Dar cine poate să ne spună dacă e mai bine sau mai rău când ne vine să plângem, să-i dăm drumul acestei dureri și să lăsăm să ni se strecoare în suflet șoaptele ei, sau dimpotrivă, să ne ținem tari și să ne înghițim cu bărbăție lacrimile?

VII

Când intram câteodată vara în grajdul bunicului deodată amândoi caii ridicau capetele din iesle, se uitau la mine cu ochii lor mari și inteligenți și cu urechile înainte și din gât îi auzeam cum scot scurte nechezături coborâte cu care mă întâmpinau. Îmi stârneau o bucurie atât de mare că dacă aș fi știut aș fi făcut și eu la fel simțindu-mă atât de cal încât nu mai vedeam nici o deosebire între mine și el. Hi-ha-ha, ha, ha, făceau, cine ești tu, ești un copil, aha, am crezut că e unul mai mare, să se ocupe de noi, să ne mai dea niște fân sau să ne scoată afară la iarbă verde. Dar surpriza pe care le-o făcea intrarea mea, ființă mică, dar dreaptă, rudă cu cel a cărui palmă puternică o simțeau când erau prinși de coamă cu o mână și ținuți de frâul de sub bărbie cu cealaltă, era de fapt curată în inima lor de cai iar interesul din nechezatul lor era mai mult de suprafață și mai mult din obișnuință, fiindcă altfel erau grași, bine țesălați și totdeauna cu paie proaspete sub copite. De aici îndrăzneala cu care mă apropiam de ei și încercam să-i apuc de nas să răspund așa la nechezatul lor care îmi dădea fiori. Dar când o astfel de voce se ridică dintr-o mulțime în care știi că nu te-așteaptă nimeni, și te cheamă? Cum trebuie să te simți dacă e glasul unei femei? Venise tocmai la Piatra-Neamț și mă aștepta în gară. De unde știa că am să sosesc chiar în ziua aceea?

Eram pe scara vagonului când am auzit-o: „Căline! Căline!" Mi-am întors spre ea capul cu nepăsare, dar ca și la caii bunicului ăsta era un gest de suprafață și mai mult din obișnuința de a nu mă lăsa luat fără veste, inima însă mi-a fost străpunsă de sunetul glasului ei care îmi spunea numele mărturisind parcă aerului pur încântarea ei ca un țipăt în lumină. Nu mi-am ridicat privirea, dar i-am simțit apoi mâna pe braț, palma ei, plină de vigoare și totuși ușoară ca un fulg și atunci am pus geamantanele jos și am luat-o în brațe. În clipa aceea deodată chipul ei mi s-a părut că din vesel ce era, căpătă o

expresie de stupoare ca și când ar fi greșit persoana, fără să se grăbească însă să se smulgă din brațele necunoscutului. „Ei, i-am spus eu, eu sunt, Călin! Nu mă cunoști? Tu mă strigai parcă." Ea s-a agățat atunci drept răspuns și mai solid de gâtul meu, și-a apropiat gura de fața mea și a început să mă sărute într-un chip curios, pe sprâncene, pe obraz, pe-un ochi, repede și parcă disperată. „Ho, i-am spus, se uită lumea la noi, ce, ești fetița mea? Numai copiii sărută așa, lasă că te învăț eu cum se face asta o dată și bine!" Nu mi-a răspuns nimic, dar mi-a rămas în așa fel în brațe încât mă pironise pe loc, nu mai puteam să mă mișc, nu mai vroia să-și revină...

Dar nu era numai atât, că se mai gândise ea la încă un lucru. Într-adevăr te întrebi de unde știe omul fără să-l învețe nimeni să facă din clipele vieții lui, altfel lipsită de mari evenimente, o adevărată sărbătoare: în spatele gării, răzimat de o mașină mare și neagră mă aștepta Cărpinișan, prietenul meu. Se interesase deci nu știu la cine, aflase că țineam unul la altul și făcuse în așa fel ca el să vie cu turismul să mă întâmpine. M-am oprit pe loc, la o distanță de cinci metri și m-am uitat lung... A făcut și el la fel și a trecut aproape o jumătate de minut. „Curios!" am spus eu apoi, luând din nou valizele în mână. „Ce e așa de curios?", mi-a răspuns Cărpinișan liniștit și s-a desrezemat de lângă capota mașinii, mi-a luat geamantanele din mână și s-a dus cu ele și a desfăcut portbagajul... Curios mai bine zic eu, cum a venit la mine domnișoara și m-a convins că sosești chiar azi, că ai geamantane multe, că așa și pe dincolo, cu toate că pe urmă s-a dat de gol că de fapt tu nu i-ai spus nimic când vii. Era gata să mă întorc din drum, fiindcă înțeleg să risc cu un folos, să-i cer directorului voie zicând că am un caz serios în familie, nu să mă duc tocmai la Piatra-Neamț și la gară să nu fie nimeni. Ei, uite că m-a convins că o să fie!" „Pe tine, măi Ioane, am zis eu, te-a convins fiind de față, ceea ce e mai ușor, dar pe mine m-a convins prin telepatie fiindcă până nu m-am

văzut azi-dimineață în tren nu m-am simțit liniștit, cu toate că ieri n-aveam de gând să plec. Ai, ce zici de chestia asta? M-o fi lucrat cu chimicale, pe-acolo prin laborator." „Persoană periculoasă, îți spun eu, te bagă la apă", zise și Cărpinișan în timp ce trântea și încuia capacul portbagajului, iar ea râdea nestăpânit, uitându-se cu coada ochiului, când la unul când la altul.

Purta aceeași rochie cu care dormise alături de mine noaptea în pat, o spălase și-o călcase și vederea acestei stămbi înfoiate de o culoare între galben și portocaliu mă făcu să-mi amintesc întâi de visul meu și cum dădusem de acel foșnet după care urmase o neașteptată acceptare din partea mea, a ceva care nu știam precis ce e... „Vedem noi ce e!" am spus eu cu glas tare, cuvinte care erau, pentru auzul ei, raportate la ceea ce zisese Cărpinișan, dar îmi aruncă totuși o privire mai lungă, păstrând însă din râsul ei de mai înainte un surâs care nu se mai ștergea și care parcă îmi spunea: „Cu cât o să vrei să afli mai multe, cu atât o să înțelegi mai puține! Mai bine lasă-te în voie, și atunci, cine știe, s-ar putea să..."

Să ce? Să aflu, de pildă, că nu e deloc rău să te iubească cineva și tu să nu iubești? Asta o simțeam perfect de bine în clipele acelea când stătea lângă mine și nu era adevărat că m-aș fi gândit la ea cum zisesem. Și nu pentru că n-aș fi vrut, m-aș fi împotrivit, fiindcă aveam ceva contra ei. Dar n-aveam *la ce* să mă gândesc, afară poate de rochia ei pe care când mă uitam la ea îmi venea să pun mâna și s-o mângâi. Dorința asta subțire se păstrase și îmi dădeam seama că de-aici înainte s-ar putea să-mi fie așa, pe undeva pe departe, dragă, persoana care o purta. Era tot ceea ce simțeam când mă urcam în mașină și Cărpinișan dădea drumul la motor. Cu toate astea nici nu știu cum am străbătut cei peste șaizeci de kilometri de la Piatra-Neamț până în orașul nostru. Și nu fiindcă aveam viteză mare, dar stăteam pe canapea și mă simțeam ca o pasăre care s-ar ține în aer în interiorul mașinii prin propriile ei aripi. Sigur

că e bine să nu iubești și să fii iubit, e chiar cel mai bine, și nu cunosc ceva care să facă să sporească în noi atât de tare sentimentul libertății ca dragostea unei femei la care nu răspundem.

Să fie oare din pricină că apropierea ei ne sugerează cu atât mai mult cu cât sunt mai tulburătoare chemările ei, pierderea a ceea ce în noi însine, liberi, nu are hotar? Ambițiile înalte, visurile care se înfig în timp dincolo de el, forța interioară de a privi lumea cu un ochi neclintit și de a ne uita neîncrezători la tendința ei spre ordine, de care abuzează pe măsură ce îi este acceptată necesitatea, cum abuza tata de familia lui, pe măsură ce creștea în noi respectul pentru ideea de părinți. La fel ne spune instinctul că pe măsură ce dragostea unei femei e acceptată, în aceeași măsură ea înlănțuie ce avem mai bun în noi și nimeni nu ne poate garanta dacă fericirea promisă nu ne va apărea cu adevărata ei față, de robie față de existență și de imposibilitatea de a mai găsi o ieșire spre libertatea de odinioară... Dar a fi iubit și a nu iubi nu-ți dă numai bucuria de a descoperi ceea ce ai pierde dacă te-ai lăsa în voie, cum îmi cerea această Mărie cu întreaga ei ființă, de la felul cum stătea lângă mine, cuminte și modestă în ciuda frumuseții ei care ar fi putut apărea unuia slab de înger orbitoare, până la surâsul ei, răbdător, sigur de sine dar păstrat pentru ea, abia schițat, blând și fără urmă de agresivitate, dar promițător și liniștit, luminos și timid, deși îndrăznet, prin însăși puterea cu care stătea el mereu schițat, fără să se șteargă, ca al unei adevărate Gioconde vii, al unei blonde Gioconde cu ochii albaștri, – această Mărie cu păr bălai care până mai ieri păzea vacile factorului poștal Dutrec, din satul nu știu cum, cu Ambrozie ăla cu cooperativa lui de la kilometru 14 cu tot... Ci și una din bucuriile dragostei înseși, fiindcă iarăși e greu de spus că există ceva la care să te uiți cu o plăcere mai mare ca la o ființă îndrăgostită de tine... Și dovadă că e așa e că și în realitate dragostea nu e niciodată egală între doi inși, unul totdeauna iubește mai tare pe altul și altul

totdeauna se lasă mai mult iubit decât iubește și dacă la cel care iubește mai puțin n-ar apărea, drept compensație, tocmai această bucurie de a te uita necontenit la cel care te iubește, atunci n-ar mai exista un echilibru între ei și totul s-ar strica... Între mine și această femeie era numai atât, dar se pare că asta nu era puțin, dovadă primirea ei, deși de fapt o părăsisem și mai mult decât atât, cum îl adusese ea și îl pusese parcă în balanță chiar pe singurul meu prieten pe care îl aveam aici...

Fără să mă întrebe, Cărpinișan trase la ea, îmi dădu jos bagajele și plecă imediat spunând că e foarte grăbit, urmând să ne vedem diseară sau mâine. Când am intrat în odaie am rămas cu geamantanele în mână: și aici mă aștepta o surpriză: nu mai era aceeași odaie. Dormeza fusese scoasă și în locul ei fusese adus un studio lat, așezat în același loc, dar mai înspre fereastră. Pe jos era un covor roșu, în plafon montată o lampă, lângă peretele opus studioului o masă cu două scaune, alături un dulap-șifonier, iar în peretele opus ferestrei o oglindă și un mic bufet. „De unde ai luat tu toate chestiile astea?" am întrebat-o. „De la magazin", mi-a răspuns ea. „E puțin probabil să le fi putut lua din altă parte, i-am spus și eu, dar cu ce bani?" „În rate", a venit răspunsul ei.

Am dat drumul la geamantane lângă perete și m-am uitat în pământ. Unde eram? parcă mai intrasem o dată în odaia asta. Nu, nu acum patru zile, ci mult mai demult, dar nu știam precis, cu ce ocazie și m-am așezat pe pat și mi-am luat capul în mâini să-mi aduc aminte. Înainte însă i-am aruncat ei o privire, să văd dacă nu cumva îmi dă ea mai ușor cheia întrebării. Dimpotrivă, ea era ultima de la care puteam afla ceva în acest sens și atunci m-am întins cu fața în sus și mi-am pus brațele peste ochi. Bună metodă folosea doamna Sorana, fiindcă n-a trecut mult și am și început să văd în întunericul alb de sub pleoape. Eram în munți, de Crăciun, cu inginerul Dan și cu pușiul lui, un băiat de vreo paisprezece ani, toți trei pe schiuri,

eu învățam. În fața noastră se întindea lunga vale, plină de zăpadă, dar mărginită și de brazi și inginerul îmi spunea: „Fii atent, Căline, că n-ai multe posibilități, treci pe-o pârtie mică și învață întâi să cazi, fiindcă dacă îți dai drumul aiurea pe pârtia cea mare, poți să-ți rupi gâtul". Eu am râs și mi-am dar drumul înainte, și la început am mers bine, dar vizibil picioarele au început nu știu de ce să mi se îndepărteze fatal unul de altul și prins de groază să nu mă spintec mi-am dat drumul într-o parte și m-am dus de-a rostogolul. Râsul mi-a înghețat în gât. „Mda, am zis eu cu glas tare, luându-mi coatele de pe ochi, așa o fi, cum nu!" „Ce, zise ea, nu-ți place odaia mea?" „Cum să nu, la nebunie. O cameră foarte serioasă." „De, zise ea, s-o vedem pe-a ta și dacă ai să ți-o mobilezi tu mai bine. Fără să mai spun că s-ar putea să se nimerească să-ți dea una cu baia trei sferturi, nici nu poți să te întinzi, stai în fund ca într-un fel de putină." Și chicoti încât ai fi zis că de când o făcuse pe ea maică-sa tot în băi lungi se scăldase și acum râdea de norocul care s-ar putea să dea peste mine când o să mi se repartizeze o odaie. „Da, da, zisei, posibil, cum să nu, așijderea, pe de altă parte, orișicât! Frumoasă rochița ta și cum foșnește pe tine, n-am cuvinte s-o laud. Îmi dai voie să dorm și eu un ceas pe patul tău și pe urmă plec să vedem ce hotel-maidan e p-aici și cât costă?! Sau mă aranjez cu tine să am un pat cu suflet?... Nu știi ce e asta? Când pleacă funcționarii în delegație pe teren găsesc fete drăguțe la care trag, le dau banii necesari gătitului, mănâncă împreună, le revine mai ieftin și în schimb au și-un suflet în pat."

Cu trecerea anilor momentele în care eram prost, spre uimirea mea, nu numai că nu se micșoraseră, ci dimpotrivă, aș fi zis că crescuseră odată cu mine, se maturizaseră și ele. Dar o prostie matură nu face mai mulți bani decât una tânără și mă miram mai ales că armata nu lăsase mari urme asupra mea, deși mă făcuse să descopăr întâi din punct de vedere fizic cum se

poate omorî un om, cu mâinile adică și apoi din punct de vedere tehnic, cu ajutorul armelor. Mânuirea armelor, cine a fost soldat știe acest lucru foarte bine, e o plăcere specială care e direct legată de doborârea unei ținte. Ce reprezintă această țintă și de ce trebuie ea lovită drept în centru iată tot secretul pregătirii unui om să meargă la război. Eu eram un astfel de om și cu toate astea puteam pălăvrăgi fără nici o noimă în fața unei femei care mă iubea că vroiam să mă aranjez cu ea s-o plătesc ca pe una care n-ar avea din ce trăi, sau nu i-ar ajunge salariul și să-i mai și explic ce denumire poartă patul de acest gen în care eu aș dormi astfel.

Ea însă, aveam să descopăr mai târziu, făcea parte dintre acele femei care nu aud absolut deloc ceea ce nu le interesează, și asta chiar practic, poți să le spui un lucru de zece ori și tot nu-l reține, sau dacă e o acțiune în discuție zice da din gură, și în realitate nici nu-i trece prin gând să se ducă acolo unde ai trimis-o sau să stea acolo unde i-ai spus să te aștepte. Așa a făcut și în ziua aceea, n-a dat nici o atenție cuvintelor mele neghioabe, care pe alta ar fi scos-o din sărite, m-am odihnit un ceas și pe urmă am plecat amândoi să găsim o cameră pentru mine. Ne-am dus la casa de oaspeți sindicală și acolo am stat vreo patru, cinci zile până mi s-a repartizat o locuință.

În tot acest timp și încă un număr de săptămâni după aceea ea rămase mereu aceeași, strălucindu-i de fiecare dată chipul ori de câte ori ne întâlneam, era o plăcere să te uiți la ea, să tot trăiești...

VIII

Ceva totuși se întâmplă la un moment dat, nu știu ce, dar în lunile următoare se schimbă și se făcu de nerecunoscut. Deveni adică treptat tăcută și la un moment dat o tristețe liniștită și adâncă se întipări pe chipul ei. Venea la întâlnirile cu chipul ăsta și părea atât de străină de ea însăși și de

frumusețea ei încât asta mă atinse deodată mai mult decât zecile ei de scrisori și elanul nestăpânit cu care mă primise la prima noastră vedere de la întoarcerea mea. „Ce e cu tine, o întrebai prima dată când mâhnirea ei se accentuă atât de tare încât la rădăcina nasului se formară două cute adânci care stăteau așa și nu se desfăceau nici când încercând s-o înveselesc îi spuneam glume cu priceperea mea de bucureștean. Ai avut necazuri la serviciu, te-ai certat cu cineva? Sau ți s-a făcut vreo observație?"

Mă gândeam la spusele inginerului Dan cu privire la felul cum au trecut unele din cadrele noastre prin liceu și universități și să nu fie și ea una dintre cele care au profitat de recomandarea unui șantier ca al nostru și să fi fost trecută fără să știe. „Nu, Căline", îmi răspunse și avea o voce atât de topită pentru grija din cuvintele mele, încât mă pomenii sincer intrigat: ce era cu ea, ce suferință o rodea? „Bine, dar atunci ce ai?" „Nu am nimic, crede-mă și dacă nu mă crezi vino odată pe la laboratorul central și întreabă. Sunt cea mai punctuală din toate, ajung cu un sfert de oră mai devreme și toate probele mele sunt executate fără nici o întârziere. Cine să-mi facă observație și de ce? Șefa mea mă laudă!" Dar răzbătea vorbind, o nepăsare fără leac în fiecare vorbă pe care o rostea, ca și când toate aceste calități și încă altele pe care le mai avea, de pildă faptul că era frumoasă, s-ar fi întors împotriva ei și ar fi încolțit-o fără scăpare. Mă mângâia pe obraz cu un fel de jumătate de gest care însemna parcă o renunțare de a-l mai duce la capăt și cu un fel de duioșie de mamă care suferă nespus că feciorul ei e infirm, are gura într-o parte sau un picior mai mic și nu e nimic de făcut ca să ajungă să semene și el cu ceilalți copii. „Căline, făcea, dragul meu!" Și se uita apoi cu un fel de îndârjire care își dădea și ea parcă seama că nu mai ajută la nimic, drept înaintea ei în amurgul înserării, când ne prindea astfel stând pe câte un dâmb în pădurea de pe marginea șoselei, unde ne întâlneam de obicei. Ai fi zis că de la o clipă la alta o s-o apuce jalea cea mare, dar

și aici parcă singură își pusese la inimă un cep și albăstrii ei ochi se făceau acuma crunți contemplând parcă cu neliniște un dușman invizibil pe care îl privea cu atenție concentrată încuind astfel în ea un butoi cu lacrimi.

La urma urmei ce avea? Nu cumva o chema îndărăt viața ei trecută, satul pe care îl părăsise? Asta ar fi fost culmea, să-i fie dor de Ambrozie. Mai știi? În materie de lucruri din astea să nu fii niciodată sigur de nimic, fiindcă deși barbară, viața pe care o ducea ea acolo era a ei, cum e pentru o plantă pământul dintr-o grădină, în altă parte nu înflorește. Cum înflorea ea acolo e altă problemă, dar realitatea era că avea un copil de care nu-mi vorbea... Dar, nu cumva tăcerea asta o costa? Îi pusei deci întrebarea și pentru întâia oară în această perioadă a legăturii noastre de când era schimbată avu un surâs strâmb, de milă parcă față de mine că eram în stare să-mi închipui că îi ardea ei măcar pe departe de ceea ce lăsase în urmă. „E totuși copilul tău", insistai eu, adăugând dacă măcar trimisese sau avea de gând să trimită părinților ceva bani ca să aibă cu ce-l ține. Ea se crispă și mă rugă cu un glas care arăta că e complet străină de aceste preocupări și că nimeni pe lume n-o poate face să alunece înapoi sub nici o formă: „Căline, hai să nu mai vorbim despre asta, sigur că o să le trimit bani, cu toate că știu dinainte că băiatul nu se va folosi cu nimic de ei și o să-i bea tata pe toți până la ultimul leu. Dar de ce mă pui tu să-mi sparg capul acum cu părinții mei când abia am scăpat din ghearele lor, vrei să trăiesc aici cu gândul acolo și să-mi pierd sufletul? Fiindcă sunt oameni care asta vor de la tine, să-ți mănânce sufletul. Cel mai mic semn pe care l-aș da că mă interesez de ei, acolo m-ar duce".

Avea dreptate și părăsii subiectul. Ea trebuia să fie, dacă vroia într-adevăr să scape de trecutul ei, dusă pentru totdeauna, ca și moartă, cel puțin până ce viața ei devenea cât de cât bine înfiptă în asfaltul noului oraș în care trăia. Mai târziu mai avea de văzut cum își va putea aduce la ea copilul și ăsta să fie ultimul

act al piesei în care când nu împlinise bine șaisprezece ani fusese împinsă să joace.

Încercai atunci rezistența acestei schimbări a ei și altfel prefăcându-mă că nu mai observ nimic și cântându-i, s-o fac fie să sufere și mai mult, fiindcă știam ce efect au cântecele asupra oamenilor, fie s-o înveselesc dacă această stare nu era gravă și să aflu poate în felul acesta ce e cu ea. Dar rezultatul depăși orice speranțe, fără ca prin asta să mă dumiresc cât de cât. Îi cântai într-o după-amiază un cântec țărănesc dintre puținele pe care le știam, *Neghiniță neagră* și când vocea mea împânzi locul cu această istorie în care se spune că *ea* o să se facă o trestie pe lac și *el* îi răspunde că și el s-o face o mică seceruică și-o să vie în luncă s-o taie, Măria se rezemă ușor de umărul meu și îmi șopti că în viața ei nu auzise un cântec mai frumos și că să-l mai zic o dată... Începui, dar fu gata să-și dea duhul, întâi se înfioră ca și când ar fi apucat-o un frig prin brațe, chiar și le frecă cu mișcări repezi și apoi se făcu deodată moale și se lăsă încet pe spate. O ridicai, dar era ceva vesel, i se flencănea capul în dreapta și în stânga și o clipă crezui că se preface, dar îi văzui ochii dați peste cap, pe jumătate închiși și apoi mă speriai, începui s-o zgâlțâi și s-o strig: „Maria, Maria..." Îmi adusei aminte că leșinații trebuiesc pălmuiți, dar nu îndrăznii, să nu-i fac vreun rău, o întinsei la loc încet pe spate și îmi pusei urechea sub sânul ei stâng. Bătea, rar și regulat și mă liniștii, nu se moare dintr-un cântec, o să aflu eu acuma ce are când și-o veni în fire. Se trezi cu un suspin parcă de regret că se întorcea dintr-un paradis care o fermecase și spuse: „O, Doamne, ce e cu mine aici? A, tu ai cântat! De ce te-ai oprit, cântă mai departe, dar nu pe ăsta, sau și pe ăsta dacă îți place ție".

Avea aerul să-mi spună că totul e în ordine, ca și când așa ar fi fost ea de la început, întruchiparea melancoliei palide, fiindcă de la un timp fața ei bălaie, care se potrivea atât de bine cu părul, se decolorase și îmi amintea singurele versuri pe care

le știam și eu pe dinafară, și pe care le citisem nu știu unde: Palida... palida... palida... Fără să par că mă interesează cu tot dinadinsul situația ei îi dădui de înțeles că dacă ținea la mine și vroia să ne mai vedem, era bine să știe că mie îmi plăcea de ea așa cum era înainte și că dacă asta e noua ei formă prin care vrea să-mi arate că mă iubește, una că eu nu sunt amator și al doilea că nu-mi vine în nici un caz să cred că n-a pățit nimic... Multe s-ar drege dacă mi-ar spune și mie, scopul fiind, zisei eu, revenirea la frumoasele zile când o fetiță zglobie a țâșnit pe poarta unui bloc, s-a repezit și a luat de gât un băiat care se întorcea din armată și cu lacrimi în ochi ca niște mărgăritare i-a spus: Călin, iubitul meu! Aia era! Cu aia vroiam eu să mă întâlnesc. Chestia asta cu palida, palida, la mine nu merge, nu fiindcă mi-ar plăcea ca un om să aibă o față neschimbată și aceeași clipire în ochi, de performanța asta numai nebunii sunt capabili fără voia lor, dar de știut putem ști? Iată deosebirea!

Era un fel de ultimatum pe care ea îl ascultă mai tristă și mai sfâșiată decât oricând și multă vreme tăcerea care se așternu între noi nu fu turburată decât de foșnetul frunzelor de toamnă târzie din pomi și de fâșâitul îndepărtat al autobuzelor și mașinilor pe asfaltul șoselei. Soarele asfințea literalmente într-o baie de sânge, înroșind în unele puncte fantasticul peisaj al combinatului nostru, cu țevile lui uriașe întinse pe kilometri în aer liber și cu turnul lui înalt de priză de aer în care îmi plăcea atât de mult să mă urc, deși din punctul de vedere al întreținerii rețelei electrice care îl lumina până în vârf ocazia nu se ivise încă să mă pot oferi eu dacă s-ar fi defectat ceva. Vederea panoramică îmi dădea însă fiori, mai ales seara, cum era acum când fumul coșurilor devenea de un galben sinistru, amestecat cu dungi violete amintind de otrava chimică a cărei emanație, de acolo din fundul închis ermetic al marilor cazane și rezervoare, era. Asta mă făcea nu o dată să simt că suntem ca niște draci care am pus mâna pe niște secrete ale creatorului și ne făceam

de cap ridicând astfel de instalații care la căderea nopții scoteau flăcări ca o sfidare (flăcări adevărate care dădeau foc cerului cu umbrele văpăilor lor uriașe ținute însă bine în frâu de noi, asta era rafinăria), în timp ce luminile turnului se amestecau cu stelele, ca un nou Babel al trufiei... Cu atât mai nepotrivită mi se părea însă tristețea acestei femei de alături, care prin meseria ei se afla, practic, mai în miezul acestei lumi secrete a formărilor și transformărilor de substanțe, decât mine și deci mai aproape de acea stare de spirit satanică, existentă în noi toți. Mai degrabă ea ar fi trebuit să hohotească diabolic la auzul ultimatumului meu decât să stea așa cu genunchii strânși la gură și cu obrazul pus pe ei, cu gâtul dezvelit ca și când ar fi fost gata să lase să i se taie capul fără să schițeze măcar un gest să se apere.

Răspunsul ei chiar ăsta fu, după un timp în care se pare că nu se dădu în sufletul ei nici o luptă, fiindcă nici glasul și nici cuvintele nu arătau vreo schimbare față de noua situație în care o pusesem: „Dacă așa vrei tu, Căline"... „Ce așa vreau eu? zisei. De ce pui în discuție voința mea, când nu despre asta e vorba? Ție ți s-a întâmplat ceva și eu îți cer să-mi spui ce, aici e punctul de unde aștept eu un răspuns. Dacă ne despărțim e pentru că tu nu vrei să-mi spui ce e cu acest punct și nu fiindcă... Aici mă poticnii, gata să zic: ...și nu fiindcă nu țin eu la tine. Virai la dreapta la timp și adăugai: ...și nu fiindcă aici se face și se drege după voința mea. Unde ai mai pomenit... Și iar mă poticnii, gata să zic: ...doi inși care țin unul la altul să se despartă că vrea unul. Adăugând: ...pe cineva care e întrebat să răspundă ceva și el nu zice nimic".

Atunci ea își ridică obrazul de pe genunchi, și zise cu un glas pe care lacrimile îl alterau la fiecare cuvânt rostit, fără ca totuși privirea să i se turbure de această apropiere a lor grea; ochii îi rămâneau și îi rămaseră și după aceea uscați, ca și când un vânt interior i-ar fi secat mai înainte cu o putere care o depășea cu mult pe cea a plânsului: „Căline, eu văd că tot ce

spun eu n-are la tine nici o crezare, eu îți spun că n-am nimic și tu o ții tot pe-a ta și vrei să te și desparți din pricina asta... De ce nu spui că nu din asta, că eu nu mă supăr, ce pot să fac..." Rămăsei un timp fără să mai pot să zic nimic izbit parcă în piept cum te-ai plimba pe-o potecă uitându-te aiurea și o cracă groasă ți-ar tăia drumul... Pe urmă îmi revenii și zisei: „Chiar vorbele tale arată că îmi ascunzi ceva. Lasă că aflu eu, dar atunci să nu te mai miri de ce-o să se întâmple!" „Ce să se întâmple, zise ea foarte posomorâtă, uitându-se într-o parte, nu văd ce se poate întâmpla când nu e nimic, n-ai ce să afli..."

IX

Nu puteam totuși să mă împac, fiindcă nu-mi plăcea deloc încotro mă atrăgea ea și aș fi părăsit-o în cele din urmă dacă n-aș fi simțit că ea însăși este împinsă parcă de la spate spre umbrele acestea groase ale tristeții ca și când zilnic i s-ar fi șoptit la ureche lucruri care o speriau atât de tare încât îi era frică până să mi le și spună. Parcă ar fi avut de plătit o cruntă datorie, dar nu neapărat făcută de ea, ci de un altul, ca un blestem, cum ne povestea mama de un sărac și fără copii că s-a apucat într-o zi într-o pădure să strige: „Mă spânzur, mă spânzur!" Și atunci a apărut lângă el un om cu chipul roșu care l-a întrebat: „Ce e, măi omule, de ce te spânzuri?" „Păi fiindcă nu mai am nici o nădejde!" „Păi de ce?" „Păi fiindcă sunt sărac!" „Dă-mi mie nădejdea ta, a zis atunci omul cu chipul roșu, și eu te fac bogat." Și omul a zis că i-o dă și a ajuns bogat, dar nevastă-sa i-a născut pe urmă și-un copil, care cât a fost el mic și n-a știut s-a jucat și a fost vesel dar de la o vreme se pomenea singur înghesuit prin colțuri și toată veselia lui de copil se stingea. „Tată, mă cheamă, spunea el, îmi șoptește la ureche: hai!" Era omul roșu, care își reclama nădejdea pe care omul i-o vânduse. Era chiar copilul în venirea căruia el nu mai crezuse. Cine era Maria, tatăl sau copilul? Nu cumva era tatăl,

și înainte să apar eu în viața ei ca o nădejde în care nu mai credea să i-o fi dăruit complet lui Ambrozie? În orice caz ceva tot îi dăruise, copilul, și nu cumva emisari de-ai lui îi dădeau acum târcoale și îi șopteau la ureche amenințări să se întoarcă la el? Sau poate că venea însuși Ambrozie invizibil și o urmărea, îi suna noaptea la ușă? Cine îl putea împiedica dacă ea nu vorbea? Cum putea fi ea ferită să zicem de amenințări cu moartea, în care ea putea crede, cunoscându-l mai bine ca noi pe Ambrozie și știindu-l în stare de orice?

Mi se turbura mintea la acest gând asupra căruia reveneam fără o dovadă precisă, dar cu atât mai năprasnică era ura care mi-o stârnea astfel și mă hotărâi să aflu și dacă se dovedea că nu mă înșelam să-l aranjez de astă dată pentru tot restul vieții lui pe importantul paznic de noapte al cooperativei kilometru' 14, cu sau fără perspective de a ajunge de zi. Aveam în echipă un băiat, un uriaș, ne făcea să ne simțim copii când ne apuca de curea și ne ridica în sus cât îl ținea lungimea brațelor. În general se zice că oamenii puternici sunt și blânzi, dar Costică ăsta știa să fie și al dracului și când îi spusei toată povestea Mariei și temerile mele (lui nu i le prezentai drept temeri, ci convingeri) parcă l-aș fi pus flămând în fața unei mese cu bunătăți, așa făcu: „Hai, hai pe el, hai să-l batem, mama lui de Ambrozie și mai cum ziseși că îl cheamă!" „Cazaciuc!" „Hai să jucăm căzăceasca cu el, să-l săturăm să se mai lege de prietena ta! Îl învățăm noi minte."

Nu mă mai apucai să mă interesez în blocul Mariei dacă într-adevăr o căuta sau nu cineva cu înfățișarea fostului ei înșelător, eram convins că aveam dreptate și n-avea rost să dau de bănuit vecinilor ei și într-o duminică dimineața porniram în căutarea lui Ambrozie. Îl depistarăm repede, îl găsirăm tot acolo, în aceeași cooperativă forestieră (o văzurăm cu ochii noștri), și după câte se părea nu-l avansaseră încă, stătea înăuntru și bea cu cineva în picioare, aștepta micul tren forestier care

făcea haltă la kilometrul 14, știam asta de la acel Niculae care îmi povestise prima oară despre Maria acolo în satul ei pe o stănoagă de podișcă din fața școlii elementare, unde se desfășura votarea... Ne-am urcat împreună cu Ambrozie și am stat pe aproape, și am sărit apoi odată cu el la o cotitură unde trenul încetinea să nu se răstoarne de pe linie. Costică ăsta i-a pus pe urmă mâna pe umăr și l-a oprit pe loc prin apăsare. „Stai, mă, nene, că vreau să-ți spun două vorbe în particular."

În clipa aceea i-am văzut fața lui Ambrozie și s-a uitat și el la mine și mi-am dat seama că nu mă cunoaște. Asta înseamnă poate că dacă de atunci nu s-a mai gândit la mine nu s-a mai gândit nici la Maria, dar n-am vrut să mă iau după logică, fiindcă pentru oameni ca el nu există logică, sau dacă există e întoarsă pe dos cum citisem undeva:

Caius este un om
Oamenii sunt muritori
Deci Caius trebuie să se sinucidă.

Îl auzii pe Costică spunând așa ca între prieteni: „O să mănânci acuma o bătaie, nene Cazaciuc, să te înveți minte, bine că n-avem nici martori, o să-ți placă cum o să te aranjez, să știi. la spune-mi, ce să nu-ți rup? Ce ai mai plăpând?" Cazaciuc tăcea. I se albiseră ochii. „De ce nu vorbești, zise Costică mai departe, de ce te legi de prietena prietenului meu? Nu ți-a fost frică c-o să dai de dracu? Fiindcă acuma o să dai de dracu, o să te strâng de gât." „De care prietenă m-am legat eu?!" zise în sfârșit Cazaciuc și avu un astfel de glas că deodată mă trezii ca dintr-o beție: individul nu era vinovat, dacă s-ar fi ținut cumva cât de cât de urmele Mariei n-ar fi întrebat cu atâta mirare în glas, oricât de anapoda i-ar fi fost lui logica și oricât de mare actor ca să ne înșele. Și atunci spusei: „Are un copil cu o fată pe care a înșelat-o și nu se ocupă de el, îl ține nemâncat și dezbrăcat la părinții fetei, niște lepădături. Bate-l, că și el e o lepădătură, bate-l până s-o învețe minte să aibă grijă de el."

Nimerisem în plin, auzind aceste zise Cazaciuc nu se mai justifică, sări brusc înapoi și o luă la goană, dar noi eram mai tineri și îl prinserăm repede, îi tăiarăm drumul, fiindcă vroia să urce să treacă linia ferată dincolo de care se zăreau primele case din satul lui; locul era pustiu și Ambrozie se puse în gardă. Un minut întreg dură până ce Costică îl studie apropiindu-se încet de el, în timp ce omul meu se ferea în semicerc pe jumătate aplecat, gata să sară și el și să dea. Și când fu lovit în cap nu se clătină, auzii două bufnituri groaznice, a lui Costică și apoi a lui Cazaciuc. Costică se înmuie și deodată se văită ca o babă: „Aoleo, fire-ai al dracu, m-ai lovit în ficat și mă doare! Cine te puse să mă lovești tocmai în ficat?" Avea haz și ăsta, ar fi vrut să nu-l fi lovit în ficat și să nu-l fi durut. „Bine, mă, fire-ai al dracu, continuă el, eu te întrebai pe tine care sunt locurile tale plăpânde și tu nu vruseși să ții cont de-ale mele, nu-ți spusei eu în ficat să nu dai?" Nu-i spusese! Costică se descinsese între timp de curea și crezui că o s-o folosească să dea, când deodată el îl apucă cu ea pe Ambrozie de gât și îl trase ca pe-o vită. Îl strânse până îl învineți, se făcu aproape liniște. Ambrozie, cu mâinile încerca să scape, dar fără gesturi mari, vroia, foarte calm, să-și vâre degetele pe lângă gât. Într-adevăr, nu știu ce făcu el, așa de albastru-purpuriu cum devenise, că se auzi un pocnet, crezui, în prima clipă că i-a plesnit junghietura gâtului, când colo se rupsese cureaua. „Mă, al dracu gât mai ai, zise Costică, gâfâind ușor, îmi făcuși cureaua praf, dă-mi Căline pe-a ta".

I-o dădui și se repezi iar în el, dar Ambrozie se ferea cu o rece licărire de îndârjire sălbatică în ochii lui albiți, dintre care unul nu era prea teafăr, nu i se dresese cu totul și la un moment dat îi trimise lui Costică un picior în burtă de îl îndoi cât era de mare. Ăsta nu zise nimic, nu-i mai ardea de glume, dar nici ceea ce urmă nu-i mai lăsă lui Ambrozie vreo nădejde că o să scape bătându-se în parte sau fugind. Tot cu un picior îl doborî

și Costică în plină figură și îl apucă apoi de-un călcâi și începu să-l tragă cu spinarea pe pământ, înjurându-l și lovindu-l peste mutră. Cazaciuc zvâcnea, încerca să se răsucească, dar Costică, scrâșnind, dintr-o lovitură de curea peste față îl potolea... Nu știam unde vrea să-l ducă, până mă lămurii, lângă terasament se vedea o groapă naturală, plină de ierburi înalte, îl aruncă acolo și începu să-l croiască peste cap... Când Ambrozie reușea să se ridice, cu un picior în ochi Costică îl trimitea îndărăt, spunându-i: „Aici să rămâi, fire-ai al dracului! Să nu mai ieși că mă supăr. Data viitoare dacă aflu c-ai ieșit de-aici o să fac urât, te avertizez!"

Și plecarăm, fiindcă ne era frică să nu înceapă Ambrozie să țipe și să sară țăranii pe noi cu furcile sau țăpoaiele lor, să dăm noi pe urmă de dracu. Dar Ambrozie nu țipă. „Mai încearcă, îi spuse Costică, și data viitoare te aranjăm noi și mai bine. Iar cu copilul ăla vezi ce faci, pune mâna și ai grijă de el, nu aștepta să venim noi, oameni străini, să-ți spunem..."

Ne urcarăm apoi în camionul unuia de la Combinat cu care venisem și ne înțelesesem unde să ne aștepte și o luarăm din loc. Și pe drum mă pufnea mereu râsul ori de câte ori îmi aduceam aminte de glasul de babă cu care se văitase Costică după ce primise lovitura aceea în ficat. „Dă-l dracului, că dacă nu mă lovea acolo, nu-i făceam nimic, îi dădeam vreo două și-l lăsam, dar așa..." „Când l-ai strâns în curea mi-a fost frică. Dam de dracu dacă crăpa!" „A avut noroc că a avut gâtul tare! Parcă țineam în brațe un urs, așa zbanghiu era... Ăsta în tinerețile lui pe mulți o fi bătut... Să te văd după chestia asta dacă îmi faci cadou o curea."

X

Eram acum sigur că toată schimbarea Mariei se petrecuse în laborator și mă dusei să mă interesez, cu sentimentul că o înțelegeam perfect că mă mințise că îi mergea bine profesional.

Mă gândeam la inginerul acela care anclanșase greșit la tablou cu cât dispreț îi spusese colegul lui, marș din fața mea, să nu te mai văd pe șantier. În locul lui m-aș fi înscris din nou la facultate și aș fi luat-o de la cap muncind nu ca simplu electrician, ci cu brațele la lopată, ori dacă nu, mi-aș fi tras un glonț în cap, fiindcă n-aș mai fi văzut cum aș mai fi putut pe urmă să trăiesc cu vorbele ăluia în urechi, cară-te din ochii mei, să te transferi, îți dau transferul, ca și când dacă te transferi scapi de neștiință... Dacă și Maria pățise ceva asemănător și ea îmi ascundea? Era adevărat că n-o dăduse afară, dar dacă era cumva pe cale și ea își plimba în felul ăsta prăbușirea pe picioare, spunându-mi mie ceva exact pe dos, că e conștiincioasă și așa și pe dincolo? Fiindcă mi se părea ca un vis să mai aud lângă mine glasul ei atât de plăcut și să simt ca o dogoare de lumină dragostea ei care îi lucise în ochii albaștri și îmi încântase atâtea zile inima. O vroiam, ăsta era adevărul, ca și înainte și mă gândeam chiar s-o conving să nu se sperie dacă, eventual, va fi nevoită să accepte să facă o treabă mai puțin calificată. În realitate abia considerai această ipoteză drept adevărată că și asupra mea coborî o tristețe de care nu scăpai câteva zile în șir. S-o vezi pe fata la care ții cum stă palidă în fața specialistului care o dă afară pentru incapacitate profesională, când în profesiunea respectivă ea a pus atâtea speranțe!...

Mai ciudat fu că nu simții nici o ușurare când șefa laboratorului central îmi spuse că Niculae Maria era o laborantă pregătită și conștiincioasă, ca și când aș fi fost înșelat în așteptările mele. Toată schelăria pe care o ridicasem eu în minte cu tot felul de comparații și tristețea care mă cuprinsese preventiv se dovedeau complet false. Nu știu dacă lucrul s-ar fi întâmplat cu adevărat aș fi suferit mai mult, cred chiar că mai puțin, fiindcă am observat că în fața faptelor brutale în care ne aruncă viața, după o chircire de care aproape că nici nu ne dăm seama, ne ridicăm cu o forță aproape oarbă în dorința noastră de a trăi mai departe...

„Doamnă, mai zisei eu văzând că femeia nu arăta nici grăbită să mă dea afară și nici surprinsă că mă interesam de una din laborantele ei, sigur că nu intră în atribuțiile dumneavoastră să știți din ce pricină cutare sau cutare persoană cu care lucrați e mai veselă sau mai tristă. Dar dacă se întâmplă să observați nu rămâneți indiferentă!" „Vrei să spui, zise chimista-șefă zâmbind, că dacă i se întâmplă ceva unei laborante sau chiar unei chimiste, bag de seamă?" „Da, doamnă". „În general, da, zise ea, sigur că bag de seamă, bineînțeles când e ceva serios. Suntem oameni, nu? Deși eu sunt de principiul că fiecare copac să-și tragă cât mai adânc din pământ seva de care are nevoie și să nu se legene pe iluzia că o să-l ajute ceilalți să trăiască. Nici n-ar putea. Asta nu înseamnă că neg importanța colectivului", adăugă ea. „Puteți s-o negați doamnă, îi răspunsei eu vesel, n-am venit la dumneavoastră ca să mă duc pe urmă nu știu unde să spun ce gândiți. Niculae Maria e prietena mea!" „Mi-am dat seama, spuse femeia, poți să fii liniștit, nu lucrează prost și nu i s-a întâmplat nimic aici la noi în laborator."

Și zâmbi iar cu subînțeles, adică vezi dumneata în altă parte dacă vrei să afli ce e cu ea. „Frumoasă carieră ați făcut, doamnă, la vârsta dumneavoastră, zisei eu după câtva timp privind-o cu invidie. Dacă aveți doi-trei ani mai mulți decât mine și sunteți deja inginer-șef chimist la unul din cele mai mari combinate ale țării!" „După câte înțeleg, și dumneata vrei să ajungi, zise ea privind parcă cu ironie plăcerea pe care i-o făcea invidia mea sinceră. Te pregătești pentru ceva?" „Da, doamnă, vreau să ajung inginer electrician, îmi dau acum liceul. Dar sunt departe de dumneavoastră ca griva de iepure." „N-ai folosit exact zicala, sensul e de distanță incompatibilă." „Nu, doamnă, sensul e că distanța e așa de mare încât iepurele poate să fie liniștit că n-o să fie prins de griva din urmă. Dar eu sper să-l prind totuși." „Fii mai hotărât", zise ea atunci zâmbind iarăși, dându-mi de înțeles că preocupări cum ar fi cea care m-a adus de pildă la

ea, dacă nu e vorba de ceva foarte serios, sunt o piedică. Pierdere de vreme. În acel moment intrară în birou două chimiste și mă ridicai în picioare să plec. Dar femeia nu confirmă că era cazul, ba chiar uitându-se bine la cele două, îmi făcu semn să rămân. Discutară împreună câteva minute probleme de-ale lor de laborator și apoi șefa zise: „Doamnă Polihroniade, îți prezint pe tânărul Surupăceanu (ca și când ea ar fi fost bătrână) elev sau student la electrotehnică..." Și mă arătă cu mâna, adică să stea cu mine de vorbă despre niște lucruri care le cunoșteam amândoi. Această Polihroniade se uită la mine câteva clipe cu atenție fără să zică nimic, apoi terminând să discute cu șefa o luă spre ușă, cu un semn familiar s-o urmez.

Ciudată femeie. Aproape mică de statură, cu sprâncene negre și subțiri ca pana corbului, cu o gură frumoasă în ciuda sau poate tocmai datorită unor abia vizibile firișoare care îi desenau o vagă mustață, cu dinți care se vedeau curbați în afară, gata parcă să te muște dacă te-ai fi dat cumva la ea fără încuviințarea ei secretă. Mă răzimai de scara palierului și coborâi câteva trepte ca să fiu la nivelul ei și o ascultai. „Dumneata ești prietenul Mariei?" „Da, doamnă!" Și urmă o tăcere în care ea își mușcă gânditoare un colț al buzei de jos în timp ce privirea ei impenetrabilă se uita la mine ca prin sticlă. Mă judeca sau mă judecase, nu puteam să știu, dar în nici un caz nu s-ar fi putut spune că ființa ei intimă ar împărtăși teoria chimistei-șefe cu privire la necesitatea ca omul să-și tragă singur puterea din pământ asemeni pomului și să nu se legene în iluzii colectiviste. „Ați putea, doamnă, rupsei eu tăcerea, să mă lămuriți în legătură cu Niculae Maria, dacă bineînțeles asta intră în vederile dumneavoastră și nu sunt prea indiscret..." „Sigur că aș putea, răspunse ea, cu un glas în care descoperii fără greutate o urmă abia ascunsă de protest cu privire la sensul întrebării.

De ce adică n-ar putea și în ce măsură asta s-ar numi indiscreție? Se apropie foarte tare de mine, atât de mult încât gura

ei ispititoare era abia la o palmă de-a mea și îmi dădu un fior, și îmi șopti cu o voce în care o patimă stranie răzbătu deodată: „Vino mâine după-masă și fă-ne o vizită, la ora șase și stăm de vorbă... Vrei s-o invit și pe Maria?" „Nu, doamnă!" îi răspunsei imediat, dar fără să știu de ce. „Bine, atunci vino singur. Dumneata ești bucureștean, mai spuse ea, poartă-te ca la București, fiindcă n-o să fii singurul musafir." „Am înțeles, doamnă, n-o să viu în vizită în salopetă", răspunsei eu și râsei. Dar ea nu râse, nu părea să știe ce înseamnă așa ceva. Îmi dădu adresa și îmi ceru s-o notez, dar îi răspunsei că țin minte pe dinafară toate adresele și numerele de telefon și ne despărțirăm, îmi făcu un semn mic și intim cu mâna și mă lăsă pe mine să plec în timp ce ea rămase pe loc nemișcată ca o promisiune certă în vârful spiralei înalte a scării, pe care o coborâm, cu inima svâcnind de o emoție fără nume. Aproape că nici nu mai mă gândeam la obiectul propriu-zis al vizitei, ca și când secretul comportării Mariei s-ar fi și lămurit. Apăruse, ca din necunoscut, un altul, al acestei femei! Avea ceva cu mine, încă înainte ca eu s-o fi întâlnit și dincolo de ceea ce ar fi putut să-mi spună despre Maria, mă cunoștea...

Locuia în plin centrul orașului și a doua zi la ora fixată, cu flori în mână, sunai la ușă. Sentimentul meu de bucureștean, la care doamna Polihroniade făcuse apel, s-ar fi trezit și singur în clipa când aș fi intrat înăuntru, ca să-mi alunge timiditatea: apartamentul era plin de musafiri. „E ziua dumneavoastră, doamnă?" o întrebai pe gazdă cu aerul meu glumeț, pe care însă, ca un cal cu frâu nu-l împingeam niciodată mai departe cu oameni străini, fiindcă știam că dam totdeauna din glumă în prostie. Ori, asta, adică prostia, ca pe un fel de dar prețios, o rezervam prietenilor sau celor care țineau la mine. Ea se apropie ca și ieri cu gura ei care mă înfiora în timp ce eu îi întindeam buchetul și zise în șoaptă: „Ești curios ca o femeie. De ce trebuie neapărat să fie ziua mea de naștere?" „Aveți

dreptate, doamnă, vă rog să mă scuzați, am și uitat că trăim în orașul nostru și că nu tot ce facem trebuie, ca pe șantier, să aibă o justificare serioasă", răspunsei eu dându-mi seama chiar în timp ce vorbeam că în loc s-o dreg nimerisem iar în bară. Dar ea nu păru să bage de seamă și îmi arătă cu mâna ușa pe care trebuia să intru.

XI

Un singur om mi-a rămas în minte dintre cei pe care i-am cunoscut acolo, atenția mea fiind, ca și odinioară la doamna Sorana, absorbită în întregime de gazdă, de gesturile ei, de tot ceea ce spunea sau făcea. Firește că acel Horia, care trăia cu iluzia că a atins nu se știe ce culmi morale, lăsând însă în urmă mari dubii, având totuși darul că stârnea în marea lui prietenă, doamna Sorana, reacții neașteptate ca niște răsturnări, lipsea. Și nu era aici nimeni care să fi avut bijuterii la care să fi renunțat în urma descoperirii că ființa care i le dăruia se iubea tot pe el și deci nici interes pentru părintele Serghie și Pașenka n-aveam să găsesc aici... În general, ideea de a renunța la ceva nu avea în această casă și la cei care erau invitați în ea, nici un înțeles, nici măcar ca pură idee, fiindcă nu mai aveai la ce să renunți. La salariu, la apartament, la primă? Despre asta discutau acești specialiști și specialiste, musafirii doamnei Polihroniade, iar posibilitatea de a fi trimiși în misiune în Italia sau Republica Federală a Germaniei era evocată rar și scurt, ca orice lucru iluzoriu, deși realizabil în timp... Nu erau, ca și chimista-șefă a laboratorului central, decât cu trei cel mult șase sau șapte ani mai mari ca mine, dar arătau deja așa cum îmi spusese odată și doamna Sorana că o să ajung și eu, adică, să încep prin a nu mai râde sau prin a râde cam albastru, și în cele din urmă doar să rânjesc, așa cum fac mulți, nici n-o să mă mai recunosc, un om oarecare cam posomorât fără să știu nici eu de ce și fără haz, și dacă o să mă întrebe, cum e Căline, e bine doamnă Sorana,

o să zic, dar așa fără prea mare chef, cu o senzație de lipsă asemănătoare vițelului când este oprit pentru întâia oară să mai sugă dimineața de sub vacă. Gândul acesta mă făcu să râd fără grijă că nimeni nu știa de ce. Toată lumea se făcu că nu bagă de seamă, sau poate chiar că nici nu băgă, deși felul cum nu se feriră să se uite la mine arăta că bineînțeles că au observat, dar impresiile lor au ajuns să urmeze un drum sinuos până să fie recepționate și că nici măcar nu e sigur dacă râsul meu lipsit de sens cum era n-avea să fie respins ca un fapt fără importanță, cum ar fi claxonatul unei mașini sau lătratul unui cățel...

Doamna Polihroniade dădu din cap negativ, cu înțelesul că alții aveau drept să râdă, dar nu eu și se apropie și mă servi cu cafea. „De ce râzi? îmi puse și ea inevitabila întrebare plină de reproș pe care mi-o puneau toți cei care abia cunoscându-mă vroiau să afle ce motive am, dacă nu cumva râd de ei, un lucru teribil pe care nimeni nu-l suportă cu ușurință chiar când acest râs e aproape dominat de sentimente de simpatie. „Râd ca nebunul, doamnă, de ce-mi aduc aminte", răspunsei eu tare, gândindu-mă cu exaltare că sunt departe de previziunile doamnei Sorana și că nu seamăn cu nici unul din cei prezenți, pe care totuși nu eram atât de smintit să-i consider inferiori mie, ci doar diferiți și poate chiar în aparență incapabili să mai râdă ca altădată, și poate că nici măcar atât, dacă era de luat în seamă firea gazdei, a cărei gură nu schița măcar un surâs, nici când se spuneau glume, care totuși aduceau ici-colo câte un râs sec sau câte un rânjet mai prelungit. De mult observasem că tăcerea unor oameni e totală, cu sensul că nici ei nu știu că tac, lipsindu-le stimulentul adevărat care să-i facă să vorbească să zicem cu gura închisă și mie îmi plăcea când nimeream între ei, fiindcă nu trecea mult și îi vedeam cum ieșeau din letargie, fie datorită râsului meu, care stârnea dezaprobare, fie cuvintelor mele care fiind sincere îi înțepau ca pe niște bivoli și începeau să-i facă să scoată mugete din gâtul lor puternic exprimând

uneori idei pe care mintea mea necoaptă le înțelegea greu, sau nu le înțelegea deloc. Tocmai mă întrebam de ce nu discutau, de pildă, acești oameni despre evenimentul care se produsese chiar în săptămânile acelea, lansarea a încă unui om în spațiul extraterestru, când mă pomenii zicând: „Am auzit, zisei eu pronunțând numele cosmonautului, că ar fi rostit de acolo de sus nu știu ce cuvinte! Și adăugai nespus de încântat ca despre o mare comedie: Cică nu știu ce-ar fi zis". „Păi dacă nu știi, zise o doamnă care era cea mai grasă și cea mai bătrână dintre noi, să fi avut treizeci și cinci de ani și se uita fără nici o bunăvoință la gazdă, care mă invitase, atunci de ce te hlizești așa?" „Mă hlizesc, doamnă, răspunsei eu, fiindcă cuvintele alea le-a învățat pe dinafară ca un papagal, înainte să se urce în capsula respectivă. Și îmi dădui drumul: eee, eee, eee!"

Un singur om se uită la mine cu interes și rupse tăcerea de gheață care se așternuse în urma ziselor mele. „E și normal, începu el, cu grijă mare în glas, ca și când s-ar fi ferit să nu rupă în mine vreo coardă. Datorită condițiilor speciale în care se afla, imponderabilitatea și altele, trebuie să aibă învățate în mod reflex cuvintele necesare care trebuiau rostite. Nu este exclus, continuă el, ca însuși creierul nostru, în asemenea situații noi în care e pus, să sufere de imposibilitatea, pentru moment, de a gândi cu toată plinătatea puterilor și atunci bine ar fi să se înregistreze că spusele lui de om în spațiul extraterestru cum bine ziseși, să fie cine știe ce bâlbâieli?" „Da, strigai eu, dar bâlbâielile acelea ar fi fost mult mai interesante decât lozinca pe care a învățat-o el pe dinafară, om în toată puterea cuvântului. Fiindcă ia să ne imaginăm de pildă că un părinte n-ar vrea să asculte primele bâlbâieli ale copilului lui nou-născut până nu l-ar auzi spunând clar și frumos: tată și mamă. Ce fel de părinte ar fi ăsta? Ori, toată bucuria lui tocmai asta e, să-l audă cum i se împiedică limba în gură și spune dracu știe cum, dar numai tată corect nu zice."

Acest om care îmi vorbise avu un râs jos și potolit, care apoi se intensifică, uitându-se în același timp la ceilalți care fiecare făcea câte ceva, își bea cafeaua, fuma, sau gusta din prăjiturile uscate pe care gazda le pusese în mijlocul nostru pe o măsuță joasă. Eu însă, pornit pe panta mea, nu mai eram deloc vesel, fiindcă uitându-mă la ei mi-am adus aminte că inginerul Dan, cel care înfipsese aici cu ani în urmă, primul țăruș, lipsea, și nici cafea și nici fursecuri nu i se serveau acolo unde era... „Mai bine, continuai eu, să-l fi lăsat în pace și să nu-l învețe ei să spună ceva pe de rost. Nu era nevoie să se urce în cosmos ca să spună o minciună. Pentru asta este suficient să rămâi pe pământ." „Păi spuseși că nu știi ce-a zis și atunci de unde știi c-a fost o minciună?" o auzii pe doamna cea grasă care punea această întrebare cu dublă sugestie, să nu se zică mai pe urmă că n-a luat atitudine, și nici să creadă cei de față că bâțâia de frică auzindu-mă cum vorbesc. Eram gata să mă înfierbânt, dar doamna Polihroniade se uită țintă la mine și făcându-mi semn cu capul, se îndreptă spre una din ușile apartamentului. Mă ridicai și de altfel, uitându-se la ceas se ridică și acel domn care nu rezistase să nu iasă din mutenia de un gen special a celorlalți, de a se feri de orice le-ar putea angaja adevărata gândire, și să-mi răspundă. Îmi plăcea de el și când intrai după gazdă în odaie întrebai cine era. Nici un mușchi nu se mișcă de pe chipul ei când îmi răspunse cu un reproș care era atât de total încât se topea singur în cuvinte și parcă dispărea: „Cum, nu știi? E tovarășul Costache!" Îmi dădui capul pe spate și mă hlizii. Asta îmi amintea de istoria cu cetățeanul care nemaigăsind loc la restaurant duminica seara se duce la responsabil și îl intimidează astfel: Tocmai acum, când a venit și tovarășul Ionescu! „Tovarășul Costache, directorul Combinatului", zise doamna Polihroniade și fu rândul meu să rămân țeapăn și nici un mușchi să nu mi se miște pe figură. „Nu știam", zisei. „După atâta timp de când ești aici ar fi trebuit să știi", zise doamna Polihroniade.

„N-am avut ocazia!" „Și înăuntru, continuă ea în același fel, sunt ingineri mari!" „Ei, zisei eu, cât de mari!" „Foarte mari!" răspunse ea vrând parcă să-mi ia piuitul, dar eu dădui din umeri: „Tot respectul, doamnă Polihroniade, sper că n-am comis nici o necuviință, de altfel am bănuit cine sunt, așa că degeaba vreți să mă speriați"

Dar ea se uita la mine cu privirea mare, nemișcată, foarte severă și foarte ispititoare, cu gura ei roșie și fină, ușor desenată deasupra buzei cu bănuite firișoare negre. Se întoarse într-o parte rămânând dreaptă și nemișcată, înaltă acum în mutenia ei ciudată, cum o priveam de pe scaun... Ieși fără să-și îmblânzească cu ceva reproșurile mute pe care mi le adresa, reproșuri nesfârșite, cu sursă inepuizabilă parcă, mă întrebam ce-ar fi trebuit sau va trebui să fac să-i smulg un surâs. Căci despre deosebire de doamna Sorana, în afară de faptul că era mult mai tânără, doamna Polihroniade nu vorbea mult sau aproape deloc și numai privirea ei de o mare intensitate și gura care te urmărea ceasuri mai târziu după ce te despărțeai de ea îți spuneau ceea ce ea nu vroia să rostească: la mine ai să găsești multe din ceea ce poți dori, poți să întâlnești pe cei mai mari șefi ai orașului și ai combinatului, pe cele mai frumoase dintre fete și femei (deși eu voi rămâne dintre toate cea mai interesantă), dintre cele mai mari secrete ale noului nostru oraș și cea mai mare plăcere de a te arăta bine îmbrăcat cu cineva. Asta pentru început! Dar trebuie să respecți anumite condiții fără de care a doua oară nu vei mai călca pragul casei noastre și prima dintre ele e să fii foarte atent la gazdă și să înveți acele semne care îți vor spune dacă ceea ce îți trece prin cap e bine să-l rostești și cu glas tare și dacă te-ai înșelat în interpretarea semnelor și ai deschis gura, să urmărești după aceea și mai atent chipul ei pe care cei ce n-o cunosc nu pot citi nimic și ai să descoperi dacă e cazul să continui sau nu. A doua condiție, și aici vei înțelege și mai bine sensul celei dintâi, e să faci în așa fel încât tot ceea ce gândești

tu, sau mai bine zis nu neapărat ce gândești, ci felul cum gândești să faci în așa fel, să te străduiești adică, să i-l spui ei... Și altele, în spatele cărora te va pândi în schimb totdeauna o mare promisiune, dacă e adevărat că privirea ei te fascinează și gura ei te înfioară...

Zâmbii descoperind pătimașa ei ambiție, care nu mi se păru cu mult prea îndepărtată de cea a copiilor, care și ei roiesc în jurul unuia pe care îl strigă mereu, de care se vor remarcați și spre care aleargă toată ziua, bună ziua, ca niște smintiți. Când eram eu mic aveam pe unul Bazavan, dracul să-l ia, parcă era uns cu miere, îmi împuiau urechile cu strigătele lor: Bazavane, mă Bazavane, ia uite Bazavane! Nici nu știu cum arăta, fiindcă eu nu mă duceam la el, dar mi-a rămas în minte numele lui ca un mit, dracu să-l ia cum o fi fost, de le plăcea așa celorlalți de el...

În odaie intrară două doamne înlocuind-o pesemne pe gazdă, care nu putea lipsi dintre musafiri, se așezară pe o canapea și începură să se uite la mine cu niște priviri care se vedea că mă cunoșteau și ele ca și doamna Polihroniade, dinainte de această întâlnire. Înțelesei că sunt chimiste din laboratorul central, colege sau șefe directe ale Mariei. Se uitau totuși la mine cu o curiozitate proaspătă, parcă m-ar fi cântărit să afle în ce măsură meritam să mi se dezvăluie ceea ce știau, dacă voi înțelege și prin urmare dacă n-ar fi cazul să renunțe să se ocupe astfel de mine. O făceau totuși pentru Maria. „Tovarășe Surupăceanu", începu una cu un surâs bizar, vrând parcă să spună că uite ce comedie, mai stau cu mine la discuție și mă ia pe de departe, când mult mai bine ar fi să mi-o trântească în față și pe urmă, după ce aveau să-mi facă niște proorociri sumbre ca o răsplată binemeritată care mă aștepta în viitor pentru purtarea mea, să se ridice și să plece. „Da, zisei, prezent, eu sunt tovarășul Surupăceanu." „Ești, dar nu ești, îmi răspunse ea prompt, că dacă ai fi n-ar trebui să venim noi să ne amestecăm și să-ți arătăm că nu te porți cum trebuie cu Maria. Îți bați joc de ea

și o s-o bagi în mormânt." „În mormânt, făcui eu ca și când mi s-ar fi propus o afacere și reflectam asupra ei. Interesant!" zisei. „Interesant", făcu și ea, ca și mine, parcă mi-ar fi spus: găsești, ai nasul. „Foarte interesant, continuai eu, o să mă gândesc și o să trag o concluzie. E o chestie!" „E-o chestie? Nu crezi c-ar fi mai bine să zbori din combinat și să scape de dumneata? continuă mereu cea dintâi (cea de-a doua făcea figurație și nu scoase nici un cuvânt până la sfârșit). Așa ai fi cavaler, cu meseria dumitale ai găsi oriunde să te angajezi și nemivăzându-te la față, te-ar uita." „Acuma nu trebuie să te pripești și dumneata cu soluțiile, zisei eu, de ce nu-mi dai voie să caut și eu una care poate că e mai bună decât a dumitale și ar avea meritul că nu m-ar sili să zbor. Cum să zbor? În primul rând n-aș putea!" „Parcă ursul joacă de voie?"

Auzind asta mă uitai într-o parte și așteptai câteva clipe ca tânăra doamnă s-o dreagă, să zică iartă-mi expresia sau, nu te supăra că îți vorbesc așa pe față, dar în loc de așa ceva, ea continuă spunând că există în zilele noastre mijloace așa și pe dincolo, și organizația de U.T.M., pe de altă parte, și atunci mă ridicai încet și o luai spre ușă.

Ghicind însă fulgerător ce se întâmplase, gazda se sculă imediat când mă văzu apărând în hol, și rosti: „Viu acum, și, adresându-se musafirilor, vă rog să mă scuzați, un minut... Ce este?" șopti ea apoi închizând ușa, întărind gravitatea întrebării și cu privirea care nu aproba din principiu ceea ce se petrecuse, din moment ce rezultatul era că eu părăseam terenul. Urmă o tăcere. Doamna Polihroniade aștepta cu privirea neîmblânzită. „Vă rog să mă scuzați, spuse atunci cu o voce încurcată tânăra doamnă care vorbise urât cu mine, am fost enervată, m-a luat gura pe dinainte..." „Nu e nimic, se întâmplă", răspunsei și eu împăciuitor, vesel de înghesuiala ei, și nu mai adăugai nimic s-o ajut fiindcă nu eram sigur că a renunțat la ura împotriva mea. N-aveam nici o îndoială că m-ar fi zburat ea cu mare

satisfacție din oraș și din combinat, dacă ar fi putut. Totuși mă înșelasem. Deodată o auzii rostind ca între prieteni și cu un glas cald și plăcut, fiindcă venea din inimă: „Dragă Călin, te rog să nu te superi, dar trebuie să-ți spun că purtarea ta e incalificabilă. Să vorbim între noi, cum poți tu să justifici felul cum o chinuiești pe fata asta, care e așa de cuminte cum n-am mai văzut, alta de mult ți-ar fi întors spatele și te-ar fi lăsat să faci ce vrei. Spune și tu, că aici nu e vorba să soluționăm o astfel de problemă prin sancțiuni, dragoste cu sila nu se poate, dar atunci de ce nu-i spui, uite Maria, în realitate lucrurile stau așa și pe urmă, cu ea, fie ce-o fi. Pe câtă vreme tu nici nu te gândești măcar. Îți convine".

Își trase răsuflarea. Apoi îi răspunsei: „Mai întâi eu nu sunt Călin, ci tovarășul Călin, că n-am murit. În al doilea nu văd întrucât purtarea mea ar fi incalificabilă, deși mă străduiesc să pătrund această idee *ingeniabilă* care v-a venit că eu aș fi vinovat că mă port într-un anume fel care o face pe Maria să sufere. Am răspuns invitației amabile a doamnei Polihroniade cu speranța că o să aflu ce e cu ea și ce-aș putea să fac ca să-și revină la starea ei dinainte. Asta e problema, Maria și nu eu, ce e cu ea. Am crezut că e vorba de ceva care depășește cadrul unei legături și deci pot să mă interesez și la persoane străine"... „Cum, zise atunci tânăra doamnă cu o uimire enormă, nu-ți dai seama cât te iubește și că de aia e așa distrusă?!" „Nu, doamnă! Nu-mi dau seama!" „Cum, dar te iubește, nu-ți dai seama, că de-aia a ajuns că nu mai poate sta pe picioare?" „Nu, doamnă! Știu că mă iubește dar nu înțeleg ce i-a venit!" „Cum ce i-a venit? Nu înțelegi?" „Nu, doamnă! Știu că mă iubește din ziua când ne-am cunoscut, dar au trecut de atunci aproape patru ani și..." „Auzi, îl iubește de patru ani și el se întreabă ce i-a venit!" „Doamnă, am strigat eu atunci, iubirea ei pentru mine o făcea veselă, îi străluceau ochii când mă vedea și eram și eu bucuros când îmi apărea așa în cale, îmi plăcea..." „Auzi,

îi plăcea!" exclamă ea cu un glas căruia nu-i lipsea decât plesnitul palmelor una de alta ca să arate gradul de necrezut al înțelegerii mele mărginite. Cum de mai deschideam măcar gura! „În sfârșit! făcu ea ca în fața unei fatalități și glasul i se închise parcă înăuntrul țarcului ființei ei, de unde ieșise ca la o chemare vrăjită, văzând niște îndrăgostiți care sufereau. Acuma se simțea parcă și ea amenințată și trebuia să se apere. Iartă-ne că ne amestecăm și mă simt datoare să retrag și tot ce-am spus înainte, când am zis că ar trebui s-o lași. Am mers prea departe, scuză-mă." Adică se convinsese și că nu eram eu unul din acei tipi care își râd de dragostea unei femei și că dimpotrivă, dacă nu sufeream la fel cât ea, cel puțin eram pe undeva la fel de neliniștit.

Se ridică de pe canapea, urmată de cealaltă. Doamna Polihroniade rămase lângă mine și îmi spuse că am lipsit cam prea mult dintre musafiri și că e mai bine să se creadă că am plecat fără să dau bună ziua, decât să mă întorc și să se creadă că am discutat atât de îndelung împreună. Și că să vin într-o zi cu Maria și o să fie numai ea singură acasă cu bărbatu-său. „Bine, doamnă, îi răspunsei, cu plăcere" și îi sărutai mâna și plecai.

XII

Totuși înțelesesem și mă mirai de mine. Parcă mă trezii dintr-un somn care începuse din ziua sosirii mele din armată și se termina acum, prin înțelegerea faptului că Maria suferea din pricina mea, fiindcă mă iubea prea tare. Era limpede, dormeam: Nu acceptasem eu înțelesul grav al acelei ore a dimineții, când mă trezisem în patul ei? În clipa când o îmbrățișasem nu recunoscusem eu în ea, femeia mea? Ceva știut și în același timp pierdut ca în ceața unei amintiri mai vechi decât mine însumi? Puteam să-i fac ce vreau, să n-o iubesc și să mă las iubit, dacă asta mi se părea mie că e cel mai potrivit mod de a trăi cu o femeie, dar trebuia să fiu al ei și ea a mea cu toate formele unirii legale, fiindcă numai așa aș dovedi că țin și eu

la ea și că scopul meu în viață nu e s-o distrug pe-a ei împingând-o mereu spre marginea nepermisă a durerii. Mă plimbai ore întregi prin oraș gândindu-mă la acest pas și nu reușeam să-mi explic de ce nu mă însurasem eu imediat cu ea și să fi păstrat astfel pentru toată viața lângă mine bucuria aceea a ei de care acum mi-era atât de dor și care era îndoielnic că mai rămăsese din ea vreo urmă, după atâtea luni de când o apăsa tristețea. Nu-i nimic, îmi spuneam, ceva în locul ei tot o să apară și lasă că n-a îmbătrânit ea în timpul ăsta ca să nu mai râdă și să nu-i mai strălucească ochii niciodată. Ar fi o mare nenorocire și atunci ar fi mai bine să rupem pentru totdeauna. Vom vedea.

A doua zi, cu inima afânată de toate aceste temeri o așteptai lângă pădure, la coborârea în stație și când o văzui că vine spre mine cu chinul pe față mă lăsai jos lângă ea și fără să-mi pese de cei care ne vedeau pe geamul troleibuzului îi luai genunchii în brațe și începui să-i sărut poalele rochiei ei de stambă murmurând: Maria! Maria... Ea se uită de sus la mine și nimic n-o surprinse, protestă doar murmurând ca și mine, Căline, băiatule, și mă mângâie pe creștet cu o durere și o tristețe parcă mai sfâșietoare decât oricând, ca și când gestul meu i-ar fi amintit în felul acesta crud cauza, care rămânea de nevindecat. Dar văzui că tremura sufletul în ea între speranță și resemnare, neștiind ce înțeles să dea acestui gest al meu. Și după încă câteva clipe de șovăială înțelese că se întâmplase între timp ceva, că mă gândisem și poate descoperisem în sfârșit ce-i apăsa ei inima de era ea așa de pierdută, lovită parcă de gălbinare. „Căline, făcea, băiatule, ridică-te", cu un glas în care înțelegeam și eu că dacă nimic n-avea să se schimbe între noi în zilele următoare scena aceasta avea să devină pentru ea în amintire de nesuportat...

Eu sunt din acei oameni care s-au însurat în felul acesta, prin recunoașterea unei femei pe care a întâlnit-o în cutare împrejurare, drept a lui, un sentiment tot atât de puternic și

stabil, dacă nu chiar mai puternic și mai stabil ca și cel pe care ți-l dă o mare iubire. Pentru că după aceea vine și asta, cum mi s-a întâmplat mie în scurtă vreme, ceea ce dă ceva atât de indestructibil unei căsătorii, că o face mai tare ca orice trădare, orice cădere sau orice rătăcire. Eu am recunoscut în Maria pe soția mea după trei ani, ea, după cum mi-a spus mai târziu, din prima clipă când am luat-o de mână pe podișca aceea din fața școlii din satul ei și mi-a povestit că avea de gând, dacă nu se întâmpla să viu eu după ea în curte, să vină ea după mine acolo unde eram, deci tot pe șantier și în cele din urmă, poate, tot la școală și istoria cu scrisorile să se refacă pe altă cale.

În preajma căsătoriei tristețea Mariei dispăru și reapăru pe chipul ei ceea ce eu mai înainte știam că e iradiația iubirii fericite. Nu reapăru însă dintr-o dată și nu rămase permanent în felul ei de a fi acea veselie care mie îmi plăcuse atât de mult... Asta mă obliga parcă pe mine să intru în contact numai cu iubirea ei, lipsită de exuberanța de mai înainte, în dosul căreia îmi păstrasem libertatea. Acum trebuia să înfrunt direct, fără pavăza dragostei ei generoase de la început, fluxul și refluxul permanent al sentimentelor ei, băgat în apă și fără posibilitatea de a mai mă plimba singur și nepăsător pe plaja luminoasă a iubirii. Mă bucuram însă că astfel de clipe nu dispăruseră cu totul și că poate cu timpul ele se vor înmulți...

Când avu loc petrecerea noastră de nuntă singura urare care m-a făcut să tresar a fost a unui băiat din echipa mea, care n-a zis decât trei cuvinte pe care mi le-a plasat când toată lumea nu mai era atentă la ceea ce spunea celălalt, obsedat cum era fiecare de propria dorință de a petrece și a-și însuși cât mai mult din sărbătoarea la care lua parte... Fiindcă altfel ce-am căuta la căsătoria cuiva, la nașterea unui copil sau la o aniversare, dacă în realitate nu ne-am sărbători pe noi înșine cu același prilej? Nu reînvie oare atunci cu putere în sufletul nostru glasul celei care stă chiar atunci lângă noi și are parcă pe chip aceeași

nostalgie a acelor zile a căror floare cu trecerea timpului nu numai că nu s-a veștejit, ci și-a înfipt și mai mult rădăcinile în ființa noastră? Nu atunci ne revine oare în amintire aerul unui drum știut numai de noi, mirosul unei păduri în anotimp, cuvintele de revedere schimbate cu un prieten, înfățișarea unei odăi, dreptunghiul albastru al cerului din fereastră, sau înserarea violetă dintr-o grădină?

Și continuăm să ciocnim paharul și să-l golim până la fund, să facem la rândul nostru urări celorlalți, și ne ridicăm arși de pe scaun la auzul soneriei, să deschidem ușa apartamentului de care suntem cu atât mai mândri cu cât ni s-au făcut mai mari mizerii până ne-am mutat în el, să rămânem o clipă muți în fața a încă altor prieteni care au venit cu buchetele în mână, sau alte daruri mai practice de care se presupune că are nevoie tânăra pereche sau noul-născut. A, ce plăcere, poftiți, doamnă Polihroniade, și dumneavoastră... vai, oricum, câtuși de puțin, totuși și la urma urmei, de ce, și fiecare are în minte un colț al pământului, înverzit sau înecat în ploaie, alb de zăpadă sub fulgi feerici sau ars de soarele verii, o bucată de trotuar în fața unei vitrine orbitoare sau un lung drum de țară mocirlos pe care a apărut într-o zi silueta de care avea apoi să se lege pentru toată viața. Și odăile se umplu până la refuz și toți încep să vorbească tare și toate aceste crâmpeie știute numai de ei încep să li se amestece în priviri sub îndemnul vinului și al dansului și să fulgere de la unul la altul însoțite de râsete cu gura până la urechi, hohote groase, behăituri, triluri ascuțite, mâna sus, fruntea arogantă de importanță, cuvântul grosolan, proteste, apoi explicațiile, scuzele nesfârșite, scuzele agresive care amenință să devină obrăznicii, râsete prin colțuri, șoaptele, culcatul pe pat, i s-a făcut rău, nu-i e bine, nu din pricina vinului, o doare ficatul, nu trebuie să... Căline, auzi mă, Căline?"

Sigur că auzeam, doar trebuia să fiu atent la toți, glasul lui însă era parcă mai treaz și mai apropiat, m-am uitat la el și l-am

văzut atunci cum ridică paharul în aer ducându-l mai sus de frunte ca și când și-ar fi ferit în felul ăsta chipul său nu cumva să-l confund cu altul când avea să-mi facă urarea; în ochii lui: „Căline, casă de piatră, mă!"

Ce era cu ăsta? Cum le găsise el singur exact aceste cuvinte? Casă de piatră! Adică cum?! Al dracu Valerică!

XIII

... Pe urmă mi-am dat seama de ce tocmai Valerică mi-a făcut urarea aceea : el nu avusese parte de astfel de casă cum o dorea pentru mine... Venise la nunta mea, singur, deși era căsătorit. Era încă... Nu numai o dată am fost noi împreună la restaurant și de câte ori nu mi-a povestit el istoria iubirii lui cu o fată de liceu! Era la Bârlad când a cunoscut-o, își satisfăcea serviciul militar și după felul cum i-au rămas lui în amintire acele zile am înțeles că și serviciul militar îl satisfăcea pe el, mai ales duminicile, când ieșea la plimbare cu bilet de voie individual și nu se mai sătura să bată trotuarele pur și simplu uitându-se la vitrine și la lumea care trecea... Într-o astfel de zi, pe la prânz, să fi fost ceasurile douăsprezece, venea din oraș și urca spre unitate prin niște vii. Era toamnă și în septembrie în această regiune viile încă se culeg, frunza de viță se face ruginie, foaia de porumb începe să se îngălbenească, soarele, chiar și la ora douăsprezece poartă în el o greutate cu care parcă decide asupra simțirii oamenilor... „Îmi bătea așa în cap, povestea Valerică și chiar prin capelă parcă mă ajungea, am scos-o și m-am șters de sudoare..." Cum mergea printre potecile acelor vii, la ora aceea încărcată de căldura acelui soare, Valerică zări la umbra unui pom o fată care stătea cu o carte în mână și citea. „Nu vă supărați, zise fata oprindu-l, ridicându-și privirea din carte, sunteți bun să-mi spuneți și mie cât e ceasul?" El îi spuse și așa intră în vorbă cu ea. „Eu apoi am intervenit cu câteva cuvinte în care fata mi-a acceptat să

discutăm", povestea Valerică. Se recomandară reciproc și el află că avea în fața lui o elevă a școlii medii din oraș în clasa a X-a, în vârstă de cincisprezece sau șaisprezece ani. Începură să se vadă și se împrieteniră. Când el obținea un bilet de voie de la unitate (și căuta, bineînțeles, să-l aibă cât mai des) se întâlnea cu ea în oraș, se duceau împreună în parcul bătrân care nu era prea departe de școală și tot ceea ce își spuneau în aceste ore nu uitau după ce se despărțeau. După două luni fu mutat la altă unitate, la Iași și trebui să părăsească Bârladul. Adio frati-meu! N-avea s-o mai vadă pe fata cu glasul ei atât de frumos. Nu-și făcea nici o iluzie, avea să plece pentru multă vreme, mai avea mai mult de un an de serviciu militar și ea avea să-l uite, cum se întâmplă totdeauna la această vârstă. Și totuși lucrurile nu se petrecură așa. La o scrisoare a lui, ea îi răspunse imediat prin altă scrisoare, și apoi din nou la o altă scrisoare ea nu-l lăsă să aștepte răspunsul, cum li se întâmplă unora. Și între aceste două orașe, Bârlad și Iași, se întâlneau pe calea ferată străbătută de trenuri o scrisoare a lui nouă cu răspunsul ei la cea precedentă. „La toate gândurile mele de viitor la care făceam aluzie, așternute pe hârtie, ea îmi răspundea totdeauna la fel", povestea Valerică foarte încântat de sine, deși la ora aceea când noi stăteam amândoi la restaurant cu paharele în fața noastră și el îmi spunea cum a fost, chiar în acele clipe știa foarte bine unde era ea... În anul următor el plecă acasă în concediu. Se duse însă douăzeci și patru de ore și prin Bârlad, să audă și cu urechile ceea ce îi citiseră ochii fiindcă avea de gând să vorbească și acasă alor lui despre ea și ea îi spuse că da, să vorbească... În pragul iernii, în decembrie, fu eliberat din armată și se întoarse în civilie, adică la combinat. În anul acela fata trebuia să termine școala și el n-o mai turbură, o lăsă să învețe ca să poată să-și ia examenul de maturitate. Chiar îi spuse că ea poate să nu-i scrie, numai să învețe bine și să treacă, fiindcă între altele știa acum despre ea că îi era destul de greu și că o neliniștea acest

examen. Ca s-o încurajeze o vizită prin luna mai și îi aduse cadouri și ea când îl văzu, ce mai, nu știa ce să mai facă... O rugă ca de îndată ce va termina examenul, să-i scrie și să-i spună care era situația. Ea îi scrise o scrisoare care îl miră, de numai câteva rânduri, „parcă n-ar fi fost nimic între noi". Îi spunea pur și simplu că a trecut examenul, că a terminat școala și altceva nimic. El îi scrise din nou, dar de astă dată, pentru întâia oară, răspunsul nu veni. Ce se întâmplase? Îi scrise din nou. Nici un răspuns. Astfel trecură două luni fără ca el să afle vreo știre de la ea. În acest timp, cât ea nu-i mai scrise, Valerică își luă capul în mâini și se întrebă ce înțeles ascundeau acești doi ani de cunoștință cu această fată și ce se întâmplase acum cu ea de nu-i mai răspundea. „Să mă duc să văd nici nu-mi trecea prin cap, cum să afli de la o fată un lucru care poți să-l înțelegi și singur? Ce mai, totul s-a terminat, ce mai andarbrambura c-o fi și pe partea ailaltă! Poți să afli exact ce e, dar la ce mai folosește dacă nu mai e nimic de făcut? Din moment ce ea îmi întâmpina scrisorile cu o tăcere mormântală, ce mai era de aflat?" Totuși el mai aștepta – nu-i mai scrise nici el – dar ceva îi spunea că o explicație tot va veni și nu se înșelă. Prin august, pe data de opt, primi de la ea o scrisoare trăznet, pe care Valerică o păstra și acum ca „amintire" și pe care mi-o arătă s-o văd și eu cu ochii mei și pe care el o numește „scrisoarea căsătoriei". Ce se întâmplase? Fata îi ascunsese că chiar în acel an, dacă trecea examenul de maturitate, avea intenția să intre la facultate. Acum îi scria că s-a prezentat la examenul de admitere și a căzut. „Nu mai pot să merg la facultate, îi scria ea, și pregătește-te să vii să mă iai." Așadar asta era, și-a spus Valerică – putea fi și mai rău! – și foarte febril s-a dus imediat s-o ia. A vrut să facă acest lucru după tradițiile vechi ale familiei țărănești, adică să-i cunoască întâi și să ceară învoirea părinților ei, dar atunci ea i-a spus deodată: „Dă-i dracului de părinți, că din pricina lor n-am putut să intru la facultate. (Adică fiindcă

erau chiaburi!) Mâine plecăm, ia-mă așa cum sunt, nu mai pune atâtea întrebări!" El însă a dus-o pe la ai lui, unde a fost bine primită, pe urmă a adus-o la Șar și s-au căsătorit. După două săptămâni ea îi spuse: „Valerică, pe cine cunoști tu bine în orașul ăsta?" „Cum pe cine, zise Valerică, cunosc destui." „De la sfat." „De la sfat, se gândi Valerică, da, cunosc chiar pe secretarul sfatului, dar de ce?" „Așa, se feri ea, să știu și eu cu ce oameni ai relații. Dar la partid, tu ești membru de partid?" „Sunt candidat, cât m-am întors din armată am fost propus pe linie de U.T.M., unde am activat încă înainte... Dar de ce?" Și atunci ea îi spuse: „Nu vrei tu să mergi cu mine la sfat și să-mi găsească și mie ăia un post de suplinitoare la o școală elementară? Am văzut eu altele cu mai puțin de școala medie la noi în sat!" Valerică nu zise nu, mai ales că le convenea la amândoi, le trebuiau bani să-și mobileze apartamentul numai să vrea ăla, Brândușă, fi-i-ar brânduța de râs, așa îl chema pe secretarul sfatului, s-o numească. „Dacă vrea ăsta, îi explică ea, se face, fiindcă de șeful secției învățământ depinde, și secretarul e mai mare ca el... Mergem amândoi, încercăm! Dar dacă ești prieten cu ăsta, bagă-te și tu în el și cere-i..." „Nu sunt prieten, zise Valerică, de unde o mai scoseși, dar n-ai nici o grijă, o să folosesc toate mijloacele posibile..." Și atunci ea îi spuse că cu mijloacele posibile n-o să facă nimic, trebuie folosite alea imposibile! Dacă nu reușeau aici, trebuia mers la partid, chit că el era doar candidat. N-avea importanță. Dar n-a fost nevoie, pe loc, în câteva minute, secretarul a promis că lasă că găsim noi pentru tovarășa... Și a pus-o să facă o cerere cu mențiunea, „la una din școlile din raion care au posturi disponibile". După câtva timp primi numirea, dar nu în oraș, ci într-un sat vecin. Ea primi totuși postul. Bine, zise Valerică, dar era vorba numai dacă i se dă un post acolo în oraș. Ce fel de căsătorie mai e și asta, cum au să stea despărțiți? Da, are dreptate el, a zis ea, dar la post nu renunță în ruptul capului, doar dacă se duce el și

face ce poate să-i obțină s-o numească totuși în oraș. Nu putea mai mult, a răspuns el, să mai aștepte, să nu plece, o să mai vadă... Au mai așteptat. Și atunci a apărut directorul uneia din școlile elementare locale, pe la care ea se interesă în aceste zile și îi spuse că există la el la ciclu doi un post liber al cuiva care nu s-a prezentat și că i-ar face plăcere dacă ar fi numită ea în locul aceluia. Dacă vrea, el poate s-o ajute... Valerică spuse și el că e de acord și de astă dată fără intervenția lui totul se aranjă și ea căpătă numirea dorită. Nu trecu însă mult timp și, nu se știe de ce, acest director, om de treizeci de ani, căsătorit de opt ani și având și-un copil, divorță și Valerică află că se va căsători cu alta. „Alta asta, își încheie el povestirea, tot așa, cu aerul că a făcut mare ispravă la tinerețea lui, era chiar nevastă-mea, care îmi spuse și mie că are intenția să bage divorț și că mă roagă să nu-i fac greutăți, s-o silesc să puie martori falși și să iasă scandal, e și în interesul meu... Și plecă de la mine înainte ca despărțirea să se facă legal. Nu mai vroia să știe de mine, nici nu mai vroia să mă vadă, plecă din apartament definitiv, și puse punct istoriei de dragoste începută într-o zi de toamnă lângă un pom unde eu o zărisem pentru întâia oară cu o carte în mână... Ajunsese la un rezultat..."

PARTEA A PATRA

I

...Câteodată dam peste o potecă prin pădure, sau pe lângă o pajiște, sau o găseam tăind pur și simplu o grădină printre copaci groși. Mă opream pe loc urmărind curba ei mititică cuprins de taina pașilor care au bătătorit-o. E pornită nu se știe de unde și duce nu se știe încotro, poți rătăci pe ea pierdut și deodată nu mai știi nici tu încotro mergi, fără să te sperie însă albeața ei misterioasă, care ți se pare că a existat așa cum o vezi de milioane de ani. De fapt n-a existat ea oare astfel? Nu sunt potecile primele semne că acolo unde dai de ele vei da în curând și de case pe hornul cărora vei vedea ieșind fum și vei auzi, potolite, împăcate demult în lupta lor cu natura, voci omenești, însoțind treburi la fel de pașnice, triumfătoare în calmul lor câștigat? Nu vei da și de animale care trăiesc pe lângă om deși pădurea în care ar putea s-o ia la goană e la doi pași? O astfel de potecă era și la noi în curte, din pragul ușii până la cișmea și de la cișmea până la poartă, fiindcă veneau să ia apă de la noi și vecinii. Dar trotuarul care ducea până la colț, unde era băcănia și mă trimetea mama să cumpăr piper și ienibahar? Iar în timpul iernii se forma aceeași potecă în zăpada înaltă cât jumătatea gardurilor care nu se curăța fiindcă altfel s-ar fi periclitat circulația tramvaiului 18. Chiar și acest tramvai 18, roșu cu galben, avea pentru mine același înțeles, când vedeam

ciorchini de oameni agățați pe el în orele de vârf, era căruța lor, mânată de caii invizibili pe care îi ținea acolo în față în frâu, în manivelele lui de aramă, nenea vatmanu, drept și impozant cum stătea și făcea să sune la colț unde era stația, din clopotul lui pe care îl lovea la plecare de te putea scula și din morți. Toată copilăria mea am auzit acest clopot, care pe urmă, nu știu de ce, s-a desființat... Ta, tac, tac, făcea, și curând se auzea o bufnitură, închiderea ușilor, apoi zumzetul roților pe șine, care cu cât se întețeau cu atât se auzeau mai slab... Se lăsa apoi liniștea peste cartier, se auzeau glasuri de copii cine știe în ce curte mai largă unde chinuiau vreo minge de cârpe sau chiar adevărată, dar în orice caz cârpită și răscârpită cu sula de cismărie și cu petice puse, ca să nu mai vorbesc de cameră, care era toată numai lipituri... Câte o femeie chema pe cineva tare și nu se știa dacă acel Mitică era tatăl sau băiatul, trecea unul cu gaz, striga, gaz, gaz, și între acestea o dată se auzea în stânga în dreptul depozitului de lemne al lui Androne o nouă bufnitură, era stația inversă a lui 18, în care oprea aproape totdeauna tramvaiul gol... Și nu lipseau de prin curțile noastre nici animalele mai mari, bineînțeles n-aveai să găsești vaci, dar în afară de găini și cloști cu pui, fiecare creștea câte un grosțel care n-ajungea el de o sută cincizeci de chile ca la țărani, dar cât un câine tot se făcea... Câinii! Cele mai chinuite animale de la noi, deși trăiau mult, legați însă de sârme zornăitoare...

Era exact ceea ce căutam toți să ne facem în noul nostru oraș, să ne cunoaștem așezarea și locurile pe care să le bătătorim cu pașii noștri, chit că poteci propriu-zise n-aveau unde să apară. Care era strada care ducea la pâine? Și unde era piața? Dar cinematograful și centrul?

Prevăzuseră constructorii o stradă anume, mai frumoasă decât toate, unde să fie cele mai luminate vitrine cu cele mai fine și mai cu gust mărfuri, cu cele mai înalte clădiri, într-un cuvânt tot ce avea mai atractiv un oraș și unde să ieși să te

plimbi duminica sau seara după apusul soarelui? Nu știam dacă exista sau nu așa ceva, poate că exista și nu băgam noi de seamă, în orice caz căutam care încotro ca niște adevărați orbi cu vederea bună ciocnindu-ne în nesiguranță și mirare nemărturisită, așteptând că poate noile construcții vor da cheia acestei probleme. Nu existau străzi propriu-zis, ci blocuri, înfipte în teren cum ai lua niște cutii de chibrituri și le-ai pune în picioare fără nici o ordine, sau cel mult, aliniindu-le la o distanță așa de mare între ele încât nu vedeam cum unul de aici putea forma cu celălalt tocmai de colo o stradă. Eram dornic de străzi, le căutam și nu dam de ele. Adresa noastră semăna cu un cifru secret, după ce se spunea numele orașului, al regiunii și al raionului urma: strada Bicaz 12 Bloc Y 5/3 Scara C II/1. Pare în orice caz foarte nesigur ca o adresă într-un oraș cum e New-York, cu nouă milioane de locuitori, trăind prin zgârie-nori care unul singur conține tot atâta populație cât orașul nostru, să scrii doar atât: Avenue 5 nr. 20.

În prima iarnă pe care o petrecui în orașul nostru avurăm o istorie cu apa, care ne venea, fierbinte, și ne dădea și căldură de la stația de termoficare, legată de combinat. Nu se știe ce se întâmplase acolo la construcția cazanelor, că ne venea o jumătate de oră pe urmă se oprea. Am intrat și eu de curiozitate, fiindcă îl cunoșteam pe inginer încă de pe vremea când era pe șantier inginerul Dan, și de frică era s-o iau la fugă: se auzeau niște bubuituri de ți se ridica părul sub căciulă. „Ce e, tovarășe inginer?" „Dracu știe, totul a fost executat conform planurilor, am chemat aici proiectanții să vadă și ei cu ochii lor ce ispravă au făcut, mi-au arătat și mie planurile să văd și eu cu ochii mei că nu e nici o greșeală..."

Și aici inginerul ridica brațele în sus în semn de neputință. Într-adevăr zgomotul care se auzea acolo în subteran era atât de sinistru încât aveai impresia că dacă nu se opresc pompele curând totul va sări în aer și praf se va face de tot ce era acolo

și prin apropiere. „Ați controlat, tovarășe inginer, țevile în interior, să vedeți ce poate fi?" „Am controlat totul, dar bineînțeles că n-am dărâmat încă întregul sistem pus la punct, fiindcă n-am convingerea că am găsi ceva." „Bine, i-am spus eu, dar e clar că din moment ce pe țevi se produce ce auzim noi, înseamnă că țevile sunt de vină!" „Ce vină poate să aibă o țeavă? mi-a răspuns el. Din moment ce încălzirea blocurilor se face, înseamnă că transmisia de apă se produce. Zgomotele astea le face dracu, să-și bată joc de noi! Când sunt singur mă apucă și pe mine groaza, aștept să se încălzească o oră orașul și pe urmă dau ordin să se înceteze pomparea și o iau la fugă."

Așa se explica prin urmare intermitența cu care ne venea nouă apa caldă pe țevi și în calorifere. Toată lumea a aflat ce se petrece și după un timp cuiva i-a venit o idee și bineînțeles că i-a transmis-o inginerului constructor, probabil că nu era primul: cunoștea el la Brăila sau la Galați un cazangiu, ehe, unul nea Badea, ăsta era supranumit geniul cazanelor, dacă nici ăsta n-o să găsească hiba, atunci chiar, tovarășe inginer, că nici dracu n-o s-o mai găsească! Inginerul se interesă și i se confirmă că într-adevăr exista un astfel de maistru vestit printre cazangii și trimise după el să-l cheme; că hâr, că mâr, că el nu poate părăsi șantierele navale, domnule, vino într-o duminică și dacă dumneata descoperi ce e, treaba noastră pe urmă să-ți obținem deplasarea, îți plătim serios, nu ne uităm la bani, e o situație care n-o mai putem suporta, fără să mai vorbim de cetățenii orașului, care ne înjură și-și bat joc de noi. „Bine, zice, vin dacă îmi plătiți deplasarea." „Lasă nea Badea, dă-o dracului, sigur că îți plătim doar n-o să vii la noi pe gratis!"

În sfârșit a sosit nea Badea ăsta într-o sâmbătă pe seară și a intrat înăuntru. Era exact așa cum ți-l puteai închipui după nume, gras și cu burta mare, om de aproape cincizeci de ani, cu mâinile ca niște baroase, a făcut așa semn să se dea drumul la stație și a început să se plimbe pe sub țevi. Ei, nea Badea,

ce zici? N-a zis nimic, le-a întors spatele la toți și s-a dus să se culce. A doua zi a venit beat și zice: „Ieșiți afară toți să-mi fac meseria, rămâne cu mine numai inginerul constructor. Afară!" Și a avut un gest măreț de dispreț pentru toată gloata aceea care se strânsese acolo, să piară din ochii lui, ca și când ei ar fi fost vinovați de situația creată.

„Dă drumul la stație, domnule inginer!" Și s-a apropiat nea Badea de cazane și a rămas în picioare între ele, ascultând. În jurul lor ai fi zis că s-a dezlănțuit un cutremur, al cărui epicentru era chiar acolo, dacă mai stăteau puteau s-o mierlească. Dar nea Badea face semn să se oprească totul și-i spune inginerului: „Dumneavoastră puteți să demontați totul, țevi, cazane, pompe și să verificați lucrare cu lucrare după proiecte și n-o să găsiți nici o greșeală. Și eu fără să desfac nimic am descoperit. Vă costă unsprezece mii de lei ca să vă spun ce e!" Ăsta era salariul inginerului constructor pe trei luni. „Bine nea Badea, e în regulă, plătim", zice inginerul. „Domnule inginer, zice maistrul, e de la cazane, demontați instalarea capetelor de țevi care intră în apa fierbinte și vă arăt. De vină e proiectarea, n-au calculat că apa în ebuliție formează goluri de aer la un anumit nivel și atunci capetele țevilor aspiră odată cu apa și porțiuni de aer, care intrând în țevi la o presiune de împingere a apei scoate aceste zgomote de iad. Era pericol, fiindcă efectele golurilor de aer nu poți să știi care sunt." „Și deci ce trebuie făcut, nea Badea, mai spune o dată", a zis inginerul. „Capetele țevilor care intră înăuntru și aspiră apa la temperatura aceea mare trebuiesc vârâte mai adânc, ca să nu mai aspire aer prin golurile pe care le face apa în fierbere. Proiectul e corect pe hârtie, în realitate apa fierbe ca dracu uite așa și cu toate că proiectantul o fi vârât destul de adânc capetele în ea, nu e suficient. Desfaceți și vă arăt." Așa era, cum a zis nea Badea ăsta. A stat acolo până s-a corectat toată lucrarea și la sfârșit, când au dat drumul la stație, ce zgomot frumos se auzea! Inginerul

însă era foarte încurcat că nu i-a putut plăti maistrului suma promisă, nu i s-a aprobat decât jumătate, dar nea Badea băgând banii în buzunar (oricum, cinci mii nu erau nici ăştia puţini) zice: „Credeţi că eu nu cunosc la oameni, domnule inginer? Dumneavoastră credeţi că v-am cerut unsprezece mii neştiind că o să-mi daţi doar cinci? Dacă vă ceream cinci îmi dădeaţi două". Şi râzând pe sub mustaţă a luat-o liniştit spre gară şi s-a înapoiat la şantierele lui navale.

II

Dar străbătut începu să fie bineînţeles drumul spre combinat, pe care deşi alunecam de două ori zilnic cu troleibuzul niciodată nu mi s-a părut că e acelaşi.

Dimineaţa eu mă sculam primul, până ce Maria a născut, când a început să se scoale înaintea mea, să pregătească fetiţa şi să se ducă cu ea la creşă. Se scula şi în timpul nopţii, auzea cel mai mic semn de nemulţumire al copilului, se dădea jos din pat, simplu, fără oboseala pe care altă trezire i-ar fi provocat-o, vedea ce are, dacă plângea o făcea nu ştiu cum să tacă în câteva minute, şu, şu, o adormea, o alăpta... O creştea uşor, ţărăneşte, fără spaimele celor de la oraş, care pentru orice fleac toată ziua, bună ziua la medic, s-o îndoape de mică cu penicilină. Nici n-am ştiut că am copil, aşa de bine îl îngrijea, până m-am trezit cu ea că merge pe două picioare şi zice: tata. Asta m-a amuzat formidabil, am luat-o de subsuori şi am ţinut-o deasupra capului timp de un minut în timp ce ea îşi freca picioruşele ca o ragace şi chicotea cutremurându-se din tot trupul ei mic...

Încât multă vreme plecam singur dimineaţa şi mă dădeam jos în faţa porţii aproape simbolice a combinatului. Era mică, abia intra pe ea o maşină, era unul acolo care o deschidea când valurile de oameni se îndreptau spre el golind câte două, trei troleibuze deodată. Apoi mai aveam de mers pe aleile asfaltate din interior, câte un kilometru şi doi, până ajungeam în faţa

biroului inginerului şi al meşterului, care soseau şi ei în acelaşi timp, şi ne luam sculele şi plecam acolo unde aveam de lucru pe reţeaua mare de întreţinere. Asta până am fost repartizat la o secţie. La dreapta pe o întindere care se pierdea în zare, paralelă cu şoseaua, intra în combinat o cale ferată care mai totdeauna era plină de cisterne. Avea şi linii secundare de manevră, tot cu cisterne, nu le-am văzut niciodată de unde veneau acolo, din ce direcţie, fiindcă după capetele lor perfect identice, nu-ţi dădeai seama. Era bizar că pur şi simplu te trezeai cu ele că umplu liniile, la plecare de pildă erau să zicem vreo trei, patru iar a doua zi fie că piereau, fie că se înmulţeau şi se făceau douăzeci. Nu-mi amintesc să fi văzut vreo locomotivă împingându-le în vreo direcţie sau alta. Dimineaţa, de pildă, erau dintre cele mici, de zece tone, iar la prânz vedeam altele uriaşe, de şaizeci de tone. Fabricate în România. Vedeam uneori cum se urcă cineva pe scărita lor şi dispare înăuntru. Asta însemna că erau goale?!

La prânz mă întâlneam cu Maria la ieşire şi plecam de astă dată împreună, o vedeam de departe şi o recunoşteam de la o distanţă de la care în mod normal nu distingi decât o masă de oameni, dar nu vezi clar nici o figură. Eu însă nu mă înşelam, şi dovada era că ridicam mâna şi numaidecât ea îmi răspundea în acelaşi fel, şi când mă apropiam vedeam clar că ea era. Îi înflorea chipul sub ochii mei când pe urmă ea întindea o mână şi eu i-o apucam, se lipea de coasta mea atât de tare încât parcă se adeverea legenda că de acolo a ieşit ea la începutul începuturilor şi acolo vroia să rămână strânsă. Nu scoteam nici un cuvânt, şi bucuria ei nu i se stingea de pe chip nici când se vedea că oboseala a răpus-o.

Mă apuca de gât cu braţele, se lungea pe pat lângă mine şi scoţând un lung suspin adormea astfel încleştată de grumazul meu, parcă s-ar fi înecat şi eu eram salvarea. Avea acest suspin al ei din adâncuri un înţeles turbure parcă ar fi scăpat din nu

știu ce naufragiu și deși pe deplin la adăpost după atâția ani tot își mai amintea de acele ore cumplite și repeta inconștient gestul de agățare. Adormeam împreună. Erau ceasuri în care somnul lângă ea ziua mă purta prin cele mai inimaginabile lumi, dându-mi senzația că trăiesc de-o veșnicie, și asta numai cu ea, când o țineam în brațe și cum nu se petrecea altfel... Acest lucru nu înceta să-mi turbure sufletul și nu o dată o îndepărtam: „Hai, ia stai tu și dormi singură că eu am de învățat". Și mă duceam în odaia cealaltă și într-adevăr mă puneam pe citit. Vedeam că aceste îmbrățișări mă subjugau, fiindcă simțeam că fără ele de pildă somnul meu nu era decât o tăcere care în conștiință nu avea decât lungimea unei clipe, care în realitate ținea opt, nouă ore... Ori, cu ea viața își dubla și durata și puterea, ca și când trupurile noastre lipite și-ar fi pus inimile la unison și ar fi făcut din două una, mărind în sufletul meu totul...

Mă uitam pe geam înainte de a închide pleoapele și vedeam norii cum vin de la munte și defilează prin fața orașului nostru ca o turmă uriașă de bivoli. M-aș fi sculat de pe pat și m-aș fi dus nu știu unde, să fac nu știu ce... Și mereu se ridica în mine cu o forță tot așa de proaspătă ca atunci, dorința vie, irezistibilă, pe care mi-o trezise inginerul Dan, de a mă duce la poalele muntelui și a construi acolo toți un oraș aerian aproape de norii nemaipomenit de frumoși care năvăleau câteodată zile întregi fără oprire din partea aceea... Nu eram nemulțumit de-al nostru, deși faptul că nu avea străzi așa cum le știam eu mă făcea să simt ca un fel de gol în stomac când mă plimbam prin el, dar chiar dacă ar fi avut ca pe Calea Victoriei, tot nu mi-ar fi șters din minte imaginea unuia strălucind în aer la înălțimea împădurită a Ceahlăului. Panorama combinatului era cu mult mai mult decât ce crezusem eu, orașul însă era cu mult mai puțin, iar peripețiile încălzirii și alimentării lui cu apă mă făcuseră fără voia mea să-mi dau seama de limita puterii noastre.

Gândul însă că totul s-a terminat și că acuma trebuia să muncim zilnic și să plătim cu produse chimice și petroliere ceea ce făcusem, îmi dădea sentimentul gospodarului, dar aripa care bătuse în imaginația mea odată la București, cunoscând un om care îmi vorbise de măruntaiele muntelui și cum vom scormoni noi în el și vom face nu știu ce, nu-și înceta tremurul. Îmi trecea prin cap să plec pe alt șantier, unul unde nu se știa încă ce va ieși, și să încep acolo să lucrez ca odinioară, luând-o de la barăci... Aici însă îmi aminteam că omul care ar fi stat cu ochii pe mine și eu pe el dispăruse din viața mea și atunci un adânc suspin se ridica și din pieptul meu: trecutul nu mai putea fi trăit din nou, în urma mea el încremenea ca o poveste romantică cu un sfârșit care îmi încrețea fruntea de nedumerire. Instinctiv, ca pentru a mă smulge parcă din aceste valuri de amintiri care îmi scoteau acel oftat pretimpuriu (la vârsta asta nu se oftează decât de fericire sau de oboseală) Maria, în somn, mă strângea și mai tare cu brațele, o dată, de două, de trei ori, liniștitoare zvâcnituri materne, ca și când la vremea mea n-aș fi fost destul de ocrotit de mama sau destul de călit ca să îndur acum, bărbat, fără suspinuri, loviturile vieții.

Adormeam și mă trezeam din călătorii fantastice, în care burta ei fierbinte lipită de mine era sursa flăcărilor înalte pe care le visam câteodată, a drumurilor toride pe care le străbăteam, a țărânii arzătoare în care mă culcam și care mă învăluia ca într-o contopire. Deschideam ochii încet și îmi dădeam seama de ce visasem cai blânzi, iepe frumoase picnite în cap de lumina soarelui, și una din ele punându-și capul pe umărul meu, confundându-mă cu un cal, cum fac ei pe marile călduri de își încrucișează gâturile și numai cozile li se mai mișcă gonind muștele... Fruntea ei era adânc vârâtă între subsuoara și scobitura bărbiei mele, iar brațul cu mâna îmi ținea urechea, sau apuca din față, din nas și ochi sau pur și simplu din gură, mă înăbușea... Trupul, liber, avea poziții de fetiță iar sânul îi

mirosea inexplicabil a pâine încinsă, scoasă din cuptor... Asta mă arunca înapoi într-o copilărie care mi se dezvăluia greu ca o grădină oprită, mi se turbura mintea cuprins de o dorință de întoarcere care scheuna chiar în carnea mea ca o foame fără nume, pe care numai ea mi-o putea potoli. Și atunci începeam s-o mușc și puneam mâna pe ea. Brusc, sub viol, ea se trezea cu o expresie sălbatică și prinsă de furie încerca să facă la fel, dar își revenea în clipa următoare și începea să mă sărute în felul ei bizar, poate țărănesc, la care nu renunța cum făcuse în ziua aceea când mă întâmpinase la gară; se lăsa sărutată pe buze, cum o învățasem și începea numaidecât să se zvârcolească, dar ca și când ceea ce se întâmpla în acele clipe în ființa ei nu i-ar fi plăcut, repede se desprindea și îmi umplea apoi fața, sprâncenele mai ales și ochii, cu sărutări parcă ar fi vrut să spună că nu gura, ci locul vederii e cel mai de preț și mai curat de pe chipul omului.

Cine a spus că dragostea e o capcană în care ne prinde natura? Natura este întrecută în astfel de clipe, fiindcă în pline puteri ale sufletului ne simțim de fiecare dată când iubim și nu de fiecare dată când îngrijim copiii. Ar trebui pentru asta ca dragostea noastră să fie oarbă, călăuzită doar de instinct și copiilor nu le-ar trebui mai mult ca să vie, când de fapt ființa noastră abia iubind deschide ochii și recunoaște ceva fără nume, așa cum mi s-a întâmplat mie cu Maria și cum se repeta, fără s-o caut, și fără să semene vreodată una cu alta, aceeași regăsire în timp și spațiu și dincolo de timp și de spațiu, din prima zi când o luasem în brațe...

III

Pe lângă doamna Polihroniade la care adesea se ducea fără mine, când mă vedea că stau cufundat cu tâmplele în palme și învăț, nevastă-mea se împrieteni și începu să-mi povestească de o colegă, tot laborantă, care însă nu trăia liniștită în blocul ei. Cum era nemăritată primise locuință într-un apartament

cu alții și curând viața ei deveni de neîndurat. Fiindcă era o ființă așa mai retrasă și refuza să joace *pietre*, adică *rummy*, cu vecinii ei comuni aceștia prinseră pică pe ea și începură în primul rând să-i intre în cameră în lipsa ei. Faptul că ușa era încuiată nu le spunea lor nimic, despre dreptul oricărei ființe umane de a-și avea un refugiu inviolabil în camera lui. Scotoceau peste tot să vadă ce are, câte rochii, câți pantofi, câte cămăși... Și când laboranta schimbă broasca și își puse un yale, își făcură chei și pentru yale și continuară să-i umble prin odaie în lipsă. Pe urmă comentau cu glas tare prin hol că sigur, își pune banii pe cec, are șapte mii...

Într-o zi lăsă pe masă o tabletă de ciocolată și o găsi mâncată, numai hârtia o lăsaseră ca dovadă, nu cumva să-și închipuie c-a pierdut-o. Nici nu știa cine sunt, în orice caz tehnicieni sau funcționari, dar era și un muncitor printre ei. Tânăra laborantă își spunea că avea mai puțin de suferit dacă îi suporta, decât dacă intra în conflict direct cu ei, erau mulți și ea singură, până la un moment dat când veniră să-i facă următoarea propunere: cu cele șapte mii de lei ai ei să cumpere mai bine un televizor pe care să-l pună în hol. Să se adune adică ei și să se distreze în fiecare zi pe banii altuia. Și fără îndoială că dacă l-ar fi cumpărat așa ar fi făcut, i l-ar fi luat...

Laboranta își ieși din fire și se hotărî să se apere, veni cu un bărbat, iubitul ei, un om de vreo treizeci și cinci de ani, inginer chimist, care însă nu se știe de ce nu vroia să se însoare, iar ea nu putea să se despartă de el. Că vouă nu vă e rușine, că așa și pe dincolo, în fine le făcu el o morală, că mai mult n-avea ce să le facă, stătu cu ea până dimineața. Dar chiar de față cu el se auzi o voce în hol, în trecere: „Sigur, lasă că îi facem noi o hârtie la cadre să se afle din punct de vedere al moralei proletare cum se comportă, nu să ne facă nouă morală". „Nu poți tu, zise nevastă-mea, să-l iai pe Costică de la voi și să-i tragă unuia o mamă de bătaie și să-i sperie pe toți?" „Să schimbe

camera!" îi răspunsei eu. „A încercat, a făcut o cerere la sfatul popular. Nu i se aprobă!" „Să mai încerce o dată, Costică nu e frati-meu, că dacă ar fi, i-aș spune și aș ști eu să-l pun în mișcare să-ți ajute prietena". „Tu nu poți să vii?" „Ba cum să nu, dar ăsta e un război pe care nu-l câștigi decât dacă fugi, singură spui că a încercat chiar prietenul ei și n-a reușit." „Unde să fugi la urma urmei", mai zise nevastă-mea și din glasul ei înțelesei că singurătatea e un lux pe care nu-l poți plăti oriunde te-ai duce și că zadarnic ai schimba locul. „Invit-o pe la noi, îi răspunsei și să ne invite pe urmă și ea la ea, cu inginerul acela al ei căruia nu-i place însurătoarea. Poate că văzând așa se mai potolesc indivizii ăia cu care e silită să trăiască."

Îi povestii totuși istoria lui Costică. Ăsta rămase mut și nici o fibră nu se mișcă pe chipul lui, parcă nici n-ar fi auzit. Nu-i povestii eu bine, nu fui destul de convingător, nu i se păru lui cazul demn de atenție, îmi fu greu să-mi dau seama. Fapt e că nu zise nimic, luă altă vorbă, dar când îi lansai invitația să vină pe la noi, răspunse: „Cu plăcere!" O săptămână mai târziu ne invita laboranta la ea și Costică veni și el dar nu-l invită și pe prietenul ei, partizan convins al neînsurătorii. Spre bucuria mea, cât intră în hol, îl auzii pe Costică: „Bă, voi auziți!? Atenție aicea! Să mai prind eu vreunul".

Nu avea nici furie, nici dorință de justiție în glas. Mai degrabă un fel de indiferență la adresa unor dușmani atât de bicisnici. Forța lui Costică nu sta numai în statura, ci și în sufletul lui. Intrarăm înăuntru și petrecurăm bine și spre uimirea mea și a nevesti-mi băgai de seamă un soi de timiditate la uriașul Costică ori de câte ori se uita la gazdă și dimpotrivă, o lumină parcă agresivă în privirea acesteia, când îi răspundea. Însoțită însă de un surâs care nu te putea înșela: se plăceau unul pe altul. Sau cel puțin așa ni se părea nouă. Era și Cărpinișan invitat și el observă același lucru și îmi făcu semn cu cotul. Cum băusem câteva pahare și nu puteam să fac în sinea mea cu totul

abstracție că după plecarea noastră Ioana (ăsta era numele laborantei) avea să rămână singură și vecinii ei o să-i scoată petrecerea pe nas, zisei: „Sunt curios să știu mâine ce-au să mai născocească indivizii ăștia ca să se răzbune că te-ai distrat fără ei".

Lovisem bine. Costică lăsă foarte calm paharul din mână, se ridică și o luă spre ușă. „Bă, zise el, cu titlu parcă informativ, acuma știu totul. Până să mă duc eu mâine să-i spun lui frati-meu care lucrează la miliție, să iasă afară ăl mai al dracului din voi, că am ceva să-i șoptesc la ureche. Bă, nu vrei! Ia spune-mi-l tovarășă Ioana, care e, arată-mi ușa!" „Aia din mijloc!" zise Ioana cu îndrăzneală. Costică se duse spre ușa aceea și foarte politicos bătu în ea. Ieșirăm toți să ne uităm. Ușa se deschise și în cadrul ei apăru un ins care inițial prezentă o figură indignată, dar văzându-l pe Costică ce statură avea nu mai păstră pe chip decât o sfidare învăluită în frică. Vru să închidă ușa la loc, dar Costică puse laba lui mare în ea și o opri. Îi spuse individului următoarele, în timp ce umbla delicat cu un nasture al cămășii aceluia: „Ai grijă, adunți-vă toți care stați în apartamentul ăsta și dumneata anunți, a venit tovarășul Costică secția 230 întreținere echipament electric. Cu începere de mâine vorbim politicos cu tovarășa Ioana și încetăm orice manevre personale c-o fi, adică, și-o păți. În ce privește umblatul prin odaia ei, exclus! (Aici Costică îi lăsă nasturele și puse mâna pe ușă pe care o și scosese din țâțâni și o puse alături răzimând-o tot așa delicat de perete.) Înțelegi, nene? Ține minte că unul plătește pentru toți și să nu-mi umblați cu șmecherii, că eu pe lângă că pot să vă aplic sancțiunea corporală să nu vă mai sculați din pat câteva săptămâni de zile, mai sunt și bine văzut de tovarășul Costache, care mă iubește și are mare încredere în mine. Se poate? Toți împotriva uneia? Și fată pe lângă una și alta! În loc să-i faceți curte!... Acuma hai să-ți pun ușa la loc, și dă mâna că ești de acord... Așa, zise Costică strângându-i

individului mâna, la revedere și nu te supăra că te-am deranjat, dar înțelegi și dumneata că era cazul."

Ne-am întors în odaie, și Costică, puțin cam supărat, a cerut sticla și ne-a turnat la toți vin. „Auzi, din pricina lor să nu ne simțim noi bine plus că tovarășa Ioana îi are acilea în nas. Eu, adăugă Costică, sper ca ei să nu se țină de cuvânt și să-ți facă mai departe figuri. Ei, ce figuri am să le fac eu pe urmă o să audă și alții și o să tragă învățăminte."

Nevastă-mea mi-a povestit însă mai pe urmă că intervenția lui Costică n-a folosit decât atâta timp cât nu era lămurit ce e între el și Ioana. Când au simțit că nu e nimic de natură să-i modifice ei starea civilă (fiindcă ea tot la inginerul ei ținea mai mult), atunci au luat-o iar de la cap...

IV

...Și într-o zi când viața mea se închega astfel răsucindu-se pe nesimțite ca pe-un fus, mi se întâmplă ceva. Mâna invizibilă care învârtea acest fus se opri.

Mă întorceam de la o ședință de *Uteme* de la care în ultimele luni nu lipseam deloc, fiindcă aveam să împlinesc curând vârsta de ieșire din el și mă gândeam că s-ar putea să fiu recomandat să intru în partid, deși mari iluzii nu-mi făceam. Avusesem deja de câteva ori semne că nu eram bine văzut la comitetul de partid al combinatului și eu știam de ce și le dădeam dreptate. Nu în sensul că îmi reproșam că gândeam așa cum gândeam, și nici că spuneam ceea ce gândesc și față de alții, ci pentru că n-aveam grijă să mă feresc de cei pe care felul meu de a gândi nu-i interesa și mai mulți dintre ei și trimiteau, în consecință, hârtii la adresa mea, ca să n-aibă nici un fel de bătaie de cap, că au auzit ce spun și nu m-au demascat... Cuvântul ăsta era folosit și în cazul, cum era al meu, când dimpotrivă, omul nu-și punea nici un fel de mască, se arăta așa cum era. Cum se vorbea însă peste tot de dușmani

ascunși printre „rândurile" noastre însemna că purtau o mască de nu-i observam noi... (Ăsta era alt cuvânt „rânduri" care mă scotea din sărite, fiindcă însemna că noi nu ducem o viață liberă, să se miște fiecare nestingherit, ci trăim ca la internat sau ca la cazarmă, ceea ce, în realitate, nici nu era adevărat; dar pesemne unii ar fi vrut să facă din noi o turmă.) În cazul meu, pesemne, masca era de băiat cinstit și de bun electrician, când în realitate eram un dușman, e drept care nu se ascundea, dar cine să mai stea acuma să fie atent la nuanțele astea... Am și fost chemat o dată la comitetul *Uteme* al combinatului și secretarul, probabil, prea indignat citind cine știe ce turnătorie la adresa mea, s-a băgat în mine tare și mi-a cerut să-mi schimb *aptitudinea*, că dacă nu, zbor de-aici la mama dracului și o să urlu de unul singur pe Neagra Șarului.

Era foarte frumos pe acolo, am trecut o dată cu mașina cu inginerul Dan, și timp de două ore am străbătut o pustietate care îți amintea de pământul și de pădurile inițiale, cu apele lui repezi și poienile lui în care, împreună cu animalele sălbatice, fugind de ele, zburda odinioară și omul primitiv. Ăsta de la comitetul U.T.M. vroia să spună că dacă mă dă el afară din combinat toată societatea o să mă respingă și n-o să-mi mai rămână decât crângurile și văgăunile de pe Neagra Șarului, sau aiurea. Și mai era și sincer peste toate. M-am uitat la el bine și mi-am dat seama că el era în realitate un Neandertalian, cum spunea doamna Sorana, care el merita mai degrabă să pască oile pe Neagra Șarului, decât să i se încredințeze sarcina conducerii organizației de tineret. „Ce meserie ai dumneata?" l-am întrebat. „Asta nu te privește", mi-a răspuns el. „Pe cât pariezi cu mine că n-ai nici o meserie calificată, altfel n-ai vorbi așa cu unul care are una și pe care n-are dreptul să i-o ia nimeni. Știai chestia asta?" „Uite, eu îți garantez, a zis el atunci, că o să te duci s-o practici într-un sat cu noroi până la genunchi și ai să ai grijă acolo de electrificarea comunei!" „Ai sictir!" i-am

răspuns eu și m-am ridicat și am părăsit biroul. Eram sigur că ăsta n-o să mai fie reales în comitet și nu m-am înșelat. Dar ce-a vârât el în dosarul meu știam că a rămas și îmi părea rău. Mi-am dat seama că presupunerile mele erau adevărate și după următorul semn. Într-o zi mă întreabă inginerul dacă nu vreau să urmez școala de maistru și i-am răspuns imediat că bineînțeles că vreau bucuros, pe ideea că nu trebuie să dai cu piciorul la o propunere care te sălta în meseria ta pe considerentul că tu urmărești ceva mai înalt. Una nu împiedică alta, și pe urmă cine îți poate garanta că vei reuși sută la sută?

Trecură câteva săptămâni și văzui că în locul meu e trimis altul, băiat bun și el, dar mă izbi încurcătura inginerului, se ferea de mine nu cumva să-l întreb ce s-a întâmplat și el să nu știe ce să spună, sau să nu vrea să-mi spună ce știe. Nu l-am întrebat nici eu, dar am cerut o audiență la directorul general, tovarășului Costache. Și el mi-a spus net după ce m-a ascultat: „De, dacă te apuci și vorbești față de cine nu trebuie ce-ți trece prin cap!" „Ce-am vorbit, tovarășe director?" „Eu nu știu, mi-a răspuns el, decât ce-ai spus o dată la tovarășa Polihroniade, cu care eu eram absolut de acord și probabil că și cei care mai erau prezenți, în majoritatea lor?" „În majoritatea lor?" „În majoritate, bineînțeles, mi-a răspuns el, sau te pomenești că vrei unanimitate?! Mai ești și pretențios după una și alta." „Tovarășe director, eu n-am nici o pretenție, trag consecințele! Nu mă doare cine știe ce că am fost ras de pe listă fiindcă eu tot vreau să ajung inginer și o să ajung, dar dacă n-aș mai avea capul bun la învățătură, fiindcă am nevastă și copil și deja, nu știu de ce, învăț de cinci ori mai greu ca înainte de însurătoare..." „Ai dreptate, m-a întrerupt el, și eu sunt în anul ultim la chimie și învățătura e câteodată un adevărat chin, mai ales după... Îți ia toate puterile, îți vine s-o lași moartă și să zici că de-un administrator de cantină tot oi fi bun! Noroc că slăbiciunea asta trece și îi dai pe urmă înainte". „...Păi d-aia vă și

spuneam, eu îmi cunosc meseria și tovarășul inginer a apreciat de la sinea lui și dacă eu n-aveam alte gânduri, cum aș fi primit eu nedreptatea asta?" „E prima nedreptate care ți se face?" m-a întrebat el cu aerul informativ. Nu mă gândisem! „Mie personal da", i-am răspuns. „Personal, personal, că așa, ce cunoaștem noi, nu intră în discuție. Și pe urmă a adăugat: Ei, află că e o nedreptate reparabilă, ferește-te de cele ireparabile! Ești băiat tânăr, ai tot timpul să ajungi maistru dacă nu ajungi ceea ce ziseși că vrei – ... inginer..."

Nu-i venea să creadă, parcă se ferea să asocieze persoana mea la titlul de inginer. Pesemne că eram mult prea departe de acest titlu, sau în orice caz își spunea că dacă el, care e director general, n-a ajuns încă să intre în posesia lui, ce să mai zică de mine... M-am uitat mai atent la el, dându-mi seama că de la inginerul Dan încoace era primul șef care îmi plăcea. Și descoperirea asta mă bucură atât de mult încât la plecare uitasem de ce venisem. Îmi reamintii abia după ce ieșii afară și mă întrebai dacă nu cumva fusesem dus, având de-a face cu un șef abil care nu numai că nu-ți rezolvă nimic când te duci la el și pleci cu mâinile goale, dar te pomenești că îl mai și simpatizezi. Nu, nu fusesem dus, omul mi-a spus că chestia e reparabilă și a fost deschis cu mine arătându-mi că nu s-a putut opune avizului nefavorabil al organizației de partid, informată la rândul ei de către organizația de tineret. Cerui, prinzând curaj, o audiență la primul-secretar al comitetului de partid. Poate că reușeam încă s-o dreg și să plec totuși la școala de maiștri, sau în orice caz să plec foarte curând, la anul de pildă.

Aici însă fui întâmpinat fără prietenie, deși în vorbe mi se spuse că da tovarășe așa, și desigur tovarășe pe dincolo. Era un ins mărginit, din aceeași pastă cu cel de la organizația U.T.M. și înțelesei că dacă și directorul general ar fi ca ăștia doi, atunci în mod sigur că m-ar fi zburat ei de mult și nu numai pe mine. Și simpatia mea pentru tovarășul Costache se amestecă după

aceea cu teama să nu rămân cumva fără el, după ce își va fi luat examenul de inginer chimist; să-l facă adică mai mare, în altă parte, unde în realitate să fie mai mic... Știam din armată că funcția era câteodată mai mare decât gradul și asta era valabil și la noi. Putea de pildă să-l facă director la minister, ceea ce în cazul special al combinatului nostru asta ar fi o creștere în grad și o micșorare în funcție...

Situația mea în meserie și în combinat era totuși foarte bună la ora acelei după-amiezi pe înserate când mi se întâmplă... Insul de la organizația U.T.M. nu mai fusese propus să fie reales, cel de la comitetul de partid însă da, în schimb tovarășul Costache ajungând inginer chimist rămase totuși mai departe la noi și aveam promisiunea lui că mi se va repara nedreptatea... Toți din echipă, de altfel, spuneau că ceea ce mi se făcuse mie anul trecut era o „porcărie".

V

Am văzut în apropierea uneia dintre cisternele mici, să fi fost șapte, opt zece inși, care se adunaseră treptat, în timp ce zăream o mână a cuiva dintre ei cum arăta și explica nu știu ce. Ca și mine mai venea, rar, tot așa, câte unul atras de ceea ce se putea presupune că se petrece acolo neobișnuit.

Era o după-amiază liniștită de toamnă, soarele sta singur pe cer, gata să coboare spre asfințit. Ce era? Un om cică, se afla înăuntru în cisternă și i se făcuse rău, gemea acolo... Din pricina gazelor... Că el trebuia să curețe pereții interiori... Stă lungit, nu se mai poate mișca, l-au strigat, dar degeaba... Asta povestea insul acela, iar altul îi răspunse că nu se poate, că ei își fac treaba cu o mască de protecție, dar că o fi omul bolnav, ar trebui scos de-acolo... Ar trebui, dar nu se mișca nimeni, se uitau unul la altul și când venii eu, puseră ochii pe mine, povestindu-mi. „Să-l scoatem afară, zisei eu, ce mai atâta discuție" și mă urcai pe scăriță și mă uitai înăuntru. Văzui, la

lumina unei lanterne în interiorul întunecat, un om lungit într-adevăr pe fundul cisternei și gemând. Simții miros puternic de petrol și înțelesei că fără îndoială din pricina asta stă ăla acolo și gemea și că nu puteam să intru fără să-mi țin răsuflarea, altfel riscam să mi se facă și mie rău și cum se câcâiau cei de afară puteam să aștept mult și bine să-mi dea o mână de ajutor să ies la timp. Îmi scosei batista și mă legai la gură și la nas și le spusei celorlalți: „Fiți atenți, să se urce unul voinic pe scăriță în urma mea și să-l tragă repede pe-ăl dinăuntru, când l-oi ridica să pot ieși și eu imediat". „Coboară dumneata și n-ai nici o grijă, mi-a răspuns atunci unul, îl prindem noi cât îi scoți capul afară." Am sărit înăuntru într-o secundă, l-am luat pe om de umeri și l-am adus repede cu capul deasupra ieșirii. Avea mască pe față, dar stătea aiurea, strâmb... În mână ținea strâns o lanternă mare cu care mă lovi în cap când îl ridicai... „Agață-te, am strigat, prindeți-l!" Dar el în loc să se agațe pentru ca ăilalți să-l poată apuca de mâini a început să bestecăie din lanternă și atunci am înțeles că nu poate din pricina ei și am strigat iar: „Dă-mi mie lanterna! Las-o la mine". Dar el în loc să mi-o lase a smucit-o din mâna mea cu care încercam să i-o apuc și a trântit-o jos. Lanterna s-a spart și deodată am văzut o lumină. În aceeași fracțiune de secundă mi-am dus brațul liber la ochi... Ochii, mi-am zis, să nu-mi ardă ochii.

Ce se întâmplase? Spărgându-se lanterna, de la filamentul ei au luat foc o secundă gazele din interior. Am simțit că n-a durat mai mult și mi-am luat iar brațul de la ochi și l-am împins pe nenorocit de l-au putut apuca ceilalți. M-au tras apoi și pe mine. Cineva mi-a scos batista care luase foc pe obrazul și pe gura mea și atunci am simțit că sunt ars, parcă s-ar fi smuls de pe chipul meu coaja unei răni vii... „Nu e nimic, am zis eu, bine că mi-am ferit ochii, fiindcă la ora asta aș fi fost orb..." Și am vrut s-o iau liniștit spre ieșire, dar am fost oprit... Îmi spuneau că trebuie chemată urgent salvarea, să stau acolo, unde mă duceam!? Asta m-a supărat: „Cum unde? Acasă! Ce salvare,

am strigat, lăsați-mă în pace, mă duc acasă, mă pansez și îmi trece". Însă citii în privirile lor că nu se potriveau deloc spusele mele cu ceea ce vedeau ei că ar fi de pansat și unul spuse: „Trebuie să te ducem la spital, fiindcă nu-ți dai dumneata seama pe moment, dar... Nu te juca!"

Era adevărat, simțeam eu că îmi arde o parte din gură și din obraz și dosul palmelor, dar ochii mei vedeau lumea liniștită și cerul frumos care începuse să se facă violet la asfințit și îmi spuneam că din moment ce toate acestea nu se clatină și au rămas la fel ca și înainte, restul nu contează. Da, bine, mă duc și la spital, e mai prudent așa, s-ar putea ca Maria și fetița să se sperie văzându-mă cu arsura aceea pe față, care nu era ea cine știe ce, dar oricum...

A venit salvarea și m-a luat. Insul nu pătise nimic, dar l-au luat și pe el pentru orice eventualitate. Înăuntru în mașină mi-a venit să vomit și să leșin și am bătut în geam să oprească să mă dau jos. Nu m-au ascultat. Eram convins că aerul închis dinăuntru, care mirosea a medicamente, îmi făcea rău. La spital am fost pus pe o targă, deși mergeam normal și m-au băgat repede cu capul înainte în clădire. Am urcat la un etaj și m-au vârât într-o odaie. A venit un medic, un băiat tânăr ca și mine, s-a uitat la obrazul meu și m-a întrebat: „Nu te doare?" „Ba da, i-am spus, mă ustură foarte rău mâinile, pielea de pe dosul palmelor". Mi-a luat ușor o mână într-a lui și s-a uitat. A făcut un gest: „Nu e grav, se vindecă. Ia să vedem fața", a zis el și și-a apropiat-o foarte tare pe-a lui și îi vedeam ochii limpezi și sprâncenele negre; nici un mușchi nu se mișca pe chipul lui. „Să te spele, mi-a zis el, au rămas bucăți de cămașă, zdrențe arse amestecate cu pielea. Probabil că ți-ai dus brațul cu cămașa, așa. Erai fără haină?" „Nu, i-am spus eu, altfel eram ars peste tot, aveam o batistă legată la gură, ca să pot să-l scot pe ăla din cisternă."

Și m-apucai să-i povestesc că datorită hainei de care fusesem dezbrăcat imediat afară, scăpasem, dar simțeam că se întâmplase între timp ceva cu jumătate din gură și obrazul meu drept. Nu

mai puteam vorbi bine și leșinul și greața din mașină reveneau. Era de la obraz, pesemne că mă seca de dureri și eu nu-mi dădeam seama, simțeam doar că mă ardeau tare cele de pe mâini. I-am spus doctorului că o să-mi pierd cunoștința și el s-a sculat și a ieșit. S-a întors curând și mi-a făcut o injecție în mușchi. Durerile de la mâini au încetat, dar au sporit groaznic cele de pe față, dispărând în același timp senzația de greață și de leșin. Au venit apoi încă doi medici și s-au apucat ei să mă curețe și să mă panseze.

Între timp m-am pomenit cu tovarășul Costache la capul meu. „Ce e, mă Căline? a zis cu un glas plin de milă și ocrotitor care nu aștepta răspuns, vedea și el ce-am pățit, vorbea doar ca să-l aud și să-mi dau seama că e alături de mine și n-o să mă lase în părăsire. Nu mai puteam închide gura, dar m-am uitat și eu la el din pat fără să clipesc, dorind să-i spun, dacă se putea, doar așa din privire că nu sunt cătuși de puțin speriat din moment ce viața nu mi-e în pericol și din moment ce îl văd și mă vede; cât despre arsură, n-o să stea așa pentru totdeauna pe fața mea, ca o rană care nu se va mai închide și mai devreme sau mai târziu va trebui să se vindece. „Telefonați la București, a spus el adresându-se medicilor, iar eu o să cer să se trimită un avion sanitar și să-l ia să-l interneze într-un spital acolo unde sunt toate medicamentele și instrumentele necesare. Te doare rău?" Am clătinat din cap în sus și în jos că mă durea. „Lasă că mâine ești la București, mai spuse el, rabdă și tu până mâine." Am dat iar din cap că am înțeles și că o să rabd.

Peste puțin timp a venit și nevastă-mea cu prietena ei, Ioana. M-a găsit înfășurat în pansamente... Mariei îi jucau ochii în cap cu zeci de întrebări îngrijorate. S-a apropiat de pat și i-am luat mâna și atât cât am putut, cu a mea umflată în fețe i-am strâns-o numaidecât s-o fac să înțeleagă că nu e nimic... Am vrut să-i zâmbesc din ochi ca să întăresc înțelesul strângerii de mână și privirile noastre s-au întâlnit și ne-am uitat unul la altul

câteva clipe grele. Care e întinderea răului? părea ca să mă întrebe, ce se ascunde sub pansamentul acela, e posibil să fie atât de mare pe cât arată acele fețe uriașe? Am clătinat din cap în semn de nu tuturor întrebărilor ei pline de neliniște și i-am strâns iar mâna de două ori la rând deși simțeam acum că nici palmele nu le mai pot folosi liber...

Au venit apoi Cărpinișan singur și Costică uriașul cu Valerică. Se uitau la mine ca și directorul și vorbeau tot așa, ce-a fost mă Căline, cum s-a întâmplat, te doare, deși vedeau și ei că am gura legată în pansamente și că nu pot să le răspund. Îți trece, Căline, rabdă, nu te speria. Cât poate să te doară? Până mâine! Și pe urmă începe să se vindece. Și ca s-o facă și pe nevastă-mea să nu se mai uite așa cu ochii înspăimântați la mine (e insuportabil să vezi cum o ființă omenească luptă să-și ascundă groaza și nu reușește), spuneau ei ce nu puteam eu, că nu te lua și tu după pansamentele acelea, dedesubt sunt acolo câteva locuri unde a luat foc batista (erau informați), o să-i rămână niște semne ca și când s-ar fi tăiat așa mai serios cu lama... Dar și privirea lor dezmințea cuvintele și ei erau mai neliniștiți decât mine... Nu știu ce injecție mi se făcuse că împreună cu durerile, acum de nesuportat, pe care le simțeam, se amestecă un somn care năvălea asupra mea ca o apă în care tot vroiam să mă scufund, dar eram tras totuși afară din ea ca într-un coșmar, ca și când cineva vroia ceva de la mine și nu spunea ce. Într-una din aceste smuciri chinuitoare ale ființei mele m-am trezit cu camera goală și în întuneric... Da, mi-am zis, au plecat, pesemne am adormit, e noapte... Da, dacă dorm, mâine când o să mă scol o să mă doară în orice caz mai puțin și poimâine la fel și răspoimâine și mai puțin, ce adică, n-o să mă doară așa toată viața! Cât o să țină? Și scăldat în durere și în speranță ca într-o baie în care apa ar fi în același timp fierbinte ca într-un cazan în ebuliție și rece ca sub un strat de gheață am adormit sau mi-am pierdut cunoștința, și una și alta la un loc.

VI

Am avut dreptate. A fost noaptea pe care în amintire aș putea s-o asemăn cu un clește. Parcă îmi apuca sufletul cu el și mi-l strângea. Da nu încet, ci tare. Durerile chinuiesc nu pentru că dor, ci pentru că sunt insolubile. Cine să fi pus la loc în noaptea aceea o parte a chipului meu al cărui înveliș s-a ars?

Dar în zilele următoare a început. Iar după mai multe luni niște oameni a căror meserie se numește chirurgie plastică, au încercat ei pe urmă ca vindecării rănilor să-i urmeze dregerea trăsăturilor, să le facă așa cum fuseseră mai înainte. Cel puțin așa pretindeau ei. Eu m-am uitat în oglindă să văd nu ce s-a stricat și s-a dres (știam că nu se mai putea drege), ci ce-a rămas și m-am simțit liniștit. Ca și ochii, fruntea și partea stângă îmi erau neatinse, ca și nasul, jumătate din gură și bărbie. Mâinile, adică podul palmelor de asemeni.

M-am întors la combinat după multă vreme de șederi și mutări dintr-un spital în altul. Am vrut să-mi reiau lucrul, dar multele luni când stătusem nemișcat ca să mi se facă chirugia plastică mă slăbiseră așa de tare încât nu puteam pur și simplu ține patentul în mână și m-am dus la direcție și am cerut concediu de o lună să-mi revin complet. Mi s-a acordat și am plecat singur pe Neagra Șarului cu schiurile, era încă iarnă, sfârșitul lui februarie. Stătui două săptămâni și mă simții mai bine, deși frigul îmi făcea rău la față, pur și simplu îmi amorțea și când mă întorceam la gazdă treceau ore până începeau înțepăturile ca de ace înroșite care urmau. Circulația, mi se spusese, nu va fi la fel de bună acolo unde se lipise țesut luat din altă parte a corpului, dar că, mă asigurară ei, acești plasticieni, cu timpul va ceda... Să mă feresc de frig! Ori eu, tocmai de frig nu mă feream.

Întors acasă nu adormeam imediat și într-o seară nevastă-mea îmi spuse că lângă mine, care stam treaz, nici ea nu

putea adormi și atunci eu îi spusei că până îmi trec mie toate acestea să se mute în odaia cealaltă și să doarmă cu fetița.

În cele două săptămâni care mai îmi rămâneau începui să mă plimb și să mă întâlnesc cu prietenii mei la restaurant. Ne așezam la o masă, ceream bere și ne distram, deși lucrurile pe care începui să le aflu nu-mi plăcură câtuși de puțin. Că, se spunea în oraș, nu că de ce am sărit să-l scap pe-ăla, ci că de ce am sărit să scap un bețiv împuțit, fiindcă asta era în ultima instanță insul pe care îl salvasem eu. Că în ziua aceea venise beat la lucru și nu-și pusese bine masca și de-aia i se făcuse rău acolo în fundul cisternei... Alții pretindeau că intrase fără să și-o pună și că abia înăuntru când a simțit el că miroase nu a vin, ci a petrol, și-a adus aminte... Și cum și-a pus-o, vai de capul lui! Nu, ziceau alții, l-au auzit chiar ei povestind că în realitate și-ar fi pus-o de la bun început și bine pe față, dar că înăuntru a uitat unde se află și a vrut s-o scoată să-și aprindă o țigară. Nu mă miram și în fond nici nu mă interesau toate acestea decât pentru că prietenii mei mi le povesteau. „Dă-i în p... mă-si, Cărpinișane", le-am răspuns eu într-o seară, dar vedeam bine că ei mai știau și altele, pe care însă nu vroiau să mi le spună.

Ceea ce făcusem eu și ceea ce mi se întâmplase era foarte limpede, încât am devenit după aceea chiar intrigat să vedem ce-o mai fi. Că, auzii eu în continuare tot de la prietenii mei, se spune că am vrut să... Aici Cărpinișan, care povestea, se scârbi el însuși atât de tare că deodată făcu și el: „Dă-i în... mă-si", ceea ce la învățătura lui de adventist asta era o gravă încălcare. Începui să râd: „Eee, eee, auziți, Cărpinișan a înjurat, eee..."

Îmi ascultam glasul mulțumit, care era același dinainte, ca și bucuria care țâșnea din el, nealterată, sau prea puțin. Dovadă era că izbucnea, ca și înainte, necontrolată, ceea ce însemna că acolo în adâncul ființei mele nu se întâmplase chiar nimic, poate doar acest gând care făcea o astfel de descoperire... Poate

că nici el n-ar fi trebuit să existe, dar asta ar fi fost prea mult, nu puteam să fac abstracție totală că de pildă chiar în clipele când râdeam astfel, simțeam că numai o parte din gura mea se întindea în voie, dându-mi plăcerea aceasta pe care numai omul o are în lume, în timp ce cealaltă mă jena. „Ai dreptate, Căline, reluă Cărpinișan, ăștia orice-ai face nu e bine. Tu l-ai salvat pe-ăla de la moarte și ei zic nu știu ce. Bine, era un bețiv, asta e, dar dacă să zicem nu acolo, ci în altă parte ai fi salvat o fecioară neprihănită, crezi că te-ar fi lăudat? Ar fi zis: Ei, a vrut să facă pe cavalerul, acum să rabde! Parcă îi întreabă cineva pe ei cum trebuie să te simți tu!"

Dar în ciuda faptului că ei se fereau acum să mai aducă vorba despre asta, eu vedeam bine că au auzit cuvinte și interpretări noi, care însă, o ghiceam după ochii lor, nici unele nu erau bune. De-aia nici nu mai aduceau vorba despre asta nici măcar în treacăt. Să-mi fi spus de pildă măcar una favorabilă în genul următor: e drept că ăla nu merita să-ți pui viața în pericol pentru el, dar ia să fi fost tu în locul lui, ți-ar fi convenit? Sau alta, care era și mai adevărată, și care era răspunsul pe care mi l-am dat eu mie însumi când mi-a răsărit întrebarea, așa în treacăt, în orele lungi de spital: Dacă omul e îndrăznește înainte sau în timp ce sare în ajutorul cuiva, e prea puțin important. Fapt e că în asemenea clipe el nu acționează sub impulsul unei gândiri strâmbe. Dar în clipele obișnuite oamenii au această stranie tendință spre lucrul pieziș, oricât ar părea de necrezut, ca și când plasarea lor și a vieții pe care o duc în lumina adevărului i-ar deranja din principiu. Am văzut odată o ilustrație la un volum de povestiri în versuri care mi-a atras atenția: era un om care vroia să intre în casă cu o scândură pe care o ținea de-a latul, rămânând în prag și neputând, bineînțeles, să treacă. E greu de crezut că un om este atât de puțin înzestrat la minte încât nu înțelege că pricina pentru care nu poate el intra în casă cu o scândură e pentru că își barează singur drumul cu ea.

Înțelesul e altul. Omul e neîncrezător și stupid, tu îi spui despre ce e vorba și în loc ca privirea lui să se aprindă de lumina înțelegerii, vezi cum ochii încep să-i alunece într-o parte, semn al deplasării gândirii lui sub umbra îndoielii.

În orice caz aflam, încetul cu încetul, fie din cele spuse de cei trei prieteni ai mei, fie din ceea ce auzeam de la nevastă-mea, că oamenii, nu știu de ce, nu mă lăsau în pace, ca și când ar mai fi vrut încă ceva de la mine. Dar ce? „Să nu crezi că te laudă cineva!" zise nevastă-mea într-o zi, dar având în glas un fel de avertisment din care înțelesei că nici ea nu mă lăuda. Firește, nu spuse că m-ar condamna, asta ar fi fost culmea, dar nu era ușor de aflat ce gândeau în realitate concetățenii mei despre mine. Sinceritatea neacoperită a nevesti-mi, cu toate că mă surprinse, nu-mi displăcu. Ar fi fost mai bine dacă mi-ar fi spus ce nu era și s-ar fi prefăcut că gândește ceea ce în realitate nu gândea? Îi răspunsei: „Nici n-ai cu ce să te lauzi când o pățești! Dacă nu mi se întâmpla nimic poate că aș fi auzit ici-colo un cuvânt că așa trebuia să fac, cum am făcut. În cazul ăsta fiecare ar fi vrut să spună că în locul meu ar fi acționat și ei la fel. Ori, acuma nu mai e bine, ca și când riscurile n-ar exista decât ca să ne ocolească. Bine că s-a aflat, mai zisei eu râzând, că individul pe care l-am salvat era un bețiv: Asta le place foarte mult!"

Nevastă-mea îmi aruncă o privire cercetătoare, fascinată parcă de râsul meu, dar nu neapărat în favoarea mea. Cuprinsă parcă de o bănuială alungată în aceeași clipă, dacă nu cumva rămăsesem cu un beteșug la minte. Dar la fel rădeam eu totdeauna și ea știa mai bine ca alții. Recunoșteam însă în sinea mea în mod sincer că aveau dreptate concetățenii mei când gândeau că nu trebuia să mi se întâmple ce mi s-a întâmplat. Asta da. Nu ar fi fost mult mai clar și mai plin de învățăminte dacă de pildă ăla ar fi fost găsit mort acolo în cisternă? S-ar fi spus: „De, așa pățești dacă te ții de beție, în loc să te ții de treabă". Ce puteau însă să spună în cazul meu? „Iată, frumos e să scapi pe cineva din primejdie." Frumos în ce sens? Frumos

arătam eu? Nici nu vroiau măcar să știe că mie nu-mi pasă. Se trecea peste asta. Era clar, aveau pretenții la mine, să dreg ceva din întâmplarea asta, nu se putea termina așa. Era ca și când tânărul nostru oraș (așa mi se părea mie) avea nevoie ca eroii legendelor lui încă nenăscute să arate altfel, dacă le mai era dat acestor eroi să continue să trăiască printre ei. Se știe că eroii legendelor mor. Nu e nimic, le spuneam eu în gând, nu mă supăr câtuși de puțin, vă înțeleg perfect că vreți să mă dați jos de pe un soclu pe care eu nici nu m-am gândit să mă urc! Păstrați-l pentru cine vreți și cu asta să încheiem.

Cât am fost eu militar se povestea cum a murit un băiat de la țară care nu i-a crezut pe-ăia care îi spuneau că datorită cismelor și mănușilor lui de cauciuc cu care lucra nu pățea nimic dacă punea mâna pe rețea. În timp ce dacă și le-ar fi dat jos și ar fi pus doar o clipă un deget, ar fi murit pe loc. „Ce vorbești", a zis băiatul cu acea semeție pe care o au unii dintre ei cu cât sunt mai naivi. „Mai bine umblă așa cam la trei metri distanță și nu te apropia decât când îți spunem noi", cică i s-ar mai fi zis și atunci băiatul, hlizindu-se, și-a scos pe loc cismele, s-a apropiat de rețea, a pus degetul și a rămas acolo atârnat.

Istoria asta, pe care eu o credeam adevărată, ascundea însă, în legenda ei, un mic amănunt, pe care concetățenii mei nu-l pomeneau și pe care Costică mi l-a șoptit rugându-mă să nu-l spun la nimeni, și anume că băiatului acela i s-au dat toate acele avertismente și sfaturi pe un ton cam în batjocură și băiatul trufaș, a crezut că e luat la vale. La anchetă nu s-a descoperit cine a fost cel care îi vorbise în felul acesta și să fie dat afară de pe șantier. Ăsta era însă un amănunt crud care n-a interesat pe nimeni. Concetățenilor mei le plăcuse pur și simplu băiatul, cu neștiința și semeția lui; adică cum să mori că pui un deget pe-un simplu fir!? Pe dracu!

În fapta mea însă nu găsiseră, după cât se pare, nimic care să fie demn de a fi păstrat în memoria orașului. Atunci ce aveau cu mine, de ce nu mă ignorau?

VII

Reîncepui lucrul dar nu știu de ce tocmai apucatul în mână al patentului, care nu-mi cerea practic nici un efort deosebit, îmi readucea, după o jumătate de oră, acea greață și stare de leșin pe care le avusesem prima dată în mașina salvării. În plină senzație de sănătate și de putere sudoarea începea să-mi curgă pe față și pe gât și mâinile să-mi tremure. Mă opream din lucru, dar fără efect. Băieții, când le povestii, îmi spuseră: „Lasă, Călin, să vină vara, să stai la soare, și o să scapi și de stările astea. Nu e nimic!" Maistrul însă, când veni vara și văzu că tot nu mă simt bine când era cazul se posomorî. Situația mea proastă se înrăutăți când mă prezentai la examene și căzui. Nevastă-mea, parcă s-ar fi înțeles cu maistrul, se posomorî și ea. Dar mie nu-mi păsa, îmi spuneam că eu tot o să-mi ating scopul și restul nu mă interesează.

Mă dusei totuși pe la București și trecui pe la spital, pe la medicii care mă trataseră. Ce era asta, le spusei, de ce nu-mi trecea totul și să pot să-mi văd liniștit de meserie? Și le povestii simptomele. Ei mă examinară și îmi făcură niște analize și după o săptămână îmi declarară că simptomele acelea sunt în realitate „sechele" și că nu trebuie să mă îngrijorez, o să le mai simt așa doi, trei ani! Doi, trei ani? făcui eu. De ce? Asta era, îmi răspunseră ei, n-a durat ea flacăra aceea din cisternă o secundă, cum le-am povestit eu, ci două sau trei fiindcă a fost lezat profund țesutul facial. Am avut noroc, mi-au mai spus ei, că m-a protejat haina, fiindcă dacă era vara și eram în cămașă făceam arsuri de nu știu ce grad și muream în chinuri. Îmi aduc aminte că luase ea și haina foc, dar era groasă și am fost repede dezbrăcat de ea când m-au tras din cisternă. Iar reacția la frig, mi-au mai spus medicii, o s-o am toată viața, iarna să cam stau prin casă, să nu prea ies. Și serviciul? întrebai eu. Serviciul e servici, răspunseră ei, e vorba aici de timpul liber.

Îmi dădură niște medicamente care în timpul lucrului îmi alungară greața și senzația de leșin, dar nu transpirația și mai

ales nu tremurul mâinilor. În schimb adormeam acuma seara imediat și îi spusei Mariei că putea să se întoarcă lângă mine, nu mai avea de ce să se culce separat. „Stau în camera mea!" zise atunci Maria drept orice răspuns. „Eee, făcui, care camera ta? Părăsești patul conjugal? Ce, ai îmbătrânit lângă mine, nu-ți mai place să dormi în brațele mele?" „Ba îmi place, zise ea deodată, dar noaptea transpiri și miroși a ars. Urmă o tăcere de-o clipă și apoi adăugă: Și atunci chiar dacă dormi tu, mă trezesc eu și tot acolo ajungem". „Bine, făcui eu mereu vesel, stai acolo, dacă așa îți place."

Avea un merit veselia și felul nepăsător cu care mă tratam eu pe mine însumi și pe alții, cel puțin față de nevastă-mea, dar și față de Cărpinișan și Valerică. Uriașul Costică părea să adere mai puțin la ea și se ferea să-mi spună cu adevărat ceea ce gândea. Părea însă de asemeni și cel mai apropiat de mine, îmi purta o grijă mai mare și era atent să nu-mi spună în mod inutil ceva brutal. Maria însă îmi spusese: miroseam a ars. Să fi fost adevărat? Și să fie oare atât de neplăcut încât s-o trezească din somn? „Costică, îl întrebai eu, într-un moment când eram foarte transpirat, miros eu a ars?" „Așa, puțin", răspunse Costică indiferent, uitându-se în altă parte, după obiceiul lui însă și nu fiindcă se ferea de mine.

Deci ceva tot era!

Într-o zi însă Costică fu martor tăcut al stării mele foarte rele care continua să nu se amelioreze și îmi spuse liniștit în timp ce mie mi se răcise spinarea: „Călin, nu mai merge!" Lucram împreună pe viu, la o rețea, la intrarea în agregat și nu era cu putință întreruperea curentului, s-ar fi adus pagube mari și mi se făcuse rău tocmai când trebuia să apăs și să strig, nu-mi aduc aminte ce s-a petrecut, dar am simțit cum îmi zboară vârful patentului pe lângă ureche. Un centimetru și îmi intra în cap. „Du-te la maistru și spune-i că nu mai poți lucra. Du-te chiar acum, repetă Costică. Mai bine să nu mai lucrezi decât să te cureți."

M-am dus la maistru și când m-a auzit mi s-a părut că omul se uită așa la mine ca și când i-aș fi luat o piatră de pe inimă, mi-a zâmbit și mi-a spus: „Nu e nimic, o să te restabilești și o să te întorci iar, nu trebuie să fii trist!" „Nu sunt, meștere, i-am răspuns, dar cum dracu de nu-mi trece mai repede și mai ales de ce mi se face rău tocmai când lucrez?" „E și normal, mi-a răspuns el, e răspunderea care nu e glumă, nu e numai lucrul propriu-zis, mai ales la schemele noastre mai complicate, nu sunt niște simple rețele de consum."

Ușor de părăsit lucrul, dar din ce aveam să trăiesc dacă, așa cum spuneau medicii mei, crizele nu-mi treceau timp de doi, trei ani!? Și e știut că doctorii spun de obicei mai puțin, ca să nu-l descurajeze pe pacient. Nu puteam trăi pe seama salariului nevestei, mai bine puneam mâna pe lopată sau târnăcop. Chestia cu mirositul a ars mă făcuse să înțeleg că ea nu s-ar fi sfiit să-mi spună și adevărul care urma, că un bărbat dacă se lasă ținut de nevastă-sa, această calitate a lui masculină încetează în acel moment și el devine un fel de crap. Nu știu dacă ar fi fost ea așa de drastică chiar de la început, e chiar mai mult ca sigur că mi-ar fi spus ca și meșterul să nu fiu trist și că așa și pe dincolo. Dar pe urmă ar fi început să vină amănuntele: banii se aflau la ea în poșetă, fiindcă eu n-aș mai fi avut, nu mi s-ar mai fi acordat concediu medical, ci doar pensie de invaliditate dar nu era cazul; aș fi refuzat eu, puteam munci în alt sector. Pe urmă nevastă-mea, încetul cu încetul, ar fi sfârșit prin a-mi spune: Tu cât ai de gând să trăiești pe spinarea mea? Ori, nu trebuia ajuns acolo, chit că eu aș fi avut ce face, aș fi învățat...

M-am dus la director și i-am arătat situația. „De, mă Căline, nu știu ce să-ți spun, mi-a răspuns el, n-am decât două feluri de munci, calificate și necalificate. Astea necalificate cer muncă brută, ca ăla din cisternă pe care l-ai salvat tu, ori ție îți trebuie o muncă mai ușoară. Lasă-mă să-ți fac rost." Am plecat de la el cam dezamăgit. Va să zică ăsta era omul. În tot combinatul

nu găsea ceva pentru mine ca să nu fie silit să zică: „Nu știu ce să-ți spun". Cum nu știe? Inginerul Dan, dacă ar fi fost aici, ar fi știut el să nu facă din asta o problemă, mai ales că între timp învățasem ceva carte și ușor mi se putea da o astfel de echipă de necalificați cum făcuse inginerul Dan când nu eram deloc pregătit să-mi asum astfel de munci organizatorice. Nu înțelegeam ce e aici. Speram însă că lucrurile se vor aranja până la urmă în acest sens. Peste trei zile eram iarăși la el la birou. Aveam însă eu acum o idee.

Îi spusesem Mariei că am iar un nou concediu medical, și ea drept răspuns zisese că știe ea că era să-mi zboare patentul în creier și că maistrul mă dăduse afară, dar uite ce trebuie să fac ca să mă vindec și să-mi restabilesc sănătatea zdruncinată și în același timp să-mi dreg și fața. Să-i cer directorului să intervină la Ministerul Sănătății și să mă trimită la Viena. Acolo sunt specialiști mari, nu niște cârpaci ca la noi, care mai mult m-au urâțit decât m-au dres... „Cine ți-a spus ție toate astea?" am întrebat-o. „Ce contează cine mi-a spus, așa este și trebuie să-ți aprobe. Du-te la el și bate-i cu pumnul în masă. Ești muncitor și ai făcut un act de eroism care te-a costat sănătatea. Nu poți trăi așa." Acum zicea că actul meu era de eroism, schimbase macazul. Dar într-adevăr ideea mi se păru salvatoare și îmi spuneam și eu că la urma urmei de ce să nu mi se aprobe? Cui se aprobau astfel de lucruri dacă nu celor care nu s-au pomenit în situația mea fiindcă s-au desfigurat la un bal sau în cine știe ce încăierare?

Nu avui timp să-mi dau seama (de acest lucru îmi amintesc abia acum) că înfățișarea directorului arăta că tot nu-mi găsise un post sau că în orice caz mă primise cu un gând în cap de care nu era ferm convins că mă va bucura când o să-l aud. Deschisei gura și îi spusei, argumentând, că trebuie să mă trimită la Viena. Bineînțeles că nu bătui cu pumnul în masă, dar dădui de înțeles că nu mă îndoiam că mi se cuvenea acest

drept și că dacă mie nu mi se cuvenea, atunci cui? „Ai dreptate, răspunse el posomorât dar binevoitor. Fă o cerere și eu o s-o înaintez forurilor superioare. Doar plătești asigurări, deși ce ți s-a întâmplat ție... În sfârșit, eu o să stărui să ți se aprobe. Dă-o dracului, la urma urmei care e grija față de om, dacă pentru câteva mii de dolari te condamnă să nu-ți mai poți exercita meseria și să rămâi la coada societății? De ce ai căzut la examene?" Întrebarea mi s-a părut că ascundea un repros, sau că acest fapt îi micșora și lui posibilitățile pe care altfel le-ar fi avut mai mari ca să se ocupe mai bine de mine. „Aș vrea să fie în locul meu cel care v-a informat, i-am răspuns, să vedem dacă el ar fi reușit!"

Ceva însă nu mergea, fiindcă directorul nu-mi dădu, cel puțin pe față, dreptate, avea mai degrabă aerul că în chestia asta nu părerea lui și nici situația mea adevărată contează, ci ceea ce se zice. Îl întrebai: „Dumneavoastră de ce sunteți posomorât, tovarășe director? Sunteți supărat pe mine?" Se desposomorî surprins și mă privi lung și drept în față. Vedeam însă bine că va răspunde altceva decât ce gândea. „Ce să-ți spun, tovarășe Surupăceanu?" zise el cu un glas ceva mai ridicat decât de obicei, ca și când nu mi s-ar fi adresat chiar mie, ci și lui însuși în același timp, sfătuindu-se însă să tacă, tocmai în interesul cauzei. Dar care cauză? A mea? A lui, personală? Sau a combinatului? „Formidabilă a fost ideea asta, zise el, să te apuci să cumperi o fabrică, să-i pui pe specialiștii străini s-o instaleze, s-o pui să vezi dacă merge de probă și pe urmă să le dai un picior în spate, să-i dai afară și îl chemi aci pe Văsui Pintilie și să-i dai ordin: pune mâna și ia în primire. E ca și când, adăugă directorul pufnind, ai lua o muiere, te-ai culca cu ea și pe urmă i-ai spune: ei, ia naște! Că nu știu ce, că la nouă luni... Care nouă luni? N-am timp, mie să-mi sări etapa asta, mă plictisește să aștept atâta vreme, eu vreau mâine!" „Ce nu merge, tovarășe director?"

El tăcu, acum foarte posomorât. Apoi deodată începu iar să strige. „E frumos să umpli ziarele că tovarășul Curechi Atanasie, la douăzeci și șapte de ani, e inginer-șef al combinatului cutare, dar dacă te uiți la planul lui anual el nu l-a îndeplinit nici 40%. Portretul însă i se publică, optimist și încrezător în forțele sale! Care forțe? Unde sunt forțele?" Tăcu și începu să-și aranjeze ustensilele pe birou, deși ele nu erau deranjate nicidecum. Mă simții micșorat în fața problemelor insolubile în care îmi dădeam seama că se zbătea tovarășul director. Îi spusei: „Poate că la urma urmelor, la socoteala finală, tovarășe director, tot ieșim noi cu un câștig. Poate că tovarășii știa, Văsui și Curechi, tot or să învețe ei ceva mai repede decât nouă luni!" „Sigur, zise el, dacă n-ar fi așa aș fi perfect liniștit, aș zice că asta e situația și n-ai ce-i face. Dar pe de o parte i se spune tovarășului Văsui și Curechi că au făcut cutare realizări, și pe de alta cad peste mine trăznete și fulgere că nu știu să organizez munca și nu îndeplinesc planul! Ce-are a face aici organizarea? Organizarea e făcută, dar dacă omului i se oprește instalația și pe urmă se câcâie toți săptămâni la rând s-o pună în stare de funcționare, ce să mai organizezi? Să zici, ia pune-te tu tovarășe Aanei așa, tu tovarășe Apetri în spatele lui, tu Apreotesii treci dincoace și, apucați zdravăn și ridicați, că sunteți băieți voinici. Ce dracu să ridici? Că sunt niște bidigănii așa mititele, te chiorăști degeaba la ele dacă nu știi!"

Directorul se opri o clipă, se uită în pământ și apoi reluă cu alt glas: „Și mai vine și-un năzdrăvan de la cinematografie, explodă el vădit supraîncărcat de furie, nu bei o cafea, tovarășe Surupăceanu?" I-am mulțumit și i-am spus că da și el a sunat, a intrat secretara și a rugat-o să comande două cafele. „Da, continuă el apoi, frumoasă carieră să ajungi inginer-șef la vârsta asta, unii sunt excelenți băieți, fără ei combinatul s-ar opri, în ei e speranța, dar asta nu e ceva normal, noi nu facem aicea experiențe ca să învețe tovarășii Văsui și Curechi cum se

conduce producția unui combinat...“ „Dar cine sunt ăștia, tovarășe director? Chiar așa îi cheamă?“

Nu-mi răspunse și puse mâna și dădu un telefon scurt. Era după-amiază, îmi fixase ora chiar la cinci când venea el. „Nici nu m-au întrebat, nici nimic continuă el, fugeau pe-aici pe alei călare pe niște *jeep*-uri, cu cineva de la raionul de partid, cică turnau un film cu erou un director. M-ai văzut tu pe mine alergând cu *jeep*-ul pe alei, de la o secție la alta? Dacă aș fi avut mai multă prezență de spirit i-aș fi dat afară să se ducă să filmeze aiurea, nu la mine, ce-aveau ei acolo de filmat... Directoru-ăla care alerga cu *jeep*, pe aleile combinatului.“

Între timp veniră cafelele și băurăm din ele. Mă cuprinse pentru prima oară o stare scurtă și teribilă de jale, că nu-l lăsam pe omul ăsta să-și vadă de sarcinile lui, că nu eram sănătos și nu puteam gusta cu o bucurie liberă acest moment în care el îmi acorda atâta încredere și îi făcea, ca și inginerului Dan, altădată, atâta plăcere să stea de vorbă cu mine. Mi-aș fi dat zece ani din viață să-i pot spune: tovarășe director, știți, de fapt sunt normal, mâine mă prezint la lucru la agregatul meu și să știți că eu nu am ambiția să ajung un inginer care s-ar complace în situații nedemne de un om. Cât aș ști atâta nas aș avea și m-aș strădui să învăț de la cei care știu mai multe și i-aș lăsa s-o ia ei înaintea mea, chit că alții s-ar putea să-și bată joc. Nu mi-ar păsa!

Dar îmi dădeam seama că nu puteam să-i spun astfel de cuvinte, că situația mea mă apăsa și că în acele clipe chiar simțeam cum corpul meu tremură și sudoarea mă inundă de sus până jos.

VIII

După multe zile de așteptare, tovarășul Costache îmi spuse apoi într-o bună zi că i-a venit răspunsul la cererea mea. Nu mi se aproba plecarea la Viena. „De ce, tovarășe director general?“ îl întrebai eu cu un glas la fel de înăbușit ca al lui.

„Să se adreseze specialiștilor noștri, care sunt foarte buni, așa sună rezoluția Ministerului Sănătății“.

Mă gândii că într-adevăr acești specialiști să fie într-adevăr buni și că mai mult decât îmi putuseră ei face nu era posibil. Tăcui. Acum trebuia să lucrez undeva să câștig ceva bani. Visurile mele erau îndepărtate, în timp ce clipa de față era prezentă. „Uite, Căline, zise el, fără ca eu să-mi deschid gura, ți-am găsit un post în care nu faci chiar nimic, poți să stai și să înveți liniștit, n-ai o leafă prea mare, dar îți ajunge să faci față. Părerea mea e că nu contează postul ăsta, există studenți americani care fac nu pe chelnerii, ci pe ăia care spală farfuriile, bucuroși că pot câștiga un dolar... Numai la noi, adăugă el, oamenii fac mofturi când îi trimiți la țară... Se zbat cu o energie și o inventivitate demne de o cauză mai bună, cum să facă să nu se ducă, cu riscul chiar să lucreze într-un birou care n-are nici în clin nici în mânecă cu calificarea lor“. „Mă trimiteți la țară, tovarășe director?“ „Nu, zise el mirat, ceva mai bine, te includ în corpul de pază al combinatului și o să stai la poartă.“ „Mă faceți portar, tovarășe director?“ „Nu chiar! Un fel de ajutor de portar. Mi se plâng băieții că n-are nimeni grijă de bicicletele lor, sunt câteva sute alături într-un parking, le-ai văzut tu... S-au furat câteva...“

A urmat o tăcere. I-am răspuns cu un gol în stomac: „Bine, tovarășe director, primesc, doar ziceți că nu contează, că e adică ceva provizoriu...“ El nu-mi spusese asta, eu consideram, cu gândul la studenții aceia americani care bineînțeles că nu le trecea prin cap să spele farfurii pentru totdeauna. Directorul confirmă gândul meu, dar nu reveni să-l motiveze pe-al lui: așa provizoriu cum era, nu putuse găsi altceva pentru mine? „Tocmai, îmi răspunse el, așa că de mâine te încadrez acolo. Nu faci nimic, stai și înveți!“

Se uită la mine direct în față și cu toate că eu acceptasem, mai stăruia parcă o întrebare în privirea lui. Mă ferii și mă ridicai, nu mai avea nici un rost nici un cuvânt în plus. Nu-i

spusei nimic Mariei, dar a doua zi dimineața plecarăm împreună la combinat. Luasem cu mine cărți sub braț. Un instinct îmi spunea că e totdeauna timp să spui asemenea lucruri, care nu coincid, ca apreciere, nici între cei mai buni prieteni sau între soți care se iubesc cel mai tare. În afară de asta vroiam să văd și eu cum mă simt. Asta nu se știe niciodată dinainte.

Băieții, apropiindu-se și descălecând își dădură numaidecât seama că bicicletele lor intrau acum în grija cuiva. Îmi aruncară o privire rapidă, care spunea: aha! Ăsta e ăla care... Dar eu nu mă sinchisii. Deja, de mâine, aveau să se uite la mine cu indiferența necesară. Unul însă, văzându-mă cu cărți, se uită la mine de sus: „Bă, păi dacă tu citești romane pe-acilea, bicicletele noastre degeaba te plătește combinatul să le păzești?!" Reacția mea fu promptă, fiindcă mă așteptasem ca vreunul să-și dea în petic. „Bă, curule, îi răspunsei, începând de mâine tu nu mai ai dreptul să ți-o pui pe-a ta aici și dacă ai să insiști îți fac singurul lucru care îți poate salva creierul tău de prostie: te bat! Uite acolo să ți-o pui, la distanță, ca să-și aducă aminte toți cine ești."

Dar observai clar că reacția mea nu câștigă pe nimeni. E drept că nici nu se simțiră solidari cu ăla, rămaseră indiferenți, cu acel aer de superioritate inconștient care apare pe figurile unora care sunt întregi și sănătoși, față de un ciung sau un șchiop, ca și când persoana lor, din lipsă de merite, își lua în sfârșit și ea distanța față de cei inferiori, cum ar fi de pildă uite ăsta... Îi mai arde să și citească pe lângă toate... Ca și când cartea ar fi fost un lucru care avea sens numai pentru ei, cei normali și sănătoși, în timp ce eu trebuia să stau cu ochii pe bicicletele lor și din această îndeletnicire să nu ies. I-am avertizat și pe ei, în timp ce-și întorceau fundurile lor cu care frecaseră șeile de piele (parcă s-ar fi uitat la mine cu fundurile): „Iar printre voi, dacă mai e vreunul ca ăsta, e mai bine să se ferească, dacă e atât de mândru de mutra lui; s-ar putea să-l fac să nu mai fie așa de mândru".

Nu mi-au răspuns nimic, pesemne că în sinea lor mă și catalogau, cum cataloghezi un bețiv care îți taie drumul și îți spune măscări. Îl ocolești! Foarte bine! am gândit eu... Să mă ocolească! În clipele acelea nu mi-era frică de ei toți, cât erau de mulți și sunt sigur că dacă ar fi sărit la mine aș fi trântit din ei la pământ unul după altul.

Mă așezai pe marginea de ciment a gardului de fier care se prelungea de la poarta principală până aici, deschisei manualul de matematici și încercai să rezolv câteva probleme. Mintea însă îmi fugea, nu mă simțeam senin. Cuvintele ăluia nu-mi treceau, deși le uitasem și deși îi dădusem un răspuns că îi închisesem gura. Dar tocmai amintirea răspunsului meu mă întrista. De ce el nu se stăpânise să nu se lege de mine? Și de ce nu-i dădusem un alt răspuns? El era un ins care nu merita un răspuns mânios din partea mea. Trebuia să-i fi spus: N-ai nici-o grijă, dacă îți fură cineva bicicleta ți-o plătesc. Atunci ai dreptul să vorbești, acuma vezi-ți de treabă! Așa, eu nu fusesem mai presus de el și nici nu-i dădusem și lui ocazia să-i fie rușine de ce-a spus. Poate că l-aș fi auzit părându-i rău: „Nu te supăra, scuză-mă!". Sau să nu fi zis nimic, dar ceilalți, neamestecați în această ciocnire, să fi gândit că ăla într-adevăr nu s-a purtat cum se cuvine. Ori, eu, ce făcusem? Tristețea, în clipa aceea făcu deodată un salt din adâncurile ființei mele unde zăcea la pândă drept în gât și mă strânse cu o furie nemiloasă. Izbucnii în plâns și îmi luai fața în mâini, hohotind. Cărțile îmi căzură de pe genunchi. Cu un efort suprem mă stăpânii, dar asta îmi făcu mai mult rău. Nu știam ce mă apucase, dar gâlgâia din mine plânsul cu o violență care mă uimea cu cât mă simțeam mai copleșit și mai neputincios înaintea lui. Mă simțeam ca un animal surprins în dulcele lui culcuș de un înec care s-ar fi năpustit asupra pădurii și el nu mai avea nici măcar timp să mai fugă, sta acum pe loc și valurile îl izbeau cu indiferență unul după altul, aruncându-l nu se știe spre ce țărmuri necunoscute, și nu

se știa dacă va mai ajunge până acolo în viață. Mă lăsai dus, încleștându-mă însă de propria-mi ființă ca de singurul sprijin de nădejde pe care îl simțeam atunci în mine, la nimeni gândul meu nu zbură cu strigăte de ajutor. Doamna Sorana mi-ar fi spus: „Asta te purifică de trufie, Căline, te salvează". Iar inginerul Dan: „Lasă băiatule, că mă întorc eu și-ți dau altă muncă. Ăștia nu te cunosc pe-aici, nu știu că ai fost printre primii care au bătut țărușul inițial, și cum fluiera iarna crivățul peste barăcile noastre. Puteai să vorbești cum îți place, nu-ți făcea nimeni dosar de tot ce-ți iese din gură".

Mi-am adunat cărțile de pe jos, le-am șters de praf, le-am bătut cu palma și le-am pus la loc pe genunchi. Dar tot n-am putut să le mai deschid și ore întregi am stat astfel, tăcut și pustiit. Era o zi senină de aprilie, se vedeau în depărtare munții albaștri, cu nori prăbușiți peste piscurile lor, fumegând. Ceva din liniștea lor statornică începu încetul cu încetul să pătrundă în mine și seninul cerului de primăvară aduse, pe nesimțite, senin și în inima mea. Frumoși erau munții! Și mai ales mari! Putea să se dărâme o parte din ei și tot nu se întâmpla nimic! Tot mari rămâneau! Așa ar trebui să fie și omul, orice i-ai spune, urechea lui să rămână indiferentă și disprețuitoare. Pur și simplu să nu audă, fără să fie surd. De munți puteai de pildă să te apropii de poalele lor și să le spui orice, ei nu s-ar fi simțit deranjați, numai tu ți-ai fi auzit singur glasul în timp ce ei, ar fi rămas la locul lor înalți, liniștiți, plini de brazi și de stânci, pe care se odihneau vulturi pleșuvi. Și numai ca să-ți arate și mai mult cine ești ți-ar fi întors doar cuvintele ecoul din ei, ca să ți le auzi și mai bine și să stai să ți le admiri. La țară, la bunici, cu niște veri mi-am dat seama prima dată de acest lucru, strigam la poalele unui salcâm, bă, tâmpitule! sau în grădină, bă, n-auzi, te-n... pe mă-ta, presupunând că există o ființă a grădinii ascunsă în tot ce era în ea și noi ne credeam viteji cărora nu le era frică de nimic. Dar nu ne auzeam decât pe noi,

grădina și salcâmul își vedeau de treabă, nu se sinchiseau de strigătele noastre. Asta era. Așa trebuia făcut de-aici înainte cu oricine, să-l lași să se audă pe sine și să-și dea și el seama de cât e de mic.

Mă liniștii de tot și deschisei manualul. De astă dată îmi regăsii o inimă inocentă de școlar și învățai bine ceva foarte greu care nu reușisem până atunci deloc să rezolv. Eram încrezător și împăcat și așa mă găsi ora trei...

IX

Băieții își luau bicicletele în timp ce eu mă uitam în multime s-o văd pe Maria. Când o zării ridicai brațul ca de obicei, dar îmi dădui seama că ea nu știa că sunt acolo și o strigai. O văzui că întoarse capul. Atunci ridicai iar brațul. Dar ea nu-mi mai răspunse printr-un gest asemănător.

Înțelesei: aflase ceva, în orice caz că ăsta era postul pe care mi-l găsise directorul și că eu îl primisem. Dovada; iată-mă acolo printre băieții aceia care își luau, împrăștiindu-se imediat spre șosea, bicicletele lor, pe când eu, din electrician care anul acesta ar fi trebuit să fiu maistru, ajunsesem un biet ajutor de portar, nici măcar portar întreg, fiindcă asta tot ar fi fost ceva. Îi întorsei spatele Mariei și ca să-mi fac de lucru și să nu stau să mă uit holbat la clipa asta grea, pusei piciorul pe bordura de ciment a grilajului, îmi înnodai șireturile deja înnodate, îmi scuturai mansetele care n-aveau nimic, apoi îmi luai cărțile și mi le aranjai liniștit sub braț. Ridicai privirea: Maria nu mai era. Se dusese.

Ca să îndur mai ușor această clipă, mă uitai iar spre munți. „Câți kilometri or fi până acolo? mă întrebai. Ce-ar fi s-o iau așa, încet, pe jos și să mă duc să urc pe ei? Ce bine ar fi! Aș atinge cu mâna copacii, în mers m-aș așeza pe marginea prăpăstiilor și m-aș uita în fundul lor... Totdeauna mi-a plăcut să mă uit în hăul de sub mine, de astă dată aș sta așa ceasuri

întregi cu sufletul senin... Aș dormi pe urmă într-o cabană... Ce-ar fi să devin cabanier? Nu, n-ar fi bine, oamenii urcă pe munți ca să mai uite de urâtul vieții lor și când colo ar da peste chipul meu... Dar aș putea deveni țapinar, să merg cu plutele pe Bistrița... Nu mi-ar fi rușine de astă dată dacă m-ar primi ca ajutor de plutaș sau chiar și mai puțin, ajutor de ajutor de plutaș... Aș vedea pădurile defilând în urma noastră și animalele fugind când ne-ar auzi trecând... La sosire ne-am odihni pe malul apei și am prinde păstrăvi cu undițe cu muscă... Da, da, așa am să fac, iar duminica o să iau trenul și o să mă întorc acasă la nevastă și la fetiță, ca orice plutaș adevărat și mi-aș petrece o zi pe săptămână în sânul familei. Plutașii sunt oameni tăcuți, dar nu s-ar supăra dacă în liniștea în care am aluneca peste ape s-ar ridica din când în când glasul meu care ar povesti fără cuvinte, în cântece care ar părea vesele, povestea vieții mele...

N-o luai totuși spre munți, ci mă oprii prin pădurea care însoțea câțiva kilometri șoseaua. Trebuia să mă întorc întâi acasă, să-i spun Mariei că părăseam în orice caz funcția aceea de paznic și pe urmă mai vedeam eu ce mai e ... „Ei, începui eu cât intrai în casă, a fost suficient să mă vezi în situația în care nu credeai, că mi-ai și întors spatele. Noroc că mi-a spus mie cineva de la început ce zace în tine, că altfel la ora asta ar fi trebuit să mă dau cu capul de pereți, ca Valerică."

De ce vorbisem așa? N-ar fi fost mai bine să mă țin hotărât în seninătatea mea și să nu renunț la ea orice s-ar fi întâmplat? N-aveam de gând să renunț, dar mă duruse, fără să-mi dau seama, prea tare, faptul că într-un asemenea moment greu pentru mine ea mă lăsase singur acolo la poartă ca să-mi gust parcă și mai bine căderea, care în doi n-ar mai fi avut un gust atât de bun. Ar fi trebuit însă să încep eu prin a-i spune că o să refuz acel post și să rămân apoi tăcut cu mâhnirea mea până avea să-și dea și ea seama că nu se purtase cum trebuie și astfel să vie între noi împăcarea. Așa se întâmpla de obicei și când

unul când altul juca acest rol, nu mai mult de o zi sau două. Ea se uită la mine lung cu ochii ei albaștri și dacă n-ar fi fost gura strânsă pe care i-o cunoșteam, care se fereca totdeauna într-o tăcere parcă definitivă în marile noastre certuri, când nici eu nici ea nu știam bine ce-a dat peste noi și care erau foarte mari, mi-aș fi luat vorbele îndărăt și aș fi început, așa cum plănuisem, să-i spun că mi-am dat și eu seama că directorul m-a dus oferindu-mi postul acela și că o să plec...

Dar oamenilor le plac adesea furtunile, mai ales când simt în ei puterea de a le înfrunta. Așa mă simțeam și eu în acel moment. Continuai: „Ce te uiți așa la mine, te faci că nu știi?" În mintea mea asta însemna: te faci că nu-ți dai seama ce-a însemnat gestul tău că nu m-ai așteptat la poartă și te-ai dus? Ea însă își descleștă gura și zise: „Dacă ai știut de la început ce zace în mine de ce m-ai mai luat?" „Nu ești niciodată sigur!" îi răspunsei. „Ei, acuma ești sigur", spuse ea ridicându-se în capul oaselor în pat și luând fetița în brațe, pe care o duse în odaia mea.

Se întoarse și închise ușa. Se așeză pe pat trăgându-și cu grijă fusta sub ea să nu și-o șifoneze. Nu se dezbrăcase venind de la serviciu, parcă m-ar fi așteptat să dea ochii cu mine și apoi să plece. Era o strategie. Însemna că orice s-ar fi întâmplat între noi, cât de grav, ea avea să fie cea tare și o să se ducă după aceea acolo unde avea de gând. Știam unde se duce, uneori singură, alteori cu fetița: la doamna Polihroniade. Deși mie îmi plăcuse această femeie și mă gândeam totdeauna la gura ei cu un fior, după ce mă căsătorisem încetul cu încetul mă invita din ce în ce mai puțin, în timp ce Maria era acolo în fiecare sâmbătă. În ultima vreme aceste vizite erau aproape zilnice, nu știu ce aveau atâta de vorbit... Nu luai în seamă cuvintele ei zmintite la care ar fi trebuit zadarnic să răspund: „Da, acuma sunt sigur, și o să te las!" Nu eram nici eu sigur și nici ea nu vroia, sau dacă chiar vroia, nu putea să mă părăsească, viața mea și a ei erau

legate cu fire pe care nimeni și nimic nu le putea desface. „Sunt, în orice caz, îi spusei eu, sigur că nu-ți dai seama ce faci și că dacă află lumea că m-ai văzut azi și te-ai făcut că nu mă cunoști, asta îți lipsește. Nu mie, adăugai, mie nu-mi pasă, ci ție, fiindcă ție îți pasă." „De unde știi tu, zise ea, că îmi pasă chiar de orice zice lumea? De pildă, ce-o să zică lumea că m-am făcut că nu te văd printre bicicletele-alea, pe care le-ai luat foarte mândru în primire, nu-mi pasă și nici n-o să-mi pese."

Era, în ultimul ei cuvânt, o promisiune: dacă continuam să stau acolo să le păzesc avea să continue și ea să-mi întoarcă spatele ca unui necunoscut. Asta mă îndârji și în clipa aceea renunțai la ideea de a mă face țăpinar sau plutaș, idee care mi se păru ridiculă. Viitorul meu se juca abia acum aci în fața mea și nu undeva, pe vreo plută pe o Bistriță pe care eu aș fi cântat din când în când un cântec trist. „Ei bine, zisei eu, o să stau acolo și o să vedem ce-ai să faci. Dacă de atâția ani de când trăim împreună nu ți-ai dat seama ce urmăresc eu și că o să-mi ating scopul orice-ar fi! Acolo îmi convine mie cel mai mult, dacă vrei să știi și n-ai decât să te faci că nu mă vezi când eu te strig și ridic mâna. N-o să te mai strig și n-o să mai ridic mâna!"

Mă așteptam acum să dea îndărăt, deși bărbia ei vânătă care era la ea semnul unei uri bine ținută în frâu, dar pe care n-o putea consuma într-un foc deschis, nu-mi lăsă nici-o îndoială că n-o s-o ia cuminte pe drumul pe care eu o luam cel dintâi, cum se întâmpla totdeauna în momentele noastre grele. Așa se întâmplase când ne căsătorisem și când ea tânjea strivită de neștiință în fața unui bărbat care nu-și dădea seama dacă o iubește sau nu, sau nu știe nici el ce să facă; nu mă lăsasem până nu găsisem poteca. Și așa se întâmplase și cu copilul ei, care trăia la părinții ei. Se uita la mine cu privirea rătăcită și nu știa ce hotărâre să ia, până ce eu i-am spus: trimite-i banii și du-te pe la el în fiecare săptămână. E copilul tău, indiferent de condițiile în care l-ai făcut. Dacă vrei adu-l aici, pe mine nu mă supără

acest fapt, deși nu prea avem loc. Și așa a început să se ducă pe la el și să-l aducă pe-aici foarte des, zicând apoi că era mai bine să rămână în sat, la bunicii lui, care, după cum am înțeles eu, n-aveau de gând să îmbătrânească în rele, se purtau de la un timp mai bine cu nepotelul lor.

Acum însă nu se mai uita la mine, alții erau cei de care ținea ea seama. „Da, zise ea, n-o să mai mă strigi și n-o să mai ridici mâna, ei și? Acasă o să vii?" Vroia adică să spună cu o furie care ar fi fost nimicitoare în oricare altă situație, dar nu față de mine, că de văzut avea să mă vadă? De știut avea să mă știe? Bărbatul ei aveam să continui să mă numesc? „O să fac în așa fel încât o să viu pe-acasă la o oră când tu o să dormi și să mă scol la una la care tu o să pleci. Cât despre rest m-am săturat să-ți arăt drumul în viață, când din această viață se vede că n-ai înțeles nimic. O să te las să te zbați fără milă și o să mă ocup de chestia asta cu atâta grijă încât niciodată să nu știi bine la ce mă gândesc și ce vreau să fac. Să-ți porți crucea și dacă vrei s-o asvârli, n-ai decât să te opintești singură."

Mi-era sufletul foarte greu, dar asta îmi făcea parcă bine, îmi dădeam seama că asta e situația mea adevărată și că e tot ce poate să facă un om, într-o astfel de situație, să nu trăiască evitând ceea ce îi e dat să îndure, fiindcă numai așa mai poate el pe urmă să vadă răsărind iar pentru el soarele unor clipe frumoase. Aproape că aveam pentru Maria duioșie, fiindcă cea dintâi refuzase vălul unei vieți acoperind o falsă seninătate.

Dar ea respinse nu numai duioșia mea, ci chiar însuși echilibrul în care eu mă țineam acceptând totul. „Știu eu unde te gândești tu, dar trebuia să se întâmple și asta! N-ai auzit că a apărut un decret care interzice de-aici înainte studenți bătrâni și că degeaba înveți, când o să-ți iai examenul de maturitate o să fii respins la facultate că ai depășit limita de vârstă. Credeai că toate o să-ți stea pe masă, să te apuci tu să-i salvezi pe alții, și toate celelalte să te aștepte."

Simții că asta era cu adevărat o lovitură. Ăsta era un lucru care modifica toate speranțele mele de viitor, care acum când nu mai puteam fi simplu electrician calificat, studiile și titlul de inginer mi-ar fi asigurat dreptul la o muncă de conducere, pe care oricât de rea ar fi fost sănătatea mea, puteam s-o fac. Stătui să mă gândesc învăluit parcă într-un fum invizibil, care e consecința arderii la care e supusă ființa noastră, ca să se apere. Era chiar adevărat că apăruse un astfel de decret? Era neîndoielnic, nevastă-mea nu mă ura ca să-mi dea lovituri gratuite. Urmă o tăcere, pe care eu o fărâmițai neputând s-o suport: „Taci că ai citit tu decretul. Și chiar dacă așa ar fi, obțin eu scutirea de vârstă și tot mă înscriu!"

Aici nici ea nu mai putu să suporte cuvintele mele și ridică vocea. I-o cunoșteam, era puternică și melodioasă, semăna pe undeva cu a doamnei Sorana, o plăcere s-o auzi. Furia cumplită care îi juca în ochi n-o urâțea ca pe altele, ci ridicându-i tensiunea de viață la un grad mai înalt îi colora chipul, nasul i se albea, iar gura căpăta o cruzime care dezvăluia hotărârea și forța, care dau totdeauna femeii o înfățișare nouă. „Ha! făcu ea, ca o actriță stăpână pe rol, admirată de public, obține el scutirea de vârstă, când nu e în stare să obțină să se facă sănătos. Zace cererea lui și acum la direcție fiindcă nu e de acord comitetul de partid, că sunt alții mai grav loviți și n-au cerut să fie trimiși la Viena. Asta, care ți se cuvine, nu ești în stare să ceri, dar ce nu ți se cuvine, scutirea de vârstă, care e lege! Mă mir că poți deschide gura și spune, tu care pretinzi că arăți altora drumul! De ce nu ți l-ai arătat ție? Dacă erai maistru la ora de față nu conta că nu te mai simți în stare să lucrezi direct, ai fi dat îndrumări și n-ai fi ajuns până acolo să păzești tu bicicletele altora, ca un nenorocit."

Rămăsei mut în fața acestei ieșiri neînfrânate și o hotărâre rece, ca un ascuțiș de brici se născu în mine să termin cu ființa aceasta chiar în clipa aceea. Așa era, n-aveam eu să obțin scutirea

respectivă când aici, sprijinit de inginer și de director, nu reușisem să plec la școala de maiștri. Cum aș fi putut eu atunci să obțin un lucru atât de îndepărtat și nemotivat, cum era excepția de la o lege? Dar dacă ăsta era un copleșitor adevăr care îmi marca adânc existența ce mai vroia această ființă de la mine, când singură recunoștea că n-aveam să ies din acest adevăr cum nu ieși dintr-un blestem? „N-ai știut, continuă ea, decât să râzi și să le spui altora hai sictir. Foarte bine! Când am auzit m-am gândit că ești un om care mai bine rămâne în meseria lui același toată viața decât să-și plece spinarea și să spună oricui, să trăiți tovarășe. Mi-a plăcut și totdeauna m-am lăudat. Călin a știut că dacă îi spune ăluia hai sictir, n-o să se mai ducă la școala de maiștri, dar a preferat așa decât să înghită observațiile. Așa e el, n-ar răbda, orice i-ar face, să i se spună o vorbă de la unul care nu merită. Și cum mă simțeam eu când veneam de la servici și chiar șefa mea, doamna Polihroniade, îmi spunea: ați fost aseară la cinema? De unde știi, o întrebam, nu v-am văzut în sală. Nu, a fost doamna Matac și l-a auzit pe bărbatu-tău râzând în sală. Până și râsul tău ți-l cunoștea lumea și n-aveam eu nevoie să ajungi tu inginer ca să țin la tine și să-mi placi așa cum ești, chit că dacă ai fi știut și tu să nu vorbești ce nu trebuie în fața fitecui, poate că ai fi ajuns nu maistru, ci ai fi fost trimis cine știe în ce școli și altul ți-ar fi fost drumul. Parcă Costache care e director ce-a fost, dacă nu tot ca tine, dar cu mai multă voință? Și a știut să tacă la timp. Crezi că pe el n-au vrut să-l curețe? Dar n-au avut cum să-l prindă și pe urmă nici el n-a stat cu brațele încrucișate. Dar m-ai auzit tu pe mine vreodată că măcar aduc vorba în vreun fel? Nu poți să zici că m-ai auzit fiindcă nici măcar nu m-am gândit, ba chiar, ca să fiu sinceră, nu-mi plăceau mie ambițiile tale de a te înscrie la electrotehnică. Dragă Maria, îmi spunea doamna Polihroniade, fără să glumească, oprește-l pe Călin cât mai e timp, că dacă își ajunge scopul, o să vrea altă nevastă, pot să-ți citez multe cazuri.

Doamnă Polihroniade, eu nu vreau să-l opresc pentru că pe noi nu ne leagă ce suntem, sau ce-am putea fi ca meserie. Dar ce vă leagă? Noi suntem făcuți unul pentru altul, i-am răspuns, din clipa când am simțit că mă apucă de mână și mă duce cu el, definitiv ne-am legat. Și dacă m-ați văzut înainte să mă mărit tristă de moarte, e că el e și prost, cu toate că e foarte inteligent și îmi dădeam seama că nu înțelege ce e între noi, nu știe că mă iubește și că noi împreună trebuie să fim. Pe urmă ai înțeles, iar eu, am uitat cine ești și te-am lăsat în voia ta. E bărbat, ziceam, știe el ce face. Și nu mi-era mie frică de tine că ajungi inginer, deși drept să-ți spun vorbele doamnei Polihroniade mă cam nelinișteau. Dar de fapt nu-mi păsa, puteai chiar să mă și lași, că tot la mine te-ai fi gândit și te-ai fi întors. Eram pregătită. Până într-o zi când mă pomenesc cu Valerică la ușă. Dragă Maria, zice, lui Călin i s-a întâmplat ceva. Hai cu mine la spital. M-am dus eu la spital, am venit pe urmă și după tine la București... Nu e nimic, ziceam, îi trece, se vindecă. Pe urmă când ai venit acasă și am văzut cum te-ai vindecat, hiii, am zis, ăsta nu mai e om! Mi s-a făcut rău, nu puteam să mă uit la tine. Și atunci mi-am dat eu seama că în momentul când te-ai urcat pe cisterna aceea nici eu nici fetița nu eram în gândul tău! Nu să nu te urci, că asta ți-e firea, dar să stai să te gândești un pic: mă, cum să-l scoatem pe nenorocitul ăla de-acolo fără să ne punem zadarnic viața în pericol? Și ai fi găsit, dar recunoaște că nu te-ai gândit..."

Mă gândisem, dar acum nu vroiam să-i răspund ei ca să mă arăt pe mine, ci s-o las pe ea să continue, ca să se arate pe ea. Și ea continuă: „He! făcu luându-mă în priviri ca între două reflectoare, nu recunoști, crezi că te-ai gândit, când mie mi-a spus doamna Polihroniade că alături lucra un altul în altă cisternă și era suficient să-i cereți lui să intre cu masca pe față și să-l scoată de-acolo, ca totul să se aranjeze".

Zâmbii, recunoscând aici inventia abilă a orașului, care nu vroia să-mi admită că acționasem fiindcă nu mai era altă soluție. Tăcui însă mai departe, simțind o ură undeva în foarte adâncul ființei mele, primordială și de nelecuit, împotriva perfidei doamne Polihroniade, care ghida acum pașii soției mele și o înstrăinase de mine. O făcuse pe Maria să admită în inima ei această bănuială, care era de neînvins, că actul meu n-a fost obligatoriu, și că a existat cel puțin o posibilitate ca să fie evitat. Ori, nu absența măștii a făcut să izbucnească flacăra. Nedreptatea care mi se făcea, îngrozitoare, era când se susținea că dacă intra un altul, de pildă tot un curățitor ca și cel dinăuntru, cu mască pe față, nu s-ar fi întâmplat nimic. Înțelegeam brusc sursa stranie a patimei pe care o punea doamna Polihroniade în cultivarea relațiilor; folosea această armă, farmecele ei femeiești, pe care le sustrăgea în felul acesta soțului, ca să influențeze soarta oamenilor. Rânjii: măcar dacă i-aș fi mușcat la timp gura aceea a ei care nu zâmbea. Asta ar fi îndepărtat-o pe Maria de ea și astăzi această scenă care mă culca la pământ n-ar mai fi avut loc. Infidelitatea e câteodată un rău mai mic. „De ce rânjești? mă întrebă ea, te bucuri că mâine Cărpinișan o să treacă cu mașina prin fața ta și o să te salute doar așa, cu un deget? Încetul cu încetul nimeni n-o să se mai uite la tine, fiindcă nimeni nu se mai uită la cineva care a căzut jos decât unul care e și mai jos decât el. Și cine e mai jos decât tine? Cine? țipă ea deodată cu o voce care spori vertiginos liniștea în mine, simțind furtuna în acest țipăt disperat și pregătindu-mă să-i fac față. Spune-mi, cine a căzut mai jos decât tine? Până și Cazaciuc, tot e paznic plin, acolo la cooperativa kilometru' 14, nu ajutor de paznic."

Pronunțarea numelui fostului ei înșelător îmi slăbi puterea și mă făcui crunt, zicându-mi că așa mi se cuvenea, de frică să nu mă pun cu pumnii pe ea să tacă. Îi spusei: „Bine că ți-e dor de Cazaciuc! Nici nu știe Ambrozie la ora de față, adăugai

sarcastic, ce e în inima ta, că ar și alerga să te scape de mine...“ „Tu ai vrut să scapi de mine, strigă ea, și n-ai avut curajul să te desparți și ai vrut să mori. Crezi că nu m-am gândit? Numai cine are chef să moară face ce-ai făcut tu!“

Scuturai din cap ca și când aș fi primit o lovitură de măciucă pe la spate: în spital mi se întâmplase și mie o dată să gândesc așa și fusese ceva nespus de chinuitor ceea ce trăisem, fiindcă eram la capătul puterilor și nu găsisem în mine în acest timp forța să alung acest gând. Îmi aminteam mai ales de clipa când îmi dusesem mâna la ochi, cât de împăcat gândisem la lumina exploziei: da, uite, acum o să mor! Și era adevărat că nici înainte și nici după, Maria și fetița nu fuseseră prezente în inima mea și de aici îndoiala care mă tortura: Oare n-o iubeam și de aceea, cuprins de o nepăsare care nu mai cere nimic de la viață, mă lăsasem dus în actul de a salva pe altul, când în realitate eu căutam salvarea pentru mine? Cine să dea răspuns la astfel de întrebări, întins pe un pat de spital și cu chipul desfigurat? Și acum iat-o pe ea desfăcând această rană care se închisese apoi singură. „Nu e adevărat, strigai, țineam la tine mai mult ca la orice pe lume și dacă nu m-am gândit chiar în clipa aia cum pretinzi, e pentru că nu m-am gândit nici la mine.“ „Puteai să nu te gândești la tine, strigă și ea, dar dacă aș fi fost în inima ta ți-ai fi adus aminte și de mine și de tine și nimic nu s-ar fi întâmplat, alta ar fi fost soarta. Dar eu nu eram în inima ta și nici măcar n-ai murit, așa cum ai vrut. Mai bine mureai!“

Nu mă izbiră aceste cuvinte ale ei, fiindcă văzui că în realitate nu era atât de tare cât crezusem. Se simțea că, neputând să spună mai mult decât că îmi dorise moartea, rămânea descoperită și neputincioasă în fața unui om care, el, nu-și dorise așa ceva și atunci cum ne-am fi putut privi în ochi? Și atunci începu să arunce în mine înainte de a se prăbuși nu cu armele mari, ci cu ceea ce îi mai rămăsese, amenințări nedemne,

cuvinte insultătoare și jignitoare, pe care gura ei cu bărbia vânătă de furie mi le arunca sub privirea mea ferită. Începeam însă să nu mai aud, și parcă nici n-o văzui când se întinse pe pat și apucă deodată cuvertura cu ghearele. Începu să dea din picioare hohotind.

Văzui însă curând că și mie îmi scăpase ceva, din pricină că nici ea nu mai avusese puterea să-mi spună acest lucru grav în felul în care merita el să fie spus; mi-l spunea acum, într-un fel jalnic și parcă cu atât mai mult mă pătrunsei de adevărul pe care îl conținea; mi se sfâșia inima. Toate mișcările ei păreau dezordonate și prinse de isterie, dar mișcarea capului era hotărâtă și disperată: nega, la dreapta și la stânga, în timp ce lacrimile îi curgeau șiroaie și pieptul i se zbuciuma. Crezui la început că se opunea la ceva, că era un semn pe care mi-l dădea mie că *nu* e adevărat nimic din ce mi-a spus, că e nefericită și că vorbele ei n-au fost decât strigătele unei femei care nu mai știe ce spune, și că *nu* crede în ele și nici eu să nu cred. Eram pe punctul de a mă considera scăpat când observai chipul ei și deodată îmi dădui seama că acel *nu* al ei era de fapt un da, care luase forma acestuia: mă nega pe mine, toată viața noastră, nu mai mă vroia... Nu era adevărat că ar fi vrut să fi murit și nu era adevărat că credea că aș fi putut să nu fac ce-am făcut. Și nu era adevărat că nu mai credea în soarta mea și că nu mai sunt un om, cum spusese că gândise când mă văzuse. Nu era adevărat că gândise așa ceva. Dar plângea, dădea din cap necontenit și chipul ei i se schimonosea în această negație pe care nu era în stare s-o suporte, dar nici s-o mai ascundă. Nu erau adevărate toate acestea, dar ceva se întâmplase; se prăbușise ceva; nu mai mă iubea, viața noastră împreună își pierduse înțelesul.

Eram foarte mirat: aveam în fața mea ireparabilul, dar mă uitam la el ca și când ar fi fost reparabil. Mă ferisem eu de el, un timp destul de îndelungat, continuasem să râd, dar acum îmi dădeam seama că ora acceptării lui sosise. O lăsai pe Maria

să se zbată singură pe pat și ieșii afară. Vroiam să mă duc să mă învăț imediat cu singurătatea. Nu mai aveam ce afla de la ea în plus, ar fi însemnat să vreau să mă chinuiesc singur auzind-o confirmând și prin viu grai ceea ce datul ei din cap spunea mai mult decât cuvintele, deși ispita de a încerca să verific dacă înțelesesem bine, mă încercase o clipă. Dar apoi mai mult mă ispitise să rămân singur și să văd cât de ușor aveam să mă simt călcând pământul fără să mai am în gând ființa care mă făcuse să-mi simt greutatea dublă atâta vreme.

X

Ieșii din oraș pe jos fiindcă, deși trecuseră atâția ani, constructorii tot nu făcuseră în el o stradă ca lumea, pe care să poți să te plimbi fără să te dai jos de pe trotuar la fiecare douăzeci de metri; urma un colț care corespundea unei noi clădiri și după aceea alt trotuar; îți venea s-o iai tot pe șosea, care dacă ar fi avut paralel o promenadă între ea și pădure, ar fi fost foarte potrivită să iasă lumea duminicile și după-amiezele.

Primul lucru pe care îl descoperii limită întrucâtva întinderea pierderii pe care o suferisem: Maria era viața mea și nimeni nu mă putea sili să n-o mai iubesc. Pe urmă descoperii că deși între mine și viitorul meu fuseseră aruncate de jur-împrejur buturugi, dacă mă uitam bine, e drept că nu le puteam da la o parte, dar mai era loc printre ele: în primul rând să zicem că nu doi-trei ani, ci patru-cinci aveam să mă simt rău cu sănătatea, dar unde scria că după aceea n-aveam să mai fiu din nou în stare să lucrez în meseria mea? Bineînțeles că aveam să mă duc la direcție să cer să... Iar examenul de maturitate tot va trebui să mi-l iau, chit că drumul la Institutul de electrotehnică mi-era acum închis. Dar nu mai puteam trăi fără să citesc cărți și trebuia ca această plăcere pe care începusem s-o descopăr să fie expresia confirmată de luarea examenelor a unei îndeletniciri superioare și nu a unei manii pe care observam că

o au unii, care îți dădeau un sentiment de zădărnicie când aflai că ei n-au avut suficientă voință să facă același lucru și când au fost elevi, rămânând doar cu cele câteva clase primare la bază: nu-mi plăceau tipii ăștia și nu vroiam să le îngroș rândurile...

Dacă oamenii ar începe imediat să trăiască marile adevăruri ale vieții lor a căror revelație o au la un moment dat! Pur și simplu să întindă din chiar clipa aceea pasul și să înceapă să meargă pe noul drum. Suferința care ar urma nu i-ar degrada niciodată și ar putea încă păstra în inimile lor, neatinse, zilele luminoase pe care le-au trăit până atunci. Dar ei nu fac acest pas și revin asupra adevărurilor a căror revelație au avut-o, prinși, ca într-o cursă, de iluzia că poate s-au înșelat, deși știu bine că nu. Omul nu e laș, dar pare să fie, din pricina încăpățânării lui de a persista în speranță cum persistă de altfel și în eroare. Și nu știi niciodată care dintre ele e la mijloc.

În primul rând că nevastă-mea mă întâmpină la întoarcere complet liniștită și cu o privire de odinioară, care îmi cerea ajutor: ce trebuia să facă? Ce simțeam eu? Se întâmplase ceva rău între noi care nu mai putea fi alungat? Ce răspuns dădusem eu acestor întrebări rămânând singur? Singurul răspuns pe care îl simțeam clar în minte era că ea era femeia mea pentru totdeauna, indiferent ce s-ar mai întâmpla între noi de-aici înainte.

Intrai în bucătărie și mă așezai la masă. Ăsta era la noi semnul unei apropieri care ne aducea, printre cuvintele cele mai obișnuite, la îmbrățișări inexplicabile, a căror venire eram departe de a o bănui. Totdeauna ne trezeam surprinși de ceea ce ne împingea unul spre altul și ea deschidea ochii mari parcă de teamă. Se smulgea și se ducea în casă unde se ocupa apoi îndelung cu fetița, crezând că în felul acesta avea să uite de mine și să se culce apoi cu acele mișcări ale ei hotărâte care mă făceau să înțeleg că e foarte obosită și că chiar cea mai mică atingere o face să sufere... Dar nu-i ajuta, în astfel de momente, nimic și se apropia apoi singură, posomorâtă. Începeam s-o mângâi:

ce avea, de ce fugea ea de mine? Ce i-am făcut de era așa de... De ce mă ocolea? Am supărat-o cu ceva, am jignit-o, am vorbit ce nu trebuie și ea nu poate să-mi spună? Măcar să-mi dea de înțeles, în ce împrejurare! Tăcea la pieptul meu, fără să spună măcar un cuvânt ca să înțeleg ce sens avea această tăcere, dacă trebuia să insist pe calea asta sau era altceva la mijloc. „Nu înțelegi?" mi-a spus odată. „Nu, nu înțeleg!" „Atunci nu-ți spun!" Alteori însă întârzia cu dezbrăcatul, ai fi zis că scoate de pe ea șapte rochii și mi-aduc aminte că închizând ochii în așteptare m-a prins deodată o bănuială. Ce făcea ea acolo de nu mai termina cu dulapul acela, ce tot căuta în el și nu mai găsea? Se făcuse foarte târziu. „Nu treci să te culci?" am întrebat-o. Nu mi-a răspuns și atunci m-am dat jos din pat, am luat-o în brațe ca pe copii și am întrebat-o în timp ce avea fața ei aproape de a mea. „Ce e cu tine?" „Nimic, ce să fie!" „Chiar nimic?" Atunci de ce nu vrei să te culci?" „Nu mi-e somn!" „A, nu ți-e somn, am făcut eu, păi nici mie" și ne-am așezat amândoi în pat și în asemenea momente o vedeam că scoate din poșetă o țigare, o aprinde și începe s-o fumeze. Dar nici după ce o termina nu vroia să stingă lumina și să adoarmă. Și toată chestia asta dura până dimineața. Stătea lângă mine și tăcea, dar în mod forțat, fiindcă vedeam cum o asaltează gândurile și odată cu ele și cuvintele. Dar se ținea bine și nu reușeam s-o fac să vorbească nici după ce ne iubeam îndelung, când zăgazurile de obicei cad și unul și altul de obicei își spun mai ușor ceea ce mai înainte le venea greu. Ea avea aerul că asta la ea nu schimbă mai nimic, deși vedeam că schimbă. Totuși nu vorbea nici așa și plecam pe urmă amândoi la combinat verzi de oboseală dar nu nemulțumiți unul de altul, dimpotrivă, îmi dădeam seama că după astfel de seri și de nopți când stăteam lângă ea fără să adorm, parcă mă iubea mai mult...

Urmau săptămâni lungi în care toată ziua spăla, călca și gătea cu o stranie mulțumire pe chip ca și când la capătul

acestor îndeletniciri istovitoare ar fi așteptat-o o mare recompensă. Știa însă și ea că nu va fi vorba de nimic de genul ăsta și se zeflemisea singură: „Mă mir și eu, zicea, care femeie mai face treburile astea fără să drăcuie toată ziua. Nu zic că nu le face, fiindcă n-are încotro, dar să vezi ce zic. Un bărbat neînsurat dacă le-ar auzi s-ar scărpina mult în cap până să ia una dintre ele și pe care!".

Și dimpotrivă în alte astfel de apropieri de-ale noastre nepresimțite o apuca vorbitul și tot așa cu nimic n-o mai puteam opri până în zori. Și atunci îmi povestea din copilăria ei, de maică-sa moartă pe care o apucase când avea șapte-opt ani (murise dintr-o facere cu copil cu tot), de satul și suratele ei care pe unde au ajuns și cu cine s-au măritat, de prostu ăla de flăcău care cu toate că ținuse la ea luase pe alta, și ce i s-a mai întâmplat pe urmă ca om însurat, de unchiu-său Niculae, care a ținut foarte mult la ea... Mă omora cu istoriile astea și tăcerea ei chiar și o noapte întreagă mi se părea mai ușor de suportat decât un ceas din aceste povestiri. Mă lovea somnul cu leuca în cap și mă dădeam jos, mă duceam la baie, mă spălam pe față, mă ștergeam bine cu prosopul ca să nu bage de seamă și mă întorceam la loc înviorat. Curând însă simțeam că iar n-o să mai pot și atunci puneam mâna pe ea și o iubeam înverșunat și furios. Dar după aceea își continua doborâtoarele ei istorii, pe care era cu atât mai departe de a le povesti bine, pe cât de aproape era tensiunea sufletului ei de a se destăinui. Până la urmă mă apuca un râs isteric la câte un moment care bănuiam eu că ar fi avut acolo la fața locului, unde s-a petrecut, ceva comic și râdea și ea aprinsă de o însuflețire și mai mare, prelungind numita întâmplare așa-zisă veselă, interminabil. „Și stai să vezi!" făcea, iar eu stăteam și nu vedeam nimic, dar holbam ochii într-o grasă satisfacție prefăcută de a vedea ce-a mai fost.

Acum simțeam că toate acestea nu vor mai fi și că asupra casei noastre apăruse duhul rău. Iar privirea și gesturile ei aveau

acum în ele o rugăminte stranie, parcă vroia să-mi spună că până nu se va întâmpla o nenorocire și mai mare să fim aproape unul de altul și să trăim în zilele care ne-au mai rămas, cât mai mult din întregul zilelor pe care soarta n-avea să ne lase să le trăim în scurgerea lor normală. Straniu era însă că mă ruga, aproape mă implora, ca și când ar fi știut ce gândisem eu în ceasurile cât mă plimbasem singur în afara orașului, că o iubesc și că nimeni nu mă poate împiedica s-o iubesc orice-ar fi.

Această seară mi-a rămas adânc săpată în amintire. A plâns literalmente toată noaptea. Foarte des însă se întrerupea ca să cădem în îmbrățișări frenetice. După fiecare avea alt plâns, o dată arzător și plin de speranțe că totul se va aranja între noi, alteori de spaimă că Dumnezeu i-a luat mințile și nu mai știe ce să mai facă... Și nici eu n-o mai iubesc ca altădată și de-aia s-a întâmplat ce s-a întâmplat... „Ba te iubesc", i-am spus. „Tu, mi-a răspuns ea simplu, tu n-ai știut niciodată când mă iubești și când nu. Cel mai tare m-ai iubit când ai venit după mine în curte și m-ai luat cu tine, dar ani de zile vedeam din scrisorile tale că nu-ți dai seama. Și cel mai puțin când ai intrat în cisterna aia. Atunci mă uitasei de tot, complet, eram ca și moartă, dacă aș fi murit eu, ai fi fost trist dar n-ai fi înțeles de ce!" Nu mai era însă în glasul ei nici o învinuire, ci o resemnare țărănească, mai limpezită în straturile de unde venea: așa a fost dat să fie, atât a trebuit să fim noi fericiți...

Mă făceam că nu aud refrenul acesta ascuns în fiecare plâns al ei sau mai bine zis îl auzeam dar știindu-i înțelesul nu mi se părea că are în el și unul practic. Mai era încă timp, a doua zi dimineața, după o astfel de noapte bogată care spălase tot ceea ce în timpul zilei se petrecuse urât și josnic între noi, să-mi privesc în față soarta, să-mi dau seama că drumurile sunt acum libere pentru o hotărâre, să mă așez la masă și să-i scriu o scrisoare în care să-i spun, în puține cuvinte că n-avea, la întoarcere, să mă mai găsească acasă.

PARTEA A CINCEA

I

...Dar n-am făcut așa, n-am scris o asemenea scrisoare care m-ar fi eliberat. Avea dreptate directorul, să nu mă creadă când i-am spus că am băut tot paharul. Când eram odată tot așa mic, la bunicul într-o vară, muream de poftă să încalec un cal și am pândit o zi când nu era nimeni acasă, decât eu cu un văr și am scos un cal din grajd. L-am adus lângă marginea prispei și l-am încălecat. Văru-meu care îl ținea i-a dat drumul. Nu știu de ce mi se părea mie că acum calul o să înceapă frumos să se plimbe cu mine prin curte. În loc de asta, am văzut cum o ia spre ușa grajdului, adică se întorcea de unde fusese scos. Această ușă era făcută să intre un cal singur nu cineva pe el, și mi-am dat seama că trebuie să sar jos imediat dacă nu vroiam să fiu ras și cine știe ce să mi se întâmple. Dar în loc să mă învârtesc pe spinarea lui și să sar jos de bunăvoie am stat mai departe călare crezând că n-o să-mi facă el mie o astfel de figură și să mă strivească de pragul de sus al ușii. Nu mai știu ce s-a întâmplat, am văzut cum calul intră, m-am pomenit dat peste cap pe spinarea lui și apoi buf la pământ. Am avut o senzație, parcă pământul n-ar fi fost jos și ar fi stat nemișcat, ci mi-a ieșit mie în întâmpinare, izbindu-se el de mine și nu eu de el. Mi-au clănțănit dinții în gură și mi-a sunat tărtăcuța de pragul de lemn al grajdului, m-am trezit bine, am și simțit pe loc că sunt mai deștept ca

înainte, chit că puteam să mor pe loc dacă nu de prag, ci de cele două pietroaie așezate imediat înăuntru dacă m-aș fi lovit cu capul. Eram mic, e adevărat, și crescând, omul zice că îi crește în același timp și mintea. De acest lucru însă eu mă îndoiesc.

Vedeam bine că în viitorul vieții mele cu Maria nu se zărea decât o astfel de ușă neagră și că înspre ea mă ducea, fără grabă, dar și fără șovăială, continuarea conviețuirii noastre sub același acoperământ. Și cu toate acestea nu făceam nimic ca s-o curm. Nu știu de la cine, orașul află ce se întâmplase la noi în casă și apărură niște ziariști care o înjurară pe Maria în câteva articole arătând în același timp generozitatea mea, care „o iertam". Nu ne păsa nouă de ceea ce îi interesa pe acești oameni, totuși îi luai apărarea, confirmând fără să-mi dau seama iertarea cu pricina, sperând că acești inși or să mă creadă pe mine și nu pe concetățenii mei, care în mod inexplicabil se treziră să-mi țină partea. După ce efectul articolelor din presă se evaporă uitară de propria lor atitudine zicând acum că ea avea dreptate, ca și când stabilirea de partea cui e dreptatea, mai putea, între doi inși care trăiau sub umbra despărțirii, să mai ajute la ceva.

Nu eram însă neîndreptățit să cred că nu voi reuși să trec peste ceea ce se petrecuse în ziua aceea între mine și Maria și să ne reluăm viața de unde fusese lovită. Directorul, care mă primi și mă ascultă din nou, zise că și el a auzit ce se spune despre nevastă-mea, dar că nu crede și adăugă că s-a gândit unde să-mi găsească un post ceva mai bun... Și după felul cum pronunță aceste cuvinte „ceva mai", înțelesei că nu cu mult mai, decât cel păzitor de biciclete. Tot la pază, zise el, la una din porți, dacă vroiam la cea principală, dacă nu la una pe unde intrau și ieșeau camioane cu materie primă sau finită, foarte important post, trebuia să cer hârtii, să le cercetez, să controlez dacă și în camioane e același lucru ca și pe foile de parcurs... Mie mi se păru că față de umilința prin care trecusem primind postul celălalt, cel de acum era ceva foarte serios și-i răspunsei directorului că așa mai merge. Dar el, zise deodată: „Nu-mi place câtuși de puțin că sunt pus în situația să-ți ofer tocmai eu o asemenea slujbă, când știu ce mult ți-a plăcut meseria pe care ți-ai ales-o. Mai bine ai pleca în altă parte". Am înțeles că se referea la situația mea cu nevastă-mea și că ar fi dorit să nu mă vadă acceptând-o, dar am lăsat să treacă pe lângă urechi acest înțeles și i-am răspuns: „Dumneavoastră știți bine, tovarășe director, că eu am fost aici când nu era nimic și că nu pot să părăsesc acest oraș și combinatul la nașterea cărora am contribuit stând în viscol și zăpadă". „Bine, atunci ia-ți postul în primire și dacă ai nevoie în continuare de sprijinul nostru vino și spune-mi. Și mai ales nu uita că îndată ce o să te simți în stare să te întorci iar la meseria ta, să vii să-mi spui și să te trimit la școala de maiștri!"

În sinea mea mă întrebam de ce nu mă trimitea el de pe acum. Crizele mele nu m-ar fi împiedicat să învăț și să-mi dau examenul respectiv și pe urmă foarte ușor să mă întorc la combinat și să-mi iau locul care mi se cuvenea printre electricieni. Ceva însă din felul lui de a fi îmi spunea că aș lansa întrebarea zadarnic. Parcă el nu știa că asta ar fi soluția cea mai bună? Dar într-adevăr, dacă nu putuse el să mă trimită „înainte", ce pretenții mai aveam acum? Un maistru care n-ar fi pregătit în orice clipă să facă el treaba unde calificarea lucrătorului n-ar fi suficientă, ce fel de încredere putea el să-și câștige?

Curând însă orașul puse mâna pe istoria vieții noastre și se află tot ceea ce noi credeam că nu mai știe nimeni adică nu numai ultimele momente, ci și cele de la începutul cunoștinței noastre. Pe atunci acest fapt m-a nedumerit, întrebându-mă cine le-o fi spus, dar astăzi îmi dau seama că viața intimă a oamenilor nu e un robinet bine închis, el picură din neglijența noastră suficient de mult pentru ca de-a lungul timpului să umple un vas: e chiar viața noastră pe care o credeam secretă.

Am observat că alții, având probabil intuiția acestui adevăr, își trăiesc viața intimă în văzul tuturor, convinși pesemne de inutilitatea oricărei discreții, bătăile și împăcările, ca și evenimentele mai grave. Una, chiar de la noi din bloc, umbla din ușă în ușă plângând că aoleo ce să se facă ea, că aoleo bărbatu-său a găsit alta și o lasă... Nu mică însă ne-a fost mirarea când am aflat că agitația asta a ei peste tot (s-a dus și pe la combinat la tovarășul Costache și apoi și pe la comitetul de partid) cum, necum, a dat roade și omul ei s-a intimidat sau cine știe cum s-au petrecut lucrurile că s-a întors în cele din urmă acasă. Mă pomenii sperând că lumea ar putea-o influența pe Maria în bine, dar când aflai ce se spunea îmi dădui seama că nu, fără să cred prin asta că vroia cineva neapărat să ne despartă. Că, de, ea mă iubise timp de trei ani dar eu îi întorsesem spatele (era vorba de cei trei ani de armată) și că nici acum n-o iubeam, sigur, s-o fi săturat și ea de un astfel de bărbat. Se mirau de ce mai stau la ea din moment ce n-o iubeam. Ca și când ei toți ar fi trăit numai din iubire. Asta mă făcu să râd. Nu-ți venea să-ți crezi urechilor, când în realitate ei se băgau în viața noastră cum se băgau colocatarii Ioanei cu forța, făcându-și chei pentru ușa odăii ei. Sfidai cu ușurință toate acestea și îmi văzui cu plăcere de noul meu serviciu, care nu era chiar de pază, ci un veritabil post de control, eram doi pe schimb însărcinați cu el, aveam și două telefoane la noi în cabină.

Nici o organizare nu e perfectă, iar dacă ar fi, ar deveni monstruoasă. Pentru ca serviciul nostru să fi fost perfect ar fi trebuit să controlăm totul ca la vamă, dar atunci e ușor de închipuit în ce s-ar fi transformat, ar fi fost nevoie nu de doi inși, ci de douăzeci și prevăzuți cu toate mijloacele de despachetare și împachetare și desigur și de cântărire. Or, pentru încărcătură răspundea serviciul de expediție și cel care iscălea foile de parcurs. Atunci care mai era rostul controlului nostru la poartă? Mai avea vreunul? Mai avea și nu mai avea, fiindcă de

un balot în plus de îngrășăminte azotoase răspundeau ei, cei dinăuntru, dar dacă pe lângă asta șoferul mai scotea și altceva care nu era trecut în document, de asta răspundeam noi...

II

...Ba mi se părea că merge chiar mai bine, așa cum ți se pare când te scoli după o boală când totul e nou și proaspăt, mai ales că Maria primi cu liniște și mulțumire numirea mea în noul post. Asta, spori sentimentul că lucrurile s-au aranjat. Când într-o zi îmi spuse simplu, dar și neîndoielnic, uitându-se liniștită în ochii mei: „Căline, tu când te muți?" Parcă mi-ar fi spus: tu când pleci la București? Sau: când aranjezi chestia aia pe care ai uitat-o? Pentru ea drama se consumase, mai rămânea o simplă chestie de aranjament, de pildă plecarea, trebuia făcută și asta. Sigur că nu era nici o grabă, dar era unul din lucrurile care nu se pot amâna prea mult, fără să ai pe urmă mari încurcături.

Mă uitai la ea flămând de curiozitate și fascinat de calmul ei, care o îndepărta deodată vijelios de mine și mă făcea să văd în ea o străină, pe care o cunoșteam însă bine și îmi tremura inima după ea. Pentru întâia oară de când mă știam rămăsei mut în fața unei întrebări care îmi angaja viața și îmi cerea, chiar dacă nu vroiam să-l dau, un răspuns. Multe minute se scurseră astfel în tăcere, fără, însă, ca Maria să se mire, sau să dea vreun semn de nerăbdare. Avea aerul să spună că puteam să răspund la întrebarea asta și peste o lună, ba chiar și două, dar deja trei era cam mult. Mă pomenii vorbind fără să-mi dau seama prea bine ce spun: „Vreau întâi să-mi adun ceva bani să pot face față în noua mea locuință, fiindcă va trebui să-mi cumpăr totul începând de la pat, n-o să te las pe tine fără, ca să-mi fie mai ușor".

Ea nu zise nimic dar văzui că aștepta încă răspunsul la întrebarea ei. Iar eu continuai: „Trebuie intentat și divorțul,

ca să poată cei de la spațiul locativ să-mi repartizeze o odaie... Dacă or să se grăbească și ăia să-mi repartizeze să nu ne pomenim ca alții, că suntem puși în situația să ne împărțim apartamentul, ție o odaie și mie una. Și culmea, să ne recăsătorim pe urmă și eu cu viitoarea mea nevastă și tu cu viitorul tău soț să ne întâlnim toți patru la bucătărie".

N-o slăbeam din priviri, sperând prin aceste cuvinte deznădăjduite să trezesc în ea un protest, prin proiecția în viitor nu atât a unei promiscuități care ne aștepta cât a faptului că vom face amândoi, dacă ne despărțim, țăndări din trecutul și din ceea ce a fost iubirea noastră odinioară. Nu se lăsă însă impresionată, poate nici n-auzi bine. Zise: „Nu vrei tu să te ocupi de divorț? Ești bărbat, ți-e mai lesne!" „Nu vrei pensie alimentară pentru fetiță?" o întrebai la rândul meu. „Dacă o să vrei să-mi dai...", răspunse ea cu un glas curat. „Da, dar atunci trebuie să divorțezi tu, și să câștigi contra mea!" „Cum să câștig, Căline, dacă tu nu părăsești căminul conjugal? Ce motive am, să umblu cu martori falși care să declare că mă snopești în bătăi, ești bețiv, mă înșeli, nu aduci bani în casă, n-ai grijă de familie și altele de genul ăsta? Îți convine? Mie nu-mi convine, și-așa se spun destule despre noi în oraș..."

Avea dreptate. Dar nu faptul că mă aflam într-un cerc vicios – dacă nu plecam, nu se putea divorța, dacă nu divorțam, nu-mi dădea spațiul locativ casă – mă preocupa pe mine în momentul acela. Ci senzația că alunecam. Foarte blând, nu era vorbă, dar în jos și mă întrebam cum să fac să opresc această coborâre acum când mai era timp... Să plec. Dar cum să părăsesc această femeie în plină înflorire, mai frumoasă decât oricând și care mă iubise până mai ieri cu tot sufletul ei? De ce își întorcea ea acum privirile de la mine? Aveam sentimentul că neputința mea venea din faptul că nu eram în stare să găsesc un răspuns bun la toate, fiindcă de obicei așa cum te asaltează întrebările îți vin și răspunsurile, numai că se bat cap în cap

și unele și altele. Dacă ea, așa cum mi-a spus, era îngrijorată că voi deveni inginer și o voi părăsi, înseamnă că ieșirea mea temporară din meserie (și ea n-avea de ce să nu creadă că va fi temporară) nu putea să fie cauza răului care se abătuse asupra noastră. Asta era foarte limpede. Atunci ce era? Tot ce știam zbura parcă din întreaga mea ființă lăsându-mă complet singur în fața acestei întrebări. Până într-o zi când în acest gol apăru deodată înțelegerea: Maria a găsit pe altcineva. Și tot ce s-a întâmplat între noi numai așa se explică...

III

Gândul ăsta mă însufleți și îmi dădu speranțe mari: dacă era adevărat, primeam lupta. Eram hotărât să-mi retrag față de Maria cuvântul că voi pleca. Și nu pentru că în sinea mea n-aș fi plecat, dar asta era o armă, nu trebuia să cedez până ce n-aveam să văd cu ochii mei că totul e pierdut. Îmi spuneam că ea însăși, ajungând mai pe urmă nenorocită, m-ar fi învinuit că m-am dat bătut de la prima ciocnire, când în realitate trebuia să stau pe loc și să nu dau nici un pas înapoi.

Dar cum să aflu? Îi spusei lui Costică bănuiala mea și îl rugai să mă ajute și Costică o rugă pe o prietenă a lui să se intereseze. Într-o zi o anunțai pe Maria că plec pe la Bacău vreo trei zile să însoțesc de acolo niște camioane cu mașini care urmau să ne sosească din străinătate, ceea ce era și adevărat și chiar și plecai. La întoarcere însă prietena lui Costică îmi povesti amănunțit tot ce făcuse în acest timp Maria de dimineață și până noaptea târziu și înțelesei mai mult din glasul ei decât din filmul pe care mi-l desfășură înaintea ochilor, că eram complet greșit și că nevastă-mea n-avea pe nimeni.

Oamenii însă nu-și dau seama totdeauna ce aștepți de la ei și mi se păru că prietena lui Costică mă minte cu intenții bune, neștiind că în cazul meu mi-ar fi făcut bine adevărul și nu minciuna. Căutai deci pe altcineva mai puțin doritor să mă

ferească de ceea ce mă interesa să aflu și gândul mă duse la un avocat. Ăștia sunt oameni de meserie și în orice caz aveam nevoie de unul care să-mi înainteze divorțul. Nu m-am priceput niciodată la hârtii, orice aș fi putut fi în viață dar nu funcționar.

Aflai că într-adevăr noul nostru oraș avea și avocați, mie îmi recomandă cineva pe unul și îi făcui o vizită acasă. „Domnule avocat, îi spusei, vreau să divorțez, dar îmi trebuie dovada că soția mea are pe altul. Cum să aflu?" „Unde lucrează soția dumitale?" mă întrebă el și îmi făcu un fel de dosar ca la cadre. Îmi spuse cât mă costă toată acțiunea și adăugă că orașul nostru e încă foarte mic și nu se putea ține nimic ascuns multă vreme și îmi ceru răgaz câtva timp. Află el. Mie nu-mi mai rămânea pe urmă decât să vorbesc cu doi, trei prieteni care să depună ca martori. La urma urmei, îmi spuneam, nu mă rugase Maria să mă ocup eu de aceste formalități? În cazul în care ar fi descoperit că e urmărită și bănuită și m-ar fi ghicit pe mine în spatele cercetărilor avocatului...

Pe de altă parte toată această activitate îmi făcea bine, sau în orice caz mă ținea pe picioare să văd o lume nestricată, așa cum ieșind în ziua aceea din cisternă văzusem cerul și norii liniștiți și mă simțeam liniștit și eu, deși cei din jurul meu erau înspăimântați. Acum îmi explicam de ce: e continuarea mișcării sufletului nostru, rămas același, deși trupul care ține de el s-a modificat. Tot așa am observat când a murit bunicul, numai mama și cu niște nurori plângeau, tata și alți frați de-ai ei umblau de colo până colo cu treburi, să facă rost de scânduri pentru tron, pentru stâlp și cruce, să cumpere pânză pentru doliu, și lumânări de veghe, să se ducă să vorbească cu popa, să dea de mâncare la oamenii care îi ajutau la dulgherit, să pregătească praznicul (să facă rost de țuică și să taie niște orătănii), ai fi zis, uitându-te la ei, că îi pregăteau bunicului ceva plăcut și sărbătoresc, care n-avea nici o legătură cu moartea lui.

Tot așa mă pomenii semnând hârtia pe care avocatul mi-o întinse, și care era intentarea acțiunii de divorț. Cercetările lui rămaseseră infructuoase în ceea ce privește faptul dacă Maria avea sau nu pe cineva, avocatul îmi spuse hotărât că nu, dar descoperise în schimb că: „Actuala dumneavoastră soție, care are un copil din flori, a fost văzută un timp cu cel care a făcut acest copil, numitul Cazaciuc Ambrozie, din satul Ereste, și care e paznic..." „Da, știu de noapte, la cooperativa kilometru' 14, când domnule avocat?" „He, demult, dragă domnule Surupăceanu, din fericire pentru dumneata, ai avut o soție de care n-ai cum să te plângi în fața instanței: dinainte ca dumneavoastră să vă fi căsătorit!" Va să zică ceva tot fusese în acele zile cu Ambrozie și nu în zadar îl aranjasem eu cu Costică, în contul a ceea ce nu știam dar presupuneam că s-a petrecut. „Dar asta nu e un impediment, continuă avocatul, dacă părțile consimt e floare la ureche pentru mine, e suficient să nu se prezinte la înfățișare și în schimb dumneata vii cu doi martori care nu vor spune lucruri jignitoare pentru dânsa, îi învăț eu ce anume au de declarat și e în regulă. Urmează ca dumneata să te hotărăști". I-am răspuns că sunt hotărât, zicându-mi în același timp că numai de-aș reuși între timp s-o recuceresc pe Maria și toate aceste pregătiri care îmi aduceau moartea în suflet se vor transforma în sărbătoare a unei învieri. Și semnai actul.

A doua zi mă dusei la el cu Valerică și Cărpinișan. Ce ciudat, oamenii știu în anumite momente ce gândim, deși nu le suflăm un cuvânt despre ceea ce ne apasă atunci mintea. Valerică și Cărpinișan zâmbiră ca la o glumă sau ca la o joacă și îmi spuseră amândoi că ei nu cred că dacă află Maria ce fac eu o să fie de acord, mai mult, mâine, singur o să mă răzgândesc și o să viu la avocat să opresc acțiunea. Răspunsei, cu o voce îngroșată și dușmănoasă, că nu, n-o să mă răzgândesc și că Maria va fi perfect de acord când va afla. Gândind în același timp că da, doresc și eu să se întâmple cum zic ei dar să nu fie cum mă tem eu!

După aceea am intrat la restaurant și am cerut vin ca să sărbătorim acest eveniment printr-un pariu că nu va avea loc. Valerică avea credința asta, el care îmi urase „casă de piatră" la nuntă. Cărpinișan avea îndoieli. „Maria, zise el, e o femeie care nu poți să zici că știi ce e în inima ei. Nici azi nu uit cum veni ea la mine și, nene Cărpinișane (și aici adventistul îi imită perfect vocea ei de femeie care e întruchiparea veșnică a inocenței și nu știe să procedeze altfel decât atingându-ne cu această voce și înmuindu-ne astfel voința și hotărârile noastre dure de bărbați), nene Cărpinișane, zice, am și eu o mare rugăminte la dumneata... Când am auzit-o vorbind așa i-am îndeplinit rugămintea înainte ca s-o auz, să merg cu mașina la Piatra-Neamț să-l luăm de-acolo pe Călin care vine cu accelerатul de București. Și pe drum zice: Nu știu precis dacă vine, dar eu așa cred. Da' eu cred că aflase ea de la cineva, adăugă adventistul, altfel de unde să fi ghicit că chiar o să vii? I-ai spus tu, Călине, ziua aproximativă?" „Nu i-am spus fiindcă nu știam nici eu." „Vezi, făcu Cărpinișan. Am eu dreptate!"

Unde avea el dreptate? Că nu-și dădea seama ce vorbește și mă făcea să mă uit pe geam strângând din dinți? Eram la un pas în a izbucni în înjurături la adresa glasului femeilor, și în plâns în același timp înjurându-ne de astă dată și pe noi, că nu știm să fim surzi când trebuie și nici după ce ne-am plecat urechea, să îndurăm totul fără crâcnire și să părăsim locul când nu mai merge fără să ne mai uităm îndărăt. Cu atât mai mult cu cât în aceeași seară aveam de gând să rup vraja asta neagră în care mă zbăteam și să mă scot și pe mine și pe Maria din ea. Căci asta era senzația care mă stăpânea, parcă mi-ar fi fluturat cineva un zăbranic negru înaintea ochilor și turburându-mi mințile urmam mișcarea care mi se ordona, ca la o coridă, în timp ce jucătorul, impasibil, rămânea nevăzut pentru mine, în loc să ridic privirea și văzându-l să mă reped în el și să-l dau peste cap. Intentând divorțul îmi venise pe loc ideea

aceasta și chiar azi, diseară, aveam de gând s-o pun în practică. Evocările adventistului însă, în loc să mă întărească, mă surpau, făcându-mă parcă să văd că o astfel de Marie pe care dragostea pentru mine o făcuse odinioară să aibă astfel de iluminări, nu mai exista și atunci în cine aveam eu să mă reped? Mă uitai fără prietenie la Cărpinișan și ciocnii doar cu Valerică și dădui paharul peste cap. De credința lui aveam nevoie și nu de îndoielile lui Cărpinișan și adventistul, om copt, cu patru cinci ani mai mare ca mine, înțelese fără să se supere, se făcu că nu vede că nu ciocnesc cu el, ciocni el singur paharul de-al meu, îl bău și spuse că el trebuie să plece.

„Ei, ce zici Valerică?" îl întrebai eu după ce rămaserăm singuri. Valerică se uită la mine cu aceeași nevinovăție cu care probabil se uitase el și la fata de la școala medie din Bârlad, care temându-se de examenul de maturitate îl oprise pe el din vreme pe o potecă a unor vii, întrebându-l cât e ceasul. Îl și auzii cum îmi povestise el totul, cum intervenise el apoi cu câteva cuvinte, la care fata îi acceptase să discute. Mă prinse îndoiala că credința lui ar avea vreo bază și ca s-o alung dădui paharul pe gât. Cu sau fără bază, mie îmi trebuia credință și nu adevăr. „Zi-i Valerică!" „Eu cred că o să vă împăcați!" răspunse el. Și văzui într-adevăr în ochii lui că asta era ce simțea el și continuai: „Și de ce crezi tu? Ia spune!" „Păi, zise Valerică parcă râzând, tu nu ești ca mine!" „Ei și?" „Asta e." „Nu poți să fii mai explicit?" „Nici tu nu ești ca mine și nici Maria nu e ca Rodica!" (asta era fosta lui nevastă care îl părăsise) „Adică?" „Adică Maria e cuminte, iar tu nu te-ai lăsat amețit când ai luat-o!" Valerică credea deci că la efecte identice nu pot corespunde, în dragoste, decât cauze identice. Era suficient să existe deci nepotriviri între mine și el și între Maria și fosta lui Rodică pentru ca despărțirea noastră să nu mai aibă sens. El uita că despărțirea mea nu semăna deloc cu a lui, deci era perfect posibilă. Asta nu însemna obligatoriu că avea și un sens, lucru care întărea hotărârea mea

de a mă opune din toate puterile. Vinul făcea să se urce în mine exact îndârjirea de care aveam nevoie și mai cerui.

Schimbarăm subiectul și aflai de la Valerică și un lucru pe care la început nu-l înțelesei bine, tocmai pentru că mă privea, așa cum ni se întâmplă și când ni se comunică o veste proastă trebuie să ni se spună de mai multe ori ca să pricepem. Ce era? Avuseseră loc zilele acelea alegeri de partid și primul secretar cu tot biroul căzuseră. Și că cineva s-a ridicat și a pus următoarea întrebare: „Să ne spună tovarășul Netea (așa îl chema pe secretar) care a fost justificarea persecuției de ani de zile pe care el a dus-o împotriva lui Surupăceanu, și a altora, oameni vechi aici și care s-au remarcat și în meserie și în activitatea U.T.M. Eu îl cunosc pe Surupăceanu și pot să spun că în afară de actul lui de a salva un om care era amenințat cu moartea, nu s-a remarcat prin nici o acțiune care să-l îndrituiască pe tovarășul Netea să ia măsuri severe contra lui. Ce-a vrut tovarășul Netea? Să-l pedepsească pentru că s-a comportat ca un om și nu ca un laș?"

Mă uitam la Valerică și îmi venea să-i dau doi pumni în cap. Știa de chestia asta de câteva zile și nu venise să-mi spună. Ce-a răspuns Netea la întrebareaăluia? Dar cine era ăla? „Nu pot să-ți spun, mi-a răspuns Valerică, secret de partid!" Dar ca să-mi povestească toată chestia nu era secret, avea și Valerică hazul lui. Netea a răspuns că nu e adevărat, dovadă că m-a scos imediat din postul în care mă numise directorul, la biciclete și mi-a aranjat la poarta numărul doi de control. Directorul era în sală și n-a zis nimic, dar cică a zâmbit așa subțire și toată lumea a înțeles de ce. Ce mai, și atunci s-a ridicat un altul, un electrician de astă dată, nu vrea să-mi spună cine și i-a zis: „Dar de ce să stea acolo la poarta aceea un om calificat cum era tovarășul Surupăceanu și nu era retrimis în meseria lui? Ce treabă are, la urma urmei un electrician care are în grijă un agregat? Să vorbim sincer, nici una, stă și se plimbă cu mâinile

în buzunare. A, dacă se oprește agregatul, și se constată pană pe rețeaua de distribuție sau în interior, își face meseria și atunci e drept că trebuie să intervină repede, fiindcă fiecare minut pierdut înseamnă pagube mari în îndeplinirea planului. Ei și? Tocmai atunci să nu poată un electrician cu șapte ani de experiență să facă față?"

Ori, tocmai asta mi se întâmplase mie atunci când îmi zburase vârful patentului pe lângă ureche, că nu putusem, dar pesemne că organizațiile de partid din combinat, în dorința lor de a scăpa de acest Netea de care probabil că se săturaseră și ei, luau din istoria mea partea care le convenea, trecând restul sub tăcere. „Așa că, mai zise Valerică, du-te zilele astea la noul secretar și cere-i să te lase să te întorci... Știi cine e acuma?" Mă arătai mirat. Cine putea fi? „Un inginer, zise Valerică, îl cheamă Stanciu." Secretar al comitetului de partid un inginer, asta însemna un viraj pe care până și Valerică îl băgase de seamă. Îi plăcea? Ce părere avea? În orice caz se înțelegea din spusele lui și ale celor din organizație, compusă majoritatea din tehnicieni, că dacă un muncitor ca acest Netea fusese în stare să persecute un alt muncitor cum eram eu, era de presupus că un inginer nu va face nu o asemenea nedreptate, ci o asemenea prostie, dreptatea sau nedreptatea fiind două lucruri care nu erau și n-au fost niciodată lesne de stabilit.

Așadar aveam să lucrez din nou în meseria mea. Posibilitatea aceasta neașteptată mă făcu să uit pentru moment că pricina pentru care eu nu mai figuram printre cei aproape o sută de electricieni ai combinatului nu dispăruse, și numai faptul că la postul meu de control mă simțeam bine mă făcuse să uit adevărata mea stare. De pildă, uitam că nu mai puteam nici să învăț fără ca la un moment dat să am o criză. Îmi tremurau foarte rău mâinile. Era și de înțeles: dosul mâinilor mele era alb, aveau culoarea aceea a laptelui pe care cicatricele de arsuri le lasă când sunt mai adânci și pielea nu se mai poate

reface. Arsura, spre deosebire de alte răni, nu mai permite refacerea măcar în parte a țesutului, se vindecă la nivelul la care s-a produs. Dar iată ce vindecare. Până și un efort cum e cel care ți-l cere învățătura, care se produce în cap, are efecte în mâini. Obrazul putea să simtă orice ar fi vrut, dacă n-ar fi fost mâinile cu care trebuia să execut uneori operații delicate.

În ziua aceea însă știrea lui Valerică era exact ceea ce îmi trebuia, chit că mai pe urmă avea să se dovedească fără folos pentru mine. N-avea importanță. Când câștigi o bătălie poți fi învinuit că n-ai folosit cele mai nobile mijloace, dar victoria rămâne un fapt care nu mai poate fi schimbat. N-aveam decât să trăiesc pe urmă rău cu Maria, sau în orice caz nu așa de fericit ca înainte, dar aveam să fiu totuși cu ea, lucru care nu se compara întru nimic cu o despărțire definitivă. Aș fi suportat totul cu liniște.

IV

Care e însă timpul marilor scene? Aveam să-mi dau seama numaidecât că al meu trecuse și că nu mai aveam ce cuceri, chit că eu nu vroiam să mă dau învins. Nevastă-mea nu se prinse în hora în care eu vroiam s-o iau să joace. „Nu stau de vorbă cu un om beat", zise ea de la primele mele cuvinte când o anunțai cu o voce îngroșată de fiorul momentului că aveam ceva important să-i spun. Prevăzusem că nu era bine să mă duc acasă și să declanșez lupta sub efectul vinului, așa că băusem la restaurant, să mă trezesc, două cafele, apoi o luasem singur pe șosea, pe marginea pădurii și mă plimbasem mai bine de două ceasuri, până se făcuse de tot întuneric. Eram perfect limpede și la intrare mă ferisem să mă apropii de ea tocmai ca să nu vadă în ceea ce aveam eu de gând să fac o faptă de bețiv. Și totuși îmi spusese. „Bine, zisei eu, dacă tu crezi că eu sunt beat atunci nu-ți mai spun nimic astăzi. De fapt nici n-ar trebui

să-ți spun, fiindcă văd că nu vreai să auzi, ci să trec la practică. Așa o să și fac."

Și mă lungii pe pat cu fața în sus și îmi dusei brațele la ochi. Tremuram de îndârjire și de furie. Să trec la practică în ce sens? S-o iau în brațe cu forța, s-o aduc în patul meu cu sila? Fiindcă, pe nesimțite, ferindu-se o dată de mine ca din întâmplare, a doua oară arătând o față chinuită de oboseală prefăcută, a treia spunându-mi net *nu*, ne despărțisem în cele din urmă de tot. Țin minte clipa, avea un glas în care nu lipseau toate înțelesurile pe care eu le refuzam, că dacă plecarea mea de la ea și despărțirea întârziau și ea avea în această direcție o răbdare fără limite, nu însemna că în acest timp noi doi vom trăi ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Faptul, desigur, să continuăm n-ar fi fost imposibil, ținea destul la mine ca el să se producă, dar ea zicea *nu*, ca să fie foarte clar că totul s-a terminat. Restul nu mai era decât așteptare și suferință. Avea să le îndure pe amândouă, dar nu înțelegea să le lungească la infinit, să ajungă jucăria acestei despărțiri. Nu ajungea că îi fusese dat să o trăiască, trebuia, de bunăvoie, s-o facă de nesuportat? Se așeză pe pat lângă mine și îmi luă o mână de la ochi să mă vadă la față. „Ce e, Căline, îmi spuse ea cu milă, vorbește dragul meu, iartă-mă că mă port așa cu tine, dar știi și tu că nu pot să văd oameni beți!"

Asta era adevărat, uitasem că mă mirosea de la distanță chiar când nu beam decât un pahar. Îi rămăseseră simțurile ascuțite de-acasă, de la taică-său, de când era mică. Pe stradă ni se întâmpla să întâlnim câte un om care în aparență mie mi se părea normal, dar pe ea o vedeam imediat cum se strâmbă de dezgust și se dă, așa, la o parte. „Nu sunt beat", îi spusei. „Știu, dar ai băut! Nu e nimic! Hai, spune, ce este?"

Ceva nu-mi plăcea însă aici. Unde era jucătorul asupra căruia până acum nu ridicasem ochii? Era cumva ascuns în spatele ei? Și dacă ea îl proteja așa de bine încât orice lovitură aș fi încercat eu să-i dau o loveam pe ea? Începui totuși atacul cu un glas

înăbușit, fără s-o privesc, urmărindu-mă numai pe mine, ca și când persoana ei nu mai conta.

„Ascultă, Maria, m-am gândit bine la tot ce s-a întâmplat între noi și am să-ți spun acum ce-am hotărât. Întâi am crezut că e la mijloc altcineva și am zis că n-am nici un drept să te opresc, cu condiția să nu cazi iar pe mâna unuia ca Ambrozie, dar mai civilizat, cu haine și cravată peste corpul lui plin de păr... Fiindcă în asemenea caz m-aș fi opus și mai bine te-aș fi omorât, având tot dreptul. Nu te-am scăpat din mâinile lui Ambrozie numărul 1 ca să te las în brațele lui Ambrozie numărul 2, chiar inginer sau mai știu eu ce funcționar important... Cercetările mele însă n-au dat nici un rezultat pozitiv, toate datele arată că nu e vorba de așa ceva..."

Vrui să continui, dar fără să vreau mă uitai la ea și mă izbi expresia pe care chipul ei o căpătase ascultând: știa urmarea. Știa că trebuia să vină și scena asta, deși existase și posibilitatea ca ea să nu aibă loc. Purtarea mea era prevăzută, așa sau altmintrelea, dacă îi dădeam libertatea și dacă nu i-o dădeam, era pregătită pentru amândouă aceste poziții pe care le puteam lua. Mă scoase din fire și ridicai glasul: „...Asta înseamnă că nu există nici un motiv serios pentru ca o familie ca a noastră să se desfacă. Vinovat aș fi eu dacă acest lucru s-ar întâmpla. Mă opun. N-am nevastă de lăsat. Și nu voi părăsi căminul conjugal orice s-ar înrâmpla!"

Mă oprii. Gâfâiam. Atunci se auzi glasul ei nespus de blând care potoli treptat agitația care mă stăpânea. „Ce s-ar putea întâmpla, Călin? Nu vreai, nu-i nimic, am spus eu vreodată că dacă tu te opui o să mă ridic contra ta?" Glasul însă îi era străin, încât, în afară de calmul pe care cuvintele ei îl aduse între noi, aceste cuvinte își pierdură în același timp orice înțeles. „Dacă e așa, strigai eu atunci, să-ți iasă o dată pentru totdeauna din cap ideea că eu trebuie să mă mut și tu sau dracu să intenteze acțiune de divorț! Tu ai venit cu ideea asta, veni-ți-ar

numele, și eu nu știu de ce m-am pomenit că te aprob, că dacă mă pun acuma cu pumnii pe tine te satur și de despărțire și de tot. Auzi ce-ți spun?"

Mi se părea că nu mă aude, atât de mult se accentuase pe chipul ei acea expresie care mă făcea să înțeleg că până și amănuntele acestei ieșiri ale mele le presupusese și n-o surprindeau. Împins de dorința care urca în mine ca o apă fierbinte s-o scot din această stare, ridicai brațul și îi cârpii una peste față. „Ei, răcnii eu, asta ai prevăzut-o? Dar asta? Dar asta? Dar asta?!" Și de fiecare dată o lovii cu sete peste ochi, având senzația ascuțită că nu dau în ea, pe care o iubeam și mi-era dragă, ci dau într-o altă ființă, care stătea în spatele adevăratului ei chip și mă sfida cu expresia aceea. Tresării cuprins de o violență aproape ucigașă, privind-o și gândind, iată, îmi spuneam, jucătorul care mă manevrase, e stăpân pe ea, nu e în spatele ei ci chiar în ea, am s-o omor... „Te omor! urlai eu fără s-o mai lovesc, dar cu pumnul mereu ridicat asupra capului ei, îți dau una și te achit. Cu mine trăiești și nu cu doamna Polihroniade, îți interzic de-aici înainte să-i mai calci pragul și îți interzic s-o mai vezi la laborator. Ai să te muți la oricare alt laborator al combinatului dar ai să pleci de la cel central. Poți s-o anunți că de mâine o să lucrez iar în meseria mea, credea tovarășul Netea că o să mă distrugă el pe mine! Dacă n-o să-l urmăresc eu de-aici înainte până în pânzele albe și nu mă las până nu-l distrug eu pe el... Iar tu să-ți scoți din cap gărgăunii și să nu mai aud de chestia asta câte zile oi avea."

Îmi retrăsei pumnul și mă uitai la ea țintă, gata parcă s-o străpung cu privirea. În realitate îmi urmăream dușmanul și văzui cu uimire că expresia ei se schimbase într-adevăr și câteva clipe plutii în iluzia că lovisem unde trebuie și sfărâmasem vraja. Gâfâiam acum triumfător. Dar apoi îmi dădui seama din tăcerea cu care întâmpină ea atât loviturile cât și răcnetele mele, că într-adevăr nu prevăzuse această purtare, dar că nu era deloc

bine ce făcusem. Se uita într-o parte, cu acea concentrare liniștită a celui care contemplă ceva din trecut și are surpriza dureroasă să constate că acest trecut nu e mort și că îl urmărește ca un blestem. Înțelesei: se gândea la Ambrozie. Și el o bătuse să rămână cu el. La asta chiar că nu se așteptase din partea mea, s-o bat și s-o amenințe c-o omor exact în același scop. Și iar înțelesei: era mai rău acum ca înainte. Îmi adâncisem singur, cu mâinile mele, șanțul care ne despărțea. În clipa aceea însă acest gând stătea alături de cel dintâi, că lovisem totuși undeva și schimbasem ceva. O despărțire e o luptă pe care n-o poți câștiga nici fugind nici contând pe celălalt. Să ia aminte! Nu eu sunt cel care a declanșat-o! Și dacă mă compară acum în mintea ei cu Ambrozie, cu atât mai rău pentru ea, dacă asta e tot ce a înțeles din viața cu mine. „E pentru prima și ultima oară că dau în tine, îi strigai, ca să-ți aduci aminte altă dată că alături de mine, cât mai stai, să vii cu inima deschisă și să nu crezi tu că le știi pe toate. S-ar putea să nu mai trăim împreună, dar s-ar putea să și trăim! La ora actuală eu nu știu nimic! Și să nu-mi vii tu înainte și să-mi spui că știi."

Și mă sculai și plecai de-acasă, se astă dată fără s-o mai privesc. Îmi venise gândul să dorm noaptea în pădure și să n-o mai văd deloc pe această femeie câteva săptămâni, simțind că asta îmi făcea bine și îmi sporea puterile în lupta care începuse: ea era dușmanul meu, sau în orice caz era aliată cu el și simțeam că vederea ei avea să mă întărâte permanent și să mă uzeze. Or, timpul celui care vrea să se despartă nu e nelimitat, în vreme ce al celui care se opune poate fi, el nu se grăbește și dacă știe cum să-l folosească păstrându-și forțele intacte, câștigă.

V

Și nu mă mai interesai de ea. O singură dată mă dusei însă la avocat și-i spusei, așa cum ne înțelesesem, că nu renunț la acțiune și că nu m-am răzgândit.

Nu mai trecui deloc pe-acasă, mâncam la prânz la cantină, după-masă eram când pe la unul când pe la altul dintre prietenii mei, iar seara o luam încet spre pădure. N-aș putea să spun prea bine de ce mă atrăgea pe mine pădurea, fiindcă în mijlocul naturii m-am simțit totdeauna fără treabă și străin de pildă de omul care își cosea liniștit iarba lui cu coasa, sau își culegea porumbul trecând cu un pas egal de la un fir la altul. Mi-au plăcut însă de mic, de când îmi petreceam verile acasă la bunici, copacii. Nemișcarea lor, starea lor pe loc, încât îi puteai găsi oricând tot acolo, mi se părea și mi se pare și acum unul din lucrurile bine gândite și bine făcute ale acestei lumi. Îmi plăcea să pun mâna pe coaja lor, să-mi lipesc obrazul de ea și să stau așa ceasuri întregi uitându-mă în sus în desișul crăcilor și al frunzelor. Erau făpturi sigure, care nu se îndoiau decât la suflarea furtunii și erau, în amintirea mea, puncte de referință neîndoielnice, puteai măsura cu metrul distanța dintre ei. Îmi plăcea și acum să-i număr trecând de la unul la altul și într-o seară mă întrebai ce-ar fi dacă nu m-aș mai întoarce să dorm acasă și aș dormi sub unul din ei. N-ar fi nimic, îmi spusei, ar fi același lucru pe care îl făceam și la București când mă certam cu ai mei și ieșeam afară din casă, rupând contactul care genera totul și putând să te întorci după un timp cu mintea mai rece.

Programul ăsta mă liniști într-adevăr cu totul și când venea somnul împreună cu valul de târâit de greieri care îmi creștea în auz ca și când parcă întreaga lume ar fi fost populată numai de ei, noaptea de vară parcă îmi șoptea la ureche că totul o să treacă cu bine și că nimic ireparabil nu s-a produs. Totul e să știi să aștepți, să nu te gândești și să lași și timpul să lucreze.

Începui să mă obișnuiesc nu numai cu pădurea ca gazdă și cu noaptea care în ea era mai neagră, dar și cu fiecare copac pe lângă care treceam. Începui să-i cunosc de departe, să-l întâlnesc, înainte de a ajunge la locul meu, întâi pe-ăla strâmbu care părea atât de bătrân încât era precis un arbore secular,

distingeam când treceam pe lângă el coaja lui groasă și plină de noduri și alte deformări atât de întortocheate, prin care se formaseră scorburi sau răni din care îi curgea clei, încât pe întuneric simțeam un fior ca și când m-aș fi așteptat în fiece clipă ca această coajă să se strâmbe deodată la mine și să mă întrebe cu un glas la fel de schimonosit ca și ea: Bă, ce cauți tu pe-aici? Verii mei încercaseră, când eram mic, să bage groaza în mine în felul acesta, pretinzând că în anumite momente, totdeauna însă seara sau pe la miezul nopții, lucrurile și mai ales animalele prind deodată glas și poți să rămâi pocit dacă le răspunzi. Că lui (adică unuia dintre veri) i s-a întâmplat odată când a mas cu caii la câmp, tocmai vroia să pună mâna pe unul să-i ia căpăstru să nu i-l fure cineva în somn, când odată l-a auzit pe cal zicându-i supărat: „Ia, bă, mâna de pe mine!"

Puțin mi-a lipsit într-o seară să nu mă sperii și eu văzând că în locul meu era cineva. Am rămas nemișcat și am simțit cum încet mi se întâmplă ceva la rădăcina părului. Teama profundă, irațională, ne lasă liniștiți în exterior, cel puțin un anumit timp, ca și când nu ne-am încrede în simțurile noastre și am aștepta ca lucrul misterios care ne-a făcut stană să piară și totul să revină la normal. Ființa care dormea însă în culcușul meu continua să rămână acolo iar eu la un pas, continuam să aștept. Mi se paralizase și gândirea și nici măcar nu mă întrebam ce-o fi, atât de nesigur eram dacă mi-a ieșit înainte ceva din lumea cunoscută sau din cea necunoscută a istoriilor de groază. Când văd că arătarea înalță capul. Era unul de câine. „Ce cauți aici în culcușul meu? m-am pomenit vorbind. Marș d-aici." Nu m-aș fi mirat să-l aud răspunzându-mi. „Ei ho, că n-am știut că e al tău!" Câinele însă se ridică foarte docil de pe locul meu și se dădu mai încolo, cu botul în jos și într-o parte, vrând parcă să spună că se aștepta acum din partea mea fie la o vorbă bună, fie la un picior în burtă, el își lua riscul și al acestei probabilități, vrând să-mi arate că e un câine îmblânzit și deștept, care

cunoaște aceste două apucături ale omului și că dacă rabzi piciorul te bucuri pe urmă de prietenia lui. În majoritatea cazurilor. „Tu ești un câine adevărat, sau ești o arătare?" zisei eu în timp ce ascultam fâșâitul ultimelor troleibuze care treceau pe șosea. Se făcu liniște și în depărtare auzii urlete de băieți care cântau, ieșiseră pesemne veseli din restaurant și o luaseră la plimbare spre pădure. Eu am spus totdeauna că în orașul nostru nimeni nu muncește niciodată așa de mult încât nu în timpul nopții, ci chiar în cursul după-amiezii să nu-și refacă forțele și seara și noaptea să-i găsească odihniți și fără chef să se culce. Numai că în afară de restaurantul nostru din centrul orașului de la etajul unsprezece foarte mare și plin de animație și seara chiar de o gălăgie asurzitoare, unde îți puteai petrece timpul ascultând muzică și bând vin, nu mai aveai unde te duce și nici ce face. Încât îi înțelegeam pe-ăia care răcneau, trebuia, într-un fel sau altul, să se elibereze de energia care zăcea în ei și să se ducă pe urmă acasă.

Câinele, auzindu-mi glasul binevoitor se dădu mai aproape. Mă gândii, ca orice orășean prudent dacă n-o fi cumva turbat, dar pe urmă îmi amintii că ăia atinși de această boală arată cu totul altfel, nu mai au ei chef să miște încet din coadă cum făcea ăsta și în orice caz aveau limba scoasă și săreau imediat să te muște. Când mă uitai mai bine văzui că nu era el chiar câine, ci cățelandru și îl chemai și îi pusei mâna pe cap. El căzu imediat jos și se topi de emoția care i-o stârnea lui apropierea și atingerea oamenilor, își puse botul pe labe și rămase așa, nemișcat. „Foarte bine, zisei, stai și păzește-mă, dacă vine lupul mă scoli și îl aranjăm noi. Ogârjit cum e el de nemâncare vara, i-ajunge un par în cap. Ia să căutăm noi un par, bine că te găsii pe tine, că altfel nu mi-ar fi trecut prin cap ideea asta. Uitasem că mai sunt și lupi prin păduri, iarna mai ales. Stai și fii atent, nu dormi ca un prost cum te-am găsit eu, că a trebuit mult să treacă până să-ți ridici capul."

Adormii și visai îndată o căruță cu gaz mergând cu roatele păcănind printr-un sat scăldat în lumina soarelui. În spate, acolo unde e agățat felinarul, cu urechea chiar în umbra lui și mergând nici mai încet nici mai tare decât roțile din dreapta și din stânga, un cățelandru. S-ar fi zis că în lungile lui călătorii făcute astfel câștigase atâta experiență încât îi era silă să se mai uite pe unde mergea căruța și ce drumuri străbătea. Îi era lehamite, atât de străin se arăta față de gălăgia copiilor care se auzea de prin curți și de hărmălaia de glasuri stârnite chiar de trecerea stăpânului său și poate și de a lui, ca un străin ce, chiar și în felul acela, mergând jumătate sub căruță, cum făcea, le călca totuși meleagurile. Nu-i păsa...

Când un câine izbucni deodată de după poartă și o luă glonț spre el și ajungându-l din urmă îl mușcă de fund, îl trânti și îl flocăi încălecând pe el și încercând să-l sugrume. El se ridică o singură dată ham, enervat dar deloc dornic de răzbunare și se repezi să-și reia locul cu capul lângă felinar. Numai când simțea că e din nou pe punctul să fie atacat întorcea o dată capul, și se clănțănea la ei nu prea convins însă nici el că asta i-ar putea speria pe cei care îl urmăreau acum cu înverșunare. Căci mai săriseră și alții și se repezeau pur și simplu sub roți neînfricați mai încăierându-se încă și între ei și sculându-se exact cu un sfert de secundă înainte să-i calce roțile. Impasibil, omul din față se uita drept înainte și foarte rar striga, cu o desnădejde indiferentă, fără să ia seama la ce i se întâmpla câinelui său în spate: „Gaz bă, păcură bă!" În cele din urmă reușiră să-l scoată de sub căruță, îl înconjurară, îi tăiară drumul și în mod ciudat se și liniștiră. Se apropiară de el și începură să-l miroasă fără rușine unii la nas iar alții la coadă, umilindu-l și făcându-l să se chircească pe picioare. Parcă îl întrebau: De unde era? Ce căuta în satul lor? De ce umbla cu nasul sub căruță? La această întrebare cățelandrul scheună indignat și le răspunse că stăpânul lui mergea toată ziua, și pentru ca el să

poată dormi în mers de-aia își ținea capul lângă felinar, să-l aibă ca punct de reper, când nu-l mai simțea lângă ureche se trezea și alerga iar să prindă căruța din urmă. Drept orice răspuns ei îl dădură peste cap și îl lăsară s-o ia la goană, dar nu spre căruță, ci îl abătură din drum, îl împinseră prin fundul grădinii, îl alungară departe tăindu-i mereu drumul. Pe urmă îl lăsară. Cățelandrul se trezi afară din sat, prin niște crânguri care duceau spre o pădure. Într-o parte era liniște iar în alta, în urmă, larma care se potolea. Cu inima svâcnindu-i în piept își veni în fire și se opri să asculte. Își încordă auzul. Încotro o fi luat-o căruța? Undeva în pădure, nu cine știe ce departe se auzea păcănitul atât de cunoscut al roților de la căruță. Scoase un scheunat de neliniște, de nerăbdare și de bucurie și o luă la goană într-acolo. Alergă mult, nu-și dădu seama cât. Din când în când se oprea să refacă direcția după auz; fosnetul propriilor lui pași îl dezorienta și se opri să se odihnească, cu toată limba lui atârnându-i afară. I se păruse lui, dar căruța tot nu se vedea. Acum se auzea nu una, ci două căruțe și anume una într-o parte și alta într-o direcție exact opusă. Vai! Și aveau amândouă același sunet. Care o fi cea adevărată? Nemaiștiind încotro s-o ia ridică o lăbuță în sus și începu să schiaune, aproape să plângă. Brusc se simți chinuit de o sete cumplită și porni repede într-o direcție care îi mirosea a umed și răcoros. Dădu curând într-o mică vâlcea unde un pârâu licărea la umbră, curat și strălucind de reflexele luminii care pătrundeau în adâncul lui printre ramurile copacilor. Bău îndelung. Era atât de însetat că bău în neștire chiar și după ce setea i se potoli, trezindu-se că lipăie mai departe fără să-și dea seama ce face. Atunci se opri brusc și ridică botul în aer. „Ei, e bună apa din pădure?" auzi el deodată un glas în spate și tresări sărind într-o parte, dar glasul îl liniști. „Stai, nu te speria! eu sunt vulpea! Nu vă sperii eu pe de-alde voi! Așa, câte-o găină, câte-un cocoș, câte-un iepuraș", mârâi vulpea sclifosindu-se. Se așeză câinește în fața

cățelandrului și îl întrebă: Ce e cu tine aici? Te-ai rătăcit de cineva?" „M-am rătăcit!..." îngână cățelandrul amintindu-și deodată totul. Și povesti întristat cum se petrecuseră lucrurile. „Mare brânză! făcu vulpea uitându-se cu nepăsare în altă parte. Uite de ce se întristează el! Își lăsă botul în jos și rămase câteva clipe tăcută. Sigur, murmură ea apoi, fără să se uite la cățel, fără ei nu puteți să trăiți! Ce prostie. Hai să ieșim, încheie apoi cu un glas lenes. Lasă că îți aranjez eu, să vezi că o să fie bine!" Ieșiră din vâlcea și o luară încet pe o potecă. Era toamnă frumoasă în pădure, soarele mergea odată cu ei pe deasupra copacilor. Frunzele îngălbenite cădeau rar și se auzea foșnetul lor turburând în cădere liniștea adormită a copacilor. Era amiază. Cățelandrul, neînvățat cu această lume în care trăiau la un loc atâta mulțime de arbori de toate felurile, tineri, bătrâni, și uneori și lăstari, tresărea mereu cu nasul peste tot în dreapta și în stânga. Amestecul de mirosuri îl turbura, mai ales că unele erau grele, puternice, lăsate de tot felul de viețuitoare ale pădurii și el, cu toate că nu era vânător, și nu le știa care sunt, erau lupi, viezuri, arici, parcă ar fi luat-o la goană pe aceste urme care rămâneau în aer și nu se împrăștiau nicidecum, ca niște râuri nevăzute pe care dacă te luai ajungeai, cine știe, dacă nu chiar în bârlogul lui Moș Martin. Printre ele însă, răzbătea permanent aroma covorului galben așternut peste tot pe jos, apoi ici, colo, mirosul de ciuperci, atâtător de îți venea să le mănânci. El deosebea însă mirosuri și mai subțiri, fiindcă avea nas tânăr. Nu pe cele care emanau de la florile sălbatice, cum era cel al răsurelor, greu de îți tăia răsuflarea, al scoarței copacilor sau al vreunei mortăciuni; știa el niște fire de iarbă pe care și pisicile le cunoșteau, erau bune de mâncat când te durea burta. Pe el tocmai îl durea acum puțin, băuse prea lacom apa rece și se opri într-un loc și căută delicat cu laba sub un strat galben de frunze. Iată-le firișoarele! Întinse botul și întârzie câtva timp pe loc, după ce se agitase atâta. „Ce te-ai apucat acuma să pești? zise vulpea. Hai, că avem treabă, nu mai tot întârzia ba ici ba colo, ne așteaptă toată lumea în poiană." Iar eu mă gândii: „S-o aduc și pe fetița mea și să mergem împreună unde o să-l ducă vulpea pe cățelandru și să audă și ea cum vorbesc animalele între ele". Mă trezii fără nici un efort, deschisei ușor ochii și singura deosebire din vis față de realitate era că se făcuse întuneric și n-aveam să mai știu ce-a mai făcut cățelandrul meu mai departe. Era acolo lângă mine, dormea încolăcit cu botul vârât în burtă. Ce vis pașnic! Mi se făcu dor de fetiță și nu mai putui adormi. Trebuia să mă duc acasă! Mă gândeam chiar să-i spun această poveste, dar îmi părea rău că visul se întrerupse. Unde vroia vulpea să-l ducă pe cățel? Ce era cu așa-zisa lume care îi aștepta în poiană? Precis că vulpea îi pregătea prostului de cățelandru o figură, dar care? Ia să vedem. Aveam nevoie de continuare, copilul avea să mă întrebe: Și, mai departe? Ei bine, mai departe se duc într-o poiană și acolo nu e nimeni, iar vulpea râde. Ce mai figură! Nu. Se duc împreună în poiană și... Ce mai putea fi! Ce era în capul vulpii? Că n-o găsise pe ea grija să se pună la dispoziția cățelandrului fără să urmărească chiar nimic. Apoi în această nouă pace a sufletului meu un gând se strecură: Fetița mea o să rămână fără tată, tatăl ei n-o să mai poată trăi cu ea în aceeași casă, iar în acea zi săptămânală în care cei despărțiți convin să fie trimis copilul celui plecat, vai mie, ce fel de tată se va săpa astfel în mintea ei? Iar eu însumi cu ce-o să mă aleg în cele câteva ore când o s-o văd, când ea apoi se va întoarce la mama ei, care o va pieptăna zilnic, îi va lega părul, îi va pregăti sandviciul când se va duce la școală, o va spăla și o va îngriji?...

VI

Și atunci gândul îmi reveni cu putere la mamă. Fără să mi se fi întâmplat ceva între timp, să aud vreo știre nouă despre ea, liniștindu-mă, pierindu-mi îndârjirea împotriva ei, mă

pomenii că în mine însumi îndoiala și neîncrederea în viitor erau curate și nealterate, ca și înainte. Nu câștigasem, în afară de puterea de a privi calm acest viitor nesigur, nimic. Plecarea mea de acasă amânase, dar nu soluționa ceva. Ce-o fi făcând acum? O fi înțeles ea oare din fuga mea cât de mare îmi era hotărârea de a rămâne? Era îndoielnic din moment ce eu însumi mă îndoiam. Trebuia verificat.

A doua zi la prânz o așteptai la poartă, curios s-o văd dar nu veni, nu știu de ce. Mă dusei acasă. Nu sosise. Dar nici fetița nu era acolo. Asta mă nedumeri. Unde s-or fi dus? Ieșii, mă plimbai câteva ceasuri și revenii spre seară. Nu se întorsese. Mă hotărâi să nu mai dorm în pădure și mă uitai prin odăi. Totul era curat, strâns, bucătăria lună, nici o urmă că a mâncat cineva dimineața sau s-a dormit acolo. Ieșii din nou, luai un grătar la restaurant, băui și un kil de vin și când mă întorsei nu mai mă mirai așa de tare că nici la ora aceea nu era nimeni acasă. Cine știe unde s-or fi dus! Mă culcai și mă trezii dimineața uitându-mă cu seninătate la odaia goală a nevestei și a fetiței, ca și când eu aș fi știut acuma unde erau și chestiunea se lămurise. Eu am această putere de a trăi în anumite momente cu sentimentul că ceva grav care mă privea s-a aranjat. Nu că o să se aranjeze, asta cred că simte toată lumea, ci că deja ceea ce era nelămurit s-a limpezit, nu mai e nici o problemă.

Această stare nu mă părăsi nici când la prânz și apoi după-masă istoria, departe de a se lămuri, se repetă întocmai. Maria nu se zări nici la ieșire și nici acasă n-o găsii. A treia zi dădui un telefon la laboratorul central și cerui să vorbesc cu ea. „Cine o caută?" se auzi vocea unei femei. Îi spusei cine. „Nu mai lucrează aici, mi se răspunse, s-a mutat de la noi." Pusei telefonul în furcă și rămăsei tăcut. Va să zică m-a ascultat și a părăsit-o pe doamna Polihroniade. Iată, asta e Maria, fata care mă iubește și de care nu mă voi despărți niciodată, dacă de la început aș fi știut să-i îndrept mai hotărât pașii poate că nimic

nu s-ar fi întâmplat și n-ar fi trebuit să suferim amândoi atâta. Pe urmă îmi adusei aminte că n-am întrebat la care laborator fusese transferată acum și revenii cu telefonul, dar mi se spuse: nu știm. Și mă trezii: eu, soțul, nu știam că soția mea nu mai lucrează acolo și întrebam pe alții unde. Luai toate laboratoarele la rând fără să mai răspund la întrebarea cine o caută, dar de peste tot mi se răspunse că nu lucrează acolo. Dădui atunci telefon la cadre și spusei: „Aici e poarta numărul 2, cineva, o rudă, o caută pe tovarășa Surupăceanu. De la laboratorul central mi s-a spus că nu mai lucrează acolo. Unde lucrează?" „Acolo lucrează, mi se răspunse după un timp, ce e asta, se țin de glume? N-avem timp de așa ceva. Caut-o dumneata acolo!" „O fi cumva în concediu?" insistai eu nemaiștiind ce spun, fiindcă știam sigur că își luase concediu în iulie, acum era sfârșitul lui august...

Lăsai poarta în grija celuilalt și o luai spre laboratorul central. Eram tot liniștit, dar ceva îmi spunea că acum voi primi o nouă lovitură, aceste semne pe care le întâlnisem o și anunțau. Și atunci îmi dădui seama că toată fuga mea din ultimele săptămâni nu fusese decât tot un semn, nevoia instinctivă, inconștientă, de a sta departe de dușman să prind puteri ca să suport ceea ce mi se pregătea. Într-adevăr, simțeam că am în mine această putere. Dar odată cu ea îmi dădeam seama că apăruse în sufletul meu sub efectul ca de fulger al presentimentului și ceva care simții imediat cum îmi decolorează vederea și micșorează pentru mine lumina în care se scăldase până atunci lumea. Culorile se schimbau. Pentru nimeni nu mai vedeam ce rost are înțelegerea și cruțarea, iar pentru Maria ce rost mai avea iubirea pentru ea și lupta ca s-o păstrez. Mi-a pregătit o nouă lovitură. E ultimul ei semn. Să mergem s-o întâmpinăm și să nu crâcnim.

Trebuie să fi arătat însă foarte sumbru judecând după expresia cu care mă întâmpină chimista-șefă în biroul ei. Dar

o liniștii eu însumi. „Doamnă, nu vă supărați, numai câteva minute vreau să vorbesc cu soția mea, v-aș ruga să i se transmită că sunt ultimele cuvinte pe care vreau să i le spun. Nu vă supărați?“ „Nu, zise ea, poți să stai cât vrei, uite, ți-o trimit acuma, așteaptă aici.“

Și ieși. Maria intră aproape imediat și mă uitai cu privirea micșorată la expresia trufașă de pe chipul ei care știam ce înseamnă și un dispreț adânc, care îmi sfâșie inima, îmi năpădi întreaga ființă. Avea expresia intratabilă a celor care știu că a venit ora când li se va cere și chiar li se va cerși ceea ce ei socotesc că nu mai pot da și sunt hotărâți să fie duri și nemiloși. Cum caută totdeauna sufletul nostru să-și restabilească echilibrul amenințat! În clipele acelea simțeam o bucurie stranie că văd bine această femeie, și că cumplitele ei arme mă vor răni zadarnic, fiindcă nu voi muri. Putea să dea, nu mi-era frică să sângerez. „Au și trecut minutele pe care le-ai anunțat că vrei să-mi mai spui ultimele cuvinte, zise ea. Și adăugă: ce-i facem?“ „Stai jos, îi spusei eu atunci, și ia aminte că n-am multe să-ți spun și cine știe când o să ne mai vedem. Întâi vreau să știu unde e fetița!“ „Fetița e la țară“, răspunse ea. „Și tu?“ „Ce e cu mine?“ „Unde dormi?“ „Nu te privește.“ „Dacă nu păstrezi la tine fetița și ai de gând s-o depui la rând cu celălalt la țară la taică-tău bețivu și maică-ta vitregă, îți deschid proces și ți-o iau!“ „Ce proces?“ „După divorț, explicai eu ironic, fetița va rămâne la tine prin hotărâre judecătorească. Fiindcă așa am hotărât eu în sinea mea. Dar, adăugai, voi cere să se specifice condițiile să ții copilul la tine, și dacă nu le respecți îți iau copilul! Și dacă judecătorii nu mi-l dau, ți-l iau cu forța și n-ai decât să faci ce vrei cu viața ta. Ai înțeles acuma!“„Altceva?“ zise ea. Mă stăpânii foarte greu și îmi încordai cu o durere aproape fizică voința să resping jocul în care mă simțeam amenințat că voi fi atras dacă voi lua în seamă înțelesul spuselor ei, spuse care parcă conțineau zece provocări în fiecare cuvânt rostit. Mă uitai

la ea și reușii să nu mai văd nici ochii ei, nici părul, nici gura și în general chipul ei care înflorise atâția ani sub privirile mele. „Altceva nimic izbutii eu să-i răspund liniștit. Și continuai: Acțiunea de divorț e deschisă de mult de mine și în curând vom fi despărțiți și legal. Eu mă consider ca atare, așa că adu fetița înapoi acasă, du-te și tu acasă în mod normal și nu te mai feri de mine să ieși pe poarta principală, fiindcă n-o să te mai caute nimeni de-aici înainte“.

Mă oprii. Expresia trufașă de pe chipul ei nu se îmblânzise, se vedea că nu crede o iotă din cele ce i-am spus. Și totuși ar fi trebuit să mă creadă, doar nu uitase complet cine sunt și îmi cunoștea firea. Pesemne mai convingătoare îi rămâseseră ei în amintire îndârjirea și violența cu care câteva săptămâni în urmă deschisesem ostilitățile împotriva ei. Nu bănuia, cum nu bănuisem nici eu, că în această legătură decizia nu se luase de către mine nici când ea îmi sărise prima oară și mă înlănțuise cu brațele pe după gât și nici când mă negase din cap disperată că puterile o părăseau și nu mai mă iubea. Nu lupta, prin urmare, era aceea care mi-ar fi ajutat să învinge, ci retragerea și pe cât posibil pararea loviturilor, pentru ca să pot să rămân drept și să nu ajung să mă întind afară în fața ușii ei ca un câine. Instinctul lucrase mai bine decât conștiința mea când semnasem hârtia pe care avocatul mi-o întinsese în ziua aceea. Ceea ce mai făcusem eu pe urmă acasă nu fusese decât o ultimă și zadarnică zvârcolire.

„Nu mă crezi, îi spusei, și cu toate astea bine am făcut că te-am bătut ultima oară când te-am văzut și regret că nu te-am atins mai tare să te înveți minte să te mai prezinți așa în fața mea. Dar pe de altă parte îmi pare rău, fiindcă văd că nu numai că te porți ca și când mi-ai fi complet străină, dar chiar îmi ești ca și o străină, eu îți vorbesc și tu nu acorzi spuselor mele nici un credit. Nu înțelegi? Mi-am dat seama că orice împotrivire nu mai are nici un rost, fiindcă n-a fost și nu mai e nimic de

făcut, nu trebuie să mai vezi în mine un dușman. Fiindcă nu-ți mai sunt. Nici prieten nici dușman. Nu te mai iubesc."

O umbră trecu peste chipul ei, amestecând trufia cu frica, dar nu-mi dădeam seama frica a ce. Dar nici nu mai mă holbai la ea ca să descifrez ce-ar fi. Nu mai folosea la nimic. Continuai. „Admir la voi, femeile, felul cum vă dați seama la timp ce e pierdut și ce nu se mai poate câștiga. Trebuie să admiri însă și tu la mine că nu mai puțin am rezistat iubirii tale și te-am făcut să bolești ca de gălbinare și nu mult a durat până să-mi dau seama că totul s-a terminat. Dacă nu mă crezi, du-te la avocat și întreabă-l de când am deschis eu acțiunea de divorț. Am sperat însă într-o întoarcere. Nu e mult, nu? Ai fi vrut mai mult? Trebuie să recunoști că dacă ai vrut ceva de genul ăsta, nu s-ar zice că ești dotată cu darul de a-mi ghici gândurile, cum m-ai făcut să cred odinioară!" „Ți-ar fi plăcut să te mint?" „A, nu, mă ferii eu cu o groază exagerată, ferească Dumnezeu! E bine așa cum e. N-am nici o plângere contra ta."

Și mă ridicai în picioare.

VII

Ușor de zis! Știm totdeauna să pronunțăm cuvinte și să ne ridicăm în picioare. Dar pe urmă?...

...Citeam în privirea concetățenilor mei o anumită fereală amestecată cu pâlpâiri de admirație. E lesne, parcă mi se spunea să fii disprețuitor și trufaș când te desparți de o femeie pe care n-ai iubit-o, sau ai iubit-o puțin. Când ai iubit-o însă foarte tare, e caz rar să vezi un bărbat cu fruntea sus. Va să zică erau acum convinși că o iubisem foarte tare pe soția mea? Sau urmau să fie convinși după durata suferinței mele și a felului cum aveam să-i fac eu față? Aveam să aflu în orice caz că trufia în dragoste e o beție care amorțește mișcările profunde ale sufletului nostru și ne împietrește pe o atitudine fie de aroganță, fie de ură, de perseverență în eroare, de dispreț obtuz, de

nerecunoaștere, sau de clovnerie superficială, sugestia fiind în acest caz că lovitura primită nu ne-a atins cine știe ce, dovadă că puteam să ne scălămbăim pe socoteala ei ca pe a oricărui lucru curent lipsit de o importanță deosebită. A mea a început printr-o adâncă jignire căreia, desigur, nu i-am răspuns!

Paloarea figurii și tăcerile mele, când foloseam gesturi în loc de cuvinte, erau o dovadă. Când controlam ieșirile, cu o mișcare a brațului făceam semn de oprire sau de plecare întorcând spatele fără un cuvânt. Iar când în birou suna telefonul, eu ridicam receptorul și îl duceam la ureche: alo, poarta, urla vocea. Nimic nu răspundeam. Alo, Victore, urla mai departe vocea și eu ascultam posomorât, încruntat, încordat și crunt, până ce individul închidea telefonul; închideam și eu și în curând suna din nou și eu mă uitam la aparatul negru ca la o gâjganie curioasă. Stam așezat pe scaun, cu mâinile în buzunare și cu picioarele întinse în poziția celor turtiți de băutură și care nu mai pot face nici o mișcare. Nu răspundeam. Apoi brusc mă ridicam și ieșeam afară și îi făceam semn din cap lui Victor să intre înăuntru.

Curând însă ieșii din această împietrire și îmi luai voie, acasă între cei patru pereți ai odăii mele goale care mi se repartizase după divorț, să mă întind pe pat cu fața în sus și cu brațele în lături și să mă vait. Să recunosc că mi-e foarte greu și sufletul îmi stă parcă legat în lanțuri și nimeni de pe lume nu mi le poate sfărâma. Nu m-am putut împiedica s-o iubesc pe fata asta, să nu mă facă praf tristețea care se abătuse asupra ei când nu-și credea iubirea însoțită de a mea și să nu-mi treacă nici acum, când știam că e pierdută pentru mine. Dar cum pierdută, când ea exista? Mă cutremuram de acest adevăr și săream din pat ca dintr-un coșmar din care voiam să scap, dar în ce să fi sărit? În ce realitate? Începeam să mă îmbrac ca să plec, dar în chiar timpul când făceam mișcările se strecura

întrebarea, de ce aș ieși în oraș să mă plimb dacă la întoarcere o să găsesc odaia tot goală? Atunci de ce să mai plec?

Întrebarea era cu atât mai sfâșietoare cu cât nici cea mai fericită întâmplare pe care aș fi putut-o trăi în plimbările mele n-ar fi făcut decât să accentueze acest înțeles de dezastru. Îi fusesem credincios Mariei, totuși într-o zi se îndrăgostise de mine o fetiță de vreo treisprezece ani a unei funcționare de la *Cec*, care în după-amiezile lungi se juca prin apropierea blocului nostru. Cât mă văzuse îi luciseră ochii și era cu atât mai fermecătoare cu cât se mai putea încă ascunde în spatele inocenței și să-și exprime deci spontan simpatia ei fără limite, de care e în stare numai un copil, când se uită la mine de sus în jos cu o privire pe care o mai au doar îngerii... N-am înțeles, mă văzuse de mai multe ori, îi plăcuse mersul, hainele, statura, chipul meu? De nevastă-mea nu se sfia, nici n-o vedea. Când Maria îi descoperi privirile o cuprinse pe loc și total gelozia. Nici vorbă, era pe deplin justificată; faptul că era la mijloc o fetiță n-o înșela. Știa ea ce e aia! O tratã deci ca pe-o adevărată rivală, și într-o zi o văzui imitându-i, bineînțeles inconștient, privirile nevinovate. Se așeza pe un scaun alături lângă masa la care învățam, își lipea obrazul de genunchii mei și mă privea pieziș și insistent, cu gravitatea turburătoare a neștiinței. „Asta te atrage? Părea să mă întrebe. Sunt și așa".

Mă iubea!

Și acum, într-o zi pe seară, o întâlnii pe fosta fetiță acum cu patru ani mai mare... Tot așa mă privea, nu vedea sau n-avea pentru ea importanță faptul că pe o parte a chipului meu domnea ceea ce e inform, important era că mâna divină a creatorului se mai vădea cu prisosință în ochii, fruntea, nasul, obrazul stâng și cea mai mare parte a gurii și bărbiei mele, care rămăseseră neatinse. Sufletul, pe care copiii cred că îl ghicesc – și de aici inocența lor – într-un cuvânt, într-un gest sau într-o privire, îl aveam neschimbat pentru ea. O luarăm spre pădure

și privirea ei nu-și pierdu puritatea nici când ne așezarăm jos și o luai în brațe. Mă învăluia cu această privire cu toată puterea sufletului și înțelesei că fetița asta nu avusese tată și de aceea ar fi fost gata atunci când avea treisprezece, paisprezece ani, nu numai acum, să se dăruiască în întregime dacă ăsta ar fi fost prețul iubirii paterne pe care o căuta ea într-un bărbat care îi plăcuse. După aceea însă eu îmi dădui seama că pe mine această fetiță nu mă atrăsese decât în combinația anterioară a existenței mele, când mi se păruse că descopăr în ea, înșelându-mă, ceea ce Maria pierduse. Acum însă Maria nu mai exista! Nu mai putea fi geloasă pe fetița din brațele mele. Gândul mă lovi ca un trăsnet în însăși plăcerea pe care mă făcea s-o simt trupul fetei și dacă aș fi avut atunci la mine un pistol, l-aș fi scos cu sânge rece din buzunar și mi-aș fi tras un glonț în creier...

N-am înțeles niciodată bine expresii cum ar fi: „Chestia aia l-a ros pe el și l-a dărâmat". Sau: „Îmi venea să termin cu viața!" Ca și când după aceea îți mai rămâne ceva de făcut! Am cunoscut, ca militar, o fată care s-a sinucis (și din întâmplare a fost salvată) și am întrebat-o prins de o mare curiozitate de ce a făcut acest gest. Era funcționară la poștă, fostă elevă de liceu. Vrusese să se înscrie la facultatea de filozofie și chiar și reușise, nu-mi explicam gestul ei. Era o fată un pic urâțică, dar acest pic nu era compensat de ceva, adică să aibă în schimb un plus de sensibilitate și de farmec ascuns, dimpotrivă, era destul de zgomotoasă și voluntară, folosind expresii ca: „mână măgarul" sau „fă-te mai acană". După sinucidere o întâlnesc pe stradă și o opresc. Era grăbită, zicea că se duce să nu piardă bonul de gaz. „Dă-l dracului de gaz, zic, hai cu mine." Mi-a răspuns că altă dată, și într-adevăr ne-am văzut curând după aceea. Aveam pentru întâia oară în față un om care a vrut să termine cu viața. „Vreai să-mi spui și mie cum e? Adică cum, să nu mai vrei să trăiești? Explică-mi!" „Nu-ți mai pasă!" mi-a răspuns ea dând din umeri. „Dar cum ai ajuns acolo, ți s-a întâmplat ceva?"

„Nu, nimic!" „Atunci ce?" „Totul îmi era indiferent. Oriunde mă uitam, mi-era indiferent!" „Chiar și dragostea?" „He! auzi ce zice!" „Nu vorbesc de dragoste fizică; nu erai îndrăgostită de nimeni?" „Nu!" „Și nici nu vroiai să te îndrăgostești? " „Nu!" „Și te-ai sinucis cu adevărat, nu ți-a fost frică?" „Frică? De cine?" „He, am făcut și eu, de moarte!" „Cum să-mi fie frică de un lucru pe care îl doresc! a exclamat fosta sinucigașă nedumerită. Doream să dispar!" Cu toate insistențele mele n-am reușit să smulg de la ea ceva revelator. La întrebarea dacă în prezent, după ce a fost salvată, se bucură că n-a murit, mi-a răspuns că nu și dacă o să-i vie starea aceea de-atunci, va repeta gestul. „Și te-ai sinucis cu premeditare, sau te-a împins o stare de moment?" „Nu, cu premeditare." „Bine, dar ți s-a întâmplat cumva vreo nenorocire, sau vreun lanț de nenorociri?..." „Nimic! Starea aceasta s-a instalat lent, fără cauze, încetul cu încetul mi-a pierit cheful de viață!?" „Și nu faci nimic, consideri asta ca o fatalitate, te lași pradă inamicului care vrea să pună mâna pe tine și nu schițezi o mișcare de apărare?" S-a strâmbat cu un dispreț cam plictisit și mi-a răspuns în stilul ei „dinainte". De astă dată însă formulând despre sine o incredibilă vulgaritate: „Ba da, acuma sunt bolnavă, m-am culcat cu un nenorocit care s-a crezut obligat să mă scoată el din starea asta și... m-a făcut ferfeniță!"

Mi-am dat seama totuși că sinuciderea mea dacă s-ar fi produs s-ar fi petrecut nu din dorința de a dispărea, ci de a mă pedepsi. Adică pentru că eram prea tare legat de viață și nu știam să găsesc în mine disprețul necesar pentru a o privi de sus. Măcar atât cât fata aceea.

VIII

Am găsit într-o piesă de teatru o întrebare, dacă în veșnicie Dumnezeu și Satan nu sunt cumva frați, slujindu-se unul pe celălalt. În caz afirmativ, chinurile noastre morale ar înceta

și cel mai rău ar fi dacă ne-am încurca la jumătatea drumului între bine și rău, neștiind care dintre ele ne este dat să-l facem. Dacă în loc de bine și rău ziceam creație și distrugere, nu mai e nici o îndoială că răspunsul e afirmativ și ce ne rămâne de făcut e să nu ne greșim viața. Cum apărea viața mea? Unde era greșeala? Căci destinul nu e o asigurare. Mie îmi place să creez, nu să distrug, dar există un sub-destin, care te poate vârî în împrejurări unde vei distruge, deși ți-a fost dat să creezi. Acest sub-destin micșorează forța fatalității celei mari asupra noastră, dar în egală măsură în bine ca și în rău, încât cuceririle noastre în acest sens poartă pecetea responsabilității noastre depline, nu mai putem învinui pe nimeni, nici pe noi înșine, și nu ne rămâne decât să devenim o întruchipare a suferinței fără ieșire, disperate, care n-are soluție nici în moarte. Iată ce ne ferește de sinucidere în masă, sau în lanț.

Nu trebuia să mă căsătoresc?

Ce pot răspunde la această întrebare atât de esențială? Răspunsul meu nu poate decât să reflecte durerea mea de azi, dar nu adevărul despre întreaga mea viață. Dacă răspund că am făcut o greșeală căsătorindu-mă, înseamnă că trebuia să mă resemnez încă de pe atunci cu ideea că până la sfârșitul vieții voi trăi singur, idee cu care nu sunt în stare să mă împac nici măcar în prezent, în fața eșecului, darmite atunci în fața iubirii care mă orbea, iubire care în cele din urmă a eliminat și ideea alegerii. *Alegerea* era bine făcută. Atunci? Viața mea, era, cumva, clădită nu pe creație, ci pe distrugere, și eu am fost o victimă printre altele? Altele care? Inginerul Dan? Și mai care? Întregul oraș își vede de existența lui fără să ia în seamă un număr atât de mic de victime ca să observe că ar exista în ele pentru el, vreo semnificație oarecare. Aici e locul să fac observația că schimbarea lumii noastre n-a intrat în discuția uliței în care m-am născut eu decât în măsura în care un regim sau altul ajuta sau, dimpotrivă, lovea în familie. Războiul înseamnă înainte de

orice jalea în familii, care e tot atât de nealinată la învingător ca și la învins. Din istoria pe care o cunosc eu, n-am înțeles cum am supraviețuit noi, practic, ca popor, de-a lungul veacurilor. Din felul cum s-a născut însă, a înflorit și trăiește orașul nostru nou, mi se pare că desprind mai ușor acest înțeles: nu știm, gândesc concetățenii mei, dacă lumea în care trăim e cea mai bună cu putință, facem și noi ce putem ca s-o schimbăm, dar mai înainte de orice, facem un lucru cu un scont mai îndepărtat, care să ne găsească prezenți în momentul oportun când vânturile istoriei vor sufla în favoarea noastră și anume: ne păstrăm tradițiile în familie, prin copii, iar pe aceștia îi facem și îi creștem orice s-ar întâmpla. Toate forțele noastre se concentrează aici. Acest adevăr e absolut, iar celelalte, cum ar fi cinstea, demnitatea, minciuna, dreptatea, prietenia, dragostea, sunt și trebuie să rămână extrem de relative, și nici unul din ele nu trebuiesc exagerate în viața obișnuită. De ce trebuie chiar așa de sever condamnat un hoț? Are și el salariu mic, are copii... De ce trebuie chiar așa de sever condamnat cutare că linge cizmele celui care l-a defăimat? Ce importanță are defăimarea? De ce trebuie să ne indignăm că alde cutare face din alb negru? Nimeni nu e atât de alb ca să nu fie nițel negru și lasă că nu-i strică aceluia să știe și el că nu e așa de lesne să te ții mereu alb, când ai familie și copii... Dacă vroia să ajungă maistru nu trebuia să spună hai sictir la toată lumea, el nu se gândea că are nevastă și copil? Acuma să rabde, să se însoare și el cu alta. Dacă aia pe care a avut-o n-a știut s-o păstreze. Ce vină are ea? Bine, dar dragostea... Care dragoste? Dragostea are și ea un rost. Și aici fiecare om, luat la rând, ți-ar putea spune atâtea despre iubire și ură, despre adevăr și minciună, despre curaj și lașitate, despre orbire și clarviziune, despre îndrăzneală și oportunism, despre sfințenie și abjecție, încât încetul cu încetul ai simți cum te-ai face mai mic, cum te-ai intimida în fața acestei științe despre existență și despre moarte, despre

înălțare și cădere, despre naștere și soartă, și ți-ar veni să zici: în fața acestei mari înțelepciuni tu nu ești nimic, tu care crezi că durerea ta umple întreg pământul...

Și totuși durerea mea, fără a contrazice toate acestea, umple întreg pământul, iată ce nu știe, sau știe și trece sub tăcere această înțelepciune copleșitoare. Durerea mea emite pe o lungime de undă unică și nu se întâlnește cu altele. Cu puține pierderi, și e drept cu o suferință atroce, în cea mai rea dintre lumi, și o femeie tot ar reuși să nu devină prostituată, ca să-și crească copiii.

În felul acesta trecui de la văitături la revoltă. La urma urmei de ce m-a lăsat Maria pe mine? mă pomenii întrebându-mă. Prin Valerică aflai și ce zicea ea, ăsta crezând că mă consolează. Că a plecat într-o zi în excursie cu alții și s-a certat cu ei din pricina a doi care se cam călăreau prin iarbă și fata respectivă cânta:

Nea Alecu, nea Alecu

Că era bolnavă, o durea ficatul și îi venea să se întindă și să moară și că știa că ei o să-i meargă foarte prost, la vârsta ei, cu doi copii de la doi bărbați... N-avea ce să mai aștepte de la viață (la treizeci de ani!) și că o să ajungă așa și pe dincolo... „N-o să-i fie ei, dragă Valerică, așa de rău, i-am răspuns eu, încât să fi preferat să nu se fi despărțit..." La care ăsta, nu știu de ce, a râs la auzul acestor cuvinte ale mele, pe care le-o fi socotit prea adevărate și s-a bucurat inconștient că are un prieten care împărtășește aceeași soartă cu a lui, sau pur și simplu a râs cum râd cretinii când văd că rezultatul scontat de ei cu bunăvoință nu se produce, în cazul nostru consolarea mea.

Știrile de acest fel îmi făcură însă bine. Nici eu nici ea nu suntem de vină, îmi spuneam, ci întâmplările care au apărut în viața noastră fără ca noi să le dorim sau să le chemăm și ne-au despărțit...

Inima mi se potoli și începui să visez pentru mine și pentru ea o altă viață. Să fi trăit-o, sau dacă ar fi posibil s-o trăiesc... Dacă ar fi posibil... Unde? În ce parte a pământului? Pe malurile ferite ale Mării Negre, pe care fusesem și eu o dată și îmi plăcuse foarte tare sau undeva și mai departe?

IX

Și într-o zi, urmărit de această idee care făcea din durerea mea speranță, văzui în fața ochilor un naufragiu, din care eu și cu Maria scăpam pe o insulă...

Zile întregi înconjurai pădurea pe zeci de kilometri, trăind acest vis cu bătăi de inimă și spaime adevărate, coborând în mine însumi cum niciodată nu făcusem până atunci, tremurând în fața propriei mele închipuiri. Trăiam cu Maria și viața mea o lua de la capăt. Eram numai noi doi...

Stăteam pe un dâmb înalt pe care îl găsisem și care făcea din întinsa pădure de la picioarele mele, valurile oceanului care se fărâmau neîncetat de maluri. Imagini trăite odinioară pe malurile mării (mirosul și gustul sărat care îți rămâne în amintire și nu se uită niciodată) îmi răsăreau acum chiar sub ochii deschiși, ca o halucinație, atât de tare lucra închipuirea mea pentru a mă rupe de realitate și a mă duce în stare să pot vedea cu deplină luciditate *ce-ar fi* în noua mea viață, ce s-ar întâmpla dacă aș lua-o de la cap și toată răspunderea mi-ar rămâne numai mie, fiindcă n-aș avea acolo decât animale și păsări și arbori și fructe...

Multe zile imaginația îmi stărui în contemplarea naturii, a oceanului care înconjura insula, încercând parcă să transforme ezitarea mea care căuta un înțeles nou și fundamental, în certitudinea că dacă mă lăsam în voia împrejurărilor noi, originare, în care mă aflam, și acest înțeles va fi nou... astfel, mult timp trecu până mă familiarizai cu insula mea străduindu-mă să răspund zecilor de îngrijorări care mă stăpâneau,

să nu pierim în timpul nopților sfâșiați de animalele sălbatice, sau doborâți de vreo boală ascunsă în hrana noastră, în izvoarele de la care beam apă și necunoscută de noi; nu știam ce anotimpuri domnesc și dacă n-avea să vie iarna și să ne găsească fără adăpost. Dar simțeam în același timp cum îmi urcă în piept cu o forță nesimțită vreodată cu atâta tărie în viața mea dinainte, dorința de a trăi și de a fi fericit chiar dacă numai cu ghearele mele aveam să scormonesc pământul și să-l fac să rodească și cu dinții mei să rod copacii ca un castor ca să-mi ridic o casă în care să stau eu și cu ea. O frumusețe fără nume ne încânta privirea și un singur fruct smuls de pe o cracă încărcată ne era de ajuns ca să nu mai simțim nici foamea și nici setea tot restul zilei.

Și într-adevăr ne apucarăm să facem întocmai așa, fiindcă apele oceanului ne rostogoliseră pe țărm fără nimic asupra noastră, nici o unealtă, nici un briceag, și nici mai târziu nu apăru, ca o salvare din fundul mării împinsă de flux și dezgolită apoi de reflux, corabia înecată, în care să fi găsit arme și grăunțe. În schimb, eram doi și asta, poate, făcea mai mult decât orice arme sau instrumente ale civilizației, care ne-ar fi ajutat să supraviețuim. Ori eu simțeam că nu numai că vom supraviețui, ci vom fi chiar așa cum n-am reușit să fim *dincolo* adică aproape unul de altul și aflați în fața unor împrejurări care fiind reale, materiale, apropiate și palpabile, le vom putea învinge, ori ne vom putea feri din fața lor, văzându-le și fiind deci în cunoștință de cauză și avertizați. Această apropiere însă ar fi fost atât de mare încât am fi uitat cu totul că suntem două ființe diferite. Perfidia unei pantere sau a unui tigru n-ar fi putut nimic în fața unui ingenios obstacol pe care iubirea noastră l-ar fi născocit și pe care li le-am fi putut ridica în cale. O casă pe o înălțime cu o vizibilitate îndepărtată și la nevoie un țăruș ascuțit oricât de rudimentar în care fiara putea să se arunce și să fie învinsă erau suficiente ca să ne dea răgazul necesar pentru a

cuceri încetul cu încetul, noi doi și copiii noștri, insula. Pentru că, desigur, aveam să facem copii mulți, în mulții ani pe care îi aveam de trăit...

...Cum foșnea pădurea sub suflarea vântului! Se revărsau parcă undeva asupra ei ape cu un debit uriaș, iar eu simțeam în mine înecul ireal pironit pe vârful acelui dâmb cu privirea neclintită spre locul iluzoriu al potopului. Soarele verii scălda în același timp totul în lumină...

... Iar în același timp vedeam dintr-o parte oceanul... Îmi apărea în depărtare, strălucitor, ca și când soarele care îl bătea ar fi turnat pe suprafața lui imense cantități de argint topit, iar în apropiere pădurea l-ar fi colorat în verde. În scurgerea nesfârșită a clipelor se făcea apoi incolor și șters asemeni cerului acelei zile care era puțin înnorat. Târziu se lăsa ceața serii și orizontul nu se mai vedea, totul era plumburiu și apăsător. Cădea întunericul. Prin negrul nopții însă eu vedeam țâșnind spuma albă a valurilor.

... Oceanul îmi apărea apoi adesea în diminețile clare, când mă trezeam uneori din somn mai devreme și o luam încet și fără grabă pe jos (și cu capul în jos) spre combinat (și cu acea senzație de prospețime care ne stăpânește totdeauna la aceste ore și pe care o transmitem și imaginației noastre) alergând spre țărm cu mii de valuri mărunte, aproape vii, ca și când ar fi curs spre mine dintr-o direcție cu neputință de determinat. Fierbea în străluciri neîncetate pe o culoare care creștea din valuri parcă dintr-un foc din adâncuri; în realitate focul venea de sus: soarele răsărea pe deasupra orașului.

Întinsele ape o luau parcă lateral, prin sărituri neîncetate de valuri sprintene și înspumate care se țineau pe suprafața lui asemeni unor mari păsări albe. Păsările însă erau deasupra vânând, picând între valuri în clipa când ochiul lor ager vedea prada. Erau și ele tot pești, cu trupul asemănător cu al celor din apă, atât doar că ele nu puteau trăi în adâncuri în timp ce

cele din adâncuri ar fi murit în aerul străveziu. Văzusem o dată atunci pe malul Mării Negre cum una din ele scosese un țipăt ascuțit și picase pe țărm cu aripile strânse. O moarte misterioasă o fulgerase, deși avea penele întregi, și gâtul puternic, încordat. I-am desfășurat lunga aripă ca pe-un evantai de un alb imaculat. Ce i se întâmplase? De ce scosese acel țipăt atât de ascuțit? Eu eram străin de ea, gâtul ei îndoit mi-era potrivnic, ca și ghearele strânse și vârâte în puful gras și alunecos de pe burtă. Din timpuri imemorabile, poate mai îndepărtate decât ale noastre, ale oamenilor, apăruse deasupra acestor valuri și nu eu reprezentam pentru ea pe cel care o făcuse să cadă din văzduh, cu ciocul în gușă, după ce spintecase aerul cu glasul ei parcă de avertisment: moartea incredibilă în albastrul cerului înțesat de lumină, sub soarele orbitor...

... Nu mai știam după prânz, când mă regăseam pe locul meu dacă foșnetul pe care îl auzeam era al valurilor sau al pădurii. Un vânt continuu trecea undeva departe. Iar acest foșnet era atât de dominator încât prezența lui sugera o lucrare care se săvârșea, ca o finalitate a unei acțiuni mai îndepărtate a apelor sau a pădurilor care rămânea totuși necunoscută.

...Uneori mă apuca somnul și atunci auzeam parcă un clipocit... O nostalgie ucigătoare după ceva pe care îl simțeam chiar în aceleași clipe prezente, mă chinuia. Mă uitam la soare și aveam nostalgia luminii și a căldurii lui, dar chiar atunci lumina lui cădea din plin asupra trupului meu dezgolit și simțeam cum îmi aprinde spinarea cu căldura razelor lui. Mă răsuceam scheunând ca un câine, mă întorceam cu fața, primeam din plin bogăția temperată de distanța norocoasă dintre mine și el, a focului lui mistuitor și în loc ca nostalgia să mi se potolească se ascuțea și mai mult, respirația mi se întețea, mă apucam cu mâinile de iarbă, mă răsuceam, băteam în pământ cu pumnii și cu picioarele în timp ce pieptul mi se umfla de suspine.

... Ridicam deodată fruntea și rămâneam așa, nemișcat, clipe fără sfârșit. Simțeam parcă o răcoare tremurând pe trupul meu, respirația mi se domolea, chinuitoarea nostalgie mă părăsea încetul cu încetul și în locul ei năvălea în inima mea puterea, forța de a frânge copacii, de a învinge animalele, de a o feri pe femeia care era cu mine de primejdii și de a o ajuta să-și crească copiii...

...Fiindcă făcuserăm mulți, un adevărat trib care apoi se împărțise... Insula era a noastră, sau în orice caz cucerisem din ea atât cât să putem trăi fără acea teamă permanentă în care trăise omul odinioară, pândit mereu de dușmani mai puternici decât el și de care nu se putea apăra decât dacă stătea mereu la pândă. Dacă nu aveam uneltele necesare luptei necruțătoare pentru cucerirea insulei aveam în schimb ideea despre ele, pe care o aduceam din lumea din care naufragiasem, ceea ce nu era puțin lucru, deși în aparență nu era nimic, fiindcă de unde să fi luat o unealtă a cărei reprezentare o aveai? Focul se putea obține prin frecarea a două lemne, sau prin izbirea a două pietre punând între ele o bucățică de pânză înmuiată în grăsimea unui animal. Dar de unde un topor?

Un lucru deplin însă pe care puteam să-l fac era să-i învăț pe urmașii mei ce este lumea, despre care însă descoperii curând că aveam idei tot atât de clare ca și despre un topor de metal, dar care îmi lipsea. Fiindcă într-adevăr, ce este lumea? Cum să faci de înțeles ideile pe care le ai despre ea? Era lumea născută din ceva sau era opera unui creator? Să le spun tuturor că tot ceea ce se vede s-a născut din altceva, așa cum din flăcări iese fumul sau din arbori fructele? Lumea fiind deci fructul ei însăși? De unde să scot atunci ideea de bine și de rău dacă ocolesc geneza și ideea de divinitate legată de un creator? Ce este binele și răul, cum să-i fac să simtă hotarul pe care nici o ființă umană nu trebuie să-l treacă, pentru a nu cădea în abisul instinctelor? Dar fără să le slăbesc puterea lor de ființe îndrăznețe, care își

căutau hrana fără frica morții, atât de paralizantă la cei care au aflat că există *păcatul* și *pedeapsa*? Ce denumire să dau cuvântului fărădelege? Ce înseamnă legea? Cine a instaurat-o și de ce?

La început fui ispitit să evit răspunsul și să adopt un punct de vedere practic. Aia e bine pentru că e dulce, ailaltă nu e bine pentru că arde. Dar curând îmi dădui seama că există lucruri care nu sunt nici dulci și nici nu ard. Pofta de pildă. Pofta totală, din mațe, reală și dominatoare, pe care o simțea unul din copii să ia din mână fructul celuilalt, cu toate că avea și el unul al lui. De ce nu trebuia luat? Fiindcă nu vroiam eu? Dar eu aveam să pier în cele din urmă și cu mine și legea morală pe care o reprezentam, dar pe care nu știusem s-o impun. Mă speriai. Să recurg la Dumnezeu? Să asociez numele lui cu puterea trăznetului, ca să-i fac convingătoare existența, și apoi, asemeni lui Moise, să cobor de pe stâncă cu Decalogul scris pe piatră în brațe? Dar eu nu mai credeam în Dumnezeu și atunci cum aș fi putut să fac față întrebărilor fără soluție pe care mi le-ar fi putut pune mai târziu urmașii mei, dacă n-aș fi putut să le opun *credința*, care se justifica prin ea însăși ca și lumea și își era ei însăși suficientă? Ce răspuns poate să dea biata rațiune la întrebarea de ce nu trebuie „să ucizi", cum spune una din cele zece porunci, care răspunde alteia, „să-ți iubești aproapele ca pe tine însuți". Chiar ca pe mine? De ce? Și în primul rând ce înseamnă iubirea?

Mă hotărâi, după ezitări chinuitoare, să proclam în fața copiilor, existența lui Dumnezeu, fiind convins în sinea mea că atât Moise, sus pe stâncă unde se izolase, mâhnit de înjosirea poporului său, care nu era în stare să credă în Dumnezeul nevăzut, și își făcuse idol dintr-un vițel de aur, concret, la care se închina, cât și Cristos în grădina Ghetsemani, când descoperise limitele răbdării omului în chiar apostolii săi, incapabili să-și înfrângă somnul și să vegheze cu el, care își dădea seama că va fi răstignit, se îndoiseră de existența lui Dumnezeu. Era

un secret pe care îl luaseră cu ei dacă nu cumva, cunoscându-i așa de bine pe oameni nu-i atribuiseră lui Dumnezeu iluminarea lor spirituală. La fel trebuia să fac și eu, cât de puțin aș fi fost eu iluminat... Mai târziu, după ce legea morală avea să se impună în insulă, urmașii mei puteau descoperi fără primejdii pentru ei șubrezenia poziției mele, așa cum am descoperit și noi că legile naturii nu confirmă ideea creștinismului, a oferirii și a celuilalt obraz după ce celălalt a fost pălmuit... Dimpotrivă, cutare insectă după ce atrage prin infinite tertipuri pe o alta de sex opus cu care face dragoste, în chiar timpul actului îi cronțăie tacticos capul și în cele din urmă o mănâncă de tot. Descoperirile acestea însă n-aveam să le comunic urmașilor mei.

...Și într-adevăr ei mă ascultară și puteam citi pe chipurile lor nu convingerea, care la vârsta lor nu putea surveni ca o expresie a unei reale descoperiri a binelui și a răului, ci o treaptă a conștiinței care era teama; teama irațională care a stat la originea tuturor religiilor, teama de fulger, de urletul leului, de lumina tainică a lunii în nopțile clare și de cerul înstelat. Eram apoi eu: teama de mine, de strigătul meu amenințător, de pedeapsa pe care eram în drept să le-o aplic, în virtutea tainei pe care o dețineam, a științei mele despre Dumnezeu, pe care o dețineam direct de la *El*.

Nu știam însă dacă ei mă credeau cu adevărat sau nu, pentru că îmi dădeam seama că nu trebuia lăsat loc nici unei îndoieli. Dacă această îndoială s-ar fi produs, nu trebuia nici măcar mărturisită, căci acceptarea unei mărturisiri este egală cu acceptarea unei părți din adevărul ei. Că eu mă condamnam în felul acesta singur să nu aflu niciodată adevărul despre ceea ce gândeau în realitate urmașii mei o știam prea bine. Dar ce-aș fi putut să fac? Într-adevăr cum ar fi trebuit să procedez pentru ca după moartea mea și a Mariei urmașii noștri să nu decadă în rând cu animalele și să nu ajungă în cele din urmă să fie

devorați de ele? Pentru că înainte de orice o religie înseamnă „același gând" îndreptat, cel puțin în momentele de cumpănă, în aceeași direcție. Asta înseamnă o forță. Cu ce să fi înlocuit-o?

Frica de Dumnezeu nu e totuși o idee care face pe om puternic în fața fiarelor, riscă să se lase mâncat de ele ca un miel și numai în lumea din care venisem eu și cu Maria cruciații de odinioară putuseră fi niște adevărați războinici.

Și atunci mă gândii un timp oarecare ca în locul religiei care face pe oameni egali în fața lui Dumnezeu, dar îi readuce pe cei puternici la același nivel cu cei slabi să instaurez cultul forței. Curând însă descoperii că cel mai puternic nu era și cel mai inteligent, cu pornirile cele mai alese, dimpotrivă, lăsându-l liber să-și arate puterea lui cu care se născuse se dovedi de o prostie fără margini, fanfaron și lăudăros și cu un suflet vulgar. Iar cel mai inteligent nu era și cel mai cinstit, mai nobil în comportarea lui față de ceilalți, dacă e să credem că inteligența e o noblețe care se manifestă ca atare. Nu se manifestă nicidecum! Iar cei cu adevărat înzestrați cu forța caracterului nu se puteau uni între ei. Nu cei mai tari ieșiră la iveală pe primul plan, ci cei mai vicleni, mai cruzi și mai josnici și insula se ridică la o viață plină de tensiune și spectaculoasă, nu rămase unul singur indiferent în fața evenimentelor și aș fi lăsat ca exigența urmașilor mei să se desfășoare astfel pe acest curs dinamic, dacă o mare neliniște cu privire la viitor nu mi-ar fi dezvăluit primejdia care s-ar fi abătut asupra insulei după moartea mea. Cei cu adevărat puternici, după ce ar fi îndurat un timp oprimarea celor care doar se proclamau ca atare ar fi sfârșit prin a se uni și urmașii mei ar fi ajuns în felul acesta să se extermine unii pe alții și viața pe insulă s-ar fi stins. Ori eu nu suportam gândul că voi dispărea fără urme de pe pământ și atunci curmai cu hotărâre cultul forței. Religia, îmi spusei, nu e o piedică în manifestarea naturală a voinței de afirmare, dovadă războaiele religioase, care

sunt absurde dacă te gândești la toleranța pe care ele o calcă în picioare, deși ea stă la baza chiar a cultului pe care ele îl servesc.

M-am gândit la un moment dat să fac din ideea cuceririi insulei scopul suprem. Și din ideea libertății finale pe care o va simți atunci toată lumea, să întemeiez o nouă religie a binelui și a răului. În fond nu la asta aspiră omul de când există el pe pământ? Pentru ce atunci această cale ocolită pe care o oferă religiile? Omul e o divinitate înlănțuită de puterea condițiilor. Să le înfrângem și vom domni ca niște zei. Trebuie deci să se arate ce ține de condiție și ce ține de esența noastră necondiționată, și să denumim *rău* ceea ce e condiționat și *bine* ceea ce e necondiționat. De pildă, libertatea supremă la care aspirăm n-are nevoie de nimic, deci sunt *rele* toate acele porniri posesive care se manifestă atât de nestăpânit în toate actele noastre... Sau uciderea, forma bestială de ură față de aproapele tău și de dorința de a-i lua ceea ce are, de a-l face să dispară prin ceea ce reprezintă, umbrindu-te sau poate sfidându-te, constituie răul suprem, pentru că te înlănțuie definitiv de actul tău, crima comisă. În plus te aruncă în rândul animalelor sălbatice și face cu neputință conviețuirea ta cu ceilalți; silindu-i să te facă să împărtășești soarta victimei tale. Și așa mai departe!

Dar m-am încurcat eu însumi și am ajuns în cele din urmă tot la tablele lui Moise, fiindcă toată schelăria aceasta a mea despre libertate era o cucerire a civilizației creștine și cum s-o spun urmașilor mei când ea zăcea, undeva departe, în biblioteci cu milioane de volume și din care eu citisem atât de puține? Nu-i vorbă, cu cât aș fi citit mai multe, cu atât mai nefolositor mi-ar fi fost în clipa de față. Fiindcă ce însemna asta, că puteam numi *rău* ceea ce e condiționat? Foamea nu ne condiționează? Și totuși fără ea ființa umană e de neconceput. Ce e, într-un om, necondiționat? Dacă eliminăm, bineînțeles, câștigul civilizațiilor și al moralei? Omul pur, așa cum l-a conceput natura? Am citit undeva că specia umană se naște de pildă cu sentimentul

compasiunii, că în cea mai primitivă dintre lumi un om sare în ajutorul altuia care a căzut sau e în primejdie de moarte. În cea mai civilizată dintre lumi, care e a noastră, omul a fost cu premeditare înjosit și ucis în lagăre de concentrare și în uzine special create. Mi se va răspunde că acolo e vorba de puterea magică, diabolică, a sistemelor sociale asupra indivizilor, pe care îi eliberează de ceea ce numim conștiință, sistemul luând crimele asupra sa. Și că pe lume există și degenerați. Întâi că așa-zisa magie a sistemelor nu se exercită fără o complicitate, de astă dată foarte lucidă, a fiecărui individ în parte, care începe de la un anumit punct când omul a cedat și când el știe că putea să nu cedeze, punctul acela fiind în fond neînsemnat și sfârșește cu executarea celor mai abjecte ordine. Și în al doilea, oamenii care au comis aceste crime nu erau nicidecum degenerați, ci ființe foarte normale, cu griji și preocupări dintre cele mai obișnuite și afișând chiar idealuri de fericire a umanității. Cu atât mai sinistre au fost îndeletnicirile lor.

... În timp ce simplele porunci pe care le știam pe toate zece pe dinafară și le știau și copiii mei își făceau un efect sigur și durabil. Tatăl și mama erau respectați, nu se fura, nu era luat numele lui Dumnezeu în batjocură, nu se închina nimeni la vreun idol pe care să și-l fi făcut singur și să-l proclame Dumnezeu, iar urmașii mei se iubeau toți unii pe alții. Cel puțin așa păreau. Dar nici eu nu puteam să pretind mai mult, adică să-i silesc să aducă și dovezi în afară de supunerea pe care le-o citeam în priviri și să pot în felul acesta să creez printre ei o mitologie a faptelor născute din iubire. Deși doream atât de mult și încercam să comit eu asemenea fapte. Care însă, îmi dădeam seama, nu puteau transforma în legendă, fiindcă eu însumi eram o legendă peste această insulă. Din partea lui Dumnezeu, de pildă, nici o faptă mare nu ne mira.

...Și într-o zi făcui descoperirea a ceea ce se ascunsese în realitate, tot timpul, sub teama și supunerea urmașilor mei. Nu

era nicidecum îndoiala în existența lui Dumnezeu, a cărei mărturisire mie mi se păruse că nici măcar nu trebuia admisă, cum crezusem, ci cu totul altceva. Iar lucrul cutremurător fu că pe lângă gravitatea faptelor care se produseră și care mă puseră întâi față de mine însumi într-o situație din care nu ieșii, mai îmi dădui seama și că descoperirea ca atare pe care o făceam era târzie. Dar nici n-aș fi putut-o face înainte!

...O fetiță dintre cele care stăteau cel mai mult prin preajma mea veni într-o zi spre locul unde aveam treabă alergând dinspre o anumită parte a pădurii și îmi spuse speriată că doi inși se bat. O luai într-acolo dar nu mă grăbii. Niciodată nu descoperisem pe chipul vreunuia din ei vreun semn de dușmănie. De obicei ura nu întârzie să apară fie direct în privirile celui care urăște, fie ca un reflex pe chipul celui urât, ca o denunțare a celuilalt care în acest caz și-o ascunde atât de bine încât nu se vede nimic. Dimpotrivă, și aici nu e locul să mă îndoiesc, fiindcă atât ura cât și iubirea sunt atât de elocvente la o ființă omenească încât nu ne înșelăm niciodată în intuițiile și deducțiile noastre, semne indiscutabile ale iubirii care domnea pe insula noastră se produseseră deseori. O mână pusă într-un anumit fel pe umărul sau pe gâtul celuilalt mă fascina prin elanul de iubire pură, spontană și totală pe care o degaja. Era exact ceea ce simțeam eu uitându-mă la ei și ferindu-mi privirea ca să nu-i admir în sinea mea prea mult și să mă manifest apoi fără să-mi dau seama și în afară. Erau gravi, liniștiți și aproape tăcuți acești urmași ai mei și un singur lucru mă mira: de ce Maria nu-i iubea pe nici unul sau în orice caz de ce în intimitatea noastră ea avea o comportare cam ciudată: se înstrăina brusc de mine, parcă nici nu mă mai auzea.

Nu înțelegeam, dar nici nu mă nelinișteam, nu eram *acolo* de unde naufragiasem ca să-mi sparg capul să înțeleg un surâs sau să nu dorm de absența unui salut, care și unul și altul, cu timpul, neglijate, puteau avea urmări incalculabile. Ce urmări

puteau avea aici? E drept că cu timpul începusem să surprind aceeași *absență* și în purtarea unora dintre ei. Încercați de pildă să luați un animal în brațe și în ipoteza că stă liniștit vorbiți-i, mângâiați-l și în același timp uitați-vă la privirea lui. Nu veți descoperi nici o sticlire, nici un reflex care să vă dovedească de pildă că sunteți *prezenți* prin ceva în ființa lui. Se uită undeva în gol și tinde să revină la condiția lui de mai înainte, să pască dacă e un miel, sau să zboare dacă e o pasăre. Chiar și câinele are în cele din urmă o privire tot de câine, deși eu am văzut odată unul, un șoricar, cum stătea cuminte la marginea unui gard viu și se uita undeva gânditor cu fruntea încrețită... Omul, îmi spuneam eu, e și el un animal, trebuie lăsat în ale lui, liber să se ducă acolo unde îi place. Cu condiția ca legea să fie în el *prezentă* și să-l ridice sus de îndată ce el însuși sau altul ar fi călcat-o. Era suficient să mi se audă cuvântul pentru ca în privirea dusă, *absentă*, a unora dintre numeroșii mei urmași să se petreacă o schimbare. Și chiar așa se și întâmpla și mie îmi era de ajuns. Ce eroare! Aveam să descopăr că și aici o privire, un gest, un surâs, un semn de recunoaștere care se produce sau nu se produce în anumite momente, au aceeași importanță fatală ca și „dincolo".

Când sosii eu cei doi se băteau îmbrățișați strâns și cu mișcări atât de încete încât crezui că se joacă. Nu-mi dădui seama decât târziu că îmbrățișarea lor era încleștare, iar mișcările chibzuite în încetineala lor teribilă căutau gâtul celuilalt. Scosei un strigăt mare și așteptai ca ei să mă audă. Dar ei nu mă auziră. Atunci mă apropiai să-i despart și în apropiere mă izbi frumusețea pe care o aveau în clipele acelea chipurile lor, roșii de năvala înspumată a sângelui și înflorite cum nu le văzusem niciodată în dragoste cum erau acum în ură. Pusei mâna să-i desfac, dar amândoi, mereu încleștați, se răsuciră plecându-și capetele jos de tot la pământ unul lângă altul într-o frățească strivire, ca și când ar fi vrut să i se închine. Atâta forță

avu în ea această mișcare că mă dădu în lături stârnind brusc și în ființa mea o ură care mi se și descărcă în măruntaie năpraznic. Mă repezii și pusei mâna pe un par. Unul din ei însă izbi și celălalt căzu. Dar fără să bată aerul cu mâinile. Și numai-decât, jos, începu să țâșnească sângele din umărul sau din gâtul lui, din apropierea claviculei lui puternice și tinere. Iarba verde se înroși împrejur. Se vedea rana și carnea ruptă pe corpul său gol ca un buchet strivit de maci. Nu apucai să-mi dau seama ce trebuie să fac și dacă puteam să fac ceva, că băiatul muri făcând vagi și stinse gesturi somnolente, ținându-se ușor cu mâinile de iarba înroșită, așa cum mă țineam și eu când eram mic și cădeam jos după ce mă învârteam minute în șir anume ca să amețesc și să simt cum se răstoarnă pământul cu mine.

Pământul, copacii, întinderea nesfârșită a oceanului, totul se înclină și pentru mine și mă amenință clipe lungi cu întoarcerea pe partea cealaltă, cu aruncarea mea în abis. Fusesem omorât și eu, nu numai celălalt. Pentru că ucigașul uitase de mine, care însemnam pentru el *înțelesul*. O să-l silesc, mi-am spus eu cuprins de o cumplită furie, să-și arate sufletul și dacă cumva și l-a pierdut, îl voi ucide pentru ca în memoria copiilor mei să ardă ca o flacără pentru vecie înțelesul întreg al celor întâmplate.

Și mă întorsei atunci spre el și începui să-l întreb: de ce a călcat *cuvântul*? Cum de a uitat ce zice *El*? Cum de a îndrăznit să se ridice împotriva legii? Să povestească în fața tuturor ce s-a întâmplat și să vedem, dacă poate exista pentru el *iertarea*; i-o voi acorda. Dacă nu, va trebui să împărtășească soarta celuilalt. Eu îl voi pedepsi.

Tânărul însă se așeză pe un dâmb, se uită într-o parte și rămase astfel nemișcat. Nici o clipă privirea sa nu se îndreptă spre locul unde celălalt zăcea mort, și nici o clipă nu păru că aude întrebările mele. Într-un rând se uită în sus, în treacăt, spre cerul albastru, plin de uriașe grămezi de nori albi, și privirea

lui se contopi parcă cu ei, apoi reveni și continuă să se uite liniștit de astă dată înaintea lui, drept prin mine. Dar nu mă vedea. Curând îmi dădui seama că o mare mulțime se adunase acolo și toți tăceau asemeni lui și că nu exista nici o deosebire între ei și el, deși văzuseră cu ochii lor că unul din ei fusese omorât. O adâncă neliniște mă cuprinse.

Mă uitai atunci la Maria și nu descoperii nici la ea, nici la nimeni acea mișcare dinăuntru a sufletului, care te face să te dai înapoi din fața celui care a comis o fărădelege, să te îndepărtezi de el și să-l lași astfel singur în fața faptei sale. Nu, nimic! Ei priveau în ei înșiși, tăcuți și liniștiți, și înțelegeau parcă un anumit lucru, care mie îmi scăpase. Era ca și când ei descoperiseră o altă lege care mie îmi rămăsese tot timpul ascunsă, și în fața căreia fapta însăși care se produsese avea alt înțeles.

Mă smulsei din mijlocul lor și din fața ucigașului care nu mai mă vedea și o luai în grabă spre ocean. Mă așezai jos, la marginea lui, îmi luai capul în mâini și începui să ascult zgomotul valurilor. Aveam sentimentul că dacă îmi pun în acord mișcarea lor cu bătaia inimii și respirația pieptului, înțelesul pe care îl căutam nu va întârzia să apară. Ce înțeles avea deci fapta la care asistasem? Fiindcă era limpede că el nu ucisese din ură. Iar dacă fusese ură, ea se născuse din iubire... Sau poate chiar că nici nu fusese ură iar ceea ce eu crezusem mai înainte că e iubire, purta alt nume. Nu citisem, după crimă, în privirea lui contopită cu norii, răzbunarea împlinită, semn al unei uri care o precedase. Ci o seninătate. Cum era cu putință?

Și zadarnic petrecui zile și nopți întregi pe marginea oceanului, răspunsul nu veni. Veni însă și la mine o liniște ciudată în care întrebările, fără a primi un răspuns, nu se mai puneau. Și curând viața închipuirii mele se stinse și ea și revenii la prezentul din care evadasem. Cercetasem adâncurile cele mai insondabile ale speranței și mai departe nu mai putusem să merg. Acum trebuia să mă retrag din ele.

...Și atunci îmi dădui seama că nimic nu mă mai lega nici de acest oraș, nici de amintirile și visurile mele și că trebuia să-l părăsesc. Doar fetița exista, și era a mea și mă puteam duce oricând s-o văd, era dreptul meu prescris prin lege. De când ne despărțisem uitasem de ea și mi se făcu atât de dor s-o văd încât mă ridicai imediat în picioare și o luai repede spre oraș.

Da, îmi spuneam, să părăsesc aceste locuri fiindcă ceea ce trebuia să se întâmple, s-a întâmplat și ceea ce o să se întâmple de-aici înainte nu trebuie să se întâmple. N-am ce să mai caut în nici o insulă... Nici să-mi pun singur capăt zilelor, dar nici, pe aceleași meleaguri, să-mi caut o fericire iluzorie. Totul s-a terminat, și singura mea legătură cu anii pe care o să-i las aici în urmă, va fi fetița mea... Pe ea nu trebuie s-o uit...

X

...Tata se bucură sincer de întoarcerea mea, și cât ajunsei acasă și spuse o prostie care mai mă înveseli. Trebuie să recunosc că, spre meritul lui, când am ieșit din spital și am trecut pe acasă vindecat, s-a purtat totuși bine când m-a văzut. Nu s-a mirat cum arăt, s-a uitat doar așa o dată, simplu și pe urmă a continuat să pufăie din țigara lui pe care o ținea în gură ca pe un băț. Acum însă spuse totuși prostia. Le povestisem, nu că m-au scos din meseria mea, ci că m-am săturat de ei și am vrut să viu la București. Cum nevastă-mea n-a vrut să vie cu mine, fiindcă avea serviciu bun acolo, am părăsit-o.

– Am știut eu, zise atunci tata, că așa o să se sfârșească cu plecatul tău de-acasă!

Începui să râd. A știut el pe dracu! Pe toate le știa el! Tocmai mă întrebam în tren ce-o să-i iasă din gură când m-o vedea și o auzi ce-i spun, nu reușeam să-mi imaginez...

Mama era supărată pe mine. Când am intrat în casă și m-a văzut mi-a întors spatele. N-am vrut să viu în concediu pe acasă cu nevasta și fetița și a trebuit ea să vină de câteva ori și acum

credea că am picat tot așa, cu treburi, pentru puțină vreme. Ce mă costa dacă veneam cu toții? Când auzi însă că m-am despărțit de Maria începu să plângă. Spre uimirea lui tata, care spuse altă prostie, dar nu știu de ce toate prostiile care îi ieșeau lui acum din gură îmi făceau bine.

– De ce, zise el, e băiat tânăr, o să ia alta și o să facă la copii câți vreai. Câte fete sunt acuma, te împiedici de ele pe toate drumurile!

Chiar a doua zi mă dusei pe la inginerul Dan să aud ce știri mai are nevastă-sa de la el. Aflai, nu fără uimire, că fostul meu șef de șantier era liber de aproape un an de zile și simții o strângere de inimă: nici el nu-mi dăduse de veste că ieșise, dar nici eu nu mai mă interesasem de soarta lui.

Nevastă-sa mă primi ca și în ziua când venisem pe la ei, cu deosebirea că acum nu mai mă făcu să aștept atâta afară și mă primi înăuntru și nu în vestibul. Mă tratâ cu cafea și cu țigări străine, deși eu nu fumam.

– Ce e cu domnul inginer, doamnă? zisei eu aproape indignat. Iar a plecat pe un șantier? Nu-i ajunge?

Ea se uită la mine și dădu din cap cu aerul că nici eu nu știam ce bine mă exprimasem și cât de îndreptățită era indignarea mea. Și îmi răspunse:

– Nu! parcă mi-ar fi zis: oricât ne-am mira noi, chiar așa a și făcut, în loc să accepte o funcție pe-aici și să lase altora șantierele, a luat-o de la cap.

– Și spuneți-mi, doamnă, (acum puteți să-mi spuneți!) ce-a făcut?

Ea rămase puțin cu un aer preocupat, își aprinse o țigară și apoi zise:

– Ai să râzi, eu credeam că n-a făcut nimic și când l-am întrebat să vezi ce mi-a răspuns. Cică acolo când venea unul nou era întrebat tot așa, ce-a făcut și ăla răspundea: nimic. De ce minți, îi râdea atunci altul în nas, pentru nimic se dă trei

ani! Ori eu, zise bărbatul meu, am stat mai mult de trei, deci ceva tot oi fi făcut! Dar n-a vrut să-mi spună ce, să-l vezi, e tot așa cum îl știi. Îi arde de glume!

– E sănătos, doamnă?

– E exact așa cum arăta înainte, te și miri când îl vezi, când s-a întâmplat îmi aduc aminte că avea câteva fire albe la tâmplă. Ei, n-o să crezi, acum nu le mai are.

– Să nu ziceți c-a întinerit, doamnă!

– Nu zic, dar cică unii veneau cu ulcere care nu se vindecau de-o viață întreagă și acolo scăpau de ele.

– Să nu ziceți doamnă, că ăsta e tratamentul ideal al ulcerului! am strigat eu.

Dar ea rămase pe chip cu o expresie care dădea de înțeles că în toate trebuie să ai mari rezerve. Omul, în primejdie, știe să se apere cum nu l-ar putea apăra nimeni altul. El singur.

– Și unde e șantierul ăsta, doamnă, unde e el acuma?

Îmi spuse că e undeva pe lângă Pitești, dacă am auzit de o mare hidrocentrală care se construiește acolo. Auzisem. Și că duminica vine de obicei acasă, sâmbăta seara, și pleacă luni noaptea în zori cu câte o mașină de ocazie cu care mai vin și alții, sunt înțeleși. Dar că uneori nu vine.

– Du-te mai bine să-l vezi acolo, mai îmi spuse ea, nu e departe, o să se bucure.

Ceea ce mă și hotărâi, înțelegând gelozia femeii pentru singura zi pe săptămână când îl avea cu ea: nu vroia să-i răpesc nimic din această zi vizitându-l acasă.

XI

În ziua următoare o vizitai pe doamna Sorana. Era neschimbată, iar semnele pe care probabil le lăsaseră toți acești ani și pe chipul ei eu nu le vedeam. Devenise doar puțin mai gravă și vocea ei urca parcă cu mai puțină forță ca pe vremea când o cunoscusem eu. Când se mira, când întreba sau când

făcea ha! în felul acela al ei care îmi plăcuse mie când îi auzisem prima oară glasul de-acolo de pe turla bisericii. Dar, desigur, mă înșelam. Simțeam că se gândește cu intensitate la ceva în timp ce mă asculta în tăcerea cea mai completă. Nu putea fi în verva ei de odinioară când asculta o poveste ca a mea:

– Dragul meu, zise ea apoi luându-și legătura de pe ochi și ridicându-se în capul oaselor. Te ascult de trei ceasuri și mă bucură că ai rămas, în ciuda celor întâmplate, același copil care mi-a plăcut și mie când te-am auzit prima dată cântând pe turla bisericii. Nu m-am înșelat. Un singur lucru e neclar în viața ta și o să-l lămurim noi acuma. Scuză-mă o clipă, zise ea și strângându-și mai bine cordonul halatului ei subțire de mătase o luă încet spre ușă în timp ce mă mai întreba parcă în treacăt, deși asupra a ceea ce îi puteam eu răspunde parcă se lămurise. Nu ți-a spus nimic Dan la un moment dat, acolo în Moldova unde te-a luat? Puțină vreme, o lună sau două după ce ați plecat, el s-a mai întors și mi-a făcut o vizită. I-am rugat să-ți transmită ceva.

– Nu mi-a transmis nimic, doamnă.

Era și convingerea ei, întrebase doar ca să aibă încredințarea totală că așa se petrecuseră lucrurile. Își aranjă înainte de a ieși covorul din antreu lăsând ușa de la cameră deschisă și mai mă întrebă încă înainte de a ieși:

– Te-ai dus pe la el să-l vezi?

– Da, doamnă. Nu l-am găsit acasă.

– Vin îndată, scuză-mă un minut.

Într-adevăr, nu trecu un minut și se întoarse. Se urcă în pat și zise:

– Înainte să lămurim ce spuneam adineauri, Căline, eu vreau să-ți mai spun că nu tot ce simțim noi arată totdeauna ca un termometru care e gradul sau numărul de ani când viața noastră o ia pe drumul de întoarcere. Gândurile și sentimentele noastre pot fi înșelătoare tot așa de bine când sunt negre ca și atunci când sunt entuziaste. Asta nu înseamnă că entuziasmul

acel nu există, ca și stările de cădere, când lumina lumii, cum ai zis, simțim că se micșorează pentru noi. Una pândește pe cealaltă și cine e atent descoperă răsturnarea aceasta stranie când se crede cel mai sigur pe sine sau dimpotrivă, când se crede la pământ: în cazul tău în fața ta se află nu căderea, ci speranța.

– Pentru mine, doamnă, zisei eu, nu mai are importanță ce denumire are starea mea, ci faptul că eu o trăiesc și sunt în puterea ei. Și nu se numește speranță!

– Lăsând metaforele la o parte, Căline, fii inteligent cum te-am știut și nu-ți făuri despre viitor idei pe care demonul tristeții te îndeamnă să ți le făurești. Interesează-te de prezent. El îți dă cheia și a trecutului și a viitorului. Din el o să afli, dragul meu, dacă tot ceea ce ai făcut tu în trecut justifică renunțarea la care te simți îndemnat, crezând că acum tu nu mai poți merge mai departe și tot ce ai de făcut e să te bucuri doar de un drum pe care l-ai mai parcurs... Spune-mi, te rog, dar fără vane ocolișuri, ai iubit-o pe Viorica?

Nu înțelesei nici ce spusese mai înainte și nici rostul întrebării ei finale. Nu-i răspunsei. Știam că lumina mea de pe acoperiș nu mai trăia decât în mine și că niciodată n-aveam s-o mai regăsesc în realitate, tot așa și Viorica care se lega de clipele de atunci, nu mai trăia nici ea decât în amintirea mea și că viața ei ulterioară o fi zvârlit-o tot atât de departe de mine pe cât mă zvârlise pe mine departe de ea și nu vroiam nici s-o văd și nici să mi se povestească despre ea.

– Nu vă pot răspunde, doamnă, la întrebare, nu vă supărați, zisei eu uitându-mă pe geam ca s-o descurajez în felul acesta să mai insiste. De altfel nici nu înțeleg ce spuneți.

Și nici nu mă arătai dornic, având bănuiala vagă că spusele ei încercau să mă prindă într-o plasă. Se lăsă o tăcere.

– Nici eu nu te înțeleg. Căline, nu am obiceiul să pun nimănui întrebări fără o intenție profundă de care ar trebui să fii convins fără ca eu să-ți reamintesc. Nu crezi?

Avea dreptate și mă simții deodată foarte turburat. Probabil că aici urma să se lămurească acel punct din viața mea despre care îmi vorbise mai înainte. Și mă hotărâi atunci să-i urmez gândurile și să-i răspund la întrebări, oricare ar fi fost ele. Ea însă se scuză iar, tocmai când vroiam să deschid gura: sunase cineva. Se duse și deschise și auzii glasul subțire al unui băiat:

– Doamnă Sorana, vă roagă mama să-i dați o carte să citească!

– Da, dragul meu, dar n-ai adus-o pe-ailaltă! Dar nu-i nimic, hai intră, stai jos acolo pe taburet și așteaptă să caut una pe care maică-ta n-a citit-o. Nu prea mai am, mi le-a citit cam pe toate, de ce nu mergeți voi la librărie, tu să te duci, să începi să ai biblioteca ta? Cărțile sunt ieftine, cât un bilet de cinema!

Băiatul asculta cu jumătate din auz, și se vedea că în spatele ochilor lui mari deschiși și limpezi gândurile îi erau aiurea, la puținele lucruri pe care le știa el despre viață, fără să arate însă vreo grabă ca să afle mai multe. Avea destul timp. Luă cartea pe care i-o întinse doamna Sorana, spuse bună-ziua ceva mai tare, așa ca pentru doi inși câți erau în odaie și o luă spre ușă.

– Ciudat băiat, spusei eu fără să mă gândesc, cu toate că de fapt nu mi se păruse nimic ciudat la el.

Parcă era adormit.

– Ha! făcu atunci doamna Sorana cu un efect asupra mea aproape asemănător cu cel de altădată, ciudat, ai!? Ridică o mână în aer și dezvălui parcă unor ascultători imaginari cu o uimire fără margini pe care o exprimă apoi cuvintele ei: E copilul lui și lui i se pare doar ciudat! Seamănă cu el ca două picături de apă și el zice: Parcă e adormit! În loc să-și dea seama că adormit e el, nu copilul.

Simții că mi se face cald și rămăsei tăcut în fața acestei revelații. Doamna Sorana se așeză pe pat ca și când ceea ce se petrecuse i-ar fi istovit puterea ei obișnuită de pătrundere, își

puse legătura neagră pe ochi și nu mai scoase un cuvânt. Răspunse însă, parcă în transă, la întrebările mele.

– De ce ziceți că e al meu copilul acela, doamnă?

– Pentru că l-ai făcut cu Viorica, dragul meu. Ia aminte la răspunsurile mele și nu mă obosi cu reveniri sau cu îndoieli, fiindcă nu ți-am născocit eu o istorie din burtă ca să te distrez la ora de față, ci i l-ai lăsat tu în burta Viorichii în săptămâna aceea când tot veneai pe la ea. Acum ascult, dar fii scurt fiindcă sunt foarte obosită.

– Viorica acum e măritată, doamnă?

– Nu.

Și deodată așa obosită cum zicea că e, sări în capul oaselor și își aruncă glamnica de pe ochi.

– Nu, repetă ea cu tărie, te-a așteptat. Ți-a trimis vorbă și a crezut ca și mine că știi că a rămas însărcinată, dar că nu-ți pasă de ea. Mă întreba pe mine. „De ce nu-mi răspunde el, doamnă Sorana, că doar n-am nici o pretenție, eu copilul îl fac că îmi place mie să-l am și de măritat nu mai mă mărit. Am fost o dată și am dat chix, l-am cunoscut pe Călin și m-a părăsit. Dar eu îl iubesc și aș fi vrut măcar un cuvânt să-mi fi trimis."

Mă uitai crâncen pe geam. Mă ridicai în picioare și începui să mă plimb agitat prin odaie.

– Nu mi-a spus nimeni nimic, doamnă, vă închipuiți că nu aș fi rămas indiferent auzind ce are ea de gând să facă. Mă credeți?

– Te cred. Asta e iar una din hotărârile pe care a luat-o Dan pentru altul, fără să se întrebe dacă avea sau nu acest drept. Fiindcă nu pot să-mi închipui că a uitat, el știe că nu îl rog niciodată, nici pe el și nici pe alții, să-mi facă servicii pe care o simplă carte poștală le-ar putea rezolva. Problema era să vorbească el cu tine și să te pună exact în fața gravității situației; puteai s-o eludezi, dar poate că, gândindu-te mai bine, puteai să-ți iei și răspunderea totală. Nu-l înțeleg pe Dan! Dar Dumnezeule, nu mă înțeleg nici pe mine și nici pe Viorica de

ce n-am pus noi mâna frumos pe o coală de hârtie și să-ți explicăm: Dragă Călin, uite așa și așa, gândește-te și fă ce te îndeamnă inima. Dar, adăugă ea, poate că degeaba ți-ar fi scris ea săraca Viorica nu o scrisoare, ci zece, și ar fi venit chiar ea după tine să te vadă. Ah, femeile simt când e cazul și când nu să facă un anume gest, își păstrează mai bine iluzia că poate sunt totuși iubite și iubitul e împiedicat de tot felul de obstacole să vie să le răpească, decât să afle crudul adevăr. Orice află, numai de asta se feresc, dacă așa s-au hotărât. Știe totul despre tine, ai fi crezut?

– Chiar totul?

– Absolut totul. Știe că acum ești aici la doi pași de ea, eu i-am spus și i-am cerut să-l trimită pe băiat să-l vezi, poate îl recunoști. Dar a știut, de astă dată bineînțeles că nu de la mine, exact ziua și felul cum l-ai salvat tu pe omul acela și tot ce ți s-a întâmplat după aceea. Tot ce mi-ai povestit tu eu știam pe jumătate dar te-am lăsat să-mi spui fiindcă așteptam mereu nedumerită să-mi explici de ce nu i-ai dat fetei măcar un semn de viață, dacă de întors la ea n-ai putut sau n-ai vrut să te-ntorci. Înțelegi acum de ce te-am întrebat dacă ai iubit-o?

– Da, doamnă.

– Nu mai insist. Te las să-ți răspunzi pentru tine. Înțeleg că asta te angajează și că acum tu nu ești destul de puternic să iai o hotărâre și nici destul de slab ca să te supui pornirii firești la care te-ar îndemna inima. Pot să te asigur însă că ea e așa cum o știi și te iubește mai departe.

Avea dreptate. Singurul lucru care era foarte limpede în mintea mea era că vroiam să-l văd cât mai repede pe inginerul Dan. În același timp însă, ca o durere pe care aveam s-o simt de-aici înainte mereu, gândul mi se întoarse înapoi la Maria și la orașul care mă expulzase. Da, ăia de-acolo, cu ea în cap, țineau prizonieri zece ani din viața mea cu care nici măcar n-aveau ce face.

Mă ridicai hotărât s-o văd pe Viorica.

Ea îmi deschise exact ca prima oară și îi văzui frumoșii ei ochi crinurii lărgindu-se de bucurie și în același timp de spaimă. Femeilor le place să arătăm tot așa cum ne-au cunoscut ele odată, oricât de mult ne-ar iubi, sau poate tocmai de aceea, deși nici ele nu mai sunt aceleași. Viorica știa cum arăt eu, dar de văzut nu mă văzuse și fără să vrea își duse mâna la obraz când se holbă la mine și degeaba se prefăcu ea apoi în clipele următoare că nu-i pasă, se vedea că îi pasă. Spaima ei însă era dublă: se temea ca nu cumva, văzând ce se petrece cu ea, să nu mă ridic și să plec, și îndărăt să nu mai mă întorc...

Nu mai târziu de o săptămână după toate acestea, eram iar în tren în drum spre acel loc în care se afla un om pe care îl cunoșteam și mă cunoștea și cu care viața mea fusese atât de plină lucrând amândoi sub stăpânirea aceluiași gând. Acum aveam să-l văd din nou. Trenul alerga și simțeam că nu rămâne în urmă numai Bucureștiul, pe care însă de astă dată nu mai vroiam să-l schimb cu un alt oraș, ci și cel nou spre care amintirea mea continua să fugă înapoi, ca într-un ultim adio. N-aveam ce face! Adio băieți! Trăiți și munciți în noul vostru oraș până o să-i dați bătrânii care îi lipsesc și apoi morții care să asculte în tăcerea mormintelor lor viața urmașilor. Și creați-vă legendele care or să vă convină. Pe mine m-ați gonit și atât cât asta poate să vă mai pese, nu puteți avea iertarea mea. Sunteți flămânzi de viață, dar nu de fericire, și singura voastră șansă e că nu sunteți eterni și că alții mai buni, poate, vă vor lua locul. Nu sperați că vă vor menaja!...

MARELE SINGURATIC
(1972)

PARTEA ÎNTÂIA

I

Un țăran dacă vine la București, tot țărani caută. Doi inși mai încercară într-o zi să-l vadă pe Niculae Moromete înainte ca acesta să părăsească definitiv satul de lângă capitală, unde se refugiase de mulți ani și unde nimeni din Siliștea nu știa precis ce face.

Cei doi ieșiră din fostul palat regal și o luară la vale pe Calea Victoriei, când unul dintre ei aduse vorba despre băiatul lui Moromete.

– ... să fie prost, zise celălalt, tu nici la București nu ești altul, Marmoroșblanc. Cum, au trecut chiar atât de mulți ani de atunci? Era un copil ! Mă uit la tine, tu, mintea ta o ții în cap doar ca să te strâmbi! Eu nu zic că nu este și asta o socoteală, dar dă-mi voie, te rog, să-ți spun că ajunge omul de se satură de unul care nu știe altceva!

– De ce, Dine? Se putea să fi și murit, chiar dacă era băiat tânăr! Parcă numai bătrânii au dreptul ăsta?

– La asta aș putea să-ți răspund printr-o simplă negație, zise celălalt. Dar eu consider că e mai bine să intrăm și noi undeva, spre o pildă la „Carul cu bere", unde am auzit că e plin de silișteni, și să bem și noi o bere...

Marmoroșblanc parcă nici nu auzi, se uita înainte, cu șapca lui de vechi ceferist pe cap, și călca agale, cu o expresie de

buimăceală pe chip (asta era strâmbătura la care se referea, pesemne, celălalt), ca și când orașului i-ar fi lipsit ceva esențial, care se vădea la fiecare pas, iar Marmorosblanc se mira că nimeni nu băga de seamă. Să fi avut douăzeci de ani șapca lui, aceeași ca pe vremea când venea cu ea la adunările din poiana fierăriei lui Iocan și unde era la fel de tăcut ca și acum. Ceea ce fusese în ea roșu se păstrase în mod ciudat intact, dar cozorocul avea o puzderie de plesnituri, nici nu mai știai ce e, iar mușamaua avea culoarea pământului.

Celălalt era și el acum atent la altceva, căuta cu privirea un anumit om, mai așa, de-al lor, potrivit să fie întrebat, pe care îl și găsi și îl opri. „Carul cu bere", unde e, asta voia să știe de la el...

Veniseră în București între sapă și secere, cel dintâi, care nu era altul decât Din Vasilescu și care îi făcuse odinioară lui Moromete un cap de humă arsă, îl luase pe cel de-al doilea, prietenul său Marmorosblanc, în camioneta trimisă să-i încarce sculpturile lui în lemn, pe care un corespondent regional al unui ziar central le semnalase, iar muzeul republican de artă trimisese în fiecare an pe câte cineva să le vadă și să le aducă. Și pe cine lua el să fie martorul isprăvii? Rudele nu sunt martori buni, nu-i crede lumea, și atunci îl luase pe Marmorosblanc, om greu de convins. Numai că Marmorosblanc prea se arăta ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit, de data asta, de pildă, intră în fostul palat regal ca într-o cârciumă, cu căciula în cap, și nu scoase o vorbă tot timpul, deși știa că acolo sunt lucrările prietenului său, care se dovediseră că nu erau chiar niște prostii să se joace alții cu ele din moment ce fuseseră aduse într-un palat. Dar așa se întâmplă să avem încredere în neîncrezători, ca să descoperim pe urmă în ei niște ranchiunoși...

„Carul cu bere" era plin de lume și de fum și glasurile ceva mai înăbușite decât într-o gară. Cei doi intrară și găsiră într-adevăr îndată doi silișteni, unul al lui Lisandru Guliță și

altul al lui Pațac, alde Gheorghe, lucrau amândoi pe un șantier și dormeau în barăci.

– Ce faceți voi, mă, aici, Gheorghe? întrebă Din Vasilescu.

– Noi, mă?! sări Gheorghe. Construim societatea! Jumate am și construit-o, adăugă el, a mai rămas jumatea ailaltă.

– Mă, să fie al dracu! făcu Din Vasilescu. Și cât câștigați?

– Noi, mă?! făcu Gheorghe iar, cu un entuziasm icnit. O mie două sute de lei pe trei luni!

– Păi stați bine, zise și Marmorosblanc. Da' tu parcă erai la pușcărie, Gheorghe.

Ieșise recent, răspunse Gheorghe. Stătuse pe urmă câtva timp pe-acasă și intrase în spital, că se îmbolnăvise, băuse spirt dintr-o sticlă... Când băutura asta cădea în cel ce ne hrănește, continuă Gheorghe și-și puse laba pe cel care de fapt doar mistuiește, haaa, mugi, și la amintirea cumplitei satisfacții se frecă pe burtă ca un căpcăun. Scria pe sticlă: „numai pentru uz extern", dar el a zis: „îl consider bun și pentru uz intern". L-au transportat cu salvarea și s-a făcut bine... E adevărat că are și el acuma o fată? Da, zise Gheorghe, are treisprezece ani, o înfiase de pe undeva din Moldova, de la unii care divorțaseră și o lăsaseră pe drumuri ca pe-o vagaboandă. El nu mai avea speranța să facă un copil al lui, a ajuns la vârsta când bărbatul începe să semene cu femeia, și nu mai e nici o deosebire între ei doi acolo unde altădată era una mare... Când se putuse îi arsese de altele, ca mai pe urmă să fie concentrat, șase ani, ce să faci, vreai nu vreai, dar când te cheamă țara la datorie mai e după cum vreai tu? N-a fost război? Ei, dar cum e, tot copil e, zise Marmorosblanc. Cum învață la școală? Prost, cum să învețe răspunse Gheorghe, a rămas și repetentă...

– Și la pușcărie, zise Marmorosblanc, spunea alde Ilie Ciupăgeanu că ați dus-o bine.

– Noi, mă? icni iar Gheorghe. Să tot fii achizitor la cooperativă, păcat că nu m-am ales decât cu cinci sute de lei, m-au și prins.

– N-ai așteptat și tu să te mai învechești, zise Costică al lui Lisandru Guliță.

– Ce să aștepți! E timp de așteptat? zise Gheorghe.

Ei, și cum era acolo? Ce făceau ei, spre o pildă, într-o zi de dimineața și până seara? O zi din viața lui Gheorghe Pațac! Ce făceau? Păi, dimineața era scularea. Pe urmă, masa. Pâine (și aici Gheorghe întinse mâna și și-o tăie cu cealaltă, ca să arate cât de mare era bucata: era mare!), cafea, pe urmă venea prânzul: pâine (și iar întinse mâna și măsură), castroane mari cu fasole, cu varză. Mâncau, și pe urmă se întindeau pe pat gemând: haaa, bine mai e la pușcărie paștele mă-sii! Până într-o zi, când la un apel s-a pomenit cu comandantul că întinde așa degetul chiar spre el și îl întreabă (și aici Gheorghe imită deodată un glas subțire ca al unui om de altă condiție, care nu putea avea o voce normală, groasă ca a lui): „Ce condamnare ai dumneata?" (și revenind la vocea lui): „Să trăiți, domnule comandant, trei luni!" (și iar vocea subțire): „Pentru ce?" „Să trăiți, domnule comandant, comerț ambulant!" (așa numea el ce făcuse). „Treceți-l la camera numărul 1". Ce era camera asta? Bucătăria. Curățau cartofi. Sute de chilograme. Se duceau și îi cărau cu niște coșuri și mai făceau ce mai făceau și mai aruncau doi-trei de-ăia mari în spuză și îi mâncau... buni erau...

– Va să zică, în principiu, nu era rău la pușcărie? zise Din Vasilescu.

– Ce principiu? se răsti Gheorghe.

– Ca idee! răspunse Din Vasilescu.

– A, ca idee! Invers se răsti deodată Gheorghe cu o expresie care arăta că fusese prins subit de inspirație, care îi dictase răspunsul, și nu de gândirea lui, care nu înțelesese despre ce era vorba.

Se lăsă o tăcere în care o lumină de admirație se văzu cum schimbă expresia sceptică de pe chipul lui Marmorosblanc. S-ar fi zis că se simțea răzbunat de ceva. Rânji și le spuse celorlalți!

– De când i-au luat lui Din ciopliturile alea la muzeu spune, așa, niște cuvinte... vorbeam cu el despre alde Niculae al lui Moromete, că el zicea că să ne ducem pe la el să vedem ce mai face, și eu îi spun: păi am auzit că ar fi murit... El, cum se poate, zice, să spun o vorbă ca asta, că era băiat tânăr... Ei și? zic. Și el zice că ar putea să-mi răspundă printr-o simplă, nu știu cum a zis, cum ziseși, Dine, că uitai, ragață? Sau cum dracu ziseși, garagață?

– Negație, răspunse Din Vasilescu.

– Ei! făcu Marmorosblanc, cu un gest retezat de triumf arătându-l pe Gheorghe cu degetul pe deasupra halbelor de bere: Răspunde-i și lui acum la ce-a zis!

– Adică la ce? La cuvântul *invers?*

– La ce-a zis. Zi-i și tu!

– Gheorghe a vrut să spună că pușcăria nu e bună ca idee, dar practic ți se dă să mănânci...

Marmorosblanc, la auzul acestui răspuns, redeveni plictisit. Costică al lui Lisandru Guliță, cel mai tânăr dintre ei, să fi avut patruzeci de ani, și care din pricina bărbii negre nerase de mai multe zile arăta parcă negru și la suflet, se însenină și își arătă dinții privindu-l pe Marmorosblanc.

– Ți-a zis-o, nea Ioane!

– Ce mi-a zis-o? Pentru că ești tu prost și nu înțelegi? răspunse Marmorosblanc.

Costică al lui Lisandru Guliță se lumină și mai tare la față ca și când ar fi vrut să confirme astfel că avea celălalt dreptate, că e un prost, și că ăsta e un rang la care nu ajunge oricine.

– Nea Ioane, cum a fost când te-ai dus cu alde Fane și cu Brigman la Baltă la Turnu și v-au dat acolo pescarii ciorbă de pește?

Marmorosblanc se uită neliniștit la alde Costică. Nu era de-a bună cu întrebarea asta!

– Am auzit că unul din voi a mâncat acolo la ciorbă de pește până..., reluă Costică cu un rânjet drăcesc. Cică stăteați jos, alde Brigman a spus ceva caraghios, și unul din voi s-a rupt așa deodată de râs, și atunci, în clipa aia, i s-au rupt și mațele în el... Așa povestea alde Fane!

– Du-te, bă, în... mă-ti, zise atunci Gheorghe, care, fiind mai mare decât Costică, începuse să arate înțelegere pentru bătrâni, de vârsta cărora nu mai avea mult până să se apropie.

Era limpede că nu Fane acela o pățise acolo, și nici Brigman care povestise ceva caraghios, ci chiar Marmorosblanc. Nu trebuia lăsat Costică să precizeze...

– Hai să trăim, zise atunci Costică renunțând, după ce i-o plătise lui Marmorosblanc fiindcă îl făcuse prost. Și puse mâna pe halbă.

Și toți ciocniră. Băură îndelung, dar parcă totuși cu economie, fiindcă, lăsându-le jos, lichidul aproape că nu se micșorase deloc în halbele pântecoase.

– Vă duceți degeaba la al lui Moromete, zise Gheorghe, nu vrea să stea de vorbă cu nimeni.

– Chiar cu nimeni? zise Din Vasilescu.

– Absolut. M-am dus eu, na! făcu Gheorghe și se arătă pe sine cu degetul, holbându-se, adică, s-a dus el, marele Gheorghe, și n-a stat ăla de vorbă cu el, darmite dacă s-ar duce altul?!

– Ce, a ajuns și el director? zise Marmorosblanc.

– Ia uite la el! făcu Gheorghe nevenindu-i parcă să-și creadă urechilor. Director, mă! Abia poate să ducă roaba de pământ cu care cară. Mai director ca mine, care car cu brațele!

Și aici lui Gheorghe i se păru că a spus ceva care ar fi trebuit să stârnească hohotele: izbucni singur, ducându-și pumnul la nas cu cotul ridicat ca pentru a se feri de eventualii pumni cu care ar fi putut tăbărî pe el ceilalți, morți de atâta râs, și l-ar fi lovit astfel ca să înceteze. Nu tăbărî însă nimeni și nici nu râse vreunul.

A luat el într-o zi autobuzul, expre, cu Costică, nu e așa, Costică? zise Gheorghe. Auzise și el despre băiatul lui Moromete c-o fi, c-o păți, că l-ar fi dat în gât pe-acolo pe la Turnu unul Bâznae, ajutat de unul mai mare, Beju, care și el a căzut pe urmă... Și că era cât pe-aci să-l excludă dacă nu se ducea la fostul notar din '47 din Siliștea. Ajunsese om important, notaru-ăsta, dar de-adevăratelea, ce să mai vorbim prostii, și-i zice lui Niculae, ca să-l scape, treci încoa, și l-a adus aici lângă București, într-o grădină, la un castel. Ce mai, sunt sere de flori și hectare de pomi acolo... Avere, a stat un prinț în castelul ăla, că n-o fi stat el, alde Gheorghe al lui Pațac sau alde Costică al lui Lisandru Guliță. Sigur că după ce ai fost activist la un raion, unde ești șef peste douăzeci de comune, să fii șeful unei casmale într-o grădină, e greu. Pe cine mai ai în subordinea ta? Niculae, de, una, că era băiat cu carte, cum, liceu! Și alta, cum să nu fi învățat el să stea călare pe douăzeci și cinci de comune cât timp a fost activist? Pui mâna pe telefon, și țârrr, alo, Baldovineștii, vă muma în... executarea, că vin peste voi și vă dau cu capul de toți pereții! Sau pici peste ei în ședință, când nici nu le trece prin cap, și te așezi pe scaun în prezidiu. N-ai văzut? Bagi mâna în buzunar, scoți pachetul de țigări, îl pui pe masă, scoți și chibritul și îl pui peste pachet și începi: tovarășul președinte din această comună, a îndeplinit el sarcinile date? Și te uiți la președinte cum se îndeasă de frică în gâtul lui gros, să se facă mai mic... Vina lui Niculae, în vara aia când veni în Siliștea, care fu, de-o păți? Nu îl înecară alde Mantarosie și ai lui pe ginerele lui Trafulică? Și cine a fost vinovat? Niculae a fost vinovat, că n-o fi fost el, Gheorghe al lui Pațac, trimisul comitetului raional al P.M.R. să conducă activitatea de strângerea recoltei. Cine i-a băgat ăluia frica în oase de s-a aruncat în râu? Nu i-a răscolit Mantarosie casa să

caute recolta ascunsă, și pe lângă recoltă nu i-a găsit el și cartușe în pivniță? Și din pricina cartușelor n-a luat-o ginerele lui Trafulică la goană spre pădure, și ăștia după el, să-l prindă, și l-au încolțit la marginea râului, care se umflase? Că din punct de vedere că alde ginerele lui Trafulică nu știa să înoate, înseamnă că avea omul două frici în el, și și-o fi făcut socoteala și ce-o fi zis: să mă înec, sau să mă bage la beci? Și din astea două frici mai mare frică a avut de beci, fiindcă nu rabdă toți, el, spre o pildă, alde Gheorghe al lui Pațac, n-are nici cea mai mică frică, ce poate să-i facă, dar alții au, ei, na, să-l iai pe om, care e învățat să fie liber, și tam-nesam să-l închizi și să nu-l mai lași să vadă lumina soarelui când vrea el!... Că în timpul războiului o fi găsit și ăsta o ladă cu cartușe lăsate de nemți care fugeau și o fi băgat-o în pivniță, poți să-l învinuiești de port ilegal de armă, când arma nu era? Omul e strângător, dacă le-a găsit, ce-ai fi vrut, să le arunce?

Gheorghe parcă era trist relatând toate acestea. Dar repede își reveni și continuă, căutând vina și în felul de a fi al băiatului lui Moromete, nu numai în istoria cu cel înecat. Povesti altă istorie. Alta ar fi fost situația, zise el, dacă la un moment dat când Isosică, secretarul de atunci al organizației, i-a trimis la el acasă pe unul Geacă și unul Dănălache să-i spuie cine erea să-l omoare în fața primăriei în '46 când îl bătură pe Niculae oamenii. Erea Bilă! Niculae trebuia să ia faptele în considerare! Dar Niculae ce le-a făcut? Cărați-vă, zice, de la poarta mea, dacă vreți să nu vă dau afară din partid! V-au trebuit atâția ani ca să spuneți? Ce v-a venit taman acu'? Lui alde Isosică nu-i mai convenea alde Bilă și ar fi vrut să-l curețe în felul ăsta. Dar Niculae a bănuit... Nu că ar fi ținut la Bilă, cum să știi dacă a vrut să te omoare, dar s-a ferit să intre în sforile statului, iar ăștia din sat cum să-l ierte? Pe lângă astea, toată lumea în vara aia stătea cu ochii pe Niculae să vadă cum o să rezolve el situația? Fiindcă unii credeau că, haiti! acum e care pe care, dacă îi dă

ei jos de la primărie pe alde Isosică și Plotoagă, președintele care era în funcție, și le dă foc la case, gata cu comuniștii, fac ei un guvern nou în Siliștea, în frunte cu alde Trafulică, și fug ăia de la București când or auzi, se duc dracului! Până să fugă ăia, a venit miliția și i-a luat... Ori Niculae n-a știut să rezolve aceste turburări...

... Și a vrut și el, Gheorghe al lui Pațac, cu alde Costică al lui Lisandru Guliță, să-l vază pe Niculae ce face el acuma acolo în grădina aia după ce nu mai erea ce fusese, chiar așa erea, cum se spunea, că dădea cu sapa și căra cu roaba? Adică cum, băiat cu liceu, altceva mai bun nu-i găsise fostul notar? Vroiau să știe cum, băiat de la ei din Siliștea, ajunse Ouăbei director, care vindea alviță în sat cu cobilița, pe ouă, și ăsta cu liceu căzut la pământ și nu se mai ridică? Până și Brigman, dacă veni el și nu mai fu ce erea, când se întoarse în sat și luă sfârșit colectivizarea generală, tot îl făcură și pe el ceva...

Aici Gheorghe al lui Pațac se opri singur, izbucni pe neașteptate într-un râs înghesuit de satisfacție și dându-se pe spate pe scaun își duse din nou pumnul la gură cu cotul în gardă, ca și când s-ar fi ferit să nu încaseze iar lovituri de la ceilalți, pentru râsul excesiv pe care li-l provoca. Dar numai pe chipul negru al lui Costică apăru sticlirea tăcută a unui rânjet. Ceilalți stăteau țepeni. Din Vasilescu și Marmorosblanc, amețiți după cât se pare de berea băută și de glasurile monotone, dar ridicate, ale berăriei, nu erau prea atenți la povestirea lui Gheorghe.

– Ei și ce l-au făcut pe alde Brigman? întrebă Costică, care înțelesese că de pățania lui Brigman se omora așa cu râsul Gheorghe.

– Cum, se miră acesta, șef de atelaj!

Asta însemna mai mare peste o căruță. Rânjetul lui Costică se adânci, mișcându-i și fălcile lui negre de păr, și privirea i se împuținâ, dându-i o înfățișare bestială.

– Șef mare! făcu el.

– Ei, na! făcu și Gheorghe redevenind grav. Tragi de hățuri și, prrr! direcția tarlaua numărul patru, la strângerea recoltei, pui mâna pe furcă, și așa șef cum ești, încarci.

Urmă o lungă tăcere... Costică, cu gândul la soarta lui Niculae, în jurul căreia se învârtise atâta Gheorghe povestind, își reaminti pesemne, cu amănunte, ce pățiseră ei atunci când se duseseră să-l vadă pe băiatul lui Moromete și se gândea poate, cum să continue el cât mai bine povestirea celuilalt, fiindcă zise:

– ...Păi n-am făcut drumul degeaba?!

Și apoi nu mai adăugă nimic, iar cuvintele acestea, lipsite de legătură, sunară fără noimă. Numai Gheorghe înțelese.

– Am făcut drumul degeaba! se miră el. Asta am spus eu de la început.

Adică ce-au pățit! asta era întrebarea.

Dar Costică tăcea, nu avea, după cât se părea, darul vorbirii, plăcerea lui era să asculte... Și la asta trebuie pricepere, fiindcă altfel nu-ți povestește nimeni nimic.

De fapt nu pățiseră mare lucru, și dacă Niculae le-ar fi făcut și el cinste cu un pahar de vin, așa ca între oameni, cine știe, poate că Gheorghe al lui Pațac n-ar fi spus că băiatul lui Moromete era muncitor cu roaba, ci horticultor. Fără să mai vorbim că tot el răspândise în sat, nu se știe de ce, știrea pe care i-o spusese Marmorosblanc lui Din Vasilescu... Plecaseră într-o duminică, în loc să se ducă la „Carul cu bere", ca de obicei, se gândiseră să se ducă la suburbana respectivă a Bucureștiului unde se afla castelul și să-și astâmpere curiozitatea, care uneori e mai tare ca setea, mai ales când ai bănuiala că nu e vorba de ceva obișnuit. Gheorghe al lui Pațac fu singurul dintre cei care, vizitându-l pe Niculae, povesti cum fuseseră primiți, spre deosebire de ceilalți, care doar îl înjurau sau treceau sub tăcere amănuntele, adăugând de la ei ceva care nu se baza însă pe vreun fapt, că adică de rușine nu vrea al lui Moromete să mai stea de vorbă cu oamenii din sat. Din ușă le spusese, fără să-i

lase să intre înăuntru (avea o cămăruță într-o casă numită „a grădinii", chiar lângă seră); „N-am timp să stau la taclale cu voi". Și le închisese ușa în nas. Din Vasilescu și Marmorosblanc fuseseră printre cei din urmă care vruseseră să-l vadă, dar auzind de felul cum puteau fi primiți, renunțară și ei...

II

Totuși nu era chiar atât de adevărat că Niculae nu vroia să stea de vorbă cu nimeni. Cu un an în urmă, când încep evenimentele care urmează și care aduseră apoi în satul natal al băiatului lui Moromete știrea falsă a morții lui, un om înalt și drept ca un stâlp, pe chip cu o expresie parcă de stupoare nu numai pentru ceea ce vedea, dar și pentru ceea ce făcea el însuși, se dădu jos dintr-o mașină în fața intrării castelului și îi făcu un semn confidențial portarului să se apropie. Acesta șovăi, dar în cele din urmă, cine știe ce se gândi, că se hotărî să iasă din adăpostul său. Era aici unul Niculae Moromete? fu întrebat, și în timp ce asculta răspunsul, vizitatorul se întoarse cu totul spre portar, își vârî mâinile în buzunar și se frânse puțin de spate; va să zică era adevărat. Da, zise portarul și arătă cu mâna direcția și spuse și unde putea fi găsit cel căutat.

Drept în față se întindea o alee asfaltată, ca un tunel din castani bătrâni, până la o nouă intrare, pe sub un turn medieval, cu o poartă uriașă dincolo de care se bănuia că e curtea castelului. Până la acel turn, de-o parte și de alta a aleii se vedeau flori, și mai ales lalele galbene și roșii, pe întindere mare, iar mai încolo era sera, și alături, așa-numita „Casă a grădinii", spre care se îndrepta acum vizitatorul. Deși ici, colo, un om sau o fată culegeau sau plantau ceva, parcă era puțin pustiu în jur din pricina țipetelor urâte ale păunilor care se auzeau dinspre castel, la intervale regulate, împiedicând parcă peisajul să se încarce de melancolia obișnuită a pământului, asupra căruia omul stă aplecat și lucrează.

– Bă Moromete, unde ești, mă? zise vizitatorul în stil țărănesc, deși mașina din care coborâse și costumul de pe el, din stofă bună, care era purtat fără acele mișcări șoldii, pe care le are unul neînvățat cu haine croite, arătau că el nu mai era, orice s-ar zice, chiar un țăran. Ieși, mă, afară, să te văd la față, că sunt ani de când... Ai mai crescut și tu sau ai rămas tot?...

De bucurie, omul nu-și putea parcă termina cuvintele și nici nu observă cum un câine brumăriu, o corcitură, făcea tot felul de figuri în jurul său, ca și când acest musafir ar fi fost chiar stăpânul lui și nu cel dinăuntru. Un geam de la parterul casei se deschise și un bărbat cu chipul aproape mic, ai fi zis un adolescent, apăru în cadrul ferestrei. Nici nu se încruntă, nici nu se uită urât, ci rămase drept și sever, cu privirea neclintită, îndreptată undeva peste capul vizitatorului. Se răsuci apoi, dispăru din cadrul ferestrei și întru târziu deschise și îl primi pe musafir într-o odaie nu prea spațioasă, dar în care lucrurile din ea stăteau la locul lor, neînghesuite. Un pat alb de fier, cu un pled cafeniu, cu o pernă rezimată de perete, o noptieră alături, cu un aparat de radio ieftin la îndemână când te culcai pe pat, podele curate, cu o mochetă verzuie pe ele, un raft cu cărți și o masă în apropierea ferestrei, la care se vedea că se lucra, era plină de alte cărți, însă late și groase, pesemne manuale sau tratate de specialitate, și de caiete, puse în ordine unele peste altele.

– Ai rămas cum te știu eu, zise vizitatorul, în picioare, frângându-se ușor pe spate și dând drumul unui râs ca o pârâitură de gard rupt de o vită, atât că nu mai îmi vine mie să cred, mă Niculae, că o să-mi mai spui tu mie istorii cu fete care te scoteau în tindă să le... și tu (și aici musafirul își însoți aproape fiecare cuvânt cu noi ruperi de spinare, care ilustrau într-un fel atât de ciudat râsul său), ele să le... și tu nu vreai neam, ce ne mai râdeam noi de tine la comitet, și tu nu te supărai câtuși de puțin, sau te supărai rău de tot, și atunci căutai să mă dai în gât cu ăla care i-am luat eu carnetul de partid după ce l-am

îmbătat și l-am ars cu chibritul... Parcă ereai un... cu toate că ereai mai deștept decât noi toți, mai ți-aduci aminte cum m-ai spus tu lui Ghimpețeanu că dorm cu ochii deschiși la învățământul politic?

Și aici Iosif se opri, se așeză pe scaunul din fața mesei, și repetă întrebarea: Își mai aducea Moromete aminte? Niculae nu răspunse. Se așeză și el pe pat, se întinse, își puse mâinile sub ceafă și își pironi privirea asupra celuilalt.

– Tu tot mai ești supărat pe mine, Niculae, că am acceptat să viu să te prelucrez la tine în comună pentru excluderea din partid? După atâția ani? Te pomenești că ai uitat că eu am călcat secretul misiunii încredințate și ți-am spus să nu te întorci în sat, și în felul ăsta ai și acum carnetul în buzunar? Știi că puteam s-o pățesc și eu dacă Beju afla? O și pățeam dacă nu cădea și Beju, fiindcă am aflat că cineva s-a dus și i-a spus: Iosif l-a avertizat pe Moromete. Mi-a spus, știi cine?

Niculae schimbă privirea. Clipi: ei, cine?

– Sau nu te interesează? zise Iosif. Ce făceai tu aici? Citeai? Mai lasă cărțile! Nu vreai să ieșim? Nu mă grăbesc, am venit special să stau cu tine până în seară, mi s-a făcut dor de tine, mă Niculae!

Deodată pe chipul lui Niculae se schimbă ceva: declarația avea în ea un sentiment care înfrângea orice rezistență.

– Spune, Iosife, zise Niculae. Nu mă interesează, dar spune. Îmi pare bine că te-ai gândit să vii să mă vezi. Nu înțeleg de ce, dar nu e nimic. Faptul în sine contează.

Și se uita străin într-o parte. Însemna că nici persoana lui Iosif nu-l mai interesa? Urmă o tăcere. Iosif se gândea: Existau situații nepotrivite unei apropieri a doi oameni care au fost odată apropiați, și existau situații potrivite, cu efect sigur. Altfel, vorbești în zadar. Și dacă unul nu vrea, înseamnă că e chiar așa cum spune, s-a rupt de toate și nimic nu-l mai poate readuce la ce-a fost. Și îl întrebă pe Niculae ce treabă avea acum la ora

asta? Era obligat să stea în grădină? Vedea că stătea în casă, nu era mai bine să iasă undeva împreună, să ia masa într-un restaurant în București și să mai stea și ei de vorbă? De ce nu? răspunse Niculae cu un glas de parcă ar fi zis: de ce da? Și se uită la fostul său prieten cu o privire sfidătoare: îl interesa altceva în prezența lui Iosif. Începu deci să se îmbrace. Când ieșiră, Niculae o luă repede înainte și goni foarte poruncitor câinele, nu fără să insiste.

– Du-te, îi spuse, cară-te de-aici!

– Ce-ai cu el? se miră Iosif. E un câine de treabă, când am venit eu, tot timpul da din coadă.

– Știu eu, zise Niculae. E un secret al nostru, dacă nu-l gonesc, îți rupe pantalonii.

– Mă mir! zise Iosif mirat, uitându-se bănuitor la Niculae, având aerul să descopere că oamenii ăștia singuratici, când vii pe la ei, vezi că le lipsește câte-o doagă de-atâta singurătate în care stau.

În legătură cu ce-i spunea mai înainte, zise Iosif, după ce făcură drumul în tăcere și intrară apoi într-un restaurant pe care, după felul neșovăielnic cu care acesta îl găsi, se pare că îl cunoștea și aprecia, el, Iosif, a observat o ciudățenie. Sunt două feluri de membri de partid, unii care când sunt excluși se consideră și ei excluși, și pun cruce peste tot ce li s-a întâmplat, și alții care când sunt excluși, degeaba sunt excluși, fiindcă ei tot cu gândul acolo trăiesc. Din prima categorie fac parte ei doi și alții ca ei, dacă or mai fi, din a doua face parte ăsta care i-a spus tot ce-avea de gând Beju cu el, cu Niculae, își mai aducea aminte? Îl chema Gâtlan. Mai era încă la regională pe atunci, nu ca acuma, hi, hi! Îl cunoștea Niculae pe Gâtlan și pe soră-sa? Un țicnit, răspunse Niculae. Ei, țicnitu ăsta i-a povestit lui, lui Iosif, cum într-o acțiune de sabotaj a aruncat o grenadă într-un tren nemțesc, în Franța, și cum grenada s-a izbit de stâlpul electric și, explodând, i-a retezat două degete. Ei, taman atunci Gâtlan cică ar mai fi avut timpul să se gândească să nu dea

nemții peste degetele lui de pe jos, să le ia amprentele, și după amprentele lor să-l caute și să-l aresteze, hi, hi... Ce vroia să mănânce Niculae?... Bine, și să le dea și un chil de fetească de Târnave... Le-a cules, cică, de pe jos, degetele care va să zică, le-a băgat în buzunar, și abia pe urmă a luat-o la goană. De-aia, cică, avea el laba de la mâna stângă ciumpăvită, pe care ori de câte ori i-o vedea, îl pufnea râsul pe Iosif. Își amintea de fiecare dată de istoria cu amprentele... „Mă, țărane, făcea atunci Gâtlan, hodoronc-tronc, iar Iosif înțelegea de ce, ce cauți tu în partid? Crezi că de-aia am făcut noi revoluție și am luptat în ilegalitate, ca să arătăm lumii curul tău păros?" Își mai aducea aminte Niculae? Nu era glumă cu ăsta când apărea el într-o ședință. Iosif a asistat la una la regională, unde l-a trecut sudoarea prin cămașă. În calitatea lui de secretar cu propaganda, Gâtlan adunase toate cadrele didactice din regiune și se făcuse a treia noapte de când îi ținea sub tensiune să spună care din ei sufereau de influențele burgheze și să se lepede de ele acolo, în fața tuturor. Unul n-a mai suportat și a căzut lat pe podele, știa el de ce, în facultate denunțase o colegă că i-ar fi spus cine știe ce, în realitate nu-i acorda și lui atenție să se culce cu el, și fata fusese întâi arestată și pe urmă dată afară de la cursuri. Gâtlan nu știa de chestia asta, s-a aflat ulterior, dar în momentele alea el s-a ridicat de la prezidiu, smucindu-și capul pe spate ca un cal nărăvaș, s-a oprit lângă ăla și, arătându-l cu degetul, a strigat: „Priviți, tovarăși, cum dușmanul de clasă zace la picioarele noastre". Ei, cine putea să-și închipuie că nu multă vreme după aia, chiar în anul când Niculae a fost îndepărtat din activul de partid, atunci toamna, când s-a făcut prelucrarea turburărilor cu campania agricolă la nivelul regiunii, Gâtlan să ajungă el să fie prelucrat ca dușman de clasă? Iosif n-a apucat să ia parte, i-a povestit cineva, dar odată tot l-a văzut, era la el în birou, înainte, și parcă avea ochii rătăciți, n-auzea ce i se spunea, a întins mâna și spre el, spre Iosif, ca să-l arate nu știu cui: „Tu, mă, ești în stare să arăți samavolniciile din raionul

tău? Nu ești în stare, mă, ești un laș, și a urlat: lașule! Să iasă toți lașii afară din partid!" Nici el, Iosif, nu prea l-a auzit, avea alte griji... Nu și-a dat seama ce îl apucase... Abia mai târziu a aflat că luarea aceea de cuvânt a lui Gâtlan, care i-a adus căderea, a fost cu cântec. Sosit în regiune, cineva de la C.C. cu care Gâtlan se cunoștea demult, din ilegalitate, l-a invitat la el, la casa de oaspeți, și acolo cică l-a ascultat fără să-l contrazică absolut cu nimic și numai la urmă de tot i-a sugerat oarecum că ar trebui ca toate acestea să fie ridicate și în ședință. „Și tu n-ai simțit amenințarea?" l-a întrebat Iosif mai târziu, când l-a văzut în București, unde era responsabilul unei librării. „Eu, mă? a zis el atunci și l-a fulgerat din ochi pe Iosif, eu nu sunt un laș!" Nu fusese, dar îl excluseseră. Nu i-a răspuns nimic Iosif, nu-i ardea de soarta lui, cu atât mai mult cu cât a observat că nu mai era capabil să scoată o vorbă ca lumea. Din sfert în sfert de oră, folosind alte cuvinte, îl întreba pe Iosif același lucru: „Tu, mă, crezi că o să mă primească iar într-o zi în partid?" Vezi, el tot cu gândul acolo era! Recent, Iosif a aflat și motivul comportării lui care îl dusese la prăbușire. Nu cu mult timp înainte de turburările din vara aceea, dacă nu chiar în timpul lor, sora lui s-a pomenit într-o noapte cu niște securiști peste ea. „Ai fost în Spania?" au întrebat-o. „Am fost!" „Și ce-ai făcut acolo?" „Am luptat." „Cu cine? a zis ăla, hă, așa, rânjind. Cu ce te-ai luptat? Te-ai luptat din greu? Și aici în baie ce-ai ascuns?" a mai întrebat-o, și femeia s-a dus acolo să vadă ce e. Atunci ăla a încuiat ușa cu cheia, a pus mâna pe ea, și...

Niculae se uită pe geam cu o expresie atât de acută de singurătate pe chip, încât Iosif tăcu și el și începu să mănânce cu o vagă stinghereală în mișcările mari ale ființei lui.

– Ei, și el a spus asta în ședință? zise Niculae întru târziu.

– Nu, hi, hi, făcu Iosif. Dar în schimb a demascat toate samavolniciile din regiune. Tu ai fi spus, Moromete?

– Înțeleg, răspunse Niculae cu o ironie rece. Dacă ar fi spus, n-ar mai fi fost responsabilul unei librării, ci vârât undeva în altă parte, unde și el a trimis destui. Dar atunci de ce n-a tăcut de tot?

– Păi fiindcă el nu era un laș! răspunse Iosif, și se îndreptă de spinare, și scaunul pârâi sub el odată cu râsul lui hurducat.

– Aha! făcu Niculae.

Terminară masa în tăcere. Iosif turna vin în pahare.

– Ei, află, zise el, că acum i s-a făcut dreptate. A fost reprimit în partid, de-aia mi-a povestit abia după zece ani toată istoria cu securistul. Dar tot la librărie a rămas, bine și acolo! chicoti Iosif.

– Și soră-sa? Ce-a făcut cu securistul?

– Nimic, zise Iosif. Individul lucrează acuma în comerțul de stat. A încercat ea atunci peste tot, dar degeaba, și până la urmă procuratura i-a respins pur și simplu plângerea, fără nici un răspuns argumentat.

– Bine i-a făcut, zise Niculae liniștit. Să se învețe minte să mai vrea să schimbe ea lumea, fără să știe ce e aia!

Dar Iosif tresări și o umbră de contrariere trecu peste chipul său de cal tânăr, cu pielea brună, frumoasă și strălucind de putere. Alunecaseră pe un drum pe care el, Iosif, nu se ținea drept. Dădu îndărăt și o luă pe altul, vesel și dornic de apropiere, și începu să spună ce era cu el, unde era șef, cum se însurase, câți copii avea, ca să poată pe urmă trece la întrebări despre ce mai era cu Niculae. Ce s-a mai întâmplat cu fata aia cu care a trăit el zilele acelea în Pălămida, până să plece la București? Marioara Fântână!? Niculae răspunse că a făcut un copil, atunci, cu această fată de la el din sat, îi plătește pensie alimentară... Și de ce nu se însura cu ea? De-aia! Până ce, într-un târziu, posomorât, Niculae curmă toate acestea și îl întrebă deodată pe prietenul său:

– Spune-mi, Iosife...

Dar se răzgândi parcă în aceeași clipă, și Iosif, după ce așteptă câtva timp, dădu și el din umeri; nu înțelegea.

– Trebuie să plecăm, zise Niculae.

ACADEMIEI ROMÂNE

III

Era sâmbătă după-masă, a doua din lună, când, ca de obicei, Niculae trebuia să se ducă tocmai în comuna Săftica, la treizeci de kilometri de București, să-și vadă băiatul și să-i dea mamei pensia alimentară. Ea lucra acolo la un preventoriu T.B.C. pentru copii, ca asistentă medicală. În acești ani urmase școala medie, o terminase și apoi urmase un curs de doi ani de școală tehnică medicală. Băiatul era voinic ca un pui de urs, și când era mai mic, îndată ce sosea acest bărbat străin și se așeza pe pat lângă maică-sa, începea să se răsucească în jurul lui și al lor ca într-o cușcă, să le dea târcoale agitat și să-i întrerupă din vorbă cu o dibăcie care apărea din mica lui ființă cu atâta violență încât, de fiecare dată, cute de surpriză silnică apăreau pe fruntea mamei. Ca să nu-l bată, încerca adesea să-l dea afară din casă. Zadarnic. Se agăța de clanță, apărea la fereastră, scheuna, ba se întâmpla să și urle, și mama nu înțelegea ce e cu el, fiindcă după plecarea bărbatului se potolea brusc și redevenea duios, cum îl știa ea.

Odată, să fi avut atunci nu mai mult de trei ani, tot urcându-se și coborându-se din pat prin fața și prin spatele lor, cățărându-se neîncetat și alunecând de-a bușilea, văzând că ființa pe care o știa numai a lui nu-l ia în seamă, a sfârșit prin a se arunca de pe buza patului direct cu capul în jos în lada de lemne. Tânăra femeie l-a prins cu o mișcare fulgerătoare, prea târziu să nu-l vadă totuși dispărând în ladă, cu fundul în sus. S-a făcut palidă, copilul a căscat gura în brațele ei, vânăt la față într-un răcnet atât de înalt încât nu i s-a auzit câteva clipe lungi decât sfârșitul, care a cutremurat geamurile.

La început Niculae îi aducea bomboane și jucării. Nu i-a mai adus. Iar cu anii, vizitele lui, deși regulate, s-au făcut tot mai scurte. Dădea mamei banii, se uita posomorât la copil, tăcea câteva minute, apoi se ridica și pleca. Nu rămânea

niciodată peste noapte și nici pe această mamă a copilului său n-a văzut-o cineva la el în „Casa grădinii".

Dar chiar dacă n-ar fi trebuit să se ducă în comuna aceea unde era Marioara Fântână, horticultorul de la castel tot n-ar mai fi stat, după ce luase masa, de vorbă cu prietenul său de altădată. Ar fi făcut ceea ce făcea totdeauna fără întârziere, în toate zilele după ce părăsea sera: intra în odaia lui și stătea acolo ca un viezure, rontăind nu se știe ce, nu se aflase precis despre ce era vorba, se pare că citea sau scria, dar în ce scop, nu prea se înțelegea, fiindcă după atâția ani ar fi trebuit să iasă ceva din toate acestea, și nu ieșise nimic, afară doar de faptul că după primul an când intrase ca simplu grădinar fusese încadrat ca horticultor. Dar el continuase și după aceea să stea singur în odaia sa, deci trebuie să fi fost totuși ceva în legătură cu cărțile și caietele lui, din care începuse să nu-și mai ridice nasul decât ca să mănânce, să se spele și să-și facă orele în seră, împreună cu inginerul și zilierii, care cărau lăzile, pământul, sau însoțeau transporturile de flori către clienții din București, Horticola 1 Mai, sau alți contractanți. Uneori se urca și el în camion, lângă șofer, dar nu întârzia mult, curând era văzut înapoi, îndreptându-se grăbit spre „Casa grădinii", de unde nu mai ieșea decât a doua zi dimineața. Se spunea despre el că ar fi famen, nu se știe cine răspândise zvonul ăsta, care se prinsese, fiindcă nu se încurcase cu nici o fată sau femeie, deloc, cu nici un chip... Totuși, nu cu mult înaintea acestei vizite a lui Iosif, cam cu un an în urmă, părerea aceasta, a celor care lucrau cu el, fu desmințită categoric.

Într-o zi intră în seră o domnișoară sau doamnă de la castel, care voia flori în camera ei, să le picteze puse într-un vas, și ceru din alea, și din alea, și un fir de dincolo, și puțină iarbă de dincoace, până atrase asupra ei atenția horticultorului, care o servea fără să-i arunce o privire și o auzea fără să-i dea siguranța că n-ar fi surd.

Era bine făcută, nici prăjină, nici bondoacă. Dar nici potrivită de statură nu părea, fiindcă picioarele ei frumoase, pline și alungite o făceau parcă înaltă, deși umărul ei nu-l întrecea pe al horticultorului. Era îmbrăcată într-o rochie portocalie care se încheia de la ceafă de-a lungul spinării până jos, cu nasturi mari, și era din familia blondelor, după ten și după ochi, dar părul avea culoarea mierii de salcâm. Castaniul ochilor însă îi era atât de limpede, încât te făcea să înțelegi că și secretele de dincolo de ei aveau aceeași puritate inocentă.

Fu observată de câteva ori pe lângă „Casa grădinii", și curând după aceea, și horticultorul în castel. Dar nu cu flori, ci seara, când prin geamurile luminate ale sufrageriei puteau fi văzuți pictori sau scriitori, sau cei care făceau filme pentru cinematograf, stând în fotolii sau adunați în grupuri, în hol, unde câteodată se întindea câte o masă lungă de câte douăzeci de inși de la care nu se ridicau niciodată înaintea zorilor. Castelul nu mai era, ca pe vremea când aparținea prințului, închis pentru localnici. Se transformase în muzeu, unde putea fi admirată o dușumea făcută din aur prins între plăcuțe mici de sticlă, intra deci oricine în curtea interioară, pe care o străjuia marea poartă medievală cu turn cu clopot, apoi direcțiunea, în fapt directorul și ajutoarele lui, aveau o încăpere a lor vecină cu holul, unde mâncau adesea și beau, și în general nu era interzis nimănui să pătrundă și în clădirea locuibilă, cea de-a doua, unde stăteau și lucrau acești membri ai diferitelor uniuni, zise, în scriptele administrației, de creatori. Horticultorul însă nu se ducea acolo nici din întâmplare, și nici ca simplu grădinar, să schimbe ghivecele uscate sau să îngrijească marile vase cu enorme flori ornamentale, așezate la intrare sau la picioarele scărilor, ci la masă cu această pictoriță și un prieten al ei, un ins în vârstă, cu o barbă mare și albă, și pe care îl chema chiar așa, Paul Barbăalbă. Se află curând că nu horticultorul, ci Barbăalbă era, dintre ei trei, element de decor pentru ca pictorița să poată sta liniștită cu cel dintâi. E drept că stătuseră la început mai lângă o fereastră, în realitate oricine putea să stea cu cine vrea, dacă avea el chef să-și aducă un invitat dinafară, și cu atât mai mult de la castel.

Era, această pictoriță, pe care o chema Golea Simina, o veche cunoștință a administrației, care o simpatiza din pricina suferințelor ei în căsătorie. Soțul, pictor ca și ea, îl indignase pe director, care n-avea pentru el nici un respect, din cauză că se purta urât cu personalul, înjura de mamă, murdărea odaia în care stătea, deteriora mobila, își punea țigara pe toate mesele, arzându-le lustrul. Pictorița se despărțise de el cu un an înainte de prima ei expoziție care, după cum se exprimă un coleg al ei, făcuse să crească în conștiința multora ideea că numărul artiștilor nechemați sporise cu încă unul, ca și numărul de obiecte pe care ea le picta, dar din care arta nu câștiga nimic, după cum spunea o cunoscută formulă a lor, de pictori, privitoare la obiectul picturii.

Într-adevăr, ea picta orice, se putea chiar spune că picta totul, un scaun, un colț de stradă, un șantier cu un steag care nu lipsea... În schimb, dacă se întâmpla ca pe colțul acela de stradă să fie și o biserică, crucea din vârful ei nu se mai vedea, ieșea ca din întâmplare afară din cadru. Trudea ore și zile întregi, și la sfârșit obiectul sau ființele vii din tablourile ei ieșeau asemănătoare cu cele reale, numai că pe pânza ei aveau ceva în plus: erau cam murdare. Încolo, erau bine făcute și chiar te neliniștea dacă te uitai mai mult la ele: fiindcă obiectele sau ființele vii, dacă nu sunt frumoase, nu mai au nici un sens. Ori, noi, care le privim, suntem și noi niște ființe vii și chiar, așa, n-avem nici un sens?

La expoziția ei, criticul de artă se apropie și angajă cu ea o conversație. De când picta? o întrebă. De la cinci ani, îi răspunse pictorița. De la cinci... și câți ani avea? Douăzeci și patru! Și de aproape douăzeci... Era măritată? Nu, divorțase.

De cine? De Pătrașcu. Expoziția era plină de vizitatori, iar afară venise primăvara și soarele bătea în plin în geamul uriaș al vitrinei, revărsându-și lumina și asupra pânzelor de pe pereți. Stăteau la o măsuță lângă fereastră, puteau fi văzuți de pe trotuar vorbind. Pictorița ședea cu spatele la geam și răspundea cu însuflețire la întrebări, nu înainte însă de a se poticni la fiecare câteva clipe, din pricina indiscreției lor. Totuși nu se putea să nu răspundă, fiindcă criticul de artă era, în lumea lor, o personalitate foarte cunoscută. Va să zică Pătrașcu fusese însurat cu ea? Nu știa, mărturisi criticul. Și de ce au divorțat? Ea ezită de astă dată câteva clipe lungi, izbită nu atât de indiscreția lui tot mai accentuată, cât de reflecția privitoare la cine cu cine fusese căsătorit. Pătrașcu cu ea, natural, și nu ea cu Pătrașcu, el era vedeta, ea nu era nimic. Din ce pricină s-au despărțit? S-au despărțit, zise ea atunci, pentru că el era un om care avea totul de-acasă și nimic de la el. Adică? Adică venea cu talentul de-acasă, de-acolo de la țară, unde sunt multe talente, și de la el n-avea nimic, afară de beție, care era meritul lui personal. Și cu ce o deranja faptul? Atunci ea dădu acest răspuns plin de curaj: „Eu n-am talent de-acasă". „A vrut să spună că ea are talent prin meritele ei proprii", mărturisi criticul mai târziu. Cu ironie. Tot nu înțelegea, reluase el atunci în expoziție. Cu ce o deranja faptul că Pătrașcu avea un talent de-acasă? Nu, avea și un merit al lui, răspunse ea. În timp ce umbla teleleu săptămâni întregi prin toate localurile și se îmbăta, o mai și înșela în mod premeditat. „Dumneata ai suporta așa ceva?" Și punând această întrebare ea se roși deodată foarte tare și își feri privirile stingherită. Se posomorâse. Se vedea că nu va mai răspunde la întrebări. A vândut vreun tablou? mai zise criticul ridicându-se.

Nu vânduse nimic și gândul că trebuia atunci să le care toate acasă ar fi putut să-i pricinuiască o cât de vagă dezamăgire și să-i strice bucuria debutului. Dar n-o văzuse nimeni tristă, dimpotrivă, avea aerul că expoziția i-a mers din plin și a afirmat-o, și arăta prinsă de o și mai irezistibilă poftă de a se așeza oriunde pe scaunul ei pliant și a vopsi de sus până jos pânzele așezate pe șevalet. Era la fel de cunoscută printre acei colegi care constituiesc grosul unei profesiuni artistice (și din rândul cărora nu cu ușurință reușește cineva să evadeze și nu fără trudă să se mențină chiar și în acest anonimat), cum erau cunoscuți cei mari printre cei mari. Cei dintâi aveau de luptat nu numai cu secretele acestei îndeletniciri, ci și cu influența celor de anvergură, a căror creație nu e totdeauna fertilă, ci magnetică, atrăgând și ținând sub orbita lor pe cei mai slabi. Astfel fusese ea atrasă de Pătrașcu și admirația pe care i-o purta ar fi ținut-o poate legată de el ani îndelungați, dacă el, întorcându-se noapte de noapte acasă, nu s-ar fi pus tot mai des cu pumnii pe ea și n-ar fi bătut-o foarte tare, cu o îndârjire sumbră și parcă lucidă, ca și când ea, soția lui, ar fi fost cauza unei tragedii sau a unei mari nenorociri care plana asupra nu se știe cui, a lumii întregi parcă, și îl ținea înlănțuit și pe el, pe Pătrașcu. Era greu de dat totul pe seama beției, sau mai bine zis nimic nu putea fi dat pe seama... Violența neînfrânată, animalică și lașă, cu care o lovea tocmai pe ea, care îl adora, era opera lui, nu a vinului, vinul era doar un...

Într-o zi se sculă de lângă el din pat și în timp ce el horcănea își luă lucrurile și le cără la părinți, pe care îi anunță că divorțează. Tatăl, profesor de desen și autor de gravuri în lemn apreciate totdeauna elogios, dar fugitiv, în presă și care trăia împărțindu-și timpul între orele de școală și bucuriile pe care i le aducea mica lui creație, nutrea, ca și fiica lui, o admirație constantă față de talentele viguroase, și se întristă și o sfătui pe față să se mai gândească înainte de a face pasul. În clipa aceea tatăl se gândea și la aspectul material al căsătoriei, Pătrașcu câștiga de pe acum sume mari, nu câștigase el o viață întreagă cu toate gravurile lui cât îi plătea o instituție lui Pătrașcu pe

un singur tablou. Fata însă nu luă în seamă sugestiile părinților, se duse la Uniune și ceru o repartiție la Sinaia în fostul palat de iarnă al regilor, din care o parte fusese de asemeni pusă la dispoziția uniunilor de creație de tot felul, și își luă cu ea șevaletul, pânzele și culorile, să nu mai dea ochi cu soțul ei până la despărțirea legală.

Pătrașcu veni însă după ea în aceeași zi, treaz, și o rugă să se întoarcă acasă. Îi spuse că a luat hotărârea să nu mai bea și îi promise că niciodată n-o să se mai întâmple ceea ce se întâmplase în noaptea aceasta ultimă, care o îngrozise pe ea așa de tare, și că îi cerea un răgaz de câteva luni, ca s-o convingă că nu era vorba de o simplă promisiune, ci de o cotitură în viața lui. Ea îi răspunse că nu e prima oară când el îi propunea astfel de cotituri; s-o lase totuși să se gândească, să se ducă să se plimbe prin pădure și să se întoarcă peste două ceasuri.

El plecă, și ea se întinse pe pat, își acoperi ochii cu brațele și începu să se gândească. Se despărțea de el, dar și de o taină pe care o avea în preajma ei și care era pictura însăși: Pătrașcu reprezenta această taină. Privind un tablou terminat al unui mare maestru, poți să-l studiezi și să-i înveți maniera, dar privind mâna vie a unuia cu care trăiești este chiar cu neputință să nu ți se dezvăluie cu timpul măcar o parte din ciudatul secret? Oare nu procedase la fel și Suzanne Valadon, această pictoriță mare cât un Lautrec și care începuse prin a poza pentru alții?

Pătrașcu însă, în loc să-i ușureze înțelegerea, o deruta făcând pe marele inițiat care nici el nu știa cum se petrec lucrurile. Se simțea, zicea el, stăpânit doar de un demon. Era un lucru care o înmărmurea când vedea cum acest bărbat voinic, cu un profil ca de efigie, cu privirea vie, elimina din viața și din arta sa gândirea, de care se ferea cu gesturi patetice ca de o cunoscută pacoste. Avea de pe acum „elevi" care se țineau de el zi și noapte, și sumele pe care le încasa le topea cu acești inși. Ca

să-l aducă între ei era suficient ca unul să-i dea un telefon și să-i spună: „Pătrașcule, azi-noapte n-am putut dormi până la ziuă, mă obseda tabloul tău cu pădurea sub secure, nici tu nu știi ce-ai făcut, e mai bun decât..." Și se spuneau unul sau două nume consacrate, iar el asculta la telefon cu o înfățișare stranie, prins parcă de o halucinație, parcă nu mai vedea nimic în jurul lui, în timp ce se auzea mai departe vocea sirenei:„Poți să mori, mă, Pătrașcule, cu tabloul ăsta, Gauguin poate să se bage sub canapea! El n-are tensiunea invizibilă a luminii care la tine fascinează..." Întru târziu, răgușit de tăcere, Pătrașcu răspundea: „Ascultă, Vasile, unde ești tu acuma?" Celălalt răspundea că se află în cutare restaurant, împreună cu doi sau trei inși. Pătrașcu închidea telefonul și începea să se îmbrace. Avea, în clipele acelea, înfățișarea bigotă și febrilă a credinciosului care a auzit sunetul clopotelor bisericii și se pregătește să se ducă să nu scape cumva momentul începerii liturghiei.

Petrecerile erau crunte. Se întorcea acasă cu fălcile atât de încleștate încât pur și simplu nu mai putea vorbi, scotea doar un soi de mugete. Rămânea în ușă cu tălpile nemișcate, în timp ce corpul, ca un arbore bătut de vânt, descria în aer mișcări circulare și eliptice, și în timp ce privirea năucită îi rătăcea pe pereți, scârțâia din dinți cu o turbure ferocitate. Venea uneori și bătut, și dimineața se apuca să dea telefoane în toate părțile să afle de la prietenii săi dacă știe vreunul ce i s-a întâmplat.

Începuseră să circule pe seama lui istorii care distrau lumea lor, a pictorilor. Cică la sfârșitul unei ședințe, un coleg mai în vârstă, care îl admira și era cunoscut prin felul său îndatoritor de a fi, îi aduse și lui paltonul de la garderobă. Pătrașcu îl îmbrăcase fără să observe, zicând: „Vezi că aveam și o șapcă". Acela ezitase: „Aveai și-o șapcă?!... Bine, mă duc să-ți aduc și șapca!" „Ad-o, dar mișcă-te mai repede!" i-a zis atunci Pătrașcu cu un glas plictisit și flegmatic. Curând însă începu să se râdă de el din alte pricini, deloc vesele pentru el. Nu se știe cine (poate

chiar unul din elevi) îi sugerase ideea că marile personalități de totdeauna s-au simțit obligate să caute să facă fericite femeile cele mai frumoase și mai interesante din timpul lor, îndrăgostindu-se sau având cu ele măcar una dintre acele aventuri pe care apoi femeia n-avea s-o mai uite toată viața. Era *datoria* lui, a lui Pătrașcu, să nu le lipsească de o astfel de experiență care le-ar fi hirotonisit apoi drept femei alese, indiferent ce-ar mai fi făcut ele în restul vieții, care nu mai avea mare importanță.

O graficiană îl primi deci în vizită. Nu știa ce dorea, și când află, ea îi declară că se simte măgulită de atenția lui și că într-adevăr o clipă de dragoste cu un astfel de bărbat era menită să rămână în amintirea timpului ca un moment de neșters, deasupra bucuriei și fericirii obișnuite, dar vezi, aici intervine un lucru peste care ea nu poate să treacă, fiindcă asta ar însemna să trișeze, ori, în orice se poate trișa, dar nu în dragoste. Ce putea fi? o întrebă Pătrașcu cu îngăduință, fiindcă o ascultase numai cu jumătate de atenție, totul neînsemnând pentru el decât ritual, care la ele a ajuns să fie un fel de haină care nu mai putea fi dezbrăcată decât după un anumit timp... Despre ce trișerie era vorba? mai zise el prefăcându-se interesat să afle, și după îndelungi ezitări, frumoasa graficiană îi declară că pentru împlinirea unei astfel de iubiri era necesar ca și femeia să se simtă demnă, ori, vezi, iată, ea nu se simțea deloc la înălțimea necesară... „Asta e o prostie, zise Pătrașcu, lucrul ăsta nu-l judeci tu, îl judec eu." „Îl judeci tu, declară femeia, dar eu îl simt. Ori, eu, *nu simt nimic*!" Pătrașcu nu înțelese sensul ultimelor ei cuvinte, și reveni în zilele următoare insistent. Graficiana, care păstrase până atunci tăcere asupra scenei, povesti totul, și istoria se răspândi. „Dacă aventura ar fi avut loc, gândi pictorița, graficiana n-ar fi divulgat nimic și eu n-aș fi aflat că sunt măritată cu un bărbat ridicul. Iar el știe că eu știu totul și o să mă snopească în bătăi toată viața, dacă o să rămân cu el. Fiindcă istoriile acestea se vor uita și le pot uita și eu, dar

el va fi eroul altora noi, nimeni nu-mi garantează că nu va reuși, dacă nu cumva a și reușit să hirotonisească pe vreuna care n-a zis că nu se simte demnă! Și asta se va întâmpla cât o trăi, dacă o trăi mult, și eu voi fi silită să le aflu pe toate și apoi bătută că le-am aflat. Ce-ar fi de făcut ca să rămân totuși cu el? Poate că viața noastră împreună n-ar deveni infernală și cu timpul poate că m-aș obișnui, aș face copii și m-aș preface că nu-i cunosc isprăvile, sunt alte căsătorii mult mai rele, dar el bea, și atât timp cât nu se va lăsa de beție (și cum o să se lase când la el reușita în pictură trebuie sărbătorită cu vin, iar nereușita tot prin vin), eu voi fi pentru el ceea ce se numește reprosul întruchipat, neputând să mă împiedic să văd cum se degradează. Nu se va lăsa până când nu mă va distruge și pe mine. Mi-ar mai rămâne soluția ca eu să mă străduiesc să-i creez impresia că nu știu nimic și nici nu mă interesează, dar pentru asta ar trebui realmente să nu mă intereseze, adică, într-un cuvânt, să nu fiu pictoriță... Ori, asta nu pot..."

Își luă brațele de la ochi, se ridică în capul oaselor și se uită la ceas: trebuia să vină să-i dea răspunsul. „M-am gândit, zise ea liniștită și hotărâtă, când el se întoarse, nu mai putem trăi împreună amândoi, trebuie să ne despărțim. O să-ți spun și de ce, ca să nu crezi tu că e numai din pricină că mă băteai. O femeie răbda și asta, unele merg până acolo că zic că de-aia le bate bărbatul, fiindcă le iubește, și poți să rabzi dacă vine de la unul care luptă din toate puterile lui cu destinul și are doar momente de slăbiciune și disperare. Dar tu nu ești dintre aceștia, și mi-a apărut bănuiala în inimă că ție îți trebuie o femeie de care să-ți fie frică, căreia puțin să-i pese de pictura ta, și să nu dea pe tine nici o ceapă degerată... Una ca asta meriți, și tu s-o iubești și s-o respecți. Și numai așa vei reuși să rămâi un pictor bun, cu o astfel de scorpie în pat, la masă și în societate..."

Urmase divorțul, la care Pătrașcu nu se împotrivi, nici măcar nu se prezentă. Un an mai târziu pictorița izbuti să facă să i se aprobe o parte din mulțimea ei de pânze și să expună.

IV

Era adevărat, știa și ea că pentru un pictor ajunge ce e în jurul lui, copiii, nevasta, și după moartea acesteia, servanta... N-a fost una transformată de Rembrandt într-o Danae cu o burtă mare cât o... și spre care Zeus pătrundea sub formă de ploaie de aur? Înseamnă că îndemnul care ți se adresează, de a cunoaște cât mai multe figuri umane, e fără sens? Iată acest băiat... Nimic visător nu se putea citi pe chipul lui. Nici-o reverie și nici-o fantezie nu păreau să-l stăpânească în timp ce îi făcea, aplecându-se și trecând liniștit de la un soi la altul, după cum îi indica ea, buchetul. Cum putuse atunci să aibă loc ceea ce urmase, dacă nimic din sensibilitatea lui nu s-ar fi manifestat? De unde știa? Era o mare bucurie să-i privești chipul lui aproape mic și puțin împietrit și ochii care puteau rămâne nemișcați ceasuri întregi fără să clipească. Mai târziu, după ce se împrietenise cu el, îl întrebă la un moment dat la ce se gândea. El îi spuse atunci că o dată, într-o curte, păsările și animalele celelalte au devenit foarte intrigate de înfățișarea măgarului: stătea țintă în mijlocul ogrăzii, cu capul în jos, ore întregi, cu un aer foarte gânditor, și toată lumea era curioasă, la ce s-o fi gândind măgarul? S-au adunat câteva, s-au apropiat de el și i-au spus: „Nu te supăra, vrem să știm și noi, la ce te gândești?" „Eu?! s-a mirat măgarul. Nu mă gândesc la nimic." Această autoironie i-a plăcut mai mult decât studiile despre pictură ale criticului de artă, pe care între timp prinsese pică, deși cronica sa fusese destul de încurajatoare. Era însă adevărat că de când se despărțise de Pătrașcu începuse să prindă pică pe unul și pe altul, care, e drept, că n-o ținea mult, dar era un fapt: nu se simțea îndeajuns de respectată, și nu înțelegea de ce, când,

dimpotrivă, debutul ei ar fi trebuit să facă să crească considerația pentru ea în ochii colegilor. La Sinaia, la câteva luni după divorț, îi plăcuse un scriitor, un băiat care pur și simplu o încânta și care, din fericire pentru el, era la fel și în povestirile pe care le scria, i le citise cu aceeași plăcere într-un volum care tocmai îi apăruse. E atât de rar să întâlnești un bărbat cu adevărat vesel, nu gălăgios sau petrecăreț (când nu se exprimă, prin răcnete și râsete cu gura până la urechi, decât dorința de a fi vesel, și nu veselia însăși), ci cu adevărat stăpânit de acea tensiune a sufletului care iradiază și farmecă și are un semn care o distinge: e molipsitoare, îți smulge măcar un surâs; în acele clipe gândești că dacă reușești să devii și tu vesel ai descoperit în tine însuți secretul de a plăcea, pe care unii mari virtuoși nu-l pot descoperi, în ciuda superiorității spiritului lor. În preajma lui se simțise și ea veselă și avusese și sentimentul că place la rândul ei, dar lucrurile nu se terminaseră bine din pricina unui altul, care se ținuse pur și simplu scai de amândoi, fără nici o rușine și fără pic de reținere, exasperând-o pe ea și iritându-l pe el în așa măsură, încât în locul unui sentiment care trebuia să se consolideze apăruse obsesia prezenței aceluia, care nu-i cruța nici noaptea, venea și-i bătea ei la ușă, să-i bâlbâie declarațiile lui umile și în același timp agresive, iar lui nu se știe ce implorări și amenințări, pesemne referitoare la situația de om căsătorit a scriitorului, care de altfel își și făcuseră efectul: soția acestuia, alarmată, venise la Sinaia și totul se terminase prin revenirea soțului din aventură în sânul familiei. Observă după aceea că directorul n-o mai salută ca altă dată, iar unele priviri ale altor colegi nu se fereau de ale ei îndată ce i le întâlneau, cum de asemenea era obișnuită până atunci, semn elementar de respect când e vorba de o femeie; rămâneau secunde în plus stăruind asupra ei... Îi trebuiau zile și uneori săptămâni ca să uite că îi purta pică unuia sau altuia și se întreba dacă era din pricina acestei aventuri eșuate, sau pentru că

prestigiul lui Pătrașcu o ferise până atunci de adevărata părere pe care o avea lumea despre ea, și ea nu știuse.

Niculae nu era vesel, dar tensiunea sufletului lui era prezentă în timp ce chipul lui exprima tăcerea care o atrăsese de la început. Nu știa ce e, și asta o turbura la fel de mult ca și comunicativitatea plină de fantezie a băiatului acela de la Sinaia, deși aparent Niculae nu era un om enigmatic. Nici nu se purta ca atare; din primele ore îi spusese aproape totul: că era student la Institutul de agronomie, că în iunie anul viitor avea să-și ia examenul de inginer horticol, și că își câștiga existența ca simplu grădinar... Dar într-o zi el i se uită drept în ochi cu o intensitate stranie și îi spuse: „Te iubesc în clipa asta!" Ea se zăpăci. O iubea numai în clipa aceea! Dar o iubea, iată ceva neașteptat... Fiindcă sentimentul care o șocase de aici venea, că în clipa aceea ființa lui era a ei... Declarația se mai repetă, în aceeași formă, deși nu atât de curând, dar de fiecare dată o lua prin surprindere și simțea cum îi crește bătaia inimii. Va veni vreodată și o declarație totală? se întreba ea.

„Seamănă cu Ileana, singura mea iubită, gândise Niculae seara, când, fără să vrea, înainte de a adormi, imagini colorate îi țâșneau sub pleoape ca niște explozii de lumină, în care înotau câteodată aievea oameni și întâmplări la care niciodată nu participase și nici nu le văzuse și care îi plăceau atât de mult încât aștepta totdeauna cu bucurie secretă acest moment obișnuit al vieții oricărui om, când se dezbrăca și se culca: somnul. Și fără nici o trudă pictorița se așeză, sub pleoapele sale, jos pe o brazdă de garoafe, în seră, și se întinse pe spate turtind florile la pământ cu trupul ei, care părea molatic. Asta se și întâmplase în ziua aceea în realitate. „Vezi, zise Niculae chicotind, dacă așa ai vrut tu, așa a fost. Mie nu-mi plac florile ca atare, dacă nu-mi spunea notarul că aici n-o să mă caute nimeni, aș fi trăit toată viața fără să știu că există pe lume plante din astea care se numesc Diantus caryophyllus, erbacee perenă din familia

cariofilaceelor... cu frunze liniare lanceolate... p... mă-sii, cu denumirile astea, că mi s-a scrântit limba până le-am învățat... Va să zică tu ai preferat aici, nu ți-a fost frică să nu dea cineva peste noi... Lasă, că am avut eu grijă, ai dreptate, e mai bine așa, decât să te vadă cineva că intri în «Casa grădinii»... sau pe mine în odaia ta la castel... așa, aici, ieși pe urmă afară cu florile respective, pe care le-ai turtit, în brațe, ceea ce pentru voi trebuie să fie ceva, așa, special... altă viață... artistică!... Ca să-ți spun drept, n-ai numai ochi frumoși, ci și glasul... Nu te-ai încurcat tu cum să-mi zici... Asta e ceva, numai când eram copil mi se spunea: cum te cheamă? Niculae! Niculae, ia du-te și spune-i mă-tii să vină încoace, că am ceva de vorbit cu ea. Așa și tu! Și ai râs când te-am întrebat de unde ești, ai înțeles ce vreau să spun. Îmi pare rău, dar sunt bucureșteancă. De ce îți pare rău!? Mă cheamă Moromete! Nu, ălălalt nume. A, ălălalt? Niculae! Niculae, uite, dă-mi niște flori, dar nu vreau decât câte un fir din fiecare, le alegem, îți spun eu... Mă pune acuma să umblu prin toată sera, pentru un buchet de flori..."

Se dusese însă în cele din urmă și în odaia ei de la castel, dar asta mai târziu. Până atunci începuse să vină la ei în hol invitat la început de Barbăalbă, cu care stătu multe seri, numai ei doi, pentru ca lumea să creadă pe urmă, când pictorița avea să se așeze și ea la masa lor, că abia atunci făcea și ea cunoștință cu horticultorul. Niculae o lăsase în voia ei, să procedeze așa cum știa ea că e mai bine, și nu-i era deloc greu să arate că între ei doi nu era nimic, intrigat cum se simțea de acești inși ai castelului, care duceau o viață atât de ciudată și erau atât de... Hm! I se părea, de pildă, că acel domn distins și cu chipul umbrit de melancolie e desigur un mare poet. I se răspundea prin hohote de râs că e el poet, dar, ha, ha, ha... Și dimpotrivă, de câte-un strâmb, năsos și cu privirea vicleană, i se spunea deodată că acesta e într-adevăr foarte mare... Fără motiv, Barbăalbă se certă cu ei doi și se duse la alte mese, dar pictorița

avea și alți prieteni, și îl schimbă. Veni unul care, după ce dădu mâna cu Niculae și se așeză, îi spuse cu un glas smerit: „Sunteți mai trist ca flautul zădărniciei". Privirea horticultorului își mări vizibil focarul: „Ce e asta, zise el, care flaut?" Dar subțirelul și delicatul personaj nu părea obișnuit să audă ce i se spune și nici nu înțelegea pesemne obiceiul acesta al oamenilor de a da și a cere explicații logice. „O nălucă îmi cântă în piept!" zise drept răspuns. Năluca părea el însuși, și horticultorul se înveseli până la urmă și ciocni cu el paharul.

Într-o seară își făcură apariția doi a căror prezență atrase spre ei tot ce era acolo, iar cei care nu-i cunoșteau și rămaseră la locurile lor se uitau cu invidie la masa aceea mare, făcută prin unirea a altora trei în mijlocul holului-sufragerie și care luă de îndată aspectul sărbătoririi unui mare succes. Se aduseră fripturi, pește și vinuri, și curând Niculae înțelese din spusele celui care părea centrul atenției și care nu ieșea dintr-o veselie gâlgâitoare pe care i-o stârnea lui însuși fiecare cuvânt spus tot de el, dar care făcea aluzie la ceva în care persoana lui nu era implicată, că sărbătoreau într-adevăr ceva și anume un film pe care îl făcuseră ei doi și care ieșise de-o tâmpenie nemărginită. Să te fi străduit să iasă așa de nerod și tot n-ai fi reușit. Era atât de cretin, încât numai doi inși talentați cum erau ei l-ar fi putut imagina și numai un regizor genial cum era cel pe care ei îl avuseseră i-ar fi putut surprinde viziunea propusă. „Nu e așa, mă, idiotule?" se adresă cel vesel celuilalt cu care reușise isprava și îi dădu și două palme după ceafă. Ăsta nu avu nici o reacție, fuma ca un scăpat dintr-o pușcărie unde dusese vreme îndelungată dorul tutunului și nu-i ardea de mâncare. El, în ceea ce îl privea, nu părea că are motive să exulte de bizara reușită, parcă purta pe față o mască holbată, compusă din îngrijorări și temeri care nu-l slăbiseră, după câte știa, niciodată, fiindcă numele lui nu era cunoscut de marele public, cum era al celuilalt, ceea ce scrisese el trecuse neobservat, și lui nu-i ardea

să râdă de propriile sale insuccese, și dacă scrisese acel film cu prietenul său, crezuse că în mod sigur va reuși în sfârșit să se afirme și el, dacă nu ca scriitor, măcar ca scenarist, și pe deasupra să câștige și ceva bani, după care umblase totdeauna cu gura căscată.

Veselul, care știa pesemne că prietenul său nu reacționează la palmele pe care i le dădea după ceafă, îi mai dădu una, care prin durata de timp care îi fu necesară avea poate o semnificație; îl considera cumva răspunzător de interesanta lor izbândă cinematografică?... „Să nu credeți, zise, că el a scris vreun rând, eu l-am scris în întregime, numai ideea a fost a lui. Eram la Brașov și ne plimbam pe străzi după ce cumpărasem o pungă întreagă de loz în plic, ne dureau degetele de câte rupsesem, ca să găsim bilete câștigătoare în total șaizeci de lei și punga ne costase trei sute... Și zice: «Hai să jucăm pe numărul mașinilor care trec, cu soț ale mele și fără soț ale tale.» «Bine, zic, pe cât?» «Pe zece lei», zice. «Bine», zic. După vreun ceas îmi și umflase o sută de lei. Mai jucăm noi un ceas, mai îmi umflă o sută. «Bă idiotule, zic, aici e o șmecherie, stai să mă gândesc. Dă banii înapoi, că te-am prins, tu ai numere fără soț cinci cifre și eu numai patru, fiindcă la numerele mele cu soț, zero nu se joacă. Eu am patru șanse și tu cinci.» «Nu m-am gândit», zice. «Ba te-ai gândit, dă banii înapoi, că te bușesc...» «Nu ți-i dau, zice, îți vând o idee de film...» «S-aud ideea.» Îmi spune el ideea, și când l-am auzit, «te iert, zic, escrocule, pentru alea două sute de lei, hai să facem amândoi filmul ăsta, găsesc ideea la nivelul sumei...» A, don Bazil! Noroc, don Bazil, vino și tu aici, ia un scaun..."

Intrase unul, care văzând atâția inși împreună ezitase să se așeze singur și nu așteptă să fie invitat de două ori ca să ia loc la masa celui vesel. Ultimul lucru care se povestea despre ăsta era că fusese și el cu o carte la o editură și se lăudase pe urmă cum își bătuse joc de redactorul-șef, cu care avusese discuția

finală. Ei, cum? Ei, uite-așa, la fiecare obiecție a aceluia, el se grăbea s-o aprobe, și iar îi mai făcea editorul o obiecție, și el iar da din cap și îl aproba. Grozav își bătuse joc. Bine, i se răspunsese, dar i se primise cartea spre editare? Nu, dar își bătuse joc de el cumplit... Alții pretindeau însă că pe lângă altele, pe care le auziseră ei de la don Bazil, asta era floare la ureche.

„O singură dată, continuă veselul cu o privire care sugera că își rezerva dreptul să se ocupe de don Bazil mai la urmă, n-a câștigat el de la mine, că încolo mereu m-a luat la mustață. Chestia cu filmul m-a aranjat, dar o dată n-a vrut să joace... Mă holbatule, zic, dăm cu douăzeci și cinci de bani... Nu, zice, eu nu contez pe noroc. Îmi venea să-mi rup cămașa de pe mine, ah, și acum când mă gândesc..."

Veselul se uită cu atenție prin toate părțile, și după ce se liniști că o anumită persoană nu era prezentă, reveni gata să continue. „Mă ridic de la masă și plec", zise atunci holbatul, dar nu schiță nici cel mai mic gest să-și pună în practică amenințarea. „Credeai că o să-i spun pe nume?" continuă veselul. Holbatul nu răspunse, dar își înteți și mai tare fumatul și se arse chiar la degete, înjurând, când strivi restul de țigare în scrumieră. „M-a crezut în stare că o să vă spun despre cine era vorba, continuă veselul. Știți că avea o motocicletă; dacă era ceva la care ținea, și să nu te fi atins de ea, asta era motocicleta. Ei, în zilele alea, degeaba i-am pus eu pe unul și pe altul să se ducă acolo în spatele Pelișorului să claxoneze cu ea, să-i dea drumul, chiar să încalece pe ea, și să facă o cursă până jos... Aiurea, se vârâse în sufletul nostru și nu ne slăbea un minut, nu-i păsa de motocicletă. Mă înțelegeam eu cu încă doi să ocupe o masă, lua al cincilea scaun, și unde credeți că se așeza? Chiar lângă ea, alături, pe colțul mesei... Se scula fata, trecea în partea ailaltă, trecea și el. Plecam cu ea în oraș, se lua după noi, intram la cinema, împingea lumea la o parte să ia bilet lângă scaunele noastre. Se dădea la mine pe față! «Nu-l

ascultați, zicea, profită de faptul că nu sunteți de la țară ca să vă spună bazaconii. Nu există câine care să se urce în copac!» El credea că fata de-aia stă cu mine de vorbă și nu cu el, că era naivă, și venea el să-i spună că nu putea fi adevărat că într-o zi când m-am urcat eu într-un corcoduș să mănânc corcodușe, am dat de un câine pe-o cracă, stătea în fund și mânca și el corcodușe, și din când în când ridica laba și, pac, trântea câte una jos... Tu așa credeai, mă?! Sau că odată, în timpul scurtei mele experiențe în învățământ, am venit la școală, mi-am pus capul pe catedră și am adormit... Când a sunat clopoțelul de recreație mi-am ridicat capul și «băieți, zic, cât am eu de plătit aici?...» Îmi venea să mă pun cu pumnii pe el, dar mă abțineam, cine știe, poate că e el capabil să placă mai mult fetei, să nu mai vorbesc eu, zic, să-l las pe el. Și stam! Și tăcea! Și ne plimbam până ce ne intrau picioarele în gât. Aiurea! Ce să vorbească? Fuma, ne afuma pe amândoi, ca un coș! Fata ieșea dintre noi, se dădea într-o margine, el după ea..."

Ajuns aici cu povestirea, veselul începu să dea semne de nerăbdare, de parcă îi lipseau tot mai mult cuvintele ca să spună ce mai urmase. Toți îl ascultau cu un fel de temere, nu cumva se va opri și nu li se vor da toate elementele ca să înțeleagă despre cine era vorba. În realitate el sugera bine cum îi lipseau de fapt, atunci, mijloacele ca să scape de el, fiindcă n-avea ce-i face, nu se putea lua cu el la bătaie, nu era destul de voinic... Chipul veselului era lat și când stătea pe scaun te puteai înșela crezând că statura sa trebuie să fie impunătoare; avea o statură obișnuită...

„Seara, continuă veselul, îi scriu fetei un bilet, îl bag în buzunar, cobor în sufragerie și mă așez la masă. El se și înființase. Când vine fata, îi dau biletul, mă ridic, mă duc în hol și o aștept. Figura l-a luat fără veste, sau și-a dat și el seama că așa nu mai merge? Nu s-a luat după noi. Ne-am dus tocmai la Bușteni, cu un taxi, am mâncat într-un restaurant, și pe la unu ne-am întors cu un tren... Am urcat în camerele noastre,

și după o jumătate de oră îi deschid fetei și o primesc la mine. Cât să fi trecut? Nici un minut, și aud bătăi în ușă. «Cine e?» «Eu sunt!». El era! «Ce vrei, mă?» «Deschide!» «Nu pot!» «Deschide că fac scandal!» «Bine», zic, și îi dau drumul înăuntru. «Ce vrei, mă?» zic. Se așează pe un scaun și fumează. «Mă, zic, ce vrei tu?» Nimic, tăcea și ne împuțea cu tutunul lui de mărășești. «Tu, zic, niște țigări mai bune nu știi să fumezi? Așteaptă să deschid fereastra.» Mă duc și deschid fereastra și ne așezăm pe urmă toți trei în fotolii. «Spune, mă, nenorocitule, zic, de ce-ai venit? Asta e oră de vizite? Spune și tu ceva, deschide gura și exprimă-ți cu glas tare preferințele. Am auzit că și la ușa ei ai bătut de câteva ori, tot cam la ora asta, dar n-ai spus ce dorești...» «Îți spun, zice el atunci, dar între patru ochi.» «Bine», zic, și fata se scoală și ne lasă pe noi doi... «Ei, te ascult.» «Că, zice el, tu ești om însurat.» «Da, și?» Și că el nu e și că ar vrea să se însoare cu fata asta... «Nu e fată, zic, abia a divorțat, n-ai nimerit-o bine, n-a lăsat ea un pictor de mare talent ca să te ia tocmai pe tine.»"

Aici veselul se întrerupse ca să dea pe gât un pahar întreg. Se auziră câteva întrebări șoptite la ureche. „Ce șoptești acolo?" „Nimic, i se răspunse cu indiferență, mă întreba pe mine cum îl chema pe pictorul ăsta, de unde să știu eu?" „N-am spus că eroul e el cu motocicleta lui și nu fata sau pictorul? Dar n-ați fost atenți, zise veselul. Credea că mă duce el pe mine și vrea să se însoare! Am vârât mâna în buzunar și am scos douăzeci și cinci de bani. «Mă, zic, uite aici, tragem cu banul. Cui îi cade stema, celălalt se retrage! O fac asta pentru tine că mi-ești prieten, dar și dacă pierzi și nu te ții de cuvânt...» «A, nu, îl văd că sare ca ars, eu nu mă bizui pe noroc.» «Nu? Dar pe ce te bizui?» S-a gândit, nu mi-a răspuns. Iar s-a mai gândit... În sfârșit, se ridică și pleacă. A doua zi umbla singur prin pădure, sta de vorbă cu copacii, că fata să nu-l vadă în ochi, așa de enervată era. Pe seară, așa, când cădea amurgul, cine apare în

fața Pelișorului, la intrare, călare, pe motocicletă și cu rucsacul în spate, pe care îl purta încovoiat ca pe o povară a destinului? De ce o fi așteptat el chiar clipele astea între zi și noapte? Eu nu l-am văzut, mi-a povestit cineva. Stătea aplecat peste ghidon, nu se uita la nimeni, accelera și lacrimile îi curgeau pe obraji... În acest timp amurgul se lăsa tot mai mult...În cele din urmă și-a desprins picioarele de pământ, motocicleta a pornit-o la vale și s-a pierdut în ceața înserării. S-a dus... De ce ai așteptat, mă, chiar clipele alea?!"

Dar holbatul nu răspunse, fiindcă nu pentru a i se răspunde i se pusese întrebarea, și, ca și atunci, fuma ca un disperat, încât ai fi zis că a luat foc ceva de pe el, atât de mult fum ieșea din locul unde se afla el la masă.

Câteva zile mai târziu pictorița se întoarse la castel, și cel căruia îi cânta o nălucă în piept îi povesti scena și cum la un moment dat horticultorul se ridicase de la masă și plecase. Scriitorul mai era acolo? întrebă ea făcându-se palidă. Nu, veniseră doar să sărbătorească un succes și în aceeași seară se căraseră. După obiceiul ei, nu-și pierdu cumpătul, se duse în odaie, se culcă cu fața în sus și începu să se gândească. Dar mai rău decât la despărțirea de Pătrașcu simțea cum îi bate inima de neliniște, în ciuda gândirii calme care o făcea să vadă cu claritate că bărbatul cu care avusese ea de-a face la Sinaia era un altul decât cel care se arătase acum din scena povestită, iar de cel nou, de Niculae, era abia legată. Era adevărat că acel băiat putuse să se comporte astfel, cum reieșea din povestirea de la masă? De ce? Fusese atât de delicat în seara aceea când îi vârâse biletul în palmă și apoi tot timpul cât plecaseră împreună la Bușteni, nici nu-și putuse închipui vreodată că un bărbat poate fi atât de sensibil și de plin de grijă. Cel puțin ea nu cunoscuse până atunci unul care să-i semene. La drept vorbind el o cucerise și înțelegea că o lăsase fiindcă fire mai puternice îl legau de soția lui. Asta nu e o înșelătorie. La ce bun? Un om nu

cucerește ceva ca să lase din mână de dragul unui gest, chiar dacă se află într-o situație insuportabilă. Încotro o împingea soarta ei de femeie?

Se sculă și începu să se îmbrace cu grijă, se pieptănă, și o luă apoi încet spre „Casa grădinii". „Cine e acolo?" întrebă Niculae când auzi o bătaie în ușă... „Eu sunt", i se răspunse. „A, tu ești? Intră!" Pictorița pătrunse în odaie și studentul horticultor o primi în picioare, dar rămânând lângă patul lui. O privea lung și direct, cu o curiozitate neslăbită. Femeia îi susținu privirea câteva clipe și după ce se convinsese pesemne că nimic nu-i era întru totul defavorabil, își trase singură scaunul și se așeză în fața lui, cu spatele la măsuță și la fereastră. „Niculae, îi spuse ea, tu care ai atâta experiență, sper că ești gata să înțelegi că nu tot ceea ce ne pare la un moment dat ca ireparabil într-o prietenie sau într-o dragoste se bazează și pe un adevăr... Lăudăroșenia e mai mare la un bărbat decât la o femeie. Un bărbat tare e un bărbat care în lucruri din astea rămâne nepăsător. Eu nu zic ca tu să rămâi nepăsător fiindcă îmi face mie plăcere, ci fiindcă îți jur că totul e o minciună. N-aș vrea să te pierd din pricina asta. Sunt cu tine la început, și nu la sfârșit, și cine știe dacă nu ne-am întâlnit unul cu altul ca să nu ne mai despărțim? Dacă tu știi că nu, orice cuvânt e zadarnic, și într-un sens și într-altul. Știi tu?"

Tot timpul Niculae n-o scăpase din priviri și n-o slăbi nici acum când ea se opri. Se așternu o lungă tăcere, care sporea vizibil turburarea femeii, neputând, pesemne, suporta confuzia în care o arunca privirea lui lacomă și tăcută. Și atunci se hotărî, se uită și ea la fel, și rămaseră astfel ochi în ochi clipe nesfârșite. Amintiri le cutreierau parcă pe chipuri, mai vizibile la ea, care se asociau cu întâmplarea care se așezase între ei, și la care el întârzia să dea un răspuns (decisiv pentru seria ei de eșecuri), care ar fi făcut poate din el bărbatul ei, atât de rătăcită începea să-i fie privirea. „He, he, făcu el deodată, și chipul îi înflori ca

unui copil care râde, și privirea i se rupse de-a pictoriței, strălucind de o lumină bizară, he, he, și behăi ca un ied în liniștea neturburată a odăii. Se întinse pe pat, își dădu capul pe spate și continuă: He, he, cu douăzeci și cinci de bani, he, he, he... he, he..."

După care tăcu. Dar nu se mai uită la ea, se uita în tavan. Pictorița, auzind acest răspuns, se făcu parcă mai plină la față, neliniștile o părăsiră în goană, ca înaintea unei bucurii a cărei revelație o avea, și se făcu brusc nespus de frumoasă, cu înfățișarea ei care deveni cu încetul senină și tragică. Nu se mai uita nici ea la el, se uita în sinea ei și se pare că nu-i displăcea ce găsea acolo, surâdea... Abia într-un târziu tresări ca și când și-ar fi amintit de ceva și surâsul i se stinse, privi întristată într-o parte. Apoi surâse din nou și se ridică. N-avea la ea nimic, nici o poșetă, își vârî mâinile în buzunarele taiorului și se cam zgribuli puțin, ieși ca dintr-o încăpere unde nu era foc, afară, unde era soare și era cald. Ieși ca dintr-o cameră unde nu era nimeni...

V

Niculae îl primise pe Iosif nu numai pentru că fuseseră prieteni, dacă Din Vasilescu și Marmorosblanc ar fi venit în ziua aceea să-l vadă ar fi petrecut poate și cu ei o după-amiază la București. Fiindcă după vizita celui dintâi, horticultorul fu văzut a doua zi prin grădină stând degeaba, de vorbă ceasuri întregi cu cine se nimerea, apoi pescuind pe lac câteva zile în șir cu unul Ilie, cunoscut pentru dibăcia sa în această îndeletnicire chiar și la castel, pe urmă fu văzut jucându-se cu câinele său brumăriu până când se plictisi câinele, nu Niculae. Nimeni nu bănuia că în acele zile acest student la limită de vârstă se prezentase la examenele finale și-și încheia astfel această lungă perioadă din viața lui, devenind inginer horticultor.

Există lucruri care ne îngrozesc că trebuie să le facem. Cu ani în urmă, în ziua când venise aici, Niculae era hotărât să nu

stea în această grădină decât câteva luni, până avea să i se piardă urma și să scape de excludere, dar clipa când intrase în seră îl hotărâse să rămână și să nu mai umble în căutarea unui loc bun, deși cu studiile sale secundare l-ar fi găsit cu ușurință: un miros dulce de primăvară îl întâmpinase, pe care de atunci nici munca necalificată la pregătitul răsadurilor, nici condiția lui de simplu muncitor și nici durata, anii petrecuți, nu reușiră să i-l smulgă din suflet. Intrase înăuntru stăpânit de un sentiment care nu-l mai slăbea, că viața lui e distrusă, și se pomenise cum parcă aici cineva îi picura în inimă un balsam, care-i dădea seninătatea de care avea nevoie ca să uite eșecul său în lume. Era o lume care îi ajungea, această primăvară închisă. Era pământul îmblânzit cu soarele bătând în geamurile care erau de fapt acoperișul, cu lumina lui și ea potolită. Pământul mirosea a flori, și florile a pământ, și totul te primea ca într-un vis adevărat în care ți se șoptea că așa putea fi raiul, paradisul, un loc în care vânturile și ploile nu pătrundeau, gerurile erau ferecate la poartă, iar cenușiul și sumbrul, ceața și negura – totdeauna alungate de coloritul strălucitor al florilor. În fapt, un gest într-o anumită clipă ne leagă de o ființă pentru tot restul vieții, o lumină anumită, de un peisaj anumit. Niculae simțise mirosul de primăvară parcă pentru întâia oară și îl despovărase brusc de experiența vieții sale de până atunci, care nu-i reamintea decât de înfrângerea finală și de o amenințare nedefinită... În clipa aceea simțise că nu-i mai păsa de nimic și de nimeni.

Nu bănuise că astfel de lucruri pot da vieții un înțeles, și în timp ce mergea în urma inginerului bătrân își aducea aminte că tot așa mergea, copil fiind, în urma tatălui său prin grâu sau prin porumb, unde întâlnea floarea-soarelui, prin cânepă sau prin vie... Nimic nu-i plăcea însă pe atunci, nici mirosul spicului dat în pârg, nici bâzâitul albinelor venite de la mari depărtări să se vâre prin florile galbene de dovleac, nici zburătăcitul pitpalacului, care îl scotea din sărite dimineața când se trezea

din somn. Tot mai des se uita în zare, să scape de acea lume, în care oile, în frunte cu una Bisisica, îl chinuiau vară de vară, alergând ca apucate de streche de la marginea satului până la lot, și coada sapei îi înroșea podul palmelor, făcându-l să descopere cel mai mare chin din câte se pot închipui, să iai adică fir cu fir și să dai din acel instrument în jurul lui, să sapi adică ore și zile întregi fără speranța că vreodată vei putea să faci și altceva... Cel puțin astea erau gândurile pe care i le trezea în minte lemnul acela lucios și mort, care îi umpluse de bătături și băsici palmele crude. Mai târziu aflase la o școală de învățământ politic că omul, acționând asupra naturii, pe care o schimbă, se schimbă neapărat și el. Ei, să-i fi dat unui teoretician din ăștia o sapă în mână, să acționeze și el cu ea asupra naturii și să se schimbe pe sine...

Dintre părinți, nu tatăl, ci mama era aceea care nu știa carte, și datorită ei, și nu lui, scăpase de viața aceea, nu pentru că mama ținea mai mult la el decât la ceilalți, ci fiindcă simțise că „ăsta moare" dacă nu-l lasă să se ducă... Izbutise, și urmase trei ani școala de învățători. Apoi venise lucrul cel mai rău chibzuit pe care îl făcuse tatăl în viața lui: încercase să se împace cu cei trei ai lui mai mari, Paraschiv, Nilă și Achim, trecând peste fapta acestora, care jefuiseră casa părintească și fugiseră la București ca niște hoți. Ca să-i aducă îndărăt, se dusese peste ei cu bani, curmându-i lui drumul, lui Niculae, ca și când din pricina asta fugiseră cei trei. Era adevărat că și din pricina asta, dar planul lor li se copsese în minte încă înainte, petrecând seri lungi acasă la mătușa lor Guica și cu Parizianu, din ură împotriva întregii familii de-a doua a tatălui lor, și nu numai a lui Niculae... Nici un drum nu i se mai deschisese apoi înainte, afară doar de acela de a ajunge mic funcționar pe la pretură sau pe la gară. Astfel îl găsi sfârșitul războiului, încă departe de vârsta armatei, când îl cunoscuse pe noul notar, un băiat nu mai mare ca el decât cu cinci-șase

ani, dar hotărât ca și când ar fi avut patruzeci. Fără șovăială (într-o vreme în care totul era pe atunci turbure în această parte a lumii numită România), el o apucase și îl atrăsese și pe Niculae pe drumul unei „noi religii", cum se exprimaseră ei doi la prima lor întâlnire pe terasa unuia Valache, unde discutaseră până în zori despre soarta omului pe pământ și cum avea el nevoie de o nouă religie, cea veche nemaiputând să răspundă la toate întrebările care i se ridicau înainte.

Când ai apucat-o pe un drum, cum să mai dai înapoi? Iosif se mira că cei excluși nu mai puteau trăi decât cu gândul la asta și nu se considerau, în sinea lor, excluși. Un astfel de lucru trebuie să-l trăiești, nu ți-l poți închipui dinainte. Altfel cum să înțelegi frica jalnică a unui vechi ilegalist însoțită de o revoltă nedusă până la capăt, care îl apucase în clipa când sora lui fusese violată? În fața excluderii care îi apăruse înainte ca o perspectivă și o consecință a unei înfruntări directe cu un organism ale cărui acte nu le văzuse până atunci, sau le considerase revoluționare, frica de excludere îl făcuse să înțeleagă un lucru pe care conștiința nu reușise până atunci, și anume, cât de tare era el legat de partidul său și până la ce grad de lașitate putea să coboare, numai să rămână în el.

Și cu toate acestea Niculae scosese din buzunar acel carnet roșu și i-l oferise fostului notar în ziua când, încolțit și amenințat, intrase în biroul acestuia căutând sprijin. „Asta să n-o mai faci, îi spusese atunci acest prieten care avea o situație tare. Suntem prevăzători împotriva acestor gesturi, mândria nu e admisă, n-ai dreptul la ea. Ai uitat că din partid nu poți să pleci? Ești dat afară, nu pleci tu! Ai uitat adunarea organizației din care faci parte, prelucrarea și apoi votul cu mâna ridicată, care consfințește sancțiunea supremă? Asta rămâne în conștiința tuturor și în acte: *sancționarea supremă*, și nu faptul că tu ai depus carnetul despre care nimeni nu va pomeni nimic." „Într-un sat, răspunsese atunci și Niculae, adventiștii puteau

să-l înfrunte pe preot, și nimeni nu le aplica vreo sancțiune care să fi anulat în conștiința altora ispita îndepărtării de biserică. Noi nu, și iată că i-am dat omului o nouă religie!" „De ce să faci un lucru ca ăsta când ești slab? se mirase fostul notar ferindu-se să răspundă. Ai dreptul să muncești și să înveți. Cu o sancțiune supremă la dosar îți va fi, în momentul actual, imposibil. Discutăm mai târziu, dacă dezamăgirea o să-ți roadă așa de tare sufletul. Nu ești bun de politică, du-te și fă-te horticultor! O să te sprijin!"

Nu era bun de politică! Erau atunci buni Bâznae, Beju și Ouăbei! Pe mâna lor să ne lăsăm deci soarta... Își mai aducea și acum aminte de strigătul ascuțit al acestuia din urmă, pe ulițele satului, cu cobilița pe umeri: „Ouă bei, care mai vinde ouă?" „Fugi, maică, uite că trece Ouăbei, ia ici un ou și du-te și ia-ți niște bomboane." Iar ăsta, Bâznae, de mic era de o lașitate isterică. Odată Niculae îi povestise ceva, auzise și el cum se fac operațiile la spital când te doare burta, te taie, îți scoate mațele afară, le pune pe masă și Niculae făcuse gestul cum scoți ceva și pui deoparte, umblă prin ele până găsește buba, pe urmă ți le bagă la loc și te coase cu acul. În clipa aceea Bâznae se schimbase la față, își scosese pălăria din cap, tăbărâse cu ea asupra lui Niculae, și cu țipete de groază o luase la goană cu călcâiele sfârâind... Cât despre Beju, știa doar cum căzuse, niciodată nu avusese de-a face cu el direct.

Un țăran în acea toamnă cică nimerise cu plugul într-o cutie de metal și crezuse că a dat de-o comoară. Când colo era o arhivă cu documente de preț: o dusese la miliție. Câteva săptămâni după această întâmplare intrase în biroul secretarului doi al comitetului regional tovarășul Beju, un prieten. Îi datora, după câte se spunea, multe: „Mă Ilie (ăsta era numele mic al lui Beju), tu ai fost legionar!" „Mă Stane (ăsta era numele mic al prietenului său bun), n-am fost." „Mă Ilie, ai fost!" „Mă Stane, n-am fost!" „Mă Ilie, uite-te la fotografia asta!" Ilie se

uitase. Era chiar el, în uniformă de legionar, în cămașă verde și cu pistolul la centură cu diagonală. Beju băgase fotografia în gură și o mâncase. Dar Stan îl lăsase s-o înghită și apoi scosese alta din buzunar: „Mă Ilie, mănânc-o și pe asta, că mai am mai multe în buzunar; clișeul original e la adăpost." Astfel le plăcea celor care aflaseră de căderea lui Beju să povestească, și Niculae știa că chiar dacă istoria n-o fi fost adevărată în toate detaliile, un fapt era cert, îl aflase chiar atunci de la un prieten al acestui Stan, care lucra la securitate: datorită acelei arhive îngropată de legionari înainte de căderea lor din '41 și descoperită de acel țăran, individul fusese demascat ca fost legionar și curățat. Și cu toate acestea, Niculae nu fusese reprimit în comitetul raional de unde fusese îndepărtat de acel individ. Căderea n-are importanță pe ce cale îți vine, în clipa când s-a petrecut se consfințește ca un fapt ineluctabil, indiferent de motivele care au declanșat-o, chiar dacă aceste motive sunt furnizate de cineva care curând se dovedește a fi fost o lepădătură. Niculae avea destulă experiență ca să-și dea seama în ce situație s-ar pune dacă ar încerca să se folosească de argumentul demascării lui Beju în sprijinul cazului său. Văzuse destui din ăștia care băteau zadarnic la ușile comitetelor de partid și citise nenumărate memorii care zăceau cu anii prin dosare. Totul se terminase. Și dacă nu vroia să fie mai rău pentru el, trebuia să-l asculte pe fostul notar, să se ducă la grădina aceea și să uite nu numai ceea ce i se întâmplase în ultima vreme, ci mai ales să se uite pe sine, cel care atâția ani nu avusese alt scop în viață decât să pună în practică o convingere și un țel.

Dar cum să te uiți pe tine însuți?

VI

Da, se poate! Iată, există pe lume flori, și nu o femeie se ocupă de ele, ci un om, care a învățat pentru asta la un institut, un inginer... După vechimea sa în această meserie te-ai fi

așteptat de la el la o anume indiferență... Într-o viață te obișnuiești cu toate și ajungi să crezi că nici raiul de pe acest pământ nu-ți mai spune mare lucru. Nicidecum, bătrânul horticultor se apleca ici, colo și îndrepta o cracă, tăia cu foarfeca de la rădăcină o tijă uscată, și oriunde se uita, apărea în ochii lui o expresie al cărei înțeles îi spunea lui Niculae că mai mult poate decât familia, care pe lângă bucurii i-o fi adus și multă suferință și dezamăgiri, aceste flori îl țineau pe bătrânul horticultor legat definitiv de viață, pentru că ele nu-i aduseseră nici o deziluzie. Nu putea el crește atâtea flori câte avea nevoie lumea, îi declară tânărului care venea în urma lui. Nici nu știi cât de mulți bani sunt dispuși oamenii să dea numai să le aibă atunci când doresc, frumoase și proaspete. Cum te poate decepționa o floare? Un copil, zise inginerul, îl dorești într-un fel și îți vine altfel... Și chiar dacă iese cum iese, până crește dă afară laptele din el și pe gură și pe partea ailaltă și plânge că n-ai cum să-l faci să tacă, în timp ce o floare e așa cuminte, nu cere decât s-o uzi cu puțină apă, care se găsește câtă vrei, și să reglezi căldura la instalație, învârtind o manetă... Da, e adevărat, primăvara trebuie să dai pământ prin sită, să-l aduci din altă parte cu camioanele, dacă nu-l ai, să pregătești calitatea răsadului, să prepari ghivecele... Sămânța... Dar ce plăcută e munca asta și cum nu-ți mai trebuie nimic în timp ce o faci!

Ba nu, se corectase Niculae după câteva luni, ce plăcut e s-o faci cu gândul să faci pe urmă altceva, să te retragi după orele de muncă în odaia ta și să citești. Mănânci o bucată de pâine cu brânză, te întinzi pe pat și abia așa uiți într-adevăr de toate și poți să te gândești fără pripă la viața ta, ce este și ce poți face cu ea...

La început îi ducea Marioarei rufele, dar pe urmă renunțase, descoperise că doamna Anghel, vecina lui, i le putea spăla pentru câțiva lei. Soțul ei era grădinar, aveau două fetițe, foarte rele, toată ziua alergau prin coridor și prin curte, se spurcau una

pe alta cu ocări deșănțate pe care le învățaseră la școală și mai ales prin șanțurile satului de la puii de țigani, mai numeroși în această suburbană a capitalei decât în alte părți. Doamna Anghel le bătea zadarnic, fără o convingere prea întărită că ar fi ceva rău în faptul că fetițele ei se scuipau una pe alta și le ieșeau din gură cuvinte atât de deșucheate.

Nici ea nu era mai reținută când se certa cu bărbatul ei, un om care cât îl vedeai îți spunea parcă din priviri că așa e, cum gândești tu despre el că este, chiar dacă nu-l cunoșteai. El era omul care era așa cum credeai tu că e, și privirea lui căpăta în această sugestie bizară pe care ți-o făcea o intensitate aproape teribilă, ca și când ar fi aruncat asupra celui cu care privirea sa se încrucișa întreaga povară și răspundere pentru actele pe care el, Anghel, avea să le comită în viață. Celălalt decidea pentru soarta lui, și asta nu din pricină că el se supunea, ci pentru că așa a fost totdeauna, dar nimeni n-a vrut s-o recunoască, din trufie și minciună, crezând fiecare că e stăpân pe propria soartă. Și cu toate acestea Anghel nu era credincios și nici nu citise undeva că omul ar fi din firea lui creația celuilalt, deși toți cei care lucrau cu el la grădină asta credeau, că trebuie să fie cel puțin adventist, după credința fanatică din privirile lui, sau să fi citit niște cărți, singurele care îi sucesc omului mintea.

În ziua când intrase la ei cu rufele, Niculae fusese invitat să ia loc, și doamna Anghel îl tratase cu o cafea. Anghel (lui nu i se spunea domnul, numai ei, era o femeie bine făcută, știind să se îmbrace în zilele de sărbătoare atât de bine, încât s-a întâmplat odată să n-o recunoască o vecină) se uita la Niculae cu albul ochilor, cu o privire care părea tot timpul încărcată sau presată din interior de iminența unei gândiri care abia aștepta să se manifeste.

„Am ocservat că nu ieși din casă și nu te plimbi, începu Anghel, și Niculae îl lăsase să vorbească în timp ce doamna Anghel număra rufele. Bine faci! Mai săptămâna trecută am

ieșit și eu prin sat, era așa pe seară și văd o droaie de băieți, să fi avut cincisprezece ani, urcau și se dau jos de pe o combină, săreau de sus drept în claia de snopi netreierați... Așa, în treacăt, o fată le zice că au destul loc de joacă și că se scutură grâul din snopi sărind mereu pe ei, dar ea a spus, ea a auzit. Și deodată în urma ei aud pe unul strigând: Inginerul, mă, vine inginerul! Și cât ai clipi s-au dat jos și au luat-o la goană la vacile și viteii care în timp cât au «treierat» ei grâul intraseră în tarlaua cu porumb, unde, după ce s-au mai și încurcat în funii, au făcut în jur câteva ruperi de știuleți destul de vizibile... Dar în mașina care trecuse nu fusese inginerul locului, ci alți oameni, cine știe de pe unde... motiv serios ca tinerii noștri să prindă curaj și să se ia după fată, pe care au întâmpinat-o cu o spontană amabilitate... Oferindu-se, unul îi tot cânta o bebi-bebi-bala-bala, și îi spunea că ar vrea nici mai mult, nici mai puțin decât s-o... Și n-a lipsit mult să-i și arate ceea ce dorea să-i ofere... Eu am căutat să anihilez cu o dojană, dar ieri, luni, cum la televizor nu era program, mi-am zis să fac o plimbare la șosea, după ploaie se umple drumul de frunze și flori rupte și vezi cum aleargă rățuștele după râme și trag de ele ca să le scoată din pământ și cad în fund... Abia am pornit, că mă ajunge din urmă un tractor, în care pe lângă șofer mai erau și doi băieți, probabil elevi. Și îl aud pe unul strigând la o fată care venea din partea ailaltă o ofertă ca și a ălorlalți, deosebirea constând numai în faptul că tânărul era mai bătrân, mai mare. Fata a dat în plâns, strigând că nu mai e de trăit cu băieții ăștia, nu mai poți să ieși la plimbare că trebuie să înduri tot felul de manifestări, și atunci i-am zis și eu, cine știe ce scroafă te-o fi făcut și pe tine, mă, neomule, și n-ar fi rău dacă ți-ai frânge gâtul. Dar șoferul i-a tolerat și a tăcut ca mutul..."

În realitate, după cum avea să afle mai târziu Niculae (și când o faptă cumplită avea să zguduie această lume obscură a castelului), Anghel era mistuit de gelozie (altfel s-ar fi alarmat

în primul rând de obiceiurile urâte ale propriilor lui fetițe) și manifestările la care se referise el în ziua aceea îi reaminteau, pesemne, pe această cale strâmbă, că și nevasta lui ar putea fi obiectul unor oferte asemănătoare cu cele auzite de el când ieșea să se plimbe și gândul la felul cum ar fi reacționat ea în astfel de situații albea într-un fel atât de neliniștitor privirea lui parcă neodihnită.

Niculae se ferea instinctiv să stea la ei în casă mai mult decât timpul necesar predării și primirii teancului de albituri. Instinctul nu ne poate totuși salva să cădem victimă aparențelor, când stăm atât de aproape de lumea care le dă naștere. Or, din această lume nu putem fugi, și Niculae nici nu voia să fugă, chiar dacă ar fi putut. Când stai într-un loc mai mult de câțiva ani plecarea devine o smulgere care, asemeni unei plante, îți poate fi fatală: cine îți garantează că vei putea prinde rădăcini mai adânci în altă parte, și mai ales cine te poate asigura că nu vei da de aceeași lume, poate mai rea?

În afară de doamna Anghel și de soțul ei, ros de gelozia aceea a lui bizară, pe același coridor în „Casa grădinii" venise de curând unul Damian Gheorghe, care avusese până atunci o cameră cu chirie în sat. Părea neînsurat, se află însă că era, dar își gonise nevasta de acasă pentru o alta, cu care nu se sfia să trăiască în văzul lumii. Un om agresiv, cu toate că atâta vreme cât muncea arăta docil și mai ales conștiincios, nu trebuia să vină nimeni pe urma lui să-i dreagă treaba pe care o făcuse, cum se întâmpla cu alții... Avea însă nu o dată de-a face cu miliția, dar pe Niculae acest lucru nu-l privea.

„Casa grădinii" era proprietatea ansamblului castelului închiriată doar salariaților care n-aveau locuință în sat. Ansamblul mai avea două clădiri asemănătoare „Casei grădinii", într-una se strângeau toți, duminicile și sărbătorile, sau când țineau ședințe și unde de asemenea petreceau, aveau acolo un bufet al lor, dansau, făceau revelioanele sau împodobeau de

Crăciun pomii respectivi. Niculae lua adesea parte la aceste petreceri, care se terminau nu o dată cu țipete și bătăi foarte scurte, dar crâncene. Sta de vorbă sau asculta ceea ce se spunea despre cei care locuiau cu el în „Casa grădinii". Iar la ședințele organizației de partid lua parte regulat și o dată primise sarcina să scrie un articol pentru gazeta de perete a castelului. Îl scrisese. Nu se lega nimeni de el, știau că se înțelegea bine cu inginerul.

A doua casă se afla undeva în fundul grădinii, departe de castel, ca și cealaltă, care fusese construită mult lângă lac, ai fi zis că era destinată pescuitului, în realitate prințul o construise odinioară pentru caii săi și oamenii care îi îngrijeau, administrația actuală transformând-o fără prea mari modificări în casă de festivități și distracție. Casa din fundul grădinii era însă pe jumătate dormitor pentru angajatele foarte sărace, care din diferite pricini nu aveau însă o situație familială prea sigură, pe jumătate călcătorie, unde erau aduse cu coșurile de la spălătorie, care se afla la subsol, rufele salariaților și cearceafurile de la castel. Aici spăla și călca și doamna Anghel. Nu departe, tot în fundul grădinii, printre buruieni și bălării pe care nu se mai îngrijea nimeni să le smulgă, se afla mormântul prinților, cu un cavou unde de asemeni nimeni nu intra, ultimii descendenți ai familiei fiind, cum se exprimase odată administratorul, „decimați" de evenimentele revoluționare, care le confiscase tot și îi vârâse și prin pușcării.

Anotimpul cel mai frumos ar fi fost aici vara, dacă adesea valuri de gângănii n-ar fi năvălit dinspre câmpie invadând totul și dacă la celălalt capăt al lacului nu s-ar fi construit la șosea, recent, un restaurant a cărui muzică amplificată de puternice difuzoare n-ar fi chinuit din iunie până în octombrie toate serile care coborau aici tăcute și adânc liniștitoare asupra pământului. Imensa grădină se încărca de fructe, lacul împrospăta aerul, florile îl umpleau de mirosuri amețitoare. Singuri păunii, cu strigătele lor de claxoane stricate, mai împrăștiau ziua vraja

anotimpului și aveau grijă să facă același lucru seara și megafoanele restaurantului. Dacă te apropiai duminica seara, prin fundul grădinii, și te uitai printre crăci vedeai în depărtare, sub un copac bătrân, o scenă parcă de coșmar: sub urletele unui megafon așezat chiar pe-o cracă bărbați și femei se chinuiau într-un dans smucit ca și când s-ar fi bătut între ei și unii ar fi vrut să scape, iar alții îi trăgeau îndărăt...

Niculae se ducea acolo din când în când să mănânce un grătar. Într-o seară, la întoarcere, se pomenise că se apropie de el repede o cățea, care îndată se și îndepărtase și se oprise în mijlocul șoselei, unde se vedea ceva. Venise apoi din nou la el și iar se îndepărtase. O mașină tocmai trecuse și Niculae auzi din locul acela unde se tot ducea ea scheunatul slab al unui cățeluș. Pesemne că nu fusese omorât de tot și încerca să-l ia cu gura de ceafă și să-l ducă de-acolo, dar el schelălăia atunci foarte ascuțit și cățeaua îi dădea drumul și iar venea la Niculae. În acest timp alte mașini se apropiau cu viteză, vedeau la lumina farurilor ce e în mijlocul șoselei, încetineau și ocoleau. Cățeaua sărea speriată în șanț, ca să revină apoi și să încerce să-l ia... Mișcările ei erau indecise și delicate, nu știa ce să facă, deschidea gura, se uita în toate părțile, gemea... Parcă și-ar fi dat seama că nu toate acele dihănii care o orbeau cu luminile lor îi vor ocoli la nesfârșit puiul. În cele din urmă, văzând că omul care se oprise și se uita n-o ajută, îl apucă totuși pe cățel cu gura de ceafă și îl trase în șanț. Niculae se apropie, îl luă în mână și porni cu el. Nu era prea mic, dar destul ca să nu-și dea seama de primejdiile străzii. Îl duse cu el la „Casa grădinii" și îl lăsă lângă intrare, pe iarbă. Cățeaua îl urmase, alergând acum fără grijă când înainte, când înapoi, pentru ca în cele din urmă să dispară și să nu mai revină. Niculae ieși cu o cană de apă și o turnă peste el. Era într-adevăr cam nerod pentru vârsta lui; trecuse de mult timpul când cățeaua se mai simțea încă obligată să aibă grijă de el, dovadă că acum când văzuse că îl luase un om, îl părăsise. Dimineață îl întâmpină pe Niculae cu maniere de câine adevărat, care are și el acuma un stăpân, numai că prea dădea fără nici un rost din coada lui care bătea într-o parte; nu-l cunoștea pe acest om și se putea presupune că mâine, dacă nimerea la altcineva, tot așa ar fi dat din ea ca un prost.

Dar rămase la Niculae. La prânz îl găsi tot acolo, vesel nevoie mare, ca și când cine știe ce s-ar fi întâmplat între timp și ar fi vrut să-i spună că, iată, vecina i-a dat ceva de mâncare și s-a purtat bine cu el, nu l-a gonit, dar el îi rămâne totuși credincios lui, care l-a luat de-acolo din mijlocul șoselei și l-a adus aici. Semăna cu un viezure cu o dungă albă trasă pe frunte până la nas și avea părul puțin zbârlit de o culoare parcă albăstrie, amestecată cu cenușiu: era ceva de rasă în el... Începu să crească și curând Niculae află că nu era deloc cuminte.

Într-o zi i se auzi glasul jalnic pe uliță și fu văzut alergând spre „Casa grădinii" vârându-se disperat pe sub poartă, în timp ce o ploaie de bulgări și pietre îl nimereau din urmă dintr-o curte, împreună cu drăcuieli și fluierături. Așa mic cum era îi plăcea să se ia după orătănii, pe care le fugărea până le prindea, și atunci le sugusa fără să le mănânce, dar fără să le lase chiar vii, el crezând că asta e, așa, un fel de joacă. O țărancă pusese mâna pe un retevei și îl otânjise, și Niculae se uita la el cum sărea numai în trei picioare și schelălăia de parcă ai fi zis că acum o să se învârtească în jurul lui ca un titirez și o să cadă în nas mort: îl secase rău, câteva săptămâni nu mai puse deloc jos al patrulea picior.

Nu crescu prea mare, se lăsă de sugușatul găinilor, și cu toate că doamna Anghel era aceea care îi dădea cel mai des să mănânce, nu la ușa ei, ci la a lui Niculae se încolăcea el și adormea. Absent, horticultorul călca uneori dimineața peste el, iar în unele ierni îl găsea pe jumătate viscolit de zăpada pe care vântul o fluiera prin crăpăturile ușii de la intrare. Când venea cineva în „Casa grădinii" făcea pe gazda, arăta exuberant,

se gudura, sărea cu labele în sus, pe care le bătea în aer fără să atingă haina omului. Când musafirul ieșea însă, începea să latre, se dădea la piciorul lui și își înfigea dinții chiar în pantalonul sau paltonul aceluia și trăgea smucindu-se înapoi îndârjit. Nimeni nu înțelegea ce îl apuca, nici măcar Niculae, care avea însă grijă, în rarele momente când primea pe cineva, să-l alunge când musafirul pleca, așa cum făcuse când venise Iosif.

VII

Niculae se jucă astfel cu el îndelung în ziua când își luă diploma de inginer. Nedumerit, Michi (așa îl botezase doamna Anghel), după ce făcea o săritură în aer, își punea apoi botul pe labe și aștepta oarecum speriat următoarea mișcare a stăpânului, care îl rostogolea pe spate. Tot ceea ce i se îngăduise până acum era să-l însoțească adesea în seră și în unele plimbări până la restaurantul-grădină de la Șosea, unde trebuia să stea cuminte în pietrișul de sub masă și să aștepte să i se dea acolo oase. Odată i să dăduse o bucată și de la masa vecină, și înainte să se repeadă asupra ei, primise un picior în coaste, care îl învățase minte să mai mănânce de la străini.

Uneori ieșeau și la câmp. Treceau prin curtea castelului, intrau pe o poartă mare, pe care stăteau deasupra, împietriți pentru totdeauna, oameni care țineau în frâu cai care parcă zburau, intrau în grădina dinspre apus a complexului, mai rară și mai tânără decât cea dinspre răsărit, plină cu vișini și meri, și începeau apoi să coboare spre vale, spre zidul vecin de sute de ani, care înconjura pe kilometri întregi întinsa fostă proprietate princiară. Ciori nenumărate îi întâmpinau cârâind agresive, urâte și negre, care îl excitau pe Michi mai rău decât, altădată, găinile și pe care cu plăcere le-ar fi strangulat dacă ar fi putut să prindă vreuna, mai ales că vedea că și stăpânul lui punea mâna și dădea în ele cu pietre. Alerga ca un nebun în direcția aceea, cioara se uita la el în jos parcă batjocoritor, Michi lătra. Stăpânul își vedea de drum, ca și când ar fi avut o țintă, trecea prin a doua poartă, dărăpănată de astă dată, fără oameni și cai pe ea, și ieșea la marginea câmpiei, luând-o pe o potecă și urcând acum pe o pantă ușoară, care ducea în mod vizibil spre un uriaș copac care își întindea pe albastrul cerului crăcile sale noduroase, răsucite și răschirate de o lungă bătrânețe.

Michi nu se simțea bine sub el, ceva îl speria, ca și când trunchiul lui cu coaja încrețită, adâncă și plină de cleiuri, ar fi fost chipul unui căpcăun care s-ar fi strâmbat la el, și dacă ar mai fi stat acolo copacul și-ar fi aplecat unul din brațele lui scheletice, cu frunze puține, ar fi pus mâna pe Michi și apoi l-ar fi azvârlit departe... Încât îi dădea târcoale în cercuri mari, se oprea, începea să scormonească pământul cu labele, pleca apoi mai încolo pufnind, ca să revină din cu totul altă direcție tras parcă de sfori nevăzute, care îl țineau legat de nas și îl duceau ba ici, ba colo, în acest labirint de mirosuri care era aerul din jurul său și pământul plin de ierburi.

Stăpânul, el, stătea mult sub copac, și Michi se potolea și se așeza undeva la distanță. De obicei, acest lucru nu se întâmpla până nu prindea ceva pe care îl apuca de gât și venea cu el la Niculae, să i-l arate. Era fie vreo cârtiță, fie vreun popândău sau vreun șobolan de câmp. Se zbătea zadarnic în gura lui, de fapt numai din picioare mai putea să dea, și i-l băga lui Niculae sub nas, trezindu-l din tăcere și nemișcare. Era o părere că îl trezea, fiindcă se uita la Michi parcă fără să vadă ce are el în dinți. Atunci câinele, prins parcă de o înțelepciune asemănătoare cu a stăpânului, lăsa botul în jos și dădea drumul vietuitoarei. Se ducea apoi mai încolo, se întorcea cu fața la stăpân, se culca, și cu botul pe labe, cu ochii pe jumătate închiși, îl păndea liniștit, gata să se scoale dacă el ar fi dat vreun semn.

Niculae stătea cu fața în sus, cu mâinile sub ceafă, cu ochii deschiși spre cer. De acolo se vedea însă și lacul, care se subția asemeni unui râu, o lua la dreapta, însoțit de maluri de stuf

bogat și se pierdea în depărtare, într-o direcție misterioasă. Pictorii de la castel veneau și ei adesea pe aici atrași de noutatea peisajului, era câmpie și totuși parcă avea ceva în plus, deși nu se vedeau nicăieri alte forme de relief. Poate că stufuł gros în care se ascundeau păsări cu cântece străine de aceste locuri? Poate că insula care se vedea din depărtare, drept în mijlocul lacului, de asemeni cu copaci foarte bătrâni pe ea? Poate că însăși viziunea castelului, care de la distanță creștea parcă în dimensiuni mai frumos decât se putea imagina, cărămida sa veche devenind sub razele oblice ale soarelui aurie, acel aur care bate în roșu de aramă, poate că toate acestea schimbau însăși câmpia, făcând din ea un pământ al trecutului, peste care năvăliseră armate în luptă și ale căror suflete pluteau pe-acolo pe unde le fuseseră îngropate leșurile și armele? Străini care înstrăinau brazda, copacul, firul ierbii și încărcau aerul cu răcnete de bătălie, sunete de goarnă și nechezături de cai pe care nu le mai putea auzi decât urechea închipuirii?

Niculae se uita și el la acești oameni care încercau să prindă pe pânză, prin ceea ce se vedea, ceea ce nu se vedea. Îi întreba dacă nu-i deranjează, i se răspundea că nu, se apropia și stătea alături urmărind curios mâna artistului, care lua de pe paletă substanța colorată mirosind plăcut a ulei fin și o întindea pe pânză fie cu un cuțit, fie, cel mai adesea, cu ceea ce ei numeau penel, încercând să prindă imaginea de vis a castelului. La unul chiar nimerise când tocmai terminase un tablou. Era un pictor bătrân, cu barbă, parcă era un popă. Niculae rămăsese mut de uimire: nu era castelul în prim plan, erau împrejurimile, culorile străluceau, ai fi zis că parcă strigau, lacul parcă spunea: sunt lac, cerul parcă șoptea: sunt cer, marginile înalte și aplecate, pline de pomi și salcâmi, parcă tremurau: noi păzim totul, fără noi lumea ar fi pustie, soarele ar fi ucigător și cerul negru. „Văd eu că îți place, zisese pictorul punând cartonul deoparte și așezând altul pe șevalet. Ia-l până nu-l tai cu cuțitul, ți-l fac cadou, să-i pui o ramă cu geam și să-l păstrezi, dacă zici că te-a emoționat." Pe Niculae nu-l emoționase câtuși de puțin, fără să-l lase totuși indiferent, și îl luase să-l pună pe perete.

Astăzi Niculae avea fruntea ușor încrețită, în același timp însă el surâdea... „Ce era cu aceste ființe care nu-și vedeau liniștite de viața lor și vroiau neapărat să și-o încurce cu a altora? Iată, nu era atât de frumos cerul încât să-ți ajungă nu pentru o viață, ci pentru mai multe, să tot trăiești? Nu erau frumoși norii? Și veseli și inteligenți câinii? Dar oamenii, ei înșiși, nu-ți ofereau cel mai mare spectacol din toate spectacolele care se pot închipui în comedia pe care o jucau? Și nu te făceau ei să înțelegi că în lupta lor pentru existență vedeau singuri blestemul și îl luau în derâdere, neputând face altceva, și într-adevăr trăind momente de biruință asupra soartei, când reușeau să uite o clipă de ei înșiși? Ce poate fi în acest caz mai vesel și mai reconfortant decât să vezi un om care, lovit fiind cu brutalitate de către soartă, se strâmbă și scuipă, rânjind cu dispreț ca și când nu l-ar fi surprins câtuși de puțin și nu l-ar fi rănit de moarte această vicleană zeiță necruțătoare? Cum să nu te reconforteze comedia, chiar pe-aici pe jos? Un bărbat exasperat de prietenul său care se decide să se sacrifice pentru el, dar nu înainte de a consulta și destinul, al cărui semn trebuia să se arate în clipa când un ban avea să fie aruncat în aer? Pentru că nici așa nu se cade să lași din mână o femeie care poate... Hotărât, trebuie consultat hazardul! Că această femeie, în loc să se simtă reconfortată auzind ce vrusese să facă acel bărbat care îi plăcuse, vine la tine în odaie și, cu licăriri de neliniște în priviri, dar și cu un laț nevăzut în mână, ți se adresează: știi, nu e adevărat nimic... Și așa și pe dincolo, poate că noi doi ne-am întâlnit unul cu altul ca să nu ne mai despărțim niciodată, asta e altceva. I-am arătat că am ținut și eu la ea: i-am oferit ruptura cea mai sigură, care te scutește de toate îndoielile: am râs de ea și de aventura ei, și atunci ea a plecat din odaia mea cu o expresie

senină. Mai mult nu puteam să fac pentru ea, fiindcă m-a supărat, dacă știa că a fost eroina asupra căreia s-a propus tragerea cu banul, nu trebuia să mă înșele pe mine cu ochii ei inocenți."

... Iar astăzi?! Ce era cu această profesoară, cu care dăduse ultimul examen? O admirase în decursul anilor pentru cunoștințele ei, învățase mereu cu gândul la ea, o și căuta adesea pentru sfaturi, o oprea pe coridoarele institutului sau se ducea peste ea în cancelarie... Îi îndrumase cu pricepere eforturile lui de student întârziat. Și acum, deodată, își pierde controlul: că n-o să ne mai vedem! Și numai că n-au început să-i curgă lacrimile pe obraz... A început să se uite la el fără autoritatea care lui îi plăcuse atâția ani și făcuse din ea o ființă tot atât de apropiată de el ca și sora lui, Ilinca. De ce? Ținea la el! Ei, și? Și el ținea la ea, și unde scrie că lucrul cel mai potrivit care urmau să-l facă ei doi era să-și răpească unul altuia libertatea? Numai pentru că dintre atâția bărbați ți-a plăcut la un moment dat unul singur? Acest *moment dat* nu e numai un „moment", cum spune și cuvântul, adică ceva trecător, dar mai e și „dat", adică impus de împrejurări. Nu e deci clar că valoarea lui dispare îndată ce dispar împrejurările? Măcar dacă aceste împrejurări ar fi revelatoare, cum i s-a întâmplat lui cu Marioara, care a căzut la țanc la poarta comitetului de partid tocmai când i se pregătea lui excluderea. Îi ardea ei de excluderea lui cum îi ardea și papei de la Roma. Ea îl vroia pe el, oricum ar fi fost, chiar și muncitor cu lopata: Un bărbat! Ce făcea acest bărbat pe lume, nu-i păsa ei! Avea două brațe și o minte întreagă? O găsi el ce să facă!... Sau cum a fost cu Ileana... Cine poate să-și imagineze că poți să nimerești în curtea unei fete tocmai de Rusalii și ea să te cheme, cum e obiceiul, să-ți spele picioarele cu apă fierbinte, să-ți țină adică piciorul în brațe lipit de coasta ei, și cu mâinile să-ți spele labele?... Ei, asta e așa ceva ca și când ți-ar da cineva cu o măciucă în cap. Te năucește pe toată viața. Bine, ar putea să spună cineva, ce e rău faptul că într-un anumit moment omul se decide să-și sacrifice o parte sau chiar toată libertatea lui de dragul unei femei? Ce să faci, la urma urmei, cu libertatea? Ei! Ce să faci! Cum ce să faci?! Să te plimbi pe suprafața pământului printre oameni, pe străzi sau drumuri și să te bucuri că tot ceea ce vezi îți aparține! E singurul sentiment de posesiune nevinovat... În timp ce o femeie îți cere să te bucuri numai de ea și să renunți la restul lumii. Asta e intolerabil... „Darmite să mai vrei și ce-am vrut eu odată, adică să schimb această lume, noroc că n-am avut de-a face atunci cu nici-o muiere, s-ar fi agățat de picioarele mele... E adevărat că în perspectiva a ceea ce mi s-a întâmplat mie ulterior acea muiere ar fi avut dreptate, dar dacă ne-am lua mereu după perspectivele astea am ajunge să înotăm în noroi ca niște viermi, nimic n-am mai drege din relele care s-ar aduna cu miile de ani pe capul nostru. Că erau să mă omoare în fața primăriei fiindcă vrusesem să-i fac să înțeleagă că nu e bine să tragă foloase de pe urma nenorocirii altora. Da... Ei, și? „Bine ți-au făcut!" mi-a răspuns tata odată când a venit vorba despre cumplita întâmplare. „De ce, că le luați moldovenilor încălțămintea din picioare și dulama din spinare pentru un dublu de porumb, fiindcă la voi s-a făcut, și la ei a fost secetă? Unde vezi tu binele?" „Crezi că dacă erai tu în locul moldovenilor, ei nu ți-ar fi făcut la fel?" mi-a răspuns el. „Sunt convins, i-am spus eu, și ce e de făcut? Să ne încrucișăm brațele și să stăm?" „Nu ești tu făcut pentru asta", mi-a spus el atunci. „De ce?" l-am întrebat. „Știi și tu!" Asta era! Aceeași idee ca a notarului, cu deosebirea că tata crede că știu de ce, că aș fi, adică, complicele propriei mele autoînșelări. Cum? Nu știam și nu știu nici acuma! Și tata n-a vrut să-mi spună, a rămas mut și mâhnit că nici fiul său nu se deosebește de ceilalți oameni, nu-și dă seama ce e cu el și cine e, și că trebuie ca și ceilalți fii ai săi mai mari, care fugiseră de-acasă, să străbată un întreg drum al greșelii, ca să înțeleagă un lucru pe care de fapt cu mintea îl și știa. Dar nu-l

știam nici cu mintea, nu-l știam deloc, și nu-l știu nici acum, când acel drum al greșelii a fost parcurs. Că, adică, inima mea nu putea și nu trebuia să se aprindă pentru ceva în care să creadă? De ce nu?"

Îl întrebase iarăși, câțiva ani mai târziu, senin, când bătrânul venise la el într-o zi, cu Ilinca, să-i cumpere maică-sii ceva. Bătrânul mergea prin oraș fără nici o sfială și se uita la oameni posomorât și fără respect. „Ăștia n-au pierdut nimic, spusese el la un moment dat, uitându-se la Niculae pieziș și fără căldură, în timp ce noi pierdem și nu mai e mult până o să pierdem totul, nu vă pasă! Ați ajuns generali și directori din proști ce-ați fost, o să vedeți voi mai târziu, ce-o să mâncați, după ce-o să scăpați de noi!" La un moment dat se oprise chiar în fața unora dinaintea cărora nu se dăduse la o parte și îi măsurase de sus până jos cu dispreț, uitându-se apoi în urma lor și înjurându-i, lucru care îl înfuriase în cele din urmă pe Niculae: ce era asta, de ce se purta așa? „Cum, se indignase Moromete, ei cred că dacă își pun haine bune pe ei și craveți la gât nu sunt tot țigani? Și adăugase: Pe ăștia i-ați făcut voi mari și i-ați trimis prin raioane să ne ia bucatele."

Niculae tresărise. Cunoștea un cântec cu ideea asta, pe vremea când era activist îl auzise într-o cârciumă în Ardeal, unde fusese trimis cu o misiune. Și melodia și textul pe atunci îl înfiorase.

Ce a vrut să spună tatăl? Că nu puteai avea o credință din pricină că țiganii deveniseră purtătorii ei? Hm! O fi vrut să spună că nu e vorba de țigani la propriu, ci de acei oameni aflați, prin lipsa de principii și credință, cei mai de jos pe scara ierarhiei sociale, și pe care sărăcia nu i-a ridicat moralmente, ci i-a coborât tot mai jos? Ăștia au fost aleși dintre cei săraci să vie să conducă, iar dintre restul lumii, pe cei care semănau cu cei dintâi? Bătrânul însă, cu anii, își uita gândurile, și le relua, micșorându-le parcă. Altădată gândirea aceasta sunase în gura lui mult mai dur: „Care ești, bă, prost, cică i s-ar fi spus prostului, vino încoace să te pun mai mare peste ăilalți, să le arătăm noi... le muma în..."

VIII

Dar nu era adevărat. În politică, în afara oamenilor providențiali, care vin rar, ai de ales totdeauna între doi inși, unul ceva mai puțin rău decât celălalt, în timp ce al treilea, care ți-ar trebui, lipsește, nu există, nu se naște. „Tata a vrut să spună că eu aș fi putut fi acel al treilea, dar pe care ceilalți doi l-au curățat și îl vor curăța totdeauna, că adică să renunț definitiv, fiindcă tot nu voi reuși? Și dacă în loc să fiu cel de-al treilea sunt unul dintre cei doi? Bătrânul, ca orice tată orgolios, nu poate admite asta! Dar eu admit? Iată întrebarea...: Profesoara era nemăritată și nu era mare deosebire de vârstă între noi, ea putea fi chiar mai mică. Și nu era deloc urâtă. În timp ce îmi vorbea, fără să știe ce-o să-i răspund, parcă mă făcea, cu privirile, complicele propriei ei viclenii înduioșate: „Gata, Niculae, pleci!" „Da!" „N-o să ne mai vedem!" Auzi ce chestie! Sigur că n-o să ne mai vedem! Adică, nu, e posibil să ne mai vedem, ei și? „Dacă vrei, nu ne mai vedem!" „Nu, n-ar avea nici un rost!" Și mi-a întors spatele și s-a dus. Dacă ar fi ținut cu adevărat la mine, gândi Niculae supărat, ar fi fost liniștită, am fi ieșit împreună în oraș și aș fi fost încântat, simțind că e sărbătoare. Așa, am simțit că sunt făcut răspunzător de suferința cuiva și că dacă mi-aș fi plecat inima s-o ascult, scena s-ar fi repetat apoi de-atâtea ori până la supunerea mea totală. Ulterior, această operă încheiată, probabil că aș fi fost după aceea trădat. Ca și în prietenie! Eu îi spuneam lui Iosif toate gândurile mele, și el pe urmă, cu toate că ținea la mine, se pregătea să execute un ordin, să-mi prelucreze excluderea. Și azi sunt mirat cum de a riscat totuși, în ultima clipă, să mă avertizeze. Cine știe ce-o fi văzut cu mintea lui atât de șmecheră, care mie îmi plăcea atât de mult, dar pe

care o cunosc atât de puțin. Că există în viața mea un prieten, fostul notar? Greu de crezut, l-am văzut purtându-se și mai rău cu inși care aveau cu adevărat spate tare, nu ca mine, care a trebuit să mă întorc la sapă și la lopată. Ce să zic, formidabil spate! N-aș putea însă să-i spun că nu-i mulțumesc în sinea mea. Avantajul apropierii de podea e că o simți foarte solid pe spate, când ești întins jos peste ea. De-acolo nu mai poți da înapoi decât în moarte. De aici, o încordare a puterilor ca să existi, și nu cred că dacă notarul mi-ar fi aranjat să intru, de pildă, în învățământ, cu studiile neterminate, le-aș fi terminat vreodată! Acum sunt inginer horticol și nici nu-mi vine să cred că am putut învăța atâția ani! A fost oare asta adevărata mea vocație? E cazul să mă întreb. Nu, bineînțeles, și nici cea de învățător, și nici oricare alta, afară de una, pentru care însă tata mi-a spus că nu sunt eu bun! Dar cine știe! Și la urma urmei, de ce ambiția n-ar fi semnul că acolo e și vocația? În fond, convingerea tatei că n-aș fi bun nu vine tot dintr-o ambiție? Să nu mă vadă el adică de gât cu Ouăbei, ci să intru în tagma celor ziși „cu carte". De unde vine la el această credință? Nu din faptul că nu poate să-și închipuie că un om fără carte vrea el să schimbe lumea? Ca și când toată morala noastră creștină, care a ținut lumea în frâu aproape două mii de ani, n-ar fi fost întemeiată de Cristos, cu ajutorul unor pescari. E adevărat că Ouăbei e departe de a fi unul dintre aceia, dar... cine ne garantează că dacă îl punea și pe el un profet în fața mării, cu toate instrumentele de pescuit în mână, nu învăța în cele din urmă să le folosească? Chestiunea însă nu e aici, ci de ce se schimbă pescarul? De ce devine vânător? Veniți, le-a zis Cristos, și vă voi face pescari de oameni. Sună nevinovat. Dar vânători?"

Niculae chicoti și se ridică în picioare. Soarele nu ieșise încă din frunzișul copacului solitar, sub care stătuse cu mâinile sub ceafă, era liniște desăvârșită și prin apropiere nu se zărea nici un pictor. „Da, într-adevăr, sunt un om foarte liber și e o

îndeletnicire plăcută să-ți aranjezi amintirile. Dar pe urmă? Bineînțeles, nu mă interesează să ajung ca grădinarul Miciurin, să fac să crească dovleci prin copaci, dar ce voi face în afară de faptul că mă voi strădui să-mi fac grădina frumoasă? Iată o perspectivă pe care e atât de plăcut să ți-o imaginezi, când ești liber. Ce voi face? Ia să vedem, pentru ce ne-am născut? Îmi vine în minte și acum întâmplarea cu parastasul lui nea Sandu, când am început să strig la preoți de ce ne mai naștem dacă trebuie să murim, și răspunsul unuia dintre ei: «Cei ce nu mor, nici nu se nasc, taică! Nu mor decât cei care se nasc, și întrebarea care se pune e cum e mai bine, să te naști, dar să mori, sau să nu te naști deloc, dar nici să nu mori. Eu zic că e mai bine să te naști!» Avea dreptate, un preot știe multe despre asta, e într-adevăr mai bine să te naști. Iată eu mă simt bine că sunt născut, fără să am nici un motiv special care să justifice această stare. E adevărat că am, poate fără să știu, satisfacția că am învins ceva greu din viața mea, că adică sunt în ordine, și am o meserie pe măsura înzestrării mele, dar satisfacția asta e contracarată de amintirea, sau mai bine zis de nostalgia credinței mele de la douăzeci de ani, că trebuie schimbată lumea, pe care am fost silit să mi-o modific în sensul că, de, oi fi vrut eu, dar vorba tatei, nu sunt eu bun pentru asta. Deci nu am nici un motiv special ca să mă simt așa de bine. Nu iubesc pe nimeni, nu mă iubește nimeni (adică mă iubește Marioara, dar eu n-o iubesc deloc și nici nu mă flatează credința ei în mine, mai degrabă mă agasează, fiindcă doresc sincer să-și găsească un alt bărbat și să-și facă rostul ei, știind bine că, în ciuda copilului, n-o să mă însor cu ea), n-am de gând să iubesc pe nimeni, nu mă sperie gândul că n-am nici un prieten (mi-ar fi plăcut să-l am pe Iosif, am ținut la el, dar el a râs de mine și a făcut din destăinuirile mele prilej de distracție, printre activiști), n-am de gând să-mi fac o familie și să visez la bucuriile respective, n-am nici un proiect de viitor care să mă legene în

vreo iluzie, nu vreau nici să ajung pe lună și nici pe altă planetă și nici nu visez la călătorii prin țări necunoscute. Și totuși în mine nu e nici un gol, mă simt bine, și nici măcar n-aș putea să spun, cum mi se pare câteodată, că îmi place soarele, cerul sau norii, mai degrabă aș zice că mă plictisesc, și când am o oboseală în mine, natura nu mi-o alungă, ci mi-o sporește. E adevărat că îmi place să mă uit la oameni, da, recunosc. Asta mă leagă pesemne de tot ce există mult mai mult decât bănuiesc eu. E de presupus că dacă această plăcere m-ar părăsi, totul în mine ar amenința să se prăbușească, și atunci, pentru a evita acest lucru, cine știe ce-aș face: tot ceea ce fac cei care se înecă, m-aș zbate, m-aș agăța de primul care mi-ar da iluzia că mă salvează, aș deveni adică jucăria semenilor mei și mi-aș pierde definitiv libertatea..."

IX

Când se întoarse din plimbarea sa, Niculae se întâlni pe aleea principală a castelului cu bătrânul horticultor.

– Te-a căutat cineva de la regiune, zise el cu acea tristețe resemnată în glas pe care o au toți cei care simt că un om la care, oricum, au ținut, se duce, te părăsește.

– Cine de la regiune? întrebă Niculae.

Ei, uite, asta chiar nu-l interesase câtuși de puțin pe bătrânul horticultor. În orice caz nu era vorba de ceva obișnuit: un șef trimisese după el. Ce fel de șef? Celălalt nu-i mai răspunse, o luă pe o alee laterală și pieri în grădină. Niculae își continuă drumul. „Da, știu că tu ești, gândi Niculae, știu că numai tu nu m-ai uitat. Fiindcă aducerea-aminte a prietenului meu Iosif sau a celor din sat, să-ți bagi picioarele în apă rece, vorba lui tata, și tot n-ai să înțelegi în ce constă, ce interes îți poartă..."

Se văzuseră foarte rar de-atunci, mai ales că în acest timp și el fusese trimis vreo patru ani în Transilvania, la Arad, apoi

de-acolo pe un mare șantier național. Revenise aici abia cu un an în urmă, când Niculae îl văzuse o singură dată. „Ce faci, Niculae?" „Mulțumesc bine". „Când îți dai examenele finale?" „La anul!" „Ai vreo problemă?" „N-am". „Ești supărat pe mine?" „Nu sunt". „După ce îți iei diploma, dă și tu un semn de viață!" Și îi întinsese mâna pe după birou.

Ce este o prietenie? Prieteni sunt cei care se simt amenințați și siliți să se apere împreună. Prieteni sunt, sau devin, cei ce lucrează împreună, pentru că sunt siliți să colaboreze, și pentru ca să colaboreze cu succes trebuie să fie sinceri, și asta cu mult mai mult decât atunci când sunt liberi unul față de altul. Iar cea mai slabă prietenie, dacă a mai rămas ceva din ea, este cea bazată pe amintiri comune. Dar ăștia sunt bătrânii. Or, Niculae abia trecuse de treizeci și cinci de ani, iar prietenul său, fostul notar, abia împlinise patruzeci.

– Nici nu știi, zise acesta după ce îl primi pe horticultor în biroul său, și se bucurară amândoi că se revăd, nici nu știi ce bine îmi pare că ai reușit. E un lucru foarte solid, care îți asigură o independență totală în activitatea politică. Pardon, sunt inginer, mă întorc în producție, alegeți pe altul dacă aveți nevoie de simpli executanți!

– Înțeleg ce vrei să spui, zise Niculae, și fruntea i se încreți. Un singur lucru însă te rog. Să fii foarte atent la ce-ți spun și să nu mă înțelegi tu greșit. Nu-ți va fi greu de înțeles ce-o să-ți spun eu, dar poate să-ți fie foarte lesne să mă înțelegi greșit. Știu cam ce vrei de la mine, de ce m-ai chemat. Dar uite: eu, înainte să ne cunoaștem noi doi, m-am îndrăgostit de o fată de la noi din sat, Ileana... Nu era o cosânzeană, dar îmi plăcuse mie de ea... Foarte tare. S-a îndrăgostit și ea de mine la fel de tare, dar pe moment nu și-a dat seama și s-a măritat cu un preot care o ceruse mai înainte în căsătorie. Asta n-ar fi fost nimic. Dar când ne-am iubit noi prima dată mi s-a întâmplat mie ceva care pesemne nu se întâmplă la toți, și ea nu s-a purtat bine cu mine

în clipele acelea. M-a lăsat acolo sub coverga de coceni și a plecat. Cum să-ți spun, s-a simțit jignită, nu știu ce-a apucat-o, că a început pe urmă să spună în sat tot felul de lucruri urâte pe socoteala mea. S-a măritat într-un fel triumfător cu acel preot. De ce? Fiindcă a fost ea neroadă? Nu era neroadă, dar mi s-a întâmplat mie ceva greu de înțeles de o femeie, imposibil de înțeles, și îmi dau și eu seama când mă gândesc și de-aia cred că nici nu m-am supărat pe ea niciodată. Ba, chiar într-adevăr mi-am dat seama că era imposibil de suportat ce i-am făcut eu. Să ți se facă rău după ce te dai jos după o fată? Înțelegi? Să rămâi mut ceasuri întregi și să-ți picure jos sudoarea de pe frunte? De ce? Fiindcă țineai la ea și era prima oară când iubeai o fată și tot ceea ce te făcuse să te simți zile și nopți întregi ca într-un vârtej să se năruie deodată și să-ți simți inima bătând în piept ca un sloi de gheață? Și să nu scoți un cuvânt, să nu-i răspunzi la întrebările ei îngrijorate, să nu-i arunci măcar o privire? S-a sculat în cele din urmă de lângă mine și a plecat. Dacă i-aș fi spus orice, că mă doare capul, burta, ficatul, sau că nu știu ce e cu mine, nu m-ar fi părăsit. Dar eu nu puteam să spun nimic fiindcă nu-mi mai ardea și mi-era scârbă de ea... După câteva zile starea asta mi-a trecut și mi s-a făcut iar un dor nebun s-o văd la față, dar ea fugise din sat, și atunci am aflat și restul, care mi-l ascunsese, că o ceruse în căsătorie acel preot. Ce-a pățit ea pe urmă, a dat de dracu, fiindcă după câțiva ani a început să-l urască pe popa al ei și și-a adus aminte că nimeni pe lume nu i-a sărutat și n-o să-i mai sărute ei vreodată ca mine nici mâinile și nici picioarele! Mi-a spus pe urmă că ar fi fost mai bine dacă atunci când m-a lăsat singur pe câmp, în loc să se ducă la Balaci, s-ar fi aruncat într-o fântână. Umbla ca o năucă după mine prin Pălămida și îmi trimetea vorbă că vrea să mă vadă. În anul când am venit eu în Siliștea, când au avut loc turburările cu treieratul de s-a înecat ăla, l-a lăsat singur pe popa al ei din Balaci și a venit și ea în Siliștea. Ne-am văzut de câteva

ori, seara, întâi în casa lui al lui Jugravu, pe urmă în grădina părinților ei. Plângea. C-o fi, c-o păți! Și în sfârșit a înțeles și ea că nu e chiar atât de nefericită, că o iubesc și eu ca și la început și că o s-o iubesc totdeauna, chit că n-o să mai putem niciodată trăi unul cu altul. De ce? Ei, de-aia! Așa. Și nu i-am spus de ce, fiindcă nu știam nici eu și nici nu-mi spărgeam capul să aflu, deși ea ar fi fost gata să-și lase și casă și copii și să vină după mine. Din punctul ei de vedere se putea, deși era mai greu, dintr-al meu, nu, deși era mai ușor. Pur și simplu n-am vrut eu. Îmi plăcea și îmi place și acum ce-am simțit pentru ea, cu tot ce s-a întâmplat în covergă. Înțelegi? Totul la un loc! În viața mea n-am trăit o astfel de tristețe ca atunci când m-am dat jos de pe ea, nici chiar la moartea unui cumnat de-al meu la care țineam mult... În cazul acela era moartea care m-a indignat... Aici faptul că... Nu-ți spun... Dar te întreb eu acum: de ce totul trebuie trăit? De ce totul trebuie consumat? N-ajunge că suntem siliți să mâncăm? Trebuie să ne mâncăm și sufletele? Unde scrie asta? Adică cum, nu putem păstra în sufletul nostru și lucruri netrăite? Trebuie neapărat să înghițim tot ce e pe lume? De ce? Ca să avem pe urmă ce vărsa în mormântul în care o să fim băgați? E o veche întrebare a mea la care rămân. Am iubit o fată! Nu-mi ajunge? De ce trebuie alta? Și acum ascultă: Am vrut odată să schimb lumea! Nu-mi ajunge? De ce trebuie s-o iau de la cap și să merg până în pânzele albe? Ai înțeles ce vreau să spun? Înțelegi apropierea dintre ce ți-am povestit și ce-ți spun acum?

– Da, zise fostul notar cu ezitare. Stai puțin. Înțeleg că nu mai poate fi vorba de altă fată. Dar de ce nu cu aceeași fată? Ai iubit o fată și îți ajunge, zici tu. Bine! Dar ai iubit-o?

Niculae se uită cu intensitate în ochii prietenului său de odinioară.

– Da, zise el, atât cât am iubit-o îmi ajunge. De ce să vreau să fie ce n-a putut fi, îmi ajunge și cât a fost, chiar dacă ceea

ce ar urma, trăind cu ea, m-ar fi făcut foarte fericit. Nu, mie îmi ajunge fericirea aceea, atâta cât a fost. Nu înțelegi? Nu vreau alta.

– Ba, înțeleg! Mă întreb însă doar atât: ești sau nu un desamăgit?

– Cum o să fiu, zise Niculae, dacă eu o iubesc pe fată și acum și știu că ar fi depins de mine ca să fim sau nu împreună? Eu am decis, nu uita.

– Da, tu ai decis, asta e adevărat. Dar vedeai motivele pentru care nu se putea?

– Nu vedeam nici un fel de motive. Se putea. Cum se poate și acum, și una și alta, și s-o aduc pe ea lângă mine, și să doresc din nou să te urmez.

– Atunci nu mai înțeleg, zise fostul notar. Nu cumva crezi că refuzând să trăiești, adică în sensul în care mă interesează pe mine, refuzând să activezi, fiindcă istoria ta de dragoste văd că e o parabolă pe care mi-o bagi sub nas...

– Nu e o parabolă, e adevărată, zise Niculae și izbucni într-un râs scurt.

– O fi adevărată, dar are sens de parabolă... Nu cumva crezi că o să rămâi veșnic tânăr?

– Uite, zise Niculae cu o bruscă însuflețire care îi albi nasul și îi aduse în ochi parcă scântei de lumină, îmi amintesc perfect cum vedeam lumea la cincisprezece ani; tot așa o văd și acum, după ce vârsta mi s-a dublat de mult... Un gard e tot un gard, un drum cu praf, cu un câine sau cu un om pe el și încălzit de soare, e absolut neschimbat când mă uit peste el, cerul e același... Și la fel de fără rost, dar la fel de frumos zboară și un cârd de vrăbii dintr-un salcâm într-altul... Nici o schimbare! N-ar trebui să am, când mă uit peste lume, o privire de om de peste treizeci și cinci de ani? N-ar fi normal? N-o am, și nu numai că nu regret, dar mă bucur de dimineața și până seara, și și în somn sunt încântat. Mă întrebi cum am reușit? Să-ți spun secretul?

Se așternu o tăcere. Fostul notar se ridică de pe scaun și începu să se plimbe.

– Îmi pare rău, zise el. Credeam că o să găsesc în tine un om matur. La douăzeci de ani arătai, în orice caz, mult mai matur. Bine. Treaba ta. Nu-ți mai spun nici eu nimic, fiindcă am senzația că nu ne mai înțelegem. Credeam că abia aștepți să începi din nou să activezi. Am să-ți spun de ce. Și fiindcă întâlnirea asta îmi amintește de prima noastră întâlnire, am să-ți explic în termenii de atunci, când vorbeam de o nouă religie care le-ar trebui oamenilor. Da, văd că te-ai înseninat și ai găsit secretul tinereții veșnice, eu aș zice al nepăsării veșnice, dar nu uita că ești plin de păcate.

– Nu mai spune, zise Niculae. Și fiindcă celălalt tăcea, continuă: Chiar așa plin de păcate? Cine stabilește asta?

– Cei care te cunosc.

– Bine, tu mă cunoști, care sunt păcatele mele capitale?

– Se pune următoarea întrebare, zise atunci fostul notar. Omul hăituit de o comisie care s-a format sub supravegherea ta și care s-a aruncat în râu și s-a înecat, dacă erai tu de față s-ar mai fi înecat? Unde erai în clipele acelea? Dar sincer.

– Unde eram? Comisia se împărțise în două echipe. Eram cu cealaltă echipă.

– Îl ai pe conștiință? zise fostul notar.

– Bineînțeles că nu, răspunse Niculae cu o astfel de intonație încât fostul notar se uită cu atenție la Niculae și deodată izbucni în râs.

Se vedea că era un râs al lui, dintre cele cărora degeaba te străduiești să le afli înțelesul.

– Bine, reluă el, să zicem că pe ăla îl suporți ușor, nu-l cunoști, nu știi ce s-a întâmplat, nu tu ai creat și nici n-ai contribuit cu nimic la atmosfera generală din acei ani când un om

căruia i s-au găsit câteva încărcătoare în casă îi poate trece prin cap că pe baza lor poate fi vârât la beci, de care, să zicem, el avea o groază nebună, care i-a turburat așa de tare mințile încât s-a aruncat în apă, uitând că nu știe să înoate. Dar era unul Valache, pe terasa căruia noi doi am stat la lumina petromaxului pe care ni l-a aprins cu mâna lui ca și când i-am fi fost frați mai mici, și îi eram în calitatea noastră de oameni care puneau la cale soarta omenirii, deci și a lui, și ai să vezi îndată cum i-am pus-o! I-am băut vinul și i-am mâncat pâinea pe care ne-a adus-o muierea, cu o strachină cu pui fripți și mujdei, și ne-a lăsat pe noi doi până la ziuă pe terasă și el s-a dus să se culce fără grijă, zicându-și, cine știe, în sinea lui, că dacă noi simțeam pe umerii noștri povara întregii umanități, și nu despre fete și cum să le regulezi mai bine discutam, se putea și el gândi înainte de a-l lua somnul că poate dormi liniștit, viitorul lui și al familiei lui se află în mâini bune. Bietul Valache! Ce mult ținea el la noi! Adică nu numai la noi, ci la orice primar sau notar civilizat care ieșea de alături de la primărie și se ducea pe urmă pe terasa lui să joace o țablă și să bea o țuică, plătită de obicei de el, care pierdea mereu nu numai toate partidele, ci și toate liniile. Dar astea erau partide pe care el le pierdea deliberat ca să poată în fiecare dimineață să iasă pe terasă și văzând notabilul apropiindu-se de primărie să-i strige jovial cu gura până la urechi de veselie: „Să trăiți, dom'notar! Să trăiți, dom' primar!" Ce s-a întâmplat însă cu Valache când a fost silit să nu mai piardă nici o partidă deliberată, ci să joace într-una în care el nici măcar n-avea voie să dea cu zarurile?! După ce noi am plecat din Siliștea, de pe terasa lui a ridicat iar mâna, zărind în depărtare pe noul primar și a încercat să rostească formula lui: „Să trăiți, dom'...", dar cuvintele i-au rămas în gât, fiindcă noul primar era un ins complet necunoscut de el, un fost văcar... Acest văcar nu găsi și el pe altul să amenințe din sat, adică să zicem pe de-alde Aristide sau Năstase, sau pe

chiaburul căruia îi păzise vitele. Individul, grețos, găsi de cuviință că Valache e vinovat; a intrat peste el în casă, l-a înjurat, i-a bătut cu ciomagul în masă. Și pe urmă l-a dat în judecată că nu și-a plătit impozitele. În instanță, Valache a scos chitanțele din buzunar și le-a arătat: „Dom' judecător, poftiți probele că am fost arestat și adus în fața dumneavoastră prin abuz, am plătit impozitele aferente". Dar judecătorul nici nu s-a uitat la el: „Probele n-au legătură cu procesul și ca atare se resping", a zis el și i-a dat un an închisoare. De ce n-aveau probele legătură cu procesul? Valache fusese vârât în categoria chiaburi, vai de chiaburia lui! Despre toate astea un anumit activist de partid, care stătea pe treptele primăriei într-o anumită vară și se uita la Valache care tocmai venise din pușcărie, a aflat amănunte și i s-au mai spus și următoarele: că, întorcându-se acasă, acest om a hotărât că nu mai are ce vorbi cu această lume și a intrat într-o mutenie absolută. Nu mai vorbea cu nimeni, muiere, copii, rude, vecini, nimic. Era singura posibilitate de a acuza pe cei care îl înjosiseră. Ce-a făcut acel activist când a auzit de toate acestea? I-a intrat pe-o ureche și i-a ieșit pe cealaltă, grija lui primordială fiind cum să evite să se încurce în vreunul dintre conflictele care îi țineau încălciți pe cei din sat și să plece cât mai repede de-acolo. Chiar a râs, punându-se exact la nivelul paznicului care îi povestea această istorie, stând cu mâinile în buzunare și uitându-se în curtea lui Valache ca la un spectacol.

– Nu e adevărat, zise Niculae. N-am râs!

Dar fără să pară câtuși de puțin impresionat de ceea ce auzise. Privea chiar încântat. Fostul notar se opri din mers și păru și el că se molipsește o clipă de veselia bizară a celuilalt. Aștepta ceva. Dar Niculae se uita pe pereți, atent, dar și distrat, nu mai adăugă nimic în apărarea lui.

– Să zicem că n-ai râs, continuă fostul notar, dar nici n-ai făcut nimic. Acest om, după un timp, s-a spânzurat în fața casei

sale, acolo pe terasă unde noi doi am stat și ne-am înfierbântat mințile angajându-ne pe un drum care să schimbe soarta omului. Mi s-a și relatat ce-au zis unii despre acest sfârșit al lui Valache: (și aici omul care povestea râdea singur de sine și de faptul că, fără teama morală de odinioară și la adăpost pe o mare suprafață a pământului care îl scutea de orice fel de răspundere, cum râde tâmpitul care știe că e prost, dar că nu poartă el răspunderea urmărilor prostiei lui) vezi? Și aici vin cuvintele că: „nemaiputând suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus singur capăt zilelor..." Ce era cu cuvintele astea? Cine le născocise? Parcă erau scrise undeva!? Nu crezi? Îți trece o clipă prin cap să te sustragi?

– Ba mă sustrag, răspunse Niculae cu un glas tărăgănat. N-am fost eu judecătorul care l-a condamnat pe Valache.

– Dar ai fost activistul care i-ai dat ordin acestui judecător să condamne categoria în care Valache fusese vârât. Ai sprijinit această idee de împărțire a oamenilor în categorii și ai dat ordine în consecință.

– Ascultă, n-am dat niciodată un astfel de ordin, n-am avut această putere! Iar dacă judecătorii au acceptat să încalce astfel legile, e cazul ca ei și nu eu să-și tragă câte-un glonte în sediul conștiinței care le-a lipsit când l-au condamnat pe Valache. În ceea ce îi privește pe chiaburii adevărați, vorbesc de categoria lor, îi bag în... mă-sii. Știi singur la câți de-ai noștri le-au vârât și ei câte-un cuțit în spinare, sau i-au pândit prin păduri și i-au omorât cu măciucile.

Niculae făcu să i se vadă un surâs batjocoritor. Ceva îl înveselea mereu.

– Uite, să fii atent, continuă el apoi, în singurătatea serei mele, am avut timp să meditez la toate acestea mai mult decât tine. Îți spun un lucru: mai înainte să ne dăm seama ce se întâmplă, s-a și întâmplat ceea ce s-a întâmplat, și să nu crezi că voi utiliza argumentul că, fără să le fi făcut nimic, ei au fost

primii care au vrut să mă omoare pe mine în fața primăriei, în '46! Faptele sunt consumate: chiaburi, mijlocași, săraci, totul a pierit în negura istoriei!

– Dacă nu mai vroiai să activezi, de ce te-ai străduit așa de tare să nu fii exclus? zise fostul notar, ca și când n-ar fi auzit ceea ce spusese Niculae mai înainte.

– Așa! Nu-mi place să fiu exclus, zise Niculae.

– Dacă știam, te lăsam s-o pățești.

Horticultorul începu în sfârșit să râdă, dar uitându-se batjocoritor la fostul notar ca un frate mai mic care știe cât de molâu e frate-său mai mare și îl ia peste picior fără să-i fie teamă că s-ar putea s-o încaseze.

– Da, adăugă el sarcastic, se vede că ai multe păcate de îmi dezgropi mie istoria cu Valache și istoria cu ăla înecatul.

– Ba te înșeli amarnic, răspunse supărat fostul notar (era însă o supărare la fel de senină ca și veselia celuilalt), știu, nu ești vinovat de nimic, dar am vrut să te sperii ca să te fac să activezi din nou. Un om cinstit vrea totdeauna să dreagă ce-a stricat. Dar tu n-ai stricat nimic și nici eu, din contră, dacă nu eram noi, cei care s-ar simți astăzi ispitiți să ne acuze n-ar mai fi avut posibilitatea fizică s-o facă. Asta nu înseamnă că n-am comis greșeli. Iubitorii de adevăr au dreptul de a judeca istoria, dar nu alții.

– La cine te gândești? întrebă Niculae.

– La cei care în locul nostru ar fi făcut și mai rău și pe care numai întâmplarea i-a aruncat printre victime. Pe ăștia îi bag și eu în... mă-sii. De-aia, mărturisi fostul notar, puțin absent acum, după ce se convinsese că nu va mai fi urmat, am nevoie de tine tot atât de mult și cu tot atâta încredere ca și acum cincisprezece ani. Eu nu sunt un comunist de tipul celor care cred că dacă am luat puterea am și convins lumea de adevărurile noastre. Atâta timp cât există un comunist, trebuie să-și dovedească prin definiție, permanent, convingerile, altfel

cum o să-și dea seama dacă e urmat sau nu? Nu sunt mare în partid, dar nici mic... Am nevoie de tine. Vii, sau nu vii?

– Nu s-ar zice că ești pătruns de adevărul pe care l-ai spus mai înainte! exclamă Niculae.

– Adică n-am forță de convingere?

– Nu, răspunse Niculae.

– Dar tu ești în partid, pentru tine n-am. Hai sictir, răspunse supărat fostul notar și exclamă: nu ți-e rușine?

Niculae se posomorî ca și când întorsătura discuției l-ar fi amenințat.

– Spuneam mai înainte, zise el, că văd lumea ca la cincisprezece ani... Nu e adevărat, ceva totuși s-a schimbat în acest timp... Nu știu încă ce, o să mă gândesc și o să vin să-ți spun!

– Te gândești, răspunse prompt fostul notar. Mai mă iai și la vale! Eu sunt de vină că te-am scăpat din mâini și nu mi-am dat seama că ai să te adaptezi la sera în care lucrezi, și n-o să vrei să mai pleci de-acolo. Mi-am închipuit că ai altă stofă.

– N-am, răspunse ironic Niculae și se ridică, și se despărțiră astfel încrucișându-și pentru ultima oară privirile reci.

Afară, Niculae rămase câteva clipe nemișcat. Avea expresia neliniștită a celui care caută în minte ceva, o apropiere. „Nu e glumă, gândi Niculae. Va să zică de-aia a venit Iosif pe la mine! A aflat că voi fi chemat... Într-adevăr, în curând vor avea loc alegeri de partid și *cineva*, adică el, marele meu notar, s-a gândit să mă sprijine să fiu trimis delegat la conferința regională, iar *altcineva,* mai mare ca el, a fost de acord... Cum poți să treci peste ei? El acuma o să mă uite definitiv... Îmi pare rău! Și îmi pare rău și de Iosif! Ce simpatic fusese și ce lucruri interesante îmi povestise el mie despre Gâtlan și soră-sa! Ei, uite! Să-l cheme pe Gâtlan! Abia așteaptă Gâtlan să fie chemat, acum după ce i s-a făcut dreptate... S-o ia iar de la capăt cu ședințele în care oamenii să cadă leșinați la picioarele lui, zgâlțâiți de influențele burgheze, de care conștiința lor nu vrea să se lepede..."

PARTEA A DOUA

I

Peste câteva zile începea, după calendar, vara; verdeața îneca peste tot grădinile castelului. Tăcuți, oamenii coseau iarba înaltă și încetineala mișcărilor lor părea lipsită de viață din pricina țipetelor păunilor, care spintecau cu glasul lor artificial, parcă mort, aerul blând al împrejurimilor: oamenii păreau și ei nenaturali.

Care sunt cele mai frumoase zile? Cele care parcă se topesc ca și când n-ar trece nimic peste noi, lăsându-ne doar senzația că această scurgere nu va avea sfârșit, sau cele care, dimpotrivă, ne iau parcă cu ele spre o țintă misterioasă, pe care, înfiorați, ne străduim s-o zărim? Amândouă aceste stări se pare că îi plăceau tânărului horticultor: ceva se întâmplase cu el judecând după expresia destinsă care nu părăsea trăsăturile chipului său de dimineața și până seara. Alături de cel bătrân ai fi zis că îi spunea aceluia lucruri hazlii, însoțite de ironia protectoare pe care încep s-o aibă totdeauna tinerii când agresivitatea celor maturi a început să se toceasca. Astfel, cei peste șaptezeci de salariați ai serelor și grădinilor își dădură seama de schimbarea care se petrecuse cu Niculae și aflară cu uimire că a ajuns inginer. Așadar, statul lui, ani de zile, închis în odaie, ascundea această ambiție care se împlinise. Când venea spre ei, un surâs îndepărtat, dar nu absent, apărea pe chipul lui; de când aflaseră

că e inginer, îi spuneau *să trăiți!* El nu le răspundea, dar zâmbea în felul acesta, nici cu simpatie, nici cu dispreț: le dădea ordinele respective, cu un glas care nu se deosebea cu nimic de cel dinainte. Iar când era singur și trecea agale pe aleea principală, acest surâs dispărea, dar i se măreau în schimb ochii, a căror privire liniștită, dar dilatată, ascundea o lăcomie stranie, neștiută parcă nici de el.

Într-o dimineață apăru pe prima poartă de la intrare o siluetă de femeie, care de la distanța la care se afla horticultorul părea înaltă și îmbrăcată extravagant; culori aprinse îi învăluiau chipul, el însuși, acest chip, încadrat de un păr blond care îi cădea în bucle bogate pe umerii albaștri. Niculae se opri și o așteptă fără sfială. Pe cât de vii erau culorile de pe ea, pe atât de fantomatic chipul. Palidă ca o moartă, cu buzele vinete, cu pleoapele enorme, cu genele arcuite și cu pupilele dilatate, părea că se ridicase atunci din sicriu și o pornise pe drum nici ea nu știa încotro. Castaniul-deschis atât de limpede și de inocent al ochilor ei îi aminti horticultorului de cineva care îi semăna, și pe chipul lui apăru o expresie de uluire:

– Tu ești? zise el în șoaptă când ea ajunse în dreptul lui, și frumoasa fantomă, fără să arate vreo uimire, se opri și se uită la el cu o indiferență simulată, dar și cu o rece întrebare în priviri, confirmând că da, ea era, ei, și?!

Niculae începu deodată să râdă.

– De ce râzi? întrebă ea fără ca vreo cută a chipului ei să se miște.

– Ce te-ai boroșcoit așa?

Ea îl privi parcă de sus, cu pleoapele pe jumătate închise și păru să nu fi auzit întrebarea. Aștepta.

– Mai ești supărată pe mine? zise el pe neașteptate.

Era felul lui de a fi: în momentele cele mai nepotrivite și mai nepregătite punea întrebarea cea mai nelalocul ei, deși pentru el îndreptățită. Asta sparge parcă cu un topor apa timpului care

l-ar despărți de cineva dintr-o pricină gravă. Așa și acum: chipul fantomei suferi din plin efectul acestei întrebări:

– Da, se schimonosi ea. Bineînțeles. Mai ai curajul să mă întrebi?

– Când ai ieșit de la mine din odaie, zâmbeai! De ce să n-am? râse Niculae. Nu văd ce curaj mi-ar trebui.

– Nu zâmbeam pentru tine! spuse ea mai îmblânzită și mai indiferentă. Dar adăugă cu ironie: Tot e bine că după un an de zile nu mi-ai uitat zâmbetul. Pesemne că te iubeam de eram așa senină!

Va să zică acuma nu-l mai iubea și-i purta, din pricina asta, pică? Sau nu din pricina asta?

– Nu eu te-am jignit, zise Niculae grav, ci tu și cu scriitorul tău m-ați jignit pe mine. Te-ai supărat că am râs? Ce puteam să mai fac?

– Dacă e pe ce mai puteai face, mai puteai face ceva, zise femeia și se mișcă, și el o însoți și porniră amândoi pe alee.

– Mai puteam face ceva! reflectă Niculae cu mâinile în buzunare și cu fruntea în pământ și o tăcere îndelungată se așternu între ei.

Tinerețea la un bărbat ține loc de eleganță în îmbrăcăminte dacă bineînțeles nu umblă rupt. Niculae călca alături de femeie puțin cam stingherit. De obicei se îmbrăca cu grijă, astăzi însă trebuise să ia a treia oară aceeași cămașă: doamna Anghel îl anunțase prea târziu că bărbatul ei n-o mai lasă să-i spele rufele. „De ce, doamnă Anghel?" o întrebase el, și din explicațiile ei reieșise că timpul nu stingea, ci dimpotrivă făcea tot mai strâmbă gelozia bărbatului ei. Asta cu rufele era o glumă, spuse ea, faptul că printre albiturile unui bărbat străin pe care le-ar spăla nevasta lui se găsesc și acelea, foarte intime, care îl puteau duce pe gelos cu gândul departe. Dar la un moment dat i s-a părut domnului Anghel că pe soția lui o pândește seara cineva din dosul liliacului bătrân din apropierea casei și s-a apucat și a tăiat liliacul cu toporul. Acuma trebuie să-l plătească. Niculae râsese

crezând că doamna Anghel se exprimă în metafore, dar pe urmă, când se uitase, văzuse într-adevăr liliacul din apropierea casei, pe care se învățase cu anii să-l știe acolo, ca un copac și ca un stufiș, tăiat de la rădăcină, cu stufiș cu tot. Formidabil!

– Nu-mi dau seama ce mai puteam face, zise întru târziu Niculae, și adăugă: Nu vreai s-o luăm pe-aici prin grădină, am treabă un minut în clădirea aceea!... Spune-mi tu ce mai puteam face!

– La ce-ar folosi? zise ea prietenoasă.

– Cum la ce-ar folosi?! se miră el. Pot să fac acum ce n-am făcut atunci... Trebuie să-ți spun, continuă el apoi, că anul trecut, când ne-am cunoscut noi, eu nici nu eram așa liber ca astăzi, când am terminat cu toate examenele și sunt inginer-horticol... Te rog să mă crezi că eu am darul ăsta, reluă după altă tăcere, să fac acum ce n-am făcut altădată, cu alte cuvinte să îndrept ireparabilul. Nici nu înțeleg bine sensul acestui cuvânt. De ce? Cum ireparabil? Totul se poate repara... De ce nu?... Scuză-mă un pic, mă întorc îndată!

Niculae intră repede în acea clădire din fundul grădinii, de lângă lac, care avea două odăi cu paturi de dormit pentru zilierii veniți de prin alte părți și o odaie care servea de călcătorie. Doamna Anghel îi luase totuși rufele, dar le trimisese aici unei femei:

– Dumneata ai primit de la doamna Anghel niște rufe? întrebă el o femeie care tocmai stătea în picioare cu spatele la ușă, în fața unei mese lungi și călca.

– Sunt gata, zise femeia, întârziind puțin răspunsul, fără să-și ridice fruntea.

– Dă-mi o cămașă proaspătă, ceru horticultorul și o dezbrăcă pe cea de pe el, și o azvârli rămânând pe jumătate gol în fața ei.

Crezuse că era o babă? Când se uită la ea, văzu însă înaintea lui o femeie foarte tânără, mai bine zis o muiere, adică așa cum arată ele curând după ce trăiesc cu primul bărbat, și nu mai sunt

fete, bărbat care le intră repede nu numai în viață, ci și în firea lor de femei, schimbând adesea această fire atât de mult încât nu numai că devin de nerecunoscut față de ceea ce fuseseră ca fete, dar parcă ajung acum, după ce bărbatul a fost asimilat, să nu mai aibă nevoie de nici un fel de bărbat, nici bun, nici rău. Era chiar cazul acesteia, care putea arăta atât de liniștită în singurătatea acestei clădiri, deși bărbatul ei, Damian Gheorghe, o alungase de-acasă și pesemne că avea s-aducă (încă n-adusese) în locul ei, cum mai făcuse, pe ibovnică. Niculae n-o cunoștea, dar rămase cu privirea pironită asupra ei ca și când descoperirea că era tânără și înfloritoare îl năucise într-o clipă. Nu era însă numai atât; ea nu-și pleca privirea și îi mărturisea parcă astfel că îl cunoaște și e copleșită și ea atât de tare de prezența lui încât nu mai poate să facă altceva decât să se uite la el și să se supună dorinței lui, pe care o ghicea cu patimă mută privirea ei mărită brusc. Tânăra muiere însă scoase un geamăt parcă de groază, deși se lăsase împinsă pe masă, în timp ce horticultorul îi și ridicase rochia.

– Niculae, nu! se rugă ea.

Va să zică îi spunea în mintea ei pe nume, și acum în brațele lui îi scăpase și cu voce tare. Dar rugămintea ei înspăimântată îl hotărî brusc pe horticultor să renunțe: îi dădu drumul din brațe. Începu apoi să se îmbrace cu o cămașă nouă.

– De ce? zise el.

– Sunt măritată, domnule inginer.

– Am înțeles, zise Niculae. Scuză-mă! N-am știut. Și de ce mi-ai spus pe nume?

Tânăra muiere pusese mâna pe fierul electric. Nu vru să răspundă. Horticultorul repetă întrebarea. Ea surâse cu îngăduință vrând parcă să spună că e atât de ușor să ocolești o întrebare când nu vrei să răspunzi la ea...

– De ce v-am spus pe nume? zise ea tărăgănat. Și deodată se miră singură: Am greșit!

El ar fi putut atunci s-o întrebe de ce s-a speriat atât de tare cu întârziere, și nu s-a speriat din prima clipă. O întrebă însă cum o cheamă, și ea, în loc să-i spună că o cheamă Florica Damian, minți fără șovăire, spunând alt nume.

II

Niculae reveni afară cu cămașa proaspătă pe el și pictorița (căci ea era, Golea Simina, fosta soție a lui Pătrașcu) se ridică de pe bordura de ciment a mormântului prinților unde îl așteptase pe Niculae și porniră înapoi spre curtea castelului.

– Dă-mi tu un exemplu de lucru ireparabil, zise Niculae cu respirația ușor modificată, și eu am să-ți dovedesc că e perfect reparabil.

– Între noi, zise ea, a fost ceva frumos care s-a destrămat.

– Perfect! exclamă Niculae. Acest ceva frumos de care vorbești tu există și acum în mine, intact. Nu văd ce-ar exista în tine ireparabil, din moment ce tu ai venit atunci la mine să-ți ceri iertare. Te-am iertat!

– Este lucrul pe care îl puteai face atunci și nu l-ai făcut, zise tânăra femeie. Acum e prea târziu. În loc să fi râs, mai bine m-ai fi crezut; tot ceea ce auzisei de la scriitorul acela era o minciună a unui lăudăros.

– Era foarte convingător, zise Niculae.

– Da, știu, povestește bine! zise ea cu dispreț. Dar n-aveam de unde să bănuiesc că talentul lui are un revers: e mitoman!

Niculae începu să râdă. Acum era convingătoare ea. Dar pesemne că amintirea istoriei, a ideii ca atare de a da cu un ban o femeie îl înveselea iar atât de tare, încât uita că pe ea, care era chiar acolo lângă el, istoria aceasta n-avea cum s-o înveselească și că ei doi se despărțiseră tocmai din pricina acestui râs al său care arăta că în sinea lui el nu ținea seama de nimic.

– În felul ăsta crezi tu că poți repara ireparabilul?

– Da, zise el. Neacceptând ideea că din pricina râsului meu o femeie care mă iubește mă poate părăsi.

O mare nedumerire se așternu pe chipul fantomatic al femeii.

– Și a trebuit să aștepți un an ca să-mi faci această declarație? zise ea.

– Da, zise Niculae, aveam treabă, n-aveam timp să transform simpatia mea pentru tine în gelozie și să nu dorm din pricina prostiei tale. Fiindcă abia acum pot să-ți spun foarte liniștit că așa ceva nu trebuia să ți se întâmple! Auzi, femeia pe care o iubești a fost trasă cu banul de doi golani, și ea nu știa cu cine are de-a face. N-are importanță dacă asta face parte din trecutul și nu din prezentul ei. Gelozia retrospectivă, după cum vezi, e cea mai groaznică, tocmai fiindcă faptele sunt clasate definitiv și nu mai pot fi modificate. Gelosul vrea modificare: să nu fie! Să nu fi fost! Să nu se fi întâmplat! Oribil! brrr! Dacă aș fi lăsat să-mi intre bine în cap chestia asta, nu te-aș mai fi dat afară din odaie cu râsul meu, ci aș fi suferit fără folos, măcinându-ne de fiecare dată când ne-am fi văzut, eu cu întrebarea: de ce ai făcut un astfel de lucru, tu cu răspunsul care nu m-ar fi potolit: nu e adevărat, e o minciună. Chiar și acum te-ai apărat în cel mai rău mod, spunându-mi că scriitorul acela e un mitoman. Uite, dă-mi voie să nu te cred, faptul s-a petrecut, dar acum nu mai are pentru mine nici o importanță. Înțelegi? Și abia atunci ne-am fi despărțit în cele din urmă pentru totdeauna, după chinuri îndelungate. Și nu se știe dacă despărțirea n-ar fi lăsat o rană care nu s-ar mai fi închis poate niciodată. Crezi că nu știu? Din dragoste pură suferim cel mai puțin. Știu, m-ai rugat chiar atunci să nu-mi pese, spunându-mi că un bărbat tare e un bărbat care în lucruri din astea rămâne nepăsător. Cum să rămâi nepăsător? N-ai bănuit nici o clipă că îmi venea atunci să mă ridic de pe pat și să mă pun cu pumnii pe tine! Dar m-am stăpânit, fiindcă, să vezi, în lucruri din astea eu am mai multă imaginație... Scriitorul tău,

am văzut, în chestii cu câinii prin copaci era plin de fantezie, dar ce urmări poate avea un gest în viața ta și poate și-a lui, n-a bănuit; eu te-am văzut cum ai fi arătat după pumnii mei... prăpădită și micșorată în sufletul meu, și eu gâfâind ca un țigan după ce și-a târnuit gașperița, fiindcă a prins-o cu altul și n-are curajul despărțirii. Cum așa, exclamă Niculae, să n-ai curaj? Trebuie să te desparți, n-ai încotro. Pe urmă vezi tu mai târziu dacă ai făcut bine, ai timp să te întorci, și dacă întoarcerea nu mai e posibilă, înseamnă că ai făcut bine.

– Și tu ai făcut bine, Niculae?

– Sigur că am făcut bine.

– La ce ți-a ajutat că am stat despărțiți un an de zile? Dacă ți-aș spune că între timp eu m-am măritat și cuvintele tale de acum îmi îngheață inima?

– De ce să-ți înghețe, zise Niculae, stai liniștită. Simpatia mea pentru tine o să se retragă în cele din urmă definitiv și fiecare va merge pe drumul lui fără să se uite înapoi.

– Vreau să știu ceva, zise ea în șoaptă. Era tot atât de greu să înțelegi atunci pe loc ceea ce înțelegi acum?

– Sigur că era greu. Și dacă vrei să știi, zise Niculae parcă supărat, de înțeles nu înțeleg nici acum, dar nu mai îmi pasă! Știi cum zice grecul, râse el deodată: dă, Doamne, să nu mă însor, dar dacă mă însor, dă, Doamne, să nu mă înșele nevasta, iar dacă mă înșeală, dă, Doamne, să nu știu, iar dacă știu, dă, Doamne, să nu-mi pese. Așa sunt eu acum, m-ai înșelat înainte să mă cunoști cu scriitorul acela, dar nu mai îmi pasă. Ai să mă întrebi de ce. Îți răspund: am pus sau s-a pus între întâmplarea aceea și mine un obstacol de câteva sute de zile, câte au trecut de-atunci, ca un tampon. N-o mai văd clar istoria respectivă de la distanța asta, nu-i mai disting gravitatea, pur și simplu a rămas în urmă și n-o mai găsesc în sentimentele mele. Ai să mă întrebi iar de ce. Îți răspund: fiindcă atunci, când te-am dat

afară din odaie, te-am dat afară cu întâmplarea aceea cu tot și nu-ți mai păstram nici o punte de întoarcere.

– Și cum îți explici că a rămas în urmă doar întâmplarea și eu nu? zise ea cu o intonație stranie.

Parcă ascundea ceva vocea ei. Se străduia din răsputeri.

– Ai rămas și tu, zise Niculae fără ocol. Nu mai țin la tine ca atunci. Am doar simpatie. Crezi că e puțin lucru?

Se opriseră de mult pe marginea lacului și se așezaseră jos turcește. Mirosea a nămol și a iarbă. În plină zi, broaștele orăcăiau undeva în depărtare, turburând liniștea văzduhului alb, încărcat de un soare care ardea cu putere. Trăsăturile deprimate ale femeii, accentuate de fondul vânăt care îi acoperea chipul, se lăsaseră în acest timp parcă și mai în jos. Ea tăcea chinuită vădit de o tristețe grea, de care căuta să scape prin cuvinte; de câte ori întreba, această expresie de mâhnire fără leac dispărea, ca și oboseala parcă veche a ochilor: se însufletea, dogoarea sângelui trecea prin fard, gura redevenea tânără, apropiată de zâmbet, de bucurie.

– Așadar simpatia, exclamă ea, e tot ce ai putut salva? Și la început când te-am auzit vorbind că poți repara ireparabilul, m-ai lăsat să cred că ai salvat totul!

– Am crezut că ai salvat și tu ceva, răspunse el după o lungă tăcere. Împreună, asta ar fi fost mult! Am vorbit și în numele tău.

– Oh, Niculae, oftă ea și rămase tăcută, cu ochii închiși și cu fața la soare, cu capul într-o parte, asemeni unei bolnave care a părăsit patul și aerul tare i-a făcut rău.

– Hai, lasă, zise el, în glas cu acea simpatie pe care i-o declarase, și surâse. Ce-ai mai făcut în acest timp? Ai mai pictat ceva?

– Da, tresări ea deodată, și privirea ei inocentă îi străluci intens, vrei să vezi? Și se ridică în picioare. Îmi pregătesc pentru la toamnă o nouă expoziție.

Părăsiră marginea lacului și intrară în curtea castelului.

– De când ai venit? o întrebă el.

– De câteva zile.

– Și bărbatu-tău unde e?

– E la București, răspunse ea cu acel glas sigur al celor căsătoriți, care și-au dat seama că la astfel de întrebări se răspunde totdeauna fără șovăire.

Căsătoria e sacră chiar dacă soarta te împinge s-o trădezi.

Urcară scările interioare ale castelului și pictorița o luă înainte pe coridorul lung. Odaia ei dădea spre grădină. Era plină de pânze și mirosea foarte tare a uleiuri și vopsele, chiar cu gemurile deschise.

– Îți stă bine așa, cadaverică, nu te mai cunoaște nimeni, zise Niculae după ce se așeză într-un fotoliu, dar n-ai vrea să te speli, să te văd și eu cum mai arăți cu adevărat?

– Cum să nu, zise ea, așteaptă puțin.

Și se duse pe după perdea, unde era o chiuvetă cu oglindă și o baie mică. De-acolo continuară:

– Și cine e bărbatu-tău?

– N-o să-l cunoști niciodată! răspunse ea cu întârziere, dar foarte hotărâtă.

– Nu ți-am spus că vreau să-l cunosc, ci cine e, cu ce se ocupă, zise Niculae.

– Nu e nevoie să știi!

– A, nu e nevoie! Ai dreptate, zise el de astă dată chicotind.

Râdea de ea, avea o astfel de expresie. Dar ea, de-acolo din baie, nu-l vedea, nu zise nimic.

– Și de ce îmi spui mie, continuă Niculae, că n-o să-l cunosc niciodată? De ce ai bănuit, vreau să spun, că aș avea curiozitatea asta?

Ea tăcea.

– Nu mă interesează, reluă Niculae, și îl bag în... mă-sii!

– Nu te gândești că s-ar putea să mă simt jignită? răspunse ea după o tăcere.

– Ba da, dar altă dată să nu mai vii cu chestii de-astea, să-mi atribui adică sentimente pe care nu le pot avea. Întrucât m-ar fi putut interesa bărbatul tău!? Îl...

Și repetă, hohotind orgolios, injuria. Ea ieși însă din baie luptându-se parcă din răsputeri cu un surâs de fericire care parcă îi strâmba chipul acum demachiat.

– Ia uite, zise Niculae, ești veselă, sau mi se pare mie? Ea se uită la el direct, fără să se ferească, și izbucni în plâns. Nu se lăsă însă nici o clipă pradă, se luptă cu plânsul, care nu era mai puternic dar nici mai slab decât voința ei, și din acest amestec pe chip îi apăru o expresie de chin care parcă n-avea nici o legătură cu lacrimile care îi curgeau șiroaie, dimpotrivă, îi spălau succesiv fața de suferință, pe măsură ce trăsăturile i se schimonoseau, după ce o clipă i se înseninaseră. Horticultorul se uita la ea cu o privire lacomă, ca la un spectacol, și se vedea cât de tare îl bucurau hohotele ei, ca și când el ar fi pedepsit-o astfel, și sub efectul pedepsei o ierta, văzându-i durerea sinceră. În același timp părea mirat: de ce-o fi plângând? Îl iubea? Ei, bine, el era acolo și îi declarase că și el ținea la ea. Atunci? Nu cumva vrea să spună că îl iubește și pe bărbatul ei și că doi bărbați în inima ei n-au loc? Ei, bine, dacă n-au, să dea unul afară. Trebuie să te gândești, nu să plângi!

– Ei, spune! zise el într-un târziu, protector. Dă-i drumul!

Femeia tresări și îl învălui cu o privire aproape speriată: ce să spună? Ciudatul îndemn însă o ajutase să învingă în sfârșit plânsul; deodată surâse:

– Iartă-mă, îi șopti, hai să-ți arăt tablourile mele. Dar nu pe-astea, aici n-am decât câteva. Mergem la București să ți le arăt în atelierul meu!

III

Se afla într-un pod acest atelier, chiar în mijlocul orașului. Ea deschise cu mai multe chei, de toate mărimile, și intrară. Și aici mirosea foarte tare a uleiuri și vopsele, și într-adevăr tablourile zăceau prin toate colțurile rezemate de pereți, sau chiar în stive. Un pat obișnuit de metal, peste care fusese

așternută un fel de saricâ, părea prea mic în această hurdubaie, mai ales că în afară de un șevalet mare alt mobilier încăperea nu avea. Pe jos, pe podeaua de scânduri, de asemenea, pictorița pusese un covor lățos de lână.

– Uite, zise ea luând de undeva un scăunel mic, stai pe el la distanța asta și eu am să-ți pun pânzele pe șevalet și să te uiți.

Se duse apoi la peretele care da spre stradă și împinse în zid, care cedă și începu să alunece spre dreapta, descoperind cerul îndepărtat, și soarele, și acoperișurile orașului. Lumina năvăli în atelier. Niculae se ridică cu o expresie de extremă încântare pe chip și se apropie de micul grilaj care îl mai despărțea de vid și începu să se uite.

– Mie mi-e frică, zise ea, să mă apropii așa tare de grilaj. Am tentația abisului. Mi-e frică chiar când mă uit la tine.

– Nu, zise Niculae, eu n-am tentația asta în nici un fel.

Și râse. Pictorița se apropie și ea, dar rămase la un pas distanță. El o apucă de mână.

– Excepțional! murmură el privind cu aviditate panorama capitalei. Uite, așa aș vrea să am și eu o odaie. „Casa grădinii" îmi place și nu m-aș muta de-acolo, dar mi-ar plăcea să am și eu un punct așa înalt cum ai tu aici și să stau să mă uit singur pe deasupra. Parcă visez! Parcă sunt la capătul lumii, într-o țară absolut străină, dar foarte frumoasă...

– Adevărul e că e splendid, răspunse pictorița, care se lipise de el și a cărei teamă se pare că din pricina asta dispăruse. Și eu mă uit acum cu tine pentru prima oară. Ăsta e Bulevardul Magheru, dar încolo nu mai recunosc nimic.

– Și cine ți-a dat ție toată chestia asta?

– Fondul plastic! Dar nu era așa când am primit eu repartiția, zidul care alunecă l-am făcut cu banii mei.

– De unde ai tu bani? După tablouri?

– Nu, sau prea puțini. Avem alte surse, îi răspunse pictorița. Câștigăm bine, de pildă, când facem grafică.

– Asta ce e?

Ea se strâmbă:

– Afișe, reclame, ilustrații...

– Și câtă chirie plătești tu aici?

– Mai nimic!

– Și ai tot ce-ți trebuie, zise el revenind în atelier, apă, instalații?...

Se așează jos pe acel scaun pliant și își ridică toată privirea spre ea. Chipurile lor se întâlniră și ea nu mai răspunse: mergând de-a-ndăratelea, dibuia patul cu mâna, ca o oarbă și se întinse apoi pe el, trăgându-și o pernă sub ceafă. Uitase să mai clipească. Ochii îi jucau și o adâncă neliniște licărea în luminile lor. Privirea ei limpede parcă își pierdea astfel inocența, ca sub apăsarea unei gândiri rătăcite și impure. Ea parcă știa că totul i se vedea pe chip și părea disperată. Horticultorul se posomorî. Rămase tăcută multă vreme, ca și când ar fi fost singur în încăpere. „Ce-o fi cu ea? se întrebă el. Nu-mi place cum se poartă, își dă și ea seama și își pierde din ce în ce mai mult stăpânirea de sine. Degeaba o întreb de chirie și de instalațiile sanitare. E clipa când ar trebui să mă ridic și să plec, și să n-o mai văd. Nu-mi place istoria asta cu tentația abisului. Ce abis e aici? S-a măritat, înseamnă că a uitat totul. Sau dacă n-a uitat, n-a fost în stare să-și aranjeze amintirile și a preferat să aducă în viața ei alt bărbat, să i le aranjeze el. Perfect!"

– Ține-te de chestia asta, zise el fără s-o privească, cu acel glas de invidiat pe care îl simțim totdeauna la cei care trăiesc singuri și liberi și care nu doresc să iasă din această stare nu din pricină că sunt egoiști, ci pentru că e starea lor naturală. Vreau să spun, reluă el dibuind cu degetul în aer și privind-o, pe un singur drum, de obicei pe cel care ne e dat, în tot cazul pe cel de pe care dacă ar trebui să ne smulgem, nu trebuie s-o facem decât dacă l-am zărit bine pe cel adevărat. E clar, nu?

– Hai să nu vorbim despre asta! zise ea cu o gravitate neașteptată, care îi readuse și siguranța de sine. E foarte clar pentru mine: mi-ești drag și nimeni nu mă poate împiedica,

în inima mea, să simt ceea ce simt. Și asta nu-mi face în gândul meu nici un rău.

El nu păru să acorde importanță cuvintelor „nimeni nu mă poate împiedica", ceea ce putea să însemne că acest nimeni exista și putea încerca s-o facă; el îi zâmbi. Privirea îi licări de încântare, dar și de ironie. „Nu e deloc rău, gândi. Acuma ea știe ce spune și e bine, când ne simpatizăm, să stăm pe picioarele noastre, nu să alunecăm în cine știe ce abisuri și să ne agățăm pe urmă de celălalt..."

Și se ridică și se așeză lângă ea. Îi puse mâna pe obraz și o mângâie îndelung, pe tâmple și pe urechi, netezindu-i părul.

– Hai, îi spuse, arată-mi tablourile.

– Nu, șopti ea, nu mai simt nevoia. Cu tine nu mai mă simt pictoriță.

– Asta e bine, sau e rău?

– E bine, spuse ea apăsat, cu o astfel de intonație încât se ghicea că îi trecuse prin cap și gândul că s-ar putea să fie rău. Asta nu înseamnă că nu m-ar întrista dacă ceea ce pictez eu nu ți-ar plăcea. Mă simt mai liberă cu tine fiindcă îmi dau seama că dacă îți plac, mai am și alt rost pe lume decât acela de a picta. Pictura e o obsesie, te împiedică să trăiești integral. De pildă, după ce ai revenit adineauri în atelier arătai fericit, ca un om care a visat ceva frumos, sau i s-a spus că va pleca într-o călătorie. Nu te mai gândeai la prezent și mi-am dat seama că ai dreptate, noi doi ne-am despărțit, și tu ești străin de mine, cu toate că tu m-ai oprit... Ei, în timp ce mi se strângea inima că nu mai însemn nimic pentru tine, gândeam: ce expresie frumoasă are, de tinerețe și singurătate. Nu era un gând al femeii din mine, ci al pictoriței. Bineînțeles că l-am alungat ca pe-o prostie. Așa că să lăsăm pictura și mai ales tablourile mele! Dar vreau să te întreb: m-am înșelat? Te simți tânăr și singur. Ți-e bine? Cum reușești?

– Nu fac nici un efort, zise el. Dar tu parcă ai fi o babă, așa vorbești de tinerețea mea, când de fapt ești cu cel puțin zece ani mai mică... Prost se simt cei care consideră singurătatea drept un infern, reluă el. Am auzit la cineva din lumea voastră expresia asta: infernul singurătății. Nu știu ce era, pictor sau scriitor. Poate că voi aveți dreptate, dar în lumea în care trăiesc eu, hm! Cum să-ți explic... Ceea ce ne leagă, sau lucrurile de care ne agățăm când ieșim afară din casă, nu la serviciu, unde trebuie să muncim, dar în vizite sau la petreceri, nu se deosebește de ceea ce leagă o oaie de alta. În timp ce femeia, de pildă, pe care trebuie s-o alegem din societate, n-ar trebui s-o facem ca berbecul după miros... După ce trece reproducerea, ne trezim față în față doi străini. Ei bine, suntem chiar străini și singura modalitate de a mai îmblânzi această descoperire care ne sperie ar fi să recunoaștem că așa ne-am născut, și că asta nu e o vină... Atunci ne-am simți mai bine, și abia atunci s-ar naște între noi iubirea care n-ar lega pe nimeni cu lanțul... Știi, râse deodată Niculae, devotamentul ăla!

Vrusese să spună că abia așa ar apărea acel devotament? Și ce era de râs aici? Părea uluită. Chipul ei se făcuse grav.

– Ceea ce mi-ai spus acum mi-a plăcut foarte tare, murmură căutându-l intens cu licărul privirii. Te ascult, spune mai departe.

– Ce să-ți spun protestă el, parcă cu gândurile împrăștiate. Tot ce pot să-i spun e că țin la femei, deși cuiva i s-ar părea că mă feresc de ele... și țin și la oameni, cu toate că unul sau altul ar putea să spună că, fiindcă nu umblu cu nici unul din ei de gât, nu-mi plac. Acuma să nu crezi nici tu că dacă am pomenit de ei, nu-mi dau seama că mulți dintre ei sunt loviți de ceilalți și că refugiul celor loviți într-o singurătate ca a mea nu mai e posibil. Cine mai poate sta acasă liniștit cu rana otrăvită, care nu se mai închide? Eu am stat. Rana s-a închis. Dar poate că cineva m-a ajutat, și chiar așa e, m-a ajutat întâi gândul la tatăl

meu, care era vinovat de întorsătura pe care a luat-o viața mea imediat după război, din pricină că mi-a oprit drumul la școală ca să-și aducă trei băieți, fugiți, acasă. Nenorocirea asta a lui, care i-a adus la șaizeci de ani ruptura de mama, care i-a dorit moartea, mi s-a părut mai mare ca a mea și l-am înțeles, mi s-a făcut milă de el. Găsisem vinovatul și l-am isbăvit. Ei, ura care ar fi putut cloci în mine, fiindcă la aproape treizeci de ani mă trezeam dat afară din activul de partid și fără nici o calificare și cu studii incomplete, împotriva tatei, dar și împotriva unui fost legionar care a vrut să mă curețe, și la urma urmei ura generalizată împotriva tuturor celor care aveau o soartă mai bună ca a mea s-a stins. Cum? ai să mă întrebi. Așa, mi-am dat seama că ceea ce mi se întâmplase era un lucru care era al meu și trebuia să-l trăiesc numai eu, fiindcă mi-era dat, și nimeni n-avea chef să-l trăiască în locul meu. L-am trăit! M-am întins cu spinarea pe podea, cu brațele în lături, fiindcă altceva nu vedeam ce mai puteam face, și am așteptat să văd ce se întâmplă. Nu s-a întâmplat nimic, spre uimirea mea, podeaua sub spate m-am trezit că-mi face bine. Stai, mi-am zis. Sunt un om! Ce mi se poate lua din ce eu nu vreau să dau? Faptul că trebuie să pun pământ în răsadnițe sau să-l arunc cu lopata într-o plasă? Și pe urmă? Nu sunt liber să fac ce vreau? La mine în odaie nu sunt eu perfect liber? Cine îmi poate turbura acest sentiment?... Și m-a ajutat apoi inginerul bătrân, care m-a înțeles. Se putea să nu mă fi ajutat, să fi dat peste un înrăit! Mă descurcam eu! La urma urmei, mai mult decât să mă pună să car ghivece toată ziua în camion ce putea să-mi facă?

– Te-ai îndepărtat de la ceea ce mi-a plăcut mie, îl întrerupse ea. Nici nu mai știu cum ai zis, dar mi s-a părut extraordinar. Intelectualii, care au orgoliul că gândirea e domeniul lor, în realitate sunt niște simpli profesioniști, și numai puțini din ei pot gândi așa cum ai gândit tu mai înainte: că, adică, nu e rău că suntem singuri... Dar tu ai spus-o parcă altfel, în gura

mea n-are nici un haz... Acuma, Niculae, despre pictura mea să-ți povestesc și eu ceva. Tu ai un copil și o experiență de viață care te îndreptățește să spui ceea ce spui despre oameni. Noi, ca artiști, pe lângă viața naturală pe care o trăim ca toată lumea, mai ducem și o viață, cum să-ți spun... foarte sofisticată, ca artiști... În care suferim foarte mult... chiar și cei mari, nici ei nu sunt scutiți de... Eu sunt încă mică, și ca vârstă nici n-am treizeci de ani, dar așa cum sunt, cu ceea ce știu eu despre mine, aș fi mai fericită dacă n-aș avea un înger rău care mă urmărește și îmi spune la ureche, când mi-e lumea mai dragă, rânjind: talent! N-ai talent! Aș îndura și suferința asta, dar m-a făcut să încep să doresc laudele altora, ca să-i dovedesc lui că nu-i adevărat, am talent și nu-mi pasă de rânjetele lui. Asta e mai rău! Nu pot să scap de el.

– Va să zică e vorba de cineva real? Că după cum te-ai exprimat tu, mi s-a părut că e vorba, așa, de un duh...

– Nu, zise ea cu simplitate. E vorba de-un coleg, de-un pictor...

– Aha, făcu Niculae. Va să zică el are talent, probabil, dacă îți spune ție că tu n-ai.

– Nu, fiindcă asta poate să ți-o spună și unul care n-are, din răutate... Dar ăsta are!

– Și ce vrea de la tine?

– Nu-mi dau seama, zise ea.

– De ce stai de vorbă cu el? se miră Niculae.

– De ce!? Vezi, m-a scos odată din sărite și de-atunci nu mă pot stăpâni, și i le torn și eu.

Niculae râse:

– Și tu ce poți să-i spui, dacă singură recunoști că are talent?

– Stai să vezi. Dacă eu n-am talent, îi spun (lucru de care nu mă tem câtuși de puțin, eu cred că am), în cele din urmă nu voi mai picta, dar ce va face el, care e foarte talentat și în curând va înceta să mai picteze!?

– Așa i-ai spus!?

– Da!

– De ce?

– Există drumuri pe care apuci, zise ea parcă indignată. Al meu nu știu cât e de larg și de lung, dar știu că nu va deveni din drum potecă, în timp ce al lui se va strâmta din ce în ce... Când i-am spus asta, a deschis o gură cât o șură: „Eu am flaaacăra! zice. În mine stă de pază un deeemon!" De! făcu pictorița. Demonii ăștia sunt capricioși. Într-o zi te părăsesc și caută suflete mai modeste. Nu duc lipsă. „Crezi că talentul aleargă pe drumuri?" zice. „Sunt convinsă, i-am spus. Uită-te la copii; pune-i să picteze, dă-le pensule și vopsele în mână: fac minuni. Și cu toate astea rar ajunge câte unul din ei pictor. La vârsta noastră, continuă pictorița în glas cu o tonalitate necruțătoare, semănăm cu ei, cu copiii, puțini dintre noi, chiar dacă reușim să ne afirmăm la început, reușim să ne ținem și pe picioare." „Vrei să spui, zice, că tu te vei ține?" „Îți garantez. Acum ție ți se pare că ești sus, dar cât timp?" „Sus! îl văd că face. În ceruri!" Se vedea că tocmai de aceea, că era sus, nu auzea bine și nici nu înțelegea, nu vroia să înțeleagă ce îi spuneam eu; mă considera o simplă cobe! De ce, adică, să fie adevărat ce-i spuneam eu? De unde știam eu? Vorbeam și eu ca să-l zgândăresc, din invidie, daaa, de ce altceva?

Dezvăluirile nu apropie, cu toate că rezistăm greu să nu le facem. Ni se pare că ne apropie. Niculae tăcea, brusc înstrăinat. Pictorița de asemeni, foarte posomorâtă. Părea rătăcită.

– Dacă lucrurile stau așa cum spui tu, zise Niculae uitându-se afară, atunci nu văd de ce zici că nu poți să scapi de el. Ce înseamnă asta că vrei să-i dovedești lui că ai talent? De ce să-i dovedești lui? Bagă-l în... mă-sii, și gata!

Pictorița se uită la el cu o expresie holbată, sorbindu-i parcă cu nesaț cuvintele.

– N-are nici o rușine, șopti ea venindu-și în fire. Mi-e foarte greu! Parcă n-ar fi bărbat. Mă ponegrește, inventează despre mine lucruri josnice.

– Adică? zise Niculae mai apropiat.

– Eu știu? Despre mine ca femeie! răspunse ea mușcându-și buzele. Lucruri nedemne. N-are mândria să nu spună lucruri care îl mânjesc tot pe el.

– Depinde cum e și viața pe care o duceți voi, zise Niculae supărat. Dacă ceea ce spune el ceilalți cred, deși nu e adevărat, înseamnă că sunt niște... Nu spune decât despre tine? Sau mai spune și despre alții?

– Nu, zise pictorița, cu mine are el ce are! Parcă nu mai trăiește decât să mă distrugă pe mine.

– Înseamnă că a fost ceva între voi și el nu-ți iartă ceva, dădu din umeri Niculae. Fiindcă nu-mi vine să cred că vrea să te cucerească prin persecuție. Dar ia spune-mi, ceilalți cum sunt?

– Unii sunt mai buni, alții nu... Alții sunt și mai răi, zise pictorița. Sunt cei care râd... La noi se râde, și se râde, și fiindcă se râde, înțelegi ce vreau să spun: din trei care râd de ceva fiecare râde și de ceilalți doi fiindcă râd.

– Asta, zise Niculae, n-ai ce să-i faci. Și de mine s-a râs, a râs chiar prima fată pe care eu am iubit-o, a răspândit în sat, ca să se răzbune ea de ceva, ideea că n-aș avea ceea ce are orice bărbat. Râdeau copiii de mine, mă arătau cu degetul! Ți-nchipui!... Pe urmă în activul de partid, râdea de mine, făcându-i și pe alții să râdă, cel mai bun prieten al meu, unul Iosif... Dar ia spune-mi, zise Niculae nedumerit, bărbatu-tău de ce nu te apără?

– Ce poate să-i facă? zise ea deodată cu voce străină. N-oi fi vrând să-l provoace la duel?!

– În ce mă privește, răspunse atunci Niculae tărăgănat și deodată absent, eu nu vreau nimic. Bărbatului tău, și nu mie trebuie să-i ceri să te pună la adăpost de astfel de lucruri, el

trebuie să te spele de păcate, și nu eu. Sau oi fi vrând să te speli eu și pe urmă să te duci să te bagi în patul lui neprihănită?! Cum ai putut să-mi spui un astfel de lucru? Nici n-ai apucat bine să te asiguri de puterea simpatiei mele și mi-ai și pus în cârcă ceea ce e în viața ta foarte neclar, dacă nu chiar foarte îndoielnic. Îmi retrag simpatia pentru tine.

Și se ridică în picioare, și fără să se uite la ea o luă spre ușă. Puse mâna pe clanță, fără grabă, dar hotărât și fără să se uite înapoi, și ieși. Curând i se auziră din atelier pașii coborând rapid, parcă alunecând pe scările de ciment ale blocului. Înfățișarea pictoriței, ascultând, se schimbă: o lumină bruscă îi descleștă trăsăturile încordate. Avea acum aceeași expresie ca și anul trecut, când el o alungase cu râsul lui batjocoritor, din odaia lui. Era frumoasă și parcă împrumutase ceva din expresia celui care de astă dată pleca el din odaia ei dat afară...

IV

A doua zi era duminică și Niculae se trezi mai târziu. Se întinse, și o veselie intensă îi inundă chipul. „Ce să fac eu acum cu duminicile mele? își șopti și rămase vreme îndelungată în capul oaselor, uitându-se fără să clipească spre geamul care datorită căderii ciudate a luminii aducea parcă cerul în fereastră, albăstrind odaia. Ei, ce să fac? Ce făcea grădinarul Miciurin? La ce se gândea el? E clar; de ce să stea salcâmii degeaba? De ce să nu crească, de pildă, în ei, în loc de frunze, ardei grași? Grădinarul Miciurin, mintea lui creatoare adică, n-avea odihnă! Ei, a mea are! Am să ies să mă plimb, dar nu spre copacul bătrân care îl sperie pe Michi, ci prin sat, să văd cu ocazia asta și ce fel de flori vrea tovarășul președinte să pună de-a lungul șoselei, ce fel de pământ este, ține sau nu ține?... Asta ne-a mai rămas, florile de-a lungul șoselelor, încolo le-am aranjat pe toate..."

Se îmbrăcă în clipa când cineva îi bătu în geam. Scoase capul pe fereastră. Omul era unul Pecingine Ion, mic de statură, abia

i se vedea capul, deși fereastra nu era înaltă. Era cumnatul lui Damian Gheorghe, angajat să aibă grijă de bărcile complexului.

– Ce e, barcagiule? zise Niculae.

– O doamnă de la castel vă trimite chestia asta.

Și îi întinse un plic în care zornăia ceva. Niculae îl rupse și scoase din el niște chei și o scrisoare.

– Bine, barcagiule, zise Niculae, dacă doamna e de la castel, spune-i că îi mulțumesc, atât! Domnul inginer vă mulțumește.

Apoi începu să citească scrisoarea: „Dragă Niculae, i se spunea, te-am jignit premeditat și nu involuntar sau pentru că gândirea mea ar fi putut naște, din viața mea, ceva urât la adresa ta. Să vezi de ce: prea ușor m-ai aruncat în grija bărbatului meu, ca să nu mă simt eu cea dintâi jignită. Nu înțelegi, Niculae? Te iubesc foarte tare, te-am iubit tot timpul, și nu mai pot iubi, de când te-am cunoscut, pe nimeni. Foarte tare!... Nu-mi scormoni însă trecutul ca să afli căderile de care nu sunt vinovată, așa cum ai făcut acum un an, rămâi așa cum te știu, cu sentimentul tău de singurătate, și nu-mi retrage simpatia ta! Aș fi fericită! Simina." Iar apoi în postscriptum: „Fiindcă ți-a plăcut așa de mult atelierul meu, ți-l dăruiesc, îți trimit cheile. Poți să faci ce vrei în el, să vii când vrei, la orice oră (una din yale e de la intrarea în bloc, să poți descuia noaptea), poți să dormi în el dacă ai chef. Nu deranjezi absolut pe nimeni. Ai doar grijă să încui cu toate cheile și când pleci, și când stai, fiindcă ai văzut, am acolo tablourile, care pot fi furate, lucru care nu m-ar măguli deloc, deși la prima vedere așa ar trebui, fiindcă dacă n-ar avea valoare nu le-ar lua nimeni. Dar mi s-a întâmplat! Te sărut! S."

„Îmi place, e deșteaptă, murmură Niculae. Declarația de dragoste explică vorbele ei urâte, dar o rectificare tot e necesară. Nu eu i-am scormonit trecutul acum un an, ci acest trecut a venit spre mine. Această frază a ei e obscură, și din pricina asta suferă și restul. N-o să-i cer explicații, ea știe ce-a scris și vrea să mă facă complice la ceea ce eu nu știu, ca să-mi spună

mai târziu că am știut. Nu știu și nici nu vreau să știu." Se uită însă la pachetul de chei și expresia i se mai îmblânzi. Le luă și le vârî în sertarul mesei.

Președintele era pe-afară împreună cu o altă notabilitate, când Niculae se apropie de clădirea sfatului popular. Îi găsești uneori pe afară pe acești reprezentanți ai puterii locale. Președintele era un tânăr înalt, subțire și puțin îndoit de umeri, cu o expresie de puțină comunicativitate pe chipul său lat. S-ar fi zis că așteptau pe cineva a cărui venire îi îngândura pe amândoi: nu le păsa, dar oricum, ce-o să zică la urmă lumea când o afla? Unii or să-i arate cu degetul, alții o să se uite la ei chiondorâși, cu o dușmănie abia acum dată la iveală, când nu le mai era frică de ei, alții, cine știe (s-au mai întâmplat cazuri!), îndată ce îi vor vedea căzuți, s-ar putea să le vie cheful să-i tăvălească prin vreun șanț! Și în orice caz unii vor râde: ha, ha, ha! ajunseră și ăștia în fruntea comunei și nu stătură mult și îi dădură afară!

– O să fie imposibil să facem să crească vreo floare pe acest drum bătătorit, format din pietriș depus de zeci de ani, le spuse Niculae după ce le dădu bună ziua. Dacă vârâm o cazma în el e mai mult ca sigur că dăm de un strat de nisip de cel puțin o jumătate de metru. Aveți de gând să ne cereți pământ de flori să-l amestecăm? O să vă coste o groază de bani!

Președintele nu răspunse îndată și nici nu se uită la celălalt să-i ceară părerea. Se uită în zare, în timp ce în ochi i se așternuse o vagă ceață de mâhnire pe lume care parcă îl deceptiona în sinea lui, dar îl și obseda.

– Nu, zise el, n-avem de gând să punem flori pe unde spuneți dumneavoastră. O să facem un trotuar din plăci de beton.

Și tăcu.

– Atunci anulați comanda? zise Niculae.

– Nu, zise celălalt, mai puțin trist decât președintele, totuși nici el prea vesel, de ce s-o anulăm?

Niculae rămase și el tăcut. Îi cunoștea pe acești oameni cu gândirea mereu frântă, însoțită de un binevoitor dispreț față de cei care nu le-o cunoșteau și pe care, dacă nu erau șefi, îi suceau și îi sucăleau cu pauzele lor de gândire până îi scoteau din sărite, pentru ca pe urmă, rămași singuri la un pahar de vin, să râdă de ei că sunt proști. Niculae îi sfredeli cu privirea cum făcea odinioară când era activist.

– În orice caz, zise el ironic, hotărâți-vă. Eu am plan de livrări mari cu Horticola 1 Mai și n-am timp de depănat gânduri melancolice de la picior la mână, până când vă decideți unde să puneți florile, de-a lungul șoselei sau pe acoperișul caselor.

– Nu trebuie să vă iritați, zise președintele pașnic. Menținem comanda. O să punem flori, zise el, cu un gest vag spre porțile oamenilor, doi metri de la trotuar spre interior.

– Adică luați din curțile oamenilor? zise Niculae batjocoritor.

Cunoștea, de asemeni, simplitatea asta cu care se luau pe vremuri, la comitetul de partid, astfel de hotărâri care duceau la mari turburări prin gospodăriile țărănești.

– Concetățenii dumneavoastră sunt de acord să le luați acești doi metri adâncime de-a lungul curților? zise el.

– De ce să nu fie de acord?! se miră președintele. Ba chiar o să le placă! Nu e comuna lor?

– Dar și locul de casă e și el tot al lor. Poate că unii ar avea chef să facă ce vor cu pământul lor, cât le-a mai rămas...

– Pe dumneavoastră ce vă privește? zise atunci președintele, sincer nedumerit.

Niculae se posomorî și nu mai zise nimic. Dădu din umeri și vru să se îndepărteze. În acest timp însă privirea președintelui devenise mai intensă. În zare, unde se uita el, fusese ceva, și acest ceva se apropiase: era o fată.

V

Venea foarte hotărâtă spre președinte, iar acesta, așteptând-o, începu să se prefacă, stingherit, că n-o vede. Era o fată de statură mică, sau părea astfel din pricină că președintele era prea înalt.

Chipul ei era slab, dar oasele nu erau deloc firave, și asta îi dădea feței o mare expresivitate: era când de o izbitoare frumusețe, văzută din profil, când neîmplinită, văzută direct din față, asemeni fetelor de treisprezece ani, când la ele urechile sau nasul sau bărbia nu intră încă într-o armonie formată a figurii.

– Ei, ce s-a mai întâmplat? zise președintele înainte ca ea să dea bună ziua.

El se decisese, parcă de frică, să i-o ia înainte și să prevină ceva. Fata nu arăta deloc agresivă, dar poate el avea o rea conștiință față de un lucru de care ea știa și el nu vroia sau nu putea să ia nici o măsură...

– Văd că știți, zise fata, și ochii ei care erau deosebit de frumoși alunecară repede asupra celor trei bărbați.

– De unde să știu?! făcu președintele uitându-se în pământ, ce să știu?

Dar într-adevăr, de unde ghicesc fetele că un bărbat știe mai ales când e vinovat? Fata izbucni într-un fel de hohote și exclamații batjocoritoare, care îi luau pe toți care erau acolo la vale... Ce să mai discutăm, se vede, tovarășe președinte, pe cine vrei dumneata să... Ce-ai de gând... Ce-aveți de gând... Unde credeți că o să ajungă lucrurile în stilul ăsta?... Care stil?... Ei, care stil, nu cumva, tovarășe președinte, o să mă siliți să mă duc în altă parte și să explic acolo despre ce stil e vorba?

Președintele nu mai spuse nimic. Dar și fata se opri și se uită acum la Niculae, ca și când pe el venise acolo să-l întâlnească.

– Vă vedeți sâmbăta împreună, beți împreună, nu puteți să-i spuneți așa ca între prieteni, continuă fata, cu altă tonalitate, deloc veselă; semăna acum cu o fetiță căreia i s-a dat în mână un coș greu și a fost bătută să-l ducă undeva: Mă, Vasile, vezi și tu, ai grijă acolo, te faci de râs, la cincizeci de ani, bărbat în toată puterea cuvântului... Măcar ai grijă de cadrele tale și nu mai umbla cu hârtii contra lor, șantajându-i că lucrează aci, într-o gospodărie colectivă, la câțiva kilometri de București... Dacă de rest nu ți-e rușine!

– Care rest, zise președintele și avu un surâs vag, semn că parcă știa el ceva, dar ar fi vrut să uite.

– Porniți de la ideea că o să mă las și eu șantajată? zise atunci fata decisă și foarte mirată.

– Aveți o mătușă aici? o întrebă președintele pașnic și curios.

Se uită drept la ea, dar prietenos: ei, avea sau n-avea o mătușă la care stătea? Îi plăcea sau nu-i plăcea și ei, ca și altora, Bucureștiul, care era la doi pași? Fata pufni în râs. Sigur că avea, și sigur că putea fi șantajată, dar...

– Nu știu, exclamă ea, ca și când le-ar fi lansat o mare promisiune, o să văd eu ce-o să fac!

Și se desbrobodi cu un gest de țărancă de baticul care îi acoperea jumătate din părul ei tăiat scurt, de o culoare rară, între castaniu-deschis și arămiu, și se îmbrobodi la loc, lăsându-și descoperite urechile, de o albeață mată. Privirea ochilor ei, de un albastru potolit, dar de o mare vioiciune, se opri din nou asupra lui Niculae.

– Vă felicit, spuse ea, am auzit că v-ați luat examenul de stat.

Era foarte familiară, dar nu părea deloc accesibilă. Horticultorul o întrebă, fără mirare, de unde îl cunoștea. Ea îi răspunse că l-a văzut o dată la restaurant, la grădină, avea un câine cu el... Pe medicul veterinar Hâncu îl cunoștea? Nu, zise Niculae. Cu el era la restaurant, e logodnicul ei, medicul veterinar Hâncu. El i-a spus: „Îl vezi pe-ăla de colo cu câinele sub masă?"...

– Și așa și pe dincolo, mi-a spus toată istoria dumitale, nu știu de unde o știa, că nu eram curioasă!

Nu părea să-l admire foarte tare pe logodnicul ei. Dar nici tonul cuvintelor adresate de ea lui Niculae nu era prea respectuos. Totuși frumoșii ei ochi albaștri îl învăluiau cu simpatie, și așa cum fac adesea tinerii când se cunosc, uitară amândoi brusc unde erau și cu cine, întoarseră spatele președintelui și

ajutorului său și porniră foarte aproape unul de altul, ca și când ar fi fost de mult vechi prieteni.

– N-am înțeles bine, unde lucrezi? zise Niculae.

– La *Geace*-ul de-aici!

– Și ce faci acolo?

– Sunt șefa fermei zootehnice.

– A! exclamă Niculae. Ești tehniciană!

– Nu, zise ea, sunt inginer!

– Da' ce, se supără parcă horticultorul, te-au dat la școală de la patru ani? Arăți ca un țâști-bâști!

– Ia te rog, zise și ea în același fel, nu cumva te crezi un zdrahon?

– Așa este, zise el, nu vrem să recunoaștem ceea ce suntem. Știi, mărturisi el deodată, părinții mei n-au fotografii. Și i-am făcut o dată mamei una. Când i-am adus-o și s-a uitat la ea, zice: „Cine e baba asta?" Nu s-a recunoscut. Ea credea că a rămas ca pe vremea când era fată mare!

– Da' mai rău e când alții nu vor să vadă în tine ceea ce ești, mărturisi și fata. Bunica, fiindcă eu n-am cunoscut-o pe mama, aveam trei ani când a murit, când ne vedea prin bătătură, ce i se părea ei, și făăă, o auzeam, o să vă mai măritați și voi, fă (adică eu și soră-mea), o să găsiți voi bărbați, pe de-alde mutul lui Ciucă o să găsiți! Adică eram urâte sau neroade, nu știu ce era în mintea ei! Și-acuma când mă duc pe la ea, se uită la mine fix, parcă nu i-ar veni să creadă că sunt ceea ce sunt. Mare minune când m-o vedea măritată. O să-mi spună atunci că o să mă lase bărbatul!

– Asta mă înfuria și pe mine când eram mic, zise horticultorul... Când vine de la un străin n-ai de ce să te miri. Dar când vine de la rude... N-ar trebui să te cunoască? Aiurea! Mă trimeteau frații mei mai mari să le aduc nu știu ce căpăstru sau șleau... Căutam, nu dam de ele... Stăteau cu mâinile băgate până la cot în buzunare și mă urmăreau... „Aîooo, făceau, mă, da' prost mai ești, mă, vai de capul tău!"... Rezulta din căineala lor că o să ajung un biet nenorocit, dacă nici măcar niște șleauri nu știam unde sunt... Cum era să știu? Ei umblau cu ele, și numai ei știau unde dracu le puneau, de unde era să știu eu, închipuie-ți!... Cel mai mare (e cam bolnav), i-am făcut într-o duminică o vizită... Da' asta e demult, era prin '47. Se înscrisese în partid, era responsabil de stradă, și după primul pahar de vin a început să se stropșească la mine: că cât le-a dat el legionarilor în '41? „De unde să știu eu cât", i-am răspuns. „Cum nu știi, zice, trei luni. În trei luni s-au dus dracului... Cât le dau comuniștilor tăi?" „Ei, cât?" zic eu, uitând să-i mai spun că comuniștii ăștia erau și ai lui. „Șase luni, zice, și mă stropește în ochi cu stropi de vin, mai mult nu le dau, așa că să nu-mi vii tu aicea îmbrăcat în costum, că cu ăla rămâi, cu ce e pe tine, o să te rogi pe urmă să te bag la sudură să câștigi și tu o pâine, și n-o să pot, o să fie greu..." Și mă zgâlțâia de mânecă și de revere, indignat de calitatea stofei pe care o purtam, când eu trebuia să rămân în ochii lui prostu ăla care nu știa nici unde e un căpăstru și pe mine să port tot izmene și peste ele o cămașă... Cine știe ce era în mintea lui! Și dacă ai ști cât a suferit tata din pricina lor... Mi-erau frați vitregi, mai adăugă Niculae.

– Trebuie să fie mare lucru pentru dumneata că ai reușit să ajungi inginer, zise fata cu simpatie. Dar de ce ai întârziat atât de mult?

– Am avut un drum mai întortocheat, zise Niculae. Am vrut altceva!

– Înțeleg, zise fata.

Și se uită în zare. Ieșiseră din sat. Se vedea câmpul verde și în depărtare clădirile de la margine ale marelui oraș. Soarele bătea în ele, făcându-le să pară din sticlă strălucitoare.

– Și ce e cu ferma dumitale, zise el, ți s-a întâmplat ceva?

– Da, răspunse ea cu o ciudată nostalgie, nu ne merge prea bine.

Și avu iarăși ca mai înainte o înfățișare de copil împovărat, care a fost bătut să ducă în brațe ceva peste puterile lui. Avea însă în același timp un surâs care parcă spunea că o apăra de deznădejde o armă a ei, cu care se născuse fără să știe... Care era această armă?

– Nu s-ar zice că nu te descurci, surâse și Niculae.

– Ba mi-e foarte greu! se apără ea. Dar ce să fac? Știi ce, mătușa mea a tăiat ieri un curcan, te invit la noi, dacă n-ai alt program. Uite, pe ulița aceea stăm.

– Nu, zise Niculae, n-am nici un program. Vin cu plăcere, mulțumesc. Dar cum te cheamă?

– Nicoleta, zise ea, Păcești!

– Păcești, râse Niculae. De unde mai vine și numele ăsta?

– Parcă Moromete cum e? râse și ea. În viața mea n-am auzit un astfel de nume!

– Oricum, e un nume, zise Niculae, dar Păcești? Șindrilă, Măcești, de la măceș, mai înțeleg, dar Păcești? Ce e cu *pă* ăsta?

– Mormăilă, Moroiu, mai înțeleg și eu, răspunse fata, dar Moromete, Ciuciulete, ce mai e și asta?

– La urma urmei, de unde știi că mă cheamă așa?

– Ți-am spus, logodnicul meu te cunoaște! Poftim! Lasă-mă pe mine s-o iau înainte, fiindcă iese hărmălaie cu câinii. Ține unchiu-meu vreo patru. Dar sunt niște corcituri, nu mușcă, să nu-ți fie frică de ei...

VI

Casa era mică și săracă, dar avea o grădină care îi sporea parcă dimensiunile. În depărtare era câmpul. Mătușa fetei, trăind în această izolare cu copiii ei mici, primi musafirul cu o agitație stăpânită din care nu răzbătea în afară decât sinceritatea privirii, care mărturisea că îi place acest necunoscut... Nu

pentru nepoata ei, pe care o știa logodită, și nici pentru ea, al cărei bărbat era la fel de tânăr ca și Niculae și era bine făcut, ci așa, fiindcă era femeie, și fiindcă unei femei trebuie, fără să arate, să-i placă un bărbat când acesta se află prin preajma ei, și nu era un strâmb...

Fata era foarte încântată că „colegul ei de la castel" era bine primit, și după ce se așezară la masă horticultorul află de la ea ceea ce un bărbat nu află decât după o lungă cunoștință. Și totuși nu s-ar fi putut spune că ea nu avea, în priviri chiar, rezervele ei, ca și când ar fi vrut să spună: nu sunt vorbăreață și sunt și logodită. Dar acum îmi place să vorbesc. Anumite lucruri nu pot fi spuse decât în anumite clipe, unui anumit om. După aceea nu se mai știe ce va fi... Că nu era prea voinică, de, zise ea, așa o făcuse maică-sa. Dar că era slabă și că i se vedeau oasele după urechi, nimeni nu știuse (nici mătușa la care locuia acum, fiindcă nu numai că nu avusese mamă, dar și tatăl o cam părăsise, recăsătorindu-se), că era și dintr-o pricină anumită: era s-o pățească în ultimul an de institut, unde mesele regulate o cam îngrășaseră și îi făcuseră, după părerea ei, picioarele cam groase. Și atunci o sfătuise cineva să bea oțet. Făcuse rost de-o sticlă, pe care o pitise în dulap, și până nu slăbise la loc, cum se știa ea la cincisprezece ani, nu se oprise de băut. Până într-o zi, când făcând baie la un strand se pomeni cu o puternică hemoragie... Se întoarse la cămin, se culcă în patul ei și rămase liniștită, așteptând ca totul să se aranjeze de la sine. Dacă s-o aranja! Dacă nu... Adormi... Se trezi la spital, cu ace în piele, i se făcea transfuzie. Puțin dacă ar fi întârziat salvarea, dacă o colegă n-ar fi observat-o zăcând ca moartă pe patul ei, și nu s-ar mai fi trezit din acel somn, care de altfel i se anunțase clar că ar fi putut fi ultimul. Asta i se întâmplase anul trecut, prin mai. Își reveni după câteva săptămâni, își dădu examenele finale și fu repartizată imediat la un combinat avicol, unde însă nu stătu mai mult de trei luni: din pricina

inginerului, șeful acestui combinat. Era un ins de vreo treizeci și șapte de ani, cu o înfățișare de om cumsecade, din București, venea cu autobuzul, și nu-și găsise și el, prin toată capitala și până la vârsta aceea, o fată cu care să se ducă duminicile după-masă la cinematograf. Îi cășunase pe ea! Vii? o întrebase. Ea avea acest prieten care o ceruse în căsătorie, medicul veterinar Hâncu, de la *Iași* Mogoșoaia. Nu-i dăduse acestui om răspunsul, vroia să se gândească înainte de a face pasul... Desigur, nu-l iubea atât de tare pe acest veterinar încât să n-aibă nevoie să se gândească, or, faptul că trebuie să se gândească o deprima... Parcă ar fi vrut ca viitorul ei soț să aibă altă meserie, nu fiindcă nu i-ar fi plăcut a ei sau a lui, luate separat, dar luate împreună i se părea cam mult. Ce să vorbească amândoi seara? Tot despre vite? Cum și-a suflecat el mâneca până la umăr și a vârât-o adânc în născătoarea cutărei vaci, care a mugit... Nu era prea pasionant... E drept, vitele sunt ființe vii, nu e neplăcut să ai de-a face cu ele, mult mai plăcut decât, de pildă, să ai de-a face cu dosare, să stai adică toată viața cu nasul în hârtii, dar, oricum, soț și soție, ce pot ei să-și spună, ce nu știe celălalt, la întoarcerea acasă? Nici ea nu știa ce vrea, în orice caz invitațiile inginerului șef cădeau cum nu se poate mai prost și o iritau, mai ales că de la un timp făcea ce făcea și venea la incubatoarele ei și o lua prin combinat, plimbându-se degeaba de colo până colo, abuzând de faptul că era șef, și nu-l putea repezi. Îi plăcea acest post, era destul de bine plătită și n-ar fi vrut să se certe cu el dacă asta se putea evita, dar într-o zi el insistă să-i dea un răspuns: acceptă sau nu acceptă să se întâlnească cu el în București? „Nu, tovarășe inginer, îi răspunse, în combinat n-am încotro și trebuie să mă las plimbată peste tot ca un cățel, dar în ziua mea liberă am programul meu." El tăcu câteva clipe și chipul lui de om așa-zis cumsecade căpătă deodată o expresie urâtă, de suferință și contrariere, care nu aveau în ele nimic atrăgător. El îi întoarse spatele și îi spuse:

„Mai gândește-te!" „Mă amenință", reflectă ea. A doua zi se duse la minister și ceru să fie transferată, fără să spună de ce, dar cu rugămintea să nu fie departe de Mogoșoaia, unde are o mătușă bătrână și bolnavă de care trebuie să aibă grijă ca de mama ei, fiindcă ea a fost orfană și această mătușă a crescut-o de mică etc. Mătușa era sănătoasă tun și era în plină putere, purta în pântec al treilea copil, dar ce să spui, să fii crezută? Avea într-adevăr nevoie de mătușa ei, pe care o iubea ca pe-o mamă. Omul în vârstă, cu părul alb, de după birou, puse mâna pe telefon și luă la rând toate comunele de prin preajma Bucureștiului. Vroia s-o servească, o văzuse din profil și îl convinsese chipul ei expresiv și tras, nu părea că îi merge ei prea bine de arată așa necăjită și se mai și chinuia să zâmbească, să se facă plăcută... „Cam greu, îi spuse, după ce șase-șapte *geace*-uri răspunseră că n-au nevoie de zootehniști. Dar găsim noi! Trebuie!" Și după ce găsi, îi atrase atenția: „Vezi, acomodează-te, fiindcă altfel, dacă o să vrei iar să te transferi, va trebui s-o părăsești pe mătușa dumitale. În fond, ce s-a întâmplat la combinat? Acum, că pleci de-acolo, te-aș ruga să-mi spui". „Am plecat ca să nu se întâmple, tovarășe director-general. Știți, până se căsătorește o fată are tot felul de necazuri." „Știu, zise directorul-general ocrotitor. Știu, te înțeleg perfect, cu toate că nu mi-ai spus nimic. Dar acomodează-te, fiindcă ai văzut singură că o să fie imposibil să te mai retragi, dacă o să ai iar necazuri".

– Fără acest avertisment, zise fata, crezi că aș sta eu să-mi mai sparg capul că marele organizator, cel mai bun dintre toți președinții de *geace* posibili, tovarășul Gârboviceanu, s-a rătăcit la bătrânețe? De ce nu? Ce adică, numai boierii să se îndrăgostească la șaizeci de ani, ca și când ar fi niște tineri? Ce, el, Gârboviceanu, n-are dreptul? Ce dacă altădată a fost un biet țăran? Acuma e președinte și poate băga groaza în ingineri.

– Dar ce legătură e între îndrăgostirea lui și ceea ce ai spus acum? zise Niculae.

Ieșiseră afară sub un cireș și beau cafea, terminaseră cu masa. Mătușa dădea să mănânce copiilor, iar unchiul fetei venise fratele lui după el și îl luase undeva.

– Știi ce, răspunse ea, până la urmă o să te plictisesc cu isprăvile acestui Gârboviceanu, să nu mai vorbim despre asta deloc și să mergem mai bine la un cinema, dacă, încă o dată, nu ești invitat în altă parte.

– Nu, zise el, merg cu plăcere, de mult n-am mai văzut un film.

Ea se scuză și intră în casă, de unde ieși repede pieptănată altfel și îmbrăcată cu o altă rochie, cu care însă nu-i stătea deloc mai bine, ba chiar mai rău... Dar probabil că dăduse pe ea mai mulți bani...

Merseră pe jos câțiva kilometri. Într-o tăcere care se prelungi la un moment dat între ei, ea începu să cânte cu o expresie străină, dar plină de viață, cu o totală uitare de sine, un cântec plin de nostalgie, ca o pasăre care s-ar fi oprit din zbor pe umărul lui și nu i-ar fi fost frică de el, luându-l drept par sau animal mișcător, care nu face nici un rău... Cântecul începea astfel:

Ce fericită-aș fi murit
În fânul de curând cosit...

Iar vocea ei avea un fior adevărat de dor de moarte ca și când chiar și-ar fi dorit să moară într-un moment al vieții ei, și totuși moartea o ocolise. Nu era chiar așa? Nu se culcase ea în pat, fără să-i pese, deși știa că viața se scurgea din ea, ca să se trezească apoi înconjurată de medici, luptându-se s-o salveze?...

Seara Niculae o văzu sub pleoape înainte de a adormi. „Ce vicleană e, gândi el, îți smulge simpatia, dar ea nu dă nimic! Dacă Hâncu ăla o ia de nevastă, o să aibă de furcă cu ea. Lucrează pe mai multe fronturi... Nu era azi zi de sărbătoare? Nu era normal să se fi dus cu el la cinema și să-i fi cântat lui, și nu mie?"

VII

„Oare grădinarul Miciurin se interesa de pictură în timpul său liber? se întrebă Niculae în ziua următoare, după prânz, vârând în buzunar cheile prietenei lui și luând-o spre București. Cred că nu, altfel când ar mai fi avut timp să viseze cum să înlocuiască ghinda din stejari cu pepeni... Am fost invidios într-o zi când am văzut un oltean la piață învârtind de coadă un gogoșar uriaș și strigând: «Ia miciurinul, ia miciurinul!» Nu e puțin lucru! Adevărul e că mă interesează doar pictura ei. Dacă o să-mi placă, o să-i spun că îmi place foarte mult, dacă nu, o să-i spun, ca și anul trecut, că nu mă pricep cu toate că ea mi-a răspuns atunci că e sătulă de cei pricepuți! Asta nu e bine! Dacă ar veni în grădina mea Trofim Denisovici Lîsenco, demnul continuator al operei lui Miciurin, aș fi foarte atent la tot ce mi-ar spune!..."

Autobuzul îl duse pe Niculae până la Piața Lahovary. Se dădu jos și ieși spre marele bulevard, care dădea în Magheru. Lumea se rostogolea pe străzi în valuri, trotuarele dădeau pe de margini, iar prin dreptul celor două cinematografe nu se putea trece. Și librăria în care intră era înțesată. Se adresă unei vânzătoare, cerând albume de pictură. Cumpără unul despre Tonitza, iar pe celelalte le răsfoi vreme îndelungată... „Nu pricep nimic, gândi. Toate seamănă unele cu altele. De unde să-ți dai seama care e mai bun? Nu e nici un semn!" De Tonitza știa de la ea că e mare. Îi mai povestise și cum pictorul făcuse odată, pe vremuri, un chef cu prefectul județului Buzău, care ținuse două săptămâni, și se treziseră de la Brăila la București... Chiar se „treziseră"! Cică în clipa aceea pictorul s-ar fi uitat la prefect și i-ar fi spus: „Și tu cine p... mă-tii ești?" Nu-l recunoștea, însemna că timp de două săptămâni nu fusese o clipă treaz... De-aia picta el atât de suav?

Ajuns în atelierul prietenei lui, Niculae uită de ce venise și după ce împinse la dreapta zidul ieși pe micul balcon, unde

rămase nemișcat, contemplând rezemat de grilaj imensa panoramă a orașului. La un moment dat avu o tresărire bruscă și reveni în atelier, de unde se întoarse însă cu acel taburet pe care stătuse și data trecută, și se așeză pe el. Expresia sa era la început încordată de atenție, ca și când ar fi luptat cu o vrajă în spatele căreia nu se întrezărea limpede ce se găsește. Ce poate fi fascinant într-o îngrămădire de case, tăiate în linii drepte sau frânte, sau curbate, prin care se scurgeau neîncetat mașini mici de la înălțimea aceea, și oameni în toate direcțiile, asemeni unor pitici într-o țară a uriașilor? Culorile? Frumusețea unor clădiri sau a unor biserici îndepărtate? Îndepărtarea în sine, sugerând cantitatea uriașă de putere acumulată pe o întindere atât de mare, cât ochiul nu putea zări? Câtă gândire și energie se cheltuiseră pentru ca el, orașul, să capete viață, cu tot ceea ce se vedea, în afară de blocurile lui de ciment, de vitrine, de arbori, de parcuri? Tinerețea lui? Orașul era curat, nimic ros nu se vedea în el, nimic cariat nu se ghicea în dosul zidurilor lui albe. Faptul că aproape a zecea parte din populația țării trăia în el și că în el se întâlneau chemările telefonice, ordinele de înălțare sau cădere, gândirea coordonatoare, calculul decisiv? Dar apoi, treptat, expresia de pe chipul său se destinse, privirea își micșoră focarul și încordarea i se topi cu totul de pe chip. Se vedea că, asemeni unui copil care a descoperit că existau înălțimi pe care se putea cățăra, era mereu fericit, ca și data trecută, de noua înfățișare a lumii, și nu se mai gândea la nimic, răpit de sentimentul amețitor de libertate pe care ți-l dă izolarea în văzduh. Se ridică întru târziu de pe scaunul pliant și reveni în atelier. „Ia să vedem acum, își spuse, ce-a făcut ea de la înălțimea asta? Că dacă a pictat tot sifoane așezate pe o masă cu sticle de vin și un ștergar cam murdar, cum mi-amintesc de unul pe care mi l-a arătat anul trecut la un moment dat (și nu știu nici eu de ce îl țin minte tocmai pe ăsta, că ea mi-a arătat mai multe), o să-i spun că o pictoriță începătoare, cum e ea, să-și aleagă și

ea lucruri mai frumoase de pictat decât... Mi-a povestit de unul Bernard Buffet, care picta pe cărțile poștale ilustrate, vederi cum sunt ele colorate pe gustul oamenilor, dar păstrându-și totuși mâna lui de pictor... A ajuns bogat și celebru... Ce poveste... Cică s-ar fi însurat cu o mare actriță de pe vremuri, pe care o chema Annabella, mai bătrână decât el, dar de o frumusețe... Cică i-ar fi dăruit o insulă... Ea lui, sau el ei, nu mai știu, și că în ultima vreme, săraca, ar fi orbit... Ei bine, exclamă Niculae punând un tablou pe șevalet, și uitându-se dezamăgit la el, de ce nu faci și tu la fel, să pictezi cu mâna ta ilustrate? Ce sunt scălămbăielile astea? Vrei să imiți și tu pe negrul din Dakar, care, tot tu mi-ai povestit, făcea portretele marinarilor din port pentru un pachet de țigări și nasturii, de pildă, de la haină, în loc să-i pună la locul lor, îi punea undeva pe margine, și tot așa făcea și cu câte-un ochi sau cu câte-o ureche?... Și l-a văzut din întâmplare unul Picasso, care a rămas uluit de admirație! Colosal! A început să picteze și el la fel și a ajuns și ăsta celebru, spre deosebire de negru, despre care nu se mai știe ce-a ajuns..."

Dar numai puține dintre pânzele pictoriței imitau pe imitatorii negrului din Dakar. Dispăruseră însă șantierele cu un steag pe ele și bisericile a căror cruce nu mai avea loc în cadru. Și începuseră să apară lucruri și peisaje și portrete care, semănând izbitor cu cele reale, nu mai erau ca altădată, pictate parcă în cenușă, stârnind în privitor neliniștea prin lipsa frumuseții, care e singurul lor rost... Niculae le schimbă, rămânând din ce în ce mai puțin în fața lor: Da, nu mai erau urâte pânzele ei, dar erau ele frumoase? Fiindcă există lucruri care nu sunt nici frumoase, nici urâte. Ce vrea, de pildă, să fie acest portret în peisajul unei grădini? Asta e chiar o parte din grădina castelului și omul cu lopata în mână seamănă cu Damian Gheorghe. Da, era chiar el... Numai că Damian Gheorghe hm!, așa cum e el muncind e una (și așa cum arată

aici n-are nici un haz), și când se duce la bufetul casei de festivități e cu totul altceva. „Ar fi trebuit să-l vadă cu gheara în gâtul unuia izbindu-l cu capul de pereți și să-i fi pictat astfel pe amândoi, pe cel izbit cu ochii cât cepele, și pe Damian Gheorghe... Da, o s-o duc într-o seară să vadă un astfel de spectacol... Uite unul frumos! Acest portret de bătrân..." Era bine făcut, cu părul căzându-i pe frunte în două șuvițe groase și cu privirea vie și naivă, în ciuda vârstei. Un om curat, nepătat de urâciunea existenței. Cine o fi?

Niculae puse acest tablou deoparte și îl puse și pe cel care îl reprezenta pe Damian Gheorghe. Iată acum și castelul. Se putea?! Și încă o dată castelul de la mare distanță... Niculae se uită mai mult la aceste două pânze, fiindcă avea și el unul acasă, dăruit de unul dintre colegii ei mai bătrâni, și care, acela, era foarte frumos tocmai fiindcă nu prea semăna cu cel real, așa cum erau ale ei... Ce ciudat... E o chestie aici... Să semene, sau să nu semene? O anecdotă din lumea lor de pictori, pe care tot ea i-o povestise, se referea la o doamnă care comandase un portret, și când tabloul fusese gata se arătase nemulțumită că femeia de pe pânză nu semăna cu ea. Atunci, pictorul cică i-ar fi spus foarte supărat și foarte sigur de sine: „Doamnă, străduiți-vă să-i semănați!" Îngâmfarea asta arată că au vanitatea lor imensă... Sau că meseria lor închide un lucru tainic pe care unii îl descoperă, și alții nu... Ea l-o fi descoperit? „După tot ce văd eu aici, nu s-ar zice, gândi Niculae, uitându-se spre pat cu expresia celui obosit, care ar dori să se culce. Formidabil! Picturile ei parcă mă gâdilă pe creierul capului și îmi dau un somn la care nu mai pot să rezist... Ce rost au acești copaci în plus... Și baba asta cu o carte în mână, o *Biblie*, după toate semnele... Și urâtu-ăsta, cu fruntea îngustă și nasul mare ca o sabie... Unde dracului l-o fi văzut...? A, da, e tot Damian Gheorghe..."

Niculae se duse într-un colț și cu mișcări moleșite luă trei tablouri deodată și le puse pe rând pe șevalet, fără să se mai

îndepărteze. Nu păreau terminate, se vedea ceva neclar, flori pe cea mai mare parte a pânzei, pe al doilea plan, care era o grădină mare, și pe primul plan, foarte clară, o masă de lemn, iar la masă, o mogâldeață. Mai luă câteva și trebui să se îndepărteze puțin. Era același lucru, dar din ce în ce mai clar și mai izbitor. Florile erau foarte vii, cerul albastru și senin era plin de coloritul lor, iar la masă mogâldeața devenea, la un moment dat, în ultimul tablou, un câine. Niculae se uită și de-aproape, și de la distanță. Da, era un câine, stătea foarte trist pe scaun, cu botul lui lung întins pe masă, culcat pe o labă îndoită și cu șapca alături. Corpul nu i se vedea, doar umerii i se ghiceau în prelungirea frunții lui căzută parcă pradă unei visări care îl copleșea, în ciuda frumuseții din jurul său. Ce-am ajuns, părea să spună, sunt singur, nimeni nu e cu mine, și tristețea mea e fără leac, într-o lume în care totul strălucește și înflorește. „Excepțional, gândi Niculae, uite ce lucru năzdrăvan i-a trecut ei prin cap, tot vopsind lucruri fără noimă. Și nu e o întâmplare. A făcut zece încercări până a ajuns la ăsta. Ei, așa da! Uite, ăsta îmi place foarte mult, o să te rog să-mi dai și mie o variantă din tabloul ăsta... Încep și eu să cred în steaua ta. Am ghicit eu, nu se putea să-mi placă mie o femeie care nu e nimic de capul ei... Dar acum nu mai pot să mai mă uit la ce-ai mai făcut. E prea mult pentru mine..."

Și Niculae se duse spre patul învelit cu o sarică țărănească, se întinse peste ea cu fața în jos și adormi aproape numaidecât, asemeni câinelui pe care-l văzuse pe pânză, cu capul peste brațele întinse, cu coatele în lături...

VIII

Visă că acel câine se lungise alături de el, îl luase în brațe cu o duioșie pătimașă și îi acoperea ceafa și tâmplele cu sărutări fierbinți. „Du-te de-aici", mormăi el supărat și încercă să-l îndepărteze cu cotul. Dogoarea gurii lui îi era nesuferită, îl

smulgea dintr-un somn adânc și dulce, și ar fi vrut chiar să-i dea una și să-l sature, dar își simțea brațele paralizate. În același timp se trezea, dar nu de tot, numai atât ca să înțeleagă că venise de mult seara, că atelierul era luminat de afară de luminile cerului sau ale orașului, că în brațe îl ținea ea, și nu câinele, și că sărutările ei îl chemau parcă într-o grădină a copilăriei, unde se ascundeau, printre copaci și ierburi, parcă tot ei doi, care trebuiau dibuiți de pe unde se pitiseră, și goniți afară cu chiote înalte de încântare sălbatecă... Îi răspunse la sărutări și se urcă peste ea, și în clipele următoare ea chiar scoase acel țipăt de uimire, când cu adevărat era încolțită fără scăpare, fără putință de retragere...

În atelier lumina care venea de afară crescuse în acest timp atât de mult, încât se vedeau clar toate obiectele din el. Din pat, prin zidul dat la o parte, se vedeau stelele pe cer. Șevaletul din mijlocul încăperii părea o prezență bizară, ca o fantomă. Cei doi în pat, morți de mult în nemișcarea strânsă a unei îmbrățișări fatale...

– Va să zică tu erai, zise Niculae. De unde ai știut că sunt aici?

– N-am știut, dar am încercat, răspunse ea. Când te-am văzut...

– Ei! se miră el auzind glasul, care retrăia intens acea clipă. Eu am visat că era câinele tău de pe șevalet, căuta și el un stăpân și era fericit că nu mai e singur...

– Când te-am văzut, Niculae, continuă ea, mi-am dat seama că sunt pierdută.

– Ia taci tu din gură, zise el, nimeni nu e pierdut și nici câștigat... Ce bine e aici la tine, adăugă el după o clipă cu un glas încărcat de emoție. E cazul să-ți spun că mi-ai făcut o mare bucurie dându-mi cheile! A fost așa de frumos! Am stat pe balcon și m-am uitat până spre seară. Nu cred că m-aș sătura să mă tot uit ... tu ai lumină aici?

– Dar de ce? Vrei să aprinzi?

– Mie mi-e foame, zise el, am văzut jos că e un restaurant „Pescarul". Aș aduce ceva, dacă nu s-o fi închis.

Nu era încă unu, zise ea, și el se ridică și aprinse lumina. Surâdeau când se uitară unul la altul, dar chipul ei era răvășit și privirea lacomă de patimă. O luă în brațe și îi puse mâna pe obraji, ca și când ar fi vrut să i-i dreagă, și i-o puse și pe frunte, netezindu-i părul, spre ceafă, să-i întindă parcă pleoapele și să-i limpezească ochii turburi. Și într-adevăr ea se mai liniști.

– Te iubesc, Niculae, murmură și începu din nou să-l sărute ca în clipa când îl trezise din somn.

– Să iubești, zise el, nu e mare lucru, să nu-mi mai spui așa. Toată lumea iubește! În sat la noi fetele și băieții nici nu folosesc cuvintele astea.

Ea se lăsă pe taburet și se uita de jos la el, tăcută. Nemișcarea privirii, contemplându-l în timp ce el își încheia cămașa, arăta, fără voia ei, mai multă iubire decât sărutările de mai înainte.

– Ține la el, așa se zice, continuă Niculae. Sau la ea. Să iubești poate să însemne o dorință a ta, pentru tine. Dar să ții la cineva, ei, asta e cu totul altceva.

– Țin la tine, Niculae, șopti ea.

– Da, văd, zise el râzând, de bucurie, în hohote. Și eu țin la tine! Mai ales după ce ți-am văzut tabloul ăsta... Vrei cumva în afară de pește altceva? adăugă el cu mâna pe clanță.

Ea îi răspunse să ia ce crede el și după un sfert de oră Niculae se întoarse cu un pachet în care aducea crap prăjit, unt, brânză și roșii, prăjituri și două sticle de vin, pe care avusese grijă să le destupe acolo.

– Să te văd dacă ai pahare, zise el, ca și când ar fi supus-o la un examen, că încolo putem mânca totul cu mâna.

– Da, zise ea, am un pahar!

– Ei, zise el, ia uite ce bine... Adu-l încoace. Un cuțit ai? Ne trebuie pentru roșii.

– Am un cuțit de pictură, zise ea.

– Ăsta ce mai e?

– Noi nu folosim numai pensula, cărbunele sau creionul... Câteodată lucrăm și cu un cuțit special, cu lama flexibilă, fără muchie.

– Ei, adu-l încoace! Taie? Asta e problema! continuă Niculae în timp ce aranja masa pe pat,pe un fel de planșă mare de carton, probabil tot de pictat.

Nu prea tăia cuțitul, mai mult le spărgea, roșiile.

– Când eram mic, zise Niculae, mă uitam la tata cum le mânca mușcând din ele. Mie nu-mi plăceau, tot ce era gras sau moale nu mi-a plăcut niciodată... Până să deosebesc eu din punctul ăsta de vedere, jumara albă de porc, de roșie, au trecut mulți ani. Mama zicea că așa sunt eu, cam scarandiv...

– Asta vrea să zică lingav!? zise pictorița.

– Nu, lingavilor nu le place deloc să mănânce, îi chinuiesc pe părinți. Mie îmi plăcea, dar abia în armată am descoperit că untul pe pâine, cu puțină sare, e foarte bun!

– Asta fiindcă te-ai născut înainte de război, zise pictorița, când se găsea unt (și își puse cu pricepere și vădită plăcere pe pâine o felie groasă). Eu m-am născut chiar în timpul războiului, adică aveam trei-patru ani în toiul lui, când începuse să nu se mai găsească nimic. Prin '46–'47 nu în fiecare dimineață îmi dădea mama o felie de pâine cu puțin unt.

Ea râse. Mânca cu multă însuflețire și era greu de ghicit dacă mai mesteca și nu înghițea direct. Cu toate acestea, nu pofta strălucea în privirea ei, ci emoția de a mânca împreună cu un bărbat.

– Mi-aduc aminte prima zi de școală... Fusesem crescută de mama foarte sever, dar ce folos... Toată ziua stam și mă gândeam ce să mai inventez ca s-o scot din sărite... Abia așteptam să facă parchetul ca să intru în casă, fără să mă șterg pe

picioare... Mă pedepsea, mă punea cu fața la perete... Și acolo ce crezi că făceam, nu găseam eu ceva care s-o exaspereze? Luam cu degetul lacrimile de pe obraz și mozoleam peretele, scriam pe el verbe franțuzești... Ți-nchipui cum a fost prima zi de școală când m-am pomenit în fundul clasei, cot la cot cu o țigancă! Nici eu nu știu cum am ajuns acolo, m-o fi pus învățătoarea, nu mai mi-aduc aminte, dar știu că nu eram chiar cea mai înaltă din clasă, și pe urmă, stai să vezi... M-am ridicat imediat în picioare, vedeam roșu înaintea ochilor, și am strigat: *„Mais moi, je ne peux pas rester près d'une gitanne!"*[1]. Ți-nchipui! În franțuzește! M-o fi înțeles, nu m-o fi înțeles învățătoarea, nu mai mi-aduc aminte, dar știu că a ieșit cu scandal, m-a luat de acolo și m-a dus ceva mai în față...

– N-aș putea să spun că ești așa bătăioasă! zise Niculae mirat.

– Îmi pare rău, zise pictorița cu neașteptată gravitate. M-am făcut mare, am început să gândesc, și gândirea m-a făcut hamletiană. De fapt, pictura e de vină! Iubesc arta asta și nu mai sunt atât cât ar trebui de atentă la întâmplările vieții mele. Nu mi se par importante! Pe urmă îmi dau seama prea târziu că au loc în viața mea tot felul de catastrofe!...

– Dar să știi că ai dreptate, zise Niculae. Zece tablouri ca astea dacă faci pe an (și arătă cu mâna spre șevalet), și dacă pentru asta ai nevoie să te gândești numai la ele, n-ai ce să faci, asta ți-e soarta!

– Ți-a plăcut?!

– Da, zise el, cu toate că nu mă pricep. Și mi-a plăcut și un bătrân cu părul dat în lături pe frunte. Cine e?

– E tatăl meu!

– Înțeleg. S-ar zice, continuă Niculae, că de-aia ți-a ieșit bine fiindcă e tatăl tău și îl cunoști... Dar câinele? Ați avut un astfel de câine?

---

[1] „Dar eu nu pot să stau cu o țigancă!"

– Nu!

Ea negase foarte energic și fără motiv aparent; uitându-se la horticultor, privirea i se mări și căpătă o ceață misterioasă.

– Tocmai că eram gata să-ți spun și eu ceva neplăcut, continuă Niculae, de ce, de pildă, când de-aici de la tine se vede așa de frumos, tu pictezi lucruri care n-au nici un rost, când am dat peste alegoria asta... Fiindcă e o alegorie, nu e așa? Te-ai gândit la ceva, nu?

– Cred că da, spuse ea ezitând. Mai sigur pot să-ți spun că am simțit ceva... Și că a trebuit să păstrez în mine această simțire până am terminat tabloul... Acuma, adăugă ea cu aceeași ceață în priviri, mie nu mai îmi plac decât culorile...

– Am văzut, zise el zâmbind, ai început și tu să imiți pe imitatorii negrului din Dakar.

– Cum să-ți spun, zise pictorița parcă strivită de o greutate invizibilă și insuportabilă... Cred că trecem printr-un sfârșit de civilizație... Până acum câtva timp credeam că numai cei netalentați fac o astfel de pictură... Ca să-mi dau seama că nu, chiar și cei foarte talentați vin direct stricați spre arta care nu mai spune nimic. Nu știu cine îi strică... Știi, presiunea este foarte mare... vezi în ochii lor ignoranța limpede și fără întoarcere... Sunt pierduți... Arta noastră a căzut în decorativ...

Ea se opri, stingherită, crezând poate că îl plictisește. Dar el o asculta atât de atent, încât uitase să mai mănânce. Își reveni însă, apucă o sticlă și turnă vin în pahar.

– Ne amânăm, zise el cu paharul greu de cristal în mână, cu tăietură hexagonală, bun să cadă jos să nu se spargă. Uneori, explică el cu mâna întinsă, n-aveam lingură la masă și mama îmi spunea: „Nu e nimic, te amâi și tu cu Ilinca", adică cu soră-mea. Așa și noi acum; avem un singur pahar! Ne amânăm!

Ea surâse cu tot chipul și se făcu brusc de o frumusețe stranie. Să fi fost amintirea sorei lui, faptul că el o comparase cu ea, cauza șocului care îi adunase valul de sânge în obraji? Puse mâna pe pahar și îl bău în timp ce el aștepta cu mâna

întinsă: asta înseamnă adică amânare, parcă îi spunea el cu ochii mijind, în timp ce unul folosește obiectul, celălalt stă cu mâna să-l apuce de îndată ce a terminat. Ceea ce Niculae și făcu, turnându-i apoi ei din nou.

– Și nu poate să-i împiedice nimeni să decadă? zise Niculae naiv. Le cumpără cineva tablourile?

– Parcă pe ei îi interesează dacă îi cumpără cineva?! exclamă Simina. Și pe urmă nici nu e bine să-i împiedice, fiindcă nici artă cu sila nu se poate face. Îți spun, am crezut multă vreme că partizanii acestui fel de a face pictură, fiind mulți, corup talentele viguroase. Ei, nu e așa, talentele viguroase, cum ți-am spus, vin gata corupte de-acolo de la țară sau de pe băncile beleartelor, unde bătrânii maeștri încearcă în zadar să-i învețe să deseneze. Știi, măcar de-ar ști să deseneze. Picasso știe, și știe și Kandinsky în perioada lirismului și a improvizațiilor, când e foarte reușit, pe urmă și el degenerează pictând microbi și limbrici colorați, care, vezi tu, e ceva nou, abstract...

– Ce spun ei la o discuție? zise Niculae curios.

– Ce spun?! exclamă ea deconcertată. Spun că totul s-a pictat... E un sentiment, nu un adevăr, această afirmație a lor. Și nu știu de unde le vine, murmură ea mai departe, fiindcă e loc la noi pentru multe generații de artiști de-aici înainte, să tot picteze... Oamenii sunt bucuroși să cumpere mai departe tablouri reușite, care pe lângă culoare să mai însemne și ceva...

– Nu te supăra, zise Niculae, că mai rău te necăjești!... Tot mama ne spunea, când era ea veselă, acest pleonasm! Așa și tu, dacă ești ferm convinsă că ai dreptate, ce-ți mai pasă?!

Ea vru să spună ceva negândind și clipi și scuturâ din cap buimăcită, dându-și seama că fusese cât pe-aci să destăinuie ceea ce pesemne era numai secretul ei. Niculae înțelese însă altceva:

– De fapt, îți pasă, o consolă el, fiindcă jumătate din ce-ai pictat tu trebuie să fie pe placul lor. Sau nu e!?

– Ba da, confirmă ea.

El începu să râdă:

– Pictează și tu atunci, zise el, și-așa, și-așa... pentru toate gusturile!

Și dădu din umeri ca în fața unei evidențe frapante, făcând-o să râdă.

– Hai să mai bem, încheie el, și luă de jos o a doua sticlă.

Vinul gâlgâi în pahar. De jos de la „Pescarul" urcau cântece, care până sus ajungeau numai cozile lor, răcnete groase, guturale... Niculae se ridică și se duse și se uită în jos. Când se întoarse constată cu un dispreț binevoitor:

– Mugesc! Uite, adăugă el, la ăștia nu le pasă de sfârșitul de civilizație și de ce se pictează...

Simina nu știa ce avea el în glas de o făcea să izbucnească în râs. Dar nu numai glasul, ci toată ființa lui o acapara. Niculae nu era chiar atât de atent, dar chiar când nu se uita la el ea tot îl vedea, fiindcă, redeschizând pleoapele, țâșnea din privirea ei gândul prezenței lui clipă de clipă.

– Ții mult la părinții tăi, spuse ea, am observat asta de anul trecut. Îi pomenești mereu.

– Da, fiindcă am început să îmbătrânesc. Când aveam optsprezece ani nu-mi păsa de ei.

– Și eu țin la mama, de tata nu mai vorbesc, dar mi-e greu să mai trăiesc acuma, când sunt singură, în același apartament cu ei... simt că mă urmăresc, mai ales mama, cu eterna întrebare: ce-ai de gând? Când te măriți din nou? Îmbătrânește și vrea nepoți...

Niculae ridică privirea și se uită țintă la ea. Dându-și seama, Simina rămase paralizată... El se ridică, dădu la o parte totul de pe pat și o luă în brațe. O culcă alături de el și începu s-o mângâie cu palma lui, care nu era labă, dar era grea de munca de grădinar pe care o făcuse atâția ani.

– De ce mi-ai spus că te-ai remăritat? o întrebă el foarte aproape de gura ei întredeschisă și pe care răsuflarea fierbinte începuse s-o usuce.

– Așa, șopti ea, să văd dacă mă mai iubești!

– Și când aveai de gând să-mi spui?

– Mai târziu...

– Deci acuma ți-a scăpat?... Poți să te lauzi că te-am crezut.

Ea nu răspunse decât târziu: A crezut-o, da, și-a dat seama și ea de acest lucru în clipa când el s-a ridicat alaltăieri și a plecat... Și totuși el, azi, s-a întors...

– Ți-a scăpat, sau nu? insistă el.

– Ce importanță are?

Părea tristă sub apăsarea gândului că acum nu mai avea nici o armă cu care să lupte cu el.

– Importanța ar fi următoarea: s-ar dovedi că tu ai crezut că nu mai țin la tine, din moment ce ai lăsat să planeze încă asupra noastră umbra unui alt bărbat, zise Niculae amestecându-și respirația cu a ei.

– Ți-am spus, șopti ea ca într-o beție, când te-am văzut în pat mi-am dat seama că ții la mine, cum zici tu, și te rog să uiți o frază din scrisoarea mea, cu privire la răscolirea trecutului. Am scris-o special ca să-ți dau de gândit... Ca și cuvintele jignitoare despre ce ar fi trebuit să facă bărbatul meu, care nu există, contra pictorului acela care mă persecută... istoria cu duelul... Dar, Niculae, nu sunt bune cuvintele țărăncilor tale... țin la tine... ții la mine... Te iubesc, sunt cuvinte fără pereche... Te iubesc, Niculae...

Și spunând aceste cuvinte, ea își răsuci gâtul și umerii într-o parte și se întoarse cu spatele la el cu atâta însingurare, încât ai fi zis că, asemeni celor care mor, a întors spatele acestei vieți, chemată spre un țărm îndepărtat, de unde nu există întoarcere. Și rămase astfel parcă definitiv, ca și când cu adevărat și-ar fi dat duhul.

IX

El se uită atunci la ea cum ne uităm să vedem un lucru pe care îl înțelegem bine că există, dar nu știm de ce. Era pentru

el această părăsire de sine? Cu un zâmbet, o întoarse ușor cu fața și se urcă pe ea, ca și când ar fi vrut să verifice, și într-adevăr pictorița părea fără simțire... Dar când pătrunse în ființa ei, ea scoase, fără să deschidă ochii, același strigăt lung de surpriză... Începu să-și agite capul la dreapta și la stânga, ca și cum negând ar fi afirmat ceva... Îi pronunța mereu numele: Niculae, Niculae... ca o chemare de pe acel țărm îndepărtat unde se afla și de unde îl zărise... Unde trebuiau să fie mereu împreună... și să nu se mai despartă niciodată...

Niculae continua să surâdă...

– Trezește-te, îi spuse întru târziu.

Și o înveli dând la o parte sarica și scoțând de sub ea cearceaful alb. Privirea ei începu să se crape și curând pleoapele ajunseră la jumătatea deschiderii lor totale, dar nu părea că se vor mai deschide de tot. Rămase așa multă vreme, în timp ce Niculae îi lua umerii în brațe și se întindea lângă ea.

– Acuma dormi, zise Niculae. Mai vorbim și duminică.

– ...De ce duminică, îngăimă ea... acum... e abia luni... adică marți... până duminică...

Își trase lung sufletul într-un suspin adânc, și deodată se trezi. Niculae se uita afară. Erau nopți scurte de iunie; se făcuse ziuă. Orașul dormea, dar respirația lui nu era lină, ai fi zis că îndepărtate uruituri de tramvaie pe șine, sau de autobuze care își începeau cursele ambalând, la pornire, puternicele lor motoare cu ulei, erau tresăriri ale uriașului corp, horcăituri gigantice, repede înăbușire de tăcerea încă totală a marilor clădiri și bulevarde.

– Vrei să vezi cum răsare soarele? zise ea.

– Nu, răspunse Niculae. Mie îmi plac numai apusurile. Am văzut în copilăria mea atâtea răsărituri, că...

– Presupun, zise ea, că ai văzut tot atâtea apusuri! De ce unele îți plac și celelalte nu?

El râse:

– Așa e. Nici eu nu știu. Poate pentru că, dacă stau să mă gândesc, de mic mi-a plăcut să stau și să mă uit... Ori dimineața ne scula tata pe toți să mergem la muncă.

– Înțeleg, zise ea, seara vă lăsa în pace.

– Nu chiar seara, așa cam la un ceas înainte de apusul soarelui, trebuia mers acasă, unde mama și fetele aveau alte griji. Dar ale noastre încetau. Oriunde am fi fost, cu sapa sau secerea în mână, la auzul glasului tatei: gata, toată lumea la căruță, lăsam spicele sau firele de porumb acolo unde erau, legam cei câțiva snopi care mai rămăseseră, îi puneam în clăi și o luam pe mirișteș spre capul locului. Ce mult îmi plăcea mie atunci! Și frații mei numeroși și câinele, și căruța care se aurea la lumina asfințitului. Poți să-ți dai seama? Ce inteligenți erau caii! Când ne vedeau, cu toate că ei ar fi stat mereu pe câmp ca să pască, așa împiedicați cum erau, începeau să vină și ei spre căruță, cu boturile întinse, cu urechile înainte, nechezând așa încet, parcă ar fi spus: „Și noi! și noi mergem acasă!“ Bineînțeles! Fără ei nici nu se putea! Cine să fi dus căruța și grapele, și tot cu ce veneam pentru o zi întreagă, haine, rogojină, unelte mai mici... He, he, he! râse Niculae. Cu rogojina asta era o chestie... Tata n-a vrut niciodată să facă rost de-un coviltir, și uneori ne prindea ploaia pe câmp. Ne strângeam toți în căruță și ne puneam rogojina în cap. Dar fiecare trăgea de ea, că nu ne acoperea pe toți, și atunci mai bine ne ploua pe toți... Ajungeam acasă dârdâind, bătuți chiar de piatră, fiindcă uneori dădea și piatra peste noi. Și ne și trăsnea! Mama se închina și o apuca o furie mare pe noi, că nu ne închinam nici unul, mai ales cei mari, care erau, zicea ea, negri de păcate, și vezi, căzând fulgerul peste ei, de păcătoși ce erau, o putea omorî și pe mama, care ea, de, nu era nicidecum păcătoasă! Tata stătea pe cutia loitrei cu unul din frații mei mai mari, fără nimic pe ei decât niște flanele și pălării negre albite de alte ploi, și le cădea apa în cap, și lor nu le păsa. Vedeam gâtul roșu și puternic al tatei curgându-i pe el șiroaie de apă și scoteam și eu capul afară sub

răpăit. Mă trăgea mama îndărăt sub rogojină și se răstea la mine să mă închin barim eu, că sunt mic și am suflet curat, dacă păgânii ăilalți nu vroiau... Dar asta se întâmpla mai rar: De-aia și tata nu făcea rost de coviltir: dacă era atât de rar!? Și iarna făcea la fel... Dacă e o singură iarnă pe an, ce rost are să le mai cumperi copiilor îmbrăcăminte și încălțăminte?... Primii mei pantaloni cu nasturi, continuă Niculae chicotind (fiindcă până atunci ne făcea pantaloni Iangă, prietenul lui tata, și ca să iasă mai ieftini, nu le făcea nici chiotori, nici nasturi, trebuia să-i petreci uite așa, unul peste altul, și pe deasupra să te legi cu o curea), mi i-am cumpărat foarte târziu, m-a trimis tata la București pe la frati-meu și mi-a dat niște bani pentru mine, bineînțeles că n-am intrat în vreun magazin, ci m-am dus direct la Taica Lazăr. Nici n-am intrat bine pe vestita stradă, că mă pomenesc că se desprinde unul din pragul unei prăvălii unde sta rezemat și vine drept la mine, și îmi șoptește la ureche: „Domnu! am un costum de haine special pentru dumneata". M-am dus cu el și am încercat costumul. Era perfect! L-am luat, o zi întreagă l-a înjurat tata pe ăla, de admirație: „Și cum, mă Niculae, făcea, chiar așa ți-a spus: special pentru dumneata?... Pe mă-sa și pe tat-său... adineaurea mă-sii!..." Vezi, totdeauna era treabă dimineața, chiar când seceratul și săpatul se terminau. Mie mi se părea că tata le inventa special pentru noi treburile, ca să nu stăm. Dar în aceste pauze între sapă și seceriș, după-mesele pleca și tata de-acasă și plecam și noi care încotro... Îmi bătea inima unde să mă duc: să mă duc la vie, într-un loc unde îmi plăcea mie să stau? Să mă duc la frati-meu cu caii pe la lot, unde aveam pepeni și puteam coace porumb? Sau să mă duc în grădină cu un teanc de romane-foileton, să urmăresc mai departe aventurile „cavalerilor nopții"? Oriunde m-aș fi dus, mă întorceam la un moment dat cu fața să văd asfințitul. Nori fioroși, dar fără nimic periculos în ei, năvăleau câteodată asupra soarelui din toate părțile, fără să-l împiedice însă să strălucească la buza câmpiei. Alteori erau

îndepărtați și subțiri, și veneau spre el blânzi și parcă plini de nostalgie, și atunci soarele îi colora în cele mai ciudate culori, luminându-i în văpăi câteodată chiar mai puternice decât ale lui. Înainte să vin la tine am cumpărat albumul ăsta de Tonitza și am răsfoit și altele. La început, m-a șocat când am văzut în unele tablouri culori atât de aprinse peste peisajele respective... Pe urmă, mi-am amintit că așa este... Spre seară, așa, eu ies câteodată din incinta castelului, când norii nu acoperă complet asfințitul, să văd cum apune soarele...

– Ai dreptate, zise Simina, răsăritul soarelui înseamnă și pentru mine o zi de muncă, adică faptul că începe... Și deși dorm bine, simt, dacă mă uit la el, o ușoară oboseală psihică. Dar nu ține mult și dacă mi se întâmplă să am neterminat pe șevalet ceva care îmi place, atunci mi-ajunge chiar o secundă să mă uit la pânza mea, în care se văd culorile încă neîmplinite, și paleta alături, ca să-mi placă gândul că am multe ore înainte în care pot face ceva... Mai greu e când pe șevalet nu e nimic, sau e ceva care deodată nu-mi mai place! În copilărie însă, vezi, pe mine nu m-au bătut nici aceste ploi și nici n-am fost trăsnită vreodată într-o căruță, cu toate că, câțiva ani, verile, am fost și eu la țară, la bunicul dinspre mamă. Era undeva în Moldova. Mi-aduc aminte că odată a venit vaca de la câmp și s-a oprit în drum în dreptul porții. Eram mică, mititică... Vaca a mugit o dată cu capul peste gard uitându-se în curte. Am luat-o la goană foarte agitată, spre fundul grădinii, unde era bunicul, și i-am spus, ce era în mintea mea, să vezi, în orice caz îi dădeam o veste importantă: „Tataie, tataie!" „Ei, Siminico, ce e?" „Tataie, sună vaca!" Nu cunoșteam cuvântul „a mugi" sau poate chiar credeam că acolo la poartă era o sonerie, pe care vaca apăsase!?...

– Bine, zise Niculae, zâmbind de această amintire a ei. Și după ce între ei se lăsă o tăcere, reluă: acum să-mi spui și mie, unde te-ai călătorit?

– Cum să *mă* călătoresc, zise ea. Când?

– Mai adineauri...

– ...Pe urmă am luat odată de-acolo o tenie, continuă ea ocolind senină întrebarea. Această tenie era gata să mă omoare. Până am dat-o afară, ce m-am chinuit... S-a înfuriat atunci tata și nu mai m-a lăsat să mă duc la țară. M-a luat cu el la munte sau la mare, cu toate că nu-i era ușor cu câtă leafă avea el după război ca profesor de desen, și mama ca funcționară la electricitate. Noroc că electricitatea avea peste tot tabere pentru copiii salariaților, toate frumoase, și o parte din vară mi-o petreceam în ele.

Se opri, așa cum se oprește cel care s-a îndepărtat suficient de un anumit loc pe care nu vrea să-l vadă și nu-l mai poate astfel zări. Nu vroia să răspundă sau nici ea nu știa ce i s-a întâmplat? Peste chipul ei se lăsase o umbră.

– De ce, zise ea, ai spus că mai vorbim și duminică? Ce-ai vrut să spui?

El izbucni în râs.

– Nu-ți spun, zise, până nu răspunzi și tu la întrebarea mea.

– M-am gândit la întrebarea ta și nu știu ce să-ți răspund, Niculae. În afară de faptul că sare în ochi că am fost și sunt fericită cu tine, nu mai știu ce să spun, cu toate că, vezi și tu, n-am limba împiedicată. Presupun că la asta ai făcut aluzie când ai spus că m-am călătorit.

– Desigur, confirmă Niculae.

– Nu, zise ea, am fost cu tine, dar când suntem fericiți suntem mai liberi și așa se face că am împrumutat ceva din singurătatea ta. De-aia ți s-a părut probabil că *mă* călătoresc. Nu știu, poate de-aceea te iubesc, că ești singur și liber, fără să arăți ca bietul meu câine? Iar tu mă iubești fiindcă ființa mea nu te acaparează? Gândul la mine, nu e așa, nu te împovărează, un surâs apare pe buzele tale? E adevărat?...

– E adevărat, exclamă el cu privirea sticlind de uimire. E foarte adevărat! Și mai îmi place o ceață care ți se lasă ție peste ochi când vorbești despre pictură... Nici nu știi ce bine îmi pare că ți-au reușit câteva tablouri.

– Mai am și acasă, zise ea. Știi ce! Hai să plecăm și să mergem la mine acasă. Mâncăm ceva, bem câte-o cafea și nu mai dormim azi...

X

Jos în stradă ea îi spuse:

– Această lume cu cai care vin cu gâturile întinse spre căruța familiei care se pregătește de întoarcere acasă sub un asfințit scăldat în culori de foc (aș vrea să pictez o astfel de compoziție, chiar dacă Millet, un mare pictor, a făcut-o demult, înintea mea), această lume mai există ea oare?

– De foarte curând, zise Niculae, ea nu mai există.

– Mergem pe jos, spuse Simina. Nu e departe. Trecem printr-un parc, sau o luăm prin Dudești?

– Printr-un parc, zise Niculae. Ce parc?

– O să-l vezi.

Orașul era încă adormit. Soarele însă răsărise. În fața blocului unde avea pictorița atelierul dormea de asemeni la ora aceea o cunoscută, pe atunci, colonie de vrăbii, ai fi crezut văzându-le în cei șapte-opt arbori, pe care îi ocupaseră, că sunt fructele acelor arbori, așezate cum erau ca niște nuci cenușii pe toate crăcile, din vârf până în poale, o puzderie în fiecare copac.

– Ce e cu astea aici? o întrebă Niculae.

– Nimeni nu știe, zise Simina. Să le vezi iarna pe frig, când copacii nu mai au frunze, nici nu mai au glas să ciripească. Te întrebi cum de nu mor! Dar acuma fac o gălăgie... au vrut unii să le gonească... Aiurea!

Ajunseră în piața Sfântul Gheorghe și o luară la vale spre piața mare, care se vedea de departe, încă pustie de lume, dar forfotind de zarzavagii, care își pregăteau tarabele.

– Și îți pare rău după lumea asta? zise ea din nou. Deși, după câte am înțeles, nu-ți plăcea să muncești în lumea asta a ta...

– Da, îmi pare rău, zise Niculae. Dar nu mai e nimic de făcut. Nu-mi plăcea să muncesc în ea, e adevărat, dar nu m-aș simți poate atât de singur astăzi, cum să-ți spun, mie, care am fost activist și am contribuit la surparea ei, acum, nu că îmi pare rău de ce-am făcut, dar mă simt străin de ceea ce a ieșit. Nu ca idee, fiindcă ideea asta e aceeași și astăzi, dar m-am pomenit, cum să-ți spun, că simt altfel... Și mai ales ce oameni au ieșit la iveală... Niște conțopiști. Ei o duc bine, iar ceilalți, care nu-și mai pot oferi forța de muncă în afara satului, pe șantierele de construcții, toată generația tatălui meu de pildă, n-au de lucru, fiindcă mașinile fac acum ceea ce era altădată munca de bază a țăranului. Și totuși văd porumbul pe câmp năpădit de buruieni... În privința asta nu mai e nimic de făcut, întoarcerea e imposibilă, cu toate că mie mi-ar fi plăcut ceva în stil englezesc, să se păstreze și ce era bun înainte și să se facă și revoluție.

– Ce consideri tu că era bun înainte? zise ea curioasă.

– Eu știu? Aicea mă încurc. Dacă țăranul rămânea proprietar individual și i se ofereau lui mașini spre vânzare, era poate același lucru, dar cu randament național mai mic... cine știe?

– Aceste mașini, zise Simina, sunt obligatorii?

– E obligatorie agricultura intensivă... cu eliberarea de brațe de muncă pentru industrie, care și ea e obligatorie.

– De ce? Cine ne impune cursa asta? zise ea. Nu nouă, românilor, ci așa, în general?

– Cursa asta, zise Niculae, ni se impune din nevoia de simplificare.

– Nu înțeleg, zise ea.

– O să-ți dau câteva exemple. Sunt acuma pe piață două tipuri de avioane. Unul vechi, cu care faci opt-zece ore până la Moscova sau Paris, și altul nou, cu care faci doar două sau trei ore. Care e mai bun? Al doilea ne simplifică mai bine viața.

– Înțeleg, zise Simina.

– Gândește-te, pe urmă, la industria radiofonică, continuă Niculae, sau la calculatoare. Fără calculatoare, actualele pregătiri de debarcare pe lună n-ar fi posibile.

– Înțeleg perfect, zise ea. Nu e numai nevoia de simplificare, ci și de expansiune... Fiindcă am început să plecăm peste tot pământul... Orășelul sau satul nostru nu ne mai ajung... Dar, adăugă ea, ce mi-ai spus tu despre cai mi-a plăcut mai mult... Și tu, pe-acasă te mai duci?

– Nu, dar o să mă duc de-aici înainte.

– Te înțeleg. Acum ești inginer. Dar tatăl tău, el vine să te vadă?

– Vine, dar de fiecare dată mă supără, zise Niculae. Mergem amândoi pe la București, intrăm într-un restaurant... Îi place la restaurant să bea o țuică tare și să mănânce o ciorbă cu carne, cu ardei iute. E foarte bătrân, dar stai să vezi... Anul trecut, după ce, ca să nu-mi pericliteze mie situația (așa i s-a spus), și-a dat pământul în colectiv, am promis că o să-l ajut eu mai departe cu bani. Nu i-a plăcut. Vine el la mine și zice: „Ion Ilie Albuleasa are un picior de lemn!" „Foarte bine, zic!" „Are un picior de lemn, zice, parcă nu m-ar fi auzit, și stă pe un scaun și nu face nimic". „Ei și? zic. Să stea sănătos, și dacă are chef, să-și pună un picior de lemn și la celălalt picior." Dar tata nu mă auzea. „Se uită și el, zice, afară, prin geamul gheretei, și gata, asta e toată treaba lui!" „Ce gheretă!?" zic. „O gheretă, are acolo o masă, un scaun, stă pe scaunu ăla și nu face nimic. Și ia leafă!" M-a scos din sărite. Era un repros! Că adică, fi-său ăla al lui Ion Ilie Albuleasa ăsta, deși tat-său are un picior de lemn, i-a găsit undeva un loc de portar, și eu, care el are picioarele întregi, nu i-am găsit și lui un loc undeva să ia și el o leafă. Formidabil! Uite la ce se gândește, la leafă, în loc să-și vadă liniștit de bătrânețe.

Simina îl apucă de braț și îl strânse, se lipi de el, așa cum facem când avem bănuiala că după ce ni s-a povestit ceva

povestitorul simte nevoia să fim alături de el... Niculae însă nu arăta nici o turburare. Doar în glas necazul lui pe taică-său căpăta o tensiune neștiută parcă nici de el...

– Data trecută l-a împins cineva în tramvai, continuă el. Că tata de unde să știe că în tramvai oamenii se pun fiecare la locul lor după distanța pe care o au de parcurs și au căpătat cu anii obiceiul de a elibera mereu locul de trecere spre coborâre. Tata se proțăpise în mijloc și se împiedica lumea de el. „Moșule, zice unul, iritat, dumneata unde cobori?" Tata l-a măsurat fără sfială: „În Bucureștiu ăsta, unde să cobor?" i-a răspuns el. Ai observat? Lumea înțelege fulgerător o întâmplare și râde. Așa și acum. S-a râs în vagon de acest bătrân țăran căruia nu-i păsa de stațiile de coborâre ale altora și nici de a lui, care nu putea fi decât în Bucureștiu ăsta, unde dracu să fie? Când ne-am dat jos a văzut el că sunt supărat, și ce să zică, să mă îmbuneze? Părea, chipurile, și el supărat, și după o vreme îl văd că o dată se oprește și spune: „E bine să ai tramvaiul tău, domnule!" Ți-nchipui! M-a înmuiat!...

De astă dată, vădit, povestitorul avea ceva spart în glas... Se lăsă o lungă tăcere, în timp ce femeia, lipită de el, căpăta în mers o expresie din ce în ce mai gânditoare.

– Când mai vine să te vadă, spuse ea într-un târziu, cheamă-mă și pe mine...

Intraseră demult în parc, și Simina se opri la un moment dat într-un loc, și expresia ei gânditoare se limpezi.

– Vezi acest loc gol? zise ea. Nu mai înseamnă nimic. Nu-ți spune nimic, nici mie, nici ție... Dar aici erau pe vremea când aveam eu treisprezece ani doi uriași care vegheau o nimfă adormită, într-o grotă ascunsă a pădurii. Grota și pădurea, și tufișul din jur fuseseră alese de sculptor. Între uriași și nimfă susura un izvor limpede... Veneam totdeauna aici și stăteam ore întregi, vrăjită... Nimfa era de-o frumusețe perfectă, iar giganții aveau gâtul și torsul îndoit, sugerând tandrețea lor umilă față de ea și de somnul ei... Aici citeam... visam... Erau două

pietre mari pe care te puteai așeza. Din când în când mai venea altcineva, de obicei perechi, se uitau în tăcere, apoi plecau și rămâneam iar singură. Mă gândeam că aici o să mă las prima dată sărutată de iubitul meu... N-am mai apucat. Cineva a scos nimfa de aici, a despărțit-o de uriașii ei și a distrus grota. Era o lume a visului închipuită în piatră durabilă de un mare artist... Paciurea... Față de el, Brâncuși e un mic sculptor fără imaginație. Un folclorist... M-am interesat dacă nu cumva grupul acesta statuar n-a fost așezat în altă parte, într-o altă grotă la fel de frumoasă... Nu, i-am văzut pe uriași singuri pe o alee, expuși în mod absurd copiilor și îngrijitoarelor lor, lipsiți de dimensiunea lor pe care le-o crease artistul, de forță îmblânzită și tăcută, care veghează un miracol al lumii. Acolo unde stau acum nu mai veghează nimic... Unii își închipuie că noi, artiștii, lucrările noastre adică, pot fi luate, duse unde vor ei, sau pur și simplu aranjate, sau lovite cu ciocanul... Dar nu asta vreau să-ți spun... Vreau să-ți spun că te-am înțeles bine când mi-ai povestit despre ceea ce nu mai este în viața ta, deși experiența mea e mai restrânsă... Și acum, Niculae, sărută-mă! Tu ești iubitul meu...

El avu o ezitare, fiindcă nu înțelesese în prima clipă, iar apoi Simina, deși nu era mai scundă decât el, se dădu într-o parte și se făcu mai mică, în așa fel ca fața ei să se uite la el de jos în sus. Niculae îi puse mâna pe ochi, o mângâie... Brațele lor se încleștară...

Din deal se vedea soarele viu făcând și mai negru un imens monument funerar înălțat pe o construcție funerară și care domina, de sus, întregul parc. Mai încolo încremeniseră, uitându-se la perechea îmbrățișată, două femei și un bărbat care stăteau să se odihnească lângă tumbăraiele lor, pe o bancă chiar în fața uriașului despărțit de nimfa sa. După un timp una din femei se ridică, se apropie de tumbăraie și spuse adresându-se bărbatului:

– Hai, nea Ioane!... Și adăugă după un timp cu o resemnare ironică: Hai la lupta cea mare!

Trezindu-i pe cei doi din lungul lor sărut.

Posomorât, măturătorul chemat nu prea vru să se ridice, dar în cele din urmă, văzând că e lăsat singur, se urni de pe bancă și începu și el să curețe aleea de hârtii și gunoaie...

Niculae chicoti. Strada Lânăriei, pe care stătea Simina, începea chiar de lângă parc. Mergeau unul lângă altul, ea continuând să-l țină strâns de brat, cu aceeași expresie gânditoare de mai înainte, încât parcă nu auzi râsul lui.

– ...Hai la lupta cea mare, spuse el. Vezi, e bine că nu ne fanatizăm... Întrebarea e însă dacă o idee prinde fără să ne smintim în același timp la cap...

– Asta vroiam să te întreb și eu pe tine, zise ea tresărind.

– E o întrebare, zise el pe gânduri.

– Niciodată, spuse ea fremătând parcă de curiozitate, nu mi-ai povestit cum ai trecut și cum ai ieșit tu din experiența asta. Anul trecut nici eu nu eram prea curioasă. E adevărat că eram uimită de fiecare dată de independența ta... Cum să-ți spun... e vorba de independența ta ca soi de bărbat... Asta mă fascina, n-am avut timp...

– Nu prea înțeleg, zise Niculae.

Simina scoase cheile și descuie la intrare. Ajunseseră. Urcară niște scări din ciment negru, foarte vechi, strălucind de curățenie, și femeia o luă înainte și îl duse pe Niculae, trecând printr-un hol, în odaia ei, care avea storurile trase. Ea făcu lumină și deschise geamurile. Încăperea nu era mare, dar lucrurile fixe din ea, un covor scump pe jos, aparatul de radio, model vechi dinainte de război, studioul, un șifonier, erau bine așezate și era loc destul să te miști în ea în voie. Și aici mirosea a pictură proaspătă, dar nu erau atât de multe tablouri pe lângă pereți ca în atelier. Erau însă multe pe pereți...

– Am norocul, zise ea, că această cameră e complet izolată de restul apartamentului. Ca să nu-ți faci vreo idee, e cazul să-ți spun că după ce m-am măritat am plecat de-aici.

– Nu-mi fac nici o idee, zise el. Treaba ta ce-ai făcut cu „mult" înainte să mă cunoști pe mine...

– Hai să mergem în bucătărie, spuse ea după o clipă.

Bucătăria, de altfel ca și camera, era așezată cu spatele la stradă, și de pe geam se vedeau în depărtare vârfurile copacilor din parc. Simina pregăti ouă la pahar, în care puse mult piper, sendviciuri din brânză albă și unt și o salată de roșii cu ceapă, în care de asemeni puse piper și mult oțet și undelemn. Căută în cămară, în frigider vin, și găsi o sticlă, pe care Niculae o destupă cu oarecare cazną. Înjură...

– De când eram mic, explică el, m-a enervat să duc sau să trag ceva cu palmele... Când dam cu sapa îmi venea să mor, iar unei fete care mă găsise de cavaler să-i duc geamantanul la gară, i l-am dus eu cam vreun sfert de oră, dar o dată m-a apucat și i l-am trântit în stradă...

– Atunci, zise ea, cum ai îndurat atâția ani să muncești la grădină, la castel?

– Am îndurat, ce era să fac! răspunse el cu umor. N-aveam încotro... Mai pe urmă, când inginerul a aflat că învăț, m-a scutit de datul cu sapa... Spuneai adineauri, pe drum, ceva care n-am înțeles, adăugă el mâncând.

Ea nu răspunse îndată și continuară multă vreme să mănânce amândoi tăcuți și înfometați.

– Asta pot să-ți explic mai bine decât ai putea tu s-o faci dacă te-aș întreba ce ți-a venit în primele clipe când ne-am cunoscut noi, să mă simpatizezi, zise ea întru târziu. Fiindcă de muieri sper că n-ai dus lipsă. Presupun că și la Marioara rămâneai din când în când peste noapte.

– Nu, niciodată! zise Niculae. Dar ai dreptate, ceva mi s-a întâmplat când te-am văzut intrând în seră. Erai foarte frumoasă... Niciodată n-am cunoscut o femeie care să fie atât de frumoasă și în același timp să nu i se vadă pe chip cât e de neroadă în mândria ei că e frumoasă... Asta e chiar exagerat

la tine, adăugă el parcă cu gelozie, ar trebui să fii puțin mai mândră de frumusețea ta! Chiar și în clipa asta ai aerul că nu mă crezi...

– Da, așa este, zise ea cu fruntea încrețită parcă de o suferință ascunsă... Așa este, mi-e gândul mereu la altceva... Tu ești, în privința asta, foarte prezent, asta numeam eu independența ta ca soi de bărbat... Ești inteligent, gândirea ta e surprinzătoare, totuși, tu nu gândești, tu trăiești... Și trăiești în firea ta, deși îmi dau seama de fiecare dată că problemele ți se pun ție, și nu nouă... Vreau să spun, celor pe care îi cunosc eu... Chiar și tata e înrobit de pasiunea lui pentru gravură, cu toate că nu e un mare artist... Noi suntem cei obsedați... Și ca soi de bărbați, sau de femei, nu prea suntem reușiți... Cum să-ți spun, am sentimentul, când te uiți la mine, că mă iubești cu toată ființa ta, deși poate că tu nu-ți dai seama.

– Ba îmi dau seama, zise el, și cred că greșești... Nu cunosc oameni care să nu fie obsedați de ceva... Un om simplu, ai zice că nu e, he, he... E mai încrezut decât regele Angliei. Nici el nu gândește, ci trăiește... Da, am văzut că i-ai făcut portretul unuia, Damian Gheorghe... Să te duc într-o seară acolo unde petrec ei... Să-l vezi...

– E un om foarte cumsecade, zise pictorița contrariată.

Niculae se uită la ea țintă, apoi își dădu capul pe spate și râse nestăpânit: ha, ha, ha... Și iar: ha, ha, ha... Și apoi: he, he, he, he...

– Chiar te rog să mă duci, zise ea acceptând deodată toate sugestiile râsului său. E așa de tâmpit tabloul meu?

– Ba nu, zise el, și nu știu ce să-i mai spună, rămase tăcut, dar cu chipul încă vesel sub stăpânirea de astă dată a unui râs interior.

Ea arăta stingherită, dar nu intimidată... Redeveni gânditoare, în timp ce turna cafeaua neagră în cești... Le puse pe o tavă de argint și se întoarseră s-o bea în odaie.

XI

– E ceva ciudat în amintirile tale, zise ea așezându-se în pat. Nu povestești nimic senzațional... Poți să-ți imaginezi că am văzut și eu destule apusuri de soare... dar n-am putut să memorez nici unul! Pe-al tău însă am senzația că l-am trăit eu...

– Da, zise el, fiindcă, așa cum ți-am spus, am început să îmbătrânesc, și copilăria îndepărtată începe să renască...

– Nu e adevărat, zise Simina, la treizeci și cinci de ani sau câți ai tu nu renasc amintirile. Amintirile nu reînvie decât atunci când viitorul ni se îngustează... Ce vrei să spui, că nu te mai gândești la viitor?

– Ce mult îmi placi tu când pui degetul pe rană! zise Niculae parcă cu o admirație fără voie. Ai dreptate... Între viitorul și trecutul meu e un joc... Mă simt liniștit și împăcat, dar îmi dau seama că viața mea înseamnă chiar acest joc între trecut și viitor, care e anormal la vârsta mea... Nu vreau eu să mă gândesc la viitor, dar atunci apare în mine, pretimpuriu, trecutul, ca un mare semn de întrebare, pe care eu mă prefac că nu-l văd... și dacă stau să mă gândesc bine, așa este, nu există în amintirile mele, în afară de apusurile de soare, nimic neobișnuit în afara bucuriei care mă apuca după ce glasul tatei ne anunța că în ziua respectivă nu mai aveam nimic de făcut...

– Ba nu, zise Simina, văzând că el s-a oprit. Eu am să aflu până la urmă ce se ascunde în viața ta. Prea sunt ciudate povestirile tale ca să nu bănuiesc în ele ceva aproape tragic...

– Fugi d-aici, zise el incredul, pentru mine e o simplă bucurie pe care vreau să ți-o transmit...

Și se urcă și el în pat și se culcă alături de ea. Arăta parcă glumeț, dar surâsul său ironic și privirea sa care sticlea n-o convinse pe ea, a cărei expresie gravă nu i se ștergea de pe chip.

– Bine, zise el, hai atunci să privim amândoi acest semn de întrebare... Fiindcă ai venit atât de aproape de mine, de ce să te îndepărtezi? Am încredere în tine... Am să-ți povestesc

într-adevăr amintirea mea cea mai secretă, care s-a petrecut în perioada când am fost silit, după ce am urmat trei clase de școală normală, să redevin țăran... Adică între cincisprezece și optsprezece ani... Verile mi le petreceam pe câmp cu caii, cu prietenul meu, Mărin al lui Matei... Din pricină că dimineţile au fost totdeauna legate în amintirea mea de treburile la care, cum ți-am spus, ne lua tata să le facem, și care mă chinuiau chiar dacă erau însoțite de cântecul pitpalacului și al ciocârliei, am început să aștept ca pe adevărata viață care mai îmi rămânea și mie numai acea parte a timpului care începea cu aceste asfințituri și înserări... toate gesturile care precedau asfințitul soarelui se încărcau cu ceva tainic... Totul se potolea, toți cădeau care pe unde nimereau, și atunci totul începea pentru mine să trăiască din nou... Să nu mai faci nimic, ce minune! Când nu veneau singuri, tata se ducea spre cai și îi aducea la căruță mergând între ei cum merg niște prieteni care se înțeleg bine între ei... Într-o mână îl ținea pe unul de lanțul de la gât și în alta pe celălalt... Frații și surorile strângeau uneltele, secerile sau sapele, rotilele sau plugul, din bota de apă se spălau de sudoare, fetele se desbrobodeau, își scoteau ciorapii care le fereau pulpele de mirişti și de mărăcini... Nimeni nu vorbea în timp ce soarele cobora strălucind peste câmpia care începea să se coloreze. Auriul și violetul, sau roșul de foc, cu albastru-verzui amestecate la buza asfințitului, te făceau să simți, și asta nu numai pentru o clipă, ca o iluzie, că te afli pe o planetă necunoscută, fantastică în frumusețea ei orbitoare, și că te afli în ea nu de ieri sau de azi, ci de totdeauna și vei rămâne totdeauna... Viața și moartea pe ea sunt apropiate, intră unul din noi în pământ, rămâne altul cu ochii deschiși ca s-o vadă... Moare un cal, rămâne un mânz, se cosesc ierburile acestei veri, grâul și porumbul înalt, la primăvară vor răsări atele... Și veșnic va apune acest soare de aramă, pentru ca dimineața să apară iar... În acest timp, tata nu mai termina de deslegat lanțul de

la gâtul unui cal. Vita parcă înțelegea și stătea cuminte, în timp ce omul bestecăia din mâini lângă coama ei. Din când în când doar, calul își apleca delicat gâtul, se scărpina cu dinții lui lați la un genunchi, apoi își ridica la loc capul și ofta izbit de melancolia sublimă a clipei... În acest timp, lanțul continua să nu se desfacă... Lucrurile au câteodată această încăpățânare în inerția lor fără viață. Era un simplu nod, nu vroia să se mai desnoade, și bineînțeles că nici pe cap nu-l putea scoate de la gâtul calului. Îmi amintesc... Ne trebuia acel lanț pentru opritori sau răscruci, nu puteam pleca numai într-un cal. Mâinile puternice și dibace ale tatei renunțară, nu mai știa ce să facă. Și le duse în șold scos din pepeni, dar și uluit că trebuia să recurgă la o soluție extremă: „Acuma nu ne mai rămâne, a zis el, decât să tăiem gâtul calului și să-i scoatem lanțul"... Nu glumea deloc, cum credeam eu totdeauna... Nu-i ardea de glumă, deși râsul meu nestăpânit, în ciuda acelui „tu ce râzi, mă, acolo?" cu care mi se adresa supărat, îi dovedea că gândirea lui nu era atât de obișnuită, cum îl făceau, poate, grijile și necazurile să creadă: unul din băieții lui se bucura, râdea că el există, că e tatăl lui, deși îmi făcuse un rău atât de mare prin rătăcirea care îl îndemnase să se ducă cu toți banii la băieții lui fugiți să-i aducă înapoi, sacrificându-mă pe mine... Venea apoi seara... Pe un întuneric beznă mă pomeneam că mă strigă la poartă Mărin al lui Matei... să mergem cu caii la câmp... Puneam o dulamă sau o tunică peste ei și plecam... Pe mirişte îi împiedicam, și în întunericul câmpiei, cu măciucile lângă noi, aprindeam focul și ne apucam să coacem porumb... Ascultam zgomotul trenului care trecea la miezul nopții parcă rostogolindu-se și pe care, din pricina depărtării, nu-l zăream: fluiera prelung, asemeni unui animal apocaliptic al acelei ore, care vine, trece și piere în hăul nopții. Auzeam bătăi de aripi, țipete scurte și ascuțite de animale pe care ziua nu le vedea nimeni și mai ales auzeam viața mare a nopții... Țârâitul greierilor ne

făcea să ne dăm seama cum urcă și coboară ca într-un somn viu răsuflarea pământului. Stam de vorbă cu glasuri înăbușite, în timp ce din când în când sforăitul cailor care păsteau iarba, fără s-o vadă, ne aducea la clipa prezentă și puneam mâna pe măciuci. Era cineva prin apropiere? Vroia cineva să ne fure caii? Ne ridicam, și în timp ce unul din noi ducea măciuca la spate și o ținea cu amândouă mâinile, celălalt se urca pe ea și se uita... Nu era nimeni! Nu se vedea nimic... Ne așezam iar jos, coceam mai departe porumb și continuam să vorbim. „Ce-ar fi să fie o fată cu noi! Ce i-am face! Cutare fată, de pildă." Rămâneam pe gânduri, în timp ce flăcările făceau să joace în grămezi întunericul deasupra capetelor noastre. „Da, cutare fată, dacă ar fi cu noi aici jos pe tunică! Așa e", zicea și Mărin al lui Matei, și dinții lui ca de lup tânăr îi râdeau la bătaia focului. Despuia alt cotolan și îl punea lângă jăratic. Mânca flămând, parcă hămesit, din altul copt. Se ridica apoi în picioare și arunca în beznă coceanul gol... Într-o noapte Mărin al lui Matei zise: „Se vede cineva!" „Unde?" l-am întrebat. „La ai lui Bădăuță!" „Câți sunt?" zic. „Nu-mi dau seama!" Mărin al lui Matei se dădu jos de pe măciuca mea și se așeză. În depărtare, țipătul trenului despica noaptea. Stelele pe cerul înalt abia licăreau. Întunericul apăsa. „Hai să-i batem", zise Mărin al lui Matei. „Hai!" răspunsei eu numaidecât și puserăm mâna pe măciuci. Despiedicarăm caii, îi legarăm, încălicarăm pe ei și o luarăm la goană. Mărin al lui Matei, care îi văzuse pe ăia unde sunt, mergea înainte. Trecurăm hotarul care ne despărțea de moșia lui Bădăuță și oprirăm călări lângă două mogâldețe care stăteau sub un tufan și coceau ca și noi porumb. „Ce căutați voi, mă, aici, vă muma în...", zise Mărin al lui Matei și se dădu jos și se puse cu măciuca pe ei. Mă dădui și eu jos de pe cai și începui să lovesc. Icnelile, bufniturile scurte, pocnetele de lemne uscate izbite cu violență mă îmbătau. Simții la un moment dat un trăsnet în creierii capului, dar rămăsei în picioare, și nu numai

că nu mă speriai, dar parcă aș fi mai vrut încă să primesc. Până una-alta dădeam înainte, până ce, trăgându-și dulămile cu o mână și apărându-se cu alta, necunoscuții o luară la goană spre cai... Îi urmărim doar cu fluierăturile și înjurăturile noastre, îi lăsarăm... Pe unul îl lovisem eu groaznic peste fluierele picioarelor (fiindcă se apăra prea bine la cap), și, deși întuneric, i-am văzut sticlirea de ură din priviri. Alerga șchiopătând foarte tare, aproape că își târa piciorul lovit... Pesemne că el mă pocnise după aceea în cap, dar în ciuda sângelui care îmi umezise părul, eu nu simțeam nici o durere... Nu mi-a părut rău niciodată de ce-am făcut în noaptea aceea, și dacă aș fi aflat, să zicem, a doua zi că i-am rupt ăluia piciorul și că o să rămână șchiop toată viața, aș fi râs... Într-o zi, însă, mă înțelesei cu Mărin al lui Matei, fiindcă aveam treabă, să vadă el de cai dimineața și eu după-masa. Când am venit după-masă, el plecase. Lăsase caii în grija unui al treilea, care ăsta îi lăsase să intre și păsteau liniștiți pe miriștea unui al patrulea. Acest al patrulea tocmai intra și el pe mirișteа. Îl văd că se apropie de mine și îmi spune: „De ce, mă, ăsta al lui Moromete, pești tu caii pe miriștea mea?"... Am crezut că se adresează celui vinovat. Până să-mi dau eu seama că la mine se uită, îl și văd că ridică ciomagul și mă lovește vâjâind în cap. Am mai avut timp să mă apăr cu cotul, dar forța loviturii m-a aruncat cu cracile în sus. Și înjurături fioroase. Nu era cu mult mai mare decât mine, dar chiar dacă n-ar fi fost, eram în clipa aceea dezarmat în fața violenței lui sălbatice... L-am urât mulți ani, multă vreme chiar după ce am devenit matur. Iar el când mă vedea nu-și întorcea privirea și nu-i trecea prin cap să retracteze ceva, deși îmi dădeam seama că el știe, n-a uitat nimic... Dimpotrivă, această privire a lui avea licăriri stranii, cu foc de ură asemănătoare cu cea de atunci... Chestia asta, care m-a buimăcit câteva zile de uimire și altele pe care nu ți le mai spun acum, mă făcură să înceapă să-mi placă numai singurătatea... Încălicam pe cai

singur și o luam încet spre loturile noastre. Îi împiedicam pe miriște, mă duceam la marginea porumburilor, așterneam tunica pe jos și mă întindeam cu fața în sus... Deodată nu-mi mai plăcură ceilalți, cu violențele lor alternate doar cu gânduri la fete sau la muieri, dar nu gânduri de dragoste, ci tot de violență. Exibarea organelor lor procreative începu să mi se pară animalică, iar a găoazelor lor vinete în momentul când se aruncau în gâldău la scăldat, și li se despicau fesele, respingătoare. O dată pe unul l-am prins violând o mia, iar altă dată pe o miriște alții au copt atâta porumb și au mâncat atâția struguri și pepeni și după aceea au băut atâta apă, încât unuia din ei i-a venit, după ce s-au trezit din somn, o idee. A luat-o încet, legănându-se, spre un păr bătrân de pe miriște, s-a suit în el și ne-a strigat: „Uitați-vă, băăăă!" Nu înțelegeam ce vrea să facă, dar după gemetele pe care le scotea, bănuiam. Și într-adevăr s-a urcat sus pe o cracă groasă și așezându-se asemeni unui tun antiaerian și-a dat jos izmenele și a împroșcat cerul luminos, murdărindu-l cu conținutul înfierbântat al intestinelor sale... Nici câinii, odată lăsați să crească, nu erau cruțați... Un alt prieten al meu, tot Mărin, dar al lui Țugurlan, nu al lui Matei, avea doi la care ținea, unul era mai mare, și altul mai mic. Dar cel mic nu era cățelul celuilalt. Era uimitor să-l vezi cu câtă mândrie îi lua după el, rupea mămăliga în două și le-o arunca la fiecare direct în gură... Atât i-ar fi trebuit cuiva, să se atingă de ei... Cum stăteam odată întinși cu burțile pe pământ și cu câinii alături, culcați cu boturile spre noi, îl aud pe Mărin și-l văd punând ușurel mâna pe ciomagul ager de corn: „Îl omor zice, pe ăsta mai mare!" Eu n-am zis nimic și nici n-am înțeles de ce. De ce avea doi? De ce l-a mai luat, de unde l-a luat, pe ăl mai mic, dacă acuma vrea să omoare unul din ei? Câinii erau răi când îi asmuțea pe cineva, dar blânzi ca niște miei cu stăpânul lor. Nu l-am văzut niciodată pe Mărin al lui Țugurlan că dă în vreunul. În clipa când el ridică ciomagul în

aer, cel mare nici nu-și mișcă botul de pe labe. Într-o clipă însă am mai avut timp să-i văd ochii lui umezi de credință, apoi l-am văzut sărind în sus și scotând un schelălăit prelung, cu botul în sus, spre cer, de groază și de implorare. A doua și a treia lovitură se abătu însă năprasnic peste capul lui, și schelălăitul i se stinse, și ochii începură să capete o fixitate sticloasă... Muri repede și mi s-a părut că un lucru invizibil, o prezență ca o enigmă și care mă înfiora așa ca o bătaie ușoară de vânt înghețat, se așezase pe capul lui, care zăcea acum mort pe pământul negru, și al cărui os alb, sub lovituri, se dezvelise de piele și se pătase, de pe ciomag, cu sânge care îi picura încet din nas și se închega pe miriștea scăldată în lumină... Pe urmă, Mărin al lui Țugurlan l-a apucat de picioare și l-a tras undeva în porumb... Nici un gest, nici un cuvânt din partea lui, care să explice ce-i venise... E drept că era un băiat crescut așa de tat-său, un om care ura tot satul... Dar parcă câți din ei nu se urau din lucruri care aveau legătură cu dispariția a ceva din gospodăria lor? Uneltele, vitele lor, brazda lor de pământ, parcă erau din aur, atât de groaznic li se aprindea furia, de puneau mâna pe sape și se tăiau, înroșind cu sângele lor, de astă dată omenesc, brazda neagră... Bănuind parcă ce se petrece cu mine, cu toate că nu-mi spuneam gândurile nimănui (nu mi se păreau nici mie, toate acestea, nefirești), mama mă întrebă într-o zi, cu glas pe care n-am să-l uit, fiindcă de-aici începe amintirea mea cea mai secretă, pe care vreau să ți-o povestesc, un glas în care mirarea se amesteca cu grija, și tremura când cuvintele îi ieșeau din gură: „Niculae, maică, ce faci tu singur pe câmp?" „Ce să fac, nimic!" „Nu ți-e urât, maică?" „Nu mi-e urât deloc." „Du-te și tu cu Mărin al lui Matei, sau cu al lui Țugurlan. De ce nu te mai duci cu ei?" „Așa, nu mai vreau eu..." Se uita la mine auzindu-mi glasul decis, cu chipul luminat de revelația ei veche, care fusese singurul meu sprijin în numeroasa noastră familie, când forțasem nu atât voința tatălui

să mă dea la școala normală, mai ușor de învins, cât mai ales a fetelor, ale căror socoteli de măritiș și de pământ puteau fi invincibile. Continua să creadă în mine și nu-și pierduse speranța, înțelegea ce mi se întâmplă, dar era temătoare și neliniștită... Mama silabisea greu o carte, atât cât putuse să prindă de la mine. Într-o zi însă, în curte, înainte să plec, o văd că vine spre mine, lângă cai, cu una cu scoarțele negre și moi și cu o cruce galbenă pe ea. Tocmai încălicasem și mă uitam la mama de sus. „Ce e, mamă?" Mi-a întins-o și mi-a spus cu o rugăminte în care am simțit că i se adună în gât toată duioșia de care era în stare, amestecată cu presentimentul că dacă n-o resping o să se simtă de mii de ori mai fericită că eram copilul ei: „Ia-o, maică, și citește-o!" Mama nu era o femeie blândă. Se stăpânea cu greu ca credința ei târzie în Cristos să nu devină agresivă. Cu mine însă glasul i se înmuia. Se gândea pesemne că dacă de mic voi descoperi adevărul din acea carte, viața mea nu va merge pe drumurile întunecate pe care mersese (cum credea ea) a ei, în tinerețe. „Bine, mamă, i-am răspuns eu. Dă-o-ncoace!" Și pe miriște, în timp ce caii împiedicați pășteau prin preajma mea, am început să citesc cartea aceea. Am găsit în ea, cu surprindere, aceeași violență, pe care o cunoșteam din mica mea viață. Era însă mult mai sângeroasă, și extinsă la un popor întreg, în numele lui Dumnezeu. În câteva săptămâni mi-am pierdut credința pe care atât familia, cât și biserica unde mă ducea școala mi-o insuflase ca un lucru firesc, așa cum există soare și copaci. Stăteam cu fața în sus și nu-mi reveneam din puternicul șoc pe care mi-l provocase istoria plină de cruzimi a Poporului ales. Nu-mi luam gândul de la un ofițer care fusese ucis de ai săi fiindcă salvase de la unul din numeroasele lor măceluri o tânără femeie cu copilul ei. Toate simbolurile pe care le ghiceam în spatele acestor crunte istorii, simboluri înalte, de expansiune a unei idei mari, a Dumnezeului unic, se stingeau în vărsările de sânge care trebuiau să le-o impună celor

care nu credeau în El... Întru târziu, când a apărut apoi un om simplu și luminos, cu totul diferit de ei, și care cerea aruncarea sabiei și a trufiei și plecarea cu umilință a frunții în fața violenței, ca o expresie a credinței adevărate și a mântuirii, nu m-am mai mirat că l-au răstignit repede pe cruce. Dar nu înainte ca el să-și facă numele și parabolele sale cunoscute unui număr oarecare de oameni, care au avut grijă să le păstreze și cu ajutorul lor să întemeieze apoi o nouă religie... Hm! Parabole, așadar... Că a ieșit într-o zi un semănător să-și semene sămânța sa și una a căzut așa și pe dincolo, pe pământ sterp, și n-a prins rod, și alta au mâncat-o păsările, și alta, în cele din urmă, a căzut pe pământ roditor și a prins rod!... Că un stăpân de vie a angajat, la diferite ore ale zilei, muncitori și că la plată le-a dat la toți o simbrie ca și când ar fi venit toți de dimineață, asta vrând să însemne că n-are importanță când vii spre o idee și spre o credință, și că cei dintâi pot fi cei din urmă și cei din urmă cei dintâi, excepțional gândit... Stăteam zile întregi pe spate, cu ochii spre cerul care din pricina tensiunii simțirii mele îmi părea veșnic albastru sau veșnic acoperit de grămezi de nori, uitând de trecerea clipelor și de apropierea nopților, simțind cum nu puterea pământului urcă în mine și mă îmbată, ci puterea gândirii mele plutește biruitoare pe deasupra pământului... Așadar, parabole? Voi inventa eu altele, care să recucerească din nou lumea, să schimbe această omenire care e sălbatică și murdară fără să fie măcar călăuzită, asemeni vechiului Israel, de o Idee... Și am închis, simțind că îmi ajunge, Vechea Carte. Faptele Apostolilor m-au plictisit, scrisorile lor către Efeseni, prea bătrânești în înțelepciunea lor de imitație, iar Apocalipsul Sfântului Ioan Teologul mi s-a părut sperietoare pentru babe... Da, voi întemeia o nouă religie, care să țină seama de forțele oarbe care pun nu o dată stăpânire pe om, și care să propună altceva decât umilința înrobitoare, inacceptabilă pentru mândria firească a unui animal atât de liber și de

viclean cum este omul. Da, mă voi gândi îndelung, ani mulți, până ce voi începe să-mi spun parabolele mele... Simțeam însă că am nevoie de un semn, de o confirmare că ceea ce gândeam eu nu mai gândea nimeni și că ceea ce vreau eu să realizez voi realiza. Cine știe? Câți ca mine nu vor fi simțit la fel? Cum să aflu că puterea pe care o simțeam copleșindu-mă va deveni Idee? Un semn puteam primi numai din partea destinului, care în acele clipe mă vedea și mă știa. Unde să-l caut? În firele ierbii? Nu. Ar însemna să consult un destin mic. Și cum stăteam cu nasul în iarbă, am văzut foarte aproape de mine o șopârlă care se uita direct la mine, cu gura deschisă și cu gușa palpitând de căldura zilei de vară. Uite, mi-am zis, ce-ar fi să caut un semn în șopârla asta? De ce-o fi venit ea la mine tocmai acum, și atât de aproape, și nu fuge? Când le întâlneam pe miriște le loveam cu biciul peste cozi, care se rupeau și se zbăteau pe urmă singure printre paiele miriștii vreme îndelungată. Am întins încet mâna spre ea și am văzut că nu fuge. „Dacă șopârla asta, am gândit eu atunci, trece de trei ori peste mâna mea, înseamnă că tot ceea ce simt eu acum este pe deplin adevărat și că în decursul vieții mele totul se va realiza..." Și mi-am împins cu precauție răbdătoare mâna spre botul ei mic. Inima îmi bătea. Dacă fuge înapoi? În acele clipe gândeam că trecerea trebuie să se facă fără ca șopârla să fugă și eu să-i ies înainte de fiecare dată... Asta nu mai era un semn atât de sigur, cu toate că în mod obișnuit șopârla fuge la apropierea omului și cu atât mai puțin trece peste mâna cuiva. De astă dată însă eram, pe lângă că îmi bătea inima, liniștit, chiar convins că ea va trece peste a mea. Și într-adevăr, când dunga palmei mele i-a atins ușor picioarele din față, în loc s-o ia la fugă înapoi și să se piardă pe întinsa miriște, a făcut deodată o săritură peste palma mea întinsă. Și a repetat apoi această săritură de trei ori... M-am întors cu fața în sus și mi-am dus cotul la ochi, să mă apăr de soare. Soarele însă nu mai era acolo unde credeam eu, de mult coborâse spre

marea de porumburi. Mult timp pusese destinul ca să-și arate semnul, nici nu-mi dădeam seama cum se scursese parcă în câteva clipe o după-amiază întreagă... Și nimeni nu turburase cu nimic această dezvăluire secretă, nici un om nu trecuse pe la capătul loturilor, nici un băiat, nici o muiere, iar caii, ca niște zeități protectoare, nu se îndepărtaseră nici ei de tânărul lor stăpân, care nu se știe ce făcea acolo jos de stătea atât de îndelung nemișcat... Simțisem doar într-o vreme, ca pe-o amintire îndepărtată, că îmi zboară gândul la o fântână... Mi-era sete. Dar când m-am ridicat, și după ce am despiedicat caii și am încălicat pe ei, mi-am dat seama că setea mi se topise... Am luat-o însă la goană mare spre sat... Îmi plăcea totdeauna, la întoarcere, să alerg cu ei... Să le simt trupurile mari zvâcnind unul sub mine și altul alături, pe care puneam o mână... Să le văd gâturile întinse și să le aud gâfâitul... Să las trâmbe înalte de praf în urma noastră, întunecând asfințitul...

Niculae tăcu. Se făcuse palid, ca și când dezvăluirea amintirii lui secrete ar fi făcut să se ardă în el puteri ascunse, iremediabil pierdute... Își reveni însă, și ea îl lăsă fără să-l turbure. Ca și când un obstacol greu ar fi fost dat brusc la o parte, deodată el zise:

– Anul trecut ți-am povestit ceva despre un notar. Mai îți amintești?

El evita acum să continue povestirea, care se pare că avea o urmare... Ce făcuse deci cu gândul acela al lui, că era destinat să dea oamenilor o nouă religie? Îl uitase? Nu, fiindcă el singur numise acea întâmplare amintirea sa secretă. Ce se mai petrecuse cu el după aceea? Cât timp mai crezuse în adevărul acelui gând? Și când nu mai crezuse ce se întâmplase. Sau mai credea și acum? El tăcea. Atunci ea răspunse ezitând:

– Da, îmi amintesc tot ce mi-ai povestit... cu un notar și o istorie cu ai tăi din sat... Ai fost, adăugă ea, încolțit de țărani! Erau să te omoare în fața primăriei satului... O mulțime

întârâtată. După ce acest notar te-a atras și te-a trimis în mijlocul lor... Îmi dau seama... Până să le aduci o nouă religie ai vrut să dărâmi lumea lor, la care totuși țineai. Ce era în mintea ta, Niculae, exclamă ea deodată, singurătatea ta e o enigmă... Nu înțeleg semnul de întrebare pe care ți-l ridică trecutul...

– Da' nu e cum spui tu, nimic tragic, zise el cu un glas senin, însingurat și parcă umil.

Și un surâs strâmb apăru și stărui pe chipul lui.

– Ai avut acum în glas, zise Simina, ceva care seamănă cu glasul cu care ai vorbit cu maică-ta, înainte să-ți dea cartea... Parcă te văd plecând pe urmă cu caii, cu *Biblia* pe coama lor... Numai că, Niculae, mă gândesc... nu-mi dau seama... e totuși ceva tragic aici... Asta nu te împiedică acum să fii fericit, dar...

– Ce puteam să fac?! strigă el deodată. Nu i-am urât nici măcar o singură clipă... Erau nemiloși, moldovenii erau loviți de nenorocire, de o secetă totală, care se repeta, și ei le luau, pentru un sac de porumb, hainele de pe ei, și hainele aduse cu ei ale copiilor lor, încălțămintea din picioare...

Ea neagă foarte hotărâtă din cap:

– Nu despre asta e vorba, zise. Asta e bine. Mă gândesc... Excluderea ta, poate, e tragică...

– Dar n-am fost exclus, protestă el.

– Ba da, zise ea, e ca și când ai fi fost... În sufletul tău tu ai trăit-o ca și când ai fi fost... O trăiești încă, iată, asta mi se pare că e ceva tragic, deși tu ești un om liniștit, n-am cunoscut un bărbat mai echilibrat și mai puternic ca tine...

Niculae izbucni în râs, dar nu spuse de ce, și ea rămase contrariată. În cele din urmă, el îi explică: tocmai se întâlnise acum câteva zile cu un prieten al său, unul Iosif, și discutaseră tocmai despre subiectul ăsta, în câte categorii se împart cei excluși din partid: unii care se consideră și ei excluși, odată cu evenimentul, și pun punct la toată istoria, și alții care nu se împacă nicidecum cu excluderea, și numai la ea se gândesc. Ei, el, Niculae, dacă ar fi fost exclus, ar fi făcut parte din prima categorie, nu dintr-a doua, dar cum nici n-a fost, ce să mai vorbim... Avea dreptate, zise ea în cele din urmă, șovăind, începând parcă să-l creadă. El știa bine...

Își contempla însă mai departe, gânditoare, ideea ei, ca pe-o bănuială... Se vedea că povestirea lui o impresionase foarte tare și că avea să revină, chiar în lipsa lui, asupra ei, având sentimentul că îi scapă ceva...

XII

Această expresie a ei ultimă Niculae o văzu seara sub pleoape, printre flori. Se întorsese la castel la ora obișnuită a dimineții când îl vedeau muncitorii că iese din casă. Horticultorul bătrân îi dăduse o hârtie în care un raion din capitală le comanda să pună flori în fața a două blocuri mari din centrul Bucureștiului, care tocmai se terminaseră. Niculae se întoarse în oraș să vadă terenul, care se întindea de-a lungul unui trotuar foarte lat, câteva sute de metri, vizavi de cinematograful Patria, și până seara se gândi cum să execute lucrarea. Avea loc pentru ronduri mijlocii, dar se gândea să facă totuși ceva dreptunghiular; desenă lucrarea și i-o arătă și bătrânului horticultor: erau dreptunghiuri lungi care formau triunghiuri interioare din flori diferite dintre cele mici și rezistente, care nu trebuiau udate prea des... Bătrânul horticultor dădu din cap că era foarte bine și îi spuse să întocmească și hârtiile necesare pentru administrație; Niculae se duse apoi și se culcă. Înainte de a adormi, văzu printre florile care trebuiau plantate în fața acelor blocuri, și care i se aprindeau și se stingeau neîncetat sub pleoape, în preajma somnului, care din pricina nopții nedormite întârzia, chipul ei cu privirea într-o parte, cu expresia concentrată, gândindu-se la el, la soarta lui, pe care vroia s-o descifreze. „De ce ești tu atât de neliniștită? o întrebă el cu un gând limpede și îndepărtat, asemănător cu cel care ne vine când înotăm în

adâncul unei ape. Te gândești la mine?... Sau la tine?... Nu e nici o cifră enigmatică în existența mea, afară de aceea pe care ți-am și dat-o azi și care poate fi și poezie, dar poate fi și adevăr, acest semn al șopârlei, pe care nu l-am uitat niciodată. Așa este, cum zici tu. N-am întemeiat o nouă religie, dar am descoperit secretul ca ura să nu aibă putere asupra mea, ceea ce, dă-mi voie să-ți spun, poate deveni, împreună cu încă ceva, o nouă religie... Numai că tocmai aici, în acest încă ceva, se pare că n-am reușit eu... La asta te gândești?... Știu eu, vrei să afli cum s-a întâmplat de am eșuat și mai ales de ce acest gând al eșecului mă lasă perfect liniștit... Ei, n-o să afli... Știu eu că n-o să-ți găsești liniștea până nu-mi dibui toate secretele, dar, deși am cunoscut puține femei, vă cunosc eu totuși bine, și n-o să mai afli tu nimic de la mine!..."

Și nu-i mai dădu nici un semn timp de mai bine de o săptămână. Într-o după-amiază însă, spre seară, urcă scările castelului și bătu la ușa ei. Abia își stăpânea un fel de rânjet, care pe figura lui de adolescent avea ceva straniu.

– În „Casa grădinii", zise el, vecinul meu, domnul Anghel, și-a prins nevasta, pe doamna Anghel, cu Damian Gheorghe. Știi, gelozia i-a strâmbat ăstuia complet mințile. Când se uită la tine parcă te face răspunzător de ceea ce îi trece lui prin cap, cu toate că... stai să vezi, nu i-a trecut la nimeni prin cap ca să-i spună lui să taie liliacul mare din spatele casei... I s-a părut că doamna Anghel trăgea prea des cu ochii spre el, ca și când acolo, în spatele lui, ar fi așteptat-o amantul ei, în fiecare seară... Ei, nu după un liliac a prins-o acuma... stai să vezi... Damian Gheorghe și-a gonit nevasta și copilul ca să-și aducă concubina... Că ăsta așa face, le alternează... Trăiește când cu una, când cu cealaltă. N-am văzut-o pe concubină cum arată, cică ar fi trimis-o acasă la părinți, într-o comună de pe lângă Pitești, să-și aducă certificatul de divorț ca să-și schimbe buletinul... Și până una-alta, a pus mâna pe doamna Anghel

și a vrut s-o tragă la el în odaie... A tras de ea, ce mai încoace și încolo, și era cât pe-aci s-o și încuie cu cheia la el, dacă la țipetele ei n-ar fi sărit cineva... Domnul Anghel, care era plecat după pește, tocmai s-a întors, și i se povestește faptul... Damian Gheorghe e la bufet cu cumnatu-său, Pecingine Ion, barcagiul... Piticul! exclamă Niculae, ca și când ar fi avut o revelație. Vrei să-i vezi?

Ea lăsă fără grabă cartea la care citea deoparte. Ce era asta? Se petrecea cumva un lucru care putea fi mai senzațional decât faptul de a se vedea ei doi?

– Dacă Damian Gheorghe n-ar fi vrut s-o violeze pe doamna Anghel, zise ea cu ironie, așezându-se mai bine pe pat, n-ai fi dat un semn de viață?

Și se uită la el cu acea privire a ei nemișcată și intensă, care arăta mai multă dragoste decât orice cuvinte sau gesturi. El râse atunci și de întrebarea, dar mai ales de bucuria sa de a o regăsi. Se apropie de pat, o luă în brațe și se aplecă asupra acelei priviri atât de bogate, în care se uită așa cum ne uităm așezați pe ghizdurile unei fântâni: vedem un strat de întuneric, dar curând zărim cerul răsturnat și pe noi înșine în adâncuri, într-un ochi de lumină.

– Nu, zise el, te iubesc! Îmi place să nu te văd și să te iubesc!

Ea căscă ochii. Așa era, ăsta era el, dar de ce o izbea atât de tare declarația lui? Fără să-și micșoreze privirea, se retrase însă într-o tăcere pe care se vedea că n-o va mai părăsi până nu va înțelege bine acest adevăr al lui, atât de simplu, dar atât de greu de acceptat. Era o tăcere a ei, pe care nici cuvintele și nici actele n-o puteau turbura.

– Ce-i facem, zise ea, și eu te iubesc, dar îmi place să te văd... Te înțeleg... Să umbli așa singur cu iubirea în inimă și să nu vrei s-o vezi pe ființa pe care o iubești... De ce oare?

– Nu știu, zise Niculae. Dar în clipele acelea te iubesc foarte tare. Mi-ești foarte dragă.

– Și care e legea iubirii tale? zise ea. Cum trebuie să se împlinească, prin absență?

– Nu, de ce? Tot prin prezență, dar însoțită de o cât mai mare absență.

– Și ar mai urma să spui, continuă ea, cu ironie, că cu cât absența va fi mai mare, cu atât mă vei iubi mai mult?

– Da, așa este, zise el parcă strigând.

– Da, zise ea, așa se întâmplă, dar asta numai când împrejurările îi împiedică pe cei care se iubesc să se vadă. Împrejurări grele ca niște munți. Ori tu... Să fii la doi pași și să te simți bine că n-o vezi pe femeia pe care o iubești... Nu înțeleg, Niculae...

– S-ar putea să fie vreun reflex uitat? zise el cu falsă mirare. Răstrăbunicii mei, țărani, lipseau mult de pe-acasă, duși cu vitele sau cu carele... Se întorceau după zile, sau chiar săptămâni... În acest timp, gândul le era la femeia lor, dar nu sufereau... Dimpotrivă, se bucurau la gândul că o aveau și o știau acolo la rostul ei, așteptându-i...

– Dar eu nu vreau să trăiesc pe reflexe uitate! zise ea atunci, desprinzându-se încet, dar hotărât, din îmbrățișarea lui.

Niculae rămase pe marginea patului, tăcut.

– Crezi că eu nu te pot aștepta dacă ai fi plecat și n-ai putea veni? Dar să fii plecat, nu să fii prin preajma mea și să mă ocolești cu bună-știință.

El se uită drept în ochii ei; îi spuse întristat:

– Nu mai îmi place de tine!

Și se ridică fără grabă și începu să se uite pe fereastră, prin care se întunericea. Prin ea, grădina era de o frumusețe bogată, poiana din spatele castelului mărginită de copaci înalți și cu coroanele pierdute unele în altele își sporea înaintea ochiului dimensiunile, în timp ce călcată cu piciorul era mai mică. Era liniște desăvârșită, ca într-un vis...

El nu se uită să vadă nesiguranța din privirea ei. O luă încet spre ușă și ieși. Pictorița sări jos din pat și începu să se plimbe

de colo până colo, prin odaie, dar fără agitație. Purta un pantalon alb și o bluză albastră și era ca în ziua când o întâlnise el pe alee, machiată în vânăt, dar la lumina înserării el nu observase. „Nu-i mai place de mine, gândi ea. Ce simplu! În timp ce eu stau de trei zile și îl aștept... Ce-ar fi să nu-l mai aștept?... asta e iubirea pe care i-o propun eu, e cu viață scurtă, și se cere vijelios împlinită, în timp ce a lui nu are sfârșit, ca o floare care nu s-ar mai veșteji... În realitate se vestejește și a lui, fiindcă în acest timp gândul lui nu rămâne cu adevărat numai la mine. Este el eroul? Iată întrebarea!... Dacă aflu că sunt cu adevărat mereu în inima lui, am să mă liniștesc, am să-l iubesc și eu în felul lui, fără să-l doresc în fiece clipă. Dar cum să aflu? Unde s-o fi dus el acuma și ce-o fi gândind despre mine?"

Simțea un fel de panică năvălindu-i în inimă, la gândul că totul s-ar fi putut întrerupe între ei din nou pentru multă vreme, din pricină că ea încălcase pactul. Îi spusese ea însăși: „te iubesc fiindcă ești singur și liber"... Dar iată, astfel de cuvinte le spunem doar când cel căruia îi sunt adresate este lângă noi. „Nu pot trăi fără să-i văd chipul și fără să-i aud glasul, și reușisem să-l uit sau cel puțin să-l iubesc cum mă iubește el acuma. Ce mă fac?... Fiindcă nu numai odaia mea de-aici și cea de-acasă sunt pustii, dar și sufletul mi se face pustiu la gândul că l-aș putea pierde... Mai ales acum, după ce știu de unde vine, când nenumărate tablouri ale vieții lui mi se suprapun peste ale mele cele mai dragi, mai ascunse... Cum totdeauna a căutat el timp pentru sine și o oaie malefică, pe care ai lui o botezaseră Bisisica, nu vroia să știe de asta și îl silea să fugă după ea... Îi văd mai pe urmă, după ce se făcu mai mare, chipul ars de soare în liniștea câmpiei unde stă lângă caii lui citind Vechea Carte. Ce curios, Pătrașcu, care e un mare artist, și care vine tot de-acolo, e o vită... Amintirile lui sunt moarte, cu tot cultul lui folcloric pentru nea Ilie și nea Gheorghe! Mă plictisesc de moarte numai la gândul că am putut, cândva, să

mă îndrăgostesc de el... Dar nici acum nu e bine de mine! Ce mă fac? O să-mi pierd capul și abia atunci voi pierde și orice șansă de a-l mai ține... El nu știe de complicațiile noastre, îți trântește în față cu tristețe că nu-i mai placi și se duce!... Ei bine, ducă-se! Nu ne potrivim! Îi sunt chiar recunoscătoare că e atât de sincer cu mine. Nu-i mai plac! Ei, și? De ce ar trebui să-mi placă mie după o astfel de declarație? Ei află, băiatule, că ești foarte departe de mine și n-ai decât să nu te mai întorci! Sau dacă te întorci, o să știu eu cum să te primesc... Caută-ți alta, să vedem dacă atunci, prin regrete târzii, n-o să înțelegi că numai eu, eu singură și nici o altă femeie în afară de mine nu te poate iubi așa cum ești, adică cu cea mai adevărată dintre iubiri, cea mai rea pentru mine, fiindcă nu mă pot trezi din nici o înșelăciune, știu de ce ești în stare, din nenorocire iubirea mea nu e scăldată în nici o iluzie... Cunosc piatra prețioasă și o deosebesc de cea falsă... E secretul meu... Nu te cunoști tu cum te cunosc eu... Simt că trăiesc, cu tine, tu nu știi asta. Dar mă faci să plătesc prea scump..."

Simina își încetă plimbatul și se uită spre ușă. Se întinse la loc pe pat și rămase multă vreme cu privirea pironită într-acolo. Între timp, întunericul umpluse odaia. Dar ușa rămânea mereu închisă. Se sculă și își vârî picioarele în pantofi. Coborî și intră într-o mică nișă, pe după o perdea, așezată lângă intrarea în holul cel mare, unde era un telefon, și formă un număr.

XIII

Bărbatul pe care îl chema era singurul ei prieten. Anul trecut, după despărțirea de Niculae, nimerise chiar în seara aceea într-un grup și se ameți se, bând ceea ce beau toți ceilalți, și gata să cedeze unuia dintre ei, tot pictor, pe care îl chema Cat. Stătuse tot timpul lângă ea și încercase s-o distreze. Întâmplarea făcea însă că și el fusese în zilele acelea părăsit de o femeie pe care o iubea și nu-i ardea să se consoleze cu nimeni... O

protejase deci în felul acesta pe ea de o amintire tristă, care i-ar fi agravat înfrângerea cu al treilea bărbat de care se îndrăgostise și despre care îi povesti în șoaptă, spre enervarea celorlalți, până spre ziuă.

– Ce e, Simina? zise el cu acel glas care nu ia la rost, al prietenilor adevărați.

Se așezară amândoi la o masă.

– Mă simt singură, zise ea cu o tristețe parcă vindecată, dar cu atât mai rea, fiindcă era doar stăpânită ca să nu arate cât era ea de înlănțuită în singurătatea ei.

– Te simți singură, sau ești? zise el. Fiindcă e o mare deosebire: când ești, singurătatea însăși te vindecă de durerile pe care tot ea ți le provoacă, cu condiția s-o privești în față. Când nu ești, atunci e foarte rău!

– Ai ghicit, nu sunt! zise ea.

– Ce, nu cumva... exclamă el speriat.

Dar ea îl întrerupse și îl opri foarte posomorâtă:

– Nu, fii liniștit...

– Atunci?

– Băiatul meu, horticultorul... Între noi fie vorba, adăugă, ea, „băiatul" ăsta e mai mare ca mine cu vreo cincisprezece ani...

– V-ați împăcat! exclamă el.

Părea încântat la auzul acestei vești, și singură această bucurie a lui nemotivată (fiindcă totdeauna dorim de la un prieten lucruri nemotivate, cele motivate fiind chiar cele care ne chinuiesc pe noi) o despovără vizibil, de neliniștea ei, pe Simina.

– Ne-am împăcat, dar nu ne merge bine, zise ea. Adică mie nu-mi merge. Mă iubește ca un țăran, în timp ce eu simt că nu e țăran, altfel cum aș putea să țin la un țăran, n-am nimic comun cu ei, în timp ce el are, a făcut cu una un copil, ți-am spus...

– Nu cumva a început să trăiască și cu ea și cu tine?

– Nu, deloc, dar ar fi capabil. Nu cu ea, dar cu alta...

– Am înțeles, ești geloasă.

– Nu atât, mă simt pierdută... Știi, de când eram mică, mă gândeam că atunci o să mă îndrăgostesc eu de un bărbat când o să îndeplinească trei condiții. Prima, să-l iubesc ca pe tata, a doua, să-i fac un copil, și a treia, să mă las pentru el de pictură. La toate trei răspunde băiatu ăsta al dracului... Tata, țin foarte mult la el, fiindcă nu e capabil să mă judece niciodată urât, dar fără să fie incapabil să mă protejeze, nu e, adică, un tată mălăieț. Singura lui slăbiciune e pasiunea pentru artă, i-a părut rău și îi pare și acuma că m-am despărțit de Pătrașcu. L-aș lăsa însă dacă Niculae mi-ar cere acest lucru, înțelegi, dacă ar fi vorba de căsătorie... M-aș recăsători cu el... pe urmă, un copil aș vrea să fac cu Niculae, chiar, nelegitim! Iar cât despre pictură, ei bine, când sunt cu el, mă simt ca și când n-aș fi pictoriță, și totuși mă simt cu rost, n-am sentimentul că sunt frustrată.

Cat se uita acum la ea cu zâmbetul celui care a dibuit soluția.

– I-ai spus și lui toate astea? zise el.

– Nu!

– Păi de ce?

– Atât mi-ar mai trebui. M-aș descoperi definitiv, aș ajunge o jucărie în mâna lui.

– Se joacă cu tine?

– Nu, nici o clipă. Dar s-ar putea să-i trezesc cheful.

– Dimpotrivă, zise Cat, l-ai subjuga.

– Așa crezi?

– Acuma, depinde. Nu știu cât ești tu cu el de degajată.

Între timp în sufragerie se petrecea ceva și amândoi urmăriră câtva timp mișcarea chelnerițelor; pregăteau o masă lungă. Apariția în holul sufrageriei a unor personagii, unirea câtorva mese anunțau o petrecere sau o sărbătorire. Erau inși care se înțelegeau între ei parcă prin alte mijloace decât cele obișnuite, cuvinte sau chiar semne. Nu vorbeau deloc și te întrebai ce făceau ei cu limbajul, dacă îl au, și cum îl vor folosi... Simina se uita la ei ca la niște cai care ar fi nimerit acolo și îl întrebă pe Cat nedumerită:

– Ce e cu ăștia? Tu îi cunoști?

– Nu pe toți... Pesemne că sunt agitați, nu știi nimic?

– Nu. Și nu s-ar zice că sunt cum spui tu.

– N-ai fost invitată?! zise Cat mirat.

– Nu, se miră și pictorița.

Atunci el îi explică: Avusese loc chiar azi o adunare importantă, în care era condamnată arta fără conținut. Și ăștia probabil că erau fierți.

– Regret, zise Simina. Mă simt obligată în acest caz să renunț la punctul meu de vedere, cu toate că nu-i consider pe ăștia adevărați artiști.

– Nu e glumă, zise Cat.

– Cred și eu, zise Simina. Se vor găsi destui care să mă judece pe urmă și pe mine că de ce nu pictez oțelari în care vătraiul pe care îl țin ei în mână să apară pe primul plan. Îi știu eu pe cei care scot capul după astfel de condamnări... Am mai trăit așa ceva...

Dar iată că unul din ei puse cuiva o întrebare, nu prin cuvinte, ci printr-o uitătură insistentă pe care celălalt nu păru s-o ia în seamă, dar începu să se plimbe încoace și încolo, ca și când ar fi căutat ceva, nu în viața reală, fiindcă nu se uita la nimeni, ci undeva în amintirea sau închipuirea lui. Și deodată, foarte liniștit, își duse brațele înainte, se aplecă și rămase într-un picior, în care încercă să se țină cu o stângăcie stranie, care simula ceva de neînțeles... Purta barbă și plete, era însă îngrijit îmbrăcat. Toți se uitau la el cu priviri opace și imobile, fără curiozitate, străine de el, dar și de ei înșiși.

– Dane, strigă Simina.

El se uită la ea, dar nu se redresă, ci se apropie în felul acesta, cu barba înainte, ca un călugăr cu privirea albită de o iluminare.

– Dane, zise Simina, ce e cu tine? Ți-ai lăsat barbă!? De ce faci așa?

– Mă simt ca o pasăre ciungă! rosti atunci bărbosul.

De ce se simțea astfel? îl întrebă Simina. Bărbosul se redresă, trase un scaun, dar nu răspunse la întrebare. Nu era clar?

– Tu nu faci artă fără conținut, reluă Simina.

Bărbosul nu era însă prea vorbăreț. Când i se lumina mintea că vrea să spună ceva, asta i se vedea și pe față, care căpăta în clipa aceea o expresie intensă de inteligență, care apoi se stingea.

– Apropo de barbă, acum câteva zile, începu el să povestească, m-a oprit un ins pe stradă. Era un om în vârstă, serios, avea păr alb... „Domnule, îmi zice, nu vă supărați... vă deranjez... aș vrea să vă întreb ceva dacă sunteți amabil...“ „Da, vai de mine, zic, poftiți?“ Și atunci el îmi spune: „De ce p... mă-tii nu te razi?“ Am rămas cu gura căscată... „De p... mă-tii“, i-am răspuns și eu și m-am cărat...

Simina râdea. Bărbosul se ridică și se duse și se așeză lângă soția lui, unde rămase după aceea toată seara foarte liniștit.

– Odată, la ziariști, zise Cațt povestind despre el, i-a dat cineva un brânci și a căzut și s-a tăiat rău la mână, avea două sticle în brațe. S-a ridicat și l-a pocnit și el pe ăla, uite, drept aici, la mir, i-a lăsat un semn pe viață. A venit milițianul și i-a cerut buletinul, fiindcă scena avusese loc la ieșire, în stradă. Dan și-a scos buletinul din portofel, l-a pus pe palma care gâlgâia de sânge și „na, mă, zice, buletinul, fire-ai al dracului!“ Și pe urmă i-a zis iar: „Tu în loc să vezi că pot să mor aici în fața ta, îmi ceri buletinul. Ia-l, bagă-te-aș în mă-ta!“

– Și? zise pictorița.

Cațt râdea. Pesemne că scena la care luase parte îi lăsase în amintire ceva hazliu, tonul pictorului invitându-l pe milițian să ia buletinul: adică, ia-l, mă, murdărit de sânge, și uită-te la el, să vezi cine sunt, că de asta îți arde ție acuma!

– Ce era să-i mai facă? zise. A plecat și ăla! La noi omul ordinii nu e un Javert, să te înhațe dacă ai călcat legea, în cazul de față injuria la adresa lui, mai dă și el din umeri și se cară.

– Ce caută el printre ăștia? E un băiat talentat, zise Simina.

Dar el nu avu timp să răspundă la această întrebare. Intraseră tocmai atunci în sufragerie doi inși, și Simina tresări. Pe unul din ei îl cunoștea prea bine, era scriitorul ei de la Sinaia, cu veselia lui care o cucerise. Da, iată-l, arăta neschimbat. Atâta doar că părea puțin cam cătrănit... O fi fost din pricina aceleiași adunări despre care era vorba, unde erau, probabil, atinși și ei, scriitorii? Dar, dimpotrivă, această cătrăneală îi făcea veselia și mai contagioasă, ca și când neputându-l părăsi prin natura ei, această veselie a lui se întărea și se îmbogățea cu nuanțe irezistibile: expresia lui era la adresa cuiva, sarcastică, și ceea ce simțea el în acea clipă dădea parcă pe dinafară sub avalanșa de idei și imagini care stăteau gata să-i gâlgâie din gâtlej, neduse după obiceiul lui până la cap, ca la un butoi prin care lichidul ar fi țâșnit pe lângă cep; iar privirea sa era cinică, așa cum probabil o avusese în lipsa ei, în noaptea aceea, când vrusese s-o dea pe ea cu banul. Alături de el, holbatul! Omul cu motocicleta, care se îndrăgostise de ea cu obsesia însurătorii... Se prefăcu că nu-i vede. Încercare zădarnică, fiindcă scriitorul nu luă în seamă această fereală, se apropie, îi apucă mâna, i-o sărută cu un respect însoțit de un rictus pe care ar fi vrut să i-l explice, dar se abținea fiindcă se distra mai mult cu el neexprimat și îi spuse, cu o tandrețe învăluitoare:

– Dacă vreți să nu vă vadă persoane nedorite, mârlani și alți paraziți ai societății... hî (și se înecă scurt într-un râs sugrumat ridicând capul sus), atunci nu veniți aici, fiindcă nu-i puteți împiedica să vă admire. V-am văzut cum ați întors capul, vă las, și dacă aveți nevoie de sprijinul meu, faceți-mi un semn, și lăsați, că au de-a face cu mine, îmi cunosc eu marfa, nici o grijă...

Și îi făcu, îndepărtându-se, semne pline de subînțelesuri liniștitoare, în timp ce holbatul, care o salutase scurt, îl urma. Se așezară chiar la masa care se pregătea. Așadar, masa era pentru ei... Nimeni din ceilalți nu părură contrariați și

probabil că mai urmau să vină și alții. Cel care mimase o pasăre ciungă era invitat.

– Ce sărbătoriți? zise Simina cu o ironie absentă, dispretuitoare, adresându-se scriitorului.

Făcea desigur aluzie la sărbătorirea lor de anul trecut, când într-o seară ca și acuma, la o astfel de masă, el povestise ca un mârlan, cum bine se caracterizase, scene intime dintre ei doi, care nu se povestesc niciodată.

– Nici nu bănuiți! răspunse el făcându-se că nu înțelege, dar cu un glas atât de curat încât puteai cădea la îndoieli chiar dacă știai bine că ceea ce ți se povestise nu putea fi pus în nici un fel sub semnul întrebării. O să vină acum între noi un geniu, însoțit de o grămadă de admiratori, continuă el. Dar ce fel de admiratori... O să-i vedeți, nu plecați, o să vă descrețească fruntea...

Dar de mult ea nu părea să-l fi auzit.

– Sunt foarte degajată, șopti ea adresându-se prietenului. Asta e, sunt degajată, prea degajată. Aș putea să-i povestesc despre cele trei condiții, dar am pornit-o greșit, nu sunt sigură că aș putea urmări, în timp ce i-aș face această declarație, efectul în sufletul lui, așa cum mă simt eu urmărită de el. Cu toate că nu e iscoditor. Cum să-ți spun să mă înțelegi, am sentimentul (ce mai încoace și încolo!) că mă face praf, în timp ce eu nu știu nimic încotro merg, în sufletul lui, sentimentele mele. Cu toate că văd că îl atrag.

– Dacă îl atragi, ce nevoie mai ai să știi și cum? zise Cat.

– Nu pot să alerg după el.

– De ce nu?

– Mi-a rămas, de la Pătrașcu, o silă să alerg după un bărbat. Îmi dau seama că Niculae n-are nici o vină și că poate alergatul meu după el e doar o obsesie, da... e foarte adevărat... foarte întristat mi-a spus astăzi când mi-a spus: „nu mai îmi place de tine!" Da! adăugă Simina deodată cu un glas febril, ai dreptate, mi-a spus-o ca un copil, atât de spontană era sinceritatea care

tremura în glasul lui... trebuia să sar imediat din pat, să închid ușa și să-l opresc... Mă duc după el! O să luăm masa aici, noi trei. Nu pleca...

Și se ridică și ieși.

XIV

Un om care moare, nu moare într-un teritoriu al morții, adică să plece dintre noi într-o lume de coșmar și acolo să se chinuie și să-și dea duhul. El moare între noi, pe soare sau într-o încăpere în care mai sunt și alții, și care se uită în acest timp la el cu ochii vii. E adevărat că se strâmbă sau dă ochii peste cap, înainte de a scoate un țipăt final... Dar poate, ochii, să-i țină și imobili, și îngrozit de simțirea lui să nu facă nici o mișcare, paralizat de suflul cel rece...

Un astfel de om văzu Simina când intră în încăperea bufetului, în care petreceau de obicei oamenii lui Niculae. Fumul de țigări era gros și nu putu, din primele clipe, să-și dea seama unde era și dacă era acolo prietenul ei. Era o liniște stoarsă, ca printre naufragiați... Cei așezați pe scaune la mese se uitau la chipul acelui om care, prin ochii săi holbați, suporta cu o spaimă liniștită o povară: ducea în spinare un om care încălicase pe el și îl călărea de colo până colo prin încăpere. Vedeți, spunea privirea lui înfricoșată, nimeni nu e stăpân pe propria lui soartă, iar eu sunt omul care sunt așa cum gândiți voi despre mine că sunt... Și fac ceea ce gândiți că trebuie să fac...

Simina rămase nemișcată la intrare. Niculae stătea la masă singur, cu un pahar mic în față, chiar lângă tejghea, jumătate întors cu spatele la ușă și la ceea ce se petrecea în încăpere. Și n-o văzu imediat în acele clipe. Dar apoi se întoarse de tot și se uită și el, ca și ceilalți, mut, la spectacolul care se petrecea sub ochii lui. Cel călărit era domnul Anghel. Venise să-i ceară socoteală lui Damian Gheorghe. Intrase în bufet și i se adresase cu o blândețe parcă ireală:

– De ce, bă, mi-ai violat nevasta?

Se vedea, pentru cine îl cunoștea bine, că el nu mai putea de-aici înainte, până la sfârșitul zilelor sale, să creadă că fapta nu avusese loc, când din nimic tăiase liliacul din spatele casei. Dar acum? Cine mai putea să-l asigure că fapta nu se comisese? Și mai ales cine ar putea să-i spună în față, dacă s-a comis, că s-a comis? Ar fi zis, după expresia teribilă din privirea lui bulbucată, că întrebarea va fi însoțită de o săritură de fiară întârâtată. Dar nu se întâmplă nimic. Catastrofa se pare că îl lăsase pe domnul Anghel incredul, și el nu venise, după cum se părea, aici, să ceară socoteală, ci mântuire, să-i spună adică Damian Gheorghe el singur cu gura lui că nimic nu s-a întâmplat, că a stat toată după-amiaza aici la bufet, cu martori, uite, să spună și ei, sunt aici de față... Nu e așa, Stane, nu e așa, Vasile? Uite, bufetiera, tovarășa Mimi, care nu minte niciodată și nu ține cu nimeni, femeie cu carte, a fost funcționară la birouri, dar a făcut, târziu, un copil cu electricianul ei și s-a trecut la bufet, unde câștigă mai bine. Să spună ea, n-a stat el, Damian Gheorghe, tot timpul, cum stă acuma cu cumnatu-său, barcagiul, Pecingine Ion, la masa aceea și au băut bere?!

Damian Gheorghe însă tăcea și se uita la el cu o expresie de stupoare pe chipul lui cu nasul lung ca o sabie. „Ce vrea ăsta de la mine?" parcă spunea. Și apoi îl întrebă:

– Ce vreai, bă, de la mine?

– De ce mi-ai violat nevasta? repetă domnul Anghel.

Întrebări, răspunsuri... cine i-o fi învățat pe oameni să le pună, să le dea?... Să nu-l omori pe ăsta? Damian Gheorghe părea totuși de astă dată îngăduitor. Se ridică de la masă și deodată îi sări domnului Anghel în spinare. Dar nu-i făcu nimic. Începu să hăulească: hă, hă! Hă, hă! Și să-i dea domnului Anghel, care era voinic, pinteni. Apoi Damian Gheorghe se liniști. Dar nu se dădu jos de pe șalele gelosului, a cărui privire, între timp, se bulbucase.

Niculae se ridică, îi ocoli pe cei doi cum ai ocoli un copac, și o scoase pe Simina afară.

– Ce drăguță ești tu, îi spuse, nu mă așteptam să mă cauți, taman mă pregăteam să viu eu după tine...

– De ce îl lăsați? zise ea indignată.

– N-are rost să te amesteci în distracțiile lor, răspunse Niculae patern, ca și când cei pe care îi lăsase la bufet ar fi fost fiii săi, care se distrau în felul acela cam brutal.

– Asta numești tu distracție?

– Asta da, de obicei Damian Gheorghe apucă omul de fălci, îi deschide gura ca la cai, și dacă nu e prin preajmă un perete, atunci spre un copac îl împinge și îi zdrăngăne cu el tărtăcuța...

– S-ar părea că și pe tine te distrează un astfel de spectacol.

– Da, mă distrează, zise Niculae vesel. De dimineață s-a dus peste nevastă-sa, la dormitorul comun... Una Florica, nu știam că e nevastă-sa, adăugă Niculae parcă râzând în întuneric, și se opri din povestit. Din primăvară, continuă el, n-o mai căutase deloc, așa spun toți, foarte mirați, să vezi de ce. Că el o trimisese pe concubină să-și aducă actul de naștere, ți-am spus eu... Și în lipsa ăleia, s-a dus peste asta, nevastă-sa gonită... Dar stai să vezi, că era de fapt sentimental, fetița lor împlinea cinci ani, și o căuta pe nevastă-sa să-i aducă un pachet cu jucării... Și o vede pe-aia de la distanță stând de vorbă în grădină cu un bărbat. S-a apropiat de ea și în loc să-i dea jucăriile a început s-o lovească. Ăla s-a cărat. Pe urmă, hai să-i dea muierii pachetul, dar aia a luat-o la goană... Spre seară, așa când începe soarele să coboare și începe și în noi să coboare un fel de final, așa, cu semnul întrebării: ce facem, de ce să trăim? Damian Gheorghe negăsind un răspuns care să-l liniștească, ți-am povestit, a încercat să-l afle cu forța între picioarele doamnei Anghel...

– Și tu de ce ești grosolan? Și de ce râzi?

– De ce râd! se supără Niculae râzând. Așa! Fiindcă ai venit tu după mine.

– Îți pare bine?

– Nici nu știi cât de mult.

– Aș vrea să știu.

Se lăsase răcoare, aerul era puțin umed. Cerul înalt, plin de stele. Pietrișul de pe alei le scârțâia sub picioare.

– Mergem înăuntru să mâncăm, zise ea. Ești invitatul meu.

– Văd lume multă, luminație mare, răspunse el.

– Ce ne pasă nouă?! zise pictorița lipindu-se de el. Poate ne și distrăm.

Înăuntru însă nu se anunță pentru ea nimic distractiv. Pe chipul ei apăru brusc teama, aproape spaima. Din prostie, din neatenție, comisese ceva ireparabil: când văzu unde îl duce, Niculae se posomorî, și în loc să se așeze la masă rămase imperios în picioare. Cine era acel bărbat cu care, se vedea, ea stătuse mai înainte la masă? Bâlbâindu-se, ea încercă să facă prezentările, dar Cat înțelese fulgerător ce se întâmplă și o întrerupse: el pleca, „sărut mâna, bună seara"... Cum să dregi un astfel de lucru? Arăta atât de speriată, încât Niculae îi zise:

– Cum poți fi atât de smintită încât să te consolezi, în lipsa mea, cu altcineva, indiferent cine ar fi?

– Te-am așteptat, Niculae, în odaie, să te întorci, zise ea desnădăjduită.

– Ei și? Nu poți trăi cu mine în gând? Măcar un ceas? Aș fi venit, cum de nu ți-ai dat seama?

O fericire fără urme începu să apară pe chipul Siminei: Iată-l! Și el era ca ea! Da! Gelozia! Și încă una proaspătă și necruțătoare, de adolescent... „Trebuie să-l scot repede de-aici, gândi, până nu-l descoperă el la masa aceea pe scriitor... Sunt neroadă, nu știu ce fac, unde îmi umblă mintea... Dar el e de vină, nu sunt din firea mea o zăpăcită."

– Niculae, hai mai bine să ieșim! Mergem la București, luăm masa într-un restaurant civilizat și urcăm pe urmă sus în atelier...

– Hm! făcu Niculae, uitându-se mirat la ea cum se ridică de pe scaun, gata să plece. De ce? zise el bănuitor. Ce e necivilizat aici?

Și privirea îi alunecă rapid în toate părțile.

– Stai jos, îi șopti. Ce-ți închipui? L-am văzut!... Nu te așeza cu spatele la el... Nici cu fața... Trebuie să te dirijez ca pe-un copil?

Ea nu se fâstâcise, dar într-adevăr vrusese în prima clipă să se așeze în așa fel încât să nu vadă ce se petrece la masa aceea lungă.

– Te rog să nu mă intimidezi, zise ea.

– Maică-ta, șopti el discret, sărbătorește Paștele?

– Cum să nu? tresări Simina. Dar de ce?

– Așa!

– Ce-ai tu cu paștele mamei mele? zise ea, dându-se mai aproape de el. Apoi deodată înțelese. Dacă o să-i spun că ai vrut s-o blagoslovești de paște, o să leșine, cred că nu i-a spus nimeni în viața ei așa ceva... Adică nu, reveni pictorița parcă încântată, acum doi ani a înjurat-o un vânzător de la pâine... Nu știu ce-a vrut mama, pâine mai coaptă, cu coaja mai rumenită... Nu mai era nimeni în chioșc. Și ăla s-a uitat în ochii ei și i-a spus: „Du-te în p... mă-tii!" Mama nu înțelegea! A venit acasă și ne-a spus; era complet aiurită! Tata, care are un umor al lui, cât e el de blând, a stat și s-a gândit. „Să știi că te face mare la raion", i-a spus el. „Cum adică?" a strigat mama. „Așa! Au vrut să te pună la încercare să vadă cum reacționezi! Vor să te facă mare!" „Ești nebun!" a zis mama uluită. Și i-au trebuit câteva zile până să-și revină în fire.

„Ce inteligentă e, gândi Niculae, șterge repede prostia pe care a făcut-o stând la masă cu insul ăla, probabil vreun prieten din meseria lor... Unde i-o fi mergând mintea, de nu e atentă la ce face?"

XV

Chelnerița se opri la masa lor și comandară ceea ce se servea de obicei seara aici, grătar și brânzeturi... La masa cea lungă se aduceau însă și castroane pline cu pește mărunt, prăjit, cumpărat de pe la pescarii care stăteau toată ziua pe lac cu bărcile lor mici cât niște troace.

– Se așteaptă sosirea unui geniu, însoțit de admiratorii săi, zise Simina. Sărbătoresc ceva.

– Nu-ți pare rău că nu ești cu ei? zise el simulând multă înțelegere.

– Maică-ta se duce la biserică? îl întrebă ea la rândul ei.

– Ce-ai tu cu biserica mamei?... Hm, făcu Niculae, o să te înveți să înjuri ca o golancă, ia te rog, asta e o artă care nu e domeniul tău!

– Ca să fiu sinceră, când ți-am spus că poate ne distrăm, la ei m-am gândit... Vedem cum ne simțim... Dacă nu, plecăm...

– Fii serioasă! zise el. Crezi că ai des ocazia să vezi un geniu? Sunt curios...

Acesta nu întârzie să sosească. Pe ușă intrară la un moment dat unul după altul șase-șapte inși, care se îndreptară parcă alene spre masa care îi aștepta. Era ușor de recunoscut, călca cel mai alene din toți, în timp ce ceilalți, siliți să-și încetinească mișcarea de inerție a corpurilor lor în preajma lui, îl desemnau involuntar drept astru al căror sateliți erau. Era voinic de statură, dar puțin obosit în mișcări; mai degrabă îmbătrânit. Contrastul dintre robustețe și oboseală sugera înțelepciune, stăpânire de sine și mai ales un anume scepticism, care însă îi ținea spiritul activ și nu, dimpotrivă, blazat, oboseala fiind deci a trupului, nu a minții. Blazarea era doar aparentă, se vedea acest lucru din privirea pătrunzătoare cu care cerceta figurile necunoscute.

Se așezară la masă și începură să mănânce. Ceilalți care veniseră primii și cărora s-ar fi zis că le lipsea graiul de mult

ocupaseră alte mese. Numai unul era singur, dar părea să fie tot scriitor, și nu pictor, fiindcă stătea cu fața spre masa cea lungă și se adresa tare, poate prea tare, veselului, care de altfel nu-i acorda nici o atenție.

Niculae avea un surâs rece în colțul gurii.

– N-o să ne distrăm, spuse el uitându-se cu o privire întunecată la prietena lui.

– Nu înțeleg, zise ea neliniștită, ce-ți veni... Adineauri spuneai că ești curios... S-a întâmplat ceva?

– Încă nimic, îi răspunse el posomorât, punând cuțitul și furculița cruciș pe farfurie; nu mai avea chef de mâncare. Bău însă un pahar mare de vin fără apă sau sifon. Dacă m-ai întreba, continuă el cu dispreț, în câte categorii se împart oamenii când petrec, ți-aș răspunde fără șovăire: în beți!

– În beți și mai ce? zise ea neînțelegând.

– Atât, în beți! Degeaba încerci, adăugă el, să înțelegi despre ce e vorba uitându-te într-acolo. N-ai să descoperi nimic. Dar eu îi cunosc, de orice meserie ar fi, de la muncitori la intelectuali... Sunt prea tăcuți... Asta înseamnă că în general sunt amorțiți și că numai un anumit număr de sticle îi binedispune.

– Bun, zise ea, și de ce ești tu așa de supărat?

– Fiindcă nu știu să mă port cu beții. Îi iau drept oameni normali, fiindcă prea dau la iveală la beție ceea ce ar dori atât de tare să facă atunci când sunt treji.

– Nu te distrează? se miră ea. Adineauri, după ce-am ieșit de la bufet, când te-am întrebat cum poți să suporți astfel de spectacole, mi-ai răspuns că te distrează.

– Nu sunt dintre cele care au vreo atingere cu viața mea, răspunse el.

Ea rămase gânditoare.

– Aha, zise. Înțeleg...

Era deosebit de frumoasă în astfel de clipe, când nu numai cu inima, ci și cu gândul era, în prezența lui chiar, obsedată de el.

– Știi ce, zise ea, hai să plecăm.

– Nu e așa de grav, răspunse el, iarăși îmblânzit. O să plecăm, dar mai stăm... Da, zise deodată, iată-l, se foiește, o să vină la masa noastră... Simina, șopti el cu ochii într-acolo, să te învăț cum să te uiți când ești în încurcătură...

– Dar nu sunt în încurcătură, răspunse ea dând din umeri mirată.

– S-ar putea să fii, zise el. Ești ușor de lovit... Ascultă... Când eram activist trebuia să stau de vorbă cu tot soiul de oameni și cum câteodată n-aveam nici un chef să mă uit în luminile porcine ale ochilor câte unuia, dar nici de felul meu n-aveam obiceiul să mă uit în lături, am învățat să mă uit pe deasupra individului, uite, pe-aici, zise Niculae arătându-și creștetul capului. Te uiți drept aici și nu-l mai vezi, dar el crede că îl vezi...

Ea zâmbi și se uită la el în felul acela.

– Ai dreptate, zise.

– Ei, așa să te uiți la scriitorul tău dacă vine. Și să nu faci conversație.

Dar ca și când ar fi ghicit că venirea sa n-avea să fie o surpriză pentru cei doi (și numai la adăpostul surprizei poți opera asupra candorii cuiva), scriitorul încetă să se mai foiască și enervat se decise să-i acorde totuși atenție pisălogului care sta singur la o masă și nu-l slăbea:

– Du-te, mă, în pastele mă-tii, și lasă-mă să beau și eu un pahar de vin liniștit... Ce vrei? Oricum ai suci-o tu, tot atâta talent ai, cât ai, adică atât cât să-l găsești mâine-dimineață trezit în fundul paharului, chiar dacă am umbla noi amândoi de gât în fiecare zi și ne-am îmbăta ca niște porci... Eu a doua zi, hââî, mă trezesc, dar tu tot nu devii mai talentat...

Revenise la veselia lui abia ținută în frâu. Pisălogul tăcu câteva clipe, apoi răspunse că își rezervă dreptul unei replici la care rămânea să reflecteze... Să continue ei toți și să nu se jeneze de el și în acest timp el se va gândi și îl va zdrobi pe paranoicul acela...

Ajunseseră la cafele, scoaseră țigări și începură să fumeze. Presupunerea lui Niculae nu se adeverea: băuseră un număr de sticle, dar nu deveniseră mai comunicativi. Un fapt deosebit de grav probabil că se produsese și care îi ținea pe toți tăcuți, fiindcă în afară de cuvinte uzuale, în legătură cu mâncarea și schimbul de țigări sau chibrituri, nu se întrezărea deloc motivul pentru care erau împreună atât de mulți: nici vorbă de petrecere. Să fi fost vorba de ședința aceea care tocmai avusese loc și care îl făcuse pe pictorul cu barbă neagră dintre ei să se simtă ca o pasăre ciungă?

– În fond, zise la un moment dat unul dintre ei, ca și când ar fi vrut să-i justifice pe toți, o descoperire are în ea totdeauna ceva brutal. Gândiți-vă la titlul pe care l-a dat Spengler descoperirii lui: „Declinul Occidentului". Așa suntem și noi acum. Suntem în fața unei descoperiri; nici n-avem ce mai zice.

Sub efectul vinului, cel care pronunțase aceste cuvinte se făcuse roșu la față și o irepresibilă veselie, până atunci secretă, începu să strălucească în priviri, în timp ce strivea țigare de la țigare. Starea lui se deosebea de a scriitorului vesel prin ironia intensă a luminilor ochilor, în timp ce pe chipul aceluia veselia era ca o spumă a vitalității sale debordante colorată de intense străluciri de cinism turbure în priviri...

– Ba avem, zise veselul, nu trebuia chiar așa, Virgil, să-i spună pe nume descoperirii: literatură didactică. Nu sună bine, he... s-ar putea să apară nedumeriri. Eu am o asemenea nedumerire, și te întreb, Virgile, explică-mi și mie: ce-ai vrut să spui, că ai scris textual, oamenii trebuiesc învățați, cu ajutorul literaturii, cum să trăiască, la propriu, adică cum să stea la masă, cum să țină furculița... În afară de răul tău exemplu personal, că văd că ții cuțitul cu care cureți mere în dreptul nasului, deloc didactic, gata să-l bagi în ochii lui Radu, hî, nu pricep cum o să scrii tu de-aici înainte conform teoriei, adică cum, didactic?...

Cel numit Radu începu să dea din cap extrem de nemulțumit de ceea ce auzise și bătu cu cuțitul în pahar. Se ridică în picioare.

– Tu ești mai subtil, zise veselul, ești admiratorul lui numărul unu, spre deosebire de Mihai, care e admiratorul numărul doi, știu că tu o să explici, așa, să ridici puțin mai sus sensul, iar Mihai, care e cult, o să vină cu argumente de bun-simț și de informație... Uite ce e, Virgil a scris exact în studiul lui cuvântul „didactică", s-a terminat. Ce vrei să mai spui tu, stai jos, hî...

Parcă se îngrășa de plăcere vorbind, dar cel numit Radu nici nu se gândi să renunțe; un surâs bizar îi apăru în colțul gurii.

– Nu trebuie, zise acest Radu, nimic luat *ad-literam*. Ideile lui Virgil sunt de o claritate de cristal și dau impresia că sunt ușor de înțeles. Literatura didactică nu înseamnă, în mod simplist, ceva în sensul unor istorioare morale care să se predea în manuale, cum ar crede cineva, ci o literatură care să-l sileacă în sfârșit pe om să vadă realitatea. Cuvântul „sileacă" în studiul lui Virgil nu apare, dar stă în spatele cuvântului „didactică". Totul trebuie luat în înțelesul superior. Omul, după vechea literatură care s-a făcut până acuma, apărea ca un posedat de idei sau pasiuni. E timpul ca el să vadă și să înțeleagă ce e un copac, un copil, o femeie, sau o picătură de ploaie. Literatura care s-a făcut până acuma n-a fost o literatură falsă, dar a luat drept realitate ceea ce era fals în om... Consecințele acestei descoperiri sunt importante. Sigur, ceea ce s-a scris până acum e bun, dar e încheiat și în mod inevitabil se vor auzi strigăte de disperare în urma eliminărilor tragice care vor urma...

Astfel vorbea admiratorul... Geniul asculta, pierdut parcă în acțiunea sa de a curăța mere, și numai un observator atent ar fi putut distinge la el un vag surâs batjocoritor în colțul gurii, la adresa admiratorului său, care, la rândul lui, avea și el același surâs în colțul gurii, la adresa nu se știe cui, poate chiar, și el, la adresa celui a cărui doctrină încerca s-o explice?

– N-aș fi crezut, strigă veselul, că zace în tine un dictator fanatic... Îți place, adică ți-ar plăcea și ție să retezi capete!...

– Ce e de mirare aici? zise atunci cel al cărui chip se înroșise sub influența vinului, și despre care veselul spusese că e admiratorul numărul doi, cel cult, cu irepresibila lui veselie ironică din priviri... Cine ar fi bănuit, zise el fără să se ridice însă în picioare, și cine mai știe astăzi că pe pergamentele vechilor scrieri păgâne călugări intransigenți și fanatici, după ce aveau să șteargă capodopere ale unei întregi civilizații, aveau să scrie, peste ele chiar, texte creștine, inaugurând o eră nouă? Nimeni nu mai știe! Și nimeni nu mai deplânge azi distrugerea acestor valori cu atât mai prețioase cu cât reprezentau nu o civilizație în declin, ci una, pe plan spiritual vorbind, în apogeu, fiindcă năvălirea barbarilor n-a reflectat decât slăbiciunea structurilor sociale, arta fiind pe deasupra acestor convulsii... *Satiricon* e o operă naivă, deși arată moravuri corupte... Și naivitatea înseamnă tinerețe... Unii își închipuie că civilizația noastră creștină s-a impus cu blândețe și că numai persecuțiile au născut martiri, că n-a existat la apariția ei nici o reacție spirituală superioară... Nu mai știm noi, dar reacția a existat, minunile lui Cristos au fost ridiculizate, parabolele lui au stârnit pamflete strălucite... De pildă al lui Celse, *Discursul adevărat*... El vedea în creștini niște ignoranți care își închipuiau că cultul zeilor însemna chiar adorația față de o bucată de piatră, incapabil să înțeleagă că o statuie reprezintă un simbol spiritual, în timp ce doar așa-zisele „minuni", grosolane, cu învieri și vindecări de bâlci îi puteau impresiona și fanatiza. Un călugăr, Origène, a scris o carte împotriva filosofului, din care însă a citat copios, lăsându-ne în felul acesta fragmente importante, fiindcă opera aceluia a fost pe urmă distrusă... Și nu numai a lui... Aici am vrut s-ajung. Au fost rase... Așa că...

Așa că asta va fi și soarta vechii literaturi în fața celei noi, inaugurată de... Dar cultul se opri aici, cu pometii înroșiți, în

timp ce soția lui, o tânără femeie care abia își luase examenul de stat și mai păstra încă neatinse candorile culturale, se uita într-o parte incredulă, neștiind, pesemne, cum să înțeleagă această neverosimilă comedie pe care soțul ei o juca de fiecare dată... De unde știa că e comedie? La început, surprinsă de comportarea lui, îi reproșase prietenia nejustificată pe care i-o arăta descoperitorului, când acela nu dădea nici un semn de reciprocitate. Atunci el îi spusese rânjind: „Dragă Rodica, cea mai înaltă formă a disprețului meu e prietenia".

Adică cum?! Prietenia, formă a disprețului? Și care ar fi fost atunci forma prețuirii? Probabil dușmănia, ostilitatea?

Se lăsă o tăcere. Astăzi, subiectul era prea grav, descoperitorul literaturii didactice se hotărâse să-și publice ideile, și ceilalți admiratori, mai șterși, păreau copleșiți. Dar nici în alte dăți nu vorbeau prea mult, fiindcă, de pildă, pronunța unul dintre ei cuvântul *umilit*! Subtitlul tresărea: se putea pronunța acest cuvânt despre alții, în fața lui Virgil? Să-ți povestească el umilințele lui! Sau, din întâmplare, zicea unul: cutare a suferit mult... A suferit? Hm! făcea subtilul batjocoritor ca și când deodată el n-ar mai fi găsit cuvintele cu care să bagatelizeze orice suferință care s-ar fi putut compara cu cea îndurată de Virgil. Sigur, zicea al doilea admirator, cel cult. Oamenii își închipuie că suferința și umilința lor au valoare dacă nu sunt fecundate de spirit. Și Petru a fost răstignit pe o cruce, ca și Cristos, dar faptul nu se reține. Numai organizarea religiei îl revendică, dar pe cei aruncați în groapa leilor cine îi mai revendică? Nimeni!...

Sugestia era că de la descoperitorul literaturii didactice va fi revendicat totul, în timp ce suferința și umilința lui Ics, Mics, Drics, de ce-ar fi revendicate, cu ce sens?

XVI

– Gata, am găsit, strigă în clipa aceea cel care stătea la masă singur, ridicând un braț în sus. Avea o voce înaltă și neplăcută

și te izbea cu ea adânc în creieri. Știu că sunt un imbecil, urlă el. Un imbecil prin ex-ce-len-ță, rupse el cuvântul, afectat, ca și când ar fi fost imbecil cu blazon, dar și tu, mă Luciene, ești un ratat (Ion Lucian îl chema pe cel vesel). Când îmi spui astfel de cuvinte, tam-ta-ra-ra, tam ta-ra-ra... clopote de moarte... De ce să-mi spui tu că n-am talent, când nici tu n-ai mai mult, ești un vorbăreț, un palavragiu reținut, vrei să faci poezie în proză, ra-ta-ta... Ai aflat și tu că marii scriitori au stilul sobru, și încerci și tu, dar deja imaginile... Vă îneacă imaginile... Pe toți... N-o să le rezistați... Pe tine, mă, care ești cel mai talentat, te vor sufoca, te vor strânge de gât, în timp ce tu ai să stai legat cu brațele pe pat, neputincios... Să nu crezi că vreau să-ți fac curte, puțin îmi pasă de tine, dar îți spun, o să mori pe marginea unui șanț, câine ce ești...

– În pat, sau pe șanț? zise veselul și râse. Îmi dorești moartea, văd eu, și tu dorești capete tăiate, bețivule, hî...

Acela era într-adevăr deja beat, dar în beția lui se vedea că suferă de ceva: Îl iubea pe scriitorul cel vesel și ar fi vrut ca acesta să-i dea un semn de prietenie, să nu-l lase să stea acolo singur la masă, în timp ce ei toți petreceau și oficiau liturghia unui mit pe care îl creau sub ochii lui buimăciți, deși era și el un scriitor la fel de bun ca și ei, și cu succes, dar nu se știe de ce, era ocolit, uitat... Un succes amar... Unde sunt admiratorii?

Cei doi care dominau masa cea lungă se uitară câteva clipe unul la altul. Întemeietorul literaturii didactice făcu un semn de dispreț. Veselul râse. Într-adevăr, nimeni nu-l putea împiedica pe ăla să le strice toată petrecerea, mai ales că era, ca statură, bine legat și era exclus să-l reduci la tăcere prin forță.

– Vino, mă, încoace, cretinule! zise veselul înțelegător.

Acela se ridică și i se făcu loc la masa cea lungă.

– Dar dacă, reluă veselul, o să ne spargi iar urechile cu glasul tău de măgar isteric, te bușesc de nu te vezi...

– Pe cuvântul meu că n-am să spun nimic, strigă acela, într-adevăr cu un glas care îți intra ca niște sulițe în auz. Nimic, urlă el, eu vă admir pe toți, dar voi nu mă admirați pe mine... Voi vă uitați la mine ca la o muscă...

Întemeietorul literaturii didactice se uită însă la el cu multă considerație sinceră, încât scriitorul fără admiratori tăcu brusc.

– Ba te admirăm, îi spuse el cu multă afecțiune înțeleaptă, dar dacă urli, mai ne ascundem și noi sentimentele, ce să facem!

– Gata, nu mai spun nimic, răcni celălalt. Numai să mi se aducă și mie un pahar...

– Dați-i un pahar, zise descoperitorul patern.

Ar fi trebuit însă să nu i se mai dea, fiindcă după ce îl bău, reluă cu o violență extremă.

– Asta nu înseamnă, mă, că te-am iertat în sinea mea pentru cuvintele pe care mi le-ai spus, se adresă el veselului. Te-am iertat numai de convenienţă.

– Te privește, zise veselul, numai taci din gură.

– Știi că ai haz? De ce să tac eu înaintea ta?

– Nu înaintea mea, și eu nu zic să taci, vorbește ce vrei, cretinule, dar nu acoperi tu conversația prin răcnete, și nu ne plictisi cu persoana ta mai mult decât te plictisim noi pe tine. Mai lasă-ne și pe noi să spunem două vorbe.

Era prea târziu. El îi plictisea? Strigă scriitorul fără admiratori și deodată se roși, izbi cu pumnul în masă. El îl plictisea pe el, pe cel vesel? Totdeauna l-a iubit și nu înțelegea de ce se purta astfel cu el, când acasă avea cărțile lui pe noptieră și totdeauna a vrut ca ei doi să formeze o prietenie care să aducă în jurul lor toată generația, grupul *Câmpia eternă*... la care n-a aderat nimeni, fiindcă el, veselul, a râs de el când a auzit și totul s-a compromis pentru totdeauna...

Veselul râse și acum auzind această dezvăluire patetică.

– Ce vrei tu, mă, să te conjur ca pe un sfânt? reluă celălalt.

Nici nu mai părea că beția îl împingea să se umilească astfel dincolo de extrema limită. După expresiile celorlalți această criză nu putuse fi prevăzută... Acum așteptau liniștiți să se consume. Îl lăsau să și-o etaleze... îi acordau acest drept...

– Să-ți ridic un altar? Să-ți scriu câte-un poem, de fiecare carte pe care o publici, ce vrei tu?

– Mă, eu nu vreau nimic de la tine, zise veselul de astă dată excedat, grupul tău *Câmpia eternă* formează-l cu altcineva, n-o să fac eu cu tine o afacere proastă în care tu să faci pe nebunul ca acuma și eu să înghit... Te bag în... mă-tii!

– Ascultă, mă, acest moment al tău de glorie cere victime, ești avid după victime, și prima ta mare victimă vrei să fiu eu! Spune, ce vrei? Să-mi scot un ochi în fața ta? Îl scot! O să zici că mi-a rămas celălalt. Atunci ce vrei, să-mi fac harachirii? Îmi fac! Îmi fac harachirii înaintea ta, să-mi contempli satisfăcut mațele scoase afară. Cu cuțitul ritual mi-l fac, urlă el punând mâna pe-un cuțit obișnuit.

Și dădu la o parte pe vecini cu coatele, aproape că-i trânti de pe scaune, și cu mișcări febrile începu să se desfacă la pantaloni. Avea un corp mușchiulos, cu burta păroasă și suptă, și șoldurile înguste. Te întrebai cum într-un astfel de bărbat, cu toate atributele virilității în corpul său voinic, ascundea o astfel de slăbiciune care îl împingea atât de jos, în gândirea lui chiar, pe treapta servituții umane. Se aruncă pe mocheta verzuie, care acoperea sufrageria, și ridică cuțitul în aer, izbucnind în plâns. Lacrimile îi udară burta dezvelită, care tremura în spasme în fața cuțitului. Asta era intolerabil... Săriră și îl opriră... Cine putea ști dacă o dată ajuns să trăiască o astfel de clipă, n-ar fi încercat s-o ducă în vreun fel la capăt, dacă nu omorându-se, măcar rănindu-se? Sânge... Salvare... Spital... N-aveau nevoie în seara aceea de astfel de complicații.

Veselul îl luă de brat și îl aduse chiar lângă el în capul mesei. Începu să-i șoptească insistent ceva. Celălalt mai încercă să

ridice vocea de câteva ori, reluând aceleași idei obsesive, mai încercă să se ridice de pe scaun, înjură... O soartă nedesluşită îl chinuia, pe care în general o suporta cu stoicism, dar vederea acelei mese lungi la care el nu fusese chemat îi luase parcă mințile. Ceea ce îl tortura nu era altceva decât un simplu sentiment uman de simpatie, să nu creadă cineva, zise el, că era pederast, dacă ținea prea tare la un om și simpatia lui era neîmpărtășită... De ce? De ce, mă?... Întrebările acestea erau însă acum mai potolite.

– Mai vorbim noi, zise veselul cu un glas fratern. Du-te acuma și te culcă. Ce paștele mă-tii, vrei să lipsești literatura română de unul din nenumăratele ei genii? Poartă-ți crucea!

– Mi-o port, dar am vrut să-ți arăt cât ești de ticălos, răspunse el.

Și se ridică în cele din urmă și părăsi sufrageria, luminată mereu *à giorno*.

– Drama omului care nu știe să tacă, zise, în urma lui, descoperitorul literaturii didactice.

Ca de obicei, el nu-și exprima până la capăt un gând. În cazul de față vrusese să spună că unul din motivele pentru care era el admirat era tăcerea. Plăcerea de a vorbi o lăsa celorlalți.

– O gândire originală, singura care interesează, traduse cultul cu pometii parcă râzând în locul gurii, se exprimă mai mult prin sugestie. Ăsta, cu intențiile lui japoneze, a făcut mult scandal ca să-l iei în serios. Nici nu cred că și-ar fi atins burta dacă îl lăsam.

Se răsucise însă degeaba spre astrul pe care îl admira, ca acesta să-i confirme ipoteza. Liniștit, descoperitorul literaturii didactice se uita prin fumul țigării și clipea rar, ca un om bătrân, care a văzut multe, și n-are chef să-și răcească gura comentând ipoteze atât de simpliste.

– În fond, de ce nu, o întoarse atunci chicotând, cultul. Multe sinucideri sunt precedate de astfel de crize cu aparență hilară. Dar când reușesc, nimeni nu-și mai aduce aminte că n-au fost luate în serios.

– Ah, Mihai, exclamă atunci soția cultului. Poți s-o întorci, așa, imediat ce ai exprimat o idee, să adopți ideea contrarie!?

Arăta necăjită, dar avea de pe acum în glas acea filosofie a soțiilor reușite, care știu că un bărbat nu poate fi schimbat și că cel mai bun lucru e să trăiești în pace cu el... Cu condiția, însă, să nu-și dea nici el prea tare în petic...

XVII

Veselul puse palmele pe masă și se ridică, cu acea înfățișare a cuiva care a luat, după ce s-a gândit bine, o hotărâre. Se apropie de masa lui Niculae și rămânând liniștit în picioare, cu o expresie cu totul deosebită de cea dinainte (veselia îi căzuse de pe chip ca o mască și descoperise un domn grav și politicos), rosti cu un glas care descoperea o dorință neacoperită, care se justifica prin ea însăși suficient ca să mai fie nevoie să inventeze o justificare mai abilă:

– Sărut mâna, stimată doamnă, bună seara, domnule inginer. Mă numesc Ion Lucian... După cum v-ați dat seama, avem aici o petrecere... Nu e nimic intim la mijloc, discuțiile noastre și încă ceva în plus (ați văzut, hî, nu se putu stăpâni să nu savureze pe față scena la care făcuse aluzie) se consumă în văzul tuturor și suntem bucuroși să lărgim cercul. Noi între noi ne cunoaștem, și în ce mă privește, mai curios sunt să știu ce părere aveți dumneavoastră, domnule inginer a cărui viață nu mi-e absolut necunoscută, dar a cărui gândire mă intrigă, decât să-i văd a nu știu câta oară pe cei pe care i-ați văzut cădelnițând sub privirile ironice ale geniului chiar, și jucând o comedie nu tocmai de cel mai bun gust, cu toate că nu lipsită de haz...

Niculae se uită la Simina și îi întâlni privirea mare, care se uita la el cu o încredere totală: cum o să vrei tu, așa o să fie bine, spunea această privire.

– Ca spectatori, zise Niculae (și se uită în sus peste capul scriitorului), și dacă acceptăm invitația dumneavoastră, această calitate nu se schimbă, vedem mai bine de-aici. Fiindcă problemele dumneavoastră sunt de specialitate, și nu pot avea păreri despre ele. Ar mai rămâne simpla dumneavoastră dorință... Dar luați loc, zise Niculae politicos, arătându-i un scaun.

Scriitorul se așeză, și în aceeași clipă ridică mâna și ceru chelneriței să-i aducă paharul lui de la masă. I se aduse și ciocnără și băură. Simina își însușise perfect felul de a se uita de care îi vorbise Niculae, nu se ferea de musafir, dar privirea îi sărea peste el dând chipului ei un aer pe care altfel nu-l avea, de mândrie independentă, rămânând sinceră în atitudinea ei. Niculae însă se uita direct și neclintit în ochii scriitorului.

– Mi se pare nejustificată dorința dumneavoastră, cu toate că s-ar putea să venim, zise Niculae. M-a impresionat afirmația pe care ați făcut-o că viața mea nu vă e absolut necunoscută.

„Știu, gândi Niculae, în timp ce scriitorul reflecta parcă la ceea ce i se spusese, o vezi schimbată, e frumoasă, ai vrea să știi dacă mă iubește și simți nevoia s-o vezi de-aproape."

– Eu n-am încredere în comportarea dumneavoastră, continuă el văzând că musafirul se uita într-o parte înghesuit parcă de dorințe și intenții contradictorii. Scena la care am asistat m-a surprins, în sensul ăsta n-am încredere, ceea ce pentru dumneavoastră poate să pară normal, pentru mine să fie jignitor, așa cum se întâmplă de obicei când se adună oameni de profesiuni prea diferite. Mie mi-a plăcut băiatu ăla care vă iubea. N-am văzut mulți inși care să țină la cineva în felul ăsta.

– Domnule inginer, zise scriitorul, credeți că nu-mi cunosc eu farseurii mei? Știu că ține la mine, dar atât mi-ar trebui, să-l mai și încurajez! Știu eu de ce ține, lăsați... Mi-a dat ultimul lui roman, în manuscris, să i-l citesc... Am citit un capitol, și era atât de tâmpit încât am scos bricheta și i-am dat foc... Două ore mi-au trebuit, hâăî, uite, aici sus, pe terasă, până să-l ard

tot... Și de-aia mă iubește... Lăsați, dacă mai stați, o să vedeți că se întoarce, vă fac cunoștință cu el, să stați împreună numai un ceas! V-ar ajunge, hî, hî...

– Un lucru era clar, zise Niculae: plângea. Lacrimile erau adevărate.

– De acord cu dumneavoastră, vedea și el unde ar fi putut ajunge și n-a ajuns, dacă și-ar fi creat și el grupul acela al lui...

– *Câmpia eternă*! exclamă Niculae. Sună foarte frumos...

– Da, dar grupurile nu se fac din mai mulți oameni talentați, zise scriitorul, nu țin, se fac dintr-unul talentat și ceilalți admiratori. El a venit la mine... cum o să accept eu să fac un grup cu el? Îmi fac grupul meu!

– Bine, dar vă admiră, zise Niculae.

– Da, dar vrea să fie el admirat. Ori eu n-am nevoie de asta, cum o să-l admir eu pe el?

– De ce, nu e scriitor bun?

– Ba e foarte bun! exclamă scriitorul fără ironie.

– Scuzați-mă, zise Niculae, și dumneavoastră vă credeți mare?

– Eu! Hâăî!... Cel mai mare, răspunse veselul nu chiar cu umor.

– Sunteți simpatic, zise Niculae, uitându-se de astă dată într-o parte, și adăugă: poate că venim la masa dumneavoastră...

Scriitorul se ridică, spuse că îi așteaptă cu plăcere și se întoarse la locul lui.

– Dacă ar fi încercat să se scuze pentru porcăria pe care ți-a făcut-o, zise Niculae, ar fi însemnat că e adevărat, că a făcut-o. Așa, rămâne doar porcăria de a fi inventat-o...

– E același lucru, zise ea cu o nespusă gravitate liniștită, ceea ce însemna că ea nu-l iertă, cu toate că considera istoria îngropată.

Și această declarație a ei aduse o lumină intensă, și parcă neștiută de el, pe chipul lui Niculae. Nu era bătaia sângelui,

ci iradiația sufletului. Se vedea că îi plăcuse foarte tare felul cum se purtase ea, nescoțând nici un cuvânt, nedorind să scoată în forul ei interior și sugerând, la limita extremei politeți, că prezența și invitația scriitorului nu stârnise în ea nici un ecou și nici o reacție: el nu mai exista, era ca și când nu l-ar fi cunoscut niciodată. Ori el nu tocmai de aceea venise? Și invitația nu avea același scop, să-i reamintească acele ore frumoase pe care le trăiseră împreună, atunci, cu doi ani în urmă, la Sinaia?

– I-ai spus foarte bine, zise ea, ca spectatori vedem mai bine de-aici...

Deci ea nu dorea să se ducă, deși el lăsase o portiță deschisă. El tăcea.

– Putem merge, dacă vrei, reluă ea.

– Nu, nu, zise el. Mai stăm puțin să vedem ce mai e, și pe urmă plecăm. Mi-e dor de tine, îi șopti.

Ea îi apucă mâna de pe masă și i-o strânse. Și în aceeași clipă parcă se pierdu: închise ochii și respiră greu, ca într-o transă, apoi îi redeschise și murmură:

– Te iubesc, Niculae.

El îi primi declarația în tăcere, atent deodată la ceea ce se petrecea la masa cea lungă.

– Ați dat de dracu în seara asta, strigase în clipa aceea veselul, cu o stare de spirit hotărât rea, cu toate că expresia de pe chipul său reapăruse după ce se întorsese la locul lui. În seara asta, vă spun eu cine sunteți... Virgile, geniul e solitar... Nu cunosc geniu înconjurat de cete de admiratori... Cu excepția lui Radu, care e un critic subtil, așa cum e și ca om, cu toate că face și el câteodată prea multă pilpulistică ca să ajungă să spună despre o carte că e o simplă neghiobie, și cu excepția lui Mihai, care, nu-i spun ce, să nu se îngâmfe, restul sunt... La muncă, strigă el deodată, la bătut țăruși cu curul, paraziților... Îi mâncați lui Virgil toate drepturile de autor, hââî...

Înainte de a-și continua imprecația sa, veselul se opri câteva clipe ca să rădă la acest fapt, pe care îl descoperea chiar atunci, că adică, Virgil, își plătea în felul acesta admiratorii, din drepturile lui de autor...

– Admiratori plătiți, strigă el. Eu am mai puțini, dar nu le dau bani decât când ajung la ananghie, nu e așa, mă? se adresă el holbatului, care stătea lângă el tăcut și fuma ca un scăpat din pușcărie.

– Tu îmi dai mie bani?! exclamă acesta stupefiat.

– Jalnic aspect, strigă veselul, unii dintre noi alergăm cu limba scoasă ca să fim traduși, considerând că suntem universali și numai o soartă vitregă ne ține departe de circuitul cel mare... Când colo, prezentăm aspectul tuturor culturilor pierdute la marginea civilizațiilor: grandomanie, numeroase curente, preocupare pentru limbă... Se știe, scriitorul român scrie cu limba! exclamă veselul, și-și scoase limba afară și începu să scrie cu ea în aer, cu capul aplecat de la dreapta la stânga, apoi revenind și scriind iar... Hââî, se înghesui el într-un râs de nestăpânit, deși Virgil face excepție, nu scrie cu limba, scrie în schimb prost, prea prost ca să-l dau exemplu de cum ar trebui să fie un scriitor care are ce spune și scrie la temperatură mare, care topește stilul... Literatura noastră nu e la înălțimea istoriei pe care am înfruntat-o veacuri la rând, ieșind biruitori... Care scriitor român a ieșit biruitor în lume? Nici unul, hî! Creangă, Eminescu și Caragiale sunt genii fondatoare, n-am nici o pretenție de la ei, dar de la ceilalți am, dacă vreunul izbutea ne-ar fi tras după el și pe noi, și noi pe alții, și prin noi civilizația noastră handicapată... Așa, în zece ani îmbătrânim, și alții mai tineri ne vor învinui de eșecul nostru... Veleitarilor, să nu vă mai văd în ochi, Virgil singur e un scriitor, dar scrie prost, și voi nu-i lăsați timp să mediteze, să „lucreze asupra cuvântului", hî, fiindcă el are ce spune, nu ce credeți voi, și nici ce crede el, fiindcă dacă ar fi așa, aș muri de plictiseală citindu-i cărțile...

Omul nu trebuie învățat nimic, în nici un fel, sau dacă trebuie, au grijă de asta instituțiile de educație, arta nu trebuie să se îndepărteze de ceea ce are în el omul misterios și inexplicabil, prostia... încăpățânările lui de catâr... și mai ales geniul lui în eșecuri, care e mai mare, orice s-ar zice, decât în reușite... În privința asta, noi, românii, avem o experiență suficientă și pentru alte popoare! Ar avea ce învăța de la noi, am putea trăi foarte bine în conștiința omenirii cu această experiență... Mai ceva decât italienii... Am auzit odată pe unul spunând, ca să-și justifice propria ratare, că badea Gheorghe a boicotat totdeauna istoria... Ratații nu cred în istorie, fiindcă istoria înseamnă fapt, acțiune, participare. Unde o fi văzut el că a boicotat badea Gheorghe istoria? La Rovine? La Podul Înalt? În ultimul război au murit de două ori mai mulți, față de numărul populației decât cei care au ieșit victorioși, și a trebuit s-o facem ca să-i dăm istoriei una peste bot... Toarnă-mi, mă, și tu niște vin aici, ce fel de admirator ești tu, care nu ești atent că am răgușit vorbind?! se adresă el holbatului, care exclamă stupefiat:

– Din ce să-ți torn? Nu vezi că nu mai e? Mai cere un chil!

– Și tu n-ai gură?

Și veselul îi cârpi una după ceafă.

– E furios, șopti Niculae.

Simina zâmbea.

– E furios, zise ea, că nu venim. A ghicit că i-am respins eu invitația.

– Mai bine, zise Niculae, e foarte interesant ce zice... Altfel n-ar fi spus nimic.

În acest timp, cei admonestați, cu expresii de încântare pe chip, ca și când li s-ar fi adus numai elogii care îi flatau, așteptau ca veselul să-și reia imprecațiile. Unul avea un surâs de Buda, care nu-l părăsea tot timpul. Făcea, de altfel, nestingherit, în redacția în care lucra, exerciții yoga, cu picioarele în sus... Alături de el era unul care era atât de fericit că are ce bea, încât făcea cu sticlele și cu paharele un fel de prestidigitație, tot timpul turna și le turna și celorlalți vin, apă, sifon, în pahare, și din pahare în el, și pe urmă iar din sticlă celorlalți și lui iar între două picături... Fusese trimis profesor la țară și se spunea că n-a stat acolo nici trei zile... Din prima seară s-a îmbătat așa tare că a ieșit pe urmă în grădină, gol, cum avea obiceiul în București când se trezea noaptea din somn și se ducea la toaletă... Și că, pe urmă, în loc să se întoarcă în casă, unde era găzduit, a nimerit-o în altă parte... S-au luat câinii după el... S-au trezit țăranii... Huo!... A doua zi a plecat... Mai era pe urmă un altul care scria de mulți ani la o nuvelă... Într-o zi, când Virgil nu era cu el, scosese din buzunar o hârtie și le citise cum începe! Omul săpa aplecat... Ăsta era începutul! Ei?! exclamase el, vârând hârtia la loc în buzunar. Ce ziceau? *Omul săpa aplecat.* Lucian putea să înceapă astfel o nuvelă? Toți căzuseră de acord că începutul era formidabil și că nu numai Lucian, dar nici Virgil nu era în stare...

Se uitau la cel vesel ca la o zeitate, îi urmăreau toate mișcările, cum își toarnă în pahar, cum bea, cum își aprinde țigarea... Dacă n-ar fi fost nimic de capul lor, li s-ar fi adresat în felul acela acest scriitor, care avea de pe acum un nume consolidat în literatura română? gândeau ei. Erau, desigur, martorii dezvăluirii unei gândiri adânci, care se apăra de dramatism înjurându-i pe ei, bând vin, și izbucnind des în râsul lui strâns parcă cu menghinea. Insultele lui la adresa lor erau pure abstracțiuni...

– Suferi de complexul de inferioritate de scriitor necunoscut peste hotare, zise descoperitorul literaturii didactice cu un glas flegmatic.

– Cuvântul sufăr îl resping, răspunse veselul. Am complexul, dar nu sufăr.

– Eu nu-l am, zise descoperitorul.

– Tu îl ai pe cel de scriitor care va fi în curând cunoscut de lumea întreagă. Asta e ridicol! Nu vei fi cunoscut, mă, Virgile! Și râse de astă dată behăind victorios. Mulțumiți-vă,

găinarilor, că trăiți într-o țară frumoasă, cu douăzeci de milioane de locuitori, în care chiar dacă trăiesc mulți sabotori ai istoriei, în schimb trăiesc destui, și avem parte și de oameni providențiali, care o fac la înălțime, și pentru care merită să scrii. Fiindcă nu e așa de ușor cum cred unii, că poți să fii un scriitor mare pentru douăzeci de milioane de locuitori. Unii chiar și cred că au aceste douăzeci de milioane în buzunar; iar pe alții nici nu-i interesează, ca și când ar scrie pentru pereți... Jocuri de cuvinte în care străduința de a nu spune nimic ar trebui admirată, dacă n-ar fi semnul unei grave confuzii a spiritului... Unii au fugit împinși de demonul afirmării persoanei lor, ca și când ai putea afirma persoana ta... Pe mine nu mă interesează persoana mea, sau a oricui... Mă interesează mama, tata, curtea natală, a mea, a celor despre care scriu și a voastră pe care vă disprețuiesc... Cum vom putea, altfel, trăi o clipă sublimă pe acest pământ pe deasupra scoarței lui inundată de soare și de vânt înainte de a dormi cu țeasta înăuntrul lui, unde nu e nici lumină, nici verdeață, dacă am oferi lumii doar spectrul singurătății noastre? Ah! când fug norii pe cerul albastru în grămezi mari și albe, și bate vântul cu soare, și îndoaie vârfurile plopilor care fosnesc și spulberă părul iubitei care se întoarce cu spatele și se ferește cu un hohot de râs divin!... Cum vom putea, altfel, să ne simțim oameni liberi și nu niște sclavi nemernici, chiar ai succesului și ai gloriei, dacă ne vom gândi numai la persoana noastră...?

Îi trecuse furia. Când evocase norii și plopii glasul lui se înecase de lirism, ca și când s-ar fi adeverit spusele colegului său fără admiratori, conducător al acelui ipotetic grup numit *Câmpia eternă*, și care nu mai reapărea, că pe el, cel vesel, îl vor îneca imaginile. Dar se oprise. Descoperitorul literaturii didactice arăta însă liniștit, impenetrabil. Parcă nici n-ar fi auzit ceea ce spusese veselul în general și lui personal. Subtilul, în colțul

gurii căruia reapăruse acel rânjet bizar, care însoțea toate intervențiile lui, bătu din nou cu cuțitul într-un pahar.

Între timp, sufrageria se umpluse cu fum de țigări, fiindcă nu se deschideau geamurile, să nu năvălească țânțarii și fluturii de noapte. Scrumierele erau pline de mucuri rău mirositoare. Degeaba le schimba pe toate chelnerița și le aducea curate pe masă, repede se umpleau la loc și se murdăreau, și se murdărea și mai rău fața de masă, care demult era pătată de urmele de vin ale paharelor și de scrumul țigărilor... Ora se făcuse parcă târzie, din pricina ceții groase în care pluteau toți, deși nu era încă miezul nopții.

Subtilul se ridică apoi în picioare, după obiceiul lui, și începu să spună că toată neînțelegerea pe care Lucian vrea s-o creeze între el și Virgil provine din viziunea simplistă a lui Lucian asupra condiției geniului. Nu mai vorbim că Lucian s-a încurcat în contradicții, întâi a spus că geniul trăiește solitar, pentru ca la urmă să afirme că îl interesează tata și mama...

Aici toată lumea râse în hohote, și, curios lucru, râse și cel vesel.

– Există două feluri de genii, continuă subtilul autoritar, aproape poruncitor, vrând parcă să șteargă repede impresia pe care o făcuse veselul. Mai bine zis a existat o viziune clasică asupra condiției geniului și una nouă, dacă nu chiar cu totul nouă. Geniul se caracterizează prin modestie. Nu ca scriitor, fiindcă Balzac n-a fost deloc modest, s-a comparat cu Napoleon, iar Tolstoi când a fost întrebat ce părere are despre propria sa carte de început, *Copilăria, Tinerețea, Adolescența*, a răspuns astfel: „Fără falsă modestie, e ca *Iliada*!" Fără falsă modestie, strigă subtilul triumfător, ridicând didactic un deget în sus. Virgil e un astfel de geniu, dar și ca om, nu numai ca scriitor. În paranteză vorbind, are și el mamă, tată, curte, prieteni... Nu știu, până acuma nu ne-a mărturisit încă dacă în copilărie a ocolit sau a călcat în balega natală și dacă a pupat drept în bot

un vițel crud (și aici izbucniră iar toți în hohote, dar veselul începu, vizibil, să dea semne de enervare, nu-i plăcea, se pare, că discursul său fusese redus la neant atât de repede), știu însă că Virgil a devenit universal, ceea ce nu înseamnă că nu mai exprimă pe nimeni. Opoziția e artificială... Cum să vă fac să înțelegeți?

– Ce să ne mai faci, e prea clar, strigă veselul.

Subtilul negă însă cu energie cu același deget, dar și cu capul, țistuind ca și când se crease o situație în care locul comun era pe punctul de a pune stăpânire pe acest dialog, între cei doi scriitori, și nu! El nu voia să-l coboare pe cel vesel...

– Nu e clar, zise el. Nu e clar, repetă (și ajuns aici, rânjetul lui deodată îi spori, câștigând și restul feței, semn că găsise ceva ce căuta, exemplul revelator), Virgil e ca om un geniu atât de lipsit de modestie încât, și aici văd eu deosebirea între el și geniul de tip clasic, dacă eu o să vreau să-i sărut acuma mâna, o să vedeți că el mă lasă...

– Sărută-i-o, strigă veselul. Nu te cred. Adică pe tine te cred, că ești capabil, dar pe el nu-l cred.

Subtilul scrută asistența, care înțelegea greu această ipoteză neașteptată: Ce vroia să spună? Că apelul lui Lucian la modestie era naiv, prea corect și școlăresc pentru un geniu atât de total, cum era descoperitorul literaturii didactice? Desigur, asta vroia să spună! Și vroia să-i arate printr-o demonstrație spectaculoasă cum arată în realitate un geniu puternic. Se uitau la el cu licăriri de speranță: Într-adevăr, se va petrece sub ochii lor o asemenea scenă?

– Să vedeți, zise subtilul.

Și se aplecă elocvent spre descoperitorul literaturii didactice, care îl privi de jos cu un surâs accentuat de simpatie secretă și mulțumire pentru intuiția sa extraordinară. Își deplasă ușor, fără s-o ridice, mâna dreaptă de pe masă. Subtilul i-o luă, i-o ridică la buze, și i-o sărută. Veselul se pocni în clipa aceea cu palma peste frunte în timp ce subtilul stătea mai departe în picioare și rânjea batjocoritor. Descoperitorul literaturii didactice, cu un aer firesc, fuma și se uita contemplativ înainte, fără să vadă pe nimeni, liniștit și învăluit în fumul țigării.

Până și cultul, care de obicei vorbea imediat, aducând argumente logice din istoria culturii, ca să sprijine intuițiile subtilului, de astă dată rămase parcă fără grai. Dar rânjea și el, în timp ce sângele își accentua pe chipul lui năvala în ochi și în pometi.

Veselul se ridică în picioare și declară că el e atât de beat, încât i s-a părut că cineva... nu știe cine... i-a sărutat mâna altcuiva... etetera, se duce să se culce, nu mai stă... Nu arăta bine, fiindcă nu mai era nici furios, nici vesel. Trecu pe lângă masa lui Niculae și dădu foarte ceremonios bună seara... Ieși fără să se împleticească.

– Ei, Niculae, zise Simina cu privirea strălucind. Recunoaște că e mai distractiv decât la bufet, adăugă cu un glas de parcă ea ar fi fost autoarea care organizase totul.

– Recunosc, zise el. Cu toate că *distractiv* nu e chiar cuvântul potrivit. Mergem?

XVIII

Ieșiră în curtea castelului. Se făcuse, în noaptea fără lună, răcoare. Se vedea limpede cerul brăzdat de fantastica pulbere lactee. Deși era mai puțin de un kilometru până la șoseaua națională asfaltată care tăia satul, ceva greu de explicat crea aici alt aer și alt spațiu decât cel din sat. Se simțea imediat ce intrai sau ieșeai din incinta castelului. Era întâi liniștea, care nu era spartă decât de țipătul păunilor. Toți care locuiau însă în el declarau că se învățaseră cu aceste păsări reci și nu le mai auzeau strigătul. Era apoi cerul, înnobilat de gândirea celui care construise aici, pe marginea lacului, cu două sute de ani în urmă, castelul și zidul care îl înconjura. Se vedeau chiar și în noapte

frumoasele lui ferestre, în stilul zis brâncovenesc, și turnul de la intrare, cu o platformă cu ferestre oarbe în același stil. Și se ghicea dincolo de curte grădina care cobora până departe, până la zidul care oprea cu o perdea înaltă de plopi, undeva în fund, întinderea câmpiei. Paznici cu câini treceau tăcuți prin fața castelului, sugerând și mai mult atmosfera medievală de odinioară de la această veche curte, în care se retrăgea vara domnitorul.

– Să ne plimbăm, zise Simina, abia acum îmi dau seama că dacă mai stăteam mă sufocam de fumul țigărilor lor împuțite.

Niculae râse. Dar cu perceptibilă întârziere, așa cum facem când gândul nu ne e cu totul epuizat. O luară pe aleea pietruită spre turn și ieșiră în aleea cea mare asfaltată, mărginită de castani, care ducea spre poarta exterioară de la intrare. Pe alee era întuneric profund, ca într-o pădure. Merseră în tăcere mai multe minute.

– Spune-mi, zise Niculae, ceea ce am văzut eu acuma e ceva obișnuit la voi sau ceva neobișnuit?

– Da și nu, zise ea. În mod obișnuit există tot felul de grupuri... Ăsta care l-am văzut noi e unul dintre cele reușite.

– Ce înțelegi tu prin reușit?

– Adică cel care e șeful lor e un artist veritabil. Fiindcă alții nu sunt, vreau să spun că nu numai că nu sunt cunoscuți de public, dar nici printre ei nu se bucură de vreo recunoaștere. Nu există criterii sigure de recunoaștere, totuși, în zilele noastre, greu se poate întâmpla ca un scriitor sau artist de valoare să nu fie cunoscut măcar în anumite cercuri... De pildă, cei doi sunt mult mai bine cunoscuți în lumea literară decât printre cititori. Totuși sunt cunoscuți.

– Înțeleg, zise Niculae.

– Nu trebuie să fii dezamăgit, zise ea, spectacolul a fost reușit, nu contează ce gândește un artist despre sine... Asta e așa ca o haină, și când se așează la masa lui de lucru sau înaintea șevaletului, pur și simplu o dezbracă și devine cu totul alt om...

– Nu pot să cred! zise Niculae.

– Adică! zise ea. Ce nu ți-a plăcut?

– Nu e cuvântul potrivit. N-am fost pe poziția spectatorului când i-am ascultat... De pildă, ce-a spus cel vesel... Sau mai bine zis ce n-a spus... M-a șocat...

– În ce sens?

– Nu-mi dau seama... M-a șocat, atât... Și să-ți spun drept, asta nu mi se întâmplă des...

– Nu, am întrebat în ce sens, zise Simina, așa, în general, dacă în bine sau în rău. Dacă de pildă ți-a lăsat o rea impresie?

– Nu, fiindcă am bănuit și eu ce spuseși tu, cu haina pe care o poți dezbrăca... Asta mi se întâmplă și mie...Seara, înainte să adorm, fac și eu operația asta... Altfel nu pot dormi... Ți-nchipui, cum poți să adormi în gând cu o porcărie pe care ai făcut-o... De ce m-a șocat, nu-mi dau seama. Înțelesul o să-mi apară poate mai târziu, așa mi se întâmplă câteodată... Mai ciudat e că mă simt prost...

– Ce ai? zise ea lipindu-se de el.

– Nu știu. Sunt neliniștit de ceva.

– E vreo legătură, zise ea atunci foarte aproape de el, cu un glas voalat de o tandrețe nesfârșită, între neliniștea ta de acum și șocul de care vorbeai adineauri?

– Nu, zise el surprins. Nu-mi dau seama. În orice caz, în glasul, mai mult decât în cuvintele scriitorului care a plecat, am surprins, m-a atins ceva. Chiar dacă, să zicem, era și el în clipele acelea beat... Dar, cum ți-am spus, la mine beția nu e o stare anormală...

„Nu, nu era beat, gândi ea. Tot așa m-a înșelat și pe mine și mă bucur că în felul ăsta ți-ai dat și tu seama că n-aveam cum să bănuiesc ceea ce avea să facă el în cameră, în lipsa mea. Sau să inventeze că ar fi făcut, ceea ce e același lucru."

– E o lume mișcătoare, zise ea. Altă dată, dacă ai să-l mai vezi o să-ți facă o cu totul altă impresie. Și ceilalți la fel. Numai

eu sunt stabilă, șopti ea, fiindcă te iubesc pe tine... Și, repetă ea cu un glas foarte scăzut, dar foarte limpede: Numai eu sunt stabilă, fiindcă am de ce să mă sprijin, și te rog, despre lumea noastră, să adopți părerile mele, fiindcă eu o cunosc și știu ce legi o guvernează: legile creației, restul e nimicnicie!

„Și fiindcă n-ai înțeles că ceea ce te-a șocat a fost faptul că el, Lucian, era șocat că a descoperit că nu m-a uitat și mă iubea, și îi părea rău de ceea ce a făcut, și a încercat să găsească un mijloc să-și exprime aceste regrete târzii, și noi l-am respins cu brutalitate, așa precum merita... Mi-a plăcut de tine cum te-ai purtat, ai prevăzut și ai luat în serios venirea lui la masa noastră... temător și cu grijă să mă aperi să nu fac vreo prostie din dorința mea de a-ți arăta că între mine și acest scriitor nu mai e nimic... Mă iubești... Am văzut, în sfârșit, și eu această floare rară în inima ta ferită, acuma știu, ești al meu..."

Intrară în „Casa grădinii". Clădirea zăcea într-un întuneric total, accentuat de tufele mari de liliac, care aproape că astupau și scara.

– Spune-mi că mă iubești, zise ea triumfătoare, oprindu-l cu mâna să nu aprindă lumina.

El râse în întuneric. Se așeză apoi pe pat și începu să se dezbrace. Și îi spuse aceste cuvinte bizare, care o făcură și pe ea să râdă nestăpânit.

– Te iubesc, păcătoaso!

Așadar îi ghicise gândurile? Își dăduse și el seama ce era cu fostul ei curtezan de la Sinaia?... Așadar, nici o umbră nu mai era între ei?...Păcatele ei erau iertate? Stătea dreaptă în fața lui, acoperind cu trupul ei fereastra, care între timp începuse să prindă contur. Ea tremura, îi clănțăneau dinții. Începu s-o sărute...

– Ai gura dulce, amară, îi spuse.

„Ce-o fi cu gustu ăsta al gurii ei, astăzi?" se întrebă apoi, într-un târziu, Niculae, când ea începu să respire regulat lângă coasta lui și el rămase câtva timp treaz, cum avea obiceiul, curios să vadă ce-o să-i apară sub pleoape, înainte de a adormi, acuma cu ea alături, în patul lui mic? Îi apăru un om care deschise o gură ca de balaur înaintea lui și se strâmbă deschizând fălcile și topindu-se într-o lumină de scântei galbene. Deschise ochii. „N-am să uit niciodată gustul gurii ei din noaptea asta... Mi-e milă de ea, dar aș trezi-o să vedem dacă..."

Niculae se răsuci pe-o coastă și îi căută gura. Ea nu se trezi sub sărutarea lui, dar îl înlănțui...

De astă dată rămaseră apoi îmbrățișați și Niculae nu se mai gândi să vadă ce-o să-i apară sub pleoape. O vedea parcă pe ea, mare și vie, și somnul care simțea că se apropie de el, parcă venea din ea, nimicindu-i gândurile...

Îl trezi Michi, care se repezise afară în cineva. Cine ieșea la ora asta din „Casa grădinii"? Fiindcă Michi nu lătra niciodată când cineva străin intra, ci numai când ieșea îl lua în primire și îl apuca de pantaloni. Chiar așa se întâmplase și acum, i se auzea glasul înecat în stofa aceluia. Cine dracu putea fi? Se auzi apoi o bufnitură și schelălăitul jalnic al câinelui: fusese lovit foarte tare. Indignat, Niculae sări jos din pat și ieși repede afară. Musafirul, ca să nu fie pesemne recunoscut și admonestat că a dat în câinele inginerului, se aplecase în jos pe burtă și pieri fugind astfel prin grădina din spatele castelului. Niculae îl mângâie pe Michi pe cap.

– Vezi dacă ești prost și latri aiurea, când pleacă cineva, și nu când intră, ca toți câinii?

Și râzând în sinea lui de pățania lui Michi, se întoarse în odaie și încuie ușa.

PARTEA A TREIA

I

Damian Gheorghe, omul atât de violent pe care nimeni nu îndrăznea sau nu vroia să-l înfrunte, se purta cu Niculae fără cusur, oferindu-i acestuia imaginea unui ins ireproșabil și care inspira o încredere totală și niciodată desmințită. Și era chiar așa, dar numai atât cât avea sapa în mână sau târnăcopul. Muncea cu poftă, ai fi zis chiar cu sete, și văzându-l înțelegeai de ce nici o muncă nu e, așa în general, un blestem. Parcă vorbea cu pământul când, cu lopata în mână, întorcea o brazdă, ca și cum l-ar fi întrebat cum și în ce condiții s-ar putea reîntoarce în el. Acest dialog era însă senin și nu îndârjit, iar expresia chipului său se potolea ca într-o liniștită eliberare. Era parcă singura certitudine rămasă întreagă, după atâtea milioane de ani de când exista ființa umană pe pământ. Restul, ceea ce se adăugase pe deasupra, era pus, prin forța împrejurărilor, sub semnul întrebării, era ceva proaspăt, nesigur, și ca atare nu merita să fie respectat. La Niculae se uita, în astfel de clipe, cu venerație, deși horticultorul nu era cu mult mai mare decât el, să zici că i-ar fi respectat vârsta. Era greu de spus ce înțeles avea această venerație, de unde venea, din ce obscură dorință de a se supune, sau a se preda... În restul vieții lui însă, omul devenea de nerecunoscut. Începea parcă să trăiască un altul, a cărui existență nu putea fi bănuită. Era stăpânit de o agresivitate

neodihnită, de la care era cu neputință să-l abată cineva: dacă îi dădeai dreptate, te mușca de mână ca un câine, ținut parcă prea îndelung în lanț, iar dacă nu-i dădeai, te neliniștea cu stranii amenințări pe care nu întârzia să le pună în practică.

Viața omului se poate scurge pe pământ și ca o apă liniștită, împlinindu-se simplu în moarte, care vine ca o soluție a unei probleme insolubile: ce să facă ființa umană după ce a asistat la un număr de douăzeci sau treizeci de mii de răsărituri și apusuri de soare și a lăsat în urma lui înlocuitori? Dar viața lui se poate scurge și într-o permanentă dezordine, ca o revoltă împotriva soluțiilor invariabile ale acestei existențe, atacând sălbatic pe toți cei care o acceptă astfel, adică pe majoritatea oamenilor. Ar fi putut fi descoperit în acest caz un înțeles (inacceptabil, dar totuși un înțeles) în comportarea lui Damian Gheorghe dacă, de pildă, el i-ar fi cruțat, să zicem, pe cei care ar fi avut anumite răfuieli cu această viață și cu care ar fi putut stabili o punte, cu cei încruntați, cu posomorâții, cu vindicativii, cu cei lipsiți de speranță, cu cei cărora această lume le-a jucat renghiuri cumplite, cu cei trădați, sau cu cei amenințați... Dar el nu se înțelegea cu nimeni și nici nu căuta să se înțeleagă. Îndată ce scăpa de sub controlul muncii, care avea parcă asupra lui o influență magică atâta timp cât o împlinea, se repezea furibund în mijlocul oamenilor, îi îmbrâncea, încăleca pe ei, îi trântea jos, le trăgea picioare în spate, îi pocnea în cap, le înfigea mâna în gât, le strângea gurile apucându-i de obraji și izbindu-i de ziduri și de copaci. Și asta se întâmpla la propriu, și nu la figurat, după cum tot la propriu se dădea și la muierile și fetele lor, care, până nu erau ele însele bruscate și lovite, râdeau de ceea ce pățeau bărbații. Nu era prea voinic, dar se arunca înainte cu ochii holbați de o furie căreia nu înțelegea să-i pună frâu chiar dacă în fața lui ar fi întâlnit lama unui cuțit ținut de o mână hotărâtă. Încât omul lovit de el sau umilit, deși trăia clipe în care se făcea palid ca un mort, gestul la care era

provocat și putea duce la sfârșitul vieții celuilalt nu se producea. Clipele treceau, victima se îmblânzea și pe trăsăturile ei apărea acea expresie care era și puterea, dar și slăbiciunea mai tuturor oamenilor: gândirea; se vedea că a învins momentul și a început să se gândească. Nu distrugi numai o viață care să zicem că ar merita să fie nimicită, dar distrugi și una care nu merită, pe a ta; prețul e prea mare, nu poate fi plătit. De aceea nici nu prea aveau loc bătăi între Damian Gheorghe și ceilalți: unde te poate duce o lovitură pe care o poți da unui astfel de om, care, el, nu se gândește la asta, nu-i pasă? Nu se găsea nimeni suficient de calm să nu se așeze chiar la aceste extreme, între lașitate și crimă, și să-l înfrunte. Se gândeau, poate toți, că acest om n-ar suporta el o lovitură, fără să ucidă? Oricum, se pare că nimeni nu avea motive suficiente și poate că nici nu era așa de curios să răspundă la o astfel de întrebare, observându-l în tăcere și așteptând ca unul din ei să-și iasă într-o zi din pepeni și să termine cu el.

Erau chiar așa de înțelepți? Cu adevărat? Timpul trecea însă, nu-și ieșea nici unul din pepeni. E drept că nu se împrietenise nimeni cu el, chiar până acolo nu ajunseseră, dar nu-i păsa lui Damian Gheorghe de prietenia lor.

Umbla veșnic după el cu un cumnat care vara avea în primire debarcaderul cu bărcile, iar iarna ajuta femeile la căratul rufelor și la descărcatul alimentelor, un ins mic de statură, aproape un pitic, dacă n-ar fi măsurat totuși peste un metru patruzeci, singurul care se pare că îl admira, fiindcă, deși sora lui trăia rău cu Damian Gheorghe, ei doi erau văzuți adesea la bufet îmbătându-se împreună. Poate că o asemănare exista între ei care îi apropia dincolo de gradul de rudenie. Acest Pecingine Ion, cum îl chema pe paznicul bărcilor, și care avea ceva de revendicat de la soartă, și anume, faptul că era așa mic de statură, devenea adesea și el violent, dar nu pentru că vroia să-l imite pe cumnatul său. Această trăsătură apăruse la el mai ales în ultimii ani, când o tentativă a sa de a se căsători cu o

fată de la restaurantul castelului eșuase. El declara că din pricina staturii, fata spusese însă că nici măcar nu i-a trecut prin cap una ca asta, ci l-a lăsat pentru că într-o zi nu se știe ce i s-a năzărit lui dintr-o vorbă și i-a tras o bătaie crâncenă. Pe ea acest lucru a pus-o pe gânduri. Pe drept, povestea ea, adică dintr-o greșeală pe care o poți face, un bărbat poate să te mai și atingă. Dar una, că ea nu făcuse nimic, și alta, că a bătut-o prea rău și a umblat câteva zile învinețită. A căutat totuși să se împace cu el, doar atât l-a rugat: „Ioane, uite, eu trec peste asta, m-ai bătut că ți s-a părut ceva, se întâmplă și asta, dar spune-mi ce-ai avut, ce ți s-a părut, ca să știu altă dată să am grijă, că n-am chef de câte ori ți se năzare ție ceva să mănânc bătaie". Dar el nu vrusese să-i spună, și atunci ea, cu toate că ținea la el, s-a hotărât să nu se mărite cu un astfel de bărbat care nu promitea nimic bun.

Deosebirea între el și cumnatu-său era totuși mare: el nu sărea niciodată la om fără un motiv al lui, pe care e drept că nu-l mărturisea, și nimeni nu-l putea ghici (afară de aluziile la statură și la eșecul său, din această pricină, cu fata de la restaurant și deci cu femeile în general), dar motivul exista și lucra asupra gândirii lui cu o forță năprasnică. Numai că de la cumnatul său, de la Damian Gheorghe, suporta orice, ăsta îi și spunea pe șleau, „bă piticule", „bă nenorocitule". Și, de fiecare dată când era lume la bufet, îl întreba cum ajunge el la o muiere când trebuie s-o ia în brațe... îi pune o cratiță în cap și se ține de toarte? Sau cum face?! Glumă care dacă ar fi venit de la altul s-ar fi terminat rău pentru cel care s-ar fi bizuit pe micimea staturii lui Pecingine Ion și pe mărimea alei sale.

Damian Gheorghe se căsătorise cu cinci ani în urmă cu sora lui Pecingine, și avusese și un copil, și anume o fetiță, dar în primăvara asta o alungase pe muiere de-acasă, aducând alta în loc, fără să divorțeze. Curând însă o goni pe concubină și o rechemă pe soție, pentru ca din nou s-o alunge și s-o recheme pe concubină, trăind astfel alternativ când cu una, când cu cealaltă. S-ar fi părut că toate acestea ar fi trebuit să influențeze

și prietenia dintre cei doi cumnați, respectiv în perioada când acela o gonea de-acasă pe nevastă-sa, Pecingine Ion să nu mai fie văzut împreună la bufet cu Damian Gheorghe. Erau văzuți, mai mult chiar, Pecingine Ion îl însoțea pe cumnatu-său până acasă, în sat, unde avea, înainte ca directorul să-i fi aprobat să se mute în „Casa grădinii", o cameră cu chirie. Pecingine Ion intra la el și stăteau împreună ore întregi.

Sora barcagiului, nevasta lui Damian Gheorghe, era o femeie tânără și plină de viață. Era însă cam domoală, se mișca foarte încet prin castel, ca o țărancă înțeleaptă și temătoare, care nu se sperie atât de firea oamenilor, pe care îi cunoștea ea bine, cât de legile lor scrise care îi rămâneau necunoscute: În odaia lor din sat intra nu o dată miliția și i-l lua pe bărbat ducându-l pentru câteva zile nu se știe unde. Ce-aveau cu el? părea să se întrebe. Ce rău făcuse? Ținea la el, și aceste vizite o înspăimântau, cu toate că el nu se purta cu ea mai bine decât cu ceilalți oameni. Își păstra însă înfățișarea ei înțeleaptă, vrând parcă să spună că orice bărbat e o pacoste pe care trebuie s-o suporți oricum a-i lua-o: dacă ai unul blând și bun, nu e bun ca bărbat, ca soi, dacă ai unul frumos, umblă muierile după el, măcar al ei e muncitor, și dacă a gonit-o acum de-acasă o s-o cheme el iar îndărăt, că n-o să-l țină mult cu cealaltă. Îmbătrânește și el, că n-o fi de fier.

Ca să-și întrețină fetița, pe care tatăl o neglija, femeia se duse la directorul complexului și îl rugă să-i dea și ei un serviciu undeva. Fu angajată spălătoreasă și se mută în dormitorul comun al celei de-a treia case a complexului, care se afla cel mai departe de castel, undeva în fundul grădinii din spate, în apropierea lacului.

II

...Dar iată că, în noaptea când la castel avusese loc acea petrecere, și în orele care urmară închiderii bufetului, cineva

nu putu să-l mai îndure pe Damian Gheorghe și îl omorî la el în pat cu un topor, în odaia lui din „Casa grădinii". Dădu de el dimineața devreme Niculae.

Cu un semn de întrebare rămas în minte să afle ce era cu omul pe care îl văzuse aseară fugind aplecat să nu fie recunoscut după ce lovise câinele, Niculae se întoarse din drum pe coridor, văzând ușa camerei lui Damian Gheorghe întredeschisă. Pe Simina o lăsase în odaie să mai doarmă. Intră peste el să-l ia la muncă și să-l întrebe ce se întâmplase...

Simina se pomeni trezită din somn de șoapta lui Niculae.

– Scoal', îi spuse el, îmbracă-te.

– De ce?

– Ai să vezi.

Așa cum se întâmplă totdeauna când clipele vorbesc parcă singure că s-a petrecut ceva neobișnuit, Simina se îmbrăcă repede și în tăcere și tot fără să-l întrebe nimic îl urmă pe coridor. Niculae o luă înainte și în dreptul camerei lui Damian Gheorghe se opri și împinse ușa cu piciorul.

– Vino, zise el, și o apucă și o ținu strâns de braț. Uită-te.

Damian Gheorghe se culcase fără să tragă storul. Lumina dimineții intra în încăpere prin tot geamul pe care muncitorul îl eliberase singur de plantele agățătoare care îl astupau chiar în ziua când se mutase aici. Stătea culcat pe spate cu capul înclinat spre dreapta, îmbrăcat în cămașă și chiloți și cu ciorapii în picioare. În cap, în tâmpla stângă, avea înfipt adânc un topor. Obiect nefiresc, nelalocul lui, în prima clipă nu părea să fi pătruns în tâmpla omului, ci o mână invizibilă îl ținea în aer și omul întorcea doar capul să se ferească dinaintea lui ca într-o joacă de-a lovitul... Timpul se scurgea însă și toporul nu se ridica din tâmpla lui. Ultima expresie i se pierduse în clipa când murise: nu mai avea expresie. Nu mai era un om și parcă nu mai avea chip de om. Era un mort cu o expresie de mort, severă și amenințătoare, așa cum o au toți și pe care o capătă

și cei blânzi, și nu fiindcă era a lui, a lui Damian Gheorghe, a cărui viață fusese numai amenințări și violență.

Simina se uita cu o privire neclintită și nici-o tresărire de panică nu apăru în această privire a ei liniștită și mărită de curiozitate. Se desprinse de Niculae și vru să se dea mai aproape, dar el o opri.

– Să mergem, spuse el.

Reintrară în odaie. Simina se așeză pe pat și se uită la el de jos în sus.

– Îngrozitor, spuse ea. Apoi adăugă după un timp: Niculae, știi de ce am vrut să mă uit mai de aproape? Trebuie să știi, memoria mea vizuală e mai bună decât a altora. Aseară când am intrat pe coridor tu ai aprins lumina ca să bagi cheia în broască. În clipa aceea eu am văzut un topor rezemat de zid lângă ușa de alături. Acuma nu mai e acolo. Am vrut să văd dacă e același topor. Cine mai stă aici?

– Doamna Anghel, răspunse Niculae.

– Nu cumva bărbatul ei, pe care l-am văzut noi aseară...?

– Nu știu, răspunse Niculae posomorât, luându-și capul în mâini. Trebuie să anunț miliția... Tu du-te în odaia ta la castel și vezi-ți de treabă. S-ar putea să-l fi omorât domnul Anghel, după scena din bufet. L-o fi pândit să se întoarcă. L-o fi lovit în somn, pe întuneric... Cum de l-a nimerit... Și de ce a lăsat toporul acolo... toporul lui... Hai să mergem, zise el deodată. O să aflăm...

Avea însă în glas o nedumerire. Se uita la Simina cu o privire întrebătoare, dar care nu se dezvăluia, ca și când nici el singur nu știa ce să creadă despre ceea ce văzuse aseară, omul aplecat care fugise după ce îl lovise pe Michi cu piciorul în burtă...

– Ia să vedem, zise el. Să nu le spui nimic.

Domnul Anghel nu era acasă și la întrebarea lui Niculae, unde era dus, doamna Anghel, care scotea așternutul afară, răspunse că s-a sculat de pe la șase și a plecat la București pe la piață, să aibă timp să se întoarcă la grădină.

– Doamnă Anghel, zise Niculae în treacăt, cineva l-a omorât pe Damian Gheorghe azi-noapte cu toporul dumneavoastră, pe care i l-a lăsat înfipt în cap. Duceți-vă să vedeți...

Și nu se uită să vadă reacția doamnei Anghel, care în primele clipe nu înțelese, dar se duse totuși și se uită și scoase de-acolo un țipăt scurt și pătrunzător. Niculae și Simina ieșiră și se despărțită pe alee, luându-și, în șoaptă, la revedere.

– Îți convine, zise ea, să plecăm împreună la București pe la prânz și să fii invitatul meu la masă?

Ochii îi străluceau. Uitase parcă de tot cumplita întâmplare, ca și când retina ei în câteva minute se spălase, la lumina soarelui care răsărea dinspre sat, într-o baie de aur, de tot ceea ce văzuse. Pe ea o interesa acum cum să facă să-l aibă mai departe cu ea, și nu cine și de ce îl omorâse pe acel om. El îi zâmbi:

– Nu te credeam atât de tare, îi spuse el.

Niculae păstra încă pe chip o anumită paloare și zâmbetul lui era neliniștit. Simțirea ei era însă departe: înțelese că el va accepta invitația și arăta fericită.

– Atunci să-i dau mamei un telefon să pregătească ceva. Te sărut, Niculae. La revedere. Te aștept...

III

Crime, violențe, oameni care vor să tragă cu sila în odaia lor nevestele altora și apoi îl călăresc pe soțul indignat, pentru ca după aceea să se trezească cu un topor în cap, întrucât o priveau pe ea toate acestea? Din punctul de vedere al culorilor ei de pe șevalet nu prezentau nici un interes, iar ca oameni, ei își urmau legile lor de conviețuire pe care ea nu le cunoștea ca să poată să-și dea seama cât din viața ei proprie avea o anumită legătură cu a lor. De aceea se arătă îngrijorată când, pe la orele unu, se reîntâlni cu Niculae și plecară amândoi spre București: el arăta schimbat, ceva îl obseda.

– Ei, zise ea în autobuz, ce s-a mai întâmplat, s-a aflat cine l-a omorât?

– Da, răspunse el. Domnul Anghel... După ce ne-am despărțit noi doi, m-am dus în birou și am dat un telefon la miliție. Au venit numaidecât de la București și au început ancheta lor... L-am văzut pe domnul Anghel, se uita la ei cu privirea albită, mi s-a făcut și milă... Omul ăsta parcă îți spune că ceea ce îți trece ție în cap că este el, exact aia e, privirea lui e o mărturisire dinainte făcută... Ți-nchipui, de la primele întrebări a recunoscut. „Da, e toporul meu, le-a spus el, eu l-am omorât, să se învețe minte altă dată să nu mai facă ce-a făcut." Ce să se mai învețe minte, s-a terminat... I-au găsit domnului Anghel pete de sânge pe guler și sub unghii...

Aceste cuvinte din urmă Niculae le spusese parcă îndârjit de ceva. Apoi tăcu și începu să se uite pe geam.

– Ce amestec ai tu în toate astea? zise ea încercând să-l înveselească, luându-l de braț și căutându-i privirea.

– N-am nici un amestec, se feri el.

– N-ai, dar te gândești la ceva.

– Nu, zise el și dădu din umeri. La ce mă pot gândi?... Mă pot gândi la un lucru... Cum să-ți spun... Ia gândește-te și tu...

Și se uită la ea și când s-ar fi hotărât să-și dezvăluie gândirea și începu să vorbească în timp ce ea îl asculta la început uitându-se la el cam dintr-o parte, cu coada ochiului, așa cum facem când nu acordăm decât pe jumătate crezare la ceea ce ni se spune.

– Un om care zace în pat cu un topor în cap nu e o glumă, zise el, ca și când cineva s-ar fi înveselit în fața lui pe un astfel de subiect. E un om! exclamă Niculae cu o indignare înaltă în glas, parcă fără soluție, acum când acel om încetase să mai existe. Cum să-ți spun ție, păcatele noastre nu sunt fără ispășire, oricând, într-o viață, poți înțelege ce-ai făcut și poți să-ți pleci în jos grumazul tău de nemernic. Și atunci ceea ce ai făcut rău se poate șterge... Cu condiția ca acest grumaz să nu fie țeapăn pentru totdeauna. Ori, Damian Gheorghe nu omorâse pe

nimeni, în schimb cineva l-a omorât pe el, și nu înțeleg cine și de ce, fiindcă domnul Anghel nu l-a putut omorî decât dacă a înnebunit. Dar nu părea câtuși de puțin nebun...

Ea se uită acum la el cu o privire care parcă mărturisea: eu știu de ce te iubesc, dar când te aud că mai vorbești și așa ca acum, încep să te iubesc atât de tare încât simt cum gelozia îmi mușcă din inimă: gândești prea independent, gândirea ta nu-mi aparține...

– E o crimă colectivă, continuă Niculae din ce în ce mai posomorât, și în această lume eu eram omul care avea puțină putere. Chiar la podea, unde nu mai e retragere, tot mai e o distanță care e mai mare sau mai mică decât a altora. Ca în infinitul mic. Nu există egalitate. Dacă îl alungam de la castel, și puteam s-o fac, îi salvam viața. Acuma eu sunt sigur că domnul Anghel nu putea să-l omoare, dar nu m-am gândit mai înainte că totuși cineva îl va omorî dacă stau și mă uit la ei fără să intervin... Ce m-a șocat în ceea ce spunea scriitorul acela cred că era un fel de neliniște a lui turbure cu privire la actele sale, te mai iubea și îi părea rău de ceea ce îți făcuse... Dar era prea târziu, vedea și el... Așa sunt eu acuma, cu toate că Damian Gheorghe nu mi-era nici frate, nici prieten. Dar era muncitorul meu și muncea bine... Ținea la mine, niciodată nu i-am surprins vreo privire sau vreun gest care să mă facă să înțeleg că în mintea lui el nu făcea decât o deosebire forțată, fiindcă îi dădeam de lucru, între mine și ceilalți. Nu, deși el nu trăia ca un om cu speranță, cu unealta în mână se uita la mine ca la o speranță. Ți-nchipui, îmi dau seama de toate astea abia acuma, dar n-ar fi trebuit să-mi dau seama mai din timp?

– Și ce-ai fi putut să faci? zise ea cu o patimă bruscă. Niculae, oriunde s-ar fi dus, tot așa s-ar fi purtat și până la urmă ar fi avut aceeași soartă, spuse ea.

– Nu e sigur! Și nu era singura alternativă, cum să-ți explic... Până nu vezi un om mort nu înțelegi bine ce legături sunt între tine și el. Eu am încetat să mai cred că am dreptul

să-i bag omului pe gât fericirea cu sila, am văzut la ce duce... Da, dar uite că totuși te împovărează cu moartea lui, de care el, primul, e vinovat. În ambianța de violență pe care el a creat-o, și din care bineînțeles că a ieșit până la urmă ucigașul, n-a intervenit nimeni...

Ea se uită la el gândind: „Eu ți-am spus de-aseară că nu e nimic distractiv într-un spectacol în care un om îl călărește pe altul și ceilalți stau și, indiferent din ce motive, privesc ca și când n-ar avea nici un amestec!"

– Și tu chiar crezi, zise ea, că nu domnul Anghel l-a omorât?

Și privirea i se feri într-o mișcare circulară, plină de înțeles. „Mă bucur, parcă îi spunea ea, că gândești cu voce tare, îmi aparții astfel mai mult, și, ca nu cumva să-ți dai seama de acest lucru, te abat de la gândurile tale și mă prefac că mă interesează cine poate fi criminalul, care atât el, cât și victima mă lasă absolut indiferentă."

– Simina, zise el în șoaptă, foarte îngrijorat, eu știu cine e, dar cum pot să fiu sigur că nu m-am înșelat, când domnul Anghel declară că el este, și i se descoperă și sânge pe guler și sub unghii?

Se dăduseră jos din autobuz și mergeau la brat pe trotuarul lat, plin de lume, care începea din Piața Mihai Eminescu.

– Ce e asta? zise ea protestând. Ești sau nu sigur, spune unde trebuie ceea ce știi și nu mai e pe urmă treaba ta să afli cine e criminalul... Dar într-adevăr, curios mi se pare și mie ce căuta toporul acolo! Acolo îl țineau ei de obicei?

– Nu, zise Niculae. Dar ai dreptate, în cazul în care omul pe care l-am văzut eu fugind din casă e criminalul, e clar că domnul Anghel e complicele, că i-a dat toporul, i l-a pus acolo pe coridor, să-l aibă la îndemână, fiindcă niciodată nu l-am văzut pus acolo...

– Ce om ai văzut tu? zise ea uimită. Când?

– După ce tu ai adormit, răspunse Niculae, m-a trezit Michi și am ieșit afară să văd cine dă în el...

Și Niculae îi explică obiceiul ciudat al câinelui, care se arăta atât de prietenos când intra cineva în casă și atât de îndârjit când ieșea. N-a înțeles niciodată de ce se purta așa, dar avea totdeauna grijă, când îl vizita cineva, să-l alunge să nu se repeadă...

– Îl știi pe barcagiu? zise Niculae. Pecingine Ion! Piticul!

– Cum să nu, răspunse ea, doar el ne descuie lacătul la bărci când vrem să mergem pe lac. L-am văzut și aseară, era și el la bufet.

– Stătea la masă cu Damian Gheorghe. El era, zise deodată Niculae.

– Cum el era?!

– El era omul pe care l-am văzut eu fugind când am ieșit să văd cine mi-a lovit câinele. L-am văzut înainte să se aplece să fugă. Veneam de la întunericul din odaie la cel de afară și am văzut perfect.

– Niculae, zise pictorița cu un glas sever, trebuie să spui imediat ceea ce știi și eu zic că azi chiar trebuie să îndrepți greșeala asta. Nu înțeleg ce te-a împiedicat tocmai pe tine, care gândești așa de limpede.

Îl împiedicase, povesti Niculae, întâi comportarea domnului Anghel și apoi sora piticului, soția lui Damian Gheorghe. Se dusese la ea, nici el nu știa de ce, și o găsise plângând și izbindu-și genunchii cu palmele. Aflase. Din când în când ea ridica palmele și spre cer, cum fac ele în astfel de împrejurări. Era parcă un semn de întâmpinare: ai venit, nenorocire! De ce ai venit? De ce tocmai la mine? „Și dacă fratele ei nu e vinovat? se întrebase Niculae. De ce să fac eu pe polițistul pe cont propriu? Declarația mea o s-o împovăreze de tot pe femeia asta tânără, care a rămas fără bărbat și o să rămână și fără frate, și de ce să mai sporesc o nenorocire prin alta? Fiindcă e clar că dacă Pecingine Ion e cel care l-a omorât pe Damian Gheorghe cu toporul, n-a făcut-o degeaba, ceva s-a întâmplat între ei trei, soră, frate și soț, de s-a ajuns până la ucidere. Ce anume? Cum să aflu eu? Și de ce am crede că justiția noastră scrisă ar fi neapărat mai dreaptă și mai adevărată decât cea nescrisă?"

– Și am ezitat să declar ceea ce știu... Asta nu înseamnă, zise Niculae, că o să păstrez pentru mine secretul unei crime. Mi-a trecut prin cap s-o întreb pe sora lui Pecingine unde a fost fratele ei azi-noapte. M-am oprit. Nu era treaba mea. Pe urmă repede s-a aflat de cursul anchetei de la cei care au fost aseară la bufet. Toată lumea a declarat că după istoria cu domnul Anghel, Damian Gheorghe a plecat acasă singur. Că toți s-au dus fiecare pe la casele lor. Cutare s-a întors în sat, cutare s-a dus cu cutare pe la cutare, martori sunt cutare, Pecingine s-a dus și el la dormitorul comun cu alții, unde dormea și soră-sa, l-a văzut toată lumea. În general, toată lumea a văzut pe toată lumea, dar eu am fost atent la ce se va zice despre barcagiu. Da, pe la orele nouă a plecat de la bufet cu cumnatu-său, s-au dus amândoi până în sat să facă rost de niște bani de la cineva, s-au întors, au cumpărat niște țigări, au mai băut o bere și pe urmă s-au dus. Pe la orele zece, Pecingine Ion a venit la dormitor, s-a dezbrăcat și s-a culcat... Toată lumea l-a văzut, toți zilierii care mai stăteau de vorbă și fumau înainte de a stinge lumina și a adormi. Cât să fi fost când am adormit noi? Miezul nopții? L-am văzut clar luând-o la fugă din „Casa grădinii". Ori nu e adevărat că s-a dus la dormitorul lor la ora zece și martorii mint ca să-l acopere, din motivele colective pe care ți le-am explicat, ori după ce s-a dus a venit peste Damian Gheorghe, pe întuneric, și l-a omorât...

– Niculae, zise Simina, lasă-i pe cei de la miliție să dezlege această enigmă.

– Bineînțeles. Ți-am explicat doar de ce n-am făcut-o imediat, zise Niculae.

IV

Care e timpul când într-o iubire rezistența unuia dintre îndrăgostiți cedează și ei nu se mai pot apoi despărți unul de altul nici o clipă? La Niculae s-ar fi zis că a coincis cu moartea

crâncenă a lui Damian Gheorghe, acel muncitor al său, cu strania sa viață dublă, moarte care îl făcuse parcă deodată să uite cu totul de sine și privirea sa s-o caute neîncetat pe-a iubitei lui.

Pictorița gândea: „S-a schimbat, ceva i se întâmplă, mă caută, dar nu-mi spune... mi-ajunge însă că îl văd cum se uită numai la mine, și cum înțeleg din asta că se gândește numai la mine, în timp ce ne despart doar orele muncii lui. Cu toate că îmi dau seama că amenințarea ca această privire a sa să se întoarcă la un moment dat în sine n-a dispărut și poate reapărea chiar mâine. Dar îi va fi din ce în ce mai greu s-o facă"...

În același timp, însă, Pecingine Ion continua să trăiască liber, și pictorița nu știa că declarația târzie a lui Niculae nu fusese luată în seamă de anchetatori sau în orice caz nu se vedea că o iau în seamă. Iar domnul Anghel continua să stea închis. Niculae nu-i mai povestea ei nimic, lăsând-o să creadă că această istorie e încheiată și că într-adevăr vecinului său de pe același coridor i se dăduse drumul.

Primele săptămâni care urmară crimei, Niculae le petrecu cu Simina, care insistare să rămână la ea, în frumoasa ei cameră părintească din București, din care se vedeau nu prea departe siluetele plopilor din parc. Se uitase la el cu înțeles: camera aceea a lui din „Casa grădinii" trebuia oricum părăsită. Cum să mai stai singur în ea noaptea, după ce știi că dincolo, într-o alta, ai văzut zăcând un om omorât? Nu mă deranjează, răspunsese Niculae.

Dar când reveni spre sfârșitul celei de-a treia săptămâni, și seara, cu capul pe pernă, încercă să vadă sub pleoape lumea sa luminoasă premergătoare somnului care îl încânta totdeauna, în loc de scene scăldate în culori el văzu pe Damian Gheorghe, mort și nemișcat în patul său, așa cum arătase alături în dimineața când îl descoperise mort. Și imaginea lui, cu toporul înfipt în cap, nu se lăsa alungată, revenea neîncetat, chiar după ce Niculae se ridică de câteva ori și aprinse lumina. Atunci

rămase în întuneric cu ochii deschiși. Imaginea, astfel, nu se mai forma, dar nici somnul nu venea. O umbră trecu însă într-o vreme prin fața ferestrei, care după câteva clipe reveni și nu mai părăsi geamul, astupându-l. Cine era acolo? Umbra avea înălțimea unui om, dar nu a unuia dintre cei înalți, sau mijlocii... Era barcagiul! Piticul! El era! Umbra se mișcă și ciocăni ușor în geam. „Ce pot să fac? gândi Niculae. Încotro să mai dau înapoi?" Și se duse și deschise, răsucind cheia la o parte. Umbra însă nu părăsi geamul. Stătea nemișcată și se uita înăuntru cu chipul în întuneric, care nu se lumină decât după câtva timp sub jarul mic al unei țigări. Se apropie repede de pitic și îi șopti:

– Ai venit la mine sau la locul crimei? Intră înăuntru.

Barcagiul părăsi fereastra și se apropie de treptele de la intrare. În odaie, când aprinse lumina, Niculae văzu că avea o toporișcă mică în mână, dintre cele pe care le purtau pe vremuri pădurarii, dar cu coada scurtă, adaptată, se vede, pentru statura lui.

– Ei, stai pe scaun și dă-i drumul, zise Niculae întinzându-se pe pat. Dar n-o lungi, fiindcă mie mi-e somn și dimineața am treabă, nu ca tine, care îți descui bărcile pe la zece, oră boierească. Și de ce umbli cu toporișca aia în mână?... De unde o ai?... Ia dă-o încoace.

Niculae tăcu și în odaie se așternu liniștea. Barcagiul nu se clintea. Numai țigarea îi ardea între degete.

– Bine, zise Niculae, ți-e frică să nu-ți fac eu ceea ce i-ai făcut tu lui cumnatu-tău... Mă mir de unde ai avut atâta putere să-l izbești să se înțepenească toporul în capul lui... Așa s-a spus, ucigașul a trebuit să lase toporul acolo înfipt fiindcă nu l-a mai putut scoate. După furia cu care a fost lovit s-ar zice că domnul Anghel avea toate motivele să-i dea o astfel de lovitură.

– A și spus singur, se auzi atunci vocea groasă, răgușită de tutun prost, a barcagiului.

– Bine, zise Niculae. Și tu ce căutai aici în noaptea aceea?

– Unde, domnule inginer? M-ați văzut dumneavoastră pe mine!?

Vocea era amenințătoare. Avea în ea ceva sumbru și implacabil. Nu erau în ea îndoieli, ezitări, că după răspunsul lui Niculae nu va folosi, dacă acest răspuns îl va acuza, toporișca al cărei cap îl ținea strâns în palme.

– Bă, te-am văzut! strigă atunci Niculae sărind fulgerător în capul oaselor. Dacă tu l-ai omorât sau nu, n-am de unde să știu, dar te-am văzut ieșind de-aici și luând-o la goană când ai auzit că cineva deschide ușa...

Barcagiul aruncă brusc țigarea și o strivi cu talpa pe dușumea.

– Ridică imediat țigarea, strigă Niculae. Și ieși afară dacă pentru asta ai venit, să fumezi ca un nesimțit în odaia mea. Ce dorești?

Barcagiul se aplecă moale și ridică cu mișcări încetinite țigarea, ca și când ar fi pregătit o altă mișcare mai rapidă și neașteptată. Niculae stătea încovoiat pe marginea patului. „Dacă ridică toporișca, gândi el, îl strâng de gât până își dă sufletul." Dar barcagiul se redresă și rămase nemișcat.

– Dacă n-ai fost tu cel care l-am văzut eu aseară, atunci ce cauți acuma aici?

– Soră-mea m-a trimis, răspunse barcagiul.

– Cu ce scop?

– Dumneavoastră ați venit atunci dimineața la ea și i-ați spus.

– Ei și?

– V-ați bucurat, zise barcagiul cu un glas ciudat, liniștit și parcă filozofic.

Adică înțelegea: multe se întâmplă pe lume.

– Ce vrei să spui, mă, nenorocitule?

– Dumneavoastră, eu n-am ce să vă spun. O să spun acolo unde m-or întreba: mureați după Florica și, cum ăla nu știa

multe, o fi sărit la dumneavoastră, dumneavoastră de frică v-oți fi apărat cu ceva, cine poate să știe?... oți fi sărit la el împreună cu Anghel, v-o fi dat toporul...

– Înțeleg, zise Niculae. Să nu te spun eu, că nu mă spui nici tu. Numai că eu nu te-am așteptat pe tine să te întreb dacă îți face sau nu plăcere să te spun și am declarat că te-am văzut...

– Aveți timp să reveniți asupra declarației, zise barcagiul neturburat. Să spuneți că nu mai sunteți sigur că eram eu, dat fiind că era o noapte fără lună. Vi s-a părut...

– S-ar putea să fac această declarație, dar cu o condiție, zise Niculae. Să-mi spui acum, mie, ce-ai căutat aici la ora aceea și de ce ai luat-o la fugă când m-ai văzut pe mine...

– Nu eram eu, răspunse barcagiul. Nu vă mint. Vi s-a părut.

– Atunci de ce ți-e frică? zise Niculae sarcastic. Toți martorii declară că ai venit în dormitorul comun la ora zece și n-ai mai plecat... Vrei ca și declarația mea să coincidă cu a lor? Ei, nu coincide, și o să trebuiască să explici ce căutai la ora aceea pe-aici. Cât despre soră-ta, nenorocitule, n-am murit niciodată după ea, și n-aveți decât să declarați amândoi ce v-o trece prin cap.

– Poate vă mai gândiți, sugeră iar barcagiul și se ridică deodată hotărât în picioare, deschise ușa și ieși.

Și nu i se auziră pașii în noapte, ci doar umbra lui șterse o clipă geamul, ca o nălucă... Și abia plecând, Niculae resimți prezența ei interioară încărcată de primejdie. „Într-adevăr, gândi el în minutele următoare, am la ce mă gândi. Cine a omorât o dată și e în pericol de a fi prins, mai poate omorî și a doua oară: pedeapsa e aceeași!" Numai că gândul acesta, în loc să-l sperie, cum se temea singur, dimpotrivă, îl însenină, și când închise ochii imaginea celui ucis nu mai reapăru. Nechemată, apăru ea, Simina, se uita la el cu privirea ei gravă, totală. „Ei, ce vrei tu? o întrebă. Nu-ți fie frică. Nu tot ceea ce e logic e și adevărat. Așa ar reieși, că ăsta s-ar putea să mă omoare. Dar de ce să mă omoare? Cum să mă omoare?! S-ar putea ca el să fie chiar nevinovat, și îi e frică să nu spună că a fost văzut ca să nu fie acuzat... S-au mai întâmplat cazuri de erori judiciare... E destul de inteligent, își dă seama că, deși nevinovat, aparențele pot fi contra lui. Cum să nu, e chiar amenințat, în ciuda faptului că Anghel a făcut mărturisiri... Nu m-ar omorî decât dacă el ar fi criminalul? Dar de ce? Erau prieteni, ei doi, și chiar când sora lui era gonită de-acasă de Damian Gheorghe lumea îi vedea, ca în seara crimei, bând bere împreună..."

V

Știa însă oare acest Pecingine că el, Niculae, trecuse printr-un moment în care depinsese numai de ea, de sora lui, pentru ca astăzi, el, Niculae, să nu mai fi avut ce răspunde la întrebarea dacă murea sau nu după ea? Niculae o drăcui în gând dimineața și se duse peste ea în dormitorul comun din clădirea din fundul grădinii. O găsi ca și în dimineața aceea, călcând.

– Ia ascultă aici, zise el, ce i-ai spus tu nenorocitului ăla de frati-tu că eu mor după tine? Când am murit eu după tine?

Ca să se poată gândi, mâna tinerei femei opri fierul și îl puse alături pe o cărămidă roșie. Opri orice mișcare, rămase câteva clipe încremenită. Mâinile ridicară apoi liniștite marginea cearceafului pe care îl călca: gândise, putea vorbi.

– Nu dumneavoastră, zise.

– Nu eu, ridică Niculae glasul. Atunci de ce i-ai spus lui frati-tău că eu?

– Nu de dumneavoastră am spus, reluă femeia. De mine!

– Cum de tine?

– Eu muream după dumneavoastră, știți, v-am spus...

– Când mi-ai spus?

– Atunci!

– Ce mi-ai spus? Ești nebună?

– V-am spus pe nume, șopti muierea... Apoi adăugă precizând: V-am spus: am greșit!

– Bine, conveni Niculae, pesemne amintindu-și, și de ce trebuia să pălăvrăgești despre chestia asta cu piticul de frati-tău?

– N-am pălăvrăgit, și-a dat seama și el, declară deodată muierea, și în clipa aceea îi țâșniră lacrimile pe obraz, care se rostogoliră și udară rufa albă.

Dar ea își reveni și puse mâna pe mașină și călcă fără șovăială aceste lacrimi, care pocniră și arseră sub fierul încins.

Horticultorul avu un rânjet:

– E mare filozof frati-tău, îi spuse el sarcastic, de își dă el seama ce gândește soră-sa, fără ca ea să nu-i sufle nimic.

Ea tăcu și mâna îi lucra mai departe cu fierul. Se vedea că în acest timp nu mai gândea deloc, părea cu totul liniștită, cu toate că de înțeles înțelegea ce i se spune.

– Și mai ești și mincinoasă, îi spuse Niculae mai departe, de astă dată exagerându-și furia, fiindcă, după câte se părea, gestul ei absent de a-și călca propriile lacrimi cu fierul îl înveselise și îl făcuse și să înțeleagă că ea era, judecată după sentimentele pe care le mărturisise spontan, nevinovată. Dacă zici că mureai după mine, reluă el, de ce paștele mă-tii te-ai opus atunci? Fiindcă mi-a plăcut când te-ai uitat la mine, dar ce credeai, te vedeam pentru prima oară... Cum vă pricepeți voi să faceți dintr-o simplă pornire o istorie întreagă... Să fugi și îndărăt să nu te mai uiți...

Ea se opri iar ascultându-l. Apoi îi răspunse reluând călcatul. Se vedea că nu-i era ușor să dea la iveală ceea ce gândea, dar auzea cuvinte grele, care îi dărâmau pesemne obstacolele interioare.

– Eu nu sunt mincinoasă, dar dacă nu vă opream, nu afla bărbatu-meu? Și atunci nu vă dădea cu capul de copaci?... Cine știe, poate chiar că vă omora...

Niculae o înjură de mamă, țărănește.

– Cum să fi aflat bărbatu-tău?! zise el mereu furios. Nu era nimeni la ora aia pe-aici. Răspunde, cum să afle, cine să-i fi spus?

Ea tăcea acum, vinovată și copleșită. Era clar: ea i-ar fi spus. Și îi fusese milă de el, de Niculae, și îl oprise... Niculae se uita acum la ea cu o furie parcă neputincioasă. Îi venea să dea în ea...

– Dacă ești așa de credincioasă și nu poți să-ți înșeli bărbatul, care el te gonise de-acasă, atunci de ce te-ai uitat în așa fel la mine că m-ai făcut să-ți ridic fusta?

„De ce?! De-aia!" îi răspunse ea în gând în timp ce mâna îi umbla ezitând cu mașina pe suprafața albă a mesei. Îi plăcuse acest bărbat subțirel, care ajunsese inginer și trăia singur ca un cuc în patul lui în care se spunea că nu se culcase nici o muiere, din pricină că n-avea... Dar ea nu crezuse, însă curiozitatea tot o rosese și se uitase la el așa cum știe o femeie să se uite când îi e dor de cineva... Sigur că i se făcuse pe loc frică, ăla al ei l-ar fi omorât...

– Și de ce n-a aflat bărbatu-tău și a aflat frati-tău? reluă Niculae strigând. Spui că nu ești mincinoasă, dar minți la fiecare cuvânt, te gândești dinainte cum să minți. Bine, ți-a fost frică să nu mă omoare... Îți plăcea și ție să crezi că ăla putea omorî pe oricine, grozav bărbat... Acuma e în pământ, uite că s-a găsit cineva care a terminat cu el... Cu toate că e mai bine pentru el în pământ decât la ocnele de sare... Cum se face că n-a aflat ce era să pățească nevastă-sa într-o dimineață și a aflat cumnatu-său? Crezi că ăla nu m-ar fi spus? Sau a așteptat momentul întâi să-l vadă mort și pe urmă să vină la mine să mă amenințe? De ce i-ai spus? N-o să mă faci să cred că a ghicit singur... Ce e între tine și frati-tău?

– Asta vrem să știm și noi! zise în clipa aceea un glas care intră în încăpere parcă înainte să se vadă cel care rostise aceste cuvinte.

Erau doi. Închiseră ușa și se așezară de îndată, dar fără grabă, în apropierea mesei, pe un fel de bancă mică tocită și lustruită. Aveau aerul că au mai fost pe-aici și s-au mai așezat în felul acela chiar pe banca aceea. Purtau costume obișnuite,

nu prea noi, dar de bună calitate. Cel dintâi, după părul negru fără fire albe, părea să aibă vârsta lui Niculae, trecut de treizeci și cinci de ani, dar după pungile de sub ochi, părea mai bătrân. Înfățișarea lui smeadă nu era plăcută, arăta posac și avea o gură parcă fără buze, cu tăietură subțire ca lama cuțitului și cu buza de jos pierind vârâtă în cea de sus.

– Și am vrea să mai știm și de ce vă interesează pe dumneavoastră relațiile între doamna Florica Damian și fratele ei Pecingine Ion, adăugă el extrem de afectat, dar cu o afectare naturală cu care bănuiau că vorbește și acasă cu nevasta și copiii.

Nu era însă nici agresiv, nici amenințător. Ai fi zis că e doar curios și că funcția sa îi dădea posibilitatea (și asta îi făcea o plăcere care nu se tocea) să-și satisfacă zilnic această curiozitate, trezită în el, cu anii, de meseria pe care o avea, și nu fiindcă ar fi fost cu mult mai curios decât alții.

– Mă poate interesa orice, constituția nu-mi interzice acest lucru, zise Niculae uitându-se foarte atent și surprins la acest personaj, așa cum facem când ne întâlnim pe neașteptate și într-o situație penibilă cu un om pe care îl cunoaștem de mult și am fost prieteni, dar de care anii și drumurile diferite pe care am apucat ne-au înstrăinat definitiv.

– Și pe noi ne poate interesa orice, tot prin constituție, îi răspunse el lui Niculae.

– Bănuiesc că sunteți de la miliție, reluă horticultorul, mă plictisește ideea să discut cu dumneavoastră în contradictoriu. Ce doriți de la mine?

– Nu vă iritați, zise personajul rece.

– De ce să nu mă irit? zise Niculae, Nu-mi dai dreptul dumneata?

– N-avem dreptul să vă interzicem dreptul de-a vă irita. Prin forța lucrurilor sunteți un martor al unei crime care s-a săvârșit în casa în care locuiți. Da, suntem de la miliție, sunt colonelul Spoială Gheorghe. Ce puteți face? Nu e nimeni de vină. În același timp, de corectitudinea sau necorectitudinea poziției

dumneavoastră depinde dificultatea în care puteți intra. Nu e o glumă... Vă rugăm să ne dați concursul.

– Mai degrabă poți intra într-o dificultate dumneata, de pildă, faptul că mă cunoști din școala normală și te prefaci că nu mă cunoști e o atitudine necorectă, care nu mă îndeamnă câtuși de puțin să-ți dau dumitale personal concursul.

Se lăsă o tăcere. Colonelul se uita înainte, cu nimic clintit de ceea ce i se spusese, rămânând mai departe rece și posac.

– O să vă rog, zise el într-un târziu, parcă mai puțin afectat decât până atunci, să-mi dați concursul în limitele legii, adică să uitați că ne cunoaștem. Mă bizui pe ideea exprimată de dumneavoastră adineauri că vă plictisește să discutați cu noi în contradictoriu.

Niculae tăcea. Înțelesese. Acest om nu putea în acele clipe să folosească față de el alt limbaj. Colonelul scoase dintr-o servietă mică pe care o deschise un imprimat, scrise ceva pe el, semnă și i-l întinse lui Niculae.

– Ce e asta? zise horticultorul.

– O invitație la noi, zise colonelul. Scrie acolo, data, etajul, ora și numărul biroului. Dacă nu vreți să-mi dați mie concursul, altcineva vă va asculta depoziția.

– Am depus o dată, zise Niculae posomorât. N-am nimic de adăugat și n-am timp de pierdut cu depoziții și paradepoziții.

– Trebuie să vă informez că nu vi se cere să repetați ceea ce ați declarat mai înainte, zise colonelul.

Se putea ghici din aceste cuvinte, în același timp, și liniștire, dar și amenințare la adresa martorului, fără ca totodată să poată fi învinuit colonelul de ceva. Mai degrabă martorul, prin atitudinea sa, se vârâse singur într-o astfel de situație.

– Cum adică, zise el, vreți să spuneți că n-am declarat tot ce știu? Mă amenințați?

– Ați declarat tot ce știți? zise colonelul fără ironie. Avem două declarații de-ale dumneavoastră, în prima nu se spune ceea ce mărturisiți în a doua. Nu uitați că de dumneavoastră

depinde viața altuia. Nu e o invitație să binevoiți să spuneți ce știți. E o cerință pe care v-o impune legea.

– Da, amenințați-mă, zise Niculae. Veți obține, ca și până acum, declarații false, fără nici un fel de riscuri pentru martori.

– Cum să nu existe riscuri pentru martori? Și încă cum! zise colonelul. Și pe urmă, adăugă el, de unde știți că am obținut declarații false? Le-ați citit dumneavoastră?

În acest punct al dialogului femeia se oprise din călcat și asculta cu atenție încordată. O spaimă îi apăruse pe chip și mâna îi tremura nesigură, lăsând fierul din mână. Se făcuse palidă.

– Nu le-am citit, dar...

– Vedeți că știți lucruri care până acuma nu le-ați declarat? zise colonelul întrerupându-l cu vocea ridicată, vădit pentru a-l împiedica să continue, și vocea sa afectată deveni batjocoritoare. Vă înșelați când ziceți că declarațiile false sunt fără riscuri. Cei vinovați depun și ei declarații false, și? Ne mulțumim cu ele, credeți? Le confruntăm cu alte declarații și dovezi de care dispunem și tot aflăm noi adevărul... E drept, spuse colonelul deodată binevoitor, că dacă martorii nu ne-ar minți, am afla mai repede ceea ce trebuie să aflăm. Sunt de acord cu dumneavoastră...

– Bine că sunteți de acord, murmură Niculae vârând hârtia în buzunar și luând-o spre ușă.

„Dacă mai stam, gândi el afară înfuriat, ăsta ar fi sfârșit prin a mă acuza direct de omor." Și îi trebuiră multe minute până să se liniștească.

VI

Deși trecuseră de-atunci atâția ani, aversiunea lui Niculae împotriva acestui fost coleg al său de bancă îi rămăsese aceeași în amintire, ca și când ar fi fost ieri. Dar într-adevăr ceea ce auzise despre el îi alimentase această aversiune, cu toate că

lucrurile auzite erau sumare. Erau însă sigure, se întâlniseră odată în București și luaseră masa împreună, la un restaurant, și el confirmase că da, era procuror militar, și că da, noaptea la orice oră se ducea împreună cu oamenii închisorilor, scoteau afară condamnatul și îl împușcau. De ce acest coleg al său, pe care el, Niculae, îl știa cât fusese de umil, își alesese tocmai această meserie? Din toată clasa. Spoială nu ajunsese să urască decât un singur coleg, cu care însă timp de doi ani fusese prieten: pe Niculae. Din pricina acestei apropieri la care îi silise faptul că stăteau în aceeași bancă, Niculae află la un moment dat despre colegul său un lucru de necrezut: Spoială nu știa absolut nimic din materie, nu înțelegea și nu reținea nimic și era un lucru de neînchipuit cum reușea el totuși să ia note de trecere, cum fiecare profesor, după o secundă de ezitare, care ar fi trebuit apoi să devină fatală pentru elev, se crispa și înscria cu o silă la care nu rezista nota trebuitoare, în timp ce broboane mari de sudoare, parcă de sânge, încoronau fruntea înroșită de chin și umilință disperată a elevului. Fiindcă atunci când era ascultat el desfășura o strategie uluitoare în a-i sugera profesorului că posedă materia, că e doar intimidat, că bâlbâiala e din pricina emoției, că pentru moment, da, a uitat chiar atunci teorema, sau data istorică, sau verbul latinesc, dar a știut... Și se uita de jur-împrejur luând clasa martoră, care îl salva confirmând prin voci răzlețe și binevoitoare, venite de la elevi de încredere, că așa e, l-au ascultat și ei, și știa, dar e cam zăpăcit, dom' profesor... Iar la teze copia de la Niculae, care nici el nu se gândea să nu-l ajute... Totuși, ce stârnea în profesor sila care îi forța voința? Fiindcă o clasă nu-l poate determina pe un profesor să treacă un elev care nu e pregătit. Și nici groaza pe care acest elev o trăia de fiecare dată când era ascultat și voința lui disperată de a persevera. Ceva se adăuga la toate acestea și anume că Spoială era orfan de tată și că maică-sa muncea din greu prin tot Câmpu-Lungul ca să-l țină mai departe, să-i plătească aceste taxe de internat, care nu erau făcute pentru ea.

Era de neînțeles cum de putea munci atât de mult fără să cadă într-o zi moartă ca o vită peste care, la o vale, s-ar năpusti căruța prea încărcată prăvălindu-se peste ea! Directorul, în primul an, îi obținuse o bursă de orfan total, acordată de minister, dar mama fusese avertizată că în al doilea an nu va mai fi cu putință. Muncise ea însă în primul an și îi plăti o parte din al doilea, cealaltă parte fiind rasă de consiliul de direcție, cu aceeași silă furioasă cu care și profesorii îi dădeau nota necesară promovării. „De ce nu înveți Spoială?" îl întrebase directorul intrând în clasă parcă îndârjit. Dar ca și la lecții îl întâmpinase murmurul nedumerit al întregii clase: „Cum, dar Spoială învață de dimineață până seara și știe, dom' director..." Așa crezuse în primii doi ani Niculae. Dar el descoperi la un moment dat adevărul și îi spuse acestuia: „Mă, tu nu știi nimic, cum iei tu note de trecere?" Era prima oară când un coleg îi spunea un astfel de lucru. Spoială se uitase înnebunit la Niculae, văzuse pesemne infirmându-se credința în care clasa îl încuraja și cu o expresie sălbatică se repezise în gâtul colegului său, pe care începuse să-l sugrume. Niculae scăpase de ghearele care îl strangulau, dar apoi se bătuseră, Spoială lovind literalmente ca un orb, sfâșiindu-și cămășile, rupându-și nasturii de la haine, sub privirile nedumerite ale celorlalți. Îi despărțiseră. Spoială gâfâia și tremura. Încercaseră să-i împace, dar Niculae strigase că nu mai vroia să aibă de-a face cu el, și se mutase în altă bancă. Umil, Spoială revenise după câteva zile și îl întrebase ce să-i dea ca să se mute la loc. Se apropiau tezele... Aici amintirea lui Niculae se rupea, nu mai știa dacă se împăcase sau nu cu el, știa doar atât, că nu mai avea încredere în sinceritatea umilinței lui, sub care se ascundea o ranchiună extremă. Aflase apoi de la alții că în anii următori maică-sa nu-l mai putuse ține totuși la internat, dar că fiul ei trecuse la liceu, îl terminase în particular, urmase dreptul și ajunsese prin o mie nouă sute cincizeci și doi procuror militar... Când se revăzuseră în acei ani prin București din întâmplare și luaseră masa împreună,

Niculae era încă activist. Era uimit... Cum izbutise, cum reușise Spoială? Cum putuse să înșele atâția ani profesorii? Și pe urmă cum de alesese el tocmai magistratura militară? De ce se îndreptase el tocmai într-acolo, unde trebuia să ceară și apoi să asiste la condamnări?... El, care trăise mii de ceasuri senzațiile celui amenințat cu condamnarea? „Sunt dușmani ai poporului, răspunsese Spoială cu un fanatism rece și întunecat, să nu vorbim de asta, Niculae, tu, ca activist, mă mir că pui asemenea întrebări." Masa decursese fără alte dezvăluiri, se vedea doar atât că magistratului îi făcea plăcere să-i arate fostului său coleg că umilul și torturatul Spoială de odinioară e acum un bărbat liniștit și calm, stăpân pe sine și îndeplinind o funcție unde sunt necesare curajul și conștiința... Niculae însă își amintea cum se pomenise cu ghearele lui în gât, și aversiunea profundă care se născuse în clipa aceea împotriva lui nu se ștergea nici azi...

„N-a vrut să mă mai recunoască, gândi el, ieșind din casa din fund a complexului, în timp ce colonelul Spoială rămăsese acolo cu Florica Damian. Înseamnă că înainte de a veni aici l-o fi interogat pe barcagiu și ăla o fi spus că sunt încurcat cu soră-sa. M-a și găsit la ea! Și asta l-a făcut să-mi sugereze că pot face parte dintre cei bănuiți... Formidabil ce putere poate să aibă asupra noastră o idee care ne trece prin cap... Fiindcă nu mai am unde da înapoi, pot încăpea foarte ușor pe mâna lui Spoială, care mă poate foarte bine trimite la ocnă. Asta bineînțeles e o pură idee, fiindcă nu eu sunt criminalul, dar o pură idee se poate transforma în pur fapt, care să continue să n-aibă legătură cu mine, dar care să mă antreneze în mod fatal pe un drum al vinei, care e dat totdeauna oamenilor, pentru crime săvârșite de ei. Ce-o fi vrând la urma urmei colonelul Spoială să mai declar? Nu mai am nimic de declarat. Și totuși el mi-a spus: nu vi se va cere să repetați ceea ce ați declarat mai înainte."

Încât, a doua zi, dimineața, după o noapte în care dormi puțin, Niculae intră cu o înfățișare îndârjită în biroul

colonelului. Acesta însă nu era acolo și un personaj care îl înlocuia îi spuse că era rugat să revină a doua zi după masă, la ora cinci, când colonelul va fi aici în mod sigur.

Într-adevăr, a doua zi acesta era la postul lui, la ora fixată, și îi ieși lui Niculae înainte pe după birou și îi strânse mâna foarte politicos și în același timp familiar, spunându-i pe nume, și nemaivorbindu-i la plural. Niculae însă nu observă schimbarea, și se așeză foarte ostil într-unul din cele două fotolii din fața biroului în care fusese invitat.

– Acuma, că nu mai e nimeni de față, zise Niculae sarcastic, pot să te întreb cum de-ai trecut de la militari la civili? Nu ți-au dat niște ochelari? Era mai lesne dacă îți dădeau niște ochelari negri!

– Vrei să spui ochelari de cal? zise colonelul cu politețea sa, din care afectarea nu pierise și care dădea glasului său ceva în mod involuntar comic, aproape caraghios.

– Nu, zise Niculae, știu la ce te referi, asta ar fi ceva blând... E omul mărginit, nu vede decât înainte, ce poți să-i faci!? Nu, la unii ca tine li s-au dat niște ochelari negri, puteau să-ți dea și ție o pereche și să nu fie nevoie să te mute de-acolo!

– Ce rol, zise colonelul, cu același umor involuntar, ar juca acești ochelari speciali?

Niculae se mai lumină.

– Am, față de tine, dreptul să-ți spun, te-am lăsat să copiezi la teze doi ani și jumătate, fără mine cine știe ce-ai fi ajuns...

– Sunt chiar curios, afirmă colonelul. Fumezi?

– Nu, mulțumesc... Acum câteva luni m-am întâlnit pe stradă cu un fost coleg de generație ca și tine, eram noi și prieteni, dar ne vedeam rar, zise Niculae, el era la sfatul popular, specialist, eu la raion, în activul de partid. Într-o zi a fost arestat. A stat el cât a stat, vreo câțiva ani, și pe urmă i s-a dat drumul. Și peste un timp, adică acuma recent, i s-a redeschis dosarul și a fost reabilitat. Și la proces pe cine crezi că vede? Cine era în completul de judecată pentru reabilitare? Tot același judecător care îl condamnase. E drept că nu mai era chiar președinte, dar era unul dintre judecători. Singura schimbare la el era că își pusese niște ochelari negri la ochi, să nu fie recunoscut. Ei, ce să-i faci, ai zice tu, a primit și el un ordin, dosarul venise de la securitate cu condamnarea gata pregătită, judecătorul nu era decât un *manochin*, cum zicea frati-meu, și nu numai judecătorul, ci și procurorul, și avocații apărării și acuzării... O tristă comedie pe care au trăit-o și alții, să uităm și să nu mai vorbim despre asta. Ei, nu e chiar așa! Judecătorul acela nu s-a mulțumit să-și joace rușinosul rol, ci a dovedit o mare ingeniozitate în a-l chinui și batjocori pe acuzat cu mult peste ceea ce chiar bruma de lege de care se folosea îi permitea să facă. Acolo în pușcărie acuzatului i-a trebuit mult timp să uite înjosirile la care a fost supus până să fie condamnat. În sfârșit, a reușit să găsească în el puterea și să depună o pojghiță peste rana primită. Și când colo, la reabilitare, pe cine vede în completul de judecată? Tot pe același! „Mai bine nu m-ar mai fi reabilitat, mi-a spus prietenul ăsta, care a trebuit din pricina șocului primit să se interneze în spital. Vezi, mi-a spus el, în pușcărie rezistasem, în libertate rana mi s-a redeschis...“ De-aia te-am întrebat, reluă Niculae, nu era mai bine să-ți fi dat și ție astfel de ochelari? Nu trebuia să te ostenești să treci la civili!

– Nu, Niculae, zise colonelul care ascultase cu o înfățișare de nepătruns scurta istorisire. Am avut noroc, ca și tine! Eu am fost specialist în legionari și teroriști. Da' nu dintre cei care au comis fărădelegi înainte, sub vechiul regim, ci dintre cei care le comiteau atunci, în prezent, în regimul nostru. În ce privește vinovăția lor, mă convingeam pe concret, mergând la cimitir cu familia și rudele comuniștilor asasinați mișelește de acești banditi! Încât, după câte vezi, n-am avut și nu am nevoie de ochelari negri, după cum nici la reabilitări nu iau parte! Rolul meu de-atunci s-a încheiat demult, ca și al tău, dacă nu mă înșel...

– Da, văd că ești foarte prevenitor, zise Niculae, spui că ai avut noroc, ca și mine... Vrei să spui că dacă am fi primit și noi doi ordin să facem ca acel judecător, am fi făcut...

– Poate că tu n-ai fi făcut, retractă colonelul, dacă tu zici eu te cred... În ce mă privește, eu știu?! Poate că n-aș fi făcut nici eu, în orice caz nu i-aș fi agravat acuzatului soarta... Asta e cert! E cazul însă să te informez că mulți dintre acei judecători și securiști care s-au dedat la astfel de ignominii, o parte, datorită mecanismului simplu al represiunilor, când acuzatorul devine repede acuzat, a nimerit repede printre victime, iar altă parte a suferit mai târziu rigorile legii pe care o călcaseră în picioare. E de mirare că judecătorul tău cu ochelari de cal a scăpat nepedepsit.

– Nu de cal, zise Niculae, ci negri.

– Mă rog, conveni colonelul, de astă dată cu un umor voluntar. Niculae, adăugă el familiar, uite ce e, îți spun, nu-mi place nici acum subiectul ăsta! Să-l părăsim.

– Bine! zise Niculae. De ce m-ai invitat aici?

– Fii liniștit, răspunse colonelul, nu mai e nevoie de nici o declarație... Dosarul e încheiat!

– Adică? Ați descoperit criminalul? Cine e? întrebă Niculae abia stăpânindu-și curiozitatea și lăsând să-i scape și un sentiment de ușurare.

– Ai dreptate să te simți ușurat, zise colonelul. Din pricina prostiei unor lucrători ai miliției, puteai s-o pățești foarte urât...

Și se făcu deodată foarte posac. Pe urmă se uită la Niculae.

– Dacă ești curios să știi cine e criminalul, n-o să-ți închipui că o să-ți spun: e cutare, și cu asta basta. Avem și noi orgoliul nostru. Față de cine să ne mândrim, în afară de superiorii noștri? Față de prieteni, de oameni pe care îi prețuim... foști colegi față de care păstrăm o amintire frumoasă... Așa că, dacă n-ai alt program azi, sau dacă vrei mâine, te invit la mine la masă, mai stăm de vorbă despre adolescența noastră și pe urmă

îți povestesc și cum am descoperit noi criminalul. E o istorie întunecată... Ai zice că noi, aici, știm multe... E adevărat, dar, uite, crima asta am descoperit-o, dar de înțeles, tot n-o înțelegem...

– Cine e? repetă Niculae nerăbdător.

Dar colonelul parcă se supără: adică drept cine era luat? Chiar așa de ușor i se puteau smulge secretele profesiunii lui?! Cum le-a fost vorba?

– În orice caz nu e cine crezi tu, zise el ridicându-se. Apoi îi reaminti: Nu mi-ai spus: accepți invitația mea?

– Bineînțeles, îți mulțumesc, zise Niculae tresărind. Ești foarte gentil. Trebuie doar să dau unei prietene un telefon...

VII

Soția colonelului era profesoară de franceză și, fără să fie cu mult mai tânără decât bărbatul ei, deși născuse de două ori, își păstrase pe chip expresia de vioiciune și intensitate a privirii, pe care soțul ei nu le mai avea. Unul din soți, însă, dacă e mai tânăr, datorează adesea acest fapt celuilalt. Nu anii, ci grijile îmbătrânesc. În familia colonelului, aceste griji le avea el, Spoială, cu toate că soția lui își îngrijea singură copiii și, ca în toate casele de condiția lor, doar curățenia și spălatul le făcea altcineva, o femeie care venea la ei de două ori pe săptămână. Niculae petrecu la ei o seară care îl încântă, înainte ca fostul său coleg să-i povestească despre crunta istorie din lumea de jos a castelului. În ziua aceea chiar, doamna Spoială avu norocul să-i vină femeia și lăsă în grija ei să strângă masa, care fusese foarte plăcută, și ea putu astfel să rămână cu bărbații în biroul soțului; aveau trei camere și un hol, nu erau mari odăile, dar erau bine împărțite. Copiii fuseseră cuminți, mâncarea gătită, crap cu sos de undelemn și lămâie, smulsese musafirului exclamații de plăcere, iar după masă, la cafea, soția colonelului puse mâna pe o chitară, și cu privirea ei licărind de poftă de viață, începu

să cânte cu o voce voalată cântece vechi, subliniindu-le prin apăsări pline de un discret umor caracterul lor excesiv sentimental, dar nu lipsit de o frumusețe pe care o au totdeauna cântecele demodate când sunt bine zise.

Colonelul fuma acum din pipă, și tăcea, tot posac, dar liniștit, în timp ce își trimitea câinele din când în când (un ciobănesc german) să-i aducă din hol ba chibriturile, ba ziarul, ba o scrumieră... Și câinele i le aducea și se așeza apoi atent lângă stăpânul său.

– Doamnă, nu vă supărați, zise Niculae din fotoliul său, dar mie mi se pare că ăsta e cel mai frumos cântec pe care l-am auzit eu vreodată, care l-ați cântat acum. Nu vreți să-l mai cântați o dată?

– Și mie îmi place, zise colonelul, dar ca să nu-și tocească farmecul n-o las pe nevastă-mea să-l cânte des. Nu l-am mai auzit de vreo șase luni.

Ea zâmbi și repetă cântecul, însoțindu-l la întreruperi prin reluări de chitară. Era un cântec în care chiar chitara acumulase în amintirea cuiva care se îndrăgostise sub vraja strunelor ei, dar și a unui glas, fericirea zilelor când iubitul era încă al ei și n-o părăsise... Tot ce mai ținea ea acum la piept era instrumentul acesta cu corp rotund care îi plângea în brațe cu o melancolie ucigătoare:

Spune-i, spunei, chitară,
Că îl iubesc și îl voi aștepta...

Cele mai reușite întâlniri sunt cele în care oamenii vorbesc puțin, dar au găsit totuși o modalitate de a se exprima, și care nu se lungesc prea mult. Doamna Spoială, deși cei doi bărbați ar mai fi ascultat-o încă și o rugară chiar să mai cânte ceva, depuse cu un surâs hotărât chitara la locul ei și se retrase spunând că e târziu și a doua zi avea un program greu la liceul unde preda.

– Ce program greu? zise soțul dând din umeri. E abia ora nouă. Mai stai.

BIBLIOTECA ...NE

– Nu mai stau, răspunse ea.

– Mai am un motiv pentru care vreau să-ți povestesc ce-am descoperit noi, acolo în lumea de care în mod direct ești legat, zise colonelul după ce soția lui închise ușa și urmă o tăcere între cei doi foști colegi de bancă. O crimă poate fi și semnul unei maladii sociale, când nu e expresia unei maladii a criminalului. În crimele descrise de Dostoievski, criminalul nu e nebun, și e foarte interesant așa, pentru că nebunii sunt iresponsabili. În acest punct interesul e nul, ce poți să-i faci și la ce concluzii poți ajunge studiind crima unui nebun? La nici una.

Colonelul se opri și îi ceru câinelui:

– Rex, du-te și adu-mi servieta mea de pe birou.

Câinele se duse, se urcă cu picioarele pe scaun, apucă servieta de mâner și apoi sări cu ea în gură și i-o aduse colonelului, care o deschise și scoase un mic dosar pe care îl răsfoi câtva timp. Câinele se uita la el, și când vorbi Niculae, se uită la Niculae, și când stăpânul său reluă, se uită la el. Ai fi zis că înțelege ce se spune și că urmărește conversația în cunoștință de cauză.

– Spune-mi, zise Niculae, criminalul e arestat?

– Da, răspunse colonelul.

– E responsabil?

– Aici e toată problema. Este responsabil. Va fi condamnat. Și totuși... După cum știi, începu colonelul, în ultima vreme, Damian Gheorghe credea că dorește să-și lase definitiv nevasta și s-o ia pe concubină. Asta se zice că ar fi fost pricina pentru care s-a mutat din sat în „Casa grădinii". Cine știe cât era de hotărât? Fapt e că și-a trimis concubina în același timp să-și aducă certificatul de divorț și să-și schimbe buletinul, fiindcă și asta fusese căsătorită. Concubina tocmai în acest timp lipsea. Din acei puțini oameni care i-au frecventat casa pe vremea când locuia în sat, se remarcă barcagiul castelului, Pecingine, pe care îl cunoști. Relație strânsă cu drama care s-a consumat are și muncitorul Anghel Savu, pe care de asemeni îl cunoști foarte

bine. Ceea ce nu știi tu e că acest ins nu era sigur de nici unul din copiii lui, trăia ca într-un infern al lui Dante al geloziei, încât mă mir că nu și-a omorât până atunci propria nevastă și pe cele două fetițe de care nu era sigur... Ce s-a petrecut cu opt-zece ore înainte cu Damian Gheorghe și cu cei care îl cunoșteau? Când s-a terminat ziua de muncă, adică după prânz, Damian Gheorghe a plecat către dormitorul comun de lângă lacul castelului unde călca rufe soția sa legitimă, cu toate că din primăvară n-o mai căutase niciodată. Explicația faptului consta în aceea că vroia să-i aducă un pachet de jucării pe care îl cumpărase pentru copilul lor, care împlinea cinci ani.

– Da, zise Niculae, mi s-a povestit această scenă.

– După acest incident, continuă colonelul, Damian Gheorghe s-a luat după soția lui, întârziind după ce l-a fugărit mai întâi pe omul cu care o prinsese lângă acel copac. Care însă, știind cu cine are de-a face, n-a stat mult pe gânduri dacă să-l înfrunte sau nu și a întins-o mâncând pământul... Căutând-o la dormitorul unde ea călca de obicei rufe și negăsind-o, Damian Gheorghe a rugat pe una din muieri, care tocmai aducea lenjeria de la castel, să-i dea soției lui jucăriile și i-a propus lui Tudor Emil, bărbatul uneia care locuia în același dormitor, să meargă cu el la bufet. Fiind refuzat de Tudor Emil, care i-a spus că s-ar putea totuși să meargă mai târziu, l-a invitat atunci pe fratele soției, pe Pecingine, care tocmai picase... Împreună cu Pecingine, iar mai târziu în compania lui Tudor Emil, au consumat bere la bufet până în jurul orelor optsprezece. La orele șase a părăsit bufetul, probabil excitat, ca să revină după o tentativă de viol, știi și acest lucru, și nu-ți mai redau detalii, precum și restul, ni s-a povestit că ai fost de față când domnul Anghel a venit peste el să-i ceară socoteală și cu ce s-a soldat această pretenție a lui... În dimineața zilei următoare, pe la orele șapte, este găsit de tine mort pe studioul din locuința sa. La fața locului au venit procurorul criminalist de la regiune, medicul judiciar și alți criminaliști. Nu-ți spun care dintre

aceștia eram eu și dacă am fost prezent în prima fază a cercetărilor. Fiindcă au fost două faze, după cum ai să-ți dai seama... Cercetarea a stabilit că ușa de la intrare în locuință a fost întredeschisă și nu prezenta urme de forțare. Damian Gheorghe, care era un om căruia nu-i era frică de nimeni, obișnuia să doarmă cu ea descuiată. Îmbrăcămintea lui, cu excepția pantalonilor, care s-au găsit pe speteaza unui scaun din dormitor, era așezată în ordine pe patul din mica bucătărie; în buzunarele pantalonilor și hainei s-au descoperit urme de sânge cu aspect de ștersătură; într-o cutie de pe șifonier s-au găsit o sută douăzeci și cinci de lei, care îi aparțineau; și urme digitale peste tot... Pe studio era o baltă mare de sânge; de asemeni s-au găsit numeroase pete roșietice pe pereții dormitorului; alte pete similare pe ziarele de pe dușumea și pe lada studioului. Omul a fost găsit mort culcat pe spate, cu capul înclinat spre dreapta, având o mână cu palma și degetele pline de sânge... Trec peste alte detalii. S-a admis în primele momente ipoteza crimei din gelozie, prin faptul că muncitorul Anghel a recunoscut imediat că el ar fi autorul. Dar nu s-au eliminat concomitent și alte ipoteze, fiindcă recunoașterea simplă a unei crime nu înseamnă pentru noi mare lucru, dacă nu ni se administrează și probele necesare justiției. Acest Anghel a fost imediat arestat și cercetat. I s-a găsit sânge, după cum ai auzit, pe guler, pe ciorap și sub unghii. În același timp s-au efectuat cercetări dacă nu cumva autorul ar putea fi unul din nenumăratii oameni pe care Damian Gheorghe îi lovise sau îi dăduse cu capul de copaci, mobilul fiind răzbunarea. De ce nu ne-am mulțumit cu Anghel Savu? Ai să vezi îndată de ce. Recunoașterea lui a trezit unele suspiciuni care s-au dovedit întemeiate: comportarea lui s-a modificat curând după arestarea sa, și ai să vezi în ce sens... Ipoteza unei crime cu eventualul mobil de jaf a fost lăsată în suspensie, cu toate că s-au depistat urme din care rezultă că îmbrăcămintea lui Damian Gheorghe a fost percheziționată de asasin. De ce? Acest detaliu, datorită faptului că alte indicii

eliminau cert mobilul jafului, ni s-a părut straniu și l-am reținut ca pe un lucru inexplicabil. Din moment ce nu lipseau lucruri și bani din locuință, iar ucigașul nu folosise un instrument pregătit dinainte, nu erau argumente pentru susținerea unei crime cu mobil de jaf. S-a pornit ca de obicei de la premisa că autorul trebuie să facă parte din rândul persoanelor cunoscute de cel ucis. Investigațiile efectuate au stabilit că toporul aparținea domnului Anghel. Doamna Anghel a susținut că l-a avut încuiat în cămară și nu-și putea explica modul cum a ajuns în câmpul crimei, până ce a venit bărbatul ei, care ne-a explicat cum l-a luat de-acolo, l-a pus afară rezemat de zid, ca să-l aibă mai târziu, când familia lui avea să adoarmă, la îndemână, în vederea comiterii crimei. Înainte de a o comite, a admonestat-o pe nevastă-sa că a lăsat becul aprins pe coridor, ca să vadă să se ducă la el și să-l înșele, iar mai târziu, enervat că de ce nu se culcă, i-a spus: „Așa cum ți-am stârpit eu din rădăcină, muncind vreo două ore, liliacul în care te piteai cu hândrălăii din sat, tot așa o să ți-l stârpesc și pe ăsta de pe suprafața pământului, mult mai ușor, fără să depun pentru aceasta o muncă apreciabilă". Propriile lui cuvinte. În al doilea rând, dimineața devreme domnul Anghel a plecat la București, lucru cu totul neobișnuit la el, când putea să facă același lucru foarte ușor după-masă. Domnul Anghel era un puturos, ce-i venise tocmai în dimineața aceea să se scoale cu noaptea în cap și să plece de-acasă? În al treilea rând, poziția locuinței bănuitului, cu ușa pe același coridor, permitea acestuia să acționeze foarte ușor fără a fi auzit sau văzut de nimeni, cu excepția ta, care te încuiau în cameră și nu mai ieșeai până dimineața. În al patrulea rând, doamna Anghel singură a declarat că târziu, după ce a adormit, l-a auzit prin semisomn pe soțul ei cum se ridică din pat și iese. Cât a lipsit nu mai știe. În acest punct vroiam să mai aflu de la tine dacă la ora aproximativă când ai sosit acasă cu prietena ta, unsprezece-unsprezece și jumătate, ați văzut sau nu toporul pe coridor, pentru a stabili cât mai exact când anume

s-a comis crima, dar evenimentele s-au precipitat și n-a mai fost nevoie de această precizare... Revenind la indiciile acumulate împotriva lui Anghel, în baza lor, cum ți-am mai spus, individul a fost arestat. Dar paralel cu verificarea acestei ipoteze, după ce au apărut suspiciuni în comportarea lui Anghel, au fost verificate celelalte. Referitor la a doua versiune, și anume că omorâtorul s-ar putea să fie unul care s-a răzbunat dintre cei umiliți sau loviți de Damian Gheorghe, s-au făcut investigații pentru a se stabili ora plecării acestuia din bufet și a se constata dacă a plecat singur sau însoțit de vreo persoană. Verificările privind justificarea timpului lui Pecingine și Radu Emil, cu care Damian Gheorghe a stat la masă în bufet, au stabilit că ultimul, adică Radu Emil, a ajuns acasă numai în jurul orelor douăzeci și trei în stare de beție totală, frecventând consecutiv mai multe localuri, iar primul, adică Pecingine, după a doua plecare din bufet, a ajuns la dormitorul sorei lui pe la orele douăzeci și două, împrejurare confirmată de cinci martori. Pecingine s-a dus deci în dormitorul lui și a dormit până dimineața, când a plecat la servici. În funcție de această situație s-a apreciat că relatările martorilor, care confirmau susținerile lui Pecingine, îl exclud pe acesta definitiv din cercul bănuiților, fiindcă el își justifica riguros modul cum și-a petrecut timpul în perioada comiterii crimei. În consecință, a fost ignorată declarația ta, precum și indiciul care apăruse împotriva lui, rezultat din expertiza dactiloscopică a fragmentelor de urme digitale depistate pe comutatoarele electrice și mânerul ușii șifonierului din locuința victimei. Este adevărat că expertiza nu putea fi considerată ca o probă absolută, întrucât nu era rezultatul examinării unor urme digitale complete, dar această împrejurare trebuia totuși reținută, deoarece îl indica drept bănuit și pe Pecingine, mai ales că se întărea și cu declarația ta, chiar dacă era contrazisă de cinci martori. Referitor la cea de a treia ipoteză, a crimei din răzbunare, aici ne-am încurcat într-o mare de presupuneri: mulți ar fi putut să-l omoare, puțini scăpaseră

de violențele lui... Ne-am întors repede la prima ipoteză, prin care bănuitul Anghel ne întărea concluzia că autorul crimei ar putea fi el. Numai că, deodată, în fața probelor de laborator, Anghel a început să nege orice relație cu comiterea omorului. Asta nu m-a mirat... Bănuitul a cunoscut precis locurile în care au fost depistate petele de sânge. Reținând, din pricina unei greșeli a anchetatorului, că pentru sângele de pe cămașă nu s-a putut determina grupa sanguină, a afirmat că acesta poate proveni de la el; la fel pentru sângele de sub unghii, a susținut că a ajutat cu câteva zile înainte pe un coleg de la grădină, care s-a lovit la cap. În ceea ce privește sângele de pe ciorap, a cărui grupă coincidea cu a victimei, a arătat că putea să provină de la soția lui, care avea aceeași grupă cu victima... În momentul când cercetările se aflau în acest stadiu, colectivul ofițerului din D.M.R. a primit și sprijinul meu. S-a conchis că se ridică semne de îndoială cu privire la situația acestui bănuit, care era și arestat, cu atât mai mult cu cât apăruse depoziția ta împotriva lui Pecingine. S-a apreciat că verificările referitoare la modul de justificare al timpului privindu-l pe acesta din urmă nu sunt suficient de temeinice. În ciuda dovezilor clare existente în apărarea sa, am elaborat versiunea că martorii care i-au consolidat alibiul ar fi mincinoși. În momentul respectiv, această teză a mea apărea pentru unii neconvingătoare datorită numărului mare al martorilor și al concordanței depline a depozițiilor. Ea a fost totuși admisă fiindcă simultan a ieșit la iveală importanța deosebită ce trebuie atribuită urmelor materiale, respectiv celor digitale, chiar atunci când acestora se opun probe de altă natură, care creează aparența unei certitudini. În consecință, s-a acordat o mare atenție interpretării rezultatului celor două expertize dactiloscopice contradictorii privind fragmentele de urme digitale de pe comutatoare. În baza acestor concluzii ale analizei, prima măsură inițiată a constat în redeplasarea la locul crimei. Aici am constatat că urmele digitale care au rămas pe ușa șifonierului provin de la mâna stângă și că sunt fixate

imediat sub butonul ușii din dreapta, în locul unde în mod obișnuit se apasă pentru a se închide ușa. Această poziție a urmelor a determinat concluzia că ele sunt recente, eventual produse odată cu cele de pe comutatoare, deoarece într-o altă ipoteză ar fi trebuit să se șteargă prin suprapunerea peste ele a altor urme ale lui Damian Gheorghe, care zilnic umbla în șifonier. Prin această considerație, ni s-a confirmat concluzia că cele două expertize dactiloscopice efectuate de miliție sunt realiste și ne-am hotărât să ne sprijinim pe ele... După modul de împrăștiere al picăturilor de sânge, în formă de evantai, pe doi pereți și pe dușumea, s-a conchis că era obligatoriu ca autorul să se păteze de sânge. Or, pe îmbrăcămintea bănuitului Pecingine, studiată la aparatul de raze ultraviolete, nu au fost depistate asemenea pete. În schimb s-a găsit sânge pe îmbrăcămintea lui Anghel. Care dintre ei era criminalul? Aceasta era întrebarea-cheie la care trebuia să se răspundă. Nu cumva erau amândoi? Sau cel puțin unul din ei a fost surprins de celălalt și tăinuiește fapta? Această presupunere se baza pe interpretarea probelor existente concomitent în acuzarea celor doi bănuiți și pe solicitudinea insistentă și ciudată a bănuitului Anghel, care spunea mereu: „Trebuie să fi rămas urme acolo în locuință!", făcând parcă trimitere indirectă la urmele ridicate cu ocazia cercetărilor. Menționându-se dubiul semnalat mai înainte cu privire la justificarea timpului de către Pecingine, acțiunea s-a deplasat deci în această direcție. Cei cinci martori ai lui, am gândit noi, chiar dacă nu au fost corupți prin mijloace materiale, l-ar fi putut susține din motive de compasiune, sau complicitate psihologică, încercând să-l apere de o eventuală arestare, din cauza necunoașterii fondului problemei, sau, dimpotrivă, fiindcă știau prea bine despre ce era vorba. Am trecut deci la reaudierea tuturor martorilor ce locuiau împreună cu sora bănuitului. Toți și-au menținut vechile declarații, dar din depoziția lui Radu Emil, care a fost la local cu Damian Gheorghe și cu Pecingine, am reținut un aspect care, deși nu era cert,

putea permite o concluzie, anume că victima a plecat din local cu bănuitul, fapt nou, care nu coincidea iarăși cu declarațiile celorlalți. Un alt martor care l-a cunoscut pe Pecingine numai în seara zilei de paisprezece iunie, când acesta a venit spre dormitorul surorii sale, locuind întâmplător în acel pavilion, ne-a relatat o împrejurare iarăși necunoscută până atunci, anume că acesta și-a schimbat la sora sa cămașa și maieul. Cum bănuitul, ca de altfel și sora sa, împreună cu colegele de cameră, negau acest fapt, s-a apreciat că acest aspect reprezintă în continuare un mijloc eficace de verificare a adevărului depozițiilor acestor martori, verosimilitatea celor declarate de acest ultim martor stând în faptul că el susținea cu tărie, în ciuda afirmațiilor tuturor celorlalți, momentul schimbării lingeriei, precizând că s-a dezbrăcat de o cămașă albă și un maieu bleumarin și a îmbrăcat un maieu alb și o cămașă în carouri... Întrebat ca din întâmplare asupra culorii maieurilor sale, Pecingine a confirmat indirect declarația martorului, arătând că are numai două: unul alb și unul bleumarin, cu care de altfel era și îmbrăcat. Am considerat că nu era firesc ca bănuitul să-și schimbe lingeria seara, ci dimineața, și am acordat și mai mare atenție acestui aspect. De altfel, martorul a revelat și un alt lucru deosebit de important, anume că bănuitul ar fi sosit la sora sa numai în jurul orelor douăzeci și patru și nu la orele douăzeci și două, cum susținea el împreună cu sora și colegele de cameră. Aceste două elemente au constituit pârghiile forte ale demascării martorilor.

Colonelul se opri și turnă coniac în pahare. Apoi continuă:

– În timpul cercetării surorii bănuitului, printr-o confruntare abil realizată cu martorul care văzuse maieul, numai cu privire la momentul schimbării lingeriei și al orei sosirii fratelui la dormitor, s-a obținut din partea ei recunoașterea faptului. În acel moment psihologic i s-a spus în treacăt să nu vorbească despre petele de sânge de care era murdară cămașa, ci să spună doar când a spălat-o, întrebare la care, involuntar, ea a răspuns: „Cămașa n-a avut decât o pată de sânge pe piept, nu cum

spuneți dumneavoastră, că era murdară de sânge", uitând de fapt să răspundă la întrebarea pusă. Ca și când reacția ei n-ar fi fost înțeleasă, s-a discutat cu naturalețe dacă a avut apă caldă toată ziua și a spălat sau a călcat lingerie, revenind doar mai târziu la chestiunea petei de sânge, deși aceasta era problema-cheie... Martora a rămas cu convingerea că ancheta cunoștea dinainte acest aspect și a dat în continuare relații precise, arătând că pata era plasată pe piept, în partea stângă, la zece centimetri sub guler. Așadar, am ajuns în situația când și împotriva acestui bănuit ne apărea în mod cert elementul sânge... Prin confruntări repetate între martorul ultim și ceilalți martori, precum și între aceștia și sora bănuitului, s-a izbutit cu foarte mari dificultăți, datorită atitudinii deosebit de refractare a martorilor, să se obțină depoziții care confirmau faptul schimbării lingeriei și ora reală la care bănuitul a sosit la dormitor. Fără a mai indica toate sinuozitățile procesului de cercetare a surorii bănuitului, îți mai spun doar atât: Faptul remarcat mai sus al schimbării cămășii și al prezenței petei de sânge, completat cu explicația că față de ea bănuitul a susținut că s-a tăiat cu ocazia bărbieritului și i-a căzut o picătură de sânge pe cămașă; stabilirea orei reale a sosirii bănuitului la dormitorul ei, aproximativ orele douăzeci și patru, cu justificarea ce i-a făcut-o Pecingine și că după despărțirea de victimă, în fața bufetului, a mers la dormitorul său, unde a mâncat și s-a spălat; împrejurarea că după ce a fost chemată la procuratură, împreună cu bănuitul, ocazie cu care a aflat că fratele ei a lăsat urme digitale la locuința bărbatului ei, a discutat cu el asupra crimei, insistând să-i spună dacă nu a fost cu soțul ei acasă și dacă nu cumva a făcut vreo prostie; faptul că personal l-a bănuit... „Mă, ce-ai făcut tu acolo? l-a întrebat ea prinsă parcă de un sentiment de teroare, că adică acum nu mai era nimic de îndreptat, el, fratele ei, i-a omorât bărbatul, și de ce l-o fi omorât?! De ce mi-ai spus tu mie să spun că ai venit la ora zece și nu mi-ai spus că ai fost acasă la Gheorghe? Ce era cu sângele acela de pe cămașă? La

mine te-ai gândit tu, Ioane? Din pricină că se purta urât cu mine? O, Doamne, ce-ai făcut?!" Toate acestea mi-au format convingerea că Pecingine e autorul principal al crimei. S-a considerat deci ca absolut necesară reținerea lui, măsură cu care anchetatorul penal n-a fost de acord, apreciind-o ca prematură și insuficient motivată. Cu toate că am înțeles justificarea de ordin formal a acestuia, în sensul că nu putea dispune reținerea bănuitului atâta timp cât avea pe altul arestat, împotriva căruia exista un lanț de probe indirecte, relativ bine conturat, fiind imperios necesară cercetarea temeinică a noului bănuit, am realizat acest lucru chiar alaltăieri, reținându-l timp de douăzeci și patru de ore, în baza dreptului ce-l au în această materie organele de miliție. Văzând că însăși sora lui și, împreună cu ea, ceilalți martori arată că a ajuns numai la orele douăzeci și patru, rămânând astfel nejustificat timpul de la plecarea din local, și cum explicația cu trecerea pe la dormitorul propriu n-a rezistat, fiind combătută de cei din dormitorul său, Pecingine s-a văzut dintr-o dată în fața perspectivei de neînlăturat de a arăta: ce a făcut timp de două ore, de la douăzeci și două la miezul nopții? N-a mai știut ce să răspundă! Prins între zidurile de fier ale faptelor prin care nu se zărea nici o ușă, îndârjit dar neputincios, a recunoscut crima. Ce se întâmplase? De ce ucisese? Iată acum, povestit de el, filmul exact al deznodământului... La invitația lui Damian Gheorghe, de la bufet Pecingine s-a dus cu el la „Casa grădinii". În timp ce Damian Gheorghe se dezbrăca și-și așeza hainele, au fumat amândoi tot timpul țigări, discutând în bucătărie... Că el, Damian Gheorghe, a ținut totdeauna la soția lui și că dacă a gonit-o de-acasă, e tot din vina ei... Că în cutare zi i-a cerut cutare lucru și ea n-a vrut să-l asculte... și în altă zi tot așa, știe toți vecinii... Și atunci cum dracu să n-o gonești de-acasă?...Nemaiavând ce fuma, Damian Gheorghe i-a spus lui Pecingine să ia țigări din șifonier. Pecingine s-a dus și a luat de acolo un pachet, ocazie cu care și-a lăsat urmele digitale pe ușa șifonierului, și au fumat în

continuare, aruncând mucurile pe jos... Acceptând rugămintea cumnatului să rămână la el, Pecingine s-a dezbrăcat și s-a așezat pe studio. Au continuat să discute... Că așa și pe dincolo, de ce adică să-i facă lui nevastă-sa o astfel de figură... Că el s-a dus ieri în București și i-a cumpărat fetiței jucării de la „Magazinul copiilor"... Și le-a păstrat cu el până a doua zi, să i le dea, și, în loc de asta, ea le aruncă pe jos... iar el, fratele ei, o aprobă... Nu zice nimic... de azi de când îi tot spune, și el nu scoate o vorbă... știe el Gheorghe de ce... Și-a dat el seama... Chiar azi a înțeles cauza... Și Damian Gheorghe, care era în stare de ebrietate, i-a dezvăluit-o deodată: El, Pecingine, trăia cu soția lui, adică cu propria soră... Și că pentru acest fapt îi va omorî în noaptea asta pe amândoi... Cât de hotărât era Damian Gheorghe nu se știe, dar câtă putere mai avea în el, da: a adormit imediat. Afirmând că i-a fost teamă ca Damian Gheorghe să nu se trezească și să-l omoare, Pecingine, după ce a stat întins în pat vreme îndelungată, s-a dat jos și s-a îmbrăcat cu grijă, cu intenția să plece. A stins lumina în dormitor, lăsându-și pe comutator urmele degetelor, iar când să iasă din bucătărie a observat pe hol, rezemat de perete, lângă o bancă, toporul lui Anghel. N-a mai stins lumina din bucătărie, fiindcă în acel moment i-a încolțit gândul crimei. A luat toporul, s-a întors în dormitor, și i-a aplicat lui Damian Gheorghe trei lovituri puternice în cap. În timpul consumării faptei, n-a mai aprins lumina în dormitor, fiindcă se vedea destul de bine cu cea din bucătărie. Dându-și seama că nu mai poate scoate toporul, l-a lăsat acolo înfipt în capul celui ucis și a început să-i caute prin buzunarele hainelor să găsească cuțitul cu care credea că Damian Gheorghe ar fi vrut să-l omoare. Cert este că cu acest prilej au rămas pe căptușeala buzunarelor mânjituri de sânge.

– Cum, strigă Niculae, s-a dovedit așadar că într-adevăr a ucis fiindcă a crezut că celălalt o să-l omoare?

– Da, zise colonelul. I-a căutat în haine lui Damian Gheorghe să găsească cuțitul pe care presupunea că-l are în

buzunare. Urmele de sânge de pe căptușeala lor sunt o probă că omul a acționat sub imperiul acestei idei cu o forță năprasnică... De aceea ți-am vorbit atât de amănunțit despre ele... Recunoașterea cu lux de amănunte a lui Pecingine, care a indicat și regiunea capului unde a aplicat cele trei lovituri, arătând că Damian Gheorghe dormea cu capul întors spre perete (astfel cum a fost văzut la cercetare) a lămurit definitiv și situația celui bănuit, care era arestat, Anghel. Pecingine a declarat că a luat toporul de pe coridor, fără cunoștința acestuia... În final, s-a hotărât punerea în libertate a celui nevinovat, reușind să convingem anchetatorul penal de eroarea făcută... Dar merită să fie subliniat și aspectul că Anghel, deși nevinovat, a susținut cu tărie un fapt neadevărat și deosebit de grav în acuzarea sa, anume că toporul l-a ținut încuiat în cămară, neizbutind să explice cum a ajuns să fie instrument al crimei. Mai mult chiar, încercând ulterior să scape de învinuire, a mers până acolo încât a afirmat că din moment ce toporul l-a ținut mereu încuiat, înseamnă că autoarea crimei ar fi nevastă-sa, altfel neputându-se explica cum a ajuns toporul acolo, în timp de lacătul cămării nu prezenta urme de violență. Prin conduita sa stranie și nesinceră, el a încurcat mult ancheta, negând cu încăpățânare fapte certe stabilite... Era clar pentru noi că el pusese toporul acolo, cine altcineva!? Că îl pusese împins de o inspirație sinistră, și anume, că cineva s-ar putea să aibă nevoie de el în noaptea aceea, e o ipoteză care se poate susține, dar care nu intră sub rigorile legii, din moment ce nu s-a acționat prin complicitate...

– Un lucru nu înțeleg, zise Niculae imediat, de ce, dându-și seama că eu s-ar putea să depun împotriva lui mărturia cea mai grea, Pecingine nu m-a omorât și pe mine. Pedeapsa pentru două crime e aceeași ca și pentru una singură.

Și-i povesti colonelului vizita piticului care era foarte liniștit și sigur pe sine știindu-l pe Anghel înfundat până în gât de propriile lui declarații și de sângele care i se găsise pe haine...

– N-avea o idee, zise colonelul după câteva clipe de gândire. Îi lipsea o a doua idee a crimei.

– Cum, dar ideea că îl voi spune nu era suficientă?

– Parcă cea pe care i-o dăduse Damian Gheorghe era? se miră colonelul. Aici e misterul! Sunt delincvenți care nu pot săvârși decât o singură crimă, sunt, adică, un anumit tip de oameni normali, și nu criminali înnăscuți, cum era Raskolnikof, care ucide imediat a doua ființă umană, pe care nu premeditase s-o ucidă, pe sora bătrânei, și fără să se mai gândească. Pecingine însă nu mai era capabil de o a doua. Dar de ce a comis-o pe prima? Ce i s-a năzărit?

– Trăia cu soră-sa? mai zise Niculae ridicându-se.

Colonelul se ridică și el odată cu el și câinele.

– Nu, zise el hotărât. Scena care a avut loc în grădină, cu jucăriile, și care putea sugera fratelui că soțul sorei lui se va întoarce la ea, ar fi un argument, dacă am admite ipoteza incestului. Dar cercetările mele, duse cu multă discreție (fiindcă uneori e suficient să-i sugerezi martorului o idee plauzibilă ca el să și-o însușească), nu admit această ipoteză. Florica Damian e o femeie cu simț moral și foarte naivă, n-ar fi rezistat mult să nu declare faptul, cum s-a și petrecut, cu istoria cu maieul, când noi nici măcar n-am încolțit-o cu ceva, deși fratele ei o rugase să nu spună...

– O ultimă întrebare, zise Niculae, de ce mi-ai precizat la început că ucigașul nu e cel la care mă gândeam eu? Mă gândeam chiar la Pecingine.

Colonelul avu un fel de surâs, care însă nu-i lumina chipul său posac.

– Știam că te gândești la el, dar dacă ți-aș fi confirmat că el era, l-ai fi pierdut repede din vedere pe Anghel... Așa, din povestirea mea, recunoaște că în timp ce o ascultai te gândeai că Anghel trebuie să fie măcar complice sau coautor... Ori, nu! Nu era! Și-a asumat la început crima din satisfacția smintită

pe care a simțit-o că omul care credea el că i-a violat nevasta și l-a călărit pe urmă la bufet a fost omorât... Pe urmă, când și-a dat seama ce-l așteaptă, adică atunci când s-a trezit din beția răzbunării, l-a apucat groaza. Dar tot n-a ales calea cea dreaptă ca să ne ajute... Un individ strâmb...

– Și noi suntem strâmbi, zise Niculae luând-o spre ușă. Cum ai promovat tu primele clase, când eram colegi, și cum am ieșit eu inginer, n-a fost deloc ceva drept... Dar bine că ai reușit... Văd că ai acum o memorie excepțională, în timp ce atunci, hm... Mă bucur sincer...

VIII

În acest timp Simina, culcată în pat și citind, îl aștepta pe Niculae, care îi spusese unde era invitat și că în noaptea aceea va dormi iarăși la ea. După cele trei săptămâni, în seara când el se întoarse la „Casa grădinii", Simina nu putuse să închidă ochii decât spre ziuă. „Mă simt ca și când n-aș fi fost măritată niciodată, gândise ea în timpul acelei insomnii. Asta e din pricina felului cum doarme el cu mine: Mă ia în brațe! Și gestul acesta e cu atât mai tulburător cu cât vine de la un om care, el, n-a fost niciodată însurat. Atunci de unde știe? Din instinct? Fiindcă nu văd cine l-o fi învățat... Pătrașcu dormea lângă mine ca un bustean, lângă el aveam nu o dată coșmaruri, visuri urâte care prefigurau sfârșitul și inutilitatea acestei căsnicii, de care nu-mi dădeam încă seama... De mult, de pe la treisprezece ani, n-am mai visat că zbor... Iată, acum visez iar... Puține schimbări aduce în viața noastră exterioară prezența unui bărbat pe care îl iubim, totuși clipele se acoperă parcă de o pulbere de aur... Mesele noastre în doi parcă sunt o sărbătoare... Nu pot să uit cum mi-a luat el cuțitul de pictat, în seara când l-am găsit dormind în atelierul meu, și a tăiat roșiile cu el... Roșiile acelea... și cafeaua pe care i-am făcut-o pe urmă aici, când mi-a povestit istoria sa cu șopârla... Doamne sfinte, dacă aș trăi

într-o iluzie, n-aș fi atât de fericită! După plecarea lui, când aș rămâne singură, iluzia s-ar atenua, mi-aș regăsi viața și gesturile mele dinainte de a-l cunoaște, și care sunt reazimul nostru când ne pierdem libertatea, și dragostea mea mi-ar aduce fericirea comună tuturor femeilor, care nu pot iubi tot timpul, fiindcă mai au și treabă și le mai apasă și necazurile existenței, suferința de a nu avea ceea ce ar dori, sau ceea ce văd că altele au... Dar eu nu trăiesc în nici o iluzie! După plecarea lui mi-e dor de el în chiar clipa despărțirii, și mi-e dor și mai tare pe măsură ce orele trec. În acest timp știu pe deplin despre ce e vorba. Mi-e dor de ochii lui, care parcă nu mă bagă în seamă, și de surâsul lui, care îi înmoaie chipul de adolescent... Să fii bărbat matur și să-ți fi păstrat și reacțiile de adolescent, pe care el nici nu le știe... Mi-e dor de râsul lui spontan și batjocoritor, prevestitor de reflecții necruțătoare, când îi fuge și sângele din obraji și se face pentru câteva clipe alb la față... E foarte rău că știu despre ce e vorba și că în caz de nenorocire n-o să am din ce mă trezi... Ce mă fac eu dacă, de pildă, mă înșeală? Din ce iluzie să-mi revin? Știu că asta nu se va întâmpla, sau, mai bine zis, știu că dacă se va întâmpla el singur va rupe cu mine înainte sau imediat după, nu-l văd purtându-se cu mine ca un trădător, dar îl văd părăsindu-mă ca să nu devină, iar eu nu mă văd pe mine pregătită cu aruncarea unei iluzii peste bord, ca să-mi ușurez soarta... Nu am câmp de retragere, trebuie abia să mi-l caut... Nu pot, ca în cazul Pătrașcu, să-mi pun mâinile la ochi, să văd un număr de fapte reprobabile în comportarea lui și să mă simt foarte liniștită la gândul despărțirii. Dar de ce mă gândesc eu la astfel de lucruri și de ce inima îmi bate cuprinsă de panică? Nu e ăsta un lucru reprobabil din firea lui, că nu sunt liniștită când mă gândesc la viitor?... Din nenorocire nu, fiindcă asta îmi vine din faptul că mă simt prea fericită când e cu mine, și golul pe care mi-l lasă o scurtă despărțire mă sperie... Dimpotrivă, el e cu atât mai puțin vinovat cu cât de la început mi-a spus că trebuie să țin la el așa cum ține el la

mine. «Îmi place să nu te văd și să te iubesc», așa mi-a spus. Da, iubirea care nu se trece, pentru că se păstrează în inimă, ferită. Așa crede el! Noroc că în ultima vreme se uită în ochii mei și parcă mă întreabă: «Ei, nu e așa că acum te iubesc așa cum mă iubești tu?» Da, dar pentru cât timp? Pentru că în clipa când am vrut să fac cu el un program cum să ne petrecem împreună restul verii, această întrebare minunată din ochii lui s-a ascuns. «Tata e un om prea bătrân, mi-a răspuns când i-am propus să mergem pe la părinții lui, pe care eram curioasă să-i cunosc. Nu mai e ce-a fost el odată, e foarte bătrân...» N-am înțeles acest refuz, n-a vrut să-mi explice... «Să mergem la mare, i-am spus, eu verile mă duc la mare... Ai văzut marea?» «N-am văzut-o!» «Haidem la mare!» «Nu pot, zice, n-am bani!» Noroc că am tăcut, că nu i-am spus că am eu bani. S-a uitat la mine cu o boare de afecțiune umbrindu-i privirea. Îi plăcea că nu sunt tâmpită, că îl și înțeleg, nu numai îl iubesc. «O să strâng bani, zice, și mergem la anu!» Și mi-a zâmbit. «Bine, i-am spus eu, atunci hai să mergem undeva la munte, la Sinaia de pildă, unde o cameră e foarte ieftină în comparație cu marea.» «Nu, zice, am fost o dată la munte și nu mi-a plăcut deloc. Stațiunile astea, în loc să fie locuri de odihnă, te scârbesc pentru totdeauna cu megafoanele sau tranzistoarele pe care cine le are merge cu ele pe drum date la maximum... îi bag în... cu tranzistoarele și cu megafoanele lor cu tot. Mai bine stăm la București...» «Nu-ți place să urci pe munte?» «Nu! Îmi plac orașele! Și cel mai frumos tot Bucureștiul mi se pare...» Avea dreptate, dar o schimbare dorește oricine, chiar dacă pleacă din odaia și cărțile lui, unde se simte bine, și se duce într-o cameră de hotel sau vilă, și trebuie să mănânce la o cantină sau restaurant, în mod obligatoriu, niște feluri de mâncare prost gătite și mizerabil servite. «Și ce să facem în București?» l-am mai întrebat. «Cum ce să facem?! s-a mirat el. Mergem la cinema!» Parcă ar fi spus: mergem în lună! Îi place cinematograful, se uită la filme cu o expresie de parcă ar uita complet că istoria

aceea de pe pânză e făcută de cineva. Își revine greu din iluzia în care e prins și nu știe să discute despre filme, care e bun, care e idiot. Lui aproape toate îi spun ceva... «Bun, zic, și în afară de cinema, ce mai facem?» «Cum, zice. Ne distrăm! Ne plimbăm, pe străzi...» Ce distracție grozavă, noroc că vederea lui, mergând pe străzi cu atâta încântare, mă încântă și pe mine, parcă mă întinerește, deși eu sunt cea care am cincisprezece ani mai puțin, și nu el... «Bun, zic, și după ce mergem și pe străzi, ce mai facem?» «Cum, ce mai facem?! Mergem la restaurant! Ne distrăm!» M-am uitat să văd dacă nu cumva mă lua la vale. Mă cam lua... Dar în același timp îmi dădea de înțeles că acest formidabil program i se părea foarte atrăgător. N-avea grijă, ghiceam eu din surâsul lui ironic, orașul și timpul, așa cum le văd eu, sunt încărcate de mistere. Lasă-le așa, nu încerca să le storci dinainte surprizele... Iată, cu genul acesta de sugestii îmi scapă el mie din mâini... Și mă lasă pe urmă singură să mă gândesc la el, să doresc cu inima bătând să-l văd întorcându-se cât mai repede, prinsă parcă în jocul unei intrigi palpitante..."

Soneria zbârnâi scurt. Așa suna Niculae, fără să mai reia apăsarea. Simina lăsă la o parte cartea pe care o citea și se dădu jos să-i deschidă.

– Ei, zise ea, ai petrecut bine cu fostul tău coleg de școală?

– Excelent, zise Niculae. A cântat nevastă-sa la chitară cântece excepționale. Pe urmă el mi-a povestit cum l-au prins ei pe omul care l-a omorât pe Damian Gheorghe.

– Ei, cine l-a omorât? zise ea nu prea curioasă.

– Barcagiul, cumnatu-său, așa cum am bănuit... răspunse Niculae așezându-se pe pat. N-am înțeles ce-a avut cu el... Adică am înțeles, dar...

Dădu din umeri, cu un aer puțin absent, cu gândurile fugindu-i în altă parte, dar într-un fel liniștit, contemplându-le detașat, cum ai contempla zborul unui cârd de păsări dintr-un salcâm în altul, fără să se îndepărteze prea mult de un anumit loc.

– Nu mai știu, continuă el, are, sau nu, omul mintea puternică?... Pecingine o avea, era inteligent și calculat și a știut în timpul anchetei să se apere foarte îndârjit și cu multă abilitate, și totuși vizita lui la cumnatu-său n-a avut, până în ultima clipă, nimic anormal. N-a premeditat uciderea...

Și Niculae îi povesti Siminei tot ceea ce se mai întâmplase și felul cum Pecingine omorâse...

– Presiunea, zise el la sfârșit, la care Damian Gheorghe supusese conștiințele celorlalți fusese respinsă de toți... Pecingine, mai slab, n-o mai suportase? Și tocmai el, cel mai slab, îl omorâse! Și din ce? Se acumulaseră și la el umiliri mortale? Tratamentul la care îi era supusă sora? Istoria cu cratița pe care el, Pecingine, urma s-o pună pe capul unei femei dacă ar vrea să ajungă la ea, cum își bătea Damian Gheorghe joc de el?

– Toate la un loc, sau poate nici una, zise Simina. Fiindcă tu mi-ai povestit și felul cum s-a purtat el cu fata aceea de la restaurant, cu care urma să se însoare. A bătut-o foarte urât și violent... Ea era gata să-l ierte, dar să-i spună ce i-a venit, ce-a avut cu ea. N-a vrut să spună. În cazul de față, văd că a spus, speculațiile tale sunt după mine străine de subiect: i-a fost, așa cum a declarat, pur și simplu frică să nu se trezească ăla și să-l omoare cu cuțitul. Cuțitul ăsta singur e rodul imaginației lui, restul a pornit de la relațiile lui reale cu Damian Gheorghe, n-a inventat, adică, nimic...

– Ai dreptate, zise Niculae. Cine știe ce-o fi văzut... Noi am luat ca o distracție scena călăririi lui Anghel... Când din această călărire a apărut pe scenă un topor...

– Întâi că eu n-am luat-o deloc ca o distracție și al doilea cred că și aici exagerezi, zise Simina. Există astfel de coincidențe. Suntem tentați să le acordăm o semnificație fiindcă prea par rezultatul unei intuiții sau inspirații. Cred că mai degrabă scoaterea toporului afară a fost singurul mod al lui Anghel de a se răzbuna, dar într-un sens stupid... Ce și-o fi zis el, lasă, că-ți arăt eu!... Fiind în același timp foarte departe chiar de a se gândi să pună ceva în practică... Doar atât, ăla să treacă pe-acolo și văzând toporul să se sperie... Uite că a trecut și nu s-a speriat.. Mai bine s-ar fi speriat...

– Îmi place cum vezi tu lucrurile, zise Niculae deodată vesel. Le vezi într-un fel liniștitor... Ai dreptate! Într-o zi a ieșit de-acolo, de la biserica de lângă castel, un mort... Nu prea mi-a căzut bine vederea lui, mai ales cortegiul, cu patru țigani care țipau din goarne atât de tare în urma lui, încât voiau parcă să alunge în felul ăsta moartea care luase unul dintre noi și îl ducea la groapă. M-am apropiat de o muiere de pe uliță, simțind nevoia să aflu cine era mortul. „Câți ani avea?" am întrebat. „Șaizeci de ani!" zice. „Și de ce a murit?" „Păi, zice ea fără nici o șovăire că alta ar fi cauza morții, era gras și a murit sufocat de grăsime!" Foarte clar, nu moare nimeni degeaba. Ești gras, mori, s-a terminat. „Și, zic, cât de gras era?" „Păi, zice ea, uite așa avea o burtă!" Și mi-a arătat cu mâinile întinse în fața propriei ei burți: nu mai era îndoială, cu o astfel de burtă cum să trăiești? Fatalitățile mici te împing spre cele mari... Au dat peste tine, te-ai aranjat... Așa și tu... Mai bine s-ar fi speriat ăla și ar fi scăpat...

– Păi nu?! zise Simina. Mie totdeauna mi-e frică să nu trec chiar eu pe sub acea streașină de pe care urmează să se desprindă și să-mi cadă în cap o cărămidă. Se zice că suntem vinovați. Nu trebuia să fim în acel moment în acel loc...

IX

Dar anumite cuvinte de ce le spunem, contrar voinței noastre, când nu au, ca în cazul unei astfel de cărămizi, un caracter imprevizibil? Vin de la noi, și am putea să le controlăm...

– Ești tu chiar atât de liniștit, Niculae, pe cât pari? zise Simina a doua zi la masă, când Niculae se arăta parcă prea nepăsător, nu numai cu ea, dar parcă și cu sine.

În realitate, Niculae intrase în concediu de câteva zile și se gândea, dar fără să-i spună ei, dacă într-adevăr n-ar fi mai bine să se ducă câteva zile pe acasă, pe la țară. Tatăl său, după cum îi scria Ilinca, începuse să se miște mai greu, deși nu suferea de nimic. Acest gând îl durea. „Am să mă duc în septembrie să-l văd, hotărî el. Dar n-o iau și pe Simina, m-ar întreba cine e, când ei știu că cu Marioara am eu un copil... O consideră nevasta mea..."

– Ce spui tu? se adresă el Siminei.

– La ce te gândești? zise ea. Și să nu-mi spui istoria cu măgarul și cu orătăniile din curte, asta m-a amuzat anul trecut...

– Văd eu că mă iubești mai puțin ca anul trecut, răspunse Niculae.

– Te gândești tu chiar la mine? reluă ea parcă prinsă de o surzenie ciudată. În zilele noastre oamenii nu mai găsesc în dragoste o soluție a ambițiilor lor, fiindcă ei nu mai aleargă acum după fericire, ci după altceva...

– Ei, după ce?! zise Niculae.

– De pildă tu, care zici că mă iubești, și eu știu că mă iubești, te împaci tu cu gândul că te-ai născut să cultivi o grădină? Chiar?!

– Hm! făcu Niculae. De ce nu? Crezi că e puțin lucru? Nu spunea Voltaire că fiecare să-și îngrijească grădina?

– Unde spune Voltaire chestia asta?

– Nu mai știu, că nu țin minte romanele pe care le citesc. Într-un roman, la sfârșit, după ce eroul trece prin tot felul de peripeții, ajunge la concluzia asta.

– Ești foarte șmecher, zise ea. Nu mai știu ce să-ți spun. Ar trebui să mă bucur... Așa este, mi-aduc și eu aminte că Voltaire îl împinge pe un erou de-al său la concluzia asta. Și Faust, în partea a doua, seacă o mlaștină și te pomenești cu el că spune aceeași prostie: clipă, oprește-te! Sunt fericit! De ce, mă rog, era fericit?

– De ce să nu fie ?! zise Niculae.

– De ce să nu fie? Câți inși nu seacă mlaștini și nu-și îngrijesc grădinile? Ei bine, sunt fericiți? În realitate, conștiința le e mâncată de gărgărițe...

– Ce e cu tine? zise Niculae râzând. Cum poți să pui problema atât de simplist?

– De ce? se miră Simina. Te simți strivit de autorități?

– Eu mai puțin decât tine, fiindcă le cunosc mai puțin. Dar nu văd de ce n-ar avea dreptate Voltaire și Goethe! Ce dracu caută în conștiința mea gărgărițele? Fiindcă faci aluzie și la mine, și eu lucrez într-o grădină... Ce gărgărițe? Care gărgărițe? Ai vrut să spui gărgăuni?

– Nu, am vrut să mă refer la ceva care roade... Îi roade ceva!

– Ce să-i roadă! protestă Niculae total nedumerit. O grădină la care lucrezi e un lucru cert și frumos, iar un lac secat e o ispravă care nu se poate compara cu nimic. E vorba, probabil, de o mlaștină dăunătoare, fiindcă secarea unui lac în zilele noastre, prin preajma Dunării, s-a dovedit o catastrofă... Erau bălți care dădeau pește și cineva s-a gândit că e mai rentabil să fie redate agriculturii. Le-au redat dar apa continuă să mustească pe dedesubt și nu mai sunt bune acum nici de agricultură, nici de pește...

– De pildă, zise Simina, chiar exemplul ăsta arată că un astfel de lucru nu e deloc atât de cert și de frumos pe cât pare. Nu mai trăim în idilismul agricol din secolele trecute, în care au gândit Voltaire și Goethe, acuma te dă afară din grădină cu două picioare în spate, mi-a scris tataie că le-a luat grădina, că depășise suprafața permisă și că nu mai au dreptul la ea... Se vaită, ca și când noi am putea face ceva... Nici măcar nu mai ai timp, ca în *Livada cu vișini*, să te lamentezi și să-ți pui speranța în viitor.

– Chiar gândești asta? Ești tu așa de pesimistă? zise el parcă indiferent, totuși curios.

– Eu știu? ... răspunse ea reflectând. Poate că da... Nu uita că m-am născut și am copilărit sub bombe. Mama spune că presimțeam cu cel puțin o oră apropierea avioanelor și când sunau sirenele noi eram de mult în adăpost. Se mirau toți de unde știam... Aveam patru ani... Dar să nu ne îndepărtăm de la subiect... Nu, Niculae, de când oamenii au descoperit că puterea nu e de origine divină, de-atunci nu mai au stare... Nu le mai arde nici de grădini, nici de secarea mlaștinilor. Vroiam să spun că activitatea asta, care altfel vorbind e mai eficace decât în secolele trecute, o fac cu gândul aiurea, demult nu le mai ajunge să simtă, cum zici tu, că ceea ce fac ei e mare ispravă... Părerea mea e că nu se explică altfel miturile primitive și barbare din secolul nostru, pe care ei le-au sprijinit și care au dus pe urmă, împotriva voinței lor, bineînțeles, când era prea târziu, la uciderи pe scară uriașă, decât prin faptul că oamenii în general s-au săturat să culeagă omizile de prin pomi și au adulmecat vânturile aspre ale istoriei care le-a trezit apetituri ametitoare... Mi-a povestit cineva ieri la telefon despre unul care a fost ținut ani de zile prin închisori și torturat să spună ce nu știa... A rezistat, adică n-a murit, și în cele din urmă a fost scos de-acolo și reabilitat. A fost chemat de un șef mare... C-o fi, c-o păți, că n-au vrut, a încercat acest șef să-i explice, dar ăsta îi pune așa mâna pe picior, și râzând zice: „Lasă, mă Ghiță, nu e nimic, așa e politica, ce-a fost a trecut“... „Ei și, zice acel șef bucuros că omul nu-și pierduse firea după atâția ani de închisoare, să-ți dăm acuma și ție o slujbă... Ce vrei să te facem?“... „Mă Ghiță, zice, mie mi-au plăcut totdeauna sporturile. Faceți-mă președinte al Federației sportive...“ L-au făcut. Ăsta era rapidist și n-a trecut mult și a avut loc un meci de competiție între această echipă și alta; din primele minute echipa lui favorită a și încasat un gol. Înfuriat la culme, președintele Federației, care asista bineînțeles la meci, a sărit jos din tribună, s-a repezit la arbitru cu pumnii, l-a bătut până l-a lăsat lat, pe urmă i-a luat fluierul

din mână și a început să arbitreze el meciul... Bineînțeles că Ghiță ăla a auzit și l-a dat afară...

– Colosal, zise el. Ei, și ce găsești tu rău aici? Oameni ca ăștia te fac nu pesimist, ci dimpotrivă, îți mai descrețesc fruntea... Am citit și eu de una care tot așa a stat ani de zile închisă, și pe urmă când a ieșit, ce crezi c-a făcut? A scris o carte, *Tinerețea lui Karl Marx*... Asta te mai reconfortează! Bem o cafea?

– Bem, zise Simina, hai în bucătărie.

Dar nu se părea că ei îi descrețeau fruntea sau o reconfortau astfel de oameni. „Lasă, că te scot eu pe tine din starea ta“, parcă spunea expresia chipului ei, al cărei înțeles nu era știut nici de ea.

– Asfințiturile tale de pe câmp, reluă Simina, nu ți-au mai plăcut nici ție, singur le-ai nimicit, și acuma nu mai știi ce să mai faci și rătăcești în grădina ta în care ai nimerit din întâmplare, de la un pom la altul, și te legeni în iluzia că viața ta e în ordine și că activitatea ta are un sens. Ce sens? Să-l fi împiedicat pe Damian Gheorghe s-o violeze pe doamna Anghel? În realitate cineva trebuie să plătească pentru excluderea ta, și atunci, da, sensul întrerupt ar fi reluat. Faptul că tu întorci spatele acestui sens să știi că nu duce nicăieri... Unde duce? Că intră peste tine un ucigaș cu toporișca în mână?

– Te contrazici, zise Niculae. Are sau n-are sens îngrijirea unei grădini din punctul de vedere al importanței ei pentru ceilalți? Trebuie să-mi răspunzi prin da sau nu.

– Nu mai are, Niculae. Tu trebuie să întrevezi soluția care să-ți explice pentru ce visul tău s-a spulberat. Grădina nu-ți va da răspuns la această întrebare.

– La ce vis te referi? Era o eroare, zise Niculae începând să fie atent la discuție. Acel vis urmărea să dea oamenilor fericirea cu sila... Nu-mi pare rău după el, cu toate că întrevăd ce vrei să spui, că oamenilor nu numai că le displace acest lucru, dar fiecare visează cum să-i silească pe ceilalți să fie fericiți... Și că acest adevăr e deziluzia mea, de care n-o să pot să scap decât

dacă intru iarăși în luptă, cu scopul să-i dezvăț de acest năravuri... Și de ce ar trebui să fac eu pe profetul? Fiindcă odată o șopârlă mi-a confirmat că m-am născut să aduc oamenilor o *nouă religie?* Am văzut unde m-a dus această credință.

– Da, dar ești un om al timpului pe care îl trăiești, zise Simina. Ai fost atins. Crezi că ai scăpat, că nu le semeni? Ca să redevii normal și viața ta să aibă un sens ar trebui să învingi decepția și să revii asupra credinței. Nu credința a fost rea, ci faptul că ai fost silit din pricina unei înfrângeri s-o părăsești. Revino la ceea ce ai gândit tu atunci când erai mic și pe urmă ai să vezi tu ce-ai să faci!

– Știi ce?! exclamă el deodată. Ce-ai spus tu acuma nu e rău deloc. M-ai prins. Am încercat cât am putut să te împiedic să dai de acest secret al vieții mele. Așa gândesc și eu, nu grădina îmi dă vreun sens, ci această amintire fără moarte. Nu știu dacă o să ajung sau nu să întemeiez o nouă religie, dar mi-e totdeauna atât de plăcut să mă gândesc! Totdeauna, când merg, când mă duc cu tine la cinematograf sau ne plimbăm pe străzi, când sunt singur printre oameni, când sunt singur în odaia mea, înainte de a adormi... E un vis, o lumină... Acuma înțelegi? Activitatea la care faci tu aluzie că m-ar obseda e ceva brutal, care nu atât că mă sperie, că nu sunt fricos din fire, dar eșecul în ea zdruncină foarte tare și greu îți revii... Mi-ar trebui o credință de șoc, care să mă apere... Îmi lipsește această a doua credință... Am căutat-o cu toată bunăvoința, fiindcă trebuie să știi că mi s-a propus îndată ce mi-am luat examenul final să încep să activez din nou într-un activ de partid regional, dar n-am găsit în mine platoșa unei credințe mai puțin intime decât cea pe care o păstrez din copilărie și pe care trebuie să știi că cu greu mi-am regăsit-o în acei ani de început când munceam pământul ca simplu zilier... Numai tu ai reușit să faci să rămână în urmă, undeva într-o amintire care, deși nu se șterge, nu mai joacă în viața mea nici un rol, prima mea iubire, pe care

de asemeni o păstram în mine ca pe unica iubire, și alta nu mai îmi trebuia. Tu ești ceva deosebit. Ești una din ființele cele mai sincere pe care le-am cunoscut eu vreodată... Ileana m-a iubit, dar nu era sinceră, mă iubea pe mine, dar repede s-a dus după un popă când între noi a apărut un obstacol... Presupun că îl cunoștea mai dinainte pe acest popă... Eu n-am fost decât ultima ei dragoste înainte de măritiș, care e drept că s-a dovedit și singura, dar ea n-a descoperit acest lucru decât când era prea târziu, fiindcă gândul ei când ne iubeam noi doi nu era întreg lângă mine... Vezi, unul din adevărurile vieții mele s-a modificat... Nu mai cred că mi-ajunge o singură iubire... Dar despre credința pe care am avut-o eu când am cunoscut odată un notar, rămân neschimbat, mi-ajunge o singură încercare de a schimba lumea...

– Te înțeleg mai bine, zise Simina, îți văd mai clar harta ta interioară... Și totuși... O umbră a unui gând al tău stă între noi... treci tu cu vederea pe deplin conștient peste faptul că te-au exclus?

– Asta e mai degrabă o obsesie a ta decât a mea.

– Da, pentru că nu ești omul obișnuit care te crezi. Acum ai reușit ceva, ești inginer... Ei bine, și pe urmă? Singur spui că îți lipsește o credință de șoc... Înseamnă că dorința de a-ți juca rolul există... Ți-e așa de frică de un nou eșec? Nu uita că acum ești ceea ce ești și un nou eșec nu te-ar mai trimite în patru labe să dai cu târnăcopul...

– Conștiința asta n-am avut-o niciodată, că eșecul ar consta în a munci pământul, zise Niculae semet, cu privirea mereu sticlind de nepăsare. Dar ai dreptate, un nou eșec poate că nu m-ar mai zdruncina așa rău...

– Înțelegi, Niculae, reluă ea cu o patimă stranie, nu-mi place să cred că iubesc un bărbat care nu luptă cu destinul!

În clipa următoare ea gândi: „Doamne-Dumnezeule, ce prostie am spus... Același lucru i l-am reproșat și lui Pătrașcu,

de-aia m-am despărțit de el... Acum trebuie să mă stăpânesc, să nu retractez nimic, să nu-i atrag atenția asupra catastrofei care mi-a ieșit din gură... El e de vină... Mi-a spus că sunt o ființă deosebită, cea mai sinceră pe care a cunoscut-o vreodată... Sinceră... Sinceră... Vai de mine, dacă o să înțeleagă din ce-am spus că e un bărbat las... Biata de mine, am pățit-o, iată-l că chiar a și înțeles... S-a făcut palid..."

Așa era... Și după câteva clipe lungi de tăcere el avu deodată un surâs... Pe paloarea trăsăturilor surâsul acesta semăna cu al unui mort, care din racla sa deodată ar rânji la ceilalți, care l-ar jeli convențional...

– Mâine trebuie să plec la Sinaia, la sera de-acolo, șopti el. Am treabă mai multe zile... Așa că n-o să ne mai vedem...

Cuvinte nefirești, în firescul lor, spuse fără să se mai uite la ea, confirmându-i astfel că ea nu se înșela, că îl lovise și că el avea acum să se despartă de ea... „N-o să ne mai vedem", zisese el, fără să adauge: „până mă întorc"... Nu, n-o să ne mai vedem, pur și simplu. Ce prăpăstii în care poți să cazi ascund cuvintele! Ce curse! „Și ar fi trebuit să-mi dau seama că tot discutând despre lipsa de sens a grădinilor, îl jignesc și că de la jignire ajung la negarea ființei lui... Dacă eu o să încerc acum să dreg ceva, va fi și mai rău... Dar trebuie să încerc..."

– Niculae, șopti ea, pe deplin liniștită, ferindu-se însă și ea să se uite la el, ai dreptate să te simți acuma străin de mine... cuvintele nu sunt o glumă. Dar oricât de atent ai fi poți cădea în plasa lor și să spui lucruri pe care în realitate nici nu le gândești. Așa am căzut eu acuma, dar să știi că am și sărit alături. Mi-a trecut amețeala pe care mi-a provocat-o afirmația ta că aș fi cea mai sinceră dintre ființele pe care le-ai cunoscut tu... Numai marii pirați ai cuvintelor simt primejdia care te paște după ce ți se spun astfel de lucruri. Ei nu cad în plasă... Nu sunt decât o biată artistă care nu știe să se exprime decât cu ajutorul culorilor... Nu lua în seamă ceea ce îmi iese la un moment dat din gură.

El nu răspunse nimic. Da, era adevărat ceea ce spunea ea, se ghicea parcă sub paloarea sa meditativă, dar ea trebuia să aibă acum la îndemână un adevăr al ființei lui contrariu celui descoperit de ea mai înainte și mai puternic, pentru ca el să poată trece peste ceea ce i se spusese. Or, exista un astfel de adevăr?

– Totul e să nu uităm impresia dintâi pe care ne-o face viața unui om, zise ea. Acolo e adevărul. Speculațiile pe care suntem ispitiți să le facem pe urmă în tot felul de discuții n-au nici o valoare. Am uitat pur și simplu că unui om care se află într-o situație tragică, prin condiția și nu prin actele sale, abia dacă îi ajung puterile să se țină în viață, și că n-are nici un sens să-l facem responsabil pe el de această condiție, din moment ce datele care îl țin astfel prizonier nu sunt ale lui, ci ale lumii, care e mai puternică decât el... Ori, nefiind eu în situația ta, m-am pomenit deodată că am înțeles-o greșit. Ce prostie! Din lupta ta cu destinul ai și ieșit învingător, n-am să mai uit niciodată: ai fost lovit, te-ai ridicat și ai reușit să nu urăști pe nimeni, adică să nu fii mic, așa cum păreai în ochii altora. Acum ești un om liber, sau mai bine zis eliberat, ai dreptul să iubești și să fii fericit chiar dacă între trecutul și viitorul tău e un joc, cum mi-ai spus... Ți-amintești? „Îmi dau seama că viața mea înseamnă chiar acest joc între trecut și viitor, care e anormal la vârsta mea..." Situația ta grea constă în faptul că tu eviți să te gândești la viitor, și atunci apare în tine, prea devreme pentru anii tăi, trecutul, ca un mare semn de întrebare, pe care eu n-aș zice că te prefaci că nu-l vezi, dar ce răspuns să-i dai?! Tu ești un om care cunoaște două lumi, le cunoști bine, în amândouă ai trăit experiențe decisive... Prezența acestor două lumi în conștiința ta trebuie ținută în echilibru, căutând însă să te pregătești pentru momentul când acest echilibru ar fi amenințat... Asta m-a făcut să spun adineauri

o prostie... Nu mi-am dat seama că tocmai de la tine, și nu de la mine, știu că ești pe deplin conștient de ceea ce îți poate amenința acest echilibru!

Puterea unei idei se aseamănă însă uneori cu aceea a unui virus când pune primul stăpânire pe un centru vital... A ocupat tot locul și nu mai poate fi clintit de acolo de nici un fel de antidot... Se vedea că Niculae o asculta pe Simina cu toată atenția, dar n-o mai putea urmări, în timp ce înstrăinarea câștiga pe chipul lui tot mai mult teren. Când ea termină, el se ridică hotărât în picioare, se îndreptă spre ușă și plecă fără să-și ia la revedere, să dea bună ziua... Ea însă nu acceptă această comportare, se luă după el, îi ieși înainte și îi tăie drumul, încleștându-și brațul de bara mică de metal care însoțea treptele până jos.

– Pentru tine nu e demn să pleci în felul ăsta, îi șopti ea. Nu m-ai iubit destul ca să nu mă chinuiești despărțindu-te astfel de mine?

– Iartă-mă, murmură Niculae. Dar ți-am spus, n-o să ne mai vedem.

– Ce e asta, n-o să ne mai vedem? N-o să ne mai vedem deloc?

– Da.

– Și numai atât ai să-mi spui? Te rog să te întorci. Am eu să-ți spun ceva.

– Ai spus... Te-am ascultat... E o iluzie! Cu cât vorbim mai mult, cu atât e mai rău, ne înstrăinăm mai tare! Eu nu doresc acest lucru.

– Nu dorești să fim străini?

– Nu.

– Și totuși mă părăsești?

– Tocmai de aceea.

Ea se înfrigură brusc:

– Stai puțin să te însoțesc, zise ea cu o afecțiune intensă și smintită în glas, pe care o au toți cei părăsiți, de spaima care i-a cuprins și pe care n-o pot suporta.

Dar întorcându-se îmbrăcată și mergând alături de el, își mai veni în fire și făcu exact ce era necesar să facă, adică tăcu luând acum cunoștință în liniște de ceea ce i se întâmpla. „Credeam că îl cunosc, gândi ea, și uite ce reacție are. Dacă mie mi-ar fi spus cineva ceea ce i-am spus eu lui după, aș fi înțeles, fiindcă am fost inspirată, i-am arătat cum poate fi luminată pieziș o idee și făcută să arate catastrofică, în timp ce înfățișarea ei adevărată e alta. Dar eu am uitat că nu mă aflu printre artiști, și că la ei, la oamenii neartiști, o anumită idee care privește persoana lor poate da naștere la o reacție cu totul neașteptată. Și așa și este, ideile suntem noi și viața noastră, lovim în ele, lovi în carne vie... Ce să fac eu cu el? Cum să-l conving... Adică ce să-l conving... Poți să-l omori, și nu-l convingi că în dragoste o idee e inferioară unui sentiment, că mi-e drag și că n-ar trebui să se creadă regele Angliei, că i-am spus o prostie, că nu luptă cu destinul... La urma urmei, ia stai puțin, nu e adevărat?! Ba e chiar adevărat, drumurile lui sunt altele decât cele pe care calcă acuma, și atunci de ce această figură palidă și cruntă, ca și când Alteța-sa Serenisimă, Niculae Moromete, a fost jignită de moarte și își repudiază pentru totdeauna iubita nedemnă!? Ei, nu mai spune! Chiar așa, nedemnă? Nedemn ești tu și află că îmi pun bucuroasă iscălitura pe această despărțire dacă după un sfert de oră de mers cu mine alături nu dai nici un semn că ți-ai adus aminte că mă iubești și să-ți ceri scuze pentru purtarea ta...“

Și Simina se uită la ceas. Sfertul de oră însă trecu zadarnic; se opri în mijlocul trotuarului luminat de soare.

– Adio! îi spuse ea.

– Adio, Simina, răspunse Niculae răgușit de atâta tăcere, dar parcă mirat că ea mai era încă acolo și îi mai vorbise.

X

Întoarsă acasă, însă, Simina nu mai avea deloc înfățișarea celei care gândise cu câteva minute mai înainte, foarte sigură pe ea, că își pune bucuroasă iscălitura pe această despărțire. Arăta uimită, o uimire extremă. Stătea pe pat, se uita afară pe fereastră și nu-și revenea din această uluire care, dimpotrivă, pe măsură ce timpul se scurgea, o copleșea în loc s-o părăsească... „N-aș zice, gândea ea, că s-a despărțit el de mine, ci mai degrabă mă împinge pe mine să mă despart de el, fără ca totuși să-mi lase o speranță că va reveni dacă îl aștept. Atunci ce să fac? Să-l aștept așa, fără speranță? Sau să mă despart de el? Fiindcă de mă despart de el, despărțită rămân, chiar dacă el se mai întoarce. Pentru că el n-are știința să treacă peste un astfel de obstacol, cum ar fi o hotărâre de-a mea de a rupe cu el pentru totdeauna. Și, cu toate astea, cum să aflu eu dacă mă iubește sau nu, dacă nu în acest fel, adică scoțându-l din inima mea? N-are decât pe urmă să lupte să intre iar, dacă mă iubește și, dacă nu poate, cu atât mai bine! Înseamnă că am pornit-o greșit și că nu trebuie să suport eu povara acestei iubiri! De ce s-o suport? Ca să întrețin o flacără mai mică?... Și dacă nu flacăra e mică, ci vanitatea lui e mare? E adevărat că i-am spus ceva grav, și nenorocirea e că în astfel de afirmații e pe urmă foarte greu să mai separi ceea ce e real de ceea ce e o prostie din partea celui dus de sinceritate prea departe, ei și? E foarte greu, dar nu imposibil, nu trebuia să stea prea aproape de mine până într-atât încât să acorde o importanță exagerată spuselor mele și să plece... Mai bine îmi cârpea una și rămânea! Așa, ce să fac?! Nu pot să mă despart de el! Nu pot decât să sufăr și să aștept!... Și dacă nu mai vine? Sau dacă mă face să-l aștept un an?... Știu eu de ce i-am spus să iasă din grădină, de ce l-am lovit așa tare! A învățat să-i placă singurătatea cu care mă amenință pe mine tot timpul... Trebuie să fiu atentă la fiecare mișcare a sprâncenelor lui: Ei? Nu cumva? Ce s-a întâmplat?

Ce nu merge?... E drept că în ultimele săptămâni, de când i-a fost omorât un om, parcă a renunțat la această singurătate, dar iată cât de tare m-am înșelat! Dacă n-ar avea acest refugiu... Dacă singurul lui refugiu aș fi eu... Ce-aș mai vedea! Ce spectacole fascinante, de încercări de fugă, care ar eșua prin întoarceri... I-aș învăța eu minte să mai mă facă să tremur ieșindu-i înainte pe scări și barându-i drumul... Săraca de mine... N-aș fi în stare să-l fac să sufere... Nu e genul meu... Prefer să sufăr decât să fac din dragostea mea un câmp plin de curse pentru omul pe care îl iubesc... Ce plăcere ar fi să-l văd căzând în ele? Femeia care savurează astfel de suferințe nu iubește... În afară de cazul când e vorba de răzbunări împotriva unuia care și el procedează la fel... Dragoste de țigani... Nu mă interesează!... Niculae nu e dintre ei... Totuși, singurătatea care îi place în adâncul sufletului îl face fără voia lui intratabil... Nu știe că dragostea e supusă încercărilor, care e adevărat că îi turbură din puritate, dar în schimb o întărește prin adaosul de suferință pe care păcatele noastre, prostia, trădarea, minciuna, le provoacă celuilalt... Nu poți păstra neatins primul sentiment și să trăiești pe socoteala lui o viață... Recunosc că el e în stare să se despartă numai să-l păstreze așa cum a fost... Și eu mă gândesc dacă îmi va mai bate vreodată inima așa tare ca în seara aceea când am știut sigur că îl voi găsi în atelier și cum am intrat și l-am și găsit, dormind cu fața în jos și cu capul pe brațe... S-ar putea să nu-mi mai bată, dar chiar dacă restul n-ar mai fi decât o ispășire a acelei clipe, și tot aș sfida această ispășire pe care viitorul hapsân mi-ar pune-o deoparte. Suferința are uneori dulceața fericirii. Cu condiția să nu ispășesc singură. Fiindcă atunci resping totul... Nu voi păstra din ceea ce m-a făcut fericită nimic! Ca o răzbunare împotriva lașității celui care m-ar părăsi, chiar păstrându-mă în inimă! Mă păstrează în inima lui! Ei na! *Et en quoi cela rend-il mon astre plus bénéfique?*[1] Trebuie să-i

[1] Și întrucât chestia asta îmi schimbă mie steaua?

spun asta lui Niculae, să știe, și în singurătatea lui să nu-și facă nici o iluzie că inima mea va mai bate vreodată pentru el...

Căci chipul tău îl văd în orice floare
Și-mi amintesc de prima sărutare...

Ei bine, nu-mi amintesc! Nu voi veni la tine, cum mi-ai povestit tu de acea Ileană măritată cu acel popă, care se urca pe ea cu izmenele pe el, în timp ce ea își amintea că un băiat îi sărutase odată, pe câmp, într-o covergă, și mâinile și picioarele, și să mă rog de tine să mă iei, părăsindu-mi casa și copiii. Nu la tine aș veni dacă mi-ar fi atât de rău, aș ști la fel de bine ca tine, dacă nu mai bine, ce să fac cu singurătatea... E bizar, cu cât mai puternice ne sunt argumentele, cu atât mai tare ni se înmoaie inima. Mi-e dor de el. Înseamnă că sunt blestemată, trebuie să mă duc să-l caut... Dar dacă sunt atât de legată de el, înseamnă că nici el nu mai e liber!... E sigură această gândire a mea? Fiindcă atunci de ce aș alerga eu ca o oarbă pe urmele lui? Nu știu... trebuie să alerg..."

Dar cât de încrezători sunt cei care urmează să fie din nou loviți! Simina ajunse la castel înaintea lui Niculae, luă un taxi și îl aștepta aproape două ore pe aleea de la intrare până când îl văzu apărând pe poartă. El o zări, dar nu-i dădu nici un semn, în timp ce pe chip îi apăruse o expresie pe care nu i-o cunoștea: era o răutate, batjocoritoare și mărginită, însoțită de un soi de jubilațiune pe care o observăm adesea la proști, când cred ei că au descoperit ceva de care alții i-ar socoti incapabili, în timp ce ei, vezi, nu sunt! Era clar că pe drum se întâmplase ceva cu el... Intrigată, dar și cu o umbră de neliniște în priviri, care se adăuga la cea cu care pornise de acasă, Simina intră după el în odaie și se așeză pe scaun. Niculae avea aerul că lui nu-i spune nimic această venire a ei după el față de ceea ce descoperise el între timp.

– Așa deci, zise sarcastic și cu privirea aproape înverzită de acea jubilațiune a lui interioară, a cărei cauză se pare că ștersese

cu buretele ca pe ceva copilăresc motivul dinainte al despărțirii de ea. Eu o iubesc și gândul meu e numai la ea, și în timpul ăsta ea se consolează cu fostul ei bărbat. Dar puteai cu oricare altul, la urma urmei erai liberă, nici eu nu mai știam atunci când te-am gonit chiar de-acolo de pe scaunul pe care stai dacă între noi va mai fi vreodată ceva în viitor. De-aia și când mi-ai spus că ești măritată, nici nu m-am mirat. Dar să vii și să-mi spui mie că așa și pe dincolo, de, vezi, mă persecută unul, geniul meu cel rău, un pictor foarte talentat... Și plângi... Și pe urmă iar plângi... Și din nou i se schimonosește fața și iar varsă lacrimi de crocodil peste un trecut nedemn... Cu fostul bărbat... Asta e ceva, așa, de neînchipuit... Și eu, care mă întrebam: Mă, ce-o fi având?!

Și zicând acestea își izbi fruntea cu palma, ca și când ideea aceasta l-ar fi trăsnit de uluire că putuse fi atât de nătărău... Rămase apoi mut, ca și când i-ar fi pierit și graiul de la Dumnezeu...

– Neghiobule, zise atunci Simina cu un soi de desnădejde neînfricată, plină de hotărâre, chiar dacă ar fi adevărat ce ți-a trăsnit tie prin cap, și tot nu trebuie să ai aerul ăsta de satisfacție neroadă că ți-ai prins iubita cu o minciună. Nu ți-e rușine? În primul rând iubita nu trebuie prinsă, fiindcă altfel de ce o mai iubești? Ce-a făcut ea înainte, dacă a făcut, ce te privește?

– Pleacă, mârâi Niculae. Pleacă imediat! Nici să nu te mai văd! Între noi totul s-a sfârșit, pentru totdeauna... Și eu, continuă el ca în fața cuiva care i-ar fi ascultat pe amândoi, care am crezut că ești ființa cea mai sinceră din câte am cunoscut... Puteai să-mi spui, nu să mă faci să cred că acele lacrimi erau din dragoste pentru mine, de fericire că ne-am regăsit... Da' puteai să nu plângi, că nu te învinuia nimeni! nu să pui la baza unei iubiri o minciună urâtă, care pătează totul...

– Pătează numai prostia care a pus stăpânire pe tine, prostie pe care nici eu n-am putut să-mi imaginez că o să joace un rol atât de mare în viața ta. Ți-nchipui, m-aș fi ferit și eu de tine...

Și acum să vedem ce minciună aș fi pus eu la baza acestei iubiri. Ce? Că am plâns? Am să-ți spun de ce. Felul cum m-ai oprit tu pe alee, cu totul neserios în primele clipe (am crezut că ai pur și simplu nevoie de o femeie, sub imperiul unei stări trecătoare), a avut pe urmă pentru mine, în ceasurile care au urmat, efecte foarte rele. Am văzut că cu adevărat tu ai lăsat să treacă un an între noi ca să uiți întâmplarea aceea cu scriitorul pe care credeai totuși în sinea ta că n-ai să poți s-o uiți, și ai descoperit deodată, văzându-mă, că ai uitat-o. Cum poți să fii atât de mic și să crezi că în clipele acelea nu m-a copleșit bucuria? Dacă așa gândești tu cu adevărat, atunci ai dreptate, totul s-a terminat între noi...

– Ce să cred, Simina? zise el de astă dată liniștit. Știu totul. Anul trecut, după ce ne-am despărțit noi, te-ai întors la fostul tău bărbat, la Pătrașcu. El e pictorul care te persecuta, care îți spunea că n-ai talent... Știu totul. Nu vezi?

– Nu văd nimic, zise Simina, dând din umeri. Mă mir cum a putut să mijească așa ceva în capul tău.

– Simina, ce să mai vorbim, nu mai avem ce ne spune, zise Niculae cu o convingere cu atât mai mare cu cât agresivitatea care îi ascuțise într-adevăr la început cuvintele cu care o întâmpinase pe Simina acum se împrăștiase, și glasul lui era foarte firesc, asemeni celui căruia i s-a dezvăluit fără putința de a se înșela un adevăr crud și suficient de clar ca să te liniștească de tot... De la indignare ajunsese la nepăsarea calmă. Te rog să mă ierți, adăugă el, trecând parcă acum la detalii lipsite de importanță, dar necesare de pus la punct, că nu te-am primit cum se cuvine la poartă. Ai fost totuși iubita mea, și gestul de-a nu te lăsa pe tine s-o iei prima înainte e nedemn...

– Bine, văd și eu că nu mai e nimic de făcut cu tine, zise Simina, mai liniștită în acea clipă, când lucrurile luaseră o întorsătură gravă, decât înainte, când nu se pusese între ei decât o simplă jignire.

XI

Așadar, ceea ce aflase el era grav. Era pentru el, nu pentru ea... Trei bărbați cunoscuse, unul cu care se măritase, o bătea și o desconsidera ca pictoriță, al doilea o iubise, dar într-un anumit moment o trăsese cu banul, un golan, iar al treilea, cel din fața ei, râsese de ea... pentru ceea ce i se întâmplase ei, după ce el râsese... Ce stupid! Dacă ar fi doar gelos! Dar e și nătărău. Oricum, dragostea ei se încheia, el o părăsea, de astă dată de tot, nu mai era nici o îndoială... Așa era, de aceea plânsese, fiindcă i se întâmplase între timp ceva urât, dar nu fiindcă s-ar fi simțit vinovată... „Ce-ar fi să-i spun cum s-au petrecut lucrurile și pe urmă să plec? gândi ea. Am o idee: Așa cum am revenit la el, deși a râs de mine, așa am revenit atunci pentru o clipă la Pătrașcu. E adevărat că e foarte urât să te întorci fără convingere la fostul tău bărbat, fie și numai pentru o clipă, dar asta e urât în raport cu ceva, cu o prezentă sau viitoare dragoste. Ori eu, atunci, când a intrat Pătrașcu în camera mea de la castel, și m-a găsit singură, eram foarte deprimată și atenția mea slăbise, nu mai vedeam în viața mea, pentru mine, nici o dragoste... În asemenea împrejurări o femeie plătește aproape conștient prostia sau nenorocirea de-a fi avut în trecutul ei un astfel de bărbat, și nu altul, pune întâmplarea în contul relelor dinainte, cedează, pe urmă se îngrețoșează și uită... Unde are, însă, Niculae dreptate e că pe urmă am rămas legată de Pătrașcu prin ranchiună și ură. Aici m-a prins, nu trebuia să-i povestesc eu lui că există în viața mea un pictor care mă persecută și mă înjosește. Bineînțeles, sinceritatea, adică prostia, trebuia să se adauge la slăbiciune și trădare... Nu puteam să tac din gură? La ce-mi folosește mie acum că el a crezut câtva timp despre mine că sunt cea mai sinceră ființă pe care a cunoscut-o? Dar de ce să-i fac eu lui mărturisiri complete? Iată o nouă prostie care îmi trece prin cap. În realitate, totul se poate nega din moment ce sunt nevinovată... E clar, Pătrașcu l-a întâlnit

probabil în drum, după ce a plecat de la mine și, ca un mizerabil, cine știe ce i-a povestit... Ce coincidență nenorocită, a căzut tocmai când el vroia deja, sau în orice caz era sub imperiul unei idei de despărțire, dar așa se întâmplă totdeauna, ca împrejurările să nu te cruțe, ci să te apese ca și când ar fi în mod diabolic aranjate de cineva... Ei și? Ar înțelege Niculae că el mă lovise prea tare ca să mai sper într-o întoarcere a lui? Și atunci ce rost au destăinuirile? Dimpotrivă, trebuie să-i strecor în suflet îndoiala unei intrigi în care a căzut și s-o fac atât de bine încât să simtă și el pentru prima dată în viață că singurătatea nu e pentru el un refugiu, ci un loc otrăvit... Cum mă știe sinceră, o să creadă măcar jumătate, dacă nu tot ce-am să-i spun. Dacă în prima clipă va rânji și nu va crede, o să-l roadă după ce o să plec..."

– Uite, Niculae, ultimele mele cuvinte și hotărârea mea de a mă despărți de tine, care coincide cu a ta, zise Simina. Văd că îți vine să sari într-un picior fiindcă îți închipui tu că ai descoperit nu știu ce pată în trecutul meu... N-ai descoperit nimic... Dar acum nu te mai iert eu, ai căzut prea jos în ochii mei... Am plâns și am tremurat pentru tine și iată cum sunt judecată. Ți-a șoptit la ureche cine știe ce ticălos ceva josnic... Nu mă mir, fostul meu bărbat chiar e un astfel de netrebnic și văd că zadarnic te-am prevenit din prima zi când ne-am cunoscut noi că țese intrigi împotriva mea... Ți-am spus, îți amintești... Dar ce, tu ești un bărbat întreg?... Halal bărbat, care e astfel prevenit, și-și pleacă totuși urechea la ceea ce i se spune și își jignește femeia iubită exact în punctul în care e ea mai slabă și cere protecție...

Simina era deja întoarsă spre ușă când îi spusese lui Niculae ultima frază și nu se uită la el în cele câteva clipe cât mai stătu până ieși afară... Tocmai trecea o mașină pe alee și alergă și îi făcu semn... Erau de la castel?... O luau și pe ea la București?...

Simina se duse fără șovăire la fosta ei locuință în care trăise cu Pătrașcu și care se afla în cartierul învecinat cu Piața Victoriei. Îi deschise ușa chiar Pătrașcu, care se arătă uimit văzând-o. Era adevărat că o persecuta pe fosta lui soție, dar în ultima vreme o mai slăbise și acum o întâmpină cu simpatie.

– Ce faci tu, lucrezi? îl întrebă ea după ce el o conduse în holul apartamentului, unde pictorul avea ca și înainte obiceiul să lucreze.

Holul era mare și ferestrele luminoase.

– Da, confirmă el, lucrez.

– Ia spune-mi, zise ea cu o tandrețe rece și absentă, ești treaz sau beat?

– Nu, zise el, sunt complet treaz. Vrei o cafea?

– Nu, zise ea. Am venit să-mi spui cum ai putut tu să decazi atât de tare în propriii tăi ochi încât să-i povestești bărbatului pe care eu îl iubesc ce s-a întâmplat între noi, la un moment dat, la castel, anul trecut!

El se uită la ea cu o atenție posomorâtă și uluit.

– Și tu cum ai putea să decazi până într-atât, zise el, încât să iubești un bărbat care-ți inventează că eu i-aș fi spus așa ceva?

Simina avu o mișcare înapoi, ca și când s-ar fi ars fulgerător la un foc invizibil.

– Nu mi-a inventat că i-ai fi spus tu. Dar știe! De unde știe? Ai povestit altcuiva?

– Tu știi, Simina, cauza pentru care te-am vorbit de rău și ți-am făcut zile amare. Știi că te iubesc! Atunci cum poți să-ți închipui că îmi pun sufletul pe masă, să scuipe toți bețivii în el? Obiceiul ăsta mai degrabă îl ai tu. Gândește-te dacă nu cumva i-ai spus tu ceea ce zici că pretinde că știe de la alții. Nu uita un lucru, că eu nu te-am desconsiderat și nu te-am înjosit pe tine decât în talentul tău, în care nu cred și care ne-a despărțit, fiindcă rar am mai văzut om mai ambițios și mai obsedat să se afirme ca tine. Sunt convins că pictura ți-a strâmbat viața.

Ai călcat din pricina asta peste un bărbat care te adora. Dar nu ți-am făcut niciodată nici un rău ca femeie. Știu că ai născocit asta singură despre mine și ai povestit în oraș că mă leg de viața ta intimă! N-am zis nimic, am zâmbit, am simțit că mă urăști foarte tare și te-am iertat. Dar acuma să nu vii să-mi spui chiar mie în față o asemenea prostie! Sunt prea drăguț că te aduc în felul acesta la ordine, ar fi trebuit să te dau afară și să te descurci cum poți cu băiatu ăla care pretinde că te iubește băgându-și nasul unde nu-i fierbe oala... Știu eu de ce te băteam, simțeam cât ești de toantă... Dar mă rog... Dragoste cu sila nu se poate, nu poți să mă acuzi că n-am înțeles perfect acest dicton...

Simina se ridică în picioare, încheind brusc, aproape brutal, acest dialog, luă câteva tablouri de pe lângă pereți și se duse mai la lumină și se uită la ele. Nu se uită mult, le puse la loc aproape ca și când le-ar fi aruncat, și luă altele. Se strâmbă atât de tare, încât chipul i se făcu parcă negru.

– Ce este? zise Pătrașcu. Nu-ți plac?

Ea nu răspunse, luă altele, se uită la ele, le răsuci și le învârti cum ai face cu o marfă care nu merită nici doi bani, și le puse pe urmă și pe-astea la loc... Se gândea acum, parcă scârbită, dacă să mai ia sau nu altele. Luă. Nu-i adresă în acest timp nici un cuvânt fostului ei bărbat.

– Dă-mi și mie unul zise ea în cele din urmă. Dă-mi-l pe ăsta.

Și-i arătă unul mai mic, un portret de femeie văzută din profil.

– Cu plăcere, zise el. Stai să ți-l împachetez. Și, în timp ce îl lega cu o sfoară: Chiar nu-ți mai place ce pictez eu?

– Mulțumesc, zise ea ocolind hotărâtă întrebarea. Și te rog să mă scuzi că te-am deranjat.

Ieși cu tabloul subsuoară. Pătrașcu o conduse până jos în stradă, unde ea îi mulțumi din nou cu aceeași răceală și se îndepărtă. „Dacă mai îmi place cum pictezi? mârâi în sinea ei. Mai îmi place! Lua-te-ar dracu cu talentul tău de-acasă... Mă mir că nu mi-ai scos iar ochii cu flaaacăra și cu deeemonul tău."

Când ajunse în odaia ei Simina rezemă tabloul de perete, se uită la el câteva minute, apoi se duse într-o debara, scoase de-acolo un geamantan, și începu să împacheteze rochii și lucruri femeiești necesare unei plecări... „Și pe deasupra, gândi ea din nou, mai are și dreptate... Și totuși, nu m-am prostit într-atât încât să spun cuiva și ceea ce nu vreau să spun, cu toate că nu văd cine altcineva să-i fi spus... Dar acum ce importanță mai are?"

XII

„Ce-ar fi făcut grădinarul Miciurin în clipa când și-ar fi dat seama că a încăput pe mâna unei muieri? se întrebă Niculae după ce rămase singur în odaia lui. Și-ar fi văzut el mai departe liniștit de pătlăgelele lui de prin copaci și puțin i-ar fi păsat că s-ar fi despărțit de ea? Sau s-ar fi grăbit să treacă peste cele întâmplate, să alerge și să-și vâre bucuros gâtul sub jug? Ia să mă gândesc, să-mi imaginez ce s-ar fi petrecut în mintea lui creatoare... Dar nu pot să-mi închipui cum ar fi luat lucrurile decât dacă admit că ar fi dat peste el o fată ca ea atât de dezarmată încât nu vezi ce să mai faci cu dorința care se naște în tine să n-o părăsești și s-o protejezi... Fiindcă afli cu cea mai ușoară stratagemă tot ce crede ea că îți va rămâne ascuns pentru totdeauna... Și atunci cum s-o mai învinuiești? O iertasem pe drum că m-a făcut laș, am înțeles după ce ne-am despărțit cât de speriată era, de mi-a ieșit înainte pe scări să mă oprească... Și ce ochi frumoși îi făcea spaima... Dar dacă n-aș fi plecat, s-ar fi întins la cașcaval și ar fi continuat pe urmă să-mi dea sfaturi cum să mă port în viață și la serviciu... Nu mai puteam însă să-i reproșez ceva după ce am văzut-o cum mă așteaptă pe alee, era atât de îngrijorat și de frumos chipul ei! Și ca să nu mă împac cu ea mi-a trecut atunci prin cap s-o învinuiesc că ar mai fi avut de-a face cu bărbatu-său după ce ne-am

despărțit noi anul trecut... Amintirea plânsului acela mi-a dat ideea... Suspect... Sentimentul de vinovăție care i se citea în ochi (totul i se citește în ochi!) și care pe urmă a pierit, n-am mai văzut-o după aceea deloc plângând, deși nu mai rău, ci mai bine ne-am simțit... Nu e atât de slabă pe cât pare... Numai în fața mea se face praf... Și iată că e adevărat, avansează singură ipoteza că fostul ei bărbat s-ar putea să fi spus despre ea că ar mai fi fost ceva între ei doi... Dar asta înseamnă că chiar a și fost... Altfel cum să-i treacă prin cap că acela ar fi în stare? Cum să-i treacă?... Cum!? Așa cum mi-a trecut și mie... Fără motiv, sau din nevoia de a găsi o explicație la acuzația mea... Numai că la mine nu e fără motiv! Într-adevăr, de ce a plâns ea atunci? Săraca, o fi făcut ceva care i se părea în clipele acelea urât... Trebuie s-o iert, era atât de fericită că am oprit-o pe alee, când într-adevăr eu nu simțisem decât nevoia de a avea o muiere... În timp ce ea mă aștepta afară pe treptele mormântului prinților, eu eram gata s-o înșel cu Florica Damian... Trebuiesc uitate aceste momente de cădere, și ale mele, și ale ei... Pur și simplu rase din amintirea noastră... Da, continuă Niculae ridicându-se de pe pat și ieșind afară, o iert, dar de dus după ea nu mă duc. S-a dat la mine, la viața mea, așa cum mi-am aranjat-o eu, fără alt motiv decât cel care îndeamnă pe oricine să te jignească, să te micșoreze sau pur și simplu să-ți zdruncine viața și să te facă s-o slujești pe-a lui, să te învârtești în jurul lui ca un titirez, să-i servești interesele, și el, reușind, să-ți arunce și ție un os din succesele lui și să te arate prietenilor bătându-te protector pe spinare... Iată, ăsta e cutare, băiat bun, adică bun pentru el, și eventual să te și însoare cu vreo nepoată sau soră de-a lui cam bătrână și cu nasul cam mare.. Asta în ce privește prietenii... În ce privește femeile, problema e mai simplă, dar la fel de nemiloasă, nu te lasă așa cum ești, dacă ești un bărbat cu merite, te împinge de la spate să urci sus, iar dacă nu ești, încearcă să urce ea și tu s-o ajuți... În cel mai fericit caz, începe

ea să-ți poarte pantalonii și căciula. Mi-aduc aminte că nea Matei, un prieten al lui tata, avea o muiere... Uite-așa îi mergea gura când veneau și pe la bărbatul ei în casă oameni... Și nea Matei o asculta cu ochii lucind de un fel de încântare înghesuită, nici nu clipea, și când venea un moment de îi tăcea ăleia gura și se făcea liniște, își înghesuia capul între umeri și zicea uimit singur: «Așa e, mă! Așa e, cum zice muierea asta a mea!»... Așa ar vrea și Simina... Cu toate că ea e atât de departe de a dori în mod conștient să mă pună de pildă în situația lui nea Matei ăla... Dar să-ți închipui... Că nu mai au rost grădinile... Voltaire... Goethe... A se slăbi... Din mâinile mele ies flori și fructe, punct!..."

Niculae ieși la șosea, urcă într-un autobuz, din care coborî la intrarea în București. De-acolo luă altul, care îl ducea spre Ploiești. La stația Săftica, după o jumătate de oră de mers, se dădu jos și intră în sat. Nu era mare suma pe care trebuia să i-o dea mamei copilului său, dar, așa mică, ei îi trebuia, băiatul avea să înceapă în anul acesta chiar să meargă la școală și avea nevoie de haine și de încălțăminte...

Marioara Fântână era acasă, spăla ceva și când îl văzu pe Niculae pe drum, apropiindu-se, ascunse ligheanul sub pat, se șterse repede pe mâini și își drese părul în oglindă. Era desculță; scoase de undeva niște pantofi și și-i trase în picioare.

În cei șapte ani de când plecase din sat, Marioara nu mai era ușor de recunoscut. Legată prin fire nevăzute de băiatul lui Moromete, îl urmase nu numai imitându-l, învățând din greu să ajungă asistentă medicală, dar trăind singură și păstrându-și parcă intactă frumusețea ei de la douăzeci de ani (cu care nu reușise să-l cucerească pe Niculae), vrusese parcă asemeni lui să țină anii pe loc, atât cât va trebui până în ziua când el se va uita la ea, o va *vedea* și își va da seama că ea îi era dată... Și pentru ca acest lucru să se întâmple trebuie să trăiești cu credință, gândea ea, altfel toate sunt zadarnice pe lume, și

iubire, și frumusețe, și chiar așteptarea ei, care îi lua pe dedesubt cei mai frumoși ani, ca o apă, chiar dacă se vedea mereu în oglindă tânără...

– Unde e Cioroșbulingă ăla? o întrebă Niculae după ce ea îl primi și se așezară la mica măsuță de lângă fereastră.

– L-am trimis eu să-mi cumpere niște undelemn. Vine acuși, răspunse Mărioara cu un glas din care ai fi zis că se înțelege: l-am trimis eu să facă o năzbâtie; se întoarce îndată și o să vezi ce fericit e că a făcut-o!

Cuvintele cu care își începea Niculae vorba când venea la ea erau de obicei acestea, botezându-l pe fiul său, de fiecare dată, cu alte nume, și uneori într-o vizită cu mai multe deodată. Pe băiat îl chema Ilie, după numele bunicului. Niculae îi spunea Beșleagă! Sau Tănase! Sau Bâzdoveică! Astăzi îi spusese Cioroșbulingă, fiindcă își amintise pe drum cum îi spunea lui când era mic unul Sandu, de câte ori venea pe la ei să joace tabinet cu taică-său și îi băga și un deget în burtă. Acest Sandu avea să se însoare cu Tita după război și să moară strivit de căruță, într-o dimineață cu ceață groasă, din pricina unui câine care mânca o cioară. „Uite la ea cum se potrivește cu mine, gândi el, uitându-se la Marioara, cum mă iubește fără să aibă nevoie să-i stau în casă sau în pat, sau să mă vadă mai mult de o dată pe lună. Dacă mi-ar fi milă de ea și ea ar simți, nu m-ar mai iubi din clipa aceea... Fiindcă mila naște în dragoste ură, nu alinare. Iat-o, dragostea neîmpărtășită o ține parcă fată mare, în timp ce dacă ar trăi cu mine, cine știe, s-ar ofili repede ca un trandafir la soare... Totuși, mi-ar părea mai bine dacă s-ar mărita, băiatul e acuma mare și ea ar putea să-și facă alți copii și pe Iliuță să mi-l dea mie...“

– Unde umbli, mă Zdroncane? îl întâmpină Niculae pe fiul său, care tocmai intra în odaie cu sticla cu undelemn.

Copilul, aprins brusc la față la vederea tatălui, îi răspunse că maică-sa i-a spus așa și pe dincolo și el a făcut și a dres...

Niculae îi puse mâna pe cap și îl mângâie. Băiatul nu mai era demult gelos de venirea lui, dimpotrivă, parcă îi bătea inima în ochi când taică-său îl apuca de umerii lui mici și îl strângea lângă el. În sat Marioara spusese că e măritată cu tatăl copilului, dar că nu puteau trăi împreună din pricina slujbei lui. Bineînțeles că ea știa că nimeni nu credea, dar credea el, băiatul, fiindcă pentru el spunea ea minciuna asta... Ghicind parcă aceste realități la care totuși nu-i era gândul, Niculae își întârzie astăzi vizita și în cele din urmă îi spuse Marioarei să se îmbrace și să iasă toți trei în sat la plimbare... Ieșiră ținându-și copilul între ei și merseră pe urmă la restaurantul mare de lângă șosea, unde mâncară fripturi și băură bere... Iar la sfârșit Niculae o rugă ceva: el nu putea! Să se ducă ea într-o duminică pe-acasă pe la țară, să-l mai vadă bunicii pe băiat...

– Ilinca mi-a scris că tata a început să se miște greu, spuse el, și o să-i pară bine dacă te duci pe la el cu Iliuță. Știi ce mult a ținut el totdeauna la tine!

Ea avu un zâmbet fulgerător care îi lumină intens chipul. Se uită la el și dădu din cap. Așa va face. Văzută de un străin, Marioara arăta ca și cum ar fi fost cea mai fericită dintre soții lângă copilul și bărbatul ei. Ceea ce mai păstra în ea din fosta țărancă se ghicea din fermitatea privirii... Dacă ai pus ochii pe-un bărbat și ai făcut cu el un copil, cum ar mai putea fi bun altul, cu cel la care ții în gând? O încurcătură... Cum ar fi mai rău! Cel puțin așa, iubirea și durerea sunt limpezi și, privindu-le în față multă vreme, se fac una, un soi anumit de iubire care nu e lipsit de speranță chiar dacă acest om ar lua pe alta. Și dacă o ia, ce? Înseamnă că o să și rămână? Cine poate să știe... Posomorât în cele din urmă, intuind parcă și aceste realități, Niculae plăti, se ridicară de pe scaune și se despărțiră...

A doua zi îi dădu Siminei un telefon. Îi răspunse mama ei. Simina, zise ea, și-a făcut bagajele și a plecat la mare. Avea în glas ceva care arăta că se simțea scandalizată de ceea ce făcuse

fata ei: refuzase să-i spună în ce loc anume s-a dus la mare și la ce hotel! Se îmbolnăvește cumva pe-acolo, unde s-o caute? Dar li se poate întâmpla ceva lor, aici, părinților, unde să dea de ea?

– Credeam că știi dumneata! mai zise doamna Golea cu umor, parcă s-ar fi bucurat că fiica ei nu și-a menajat nici prietenul... Dar nu-i nimic, mai adăugă ea, o s-o găsești dumneata, dacă s-a dus ca de obicei la Eforie... Caut-o pe plajă... Și fii atât de amabil și roag-o să ne dea un telefon, să ne spună și nouă ce e cu ea și unde o putem găsi...

XIII

Niculae închise telefonul și din clipa aceea simți fără să fi gândit nimic cum inima îi bate mai tare și nu-și mai revine. Tot ceea ce făcu după aceea parcă nu mai erau acte hotărâte de el, ci de un altul, străin, a cărui voință nu numai că anula voința lui proprie, dar și puterea gândirii. „Eu nu mai ascult acum decât de această bătaie a inimii, care nu vrea să mai coboare la ritmul ei obișnuit, își spuse intrând pe peronul Gării de Nord și luând-o spre un ghișeu. Nu mai pot să-mi dau seama nici ce vreau. Să mă duc s-o văd, ei și? Și dacă ea, așa cum mi-a spus, s-a despărțit de mine în gândul ei? Dacă e adevărat că am căzut prea jos gonind-o în felul cum am făcut-o și nu mă iartă?.. Cum e posibil? Am lăsat-o să vină după mine, am umilit-o în dragostea ei, ar fi trebuit să... în ziua când... în după-amiaza aceea..."

Găsi bilet abia pentru a doua zi dimineața. Se plimbă toată ziua prin oraș, nu mâncă nimic, iar noaptea nici nu încercă să adoarmă; inima nu înceta cu bătaia ei înaltă, iar gândul rămânea mereu pironit la amintirea ultimelor clipe petrecute cu ea... Pe la patru dimineața se sculă din pat, se rase cu grijă, își luă haina pe braț (era foarte cald) și plecă... Trenul alerga și Niculae se uita absorbit peste mirișt ile galbene... Rămâneau

neclintite în depărtări, în timp ce pe-aproape ieșeau vertiginos înaintea ochiului său nemișcat de la fereastră... Cu toate că drumul până la Eforie ținu peste patru ore, când ajunse și se opri, Niculae tresări de la locul său cu o expresie ca și când abia s-ar fi urcat. Se dădu repede jos și, după ce întrebă unde e plaja, de unde începea și unde sfârșea, ieși din gară cu un mers proaspăt, străbătu stațiunea fără să se uite nicăieri, și în curând ajunse pe plajă. Avea ochii deschiși, dar parcă nu vedea cu ei, ci cu alții care îl călăuzeau fără greș printre trupurile întinse pe nisipul alb și mărunt direct către ea, tras parcă cu ața... Se uita foarte puțin în părți, numai înainte, și nu avea deloc ezitări, fără ca în același timp să se grăbească să câștige printr-un mers mai rapid ceea ce privirea sa parcă oarbă nu reușea să descopere... Dar nu după multă vreme o zări... Stătea singură pe un cearceaf întins, ferindu-și cu brațele fața de soarele puternic sau poate gândindu-se în acest fel al ei care îi era și lui familiar. Se așeză lângă ea și în clipa aceea chipul i se desfigură parcă de o copleșitoare tristețe. Privirea își pierdu orbirea care îl călăuzise până aici și se închise doborâtă de oboseală. Își luă o clipă fața în mâini, apoi își puse brațele pe genunchi cu un gest care amintea pe acela al unui bătrân țăran și care se uită să vadă și el, într-un moment de răgaz, întinderea câmpului peste care până atunci trudise... Numai că aici era apă care sosea neîncetat din depărtare și spăla plaja cu valuri verzi și înspumate. Foșnetul lor de pădure bătută de vânt aducea liniște peste mulțimea de trupuri omenești, ale căror cuvinte, strigăte de veselie, chemări sau exclamații de plăcere pe care le-o pricinuia celor din apă izbitura valurilor se auzeau parcă din depărtări, ca într-un vis din care te-ai trezit și nu s-ar împrăștia... Era atât de luminos soarele și strălucitor văzduhul, și atât de ireale țipetele pescărușilor, încât tânărul fără costum de plajă care se așezase lângă acea femeie care continua să stea cu brațele la ochi uită parcă unde se află, de ce venise și ce căuta el acolo pe cearceaful unei necunoscute, căreia întârzia să-i spună ce dorește,

se ridică în picioare cu chipul inundat de o bucurie parcă eliberatoare și începu să se uite în zarea mării răpit de întinderea și mișcarea ei neîncetată. După câtva timp se reașeză și atunci Simina își desfăcu brusc brațele. Se ridică în capul oaselor.

– Niculae, zise ea.

Dar parcă printr-un șoc el devenise timid. Îi surâse, dar nu-i răspunse în prima clipă și nu avu nici un gest.

– Niculae, repetă ea, și atunci el își veni în fire și se îmbrățișară.

Începură să se sărute pe toată fața, ca acei soți disperați pe care un război i-a ținut departe unul de altul și acum el s-a întors și ea scoate un țipăt de spaimă că ar fi putut să nu fie teafăr, să-i lipsească o mână sau un picior sau chiar o parte întreagă a trupului. Dar nu-i lipsea nimic, se întorsese și era viu și întreg.

– Niculae! Iubitul meu !...

Abia își reținea strigătul, dar nu-i scăpă îngrijorarea care se putea citi pe chipul lui, care în inima lui dispăruse, dar reflexul îi rămăsese încă întipărit pe față.

– Ce e cu tine?... Niculae! Dragul meu... s-a întâmplat ceva?

Nu-l scăpa din ochi și fiecare întrebare era însoțită de căutarea privirii în a cărei limpezime se puteau vedea valurile unei mări răsturnate și albastrul unui cer plin de grămezi de nori albi...

– Da, murmură el, s-a întâmplat...

– Spune-mi !

– Te iubesc...

Ea se uită într-o parte și primi cu o liniște plină de încredere veselă această declarație. Da, era grav... Nu era glumă... Băiatul era îndrăgostit... De altfel el nici nu se uita la ea, se întinsese pe burtă pe cearceaf și-și ascunsese fața cu brațele parcă cu nepăsare sau cu deznădejde: nici el nu mai știa ce să mai facă și ai fi zis că suferea fiindcă dragostea lui nu era împărtășită.

– De! zise ea. În sfârșit, iată o declarație totală, dar parcă îmi bătea inima mai tare anul trecut când îmi spuneai: te iubesc în clipa asta!

Se lăsă o lungă tăcere. Ea reluă, șoptindu-i cu o melancolie fără tristețe, liniștită în sentimentul ei pedepsitor care o stăpânea:

– Mai ți-amintești? Nu vreau să-ți spun că ești mai puțin sincer ca atunci, dar te iubesc eu prea mult ca să mai fiu atât de surprinsă de iubirea ta. O să-ți explic amănuntul ăsta mai târziu... Dacă va mai fi nevoie... Acuma hai să mergem colea unde e un magazin să-ți cumperi ce-ți trebuie pentru plajă. Ești obosit! Nu e nimic, mai stăm pe urmă un sfert de oră și plecăm, fiindcă nici n-avem voie mai mult, intrăm în mare și apoi luăm masa și ai să te odihnești... Nici eu n-am dormit în noaptea în care ne-am despărțit... noaptea asta a fost foarte grea... Dar tu mă ai pe mine după ea, în timp ce eu n-am avut a doua zi pe nimeni...

– Nici eu n-am avut, fiindcă ți-am dat telefon imediat dimineața, dar n-am găsit bilete să vin după tine...

– Și de-atunci n-ai dormit? Eu am dormit azi-noapte și când am ieșit pe plajă eram eu liniștită, dar mă simțeam ca moartă...

Ea strânse în acest timp într-un sac tot ceea ce adusese cu ea pe plajă. Își îmbrăcase rochia peste costumul de baie. Se ridicară și plecară. Niculae nu arăta bine. Venise după ea, dar parcă dăduse peste altcineva. Nici ea nu mai arăta mirată. Ceea ce se întâmplase între ei se petrecuse într-un loc. Aici era altul... Totuși, când unul din ei doi părea mai părăsit, celălalt îl vedea, și privirile care li se întâlneau le smulgeau un zâmbet: era adevărat, erau din nou împreună?

Pe drum treceau agale bărbați și femei în costume de plajă. Fără briza mării îi apăsa parcă soarele, dându-le o expresie de părăsire și abandon care apropia vârstele făcând din tineri și bătrâni oameni egali, atâta vreme cât mai erau vii nu se mai deosebeau mult între ei... Căutarea instinctivă, care îi făcea atât

de sălbatici prin orașele lor, aici parcă înceta... Era de mirare să vezi cum o fată aproape goală care înapoia acestui țărm putea naște legende aici nu atrăgea privirea nimănui...

– Niculae, zise Simina după ce se reîntoarseră pe plajă, noi o să zăcem acuma timp de vreo săptămână fără să fim în stare de nimic... din pricina soarelui. Pe urmă o să ne simțim așa de bine că n-o să mai vrem să mai plecăm... Nici n-o să plecăm... până în septembrie... Atunci începe să se răcească apa... Și briza începe să facă diminețile frumoase scurte și serile să te simți ca Ovidiu, exilat... așa de frig se lasă la apusul soarelui. E bine să-ți iei adio de la mare mai înainte, să te urci în tren când soarele mai e încă dulce... Te uiți pe urmă la el tot anul cu amintirea mării și nici nu-ți dai seama ce ușor trece iarna și primăvara, și te întorci iar ca și când aici e adevărata ta viață...

Niculae asculta acum cu un surâs de neîncredere. Se întinsese pe cearceaf cu fața în jos și nu spunea nimic. Pentru un om din câmpie nici soarele, nici marea nu erau la urma urmei o surpriză totală. Văzuse, chinuit de sete, întinderea mirиștilor, în mijlocul verii, în pânze parcă de ape suspendate între cer și pământ... Deosebirea era că aici acest foșnet al valurilor și aceste țipete de păsări albe făceau halucinația adevărată și stăteai în mijlocul ei treaz, fericit și însingurat...

XIV

Hotelul în care Simina găsise o cameră era foarte aproape de mare și fiecare etaj avea câte o terasă care da chiar spre plajă. Peste aceste terase zburau neîncetat lăstunii, să-i atingi cu mâna, în timp ce jos pescărușii luaseră în stăpânire plaja golită acum, după-amiaza, de trupuri omenești... Nu se sinchiseau de cei câțiva oameni care curățau nisipul și îl greblau...

– Cine o fi inventat toată chestia asta? zise Niculae.

– Ce importanță are? răspunse ea. Inși care au vrut să câștige bani.

– Vorba mamei, reluă Niculae: Muream, și asta n-o mai vedeam. La noi soarele era considerat stricător al pielii albe, frumoase, și fetele se fereau de el... Aici se răstignesc dezbrăcate și stau ceasuri întregi să se facă negre.

Simina aprinse o spirtieră pe care o aduse din odaie pe masa de metal de pe terasă și puse ibricul cu cafea în el deasupra. Erau singuri... Luaseră masa la restaurantul hotelului, care servea menu fix, și ieșiseră după aceea să bea cafea în fața mării.

– Nu înnegritul îmi place mie, zise Simina. După o săptămână ți se îngroașă pielea și soarele nu te mai frige, și nu te mai ferești de el... Să vezi atunci... Și soarele și apa te trimit parcă înapoi cu milioane de ani... Parcă te sălbăticești, știind în același timp că ești totuși deasupra timpului.

– În secolul trecut venea cineva aici?

– Nu cred. Cucoanele de pe vremea aceea gândeau ca și țărăncile tale, că soarele e stricător... Văd că ți-ai revenit... Nu mai arăți deloc obosit...

– Nu mai simt nici pic de oboseală! exclamă Niculae.

– Nu e minunat?

– Cum să-ți spun... Îmi simt gura sărată... Și vântul care bate mereu și frânge parcă aripile la păsările astea... Și ce miros aduce, parcă de pucioasă, dar nu e neplăcut... Și ție îți zboară părul... Îmi vine să plec...

– De ce? se miră ea.

– Nu știu, șopti Niculae învăluit parcă într-un abur de regrete, și în clipa aceea un surâs pierdut de beatitudine îi înflori pe chip.

– Cum să nu, zise ea, ești ca un animal de pădure care se retrage în singurătate și când vrea să moară, dar și când e fericit... Numai că eu am cu tine de lămurit ceva și n-o să pleci nicăieri. Vrei să mă asculți puțin?

– Da, te ascult, răspunse el.

– Întâi, începu ea, să-mi explici ce e cu acuzația pe care mi-ai adus-o și în același timp să-mi spui dacă ai de gând să mai inventezi și de-aici înainte asemenea istorii și să te porți cu mine ca un câine!... Al doilea, să-mi spui dacă te menții în continuare la privilegiul pe care ți l-ai creat singur, pentru că eu am inima atât de deschisă, de a decide singur când să mă iubești și când să mă părăsești, făcându-mă să alerg după tine și în loc de brațe deschise să întâlnesc hohote disprețuitoare și să fiu alungată ca și când aș fi cine știe ce nenorocită... Niculae, eu nenorocită nu sunt, trăiesc conform secretului vieții mele, și pretind ca iubitul meu să-l descifreze, dacă nu cu înțelegerea, atunci măcar cu inima, cu intuiția lui și să mă protejeze de loviturile destinului, care pot fi foarte rele și nu să mă abandoneze în brațele propriilor mele trădări și căderi... Fiindcă atunci iubirea mea devine un blestem care mă poate pierde... Ori eu nu vreau să mă pierd, trebuie să trăiesc, am acest drept, nu? Ce vrei tu? Să te protejez eu pe tine? Să presupunem că în anul în care noi doi am fost despărțiți mi s-a întâmplat ceva a cărui amintire în clipa când ne-am revăzut m-a chinuit... Dar asta pentru că tu îmi apăreai atât de curat și pentru că te iubeam... Și ce faci tu? Lovești tocmai în acele clipe în care căința și chinul au ridicat dragostea mea pentru tine sus și m-au făcut fericită? Asta e o ticăloșie! Am trăit asta cu Pătrașcu! Gelozia! Sentimentul care îl împinge pe om să dorească să distrugă ființa iubită fiindcă nu e el capabil de detașare... Mă bătea crunt fără să-i fi făcut nimic, numai pentru că mă iubea în felul acesta infam, bazat pe o neîncredere care exista în el și care l-a împins de la început la trădare. Ei bine, dacă el m-a trădat, își spunea, înseamnă că și eu îl pot trăda la fel, dacă nu cumva am și făcut-o... Și atunci, la acest gând, se punea cu pumnii pe mine și viața între noi începea să devină infernală...Începusem să simt că alunec dacă nu-l părăsesc... Nu chiar la fel, dar ideea

că zadarnic alerg eu pe lume după o clipă de fericire mi-a venit în minte când te-am auzit cum răcnești la mine: pleacă! Să nu te mai văd! Așadar, nu mai există pe lume bărbați care pot iubi? m-am întrebat. S-a stins specia? Fiindcă tot ceea ce văd eu arată jalnic, din lumea profesiunii noastre artistice am trăit două eșecuri, acuma uite-l și pe ăsta, din altă lume, băiat cu gândirea aleasă, iată-l cum se poartă, ca un simplu mascul jignit în vanitatea lui stupidă care nu valorează doi bani față de un sentiment adevărat de grijă și atașament... Într-un fel, trebuie să-ți mulțumesc că te-ai purtat cu mine așa (fiindcă m-ai făcut să mă pun pe picioare și să te iubesc mai puțin ca înainte, mai de la distanță, și am devenit astfel mai puțin vulnerabilă...) Dar cât regret port în mine după această parte a sufletului meu pe care m-ai silit s-o sustrag iubirii, ca să nu-mi pierd capul...

Niculae nu răspunse. Expresia lui însă devenise elocventă: „Ei, așa da, gândea el, iată o adevărată lovitură. Am crezut că n-o voi primi, n-o să mi-o dai, și în același timp eram pregătit și pentru una mai mare, adică cea mare, despărțirea. Nu e așa grav, ba chiar parcă e mai bine, tu mă iubești mai puțin, dar eu mai mult, parcă era mai bine înainte, dar parcă acum e ceva nou..." În acest timp tăcerea în care căzuse Niculae era încleștată și din privirea lui se vedea că nu mai zărea nici zborul lăstunilor și nici întinderea mării, care între timp își schimbase culoarea și devenise din verde, cum fusese aproape tot timpul zilei, albă ca argintul în fierbere. Simina nu aștepta nici ea să i se răspundă de îndată. Turnă cafea în cești și se duse până în odaie, de unde se întoarse cu un fular alb de mohair pe umeri. Briza se întețise și se făcuse rece.

– Ți-e frig? îl întrebă ea. Pot să-ți dau o flanelă.

– Nu, mi-e bine, răspunse Niculae.

Se uitară unul la altul și privirile li se încrucișară pline de iubire, dar cutreierate de neliniște. Se vedea că pe Niculae îl împiedica ceva să răspundă, iar ea înțelegea de ce, și el își dădea

seama că ea a înțeles... Așadar, ce era de făcut din moment ce și ea știa? În clipele acelea Simina părea mai bătrână decât el, și fiindcă tăcerea se prelungea ea se mai îmblânzi.

– Ți-am spus prea multe dintr-o dată, îi zise. S-o luăm pe rând. Ți-ai dat seama cât de jos am căzut noi amândoi când tu mi-ai strigat: pleacă, să nu te mai văd?

– Nu la asta mă gândeam, zise Niculae. Da, bineînțeles că ai dreptate, ceea ce am făcut e nedemn; să nu mai vorbim despre istoria asta... Mă gândeam la altceva... Știu că ai inima deschisă, mintea ta nu e prea atentă, dar inima da, și cu toate astea secretul vieții tale îmi scapă... E prima oară când îmi dau seama. Secretul ăsta nu e departe de tine sau foarte ascuns, foarte adânc, dar mă uit și totuși nu-l văd... Bineînțeles că o să te protejez, la urma urmei ce știi tu despre oameni? Ți-am mai spus, ești atât de ușor de lovit... E foarte ciudat, te-am înțeles greșit, mi s-a părut că vrei să porți tu căciula în locul meu, când în realitate tu nu dorești decât s-o port eu mai bine pe cap... Mi-ai pus niște întrebări la care tu de fapt nu ceri răspunsuri, ci pretinzi o răsturnare a relațiilor între noi, pe ideea că eu mi-am creat un anumit privilegiu... Asta e adevărat, a existat, ți-am spus chiar eu de câteva ori că aș dori să te iubesc fără să te văd, dar cred că din clipa când tu ai simțit că te repui pe picioare, cum ai zis, totul s-a și modificat în sensul dorit de tine. Nu e un cap de țară pentru un bărbat, am presupus după ce ți-am dat telefon și am aflat că ai plecat, că acest privilegiu al meu s-a spulberat. Dacă am venit totuși după tine, înseamnă că puțin îmi pasă de această schimbare, cu toate că am înțeles că temerea mai există în inima ta. Să mai existe! Nici chiar așa, să te crezi scăpată de orice amenințare, nu cred că e bine! Te ferește să faci anumite nerozii! Fiindcă, să știi, omul, oricât ar fi el de fericit, tot își dă în petic din motive diverse, cazul meu, care să știi că te iubeam foarte tare când tu îmi spuneai, halal bărbat, dar și al tău, vezi, istoria cu grădinile...

– Ce fericită aș fi fost, zise ea, dacă pe scări m-ai fi luat în brațe în loc să mă lași să merg lângă tine minute întregi fără să-mi spui un cuvânt...

– Cum, dar uitaseși ce-ai spus? M-ai făcut laș! se miră Niculae.

– Bineînțeles că uitasem! exclamă ea.

– Mi-am dat seama, zise Niculae, și când te-am văzut pe alee, era gata să te iert, dar m-am stăpânit și ți-am inventat istoria cu fostul tău bărbat.

– E formidabil cum ai putut să inventezi o astfel de prostie, zise ea sincer nedumerită și se uită drept în ochii lui fără să clipească.

El însă surâse enigmatic și nu răspunse câteva clipe nimic.

– O prostie e ce spui tu acuma, reluă el apoi, nu ești sinceră și nici nu trebuie să fii în acest caz, dar n-are rost să fii mincinoasă. Repetă mai bine ce-ai spus înainte, că ai fost fericită când ne-am reîntâlnit și cum ai plâns toată ziua aceea, fiindcă ăsta e un lucru care ne aparține și nu ne interesează ce-am făcut fiecare în timpul când nu mai credeam posibilă revederea noastră.

– Da, Niculae, zise ea atunci, docilă, și deodată surâse cu umilința de-atunci și brusc îi țâșniră lacrimile. Da, iubitul meu... Hai să nu mai vorbim... Mi-e frig, ia-mă în brațe...

El veni lângă ea și se strânseră amândoi pe scaunul de metal. Lăstunii zburau în jurul lor parcă mai grăbiți, s-ar fi zis că apropierea asfințitului i-ar fi prins nepregătiți sau i-ar fi amenințat cu ceva. Săgetau neîncetat văzduhul, alunecau în jos și reveneau în mari spirale, ca și când imaterialitatea aerului i-ar fi excitat și ar fi vrut prin zborul lor să-l umple de mișcare și de viață, gonind sau micșorând puterea neantului, pe care foșnetul valurilor, prin eternitatea pe care o sugera, aducea cu sine adierile lui ascunse... Zburau atât de aproape de cei doi oameni... Scoteau mici țipete... Toate astea, la urma urmei, gândeau cei doi acuma tăcuți și înlănțuiți, mișcarea ritmică a

mării, respirația ei aspră, mirosurile ei tari, briza sărată, nisipul alb și tăcut, făceau parte dintr-un teritoriu al morții... Și veniseră ele, aceste păsări, să zboare necontenit pe deasupra, iute și neobosit, să cucerească acest țărm sălbatic țesând o pânză vie cu spiralele lor de viață invizibilă, și ținând astfel la distanță cu micuțele lor trupuri în formă de săgeată suflul grandios dar neliniștitor al pustietăților îndepărtate ale apei...

XV

A doua zi dimineață, Niculae și Simina se treziră abia după ce dormiră aproape douăsprezece ore.

– Sus, zise ea nu prea convinsă, e ora zece, la mare n-are nici un haz dacă pierzi dimineața în pat... Sculați, voi oropsiți ai vieții! exclamă ea. Mai ți-aduci aminte de măturătoarea aia, cum l-a îndemnat pe ăla, când noi ne sărutam lângă fostul loc al grotei lui Paciurea?

– Cum să nu-mi aduc aminte? zise Niculae. Acolo mi-ai dat tu să înțeleg că sunt iubitul visat...

– Lasă asta, ce-a zis măturătoarea aceea!...

– Hai, nea Ioane, hai la lupta cea mare!

Simina râse și sări jos din pat.

– Și ce serios discutam noi atunci, zise ea ca și când ar fi fost vorba de întâmplări ridicule din adolescență. Că, să vezi, ia uite, noi nu ne fanatizăm, dar întrebarea e, așa, în general, dacă o idee poate intra în mintea cuiva fără ca această minte să nu se smintească cu această ocazie...

– Nu se poate, zise Niculae. Mintea omului nu e făcută pentru idei...

– Nu mai spune! Dar pentru ce e făcută?

– Nu știu! Gândirea mea la ora actuală ia forma unei cești de cafea cu lapte și cu pâine și unt și brânză pe care le văd așa înaintea ochilor și mă întreb unde le-am putea găsi...

– Dacă te grăbești, s-ar putea să găsim ceva asemănător chiar jos la restaurant.

– Adică? Ce înțelegi tu prin asemănător?

– Niște șuncă, sau crenvurști fierbinți cu muștar...

La auzul acestor cuvinte Niculae sări numaidecât din pat. Era foarte frumoasă odaia, se zărea prin ea o parte din mare și soarele care se urcase sus deasupra valurilor... Nu mai găsiră jos nimic de mâncare, dar găsiră în oraș și se grăbiră pe urmă să ajungă pe plajă.

– Cum stăteai tu ieri singură-singurică și mă miram că nu s-a găsit vreunul să-ți țină de urât, zise Niculae când ea se întinse pe cearceaf și-și duse brațele la ochi. Cum a fost în ziua aia la castel când te-ai consolat repede cu un prieten chemat în pripă din București...

– Tu ce crezi? zise ea. Sunt capabilă să învăț ceva din cele ce mi se întâmplă?

– Aur! exclamă el. Dar să știi că tot îți port pică.

– De ce?

– Am să-ți spun de ce, zise Niculae după câtva timp. Când eram mic venea pe la noi unul Cârstache al lui Dumitrache cu câte-o carte sub braț, seara se așeza lângă lampă și ne citea la toți, și toată lumea îl asculta, și tata și mama și frații mei vitregi, care erau prieteni cu el... Nimeni nu mi-a stârnit mai târziu, în materie de carte, mai multă admirație decât Cârstache ăsta... Mi se părea un mare învățat, cum sta el cu cojocul pe el lângă lampă și ne dezvăluia formidabile peripeții dintr-o lume fantastică, în care caii aveau glas ca oamenii, și vulturul cerea viteazului pe care îl scăpa de pe tărâmul celălalt să-i dea carne așa cum se înțeleseseră, și cum ăsta nu mai avea, și atunci și-a scos sabia și și-a tăiat din pulpă și i-a dat... Dar stai să vezi că pe urmă Cârstache închidea cartea! Gata! Altă dată, ne spunea, cu toate că îl rugam toți să ne mai citească măcar una... Nu vrea deloc, al dracului, și mi-a rămas în minte ca un personaj

ciudat, cu purtări inexplicabile, pentru că, să vezi, când am început eu să citesc, mă duceam la el și îl rugam să-mi împrumute din cărțile lui... Îmi dădea câte una, sălta capacul cufărului, ca pe-un sipet cu pietre prețioase, alegea el cartea și uite-așa mă amenința cu ea, să bag de seamă să nu i-o rup, să i-o murdăresc, s-o pună țața Catrina pe vreo oală sau s-o împrumut la altul. „Hai, nea Cârstache, îi spuneam, n-ai nici o grijă, o s-o învelesc și n-o s-o citesc decât eu." Și azi așa, mâine așa, tot dându-mi cărți, într-o zi deodată Cârstache lipi capacul cufărului la loc și îmi spuse: „Nu-ți mai dau!" „De ce, nea Cârstache?" Și atunci în privirea lui a sticlit o lumină misterioasă. „Da' ce, bă, a zis, tu vrei să-mi citești toate cărțile?" Am rămas foarte nedumerit. Nu mi-a mai dat, și mulți ani, ce zic eu mulți ani, abia după douăzeci de ani am înțeles de ce, adică abia acum...

– Ei, de ce? zise ea, și-și luă brațele de la ochi și se răsuci spre el foarte intrigată.

– Păi uite de ce, în cărțile lui stătea acolo ascuns în cufăr sufletul lui... Și cum să mă lase el să-i cunosc tot sufletul?

– De ce nu? se miră ea. De ce să nu te lase?

– Ei, uite-așa! Tu îl lași pe-al tău?

– Bineînțeles.

– Ei, dacă e așa, spune-mi care e secretul vieții tale? zise el atunci foarte hotărât, dar parcă cu gândurile în altă parte. Ai să-mi răspunzi? Bineînțeles că nu! Și de-aia îți port pică...

Ea izbucni în hohote lungi de râs. Niculae rămase liniștit cu o expresie care arăta că prevăzuse această reacție a ei și continua să-și urmărească gândurile sale îndepărtate. Simina se opri, dar uitându-se la el reizbucni cu o expresie fericită parcă de triumf. „Iată, parcă spunea, de ce iubesc eu acest băiat plin de candoare!..."

– Degeaba râzi! zise Niculae, pe mine m-ai pus ba să-ți spun cum e aia, ba să-ți povestesc cum e ailaltă și ai aflat încetul cu încetul aproape tot despre viața mea și ce-am mâncat acasă... În timp ce tu, în afară de faptul că ai confundat mugetul unei vaci cu o sonerie, nu mi-ai spus nimic. Nici măcar n-ai făcut cum mi-a făcut Cârstache ăla al lui Dumitrache, să-mi povestești despre tine ba una, ba alta și pe urmă, mă rog, la un moment dat, să nu mai îmi dezvălui nimic, dacă ți-ar fi fost frică să nu-ți aflu toate secretele.

Ea se uita la el ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor că el era acolo lângă ea și îi spunea astfel de lucruri. Privirile li se întâlniră. El se feri, întoarse capul și și-l rezemă pe brațe. Atunci Simina întinse mâna și începu să-l mângâie pe gât, pe ceafă, pe umerii goi...

– Nu mă convingi câtuși de puțin, reluă el întorcându-se și ridicându-se în capul oaselor. Am dreptate, asta mi-ai făcut, m-ai tras pe sfoară...

– De! exclamă ea. Trebuie să mă înțelegi. Eu nu pot să-ți spun nimic.

– De ce nu poți?

– Nu știu...

– Bine, zise el. Te înțeleg... Vezi cât de înțelegător sunt? Mai rar găsești... Intrăm în mare?

– Cum să nu, tresări Simina, hai să intrăm...

Și se ridicară și porniră unul lângă altul spre valurile care spălau neîncetat nisipul plajei. Niculae știa să înoate, dar într-o gârlă, nu într-o mare, și ieri când intrase prima dată înghițise apă pe nas. Acum ezită câteva clipe înainte de a se arunca într-un val în care Simina și dispăruse... Erau mari valurile, dar dedesubt apa era mică și nisipul ferm. Mai încolo, însă, marea devenea amenințătoare, și nimeni nu îndrăznea să se îndepărteze... Nu se putea înota, această izbitură a valurilor era totul, împreună cu mirosul apei, care te îneca...

Apoi zilele începură să se scurgă și se adeveri ceea ce spusese Simina: se înnegriră și nu mai simțiră arsura soarelui. Stăteau

ore întregi și se prăjeau într-o totală uitare de sine, amintindu-și de ei înșiși abia când le venea gândul apei. Atunci tresăreau, ridicau capetele ca două vietăți care se înțelegeau după semnale știute numai de ei doi și fără să rostească un cuvânt, o luau spre mare și se aruncau în valuri. Apa sărată îi trezea, el o lua în brațe ca și când atunci ar fi regăsit-o, o ridica în sus și se uita în ochii ei parcă vrăjit... Îi punea mâna pe față, gest pe care ea învățase să-l înțeleagă că era la el semnul unei tandrețe totale și tăcute, dincolo de sărutări și cuvinte, care o emoționa parcă mai mult decât orice altă manifestare a iubirii lui, ca și când el ar fi fost orb și ar fi încercat astfel să-i cunoască chipul, cât e de bun sau frumos, pe această cale la care o nenorocire îl adusese, dar care nu era mai puțin legată de adâncul ființei sale cum erau privirile, cuvintele, sărutările... O strângea la piept și mergea cu ea așa în întâmpinarea valurilor, ca și când ar fi mers în întâmpinarea soartei: el trebuia să primească izbitura, ea trebuia să fie ferită. Apa îi îneca pe amândoi, dar numai pentru câteva clipe, până venea valul următor, aveau timp să-și tragă răsuflarea. Și atunci când vedea cum se apropia zidul înalt ea scotea un țipăt ca și când s-ar fi speriat și îl strângea pe el și mai tare... Valul le cădea în cap, și uneori îi dobora... Atunci ea se desprindea... Stătea mult la fund și cutreiera apa prin preajma lui cu o frenezie de vietate care brusc își descoperea plămâni cu care putea trăi și respira în adâncuri ca orice ființă a apelor... Reveneau istoviți pe nisipul alb și mărunt, și se întindeau la soare gâfâind...

După-amiezile dormeau... Spre seară ieșeau pe terasă, făceau cafea și stăteau de vorbă înconjurați de zborul și țipetele lăstunilor. Seara se îmbrăcau cu grijă, o luau pe faleză și se duceau undeva la marginea stațiunii, unde Simina știa din anii trecuți că era un fel de mic restaurant care nu servea decât pește și un vin alb, cu dop de cocean, și nu orice fel de pește, ci numai un anumit soi, și anume calcan, la grătar... Cui îi plăcea...

Dimineața se sculau devreme, să vadă răsăritul în mare, de pe plajă, și „podul de aur" pe care îl făcea soarele din cer peste ape... Desigur, dacă răsăritul era senin și valurile liniștite. Aveau noroc. Cerul era mereu senin, dar marea foarte rar se întâmpla să fie complet liniștită. Și când se întâmpla, atunci într-adevăr după ce ieșea roșu din valuri și începea să urce și să se facă auriu, soarele începea să verse asupra mării raze galbene, pe care apele parcă le dădeau foc legându-le pe o dâră fantastică de țărm și de înaltul cerului. Ei, îi spusese Simina lui Niculae, prima dată, nu avea dreptate Cârstache ăla? Ce ascundeau cărțile lui? Lucruri niciodată văzute de el, dar nu adevărate? Nu se spunea în ele că cutare Ileană Cosânzeană locuia într-un palat în întregime de aur? Ei! Iată aici un pod de aur pe care Făt-Frumos poate apărea pe calul său cu aripi.

Niculae luase obiceiul să-i răspundă la tot ceea ce ea îi spunea prin tăcere și nemișcare, întins cu fața în jos și stând așa minute nesfârșite. Pe urmă se întorcea cu fața în sus și ai fi zis că acuma va vorbi, dar nu spunea nimic. Totuși, era atât de elocventă prezența lui, părăsirea nu numai față de soare, și de apă, ci și față de ea... Te ascult, parcă îi spunea, vorbește, într-o bună zi am să-ți înapoiez bucuria pe care o simt auzindu-ți glasul, dar acuma nu pot, sunt prea fericit... Simina se făcu atentă. Nici ea nu vorbea prea mult, dar tăcerea ei deveni parcă mai încărcată și de la o vreme începu să arate preocupată, parcă ar fi așteptat ceva. Se uita uneori țintă la el multă vreme cu o privire pe jumătate închisă, dar trează și imobilă, prinsă de puterea unei simțiri al cărei înțeles urma să i se dezvăluie. Niculae nu-i surprindea această privire, ci parcă i-o știa, și nu părea să-l mire... Nu-i spunea nimic, n-o întreba ce are... S-ar fi zis că înțelegea...

Un suflet turbure, instabil, nu suportă ore și cu atât mai puțin zile sau săptămâni fără să urce sau coboare stârnind în jurul lui conflicte și confuzie. Pe ceea ce există apar destule

sminteli, jignirea, gelozia, vanitatea rănită... Iar dacă ceea ce există e prea tocit, atunci pe ceea ce a fost, sau pe ceea ce va fi. Astfel gândea Simina uitându-se la Niculae... De câteva zile prinsese obiceiul, stând tăcută la masă, sau în capul oaselor pe plajă, sau chiar pe marginea patului cu capul cu bărbia în piept, obsedată de un gând sau de o simțire fără nume, să lovească ușor cu pumnul în podul palmei, ca și când ar fi fost chinuită de o nehotărâre gravă, care îi dădea târcoale să se transforme în act de voință. Dar nu voința îi lipsea ei, ci simțirea îi era neclară. Și într-o dimineață deodată rosti:

– Gata, Niculae. Plecăm.

– Ce e cu tine? zise el.

Arăta uimit nu atât de ideea plecării, cât de hotărârea ei bruscă... Glasul Siminei fusese imperios și marca parcă o schimbare dramatică, i se întâmplase ceva. Mai aveau de stat cel puțin o săptămână, când se termina concediul lui. Iar pe ea n-o împiedica nimeni să stea cât vrea.

– Nimic, răspunse ea enigmatică. Plecăm, iubitul meu! Șederea aici mi se pare acum un nonsens.

O abia perceptibilă încordare îi răzbătea în glas. Era totuși liniștită, dar foarte hotărâtă... În clipa aceea o minge de volei scăpă din cercul unor bărbați care dădeau mai încolo cu mâinile în ea și o lovi pe Simina peste picioare. Ea se uită la jucători cu dispreț, care, prinși de entuziasmul lor sportiv, așteptau, cu expresii stupide, ca femeia să le arunce mingea. Niculae o luă și o păstră și atunci se apropie un bărbat și își ceru scuze.

– Tu ești de vină, surâse ea cu infinită tandrețe. O să-ți spun, dar nu acum, și nici mai târziu, ci abia mult mai târziu... Mergem la București și te muți la mine, Niculae. O să faci în fiecare dimineață o oră cu autobuzul până la castel, dar ai să vezi că merită... Te asigur... Nu pentru asta plecăm, vreau să spun nu din pricina asta, dar e bine să ți-o spun dinainte, ca să-ți iei gândul de la singurătatea ta. Gustul tău pentru

singurătate, care e un viciu de nevindecat pentru cel care îl capătă, va suferi un șoc și va trebui să faci o excepție și să te vindeci de el... Asta e o consecință, fiindcă nu din pricina asta plecăm... Totuși, din pricina ta plecăm, tu ești de vină...

– Mai bine spune tu decât să te înțeleg eu greșit, zise Niculae. De ce trebuie să plecăm?!...

– Nu-ți spun, zise Simina. Aș vrea să descoperi singur și să-ți dai seama ce m-a apucat așa deodată. Dacă n-o să descoperi, o să-ți spun eu, totuși, dar foarte târziu... Așa că străduiește-te, dacă vrei să afli secretul vieții mele...

XVI

În timp ce își făcea bagajul, Niculae se uita la ea tăcut. „Gata, mi-a scăpat din mâini, gândi el, bineînțeles că n-o să pot să aflu ce e cu ea, oricât m-aș strădui... Dacă ar fi fost ceva ușor de aflat, mi-ar fi spus singură... Într-adevăr, de ce pleacă? Unde i-o fi gândul?"

– Nu fi copil, zise ea, observându-l. Chiar ai luat în serios enigma pe care ți-am dat-o s-o dezlegi? E foarte simplă, spuse ea cu naturalețe. Am simțit pur și simplu că mi s-a terminat vacanța, adică toate mi s-au părut la locul lor afară de mine, marea cu valuri la locul ei, nisipul plajei la locul lui, soarele de pe cer la treaba lui, numai pe oameni nu i-am mai văzut la locul lor, și nici pe mine. Veselia și nepăsarea lor mi s-au părut stupide. Niculae, omul fără treabă în mijlocul naturii nu se justifică, nu crezi?

– Ba da, zise Niculae șovăind. Și ce-ai vrea tu atunci, să fugim din mijlocul naturii?

– Nu, dar să nu stăm mai mult decât ne ține un sentiment de părăsire în brațele ei.

– Să zicem. Și de ce trebuie să mă mut la tine?

– Cum, n-ai înțeles? zise ea prefăcându-se foarte surprinsă. Pentru că singurătatea ta îți crea mereu acel privilegiu despre

care am vorbit și care aici, la mare, trăind împreună, a dispărut atât de ușor...

– Asta e adevărat, răspunse Niculae, o dată întors în odaia mea din „Casa grădinii", m-aș fi îndepărtat iarăși de tine, continuând să te iubesc la fel de tare. Dar nu ți-e frică de ceva?

– Nu văd de ce, spuse ea cu acea tonalitate a celor care înțeleg ceea ce afirmă că nu înțeleg.

Niculae se gândea: Să-i mai spună? Ea știa! Și nu-i era frică.

– Ar trebui să mă tem de ceva, Niculae, dacă nu m-aș cunoaște. Nu mă cunosc, de pildă, în reacțiile mele, când sunt slabă și derutată. Și în alte împrejurări. Dar mă cunosc bine în două împrejurări fundamentale. Când iubesc și când pictez. N-am de ce mă teme. Tu trebuie să vii la mine pentru că te iubesc nu din când în când, cum ai prins tu obiceiul, ci în fiecare ceas, dacă nu în fiecare clipă. Ești naiv când îți închipui că la tine ar fi vorba de ceva profund, când în realitate e vorba de un simplu viciu. Îți voi dovedi.

El râse.

– Bine! Nu e un cap de țară!

După această decizie ea simți nevoia de ocrotire, și în vagonul care avea toate locurile pline își trase fără jenă picioarele sub ea și se făcu mică la pieptul lui, unde după câteva minute și adormi. Dar și Niculae se simțea covârșit. „Zgomotul ritmic al roților parcă îmi apasă inima ca un cântec greu. Iată deci cum se decide soarta unei iubiri, de la sine, prin ea însăși, ca un foc care o dată aprins se consumă, și se consumă pe sine odată cu ceea ce îl întreține. Am vrut să evit acest lucru, sustrăgându-mă, dar am luat și eu foc, și acum e prea târziu să mă mai retrag. Acum sunt smuls din locul unde am suferit și m-am vindecat în orgoliul meu, pământul grădinii și serei de care mă simt legat, și expus iarăși loviturilor despre care experiența îmi spune că pot veni de oriunde, chiar de la ființa cea mai apropiată împotriva zbaterii ei de a te feri. Fiindcă cele mai

rele lovituri nu sunt oare tocmai cele pe care, implorându-te în genunchi de disperare și neputință, ți le dă tocmai ființa de care te-ai legat? Ei și? Se pare că nu ne putem sustrage și că un lucru bun tot câștigăm: când va veni *ea* la căpătâiul nostru sau dacă pe stradă va dori să ne sufle în ureche șoapta ei rece, sau în toiul unei petreceri, nu vom fi nici mirați, nici speriați. Am trăit, vom zice atunci, lucruri mult mai rele, mai rușinoase și mai penibile, de ce ne-am speria de încă unul?"

Zilele se scurgeau însă și nici una din acele lovituri la care se gândise Niculae în tren ținând-o în brațe pe Simina nu-i erau date. Se mută la ea chiar a doua zi și în săptămâna de concediu care îi mai rămăsese stătură tot timpul împreună, așa cum dorise ea la mare, nu numai ceas de ceas, ci clipă de clipă. „Da, vedeți să nu vă pierdeți", spuse doamna Golea cu ironie, văzând că el n-o părăsea nici când picta. Fiindcă îndată ce sosiseră și el se mută, ea începu să picteze. Îi făcu lui, pentru întâia oară, portretul. Pe urmă pictă flori, numeroase pânze... Mâna ei era foarte sigură și parcă mai mult timp îi lua pregătirea paletei decât terminarea tabloului. Era neobosită și un regret intens apărea în luminile ochilor ei mari și castanii când trebuia să pună totul deoparte și să se așeze la masă sau să iasă la plimbare.

– Tot ceea ce am pictat eu până acuma, Niculae, cu excepția câtorva tablouri, nu are nici o valoare, spuse ea într-o zi. Fii atent, văd ceva. Vrei, nu vrei, aranjează-te cu horticultorul tău bătrân și vino cu mine la țară. Adică, du-mă la țară! Dar nu oriunde, ci chiar în satul tău.

Devenise tiranică și intratabilă. Nici nu-i trecuse prin cap că s-ar putea ca el să nu vrea sau să nu poată să facă ceea ce îi ceruse. Își însoți însă cuvintele cu una din acele priviri ale ei, imperioase și pure, în care Niculae citea mai multă dragoste decât în orice gând sau gest care ar fi încercat s-o exprime, și împotrivirea sa se topi. Avea treabă la grădină și pe urmă nu vroia s-o ducă în satul lui, din pricina Marioarei Fântână,

care... Dar abia acum își dădu seama că Marioara Fântână nu mai exista pentru el, și că abia așa, aflând cu cine venise băiatul lui Moromete în sat la părinții lui, o să-și ia gândul de la el și o să-și facă alt rost...

– Bine, îi spuse Siminei, și când vrei să plecăm?

– Imediat, chiar azi.

– Nu plecăm decât cu o condiție, zise Niculae pe gânduri. Te-am prins, te-ai dat de gol. Ai spus: văd ceva. Ce anume?

Așadar el nu uitase ce-i spusese ea atunci pe plajă, cu toate că mai pe urmă îi explicase limpede despre ce e vorba. O urmărea atent, gândul la viața ei nu-l părăsea, cu toate că, se vedea, acest gând nu era pentru el o obsesie, cu care s-o sâcâie. Acum era prima oară când îi reamintea.

– Da, m-ai prins, recunoscu ea. În toamnă sunt programată cu a doua mea expoziție. În noiembrie. Acum suntem la începutul lui august... Am trei luni să mi-o pregătesc, adică... s-o pictez... Dacă nu sunt gata, mă omor.

– Dar de ce?

– Eu știu de ce?! Crezi că știu?

– De ce doar trei luni? zise el atunci, liniștit și practic. De ce neapărat noiembrie? Aranjează-ți-o în decembrie sau ianuarie, și păstrează-ți viața, adăugă el cu o ușoară ironie, dar nu fără o expresie de preocupare pe chip, care arăta că își dădea seama că la mijloc era altceva și nu o chestiune de dată.

De altfel ea și tăcu, ca și când n-ar fi auzit ceea ce i se spusese. În cele din urmă îi răspunse grăbită, parcă brusc trezită din somn:

– Da, bineînțeles, ai dreptate. Totuși, să ne grăbim... Adică nu să ne grăbim, am spus o prostie, să nu pierdem timpul. Și adăugă zâmbind: știi, graba nu e bună, nu faci nimic când te grăbești, dar pierderea timpului e fatală!

El se posomorî. Nu înțelegea: Fatală? În legătură cu ce? Poți să pierzi foarte bine timpul dacă asta îți face plăcere... Unde scrie că timpul nu trebuie pierdut?!

– De ce crezi tu, îi spuse, că aproape tot ce-ai pictat tu până acum nu e bun? Ce ți-a venit?

– De unde știu? Îmi vine să mă sinucid când mă uit la vechile mele tablouri.

– Așa de mare e diferența între ceea ce ai pictat până acum și ceea ce pictezi astăzi?

– Ai să râzi, zise ea, nu e o așa de mare diferență... Am mai făcut și până acuma flori și portrete...

– Atunci?

– Totuși e una.

– Care ar fi?

– Cum să-ți explic? Uită-te de pildă la un om bătrân sau foarte bătrân. Totul pe chipul lui poartă deja prezența morții, pielea și-a pierdut culoarea, s-a pătat și s-a zbârcit, gura, deși se mișcă, are în ea ceva țeapăn, cum ar arăta ea când va tăcea definitiv. Ceva totuși alungă această grea impresie... Ochii, care trăiesc, și fac ca bătrânul să arate viu. Bătrânul devine simpatic îndată ce stai de vorbă cu el, deși corpul e o ruină pe care abia și-o mai ține adunată la un loc... Ei bine, Niculae, tablourile mele dinainte n-aveau ochi, nu vedeau nimic... Nu spun că nu erau reușite, unele erau chiar și sunt și acuma bune, dar privitorul nu simte că cel ce le-a pictat, ființe sau lucruri, colțuri de natură, au fost *văzute* de el, de pictor... De-aia ți-am spus că acuma *văd* ceva... Să ne uităm la aceste flori pe care le-am făcut acum...

Și Simina luă de pe lângă pereți câteva tablouri și le puse în lumină.

– Îmi plac, aproape că strigă ea, dar cu o mare liniște și certitudine în glas. Ai înțeles?

– N-am înțeles ceea ce vrei tu să ascunzi, zise Niculae, am înțeles numai ceea ce ai spus, care, oricât de nepregătit aș fi eu în materie, tot îmi dau seama că e o mare banalitate. Sigur că ceea ce pictezi trebuie văzut, că doar nu ești oarbă... Tabloul

tău cu câinele continuă să-mi placă și îmi plac și portretele părinților tăi... Ai un gărgăune în cap...

Simina tresări și deodată izbucni într-un râs înalt și gâlgâitor de surpriză și de încântare. Se duse la el, își încolăci brațele pe după gâtul lui și îl sărută. Își lipi foarte tare fața de a lui și nu mai vru să dea înapoi nici când el începu să se miște și vru s-o îndepărteze. Îl strânse și mai tare, cu siguranța pe care o au cei iubiți că nu li se va rezista, rămânând mereu cu ochii închiși, semn de pierdere parcă a oricărui gând pentru totdeauna... Cu o expresie de uimire, Niculae o îmbrățișă și el, dar parcă ocrotind-o, pentru ca apoi privirea lui să arate că uitarea de sine îl cuprinde și pe el...

PARTEA A PATRA

I

A doua zi, pe drum, Niculae stătea încruntat la fereastra vagonului, în timp ce pe Simina, la locul ei, n-o părăsea un surâs absent și vag batjocoritor. Își ieșise din pepeni pentru că ea se îmbrăcase prea elegant... Prea țipător, spuse el. Ce era asta, nu-și dădea seama că lumea avea să se uite la ea ca la o paparudă? Și se și fardase în felul ei bizar, care o făcea să arate ca o fantomă... Ce credea, se ducea la bal la castel, sau printre niște țărani care se bărbieresc o dată pe săptămână, și anume duminica dimineața? Acuma era și miercuri! Bine, înțelegea că are nevoie de atâtea cartoane, pânze și vopseluri, or să se spetească amândoi urcând și dând jos din tren atâtea geamantane, dar peste astea mai întesase încă alte două cu boarfe... Era foarte supărat, fără însă s-o clintească pe ea din starea ei...

– Crezi că mai e ca pe vremuri când te dădeai jos din tren într-o gară să te-aștepte în poiana din spate șapte căruțe? Poftim poiana, spuse el arătându-i cu mâna un loc viran pustiu, în coasta gării, după ce se dăduseră jos din tren, într-adevăr chinuindu-se amândoi cu atâtea bagaje.

Timp de trei ore aproape că nu-și vorbiseră, dar fiindcă se sculaseră foarte de dimineață și nu dormiseră bine noaptea, Simina își strânsese ca și data trecută venind de la mare picioarele pe banchetă și se culcă pe genunchii lui parcă drept

răspuns la starea lui de furie reținută. „Oi fi știind tu una, alta, parcă îi spunea, dar și eu știu așa și pe dincolo." Și adormi și nu se trezi decât când trebuiră să schimbe la Pălămida rapidul cu o cursă. Noroc că această cursă se forma și stătea în stație câteva ore, încât avură timp să urce geamantanele în ea fără grabă. Niculae se mai adaptă, așa cum facem totdeauna când nu mai avem încotro. În gară însă și Simina se cam îngrijoră.

– Ce-i facem acuma? zise ea.

– Păi, îți spun eu, zise el batjocoritor. Luăm fiecare în mână câte-un geamantan, ajungem acasă, ne întoarcem și luăm restul. Doisprezece kilometri cu bagaje în amândouă mâinile...!

– Perfect, îi răspunse ea. Stau eu aici și tu te duci în sat fără nimic în mână și te întorci cu rubedeniile tale.

– Îți dau eu ție rubedenii! zise el.

Dar într-adevăr așa ajunseră în sat. Niculae avea niște nepoți, băieți ai soră-sii vitrege, pe care o chema Alboaica. Veni cu doi din ei și cu tatăl lor, Albei. Și aceștia, ca și soră-sa Ilinca și părinții lui, nu se mirară deloc că îl vedeau însoțit de o femeie. Nici o clipă, ca și când ar fi știut demult că ei doi sunt împreună; și nici-o privire piezișă, vreo tăcere silită sau nedumerită. Numai pentru jacheta și pantalonul ei arătau o admirație sinceră, întrebau unde se găsesc și cât costă... Și baticul, ce frumos era, și pantofii, s-au murdărit de praf, dar nu-i nimic, dați-i încoace să-i perii eu... Și ce făceau cu atâtea bagaje, ce-aveau în ele? Se mutau la țară? Întrebarea îi era adresată lui Niculae.

– Simina e pictoriță, zise el, a venit cu mine să vă facă portretele, să vadă și Bucureștiul cât sunteți de frumoși!

– Ei, ho, că te găsiși tu ăla voinic și făcut! exclamă Ilinca fluturându-și brațul în aer ca pe-o vârtelniță și cu degetele răschirate gata să i le bage în ochi.

– A stat tot timpul supărat pe mine în tren că de ce m-am îmbrăcat așa, îl pârî Simina.

– De ce? zise tatăl. De ce, mă Niculae?

– O fi vrut să vină aici desculță, zise Alboaica.

Moromete stătea pe pridvor și mâinile lui bătrâne se țineau de marginea lui cum s-ar ține un pescar de buza unei bărci pe deasupra valurilor. Într-adevăr așa era, cum spusese Ilinca, parcă numai voința de a trăi îl mai ținea în viață pe Moromete, curiozitatea lui neslăbită pentru lume și gândirea lui rămasă vie; picioarele nu-l mai ascultau. Își primise băiatul în capul scărilor, dar și atunci se ținuse cu o mână de stâlpul cu flori sculptate, romboidale, al pridvorului, și cu alta într-un ciomag. Nu se mai văzuseră de un an. Bine că se gândise să vie, dacă mai întârzia, la anul, cine știe, nu-l mai găsea pe această lume...

– Lasă, tată, zise Niculae, o să-ți cumpăr un cal să mergi călare, ca Ion al lui Ilie Iacov...

Moromete îl înjură pe acest Iacov, cu calul lui și de unde l-o fi luând, acuma când nimeni nu mai are dreptul să aibă un cal în bătătură.

– Asta e scofala pe care ați făcut-o voi! mai zise el și-și plecă jos fruntea și se întoarse și se reașeză...

Părea neîmpăcat, totuși atent la ceilalți, cu o atenție dureroasă, parcă fără ieșire... Își dădea oare seama că nu se putea trăi cu un singur gând? Și că el acum, în plină bătrânețe, nu mai putea avea altul?...

Nu se știe dacă le plăcea sau nu această străină, dar era sigur că ceva le plăcea foarte tare... Să fi fost faptul că fratele și fiul lor, cu cine, cu necine, se hotărâse în sfârșit să intre și el în rândul lumii, acum după ce ajunsese inginer, și să se însoare? Poate că de aceea atenția le era îndreptată asupra ei și vorbeau numai cu ea, dar fără s-o jeneze cu întrebări nelalocul lor? Până și pictura le era familiară, cum să nu, aveau și ei în sat pe unul Din Vasilescu, care lucra în lemn, i se luaseră iar astă-primăvară de-acasă cu un camion o grămadă de figuri făcute de el și duse chiar în palatul regilor... Așa se laudă el mereu, acuma cine știe unde le-or fi dus, mai adăugă Ilinca sceptică, nevoind parcă să creadă că un prost ca ăla n-au mai avut alții de pe la București ce face și s-or fi *rezumat* la bâzdâgăniile lui...

– Domnule, zise deodată Moromete cu tărie, omul trebuie să vorbească cum îi e vorba și să se poarte cum îi e portul.

Ei, nu mai spune! Asta de unde și până unde? Cuvinte fără noimă, cum spun adesea bătrânii. Dar tăcură, să vadă ce vrea totuși să zică.

– Pe vremuri, zise Moromete, mi-aduc aminte, au venit aici în sat trei deputați, dar deputați, nu... Erau deputați, nu niște...

Și se uită la Niculae așa cum ne uităm la cineva cu care am avut și avem vechi răfuieli...

– În fine, zise el parcă promițând că va veni el și momentul redeschiderii acestor răfuieli, acuma avea altceva de spus, trebuia să aibă loc alegerile și au luat cuvântul în fața noastră deputații ăștia... Stam cu Cocoșilă și-i ascultam: Frrhați țerani, începu primul, hieri când m-am înthors de la Pahris, stam de vorbă cu ministrul Fhranței și îi spun, domnule ministru, în România țheranul e factorul cel mai principal... În fine, așa vorbea ăsta... Bine! Ia cuvântul al doilea. Ăsta era liberal, om de afaceri... Săteni, ne zice el, comerțul dumneavoastră cu cereale nu se îndeplinește în cele mai fericite condiții, noi, dacă venim la putere, o să vă umplem de caș... Bine! Ia cuvântul al treilea. Ăsta, om serios și el, dar ce i-o fi trecut lui prin cap că n-au vorbit bine cei dinaintea lui, că nu ne-au vorbit pe limba noastră, să înțelegem și noi... Și îl vedem că iese în față și ne zice: Bă! Trebuie să pui boii înaintea carului, nu caru înaintea boilor... Și cine se scoală de dimineață departe ajunge... Chestii de-astea... Hm! La sfârșit, după ce a terminat, îl auz pe Cocoșilă că-mi spune tare: „Moromete, asculți, din toți care vorbiră, să știi că ăsta din urmă e ăl mai prost...“ Și așa și erea!

Nimeni nu înțelese nimic, nici Niculae. Simina însă izbucni în râs:

– Îți spun mai târziu, zise ea izbucnind din nou în râs, n-ai fost atent...

– N-am fost, zise Niculae, spune-mi acuma.

– Se referă la tine, care ai fi vrut ca eu să vin aici îmbrăcată țărănește și că din noi doi eu am avut dreptate, spuse Simina. Fiecare să-și poarte portul și să vorbească pe limba lui.

– N-am vrut să te îmbraci țărănește, zise Niculae supărat, dar nici să te împopoțonezi așa!

Dar ea râse din nou de plăcere că bătrânul era așa cum și-l închipuise și mai ales că ținea cu ea, lucru la care nu sperase. Oamenii sunt cel mai adesea orbiți după odrasla lor și nedelicați cu ființa de care această odraslă urmează să se lege.

– Zi așa, tată, mă faci prost? strigă Niculae înfuriat. Nici n-am venit bine acasă și te și dai la mine! Va să zică eu semăn cu ăla care vă zice bă! Dar cum vrei să vă zic: excelența-voastră?... Domnule Moromete, binevoiți să ieșiți și dumneavoastră la câmp, sau doriți să rămâneți acasă suferind puțin de durere de cap?... Fiindcă acuma ruralul are medic în sat și mi-a povestit un doctor că a fost trezit într-o noapte din pat la ora trei. O fi crezut săracul că e ceva grav, s-a îmbrăcat și s-a dus acasă la ăla să vadă ce-o fi... Acolo bolnavul stătea întins cu capul pe căpătâi cu aerul că a intrat în ceasul morții. Medicul îi ia tensiunea, îi ascultă inima, îi palpează ficatul, îi bagă mâna în mațe, nimic. „Ce e, nene, îi zice, ce te doare?“ Și ruralul îi răspunse așa, foarte demn: „Mă doare capul!“

Nu râse însă nimeni, dar Simina îi aruncă o privire care parcă îi spunea: „Râdem noi doi mai târziu, acuma tu nu trebuie să mă împiedici să-ți câștig rudele.“ Totuși, Alboaica făcu o mișcare pe spate din capul ei de poancă, semn la ea că gândul care îi venise în minte îi lua pentru o clipă vederea și zise:

– Niculae, degeaba zici tu, așa mă durea pe mine de nu mai puteam și tot luam la piramidoane de-mi venea să vărs. Până a venit într-o zi una tânără, care e și-acuma, și zice, dar matale n-ai ceva la ochi? Și așa erea...

– Ei bravo! zise Niculae.

– Eu aveam aici în dreapta înăuntru un ceas, zise Ilinca, arătându-și ficatul. Când îmi venea, uite așa bătea, oleu... Și tot așa, mi-a dat fata asta niște nasturi și mi-a trecut...

– Păcat, zise Niculae, aveai ceas pe gratis...

Vrură să râdă, dar nu prea le venea. Parcă le intrase, de când aveau medic în sat, frica în oase.

– Altădată, continuă el, când te-ai înțepat în furca de fier n-ai luat nici-un nasture. Ți-ai luat laba în mână și când ai apăsat în ea ți-a țâșnit puroiul drept în nas...

– Nu zici că erea să mor! strigă Ilinca.

– Daaa, ți-ieșiseră mațele...

Bătrânul asculta și privirea lui ardea de un foc lăuntric: Cum puteți flecări așa, când voi... când eu... când băiatu ăsta... I se descleștа de pe lemnul pridvorului, de nerăbdare când o mână, când alta... Niculae se prefăcea că nu vede nimic. Cu un surâs, totuși, el zise:

– Da' ia spune, Ilinco, cum mai merge gospodăria asta a voastră din sat?

– Da' cine mai știe? Ei știu, acolo...

Și-și flutură iar în aer o mână, cu ghearele desfăcute ca niște răschitoare, adică treaba lor, parcă mai poate cineva să-i controleze...

– Da' tu nu te duci?

– Mai mă duc și eu, când am timp...

– Câte zile ai făcute?

– Făcute nu știu, dar plecate de-acasă am și eu vreo patruzeci!

– E bine, zise Niculae.

– Cum bine, domnule? sări Moromete protestând cu un gest energic, ca și când ar fi întrerupt fără menajamente un orator care o luase razna. Cum bine? Ăsta e la tine bine?

– Sigur, e foarte bine, zise Niculae. Patruzeci de zile plecate de-acasă nu e puțin, câtuși de puțin!

În momentul acela pe poartă intră foarte grijuliu cu ușa pe care o deschise și o închise un om.

– A și aflat că ai venit, șopti Ilinca. Hai, îi sfătui ea pe Niculae și Simina, plecați, plimbați-vă până pun eu să fac de mâncare, or să vină și ceilalți și nu mai scăpați...

Niculae avu o ezitare: să rămână sau nu, să dea ochii cu vechii liberali? Se hotărî: nu! Se uită la Simina și se ridică. Ea îl urmă și coborâră în curte pe partea cealaltă a pridvorului, care da spre grădină.

– Formidabil, spuse ea, cum au aflat așa de repede? Aș fi vrut să-i cunosc.

– N-ai nici o grijă, cât o să stai o să ai zilnic ocazia, zise Niculae.

– Din câte mi-ai spus tu, liberalii ăștia sunt mai tineri decât taică-tău.

– Da, ceva mai tineri...

– Tu probabil ești sătul de ei...

– Îi înțeleg prea bine, răspunse el confirmând. I-am auzit ani în șir evocând cu nostalgie vechiul parlament, ale cărui dezbateri le urmăreau din ziare... Și în timpul ăsta cei mai răi dintre ei puneau mâna pe sat. Sunt supărat pe ei...

Lângă gardul care despărțea curtea de grădină un porc mare îi întâmpină cu râtul în aer grohăind subțire, nemulțumit și plictisit. „Ei, parcă le spunea, unde vă duceți, și în general ce credeți că faceți?"

II

– Ești obosită? o întrebă Niculae.

– Nu, deloc.

– Facem o plimbare. Dacă o luăm prin fundul grădinii și trecem pe lângă casa aia, a lui Geacă, ieșim în măgură și dăm de cimitir... Aici, cimitirul, dai mereu de el, fiindcă pe dealurile acelea sunt vii și pământuri... Vezi, aici omul e mai liber, fiindcă cimitirul e mai aproape de vederea lui și îi aduce mereu aminte ce-l așteaptă... În timp ce în marile aglomerări el uită

și crede că a învins această perspectivă... Cum s-o învingi? Cine nu-și cunoaște condiția sau o uită e mai robit de ea, mai prizonier.

Simina însă nu părea să-l fi auzit, cu toate că mergea cuminte lângă el, fără să se uite la ceva. Se gândea cumva la soarta bătrânilor liberali? Niculae tăcu.

„În sfârșit, iată că apare între noi diferența de vârstă, gândi el. Pentru întâia oară nu e atentă la spusele mele, nu înțelege..."

– Pe măgura asta i-a ieșit înainte într-o noapte, unei muieri, o stafie, reluă el întru târziu, când ieșiră din curtea lui Geacă. Uite, pe-aici. Povestea mama. S-a sculat femeia ca de obicei, sâmbăta noaptea, să se ducă la cimitir și să-și jelească morții... Și-a luat cușnița cu colaci și a ieșit pe uliță, și dadă Radă ici, cutăriță Aristița dincoace... De, muierile cu care se ducea ea de obicei. Dar, nimic, nu răspundea nimeni. M-am sculat târziu, și-a zis ea, or fi plecat fără mine... Și a luat-o spre cimitir singură. Satul, țipenie. Întuneric mare. Măgura, pustie. Și cum urca ea așa, deodată vede o stafie înaltă cât un salcâm, venind spre ea, cu brațe albe, ridicate spre cer. Femeia s-a lăsat pe vine, a pus cușnița jos și s-a făcut ghem. Stafia s-a apropiat, vâl, vâl, a trecut peste ea și a pierit... Târziu și-a adus muierea aminte să se închine... Și-a făcut o biată cruce, s-a ridicat cum a putut și s-a întors acasă. Mergea, dar nu mai avea glas... Trei luni a umblat așa mută și cu degetele cu care își făcuse cruce încleștate... Nu se sculase prea târziu, să se ducă la cimitir, cum crezuse ea, ci prea devreme, să fi fost miezul nopții... Și de-aia... Dar mama zice că n-a avut pe Dumnezeu în cugetul ei, să se închine și să piară stafia înainte să treacă peste ea...

– Asta e chiar adevărat? zise Simina.

– Bineînțeles! Mută am văzut-o și eu, pe urmă ea a povestit la biserică ce i s-a întâmplat, când i s-a întors glasul.

– Deci, stafiile astea au culoarea albă? se interesă ea. Așa ai zis: cu brațe albe...

– De ce întrebi?

– Fiindcă albul e culoarea îngerilor. În orice caz, culoarea celor care ne fac rău trebuie să fie neagră.

– Nu, stafiile sunt albe, zise Niculae. Adică albicioase așa cum e ceața, nu chiar albe ca pânza.

Între timp străbătuseră măgura și puțin mai la dreapta dădură în poarta cimitirului. Ea avu o expresie intensă de încântare, văzând atâtea flori care acopereau din toate părțile crucile... Erau mai toate din lemn, înnegrite de ploi, dar și proaspete, albe... Ea îi spuse deschizând poarta:

– Hai să intrăm !

Dar și iarba era mare și cireșii de pe margine și pălăriile de floarea-soarelui, cu tipsia aplecată spre pământ, ca și când ar fi vegheat, păzite de lumina soarelui, somnul celor dinăuntru, păreau înăbușite de melancolie.

– Cimitirele din oraș mă sperie, zise ea, aici e așa de frumos...

– De ce?

– Cavourile, sculpturile... Sunt înspăimântătoare. Nici nu știu ce rost au... Aici e ca într-o grădină și măcar în fața morții oamenii redevin modești... Iarbă înaltă, flori și nimic altceva... Îmi pare rău că n-o să mă îngroape nimeni cu o cruce așa mică la cap, ca o jucărie de copil...

– Asta e, zise Niculae. Vezi drumul ăla din spatele cimitirului, cu salcâmi mari? Aici e capătul viilor. Hai să ieșim, trebuie să fie ca pe vremea când eram eu mic, o scândură scoasă.

Era. Se vedeau viile, pe o întindere fără margini, coborând întâi într-o vâlcea, apoi urcând puțin și pierzându-se la orizont.

– Pe-aici stăteam noi cu fetele și le ridicam fusta, zise Niculae. Unele țipau, dar asta numai când eram strânși mai mulți la un loc... Când era numai unul cu una, nu zicea nimic...

– Câți ani aveați?

– Șapte?! zise Niculae. Mi-aduc aminte de una care mi-a spus că ea ar vrea, dar că îi e frică să nu rămână borțoasă...

Simina râse.

– Frumoase sunt viile, zise ea.

– Vino să-ți arăt ceva, îi spuse Niculae luând-o de braț.

O duse prin vii spre începutul vâlcelei, la punctul de unde pe sub ierburile înalte, și de sub drum țâșnea un pârâu cu apa limpede.

– N-am știut niciodată unde ajunge vâlceaua asta. Uită-te de-a lungul ei. Se duce încolo. Am mers o dată pe ea și nu se mai sfârșea, m-am întors îndărăt. Unii spuneau că duce în pădurea Cotigeoaia, e încoace, dar n-am fost niciodată în ea, cu toate că în familia noastră numele ei revenea des. Am fost, mă duc sau vin din pădurea Cotigeoaia... A fost prins acolo, l-au bătut sau i s-au furat caii... E zăpadă mare în pădurea Cotigeoaia, urlă lupii... a violat-o în pădurea Cotigeoaia... S-au pitit, nimeni nu mai dă de ei prin văile ei... Bun lemn găsești în pădurea Cotigeoaia, faci uși frumoase din el, numai să nu te prindă pădurarul... Ei, vâlceaua asta care e și ea cam întortocheată și dealurile din jurul ei au tot felul de cotituri și dâmburi, mi-aducea mie mereu în minte pădurea în care n-am fost niciodată... În vacanțe veneam aici și mă uitam de-a lungul ei... Stam ceasuri întregi, singur... Mi se părea că dacă aș trăi aici venind în fiecare zi, moartea mea ar fi ca un somn plin de vise în timp ce sufletul ar ieși vesel din mine și ar lua-o de-a lungul văii și s-ar duce în sfârșit să vadă unde e pădurea Cotigeoaia... Aici citeam întins pe burtă pe iarbă în timp ce firul ăsta de apă lat de numai câțiva pași, dar adânc și foarte iute, înăbușit aproape de iarba roșie a șerpilor, îl auzeam cum curge șipotind mereu... E al doilea loc afară de lotul mamei, unde mă duceam cu caii și despre care ți-am povestit, care pune în amintirea mea, în cumpănă, vechea noastră viață cu cea pe care o ducem în prezent. Dacă aș fi avut bani, aș fi cumpărat acest loc pe care stau acum și mi-aș fi făcut o casă cu fereastra încoace... Știi, continuă Niculae după o tăcere pe care Simina n-o tulbură cu nimic, în *Biblie*, în *Noul Testament* e o scenă bizară pe care, ori de câte ori ai reciti-o, înțelesul îți scapă.

E vorba de schimbarea la față a lui Cristos, undeva sus pe un munte, într-un loc ales de el și unde își schimbă înfățișarea, uimindu-i pe ucenici. Și, Petru, văzându-l astfel, deodată deraiază: „Doamne, zice, să facem aici trei colibe. Una pentru tine, una pentru Moise și una pentru Ilie...“ Ce-o fi fost în capul lui? Adică de ce să facă acolo colibele acelea? Se zăpăcise! Asta e clar, dar nu cumva în mintea lui locul și nu spiritul lui Cristos deținea puterea metamorfozei? Și nu cumva vroia să nu se uite, să nu se piardă acel loc? Gândire simplă, dar care nu e atât de lipsită de adevăr... Anumite locuri ne fură sufletul, printr-un miracol care se petrece în noi numai acolo unde ne simțim mai presus de fericirea obișnuită...

Simina zâmbea. Se uita înainte cu o ironie în priviri.

– Să știi, zise cu o voce fermă, nu e o iluzie a ta ceea ce spui... Într-adevăr, vâlceaua asta îmi pare și mie misterioasă... Dar ia spune-mi, nu vrei acuma s-o luăm de-a lungul ei și să vedem unde duce?

– În pădurea Cotigeoaia, știu, zise Niculae, dar nu vreau să văd nici cum, nici pe unde...

– Nici pădurea?

– Nu. Las-o să stea acolo...

Ea se domoli din agitația pe care reușise să și-o stăpânească, îl apucă de braț și se lipi tăcută de el. Se așezară jos pe iarbă.

– Te uiți la fântâna aia? zise Niculae, urmărindu-i privirea, care se oprise de partea cealaltă a dâmbului, peste care trecea șoseaua și unde într-adevăr se vedea ceva, urmele unei fântâni, fiindcă lumânarea, jgheabul și cumpăna lipseau.

De jur-împrejur crescuseră ierburi, cucută verde, dintr-un strat gros de troscot care acoperea des pământul.

– Acolo s-a înecat o fată, continuă Niculae. Oamenii pedepsesc parcă fântânile care au atras în adâncul lor pe unul de-ai lor și nu mai iau apă din ele, ani în șir... Nu știu de ce... Asta, de când eram eu elev, e părăsită, cu toate că avea o apă dulce...

Se ridicară și se duseră acolo. Nu se mai vedea nimic înăuntru; o gaură de întuneric. Simina părea preocupată, dar era greu de spus la care din lucrurile pe care le văzuse sau le auzise azi de la el se gândea: la primirea care i se făcuse, la cimitir, la istoria cu stafia, sau la visul prietenului ei de a fi avut o casă într-un loc, pentru el, plin de vrajă.

– Să știi, zise ea deodată, cu gravitate, că dorința ta de a-ți face o casă acolo de unde țâșnește pârâul se poate realiza... nu e o iluzie. Îmi place și mie...

– Ce drăguță ești tu! zise el. Să știi că o să mă interesez, e la marginea satului, nu văd acum, dacă punem mână de la mână, de ce nu s-ar putea... Cu toate că se ridică un obstacol.

– Care?

– Cimitirul. Se zice că iarna, în timpul nopților lungi, îți bate dracul la ușă și îți intră în casă. Vine din cimitir... Cârstache ăla de care ți-am povestit s-a însurat pe-aici, uite acolo în casa aia. Și cică într-o seară, după ce a adormit, s-a pomenit pe la miezul nopții cu unul cu cornițe pe pieptul lui și îl apăsa: „deschide gura, îi zicea, să-ți scuip în gură să faci copii urâți ca mine".

Simina râse în hohote.

– Râzi tu, dar fapt e că s-a despărțit Cârstache de muierea care avea casa asta și s-a întors la tat-său, e vecin cu noi. S-a însurat cu alta...

– Vreau să-l cunosc și eu, zise Simina, dar cu cufăr cu tot...

– Nu știu dacă mai are cufărul, se îndoi Niculae.

III

Astfel o plimbă el prin tot satul și prin toate împrejurimile timp de cinci zile și îi făcu cunoștință cu oamenii despre care îi povestise. Pe urmă el plecă.

Înainte să se împlinească o săptămână primi două scrisori, una de la ea și una de la Ilinca. „Liberalii tăi, îi scria ea, ai avut

dreptate, nu e zi să nu vină pe la taică-tău și mă mă ia și pe mine martoră, dar și cu drept de judecător, a discuțiilor pe care le duc și care mi se par pasionante... E unul Cocoșilă care te înjură pe-o chestie cu un topor, că ți-ar fi dat adică odată o astfel de unealtă și tu ai pierdut-o, în orice caz nu i-ai mai dat-o îndărăt. Am crezut că e glumă, pe urmă mi-am dat seama că nu glumește deloc. «Nu mai ești zdravăn la minte, mă?» i-a spus taică-tău când l-a auzit repetând a nu știu câta oară aceeași istorie. «De ce, mă prostule?» i-a zis ăla. «Când i-ai dat tu băiatului meu un topor?» «Păi, erea în anul când căzură averescanii și veniră țărăniștii.» «Când asta?» «Prin 1930». «Păi pe vremea aia băiatul meu se pișa în țărână, nu puteai tu să-i dai lui un topor! O să trăiești mult, mă, dar o să-ți pierzi și puțina minte pe care o mai ai. De auzit, văd că auzi, dar de mirosit mai miroși?» «Nu, zice, demult, pot să mănânc și c...t și tot nu simt nimic». La început m-a șocat limbajul lor, mai ales al acestui Cocoșilă, așa vorbește el când vrea să arate că unul dintre interlocutori minte cu bună-știință (și în general cam așa crede despre toți), le răspunde prompt: mănânci c...t! Am observat la tatăl tău o iritare abia reținută împotriva lui, și Ilinca mi-a povestit că au fost prieteni buni pe vremuri și că odată, într-o vară, nimeni nu știe din ce s-au luat și s-a stricat prietenia. «Și dumneata ce faci acolo?» m-a întrebat într-o zi Cocoșilă. Și tatăl tău nu m-a lăsat să-i răspund. «Nu te duce pe tine creierul din cap, i-a spus el, să înțelegi ce face ea acolo.» Ceilalți patru însă țin foarte tare la tatăl tău, și Cârstache... Am citit la un moment dat în privirile lor ceva zguduitor. Se uitau la prietenul lor mai bătrân cu o tristețe tăcută și grea, că îl văd cum la puterea minții lui nu mai răspunde puterea trupului. Ziceau că veniseră să-l ia *devale*, era duminică, și atunci a sărit maică-ta, foarte rea și arțăgoasă, unde să-l ia, zice, cine să-l ridice dacă o să cadă într-un șanț?... Și tatăl tău a ascultat aceste cuvinte fără să tresară, dar și fără să le infirme, și pe urmă și-a

plecat fruntea... Da, așa era, câmpul vieții lui se îngustase pentru el... Și atunci i-am văzut pe ceilalți cum îl privesc... Foarte curios, ideile lor, în discuții, îmi sunt foarte familiare. Parcă te-aud pe tine vorbind. Cu deosebirea că ei sunt mai radicali, lucru pe care îl înțeleg. În lumea noastră ei mai au puțin de trăit. Am fost pe la ei pe-acasă și le-am văzut curțile, mari, cu grajduri și pătuluri, simboluri fără sens, pustii de vite și de unelte cum sunt... Am început să lucrez. Dar mi-e dor de tine. De ce n-ai venit sâmbătă și să fi plecat îndărăt duminică seara?"

„Într-adevăr, gândi Niculae surprins, nu mi-a trecut prin cap acest lucru. Cât o să stea acolo, așa trebuie să fac", și deschise scrisoarea soră-sii. „Niculae, îi scria Ilinca, vino sâmbătă și vezi ce e cu fata asta. Ori ia-o de-aici, ori vezi ce faci, că lucrează de dimineață de la răsăritul soarelui, până se întunericește, și nu mănâncă nimic. Nu-i place mâncarea, se poate, dar îi fac pui fripți, care orișice-ai zice, poți să-i mănânci cu oase cu tot, așa de buni sunt, că sunt mici și am și ouă proaspete și brânză... Ce să nu-i placă? «Maică, mai lasă jos treaba și te mai odihnește!» îi spune și mama, dar crezi că aude?... Și încă ceva... A auzit mama Mărioarei cu cine ai venit și a trecut săraca pe-aici, să vadă și ea cu ochii ei că lumea nu vorbește degeaba. Mi-a fost milă de ea și am luat-o deoparte și i-am spus că între tine și Simina nu e nimic, să-și vadă de treabă, dacă o fi ca Niculae să se însoare vreodată, pe Marioara o ia. Tu să nu te superi de vorbele mele, fiindcă ai făcut greșeala de-ai trimis-o pe Marioara acum câteva săptămâni cu Iliuță pe la noi. A venit și era și ea fericită, de, că ai trimis-o tu cu gura ta. Altă dată să nu mai faci, că iese încurcătură. Ia pe cine îți place sau iubește pe cine crezi, nu mă amestic, dar e lume care vorbește și trebuie să ții seama."

„Are dreptate, gândi Niculae, dar ce puteam să fac? De unde să-mi închipui ce-avea să se întâmple, când eu hotărâsem o dată clar că pentru moment pe Simina n-o iau cu mine la țară?"

Și câteva zile, până se făcu sâmbătă, se gândi la această greșeală ireparabilă față de Marioara mai mult decât la ceea ce îi scrisese Ilinca despre Simina. Într-adevăr, nici un gest pe care îl facem nu e nevinovat, chiar dusul la ea, o dată pe lună, înseamnă ceva. E copilul, care îl lega de ea astfel. Numai măritișul ei sau însurătoarea lui ar limpezi pentru cei dinafară viitorul relațiilor dintre cei doi. În privința asta e totuși mai bine că lucrurile au luat această întorsătură, deși ea a fost pe nedrept lovită. Uneori însă, până nu suntem loviți, nu înțelegem bine care e partea care ni se cuvine nouă pe această lume...

IV

– De ce nu mănânci? Se plânge soră-mea de tine că nu-ți place mâncarea. E adevărat?

Ea începu să râdă, foarte veselă.

– Nu pot să mănânc, Niculae, îi spuse, acuma îmi torc firul, sunt așa de fericită...

– Văd, arăți schimbată, dar ai cam slăbit... Dar nu-ți stă rău...

O ținea în brațe, întinși amândoi pe iarbă, sub un copac din mijlocul viei care le mai rămăsese Morometilor, și de unde se vedea, ca de la o înălțime mult mai mare decât cea adevărată, în stânga cimitirul ferit parcă de invazia întinderilor nesfârșite ale câmpiei de salcâmi înalți și stufoși, în dreapta măgura și în fund satul care dormea sub lumina blândă a soarelui de august. Venise de la gară acum câteva ceasuri, luaseră amândoi masa, când Simina mâncase totuși flămândă ca un lup, spre uimirea tuturor, apoi ieșiseră la plimbare la vie și urcaseră dealul domol până dăduseră de acel copac.

– Și pe urmă, nu crezi că firul ăsta îl torci prea repede? reluă Niculae.

– Nu, fiindcă pe urmă, în toamnă, s-ar putea să nu mai am lumină bună... Să înceapă ploile... N-ai nici o grijă,

soră-ta exagerează, ca orice rudă la care vii... Ce poate și ea să-ți ofere? Mâncare! Și dacă n-o mănânci toată, i se pare că n-ai mâncat deloc.

– Formidabil ce-ai putut picta în zece zile, spuse el.

– Pentru că mi-am ales spuma subiectelor care m-au pasionat dinainte de-a veni aici și care când am venit am rămas înmărmurită că le-am găsit așa cum le-am dorit, și oamenii, și casele lor, și peisajele, și mai ales lumina... De dimineața și până seara lucrez parcă orbită... Ai avut tu dreptate, e aproape ca la mare... Îți recunoști lumea, apusurile tale de soare?...

Niculae se ridică în capul oaselor.

– Da și nu, zise el cu blândețe, așa sunt, dar nu le recunosc...

– Știu eu, lipsește căruța și familia, am să fac toate astea din imaginație, la București...

– Nu mi-ar plăcea, zise Niculae, asta a fost demult, acest demult nu se poate reda... Și dacă l-ai reda, cum s-ar putea înțelege că e demult?

– Ai dreptate, am să mă gândesc la asta...

– Dar într-adevăr, reluă Niculae, ce-ai pictat tu înainte nu se poate compara cu ce mi-ai arătat azi, îmi place foarte mult, adăugă el cu o emoție în glas. Nu-ți vine să-ți mai iai ochii de la un tablou de-al tău de-acuma.

– Nu-i așa, Niculae? Nici nu știi ce bine îmi pare că ceea ce am simțit eu, când ne-am întors la București și am început să pictez, arată și pentru tine acuma marea schimbare.

– Un lucru explică-mi. Tablourile tale de-aici au dimensiunile mai reduse decât cele pe care ți le știu eu.

– N-aș putea să-ți spun de ce, zise ea, cu toate că unii zic că cu cât un tablou e mai mic, cu atât e mai greu de pictat. Totuși, mie mi-e mai ușor. Și poate mai e altceva. Un tablou mare e bun în muzeu, într-o casă înăbușă odaia. Ori eu vreau să pictez pentru oameni, nu pentru muzee.

– Sunt foarte frumoase tablourile tale, Simina, zise Niculae cu o bruscă și intensă melancolie. Nu mă pricep să-ți spun de ce, dar culorile tale sunt o încântare, parcă nici n-ai fi știut până acum să le folosești... Îmi dau și eu seama, pictura nu e asemănătoare cu lucrurile, ci cu culorile lor, culoare așa cum mi-ai și zis *văzută* de tine. Acum înțeleg.

Ea tăcea pe gânduri, dar și oprită de năvala simțirii să vorbească. Văzuți de un străin s-ar fi zis că și-au spus unul altuia lucruri dureroase.

– De ce ești trist? zise ea în cele din urmă.

– Nu știu. Aș vrea să stau cu tine, să nu mai plec, dar am grădina, și pe urmă poate că te-aș stingheri...

– De ce vrei să stai cu mine?

– N-aș putea să-ți spun de ce. O să-mi dau seama mai târziu și atunci o să-ți spun... Ah, gura ta e iar dulce-amară, exclamă el după ce o sărută și o lăsă întinsă și pierdută, pe stratul verde de iarbă de sub copac. Mai ți-aduci aminte? În acele clipe, când noi ne iubeam, un om omora alături alt om...

– Nu-ți fie teamă, șopti ea, ia-mă în brațe aici în vie, la lumina zilei... La lumina asta nu se fac crime... La lumina asta poți doar să mori de dorul cuiva...

Într-adevăr, părea că-și dă duhul, și când Niculae o luă în brațe, simți că nu numai răsuflarea, dar și fruntea și corpul ei ardeau ca focul... Sărutarea ei era mistuitoare...

V

În primele zece zile Simina dormi în odaie, dar într-o seară îi spuse lui Moromete:

– Bunicule, mă lași și pe mine să dorm în pridvor?

– De ce să nu te las? zise Moromete. E loc pentru zece inși, nu numai pentru mine.

– Să nu te mănânce gângăniile, zise Ilinca. Nu te lua după el, care are pielea groasă. Și pe mine și pe bărbatu-meu ne mușcă... Nu că ar fi pureci, dar mai vin țânțarii...

– Da, dar e așa de frumos afară, zise Simina. De-aici de la margine, se vede cerul cu stele... Uite aici am să dorm!

Tocmai la celălalt capăt, tot la margine, era căpătâiul lui Moromete. Încă din primele minute de când o văzuse, bătrânul începuse să țină la ea cu acea intuiție fără greș a părinților care ghicesc că fata pe care fiul lor le-a adus-o s-o vadă nu e numai ființa care le va face să nu se stingă neamul, dar îl face pe băiat să fie fericit peste ceea ce le e dat în mod obișnuit oamenilor... Dacă o să fie bine sau rău, cine poate să știe? Dar nu poți să-l judeci nici pe copil, nici pe ea, nu poți decât să taci și să înțelegi că pentru a te lua cu cineva pentru tot restul vieții nu e atât de greu, ci mai greu e ca acest luat să nu devină o povară de care să nu te mai poți lepăda niciodată și care să te apese cu anii ca o piatră de moară de care să nu scapi decât în moarte... Ori, Niculae arăta parcă mai liber în viața lui, alături de această fată, decât arăta înainte, când era singur... Și sunt băieți care le citești pe față, alături de fata pe care și-au ales-o sau au fost aleși de ea, că toată bărbăția și libertatea lor se află în mâna ei, proștii, și nici măcar nu-și mai dau seama de ceea ce li se întâmplă și nici nu-și vor da vreodată...

Bătrânul stătea întins cu fața în sus pe pridvor și asculta ore întregi respirația ușoară a tinerei femei care dormea dusă, după truda ei ciudată din timpul zilei... De când se mutase ea din casă, bătrânului nu-i mai venea somnul decât târziu, când se revărsau zorile, dar nu se gândea nici o clipă să-i spună, dimpotrivă, se temea să nu-i vină într-o zi să se întoarcă îndărăt, speriată de țânțarii care într-adevăr o pișcau de labele picioarelor, de i se umpluse pielea de pete roșii... Încetul cu încetul, aceste nopți începuseră să se umple pentru el de amintiri care îl țineau într-o încordare asemănătoare cu revenirea puterilor, mâna i se strângea și făcea să trosnească ușor lemnul marginii pridvorului... Se scula în capul oaselor, se dădea jos, cobora scările și o lua spre grădină, fără să se mai folosească de

ciomag... Așa era, nu era nici o îndoială, puterile i se întorceau... „Ce-ar fi? se întrebă el într-o seară. O iau pe-aici pe măgură, ies prin Pământuri, și de-acolo până la Râca ce mai e? O vale și intri în sat... Și nu mai plec de-acolo... Să vie pe urmă asta bătrână după mine... Îi rup spinarea cu un ciomag... Așa am să fac, mă culc îmbrăcat și pe la miezul nopții plec... Dacă o să ostenesc și o să văd eu că nu mai pot, ei și? Mă odihnesc, și pe urmă plec mai departe... Sau, și mai bine, dimineața, când se duce fata asta prin Pământuri, să merg și eu cu ea, să-i povestesc că nu mai pot trăi cu... și să..." Nu, nu era bine. Bătrâna, cu ochii ei înverziți de răutate, ar fi putut ghici ce-are el de gând și să-l oprească, cum se mai întâmplase... Putea, era mai tânără cu zece ani, mânca-o-ar pământul, și avea toate puterile în ea, cu toate că născuse de cinci ori și nu fusese zi de la Dumnezeu, afară de duminică, în care să nu-i fi mers de dimineața până seara picioarele prin bătătură... Ar fi în stare cine știe ce să-i facă, așa cum îl mai amenințase, să-l încuie în casă... Oricum, trebuie să-i povestească acestei fete, să se sfătuiască și cu ea... Să-i spună pe urmă ea lui Niculae, cum o știi, și Niculae...

Dar cum să-i povestești? Asta îți stă bine când ești tânăr sau când ești în complecte puteri chiar dacă ai șaizeci de ani... ca acum zece, unsprezece ani, când a fost părăsit bolnav în casă și lăsat să moară... Norocul lui a fost că boala i-a trecut repede și a putut pe urmă, prefăcându-se că e pe moarte, să sară din pat la ea și cu ciomagul în mână s-o fugărească pe după casă și prin toată curtea... Că era ea smintită și nu putea să-l ierte că a vrut să-și aducă pe cei trei băieți, fugiți, înapoi acasă? Când? Înainte de război!...

...Cerul parcă se răsturna, cu stele cu tot, într-o parte. Tânăra femeie dormea nemișcată. Somnul ei nu era lung, se scula devreme, dar era de plumb... Bătrânul stătea întins cu tot trupul încordat, cu privirea întoarsă spre cer și cu gândul

la ea, care stătea departe, despărțită de el, acolo în Râca ei, în care făcuse copii cu altul, care murise, copiii se făcuseră mari, trăise o viață, și ea tot mai sperase să fie al ei. Speranța ei se împlinise. „Mâine noapte mă duc la ea", gândea bătrânul de fiecare dată când găina, apărând pe cer și anunțând zorile, simțea cum pacea și somnul se lasă asupra lui potolindu-i încetul cu încetul gândurile și dorul de ducă.

Curând începu să meargă mai bine și ziua și fără ciomag, spre uimirea Ilinchii și a bătrânei, care nu mai avură ce să mai spună când el le zise că vrea să se ducă cu fata și să se uite și el cum lucrează ea cu culorile. Acasă, Simina spunea că bunicul se ținuse foarte bine. Bătrânul se așeza pe iarbă și îi povestea tot felul de istorii, cele mai multe despre Niculae, care o făceau nu o dată pe Simina să izbucnească în hohote... Că era mic și îl strigau din grădină: „Măi Niculae, cu cine te însori tu, mă?" „Cu ale iapă", răspundea el din iarbă de unde nu i se vedea decât moțul. *Ale iapă* erau cele două fete ale vecinului, pe care îl chema Ilie Iapă. Alții îi spuneau armăsarul. Sau că altă dată, pe miriște... sau că la școală...

– Ți-a povestit ceva de una de la Râca? o întrebă Ilinca la un moment dat pe Simina.

– Nu, răspunse Simina.

Bătrâna nu era acasă, și Ilinca îi povesti ea, nu fără mândrie, cum trăise tatăl ei, la șaizeci de ani, mai rău ca un flăcău, marea lui dragoste cu sora primei lui neveste, femeie subțirică și tânără, cu dinții mai albi și mai frumoși ca ai unei fete, cu toate că avea și ea acum peste cincizeci de ani...

– Mama a fost de vină, încheie ea, a crezut că el nu mai era decât un moșneag. E drept că arăta, dar o făcuse expre, își lăsase barba nerasă și avea așa, un glas miorlăit, de, ca unul care nu mai poate... Și mama și-a dat arama pe față. Avea și ea într-un fel dreptate. Prea a ținut-o o viață întreagă cu spaima de ăia ai lui, trei, făcuți cu prima nevastă și nu i-a trecut și ei casa, s-o

scape de frică să nu rămână pe drumuri. Tata se înfuria: însemna că ea se gândea că el ar putea să moară, om în putere. Dar se înfuria degeaba. Omul moare și când nu se-așteaptă, nu numai când crede el că e cazul... Dacă e s-o iai așa, el nu crede niciodată...

VI

– Acuma pot să-ți explic de ce ți s-a părut data trecută că sunt trist și eu ți-am răspuns că aș vrea să stau cu tine, îi spuse Niculae apoi Siminei, în duminica următoare, când se revăzură. Lucrezi prea mult. Și nu mănânci bine decât cu mine.

– Asta e adevărat, strigă ea parcă în culmea unui entuziasm bizar, aproape infantil, în timp ce ridica în mână un picior de pasăre, din care mușcase demonstrativ și privirea îi era în mod ipocrit, în timp ce mesteca, acoperită de pleoape.

Semn că nu atribuia nici o valoare acelei triști a lui protectoare. Ideea de a-l avea cu ea în fiecare zi nu-i era pe plac, dar nu putea să i-o spună pe față. Dar era adevărat că ea mânca foarte flămândă și era cert că numai în prezența lui o apuca această foame salvatoare. Stăteau singuri în odaie, Ilinca le pusese masa și plecase.

– Azi, zise ea, mergi cu mine să-mi povestești și tu, în timp ce eu am să pictez, despre stejarul din Pământuri, unde taică-tău a cunoscut-o pe prima lui nevastă. De la Ilinca știu, voi toți povestiți formidabil, dar numai tu poți povesti oricând, în timp ce ea numai când are chef. Mi-a spus că a făcut o nuntă care a mirat pe toată lumea, nu toamna, cum e obiceiul, ci de Sâmpetru, și a băgat mireasa în grâu. Asta e ceva, așa, fantastic ca un basm... Asta aș vrea să pictez negreșit. Mireasa cică era moartă după el, nu era ea prea frumoasă, dar îi plăcuse lui. Pe vremea aceea, i se spunea Mutul. Nu vorbea. Nu bea țuică. La nunta lui cică a ținut o ceașcă în mână câteva ceasuri și fiindcă l-au luat muierile la rost, a dat-o peste cap; dar s-a strâmbat de

scârbă: „Cum puteți, cică ar fi zis, să beți o porcărie ca asta?" „Ei taci, au strigat muierile, ai vorbit, părintele? Nu mai spune?!"

– E adevărat, zise Niculae. Așa mut cum era, i-a făcut trei copii unul după altul și a băgat-o în mormânt. Se spune că ea ar fi știut înainte să se mărite că o să moară... Soră-sa mai mică a povestit... Istoria cu cocorii...

– N-ai aflat de ce a murit de fapt?

– Hemoragie la naștere, cu al treilea, care avea un cap cât dovleacul. Frati-meu Achim... Dar cică hemoragia asta i-a început la câteva săptămâni după naștere, nu imediat. Ceva foarte ciudat, numai ei doi știu ce-o fi fost...

– Cum să pictez eu, spuse ea parcă hămesită de dorință, tablouri din care să se înțeleagă toate astea?

– Foarte simplu, zise el, caută prin vecini o fată frumoasă și pune-o să facă și ea ce ți-a povestit soră-mea cu cocorii. De altfel ele cunosc și astăzi vraja asta.

– O fi adevărat? exclamă ea naivă.

– Bineînțeles, zise el fără ezitare. Asta nu înseamnă că oricărei fete îi și reușește, trebuie să aibă inimă de vrăjitoare. De ce crezi că a putut tata să ia una urâtă, cum era prima lui nevastă!? L-a vrăjit!

Ei i se urcase sângele în obraji, îi sticleau ochii. Lăsă masa la o parte.

– Nu, zise el hotărât, mănâncă întâi și pe urmă mergem să căutăm o vrăjitoare de optsprezece ani. Cu condiția asta!

– Niculae, dar nu mai pot, te rog...

– Nu, zise el.

Și o tăcere se așternu între ei. Dar ea tot nu se mai putu atinge de nimic de pe masă și se uita într-o parte cu o vizibilă și bruscă deprimare așternută pe trăsături. Niculae se îngrijoră:

– Ce e cu tine? Ce ai?

Ea se uită la el în sus cu acea credință oarbă în priviri care învinge orice și pe care n-o au decât cei care lasă ca iubirea lor pentru celălalt să se reverse fără obstacol și îi șopti:

– E o vreme atât de frumoasă, ajută-mă să pictez! Am mâncat, nu mai mi-e foame! Îți promit că peste două ceasuri o să mănânc din nou, uite, luăm ceva cu noi, și dacă te mint, să-mi faci ce vrei!

– Ce-aș putea să-ți fac! exclamă el, și cedă. Bine, îi spuse, hai să mergem.

– Mergem întâi în Pământuri, zise ea, să văd locul unde a fost bătrânul stejar. Cică e în jur și acum o poiană foarte frumoasă. Pe urmă, în chestia cu cocorii, mă descurc cu Ilinca... Știi, continuă Simina pe drum, Tolstoi l-a întrebat odată pe Repin, care pictase cam rece o ceremonie religioasă în care dominau prapurii și icoanele, sunt bune sau sunt rele aceste ceremonii? Pe mine nu mă interesează, i-a răspuns pictorul, dacă sunt bune sau sunt rele, eu pictez ce există. Părerea mea, continuă Simina, e că nici întrebarea, nici răspunsul nu sunt acceptabile pentru un artist. Întâi că mă interesează în artă binele și răul, în ceea ce există, al doilea nu asta e întrebarea care să mi se pună, ci dacă din ceea ce e bine sau rău pe pământ am reușit să fac ceva frumos. În ce mă privește, pentru a nu-mi lua pe umeri sarcini care să mă strivească, caut să nu atac problema frontal, ci indirect... E mai profitabil pentru mine! Îmi caut adică subiecte frumoase, ca să reușesc să răspund la prima întrebare pe care privitorul mi-o poate pune: E frumos sau urât ceea ce ai văzut dumneata? Ori toată această lume pe care tu mi-ai descoperit-o, în care stafia aceea care îi apare unei femei din măgură aflată sub domnia nopții și a demonilor ei, e la locul ei, e pentru mine în primul rând frumoasă, ca orice civilizație care și-a creat de-a lungul secolelor valorile și miturile ei în cântece, obiceiuri, rituri sau vrăjitorii... Și când eu pictez un tablou care în subiectul lui e bizar (o femeie în curte, spălând

picioarele unor băieți și fete, în timp ce din casă se văd aurind geamurile lumânări aprinse), privitorul trebuie să exclame înainte chiar de a i se explica despre ce e vorba: ce frumos! Și să devină pentru el o pasiune să descifreze pe urmă sensul. Această lume, cine știe, va supraviețui ea oare presiunii timpului nostru? Și ce mitologie o va înlocui? Fiindcă pentru moment lumea noastră e prea utilitaristă, și pe drept cuvânt, cât timp omul mai suferă încă de foame și de frig, iar copiii mor înainte de a deschide bine ochii asupra lumii... Aici într-adevăr sarcina artistului se oprește: el nu poate picta viitorul încercând să facă frumoasă o lume care încă și-l caută, acest viitor. De aceea, majoritatea artiștilor, mai ales scriitorii au descris cu mai mare succes lumile deja formate, chiar dacă primitive... La noi, Eminescu, Creangă, Sadoveanu sunt astfel de mari artiști, atinși de tremurarea magică a unei lumi ale cărei vestigii le-au incendiat inspirația... Așa sunt eu acum... Și trebuie să mă înțelegi, iubitul meu, nu să mă bruftuluiești...

– Asta e ceva colosal! exclamă el indignat. Cine te-a bruftuluit?

– Tu, îl acuză ea.

– Ți-arăt eu ție!... Mai bine spune-mi cum răspunzi tu la întrebarea de ce ceea ce vezi tu urât pe pământ nu pictezi.

– M-ai înțeles greșit, răspunse ea. În primul rând toată această lume care prin tine mă pasionează atât de tare, judecată la rece, și după datele pe care le dețin eu, a fost o lume a sărăciei, chiar a mizeriei. Viața ta, chiar, nu e ea marcată de drama țăranului care nu a putut dispune de resursele necesare, pe vremea când tu erai elev, nu numai să te țină până la sfârșit la școală, dar și atât cât te-a ținut să fi fost în stare să-ți cumpere un pantof și să nu fii silit, vara, să te pitești de prietenii tăi, fiindcă erai desculț? Și pe urmă chiar această primă căsătorie a tatălui tău..., în zilele noastre tu mi-ai povestit că un rural a sculat noaptea la ora trei medicul din pat fiindcă, vezi, îl durea pe el capul... În timp ce, cu patruzeci de ani în urmă, o fată credea în moarte fiindcă cocorul ei nu i-a căzut la picioare. Ăsta e un mit... În realitate îți dai seama că astăzi ea n-ar mai fi murit... Ce vrei tu să pictez din toate astea? Pe acel rural cu durerea lui de cap? Nu mă interesează!

– Ai dreptate, zise el. Acuma am să te întreb ceva... Suporți orice?

– De la tine, da.

– Și dacă în lumea voastră pictura ta va fi înjurată? Să zicem. Din neînțelegere, din invidie, eu știu? Se poate întâmpla?

– Se poate, zise ea. La urma urmei, nu intenția contează în artă, ci forța de expresie. Un mare subiect poate părea o simplă ilustrație neîndemânatică. S-ar putea ca, nefamiliarizați cu subiectele mele, unii, amatori de anecdote ilustrate, să nu-mi aprecieze vibrația luminii și culorilor mele. Da, adăugă ea, e foarte posibil, deși avem bătrâni maeștri foarte apreciați care au pus deja publicul în contact cu universul țărănesc. Fără să mai vorbim de Grigorescu...

– Nu asta am vrut să spun, zise Niculae.

– Nu, dar s-ar putea să-ți vină să te întrebi mai târziu dacă în artă pasiunea e suficientă. Vezi, Niculae, aici sunt liniștită, nu mai mă interesează ce-o să zică pictorul acela care mă urmărea cu înjurăturile lui... Pușkin, reluă ea după un timp, are un poem adresat poetului în general, dar care e valabil și pentru un pictor... Artist exigent, zice el, lucrurile pe care tu le îndrăgești și le faci, ești mulțumit de arta pe care o pui în ele? Atunci lasă mulțimea s-o insulte. Las-o să-ți dărâme altarul tău... Tu ești rege, trăiește singuratic... Numai că eu te am pe tine, murmură ea parcă stupefiată. N-o să fugi de mine dacă o să fiu înjurată, insultată?

– Nu, zise el, n-o să fug. Nu de-o pictoriță m-am îndrăgostit eu...

Ea râse pe câmpia întinsă pe care ajunseseră, la auzul răspunsului lui...

VII

Pe tot timpul săptămânii următoare, plouă. Simina fu silită să stea în casă... Dar, părăsind culorile, începu să deseneze. Stătea în pridvor, în timp ce în jurul ei ploaia făcea parcă să murmure pământul, și desena din imaginație... Nu erau simple schițe, sau, cum se spunea în limbajul lor, crochiuri, ci scene, compoziții complete, pe care avea să le reia apoi în ulei la București, în noiembrie, când vremea se strică complet și trebui să plece.

Niculae sosi duminica, pe ploaie, și o găsi mai întremată. Ilinca spuse că ploaia îi priise, mâncase și ea mai bine și dormise mai mult. Apoi vremea frumoasă reveni, și Simina începu iarăși să-și ducă pe umeri trepiedul ei, care nu se deosebea de cel al geologilor, pe umeri, în cele mai diferite locuri ale satului. Fu invitată la nunți, care nu-i plăcură... Și nu râse deloc când îi povesti lui Niculae ceea ce i se povestise și ei, de una, care avusese loc anul trecut... Fata, mireasa adică, se măritase fără voia ei, presată de părinți, cu un altul decât cel pe care îl iubea ea. Poveste veche... dar cu deznodământ nou... Fiindcă totuși se măritase fără să opuie o prea mare rezistență, asta era chestia... Și la nuntă, făcuse în așa fel ca darurile, adică banii pe care trebuia să-i dea cu strigare fiecare invitat, să-i primească ea... Pe la ora unu după miezul nopții, când trebuia, conform obiceiului, însoțită de cântecul lăutarilor, să se retragă cu mirele și acesta să constate că e fată mare, se dusese pentru moment până în grădină, și fugise cu iubitul ei, care o aștepta, dar și cu banii de dar, vreo zece mii de lei...

Niculae izbucni în hohote.

– Asta nu e nuntă, zise Simina scârbită, e un soi de afacere... Am auzit că, așa în general, mirele și mireasa câștigă bani de la invitați, nu numai că își scot cheltuielile... Pe vremea lui taică-tău nu era așa!

– Nu, nu era, confirmă Niculae.

Nu toate obiceiurile însă se stricau. Simina îi spuse că nici nu știa cum să-i spună ce mult îi plăcea că duminica după-masă

oamenii se îmbrăcau cu ce aveau ei mai bun, nu numai cei tineri, și se duceau *devale*, de fapt în centrul satului, și stăteau acolo de vorbă în picioare, în grupuri, ceasuri întregi, ca într-o agora de pe vremea Greciei antice... Era adevărat că în restul săptămânii satul era cam pustiu de bărbați, și nu pentru că ar fi fost duși la munca de câmp, ci, așa cum află, plecați pe șantierele pe unde erau angajați, sau chiar prin București. Ce fel de țărani sunt de fapt aștia? îl întrebă ea pe Niculae.

– N-aș putea să-ți spun, răspunse el.

– Au și televizoare! exclamă ea.

– Bineînțeles, exclamă și Niculae. Și din ce câștigă o scutește pe muiere să mai iasă la câmp. Și chiar pe copii. Mie, la opt-nouă ani, mi s-a pus secera în mână. Acuma stau, în timp ce porumbul zace neculeș pe câmp. Dacă ne gândim bine, viața acestei categorii de țărani e foarte curioasă. Șase zile muncesc pe schele și dorm în barăci, într-a șaptea se întorc în vilele lor de la țară... Cam așa ar veni, dacă te uiți la casele unora din ei, construite pompos, cu două sau chiar trei coloane la intrare...

– Am văzut, zise Simina. Și de murit, tot aici mor... Am mers prin țărână, după doi, și am văzut cum se aruncă pământul cu lopata peste ei. Gata! parcă îți spune bocănitul bulgărilor care răsună peste sicriele lor... Ai trăit destul, s-a terminat cu tine. Ai murit prin greșelile tale, ai băut prea mult sau nu te-ai îngrijit, sau te-a ales soarta și te-a lovit, pe tine dintre alții, dar nimeni nu scapă consolează-te!... În schimb, continuă Simina, când li se nasc copiii, uită și ei că sunt muritori, sunt foarte veseli și petrecerea care urmează e foarte frumoasă și curată, nimeni nu mai urmărește scopuri materiale...

Din pricină că văzuse cum Simina se întremase în timpul zilelor de ploaie, Niculae nu mai observă în săptămânile următoare că ea slăbise din nou și că făcuse parcă ochii mai mari. Când se întoarse acasă mama ei se sperie:

– Ce e cu tine?! Și cu tine ce e, Niculae? Ești orb?! Nu vezi că fata asta e numai piele și os?

Așa spun toate mamele. Iar noi ne lăsăm conduși de fatalitatea celui pe care îl iubim și care sub ochii noștri i se supune, el însuși crezând odată cu el că nu e nimic. Puterea credinței ființei iubite e aproape hipnotică. Niculae vedea și el că Simina slăbise prea mult și că continua, pregătindu-și febrilă expoziția, care și avu loc și se bucură de un succes cu mult mai mare decât sperase ea, că tot nu mânca atât cât ar fi trebuit ca să-și revină la starea ei dinainte, dar privirea ei sugera lui Niculae o siguranță de sine care îl fascina: ce sunt prostiile astea, parcă îi spunea, iubește-mă și lasă-mă să mă bucur de succesul meu. Totuși, încercă să mănânce mai bine și începu chiar să-și revie...

Dar într-o noapte, pe la ora două, făcu temperatură, patruzeci de grade. Niculae și părinții ei se posomorâră. Ce era asta? Avea gripă? Era adevărat, vremea era urâtă afară, era frig și ploua mărunt, fără oprire. Nu umblase ea mult ziua prin oraș, totuși umblase, fusese cu Niculae cu niște prieteni de-ai ei, pictori, la un restaurant, unde o sărbătoriseră, și la plecare umblaseră pe jos, fiindcă întârziaseră până peste ora unu, tramvaiele și autobuzele nu mai circulau, și cum între timp începuse să plouă, nu găsiseră îndată un taxi. Cât să fi mers astfel prin ploaie? Totuși, nu prea mult, zece minute, un sfert de oră? Și era bine îmbrăcată.

Doctorul chemat imediat (un prieten al mamei) confirmă că era o răceală, și fără să mai dea alte amănunte, chemă la rândul lui pe un alt doctor, care o și luă chiar atunci și o internă în spitalul de lângă Statuia Aviatorilor...

– Nu e grav, zise medicul după ce rămase singur cu părinții, o să i se facă antibiotice. Asta e cu vremea, mai ales ea, care a muncit cam mult...

VIII

Dar medicul pe care îl întrebă Niculae a doua zi, când reveni să vadă care era starea Siminei, nu confirmă nici ce credea el, nici ce spusese medicul casei.

– Nu e răceală, e foarte grav, e o erupție pulmonară t.b.c. de o extremă violență, declară el fără milă. Și strigă la Niculae: dumneata n-ai observat până acum că are temperatură?

– Ba da, zise Niculae, de doi ani de când o știu totdeauna am observat că are momente când i se ridică temperatura și corpul îi arde. Am întrebat-o dacă și-a controlat plămânii și mi-a spus că da. N-am crezut-o și i-am cerut să-mi arate rezultatul. Mi l-a arătat... Nimic pulmonar...

Medicul nu mai zicea nimic. Scrise ceva pe o hârtie, puse o ștampilă și i-o întinse lui Niculae. Era un permis de intrare pentru toate orele.

– Să sperăm că o să jugulăm acest atac acut, să-l cronicizăm, și pe parcurs, cu mijloacele moderne de care dispunem în prezent contra acestei boli, care continuă să ne mai lovească, să vindecăm complet bolnava.

Dar nu reușiră să cronicizeze nimic, în ciuda contraatacului masiv cu medicamente. Simptomele nu cedau absolut deloc, decât subiectiv, bolnava simțindu-se mai bine dimineața... Niculae stătea tot timpul lângă ea pe un scaun și vorbea cu ea.

Se străduia să-i ascundă că el știe de la medic mai multe... Gândul că ea e în primejdie de moarte îi intrase adânc în suflet, și după câtva timp și bolnava înțelese, poate de la el, de pe chipul lui, poate din faptul că zilele treceau și seara pe ea continua s-o înăbușe tusea... Totuși, nu se sperie.

– Nu-ți pierde firea, Niculae, zise ea într-o zi.

Întrebat de Niculae de cauza acestei fulgerătoare agresiuni din interior, care amenința viața iubitei lui, medicul răspunse laconic: a avut loc pe un fond de epuizare.

Asta era! Munca ei o doborâse, dar nu pe căile de care au noroc alți oameni, ale oboselii care te silește să te bagi în pat și vrând-nevrând să nu mai poți lucra, ci pe căi nevăzute, adică nesimțite... Pentru că ea se simțise bine, se simțise fericită... Și acum, iată, moartea îi dădea târcoale. Era ca un trăsnet, Niculae trăia clipe când nu-și venea în fire...

– Nu pictam bine înainte fiindcă nu mă iubea nimeni, Niculae, îi spuse ea într-o zi când el era cel mai neliniștit dintre ei doi.

Se străduia deci să răspundă ea unor întrebări la care el, cel sănătos, nu putea?

– Și m-am gândit, cât mă iubești tu, să pictez tot... Asta mi-a fost mie soarta... Fără iubire, n-am avut puterea creației... Dacă mor, să știi că nu-mi pare rău...

– Nu trebuia să te grăbești, zise Niculae.

– Ba da, zise Simina. În ziua aia, când ți-am spus, pe plajă, gata, Niculae, plecăm, am simțit că trebuie să-mi urmez inspirația, care în sfârșit se îndurase să vină și peste mine, după atâția ani de trudă de când o așteptam... Nu trebuia să mai pierd o zi, iată secretul pe care nu puteam să ți-l dezvălui în clipa aceea. Dacă ai ști cum a crescut atunci în mine dorința de a picta... Eu n-am trăit niciodată un astfel de lucru, am pictat totdeauna doar cu plăcerea pe care ți-o dă gândul că ai și tu un rost... Dar inspirația... Ah, asta e ceva deosebit... Știi, dorința de a picta a pus atunci stăpânire pe mine atât de tare, încât n-am putut să nu fac legătura că asta a fost din pricină că mă iubeai tu...

– E adevărat că te iubeam, zise Niculae. Și acum te iubesc ca și atunci, la mare... Tot atât de mult... Dar trebuia să fii convinsă că te voi iubi totdeauna.

– Da, știu, dorința ta, zise ea. Dar nu da și tu cuvintelor numai sensul lor obișnuit. A fost o coincidență. Fericirea e atât de rară pe pământ, Niculae! Iar inspirația poate să nu vină decât o dată și cu durată, hm, cine știe? Scurtă de tot! Ce vrei de la mine? Așa eram eu fericită, să pictez mult și să mă iubești, chiar dacă mor...

– N-ai să mori, ai să te faci bine, zise Niculae. Dar ai să suferi!

– N-ar fi rău să mă fac bine, răspunse Simina. M-aș odihni, pe urmă m-aș despărți de tine.

– De ce?

– Ca să nu mor iar. Dar nu din pricina ta, se grăbi ea să adauge. Din pricina picturii. Am fost totdeauna și sunt și acum indignată pe acei artiști atât de talentați, dar atât de rău ispitiți de abisurile ratării... Au gustul nimicniciei și îl întrețin punând la bătaie toată puterea geniului și farmecul personalității lor... Îi cunosc, și un ceas petrecut cu ei e atât de descurajant! Și au o putere de atracție asupra celor mai slabi, pe care îi împing în mod sigur la ratare, în timp ce ei au momente de inspirație, pe care n-o realizează decât pe jumătate... Cei mai slabi, din care însă cu mai multă voință ar ieși totuși buni artiști, se distrug... Ei îi distrug... Nu cunosc nici unul care să fi renunțat la vin și la femei (nu la dragoste, la muieri!) pentru pictură... Cu toate că poate vinul... Poate muierile... nu mai știu... fără ele abia că s-ar rata definitiv... Nu mai știu, Niculae... Acuma nu mai știu... Poate că așa trebuie să fie... Poate că asceza nu i-ar duce mai departe, dimpotrivă, poate că pânzele lor n-ar mai avea nici un haz... acel grăunte de nebunie de o clipă care face mai mult decât truda ascetică de ani de zile a unui altul... Așa o fi legea lor? Eu nu cred... Se poate și fără să te degradezi, mai bine chiar... Faptul că m-au părăsit puterile n-are nici o importanță... Abuzul meu nu e vinovat, trebuia să mă supun inspirației, să lucrez, nu să mă îmbăt de fericire că a venit, și până să mă trezesc, inspirația, adio!... Mulți dintre ei, care au cefele groase... Cefe de taur... Pătrașcu, de pildă... Ar ajunge, cum spunea scriitorul acela, să reușească în lume, dacă... Hm!... Dacă nu le-ar fi frică să nu orbească frecând prea mult culorile pe paletă...

Și o lumină jucăușă îi apăru pe chip odată cu zâmbetul care însoțise aceste cuvinte. O năpădise parcă simpatia pentru acești artiști atât de grijulii cu ochii lor...

– Niculae, continuă ea în ziua următoare, tu ești țăran, ascultă acum liniștit ce-am să-ți spun...

Gândul la arta ei era mereu treaz și îi ținea pe chipul ei foarte tras un surâs superior ca o lumină care nu putea fi stinsă de nimic, dar se vedea că între timp se gândise și la ei doi, ce mai aveau ei de făcut... Mai ales el, fiindcă în ceea ce o privea pe ea, ceea ce avea ea, adică, să trăiască, aici era ceva cu totul aparte, care nu putea fi înțeles de nimeni, decât de cei care au înviat vreodată... Există și din aceștia, cum să nu, a cunoscut și ea câțiva, nu sunt deloc bucuroși că dețin astfel de secrete, pe care aparent le dețin mulți, mai ales când se vaită, când își închipuie că au ajuns la capătul vieții și s-au săturat de trăit...

– ...Tataie povestea că străbunicul meu a stat mult de vorbă cu el înainte să moară, vezi, zice, băiete, fânul ăla să-l cosiți așa și pe dincolo și tarlaua aia pe care am lăsat-o anul trecut trifoiște, mai lăsați-o și anul ăsta, și pe urmă puneți cânepă, o să se facă mare... Chestii de-astea... Și altele, care la ei se respectau, nu ca la noi... Tu să respecți ce-o să-ți spun eu... că nu te îndeamnă nimeni să dai cu ochii pe foc... (de la maică-ta am auzit chestia asta, înțelegi ce înseamnă, că adică nu te îndemn la rău). Întâi, pânzele mele, probabil că or să se vândă toate... Am păstrat câteva din cele mai frumoase, pentru noi... Le iei tu... În chestia asta fă ce spune tata, nu le refuza... În general nu refuza nimic din ceea ce am dorit eu să-ți rămână, fiindcă expoziția asta mi-a adus o grămadă de bani... Cine știe, poate vrei totuși să-ți faci o colibă acolo unde e locul acela care te-a zăpăcit și pe tine cum l-a zăpăcit pe ucenicul Petru când s-a schimbat Isus la față... Ți-am promis, ți-aduci aminte, tata n-are ce face cu atâția bani... Și acum, a doua chestie! Am fost într-o zi pe la Marioara asta, căreia i-ai făcut din întâmplare un copil... Să nu cumva să te însori cu ea! Te iubește, dar la ea iubirea e compusă din obicei și încăpățânare... Obiceiul de a ține la cineva, vezi, nu e rău, e ca o datorie, în spatele obiceiului se află ascunsă, foarte adânc, conștiința eternității noastre... Cu cât e mai ascunsă, cu atât e mai durabilă, fiindcă îndreaptă fără greș și pașii prostului spre împlinirea unui rost mare și îndepărtat... Cine n-are această conștiință, piere! Dar pe deasupra Marioara mai e și încăpățânată... Asta nu-mi spune nimic bun... Închipuie-ți! E cam mult! Tu ai avut un instinct sigur fugind de ea. Dragostea acestei femei e frumoasă de la distanță și absentă de aproape... Absentă pentru tine, nu pentru oricare altul, care, ca și ea, ar trăi din obicei și din încăpățânare. Cât timp rămâi ceea ce ești, nu te încurca cu ea... În general, cu nimeni alta! E cazul, Niculae, să trăiești cu mine în gând... Tu ai puterea asta... Folosește-o... Traiul cu altă femeie întâi ar stârni-o împotriva mea, pe urmă și împotriva ta direct, fără scăpare pentru tine, și atunci vei ajunge să te simți singur și cu puterea de a trăi cu mine în gând smulsă. Cu adevărat singur, adică fără speranță!... Cât despre posibilitatea apariției unei păsări rare, care ar putea să țină la tine și să te lase în pace, ei! sunt femeie și îți spun că așa ceva nu vei întâlni... Încât ia-ți gândul când vei fi ispitit... Sau, în orice caz, fugi imediat de această pasăre care te-ar amăgi, îndată ce și-ar da în petic... În tot cazul, dacă ajungi să îmbătrânești, tot mai bună poate fi țăranca aceea încăpățânată... Cu ea, cel puțin, vei putea fi, cred, măcar sigur că nu-ți va reproșa viața ta trecută... Așa s-ar părea! Eu, una, nu cred...

IX

Niculae o asculta și ar fi vrut ca ea să continue astfel să-i vorbească ore întregi... Ar fi fost singurul semn că tot ceea ce presimte ea nu se va întâmpla, că avea în ea puterea să reziste atacului asupra vieții ei și să trăiască. Dar ea se oprea istovită, îl scotea din mica rezervă numai cu privirea și cu gestul de îndepărtare de la ea al mâinii (semn că dacă ar fi deschis gura el ar fi trebuit să-i vadă sângele) și abia a doua zi când o revedea

putea din nou să-și continue firul gândirii ei, care era totuși atât de viu și își păstra intactă puterea ironiei, semn de echilibru...

– Să revenim, Niculae, asupra speranței care te mai poate ține pe tine pe picioare și care se împlinise atât de fericit prin apariția mea în cumpăna în care se afla viața ta... Rămân la părerea mea... Voltaire nu mai e de actualitate și nici Goethe... Grădinărește-l pe om, seacă-i mlaștinile din el, nu dinafară, străduiește-te... E pasiunea ta secretă, dă-i curs... Nu mai ai ce pierde. Și nu asculta spusele mele cu expresia asta, cum m-a ascultat odată tataie, după ce m-a întrebat cum o să fie fără pământ, fără vite... Am început să-i explic, așa cum mi se părea mie că e logic și evident... M-a ascultat tăcut și foarte atent, dar abia la urmă mi-am dat seama că atenția lui adevărată era tot la mersul gândirii lui în timp ce o urmărea pe a mea doar de formă, deși mă lăsa să vorbesc... L-am văzut că a dat așa din cap ca și când spusele mele ar fi sporit și n-ar fi micșorat enigma la care mă pusese să-i răspund, și mi-a spus ridicând mult din sprâncene, parcă doborât: „Domnule, nu știu!" Asta după ce mă lăsase să vorbesc un ceas! Așa și tu! Cu cât îți vorbesc, cu atât expresia ta devine mai impenetrabilă, și ești gata să-mi răspunzi ca tataie! Păstrezi pentru tine secretul gândirii tale paralele?!

El surâse:

– Te înșeli. Sunt îngrijorat de tratamentul tău. Ar trebui schimbat...

– Se ocupă mama, nu te mai gândi la asta! Se pricepe, are și bani... las-o pe ea...

– Bine, dar nu te mai gândi nici tu la mine, vreau să spun, nu în felul ăsta!

– De ce nu? Fii atent, dacă mă fac bine, tot ne despărțim, așa că ia aminte!

– Glumești...

Sigur că glumea. Dar când spusese „dacă mă fac bine", parcă o stranie tristețe îi apăruse în glas, ca și când întoarcerea

ei de pe drumul pe care apucase venind în acest spital ar fi fost insuportabilă, ca un lucru îndepărtat și străin, care ne-ar neliniști și ne-ar speria. Așa de repede se învățase cu ideea morții sau cu aceea a unei zăceri îndelungate, sub amenințarea ei... Acest refugiu pe care parcă îl dorea arăta cât de total erau epuizate forțele ei vitale. Niculae nu se putu stăpâni și izbucni în plâns.

– Tu de ce plângi? se supără ea. Nu glumesc deloc... Ne despărțim pentru un timp, fiindcă cu tine iar mă apucă dorul de a picta, și pe urmă ne căsătorim. Facem și copii... De ce nu? Dar uite, chiar acum simt o dorință foarte vie să pictez, vezi? Și o să te rog mâine să-mi aduci tot ce trebuie, și o oglindă... Vreau să-mi fac autoportretul, ca Luchian... Revenind la credința ta veche din copilărie, Niculae, să știi că în zilele noastre e mult să te afli în posesia unor astfel de amintiri... Acționează acoperit de ele... Dar într-adevăr nu le scoate la lumina zilei.

Ultimele cuvinte îi aduse aminte de ceva și fruntea i se încreți:

– Spune, Niculae, zise.

El tăcea, cu acea expresie pe care o avem când ascultând pe cineva știm ce-o să urmeze și așteptăm liniștiți să auzim acel lucru...

– Ia spune-mi, zise ea, mai spune-mi o dată ce simțeai tu când vedeai că soarele se apropie de asfințit? Când familia oprea lucrul. Povestește!

El începu, ca altădată, să-i povestească. Simina avu o expresie de suferință care îi schimonosi fața. Niculae se ridică de pe scaun și se așeză lângă ea, o luă în brațe. Accesul îi trecu foarte greu, urmat de hemoptizie. Se sufoca... În cele din urmă, parcă ușurată, se liniști...

– Povestește, își aminti ea.

– Simțeam că soarele e al meu, șopti Niculae. Pentru totdeauna... Dar nu numai soarele, ci tot, norii, care năvăleau pașnici din urmă și soarele parcă le dădea foc, câmpia care își închidea încet geana ei uriașă odată cu stingerea apusului... Atunci mi se părea că...

El se opri și se uită într-o parte, așa cum facem când închipuirea ne scoate cu totul din clipa trăită: ochii minții văd ceva care ne face orbi pentru viața prezentului. Simina se uita la el cu o expresie de jubilațiune pe chipul ei pe care boala nu reușea să stingă nici o clipă lumina gândirii ei care parcă ardea:

– De ce te-ai oprit? se miră ea. Atunci ți se părea că ești nemuritor, de ce nu spui?!

– Da, dar de fapt nu mi se părea! Chiar eram! își reveni el din visare.

– Așa este. De unde o fi venind asta?! murmură ea. Am și eu în minte acest sentiment, e nealterat, deși știu că totuși voi muri, acum, mâine, sau altă dată... La mine a apărut într-o zi când mă uitam la mâna mea care picta, prin urmare în timp ce lucram.

Se lăsă între ei o tăcere. Ea își găsi gândul care o îndemnase să-i ceară lui să-i povestească despre asfințit...

– Niculae, zise ea, acuma tu trebuie să pleci... Uită-te la soare când coboară și adu-ți aminte de mine... Voi asfinți și eu... Ne despărțim... Totdeauna m-am gândit că omul nu trebuie să se întoarcă în pământul din care a ieșit, nu e de nici un folos nici pentru pământ, nici pentru om, iarba care crește peste mormintele noastre n-are nici un sens... Ar trebui să dispărem pur și simplu de acasă și să nu mai fim găsiți nicăieri, ar fi așa de frumos... Se pare că există prin India oameni care posedă acest secret... Dispar în văzduh și nu se mai întorc niciodată... Îmi promiți că ne despărțim acum de tot?

– Nu, zise Niculae. Aș vrea să-ți fac pe plac, dar nu pot.

– Ai dreptate! Nici eu n-aș putea. Ce-ți spun eu sunt pure idei... De altfel mă simt mai bine, poate că vom mai avea mulți ani de petrecut împreună...

Dar nu fură ani, ci doar săptămâni. Și dacă Simina nu avu norocul să-și învingă boala, în schimb muri fără să știe, în brațele lui Niculae. În ultimele clipe când mai simți din plin că trăiește nu se simți rău și nu suferi, se uita la el, care stătea aplecat asupra ei, și nu părea că acel sentiment despre care vorbise înainte că e nealterat în ea se clintise cu ceva... Nici nu se gândea că o să moară... Îi șoptea: „Du-te, până mă fac eu bine, și dormi în atelierul meu în fiecare seară... Acolo am fost eu atât de fericită... Mai ți-aduci aminte, mi-era frică să ies pe balcon... Dar de când ai venit tu orice tentație a abisului m-a părăsit... Acuma eu sunt foarte lucidă și parcă aș vrea să beau ceva tare, dar te am pe tine, și mi-ajunge să-ți văd chipul, ca să fiu liniștită că nu se poate să mi se întâmple nimic rău..."

Dar i se întâmplă ce era mai rău.

– Niculae, zise ea deodată cu un mic strigăt de uimire. Nu te mai văd!

Și se ridică în capul oaselor, incredulă. Mâna ei căuta ceva în jur, ca și când în aceleași clipe simțul pipăitului se și grăbise să ia locul văzului.

– Nu te mai văd, Niculae, repetă ea, unde ești? Ah, Doamne, asta mi-ar mai lipsi, strigă ea, pictoriță fără văz...

Niculae se apropie și avu gestul lui: îi puse mâna pe față, apoi pe ochii ei care nu mai vedeau... În clipele următoare el simți cum fruntea ei parcă frigea: îi crescu brusc temperatura și își pierdu cunoștința, din care nu-și mai reveni. Niculae văzu însă chinurile corpului ei, pe care cu o revoltă care îi răscolea adânc întreaga ființă începu să nu-l mai recunoască. Deși știa că medicii nu vor mai putea altceva decât s-o trezească și s-o facă să-și trăiască moartea cu ochii deschiși, ieși și îi chemă.

Dar ei n-o trezire...

Când o văzu palidă ca ceara și nemișcată, Niculae o recunoscu iarăși și îl copleși deodată o insensibilitate teribilă, care îl îngrozi și care trăgea parcă de el în jos, ca și când sufletul i s-ar fi făcut de plumb. Tăcerea se așternu în auzul lui amorțindu-l, și nu mai simțea nimic, moartea intrase și în el, și îl stăpânea cu atâta putere, încât durerea nu mai exista, după cum nu mai exista în clipele acelea, pe lume, nimic pentru el... Părăsi spitalul și ieși afară în orașul străin...

PARTEA A CINCEA
EPILOG

I

Niculae se închise iar în casă... Nu mai ieșea decât prin sere, în orele de serviciu, palid la față și tăcut, pe urmă nu-l mai vedea nimeni. Câțiva care încercară să aibă grijă de el fură repeziți, încât îl lăsară în pace, aproape că îl uitară. Și, când într-o zi, spre primăvară, îl căută cineva de la el din sat, unul Gheorghe al lui Pațac, și întrebă unde putea fi găsit Niculae Moromete, un muncitor de la grădină care umbla de obicei pe două cărări (singur spunea că nu se mai trezise din beție de douăzeci și cinci de ani), îi răspunse, întâi printr-un gest care la acești cheflii cronici are totdeauna o semnificație mai mare decât viul grai, făcând insistent cu palma în aer un semn de nimicire, de dispariție, că, gata... „A murit, strigă el, s-a terminat..." Asta vrusese să însemne în mintea lui, care nu mai cunoscuse atâta amar de vreme trezia, că mai trăiește el Moromete ăsta, dar e pe ducă, e ca și mort, nu mai are mult... Gheorghe al lui Pațac, care nu era singur, ci venise de la „Carul cu bere" cu încă un siliștean (era duminică), înțelese cu cine are de-a face și nu-l luă în seamă, dar ducându-se și bătând la ușa consăteanului său și primind de la el următorul răspuns, înainte de a li se închide ușa în nas: „n-am timp să stau la taclale cu voi", se enervă și răspândi la el în sat cuvintele bețivului, că

adică băiatul lui Moromete *ar fi murit*. Era și el afumat când le spusese... Când se întâlni la „Carul cu bere", în altă duminică, cu Din Vasilescu și Marmoroșblanc, nu le mai repetă... Dar spuse altă minciună, că Niculae ar fi simplu muncitor cu lopata la grădină. În realitate, el știa mai demult că consăteanul său ajunsese inginer...

...În ziua de Paști Niculae fu văzut plimbându-se îngândurat pe aleea principală a castelului. Se îmbrăcase de sărbătoare și arăta îngrijit și mai puțin palid ca de obicei... Arăta mai decis, pasul lui era mai ferm...

Nu după mult timp el părăsi aleea și ieși din incinta castelului, o luă prin sat și în curând ajunse la centura Capitalei. Acolo el rămase o vreme șovăind, apoi se întoarse înapoi, dar nu de unde venise, ci intră pe-o anumită uliță, care îl duse la marginea satului. Îi venise un gând... Bătu într-o poartă.

– Nu e acasă, domnule inginer, îi spuse o femeie care ieși la poartă. E plecată... S-a sculat de dimineață și s-a dus la fermă să controleze, de, acolo... Treaba care o are ea...

– Și încotro e ferma asta?

– Păi uitați, acolo, în deal, lângă *geacè*...

– Bine, zise Niculae, mulțumesc...

– Dacă nu mai e acolo, ce să-i spun când o veni?

– Nimic, răspunse Niculae.

Și se îndepărtă, luând-o fără grabă spre acele clădiri care de la distanță păreau foarte impunătoare.

II

Dimineața, inginera zootehnistă, fata pe care o cunoscuse și o vizitase Niculae cu un an în urmă și pe care o chema Păcesilă Nicoleta, se dusese într-adevăr la fermă să controleze dacă muncitorii ei aveau grijă de vite, care nu știau că azi e Paștele și trebuiau hrănite ca de obicei, cu tot tainul, și la aceleași ore. N-avusese o presimțire, dar când îl văzu pe brigadier

așteptând-o proptit în bâtă în curtea gospodăriei și atât de cătrănit, înainte de a afla despre ce e vorba, o pufni râsul:

– Ce e, nea Checiule?

– Am brodit-o, domnișoară! Paștele și mama lor de îngrijitori, dacă n-o să-i spânzur pe toți mâine-dimineață când s-or prezenta la lucru!

– Da' ce s-a întâmplat?

–Au lăsat vitele în părăsire!

Zootehnista tot mai râdea, dar curând gândul la cele câteva sute de tăurași și câteva zeci de viței cruzi „de la zero la șase luni", vreo patruzeci de vaci reformate, care nu mai erau bune nici de lapte, nici de reproducere și care trebuiau toate hrănite de îndată, îi luă veselia cu mâna. Șeful brigăzii, acest nea Checiu, era un om ciudat, venit de prin Moldova cu niște oi și stabilit aici nu fără dificultăți. Se spunea că făcuse cadou o sută de oi cooperativei, care abia așa îl angajase, și că era foarte bogat, avea două sute de mii de lei la C.E.C.

– Stai, nea Checiule, zise fata, trei i-am învoit eu! Moldoveni ca și dumneata, mi-au spus că vor și ei să petreacă o zi în sânul familiei, de Paști.

– Da, dar ăilalți nu sunt moldoveni, zise brigadierul ca și când ar fi fost indignat dinainte că în felul ăsta ea avea să le găsească și celorlalți o scuză.

– Stai puțin, moș Anghel n-a venit?

Ăsta era un om singur, de aproape șaizeci de ani, care spunea că el a fost odată aviator și că i s-a făcut o mare nedreptate. Prin apropiere se afla un cantonament cu o sentinelă și doisprezece soldați, sub comanda unui caporal, nu se știe ce păzeau. Moș Anghel făcea ce făcea, și se trezea pe-acolo, le spunea, acestor ostași, povestea vieții lui, bând împreună un fel de spirt adus nu se știe de pe unde. Brigadierul ridică din umeri.

– Stai, zise iar fata, am mai învoit unul.

– Pe Franghiol! zise brigadierul cu un glas de parcă ar fi spus: poftim, te-ai găsit și dumneata pe cine să învoiești, tocmai pe cel mai bun! Acuma ce dracu o să facem?

Franghiol însă nu era numai cel mai bun zootehnist, dar la peste cincizeci de ani ai lui, cu nevastă și doi copii mari și țigan cum era, se ținea cu una de prin cartierul bucureștean din apropiere, tânără de vreo treizeci și cinci de ani, măritată și cu copii, și culmea, și frumoasă! Fusese angajată în brigadă, și bărbatu-său venea adesea și o pândea când Franghiol era plecat și o târnuia pe-acolo prin grajd, spre bucuria celorlalți, fiindcă era puturoasă, se ținea mai mult de vorbă decât de treabă.

– Cum, zise inginera, nu știi de ce l-am învoit? I-a murit frati-său! S-a culcat cu țigarea în gură, lângă sobă, și au luat foc paiele, și până să se trezească el, a ars acolo. Ți-nchipui cât era de beat!

Dar brigadierul parcă nici nu auzea! Ce-i pasă lui de fratele lui Franghiol, și de cât fusese acela de beat în clipa când murise.

– Ivan n-a venit?

Ăsta era alt țigan, dar alt soi decât Franghiol, mai modern, când apăruse aici zootehnista chiar din prima zi el o tutuise și îi spusese pe nume, spre indignarea fetei, care imediat îl pusese la punct. „Ce, ai păzit porcii cu mine? Eu sunt pentru dumneata tovarășa ingineră!" „De ce, răspunse el, sunt mai mare ca tine cu doi ani, am făcut armata!" „Nu ți-e rușine, crezi că ești în țigănie? Piei din fața mea!" N-o mai tutuise, dar într-o zi venise la ea și o anunțase cu un aer foarte grav că pompa de apă de la fermă s-a defectat. Tânăra zootehnistă ieșise din clădire, dar nu făcuse prea mulți pași și se întoarse pe partea cealaltă prinsă de o bănuială. Într-adevăr, îl surprinse pe Ivan cu mâinile vârâte până la subsuori în putina cu brânză: de-aia se defectase pompa de apă. „Ce faci, Ivane?" El își ridicase privirea lui ochioasă și, întocmai ca într-o anecdotă răspunsese fără codire: „Iau brânză". „Ieși afară!" strigase zootehnista.

– Cică s-a dus la denie toată noaptea, cu frati-său și cu nevasta lui frati-său, zise brigadierul, acum or să doarmă toată ziua. Îmi spuse paznicul că i-a văzut pe șosea într-un grup, cu lumânările în mână, venind dinspre Mogoșoaia.

– Și ceilalți cinci?

– De unde să știu eu, domnișoară?

– Bine, nea Checiule, ia hai să vedem ce putem face.

Intrară în grajduri și, ca la un semnal, toate bovinele începură să mugească. Era ora mesei. Adică nu mugeau, zbierau! Mai ales tăurașii, își ridicau capetele în aer, deschideau gurile și îți spărgeau urechile. Se învârtiră amândoi pe acolo cărând saci cu tărâțe, și după vreo două ceasuri, când terminară distribuirea rației, câte-un kilogram și jumătate de cap, apărură și inginerul zootehnist mai bătrân cu inginerul agronom. Relativ încântat, acesta din urmă, care era și secretarul organizației de partid, spuse că nici la el la grădină nu venise nimeni, deși se hotărâse starea de urgență datorită anunțului unei secete extinse: trebuiau să facă irigații.

Operația de a hrăni câteva sute de vite o istovise pe fată. Se ștergea de sudoare pe frunte și, auzindu-l pe agronom cu câtă resemnare relatase că și pe la el era pustiu, deodată privirea i se făcu imobilă și din ea îi țâșniră parcă scântei.

– Ce înseamnă asta, tovarășe inginer, credeți că de-aia am fost eu angajată aici, să țin locul îngrijitorilor? Mie să-mi aduceți oameni, nu mă interesează, n-am tremurat la examene cinci ani de zile ca să devin văcăriță auxiliară! Înțeleg să muncesc în munca pentru care am fost pregătită, să știți!

Ce frumos îi stă unei fete în orice, chiar când ridică glasul și te amenință! Cei doi bărbați se uitau la ea și tăceau, parcă ar fi vrut s-o încurajeze, să-i dea înainte în același fel. Inginerul agronom era gras și burtos, zootehnistul de vreo cincizeci de

ani șchiopăta de-un picior, care îi rămăsese mai scurt în urma unui accident de motocicletă. La spital, unde stătuse până se fiersese osul, se îndrăgostise de sora care îl îngrijise și de care se legă și nu se mai despărți, deși soția înșelată îl prinsese cu ea la un restaurant.

– Să faci munca pentru care te-ai pregătit, bun! făcu inginerul agronom. Nu e așa o mare chestie! Mult mai interesant e s-o faci pe-aia pentru care nu te-ai pregătit! Noi suntem în problemă, vaci, vite, legume, zootehnie, agronomie, dar am auzit că unii își iau diploma, de pildă, în istorie, și la liceu predau chimia alimentară. Frati-meu are un coleg! Interesant! La urma urmei, Magellan, când a făcut înconjurul lumii, știa numai geografie? Numai în zilele noastre oamenii au pretenția să se limiteze doar la un anumit sector de activitate.

– Foarte bine, tovarășe inginer, zise atunci fata, să vă văd cum o să ne dați acuma o mână de ajutor să tocăm paiele la mașină pentru patru sute de vite. Paiele ca paiele, dar amestecul de melasă cu uree să vă văd cum îl preparați și îl cărați.

– Asta trebuie făcut?

– Dar ce credeți?

– Când?

– Chiar acum!

– Poate vin, zise agronomul, și din glasul lui se înțelegea că își dădea și el seama că nu era cu putință să care ei coșurile cu paiele ude de îngrășământ la botul a câtorva sute de vite. Să mai așteptăm, adăugă.

Și se uită la ceas. Cei doi ingineri lăsară din mână servietele și se așezară pe prispa casei în care inginera îl prinsese pe Ivan cu mâinile în putina cu brânză. Începură să-i pună fetei întrebări. Tărâțe mai erau? Mai erau. Și dacă, la ora mesei, li se dădea din nou tăurașilor aceeași hrană? Pe chipul tânăr al fetei apăru o cută de împotrivire: se putea, parcă spunea această

împotrivire, puteau fi lăsați și nemâncați, și duși chiar cu toții la tăiere, parcă asta era problema?

Dar care era? Cum, zise fata, se prefăceau că nu știau de decretul apărut recent, care răscolise și scosese afară pe toți inginerii și tehnicienii cuibăriți prin birouri și îi trimiseseră pe la ferme și geaceuri? Cum să nu știe, răspunseră ei. Știau foarte bine, dar ei nu erau? De ce le-ar fi fost teamă?

– Da, tovarășe inginer, zise fata, dar nu uitați că suntem invidiați. Capitala e la doi pași, zilnic vă puteți întoarce acasă în mai puțin de-o oră. Asta se plătește, puneți mâna și preparați melasa...

– Stai puțin, zise agronomul reflectând. Am eu o soluție. Nu e mai bună iarba? am eu o tarla mare cu secară care nu prea s-a făcut și trebuie întoarsă și pus porumb. Le scoatem pe tarlaua asta, și gata.

– Tarlaua aia de lângă iaz? întrebă Checiu. Da, e cam rară...

– Perfect, zise fata, atunci puneți mâna pe câte-o bâtă și să-i dăm drumul. Uite, aici, bâtele îngrijitorilor...

Ceea ce cei doi șefi și făcură fără codeală, semn că erau obișnuiți în munca lor cu tot felul de surprize. Cui îi stătea mai bine cu bâta? Inginerului agronom, bineînțeles, el era și cel mai bine dispus, avea răspundere, ca secretar al organizației de partid. Dar nici inginerului zootehnist mai în vârstă nu-i stătea rău, deși piciorul lui mai scurt îl împiedica să se țină de cârd. Se ținea ea pentru el, colega lui mai tânără, alerga când într-o parte, când în alta, nu era deloc cuminte acest tineret, nu prea era învățat să meargă în cârd, o lua razna peste culturi, mugind... Venise ora mesei și nu li se dăduse ceea ce știau ei că e atât de dulce și le amintea de laptele pe care îl supseseră odată... paiele tocate, amestecate cu melasă... Te trăgeau, enervați, la răspundere...Păcești Nicoleta îl pocni pe unul cu bâta, care vroia să se întoarcă îndărăt, îndemnându-i parcă și pe ceilalți colegi să facă la fel, și strigă:

– Ce faci, nea Checiule, mă lași numai pe mine să alerg? Hai, tovarășe inginer!...

Era foarte supărată, dar veselia îi reveni brusc când, traversând drumul pietruit pe care treceau mașini, unul încetini și strigă:

– Ia uite, mă, ce văcăriță drăguță!

– Vezi-ți de drum, escrocule, îi răspunse fata.

De ce escroc? Așa, de unde avea el mașina aia? Din salariu? Tocmai de aceea, când vitele ajunseră pe locul de păscut și se mai liniștiră, evitară toți să se așeze în apropierea drumului: oricum, se cunoștea că nici ei nu erau simpli văcari și se duseră mai încolo sub un pom să nu-i vadă lumea. În fond, părea să spună inginerul agronom așezându-se jos, ideile sunt acelea care îi stânjenesc pe oameni. Îți faci o anumită idee despre tine, și nu te mai poți abate de la ea. A fi văcar sau a fi inginer, care e deosebirea? Ideea! Fiindcă după un număr de ani uiți complectamente ceea ce ai învățat, și uneori, practic vorbind, mai multe știe lucrătorul respectiv, grădinarul sau văcarul, decât horticultorul.

– Când eram elev la liceu, continuă el stăpânit de o veselie pe care i-o stârnea amintirea și asociația cu situația pe care o trăia în prezent, aveam un profesor care nu mai știa nimic din istorie, sau istoria nu-l mai interesa, nici acuma nu-mi dau seama ce era exact în mintea lui. De fapt ce e istoria? Un trecut mort, numai tinerii sau bătrânii sunt curioși să știe ce-a fost sau ce va fi pentru simplul motiv că unii vor s-o facă, istoria, și alții să afle cum s-a făcut. Mama a fost o țărancă analfabetă, dar la bătrânețe se uita prin manualele mele de istorie și punea degetul pe chipul lui Vlad Țepeș: ăsta cine e, maică? Era curioasă și a început să învețe să citească după ce își trăise ciclul... Profesorul meu, om cu studii universitare, redevenea analfabet, citind: Ștefan cel Mare se întoarse la Suceava după ce înfrânse oștirile turcești... Înfrângerea oștirilor turcești! Asta nu-l mai interesa. Care din voi, măgăroilor, a fost la Suceava? întreba. Sau la Iași, sau la Cetatea Neamțului, după cum venea vorba în istorie. Se ridica unul sau altul. Eu, dom' profesor. Ei, zicea, ia spune colegilor tăi, ce-ai văzut? Și ăla spunea niște baliverne pe care după câtva timp, fără să le audă, profesorul le întrerupea: ei, bravo, măgăroiule, stai jos, și continua apoi să citească din manual. Citea ca un școlar, nu mai știa nici el, profesor, propria materie pe care o preda, avea doar ticuri. Sultanul se întoarse la Istanbul... Care ai fost la Istanbul? Și într-o zi se ridică în picioare aproape toată clasa. Toți, adică, fuseseră la Istanbul! El văzu sau nu batjocura, mârâi: hî, stați jos, măgăroilor! și-și continuă imperturbabil lectura, fără să se supere, dar și fără să se înveselească de propria-i cretinie. Totuși, continuă încheind inginerul agronom, nu este el omul cel mai rău.

– Dar care e, tovarășe inginer? întrebă fata.

Agronomul își plecă privirea și, rămânând bine dispus, stătu așa cu ochii în jos vreme îndelungată. Nu răspunse, dar parcă deodată se trezi. În realitate, nici concluziile lui, oricare ar fi fost ele, nu trebuiau să-l abată de la ceea ce se impunea imperios, indiferent de situația în care te-ar arunca viața.

– Ai? Ce zici? se adresă el zootehnistului, cu mâna pe servietă, pe care o și deschise. Mâncăm și noi ceva?

Asta era. Nici ei nu avuseseră vreo presimțire, dar cum experiența le spunea că se puteau aștepta la orice, își aduseseră de-acasă mâncare.

III

În acel moment un necunoscut cu o statură aproape mică și subțire se abătu de pe șosea și o luă spre ei cu hotărârea celui care cunoștea dacă nu pe toți cei care se așezaseră acolo la umbra copacului, cel puțin pe unul din ei... Era Niculae.

– Bună ziua, spuse el aproape în șoaptă, și nu mai adăugă nimic, rămase în picioare, și nici măcar nu se uită la fată, spre care îl îndreptase de la sediul *geaceului* unde o căutase, un paznic.

– Vai de mine! strigă fata ridicându-se în picioare. Dumneata erai?... Te pomenești că ai venit pe la mine... Ți-ai adus aminte... Faceți cunoștință... Inginerul Moromete, de la castel.

– Luați loc, zise agronomul bonom, uitându-se la el în sus cu privirile mijind de un umor secret. Tocmai eram pe punctul de a ne lua micul dejun la iarbă verde, ca în ziua de Paști... Stați... Și poftiți!

Niculae se așeză.

– N-o să vă fiu un însoțitor prea vorbăreț, zise el. O să mă scuzați...

– Nu-i nimic, zise agronomul, suntem între colegi. Mai mult, simțiți-vă ca între prieteni, mai adăugă el cu acea intuiție extraordinară pe care o au oamenii când văd chipul cuiva: al lui Niculae era tras și parcă pecetluit de o tăcere definitivă. Nu voința conștientă de a trăi părea să-l mai țină în viață, ci puterea instinctului, care, în bine sau în rău, este, adesea, superioară dramelor sufletului. Altfel, se întrebau cei doi bărbați, ce căuta el acolo? Era clar, nu pe ei îi căuta, ci pe fată...

– Sigur, adăugă și zootehnistul, păcat că n-avem și o sticlă de vin.

– Am eu una, zise agronomul, scoțând-o modest din servietă.

Adică ce păcat că n-aveau decât una. Agronomul, deși nu trăia o iubire ca șeful fetei, arăta mai vesel decât acesta. Semăna cu un vechi țăran care s-a așezat pe o brazdă reavănă pe care tocmai a tras-o și în timp ce prietenii săi, vitele, cu care smulgea de veacuri pământului roadele care îi va hrăni pe toți, pășteau, el își mânca prânzul său frugal și își odihnea ciolanele late. Prânzul însă nu era deloc frugal, amândoi inginerii aveau ouă roșii, fripturi și cozonac, iar brigadierul Checiu o jumătate de miel, ăsta mânca, nu glumă. Numai fata n-avea nimic,

gândise că se va întoarce la prânz acasă, dar aveau toți ceilalți destul. Ciocniră ouă, îi dădură și lui Niculae, dar nu ziseră Cristos a înviat, deși culoarea lor roșie și ciocnitul nu mai aveau nici un sens neînsoțite de cuvintele care exprimaseră odinioară, pentru oameni, revelația unei minuni.

– Ce suntem noi, când roșim ouă și le ciocnim, creștini sau păgâni? întrebă brigadierul Checiu, care pesemne că ar fi vrut să spună acele cuvinte, dar nu le spusese văzând că șefii săi se abțin.

– Păgânismul a fost înainte de Cristos, zise agronomul.

– Și acuma ce e? zise zootehnistul.

Tăcere. Dar privirea limpede a agronomului nu arăta nici o turburare. El dădu din cap și, cu un gest care exprima evidența, zise:

– Acuma e păgânismul de după Cristos! În fond ne plac obiceiurile, care sunt frumoase, dar nu mai credem în minunea învierii. Ce să facem, asta e situația! Eu personal nu mai cred. Dar dumneata, domnișoară?

– Bineînțeles!

– Ce bineînțeles?

– Că cred.

– Și atunci de ce nu zici Cristos a înviat?

– Păi cu cine? Știam că nu credeți.

– Cum, crezi că e posibil să învieze un om?

– Nici nu m-am gândit...

– Atunci?

– Așa!

– Păi dumneata nu cunoști doctrina, domnișoară! Se bazează pe câteva idei, oferirea și a obrazului celuilalt când îți cârpește cineva o palmă, să răspunzi la ură prin iubire, învierea, înălțarea la cer, ețetera, n-ai citit *Biblia*?

– Nu! De unde s-o iau?

– Atunci în ce crezi?

– ...Mai bine spuneți-mi, tovarășe inginer, zise fata cu o mare vioiciune, care e omul cel mai rău de care pomeneați adineauri?

Se vedea după felul cum îi sticleau ei ochii că știa la cine se gândise agronomul, și i se părea oricum mai vesel sau mai la îndemână să discute despre asta decât să-și dea seama dacă era sau nu credincioasă conform doctrinei. Președintele. La fel se gândise agronomul. Nu se știe cum și de ce acest om fusese ales de către colectiviști în această funcție. Era un ins trecut de mult de cincizeci de ani, mic de statură, chel și bâlbâit.

N-avea nici un fel de calități. Își crease el însă ulterior renumele că ar fi bun organizator. Ce fel de organizator era se vedea din situația în care erau puși ei astăzi, cei trei ingineri, și brigadierul. Dar secretară știuse să-și angajeze, o fată adusă de el cine știe de pe unde și din pricina căreia îi făcuse lui, inginerului agronom, o hârtie la minister. Scria în ea negru pe alb (i se dăduse agronomului s-o vadă) că sectorul horticol, legumicol și sectorul „mare" (câmp) mergeau prost datorită inginerului agronom, care constituia o frână în calea dezvoltării lor... Cerea să fie îndepărtat. Om bătrân, cu familie și copii mari, își pierduse capul datorită acelei fete, persecutând dacă nu pe mai toți tinerii care stăteau întâmplător de vorbă cu ea, pe-acolo prin biroul ei, dar chiar și pe el, inginerul agronom, familist cunoscut și secretar al organizației... Judeca pe ceilalți după el, fără nici o glumă! Și nici n-aveai ce să-i faci, cu renumele lui de bun organizator. Cine să-l judece, femeile ai căror bărbați lucrau pe șantiere prin București sau aiurea și nu veneau nici ele decât rar pe la grădină sau la câmp, sau tineretul flotant venit de prin părțile mai neproductive ale Moldovei, atrași de cei treizeci de lei care li se plăteau aici? (Trebuiseră să adopte această formă de organizare cu plata în bani și nu în produse, altfel le rămâneau sectoarele descoperite; ăsta să fi fost motivul că era considerat acest președinte bun organizator?) Cui să-i pese că el își angajase o secretară și că îi ardea, i se creaseră adică condițiile sociale, să-și trăiască drama bătrâneții ca un chinez de odinioară, sau ca un oriental de totdeauna, luându-și o a doua nevastă, pe care însă o întreținea din veniturile cooperativei? Cine să se mire (și să-și exprime această mirare într-o adunare) că acest fost biet plugar de altădată a ajuns acum să-și angajeze, pe munca altuia, o secretară? Mare drăcovenie, gândea inginerul agronom, mergând la treburile lui și lăsându-și pleoapele în jos, asemeni tuturor înțelepților, care simt de timpuriu, fără spaimă, chemarea ultimă și judecă, sub această perspectivă, fără indignare, dar nu fără luciditate, toate faptele al căror martor este.

– Omul cel mai rău e o oglindă a celor care se cred mai buni, domnișoară, răspunse el.

– Asta chiar că n-o mai cred, zise fata.

– De ce? zise inginerul ferindu-se și spunând ceea ce nici el nu credea. N-a fost el considerat cel mai bun și ales?

– Da, tovarășe inginer, dar trebuie să fim înțelegători, zise fata. Am auzit că și ea îl iubește, zău, ține la el, ce poți să faci? Nu înțeleg cum, dar așa e...

– Nu, zise zootehnistul, schimbând vorba, fiindcă intraseră pe un teren alunecos unde și el era vizat, eu am altă teorie. Se lucrează prin rotație: acum își face casă președintele, după ce și-o termină colectiviștii îl dau jos, vine altul, își face și el casă, îl dau și pe el jos și tot așa prin rotație ajung toți să-și facă case. Nu e un sistem ingenios? Ce-ar ieși dacă ar vrea toți să-și ridice case deodată?

– Așa e, zise agronomul, la asta nu m-am gândit... Da' de ce fug vacile astea, Checiule?

Zootehnistul, mestecând, se uită atent spre iaz. Se auzi în același timp un muget dintr-acolo. Era ca o chemare blândă și jalnică, așa cum mugesc vitele bolnave în preajma morții. De obicei ele îndură în deplină tăcere suferința, și numai când simt

că mor scot acest muget, ca o sfioasă chemare în ajutor, înainte de a-și da sufletul.

– Ce-o fi acolo!? exclamă inginerul zootehnist și se ridică în picioare.

Mugetul venea dinspre iaz, unde se vedea o vacă, acum părăsită de celelalte, luptându-se parcă să nu se prăbușească la pământ. Se duseră cu toții spre ea și rămaseră la douăzeci de metri distanță. Se lămuriseră: acolo era mlaștina înșelătoare, cu pământul uscat pe deasupra de secetă, chiar încrețit, dar cu ciorbă moale dedesubt, din care însă vaca nu-și mai putea trage picioarele dinainte, și i se încleiau sub ochii lor și cele dinapoi.

– O să-și rupă picioarele, zise brigadierul, ce-i facem?

– Du-te aproape, zise zootehnistul, și calmează vita.

– Și dacă mă scufund și eu, cine mă calmează pe mine?

– Lasă, că te calmăm noi! zise inginerul agronom.

Brigadierul înaintă zece metri și se opri. Începutul de secetă micșorase malurile iazului și vita nu băgase de seamă că sub pojghița cenușie era smârc.

– Ce dracu o fi căutat aici? se miră brigadierul.

– Apă, ce să caute? zise fata. Mă mir că nu s-au împotmolit și altele.

– Au fugit, au auzit-o mugind, zise agronomul. Dacă erau oi se înecau toate.

– Ne pune s-o plătim Gârboviceanu, murmură ca pentru sine zootehnistul.

Gârboviceanu îl chema pe președinte.

– De ce, crezi că moare? zise agronomul.

– Poate să și moară, dacă o lăsăm aici.

– Uite că i s-au scufundat și picioarele dinapoi, zise fata. Ce-i facem, tovarășe inginer?

Rămaseră toți tăcuți și gânditori. Brigadierul se mai apropie de vită, dar se oprise totuși la distanță, încerca prudent

smârcul cu bâta. Vita mugi iarăși, zbătându-se în nămol. Se înfundă și mai tare până aproape de burtă.

– Numai cu tractorul putem s-o tragem de-aici, zise inginerul agronom, dar unde dracu găsim noi acuma un tractorist!

Tractoare se găseau, stația era prin apropiere, la câțiva kilometri, dar tractoristul era problema.

– Te duci, domnișoară? zise zootehnistul. M-aș duce eu, dar când te-or vedea pe dumneata, n-o să te refuze nimeni, în timp ce pe mine precis nici n-or să mă asculte.

Fata spuse că se duce, ce era să facă? Inginerii se îndepărtară și ei de locul unde vita se împotmolise, și cu bâtele în mâini o luară după celelalte bovine, să le întoarcă înapoi în tarlaua cu secară.

Niculae o însoți pe fată.

– Ce e cu dumneata? zise ea când se îndepărtară. Ce ți s-a întâmplat?

– Nu mă întreba, răspunse el. Ești primul om cu care stau de vorbă după șase luni... Am fost în doliu, și n-am mai vrut să ies din el...

– Înțeleg, zise ea, ți-a murit cineva drag!

Distanța dintre ei era de un metru. Ea o scurtă brusc și îl apucă de brat.

– Și ai venit să vezi o prietenă pe care n-ai uitat-o... Ai încredere în mine! M-am gândit într-o vreme, adăugă ea refăcând la fel de brusc distanța, dacă mai ești la castel, și cu toate că am avut și eu la un moment dat nevoie de un prieten, m-am jenat să te caut. Am aflat că te vei căsători cu o pictoriță... Te pomenești... făcu ea cu o voce pierită, parcă i-ar fi murit mătușă-sa, ducând cu un gest de țărancă mâna la gură.

Niculae confirmă.

– Vai de mine! șopti sincer îngrozită, deși niciodată n-o văzuse pe Simina, dar cu imaginația brusc prinsă de șoc, cum li se întâmplă oamenilor înzestrați nu cu puterea de a se

emoționa, foarte frecventă, ci aceea mai rară de a fi sensibili la nenorocirile altora, chiar dacă, pentru ei, fără nume... Nu trebuie să te lași, adăugă apoi după un timp.

– De ce nu? o întrebă el. Și repetă foarte mirat și foarte senin: de ce nu?!

– Eu știu? zise fata, și ea parcă uluită nu de neștiință, ci de seninătatea lui mai rea decât un țipăt. Ți-amintești, reluă, și eu era să mor odată, când am băut oțet, dar după ce am scăpat mi-a părut bine că n-am murit, cu toate că uneori mă gândesc de ce nu ne ia într-o zi Dumnezeu pe toți... Știi, schimbă ea discuția cu acea abilitate naivă, dar atât de eficace, a celor care prin sinceritate își câștigă dreptul de a vorbi și despre viața lor după ce au vorbit despre a altora, ți-am povestit atunci când ai fost pe la mine despre *geaceul* ăsta și președinte... tot așa e, nu s-a schimbat nimic... Adică ce să-ți mai spun eu, vezi și singur cum ne e... Nu știu, reveni ea la întrebarea lui, nu știu de ce nu trebuie să ne lăsăm, dar știu că nu trebuie...

– Când moartea intră în tine, îți scoate de-acolo ființa iubită și se instalează ea, ce rost mai are să trăiești? zise Niculae.

– Are rost! Trebuie scoasă de-acolo moartea și lăsată să vină la loc ființa iubită, chiar dacă ea nu mai este în viață, răspunse fata.

– Da, zise Niculae, așa este. Pesemne de-aceea n-am murit până acum, deși am vrut...

Și izbucni într-un hohot neașteptat, pe care îl sugrumă imediat, și lacrimi mari se rostogoliră peste chipul lui palid și împietrit.

Fata îl luă de braț și îi șopti:

– Să fii sigur că așa este, de-aceea n-ai murit și nu trebuie să mori... Ca să te gândești la ea, s-o aduci înapoi în inimă, de unde ți-a scos-o moartea...

Făcură restul drumului în tăcere. În jur strălucea lumina primăverii și prin copaci cântau păsările. Pe șosea treceau neîncetat automobile.

După un ceas, Păcesilă Nicoleta și Nicolae se întoarseră cu un tractor și cu un băiat care îl conducea. Era aproape un puști, în salopetă largă și cu o bască minusculă pe creștet. Nu se știe de ce nu mai purtau acești băieți pălării, ca altădată, și umblau cu prostiile acelea pe cap, pe care le păstrau și când schimbau salopeta cu hainele lor bune! El manevră tractorul cât mai aproape de vacă, se dădu jos cu o frânghie, se descălță și se apropie de vita scufundată. Foarte priceput și fără să se sperie de mlaștină, legă celălalt capăt al frânghiei de picioarele dinainte ale vacii, se întoarse la tractor și se urcă pe un scaun luând volanul în brațe. Ai fi zis, după felul foarte sigur cu care băga în viteză și începu, imperceptibil, să dezambreieze, că tot asta făcuse până acum și în asta se specializase, scoaterea vacilor împotmolite de prin iazuri.

Dar și vaca dădu dovadă de instinct. Simțindu-se ajutată, începu să miște din picioare exact în sensul în care o chema frânghia, fără să se agite inutil. Tractoristul însă se opri, numai motorul îl lăsă să meargă, se dădu jos și se apropie din nou de vită.

– Ce este? îl întrebă zootehnistul.

– Se desface nodul, zise băiatul.

A! Se desface nodul frânghiei! Să nu se desfacă vaca! Ia uite-o cum mugește acuma, o fi durând-o! Cum dracu să tragă cineva de tine cu tractorul și să nu te desfaci în părțile componente!? Or s-o ducă așa în bucăți la sediul cooperativei și s-o predea lui Gârboviceanu, precis c-o să facă un raport și împotriva lui, a zootehnistului, la minister, fiindcă și el, înainte de a se fi accidentat cu motocicleta și a fi cunoscut-o pe prietena sa de acum, sora din spital, stătuse de câteva ori de vorbă cu această secretară. Ducă-se dracului! O să se lase de meserie și o să intre funcționar undeva și să-l scutească de distracția de a păzi vitele colectiviștilor ca un caraghios, și să le mai și scoată din mlaștină cu tractorul și să le plătească pe urmă ca pe cele bune. Dar unde să găsească postul acela de funcționar, asta e problema!

Era liniște peste câmpie, în depărtare se vedea Bucureștiul, înapoi bolta fără obstacol. Băiatul înteți zgomotele tractorului și frânghia se întinse și se făcu dură. El se uită înapoi o clipă, ca și când ar fi fost la arat și vroia să știe ce fel de brazdă făcea în urma sa, acceleră și deodată vaca ieși cu picioarele dinainte, se răsuci gata să cadă pe spate și scăpă din smârc.

– Perfect, zise inginerul agronom, eu zic să ne cărăm acuma cu ele la fermă cât mai e timp, altfel cine știe ce mai pățim, dă trenul peste vreuna, sau o să ne pomenim cu toții în vreo groapă.

Inginerul agronom tocmai ocolea o astfel de groapă foarte adâncă în timp ce se uita în zare urmărind cu o privire parcă bănuitoare un tren de persoane care tăia câmpia cu un vuiet îndepărtat.

IV

– Iată că vine spre noi acuma un mesager, zise el fără să arate unde văzuse așa ceva. Pe cine o fi căutând?

Un alt om părăsise într-adevăr ca și Niculae drumul pavat care lega Capitala de șoseaua București–Târgoviște, și pe care treceau fără oprire automobile, dar și oameni pe jos, și o luase repede spre ei. Păcești Nicoleta se uită și ea într-acolo și când văzu, o expresie vie de încântare trecu peste chipul ei, urmată însă imediat de una de îngrijorare, cum ni se întâmplă când ne amintim deodată că am făcut cuiva un pocinog.

– Ia ține, nea Checiule, zise predându-i brigadierului bâta.

Și ferindu-se de bolovani porni în întâmpinarea necunoscutului. Era logodnicul despre care îi povestise anul trecut lui Niculae, medicul veterinar Hâncu... Îi dăduse întâlnire pentru azi la prânz la mătușa ei acasă...

– Trebuia să-mi spui că nu vrei să te întâlnești cu mine, nu să mă faci să viu degeaba să te caut acasă, o întâmpină el cu o expresie brutală și întunecată.

Păcești Nicoleta nu se supără însă, știa că așa arăta el de obicei. Când bagi mâna până la umăr în născătoarea unei vite e greu să-ți păstrezi o înfățișare suavă.

– N-am știut, răspunse fata, credeam că mă întorc la prânz acasă...

– Și ce, fără tine nu puteau văcarii să vadă de vite?

Se vedea că el își și făcuse o părere: ea fugise de el, nu vroise să petreacă împreună Paștele.

– Nu sunt văcari, răspunse ea.

Și deodată nu-i mai dădu nici o explicație. Dacă venise cu părerea asta, atunci de ce mai venise?

– Nici măcar nu spui că ai uitat, rupse el tăcerea.

Adică nici măcar nu vrea să-și ascundă intențiile printr-o minciună civilizată, de formă, ca să atenueze fondul pe care nu era atât de prost să nu-l înțeleagă.

– Ba nu, zise fata, și din protestul ei se înțelegea că ba da, dar n-am putut veni, n-a avut cine...

Și îi explică ce se întâmplase.

– Ei și? zise medicul veterinar, o vită poate să stea și o săptămână fără să mănânce și nu i se întâmplă nimic. Se vede că ții mai mult la vite decât la mine.

– Țin la meseria mea, să fie clar. Cum puteam să le las toată ziua nemâncate? Răspund de ele!

– Zi mai bine că ai uitat.

– Dacă ții așa de mult...

– Eu nu țin, dar mi-a spus mătușă-ta că nu mi-ai lăsat nici o vorbă. Puteai să trimiți pe cineva sau să vii chiar tu, și la nevoie să te întorci, și veneam și eu cu tine. Dacă asta era problema, n-aveam ce face, păzeam amândoi vitele, dar eram împreună. Așa, ai preferat să te duci cu alții, mai adăugă el uitându-se dușmănos spre cei patru bărbați.

Uite că era gelos! Fata izbucni într-un râs care îi angaja spontan întreaga ființă, un râs subțire și gâlgâitor, cu note

adânci prin care țâșnea, nestingherită de nimic, marea bucurie și nepăsare a vârstei, amestecate cu plăcerea că o altă ființă suferea pentru ea. E singurul moment când o fată nu poate fi nici disprețuită, nici părăsită, căci râsul ei cristalin te-ar urmări și în somn și n-ai ști nici ce să-i faci și nici cum să-l alungi...

– Mai bine bea un kilogram de gaz, zise el.

– Un kilogram de gaz? De ce?

– Așa, când ajungi acasă spune-i mătușii-tii să-ți dea duba, toarnă într-o sticlă și bea.

– Și eu, care credeam că ai venit ca să mă vezi!

Era tot veselă, dar privirea îi sticlea: așadar, el n-avea s-o însoțească acasă. Venise deci numai ca s-o insulte și să plece. Nu cumva nu mai vroia să se vadă împreună?

– Mai bine să ne despărțim, zise ea. Și adăugă: Din clipa asta nu mai exiști pentru mine.

El o scrută cu dușmănie, îndelung, intens. Ce avea cu ea? Ce-i făcuse? Oricum, ea îi tăiase puntea și chiar dacă mai avea ceva să-i plătească nu mai avea cum. Cine poate însă să calculeze dinainte ce efect pot avea asupra noastră cuvinte care ni se spun chiar dacă noi ne-am gândit la ele primii? Medicul veterinar Hâncu venise într-adevăr cu aceste cuvinte, „să ne despărțim", în sine, și le spusese singur lui însuși, dar auzite de la ea parcă nu mai aveau același înțeles. Chiar așa, era adevărat că din clipa aceea el nu mai exista pentru ea? Mângâierile, îmbrățișările, strângerile de mână, șoaptele? Puteau fi șterse?

– Să-mi spui mie să beau un kilogram de gaz. Nu ți-e rușine? zise fata. Ce, ești țigan să vorbești așa cu mine? Ce, crezi că am ajuns să mi se vorbească așa? Dacă ai fi un băiat oarecare, aș mai zice, dar ai aproape treizeci de ani, nu m-am așteptat din partea ta, să fiu sinceră.

Între timp dușmănia bărbatului se stinsese și acum parcă îi sorbea fiecare cuvânt de pe buze. Când ești moralizat, ești pe jumătate iertat. De ce era el furios? Ce sperante își pusese în această zi și fiindu-i înșelate se gândise la despărțire?

– Iartă-mă, îi zise, dar azi, nu știu de ce, am crezut eu că o să-mi spui că ne căsătorim. Mă așteptam la un răspuns și mama mi-a spus să te aduc seara acasă și să vină și mătușă-ta cu unchiu-tău, pregătisem o masă. De fapt ne și așteaptă... Am stat la mătușă-ta trei ore, crezând că te întorci, și mi-am ieșit din pepeni când am văzut că nu vii. Pe urmă am luat-o spre ferma voastră și acolo mi-a spus un paznic că ai plecat pe câmp, în direcția asta. Cu cine a plecat, l-am întrebat, și el a rânjit așa, ca un tâmpit, he, zice, s-a dus și ea... Acum îmi dau seama că era beat.

– Deci maică-ta a pregătit o masă?

– Ai uitat? Te-am întrebat cu trei săptămâni în urmă când îmi dai răspunsul și mi-ai spus că de Paști, în ziua de Paști.

– Am spus eu asta? se miră fata. Doamne păzește! De unde ai mai scos-o?

– Eram în parc la Mogoșoaia, și eu te-am întrebat dacă n-ar fi bine să nu ne apuce concediul de vară necăsătoriți, ca să putem să plecăm împreună la mare.

– Da, am zis, acum îmi aduc aminte, dar gândul mi-era la tine și la maică-ta, nu mi-era clar ceva și de-aia am uitat ce ți-am spus. Acum mi-e clar: Nu-mi place maică-ta și n-o să mă mut niciodată la tine.

– De ce nu-ți place mama?

– Trebuie să-mi placă?

Stăteau unul în fața celuilalt, sub soarele de mai, care coborâse de mult în mijlocul boltei. Erau amândoi bronzați și tensiunea la care îi supunea ciocnirea îi făcea și mai tineri și mai frumoși decât erau. Fata avea parcă și părul ars de soare, arămiu cum era, piciorul cu genunchiul mic și delicat (nu băuse ea oțet să și-l păstreze astfel?), iar talia fragilă, ai fi zis că îi tremura vorbind. Medicul, în haine negre, cu guler alb și cravată de

mătase de culoarea mercurului, era înalt și, fără să-și dea seama, când îi vorbea încerca parcă să se facă mai mic aducându-și brațele în față și îndoindu-și umerii.

– Hai să mergem, spuse ea văzând că vitele trec pe lângă ei, și se adresă zootehnistului, colegului ei mai în vârstă, care se apropia: Ce fac eu cu brigada noastră, tovarășe inginer? Mâine? Ce facem?

– Cu cine, cu ăia? O să aprob orice măsură o să crezi de cuviință că trebuie să iei, răspunse el și adăugă: Faci ce vrei cu ei, domnișoară!

– Trebuie să-mi placă mama ta? șopti apoi fata, când ajunseră la drumul pietruit și o luară încet spre Mogoșoaia.

– Nu zic să-ți placă neapărat și dintr-o dată, dar de ce să-i declari de la început război? răspunse bărbatul. Ce rău ți-a făcut?

– De fapt nu mama ta nu-mi place, ci supunerea ta față de ea. Trebuie să alegi, ori eu, ori maică-ta. De ce a fost ea atât de sigură că eu o să viu în seara asta la voi și o să rămân pentru totdeauna?

– Nu ea a fost, răspunse bărbatul, ci eu.

– Și tu de ce ai fost?

– Fiindcă te iubesc.

– Cum mă iubești, când zici că să beau un kilogram de gaz?

El vru să răspundă, dar instinctul îl îndemnă că e mai bine să tacă. O jignise și numai o tăcere vinovată a lui o putea împăca. Dar iată că tăcu și ea, cu o expresie posomorâtă, în care se ghicea o îndârjire alimentată de gânduri a căror sursă nu mai putea fi ghicită. Era adevărat, nu-i plăcea mama lui și existau puține șanse să-l scoată de-acolo din casa părintească și să-și facă ei doi casa lor. Cu ce bani? Și pe urmă el n-ar fi vrut, avea acolo trei camere ale lui, n-ar fi înțeles de ce trebuia să plece din ele când atâta lume ducea lipsă de locuință. Să se apuce să stea în altă parte cu chirie, când toată casa avea să le rămână lor, până

la urmă, moștenire, cum să-l facă să înțeleagă așa ceva? „Se poate sta și într-o colibă, gândi fata din ce în ce mai posomorâtă, asta e, pot foarte bine să dorm și să încep viața într-o cocoșmelie cu bărbatul pe care îl iubesc..."

– Mai bine ai fi sincer și mi-ai spune că nici nu v-a trecut prin cap, ție și maică-tii, că n-o să viu eu diseară la voi. De soră-ta nu vorbesc, n-am nimic cu ea, deși, ca să-ți spun drept, tu o s-o ții mai departe la facultate chiar după ce ne căsătorim... Rupe cu familia și sunt a ta... Când îmi răspunzi la chestia asta, îți spun și eu cum e cu căsătoria. Până atunci, nu uita: pentru mine nici nu mai ești. Adio!

Și fata se îndepărtă, luând-o spre fermă, chicotind în sinea ei: „Să se termine odată, își spunea, până când o să vă mai bateți joc de noi!?"...

Adică, așa în general, bărbații... Se apropie de Niculae și făcu drumul până la fermă cu el, care îi spuse că rămâne cu ea până o duce acasă...

V

La fermă Păcești Nicoleta nu-și încheie însă la fel de victorios ziua. Nu ajunse bine, și Checiu îi spuse că moș Anghel, în loc să fi venit la lucru, cumpărase cu suta aceea avans, pe care o obținuse ea pentru el în ajun, de băut, și se îmbătase lângă ghereta santinelei, unde își povestea răcnind isprăvile de aviator și nedreptățile pe care le suferise. Fata, împreună cu Niculae, o luă într-acolo și îl găsi într-adevăr întins pe jos la picioarele soldatului. Toată veselia ei pieri în fața acestui spectacol.

– Scoal' în sus, moș Anghel, nu ți-e rușine să te îmbeți în halul ăsta, în loc să vii la fermă și să-ți vezi de treabă, mă lași pe mine și pe brigadier singuri! Alerg eu să-i fac rost de avans să aibă și el de Paști un ban în buzunar, și el...

– Da, domnișoară, așa e, sunt un bețiv, bolborosea moș Anghel, dar să știi că am pilotat avioane, eu nu spun minciuni,

să știi de la mine. Știi dumneata cine a fost Sadoveanu?... Eu cu Sadoveanu am mâncat la masă...

– Oi fi mâncat, să-ți fie de bine, acum ridică-te, hai!

Și fata nu-l lăsă până nu-l luă de acolo și îl duse în dormitorul fermei. Bătrânul abia se ținea pe picioare, și nu înceta cu istoriile lui cu Sadoveanu și Peneș Curcanul, întrebând-o pe protectoarea lui dacă știe cine sunt ăștia... Când ajunseră în dormitor, fetei îi pieri și ultimul strop de veselie cu care se ținuse în picioare tot timpul zilei. Pe pat, sforăiau cu gurile deschise, ca niște găuri urâte, cei cinci îngrijitori despre care nici Checiu nu știuse dimineață ce e cu ei. Zootehnista își aminti că și pentru ăștia alergase să le obțină în ajun câte o sută de lei avans, deși nu mai aveau dreptul. Erau băieți cam de vârsta ei, n-aveau, ca moș Anghel, scuza unei vieți scurse Dumnezeu știe cum, ăștia le avea pe-ale lor înainte, și iată-i cum dormeau cu labele în sus, după o noapte petrecută prin paturile cine știe căror femei fără căpătâi... Întoarse capul să nu-i vadă și părăsi ferma.

Păcesilă Nicoleta ajunse acasă și își luă la revedere de la Niculae, care o însoțise tăcut peste tot... Nu mâncă nimic și vru să se culce. Nu se simțea obosită, ci împinsă de dorința de a dormi, vroia să uite. Lucrurile au importanța pe care le-o dai. Nu e mare nenorocire că au lipsit niște îngrijitori de la lucru, într-o zi de sărbătoare. Dacă ar fi altfel de oameni, n-ar fi îngrijitori, ce poți să le faci? Era adevărat că avea mereu cu ăștia cinci tot felul de neplăceri, se legau de soldații din cantonamentul din apropiere, îi înjurau și erau nu o dată prinși și bătuți măr, trebuia să intervină ea să li se dea drumul... Îi spunea caporalului care îi făcea curte și ăsta se înfuria, își strângea trupa și minute întregi i se auzeau comenzile pe acolo prin cantonament. Culcați, drepți, culcați, drepți!...

Înainte de a adormi, mătușa intră peste ea în odaie și îi dădu amănunte despre vizita medicului veterinar, logodnicul ei... Venise cu flori în brațe și la plecare era supărat, așteptase, de, așa cam de pe la douăsprezece până pe la trei! În văzul vecinilor le-a aruncat la gunoi!

– Ce? întrebă fata.

– Florile, de! răspunse mătușa.

– Bine, tanti, lasă-mă acuma să dorm! Îmi povestești mâine! Și stinse lumina și crezu că a și început să viseze.

Când nu dormim căutăm un gând plăcut care să ne facă nevinovați, chiar dacă nu suntem. Dar când ne simțim jigniți? Ce gând putem căuta? „Cum să arunce florile la gunoi?" se întrebă fata, și în aceeași clipă simți cum i se strecoară în inimă ca un sloi de gheață o adâncă jignire. „Cum a mai avut după aceea curajul să vină în fața mea și să spună că mă iubește? Ce nemernic!" Și Păcesilă Nicoleta făcu un efort de voință, îl șterse pe acest om din minte („dacă mai vine, i-arăt eu lui") și rămase liniștită în întuneric, așteptând somnul. Și deodată își spuse: „Ei nu s-au gândit deloc la mine când au lipsit. Da, au plecat, m-au lăsat singură și m-or fi înjurat între ei!" La acest gând, care i se păru în mod sigur adevărat, reapăru sloiul de gheață. „Adică de ce să mă înjure ei pe mine? Ce le-am făcut? Bine, acuma n-are rost să-mi sparg capul cu ei, trebuie să dorm. O să văd mâine. O să-i dau afară. Chiar așa mi-a și spus colegul meu: «Faci ce vrei cu ei, domnișoară, o să aprob orice măsură o să iei...» Da, așa o fi, dar ce e un îngrijitor? El face parte dintr-o categorie, angajezi alții, nu sunt la fel? Și atunci ce faci, îi dai pe urmă și pe ăștia afară? Ce-o să zică Gârboviceanu? «Ce faci dumneata acolo, domnișoară, nu știi să lucrezi cu oamenii? Nu ești bună la noi, du-te dumneata în altă parte.» Unde în altă parte? Trebuie să mă acomodez..."

Da, asta era clar, dar somnul nu venea și atunci își aminti că ori de câte ori i se întâmpla să se gândească la ceva plăcut... adormea de îndată. „Adică cum să mă acomodez? se pomeni întrebându-se indignată. Așa cum am făcut azi? Ba nu, îi dau afară, n-am nevoie de oameni care își bat joc! I-arăt eu mâine!"

Păcesilă Nicoleta nu-și dădea seama că această hotărâre ea o lua fiindcă își simțea retragerea acoperită. Era un gând care nu ținea seama de ceea ce i se întâmplase azi cu logodnicul ei, căsătoria i se părea încă probabilă și ideea acomodării care o lua totdeauna înaintea intențiilor ei, ca o călăuză, n-o mai împiedica să gândească natural. „Îi învăț eu minte pe cei cinci zdrahoni nenorociți, să mă lase să fac eu ce trebuia să facă ei!" Și atunci avu sentimentul că mai e cineva care i-a vrut răul azi și o împiedica să doarmă. Era chiar el, logodnicul ei, care venise după ea pe câmp s-o insulte. Și deodată gândi: „Bine, dar el a venit să se despartă de mine și eu nici nu mi-am dat seama! Eteee! Așa, va să zică!" Dădu la o parte pătura de pe ea, aprinse veioza și se ridică în capul oaselor. „Ce proastă pot să fiu, își spuse. Ia să vedem de ce a vrut el asta? Fiindcă nu m-a găsit acasă și a simțit că eu am uitat întrebarea lui. Ce importanță are o întrebare? Nu trebuie și ea pusă la timpul potrivit? Ce să fac? Am și eu necazurile mele, cum o să mă duc la el și să mă predau pachet pe mâna maică-sii și a soră-sii? Măcar dacă el ar fi de partea mea, dar uite că nu înțelege și vor fi trei și eu una singură. Unde am auzit că își va lăsa bărbatul pe mama și pe tatăl său și se va uni cu femeia lui făcând un singur trup? El tată nu are de vreo câțiva ani, dar în schimb maică-sa face cât doi bărbați. Unde mă duc eu dacă nu ne înțelegem? Mă întorc aici la mătușa mea? A, nu, mai bine pier în fundul Maramureșului. Una e să fii fată la rudele tale, și alta fugită de la bărbat. De ce te-ai mai dus la el dacă n-ai știut cine e?! Dar ce fac eu aici, la ce mă gândesc, caut o împăcare? Nu mă iubește, e clar! Și totuși, parcă se înmuiase pe drum, când am început să-l bestelesc. E băiat bun și te uiți la el cum încearcă să se facă parcă mai mic când vorbește cu mine. Dar cum să arunce el florile pe care mi le-a adus, ce vină aveam eu că n-am putut să-l aștept acasă? Am uitat, eram necăjită că m-au lăsat nenorociții ăia singură, în praful ridicat pe câmp de trei sute de vite, de mă dor picioarele de nu le mai simt. Da, asta e, eram necăjită, foarte necăjită, cu toate că râdeam, foarte necăjită, și-au bătut joc de mine, m-au pus să mă cert pentru ei, pe la contabilitate, să le obțin un avans, și a doua zi m-au părăsit. Iar el nici nu s-a gândit, nici n-a băgat de seamă. Mă, ce e cu fata asta, săraca, în ziua de Paști, pe câmp cu bâta în mână, și fugi, aleargă pe la S.M.T. să scoatem vaca cu tractorul din nămol. Nu, el aruncă florile și vine la mine și-mi spune să beau un kilogram de gaz. Ba, kilogram de gaz să beai tu și să nu te mai văd în viața mea. Ți-am spus că nu mai exiști pentru mine, chiar dacă o să vii și o să-mi spui iar că eu sunt fata care îți place... Cum o să te cred, când tu nu ești în stare măcar să întrebi: Nineta, ce e cu tine, de ce ești așa de tristă? Un bărbat care nu e în stare să pună unei fete o întrebare ca asta, când ea e încă liberă, ce-o să facă după ce o s-o ia? Adio, Nineta!"

Era foarte clar și se culcă la loc și stinse lumina. Dar somnul tot nu-i venea. Una e ce gândești când ai lângă tine un bărbat, despre care îți spui, privindu-l, că nu prea îl iubești, și alta e când nu-l mai ai deloc, și rămâi singură. Ce să faci, să stai singură, dar liberă sau să-ți pierzi libertatea, dar... A, nu, libertatea nu trebuie s-o pierzi decât dacă ești fericită! „Da, aș fi fericită să văd că fac ceva și să nu mă necăjească nimeni, să știu că pot să dorm fără grijă și dimineața să fiu veselă, să nu-mi pese! Dacă el mi-ar fi spus azi când a venit după mine: «Vezi-ți de treabă, dă-i dracului», m-aș fi măritat cu el și n-aș fi uitat niciodată cuvintele lui. Multe mizerii ale vieții aș fi îndurat și mulți copii aș fi făcut numai cu gândul că el e alături de mine și mă înțelege. Așa, totul s-a sfârșit, iar acuma trebuie să dorm..."

Și, fără să-l caute, îi veni un gând plăcut. Ce petrecere făcuseră cu toții când își luaseră diplomele... Promoția ei... Nu dormise trei zile și trei nopți, parcă fusese un vis... Se vedea dansând și cântând fără încetare, fericită și fără gândul la băieți... Avea douăzeci și unu de ani... Acum avea douăzeci și trei. Era ingineră... Și mâine avea să-i dea afară pe nenorociții ăia care...

VI

Iar a doua zi dimineața, când o luă spre fermă, nici nu se gândi să renunțe la această hotărâre, cu toate că își dădea seama că numai o dată sau cel mult de două ori putea proceda așa. „Am renunțat eu la un bărbat care mă iubea și n-o să renunț la niște derbedei care își închipuie că pot să facă ce vor?" își spuse.

Îi găsi pe toți pe lângă vite. Băieții nici nu se uitară la ea, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Începu să-i strige pe nume, cinci din treisprezece.

– Afară! le strigă. Mergeți și câștigați-vă pâinea în altă parte, unde o să găsiți oameni care or să înghită să vă bateți joc de ei. Nea Checiule, scoate-i de-aici!

Și Păcesilă Nicoleta se duse să-i aducă la cunoștință și președintelui cele întâmplate la brigada zootehnică. Intră în birou, dădu bună dimineața secretarei, și vru să intre la președinte. Secretara însă îi tăie drumul:

– Ce cauți? zise ea.

– Vreau să intru la tovarășul Gârboviceanu. Am o problemă.

– Ce problemă?

– Vreau să-i spun să-mi angajeze cinci îngrijitori la ferma zootehnică.

– Fă o cerere și las-o aici la mine.

Și nu-și feri deloc privirile.

„Nu e nici o glumă, de mine nu treci, parcă îi spunea, crezi că eu nu văd cum arăți? Numai pe mine trebuie să mă vadă el, nu și pe tine." „Uite că îl iubește, gândi și inginera. Și uite ce-i trece prin cap să facă!"

– Uite, îi zise, eu cerere nu fac, eu plec și o să spun acolo unde o să mă duc să mă repartizeze și din ce pricină am plecat.

Secretara s-ar fi zis că nici nu auzise, n-o speria câtuși de puțin amenințarea. „Riscul ăsta e mai mic decât cel pe care ar trebui să-l înfrunt dacă te-aș lăsa să intri înăuntru", parcă îi spunea ea. Nu era urâtă, dar te întrebai de unde o fi venit și ce fusese pe-acolo pe unde o cunoscuse președintele înainte de a o ridica în rang, fată de serviciu, chelneriță, mică vânzătoare?

„Ce să fac? se întrebă inginera zootehnistă ieșind din sediul cooperativei, să plec sau să stau? Nu, nu plec, o să-i cer colegului meu agronom, care e și secretarul organizației, să mă ajute și să-mi aducă alți îngrijitori. La urma urmei, lui i-a făcut o dată hârtie la minister tovarășul Gârboviceanu, a doua nu mai contează, dacă nu l-a dat afară până acum înseamnă că are el pe cineva acolo care îl susține!"

Și această gândire, ca o mică șotie, o înveseli atât de tare pe față, încât se pomeni, ca într-o recreație, sărind de două ori la rând într-un picior. Vru să sară și a treia oară, dar brusc îi țâșniră lacrimile și lumina soarelui care inunda câmpia i se împăienjeni înaintea ochilor...

În aceeași dimineață Niculae se sculă și se duse la comitetul regional de partid, care își avea sediul în Capitală, și ceru o audiență primului-secretar. Acesta îl primi nu fără uimire.

– Dacă poți să mă sprijini să activez iar, aproape de tine, să știi că e pentru mine momentul, zise Niculae. Nu-mi cere, adăugă el, uitându-se drept în ochii fostului notar din Siliștea, explicații amănunțite, îți dau una singură... La noi e încă multă dezordine și sunt oameni pe umerii cărora apasă poveri prea mari și nimeni nu-i ajută...

– Ai dreptate, spuse fostul notar după ce îl cercetă pe Niculae foarte atent. Ai dreptate, așa este, repetă el. Merită să te angajezi să-i ajuți... Poate o să-mi povestești, când o să vrei tu, cum ai ajuns la concluzia asta pozitivă... În orice caz, simt, după indignarea ta stăpânită, că ceva recent, proaspăt, ți-a trezit vechea credință... ești foarte hotărât... Mă bucur... Bine, încheie el, sper, adică nu, sunt convins că vei fi ales în activul comitetului

regional, o să te susțin... Pe lângă faptul că ai mai fost activist și te-ai înscris în partid încă din primele zile ale ieșirii noastre din ilegalitate, mai ești și specialist în probleme agricole...

După care fostul notar tăcu. Se vedea că chiar dacă nu știa bine ce i se întâmplase prietenului său acum, ceva dinainte tot aflase... Îi puse mâna pe umăr și îl încurajă cu o strângere mută... Apoi îl invită la el acasă, la prânz, în familia sa, să ia masa împreună, lucru care aduse în privirea lui Niculae o licărire intensă din vechea lor prietenie...

NOTE. VARIANTE. SURSE

(p. 5)

MOROMEȚII. II

Volumul al doilea al romanului *Morometii* a apărut în 1967, dar, după mărturia lui Marin Preda, cartea se afla în lucru din 1953.

Cu timpul, așa cum reiese din însemnările sale din anii 1960–1962, deci după ce volumul I se bucurase de un succes deosebit, scriitorul este tentat să realizeze o tetralogie care urma să cuprindă: *Morometii I*, *Risipitorii* – în curs de elaborare – și alte două romane, *Birică* și *Adam Fântână*. Dar la aceste ultime două romane renunță, terminând versiunea *Întâia moarte a lui Micula Mircea*. Nu am aflat nici o consemnare a romanului *Birică*. În schimb, există trei proiecte privind romanul *Adam Fântână* pe care le publicăm pentru prima dată aici, întrucât reprezintă cele dintâi dovezi ale preocupărilor devenite cu timpul *Morometii II*:

VERSIUNEA *A*

„5 Oct. '60

ADAM FÂNTÂNĂ

Partea întâia

Prezentarea eroilor dramei.

Familiile: Busoi, Fântână, Isosică, Dimir. Alți protagoniști: Mantarosie, Bilă, Dănălache, Vatică. Eroii: Adam Fântână, Marioara, Ștefan Busoi.

Rezumat: – Marioara Fântână se îndrăgostește de Ștefan Busoi și Ștefan de ea. În a treia sau a patra seară, Ștefan o fute. Rămâne însă mereu îndrăgostit și vrea s-o ia pe Marioara acasă, să se însoare cu ea.

– *Adam Fântână*, tatăl ei, este preocupat să pareze loviturile pe care i le pregătește Isosică, Bilă, Plotragă, Mantarosie și Zdruncan, care vor să-l dea jos de la moară și să ocupe această funcție Isosică, care e doar referent la sfat și câștigă puțin. Fântână e preocupat însă să-l demaște pe Isosică și să-l scoată din funcția de secretar al organizației.

– Isosică e preocupat să-și consolideze situația în sat și în organizație, manevrând să-l izoleze pe Fântână și pe Ion Dimir, principalii săi adversari, prin presiuni și promisiuni. În același timp, Isosică încearcă plăcerea puterii în relațiile cu chiaburii (Dan Busoi).

– Ion Dimir e preocupat (mai puțin obsesiv) să-l demaște pe Isosică și să-și recâștige rolul cuvenit pe arena politică a satului, de fost președinte al sfatului popular.

– Vatică e coplesit de existența sa în spatele casei Busoilor. Sora Pipuleanca, o mesalină candidă a satului, se îndrăgostește de el.

– Ion Dimir și «liberalii» săi, Fane Marin, Nae Cismarul și Iangă, preocupați de schimbările politice care ating baza vechilor relații de proprietate. Ion Dimir nu doarme, atâtat de nedumeriri și întrebări.

Partea întâia se încheie cu sugestia unei multitudini de conflicte din care se formează totuși un fir roșu mai gros și foarte întortocheat, compus din două fire mai subțiri: întâi Fântână în lupta lui cu Isosică și doi Marioara și Busoi Ștefan, legătură amenințată din partea ambelor familii: Busoi și Fântână. **120** pagini.

Partea a doua

Începe campania de strângere a recoltei în sat și în raion. Contradicțiile existente între stat și țărani dau naștere la

turburări, agravate de Isosică și compania. Turburările iau proporții și situația lui Isosică devine nesigură. Adam Fântână, Ion Dimir și alții (neuniți însă) îl atacă într-o ședință memorabilă la care asistă un reprezentant al C. Regional și un altul al Comitetului Central al partidului.

Neunirea lor este cauza insuccesului, deși ar fi putut să-l doboare ușor. Derută și depresiune în sat.

Țăranii care au luat parte la turburări sunt arestați.

În acest timp:

– Sora Pipuleanca, îndrăgostită de Vatică, îl atrage în pădure, într-o zi, și se lasă futută de el. Încep să trăiască împreună. Vatică însă e bolnav.

– Isosică, cu ajutorul camionagiului, îi organizează lui Fântână o «sustragere» de cereale de la moară și îl dă afară. În locul lui intră Isosică și Bilă. Mantarosie e dat și el afară. Mantarosie devine aliatul lui Fântână.

– Fântână, auzind de intenția fetei de a se mărita cu Ștefan, o oprește. Fata fuge de-acasă.

– În timpul verii, de atâta amor, Marioara rămâne însărcinată. Ștefan o duce la București la un doctor și sarcina se întrerupe.

– Ion Dimir are o idee strategică: formarea unui g.a.c. O comunică lui Fântână, care și-o însușește imediat. «Și în felul acesta viața nouă pentru care fuseseră atrași în lupta politică va deveni ceva curent și mama dracului să-l ia pe Isosică cu Plotragă în cap». În g.a.c. vor înființa o nouă organizație și astfel se va rezolva conflictul. Dacă Isosică se va opune va fi în sfârșit demascat.

Partea a treia

Începe toamna. Marioara trăiește la Busoi. Calvarul ei. Ștefan se hotărăște să se mute la Fântână. Se mută. Faptul

stârnește ura groaznică a lui Dan și a familiei Busoi în general.

– Ion Dimir și A. Fântână încep agitația pentru g.a.c. Deruta lui Isosică. Vatică răspunde la invitația lui Dimir de a intra în g.a.c. că mai bine mănâncă mămăligă cu cenușă decât să intre. Visul lui Vatică e să trăiască independent, ca și Dan Busoi, care e modelul său. El are însă un ulcer perforant din cauza mâncării mizerabile pe care i-a dat-o bătrâna Busoi în acești ani și moare.

Isosică își revine din buimăceală și preia ideea g.a.c. – Încep înscrierile. Isosică și ai săi, compromit înființarea g.a.c.-ului și la serbarea de înființare lumea se retrage. Adam se ridică în plină adunare și împiedică prăbușirea ideei.

Începe din nou cu răbdare munca. G.a.c. se înființează, dar Isosică și Dan Busoi îl urmăresc. Isosică s-a prăbușit, Ion Dimir e președinte de sfat, Fântână secretar de org.

– Matei Dimir nu vrea să dea pământul lui Ion în g.a.c.

– Joița Dimir și soția lui Isosică ajung la mari conflicte vrăjitorești.

– Isosică îi îndeamnă pe chiaburi la crimă. Isosică e un agent provocator.

Partea a patra

Intriga ajunge la criza finală. Lui Ștefan nu-i place ideea g.a.c., ideea de a munci în colectiv. Fuge cu fata înapoi la familia lui. Curând însă Marioara se întoarce la mama ei, zdrobită de viața imposibilă pe care o duce cu Busoii. Ștefan o caută. Intervine Fântână care nu mai poate răbda ca fata lui să fie astfel chinuită, prinde pe băiat și îi trage o bătaie cruntă. Ura ia proporții și Busoii îl ucid pe Fântână. La rândul lor sunt condamnați la moarte și executați.

ADAM FÂNTÂNĂ

Partea întâia

I

Adam Fântână și Marioara singură acasă pe la începutul lui iunie 1951. – Mama e bolnavă în spitalul raional și Adam pleacă s-o vadă. Nu-i spune fetei nimic, unde se duce. La spital îi spune soției sale că ai lui Busoi vor să-l omoare. Soția îl îndeamnă să se ducă la raion și să ceară să-l apere.

II

Fântână la raionul de partid. Secretarul cheamă securitatea. Fântână însă se răsgândește și înșeală pe ofițerul cu care trebuia să plece înapoi în sat, de rușine nu vine la întâlnire și pleacă singur acasă.

III

Justificarea securității. Secretarul raionului de partid dă telefon în sat. Ion Dimir – președintele sfatului și șeful postului de jandarmi, Moise, sunt consultați. Infirmă. Fântână l-a bătut pe gineri-său. Aveți grijă de Fântână.

IV

Retrospectivă. Cu un an în urmă – relatarea evenimentelor petrecute. Marioara și Ion Dimir.

VERSIUNEA *B*
ADAM FÂNTÂNĂ

Ton. – Vă voi povesti dramele umane ale epocii noastre, fără milă față de cei slabi și obidiți și fără ură față de cei

puternici și trufași: «*rămânând drept*» (Flaubert). Că s-a instaurat, odată cu venirea socialismului, binele social și virtutea în comportare corespunde adevărului în ceea ce privește binele social, dar suntem în regres în ceea ce privește virtutea în comportament. Expansiunea „eu"-lui muncitoresc și țărănesc duce pe plan colectiv la coaliția bădărăniei, prostiei, vulgarității și stupidității agresive, împotriva sensibilității, inteligenții și discreției, iar pe plan individual la cultivarea delațiunii, calculului, arivismului și lingușirii. Trebuie așadar să ne întoarcem înapoi? Nu. În nici un caz. Trebuie mers hotărât mai departe și trebuie făcut totul pentru a se cuceri poziții de pe care aceste vicii să poată fi biciuite cu necruțare. În acest roman veți întâlni câteva vicii specifice: supunerea (Vatică), provocarea și setea primitivă de dominație (Isosică), instinctul bestial de proprietate (Dan Busoi), intriga și meschinăria, goana după bunuri materiale prin însușirea lor din grămada publică (Bilă, Isosică, Plotragă), sentimentul libertății rău folosit (Marioara Fântână), incapacitatea și neputința de a învinge răul (Ștefan Busoi) etc. Ciocnirea între purtătorii acestor vicii duce la moartea eroului, un om a cărui singură scădere este aceea că nu înțelege repede și profund lumea în care trăiește și nu știe să fie prudent. Toți plătesc: cel supus moare oprimat de cel căruia îi era supus, acesta este executat la rândul său pentru omorârea eroului (Adam Fântână), cel meschin și intrigant este lovit de unul și mai meschin și intrigant, cel stăpânit de instinctul bestial de proprietate (care îl duce la crimă) va fi executat de asemeni, cel incapabil să se smulgă răului va fi închis și va pierde femeia pe care o iubea, iar aceasta la rândul ei, folosind rău sentimentul de libertate care s-a născut în ea ca o consecință a eliberării sociale și spirituale, va fi nefericită de dubla lovitură, pierderea tatălui și a iubitului.

Construcția

Cap. I. Eroul apare la comitetul de partid. Este întrebat pentru ce până în prezent n-a predat procesele-verbale de ședințele organizației?!! Eroul, lăsându-se când pe un picior când pe altul, explică apoi iese vădit contrariat, nedumerit, desorientat, cu privirea mare.

Cap. II. Eroul apare la spitalul raional și acolo, lăsând să i se rostogolească o lacrimă, spune soției bolnave ce s-a mai întâmplat acasă și în sat: vor să-l omoare. Fata s-a întors acasă. N-a mai putut răbda, l-a prins pe bărbatul ei și l-a bătut.

Cap. III. Fata acasă. Cum s-au petrecut lucrurile. Cum cu un an în urmă era fericită și i s-a părut că e nefericită și a căutat o fericire mai mare, stăpânită de sentimentul ei de libertate, că poate să facă orice: l-a cunoscut pe Ștefan – relatare: era fericită dimineața, deși a plâns că s-a însurat Ion Dimir. A plecat apoi să-l vadă pe Ion Dimir (scenele cu Dimirii, evocare minuțioasă) Ciulca, Sora, etc. patru sau cinci capitole.

Cap. VIII. Adam pleacă din spital spre casă. Evocare din partea I a romanului. Cap. IX, X, XI–XII. Eroul dă un telefon lui Ion Dimir.

Partea a doua

Începe campania de strângere a recoltei (povestește autorul mai departe, intrând adânc în narațiune) și în care sunt relatate evenimentele:

– turburările în sat
– Isosică și marea ședință
– Înlocuirea lui Fântână la moară
– Fuga fetei (Marioarei) de acasă
– Vatică este atras în pădure de Sora
– Ion Dimir are o idee mare (istorică) – înființarea g.a.c. cu scopul de a doborî pe Isosică.

Partea a treia

Cuprinde:

– Viața Marioarei lui Busoi

– Fuga de la familia bărbatului împreună cu acesta

– Moartea lui Vatică

– Isosică preia ideea g.a.c. și o compromite. Fântână intervine.

– Prăbușirea lui Isosică

– Coaliția provocatoare: Isosică, Busoi etc.

– Ștefan Busoi, soțul Marioarei, nu vrea să intre în g.a.c. Pământul Marioarei va merge în g.a.c. Fata fuge din nou de acasă, dar revine înjosită și chinuită.

– Fântână îl prinde pe Ștefan și îl bate.

Partea a patra

Cuprinde: Nuntă sau petrecere la Mantarosie. Busoii se duc la el cu Isosică. Vine și Dimir, și vin toți protagoniștii. Se bea.

– Fântână vine în sat spre casă

– Drumul

– Satul. Trece pe la toți prietenii săi. Trece și pe la Mantarosie. Este amenințat bestial. În apropierea casei este omorât.

– Ancheta, arestarea și executarea omorâtorilor."

În acest proiect figurează și personajul Dimir, ceea ce poate confirma afirmația lui Eugen Jebeleanu, și anume că prin 1949–1950 Marin Preda se gândea la un roman.

Cert este că scriitorul nu realizează nici romanul despre *Adam Fântână* și consătenii lui. În schimb, există un roman, elaborat cap–coadă, care are un cu totul alt titlu: *Întâia moarte a lui Micula Mircea*. Manuscrisul romanului numără 186 de pagini, scris pe coli ministeriale, cu aceeași zgârcenie țărănească, atât cât cuprinde pagina, încheiat cu „fine" și datat: *1 Febr. '66. Buc.*

Este realizarea celui de al treilea titlu din tetralogia anunțată sub genericul *Comedia țărănească III*, scris în frontispiciul primei pagini, în dreptul semnăturii *Marin Preda,* sub care se datează, probabil, începutul: *august '65 – Buc.* Mai există două rânduri de explicații, șterse cu atâta asiduitate încât sunt greu de descifrat.

Știam despre această carte chiar din momentul începerii ei, întrucât la 13 august 1965 am avut fericitul prilej de a realiza primul meu interviu cu Marin Preda. M-am deplasat la locuința lui de atunci, în strada Dionisie Lupu, unde am fost primit de soția scriitorului, Etta Preda, cunoscută traducătoare și prima cititoare a operelor sale din acea vreme. Îl cunoșteam mai dinainte de acest interviu radiofonic, acceptat de scriitor și difuzat peste câteva zile, la 18 august. Discuțiile au fost mult mai ample, Marin Preda arătându-se interesat de problemele radiofoniei românești.

Interviul este important mai ales pentru că dezvăluie scrierea unui nou roman despre țărani, la exact zece ani după apariția *Morometilor I.* Scriitorul îmi mărturisea pe banda de magnetofon: „Mi-e greu să spun acum ce proiecte am, însă în curând, sper, voi publica un roman mai mic, câteva povești care se ocupă exclusiv de viața țăranilor".

Marin Preda devenise mult mai exigent față de propria lui creație, întrucât trecuse un deceniu de la apariția operei care l-a impus, *Morometii I.* Nu era pe deplin mulțumit de înfăptuirea *Risipitorilor*, roman publicat în 1962, și despre care, în convorbirea noastră, declara: „această versiune este de-acum definitivă", fapt infirmat de vreme, rescriindu-l de două ori pentru ediția definitivă din 1972.

În *Contemporanul* din 15 octombrie 1965 revine asupra provocării noastre („Redacția literară a radiodifuziunii mi-a pus întrebări cu privire la romanul meu *Risipitorii*"), amintind cu claritate:

„În prezent lucrez la un nou roman despre țărani. Pot acum să declar că acest roman a fost început acum zece ani, după *Morometii*, și părăsit din lipsa unei experiențe literare care să-mi permită abordarea unei teme cum era cea pe care mi-o propuneam atunci, diferită și cu totul nouă față de *Morometii*, marcând nu numai trecerea a cincisprezece ani de la evenimentele descrise în *Morometii*, ci și schimbarea problematicii țărănești, în condițiile în care se puneau țărănimii probleme cu totul noi și dramatice de rezolvat în ceea ce privește destinul ei ca clasă. În prezent, după *Risipitorii*, abordarea acestei teme mă găsește deodată pregătit, și vechiul roman e reluat, iar scrierea lui nu-mi mai cere nici timpul nemăsurat de lung cu care a fost scris *Risipitorii* și nici cazna infructuoasă de acum zece ani, depusă la romanul întrerupt, la care mă refer. Acum merge din plin și am motive să sper că în câteva luni va fi gata".

Elaborarea volumului *Creație și morală*, împreună cu Cornel Popescu, apărut în 1989, m-a determinat să parcurg întregul patrimoniu publicistic al lui Marin Preda, pe care l-am cuprins în această carte. Și astfel am descoperit că într-un interviu acordat lui Ilie Purcaru la 1 noiembrie 1962 scriitorul se referea la un roman din viața țăranilor, altul decât *Morometii*. „Au trecut de acuma șapte ani (de la *Morometii I – n.n.*), am scris între timp două povestiri mari (*Ferestre întunecate*, 1956, și *Îndrăzneala*, 1959 – *n.n.*) și *un nou roman* (subl. ns.), țăranii au făcut saltul revoluționar spre alte forme de viață (este opinia sa din 1962 – *n.n.*) și tema mea, pe care o așteptam și la care reflectez și acum ori de câte ori termin o nouă carte, nu vrea să se lase întrezărită (este vorba de marea problemă a temei povestitorului – *n.n.*). Eu însă am răbdare. S-ar putea ca ea să nu fie, dar datoria mea este s-o caut". Unde se află această încercare de roman terminat nu se știe. Cert este, și o accentuăm, că nu este vorba

în nici un caz de *Morometii II*. Concluzia sa e limpede în acest sens:

„Ideea de a continua romanul (*Morometii – n.n.*), de a urmări în noile condiții istorice destinul *Morometilor*, nu-mi exercita voința și orice hotărâre este anulată de absența răspunsului cu privire la tema mea".

Așadar, Marin Preda medita la un roman cu tematică țărănească, altul decât continuarea *Morometilor*, întrucât încă nu descoperise problema fundamentală care îl urmărea, și anume tema povestitorului.

Desigur, orice cercetător ar încheia acest dosar presupunând că romanul anunțat de Marin Preda nu poate fi decât o continuare a vieții țăranilor în alte condiții decât acelea din *Morometii I*, adică după cel de-al doilea război mondial.

Și lucrurile ar fi fost trecute cu vederea dacă nu ar fi apărut în fața noastră cu adevărat acest roman necunoscut.

Să ne întoarcem puțin în timp, căci acest titlu a mai fost folosit de Marin Preda: *Întâia moarte a lui Anton Tudose*. Povestirea cu acest titlu a apărut în *Revista literară* din 27 aprilie 1947 cu precizarea „fragment". Ea nu a mai fost tipărită în această formă niciodată, dar, peste ani, avea să figureze în *Morometii II*, la paginile 50–58, în ediția din 1967. Ce ciudat însă: fragmentul este inclus prima dată în *Întâia moarte a lui Micula Mircea*, de unde tragem concluzia că atât ideea, cât și titlul au fost hotărâtoare pentru scriitor, explicând conceperea acestui roman.

Faptul s-a produs paralel cu *Morometii I*, dar munca la romanul său fundamental l-a absorbit în așa măsură încât a amânat definitivarea acestei scrieri.

Ea nu are nimic din atmosfera satului Siliștea-Gumești. De aceea suntem nevoiți s-o corelăm cu următoarea mărturisire din *Convorbirile...* lui Florin Mugur:

„Am fost odată, prin 1950, într-un sat de pe lângă Buzău. Mă trimisese revista *Contemporanul*. Era într-o vară. Am stat acolo cam vreo lună și am văzut un seceriș și un treieriș. N-a fost nevoie să mă duc la mine în sat pentru aceasta, era în fond același sat, aceiași oameni, îmi erau familiari. Îmi aduc aminte că satul se numea Căldărești. Ei bine, volumul doi din *Morometii* are la bază această lună petrecută acolo. Am fost mulți ani și pe la mine prin sat, și prin alte sate, dar luna aceea, dintre toate, mi-a rămas în memorie cu un anume eclat. Când am scris *Morometii*, volumul doi, a trebuit să arăt aproape tot ce s-a petrecut pe aria aceea, am trecut în carte toate întâmplările; de acolo vin. Atât de interesante mi s-au părut și atât de tare s-au contopit în memoria mea afectivă cu intențiile mele secrete... Dacă nu aș fi făcut acea călătorie, poate că nu scriam cartea".

Lecturate în paralel, secvențele care își au obârșia în *Întâia moarte a lui Anton Tudose* sunt trecute mai întâi în romanul *Întâia moarte a lui Micula Mircea*, chiar în prima parte, care prezintă aproape nebunia personajului când răstoarnă mesele, și în final – cu așezarea la casa lui, alături de o nevastă mai avută, care îi face doi copii.

În *Morometii II* se păstrează aproape la fel întregul pasaj, modificându-se numele eroului: Mircea devine Niculae, și făcându-se ușoare stilizări.

Eram tentați să credem că Marin Preda ar fi văzut, ca orice țăran, moartea aceasta simbolică din cauza pierderii pământului. Cum se putea explica altfel această întâia moarte a unui țăran, decât prin cooperativizare, prin darea pământului la colectiv, adică pierderea de fapt a proprietății moștenite din moși-strămoși. Pierderea pământului putea însemna, în concepția lui Marin Preda, moartea țăranului. Moartea lui ca proprietar, o moarte materială și morală, înainte de moartea fizică! Dar s-ar părea că nu aceasta a fost intenția scriitorului. Simbolologii o pot lega de dispariția dreptului fundamental al țăranului român, proprietatea asupra pământului, care îi dă și mândra titulatură de țăran, de om al țării, adică al pământului

ei. Față de cursul real al istoriei momentului – cumplit moment, dar inevitabil –, Marin Preda a rămas un observator atent, dar obiectiv, al tăvălugului – nu de aceea i s-a spus întotdeauna Moromete? – care a modificat identitatea țăranului român, cu efectele ei tragice până astăzi.

Reîntoarcerea la lumea țărănească îl plasează în alte împrejurări și realități istorice: la 24 iulie 1949 apar primele cooperative agricole, la 30 martie 1950 se iau măsuri pentru consolidarea gospodăriilor de stat și apoi a bazelor silvice, iar la 2 martie 1951 – o nouă decizie privind colectivizarea.

Scriitorul trebuia să țină seama de aceste realități. Romanul *Întâia moarte a lui Micula Mircea* devine astfel acaparat de aceste perspective care se ofereau țăranului și pe care un scriitor al satului nu le putea trece cu vederea.

Așadar, Marin Preda asista, în vara anului 1950, la primele fierberi, în județul Buzău, din viața unei cooperative agricole – la un an de la înființare – în vremea recoltării grâului, iar rezultatul în plan literar este romanul de care ne ocupăm.

Romanul *Întâia moarte a lui Micula Mircea* a fost conceput în paralel cu desăvârșirea cărții *Morometii I*, numai că noua scriere se derula pe fondul acelor probleme specifice care s-au ivit în viața satului românesc după anii 1949–1950. Ne ajută să susținem acest lucru afirmațiile scriitorului făcute în interviul dat lui Iulian Neacșu, la 2 februarie 1968: „O carte despre țărănime a fost proiectată de mine la sfârșitul anului 1948 în mai multe volume. Din acest proiect au apărut până acum *Morometii*, în o mie de pagini. Volumul al doilea, apărut în 1967, a fost început în 1953, în timp ce volumul întâi era neterminat". Alt accent este pus în interviul luat de Romulus Rusan la 28 februarie 1968, deci la foarte scurt timp: „Vara trecută, după *Morometii*, volumul al doilea – care era însă scris, într-o primă versiune, încă din 1953..."

Întâia moarte a lui Micula Mircea a cunoscut, așadar, versiuni care este posibil să se fi pierdut.

La sugestia, se pare, a unor critici literari din epocă, Marin Preda s-a decis, cu greu, după doisprezece ani de la publicarea primului volum al *Morometilor*, să reia al doilea volum al cărții. La baza lui a stat *Întâia moarte a lui Micula Mircea*, alături de care au fost încorporate alte prime povestiri. Au fost schimbate, firește, numele personajelor, locul acțiunii și atmosfera. S-a reîntors la Siliștea-Gumești, spațiu atât de familiar scriitorului. Și, mai ales, i s-a deslușit tema povestitorului privind viața și destinul eroului său principal.

Cu prilejul omagierii a 80 de ani de la nașterea lui Marin Preda, în luna august 2002, au apărut câteva fragmente dintr-un *Jurnal foarte intim* (în suplimentul ziarului *Ziua*), în care figurează referirea la un roman despre țărani, care, conform datelor expuse de noi, este *Întâia moarte a lui Micula Mircea*. Transcriem aceste pagini pentru a clarifica chestiunea:

„1967

25 ianuarie: Am terminat volumul II din *Morometii*, în planurile mele volumul IV dintr-o tetralogie pe care aș fi dorit s-o intitulez *Comedia țărănească*. O primă schiță a acestui volum am scris-o în 1953, aproximativ 100 de pagini abandonate după șase luni de chinuri – nu știam cum să scriu. *Morometii I* nu apăruse, se afla uitat printre hârtiile mele sub forma unor scene nelegate prea bine între ele, dar unde se ghicea totuși un erou. Volumul II l-am scris tot cu două versiuni din pricina cumplitului trac care mă paraliza la ideea de a continua un personaj intrat deja în familia literară a personajelor noastre de la Dinu Păturică la Ion. Ce mai puteam spune? Am vrut să descriu aventura unui tânăr împins de împrejurările postbelice în vâltoarea politică, până la eliminarea lui cu umbra înfrângerii motivându-i apoi destinul, înfrângere care era și a tatălui lui, țăran tradițional scos cu violență dintr-un univers și niște valori patriarhale împreună cu o întreagă categorie. A ieșit un roman de 360 de pagini, scris din august 1965 până la 1 februarie 1966. L-am lăsat să se răcească

și am scris după aceea *Martin Bormann*, sub efectul voiajului făcut cu Eta în mai–iunie în Franța, apoi în Italia și Austria în octombrie și noiembrie 1965. În octombrie 1966 am recitit romanul după o pauză de 7–8 luni și nu mi-a plăcut caracterul lui obsesiv-rasist și nici viziunea nediferențiată asupra vieții țărănimii și a perspectivelor ei de viitor.

Ca roman era lipsit de un fior tragic – eroul principal apare doar ca un înfrânt inadaptabil, lucru care m-a scos din sărite, fiindcă există în literatura noastră o galerie întreagă de astfel de eroi, pe care eu i-am detestat: Niculăiță Minciună, Radu Cosma din *Întunecare*, de Cezar Petrescu etc., iar ca roman obiectiv era prea angajat din partea eroului, lipsindu-i firul pe care îl da cu ochi liniștit descriind pasiunile umane și existența.

Spre uimirea mea, însă, am descoperit totuși că eroul principal era de fapt Niculae Moromete, din volumul I și tatăl lui, mai bătrân, bineînțeles, și atunci tracul mi-a dispărut: aveam, prin urmare, puternic schițată a doua viață a satului dunărean după război, cu eroii ei cu tot, firește impunându-mi-se cu o realitate ideea că Moromete nu mai avea puterea să ocupe și de astă dată scena: asta a format fiul său și cei tineri ca și el. M-am apucat de scris prin noiembrie și acum versiunea *Morometii II* este în liniile fundamentale terminată (550 de pagini). Am doar sentimentul unei relative dilatări față de volumul I, în favoarea însă a unei mai profunde analize. La versiunea definitivă pentru tipar, dacă se va aproba editarea acestei cărți, pe lângă o comprimare generală a acțiunii, fără a elimina vreo scenă, va trebui să încerc și o comprimare a expresiei și o nuanțare stilistică în vederea obținerii surprizei estetice la pagină și nu numai pe capitol, și dacă se va putea chiar și la frază. Și de acest din urmă lucru are nevoie și volumul I. După această apariție voi putea apoi să mă așternliniștit la scrierea volumelor II și III care vor povesti prin gura lui, a lui Parizianul, viața unui tânăr țăran care a ieșit din sat tocmai când începea cel de-al doilea război mondial cu ecourile lui într-o conștiință netedă, și cum rezistă ea la aceste zguduiri.

Dimensiunile vieții țărănești vor crește prin urmare prin această încercare și ambiția de *Comedie țărănească* n-ar fi injustificată dacă prea mulți înaintea mea n-ar fi avut-o, – lăsându-i la o parte pe cei doi mari, Dante și Balzac, – a scris o *Comedie modernă*, un englez demodat astăzi, Galthsworthy sau așa ceva, enervant, un francez mediocru, dar mai cunoscut ca mine, Romain Gary, *La Comedie americaine*. Și mai are și vârsta mea și bineînțeles că nu va voi să dispară ca scriitor, Franța la ora actuală având nevoie de toți scriitorii ei, inclusiv de cei mediocri și submediocri."

Sunt deslușite aici *toate* problemele privind continuarea *Morometilor*. Iar despre existența romanului la care face referire, scris între august 1965 și februarie 1966, nu avea cum să știe un plăsmuitor al jurnalului, pentru simplul motiv că nu a avut în mână aceste pagini, într-adevăr datate de Preda: *august '65* pe prima pagină și *1 febr. 66, 'Buc.* pe ultima.

În acest fel, considerăm că geneza *Morometilor II* poate fi transpusă în următoarea schemă:

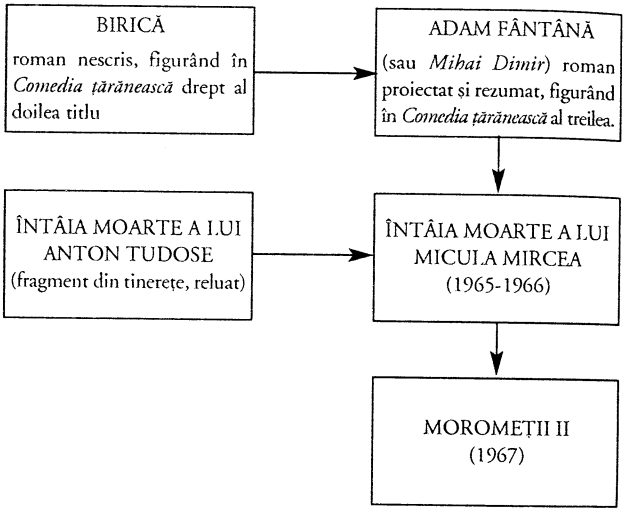

Prin construcție, numele personajelor, în special al celor principale, locul de desfășurare a acțiunii, *Întâia moarte a lui Micula Mircea* este mai mult decât o *versiune* anterioară volumului al doilea din *Morometii*. Romanul poate fi judecat și independent de *Morometii I*, deși transformarea îi aparține lui Marin Preda. Convingerea noastră este că dacă ar fi rezistat durelor probleme ale vieții scriitorul și-ar fi așezat altfel, după 1990, ciclurile, renunțând și reconfigurând propria operă, inclusiv continuarea *Morometilor*.

Prezentăm, în acest cadru, două fragmente (*A* și *B*) care nu au fost preluate în *Morometii II*, dar sunt edificatoare pentru *Întâia moarte...*:

Fragmentul A

„Satul era însă un câmp de bătaie mult mai larg decât își spusese Micula fiului său, căci, între altele, se scotea din cauză, de pildă, pe sine și pe Mircea, ca și când funcția de activist a acestuia nu putea să însemne nimic pentru nimeni. După plecarea secretarului Sârbu, Isosică se duse acasă și în timp ce stătea la masă, Ciulca, nevastă-sa, îi spuse ce se mai aude prin sat, acele lucruri care din diferite pricini un secretar de organizație, cum era el, le auzea ceva mai târziu decât le poate auzi o femeie și uneori chiar «prea târziu». Ciulca făcea parte dintre puținele fete din sat care absolviseră cursul primar complet, adică șapte clase și care știa să țină în mână un jurnal și să-l citească singură pentru sine, pentru curiozitatea ei și fără să facă din asta caz, să arate adică la toată lumea că știe carte, cum vroia să arate de pildă Bilă cu creionul lui în piept că știe să scrie (și abia că lumea spunea că nu știe, deși știa).

Ciulca era asesoare populară și în fiecare marți și vineri se urca într-o căruță, se ducea la gară, lua cursa de dimineață de la ora șase și se ducea la raion la tribunal și își ocupa locul la dreapta sau la stânga judecătorului și stătea nemișcată ore întregi ascultând astfel, împreună cu un alt asesor popular, de astă dată un bărbat, un mecanic de la atelierele de reparații din oraș, scurgerea proceselor. În sat se aflase că o singură dată intervenise Ciulca lui Isosică în cursul unui proces și

judecătorul o ascultase, dar nu ieșise bine, și de-atunci îl lăsase pe el să conducă procesele cum știe și nu se mai amestecase. Fusese vorba de cazul puțin interesant al unui infractor care ar fi furat șapte sau șaptesprezece acumulatoare sau butelii de aragaz și în instanță hoțul declarase că el nu recunoaște decât patru. «Păi văd că ai semnat aici o declarație prin care recunoști ca ai furat șaptesprezece», a zis judecătorul. «M-au bătut, tovarășe judecător, la miliție, să recunosc că am furat șaptesprezece. A venit directorul întreprinderii și contabilul-șef și au declarat contra mea și la miliție m-au pus să stau cu fața la zid și mi-au spus că în clipa când am să mă întorc un glonț o să-mi intre în scăfârlie și s-au pus cu bastoanele pe mine, să nu-i văd care dau». Aici s-a făcut tăcere și judecătorul s-a consultat cu asesorii. Mecanicul a dat din cap și a spus că nu e cazul să fie crezut un hoț care spune că a fost bătut, el ce să zică să scape?! Ciulca însă s-a adresat tare inculpatului: «Cu ce dovedești că ai fost bătut? Organele noastre de miliție nu folosesc mijloace de-astea». «Dovedesc cu martori, a răspuns inculpatul. Dâra asta de la frunte, au făcut-o când m-au lovit prima oară și m-au izbit cu capul de perete». «Ai o fotografie recentă dinaintea arestării?» l-a întrebat judecătorul. «Am pe buletin, chiar anu-ăsta mi-am schimbat buletinul», a răspuns inculpatul. Judecătorul, după audierea martorilor propuși de inculpat, a respins procesul ca bazat pe mărturii smulse cu sila și l-a retrimis la miliție, și miliția, drept răspuns, i-a făcut inculpatului un nou proces, de astă dată de calomnie la adresa lucrătorilor noștri din miliție, care apără cu prețul vieții lor cuceririle poporului. N-a ieșit nimic pentru inculpat, a fost condamnat în două procese, i s-a aplicat pedeapsa cea mai mare – cea pentru furt – și de-atunci Ciulca nu s-a mai amestecat în scurgerea normală a ședințelor penale. La plecare îi făcea rost Isosică de căruță, s-o ducă la gară, dar la întoarcere nu știa când vine și atunci Ciulca se descurca singură, se urca în vreo căruță de ocazie și venea acasă. Era o femeie frumoasă ca o fată mare și ar fi rămas așa multă vreme dacă de la un timp n-ar fi început să se îngrașe. Îi plăcea să mănânce bine, gătea singură după niște rețete aduse de la oraș și ea fu prima gospodină din sat care făcu rost pe-acolo pe la raion de-o butelie de aragaz și se lipsi astfel pentru întâia oară în bucătăria satului de paiele tradiționale sau de lampa cu gaz nu prea veche nici aceasta. Aveau o casă dintre cele mici și fără acareturi, semn

că gospodarul nu prea se ocupa cu agricultura și n-avea nici vite, nici nutrețuri, Isosică fiind, înainte de a fi fost numit referent la sfat, agent agricol, sau achizitor la cooperativă. Înainte de război taică-său mic ceferist, dintre cei care «dă gările cu apă, aprinde focul și schimbă și acul, restul de ore libere mai robotind câte ceva și prin curtea șefului de gară, izbutise să-l facă pe fiul său să câștige și el o pâine pe la gară, pe la negustori, stătea la gura magaziilor cu un plaivas la ureche, scria dublele care le dicta negustorul, în timp ce cu mâna stângă rădea dublul țăranului cu o răzătoare. Înainte de a fi fost însă pe la gară, un timp Isosică păzise oile altora și într-o zi i se întâmplase ceva care, când bea un pahar și era între prieteni, povestise singur cu un soi de sete nepotólită, ca și când vinul sau băutura absorbită în loc să-i adoarmă conștiința și amintirile, abia că i le zgândărea. Istorisirile lui, de altfel, n-aveau nici un sens și nici el nu le povestea bine, răzbătea din ele doar o admirație turbure pentru ceva neînțeles, dar care pentru el constituia totul și îl obseda cu forța oarbă pe care o au lucrurile trăite. Juca odată bobicul cu alți băieți pe izlaz și în toiul jocului se pomeniseră cu niște călăreți zburând ca vântul peste câmpie. Unul dintre ei avea un cal roib nemaipomenit de frumos, cu picioare subțiri și burta suptă ca ogarii, tâșnea în fruntea celorlalți și nimeni nu se putea ține de el. Au trecut printre ei ca vijelia și tot așa s-au îndreptat spre pâlcul de băieți care așteptau înfricoșați să vadă ce-are să se întâmple. Copiii au sărit îngroziți într-o parte și alta, să le facă loc și Isosică a sărit și el, dar o clipă prea târziu, calul roib se și apropiase scăpărând și peste Isosică a făcut doar un salt ca o clipire. La fel au făcut și cei din urmă și copiii au văzut cum zboară pe deasupra lui Isosică, ciuciulit la pământ, cu ochii cât cepele, copitele și piepturile cailor care se zbuciumau în goana lor smintită de-ai fi zis că a luat foc câmpia și sunt goniți din urmă de flăcările ei pârjolitoare. Erau toți de-ai lui Busoi, din Cotocești, iar cel din frunte era Ștefan, care era de seama lui Isosică, dar ai fi putut crede, după felul cum stătea pe cal, fără șea și aplecat și cu picioarele într-un triunghi lipit de burta roibului, că e de două ori mai mare decât ei și de două ori mai... Nu se înțelesese niciodată din spusele lui Isosică ce încă era Ștefan al lui Busoi și auzindu-l Zdruncan îi înghioldea cu cotul pe ceilalți, fără nici o curiozitate..., trimițându-l la dracu să mai tacă din gură și să toarne mai bine din sticla aia, decât să spună ce căcăreze de oaie a

mâncat el pe izlaz când era mic... Isosică însă îndârjit nu se știe de ce ridica un braț în aer și, țintuind pe cineva care se află undeva jos și la distanță de zece pași de el, răcnea gutural, sforăind de o cruntă satisfacție: «pleacă de la poarta mea, jandarm, dacă vrei să nu zbori în fundul Basarabiei». Cuvinte și mai fără noimă și altele de același gen pe care el însuși le uita sau se prefăcea că le uită când era întrebat la trezie ce era cu jandarmu-acela de la poarta lui de care pomenise aseară.

– Ei, ia spune Ciulco, zise el așezându-se la masă și gâlgâind un gât de țuică din sticla mare pusă pe masă lângă mămăliga fierbinte. Tu ce-ai, mă, de te strâmbi așa? se adresă băiatului.

– Păi nu văzuși că ne-a vaccinat la școală, nu trecuși pe-acolo? zise băiatul gârâind cu dispreț că cineva care e tată poate să treacă pe la o școală și să mi-l vadă pe fi-său în rând cu alții așteptând să fie vaccinat.

– Și te-a vaccinat și pe tine?

– Dar pe cine! tilimbă, zise Isosică cu o falsă admirație, folosind acest cuvânt cu care se adresa el în general tuturor copiilor, numai el cunoscându-i înțelesul și se puse să mănânce adânc, pui fript cu mujdei în timp ce Ciulca nu se lăsa nici ea mai prejos și topiră astfel toți trei o mămăligă întreagă, cât ai clipi din ochi.

Câinele stătea în prag și îi dârdâiau picioarele uitându-se la ei și când femeia îi aruncă un os nici nu se văzu ce se întâmplă cu el, nici nu căzu jos și câinele nu făcu decât un singur hap și îl și trimise în el între coastele lui tremurânde."

Fragmentul B

„Nu se duse însă la nici o vale, pieri doar pe după garduri și spre seară urcă în pridvor venind dinspre grădină. Fetele nu ziseră nimic, dar o întâmpinară cu răceală, iar bărbatul se uită la ea ca la o muscă și nu-i vorbi câteva săptămâni în șir. Numai băiatul vorbea cu ea și treptat și fetele începură în primele zile de nevoie – cum puteau s-o strige altfel? și apoi din obișnuință, să-i spună iarăși mamă. Fiindcă până acolo se ajunsese din pricina acestei îndelungi rătăciri prin care trecu mama lor în acea perioadă a vieții ei. Pe urmă se liniști și Alboaica începu ea acuma să vină singură pe la maică-sa. Se purta bine

cu toți și aducea cu ea ba un copil, ba altul, fiindcă ieșeau din ființa ei copii cum ies fructele dintr-o ramură tânără, făcuse vreo șase. Mama lui Micula rămase apoi statornică pe drumul bisericii și reveni cu totul alături de toți copiii ei și de bărbatul cu care îi făcuse pe cei din urmă. Se însenină și cu toate că anii treceau, bătrânețea o ocolea și când dintr-o vorbă greștiă a cuiva sau cine știe din ce pricină, mai ales de pildă când îi ajungeau la urechi clevetiri că degeaba se duce ea la biserică, că n-o să ajungă ea în rai după cum a trăit, când era tânără, această seninătate o părăsea, atunci aprindea candela sub icoana lui Cristos din perete, se lăsa la pământ, își pleca foarte tare fruntea și într-o umilință atât de totală încât se vedea că nu mai simțea și nu mai auzea pe nimeni în jur, stătea așa ceasuri întregi, fără să i se audă glasul, cu umerii încovoiați și cu trupul sprijinit în genunchi și în pumni. În acest timp fetele treceau prin casă cu treburi, închideau și deschideau ușa, vorbeau ce aveau de vorbit, dar n-o turburau din rugăciunea ei chiar dacă o căuta sau o striga cineva la poartă. Se ducea una din ele și spunea că nu e acasă, să vie mai târziu, acuma e plecată... Duminicile arăta neobișnuit de senină, îi străluceau ochii când se întorcea de la biserică și adesea strălucirea aceasta ținea și a doua, și a treia zi. A patra, a cincea și a șasea se mai întuneca, dar venea iar duminica și fetele o vedeau pe drum cum se întorcea cu alte mulieri, veselă de parcă venea de la nuntă, ținând mănunchiul de busuioc în mână parcă nu ca pe o floare de evlavie, păstrată în amintirea slujbei, ci de triumf, menită parcă altor amintiri. «Ce slujbă frumoasă a ținut azi părintele Alexandru», spunea și strălucirea ochilor îi creștea brusc și în clipa aceia repeta o frază din Evanghelie, de cele mai deseori aceea care se referea la uitarea faptelor rele și la ținerea de minte numai a celor bune, cu toate că în Evanghelia din duminica aceea era vorba de cu totul altceva. Tocmai în acei ani preotul cel bătrân ieșise la pensie și venise unul tânăr, acest Alexandru de care vorbea mama, care, spre supărarea celor doi dascăli, ținea slujba de la început până la sfârșitul ei, fără să sară nimic și nici nu înțelegea să revină asupra acestui obicei cu care el, preot tânăr și neștiutor, venea de de băncile facultății de teologie și vroia să-l introducă aci într-o biserică țărănească. Ajunseră în curând să se certe și mama lui Micula luă cu ardoare partea preotului. Dascălii săreau răspunsurile, preotul revenea hotărât asupra lor, silindu-i s-o ia de la cap, iar lumea din biserică băga de

seamă și la sfârșit se amestecau și îl întrebau pe parohul cel tânăr: «Ce este, părinte, de ce nu vă înțelegeți? Fiți și sfinția voastră înțelegător, sunt și ei dascăli bătrâni și cântă amândoi bine». Asta era adevărul, cel puțin unul din ei avea un glas care vara se auzea prin ușa bisericii până la pod, ai fi zis că cobora îngerul asupra lui și îl înzestra în orele acelea cu o astfel de voce frumoasă și inspirată. Ca om însă, acest dascăl era un leneș și se învățase cu preotul cel bătrân să termine slujba în cel mult un ceas și jumătate. Cel tânăr însă o ținea de două ori pe-atât. Pe de altă parte, iarna nici femeile nu răbdau atâtea ceasuri și preotul rămânea cam izolat, dar nu se dădu bătut. Făcu rost de lemne, încălzi soba de fontă și continuă să-și țină slujba așa cum înțelegea el. Când pleca mama lui Micula era singura care avea curajul să-l însoțească și pornea împreună cu el spre centrul satului, în văzul tuturor... «Frumoasă slujbă mai ții, părinte, îi spuse ea și preotul, nu prea vesel de împotrivirea celor doi dascăli ai săi, se mai descreți la față și se făcea și el mai vesel. Mergeau împreună până la centru și acolo mama se oprea, preotul o lua spre casa lui și ea le aștepta din urmă pe muierile cu care venise, să continue drumul. Cu anii, mama lui Micula începu să cunoască toată viața preotului cel tânăr și așa se face că într-o zi se întoarse de la biserică posomorâtă și neagră de mâhnire. Aflase chiar de la el că n-o ducea bine cu preoteasa, că o prinsese cu unul din învățători – era și ea învățătoare – și că se dusese la protopop și îi ceruse să-l mute din Deparați, în altă comună; nu mai putea sta aici. «Părinte, șoptise atunci mama lui Micula – și povestind scena acasă, în clipa aceea îi țâșnise lacrimile șiroaie – nu pleca, părinte, nu lua în seamă păcatul, o să treacă vremea și lumea o să uite.» «Nu se poate, răspunsese hotărât tânărul paroh, trebuie să plec.» Și plecase. În locul lui venise altul, cel care era și acum, dar timp de câteva luni mama lui Micula nu se mai putuse duce deloc la biserică. În ziua aceea, și apoi și în prima duminică după plecarea tânărului paroh, nu mâncase nimic și stătuse ca astăzi toată ziua în pat, mohorâtă și neclintită. După vreun an reîncepu să se ducă regulat la biserică și apoi după încă un an starea dinainte îi reveni. Din când în când însă tot o mai auzeau în casă, așa din senin, cu privirea năpădită brusc de o lumină ciudată: «Ce-o mai fi făcând părintele Alexandru»! «N-o mai fi putând de dorul tău! – îi răspundea atunci Ion Ilie Micula batjocoritor. În locul tău aș pune caii la căruță, l-aș lua pe băiatu-ăsta

să-i mâie și m-aș duce după el. Părinte, uite-mă și pe mine, i-aș zice. Și adăuga subliniind cu umerii neputința dar și renunțarea lui de a înțelege ce e în capul unei femei: uite-așa!» Fetele chicoteau și mama nu se supăra, ba chiar avea aerul că dacă el ar continua în același fel această istorie, mare lucru dacă n-ar pufni-o și pe ea râsul. De uitat însă tot nu-l uita pe tânărul paroh, și uneori povestea cât de frumoase erau odăjdiile lui și ce bine îi stătea cu ele, spre deosebire de cel care venise, care cu toate că nu era nici el bătrân, dar nu era așa înalt și subțirel ca părintele Alexandru și nici n-avea ochi așa mari și frumoși ca ai lui. De la o vreme însă supărările ei cu biserica se înmulțeau. Într-o săptămână a patimilor se pomeni că preotul nu mai ține prohodul cu copiii de la școală, și după Paști, la o săptămână când începu iar școala, se întâlni pe drum cu copiii: bună ziua, bună-ziua, bună-ziua, spuneau ei cu glasurile lor ascuțite, și mama, cu privirea rătăcind cu asprime pe chipurile lor, îi întrebă: «bună ziua ziceți voi, «Cristos a înviat» nu știți să spuneți?» «Bună ziua, bună-ziua, bună-ziua», răspunseră alții trecând pe lângă ea. Se întoarse acasă atât de mânioasă că încercând să scuture niște căpătâie de stâlpul pridvorului le izbi atât de tare că le rupse învelișul și începură să curgă foile de porumb din ele. Copiii nu mai învățau la școală religia, nu mai știau cine a fost Cristos... Ion Ilie Micula se ridică de pe prag, se duse pe vatră, scormoni cu vătraiul în cenușă și luă pe el spuză roșie de la care își aprinse pufăind țigarea lui de tutun răsucită în foiță de mână. Alături Onica spăla vasele (când Micula Mircea fusese strigat la poartă de cei doi, abia terminase cu masa) și le rânduia la locul lor pe polița de lemn din perete. Sperând că poate îi va mai pica totuși ceva de mâncare atâta timp cât lumina tindei și umbrele stâpânilor se mișcau mărite de-a lungul pereților și podului pridvorului, câinele stătea întins într-o parte pe patru labe arătându-și doar botul lângă stâlpul ușii, clipind rar din ochii lui parcă vinovați de conștiința de a fi câine și de a nu fi mai mult, vită de pildă, față de care stăpânul are mai multă dragoste, se scoală anume dimineața și o îngrijește și îi dă mai mult să mănânce, nu numai fărămiturile lui de la masă.

– Ce facem cu mama, șopti Onica râcâind cu un cuțit căldarea de mămăligă. Se stinge focul și dacă nu mănâncă acum să nu mă pună pe urmă să-l aprind iar.

– Las-o în pace, murmură tatăl blând, și-l aprinde ea singură dacă o să aibă nevoie. Se așează iar pe pragul lui și de astă dată îi explică băiatului. I s-a întâmplat iar ceva la biserică... Vezi cum devine, continuă el ca și când această întâmplare ar fi luminat deodată și ar fi adunat la un loc un noian întreg de lucruri ivite altădată nu cu tot înțelesul lor, îți spuneam acum o săptămână când veniși cu noi dimineața în căruță la deal: nu mai e el secerișul de altădată cu tot rodul muncii noastre! Așa e și cu biserica. În loc să se ducă și să se întoarcă de-acolo cu sufletul senin, se întoarce cum o vezi! De ce? E bine așa?!

Tăcu și se întunecă și el la față, ca și când ar fi pățit și el ce pățise mama în acești ani, cu toate că în viața lui nici de Paști nu se ducea totdeauna la slujbă. Totuși continuă pe aceeași temă, făcând pe credinciosul:

– Când erați mici vă luam din pat în noaptea Paștilor și vă duceam la biserică și mă-ta punea peste prag un strat de pământ proaspăt cu iarbă crudă... Vă dădeam paști pe el...

– Ei și? făcu Micula Mircea, neînțelegând, văzând că tatăl său tăcuse deodată.

– Mă întâlnii la prânz cu Catrina lui Bălțoi – continuă tatăl – și zice, «Ioane, vezi că s-a supărat rău nașa (adică mă-ta), am fost cu ea la biserică și după slujbă popa a citit ceva că să ne ducem la secere și să dăm cotele...» Asta e o logică?! exclamă bătrânul țăran supărat. De ce îl amesteci pe preot în astea? Că doar tu crezi în Dumnezeu!

În timp ce vorbise, în odaie se auzise mișcarea patului și când Micula se opri se auzi cum mama se dă jos și se apropie de ușă. O deschise și apăru în tindă, ștergându-l pe Micula cu fustele ei largi.

– Voi nu mai tăceți din gură? zise. Nu vă dor fălcile de-atâta lozeală?

– Nu ne dor, pe tine te dor? zise Micula.

Mama nu răspunse. Se apropie de vatră și se uită să vadă ce făcuse fi-sa cu masa.

– Dacă te dor, trage-te pe ele cu untdelemn și-o să-ți treacă, zise Micula.

Dar mama tot nu răspunse, parcă era numai ea în tindă. Căută ceva pe poliță, o sticlă într-adevăr unsuroasă, se uită la ea în aer să vadă

cât mai avea și o puse jos. Luă apoi tigaia și turnă în ea din sticlă, chiar untdelemn.

– Adu-mi niște făină să-mi fac niște gogoși, zise ea adresându-se, fetei și se apropie de vatră și își aprinse singură focul.

Gogoșile ei erau ceva care te întrebai cum de nu-i făceau nici un rău, cocă simplă, nedospită făcută cu apă și făină și prăjită în ulei. Dimpotrivă, ea pretindea că îi face bine și că doctorul ar fi fost acela care i-ar fi prescris așa ceva. Nimeni însă nu-și mai amintea când și de ce i-ar fi prescris doctorul tocmai asemenea cocă în stare să găurească după un număr de ani de când le mânca ea până și cel mai tânăr și sănătos stomac."

Voința finală a scriitorului era ca întâiul ciclu al creației sale, *Comedia țărănească*, să se compună din:

Morometii I
Delirul I
Delirul II
Morometii II

Neajungând să scrie *Delirul II*, tetralogia sa rămâne neîncheiată și nimeni nu ar putea da dreptul cuiva să înlocuiască acest proiect propunând prezența *Marelui singuratic* într-o structură pe care Marin Preda o socotea altfel. Pentru noi, în momentul de față, scriitorul se înscrie în literatura veacului XX cu două trilogii: *Comedia țărănească* și *Cel mai iubit dintre pământeni.*

(p. 575) RISIPITORII

Transcris după ediția a IV-a, revăzută, Editura Minerva București, Colecția „Biblioteca pentru toți", nr. 705–706, vol. I și II, prefață de Magdalena Popescu, 1972.

Celelalte ediții:

– Editura pentru Literatură, 1962;
– Ediția a doua, în întregime revăzută, Editura pentru Literatură, 1965;

– Ediția a treia, revăzută, definitivă, Editura pentru Literatură, 1969.

Risipitorii este cel mai chinuit roman al lui Preda: rescris, transformat de la ediție la ediție, în căutarea perfecțiunii. Prozatorul a explicat ades lupta sa pentru descoperirea „temei povestitorului" atât de necesară creației spre care năzuia. Această căutare a fost exemplificată, de fapt, prin transformările succesive ale *Risipitorilor*.

Îi mărturisea lui Ilie Purcaru, în interviul din 1 noiembrie 1962:

„Au trecut de atunci șapte ani (de la *Morometii I – n.n.*), am scris între timp două povestiri mari și un nou roman" (*Creație* ..., p. 307). Acest roman, abia apărut, nu a avut drept scop e de-a reînnoda tradiția prozei noastre citadine... La întrebarea: ce m-a determinat să părăsesc un univers în care mă mișcam în voie și să atac probleme de genul celor atacate în roman, aș putea să răspund că această carte se apropie mai mult de ceea ce am dorit eu să spun în literatură decât povestirile mele cu subiect țărănesc, cum ar fi *Desfășurarea*, *Îndrăzneala*, *Ferestre întunecate*, exceptând *Morometii*".

O mai limpede lămurire vine în 1965, în interviul pe care mi l-a dat pentru emisiunea radiofonică „Autograf pe o carte nouă". Comparam „rescrierea" romanului *Risipitorii* cu cazul lui Sadoveanu care a reluat *Șoimii* în *Nicoară Potcoavă*, ceea ce l-a încântat pe Marin Preda. A comentat imediat: „Se simte însă nevoia unei precizări cu privire la expresia folosită de dumneavoastră: *Variantă* și așa mai departe. Trebuie spus că un scriitor, în momentul în care publică o carte, el crede că este și versiunea definitivă a lucrării. Scriitorul nu are voie să facă experimente pe contul cititorului. În felul acesta el își discreditează atât propria carte, cât și profesiunea de scriitor. Altceva este când, din motive, poate, care țin de însuși specificul profesiei, el este silit, nu-i așa, de experiența nouă și

hotărâtoare care o poate avea pe parcursul carierei lui de scriitor, când, așa cum pomeneați de Sadoveanu la un anumit număr de ani, el își revedea anumite lucrări, și alta este, nu-i așa, când scriitorul, deși știe că lucrarea lui nu este tot ceea ce a putut el să dea în momentul acela, își ia totuși permisiunea s-o publice, și s-o ofere cititorilor în nu știu ce scop".

La întrebarea dacă este mulțumit de a doua versiune a romanului *Risipitorii*, răspunsul a venit indubitabil: „asta de-acum nu mai are nici o importanță, întrucât această versiune este de-acum definitivă, și ce pot să spun este că, în ce privește tema aleasă și subiectul tratat, nu am putut și nu voi putea să spun nimic" (*Creație...*, p. 335–336).

Și totuși, această versiune din 1965 nu a fost cea definitivă. I-a urmat cea din 1969, cu modificări substanțiale și apoi cea din 1972, cu alte importante „stilizări".

Astfel încât, dacă manuscrisul din 1962 avea peste 800 de pagini, cartea a ajuns în final la 450 de pagini. La ediția a doua au fost eliminate 104 pagini, iar la a treia, 114 pagini, pentru ca ediția a patra, în formatul mai mic, tip BPT, să aibă 633 de pagini.

După provocarea făcută prin emisiunea radiofonică, Marin Preda revine cu alte precizări în noiembrie 1965, tocmai pentru a contracara o viitoare interpretare, referindu-se la „sarcina cu totul ingrată a unui scriitor care are de luptat cu obstacole pe care apoi istoria literaturii uită să le mai explice".

Străduindu-ne să nu le „uităm", reluăm propriile-i mărturii clarificatoare: „Redacția literară a Radiodifuziunii mi-a pus întrebări cu privire la romanul meu *Risipitorii*: cum a fost scris și de ce la a doua ediție l-am reluat și l-am rescris în întregime. După cum am mai declarat și cu alt prilej, romanul acesta a fost cartea pe care am scris-o cel mai greu, și o a doua asemănătoare, care să-mi ia un timp atât de lung și să-mi ceară un efort atât de mare, nu cred că o să mai scriu curând.

Afirmația aceasta necesită o explicație. Nu e vorba de faptul că mă voi feri în viitor de astfel de eforturi, ci de faptul că multă vreme de-aici înainte voi avea de fructificat experiența la care m-a supus acest roman și pe care o consider pentru mine atât de mare, încât pentru o fază destul de lungă nu cred deocamdată să mai fie posibil o alta atât de dificilă.

Importanța experienței unui scriitor se măsoară în lucrările sale ulterioare și adesea ea rămâne un secret pentru cititor. Nu vom ști de pildă niciodată secretul datorită căruia Mihail Sadoveanu a putut scrie mereu cărți cu aceeași temă folosind același stil al său caracteristic, scriind totuși din ce în ce mai bine, iar forța lui creatoare manifestându-se progresiv și nu regresiv, cum s-a întâmplat, de pildă, cu Liviu Rebreanu. După prima ediție a *Risipitorilor*, am scris o poveste intitulată *Friguri*, cu un subiect dintr-o țară străină. Scrierea acestei povestiri n-ar fi fost posibilă înaintea acestui roman" (*Creație...*, p. 338).

Și, iată, în 1969, o nouă ediție, a treia, *tot definitivă*, ceea ce dovedește nemulțumirea romancierului:

„Televiziunea mi-a pus întrebarea de ce a treia ediție, care tocmai a apărut, a *Risipitorilor*, a fost din nou refăcută. Acum, când acest roman a ajuns în sfârșit la forma sa definitivă, mă gândesc dacă, cu efortul scrierii lui, n-aș fi putut să scriu cel puțin trei cărți noi. Întrebarea care mi se pune însă și care este, pentru mine, liniștitoare este dacă aceste trei cărți noi ar fi putut fi *Friguri*, *Morometii volumul II* și *Intrusul*. Sunt convins că n-ar fi fost, și iată de ce.

Prin 1953, adică după terminarea *Morometilor volumul I*, dar care era încă la mine în sertar, m-am apucat să scriu volumul al doilea. M-am chinuit o iarnă și o vară. Zilnic luptam cu o neputință de a scrie, a cărei explicație îmi scăpa. Pur și simplu nu știam să scriu. Stăteam în fața hârtiei și nu reușeam cel mult decât să descriu scene scrise deja în volumul anterior, reluate însă într-o formă penibilă și care mi se impuneau în mod bizar, deși imaginația îmi era îndreptată asupra altor subiecte. Mă simțeam stăpânit de dorința imperioasă de a vorbi eu și nu personajele mele țărănești, de a gândi cu mintea mea și nu cu a lui Ilie Tăbârgel, (era unul care mă obseda), sau mai știu eu cu a cărui alt țăran care își scotea capul printre rândurile mele trudnice și vorbea tot el, dar fără să-mi dea sentimentul că spusele lui reprezintă sensul vieții lui pe acest pământ (și pe acele timpuri!) și ce soartă îl așteaptă! Exasperat, am abandonat totul și mă gândeam chiar cu seninătate să mă las de scris. Nu-mi plăcea ideea că nu pot să fac altceva decât să mă împleticesc printre picioarele personajelor mele, descriind într-un mod naiv psihologii naive, deși ele erau expresia unei credințe și a unei speranțe, ca într-o nuvelă pe care am publicat-o în acei ani și care s-a bucurat pe atunci de un mare succes. Inocența trebuie să aparțină numai eroilor, nu și scriitorului. Din această trufie nu m-a scos decât întâmplarea și, desigur, instinctul. O carte netipărită la timp rătăcește apoi multă vreme până își găsește locul potrivit în conștiința publicului și a istoriei unei culturi. Din păcate pentru dorința de intemporal a multor începători de azi, romanul e legat de istorie și fără ea se asfixiază. Trebuia să tipăresc ceea ce scrisesem atunci și nu mai târziu, cu toate că romanul acesta despre țărănimea antebelică era neterminat. Nu mă interesa dacă țărănimea română continua să se ruineze în capitalism, așa cum spunea o frază la sfârșitul volumului, pe care ulterior am scos-o, ci viața unei categorii umane pândită de vicleniile istoriei. Or, aceste viclenii erau abia anunțate. Cine poate însă să asigure un scriitor că o obsesie a sa aflată în plină dezbatere a conștiinței va trece în mod sigur și pragul expresiei artistice? Să păstrăm, mi-am zis, în rezervă marea întrebare despre curgerea timpului și ce poate ea aduce oamenilor, și să dăm la o parte pânza de pe tabloul, gata terminat, al unei epoci

care s-a scurs. Pentru ceea ce va urma, vom vedea. Aici însă reveni amintirea eșecului care se confirma curând la o nouă încercare. Mă îmbolnăvii de exasperare, seninătatea mă părăsi, zăcui în spital, apoi mă însănătoșii. Și într-o zi îmi veni următoarea idee: Foarte mulți oameni din vremea noastră pățesc ce-am pățit eu. Nu este oare exasperarea, provocată de neputința de a-ți atinge scopul dorit, o realitate a lumii noastre moderne? Șocurile la care suntem supuși din pricina pierderii seninătății și echilibrului sufletesc, seninătate și echilibru supuse unei continue agresiuni a mediului și de care nici măcar nu suntem totdeauna conștienți, nu sunt ele oare cauza unor mari tulburări în comportamentul omului de azi? Și așa am început să scriu romanul *Risipitorii*. Deodată neputința de a scrie a dispărut. Eram atât de entuziasmat, încât socoteam acest roman, în sinea mea, mai bun decât tot ceea ce scrisesem până atunci. În doi ani l-am terminat și avea peste opt sute de pagini. Urma să apară. Profitând însă de o defecțiune editorială de ultimă oră, mi-am recitit romanul și nu l-am mai găsit bun. Din opt sute de pagini l-am redus la trei sute cincizeci, pentru ca apoi, în șpalturi, să-i mai adaug o sută. În ciuda acestor contrarieri și reveniri istovitoare, nu simțeam nici o oboseală, ceea ce ieșea îmi plăcea, aveam sentimentul că am biruit ceva, că am căpătat un stil al meu, al gândirii mele directe și nu cum era cel din *Morometii*, în care gândirea mea se exprima indirect prin aceea a țăranilor. Era tocmai ceea ce îmi dăduse mai înainte sentimentul neputinței, faptul că nu aveam format un stil direct, fără de care continuarea chiar a tabloului *Morometilor* nu era cu putință, căci intram în plină contemporaneitate în care, fatal, scriitorul știa mai multe decât eroul său țăran și la al cărui unic punct de vedere, sau viziune asupra lumii, nu putea rămâne. Descoperind acest adevăr al experienței mele, nu mai mi-a plăcut nici a doua ediție a *Risipitorilor*, care ea însăși a fost rescrisă în întregime. Fiindcă între timp scrisesem

povestirea *Friguri* și volumul al doilea al *Morometilor*. Desigur, structura *Risipitorilor* a rămas, în mare parte, neschimbată, stilul însă, această țesătură de cuvinte care încheagă figuri și pasiuni umane, nu mai e aproape deloc același. Simțind în mână un instrument din ce în ce mai aproape de scopul său, format în aceste nesfârșite refaceri ale *Risipitorilor*, și curajul mânuitorului lui se schimbă. *Intrusul* a fost scris într-o vară, *Martin Bormann* și *Friguri* în două luni, *Morometii vol. II* în doi ani. Pentru un scriitor care cu zece ani în urmă se gândea cu toată seriozitatea să se lase de scris, aceste performanțe, care nu trebuiesc comparate decât cu el însuși, au desigur o semnificație: sentimentul neputinței de a scrie, impasul nu sunt totdeauna reale. Dar mă opresc la timp și nu insist asupra acestui subiect.

Astăzi se scrie mult și n-am auzit pe nimeni plângându-se că i-ar fi secat forța creatoare, ca să încurajez prin experiența mea pe alții. Detaliile și reflecțiile pe care aș putea să le dau în continuare pe această temă ar risca să pară neverosimile" (*Creație...*, p. 404–406).

Revine asupra problemei într-o convorbire cu Florin Mugur: „Era vorba de o luptă pe care o duceam pentru a-mi crea propriul meu stil, pe care să-l stăpânesc și care să nu fie stilul cu care se exprimă țăranul sau cu care scriitorul exprimă tema țăranilor. Efortul acesta considerabil, care m-a costat mai mulți ani de trudă, s-a concretizat în roman, adică urmele lui sunt portretele și conflictele din *Risipitorii*. Aici se face trecerea de la stilul indirect liber, cu care a fost scris *Morometii*, la stilul *direct*, stilul scriitorului, putând servi pentru atacarea nu numai a subiectelor care sunt rezultatul unor tășniri inconștiente, ci și a acelor teme de conștiință deliberate, pe care doresc să le exprim, ele constituind, ca să spun așa, o obsesie conștientă" (*Creație...*, p. 433).

Chestiunea a fost examinată de Eugen Simion:

„*Risipitorii* (1962) reprezintă pentru Marin Predea trecerea de la stilul epic *indirect* la stilul *direct*, acela care dă posibilitatea autorului să-și exprime ideile fără a mai recurge la limbajul personajelor. Prozatorul știe mai mult decât eroii săi și, intervenind în dialogul cărții, devine el însuși un personaj, și anume personajul cel mai bine plasat pentru a judeca pe celelalte și a da faptelor, la urmă, o viziune unitară, coerentă. Limbajul este, fatal, mai subiectiv, structura romanescă mai variată, totuși libertatea prozatorului față de personaje rămâne relativă. Personajele continuă să exprime pe autor, autorul continuă să fie regizorul acestor destine. Trecerea înseamnă, în fapt, spargerea narațiunii și introducerea masivă a eseului, mai marea libertate, cu alte cuvinte, a autorului de a tulbura *discursul* epic prin reflecții personale.

Dificultatea pe care Marin Preda a avut-o scriind această carte se explică și astfel: prozatorul trece de la universul țărănesc la cel urban și fără să credem în fatalități, specializări tematice, să admitem că un scriitor care a crescut într-un mediu social și a scris mai multe cărți despre el are, încercând profunzimile altuia, destule dificultăți de învins. Nu este vorba numai de cunoaștere, intuiție a naturii specifice, dar și de un proces mai general de acomodare la temă, de un *demers* nou care implică și tehnica epică. Fără să aducă *psihologia*, cum s-a spus, *urbanul* aduce cu sine o psihologie diferențiată și o conștiință a existenței de care un prozator realist trebuie să țină seama.

Risipitorii constituie, deci, în multe privințe, o carte de experiment și faptul că Marin Preda a dat trei versiuni arată că la dificultățile *demersului* s-a adăugat și o nemulțumire de ordin estetic față de soluțiile inițiale. Așa cum se prezintă în forma definitivă (ed. III, 1969), *Risipitorii* este romanul unei familii și, lucru nou la Marin Preda, romanul unui *sentiment*" (*Scriitori români de azi*, I, 1974, p. 277).

În 1975, într-un interviu radiodifuzat, Ileana Corbea revine la problema *Risipitorilor*, întrebarea fiind dacă scriitorul *nu regretă* acest timp irosit pentru rescrierea romanului destul de chinuit în definitivarea lui:

„Nu puteam să scriu alte cărți, deoarece efortul pe care l-am făcut prin *Risipitorii* a fost acela de a găsi un alt orizont decât cel țărănesc, de a cuprinde și stăpâni acel orizont. Nu regret că au fost cărți pe care puteam să le scriu și nu le-am scris" (*Creație...*, p. 483).

Procesul de creație al romanului poate fi urmărit cu ușurință în însemnările scriitorului asupra cărții. Primul fapt destăinuit, încă din 1960, este *ideea unei tetralogii*. Inițial, ea este configurată astfel: „În *Comedia țărănească* pot atinge asemenea corzi (este vorba de răsunetul ecoului „adânc al unei umanități cutremurate de sentimente mari interesând o biblie a umanului", cum se întâmplă în marile opere cunoscute). Pe întinderea unei tetralogii: I. *Morometii* – II. *Biriică* – III. *Adam Fântână* – IV. *Risipitorii* am prilejul să scriu și eu o astfel de scenă. Îmi va fi dat oare să reușesc? Oare Niculae Moromete tremurând de friguri în brațele tatălui, venind de la școală, să fie tot ce am scris mai bun?"

Tot astfel se află schemele părților și capitolelor, frânturi pregătitoare, fraze și paragrafe întregi, toate disparate, care în unele cazuri au fost preluate exact, alteori prelucrate, dovadă că *Risipitorii* se închegau foarte greu. Din numeroasele încercări, pentru edificarea drumului parcurs, vom oferi doar câteva exemple. Mai întâi, sunt consemnate mai multe titluri posibile, dintre care l-a ales pe cel definitiv. Scriitorul a oscilat între șase titluri: *Comuniști tineri*, *Furtuni de primăvară*, *Risipitorii*, *Sfârșitul primăverii*, *A treia lună a primăverii*, *Ultimele zile ale primăverii*. Mai mult decât atât, proiectează și pagina de gardă, pentru a constata cum se așază titlul (o mai

face și privitor la o ediție a volumului *Întâlnirea din pământuri*): „Marin Preda, *A treia lună a primăverii*, roman E.S.P.L.A."

Acest titlu este scris de câteva ori, tradus și în franceză, pentru a observa cum sună: *Le troisième mois du printemps*. Renunță însă la el pentru *Risipitorii*, titlu care figurează deasupra enumerării personajelor principale ale cărții, și anume clanul Sterian. (enumerat integral).

Schema inițială a *Risipitorilor* este următoarea:

„Partea I. Introducere. Petrică Sterian și familia, Toma Vernică (?), Gaby copil, Vale-Sârbu, Brătescu, Constanța, raion învățământ, cartier etc. 25 capitole.

Partea a II-a. Capitala oraș al tinerilor.

Partea a III-a. O hotărâre a partidului.

Partea a IV-a. Iarbă prin asfalt. În altă versiune: „Cerul nu mai e al meu".

Există și o versiune a romanului în trei părți, precum și calcularea paginației cărții pentru a putea controla proporțiile și echilibrul construcției. În această versiune sunt amănunțit prezentate capitolele, nu cu titlurile, ci în conținutul lor. Procedeul este de tehnică a construcției românești și considerăm util a-l evidenția pentru a se vedea că scriitorul concepea în cele mai mici amănunte desfășurarea gândurilor sale întruchipate în faptele personajelor.

„Partea a treia

I–IV. – Constanța la spital – tristețea –

V. Doctorul Brătescu la Moscova. Telefon lui dr. Sârbu. Dr. Sârbu nu răspunde (sau răspunde).

VI. Rezoluția plenarei Dr. Brătescu înregistrează schimbarea de atitudine a celor de la ambasadă (Rechemarea). Discuție cu ambasadorul.

VII. București. Întrevedere cu ministrul și cu părinții săi. Destituirea. (Dr. B. își cheamă nevasta la București) a doua zi la Ministerul Sănătății. Sosirea nevestei.

VIII. Dr. B. la spital. Întâlnire cu dr. Sârbu. Ruptura! Acasă, nevasta îi spune că a venit cineva de la spațiul locativ, trebuie să părăsească vila și să se mute.

IX. Gaby și Mimy. Iritarea și ura lui Gaby. O iritare și ură asemănătoare cu aceea pe care o simțise și pentru Anda.

X. *Motocicleta.*

XI. Vale la Reșița. Întâlnirea cu pictorul care îi face portretul.

XII. Vale și Anda. Schimb de scrisori.

XIII. Vale se pregătește pentru intrarea în partid.

XIV. Anda îl vizitează pe Vale la Reșița. Proiecte de căsătorie.

XV. Constanța la spital. *Disperarea.*

XVI. *Disperarea* – urmare.

XVII. Petre Sterian și țăranii. g. a. c.

XVIII. Petre Sterian și țăranii – urmare. g. a. c.

XIX. Petre Sterian și fiul său Anghel. Destituirea lui Anghel și a Filomiției.

XX. Anghel în producție – Munca de jos. –

XXI. Dr. B. și organizația de bază. Excluderea lui din partid.

XXII. Dr. B. și destinul său. Vizită acasă la dr. Sârbu. Psihiatrie – Destăinuiri.

XXIII. Destăinuiri – urmare. Prăbușirea doctorului B. –

XXIV. Constanța la spital. Resensibilizarea. Soarele. Plânsul.

XXV. Visul (Primirea decorației).

XXVI. Doctorul Sârbu și Constanța.

XXVII. Doctorul Sârbu și pictorul M.

XXVIII. Doctorul Sârbu, pictorul M. și dr. B. Eliminarea definitivă a doctorului B. din roman – Dr. Sârbu îl alungă: *„aștept un prieten"*.

XXIX. Constanța iese din spital. Concediu.

XXX. Constanța în concediu – urmare.

XXXI. Septembrie. Constanța se întoarce la elevii ei.

XXXII. Constanța și dr. Sârbu. Toamnă.

XXXIII. Toamnă în București: urmare (evocare a orașului).

XXXIV. Constanța și doctorul Sârbu. Îngenunchieri în parc. Giganții. –

XXXV. Vale și Anda la sfatul popular.

XXXVI. Vale e primit candidat de partid.

XXXVII. Petre Sterian, Veronica și Gaby.

XXXVIII. Gaby și Mimy. Iarnă în București. Mimy are un copil. Vizita amicilor lui Gaby. –

XXXIX. Vizita domnului Arvanitache. –

XXXX. Final Mimy și Gaby. – Gaby pleacă în provincie. Mimy găsește în cele din urmă un diplomat și pleacă în străinătate (Italia).

XXXXI. Constanța și doctorul Sârbu. Iarnă. Zăpadă abundentă peste București. Doctorul Sârbu primește un telefon.

XXXXII. Gaby la Bicaz. Lupii. „Gaby, apără-mă!"

XXXXIII. Șocul și regenerarea.

XXXXIV. Anghel la ateliere (o fată).

XXXXV. Anghel și Filomița – despărțire.

XXXXVI. Petre Sterian primește un telefon de la Dumitrescu. Petre Sterian va lucra în secția lui Dumitrescu în chestiunile țărănești ca instructor. Petre Sterian îl invită pe Dumitrescu la petrecere: Constanța se mărită.

XXXXVII. Final acasă la Petre Sterian: Constanța, dr. Sârbu, Vale, Anda, Anghel însoțit de o fată Gaby, Petre Sterian și Veronica, mama Andei, părinții doctorului Sârbu și Dumitrescu. Cincisprezece persoane.

XXXXVIII. Cadouri. Masa. Grupuri: Constanța, dr. Sârbu, Vale și Anda, – Anghel, Petre Sterian, Toma și Gaby. – Mamele.

XXXXIX. Vin. – Petrecere. – Gaby se retrage în odaie și din pricina rezervei lui Vale, față de el și la vederea Andei are o criză de deprimare. Plânge. Verii se împacă.

XXXXX. Petre Sterian e jignit că Anghel a venit cu fata cu care nu e căsătorit. Anghel dă explicații, că peste o săptămână se vor căsători și tatăl și fiul se împacă. – Gaby pleacă. Veronica îl urmează. Anghel de asemeni, – pleacă și el.

Cap. LI. Vale și Anda, Constanța și dr. Sârbu se retrag. Constanța îi invită la ei și dr. Sârbu și Vale îl invită pe pictorul M. cu nevasta. Acasă la Constanța.

Cap. LII. Cafele. Muzică. Sensuri finale.

Cap. LIII. Constanța singură, a doua zi dimineața. București primăvara. Iarbă prin asfalt. Încheiere.

Partea a patra

I. *Constanța la spital:* Zilele treceau și Constanța se simțea din ce în ce mai rău. Angoasele. Iritarea. Disperarea –

II. Urmare.

III. Criza de disperare.

IV. *Doctor Brătescu.* Toate încep să-i meargă rău.

V. Urmare. Deodată toate încep să se redreseze.

VI. Lovitura. Ieșirea din roman. –

VII. Final doctor Brătescu (Sârbu).

VIII. *Toamnă peste București.* Constanța, convalescența.

IX. Urmare. Visul. – Regenerarea.

X. Concediu dr. Sârbu. –

XI. Înapoiere la școală. – Iliuță
XII. Îngenunchieri în parc. Toamnă.
XIII. Gaby – Mimy. Motocicleta.
XIV. Vale, dr. Sârbu, pictorul M., Anda. –
XV. Vale în partid.
XVI. Vale și oțelarii și Mânăfoaie.
XVII. Anghel.
XVIII. Sterian și Dumitrescu.
XIX. Iarnă peste București. Gaby, Mimy.
XX. Urmare.
XXI. Urmare. Final – Gaby, Mimy. Gaby – Bicaz.
XXII. Constanța – Sârbu.
XXIII. Gaby – Bicaz. Fata.
XXIV. Urmare – Lupii.
XXV. Șocul moral.
XXVI. Constanța – Sârbu.
XXVII. Căsătorie.
XXVIII. Primăvară peste oraș. – Iarbă prin asfalt (Constanța). Întâlnire de căsătoria Constanței (discretă).
XXIX. Urmare.
XXX. Final.
XXXI. Încheiere."

Prezentăm și câteva dintre schițele esențiale care au dus la elaborarea romanului.

În legătură cu personajul central, Brătescu, devenit George Munteanu: „Interesează oare realitatea fenomenelor care ne stimulează spiritul? Geniul este un fenomen autentic, dar și fenomen al voinței, care apare în urma stimulării continue a spiritului. Adolescent fiind, doctorul Brătescu (citește în carte Munteanu – *n.n.*) eliminase cu ironie prevenitoare ceea ce era ireal în povestirile mamei lui și păstrase ceea ce era real și stimulator pentru el. Credința autentică a mamei în destinul

înalt al fiului ei. Adolescentul nu știa sigur că este sau nu geniu, dar nu se îndoia că putea deveni.

Dar Brătescu:

– scrie un articol despre schizofrenie, menit să atragă atenția: sunt un mare savant, pregătiți-mi corăbiile și personalul necesar, ca să pot pleca la drum. Constituirea unui colectiv sub conducerea sa.

Lucrurile se complică. Studiul său nu atrage atenția. Pentru atingerea scopului trebuie să câștigi întâi un prestigiu extrastiintific, social. Să formezi o grupare. Primul pe care vroia să-l atragă e prietenul său, Sârbu.

Dar Sârbu:

– Îi spune că studiul său e o compilație pretențioasă («Lasă asta», îl jignește groaznic, te-ai învățat cu cercetările tale mici).

– Nu face ce-i spune. Brătescu nu vrea să se evidențieze social.

– O ia pe un drum al său propriu: «foarte bine, dă-i înainte cu studiul tău, dă-i drumul».

– Vrea să se însoare cu o gâscă (trebuie împiedicat).

– Între timp ajunge secretar al O.B. (organizației de bază – *n.n.*), intră la Academie. Devine din medic practicant medic de specialitate. Se căsătorește cu Constanța din dragoste. Ajuns la un punct important al activității sale, scrie un al doilea studiu despre schizofrenie, care de astă dată atrage atenția și se apropie de scop. Dar minunea nu se produce. La recepție o cunoaște pe fata ministrului de externe: hotărăște să divorțeze, divorțează și este numit în diplomație. Îi spune socrului:

– Refuz această numire: eu vreau să lucrez în medicină. Ministrul:

– (apreciază cu un semn de modestie refuzul și insistă). Brătescu (refuză din nou, dar se gândește: nu strică scopului).

– Nu strică scopului, zice și ministrul. După un anumit timp te vei întoarce și vei studia. (Îmi voi forma colectivul de medici, gândește Brătescu). [...]

«Fiul meu, ești un geniu», aude glasul mamei."

Și în alt loc: „Dr. Brătescu distanța între el și contemporani e așa de mare încât el apărea neînsemnat de mic așa cum un munte imens dar îndepărtat devine uniform cu cei apropiați pe care apropierea îi (?). De aceea dr. Brătescu devine popular pentru a sugera ceva din dimensiunile sale".

Marin Preda s-a documentat pentru scrierea *Risipitorilor* tot atât de serios ca și pentru romanele *Delirul* și *Cel mai iubit dintre pământeni*, mai târziu, informându-se din documente istorice și din mărturii directe, amănunțind proiecte și structuri. Un roman politic era nu numai ilustrarea acțiunilor eroilor săi, ci și a vieții reale pe care o traversau. Pentru a nu greși, scriitorul dorește să cunoască o serie de probleme politice reale, și astfel însemnările sale devin un fel de agendă în care autorul înregistrează evenimente de genul: „Plenara lărgită a Biroului politic. În discuție devierea de dreapta (subliniat de Marin Preda de două ori).

– *activitatea ministrului de externe* ca responsabil în biroul politic cu chestiunile agricole.

– *activitatea ministrului finanțelor.*

– *activitatea ministrului de interne.*

Gruparea antipartinică (tot subliniat de Marin Preda).

Măsuri: căderea ministrului de externe, ministrului de finanțe și de interne.

a) rechemarea unor membri de ambasadă.

b) trimiterea la țară de activiști.

Ministrului de interne i se reproșează că în noaptea Anului Nou s-a stins lumina o jumătate de oră – sau în timpul unei festivități, și organele securității de stat și ale miliției comit abuzuri – se intră și se evacuează cetățenii din casele lor, – se

fac arestări arbitrare și condamnări nedrepte – ex. un arhitect arestat nevinovat și persecutat insistent de un oarecare maior de securitate.

Ministrului de externe – cel cu agricultura – impozitul țărănesc e un haos – elementele care conduc sunt descompuse, unelte chiaburești etc. – furturi de la cote, la bazele de recepție, risipă, risipitori inconștienți mânuiesc bunurile naționale, șoareci, șobolani în magaziile de grâne."

Acești miniștri sunt cei trei deviatori, scriitorul comprimând aici cauzele căderii lor. După textele privitoare la ministrul de interne și cel de externe, iată o referire la „*Ministrul de finanțe* – Inflație-cooperație în defavoarea statului – dezastre în gestiune (lipsă de buget) – comportarea personală a ministrului".

De câteva ori reia ideea necesității de a afla ceea ce numește „Mecanismul unei ședințe", obsedat să știe adevăruri fără de care romanul său nu putea să se configureze. Acțiunea celor trei, Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca, „deviatorii", nu-l interesează ca fapt politic propriu-zis, ci ca un sumum de fapte care îi repugnă și îl tulbură ca scriitor. Creionările sale sunt între curiozitate și interes scriitoricesc. De aceea continuă: „Mecanismul unei ședințe plenare a C.C. (plenară extraordinară?). Mecanismul C.C. (serviciile). Referat, discuții în Biroul politic! Un membru supleant are sau poate prezenta spre discuție Biroului politic o problemă? Ce făceau cei trei în ședința C.C.? Unde stăteau? (în ce clădire a putut avea loc?). Ce comportare au avut? Cine a ținut raportul? Cine era în prezidiu? S-a anunțat din timp ședința și ordinea de zi? Cât timp a durat? Cum se face o cooptare în C.C. ca membru plin? Comisia de revizie sau de control a luat și ea parte la ședințe? Cine a condus? Cum au decurs discuțiile anterior între cei cinci secretari? Câți inși erau în Biroul politic?".

Dintr-o însemnare din epoca în care pregătea romanul, aflăm că unele dintre chestiunile care îl frământau au fost puse și amicului de atunci, Al. Raicu. Iată acest text:

„Al. Raicu (înscris într-un dreptunghi – *n.n.*). Pretinde că nu mi se vor da (deci le-a cerut de undeva? – *n.n.*) nici-un fel de relații cu privire la ședința plenară din 1952 referitor la A. Pauker, V. Luca, T. Georgescu. Mai mult: pretinde că orice încercare de a dezvălui mecanismul unei asemenea ședințe este inoportună și neavenită. – Eu pretind că, dimpotrivă, orice încercare de a reda ..."

Notița scriitorului nu continuă, de parcă Marin Preda și-a dat singur seama că nu avea nici un rost..., scriitorul lăsând nedeslușite în carte numeroase asemenea întrebări. Dar ele au rămas în conștiința romancierului, reușind să le dezvăluie, desigur altfel, în *Delirul și Viața ca o pradă*. Întregul substrat al deviaționismului s-a descifrat numai în urma discuțiilor dintre Gh. Gheorghiu-Dej și Stalin evocate mai târziu și așezate în contextul istoriei lui Victor Petrini.

Din însemnările lui Marin Preda tragem concluzia că *Risipitorii* se configurează destul de greu și parcurge un drum dificil spre lumina tiparului. Pentru lămurirea acestor aspecte se cuvine să mai prezentăm și alte elemente.

Mai întâi, Marin Preda se referă probabil la o problemă legată de o „lectură" nouă a romanului: „pentru a treia lectură *Risipitorii*". Înțelegem că aceste lecturi au fost făcute la Direcția Presei (Cenzură), și, conștiincios, scriitorul sintetizează pe puncte problemele ce i s-au comunicat:

„1. Vale, Gaby. Dr. Sârbu etc. amănuntul care indică sau acoperă (voalează) săgeata ce îi atinge în clipa când văd femeia de care se vor îndrăgosti.

2. Severitate în ceea ce privește adevărurile sociale – sau deloc, eliminarea totală a socialului dacă acest adevăr social nu trece la *Direcția Presei.*

3. *Cât mai puțină tendință.* Cât mai puțină intervenție.

4. Cât mai multă seninătate posomorâtă, cutremurată și dreaptă.

5. Eliminarea scenelor lungi cu dialog, neesențiale și înlocuirea lor cu expoziția obiectivă a faptelor de către autor.

6. Direcția analitică înlocuită prin expunerea disecată, dar *obiectivă!!!* a întâmplărilor".

Cu alte cuvinte, observăm noi astăzi, se prefera o narațiune lipsită de substrat social, eliminându-se *tendința*! Bineînțeles, acea tendință de a „defăima" prin gura scriitorului. O asemenea „indicație" contravenea tocmai cu ceea ce Marin Preda dorea cel mai mult: implicarea în narațiune – *tema povestitorului.* Poziția lui părea încă de atunci (1961!) „periculoasă" Cenzurii, deci cu influențe nedorite asupra cititorului. Era ceea ce s-a augmentat în decursul vremii: frica de Marin Preda.

Probabil că în arhiva fostă a Direcției Presei (astăzi a cui?) vor fi existând *referatele* în legătură cu scrierile sale până la desființarea instituției! Când vor fi descoperite, aceste probleme vor fi clarificate definitiv.

Observațiile acestea nu puteau conveni scriitorului, ca dovadă că a avut o nouă rundă de discuții, la un nivel superior.

Citim:

„20 iunie 1961. Obiecții D.P. (Direcția Propagandă C.C.).

– *Viața de partid* – ședințele – *Obiecții Direcția Presei* – *Vale la uzină:* Nu așa arăta o uzină socialistă.

– *Sterian la țară* – negativism.

– *Spital* – atmosferă negativă.

– *Hotărârea C.C.* trebuie scoasă" (știa Al. Raicu ce știa!).

În continuare sunt accentuate obiecțiile Direcției Presei, la care se adăugaseră altele, reieșind mai limpede acuzația de *negativism:*

„Eliminarea temei sociale și condensarea romanului pe tema principală". (Oare să nu se fi observat care era direcția narațiunii? – *n.n.*)

„Partea I – Peregrinarea Constanței pe la întreprinderi.
Partea a II-a – Vale la uzină. Brigada tineretului.
– Întâlnirea Vale–Gaby.
– Scena de familie Petrică Floricel.
– Biografia dr. M. (ceea ce înseamnă că între timp intervenise schimbarea numelui în Munteanu – *n.n.*).
– Întâlnirea Vale – Sârbu – Constanța.
– Întâlnirea Constanța – Vale.
– Alfabetizarea țiganilor.
Partea a III-a și a IV-a – Sterian la țară.
– Vale primirea în partid.
– Ședința din spital – ședință trimestrială de analiză a muncii organizației.
Partea a IV. – Sterian la țară – Vale în partid".

După discuțiile purtate, probabil, în câteva rânduri, cu cenzorii săi, scriitorul își definește punctul de vedere personal sintetizat în opt repere conclusive, pe care le socotim o adevărată *tablă* a legilor privind conceperea romanului *Risipitorii* și care, de altfel, poate fi aplicată întregii creații:

„1. Lampeduza sau despre concentrare.
2. Unghiuri noi de filmare.
3. **O melodie, suferința – un sentiment de adâncă tristețe.**
4. Ecou final – grav și plin. **Se suprimă optimismul psihologic.**
5. Nu are ce căuta în literatură *obișnuitul.* Doar *neobișnuitul* poate și e necesar să ia forma obișnuitului. *Literatura se ocupă numai de cazuri-limită.*
6. *Seninătate posomorâtă, cutremurată și dreaptă. Jos tendința estetică. Tendința este admisibilă numai în tratarea temelor sociale și se poate transforma în artă numai dacă este de partea adevărului istoric și social.*
7. **Jos invenția literară.** Scrie *numai despre evenimente sociale și psihologice cunoscute de tine însuți bine.*"

Se observă că Marin Preda vine cu anti-teze precise față de observațiile destul de obscure ale cenzorilor, în așa fel încât modificările efectuate să salveze profunzimea operei. În stilul său, făcându-se că găsește *soluții,* scriitorul schimbă ceea ce crede că este de schimbat. Dar nu credem că a avut în vedere doar aceste

„*Soluții:*

1. Peregrinarea Constanței la întreprinderi se adaugă la *partea a doua* și se scoate de la *partea întâia.*
2. Istoria cu alfabetizarea țiganilor se scoate din *partea a doua* și se contopește în *partea întâia.*
3. Vale este chemat la cadre de către Mânăfoaie care îl trimite la Reșița. Vale își dă o întâlnire cu sora lui și îi istorisește cum a format el «Brigada tineretului».

Eroul negativ ar fi directorul cu șeful cadrelor".

Impresionează, totodată, grija cu care scriitorul își înregistrează caracterele personajelor. Iată spre exemplu o *Notă* datată *10 august* (*1960* – precizarea noastră):

„Vale Sterian se înscrie în partid, ceremonie care trebuie cu toată grija și atenția. *Vale este eroul meu comunist* (sublinierea lui M.P.) – omul care reprezintă pe viitorul activist social de mare răspundere, reprezentantul clasei sale, viitor deputat în Marea Adunare Națională și ministru al metalurgiei.

Constanța se îmbolnăvește cu adevărat abia în spital.

Notă. *Constanța este eroul principal al acestui roman și problematica ei trebuie definită cu claritate* (sublinierea lui M.P.).

Gama de sentimente care o stăpânesc pe Constanța cât stă în spital. 1. Remușcarea. 2. Pentru ce trăiesc? 3. Tristețea. 4. Frica de moarte. 5. Iubirea (dorința de devoțiune, iubirea

neîmpărtășită). 6. Dorința de a avea o familie. 7. Îmbătrânirea. 8. Producerea iluziilor – regia vieții (Vezi *Jurnalul*)".

Aici ne punem din nou întrebarea: *care Jurnal*? Există, așadar, un *Jurnal intim*. Când va fi publicat, vom găsi, poate, elemente noi pentru a lămuri acest dificil proces de elaborare a romanului. În notele semnalate mai sus sunt caracterizate succint și alte personaje:

„Nina Dombrovschi (fiica generalului Dombrovschi de origine poloneză, împușcat) în vârstă de 22–23 de ani; superbă, un ten alb, cu un colorit roz, nas clasic de statuie greacă, păr negru, lucios, lung, ochi mari, verzi, gene–sprâncene negre, gura carnală, dinți albi, scânteietori ca mărgăritarele, regulați, simetrici, înaltă, subțire, picioare frumoase, elegantă, exaltare lucidă".

Sau:

„Anny Hollinger. Înaltă, proporționată, șatenă, păr lung, atârnând pe umeri, fruntea îngustă, ochi cafenii, nasul cam lung și ascuțit, gura subțire, obișnuită, obrazul îngust, lunguiet, expresia banală, ascunzând nepăsare, preocupări frivole – vom pleca în străinătate și mă fac divă de cinema".

În canavaua romanului *Risipitorii*, chiar dacă scriitorul dorise sau considerase că eroul principal este Constanța, iar cel social Vale Sterian, prevăzându-i un post ministerial, la metalurgie, personajul care dă coeziune acțiunii și reprezintă zbaterile intelectualului încercând să-și păstreze rolul în societate este doctorul Munteanu (Brătescu), iar Marin Preda îi definește încă de la început caracterul, el fiind întâiul dintre *risipitori*, creat anume ca tot ceea ce va atinge să devină ca și el: *risipitor*.

Însemnările despre doctorul Brătescu/Munteanu sunt elocvente pentru finețea analizei întreprinse, dezvăluind ideea fundamentală a cărții: este o risipă aparent individuală, sau marcată de individualități, dar care pentru noi reprezintă dezastrul interior al unei generații întregi. Această generație nu

avea de ales altă cale decât cea care i se impunea de la „centru". Și, în același timp, o dovadă exprimată limpede în literatură de Marin Preda, sau aproape numai de Marin Preda, că individualitățile, aparent slujitoare ale comunismului, își urmau calea lor independentă, contrar ideologiei comuniste: divorțează, au moralitate dubioasă, parvin material, nu slujesc real această cauză, plătind tribut acestor interese.

Toate aceste probleme se nuanțează de la ediție la ediție. Scăpată de sub control, cartea trece neobservată la edițiile „refăcute", anunțând din alt unghi de vedere și într-un alt timp vehemența etapei conținute în *Cel mai iubit dintre pământeni*.

(p. 997) INTRUSUL

Romanul a fost publicat prima dată la Editura pentru Literatură, 1968, 302 (304) pag. Ediția a II-a a apărut la Editura Eminescu, 1970, 302 (304) pag., Colecția „Romanul de ieri și de azi".

Textul l-am transcris după Ediția Minerva, Colecția „Biblioteca pentru toți", nr. 801, Prefață și Tabel cronologic de Mihai Ungheanu, 1974, XXXVIII + 298 pag.

Ca întotdeauna, în descrierea genezei romanului, așezăm mărturia scriitorului însuși care explică procesul interior al elaborării:

„*Intrusul* a fost scris în vara anului 1967, imediat după *Moromeții*, vol. II, și fără să se fi născut din vreun embrion mai vechi, cum mi s-a întâmplat întotdeauna. L-am scris zi de zi într-o progresie constantă și foarte sigură, ca și cum aș fi redactat o lucrare îndelung gândită înainte. E o carte scrisă cu un sentiment acut, și în cele din urmă inexplicabil pentru mine însumi, cu atât mai mult cu cât venea imediat după efortul considerabil depus pentru *Moromeții*, volumul II.

Ce este un intrus? Un om care se introduce fără să întrebe într-o adunare, într-o casă, sau într-un oraș. Cum în cazul nostru orașul e chiar al eroului, aici apare jocul dialectic între existență și idee. Existența eroului și a orașului, în relația care se creează, este imprevizibilă, iar în cazul nostru împinsă la limită. Sunt subiecte care atrag totdeauna pe scriitori. Descripția vieții zilnice dacă nu e împinsă undeva n-are sens în literatură.

Un om care nu reușește să-și realizeze planurile lui în viață poate apărea drept un învins. Eroul meu vrea să acționeze să ajungă inginer electrician, dar eșecul său vine din altă parte și îl antrenează și pe acest plan spre nereușită. Cu toate astea, eu nu-l consider nici învins și nici victimă. Este un om care face o experiență tragică pentru timpul său, și îl consider în afara categoriilor adaptabil sau inadaptabil. Nu numai că nu e inadaptabil, ci e un constructor al unei noi lumi. Într-un cuvânt, este *un erou al timpurilor* noastre moderne, care în noțiunile învingător și învins nu mai exprimă exact o realitate de la cauză la efect, ci, adesea, una *răsturnată*. Eroul meu e un senin, care e *silit* să devină *sumbru*. Păstrează în el această stare, dar redevine în cele din urmă *senin*. Cu ce preț? Iată subiectul cărții.

Ființa cea mai apropiată de acest erou și de care viața sa se leagă strâns, adică soția lui, pretinde că în momentul săvârșirii unui act de eroism, cel care îl săvârșește nu mai iubește în clipa aceea pe nimeni, respectiv, în cazul nostru, soția și fetița. Cum putem afla dacă această femeie are sau nu dreptate? Are! Dar are? În lumea orașului ei nou, fără tradiție, ce valoare pot avea astfel de justificări? Și totuși ea a iubit un bărbat care apoi nu mai era același, chipul său era desfigurat. Trebuia deci acuzat, chiar dacă acuzația era sălbatică! Fiindcă mai nefericită avea să rămână ea, după cum eroul avea să afle, și nefericirea ne dă dreptul să chemăm la judecată pe oricine, fiindcă la ea concurează întreg universul. Și totuși, deși îi lega un copil, și era la al doilea eșec, ea nu dădea nici un semn de întoarcere. Am fost prins de acest personaj, și nu de Călin, și mai mult pentru asta am putut scrie acest roman, în care nu sunt nici măcar sigur că am reușit să aflu despre ea mai multe decât eroul.

Accidentul lui nu are o valoare existențială, ci una simbolică. Am imaginat un accident care în existență înseamnă neprevăzutul sau iraționalul, însă care are darul să împingă la limită existența zilnică și să evidențieze adevărata ei valoare. Într-o tratare realistă ar fi trebuit descrise mai îndelung suferințele eroului accidentat" (*Imposibila...*, p. 226–228).

Romanul *Intrusul* nu ar fi fost conceput fără provocarea lansată de Ion Băiețu care, în calitatea sa de redactor-șef adjunct al ziarului *Scânteia tineretului*, îl determină pe Marin Preda să efectueze o călătorie, în Moldova, pe urmele scrisorii primite la redacție despre fapta unui tânăr din Săvinești. Mai târziu, Băiețu avea să rememoreze întâmplările:

„Mi-a explicat de ce nu scrie reportaje în presă: genul i se pare superficial și lipsit de orice valoare, literaturizarea faptului autentic de viață e o stupizenie și un fals. Ziarul nu trebuie să dea decât informații exacte despre un fapt sau altul. Ziaristul nu e obligat să fie și scriitor.

Eu venisem însă pregătit cu o capcană: cu câteva zile înainte sosise la redacție scrisoarea teribilă a unui tânăr din Săvinești care intrase într-o cisternă pentru a-și salva un coleg. După ce l-a scos pe acesta pe gura cisternei, gazele dinăuntru au luat foc, iar el a ars ca o torță. A fost salvat ca prin minune. Am scos scrisoarea respectivă din buzunar și l-am rugat pe Marin Preda s-o citească. Acesta a citit-o și m-a rugat să i-o las câteva zile.

Peste o săptămână, când l-am sunat din nou, m-a întrebat dacă pot să-i fac rost de o mașină cu care să facă un drum la Săvinești.

– E posibilă chestia asta? m-a întrebat el.

– Bineînțeles.

Peste câteva zile, Marin Preda a plecat în Moldova pentru o săptămână. La câteva zile după ce s-a întors, ne-am văzut. Vizitase mănăstirile și era încântat, băuse un vin excelent la Agapia și dormise câteva nopți la Văratec. Eu eram însă interesat de reportaj, era în joc concediul meu de creație de o lună de zile.

– Dom' Preda, când îmi dați reportajul?

– *Mon cher*, îmi pare rău, dar nu pot să-ți dau nici un reportaj. Nu se poate scrie nimic despre individul respectiv. Dintr-un erou a ajuns un nenorocit. Fața lui e arsă în întregime și arată ca un monstru. Nevasta l-a părăsit, iar copilul, când îl vede, urlă de spaimă. I s-a dat o pensie amărâtă, toată lumea l-a uitat, vai de mămăliga lui. Ce vrei să spun în reportaj?

Preda avea dreptate: ce nevoie avea ziarul să popularizeze un tânăr care, salvând viața altuia, își distrusese propria viață?

– În plus, a adăugat Marin Preda, tipul care leșinase în cisternă era beat.

M-am întors la redacție cu coada între picioare. Ratasem concediul de creație. În schimb, rămăsesem prieten pentru totdeauna cu Marin Preda. Mă chema adesea pe la el, după care îl luam cu mașina și plecam în pădurea Băneasa să ne plimbăm" (*Timpul...*, p. 179).

Desigur, narațiunea ar fi fost stearpă, amănunțind doar acea întâmplare. Scriitorul introduce încă un filon al acțiunii, transformând-o pe actrița Sorana Țopa (pe care o cunoscuse în tinerețe, prin intermediul Nadei S.) într-un personaj memorabil.

Mai apoi, Sorana Țopa îi face observații fundamentale în legătură cu limbajul folosit în volumul *Întâlnirea din Pământuri*, ceea ce se pare că le-ar fi afectat această prietenie. Când află că a devenit „eroină" în romanul *Intrusul* este convinsă că Marin Preda i-a plătit „o poliță":

„Pentru ca, reîntoarsă în țară, să descopăr la lectura cărții, spre marea mea surprindere, ca să nu zic rușine, cât de superficială fusese apropierea mea de adevăratul Marin, dacă era în stare să genereze astfel de bănuieli meschine. Nu numai că el nu-și plătise polița, la bani mărunți, după obiceiul pământului, dar a copleșit-o pe detractoarea operei lui majore cu niște calități ce depășeau cu foarte mult nivelul realității de fapt. Și în asta constă, cred, sensul ultim, noblețea comportării lui: în loc să răspundă cu «ochi pentru ochi», cu dispreț sau indiferență, el n-a ascultat decât de imboldul inițial și neprecupețit al inimii lui. Ștergând urmele trecutului de parcă n-ar fi fost! S-ar putea aduce obiecția că Marin reacționase în cazul respectiv tot dintr-un impuls egocentric, renegându-și vechea prietenie, din cauza vanității crunt rănite. Iar în construirea acelui personaj, el ar fi cedat doar unui puseu de sentimentalism trecător. Ca orice romancier ce se respectă, își putea permite luxul să rotunjească o temă sau un erou îndrăgit, împodobindu-le cu o seamă de calități dintre cele mai nobile și chiar extravagante, fără relație cu realitatea. O atitudine la fel de condamnabilă, în fond. Să nu se creadă că vreau să-l așez pe prietenul meu de-o viață pe un piedestal intangibil. A suferit și el, în cadrul existenței sociale, ca și în cea intimă, o serie de poticneli morale destul de grave. Poate. Dar nici una dintre acele poticneli și chiar toate la un loc nu vor putea epuiza ceea ce în ființa omului depășește orice calcul și orice închipuire!... Prietenii intimi știu că Marin era și el supus greșelii, dar că în același timp ardea cu sete să se depășească pe sine. Și cât de profund interesat era de o diversitate de probleme, și în special de cele de mare anvergură. Nu s-a îndoit niciodată de imensa energie creatoare de care poate da dovadă un om luminat și pe deplin responsabil... Citea mult, dar selectiv, și era de la o vreme din ce în ce mai interesat de progresele cu adevărat revoluționare din domeniul științelor, așa-zis exacte.

«Ce extraordinar eveniment și ce minunat lucru, îmi spunea mai târziu, că omul a ajuns în sfârșit să-și dea seama că

nu-i singurul care poate efectiv participa la ordinea din lume și din Univers și că există o interacțiune permanentă și ireductibilă între cea mai infimă particulă de materie și astrul din înălțimi; la fel între piatră, firul de iarbă, pasăre, animal și armonioasa rotație cosmică a infinitului spațial, laolaltă cu puzderia stelară a miliardelor de galaxii, aflate la o depărtare de pământ de miliarde de ani-lumină!...»" (*Timpul...*, p. 173).

Asupra conceperii *Intrusului* și a problematicii de conștiință pe care o lansează, prozatorul revine și în interviul acordat lui Ion Drăgănoiu:

„*R.*: Poate că e aicea locul să vă întreb dacă, atent la acest punct de vedere, ați adoptat în *Intrusul* o anumită poziție.

M.P.: Da, *Intrusul*, mie-mi place să cred că am scris-o pentru că numai așa puteam să o scriu. Dacă nu lăsam pe erou să-și povestească singur istoria, eu care nu știam mai multe decât eroul, nu știam realmente mai multe, dacă m-aș fi apucat eu să scriu – poate că n-ar fi ieșit bine și deci cartea nu s-ar fi scris. Să fiu mai clar: a scrie despre apariția unui nou oraș pe harta unei țări, o lume nouă care construiește acest oraș, într-o perioadă de mari prefaceri sociale, cerea din partea unui romancier de tipul obiectiv, să spună, uite, cerea să cunoască tot acest proces în toată complexitatea lui. Or, din întâmplare în cazul de față, eu nu cunoșteam decât istoria eroului nostru în acest proces. Numai partea lui. Ce s-a întâmplat cu ceilalți știam mai puțin. Atuncea mi s-a impus în mod necesar ideea că eroul trebuie să-și povestească el tot ceea ce i s-a întâmplat. Așa înțeleg, așa mi se pare mie că își găsește justificarea scrierea unei cărți într-o tehnică sau altele. N-o poți scrie decât așa. Fie că nu știi mai multe decât eroul, fie că vrei ca eroul, povestind singur, punându-se singur în fața cititorului, cititorul să câștige o cunoaștere directă, un sentiment direct și mai intens decât dacă scriitorul s-ar apuca el, așa, în mod foarte așezat, să construiască o pânză. Să picteze o pânză și să construiască un roman, așa, o lume obiectivă.

R.: Adică obiectivizarea cere undeva și generalizare, nu? Că există riscul ăsta, al generalizării unor fapte foarte bine știute.

M.P.: Da, dar trebuie să facem o comparație între ceea ce urmărește, să zicem, un roman care se povestește singur, și un roman care este construit în stil tradițional.

Cred că, atunci când romanul se povestește singur, portretul celui care povestește este mai pregnant. Se creează un portret. Mai greu apare însă o compoziție. Dacă faci comparație cu pictura, avem în față un portret sau avem un ceea ce se numește un tablou de compoziție. În mod fatal eroul care povestește nu știe mai multe decât ce-a pățit el. Deci el își face portretul și acest portret poate să producă o mare impresie asupra privitorului sau cititorului în cazul nostru" (*Creație...*, 390).

Conceput astfel, romanul este povestirea lui Călin Surupăceanu, iar Marin Preda nu mai avea motive să modifice cursul desfășurării faptelor și să le dea o altă turnură. De aceea nu a simțit nevoia să-și „definitiveze" romanul.

(p. 1283) MARELE SINGURATIC

Transcris după ediția *„revăzută"*, cu o Prefață de Magdalena Popescu și Tabel cronologic de Mihai Ungheanu, Editura Minerva, Biblioteca pentru toți, nr. 970–971, vol. I, XLVIII + 256 pag., și vol. II, 236 (239) pag.

Este de fapt cea de a treia ediție: prima a apărut la Editura Cartea Românească, 1972, 430 (432) pag., cea de-a doua, la aceeași editură, în 1976, 432 pag.

Este romanul cel mai sărac în ediții. Ca întotdeauna, geneza cărții este evocată în mai multe rânduri de scriitor:

„*Marele singuratic*, de pildă, a fost scris în după-amiezile de anul trecut (1971 – *n.n.*). Veneam, pe la orele șase la

Mogoșoaia și făceam timp de o oră baie în micul șstrand de lângă castel. Pe urmă, mă urcam în odaia mea de unde se vedea frumoasa grădină, cu arborii ei bătrâni, îmi făceam o cafea și lucram timp de două-trei ore. După aceea, luam manuscrisul într-o geantă, mă urcam în mașină și mă întorceam la București. Diminețile mă simțeam întotdeauna obosit, dar mă duceam la editură, unde activitatea mă acapara. Uneori, aceste ședințe de lucru de două-trei ore începeau pe la unsprezece noaptea și atunci, la ora trei și uneori chiar la patru, plecam cu mașina pe șoseaua pustie dintre Mogoșoaia și București. Acceleram și luam viteză, ca să ies cât mai repede din singurătatea câmpiei și a nopții prin care treceam. Odată era să mor!" (*Creație*..., p. 445).

Chiar în momentul în care scria romanul, în 1971, scriitorul ține să accentueze: „Voi scrie istoria lui Niculae Moromete și viața care o duce după ce a plecat din sat. E cazul să spun că el își va duce existența tot într-un sat, în preajma Bucureștilor și că, deci, urmărește în continuare viața satului românesc, în măsura în care îmi este necesar pentru încheierea romanului" (*Creație*..., p. 429).

De ce romanul este autobiografic și de ce nu face parte din *tetralogie* explică, cu minuția caracteristică, chiar Marin Preda:

„Fac o referire la proaspătul meu roman *Marele singuratic* și trimiterea mea nu înseamnă că faptul este autobiografic. E vorba de niște întâmplări pe câmp ale lui Niculae Moromete, pe care el i le povestește iubitei lui, Simina. Niculae arată cum s-au născut în el sentimentul și dorința de a întemeia o nouă religie. Mai târziu, când ea îi reproșează că de ce stă în grădină și consideră că pentru asta s-a născut, el îi răspunde că îi e foarte plăcut să se gândească la acel moment al copilăriei, când a avut pentru prima oară acea revelație și că trăiește cu acea revelație tot timpul, la masă, pe stradă, la muncă, revelația de-atunci

fiind, ca să spun așa, unul dintre pilonii vieții sale interioare. Puțin importă dacă acest lucru o să-l pună vreodată în practică – s-ar putea să-l pună – el știe, însă, că există această posibilitate, că profetul poate să treacă la profeții (cât timp suntem tineri și viitorul este în fața noastră, nu e nici o grabă), dar poate trăi și fără s-o facă, păstrându-și secretul vieții lui. Eu am imaginat pentru eroul meu această taină. Actul de creație este rezultatul vieții interioare secrete a scriitorului. Nu se mai știe – și nu mai știe nici el exact – dacă ceea ce povestește i s-a întâmplat lui cu adevărat, dacă și-a imaginat numai, sau dacă e vorba de un amestec de fapte reale cu cele închipuite. Este imposibil de făcut o delimitare între viața imaginară, creată și exprimată într-o carte, și cea trăită de scriitor. Dacă ne gândim, de pildă, la astfel de proiecții care pot fi găsite cu duiumul la Dostoievski și ne gândim și la viața lui, așa cum apare ea în biografiile care s-au scris, ceea ce spuneam devine evident. Niciodată n-o să putem ști cât de strânsă e legătura pe care o au cu gândirea autorului viziunile unui om ridicol, despre care citim într-o nuvelă, când se imaginează o lume undeva, pe o altă planetă, o lume fericită, sau cele ale inșilor demonici, cum este Stavroghin, erou întunecat, sinistru. E greu de crezut că Stavroghin a putut fi creat în mod obiectiv de către Dostoievski, fără ca ceva din gândirea și simțirea personajului să nu fi tâșnit, în prealabil, în orele rele ale scriitorului, în mintea și sufletul lui" (*Creație*..., p. 437).

Am precizat, și poate este necesar să subliniem faptul, că TETRALOGIA preconizată de Marin Preda cuprindea:

1. *Morometii I*
2. *Delirul I*
3. *Delirul II*
4. *Morometii II*

Nu știm ce titlu ar fi dat Marin Preda acestei tetralogii, nu o sugerează niciodată și nici Mihai Ungheanu, în 1975, când

se configurează cu claritate această idee, nu-l întreabă. Poate ar fi răspuns.

Deși Marin Preda afirmă fără echivoc că *Marele singuratic* a fost scris în anul 1971, între hârtiile scriitorului se află un manuscris, intitulat *Horticola*, conținând patru capitole (al cincilea este doar indicat ca număr, V), manuscris care începe cu viața unei pictorițe. Acest început, credem, de roman, este datat *Dec. 1961*, ceea ce înseamnă că subiectul îl preocupa mai dinainte. În capul primei pagini citim:

„Această povestire n-are nici în clin nici în mânecă cu persoane sau membri ai *Uniunii artiștilor plastici*; autorul, bucurându-se de dreptul imprescriptibil de a imagina, nu poate fi făcut răspunzător de eventualele coincidențe." Și semnează *Marin Preda*. Așadar, gestația romanului este de un deceniu.

Redăm cele patru capitole din manuscrisul:

HORTICOLA

„Dec. 1961

I

Casa ei era plină de tablouri.

Picta orice, se putea chiar spune că picta totul, un scaun, un colț de stradă, un șantier cu un steag (după părerea pictorilor steagul acela întruchipa actualitatea socialistă a acelui șantier), se așeza pe scaunul ei pliant de piele, punea mâna pe paletă, cerceta obiectul și începea, fără complicații, să vopsească pânza de sus până jos. Trudea ore și zile întregi și la sfârșit obiectul ieșea asemănător cu cel real numai că pe pânza ei avea ceva în plus: era cam murdar. Sentimentul privitorului era de confuzie și neliniște. El nu sesiza acest plus, dar îi trecea prin minte gândul că dacă așa ar arăta în realitate natura și oamenii mulți dintre noi ar trebui să ne sinucidem.

Asta pentru cine ar fi fost curios să-i privească atent și cu seriozitate toate tablourile. Dar nimeni, la expoziția ei, nu i le privi mai mult de o clipă, iar cei pricepuți ca și cei specializați, care trebuiau să scrie în presă despre ea, avură o tresărire, șocați de această aproape originală

expresie a lipsei de talent: pânzele ei exprimau urâtul într-o manieră parcă premeditată și din pricina asta parcă expresivă. O căutară cu ochii, curioși să vadă cum arăta. Era o femeie tânără de tot, blondă și atrăgătoare, cu o privire plină de apetit; surâdea, și criticul de artă se apropie și angajă cu ea o conversație de care avea nevoie pentru ceea ce nu putea să spună în cronica sa, dar care trebuia știut:

– De când pictați? o întrebă el așezându-se neinvitat pe scaunul liber din fața ei, fără să se prezinte, fiindcă era, în lumea lor, o personalitate cunoscută.

Ea nu răspunse îndată cercetând parcă în sinea ei, cu gravitate, întrebarea. Se vedea pe chipul ei că e fericită că a debutat. Încolo, putea să creadă criticul de artă orice despre pânzele ei, nici el și nici nimeni altcineva nu putea să nege acest fapt incontestabil: era pictoriță. «Mă mir cum ai debutat! gândi criticul, cum dracu au trecut pânzele tale prin comisie.» Și gândind acestea și așteptându-i răspunsul la întrebarea sa se uita la ea stupefiat și direct, cu mușchii bărbiei împinși în sus și cei ai gurii lăsați în jos.

– Poftim?! insistă el de astă dată cu o ironie rece, profesorală, așa cum sunt ironizați elevii care nu știu lecția și se bâlbâie.

Dar ea nu se bâlbâi.

– De la cinci ani! răspunse.

– De la cinci ani?! Și câți ani aveți?

– Douăzeci și patru.

– Și de aproape douăzeci de ani pictați?

Ea confirmă.

«Formidabil! gândi criticul de artă, e un caz, probabil că a impus comisiei prin această biografie neobișnuită. Oricum, e și ăsta un merit.» Se uită din nou la ea și continuă cu întrebările:

– Sunteți măritată? Nu te supăra că te întreb.

– Sunt divorțată, răspunse ea după câteva clipe.

– Și cu cine ați fost măritată? Scuză-mă că insist.

– Cu pictorul Pătrașcu.

– Și care dintre dumneavoastră a divorțat? dacă îmi permiți să aflu.

– Nu prea v-aș permite, dar vă răspund, văd că sunteți sincer curios. Eu am divorțat.

Era aproape de ora trei și amiaza obosită a orașului golise expoziția de vizitatori. Era primăvară și soarele bătea în plin în geamul uriaș al

vitrinei revărsându-și lumina și asupra pânzelor de pe pereți. Stăteau la o măsuță lângă fereastră, puteau fi văzuți de pe trotuar vorbind. Pictorița stătea cu spatele la geam, într-o rochie albastră care se încheia de la ceafă, de-a lungul spinării până jos, cu nasturi mari.

– Vasăzică Pătrașcu a fost însurat cu dumneata? Nu știam, mărturisi criticul. Și de ce ați divorțat?

Maniera lui de a conversa era jignitoare: îl cunoștea pe soțul ei, tînăr pictor ca și ea, dar de ea nu auzise. Ezită să-i mai răspundă. Dar în cele din urmă se hotărî; avu o astfel de expresie care spunea limpede că deși nu înțelege prea bine natura curiozității indiscrete a acestui om va răspunde totuși la întrebările pe care el le va mai pune.

– Pentru că era prea talentat și prea bețiv, zise. Era un om care avea totul de-acasă și nimic de la el.

– Adică?

– Adică venea cu talentul de-acasă, de-acolo de la țară, unde sunt multe talente și de la el nimic, afară de beție, care era meritul lui personal.

– Și cu ce te deranja faptul?

– Eu n-am talent de-acasă.

«Vrea să spună că ea are talent câștigat prin meritele ei proprii», gândi criticul.

– Tot nu înțeleg cu ce te deranja talentul lui? zise.

– Nu știu. Se așeza în fața șevaletului și în câteva ore picta ceva splendid. După aceea umbla teleleu săptămâni întregi, tot într-o beție.

– Asta e tot?

– Nu, în acest timp mă și înșela, complectă pictorița zâmbind și în aceeași clipă roși deodată foarte tare și își feri privirea stingherită.

Se posomorî. Se vedea că nu va mai răspunde la întrebări.

– Ați vândut vreun tablou? zise criticul ridicându-se.

Nu vânduse nimic și gândul de a le căra pe toate acasă îi pricinuia o vagă desamăgire turburându-i bucuria debutului. Își semna pânzele Golea Simina și era cunoscută doar printre acei colegi care constituiesc într-o profesiune grosul și din rândul cărora nu cu ușurință reușește cineva să evadeze și nu fără multă trudă reușește să se mențină chiar și în acest anonimat. Ei au de luptat nu numai cu sursa directă a creației propriu-zise, ci și cu influența celor mari a căror creație nu e totdeauna fertilă, ci magnetică, atrăgând și ținând sub orbita lor pe

cei mai slabi. Astfel fusese ea atrasă de Pătrașcu și admirația pentru el ar fi ținut-o poate legată ani îndelungați dacă el, întorcându-se într-o noapte acasă, într-o stare de beție neagră, nu s-ar fi pus cu pumnii pe ea și n-ar fi bătut-o. Nu bătaia a speriat-o, ci îndârjirea lui nefirească, bestială și parcă disperată care îl stăpânea și îl incita, ca și când ea, soția lui, ar fi fost cauza unei tragedii sau a unei mari nefericiri care plana asupra capului nu se știe cui. Și asta venea tocmai de la el, de sub mâna căruia se așterneau pe pânză splendide peisagii cu o lumină al cărei secret numai el îl cunoștea. De ce o lovise? Sau mai bine zis de ce arăta atât de josnic în violența lui animalică și lașă, lovind-o tocmai pe ea, care îl adora?

A doua zi se sculă și în timp ce el sforăia își luă lucrurile și le cără la părinți, pe care îi anunță că divorțează. Tatăl, profesor de desen și autor de gravuri în lemn apreciate totdeauna elogios dar fugitiv în presă și care trăia împărțindu-și timpul între orele de școală și bucuriile pe care i le oferea mica lui creație, nutrea, ca și fiica lui, o admirație oarbă față de marile talente și se întristă vizibil și o sfătui pe față să se mai gândească înainte de a face pasul. În clipa aceea, tatăl gândea și la aspectul material al căsătoriei. Pătrașcu câștiga de pe acum sume mari. Nu câștigase el, o viață întreagă cu toate gravurile lui, cât îi plătea o instituție lui Pătrașcu pe un singur tablou. Fata însă nu luă în seamă sugestiile părinților, se duse la Uniune și ceru o repartiție la una din casele de creație ale Ministerului Culturii, în apropierea Bucureștiului, unde veneau să lucreze membri ai tuturor uniunilor (își luă cu ea și pânzele, șevaletul și culorile; se duse acolo ca să evite întâlnirea cu Pătrașcu).

El veni însă după ea în aceeași zi, treaz, și o rugă să se întoarcă acasă. Îi spuse că a luat hotărârea să nu mai bea și îi promise că în nici un caz nu se va mai întâmpla ceea ce s-a mai întâmplat azi-noapte.

– Lasă-mă să mă gândesc, răspunse ea. Du-te și te plimbă cu barca pe lac și întoarce-te peste un ceas.

El plecă și ea se întinse pe pat, își acoperi ochii cu brațele și începu să se gândească. El era pentru ea însăși pictura, o taină care îi scăpa și se îndrăgostise de el și din această pricină, vroia să învețe, să surprindă misterul. Privind un tablou terminat al unui Van Gogh poți să-l studiezi și să înveți tehnica, dar privind mâna vie a unui pictor cu care trăiești nu este cu neputință ca în cele din urmă să nu ți se

desvăluie ceva. Oare nu procedase la fel și Suzanne Valadon, această pictoriță mare cât un Lautrec?

Pătrașcu însă, în loc să-i ușureze înțelegerea, o derută făcând pe marele inițiat care nici el nu știa cum se petrec lucrurile. El nu avea alt rol, zicea el, decât să se supună unui demon care îl stăpânea. Demon sau înger, îi schimba după dispoziție și în scurtă vreme începu să fie pentru ea un spectacol care îi strecura pe nesimțite în suflet desamăgirea și tristețea să vadă acest bărbat voinic, cu grumazul puternic, cu un profil de efigie, cu privirea vie, licărind de viață și putere, abandonându-se unei confuzii atât de puerile.

Avea de pe acum «elevi» care îl adulau, deși numele lui era departe de a fi pătruns spre marele public. În cercul lui însă acest public era ignorat total, iar maeștrii contemporani considerați cu îngăduință (nu maeștrii români, aceștia nici măcar nu erau pomeniți, ci cei ai lumii). Erau socotiți buni, dar se considera că rolul lor se încheiase, că tot ceea ce se mai putuse spune după metoda lor veche se spusese, erau ultimii reprezentanți care mai putuseră spune ceva nou în cadrul unei gândiri plastice cu care se încheia glorios prima etapă a creației plastice a omenirii. Începea o altă etapă, una nouă și el, Pătrașcu, era primul ei mare pictor.

Spunea acest lucru chiar el, cu gura lui și cinci sau șase inși, cu priviri lucioase de exaltare alcoolică confirmau. Marile sume pe care le încasa le topea cu acești inși, care, unii din ei, nici măcar nu erau membrii ai Uniunii. Ca să-l aducă între ei era suficient ca unul din aceștia să-i dea un telefon și să-i spună: «Pătrașcule, azi-noapte n-am putut dormi până la ziuă, mă obseda tabloul tău cu lumina aia care parcă face radiografia copacilor; tabloul tău cu pădurea sub secure; nici tu nu știi ce-ai făcut, e mai bun decât...» Și spunea unul sau două nume mari, și el asculta la telefon cu o înfățișare stranie, prins parcă de halucinație, parcă nu mai vedea nimic în jurul lui, iar ea auzea mai departe, alături de el, vocea sirenei: «poți să mori, mă Pătrașcule, cu tabloul ăsta Gauguin poate să se bage sub canapea... El n-are, mă, tensiunea invizibilă a luminii, care la tine fascinează (era marea lor «găselniță», ideea aceasta că în pânzele lui Gauguin lumina ar fi lipsită de tensiune). Într-un târziu, răgușit de tăcere, Pătrașcu răspundea: «ascultă, Vasile, unde ești tu acuma?» Celălalt răspundea că se află în cutare restaurant, împreună cu doi sau trei inși, Pătrașcu închidea telefonul și începea să se îmbrace. Avea, în clipele acelea, exact înfățișarea bigotă și febrilă a credinciosului care a auzit sunetul clopotelor bisericii și se pregătește să se ducă să nu scape cumva clipa când preotul va începe să oficieze liturghia.

Petrecerile erau crunte. Se întorcea acasă cu fălcile atât de încleștate încât pur și simplu nu putea vorbi, scotea doar un soi de mugete. Rămânea în ușă cu tălpile nemișcate, în timp ce corpul, ca un arbore bătut de vânt, descria în aer mișcări circulare și eliptice, iar privirea năucită îi rătăcea pe pereți. Tot timpul scârțâia din dinți cu o turbure ferocitate și uneori venea bătut, plin de vânătăi și dimineața dădea telefoane în toate părțile întrebându-i pe prietenii săi dacă știe vreunul din ei ce i s-a întâmplat...

Începură să circule pe seama lui istorii care unora li se păreau vesele și care erau și adevărate. La sfârșitul unei ședințe, la ieșire, un pictor mai în vârstă care îl admira, un ins nu prea talentat dar cam lingușitor, îi aduse paltonul de la garderobă și Pătrașcu îl îmbrăcă cu seninătate zicând: «vezi că aveam și o șapcă!» «Aveai și o șapcă? – zise celălalt ezitând. Bine, mă duc să-ți aduc și șapca!» «Ad-o, dar mișcă-te mai repede», zise atunci Pătrașcu, cu un glas plictisit și flegmatic.

O altă istorie, care o întristă cel mai mult și care și aceea era adevărată, avea la bază o teorie care de asemeni înveseli pe mulți. Era vorba de o așa-zisă datorie pe care el, Pătrașcu, ar avea-o față de femeile frumoase și interesante din epoca lui, să nu le lipsească de bucuria de a avea cu el o legătură amoroasă fie cât de trecătoare. El își dădea seama că femeia merita acest lucru și de aici decurgea și datoria lui. O astfel de femeie, o graficiană de o frumusețe într-adevăr neobișnuită și care pe deasupra nu era nici lipsită de spirit, îl primi în vizită și îl ascultă cu multă seriozitate până la cap. Ea îi declară apoi că se simte măgulită de atenția lui și că într-adevăr recunoștea că o femeie interesantă și frumoasă gândea în mod firesc că o legătură cu el era menită să rămână în amintire ca un moment de neșters, deasupra bucuriei și fericirii obișnuite, dar că ea nu era o astfel de femeie, nu *merita* întâlnirea cu el. Atunci, el îi spuse: «pentru o noapte meriți». «Nu, zise ea, nici măcar pentru un minut». Și adăugă că orice femeie superioară *simte* dacă acest lucru este sau nu destinat să fie și că ea «nu simte nimic...». Naiv, el fu de acord cu ea și femeia păstră tăcerea asupra scenei, dar

după câteva luni el reveni insistent și atunci graficiana povesti istoria, care se răspândi numaidecât.

Își luă brațele de la ochi și se ridică în capul oaselor. Se uită la ceas: trebuia să vină să-i dea răspunsul.

– M-am gândit, zise ea liniștită și hotărâtă când el se întoarse, trebuie să ne despărțim. Am să-ți spun și de ce, ca să nu crezi că e numai din pricină că m-ai bătut. O femeie rabdă și o bătaie, dar depinde de la cine. O rabdă, de pildă, de la un bărbat îndrăznet, care luptă din toate puterile lui cu destinul și care are doar momente de slăbiciune. Dar destinul tău a început să mă apese și am bănuiala tristă că tu trebuie să știi de frică, în sensul că îți trebuie o femeie căreia puțin să-i pese de pictura ta, să nu dea pe tine nici o ceapă degerată și să te temi de ea. Ori eu, deși nu te mai admir, îți prețuiesc totuși pictura și nu pot să mă impun. Îți dăunez în loc să te ajut. Nu mai pot, am eu însămi nevoie de ajutor...

Urmase divorțul, la care el nu se împotrivi, nici măcar nu se prezentă. Un an mai târziu ea izbuti să facă să i se aprobe o parte din mulțimea ei de pânze și să expună.

II

Câteva zile mai târziu criticul de artă se așeză la birou și începu să-și scrie cronica sa plastică despre ultimele expoziții. Era un om de vreo treizeci și cinci de ani, dar arăta mai bătrân, un fel de Gobseck al cărților: fruntea lui avea culoarea filei învechite și parcă mirosea a praf de bibliotecă. Îl chema Nicu Popescu, nume cu care semna și i se spunea nimeni. Își petrecea cea mai mare parte a zilei în biroul său, unde lucra izolat, neglijându-și familia. Odată a venit acasă însoțit de un prieten și acesta a povestit apoi că în trecere prin apartament au întâlnit un copil care își făcea liniștit treaba lui de copil pe covorul persan. Criticul l-a ocolit pur și simplu, a intrat în biroul său plin de tablouri frumoase și de cărți rare și a închis ușa sănătos ca un măgar (vezi istoria cu susană?!?) și deștept ca un filosof.

Cei care îl cunoșteau bine știau că el păstra în sine cu încăpățânare ideea că criticul trebuie să rămână mereu cu un cap mai sus decât creatorul. Fusese cândva critic literar, dar nu multă vreme. Publicase la un moment dat un articol despre un scriitor care scrisese o carte

bună. În articol el supunea opera unei analize adecvate, arătând de ce credea el că e vorba de o carte într-adevăr bună, fără să-și dea seama și fără să fie avertizat de cineva că tocmai acest lucru nu-l dorea în nici un caz scriitorul; pentru a atrage atenția publicului, cartea trebuia ori vehement criticată, ori declarată genială. Așa hotărâse autorul ei, un ins colțos, ziarist și polemist temut. Fusese în cele din urmă avertizat și i se transmisese din partea scriitorului să revină asupra articolului. I se spusese că altfel scriitorul îl va distruge. Bine, a răspuns criticul reflectând liniștit, voi reveni asupra cărții. Dar dați-mi un răgaz de o lună. Faptele acestea se petreceau prin 1946. După o lună criticul revine într-adevăr asupra opiniei și declară următoarele: că există cărți care la prima lectură îți fac o impresie bună, dar care în amintire se șterg din ce în ce mai mult și se petrece cu ele o degradare; cauza, după cât se pare, este intrinsecă operei, substanța ei conține un element ascuns care o alterează. Urma o analiză adecvată cu exemplificări. Era un articol destructiv și atât de convingător încât luni de zile după aceea se luptară cu argumentele lui o armată de critici și recenzenți pentru a-i anihila efectele. Anii trecură și scriitorul ajunse să dețină funcții administrative importante. De la înălțimea lor reuși să creeze în jurul criticului o atmosferă irespirabilă și atunci acesta se refugie la plastici, unde era la fel de priceput. Criticul nu renunță la ideea lui de independență și chiar de superioritate față de creator, dar deveni mai prudent. Artiștii suportau greu exigențele criticii și aveau dreptate. Apăreau lucrări proaste care erau lăudate și de aici extrema lor iritare când despre o lucrare bună se spunea că are și unele defecte: reieșea că lucrarea cea bună e totuși inferioară celei proaste, deoarece despre aceasta nu se făcea nici o rezervă.

Nicu Popescu nu se mai întoarse la critica literară, rămase la plastici unde era, în general, apreciat pentru cronicile lui care conțineau totdeauna idei foarte clare. Maniera sa de a gândi era contrarie celei diplomatice sau elastice, folosită de unii colegi de-ai săi, atât de necesară când vreai să vorbești doar despre tema artistului și deloc despre faptul dacă această temă a reușit sau nu să devină operă de artă. Pentru a evita să te ocupi de ceea ce este esențial și să lași în același timp impresia că te ocupi totuși de ceea ce este esențial, se cere o anume pricepere, care lui îi lipsea. De aceea se chinuia totdeauna când trebuia să scrie o cronică plastică obișnuită care să consemneze

o activitate artistică obișnuită. Spiritul critic nu se hrănește cu capodopere, ci cu creația de masă și el era conștient de acest lucru, fiindu-i însă în același timp foarte greu să se ocupe despre tot ceea ce se picta și sculpta.

«Ce să spun eu acum despre această Golea Semina? se întrebă el cînd ajunse cu cronica sa la numele noii pictorițe. Să scriu aici că această femeie care pictează de aproape douăzeci de ani este absolut lipsită de talent? În nici-un caz, nimeni n-are acest drept și nimeni nu poate să știe ce poate deveni un om obsedat de ideea de a crea. Să mă ocup atunci de temele ei și să spun că sunt teme mari? Aș spune o imbecilitate căci ea pictează un șantier care în intenția ei trebuie să exprime entuziasmul și încrederea celor care construiesc o societate nouă, dar, practic, tabloul lasă impresia că e un loc de osândă. Să spun acest lucru în cronica mea? Imposibil, aș speria-o pe pictoriță fără s-o conving și aș putea fi învinuit că fac o critică impresionistă, lucru care ar putea fi și adevărat, în sensul că exigența mea maximă ar avea, în comparație cu bietele ei mâzgăleli, un caracter subiectiv.

Începu să se plimbe agale prin odaie, cu pipa în mână. După un sfert de oră se opri, vârî telefonul în priză și cercetă cartea de telefon. Formă un număr și ceru să vorbească cu pictorița. I se răspunse că nu este acasă, a plecat chiar ieri la casa de creație de lângă București, a închis expoziția și s-a dus acolo să lucreze.

«Să lucreze?» se miră criticul punând receptorul în furcă. Formă numărul casei de creație. I se răspunse că e plecată pe lac, dar poate fi chemată.

– Să fie chemată! ceru și își dădu numărul de telefon, apoi când îi auzi glasul spuse cu scepticism: Nicu Popescu la telefon! *Bonjour*!

– Bună ziua, ce doriți? zise pictorița.

– Ce faci dumneata acolo?

– Am venit să lucrez.

– Uite de ce te-am chemat, zise criticul după câtva timp. Ia spune-mi, în afară de tablourile pe care le-ai expus, mai ai și altele acasă?

– Da.

– Asemănătoare cu cele expuse?... Vreau să spun, pictate în aceeași manieră?

– Da, spuse pictorița atentă.

– În aceeași manieră? repetă criticul.

– Da, așa cred, dar de ce?

– ... Ia spune-mi, cum e vremea pe-acolo? se eschivă el de la explicație.

– E splendid!

– Cine mai e?

Ea spuse câteva nume. Criticul îi mulțumi, închise telefonul și începu din nou să se plimbe agale cu pipa în mână. «Sigur, ea stă pe lac și eu mă chinuiesc aici să găsesc formula, gândi. Ce-o fi în mintea acestei femei?! Tablourile pe care le mai are sunt la fel ca și celelalte. Cel puțin o fi căutând ceva, o fi trudind? Sau pur și simplu vrea să fie pictoriță doar cu numele, să poată să figureze în Uniune și să se ducă la o casă de creație? Din ce o fi trăind? O fi făcând grafică, afișe? Ce-ar fi să mă duc și eu câteva săptămâni să mă recreez cu barca pe lac?»

Se așeză la birou și până seara izbuti să găsească formula trecând-o pe noua pictoriță în categoria celor care «caută». «Dacă nu caută nimic, își zise, la o a doua expoziție o voi vârî cu regret în categoria celor care «nu cunosc patosul realității». O voi mustra atunci și o voi invita să se ducă pe teren și să dea piept cu el. Dar până atunci mai e», își încheie criticul șirul reflecțiilor sale. Iară a doua zi luă cu sine materialul unei monografii la care lucra și plecă și el la casa de creație de lângă București.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

III

Această casă era un castel feudal renovat, aparținuse unei prințese. Despre această prințesă, un literat spunea într-un roman fantezist că în fiecare dimineață ea dădea ordin grădinarului să schimbe florile din grădină în așa fel încât peisajul să exprime sau să fie în armonie cu dispoziția ei sufletească din clipa aceea. Pentru a nu crea impresia că afirmația ar fi neveridică, romancierul adăuga că prințesa vindea apoi foarte practic florile la piață și că avea pricepere comercială.

Castelul avea într-adevăr o seră și o grădină, care au fost păstrate. Sera era condusă de un tânăr inginer pe care îl chema Micula Mircea. Vindea flori prin contract diferitelor întreprinderi și instituții,

producția de bază fiindu-i însă asigurată de către *Horticola 1 Mai*, care contracta cantități mari din toate soiurile de flori.

Înainte de a fi ajuns inginer horticol Micula Mircea fusese câtva timp activist de partid, foarte scurt timp. Fusese trimis în satul său de către secretarul plășii de partid să-i convingă pe consătenii săi că nu trebuie să profite de nenorocirea refugiaților moldoveni și să le ia avutul pe nimic. Era în vara 1946 în timpul secetei din Moldova și se vindea de pildă o vită mare pentru unul sau doi saci de grâu. Micula – avea pe atunci douăzeci de ani – a pus pe gornist să sune adunarea și a chemat satul în fața primăriei. Chiar în ziua aceea tatăl său primise contra unui dublu de porumb o pereche de cisme și o haină de iarnă îmblănită și era încântat de afacere ca și când ar fi obținut aceste lucruri nu de la un om ca și el, ci de la un soi de viețuitoare existentă undeva în afara bucuriei și a durerii și căreia i se năzărise, pentru motive care priveau doar pe această viețuitoare, să-și dea cismele și haina din spinare pentru douăzeci de kilograme de boabe. Când s-au strâns destui ca să-l poată asculta, Micula Mircea a apărut pe treptele primăriei și a început să le vorbească.

Vorbea bine, avea o gândire pe care și-o exprima cu pregătiri surprinzătoare care captau fără scăpare atenția. Prin aceasta și fusese remarcat și devenise activist. Un farmec aparte subjuga mintea celui care îl asculta, nu numai de la tribună, ci și în simpla conversație. Inteligența lui era parcă nealterată și desvăluia ca la lumina unei flăcări aspectul uimitor al lucrurilor obișnuite, asupra cărora nimeni nu se mai gândea. Exprima evidența lucrurilor, dar nu aceea acceptată de toată lumea, ci aceea care decurgea chiar din însușirea lucrului în sine. De mic se arătase astfel, dar în familie se obișnuiseră cu el și nu-l mai prețuiau. Când fu însă dat la școală, chiar din primele zile atrase atenția tuturor și nimeni nu-l mai uită în anii care urmară, toată școala și toți învățătorii îl știau.

Se afla alături de școală o fântână părăsită, un țăran bolnav de pelagră se aruncase în ea și veniseră niște oameni cu unelte s-o sleiască, să-i facă iarăși apa bună de băut. Copiii năvăliseră în jurul ei: în pietrișul scos de oameni din fundul fântânii se găseau bani. Când cineva murea în sat nu era dus totdeauna direct la groapă, cei mai bogați opreau alaiul funebru în dreptul acelor locuri la care mortul cât trăise făcuse cele mai lungi ceasuri de popas: în dreptul unei poiene,

la răscruce de uliți unde stătuse cu alții la taifas, la fântânile din care băuse apă sau adăpase vitele... Preotul rostea cuvintele rituale în timp ce familia arunca asupra locului bani, monezi mărunte, făcând să se încaiere copiii.

Aceiași copii se încăierau acum pe pietrișul scos din fântâna care se sleia. Micula Mircea găsi chiar o monedă galbenă de cinci lei și o arătă, transfigurat, celorlalți. Cineva îi dădu însă peste mână și băiatul avu o clipă de buimăceală și o scăpă jos. Un altul o luă și o zbughi, dar Micula își reveni și îi sări imediat în spinare. Hoțul însă era ceva mai mare și mai puternic decât el și păstră moneda, și atunci Micula îl apucă de mânecă pe unul din oamenii care scoteau pietrișul și se rugă de el să-i spuie hoțului să-i dea banul îndărăt. Țăranul îi înjură pe toți de mamele lor, se făcu că are să pună mâna pe casma și le spuse că dacă nu pleacă de lângă fântână are s-o rupă pe spinarea lor. Micula se furișă pe la spatele celui care îi luase moneda, îi sări în spinare pe neașteptate și căzu cu el grămadă. Îi apucă mâna, îi mușcă degetele cu dinții și izbuti să-i smulgă banul. Celălalt făcu însă același lucru și de câteva ori moneda trecu de la unul la altul. Atunci Micula se îndârji, apucă un pietroi și îl izbi pe adversar cu el în cap.

– Na, fire-ai tu al dracului, îi spuse și îi desfăcu ghearele și-i luă moneda.

Văzând că celuilalt îi curge sânge din cap avu iarăși o clipă de buimăceală, dar își reveni și îi explică:

– Să te saturi! zise el.

Se pare însă că lovitura nu izbutise să-i scoată celuilalt din mintea lui crudă dorința de a avea banul, pentru că el țâșni deodată în picioare și se repezi din nou la luptă.

Micula nu stătu prea mult pe gânduri și o luă la fugă. Intrară în curtea școlii, ocoliră școala în goană de mai multe ori, intrară în clase țipând, săriră de câteva ori pe fereastră și în cele din urmă o *minciună* făcută de Micula hotărî cine avea să fie învingător: în plină goană el se opri deodată pe loc, se lăsă pe vine iepurește și adversarul se împiedică de spinarea lui, căzu și își scrânti o mână.

Un învățător, auzind zarva, ieși din cancelarie, îi chemă pe amândoi copiii la el și fără să le spună ceva le cârpi, pe rând, palme după ceafă. Cel cu mâna luxată și cu capul zgâriat începu să urle și

o luă la fugă spre poartă. Micula însă se uită la învățător foarte nedumerit.

– De ce dai, mă, în mine?! zise.

Învățătorul, care tocmai voia să se îndepărteze, tresări și se întoarse. Se făcu mare liniște, toată școala se adunase și făcuse cerc în jurul băiatului și învățătorului. Învățătorul își scoase o mână din buzunar, îl apucă pe copil de bărbie și îl ținu astfel cu capul dat pe spate.

– Al cui ești tu? zise învățătorul, care era un localnic și îi cunoștea pe toți țăranii.

– Stai, mă, că mă doare gâtul, spuse Micula mișcându-se înapoi.

Învățătorul îi dădu drumul, se îndreptă alene spre scara de ciment de la intrare, se așeză pe ea și îl chemă pe băiat la el. Parcă presimțind ceva, cercul gros de copii se apropie odată cu cel chemat.

– Al cui ești tu? repetă învățătorul.

– Al lui Ion Ilie Micula, răspunse băiatul.

Învățătorul își răsuci pedagogic capul într-o parte și spuse:

– Nu aud! Voi auziți ceva? se adresă el celor mari.

Copilul zise cu voce limpede:

– Sunt al lui Ion Ilie Micula, ce tu ești surd? Ți-am mai spus o dată!

Izbucniră hohote, o rumoare înaltă de voci subțiri care se revărsă peste liniștea și grădinile satului. Învățătorul se ridică, intră în cancelarie și se întoarse însoțit de două «domnișoare». Era foarte vesel.

– Ascultă Micula, spuse el așezându-se iarăși pe brațul de ciment al scării. Ia să-mi spui tu de ce te-ai apucat la bătaie cu ăla?

– Păi dacă mi-a luat francul!

– Ei, și?

– I l-am luat îndărăt.

– Dar de ce avea capul spart? Cine i-a spart capul?

Copilul nu răspunse și învățătorul continuă:

– Vasăzică, pentru un franc tu ești în stare să spargi capetele oamenilor! I-ai spart capul sau nu i l-ai spart?

– Păi ce, tu n-ai văzut? Ce mai mă întrebi așa?

Învățătoarele râseră nestăpânit, cercul de copii fremăta.

– Vasăzică din ăștia ești tu, continuă învățătorul! Ia spune, cu ce i-ai dat la cap?

– Cu un pietroi, răspunse Micula dând din umeri.

– Și tu nu te gândești că ăla putea să moară? Dacă îl omorai?

Băiatul ridică fruntea și se desvinovăți cu o însuflețire neașteptată:

– Păi bine, mă, ce era să-i fac eu? El mi-a luat mie francul și n-a vrut să mai mi-l dea! Spune și tu, de!

Din nou rumoarea crescu. Învățătorul își arăta numai dinții, aștepta ca veselia să se potolească, să poată continua. Deodată însă copilul nu mai răspunse la nici o întrebare. Una dintre învățătoare îl apucă de bărbie și îi spuse cu un glas înalt și subțire, din vârful limbii, cu o bunăvoință insistentă și rece:

– Așa te-a învățat tata acasă să vorbești? Nu știi să vorbești frumos? Aici la școală trebuie să vorbești frumos, auzi Micula? Uită-te la mine, ai auzit ce ți-am spus? Ai înțeles?

Se dovedi că înțelegea totul. Învăță ca nimeni altul ferindu-se însă parcă premeditat să mai atragă atenția asupra sa. Nu putea însă să nu atragă, avea o gândire scânteietoare și deseori învățătorul, după un răspuns al copilului, părăsea clasa și se înapoia cu doi sau trei colegi de-ai săi.

– Micula, i-a spune...

Și formula din nou întrebarea pentru ca elevul să repete răspunsul său uimitor.

La paisprezece ani chipul băiatului se umbri însă și o tăcere tristă și meditativă luă locul neobișnuitei lui spontaneități: termina școala și drumurile lui nu mai duceau nicăieri. Nimeni nu înțelese schimbarea care se petrecu cu el în ultimul an. Nici învățătura nu-i mai prii și la examen nu mai uimi pe nimeni. Tatăl său nu-l cunoștea nici el și nici el nu înțelese de ce băiatul nu mai era cel de altădată la treburi. Despre școală el nu se interesase niciodată și nu știa ce însemna ea pentru copil. Nu bănui ce urmări putea să aibă pentru Mircea al lui un schimb de cuvinte care avu loc între ei, într-o zi. Dacă după terminarea cursului primar avea să-l dea mai departe la școală, aceasta fusese întrebarea pe care băiatul i-o pusese parcă în treacăt. La școală?!

– Și ce beneficiu o să am eu dacă te duci tu la școală? zise tatăl cu voce înghețată și batjocoritoare. Ce, nu-ți place munca,... paștele mă-ti!?

Era cel mai mare dintre copii și tatăl abia așteptase această vârstă a lui de paisprezece ani când putea să-l ajute la muncă. Băiatul începu

să-i ajute, dar criza nu se îndepărta, nu se petrecea cu el acea contopire a gândirii cu a efortului și tatăl spori rigoarea legilor după care trebuia crescut și format un băiat de țăran. Îl trimitea, de pildă, să mături oborul și să dea coceni la iapă; el se ducea să mături oborul, dar tatălui i se părea că durează prea mult timp acest măturat și răcnea:

– N-ai auzit, mă, să dai coceni la iapă? Asta însemna foarte limpede, pentru oricine, un singur lucru: să termine adică mai repede cu măturatul oborului și să treacă la treaba următoare, dar băiatul nu înțelegea, lăsa măturatul și se ducea după coceni. În drum spre coceni ocolea o furcă, aruncată acolo cine știe de cine printre glugile din grădină; în clipa aceea cădea iar răcnetul:

– Ridică, mă chiorule, furca aia de jos, nu vezi că o să te înțepi în ea?

Neliniștit de aceste răcnete băiatul vroia să lase cocenii jos și să ridice furca, dar era prea târziu, auzea pașii... Se apropiau pașii! Ca și când ar fi avut capul de oțel, astfel de piuit îi țâșnea în auz când palma cumplită, ca de curea, se abătea asupra lui.

Își reveni cu încetul și tatăl se domoli, ajunse flăcău, dar nu se poartă în mod obișnuit, în privire nu-i apăru, ca la ceilalți, acea strălucire aprinsă când pe dinaintea lui își legăna trupul o fată sau o muiere tânără; în privirea lui rămânea, ascunsă, vechea strălucire de la paisprezece ani, fără tristețea meditativă care urmase, păzită însă de o înțelepciune câștigată fără pierderea a ceva. Ca niște găini bete se învârteau fetele în preajma sa, iar cele care știau prea multe aveau expresii de neliniște când se uitau la el, ca și când vederea acestui flăcău le-ar fi amintit cu spaimă de puritatea pierdută.

IV

În 1945 auzi un comunist vorbind, primul care veni în sat. Micula Mircea stătea și el prin spate, ca orice flăcău care înțelegea că nu șade bine să turburi privirea celor mai în vârstă vârându-te ca un protap înainte. Comunistul era un om în vârstă, un orășean, vorbea foarte bine și spunea ceva foarte simplu și foarte evident: că pământul nu trebuie să fie stăpânit decât de cei care îl muncesc și că în condițiile actuale s-a creat posibilitatea ca țăranii să pretindă moșierilor rămași neexpropriați după primul război să renunțe la pământul pe care îl

stăpânesc fără să-l muncească și să li-l dea lor, celor care nu au deloc sau au foarte puțin și trăiesc muncind pentru alții. Micula Mircea nu avea pământ puțin și nici el și nimeni din familia lor nu muncea pentru alții; aveau un lot întreg și o duceau destul de bine. Era însă foarte mirat că oamenii tăceau și se uitau la cel care le vorbea ca niște surzi, ca și când li s-ar fi vorbit într-o limbă străină. De aceea, când omul acela a terminat de vorbit, Micula a exclamat:

– Ei, de ce tăceți? E foarte limpede ce-a spus!... Sau nu vreți pământ?

Comunistul l-a auzit și i-a cerut să vină lângă el și să vorbească.

– Din față trebuie să vorbești totdeauna, nu din spate, a zis el, și Micula a râs și a venit în față.

N-a făcut decât să repete tot ceea ce spusese comunistul, dar în așa fel încât după aceea comunistul l-a întrebat dacă nu vrea să vină cu el. Unde? a zis băiatul cu privirea strălucitoare și astfel a ajuns după un an, timp în care a urmat și câteva luni de instructaj, să se întoarcă în sat cu prima sarcină de partid.

Nimeni dintre țărani nu bănuia, văzându-l iarăși pe aceleași trepte ale primăriei, ce avea să urmeze. Reforma agrară se făcuse, ce mai urma acum? Trebuiau să fie atenți cu orice mesager, fie el și un tinerel ca Mircea lui Ion Ilie Micula. Trebuia descifrat totul mai dinainte, pentru a preîntâmpina pregătiți răul, sau pentru a acapara cât mai mult din eventualul bine. Numai un prost ar sta acasă liniștit, după un război în care neamțul a încercat să dea și până la urmă a mâncat bătaie de la rus și când un comunist vine în sat și zice: puteți să luați pământul moșierului și pământul să fie luat și moșierul să nu mai aibă armată să tragă în ei ca în '907.

Astfel că se adunaseră în număr mare, în cămășile și în izmenele lor de pânză ieftină, unii desculți, alții încălțați și cu chimire peste brâu roșu, cu pălării care fuseseră odată negre, unii cu bastoane cu gogă la cap, solemni, adevărați oameni politici, alții mititei, slabi și cu o speranță atât de umilă în luminile ochilor încât semăna această speranță mai degrabă a disperare... Stăteau toți împrăștiați în fața acelui copilandru, fiecare având aerul că s-a oprit aci ca din întâmplare și că nu va asculta mult și își va continua drumul spre treburile lui importante și veșnice, spre deosebire de cele de felul acestora la care s-a vârât alde băiatul ăsta al lui Micula, de care chiar

și tat-său își bate joc. (Se spunea că Ion Ilie Micula ar fi zis de dimineață, întâlnindu-se cu unii: «vreți să-l vedeți pe *iacacine*? (iacacine fiind dracu) duceți-vă la primărie și uitați-vă la alde Mircea al meu».)

Unii chiar plecară, lămuriți buștean și plictisiți: băiatul lui Micula vorbea frumos, dar mai auziseră: își lăuda partidul! Că a făcut reforma agrară! A făcut-o, mare brânză, a luat alde cutare și alde cutare câte-un pogon de pământ și atâta tot! Cei rămași însă ascultau cu încordare și după câtva timp încordarea lor fu răsplătită: dincolo de frazele și vocea acaparatoare a băiatului înțeleseră limpede că partidul comunist nu vrea și nu-i place cu nici-un chip ceea ce fac ei cu moldovenii. Nu vrea și se opune... Dar că mult mai bine ar fi să înțeleagă oamenii singuri cum stau lucrurile și să se prezinte și să vândă la centrele ce se vor forma în acest scop, cereale pentru a veni în ajutorul populației înfometate. Nu este așa omenește? Dacă lucrurile ar sta pe dos și ei și nu moldovenii ar fi cei loviți, le-ar plăcea să fie jefuiți?

– Am vedea noi atunci ce-am face, ne-am descurca noi și fără tine, zise deodată, cu o voce spartă, unul dintre cei cu chimir. Ia dați-l în p... mă-sii jos de-acolo pe băiatu-ăsta al lui Micula! Alde tat-său s-a procopsit chiar de dimineață cu o dulamă și o pereche de cisme pe un dublu de porumb și fi-său ne face propagandă să dăm partidului comunist să împartă el egal la toată lumea! Du-te, măi băiatule, și vezi-ți de treabă, nu îndrăzni tu să ne vorbești nouă, oameni bătrâni. Hai, fraților, acasă!

Dar nu plecă nimeni, nici măcar el.

– Eu nu vorbesc aici în numele tatei, zise tânărul activist fără să se intimideze. Tata a făcut și el ce-a văzut că fac alții... Dumneata, nea Floreo, știu eu că o să te descurci și în cazul când seceta ar fi și la noi, fiindcă pentru dumneata binele n-a pierit niciodată din omenire, ai avut dumneata grijă să pui mâna pe el în detrimentul altora. Și mă înjuri pe mine de față cu tot satul fiindcă ai mirosit că partidul comunist vrea binele general. Eu îți atrag atenția că nu sunt sluga dumitale și că în principiu n-ai dreptul să înjuri pe nimeni, afară poate de copiii dumitale, care nu sunt mai breji decât tat-său... Noi nu suntem un partid ca al dumitale, care una să spunem și alta să facem și la întruniri să ne înjurăm și să ne batem cu adversarii. Dar să știi că ținem și noi minte cine e cu noi și cine contra noastră...

Îi luase astfel piuitul lui Florea ăla, dădându-i în cap cu *detrimentul* și cu *principiul*. Fusese însă din nou întrerupt. El nu se pricepuse să se informeze din vreme să afle ce forțe vor veni acolo contra lui. Cu toate că își păstră câtva timp calmul, terenul îi fugi încetul cu încetul de sub picioare.

– Domnilor! răcni deodată unul dintre ei, permiteți-mi domnilor!

Își făcu loc cu bastonul în mână, dădu pe unul și pe altul la o parte și ajunse în mijlocul adunării. Avea în mișcări o demnitate bătoasă și agresivă și o expresie fanatică de nebun sau de inspirat. Era un ins cu fața emaciată, ras complet și îmbrăcat într-un costum negru, cu pălărie, pe care când scoase răcnetul o dădu pe ceafă cu mâna în care ținea bastonul. Chemarea să i se permită să vorbească o făcu cu o voce cu prelungiri oratorice strangulate, parcă dementiale. Părea să fie prăvăliaș, funcționar rural sau chiar învățător.

– Domnilor, răcni el din nou, ridicând bastonul în aer, astăzi! As-tăzi, reluă subliniind zgomotos și agitat cu tot trupul și cu tot bastonul, astăzi nu trebuie să fii comunist!

Se roti de jur-împrejur și câteva clipe rămase cu gura deschisă până la omușor, apoi lansă cu o mișcare care cuprindea parcă întreaga lume și cu o voce care acumula maximum de energie și de răcnet:

– ...Trebuie să fii... Trebuie să fii, anti-comunist!

Era chiar un program, în ciuda extraordinarei lapidarități și nu chiar atât de ridicul cum părea; s-au văzut, în anii următori, generali americani și francezi răcnind chiar mai puțin decât atât. Se stârni tumult. Iar ceea ce urmă se dovedi a fi fost bine organizat de acest individ sau de altul dintre cei cu chimire, spre deosebire de Micula care nu știuse să organizeze nimic și care nu văzu în mijlocul răcnetelor, amenințărilor și înjurăturilor care urmară la adresa lui decât pe cei care erau contra lui. Pe cei care erau cu el, cei desculți sau cei cu privirea umilă și care nu erau mai puțini decât ceilalți, nu-i văzu deoarece aceștia nu făceau nimic.

Nu vor da nimic! Acesta era sensul practic, prezent, al răcnetelor și injuriilor. Nimic! Nimic nu vor da! Și cu toate că știau toți că partidul comunist nu avea încă putere să-i silească la acest lucru era atâta împotrivire și ură sălbatică pe chipurile lor holbate încât Micula Mircea, cu mintea lui ageră, înțelese că totul nu era adresat lui personal, ci partidului, care chiar dacă acum n-avea puterea, ei simțeau

că o va avea și se împotriveau acestei puteri acum, cât mai era vreme. Băiatul zâmbi nemilos, se încordă ca un arici și deodată răcni el însuși cu o voce plină de triumf:

– Ba o să dați!

El nu precizează dacă acum sau în viitor, iar ei răcniră imediat:

– N-o să dăm!

– Ba o să dați! O să dați!

– N-o să dăm!

– Ba o să dați!

Atunci ei se îmbulziră spre el și puseră mâna pe el, să-l convingă și altfel decât prin răcnete că n-o să dea. Îl traseră jos de pe trepte, îl înghesuiră cu burțile lor revărsate peste chimire și îl loviră. Individul în negru îl izbi cu bastonul în cap. El stătea încordat ca o vergea, cu chipul alb de loviturile primite, cu privirea arzătoare, repetând ca într-o revelație:

– Ba o să dați! O să dați!

Uite că dăm! Strigau ei înăbușindu-l cu suflarea gurilor lor deschise, înghiontindu-l, împingându-l, gonindu-l, în timp ce toți cei care erau cu el și care nu erau mai puțini decât ceilalți, asistau tăcuți și triști la această scenă."

.....

Acest text ne pune în fața noului personaj *Micula Mircea* care mai apoi va deveni și în *Morometii II* și în *Marele singuratic* – Niculae Moromete. Tragem de aici concluzia că atât această povestire – sau început de roman mai degrabă – *Horticola*, cât și *Întâia moarte a lui Micula Mircea*, devenite apoi *Marele singuratic* și *Morometii II*, au cunoscut o modificare de esență în momentul în care scriitorul și-a pus problema elaborării unei tetralogii. Cum era firesc, aceasta devenea legată de structura *Morometilor*, iar Micula Mircea s-a transformat în Niculae Moromete. De altfel, Marin Preda făcuse senzaționala descoperire că Micula Mircea poartă destinul lui Niculae, cu caracterul și întâmplările vieții lui. În acel moment a dispărut definitiv personajul Micula Mircea, deși era protagonistul unui roman încheiat și al unui început de alt roman.

Publicăm, în continuare, textul integral al capitolului V din Partea a patra a romanului, așa cum a apărut în prima ediție din 1972:

V

„În primele zece zile Simina dormi în odaie, dar într-o seară îi spuse lui Moromete:

– Bunicule! mă lași și pe mine să dorm în pridvor?

– De ce să nu te las? zise Moromete. E loc pentru zece inși, nu numai pentru mine.

– Să nu te mănânce gângăniile, zise Ilinca. Nu te lua după el, care are pielea groasă. Și pe mine și pe bărbatu-meu ne mușcă...

– Nu că ar fi purici, dar mai vin și țânțari...

– Da, dar e așa de frumos afară, zise Simina. De-aici de la margine, se vede cerul cu stele... Uite aici am să dorm!

Tocmai la celălalt capăt, tot la margine, era căpătâiul lui Moromete. Încă din primele minute de când o văzuse, bătrânul începuse să țină la ea cu acea intuiție fără greș a părinților care ghicesc că fata pe care fiul lor le-a adus-o s-o vadă, nu e numai ființa care le va face să nu se stingă neamul, dar îl face pe băiat să fie fericit peste ceea ce le e dat în mod obișnuit oamenilor... Dacă o să fie bine sau rău, cine poate să știe? Dar nu poți să-l judeci nici pe copil, nici pe ea, nu poți decât să taci și să înțelegi că pentru a te lua cu cineva pentru tot restul vieții nu e atât de greu, ci mai greu e ca acest luat să nu devină o povară de care să nu te mai poți lepăda niciodată și care să te apese cu anii ca o piatră de moară de care să nu scapi decât în moarte... Ori, Niculae arăta parcă mai liber în viața lui, alături de această fată, decât arăta înainte, când era singur... Și sunt băieți care le citești pe față, alături de fata pe care și-au ales-o sau au fost aleși de ea, că toată bărbăția și libertatea lor se află în mâna ei și ei, proștii, nici măcar nu-și mai dă seama de ceea ce li se întâmplă și nici nu-și vor da vreodată...

Bătrânul stătea întins cu fața în sus pe pridvor și asculta ore întregi respirația ușoară a tinerei femei care dormea dusă, după truda ei ciudată din timpul zilei... De când se mutase ea din casă, bătrânului nu-i mai venea somnul decât târziu, când se revărsau zorile, dar nu

se gândea nici-o clipă să-i spuie. Dimpotrivă, se temea să nu-i vie ei într-o zi să se întoarcă îndărăt, speriată de țânțarii care într-adevăr o pișcau de labele picioarelor, de i se umpluse pielea de pete roșii... Încetul cu încetul, aceste nopți începuseră să se umple pentru el de amintiri care îl țineau într-o încordare asemănătoare cu revenirea puterilor, mâna i se strângea și făcea să trosnească ușor lemnul marginei pridvorului. Se scula în capul oaselor, se dădea jos, cobora scările și o lua spre grădină, fără să se mai folosească de ciomag... așa era, nu era nici-o îndoială, puterile i se întorceau... «Ce-ar fi? se întrebă el într-o seară. O iau pe-aici pe măgură, ies prin Pământuri, și de-acolo până la Râca ce mai e? O vale și intri în sat... Și nu mai plec de-acolo... Să vie pe urmă asta bătrâna după mine... Îi rup spinarea cu un ciomag... Așa am să fac, mă culc îmbrăcat și pe la miezul nopții plec... Dacă o să ostenesc și o să văd eu că nu mai pot, ei și? Mă odihnesc, și pe urmă plec mai departe... Sau și mai bine, dimineața, când se duce fata asta prin Pământuri să merg și eu cu ea, să-i povestesc că nu mai pot trăi cu... și să...»

Nu, nu era bine. Bătrâna, cu ochii ei înverziți de răutate, ar fi putut ghici ce-are el de gând și să-l oprească, cum se mai întâmplase... Putea, era mai tânără cu zece ani, mânca-o-ar pământul, și avea toate puterile în ea, cu toate că născuse de cinci ori și nu fusese zi de la Dumnezeu, afară de duminecă în care să nu-i fi mers de dimineață până seara picioarele prin bătătură... Ar fi în stare cine știe ce să-i facă, așa cum îl mai amenințase, să-l încuie în casă... Oricum, trebuie să-i povestească acestei fete, să se sfătuiască și cu ea... Să-i spună pe urmă ea lui Niculae, cum o și Niculae...

Dar cum să-i povestești? Asta îți stă bine când ești tânăr, sau când ești în complecte puteri chiar dacă ai șaizeci de ani... Că acum zece-unsprezece ani a fost părăsit bolnav în casă și lăsat să moară și că norocul lui a fost că boala i-a trecut repede și a putut pe urmă, prefăcându-se că e pe moarte, să sară din pat la ea și cu ciomagul în mână s-o fugărească pe după casă, și prin toată curtea... Că era ea smintită și nu putea să-l ierte că a vrut să-și aducă pe cei trei băieți fugiți, înapoi acasă? Când? Înainte de război!... Asta încă se mai poate povesti, dar că într-o zi, când venea de la moară, unde se întâlnise cu Isosică, la care se dusese să-i spună ăstuia că acel Vasile al Moașei care venise președinte sprijinit chiar de el, de Isosică, îl va da jos și pe Isosică

și la plecare, cum mergea cu capul în jos a auzit deodată un glas care îl striga, Ilie, Ilie, începând de-acolo nu se mai putea povesti nimic... Întâi nu se putea povesti tristețea care îi mâna pașii, cu toate că plecase de la acest Isosică cu o speranță că nu va ajunge să i se întâmple ceea ce fusese amenințat că i se va întâmpla, dacă va continua să se vadă cu prietenii lui și să discute cu ei ce le plăcea la fiecare să discute, adică să fie toți ridicați de șeful de post pentru agitație împotriva regimului. Până atunci îi lăsase, cât timp Niculae fusese activist, îi înjurau, dar nu le făceau nimic. Și îndată ce Niculae căzuse, nu se mai sfiiseră să-l amenințe pe față. «Adică cum, îi spusese el lui Isosică, ironic (și aici în vorbirea lui Moromete răsunau cuvintele cu subțirimile și cu grosimile cu care își juca el toate comediile), întrucât, exclamase el, prin faptul că niște oameni se adună pe pridvorul unuia sau altuia constituie un pericol pentru regimul care ne-a scăpat de robia *fascistă*?» Isosică ridicase din sprâncene. Asta însemna la el mare veselie. Trebuia, continuase Moromete, dat jos acel Vasile și adus în locul lui Țugurlan, vechiul său prieten, comunist din primele zile, care făcuse tot din primele zile o greșală și de-atunci stătea la un siloz și nimeni nu se mai gândea la el! Se gândise el, Moromete! Isosică îi spuse că ideea era foarte bună. Numai să iasă acest Țugurlan de-acolo din silozul unde stătea înfundat de ani de zile, să apară pe scena satului... Plecând de la moară însă, avea inima grea. Ce poți face cu un om? Într-o comună? Chiar dacă acest om nu va face nicidecum ca acel Vasile? Cât timp nu va face? Întrebarea era limpede: când lucrurile pornesc de se dau de-a rostogolul la vale, sau hai să nu zicem la vale, în tot cazul dau busna într-o direcție, cu oamenii după ele, alergând ca niște smintiți, se liniștesc ele până nu ajung jos sau nu-și pierd puterea de a se mai rostogoli? Ce putem noi împiedica? Lumea asta se ține bine pe picioarele ei, sau primului nebun care îi vine în minte s-o dea peste cap, o dă? Asta e întrebarea... În al doilea rând nu mai avea nici o bucurie pentru casa lui, după ce trăise în ea atâta amar de vreme... Mai avea o fată care mai rămăsese pe lângă el, pe Ilinca, încolo nimic. În toamnă acuma avea să se mărite și ea și crezi că n-o s-o ia bărbatul și-o s-o ducă? Rămâne cu Catrina, care astă-primăvară l-a lăsat zăcând în pat și s-a dus la Alboaica, așteptând să audă că și-a dat sufletul... Asta nu se poate povesti nimănui. «Mai

bine aș fi murit atunci», gândise el mergând cu capul în jos și nemaivăzând nimic în jur.

De aceea nu auzise nici cum o femeie care tocmai ieșise pe poarta morii cu căruța plină cu saci, îl strigase încetinind caii în dreptul lui. Femeia însă nu-l mai strigase a doua oară și un timp omul de pe marginea drumului și căruța cu cai merseră împreună în liniștea acelui început de înserare care se lăsa peste sat.

– Hm! făcu Moromete deodată, strâmbându-se supărat. Glasul ei îi sunase în urechi cu întârziere. Se abătu din drum, coborî șanțul și se apropie de căruță; puse piciorul pe vătraiul loitrei și se urcă sus lângă muiere.

– Asta e o treabă de tine?! zise el.

– De ce Ilie?

Moromete începu să clatine din cap; nu se făcea! Sunt lucruri care au rostul lor și ce rost e ăsta să...

– Credeam că ai murit și tu, nu numai bărbatu-tău! zise el ferindu-se. Mă, ziceam, aia o fi murit și ea pe-acolo prin Râca ei, de n-a mai dat nici un semn că mai e pe lumea asta!

– Aha! făcu muierea. Și m-ai îngropat și pe mine alături de el și ți-ai văzut de treabă. Parcă mai cunoști tu pe cineva de când ți-au fugit feciorii? Las' că nici când eram pe-aici nu prea te gândeai tu la mine, dar o dată de Crăciun și de Paști tot mai ne vedeam noi.

În tot acest timp Moromete nu-i aruncase muierii nici o privire. Dar se uita ea la el.

– N-ai îmbătrânit neam, spuse ea mai departe, ai ceafă dreaptă. Știu că ai trecut de șaizeci, dar nu știu cu cât.

– Nu cu mult, răspunse Moromete cu încântare, parcă minunându-se că iată, trăiești mult, veri după veri și ierni după ierni, și când te uiți în urmă vezi că n-ai decât șaizeci și ceva de ani. Orice-ai zice, nimeni nu te împiedică să te gândești că mai poți trăi optzeci.

– Am auzit că tu și Catrina vă aveți ca la douăzeci de ani, ea a vrut să te lase, tu ai alergat cu parul în mână după ea pe după casă... Cică te-ai prefăcut bolnav, așa e?

– Așa e! întări Moromete subțirel.

– Ei, ce-ți pasă! Fi-tău Niculae e bine, Ilinca am auzit că o să se mărite și ea! Numai Paraschiv săracul e bolnav. De ce nu-i dai și lui niște bani, să-și ia doctorii?

– I-am dat, Fico, crezi că am așteptat să vii tu la moară în Siliștea și să ne întâlnim noi doi ca să-mi dai tu ideea? Da mi-a spus muierea aia a lui că nu se îngrijește. După ce i-am dus eu banii, că am strâns și eu de la ce mi-a dat Niculae, primul drum pe care l-a făcut după ce-am plecat eu, a fost la cârciumă! «Nu se mai stăpânește, tată, mi-a spus creștina aia cu care trăiește, n-am ce să-i fac, bea și fumează și hârjâie pe urmă din gât de mă și sperie. Da el zice, «lasă, fă, că nu mor eu, v-arăt eu vouă la toți, vă muma în...» Care-or fi ăia toți și ce vrea el să le arate, numai el știe! Care-or fi?

Muierea însă nu-l urmărise chiar cu toată atenția, și s-ar fi zis că nu prea îi păsa ei de soarta lui Paraschiv.

– Arăți bine, dar nu ești vesel! zise ea. De ce? Crezi că mai ai tinerețea în față să te zbați din pricina unuia sau altuia? Care cum și-a așternut, așa să doarmă!

– Crezi că nu mai pot eu de inimă rea, Fico? Zic și eu că mă întrebași , răspunse Moromete într-adevăr senin.

– Ăsta e norocul tău, zise muierea. Ai minte de om tânăr, altfel ai fi murit de mult, după câte te știu eu.

– De ce zici tu asta?!

– Așa!

Avea în ea ceva ocrotitor această muiere. După dinții întregi care i se vedeau când vorbea nu părea să fi trecut demult de patruzeci și cinci de ani, iar de departe arăta și mai puțin, fiindcă statura ei semăna cu a unei fete. Era îmbrăcată toată în negru, așa cum au obiceiul unele muieri când ies din satul lor și se duc în alt sat, când pun pe ele ce au mai bun, chiar dacă au de făcut o treabă.

– Așa ai fost tu bun și nu ți-ai ridicat, de când te știu eu, ochii la o muiere. Ai avut două, pe soră-mea, săraca, pe care ai omorât-o, și pe Catrina, care o să te omoare ea pe tine, cu zile, dacă n-o gonești de-acasă, sau dacă nu fugi tu. Ia să te fi uitat, și ai fi văzut că n-ar fi îndrăznit ea să te lase singur și bolnav în pat și să-i scapere ochii ăia veninoși de bucurie că ai să mori. E nebună, să știi de la mine, să-ți aduci aminte!

– Eu zic că n-o să mă lase Dumnezeu să mă canunesc când n-oi mai putea, zise Moromete.

– De ce să nu te lase? Parcă Dumnezeu are milă de ăl bun și îl pedepsește pe-ăl rău? zise muierea.

– Da cum crezi tu că e?!

– Uneori e și după păcate, dar alteori nu e! zise muierea. Al meu, după câte bătăi mi-a tras, ar fi trebuit să se canunească și el nițel când l-a luat Dumnezeu. Nu s-a canonit neam, a murit întâmpinat.

– Erea acasă? o întrebă Moromete.

– În pat, zise muierea. Venisem de la cimitir și pusesem coșnița cu colaci pe grindă. Mi-e foame, zice, și îl văd că se ridică și întinde mâna în sus să ia coșnița. A! a tăcut și gata.

Urmă o tăcere. Căruța ieșise de mult din sat și caii simțind parcă roșul asfințitului în spate începuseră să bată grăbiți drumul cu copitele. Moromete avea aerul că merge și el acasă, cu toate că satul lui era în urmă, nu înainte. Stătea mereu cu fruntea puțin plecată și nici acum nu întorcea privirea să se uite măcar o dată la muiere, deși din spusele lor se înțelegea că n-o mai văzuse de multă vreme.

– Că, s-ar putea ca muierea asta a mea să-mi facă și să-mi dreagă, admit, murmură întru târziu, ca pentru sine. Dar că pe soră-ta Rada aș fi omorât-o eu, asta de unde ai mai scos-o.

– Ai omorât-o după ce l-a făcut pe Achim, zise femeia. Mi-a povestit pe patul morții.

– Ți-a povestit?

– Da, mi-a povestit.

– Hm!

– Mi-a povestit și altele, nu numai asta!

– Ei, ce vorbești!

– Săraca, n-am să uit până oi muri cum s-a întors ea acasă și a venit la mine să-mi povestească cum ai dat tu peste ea în plină zi, pe miriște, la capătul locului tău din Pământuri. Uite, pe-acolo! zise muierea arătând cu biciul spre stânga, în depărtare. Era un stejar pe-acolo, a îmbătrânit și s-a uscat. Știi cum te-a poreclit ea atunci, nu ți-am spus nici până acum?

Moromete nu răspunse și câtva timp muierea nu turbură nici ea tăcerea câmpiei pe care păcănitul roților și loviturile copitelor o făcea parcă să sporească și mai mult. Moromete înălță în sfârșit un umăr. Hm! În acest ceas al vieții sale trebuia să afle despre sine lucruri pe care nu avusese timp să le afle atâta amar de vreme! Șaizeci și ceva de ani nu sunt o glumă, ei, uite că tinerețea sa tot mai era aproape în mintea cuiva ca și când ar fi fost ieri.

– Lumea care m-ar auzi și te cunoaște nu m-ar crede, spuse femeia mirându-se parcă pentru întâia oară de ciudățenia faptului. Te-a poreclit Mutul. Nu vorbeai neam! Pe urmă când v-ați luat și te-am cunoscut și eu, am văzut că așa erea. Te uitai la mine, te uitai la ea, te uitai la tata, la oricine te uitai, nu ziceai nimic. N-aveai darul vorbirii! Da ce mustață frumoasă aveai și... ce subțirel arătai! Nici acuma nu ești gras, dar ți s-au adâncit ochii. Era nebună săraca după tine, din prima zi am văzut-o că-și pierde mințile. Fiindcă trebuie să știi și tu că după ce ai venit pe la noi și te-a văzut mama, când am rămas numai noi i-a spus Rădiții: «fugi, fă, de-aici, cum o să te ia ăsta pe tine? Ăsta e un om serios, ce i-o fi venit să se uite la o urâtă și la o melă ca tine? Că de stricat nici măcar o vorbă văz că nu strică pe tine». Rădița a început să râză: «Ei, o să vedeți că mă ia, așa urâtă cum credeți voi că sunt! Și dacă e mut și nu vorbește știu eu de ce e!» Eu am înghețat, se smintise Rădița, știam ce înseamnă vorbele astea ale ei și mi-era frică să nu înțeleagă toată lumea ce-a vrut să spună. Dar mama s-a strâmbat doar așa și a dat din umeri: «Se poate! a zis. Găsește și-o găină chioară un bob!» Ești vinovat! Nu trebuia să te uiți la ea! Dacă nu te uitai ar fi găsit și ea acolo un creștin de la Dumnezeu și poate ar fi trăit și acum!

– De ce să nu mă fi uitat! zise Moromete cu o voce înăbușită și de astă dată întoarse capul și privirea lui se încrucișă plină de nedumerire cu aceea sigură a muierii.

Și-o retrase însă în clipele următoare.

– Nu înțeleg nici azi, zise muierea. Tocmai asta e că nu te-ai uitat la ea, iar ea știa și râdea. «Nu se uită la mine, îmi zicea, dar nu-și ia ochii de pe mine.» Adică vrea să spună că te uiți la ea fără s-o vezi, n-o vezi că e urâtă și prăpădită, dar te uiți tare, n-o slăbești din ochi... «Ei de ce?» o întrebam. Nici ea nu știa să spună, dar știa de ce. Trei copii i-ai făcut apoi unul după altul, ca un berbec care nu alege oaia frumoasă.

– Cât era ea plină de viață în ea, zise Moromete, așa de nepriceputi și de seci la minte i-au ieșit copiii. De unde rezultă că speranțele pe care le pui în copii mai bine să nu le pui deloc, că e mai bine.

– Ți-e gândul tot la ei, zise muierea. Degeaba zici că nu ești ăla care nu mai poate de inimă rea.

Nu era dezamăgire, dar nici compătimire în glasul muierii! Umerii lui Moromete rămaseră nemișcați. Da, parcă spunea el. Așa era. Ce putea să facă? Ni se pare că putem să nu ne gândim. De fapt, e mult mai rău: nu ne gândim dar suferim. Ni se apleacă umerii fără să știm de ce. Și abia din când în când ne dăm seama.

Tăcerea care se așternu între ei deveni parcă nemișcare, ca și când totul s-ar fi oprit, și gânduri și sentimente. Numai caii, cu mușchiulatura lor vie, umpleau aerul mișcându-și ritmic coamele în timp ce cu copitele călcau pământul făcând parcă să trăiască și căruța cu ei, ale cărei roți parcă stăteau de vorbă cu împrejurimile; loturile de porumb pe lângă care treceau, miriștile goale, răzoarele lor bogate cu ierburi, erau încremenite ca în vis. Trecem, păcănea căruța, ne întoarcem de unde am venit, scârțâim sub greutatea a ceea ce au pus cele două mogâldețe de sus peste noi.

Copaci îndepărtați le ieșeau înainte și pe nesimțite rămâneau în urmă și se topeau în aburul plin de culori al asfințitului. Din când în când caii sforăiau cu putere ca și când n-ar fi știut în acele clipe că sunt adevărații stăpâni ai pământului.

În curând intrară în sat, a cărui viață în amurg îi învie pe cei doi și le aduse aminte că li se întâmpla ceva neobișnuit: ea, Fica, mamă a doi copii însurați, aducea cu sine acasă pe înserate un bărbat din alt sat. Cine era? O muiere fu atât de năucită de curiozitate încât se apropie de căruță, puse mâna pe leucă și se uită:

– Cine e, fă, omu-ăsta? zise.

– Cumnatu-meu, fă, nu te mai chiorî așa și du-te și-ți vezi de treabă, se răsti în șoaptă Fica.

Moromete se înveseli.

– Cine era neroada aia? zise el după ce muierea rămase în urmă.

– Nu e chiar așa de neroadă, îi răspunse Fica.

– Așa e, cuveni Moromete. Să stai și să te gândești.

În curte femeia trase căruța la prispă și Moromete se dădu jos ca un om la casa lui, coborî șușletul de la spate și apucă de un sac pe care îl aduse, ridicându-l pe grumaz, la marginea blănii. Îl luă în spinare și îl puse pe prispă. Muierea intră în tindă și aprinse lampa. După ce termină cu sacii, Moromete trase căruța sub șopron și deshămă caii, pe care îi băgă în grajd și îi legă la iesle.

– Tu ai ceva să dai să mănânce la caii ăștia? i se auzi glasul în amurg.

– Deasupra e niște nutreț, se auzi și glasul ei însoțit de crăonitul unei găini și de zarva orăteniilor speriate.

Muierea prinse una pe care i-o dădu lui Moromete s-o taie. Se duse apoi cu ea în tindă s-o opărească. Mișcările, la oamenii bătrâni, sunt încurcate și întortochiate ca și când ar avea la îndemână un timp nesfârșit ca să le ducă la capăt. Ei scot din fire pe cei tineri, care caută să scape repede de ele fiindcă ei cred că viața cea adevărată se află dincolo de lucruri și de treburi. Nici nu-și dădu seama Moromete când se pomeni cu mămăliga fierbinte pe masă și cu pasărea friptă în strachină. Abia de se așezase pe prag și-și jupuise jurnalul pe care îl purta în flanelă să-și facă o țigare și abia avusese timp să-și fumeze țigarea aceea. El nu știa că minute lungi treceau până își amintea el c-o ține în mână și că femeia se uita din când în când la el și îl vedea pierdut, dus pe gânduri. Nu-l turbură, dar focul sub mâinile ei dibace ardea necontenit și grăsimea de pasăre sfârâia neîncetat în jarul cocenilor vechi de porumb.

– Hai, Ilie, să mâncăm! zise ea deodată, și Moromete tresări.

– Hai, să facem și treaba asta, că pe celelalte le isprăvirăm, conveni și Moromete și când văzu ce era pe masă deschise ochii mari: Tu vorbești serios?!

Muierea luă masa rotundă în brațe și o dădu aproape de genunchii lui.

– Bei, Ilie, și o ceașcă de țuică?

– Mă, Fico, păi tu nu știi?

– Ce!?

Moromete spuse cu regret:

– Mie nu-mi place băutura.

– Ei, zău!

– Nu-mi place băutura, ca pisicii untura, zise Moromete.

– Acuma tu, glumești, dar pe vremea aia chiar că nu-ți plăcea, zise Fica. Toți ne miram. Om la nunta lui să nu pună el băutură pe limbă.

– Așa un strop tot am băut eu! zise Moromete.

– Atât, zise muierea și continuă: Să trăiască ginerele, să trăiască mireasa, să le dea Dumnezeu copii. Să trăiască socrii, să le dea Dumnezeu sănătate. Pe urmă, să trăiască nunii mari, frații, surorile,

verii! Nimic, el tot cu ceașca-aia în mână stătea. Da bea odată ceașca aia, s-a înfuriat mama, bărbat ești tu sau ce ești? Și atunci ai băut-o și te-ai strâmbat, ții minte ce-ai spus? Ce obicei or fi având și oamenii să bea porcărie de-asta! Ei taci, am strigat toți, a vorbit popa-n biserică. Nu vrei să ne spovedești, părintele? Mi-a plăcut de tine, Ilie, de-atunci, zise deodată femeia cu un glas care era atât de înfiorat încât în clipa aceea semăna cu al unei fete îmbătate de dragoste, uite, îți spun, așa de mult, că dacă n-aș fi fost așa mică în anul ăla când muri soră-mea, nu m-aș fi uitat că eu aș fi fost fată mare și tu cu trei copii, care mi-ar fi fost nepoți! Ți-aș fi trimis argint viu, să-ți ia mințile, și să te însori cu mine!

Moromete ascultă parcă la pândă această declarație, ca și cum o așteptase și acum vedea, tăcând, că fusese bine făcută, apoi se miră:

– Da câți ani aveai tu atunci?! și avu o astfel de intonație în glas încât ai fi crezut că muierea nu spunea adevărul.

Ea nu răspunse, își umplu iar o ceașcă și rupse apoi din puiul rumenit din strachină. Rupse doar o aripă. După ce o mâncă nu se mai atinse nici de băutură, nici de carne.

– Dragostea face pe om mai deștept, șopti ea întru târziu. Nu zic că din pricina ta n-am ținut la bărbatu-meu după ce m-am măritat și cu și-am făcut copii. Țineam la el, avea inimă mare și nici prost nu erea. Dar când mă gândeam la tine, parcă mi se făcea ziuă în cap. Te vedeam o dată pe an și-mi ajungea și cu toate că niciodată nimeni n-a știut ce simt eu, bărbatu-meu a știut, dar murea să afle cine e. Fiindcă vedea. Și atunci, ca prostul, cum fac toți când se îmbată, venea și mă lua la bătaie, sau invers, ca să poată să mă bată se ducea mai întâi să se îmbete. Mai rău erea că pe urmă, când ai început să te schimbi, când ai început să vorbești, mi-am dat seama că te-am ghicit eu bine, ca și soră-mea săraca. Tu nu vorbeai la început din pricină că erai prea tânăr, dar ochii tăi se uitau și vedeau lumea. N-aveai glas, dar te gândeai! Și când ai început să ai, au văzut și alții ce văzusem eu, un copil.

– Te apucași să spui pe drum că eu am omorât-o pe Rădița, zise Moromete pe deplin senin și neturburat. Adică cum? Eu știu că a fost ceva cu moartea ei, dar n-am putut să-mi dau seama ce, n-am avut cum, știu că n-a suferit de ceva anume. Ți-nchipui că eu cu mâna mea nu i-am făcut nimic. N-o să te apuci să susții un astfel de lucru.

– Ba, i-ai făcut, răspunse femeia după ce lăsă să se scurgă între ei minute lungi de liniște. I-ai făcut, Ilie, repetă, dar fără repros și chiar fără prea mare interes.

S-ar fi zis că nu-i stătea prea mult pe inimă nici soarta pe care avut-o atunci sora ei.

– Nu pot să te învinuiesc, Ilie. Oamenii nu prea țin la viață, o pierd din te miri ce! Soră-mea a murit fiindcă n-a avut răbdare să iasă din lehuzie cu toate că nu mai erea o fetiță care să nu știe ce trebuie și ce nu trebuie să facă o muiere care naște, câtă vreme trebuie să se ferească. Tu nu știai nimic, dar ea știa, că mama era acolo și i-a spus. Bine fă, Rădițo, am întrebat-o, tu ești nebună? Ce să fac, Fico, mi-a spus, mi-era dor de el, mi se părea că nu mai am nimic, că și cu Paraschiv și cu Nilă tot așa a fost și n-am pățit nimic. Acuma o să mori, zic. Ei și? zice. Am făcut trei copii, am trăit, nu-mi pasă. Mare bucurie nu mai m-așteaptă, am văzut eu... copiii, să-i ștergi la cur, să le dai să mănânce, nici noaptea nu te lasă... Bărbatul... Ei, zic, ce e cu bărbatul. N-a zis nimic. Se vedea că gândul la bărbat o făcea să-i pară rău. S-a întors cu spatele la noi, și zice, Fico, dă-mi un cui. Un cui? Ce-ți trebuie? Îmi trebuie mie! M-am uitat la mama, la soră-ta Guica, nici ele nu înțelegeau. M-am urcat pe scara de la pod, am căutat pe poliță și i-am adus un cui. M-am uitat să văd ce vrea să facă cu el. Nimic, îl ținea în mână. În timpu-ăsta sângele picura din ea în oala de sub pat... Pe urmă ai venit tu, cu sanitarul. Ce să se priceapă un sanitar! Când am întors-o nu mai avea viață în ea. Sanitarul zice: ia uite, are un cui înroșit în mână. Și când ne uităm, alături pe căpătâi, trei măsele cu șipcile mari însângerate. Și le scosese singură din gură cu cuiul.

Moromete se uită brusc afară, ca și când ar fi vrut ca această cumplită dezvăluire a suferințelor primei lui femei să nu mai fie auzită și de altcineva.

– A zis și ea așa ca un gând care îi venise, spuse el în cele din urmă. Ca să moară liniștită. De la început i-a fost rău, după ce l-a făcut pe Achim. Era cam nebună soră-ta, de s-a apucat ea să-ți spună un lucru ca ăsta.

– Nu erea adevărat?

– Cum o să fie? Și ce-a apucat-o cu dinții? Ea nu mi-a spus niciodată că o dor! Auzi, să-și bage cuiul în gură!

– Uite-așa de mari erau măselele, cu câte trei șipci, repetă Fica. Nici una nu erea stricată. S-a mirat și sanitarul. N-am mai văzut una ca asta, zice. Mai ți-aduci aminte?... Pe urmă, repede, te-ai însurat...

– Ce puteam să fac? Cine să fi avut grijă de cei trei care ereau mici? Am vrut eu să mai aștept, reluă Moromete parcă vesel, dar și puțin batjocoritor la adresa femeii, a gândului ei spus adineauri, din care se putea înțelege că ar fi trebuit s-o aștepte pe ea, pe Fica, să se facă mare. Până într-o zi când m-am dus pe la Turnu, după niște pește. Mai erea, dar nu mult, până a început războiul. La întoarcere (îi lăsasem în grijă soră-mi Guica) îl găsesc pe-ăla mic, pe Achim, în copae, venise de i se urcase caca pe spinare, de jos până la gât, tocmai până după ceafă, așa avusese grijă soră-mea Guica de el! Pe urmă avea pretenția că de ce am adus-o pe Catrina în casă, care era și a mă-si, adică a feciorilor, de, a nepoților. Adică să fi stat eu așa, ea să se fi măritat, să-și fi adus bărbatu acolo cu mine și uite-așa! Gândurile astea de femeie smintită le-a băgat pe urmă și în capul lui Paraschiv, al lui bietu Nilă și al lui Achim, când s-au făcut mari, iar ei n-au avut mai multă minte decât ea și au crezut-o! Iar asta, Catrina, nici ea n-a avut mai multă și toată viața i-a fost frică de ei, să nu mor eu și să n-o arunce ei pe drumuri! Că, adică dacă nu-i trec casa pe numele ei! Mânca-o-ar pământul de casă!

Între timp muierea începuse să strângă masa. Nu s-ar fi putut spune că ascultase cu interes tot ceea ce spusese Moromete. După ce el tăcu nu-i dădu nici un semn, nici da, nici ba.

– Hai, Ilie, să ne culcăm, zise ea în tăcerea care se lăsase în tindă.

Și de astă dată vocea ei însemna: lucrurile astea, dacă le răscolești, nu le mai termini până dimineața. Tot mai bine e să dormi și când răsare soarele, să te scoli odihnit și cu gânduri proaspete.

– Tu, zise Moromete, ești chiar singură? Unde e băiatu-ăla al tău?!

– A, păi nu ți-am spus?

Și se așează pe un scăunel cât o șchioapă, foarte aproape de pragul unde stătea Moromete.

– Da, tu, zise ea, un vin nu beai?

Moromete ridică din umăr, mâhnit ca și când s-ar fi ivit din vina ei o neînțelegere, care îl întrista...

– Ți-am spus eu că nu?!

Ea se duse undeva în odaie și se întoarse de-acolo cu o damigeană mică împletită în nuiele și astupată cu un cocean...

...Moromete se uită iar afară și cu paharul în mână rămase atent, așteptând. Într-adevăr se auziră pași în curte, pași ușori ca de pisică, așa cum îi fac fetele desculțe când vin de la poartă și se apropie de prispa casei. Se auzi urcatul pe prispă, o săritură elastică, fără zgomot, doar fâșâitul fustei turbură liniștea zilei de vară. În prag, cu lumina mare a bătăturii în spate și cu fața sub umbra tindei, apăru Rădița.

– Ce e cu tine, unde fuseși? zise Fica. Flăcăul ăsta te-așteaptă aici de-aseară, și tu umbli pe drum fără nici-un rost.

Rădița nu zise nimic, dar părea veselă. Trecu spre odaia cealaltă luându-și de pe cap barișul ca să și-l pună mai bine, în timp ce se văzu părul castaniu și cozile împletite care îi atârnau pe spinare. Lăsă ușa deschisă și se întoarse. Era subțirică și înaltă, dar pulpele picioarelor ei erau mari și lungi, și arse de soare.

– Unde te duci de te gătești așa? zise Fica.

Nu arăta însă deloc gătită, doar barișul ei frumos era de sărbătoare.

– Trebuie să mă duc, zise Rădița, cu un astfel de glas că se făcu deodată liniște. Cu toate că nimic n-o turburase mai înainte. Liniștea parcă crescu în aer. Fata se așeză și ea pe un scăunel și puse mâna pe-un pahar. Fica îi turnă și ea gustă din vin strâmbându-se. Pe chipul ei apăru, în timp ce lăsa paharul gol, o expresie senină de desnădejde. Ea surâse și rosti:

– Vine moartea prin grădină
Cu-un pahar și c-o lumină.

Moromete se uită afară. Se supără:

– Dă-i, Ilinco, și lui niște flori să-și facă coroană, nu vezi cum plânge? Ce ești așa cârpănoasă... Mă, ăsta, ia ici cureaua mea și încinge-te cu ea peste cămașa-aia, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gârlă... la și pălăria mea!... Na!... Te duci și tu degeaba la serbare, să auzi cum o să te lase repetent.

Catrina o luă spre poartă. Peste sat sunau rar și stăruitor clopotele, chemând lumea la biserică. Niculae se spălă pe labele picioarelor lui mari, prăjite la soare și zgâriate de țepile mirișt ilor.

– Fico, dă-mi un cuțit, zise Rădița în tindă.

– Da ce-ți trebuie?

Rădița nu răspunse, o văzură însă cum asculta cu privirea mare și cu urechea întoarsă ușor spre afară. Din depărtare, din înaltul cerului, venea până aici în umbra răcoroasă a tindei, abia atingând auzul, strigăte rare de gâște, puse pe călătorie îndelungată. Strigătele lor însă nu erau țipete, ci semne sigure și liniștite de recunoaștere, să se audă doar între ele, să nu li se destrame șirul, să anunțe pe cocorul bătrân și știutor care le conducea (căci ăștia erau cocorii) că totul e bine în urmă și să nu se abată din înaintarea lui înceată și sigură.

Ieșiră cu toții pe prispă și se uitară în zare. Într-adevăr se apropiau plutind, alunecând în formă de săgeată cu deschiderea largă, croncănind rar, nu toți odată, dar în așa fel încât cântecul lor să fie neîntrerupt. Rădița se dădu jos de pe prispă și în mijlocul bătăturii înfipse cuțitul în pământ. Își ridică apoi privirea spre cocori, în timp ce cu degetul cel mare al piciorului drept începu să scurme stăruitor țărâna chiar alături de lama cuțitului. Păsările se apropiară, dar când ajunseră în dreptul bătăturii bătrânul cocor scoase deodată un țipăt pătrunzător de spaimă și zborul începu se i se clatine. În clipele următoare el se întoarse pe cer și începu să se învârtească în cerc împreună cu tot cârdul deasupra capului fetei. Ea nu-și lua în acest timp ochii de pe cer, urmărindu-i cu o privire neclintită și limpede, și degetul ei nu înceta să scurme pământul alături de cuțit. Scoțând un nou țipăt, de astă dată parcă de jale, bătrânul cocor rupse deodată cercul în care se învârtea și făcu cale întoarsă împreună cu tot cârdul. Rădița îi urmări până nu se mai văzură, apoi smulse cuțitul din pământ și se întoarse chicotind spre soră-sa. La flăcăul din prag nu se uita.

– Mă mărit, zise ea. O să fiu fericită cu mutu-ăsta, cu toate că nu se știe cât. Ar fi trebuit să-mi cadă jos la picioare cocorul meu, dacă ar fi fost să mor de bătrânețe. Ei, și? Nu m-a întrebat nimeni dacă vreau să vin pe lumea asta! De ce mi-ar păsa când o să plec?

– Atunci să mergem, zise Moromete.

Înainte o luară patru flăcăi călări, cu pălării cu pene de păun înfipte în pamblică. Unul ținea în mână un brad cu un măr înfipt în vârf. Calul lui cu coama înfoiată, cu gâtul îndoit, cu dinții rânjiți sub zăbală, țâșnea din când în când în frunte. Ăsta era Benogu, murise în războiul care venise, acum uite-l că a înviat și a venit să fie cavaler

la nunta prietenului său. Căruțele pline cu rubedenii alergau în urma celei care venea după cai, cu mirele și mireasa printre lanurile de grâu dat în pârgă. Pe la jumătatea drumului, între Râca și Siliștea, Moromete opri căruța.

– Dă-te jos, îi spuse el fetei.

Mireasa se supuse, căutând să calce cu grijă cu pantofii ei noi, să nu-și rupă picioarele. O luară pe un drum de plan care se pierdea în depărtare, în timp ce alaiul își continuă drumul ca și când mirele și mireasa ar fi fost încă acolo. Cântecul viorilor se pierdea în liniștea câmpiei pe care unduiau valurile de spice. Drumurile erau pline de iarbă, iar porumbul era atât de verde încât se făcea parcă întuneric pe unde creștea...

– Și a cui zici că ești tu, creștino? zise flăcăul.

– A mamei care m-a făcut, păgânule, răspunse fata.

Focul de coceni ardea pe mirișe cu flăcări a căror culoare se schimba neîncetat, din galbenă se făcea violetă, din violetă albastră, din albastră bătea în verde, asemeni porumbului pe care cei doi îl jupuiau și îl puneau alături de jeratic să se coacă.

– Mă duci la tine acasă s-o văd pe mama care te-a făcut?

– Ei, nu zău! Păi ce-ai să vorbești tu cu ea, când de dimineață și până acuma abia ai scos și tu trei cuvinte?... O să râdă mama de tine... De unde l-ai mai scos?... Nu că mi-ar fi rușine cum arăți, o să creadă tocmai pe dos că mi-ai sucit capul și nu-mi mai dau seama ce fac... Dacă vii, nu mai pleci, siliștene!... A, ce frige porumbu-ăsta... Eu îți coc ție aici cotolani și tu nici nu te uiți la ce-ți dau... N-ai mâncat nimic de când ai venit aici peste mine, ia să te văd cum arăți când miști fălcile...

– Sui-te în căruță, zise flăcăul.

Soarele coborâse spre asfințit când rosti el aceste cuvinte. Fata se supuse și se urcă dintr-o singură mișcare, ca o căprița, ținându-se de loitră.

– Mai e cineva pe câmp? o întrebă flăcăul.

– Nu, n-a mai rămas nimeni, răspunse fata cu neliniște, coborând.

Era ca și când ar fi fost părăsiți în pustietatea câmpiei și n-ar mai fi putut să se întoarcă acasă. Punea acum cu grijă picioarele pe fierul răscrucilor, să nu se încurce în rochia mare de voal și în beteala care

îi atârna strălucind pe spinare, până jos la poale. Flăcăul o coborî parcă jos cu privirea și o aduse lângă el fără să facă nici o mișcare, apoi îi puse ușor mâna pe piept și o împinse încet, dar fără revenire, pe spate. Se urcă deodată peste ea și o acoperi și chipurile li se întâlniră ca într-o apă, unul privind, celălalt răsturnat, susținându-i privirea și recunoscându-se unul în altul uluiți. El îi puse mâna pe frunte și o apăsă ca și când ar fi vrut să-i vadă mai bine ochii ei strălucitori; se apropie și mai mult de fața ei stăpânit parcă de o ezitare: nu știa cărui impuls să se supună, celui sălbatec care îl făcuse să se repeadă asupra ei sau celui blând pe care îl trezea în el ochii ei cerând ocrotire.

– Nu te repezi, șopti ea, lasă-mă să-mi dau seama. Văd că te uiți la mine, lasă-mă să mă uit și eu să înțeleg cu ce te-am zăpăcit și eu pe tine, fiindcă nu e numai ce vreai tu acum... Ei, ce este?... Sunt aproape de sufletul tău? Ești un flăcău singur pe lume?... De ce nu-mi răspunzi? Nu ești? La ce te gândești? La mine? Sunt prima fată cu care te porți așa? Prima care ți-a luat glasul sau așa o fi felul tău?...

Ezitarea lui, ascultând-o, crescu și atunci o bucurie fără margini înflori pe chipul fetei. Ea îl apucă de gât și începu să-l sărute. Surprins, flăcăul se feri și scăpă de brațele care i se încolăciseră pe după grumaz, dar ea își ridică gâtul cu o vioiciune de animal parcă în luptă cu altul care ar fi vrut s-o omoare și îl urmări acum fără nici o teamă de puterea și amenințarea lui.

– Te simt, te-am ghicit, șopti ea apoi retrăgându-se, tu nu știi, sau vrei și tu să afli, și de aia te gândești... ești singur, cu toate că ai surori și alte rude... și vecini... Eu sunt cu tine și noi doi... pe lume... o să facem copiii noștri... M-ai văzut, ești al meu, te-ai uitat la mine și m-ai văzut...

Fata gâfâia. Închise ochii și își duse mâinile goale sub ceafă. Bluza mică și prea săracă pentru trupul ei voinic se ridică și îi descoperi pântecul. Flăcăul se dăduse de mult jos de pe ea. Când șoaptele ei se opriră o luă din nou în brațe, de astă dată mai blând, pe chip cu o expresie de beție mai mare. Ea îl înlănțui pe după mijloc și se mișcă sub el cu o știință pe care o dobândise doar cu gândul: era stângace, trupul ei tremura dar parcă știa ce-o să urmeze.

Totuși nu, fiindcă ea scoase un țipăt pe care numai spaima de a nu fi auzită o făcu să și-l înăbușe în chiar secunda când îi ieșise din gât. În clipa următoare o strigă pe maică-sa, mamă, mamă, ca și când

ar fi vrut s-o încredințeze pe cea care o născuse că ea tot fetiță a rămas, cu toate că strângea în brațe un flăcău care o și scosese pentru totdeauna, printr-un țipăt, din rândul fetelor și o vârâse în cel al muierilor.

În acest timp, din depărtarea în care se topise, cântecul viorilor revenea odată cu tot alaiul, clinchetul clopoțeilor de la gâtul cailor și chiotele subțiri ale femeilor. Cei patru flăcăi apărură la capătul lanului cu grâu și cel cu bradul întoarse calul și îl struni făcându-l să joace pe loc. Așteptau. Se făcu tăcere.

– Cum, zise fata, și ce facem cu căruța și cu caii noștri? Da' mama nu știe nimic... Dacă află tata îmi rupe picioarele... Și chicotea ca și când acest lucru ar fi înveselit-o pentru ceva pe care numai ea îl știa.

Nu mai era fată mare, cu toate că ea încă se simțea. Dar una e ce simți tu și alta e ce ești. Acest gând, această iluzie, o făcea veselă: nu e rău să fii muiere și să te simți fată. Păcălești pe cineva, face să râzi.

– Toată speranța, zise Moromete, a rămas în mine. Și dacă și ăsta cine știe ce drumuri o fi apucat, ce-o să-i spun eu, n-o să-i intre pe-o ureche și-o să-i iasă pe cealaltă? Băznae se poate considera în acest caz, hi, hi, hei, hei, hei, să bem vin, să bem vin, verde de peliiin, și de rozmarin... domnilor și a venit franțuzul prin tranșee și nu trageți foc, nu trageți foc, nu trageți floc, ce râzi mă, ăsta micu, vezi să nu-ți cârpesc vreo două, trebuia lăsat neamțul să se apropie și cum să-l lași să se apropie când îl vedeai cu baioneta înainte, te-apuca frica morții și îți venea să tragi și ăsta nu, mergea franțuzul înainte și generalul nostru cu el și nu trageți foc, nu trageți foc și când a zis pe urmă foc, au murit la nemți cu grămada, domnule, uite-așa se rostogoleau ăi vii din spate peste ăi morți care ereau secerați de-aproape cu mitralierele pitite... Da uite că Benogu s-a întors, cine zicea c-a murit pe-acolo pe la Mărășești, ce băiat și jumătate, parcă și calul râde sub el știind cine îl călărește... Ce-o fi plângând acuma fata asta, nu înțeleg, taci mireasă nu mai plânge, că de la maică-ta te-oi duce, că deșteptu ăla de taică-tău a făcut scofală mare că nu ți-a dat nimic, măcar o pătură cu ce să te învelești...

Fica îl învelea tocmai atunci pe Moromete cu pătura. Era fereastra deschisă și în casă intra răcoarea nopții. O liniște desăvârșită domnea

asupra casei și împrejurimilor. Moromete se trezi, deschise ochii. Dar nu se ridică în capul oaselor.

– Fico, zise el în șoaptă. Ce faci tu? Stai aici cu mine!

Femeia se întoarse și se așeză pe pat lângă picioarele întinse ale lui Moromete.

– Ți-a plăcut vinul, zise ea, nu mai știi ce-ai făcut, sau erai ostenit și nici nu mai știi cum te-ai culcat?

– Cum să nu, zise Moromete, dar nu mai adăugă nimic.

– Parcă te-ai ferit de ceva, zise ea atunci, te-ai ridicat de pe prag ca un copil, te-ai dus spre pat și te-ai culcat cu spatele la mine.

– Da, știu că m-am ferit, zise Moromete. Tu ești de vină, am vorbit prea mult despre Rădița.

– Nu poți să vorbești ce-ai vrea, răspunse Fica. Și tu ai vorbit prea mult despre copiii tăi.

– Rădița îmi spunea în somn că o să ne facem copiii noștri, și n-o să mai fiu eu singur pe pământ... Hm!... Ce bine că omul poate să doarmă, adăugă el într-u târziu, văzând că femeia tăcea.

– De ce, zise femeia, ai visat ceva care ți-a plăcut?

– Închipuiește-ți, zise Moromete, să te visezi tânăr. Dar chiar tânăr ca și când ai trăi de la început. Cum vine asta?

Și începu să povestească.

– Înseamnă că te simți tânăr și ai mare chef să uiți de toate, zise ea la urmă. Numai în vis poți să uiți complet...

Moromete nu zise nimic multă vreme. Se gândea poate cui datora el această bucurie care îi răzbătea din fiecare cuvânt pe care îl rostea? Simțea în el cu adevărat revenindu-i vigoarea de altădată și beția care ți-o dă această revenire a puterilor ca un izvor care începe să curgă fără veste, cu ape bogate, înainte de a seca pentru totdeauna? Sau prezența acestei femei încă tinere, care ținuse la el de când îl cunoscuse, era pricina acestei nopți neobișnuite cu amintirea atât de puternică a acelor ani care nu erau deloc foarte îndepărtați, ci se apropiaseră pe-aci prin preajma lor îndemnându-i pe amândoi să-i trăiască de-acolo de unde viețile lor se despărțiseră? Rădița nu mai era, dar ea, sora ei, pe atunci mult prea mică, trăia aici de față și ținea în sufletul ei parcă întreagă, neștirbită, tinerețea lui de atunci.

– Nu numai în vis, zise Moromete într-u târziu.

– Nu numai în vis, ce, Ilie?

– Poți să uiți de toate. Uite, cu tine uit de toate!

– Nici nu știi ce bine îmi pare, șopti femeia...

El se ridică atunci și în clipa următoare mâinile lor se întâlniră și se încleștară una cu alta... Femeia trecu alături și se întinse lângă coasta bărbatului. Din tindă crescu, acoperind liniștea, scârțâitul unui greier...

– Ai să vii de-aici înainte la mine, Ilie? șopti ea într-u târziu.

– Da cum? răspunse Moromete.

– În fiecare zi?

– În fiecare zi, nu, că nu mai sunt flăcău, zise Moromete cu ironie, dar așa la două, trei zile tot o să vin.

Femeia înțelese și rosti cu duioșie:

– Vino o dată pe săptămână! Vino, Ilie, repetă ea, că pot să spun și eu ca Rădița în vis: o să trăiesc de-aici înainte numai pentru tine, și n-o să mai știu nimic, nici de copii și nici de rude, numai să te fac să uiți că cineva ți-a dorit moartea și te-a lăsat singur acasă, bolnav în pat.

– Crezi că eu m-am pus la mintea ei? zise Moromete. Dar ai dreptate, nu mai e cu ea nici o speranță, nu e în toate firile. Nu poate să-mi ierte că am vrut să-i aduc pe Paraschiv, Nilă și Achim îndărăt acasă. De ce să nu-i aduc? exclamă el cu o mirare proaspătă ca și cum abia acum și-ar fi dat seama de acest adevăr. Nu erau copiii mei?

Ea nu-l încurajă să se întoarcă cu gândurile spre această istorie.

– Uite că se face ziuă, spuse uitându-se la geam. Mâncăm ceva, Ilie? Mâncăm și pe urmă pleci!

Și sări peste bărbat fără să-l atingă și asemeni unei muieri tinere, al doilea picior nu-l sprijini în săritură pe cel care îl pusese doar cu vârful tălpii pe pământ. Și se duse în tindă și aprinse focul, în timp ce Moromete, ca totdeauna dimineața, și pe nemâncate, se căută în flanelă și începu să-și răsucească o țigare.

Două ceasuri mai târziu intra în curte și închidea ușurel poarta de la drum ca și când s-ar fi întors de pe colea de prin vecini. Catrina nu se uită la el. Era vremea culesului viilor, a poamelor și a prunelor, și în sat începeau să ardă cazanele de distilat țuică. Numai că Moromete nu arăta căutuși de puțin amețit, semn că ar fi întârziat până acum lângă vreunul din ele. Ea se opri lângă bărbat și îl privi stăruitor cu ochii ei răi și verzi:

– De ce te-ai mai întors?

Știa, așadar, de unde, și presimțea cumva că o ruptură s-a petrecut în viața lor pe care o trăiseră împreună zi și noapte, timp de mai bine de treizeci de ani? O curiozitate rece strălucea în licărirea ochilor ei șerpești. La un astfel de lucru nu se gândise niciodată. De când născuse cu el al patrulea copil, al cărui cap mare și mort o înspăimântase pe ea pentru totdeauna de viața trupului, îl gonise de lângă ea. El avea pe atunci abia patruzeci de ani și părea să se fi împăcat ușor cu gândul că viața lui de bărbat lua sfârșit. Iată însă că nu luase. După douăzeci de ani se ducea cu căruța la sora fostei lui neveste (aflase acest lucru chiar de cu seară) și dormea la ea acasă în pat străin.

– Mai bine ai fi rămas și ai fi murit acolo, mai zise, nu era nevoie să te mai întorci să te mai văd eu la față.

Continuă să se uite la el stăruitor. Își pierduse mințile și avea să trăiască cu el acea rușine a femeilor care își văd bărbatul de șaizeci de ani rătăcind taman la bătrânețe, sau totul avea să se oprească numai la atât? Nu află însă nimic sfredelindu-l cu privirea, și o expresie de neliniște și de ură îi adânci trăsăturile.

– De ce? zise Moromete liniștit. Cum să nu mă mai fi întors? De dorul tău m-am întors, adăugă batjocoritor, căutând în chichița lăzii. Unde sunt, Ilinco, banii ăia? ceru el fetei.

– Ce faci cu ei?

– Dacă mă mai întrebi odată ceva în felul ăsta, îți dau una, fetițo, după ceafă, de rămâi cu gâtul strâmb și o să te uiți așa pe dedesubt la bărbatu-tău pe care-o să-l iai. Adu banii încoace!

Ilinca surâse și se supuse parcă încântată, simțind gheara de altădată a leului. De ce să se supere? Nu era tatăl ei? Nu-i trecuse el casa pe numele ei? Știa că ține cel mai mult la ea și era adevărat că prea se înmuiase el în ultimii ani. Bine că își revenise. O fi adevărat că a dormit la Fica? Adică chiar o fi dormit cu ea, sau or fi stat și ei doar de vorbă?

– Tată, șopti ea tainic, dându-i banii, ai grijă de lume. Eu știu că Fica ține la tine, de când eram eu mică și mă duceam pe la ei. Ce mai face, Ilinco, tac-tău? Ce mai drege, Ilinco, tac-tău? Unde-a mai fost, Ilinco, tac-tău? Dar credeam că i-a trecut. Ca să nu bage lumea de seamă, nu te duce pe la ea vreo câteva săptămâni. Nu trebuie să vorbească lumea. Stăpânește-te, tată!

– Până nu te văd măritată, e un sfat pe care eu nu îndrăznesc să ți-l dau, zise Moromete sarcastic.

– Ce sfat?

– Să te stăpânești! Când îmbătrânești și mori nu ți-ajută ce zice lumea.

– Așa e, dar dacă se poate și fără să rânjească lumea, de ce să nu ții seama?

– Proștii rânjesc orice-ai face! zise Moromete scurt. Pe maică-ta ai ținut-o de rău când a fugit de-acasă? N-ai grijă, nu-mi trebuiesc banii să mă duc să chefuiesc. Am treabă, și de dus mă duc unde vreau eu, când am eu chef, orice-ar zice lumea. Care lume? exclamă el cu un glas ca și când lumea ar fi pierit. Care lume, Ilinco? Cârstache al lui Dumitrache? Ion al lui Miai? Cocoșilă? Udubeașcă?

– Ăștia care vin pe la tine și îți place să vorbești cu ei. Giugudel, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir! Și alții care stau cu ochii pe tine.

Moromete nu mai zise nimic, începu să-și văcsuiască bocancii și să-și perie pantalonii. Se bărbieri. Își schimbă cămașa și flanela. Pe urmă, înhămă caii la căruță și se duse la gară, în căutarea lui Țugurlan...

Îl găsise și îl convinsese pe acest om și curând căzuse acel Vasile și cinci, șase ani trăise nestingherit cu prietenii săi și nestingherit și în drumurile sale la Râca, unde se ducea cu caii și căruța până ce trebuise să dea caii la colectiv... Se ducea pe jos... Dar îi era din ce în ce mai greu, iar bătrâna devenea din ce în ce mai agresivă...

...Cerul parcă se răsturna, cu stele cu tot, într-o parte. Tânăra femeie dormea nemișcată. Somnul ei nu era lung, se scula devreme, dar era de plumb... Bătrânul stătea întins cu tot trupul încordat, cu privirea întoarsă spre cer și cu gândul la ea, care stătea departe, despărțită de el, acolo în Râca ei, în casa în care o viață trăise, făcuse copii cu altul, care murise, copiii se făcuseră mari și ea tot nu-l scosese din inimă.

«Mâine-noapte mă duc la ea, gândea bătrânul de fiecare dată când găina, apărând pe cer și anunțând zorile, simțea cum pacea și somnul se lasă asupra lui potolindu-i încetul cu încetul gândurile și dorul de ducă.

Curând începu să meargă mai bine și ziua și fără ciomag, spre uimirea Ilinchii și a bătrânei, care nu avură ce să mai spună când el le zise că vrea să se ducă cu fata și să se uite și el cum lucrează ea cu

culorile. Mergea el ce mergea, dar apoi Simina trebuia să-l ajute... Acasă însă spunea că bunicul se ține foarte bine. Bătrânul se așeza pe iarbă și îi povestea tot felul de istorii, cele mai multe despre Niculae, care o făceau nu o dată pe Simina să izbucnească în râs... Că era mic și îl strigau din grădină: «Măi Niculae, cu cine te însori tu, mă?» «Cu ale iapă, răspundea el din iarbă, de unde nu i se vedea decât moțul». *Ale iapă* erau cele două fete ale vecinului, pe care îl chema Ilie Iapă, fiindcă odată, la moară l-a văzut cineva cum s-a dat la propria lui iapă. Alții îi spuneau Armăsarul. Sau că altă dată, pe mirișe... Sau că la școală...

–Ți-a povestit ceva de una de la Râca? o întrebă Ilinca la un moment dat pe Simina.

– Nu, răspunse Simina.

Bătrâna nu era acasă și Ilinca îi povesti, nu fără o mândrie veselă, cum trăise tatăl ei, mai rău ca un flăcău, marea lui dragoste cu sora primei lui neveste, femeie subțirică și tânără, cu dinții mai albi și mai frumoși ca ai unei fete, cu toate că avea și ea acum peste cincizeci de ani.

– Mama a fost de vină, încheie ea, a crezut că el nu mai era decât un moșneag. E drept că arăta, dar o făcuse expre, își lăsase barba nerasă și avea așa, un glas miorlăit, de, ca unul care nu mai poate... Și mama și-a dat arama pe față. Avea și ea, într-un fel, dreptate. Prea a ținut-o o viață întreagă cu spaima de ăia ai lui, trei, făcuți cu prima nevastă și nu i-a trecut și ei casa, s-o scape de frică să nu rămână pe drumuri. Tata se înfuria: însemna că ea se gândea că el ar putea să moară, om în putere. Dar se înfuria degeaba. Omul moare și când nu se-așteaptă, nu numai când crede el că e cazul... Dacă e s-o iai așa, el nu crede niciodată..."

Scriitorul definește astfel locul romanului *Marele singuratic* în ansamblul creației: „*Marele singuratic* rămâne ca un fel de epilog care poate fi citit separat, dar care nu va fi inclus în aceste patru volume" (*Creație*..., p. 471). Numai că, spune scriitorul, „am avut nenorocul să nu termin acest volum și tetralogia să rămână neîmplinită". Este vorba de crearea romanului

Delirul II, lăsat „pe mai târziu", dar, cum se știe, „timpul n-a mai avut răbdare" cu el și acest roman nu a mai fost scris.

În această situație, poate că editorul de mâine ar trebui să încerce „unirea", într-o *tetralogie*, a cărților *Morometii I, Delirul I, Morometii II* și *Marele singuratic*, pe care să o propună cititorului.

CUPRINSUL

MOROMEȚII. II

Partea întâi 5
Partea a doua 159
Partea a treia 272
Partea a patra 400
Partea a cincea 480

RISIPITORII

Partea întâi 577
Partea a doua 667
Partea a treia 773
Partea a patra 887

INTRUSUL

Partea întâi 999
Partea a doua 1057
Partea a treia 1107
Partea a patra 1169
Partea a cincea 1223

MARELE SINGURATIC

Partea întâi 1285
Partea a doua 1357
Partea a treia 1470
Partea a patra 1567
Partea a cincea 1605

NOTE. VARIANTE. COMENTARII

MOROMEȚII. II 1637
RISIPITORII 1661
INTRUSUL 1683
MARELE SINGURATIC 1689